קדושים תהיו כי קדוש אני

צדיקים ירשו ארץ וישכנו

לעד עליה פי צדיק יהגה חכמה

ולשונו תדבר משפט

תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו

סדר הנביאים האחרוני' ישעיה עם פירוש רש"י
ואבן עזרא ירמיה ויחזקאל עם פי' רש"י וקמחי
תרי עשר עם פירו' רש"י ואבן עזרא והמקראות
מנוקדים ונמסרים על פי דרכי הסופרים ק
קדמונינו אשר על' מסעולם וכתיבותם דרכנו
בציון אותיות תלויות וקטנות וגדולות ועקומות
ונקוד מרבה על הכתב וכתב מרבה על הנקוד
וסתומות ופתוחות ונכתב ולא נקרא
ונקרא ולא נכתב ואותיות
מנוזרות כל אלו מוגים
עם רב העיון
ונדפסו
במצו
דניאל בומבירגי יצו פה ויניציאה
העיר הגדולה בשנת רפ"ו לפ"ק.

INDEX

ד' ותנין מן ב"ב בסיפ' קדמ' נסיב אות חס' מל"ה ותניין חס' אות ונסיב יתיר מל"ה וסימ' את י"י אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע • אתו את י"י אלהיך תירא את

ג' ר"פ חזון עובדיהו ורין ול' מלי' חזון ... אלקוש'

חזון

רשי

חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידנו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו ׃ אשר חזה על יהודה וירושלם. והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב והא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא בתכילתא בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברי' מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיה נאמר ואשמע את קול י"י אומר את מי אשלח ומי ילך לנו ואומר הנני שלחני למרכו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אחרי כן ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלם כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פ פלונית אף כאן כתב חזון זה חזה על יהוד' וירושלם ולפי שהם ת תוכחו' קושי קרא' חזון שהוא קשה שבשמונה לשונות שנקרא נבואה כמו שאמור בבראשי' רבה ורחיה לרב' חזות קשה הוגד לי ׃ בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו ביום ס שנצטרע עוזיה שרית שכינ' עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו׃ שמעו שמים והאזיני ארץ. ומשה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה מדרשות רבים בפרשת האזינו בספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשניקראו לעדות זו בימי משה שאמר העדותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלף את הדבר נמצאו שניה' מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה ׃ כי י"י דבר. שתהיו עדים בדבר והיכן דבר האזינו השמים ודברה כך שנויה במכילתא ׃ קונהו. מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך ידע בו אבל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילנו ויסר' לא נתפקח לידע לשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קצת חוקותי והם עזבוני כמפורש ביחזקאל ואו' אים את גלוליו וגו' ואף לאחר שהוגלתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתים את עמי בני ישראל ולא התבוננו כחמור. ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אם אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר ולא לשילום פורענו' אם חוטאי' לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שהם זוכים ומקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות ׃ לא ... והחמור כי הם המגלאים תמיד עם בני אדם ׃ אבוס. מקו' אכילתו והוא במקו' מוכרת וסמוך סוה ומתנו וברכות' אבוסים ומשור אבוס פעל והטעם שהוא עומר ב אבוס ׃

יחזקיהו ג' בנביאים וסימ' בגלל מנשה. חזון ישעיהו בן אמוץ. ויאמר יחזקיהו נקל לצל. וכל דברי הימים דבו' יחזקיהו בב"ה חזקיהו וסימ' אחז בנו חזקיהו בנו. ויבאו פניבה אל חזקיהו. ויאמר חזקיהו להעלות. כי חזקיהו כלך יהודה הרים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל שארן קריאן יחזקיהו ׃

ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על־
יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם
אחז יחזקיהו מלכי יהודה׃ שמעו
שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים
גדלתי ורוממתי והם פשעו בי׃
ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו.

ג' בנבי' וכל ד"ה דכו' כות'

נ' ב' ימל' ליס ול' חס'

נבואת ישעיה בר אמוץ דאיתנבי על אנש יהודה ויתבי ירושלם ביומי עזיה יותם אחז יחזקיהו מלכיא דבית יהודה׃ שמעו שמיא דזעו כד יהבית אוריתי לעמי ואציתי ארעא דאתרגישת מן קדם פיתגמי ארי יי מליל עמי בית ישראל קריתי להון בנין חביבתינון ויקרתינון ואינון מרדו במימרי׃ ידע תורא זבניה וחמרא אוריא דמרוהי

אבן עזרא

סודות מאד עמקו וגבהו
ירלוס נבוני לב ויתמהו ׃
יתן אלהים עוז לאברהם
הבא לפרש ספר ישעיהו ׃

השם אחד ודברו אחד רק המעלות משתנו' כפי כח כל נביא כי אין מעלות' שוות יש מהם שנבואתם בחזיון לילה כמו אברהם וגר החוזה גם כן ישעיהו ׃ **חזון** כמו חזון נוסף ויש בדברי יחיד כי כל נביא ש שנזכר שם אביו גם הוא נביא ויש מי שאמר שהוא מזרע המלוכה כי אמוץ ואמציה אחים היו על כן לא יכלו רשעי ישראל להרע לו כאשר הרעו לירמיהו והנה כתיב גוי נתתי למכים ועל דרך הפשט כי כל נביא שנזכר שם אביו הוא גדול ונודע סודו ברורו ויש מהם שהוא נביא ויש שאינו נביא כמו נאם דוד בן ישי והנה דוד איש האלהים וכאשר נאמר יהוא בן נמשי אין נמשי מלך והנה מצאנו בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא והנה יתכן שיהיה הנביא שב אל ישעיהו או שיהיה דבק עם אמוץ וכאשר מצאנו אל ישעיהו הנביא בן אמוץ ידענו כי הוא הנביא וכן הזכיר אבות נפנים בעבור חזקיהו. וטעם אשר חזה כי רובי נבואותיו על ערי יהודה שיתפשם מלך אשור ועל ירושלם שנמלטה מידו וכן מחצי הספר על גלות יהודה כי לא הזכיר אחר השבטי' ונבואתו היתה בימי עוזיהו והקרוב אלי כי בשנת מותו התחיל להתנבאות כאשר אפרש עוד • ועל דרך הפשט כי בימי חזקיהו מת כי אילו נמשכו ימיו עד ימי מנשה הי"ה זה כתוב ויש בדברי יחיד שהרגו מנשה בעבור שאמר ראו עיני ואם הדבר קבלה הוא האמת ׃ שמעו. יש מלות נגזרות משמות והם פעלים כמו והאזיני ארץ והטעם הטי אזן והנה אין הפרש על דרך הפשט בין שמעו ובין האזיני והחל לקרוא לעדי' שהעיד משה לישראל כי אבד תאבדון והנה בא העת ׃ כי י"י דבר. אחר שהשם הוא המדבר שמעו דברו או כי י"י דבר שתשמעו ׃ בנים. כמשלו ישראל לבנים שאין כח להם והוא גדלם ורומם מעלתם על בני גילם ׃ והם פשעו בי. שיצאו מתחת רשותי כמו ויפשע אדום מתחת יד יהודה על כל דבר פשע ׃ ידע. הזכירו השור והחמור כי הם המגלאים תמיד עם בני אדם ׃ אבוס. מקו' אכילתו והוא במקו' מוכרת וסמוך

ישראל לא ידעו והנה הבהמות טובות בדעת יותר ממנו: ועמי לא התבונן. הטעם כפול כדרך רוב נבואות ושירת האזינו גם משלי בלעם והטעם כי אני גדלתי והם לא הכירוני: הוי. יש מפרשים הא תחת אלף כמו אדורש הדורש איך והיך ולפי דעתי שהוא סימן קריאה ועיקר המלה מגזרת היה בעבור שמצאנו הוי הוי ונוסו הוי ציון המלטי על כן

לא ידע. לא אבו לידע וידעו ודמו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן: הוי. כל הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הנוכח מלבו וצועק אה אלא שיש מהם מועטין שהם לשון צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון ותרגומו אכלו לשון הכרזה: הוי. יש לצווק על גוי קדוש שנהפך להיות חוטא ועם שנאמר בו כי

חטא כחטא ג' חס' בקריא' וסימ' הוי גוי חטא עם כבד עון. אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו. בטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה: דוי ג' בקריא' וסימ' בבליגיתי עלי יגון. על מה תכו עוד. כי רבות אנחותי ולבי דוי:

יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃
ג'חס' הוֹי גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע
ח'ר'מ'ל מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־
ב' יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ
כב' ב' אָחוֹר׃ עַל מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ
ב'נגמיי' במעיי' ב' סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃
ר'וחס' מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם
ב'חלי' ב' בתרי ליש' ולחי חמור פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ
וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃
ב'חד מ'ל יחד חס' אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ
אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ
ל' וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃ וְנוֹתְרָה
ל' ל' בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה
ל' ב' ל' ז'דפ בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה
צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט
ד' כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
ח' ל' קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ
עַם עֲמֹרָה׃ לָמָּה־לִּי רֹב־
ז'רכתי' זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת
אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים
ב' ח' וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃

יִשְׂרָאֵל לָא אֲלִיף לְמִידַע דַּחֲלְתִּי
עַמִּי לָא אִסְתַּכַּל לְמִיתַב לְאוֹרָיְתִי׃
וַוי עַל דְּאִתְקְרִיאוּ עַם קַדִּישׁ וְחָטוּ
כְּנִישָׁא בְּחִירָא וְאַסְגִּיאוּ חוֹבִין
אִתְכְּנִיאוּ בְּזַרְעָא רְחִימָא וְאַבְאִישׁוּ
אִתְאֲמַר לְהוֹן בְּנִין חֲבִיבִין וְחַבִּילוּ
אוֹרַחָתְהוֹן שְׁבָקוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ
קָצוּ בְּדַחֲלְתָא קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל
וּבְדִיל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אִסְתַּחֲרוּ
וַהֲווֹ לַאֲחוֹרָא׃ לָא מִסְתַּכְּלִין
לְמֵימַר עַל מָה לָקֵינָא עוֹד מוֹסְפִין
לְמֶיחֱטֵי וְלָא אָמְרִין מָארֵין כָּל רֵישׁ
מְרַע וְכָל לֵב דַּוָי׃ מִשְּׁאַר עַמָּא
וְעַד רֵישָׁא לֵית בְּהוֹן דִּשְׁלִים
בְּדַחֲלְתִּי כּוּלְהוֹן סָרְבִין וּמָרְדִין א
אִתְגַּעֲלוּ בְּחוֹבִין כְּמַחָא מְרַכְּכָא
לָא שַׁבְקִין מְזוֹדְנֵיהוֹן וְלָא מְהַדְרִין
לְתְיוּבְתָּא אַף לָא זַכְוָן לְהוֹן
לְאַגָּנָא עֲלֵיהוֹן׃ אַרְעֲכוֹן צַדְיָא
קִרְוֵיכוֹן יְקִידַת נוּר אַרְעֲכוֹן ל
לְקִיבְלֵיכוֹן עַמְמַיָּא מַחְסְנִין יָתַהּ
וּבְחוֹבֵיהוֹן צַדְיָא מִנְּכוֹן אִתְחַלְּפַת
וַהֲוָת לְנוּכְרָאִין׃ וְאִשְׁתְּאָרַת
כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן כְּמַטַּלְתָא בְּכַרְמָא
בָּתַר דְּקַטְפוּהִי כְּעַרְסַל מְבָתוּתָא
בְּמִקְשְׁיָא בָּתַר דְּאַבְעִיוּהִי בְּקִרְתָא
דְּצַיְירִין עֲלַהּ׃ אִלּוּלֵפוֹן מוֹתַר טוּבֵיהּ דַּיְיָ צְבָאוֹת אַשְׁאַר לָנָא שֵׁיזָבָא בְּרַחֲמוֹהִי אִית
עַמְּנָא חוֹבִין דְּכַאֱנָשׁ סְדוֹם פּוֹן אֲבַדְנָא וּכְיָתְבֵי עֲמֹרָה אִשְׁתֵּיצָנָא׃ קַבִּילוּ
פִּתְגָּמָא דַיְיָ שִׁלְטוֹנַיָּא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין כְּשִׁלְטוֹנֵי סְדוֹם אֲצִיתוּ לְאוֹרָיְתָא דֶאֱלָהָנָא עַמָּא
דְּעוֹבָדֵיהוֹן דָּמַיִן לְעַם עֲמֹרָה׃ לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּסַגִּיאוּת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן אֲמַר יְיָ שְׂבַעִית
מִיסַּת עֲלָוָת דִּיכְרִין וְתָרַב פַּטִּימִין וְדַם תּוֹרִין וְאִימְּרִין וְגַדְיָין דְּכְאִלֵּין לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּהוֹן׃

כסדם ד' בקריא' וסימ' כסדום היינו לעמרה דמינו. דהרת פניהם ענתה בם. כי מואב כסדום תהיה. היו לי כלם כסדום וישביה כעמרה:

חוי וכוכו הוי ציון המלטי על כן אמר אחריו לנוכח על מה תכו: כבר עון. שם התואר והוא סמוך כמו ערל לב וערל בשר: זרע מרעים. בעבור היותם הם עם אבותיהם רעים או הטעם כמו אביך האמורי ואמך חתית כאלו אפרם: משחיתים. נפשם או דרכם: עזבו את יי'. הטעם עבודת השם: נאצו. הכעיסו: נזורו אחור. מגזרת ויזרו מקדשי על משקל ולא יכולו ואם איננו במקום מוכרת ורבי' אמרו שהוא מבניין נפעל כמו נכונו ללצים מגזרת זר: על מה תכו. תאו תכו לרגליך שורש על משקל ושפו עצמותיו ובמקום הזה הוא לנוכח והטעם כל מה שתכו את תוסיפו אתה עוד לסרו כי הראוי היה לעשות תשובה כמו ובעת הצר לו ויוסף למעול: סרה. תחסר מלה או דברה מגזרת סורר או יהיה שם: כל ראש לחלי. פי' על מה תכו כי כל ראש מוכן לכל חולי והזכיר הראש והלב כי שניהם הם השרים: דוי. תואר השם כמו נגבעלה: מכף. מתום. מקום שיש בו תום כמו בריאות והוא משונה בדקדוק כי היה ראוי להיות על משקל מעוז וכמוהו אין מתום בבשרי. ויאמר רבי משה הכהן ז"ל כי הוא כמו מתים בעבור ם שמנא מעיר מתים והטעם אין בהם מה שים למתים והוא מעט רחוק ותחסר מלת רק אין בו ת מתם רק פצע וחבור' וכמוהו אין טוב לאדם שיאכל ושתה: פצע. ריבון העצם: וחבורה. מכה שתתחבר אליה הלחה: טריה. שאיננה יבשה כמו לחי החמור טריה וכן בלשון ישמעאל: לא זורו. כמו ויזר את הגזה כי המכה לא תרפה עד שתזר ה הליחה גם חובשו כטעם עוצר וחיתול ומגזרתו לא אהיה חובש: בשמן. שהיה ראוי לה: ארצכם. הנזכר למעלה משל שנלקחה כל ארצם ויש מהם שממה שאין שם אדם ויש מהם שרופות אש ויש שזרים אוכלים תבואתה כטעם בעצבון תאכלנה. וטעם כמהפכת זרים פי' ארצכם שממה ויתכן היות זרים מגזרת זרם ויהיה הגשם שורש לא לשון רבים ויהיו שנים משקלים: ונותרה. הטעם שערי יהודה הבצורות תהיינה נתפשות ולא תותר רק ציון: כסוכה בכרם. מקום השומר והטעם על השכינה: כמלונה. מקום ללון השומר בשדה קשואים: כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו: לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרי' וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הו' לשמור דרך הטעמים: שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם כסדום היינו אמר אילו הייתם כן כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה: למה. הטעם למה תשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עולותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם ארעב לא אומר לך: אילים. הם גדולים: מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והגאון אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים: פרים וכבשים: הם קטנים. ועתודים גדולים והם התיישים העולים על הצאן: כי

עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון: עם כבד עון. כבדות עון כבד אדם שהוא כבד פיסנ"ט בלע"ז כבד שם דבר של כבדות פסיכטומא בלע"ז ודבוק עם תיבת עון: זרע מרעים. והם היו זרע ברך יי' בנים היו להקב"ה ונהפכו למשחיתים: נאצו. הרגיזו: נזורו אחור. אין נזיר בכל מקום אלא לשון פרישות וכן הוא אומר ויכזרו מקדשי בני ישראל נזיר אחיו אף כאן נזורו כסוגו לאחוריהם מאחר המקום: על מה תוכו וגו' אדם שלקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקית ואיך נותן לבו לומ' על כורחך זה לקיתי לא תשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי ה המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא ת תבינו: מתום. לשון תמימות שלם מאין מכאוב: פצע. מכת חרב: חבורה. לשון חבלה: ומכה טריה. תירגם יונתן מרכסא כתותה ומרוססת: טריה. דמיציד' בלע"ז ובלשון תלמו'ים טריה לריסיה ומנחם פירש לשון לחות כלומר להם ורטובה תמיד נובעת מויסט"א בלע"ז: לא זורו. הנגעים האלא לא זורו על ידי רופאים אסקת סממני תחבושת לשון יורה על כוהו גפרית ומנחם פירש לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור: ולא חובשו. לשון רפואה: ולא רוככה בשמן. לא רוככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומגועים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנם ועד גדולם אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות וחטאים לא זורו וגו' כלו' לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רוככה בשמן אפילו צד הירהור תשובה אין בלבם: לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה אויבכם: ושממה מכם כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מבעליה כך תירגם יהונתן: ונותרה בת ציון. ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר נותר סוכת הכרם שעושה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך. בתר דקטפוהי לאחר שבצרו אותה: כמלונה במקשה. כאשר תעזב המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשלקטו מניחה והולך זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא נר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין לירא מן העופות ואין צריך לשומרם ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילו'. כערסל מבתותא כמשכבה המלונה: במקשיא במקשה. בתר דאבעיוהי לאחר שלקטוהו והוא לשון המשנה שלא אבעיות ביום: כעיר נצורה. כעיר שצרין עליה ועושין סוכות סביב לה להסתתר שם החילות וכשמסתלקין מעליה מניחין אותה והולכין כל זה תירגם יונתן: לולי הותיר לנו שריד: מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו: כמעט כסדום היינו. כולנו כלים: קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם פיו לשטן: מריאים. בהמות כאן פטומות: לא חפצתי. אחר שאתם עוברים על תורתי זבח רשעים תועבה: תי

אבן עזרא

כי. לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעלים: רמוס' סם הפועל: לא תוסיפו. ביווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא סוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש' מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקראי קדש והזכירם עם העולות והמנחה בעבור המוספים:

לא אוכל און. תחסר מלת כשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר ומשפט לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטע' לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח: על כן אסירכם ויסבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי"ם בחירק תח' פתח קטן והטעם ש שאסתיר הראתים מ מכם וכן איכני שומע והטעם שלא אושיעכם בעבור כי ידיכ' דמים מלאו והטעם שפיכות דמים: רחצו הזכו. הטעם רחצו ידיכם מהדם ששפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי"ו בדגשות הזי"ן כמו ולקח למטה': למדו היטב. שם הפועל והטעם להיטב: אשרו חמוץ. הא' תחת יו"ד והפך זה ת תתיימרו וחמוץ שם התואר כמו קרוב מ מגזרת מעול וחומץ. ורבי' פרשוהו שיחמצו הדין והטע' שלא ידינו מיד ויהיה טעם אשרו כמו אשרוני בנות: שפטו יתום. דינו משפט יתום שאין לו עוזר וכמוהו שפטני אלהי' וריבה ריבי וכן ריבי אלמנה: לכו. יש אומ' כי ונוכחה דברי השם כמו ועם ישראל יתוכח. והנכון בעיני שהוא דברי הנביא ל לישראל כאומרו השם אמר לי שנקבל תוכחת כי גם הנביא אמר ו ויסרני מלכת כאשר אפרש: כשנים. כמו שני התולעת והטעם הפך כי אם תכבסי בנתר כי יסור העון ותשובו נקיים מכל חטא וזה פי' רחצו. כשלג וכצמר כפול בטעם: אם. שמעתם טוב הארץ תאכלו. שיאכלו הזרים שהזכיר למעלה: ואם. הטעם אם תשמעו תאכלו ואם מריתם תאכלו אכילת חרב או יחסר אות ב"ית כמו הנמצ' בית יי' וזה האמת כי פי יי' דבר: איכה. הנה הוכיחם הנביא ולא שמעו: לזונה. תחת אשה אחר היותה כאשה כאמנה. יו"ד מלאתי משפט נוסף כיו"ד גנובתי יום: צדק ילין בה ועתה מרצחים. הטעם על זמן עומד כי אין לו סימן בלשון הקודש. מרצחים פועל יוצא לשנים פעולים והטעם על הדיינים: כספך. דרך משל על השופטים ועל השרים על כן אחריו שריך סוררים והטעם המובחרים שבהם הם סיגים. ה"א מהול שורש ואין לו ריע במקרא: שריך. שלמונים. מגזרת שלם ישלם והטעם שהיו מטי משפט ואומר הדיין תן לי כך ואני אשלם לך הגמול בהשפטך עם רעך: יתום. שלא יפחדו ממנו אינם עושים לו משפט: וריב

רשי

מי בקש זאת מידכ' רמוס חצרי. אחרי שאין לבבכם שלם עמי: לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה אני בכם לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן העולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא נחת הרוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו'. ולקרוא מקרא חדש ושבת שאתם מוסיפי' לקרוא עצר' ואסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבל' בבכ' הנוטה לעבוד' זרה והעצרה עמו שאין שני הדברים האלו ראויין יחד לקרוא עצרת ליאסף לפני והאון בלבבכם ל לעבודה זרה ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפי שידכם דמים מלאו. דמים. רציחה: רחצו הזכו. פתח לפי שהוא מגזרת רחץ רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ: רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו. עשר אזהרות של לשון תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד מלכיות זכרונות ושופרו': חדלו הרע. חדלו ממעשיכם הרעים: הרע. כמו להרע והי' צריך לכתו' מהרע שכן לשון המקרא נופל על לשון חדלה וחדל לעשות הפסח עד כי חדל לספור כלו' חדלה הספירה חדלה העשייה אף כאן תחדלו הרעה: למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להיטיב הלמד ל לעצמו הוא ממשקולת לשון קל לפיכך צווי לשון רבים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל ש המלמד לאחרי' הוא ממשקולת לשון כבד המרגים ואם בא ל לצוות את הרבי' הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי"ן תרגשת ממשקולת לשון כבד ומגזרת אשר לפיכך לשון ציווי לרבים נקוד פתח כמו אשרו דברו ספרו כמו בשרו: אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה אשרכוהי אי אשר חילי יישר כחך. לשון אחר הדריכוהו בנתיב אמת לזכות ב בשלו לשון באשורו אחזה רגלי ואשר בדרך לבך. חמוץ גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ: לכו נא ונוכחה. יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם סרחת' עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: ואם יהיו חטאיכם כשנים. כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר יי'. תמיד הוא אומר לכם כן כמו על פי יי' יחנו. דבר אחר לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו נא ונוכחה יחד להודיעני עשיתו מה שעליכם עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו' כתולע בגע שצובעין בו ארום גרעיני' הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: כי פי יי' דבר. והיכן דבר והבאתי עליכם חרב: לזונה. תועה מעל אלהיה: קריה. שהיתה נאמנה ומליאת משפט וצדק היה לן בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט. כגון רבתי עם: צדק ילין בה. תמיד של שחר היה מכפר על העברות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על של היום. ד"א שהיו מלינין בה דיני נפשות כשלא היו מוצאין לו זכות ביום הראשון לא היו גומרין דינו עד למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה כעסו רוצחין ומצינו בפסיקתא דרבי פנחס בר הושעיה אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלם כמניין מלאתי בגימטריא ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה: כספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אות' בכסף להונות בהם: סבאך מהול במים. משקין שלכם מעורבי' במים כדאיתא בפסיקתא: מהול. מעורב ואין לו דמיון במקרא. ומדרש אגדה פותר לשון אמרתי מהולל מעורבב: סוררים. סרים מן הדרך הישרה: ורודף שלמונים. תשלומין תירגם יונתן אמרין גבר לחבריה עיביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך שופט שהיה גזלן והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות: וריב

מסורה

הביא ח' בקריאה וסימ' למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבשו רדפי ואל אבשה אני. והיה אם שמוע תשמעון דירמיה. גם אני נשאתי ידי. ויאמר הבי הטפחת. בתראה חסר א': רחצו ג' בליש' ב' פתח וא' קמץ וסי' יקח נא מעט מים. סורו נא אל בית עבדכם. רחצו הזכו. וסימ' מיא דעבדא דביא. בתרא קמץ: ורדף ג' בקריאה וחס' וסימ' ובשלו איש באחיו כמפני חרב. ורדף שלמנים אפרים רעה רוח:

ישעיה א

כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת
מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ
הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה
הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא
אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם
וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי
לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם
כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי
תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים
מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃
לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ
חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃
לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר
יְהוָה אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים
כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע
כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם
טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם תְּמָאֲנוּ
וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה
דִּבֵּר׃
אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה
מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה
מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים
סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים
וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד ו
וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ

תרגום

כד אתון אתן לאתחזאה קדמי מאן תבע דא מידכון למיתי לא תדושון עזרתי׃ לא תוספון לאיתאה מנחת אניסא קורבן מרחק הוא קדמי ירחין ושבין כנישא אתון מתכנשין לא שבקין חוביכון לקבלא צלותכון בעידן כנשתכון׃ ירחיכון ומועדיכון רחיק מימרי הוו קדמי לריחוק אסגיתי למשבק׃ וכד כהניא פרסין ידיהון לצלאה ע עליכון מסליקנא אפי שכנתי מנכון ואף כד אתון מסגן לצלאה לא רעוא קדמי לקבלא צלותכון • מריכון דם זכאי מליין׃ תובו לאוריתא ואידכו מחוביכון ואעדו בישות עובדיכון מקביל מימרי אתמניעו מלאבאשא׃ אליפו לאוטבא תבעו דינא זכו דאניס דונו דין יתמא עיבידו קבילת קבילת ארמלתא׃ בכן כד תתובון לאוריתא תבעון מן ק קדמי ואעביד בעותכון אמר יי אם יהון חוביכון כתימין כצבעונין כתלגא יחוורון אם יסומקון כ כזהוריתא כעמר נקי יהון׃ אם תיבון ותקבלון למימרי טובא דארעא תיכלון׃ ואם תסרבון ולא תקבלון למימרי בחרב סנאה תתקטלון ארי מימרא דיי גזר כן׃ איכדין תבו עובדהא למהוי כטעיתא קרתא מהימנתא דהות מליא עבדי דינא קושטא הוה מתעביד בה וכען אינון קטלי נפשן׃ כספך הוה לפסולא וחמריך מערב במיא׃ רברביך מרדין ושותפין לגנבין כולהון רחימין לקבלא שוחדא אמרין גבר לחבריה עיביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך דין יתמא לא דיינין

וריב אלמנה לא יבא אליהם· האלמנה באה לצעוק והיתום יוצא והוא פוגעת בו ושואלתו
מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכו׳ וסופו לא
הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומ׳ ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כ״ש הוי יתום
לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל: לכן נאם האדון· שהכל שלו ובידו לעקור
אתכם מארצכם ולנטוע בה א
אחרים: אביר· תוקפו של
ישר׳: הוי· לשון הזמנה והכרזה
ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צ
צפון· ידעו הכל כי אנחם מצרי
שהכעיסוני במעשיהם: ואשיבה
ידי עליך· מכה אחר מכה עד
כלות הפושעים: כבור· לשון
בורית סבון בלע״ז ולשונו לשון
נקיון כמו ובר לבב על שם שהוא
מנקה הבגד מכתמיו: סיגיך·
האמור למעלה כמו כספך היה
לסיגים תערובת נחשת בכסף
קרוי סיג אף כאן תערוב׳ רשעים
עם הכשרי׳ אני אכלה הפושעים
שהם הסיג: כל בדיליך· בדיל
המעורב בכסף כלומר הרשעים
שביך בדיל איסטי״ס בלע״ז:
כבראשונה· אעמיד לכם
שופטים כשרים: במשפט
תפדה· על ידי שיהו בה עושי
משפט תפדה משכותיה: ושביה·
עושי תשובה שבתוכה: פושעים·
מורדים מיכין לע״ז: וחטאי׳· אלו
המשומדים לשאר איסורין:
מאילים· לשון אלה מין אלה
שקורין אולמא בלע״ז: אשר
חמדתם· לעבוד תחתיהם ע״ז
כענין שנאמר תחת אלון ולבנה
ואלה כי טוב צלה: מהגנות·
שם היו עובדים עבודה זרה כמה
דלת אמר המתקדשי׳ והמטהרי׳
אל הגנות: נובלת עליה· העלה
שלה נובל כמות פליסטים בל׳
בבא עליו שרב או קרח הו׳ כמוש
ונופל והוא אבד וכלה ואין נובל ל
לשון ריקבון כמו בלה שאין כון
ביופלת באיתו לשון אלא נובל ל
לשון דבר הבלאה וכלה כחו ת
מגזרת נבל תבל כמו תבול ו
ומתרגמינן מילאה תילאה: אשר
מים אין לה· להשקות זרעיה
בד״ל שחוטא׳ בו משווה פורענות׳
ההסון· התקיף שהיו אוכסי׳ את
העניים וגוזלין אותן ומתחסנין
בממון כמו שאמ׳ למעלה וחברי
גנבים יהיה אותו ממון לנעורת
שמנערין מן הפשתן שהוא קל
נוח לישרף: ופעלו· והעושה
אותו תוקף יהיה לניצוץ אם ובערו
זה בזה: ניצוץ· א״ס טנצילא
בלע״ז תירגם יונתן ופועלו ועובד
ידיהון ואין זה אחר לשון העברי׳
שאם כן היה לו לינקד ופעלו חטף
קמץ ויהא כבאר לשון פועל ע
עכשיו שהוא נקוד מלא פום כבאר לשון פועל: ואין מכבה· תירגם יונתן ולא יהא
עליהון חיים: נכון· מתוקן: בראש ההרים· בהר שהוא ראש לכל ההרי׳ בחשיבו׳
וההרי׳: ונשא מגבעו׳· יגדל נס שנעשה בו מנסיני סיני וכרמל ותבור: ונהרו· יתקבצו
ימשכו אליו כנהרות: אל בית אלהי יעקב· לפי שהוא קראו בית בית אל לפיכך
יקראו על שמו אבל אברהם קראו הר בהר ה׳ יראה יצחק קראו שדה לשוח בשדה:
לאתים· קולטרים בל״ע: מזמרות· סרפש בלע״ז מזמרין בהן הכרמים:
בית

וריב אלמנה· שיש לה לא ירצו לשומעה על כן לא יגיע אליהם: לכן· נאום·
הוא שם כמו וינאמו נאום והאומר כם תחת נאום הוא כם כי לא יעלם האף· וטעם
האדון בעבור השופטים שהם אדוני הארץ· וטעם ה׳ צבאות שהוא באמת האדון
והצבאות לעדים ולמה נסמך השם לצבאות מפורש בשמואל: אביר ישראל·
שהם במטה כנגד
צבאות מעלה כי גם הם
יקראו צבאות השם כ
ככתוב בתורה: הוי·
כמו אוי להם בעשותי
כך: אנחם· אתנחם
נחמה כי הכעיסוני על
דרך לשון בן אדם:
ואשיבה ידי· מכתי
כמו הנה יד ה׳ הויה:
כבור· כאילו כבורית
והכנן שהוא כבור ידי
· וטעם סיגיך בעבור
שאמר בתחילה כספך
היה לסיגים· ויאמר
רבי משה הכהן נ״ע כי
הסבעה מיני מתכות לא
ימצאו במקר׳ על לשון
רבים והנה שבח כל
בדיליך: ואשיבה
שופטיך· הטעם
שיגלו ישרא׳ ושופטיהם
גם יבוזו שופטי אחז
ויעמיד חזקיהו שופטי
צדק כי כן כתוב:
כבראשונה· כימי דוד
ושלמה והבי״ת נוסף:
ציון· בעבור המשפט
תפדה מיד סנחריב:
ושביה· ישובו הם
שעשו תשובה: ושבר
פושעים· היוצאים
מתחת הרשות והם
חמורים מחטאים
והטעם על כל ערי
יהוד׳ הבצורו׳ שנתפשו
· ועוזבי ה׳· כפול
כמשפט: כי· מאילים·
מגזרת אלה וחוברה על
סימן זכרי׳ כמו נשים
גם שלם שלים והעד
מהגנות· יש אומרים
כי יו״ד יבושו תחת תי״ו
הנוכח וכמוהו אמרו
רבים ולפי דעתי שהוא
דבק עם יכלו ואחר כך
שם לדבר עם הנוכח
וכמוהו רבים: ותחפרו
כמו תבושו: כי· אחר
שאמ׳ שיבושו מהאילים
שחמדו וגזלו המשילם
לאלה שנבלו עליה
ודיקדוק נובלת עליה
שהי׳ כן מפאת עלה וכן
ותאברו דרך וכמהו
שנאמר בודוי קשינו עורף והנה התברר כי מאילים מגזרת כאלה והנה אחרי כן
וכגנה: והיה החסון· תקיף והוא תואר השם כי השם הוא חוסף: לנעורת·
הוא שיכוער מהפשתים: לניצוץ· כמו שביבים וכמוהו ונוצצים כעין נחשת קלל
והטעם על הפסילים שיחזקום שלא ימוטו הפועלי׳ בעת צרתם בעבור שלא הושיעום
ישרפום גם הם ישרפו וזה טעם ובערו שניהם כמו מדוע לא יבער הסנה: ואין
מכבה· ואין עוזר: הדבר· זאת נבואה אח׳רת גם היא דבקה כי ציון עתה תפדה
מיד סנחריב ועוד יבוא עת שתהיה לה מעלה גדולה והנה אמר באחרית הימי׳ והם
ימי המשיח שהם אחרית ימי עולם: והיה· והנה לא היו ימים אחרי ישעיהו

וריב ה׳ בקריא׳ ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ וריב אלמנה לא יבא אלהם· וריב לה׳ עם יהודה· כי ראיתי חמס וריב
בעיר· וריב לא ידעתי אחקרהו· בתרא חס׳: ואשיבה ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימ׳ י״ח: כבראשנה
ה׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימ׳ ב׳: וחטאים ד׳ וסי׳ בסוף לך לך:

וריב אלמנה לא־יבוא אליהם:
לכן נאם האדון יהוה צבאות אביר
ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה
מאויבי: ואשיבה ידי עליך ואצרף
כבר סגיך ואסירה כל־בדיליך:
ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציך
כבתחלה אחרי־כן יקרא לך עיר
הצדק קריה נאמנה: ציון במשפט
תפדה ושביה בצדקה: ושבר
פשעים וחטאים יחדו ועזבי יהוה
יכלו: כי יבשו מאילים אשר חמדתם
ותחפרו מהגנות אשר בחרתם:
כי תהיו כאלה נבלת עלה וכגנה
אשר־מים אין לה: והיה החסן
לנערת ופעלו לניצוץ ובערו שניהם
יחדו ואין מכבה:
ב הדבר אשר חזה ישעיהו בן־אמוץ
על־יהודה וירושלם: והיה
באחרית הימים נכון יהיה הר בית־
יהוה בראש ההרים ונשא מגבעות
ונהרו אליו כל־הגוים: והלכו עמים
רבים ואמרו לכו ונעלה אל־הר־
יהוה אל־בית אלהי יעקב וירנו
מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון
תצא תורה ודבר־יהוה מירושלם:
ושפט בין הגוים והוכיח לעמים
רבים וכתתו חרבותם לאתים
וחניתותיהם למזמרות לא־ישא
גוי אל־גוי חרב ולא־ילמדו עוד
מלחמה:

וקבילת ארמלתא לא עלת
לקדמיהון: בכן אמר רבון עלמא
יי צבאות תקיפא דישראל קרתא
ירושלם אנא עתיד לנחמותה ברם
ווי לרשיעיא כד אתגלי למעבד פ
פורענות דין מסנאי עמי ואתיב
נקמא לבעיל דבבאי: ואתיב
מחת גבורתי עלך ואברר כמא
דמנקן בבוריתא כל רישע ואעדי
כל חובך: ואמני ביך דיני
קושטא תקנין כדבקדמית ומלכי
מלכך כד מן אוילא ובתר כן
יתקרי לך קרתא דקושטא קרתא
מהימנתא: ציון כד יתעבד בה
דינא תתפרוק ודעבדו אוריתא
יתובון לה בזכו: ויתברון מרודין
וחייבין כחדא ודשבקו אוריתא
דיי ישתיצון: ארי תתבהתון
מאילני טעות דחמדתון ותתכנעו׳
מגיני טעותא דאתון מתפייעין
בהון: ארי תהון כבוטמא די
מנתר טרפוהי וכגינת שקיא דמיין
לית לה: ויהי תוקפהון דרשיעיא
כנעורת כתנא ועובד ידיהון כניצוץ
נורא כמא דמקרבין דין לדין
ודלקין תרויהון כחדא כן יסופון
רשיעיא אינון ועובדיהון בישיא
ולא יהי עליהון חיים:
פתגם נבואה דאתנבי ישעיה בר
אמוץ על אנש יהודה ויתבי
ירושלם: ויהי בסוף יומיא מתקין
יהי טור בית מקדשא דיי בריש
טוריא ומנטל מרמתא ויתפנון
למפלח עלוהי כל מלכותא:
ויהכון עממין סגיאין ויימרון איתו
וניסק לטור בית מקדשא דיי לבית שכינת אלהיה דיעקב ויליפננא מאורחן דתקנן
קדמוהי ונהך באולפן אוריתיה ארי מציון תפוק אוריתא ואולפן פתגמא דיי מירושלם
וידין בין מלכותא ויוכח לעממין סגיאין ויעפפון סיפיהון לסכין ומורניתיהון למגלין
לא יטול עם באפי עם זיין ולא יתאלפון עוד מבכן קרבא:

שלא היו שם מלחמות והנה זה כתב בספר בן גוריון ובספרי פרס ומדי כי המלחמה לא פסקה בבית שני ועוד שכתוב העיד ולא ילמדו עוד ידענו כי הר הבית לא יהיה כ״א ורומו
כשא רק פירושו נכון יהיה הר הבית שירוצו אליו מארבע הפאות כאילו הוא נשא מכל הגבעות: ונהרו· מגזרת נהר בעבור מרוצתו: ושפט· השופט והוא המשיח נמו
אשר ילדה אותה ללוי: לאתים· כמו את מחרשתו ואת אתו והנסות הת״ו לחסרון הנח הנעלם שהוא במלת אתו: למזמרות· שיזמרו בהם הכרמים: בית

4

בית. אלה דברי הנביא מוכיח את ישראל והטעם אחר שתדעו כי ציון תפדה עתה בעבור המשפט ועוד יבוא זמן ישועה גדולה לה חייבין אנחנו שנלך כולנו בדברי הנבואות שהן אמת כאור והנכון הנביא עצמו עמהן דרך מוסר כאשר דבר משה וסלחת לעונינו או בעבור שגדל עמהם ולמד מרדכי דברי פיהם כאשר אפרש:

בית יעקב וגו' האומו' יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמי' רבים וגו': לכו ונלכה באור ה'. ואמרו להם כן וית יימרון דבית יעקב איתו וגו': כי נטשת עמך בית יעקב. הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומ' כי עד הנה עזבת את עמך בשביל עונם: כי מלאו מקדם. נתמלאו בבהותם ממעשי ארמיים היושבים במזרח

ואין קצה ה' בקריאה וסימ' ותמלא ארצו סוסים ב' בפסוק'. כוש עצמה ומצרים. ואין קצה לתכונה. ואין קצה לגויה: בוא י"ג מל' וסימ' במסר' רבת': יחלף ד' בקריא' וחס' וסימ' והאלילים כליל יחלף. ורוח על פני יחלף. כבקר כחציר יחלף. אם יחלף ויסגיר: לחפר ג' וחס' וסימ' כיהושע ריש סימ' ב':

בית יעקב לכו ונלכה באור יהוה:
כי נטשתה עמך בית יעקב כי מלאו
מקדם ועננים כפלשתים ובילדי
נכרים ישפיקו: ותמלא ארצו כסף
וזהב ואין קצה לאצרתיו ותמלא
ארצו סוסים ואין קצה למרכבתיו:
ותמלא ארצו אלילים למעשה ידיו
ישתחוו לאשר עשו אצבעתיו:
וישח אדם וישפל איש ואל תשא
להם: בוא בצור והטמן בעפר
מפני פחד יהוה ומהדר גאנו: עיני
גבהות אדם שפל ושח רום אנשים
ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא:
כי יום ליהוה צבאות
על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל:
ועל כל ארזי הלבנון הרמים
והנשאים ועל כל אלוני הבשן:
ועל כל ההרים הרמים ועל כל
הגבעות הנשאות: ועל כל מגדל
גבה ועל כל חומה בצורה: ועל
כל אניות תרשיש ועל כל שכיות
החמדה: ושח גבהות האדם ושפל
רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום
ההוא: והאלילים כליל יחלף:
ובאו במערות צרים ובמחלות עפר
מפני פחד יהוה ומהדר גאונו בקומו
לערץ הארץ: ביום ההוא
ישליך האדם את אלילי כספו ואת
אלילי זהבו אשר עשו לו ל
להשתחות לחפר פרות ולעטלפים:
לבוא בנקרות הצרים ובסעפי
הסלעים מפני פחד יהוה ומהדר
גאונו בקומו לערץ הארץ:

ימרון דבית יעקב איתו ונהך
באולפן אורית' דיי: ארי שבקתון
דחלא תקיפא דהוה פריק לכון
דבית יעקב ארי אתמליא ארעכון
טעון כמלקדמין ועננין כפלשתאי
ובנימוסי עממיא אזלין:
ואתמליאת ארעהון כסף ודהב
ולית סוף לגנזוהי ואתמליאת
ארעהון סוסון ולית סוף ל
לרתיכוהי: ואתמליאת ארעהון
טעון לעובדי ידיהון סגדין ל
לדאתקינא אצבעתיהון: ויתמאך
אנשא ויחלש תקוף גברין ולא
תשבוק להון: ויעלון למערק
במערק בטינרא ולאטמרא ב
בעפרא מן קדם דחילא דיי ומזיו
יקריה: עיני רמות אנשא יתמאכן
ויתחליש תקוף גברין ותקיף יי ב
בלחודוהי בעידנא ההיא:
ארי יומא דעתיד למיתי
מן קדם יי צבאות על כל גיותניא
ורמי לבבא ועל כל תקיפיא ו
וימאכון: ועל כל מלכי עממיא
תקיפיא וחסיניא ועל כל טורני
מדינתא: ועל כל טוריא רמיא
ועל כל רמתא מנטלתא: ועל
כל דיתבין במגדל רם ועל כל ד
דשרן בשור כריך: ועל כל
דיתבין בניסי ימא ועל כל דשרן
בבירנית שפירא: ויתמאך רמות
אנשא ויתליש תקוף גברין ותקיף
יי בלחודוהי בעידנא ההוא:
וטעותא גמירא יסופון: ויעלון
במערת טנריא ובמחלי עפרא מן
קדם דחלתא דיי ומזיו יקריה ב
באתגליותיה למתבר רשיעי א
ארעא: בעידנא ההיא ירחקון
בני אנשא ית טעות כספהון וית
טעות דהבהון דעבדו להון ל
למיסגיד לטעותא ולצילמניא: למיעל במערת טנריא ובשקיפי כיפא מן קדם דחלתא
דיי ומזיו יקריה באתגליותיה למתבר רשיעי ארעא:

כי. יש אומרים כי תי"ו נטשת לנכח השם והטעם שידה הנביא לשם כי באמת נטשם כי מלאו מקדם ורבי משה הכהן אמ' כי תי"ו הנכח לישראל והטעם כי שכחת עמך ותורתו כי מלאו. יש אומרי' השתגעו כמו קראו א אחריך מלא והנכון בעיני כי הם מלאים מ מחכמת בני קדם והם ארם וכן כתב ארם מקדם ופלשתי' מאחור על כן אחרי כן ועוננים כפלשתים ויהיה בית יעקב כדרך קריאה כראשון: ובילדי נכרים ישפיקו. מה שהולידו במחשבת כי האמצעי בין שתי המחברות יקרא נולד וישפיקו כמו אם ישפוק עפר שמרון ואם הם שנים בעניינים והטעם כי די להם בחכמות החיצונות ולא יבקשו הנבואה שהיא האור: ותמלא כסף. קודם זהב בעבור רובו. הא' קצה נוסף כה"א לילה על כן המלה מ מלעיל והנה הזכיר למעלה שהוא חכם ובפסוק הזה שהוא עשיר וגבור כאשר י יזכירם ירמיהו: ותמלא. אלילים. מגזרת אל שאין בהן ממש: למעשה ידיו. של צורף. ישתחוו כולם וכן אצבעותיו: וישח. מבניין נפעל כמו וישח לבב העם והטעם ב בעבור זה באו לידי ש שפלות: ואל תשא להם. יש אומרים שהתי"ו לנוכח השם וטעמו מ סליחה והקרוב אלי שאין נפש לאחד מהם שתשא ראש או נפש להם בעבור שהו' דבק בטעם כטעם וישפל או תחסר מלת ארץ כמו ולא נשא אותם הא' והמדקדק שאמר שמלת אל לא תמצא כי אם על ציווי איכנו כבון והעד ודרך כתיבה אל מות: בא. שם הפועל כמו כי בא יבוא או ציווי שיאמר כן כל איש לרעהו וכן הטמן מבנין נפעל: עיני. יש עין לשון זכר והנה הטעם כל אחד מעיני כמו בנות צעדה עלי שור: ושח רום אנשים. להפך כמו יגיה חשכי: כי. ושפל. כמו וישפל כי הוי"ו השיבו לעתיד כמו ויבא השמש וטהר: ועל. יתכן היות הארזים גם ההרים וכולם כמשמעו או הטעם דרך משל לבחורים והגדולים והעשירים והגבורים והמלכים. ועל ההרים לפי דעתי מגזרת הרה כאשר אפרש בספר תהלות: ועל המגדל. בארמון המלך: ועל. אם הטעם על דרך משל יהיו השוחרים ואלה האניות הן לישראל ההולכות אל תרשים: שכיות. כמו אבן משכית: ושח. פעם אחרת כי בעבור כל אלה הנזכרים יגבה לב בעליהן ובאבדם ישחו: והאלילים. יחלוף. יכרות וכן כל בני חלוף שים עליהם מיתה וקרוב ממנו חלף והלך לו: כליל. מלה נופלת על יחיד זכר ונקבה ועל רבים והטעם הכל כמו כליל תכלת כליל תהיה וי"ו יחלוף שב אל השם הנכבד: ביום. אשר עשו לו. העושים כמו ויאמר ליוסף את אשר כבר עשוהו: לחפר פרות. לפי דעתי שהאחת חפרפרת והוא שם עוף יעוף בלילה כעטלף ומביא עצמו ביום במקום סתר י ויש אומרים שהוא עוף שיאכל הפירות בלילות והם שתי מלות: לבוא בנקרת. מקום מנוקר: ובסעיפי. כדמות בדים יוצאים מהסלע ויקראו שם: לערוץ. לנכח מגזרת עריץ ויש אומרי' להפחיד והנה יהיה פועל יוצא ויתכן היות אל תערוץ גם כן ויחסר מלת לבך ונקרא עריץ שם התואר יוצא כמו האמים: חדלו

שהם מכשפים ומשתמשים בשם הטומאה כדאמרינן בחלק נתן אברהם מתנות שמסר להם שם טומאה וישלחם קדמה אל ארץ קדם: ובילדי הנכרי' ישפיקו. בועלים בת אל נכר ומתערבים בגוים ויולדות להם ילדים נכרים ובהם הם משפיקים תמיד ו ומתעסקין ומתרפקין ונטרחים בהם לשון פן יסיתך בספק ד ריבטי"כט בלע"ז: ואין קצה. לשון קץ: ישתחוו. כמו משתחוי': וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. השרים והגבורים הנבי' החיל: ואל תשא להם. הנביא אומ' להקב"ה וידעתי כי לא תסלח ל להם מלהפרע מהם: בא בצור. לבא בצור לברוח בנקר' הצורי': והטמן בעפר. ולהטמן בעפר: ועיני גבהות אדם. גבות הרוח וכן כל לשון גובה עיני' שבמקרא כמה דאת אמ' גבה עינים ורחב לבב: ארזי הלבנון. דוגמא היא על המלכים: אלוני הבשן. שלטוני' כמו שאוכים פחותים מן הארזים: ועל כל ההרי' הרמים. על יושביהם: ועל כל מגדל. תירג' יונתן על כל דיתבין בניסי ימא באיי הים שמוכאין ומוכאן באניות: תרשים. שם ים ששמו תרשים: שכיות החמדה. פלטרין רצופין במשכי' רצפת שיש כמו ואבן משכית על שם שסוככין בו את הקרקע: ביום ההוא. הוא יום הדין: כליל יחלף. כולו יחלף כולם יאבדו: ובאו. יושבי הארץ: במערו' צורי' מחלו'. הם הם מערות: בקומו. ליום הדין: לערוץ הארץ. לשבור רשעי הארץ: להשתחוות לחפר פירו'. בלשון עז בדמות חפרפרו' מיני שרצים שחופרין הארץ ש מקורין טלפ"ש בלע"ז: ועטלפי'. קלב"א סוריץ בלע"ז יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה לו ל להשתחוות ישליך האדם בחוריםם ובעריצין שימצא לפניו כשהולך לברוח ולהטמן: חדלו

רשי

חדלו לכם מן האדם . שלא לשמוע למלכיהם המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו : אשר נשמה באפו . אשר כל חיותו וכחו תלויים בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום ישנה בו ומחר תצא ממנו וקל וחומר לצלם למעשה ידיו שאין בו ממש . ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האד' אשר נשמה באפו הראיתם למה נחשב הוא וקל וחומר לצלם למעשה ידיו שאינו נחשב לכלום : מסיר מירושלם וגו' . כולה מפורשת במס' חגיגה שמונה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד : וקוס' . זה מלך שנא' קסם על שפתי מלך : יועץ . יודע לעבר שני' ולקבוע חדשי' : וחכם חרשי' . שכשפותח בדברי תורה נעשו הכל כחרשי' : ונבון לחש . ראוי למסו' לו סתרי תורה שניתנו בלחש כגון מעשה בראשית מעשה מרכבה : ונתתי נערים שריהם . אלו בני אדם המנוערין מן המצות : ותעלולים ימשלו בם . מועלים בני אדם חלשים ואני אומר לפי פשוטו תעלולים ליצנים בני אדם המתעוללים בהן ומבזין אותם כמו ועוללתי בעפר קרני את אשר התעללתי : ונגש העם . יהו דוחקין ונוגשין זה על זה בתגבור חירום : ירהבו הנער בזקן . יתגדל הנער על הזקן : והנקלה בנכבד . כפשוטו . ומדרשו יבא מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהב במי שהקלות דומות עליו כחמורות : כי יתפש איש באחיו . אם יתפש איש באחיו בבית אביו לאמר שמלה לכה בתור' ומחוורת היא בידך קצין תהיה לנו ותלמדנו . והמכשלה הזאת שאנו נכשלים בה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידיך היא שאת' יודע להורות לנו . ד"א שמלה לך להלביש ערום . והמכשלה פיילנצ"א בלע"ז מחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידיך להספיקני ולכך קצין תהיה' לנו והוא משיב בביתי אין לחם ואין שמלה ומה טיבי לקצין : כי כשלה ירושלם . כולם חסירים וכפולים אין עוזר זה לזה ולמה כי מאנו לשמוע ועשה כולם מכעיסים : ישא ביום ההוא . אין ישא אלא לשון שבועה הוא ישבע להם לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה . ד"א לפי פשוטו לא אהיה חובש לא אהיה שופט שהוא חובש את הנדוני' בבית הסוהר : כי לשונם ומעלליהם אל יי' . לנגדו להכעיסו : למרות עיני כבודו . להקניט לפני כבודו . ד"א עייני כבודו : הכרת פניהם . ניכרי' הם בעזות פניה' עון שהם מכירי' פני' בדין היא ענתה בם לפני . לא"א הכרת פניה' ניכרים הם בעזות פניה' : כסדום הגידו לא כחדו . בפרהסיא עשו : אמרו . למי שהוא צדיק כי טוב עשה : אוי לרשע רע . שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו ולאחרים בת׳ חומא והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע : נוגשיו מעולל . ליצנים הם : ונשים משלו בו . נשים כיאפות משלו כמו שאמו' למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרעה לפיכך כל חלשים משלו בו ויונתן תירג' לשון נשים : מאשריך . מדריכך שיש להם לאשרך בדרך טובה הם מתעי' אותך : בלעו . קלקלו : נצב לריב . של ישראל משמר שלא לדקדק בדיכם : ועומד לדין עמים . מתעכב ומאריך בדינם של אומות שמידה זו לשון עכבה : יי' במשפט יבא . עם זקני עמו שהיה להם למחות ולאומות או' אתם בערתם את כרמי אני קצפתי מעט ואתם עזרתם לרעה : גזלת העני . דור שהיו עניים במעשים טובי' כל זה במדרש אגדה ולפי משמע פשוטו כל העניין על ישראל : ועומד לדין עמים . הם השבטים : ואתם בערתם את הכרם . הזקנים והשרים אכלו את שאר העם :

מסורה

האדון יי' צבאות ה' דסמיכי בקריאה וסימ' אביר ישראל . בסיר מירושלם ומיהודה . בבשמניו רזון . מסעף פארה במערצה . ושברתי את מצרים : ישא ד' ר"פ וסימ' ישא יי' פניו . על יד גוי מרחק . לא אהיה חבש .

ישא ברכה מאת יי' : לרשע ה' בקריאה וסימ' אוי לרשע יסר לץ . אמר לרשע צדיק אתה . ואתה תשמע מן השמים קדמא דדברי הימים . ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע :

ישעיה

חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא :

ג כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַםִ וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם : גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן : שַׂר־חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ : וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־בָם : וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד : כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ : יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָם : כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלַםִ וִיהוּדָה נָפָל כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה לַמְרוֹת עֳנֵי כְבוֹדוֹ : הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי־גָמְלוּ לָהֶם רָעָה : אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ : אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי־גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לּוֹ : עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בוֹ עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים וְדֶרֶךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּלֵּעוּ : נִצָּב לָרִיב יְהוָה וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים : יְהוָה בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם :

תרגום

אִתְמְנַעוּ לְכוֹן מִלְאִשְׁתַּעְבָּדָא לְאֱנָשָׁא כְּמַעַבְרֵיהּ דַחֲלָא דְנִשְׁמַת רוּחַ חַיִין בְּאַפּוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵין הוּא קַיָים וּמְחַר לֵיתוֹהִי וּכְלָמָא חֲשִׁיב הוּא :

אֲרֵי הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת מַעְדֵי מִירוּשְׁלֶם וּמִיהוּדָה סְמַךְ וְסָעִיד כָּל סְמַךְ מֵיכַל וְכָל סָעִיד מִישְׁתֵּי : גִּבַּר וּגְבַר עֲבִיד קְרָב דַּיָין וְסָפַר וּמִשְׁתְּאַל וְסָב : רַב חַמְשִׁין וְנָסַב אַפִּין וּמַלִּיךְ מֵילַךְ וְאֲמַר וּמִשְׁתְּמַע וְחַכִּים וְסוּכְלְתָן בְּעֵצָה : וְאֲמַנֵּי יַנְקַיָא פַּרְנָסֵיהוֹן וְחַלָּשַׁיָא יִשְׁלְטוֹן בְּהוֹן : וְיִתְגָּרוּן עַמָּא גְּבַר בִּגְבַר וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ יִשְׁלְטוֹן עוּלֵימַיָא בְּסָבַיָא וְרַשִׁיט בִּדְיַקִּיר : אֲרֵי יֶחוֹד גְּבַר בַּאֲחוּהִי מִזַּרְעִית בֵּית אֲבוּהִי לְמֵימַר כְּסוּ אִית לָךְ רַב תְּהֵי עֲלָנָא וּמַגְבִּיתָא הָדָא תְּהֵי תְּחוֹת יְדָךְ : יְתִיב בְּעִידָנָא הַהוּא לְמֵימַר לֵית אֲנָא כְּשַׁר לְמֶהֱוֵי רֵישׁ וּבְבֵיתִי לֵית מַה דְּאֵיכוּל וְלֵית מַה דְּאִיתְכַּסֵּי לָא תְמַנּוּנִי רַב בְּרֵישׁ כָּל עַמָּא : אֲרֵי אִתְקִילוּ יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וֶאֱנַשׁ יְהוּד גְּלוּ אֲרֵי מַלָּל פּוּמְהוֹן וְאַגַּר עוּבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָם יְיָ וּמַרְגִּזִין קֳדָם יְקָרֵיהּ : אִשְׁתְּמוֹדָעוּת אַפֵּיהוֹן בְּדִינָא אַסְהֵיד בְּהוֹן וְחַטָּאֵיהוֹן כִּסְדוֹמָאֵי קַבְלִין וְלָא מַנְעִין וַוי לְנַפְשְׁהוֹן אֲרֵי גְּרַמוּ דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָּא : אִמְרוּ לְצַדִּיקַיָא טוּבֵיכוֹן אֲרֵי פֵּירֵי עוּבָדֵיהוֹן יֵשְׁתַּלְמוּן : וַוי לְרַשִׁיעַיָא דְּעוּבָדֵיהוֹן בִּישִׁין אֲרֵי גְמָלָא דִּידֵיהוֹן יִתְּעֵב לְהוֹן : עַמִּי דְּפַרְנְסוֹהִי בְּזָזוֹהִי כִּמְעַלְּלֵי כַרְמָא וּכְמָרֵי חוֹבָא שַׁלִּיטוּ בֵיהּ עַמִּי מְשַׁבְּחָךְ אַטְעֵיוּךְ וְאוֹרַח שְׁבִילָךְ קַלְקִילוּ : עָתִיד לְמֵיקַם יְיָ וּמִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין מִן עַמְמַיָא : יְיָ בְּדִינָא יֵעוּל יָת סָבֵי עַמָּא וְסַרְכוֹהִי וְאַתּוּן אַנְכֵתוּן יָת עַמִּי חֲטוֹף מִסְכֵּינָא בְּבָתֵּיכוֹן :

אבן עזרא

חדלו . אחר ששם גזר עליכם והוא מפני פחד יי' אין כח באדם לבטל גזירותי על כן חדלו לכם מן האדם שלא יושיעו אתכם כי הבל המה : כי . יתכן היות זאת הפרשה פירוש האדוים והאדים וכלם או יתכן שתהיה דבקה עם חדלו לכם מן האדם והוא הנכון בעיני : משען ומשענה . דרך צחות והטעם כל משען ופי' כל משען לחם ומים : גבור . שיש לו כח : ואיש מלחמה . שהוא רגיל : שופט . שישאלנו שיורנו בדרך הישרה כדת וכן הנביא גם הקוסם בחכמת המזלות : זקן . שנסה דברי העולם : שר . והכם חרשים . הוא האומן : ונבון לחש . אפילו המבין ללחוש הנחשים ויש אומרים מגזרת מתלחשים : ונתתי . תי"ו תעלולים נוסף מגזרת עולל והנה הו' שם התואר גם אני אבחר בתעלוליה' שם : ונגש' . בנין נפעל כמו נצב לריב ויש אומרים כי הנון שרש מהבניין הכבד הדגש : ירהבו . כמו ישלטו ויגבהו כמו המתכבת רהב : כי . בית אביו . משפחתו : שמלה לכה . אף על פי שהוא בה"א הוא כמו חביריו והטעם לא נבקש ממך שתתן לנו שמלה : והמכשלה . הטעם על ירושלם וכן כתב כי כשלה כדרך בן אדם שידבר כן בעת הכעס : ישא . ישבע כמו לא תשא את שם יי' : חובש . כמו חובש מכה והטעם שוכר וכתיב יורם עצר : ואין שמלה . אפילו לנפשי : לשונם ומעלליהם . כל דיבורם וכל מעשיהם לפאת השם : למרות . פתחות הלמ"ד בעבו' ה"א הבנין החסר וכמוהו לנחותם הדרך וטעם עיני בפרהסיא : הכרת . יש אומרים מגזר' כרת והיסר מגזר' הכירוהו והדגש לחסרון הנו"ן והנה כרא' במלת יככר שוכא והטעם מי שיכיר בפנים לדעת תולדות הגוף הם יענו ויורו דרך האמת איך צריך לעדי' על כן : וחטאתם כסדום הגידו . וטעם לא כחדו כי המכחד עוד יש לו מעט בושת : אמרו . יש אומרים שבחו כמו את יי' האמרת והישר בעיני שהוא מלשון אמירה בלב ובפה : יאכלו . כל הצדיקים והיא דרך קצרה והטעם שלא תחשוב כי צדיק אחד לבדו יאכל פרי מעלליו וטעם זה הפסוק דבוק עם אוי לנפשם : אוי . יש אומרים כי רע הוא תואר גוי והנכון שהוא תואר רשע : עמי . כל אחד מנוגשיו הוא עולל והמ"ם נוסף והוא תואר השם ואיננו פועל . אלף מאשריך תחת יו"ד כי אותיות יהוא מתחלפין כמו אשרו חמוץ והטעם הראויים שיישרוך המה יתעוך : בלעו . שחתו עד לא יודע הדרך : נצב . על כן נצב השם לריב ואיננו שם כי אם שם הפועל מהבנין הכבד הנוסף וכמוהו לדין והטעם על גזירותיו : עמים . טעמו רבים כמו עמים הר יקראו : יי' . טעם ואתם איך תשפטו עמי ואתם בערתם הכרם כמו רעיתם כמו ובער בשדה אחר והכרם הם ישראל :

מַלָּכֶם תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃
וַיֹּאמֶר יְהֹוָה יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה׃
וְשִׂפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיהֹוָה פָּתְהֵן יְעָרֶה׃
בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרֹנִים׃
הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת׃
הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים׃
הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף׃
הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים׃
הַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים׃
וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק כִּי־תַחַת יֹפִי׃
מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה׃
וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ

מַה לְכוֹן דְּאַתּוּן מְמַסְכְּנִין יָת עַמִּי וְאַפֵּי חֲשִׁיכַיָּא מְבַלִּין אַתּוּן וּמֵיתַן בְּדִינֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת׃
וַאֲמַר יְיָ חֲלַף דְּאִתְרַבְרְבָאוּ בְּנַת צִיּוֹן וַאֲזַלָן מְרִימַן צַוַּאר וּמְסַרְבְּקָן עַיְנִין אָזְלִין וּבְפַרְתְּהֵין מַקְפָן וּבְרִיגְלֵיהוֹן מַרְגְּזָן׃
וִישַׁעְבֵּיד יְיָ יְקִירַת בְּנַת צִיּוֹן וַיְיָ יְקָרְהֵן יַעְדֵּי׃
בְּיוֹמָא הַהוּא יַעְדֵּי יְיָ יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא וְשִׁבִּיסַיָּא וְסִיבְּכַיָּא׃
עִנְקַיָּא וְשֵׁירֵי יְדַיָּא וְתַנִּיכְסַיָּא׃
כְּלִילַיָּא וְשֵׁירֵי רִיגְלַיָּא וְקוֹל מְזַמְּזַיָּא וְקַדִּישַׁיָּא וַחֲלִיטָתָא׃
עִיזְקָתָא וְכַלְטוֹלַיָּא׃
כִּתוּנַיָּא וְשׁוּשִׁיפַיָּא וּבוּרְנְקַיָּא וּמְדַכַּיָּא׃
וּמַחְזְיָתָא וְקַרְטַסַיָּא וְכֵיתְרַיָּא וּכְבֵינָתָא׃
וִיהֵי אֲתַר דַּהֲוָאָה יַהֲבָן בּוּסְמִין יִתְמְכֵי וַאֲתַר דַּהֲוָאָה אַסְרָן פְּסִיקַיָּא יְהֵי רוּשְׁמִין דִּמְחָא וַחֲלָף אַקָּפוּת פַּתָּא גִּיזּוּז רֵישׁ וַחֲלָף דַּהֲוָאָה מְהַלְּכָן בְּגִיּוּרָה יְכָרַן סַקִּין דָּא פוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנְּהוֹן אֲרֵי טְעָאָה בְּשׁוּפְרֵיהוֹן׃
שְׁפַר גִּבָּרַיִךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְּלוּן וְעָבְדֵי נִצְחָנַיִךְ בִּקְרָבָא׃
וְיַצְרוּן וְיִסּוּפוּן תַּרְעֵי קִירְוָהָא

אבן עזרא

מלכם. דגשות הלמ״ד בעבור חסרון הא מה והם שתי מלות כמו מזה בידך׃ תטחנו. כמו תשחקו דרך משל על הקלון והבזיון׃ ויאמר. ומשקרות. המשתכלות הרבה ובדברי רז״ל סקרנית׃ וטפוף. יש אומרים מלשון דבור כמו והטף אל דרום ואיננו נכון בדקדוק ואחרים אמרו כי הוא מגזרת תרגום בארמית אשר הגיף כ כאדם שיגוף על פני המים ויש אומרים כי הוא מגזרת טף והוא היטב בעיני והטעם הולכות מהלך טף׃ תעכסנה. תשימנה עכסים ברגליהם כמשפט ה הגברים הרוכבים. ויש אומרים כי העכסים משמיעות קול׃ ושפח. כמו משפחת היא ואם הוא בשי״ן והטעם כן בשורי מהם׃ פתהן. יש אומרים חסר אלף פאתהן והטעם פאת ראשיהן והנכון בעיני שהוא מגזרת ו והפותו רמז לאחוריה והנה הזכיר למעלה ומטה׃ יערה. יגלה׃ ביום. העכסים. הם ברגלים׃ השביסים. אין לו אח ויש אומרים כי הם בשוקי׃ והשהרונים. כדמות ירח בתנורה מגזר׳ ארמית ועל דעת רבים כן אבן הסהר׃ הנטיפות. אין רע לו יש אומרים בשער׃ והשרות. באזנים והוא תרגם ארמית ל לדעת אחרים׃ והרעלות. מלה לבדה בלחיים׃ הפארי. מגזרת תפארת כדי׳׃ והצעדות. באזרוע והעד מאצעדת שאול כי האלף נוסף כאלף אזרוע׃ והקשורים. ידועים בגרון׃ ובתי הנפש. על החזה שהוא בית הנפש כי בו הוא הלב׃ והלחשים. כתבים כתובים בזהב ובכסף על דרך לחישה׃ הטבעות. באצבעות׃ ונזמי האף. פירשתיו׃ והמחלצות. אלה בגדים כמו וקח לך את חליצתו׃ והמעטפות. יש אומרים בלבוש תתעטף בו האשה. ויש אומ׳ מחלצות חלוק ומעטפות מכנסי׃ והמטפחו׳. כמו הבי המטפחת אשר עליך׃ והחריטים. יש אומ׳ כדמות טלית קרוב מלשון ישמעאל או הוא מגזרת בחרט אנוש כאשר אפרים עוד׃ והגליונים. כמו גליון גדול׃ והסדינ׳. כמו סדין עשתה׃ והצניפות. בראש׃ והרדידים. כדמות טלית בלשון ישמעאל והכלל כי כל אלה הם מלבושים ויתכנו כמנהג המקומות׃ והיה. בושם. ימעיד הבשר ויחזקנו והנה מק קרוב מהפך והוא מפעלי הכפל ומגזרתו תמקנה בחוריהן׃ נקפה. שם והנו״ן שורש והוא קרוב מגזרת ונקף סבכי היער וטעמו כעין כריתות׃ מעשה מקשה. גלוח שער בשוה כמו ולא עשה רגליו׃ פתיגיל. חלוק דק מרוקם יושם על כל המלבושים׃ כי תחת יופי. אמר הגאון כי ההפך שהוא תחת יותר יפה להם ואחרים אמרו שמלת כי מגזרת כויה וכמוהו אף ברי שהוא מגזר׳ רווי ואיננו נכון בדקדוק כי וי״ו כויה שורש ולפי דעתי שהוא כך כי תחת יופי יעשו המק והנקפה והקרחה׃ מתיך. הטעם תתאלמנה הנשי׳ בעבור מות אנשיהם בחרב ומלת מתיך מוספת עצמה ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ומתי גבורתך׃ ואנו. כמו לא אכלתי באני והוא מהשכיים הנראים ובאה המלה כמו ושרו הצפרדעים מלרע׃ פתחיה. שב אל ציון הנזכרת בראש הפרשה והטעם חסרון הזכרים׃ ונקתה

רשי

מלכם. כמו מה לכם׃ תטחנו. תכתתו ותמעיטו לבזותם בדינכם׃ ומשקרו׳ עינים. לשון הבטה. ד״א צובעו׳ עיניהם בסיקרא ובכחול׃ הלוך וטפוף תלכנה. לשון דבר כף על גבי חברו כמו אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית צפה למעלה מהם ויונתן תירגם ובפותהין מקפן היו קושרות פיאות נכריות ק קליעת שערות תלויין נורכו׳ עם קליעותהן שיראו גבות וטפופות׃ וברגליהם תעכסנה. כשהיו עוברות בשוק אצל בחורי ישראל דורסתו ברגלו ורומזתו נר חיבת נואפו׳ כדי להבעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש. עכס הו׳ ארס של נחש׃ ושפח. לשון צרעת כמו משפחת היא ועל שנכתב בשי״ן דרשו בו רבותינו שתעשינה שפחות מכורכות ויש שדרשוהו שהרבה בהן משפחות משפחות של כנים׃ פתהן יערה. כליהן יערה לשון ארמי הוא פתיא אוכמא הן היו אומרות ימהר יחיש מעשהו רוכוס רואה אותי ונוטל אותי כשבא הפורענו׳ היו שרי נבוכד נצר נוטלין אותן להיות להם לנשי׳ מתמת יופיין רמז הקב״ה למציניות שלהם ל והיו שופעות דם זיבה כאדם ה המעריה מכלי אל כלי והיו כמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן ויונתן תירג׳ יקרהן יעדי. פתהן לשון רוחב לשון גודל׃ ביום ההוא. לעתיד לבא כשיב׳ הקב״ה להשיב את ישראל אליו יכיר יו׳ מהם את תפארת העכסים שלא יהו תולין תפארתם בנוי תכשיטי נשים ודברי כלה׃ העכסים. המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה׃ והשביסים. מיני שבכה לתכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנה שביס של שבכה׃ והסהרוני׳. יונתן תירג׳ קיבכיא׃ הנטיפות. ענקיא לשון ענקים לגרגרת ולשון נטיפות של שם שתלויות על הצואר ונוטפות על החזה והם כמין מרגליו׳ נקובות וחרוזו׳ בחוט ובלע״ז ניספטינצא״ש׃ והשרות. צמידי הזרוע דמתרג׳ שיריא׃ והרעלות. בגין שמכניפות כל פרצופיהן חוץ מגלגל העין כדי שיתאוה אדם ליזון במראית הנכתות. לה״א והרעלות מיני סרבלי נאים להתעטף בהם ובלשון משנה יש מדיות רעולות במס׳ שבת׃ הפארי׳. תרגו׳ כליליא כמו פארי המגבעות׃ והצעדות. אצעדה של שוקיים׃ והקשורים. כמשמעו קשורים קצרים שקושרין בהן שערן ויש שמושין אותן מוזהבין פרטייגש בלע״ז׃ ובתי הנפש. שכנגד הלב נושק״ה בלע״ז׃ והלחשים. נזמי האזן מקום שלוחשין לה שם׃ המחלצו׳. כיתוניא כמו וקח לך את חליצתם שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותה חולצין אותה מן הגוף׃ והמעטפות. מכסות המטה כתרגומו שושיפיא׃ והמטפחות. תפות׃ והחריטים. תירגמו מחכייא דפום של בית הרחם כדמתרגמ׳ וכומז מחוך׃ והגליונים. הן המראות כתרגומו מחזייתא מירוייא״ר בלע״ז ועל שם שמגלות צורת הפנים קרויין גליונים או שמא מראות שלהם כגללות היו׃ והסדינים. של פשתן הם המתעטפין בהם׃ והצניפות. מולק״נס בלע״ז׃ והרדידים. כבינתא פיר״מלץ בלע״ז והם של זהב שמכבנין בהם הסרבל שהאשה מתעטפת בו׃ תחת בשם מק. שהיו מתבשמות בו יהיה מק מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק׃ ותחת חגורה נקפה. מקו׳ שחוגרת שם יהיה ניקף נהתך בחבורות ורושמי מכות כמו ואחר עורי נקפו ונקף סבכי היער׃ ותחת מעשה. מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלוך וטפוף תלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המקרחת את הראש מקשה לשון ד״א לרא נקשן ואני הייתי מפרשו תחת מעשה מקשה מקום שהיו שם חגורות נותנות טשי הזהב העשויות מקשה בטרי״ץ בלע״ז אלא שהוא נקוד פתח והוא במסור׳ בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק לתיבה של אחריו וכל מעשה שהוא דבוק נקוד קמץ׃ ותחת פתיגיל. הריכמתי תיבות פתיגיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חילוף אותה גילה תהיה מחגורת שק בכל מתנים׃ כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחצות בו׃ מתיך. גיבוריך מתי מלחמותיך היוצאים בצבא במניין׃ ואנו. לשון אניה׃ פתחיה. שערי עיירות ובתים בכל שעריהם יהא הספד׃ ונקתה

מסורה

עניים ג׳ וסימ׳ מלכם תדכאו עמי. ועניים מרודים תביא. לא יחיה רשע׳ וכל דסמך לדל״ם ואביונים דכוו׳ בכ״ב וסימ׳ השאפים על עפר. ויספו ענוים ביי׳ שמחה׃ מעשה׳ פתחין בקריאה וסימ׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב. והיה תחת בשם מק יהיה. ולא יהיה למצרים מעשה. הפככם אם כחמר היוצר. ויקברהו בקברתיו דאסא דד״ה׳ להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר תמצא ידך לעשו׳ בכחך עשה. ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם׃

תה לכם׳ ק׳ ג׳ · נטויות ק׳ · ל׳ וכתי׳ ש״ן ל׳ · ק״ל · ל׳ מרכיחאי פתהן׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ אזל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ותם׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · כבו׳ דמיין׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ ומ׳ · ב׳ · ל׳

ותעכסנה אין כתיבין דכיב׳ באלף · ארכי קל״ד ב׳ תבהון בקיפ׳

ונקתה · ותתרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שינים ובלשון משנה יצא פלוני נקי מנכסיו : לארץ תשב · תנוטה לשפלות ישבו לארץ ידמו בתשע באב : והחזיקו · ויאחזו : שבע נשים באיש אחד · מרוב שמתות רבות באיש אחר מבקשו מתנו שישא אתם : אסוף · הטמן חרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך שהאשה כשהיא כשותה אין

ונקתה · כמו נקיון שינים : לארץ תשב · שב אל ציון : והחזיקו שבע · הטעם רוב בעבור ימי השבוע כל זה בעבור שימותו הזכרים במלחמה : ביום · צמח יי׳ · יש אומרים על חזקיהו והנכון בעיני שהם צדיקי ירושלם שימלטו : לצבי · כמו צבי היא לכל הארצות כמו הדר ויש אומרי שהוא מגזר ארמית למהן די הוא

ישיבה לארץ ד׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ונקתה לארץ תשב · שבי לארץ אין כסא בת כשדים · וישבו אתו לארץ שבעת · ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון : ועתה ואתה י״ח בטע׳ תברין וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך :

ונִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב׃ וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע ד
נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
לַחְמֵנוּ נֹאכֵל וְשִׂמְלָתֵנוּ נִלְבָּשׁ רַק
יִקָּרֵא שִׁמְךָ עָלֵינוּ אֱסֹף חֶרְפָּתֵנוּ׃
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
צֶמַח יְהוָה לִצְבִי וּלְכָבוֹד וּפְרִי הָאָרֶץ
לְגָאוֹן וּלְתִפְאֶרֶת לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל׃
וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר
בִּירוּשָׁלַ͏ִם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל־ ה
הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ אִם רָחַץ
אֲדֹנָי אֵת צֹאַת בְּנוֹת־צִיּוֹן וְאֶת־דְּמֵי
יְרוּשָׁלַ͏ִם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ בְּרוּחַ מִשְׁפָּט
וּבְרוּחַ בָּעֵר׃ וּבָרָא יְהוָה עַל כָּל־
מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאֶהָ עָנָן
יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי
עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה׃ וְסֻכָּה תִּהְיֶה
לְצֵל־יוֹמָם מֵחֹרֶב וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר
מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר׃
אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי ח
לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן־
שָׁמֶן׃ וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ וַיִּטָּעֵהוּ
שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם־יֶקֶב
חָצֵב בּוֹ וַיְקַו לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ
בְּאֻשִׁים׃ וְעַתָּה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם
וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ־נָא בֵּינִי וּבֵין
כַּרְמִי׃ מַה־לַּעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי
וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מַדּוּעַ קִוֵּיתִי לַעֲשׂוֹת
עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים׃ וְעַתָּה אוֹדִיעָה
נָּא אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה
לְכַרְמִי הָסֵר מְשׂוּכָּתוֹ וְהָיָה לְבָעֵר
פָּרֹץ גְּדֵרוֹ וְהָיָה לְמִרְמָס׃

וְתִתְרוֹקַן אַרְעָא וְתִתְחָרוּב׃
וְיִתְקְפַן שְׁבַע נְשִׁין בְּגַבְרָא חַד
בְּעִידָנָא הַהִיא לְמֵימַר מִדִּילַנָא
נֵיכוּל וּמִדִּילַנָא נִתְכַּסֵּי לְחוֹד יִתְקְרֵי
שְׁמָךְ עֲלַנָא כְּנוֹשׁ חִיסוּדָנָא׃
בְּעִידָנָא הַהוּא יְהֵי
מְשִׁיחָא דַיָי לְחֶדְוָה וְלִיקַר וְעָבְדֵי
אוֹרַיְתָא לְרִבוּ וּלְתוּשְׁבְּחָא לְשֵׁיזָבַת
יִשְׂרָאֵל׃ וִיהֵי דְאִשְׁתְּאַר יְתוּב
לְצִיּוֹן וּדְעָבַד אוֹרַיְתָא יִתְקַיַּים
בִּירוּשְׁלֵם קַדִּישׁ יִתְאֲמַר לֵיהּ כָּל
דִּכְתִיב לְחַיֵּי עָלְמָא יֶחֱזֵי בְּנֶחָמַת
יְרוּשְׁלֵם׃ אִם יַעְדֵּי יְיָ יַת תִּגְאֲלַת
בְּנַת צִיּוֹן וְיַת אַשְׁדֵּי דַם זַכַּאי ב
דְּבִירוּשְׁלֵם יְגַלֵּי מִגַּוַּהּ בְּמֵימַר דִּין
וּבְמֵימַר גְּמִירָא׃ וְיִבְרֵי יְיָ עַל כָּל
מַקְדַּשׁ טוּרָא דְצִיּוֹן וְעַל אֲתַר בֵּית
שְׁכִינְתֵּיהּ עֲנַן יְקַר יְהֵי מַטִּיל עֲלוֹהִי
בִּימָמָא וְאַמִּיטְתָא וְזֵיהוֹר כְּאִישָׁא
שַׁלְהוֹבֵי בְּלֵילְיָא אֲרֵי יַתִּיר מִן יְקָר
דַּאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלוֹהִי שְׁכִינְתָּא
תְּהֵי מַגְנָא עֲלוֹהִי כְּגְנוּן׃ וְעַל
יְרוּשְׁלֵם תְּהֵי מַטְלַת עֲנָנֵי לְאַטָּלָלָא
עֲלַהּ בִּימָם מִשָּׁרָב וּלְבֵית כְּחַר
וּלְאַגְנָא מִזַּרְמִית וּמִמִּטְרָא׃
אֲמַר נְבִיָּא אֲשַׁבְּחֵיהּ
כְּעַן לְיִשְׂרָאֵל דִּמְתִיל לְכַרְמָא
זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם רַחֲמִי תּוּשְׁבַּחַת
רַחֲמִי לְכַרְמֵיהּ עַמִּי חֲבִיבִי יִשְׂרָאֵל
יְהָבִית לְהוֹן אַחְסָנָא בְּטוּר רָם
בְּאַרְעָא שְׁמֵינָא׃ וְקַדֵּישְׁתִּינוּן
וִיקַרְתִּינוּן וְקַיֵּימְתִּינוּן כְּמַצַּב גְּפֶן
בְּחִירָא וּבְנֵיתָא מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן וְאַף
מַדְבְּחִי יְהָבִית לְכַפָּרָא עַל חֲטָאֵיהוֹן
וַאֲמָרִית דְּיַעְבְּדוּן עוֹבָדִין טָבִין
קֳדָמַי וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן׃
נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הָא בֵּית יִשְׂרָאֵל
מְרָדוּ מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צָבַן לְמֵתַב כְּעַן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה דִּינוּ כְּעַן דִּינָא קֳדָמַי
מִן עַמִּי׃ מַה טָבָא אֲמָרִית לְמֶעְבַּד עוֹד לְעַמִּי וְלָא עֲבָדִית לְהוֹן מָא דֵין אֲמָרִית דְּיַעְבְּדוּן
עוֹבָדִין טָבִין וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן׃ וּכְעַן אֲחַוֵּי כְעַן לְכוֹן יַת דַּאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד
לְעַמִּי אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִבַּז אַתְרַע בֵּית מַקְדְּשְׁהוֹן וִיהוֹן לְדִישׁ׃

נוהגין בה מנהג הפקר · ומדרש אגד׳ כבוכד נצר גזר שלא יבעלו אשת איש שלא יענשו לכך היו מבקשו שישא עליהן שם אישות : ביום ההוא · לאחר שיכלו כויי תכשיטי הנואפות והנבלות לא תכלה עוד צבי תפארת עמי וצבי כוי כבודם בא׳ : יהיה צמח יי׳ · לכם לנוי : לצבי ולכבוד · הם הצדיקים הנשארים גם והחכמים תלמידי התור׳ בהם יתלו את כבודם : ופרי הארץ · הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו לגאון ולתפארת אשר בהם י יתפארו ויתהללו פליטת ישר׳ · צבי הוא מודבר בבנין שיש חפץ בו : והיה הנשאר · בהם בציון יתישב · והנותר בכל מקו׳ ישכנו בירוש׳ : קדוש יאמ׳ לו · כולם יהיו צדיקים ואם תאמר צדיקים המתים לפני אותו היום אבד כ כבודם תלמוד לומר כל הכתוב לחיי העולם הבא יהיו בירושלם כך תירגם יונתן : אם רחץ · כי רחץ יש אם משמש כן בלשון כי וכן אם יבלענו ממקומו כי יבלענו עד אם כלו לשתו : צואת · תוגאלת תרגומו כלומר העביר עונם על ידי יסורין וביעור מן העולם : ידיח · לשון רחיצ׳ בלשון משנה ובמקרא וגם ידיחו את העולה : ברוח משפט · על ידי יסורין של״ט בלע״ז שיעלה על רוחו לשפט אותם : וברוח בער · לבערם מן העולם בער כמו לבער דישקו״מבר״ט בלע״ז לשון פשול הלוך : ועל מקראיה · הקרואי׳ בתוכה : ענן יומם ועשן · להגין מן החומ׳ : כי על כל כבוד · האמור להם תהא החופה ס שאחפוף שכינתי עליהם ושבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה סוכה : וסוכה תהיה לכל וגו׳ מחורב · להגין מלהט יום הבא שנאמר ברשעים וליהט אותם היום הבא שהקב״ה מוציא חמה מנרתקה ומקדר ע עליהם : ולמחסה · לשון כיסוי : ולמסתו׳ · להיסתר בה : מזרם · אש המלקת מנהר דינור על הרשעים בגיהנם שנ׳ על ראש רשעים יחול כמסכ׳ חגיגה : וממטר · מטר היורד על הרשעים כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים : אשירה נא לידידי · הנביא אומר אשירה נא לידידי תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו יי׳ ילחם לכם בשבילכם : שירת דודי · היא זו אשר שר בשביל כרמו על עסקי כרמו כמו ויש אלו אכשי המקו׳ לאשתו : כרם היה לו בקרן בן שמן · בזוית העושה פירות שמנים כשמן טוב : בן שמן · זוית ראוי לשמן לזתים לעשו׳ שמן כמו בן מות ראוי למות ורגנתא זו היא ובסוף הענין יפרש׳ : ויעזקהו · סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת דמתרגמינן עזקא : ויסקלהו · הוציא אבנים מתוכו הרעים ולגפנים כמו סקלו מאבן : ויטעהו שורק · הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורו׳ : ויבן מגדל בתוכו · בית לעבור עבבי׳ : וגם יקב חצב בו · הבור שלפני הגת לקבל היין בור הוא וכן ועד יקבי המלך תירגם יונתן עד שיחיא דמלכא הוא עומק אוקיינוס ולכן נופל בו כאן לשון חציבה כמו ובורות חצובים : ויקו לעשות ענבים · ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים ויעש לו באושים דומים לענבים וקורין אותם לנבר״ויישם בלע״ז : הסר משוכתו · להסיר גדר המסוכך ומגין עליו משוכה הוא שית קוצים · גדר הוא גדר אבנים : והיה הכרם לבער · שירעו בו בהמה וחיה : ואסיתהו

זבי יתכינה ור׳ משה הכהן פירש צמח ב כמשמעו שהשם יתן ברכה בצמח ובפרי : והיה · כל הכתוב לחיים בירושלם · אפרשנו בספר תרי עשר בפסוק אז כ נדברו : אם · כטע׳ כי או טעמו קדוש יאמר לנותר אם רחץ השם כך מציון : ידיח · כמו ידיחו את העולה כמו ירחצו : וברוח בער · מגזרת ובערת הרע : אשירה נא · כל נא כמו עתה : לידידי · בעבור ידידי כמו אמר לי בעבורי : לכרמו · בעבור כרמו : ידידי · עקרו משולם ודודי מהשניים : בקרן בן שמן · מקום נכבד היה בכרמי ירושלם ויש אומרים בקרן שהוא במקום גבוה בן שמן מגזרת והיה דשן ושמן וכמו לשד השמן והנכון רחוק : ויעזקהו · יש אומרים חיתמו מגזרת תרגום טבעת עזקתא ואין לו טעם והנכון שאין למלה הזאת אח רק תמצא בלשון קדר ת וטעמו כמו גדר ומשוכה : ויסקלהו · מהבנין הכבד וטעמו הסיר האבנים ואם היה מהבניין הקל אז יהיה לחבר האבני׳ וכן ושרטך מארץ חיים : ויטעהו שורק · מטע שורק כי שם הפועל הוא בכח כל פועל עבר או עתיד : ויבן מגדל בתוכו · מקום לשבת השומר : וגם יקב חצב בו · להוציא התירוש בכרם : באושים · כמו חוחים כמו ותחת ש שעורה באשה · וטעם ויעזקהו שהיתה ארץ ישראל בנויה בבתים נחמדים וחומות וסקלהו שגרש הכנענים והמגדל הוא בית השם שהיה בהר המוריה והיקב משל למזבח העולה · ענבים כמו צדיקים : ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה · כל איש שהוא מיהודה שהם סביבות ירוש׳ : מה · מה נשאר מטוב לעשות לכרם שלא עשיתיו : מדוע · שתי מלות כמו מזה בידך וכן מלבם ידכאו עמי : ועתה · משוכתו · כמו לשכים בעיניכ׳ : לבער · לרעות כמו ובער בשדה אחר · וטעם פרוץ גדרו שתפולנה החומות : ואסיתהו

ואשיתהו בתה. לשון שממה וריקנו הוא וכן בנחלי הבתות: ולא יעדר. לשון חפיר׳ כרם הוא: ועלה שמיר ושית. מיני קוצי׳ פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומ׳ שמיר לשון תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו בנה שלמה את בית המקדש כענין שנאמ׳ כשמיר חזק מצור: שית. לשון השאת והשבר לשון תמאה שממה כדרז מאין דורש ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת: כי כרם יי׳ צבאות בית ישר׳. לכרם הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל והכרם היא ארץ הראשון כי מצינו במדרשי אגדה במקומות הרבה בתנחומא ובבראשית רבה במקראות הללו נדרשין עליו לא כנדרך אדם הראשון עד שחירף ונידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו׳

בשדה ה׳ רפין בקריא׳ וסי׳ נעברה נא בארצך לא נעבר. וחברו אעברה בארצך. הוי מגיעי בית בביה. ותאמר נעמי אל רות כלתה. ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי: ויין ז׳ בקריא׳ וסים׳ ומלכי צדק מלך שלם הוציא

ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר
ועלה שמיר ושית וצוית העבים
אצוה מהמטיר עליו מטר: כי כרם
יהוה צבאות בית ישראל ואיש
יהודה נטע שעשועיו ויקו למשפט
והנה משפח לצדקה והנה צ
צעקה:
הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה
יקריבו עד אפס מקום והושבתם
לבדכם בקרב הארץ: באזני יהוה
צבאות אם לא בתים רבים לשמה
יהיו גדלים וטובים מאין יושב:
כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת
וזרע חמר יעשה איפה:
הוי משכימי בבקר שכר ירדפו
מאחרי בנשף יין ידליקם: והיה
כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם
ואת פעל יהוה לא יביטו ו
ומעשה ידיו לא ראו: לכן
גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי
רעב והמונו צחה צמא:

ואשוינון רטישין לא אסתערון
ולא יסתמכון ויהון מטלטלין ו
ושביקין ועל נביא אפקיד דלא
יתנבון עליהון נבואה: ארי עמיה
דיי צבאות בית ישראל ואנש יהוד׳
ניצבא דהדותיה ואמרית ד
דיעבדון דינא והא אינון אנוסין
אמרית דיעבדון זכו והא אינון
מסגן חובין:
ווי דמקפין בא על בא חקל
אונס בחקלתהון מקרבין אברין
עד דנחסין כל אתר ומדמן דיתבי
בלחודיהון בגוה דארעא: אמר
נבייא באודני הויתי שמע כד
איתגזרית דא מן קדם יי צבאות
אם לא בתין סגיאין לצדו יהון
רברבין וטבין מבלי יתיב: ארי
בחובא דלא יהבו מעשרא בית
עשר אשברין דכרם יעבדון ביתא
חדא ובית כור זרע יעביד תלת
סאין: ווי דמקדמין
בצפרא למשתי חמר עתיק רדפין
מאחרין למפטר מרמשין על ש
שויהון חמר אונסין מדליק להון:
והוי על ידי כינור ונבל קתרוס
אבובא וחמרא משתיהון ובאוריתא דייי לא אסתכלו ועובד גבורתיה לא חזו: בכן גלו
עמי מבלי דעתא ויקירהון מיתו בכפנא וסגויהון בבוצירתא בצחותא:

ובמקום אחר מצינו הושיב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשנו עליו: כרם היה לידידי להקב״ה בגן עדן זהו קרן בן שמן: ויעזקהו. בעשר חופות האמורות ביחזקאל בפרש׳ חירם מלך צר: ויסקלהו. מיצר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע: ויטעהו שורק. תחלת יצירתו ממקום המזבח: ויבן מגדל בתוכו. ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים: וגם יקב חצב בו. מעיין נובע מקור חכמ׳: ויקו לעשו׳ ענבי׳. שיודה וישבח לפניו: ויעש באושים. דברים נבאשים חירף וגדף: שפטו נא. לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט: אודיעה נא אתכם. מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי: הסר משוכתו. טרדתיו מתוך חופותיו: והיה לבער. סופו למות ולמשול בו חיות רעות: פרוץ גדרו. טרדתיו ממחיצת גן עדן: ואשיתהו בתה. כדרו הושבתיו שלא נתתי תורה בימיו: לא יזמר ולא יעדר. לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה טוב: ועלה שמיר ושית. שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשו׳ מעשים מקולקלים: ועל העבים אצוה. צויתי עליו שומרי׳ לשמור את דרך עץ החיי׳: כי כרם יי׳ צבאו׳ בית ישר׳. כי כאותו הכרם לי בית ישר׳ עשרת השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית שמן בארץ שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתים וניקיתים מ מפושעי הדור כטעתים שורק שם מאותו שם מצות כמניין שורק

אבן עזרא

ואשיתהו בתה. כמו שממה וכמוהו בנחלי הבתות: לא יזמר. מגזרת זמורה לתקנה לכרות מתנה הזמורה: יעדר. תיקון כמו חפירה וכמוהו אשר במעדר יעדרון: שמיר ושית. מיני קוצים והטעם שיגברו ה הרשעים. וטעם על העבים על הנביאי׳ וכן כתיב גם נביאיה לא מצאו חזון: כי הנה פירש המשל בכרם: משפח. מגזרת שאת המספחת היא: הוי מגיעי. הוי כטעם קריאה או כמו אוי ו והטעם שסיגו גבול ה הבתים והשדות: עד אפס מקום. עד שאין מקום והטעם שלקחו הכל: והושבתם. מבנין שלא נקרא שם פועלו מהפועלים בעלי היו״ד וכן והורד המשכ׳: באזני. הטעם באזני אני יי׳ צבאות זה החמס שעשית וכמוהו אי במראה אליו אתודע או הוא דברי הנביא ותחסר מלת אמר או קולו: כי עשרת. שך חשבון והטעם רבים. וטעם צמדי כרם בעבור שהסיגו הגבול והנה רובי הכרמים כ כשמרים: בת אחת. מדה אחת והחומ׳ הוא עשרת כורים והבת ו והאיפה שוות: הוי משכימי. שמוך אף על פי שאחריו בי״ת וכמוהו השכוני ב באהלים וכן מאחרי בנשף תחילת הלילה וכן בנשף בערב יום כ כוכבי נשפו כי נשף יש שהוא סמוך של הבקר. ומלת ידליקם יוצאה לשנים פעולים מגזרת כי דלקת אחרי ויש אומרי׳ מתרגו׳ יבערם בארמית: והיה כנור. ידועי׳ נבל׳ שים בו עשרה נקבים גם חליל מגזרת חלול: ואת פועל יי׳ לא יביטו: על דרך רבים שהמתעסק בשכרות לא ידע דרכי השם וכן כל שוגה בו לא יחכם

לחם ויין. וגם תכן גם בספוא יש דפלגש בגבעה. והוה בנור ונבל תוף וחליל. ויחזק את המצרות דד״ה. לאמתם יאמרו איה דגן. לחם חמודות לא אכלתי ובשר. והפחות והראשנים:

הוספתי עליהם על שבע שבטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין: ויעש באושים. קלקלו מעשיהם ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין ישפטו נא ביני וביניהם על הרעה שהבאתי עליהם מי סרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו אודיעה נא אתכם גם אתם המכעיסי׳ אותי את אשר הגון בעיני לעשו׳ לכרמי ככל אשר עשיתי לאד׳ הראשון הסר משוכתו אסלק שכינתי מעליהם המסוככת עליהם כמה שנ׳ ויגל את מסך יהודה פרוץ גדרו אתוץ חומותיו: ואשיתהו בתה. ואשוינון רטישין: לא יזמר ולא יעדר. לא אסתערון ולא יסתמכון: ועלה שמיר ושית. ויהון מטלטלין ושביקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואכל הכרם משם במקום אחר הוא מתורגם הובאי ובור: ועל העבים אצוה. ועל נביאיא אפקיד דלא יתנבון עליהון הנבואה נמשלה למטר שהעבים מקבלין אותה מן השמים כך הנביאי׳ מקבלין הנבואה מפי הקדושה: נטע שעשועיו. כמו נטע ולפי שהוא דבוק נקוד פתח כמו בקר זבח שלמי׳: ויקו שיעשו משפט והנה משפח אסיפת חטא על חטא כמו מהסתפח ספחני נא. ד״א לשון נגע ולפי שהוא לשון נופל על הלשון בקריאתו דומה משפט למשפח וכן צעקה לצדקה נפל בו רוח הקודש בפי הנביא: הוי מגיעי בית בבית. עשרים ושנים אשרי נאמרו בספר תילים על מקיימי׳ התורה ועשרים ושנים הוי אמר ישעיה על הרשעי׳: הוי. לשון צעקת אנחה על פורענו׳ העתידה לבא: מגיעי בית בבית. מקרבי׳ בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלי׳ קרקע העניי׳ החלשים שבין שני הבתים וכן שדה בשד׳ יקריבו עד אפס מקום. שאין מקו׳ לעני ליושב: והושבתם לבדכם בקרב הארץ. כסבורי׳ אתם שאין חלק להקב״ה ולא לעניים בארץ חלקו במעשרות אתם גוזלים ולעניים את ארצם שתהיו אתם לבדכם יושבים בה: באזני יי׳ צבאות. אמר הנביא שתי אזני שמעו כשנגזרה עליהם גזרה מאת יי׳ ובשבועה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו ובתים גדולים וטובים יהיו מאין יושב: כי עשרת צמדי כרם. ומפני הרעב יגלו יושבי הבתים ואין יושב בם וגם זאת תהיה לכם מדה במדה על הקרבת השדה בשדה שגזלתם חלקו של מקום במעש׳ הארץ: עשרת צמדי כרם. אר״פיכנ בלע״ז ואו אכי כדי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד: יעשו בת אחת. מדה אחת של יין בת שלש סאין וזרע חומר בית כור שהוא שלשים סאין של תבואה יעשה איפה שלש סאין: יין ידליקם. בוער בם: כנור ונבל. כמין ויתדות יש בנבל מן הכנור למה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני זמר במדרש תילים: תוף. של עור הוא: חליל. אבוב של קנה בלע״ז: ואת פועל יי׳ לא יביטו. ובאורייתא דיי׳ לא איסתכלו: ומעשה ידיו לא ראו. שמעשיהן כאילו לא ראו את גבורותיו. ד״א לא קילסוהו שחרית ביוצר אור ולא ערבית במעריב ערבים: מבלי דעת. לפי שהיה לבם בלי דעת: וכבודו מתי רעב. נכבדיו ימותו ברעב: צחה צמא. צמא כנגד רוב משתיהם: צחה. תרגום של צמאה: לכן

ולפי דעתי כי במקום הזה לא ידבר כי אם על הרעות שהביא השם על ישראל כי גלו עשרת השבטים: לכן. וכבודו׳ הטעם ועם כבודו כמשפט מלות תוספות אחרו וכן צחה צמא מתי צחה. וטעם צחה קרוב מצמא וכן והשביע בצחצחות ונזרתי האור הזך והצח: לכן

לכן הרחיבה · מדה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשתה לרוב ופערו פה לבלוע אף שאול תרחיב נפשה לבלוע: ופערה · ופתחה: לבלי חק · לאין סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקצבה לתפנוקיהם: וירד · מם הדרה של ירושלם: ועלז בה · העליזים שבה: וישח · ויחלש תקיף גברין ולפי מדרשו זה הקב"ה שהם גרמו לו להראות כאלו נדהם וכן הוא אומר צור ילדך תשי ואומ' בעצלתים ימך המקרה: ויגבה במשפט · כשיעשה משפטי בכם יגבה שמו בעולם · במשפט יוסטיצ"א בלע"ז: והאל הקדוש · יתקדש בתוך הצדיקי' הנשארים בכם: ורעו כבשים כדברם · צדיקים הנמשלו' כעדר הרחלי': כדברם · כמנהגם ביושר ובמדה מתכלכלים דבריהם במשפט כבשים הללו: וחרבות מחים · בתי הרשעים שהן שמני': גרים יאכלו · הצדיקים שהן כגרים יאכלום: מחים · שמנים כמו עולות מחים אעלה ורבותינו דרשו כדברם כמדובר בם כנחמות הנדברות להם:

הוי מושכי העון · גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחלה בחבלי השוא כחוט של קורי עכבים ומשמתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרין בו את הקרון למשוך: שוא · דבר שאין בו ממש: חטאה · חטא: מעשהו · פורענות שהוא אומר להביא למען נראה דבר מי יקום: האומרי' לרע טוב · מקלסין לע"ז ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב: שמי' חשך לאור · דבר שהוא עתיד להביא עליה' חשך אומרי' שיאיר להם: שמי' מר למתוק · שם שהו' עתיד להביא עליהם פורענות מר אומ' שימתיק להם: ומתוק למר · עבודת הקב"ה המתוקה אומרי' מרה היא: למסוך שכר · למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך: וצדקת צדיקי' · שהן ראויין לזכו' בבית דין יסירו ממנו ומחייבין אותו בדין ונוטלין ממונו: והיה הדבר הזה לכם כאכל קש לשון אש · כאכול את הקש לשון האש: וחשש · תירגם יונתן עמירא קשין של שבלין וכחשש אשר להבה תרפנו ותעשנו אפר: כמק · כדבר הנימק: ופרחם · גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך תסתלק: על כן · על מעשיהם הללו: וירגזו ההרים · מלכיהם ושריהם: כסוחה · כרוק וקיא הנסחה מתוך גופו של אדם שהו' מאוס ובלשון חכמי' קרוי סחי וכן סחי ומאוס: בקרב חוצות · כן יהיו מאוסים בין האומות: בכל זאת · הבאה עליהם: לא שב אפו · לא נתקנו בתעשיהם להשיב אפו מהם: נטויה · להרע להם: ונשא · הקב"ה נס לגוים ירמוז להם רמזי' להתאסף ולבא עליהם כשיאות נס הוא כמו קלונס ארוך ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן אל עמים ארים נסי וכן ושים אותו על נס קלונס פירק"א בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס: ושרק · שיב"ליר בלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ: מקצה הארץ · שיבאו מרחוק לצור על ישרא': קל יבא · האויב עליהם כמו שמפרש והולך: אין עיף ואין כושל בו · לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו: נפתח · לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים: ולא ניתק · ולא ירחו סוס שימן כשלון לירא ממנו מלבא: בכר

לכן · נפשה · הוא הרוח היוצא מהפה וכמוהו נפשו גחלים תלהט · ופערה כמו פתחה וכמוהו ופיהם פערו למלקוש: לבלי חק · הפך המנהג: ועלז · וכל עלז שיש בה או יהיה עלז לאחרים במפלתה · ואמר רבי יונה ז"ל כי הוא כדרך השחוק שאירע לקצת המתים בעת המות: וישפל · כל אדם מאשר הגוים אשר הם סביבות יהודה: ויגבה · אז תראה גבהות השם בעבור המשפט שיעשה ב ביסל' ותגלה קדושתו בעבור הצדק שיעשה: ורעו · אז תהיה ארץ יהודה שממה ו וירעו בה הכבשים כ כאלו נהוגים היו ל להיותם שם מגזרת ארמית וכמוהו ודוברו' בים: מחים · הם הכבשים השמני' שים בהם מוח וכמוהו ת ממוחים · וחרבות מגזר' חרבן והנה הוא סמוך ותחסר מלת ה הארץ כמו ושכור' ינח ולא מיין משא חמור לחם · וטע' גרי' יאכלו אנשים נכרים שידורו שם והנה מחים תאר השם והם פעולים ו והגרים פועלים: הוי מושכי העון · הטעם שיחזיקו העון וכעבות העגלה חטאה הם מושכים הטאה והוא שם כמו חטאת כמו נושא עון ופשע ו וחטאה כי גם יהיה תאר השם: האומרים · יתכן היות ימהר פועל יוצא כמו מהרו את המן ויתכן להיו' יחישה לברו יוצא ובאו שניה' עתידים בלא דגש ו וכמוהו אל תרבו ת תדברו והטעם מי יתן ותבואנה אלה העתידו' ונראה אם הם אמת: הוי · הטעם בעבור שהיו מתאוו' שתבאנה הרעות והנה הם כמי שאין לו דעת: הוי · הטעם שלא יכירו בין טוב לרע והם חכמים בעיניהם: הוי גבורי · הטעם נבערה חכמת' בעבור היין: למסוך · כמו לנסוך והן שני שרשים וכמוהו מסכה ייכה: מצדיקי · והיין יעור לבם גם השוחד יעור לבם: עקב · בעבור כטעם שכר באחרונה מגזרת ואת עקבו תים: וצדקת · כל אחד מהצדיקים יסירו ממנה כמו בנות

נראה ה' וסימ' האבר' ימהר יחישה מעשהו · בחשוכי' ויאמרו · נשבימה לכרמים · לא נראה מלחמה · באורך נראה אור: לרע ד' קמצין בקריאה וסימני' נמסר בסדר בחקתי: ט' פסוקים בקריאה לא ולא ולא ולא וסימ' בבצרה רבתא:

לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה: וישח אדם וישפל איש ועיני גבהים תשפלנה: ויגבה יהוה צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה: ורעו כבשים כדברם וחרבות מחים גרים יאכלו: הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה: האמרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה: הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר: הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבנים: הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר: מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו: לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת יהוה צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו: על כן חרה אף יהוה בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה: ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל יבוא: אין עיף ואין כושל בו לא ינום ולא יישן ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שרוך נעליו:

בכן אפתיאת שאול נפשה ופתחת פומה ולית סוף ונחתו יקריהון וסיגויהון ואתרגישתהון ודתקיף בהון: ויתמאך אנשא ויחליש תקוף גברין ועיני רמיא יתמאכן: ותקיף יי צבאות בדינא ואלהא קדישא מדיש בזכותא: ויתפרנסון צדיקיא כמא דאמיר עליהון יסגון ונכסי רשיעיא צדיקיא יחסנון: וי דמשרן למחטי צבחר נגרין חובין בחבלי למא אזלין וסגן עד דתקפין וכגדילת עגלתא חובין: דאמרין איסתי יוחי ויגלי פרישתיה בדיל דנחזי ויקריב וייתי מלכיה דקדישא דישראל ונדעיניה: וי דאמרין לרשיעיא דמצלחין בעלמא הדין אתון טביא ולענותניא אמרין אתון רשיעיא הלא במיתי נהור לצדיקיא יחשוך לרשיעיא ויבסמון פתגמי אוריתא לעבריהון וייתי מרדא לרשיעיא וידעון דבסופא מריד חיטאה לעבדיה: וי דחכימין בעיני נפשיהון וקביל אפיהון סוכלתנין: וי דגברין למשתי חמר וגיברין מרי ניכסין לאיתרואה מן עתיק: מזכן ליה לחייבא חלף דמקבלין מניה ממון דשקר וזכות זכיא ברשע מעדן מנהון: בכן יתאכלון כקשא באשתא וכעמירא בשלהוביתא מסגן תוקפיהון כשבב יהי וממון אונסיהון כאבקא דפרח ארי קצו באוריתא דיי צבאות וית מימר קדישא דישראל רחיקו: על כן תקיף רוגזא דיי צבאות בעמיה וארים מחת גבורתיה עליהון כד מתנון וזעו טוריא והואת נבלתהון משגרן כסיחתא בגו שוקיא בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועד כען מתקפין סירדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון: ויזקוף את לעממיא מרחיק ויכלי ליה מסיפי ארעא והא בפריע מלך במשריתיה כענגין קלילין ייתי: לית דמשלהי ולית דמתקיל ביה לא ינום ולא ידמוך ולא ישתרי זריז חרציה ולא תתפסיק ערקת מסניה:

בצרה עלי סור: לכן · קש · פעול ולשון אש פועל · וחשש כמו קש וכמוהו תהר: וחשש ויחסר אות בי"ת עם להבה כמו כי ששת ימים המצא בית יי' כי ירפה שב אל חשש והוא פועל ועומד: כמק · שימק השרש והנה לא יעמד: כאבק · שמוך ויחסר ארץ או הדומה לו והנה הטעם האבות והבנים: על כן · על שעזב תורתו: וירגזו ההרים · מכובד המכה: כסוחה · מושלכת והכף שורש וכמוהו שרופה באש כסוחה והם שנים משקלים: ונשא · כאילו ישא נס לכל גוי עד שיבא להלחם עם ישר' וכן ושרק לו: קל יבוא · בזמן קל יבא או הו' תואר הבא והוא הנכון: אין · ינום · קל משין והטעם לא ינום אף כי שישן ולא נתק מבנין נפעל · אשר

אשר· כבר׳ כמו חרבות צורים כי משקלי הסמות מסתנים׃ וגלגליו׳ כמו אופן מרכבותיו והם ידועים· וטעם כסופה שיבא מהרה והפירוש כמוץ סופה׃ שאגה· וינהום· מלה זרה בעבור שאות הגרון ירחב ויבוא העתיד על משקל יפעל שהיה עין הפועל אחד מהגרון רק אם היה לו לומר כן לא יתכן להיותו כלל על משקל יפעול׃

יושב ה׳ חס׳ כסיפרא וסימ׳ בשנת מות המלך· ובתוך עם טמא שפתים אנכי· אל תירא עמי ישב· לפקוד עון ישב הארץ· יי׳ צבאות דויתפלל׃ אנכי ישב ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר חיי ובשמואל חלק ב׳ סימן ז׳׃

אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה׃ שְׁאָגָה לוֹ כַּלָּבִיא וְשָׁאַג כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל׃ וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃

דִּי גִירוֹהִי מְחַרְפִין וְכָל קַשְׁתָתֵיהּ מְתִיחָן פַּרְסַת סוּסָוָתֵיהּ כְּטִינָרָא תַּקִּיפִין וְגַלְגְּלוֹהִי קְלִילִין הָא כְּעַלְעוֹלָא׃ נִיהוּמֵי לֵיהּ כְּאַרְיָא וִינַהֵם כְּבַר אַרְיָוָן וִיכְלֵי וְיֵיחוֹד בִּזָּא וִישֵׁיזֵיב וְלֵית דְּמַצִּיל׃ וְיִכְלֵי עֲלוֹהִי בְּעִידָנָא הַהוּא כְּאִתְרְגוּשַׁת יַמָּא דִּכְאִם יִבְעוֹן רְשִׁיעַיָּא סְעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא עָקָא וּתְבַר אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן וּבְרַם צַדִּיקַיָּא דִּיהוֹן בְּשַׁעְתָּא הַהִיא יִתְכַּסּוּן מִן קֳדָם בִּישְׁתָּא׃ בְּשַׁתָּא דְּאִתְנְגַע בָּהּ מַלְכָּא עֻזִּיָּה אֲמַר נְבִיָּא חֲזֵיתִי יָת יְקָרָא דַּיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ רָם וּמִתְנַטַּל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ אִתְמְלֵי הֵיכְלָא׃ שַׁמָּשִׁין קַדִּישִׁין בִּרְוּמָא קֳדָמוֹהִי שִׁיתָּא גַּפִּין לְחַד שִׁיתָּא גַּפִּין לְחַד בִּתְרֵין מְכַסֵּי אַפּוֹהִי דְּלָא חָזֵי וּבִתְרֵין מְכַסֵּי גְוִיָּתֵיהּ דְּלָא מִתְחֲזֵי וּבִתְרֵין מְשַׁמֵּשׁ׃ וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִילָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵיהּ׃ וְזָעוּ אֵילָוַת סִפֵּי הֵיכְלָא מִקָּל מְלוֹלָא וּבֵית מַקְדְּשָׁא אִתְמְלֵי אֲמִיטְתָא׃ וַאֲמָרִית וַוי לִי אֲרֵי חֲבֵית אֲרֵי גְּבַר חַיָּיב לְאוֹכָחָא אֲנָא וּבְגוֹ עַמָּא דִּמְגַעַל בְּחוֹבִין אֲנָא יָתִיב אֲרֵי יָת יְקָר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת חֲזָאָה עֵינָי׃ וְאִשְׁתְּדִי לְוָתִי חַד מִן שַׁמָּשַׁיָּא וּבְפוּמֵּיהּ מַמְלַל דְּקַבִּיל מִן קֳדָם דִּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עֵיל מִן מַדְבְּחָא׃

רשי

כבר· תירגם יונתן כטינרא כמו צר׃ וגלגליו· אופני מרכבותיו׃ שאגה· אימת תהיה זו עליכם כמו לביא׃ ויפליט· יבילנה לטרפו מיד כל הבאים להצילה יפליט איסקמוציר בלע״ז׃ וינהום· אותו האויב על עם יי׳ הנזכ׳ למעלה׃ כנהמת ים· אשר יהמו גליו כן יבא בחילו המותו׃ ונבט לארץ· לשון הבטה יביטו ישר׳ ויצפו שימורום מלכי הארץ שהם סמוכין עליהם כענין שנ׳ היורדים מצרי׳ לעזרה׃ והנה חושך· שלא יהא עוזר להם· ונבט לשון נפעל כמו לא כפתח ולא כתק והוי״ו גורמת לו להסב הדיבור להבא איור״ט איסגוארדי בלע״ז׃ צר ואור חשך· כמו וכשל עוזר ונפל עזור מי שצר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו ש שניהם חשכו ויש פותרי׳ צר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא ה החמה׃ בעריפיה· בבא מאפלית שלה לשון יערף כמטר וכן רדך בערוף מטר האור מאפיל׃ בשנ׳ מות· כשנצטרע׃ ושוליו· כמו שולי המעיל תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמים ורגליו בהיכל הדום׃ מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיהו שבא ליטול כתר כהונה׃ שרפים עומדים ממעל· בשמים׃ לו· לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא ק קדמוהי׃ בשתים יכסה פניו· שלא יביט לצד השכינה׃ ובשתי׳ יכסה רגליו· לכניעות שלא ירא׳ ת כל גופו לפני בוראו ובתנחומא ראיתי כיסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר ל ליש׳ עון העגל׃ ובשתים יעופף· ובתרין משמש׃ וקרא זה אל זה׃ נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפ׳ אלא אם כן פתחו כולם כאחד וזהו שיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו׳· ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק״ק ג׳ פעמים כתרגומו׃ וינועו אמות הסיפים· אילות שיפי הם מזוזות הפתח שמודדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות ההיכל׃ מקול הקורא· מקול המלאכים הקוראי׳ הוא היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה בו ביום עמד עזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו רעשה הארץ לבלעו כשבורה דינו ליבלע כקרח שנערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו׳ ולא יהיה כזר אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר יי׳ ביד משה בשנה הבא כ״א ידך בחיקך והוציאה מצורע׳ כשלג אף כאן צרע פרחה במצחו׃ והבית ימלא עשן· היה כמלא עשן׃ כי נדמיתי· הריני מת שלא הייתי כדי שאראה פני השכינה ודוגמתו מצינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו׃ נדמיתי· כמו כי נדמה כל עם כנען׃ טמא שפתי׳· דמגעל בחובין׃ רצפה· גחלת וכן עוגת רצפים כמו עוגת רשפי׳ ובאגדה בשעיהו ובאיהו בד״י רצפ׳ מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קראם עם טמא שפתים וזה אמר כי עזבו בריתך אמר הקב״ה למלאך רצוץ פה שאמר דילטוריא על בני׃ במלקחים· בצבת׃ לקח מעל המזבח׃ שבעזרה׃ ויגע

אבן עזרא

ויפליט· ירחה שיפליט לרחות אם יש מציל׃ וינהום עליו· על ישראל׃ כנהמת ים· כי לא יחשך אור העולם וכתוב חשכת מים· וטעם ונבט לארץ כי בארץ יהיו ולא בים ו ויבוא החשך דרך מ משל על מצוקות הלב· יש אומרים כי ונבט מבנין נפעל והקרוב לי שהוא מבנין הכבד הדגום והוא שב אל י ו ישראל כאשר אמרתי בעלת עליו׃ צר· ואור· יש אומרים השמש והירח ואחרים אמרו הירח והשמש כי הירח צר כנגד ה השמש ור׳ אדוני׳ אומ׳ שיחסר אות ה״א כאילו אמר צהר כי אותיות יהוא פעם הם יתרים גם ימצאו חסרי׳ והנכ טעה כי ה״א איננה מ מאותיות המשך ולא י יעלם רק באחרונה ם שהיא תמורת אל״ף ב במבטא והנכון בעיני להיות כמשמעו להיות צר כמו צר ומצוק מ מבאוני או יהיה תואר השם והטע׳ כי תחשך ארץ ישרא׳ משאת הצר גם משא׳ האור שיחשך בעת הריסותיה כי י יעלה איד ויכסה אור השמש׃ בעריפיה· כמו יערף מזבחותם וקרוב מגזרת וערפתו׃ בשנת מות· הקדמונים אמרו שמלת מות צרע׳ כי בעת שנכנס אל ההיכל להקטיר היה הרעש גם הוא נכון ויתכן להיות כמשמעו כי בשנה שהתנבא מת עזיהו ואין טענה בימי עזיהו אחר שהיה חדשים ואולת היא תחלת נבואת ישעיהו׃ רם ונשא· תואר הכסא לא כאשר אמרו רבים והטעם שהוא למעלה מהחיות כאשר אפרש בספר יחזקאל׃ ושוליו· הם שולי הכסא כי מנהג המלכים להיות בגדים על כסאם׃ שרפים· קראם שרפים בעבור שסרפו פיו· וטעם עומדים ממעל לו כמו עומדים עליו מימינו ומשמאלו ודברה תורה כלשון בני אדם להבין בני אדם כי כן דרך המלכים הגדולים· וטעם אלה הכנפים אפרש במראות יחזקאל· וכיסוי הפנים כמו ויסתר משה פניו וכן רגליו בעבור הכבוד׃ ובשתים יעופף· לשליחות שליחות השם׃ וקרא· הנה לא הזכיר כמה מספרם יש אומרי׳ שנים והנכון רבים׃ קדוש· שלש פעמי׳ שכן יאמרו תמיד וכמוהו היכל יי׳ היכל יי׳ ארץ ארץ ארץ· קדוש תואר השם והקדושה בעצם ולא תשתנה כנגד המקומות והשם הראה לו זאת הנבואה בעבור שיתקדש מטומאת השפה כי השם קדוש וכן משרתיו ושלוחיו· וטעם צבאות הם המלאכים שהן במעלה אף על פי שהוא קדוש קדוש כבודו מלא הארץ שהיא למטה והמפרש מלא כל הארץ הדרים בה כמו ליי׳ הארץ ומלואה לא אמר כלום והעד וימלא כבוד יי׳ את כל הארץ׃ וינועו אמות הסיפים· כאילו סרו הסיפים ממקומם· אמות ידועות ויש אומרי׳ כי אין למלה הזאת אחות׃ מקול· ההמון הקורא והנה אמר וינועו פועל עבר והנה ימלא עשן בעבור שאין בלשון הקודש סימן על זמן עומד והנה משפט העברים לערב דבריהם׃ ואומר· נדמיתי· נכרתי מהיותי עם חברת הקדושים כמו ודמיתי אמך ויש אומרי׳ מלשון דמי גם הוא נכון· טעם איש טמא שפתים לפי דעתי שהנביא נדל עם ישראל שהיו טמאים במעשה ובדיבור והנה למד מדיבורם והעד מישרני מלכת בדרך העם הזה על כן אמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב· וטעם כי את המלך יי׳ צבאות ראו עיני שהוא קדוש ופחדתי להקדישו בעבור טומאת שפתים ואף על פי שאמר ראו עיני במראות נבואה ראה כן׃ ויעף· כאשר הוא העי״ן קמוץ ויקרא בחטוף הוא מגזרת עוף וכאשר פתוח הוא מגזרת עיף׃ רצפה· גחלת כמו עוגת רצפים· וטעם במלקחים כדרך בן אדם· וטעם המזבח בעבור שהאש היא טהורה לא זרה׃ ויגע

ויגע על פי וגו׳ וסר עונך ׃ זה ליסרך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כחו
שהמלאך ירא לקחתה כי אם במלקחים והגיעה על שפת הנביא ולא הזיק בתנחומ׳
וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו אלו מלאכים ועצומים מהם עושי דברו הם
הנביאים ויונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל ולשון רצפה דבר הרצוף
בפה ובלשון ׃

ויגע. טעם זה. על האש שימצא בלשון זכר ׃ וסר עונך ׃ הוא עון הדבור
שהוא מדבר התולים כדרך אנשי דורו ׃ ואשמע. אומר לשרפים על כן מי ילך לנו ׃
וטעם הנני שלחני אחרי שטהרו שפתי אני ראוי להיות שליח ולא הייתי כן בימים
הראשונים על כן אמרתי שזאת הפרשה תחלת נבואת ישעיה ׃ ויאמר. שמעו

ראו ד׳ ב׳ בו״ו וב׳ בה״א וסי׳ נמס׳ בסד׳ תלדו׳ ׃ והאדם ג׳ בקריא׳ וסי׳ בסד׳ עקב ׃ ורבה ד׳ וסי׳ ורבה עליך חית ׳ ורבה
העזובה ׳ ורבה משטבה׳ ׳ ורבה היא על האד׳ ׃ ויגד כ״ד וסי׳ נמס׳ בנמס׳ רבת׳ דאסד׳ בריש ואי חיבור׳ בשרש נגד ׃
נחה ג׳ מלעיל וסי׳ נבסר במלכים חלק ב׳ סימן ב׳ ׃ אל קצהו׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ בשלח וביהושע סי׳ י״ח ׃

וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־
שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר ׃
וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי
אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי
׃ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־
תֵּדָעוּ ׃ הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו
הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו
וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב
וְרָפָא לוֹ ׃ וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי
וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין
יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה
תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה ׃ וְרִחַק יְהוָה אֶת־
הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ ׃
וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה
לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת
מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ ׃
וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־
יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה
רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַ͏ִם לַמִּלְחָמָה
עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ ׃ וַיֻּגַּד
לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־
אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ
עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ
צֵא־נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב
בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס ׃

וּסְדַר בְּפוּמִי וַאֲמַר הָא שַׁוֵּיתִי
פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ וְיַעְדּוּן
חוֹבָךְ וְחֶטְאָךְ יִתְכַּפְּרוּן ׃ וּשְׁמָעִית
יַת קָל מֵימְרָא דַיְיָ דַאֲמַר יַת מַן
אֶשְׁלַח לְאִתְנַבָּאָה וּמַן יֵיזִיל לְאַלָּפָא
וַאֲמָרִית הָא אֲנָא שְׁלַח יָתִי ׃
וַאֲמַר אֵיזִיל וְתֵימַר לְעַמָּא הָדֵין
דְשָׁמְעִין מִשְׁמַע וְלָא מִסְתַּכְּלִין
וְחָזַן מֶחֱזָא וְלָא יָדְעִין ׃ טַפִּישׁ
לִבֵּיהּ דְעַמָּא הָדֵין וְאוּדְנוֹהִי יַקַּר
וְעֵינוֹהִי עַמְעֵם דִּילְמָא יֶחֱזוּן
בְּעֵינֵיהוֹן וּבְאוּדְנֵיהוֹן יִשְׁמְעוּן
וּבְלִבְּהוֹן יִסְתַּכְּלוּן וִיתוּבוּן וְיִשְׁתְּבֵק
לְהוֹן ׃ וַאֲמָרִית עַד אֵימָתַי יְיָ
וַאֲמַר עַד דְיִצְדּוּן קִירְוַיָּא מִבְּלִי יָתֵיב
וּבָתַּיָּא מִבְּלִי אֱנָשָׁא וְאַרְעָא תֵיחָרוֹב
וְתִצְדֵי ׃ וִירַחֵיק יְיָ יַת בְּנֵי אֱנָשָׁא
וְתִסְגֵּי צַדְיוּתָא בְּגוֹ דְאַרְעָא ׃
וְיִשְׁתַּאֲרוּן בַּהּ חַד מִן עַסְרָא צַדִּיקַיָּא
וִיתוּבוּן וִיהוֹן לְצַרְכָא כְּבוּטְמָא
וּכְבַלּוּטָא דִבְמִתַּר טַרְפּוֹהִי דָמַן
לְיַבְּשִׁין וְעַד כְּעַן אִינוּן רְטִיבִין
לְקַיָּימָא מִנְהוֹן זַרְעָא כֵּן גָלְוָתָא
דְיִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן
אֲרֵי זַרְעָא דְקוּדְשָׁא נִיצְבַתְהוֹן ׃
וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אָחָז
בַּר יוֹתָם בַּר עֻזִּיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה סְלֵיק רְצִין מַלְכָּא
דַאֲרָם וּפֶקַח בַּר רְמַלְיָה מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לִירוּשְׁלֵם לַאֲגָחָא קְרָבָא
עֲלַהּ וְלָא יְכֵיל לַאֲגָחָא עֲלַהּ ׃
וְאִתְחֲוָא לְבֵית דָוִד לְמֵימַר
אִתְחַבַּר מַלְכָּא דַאֲרָם עִם מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְמֵיתֵי עֲלוֹהִי וְזָע לִבֵּיהּ
וְלִבָּא דְעַמֵּיהּ כְּאִשְׁתְּרִיּוּת אִילָנֵי חוּרְשָׁא מִן קֳדָם רוּחָא ׃ וַאֲמַר יְיָ לִישַׁעְיָה
פּוּק כְּעַן לְקַדָּמוּת אָחָז אַתְּ וּשְׁאָר דְלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה תַּלְמִידָךְ לְסִיפֵי מְזִיקַת בְּרֵיכְתָא
עִלָּיְתָא דִי בְּבֵיבַשׁ חֲקַל מַשְׁטַח קַצְּרַיָּא ׃

מעל המזבח ׃ קבל הדיבור מפי הקב״ה מכסאו בשמים שהיה מכוון כנגד מעל המזבח שבהיכל ׃ אתמי אשלח ׃ להוכיח את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהי׳ כבד לשון והוא כתבנא שנתים לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקב״ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליסנא כו׳ כדאיתא בפסיקתא ׃ שמעו שמוע ׃ אני אומר לכם שמעו שמוע ואתם אין א אתם נותני׳ לב להבין וראו נסים שעשיתי לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי ׃ השמן לב העם הזה ׃ כמין והכבד את לבו לשון הלוך פעול לשם הולך הלוך והשמן אנגרייסט בלע״ז ואזכיו הולכים הלוך והכבד משמוע ׃ ועיניו השע ׃ טחים כענין שנאמר כי טח מראות עיניה׳ הטוח ומתרגמינן דאיתשע ׃ פן יראה בעיניו ׃ כתנו לבם שלא ישמעו דברי נביאי שאם יראים שמא ייטבו ב בעיניה׳ דברי ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם ׃ עד מתי ׃ יכבידו את לבם ולא ישמעו ויאמ׳ ׃ ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ו ושאו עריהם מאין יושב ׃ שאו תשאה ׃ לשון גלמוד מאין יושב ׃ ורבה העזובה ׃ שהארץ תעזב מהם וכך הלשון ירבו מ מקומות עזובים בקרב הארץ ׃ ועוד בה עשיריה ׃ גם אותה השארית אשיב ידי עליה כ כצירוף אחר צירוף והיתה לבער עד שלא ישארו אלא צדיקים ג גמורים שישובו אלי בכל לבם ׃ כאלה וכאלון ׃ אשר בשלכת זמן שלכת שלהן שהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך אחר ם שילוך עד שאין נותר בה זולתי המצבת אף הם זרע הקדש ה המצאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת ׃ ר״א מצבתה ׃ כנטיעתה לכך אני מכלה אותם שאני נטעתיה זרע קדש ויש פותרים שער שלכת היתה בירושלם כמו שאמור ב בעזרא והיו שם אלה ואלון נטועים ׃ ויהי בימי אחז ׃ מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו הכתוב לומר לא יכול להלחם עליה ולימדך שזכות אבות עמדה לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה ווי הוא זה שמלך רשע זה אמ׳ להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו צדיקי׳ לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הרא היה ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בבראשית רבה ׃ ויגד לבית דוד ׃ לפי שרשע היה לא הזכיר שמו ׃ נחה ארם על אפרים ׃ נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך נחה לשון נקבה על שם שהמלכות כתה פוס״ר בל׳ לשון ויכו בכל גבול מצרים ויכע לבבו לפי שכבר נלחם בם כל אחד מהם בפני עצמן ויכלו לו שנאמר ויתנהו יי׳ ביד מלך ארם וגו׳ ואומר ויהרג פקח בן רמליהו ק״ב אלף איש שניהם בדברי הימים ׃ כנוע עצי היער ׃ קול אילני סרק כשמעיותר מכל אילני פירי כדאית׳ בבראשי׳ רבה ׃ ושאר ישוב בנך ׃ שארית מעט שישובו אלי על ידך והם כבניך ׃ אל קצה תעלת ׃ שם תמצאהו ׃ שדה כובס ׃ שדה שהכובסי׳ שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו ככנס אחז לפני ישעיהו ושם על ראשו אבלא דקצרי כפה עליו כלי ׃ תעלת ׃ פוס״ר בלע״ז ׃ ברכה ׃ כעין מקוה מים ששוסין לדגים ׃ העליונה ׃ במורד ההר יש בריכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו ׃

ויאמר ׃ שמעו שמוע ׃ יש אומרי׳ אח׳ שנגזרה הגזרה השם לא יקבל תשוב׳ למנוע הרעה שנגזרת בעולם הזה ויאמ׳ רבי משה הכהן ז״ל כי הטעם על מה שיועיל להן מועבו״ טובות שימלטו בעבור וזה היה נכון לולי מלת ושב ורפא לו והראשון הוא הנכון ׃ השמן ׃ יש אומ׳ שמלת השמן שם הפועל כמו הקטר יקטירון ביום וכן השע כמו להשעו וזה לא י יתכן בעבור מלת פן רק הכל ציווי ו וידענו כי אין כח ב בנביא להשמן הלב רק הוא בדבו׳ וכמוהו רבים ׃ השע׳ מגזרת לא תשעינה ב כטעם טח וכן תרגום ארמית והיה ראוי ל להיותו על משקל ה הרף והשתנה בעבור אות הגרון או יהיה מ מהפעלים השניים ה הנראים ׃ ואומר ׃ ביקש הנביא לדעת עד מתי תעמוד זאת ה הרעה שלא יבינו ולא ישובו והנה התשובה עד שתהיה הארץ ש שממה ׃ ורחק ׃ וירחקם ויוליכם אל ארץ רחוקה ׃ העזובה ׃ יתאר השם או פעולה ועוד יש אומ׳ כי עשרה מלכים יעמדו עוד על יהודה טרם הגלו׳ וזה טעם ושבה והיתה ל לבער כמו ובערת הרע ויש אומרים מגזרת לא תבערו אש ובאמ׳ שכן הית׳ מספר המלכים עם עזיהו ואחרי׳ אמרו כי עשירי׳ תאר בארץ ועל דרך דקדוק הלשו׳ עשיריה תאר השם ואיננו כמו עשירי׳ והעד יהיה ישראל שלישים והנה התברר כי זה רמז למלכות ׃ כאלה וכאלון ׃ שנים אילנים היו בשער שלכת והיו חזקים והאומרים כי שלכת הפוך מלשכה איננו אמתנם כן הגוזרים אותו ממלת השליך כי המדבר כאלה לא ידע דקדוק הלשון ׃ וטעם מצבת בם שיעמדו עוד ויהיו כנכי׳ תמיד ול׳ תתמה על שהמשילם לאילן והנה כן כי כימי העץ ׃ וטעם זרע קדש מצבתה שאלה שיעמדו בה אחר כן הם זרע קדש וזה רמז לעולים מגלות בבל ׃ ויהי ׃ ולא יכול ׃ רמז לפקח בן רמליהו ועל כן כתוב אחריו נחה ארם על אפרים ׃ ויוגד ׃ בעבור היות המלך על עשרת השבטים בתחלה מאפרי׳ תקרא המלכות כן ׃ על אפרים ׃ כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים ׃ ויאמר׳ כה כה ׃ כמו עתה ׃ שאר ישוב ׃ שם בן הנביא כאשר אפרם והאומרים כי בנך מגזרת בינה אין להן בינה בדקדוק ׃ תעלת ׃ כמו אשר בתעלה לחכה והמי׳ רבים ואין הברכה ככה כי הברכה תקרא מקום חיבור מימי הגשמי׳ ורבו׳ אמרו שנקראת כן בעבור שמימיה ממקום מבורך ׃ ואמרת

ואמרת · השמר · מלרע מגזרת שמרים כמו ושקט הוא על שמריו והטעם שב על
שמריך כי לעולם השמר מלשון שמירה הוא מלעיל והעד אל תירא · והשקט · פועל
יוצא והטעם כפסך או עמך ודמה אלה המלכים לזנבות אודים כמו אוד מוצל מאש
והטע׳ שהם כמו הנשאר לאוד שיעלה עשן ואין כח לו לבער על כן בחרי אף כי בחרי
אפם ירמו לזנבות:

השמר · שב בשלוס כיין על שמריו: זנבות האודים העשנים · יהיו בעיניך כזנבות
אודים שכבת שלהבת׳ אודים טיצ״וכם בל׳: ונקיצנה · נעוררנה במלחמ׳: ונבקיענה
אלינו · נשוה אותה עמנו כבקעה זו שהיא שוה וכן ת״י ונשוינון עמנא שיהיו שוין
עם עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל · בן הטוב אלינו כן תירגם יונתן ויש
לפרש טבאל אשר לא טוב בעיני

בחרי אף ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויצא מעם פרעה בחרי אף · ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין
וארם ובן רמליהו · ויבדילם אמציהו להגדוד · גדע בחרי אף כל קרן ישראל: ולא תהיה ח׳ וסימ׳ נבס׳ בסדר

ואמרת אליו השמר והשקט אל־
תירא ולבבך אל־ירך משני זנבות ג׳ · ב׳
האודים העשנים האלה בחרי־אף
רצין וארם ובן־רמליהו: יען כי־
יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן־
רמליהו לאמר: נעלה ביהודה
ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך
מלך בתוכה את בן־טבאל:
כה אמר אדני יהוה לא
תקום ולא תהיה: כי ראש ארם
דמשק וראש דמשק רצין ובעוד
ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם
: וראש אפרים שמרון וראש
שמרון בן־רמליהו אם לא תאמינו
כי לא תאמנו:
ויוסף יהוה דבר אל־
אחז לאמר: שאל־לך אות מעם
יהוה אלהיך העמק שאלה או
הגבה למעלה: ויאמר אחז לא־
אשאל ולא־אנסה את־יהוה:
ויאמר שמעו־נא בית דוד המעט
מכם הלאות אנשים כי תלאו גם
את־אלהי: לכן יתן אדני הוא
לכם אות הנה העלמה הרה וילדת
בן וקראת שמו עמנואל:

ותימר ליה אשתמר ונוח לא
תדחל ולבך לא יזוע מן קדם
תרין מלכיא דאינון כאודיא
מתנניא האלין בתקוף רגז רצין
וארם ובר רמליה: חלף ארי
מלך עלך ארם בישא אפרים ובר
רמליהו למימר: ניסק בארעא
דבית יהודה ונתחברינון ונשוינון
עימנא ונמליך מלכא בגווה ית מן
דכשר לנא: כדנן אמר
יי אלהים לא תקום ולא תהי:
ארי ריש ארם דמשק וריש דמשק
רצין ובסוף שיתין וחמש שנין
יבטלון בית ישראל מלמהוי עם:
וריש אפרים שמרון וריש שמרון
בר רמליה אם לא תהימנון בפתגמי
נבייא ארי לא תתקיימון:
ואוסיף נבייא דיי למללא
עם אחז למימר: שאל לך אתא
מן קדם יי אלהך שאל דיי יתעביד
לך נס על ארעא או תתחזי לך
את בשמיא: ואמר אחז לא
אשאל ולא אנסי קדם יי: ואמר
שמעו כען בית דוד הזעיר לכון
דאתון מהלן ית נביאי ארי תהלון
אף ית פתגמי אלהי: בכן יתן יי
הוא לכון אתא הא עולימתא מעדיא
ותליד בר ותקרי שמיה עמנואל:

קדשים: וראש י״א וסי׳ בשמ׳ רבת׳: וקראת ד׳ רפין בקרי׳ וסי׳ וקראת שמו ישמעאל כי שמע · וקראת שמו
עמנואל · וקראת אתכם ורעה באחרית הימים · וקראת ישועה חומותיך ושעריך:

יען · כמו בעבור ויתכן היות האל״ף שית׳ העתיד: נעלה · ונקיצנה · פועל יוצא עד שיקוצו מפניכו והטע׳ על ירוש׳ על כן ונבקיענה: את בן טבאל · יש אומרי׳ כי הו׳ בתמורת רמלא והוא בן רמליהו וזה הבל כי בעבור ש שהזכיר בתחלה בן רמליהו והנה אומר עם ארם ונמליך מלך יש אומ׳ הטוב אלינו ואין מלת אל כי אם כלא כאילו אמרו את בן ט טוב לא והנכון שהוא שם שר גדול מישראל או מארם: כה · לא תקום · זאת העצה כי כן הזכיר ל למעלה יען וכבר הודעתיך כי כל פועל אם לא נזכר השם ל לעולם הו׳ בנח הדבור: כי · טעם כי כמו כי עם קשה עורף הוא אף על פי והטעם בעבור רצין ופקח הכרים על ירושלם: ובעוד · כאומר עוד כשארז שנים ויהיה כן ותוספ׳ הבית כבית בטרם ו ותחלת זה החשבון ש משנת הרעש שהיה ב בימי עוזיה שהתנבא עמוס וישראל גלה י יגלה וכמוהו ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר לאבשלום: יחת · מגזרת חתות והוא מבנין נפעל כמו ימס והטעם שיהיה לו רע טעם שיבוא עליו ויתכן היות יחת מבעלי הכ״ן כמו ינם וכמוהו תחת נערה ושנת כראה הכ״ן במלת המחת יי׳ גבוריך והטעם שירד מהיותו נחשב לעם: וראש · כאשר פרשתי: אם לא תאמינו · תחסר מלת דברו והטעם בקשו אות על כן כתיב אחריו ויוסף יי׳ שאל לך אות והנה ירא׳ כאשר אמר הנביא אם לא תאמינו שלא ענה · וטעם כי לא תאמנו בעבור שאין אמונה בכם כמו ויאמנו דבריכם: ויוסף דבר אל אחז · על ידי ישעיהו וכמוהו וידבר יי׳ אל מנשה ואל עמו: שאל · העמק שאלה · ציווי אחר ציווי בלא דגש וי״א וכמוהו התאחרי הימיני ומלת שאלה על משקל יי׳ שמע כאילו אמ׳ שאל והעמק בשאלה שתהיה למטה או הגבה למעלה ורבי׳ אמ׳ שמלת העמק גם הגבה שם הפועל: ויאמ׳ · מתשוב׳ הנביא ידענו כי מחשבת אחז היית׳ לרעה וטעמו לא ארצ׳ לשאול ולנסו׳ כי ידע שלא יוכל לעשות מה שאשאל ממנו: ויאמר · הלאות · דבר שלא יוכל לעשותו והנה טעמו בעבור שאתם מלכים ואין כח בארם כנגדכם תחשבו כי כן דרך השם: לכן · טעם הוא אע״פ שאתם לא תשאלו האות הוא יתנו לכם והתימה מהאומרי׳ שעל שהיהם ידבר והנה האות

המקום ובגימטריא של אותיות א״ט ב״ש טבאל הוא רמלא טו״ ב״ם א״ל בן טבאל בן רמלה: לא תקום · עצתם זאת שתהא יהודה כבושה תחתיהם כי ראש ארם היא דמשק ואין לירושלם עמה׳ כלום: וראש דמשק רצין · בדמשק יהיו ראש ולא בירושלם וגם פקח ו ועשרת השבטי׳ בעוד ששים וחמש שנה ליום שנגזר בימי עמוס ו וישראל גלה יגלה מעל אדמתו: יחת אפרי׳ · תרוצץ אפרים מעם שיגלם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה לא וחשוב מנבואת עמוס עד שגלו עשרת השבטי׳ ותמצאם ס״ה שנים נבואת עמוס היתה שתי שנים לפני שנתנגע עוזיה ו שנאמ׳ בעמוס שנתי׳ לפני הרעש ועוזיה כשנגע עשרים וחמש שנים הרי כ״ז ו״ו של יותם וי״ו של אחז וטש של חזקיהו שנ״א וילכדה בשנ׳ שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע ויגל את ישר׳ אשור הרי ששי׳ וחמש ותכיין שימי חלוטו של עזיהו כ״ה שנים שנאמר בשנת עשרים ושבע לירבעם בן יואש מלך ישר׳ מלך עוזיה בן אמציה על יהודה אפשר לומר והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמצא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מגונעת בשנת עשרים ושבע ל למלכו כשנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ואי אפשר לימנות ו ובעוד ששים וחמש שנה מיום ש שאת ישעיה נבואה זו שהרי בימי אחז אמרה והם גלו בשנת שש ל לחזקיהו וכך מפור׳ בסדר עולם שמנה הכתו׳ לנבואתו של עמוס: אם לא תאמינו · לנבואתי אתם ואחז ועמו אשר ידעתי כי רשעים אתם: לא תאמנו · לא אמון בכם: ויוסף יי׳ · ואוסיף נבייא דיי׳: שאל לך אות · לדבר הזה כי ידעתיך שאין אתה מאמין לדברי הקב״ה: העמק שאלה · העמק ושאל שאלה כמו שמעה שלחה שאל אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעלה לשאל אות בשמים: ולא אנסה · אין רצוני שיתקדש שמו על ידי: הלאות אנשים · כנביאי יי׳ כי תלאו וגו׳ · לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים בו והוגעתם לפניו ברשע׳ יתן · לכם אות · יתן הוא מאליו על כרחכם: הרה · לסוף עתיד הוא כמו שמצינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמ׳ לה הנך הרה וילדת בן הנה העלמה אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד׳ לאחז: וילדת בן וקראת שמו · רוח הקדש תשרה עליו: וקראת שמו עמנו אל · לומר שיהא צורנו עמנו וזה האו׳ שהרי נערה היא ולא נתנבאת מימיה ובזו תשרה בה רוח הקדש וזהו שנאמר למטה ואקרב אל הנביאה וגו׳ ולא מצינו אשת נביא שנקראת נביאה אא אם כן נתנבאה ויש פותרין שעל חזקיה נאמ׳ ואי אפשר שהרי כשתמנה מוצא שכשנולד חזקיהו לפני מלכות אביו תשע שנים ויש פותרים שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לוולד: חמאה

נתן לאחז ואותו נולד אחרי שנים רבות ועוד שאמר כי בטרם ידע הנער טוב ורע תעזב האדמה והנה היתה ארץ אפרים גם דמשק עזובה בשנת שש לחזקיהו והכתוב אמר מפני שני מלכיה ורבים השתבשו ואמרו כי עמנואל הוא חזקיה וזה לא יתכן שאם אמרנו שזאת הנבואה היתה בתחילת מלכות אחז הנה כל מלכותו שש עשרה שנה וכאשר מלך היה חזקיהו בן עשרים וחמש שנה ואחרי׳ אמרו שהוא בן אחז ואחרים אמרו שהוא משל למלכות ואם כן מה טעם לדעת הנער טוב ורע ומה טעם למהר שלל לקרא אב ואם · והישר בעיני שעמנואל הוא בן ישעיהו וגם כן מהר שלל ואשר ואקרב אל הנביאה גם כן שאר ישוב וכל אחד מאלה השלשה בנים נקראו לאות מה שעתיד להיות הנה עמנואל שהשם יעזרם ויהיה עמם בצרה שהם עומדים בעבור שני המלכי׳ ומהר שלל שבאה עת גלות שומרון ושאר ישוב שארית ישר׳ יעשו תשובה והנה הנאמן על זה הפי׳ הנה אנכי והילדים אשר נתן לי כמו הילדים אשר חנן אלהים והמפרשים אותם תלמידים ידאוהו כמוהו במקרא גם ישעיהו היה לאות ולמופת על מצרים ויאמר הגאון כי האות הוא שיהיה זכר ולפי דעתי שהאות שתאכל בעת לדתם וידענו כי הקטן בשנים יקרא נער והזקנה נערה גם כן עלמה והזכר עלם והנה יתכן להיותה בתולה או בעולה כי אין הטעם רק כנגד השנים ועלם יוכיח והנה דרך גבר בעלמה ואיננה בתולה כלל בעבור שאמר ברחם לא ידעתם:

וקראת · העלמה כמו וחטאת עמך: חמאה

מאוס ג׳ בקריא׳ וסימ׳ חמאה ודבש יאכל · כי בטרם ידע הנער: כי אם מאס מאסתנו קצפת · וחד סחי ומאוס תשימנו: בטוב ט׳ דג שין וסימ׳ הנה ארצי לפניך · עמך ישב בקרבך · כי בטרם ידע · חמאה ודבש יאכל · ובני פקד על שמעיה · יבלו בטוב · וחברו אם ישמעו ויעברו יכלו · וחסידיך ישבחו · והשביע בטוב:

חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב: כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה אשר אתה קץ מפני שני מלכיה: יביא יהוה עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מעל יהודה את מלך אשור:

והיה ביום ההוא ישרק יהוה לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור: ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים:

ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה:

והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן: והיה מרב עשות חלב יאכל חמאה כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ: והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה: בחצים ובקשת יבוא שמה כי שמיר ושית תהיה כל הארץ: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שמיר ושית והיה למשלח שור ולמרמס שה:

ח ויאמר יהוה אלי קח לך גליון גדול וכתב עליו ב

שמן ודבש ייכול עד לא ידע עוליטא לרחקא בישא ולקרבא טבא: ארי עד לא ידע עוליטא לרחקא בישא ולקרבא טבא תתרטיש ארעא דיאת מעיק מן קדם תרין מלכהא: ייתי יי עלך ועל עמך ועל בית אבוך יומין דלא אתו למיומא דאתפליגו בית ישראל על דבית יהודה ית מלכא דאתור: ויהי בעידנא ההוא יכלי יי לעם קיטרי משרית גיבריא דסגיאין כדיבביא וייתינון מסיפי ארעא דמצרים ולעזיזי משריתא דאינון תקיפין כדבריתא וייתינון מסיפי ארעא דאתור: וייתון וישרון כולהון ברחובי קרוי ובשקיפי כיפיא ובכל מתברי נעצוציא ובכל בתי תושבחתא: בעידנא ההוא יקטול יי בהון כמא דמתקטיל בחרבא חריפא בסיבבי ובמגיריא בעברי נהרא במלכא דאתור ית מלכא וית משריתיה ואף ית שלטוניא כחדא ישיצי: ויהי בעידנא ההוא יקיים גבר עגלת תורין ותרין ען: ויהי מסגי טוב משח יכול שמן ארי שמן ודבש יתפרנסון כל צדיקיא דאשתארון בגו ארעא: ויהי בעידנא ההוא יהי כל אתר דיהון תמן אלף גופנין שוין באלף מנין כסף להובאי ובור יהי: בגירין ובקשתן יהכון לתמן ארי הובאי ובור תהי כל ארעא: וכל טוריא דבית יהודה די במעדר יתפלחון לא תיעול לתמן דחלת הובאי ובור ויהי לבית ארבעה בקרן דתורין ולבית משרי עדרין דען: ואמר יי לי סב לך לוח רב וכתוב עלוהי

רשי

חמאה ודבש יאכל: הוולד שתהא ארצכו מלאה כל טוב: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב · כשידע למאוס ברע ובחור בטוב ומאין לכו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב · הארץ מיושביה ארמ׳ רצין ואדמ׳ פקח: אשר אתה קץ · ויגור מפני שני מלכיה רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי ש שכרו אחז כמה שנ׳ בספר מלכים ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין ה המית ואותה שנה ויקשר קשר ה הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרי׳ ליותם שהיא שנת ארבע לאחז: יביא יי׳ עליך ועל עמך · על חזקיהו בנך ההולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו · מיום נחלקה מלכו׳ בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי חיל מלך אשור ואף בהם יעשה ליהודה נס וכן מצינו בדברי הימי׳ שבא מתחיל׳ על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר וצר לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הנס: ישרק יי׳ · ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב · חיילות רבות כזבובים מארץ מצרים ויבאו עם סנחריב: ואורי מצרי׳ לפי שכל ארץ מצרים עשויה י יאורים שאין הגשמים יורדי׳ שם אלא נילוס עולה ומשקה: לדבורה · חיל גיבורים עוקצים כדבורים: בנחלי הבתות · נחלי עמקים שרות טורי׳: ובנקיקי הסלעי׳ · לארוב נקיק נקרת הצור: ובכל הנעצוצים · מקום השירים שקורין ברוצא בלע״ז וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש · הנהלולים · בתי תושבחתא: יגלח יי׳ בתער השכיר׳ · הגדולה וכן גם שכירי׳ בקרבה תרגם יונתן רברבהא יגלח בעברי הנהר ביושבי עבר הנהר ובמי מן היושבים במלך אשור את הראש יגלח ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק נסמך ליקד פת׳ יתסף · תכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב: את הראש · הוא המלך הרגלי׳ משריתי׳ הזקן שילטוניא ורבו׳ אמרו גילות מתש וספת הזקן חריכת כאש הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגדת חלק: יחיה איש וגו׳ · לפי שתהא ארצם ריקנית שיבוזו החיילות את ה הבהמו׳ ובמעט הנותר אתן ברכ׳: והיה מרוב · חלב שיעשו ב׳ הצאן הללו יבוז בעניהם החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר · הצדיקי׳ הפליטים מחרב סנחריב בשורה גדולה היה מ מבש׳ להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל השממון ההוא: והיה ביום ההוא · אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שיהיו שם לפני בא חילות אלף גפן שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יכיחוס בעליהם ובורחין והם מעלות קימשוני׳ ותולעים ועקרבי׳: בחצים ובקשת יבא שמה · כל הרוצ׳ ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחצים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים: וכל ההרי׳ · אשר שם שדות לבן לתבוא׳: אשר במעדר יעדרון · היא כמין מרים שקורין פשו״ר בל׳ · לא תבא שמה יראת שמיר כי בהם יתעסקו לזרוע תבוא׳ למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיהו ישובו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו׳ הוא שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה: והיה למשלח שור · שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן: גליון · מגלה: בחרט

אבן עזרא

חמאה · לדעתו מאוס · במאכל הרע כי הטוב הוא המתוק: כי · יש אומרי׳ בן עשרים שנה בעבור דברי משה מבן עשרים אם כן היתה זאת הנבואה אחר שתי שנים במלכות אחז ויתכן היותו פחות מעשרים: יביא · הטעם כאשר יגלה סומרון ודמשק אז יבא סנחריב על יהודה: והיה · המשיל החיל לזבוב וטעם דרך מצרים כי עבר עליהם מלך אשור ובאו כולם לעזרו: ובאו · מלת ונחו מלרע כמו כי שמו אותי בבור ושמו את שמי: הבתות · מקום שממה מגזר׳ ואשיתהו בתה: ובנקיקי הסלעים · אין לו חבר ופירושו לפי מקומו: גם הנעצוצים אילנים אין להם פרי וכן ותחת הנעצוץ · גם אין את למלת הנהלולים והנה יהיו רבים עד שיחנו במקום הישוב ואשר אין שם ישוב: ביום · בתער השכירה · משל על יציאת מלאך השם והרג מחנ׳ אשור יש מפרשים השכירה הגדולה ואמרו כי כמוהו גם שכיריה ב בקרבה ולפי דעתי שהשכיר׳ שם כמו בכח האכילה והוא מגזרת שכר שיקח בעל התער בעבור שהי׳ חדה מאד כי זאת היא אומנותו: וטע׳ את הראש והזקן ושער הרגלי׳ כל גיבור ושר ונגיד כי כן כתוב: והיה · ושתי צאן · דרך קצרה והטעם ש שיות · וטעם יחיה איש מי שיהי׳ בירושל׳ם: והיה · הטע׳ שהשם יתן ברכה כי יבא רב ממעט על כן אות חמאה ודבש יאכל: והיה · אשר יהיה שם · כמו היה וכן אז ישיר משה יעשו עגל: לשמיר ולשית · מיני חוחים והטעם כי מחנ׳ אשור השחיתו את האר׳ שנה אחר שנה: בחצים · לא יוכל אדם לבא במקו׳ הכרמי׳ שהיו כי אם בחצי׳ כי יפחד שיש יער שנחבאו לסטים או חיות בחוחים: וכל אשר במעדר · שהיו הכרמים שם בתחילה מתקנים יתקנום עתה כי לא יהיו שם חוחים וכל כך יתן השם ברכה בכרמי ההר עד שישלחו השור שם כטעם אסרי לגפן עירה והנה אמר כי מעלה אחתונתי כאן ירבה החלב וכרמי ההר שימלטו לבדם יתן השם ברכה עד בלי די: ויאמר · גליון גדול · יש אומרים מגלה והנה יו״ד תחת דגש וככה דליו שוקים: בחרט

יחיה ז׳ וסי׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ · ויואב יחיה את שאר העיר ודה׳ · יחיה איש עגלת בקר · כי לא יחיה רשע · נשימה נא שקים במתנינו · הוא את נפשו יחיה:

בחרט אנוש למהר שלל חש בז:
ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה
הכהן ואת־זכריהו בן יברכיהו:
ואקרב אל־הנביאה ותהר ותלד בן
ויאמר יהוה אלי קרא
שמו מהר שלל חש בז: כי בטרם
ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את־
חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני
מלך אשור: ויסף יהוה
דבר אלי עוד לאמר: יען כי מאס
העם הזה את מי השלח ההלכים
לאט ומשוש את־רצין ובן־רמליהו:
ולכן הנה אדני מעלה עליהם את־
מי הנהר העצומים והרבים את־
מלך אשור ואת־כל־כבודו ועלה על
־כל־אפיקיו והלך על־כל־גדותיו:
וחלף ביהודה שטף ועבר עד־צואר
יגיע והיה מטות כנפיו מלא רחב־
ארצך עמנו אל:
רעו עמים וחתו והאזינו כל מרחקי־
ארץ התאזרו וחתו התאזרו וחתו:
עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום
כי עמנו אל: כי כה
אמר יהוה אלי בחזקת היד ויסרני
מלכת בדרך העם־הזה לאמר:

כתב מפרש מוהי למבז ביזא
ולמעדי עדאה: ואסהיד קדמי
סהידין מהימנין ית לוטי דאמרית
לאיתאה בנבואת אוריה כהנא
והא אתו אף כן כל נחמתא דאמרית
לאיתאה בנבואת זכריה בר
יברכיא אנא עתיד לאיתאה:
ועלית לות נביאתא ועדיאת וילידת
בר ואמר יי לי קרי
שמיה מוהי למבז ביזא ולמעדי
עדאה: ארי עד לא ידע עולימא
מיקרי אבא ואימא ישבי ית נכסי
דמשק וית עדאי שמרון קדם מלכא
דאתור: ואוסיף
מימרא דיי למללא עמי עוד למימר:
חלף דקץ עמא הדין במלכותא
דבית דוד דמדבר להון בנייח כמי
שילותא דנגדין בנייח ואתרעיאו
ברצין ובר רמליה: בכן הא יי
מייתי ומסיק עליהון ית משירית
עממיא דסגיאין כמי נהרא תקיפי
וחסינא ית מלכא דאתור וית כל
משירייתיה ויסק על כל פצידוהי
ויהך על כל כיפוהי: ויעדי בארעא
דבית יהודה כנחל מגבר עד
ירושלם ימטי ויהי עם משירייתיה
מלי פתאי ארעך ישראל:
אתחברו עממיא ואתברו
ואציתו כל די בסיפי ארעא אתקפו
ואתברו אתקפו ואתברו:
אתמליכו מלך ויעדי מלילו פיתגמא ולא יתקיים ארי בסעדנא אלהא:
ארי כדנן אמר יי לי במיתקף נבואתא ואליפני מלמהך באורח עמא הדין למימר:

רשי

בחרט אנוש· בכתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפילו אנוש כל שהוא ואפילו אינו חכם וכן תירגם אונקלוס כתב מפרש: למהר שלל· לבא סנחריב ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לבוז כבוזר כבר אחריו ואת צדקיהו ודורו: ואעידה לי· גם באותן הימים בימי יהויקי' על אותן פורענות שני עדי' כאמני' האחד לבשרם רעה העתיד' לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנ' וגם איש היה מתנבא בשם יי' אוריה בן שמעיה מקרית היערי' ויתנבא על העיר הזאת ועל ה המקו' הזה את כל דברי ירמיהו: ואת זכריהו בן יברכיהו· בשנת שתים לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם אוריה סימן לזכריה אם תראו שנתקיים נבואת אוריה תהיו מצפים שתתקיים נבואת זכריה כשם שהעידותי בשל סנחריב ע עמוס וישעיה עמוס לפורענותן של עשרת השבטי' וישע' גלה יגלה וישעיה להבטחתו של חזקיהו כשימלוך: ותלד בן· הוא הבן עצמו שקראת הנביאה עמנו אל על שם שיהא הקב"ה בעזרו של חזקיהו כשימלוך ואי אפשר לומר שבן שני הוא שהרי שנינו בשנת ד' לאחז נאמר' נבואה זו ובשנת ד' לאחז נהרג פקח ואי אפשר לשני בנים להיוולד בשנ' אחת בזה אחר זה ויש אומרים אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכ' מבני דוד ותשבת מלכותו של חזקיהו: ישא את חיל דמשק· ויעל דמשק ויתפשה: ואת שלל שומרון· לאחר שהרג פקח ומלך הושע עליו ש שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד ונתן לו מנחה ושוחד הוא שלל שומרון כל אלה בשנת ארבע לאחז: את מי השילוח ההולכים לאט במלכות' דבית דוד דמדבר להון בנייח כמי שילוחא דנגדין בנייח: שילוח· מעין הוא ושמו גיחון ושילוח שרצו להשב את מלכו' בית דוד בימי אחז לפקח בן ר רמליהו וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרצו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו וראו את פקח בן רמליהו אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו ואומרין זה הגון להיות מלך אין מלך אלא רצין ובן רמליהו היו ראויין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין וגו' אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאווי' הנני מביא עליכם אוכלים הרבה הנה יי' מעלה עליכם וגו' את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח החלשים והנוחים: ועלה הנהר על כל אפיקיו· יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקי ימוצא מימיו: והלך הנהר ממולא על כל גדותיו· על גידוריו הן שפתותיו הזקופו' במקום שהנהר מושך בין גידוריו זקופין והוא כבתוך מרזב: וחלף ביהודה· בארץ יהודה ושטף בחזקה: עד צואר· עד עיקר חוזק צוארם ותירגם יונתן עד ירושלם ימטי: מוטות כנפיו· פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוט וראיתי בתנחומא כמה הם מוטות כנפי התרנגול האחד מן ששים באכלוסי סנחריב מלא רוחב ארץ יהודה: עמנו אל· הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי חזקיה כדברי הנביאה שקראת שם בנה עמנו אל: רעו עמים· לשון רעהו רעך כתרגום יונתן אתחברו התחברו יחד אכלוסי סנחריב: ותתו· ותכברו: התאזרו ותתו· התאזרו בכל מיני גבורים וסופכם להיות חתים: עצו· לשון צווי: בחזקת היד· בהתגבר הנבואה עלי כשתוסיף לדבר אלי כדבר זה כמו שכתוב למעלה ויוסף יי' דבר אלי ובלשון זה אמר יחזקאל ויד יי' עלי חזקה לשון נבואה: ויסרני מלכת וגו'· הזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיה כמו שמפורש בסנהדרין ויש רמז בספר הזה לך בא אל הסוכן וגו': ויסרני· כמו ולמדני: לא

אבן עזרא

בחרט· כמו ויצר אותו בחרט צורה יבוקה כדמות אדם ואחרים אמרו כי גליון יחיד מגליונים והוא בגד והכתיבה במלאכת ריקום והטעם כי יתנבא לעתיד על גלות שומרון: ואעידה· יש אומרי' כי האלף תחת הא ואחרי' אמרו כי בא עתיד תחת עבר ויתכן היות ואעידה כמשמעו שאעיד לי והנביאה עשה מה שצוה השם ואם לא נזכר: את אוריה הכהן· היה כהן גדול בימים ההם גם זכריה היה אדם גדול ודרך הדרש י ידוע על נבואת זכריה הנביא ואוריה הכהן: ואקרב· טעמו רמז לשכיבה כמו אל תגשו אל אשה והנביאה אשת הנביא ונקראת כן ב בעבור שבעלה נביא או גם היא היתה נ נביאה: כי· זה הנער נולד קודם שתי שנים שתגלה שמרון: ישא· הנושא כמו ויאמר ל ליוסף: ויוסף· טעם ויוסף כינס זאת ה הנבואה היתה על דבר מלך אשור: יען· מי השלוח· יש אומרים שהם ירושלם והנכון מלכו' בית דוד שרובי מלכי בית דוד היו צ צדיקים ומלכי ישראל היו כלם רעים וחטאי' וטעם השלוח הם כמו גולות מים או ש שישלחם אדם או מים שיגדלו שלחים כמו שלחייך פרדס ר רימונים: ולכן· עליהם· על אנשי יהודה שהיו קושרים על אחז: אפיקיו· המקומו' חזקי' מהמים כמו על אפיקי מים או כפי טעם המקום וכן גדותיו ויש אומרי' כי הוא חסר הה"א כמו שרשרו' עם שרשו' ולא אמר כלום כי הה"א תכפל ואיננה שורש כי שרש שרשות שרש אבל ר"ש חסרה לא תמצ' כי איננה מאותיו' השרות: וחלף· מטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל· וטעם הזכירו כי הוא היה לאות שתמלט י ירושלם מיד רצין ופקח גם מיד סנחריב גם כאשר הגלה דמשק ושמרון: רעו· כמו תרועם בשבט ברזל גם אותו לשון ביזוי כמו סובו ביון· וטעם התאזרו פעמים שישמו כן בכל רגע: עוצו· הטעם כל מה שתעצו על ירושלם לא תקום העצה והנה עוצו מהשניים הנראים· ור' משה הכהן ז"ל אמר שהוא חסר יו"ד והיה ראוי להיותו יעוצו כמו זכורו: כי עמנו אל· זה טעם שם בן הנביא: כי· בחזקת היד· כאשר התחזקה עלי הנבואה כמו היתה עלי יד יי': ויסרני· דגשות הסמך לבלוע היו"ד שהוא פ"א הפועל כמו בטרם אצרך בבטן והנה ויסרני שורה על יוסר פירושי במלת טמא שפתים: לא

מסורה

בחרט חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נסב ב' בריש תיבותא וסימ' ברמעות ראבלהם להם דרעה· ברמעות כלו בדמעות עיני· בחיין ושאר חיותא העדיו· בחיין ומשך אבירים בכחו· בחרט ויקח

מידם ויצר אהו· במדינות ושאר ההדים אשר· במדינת איכה ישבה בדד· במצולה ומה ראו מעשה יי'· במצולה ראיתי הלילה והנה איש· במגלה וסכסכתי מצרים במצרים· בממלכה הנה עיני יי' אלהים בממלכה· בסבך יודע כמביא למעלה בסבך· בסבך וישא אברהם את עיניו· בסירות נשבע אדני יי' בקדשו· בסירות ויבשלו את הפסח· בנגע השמר בנגע הצרעת· בנגע וראה הכהן את הנגע בעור· בשאת והנבא את בריו בטבעות· בשאת וראה הכהן והנה שאת· בתנור בשברי לכם מטה לחם· בתנור כל המנחה אשר תאפה:

רשי

לא תאמרון קשר. אתם שיעתו של חזקיה אף על פי שהם מועטין משיעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות: לכל אשר יאמר העם הזה. שעם שבנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המניין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים: ואת מוראו. העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחריב ולהשלים עמו: לא תיראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא כן תירגם יונתן לא תימרון תקיף: והוא מעריצכם. מחזיקכם: והיה למקדש. אות עצה שיעץ שבנא ושיען פקח להשבית מלכו בית דוד יהיה לזימון פורענות לבא עליהם: למקדש. כמו התקדשו למחר: ולאבן נגף. שהרגלים נגפים בה לשון מכשול כמו בטרם יתנגפו רגליכם פן תגף באבן רגליך: ולצור מכשול. הוא לשון אבן נגף שהצור הוא אבן: לשני בתי ישראל. שבא להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלם ומי הם שני הבתי' פקח בן רמליהו ושיעתו ושבנא ושיעתו: וכשלו בם רבים. באותן האבנים יכשלו אלו ושיעתן שניהם יפלו ביד מלכיהם פקח נהרג שהרגו הושע ועשרת השבטי' גלו ביד סנחריב ושבנא יצא מירושלם כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שטף שבנא ושיעתו והלך לו: צור תעודה. כל זה מן הנבואה שאמרה למעלה כי כה אמר יי' אלי וצור זאת את' לי צור תעוד' לשון העדותי בכם היום לשון התראה קשור התראותי וחתום התורה על לב לימודי תלמידך יראי שמים הקראים למודי יי' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנאמר קשרם על לבך תמיד: וחכיתי ליי'. את' ישעיה אני המתכה לי' המסתיר פניו עשרת השבטי' וקויתי לו לאמת דבריו ולהושיע את בית דוד: הנה אנכי והילדים וגו' לאותו'. לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא שילד מהר שלל חש בז ותשועת בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו הישוב בעניין לפי פשוטו. ומדרש אגדה בבראשית רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין צאן אין רועה אגרום לו לסלק שכינתו ואמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לסותמ' שלא תמצא בישראל לא יועיל לך: חכיתי לי' המסתיר פניו וגו'. אין לך נבואה קשה באותה שעה שאמר משה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם ועניתה השירה הזאת לפני לעד כי לא תשכח מפי זרעו: הנה אנכי והילדים וגו'. הם תלמידים שחביבין עליו כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תור' בישראל על ידם: וכי יאמרו אליכם. אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא

אבן עזרא

לא. יוכיח המשכילים שלא יקשרו על אחז וישובו עם מלך אשור וזה טעם ואת מוראו והנה הוא דבק עם מלך אשור הנזכר למעלה: את. אחר שאמר את הוסף אתו וכמהו רבים או טעמו אתו לבדו תקדישו שמנהג האדם שיפחד מהקרוב כמו כי איש אלהים קדוש הוא: מעריצכם. שם התואר או פועל שהוא מפחידכם באמת: והיה. טעמו על מלך אשור וטעם מקדש מקו' שילך אדם אי להגדל בו ולהנצל בו והנה הוא דבק ל למקדש נגף ולאבן נגף שיעלה אדם עליו להשגב בו: לשני בתי ישראל. מלכות ישראל ויהודה והנה טעם לפח לאפרים ולמוקש ליהודה: וכשלו בם. שב אל פח ולמוקש: צור. יש אומרי' שהוא חסר כף כמו שמור והנכון ש שהו' כמו וצרת הכסף והנה כמו חתו' והטעם סתום אלה דברי ה הנבואה והם התעודה והתורה: בלמודי. שם התאר וכמהו ל לשמוע כלמודי' והנה הוא מתלמידי: וחכיתי. אלה דברי הנביא שאמתין עד שהשם יתן לו רשות לגלות סודו: הנה. הטעם יוכלו להבין מ מסוד הנבוא' ממעשי ותמורת בני: מעם יי' צבאות. הטעם כי אלה השמו' היו מעם השם השוכן בהר ציון. הטעם מרוב אהבתו וכי יאמרו אליכם. עם התלמידי' ידבר: המצפצפים. דומה לדבור וכמוהו כסוס עגור כן אצפצף: והמהגים. מתבנין הכבד הנוסף והטעם שיעשו לאחר שיהגה: הלא עם. זאת התשובה הטעם הלא זה עם שידרוש אל אלהיו כדרך לועג ומהתל באליהו איך ידרוש אל הצלמים שהם מתים בעד החיים: לתורה ולתעודה. הלמ"ד כמו אמרי לי אחי הוא בעבו' תורת הנבואה כי עוד יאמרו כדבר הזה לא נשמע כי הוא כלילה שאין לו שחר והטעם לא תבא תעלומה לאור. ויש אומרים כי טעם לתורה שבועה וכדבר הזה לא ראינו במקרא: ועבר. יש אומרי' כי הנה ימים באים שהעובר בארץ יהודה והוא מיהודה יהיה נקשה ורעב מפני חיל סנחריב וכאשר יראה כי לא יושיעו מלכו ולא ע"ז שלו אז יפנה למעלה להתפלל לאלהי השמי' ולפי דעתי שהוא על חיל סנחריב שיעבר בארץ יהודה וידוע כי מחנה גדול ירעב: במלכו

תאמרון ט וסי' נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב' סי' י"ח : חתום ד' מלאים בליש' וסימ' והעד עדים.
חתום תורה בלמודי. וביד כל אדם יחתום. ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: שחר ח' בקריאה

לא־תאמרון קשר לכל אשר־יאמר
העם הזה קשר ואת־מוראו לא־
תיראו ולא תעריצו׃ את־יהוה
צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם
והוא מעריצכם׃ והיה למקדש ולאבן
נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל
לפח ולמוקש ליושב ירושלם׃
וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו
ונוקשו ונלכדו׃
צור תעודה חתום תורה בלמדי׃
וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית
יעקב וקויתי־לו׃ הנה אנכי והילדים
אשר נתן־לי יהוה לאתות ולמופתים
בישראל מעם יהוה צבאות השכן
בהר ציון׃
וכי־יאמרו אליכם דרשו אל־האבות
ואל־הידענים המצפצפים והמהגים
הלוא־עם אל־אלהיו ידרש בעד
החיים אל־המתים׃ לתורה ולתעודה
אם־לא יאמרו כדבר הזה אשר אין־
לו שחר׃ ועבר בה נקשה ורעב

לא תימרון סרוד לכל דימר עמא הדין מרוד ולדחלתי' לא תדחלון ועל תוקפיה לא תימרון תקוף׃ ית יי צבאות יתיה תימרון קדיש והוא דחלתכון והוא תוקפכון׃ ואם לא תקבלון ויהי מימרי בכון לפורען ולאבן מחיול כיף מתקל לתרין בתי רברבי ישראל לתבר ולתקלא על דאתפליגו על דבית יהודה דיתבין בירושלם׃ ויתקלון בהון סגיאין ויפלון ויתברון ויתצדון ויתאחדון׃ נביא טר סהדותא לא תסהיד בהון ארי לא מקבלין חתום וטמר אוריתא לא צבן דילפון בה׃ אמר נביא על דא צליתי קדם יי דאמר לסלקא שכינתיה מבית יעקב ובעיתי מן קדמוהי הא עד דאנא קיים ועולימי דיהב לי יי יתקיימון בנא אתין ומופתין דאמירן למיתי על ישראל דאם יחזון ויתובון תתבטל גזירתא די גזרא עליהון דיגלון מלאתחזאה קדם יי צבאות די שכינתיה בטורא דציון׃ וארי יימרון לכון עממיא דאתון בינידהון תבעו מן בידין ומן זכורו דמנצפין ודמנהמין הלא כן אורח עממיא פלחי טעותא עמא מן טעותיה תבעין חייא מן מיתי׃ כדין תימרון להון לאוריתא דאתיהיבת לנא ולסהדו אתנא שמעין אלא תיגלון לביני עממיא ויימרון לכון כפתגמא הדין מבען לית ליה מן דשתר ויבעיניה׃ ויעדי תקלא בארעא ויהי עקא וכפן

וסימ' לתורה ולתעודה. הילל בן שחר. אעירה שחר. וחברו. אשא כנפי שחר. ואל יראה בעפעפי שחר. ועיניו כעפעפי שחר. מי זאת הנשקפה כמו שחר. וחד עורי שחר מעלי:

שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ובא אותם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי כמה שנאמר בארה בנו נשיא לראובני הוא אשר הגלה תגלת פלאסר: וכי יאמרו אליכם האומות דרשו אל האובות וגו' המצפצפים והמהגים. לשון גנאי הוא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמצפצפין בקולם לשון ציפצוף והגא נופל בעופות כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה וכן מציכו לשון ציפצוף בקול כמוך שנאמר והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף: הלא עם אל אלהיו ידרש. זו תהא תשובתכם הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש מה תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש בעד החיי' מן המתים: לתורה ולתעודה. מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש ולפי פשוטו יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגו'. גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב"ה לנביא ולשיעתו של חזקיהו כשיאמרו אליכם שבנא ושיעתו שיראו את חזקיהו מבעט בע"ז דרשו אל האובות ואל הידעונים וברו בע"ז כאשר עשו אבות הראשונים והשיבו את המלוכה אל סנחריב: הלא עם אל אלהיו ידרוש. ידרוש עובדים ע"ז ודורשים בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן: לתורה ולתעודה. זו תהא תשובתכם שתאמרו את התורה כמה שנאמר למעלה צור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם: אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר. אחר שתשיבו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם לא יהיו מודי' כשרים שבהם לדבריכם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו לאלוה אוב וידעוני שום שחר איכו ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן. ומדרש אגדה על עצמו איכו מזריח השחר שהריעותים לו ואיכו רואה ואיך יזריח על אחרים. עניין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה. עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה: דרשו אל האובות. אעפ"י שאין לו שחר ולא ממש בדבר הזה לא יבושו מלומר אליכם כך: ועבר בה נקשה ורעב. מוסב למעלה מה אמור בתחלת העניין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרון קשר לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש וכשלו בם וכל העניין: ועבר בה. העובר באותה הדרך שעזבו' את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים: נקשה. מאורע קשה: נקשה ורעב. בלאה בצרות קשות ורעב יבא אליהם בימי מצור ומצוק כי קושי ומצור שלש שנים שצר מלך שומרון: והיה

במלכו· הוא מלך אשור וכאשר יפנה למעלה ולמטה יראה הכל חשך׃ ואל· מעוף· כמו ארץ עיפתה כמו חשך׃ מנודח· מפוחד כמו והנדחים ויתכן שהוא כן ומעוף האפלה מנודח בעבור שהוא לשון זכר׃ כי· כמו אותה העיפה והחשיכה לא תהיה לירושלם שהציק עליה האויב ויש אומרי׳ כי לא יוכל הצר לעוף אל ירושלם אשר הציק לה כעת הראשונה כי בפעם הראשונה שבא מלך אשור הקל ארץ זבולן ונפתלי ובפעם האחרונ׳ הכביד לכלו׳ הגליל ויתכן היות גוי׳ על ישראל כמו אחריך בנימן בעממיך׃ העם· אלה הם אנשי ירושלם שהולכים במסילותיה כעור שלא יראה מפני הצער׃ הרבית· הם יהודה שנקבצו אל ירושלם וטעם לו הרבית השמחה כאשר הוא קרי ואשר הוא באל״ף לא היתה שמחה כמות כמו לא היה פחד׃ כי את עול סבלו· משקלו השמו׳ משתנ׳׃ מטה· מכה שכמו׃ החתות· כפתח הא״א בעבו׳ אות הגרון כמו האחלו׳ ואיכ׳ מלה זרה ותי״ו החתות לנוכח השם כמו הרבית הגוי׃ כיום מדין· בימי גדעון׃ כי· יש אומרים שאון מגזרת שאה שהשם מדד לאשור כפי מעשיו ויש אומ׳ שהוא הפוך מן אשון כמו כשב וכבש והנכון שאין למלה הזאת רומ׳ והעד סואן שהוא פועל והנ״ון שורש וטעמו כמו כאשה ברעש גדול׃ ושמלה מגוללה ברמים· וכל אחר שוכב חלל בדמיו או טעמו שהשמלה שהיתה מגוללה בדמי חללים שהרגה והנה היתה לשרפה והטעם על מיתת חיל סנחריב ביד המלאך כשנשרפו׃ כי· כל זה בזכות הילד שיולד לנו וידענו כי כבא סנחריב היה חזקיהו בן שלשים ותשע לכן קראו ילד בעת נבואת הנביא· יש אומרים כי פלא יועץ אל גבור אביעד הן שמות השם ושם הילד שר שלום והנכון בעיני כי כל אלה שמו׳ הילד פלא שהשם עשה פלא בימיו יועץ כן היה חזקיה ויועץ המלך ל׳ גבור שהיה תקיף שנמשכה מלכות בית דוד בעבורו ועד כמו שוכן עד שר שלום שהיה שלום בימיו וכן כתוב׃ למרבה· דרך דרש הסופרים כי המ״ם סגור בתוך המלה והיה ראוי להיותו בסוף רמז לאות הסתום שסבב הכל לאחור ויתכן היות מרבה שם כמו מעשה או פועל מהבנין הכבד הנוסף כמשפטו וכן כתוב׃ דבר

זבולן ט׳ כתובי׳ כן וסימ׳ נבסר בסדר ויגש׃ לא ט״ו דכתיב א׳ וקרינן ו׳ וסימ׳ נבסר בסדר שמיני ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו· ואבשי אחי יואב דד״ה· ותרין חלוף כתיב ו׳ וקרינן א׳ וסימ׳ ויאמר לו כי אתה תתן·

וְהָיָה כִי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל ב
בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה׃ וְאֶל
אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף
צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח׃ כִּי לֹא מוּעָף
לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל
אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן
הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל
הַגּוֹיִם׃ הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ
אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר
נָגַהּ עֲלֵיהֶם׃ הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא
הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ כ
כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ בְּחַלְּקָם
שָׁלָל׃ כִּי אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה
שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ הַחִתֹּתָ כְּיוֹם
מִדְיָן׃ כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ
וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים וְהָיְתָה
לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ׃ כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־
לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־
שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר
אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם׃ לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־
מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ ב
בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם

ויהי ארי יחזי כפן וסיגוף ויילוט
ויבזי שום פתכריה וטעותי ויתפני
לעילא למבעי פורקן בתר ד
דתתחתם גזירתא ולא יכיל׃
וסעיד מיתבי ארעא יבעי ארי ייתי
עלוהי עקא כפן ושילהוי עקא
קבל ובדור׃ ארי לא ישתלהי כל
דייתי לאעקא להון כעידן קדמאי
גלו עם ארע זבולן ועם ארע כ
נפתלי ושארהון מלך תקיף יגלי
על דלא אדכרו גבורת ימא וניסי
ירדנא קרב כרכי עממיא׃ עמא
בית ישראל דהוו מהלכין במצרי׃
כדבקבלא נפקו למחזי נהור סגי
יתבין בארעא טולימותא נהורא
אזהר עליהון׃ אסגיתא עמא בית
ישראל להון אסגית חדוא חדיאו
קדמך כחדוות ניצחי קרב כמא
דהוו חדן בפלגותהון ביזתא׃
ארי אעידתא ית ניר מרותיה וית
שולטן עקתיה שלטון דהוה ם
מפלח ביה אתבר כיום מדין׃
ארי כל מסבהון ומתנהון ברשע
אתגעלו בחובין הא כבסו דמלוש
בדם ולא אדכן רישמיה כיתם מינה
כן כמא דלית ביה צרוך אלהן
לאתוקדא בנורא כן יתן עליהון
עממי דתקיפין כאישתא ויקטלנונו׃
אמר נביא לבית דוד ארי רבי אתיליד לנא בר אתיהב לנא וקביל אוריתא עלוהי
למטרה ואתקרי שמיה מן קדם מפליא עצה אלהא גברא קיים לעלמיא משיחא
דשלמא יסגי עלנא ביומוהי׃ סגי רבו לעבדי אוריתא ולנטרי שלמא לית סוף על
כורסיה דוד ועל מלכותיה לאתקנא יתה ולמבנא בדינא ובזכותא מכען ועד עלמא

הנה לו יעשה אבי דבר גדול׃ למרבה חד מן מל״ן מיחדין קמצין וסימ׳ במסר׳ רבת׳׃

והיה כי ירעב וקלל· בעגלים ובעלים שהיו עובדי׳ להם׃ ופנה למעלה· לבקש מאת הקב״ה ולא ישמע כן יתחתם גזר דין וכן תירגם יונתן׃ ואל ארץ יביט· אולי ימצא עזר אשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים והנה צרה כי לא יעזרהו וגם שבא יבא סנחריב לרעה לו׃ מעוף צוקה· עיפו צוק׳׃ ואפלה מנודח· ע״י אפלה הו׳ מנודח שכן לשו׳ נידוח נופל באפלה כמו לכן יהי דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה ולאפלה הם מנודחי׳׃ כי לא מועף לאשר מוצק לה· כי מלך אשור אשר ניתן למוצק ולהצר לה לארצכם אינו עיף ואינו עצל מלבא עליה׳ עד שלש פעמי׳ אחת בימי פקח אש׳ לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת הקדש ואת הגלילה כל ארץ נפתלי והגלות ההיא בשנת ד׳ לאחז ובשנת שתים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה מקרא זה בדברי הימים וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כענין שנא׳ וימצא מלך אשור בהושע קשר וגו׳ לאחר שנשתעבד לו שמנה שני׳ ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי אבל יש ללמד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיהו שנת תשע למרדו של הושע אשר כלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזהו האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מוציק לה לארץ ישראל האמור בענין ואל ארץ יביט׃ כעת הראשון הקל ארצה זבולון· הגלות הזו האמצעית קלה תהיה כאות׳ של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני המטו׳ וחצי המט׳ שבעבר הירדן אבל האחרון משעה שליש׳ הוא הכביד טיאטא את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא שפתח ראשונ׳ בלשון הקל ארצה זבולן והאחרון הכביד וכשא׳ ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים׃ דרך הים· אותן היושבין על ימה של טבריה היא ארץ נפתלי׃ שנ׳ ים ודרום ירשה׃ עבר הירדן· היא גלות שנייה של ראובן וגד׃ גליל הגוי׳· היא כל ארץ ישר׳ שהיתה נגללת אליה כל הגוים שהכל מתאוין לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר׃ העם ההולכים בחשך· הם יושבי ירושלם שהיו חשוכי׳ מדאגת סנחריב כענין שאמ׳ יחזקיה יום צרה ותוכחה ונאצה היו׳ הזה׃ ראו אור גדול· במפלתו של סנחריב׃ הרבית הגוי· כעסו גדולי׳ לכל שומעיה׳ כששמעו האומו׳ הניסי׳ שנעשו להם׃ לו הגדלת השמח׳· ולא לאויביו וכתו׳ לא באל״ף לפי שלא היתה שמחת חזקיהו שלימה לפי שבאותו הפרק נאמר לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך׃ כשמחה בקציר· תירגם יונתן כחדוות נצחי קרב שהוא כענין הקציר הורגי אדם קוצצי צוארים ושיכח הכתו בלשונו לדרוש שהיה אותו הנס בליל קציר העומר׃ כאשר יגילו בחלקם שלל· מצרים בימי משה שאף כאן חלקו שלל כוש ומצרים וחמדת כל הגוים שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלם עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנ׳ יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו׳ והכל בזזו חזקיהו ועמו׃ כי את על סבלו· עול שהיה סבל לחזקיהו ושהיה מטה את שכמו למשא כבד להעלו׳ מס קשה ואת שבט יהודה שהיה נוגש בו בחזקיהו החיתות ושברת יחד בלילה אחד׃ כיום מדין· בימי גדעון׃ כי כל סאון סואן ברעש· יש פותרין אותו לשון כאה ומדה כמו שדרשוהו רבותנו אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרשו מגזרתו מאחר שאין הוי״ו והנו״ן מעיקר התיבה ש״א כמו שאון מן שואה והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנו״ן לומ׳ סואן ש״א סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר סואן הומן חורן· ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון קהלת נכחון במלחמה· כי כל שאון סואן ברעש· קול נכחון שוש נוכח במלחמה׃ ברעש· שעטת סוסים והגפת תריסין הוא· ושמלת הרוגי המלחמה מגוללה ברמים· אבל נכחון זה אין בו רעש ואין בו דם׃ והיתה לשריפה· יקד יקוד מאכולת׃ כי ילד יולד לנו· הע״פ שאחז רשע הוא בנו הנולד לו שנים להיות לנו תחתיו למלך צדיק יהיה· ותהיה משרת הקב״ה ועולו על שכמו שיהא עוסק בתורה ושומר מצות ויטה שכם לסבלו של הקב״ה ויקרא שמו הקב״ה שהוא מפליא עצה ואל גיבור ואבי עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו׃ למרבה המשרה· למי יקרא השם הזה למלך שמרב׳ המשרה של הקב״ה על עצמו לירא מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת המיני׳ אך יש לו שאף שר שלום משמותיו של הקב״ה וקריאת שם זה חיבה לשם משמו אלא לשם בגדולה ושררה כמו ויקרא שם בבית לחם וכמו ועשיתי לך שם אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה· ולשלום הניתן לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עבדיו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביביו· על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה במשפט ובצדקה שעשה יחזקיהו ולשלום זה תיקון מילה הוא הרבה משרה על שכמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין קץ ואין קצבה׃ מעתה ועד עולם· עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם· ולתשובת המינים האומרים שם לטעותם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא אותו טעות עד לסוף שלש מאות שנה׃

מדין ג' בקריא' וסימ' מדין וסככה. רכבי אתונות צחורות ישבי על מדין. להטות מדין דלים. חד שם קרתא וחד לשון ארח וחד לשון דין׃

קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃
דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב
וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ
אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל
לֵבָב לֵאמֹר׃ לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית
נִבְנֶה שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף׃
וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו וְאֶת־
אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ׃ אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים
מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ
נְטוּיָה׃ וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ
וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ׃
וַיַּכְרֵת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ
וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד׃ זָקֵן
וּנְשׂוּא־פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא
מוֹרֶה־שֶּׁקֶר הוּא הַזָּנָב׃ וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי
הָעָם־הַזֶּה מַתְעִים וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים׃
עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח אֲדֹנָי
וְאֶת־יְתֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם
כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ
נְטוּיָה׃ כִּי־בָעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה שָׁמִיר
וָשַׁיִת תֹּאכֵל וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר
וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן׃ בְּעֶבְרַת יְהוָה
צְבָאוֹת נֶעְתַּם אָרֶץ וַיְהִי הָעָם
כְּמַאֲכֹלֶת אֵשׁ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֹא
יַחְמֹלוּ׃ וַיִּגְזֹר עַל־יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל
עַל־שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ אִישׁ בְּשַׂר־
זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ׃ מְנַשֶּׁה אֶת־אֶפְרַיִם
וְאֶפְרַיִם אֶת־מְנַשֶּׁה יַחְדָּו הֵמָּה עַל־
יְהוּדָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד
יָדוֹ נְטוּיָה׃
הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן וּמְכַתְּבִים
עָמָל כִּתֵּבוּ׃ לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים
וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי לִהְיוֹת
אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת־יְתוֹמִים יָבֹזּוּ׃

במימרא דיי צבאות תתעביד דא׃ פתגמא שלח יי בדבית יעקב ואשתמע בישראל ואתרברבו עמא כולהון אפרים ויתיב שמרון ברבו ובתקוף לבב למימר׃ רשיא גלו ודטבין מנהון נמני נכסיא אתבזו ודשפירין מנהון נקני׃ ותקיף יי ית סנאה רצין עלוהי וית בעלי דבבוהי יעדר׃ ארם ממדינחא ופלשתאי ממערבא ובזו ית נכסי ישראל בכל אתר בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועוד כען מתקפין מרדיהון ועוד מחתיה עתידה לאתפרעא מנהון׃ ועמא לא תבו לפולחן מן דאיתי עליהון מחתא ואולפן מן קדם יי צבאות לא תבעו׃ ושיצי יי מישראל ריש והגמון שלטון ואיטרון יומא חד׃ סב ונסיב אפין הוא רישא וספר מליף שקר הוא חלשא׃ והוו משבחי עמא הדין מטען ורברבנוהי מסלעמין׃ על כן על עולימוהי לא יחדי יי ועל יתמוהי ועל ארמלתוהי לא ירחים ארי כולהון חניפין ובישין וכל פומהון ממללין שקר בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועד כען מתקפין מרדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרעא מנהון׃ ארי תדליק כאשתא פורענות חוביהון חטאיא וחייביה תשיצי ותשלוט בשאר עמא ותשיצי סגי משריתא׃ בתעבור מן קדם יי צבאות חרובת ארעא והוה עמא כיקידת נור גבר על אחוהי לא חיסין׃ ובז מן דרומא וכפין ושיצי מן ציפונא ולא סבע גבר נכסי קריביה יבזון׃ דבית מנשה עם דבית אפרים ודבית אפרים עם דבית מנשה כחדא יתחברון למיתי על דבית יהודה בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועוד כען מתקפן מירדיהון ועוד מחתי עתידא לאתפרעא מנהון׃ ווי דרשמין רישמין דמינס וכתב דליאו כתבין׃ לאסטאה מדין מסכינין ולמינס מה דרען מחשיכי עמא בדינא למהוי ארמלן עדיהון וית נכסי יתמי יבזון׃

קנאת ה' צבאות. מקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם ופקח׃ תעשה זאת. ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה תום ואמ' רבותי' בקש הקב"ה לעשו' חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג. אמ' מלאכי השרת לפני הקב"ה מי שקצץ דלתות ההיכל ושיגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתו'׃ דבר שלח ה' ביעקב. הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליה׃ ונפל בישראל. שעתה תתקיים בהם׃ בגאוה ובגודל לבב לאמר. מה שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב׃ לבנים נפלו וגזית נבנה. המלכים שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטנו כענין שנא' כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבניין לבנים רעוע הנופל אבל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבניין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבניין׃ וישגב ה' את צרי רצין עליו. הם בוטחי' במה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו וישכבנו להשיאו לבא עליו כך שמעתי׃ ואני אומר את אויביו כלפי הסכיכה הוא אומר הקב"ה יסכסך את אויביו זה בזה גוי בגוי ארם ופלשתים בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו'׃ ארם מקדם. ארם הרעו להם מקדם בימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מאחור שהפלשתים להם במערב׃ בכל זאת וגו' ועוד ידו נטויה. עד שיביא עליהם את סנחריב׃ ד"א ארם מקדם ופלשתים מאחור היו משחיתים ביהודה בימי אחז כמו שמפורש בדברי הימים ועל ישראל ועל יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו׃ עד המכהו. עד הקב"ה שהוא מביא עליו המכות האלה׃ כפה ואגמון. לשון מלכים ושלטונים. כפה. ארקוולור בלע"ז כלומר אותם החופפים עליהם ככיפה זו. ואגמון. אף היא כיפה קטנה ועל שם שכפופה כאגמון קורא לה אגמון ובברייתא דשמואל מצינו שם מזלו' ברקיע ממונ' ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל חכמיהם הניבאים להם וחוזים בכוכבים את הבאות עליהם יכרית ה' מהם׃ מאשרי. מדריכי. כמו באשורו אחזה רגלי׃ מאושריו. שלמדו דרכי מדריכי התועה׃ ומאושריו מבולעים. הנדרכים בדרך המתעים המאשרים אותם בדרכים הללו דרכים מבותרים ובוכים שאין פתח לצאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך בענין שנאמר במקום אחר עמי מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו׃ ומרע. רשע כמו זרע מרעים׃ כי בערה כאש רשעה. רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש׃ שמיר ושית. שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם׃ ותצת בסבכי היער. בדלת העם סבכי ענפים׃ ויתאבכו גאות עשן. יהיו נבוכים ומסוגרים בחוזק עשן התבערה. ויתאבכו. כל לשון נבך אין יסוד תיבה אלא כך כמו מנבכי נהרות עמק הבכא והכ"ף באה בו לפרקים וכאן באה בו אל"ף במקום כ"ף כמו אל"ף של אבחת חרב ואל"ף של אחוותי באזניכם׃ נעתם ארץ. יונתן תירגם חרובת ארעא וקשה בעיני לפרש כן שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא לא לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו לפי עניינו בעברת הקב"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון כתך והגיע לארץ׃ ויגזור על ימין. יבוזו ויגזלו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימצא להם׃ איש בשר זרועו. ת' גבר בנכסי קריביה יבזון׃ מנשה את אפרים. מנשה יתחבר עם אפרים׃ ואפרים את מנשה. עם מנשה ויחדיו המה יתחברו על יהודה׃ חוקקי און. סטרי און סטרות מזוייפין׃ ומכתבים. לשון עברי הוא כמו מכתבים בלשון עברי׃ להטות. על ידי שטרות שקר את הדלים מדין זכות הראויה להם׃ שואה

דבר. כנבואה אנזירה׃ ונפל. הטעם כפול כמשפטו׃ וידעו. אפרים. הם עשרת השבטים׃ לבנים. דרך משל אם אשור הרע לנו עוד נשוב כקדמותינו וטובים מאשר היינו׃ שקמים. כדמו' תאנים רעים׃ וישגב. צרי רצין. הם אשור׃ אויביו. שב אל השם והם ארם או ישראל והנה ארם שהן מזרח לישראל ישובו להרע לישראל עם מלכי אשור׃ מאחור שהם במערב ארץ ישראל׃ והעם. על ישראל׃ המכהו. הוא השם שהוא המכ' באמת ובאו שימושים שנים כמו בתוך האהלי׃ ויכרת. הטעם לא שב העם כי אין מורה להם הדרך הישרה׃ כפה. הוא הסרס וככה וכפתו לא רעננה׃ ואגמון. כמו הלכוף כאגמון ראשו והוא צמח כר' וידוע׃ זקן. והנה פירש כי הראש משל לזקן וכן הכפה והזנב ואגמון משל לנביא השקר׃ ויהיו. אלף מאשרי תחת יוד והפך זה תתיימרו וכן אלף ומאשריו׃ על כן. ישמח. השם כדרך לשון אדם כי בהיות הנעשים בטוב ישמחו עושיהם׃ חנף. הוא ברו טוב ותוכו רע׃ כי. דמה הרשע לאש שיאכל ויתבער והשמיר והשית הם הרשעים׃ ויתאבכו. מלה זרה כמו התרוממו׃ בעברת. נעתם. בלשון קדר כמו חשך גם זה דבק בעבור העשן הנזכר למעלה ור' משה הכהן ז"ל אמ' שהוא כמו יועם זהב והתי"ו מבנין התפעל וזאת טעות גדולה׃ ויגזר. דרך משל בעבור מלחמות שיעשו ביניהם והן אחים כאילו הם גוף אחד׃ מנשה. זה פירוש הפסוק שהוא למעלה והנה מנשה ילחם עם אפרים ושניהן על יהודה׃ הוי חוקקים. הוי כמו קריאה לשופטים וסופריהם׃ ומכתבי'. פועל יוצא לשני פעלי' מהבנין הכבד הדגוש ויהיה עמל דבוק עם כתבו׃ להטות. ישוב לסופרי' שיכתבו ספרי שקר על היתומים והאלמנ' והדלי' שאין להן כח ואפילו לדברי

ותה

ומה · הטעם כל זה עשיתם והנה מה תעשו ביו' שיפקוד השם עונותיכ' : כבודכם · הוא ההמון : בלתי · הטעם כל זה עשיתם לא ימלט רק מי שיכרע תחת אסיר ויפיל עצמו תחת הרוגים כאילו הוא הרוג כמוהם : הוי אשור · הוא דרך קריאה · שבט · אפי שהוכחתי בו רבים והמטה שהוא ביד בני אשור הוא זעמי : בגוי · ועל עם עברתי · שים לי עברה עליו : והוא · ידמה · כמו כאשר דמיתי והוא מגזרת דמיון והטעם לא יחשב כי להוכיח שלחתיו רק אין לו מחשבה כי אם לעקור את הכל : כי יאמר · בלבו הנה שבו שרי שהיו בתחלה שרים הנם מלכים על גוים : הלא ככרכמיש כלנו · כמו ואכד וכלנה והם שמות מקומות נקראו על שם הבונים כמו מבריסי כאשר עשיתי למלכו' · שובדי ע"ז · מירושלם · מסביבות ירושלם והם ערי יהוד' הבצורות שתפש : הלא · זאת הנבואה היא על סנחריב כאשר יבא להלחם על ירושלם : והיה כי יבצע · ישלים וכמוהו ידיו תבצענה : את כל מעשהו · להביא חיל סנחריב אל ציון : על פרי · כמו פרי מחשבתו : כי יעשיתי גבורה : נבונותי · מהשכ"ל הנרא' מבנין נפעל : ואסיר · עתיד והטעם על זמן עומד כמו יעשו עגל בחורב : ועתידותיהם שושיתי · מגזרת ועתדה בשדה לך הממון שיזמן ה האד' שימציאהו לעתיד ימיו : ואוריד כאביר · ואם הוא באלף הוא נוסף והטעם אוריד היושבי' בארמון כביר · ויאמר ר' משה הכהן כי האלף עיקר כמו אביר הרועים והטעם כגבור : ותמצא · לחיל · ממון כמו את החיל הזה : נודד כנף · פועל יוצא והנה הכנף פעול בעבו' שהמשילם לבצים והאפרוחים יולדו מהם : היתפאר הגרזן · כלי הברזל שיחתך בו והוא מגזרת נגרזתי והנה הטעם כי השם המשילו ואין למשור רע כי אם ישר במגר' והוא מפעלי הכפל על משקל מעוז ומשל אח' כהניף שבט ואת מרימיו והטע' כהנפת השבט ותנופת מרימיו כי עיקר התנופה למרימיו כהרים מטה ההרימה למרימים לא לעץ : לכן

כלבבו ה' בקריאה וסימ' והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי · ובן במליצי שרי בכל דברי הימים · וישם דוד את הדברים האלה · והוא לא כן ידמה · ודבר אמת בלבבו · וחד ובלבבו יגדיל : הלא' ח' בסיפ' וסי' כי יאמר הלא שרי יחדו · הלא ככרמיש כלנו · הלא כאשר עשיתי לשמרון ולאליליה · הלא על האנשים

ומה תעשו ליום פקדה ולשואה
ממרחק תבוא על מי תנוסו לעזרה
ואנה תעזבו כבודכם : בלתי כרע
תחת אסיר ותחת הרוגים יפלו בכל
זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה :
הוי אשור שבט אפי
ומטה הוא בידם זעמי : בגוי חנף
אשלחנו ועל עם עברתי אצונו ל
לשלל שלל ולבז בז ולשימו מרמס
כחמר חוצות : והוא לא כן ידמה
ולבבו לא כן יחשב כי להשמיד ב
בלבבו ולהכרית גוים לא מעט : כי
יאמר הלא שרי יחדו מלכים : הלא
ככרכמיש כלנו אם לא כארפד חמת
אם לא כדמשק שמרון : כאשר
מצאה ידי לממלכת האליל ו
ופסיליהם מירושלם ומשמרון : הלא
כאשר עשיתי לשמרון ולאליליה
כן אעשה לירושלם ולעצביה :
והיה כי יבצע אדני את כל
מעשהו בהר ציון ובירושלם אפקד
על פרי גדל לבב מלך אשור ועל
תפארת רום עיניו : כי אמר בכח
ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי ו
ואסיר גבולת עמים ועתידתיהם
שושתי ואוריד כאביר יושבים :
ותמצא כקן ידי לחיל העמים ו
ואסף ביצים עזבות כל הארץ אני
אספתי ולא היה נדד כנף ופצה פה
ומצפצף : היתפאר הגרזן על החצב
בו אם יתגדל המשור על מניפו
כהניף שבט את מרימיו כהרים
מטה לא עץ :

ומה תעבדון ליומא דיסערון
עליכון חוביכון ולריגוש עקא מ
מרחיק יתי לאן תיערקון לסעיד
והיכא תשבקון יקרכון : בכן בר
מן ארעכון אסירין תתאסרון
ובר מקרויכון קטילין תתרמון
בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב
רוגזיה מנהון ועד כען מתקפן מ
מרדיהון ועוד מחתיה עתידא ל
לאתפרע מנהון :
ווי אתוראה שולטן רוגזי
ומלאך שליח מן קדמי עליהון
בילוט : בכנשא חנפא אשלחיניה
ועל עמא דעברו על אוריתא א
אפקדיניה למיבז ביזא ולמיעדי
עדאה ולשויותיה לדייש כסין
שוקין : והוא לא כן מדמי
ולביה לא כן מחשיב ארי לשצאה
אמר בלביה ולאספא עממין לא
בחיס : ארי יימר הלא כל שלטוני
כחדא כמלכין חשיבין קדמי :
הלא כמא דכרכמיש בביש קדמי
כן כלנו אם לא כמא דארפד מסיר
בידי כן חמת וכמא דעבדית ל
לדמשק כן אעביד לשמרון : כמא
דאשכחת ידי מלכוון דפלחן ל
לטעותא וצילמניהון מירושלם
ומקמתא דשמרון : הלא כמא
דעבדית לשמרון ולטעותהא כן
אעביד לירושלם ולצלמניא די
בה : ויהי ארי ישיצי יי
למעבד ית כל דאמר בטור דציון
ובירושלם אסער על עובדי רם
לבא דמלכא דאתור ועל תושבחת
רמות עינוהי : ארי אמר בתקוף
ידי עבדית ובחוכמתי ארי סוכלתן
אנא ואגליתי עממיא ממדינא
למדינא וקרוי תושבחתהון בזיתא
ואחתית בתקוף ית יתבי כרכין תקיפין : ואשכחית כקינה ידי ניכסי עממיא וכמכנש
ביעין שביקין כל דיירי ארעא אנא כנשית ולא הוה נטיל מכא ושדי כא ופתח פומא
וממליל מלא : האיפשר דישתבח חולילא על דחליל ביה למימר הא אנא חללית אם
יתרברב מסרא על דנגיר בה למימר הלא אנא נגרית כארמא חוטרא למימחי לא
חוטרא מחי אילהין מאן דמחי ביה :

טו'לה · לשון חורבן : ליום פקודה · שיפקוד הקב"ה עליכם עונכם : על מי תנוסו לעזרה · הקב"ה אינו בעזרתכם : ואנה תעזבו · את כל הכבוד אשר אתם קובצי' מן הגזל כשתלכו בגולה : בלתי כרע תחת אסיר · במקום אשר לא כרע ולא יבין אחד תכם שלא היה שם כריעת המרבץ שם באותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מארבכם תאסרו וכן תירגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון : תחת · מקו' כמו שבו איש תחתיו : ותחת הרוגי' יפלו · ובאותו מקום יפלו הרוגים : הוי כי עשיתי את אשור שבט אפי לרדו' בו את עמי ומטה הו' זעמי בידם של בני אשור : בגוי חנף · ישראל : והוא · סנחריב : לא כן ידמה · שהבו' מאתי ואני שולחו : ידמה · קוייד"יר בלע"ז כי בלבבו להשמיד את הכל ב בגאוותו : כי יאמ' וגו' · לכך גבה לבו : הלא ככרכמים · כאשר בני כרכמים שרים ושלטונים כן בני כלנו · על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מארם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון אם לא כארפד חמת דבוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח : ופסיליה' · היו מירושלם ומשומרון מכאן שרשעי ישראל היו מספיקין צ צלמים לכל האומות ואחרי ש שעובדי פסילי שומרון וירושלם כפלו בידי ולא הצילום פסיליהם כך שומרון וירושלם לא תנצל : כאשר עשיתי לשומרון וגו' · זאת יאמ' לאחר שיכבוש את שומרון : והיה כי יבצע וגו' · אבל לא היה כמו שדימה שלא תאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקצת ערי יהודה ומאותה ירלה יכנעו בני ציון וירושלם לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא בכחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשו' · על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשו' להתהלל בכחו על שקר פרי גודל קריי"מנט דגרנדיי"א בלע"ז של לב סנחריב : תפארת רום עיניו · על שנתפאר בגאותו · תפארת וכטמ"נט בלע"ז : רום עיניו · גסות רוחו כענין שנא' גבה עינים ורחב לב : כי אמר בכח ידי עשיתי כל גבורותי ולא מאת הקב"ה : נבונותי · חכמתי : ועתידותיהם · מעמדם ומכבם : כביר יושבים · יושבים רבים · כביר · פלוס"רס בלע"ז : ואוריד · הורדתי מגדולתי : כקן · כקיני עופות הפקר : וכאסוף ביצים עזובות · וכאשר יאסוף איש בצים עזובו' שעזבתם אמם ואין מוחה בידם לכסות עליה' : נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · כל הלשון הזה נופל בעופות לפי שדימה אותם הגולים לקן צפרים ולבצים עזובות אח' לשון זה לא צפצפו עליהם האב והאם : היתפאר הגרזן · הקב"ה אומ' לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא כגרזן שלי ואני החוצב בך כפרע על ידך מאויבי אתה המשור ואני המניפו · משור דולוייר"א בלע"ז וכדרך המשור להתהלל על מניפו : כהניף שבט את מרימיו · כאילו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם : כהרים מטה לא עץ · לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים : תחת

ושבים · הלא אני כחשה · הלא מעט מזער : הגרזן ד' מיוחדין בליש' בקרי' וסי' לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן · ונדחה ידו בגרזן לכרות · היתפאר הגרזן על החוצב בו · ומקבו' והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע :

רשי

ותחת כבדו. תחת בגדיהם יהו נשרפין הגבורים הם מכבדים את האדם: יקד יקוד. ישרף שריפה כשריפת אש. ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם לאביו כשכסה ערות נח אביו שנאמר ויקח שם ויפת וגו': אור ישראל. שתורה שעוסק בה חזקיהו תהיה לאש לסנחריב: וקדושו. הקב"ה דא וקדושו כדיקים שבדור: שיתו ושמירו. שריו וגבוריו: כרמל. יער גבוה: וכבוד יערו וכרמילו. הם רבוי חיילותיו: כמסוס נוסס. לפי שדימה אותם לעצי יער דימה פורענותם לתולעת הנוסר בפיו וטוחן העץ וקוראו סס כמו כ כמו שנאמר יאכלם סס. כמסוס נוסס כמגור המגורר. כמסוס נוסס כמסוס של נוסס שהוא כטוחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר שריפת גופן דק ממסוס הוא הנטחן ונופל על ידי תולעת נוסס הוא התולעת: ושאר עץ יערו. הנותרים בחיילותיו: מספר יהיו. נוחים לספור כי מעט הם ונער יוכל לכותבם ואמרו רבותינו עשר נשארו מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו"ד קטנה: להשען על מכהו. לסמוך על מלכי מצרים שהם היו תחלת המציקים להם: שאר ישוב. השארית שבהן ישובו אל הקב"ה: אל גבור. שהראה להם גבורה בסנחריב: כי אם יהיה עמך. לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר שישוב בו למוטב ת תשטוף את כליון החרוץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא הצדקה שיתנהג בה: כי כלה ונחרצה. תראו שהקב"ה עושה ברשעים ותכנעו ותשובו אליו: לכן. לפי שידעתי שתשובו אליו חזקיהו ושיעתו כה אמר ה' אל תירא מאשור: בשבט יככה. בשבט פיו יחרף ויגדף אתכם על ידי רב שקה: ומטהו ישא עליך. לאיים כדרך שעשו מצרים. ועוד יש לפרש בשבט יככה אשר עד הנה הכך בשבטו ו והורגל לשאת עליך מטהו ו ואימתו כדרך המצריים משום ר' מנחם אח' לר"ר יוסף: כי עוד. ימים מעט: מזער וכלה. הזעם שלי שנתן למטה ביד אשור כמו שאמור למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ואפי שהיה לשבט ישוב: על תבליתם. לשון תבל עשו על חירופים וגידופים אשר גדפו נערי מלך אשור אותי: ועורר עליו. ולעורר עליו: שוט. מכת יסורין: כמכת מדין. שנהרגו בלילה אחת והמלכים שברחו מהם ונמלטו נהרג עורב בצור עורב כדמפורש בספר שופטים. אף זה לאחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: ומטהו על הים. ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרעה וחילו: ונשאו. ויטלטלו העולם כדרך שנשא את מצרים: וחובל עול. סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן. ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהם יגעים לעסוק בתורה כעניין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגו': בא על עית. מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלם ביום מפלתו: עיית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים ליישה ענתות מדמנה גבים. כולן מקומות הן: לנו. לשון ליגה: נסה. ברחה ברחו כולן מפני חיילותיו: צהלי קולך. להזהיר לעם: הקשיבי ליישה. את קול השופר וברחו לכם וכן עניה ענתות העיזו. כאספו לברוח. ורבותינו דרשו צהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולן שמות מקומות:

אבן עזרא

לכן. טעם בשמשמניו מיתת גדולי אשור כי כן כת': יקד. כמו ויש שמים וירד יקוד על משקל כפור: והיה אור ישראל. יהוא השם והטעם על המלאך שהשחיד המחנה: שיתו ושמירו. הרשעים: וכבוד יערו וכרמילו. משל שהיו רבים כאילני היער והכרמל ימנפש ועד בשר יכלה. שהכחידם כרמות שרפה: כמסוס. מם כמו יקוד ואיננו סמוך. וטעם נוסס שיהיה זה הדבר כראה כנס: ושאר. שלא ימלטו כי אם מעטים עד שיוכל לכותבם נער שאין לו רגילות בחשבון: והיה. על מכהו. הוא אשור וזה לאות כי רבי' מיהודה קשרו: שאר ישוב. הוא שם בן הנביא והנה פירש כי טעם שאר ישוב על שאר יעקב והוא יהוד' גם ישוב משרת עצמו ואחר עמו כמו מתן בסתר יכפה אף והנה הוא כן שאר ישוב שאר יעקב ישוב אל אל גבור וטעם גבור בעבור שהוא יוכל ל להושיעם: כי. הטעם אף על פי שיהיו ישרא' רבים בימים ההם כחול הים לא ישאר מהם רק מי שישוב לשם כי כליון חרוץ גזור מהשם כמו אתה חרצת יבוא כנחל ש שוטף בצדק: כי. ונחרצה. גזרה שנגזרת מאת השם כמו אתה חרצת: לכן. יושב ציון. בעבור שתפשו כל ערי יהודה: יככה. במחשבתו: בדרך מצרים. כי משם עבר: כי. מעט מזער. בימים ויכלה זעמי ואפי בהם על רוב ש שהשחיתו. ויש מפרש תבליתם מן אחרי ב בלותי על משקל ת תבליתם: ועורר. וכמכת מטהו על הים בשוב המים על מצרים: ונשאו. רמז לסנחריב בשובו ב בבושת: והיה. יסור סבלו. של מלך אשור וכף בואך ליהודה: וחבל. כמו השחית וכן וחבל את מעשה ידיך וטעמו ושחת השעל כאשר יושם ש שמן בצואר והטעם שיתגבר יהודה: בא. הזכיר מסעי מלך אשור בבואו אל ציון: יפקיד כליו. עם קצת מחנהו לבא אל ציון במהרה: עברו מעברה. השער או שם מקום: לנו. מגזרת ללון: צהלי. הרמת קול וכן צהלת הסוס: בת גלים. שם מדינה ויתכן היותו בת כמו בת ציון: נדדה. הגבים. שם מקום או צורות מתרגום ארמית: העיזו. הבריחו נפשם או אחרים מישראל כי הוא פועל יוצא שלא הזכיר העם: עוד

מסורה

ונחרצה ג' בקריאה וסימ' כי כלה ונחרצה. ועתה אל תתלוצצו. והגביר ברית לרבים. וא' נחרצה כי נחרצה נעשתה: יככה ג' בקריאה וסימ' למה יככה נפש. מאשור בשבט יככה. יומם השמש לא יככה: עורב ד' מלאים וסי' ויכו את עורב ב' בו. במכת מדין. בצור עורב. שחרות בעורב:

לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן אֲדֹנָי
צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ
יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ׃ וְהָיָה אוֹר־
יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבָעֲרָה
וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד׃
וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־
בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס׃
וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר
יִכְתְּבֵם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל
וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן עַל־
מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
בֶּאֱמֶת׃ שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב
אֶל־אֵל גִּבּוֹר׃ כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ
כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה׃ כִּי כָלָה
וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה
בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃
לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת אַל־
תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט
יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ
מִצְרָיִם׃ כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְכָלָה
זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם׃ וְעוֹרֵר
עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן
בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ
בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יָסוּר סֻבֳּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צ
צַוָּארֶךָ וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן׃
בָּא עַל־עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ
יַפְקִיד כֵּלָיו׃ עָבְרוּ מַעְבָּרָה גֶּבַע
מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל
נָסָה׃ צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים
הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת׃
נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ׃

תרגום

חֲלַף דְאִתְרַבְרַב מַלְכָּא דְאַתּוּר בְּכֵן יְשַׁלַּח רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת בְּרַבְרְבָנוֹהִי מְחָא וּתְחוֹת מָאנֵי יְקָרְהוֹן מֵיקַד יוֹקְדוֹן כִּיקִידַת אִישָׁא׃ וִיהֵי מָרֵיהּ נְהוֹרֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל וְקַדִּישֵׁיהּ מֵימְרֵיהּ תַּקִּיף כְּאִשָּׁתָא וּפִתְגָמוֹהִי כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וְיִקְטוֹל וִישֵׁיצֵי שִׁלְטוֹנוֹהִי וְטוּרְנוֹהִי בְּיוֹמָא חַד׃ וִיקַר סַגִּי מַשִּׁרְיָתֵיהּ נַפְשְׁהוֹן עִם פִּגְרֵיהוֹן יְשֵׁיצֵי וִיהֵי תְּבִיר וְעָרִיק׃ וּשְׁאַר עַבְדֵי קְרָבֵיהּ יְסוּפוּן לְמֶהֱוֵי עַם דְמִנְיָין וּמַלְכוּ חַלָּשָׁא יִתְחַשְּׁבוּן׃ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יוֹסְפוּן עוֹד שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל וְשֵׁיזְבַת בֵּית יַעֲקֹב לְאִסְתַּמְכָא עַל עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מַפְלְחִין בְּהוֹן וְיִסְתַּמְכוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בִּקְשׁוֹט׃ שְׁאַר דְלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב יְתוּבוּן לְמִפְלַח קֳדָם אֱלָהָא גִּבָּרָא׃ אֲרֵי אִם יְהֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָּא שְׁאַר דְלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה יִתְעַבְדוּן לְהוֹן גְבוּרָן דְמִתְגַבְּרַן וּמִדַבְּרַן בִּזְכוּ׃ אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עָבֵד עִם כָּל רַשִׁיעֵי בְגוֹ אַרְעָא׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת לָא תִדְחַל עַמִּי יָתֵיב צִיּוֹן מֵאַתּוּרָא בְּשׁוּלְטָנֵיהּ יִמְחִינָךְ וּמַרְוָתֵיהּ יִרְמֵי עֲלָךְ כִּדְ בְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ אֲרֵי עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיסוּפוּן לְוָטַיָּא מִנָּךְ וְרוּגְזִי עַל עַמְמַיָּא עָבְדֵי תִבְלָא לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן׃ וְיַיְתֵי עֲלוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת מְחָא כְּמַחַת מִדְיָן בְּשָׁקִיף עוֹרֵב וּמַרְוָתֵיהּ תַּעְדֵּי מִנָּכוֹן כְּמָא דַעֲדָת מַרְוַת פַּרְעֹה עַל יַמָּא וְיִתְעַבְדַן לְכוֹן גְבוּרָן כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא תַּעְדֵּי מַרְוָתֵיהּ מִנָּךְ וְנִירֵיהּ מֵעַל צַוְרָךְ וְיִתַּבְּרוּן עַמְמַיָּא מִן קֳדָם מְשִׁיחָא׃ אֲתָא עַל עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָס יְמַנֵּי רַבָּנֵי מַשִּׁרְיָתֵיהּ׃ גְּזוּ עָבְרוּ יַרְדְּנָא בְּגֶבַע בָּתוּ לְהוֹן אִתְבְּרוּ יָתְבֵי רָמְתָא אֱנָשׁ גִּבְעַת שָׁאוּל עֲרַקוּ׃ אֲרִימוּ קָלְכוֹן אֱנָשׁ בַּת גַּלִּים אֲצִיתוּ דְיָתְבִין בְּלַיִשׁ דְדַיְרִין בַּעֲנִיַּת עֲנָתוֹת׃ אִתְבְּרוּ אֱנָשׁ מַדְמֵנָה יָתְבֵי גִיבִים גְּלוֹ׃

אבן עזרא

עוד · יבוא היום שיעמוד בנוב ׃ הנה · מסעף · יכרית הסעיפים כמו לא תפאר אחריך ושרשך מארץ חיים ׃ פארה · כמו סעיף וככה ותצלח פארות ׃ במערצה · בגבורה מגזרת עריץ ׃ ורמי הקומה · בעבור כי השרים ככתרו ׃ ונקף · לשון הכרתה ׃ סבכי היער · האילנים המסובכים ׃ בברזל · משל למלאך והשרים הדומים לאילני הלבנון יפלו בברזל אדיר והנה בברזל מוסף עמו ואחר עמו ׃ ויצא · רובי המפרשים אמרו כי זה המשיח והטעם שימות מחנה אשור הכר על ירושלם ועוד יבא עת גאולת ירושל׳ השלימה ולפי דעת רבי משה הכהן שעל חזקיהו רמז כי הוא דבק עם הפרשה ׃ חוטר · מגזרת תרגו׳ מטה ׃ גזע · כמו זרע · ונצר כמו סעיף כבכר מתעב · וטעם ויצא כי קטן היה כ כאשר היה זאת ה הנבואה ׃ ונחה · על משקל ושבה אל בית אביה מהשניים הנראי׳ והנה פרש כי רוח יי׳ היא רוח חכמה ו ובינה וכן כתוב על יהושע בתורה ׃ וגבור׳ · כי גבור היה חזקיה בכן כתוב ׃ והריחו · פעמים תטעה הרגשת האזן שתשמע ואין קול גם העין תטעה שיראה לה הנה שהוא כע רק הרגשת הריח לא תטעה והריחו כאילו יריח הדבר ב בראת השם שים לו לא ישפוט כאשר י יראה לעיניו ולא כ כאשר ישמע כי יתכן להיות עדות העדים שקר ואלה התוכחות והמשפטי׳ הם כמשפט המלוכ׳ ׃ ושפט בצדק דלי׳ · כמשפטי התור׳ שלא יהדר פני דל ׃ והוכיח במישו׳ · כוסר לטובים ׃ והכה ארץ · בפיו כאילו הוא שבט לרשעים ׃ והיה · והנה הצדק לא יסור ממנו כל ימיו בכל מעשיו ׃ וגר זאב · דרך משל מהשלום שיהיה בימיו ׃ ומריא · פירשתיו שהוא מין ממיני השור ואלנו אמור ׃ ופרה · היא גדולה כי העגל קטן ויש אומרים כי הכוכב חזקה מהזכר ׃ יאכל תבן · כאילו יסור מנהג תולדתו ולא יזיק לטרוף ׃ ושעשע · לעולם תמצא בטעם הזה כפולה ׃ חור · הפה או האף ׃ מאורת · העין שהיא בעלת האור · יתכן היות הא הדה תחת יוד ידו או היא אין לה אחות ׃ לא ירעו · הפתן והצפעוני כאילו כל ארץ ישראל מלאה דעת יי׳ כי ידוע הוא כי ידע השם לא ישחית לעולם רק יבנה ויתכן ׃ כמים · תחסר מלת אשר וכן הוא כי הדעות תרבינה כמו אשר יכסו המים על ים שלא יפסיקו רק תוספנה ׃ והיה

מסורה

פארה ג׳ מל׳ ב׳ כתיב פורה וחד כתיב פארה וסימ׳ מסעף פארה במערצה כן כתיב · פורה דרכתי לבדי · לחשוף חמשים פורה · וכל חס׳ וסי׳ ואם ירא אתה לרדת · הוא ופרה נערו ׃ חטר ב׳ ויצא חטר מגזע ישי · חטר גאוה ׃ כל משור והמישור חס׳ יוד בנ״ מל׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ב׳ ׃ בשבטו׳ רפין בקריאה וסימ׳ ומזבלון משכים בשבט סופר · והוכחתיו בשבט אנשים · והכה ארץ בשבט פיו · הרועם בשבט ברזל · ופקדתי בשבט פשעם · אני הגבר ראה עני ׃ כבקר ג׳ בקריאה וסימ׳ ואריה כבקר יאכל תבן · זאב וטלה ירעו כאחד · חציר כבקר יאכל ׃

ישעיה י–יא

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר
בֵּית־צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃
הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה וְרָמֵי הַקּוֹמָה
גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ׃ וְנִקַּף
סִבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר
יא יִפּוֹל׃ וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע
יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ וְנָחָה
עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה
רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת
יְהוָה׃ וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא־
לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־לְמִשְׁמַע
אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים
וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ וְהִכָּה־
אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית
רָשָׁע׃ וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו
וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃ וְגָר זְאֵב עִם־
כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר
וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם׃
וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ
יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן׃
וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן וְעַל
מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃
לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר
קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־
יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃

תרגום

עַד כְּעַן יוֹמָא רַב וְסַגִּי עִדָּן לֵיהּ לְמֵיעַל הָא סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר נְטַל וַעֲבַד תְּלַת אַוְונִין וְדַבַּר עִמֵּיהּ אַרְבְּעִין אַלְפִין גּוּסְפְּנִין דְּדַהַב דִּבְנֵי מַלְכִין קְטִירֵי תָגָא יָתְבִין בְּהוֹן וְדַבַּר עִימֵּיהּ מָאתָן אַלְפִין אֲחִידֵי סַיְפִין וְרוּמְחִין וְדַבַּר עִימֵּיהּ מָאתָן וְשִׁיתִּין אַלְפִין מְחַצְּצֵי גִּירִין גּוּבְרִין דְּרַהֲטִין קֳדָמוֹהִי מְאָה אַלְפִין אוּרְכָּא דְּמַשִּׁירְיָתֵיהּ אַרְבַּע מְאָה פַּרְסִין צַוַּאר סוּסְוָתֵיהּ אַרְבְּעִין פַּרְסִין מִנְיַן מַשִּׁירְיָתֵיהּ מָאתָן וְשִׁיתִּין אַלְפִין רִיבּוֹא חֲסַר חַד וְכֵן אֲתוֹ עַל אַבְרָהָם כַּד רְמוֹ יָתֵיהּ לְגוֹ נוּרָא יְקִידְתָּא וְכֵן עֲתִידִין לְמֵיתֵי עִם גּוֹג וּמָגוֹג כַּד יִשְׁלַם עָלְמָא קִיצֵּיהּ לְמִתְפַּרְקָא מַשִּׁירְיָתָא קַדְמֵיתָא כַּד עֲבַרוּ בְּיַרְדְּנָא שְׁתוֹ מַיָּא דַּהֲווֹ בְּיַרְדְּנָא מַשִּׁירְיָתָא תִּנְיָתָא כַּד עֲבַרוּ בְּיַרְדְּנָא דָּלוֹ עִקְבֵי סוּסְוָתָא וּשְׁתוֹ מַיָּא מַשִּׁירְיָתָא תְּלִיתָאָה כַּד עֲבַרוּ בְּיַרְדְּנָא חֲפַרוּ בֵּירִין וּשְׁתוֹ מַיָּא אֲתָא וְקָם בְּנוֹב קִרְיַת כַּהֲנַיָּא לָקֳבֵיל שׁוּרָא דִּירוּשְׁלֵם וַעֲנֵי וַאֲמַר לְחֵילְוָתֵיהּ הֲלָא דָא הִיא קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם דַּעֲלַהּ אַרְגֵּישִׁית כָּל מַשִּׁירְיָתִי וַעֲלַהּ כְּבֵישִׁית כָּל מְדִינָתִי הָא הִיא זְעֵירָא וַחֲלַשָׁא מִכָּל כַּרְכֵּי עַמְמַיָּא דִּכְבֵישִׁית בִּתְקוֹף יְדִי עֲלַהּ קָם מָנִיד בְּרֵישֵׁיהּ מוֹבִיל וּמַיְתֵי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּי בְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרָתָא דְבִירוּשְׁלֵם׃ הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת רָמֵי קְטוֹל בְּמַשִּׁירְיָתֵיהּ כִּבְעוֹט דְּמִתְבַּעִיט בְּמַעֲצַרְתָּא וְרָמֵי קוֹמָא יִתְקַטְּפוּן וְתַקִּיפַיָּא יִמָּאֲכוּן׃ וְיִקְטוֹל גִּיבָּרֵי מַשִּׁירְיָתֵיהּ דְּמִתְגַּבְּרִין כְּבַרְזְלָא וְעָבְדֵי קְרָבֵיהּ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְרְמוֹן׃ וְיִפּוֹק מַלְכָּא מִבְּנוֹהִי דְיִשַׁי וּמְשִׁיחָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי יִתְרַבֵּי׃ וְתִשְׁרֵי עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ רוּחַ חוּכְמָא וְסוּכְלְתָנוּ רוּחַ מְלַךְ וּגְבוּרָא רוּחַ מַדַּע וְדַחַלְתָּא דַיְיָ׃ וִיקָרְבִינֵיהּ לְדַחַלְתֵּיהּ דַּיְיָ וְלָא לְחֵיזוּ עֵינוֹהִי יְהֵי דָאֵין וְלָא לְמִשְׁמַע אוּדְנוֹהִי יְהֵי מוֹכַח׃ וִידִין בְּקוּשְׁטָא מִסְכֵּינִין וְיוֹכַח בְּהֵימְנוּתָא מַחְשִׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא וְיִמְחֵי חַיָּבֵי אַרְעָא בְּמֵימַר פּוּמֵיהּ וּבְמַמְלַל סִפְוָתֵיהּ יְהֵי מָאִית אַרְמִילוֹס רַשִׁיעָא׃ וִיהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵיהּ וְעָבְדֵי הֵימְנוּתָא מְקָרְבִין לֵיהּ׃ בְּיוֹמוֹהִי דִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל יִסְגֵּי שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וְיָדוּר דִּיבָא עִם אִמְּרָא וְנִמְרָא עִם גַּדְיָא יִשְׁרֵי וְעִיגְלָא וְאַרְיָא וּפַטִּים כַּחֲדָא וְיַנִּיק זְעֵיר יְהֵי מְדַבַּר לְהוֹן׃ וְתוֹרְתָא וְדִיבָא יִרְעַיָּן כַּחֲדָא יִשְׁרוֹן בְּנֵיהוֹן וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוֹל תִּבְנָא׃ וִיחִיךְ יַנְקָא עַל חוֹר חִוֵּי פְתַן וְעַל חֵיזוּ גִּילְגְּלֵי עֵינֵי חִוֵּי חוּרְמָן חֲסִילָא יְדוֹהִי יוֹשִׁיט׃ לָא יַבְאֲשׁוּן וְלָא יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְקוּדְשִׁי אֲרֵי תִּתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יָת דַּחַלְתָּא דַיְיָ כְּמַיָּא דְלְיַמָּא חָפַן׃

רשי

עוד היום בנוב לעמוד · כל הדרך הזה נתלבט כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו איצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנ׳ וכשעמד בנוב וראה את ירושלם קטנה לא חש לדברי איצטגניניו והתחיל להניף ידו בגאוה וכי על עיר כזו הרב מתי כל החיילו׳ הללו ליכו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו ׃ הר בת ציון · להר בת ציון ׃ הנה האדון · בלילה ההוא ׃ מסעף פארה במערכה · יפסח פארות עיקר ענפי אילנותיו · במערכה במשור המקצץ הענפים אין פארה זו לשון נת שהרי לא נכתב בוי״ו כמו פורה דרכתי · וכמו לחשוף עשרים פורה אלא באלף כמו ותארכנה פארותיו · ומסעף הוא לשון מקצץ ענפים א איסברנקי״ר בלע״ז כמו וכלה סעיפיה וכן בסעיפיה פוריה ׃ במערכה · בכלי משחית העורץ ושובר אותם ׃ ורמי הקומה · המלכים והשרים ׃ גדועים · אין לשון גדוע נופל אלא באילנו׳ ודבר קשה ׃ ונקף · אף זה לשון קיצו׳ כמו כנוקף זית · ונקף לשון ונפעל ׃ סבכי היער · הענפים החשובים והגבורים ׃ והלבנון · עובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו ׃ באדיר יפל · על ידי מלאך יפלו · ד״א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירם ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו ממנו ׃ ויצא חוטר מגזע ישי · ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה קהא על הגולה אשר הגלה בחלח וחבור ממה אבר שברם · לא אבר סוף שיבא מלך המשיח ויגאלם ׃ חוטר · שבט מלוכה ׃ ונצר · לשון יונק אילן · ונצר משרשיו יפרה וכל הענין ובסופו והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ שנית ידו הרי שנאמר נבואה זו לנחמת הגולים מאשור ׃ והריחו ביראת יי׳ · ימלא רוח יראת יי׳ ובלע״ז איראונמי״ר לנו ׃ לא למראה עיניו ישפט · כי בחכמת הקב״ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב ׃ במישור · לשון נוח ורך ׃ והכה ארץ בשבט פיו · כתרגו׳ וימחי חייבי ארעא ׃ וברוח שפתיו · ובמלל סיפוותיה ׃ והיה צדק אזור מתניו · ויהון צדיקיא סחור סחור ליה דבקים בו כאזור ׃ ומריא · שור פטם ׃ ושעשע · ושיחק ׃ על חור פתן · על חור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו״ט בלע״ז · פתן נחש משהזקין נעשה חרש ו ונקרא פתן ושוב אין לו לחש שנ׳ אשר לא ישמע לקול מלחשים ׃ ועל מאורת צפעוני · יונתן תירגם חיזו גילגלי עינוהי חיוי חורמן ונחש פתר בו לשון נקע וחורי עפר וכן חור כשדים וכן בחורים כברו יי׳ ׃ גמול · תינוק הנגמול משדי אמו ׃ ידו הדה · תרגם יונתן ידוהי יושיט כמו הד הרים וכמו הידד שהוא לשון הרמת קול אף זה לשון הרמה והא אחרונה באה בתוכו יסוד נופל כמו עשה בנה קנה ׃ דעה את יי׳ · לדעת את יי׳ ׃ לכם

רשי

לנס עמים. להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו: שנית. כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המנין שהרי משועבדים היו לכורש: ומאיי הים. הן איי כתיים רומיים בני עשו: ונשא נס. פירקא בלע"ז והיה לאות לקבץ אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: אפרים לא יקנא את יהודה. משיח בן יוסף ומשיח בן יהודה לא יקנאו זה בזה: ועפו בכתף פלשתים ימה. יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצחו שכמה שכם אחד וכן תרגם יונתן ויתחברון כתף חד למימחי פלישתאי די במערבא: ובני עמון משמעתם. כתרגו' משתמעין להון מקבלין מצותם עליהם: והחרים. ליבשו כדי שיעברו בו גליות ישרא' ממצרים: על הנהר. נהר פרת לעבור בו גליות אשור: בעים רוחו. אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו: לשבעה נחלים. לשבעה גזרים לעבור בו שבע גליות האמורו' למעלה מאשור וממצרים וגו'. ומאיי הים איכן מאותו כד': והדריך. בתוכו את הגליות: בנעלים. ביבשה: והיתה מסילה. בתוך המים לשאר עמו: ואמרת. בראותך את האומות נדונין לחרפות ולדראון: אודך כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישוב אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך יי' כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוב אפך ולנחמני והנה שב אפך ממני: עזי וזמרת יה יי'. עז ושבח של הקב"ה הוא היה לי לישוע'. ואין לפרש עזי עוז שלי שלא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על כורחך וזמרת דבוק הוא לתיבה שלאחריו לכך אני אומר שאין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שוכני סנה: יה יי'. עד הנה היה שמו חלוק ובמפלתו של עמו נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה ליי' בעמלק: ויהי לי לישועה. כמו היה לי לישועה דרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו וגו' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים ובני ישראל היושבים ב בערי יהודה וימלוך עליה' רחבע' היה לו לומ' מלך עליהם רחבעם ושאבת'. ותקבלון אולפן חדת': ממעיני הישועה. כי ירחיב לבם על ידי ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התור' שנשתכחו בגלות על ידי הצרו': עלילותיו. מעלליו: הזכירו. לשבח כי נשגב הוא: משא בבל. שנאוי פורענות שעל בבל: על

מנחתו ד' חס' ו' בליש' מנוחה וסימ' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי. דבר אדני המלך למנחה. והיתה מנחתו כבוד. ודמשק מנחתו. וכל המנחות דכוו' חס' ואסף ג' בקריא' וסימ' ואסף איש טהור את אפר הפרה. ואסף המצורע. ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה: משלוח ג' מל' בליש' שלוח וסימ' אדום ומואב משלוח

והיה ביום ההוא שרש ישי אשר
עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו
והיתה מנחתו כבוד:
והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית
ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר
מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש
ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים
ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל
ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות
הארץ: וסרה קנאת אפרים וצררי
יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את
יהודה ויהודה לא יצר את אפרים:
ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו
את בני קדם אדום ומואב משלוח
ידם ובני עמון משמעתם: והחרים
יהוה את לשון ים מצרים והניף ידו
על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה
נחלים והדריך בנעלים: והיתה
מסלה לשאר עמו אשר ישאר
מאשור כאשר היתה לישראל ביום
עלתו מארץ מצרים: ואמרת ביום
יב ההוא אודך יהוה כי אנפת בי ישב
אפך ותנחמני: הנה אל ישועתי
אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה
יהוה ויהי לי לישועה: ושאבתם
מים בששון ממעיני הישועה:
ואמרתם ביום ההוא הודו ליהוה
קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו
הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יהוה
כי גאות עשה מידעת זאת בכל
הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי
גדול בקרבך קדוש ישראל:
יג משא
בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ:

ויהי בעידנא ההיא בר בריה דישי
עתיד דיקום את לעממיא ליה
מלכון ישתמעון ויהי אתר בית
מישרוהי ביקר:
ויהי בעידנא ההיא
יוסיף יי תנינות גבורתיה למפרוק
ית שארא דעמיה דאשתאר
מאתור וממצרים ומפתרוס
ומהודו ומעילם ומבבל ומחמת
ומנגוות ימא: ויזקוף את לעממיא
ויכניש מבדרי ישראל וגלות
יהודה יקרב מארבע רוחי ארעא:
ותעדי קנאתא דבית אפרים
ודמעיקין לדבית יהודה ישתיצון
דבית אפרים לא יקנון בדבית
יהודה ודבית יהודה לא יעיקון
לדבית אפרים: ויתחברון כתף
חד למימחי פלשתאי די במערבא
כחד יבוזון ית בני מדינחא באדום
ומואב יושטון ידיהון ובני עמון
ישתמעון להון: ויביש יי ית לישן
ימא דמצרים וירים מחת גבורתיה
על פרת במימר נביוהי וימחיניה
לשבע נחלין וידהכון ביה בסנדלין:
ותהי אורח כבישא לשארא
דעמיה דישתאר מאתור [illegible] כמא
דהות לישראל ביום מסקיהון
מארעא דמצרים: ותימר בעידנא
ההיא אודי קדמך יי ארי על
דחבית קדמך הוה רוגזך עלי וכד
דתבית לאוריתא יתוב רוגזך מני
ותרחם עלי: הא על מימר אלהא
פורקני אנא רחיץ ולא אזדעזע
ארי תוקפי ותושבחתי דחילא יי
אמר במימריה והוה לי לפרוק:
ותקבלון אולפן חדת בחדוא
מבחירי צדיקיא: ותימרון בעידנא
ההיא אודו קדם יי צלו בשמיה חוו
בעממיא עובדוהי אידכרו ארי
תקיף שמיה: שבחו קדם יי ארי
גבורן עבד גליא דא בכל ארעא: בועי ושבחי כנישתא דציון ארי רבא אמר לאשראה
שכינתיה בגווך קדישא דישראל ומטל כס דיל וטל לאשקאה ית בבל דאתנבי ישעיה בר אמוץ:

ידם. השכם ושלוח דד"ה. תשלוח ספרים ביד הרצים: עזי וזמרת יה ג' דסמיכי בקריא' וסימ' ויהי לי לישועה דוישע. הנה אל ישועתי אבטח ולא. ודהלל: הישועה ג' בקריא' וסימ' בשמואל חלק א' סימן י"ד: נשגב ג' קמצין בקריא' וסימ' ואמרתם ביום ההוא הודו ליי'. נשגב יי' כי שכן מרום. יהללו את שם יי':

אבן עזרא

והיה. אם על המשיח שכל העולם כלו תחת רשותו ועל דעת רבי משה הכהן הנזכר על אות שמשם כיכן ב כתב לדרום המופת: והיתה מנוחתו. בכבוד וכן הנמצ' בית יי': והיה. שנית. כנגד גאולת מצרים והנה לאות כי על ימי המשיח ידב' כי גאולת בית שני לא היתה ב גאולתו שלימה כי כל השבטים גם כל יהוד' לא שבו אל ארצם והמפ' על חזקיהו שהתקבצו למלכותו כאשר ראו כי נמלט ירושלם ומת סנחריב אחרי מות רובי מחנהו: ונשא. כאילו השם ישא נס לכל הגוים שיראוהו ישרא' וישובו אל ארצם והנה ישראל עשרת השבטים גם הזכיר יהודה: וסרה. שלא יקנא אפרים בעבור שהמשיח הו' ממשפח' יהודה ואם חזקיהו בעבור עמוד מלכותו: וצוררי יהוד'. שונאיה' יב ואם על חזקיהו על א ארם והנה לא יכור את אפרים להשיב ל להם גמולם בימי פ פקח: ועפו. יש אומ' כמו מגילה עפה פ פרושה ורבי משה הכהן אמר כי אין רע לו והטעם כמו יכוחו ויחסר מקום ארץ: ימה. שהם מערב ארץ ישרא': בני קדם. הם ארמים: משלוח ידם. שישלחו ידם לבוזם: ובני עמון משמעתם. ישובו אל משמעתם או תחת מ משמעתם: והחרים. יכרית כמו כל חרם שיעברו בו ישראל ב ביבש' ולא יעכבם הים שישובו מהרה: בעים. אין לו אח והטעם סורם וטעמו כמו בכח והמפר' אותו מגזרת אם תבעיון בעיו לא ידעו הדקדו': הנהר. הוא היאר: והדריך. פועל יוצא לב' פעלים: והיתה. והנה פירש הטעם החרם והמכה כאשר היתה רמז לבקיעת ים סוף: ואמרת. התי"ו לנוכח ישר' הם השבים אל ארצם: כי אנפת בי. אע"פ שאנפת בי כמו רפאה נפשי כי חטאתי לך: הנה. אחר שעתה אל ישועתי. אבטח אשכון בנחת. פרוש חצי השם בספר תהלו' וזמרת יתפרש בתורה: ושאבתם מים. משל שיתענגו כשמחה בשואבו מים: ואמרתם. זה לזה: קראו. קול גדול בשמו: עלילותיו. מעשיו: זמרו. מזמרת הארץ הטע' תנו זמרה ודבר' משובח לשם: מודעת. פעול מהבנין הכבד שנוסף יבינאות. לשון נקב' והתי"ו לעדה: צהלי. דין הוא שתגביהי קולך בת ציון כי השכינ' בקרבך: משא בבל. הזכי' מפולת בבל אח' מפולת אשור כי בבל השחית אשור:

ה' ויחס' ומי אבל מסכימא בכריתא דירושלם ואתנחם

על

אבן עזרא

על הר נשפה. יש אומרים מגזרת נשף כמו שחרות והנכון שהוא מגזרת שפיים והטעם לבנין נפעל וטעמו גבוה או אין לו אח: להם. לבאים על בבל להלחם עליה: ויבאו. ומיד יבואו ויכנסו למדינה כי יתפשוה: אני. דברי השם: למקודשי. הם המזומנים: עליזי. שהם שמחים להראות גבורתי או שמתחתים בגבורה שמתתי בהם: קול. מנהג תולדות ההר כאשר ידבר איש להשיב ה הקול וזה הוא טעם קול המון מגזר' הומה והנה פירש למה זה קול שאון בממלכות גוים כי מלך פרס ם שהוא כורש ומלך מ מדי שהוא דריוש ם שניהם התחברו על בבל וזה מפורש בספ' דניאל: מפקד. ישים פקידים או מפקדים והוא פועל יוצא לשני' פעולים: באים. כי מפאת עילם באו כ כאלו הם מקצה ה השמים רמז למרחוק: יי'. והנה באו גזירות השם וכלי זעמו שהם פרס ומדי: הלילו. כמו משדי יבא. כי זה השוד בא מהשם ומי יוכל לבטלו ויש אומרי' כי שדי כגבור שודד והראשון הוא הנכון: על כן כל ידי'. מאנשי בבל: ונבהלו. פני להבים פניהם. כמו שרופים מרוב ה הצער ויש אומרים כי להבים גוי כנושים: הנה. יום אכזרי נוסף כיו״ד פנימי: לשום. ארץ כשדים: כי. וכסיליהם. יש אומרים כי כסיל הוא הכוכב שהוא קרוב מהסדן הדרומי ם שימותו הבטלים אם יראוהו ולפי דעתי שהוא לב עקרב ויתכן להיות הכסילים מגז' הכסלים שהם קרובי' אל הקדנים ויאמר רבי יונה כי כסיל הוא אחר וחבר כוכבים אחריו אליו וכמוהו ב בתי הסן: יהלו. כמו יאלו מהפעלים של ה הכפל והנה הוא פוע' יוצא וככה בהלו נרו גם כן יניה והעד יגיה חשכי: ופקדתי על תבל רעה. כי מלכו' רבות תפש כורש וכן אמר כל ממלכות ה הארץ נתן לי יי' אלהי השמי': אוקיר. פועל יוצא מהבנין הכבד הנוסף וכן הוקר ר רגלך וטעם אנוש הזכרים שימותו ב במלחמה: על שמים ארגיז. דרך משל שלא ימצא הבורת מנוחה: והיה. המון כשדים: כצבי. שידיחו אותו הרודפי' והוא פעול מהבנין הכבד הנוסף על משקל מוקטר מוגש מוצב ארצה: כל. ידקר. שלא יחמול עליו: וכל הנספה. שם התאר מבנין נפעל: ועולליהם. תטגלנה. כנוי למשיבה ויקרא תשכבנה דרך כבוד: הנני. הזכיר מדי כי הם יותר אכזרי': לא יחשובו. למלוכה רק יהרגו: וקשתות. תרטשנה. תבקענה: והיתה

רשי

על הר נשפה שאו נס: להקבץ על הר שקט ובוטח במושבו שאו נס לגוים והרימו קול לנקבצים שיבאו עליו: הניפו להם יד. לרחוקים שאין יכולים לשמוע ויראו אות הנפת היד ויבאו בפתחי נדיבים של שרי בבל: פתחי. כמו בפתחי כמו ותשב בית אביה הנפתר בבית אביה ומנחם בן סרוק פתר חרבות כמו והמה פתיחות: אני צויתי למקודשי. שיבאו ויתחילו להתגרו' בם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שזמנתים לכך: קראתי גבורי לאפי. לעשו' חרון אפי בה שהם עליזי גאותי שאני מתפאר בהם: וכלי זעמו. הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ. של בבל: כשוד. כיום ביזה מאת הקב״ה יבא: כל ידים. של בבל: צירים וחבלים. הם לשון יכורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקי' להפתח: יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל רעהו יתמהו. בני בבל על הבואים עליה' כי משונים הם: ופני להבים פניה': להבי'. אומה שפניהם נהובי' ומאויימין מאד או י״ל שהם עם חושבי' מחשבות ואת בני בבל דימה להם על שם התימהון: וחטאיה. חוטאיה: וכסיליהם. מזלותיהם: יהלו. יאירו וכן בהילו נרו וכן אור כי יהל: חשך השמש. מתוך צרת' נראה להם כאלו חשך השמש: על תבל. על ארצם: אוקיר אנוש מפז. בו בלילה אכבד את דניאל מפז כשהביאוהו לקרות מכתב מנא מנא תקל ופרסין בארץ אמר בלטשאצר והלבישו ית ד דניאל ארגונא וגו': כתם אופיר. קבוצת זהב אופיר: שמים ארגיז. כל בבואם ירגז כשאפילו שרה של בבל שאין הקב״ה נפרע מן האומו' עד שנפרע משריהם תחלה שנאמר יפקוד יי' על צבא מרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה. ואומר איך נפלת משמים הילל בן שחר ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים א אף כאן תחלה שמי' ארגיז ואחר כך ותרעש הארץ ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר: והיה. יושב בבל: כצבי מודח. ממקומו: כל הנמצא. בחוץ ידקר: וכל הנספה. על בני העיר להיות נקלט עמה' במצור יפול בחרב כשתלכד העיר. נספה לשון ספות הרוה ספו שנה על שנה ספו על זבחיכם אקויי״לייר בלע״ז: ירוטשו. יתבקעו וכן נערים תרטשנה: הנני מעיר עליהם את מדי. דריוש המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר ודריוש מדאה קביל מלכותא: וזהב לא יחפצו בו. אין חוששי' כי אם להרוג ולהנקם על כל הרע' אשר עשו מלכי בבל לכל האומות: וקשתות. של בני מדי נערים של בבל: תרטשנה. תבקענה בחציהם אשר יורו ב בקשתותיה': ופרי בטן. עוללים דקים: והיתה

מסורה

צויתי ה' בקריא וסימ' נמסר בסוף סדר צו: ויבאו ז' רפין וסימ' ואתה הרס את מטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים הדמה ילכו. יבאו אליך כמבוא עם. בתרא מל': לחבל ג' וסימ' וכלי זעמו לחבל. וכלי כליו רעים.

ישעיה

על הר נשפה שאו נס הרימו קול
להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים:
אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי
לאפי עליזי גאותי: קול המון
בהרים דמות עם רב קול שאון
ממלכות גוים נאספים יהוה צבאות
מפקד צבא מלחמה: באים מארץ
מרחק מקצה השמים יהוה וכלי
זעמו לחבל כל הארץ: הילילו כי
קרוב יום יהוה כשד משדי יבוא:
על כן כל ידים תרפינה וכל לבב
אנוש ימס: ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון כיולדה יחילון איש אל
רעהו יתמהו פני להבים פניהם:
הנה יום יהוה בא אכזרי ועברה
וחרון אף לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה: כי כוכבי
השמים וכסיליהם לא יהלו אורם
חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה
אורו: ופקדתי על תבל רעה ועל
רשעים עונם והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל: אוקיר
אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:
על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ
ממקומה בעברת יהוה צבאות וביום
חרון אפו: והיה כצבי מדח וכצאן
ואין מקבץ איש אל עמו יפנו ואיש
אל ארצו ינוסו: כל הנמצא ידקר
וכל הנספה יפול בחרב: ועלליהם
ירטשו לעיניהם ישסו בתיהם
ונשיהם תשגלנה: הנני מעיר
עליהם את מדי אשר כסף לא
יחשבו וזהב לא יחפצו בו: וקשתות
נערים תרטשנה ופרי בטן לא
ירחמו על בנים לא תחוס עינם:

תרגום

על טורא דיתבא שליוא זקופו
אתא ארימו קלא להון אניפו יד
וייעלון בתרעהא מנרבין: אנא
פקידית למזמיני אף ערעית גברי
ויתפרעון מנהון רוגזי תוקפי ו
ותושבחתי: קל המון בטוריא
דמות עם סגי קל אתרגושת
מלכון עממין דמתכנשין יי צבאות
ממני משירין בקרבא: אתן מארע
רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כס
דילוט קדמוהי לחבלא כל רשיעי
ארעא: אילילו ארי קריב יומא
דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן
קדם שדי ייתי: על כן כל ידיא
יתרשלון וכל לבא דאנשא יתמסי:
ויתבהלון עקא וחבלין יחידונון
זיע כלידתא יזועון גבר לחבריה
יתמהון אפי שלהובין אפיהון:
הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי
אכזרי ותעבור ותקוף רגז לשואה
ארעא לצדו ותייבהא ישיצי מינה:
ארי כוכבי שמיא ונפיליהון לא
יזהרון ניהוריהון וקבל שמשא
במפקיה וסיהרא לא מזהר נ
ניהוריה: ואסער על דדיירין
בתבל בישתא ועל רשיעיא
חוביהון ואיבטיל רבות רשיעין
ותקוף תקיפין אמאיך: אחביב
דחלי מדהבא ומתיקרין מיניה בני
אנשא ועבדי אוריתא ממסננא
דאופיר: על כן שמיא אזיע ותזוע
ארעא מאתרהא מן קדם יי צבאות
וביום תקוף רוגזיה: ויהי כטביא
מפריד וכעאן ולית דמכניש גבר
לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יערקון: כל דישתכח בה יתקטל
וכל דיעול לכרכי ציירא יתקטול
בחרבא: ועולימיהון יתרפון
לעיניהון יתבזיזון בתיהון ונשיהון
ישתכבן: הא אנא מייתי עליהון ית
מדי די בכספא לא מטקסין ודהבא לא
מתרעי ביה: וקשתהו עולימין יבזען ועל ולד מעין לא ירחמון על בני לא תחוס עיניהון:

בראתי משחית לחבל: ונבהלו צירים חד מן ז' מלין בטעמא מרעימין ומפסיקין וסימ' ויתמרמה ויחזיקו. ויאמר יי' אלהי אדני. וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צרים וחבלים. ויאמר יי' מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת הכו: זדים ד' וסימ' ועתה אנחנו מאשרים. ופקדתי על תבל רעה דמלאכי. ודכתריה כי הנה היום בא. אלהים זדים קמו עלי תניינא דסיפרא. וכל אלפא ביתא דכוו': ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישגלנה. ועלליהם ירטשו לעיניהם. שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת. ואספתי את כל הגוים אל ירושלם:

והיתה בבל. מה שהיתה צבי ממלכות וכמוהו הבית הזה יהיה עליון אשר היה: לא תשב. והטעם לא תהיה נושבת: יהל. חסר אלף כמו סקר מזין: ערבי. הם בני קדר וכן מלכי הערב משא בערב והטעם כי אפילו ערבי שמנהגם להתגורר ממקום למקום לא יתקעו בהם אהליהם: ורבצו. ציים. הם חיות דרות בארץ ציה: אוחים. אין לו אח והם חיות ם שמשתקותם כל רואם: בנות יענה. ידועו והם עופות: ושעירים.

והיתה בבל. מתי פורענות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר מלך שנה ולשנה השנית נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה הזאת של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות וגו' שהיתה מצב וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום: לא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפילו ערבי שדרכם ליסב באהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא תמצא חן בעיניהם לתקוע בה אהליהם כי אף למרעה באן לא תהיה ראוייה אל תתמה על לא יהל הכבאר כאילו היתה בו אלף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן שקר מזין על לשון הות כמו שקר מאזין: ציים. תירגם יונתן תמוון הם כמיות מרטו"נס בלע"ז: אוחים. לא ידעתי מה מין חיה הם: ושעירים. שדים: וענה איים באלמנותיו. ויגורו חתולים בארמנותיו: וענה. כמו וענתה שמה ומעונותיו טרפת ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול: ותנים. יענו בהיכל ענג שלהם: וימיה. ימי טובתם לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל לפי מלאת לבבל שבעים אפקד אתכם ואותה פקידה על ידי כורש מלך פרס מיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי שניה' מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מיכן מלכי מכייכו הפרכי: כי ירחם ה' את יעקב. לשמור להם אבטחת גאלתם מיד בבל: ובחר עוד בישרא'. לעתיד וגאלם גאולה שלימה: ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא וכן מהסתפח בנחלת ה': והתנחלום. יהיו כנחלים מהם וכן והתנחלתם אותם: ורדו. לשון רידוי וכבישה כמו לא תרדה בו: ביום הניח ה' לך. לישר' הכתו' מדבר: מעצבך ומרגזך. שעיבכך והרגיזך מלך בבל וברואתך תפלתו בוא לך כי תצא חפשי: מדהבה. לשון מרבית גאוה ומשא כבר. ורבותינו דרשו האומרים מדוד והבא: שבר ה' מטה רשעים. שהיה מכה עמים בעברה: מורדף בלי חשך. מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עכמו מרדוף ומרלוף אחר כל אומה ואומה: פצחו רנה. זאת הרנה פצחו כחה שקטה כל הארץ: אף ברושים שמחו. אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: לקראת באך. כשתרד לגהינם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך: רפאים. ענקים הטובבים שם: כל עתודי ארץ. כל מלכי האומות הסרי' והסרות הכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו כי קבבוני פרים וכמו פרו' הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים: הקים. הטליח: מכסאותם. שנהגם כל מלכי גוים: גם אתה חולית כמונו. תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות: המיית נבליך. נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך. ויש לפתור המיית נבליך הומת בני נבל עוסי נבלה שבחיילותיך ומדומה אני שבמסורת הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבליך באלף בית של שתי לשונות: הילל

וקרוב ד' בקריאה וסי' וענה איים באלמנותיו. כי קרוב יום וקרוב יום ליי'. הודינו לך אלהים הודינו. וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח: והביאום ג' ב' מלאים וא' חס' וסימ' למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזזום ולקחום: מכהה' פתחין וסי' בלשון ארמי עבראה בחוטרא לא תלקי עממין כרוגזא יי' כתי'

וְהָיְתָה בָבֶל צְבִי מַמְלָכוֹת תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה׃ לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־דּוֹר וָדוֹר וְלֹא־יַהֵל שָׁם עֲרָבִי וְרֹעִים לֹא־יַרְבִּצוּ שָׁם׃

וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ־שָׁם׃ וְעָנָה אִיִּים יד בְּאַלְמְנוֹתָיו וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג ו וְקָרוֹב לָבוֹא עִתָּהּ וְיָמֶיהָ לֹא יִמָּשֵׁכוּ׃

כִּי יְרַחֵם יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחָם עַל־אַדְמָתָם וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל־בֵּית יַעֲקֹב׃ וּלְקָחוּם עַמִּים וֶהֱבִיאוּם אֶל־מְקוֹמָם וְהִתְנַחֲלוּם בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמַת יְהוָה לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְהָיוּ שֹׁבִים לְשֹׁבֵיהֶם וְרָדוּ בְּנֹגְשֵׂיהֶם׃

וְהָיָה בְּיוֹם הָנִיחַ יְהוָה לְךָ מֵעָצְבְּךָ וּמֵרָגְזֶךָ וּמִן־הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עֻבַּד־בָּךְ׃ וְנָשָׂאתָ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמָרְתָּ אֵיךְ שָׁבַת נֹגֵשׂ שָׁבְתָה מַדְהֵבָה׃ שָׁבַר יְהוָה מַטֵּה רְשָׁעִים שֵׁבֶט מֹשְׁלִים׃ מַכֶּה עַמִּים בְּעֶבְרָה מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה רֹדֶה בָאַף גּוֹיִם מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ׃ נָחָה שָׁקְטָה כָּל־הָאָרֶץ פָּצְחוּ רִנָּה׃ גַּם־בְּרוֹשִׁים שָׂמְחוּ לְךָ אַרְזֵי לְבָנוֹן מֵאָז שָׁכַבְתָּ לֹא־יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ׃ שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל־עַתּוּדֵי אָרֶץ הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם כֹּל מַלְכֵי גוֹיִם׃ כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם־אַתָּה חֻלֵּיתָ כָמוֹנוּ אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ׃ הוּרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ הֶמְיַת נְבָלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה׃

וּתְהֵי בָבֶל דַּהֲוַת מַלְקְדָמִין חֶדְוַות מַלְכְוָן תּוּשְׁבַּחַת רְבוּת כַּסְדָּאֵי כַּהֲפֵיכְתָא דַּהֲפַךְ יְיָ יָת סְדוֹם וְיָת עֲמוֹרָה׃ לָא תִתֵּיב לְעָלַם וְלָא תִשְׁרֵי עַד דָּר וְדָר לָא יִפְרוֹס תַּמָּן עַרְבָאֵי מַשְׁכְּנֵיהּ וְרַעֲיָן לָא יַשְׁרוֹן תַּמָּן׃ וְיִשְׁרוֹן תַּמָּן תַּמְוָן וְיִתְמְלוֹן בָּתֵּיהוֹן אוֹחִין וְיִשְׁרוֹן תַּמָּן בְּנַת נַעֲמִין וְשֵׁידִין יְחַיְּכוּן תַּמָּן׃ וְיִנְצְפוּן חַתּוּלִין בְּבִרְנְיָתְהוֹן וִירוֹדִין בְּבֵית מִשְׁרֵי תַּפְנוּקֵיהוֹן וְקָרִיב לְמֵיתֵי עִידַּן תַּבְרָהּ דְּבָבֶל וְיוֹמָהָא לָא יִתְרַחֲקוּן׃ אֲרֵי יְרַחֵם יְיָ עַל דְּבֵית יַעֲקֹב וְיִתְרְעֵי עוֹד ב בְּיִשְׂרָאֵל וְיַשְׁרֵינוּן עַל אַרְעֲהוֹן וְיִתּוֹסְפוּן גִּיּוֹרִין עֲלֵיהוֹן וְיִסְתַּמְכוּן עַל בֵּית יַעֲקֹב׃ וְיִדַבְּרוּנוּן עַמְמִין וְיוֹבְלוּנוּן לְאַרְעֲהוֹן וְיַחְסְנִינוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל אַרְעָא שְׁכִינְתָא דַיְיָ לְעַבְדִּין וּלְאַמְהָן וִיהוֹן שָׁבַיִן לְשׁוֹבֵיהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּמִשַׁעְבְּדֵיהוֹן׃ וִיהֵי בְּיוֹמָא דִינִיחַ יְיָ לָךְ מִצַּעֲרָךְ וּמִמְּרָוְתָךְ וּמִן פּוּלְחָנָא קַשְׁיָא דְּאִתְפְּלַח בָּךְ׃ וְתִיטּוֹל מַתְלָא הָדֵין עַל מַלְכָּא דְּבָבֶל וְתֵימַר א אֵיכְדֵין בְּטֵילַת מַרְוַות מְשַׁעְבְּדָנָא סַף תְּקוֹף חַיָּבָא׃ תְּבַר יְיָ תְּקוֹף רַשִׁיעִין שׁוּלְטַן חַיָּבִין׃ דַּהֲוָה מָחֵי עַמְמִין בִּתְקוֹף מָחָא דִּי לָא פְסִיק מַפְלַח בִּתְקוֹף עַמְמִין מַפְלַח וְלָא מָנַע׃ נְחַת שְׁדוּכַת כָּל אַרְעָא יַבְּעוּ תּוּשְׁבַּחְתָּא׃ אַף שִׁלְטוֹנִין חֲדִיאוּ עֲלָךְ עַתִּירֵי נִכְסַיָּא אָמְרִין מֵעִידָּן דִּשְׁכַבְתָּא לָא סָלִיק מְחַבְּלָא עֲלָנָא׃ שְׁאוֹל מִלְּרַע זָעַת לָךְ לִקְדָמוּת מֵיתָךְ אַעִירַת לָךְ גִּיבָּרִין כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָּא אֲקִימוּ מִכּוּרְסְוָתְהוֹן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא׃ כּוּלְהוֹן יְתִיבוּן וְיֵימְרוּן לָךְ אַף אַתְּ מְרָעִיתָא כְּוָתָנָא לָנָא דְמֵיתָא׃ אִתְּחֲתַת לִשְׁאוֹל יְקָרָךְ אִתְרְגוֹשַׁת תּוּשְׁבַּחַת זְמָרָךְ תְּחוֹתָךְ יְשׁוּוֹן רִמָּה וְעִיל מִינָּךְ רִיחֲשָׁא׃

ופי' בסדר שמות: ויאמרו ט' רפי' בקריאה וסי' זכור ימות עולם בינו. יי' עזי ומעזי ביום צרה. בין האולם ולמזבח יבכו הכוהנים. כלם יענו ויאמרו אליך דסיפר'. כל הגוים נקבצו לך דסיפר'. ישישו וישמחו בך. ירננו וישמחו חפצי צדקי. ישמחו השמים ותגל הארץ. ותשלח ברקים וילכו: ארץ י"ד זקפין קמצין בקריא' וסימ' ירכיבהו על במותי ארץ. שאול מתחת רגזה לך. הבינו לבניו מטבח. אבל אמללה ארץ. רנו שמים כי עשה יי'. רנו שמים וגילי ארץ. ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך. ותשכח יי' עושך. חשף יי' את זרוע קדשו. כי קול נהי נשמע מציון. הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים. יי' עזי ומעזי. משא דבר יי' על ישראל תנינא דזכריה. כי לא בחרכם. וכל אתנחתא וס"פ דכוו' קבץ בב"ד בסגול וסימ' כי לא שלום ידברו. בשבך אלהים. דור ודור בוות שניו. תחת שלש רגזה ארץ:

כרמות שדים והם שעירים בריס ויתכן היות אוחים עופות והוא הנכון: וענה איים. לשון רבים מן אי וענה טעמו כנון אודירה מגזרת מעון: באלמנותיו. יש אומ' כי פירושו כמו ב בארמנותיו כמו וידע אלמנותיו ולא יתכן שיתחלף אות באות לבד מאותיות אהו"י וכן פירושו וענה שם כל אחד מהאיים עם אלמנותיו ותנים כמו אח הייתי לתנים: כי. כאשר נלכדה בבל אז שלח כורש הגולה: ונספחו. ונתחברו כמו ספחני נא: ולקחום. הטעם כאשר ירא העמים שכורש יכבד ליסרא' יבקשו להיותם עבדים לישראל: והיה. כ"ף מעצבך עם יהודה ידבר. מעצבך בגוף ומרגזך בלב: ונשאת. מדהבה. תרגום זהב וכן בלשון קדר והטעם זהב המס: שבר. מטה רשעים. רמז למלכות וכן שבט כי המלך כרועה והעם כצאן: מכה. מכת. סמוך ויחסר יד וכמוהו השותים ב במזרקי יין: מורדף. פעול מהבנין הכבד הנוסף וטעם מורדף רודה במורדף בלי חשך ויתכן היות מ מורדף פעול כטעם: נחה. במות מלך בבל: פצחו. בלשון קדר דבר נחות: גם. הטעם שהיה מצוה לכרות הברושים ו והארזים לבנות מצור וסוללה: שאול. לשון זכר ונקבה והנה רגזה גם עורר: רפאים. הם המתים ויתכן היות האלף תחת ה"א רפה: עתודי ארץ. הם המלכים כטעם אותים: הקים מכסאותם. הקימים כאילו היו חיים ויתכן היות מנהג הבבליים לשום כסאות בקברי המלכי: כלם. אילו יכלו לדבר היו אומרי' כן חלית. מגזרת מחלה: הורד. יבעי' יתכן היותו פועל עבר כמו אשר ילד לו ויתכן היותו עתיד תחת עבר ובא על דרך לשון זכר כמו ולוקח מהם קללה והיה דרך נחות וככה בלשון קדר וכן ומכסך והוא פועל: איך

אבן עזרא

איך · הילל · הקרוב אל הדעת שהוא כוכב נוגה והעד בן שחר שהוא נראה קרוב מעלות השחר בימים ידועים ואין בכוכבים ובצבא השמי׳ כולו כוכב מאיר למראה העין כמוהו על כן נקרא הילל מגזרת לא יהלו אורם׃ חולש · כמו ויחלש יהושע ויש אומ׳ מפיל גורלות כטעם קלקל בחצים׃ ואתה · השמים אעלה · רמז לגבהות הלב׃

רשי

הילל בן שחר · כוכב המוגה המאיר אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל כאמרה שיפול משמים׃ נגדעת לארץ · אתה נבוכד נצר שהייתה חולש על גוים · מטיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני · ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב זכור׃ ממעל לכוכבי אל · ישראל׃ בהר מועד · הר שהכל מתוועדים שם הוא הר ציון׃ בירכתי צפון · בעזרה מקום שנבחר בו ירך הצפוני כענין שנאמר על ירך המזבח צפונה׃ אעלה על במותי עב · איני כדי לדור עם בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשב בה · ויונתן תירגם אסיק עילוי כל עמא׃ ישגיחו · יביטו דרך חורין וחרכין אשטי״ר בלע״ז׃ יתבוננו · פורפנשי״ר בלע״ז׃ לא פתח ביתה · לא פתח להם בית אסיריה להוציאם כל ימי חייהם לפוטרם ללכת בביתם כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה׃ איש בביתו · בקברו וכן תירגם יונתן בבית עולמיה׃ כנצר נתעב · כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומשרש ומוציאו כך הושלכת מקברך · אמרו חכמים כשנעשה בהמה וחיה שבע שנים המליכו עם הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו כעס וחבשו בבית האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו וגיררוהו׃ לבוש הרוגים מטועני חרב · בלבוש מלובלך כמות לבוש הרוגים׃ מטועני חרב · מדוקרי רמחים מודקר בלשון ערבי מוטען׃ יורדי אל אבני בור · אל עמקי בור מקום שהאבנים כ בוללים שם ירדתי׃ כפגר מובס · מוקם ת״י כמו כבוס קמינו ועל הרי אבוסנו מתבוססת ברמיך הנדוש כטיט חוצות׃ לא תחד אתם בקבורה · לא תשוה לשאר מלכי׳ לנוח בקברך׃ כי ארצך שחת · ברוב עבודה ועמך הרגת חנם כמו שאמרו בדניאל ואמ׳ להובדא לכל חכימי בבל לכך שהוך ונהג בך בזיון להשליכך מקברך׃ לא יקר׳ לעול׳ זרע מריעים · ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחברו עליהם שאיך וישחיתו׳ · ויאמרו זה לזה הכינו לבניו מטבח לבל יקמו וירשו ארץ ותמלא הארץ שונאים ו ומציקים וכן תירגם יונתן בעלי דבבין כמו ויהי ערך · ועוד יש לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר יכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עיירות׃ ושאר · שארית׃ נין · בן מושל במלכות אביו׃ ונכד · בן הבן · נין זה בלשצאר · ונכד זו ושתי׃ קיפוד · הריצ״ון בלע״ז׃ וטאטאתיה · לשון כיבוד אשקוב״ר בלע״ז כמו שאמרו רבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעי כו׳׃ כאשר דמיתי · באשור כן היתה אתה נבוכד נצר ראיתה שנתקיימו דברי נביאי ישר׳ בסנחריב לשבור אשור בארצי ובזאת תדע כי את אשר יעצתי עליך גם היא תקום׃ לשבור אשור וגו׳ · מוסב על כאשר דמיתי כן היתה׃ אבוסנו · אשר אמרתי לרומסו ולבוססו׃ על כל הגוי׳ · על אשור בשעתו ועל בבל בשעת׳׃ בשנת מות המלך אחז · ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתי׳

היתה ד׳ בקריאה וסימ׳ אם לא כאשר דמיתי · ומלחמה לא היתה · ציון מדבר היתה · על כן למדה היתה׃
וידו ג׳ בקריאה וסימ׳ בסדר תלדות׃

איך נפלת משמים הילל בן־שחר
נגדעת לארץ חולש על־גוים׃
ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה
ממעל לכוכבי־אל ארים כסאי
ואשב בהר־מועד בירכתי צפון׃
אעלה על־במתי עב אדמה לעליון׃
אך אל־שאול תורד אל־ירכתי־
בור׃ ראיך אליך ישגיחו אליך
יתבוננו הזה האיש מרגיז הארץ
מרעיש ממלכות׃ שם תבל
כמדבר ועריו הרס אסיריו לא־פתח
ביתה׃ כל־מלכי גוים כלם שכבו
בכבוד איש בביתו׃ ואתה השלכת
מקברך כנצר נתעב לבש הרגים
מטעני חרב יורדי אל־אבני־בור
כפגר מובס׃ לא־תחד אתם
בקבורה כי־ארצך שחת עמך הרגת
לא־יקרא לעולם זרע מרעים׃
הכינו לבניו מטבח בעון אבתם
בל־יקמו וירשו ארץ ומלאו פני־
תבל ערים׃ וקמתי עליהם נאם
יהוה צבאות והכרתי לבבל שם
ושאר ונין ונכד נאם־יהוה׃
ושמתיה למורש קפד ואגמי־מים
וטאטאתיה במטאטא השמד נאם
יהוה צבאות׃ נשבע
יהוה צבאות לאמר אם־לא כאשר
דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא
תקום׃ לשבר אשור בארצי ועל־
הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו ו
וסבלו מעל שכמו יסור׃ זאת
העצה היעוצה על־כל־הארץ וזאת
היד הנטויה על־כל־הגוים׃ כי־יהוה
צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה
טו ומי ישיבנה׃ בשנת־
מות המלך אחז היה המשא הזה׃

איכדין אתרכנתא מן רומא
דהויתא זיותן בגו בני אנשא ככוכב
נוגהא בין כוכביא אתרטישתא
לארעא דהויתא קטול בעממיא׃
ואת אמרת בלבך לרומא אסק
עיל מן עמיה דאלהא אשוי כורסי
מלכותי ואתיב בטור זמן בסיפי
צפונא׃ אסק עילוי כל עמא
איהי עילאי מכולהון׃ ברם
לשאול תתחת לסיפי גוב בית
אבדנא׃ חזך עלך ידיקון בך
יסתכלון ויימרון הדין גברא אזיע
ארעא אצדי מלכוותא׃ שוי תבל
כמדברא וקרוהי פגר לאסירוהי
לא פתות תרעא׃ כל מלכי
עממיא כולהון שכבין ביקר גבר
בבית עלמיה׃ ואת אתרכינתא
מקברך כי חט טמיר חפי קטילין
מטעני חרב נחתין לגוב אבני בית
אבדנא כפגר מדשדש׃ לא תהי
כחד מנהון בקבורתא ארי ארעך
חבלתא ועמך קטלתא לא יתקיים
לעלם זרע מבאשין׃ אתקינו
לבניהון קטול בחובי אבהתהון
דילמא יקומון ויחסנון ארעא
ויתמלון אפי תבל בעלי דבב׃
ואתגלי לאתפרעא מנהון אמר יי
צבאו ואישיצי לבבל שום ושאר ובר
ובר בר אמר יי׃ ואשוינה לירותת
קופדין בית צדו ביצין דמין ו
ואיתממינה כמא דמתממין במכינ
ואיתכבינא לשיצאה אמר יי צבאו׃
קיים יי צבאות
למימר אם לא כמא דחשיבית כן
תהי וכמא דיעצית היא תקום׃
למתבר אתוראה בארעי ועל
טורי עמי אידושינה ויתעדי
מנהון מרותיה ונירה מעל צ
צוריהון יתפסק׃ דא מלכא די
מליך על כל יתבי ארעא ודא
גבורתא די מרממא דשליט על כל
מלכותא׃ ארי יי צבאות מלך
ומן יעדי וגבורתיה מרממא ולית
דיתיבינה׃ בשתא דמית מלכא אחז הות מטל נבואתא הדא׃

ואשב בהר מועד · הוא הר ציון ונקרא כן שהוא מועד השם כמו שרפו כל מועדי אל והעד ירכתי צפון כי היתה ציון׃ אעלה · זה הפסוק דבק כבא אחריו אתה אמרת אעלה על ב במותי עב׃ אדמה · מבנין התפעל והתי״ו מבולע והעד רגשות העם׃ ראיך · ישגיחו · כמו יביטו׃ יתבוננו · שילמדו בינה בעטרך׃ שם תבל · מקום הישוב ולשלם זאת המלה בלשון נקבה רק במקום הזה ויש אומרים כי וי״ו ועריו שב אל מדבר או כי הרס ערי עצמו׃ לא פתח · בית מאסרם׃ כל · איש בביתו · שהכין לעצמו והוא הקבר וכן אל בית ע עולמו׃ ואתה · הקדמונים אמרו כי אחרי מות נבוכד נצר כשוב מקברו כי היו אומרי׳ אנשי ממלכתו שמא לא מת ועוד ישוב כאשר שב בראשונה גם זה נכון והאמת כי זה הפסוק על נבוכד נצר הוא כי הוא ת תחלת מלכות בבל על ישראל והעד הכינו לבניו מטבח׃ כנצר · סעיף׃ מטועני חרב · בלשון קדר כמו מדוקרים ויש אומ׳ מגזרת טענו בדרך רחוקה כמו מלאים׃ מובס · פעול מהשניים הנראים׃ לא תחד · חסר אלף השורש כמו אוהבי אהב ורבי יהודה המדקדק אומ׳ שהוא חסר יו״ד מגזרת יחד׃ כי ארצך שחת · אפילו ארצך שחת ו ואף כי ארצות אחרות והנה פירשו ועריו ה הרס׃ הכינו לבניו · בלשצר וכל ביתו׃ בעון אבותם · אויל מרודך אביו ונבוכד נצר אבי אביו׃ ערים · אויבי׳ כמו ויהי עריך והטעם כי ישרר שנאה בכל העולם והנה הטעם ומלאו שלא ימלאו ו״א אחר שלא ירשו הם הארץ יתיישב העולם׃ וקמתי · שם · הוא עצם · ושאר כמו שאר בשרו והוא האב · ונין בן · ונכד בן הבן׃ ושמתיה · קפוד · ידוע יש אומרים שהוא מגזרת קפדתי כאורג חיי בעבור הקפידו׃ וטאטאתיה · כל המפרשי׳ אמרו כי אין למלה הזאת אחות והטעם הענין שיסירו בו הדומן׃ נשבע · שבועת השם היא הגזרה שנגזרה׃ דמיתי · חשבתי והטעם כל מה שחשבתי בכל מה שעבר כן היה וכן יהיה לעתיד׃ לשבור · כאשר חשבתי לשבור אשור בארצי שהיא ירושלם כי שם הכבוד׃ וסר מעליהם · מארצי והרי׃ זאת · כן תהיה זאת העצה שיעצתי על בבל׃ על כל הגוים · על אשור ועל בבל בעתם׃ כי · אחר שהשם גזר מי יוכל להפר׃ בשנת · המשא · נבואה או משל בדרך נבואה והעד כי משורש נשא׃

אל תשמחי פלשת כולך · שהרימותם ראש בימי אחז שהיה רשע שנגרם לו רשעו שנים בירכם כענין שנאמר בד"ה ופלשתי' פשטו בערי השפלה וגו': כי נשבר שבט מכך · כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למורים להכות בכם כמו שמצינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנ' ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש · משורש אותו נחש יצא צפע שהוא קשה מנחש ומי היה זה זה חזקיהו שנאמר בו הוא הכה את פלשתי' ואת עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף · תירגם יונתן ושבטוהי יהון לכון כחיוי: ורעו בכורי דלים · ורעו בימיו פרי ישראל שהן עכשיו דלים מפניכם: בכורי · לשון שרים כמו גם אני בכור אתנהו: כי מצפון עשן בא · פורענות קשה כעשן תבא עליהם מצפון עזה וגבוליה שהכה חזקיהו היו בדרומה של ארץ ישרא' במקצוע דרומית מערבית כמבואר ארץ ישר' לה מצפו' וכן מצינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי דרום היו מסגירין אותו שנאמר על שלש פשעי עזה למדנו שעזה בדרום: ואין בודד במועדיו · תרגם יונ' ולית דמאחר בזמנוהי בגדודים שיעד לבא עליכם אין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בד לבדו אלא כלם כאחד יבואו בחזקה: ומה יענה מלאכי גוי · ומה יגידו בימי חזקיה מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו יי' יסד בציון הקים בה מלך הגון וחזק וי"י עמו: ובה יחסו עניי עמו · אף מעשרת השבטי' באים שם כמו שמפורש בד"ה ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב להב"ה: משא מואב · כתב' ישעיה שיבא סנחריב על מואב ויגלם כמו שנאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב: כי בליל שודד ער מואב נדמה · נדמה מואב כאלו ישן דומם ואין יכול להלחם ובליל אחר אשר שודד בו קיר מואב נדמה תרגם יונתן ואינון דמיכין · ער וקיר שתי מדינות מואב הם: עלה הבית · עלה מואב הבית ואנשי דיבון עלו הבמות לבכי אלו בוכים בבית ואלו בוכים בראשי במותיהם: יורד בבכי · גונח וכוהם בבכי וכן וירדתי על ההרים וכן זכור עניי ומרודי: על כן חלוצי מואב יריעו · על אשר מזויני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כאבל על עצמו: לבי למואב יזעק · כנביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות שבאה על האומות: בריחיה עד צוער · על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן: לשון אחר שלישיה גבריתנית ויונתן תירג' בריחיה כמו בורחיה הבורחי' יברחו מהם להימלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית · מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורוני' יבכו הבורחי' דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעוערו · יצעקו ולשון ארמי הוא שתרגם יונתן לא ידרוך הדורך הידד לא יעוערון בקלהון: מי נמרים · כשר של אותו מקום: משמות יהיו · מדם חלל המתערב ונופל בהם: כי יבש חציר וגו' · כלות גבוריהם ומלכיהם ושליטיהם ולפי שמשחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו ששנינו אילים ממואב לפי' משל את פורענותם בחורבן מרעה שלה: על כן יתרה עשה · על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענו' הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומו' עמד אברה' ללוט בבאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוכים אותם כשהגלה סנחרי' לראובני ולגדי והיו ישר' בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא והו שנאמר שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד ששיעו את סנחריב שלש שנים שכר על שמרון הוא שנאמר בשלשה שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקדתם

אל · צפע · הוא כצפעוני והוא קשה מהנחש והטעם כי חזקיה יהיה גבור מאביו והוא יזיק פלשתים כי כן כתוב במלכים הוא הכה את פלשתים את עזה ואת גבולה ממגדל נוצרי' ועד עיר מבצר והפרי שיתן שרף מעופף והמעופף הוא קשה בשרפים: ורעו בכורי דלים · הם ישראל שהתדלדלו קודם כל אומה והטעם כי יהיה לישראל שובע וישכנו לבטח ואת פלשת להפך: שרשך · האבות · ואחריתך הם הבנים וכן לא לאחריתו: הלילי · הטעם שירימו קול בפרהסיא: כי מצפון עשן בא · הוא מלך אשור והנכון שהוא כבוכר נכר והעד כי יי' יסד ציון: ואין בודד · מגזרת בדד: במועדיו · בארמונות בא העשן ולא יוכל אח' לשבת אפילו לבדו בביתו: ומה יענה · כל מלאך ממלאכי גוי זה יענה כי יי' יסד ציון ולא יוכל מלך אשור לה וטעם ומה יענה שישאלו הגוים מה היה לירושלם וכן יענה המלאכי' לשולחיהם: משא · בליל · סמוך והטעם בליל כך מהשבוע: שודד ער מואב · והנה הוא חסר בי"ת במואב: נדמה · נכרת כמו ודמיתי אמך: קיר מואב · מדינה כמו וארם מקיר: עלה · הטעם עלה יושב · הבית שם מדינה · הבמות לע"ז: בכל ראשיו · של מואב: כל זקן גרועה · שם כמו וחבולתו חוב ובית בראשיו ימשך אחר עמו כמ"ש מאל אביך: בחוצותיו · בחוצות מואב: על גגותיה · רמז למדינ': ייליל · כמו ייטיב והנה העתיד בבנין הפעיל כע והם זרות: ותזעק · נפש של מואב: ירעה לו · והנכון שכל אחד יזעק ויאמר: לבי למואב · בעבור מואב: בריחיה · בריחי המדינה זועקים כמו הילילי שער או בריחיה הובאו ממצרים כי משם בא מלך אשור או צוער של סדום ויהיה עגלת שלישיה שיש לה ג' שנים תואר צוער ויתכן היות בריחיה שם התואר כטעם ברוחיה אך ברוחיה לא יתכן לאמרו כי איך יהיה פעול וי"ו לפועל עומד: יעוערו · העי"ן השני כפול והטעם כמו יעוררו והיא מלה זרה: כי · נמרים · שם מקום: משמות · שם ואילו היה פועל מהכפולים תחת השי"ן חריק: על · יתרה · שם ממון: עשה · קנה כמו עשה לי את החיל הזה: ופקדתם

בודד ג' ומל' וסימ' ואין בודד במועדיו · פרא בודד לו · בצפור בודד על גג: וכה ג' בקריאה וסי' וכה אדע כי עשית חסד · וכה אבן יקרה · ובה יחסו עניי עמו: ס' ישעיהו בכל ראשיו קרחה · ירמיהו כי כל ראש קרחה · ישעיהו כל זקן גרועה · ירמיהו וכל זקן · ישעיהו עד יהץ נשמע קולם · ירמיהו נתנו קולם · ישעיה בריחה

לָא תֶיחֱדוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי
אִתְּבַר שׁוּלְטַן דַּהֲוָה מְפַלַּח בְּכוֹן
אֲרֵי מִבְּנֵי בְנוֹהִי דְיִשַׁי יִפּוֹק מְשִׁיחָא
וְיהוֹן עוֹבָדוֹהִי בְּכוֹן כְּחִיוֵי מַפְרִית:
וְיִתְפַּרְנְסוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא וְעִינְוְתָנַיָּא
בְּיוֹמוֹהִי לְרוּחֲצָן יִשְׁרוֹן וִימוּת
בְּכַפְנָא בְּנָךְ וּשְׁאַר עַמִּיךְ יִקְטוֹל:
אֲלִילִי עַל תַּרְעָךְ צַוְוחִי עַל קַרְוָךְ
אִתְבַּרְתּוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי
מִצְּפוּנָא פּוּרְעֲנוּתָא אָתְיָא וְלֵית
דִּמְאַחַר בִּזְמְנוֹהִי: וּמָה יְבַסְּרוּן
אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ שַׁכְלֵיל צִיּוֹן
וּבַהּ יִתְרַחֲצוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא:
מְטַל כַּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה
יַת מוֹאָב אֲרֵי בְלֵילְיָא אִתְבְּזִיזַת
לְחַיַּת מוֹאָב וְאִינוּן דְּמִיכִין וּבְלֵילְיָא
אִתְכְּבִישׁ כְּרַכָּא דְמוֹאָב וְאִנוּן
דְּמִיכִין: סְלִיקוּ לְבָתַּיָּא וְדִיבוֹן
לְבָמָתָא לְמִבְכֵּי עַל נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא
מוֹאֲבָאֵי מְיַלְלִין בְּכָל רֵישֵׁיהוֹן מ
מְרַטָא וּבְכָל דְּקַן גִּילוּחַ: בְּשׁוּקֵיהוֹן
יִסְרוּן סַקִּין עַל אַגְּרֵיהוֹן ו
וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְּהוֹן מְיַלְלִין
מְצַוְּחִין וּבָכָן: וּצְוַחוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן
וְאֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן
עַל כֵּן מְזָרְזֵי מוֹאָב מְיַלְלִין וְעַל
נַפְשְׁהוֹן מְצַוְּחִין: בְּלִבֵּיהוֹן
מוֹאֲבָאֵי יֵימְרוּן לְמֶעְרַק עַד צוֹעַר
עֶגְלַת תְּלָתוּת רַבְּתָא אֲרֵי בְּמַסּוּקִית
לוּחִית בִּרְבְכָן יִסְּקוּן בַּהּ אֲרֵי
בְּמַחוּתִית חוֹרוֹנַיִם צִוְחַת תְּבִירֵי
קְרָב יַבְסְרוּן: אֲרֵי מֵי נִמְרִים
לְצָדוּ יְהוֹן אֲרֵי יְבֵשׁ עִסְבָּא סָף דִּיתְאָה יָרוֹק לָא הֲוָה: עַל כֵּן שְׁאָר נִכְסֵיהוֹן יִתְבַּזְזוּן

ל' אַל־תִּשְׂמְחִי פְלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי נִשְׁבַּר
ל' · ים שֵׁבֶט מַכֵּךְ כִּי־מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא
ב' · ל צֶפַע וּפִרְיוֹ שָׂרָף מְעוֹפֵף: וְרָעוּ
בְּכוֹרֵי דַלִּים וְאֶבְיוֹנִים לָבֶטַח יִרְבָּצוּ
ב' · ל וְהֵמַתִּי בָרָעָב שָׁרְשֵׁךְ וּשְׁאֵרִיתֵךְ
יַהֲרֹג: הֵילִילִי שַׁעַר זַעֲקִי־עִיר נָמוֹג
ב' פְּלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי מִצָּפוֹן עָשָׁן בָּא וְאֵין
ג' ומל' · ל בּוֹדֵד בְּמוֹעָדָיו: וּמַה־יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי־
ד' · ג גוֹי כִּי יְהוָה יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי
עַמּוֹ: מַשָּׂא מוֹאָב
ב' ובכסו' · ב' כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי
ב' בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר־מוֹאָב נִדְמָה: עָלָה
בספ' תוגת ירמי' כתי' הַבַּיִת וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכִי עַל־נְבוֹ
ל' וְעַל מֵידְבָא מוֹאָב יְיֵלִיל בְּכָל־
ל' רֹאשָׁיו קָרְחָה כָּל־זָקָן גְּרוּעָה:
ל' בְּחוּצֹתָיו חָגְרוּ שָׂק עַל גַּגּוֹתֶיהָ
ג' כתי' ה' וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה יְיֵלִיל יֹרֵד בַּבֶּכִי:
וַתִּזְעַק חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ
ל' חס' נִשְׁמַע קוֹלָם עַל־כֵּן חֲלֻצֵי מוֹאָב
ל' יָרִיעוּ נַפְשׁוֹ יָרְעָה לּוֹ: לִבִּי לְמוֹאָב
ל' · ל' ב' יִזְעָק בְּרִיחֶהָ עַד־צֹעַר עֶגְלַת
ב' א' חל' · ה' שְׁלִשִׁיָּה כִּי מַעֲלֵה הַלּוּחִית בִּבְכִי
ג' יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ חוֹרֹנַיִם זַעֲקַת־
ל' וחס' שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ: כִּי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת
יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶשֶׁא יֶרֶק
ב' א' כתי' א' לֹא הָיָה: עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה

כתיב · ירמיהו קצות בריחה · ישעיהו יעלה בו · ירמיה יעלה בכי · ישעיה כי דרך חרנים · ירמיה במורד חרנים: שלישיה ג' וסימ' עד צער עגלת שלשיה · עד חרנים עגלת שלשיה · ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה · בתראה מל':

ופקדתם · מגזרת פקדון והכה הממון ישאום אל ערבי הנחל והנכון שמתוכם ישאוהו על הנחל הידוע בארצם שהוא על ערבים והטעם שיוליכו מתוכם למקום אחר אולי ישאר להם: כי · עד · מוסף אחר וכן ועד באר אלים: כי · מלאו דם · חללי מואב: נוספות · הטעם רעות נוספות וכן עשיר יוסיף שנות והטעם מלות:
כי אשית · מוסף גם אח' וכן הוא כי אשית לפליטת מואב אריה והוא מלך אשור: שלחו כר · אין ממיני הגמל מ"ין מגזרת הכרי והרכים · יש אומרים כי מושל ארץ ימאר הכר בעבור שפסיעתו באר' גדולה מכל פסעו והנכון ל להיות כר סמוך כי לא ימצא רק אצל ה המושלים: והיה · מואב כעוף נודד: בנות מואב · הם הכפרים כמו וילכדו בנותיה: הביאו · דברי הנביא למואב קודם שתבא לך זאת הצרה הביאו לנפשך עצה: פלילה · שם על משקל אכילה מגזרת פלילים: צלך · שתסתירי ישר' בצרתם אף נדחי' ממקומם · נודד אליך אל תגלי: יגורו · נדחי · דברי הנביא או השם בעבור כבוד ישראל: מפני שודד · ששדד שומרון והוא מלך אשור: כי · עד יבוא עת שיאבד זה הכובש ויכלה השוד · הקץ · תאר השם והוא יבא למען ת תמוכו כמותו: תמו · מחכות: רומס · הוא מלך אשור: והוכן · בעבור החסד כסא המלוכה: באהל דוד · היא ירושלם: שופט · זה חזקיהו: ומהיר צדק: תאר השם מגזר מהרה: שמענו · ידבר הנביא על לשון ישראל או הגוים: גא · חסר הא' והיא מלה זרה: לא כן בדיו · לא יהיה כן בדיו כמו ו
ותעש בדים ויש אומרים מחשבותיו ולא כן כמו כן בנות צלפחד ובדיו כמו בדיך מתים יחרישו: לכן · לאשישי · יש אומרי' ליסודי והטעם שיהגו והם כנאים כאשר יספרו מעלת אשישי קיר חרשת וכן בתרגום ארמית ואושיא יחיתו והנכון בעיני שהוא כמו אשישי ענבי' והעד גפן שבמה והטעם שתהגו ואתם נכאי' כאשר תזכרו ימי השמחה הפך היללה: כי שדמות · כמו ומשדמות עמורה כמו גפנים: אמלל · כל אחד: בעלי גוים · כמו ארני יוסף כסף ישיב לבעליו והם מלכי אשור: הלמו שרוקיה · הכו והלמה סיסרא: עד יעזר נגעו · כל כך היו רחבי': תעו מדבר · שרחבו עד מקום שאין שם ישוב: שלוחותיה · אילניה כמו שלחיך פרדס רימונים: נטשו · כמו והנם נטושי' פרושי': על כן אבכה · יאמר כל א' וא' ממואבי: גפן שבמ' · שם מקו' ויחסר על: אריוך · מלה זרה כי היו"ד תחת הוי"ו והוי"ו תחת הא' והיא מלה זרה והכ"ף לנוכח חשבון והיא מדינ' מואב הגדולה: על קיציך · פרי הקיץ: הידד · זאת המלה ידברו בה הרומסי' והדורכי' והוא שיחית הפרי והקציר בעודנו רטוב:

מדברה ה' ג' קמץ וב' פתחין וסימ' והיו תוצאתיו מדברה · לך ש:ב לדרכך מדברה · שלחו כר מושל ארץ · ולמזרח ישב דד"ה · ומן הגדי נבדלו אל דויד · ג' בתראי קמצי' : ודרש ג' חס' וכי' ודרש אל הבתים · שפט ודרש משפט · שחר טוב יבקש רצון: בבכי ו' רפין וסימ' נבכר בסדר ויגש:

וּפְקֻדָּתָם עַל נַחַל הָעֲרָבִים יִשָּׂאוּם׃
כִּי הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת גְּבוּל מוֹאָב
עַד אֶגְלַיִם יִלְלָתָהּ וּבְאֵר אֵילִים
יִלְלָתָהּ׃ כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי
אָשִׁית עַל דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת
מוֹאָב אַרְיֵה וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה׃
יו שִׁלְחוּ כַר מֹשֵׁל אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה
אֶל הַר בַּת צִיּוֹן׃ וְהָיָה כְעוֹף נוֹדֵד
קֵן מְשֻׁלָּח תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב
מַעְבָּרֹת לְאַרְנוֹן׃ הָבִיאוּ עֵצָה עֲשׂוּ
פְלִילָה שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם
סַתְּרִי נִדָּחִים נֹדֵד אַל תְּגַלִּי׃ יָגוּרוּ
בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב הֱוִי סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי
שׁוֹדֵד כִּי אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד תַּמּוּ
רֹמֵס מִן הָאָרֶץ׃
וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא וְיָשַׁב עָלָיו בֶּאֱמֶת
בְּאֹהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמְהִר
צֶדֶק׃ שָׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גֵּא מְאֹד
גַּאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ וְעֶבְרָתוֹ לֹא כֵן בַּדָּיו׃
לָכֵן יְיֵלִיל מוֹאָב לְמוֹאָב כֻּלֹּה
יְיֵלִיל לַאֲשִׁישֵׁי קִיר חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ
אַךְ נְכָאִים׃ כִּי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן
אֻמְלָל גֶּפֶן שִׂבְמָה בַּעֲלֵי גוֹיִם הָלְמוּ
שְׂרוּקֶּיהָ עַד יַעְזֵר נָגָעוּ תָּעוּ מִדְבָּר
שְׁלֻחוֹתֶיהָ נִטְּשׁוּ עָבְרוּ יָם׃ עַל
כֵּן אֶבְכֶּה בִּבְכִי יַעְזֵר גֶּפֶן שִׂבְמָה
אֲרַיָּוֶךְ דִּמְעָתִי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה כִּי
עַל קֵיצֵךְ וְעַל קְצִירֵךְ הֵידָד נָפָל׃

ותחומיהון דעל ימא מערבא
יתנסיב מנהון: ארי אקיפת צוחתא
ית תחום מואב עד אגלים מיללין
ובאר אילים מצוחין: ארי מי דימון
אתמליאו דם קטולין ארי אמני על
דימון כנישת משריין לשיזבת
מואב מלך במשריתיה יסק ולמיבז
שארא דארעהון: יהון מסקי
מסין למשיחא דישראל דיתקוף
על דהוו במדברא טור כנישתא
דציון: ויהי כעופא דאפרחוהי
מקיניה ויטלטל יתפקן ויהוין
בנת מואב מגיזין להון לארנון:
אתמליכו מלך עיבידו עצה שויאו
כליליא טוליך בימָמא בגו טיהרא
טמרי מטלטליא ומבדריא לא
תקרבון: יתיתבון ביך מטלטלי
מלכות מואב הוי סיתרא להון מן
קדם בוזין ארי סף מעיקא אשתצי
בוזזא ספו כל דהוו דיישין מן ארעא
בכן משיחא דישראל
יתקן בטוב כורסוהי ויתיב עלוהי
בקשוט בקרתא דדויד דאין ותבע
דין ועבד קשוט: שמענא רברבי
מואב דסתגאן לחדא יקירהון
ומפנקיהון וגיותנותהון לקביל
פורענותהון לא שוי להון: בכן
מיללי מואבאי על מואבאי כולהון
מצוחין ומיללין על אנש כרך
תוקפהון דהון ימרון ברם כבישין
: ארי אתבזיזא משרית חשבון
אתקטלא סיעת שבמה מלכי
עממי קטילו שלטוניהון עד יעזר
מטו טעו למדבר מטלטליהון גזו עברו ימא: על כן כמא דאיתיתי משריין על יעזר כן אייתי
קטולין על שבמה אירויניך דמעת חשבון ואלעלה ארי על חצדיך ועל קטפיך בוזזין נפלו:

ופקדתם · תרגם יונתן ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא לשון מינוי כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה תלקח מהם: על נחל הערבים ישאום · יקחו האויבי' אותם את הגבולין ועוד יש לפרש ופקודתם שאביא עליהם זו תהיה על נחל הערבים ישאום האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהיא נחל ערבים ש: על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: אגלים ובאר אלים · מקומות הם בגבול מואב: יללתה · של מואב: ובאר אלים · כמו ולבאר אלים: מי דימון · שם הנהר: מלאו דם · כשם הנהר: כי אשית על דימון נוספות · דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאתו ויונתן תרג' נוספות כנישת משריין מחנות הנוספות יחד והוא לשון ספו שנה על שנה ספות הרוה: לפליטת מואב אריה · פליטת שישאיר סנחריב יבא נבוכ' נצר בעתו וישחיתם והוא נקר' אריה כענין שנא' עלה אריה מסובכו: ולשארית · ישראל: אדמה · אדמתכם: שלחו כר מושל ארץ · לא תתגאו בגאותכ' הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב במלכים היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלח אותו כר המושל שלכם ת מסלע מדברה אל הר בת ציון: כעוף נודד · מקינו: קן משולח · כאפרוחים משולחים מקינם ש שהולכי' מטולטלי' כן תהיינ' בנות מואב למעברות ארנון: עשי פלילה · הוא לשון ויכוח משפט לבחור לך את הטוב כמו משפט נבחרה לנו דיסרו"ייזמנט בלע"ז: שיתי כליל צלך · שיתי לך כל בצהרים שיחשיך עליך כלילה להסתר בו מפני אויביך: סתרי נדחי' · אם יברחו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכד נצר אל תסגירום אלא תסתירום: יגורו בך נדחי · בני ישרא' הבורחים: הוי סתר למו · כי גם את תדעי כפש הנודדי' מה היא צרת': כי אפס המץ · המץ שליך עשרך וכבודך שהיה לך על ידי באשך וביזך שאת מוצצת מהם חלב וחמאה: כלה שד · לשון שדים שמספיקין חלב כמו ושד מלכי' תינקי: תמו רומס · הבהמות שליך הרומסות בארצך: והוכן בחסד כסא · כשיבא עליך השבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק יפול
סנחריב על ידי חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שעשה כמו שמצינו שהיה גומל חסד שנאמר בדברי הימים כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפי צאן: וישב עליו שופט ודורש משפט ומהיר צדק · תרג' יונתן ועביד קשוט: גא מאד · מתגאה מאד: גאותו וגאונו · שלא כדין הוא כי עיקר גידולי בדיו על ידי ממזרות וניאוף הבנות מאביהן: עברתו · שיבורו הריון שלו: דבר אחר עברתו חמתו ששמר לישראל: לא כן · גבוריו עמו שהיו כפויי טובה: ייליל מואב למואב · על מואב: לאשישי קיר חרשת · על חומות קיר חרשת: תהגו אך נכאים · שבורים: תהגו · תקוננו: אשישי · כמו כשלו אשויותיה: שדמות · שדות תבואה: גפן שבמה · יש ללמד שחשבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עבר הירדן הם וישראל לקחום מיד סיחון ואיתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחרי' לראובני ולגדי באו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם: אומלל · חרב: שרוקיה · נטיעות שורק שלה: עד יעזר נגעו · שרשות הגפן ושורק הנזכרים כאן אינם אלא משל והם מכות וסיעות ושלטוני' וכת"י עד יעזר נגעו הלכו בגולה: תעו מדבר · למדבר: שלוחותיה · זמורותיה והם משל גליותיה: נטשו · נפצו כמו ונטשתיך המדברה והנם נטושי' ויטשנו בעמק רפאי': אבכה בבכי יעזר · תר' כמא דאיתיתי משריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשו' המקרא הנבואה או כענין קינות יעזר יש לי לקונן עליך את הגפן שבמ': אריוך דמעתי · ארוה עליך דמעה יש תיבה משמש כשתי תיבות כמו בני יבאוני ארץ הנגב כשתי' דברו לשלום: קיציך · תאני' שמיבשין בקיץ: הידד · קול שודדי' ובוזזים:

רשי

מן הכרמל. הוא מקום יער ושדות תבואה: לא ירועע. לשון תרועת שמחה: הידד השבתי. קול המתאספים להטיל הקורא לעבור הענבים יהמו. בקינה: כי נלאה מואב. להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו. אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל סוף כלייתו של מואב ביד נבוכד נצר:

אשר דבר יי' אל מואב מאז. מימי רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיה את זאת: מאז. מעת אשר שכר בלק את בלעם: ועתה דבר יי'. לקרב את הפורענות להם: בשלש שנים כשני שכיר. בשביל שלש שנים ששייעו את שנחרי' כשבר על שומרו' ועזרוהו בלא בצע כאילו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב שנשטפ' בשבי מתוך אותו החיל אלך לו וכן מפורש בסדר עולם שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותם כשבר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו' ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן אבל מצומצמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו לצמצם: ונקלה כבוד מואב בעיני כל המון סנחריב הרב: ושאר. פליטה הנשארת למואב מעט מזער תהיה: ולא כביר. לשון רוב: מוסר מעיר. לשון הסרה: מעיר. מהיות עיר: מעי. לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: עזובות ערי ערוער. יונת' תרגם לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירשו על ערי ארם.

ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנ' ואת ערוער עומד בדמש' ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודה זרה ועובדי' לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כלן קיבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק: ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנב' על מפלת דמשק ואומר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם נתונות ורובצים שם כאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג רצין: ככבוד. עשרת השבטים יהיו גם אלו יגלו לחלת וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית: ומשמן בשרו ירזה. ועושר יקריה יגלי: והיה כאסוף קציר קמה. כמו שבעת קציר קמה אוסף הקוצר צבת הקמה בידו אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור שנחרי' ויגלה הכל ואף לקט הנושר בשעת קצירה ילקט וישאנו כלומר אף הבורחים לא ימלטו מידו וילקטם: בעמק רפאים. הוא הגיא אשר על פני ירושלם כמו שמלקט שבלים בספר יהושע תמצא שעמק רפאים סמוכה לירושלם: ונשאר בו. חזקיה וסיעתו שהם תוך ירושלם אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשאיר שנים שלשה גרגרים: בראש אמיר. בראש הענף: בסעיפיה. בענפיה וכן וכלה סעיפה וכן מסעף פורה: כנוקף זית. קוצץ זתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף בסבכי היער ורבותינו דרשו ונשאר בו בהמון סנחרי' אנשים מעט כנוקף זית כדאו' באגדת חלק: ישעה. יפנה אל עושהו כמו וישע אל הבל: האדם. צדיקי' שנשארו בם: לא יראה. לא יחשבו בעיניו

אבן עזרא

ונאסף. יאסף הגיל אל אחרים מהם והטעם יסור מהם הכרמל כי גם למואב חלק בו: ירועע. מגזרת תרועה מהפעלים השניים כפולי האות האחרון: הידד. ביקב להוציא היין לשבח הפך הקיץ והקציר: על כן מעי. איככו דברי הנביא רק ידבר על לשון איש מואב: והיה כי נראה כי נלאה מואב עלה על הבמה. לענ' או נלאה על הבמה כטעם ולא יוכל והוא הנכו': זה. אשר דבר יי'. דברו היא גזרה שנגזר כמלך שיאמר למשרתיו עשו כן על דרך משל להבין השומעי': ועתה דבר. השם גלה זה הסוד כי שלש שנים נשארו והטע' כשני שכיר שכל יום יבשר נפשו מתי יגיע הקץ כן הנביא היה שמח בגעת קץ אויבו: ונקלה. כבודו שהוא המון רב וישאר מעט מזער: לא כביר. לא עם גדול במספר ידוע כבירים או טעמו לא יסאר מהם אדם גדול כמו הן אל כביר: משא דמשק. מוסר. מגזרת הסיר מהיותה עיר ואם הוא לשו' זכר והנכון שהוא על עם דמשק והעיר והיתה מעי כמו לעיים והמ"ם נוסף: עזובות. זה היה על יד מלך אשור: ונשבת. כי בבוא סנחריב תפש דמשק גם שמרון ותבריה: ושאר ארם. כי דמשק היא עיר ארם יהי להם כבוד ככבוד בני ישר' שכתב אחריו ידל כבוד יעקב. ויש אומרי' ושאר ארם כל כך יהיו בחרפה עד שיהיה ככבוד ליש' כנגד אחור רעם: והיה. ידל כבוד יעקב. על מות החללים והגולים מהשבטים: והיה. בתחלה: כאסוף. הקוצר קציר הקמה: והיה כמלקט שבלים. באחרונה כי פעמים בא מלך אשור על ארץ ישר': בעמק רפאים. מקום היה וקצירו רע ומעט ורזה: ונשאר. כנוקף זית. מגזרת ונקף סבכי היער וכן חגים ינקופו: אמיר. הוא המעלה בזית מגזרת ויו' האמירך וכן בלשון קדר: ארבעה חמשה. גרגרי': בסעיפיה. של אותה שהיתה פוריה: ביום ההוא ישעה. ירפה אדם עצמו על השם וזהו הבטחון וכמוהו ישעו ואין מושיע. טעם תראנה שלא תראנה עוד עבודה זרה כי לא ילך כי אם אל מקום הכבוד: ולא. החמני'. הכ"ף נוסף כנו"ן רחמניות והם צלמים עשויות כדמות מרכבות לשמש ככתוב במעשה מנשה: ביום

ולא יוכל ד' בקרי' וסי' וכסה את עין הארץ ולא יוכל. ובא אל מקדשו להתפלל. ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו. ולא יוכל יי' עוד לשאת. וכל ולא יוכל דכוו' כמ"ד וסימ' וירא כי לא יכול לו ויגע. אתה ידעת את דוד אבי. ואחיה לא יוכל לראות כי קמו. לא יוכל להכיל את אעלה דו"ה: ערער ה' חס' וסי' נמסר בשמואל

ונאסף שמחה וגיל מן הכרמל ובכרמים לא ירנן לא ירעע יין ביקבים לא ידרך הדרך הידד השבתי: על כן מעי למואב ככנור יהמו וקרבי לקיר חרש: והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל: זה הדבר אשר דבר יהוה אל מואב מאז: ועתה דבר יהוה לאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב בכל ההמון הרב ושאר מעט מזער לוא כביר:

יז משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה: עזבות ערי ערער לעדרים תהיינה ורבצו ואין מחריד: ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק ושאר ארם ככבוד בני ישראל יהיו נאם יהוה צבאות: והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירזה: והיה כאסף קציר קמה וזרעו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים: ונשאר בו עוללת כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה נאם יהוה אלהי ישראל: ביום ההוא ישעה האדם על עשהו ועיניו אל קדוש ישראל תראינה: ולא ישעה אל המזבחות מעשה ידיו ואשר עשו אצבעתיו לא יראה והאשרים והחמנים:

ותתכניש ביע וחדוה מן כרמלא ובכרמיא לא ידוצון ולא יחייכון וחמר במעצריא לא יעצרון עיצורין עיצור אבטילית: על כן מעיהון דמואבאי כבינריא המן ולבהון על אנש כרך תוקפיהון דוון: ויהי ארי יתחזה ארי ילאה מואב על במתא וייעול לבית טעותיה למבעי ולא יכול: דין פתגמא די מליל יי על מואבאי מבכן: וכען מליל יי למימר בתלת שנין כשני אגירא ויסוף יקריהון דמואבאי בכל המון סגיא ושאר ציבחר בזעיר יסוף כל יקריהון:

מטל כס דילוט לאשקאה ית דמשק הא דמשק מתעדיא ממלכו ותהי לכרך מתמרא: שביקן קרויהון חרבו לבית משרי עדרין דען יהון וישרון ולית דמניד: ויבטיל שולטן מאפרים ומלכו מדמשק ושאר יחידאין מארם ויקרהון כיקר בני ישראל יהון אמר יי צבאות: ויהי בעידנא ההיא יסאף יקר יעקב ועותר יקריה יגלי: ויהי כמכניש חצד קמה ודרעיה שובלין יחצוד ויהי כמלקט שובלין במישר גבריא: וישתארון ביה עוללין כביעור זיתא תרין תלתא גרגרין בריש ענפא ארבעה המשא בסוכא מרבא כן ישתארון יחידאין צדיקיא בגו עלמא ביני מלכוותא אמר יי אלהא דישראל: בעידנא ההיא יסתמיך אנשא לפולחן עבדיה ועינוהי למימר קדישא דישראל יסברון: ולא יסתמיך על איגוריא עובד ידוהי ודאתקינא אצבעותיה לא יתקיים ואשיריא וחניסנסיא:

חלק א' סוף סי' ל' ובמלכים חלק ב' סימן': ידל י"ב פתחין וסי' נמסר בשפטים סימן ו' גבי פסו' וידל ישראל: ועיניו י"א בקריא' וסימ' במסר רבת':

בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ עָרֵי מָעֻזּוֹ כַּעֲזוּבַת
הַחֹרֶשׁ וְהָאָמִיר אֲשֶׁר עָזְבוּ מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה שְׁמָמָה׃ כִּי שָׁכַחַתְּ
אֱלֹהֵי יִשְׁעֵךְ וְצוּר מָעֻזֵּךְ לֹא זָכָרְתְּ
עַל־כֵּן תִּטְּעִי נִטְעֵי נַעֲמָנִים וּזְמֹרַת
זָר תִּזְרָעֶנּוּ׃ בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי
וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי נֵד קָצִיר בְּיוֹם
נַחֲלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ׃
הוֹי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים
יֶהֱמָיוּן וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם
כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן׃ לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן
מַיִם רַבִּים יִשָּׁאוּן וְגָעַר בּוֹ וְנָס
מִמֶּרְחָק וְרֻדַּף כְּמֹץ הָרִים לִפְנֵי־רוּחַ
וּכְגַלְגַּל לִפְנֵי סוּפָה׃ לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה
בַלָּהָה בְּטֶרֶם בֹּקֶר אֵינֶנּוּ זֶה חֵלֶק
שׁוֹסֵינוּ וְגוֹרָל לְבֹזְזֵינוּ׃
יח הוֹי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפָיִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר
לְנַהֲרֵי־כוּשׁ׃ הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים
וּבִכְלֵי־גֹמֶא עַל־פְּנֵי־מַיִם לְכוּ
מַלְאָכִים קַלִּים אֶל־גּוֹי מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט
אֶל־עַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו־
קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר־בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ׃
כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס
הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ׃
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי
אֶשְׁקוֹטָה וְאַבִּיטָה בִמְכוֹנִי כְּחֹם
צַח עֲלֵי־אוֹר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר׃

בְּעִידָנָא הַהִיא יְהֶוְיָן קִרְוֵי תוּקְפֵיהוֹן כְּכְרַךְ דַּחֲרוּב וְאִתְחֲמַר דִּי אִישְׁתְּבֵיק מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּתְהֵי לְצָדוּ׃ אֲרֵי שְׁבַקְתָּא אֱלָהָא פּוּרְקָנִיךְ וְדַחֲלַת תַּקִּיפָא דִּי מֵימְרֵיהּ בְּסַעֲדִיךְ לָא אַדְכַּרְתָּא בְּדִיל דְּאַתְּ נְצִיבְתָּא נִיצְבָא בְּחִירָא וְעוֹבָדִין מְקַלְקְלִין אַסְגֵּיתָא׃ בְּאַתְרָא דְּאִתְקַדַּשְׁתּוּן לְמֶהֱוֵי עַם תַּמָּן קַלְקַלְתּוּן עוֹבָדֵיכוֹן וְאַף כַּד עֲלְתּוּן לְאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתִּי תַּמָּן הֲוָה חֲזֵי לְכוֹן לְמִפְלַח שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּן לְטַעֲוָתָא אַרְחֵיקְתּוּן תְּיוּבְתָּא עַד דִּימְטָא יוֹם תְּבַרְכוֹן בְּכֵן הֲוָה כֵּיבֵיכוֹן לְמַפַּחַת נְפַשׁ׃ וַוי הֲמוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי כְּמֵהֲמֵי יַמָּא הָמָן וְאִתְרְגוֹשַׁת מַלְכְוָן דִּכְאִתְרְגוֹשַׁת מַיִין תַּקִּיפִין מִתְרַגְשִׁין׃ מַלְכְוָן דִּכְאִתְרְגוֹשַׁת מַיִין סַגִּיאִין מִתְרַגְשִׁין וִיזוּף בְּהוֹן וְיֵעֲרוּק מֵרָחִיק וְיִתִּירְדִיף כְּמוֹץ טוּרַיָּא קֳדָם רוּחָא וּכְגַלְגְּלָא קֳדָם עַלְעוֹלָא׃ לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא כְּדְלָא הֲוָת עַד דְּלָא צַפְרָא וְהָא כִּדְלֵיתוֹהִי דֵּין חוּלַק לְאַנְסָנָא וַעֲדַב לְבָזְזָנָא׃ וַוי אַרְעָא דְּאָתַן לַהּ בִּסְפִינָן מֵאֲרַע רְחִיקָא וְקִילְעֵיהוֹן פְּרִיסָן כְּנִשְׁרָא דְּטָאִים בְּכַנְפוֹהִי דְּמֵעִיבַר לְנַהֲרֵי הוֹדוּ׃ דִּמְשַׁלַּח בְּיַמָּא אִיזְגַּדִּין וּבִירְגּוֹגִין עַל אַפֵּי מַיָּא אִיזִילוּ אִזְגַּדִּין קַלִּילִין לְוַת עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא לְוַת עַמָּא דְתַקִּיף מִבְּכֵן וּלְהַלָּא עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא דְּבָזוּ עַמְמַיָּא אַרְעֵיהּ׃ כָּל דְּיָתְבִין בְּתֵבֵל וְדִשְׁרַן בְּאַרְעָא כְּמִיזְקַף אָתָא עַל טוּרַיָּא תֶּחֱזוּן אָתָא וּכְמִיתְקַע שׁוֹפָרָא תִּשְׁמְעוּן פּוּרְקָן׃ אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֲנִיחַ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְאַשְׁקִיט לְהוֹן וְאִיתְרְעֵי מִמְּדוֹר קוּדְשִׁי לְאוֹטָבָא לְהוֹן בִּרְכָן וְנֶחָמָן אַיְתֵי לְהוֹן כִּפְרִי עִגְּשַׁתִין פְּצִיחַ עַל שֶׁמֶשׁ כַּעֲנַן טַל בְּשַׁחִין חַצָּדוּ׃

ובבקר ו׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׃ יהמיון ג׳ וסימ׳ כהמות ימים יהמיון׳ אך בצלם יתהלך איש׳ כי הנה אויביך יהמיון׃ גמא ג׳ וחס׳ וסימ׳ ותקח לו תבת גמא׳ ובכלי גמא על פני מים׳ הגאה גמא׳

וחד חציר לקנה וגמא׃ ומורט ב׳ וסימ׳ אל גוי ממשך ומורט׳ עם ממשך ומורט׃ ומבוסה ג׳ ומל׳ וסימ׳ השולח בים צירים׳ יובל שי ליי׳ יום מהומה ומבוסה ומבוכה׃

ביום׳ ערי מעזו׳ של ישראל׃ אשר עזבו׳ הכנענים׃ החורש׳ האילן כמו חורש מצל׃ והאמיר׳ שהוא למעלה והנה הוא השורש והסעיף בבורחם מפני ישראל בבואם אל ארץ כנען׃ והיתה׳ שומרון׃ שממה׳ כי היא עיר המלוכה׃ כי׳ והנה שב הנביא להוכיח אנשי שומרון׃ נעמני׳ כמשמעו בלשון קדר והוא צמח שיצמח מהרה וכן וזמורת זר והטעם שורק זר׃ ביום׳ תשגשגי׳ תגדל׳ שגיא תגדלי אותו מהרה וכמוהו ובבקר זרעך תפריחי והנה אומר לך כלל בדברי נביאי התוכחות כי מחצי הפסוק נלמוד על חציו ברוב׃ נד קציר׳ והנה יגוד הקציר כמו וטל ילין בקצירי׃ ביום נחלה׳ תחסר מכה והנה נחלה תואר למכה וכנה שאכלו בריאה והער וכאב אנוש מגזרת ויאנש והנה הטע׳ כי הרבית בנים ויבא יום האיד ויסופו׃ הוי המון עמים רבי׳ מלך אשור ותחנהו בבואו על ציון׃ ישאון׳ מגזרת שאון והנה הכון איננו שורש והנו כמו זדון׃ לאמים׳ וגער בו׳ השם במלך אשור׃ ממרחק׳ כנגד ארצו׃ ורודף׳ הנשאר מהמונו׃ לעת׳ שערב היו אנשי ירושלם יראים ממנו׃ בלהה׳ כמו בלהות אתנך וטעם בלהות בהלות הפוך כמו כשב וכבש׃ בטרם בקר ואיננו׳ כבאת המלאך והכחיד רוב המחנה׃ זה חלק שוסינו׳ דברי הנביא והוא שמח׃ הוי ארץ׳ הוי לשון קריאה כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון׃ צלצל כנפים׳ כפול משל שהיא ארץ רחבה׃ מעבר לנהרי כוש׳ שם מלכו אשור׃ השולח׳ מי שהוא מנהגו לשלוח בים שלוחים׃ לכו׳ אתם מלאכים קלים ובשרו ישראל שברחו וגלו והם מעבר לנהרי כוש ובעבור נהרי אמר ובכלי גמא׃ ממושך׳ הם ישראל שנמשכו ממקומם ככבשים עד שמורטו ממושך׃ אל עם נורא׳ הם הכושיים מן אותו העם או הוא רמז לנהרי׃ גוי׳ היתה דעתו כדעת הנער כאשר יאמר קו לקו על כן היתה מבוסה׃ ואלף בזאו לחסרון אות הכפל וכמוהו דלית שוקים על דעת ר׳ משה הכהן נ״ע׳ וטעם נהרים מלכים כמו את מי הנהר׃ כל׳ הטעם כאילו נס נושא על כל הארץ׃ וכתקוע שופר׳ לדעת מעשה השם במחנה סנחריב׃ כי׳ טעם אשקטה על השכינה שעמדה׃ ואביטה׳ ואראה׃ מכוני׳ היא ירושלם׃ כחם׳ אויר׃ צח עלי אור׳ אחר הגשם כמו יפיץ ענן אורו כי השמש תקרא אור גם כן הירח כי כן כתב לעושה אורים גדולים הם שבת הגשם במאמר השם׃ כי לפני

ערי מעוזו׳ של ישראל׳ כעזובת החורש והאמיר׳ עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם׃ חורש׳ הוא יער כדמתרג׳ ביער חורשא׃ והאמיר׳ אף הוא יער מקום אילנו׳ כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות בימי יהושע כחורש והאמיר וברחו להם מפני בני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה׃ על כן תטעי וגו׳׳ על כן כאשר נטעתיך מתחילה נטעת נטעים נעמנים שנים עשר בני יעקב ובהעלות נטעיך לזמורות נתכו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן׃ תזרענו׳ תתני זרעך באותו נטע ועוד י״ל וזמורת זר תזרענו תנחתן בגוים ונתערבו בהם׃ ביום נטעך תשגשגי׳ לשו׳ שיכסוך כשתגשגו זמור ותיך במיני דשאי׳ וערבוב׳ המקלקלי׳ ענבי הגפן כלו׳ במקו׳ שנטעתיך לי לכרם שם קילקלת במעשיך הוא שאמר להם יחזקאל ביום בחרי ישרא׳ ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואמר וימרו בי ולא אבו לשמוע וגו׳ ואף כאן תשגשגי נתערבת בתועבות המצרים׃ ובבקר זרעך תפריחי׳ וליום המחרת כשהובאתיך משם והכנסתיך לאר׳ גם שם זרעך הרע הפרחת׃ נד קציר ביום נחלה׳ גדיש של קציר רע אשר הוכיח ביום ובלילה נחלה אותו קציר הגיע ליו׳ כרה׃ וכאב אנוש׳ שנשלמת שכרך׃ נד׳ הוא לשון גובה וכן נכנו כמו נד נוזלים וכן כונס כנד ואין נד וכוד שוים׃ אנוש׳ נעכר בחולי רע וכן ויאנש וכן כי אנושה מכותיה׃ ר״א ובבקר זרעך תפריחיעד שלא בא הסרב הפריחתם ודרך הכרם לפרוח בבא הסרב והמפריח בבקר א׳ אינו הגון זה במדרש ר׳ תנחומ׳׃ הוי המון עמים רבים׳ מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקים בו סופו ללקות לפי׳ הנביאים הנבאים פורענות ישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה׃ המון עמים׳ אוכלוסי סנחריב׃ ישאון׳ לשון תשואה הומה׃ ונער בו׳ הב״ה באותו שאון׃ כמוץ הרים׳ משל את הרשעים במקולקל שבמינין ובמקולקל שבאותו המין מוץ הרים יבש תמשל שיקי׳׃ וכגלגל׳ הוא מפרח של קוצים שקורין קרדונ״ש בלע״ז הרוחים לאותו שגוררין בהן בגדי צמר ואינן קשין וכהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפצי׳ מאיהן והרוח מפזרתן ואותו הניפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין הענן באמצע ואחמש זרועותיו סביב לה׃ והנה בלהה׳ שדים באים על האויב ומבהלין אותו׃ בטרם בקר איננו׳ והאויב אין בעולם׃ זה חלק שוסינו׳ חלק סנחרי׳ וחלק גוג ומגו׳ כשיבאו לבוזזינו׃ הוי ארץ צלצל כנפי׳ ת״י ארעא דאתן לה בספינן מארע רחיקא וקילעיהון פריסן כנשרא דטאים בכנפוהי ולכי אומ׳ לפי שהן שרויין במזרח והארץ תחת העופות כאספים שם והיא מצולצלת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שאמר ביחזקאל פרס כוש ופוט אתם׃ לכו מלאכים קלים׳ לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומם אשר הוא גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא נורא בחזקתו׃ מן הוא והלאה׳ מן היום אשר נבחר לעם והלאה׃ גוי קו קו׳ שנפרע בו בעונו מדה במדה וניתן למבוסה׳ דבר אחר קו קו לשון קוה שהי ומאום׃ נהרים׳ מלכים׃ כל יושבי תבל וגו׳׳ איככם צריכים לשלוח צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו׃ אשקטה׳ מתשלום שכרו של עמו אפנה מכל עסקי ואביטה במכוני להטיב לו׃ כחום צח עלי אור׳ יאיר ויבהיק לו כחום השמש צח על ירק כמו לצחצח אורות׃ כעב טל׳ שהקוצרים מתאוים לו להשיב נפש בחום קציר׃

כי

רשי

כי לפני. בשול קצירו של עשו ושל גוג טרם תמלא תאותו וסברו שהוא זומם לכלות את אחיו: כתם פרח. שלו ויתקרב להתבשל תבואה במלילותיה ולהיות פני נצה של גפנה בוסר וגומל כגמל להיות ענבים כפול הלבן הו' בוסר הוא גירוע: וכרת. הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגי': במזמרות. סרפ"ש בלע"ז: ואת הנטישות: הם עיקרי הגפני' שקורין ביפש בלע"ז: התז. כרת ויקצץ כלומר יהרוג המלכי' והשרים והשליטי' של עשו ושל גוג וחיילותיו ועוזריו: יעזבו יחדיו. פגריהם: לעיט הרי. לעוף הרים: וקץ עליו. כל ימות הקיץ: תחרף. כל ימות החורף מכאן אמרו משפט גוג לעתיד לבא שנים עשר חדש: רוכב על עב קל. מהרה לשלוח קל מהרה גזרת דברו ליפרע מ ממצרים: ונעו אלילי מצרים מפניו. לא יהיה להם כח להצי' את עמם מיד שלוחיו של אשור חה שאמ' הנביא פורענו' מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשו' הזה לשאר אומה מפני שהם ל למודים ללקות במדה הזאת ועברתי בארץ מצרים ובכל אלהי מצרים ודרך ארץ מיירא את האדם במכה שכבר לקה בה: וסכסכתי מצרים במצרי' שופו מפרש את תחלתו ונלחמו איש באחיו: ונבקה רוח. יתרוקן חכמתו כמו בוקק הארץ: האטים. אחד מן השמות של ע"ז: וסכרתי. כמו וסגרתי ויש עוד לפר' לשון ויסכרו מעיינות תהום אסתמנו ואתבטנו: ביד אדונים קשה. כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפילו יחיד כמו אדני יוסף עד בא אדניו: ומלך עז. מלך אשור: ונשתו מים מהים. וחרבו מים מן הים: ונשתו. לשון השאת והסבר לפי שכל שבח ארץ מצרים על ידי נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה א אותה דרך יאורי' העשויים בידי אדם לפיכ' הוא מדמה פורענות שלה ליובש יאורות: ונשתו מים מהים. ולא יחזיר הים את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מצרים: ונהר. זה נילוס: והאזניחו. כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ונעשין רפש ונזנחין: דללו. במחברת אם דל הוא: יאורי מצור. יאורים עמוקים בחריצי מצורי עיירות: קנה וסוף. שהיו גדלי' שם מרוב מימיהם: קמלו. כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתיבשי' ונופלי' תי' קמלו לא יסקון ובמקום אחר תרגם החפיר לבנון קמל כתר ואומר אני שהוא לשון קציצה שנקצצים מאליהן מחמת יובשן ונופלין: ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור וגו' ערות לשון דבר המעורה ונטרש יפה יפה ודומה לו רש"י ערוץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו זרעים הנשרשים על נילוס ואפילו על פי שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף: ואנו. לשון אוני ואבל: הדייגים. הם מצריים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ועולה ביאורי' רבי' העשויין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות: חכה. אי"ם בלע"ז: עובדי פשתים. זורעי פשתים על הנהר: שריקות. פשתים שסורקין אותן וארגין מהם מצודות דגים שהן עשויות חורין חורין: חורי. כמו בהמות שדי ויקרע לו חלונות: והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר. אישקלוש"א בלע"ז כמו ויסכרו מעינות תהום שסוכרין המי' היוצאין חוץ לשפת הנהר ומתפשטי' ונעשי' אגם מים הנקוו' ועומדין במקומן ורבו' שם דגי' ואמ' הנביא שיהיו יסודות חפירותיהן מדוכאים ויפלו: אגמי נפש. אגמי שבת לשון שבת ונפש שתי האגמים נוחים ועומדים במקום אחד ות"י דהוו עבדין סיכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה:

ישעיה

מפניו כ"ג וסימ' מצוין במסרה רבתא בערך פנה: קשה הקשה ה' פתוחין בקריא' וסימ' נמסר בסוף סדר חלך: ונהר ד' בקריא' וסימ' ונהר יוצא מעדן להשקות. ונהר יחרב ויבש. אזלו מים מני ים. ונהר יסובבני סוף חבוש: ואיננו י"ב בקריאה וסימ' נמסר רבתא:

כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל
יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות
ואת הנטישות הסיר התז: יעזבו
יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ
עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו
תחרף: בעת ההיא
יובל שי ליהוה צבאות עם ממשך
ומורט ומעם נורא מן הוא והלאה
גוי קו קו ומבוסה אשר בזאו נהרים
ארצו אל מקום שם יהוה צבאות
הר ציון: משא יט
מצרים הנה יהוה רכב על עב קל
ובא מצרים ונעו אלילי מצרים
מפניו ולבב מצרים ימס בקרבו:
וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו
איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר
ממלכה בממלכה: ונבקה רוח
מצרים בקרבו ועצתו אבלע ודרשו
אל האלילים ואל האטים ואל
האבות ואל הידענים: וסכרתי את
מצרים ביד אדנים קשה ומלך עז
ימשל בם נאם האדון יהוה צבאות:
ונשתו מים מהים ונהר יחרב
ויבש: והאזניחו נהרות דללו
וחרבו יארי מצור קנה וסוף קמלו:
ערות על יאור על פי יאור וכל
מזרע יאור יבש נדף ואיננו: ואנו
הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור
חכה ופרשי מכמרת על פני מים
אמללו: ובשו עבדי פשתים
שריקות וארגים חורי: והיו שתתיה
מדכאים כל עשי שכר אגמי נפש:

תרגום

אריעד לא איתמטי זמן חצדא אילנא לאפרתא ובוסרא מיניה סמדר ויקטול שלטוני עממיא בחרבא וית תקיפיהון יעדי ויעבר: ישתבקון כחדא לעופא דטוריא ולבעירא דארעא בקיטא יהי שרי עלוהי כל עופא דשמיא וכל בעירא דארעא עלוהי יעברון סיתוא: בעידנא ההוא ייתיניה בתוקרבתא לקדם יי צבאות לעמא אניסא ובזיזא ולות עמא דיתקף מבכן ולהלא עמא אניסא ובזיזא דבזו עממיא ארעיה לאתרא דאתקרי שמא דיי צבאות דשכינתיה בטורא דציון: מטל כוס דלווט לאשקאה ית מצראי הא יי מתגלי בענן יקריה לאתפרעא ממצרים ויתברו טעות מצראי מן קדמוהי ולבא דמצראי יתמסי במעיהון: ואיגרי מצראי במצראי ויגיחון קרב גבר באחוהי וגבר בחבריה קרי בקרי ומלכו במלכו: ותיתמסי רוחא דמצראי במעיהון וחכימיהון אסלעים ויתבעון מן טעוון ומן חרשין ומן בידין ומן זכורו: ואמסר ית מצראי ביד ריבון קשי ומלך תקיף ישלוט בהון אמר ריבון עלמא יי צבאות: ויצדון מיא מימא ונהרהון יחרוב ויביש: ויצדון נהרוותהון ויבשון ויחרבון נהריהון עמיקיא קני וגומא לא יסקון: ויבש רוביה דנהרא ויהי בביפיה וכל בית מזרע נהרהון ייבש ויחרב ולא יצמח: ויצדון צירי נוניא ויתאבלון כל דהוו רמן בנהר חכתא ופרסי מצדן על אפי מיא יצדון: ויבהתון פלחי כיתנא דסריקין ומחן מיניה מצדן: ויהי אתר בית שתי מחא כבישין אתר דהוו עבדין סיכר וכנשין מיא גבר לנפשיה:

אבן עזרא

כי לפני קציר כתם פרח ובסר גומל. כמו ויגמל שקדים עודנו יהיה בנצתו: וכרת. השם: הזלזלים. הם הדבקים עם השרש ואין למלה הזאת אחות: ואת הנטישות. אותם הבדים הגדולים שנטשו: התז. כמו כרת ובלשון קדמונינו ז"ל ימצא ובא פועל עבר אחרי עבר בלא וי"ו רבק כמו חמק עבר וטעם הפסוק קודם שימלא פרי ת מחשבותם יכחדו: יעזבו. זה מחנ' אשור הנכחד ביד המלאך: לעיט. כמו וירד העיט על משקל שם גם שים: וקץ. מגזרת קיץ: תחרף. מחורף לאכול נבלות המתים: בעת ההיא. דורון הטע' יובילו שי: עם ממושך ומורט. הם ישראל הגולים והנה יובאו לכבוד השם אל מקומו שהוא בהר ציון ולפי דעת רבי משה זה פי' יוסיף יי' שנית ידו: משא מצרים. רוכב על עב קל. רמז לגזירו' הבאות מהרה: וסכסכתי. כטעם בלבול ואת אויביו יסכסך: ונבקה. מגזרת בוקק כטעם מריק. ונבקה מבנין נפעל מפעלי הכפל כמו ונסבה ורחבה: האטים. מגזר' ויהלך אט המעטים שיעשו בסתר: וסכרתי. יש מחליפין הכ"ף בג"ימל ולא יתחלפו באמת כי אם אותיו' הגרון והנכו' שהוא מגזרת ויסכרו מעינות תהום: אדונים קשה. דקדוקו מפור' בתורה: ומלך עז. הו' מלך אשור: ונשתו. מגזר' לשונם בצמא נשתה כטעם יבושת: והאזניחו. האל"ף נוסף והטעם יזנחום בני אדם: דללו. מגזרת דל: יאורי מצור. היאורים שלא יוכל האויב להכריתם בבוא במדינה במצור: קנה וסוף. צמח על שפת היאור: קמלו. נכרתו וחברו בספר בעצמו: ערות. יש אומרים כמו מתערה כאזרח וטעמו רטוב והטעם כי כל ערות שהוא על יאור ועל פיו וכל מזרע יאור הכל ייבש ויש אומרים נאסף כל מה שהיה על היאור ועל פיו כי הצמח הוא כמכסה: ואנו. כמו ואבלו: הדייגים. שם התאר כמו גבבים: חכה. כמו בחכה העולה שבה ילקחו הדגים ורבי' גזרו המלה מחיך והם בדרך רחוקה: מכמורת. רשת: ובשו. שריקות. יש אומ' מגזרת תשריק והנכון שהוא עין השורק וכן שרוקים: חורי. הלבנים והוא שם התאר או היו"ד סימן הרבים והיה ראוי להיותו חורים וכמוהו חורי יהודה: והיו שתותיה. כמו כי השתות יהרסון השתות שיבנו לקחת הדגים: כל עושי שכר. כמו ויסכרו מעינות תהום ואם הוא בשי"ן וכמוהו בשורי מהם: אגמי נפש. האגמים שמם כשמות הדגים:

אך. חכמי יועצי. הדקדוק כן הוא חכמי פרעה יועצי פרעה והוא דרך קצרה וכמוהו כהרי כתלי רבם: נבערה. מגזרת ואני בער: בן חכמים אני. כמו בן תורים כל אחד יהלל עצמו כי אבי חכם היה גם היו אבותי מלכים בימים הקדמונים: איה. אם הוא בן חכם היה גם מלך שידע דברי העולם למה לא ידעו מה יעץ השם עליהם: נואלו. כמו אשר נואלנו כטעם אולת: נשאו. מגזרת הנחש השיאני מבנין נפעל: פנת שבטיה. הם הגדולים כמו פנות כל העם וטעם שבטיה המשפחות: יי' מסך. גם נסך שנים פרשים והטעם אחר כמו ערב: עועים. מלה זרה והוא מגזרת עוה: ולא. אפילו במה שיש לו ראש וזנב לא יהי לו ויש אומרי' שהוא דרך משל כי הוא ת תועה ולא ידע מה יעשה והנה לא יעשה מעש' ראש שהוא זקן ונשוא פנים: זנב' הוא שאר ההמון ו וככה כפה ואגמון: ביום. אחר שישמע בתחלה אלה הגזרות שגזר השם עליו ובאו אז יפחד מהשם: והיתה. לחגא. כמו יחוגו וינועו כשכור מגזרת ובמחוגה י יתארהו וטעם אדמת יהודה בעבור השכינ' השוכנת בה: ביום. שפת כנען. מזה נלמוד כי הכנענים בלשון הקדש היו מ מדברים: עיר ההרס. שם עיר והתימה שהמחליף הא בחית: ביום. דרך הדרש ידוע כי המזבח רמז להריגת מצרים ועל דרך הפשט שהוא כן והעד ועבדו זבח ו ומנחה: והיה. מי שהו' בצער יבא לזבוח שם: ורב. גדול כמו על כל רב ביתו: ונודע. ועבדו. בזבח ומנחה: ונגף. ורפוא. הטעם ורפאם רפוא: ונעתר. יתרצה להם: ביום. אשורה. ל' אשור ויהיו בשלום אחרי שבות קבתם ויהיו עבדי מלך אשור: ביום. רובי המפרשים אמרו כי שלישיה מגזרת ו ושלישים והם צריכין למשנה קודם השלים ועל הפשט מגזרת ש שלשה כי יהיו באשור אנשים שיכירו השם וכן במצרי' יותר והנה ישראל יהיו ברכה כי יתברכו בם מצרים ולכשי' מאשור יכירו השם: אשר. כי השם ברך ישרא' על כן יהיה ברכה אז יברך כל אחד מאלה השלשה: ברוך

איך תאמרו. משיאו לפרעה כל אים מכם על עצמו בן חכמים אני ואחר שיכשל בעצתכם איך תתהללו לפניו לאמר בני חכמים אנחנו אתה בן מלכי קדם: נואלו. לשון אוילים: נשאו. כתנו כמו הנחש השיאני: עועים. שם אולי של טירוף הדעת: מסך בקרב'. משקה מזג להם בתוכ' שעיוע את רוחם לשון מסכה יינה עירו' משקה בחבית עד שמעמידו בטעמו קרוי מסך: אשר יעש' ראש וזנב כפה ואגמון. הם החרטומים והאיצטגנינים החוזים בכוכבים שיש ברקיע מזלות וככבים ה המכונ' כן ועשויין דוגמת ראש וזנב והם כתוב' בתלי ויש לפרש כתרגומו ראש ואגמון שלטון ואיטרון: והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא'. כשישמעו הנותרים במצרי' משבי סנחריב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא שום מלחמת זרוע בשר ידעו כי יש שכינה ביטר' ומשיעם חזק ויראו ויפחדו מפני אדמת יהודה: חגא. לשון שבר ואימה ופחד לשון יחגו וינועו כשכור וכן חגוי הסלע: מפני עצת יי' צבאות אשר הוא יועץ עליו'. להפילו ביד סנחריב ויהודה ימלטו מידו: ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו'. שכינו בברד עולם אחר מפלתו של סנחריב עמד חזקיהו ופטר את ה האוכלוסין שהביא עמו ממצרים ומכוש בקולרין לפני ירושלם וקבלו עליהם מלכות שמי' וחזרו למקומן שנא' ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' הלכו ובנו מזבח ליי' בארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים לקיים מה שנא' ביו' ההוא יהיה מזבח ליי' בארץ מצרי' ויש מרבותינו שדרשוהו במס' מנחות על מזבח בית חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח לו למצרי' ועשה שם מזבח: עיר ההרס יאמ' לאחת. תרגם יונתן קרתא דבית שמש דעתידא ל למיחרב יתאמר דהיא חדא מ מנהון: ההרס. ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח ולשון הריסה וחורבן ומהיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנבא בתחפנח' ושיבר את מצבו' בית שמש אשר בארץ מצרים למדנו שבית שמש שבארץ מצרי' עתידה ליחרב ומצבות האמור' שם היא ומצבה אצל גבולה ליי' האמורה כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר לכך נאמ' אצל גבולה: והיה. המזבח לאות ולעד בינם ובין המקו': מושיע ורב'. מושיע ושר: מדברות שפת כנען: כישרא' שבארץ כנען: ונודע יי'. יהי כח גבורתו ניכר להם: ונגף. לשון מכה הוא: נגוף ורפוא. ואחר המכה יברא להם רפואה: ונעתר להם. ירצה להם: תהיה מסלה. ותהיה דרך כבושה שילכו בה תמיד ממצרי' לאשור: ובא אשור במצרים. תירגם יונתן ויגיחון אתוראי במצראי: יהיה ישראל שלישיה למצרי' ולאשור. לשלום ולברכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל היו שפלי' בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו חשובי' כאחת מאלו הממלכו' לברכ' ולגדולה: אשר ברכו. לישרא': ברוך

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך. איה אפוא חכמיך. יגישו ויגידו לנו. יבאו ויגידו צדקתו לעם: מעשהו' פתחין וסי' נבסר בריש סיפרא דא סימן ג': כנשים ג' דגשים וסי' חדל להיות לשרה. כי לא כנשים המצריות. ביום ההוא יהיה מצרים כנשים: יצעקו ג' וסי' שם יצעקו ולא יענה מפני גאון. והיה לאות ולעד ליי'. ובעת

אך־אולים שרי צען חכמי יעצי
פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל־
פרעה בן־חכמים אני בן־מלכי־קדם
: איה אפוא חכמיך ויגידו נא לך
וידעו מה־יעץ יהוה צבאות על־
מצרים: נואלו שרי צען נשאו
שרי נף התעו את־מצרים פנת
שבטיה: יהוה מסך בקרבה רוח
עועים והתעו את־מצרים בכל־
מעשהו כהתעות שכור בקיאו:
ולא־יהיה למצרים מעשה אשר
יעשה ראש וזנב כפה ואגמון:
ביום ההוא יהיה מצרים כנשים
וחרד ופחד מפני תנופת יד־יהוה
צבאות אשר־הוא מניף עליו:
והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא
כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד
מפני עצת יהוה צבאות אשר־הוא
יועץ עליו: ביום ההוא
יהיו חמש ערים בארץ מצרים
מדברות שפת כנען ונשבעות ליהוה
צבאות עיר ההרס יאמר לאחת:
ביום ההוא יהיה מזבח
ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצבה
אצל גבולה ליהוה: והיה לאות
ולעד ליהוה צבאות בארץ מצרים
כי־יצעקו אל־יהוה מפני לחצים
וישלח להם מושיע ורב והצילם:
ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים
את־יהוה ביום ההוא ועבדו זבח
ומנחה ונדרו נדר ליהוה ושלמו:
ונגף יהוה את־מצרים נגף ורפוא
ושבו עד־יהוה ונעתר להם ורפאם:
ביום ההוא תהיה
מסלה ממצרים אשורה ובא־אשור
במצרים ומצרים באשור ועבדו
מצרים את־אשור:
ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה
למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ
: אשר ברכו יהוה צבאות לאמר

ברם איטפשו רברבי טאניס חכימי דמלכותיה לפרעה מלך דטעו איכדין תימרון לפרעה בני חכימי אנחנא ואת בר מלכין דמלקדמין: אן אינון חכימך ויחוון כען לך וידעון מה מלך יי צבאות על מצרים: אטפשו רברבי טאניס טעו אינש מפים אטעיו ית מצראי רבני פלכהאו: יי רמא ביניהון רוח דטעו ואטעיאו ית מצרים בכל עובדיהון כמא דטעי רוויא ומדשדש בתוכיה: ולא יהי למצרים מלכא דמלך ריש והגמון שלטון ואיטרון: בעידנא ההיא יהון מצראי חלשין כנשין ויזועון ויתברון מן קדם ארמות גבורתא דיי צבאות דהוא מרים עליהון: ותהי ארעא דבית יהודה למצרים לדחלא כל דידכר יתה ליה יזוע מן קדם מלכא דיי צבאות דהוא מליך עליהון:
בעידנא ההיא יהוין חמש קירוין בארעא דמצרים ממללן ממלל כנענאה וקיימן בשמא דיי צבאות קרתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר היא חדא מנהון:
בעידנא ההיא יהי מדבחא מתקן קדם יי בגו ארעא דמצרים וקמתא בסטר תתומה קדם יי: ויהי לאת ולסהיד קדם יי צבאות בארעא דמצרים ארי יצלון קדם יי מן קדם דוחקיהון וישלח להון פריק ודיין וישזבינון: ותתגלי גבורתא דיי לאוטבא למצראי וידעון מצראי למדחל מן קדם יי בעידנא ההיא ויפלחון בנכסת קודשין ובקורבני וינדרון נידרין קדם יי וישלמון:
וימחי יי ית מצרים מחא ויסינון ויתובון לפולחנא דיי ויקבל צלותיהון ויסי יתהון:
בעידנא ההיא תהי אורח כבישא ממצרים לאתור ויגיחון אתוראי למצראי ומצראי באתוראי ויפלחו מצראי ית אתוראי:
בעידנא ההיא יהי ישראל תליתאה למצראי ולאתוראי בירכא בגו ארעא: דבַרכיה יי צבאות למימר

צרתם יצעקו דעזרא: נדר ה' קמצין בליש' בקריאה וסימ' במסרה רבתא: ברכו ד' בקריאה וסימ' ראה ריח בני בריח. וישטם עשו את יעקב על הברכה. אשר ברכו יי' צבאות לאמר ברוך. עמיאל הששי יששכר השביעי:

ברוך עמי · ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרי׳ ומעשה ידי · הראיתי להם בגבורו׳ שהפלאתי באשור ועל ידי אותם נסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישרא׳ ודוגמא זו ת״י · ופתחת השק מעל מתניך · ת״י ותיסר סקא בחרצך והדברי׳ מוכיחי׳ שהרי עד עכשיו לא ביוהו לחגור שק שהוא אומ׳ לו להתירה ועוד שהוא אומ׳ ונעלך תחלוץ זהו סימן לאבל׳ ופירוש ופתחת כמו מפותחות פתוחי חותם לחגו׳ שק כרוחק על בשרו כדי שתראה חקוקה בבשרו :

ברוך עמי · בעבור שיעשו מזבח לשם בפרהסיא קראם עמי · ומעשה ידי · שים בהם אכשים שעשו שיכירו מעשה השם : ונחלתי · שהם לעולם נחלתו כי אשור ומצרים כמו מקרה הם כנגדם והמתרגם אמ׳ ברוך עמי אשר במצרים : בשלוח · סרגון · יתכן היותו סנחריב או אחר ואשדוד היתה לפלשתים : בעת · ופתחת השק ·

רגלך ה׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר אל תקרב הלום של נעלך · והם תכו לרגלך · של נעליך דיהושע · ונעלך תחלץ מעל רגלך · אם תשיב משבת רגלך · הטבעו בבוץ רגלך · וכל כתובי׳ דכוו׳ חס׳ במ״א מ״ל עד אשית איביך הדום : שודד ז׳ מלאים בקריא׳ וסימ׳ כי בא עליה על בבל שודד · יגורו בך נדחי · חזות

ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל :

ד בשנת בא תרתן אשדודה בשלח אתו סרגון מלך אשור וילחם באשדוד וילכדה : בעת ההיא דבר יהוה ביד ישעיהו בן אמוץ לאמר לך ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגלך ויעש כן הלך ערום ויחף : ויאמר יהוה כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש : כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת ערות מצרים : וחתו ובשו מכוש מבטם ומן מצרים תפארתם : ואמר ישב האי הזה ביום ההוא הנה כה מבטנו אשר נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור ואיך נמלט אנחנו :

כא משא מדבר ים כסופות בנגב לחלוף ממדבר בא מארץ נוראה : חזות קשה הגד לי הבוגד בוגד והשודד שודד עלי עילם צורי מדי כל אנחתה השבתי : על כן מלאו מתני חלחלה צירים אחזוני כצירי יולדה נעויתי משמע נבהלתי מראות : תעה לבבי פלצות בעתתני את נשף חשקי שם לי לחרדה : ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים

בריך עמי דאפקית ממצרים דעל דחבו קדמי אגליתי יתהון לאתור וכדו דתבו מתקרן עמי ואחסנתי ישראל : בשתא דאתא תרתן לאשדוד כד שלח יתיה סרגון מלכא דאתור ואגיח קרבא באשדוד וכבשאה : בעידנא ההיא גזר יי ביד ישעיה בר אמוץ למימר איזיל ותיסר סקא בחרצך ומסנך תשלוף מעל ריגלך ועבדבן אזל פחתי ויחיף : ואמר יי כמא דהליך עבדי ישעיה פחח ויחיף תלת שנין את ומופת על מצראי ועל כושאי : כן ידבר מלכא דאתור ית שבי מצרים וית גלות כוש עולימין וסבין פחתין ויחיפין וגלן עריה קלן מצרים : ויתברון ויבהתון מכוש בית רוחצניהון ומן מצרים תושבחתהו׳ : ויימר יתיב ניסא הדין בעידנא ההיא הכדין הוה בית רוחצנא דהוינא סבירין למיערוק לתמן לסעיד לאשתזבא מן קדם מלכא דאתור עד כדון נפשהון לא שיזיבו ואיכדין נשתיזיב אנחנא : מטל משירין דאתין ממדברא כמי ימא דנגדין כעלעולין ואתן באורח דרומא מדברן ואתין ממדברא מארעא דאתעבידא בה חסינין : אמר נביא נבואת קשיא אתחואה לי אניסיא מתאנסין ובוזזיא מתבזזין סקו עילמאי תקפי מראי כל דהוו מתאנחין מן קדם מלכא דבבל אנחית להון : על כן אתמליאו חרציהון זיעייא דחלא אחדתינון הא כחבלין ל ליידתא אטפשו מלמשמע טעו מלמחזי : טעה לבהון עקא וביעותין אחדינון אתר בית רוחצניהון הוה להון ליתבר : סדרו פתורין אקימו סכואין אכול ושתו קומו רברביא

קשה הגד לי ב׳ בפסו׳ · הוי שודד ואתה לא שדוד ב׳ בפסו׳ · קול פחדים באזניו : פלצות ד׳ בקריא׳ וסימ׳ תעה לבבי פלצות בעתתני · ובסתה אתם פלצות · יראה ורעד יבא בי · ואם זכרתי ונבהלתי :

מעל מתניך · למעלה מתתניך : ערום · ת״י פחח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש : שלש שני׳ · ילך כן לאו׳ ולמופת למצרי׳ ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו׳ למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של ס סנחריב שהרי מפלתו היתה כ כשהביא את שבי מצרי׳ ותרהקה מלך כוש לפני ירושלם בקולרין כשבא לצור על חזקיהו : חשופי שת · כמו חשוף שת והיו״ד יתירה כיו״ד חלוני וחורי ושדי · שת בית מושב הרעי וכן ויכרות את מ מדוויהם עד שתותיהם וגמול זה היה להם תחת חם אביהם א אשר ראה ערות אביו׳ ולא כסה אותה מדה כנגד מדה : וחתו ובושו · כל המביטים ומצפים ל עזרת כוש והמתפארים בשען מצרים : תפארתם · וכט״ם בלע״ז : יושב האי הזה · ארץ ישראל שהיו כשענים על פרעה לעזרה : האי · לשון איי הים : משא מדבר ים · הנבואה הזאת על בבל כמו שמפורש בה ואם תאמר הרי כבר ניבא עליה על הר נשפה שאו נס וכל הפרשה כולה פעמים שהנבואה באה בפיו היום בסיגנון אחד ולאחר זמן בסיגנון אחר : משא מדבר ים · תירגם יונתן מטול משריין דאתיין ממדברא במי ימא : כסופות בנגב לחלוף · כרוח סופה המתהפך בארץ יבשה שהיא מעלה אבק רב · לחלוף כך יחלופו ויבאו מחנות רבות על בבל : ממדבר · יבאו לה : מארץ נוראה · תירגם יונתן מארעא דאיתעבידא בה חסינין ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקרב כמו שנאמ׳ המדבר הגדול והנורא : חזות קשה · הנביא אומר נבואה זו קשה על בבל הוגדה לי : הבוגד בוגד · תירגם יונתן אניסיא מתאנסין ובוזזיא מתבוזזין ולשון העברית לפי התרגום כך פירושו את ה הבוגד בא אחר ובוגד אותו ואת השודד בא אחר ושודד אותו או פרס ומדי שבוזזין ושודדין את בבל שעדיה ובוזזה עד עתה את כל המדינות : עלי עילם · ובואי עליה : צורי מדי · על בבל במצור אלהי צורי הטעם למטה ברי״ש וזה טעמו למעלה בצד״י כמו קומי שובי : כל אנחתה השבתי · לא מפיק ה״א לפי שהוא כמו כל אנחות שבעולם והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים שפירש״ם בלע״ז כל אנחות השבתי שהיה העולם נאנח מפני עולה של מלכות בבל עתה השבתי אותה : מלאו מתני חלחלה · הנביא היה רחמני ומתאנח על פורענות האומות זו מדרש אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאניבות כאילו זו בבל מתאוננת : צירים · לשון חיל וחבלים ורבותנו אמרו יש דלתות וצירים לאשה כמו שיש צירים לדלתי הבית : נעותי · חולי הוא הקרוי עוית בלשון חכמים : פלצות · בהלה : את נשף חשקי · לילה שהייתי חושק בה לשמחה ולמשתה ובספר יוסיפון מצינו שהיה שמח על שנצחו גדודיו את חיל פרס אותו לילה שם לי לחרדה שנ׳ בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו׳ אישתיו חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא : צפה הצפית · זקוף המנורה בבראשית רבה צווחין למנרתא צפיתא : אכול שתה · ומתוך האכילה והשתייה כשקו קומו השרים :

לאות כי הנביא היה לובש שק וזאת שאלה קשה איך ילך הנביא ערום ל להיות לאות על מצרי׳ ואני אפרש׳ בתחלת תרי עשר בעזרת השם : אות · ומופת · כמו והיה יחזקאל לכם ל לאות : ויאמר · וטעם שלש שנים לשלש שני׳ מהיום או שלש שנים יהיה מצרים ברעה : כן · גלות כוש · שבאו לעזרם : וחשופי · בעבור שהנביא הלך ערום או שהשם ח חשפם : שת · הוא האחור מגזרת עד שתותיהם : ערות מצרים · זאת ערות מצרי׳ או מלת וחשופי שת מוספת עצמה ו ואחרת עמה : וחתו · ישראל הבורחים אל מצרים : מכוש מבטם · שעיניהם תלויות אליהם : תפארתם · שהיו מתפארין בם : ואמר · היושב באי הים סביבות מצרים מים׳ : הנה · כן ארע לאלה שנסכנו אליהם : משא מדבר ים · הוא בבל כי זה המשא ע עליה והוא מערב כ כנגד פרס ומדי א׳ פירושו ים כמשמעו : לחלוף · כמו לעבור : ממדבר בא · האויב ולא מהים ומארץ נוראה ארץ מדי ופרס : חזות · נבואה : קשה · על בבל : הוגד לי · דברי הנביא מי שירצה למרוד ו ולבגוד יוכל והרוצה להיות שודד יוכל לשוד : עלי עילם · היא מדינת פרס : צורי · כמו וצרת עליה ובא״ה המלה מלרע כמו ש שובי נפשי : כל אנחתה השבתי · יש אומ׳ אנחת ישרא׳ ויש אומ׳ אין מי שיאנח על בבל ויש אומ׳ כשבתה כל אנחתה שעשתה ולפי דעתי כי מתחלת כל אנחתה עד סוף הפרשה הם דברי הנביא על לשון בלשצר המלך כי הכל ידע שהנביא ישמח במפלת בבל ואיך יאמ׳ על כן מלאו והנה ככה ידבק הטעם אמ׳ המלך כאשר שמעתי קול עלי עילם כמנהג אנשי המלחמה להזכיר שם ארצם כל אנחתה של בבל השבתיה במיני השיר שהובאו כלי בית יי׳ ושתה בהם ובבל במצור ובמצוק : על׳ · שב אל עלי עילם כאשר שמעתי כן לא אשמע ולא אראה מרוב הפחד : תעה · פלצות · מן ויכרות אסא את מפלצתה כדמות תפארת זה שהיו הפרסיים מתפארים על כן נבעתי או רעדה כמו יתפלצון : את נשף חשקי · הלילה שתה בכלים ופחד כאשר קרא לו דניאל הכתב : ערוך · צפה הצפית · לפי דעתי אין ריע לו וטעמו נבוכים וטעם קומו השרים שנהרג בלשצר באותו הלילה ומשחו דריוש הזקן למלך ונקרא

משחו

וקרא המלך מגן כי הוא יגן על העם וכן מגיננו ראה אלהים ׃ כי · אלה דברי הנביא ׃ העמד המצפה · בדרך נבואה ׃ וראה · הטעם אם ראה רכב צמד פרשים או רכב חמור או רכב גמל יקשיב וירבה להקשיב מה שמועה בפיהם ׃ ויקרא · בדרש כי אריה הוא חבקוק בגימטריא והנכון בעיני שהוא חסר כף כמו אם אוכלה הוא והטעם ויקרא המצפה כאריה בקול גדול ׃ על מצפה אדני אנכי עומד תמיד · והטעם לבקש חזון ׃ והנה זה בא · והנה רכב איש עם צמד פרשים ׃ ויען · כל אחד ׃ ויאמר נפלה נפלה · פעמים שלא נשארה לה פליטה ׃ שבר · המשבר לארץ כמו אשר ילדה אותה ללוי ׃ מדושתי · והנה בבל מדושה והיוד סימן השם או הנביא או דבר רכב איש כי גם אני דשתיה והיתה כבן גרן ויתכן היות בן הגרן הבר שישאר וזה רמז לישראל ׃ משא דומה · כמו ומשמע ודומה ומשא ׃ אלי קורא משעיר · ידבר על לשון דומה כאילו הוא בא מרגל משעיר לחקור ארץ דומה והוא שואל ל לשומרי אמור לי אתה שומר מה מליל מה מלילה והטעם כאילו השואל הוא מאנשי חומה ויש לו צורך לקום בלילה ללכת לדרך או להתעסק בשדה כמנהג רוב המקומות וטעם פעמים שישאל לרבים והנכון בעיני שזאת המלה לראות אם השומרים ישנים ׃ מה מליל · ראוי להיות סמוך וכמוהו ביין ח חלבון כיין הטוב ש שיחסר שם מקום ויאמר הגאון שומר מה עבר מהלילה שומר מה כשאר ולפי דעתי שהוא כמו בליל שודד ער מואב והטעם בליל כך ת מהשבוע ׃ אמר שומר · כמה בקר ולילה עברו ואתם בן שעיר שאתם מהם לא באתם למלחמה עליכו ׃ אם תבעיון · מתרגום ארמית ובא למד הפועל שלם כי היוד תמורת הא גם בעיו כמו ויאמר שלחו אם תבקשו לבא בקשו ׃ שובו · לשולחים אתכם ובאו כולכם ובאה מלת אתיו זרה ויתכן שנקמץ האלף בעבור שהוא מהגרון ויתכן להיות השומר השליט על הארץ כי כמה שליטים לא יוכלו לסבול רעות וימסרו מקום שלטונם ׃ משא בערב · כמו מלכי הערב ממשפחות קדר וכן ביער בערב ׃ דדנים · כמו שבא ודדן והטעם שארצם חמה ויבשה והיא נחסרת מים והנה הנביא יוכיחם שעשו חסד עם הארחות להשקותם מים כאשר הוכיח מואב ׃ לקראת צמא · הא התיו תחת אלף ׃ תימא · כמו חדד ותימא ׃ בלחמו · שב אל צמא והטעם עשו חסד עמו כי מנהגו היה להאכיל כל נודד אליו וטעם קדמו הוא ואנשיו או חבריו ׃ כי · אלה הנודדים והם שברחו מפני מלך אשור נטושה · יש אומרים כי הנון תחת הלמד ואיננו נכון רק הוא כמו והנם נטושים ׃ כי · בעבור זה העון שלא עשו חסד כטעם על דבר אשר לא קדמו אתכם ׃ בעוד שנה · וכלה כל כבוד קדר · וזאת השנה חשובה היא שהיא ארוכה כשני שכיר ׃ ופאר · טעם ופאר לאות כי הרוב יאבד ׃

משחו מגן · מגיני עור שלוק הן ומושחין אותן בשמן כדי שיחליק את הזיין וכך נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים פלט את משיחתו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא נמשח בשמן ׃ לך העמד המצפה · עתיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על אודך שלוותה של בבל והוא חבקוק שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר על משמרתי אעמדה ואצפה לראות מה ידבר בי אמר הקב״ה לישעיה העמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על מ מצפהו ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד ׃ וראה רכב · ואני הראהו שם כמין רכב צמד פ פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי ׃ והקשב קשב · ושם ישמע בנבואתו כמין רוב הומיות ת תשואות חיילות ׃ ויקרא אריה · הוא חבקוק אריה בגימטריא כמנין חבקוק ישעיה כתנבא שעתיד חבקוק להתפלל על זאת ולומר כן ׃ על מצפה יי׳ יו׳ אלהי׳ על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת ׃ והנה זה בא · כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם וגו׳ ׃ נפלה נפלה בבל · תירגם יונתן נפלה ואף עתידה למיפל שתי נפילות שנה אחר שנה תחלה על ידי מדי ו ופרס ובשנ׳ השנייה על ידי שמים והיתה בבל בבי ממלכו׳ כמהפכת סדום וכן מצינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת וגו׳ ׃ מדושתי ובן גרני · תבואת קדש שלי ערימת חטיי אשר כשוותי מפי רוח הקדם לתקן אתכם ב בדרך היטרה כאדם הדש וזורה תבואתו בגרן ׃ אשר שמעתי · מאתו הגדתי לכם ׃ דומה · היא אדום וכן הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים ׃ אלי קורא משעיר · אמר הקב״ה אלי קורא הנביא או המלאך משול מלכות שעיר ׃ שומר מה מלילה · שומר ישר׳ מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת ׃ אמר שומר · הקב״ה ׃ אתא בקר · יש לפני להזריח לעשות בקר לכם ׃ וגם לילה · מתוקן לעשו לעת קץ ׃ אם תבעיון בעיו · אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ ׃ שובו אתיו · בתשובה ׃ משא בערב · על ערביים ׃ ביער בערב תלינו · ראיתי מה עשיתם בהגלות אשור את עמי והיו מבקשים לשבאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יוצאי׳ ולנים ביער דרך העברת שיירות ׃ אורחות דדנים · בני דודכן ׃ לקראת צמא · דרך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא בלחמו קדמו נודד הביאו להם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מלואי רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח נכנס במעיו והוא מת · ד״א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם כשהיה צמא גיליתי לו באר מים ׃ כי מפני חרבות נדדו · עמי ׃ חרב נטושה · פשוטה על פני הארץ כמו והנם נטושים על פני כל הארץ וינטשו בעמק רפאים · ד״א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מוצאיהם קרובים להיות ממקום אחד מתחלפות זו בזו נון בלמד כעניין שנאמר בעזרא לעשות לו נשכה כמו לשכה ׃ כשני שכיר · ארדקין בה לצמצם המועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד תשלום שכרו ׃ ושאר · שארית ׃ קשת גבורי בני קדר · בעלי רובי קשת שהם כאביהם שנאמר בו ויהי רובה קשת ׃

שבו ה׳ חס׳ בנביאים וכתובי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ואתחנן ׃ תימא ה׳ ד׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסימ׳ וחדד ותימא · וחברו דד״ח · ואת דדן ואת תימא · ישבי ארץ תימא · הביטו ארחות תמא · בתרא חס׳ יתיר ׃

וּמִשְׁחוּ מָגֵן ׃
כִּי כֹה אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי לֵךְ הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד ׃ וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב ׃ וַיִּקְרָא אַרְיֵה עַל־מִצְפֶּה׀ אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת ׃ וְהִנֵּה־זֶה בָא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שִׁבַּר לָאָרֶץ ׃ מְדֻשָׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם ׃

מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה־מִלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־מִלֵּיל ׃ אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ ׃

מַשָּׂא בַּעְרָב בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים ׃ לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד ׃ כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ מִפְּנֵי׀ חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה ׃ כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלַי בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד קֵדָר ׃ וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת גִּבּוֹרֵי בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר ׃

מְרִיקוּ וְצַחְצַחוּ זֵינָא ׃
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר לִי יְיָ אֱזִיל אֲקִים סַכּוּאָה דְיֶחֱזֵי יְחַוֵי ׃ וְיֶחֱזֵי רְתַךְ אֱנַשׁ וְעִמֵיהּ זוּג פָּרָשִׁים רָכִיב עַל חֲמוֹר רָכִיב עַל גַמְלָא אֲמַר נְבִיָא אֲצֵתִית אַצָתָא וַחֲזֵית וְהָא מַשִׁירְיָן לַחֲרָא ׃ אֲמַר נְבִיָא קָל מַשִׁירְיָן דְאַתְיָן בְּסִיטוֹנֵיהוֹן מֵאַרְיָא וְעַל סְכוּתָא קֳדָם יְיָ אֲנָא קָאֵים תְּדִירָא בִּימָמָא וְעַל מַטַרְתִּי אֲנָא מְעַתַּד כָּל לֵילְיָא ׃ וְהָא דֵין אָתָא רְתַךְ אֱנַשׁ וְעִמֵיהּ זוּג פָּרְשִׁין וְאָתֵיב וַאֲמַר נְפַלַת וְאַף עֲתִידָא לְמִפַּל בָּבֶל וְכָל צַלְמֵי טַעֲוָתְהָא יְדַקְדְקוּן לְאַרְעָא ׃ מַלְכִין דְאוּמְנִין לְאַגָחָא קְרָבָא יֵיתוּן עֲלַהּ לְמִבְזַהּ וְהָא כְּאִבְּרָא דְאוּמָן לְמֵירַשׁ יַת אִידְרָא אֲמַר נְבִיָא דִשְׁמָעִית יַת קָל מֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חַוֵיתִי לְכוֹן ׃
מְטַל כַּס דִילוּט לְאַשְׁקָאָה יַת דוּמָה עֲלַאי אַכְלֵי מִן שְׁמַיָא נְבִיָא פָּרֵישׁ לְהוֹן יַת נְבוּאֲתָא נְבִיָא פָּרֵישׁ לְהוֹן מַה דַעֲתִיד לְמֵיתֵי ׃ אֲמַר נְבִיָא אִית אַגַר לְצַדִיקַיָא וְאִית פּוּרְעֲנוּ לְרַשִׁיעַיָא אִם תְּתִיבִין אַתּוּן תּוּבוּ עַד דְאַתּוּן יָכְלִין לִמְתָּב ׃
מְטַל כַּס דִילוּט לְאַשְׁקָאָה יַת עַרְבָאֵי בְּחוּרְשָׁא בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן שְׁיָירַת בְּנֵי דְדָן ׃ לְאַפֵּי צַחֲיָא פּוּקוּ גִידוּנִין לְמַיָא דְיָתְבֵי בְּאַרְעָא דָרוֹמָא מֵימָא דְאַתּוּן אַכְלִין זְמִינוּ לְמַעַרְקַיָא ׃ אֲרֵי מִן קֳדָם קְטוֹל עֲרָקוּ מִן קֳדָם חַרְבָּא שְׁלִיפָא וּמִן קֳדָם קֶשֶׁת מְתִיחָא וּמִן קֳדָם תְּקוֹף קְרָבָא ׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לִי בְּסוֹף שְׁנַיָא כִּשְׁנֵי אֲגִירָא וְיָסוּף כָּל יְקָרְהוֹן דְעַרְבָאֵי ׃ וּתְקוֹף עָבְדֵי קְרַב גִּיבָּרֵי בְנֵי עַרְבָאֵי יִזְעֲרוּן אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל גְזִיר כֵּן ׃

משא גיא

ניא חזיון. היא ירושלם ניא שמתנבאו עליה רוב נבואות: כי עלית כולך לגגות. שסבבו עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות את החיל ולהלחם ורבותנו פיר׳ על כהני׳ שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במס׳ תענית. ומדרש אגדה אומר שהיו גסי הרוח באיכה רבתי: תשואות מליאה. עיר שהיתה מליאה תשואות קול רוב אדם הומייה ועליזה עכשיו מה לך מתאבלת: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרב היו עכשיו מהם חללי רעב: כל קציניך נדדו יחד. צדקיהו ושריו שיצאו לברוח לילה: מקשת אוסרו. אסר מאימת המורים חצים בקשת היו נאסרי׳ להסגר בתוך העיר וכל הנמצאים בו אוסרו יחד בזיקים ורובן מרחוק ברחו קודם לכן: שעו מני. חדלו ממני כך הקב״ה אומר למלאכי השרת: מבוסה. מרמס כמו בוססו את נחלתי וכמו כגיבורי׳ בוסים בטיט חוצות: מקרקר קיר. יום קירקור קיר החומה: ושוע אל ההר. וקול שועה לנוס אל ההרים להמלט: נשא אשפה. אשפות חצים קוייבר״ץ בלע״ז: וקיר ערה מגן. תירגם יונתן ועל שורא דבקו תריסין והוא כמו ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר של העיר כמו נגלה קירה בני אותה מדינה גילו מגינהם על ירושלם: שות שתו השערה. שמו מצור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדד שימו על העיר: ויגל. לשון גילוי: מסך יהודה. הוא בית המקדש שהיה מגין ומיסך ומסכך עליהם: ותבט ביום ההוא. תחבולות להלחם בם: אל נשק בית היער. הם המגינים של׳ מאות ומאתים שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון: בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה ראיתם כי רבו: ותקבצו את מי הברכה. יונתן תירגם וכנשתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא שהיא אצל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שראיתם שם תורפה לירושלם ונוחה ליכבש משם: ואת בתי ירושלם ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתנו מהם לפי חשבון כדי ליקח האבנים והעצים לבצר את החומה: לבצר. לחזק לשון ערים בצורות: ומקוה עשיתם. אגם מים להיות חוזק לעיר: בין החומותים. החומות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה הישנה: ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיהו עשה כן שנ׳ ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלו׳ ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בה׳ אלהי ישראל בטח וגו׳ אבל עתה בימי יהויקים וצדקיהו לא הבטתם אל עושיה: ויוצרה מרחוק. מאז שברא את העולם עלת׳ ירושלם ובית המקדש במחשבה: לא ראיתם. לא חשבתם: והנה ששון ושמחה. הקב״ה כביכול אבל לפניו ואתם אוכלים ושמחים: כי מחר נמות. בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב״ה שלא יהיה לנו חלק לעולם הבא כעשה לנו הנאה בחיינו: עד תמותון. תירגם יונתן מותא תניינא לעולם הבא: הסוכן. בעל האוצרות היה וכן ותהי לו סוכנת ומדרש אגדה אומר מן סכני היה ובא לו לירושלם בויקרא רבה: חסר

משא גיא חזיון. ירושלם שהיא מקום הנבואה. יש אומרים כי טעם עלית לגגות לקטר למלאכת השמים ולפי דעתי שהטעם עלותם לראות המחנות הצרות על ירושלם כי כן מנהג המדינות: תשואות. מגזרת שאון: עליזה. שמחה והטעם כי היתה מליאה אנשים ונלכדו בשביה וברעב ולא יכלו להלחם: כל. מקשת. סרחו מרוב הפחד מסרו עצמם ואוסרו: מרחוק ברחו. אשר מרחוק ברחו כמו עם לבבם שלם: על. אלה דברי הנביא: שעו ממני. הרפו ממני כמו לא תשעה ממני: אמרר. השומעים בבכי: כי. ומבוכ׳ מגזרת נבוכים הם: מקרקר. מהפך או הורס והנה הוא הפך הקיר כמו ו ושרש מארץ חיים: ושוע אל ההר. יש אומרי׳ כמו ישעו ואין מושיע ויש אומרי׳ כי השועה תגיע אל ההר: ועילם. זאת הנבואה על בואת נבוכד נצר וטעם עילם אפילו עילם שהתגבר עליה׳ נבוכד נצר הוא ישא אשפה ויבוא על ירושלם: וקיר. שאפילו שהם בעלי׳ מדינו׳ קיר כמו והרס מקיר יגלה מגניו על ישרא׳ סביבות ירושלם: ויהי. כף מעמקיך לנכח ירושלם: שות שתו. הדיין והסוללה וכל המלחמה: ויגל. וכבר נגלה מסך יהוד׳ והטעם כי ראו בבוא האויב כי אין להן כח לסבול ויתכן היות ויגל השם: ותבטו. שב אל יהוד׳ שהסתכלו בכלי הנשק וראו ב בקיעי עיר דוד כי רבו והוצרכו לקבץ את מי הבריכה להיות כמו חומה סביב למקום: ואת. והוצרכו לספר הבתים לדעת מספר אנשי המלחמה: ותתצו הבתים. הסמוכי׳ לחומה מחוץ: ומקוה. כמו מקוה מים: ולא הבטתם אל עושיה. שהוא השם כי הוא עושה זאת ה הגזרה להביא נבוכד נצר: ויוצרה. הטעם על הגזרה ויתכן היות מרחוק דבק עם מלת ויוצרה ויתכן היותו דבק עם לא ראיתם: ויקרא. כנוי לגזרה והנכון שהקריאה ה היא נבואת הנביאים: והנה. הריגה יציאת הרוח והפך זה וישחטם במדבר: אכול ושתה. ידבר הנביא מה שהיו אומרים: ונגלה. זה הדבר ותחסר מלת אני כמו יי׳ במראה אליו אתודע ויש אומרי׳ כי הם דברי הנביא והראשון הוא הנכון: עד תמותון. ביד האויב הבא עליכם: כה. וטעם יי׳ צבאות בעבור הסוכן שהוא ממונה על בית המלכות וכאילו הוא פקיד על הממון שהוא אצור הסוכן כמו ערי מסכנות כמו אוצרות. וטעם

כלך ג׳ וסימ׳ כי עלית כלך לגגות. אסיף אאסוף יעקב. כלך יפה רעיתי: תשואות ד׳ בקריא׳ וסימ׳ תשואות מלאה עיר הומיה. תשואות חן חן לה. תשואות נוגש לא ישמע. תשואות סבתו: הומיה ג׳ במל׳ וא׳

משא גיא חזיון מה לך אפוא כי
עלית כלך לגגות: תשאות מלאה
עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא
חללי חרב ולא מתי מלחמה:
כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו
כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו:
על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי
אל תאיצו לנחמני על שד בת עמי:
כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה
לאדני יהוה צבאות בגי חזיון מקרקר
קר ושוע אל ההר: ועילם נשא
אשפה ברכב אדם פרשים וקיר ערה
מגן: ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב
והפרשים שת שתו השערה:
ויגל את מסך יהודה ותבט ביום
ההוא אל נשק בית היער:
ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו
ותקבצו את מי הברכה התחתונה:
ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו
הבתים לבצר החומה: ומקוה
עשיתם בין החמתים למי הברכה
הישנה ולא הבטתם אל עשיה
ויצרה מרחוק לא ראיתם: ויקרא
אדני יהוה צבאות ביום ההוא לבכי
ולמספד ולקרחה ולחגר שק:
והנה ששון ושמחה הרג בקר
ושחט צאן אכל בשר ושתות יין
אכול ושתו כי מחר נמות: ונגלה
באזני יהוה צבאות אם יכפר העון
הזה לכם עד תמתון אמר אדני יהוה
צבאות: כה אמר אדני
יהוה צבאות לך בא אל הסכן הזה

מטל נבואתא על קרתא דיתבא
בחילתא דאתנביאו עלה נבייא
מה לכון בדין ארי סליקתון כולכו
לאיגריא: מן קדם אתרגושא
דאתמליאת קרתא משבחתא
כרכא חדא קטיליך לא אתקטילו
בחרבא ואף בקרבא לא מיתו:
כל שלטוניך אטלטלו כחדא מן
קדם מתח קשתא גלו כל דאשתכח
ביך אתקטלו כחדא מרחיק ערקו:
על כן אמרית שבוקו מיני איבכי
במרר לא תתבעיתו לנחמותי על
תבר כנשתא דעמי: ארי יום
דיגוש ואתרשא וקיטול קדם יי
אלהים צבאות על קרתא דיתבא
בחלתא דאתנביאו עלה נבייא
מבלשין בתיא מקפין מגדליא
ברישי טוריא: ועילמאי נטלו
זין ברתך אנש ועביה זוג פרשין
ועל שור דבקו תריסין: והוה
שפר משרך אתמליאו רתיכין
ופרשין מסנן על תרעין: וגלי
ית מטמורית בית יהודה ואסתכי
בעידנא ההיא על זין בית גנזי
מקדשא: וית פלוגת קרתא דדוד
חזיתון ארי סגיאת וכנשתון ית
עמא למי בריכתא ארעיתא: וית
בתי ירושל׳ מניתון ותרעיתון בתיא
לתקפא שורא: ומקויא עבדתון
בין שוריא למי בריכתא עתיקתא
ולא אסתכלתון ברעבדה ודיברה
מלקדמין לא חזיתון: ואכלי
נבייא דיי אלהים צבאות ביומא
ההוא למבכי ולמספד ולגזוז ריש
ולמיסר סקין: והא ביע וחידוה
אמרין נקטיל תורין ונכוס עאן
ניכול בסר ונשתי חמר ניכול
ונשתי מדינמות לא ניחי: אמר נבייא באודני הויתי שמע כד אתגזירת דא מן קדם יי
צבאות אם ישתביק חובא הדין לכון עד די תמותון מותא תניינא אמר יי אלהים צבאות:
כדנן אמר יי אלהים צבאות איתא איזיל לות פרנסא הדין

חס׳ וסימ׳ תשואות מלאה. הומיה היא וסודרת. אשת כסילות הומיה. הומיה דסודרת חס׳: שתו ד׳ מלעיל וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: ותבט ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב. ותבט ביום ההוא אל נשק. והבט עיני בשורי. אנ״ך: הרג ג׳ וחס׳ וסימ׳ נבסר בסדר בהעלתך: אכול י׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר שמיני: תמתון ד׳ ג׳ חסרים וא׳ מל׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא תגעו בו פן תמתון. וגחש אל האשה לא מות תמתון. אם יכפר העון הזה לכם. אבן באדם תמוהון. כתראה מל׳:

מרכבות ד׳ ג מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח ובמלכים חלק ב׳ סימ׳ כ״ג: ולבית י׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא:
לכסא ו׳ רפין וסימ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן. בי עשית משפטי ודיני. ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני.

עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת׃ מַה־
לְּךָ פֹה וּמִי לְךָ פֹה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה
קָבֶר חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע
מִשְׁכָּן לוֹ׃ הִנֵּה יְהוָה מְטַלְטֶלְךָ
טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה׃ צָנוֹף
יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת
יָדָיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת
כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ׃ וַהֲדַפְתִּיךָ
מִמַּצָּבֶךָ וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ׃
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ׃ וְהִלְבַּשְׁתִּיו
כֻּתָּנְתֶּךָ וְאַבְנֵטְךָ אֲחַזְּקֶנּוּ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ
אֶתֵּן בְּיָדוֹ וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ
וּלְבֵית יְהוּדָה׃ וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־
דָּוִד עַל־שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר
וְאֵין פֹּתֵחַ׃ וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם
נֶאֱמָן וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד לְבֵית אָבִיו׃
וְתָלוּ עָלָיו כֹּל כְּבוֹד בֵּית־אָבִיו
הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת כֹּל כְּלֵי הַקָּטָן
מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת וְעַד כָּל־כְּלֵי הַנְּבָלִים׃
בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
תָּמוּשׁ הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן
וְנִגְדְּעָה וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־
עָלֶיהָ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
כג מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי־
שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה
לָמוֹ׃ דֹּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר צִידוֹן עֹבֵר
יָם מִלְאוּךְ׃ וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר
קְצִיר יְאוֹר תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃

לות שבנא די ממנא על ביתא: ותימר ליה מה לך כא ומה לך כדין ארי אתקינית לך כא אתר אתקין ברומא אתריה שוי בכיפא בית מדוריה: הא יי מטלטלך טילטול דגברא ותחפינך בהתא: יעדי מינך ית מצנפתא ויקפונך בעלי דבב כשור מקף ויגלונך לארעא פתיות ידין תמן תמות ולתמן רתיכי יקרך יתובון בקלן על דלא נטרתא יקר בית ריבונך: ואידחינך ממקומך ומשימושך ימגרינך: ויהי בעידנא ההיא וארבי לעבדי לאליקים בר חלקיה: ואלבישיניה כיתונך והמינך אזרזיניה ושולטנך אתן בידיה ויהי לאב ליתבי ירושלם ולבית יהודה: ואיתן מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד בידיה ויפתח ולית דאחיד ויחוד ולית דפתח: ואמניניה אמרכל מהימן משמש באתר קיים ויהי לכורסי יקר לבית אבוהי: ויסתמכון עלוהי כל יקירי בית אבוהי בניא ובני בניא מרברביא ועד דעדקיא מכהניא לובשי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא: בעידנא ההיא אמר יי צבאות יעדי אמרכל מהימן די משמיש באתר קיים ויתקטיף ויפול ויתבטל מטל נבואתא די עלוהי ארי במימרא דיי גזר כן: מטל כס דלוט לאשקאה ית צור אילילו נחתי ספיני ימא ארי איתבזיזו מחוזיהון מלמיתי מארעא כיתאי אתי עליהון: אתברו יתבי ניסא תגרי צידון דהוו עדן בימא מלוך: דהות מספקא סחורא לעממין סגיאין דכי חצר כנישת נהרא עללתה והות סחור לעממי:

ידבר אתו טובות. נשבע יי׳ לדוד. אם ישמרו בניך: ובמים ג׳ בקריאה וסימ׳ ובמים רבים זרע שיחור.
ובמים עזים נתיבה. ובמים לא רחץ למשעי:

אבן עזרא

וטעם על שיתנבא עליו ויאמר לו מה לך לשבת פה ומי לך פה ממשפחה שיוכלו לעזור לך: כי חצבת לך פה קבר. כמו כרית ובורות חצובים והטעם שתחשוב בלבך כי לעולם תהיה סוכן ובירושלם תמות וכבר תקנת לך שם קבר והאומר שפי׳ קבר כמו ארמון איננו נכון והעד שמה תמות: הנה יי׳ מטלטלך. כפול מן ויטילו הכלים:

טלטלה. אתה שתחשוב כי אתה גבור כטעם והיית לאיש והנה הוא כדמות קריאה או טלטלה כ כטלטול גבר והראשון קרוב אלי: צנוף. מגזרת מצנפת שיקחנו עם כל ממונו וכל כבודו. כף כדור לדמות וזאת הלשון ידוע מדברי קדמונינו ז״ל גם מטעם המקום: ארץ רחבת ידים. היא בבל: מרכבות כבודך. הטעם שם ימות הוא וכל מרכבותיך כי אתה קלון לבית אדוניך או אז תהיה והקרוב שזה היה בגלות יהויקים או יהויכין בעבור וקראתי לעבדי והלבשתיו כתנתך: והיה. טעם לעבדי שהיה עבד השם ולא כן שבנא: והלבשתיו כתנתך. יש לכל ממונה כתונת ידועה ואבנט כאשר היו חוגרים אבנט ידוע חכמי הטוכם: והיה לאב. מלמד טוב ואוהב כאב: ונתתי. מזה הפסוק נלמוד כי על הבית הוא בית המלכות: ותקעתיו יתד. כיתד וכמוהו ועיר פרא אדם יולד: ותלו. אחר שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו: הצאצאים. הם הבנים שהם יוצאי מעים: והצפיעות. אולי הם הבנות מגזרת יצא צפע ואחר שאמר שהוא לאב הנה איש יהודה כבניו והנשים כבנותיו שהם נמשלים אל כלים קטנים. וטעם מכלי האגנות כמו ויסם באגנות אולי שם הזהב: ועד כל כלי הנבלי׳. כלי הנגנים והטעם שלא ישאר דבר בבית המלכות שלא יהיה תחת רשותו: ביום. תמוש היתד. רמז לשבנא שהיה חושב שהוא כיתד תקועה במקום נאמן: ונכרת המשא אשר עליה. הם אנשי ממשלתו: משא צור. צור היא על הים ונבוכד נצר תפשה: כי שדד כל בית. בצור שלא יבא שום סוחר: מארץ כתים. אפילו מארץ כתים שהיא רחוקה נגלה להם זה השוד והזכיר כתים בעבור האניות והעד וצים מיד כתים: דמו. רמז לצור אף על פי שהיתה מלאה מסוחרי צידון גם היא על הים והעד וירכתו על צידון: ובמים רבים. הסוחרים היו מביאים לצור זרע מי שיחור ותבואתה היה קציר יאור מצרים: ותהי סחר גוים. שם ויחסר מלת בעלת כמו וחסרון לא יוכל להמנות:

רשי

אשר על הבית. ממונה היה על בית המקדש יש אומרי׳ כהן גדול ויש אומרים אמרכל: מה לך פה. הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמרי׳ בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו: חצבי מקום קברו. שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכי׳ לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו: ומי לך פה. מי ממשפחתך קבור כאן: חצבי. חקקי יו״ד יתירה כמו שכני סנה מקימי מעפר דל: טלטלה גבר. כהדין תרנוגלא דמטלטל מאתר לאתר ורבותינו אמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא: ועוטך עטה. כמו ויעט בהם לשון עיט יפריחך כעוף בגלות ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כדא׳ על שפם יעטה: צנוף יצנפך. כמצנפת המקפת את הראש יקיפוך אויבים ומציקים: כדור. כשור מקף ורבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוט״א בלע״ז שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד: אל ארץ רחבת ידים. בכפיפה שם המקום: שמה תמות. ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך נהפכים לקלון בית אדוניך שבקשת: וממעמדך. ומשימושך במקדש יהרסך: לאליקים. הוא היה על הבית כשנפל סנחריב כמו שמצינו כשיצאו אל רב שקה נגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין שכשהלך סנחריב על תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם: מפתח בית דוד. תירגם יונתן מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד: ותקעתיו יתד במקום נאמן. ואמניניה אמרכל מהימן משמש באתר קיים תירגם יונתן נאמן לשון קיום ותקו׳ שהוא נאמן לכשעונים עליו כי לא ימוט כדם את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום: הצאצאים והצפיעות. תירגם יונתן בנייא ובני בנייא ומנחם חברו עם צפיעי הבקר לומר שהוא לשון עוללים דקים היוצאין ממעי אמן ויהיה צפיע לשון יציאה דבר היוצא: כל כלי הקטן. הקטנים שבמשפחותם יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו: מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים. תירגם יונתן מכהניא לבשי אפודא עד בני לוי אחזי נבלין ויהיה אגנות לשון כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בבית המקדש הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר: תמוש היתד. גדולתו של שבנא: ונכרת המשא אשר עליה. בני משפחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים ובוטחים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שנתנבאת עליו: הילילו אניות תרשיש. שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור. תרשיש שם הים: כי שודד מבית מבוא. כי שודד מבפנים מקום שהייתם רגילים לפונדוק מלבוא עוד לתוכו ולא יהיה שוד לכם מקום בצור ללון שם: מארץ כתים. הם הרומיים: נגלה למו. השודד לאנשי צור. ד״א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שברחו בני צור אצל כתים ומשם נשמעה השמועה: דומו יושבי אי. התאבלו ושבו דוממים יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוברי ימים היו רגילי׳ למלאותך כל סחורה עכשיו כשנפל צור נפל צידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום: ובמים רבים. היה בא זרע ממצרים היושבת על ארץ שיחור אל צור: קציר יאור. מצרים היה תבואה של צור שיחור הוא נילוס שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים והיו מביאים התבואה לצור בארצות מצרים: ותהי צור סחר גוים. מעם רב שהיה בה כל הגוים מביאין לה סחורה:

בומי

בושי צידון. שטפילה לצור: כי אמרה צור היושבת במעוז הים שהיא עיקר ראש המלכות הריני כמי שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי כמי שלא רוממתי בתולות וכן תירגם יונתן ורבותינו אמרו באגדה בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לדאג עליהם שלא יתפשו בעוני אני משנת מכות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לך לדאג בכל אלה: כאשר שמע למצרים. אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים: יחילו. יבהלו: כשמע. השומעים כשיבא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות דם ואם קול שאון מעיר שרקו הצפרדעי' ונהפכו נחליה לזפת וכנים ועפרה לגפרית וירשוה ערוקאת וקפוד ונשפטתי אתו בדבר המיק בשרו וכרת הצלצלים דוגמת הברד והארבה וטבח גדול בארץ אדום כנגד מכת בכורו' השיטה הזאת אם צור זו היא אדום רומי ואם צור ממש לפי שכבשה אותה הים הוא אומ' עליה כאשר שמע למצרים ואני אומר שכל הענין מדבר בצור העיר שהרי שתף לה צידון: עברו. אנשי צור לברוח לתרשיש: הזאת לכם עליזה. הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשיו יובילוה רגליה מרחוק לבקש לה מנות: כנעניה. תגריה כמו כנען בידו מאזני מרמה ולא יהיה כנעני עוד: כל צבי. מצב חזק: עברי ארצך. לגולה: כיאור. כיאור הזה שעולה ומתפשט: בת תרשיש. צור היושבת בים תרשיש: אין מזח. אין לך עוד חוזק ואזור לשנס מתנים מזח לשון אזור כמו ולמזח תמיד יחגריה וכל אזור לשון חוזק: ידו נטה. הנוטה: ה' צוה אל כנען. צוה את קוראיו על כנען: לשמיד. כמו להשמיד וכן ללכת לגיד ביזרעאל כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה כמו להשמיע: מעוזניה. צור וצידון משל כנען היו כמו שנ' את צידן בכורו: כתים. אל ארץ כתים קומי עבורי גם שם לא ינוח לך למה אני אומ' קומי עבורי הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשר לא כדי הוא להיות עם שהם נקראו הגוי המר והנמהר עם שוטה הוא מן הבריו' שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב"ה מתחרט עליהם במסכת סכה: אשור יסדה. להסכין בה צי שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו צי אדיר: הקימו בחוניו. הם יקימו מגדלותיהם על צור. בחוניו לשון עופל ובוחן בירפריי"ץ בלע"ז שעושין למצור על הכרכים: עוררו ארמנותיה. יחריבו לשון ערו ערו לשון כתיתה עד היסוד: ונשכחת צור. לפי שמזכירה בלשון נבאי' לשון זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחוה אוהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שתהא חריבה: כימי מלך אחד. ימי דוד שבעי' שנים היו ואיני יודע מהו הסימן הזה הניתן כאן: יהיה לצור. זכרון מעט שתתנער משפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אצלה לחזור אליה לשוב לקדמותה: כשירת הזונה. שרואה שאין פונה אליה ומושכת קול ערב ונעים בשיר אולי תערב על מאהביה: הרבי שיר. כלומר אף הרבי תכונים ותפילי באותך: לאתננה. לקדמותה ולעשרה על ידי סחורתה ותכנה אותם בלשון נבאי: וזנתה. ותספיק סחורה אף בלשון נבאי כינה אותה: קודש

תרשישה ה' בקריא' וסימ' עברו תרשישה הלילו. ויקם יונה לברוח תרשישה ב' בפסוק קדמאה ובתראה. על כן קדמתי לברוח תרשישה. ובני יון אלישה ותרשישה דדה: נכבדי ג' בקריא' וסימ' בנעניה נכבדי ארץ.

בְּהִיתוּ צִידוֹנָאֵי אֲרֵי אֲמַר מַעַרְבָאָה
דִי יָתִיב בִּתְקוֹף יַמָא לְמֵימַר לְוַי לָא
מְרַעֲיַת אַעֲדִיתִי וְלָא רְבֵיתִי עוּלֵמִין
פַּנִיקִית בְּתוּלָן: כְּמָא דִי שְׁמָעוּ
לְמַחְתָא דִלְקוֹ מִצְרָאֵי זָעוּ כַּד
שְׁמָעוּ צוֹרָאֵי: גְלוֹ לִמְדִינַת יַמָא
אֵילִילוּ יָתְבֵי נִיסָא: הַהָדָא לְכוֹן
תַּקִיפְתָּא צוֹר מִיוֹמֵי קֶדֶם מִלְקַדְמִין
הֲווֹ מֵיתַן לַהּ תִּקְרוּבְתָּא מֵאֲרַע
רְחִיקָא כְּדוּ לְאִתּוֹתָבָא הָא גַלְיָא:
מַן מַלִיךְ דָא עַל צוֹר דַהֲוַת מַלְכָּא
מַלְכִין דִי תַגָרָהָא רַבְרְבִין
שִׁלְטוֹנָהָא יַקִירֵי אַרְעָא: יְיָ צְבָאוֹת
מַלְכָא לְאַפָּסָא יְקַר כָּל חֶדְוָתָא
לְאַקְלָא כָּל יַקִירֵי אַרְעָא: גְלָא
מֵאַרְעִיךְ כְּמֵי נַהֲרָא עֲרוֹקִי לִמְדִינַת
יַמָא לֵית תְּקוֹף עוֹד: גְבוּרְתֵּיהּ
מְרַמְמָא עַל יַמָא לְאַזָעָא מַלְכְוָתָא
יְיָ פַּקִיד עַל כְּנַעֲנָאֵה לְשֵׁיצָאָה
תּוּקְפָּאָה: וַאֲמַר לָא תוֹסְפוּן עוֹד
לְמִתְקַף דַהֲוֵיתוּן אַנְסִין לְעַמָא דִי
בְצִידוֹן לְכִיתִּים קוּמוּ גְלוֹ אַף
לְתַמָן לָא יְהֵי לְכוֹן נְיָח: הָא
אַרְעָא כַּסְדָאֵי דֵין עַמָא כַּד לָא
הֲוָת אַתּוּרָאָה שַׁכְלְלָהּ לְנָגְוָן
אֲקִימוּ חֲזוֹתְהָא פַּגָרוּ בִּירָנִיתְהָא
שַׁוְיוּהָא לְדִמְחַמְרָא: אֵילִילוּ
נַחְתֵי סְפִינֵי יַמָא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְחוֹז
תּוּקְפְכוֹן:
וִיהֵי בְעִידָנָא הַהִיא וְתִתְרְחִיק צוֹר
שַׁבְעִין שְׁנִין כְּיוֹמֵי מַלְכָּא חַד מִסוֹף
שַׁבְעִין שְׁנִין יְהֵי לְצוֹר כְּתוֹשְׁבַּחַת
נַפֶּקֶת בָּרָא: אִתְחַלַף יְקָרִיךְ
אִטַלְטִיל לִמְדִינָא קַרְתָּא דִי הֲוַת
כְּנַפֶּקֶת בָּרָא אִתְרְחֵיקַת דְהַפוֹכִי
כִּינָרִיךְ לְאֶבְלָא וְזִמְרִיךְ לְאִלְיָא מֵאִים יֵעוֹל דָכְרָנִיךְ: וִיהֵי מִסוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יֵעוֹל דָכְרָנַהּ
דְצוֹר קֳדָם יְיָ וְתִתּוּב לְאַתְרַהּ וּתְהֵי מְסַפְּקָא סְחוֹרָה לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא:

בּוֹשִׁי צִידוֹן כִּי־אָמַר יָם מָעוֹז הַיָּם
לֵאמֹר לֹא־חַלְתִּי וְלֹא־יָלַדְתִּי וְלֹא
גִדַּלְתִּי בַחוּרִים רוֹמַמְתִּי בְתוּלוֹת: (רוממתי ל' וחס' ולרוממתי וב' ורוממתי)
כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע
צֹר: עִבְרוּ תַּרְשִׁישָׁה הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי
אִי: הֲזֹאת לָכֶם עַלִּיזָה מִימֵי־קֶדֶם
קַדְמָתָהּ יֹבִלוּהָ רַגְלֶיהָ מֵרָחוֹק לָגוּר:
מִי יָעַץ זֹאת עַל־צֹר הַמַּעֲטִירָה אֲשֶׁר
סֹחֲרֶיהָ שָׂרִים כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ:
יְהוָה צְבָאוֹת יְעָצָהּ לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־
צְבִי לְהָקֵל כָּל־נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ:
עִבְרִי אַרְצֵךְ כַּיְאֹר בַּת־תַּרְשִׁישׁ אֵין
מֵזַח עוֹד: יָדוֹ נָטָה עַל־הַיָּם הִרְגִּיז
מַמְלָכוֹת יְהוָה צִוָּה אֶל־כְּנַעַן לַשְׁמִד
מָעֻזְנֶיהָ: וַיֹּאמֶר לֹא־תוֹסִיפִי עוֹד
לַעְלוֹז הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן
כִּתִּיִּים קוּמִי עֲבֹרִי גַּם־שָׁם לֹא־יָנוּחַ
לָךְ: הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא
הָיָה אַשּׁוּר יְסָדָהּ לְצִיִּים הֵקִימוּ
בַחוּנָיו עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂמָהּ
לְמַפֵּלָה: הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
כִּי שֻׁדַּד מָעֻזְּכֶן:
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים
שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים
שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה:
קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה נִשְׁכָּחָה
הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי־שִׁיר לְמַעַן תִּזָּכֵרִי:
וְהָיָה מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִפְקֹד יְהוָה
אֶת־צֹר וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּה וְזָנְתָה אֶת־
כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

לחלל גאון כל צבי. נכבדי מים: יסדה ד' בקריא' וסימ' אשור יסדה לציים. כי הוא על ימים יסדה. בארץ יסדה לעולם. ואגדתו על ארץ יסדה: שמה ג' בקריא' וסימ' שמה למפלה. שמה לשממה. ושמה לצלמות ישית לערפל:

בושי. כי אמר ים. זה הוא התקיף בכל הים והטעם על צור כאילו לא היה בה' צור עם וזה טעם לא חלתי: כאשר. כשמע סוד מצרים ויתחלל השומע כן יחילו בשמע צור: עברו תרשישה. בה"א כמו אל תרשיש: יושבי. כל אי: הזאת. היא צור שהיתה עליזה לכם כטעם משוש לכל הארץ והנה היא קדומה ואיך עתה הלכה בשביה לרחוק: מי. המעטירה. שהייתה עטרת לאיים: כנעניה. כמו סוחריה כמו כנען בידו: ה'. השם שהוא מלך צבאות יעץ זאת: עברי. ל ארצך בת תרשיש והטעם ברחיל מקומך מהרה כרוץ היאור או עברי ארצך כמעבר היאור: אין מזח. כמו ולמזח תמיד יחגרה רמות אזור מחזק החלצים: ידו. השם והטעם מכה: מעוזניה. רמז לצור והנון תחת בלוע הדגש גם כנען סוחר ויש אומרים כי יחסר מלת ארחות כנען ב בעבור מעוזניה שהוא לשון נקבה: ויאמר. השם: המעושקה. הטעם כי הון סוחרים ילקח בצור. וטעם כתים לכי אל כתים לסחור: הן. הנה ארץ כשדים והטעם על יושביה זה העם שהוא עם כשדים לא היה כמוהו וכמוהו לא היה פחד ויש אומרים מי יתן ולא היה כי הנה ממלכת אשור יסדה הטעם שהושיבה והיתה נוה לציים הם החיות קטנות שהם בארץ אף על פי שאשור הקימו ה המקימים בחוניו ל להלחם כמו שפל ו ובחן והוא בנין גבוה והכנון שוין בחוניו שב אל עם כשדים כאשר הקים בחוניו: עררו. פועל יוצא כאילו הבחונים עררו הארמונים עד ם שהתעוררו שמה ל למפלה: הלילו אניות תרשים. ההולכת בסחורה אל צור: והיה. ונשכחת צור. כמו ונשכחה וכמוהו ושבת לנביא: מלך אחד. הטעם מלכות כמוכר נכר ובנו ובן בנו כי כאחד יחשבו: כשירת הזונה. יהיה לה דיבור ומעשה: קחי. כי הזונה הנשכחה תסובב העיר והיא מנגנת אולי תזכר וכן צור תשלח ספרים אל כל סביבותיה אולי יבואו הסוחרים אליה כאשר בראשונה: והיה. הטעם בגעת זה הזמן: ושבה לאתננה. כמו אתנן זונה רמיז על הזנות: וזנתה את כל ממלכות. הטעם שיבואו אליה לסחורה: והיה

אבן עזרא

והיה · מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם : לא · יושם באוצר ולא במקום חוסן : כי ליושבים לפני יי׳ · הם גלות ירושלם בשובם בימי כורש : לאכל לשבעה · הגולה תשבע : ולמכסה · מכסה : עתיק · תקיף כמו יצא עתק מפיכם ויש שואלים והלא התורה אסרה אתנן זונה ואיך אמר הנביא כי אתנן צור הזונה יהיה קודש התשוב׳

רשי

קודם לה׳ · עתידים צדיקים לבוז אותה כשיבא מלך המשיח : לא יאצר · להיות אוצר למלכיה : ולא יחסן · לא ינחילוה לבניהם : למכסה עתיק · למלבושי נוי עתיק משובח כמו דבר עתיק : הנה יי׳ בוקק הארץ ובולקה · הרי נבואה זו פורענות לישראל לפי שנבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה לכך אמ׳

סחרה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה סחרה ואתננה קדש ליי׳ לא יאצר ב׳ בפסוק · כי טוב סחרה מסחר כסף · טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה : והארץ ה׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהר סיני וביהושע סימ׳ יג : אבל ג׳ וסימ׳ אבל תירש אמללה גפן · אמללה ארץ החפיר · לעגלות בית און יגורו · וא׳ ואבל העלזאת לא תרגז :

והיה סחרה ואתננה קדש ליהוה לא
יאצר ולא יחסן כי לישבים לפני
יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה
ולמכסה עתיק :
כד הנה יהוה בוקק הארץ ובולקה ועוה
פניה והפיץ ישביה : והיה כעם
ככהן כעבד כאדניו כשפחה
כגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלוה
כנשה כאשר נשא בו : הבוק תבוק
הארץ והבוז תבוז כי יהוה דבר את
הדבר הזה : אבלה נבלה הארץ
אמללה נבלה תבל אמללו מרום
עם הארץ : והארץ חנפה תחת
ישביה כי עברו תורת חלפו חק
הפרו ברית עולם : על כן אלה
אכלה ארץ ויאשמו ישבי בה על כן
חרו ישבי ארץ ונשאר אנוש מזער :
אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל
שמחי לב : שבת משוש תפים
חדל שאון עליזים שבת משוש
כנור : בשיר לא ישתו יין ימר
שכר לשתיו : נשברה קרית תהו
סגר כל בית מבוא : צוחה על
היין בחוצות ערבה כל שמחה גלה
משוש הארץ : נשאר בעיר שמה
ושאיה יכת שער : כי כה יהיה
בקרב הארץ בתוך העמים כנקף
זית כעוללת אם כלה בציר : המה
ישאו קולם ירנו בגאון יהוה צהלו
מים : על כן באורים כבדו
יהוה באיי הים שם יהוה
אלהי ישראל :

ויהי סחורתה ואגרה קודשא קדם
יי׳ לא יתאצר ולא יתגניז ארי ל
לדמשמשין קדם יי׳ יהי אגרה ל
למיכל למסבע ולכסו דיקר :
הא יי׳ מביז ארעא
ומסר לה לסנאה ותחפי בהתא
אפי רברבהא על דעברו על
אוריתא ויבדר ית דיתבין בה :
ויהי חילונאה ככהנא עבדא
כריבוניה אמתא כמרתה זבנא
כמזבננא יזפא כמוזפא רשא
כמאן דרשי ביה : אתבזזא תתבזז
ארעא ואתרשא תתרש ארי יי׳
מליל ית פתגמא הדין : אתאבלת
חרובת ארעא צדיאת חרובת תבל
ספו תקוף עמא דארעא : וארעא
חבת תחות יתבהא ארי עברו על
אוריתא אבטילו מועדיא אשניאו
קיימא די מן עלמא : על כן מן
קדם מומי דשקר חרובת ארעא
וצדיאו דיתבין בה על כן ספו
יתבי ארעא ואשתאר אנשא כזעיר
: אתאבלו כל שתי חמר ארי
אתפריכו גופניא אתאנחו כל חדי
לבא : בטלת חדות תופין
אתמנעת אתרגושת תקיפין פ
פסקת חדות כנורא : על ידי זמר
לא ישתון חמר יימר עתיקא
לשתוהי : איתברת קרתהון
צדיאת אחידו כל בתיא מלמיעל :
מצוחין על חמרא בשוקיא
שלימת כל חדותא גלא ביע מן
ארעא : אשתאר בקרתא צדו
ואתרגושתא בפיגור תרעין :
ארי כדין ישתארון יחידאין
צדיקיא בגו ארעא ביני מלכותא
כביעור זיתא כעוללן בתר קטף :
אינון ירמון קליהון ישבחון במימרא דיי׳ יבעון כמא דבעו על גבורן דאתעבידא להון על
ימא : על כן במיתי נהורא לצדיקיא יקרון קדם יי׳ בניסי ימא יהון מודן ומברכין שמא
דיי׳ אלהא דישראל :

בשיר ג׳ דגשי׳ וסימ׳ ימר שכר לשתיו · כל אלה על ידי אביהם · ויהיו משרתים לפני משכן דו״ה : באורים ב׳ בתרי לישני וסימ׳ גם בחלומות גם באורים · על כן בארים כבדו יי׳ · בתראה חסר :

אבן עזרא

הכתוב בתורה הוא האמת וזה שאמר ה הנביא הוא על דרך משל ואיננה זונה כלל : הנה · בוקק · כמו מריק וכמוהו גפן ב בוקק : ובולקה · כטעם מחריב׳ ואחות זאת המלה בספר ה הזה : ועוה · יהפך פניה : והיה · כל האדם יהיו שו׳ ברעה הזאת וכאשר יתחבת שנים כפין היא דרך קברה וכן הוא האדון כעבד והעבד כאדוניו : כמלוה · הוא הנותן משלו חנם : כנושה · הוא בעל ההמון ואשר הנושה בו הוא הלוקח ממון על משכונו : הבוק · מגזרת בוקק והוא שם הפועל ת מהפעלים הכפולים : תבוק · כמו יסוב וככה הבוז תבוז ואחר ש שהשם גזר זאת לא תשאר תפארת לאדם על חביריו : אבלה · הטעם על מלך אשור שהשחית ממלכות רבות : נבלה · מבנין נפעל כמו ונבקה רוח ונבכה ויתכן היות נבלה השני כמו נבול תבול מהבנין הקל : אמללו · יושבי מרום הארץ : והארץ חנפה · תורות · שקול הדעת שכל בני אדם משתוו׳ בו : חלפו חוק · כרתו כמו כליל יחלוף והחק הם חוקי השם כפי התולדת וזה הוא טעם ברית עולם : על כן אלה · חסר בית כמו כי ששת ימים ויש אומרי׳ כי תחסר מלת תחת כמו ונשלמ׳ פרים שפתינו : חרו · כמו וחרה נחשתה כמו כ כשרפו : אבל תירוש אמללה גפן · כי אין זומר ועודר : שמחי לב · כי היין ישמח לב : שבת משוש תופים · מבית המשתה : שאון עליזי׳ · כאשר ישתכרו : בשיר לא ישתו יין · בניגון כי אם לצורך כי ימר השכר ולפי דעתי שמלת ימר מפעלי הכפל כמו יקל והוא מבנין נפעל : נשברה · הטעם כל קריה שהולכים יושביה אחרי התוהו : סוגר כל בית מבוא · כי יצא כל אדם למסלות מרוב הצער : צוחה · כמו צעקה : על מקום היין : בחוצו׳ · בפרהסיא : ערבה · מגזרת ערב כמו חשכה : נשאר · ושאייה · שם מגזרת שואה והנביא אמר נשאר על דרך בן אדם להבין השומעים וכן טוב משכיהם : כי · כנוקף זית · כנוער וקרוב מטעם ונקף סבכי היער : כעוללו׳ · והטעם מעט כי אם כלה בציר ישארו עוללו׳ : המה · כל המפרשים הקדמונים דעתם כי מפרשת הנה יי׳ בוקק הארץ הוא לעתיד על מלחמת גוג ומגוג ולדעת ר׳ משה הכהן שידבר על מלך אשור ולשמחה שמנים על מות מחנה סנחריב ועדיו הוי עטרת גאות : המה · המלטים : ירונו · הרמת קול ומגזרת ותעבר הרנה : מים · ההולכים בים וכן מלת צהלו והעד צהלת הסוס : על · באורים · יש אומ׳ בגבולות וכמוהו מאור כשדים ויש אומ׳ בבקעים והראשון הוא הנכון : באיי הים · כבדו את יי׳ כי כבדו מוסף אחר עמו :

באריס ב׳ יד מ׳ ומר חס׳ בתרי ליש׳

רשי

להם לא לכם אני אומ׳ שתירשוה כי הנה הקב״ה בוקק ובולק א אתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה ישאו קולם ירונו זהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה · בוקק מריקן · ובולקה מחריבה : ועוה פניה · והגלה חשוביה עוה לשון נעויתי משמוע · תוספ׳ והיה כעם ככהן לא כשאר הולכי דרכי׳ שאדון מוליך עבדו והגבירה מוליכה שפחתה האדון נכבד והעבד נקלה הגבירה נכבדת והשפחה נקלית אבל כשהשבאי מוליך השבוי הכל שוין לפניו כקונה כמוכר בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונ׳ שמח והמוכר עצב שלא ישוב לממכרו אבל כשהשבאי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם שוים ש שהלווה אין לו מה לפרוע ו והמלוה אם לא הלוה לזה היה השבאי נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה בו לווה נופל ב בכסף ונושה נופל בכל שאר ד דברים כגון יין ושמן ותבואה ודגן כדכתיב כי תשה ברעך משאת מאומה ע״כ : הבוק תבוק · תתרוקן : הבוז תבוז · לשון בזה ושלל : נבלה · כמו והעלה נבל לשון כמש ותשות כח : אומללה · לשון שפלות כמו היהודים האמללים : תבל · היא ארץ ישראל שהיא מתובלת במצות הרבה : מרום עם הארץ · גאון עם הארץ : והארץ חנפה · כמין חניפות עושה עשב ואינה עושה קמה מראה קמת ואין חטין בקשיה : תחת יושביה · בשביל יושביה : ברית עולם · היא התורה שקיבלו בברית : על כן אלה · בעון שבועת שוא : חרו · לשון יבש וצמא בחום חורב כמו נחר מפוח : משוש תפים · שהייתם אומרים הכה ששון ושמחה : קרית תהו · כשתשבר נקראת קרית תהו : מבוא · מלבא לתוכו אים : ערבה · החשיכה : משוש הארץ · היא ירושלם : ושאיה יוכת שער · על ידי שאיית גלמוד שיהו הבתים שואין מאין יושב יוכתו השערים על ידי שדים ומזיקין : כי כה · ישארו ישראל בקרב העמים אחד בעיר ושנים ב במשפחה : כנוקף זית · המשאיר גרגרים בראש אמיר : המה ישאו קולם · לאותו המעט הנשאר תבא הטובה שנבאתי למעלה : צהלו מים · יותר ממה שצהלו על הים בגאולת מצרים : על כן באורים · תירגם יונתן במיתי נהורין לצדיקיא על שתי אורות של גאולת בבל ושל אדום ומנחם אמר אורים לשון נקעים וסעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדים בקעת כשדים וכן מאורת צפעוני נקע חור מעונתו :

מכנף

מכנף · יתכן היות טעם המה הצדיקים ובעבור שהארץ היא עגולה אמרה מכנף הארץ והטעם ממקום רחוק : צבי · פאר או מתרגום ארמית ומלת ואומ' דבר כל גוי וכן
שמענו : רזי · מגזרת ויפלח רזון בנפשם וטעם פעמים בבל רגע : בוגדים בגדו · כי כל האדם בוגדים בגד אחר בגד : פחד · ובעבור זה בא הרע לכל עם והנה כאשר
תפחד הנפש והפחת שהיא כמו בור קרובה ולכדה רגלו בפח מיד יפול : והיה · כי ארובות · כמו תלונות והטעם גזרות שמים : רעה · מגזרת תרועם וזאת הלשון ידועה
בארמית : פור התפוררה · כטעם שבר כמו שלו הייתי ויפרפרני וככה אתה פוררת בעזך ים : נוע · הטעם על יושבי הארץ שינוסו ממקום למקום ויתנודדו כמלונה כי

בוגדים ה' מל' בקריא' וסימ' ובגד בוגדים בגדו · למה תביט בוגדים · יבושו הבוגדים ריקם · ורשעים מארץ
יכרתו · אף היא כחתף : נפתחו ג' בקריא' וסי' וארבות השמים נפתחו · כי ארבות ממרום נפתחו ·
שערי הנהרות נפתחו : רעה ג' מג' ליש' בקריאה וסים' כי רעה היא · שן רעה ורגל מועדת · רעה התרועעה

מכנף הארץ זמרת שמענו צבי
לצדיק ואמר רזי-לי רזי-לי אוי לי
בגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו :
פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ :
והיה הנס מקול הפחד יפל אל-
הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד
בפח כי-ארבות ממרום נפתחו
וירעשו מוסדי ארץ : רעה התרעעה
הארץ פור התפוררה ארץ מוט
התמוטטה ארץ : נוע תנוע ארץ
כשכור והתנודדה כמלונה וכבד
עליה פשעה ונפלה ולא-תסיף קום
: והיה ביום ההוא יפקד
יהוה על-צבא המרום במרום ועל-
מלכי האדמה על-האדמה : ואספו
אספה אסיר על-בור וסגרו על-
מסגר ומרב ימים יפקדו : וחפרה
הלבנה ובושה החמה כי-מלך יהוה
צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד
זקניו כבוד : יהוה
כה
אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי
עשית פלא עצות מרחוק אמונה אמן
: כי שמת מעיר לגל קריה בצורה
למפלה ארמון זרים מעיר לעולם
לא יבנה : על-כן יכבדוך עם-עז
קרית גוים עריצים ייראוך : כי-
היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר-
לו מחסה מזרם צל מחרב כי רוח
עריצים כזרם קיר : כחרב בציון
שאון זרים תכניע חרב בצל עב זמיר
עריצים יענה : ועשה
יהוה צבאות לכל-העמים בהר הזה

מבית מקדשא דמתמן עתיד
למיפק חדוא לכל יתבי ארעא
תושבחא שמענא לצדיקיא אמר
נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לי
רז פורענות לרשיעיא אתגלי לי
ווי לאנוסיא דמתאנסין ולביזת
בזוזין דהא מתבזיז : דחלא
וכומצא ומצדא עלך יתיב ארעא :
ויהי דיערוק מן קדם דחלא יפול
לגו כומצא ודייסק מגו כומצא
יתאחד בסריגתא ארי גבורן ב
בשמיא אתעבידא וזעו יסודי ארעא
: מזוע תזוע ארעא מנוד תנוד
ארעא פירוק תתפריק ארעא :
אשתדאה תשתדי ארעא כרויא
ותהי אזלא ואתיא כארזלא
ויתקפון עלה חובהא ותפול ולא
תוסיף למקם :
ויהי בעדנא ההיא יסער יי על
חילוות תוקפא דיתבין בתוקפא
ועל מלכי בני אנשא דדיירין על
ארעא : ויכנשינונון מיכנש לבית
אסירי ויגינונון לבית עגנה ומסגי
יומין יעול דכרנהון : ויבהתון
דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין
לשמשא ארי תתגלי גבורתא דיי
צבאות בטורא דציון ובירושלם
וקדם סבי עמיה ביקר :
יי אלהי את ארוממינך
אודי שמך ארי עבדתא פרישן
מלכין דאמרתא לאיתאה ס
מלקדמין בכין איתיתא וקיימתא :
ארי שויתא קירוי פצוחין לגלין
כרך תקיף לדמחמרא בית דחלת
עממיא בקרתא ירושלם לעלם
לא יתבני : על כן יקרון קדמך
עם תקיף קרית עממין חסינין
ידחלון מן קדמך : ארי הויתא תקוף למסכן סעיד לחשיך בעידן עקא כמא דמיטמרן
מן קדם זרמית כטלל משרב כן מילי רשיעיא לצדיקיא כזרמית דשקפא בכותל כשרב
בארעא צחיא אתרגושת תקיפין תמאיך כטלל כיף מקר בארעא משלהיא כן נייח רוחא
לצדיקיא כד ימאכון רשיעיא : ויעביד יי צבאות לכל עממיא בטורא הדין

רשי

מכנף הארץ · תירגם יונתן
מבית מקדשא שהוא בסוף ארץ
ישראל במזרחה כמו שמצינו לוז
מן המערב וירדן מן המזרח
כמבא מירושלם לירדן מהלך
יום ואני אומ' לפי פשוטו שמענו
מאחורי הפרגוד שעתידין ל
להעלות זמירות מכנף הארץ ומה
הן הזמירות צבי לצדיק עתיד
להיות מצב ותקומה לצדיקים :
ואומר רזי לי וגו' . אוי לי שנגלו
לי שני רזי' רז פורענו' ורז ישועה
והרי תרחק הישועה עד שיבאו
אויבים בוזזים אחר בוזזי' אחרי'
ושודדים אחר שודדים · חמש
בגידות אמורות כאן כנגד בבל
ומדי ופרס ויון ואדום שישעבדו
בישראל לפני גאולתם ואחרי
הביזות האלה פחד ופחת ופח
עליך עשו איש הר שעיר יושב
הארץ : פחת · גומא ליפול בה
כמו שמפורש ואומר הנס מפני
הפחד יפול אל הפחת וגו' הנמלט
מחרב משיח בן יוסף יפול אל
חרב משיח בן דוד והנמלט משם
ילכד בפח במלחמת גוג : רועה
התרועעה · לשון שבר כמו
תרועם בשבט ברזל : פור
התפוררה · לשון פירורין :
כמלונה · סוכת נוטרים שבראש
האילן : צבא המרום · יפיל
שרי האומות תחלה : ואוספו ·
האומות אסיפה שהיא לרעתם
להכנים אסיר אל בור המוכן לו
מחוייבי גהנם לגהנם : וסוגרו
על מסגר · הם שבעה מדורי
גהנם : ומרוב ימים יפקדו ·
שכות ימים רבים יפקדו עליהם
וזהו שיסד הקלירי לרוב ימים
להמנות לחשוב להם חשבונות :
וחפרה הלבנה וגו' · תירגם
יונתן ויבהתון דפלחין לסיהרא
ויתכנעון דסגדין לשמשא :
עצות מרחוק אמונה אומן ·
עצות שיעצת מרחוק לאברהם
בברית בין הבתרים : אמונת
אומן · אמונה כאמנת אומן כמו
אוהל אוכל ואינו לשון פועל אלא
לשון מפעל אבויר"מינט בלע"ז :
כי שמת · הר עשו מעיר לגל :
ארמון זרים מעיר · משון שעשו
בעירך שהחריבוה יתן ארמונות
אורבן אשר לעולם לא יבנה :
מחסה מזרם · כיסוי אוהל
להציל מזרם וצל להגין מחורב
ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים
כי רוחם דומה לזרם השוטף
בקיר ומפילו : כחורב בציון ·
בעת יובש שמיבש הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים : כחורב בצל עב ·
כשהתים מתקשרי' בענן עב בימי השרב שהכל שמחים בו כן יענה שיר הצדיקים
על זמיר עריצים ומפלתן זמיר לשון לא תזמור : ועשה ה' צבאות לכל העמים ·
כשיבאו לצבא על ירושלם : משתה

השומר יחליף מקום
מלונו · וטעם וכבד כי
יבקשו להתנועע :
ולברוח ויכבד פשעם
עליהם ויפלו : קום ·
שם הפעל וככה ומלך
אלקום עמו : והיה ·
יש רבים שפירשו זה
על קדרות המאורות
והנכון שהן המלאכי'
שהן עומדים לעזור
לגוי ולהיות לגוי אחר
לשטנם וזה מבואר
בספר דניאל על כן
אמר ועל מלכי אדמה
באדמה כי מלכות ה
המלכים דבקה עם
מלכות המלאכים :
ואספו אספה · כאסיר
כאשר יובא המון ה
האסירים אל הבור
לסגור עליהם ויעזבום
ימים רבים וכן יפקדו
לתת להם מחיה :
והטעם כי תמשך זאת
הרעה ויתכן היותו
כמו ומימי רב' תפקד
וזאת הפקידה לרעה
: וחפרה · טעם
הלבנה והשמש כי הם
מושלים והנה מלכי
אדמ' יבושו גם תקדר
השמש והלבנה אז ת
תראה מלכות השם
בהר ציון אז יהיה כ
כבוד לצדיקים בשם
ויש אומרי' כי הטעם
על עובדי המאורות
ואיננו דבק בטעמי ה
הפרשה : יי' אלהי ·
דברי הנביא או כל
אחד מהזקנים : עצות
מרחוק · מימים
קדמונים והטעם דבק
עם עשית והנה נבאו
באמונה ובאה מלת
אמונה אומן כמו ש'
עזי ומעוזי כי הטעם
כמה ערים ישחתו ב
בבוא גוג ומגוג
ובדברי ר' משה הכהן
על ימי סנחריב : לגל ·
כמו עד הגל הזה ·
ארמון זרים הם הגוי'
: מעיר · מכל עיר : על
· עם עז · הנמלטים
או הרחוקים כאשר
ישמעו : כי · היתה
כי כל קריה בצורה
נלכדה ומקום הדלים
נמלט וזאת ירושלם
מחסה מזרם כי ה
האויב כמשל למים :
כי רוח עריצים · פי' מזרם : כחורב בציון · כמו בארץ ציה : שאון זרים תכניע ·
והנה חורב בצל עב כפול בטעם והנה בצל עב כאשר יסתר העב ואיננו כראוי
והנה זמיר עריצים כמו שאון זרים מגזרת זמירות : יענה · מגזרת עני והוא פועל
עומד ומגזרת לענות מפני : ועשה · בהר הזה · הוא ציון : משתה

הארץ · בתראה מלעיל : ולא תוסיף ד' בקריא' וסים' נוע תנוע ארץ כשכור · ולא תוסיף עוד לשבלם ·
עין שזפתו ולא תוסיף · ואמר עד פה תבא : יראוך ד' ג' מל' וא' חס וסים' למען יראוך כל הימים דמלכים ·
וחברו למען יראוך ללכת דדה' · קרית גוים עריצים ייראוך · ייראוך עם שמש · קדמאה חס' :
בצל י"ב בקריא' וסים' במסרה רבתא :

21

משתה שמנים. הטעם שיאכילם מאכלי׳ שמנים: ממוחים. מגזרת ומוח עצמותיו ישוקה והוא מהבניין הכבד הדגוש ואחר כן ישקם שמרי׳ מזוקקים והנה ישתכרו כטעם כי כאשר שתיתם על הר קדשי: ובלע. כמו כבלע את הקודש כטעם גלוי: הלוט. כמו וילט פניו באדרתו והנה טעמו כמו מסכה והוא כמו מכסה כמו והמסכ׳ צרה בהתכנס: בלע המות. יבלע אותם: מעל כל פנים. כי רעות גדולות עשו לכל: ואמר. דבק עם מלת עמו: ויושיענו. והוא יושיענו תמיד והנה הוא כזמן עומד: כי. יד יי׳. מכתו: ונדוש מואב. שבאו לעזור הצרים על ציון ונדוש מבנין נפעל מהפעלים השניים ה הנראים או מפעלי הכפל: כהדוש. שם הפעל מבנין נפעל ובא שורק תחת חולם כי יתחלפו מדמנה מקום הדומן: ופרש. השם ידיו בקרב מואב: השוחה. כמו מי שחו: והשפיל. גאות מואב: עם ארבות ידיו. אין לו אח וטעמו לפי מקומו ומפרשים הוציאוהו מגזרת עושה ארבות בדרך רחוקה: ומבצר. כף חומותיך כנגד מואב: השח השפיל. באה רפה וי״ו כמו כרע שכב נפל. וטעם השח כי כבר השח בבוא סנחריב: ביום. עיר עוז לנו. זאת ירושלם שהיא עוז לנו השם ישית ה החומות וחיל החומה: פתחו. אין ראוי לפתוח שערי זאת ה המדינה שיבוא בה ודור בה כי אם צ צדיקים כישראל: יצר. מי שיצרו סמוך עליך אתה השם ת תצרנו בשלום ויש אומרי׳ שיתכן להיות מלת שלום זכר גם לשון נקבה: בטחו. על כן יאמרו אבות לבנים בטחו בשם. בי״ת ביה תפרת כמשפטו: צור. חוזק לעולם כי יש בספרים שמרכיבים אלף בי״ת עם השם שהוא חצי השם במספר האותיו׳ ובספר תהלות אפרש זה בפסוק סולו לרוכב בערבות: כי השח. מפעלי הכפל כמו הקל ארצה זבולון והטעם על מדינות הגוים: ישפילנה ישפילה. כמו עזי וזמרת והטעם תמיד: תרמסנה. כל כך ישפילנה עד שתרמסנה רגל ולא רגל שר כי אם רגלי עני: פעמי. כמו רגלי כי שלש פעמים כמו רגלים: ארח. ולמה זה בעבור שאין ארח לצדיק רק אורח מישרים: ישר. ואתה השם ישר ומעגל צדיק תפלס כמו תשקול: אף. אלה דברי צדיקים שיקוו השם להראות משפטו בעולם כי הנפש מתאוה לשמך ויחסר אות למ״ד כאלו אמר לאורח משפטיך: נפשי. רעיון נפשי שאויתיך בלילה: אף רוחי בקרבי אשחרך. והנה יש לאדם נפש ורוח כאשר פירשתי בקהלת: כי כאשר. יראו משפטיך לארץ ילמדו צדק: יושבי תבל. שם מקום הישוב: יחן

משתה שמנים. שהם שבורים שיהא כוח להם כשמן יהפך להם למשתה שמרים: שמנים ממוחים. כוחים ושמנים כמוח עצמות יהיה שמרים מזוקקין מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמת גוג ומגוג: הלוט. הכיסוי: הלוט על כל העמים. המכסה את כל העמים הלוט כמו וילט פניו הנה היא לוטה בשמלה: המסכה. לשון נסיכות ושררה: בלע המות. יבסנו ויעלימנו עולמית מישראל: ואמר. עמו ביום ההוא הנה וגו׳: קוינו לו ויושיענו. היינו מקוים לו שיושיענו: כי תנוח יד יי׳. גבורתו של מקום: ונדוש. יהא נידש: תחתיו. במקומו ונדוש כמו כינוג וכרוץ הגלגל: מתבן. תבן: מדמנה. טיט וכן לדומן על פני האדמה: ופרש ידיו. ישבר ידיו וזרועותיו בספוק כפים בבכי: השוחה. השט במים: לשחות. לשוט וכן מי שחו דיחזקאל: והשפיל. המשפיל את גאותו: עם ארבות ידיו. לשון וארב לו ותירגם יונתן אשוות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלי׳ גבוהים אשוות חומות ומגדלי׳ כמו נפלו אשיותיה: משגב חומותיך. למואב הוא אומר: עיר עז לנו ישועה ישית. העיר ירושלם שהיא מאז תמיד לנו לעז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה: חיל. חומה שלפני החומ׳ הגבוהה: פתחו שערים. שלא ויבא לתוכה גוי צדיק שומר ש שמר וכפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב״ה שיקיים ה הבטחתו שהבטיח על פי נביאיו לגאלם: שומר. ממתין וכן ואביו שמר את הדבר וכן ושמר יי׳ אלהיך לך: יצר. שהיה סמוך על הקב״ה ונשען עליו בחזקה שלא זז מאמונתו בשביל שום אימה ויסורין תצור שיהא שלום כי בך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו: כי ביה יי׳. כי יש לסמוך עליו שהוא רחילא יי׳ סלע וצור מחסה עולמי: יושבי מרום. צור ורומי ואיטליא: רגלי עני. מלך המשיח שנ׳ עני ורוכב על חמור: פעמי דלים. ישראל שהיו דלים עד הנה: אורח לצדיק מישרים. אורח שתהא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה יי׳ שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו באותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב חרעו וכה פתרונו אורח צדיק ליטול שכר מישרי׳ שניהג בהן: ישר. אתה הקב״ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לו לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפ״ים בלע״ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו אתה ישר הזה או זה כך הישר בלבו להוליכו בדרך קיבול שכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכשרון: אף אורח משפטיך יי׳ קוינוך. כאשר בשינו לקיבול הטובה מאתך אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיך בעמו הרשע: לשמך ולזכרך תאות נפש. אותה נפשנו לראות שם שיבא לך מאז לעשות נקמה בצריך: נפשי אויתיך. בגלותי שדומה ללילה לעשות את אלה: אף רוחי בקרבי אשחרך. אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעי׳: צדק למדו יושבי תבל. למדים להצדיק את דינך ולהודות על מדותיך שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב: יחן

ונשמחה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ זה קוינו לו ויושיענו. נרננה ונשמחה בכל ימינו. זה היום עשה יי׳. משכני אחריך נרוצה: במו ט׳ בקריא׳ וסימ׳ כהדוש מתבן במו מדמנה. חציו שרפתי במו אש. חציו שרף במו אש.

משתה שמנים משתה שמרים שמנים ממחים שמרים מזקקים: ובלע בהר הזה פני הלוט הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים: בלע המות לנצח ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי יהוה דבר: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: כי תנוח יד יהוה בהר הזה ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במי מדמנה: ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השחה לשחות והשפיל גאותו עם ארבות ידיו: ומבצר משגב חמותיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר:

כו ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חמות וחל: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים: יצר סמוך תצר שלום שלום כי בך בטוח: בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים: כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר: תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים: ארח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תפלס: אף ארח משפטיך יהוה קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש: נפשי אויתך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו ישבי תבל:

שירו וזמן מרמן דהיא דיקר ותהי להון לקלן מחן חילא מחן דלא ישתיזבון מנהון מחן דיסופון בהון: ויסתלעמון בטורא הדין אפי רבא דרב על כל עממיא ואפי מלכא דשליט על כל מלכותא: יתינשון מותא לעלמין וימחי יי אלהים דמעתא מעל כל אפיא וחסודי עמיה יעדי מעל כל ארעא ארי במימרא דיי גזיר כן: ויימר בעידנא ההיא הא אלהנא דין די סברנא ליה ויפרקיננא דין יי דהוינא מסברין למימריה נבוע ונחדי בפורקניה: ארי תתגלי גבורתא דיי בטורא הדין ויתדשון מואבאי באתרהון כמא דמידש תיבנא בטינא: ויפריס מחת גבורתיה ביניהון כמא דמפריס שיטא למישט וי וימאיך יקריה עם אשוות ידוהי: וכרך תקוף כרכי עממיא יסגר ירמי ימטי לארעא עד עפרא: בעידנא ההיא ישבחון תושבחתא חדתא בארעא דבית יהודה קרית תוקפא לנא פורקן יתשם על שורהא ורחמין: פתחו תרעיא וייעול עמא זכאה דנטרו אוריתא בלבב שלם: בלבב שלם נטרו שלמא שלמא יתעביד להון ארי במימרך אתרחיצו: אתרחיצו על מימרא דיי לעלם ולעלמי עלמיא בכן תתפרקון במימר דחילא דיי תקיף עלמיא: ארי אמאיך יתבי רומה קריא תקיפא ימאכינה וירמינה עד ארעא ימטינה עד עפרא: ידושינה ריגלין רגלי צדיקיא פרסת ענותניא חשיכי עמא: אורחות צדיקיא כיונן אף עובדי אורחת צדיקיא תתקן: אף לאורח דינך יי סברנא לשמך ולדכרנך חמדת נפשנא: נפשי מחמרא לצלאה קדמך בליליא אף רוחי במעי מברכא לך ארי כמא דדינך תקין לארעא קושטא יתאלפון למיעבד דדיירין בתבל:

כמו פי אתחנן לו. כי תלך במו אש לא תכוה. לירות במו אפל. ואניעה עליכם במו ראשי. אאמיצכם במו פי. ותבוא חיה במו ארב דאיוב. קדמ׳ במי כתיב וקרינן כמו: בקרבי י״א וסימ׳ נכסר בהושע סימנט׳:

רמה ג׳ לעיל בקריא׳ וסימ׳ פן יאמרו ידינו רמה · רבה קרני בי״י · רבה ידך בל יחזיון : יחיו ז׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ ט׳ : קצוי ארץ ג׳ וסימ׳ יספת לגוי י״י יספת · נוראות בצדק תעננו · כשמך אלהים כן תהלתך ·

יֻחַן רָשָׁע בַּל־לָמַד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה׃
יְהוָה רָמָה יָדְךָ בַּל־יֶחֱזָיוּן יֶחֱזוּ וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת־עָם אַף־אֵשׁ צָרֶיךָ תֹאכְלֵם׃ יְהוָה תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם לָנוּ כִּי גַּם כָּל־מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנִים זוּלָתֶךָ לְבַד־בְּךָ נַזְכִּיר שְׁמֶךָ׃ מֵתִים בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל־זֵכֶר לָמוֹ׃
יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָה יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל־קַצְוֵי־אָרֶץ׃
יְהוָה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ מוּסָרְךָ לָמוֹ׃ כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן הָיִינוּ מִפָּנֶיךָ יְהוָה׃ הָרִינוּ חַלְנוּ כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ יְשׁוּעֹת בַּל־נַעֲשֶׂה אֶרֶץ וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃
לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דְּלָתְךָ בַּעֲדֶךָ

יְהַבְתָּא לְהוֹן אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָא אִם יְתוּבוּן לְאוֹרָיְתָךְ וְלָא תָבוּ כָּל יוֹמִין דַהֲווֹ קַיָימִין יַעַבְדוּן קְשׁוֹט עַל אַרְעָא הֲווֹ שַׁקְרִין אַף אִינוּן לָא יֶחֱזוּן בְּתוּשְׁבַּחַת יְקָרָךְ יְיָ׃ יְיָ כַּד תִּתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתָּךְ לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָךְ לָא יְנַהַר לְסַנְאֵי עַמָּךְ יֶחֱזוּן רַשִׁיעַיָא וְיִבְהֲתוּן פּוּרְעֲנוּת עַמָּא תַּחְפִּינוּן אַף אֶשָּׁתָא לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ תְּשֵׁיצֵי׃ יְיָ תַּתְקִין שְׁלָמָא לַנָא אֲרֵי בְּכָל עִידָן חֲסִינְנָא מֵחוֹבָנָא אַתְּ עֲבִיד עִמַּנָא׃ יְיָ אֱלָהַנָא שַׁלִּיטוּ בָנָא עַמְמַיָא לְמֶהֱוֵי עֲלָנָא רִיבוֹנִין בַּר מִנָךְ בְּרַם בְּמֵימְרָךְ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בִּשְׁמָךְ אֲנַחְנָא מוֹדַן׃ אִינוּן פָּלְחִין לְמֵיתִין וְלָא יֵיחוּן לְגִבָּרֵיהוֹן וְלָא יְקוּמוּן בְּכֵן כַּד תַּסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן וּתְשֵׁיצֵינוּן וּתְאוֹבֵיד כָּל דָּכְרָנֵיהוֹן׃ אִתְגְּלֵיתָא לְכַנְשָׁא מְבַדְּרֵי עַמָּךְ יְיָ אַף עֲתִיד אַתְּ לְקָרָבָא גָלְוָתְהוֹן לְאִתְגְּלָאָה בִּגְבוּרְתָּךְ לְרַחָקָא כָּל רַשִׁיעַיָא לְגֵהִנָם׃ יְיָ בְּעָקָא הֲווֹ דְכִירִין לְדַחַלְתָּךְ בְּעָקְתְהוֹן הֲווֹ מַלְפִין אוּלְפַן אוֹרָיְתָךְ בַּחֲשַׁי׃ כִּמְעַדְּיָא דִמְטָא דִבְעִידָן מֵילְדָהּ זָיְעָא וּמְצַוְחָא בְּחֵיבְלָהָא כֵּן הֲוֵינָא מִן קֳדָם דְּחַבְנָא קֳדָמָךְ יְיָ׃ אוֹחֵתְנָא עָקָא כִּמְעַדְּיָא דְכַ[...]א דְעִידַן מֵילְדָהּ קְלִיל בְּרוּחָהּ פּוּרְקָן לָא אַיְתִיאוּ אַרְעָא לָא עֲבָדוּ אַף פְּרִישָׁן לָא יָכְלִין לְמֶעְבַּד דְּדַיְירִין בְּתֵבֵל׃ אַתְּ הוּא מְחֵי מֵיתִין גַּרְמֵי נִבְלָתְהוֹן אַתְּ מְקִים יֵיחוּן וִישַׁבְּחוּן קֳדָמָךְ כָּל דַּהֲווֹ רְמַן בְּעַפְרָא אֲרֵי טַל נְהוֹר טַלָּךְ לְעָבְדֵי אוֹרָיְתָךְ וְרַשִׁיעַיָא דִי יְהַבְתָּא לְהוֹן גְּבוּרָא וְאִינוּן עֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ לְגֵהִנָם תִּמְסַר׃ אִיזִילִי עַמִּי עֲבִיד לָךְ עוֹבָדִין טָבִין דִיגְנוּן עֲלָךְ בְּעִידַן עָקָא

קדמא ארץ מלעיל : וארץ ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וארץ רפאים תפיל · כי הנני ברא שמים חדשים · שמים לרום וארץ לעמק · וכל שמים וארץ דבנו׳ :

רשי

יחן רשע כל למד צדק · וכיש לך לחון את עמו הרשע אמר דר בין שני צדיקים ולא למד צדק ובארץ נכוחות ירושלים ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית : וכל יראה גאות יי׳ · לא חשב בעיניו גדלך וגאותך ובל יראה לשון רגילותו תמיד לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב : ע׳ רמה ידך וגו׳ · ראיתי מדרש אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים או על דיקדוק הלשון או על סדר המקראו׳ והוזרכתי לבאר אותה על אופני סדרה ומדרש אגדה יש שמבקש הנביא שלא יראו האומות בטובתו של הקב״ה בהיטיבו לישראל אמר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה את׳ הלשון שאין כתוב כאן הרימה ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבת כיוצא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה כמו הנה קמה אלומתי וכמו הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה יי׳ כשתלקה יד גבורתך מעל צריך בל יראו גבורתך כי ראו דרכם שלוה בבקשה ממך יחזו ויבושו קנאת עם בטובה שתיטיב לעמך אף בעצמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האש : תשפת · תכין וכן שפות הסיר וכן לעפר מות תשפתני ויש לפתור את כולן לשון שימה ת תשית שלום לנו : כי גם מעשינו · הרעים פעלת לנו כנגדם לקחנו מידך בכל ח חטאותנו : בעלונו · נעשו לנו אדונים ונגשונו : זולתיך · ידבר שלא כרצונך דרוש לאהי׳ אחרים לעבור על תורתך ואנחנו לבד בך הזכרנו ולא נזכיר שם שהותו באל אחר אלא בו לבדו · שמך שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים : מתים בל יחיו · יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעי׳ האלה לעולם הבא והרפאים האלה שריפו ידיהם מתורתך בל תהי להם תקומה : לכן פקדת ותשמידם · הלא פקדת עליהם כבר ותשמידם באמרי פיך כענין שנ׳ כי מחה אמחה את זכר עמלק : יספת לגוי · לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ומשבחין לפניך על כל הטובה מה שאין כן מנהג עמו ועל כן ריחקת מלפניך כל׳ שאר קצוי ארץ הרי בטובתם כך שטים ישראל לפניך קילוס וכבוד ובצר להם יי׳ בצר פקדוך אינם מהרהרים אחר מדותיך : צקון לחש · שפך שיח ותפלה : מוסרך למו · בהיות מוסר יסוריך בא עליהם וכך היא תפלתם כמו הרה תקריב ללדת וגו׳ כך היינו מפניך רואין אנו צרות מתחדשות וסבורים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה לפי שאנו מובטחים ליגאל מתוך צוקה וצרה כיולדת זו : מפניך · מפני גזירותיך : הרינו חלנו · חיל כיולדה כאילו ילדנו כאילו קרובים אנו ליגאל והוא רוח ואין ישועה : ישועות בל נעשה בארץ · בכל שבלינו וצרותינו אין אנו מביאים לנו ישועה : ובל יפלו · ואין נופלין בני עשו שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן תירגם בל יפלו לשון ונפלינו אנו ועמך אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא : יחיו מתיך · למעלה התפלל שלא יחיו הרשעים וכאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון נבלות עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים בל יקומו אבל אלו יקומון : הקיצו ורננו · כל זה יאמר להם הקב״ה הקיצו ורננו לשון ציווי הוא זה : כי טל אורות טלך · כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור : וארץ רפאים תפיל · ולארץ ולעפר תפיל את ארץ רפאים שריפו ידיהם מתורתך רפאים תפיל לפי שאמר ובל יפלו יושבי תבל חזר ואמר אתה הפילם כי אין בצדקותנו כדי להפילם : לך עמי בא בחדריך · תשובה זו השיבוהו לנביא לך עמי בוא בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · ד״א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש ר׳ תנחומא : וסגור דלתיך בעדיך · תירגם יונתן עבד לך עובדין טבין דיגנון עלך ור׳ תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלא תהרהר אחר מדת הדין :

אבן עזרא

יחן · מפעלי הכפל כמו על כמון יוסב והנה הטעם כי השם יחן על הרשע והוא לא ילמד צדק והטעם שיצריך לו אולי ילמוד : בארץ נכוחות · במקום שיש שם יושר יעשו עולה נכוחות מגזרת נכח כמו טובים ונכוחים ולא ישים לב לראות גאות השם : יי׳ · הטעם אחר שידך רמה והם לא יחזיון יחזו שיקנאו לעמך ויבושו ותאכל האש צריך ויש אומ׳ יחזו קנאתך בכלם והוא רחק כ בטעם אף אש צריך : יי׳ תשפות · תעריך כמו שפו׳ הסיר שפות : כי · תמיד אתה עשית לנו מה שלא נדע א אנחנו לעשותו : יי׳ · כי גם אנחנו עבדנוך כאשר בעלונו היו א אדונינו כמו כסף · ישיב לבעליו והעפ״כ היינו מזכירים שמך · וטעם לבד בך כי אתה עזרתנו כאילו אמר אין עזר כי אם בך על כן יכולנו להזכירך : מתים · ואלה האדונים שבעלונו הנם מתים : יספת · כל מה שיספת ליסר עמך פעם אחר פעם הודו כבודך ואם הרחקתם ממקומם : יי׳ · בצרתם פקדוך צקון לחש הנו״ן נוסף כנו״ן אשר לא ידעון והיא מלה זרה והיתה ראויה להיותה יצקו לכן באה חסרת פ״א הפעל כמו והיום רד מאד והטעם כמו · ולפני יי׳ ישפך שיחו והטעם מוסרך שהיו אומרים בלחש המוסר שהיית מייסר אותם : כמו הרה · פי׳ מוסרך : תקריב · עצמה ללדת : הרינו חלנו · ורוח וכן ילדנו והטעם כי לא היה בנו כח ל להנצל וזה הוא ישועו׳ לא נוכל לעשות : בארץ · חסר בית כמו כי ששת ימים : ובל יפלו · יש אומ׳ שהוא חסר אל״ף ואמרו ויפלו מאד בעיניהם ואין ויפלו שם כי אם כמשמעו כאשר אפרש ולפי דעתי שלא נוכל שלא יפלו : יחיו · רק מתיך הכ״ף לנוכח השם הם יחיו ולפי דעת הכל שזה רמז לתחיית המתים ויש אומרים שהוא הפך מתים בל יחיו כי הנה אדונינו מתו ואנחנו שהיינו חשובים כמתים היינו חיים : נבלתי · היו״ד סימן הנביא כי הוא מישראל וכן הוא יחיו מתיך ומתי נבלתי יקומון כאילו קול יש עמו לאמר הקיצו כי טל אורות טל עם אורה הוא טלך והכ״ף לנוכח השם ויש אומרים כי אורות צמחים כמו ללקט אורות והם צמחים יכבו כנגד השמש והירח : וארץ · כפתח הוי״ו להורות על ה״א הדעת הנעדר והארץ תפיל הרפאים מתכם כנפל אשת ויש אומרים אתה לבדך החיית מתיך כי תולדת הארץ להפיל המתים בתוכה : לך עמי בוא בחדריך · על דעת רבי משה הכהן שיסגרו בירושלם מפני סנחריב :

חבי

חבי. יש אומרים כי בא כדרך בעלי ה״א באחרונה כי ימצא עם׳ לשון נקבה כמו וחטאת עמך ורבי יהודה המדקדק נ״ע אמר כי חבי שם על משקל שבי והראשון הוא האמת: כי• יוצא ממקומו• הגזרות היוצאות מלפני השם: את דמיה• הם החללים הנקברים בקרבה: ביום• באותם הימים זאת הפקידה כמו הכתובה למעלה: לויתן• הוא התלוי ונקרא בריח בעבור שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה: ועל לויתן• גם הוא בים והוא צורת נחש כי גם צורת נחש בים ועקלתון שם התאר והתנין הוא הגדול אשר בים ויש אומרי׳ כי לויתן נחש בריח גם עקלתון שם ביבשה והטעם על מלכי הארץ והתנין הוא מלך מצרים כאשר הוא כתוב בספר יחזקאל ויש אומרים מלך צור והיסר בעיני ר׳ משה הכהן שהוא רמז מבחר כל גבורי חיל ונגיד ושר: ביום חמר• תירוש כמו תשתה חמר והטעם שתתן פרי הרבה: ענו• כגון קול ענות: לה• לציון ומלת ענו למנגנים וכבר הזכיר הנביא שיהודה נטע שעשועי השם: אני• נוצרה• על השכינה שהיא בציון: לרגעים אשקנה• משל לנבואה שלא תפסוק: פן יפקד עליה• אמר ר׳ יונה המדקדק כי פן כמו לא ויוד יפקוד תחת אל״ף כית׳ המדבר וכמו ארח חיים פן תפלס והטעם על כל העמים אפקד בלתי עליה ויאמר ר׳ יצחק בן שאול נ״ע כי יפקד כמו לא נפקד ממנו איש והוא דבק עם לרגעים אשקנה פן יבול עלית כל אחד מעליה כמו נובלת עליה ויאמר ר׳ משה הכהן פן יפקד עליה האויב אצרנה לילה ויום והוא היסר בעיני: חמה• יש אומ׳ כי גם אלה דברי השם והטעם אין לי חמה רבה: מי יתנני• כדרך בן אדם דבר הכתוב ויחסר בי״ת כמו כי ששת ימים וכן הוא מי יתנני בשמיר ובשית שיש בכרם והטעם על הרשעים וביום מלחמתי בכרם: אפשעה בה• כמו כי כפשע: אציתנה• אבעירנה כמו למה הציתו עבדיך: או יחזק• יש׳ במעוזי אז לא אלחם עם יש׳ כטעם היה השם כאויב. וטעם שלום פעמים ולא עם אומות העולם בשבילם ויאמר ר׳ משה הכהן כי פירושו כן זה שאומר לא אומר אותו בחמה שיש לי: מי יתנני. כמו מי יתן לי וכמוהו כי ארץ הנגב נתתני מי יתן לי השמיר והשית בכרם והטעם אם לא יסורו ישראל הרשעים מהם אהרג הכל: או יחזק במעוזי. אז ישרש יעקב. ולפי דעתי כי חמה אין לי אינכו דברי השם ואל תתמה כי בספר הזה רבים כאלה והנה עד קרוב הרינו חלינו יחיו מתיך ואלה דברי איש יהודה אחר שהשם אמר אני יי׳ נוצרה לרגעים פן יפקד עלינו אמרו אין אנחנו מדברים בחמה שאם יבוא האויב לשום הכרם שמיר ושית הייתי הורג את עצמי כמו והיה יחזקאל לכם ואת שמואל כאשר עשה ביום הזה והנה במלחמה דבק עם מי יתנני או יחזק השם שיתן לי עוז ברית שיהיה השם בשלום עמי גם האויב אז ישרש יעקב והוצרכתי לפירוש הזה בעבור מלת יעשה שלום לי כי השם עושה שלום לבדו: הבאים• בימים הבאים ויחסר בי״ת כאילו אמר בהבאים ויש אומרים כי טעמו הבני׳: ישרש• ותאמר פרמיה: תנובה• פרי: הכמכת• זאת הפרשה על גלות שמרון והעד האחרים: מכהו• הוא אשור: הרוגיו• הם הכנענים הנהרגים בקחת ישראל את ארצם והטעם כי השם לא הכה ישראל כמכות אלה הנזכרים: בסאסאה• רובי המפרשים אמרו שהוא מגזרת סאה והטעם מדה והיא מלה כפולה כמו ירקרק מטלטלך• הה״א תריבנה על הכה אחר כן כי עיר בצורה: בשלחה• יש אומ׳ כי היא השחיתה עצמה בכלי מלחמתה כמו ובעד השלח יפלו והנכון שהוא מגזרת שלחיך והעד ביום קדים והנה הוא כן כמדה שמדדה לנפשה כי מריבה עשתה אפילו עם אנשי כפריה והם שלחה על כן הגה השם אותה כמו אשר הוגה מן המסילה והנה הה״א תחת יוד המורם כמו ידו הדיה: ביום קדים• רוח מזרחית: לכן בזאת יכופר עון יעקב• והטעם שלא יבוא לו רע כי עון יעקב רע והנה הטעם שתהיה הגזרה בטלה אילו היו מבטלין ע״ז: הסיר

חבי• התחבאי מעט עד יעבר זעם כי אמת אפקד על שוכאיך: כי הנה יי׳ יוצא וגו׳• ממדת הדין למדת רחמי׳: יושב הארץ• הוא עשו והר שעיר: על הרוגיה• שהרגו בישראל: על לויתן נחש בריח וגו׳• תירגם יונתן על מלכא דאיתרברב כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דאיתרברב כסנחריב מלכא תנינא• בריח לשון פשוט כבריח הזה לפי שהיה ראשון• עקלתון לשון כפול לפי שהוא שני• ואומר אני לפי שאלו שלש אומות חשובות מצרים ואשור ואדום לכך אמ׳ על ג׳ו כמו שאמור בסוף הענין ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים מארץ מצרים ועל שם שנמשלו האומות כנחשים הנושכין• לויתן נחש בריח הוא מצרים• לויתן נחש עקלתון הוא אשור• והרג את התנין אשר בים הוא צור שהוא ראש לבני עשו והיא יושבת בלב ימים וכן כתיים קרואים איי הים והן רומיים: ביום ההוא• בעת הגאולה ישירו לישרא׳ זו היא כרם חמר הוציאה יינה הטוב• חמר וויינוש בלע״ז: אני יי׳ נוצרה• בעת הגלות: לרגעים אשקנה• מעט מעט אני משקה אותה כוס פורענו׳ הבאה עליה כן אפקוד עליה בבת אחת ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם עונות שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם: חימה אין לי• אין לי פה להגביר חמתי על האומות לפי שאף ישרא׳ חוטאין ומדת הדין מקטרגת: מי יתנני שמיר שית במלחמה• בבני מלחמתי והוא עשו מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שישובו ישרא׳ בתשובה והיא נותנת אותי שמיר ושית בבני מלחמ׳ אפשע פשיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרו׳ ונוספו על עונם ואציתם יחד כן תירגם יונתן על האומות ורבו׳ ז״ל פירשו על ישר׳ המושב על הכרם חמה אין לי בכל הכעסי׳ שהכעיסתני הכרם הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לבער׳ מפני מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כימים שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופושע בכרם ואציתנה יחד: או יחזק במעוזי• או לשון אם כמו או נודע כי שור נגח הוא אם יחזק עמי במעשי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי אז יעשה שלום לי להכיח דעתי ואפי׳ ממתקשקשת בי על שאיני נוקם בבני ואנקם בהם: שלום יעשה לי• ממדת הדין שלא תוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו: הבאים ישרש יעקב• הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב בבו ופרחו שם עד מלאו פני תבל תנובה: הכמכת מכהו הכהו• הראיתם בגבורתי שכמכת המכה יעקב הכתיו הם טבעם במים ואני טבעתים במים יש תמיהות שהם מתקיימות כגון זו וכגון הנגלה נגליתי אל בית אביך הראה אותה מה המה עושים: אם כהרג• ישרא׳ שהיו הרוגין של פרעה הורג פרעה ועמו: בסאסאה• באותה מדה בשלחה תריבנה• כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה: הגה ברוחו הקשה• הגה דיבר בדיבורו הקשה: ביום קדים• ביום ויולך יי׳ את הים ברוח קדים עזה: לכן• גם עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל כמאז: וזה

יעבור ז׳ מל׳ וסימ׳ חבי כמעט רגע עד יעבור• וסלעו מבגור יעבור• ומאלהי משפטי יעבור• ירדפם יעבור שלום חקנתן ולא יעבור• כדתי פרס ומדי ולא• קימו וקבלו והיהודים: לרגעים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ אני יי׳ נצרה• חרדות ילבשו על הארץ ישבו• וחרדו לרגעים איש לנפשו• לרגע׳ תבחננו: יכפר ד׳ וסימ׳ נכסר בסדר מסעי:

חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד־יַעֲבוֹר־זָעַם: כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד עֲוֹן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְּתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ:

כז בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם: בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ: אֲנִי יְהוָה נֹצְרָהּ לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה וָיוֹם אֶצֳּרֶנָּה: חֵמָה אֵין לִי מִי־יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד: אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי: הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה: הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג: בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב

אִטְמַר כִּזְעֵיר זְמַן עַד דְיַעְדֵי לוּט: אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְלֵי מֵאֲתַר שְׁכִנְתֵּיהּ לְאַסְעָרָא חוֹב יָתֵיב אַרְעָא עֲלוֹהִי וְתִגְלֵי אַרְעָא עַל דַם זַכַּאי דְאִתְשְׁדֵיד בָּהּ וְלָא תְכַסֵי עוֹד עַל קְטִילָהָא: בְּעִידָנָא הַהִיא יַסְעַר יְיָ בְּחַרְבֵּיהּ רַבְתָא תַקִיפְתָא וְחַסִינְתָא עַל מַלְכָא דְאִתְרַבְרַב כְּפַרְעֹה מַלְכָּא קַדְמָאָה וְעַל מַלְכָּא דְאִתְגָאֵי כְּסַנְחֵרִיב מַלְכָּא תִנְיָנָא וְיִקְטוֹל יַת מַלְכָּא דְתַקִיף כְּתַנִינָא דִי בְּיַמָא: בְּעִידָנָא הַהִיא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְהִיא כִּכְרַם נְצִיב בְּאַרְעָא טָבָא שַׁבַּחוּ לַהּ: אֲנָא יְיָ נָטַר לְהוֹן קְיָם אֲבָהַתְהוֹן וְלָא אֵישֵׁיצִינוּן אֱלָהֵא בִּזְמַן דְאִינוּן מַרְגְזִין קֳדָמַי אֲנָא מַשְׁקֵי לְהוֹן כּוֹס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן אֱלָהֵא חוֹבֵיהוֹן גַרְמִין לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן כְּבַר לֵילֵי וִימָם מֵימְרִי מְגִין עֲלֵיהוֹן: הָא גְבוּרָן סַגִי קֳדָמַי הֲלָא אִם יְשַׁוּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲשַׁלַח רוּגְזִי וְחֵמְתִי בְּעַמְמַיָא דְמִתְגָרַן בְּהוֹן וְאֵישֵׁיצִינוּן כְּמָא דִמְשֵׁיצֵי אֶשָׁתָא הוֹבָאִי וּבוּר כַּחֲדָא: אִם יִתְקְפוּן בְּפִתְגָמֵי אוֹרַיְתִי אִתְעֲבֵיד שְׁלָמָא לְהוֹן מִכְּעַן שְׁלָמָא יִתְעֲבֵיד לְהוֹן: יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גַלְוָתֵיהוֹן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן תַּמָן יִתְיַלְדוּן דְבֵית יַעֲקֹב יִפְשׁוּן וְיִסְגוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְיִמְלוֹן אַפֵּי תֵבֵל בְּנֵי בְנִין: הַכְמַחְתָא דַהֲוָה מָחֵי מַחוֹהִי אִם כִּקְטוֹל קְטִילוֹהִי יִתְקְטִיל: בִּכְסָאתָא דַהֲוֵיתָא כָּאֵיל בָּהּ יְכִילוּן לָךְ דַהֲוֵיתָא שָׁלַח וּמְעִיק לְהוֹן מַגֵי עֲלֵיהוֹן בְּמֵילָא מַתְקִיף עֲלֵיהוֹן בְּיוֹם לוּט: בְּכֵן בְּרָא יִשְׁתְּבְקוּן חוֹבֵי בֵית יַעֲקֹב

וזה כל פרי הסר חטאתו בשומו כל אבני מזבח כאבני גר מנפצות לא יקמו אשרים וחמנים: כי עיר בצורה בדד נוה משלח ונעזב כמדבר שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה: ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עשהו ויצרו לא יחננו: והיה ביום ההוא יחבט יהוה משבלת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלם:

הוי עטרת גאות שכרי אפרים וציץ נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים הלומי יין: הנה חזק ואמץ לאדני כזרם ברד שער קטב כזרם מים כבירים שטפים הניח לארץ ביד: ברגלים תרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים: והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה:

ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו: ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה: וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה

ודין כל עובדי אסטיורת חובוהי בשויותיה כל אבני איגורא כאבני גיר מנפצן לא יתקיימון אשיריא וחניסניא: ארי קרתא דהות כריכא בלחודה תתיב תהי מטלטלא ושביקא כמדברא בה יגיחון צדיקיא ויבזון ית נכסהא ויסופון משריתהא מלמיפק: יתקצר חיליהון ויבהתון בעובדיהון יתברון נשיא עלן לבית רחלתהון ומלפן יתהון ארי לא עם סוכלתן אינון על כן לא ירחם עליהון דעבדונון ודברינון לא יתוס עליהון: ויהי בעידנא ההוא יתרמון קטלין קדם יי מכיף נהרא פרת עד נחלא דמצרים ואתון תתקרבון חד לחד בני ישראל: ויהי בעידנא ההיא יתקע בשופרא רבא וייתון דיגלו לארע דאתור ודאטלטלו לארע דמצרים ויסגדון קדם יי בטורא דקודשא בירושלם: ווי דיהיב כתרא לגיותנא טפשא רבא דישראל ויהיב מצניפתא לרשיעי דבית מקדשא תושבחתיה די על ריש חילא שמינא כתשי חמר: הא מחן תקיפן וחסינן אתיין מן קדם יי כזרמית ברד בעל עול רוח כזרמית מיין תקיפין שטפין כן יתון עליהון עממיא ויגלונון מארעהון לארעא אוחרי בחוביא די בידיהון: ברגלין יתדש כיתרא דגיותנא טפשא רבא דישראל: ויהי דיהיב מצניפתא לרשיעיא דבית מקדשא תושבחתיה די על ריש חילא שמינא כביכורא עד לא קיטא דאם יחזי דחזי יתה כאילו היא בידיה יבלעינה: בעידנא ההיא יהי משיחא דיי צבאות לכלילא דחדוא ולכתר דתושבחא לשארא דעמיה: למימר קשוט דין לדיתבין בבית דינא למידן דין דקשוט ולמתן נצחנא לדנפקין בקרבא לאתבותהון בשלם לבתיהון: ואף אילין בחמרא רוו ובעתיקא אסתלעמו כהנא וספר רוו מן עתיק אסתלעמו מן חמר טעו מן עתיק אתפניאו בתר מיכל בסים

משלח ג' בקריא וסימ' נוה משלח ונעזב. והיה כעוף נודד. ונער משלח מביש אמו: לאחד ולאחד ז' פתחין וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סי' ט': לאדני ז' וד"א כתיב כן וסימ' ויאמר אל נא יחר לאדני דשלשים. ויאמר אל נא יחד לאדני דעשרה. הנה חזק ואמיץ לאדני. וארור נוכל ויש בעדרו. לאדני אלהינו הרחמים

והסליחות. זרע יעבדנו יספר לאדני. נפשי לאדני משמרים לבקר: וגם ג' רפ' בסיפרא וסימ' וגם הוא חכם ויבא רע. וגם אלה ביין שגו. וגם מהם אקח לכהנים:

רשי

וזה כל פרי. הטוב לו להסיר חטאתו אם ישים כל אבני מזבחות במותיו כאבני גיר מנופצות מדוקדקות וכן ונפץ את עולליך וכן ונפצתים איש באחיו גיר מין צבע הוא: לא יקומו אשרים וחמנים. למען לא יקיימו להם ע"ז: כי עיר בצורה בדד. כי בעשותם זאת עיר בצור' של עשו תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושביו ונעזב כמדבר: שם ירעה עגל. אפרי' ירעשו שקרוי עגל שנאמ' כעגל לא לומד: וכלה סעיפיה. ענפיה: ביבש קצירה. קצירי פרטיה כמו תשלח קציריה ועשה קציר כלומ' כשתכלה זכות מעט שבידה של אדום שכיבד את אביו אז תשברנה סעיפיה: נשים באות מאירות אותה. עם חלש כנשי' ידליקוה כך תירגם יונתן מאירות כמו לא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מחמת ש שהענפים יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר מלקטות כמו אריתי מורי וארוה כל עוברי דרך השיב לו דונש והלא כת' ביבש קצירה וכשענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו ש אסרו לקבל מהן צדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבבא בתרא פ"ק לית ליה ביבש קצירה תשברנה: יחבט יי'. תירגם יונתן יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו חיבוט ולקיטה נופלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותן מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנ' יתקע בשופר גדול: משבולת הנהר. הם האובדים בארץ אשור: ועד נחל מצרים. הם הנדחים בארץ מצרים: הנהר פרת. הם בני אשור היושבים על פרת: עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבט אותם כחובט זית': ואתם תלוקטו. מן הגליות: לאחד אחד. המוצא אחד מכם יביאהו מנחה: האובדים בארץ אשור. לפי שנפוצו מארץ רחוקה לפני' מן הנהר סבטיון קראם אובדים: שכורי אפרי'. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמ' מיא דדימסית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטי': וציץ נובל צבי תפארתו. משב מטע תפארתו יהי ציץ הפרח שלו נובל הם תאני' המתקלקלות כמו ששנינו בברכו' על הנובלות ופירשו רבותינו בושלי כותרא ציץ כן כדמתרגמינן ויצץ ציץ ואניץ כן אמר כטושים על ראש גיא שמני' היא כנרת שפירותיה מתוקי' ושם הם הולמי' עצמ' ביין: הלומי יין. כתושי חמר ויש עוד לפתור צבי תפארתו אשר על וגו' צבי תפארת שעל ראש עטרת השבטי' המשוחין בגאות ראשי שמנים כמו שנאמ' ראשי שמנים ימשחו גיא לשון גאוה כמו מואב גא מאד ואותו הציץ הוא לפני כבוכת נובל תהיה כבכורה וגו' הלומי יין כך קוראן על שם שכרותן שנ' בהם השותי' במזרקי יין: הנה. יש רוח חזק ואמיץ לי' שהוא כזרם ברד ושער קטב מרירי: הניח לארץ ביד. יניחהו על ארצם בידו החזקה ויפיל הנובלות מן התאנים: כביכורה בטרם קיץ. כבישולה של תאנת ציץ נובל: בטרם קיץ. עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך וישקד על הרעה ויביאה עלינו: ביום ההוא. כהתם הפושעים: יהיה יי' צבאות לעטרת צבי. לצדיקים הנשארים בה: ולרוח משפט. והיה הקב"ה להורות משפטו: ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: וגם אלה. יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בם: שגו ברואה. הלעיגו בדברים הנביאים וי"ת במאכל מעדני' שראוהו עונג להם

אבן עזרא

הסיר. שם הפעל: מזבח. של הבעלים: גיר. כמו סיד: מנופצות. ככלי יוצר תנפצם משוברות ולא יקומו יעמדו: כי. בדד. היא והיא שמרון: סעיפיה. כמו על שתי הסעיפים והטעם על ערי הפרזות: ביבש קצירה. כמו וטל ילין בקצירי: תשברנה. הפארות שהם קטנים מהקציר: מאירות. יש אומרים מגזרת אריתי מורי והטעם לוקטות והטעם אפילו הנשים שאין להם כח ויש אומרי' שמאירות כמו מבעירות והטעם כי יהיו לעצים וזה הנכון וכמוהו ולא תאירו מזבחי חנם: והיה. באותם הימים: יחבט. כמו כי תחבט חובט חטים על כן תלוקטו והטעם כי ישאר מעט מרוב: והיה. הטעם אז יבקשו כל בני א אפרים הנדודי' לשוב אל ירושלם כי ראו כי מלכותם אבדה: הוי. שכורי אפרי'. שהיו השרים מתעסקי' ביין: צבי. כמו לצבי ולכבוד. וטעם עטרת על המלוכה: ראש גיא שמנים. ראש שמנים כמו ראשי ב בשמים וכל כך היו רבי' עד שסב גיא כמו ונסב בגיא ויש אומ' כמו גיא מאד בהוא חסר הא"ל: הלומי יין. כמו הלמוני בל ידעתי: הנה חזק. תואר ליום או לחיל: שער קטב. והכ"ף הראשון מוסף אחר וכן הוא כשער קטב כמו אהי קטבך שאול: הניח לארץ. הטעם כי השם הוריד אלה ה הזרמי' והניחם לארץ בידו החזקה: ברגלים. עטרת. באה מלת יחיד והטעם רבות וכמוהו רבים: והיתה ציצת נובל. כאלו אמר זה הציץ שיהיה נובל כמו בת בבל ה השדודה או ציצת עלה נובל והוא הנכון: כביכורה. היא התאנה הבכורה בטרם בא פרי הקיץ: ביום. והנה זה הפך צבי. עטרת אפרי' כי תראה מלכות השם בציון: ולרוח. ליושב על המשפט. הם הסנהדרין והטעם שיחזיקם: משיבי מלחמה. אל השער יש אומרים משיבים מהשער ורבי משה הכהן אמר כי השם יחזק הבורחים והוא הנכון: וגם. יש מאנשי יהודה: כהן. שהוא שמורה וכן הנביא שהוא מוכיח: שגו ברואה. בדברי הרואה מוכיחי העם:

ואת מי ד' בקריא' וסימ' ואת מי עשקתי. ואת מי יבין שמועה. ואת מי דאגת ותיראי. ואת מי אין כמו אלה :
מחלב ג' וסימ' ולבן שנים מחלב. גמולי מחלב עתיק משדים. זכו נזריה משלג : לצון ג' ומ"ל וסימ' שמעו
דבר יי' אנשי לצון. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אנשי לצון יפיחו :

פקו פליליה : כי כל שלחנות
מלאו קיא צאה בלי מקום :
את מי יורה דעה ואת מי
יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי
משדים : כי צו לצו צו לצו קו לקו
קו לקו זעיר שם זעיר שם : כי
בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר
אל העם הזה : אשר אמר אליהם
זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת
המרגעה ולא אבוא שמוע : והיה
להם דבר יהוה צו לצו צו לצו קו
לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם למען
ילכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו
ונלכדו : לכן שמעו
דבר יהוה אנשי לצון משלי העם
הזה אשר בירושלם : כי אמרתם
כרתנו ברית את מות ועם שאול
עשינו חזה שיט שוטף כי עבר לא
יבואנו כי שמנו כזב מחסנו ובשקר
נסתרנו : לכן כה אמר
אדני יהוה הנני יסד בציון אבן אבן
בחן פנת יקרת מוסד מוסד
המאמין לא יחיש : ושמתי
משפט לקו וצדקה למשקלת

טעו דיינהא : ארי כל פתוריהון
מלן מיכל מגעל ומשקן לית
להון אתר דינקי מן אונס :
למן אתיהיבת אורייתא
ומן אתפקד למסבר חוכמא הלא
לבית ישראל דרחימין מכל עממיא
וחביבין מכל מלכותא : ארי
אתפקדו למעבד אוריתא ומא
דאתפקדו לא צביאו למעבד
ואתנביאו עלידהון נבייא דאם
יתובון ישתביק להון ולמילי נבייא
לא קבילו הליכו ברעות נפשהון
ולא חמידו למעבד אוריתי סברו
דיתקיים להון פולחן טעותא ולא
סברו לפולחן בית מקדשי כזעיר
הוה בעיניהון בית מקדשי למפלח
תמן כזעיר בעיניהון שכינתי תמן
: ארי בשינוי ממלל ובלישן
תולעבא הוו מלעגין לקביל נבייא
דמתנבן להון עמא הדין :
דאמרין להון נבייא דין בית
מקדשא פלחו ביה ודא אחסנת
בית ניחא ולא אבו לקבלא אולפן
: דין יהי כוס פורענותיהון על
דעברו על פתגמא דיי ועל
דאתפקדו למעבד אוריתא ומא
דאתפקדו לא צביאו למעבד בכן
יתמסרון לעממיא דלא ידעו
אוריתא על דהליכו ברעות נפשהון ולא חמידו למעבד רעותי בכן יסברון לסעיד
בעידן דאיתי עליהון עקא ולא יהי להון סעיד וסמיך על דהוה זעיר בעיניהון בית
מקדשי למפלח תמן בכן ישתארון כזעיר ביני עממיא דיגלון לתמן בדיל דיהכון ויתקלון
לאוחרא ויתברון ויתצדון ויתאחדון : בכן קבילו פתגמא דיי גברין רשיען
שלטוני עמא הדין די בירושלם : ארי אמרתון גזרנא קים עם קטולא ועם מחבלא
עבדנא שלמא מחת סנאה ארי תיתי עליכון כנחל מגבר דאתון אמרין לא תיתי עלנא
ארי שוינא בכדיב רוחצננא ובנין שקרין איטמרנא : בכן כידנן אמר יי אלהים
הא אנא ממני בציון מלך מלך תקיף גבר ואמתן אתקפיניה ואחסניניה אמר נבייא וצדיקיא
דהימנו באילין במיתי עקא לא יזדעזעון : ואשוי דינא תקין דאטמרתון כחוט בניינא
וזכותא כאבן משקולתא

פקו פליליה. הכשילו המשפט : פקו. לשון פיק ברכים פוקה : כי כל שולחנות. שלהם של זבחי מתים הם שהם כקיא צואה : בלי מקום. אין הדעת סובלתן : את מי יורה דיעה. שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולי' פנו לדרך רעה : גמולי מחלב. גדולי מחלב : עתיקי משדים. לשון ויעתק משם ד"א גדולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים מלפני ת'מידי חכמים : כי צו לצו צו לצו. נביא מצוה להם מאת הקב"ה והם יש להם צו של עובדי ע"ז כנגד צו זה וחוזר הנביא מוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לצו שלנו חשוב משלך : קו לקו. יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק : זעיר שם. הנביא אומ' להם עוד מעט תבא עליכם רעה והם אומרי' זעיר שם ימהר יחיש מעשהו לימים מעטין : לעגי שפה. וכן כל לשון לעגים וכן עלגים שניה' לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמע : ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון כלעג שאין יכולים להבין בו : אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה : והיה לכם דבר יי' וגו'. כמדתם ימדוד להם יגזור גזרו עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורעניות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה אחר תקוה יקוו לאור והנה חשך : זעיר שם זעיר שם. לימים מועטין תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ אויביה' : משלי העם הזה. האומרים לצון בלשון משל כגון כרתנו ברית את מות שלא יבא עלינו : עשינו חוזה. גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם וכן מחזה אל מחזה כולם לשון גבול הם וקיבוצו של רב' אומיי'ר בלע"ז : שוט שוטף. מכת המתהלכת בארץ : לא יבאנו. לא יבא עלינו : שמנו כזב. שמנו ע"ז : מחסנו מכסה שלנו : ובשקר נסתרנו. בע"ז בטחנו להסתירנו : הנני יסד. לשון עבר הוא כמו יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר בציון אבן כבר נגזרה גזרה לפני והעמדתי מלך המשיח שיהא בציון לאבן בוחן לשון מבצר וחוזק כמו עופל ובוחן וכמו הקימו בחוניו : מוסד מוסד. הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד שהוא מוסד גמור : המאמין לא יחיש. המאמין דבר זה לא ימהר' לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא : ושמתי משפט לקו. והנני בא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסורין להיות לקו כלומר אשים קו מדתי יסורין להביא עליכם ואת צדקתי אשים שתהא משקולת המיישרת בניין הבונים בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומישרת דרכיהם שיכלו הפושעים ונותרו הצדיקים :

פקו פליליה. השופטים והנה פקו פועל יוצא או תחסר מלת דברי והוא הנכון והנו פועל עומד מגזרת ופיק ברכים כטעם הנתק הברכים : כי. כן מנהג המשתכרים : בלי מקום. שאיננו מלא כמו עד אפס מקום וכן מלאו קיא ומלאו צואה והנה ממעל ומתחת : את. אם בא הנביא להוכיחם אין מבין כי בעבור היין אינם ברעתם כבערים : שמועה. שם : גמולי מחלב. הוא סמוך ומוכרת כמו הסכוני בהלים : עתיקי. שהסירו אותם כמו ויעתק משם והמלה תאר השם : כי צו לצו. ראויים הם לדבר עמם כאשר ידבר הא' אל בנו הקטן שלא ידע עוד : צו לצו. מצוה אחר מצוה או מצוה דקה למצוה : קו לקו. למוד הכתיבה : זעיר שם. מעט מעט פעם אחרי פעם : כי בלעגי. מגזרת לעג כי כן המנהג שידבר המלמד לתינוק : ובלשון אחרת. שיבקש המלמד אותות שאינם קשות על הלשון תחת אחרות כן ראוי שידב' המוכיח אל העם הזה : אשר אמ' להם. הנבי' : זאת. ירו' היא מנוחתכ' עמו מנוחה לעיף שלא יברח אל מצרי' ואשור : המרגעה. מגזרת מרגוע ושניהם שמות ועל דעת המדקדק הירושלמי שהמלה פועלתי האלף בסוף אבא נוסף כאלף ההלכוא : והיה. והנה חשבו כי דבר השם איננו עקר רק להרגלם למען לא ילכו אל מצרי' כאשר כתב הוי היורדי' מצרי' לעזרה כי אחת היא : לכן. אנשי לצון. המתלוצצים לאמר כי דברי השם כמו צו לצו : מושלי. יש אומרים מגזרת ממשלה והטע' השרים והנכון שהוא כמו על כן יאמרו המושלים : כי כרתנו ברית. עם מות שלא כמות עתה : ועם שאול עשינו חוזה. כמו ברית ויאמר רבי משה הכהן כי חוזה דרך נבואה ומה יעשה במלת עשינו חוזה ולפי דעתי שחוזה הוא הנביא וכן הוא ברית את מות ועם שאול עשינו ברית חוזה כברית שתעשה על ידי נבואה : שוט שוטף. על רעב והקרוב שהוא כן שוט כחל שוטף : כי שמנו. הטעם אף על פי ששמנו כזב וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך : לכן. הנני יסד. שם התאר מהבנין הכבד על משקל אבר והנה כמוהו יוצא ושבח אני את המתים : אבן בחן. כמו שפל ובוחן והטעם שתהיה נשגבה ציון ממלך אשור : פנת יקרת מוסד. הראשון שם כמו היסוד ויקרת סמוך או והשני פעול מבנין הכבד הנוסף על משקל מוסד. עלכן המלך רגום לבלוע הכסל : המאמין לא יחיש. כי עוד לימים רבים תהיה זאת הנבואה : ושמתי. דרך משל על קו ומשקלת הבונים בעבור שאמר הנני יסד בציון אבן ויש אומרים כי האבן על דרך משל על חזקיהו :

ויעה

ויעה ברד מחסה כזב. אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו אביא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאוט כמו את היעים שגורפין בהם אפר הכירות וסתר שאמרתם עליו ובשקר נסתרנו המים ישטפוהו כלומ' אביא המון אומות שישברו תבנותיהם ופסיליהם ולשון משפט האמור כאן ושטפ"ה בלע"ז: וכפר בריתכם את מות. ויתבטל הברית אשר אמרתם כרתנו ברית את מות כל כפרה לשון קנוח וסילוק דבר וכן אכפרה פניו: וחזותכם. אשר אמרתם עם שאול עשינו חוזה: שוט שוטף. אשר אמרתם לא יבואנו והייתם לו למרמס: בבקר בבקר. כלומ' תדיר תדיר אביא עליכם גזרות: והיה רק זועה הבין שמועה. זוועה לכל השומעים להבין שמועות פ פורעניות הקשות שאביא עליכם כל השומעים יזועו: כי קצר המצע מהשתרע. כי אביא עליכם שוא דוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כ כשיגיע מצעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב עליו. מהשתר' מהשתטח להאריך איבריו א אישטנדר"ר בלע"ז: והמסכה צרה. הכסוי שימשול עליכם יהיה מקומו' רחוק לו בהתכנסו לתוכו ורבותינו דרשוהו על צ"ז שהכניס מנשה להיכל קצר ה המצע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו לפי פשוטו ובדרך זה תירגם יונתן ואף מדרש רבותינו יש ליישבו על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לברי עליו שנאמר הנה השמים ושמי השמי' לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כביכול צר לנו המקום: כי כהר פרצים. תירגם יונתן ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דיי' ביומי עוזיה מלכא ובניסין דעבד ל ליהושע במישר גבעון כן יתגלי לאיתפרעא מנהון: זר מעשהו. ידמה לכם לזר כי יביא עליכם פורענות קשה: לעבוד עבודתו. לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבור"ר בלע"ז: ועתה אל תתלוצצו. לאמר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין: הכל היום. לשון תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח: יחרוש. מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרוע לעולמים חורש אם כן מה יועיל אף הנביאים מ מוכיחים אתכם להחזירכם ל למוטב הלעולמים יוכיחו ולא יועילו: יפתח וישדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמה באתים ובכלי מחרשה וישדד לשון עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש רבי תנחומא: הלא. כן דרך החורש כיון שחרש שוה פני האדמה ואחר כך זורע: והפיץ קצח. אם קצח בא לזרוע זורעה בתבואה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה. קצח מין אוכל הוא: ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו. ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטין באמצע החריצים והשעורה זורע סביב לסימן והכוסמין זורע על גבולי השדה ומצריו שורה לשון שורה זורעה באמצע ונמצאת שורה על השעורין והכוסמין: ויסרו למשפט וגו'. אף מי שאלהיו יורנו לא לבבו ישלח נביאים להוכיח אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו כמשפטו יסורין כדי שיועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה ששוה פני הארץ לזרוע כדי שתצלח עמל חרישתו שחרש: בחרוץ. הוא עץ עשוי חריצים חריצים ושמו מורג ומחתך בו הקשין להיות תבן. כי לא בחרוץ דשין את הקצח לפי שזרע כמה לכן את מתוך קשין שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח לחובטו במטה והכמון בשבט: לחם יודק. זאת מי דקים ברבריס קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט: כי

ויעה ברד. מגזרת היעים והנה ברד פועל כי יעה פועל יוצא וטעם ברד משל למלך אשור: ומחסה. מוסף אחר וכן הוא וסתר מחסה מים ישטופו או תחסר מלת אלה: וכפר. כמו ואיש חכם יכפרנה כטעם השחתה והסרה וברית חזותכם עם שאול. וזו והייתם כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו: מדי. עבור הנחל השוטף יקחכם: זועה. איננו כמו זעוה הפוך כאשר יפרשו רבים רק הוא מגזרת ולא זע ממנו ובא הוי"ו באמצע כוי"ו מות והטעם כי יפחד שיבין שמועתכם מה שירע לכם: כי. המצע. שהוא למטה ביצוע: מהשתרע. המסך כמו שרוע וקלוט: והמסכה. כמו מכסה: כהתכנס. שם הפועל מגזרת לך כנוס וטעם כהתכנס כאשר יתחברו תחתיה רבים וזה דרך משל על העם והמושלים בם: כי כהר פרצים. הוא הנודע במלחמות דוד שנקרא בעל פרצים כי בפתע פתאום רוצחו הפלשתים במעשה פלא או כעמק שהוא בגבעון שרגז רמז בעת עמוד השמש והירח כן יעשה השם מלחמה זרה על ישר' שלא נשמע כמוה: נכריה עבודתו. כפול בטעם כמשפט: ועתה. מוסריכם. מוסרות: ונחרצה. גזרה גזורה כמו אתה חרצת: האזינו ושמעו קולי. ושמעו אמרתי. והטעם הקול: הכל. הטעם כי החורש יתקן האדמה פעם אחרי פעם או שתים ויזרע והארץ מתולדתה תעצם התבואה: יפתח וישדד. יתקן השדה כמו ישדד לו יעקב והטעם כפול: הלא. שוה. מגזרת שוה ואשת מדיני כמתום: קצח. הוא כמין כמון ודק ממנו והוא שחור: סורה. יש אומרים הטובה ויש אומרים במדה כמו במשורה והוא הישר: ושעורה. השעורה ידוע: נסמן. כמו סימן: וכסמת גבולתו. מגזרת מגבלות תעשה אותה: ויסרו. והשם כבד יסר הזורע והמפיץ ולמדו איך יעשה. וטעם למשפט כמו במשפטם כמשפט לעשות כמנהג. וכן אלהיו יורנו: כי בחרוץ. כמו חרוץ חדש: על כמון. לא יסב כי טעם לא ימשוך אחר עמו: לחם. ומנהג הלחם שיודק: אלא

הבין ה' בקריא וסימ' ושאלת לך הבין. וזה רק זועה הבין שמועה. והכלבים עזי נפש. אל תהיו כסוס כפרד. חכמת ערום הבין דרכו. וסימ' בלשון תרגום הון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא: האזינו ח' ומ"ל וסימ'

ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים
ישטפו: וכפר בריתכם את מות
וחזותכם את שאול לא תקום שוט
שוטף כי יעבר והייתם לו למרמס:
מדי עברו יקח אתכם כי בבקר
בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק
זועה הבין שמועה: כי קצר
המצע מהשתרע והמסכה צרה
כהתכנס: כי כהר פרצים יקום
יהוה כעמק בגבעון ירגז לעשות
מעשהו זר מעשהו ולעבד עבדתו
נכריה עבדתו: ועתה אל תתלוצצו
פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה
שמעתי מאת אדני יהוה צבאות
על כל הארץ:
האזינו ושמעו קולי הקשיבו
ושמעו אמרתי: הכל היום יחרש
החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו:
הלוא אם שוה פניה והפיץ קצח
וכמן יזרק ושם חטה שורה ושערה
נסמן וכסמת גבלתו: ויסרו
למשפט אלהיו יורנו: כי לא
בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על
כמן יוסב כי במטה יחבט קצח
וכמן בשבט: לחם יודק

וידליק רוגזי ברוחצן כרביכון ועל
דאטמרתון מן קדם מעיקא יתכון
עממיא יגלון: ויבטיל קיימיכון
דעם קטולא ושלמיכון דעם
מחבלא לא יתקיים מחת סנאה
ארי תיתי עליכון כנחל מגבר
ותהון להון לדיש: בזמן מעידוהי
יגלי יתכון ארי בצפר בצפר יעדי
בימם ובליליא ויהי עד לא ימטי זמן
לוטא תסתכלון במילי נביא:
ארי יתקצר חיליהון משעבוד
תקיף ושלטון מעיק יסגי מרווא:
ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי
יקרא דיי ביומי עוזיה מלכא ובניסי
דעבד ליהושע במישר גבעון
לאתפרע מרשיעיא דעברו על
מימריה כן יתגלי לאתפרעא
מעבדין עובדין נוכראין
עובדיהון ומפלחין פולחן
טעותא פולחנהון: וכען לא
תתרשיעון דילמא יתקפון
יסוריכון ארי גמירא ושיצאה
שמעית מן קדם יי אלהים צבאות
על כל יתבי ארעא:
אמר נביא אציתו ושמעו קלי
אתפנו וקבילו למימרי: בכל
עידן מתנבן נביא לאלפא מאים
יתפתחן אודני חייביא ויקבלון
אולפן: הלא אם ישוון בית ישראל
אפיהון למעבד אוריתא ויתוב
ויכניש יתהון מביני עממיא דאינון מבדרין ביניהון הא כקיצתא וככמונא דמזדריק ויקריב
יתהון זרעיין זרעין לשבטיהון הא כזרעי חיטין על ביר וסעורין על סומנין וכונתין
על תחומין: הא כל אילין אולפן דדין דידעון די אלהא מחוי להון אורחא דתקנא די
יהכון בה: ארי לא במוריגי ברזלא מדירכין קיצתא וגילגלי עגלא על כסונא מחזרין
ארי בחוטרא חבטין קצתא וכמונא במתבוטא: ית עבורא מדירכין אף יתיה

השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רוזנים. שמעו דבר יי' קציני סדם האזינו. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. האזינו כל ישבי חלד. שמעו חכמים מלי:

אבן עזרא

אלף אחרים נוסף כאלף אזרועך ועת שיהמם גלגל עגלתו או פרשיו לא ידוקנו
והטעם כאשר יחרוש לא ידוקנו כי כל דבר בעתו ברא השם להיותו כן על כן
אחריו גם זאת הטעם כי לא ידושנו לנצח: הפליא עצה. פליאה: תושיה. חכמה
ויאמר ר׳ משה הכהן שהוא מגזרת יש והנה הטעם כי תולדת האדמה והזרעונים
טובה מתולדתם ם
שימעו דברי הנביא
ולא יועיל והפך זה
יערף כמטר לקחי כ
כאשר פרשתיו: הוי
אריאל. יש אומ׳ כי
קראת ירושלם כן על
שם המזבח כמו י
וההראל והאריאל כי
אותיות יהוא מתחלפו׳
ויש אומ׳ שנקראת כן
בעבור שמזלה אריה
וזה רחוק: קרית.
סמוך ויחסר מלת א
אשר או הדומה לה
מחנה שם דוד או כך
דרך הלשון לסמוך א
פועל עבר כמו ב
בראשית תחלת דבר
א׳: ספו שנה.
הוסיפו שנה כמו ל
לספות עוד. וחגים
הם העולות: ינקופו.
פועל עומד והטעם
שיפסקו העולות או י
יהיה פועל יוצא ו
ויחסר מלת הנוקפים
כמו ויאמר ליוסף:
והציקותי לאריאל.
לירושלם: והיתה
תאניה. כמו ואנו
הדיינים ויש אומ׳
מגזרת אנה שלא י
יאמר רק מקומה:
והיתה לי כאריאל
. שהמזבח שמם
מהעולות או כאריאל
שטבחו כלם: וחניתי
כדור. פתאם כמו
כדור אל ארץ רחבת
ידים: מוצב. מגדל
מצב: ושפלת. הטעם
על דברי שלוחי ח
חזקיהו אל רבשקה:
מארץ תדברי. כאילו
תדברי מתחתית הארץ
כאוב. כמו וכאובות
הדעני׳ כי כן אומנותם
: והיה כאבק דק:
הוא חסר מלה כי ה
הוא סמוך: המון
זריך. הם מחנה
אשור וזה יהיה לפתע
פתאם: מעם יי׳.
תהיה זאת הפקידה
על הצרים ברעם בגלגל ברעם בארץ וקול גדול בסופה וסערה עם להב אש
הטעם על בואת המלאך על מחנה אשור להכחידו: והיה כחלום. שיראה אדם
בלילה שיקיץ ואין כל כן היה מחנה אשור: וכל צוביה. חסר אלף וכל [illegible]
מצודתה או הטעם וכל המצדות כמו המגדלים: והיה. לעולם אחר חלום מלת
והנה והטעם כאילו והוא שב אל הרעב: שוקקה. מבקשת משקה: התמהמהו.
ידבר א׳ לאנשי ציון שיתמהו לחפש איך יהיה זה ומה סוד זאת הנבואה והנה הנביא
ידבר כאשר ידבר איש אל רעהו ולמה לא ידעו כי הם שכורים ולא מהיין: כי נסך.
מגזרת המסכה כרה בהתכנם ונסף עליכם לאנשי ציון: ויעצם. מגזרת עצם
כאילו שם עצם על עיניכם והנה כסה לעד על מלת נסך: ותהי

רשי

כי לא לנצח אדוש ידושנו. הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי
שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיו׳ נידשין ליכתת על ידי החרוץ ואופן העגלה:
והמם גלגל עגלתו ופרשיו. וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אכילו
הגלגל הומם ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפרישין את התבואה מקשיה
ולא ידוקנו והחטי׳ אינן נידוקין
להיות כטחינין. אדוש ידושנו
כמו עשה יעשה כנף יכנפך
והלף זו באה במקום ה״א כמו
ואחרי כן אתחבר יהושפט כמו
התחבר אף כאן הדוש ידושנו
וכן חברו מנחם: גם זאת מעם
וגו׳. גם זאת כדרך דשי תבואה
וחובטי קצח וכמון מעם הקב״ה
יבאה: הפליא עצה. להראותכ׳
רמזי׳ כדרך חידות ומשל כפלא
ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח
אינם מכבידין עליהם במרושה
רבה לפי שהם נחבטין בקל כך
אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר
לא היה מכביד עליכם גזרות
ואתם קשים לקבל תוכחות כ
כתבואה הקשה לדוש לכך י
יכביד עליכם הרבה ולא לנצח
לכלייה יריב ודיקה כאשר לא
לנצח אדוש ידושנו ויכלו חטיו
ותכותיו ואתם לא תכלו דוגמת
המיתת הגלגל והעגלה והחטין
לא ידוקו ואילו הייתם נוחים
לכלות לא היה בודק אתכם ב
ביסורין קשין כפשתני הזה כ
כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא
מיקים עליה: הוי אריאל. תירגם
יונתן מדבחא דיי׳ ואף יחזקאל
קראו כן שנא׳ והאריאל שתים
עשרה על שם אם שלמעלה ש
שהיתה רובצת כארי על גבי
המזבח כמו ששנינו בסדר יומא
ורבותינו פירשוהו על ההיכל
שהיה צר מאחריו וקצר מלפניו
: קרית חנה דוד. דאיתבני
בקרתא דשרא בה דוד: ספו
שנה על שנה. ותמיד שנותיכם
הולכים וחזקים עד שחגי׳ שלכם
ינקופו יכרתו לשון נוקף זית:
והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת
חללי חרב כמזבח המוקף זבחי
בהמה: כדור. כשור של גייסות
מקיפות: מוצב. לשון כרקום
המוצב על העיירות: מצורות.
לשון מצור: מארץ תדברי. יהא
כראה כאילו דבור היוצא מפיך
יוצא מתחת הקרקע. ציפצוף
הוא לשון קול לחש כקול עופות
דקין: אמרתך תצפצף.
להתחנן אלי ומתוך תחינתך
יכמרו רחמי: והיה כאבק דק
המון זריך. אכלוסי סנחריב
שיהיו למאכולת אש ויעשו אבק:
והיה. הדבר הזה: פתע פתאום.
מקרה פתאום: מעם יי׳ בבאות תפקד. ואחרי שתשפלי ותצפצף אמרתך תפקד
אריאל מאתי להושיעה ברעם וברעש וגו׳: והיה כחלום. שרואה שרואה ולא ראה
כך יהיה המון כל הגוים ירמו לכבוש ולא תעלה בידם: וכל צביה. המצובים עליה
מצב ומשחית שקורין בגב״ל בלע״ז כמו שנאמר בשאול המצב והמשחית חרדו:
שוקקה. תאבה וכן אל אישך תשוקתך: כן יהיה וגו׳. לא ישיגו תאותם אשר
יזמו לעשות: התמהמהו. היו מתונים להתבונן לחשוב על מעלליכם: ותמהו.
ותהיו תמהים על קילקולכם: השתעשעו. לשון שיכור השעה היו עיורים מראות שכרו
עצמיכם ולא מיין למה כי נסך יי׳ וגו׳ לשון מזג כמו מסכה יינה או לשון נסיכות
השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישרא׳ היה ניבא שהיו חוזים בכוכבי׳ ובקיאים
להשביע השרים שלמעלה כל אחד בשם הראוי להשביעו בו לכך הם אומרים מי
יחת עליכו אם יבא האויב עליכו יכולכו לעמו׳ לא חומת אם סביב או להקיפה ים הגדול את הקב״ה אני אחליף השרי׳ שלמעלה הממונה על האם נתמנה על המים כשם שטביע
בשר של אם להביא לו אם הוא משיבו אין זו שלי וכן שר של מים ואף שם שאתה משביעני בו איני מכיר זו היא עינום העינים וכיסוי ראשי החוזים בכוכבים: חזות

תושיה ז׳ מל׳ ב׳ ליש׳ וסימ׳ הפליא עצה הגדיל· עמו עז ותושיה· ותושיה יראה שמך דמיכה· כי כפלים
לתושיה· לי עצה ולי תושיה· לתאוה יבקש נפרד· יצפן לישרים תושיה: כחלום ג׳ וסימ׳ כחלום
חזון לילה· כחלום מהקיץ· כחלום יעוף ולא ימצאהו: ונפשו ח׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר ויגש:

ישעיה

כי לא לנצח אדוש ידושנו והמם
גלגל עגלתו ופרשיו לא ידקנו:
גם זאת מעם יהוה צבאות יצאה
הפלא עצה הגדיל תושיה:
כט הוי אריאל אריאל קרית
חנה דוד ספו שנה על שנה חגים
ינקפו: והציקותי לאריאל והיתה
תאניה ואניה והיתה לי כאריאל:
וחניתי כדור עליך וצרתי עליך מצב
והקימתי עליך מצרת: ושפלת
מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך
והיה כאוב מארץ קולך ומעפר
אמרתך תצפצף: והיה כאבק דק
המון זריך וכמץ עבר המון עריצים
והיה לפתע פתאם: מעם יהוה
צבאות תפקד ברעם וברעש וקול
גדול סופה וסערה ולהב אש אוכלה
: והיה כחלום חזון לילה המון כל
הגוים הצבאים על אריאל וכל
צביה ומצדתה והמציקים לה:
והיה כאשר יחלם הרעב והנה אוכל
והקיץ וריקה נפשו וכאשר יחלם
הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף
ונפשו שוקקה כן יהיה המון כל
הגוים הצבאים על הר ציון:
התמהמהו ותמהו השתעשעו
ושעו שכרו ולא יין נעו ולא שכר:
כי נסך עליכם יהוה רוח תרדמה
ויעצם את עיניכם את הנביאים
ואת ראשיכם החזים כסה:

תרגום

אריולא לעלמא אדרכא ידרכוניה
ומבלבל בגלגלי עגלתיה ומפריש
ית עיבורא ומפרח ית דוקא:
אף דא מן קדם יי צבאות נפקא
דאתקין עלמא במחשבת דעתיה
רבתא אסגי עובדי בראשית בסגי
חוכמתיה: ווי
מדבחא מדבחא דבני בקרתא די
שרא בה דוד מן קדם כנישת ם
משירין דמתכנשין עלה שנא
בשנא בידחגין יבטלון: ואעיק
לקרתא דמדבחא בה ותהי צדיא
וריקניא ותהי מקפת קדמי דם
קטילין באקפו מדבחא דם נכסת
קודשיא ביומא דחגא סחור סחור
: ואשרי עלך משריין ואיבני
עלך כרקום ואצבור עלך מיליתא
: ותמאכין מארעא תמללין
ומעפרא ינצפן מילך ויהי כאוב
מארעא קליך ומעפרא מילך
ינצפן: ויהי כאבק דקיק המון
מבדריך וכמוץ דעדי אתרגושת
תקיפין ויהי בתכיף אתרגושא:
מן קדם יי צבאות תתפקיד ברעם
ובזיע וקל סגי בעלעול וברוח ז
ושלהובי אשא דמשיציא: ויהי
כמיחלם הירהור ליליא המון כל
עממיא דמתכנשין על קרתא
דמדבחא בה וכל משיריתהון
וחיליהון ודמעיקין להון: ויהי
כמא די יחלום כפנא והא אכיל
ומתער וחסירא נפשיה וכמא
דיחלון צחיא והא שתי ומתער
והא משלהי ונפשיה משלהיא כן
יהי המון כל עממיא דמתכנשין
על טורא דציון: אתרפושהו אישתגישו אתזמימו ואשתממו רוו ולא
מן חמר טעו ולא מן עתיק: ארי רמא ביניכון יי רוח דטעו ואטמר מנכון ית נבייא
וית ספריא וית מלפיא דהוו מלפין לכון אולפן אוריתא טמר:

הצבאים ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות: ראשיכם ו׳ וסימ׳ אל תפרעו· אתם נצבים ריש סידרא· ואת
ראשיכם החוזים· ופארכם על ראשיכם· שאו שערים· ותכרו שאו שערים:

ויאמר אדני יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה: לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבניו תסתתר:

מסורה: יוסף ה׳ כתיב בן חס׳ יוד וסי׳ ויאבד שאול · הנני יוסף להפליא · הנני יוסף על ימיך · אם יעבד ראש אלישע · ולא יוסף עצב עמה: מעשהי׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר מטות ולעיל בספרא סוף סימן ג׳: כל מלכים וישעיה ותריסר על בית ועל בית בנ״א אל בית ואל בית וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן י״ד:

ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום אשר יתנו אתו אל יודע הספר לאמר קרא נא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא: ונתן הספר על אשר לא ידע ספר לאמר קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר:

ויאמר אדני יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה: לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבניו תסתתר:

הוי המעמיקים מיהוה לסתר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי ראנו ומי ידענו: הפככם אם כחמר היצר יחשב כי יאמר מעשה לעשהו לא עשני ויצר אמר ליצרו לא הבין:

הלוא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל והכרמל ליער יחשב: ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר ומאפל ומחשך עיני עורים תראינה: ויספו ענוים ביהוה שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו: כי אפס עריץ וכלה לץ ונכרתו כל שקדי און: מחטיאי אדם בדבר ולמוכיח בשער יקשון ויטו בתהו צדיק:

לכן כה אמר יהוה אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו: כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו: וידעו תעי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח:

תרגום: והות לכון נבואת כולא כפתגמי ספרא דחתים דאם יתנון יתיה לדידע ספרא למימר קרי כען דין ויימר לית אנא יכיל ארי חתים הוא: ויתיהב סיפרא לדלא ידע ספרא למימר קרי כען דין ויימר לית אנא ידע ספרא: ואמר יי חלף דאתרברב עמא הדין בפומהון ובספותהון מיקרי קדמי ולבהון אתרחק מדחלתי והות דחלתהון קדמי כתפקידת גברין מלפין: בכן הא אנא מוסיף לממחי ית עמא הדין מחן מפרשן ותיבד חוכמתא מחכימהו׳ וסוכלתנותא מסוכלתנותהון תטמר: ווי דמדמן לאטמרא עיצא מן קדם יי ויהוון כידבקבלא עובדיהון ואמרין לית דחזי לנא ולית דידע בעובדנא: הלמהפך עובדיכון אתון בען הא כמא דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין קדמי האיפשר דיימר טינא לעבדי׳ לא עבדתני ובריתא דתימ׳ לברהא לא חכימת לי: הלא עוד ציבחר כזעיר ויתוב ליבנן למהוי כברמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב: וישמעון בעידנא ההיא דכחרשין מלי ספר ומקבל ומחשיך עיניסומן יחזיין: ויוספון מקבלי עולבן במימרא דיי חדוא וחשיכי בני אנשא במימר קדישא דישראל יבעון: ארי סף מעיקא ואשתיצי בוזא וספו כל דהוו משחרין למינס: מחייבין בני אנשא במיליהון ולדסוכת להון בית דינא בתרעא פתגמי אוריתא בען ליה תקלא ואסטיאו בשקר דין זכאין: בכן כדנן אמר יי על בית יעקב דפריק ית אברהם לא כען יבהתון דבית יעקב ולא כען אפיהון ישתנון: ארי במחזוהי גבורן דאעביד לבנוהי טבוות אברהם לזרעיה בתרוהי על ארעהון ביניהון יקדשון שמי ויימרון קדיש על קדישא דיעקב ועל אלהא דישראל יימרון תקיף: וידעון דלא אליפו רוח דסוכלתנו ודהוו אמרין לית כל אילין יקבלון אולפן:

רשי: חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים במזלות יהיה מכוסה מכם כדברי אגרת החתומה בטבעת אשר יתנוה לקורא היודע לקרות אגרת ואמ׳ לא אוכל שהרי אין אני רואה בתוכ׳ לפי שהיא חתומה: וניתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכשנוטלין אותה ממנו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר לשון אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתשביע שר האש ויאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתשביע את חבירו יאמר איני מכיר את השם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי והו שאמר ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם זה השם המפורש במדרש תילי׳: יען כי נגש העם הזה. יונתן תירגם חלף דאיתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגביה עצמן עד לשמים הם מראין עצמן כ כמכבדין אותי בפה ושפה אבל את לבם הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי. לא בלב שלם כי אם כמצות האנשים המלמדים אותם היראו כנכנעים מלפניו כדי לפתותו בפיכם: לכן הנני. הוא אשר יוסיף להפליא פלא נוסף על פלא כיסוי על כיסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו קשה סילוקן של חכמי ישראל כפלים כחורבן בית המקדש וכל קללות שבמשנה תורה שכולן אינן אלא הפלאה אחת והפלה יי׳ את מכותיך וכאן שתי הפלאות: לסתיר עצה. כמו להסתיר עצה: הפככם אם כחומר היוצר יחשב. [תהפוכות] שלכם הזאת אתם יודעי׳ שהוא כחומר היוצר כמו שאין החומר יכול לומר ל לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולי׳ לומר שאיני מבין מעשיכם: אם כחומר וגו׳. לשון תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות: ויצר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו לא הבין מה ביצרי ו והלא הוא בנה את המטמוניות והחדרים והמחשבות. לעושהו כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל פן יאמרו לי אשה הרגתהו: הלא עוד מעט. בימים מועטין כקל בעיני אם תשובו אלי ושב לבנון שהוא יער עבים להיות כרמל ויטוב שדות וכרמים: והכרמל ליער יחשב. תירגם יונתן קירוין סגיאין יתיב. ואגדה בבראשית רבה חורשין דבר אינם ישוב ערי׳ ובני אדם רבוא ומלא כיער הזה שהוא מלא עבים: ושמעו ביום ההוא וגו׳. ותיבטל הקללה האמור׳ למעלה כי נסך יי׳ עליכם וגו׳ ותהי לכם חזות הכל ואבדת חכמת חכמיו: ענוים. שסבלנים שסבלו עולו של הקב״ה וגזרותיו: כל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און: מחטיאי אדם. בדבריהם הם כביאי השקר: ולמוכיח בשער יקושון. ולדמוכח להון בגין תקלה לשון מוקש: ויטו בתהו צדיק. ואסטיאו בשקר דין זכאין: אשר פדה את אברהם. מאור כשדים: לא עתה יבוש יעקב. מאביו: ולא עתה פניו יחורו. מאבי אביו שאין כמטה פסול במטתו ומטתו שלימה: כי בראותו ילדיו. אשר יהו מעשי ידי כלומ׳ צדיקים בקרבו כי בראותו בקרבו אשר ילדיו מעשה ידי יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחוורו פניו: ורגנים ילמדו לקח. לשון ותרגנו באהליכם אותם שהיו מתאוננים ורגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח: סוררים

אבן עזרא: ותהי. כל הנבואה: כי חתום הוא. לא יוכלו להבין וכן טעם חתום תורה כאשר פירשתי: ונתן. הטעם לא יבינו זאת הנבואה החכמים המבינים ואשר אין בינה להם: ויאמר. כי נגש. מגזרת והנוגשים אנים מבנין נפעל והטעם שיעבר כפטו חנם להתענות: בפיו. כל אחרי: מצות אנשים מלומדה. כטעם רגילות כעגל לא לומד: לכן הנני יוסיף. כמו וכשאר אני כי אומלל אני שהוא ב בעבור פיתוח הלמ״ד ויש אומרי׳ שמלת יוסיף פועל על משקל תומיך גורלי: הפלא ופלא. שלא יבינו על כן אחריו ואבדה ויש אומ׳ שהוא כמו עושה פלא ולפי דעתי ש שעושה פלא כזה: הוי המעמיקים. בעומק לבם. לסתר. כפתח למ״ד לסתיר לחסרון ה״א הבנין כמו לשמיד: הפככם. והנה הפך האמת: אם כחומר היוצר יחשב. האדם: ויצר. מגזרת יוצר יאמ׳ בעבור יוצרו לא יבין והנה הלמ״ד כ כלמ״ד אמרי לי: הלא מעט. בימים: ושב לבנון. שהוא נותן פרי יותר מהכרמל: ככרמל. והכרמל כיער וזה הטעם על רעבונם: ושמעו. אז יבינו דברי הנבואה ולא יראו אלה העורים כי אם אחר שיהיו ב באופל: ויספו. הצדיקים ימלטו כי ערי יהודה הבצורות נתפשו כי נכרתו ש שופטי אחז כאשר פ פירשתי למעלה: כי אפס. תם כמו כי אפס כסף: כל שוקדי און. כמו לשקוד על דלתותי: מחטיאי. יאמרו דברו אדם ויחטיאוהו כדי ל להעכיבו או יחטיאו אחרים בדבריהם: יקושון. מגזרת מוקש ור׳ משה הכהן אמר כי הם יוכיחו המוכיח מגזרת התקוששו ו וקושו ואמר כי היא השין ראוי להדגש: לכן אשר פדה את אברה׳. והוציאו מבין הרשעים: יחוורו. ילבינו תחת הלשון ידועה בארמית: כי בראותו ילדיו. והטוב שאני עושה עם ה הטובים: יקדישו שמי יעריצו. יראו אחרים או הוא פועל עומד אחר שהזכיר יעקב אמר על דרך משל כי אילו היה חי ויראה הילדי׳ הטובים והפלא שאעשה עמם היה הוא עם בניו מקדשים שמי כי אני הייתי קדוש יעקב: וידעו. ורוגנים. כמו ותרגנו באהליכם והם הפך הלומדים: הני

הוי. הוי לבנים הסוררים: ולא מני. ולא ממני וכן שמו מני: ולנסוך מסכה. כמו והמסכה והטעם משל על העצה: ולא מרוחי. הטעם מנבואתי: ההולכים. והנה פירש הכתוב למעלה. לא השקה אם מעוז בעבור שהוא מפעלי הכפל: והיה. והחסות. שם והיה ראוי להיות חסיות על משקל עבדות: כי. שריו. הוא מבלא העם שהיו מלאכים אפי' שריהם למצרים אולי יושיעו: ירוש' מקף מלך אשור: כל. אלף הובאים נוסף כל אדם הובים אלה ההולכים פועל יוצא כי הלכו אל עם לא יכולו לעזרם: משא בהמות נגב. דבקה על היורדים מצרימה והנה הנביא אומר על בהמות נגב והיא מצרים כי היא בפאת דרום כנגד ארץ ישראל ואמר כי בדרך שילכו אלה היורדים ישאו בהמות קשות כרובים וכמרים על כן לביא ולייש מהם א אפעה: בארץ צרה. שלא יוכל לברוח ואלה היורדים ישאו על כתף עירים ממונם שיברחו אל מצרים כמו את החיל הזה: דבשת. כמו גבנון ואין רעלו והנה הטעם שבהמות נגב ישאו ממונם: ומצרים. קראתי לזאת. ירוש' שיבה מי שיסב בה ולא ירד: עתה בא אליהם. כי הנביא היה משתומם משבת אתם: ועל ספר חקה. כתו' חקה ברפי ויש ספרי' שהה"א במפיק והנה הו' לשון צווי והטעם חוקקה או חוקקם או חקקנה ב בנון: כיכחשים. שם התואר על משקל אכרים וקמץ הכף בעבור אות הגרון: שמוע. שם הפועל: אמרו. לא תראו. לנו לא תתנבאו ויקראו רואים בעבור שנבואת מראות אלהים: נכוחות. כמו דברים ישרים והוא שם התאר: דברי חלקות. שם וכן חזו מהתלות: סורו. זה דברי העם לנביאים: השביתו. ממנו זכר או שם השם: לכן. בדבר הזה. בנבואה ותבטחו בעושק ובממון: ונלוז. שם התואר וכן הוא ודב' נלוז כמו כי תועבו' יי' נלוז והוא הפך הישר לכן טעם ותבטחו בממון שתתנו למלך אשור ולא יבואו: העון הזה. ישתכם:

שאלו ג' בקריא' וסי' ויקחו ואנשי' מצידם. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו: אפעה ד' בקריא' וסימ' לביא וליש מהם. ביולדה אפעה אשום ואשאף יחד. תהרגהו לשון אפעה. והזורה תבקע אפעה: לזאת ג' וסימ' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. לכן קראתי לזאת רהב. אי לזאת אסלח לך: י"ב בתר לישן דכתיב

ל הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נְאֻם־יְהוָה לַעֲשׂוֹת
עֵצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי
לְמַעַן סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת׃
הַהֹלְכִים לָרֶדֶת מִצְרַיִם וּפִי לֹא שָׁאָלוּ
לָעוֹז בְּמָעוֹז פַּרְעֹה וְלַחְסוֹת בְּצֵל
מִצְרָיִם׃ וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז פַּרְעֹה
לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־מִצְרַיִם
לִכְלִמָּה׃ כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו
וּמַלְאָכָיו חָנֵס יַגִּיעוּ׃
כֹּל הִבְאִישׁ עַל־עַם לֹא־יוֹעִילוּ לָמוֹ
לֹא לְעֵזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבֹשֶׁת וְגַם־
לְחֶרְפָּה׃ מַשָּׂא בַּהֲמוֹת
נֶגֶב בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וָלַיִשׁ
מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף יִשְׂאוּ עַל־
כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת
גְּמַלִּים אוֹצְרֹתָם עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ׃
וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן קָרָאתִי
לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת׃ עַתָּה בּוֹא
כָתְבָהּ עַל־לוּחַ אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ
וּתְהִי לְיוֹם אַחֲרוֹן לָעַד עַד־עוֹלָם׃
כִּי עַם מְרִי הוּא בָּנִים כֶּחָשִׁים בָּנִים
לֹא־אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה׃ אֲשֶׁר
אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ וְלַחֹזִים לֹא־
תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקוֹת
חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת׃ סוּרוּ מִנֵּי־דֶרֶךְ הַטּוּ
מִנֵּי־אֹרַח הַשְׁבִּיתוּ מִפָּנֵינוּ אֶת־קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ לָכֵן כֹּה אָמַר
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מָאָסְכֶם בַּדָּבָר
הַזֶּה וַתִּבְטְחוּ בְּעֹשֶׁק וְנָלוֹז וַתִּשָּׁעֲנוּ
עָלָיו׃ לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן הַזֶּה
כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה
אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבוֹא שִׁבְרָהּ׃
וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת
לֹא יַחְמֹל וְלֹא־יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ
חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשֹׂף
מַיִם מִגֶּבֶא׃

ווי בניא מרודיא אמר יי למעבד
עיצה ולא ממימרי ולאתמלכא
מלך ולא שאילין בנביי בדיל
לאוספא חובין על חובי נפשהון׃
דאזלין למיחת למצרים ובפתגמי
נביי לא שאילו לאתקפא בתקוף
פרעה ולאתרחצא בטלל מצרים׃
ויהי לכון תקוף פרעה לבהתא
ואתרחצא בטלל מצרי לאיתכנעו׃
ארי הוו בטאנים רברבוהי
ואזגדוהי עד תחפנחס מטו׃
כולהון אזלין למבהת
לות עמא דלא יהנון להון לא
לסעיד ולא להנאה ארי לבהתא
ואף לחיסודין׃ מטולין
על בעירהון באורח דרומא בארע
עקא ועיוק אתר דאריא בר אריון
וחיון חורמנין מפירחן נטלין על
כתף עילין נכסיהון ועל חיטוריאת
גמלין מא דבהון צריהון טובלין
לעם לא יהנין להון׃ ומצראי
למא וריקנו כעדהון בכן ערעית
סנהון קטילין זמנין איתי עליהון׃
כען עול כתב על לוח ביניהון ועל
שיטין דספר רשום ותהי ליום דין
לסהדו קדמי עד עלמא׃ ארי
עם סרבן אינון בניא כדיביא בניא
לא אבו לקבלא אולפן אוריתא
דיי׃ דאמרין לנביא לא תתנבון
ולמלפיא לא תלפון לנא אולפן
אוריתא בסימן מלילו עמנא
אשתעו לנא שנין׃ אכטיונא
מאורחא ותקנא אבטלונא
ממסרתא ארחיקו מן קדמנא ית
מימר קדישא דישראל׃
בכן כדנן אמר קדישא
דישראל חלף דקצתון בפתגמא
הדין ואתרחצתון בשיקר ובאונס
ואסתמכתון עלוהי׃ בכן יהי
לכון חובא הדין כברך דתרוב
ואתחבר בשור מתקף דבתקיף
שלויית תבריה׃ ותברה כתבור מן דחסף דפחרא דמדקק לא יחוס ולא משתכח
בדיקוקיה חסף למיתתי נור ממבעור ולמדלח מיין מפציד׃

סוררים. סרים מן הדרך: לנסך מסכה. להתטיל עליהם מוסך ולא רוחי ודעתי בדבר ומהו הנסוך הוא פרעה: ההולכים לרדת מצרים. על הושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: לרדת מצרים. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ר"א ירידה היא להם: ולחסות. להתכסות אבריאי"ר בלע"ז: כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנס. היא תחפנחס: כל הובים. כולם ביישו את עצמן לקנות להם אדונים חנם ועם שארץ לא יועילו למו: על עם. בשביל עם לא יועילו למו: לחרפה. גידוף דישטרב"יר בלע"ז: משא בהמות נגב. מטולין על בעיריהון באורח דרומ' לפי שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל וזהו הגידוף והחרפה שמחרפין אותן רואין את אלו שטוענין מטולות ממונם על בהמתם להוליך שוחד למצרים חנם ומסכנין עצמן במדברות ארץ צרה וצוקה וגו': אפעה. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהו לו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להב מפיו: חיליהם. ממונם: דבשת. חטורת אלדרוב"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא ועל שם שמתרקבת תמיד וסכין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרי' בבבא מציעא דבש והרבים אזי לכתיפא דגמלי: לזאת. למצרים: רהב. הם גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתגאים חנם: ד"א שבת רהבם וגבהם שלהם ראוי הוא לשבות: חוקה. חקקי אותה הנבואה הזאת: עם מרי הוא. ישראל: חלקות. חנפיות: חזו. הנבאו: הטו. אותנו: מני אורח. חפיצים אנו בנבואת שקר: בדבר הזה. בנבואת אמת: ונלוז. מבוכה ולוכן: כפרץ. של חומה שנפל: נבעה בחומה נשגב'. מגולה ליכנס בה בחומה מסובבים: נבעה. לשון גלוי כמו נבעו מצפוניו איתגליין מטמורוהי ודונש פתר נבעה בליטה שהחומה נעשית כמין אבעבועה מפני הגשמי' וקילקול טיט רעוע: כנבל יוצרים. כוד של חרס ולא ימצ' במכתת שבריו חרש גדול שיהא ראוי לחתות בו אש מיקוד לשאוב בו אש מן ה ההסק כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה: לחשוף מים. לדלות וכן לחסוף עשרים פורים וכן חספי שובל דלי מים מן שביליך אספוי"שטו בלע"ז: מגבא. גוב מלא מים: כי

ה' וסימ' אתה דכאת כחלל רהב. אזביר רהב ובבל. תרהבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך והתרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם והרהבוני שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז. וא' נ"ל ופתור ורהב לבבך: כפרץ ד' וסימ' פרץ יי' את איבי לפני דשמואל. וחברו דד"ה פרץ האלהים את איבי. כפרץ נופל נבעה. כפרץ רחב יאתיו:

כפרץ. כמגדל נופל או דבר נבעה והוא מטעם נבוח מגזרת לבעבועות או יהיה נבעה תואר פרץ: פתע. גם פתאום קרובים כטעם אחת עפר: ושברה. נבל. כלי יוצר: לא יחמול. לכתותו: לחתות אש. כמו יחתה גחלים אתה חותה על ראשו והוא מפעלי הכפל: ולחשוף. מגזרת מחשוף הלבן חשף יי' את זרוע קדשו: גבא. מגזרת ובאתו תרגם גוב. וטעם לחשוף לגלות כי המים הם בקרקע וזה הטעם על היורדים מצרים: כי

כי כה אמר. הקב"ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם מעוז מצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי: שובה. לשון ישוב ותרגום וכן שובה יי' רבבות אלפי ישראל: בהשקט. הבא לכם מאתי ובבטחה תהיה גבורתכם: על סוס ננוס. נתקשר במלכי מצרים ונביא משם סוסים קלים לנוס:

כי. בשובה. השקט כמו שובה יי' רבבות אלפי ישראל הטעם כי תשועה תהיה לכם במקומכם ולא תרדו מצרים: ותאמרו. אמר רבי יונה המדקדק כי ננוס מגזרת נס כטעם נרכב שיש אחריו ויש אומרים שהוא כמשמעו אתם נסתם ורודפיכם יכיסון אתכם: על קל. שם התאר לסוס או כר לגמל: אלף. כמוך אל אחד

תנוסו ה' חס' בליש' וסימ' נכסר בסדר אם בחקתי: בכו ה' כתיב וי"ו בסוף וסימ' כי עם בציון ישב. בכו בכו להולך. הלוך ובכו ילכו. בגת אל תגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה: דוה ג' וסימ' ואיש אשר ישכב את אשה. תזרם כמו דוה. נתנני שוממה כל היום. אנ"ך:

ארי כידנן אמר יי' אלהים קדישא דישראל אמרית דיתתובון ל לאוריתא תנוחון ותתפרקון תשקטון ותשרון לרוחצן תהון גיברין ולא אביתון: ואמרתון לא אלהן על סוסותן נעירוק על כן תעירקון ועל קלילין נרכוב על כן יהון קלילין רודפיכון: אלפא חד מן קדם מזופית חד מן קדם מזופית חמשא תערקון עד דתשתארון כבוערא על ריש טור וכאתא על רמתא: ובכן עתיד יי' למיחס עליכון ותקיף הוא ד דירחים עליכון ארי אלהא עביד דינא יי' טובי צדיקיא דמסברין לפורקניה: ארי עמא בציון יתיב בירושלם מבכא לא תבכי רחמא ירחם עלך קל צלותך יקביל ויעביד בעותך: ויתן לכון יי' ניכסי סנאה וביזת מעיקא ולא יסלק עוד שכינתיה מבית מקדשא ויהויין אינך חזיין ית שכנתי בבית מקדשא: ואודנך ישמעון פתגמא מבתרך למימר הדא אורחא דתקנא הליכו בה לא תסטון מיניה לימינא ולסמלא: ותסאבון ית חפוי צלמי כספיכון וית תקון מתכת דהבכון ת תרחיקינון כמא דמרחקין ית טומאתא כן תרחיקינון: ויתן מטר זרעך די תזרע ית ארעא ועיבורא ועללא יסגי בארעא ויהי פרנוס וטב ויתפרנסון צדיקיא מגיתיהון בעידנא ההיא שמן רכיכין ופטימן: ותוריא וחמריא די מפלחין בהון ית ארעא בליל מפטם יכלון דידרא בריתתא ובמדירא: ויהי על כל טור רם ועל כל רמא מנטלא פצידין נגדין מיין תקלא למלכין ולמשיריתהון ביום קיטול רב במיפל רברבין:

כי כה אמר אדני יהוה קדוש ישראל בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם ולא אביתם: ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון ועל קל נרכב על כן יקלו רדפיכם: אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תנסו עד אם נותרתם כתרן על ראש ההר וכנס על הגבעה: ולכן יחכה יהוה לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלהי משפט יהוה אשרי כל חוכי לו: כי עם בציון ישב בירושלם בכו לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך: ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך ראות את מוריך: ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו: וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך תזרם כמו דוה צא תאמר לו: ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב: והאלפים והעירים עבדי האדמה בליל חמיץ יאכלו אשר זרה ברחת ובמזרה: והיה על כל הר גבה ועל כל גבעה נשאה פלגים יבלי מים ביום הרג רב בנפל מגדלים:

אלף אחד. מכם: מפני גערת אחד. מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו: אם נותרתם. כמו אשר נותרתם: כתורן. עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין משט בלע"ז: וכנס. אף הוא קלונס גבוה שנותנין בראש הגבעה ובראשה הכופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והו' סימן שינוסו או יתקבצו: ולכן. על שלא אבית' לשמוע: יחכה יי' לחננכם. איכו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכ' כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בא קיצה: ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט יי'. ויפרע תחלה מן המורדים בו: אשרי כל חוכי לו. לכחמות אשר הבטיח כי לא יפל דבר: כי. עוד ימים באים אשר ישאר להיות יושב בציון ובירושלם בדיק יהיה: בכו לא תבכה. לא יתצטרך לבקש בקשה מאת הקב"ה בבכי כי לקול זעקך יחנך: לחם צר ומים לחץ. לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין הנה ששון ושמחה וגו': ולא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו: מוריך. הקב"ה המלמדך להועיל: ואזניך תשמענה וגו'. לא כמו שאתם עושים עתה שאת' מואסים בדברו ואומרי' לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו כ כטויות אף אחריך לשמע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין בין שמאל: אפדת. כוי: כמו דוה. יהו מאוסים בעיניך כנדה: ונתן. הקב"ה את מטר זרעך: ושמן. לשון דבר שמן ואינו לשון שמן לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ: כר נרחב. עד שיהו הכרים שמינים ורחבים: כר. כבש. לשון אחר מישור נרחב כמו ככר הירדן וכמו כרמל כר שהו' מלא תבואה: והאלפים. שוורים: בליל חמיץ. כמו על בלילו קשין ותבן מחומצין ומחוזקין ב בתבואה שבתוכם: יאכלו אשר

כמוך אל אחד תהם והוא תאר לשר והטעם כי שר שים לו אלף אחד יכום מפני גערת אדם אחד: תנוסו. כלכם: כתורן. רמז שישארו מעט מהרבה והנכון בעיני כי טעם כנס על הנותרי' בירושלם שלא ירדו אל מצרים: ולכן יחכה יי'. על דרך דיבור בני אדם: לחננכם. משעלי הכפל על משקל אין נחלת לאחם מהבנין הקל משקל לשכב את בת יעקב ואם הם זרות בדקדוק ולכן הו' ירום לרחמכ' כי השם יעשה לכם משפט מ מאשור: כי עם. בכו לא תבכה. אלה דברי הנביא כי השם יחנך ובא לקול האמר בעבור שזעקת אליו: ענך. מלה זרה בדקדוק וכן כי ש פארך: ונתן. לחם צר ומים לחץ: שהיו ברעב כאשר פירשתי ושב לבנות לכרמל ומים אינכו ש כמו וכן הוא ומים מי לחץ כמו האהלה מרה אמו: ולא יכנף. ירחק שיהיה בכנף הארץ: מוריך. בדרך הישרה והם חזקיהו ושריו: והיו עיניך. כפול בטעם כמשפט: ואזניך. הטעם כי בעיניך תראה מוריך לפניך וכן מ מאחריך תשמע דברי הנביאים והמוכיחים ויש אומרי' כי זה דרך משל על מראה הלב ומשמעו: כי תאמינו. האלף תחת יוד ימין וכמוהו רבים והטעם כי אם תאמינו או ת תשמאילו מהדרך ישרה תשמע באזניך

זורה. התבואה פעמים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שתזרה במזרה אבל הקשין: רחת. פאלא בלע"ז. מזרה וין בלע"ז. ומדרש אגדה בליל לשון בלול שיהא האוכל בלול בתבן: יבלי מים. נהרי מים כמו ועל יובל ישלח שרשיו: ביום הרג רב. שיהא טבח גדול בארץ אדום: שבעתים

מוריך בדרך הטובה: וטמאתם. צפוי. שם: אפודת. מסכת יקר על הכלם: תזרם. כי הם אסורים בהנאה: כמו דוה. אשה טמאה שלא יגע בה טהור: ונתן. אמר תזרע. אחר מות מלך אשור: כר. כמו ככר הירדן וכן כי בת עין אשר בית כל כך יהיה הזרע והצמח רב: והאלפים. השוורים שיחרשו בהם וכן העיירים כמו שגר אלפיך: בליל. כמו אם יגעה שור על בלילו: חמיץ. גם חמץ מוים: אשר זרה. אותו: ברחת. מגזרת רוח והוא כלי ובמזרה: והיה על כל הר גבוה. פלגים יבלי מים. כמו ועל יובל ישלח שרשיו והטעם רב המטר עד שיעמוד על ההרים: ביום הרג רב. שימותו אנשים: בנפול מגדלים. וזאת נחמה כי אם ימותו עשרה יחיו רבבות כי בעבור שיפול קיר על האלמנה לא יעבור השם הגשם שלא ישלחנו להחיות רבים כי אין לגשם דעת שירד על מקום אחד ולא על מקום אחר עמו ביחד: והיה

אבן עזרא

והיה. כל המפרשים אמרו כי זה הפסוק לעתיד וטעם הפרשה על מלחמת גוג ומגוג רק רבי משה הכהן אמר שהיא כולה דבקה והנה אחריה אומר הוי היורדי׳ מצרים וככה לפניה וטעם אור הלבנה שהשם יחזק אור הלבנה והחמה אחרי הגשם הרב וזה דבר פלא: שבעתים. פי׳ כאשר פירש הנביא כאור שבעת הימים והטעם כאור שבעת הימים מחובר: ביום יחבוש יי׳. בזמן שירפ׳ השם מכת ישר׳ בימי גוג או בימי אשור: הנה. טעם שם שישמע מעם׳ השם במחנה אשור וטעם ממרחק מהשמים ב בעבור רדת המלאך: וכבד משאה. כמו והמשאת האלה כי שמות הם לעשן: ורוחו. הרוח היוצא מפיו דרך משל על ר דבר המלאך: להנפה. רובי המפרשי׳ אומ׳ כי להנפה כמו להניף ורבי משה הכהן אמר שהוא כמו רסן והנה זה הרוח כרוח שקר שהתנבא עליו מיכיהו והו הנכון והטעם כי הרסן יושם על לחיי הסוס להוליכו לדרך הישר׳ וזה הרוח ישים רסן מתעה וכמוהו בנפו׳ שוא והנה טעם להנפה כמו קשר: השיר. הנה׳ לנכח יהודה: כליל התקדש חג. ליל הפסח על כן אמרו הקדמונים ז״ל כי בליל הפסח נכחד מחנה אשור: לבא בהר יי׳. דבק עם כהולך: והשמיע. הוד קולו: כאשר יפחד הסוס׳ מקול רעם ונחת. יריד כמו ותנחת עלי ידך: יראה. לעולם. בי״ת בזעף מוסף או׳. בנפץ מגזר׳ תנפצם: ואבן ברד. דרך משל: כי. בשבט יכה. כאילו בשבט יוכה או כי בשבט יכנו השם: והיה. מוסדה. פעול מהבנין הכבד הנוסף כי הנה מטה על לשון נקבה שמעו מטה ומי יעדה והטעם כל מקום שיעבור עליו זה השבט וכן המטה: אשר יניח יי׳ עליו. לא יהיה לשם יגיעה רק יכה והמכה הוא המלאך שמח כמו ב בתופים ובכנורות: ובמלחמות תנופה. תנופת יד לנגן: כי. מאתמו. ואם הוא בטורך הוא כמו תולם וטעם אתמול מלפנים: תפתה. שם מקום מטוכף סביב ירושלם ושם ישליכו כל דומן ויעלה ממנו עשן והטעם כי השם ערך למלך אשור: גם היא למלך הוכן. הטעם כי נכחד כל נגיד ושר ויש אומ׳ כי הוא רמז למלך אשור: מדורתה. מגזרת מדורה מקום בעור האש: נשמת יי׳. היוצאה מהרה וזה דרך משל על הגזרות הבאות במהרה: הוי. כמו אוי ליורדים מצרים שלא ראו זאת התשוע׳ והלכו להנצל ושם ימותו: ולא שעו. שלא הרפו עצמ׳ לבטוח בשם מגזר׳ שעו מני והאומ׳ כי שעו פר כ״ן איננו נכון וגם השם ידע מחשבותם והביא רע עליהם: ואת דבריו לא הסיר. לא בטל: ומצרים. ולא רוח. מלאך כמו יי׳ אלהים שלחני ורוחו:

רשי

שבעתים כאור שבעת הימים. שבעתים שבע שבעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שבעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה: שם יי׳. גבורתו שתהא לו לשם מה שעשה בסנחריב: בא ממרחק. להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה. הא׳ יתירה ואינו אלא כמו משא לפיכך נקודה רפי: כנחל שוטף. אשר העובר ב יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: להנפה. להניף. הוונ״יר בלע״ז: בנפת שוא. לא להועיל להם והם סבורים להועיל: רסן. פרומביא פריינ״ק בלע״ז: השיר יהיה לכם. בליל הפסח תבא לכם שמחה זו: כליל התקדש חג. כמו שאמרתם שיר על הפסחים במצרים ונראה מקר׳ זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרע׳ שאמרו הלל בליל אכילת פסחים מדרש תילים: כהולך בחליל. ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבא בהר יי׳ כמו ששנינו במס׳ בכורי׳: ונחת זרועו. אין זה לשון נוח אלא לשון נוחת פושלמ״ט בלע״ז כמו ונח בכל גבול מצרי׳ הנחת גבורתו יראה בלהב אש ששרפו אוכלוסי סנחריב: נפץ. לשון שיבור יתר: וזרם. קילוח מטר שוטף: מקול יי׳ יחת אשור. אותיות פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו בהגרת חלק: בשבט יכה. אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו: והיה כל מעבר מטה מוסדה. כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והפחיתום וביום מפלתם יניח יי׳ אליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפים ובכינורות. וכה פתרון המקרא בשירוש והיה ב בתפים וכינורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח יי׳ עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד נלחם בם הקב״ה. ומדרש אגדה תנופ׳ קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה: כי ערוך מאתמול. יום שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשם: תפתה. גיהנם שכל המתפתה ביצרו נופל שם: למלך הוכן. לצורך סנחריב וחילו: מדורתה. לשון אש נסקת מערכת עצים על האש קרויה מדורה: נשמת יי׳. נפיחת רוחו: בוערה. בוערת: הוי. על הוש׳ ועשרת השבטים: היורדים. מצרים לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים: ועל סוסים. הבאים משם שהם קלים לרוץ: ישענו. כמו ולא שעו אל קדוש יעקב כמו ששעה חזקיהו שנאמר ביי׳ אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור: ואת דבריו לא הסיר. אשר אמר והשיבך יי׳ מצרים באניות מדרך כבר מדה שאמרתי לך לא תוסף עוד לראותה ואת הלכת מדעתך סופך לילך בגלות על כרחך: וקם. על עזרת השבטים שהם בית מריעים ועל מצרים אשר הם להם לעזרה: יטה

ישעיה

שבעתים ו׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית: שבעת הימים ח׳ ומקומם מצויין במסר׳ רבת׳ דאסדרנא
בריש האי חבורא בערך יום: חבוש ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ביום חבוש יי׳ את שבר עמו. פארך חבוש עליך.
פניהם חבוש בטמון: ירפא ג׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ כ׳: לשונו ולשונו ז׳ מל בקריאה וסימ׳ נמסר

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור
החמה יהיה שבעתים כאור שבעת
הימים ביום חבש יהוה את שבר
עמו ומחץ מכתו ירפא:
הנה שם יהוה בא ממרחק
בער אפו וכבד משאה שפתיו מלאו
זעם ולשונו כאש אכלת: ורוחו
כנחל שוטף עד צואר יחצה להנפה
גוים בנפת שוא ורסן מתעה על
לחיי עמים: השיר יהיה לכם כליל
התקדש חג ושמחת לבב כהולך
בחליל לבוא בהר יהוה אל צור
ישראל: והשמיע יהוה את הוד
קולו ונחת זרועו יראה בזעף אף
ולהב אש אוכלה נפץ וזרם ואבן
ברד: כי מקול יהוה יחת אשור
בשבט יכה: והיה כל מעבר מטה
מוסדה אשר יניח יהוה עליו בתפים
ובכנרות ובמלחמות תנופה נלחם
בה: כי ערוך מאתמול תפתה גם
הוא למלך הוכן העמיק הרחב
מדרתה אש ועצים הרבה נשמת
יהוה כנחל גפרית בערה בה:
לא הוי הירדים מצרים
לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו
על רכב כי רב ועל פרשים כי
עצמו מאד ולא שעו על קדוש
ישראל ואת יהוה לא דרשו: וגם
הוא חכם ויבא רע ואת דבריו לא
הסיר וקם על בית מרעים ועל
עזרת פעלי און: ומצרים אדם ולא
אל וסוסיהם בשר ולא רוח

ויהי ניהור סיהרא כניהור שמשא וניהור שמשא יהי עתיד לאזהרא על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כנהור שבעת יומיא ביומא דיתיב יי ית גלוות עמיה ומרע מחתיה יסי: הא שמא דיי מתגלי כמא דאתנביאו עלוהי נביא מלקדמין תקיף רוגזי וקשי מלסוברא מן קדמוהי על רשיעיא נפיק לוט ומימריה כאשא אכלא: ומימריה כנחל מגבר עד צואר תקיפין יקטיל לארמא עממיא ברמות ריקנו וזמם דטעו בליסת עממיא: תושבחא תהי לכון בליליא דאתקדש ביה חגא וחדות ליב כמא דנגדין בתודתא באבובא למיעל בטור קודשא דיי לאתחזאה קדם תקיפא דישראל: וישמע יי ית זיו קל מימריה ותקוף דרע גבורתיה יגלי בתקוף רגז ושלהובי אשא דמשיצא פסילן בידור וזרמית ואבנין דברד: ארי מקל מימרא דיי מתבר אתוראה די בשולטן מחי: ויהי כל מעבר רברביהון ותקיפיהון די יניח יי פורענות גבורתיה ביניהון בתופין ובכנורין ישבחון בית ישראל ועל קרבא תקיפא דיתעביד להון בעממיא: ארי מסדר מן עלמין לקביל חוביהון גהנם אף היא מלך עלמיא אתקנ לעמיקא ולאפתאה מדורא אשתא דלקא בה כד באעין סגיאין מימר דיי כנחל מגבר גפרית דלקא בה: ווי דנחתין למצרים לסעיד ועל סוסותא מסתמכין ומתרחצין על רתיכיא ארי סגיאין ועל פרשיא ארי תקיפין לחדא ולא אסתמיכו על מימר קדישא דישראל ואולפן מן קדם יי לא תבעו: ואף הוא בחוכמתיה איתי בישתא על דעבדיה וית פתגמוהי לא בטיל ואקים על בית מבאשין ועל דסעדין ליאות שקר: ומצרים אנש ולא רב וסוסותהון בסר ולא רוח

בספר שפטים סימן ז׳: נלחם י״ב פתחין וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳: ירידה מצרים ד׳ בליש׳ וסימ׳ ויקומו וירדו מצרים ויעמדו. ויעקב ובניו ירדו מצרים. ההלכים לרדת מצרים. הוי הורדים מצרים לעזרה: ויבא נ״א וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל:

רשי

יטה ידו · שהקב"ה סומך הכל בידו וכשיט' אותו יפלו כזה שאוחז דבר בכפו וכשהו' מרכין כפו הוא נופל כך מדרש אגדה ויונתן תירגם ירים יד מחת גבורתיה: כאשר יהגה · המיית קול כמו וכיונים הגה נהגה: אשר יקרא עליו מלא רועים · שאספו עליו בקריאת קול המון: מלא רועים · אסיפת רועים וכן קראו אחריך מלא וכן יחד עלי יתמלאון · כולם לשון קיבוץ: לא יענה · לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן לענות מפניו וכן וענה גאון ישראל: כן ירד: ולא יפחד מהמון האומות: והמליט · יוציא את ישראל מן הצרה · לשון המלטה אישקמולי"ר בל': פסוח · דילוג ויעבור לפותרו לשון חיים: שובו · למי שהעמיקו' מחשבות היאך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו: וסלעו ממגור יעבור · וחזקו מרוב פחד יחלום: וחתו מנס · מפני הנסים שיראו · שהקב"ה עושה לישר': אשר אור לו בציון · שם יהיה האש מוכן לשורפם: הן לצדק ימלוך מלך · הן אין משפט מלך למלוך כי אם לעשות משפט צדק: ולשרים משפט ישורו · ועל מי יש לו למלוך על שרי' אשר למשפט ישורו · ואמר הנביא זאת על אחז שהיה רשע אבל חזקיהו בנו ימלוך וכדי הוא: והיה איש · הגבור בירא' הקב"ה הוא חזקיהו יהיה לישראל כמחבא רוח כמחסה שלא שנחבאים בו מפני הרוח ונסתרים שם מפני הזרם כן יבטחו בו הכותרים מ[...] מעברת השבטים: בציון · לשון יובש ציה: כצל סלע כבד בארץ עיפה · במקום שמש בארץ עיפה שם וחריבה ושאבה לכל: ולא תשעינה עיני רואים · לא כמות שהם עכשיו שהשמיעו הכבר ושיעו השע לשון שוח: ולבב נמהרים יבין לדעת · לא כמה שעכשיו השמן לב העם ולשון עלגים וגו' · ולא כמה שעכשיו כי בלעגי שפה עלגים · כלמי שאינו יודע לכוין דיבורו להיות צח קרוי עלג בלע"ז: כילי · רמאי נוכל חורש רעים: נבל · לשון ארון שהכל שופין בין אליו: נבלה ידבר · מדבר לשון הוה הוא: יעשה און · יקבץ מחשבות און כמה עשה לי את החיל הזה: לעשות חונף · חושב מחשבות איך יוכל לעשות חונפה · חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: ומשקה צמא יחסיר · לפי פשוטו מנחלין הצמאים ותרגומו פתגמי אורייתא דאינון כמיא לנחייא מ[...] מדמן לבטלא: ודבר אביון משפט · לחבל אביון במשפטו משפט זה לשון תולדבריס במשפט כשאדבר האביון טענותיו זה יועץ זימות ל להכשילו בכבליו משפט משמם כלשה לשונות תחלת טענות ב דרייש"נא בלע"ז וגמר הדין י יודיי"נא בלע"ז ושמטר פסוטר' אותו ביסורין יוסטיצ"א בלע"ז: על נדיבות יקום · במחיל נדיבותיו תהי לו תקומה: נסים

אבן עזרא

ידו · מכתו: ויחדו · מצרים והבורחים אליהם והטעם כי מלך אשור המחית מצרים בבואו אל ירושלם: יכליון · שלם כמו יתקיון: כי · יהגה כטעם ישאג: אשר יקרא · זה אל זה להתחבר להלחם עם האריה: מלא · כלם · שלא יחבר רועה שלא יבא: ומהמונם לא יענה · מגזרת עני גם לענות וכמוהו זמיר עריצים יענה: ירד · רמז למלאך: כצפרים · מלת צפרי' נקבה ואם היא בת"ס כפילגשים לעולם לשון נקבה על כן עפות שם תואר בפועל כמו רצו' כמבות: יגן · יסתיר מגזר' מגן והטעם על בני הצפרי' שיגנו עליהם ויצילום: והציל · שם הפועל אף על פי שהוא בחירק: פסוח · מגזר' ופסח יי' על הפתח: שובו · אלה דברי הנביא שובו לשם אתם בני ישראל שהעמקתם לו סרה מגזרת סורר: כי · ידיכם · רמז לשופטים וטעם חטא שאין חטא למעלה ממנו: ונפל · בחרב לא איש · רק ביד המלאך וחרבו השלופה ואם הו' כדרך משל להבין השומעים: ובחוריו · הנמלטי' ילקחו בדרך: וסלעו · יעבור · סלעו הוא גבול מלכותו מרוב פחדו וזה הטע' ממגור והטעם כי יברח ולא ישען על סלעו ומכל כן

לב שיראו שריו הנמלטים או הנשארים בארצו: אור ותנור · רמז למזבח או דרך משל כאשר הזכי' למעלה ולהב אש אוכלה: הן · הטעם על חזקיהו ושריו שתעמד מלכותו ולמ"ד ולשרים לא ידעתי לו טעם וכמוהו והשליש' לאבשלום למן היום: והיה איש · כל אחד משרי חזקיהו או הוא בעצמו: כמחבא רוח · מקום והוא פועל מהבנין הכבד הנוסף: בציון · מגזרת ציה כמו חורב: בארץ עיפה · כמלת כמו בארץ עיפה לך סלה והיה ארץ יהודה כיושב במקום מחבא רוח: ולא תשעינה · כמו ועיניו השע: ולבב נמהרים · מגזר' מהירות בכסילות: ולשון עלגים · אין חבר ובלשון קדר כמו ע[...] עברים והנכון שהוא הפך מדבר צחות ומלת צחות חסירת מלות כי צחו' תואר הש' וטעמו ומשקלו זכות: ולא ·

ישעיה

עוזר ה' מל' וסימ' וכשל עוזר ונפל עזור · יתום אתה היית · אל תרחק ממני כי צרה קרובה · זכרה ירושלם · אהלי אפדנו: והציל ג' וסימ' פן ימצא לו ערים · גנון והציל · ורעו את ארץ אשור: בחרב ה' רפין וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן ח': כצל ו' רפין וסימ' כפלגי מים בציון · כצל בנטותו נהלכתי · ימי כצל נטוי ·

ויהוה יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר ויחדו כלם יכליון: כי כה אמר יהוה אלי כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רעים מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה כן ירד יהוה צבאות לצבא על הר ציון ועל גבעתה: כצפרים עפות כן יגן יהוה צבאות על ירושלם גנון והציל פסוח והמליט: שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל: כי ביום ההוא ימאסון איש אלילי כספו ואלילי זהבו אשר עשו לכם ידיכם חטא: ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו ונס לו מפני חרב ובחוריו למס יהיו: וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו נאם יהוה אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם:

לב הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישרו: והיה איש כמחבא רוח וסתר זרם כפלגי מים בציון כצל סלע כבד בארץ עיפה: ולא תשעינה עיני ראים ואזני שמעים תקשבנה: ולבב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים תמהר לדבר צחות: לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע: כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און לעשות חנף ולדבר אל יהוה תועה להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסיר: וכלי כליו רעים הוא זמות יעץ לחבל ענוים באמרי שקר ובדבר אביון משפט: ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום:

תרגום

ויי ירים מחת גבורתיה ויתקל לסעיד ויפול לסעוד וכחדא כולהון ישתיצון: ארי כידנן אמר יי לי כמא דמכלי אריא בר אריון על ציריה דמזדמנין עלוהי דיר רעיין מקלהון לא אתבר ומאתרגושתהון לא מזדעזע כן תתגלי מלכותא דיי צבאות למישרי על טורא דציון ועל רמתה: כעופא דטאיס כן תתגלי גבורתיה דיי צבאות על ירושלם יגין וישיזיב יציל ויעדי: תובו לאורייתא ארי אסגיתון למיחטי בני ישראל: ארי בעידנא ההיא ירחקון גבר טעות כספהון וטעות דהבהון דעבדו לכון ידיכון חובא: ויפיל אתוראה בחרב לא אנש וחרב לא אנש תשיציניה ויעירוק ליה כמן קדם דקטלין בחרבא וגיברוהי לתבר יהון: ושילטונוהי מן קדם דחלא יעידון ויתברון מן קדם ניסא רברבוהי אמר יי דזיהור ליה בציון לעובדי אורייתא ותנור בעיר ליה דאישא בירושלם לדעברו על מימריה: הא לקושטא ימלוך מלכא וצדיקיא למעבד פורענות דין מן עממיא יתרבון: ויהון צדיקיא דמיטמרין מן קדם רשיעיא כמא דמטמרין מן קדם זרמית יתובון ויתרבון ויתקביל אולפנהון בפריע כפצידי מיא דנגדין בארעא משלהיא בטלל כיף טקר בארעא משלהיא: ולא יטמטמן עיני צדיקיא ואודני מקבלי אולפן יציתן: ולבב מהרהרין יסבר למידע ולישנהון דהוה בלים יוחי [...]לא בצחצחן לא יתאמר עוד לרשיעיא צדיקיא ולדעברו על מימריה לא יתאמר תקיפין: ארי רשיעיא ירשעא ממללין ובלבהון מתעשתין אונס למעבד שקר ולמללא קדם יי סטיא לשלהאה נפש צדיקיא דמחמדין לאולפנא הא ככפנא ללחמא ופתגמי אורייתא דאינון בצהיא למיא מדמן לבטלא: ורשיעיא דעובדיהון בישין ואינון על עיצת חיטאין מיתמלכין לחבלא עינותניא במילי שקר ופיתגמי חשיכיא בדינא: וצדיקיא קושטא מתמלכין ואינון על קושטהון יתקיימון:

ימינו כצל עובר: ג' פסוקי' בקריא' מן ז' מלין ג' מלין מיכא וג' מלין מכא והוא כמצע וסימ' מאשר שמנה לחמו והוא יתן · ונדיב נדיבות יעץ · אלהים הבין דרכה · אנ"ך:

כבלי · מגזר כובלת עליה: כילי · הפך שוע ושוע כמו כריב שידיו רפות לתת ולא סגורות מגזרת ושוע אל ההר ויש על דרך דרש שמלת כילי שתים מלות כי יאמר שלי שלי · כי נבל · הטעם על שרי אחז: תועה · שם כי משקל השמות משתכים: וכילי כליו · הטעם כלי המשפט כי היו השרים דיינים והנה אומנותם לעות הדין: ונדיב · הטעם על שרי חזקיה על כן בתחלה ולשרים משפט ישורו:

נסים

שדי ו' כתיב י' בקריא' וסימ' במסר' רבת' : שאננות ג' נשים שאננות קומנה · וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות · חרדו שאננות רגזה : לבקרים ד' וסימ' יי' חננו לך קוינו · ותוכחתי לבקרים · לבקרים אצמית כל רשעי ארץ · חדשים לבקרים רבה · וא' לבקרים וסימ' והפקדנו לבקרים :

נשים שאננות קמנה שמענה קולי
בנות בטחות האזנה אמרתי : ימים
על-שנה תרגזנה בטחות כי כלה
בציר אסף בלי יבוא : חרדו שאננות
רגזה בטחות פשטה וערה וחגורה
על-חלצים : על-שדים ספדים על-
שדי-חמד על-גפן פריה : על
אדמת עמי קוץ שמיר תעלה כי על-
כל-בתי משוש קריה עליזה :
כי-ארמון נטש המון עיר עזב עפל
ובחן היה בעד מערות עד-עולם
משוש פראים מרעה עדרים : עד-
יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר
לכרמל וכרמל ליער יחשב : ושכן
במדבר משפט וצדקה בכרמל תשב
: והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת
הצדקה השקט ובטח עד-עולם :
וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות
מבטחים ובמנוחת שאננות : וברד
ברדת היער ובשפלה תשפל העיר :
אשריכם זרעי על-כל-מים משלחי
רגל-השור והחמור :
לג הוי שודד ואתה לא שדוד ובוגד
ולא-בגדו בך כהתמך שודד תושד
כנלתך לבגד יבגדו-בך :
יהוה חננו לך קוינו היה
זרעם לבקרים אף-ישועתנו בעת
צרה : מקול המון נדדו עמים
מרוממתך נפצו גוים : ואסף שללכם
אסף החסיל כמשק גבים שקק בו :

מדינן דיתבן שליוא קומא שמענא קלי כרכין דישרן לרוחצן אציתא למימרי : יומין עם שנין יזועון דישרן לרוחצן ארי סף עיבורא עללא לית למכנש : איתברו דיתבין שליוא זעו דישרן לרוחצן שלחו ואיתערטילו ואסרו על חרצין : על דדין ספדין על חקלי חמידתא על גופנין טענין : על ארע עמי דהובאי ובור תסיקארי על כל בתי דיין קירויא תקיפיא : ארי בית מקדשא חרוב המון קירוי דהואה פלחין ביה צדיאה בירת תקפנא ומטמורנא אתבלש ובדו חרוב וצדי עד זמן אתר דהוה בית חידוא חידו למלכיא בדו הוה מיבז למשירין : כל דנה עד דייתי לנא רוח מן קדם דשכינתיה בשמי מרומא ויהי מדברא לכרמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב : וישרון במדבר עבדי דינא ועבדי צדקתא ית כרמלא ייתבון : ויהון עבדי צדקתא שלם ומפלחי צדקתא ישקטון וישרון לרוחצן עד עלמי : ויתיבון עמי במדוריהון שלם ועל ארעהון לרוחצן ובקירויהון שליוא : וייחות ברדא ויקטיל משירית עממיא ויצדון ויסופון דיריהון : טוביכון צדיקיא עבדתון לכון עובדין טבין דאתון דמן לדזרעין על שיקיא משלחין לאדרכא בתוריא ולמיכנש בחמריא : ווי דאתי למיבז ויתך לא יבזון ודאתי למינס ויתך ינסון כד תיתי למיבז יבזונך וכד תלאי למינס ינסונך : יי רחים עלנא למימרך סברנא הוי תוקפנא בכל יום אף פורקננא בעידן עקא : מקל המון אתברו עממיא מסגי גבורן אתבדרו מלכוותא : ויכנשון בית ישראל נכסי עממיא סנאיהון כמא דכנשין ית זחלא ואזן במאני זיינא כמא דאזן בזירקתא :

נשים. יש אומרים כי הטעם הקריות כי הם חשובות כבנות ושומרון היתה כאם : ימים. הטעם שנה על שנה : רגזה. בחסרון נו"ן והנגיד אומר שהוא לשון ציווי ואם הוא על לשון זכר ורבי משה הכהן אמר שהוא שם הפעל : אוסף. הטעם כפול אוסף התבואה : חרדו. על לשון זכר כמו אם תעירו אם תמצאו בדרך קצרה : רגזה. זכרתיו וכבה משפט פשוט ועורה מישפטו הנגדי ועורה מגזרת ערום ועריה עריה תעור והנכון בעיני כי הנשים הם ב כמשמעם : על שדים ספדים. כל הנשים תחם' מלת כל כמו וכל הנשים יתנו יקר : על. עמי. שמרון : קוץ שמיר. חסר וי"ו כמו אדם שת אנוש : כי. שמיר יעלה על כל בתי משוש : כי ארמון. המלך שב גם נטש מהבנין הקל שלא נקרא שם פועלו : עופל. מקום שהיה גבוה מגזרת ויעפילו : ובחן. כמו הקימו בחוניו והם מגדלים היו מערות : עד יערה. מבנין נפעל והטעם כי אלינו תביט הרעה על ביאת מלך אשור אל ארץ יהודה והטעם ב גזירה : והיה. כל מדבר זרוע כמו ה הכרמל והכרמל ליער יחשב כחבירו הראשון : ושכן. הטעם שהשם יעשה משפט בעתביו : והיה מעשה הצדקה שלום. כי כן היה בימי חזקיהו כאשר אמר ולשלום אין קץ ויש מפרשים כי יערה עלינו לשבח : וישב. איש יהודה : וברד. הרי"ש פתוח כי הו' פעל כמו עשן כולו והטע' כי אם ירד ברד אל היער ירד ולא אל מקום הזרע · וטעם תשפל העיר שתשב פ פרזות כבקעה : אשריכם זורעי על כל מים. שיבואו : משלחי רגל השור. כטעם והאלפים והעירים כי פרש' אזת היא כלה : הוי. לשון קריאה והטעם על אשור : כהתימך שודד. להיותך שודד תושד : ככלותך. כמו כהנלותך וכמוהו ולא יטה לארץ מנלם : יי'. זאת היא תפילת הצדיקים בבוא מלך אשור והיא בדרך נבואה : היה זרועם. על אנשי המלחמה : מקול המון. אשור : מרוממותיך. שנתת לו רוממות : ואסף שללכם. שלל הגוים כי שימן הכף בעבור ישראל שהנגלה מלך אשור : גבים. תרגום ארבה בארמית : שוקק. כמו אוסף ויש אומרים כי כמוהו וכן משק ביתי ולפי דעתי שכמוהו בספר יואל ישתקשקון גם הוא בארבה : כסגב

נשים שאננות. מדינן דיתבן שליוא : בנות בוטחות. כרכין דיתבן לרוחצן : ימים על שנה. כמו ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה או שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהן בציר העינבי' ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית. אוסף שם דבר לכך טעמו למעלה וניקוד פתח : רגזה. כמו לרגז : פשוטה. כמו לפשוט : וערה. כמו לערות לשון עריה : וחגורה. כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירג' יונתן שלחו ואיתערטלו ואסרו על חרצין מתוך שישמעו ויתערטלו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיה' כי על מתניה' : על שדי' סופדי'. יטפחו על לבם על שדו' חמדתן. ומדרש אגדה על חכמי שבדראות שהם כשדי' המניקים יספדו. ועל עיר חמדתם שתחרב כשדה ועל גפן פוריה הם ישראל גפן ממצרים הסעתי : קוץ שמיר. הובאי ובור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש : ועל קריה עליזה. ירושלם שהיא משוש לכל הארץ : כי ארמון. המלך נוטש והמון העיר גלה : עופל ובוחן. בית מקדשי שהיה להם למבצר : היה בעד מערות. יהיה בתוך חורבות. מערות לשון ערו ערו. ובעד כמו הבעד ערפל ישפט : עד עולם. עד עת קץ. עופל ובחן שניה' לשון מבצר : משוש פראים. לתאות ישמעאל ולמרעה ארוש וחיילותיו : עד יערה עלינו. ישפוך עלינו כמו ותער כדה לשון שפיכ' נופל על הרוח כמו ושפכתי על בית דוד רוח חן וכן אשפך רוחי על כל בשר : ליער יחשב. קירוין סגיאין כיער הזה שהוא מלא עצים : ושכן במדבר משפט. בירושלם שהיא כמדבר : וצדקה בכרמל. היא ארץ ישראל שתהא באותן הימים ככרמל : וברד ברדת היער. על כרחי אין ברד זה שם דבר שהרי ניקוד חציו קמץ וחציו פתח בלשון פעל וכן פ פתרונו לשון פעולה כמו ורחץ וישב ועמד וברד וירוד את ברידת היער ויהיה הבי"ת של ב ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלומר וימטיר הקב"ה את מטר פחי הרשעים כני שעיר שהם ע עכשיו בגויים ומלאים עצי' כיער : ובשפלה. שכשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרופלין של אדום ודוגמת כן תירגם יונתן ויחות ברדא ויקטול משריית ע עממיא : אשריכם. ישראל שהצליחה זרעת צדקתכ' כזורעי' על מים מעתה תקצרו ותאספו תבואת שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התבואה והחמור להביא אל הביתכך תירגם יונתן כלומ' תקבלו שכר פעולתכם הטובה : הוי. האויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד ובוגד אתה תמיד ואין אדם בוגד בך : כהתימך. להיות שודד ככלותך שדידתך באותם שגזרה גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד : ככלותך לבגוד. מנחם חיבר ככלותך עם ולא יטה לארץ מנלם בחלק אח' ומנלם המ"ם הראשונה בו יסוד נופל כמו מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיותו לשון כליון לפי הענין. ככלותך לשון ככלותך. ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיו' בטל והולך אלא הולך וחזק : היה זרועם. של שדודים ביד השודד : לבקרים. מדי יום יום כשהוא מיצר להם אף ישועתנו תהיה בעת צרה : מקול המון. הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו ניסיך : ואוסף שללכם. זה מוסב על ככלותך לבגוד יבגדו בך ואוסף שללכם אתם הבוגדי' את עמי בבא פקודתכם יבוזו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסיפת חסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל אח' לעצמו אף כאן יבוזו איש לו : כמשק גובים שוקק. כקול כהם מים האלספים ונופלין בגיבים כבהם כן יהמו הבאים לשלול ולבוז. משק לשון נהם כמו ארי נוהם ודוב שוקק. כן ממשק חרול כשהרוח מנשבת בחרולים והם מכים זה על זה נותנים קול וכן בעיר ישוקו : גיבים. כמו לחשוף מים מגבא · ורבותינו דרשוהו באגדת חלק בביזת אוכלוסי סנחריב :

כי

כי שוכן מרום · הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה : והיה אמונת
עתך וגו׳ · והיה לך לחוסן ישועות ולחכמ׳ ודעת את אשר תאמן לבוראך עתים שקבע
לך לתרומות ומעשרות בעת הפרשתן ללקט שכחה ופיאה בעתם לקיים
שמיטין ויובלות בעתם : יראת ה׳ · שתיראה מלפניו היא אוצר טוב להפתח
לך מאתו על ידה · ד״א אמונת
עתך את שהאמנת בהקב״ה
בעתי׳ שעברו עליך וכפית ליסעו
תהיה לך לחוסן : הן אראלם
צעקו חוצה · היה הכבי׳ מתנבא
כחמות ואומר שהפורענות כבר
אכלוהו ועתה אקום ואנשא ל
לגאלם · הן על אריאל שלהם הוא
המזבח כבר צעקו וספדו ב
בחוצותם וברחובותם בבכי ונהי
: מלאכי שלום · ומלאכי שליחות
שהיו רגילין לבשר שלום מר
יבכיון ואומרי׳ כמו תשילו שבת
עובר אורח : הפר · אויב
ברית שכרת לישראל : מאס
ערים · בזה בעיניו כל שוכא
איכו חושב אנוש : אבל · לשון
אבלות : קמל · יבש נכרת :
היה · לשון עבר הוא : השרון ·
שם מחוז מרעה בהמות כמו
שנאמר היה השרון לנוה צאן ת
תשרון : בערבה · חורבה :
ונוער · לשון תשכוק כמו ויכער
ה׳ : עתה אקום · מרוב רעות
שעשה האויב לעמי לא אתאפק
עוד עתה אקום וארומם ואנשא
: חשש · מין מוץ דבר שנוח
לידלק : רוחכם אש · מנפשכם
תצא רוח אש ותאכל החשש ו
והקש : כסוחים · קצוצים ·
כסוחים כמו לא תזמר לא ת
תכסח : רחוקים · המאמינים
בי ועושים רצוני מנעוריהם :
קרובים · בעלי תשובה שנתקרבו
אלי מחדש : פחדו בציון חטאי׳
· היאך ימצאו פתח לתשובה :
מי יגור לנו אש אוכלה · כלומר
מי יעמד בעדנו לשכך חימה ב
בוערת · לא מי יגור לנו פי׳ מי
הוא לנו שיגור בציון עם הגור ש
שהוא אש אוכלה והוא משיב
אוהב צדקות וכו׳ : מלך ביפיו
תחזינה עיניך · הקב״ה שהוא
מלך אותו תחזה מארץ מרחקי׳
שאתה עומד תראה הניסים ו
והגדולה שיעשה לך ועם כוונת
עמקי שפה לא יראה שכינת ה
המלך ביופיו ע״כ : הולך צדקו׳
· מי הוא ימצא הולך צדקות :
נוער כפיו · אשקוט בלע״ז : אוטם
· סותם וכן שקופים אטומים :
עוצם · סוגר וכן ויעצם את
עיניכם : לחמו נתן · לא יהא
מבקש לחם כי מן השמי׳ יספיקו
לו מזון : מימיו נאמנים ·
מקור מימיו לא יכזב כלומ׳ זרעו
יגדל וכל צרכיו יסופקו : מלך
ביופיו תחזינה עיניך · לך
הצדיק אני אומר שתזכה לראות
זיו שכינתו של מקום : תראינה
ארץ מרחקים · תירגם יונתן
תסתכל ותחזה בנחתי ארע גהנם : לבך יהגה אימה · כשתראה המלכים
והשרים והחכמים שהיו שליטים בחייהן והרי הם נידונים בגהנם יהגה לבך אימה
ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה
שהיו שואלין ממנו כל עצת מלכות : איה סופר את המגדלי׳ · גם הוא דבר מלכות
מתונה על בתי המלכות כמה הם וכמה מגדלים צריך לעיר פלוני וכן שנו בית
והקיפוה ספרו מגדליה׳ כמה מגדלים היא צריכה : את

כמנב״י · והטעם על השכינה שהיא בציון : והיה אמונת עתך · לאיש יהודה
ידבר : חכמת׳ שתוך ותחסר חכמת כך יראת השם היא אוצר חוסן ישועות :
הן אראלם · יש אומ׳ מגזרת אריאל כאילו אמר על אראלם ואיננו נכון בטעם הפרשה
ויש אומרי׳ שהן שתי מלות אראה להם גם זה רחוק והנכון בעיני שמלת אראלם
כמו מלאכיהם והעד
מלאכי שלום וכמוהו
את שני אריאל מואב
והטעם כי מלאכי כל
גוי שיבקשו שלום ב
בעולם יבכו בשלוש ת
מלכות אשור כמו ת
מסלות׳ כי מלך אשור
לא יעמוד בבריתו עם
גוי : לא חשב אנוש ·
מאומה כנגדו : אבל ·
ימצא ארץ לשון זכר
כמו כעתם ארץ והנה
זה הפסוק מכחיש ד
דברי רבי משה הכהן
שאמר כי תאכלהו אש
לא נפח כן דרך ה
הלשון כל מלה שהיא
לזכר ולנקב׳ לא יתכן
לומר לשון נקב׳ אחרי
לשון זכר : החפיר ·
לשון מלך אשור כי הו׳
פעל יוצא עד שקמל
שנכרת : היה השרון ·
כמו חבצלת השרון :
ונוער · מגזר׳ ככה יהיה
נעור וריק : עתה · בעבו׳
שהגדיל להשחית עתה
אקום : ארומ׳ · מבנין
התפע׳ והיה הד״ים רחו׳
להדגם לחסרון התי״ו
כנ״ון אנשא : תהרו ·
התי״ו לנוכח אשור :
חשש · כאשר היא
בלשון קדר כמוץ :
רוחכם · יש אומרים
רוחכם תהיה כאש ו
והוא תאכלכם והנכון
שהוא דבק עם חשש
ולא תהיה רוח שיאכל
כי אם אש שתאכל׳ :
והיו · משרפות·
כאילו נשרפו בשיד
רמז לנכחדי פתאם
על ידי המלאך וכמוהו
קוצים כסוחים אשר
באש יצתו : שמעו ·
קרובים · הם ישראל
על כן אחריו פחדו :
פחדו · שיפחדו מהשם
בראות׳ גבורתו במחנ׳
אשור ויאמרו מי ממנו
שיוכל לגור עם השם
שהוא אש אוכלה ו
והטעם בציון ששם ה
הכבוד : הולך ·
זה דברי הנביא כימי
שהוא הולך צדקות ו
והמלה חסרת בית :
אוטם · סוגר כמו
יאטם אזנו ואם הם
שני בנינים : ועוצם · כמו ויעצם את עיניכ׳ ואם הם שנים בנינים : הוא · עושה זה :
ישכון · בציון כאילו דר במצדות : לחמו נתן · יהיה נתון לו לחם להספיקו :
נאמנים · שלא יכזבו והטעם שלא יכרתו והנה הוא יושב בנוח גם יתענג : מלך ·
זה דברי הנביא כאומר יזכור יהודה בבוא מלאכי מלך אשור לקחת מס מחזקיהו כי
כל אוצרות בית השם נתן והעניים כל יהודה והיו אומ׳ מי ילך עמנו ממריחזקיה אל
מלך אשור במס זה הוא מלך ביופיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים כי אשור
רחוק׳ מירוש׳ : לבך · ידבר בנפשו : אימה איה סופר · הוא הכותב כמו עונש כל אדם :
איה שוקל איה סופר המגדלים · מגזרת תספר כי נתנו ענש על כל מגדל : את

עתיך ג׳ יתר חל׳ ויתר חס׳ לאחא תמית כלא
מראות ל׳ וחד טהור עינים מראות רע

ודעת ד׳ ג׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסימ׳ והיה אמונת עתיך חסן · טוב טעם ודעת למדני · הלא כתבתי לך שלישים ·
ולבי ראה הרבה חכמה : עתה כה״ר פ״ וסימ׳ נמסר בכס׳ רבתא בשרש עת : קוצים ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסימ׳ כי
תצא אש ומצאה קצים · קוצים כסוחים באש יצתו · ואל תזרעו אל קצים · ודענו כאש קוצים · תנינא

ו׳ נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא צִיּוֹן
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה : וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ
ל׳ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְהוָה
הִיא אוֹצָרוֹ : הֵן
ל׳ · ב׳ · ל׳ חס׳ אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר
ל׳ תלמיא יִבְכָּיוּן : נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר
אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס עָרִים לֹא חָשַׁב
ג׳ · יד׳ אֱנוֹשׁ : אָבַל אֻמְלְלָה אָרֶץ הֶחְפִּיר
פתח · ל׳ לְבָנוֹן קָמַל הָיָה הַשָּׁרוֹן כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר
כה״לכי · ל׳ בָּשָׁן וְכַרְמֶל : עַתָּה אָקוּם יֹאמַר
ל׳ · ל׳ יְהוָה עַתָּה אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא :
ל׳ תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם אֵשׁ
ל׳ תֹּאכַלְכֶם : וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת
ב׳ חל׳ וב׳ חס׳ שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ :
ל׳ חל׳ שִׁמְעוּ רְחוֹקִים
ל׳ חס׳ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי :
פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה
ג׳ ומ׳ ל׳ חֲנֵפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי־
ל׳ · ו׳ יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם : הֹלֵךְ צְדָקוֹת
ח׳ · ל׳ וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת
ל׳ · ז׳ נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד אֹטֵם אָזְנוֹ
ל׳ חס׳ · ל׳ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת
ג׳ חל׳ בְּרָע : הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת
ו׳ סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו
ל׳ נֶאֱמָנִים : מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה
ל׳ עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים :
לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל
אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים :

תַּקִּיף יְיָ דְּאַשְׁרִי שְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי
מְרוֹמָא דְּאָמַר לְמִמְלֵי צִיּוֹן עָבְדֵי
דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ : וִיהֵי מָא
דַּאֲמַרְתָּא לְאוֹטָבָא לְרַחֲלְתָּךְ א
אִיתֵיתָא וְקַיֵּימְתָּא בְּעִידָּנֵיהּ תְּקוֹף
וּפוּרְקַן חוּכְמְתָא וּמַדַּע לְדַחֲלְיָא
דַּייָ אוֹצַר טוּבֵיהּ עָתִיד :
הָא כַּד תִּתְגְּלֵי לְהוֹן
יְצַוְוחוּן בְּמֶרֶד אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָּא דַּאֲזַלוּ
לְבַסָּרָא שְׁלָם תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בָּכַן ב
בְּמָרִיר נְפַשׁ : צְדִיאוּ כְּבִשַׁיָּא פְּסָקוּ
עָדֵי אוֹרְחָתָא עַל דַּאֲשַׁנִּיאוּ קְיָמָא
אִתְרַחִיקוּ מִקִּרְוֵיהוֹן לָא חֲשִׁיבוּ
בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּבִישְׁתָא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן
: אִתְאַבְּלַת חֲרוּבַת אַרְעָא יְבֵישׁ
לִבְנָן נְתַר הֲוָה שָׁרוֹנָא כְּמֵישְׁרָא
צָדֵי מַתְנַן וְכַרְמְלָא : כְּעַן אִתְגְּלֵי
אֲמַר יְיָ כְּעַן אֶתְרוֹמַם כְּעַן אֶתְנַטַּל :
אִיתְעַשְׁתּוּן לְכוֹן עַמְמַיָּא
אִתְעַשְׁתִּינַתּוּן דִּירְשַׁע עֲבַדְתּוּן
לְכוֹן עוֹבָדֵי בִּישִׁין בְּדִיל עוֹבָדֵיכוֹן
בִּישַׁיָּא מֵימְרִי כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא
יְשֵׁיצֵי יַתְכוֹן : וִיהוֹן עַמְמַיָּא יְקֵידַת
נוּר כּוּבִין מְפַסְּכִין בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן :
שְׁמָעוּ צַדִּיקַיָּא
דִּנְטָרוּ אוֹרַיְתָא מִלְּקַדְמִין מָא
דַּעֲבָדִית וּדְעוּ חַיָּבַיָּא דְּתָבוּ ל
לְאוֹרַיְתִי קְרִיב גְּבוּרְתִּי : אִתְבְּרוּ
בְּצִיּוֹן חַיָּיבִין דַּחֲלָא אַחֲדִתִינוּן
לְרַשִׁיעַיָּא דַּהֲווֹ מְגַנְּבִין אוֹרְחַתְהוֹן
אָמְרִין מַן יְדוּר לָנָא בְּצִיּוֹן דְּבַהּ
זִיהוֹר שְׁכִינְתֵּיהּ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא מַן
יְתוֹתַב לָנָא בִּירוּשְׁלֶם עֲתִידִין
רַשִׁיעַיָּא לְאִיתְדָּנָא לְאִתְמַסְרָא לְגֵהִנָּם יְקִידוּת עָלָם : אֲמַר נְבִיָּא יְתִבוּן בַּהּ צַדִּיקַיָּא
כָּל דִּמְהַלֵּךְ בִּזְכוּ וּמְמַלֵּל כֵּיוָנָן מְתַרְחִיק מִמָּמוֹן דִּשְׁקַר מַרְחִיק נַפְשֵׁיהּ מִן אֲנוֹסִין מְנַע יְדוֹהִי
מִלְּקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא מְטַמְטֵם אוּדְנֵיהּ מִלְּמִשְׁמַע בְּאַשְׁדֵּי דַּם זַכַּאי וְכָלֵי עֵינוֹהִי מִלְּמֶיחֱזֵי בְעָבְדֵי
בִישׁ : הוּא בְּאָתַר רָם וּמְנַטַּל יְהֵי בֵּית מֵישְׁרוֹהִי בֵּית מַקְדְּשָׁא תִּיסְבַּע נַפְשֵׁיהּ מְזוֹנֵיהּ מְסַפֵּק
מוֹהֵי קַיָּימִין כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי : יַת יְקַר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָּא בְּתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ
יֶחֱזְיָין עֵינָךְ תִּסְתַּכֵּל וְתֶחֱזֵי בְּנַחְתֵי אֲרַע גֵּהִנָּם : לִבָּךְ יְחַשּׁוֹב רַבְרְבַן אֵיכָא כַּפְרַיָּא אֵיכָא
רַבְרְבַיָּא אֵיכָא חֲשַׁבַיָּא יָתוֹן אִם יְכְלוּן לְחָשְׁבָא מִנְיַין קְטִילֵי רֵישֵׁי מַשִּׁירְיַת גִּבָּרַיָּא :

ובהרא מ״ל · וא׳ זרעו חטים וקוצים : מצודות ט׳ בליש׳ וסימ׳ את המנהרות ואת המצודות · וישב דוד במדב׳
במצודות · ויעלו זיפים · וישב במצודות עין גדי · נלכדה הקריות והמצודות · חדלו גבורי בבל · ואשר
במצודות ובמערות בדבר · והוא מרומים ישכן · ויתנהו במסגר בחחים · וסימ׳ בלשון ארמי במערתא
דגדיא בטורא משמר מרום בבל אקש לה מותא :

את נועז: לא מצאתי הבנין טורח או לבניין נפעל והיא מלה זרה אין לה משפחה והטעם עם נכרי או משנה והאומר כי הבנין תחת למ"ד לא דבר נכונה: כלעג לשון. כיכל לשון שלא יבין אדם אותה הוא בעיניו ללעג: חזה. אין צורך לאדם לחזות מלך אשור רק חזה ציון: קרית מועדינו. כמשמעו או כמו שרפו כל מועדי אל: אהל

את עם נועז. כמו לועז אלו כל האומות שאין לשונם לשון הקדש: לא תראה לא תחשוב בלבך כי כולם יהיו חשיבים ושפלים: כלעג. לשון עלגים ועימקי שפה כל זה לשון נכרית שאינך מכירין בלשון הקדש: עמקי שפה. כמו ויהי כל הארץ שפה אחת: חזה ציון. ואתמי תראה בלבך להחשב מלוכה ושררה את ציון אשר היא קרית בית וועד לנו:

צבאם ז' וסימ' ויכלו השמים והארץ. כי קצף לי"י על כל הגוים. ונמקו כל צבא השמים. המוציא במספ' צבאם. ואדם עליה בראתי. וברוח פיו כל צבאם. אתה עשית את השמים. וכל צבאם ד' וסימ' נמסר בסדר בראשית:

אֶת־עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה עַם עִמְקֵי שָׂפָה מִשְּׁמוֹעַ נִלְעַג לָשׁוֹן אֵין בִּינָה׃
חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ תִרְאֶינָה יְרוּשָׁלִַם נָוֶה שַׁאֲנָן אֹהֶל בַּל־יִצְעָן בַּל־יִסַּע יְתֵדֹתָיו לָנֶצַח וְכָל־חֲבָלָיו בַּל־יִנָּתֵקוּ׃ כִּי אִם־שָׁם אַדִּיר יְהוָה לָנוּ מְקוֹם־נְהָרִים יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל־תֵּלֶךְ בּוֹ אֳנִי־שַׁיִט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ׃ כִּי יְהוָה שֹׁפְטֵנוּ יְהוָה מְחֹקְקֵנוּ יְהוָה מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ׃ נִטְּשׁוּ חֲבָלָיִךְ בַּל־יְחַזְּקוּ כֵן־תָּרְנָם בַּל־פָּרְשׂוּ נֵס אָז חֻלַּק עַד־שָׁלָל מַרְבֶּה פִּסְחִים בָּזְזוּ בַז׃ וּבַל־יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשֻׂא עָוֺן׃

לד קִרְבוּ גוֹיִם לִשְׁמֹעַ וּלְאֻמִּים הַקְשִׁיבוּ תִּשְׁמַע הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ תֵּבֵל וְכָל־צֶאֱצָאֶיהָ׃ כִּי קֶצֶף לַיהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם וְחֵמָה עַל־כָּל־צְבָאָם הֶחֱרִימָם נְתָנָם לַטָּבַח׃ וְחַלְלֵיהֶם יֻשְׁלָכוּ וּפִגְרֵיהֶם יַעֲלֶה בָאְשָׁם וְנָמַסּוּ הָרִים מִדָּמָם׃ וְנָמַקּוּ כָּל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנָגֹלּוּ כַסֵּפֶר הַשָּׁמָיִם וְכָל־צְבָאָם יִבּוֹל כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן וּכְנֹבֶלֶת מִתְּאֵנָה׃ כִּי־רִוְּתָה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי הִנֵּה עַל־אֱדוֹם תֵּרֵד וְעַל־עַם חֶרְמִי לְמִשְׁפָּט׃ חֶרֶב לַיהוָה מָלְאָה דָם הֻדַּשְּׁנָה מֵחֵלֶב מִדַּם כָּרִים וְעַתּוּדִים מֵחֵלֶב כִּלְיוֹת אֵילִים כִּי זֶבַח לַיהוָה בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

יַת מְרוֹד עַם תַּקִּיף לָא תֵיכוּל לְמִיחֱזֵי עַמָּא דַהֲוָה עֲמִיק מַמְלָלְהוֹן מִלְמִשְׁמַע מַלְעֲגִין בְּלִישָּׁנְהוֹן דְּלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ׃ תֶּחֱזֵי בְּמַפְלְתְהוֹן צִיּוֹן קִרְיַת זִמְנָנָא עֵינָךְ יֶחֶזְיָן בְּנֶחָמַת יְרוּשְׁלֵם בְּאַצְלָחוּתָא בְּשַׁלְיוּתָא כְּמַשְׁכְּנָא דְלָא מִתְפָּרַק וְלָא מִשְׁתַּלְפִין סִכּוֹהִי לְעָלַם וְכָל אַטּוּנוֹהִי לָא יִתְפַּסְקוּן׃ אֲרֵי אֵילָהֵין מִתַּמָּן תִּתְגְּלֵי גְבוּרְתָא דַיְיָ לְאוֹטָבָא לָנָא מֵאֲתַר נָפְקִין נַהֲרִין שָׁטְפִין פְּתָיוּת יְדִין דְּלָא תֵיזִיל בֵּיהּ סְפִינַת צַיָּדִין וּבוּרְנֵי רַבְּתָא לָא תְגוּזִינֵיהּ׃ אֲרֵי יְיָ דַיָּינָנָא דְאַפְּקָנָא בִּגְבוּרְתֵיהּ מִמִּצְרַיִם יְיָ מַלְפָנָא דִּיהַב לָנָא אוּלְפַן אוֹרָיְתֵיהּ מִסִּינַי יְיָ מַלְכָּנָא הוּא יִפְרְקִינָנָא וְיַעֲבֵיד לָנָא פּוּרְעֲנוּ דִין מִן מַשְׁרְיַת גּוֹג׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִתְבָּרוּן עַמְמַיָּא מִתּוּקְפֵיהוֹן וִיהוֹן דָּמָן לִסְפִינְתָא דְּאִתְפְּסִיקוּ חַבְלָהָא וְלֵית לְהִתְקוֹף עַל תַּרְנֵיהוֹן דְּאִתְפְּסִיק וְלָא אֶפְשַׁר לְמִפְרַס עֲלוֹהִי קְלַע בְּכֵן יִפְלְגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַגִּיאוּת עֲדֵי וּבִיז וְאַפִּילוּ יִשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן עֲוִירִין וְחַגִּירִין אַף אִינוּן יִפְלְגוּן סַגִּיאוּת עֲדֵי וּבִיז׃ וְלָא יֵימְרוּן מִכְּעַן לְעַמָּא דְשָׁרַן סְחוֹר סְחוֹר אַתּוּב לִשְׁכִינְתָא מְלְוָתְכוֹן אֲתַת עֲלָנָא מַחַת מְרַע עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן שְׁבִיק לְחוֹבֵיהוֹן׃

אִתְקָרַבוּ עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע וּמַלְכְּוָתָא אֲצִיתוּ תִּשְׁמַע אַרְעָא וּמְלָהָא תֵּבֵל וְכָל דְּדַיְרִין בַּהּ׃ אֲרֵי רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָּא וּקְטוֹלָא עַל כָּל מַשְׁרְיָתְהוֹן חַיְּבִינוּן מַסְרִינוּן לִקְטָלָא׃ וְקַטִּילֵיהוֹן יִתְרְמוֹן וּפִגְרֵיהוֹן יִסַּק תְּנָנְהוֹן וְיִתְמְסוּן טוּרַיָּא מִדְּמְהוֹן׃ וְיִתְמְסוּן מַשְׁתְּבִיב כָּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְיִתְמְחוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא כְּמָא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן בְּסִפְרָא וְכָל מַשְׁרְיָתְהוֹן יְסוּפוּן כְּמִיתַר טְרַף מִגֶּפֶן וּכְדִבְלָא מִתְּאֵנָא׃ אֲרֵי תִתְגְּלֵי בִשְׁמַיָּא חַרְבִּי הָא עַל אֱדוֹם תִּתְגְּלֵי וְעַל עַמָּא דְחַיָּבִית לְדִינָא׃ חַרְבָּא קֳדָם יְיָ אִתְמְלִיאַת דַּם אִדְהֲנַת מִתְּרַב מִדַּם מַלְכִין וְשִׁלְטוֹנִין מִתְּרַב כָּלְיַת רַבְרְבִין אֲרֵי קִטְלָא קֳדָם יְיָ בְּבָצְרָה וְנִכְסְ סַגִּיאָ בְּאַרְעָ דֶאֱדוֹם׃

כל מועדי אל: אהל חסר כף: יצען. אין לו רע וטעמו לא יפל או בל יסע יתר ת מיתדותיו: וכל. שחבלים הם המיתרים: כי. הטעם לא יסע זה האהל רק יהיה ת השם אדיר לנו במדינ' שיש סביבותיה נהרי' ויאורים. חסר וי"ו כמו שמש ירח עמד: ידים. מקומות והטעם מכל פאה והם נהרים שלא ילך באחד מהם אני במשוט והטעם שלא יפחדו מאויב לא מחיים ולא מהיבשה כי זה הפסוק כנגד לבך יהגה אימה ואין מי שישטוט עוד שיאמר שלכי יתן מס זה והמחוקק הוא הסופר יכתוב מי ומי ילך אל המלך כמס כי השם לבדו הוא שפטינו ומחוקקינו ומלכנו: נטשו. כף חבליך לנכח מחנה אשור נטשו כמו ונטשתיה דרך משל כי הספינה תטבע והים ישליך את הממון שיש בה: בל. יחזקו החובלים התורן שלהן ולא יפרשו גם אז יחלק עד שלל כמו אדרת שער מגזר' בבקר יאכל עד: מרבה. כמו הרבה אפילו פסחים בזזו בז ואף כי אחרים: ובל יאמר. עוד השכן בציון חליתי כי העם כולו נשוא עון: קרבו ולואמים. שהוא מליאתם מהם: תבל. מקום הישוב: וכל צאצאיה. מגזרת יצא: כי. כל המפרשים אומרין כי זה לעתיד רק רבי משה הכהן אומר כי אדום חרבה בימי אשור וכל הפרשה הי' דבקה: צבאם. הם צבא המלחמ': וחלליה' יעלה באשם. שם

ובל יכען. בל יסח ודומה לו אילון בצעננים ומתרג' מישור אגניא והם נקעים שבשדות ם שקורין פוש"ין בלע"ז כמו אגני ד דארעא מיקרו שהמים נאספים שם מן ההרי' והגבשושיות ובית של בצעננים אומר אני שאינה כ נסרשת בתיבה לא תשמט היא: בל יסע יתדותיו. היתדות שקורין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקו' תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות וכן ו ויסעם עם הבריח לשון תליסה כי אם שם: כי אם. מוסב על בל יסע יתדותיו ועל כל יכתקו הרעה לא תהיה כי אם הטוב' וי' יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים. כענין שנאמר ביחזקאל וימד אלף ו ויעבירני נחל אשר לא אוכל ל לעבור וכן נבא יואל ומעין מבית י"י יצא והוא הנחל שיהא מתגבר והולך: אני שיט. אניה השטה במים: וצי אדיר. ובורני רבתא: כי י"י שופטנו. שר ושופט שלנו: נטשו חבליך. המושכים את הספינה את רומי חיבת: כן. הכן היטב: תרנם. תורן הספינה: בל פרשו נס. לא יוכלו לפרוש ווילון המנהיג את הספינה: אז חולק עד. שלל עדיה: מרבה הרבה יחלקו שלל אדום: פסחים. שהיו עד עכשיו חלשי': ובל יאמר שכן. של ישר' חליתי. בשביל האומה הזאת באתני הרעה. כי העם ישראל שיקראו עם היושב בירושלם יהיה שלות עון: ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי האומ' ונגולו לשון גולל ונגלו כספר השמים תירגם יונתן ויתמחון מתחו' שמיא כמא דאמיר עליהון בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שבשמו הטובה ו והאורה לאומו' לכשימחו ויחרבו יהי דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. ימחה. וכנובלת מתאנה כמוסה כאילו קרויה כ נובלת. וזהו שפירשו רבותינו מאי נובלות בושלי כומר שנתבשלו בכומר לאחר לקיטתן נובלין ו ומתחממות ומתבשלות: כי רותה בשמים חרבי. להרוג

והנה הוא בלי סמיכה באם על משקל קדש. כמהו משעלי הכפל מבנין נפעל: ונמקו. בבא לאדם יום אידו תחשך לו השמש כאשר הוא כתוב ביום המות והנכון בעיני שאלה הדברים רמז לכל עזר שיש לו לכל גוי במשטר שמים כאשר מפורש בספר דניאל ונמקו מבנין נפעל וכן נגלו מגזרת מגלה: כי. זה החזוק לאשר רמזתי מהגזירות: הנה על אדום תרד ועל עם חרמי. שים לי חפץ להיותם חרם לעשות משפט בהם: חרב. הטעם גזרה: הודשנה. מלה מורכבת מבנין שלא נקרא שם פעלו ומבנין נפעל על דעת רבים ואיננו נכון רק היא מלה זרה והטעם מגזרת והיה דשן ושמן: כרים. כמו חלב כרים דרך משל לגדולים כמו אילי מואב: בבצרה: יש אומר שהיא קוס שבטיגה וזה לא יתכן כי אין לה היום אלף שנים שנוסדה רק היא מדינה בארץ אדום:

שרים שלמעלה ואחר כך תרד על אדום למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה במרום: עם חרמי. עם מלחמתי לשון משנה בשעת חירום שנו וכן את איש חרמי דאחאב: כרים ועתודים. שרים ושלטונים: בבוצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה לפיכך תלקה עמהם בפקידתה: ירדו רא׳מים

ראמים עמם. הלכים עם שלטונים ראמים עם העתודים הכתובים למעלה:
אבירים. שרים בריאים וגדולים כמה דאת אמר עם אבירי בשן שלה: שלומים
לריב ציון. שישלם גמול על עסקי ריב ציון הצועקת לפניו לשופטה מן המריעים
לה: ונהפכו נחליה. של אדום: קפוד. עוף הפורח בלילה בוא״טא בלע״ז:
מדור לדור. מאותו דור עד דור
אחרון. ד״א היא קללת משה
מלחמה לה׳ בעמלק מדור דור
מדורו של משה לדורו של שאול
ומשם לדורו של מרדכי ומשם ל
לדורו של מלך המשיח: קו
תהו. משפט של שממה: ואבני
בהו. משקולות של דין חורבן
כמו אבן שלימה: חוריה ואין
שם מלוכה יקראו. שרים שלא
עומדו׳ ואין אחד מהם קורא על
עצמו שם שררה ומלוכה: אפס.
כלייה: ועלתה ארמנותיה סירים
. כך דרך חורבות לצמוח בהם
קוצים וסכא״ו והוא קימוש והוא
חוח כולם מיני קוצים הם כגון
אורטי״אש וכיוצא בהן: נוה
תנים. הוא מדבר שהוא דרך
להיות בו תנים שהוא מין חיה
רעה: ופגשו ציים את איים.
ויערעון תמוון בתתולי׳ כך תירג׳
יונתן. תמוון כמיות מרטריכם:
ושעיר. שד: הרגיעה.
לשון מרגוע: לילית. שם שידה:
קננה. לשון קן ציפור: קפוז.
היא קיפור: ותמלט. ותלד
ביציה: ובקעה. היא יציאת
האפרוחים מן הביצה וכן הוא
אומר ביצי צפעוני בקעו: ודגר׳.
היא קרי״ו שהעוף קורא בגרונו
להמשיך אפרוחים אחריו ג
גלוצ״יר בלע״ז וכן קורא דגר
דיות. וולטו״ירם בלע״ז: אשה
רעותה. כמו אל רעותה: דרשו
מעל ספר יי׳. קראו מעל ספר
בראשית כשהביא המבול גזר
שיתקבצו כל הבריות להסגר ב
בתיבה זכר ונקיבה אחת מהנה
לא נעדרה מלבא על אח׳ כמה
וכמה כשיגזור עליה׳ זאת להקבץ
לשתות דם ולאכול בשר וחלב:
לא פקדו. לא חסרו כמו לא
נפקד ממנו איש: כי פי הוא
צוה. שיבואו ורוחו של פי הוא
קבצן. רוחו מוסב על פי׳ כמו
וברוח פיו כל צבא׳ אף כאן רוחו
של פי הוא קבצן: והוא הפיל
לה׳ עכשיו הנביא אומ׳ על הקב״ה
והוא הפיל להם לאותם החיות
והעופות גורל שיעלו אלו לחלקו:
ישושום. כמו ישושו מהן:
מדבר וציה. ירושלם הקרויה ציה
וציון הקרויה מדבר הן ישושו על
מפלתם של גיבורי אדום ובוצרה
ותגל ערבתה של ירושלם.
ישושום ישישו עליהם כמו בני
יצאוני שפתרונו יצאו ממני וכן
בשלם הבשר בשל להם הבשר:
ורנן. כמו ולרנן: הלבנון.
בית המקדש: הדר. כבודו
לציון: חזקו ידים רפות. כל
הנביאים מבשרי ישועה כאמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות: חזקו לשון
משקל כבד ופתרונו חזקו את אחרים ואם היה בא לומר חזקו אתם שידכם רפות
היה לו לומר חזקו ואמצו עצמיו שאומר להם לחזק ולאמץ האחרים כמו חזקו ואמצו
חזקו אל תיראו זה כמו חזקו לשון קל חזקו אתם מאליכם כמו שיאמר ליחיד חזק
ואמץ ולא יאמר חזק: לנמהרי לב. שממהרין את הגאולה ומצירין על איחורה:

וירדו. עמם: עם השכרים והעתודים והראמים והפרים הם רמז למלכי אדום
כי. זה הכתוב יוכיח שהוא לעתיד ויש אומרים כי זאת הנבואה נתקיימה בימי
נבוכד נצר אחר גלות ציון כטעם גם עליך תעבור כוס: שנת שלומים. כמו
גמולך ישוב בראשך הכתוב גם בספר עובדיה על אדום: ונהפכו. כן היה או
יהיה במעשה פלא
ויש אומ׳ כי הוא דרך
משל שלא ישאר שם
מות׳מים כאלו נהפכו
המים לזפת: בוערה.
תוכיח כי היו זפת ל
לשון נקבה: לילה.
לא תכבה. אפס:
לנצח נצחים. זמנים
אין קץ להם: וירשוה
: קפוד. ידוע מגזרת
קפדתי כאורג חיי.
הקו והאבן ביד הבונה
ותוהו ובהו כטעם ש
שממה: חוריה.
הם הגדולים הנמשל׳
לעין לבן כי הקטנים
יקראו חמובי׳: מלוכ׳.
יקראו אותם הקרואים
והחס׳ אות למר ממלת
מלוכה: אפס.
כמו אין: ועלתה.
על ארמנותיה כל אחד
מהסירים והם קוצים
כמו כי כקול הסירים
תחת הסיר וכנה קמוש
ותנים. כמו אח הייתי
לתנים: חציר. כמו
חצר וכמוהו ישים וזקן
או הוא חצר ממש:
ופגשו ציים. דרים
בארץ ציה: איים.
רבים כמו ואת האיה
ואם באה במם: ושעיר
. כדמות שעירי בריס:
הרגיעה. מבאת
מרגוע: לילית. העוף
שיעוף בלילה: שמה.
קפוז. היכנו כמו
קפוד רק עוף אחר:
ותמלט. ותוליד וכן
והמליטה זכר: ובקע׳
תולדת׳ לבקוע בציה:
דגרה. כמו קורא דגר
: דיות. לשון רבות
כמו מן הדיה: דרשו
מעל ספ׳ יי׳. רמז לגזרו׳
שמים שהם כתובים
באצבע אלהים והטעם
שכל הגזרו׳ תבאנה ב
ארץ אדום גם הם ה
הנכתבות להיות ארץ
אדום נוה להן: כי פי.
רמז לגזרות היוצאות
מפיהם: ורוחו.
רוח פיו והנה הטעם
כפול כמשפט: והוא.
חלקתה: פועלת
ופעולה: בקו. שהוא
קו אמת: ישושום.
יש אומרים שהמ״ם
חסרת בית וכן הוא ישושו בם ואין זה נכון כי מה טעם בם והאמת כי המ״ם תחת
נון נוסף בפעלים כמו פדיום והטעם כי ארץ אדום תהיה לבדה חרבה רק ארץ
ישראל להפך ולדעת רבי משה הכהן שהיא ירושלם הנמלטת: כרוח תפרח. הארץ
ישראל או ירושלם: אף גילת ורנן. והנה התי״ו כמו גילת לב. ויש אומרים כי לא
שב אל לבנון בעצמו: המה. יושבי ירושלם: חזקו ידים. לפי דעת כל המפרשים
שהוא לעתיד ולדעת רבי משה על השבים בימי חזקיהו במות מלך אשור וטעם
ברכים בעבור ההליכה: אמרו לנמהרי לב. שלא היו מאמינים להיות כפלא הזה: נקם יבוא. לעשות נקם באדום או באשור: אז

לא תכבה ו׳ בקריא׳ וסימ׳ אש תמיד תוקד על המזבח. ואש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ואבדת ליער
הנגב. ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי. לילה ויומם לא תכבה. כי אני יי׳ בערתיה: על רעהו ה׳

וירדו ראמים עמם ופרים עם-
אבירים ורותה ארצם מדם ועפרם
מחלב ידשן: כי יום נקם ליהוה
שנת שלומים לריב ציון: ונהפכו
נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה
ארצה לזפת בערה: לילה ויומם
לא תכבה לעולם יעלה עשנה מדור
לדור תחרב לנצח נצחים אין עבר
בה: וירשוה קאת וקפד וינשוף
וערב ישכנו בה ונטה עליה קו-
תהו ואבני בהו: חריה ואין שם
מלוכה יקראו וכל שריה יהיו אפס
: ועלתה ארמנתיה סירים קמוש
וחוח במבצריה והיתה נוה תנים
חציר לבנות יענה: ופגשו ציים
את איים ושעיר על רעהו יקרא
אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה
מנוח: שמה קננה קפוז ותמלט
ובקעה ודגרה בצלה אך שם נקבצו
דיות אשה רעותה: דרשו מעל
ספר יהוה וקראו אחת מהנה לא
נעדרה אשה רעותה לא פקדו כי
פי הוא צוה ורוחו הוא קבצן:
והוא הפיל להן גורל וידו חלקתה
להם בקו עד עולם יירשוה לדור
ודור ישכנו בה:
לה ישששום מדבר וציה ותגל ערבה
ותפרח כחבצלת: פרח תפרח
ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון
נתן לה הדר הכרמל והשרון המה
יראו כבוד יהוה הדר אלהינו:
חזקו ידים רפות
וברכים כשלות אמצו:
אמרו לנמהרי לב חזקו אל
תיראו הנה אלהיכם נ

וְיִתְקַטְלוּן גִּבָּרִין עִמְּהוֹן וְשִׁלְטוֹנִין
עִם טוּרְנֵי וְתִרְוֵי אַרְעֲהוֹן מִדְּמְהוֹן
וַעֲפַרְהוֹן מִתַּרְבְּהוֹן יִדְהַן:
אֲרֵי יוֹם פּוּרְעֲנוּתָא קֳדָם יְיָ שְׁנַת
תּוּשְׁלִימָא לְמֶעְבַּד פּוּרְעֲנוּת דִּין
עוּלְבָּנָא דְצִיּוֹן: וְיִתְהַפְּכוּן נַחֲלַהָא
דְרוֹמִי לְזִפְתָּא וַעֲפָרַהּ לְגוּפְרִיתָא
וּתְהֵי אַרְעַהּ לְזִפְתָּא בָּעֲרָא:
לֵילֵי וִימָם לָא תִטְפֵי לְעָלַם יִסַּק
תְּנָנַהּ מִדָּר לְדָר תֶּחֱרוּב לְעָלַם
עָלְמַיָּא לֵית דְּיַעְדֵּי בַהּ:
וְיַחְסְנוּנַהּ קָתִין
וְקִפּוֹדִין וְקִיפּוֹפִין וְעוּרְבִין יִשְׁרַן
בַּהּ וְיִתְנְגִיד עֲלַהּ חוּט דְּחוּרְבָּנָא
וּמַתְקַלְתָּא דְצַדְיוּתָא: דַּהֲווֹ
אָמְרִין בְּנֵי חִירִין אֲנַחְנָא וְלָא צָבָן
לְקַבָּלָא עֲלֵיהוֹן מַלְכוּ וְכָל ר
רַבְרְבָהָא יְהוֹן לְלָמָא: וְיִסְקוּן
בִּירְנְיָתַהָא סִירִין קַרְסוּלִין וְחוּחִין
בְּתַקּוֹף כְּרַכָּהָא וּתְהֵי מְדוֹר יְרוֹרִין
אַתְרָא לְבַת נַעֲמִין: וִיעַרְעַן
תַּמְוָן בְּתַתּוּלִין וְשֵׁידִין חַד עִם
חַבְרֵיהּ יְחַיְכוּן בְּרַם תַּמָּן יִשְׁרַן
לִילִין וְיִשְׁכְּחַן לְהֶן נְיָח: תַּמָּן
תְּקַנַּן קוּפְּדָא וְתַשְׁוֵיב וְקוֹרְיָהוֹן
יַנְצְפוּן בְּטוּלַהּ בְּרַם לְתַמָּן יִתְכַּנְשׁוּן
דַּיָּתָא אִתְּתָא לְוָת חַבְרְתַהּ:
תִּבְעוּ מֵעַל סִפְרָא דַיְיָ וּבְעוּ חֲדָא
מִנְּהוֹן לָא שְׁגַת וְאִתְּתָא לְחַבְרְתַהּ
לָא עַכִּיבַת אֲרֵי בְּמֵימְרֵיהּ יִתְכַּנְשַׁן
וּבִרְעוּתֵיהּ יִתְקָרְבָן: וְהוּא
בְּמֵימְרֵיהּ רְמָא לְהוֹן עַדְבָא
וּבִרְעוּתֵיהּ פְּלִיג לְהוֹן בְּחוּטָא עַד
עָלְמָא יַחְסְנוּנַהּ לְדָר וְדָר יִשְׁרוֹן
בַּהּ: יֶחְדוּן דְּיָתְבִין
בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא צִיְהַיָּא וְיָבְעוּן
דְּיִשְׁרַן בְּמֵישְׁרָא וְיַזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנַּיָּא:
מִירַץ יַרְוְצוּן וְיֶחְדוּן אַף בִּיעַ וְחֶדְוָא
יְקַר לִבְנָן יִתְיְהִיב לְהוֹן זִיו כַּרְמְלָא
וְשָׁרוֹנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּילְהוֹן אָמְרִין
אִלֵּין אִינוּן יֶחֱזוֹן יְקָרָא דַיְיָ זִיו
תּוּשְׁבַּחְתָּא דֶאֱלָהָנָא:
אֲמַר נְבִיָּא תַּקִּיפוּ יְדִין דְּרַשְׁיָן וּרְכוּבִין
דְּרַעֲלָן חַסִּינוּ: אֲמַרוּ לִדְמוֹחַן בְּלִבְּהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא תַּקִּפוּ וְלָא תִדַּחֲלוּן הָא אֱלָהֲכוֹן

בקריא׳ וסימ׳ ובי יזיד איש על׳. כי כאשר יקום איש על רעהו. ופגשו ציים את איים. כה תאמרו איש על
רעהו. גבר מתליק על רעוה: רעותה ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בא: כרגה ז׳ וסימ׳ נבסר בסדר ויקרא:

אבן עזרא

אז תפקחנה עיני עורים • בראותם זה הפלא גם כן השומעים: אז ידלג • לשוב אל ירושלם: ותרון • דרך משל כי ימצאו מים בכל מקום הפך דבק לשון יוכן: והיה השרב • מקום חרב וכן לא יכם שרב ושמש וכן תרגום אכלני חורב בארמית: בנוה • אשר היתה רבצה בנוה תנים והוא מקום ביה: חציר • כמו חצר: לקנה וגומא•

שישמחו סביבות ההרים: והיה• אף על פי שיגדלו כחלי בדרך יהיה שם מסלול דרך מסלה: ודרך הקדש • בעבור שובם אל ירושלם: לא יעברנו • כל גוי טמא אף על פי שהדרך להם היה יפחדו שיעברו ע עליו והלכו במסלול ה הגאולי ועוד כי ההולך בדרך: ואוילים• שלא ידעוהו: לא יתעו• כי יהיה מסלול: לא יהיה • בדרך אריה ולא פריץ חיות שיזיק עד שיפחדו הרוכים ל לשוב והנה ילכו ה השבים גאולים מ מאויבים ומחיות: ופדויי• אלה השבים יבואו אל ציון ברנה ו ושמחת כבח על ראשם כיכח הבשמה בראש ז"א כי הם כרמו׳ תסך על ראשם גם הוא כ כבון: ששון ושמחה ישגו• אותם ויש אומרים כי הם ירדפו אחרי הששון וישיגוהו ואם יש מלות כוספות הטעמים הם שוים כי המלות כלים ו והטעמים הם כפועלי והנה אפרש שיש מלו׳ במלכים כתוב אמרת אך דבר שפתים ו והטעם אמרת לאנשים כי יש לך עצה וגבורה וזה הוא והטעם כי ג גבורתי בדבור היא ל לבדה ובישעיהו א אמרתי בליבי דברי רב שקה כי עצתך ו וגבורתך בדבר שפתי׳ ובמלכים ויקראם על הספרים ובישעיהו ו ויקראהו על הספר ל לבדו שם החרפות ובשני ספרי׳ ויפרשהו ובישעיהו תוספת זרים עם מים והטעם נהרי זרים ובמלכי׳ להשות והטעם שיהיו ערים בצורותעם גלים נצים ובישעיה להשאו׳ באלף מגזרת שואה כגלים נצים או יתחלף הוי״ו ב באלף כמשפטם ו ובמלכי׳ שרפ׳ ובישעית שרמה והם שתי מלות והטעם אחד ובמלכים שחים ובישעיה שחיס במ׳ כסב כסב והטעם אחד: מכתב

רשי

נקם יבא• כמו בנקם יבא: גמול אלהים• על אויביכם הוא יבא ואתכם יושיע: אז תפקחנה עיני עורים• אותם שהיו עד הנה עורים מהכיר את מוראי עליהם: ואזני חרשים• שלא היו שומעים לקול נביאי עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון לירא אותי ועל ישראל הוא אומר שקראו עורים וחרשים כענין שנאמר החרשים שמעו וגו׳: אז ידלג כאיל פסח וגו׳• ישראל שהם עכשיו פסחים ואלמים מגינו ש שקורא פסחים אלמים כמו ש שנאמר פסחים בזו בז: ותרון• בישועתי: לשון אלם• לשונם של ישראל שהם בין אויביהם א אילמים שומעי חרפה ואינם מ משיבים: כי נבקעו במדבר מים• כי תשמחם ישועתי ויפרחו כמדבר ציה הצמאה למים ו ומעיינות נבקעים בתוכה כלומר כי יצמח ישע לנרכאים: והיה השרב לאגם• התאב לתשועה יהא נושע והנביא דבר בלשון מ משל: בנוה תנים רבצה וגו׳• מקום שהיה מדבר ציה שהו׳ נוה מרבץ תנין יהיה לא מקום חציר הצמח לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אלא במקום מים כענין שנא׳ היגאה גומא בלי בצה: רבצה• שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק הא: והיה שם מסלול• לעוברי ושבי: לא יעברנו• לאותו דרך שום טמ׳ כלו׳ לא יהיה עוד לאומות: והוא למו והוא הדרך של אותן עורים וחרשים ופסחים ואלמי׳ הנזכרי׳ למעלה יהיה הילוך אותו דרך נ ואפילו הם אוילים לא יתעו כי אישירנו לפניהם: ופריץ חיות• עשו חזיר מיער אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה ת מסובבו הוא כנובד נבר לא י ימצא שם: בל יעלנה• לאותה הדרך דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה הרי נקבה בדרך אחד יבאו אליך הרי זכר: לא תמצא• חיה רעה שם: ושמחת עולם• שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר בדרך יציאתן ממצרים וה׳ הולך לפניהם יומם: וכנו• היגון והאנחה מהם: בתעלת• פוסיד בלע״ז בריכה מקום כינוס מים תפור בקרקע בידי אד׳ לאתכורני׳ ארוך ורחב: במסילה• דרך כבושה קמי״ן בלע״ז: שדה כובס• ת״י חקל משטח קצריא ששוטחין שם ה הכובסים את הבגדים: המזכי׳• כותב הזכרונו׳ בספ׳ דברי הימים: אמרתי אך דבר שפתי׳• הו׳ בפיו לאמר לא אעבוד למלך אשור ו ומסירה׳ שאעלה עליו לבבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי מצתה או י יעברני או צריך הוא לבקש עצה וגבורה למלחמה: עתה• שבא העת אמו׳ נא על מי בטחת למרוד בי: אשר יסמך איש• על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה ל לבוטחים בו שופן להיות עזרתן לרעתן: אשר הסיר חזקיהו את במותיו• ביער את כל בתי ע״ז ומזבחות ובמות והזקיק את כל יהודה להשתחות לפני מזבח אחד: התערב

ואזני ג׳ וסי׳ ואזני חרשים תפתחנה • ואזני שמעים תקשבנה• ואזני כל העם אל ספר התורה: לאגם ג׳
פתחין וסי׳ והיה השרב לאגם• אשים מדבר לאגם• ישם מדבר לאגם: ונסו ד׳ בקרי׳ וסי׳ ונסו מנסת חרב
ונפלו ואין׳ ונסו יגון ואנחה קדמא׳ דישעיה• ונסו הצללים סב• וחברו ונסו הצללים אלך לי אל׳ ירושלימה

נקם יבוא גמול אלהים הוא יבוא
וישעכם: אז תפקחנה עיני עורים
ואזני חרשים תפתחנה: אז ידלג
כאיל פסח ותרן לשון אלם כי־
נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה
: והיה השרב לאגם וצמאון
למבועי מים בנוה תנים רבצה חציר
לקנה וגמא: והיה־שם מסלול ודרך
ודרך הקדש יקרא לה לא־יעברנו
טמא והוא־למו הלך דרך ואוילים
לא יתעו: לא־יהיה שם אריה
ופריץ חיות בל־יעלנה לא תמצא
שם והלכו גאולים: ופדויי
יהוה ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת
עולם על־ראשם ששון ושמחה
ישיגו ונסו יגון ואנחה:

לו
ויהי בארבע עשרה שנה
למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך־
אשור על כל־ערי יהודה הבצרות
ויתפשם: וישלח מלך־אשור את־
רבשקה מלכיש ירושלמה אל־
המלך חזקיהו בחיל כבד ויעמד ת
בתעלת הברכה העליונה במסלת
שדה כובס: ויצא אליו אליקים
בן־חלקיהו אשר על־הבית ושבנא
הספר ויואח בן־אסף המזכיר:
ויאמר אליהם רבשקה אמרו־נא אל
־חזקיהו כה־אמר המלך הגדול מלך
אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת:
אמרתי אך־דבר־
שפתים עצה וגבורה למלחמה עתה
על־מי בטחת כי מרדת בי: הנה
בטחת על־משענת הקנה הרצוץ הזה
על־מצרים אשר יסמך איש עליו
ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך־
מצרים לכל־הבטחים עליו: וכי־
תאמר אלי אל־יהוה אלהינו בטחנו
הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את־
במתיו ואת־מזבחתיו ויאמר ליהודה

למעבר פורענות דין אתגלי מרי
גמליא יי הוא יתגלי ויפרקינכון:
בכן יתפתחן עיני בית ישראל
דאינון כסומין מן אוריתא ואודניהו׳
דכחרשין לקבלא למילי נבייא
יציתן: בכן במחזיהון גלוותא
דישר׳ דמתכנשין וסלקן לארעהו׳
הא כאילין קלילין ולא לאיתעכב׳
וישבח לישנהון דהוה ברים ארי
בכן אתבזעו במדברא מיא ו
ונחליא במישרא: ויהי שרובא
לאגמין דמיין ובית צהוונא ל
למבועי מיא אתר דהוה ירורין
שרין תמן יסקון קנה וגומא:
ויהי תמן כיבש אורח ותיקון א
אורחא דקודשא יתקרי לה לא
יעדון בה מסאבין ולא יפסקון
עדי אורח ודלא אליפו לא יטעון:
לא יהי תמן מלך מבאיש ושלטון
מעיק לא יגוזיניה ולא ישתכחון
תמן ויהכון פריקין: ופריקיא דיי
יתובון ויתכנשון מביני גלוותהון
ויעלון לציון בתושבחתא וחדות
עלם תהי להון די לא פסקא ועינן
יקר תהי מטל על רישיהון בוע
וחדוא ישכחון ויסוף מנהון מבית
ישראל דוונא ותינחתא:
והוה בארבע
עסרי שנין למלכא חזקיה סליק
סנחריב מלכא דאתור על כל
קירויא דבית יהודה כריכתא
ואחדינון: ושלח מלכא דאתור
ית רב שקה מלכיש לירושלם
לות מלכא חזקיה במשירי סגיאן
וקם במזיקת בריכתא עילאתא
דכביש חקל משטח קצריא:
ונפק לותיה אליקים בר חלקיה
די ממנא על ביתא ושבנא ספרא
ויואח בר אסף די ממנא על ד
דכרניא: ואמר להון רב שקה
אמרו כען לחזקיה כדנן אמר
מלכא רבא מלכא דאתור מה
רוחצנא הדין דאתרחיצתא:
אמרית ברם במלל
ספוון במלך וגבורא אעביד קרב
כען על מן אתרחיצתא ארי מרדתא בי: הא אתרחיצתא על סמך קניא רעיעא הדין על
פרעה מלכא דמצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי וייעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא
דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי: וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחצנא
הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית איגרוהי ואמר לאנש יהודה

ח״ד׳ מנהון חס׳ בקריא׳ וסי׳ ותבא ירושלימה בחיל כבד מאד דמלכת שבא• וירכיבו אתו עבדיו ירושלמה•
וישלח מלך אשור דישעיה• וישלח תבנית יד• אחר זה שלח סנחריב:

ולירושלם ח׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ד׳ : יהודית ז׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימ׳ י״ח : סימן
מלכים ובארבע עשרה שנה. ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה. מלכים וישלח מלך אשור את תרתן.
ישעיה וישלח את רב שקה. מלכים וישלח מלך אשור פזר. ישעיה וישלח מלך אשור פסק. מלכים סן

ולירושלם לפני המזבח הזה
תשתחוו: ועתה התערב נא את־אדני
המלך אשור ואתנה לך אלפים
סוסים אם־תוכל לתת לך רכבים
עליהם: ואיך תשיב את פני פחת
אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לך
על־מצרים לרכב ולפרשים:
ועתה המבלעדי יהוה עליתי על־
הארץ הזאת להשחיתה יהוה אמר
אלי עלה אל־הארץ הזאת והשחיתה
: ויאמר אליקים ושבנא ויואח אל־
רבשקה דבר־נא אל־עבדיך ארמית
כי שמעים אנחנו ואל־תדבר אלינו
יהודית באזני העם אשר על־החומה
: ויאמר רבשקה האל אדניך ואליך
שלחני אדני לדבר את־הדברים
האלה הלא על־האנשים הישבים
על־החמה לאכל את־חראיהם
ולשתות את־שיניהם עמכם:
ויעמד רבשקה ויקרא בקול־גדול
יהודית ויאמר שמעו את־דברי המלך
הגדול מלך אשור: כה אמר המלך
אל־ישא לכם חזקיהו כי לא־יוכל
להציל אתכם: ואל־יבטח אתכם
חזקיהו אל־יהוה לאמר הצל
יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת
ביד מלך אשור: אל־תשמעו אל־
חזקיהו כי כה אמר המלך אשור
עשו־אתי ברכה וצאו אלי ואכלו
איש־גפנו ואיש תאנתו ושתו איש
מי־בורו: עד־באי ולקחתי אתכם
אל־ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש
ארץ לחם וכרמים: פן־יסית אתכם
חזקיהו לאמר יהוה יצילנו ההצילו
אלהי הגוים איש את־ארצו מיד
מלך אשור: איה אלהי חמת
וארפד איה אלהי ספרוים וכי־
הצילו את־שמרון מידי: מי בכל־
אלהי הארצות האלה אשר־הצילו
את־ארצם מידי כי־יציל יהוה את־
ירושלם מידי: ויחרישו ולא־
ענו אתו דבר כי־מצות המלך היא
לאמר לא תענהו: ויבא אליקים
בן־חלקיהו אשר־על־הבית ושבנא
הספר ויואח בן־אסף המזכיר אל־
חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את
דברי רבשקה:
לז ויהי כשמע המלך
חזקיהו ויקרע את־בגדיו ויתכס
בשק ויבא בית יהוה:

ולירתבי ירושלם קדם מדבחא
הדין תסגדון: וכען אתערב
כען עם רבוני מלכא דאתור
ואתן לך תרין אלפין סוסון אם
תיכול למנאה עלך רכבין עליהון
: ואיכדין את מרמי לאתבא ית
אפי חד משילטוני עבדי ריבוני ז
זעיריא ואתרחצתא לך על מצרי
לרתיכין ולפרשין: וכען הבר
ממימרא דיי סלקית לארעא הדא
לחבלותה יי אמר לי סק על ארעא
הדא ותחבלה: ואמר אליקים
ושבנא ויואח לרב שקה מליל
כען עם עבדך ארמית ארי שמעין
אנחנא ואל תמליל עמנא יהודית
קדם עמא די על שורא: ואמר
רב שקה הלוות ריבונך ועלך
שלחני ריבוני למללא ית פתגמיא
האילין הלא על גבריא דיתבין על
שורא למיכל ית מפקתהון ו
ולמשתי ית מימי רגליהון בציירא
עמכון: וקם רב שקה ואכלי
בקל רב יהודית ואמר שמעו ית
פתגמי מלכא דרבתנא מלכא
דאתור: כדנן אמר מלכא לא
יטעי לכון חזקיה ארי לא ייכול
לשיזבא יתכון: ולא ירחיץ
יתכון חזקיה על מימרא דיי ל
למימר שיזבא ישיזבינגא יי ולא
תתמסר קרתא הדא ביד מלכא
דאתור: לא תקבלון מן חזקיה
ארי כדנן אמר מלכא דאתור ע
עבידו עמי שלמא ופוקו לותי
ואיכולו גבר פירי גופניהי וגבר
פירי תינוהי ושתו גבר מי ג
גוביה: עד סיתא ואדבר
יתכון לארעא טבא כארעכון
ארעא עיבור וחמר ארעא חקלין
וכרמין: דילמא יטעי יתכון
חזקיה למימר יי ישיזבינגא השיזב
דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד
מלכא דאתור: אן דחלת חמת
וארפד אן דחלת ספרוים וארי
שיזבו ית שמרון מן ידי: מן
בכל דחלת מדינת האילין דשיזבו
ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית
ירושלם מן ידי: ושתיקו ולא
אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקדת
מלכא היא למימר לא תתיבוניה:
ואתא אליקים בר חלקיה די
ממנא על ביתא ושבנא ספרא
ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא
לות חזקיה כד מבזעין לבושיהון
וחויאו ליה ית פתגמי רב שקה:
והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע
ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל
לבית מקדשא דיי:

רש״י

אתערב נא. בדבר זה אם תוכל
לקיימו: לשון ערבון שקורין
גייר בלע״ז : ואיך תשיב.
אפילו פני פחת אחד שהוא
מעבדי אדני הקטנים
שהקטן בראשי גיסו שלו ממונה
על שפים איש: אחד עבדי. אחד
מעבדי כמו אחד השתים את
הריקים: המבלעדי יי׳. שלא
ברשותו: יי׳ אמר אלי. כבר
נבאו הנביאי׳ ישא את חיל דמשק
ואת שלל שומרון לפני מלך
אשור והוא טעה לומר כאשר ע
עשיתי לשמרון כן אעש׳ לירושלם
: כי שומעים אנחנו. מכירים
אנחנו אותו. לשון שומעים
איטנדנט בלע״ז: ואל תדבר
אלינו יהודית. שכל העם מכירים
בלשון יהודית והם מתפחדים
מדבריך: האל אדוניך.
תמוהה הוא לכך נקוד חטף פת׳
. וכי אל שניכם לבדכם שלחני
אדוני הלא על כולם שלחני ולכך
באתי שכל העם ישמעו ויראו ול
ישיתם חזקיהו למרוד: לאכול
את צואתם. אף הם ברעב
המצור יאכלו: את חריהם.
רעי היוצא דרך הנקב שלהם ו
ולשון נאה תקנו סופרים לקרותו
צאתם כך שנו רבותנו מקראות
הכתובי׳ לגנאי קורין אותן לשבח
כמו בטפורים בטחורים ישגלנה
ישכבנה חוריהם צאתם
שיניהם רגליהם מימי שיניהם.
בולה לחם שיני דברכשתא היא
האלאולת שקורין טבחיא׳ בלע״ז
עומדת על ידי שלם שינים:
ישיא. יתעה: עשו אתי ברכה.
באו אלי לשלום וברכוני והביאו לי
תשורת שלום. ברכה שלוד בלע״ז
כמו ויברך יעקב את פרעה:
ואכלו איש גפנו. ואלך מעליכם
ושבו בשלום עד שאמצא ארץ
טובה כארצכם ואגלה אתכם
שם כי כן דרכי להעביר האומות
מארץ לארץ כמה שכתו׳ ואסיר
גבולות עמים אל ארץ כארצכם
אמר רבי שמעון בן יוחי שוטה
היה זה משל למלך כו׳ בספרי
פרש׳ והיה עקב היה לומר לא ארץ
יפה מארצכם לא שלא היה יכול
לספר בגנותה: וכי הצילו את
שומרון מידי׳ ובני שומרון היו
עובדים לאלהי ארם שביניהם ו
וחמת היא מארם: קרועי
בגדים. על ששמעו גדופי השם
והיא כמו ברכת השם: ותוכחת

מסרה

לכיש אל המלך ח
חזקיהו. ישעי׳ מלכיש
ירושלם. מלכי׳ ויעלו
ויבאו ירוש׳ ויעלו ויבאו
ויעמדו אשר במסלת.
ישעיה ויעמד בתעלת
במסלת. מלכים
ויקראו אל המלך ויצא
אלהם. ישעיה ויצא
אליו אליקים. מלכים
אמר׳ אך דבר שפתי.
ישעיה אמרתי אך דב׳
שפתי. וסימ׳ ואיך
אמרת אחתי הוא כן כי
אמרתי. מלכים עתה
הנה בטחת. ישעיה
הנה בטחת. מלכים וכי
תאמרון אלי. ישעיה
וכי תאמר אלי. סימן
מלכים רבים ישעיה ל
לשון יחיד. מלכים
ויאמ׳ ליהוד׳ ולירושלם
לפני יתיבו. ישעיה
ויאמ׳ ליהוד׳ ולירושלם
לפני תביר. מלכים
תשתחוו בירושלם.
ישעיה הזה תשתחוו.
מלכים את אדני את
מלך. ישעיה את אדני
המלך. מלכים עתה
המבלעדי. ישעיה
ועתה המבלעדי.
מלכים על המקום על
עלה על הארץ.
ישע׳ עליתי על הארץ
עלה אל הארץ. מלכי׳
עליתי על המקום הזה
להשחיתו על הארץ.
ישעיה על האר׳ הזאת
להשחיתה אל הארץ.
מלכים ויאמר אליקים
בן חלקיהו ושבנא ו
ויואח. ישעיה ויאמר
אליקים ושבנא ויואח.
מלכים ואל תדבר
עמנו. ישעיה ואל
תדבר אלינו. מלכים
חריהם את שניה כתי׳.
ישעיה חראיה׳ שיניהם
כתיב. מלכים העל
אדניך מלעיל. ישעיה
האל אדניך ואליך.
מלכים ויאמר אליהם
רב שקה. ישעיה ויאמ׳
רב שקה האל. מלכים
יהודית וידבר ויאמר
שמעו דבר המלך ה
הגדול. ישעיה יהודית
ויאמ׳ שמעו את דברי
המלך הגדול. מלכים
כי לא יוכל להציל א
אתכם מידי. ישעיה
כי לא יוכל להציל א
אתכם. מלכים עד
באי ולקחתי אתכם ת
תלישא. ישעיה עד
באי ולקחתי זקף:

ראו
ז׳ בטע׳ מטע׳
וסי׳ כתח רב
שקה יהושע
המג׳ לה
ויתכסו.
ותתיקנת.
ואנשים.

מלכים ושבנא הסופר · ישעיה ואת שבנא הסופר · מלכים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ · ישעיה אל ישעיהו בן אמוץ הנביא · מלכים אולי ישמע יי' אלהיך את כל דברי רב שקה · ישעיה אולי ישמע יי' אלהיך את דברי רב שקה · מלכים ויאמר להם ישעיהו · ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו · מלכים ושב לארצו · ישעיה ושב אל ארצו ·

וישלח את אליקים אשר על הבית
ואת שבנא הסופר ואת זקני הכהנים
מתכסים בשקים אל ישעיהו בן
אמוץ הנביא: ויאמרו אליו כה
אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה
היום הזה כי באו בנים עד משבר
וכח אין ללדה: אולי ישמע יהוה
אלהיך את דברי רבשקה אשר
שלחו מלך אשור אדניו לחרף
אלהים חי והוכיח בדברים אשר
שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה
בעד השארית הנמצאה: ויבאו
עבדי המלך חזקיהו אל ישעיהו:
ויאמר אליהם ישעיהו כה תאמרון
אל אדניכם כה אמר יהוה אל
תירא מפני הדברים אשר שמעת
אשר גדפו נערי מלך אשור אותי:
הנני נותן בו רוח ושמע שמועה ושב
אל ארצו והפלתיו בחרב בארצו:
וישב רבשקה וימצא את מלך אשור
נלחם על לבנה כי שמע כי נסע
מלכיש: וישמע על תרהקה מלך
כוש לאמר יצא להלחם אתך וישמע
וישלח מלאכים אל חזקיהו לאמר:
כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה
לאמר אל ישאך אלהיך אשר אתה
בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם
ביד מלך אשור: הנה אתה שמעת
את אשר עשו מלכי אשור לכל
הארצות להחרימם ואתה תנצל:
ההצילו אותם אלהי הגוים אשר
השחיתו אבותי את גוזן ואת חרן
ורצף ובני עדן אשר בתלשר:
איה מלך חמת ומלך ארפד ומלך
לעיר ספרוים הנע ועוה: ויקח
חזקיהו את הספרים מיד המלאכים
ויקראהו ויעל בית יהוה ויפרשהו
חזקיהו לפני יהוה: ויתפלל
חזקיהו אל יהוה לאמר: יהוה
צבאות אלהי ישראל ישב הכרבים
אתה הוא האלהים לבדך לכל
ממלכות הארץ אתה עשית את
השמים ואת הארץ: הטה יהוה
אזנך ושמע פקח יהוה עינך וראה
ושמע את כל דברי סנחריב אשר
שלח לחרף אלהים חי: אמנם
יהוה החריבו מלכי אשור את כל
הארצות ואת ארצם:

ושלח ית אליקים די ממנא על
ביתא וית שבנא ספרא וית סבי
כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיה
בר אמוץ נביא: ואמרו ליה כדנן
אמר חזקיה יום עקא וחיסודין
וניאוצא יומא הדין ארי אקפתנא
עקא כאתא דיתבא על מתברא
וחיל לית לה למילד: מאם שמיע
קדם יי אלהך ית פתגמי רב שקה
דשלחיה מלכא דאתור ריבוניה
לחסדא עמא דיי קיימא ויעביד
פורענות על כל פתגמיא דשמיען
קדם אלהך ותתחנן בצלו על
שארא דאשתאר: ואתו עבדי
מלכא חזקיה לות ישעיה: ואמר
להון ישעיה כדין תימרון
לרבונכון כדנן אמר יי לא תדחל
מן קדם פתגמיא די שמעתא
דחסדו עולימי מלכא דאתור קדמי:
הא אנא יהיב ביה רוחא וישמע
בסורא ויתוב לארעיה ואפיליניה
בחרבא בארעיה: ותב רבשקה
ואשכח ית מלכא דאתור מגיח
קרבא על לבנה ארי שמע ארי
נטל מלכיש: ושמע על תרהקה
מלכא דכוש למימר נפק לאגחא
קרבא עמך ושמע ושלח איזגדין
לות חזקיה למימר: כדין תימרון
לחזקיהו מלך שיבטא דבית יהודה
למימר לא יטעינך אלהך די את
רחיץ ביה למימר לא תתמסר
ירושלם ביד מלכא דאתור: הא
את שמעתא דעבדו מלכי אתור
לכל מדינתא לגמרותהון ואת
מדמי לאשתיזבא: השיזבא יתהון
דחלת עממיא דחבילו אבהתיי ית
גוזן וית חרן ורצף ובני עדן
דביתלסר: אן מלכא דחמת
ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא
ספרוים הלא טלטילינון
ואגליאונון: ונסיב חזקיה ית
אגרתא מיד איזגדיא וקרא חדא
מנהון וסליק לבית מקדשא דיי
ופרסיה חזקיה קדם יי: וצלי
חזקיה קדם יי למימר: יי אלהא
צבאות אלהא דישראל דשכינתיה
שריא עיל מן כרוביא אתה הוא
יי ולית בר מינך לכל מלכות ארעא
את עבדת ית שמיא וית ארעא:
גלי קדמך יי ודון ושמיע קדמך יי
ואתפרע ועביד פורען על כל
פתגמי סנחריב דשלח לחסדא
עמא דיי קיימא: בקושטא
יי אחריבו מלכי אתור ית כל
מדינתא וית ארעהון:

ותוכחה · אפרובמינט בלע"ז · האויבים מוכיחים להשתבח בהצלחתם לאמר ידינו רמה ואין אלהים כאלהינו: כי באו בנים · בני ישראל באין של הקב"ה: עד משבר וכח אין ללידה · עת צרה הדומה לאשה היושבת על המשבר ואין כח לוולד לצאת: והוכיח בדברים · הגיד כחו והראה הצלחתו · והוכיח איספרו"ביר בל"ע: ושמע שמועה · מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו שיבה לארצו ואחר כך ישוב הלום ואני עתיד להשיבו לארצו ולהפילו שם בחרב: וישמע מלך אשור על תרהקה · לאמר יצא תרהקה להלחם אתך: וישמע וישלח מלאכים · אין וישמע הסמוכמו וישמע הראשון הראשון לשון שמועה והשני לשון קבלה קיבל דברי השלוחים וייטבו בעיניו לתת לב להסתלק מעל ירושלם להלחם תחלה עם כוש: וישלח מלאכים אל חזקיהו · להודיעו שאינו מסתלק לגמרי אלא על מנת לשוב: עדן · שם מלכות כמה דאת אמר חרן וכנה ועדן: הנע ועוה · הניעם ועיוום מלך אשור והחריבם וטילטלם ממקומם: אמנם יי' · אמת הוא כי החריבו מלכי אשור את כל הארצות ואת ארצם: הארצות המדינות ואת ארץ הסמוכה להם ערי הממלכה אשר הנה ראש למדינה קורא א ארצות ושאר המחוזות אשר ס סביבותיהם קורא ארצם ובספר מלכים כתוב את הגוים ואת א ארצם ולשון אחד הוא: ונתנו

מסרה
מלכים וישמע אל ת תרהקה מלך · ישעיה וישמע על תרהקה מ מלך · מלכים והנה יצא להלחם · ישעיה לאמ' יצא להלחם חס' הנה · מלכים וישב וישלח מלאכים · ישעיה וישמע וישלח מלאכי' · מלכים את אשר עשו · ישעיה אשר עשו · מלכים אשר שחתו · ישעיה אשר השחיתו · מלכים איו מלך חמת · ישעיה איה מלך חמת · מלכים מיד המלאכים ויקראם · ישעיה מיד המלאכים ויקראהו · מלכי' ויתפלל חזקיהו אזלא לפני יי' ויאמר · ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב אל יי' לאמר · מלכים יי' אלהי ישר' טרם · ישעיה יי' צבאות אלהי ישר' אזלא · את השמים ואת הארץ י"ג וסימ' מקומם מצויין ב במסר' רבתא בערך ש שמים: מלכים הטה יי' אזנך ושמע את ד דברי סנחריב · ישעיה הטה יי' אזנך ושמע את כל דברי · מלכי' אשר שלחו · ישעיה אשר שלח · מלכים את הגוים ואת ארצם · ישעיה את כל הארצו' ·

ונתן את אלהיהם באש כי לא
אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם
עץ ואבן ויאבדום: ועתה יהוה
אלהינו הושיענו מידו וידעו כל
ממלכות הארץ כי אתה יהוה לבדך:
וישלח ישעיהו בן אמוץ אל
חזקיהו לאמר כה אמר יהוה אלהי
ישראל אשר התפללת אלי אל
סנחריב מלך אשור: זה הדבר
אשר דבר יהוה עליו בזה לך לעגה
לך בתולת בת ציון אחריך ראש
הניעה בת ירושלם: את מי
חרפת וגדפת ועל מי הרימות הקול
ותשא מרום עיניך אל קדוש
ישראל: ביד עבדיך חרפת אדני
ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום
הרים ירכתי לבנון ואכרת קומת
ארזיו מבחר ברשיו ואבוא מרום
קצו יער כרמלו: אני קרתי ושתיתי
מים ואחרב בכף פעמי כל יארי
מצור: הלא שמעת למרחוק
אותה עשיתי מימי קדם ויצרתיה
עתה הבאתיה ותהי להשאות גלים
נצים ערים בצרות: וישביהן קצרי
ידחתו ובשו היו עשב שדה וירק
דשא חציר גגות ושדמה לפני קמה:
ושבתך וצאתך ובואך ידעתי ואת
התרגזך אלי: יען התרגזך אלי
ושאננך עלה באזני ושמתי חחי
באפך ומתגי בשפתיך והשבתיך
בדרך אשר באת בה: וזה לך
האות אכול השנה ספיח ובשנה
השנית שחיס ובשנה השלישית
זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכול
פרים: ויספה פליטת בית יהודה
הנשארה שרש למטה ועשה פרי
למעלה: כי מירושלם תצא
שארית ופליטה מהר ציון קנאת
יהוה צבאות תעשה זאת:
לכן כה אמר יהוה אל מלך
אשור לא יבוא אל העיר הזאת ולא
יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן
ולא ישפך עליה סללה:

ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי
לא טעון דאית בהון צרוך אינון
אלהן עובד ידי אנשא אעא ואבנא
ואבדונון: וכען יי אלהנא
פרוקנא מן ידיה וידעון כל מלכות
ארעא ארי את יי לית בר מינך:
ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה
למימר כידנן אמר יי אלהא דישראל
דבעיתא מן קדמי על סנחריב
מלכא דאתור: דין פתגמא די
מליל יי עלוהי מבסר עלך מעיקא
עלך מלכות כנשתא דציון בתרך
רישיהון מניען עמא דבירושלם
: ית מן חיסדתא וית מן אתרברבת
וקדם מן ארימתא קלא וזקפתא
לרומא עינך ואמרתא מילין דלא
כשרין קדם קדישא דישראל:
ביד עבדך חסידתא עמא דיי
ואמרתא בסגיאות רתיכי אנא
סלקית לתקוף כרכיהון ואף אחוד
בירת מקדשהון ואקטול שפר
גבריהון מבחר שלטוניהון
ואכבוש קרית תוקפהון ואישיצי
סגי משיריתהון: אנא הויתי
חפיר גובין ושתי מיין וטפחית
בפרסת ריגלי עמא דעמי כל מי
נהרין עמיקין: הלא שמעתא
מלקדמין מא עבדית לפרעה
מלכא דמצרים ואף עלך אתנביאו
נביי ישראל ולא תבתא ודא חזיא
קדמי מיומי קדם למיעבד לך ואף
אתקינתא כען איתיתא ודא הוית
לך לתקלא על דהואה קדמך
באתרגושת גלין דשחו קירוין כ
כריכן: ויתביהון איתקצר
חיליהו איתברו ובהיתו הוו כעשב
חקלי וירוק דיתאה כעשב איגרי
דשלוק עד לא מטא למהוי ש
שובלין: ומיתבך ביציאה ומפקך
לאגחא קרבא ומיתך לארעא
דישראל גלי קדמי וית דארגיזתא
קדמי גלי: חלף דארגזתא על
מימרי ואתרגושתך סליק לקדמי
ואשוי שירין בליסתך וזמם ב
בספותך ואתיבינך באורחא
דאתיתא בה: ודין לך אתא אכול
בשתא הדא בתין ובשתא תנייתא
כתכתין ובשתא הליתאה זרעו
וחצודו וצובו כרמין ואיכולו אבהן
: ויספון משיזיבא דבית יהודה
דאשתארון כאילן דמשלח שורשוהי מלרע ומרים נופיה לעילא: ארי מירושלם
יפקון שאר צדיקיא ושזבת מקיימי אוריתא מטורא דציון במימרא דיי צבאות תתעביד
דא: בכן כדנן אמר יי על מלכא דאתור לא ייעול לקרתא הדא ולא
יקשת תמן גיר ולא יקדמינה בתריסין ולא יצבור עלה מליתא:

ונתתו. כמו ונתתו אותו על כל
ארץ מצרים לשון פעול אמור
זכור דוכנ״ט בלע״ז: עץ ואבן.
הם לפיכך לא היה בהם כח ו
ויאבדום מלך אשור: מרום
הרים. הר הבית: ירכתי
לבנון. בית המקדש: ואכרות
קומת ארזיו. לא אלך לארצי
עד אשר אחריבנו: קיצו.
סופו: יער כרמילו. טוב
שבחו וגובר חזקו: אני קרתי
ושתיתי. כלומר התחלתי בכל
מעשי וגמרתי והצלחתי כזה ה
הכורה בור ומוציא מים ומצליח
לשון מקור: ואחריב בכף
פעמי. אם באתי לצור על עיר
הבטוח׳ בחוזק כהרותיה הבאתי
עליה גייסות רבים וכלו מימי כ
כהרותם בשתייתם ובשתיית ב
בהמתם ומדרך כף רגליהם:
יאורי מצור. יאורי עיר הבאה
במצור עי יאורות: ואחריב. לשון
הוה כלומ׳ כן דרכי תמיד: הלא
שמעת. ולמה תתפאר אין זה
שלך כי גזרה היא מלפני זה שני׳
רבות שתהיה אתה פורע פ
פורענותי מן האומות כענין
שנאמר הוי אשור שבט אפי:
הלא שמעת למרחוק. יותר
משנים שנה שנתנבא עמוס ש
שניים לפני הרעש וישראל גלה
יגלה מעל אדמתו מאז יש לך ל
לשמוע שעשיתי והכנתי פורענות
זו: מימי קדם. משש ימי
בראשית עלתה על לב אותה גזרה
שגזרה עליך שנאמר כי ערוך
מאתמול תפתה גם היא למלך ה
הוכן. עתה כשהגבירתיך על
האומות הביאותיה לאותה גזרה
כדי שתהא להשאות לגלים נצים
ערי׳ בצורו׳ שתהרוג את יושביהן
ותהיין שאיה מאדם ויתעתדו ל
לגלים צומחים ירק: ויושביהן
קצרי יד. אני התשתי את כחן
לפניך: ושדמה לפני קמה.
שדמה הוא שקורין אשטובל״א
בלע״ז הנשאר בקרקע שורשי
הקציר: לפני קמה. כשלא
הגיע להתבשל ולהתקשות לבא
לידי קמה והוא חלש ורך: לפני
קמה. בטרם יהיה קמה: ושבתך
וצאתך ובואך ידעתי. תירגם
יונתן ומיתבך בעיצה ומיפקך ל
לברא ומיתך לארעא דישרא׳ גלי
קדמי כשעלתה מחשבה בלבך
ונועצת להחריב את ביתי אני י
ידעתיה: התרגזך. התרעשך
והתגברך אלי: ושאננך. כמו
ושאונך: חחי. כמין טבעת הוא
ותוחבין אותו בשפת בהמה ש
שמסקיה רעים למוסכה בו:
ומתגי. תירגם יונתן זמם והו׳ של
ברזל ותוחבין אותו בנחירי ה
האנקה והוא ששנינו ונאקה ב
בחטם במסכת שבת: וזה לך
האות. הדיבו׳ הזה אינו לסנחריב
אלא הנבואה אמ׳ לחזקיה והתשוע׳
הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה החריבו הלגיונות את כל הזרעים וגדעו את כל האילנות והקב״ה מבטיחך שתספקו השנה הזאת בספיחי הזרע׳ שיצמחו מאליה׳:
ובשנה השנית שחיס. הן ספיחי גידועי אילנות כך הוא בסדר עולם אבל יונתן תירגם קטקטין ספיחי ספיחים וזה לך האות כשתראה שיתקיים דברי שישוב סנחריב
לארצו ויפול תאמין שיתקיים עוד הבטחה השנייה. אכול השנה לאכול השנה ספיח: קנאת יי׳ צבאות. שיקנא לשמו ולא מחמת זכות שבידיכם למרכו שתמה זכו׳ אבו׳: ולא
יקדמנה מגן. לא יערוך לפניה מגן כדמתרג׳ לפני קדם: ולא ישפך עליה סוללה. ולא יצבור עלה מלית׳. או אני הו׳ ששופכין עפר וצוברין לפני החומה והמגדלות לבנו׳ עליה
כרכום סוללה על שם שסוללין וכובשין אות׳ במקום כדי שיתקשה. ותרגומו מליתא על שם שעושין לו מתחלה שני מחיצו׳ גדר קני׳ ושופכין העפר ביניהם וכובשין אותו שם
לאח׳ שמלאו את המחיצו׳. ושמעתי שפותרין אותו זריק׳ אבני׳ גדולו׳ שקורין פירייר״א בל׳ אבל אין באבני׳ לשון שפיכה ולא לשון סללה ואין לשון התרגו׳ נופל על פתרון זה:
ויבא

מסרה
מלכים ונתנו את א
אלהיהם. ישעיה ונתון
את אלהיהם. מלכים
הושיענו נא מידו.
ישעיה הושיענו מידו.
מלכים כי אתה יי׳
אלהים. ישעיה כי
אתה יי׳ לבדך. מלכים
אשר התפללת אלי ת
תכיר. ישעיה אשר
התפללת אלי יתיב.
מלכים מבחור. ישעיה
מבחר וסימן רישי ס
ספריהון. מלכים
ואבואה מלון קצה.
ישעיה ואבוא מרום
קצו. מלכים אני קרתי
זקף. ישעיה אני קרתי
טפחא. מלכי׳ ושתיתי
מים זרים. ישעיה
ושתיתי מים. מלכים
למימי קדם ויצרתיה.
ישעיה מימי קדם
יצרתיה. מלכים
להשות גלים. ישעיה
להשאות גלים:
והשיבתיך ג׳ וסימ׳ והנה
אנכי עמך. יען התרגזך
דמלכי׳ וחברו דספר׳:
השלישית ט׳ מל׳ וסימ׳
נמסר בסדר שלח לך:
ט׳ פסוקי׳ אית בהון לא
ולא ולא ולא ולא
וסימ׳ נמסר לעיל ב
בספר׳ בסוף סימן ה׳:

ויצא מלאך יי' וגו' · לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר ובא לירושלם ובאותה שעה ויצא מלאך י' וכך שנוייה בסדר עולם הכני נותן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע אל תרהקה וגו' · שטף שבנא הסופר וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל האוצרות ובא לו לירושלם לקיים מה שנאמ' יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו בירושלם · אחריך ילכו זה חזקיהו · באותה שעה וישלח את תרתן ואת רב סריס שם הנזכרים בספר מלכים והם הם המלאכים שנאמר עליהם ששלח אחר השמועה שנאמר וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבשקה בשליחות הראשון ועל' אותן הספרים השיב ישעיהו בזה לך לענה לך · אותה שעה ויצא מלאך יי' ויכה וגו' כולם

ולמען ט' מיחדין וסימ' ולמען תספר באזני · ולמען ספר שמי · לא בצדקתך ובישר לבבך · ושמרת את חקיו · ולמען תאריכו ימים · ולמען יאריכו ימים דעקב · ולמען שמך תנחני · ולמען דוד עבדי דוגנתי על העיר' וחברו ולמען ירושלם : אררט ד' ג' קמצין וא' פתח וסימ' במלכים ב' סוף סימן יט : אנה ו' כתיב ה'

ט בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר
הַזֹּאת לֹא יָבוֹא נְאֻם־יְהוָה: וְגַנּוֹתִי
עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי
ט' מיחדין וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי:
י וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה
כיון אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף
וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים
מֵתִים: וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה: וַיְהִי
ל' ומס' הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ
ר' ג' קמצין בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט
וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
לח בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ
ט' חל' לָמוּת וַיָּבוֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־
אָמוֹץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר
יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא
יב תִחְיֶה: וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר
ב' ח' ו' כתי' הא וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: וַיֹּאמַר אָנָּה
יְהוָה זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי
ג' ל' לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם וְהַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ בְּכִי
גָדוֹל: וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה
אֶל־יְשַׁעְיָהוּ לֵאמֹר: הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
דָּוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ
ח' ל' ב' רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ הִנְנִי יוֹסִף עַל־
ל' ל' ב' יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: וּמִכַּף
ח' מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אַצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת
וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת:
ב' ג ל' ב' וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
דִּבֵּר: הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת־צֵל הַמַּעֲלוֹת
ל' אֲשֶׁר יָרְדָה בְמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ
ז' אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וַתָּשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ
ב' רפי' · ל' עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרָדָה:
ל' וחד לחזקיה וחס' מִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה בַּחֲלֹתוֹ וַיְחִי מֵחָלְיוֹ: אֲנִי
ל' · ל' אָמַרְתִּי בִּדְמִי יָמַי אֵלֵכָה בְּשַׁעֲרֵי
ל' · ב' א' שְׁאוֹל פֻּקַּדְתִּי יֶתֶר שְׁנוֹתָי: אָמַרְתִּי
יה' ג' לֹא־אֶרְאֶה יָהּ יָהּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים לֹא־
ל' מל' · ל' וכל קרי' חלד אַבִּיט אָדָם עוֹד עִם־יוֹשְׁבֵי חָדֶל:

ט' בְּאוֹרְחָא דַּאֲתָא בַהּ יְתוּב וּלְקַרְתָּא
הָדָא לָא יֵיעוּל אֲמַר יְיָ: וְאַגֵּין עַל
קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי
ובְדִיל דָּוִד עַבְדִּי:
י' וּנְפַק מַלְאֲכָא דַּיְיָ וּקְטַל בְּמַשִּׁרְיַת
אַתּוּרָאָה מְאָה וְתַמְנַן וְחַמְשָׁא
אַלְפִין וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְהָא
כּוּלְּהוֹן פִּגְרִין מֵתִין: וּנְטַל וַאֲזַל
וְתַב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר וִיתֵיב
בְּנִינְוֵה: וַהֲוָה הוּא סָגִיד בֵּית
נִסְרוֹךְ טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר
בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְחַרְבָּא וְאִינוּן
אִשְׁתֵּיזִבוּ לְאַרְעָא קַרְדוּ וּמְלַךְ
אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן מְרַע
חִזְקִיָּה לִמְמַת וַאֲתָא לְוָתֵיהּ יְשַׁעְיָה
בַּר אָמוֹץ נְבִיָּא וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ פַּקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי
מָאֵית אַתְּ וְלָא תֵיחֵי מִמַּרְעָךְ:
יב וְאַסְחַר חִזְקִיָּהוּ אַפּוֹהִי לְכוֹתֶל בֵּית
מַקְדְּשָׁא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר קַבֵּיל
בָּעוּתִי יְיָ אִדְכַּר כְּעַן יָת דִּי פְלַחִית
קֳדָמָךְ בִּקְשׁוֹט וּבְלִבָּא שְׁלִים וּדְתַקִּין
בְּעֵינָךְ עֲבָדִית וּבְכָא חִזְקִיָּה בִּכְיָא
סַגִּיאָה: וַהֲוָה
פִּתְגָּמֵי נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יְשַׁעְיָה
לְמֵימַר: אֵיזֵיל וְתֵימַר לְחִזְקִיָּה
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּדָוִד אֲבוּךְ
שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ גְּלֵיָא קֳדָמַי
דִּמְעָתָךְ הָא אֲנָא מוֹסִיף עַל יוֹמָךְ
חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין: וּמִיַּד מַלְכָּא
דְאַתּוּר אֲשֵׁיזְבִינָךְ וְיָת קַרְתָּא הָדָא
וְאַגֵּין עַל קַרְתָּא הָדָא: וְדֵין לָךְ
אָתָא מִן קֳדָם יְיָ דִּיַעְבֵּיד יְיָ יָת
פִּתְגָּמָא הָדֵין דִּי מַלֵּיל: הָא אֲנָא
מְתִיב יָת טוּל אֶבֶן שָׁעַיָּא דִּנְחַתַת
בְּמַסְקָנָא דְאָחָז שִׁמְשָׁא לַאֲחוֹרוֹהִי
עֲסַר שָׁעִין וְתָב שִׁמְשָׁא עֲסַר שָׁעִין
בְּצוּרַת אֶבֶן שָׁעַיָּא דִּנְחָתַת:
כְּתַב אוֹדָאָה עַל נִסָּא
דְּאִתְעֲבֵיד לְחִזְקִיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה כַּד מְרַע וְאִתַּסִּי מ
מִמַּרְעֵיהּ: אֲנָא אֲמָרִית בִּדְוָון
יוֹמֵי אֲהָךְ בְּתַרְעֵי שְׁאוֹל עַל דָּכְרָנִי
לְטַב אִתּוֹסַף עַל שְׁנַי: אֲמָרִית לָא
אִתְחֲזֵי עוֹד קֳדָם דְּחִילָא דַּיְיָ בְּאַרְעָא
בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ דִּי בַהּ אֲרִיכוּת חַיַּיָּא
וְלָא אֶפְלַח קֳדָמוֹהִי עוֹד בְּבֵית
מַקְדְּשָׁא דְמִתַּמָּן עֲתִיד לְמִיפַּק ח
חֵידוּא לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא מִלְּמִידַּר בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְקוּדְשָׁא מְדוֹרֵי פְּסַק:

אבן עזרא

מכתב לחזקיהו · ויחי · כמו עד חיותם כמו שמירה וכן אתה מחיה את כולם גם כן גבול החי : אני · בדמי · יש אומרים מגזר' דם כמו לחלותי' והנכון כמו כריתו' כמו כדמה כרת' מלך ישר' : שאול · הוא הקבר שהוא בתחתית הארץ הפך השמים שהם למעלה לעולם והצד ואכיפה שאול הנך ו ואיננו גיהנם כלל : פקדתי · מגזרת לא נפקד ממנו איש והוא לשון כחות גם כן ב בלשון קדר · ויש אומ' כי פקדתי פקד ממני כמו בני יצאוני ואחרי' אמרו פקדתי כי פקד יותר והטעם יתר שנותי כמו אתמספר ימיך אמלא וגם פ פרשתיו : אמרתי · השם איננו מקרה עד שתשלט המן בו רק הו' כר' במעשיו והטעם שלא יראה מעשי השם בעולם הזה והו' שיכיר מעשי השם בעולם הזה וזהו בארץ החיים כ כאילו הו' יפרש דבריו והנה הזכיר בתחלה תענוג האדם בעולם הזה והו' שיכיר מעשי השם ואח' כך שיתענג במראה העין להיו' עם חביריו וזהו לא אביט אדם עוד : חדל · כמו תבל ויתכן היות המלה הפוכה כמו כ כבש כשב מגזר' חלדי ויתכן היות כמוהו מה חדל אני ויתכן שנקר' העולם הזה חדל ם שחדל לעולם להיות אדם בו : דורי

מלכי' קשורי כתרי' בראשותיהם וקטן שבכולם היה שר על שני א אלפים שנאמר ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אח וגו' למדנו על קטן שבפחותי' שהוא שר על אלפים איש וכולן הם וגייסותם : וישב בנינוה · היא ראש המלכות כענין שנאמ' מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה : בית נסרך · נסר מתיבתו של נח כדמפור' באגדת חלק : הכוהו בחרב · שאמר אם תציל אותי שלא יהרגוני בני מ מלכותי שהבאתי בניהם כאן נ ומתי אקריב שני בני לפניך ע עמדו והרגוהו : בימים ההם · שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו ויום ג ג' כשעלה בית ה' הוא יום מפלתו של סנחריב והוא יום טוב ראשון של פסח : כי מת אתה ולא תחיה · מת אתה בעולם הזה · ולא תחיה לעולם הבא משום דלא עסקת איתתא כו' כדאיתא בברכות : הנני יוסיף · הנני הוא אשר יוסיף על ימיך : ומכף מלך אשור אצילך · למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה וזה לך האות שתתרפא ויתוספו ימיך כמפורש למטה · במלכים שאל לו מה אותני אעלה : הנני משיב · אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה : צל המעלות · כמין מדרגות עשויות כנגד החמה ל לבחון בהם שעות היום כעין א אורלוגין שעושין המינים : אשר ירדה · מיהרה לירד ונתקצר היום עשר שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עכשיו לאחוריהם ביום שנתרפא חזקיהו ונתוספו על היום עשר שעות : מכתב · תירגם יונתן כת' אודאה על ניסא דאיתעביד לחזקיהו : אני אמרתי בדמי ימי · כשראיתי ימי בדמי בשממון וחריסה כמו נדמה כל עם כנען כלומ' כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה אמות ; לפי שעד אותו היום לא נתרפא חולה : פקדתי יתר שנותי · כמו לא נפקד ממנו איש נחסרתי ם שאר שנותי ויונתן תירגם על דוכרני לטב איתוספו על שני כ כפקדתי לטובה ונתייתרו שנותי · תו' אמרתי לא אראה יה · לא אסתכל עוד בשם של יה : בארץ החיים · חיים משתמשין בו אבל המתים אינם רשאין שנאמר לא המתים יהללו יה אף למתי' שאין מזכירין שם בן שתי אותיות ל לעולם עכ' : בארץ החיים · בבית המקדש : לא אביט אדם · אעוד : עם יושבי חדל · כשאהיה עם המתים היושבים בארץ חדלה ומנועה מן החיים : דורי

בסוף וסי' זכר נא את אשר התהלכתי דסיפר' · וחברו דמלכים · אנה יי' מלטה נפשי · אנה יי' כי אני עבדך · אנה יי' אל נא נאבדה · אנא יי' הלא זה דברי : יוסף ה' כתיב בן חסרי' יוד וסי' נכנס לעיל בסיפר' בסי' כט : אחרני' ז' וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' ב' : בארץ החיים ג' וסי' לא אראה יה · אתה מחסי חלקי · תמצא בארץ החיים :

דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי כְּאֹהֶל רֹעִי
קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי
מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃ שִׁוִּיתִי
עַד־בֹּקֶר כָּאֲרִי כֵּן יְשַׁבֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי
מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃ כְּסוּס
עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ
עֵינַי לַמָּרוֹם יְהוָה עָשְׁקָה־לִּי עָרְבֵנִי׃
מָה־אֲדַבֵּר וְאָמַר־לִי וְהוּא עָשָׂה אֶדַּדֶּה
כָל־שְׁנוֹתַי עַל־מַר נַפְשִׁי׃ אֲדֹנָי
עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי
וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי׃ הִנֵּה לְשָׁלוֹם
מַר־לִי מָר וְאַתָּה חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִ
שַּׁחַת בְּלִי כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי
גֵוְךָ כָּל־חֲטָאָי׃ כִּי לֹא שְׁאוֹל
תּוֹדֶךָּ מָוֶת יְהַלְלֶךָּ לֹא־יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי־
בוֹר אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ
כָּמוֹנִי הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל־
אֲמִתֶּךָ׃ יְהוָה לְהוֹשִׁיעֵנִי וּנְגִנוֹתַי
נְנַגֵּן כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ עַל־בֵּית יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת
תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין וְיֶחִי׃

מבני דרי אתנטילו יומי אתקציצו
וגלו מני אתכפילו במשכן דרועי
אתקפלו כגול גרדאין חיי מיקר
מלכותי אנא גלי יממי ולילותי
שלימו׃ נהמית עד צפרא כאריא
דנהים ותבר כל גרמי חיותא כין
מתברין מן קדם דוונא כל גרמי
יממי ולילותי שלימו׃ כסוסיא
דאחיד ומנציף כין נציפית ונהמית
כיונה זקפית עיני דייתי לי רוח מן
קדם דשכנתיה בשמי מרומא יי
קביל צלותי עביד בעותי׃ מה
אמלל תושבחתא ואמר קדמוהי
והוא אסגי טבון למיעבד עמי מה
אפלח ואשלים קדמוהי כל שניא
דאוסיף על חיי ושיזיב ממריר
נפשי׃ יי על כל מיתיא אמרתא
לאחאה וקדם כולהון אחייתא
דרוחי ואחייתני וקיימתני׃ הא
לעבדי אוריתא סגי שלמא קדמך
ואת מיתי מררא לרשיעיא בכן כד
ידעי יום מותי שפכי דמעתי בצלו
קדמך מר לי סגי ואת אתרעיתא
בחיי בדיל דלא לחבלא נפשי ארי
ארחקתא מן קדמך כל חטאי׃ ארי
לא דבשאול מודן קדמך מיתי לא משבחין לך לא מסברי נחתי גוב בית אבדנא לפורקנך׃
דחי חי יודי קדמך כותי יומא הדין אבהן לבניהון יחוון גבורתך ויודון למימר דכל
אלין קשוט׃ יי למפרקנא אמר וניגון תושבחתי ננגן כל יומי חיינא על בית מקדשא
דיי׃ ואמר ישעיה יסבון דבלת תינין וישורטון על שיחנא ואיתסי׃

אדני כ״ב כתיב נד״א בספרא וסימ׳ ושפח אדני קדקד בנות ציון· אם רחץ אדני· יסיר אדני את תפארת·
בשנת מות המלך· ואשמע את קול אדני אמר· ואבר עד כתי אדני· לכן יתן אדני הוא· ביום ההוא
יגלח אדני בתער השכירה· ולכן הנה אדני מעלה· דבר שלח אדני ביעקב· על כן על בחוריו· והיה
כי יבצע· והיה ביום ההוא יוסיף אדני· כי כה אמר אדני והעמד המצפה· ויקר אריה· בעוד שנה· יען כי נגש·
לחם צר· ביד עבדיך חרפת· כסוס עגור בן אצפצף· אדני עליהם יחיו· ותאמר ציון עזבני אדני׃

רשי

דורי נסע ונגלה מני· בני דורי נסעו ממני כסעו כמו כסחו כמו כל יסע יתדותיו׃ כאהל רעי· כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כסכלה מרעה זה׃ קפדתי· הכרתי מהר חיי כאורג המתמהר לארוג כל זה הייתי סבור· ויונתן תירגם ככחל גרודין ככחל המוסך בין גרות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ· ואומר אני שהוא כחל חריף שסמו אורג והוא שאמר איוב וימי קלו מני ארג חלפו עם אניות אבה׃ מדלה יבצעני· תירגם יונתן מיקר מלכותי אנא גלי סבור הייתי שעת׳ יבצעני מכל כבודי· דלה לשון גוב׳ וכן ודלת ראשך׃ מיום ועד לילה תשלימני· כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימים ומלילות תכלני וכן תירגם יונתן יממי ולילותי שלימו׃ שויתי· עצמי כל הלילה לסבול יסורי ה חולי ונתגברתי כארי לסבול׃ כן ישבר כל עצמותי· כמו כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מ מתגב׳ כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי׃ כסוס· כמו כסים והוא שם עוף׃ כסוס עגור· כמו כסוס ועגור כעוף זה שתפשוהו בגרונו והוא מ מצפצף וכן תירגם יונתן כסוסיא דאחיד ומנציף׃ עשקה לי· כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות ו וערבני להצילני לשון ערבות ג גרנט״יה בל׳ כמו ערוב עבדך לטוב׳ עשקה לי עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה רפא אותה׃ מה אדבר· שבח וקילוסין לפניו והרי אמר לי כ כהמות והוא עשאן׃ אדדה כל שנותי· כמו ואדדם שנתי אתנודד מכל שנתי לקלס לפניו׃ על מר נפשי· שהיתה מרה ונחמני ויונתן תירגם שנותי לשון שנים׃ יי׳ עליהם יחיו· ית יי׳ על כל מיתיא אמרתא לאחיאה׃ ולכל בהן חיי רוחי· וקדם כולהון אחייתא חיי רוחי· ואני אומר לפי פשוטו יי׳ עליהם על שנותי הנזכרי׳ למעלה אדדה כל שנותי יי׳ שיכן שכנו וחקרו ע עליהם ואמר לי על פי נביא יחיו ולכל בהן חיי רוחי· ולכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אמ׳ יי׳ עליהם ויחיו׃ ותחלימני· מעתה ידעתי שתחלימני ותחייני· תחלימני תבריאני ותחזיקני כמו יחלמו בניהם׃ הנה לשלום מר לי מר· כשנתבשרתי שלום אף הוא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר יי׳ אלהי דוד אביך למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי ישוב המקרא משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאתך להושיעני מידי סנחריב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך חשקת נפשי מבלי רדת שחת׃ כי לא שאול תודך· אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמיתת הבטחתך שהבטחתני עליו׃ חי חי· לשון בני אדם כלומר כשיש בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוצאת ההודאה מביניהם׃ יודיע· שיספר בלע״ז׃ אל אמיתך· האב מודיע ומכונן דעת בנו אל אמיתך להאמין בך׃ דבלת תאנים· דבלת העשויה מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסין בעיגול קרויין דבלה׃ וימרחו· ויחליקוה לדבקה על השחין וגם בתוך נס היה שאף בשר חי שנותנין עליו דבלה מסריח אלא הקב״ה נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל ומרפא׃

מה

אבן עזרא

דורי· כמו מגורי מדור באהלי רשע וזאת הלשון ידועה בארמית גם ככה היות דור ודור מגזרתו כטעם כי גר אנכי עמך׃ נסע· מבנין נפעל ודגש הסמך בחסרון הנו״ן שהוא פ״א הפועל׃ נגלה· כמו גלות׃ מני· כמו ממני וכן שעו מני׃ כאהל רועי· היו״ד ליחס המלה או כיו״ד פנימי גם אכזרי כי אהל הרוע׳ לא יעמד במקום אחד׃ קפדתי· כמו כפלתי וכמוהו וימי קלו מני ארג׃ מדלה· החולי כמו מדוע ככה דל בן ה המלך כי מזאת ה המחלה יבצעני יתמו שני כמו יתר ידו ויבצעני וזאת המחלה שהוא עושה עמי שלום ביום ומלחמה בלילה וככה רובי התחלואים והנה תשלימני כמו ואם לא תשלים׃ שויתי· מגזרת שוה ונחסר מלת נפשי והנכון שהו׳ החולי כי הוא שוה בגבורת מ מלחמתו עמי׃ כארי· ומנהג הארי לשבר העצמו׳ והטעם כי בלילה ילחם עמי ויעשה שלום לי בבוקר· כ״ף כסוס עגור מוסף אחר עמו כמו כרע כאח לי וכמוהו ככבש אלוף ואלה ע עופו׳ והטעם שהחולה בכובד חליו יצפצף ו ויהגה ולא יבין דבריו׃ דלו· מפעלי הכפל וכמהו דליו שוקי׳ כטע׳ כשיאות׃ יי׳ עשקה לי· זאת הדלה׃ ערבני· עת׳ ערוב עבדך לטוב ויש אומ׳ כי העי״ן תחת חי״ת וזה הבל ומלת ע ערבני כדרך לשון בני אדם והטעם התערב עמי בבריתי׃ מה אדבר ואמר לי· הנני יוסיף על ימיך ומלת עשה כמו יעשה וכן נתתי כסף השדה או טעם עשה שעש׳ זה החסד עמי אע״פכ אדדה כל שנותי בזכרי זאת המר׳ שעברה עלי ומלת אדדה מבנין נפעל ואין ריע לו במקרא רק אדדם עד בית אלהים במסכת מרדה את בנה והטע׳ ידוע׃ יי׳· על דרכך הו׳ הנזכ׳ שאת׳ והוא אמ׳ והנה על אמרתך ומעשיך יהיו החיים׃ ולכל· עת בהן חיי רוחי׃ ותחלימני· מגזרת יחלמו בניהם ירבו בבר ובדברי חכמים ז״ל עתים חלום׃ הנה לשלום· כאשר הייתי בחצי ימי כי בן תשע ושלשי׳ שנה היה כאש׳ חלה כי אם יתגבר המרה האדומ׳ על תולדת האד׳ לעולם יהיה חולה בנערותו ויהי בשלום בזקנותו והפך זה אם יתגבר הלחה והנה האמצעים שנות שלום׃ מר לי מר׳ פעמים לחזוק ויש אומ׳ מגזרת תמורה׃ משחת בלי· יש אומרי׳ מגזרת בליתי והוא שם על משקל פרי ואחרים אמרו שהוא במקום הזה כמו לא והוא הפך והראשון הוא היש׳ בעיני כאילו אמר ואתה חשקת נפשי והעליתני משחת בלי׃ כי השלכת אחרי גוך· דרך משל כבן אדם שלא יראה מה שיש אחריו כי ידענו שאין בו לבורא הגוית הנה ראיה על אשר אמרו קדמונינו שבעבור חטא שעשה היה מת בקוצר שנים והם העתיקו כי המת קודם חמשים ושתים שנה הנו בכרת ועל זה נעצב כי לא ידע שעבר עבירה שהוא חייב מיתות בכרת על כן אמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי והנה הזכיר המחשבה והמעשה והקדמונים אמרו כי לא התעסק במצות פריה׃

כי לא שאול תודך· הטעם על הגוף הנקבר בשאול וכן הוא מות לא יהללך כמו מתן בסתר יכפה אף׃ ישברו· כמו ייחלו כמו עיני כל אליך ישברו ורבים יתמהו איך כתב הנביא כדברים האלה שמכחישים בתחיית המתי׳ ויש להשיב כי הגוף אין לו כח ולא דעת בצאת הנשמ׳ ממנו ולמה יתמהו והנה גם בהיות הנשמה דבקה עם הגוף איננו מבין ואף כי במותו׃ חי חי· פעמים והטעם מי שחי כמוני או שיחיה אחרי חליו הוא חייב שיודה והטעם בפה שבו תראה חבור הנשמה עם הגוף בדרך ההודאות ויש אומ׳ כי חי הראשון הוא השם ואין כורך׃ אב לבנים יודיע· אלה האמונות׃ יי׳· אמר או יאמר או יבוה׃ ונגינותי· שאחבר אנגנם אני והמשוררי׳ שהם בבית השם כל ימי חיינו׃ ויאמר· זה פלא כי התאנים הם מזיקים לשחין וזה שאמר יש אומרי׳ כי הם במצות דבלת תאנים נפתחים דבקים ויתכו כמאכלת׃ וימרחו· קרוב בלשון קדר וטעמו ידוע׃

ויאמר

כסוס בקרית ספר׳ כתי׳ כסים וקרי׳ כסוס אמנם לא מצאתיו שמנה עם אות׳ הכתוב׳ יוד באמצע תיבת׳ ית׳ ו״ו

יהוה ג׳ פסו׳ ריש׳ ובסופ׳ אחרי׳

ויאמר. הטעם וכבר אמר חזקיהו מה אות וכבר הזכירו למעלה וזה לך האות מאת יי': כזמנו כאמו עמי. נדבקה זאת הפרשה בעבור שהזכיר למעלה כי כל אוצרות המלך גם בניו יגלו לבבל על כן אחרי זאת הנחמו ואלה הנחמות הראשונות מחזי הספר על דעת רבי משה הכהן כ"ע על בית שני ולפי דעתי הכל על גלותינו רק יש בתוך הספר דברי גלות בבל לזכר כי כורש שלח הגולה והכל באחרית הספר דברים הם לעתיד כאשר אפרש. ודע כי מעתיקי המצות ז"ל אמרו כי ספר שמואל כתבו שמואל והוא אמת עד וימת שמואל והנה דברי הימי' יוכיח שפס דור אחר דור לפני זרובבל והעד מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו ויש להשיב כאשר ישמעו שם הנביא ואם איכנו והמשכיל יבין. ומלת נחמו דברי השם לנביאיו או לגדולי העם וטעם פעמים דרך מהירות או רגע אחרי רגע: דברו. לעולם דבור על לב להסיר העצב והדאגה שבלב וכן וידבר על לבם. וטעם ירוש' כנסת ישראל: כי מלאה צבאה. מלאו ימיה כמוהו כל ימי צבאי איחל הלא צבא לאנוש והמפרשי' אמרו שהוא כמשמעו והראשון הו' הנכון: כי נרצה. כמשלם ותם כמו עד ירצה כשכיר יומו אז תרצ' הארץ כטעם תם עונך: כפלים. אמרות שלקחה מכל גוי: בכל חטאתיה. בעבור כל חטאותיה: קול קורא. הם המבשרים: פנו. יאמר לכל גוי: דרך יי'. הטעם אלה שהיו בגלות שישובו להר הקודש וזהו דרך יי': ישרו. הטעם כפול: כל גיא ינשא. שהוא שפל אז ינשא והנה גיא איכנו שתוך כמו גיא חזיון המון נגב ויתכן שתחס' מלת גיא כך וכך כמו מה מליל והטעם שיבאו השבים בלא יגיעה: העקוב. כמו עקוב הלב והוא הפך מישור: והרכסי'. מגזרת מרכסי איש כטעם מקום מצות: ונגלה. כאשר יחדם השם זה הפלא אז יראה כבוד השם: קול. דבק בכבוד השם כי דברו יקום לבדו ולא כבן אדם. וטעם קול אומר קרא הוא המלאך שיאמר לנביא קרא: כל הבשר חציר. כחציר כמו כי שמש ומגן יי':

מה אות. מה טוב ומה כחה אות זה הכותן לי אשר אעלה בית יי': וישמע כי חלה ויחזק. היה תמיד לאכול בשלש סעודות ויישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד משכתו בתשע סעודות מבאה שהו' שחרית בקש להרוג את כל עבדיו אמ' הנחתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הו' שחזר אמ' להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו' כדאיתא בתנחומא ובפסיקת': בית נכתה. בית גנזיו של בשמי' כמו נכאת וצרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה ויש אומרים הוא שמן אפרסמון שהיה מצוי בארץ ישראל והוא פנג האמור ביחזקא' יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל ביריחו לכך נקרא יריחו על שם הריח: לא היה דבר. אף ספר תורה: מארץ רחוקה באו אלי. זה אחד משלשה בני אדם שבדקן המקום ומצאן עביט של מימי רגלים קין וחזקיהו ובלעם חזקיהו היה לו להשי' אתה נביאו של מקום ולי אתה שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוק' באו אלי לפיכך נענש ועל שמחו עליהם והאכילן על שולחנו וכן בלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והשיב ואמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי וכן קין שאמר לו אי הבל אחיך היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כו' כדאיתא בתנחומא: לא יותר דבר. מדה כנגד מדה כנגד לא היה דבר: ומבניך. הם חנניה מישאל ועזריה: טוב דבר יי'. מאחר שבימי יהיה שלום: נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו' הפסיק פרשה זו בינם לבין הפורענות נחמו אתם נביאי נחמו את עמי: כי מלאה צבאה. תרגם יונתן עתידא דתתמלי מעם גלוותא כמו כי מלא' מצבא' ויש פותרין צבאה כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ: נרצה. נתפייס: כי לקחה וגו'. ארי קבילת כוס תנחומין מן קדם יי' כאילו לקת על חד תרין בכל חובהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים ואם תאמ' היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלי' בחטאו תשובו מקרא מלא ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם: קול. רוח הקדש קורא במדבר דרך ירושלם פנו דרך יי' לשוב גליותיה לתוכה: כל גיא ינשא. וההר ישפל הרי דרך חלק ושוה ונוחה: והרכסי'. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד ולעלות: הרכסי'. כמו וירכסו את החשן: לבקעה. קנפיינא בלע"ז ארץ חלקה ושוה: קול. את הקב"ה אומר אלי קרא: ואמר. רואה אני מה אקרא והקול משיבו זאת קרא כל הבשר חציר כל שרי המלכיות תהפך גדולתם ותהיה כחציר:

ומאין ה' וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ט': באצרתי ג' חס' וסימ' נמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק ב' סימן כ':
יקחו י' בקריא וקמצין וסי' נמסר בריש סדר אמר אל הכהני': פנו ג' בקריא' וסימ' קול קורא במדבר פנו דרך.

ויאמר חזקיהו מה אות כי אעלה בית
לט יהוה: בעת ההיא
שלח מראדך בלאדן בן בלאדן
מלך בבל ספרים ומנחה אל-
חזקיהו וישמע כי חלה ויחזק:
וישמח עליהם חזקיהו ויראם את-
בית נכתה את הכסף ואת הזהב
ואת הבשמים ואת השמן הטוב
ואת כל בית כליו ואת כל אשר
נמצא באוצרתיו לא היה דבר אשר
לא הראם חזקיהו בביתו ובכל-
ממשלתו: ויבא ישעיהו הנביא
אל המלך חזקיהו ויאמר אליו מה
אמרו האנשים האלה ומאין יבאו
אליך ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה
באו אלי מבבל: ויאמר מה ראו
בביתך ויאמר חזקיהו את כל אשר
בביתי ראו לא היה דבר אשר לא-
הראיתים באצרותי: ויאמר ישעיהו
אל חזקיהו שמע דבר יהוה צבאות
: הנה ימים באים ונשא כל אשר
בביתך ואשר אצרו אבתיך עד-
היום הזה בבל לא יותר דבר אמר
יהוה: ומבניך אשר יצאו ממך
אשר תוליד יקחו והיו סריסים
בהיכל מלך בבל: ויאמר חזקיהו
אל ישעיהו טוב דבר יהוה אשר
דברת ויאמר כי יהיה שלום ואמת
מ בימי: נחמו נחמו
עמי יאמר אלהיכם: דברו על לב
ירושלם וקראו אליה כי מלאה
צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד
יהוה כפלים בכל חטאתיה:
קול קורא במדבר
פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה
לאלהינו: כל גיא ינשא וכל הר
וגבעה ישפלו והיה העקב למישור
והרכסים לבקעה: ונגלה כבוד
יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה
דבר: קול אמר קרא
ואמר מה אקרא כל הבשר חציר

ואמר חזקיה מה את ארי אסק לבית מקדשא דיי: בעידנא ההיא שלח מרודך בלאדן בר בלאדן מלכא דבבל איגרין וקורבנין לות חזקיה כד שמע ארי מרע ואתסי: וחדי עליהון חזקיה ואחזינון ית בית גנזוהי ית כספא וית דהבא וית בוסמנא וית משחא טבא וית כל בית מנוהי וית כל דאשתכח בגנזוהי לא הות מידעם דלא אחזינון חזקיה בביתיה ובכל שולטניה: ואתא ישעיה נביא לות מלכא חזקיה ואמר ליה מה אמרו גבריא האילין ומנן אתו לותך ואמר חזקיה מארעא רחיקא אתו לותי מבבל: ואמר מה חזו בביתך ואמר חזקיה ית כל די בביתי חזו לא הוה מדעם דלא אחזיתינון בגנזי: ואמר ישעיה לחזקיה קבל פתגמא דיי צבאות: הא יומיא אתן ויתנטיל כל די בביתך ודי גנזו אבהתך עד יומא הדין ויתובל לבבל לא ישתאר מידעם אמר יי: ומבנך דיפקון מינך דתוליד ידברון ויהון רברבין בהיכלא מלכא דבבל: ואמר חזקיה לישעיה תקין פתגמא דיי דמללת ואמר ארי יהי שלם וקשוט ביומי: נבייא אתנבו תנחומין על עמי אמר אלהכון: מלילו על לבא דירושלם ואתנבו עלה ארי עתידא דתתמלי מעם גלותא ארי אשתביקו לה חובהא ארי קבילת כוס תנחומין מן קדם יי כאילו לקת על חד תרין בכל חטאהא: קל דמכלי במדברא פנו אורח מן קדם עמא דיי כבישו במישרא כבשין קדם כנישתא דאלהנא: כל חיליא יראמון וכל טור ורמא ימאכון ויהי כפלא למישרא ובית גידודין לבקעה: ויתגלי יקרא דיי ויחזון כל בני בסרא כחדא ארי במימרא דיי גזר כן: קל דאמר אתנבי ומתיב ואמר מה אתנבי כל רשיעיא כעשבא

ואמר סלו סלו פנו דרך. פנו דרך העם: כי פי יי' דבר ג' דסמיכי בקריא' וסי' אם תאבו ושמעתם טוב.
ונגלה כבוד יי' וראו. אז תתענג על יי':

כבין
וכל

וכל חסדו כציץ השדה. כי חסד לאומים חטאת. ד"א סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליה שאין בידו לקיים שהוא ימות שכשיבש חציר נבל ציץ כמות האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ובידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי ובשרי

כציץ השדה. בבקר יציץ וחלף ולערב ימולל ויבש: יבש חציר. הוא הצמח הלא וכן בלשון ישמעאל: נשבה בו. כמו מרחפת מגזרת וישב אותם אברם ואם הם שני ענינים: אכן. כחציר כל העם: יבש. אחר היותו כחציר יבש ואחר היותו כציץ הנו כנבל רק דבר השם יקום כמו יעמד ואין מי ישיבנו: כי

בציץ ג' בקריא וסי' וכל חסדו בציץ השדה. בציץ יצא וימל: ושמים ד' בקרי' וסי' ביום עשות יי' אלהים. ושמים בזרת תכן. הודו על ארץ ושמים. לא זכו בעיניו: תכן ג' בקרי' וסי' מי תכן את רוח יי'. ושמים בזרת תכן וכל בשליש. ושמים תכן בבדה: די ו' וסימ' נמסר בסדר תזריע: י"ו פסוקים אין אין

וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר
נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן
חָצִיר הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ
וּדְבַר־אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃
עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־
לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ
מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִָם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי
אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃
הִנֵּה אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ
מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ
לְפָנָיו׃ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ
יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת
יְנַהֵל׃ מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ
מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ
עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים
וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ
יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ אֶת־מִי
נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט
וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃
הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם
נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ וּלְבָנוֹן
אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃
כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן
נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־
מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־
לוֹ׃ הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב
יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃

וְכָל תּוּקְפֵהוֹן כְּמוֹצָא דְחַקְלָא׃
יְבֵשׁ עִסְבָּא נְתַר נֵצֵיהּ אֲרֵי רוּחָא
מִן קֳדָם יְיָ נְשַׁבַת בֵּיהּ בְּכֵן כְּעִסְבָּא
חֲשִׁיבִין רַשִׁיעַיָא בְּעַמָא׃ מִית
רַשִׁיעָא אֲבָדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וּפִתְגָמָא
דֶאֱלָהָנָא קַיָים לְעָלְמִין׃
עַל טוּר רָם סַקוּ לְכוֹן נְבִיַיא
דִי מְבַסְרִין לְצִיוֹן אֲרִימוּ בְחֵילָא
קָלְכוֹן דִי מְבַסְרִין לִירוּשְׁלֵם אֲרִימוּ
לָא תִדְחֲלוּן אֱמָרוּ לְקִרְוַיָא דְבֵית
יְהוּדָה אִתְגְלִיאַת מַלְכוּתָא דֶאֱלָהָכוֹן׃
הָא יְיָ אֱלֹהִים בִּתְקוֹף מִתְגְלֵי
וּתְקוֹף דְרַע גְבוּרְתֵּיהּ שַׁלְטָא קֳ
קֳדָמוֹהִי הָא אֲגַר עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ
עִמֵיהּ דְכָל עוֹבָדֵיהוֹן גְלַן קֳדָמוֹהִי׃
כְּרַעְיָא דְעֶדְרֵיהּ רָעֵי בִּדְרָעֵיהּ
מַכְנִישׁ אִמְרִין וּבְחֵינֵיהּ כְּסוֹבַר
רַכִּיבִין מְיַנְקָתָא בְּנִיחַ מְדַבַּר׃
מַן אֲמַר
אִילֵין קָיֵים אֲמַר וַעֲבִיד דְכָל מֵי
עָלְמָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּטִיפָא
בְּשָׁעוֹלָא וּמְשִׁחַת שְׁמַיָא כְּאִילוּ
בְּזַרְתָּא מְתַקְנִין וְעַפְרָא דְאַרְעָא
כְּאִילוּ בִּמְכִילְתָּא אִתְכַּל וְטוּרַיָא
כְּאִילוּ מַתְקַל תִּקְלִין וְרָמָתָא כַּד
בְּמוֹזַנְיָא׃ מַן תַּקִין יַת רוּחַ קוּדְשָׁא
בְּפוּם כָּל נְבִיַיא הֲלָא יְיָ וְצַדִיקַיָא
עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ הוּ
הוֹדָעִינוּן׃ לְהוֹן דְבָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי
אִיסְבַּר חוּכְמְתָא וְאַלְפִינוּן אוֹרַח
דִין וִיהַב לִבְנֵיהוֹן אוֹרַיְתֵיהּ וְאוֹרַח
דְסוּכְלְתָנוּ לִבְנֵי בְנֵיהוֹן הוֹדָעִינוּן׃
הָא עַמְמַיָא כְּטִיפָא מִדְוֹל וּכְעִיוּל מוֹזַנְיָא חֲשִׁיבִין הָא נַגְוָתָא כְּדוּקָא
דְפָרַת׃ וְאִילָנָא לִיבְנַן לָא יִסְפְקוּן לְאַדְלָקָא וְחֵיוְתָא דְבֵיהּ לֵית הִיא כְּמִיסַת לַעֲלָתָא׃
כָּל עַמְמַיָא כְּלָמָא עוֹבָדֵיהוֹן גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה אִינוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי׃ וּלְמַאן אַתּוּן מְדַמַן
לְמִדַן קֳדָם אֵל וּמָה דְמוּת אַתּוּן מְסַדְרִין קֳדָמוֹהִי׃ הָא צִילְמָא נַגָרָא עָבִיד וְקַנָאָה
בְּדַהֲבָא מְחַפֵּי לֵיהּ וְשִׁילְשְׁלִין דִכְסַף קַיָנָאָה מְאַחִיד לֵיהּ׃

מבשרת ציון כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה: בכח. כמם: מבשרת ציון. כביא דמבסרין לציון ובתקום אא הוא אומר רגלי מבשר זכו קל כזכר לא זכותם כנקבה ומא' פעמיו עד הקץ: בחזק יבא. על האומות ליפרע: הנה שכרו אתו. מזומן אתו לצדיקים: ופעולתו. שכר פעולה שעליו ליתן להם: כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו מקבץ טלאי' ובחיקו נושאם: עלות ינהל. מינקות ביניה מדבר הצאן המיניקות. ינהל כמו מנהל: מי מדד וגו'. כל זה היה בו כח לעשו' וכל שכן שיש בו כח לשמר הבטחות הללו: בשעלו. בהליכתו שנ' דרכת בים סוסיך. בשעלו. כמו במשעול הכרמים שביל. שעל. שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים: תיכן. אמולאי"ר בלע"ז: וכל בשליש. ומדד בשלישות שלים מדבר שלים ישוב שלים ימים והרות. לא"א בשלים מגדל עד אמה שליש' לאצבעות ומנחם פי' שהוא שם כלי וכן ותשקמו בדמעו' שליש: ושקל בפלס הרי' הכל לפי הארץ הר סבר תקע בארץ קשה והקלי' בארץ רכה: מי תכן. את רוח הקדש בפי הנביאים יי' תכנו וכדי הוא להאמן: ואיש עצתו. יודיענו רוחו כן תירג' יונתן ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקר' מי תיכן את רוחו ומי איש עצתו אשר יודיענו להקב"ה עצה: את מי נועץ ויבינהו. האיש להקב"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו את מי מן ה האומות נועץ כמו שנועץ עם הנביאי' כמו שנ' באברה' ויי' אמר המכסה אני מאברהם וגו': ויבינהו וילמדהו בארח משפט. את מי מן האומו' עשה כן שלימדו חכמה כמו שעשה לאברה' שנתן לו לב להכירו מאליו ולהבין ב בתורה שנאמר וישמר משמרתי ואומ' למען אשר יצוה וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי: הן גוים כמר מדלי. ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו: כמר מדלי. כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומסקע טנופת המים ורוקבין העץ ל לימונ"דא בלע"ז: כשחק מאזנים. שהנחשת מעלה עיפוש ומשחקין: כדק. אבק דק: יטול. כאבק הכיסא ועולה על ידי רוח כדק אשר יטול: אין די בער. על מזבחו: וחיתו. של לבנון אין די עולה. ד"א ולבנון אין די בער וגו' לכפר על עון האומות: כאין נגדו. כאין הם בעיני ואינם חשובין לפניו: נסך. לשון מסכה: נסך חרש. חרש של ברזל נוסכו מברזל או מנחשת ואחר כך הצורף מרקעו בטסי זהב ומצפהו מלמעלה: רתוקות. שלשלאות: המסכן

רוח יי'. והטעם הרוח שישלח נושב בחציר ויובש: על. מבשרת ציון. הטעם על עדת ולא נקבה ממש: הנה. בחזק יבא. תואר היד כי ימצא על לשון זכר כמו והנה בו מגילת ספר: הנה שכרו. שיתן שכר לחוכי לו ונכה פעלתו פעולת שכיר והטעם שכר הפועל ולפי דעתי שזה הטעם איננו דבק עם הפרשה רק הוא אומר שאיננו מבקש שכר והטעם איננו כ כרועה שכיר על כן א אחריו עדרו כרועה: ובחיקו ישא. מי שלא יוכל ללכת: עלות. הם ההרות שיעלו עליהם הזכרים: ינהלם. בלט וזה הטעם שהשם יקבץ בני הגולה ויחבוש הנשברים: מי. והתמה' איך יהיה זה והלא השם ברא הכל וידע כמה מים ים בים כאילו מדדם היד: בשעלו. כמו בשעלי שעורים: ושמים. שנטה כיריעה ידע מ מדתם כי הוא בראם בגבורתו כפי החכמה כאילו מדדם בזרת ו וכדרך בן אדם דבר הכתו': וכל. כמו מדד ותרגום וימדו בעומר וכלו: בשליש. כמו משורה ויתכן להיותו מגזרת שלש לכן לא נדע היום איך יהיו ה המדות הקדמוני' וכן ותשקמו בדמעו' שליש: ושקל בפלס. הוא הנקרא קריסטון הוא שיש לו זרוע ארוך והנ' מגזרת פלס מעגל: וגבעות במאזנים. והטעם שישים בכף מ מאזנים גבעה ובכף ה האחר אחרת וזה דרך משל: מי. אמר הגאון כי לא הזכיר הרוח עם השלשה המוכרים ואמר כי המשתשובה כאילו אמר מי תכן הרוח והתשובה השם ולפי דעתי שזה איננו נכון בעבור שהכתוב הוא את רוח ומה טעם איש עצתו איש עצתו יודיענו וכן פירושו מי תכן רוח השם וסמך הרוח אלין כמו ורוח אלהים מרחפת ומי הראשון מוסף אחר ומי איש שיודיענו השם עצתו למה ברא כן: את מי נועץ. מבנין נפעל פועל עבר על כן הוא פתוח ע"ן עם מי התיעץ: ויבינהו. ויתן בינה לשם ולימדו בארח משפט שהוא לכל מוסר: וילמדהו דעת. העתידות: הן גוים כמר מדלי. כטיפת הנופלת מהדלי ואין רע לו: וכשחק. הוא האבק הדק מגזרת ושחקת ממנה הדק ואחר שכל בני אדם הבל נגדו את מי נועץ: יטול. ישליך כמו ויטילו את הכלים אך הוא מטורם אחר ורבי יונה המדקדק אמר כי יטול מבנין נפעל בדרך רחוקה או פירו' יטול ישא כמו נוטל: ולבנון. ואף לשם צורך לשלו' כי אין די בלבנון לבער וטעם לבנון שיביאו הסומעים כי הטעם כל עצי הארץ וכן טעם חיתו: כל. והנה הזכיר כל הגוים והם האדם ואחר כך הצמחים והחיות והטעם אחר שכל הגוים הם כאין. ומ"ם מאפס כמ"ם המה מהבל יחד כאילו אמר פחותים מאפס הם נחשבו' והתימה מהגאון ז"ל שאמר שבני אדם נכבדים ממלאכי השם והלא קרא זאת הכרמה: ואל. ואל. הם בלא ה"א הדעת כמו אהים הוא יודע: הפסל. הוא הנכרת מאבן או מעץ: נסך. כמו עגל מסכה: ירקענו. כמו וירקעו את פחי הזהב ומגזרת רקיע: ורתוקו'. כמו עשה הרתוק כדמות שלשלאות: המסכן

במצעות פסוק וסימ' ויקם פרעה לילה הוא. ובי יראה דבהן. מאבר הבהן חרב. ולבנון אין די בער. וירא כי אין איש דישעיה. הנהקול שועת. לבני עבון בה אבר. ובי תגישון עור. אבר נבל בלבו. הבל סר י בלו סג. עשה גדלות עד אין חקר תניינא דאיוב. עיר פרוצה אין. ידעתי כי כל אשר. הצרי אין בגלעד:

ישביה ו׳ וסימ׳ היושב על חוג הארץ • כמו כן ימותון • העיר ההללה • והו לי כלם כסדם • וישתמר חקות עמרי • אשר עשריה מלאו • צבאם ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בריש סימן ל״ד • ותדבר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותדבר נא אמתך • ותדבר ולא תאלם • למה תאמר יעקב ותדבר ישראל • יעבור ז׳ מ״ל וסימ׳ נמסר לעיל בסי׳

הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר
חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא
יִמּוֹט: הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ
הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא
הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: הַיֹּשֵׁב
עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים
הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל
לָשָׁבֶת: הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי
אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה: אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף
בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם
וְגַם־נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ
תִּשָּׂאֵם: וְאֶל־
מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ:
שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא
אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם
בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ
אִישׁ לֹא נֶעְדָּר: לָמָּה
תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה
דַרְכִּי מֵיְהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר
: הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי
עוֹלָם יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא
יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ:
נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה
יַרְבֶּה: וְיִעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָעוּ וּבַחוּרִים
כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ
יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ
יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:
מא הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ
כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט
נִקְרָבָה: מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק
יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם

אוּמָן בָּרֵי אָעָא דְלָא אָחִיד בֵּיהּ רִיקְבָא בָּחַר נַגַּר אוּמָן בָּעֵי לֵיהּ לְאַתְקָנָא צְלַם דְלָא יִצְטְלֵי: הֲלָא יְדַעְתּוּן הֲלָא שְׁמַעְתּוּן הֲלָא אִתְחֲוָא מִן אַוְלָא עוֹבַד סִדְרֵי בְרֵאשִׁית לְכוֹן הֲלָא תִסְתַּכְּלוּן לְמִדְחַל קֳדָם מַן דִבְרָא יְסוֹדֵי אַרְעָא: דְאַשְׁרֵי בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְכָל יָתְבֵי אַרְעָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּקַמְצִין דִמְתַח כִּזְעֵיר שְׁמַיָא וּפְרָסִינוּן כְּמַשְׁכַּן יְקָרָא לְבֵית שְׁכִינְתָּא: דִמְסַר שָׁלְטוֹנִין לְחוּלָשָׁא דַיָינֵי אַרְעָא כִּלְמָא עָבִיד: אַפִּילוּ יִפְשׁוּן אַפִּילוּ יִסְגוּן אַפִּילוּ יִתַרְבוּן בְּאַרְעָא בְּנֵיהוֹן וְאַף רוּגְזֵיהּ יִשְׁלַח בְּהוֹן וִיבַהֲתוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָׁא יְבַדַּר יַתְהוֹן: וּלְמַן תְּדַמּוּן קֳדָמַי וְתִשְׁווּן יֵימַר קַדִישָׁא: זְקוּפוּ לְרוּמָא עֵינֵיכוֹן וַחֲזוּ לְמִדְחַל קֳדָם מַן דִבְרָא אִלֵין דְאַפֵּיק בְּמִנְיַן חֵילֵי שְׁמַיָא לְכוּלְהוֹן בִּשְׁמְהָן קָרֵי מִסְגֵי גְבוּרָן וּתְקוֹף חֵיל חַד מִסִּדְרֵיהּ לָא מִתְעַכַּב: לְמָה תֵימַר יַעֲקֹב וּתְמַלֵיל יִשְׂרָאֵל מִטַּמְרָא אוֹרְחִי מִן קֳדָם יְיָ וּמִן קֳדָם אֱלָהִי דִינִי יַעְדֵי: הֲלָא יְדַעְתָּא אִם לָא שְׁמַעְתָּ אֱלָהּ עָלְמָא יְיָ דִי בְרָא יְסוֹדֵי אַרְעָא לָא בְעָמַל וְלָא בְלֵיאוּ לֵית סוֹף לְסוּכְלְתָנוּתֵיהּ: אַרְיָהֵב לְצַדִּיקַיָא דְמִשַׁלְהָן לְפִתְגָמֵי אוֹרַיְתָא חוּכְמָא וּדְלֵית לְהוֹן תְּקוֹף נִכְסִין מַסְגֵי: וְיִשְׁתַּלְהוּן עוּלֵימִין חַיָבִין וְיִלְאוּן וּרְוָקֵי רַשִׁיעַיָא אִתְקְלָא יִתַּקְלוּן: וּדְסַבָּרוּ לְפוּרְקָנָא דַיְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן וְיוֹסְפוּן חֵיל וְיִתְחַדְּתוּן לְעוּלֵמַתְהוֹן כְּצִימוּחַ דְסָלִיק עַל גַּדְפֵי נִשְׁרִין יְרַהֲטוּן וְלָא יִלְאוּן יְהַכוּן וְלָא יִשְׁתַּלְהוּן: אַצִיתוּ לְמֵימְרִי נַגְוָן וּמַלְכְוָן יוֹסְפוּן חֵיל יִתְקָרְבוּן בְּכֵן יְמַלְּלוּן כַּחְדָא לְדִינָא נִתְקָרֵב: מַן אַיְתִי בִּיגְלָאֵי מִמַדִינְחָא אַבְרָהָם בְּחִיר צַדִיקַיָא בְּקוּשְׁט קָרְבֵיהּ לְאַתְרֵיהּ מְסַר קֳדָמוֹהִי עַמְמִין

בסוף סימן כ״ו • העיר ה׳ בקריא׳ וסימ׳ מי העיר ממזרח צדק יקראהו • הברו החצים • ובשנת אחת לכורש דריש עזרא • וחברו דסוף ד״ה • ויקומו ראשי האבות:

אבן עזרא

המסכן • יש אומרים כי המסכן כמו סוכן הוא הממונה על האוצרות וכן הוא המסכן שהוא מסכן על תרומה ויש מפרשים שהוא תואר שהוא אבור באוצר שהוא תרומה לעשות ממנו פסל: יבחר • בעל התרומ׳: לא ימוט • לחזקנו במסמרי׳ • הלא תדעו בשיקול הדע׳ שהוא העיק׳ והלא תשמעו • שילמדוהו אותם אחרי׳ והלא הוגד מראש • וזה למטה מכל הדעות: מראש • מיום הייתכם ואם אין לכם דעת הלא הבינותם מוסדות ה הארץ: היושב • חוג • מגזרת ובמחוגה והטעם הכלי העושה החוג והוא הקו ה הסובב בעגול והנה לעד כי הארץ עגולה לא רבועה ואם אין צורך לפסוק כי הדבר ידוע בראיות גמורות וטעם היושב שהכל מלא כבודו: כדוק • כטפיר והוא קרוב מתבנית האהל ואלה השמי׳ אינם האופני׳: וימתחם • כמו ויפרשם: לשבת • תחתיו והטעם כי השם הוא היושב על חוג הארץ: הנותן רוזני׳ • שגגי׳ כמו תחת רזון כי שמו׳ התואר ישתנו: אף • הטעם כענים שאמרו כאלו לא נטעו מבנין כפעל זורעו מ מבנין שלא נקרא שם פועלו: בל שרש • פעל מבנין פעל הקל: וגם נשף • כמו נשפת ברוחך וטעם וגם כמו עוד: ואל • הטעם יאמר לעובדי הפסל היש בכם אדם במיניכם ככבדים מהרוזנים ו והשופטים הלא תראו שהשם ישמידם כרגע: ואשוה • אהיה שוה עמו וטעם קדוש כי השם קדו׳ מהשתוו׳ עם אח׳ ממעשיו אף כי עם מעשה ממעשיו: שאו • מי ברא אלה • הבריאו׳ שהם שם ומי הוא ה המוציא בכל יום ב במספר צבאם וזה כנגד הרואי׳ גם יתכן להיותו רמז לכוכבי לכת שיש מספר כאת ידוע לכל אחד אבל השם רק כי קדם וכל חכמי המזלות עד היום לא יוכלו לעמוד על אמונת מספ׳ כאת כל אחד או ידבר על מספר הכוכבים שהם בגלגל העליון כי אין יכולת בחכם לדעת מספרם: מרוב אונים • שיש לשם ושהוא אמיץ כח: איש לא נעדר • והטעם על המספר או על עצם כל כוכב כי איננו מת לעולם והנה איש כמו עצם וכן והאיש גבריאל: למה • נסתרה דרכי • אין השם רואה מה אני עושה וככה משפטי: יעבור • והטעם יעבור ממני משפטי ולא ישפטני על דרכי: הלא ידעת • בשקול הדעת כי בראיות גמורות ידע המשכיל את בוראו: אם לא שמעת • שיהיה מאמין בדברי המשכילים: אלהי עולם • אלהי כבה והטעם כאשר היה כן הוא ולא ישנה: בורא קצות הארץ • כבר פרשתי בסדר בראשית כי בורא קרוב מגזרת גוזר וטעם קצות הוא הקו הסובב ועל דעת אנשי תושיה כי הקו איננו גוף ואחר שהוא השם עומד לעולם והנה הארץ לעד שהוא מעמיד אותה תמיד בתוך הגלגלים על בלימה לא ייעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו והנה לעולם לא יתום גבורתו וחכמתו • ויש אומרים כי נסתרה דרכי רמז על הגזרות שישראל יחשבו כי השם לא ידעם או אם ידעם לא יוכל להושיעם: נותן • הוא איך ייגע והוא הנותן ליעף כח ולאשר אין אונים לו ירבה עצמה על משקל חכמה: ויעפו • והנערים שיש להם כח ייעפו והבחורים יכשלו: וקוי ה׳ יחליפו • קודם תום הכח הראשון יבא כח אחר תחתיו להם וכמוהו אם יכרת ועוד יחליף ואת הלשון קרובה בלשון קדר: יעלו אבר • כמו כנף מי יתן לי אבר ויתכן היות זה הטעם כי ישראל שקוו השם הוא יחזיקם וישיבם אל ירושלם והבבליים שהם גבורים יחלשו: החרישו • כאלו אמר החרישו ושמעו אלי: ולאומים יחליפו כח • אם יש בהם יכולת יגשו • אחרי שיחליפו כח אז ידברו ונקרב למשפט לדעת אי זה גבור: מי העיר • הקדמונים אמרו כי זה רמז על אברהם שהתגבר על המלכים וסבר הגאונים והראיה שאמר אחר כן זרע אברהם אוהבי גם זה נכון ולפי דעתי שהוא רמז על כורש כי כל הפרשה היא דבקה וכן כתוב קורא ממזרח עיט והנה אחריו העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי ובפרשה כולה מפורש שם כורש ממזרח כי עילם צפונית מזרחית בבל: צדק יקראהו לרגליו • יפגע או צדק יקראהו בכל מקום לכתו:

רשי

המסכן תרומה • אותם בא לעשותו של עץ המלומד להבחין להבדיל בין עץ המתקיים לשאר עצים עץ שלא ירקב מהר יבחר • המסכן המלומד כמו ההסכן הסכנתי • תרומה הפרשה ברירת העצים: הלא תדעו • מוסדות הארץ מי יסדם ואותו היה לכם לעבוד: חוג • לשון מחוגה עוגל קומפס בלע״ז: ויושביה • לפניו כחגבי׳: כדוק • כיריעה טילא בלע״ז: אף בל נטעו • אף הרי הם כמי שלא נטעו: אף בל זורעו • ועו׳ יתיר מכאן שיעורם ויעקרו כאילו לא זורעו זריעה פחותה מנטיעה: בל שורש בארץ גזעם • לכשיעקרו לא ישרישו הגזע באר׳ שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונ׳ ונקודה הרי״ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהו׳ לשון פועל אירדיציי״ר בלע״ז: ומי ברא אלה • כל הצבא אשר תראו במרום: מרוב אונים • שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מן הצבא לא נעדר שלא יקר׳ בשם: למה תאמר • עם יעקב ותדבר בגלות: נסתרה דרכי מה׳ • העלים מנגד עיניו כל מה ש שעברנוהו והטיל עלינו אותם שלא ידעוהו: ומאלהי משפטי יעבור • העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהיה לו לשלם ל לאבותינו ולנו: בורא קצות הארץ ואין חקר לתבונתו • ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלא כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת על ידי היסורין: נותן ליעף כח • וסופו להחליף כח לעיפותכם: ויעפו נערים • גבורת אויביכם המנוערים מן המצות תיעף: ובחורים כשול יכשלו • אותם שהם עכשיו גבורי׳ וחזקי׳ יכשלו ואתם קויי ה׳ יחליפו כח חדש וחזק: אבר • כנף: החרישו אלי • לשמוע דברי: איים • אומות: יחליפו כח • יתקשטו ויתחזקו בכל גבורת׳ אולי יעמדו בדין בכח: יגשו הלום • ואז משיגשו ידברו: למשפט נקרב׳ • להוכיחם על פניהם: מי העיר ממזרח • אותו שצדק יקראהו לרגלו מי העיר את אברהם ל להביאו מארם שהוא במזרח וצדק שהיה עושה היה היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוים • מי שהפירו ממקומו להסיעו הוא נתן לפניו ארבעה מלכים וחילותיהם:

ירד

נדף ה׳ קמצין בקריא וסימ׳ נמסר בסדור בחקתי: ויראו ו׳ רפין בקריא וסימ׳ וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון. והנשארים ישמעו ויראו. וכל ישראל ישמעו ויראו דבן סורר. ראו איים ויראו. יראו רבים ויראו. יראו צדיקים ויראו. וחד הטה ואביהם ויראו: צרף ד׳ חס׳ וסימ׳ הפסל נסך חרש וצרף קדמא

ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש
נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום
ארח ברגליו לא יבוא: מי פעל ועשה
קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון
ואת אחרנים אני הוא: ראו איים
ויראו קצות הארץ יחרדו קרבו
ויאתיון: איש את רעהו יעזרו
ולאחיו יאמר חזק: ויחזק חרש את
צרף מחליק פטיש את הולם פעם
אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו
במסמרים לא ימוט:
ואתה ישראל עבדי יעקב
אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי:
אשר החזקתיך מקצות הארץ
ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי
אתה בחרתיך ולא מאסתיך: אל
תירא כי עמך אני אל תשתע כי
אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך
אף תמכתיך בימין צדקי: הן יבשו
ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין
ויאבדו אנשי ריבך: תבקשם ולא
תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין
וכאפס אנשי מלחמתך: כי אני יהוה
אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל
תירא אני עזרתיך:
אל תיראי תולעת יעקב
מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה
וגאלך קדוש ישראל: הנה שמתיך
למורג חרוץ חדש בעל פיפיות

ומלכין תקיפין תבר רמא כעפרא
קטילין קדם חרביה כקשא רדפינון
קדם קשתיה: רדפינון עדא שלם
חילת אורח ברגלוהי לא עלת:
מן אמ אילין קיים אמ ועביד וסדר
דריא מלקדמין אנא יי ברית
עלמא מבראשית אף עלמי עלמיא
דילי אינון בר מיניה לית אלהא:
חזו נגוותה ודחלון דבסיפי
ארעא יזועין יתקרבון וייתון: גבר
ית חבריה יסעדון ולאחוהי יימר
תקיף: הלא יבהתון בעובדיהון
דמתקיף נגרא עם קנאה מחי
בפטישא עם דמטפח בקורנסא
זימנא אמר על דבקא תקין הוא
ומתקיף ליה במסמרין דלא
יצטלי: ואת ישראל
עבדי יעקב דאתרעיתי בך זרעיה
דאברהם רחמי: דקריבתך מזרעית
ארעא ומלכוותא בחרתך ואמרית
לך עבדי את אתרעיתי בך ולא
ארחיקינך: לא תדחל ארי בסעדך
מימרי לא תתבר ארי אנא אלהך
אתקפינך אף אסעדינך אף
אחדינך בימין קושטיהא: יבהתון
ויתכנעון כל עממיא דהוו מתגרין
בך יהון כלמא ויבדון אנשי דינך:
תבעינון ולא תשכחינון לאנשי
מצותך יהון כלמא וכלא מידעם
גברין דהוו מתגרין למעבד עמך
קרב: ארי אנא יי אלהך מתקיף
ימינך דאמרית לך לא תדחל
מימרי בסעדך ולא תדחלון שבטי
דבית יעקב זרעיתא דישראל מימרי
בסעדכון אמר יי ופריקכון קדישא דישראל: הא שויתיכון למורג תקיף חדת מלי ספורין

דפסו׳. ויחזק חרש את צרף. הוביש כל צרף מפסל. ויוצא לצרף כלי: ויאבדו ב׳ וסימ׳ הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך. כשוב אויבי אחור: פיפיות ב׳ ומ״ל וסימ׳ והנה שמתיך למורג חרוץ חדש. וחרב פיפיו׳ בידם:

רשי

ירד. ירדה: יתן כעפר חרבו. רמא כעפרא קטולין קדם חרביה כתן את חרבו עושה חללים רבים כעפר ואת קשתו כתן מרבה הרוגים ונופלי׳ כקש נדף: ירדפם יעבר שלום. הלך כל מעברותיו בשלום לא נכשל ברודפו אותם: אורח ברגליו לא יבא. דרך אשר לא בא בה קודם לכן ברגליו. לא יבא לא היה רגיל לבא: מי פעל ועשה. לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש. לאדם הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת: אני ה׳ ראשון. להפליא פלא ולעזור: ואת אחרונים אני הוא. אף עמכם בנים אחרונים אהיה ולעזור אתכם: ראו איים. עובדי ע״ז הגבורות שלעשה ויראו: קרבו ויאתיון. זה אל זה כאספים להלחם כשיראו ה הגאולה: איש את רעהו וגו׳. יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהיהם: ויחזק חרש. נוסך הפסל: את צורף. המריקו בזהב: מחליק פטיש. באחרונה כשהוא מכה בנחת להחליק את המלאכה: את הולם פעם. הוא המתחיל בה כשהיא עשת ומכה בכל כחו: אומר לדבק טוב הוא. על אותן שהיו מחזרי׳ אחר קרקע טובה לדבק בה עששיות ברזל. דבק. סולדורא בלע״ז: ויחזקהו. לצלם במסמרים: לא ימוט. כולם יחזקו זה את זה: ואתה ישראל עבדי. ועליך לעזור לך סוף המקרא אל תירא כי אתך אני כך נראה לי חיבור הענין לפי פשוטו ומדרש אגדה בבראשית רבה דורש כל הענין במלכי צדק ואברהם. ראו איים אותה מלחמ׳ ויראו שם נתיירא מאברהם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו בעולם ואברהם נתיירא מהם לפי שהרג את בניו את בני עולם שהם תמים: איים. כשם שאיים משויימין בעולם כך אברהם ושם היו מ משויימין בעולם: איש את רעהו יעזורו. זה עוזר את זה בברכו׳ ברוך אברם וזה עוזר את זה ב במתנות ויתן לו מעשר מכל: ויחזק חרש. זה שם שהיה נפח לעשות מסמרו׳ ובריחים לתיבה: את צורף. זה אברהם שהיה צורף את הבריות לקרבן אל השכינה: את הולם פעם. זה אברהם שהלם כל המלכים ה האלה פעם אחת: אומר לדבק טוב הוא. טוב לידבק באלוהו של זה: ויחזקהו. שם לאברהם להיות דבק בהקדוש ברוך הוא ולא ימוט: ואתה ישראל עבדי. אברהם שלא היה מזרע צדיקים עשיתי לו כל זאת. ואתה ישראל עבדי. הקנוי לי משני אבות: זרע אברהם אוהבי. שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה: אשר החזקתיך. לקחתיך לחלקי כמו וישלח ידו ויחזק בו: מקצות הארץ. משאר האומות: ומאציליה. מן הגדולים שבהם: קראתיך. בשם לחלקי בני בכורי ישראל: ולא מאסתיך. כשמאסתי בו ואת עשו שנאתי: אל תשתע. אל ימס לבך להיות כשעוה זו. וזה הכלל כל תיבה שתחלת יסודה שי״ן כשבא לדבר בלשון מתפעל או תתפעל או יתפעל התי״ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו וישתומם וישתמר חוקות עמרי תשתכרין תשתפך נפשי: תולעת יעקב. משפחת יעקב החלשה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה. תולעת ווירמי״נא בלע״ז: מתי ישראל. מספר ישראל: למורג חרוץ. כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים כעין כלי נפחים של ברזל שקורין ליימ״א בלע״ז וגוררין על הקשין של שבלין ומחתכן עד שנעשו תבן דק: חדש. כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתישן הוחלקו פיות חריציו: בעל פיפיות. הם חידודי החריצין:

אבן עזרא

ומלכים ירד. ישלוט אחרים על מלכים כי זאת המלה מבנין הפעיל והטעם כמו וירד מיעקב: יתן כעפר חרבו. חרב כל מלך וא״ו כי היו לו חרבו׳ רבות וקשתותיו׳ תשופיכה כקש נדף: ירדפם. ירדף אחרי המלכים ויעבר בשלום ולא יעף כאילו לא בא ברגליו הארח: מי עשה. כדרך תקון כמו וימהר לעשות אותו והטעם מי פעל זה השם עשא שהוא קורא הדורות מראש קודם שיהיו והטעם שידע כל ה הדורו׳ הבאים ויקרא כל דור לעמוד בעתו: אני ה׳. הראשון לכל הדורות שעברו ועם אחרונים אני הוא: ראו איים. גבורת כורש: קרבו. אלה: ויאתיון. מלה שלימה כי היוד תחת הא״א ה הנח שהוא למ״ד הפעל: איים. כל איואי וכל אים ואים וכל גוי וגוי יוסיפו לעבוד ע״ז אולי ימלטו מיד כורש: ויחזק. מחליק. מגז׳ ואנכי איש חלק: פטיש. ידוע כמו וכפטיש יפוצץ סלע: הולם פעם. מגזרת והלמה סיסרא והוא הברזל שיוכה עליו בו ופעם יתכן היותו כלי הברזל שיכו עליו ו ויקרא פעם בעבור ש שיוכה עליו או הולם פעם כלי אחר: אומר לדבק. עד שיהיה הדבק טוב: ואתה. אלה הם עובדי עבודה זרה דברי הנבי׳ ואתה ישראל עבדי וטעם זכר אברה׳ כי הוציאו מבין עובדי עבוד׳ זרה ואוהבי איננו כמו אהובי כי אהובי פעול אוהבי פועל יצא מ מאוהב ונדבק באהוב והוא הפעול: אשר. מקצות הארץ. שהיה בבבל והיא רחוקה מ מארצם: ומאציליה. מגדוליה הם נאצלים שהכל כמו ואצלתי מן הרוח וכן ואל אצילי בני ישראל או פירושו מבין אציליה: אל תשתע. תי״ו לבנין התפעל ובא פ״א ה הפועל קודם התי״ו כמשפט הלשון והטעם תרפה כמו שעו מני: הן. הנחרים בך. מבנין נפעל מגזרת חרי אף וכמו נחרו בי והטעם על בני בבל כי בעת פקידת הש״י על בבל והחריבם פקד את בניו ושבו לגבולם במצות כורש: תבקשם. מצותך. חסר נו״ן על כן תרגם הגר׳ על משקל מלקות וכן אוהב מצה כי יכנו אנשים: וכאפס. כמו לא: כי. מחזיק ימינך. כי זה דבר פלא שנלכדה בבל ונהרגו בחוריה במדינה ונמלטו ישראל: אל תיראי תולעת. שהיה ישראל נחשב כתולעת בעיני הבבליי׳ והטעם אל תיראי שתהרגי עם הבבליים: כי אני עזרתיך. פועל עבר תחת עתיד והטעם כי כל הגזירות העתידו׳ להיותם חשובות כאילו הם ועוד כי עבר ועתיד הם כנגד הנבראים לבדם: הנה. למורג. ידוע וכמוהו המורגים: חרוץ. שהוא גזור כמשפט כמו כן משפטיך אתה חרצת אל תתמה בעבור שהכתוב ידבר עם ישראל בלשון נקבה גם לשון זכר בפסוק אחד כי טעם הנקבה העדה ואנכה נקבה מתם.

אבן עזרא

וטעם תדוש הרים משל לבבליים: תזרם. רמז שיאבדו רוב הבבליים גם ישראל שללו הבבליים: העניים. כאשר תשובו מבבל אל ירושלם: כשתה. חרבה כמו ונשתו מים מהים: אני יי' אענם. אני אלהי ישרא' כי אני מוסף אהר עמו כמשפט: אפתח. שפיים. הם גבוהים הפך בקעות גם זה פלא להיות נהר על שפי: אשים מדב'. שאין שם יישוב: אתן במדבר ארז שטה. חסר וי"ו ארז ושטה כמו שמש וירח עמד: תדהר ותאשור. אילנים וכל אלה סביבות הנהרים כי בכל מקום שהוא חם' מים לא יצמחו: למען יראו. האביונים יראו בעיניהם וישימו לב: וקדוש ישראל בראה. כפי דעתי כמו גזר אות ולפי דעת רבים שהשם יביא מים ולא מים: קרבו. צוי מהבנין הכבד הדגוש על משקל ברכו יי': עצומותיכם: כמו ריבכם וכן ובין ע עצומים יפריד ויתכן היותו מגזרת עצום והנה הוא תואר ה הרבים: יגישו. הצלמים והנה טעם קרבו עם ישראל שלא היו מאמינים והיו ע עובדים גם בבבל צ צלמים וטעם ריבכם עד שנראה אי זה טוב: הגידו. מדבר עם הצלמים: האותיות. מגזרת אתא בקר וטעם העתידו הבאות לאחור הוא הזמן ה הבא כי הזמן שעבר יקרא לפנים אז נדע כי יש בכם כח להטיב ולהרע: ונשתעה. כספר ותרגום ויספר משה בארמי' ואישתעי' ויש אומרים כמו ואל תשתע: הן אתם. סימן לצלמים: מאפע. כמו אין והבל ואין ריע לו בכל המקרא: תועבה. הטעם איש תועבה יבחר בכם או לתועבה יבחר בכם עובד אתכ': העירותי. כפתח ההא בעבור ה העי"ן שהוא אחריו: מצפון. כי עילם צפונית מזרחית לבבל ותחסר מלת איש וכן הוא העירותי איש מ מצפון והוא כורש: ויאת. מלה זרה בעבור שהפא ואלמד מאותיות הנח והיה ראוי להיותו על משקל ויפן וכאשר כעלם האלף הרחיבו מה שים לפניו כמשפט אותיות הגרון על כן כפתח היוד והנה הוא מבנין הקל: ויבא. בארצות: סגנים. או במחנה סגנים וירמסם: מי. וכאשר צדיק. צדקו דבריו והפך הכזב והנה אין משמיע ואין מי שומע אמרי הצלמים כי פה להם ולא ידברו: ראשון. ראשון אחר ראשון וזה תאר המבשר: הנה. הם שיאמר המבשר לציון והנה בניך והנם והנכל להורות על המהירות: ונרא

רשי

תדוש הרים. מלכים ושרים: תזרם. תזרה אותם כבמזרה לרוח. והרוח תשאם מעיהם לניהכם: מבקשים מים. כשתבא הנביאה על אחרית הימים לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי יי' ישוטטו לבקש את דבר יי' ולא ימצאו וכשישוב אפו יכין להם לחם ומים ישכין שכינתו ורוחו בפי נביאיהם: נשתה. לשון ונשתו מים מהים לשון ה השאת והשבר וכלן לשו' חורבה ויובש ולכך התי"ו מודגש' שהרי באה במקום שתים שאין שאת בלא תי"ו והיה לו לומר לנקבה נשתתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשתה ולרבים ונשתו: נהרות. לב מבין לתור' ולנבואה: מדבר. מקום שלא היתה חכמת תורה: אתן במדבר ארז שטה. כל מיני ישוב אף בם אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום: תדהר ותאשור. שמות אילני סרק העשויין לבניין: קרבו ריבכם. כל האומו' בואו וריבו והתווכחו עם בני: עצומותיכם. עצות בריאות וחזקות שלכם ולשון ריב הוא זה בלשון משנה שנים שהיו מתעצמין בדין במסכת סנהדרין: יגישו. האומות את נביאיהם וקוסמיהם: ויגידו לנו את אשר תקרינה. לעתיד: הראשונות. שהיו קודם בריאת עולם ועל מה נברא מה הנה: או הבאות. לעתיד ישמיענו ונראה אם יש בהם ממש ש שיתקיימו דבריהם: הגידו האותיות לאחור. המופתים הבאים באחרונה: ונשתעה. ונספר דבריכם ויספר מתרגמ' ואישתעי: הן אתם מאין. ודבריכ' איך יתקיימו: ופעלכם מאפע. איככם אלא פועים ומרימי' קול להטעו' בדברי כזב: תועבה. הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב"ה ולא עבדיו ולא משרתיו: העירותי מצפון ויאת. אני מגיד העתידות הנני מעיר לבנו' חרבות ירושלם את כורש מצפון ויאת על בבל להחריבה: ממזרח שמש יקרא בשמי. כל ממלכות הארץ נתן לי יי' אלהי השמים ונראה שארץ פרס במזרחי' צפונית היא לארץ ישר' י"א העירותי מצפון את נבוכד נצר להחריב את עירי ויאת וכורש הערתי ממזרח שיקרא בשמי לבנות את עירי שמלכות פרס במזרח ארץ ישראל היא שנאמר ראיתי את האיל וגו' וי"ת אייתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא ויתי כמיפק שימש' בגבורתיה מדינחא אגבריניה בשמי: ויבא סגנים. ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא ל לרמוס על חומר וכמו יוצר חרשים ירמוס טיט לכלי חרש כן ירמוס הוא סגנים: מי. מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבא. ומי מלפני' הגידה ולכשתבא כאמר שהוא צדיק שנבואתו צדק: אף אין מגיד. אבל אין בכם שיגיד עתידה ותתקיים: אף אין שומע אמריכם. שיעיד בבא העתיד' פלוני נביא הבעל ניבא אותה מלפני': ראשון לציון הנה הנם. מלך ראשו' שיתן לב לבנות הנה זה הוא שאמרתי ועפ"כ שלא תגמר הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו: הנם. זקני ישראל יהיו כנוכי' על פי דברו לעלו' מן הגולה ולהתחיל: ולירוש' מבשר אתן. באותן הימים חגי זכריה אשר יזרזום לבנות בימי דריוש הפליטי לפרס:

ישעיה

כמץ ב' וחס' וסימ' וגבעות כמץ תשים · כי אם כמץ אשר הדפנו רוח: תגיל ב' וסימ' ואתה תגיל ביי' בקדוש ישראל תתהלל · ונפשי הגיל ביי': תתהלל ב' וסי' בקדוש ישראל תתהלל · אשה יראת יי': לאגם ג' פתחין

תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים: תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אתם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל: העניים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמא נשתה אני יהוה אענם אלהי ישראל לא אעזבם: אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים: אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו: למען יראו וידעו וישימו וישכילו יחדו כי יד יהוה עשתה זאת וקדוש ישראל בראה: קרבו ריבכם יאמר יהוה הגישו עצמותיכם יאמר מלך יעקב: יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה הראשנות מה הנה הגידו ונשימה לבנו ונדעה אחריתן או הבאות השמיענו: הגידו האתיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם אף תיטיבו ותרעו ונשתעה ונרא יחדו: הן אתם מאין ופעלכם מאפע תועבה יבחר בכם: העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי ויבא סגנים כמו חמר וכמו יוצר ירמס טיט: מי הגיד מראש ונדעה ומלפנים ונאמר צדיק אף אין מגיד אף אין משמיע אף אין שמע אמריכם: ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן:

תקטיל עממיא ותשיצי ומלכותא כמוצא תשוי: תידרינון ורוחא תיטולינון ומימריה כעלעולא לקשא יבדר יתהון ואת תבוע במימרא דיי בקדישא דישראל תשתבח: ענותניא וחשיכיא דמחמדין לאולפנא הא כצחי למיא ולא משכחין רוחיהון בסגופא משלהיא אנא יי אקביל צלותהון אלהא דישראל לא ארחיקינון: אקרב גלותהון מביני עממיא ואידברנון באורח תקנא ואפתח להון על נגרין נהרין ובגו משריין מבועין אישוי מדברא לאגמין דמיין וארע בית צחוונא למבועי מיא: אתן במדברא ארזין שיטין והדסין ואעין דמשח אירבי במישר בירוון מורנין ואשכרועין כחדא: בדיל דיחזון וידעון וישוון דחלתי על לבהון ויסתכלון כחדא ארי גבורתא דיי עבדת דא וקדישא דישראל ברא יתה: קריבו דינכון אמר יי אעילו חזותכון אמר מלכיה דיעקב: יתקרבון ויחוון לנא ית דערעיננא קדמיתא מה אינון חוו ונשוי לבנא ונדע סופהון או דעתידין למיתי בסרונא: חוו דאתיין לסופא ונדע אם לטעון דאית בהון צרוך אתון פלחין אם יכלין אינין לאיטבא ולאבאשא ונסתכל ונירון כחדא: הא אתון למא ועובדיכון לא מדעם תועיבא דאתרעיתון ביה לכון: אייתיתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא וייתי כמפק שימשא בגבורתיה ממדינחא אגבריניה בשמי וייתי וידוש שלטוני עממיא כמא דדישין ית עפרא וכפחרא דעריך ית טינא: מן חוי מן אולא ונדע ומלקדמין ונימר קשוט אף לית די מחוי אף לית דמבסר אף לית דשמע למיליכון: פתגמי נחמתא דאתנביאו נביייא מלקדמין על ציון הא אתו ולירושלם מבסר אתן:

וסימ' לעיל בסימ' לה': וישימו ג' רפין בקריאה וסימ' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם · למען יראו וידעו · וישימו באלהם כסלם: ונדעה ה' בקריא' וסימ' הוציאם אלינו ונדעה אותם · יגישו ויגידו לנו · הגידו האותיות לאחור: ונדעה בשלמי הרעה הזאת · ונו"עה התצליח דרכינו דפסל מיכה · וחד פליגי וסימ' ונדעה נרדפה לדעת:

ד׳ פסוקים מ׳חדין דכל חד וחד לית זוגה וסימ׳ אין קדוש כיי׳ אין אין ואין. מדוע באתי ואין ואין ואין. מי הגיד מראש ונדעה אין אין אין. יש אחד ואין אין ואין: וישיבו ג׳ רפין בקריאה וסימ׳ גבריא שאילו למיכל.

וארא ואין איש ומאלה ואין יועץ
ואשאלם וישיבו דבר: הן כלם און
אפס מעשיהם רוח ותהו נסכיהם:
הן עבדי אתמך מב
בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי
עליו משפט לגוים יוציא: לא יצעק
ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו:
קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה
לא יכבנה לאמת יוציא משפט: לא
יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ
משפט ולתורתו איים ייחלו:
כה אמר האל יהוה
בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ
וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח
להלכים בה: אני יהוה קראתיך
בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנך
לברית עם לאור גוים: לפקח עינים
עורות להוציא ממסגר אסיר מבית
כלא ישבי חשך: אני יהוה הוא
שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי
לפסילים: הראשנות הנה באו
וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה
אשמיע אתכם: שירו
ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה הארץ
יורדי הים ומלאו איים וישביהם:
ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר

וגלי קדמי ולית גבר דליה עובדין
טבין ומאלין ולית דמליך מלך
ושאילתינון אם יתיבון פתגם: הא
כולהון למא ולא מרעם עובדיהון
ביזא ותברא עשתוניהון:
הא עבדי משיחא אקרביניה בחירי
דאתרעי ביה מימרי אתן רוחא
דקודשי עלוהי דיני לעממין יגלי:
לא יצווח ולא יכלי ולא ירים לבר
קליה: ענותניא דמן אינון לקני
רעיע לא יתבר וחשיכיא דכבוצין
עמי לא יטפי לקושטא יפיק דינא:
לא ילהי ולא ילאי עד דיתקן
בארעא דינא ולאוריתיה נגוון
יכתרון: כדנן אמר
אלה עלמא יי דברא שמיא
ותלנון שכליל ארעא ודיירהא יהב
נשמתא לעמא די עלה ורוח
לדמהלכין בה: אנא יי רביתך
בקשוט ואתקיפית בידך ואתקנינך
ואתנינך לקיים עם לניהור עממין:
לפתחא עיני בית ישראל דאינון
כסמן מן אוריתא לאפקא גלותהון
מביני עממיא דאינון דמן לאסירין
ולמפרקהון משיעבוד מלכותא
דאינון עגינין כאסירי קבל: אנא
יי הוא שמי ויקרי דאתגליתי ע
עליכון לעם אוחרן לא אתין
ותושבחתי לפלחי צלמיא:
קדמיתא הא אתאה וחדתן אנא
מחוי עד לא אתיין אבסר יתכון:
שבחו קדם יי תושבחתא חדתא אמרו תושבחתיה מסיפי ארעא
נחתי ימא ומלה נגוון ויתבידהון: ישבח מדברא וקירוין דיתבין ביה פצחין

ופידושן בסוד דברים: ד׳ מ׳ל בקריאה כליש׳ שבירה וסימ׳ אחרי שבור חנניה. קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה. וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ. ואוכלי פת בגו ישברוהו: עינים כ׳ח בקריא׳ וסי׳ והנה הוא לך כסות עינים. ותשב בפתח עינים אשר. חכלילי עינים מיין. מבלות עינים דבחקתי. נופל וגלוי עיני׳. וחברו. וכליון עינים דכי תבא עם יפה עינים. שמעו נא זאת עם סכל. וגבותם מלאות עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית המרי אתה יושב. ומשקרות עינים. טהור עינים דתריסר. נגששה בעורים קיר. לפקוח עינים עורות. על אבן אחת שבעה עינים. ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו. וחברו. ושח עינים יושיע. עיני׳ הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילות עינים. טוב מראה עינים מהלך נפש:

רשי

וארא ואין איש. תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד ומאלה מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוד ה׳ וידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר. אשר ישיבו דבר אם אשאלם: הן כולם און. יש לכם לדעת שכל נביאי עבודה זרה און ואפס כל מעשיהם: נסכיהם. צלמי מסכותם שפסל כסף חרש ויונתן תרגם בענין אחר. ראשון לציון וגו׳. פתגמי נחמתא דאיתנביאו נביא דמלקדמין לציון הא אתו ולפי התרגום כל הענין מדבר במלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה כנואה שנתנבא ישעיה על כורש כולה בלשון הסיגנון של פרשה זו אני ה׳ העירותיהו בצדק קורא ממזרח שמש האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולה נוטה אחר ענין פרשה זו: הן עבדי אתמוך בו. הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמוך בו: בחירי. ישראל קרוי בחירו כי יעקב בחר לו יה ואומר למען עבדי יעקב וישראל בחירי. אותו רצתה נפשי. עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לגוים יוציא שנאמ׳ והלכו גוים רבים וגו׳ וירנו מדרכיו וגו׳: ולא ישא. לא יגביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות אל הגוים שהם מעצמ׳ יבואו ללמוד מהם כענין שנא׳ נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: קנה רצוץ לא ישבור. תרגם יונתן ענותניא דאינון כקניא רעיעא לא יתברון וחשיכיא דאינון כ כבוצין עמי כבר כבה לא יטפי. פשתה כהה פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות מלך שלה לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים: לא ירוץ. כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דיעה וישמעו להם כענין שנאמ׳ כי אז אהפוך אל עמים וגו׳ וזהו ולתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו: האל ה׳. בעל הדין ובעל הרחמים: בורא השמים. תחלה כמין פקיע של שתי ואחר כך נטה אותם כדאיתא במסכת חגיגה: וצאצאיה. ובורא את היוצאים ממנה: נותן נשמה. נשמת חיים: לעם עליה. לכולם בשוה: ורוח. קדושה: להולכים בה. למתהלכי׳ לפניו: קראתיך. לישעיה הוא אומר: ואצרך. כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתשב את עמי לבריתי ולהאיר להם: לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעצמו כענין שנאמ׳ גוי וקהל גוים: לפקוח עינים עורות. שאינם רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי: להוציא ממסגר אסיר. ועל ידי שיתפקחו עיניהם יצאו אסירים ממסגר. דבר אחר לבשרם על גלות העתידה לבא עליהם שסופן לצאת משם: הוא שמי. הוא מפורש בלשון אדנות וכוחו עלי להראות שאדון אני לפיכך כבודי לאחר לא אתן שיהו עובדי אליל מושלים בעמי עולמית ויאמרו ידינו רמה: הראשונות. שהבטחתי לאברהם על גלות מצרים וגם את הגוי וגו׳: הנה באו. שמרתי הבטחתי. ועתה חדשות אני מגיד לעמי להבטיח על גלות שנייה: תהלתו מקצה הארץ. על כורש כשיראו את גבורתי ונפלאותי לישראל ידו כל האומות כי אלהים אני: יורדי הים. פורשי בספינות: ומלואו. הקבועים בים ולא באיים אלא בתוך המים שופכים עפר כל אחד ואחד כדי בית והולכים מבית לבית בספינה כגון עיר ונציאה: ישאו מדבר. קול בשיר: חצרים תשב קדר. מדבר קדר שהם דרים עתה באהלים יהיו ערים וחצרים קבועים: יושבי

אבן עזרא

וארא. והנה אין איש מחכמי הצלמים שיגידו זאת: הן כולם. על הצלמים יש אומרים כי וי״ו און תחת יו״ד כי אותיות יהו״א מתחלפות ויתכן היותו כמשמעו הם הבל ואף כי מעשיהם: נסכיהם. יש אומרים מגזרת עגל ומסכה והנכון בעיני הנסכים שיסכו להן שבדיהם: הן. רובי המפרשים אמרו כי עבדיהם צריך ישראל ויאמר הגאון כי הוא כורש והנכון בעיני שהוא הנביא והוא מדב׳ בעד נפשו כאשר הזכיר ונתתיך לאור גוים ואתנך ל לברית עם: נתתי רוחי. רוח נבואה: משפט. זה העתידות כל אשר יקרה לכל גוי יוכיחנו ולפי דעת הגאון כי כורש יהיה מלך צדק: לא יצעק. כאשר יעשה השופט בחוץ שיתחברו אל ה השופט אנשים: קנה רצוץ. שקר׳ פי׳ שם שופט וכהה ובגדי ערומים תפשיט והטעם הוא לא ישבר קנה והטעם לא יכריח: ופשתה לא יכבנ׳. שהוא דבר קל עד שתהיה כהה כמו והנה כהה הנגע ויש הפרש ביניהם ב בדקדוק כי כהה של תורה פועל עבר ואת כהה תואר השם ו והטעם הוא לא יזיק גוי בעבור נבואתו רק ויאמר מה שיהיה ב באמת: לאמת יוציא משפט. כל גוי כאשר הוא עתיד להיותו ב בגזרת השם: לא יכהה. הנביא רמז על הדבק כרוח בגוף: ולא ירוץ. גופו מפעלי הכפל מגזרת רצוץ כמו ירון ושמח והטע׳ לא ימות או טעמו אחרים לא יכריחנו כטעם ה הנזכר למעלה והוא הנכון: עד ישים בארץ משפ׳. שתתגלה נבואתו וזה טעם ו ולתורתו תורת נבואתו כמו לתורה ולתעודה כאשר פירשתי: כה. בורא השמים. כי יש להם קו שהוא גבול ל להם: ונוטיהם. על הארץ רמז לרקיע: רוקע הארץ וצאצאיה. פעל ונפתח הקוף ב בעבור העין הנוטע אזן הלא ישמע: וצאצאיה. הם הצמחים שעל פני האדמה: נותן נשמה. לאדם והם העם אשר עליה: ורוח. לחיות ההולכים ואמר עליה בעבור הליכתו בקומה זקופה: אני. אלה דברי הנביא שאמר לו השם בעד נפשו: ואצרך. שלא יגע בך רע: לברית עם. להקים ברית עם וכן במקום אחר לברית עם להקים ארץ: לפקוח. שהוא מבשר ישראל שיצאו מגלות בבל וכן לאמר לאסורים צאו: אני. הוא שמי. הנכבד כי אין במקרא שם עצם לבדו רק זה לבדו וזה הוא כבודי שאגלה העתידו׳ לנביא ויגלם על שמי לנבראי ולא תשרת אחר עמו ולא תהלתי לפסילים: שירו. דברי הנביא שכל אנשי היבשה יתנו שבח לשם בשוב ישראל מבבל על כן הזכיר קדר עם יושבי האיים ויורדי הים בשומעם זה הפלא: ישאו. כל מדבר ועריו וכל חצרי׳ שיושבי׳ שם קדר והנה הקדריים לעולם בערבה

ירונו

ירנו • הגוים יושבי סלע ירימו קול כמו ותעבר הרנה ׃ יצוחו • הרמת קול לשמחה או לנגאי וכמוהו צוחה על היין ׃ ישימו • ידו כי עשה גבורות השם וכן יאמרו ׃ ה׳ כגבור יצא • רמז לגזרות היוצאות על פי השם שהיו בסתר ׃ קנאה • בעבור הבבליים עובדי בל ׃ יריע׳ מן תרועה ׃ יצריח • כמו מר צורח יצעק ואם הם שנים בנייכים ׃ יתגבר • שנוכחה בבל ׃ החשיתי • אלה דברי השם החשיתי כמו החרשתי וכן גם אני ידעתי החשו ׃ אתאפק • כמו להתאפק ׃ כיולדה אפעה • אצעק ואין רע לו ויש אומרים שהוא כן כיולדה שהיא יולדת אפעה כן אשום ואשאף מגזרת אפעה שרף מעופף ׃ אשם • תבנין כפעל מפעלי הכפל ׃ אשאף יחד • כטעם שואף זורח והנה היא שממה בלב עם שאוף בפה וזה הכתו׳ הוא כנגד שיהיו אנשי העולם חושבים כי אין לו כח להושיע עמו ׃ אחריב • ואיך חשבו זה והלא יראו שאחרי׳ הרים וגבעות וכל ה העשב אוכים ואשים מהנהרו׳ איים שירדו שם בני אדם ׃ והולכתי • ואני מוליך עורים בדרך לא ידעו כי העור אם היה רגיל בדרך ילך בה בלי א אור ואני אשי׳ המחשך כאילו הוא אור להם ומעקשים למישור יש אומ׳ כי זה רמז לשוב ישראל מבבל ׃ כשונו • הטעם אני יש לי כח כאשר ארצה ולא לפסילים מוסף אחר עמו וכן לפסילי ה המסכה בעבור מלת אתם ׃ החרשים • השמיעה והמראה ע עקרה בלב והנה שה חרשי לב ועורי לב ׃ מי • זה הכתוב לעד על יושר פירושי ׃ החשתי • והטע׳ אתם עורים כי תאמרו כי אין עור רק הנביא ׃ כמלאכי אשלח • הוא שליח השם וכן כתיב ויאמר חגי מלאך ה׳ ׃ מי עור כמשולם • כמו וידא מצוה הוא ישולם מגזרת שלם וכן ה המשולם הוא הצדיק ׃ ועור כעבד ה׳ • שיעבד השם ואם איננו נביא ׃ ראות • מלה זרה בעבור התחברות שני משקלי שם הפעל בא המוכרת והסמוך וכן הוא יראו דברי אל ר רבים ולא תשמרם ה הכפם או העין ואזניה׳ יפקחו ולא יסגרום ו ולא ישמעו וזה תמה ׃ ה׳ חפץ • זה שלא יביט להראו׳ צדק השם עד שיגדי׳ תורתו שיפחדו כל שונאיה אז יהיה זה הכתוב עם הבא א אחריו כי השם הראה צדקתו ושם זה העם האומ׳ על הנביא שהו׳ עוד שסוי ובזוי ׃ והוא • שסוי • מבעלי הה״א כמו שוסי׳ את הגרנות ׃ הפח • שם הפעל כמו כפיחה ואם הם שנים שרשים ׃ בחורים • מגזרת חור פתן והטעם שהם אסורים יושבים בתחתית יוצאי השבי השב בעבור שהוא סוף פסוק והוא פועל יוצא השב המשסה ׃ מי בכם יגיד זאת • כמו זה הנביא שתאמרו שהוא עור וישמע העתיד וזה לאחור והוא מגזרת אל תאחרו אותי ׃ לפנים • מגזרת פנה ׃ מי • אז יודה העם ויאמר מי נתננו למשיסה הלא ה׳ זו כטעם זה הוא שחטאנו לו ולא אבו אבותינו שמוע ללכת בדרכיו ׃ וישפך עליו • כמו בנות בשדה עלי שור על כל אחד מאבותינו • חמה והוא חמת אפו כמו האלה ארה אמו ׃ ותלהטהו מסביב • מגזרת להט החרב והנה יודו כי אבותם היו עורי לב שלא ידעו ׃ ועתה • אמר הנביא אחרי שאתם מודים עתה יגאלכם השם ׃ קראתי בשמך • מעלה גדולה כמו ראה קראתי בשם והמעלה היא שאתם שלי כי הכתוב ידמה השרים לנהרים גם אש כמו אם יבאה מחשבון והטעם

מחשך ב׳ וסימ׳ אשים מחשך לפניהם לאור ׃ מודעי מחשך ׃ למישור ׳ב מלאים וסימ׳ נכסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ב׳ ׃ ולא ישמעו ד׳ וסימ׳ אליכם פרעה • ויסרו אתו ולא ישמע • כל איש אשר ימרה • ראות רבות ולא תשמר ׃ ויצרך ג׳ וסימ׳ בראך יעקב ויצרך ישראל • ויצרך מבטן יעזרך • גאלך ויצרך מבטן ׃

ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו ׃
ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים
יגידו ׃ יהוה כגבור יצא כאיש
מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח
על איביו יתגבר ׃
החשיתי מעולם אחריש אתאפק
כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד ׃
אחריב הרים וגבעות וכל עשבם
אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים
אוביש ׃ והולכתי עורים בדרך לא
ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם
אשים מחשך לפניהם לאור
ומעקשים למישור אלה הדברים
עשיתם ולא עזבתים ׃ נסגו אחור
יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים
למסכה אתם אלהינו ׃
החרשים שמעו והעורים הביטו
לראות ׃ מי עור כי אם עבדי וחרש
כמלאכי אשלח מי עור כמשלם
ועור כעבד יהוה ׃ ראית רבות ולא
תשמר פקוח אזנים ולא ישמע ׃ יהוה
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר
׃ והוא עם בזוז ושסוי הפח בחורים
כלם ובבתי כלאים החבאו היו לבז
ואין מציל משסה ואין אמר השב ׃
מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע
לאחור ׃ מי נתן למשוסה יעקב
וישראל לבזזים הלוא יהוה זו חטאנו
לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו
בתורתו ׃ וישפך עליו חמה אפו ועזוז
מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע
ותבער בו ולא ישים על לב ׃
מג ועתה כה אמר יהוה
בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא
כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה ׃

יתבין מדבר ערבאי ישבחון מיתי כד יפקון מבתי עלמיהון מרישי טוריא ירימון קלהון ׃ ישוון קדם יי יקרא ותושבחתיה בנגוון יחוון ׃ יי למעבד גבורן אתגלי למעבד גבורא מתגלי ברגז במלול אף בזיע על בעלי דבבוהי מיתגלי בגבורתיה ׃
יהבית להון ארכא מעלמא ואם יתובון לאוריתא ולא תבו כחיבלין על ילידתא יתגלי דיני עליהון יצדון ויסופון כחדא ׃ אחריב טורין ורמן וכל עסביהון איביש ואשוי נהרין לנגוון ואגמין איביש ׃ ואדבר לבית ישראל דדמין כסמן באורח דלא ידעו בשבילין דלא אליפו אדריכינון אישוי קבל קדמיהון לנהור וכפלא למישרא אילין פתגמיא אעבדינון ולא ארחיקינון ׃ יסתחרון לאחורא יבהתון בהתא פלחי צלמי דאמרין לצלם מתכא אתון טעותנא ׃
רשיעיא דאינון כחרשין הלא אודנין לכון שמעו וחייבי דאינון כסמן הלא עינין לכון אסתכלו וחזו ׃ הלא אם יתובון רשיעיא יתקרון עבדי וחייביא דינביי שלחית עליהון אלא רשיעיא עתידין לאישתלמא פורענות חוביהון ברם אם יתובון יתקרון עבדיא דיי ׃ חזיתון סגיאן ולא נטרתון אתפתחא אודניכון ולא קבילתון אולפן ׃ יי רעי בדיל לזכאותיה ישראל ירבי לעבדי אוריתיה ויתקיף יתהון ׃ והוא עם בזיז ואניס אתחפיאו בהתא עולימין כולהון ובבתי יסורין עגנהון הוו לעדי ולית דמשיזיב לביזא ולית דאמר אתיבו ׃ מן בכון יצית דא יקביל ויסבר לסופא ׃ מן מסר לעדי יעקב וישראל לבוזזין הלא יי מן קדם דחבו קדמוהי ולא אבו למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולא קבילו אולפן אורייתיה ׃ ושפך עליהון חימת רוגזיה ותקוף עבדי קרביה אייתי עליהון וקטלו בהון מסחור סחור ולא ידעו ושליטו בהון ולא שויאו דחלתיה על לבא ׃ וכען כדנן אמר יי דבראך יעקב ודאתקנך ישראל לא תדחל ארי פרקתך רביתך בשמך דילי את ׃

רשי

יושבי סלע • המתים שיחיו כן ת׳ ׃ מראש הרים יצוחו • מרישי טוריהון ירימון קלהון ׃ החשיתי מעולם • זה ימים רבים החשיתי על חורבן ביתי והמיד אחריש ואתאפק לשון הווה עד עתה ה הזיקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה יאשום • אתבהל ׃ ואשאף • ואתאוה להשמיד הכל יחד כל אויבי ׃ אחריב הרים וגבעות • אהרוג מלכים ושלטונים ׃ וכל עשבם • כל הנלוים עליהם ׃ אוביש • לשון יובש הוא לענין דבר לח כגון עשב ונהרות ׃ והולכתי • ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אל בדרך הטוב אשר לא ידעו להלוך בה ׃ עשיתים • אעשם כן לשון נבואה לדבר על העתיד כאילו עשוי ׃ החרשים והעורים • על ישראל הוא אומר ׃ מי עור • בכם אין אחד כי אם עבדי הוא העור שבכולכם ׃ ואחרים שבכם הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להנבא נבואות ׃ מי עור כמשולם • מי שהיה עור בכם כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויצא נקי ׃ ראות רבות • ראיות הרבה לפניכם ואיככם שומרים להביט במעשי ולשוב אלי ׃ פקוח אזנים • אני עסוק לפקוח אזניכ׳ על ידי נביאי ולא ישמע איש א מכם את דברי ולשון הוה הוא ׃ ה׳ חפץ • להראותכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאריך לכם תור׳ ׃ והוא • העם הזה בזוי ושסוי וסוף הענין ולא ישים על לב כל זה לומ׳ למה קראתנו זאת מי נתן למשיסה יעקב ׃ הפח בחורים כולם • בחוריהם פחי נפש כולם • ת׳ ד״א הפח בחורים כולם ישימו את עצמם בפחי האדמ׳ ובחורי׳ ובבתי כלאים החבאו יוכיח שכן הוא ׃ ואין אומר השב • כמו השב לפיכך הוא רפי אבל השב באתנחתא הוא רגש ׃ יאזין • לתת לב לזאת מי נתן למשיסה יעקב ׃ לאחור • יקשיב וישמע דבר שיאמר לו באחרונה וכן תרגם יונתן לאחור לסופא וכן כל לאחור שבמקר׳ עתיד להיות הוא ׃ זו חטאנו לו • זו היא שגרמה את המשסה והבז את אשר חטאנו לו ׃ ולא אבו • אבותינו בדרכיו הלוך ׃ ולא ידע • יודע הוא אלא שרם בעקב לא חש להבין זאת ולשוב מרשעו ׃ ועתה • אף על כל זאת כה אמר ה׳ אל תירא ׃ כי

רשי

כי תעבר במים · כשעברת בים סוף אתך הייתי : ובנהרות לא ישטפוך · גרתה בין המצריים והאומות המרובין כמי נהר ולא יכלו לך לכלות : כי תלך במו אש · לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור שאקריר חמה על הרשעים וליהט אותם היום הבא גם שם לא תכוה : ולהבה · שתשרוף את האומות כמה שנאמר והיו עמים משרפות שיד גם היא לא תבער בך : נתתי כפרך מצרים · אם היו לפריון לך שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי כבלת ו והייתם חייבים כלייה כמו שנא' ביחזקאל ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרי' : ואתן אדם תחתיך · תמיד אני רגיל בכך : אומר · לרוח צפון תני הגליות שבצפון : ולתימן · שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלכשב בחזקה להביא גליותי וכן עורי צפון ובואי תימן מתוך שהרוח צפונית חלשה צריכה חיזוק לכך כתוב עורי תני אבל דרומית שאינה צריכה חיזוק כתוב באי כמות שהיא וכן אל תכלאי : כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו · כל הצדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי בראתיו אף עשיתיו תכנתיו בכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה ובצרה כבר הכנתי להם כל צ צרכי גאולתם : הוציא עם עור · הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שעשו כעורים ועינים להם ולא ראו : כל הגוים נקבצו · אם כל הגוים נקבצו יחדיו מי בהם ובנביאיהם יגיד עתידה ויוצא בה מפי טעותם או הראשונות שכבר עברו י ישמיעונו לאמר אחינו הגדנו א אותם קודם שבאו : יתנו עדיהם · שמעו שבאו עליהם קודם לכן ויצדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות ובאו : ועבדי יעקב אשר בחרתי · גם הוא יעיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרים ושמרתי הבטחתי : למען תדעו וגו' · כל זה עשיתי למען תתנו לב לדעת אותי : אנכי הגדתי · הגליות לאברהם : והושעתי · לקיים דברי בעת קץ : והשמעתי · לכם הראשונו' : ואין בכם זר · באותן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בכולכם בני האומות אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני : ואתם עדי · שפתחתי לכם שבעה רקיעי' ולא ראיתם כל תמונה : גם מיום אני הוא · לא אותו היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני לבדי : אפעל · אם באתי לפעול אין משיב : למענכם שלחתי בבלה · יונתן תרגם בדיל חוביכון אגליתי יתכון ל לבבל : והורדתי בריחים כולם · ואחתית במשוטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה : וכשדים · הוליכו אתכם באניו' רנתם וגם יש לפרשו על בשורת הגאולה · למענכם שלחתי אשלח מלכי מדי לבבל והוריד הכשדים בספינות ותשוטין לגולה לארץ מדי וכשדים אוריד באניות שהיתה רנתם בהם : הנותן

אבן עזרא

והטעם כי תעבור במים על מדי ופרס כאשר ילכדו בבל : כי · נתתי כפרך מצרי' · שמלכי מדי יעשו להם רעה : מאשר · ואתן אדם · שאני בראתים כאשר בראתיך · אל · ממזרח · היא בבל · וממערב היא מצרים ואשור וכתי' והסב לב מלך אשור · אומר · תני · בני : ולתימן · ימין והנה יקבצם מארבע כנפות הארץ בני ובנותי אנשים ונשים : כל · יש אומרים כי נקרא כמו קורא ואיננו כן רק הוא כמשמעו כל הנקרא בשמי שהם עם יי' : ולכבודי · להיות כבוד לשמי : בראתיו · זה העם אף עשיתיו · הטעם ותקנתיו ורבי שלמה בעל השירים הספרדי ז"ל פירש בו כי זה סוד העולם ואיננו דבק ב בטעם הפרשה : הוציא · שם הפועל : עם עור · שהיו כן בתחלה ואף על פי שיש להם עינים והנה כל הפרשה דבקה : כל · ושמא יאמר אדם כי ישראל לא ידעו אלה העתידו' כי הם עורים שמא יש בגוים ובחכמיהם מי שידע מי בכם יגיד זה העתידו' וישמיעם ראשונות שעברו הן קודם היותם שתהיה · יתנו עדיהם · מי שישמע זה אז יהיו צ צדיקי פה · ישמעו העדים כן ויאמרו א אמת כן היה : אתם · עם ישרא' ידבר ועבדי הוא הנביא : כי אני הוא · זה הייחוד שאי' למעלה ממנו כי כל יש איננו הוא בעצמו : לפני לא נוצר אל · יש אומרים לפני מעמד הר סיני ואחרי אחרי המעמד ואין צורך רק הוא אין לפני אל וכן אחרי לא יהיה והטע כי הוא ראשון ואחרון ונזכר נוצר עם אל כי אין אל מבלעדיו כי אם נוצר ועורי לב יחשבו שיצא מדברי הנביא שהשם נוצר חלילה חלילה רק לא ישנו ח האמת : אנכי אנכי · הטעם אנכי אנכי פ פעמים שלא אשתנה כהשתנות צבאות מ מעלה כנגד המוצק והתחתים בעצם ובתכונת על כן אושיע בכל עת : אנכי הגדתי · במצרים להושיעכם : והושעתי והשמעתי · אתכם קולי בהר סיני : ואין בכם זר · כי ישראל לבדם היו : ואתם עדי · והטעם ששמעתם כן מפי אבותיכם : ואני אל תמיד · כטעם אני יי' לא שניתי : גם · הטעם אני אל קודם היות שם יום על כן מלת גם מהיות יום אני הוא ואחר שאני אל מי יוכל מידי אפעל חפצי ורצוני ומי ישוב פעולתי : כה · שלחתי בבלה : יש אומרים כי תי"ו שלחתי רמז לנביא ולפי דעתי שהוא דבר יי' כי בתחלה כה אמר יי' ואחר כן אני יי' קדושכם והנה הטעם כל כך באתי במהרה כאילו שלחתי וחכם גדול בספרד אמר כי הכבוד ידבר עם הנביא ושר ישראל הוא המשלח אל בבל לגאול ישראל : והורדתי בריחים · בריחי בבל והיתה כלכדית כטעם אבד ושבר בריחיה שערי המדינה והוריד כשדים שהם אניות רנתם הורידם מהאניות : אני יי' קדושכם · שאהיה מלככם להושיעכם : כה

מסורה

ולהבה ג' וסימ' כי תעבר במים אתך אני · בצל חשבון עמדו · אליך יי' אקרא כי אש אכלה דיואל : ובמערב ג' בקריא' וסימ' וממערב אקבצך · כי לא ממוצא וממערב · ומארצות קבצם : ועינים ג' בקריא' וסימ' ולא נתן יי' לכם לב לדעת · הוציא עם עור ועינים יש · ועינים רמות תשפיל · אנ"ך : אנכי אנכי ג' בקריא' וסימ' הוא מוחה פשעיך למעני · אנכי אנכי יי' · אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את : באניות ד' וסימ' והשיבך יי' מצרים · אז אמר אחזיהו · וכשדים באניות רנתם · יורדי הים באניות · וחור ובאניות רבות ובא בארצות :

ישעיה

כי־תעבר במים אתך־אני ובנהרות
לא ישטפוך כי־תלך במו־אש לא
תכוה ולהבה לא תבער־בך : כי אני
יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך
נתתי כפרך מצרים כוש וסבא
תחתיך : מאשר יקרת בעיני נכבדת
ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך
ולאמים תחת נפשך : אל־תירא כי
אתך־אני ממזרח אביא זרעך
וממערב אקבצך : אמר לצפון תני
ולתימן אל־תכלאי הביאי בני מרחוק
ובנותי מקצה הארץ : כל הנקרא
בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף־
עשיתיו : הוציא עם־עור ועינים יש
וחרשים ואזנים למו : כל־הגוים
נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם
יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו
עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת
: אתם עדי נאם־יהוה ועבדי אשר
בחרתי למען תדעו ותאמינו לי
ותבינו כי־אני הוא לפני לא־נוצר
אל ואחרי לא יהיה :
אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי
מושיע : אנכי הגדתי והושעתי
והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי
נאם־יהוה ואני־אל : גם־מיום אני
הוא ואין מידי מציל אפעל ומי
ישיבנה :
כה־אמר יהוה גאלכם קדוש ישראל
למענכם שלחתי בבלה והורדתי
בריחים כלם וכשדים באניות רנתם
: אני יהוה קדושכם בורא ישראל
מלככם :

תרגום

ארי בקדמיתא כד עברתון בימא דסוף מימרי הוה בסעדכון פרעה ומצראי דסגיאין כמי נהרא לא יכילו לכון ואף בתניניתא כד תהכון לביני עממיא דתקיפין כאשתא לא יכלון לכון ומלכוון דתסינן כשלהוביתא לא ישיצין יתכון : ארי אנא יי אלהך קדישא דישראל פרקך יהבית חליפך מצראי כוש וסבא תחותך : מראת חביב קדמי אתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף נפשך : לא תרחל ארי בסעדך מימרי ממדינחא איתי בנך וממערבא אקריב גלותך : אימר לציפונא איתא ולדרומא לאתעכיב איתו בני מרחיק וגלות עמי מסיפי ארעא : כל דא בדיל אבהתכון צדיקיא דאתקרי שמי עליהון וליקרי בריתינון אתקינית גלותהון אף עבדית להון נסין : דאפיק עמא ממצרים דאינון כסמן ועינין להון וכחרשין ואודנין להון : כל עממיא יתכנשון כחדא ויתקרבון מלכוון מן בהון יחוי דא וקדמיתא יבסרוננא יתנון סהדיהון ויזכון וישמעון ויימרון קשוט : אתון סהדין קדמי אמר יי ועבדי משיחא דאיתרעיתי ביה בדיל דתידעון ותהימנון קדמי ותסתכלון ארי אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מיני לית אלה : אנא אנא יי ולית בר מיני פריק : אנא חויתי לאברהם אבוכון מה דעתיד למיתי אנא פרקית יתכון ממצרים כמא דקיימית ליה בין בתריא ואנא אשמעית יתכון אולפן אוריתי מסיני ועד אתון קיימין ולית בכון נוכרי ואתון סהדין קדמי אמר יי ואנא אלהא : אף מעלמא אנא הוא ולית דמן ידי משזיב אעבדינה ולא אתיבינה : כדנן אמר יי פריקכון קדישא דישראל בדיל חובכון אתגליתון לבבל ואחתית במשוטין כולהון וכסדאי בספיני תושבחתהון : אנא יי קדישכון דברהי לישראל מלככון :

פה. הנותן בים דרך. לאות כי אניות תבואנה מתאוים אל בבל ויכבחו אניות בבל: המוציא רכב וסוס חיל. כבד ועזוז ביבשה והם הכשדים היוצאים להלחם עם הפרסיים: דעכו. מהבנין שלא נקרא שם פעלו וטעמו כבו וכן ידעך נרו באשון חשך: אל תזכרו. בשה הפלאים הקדמונים: אל תתבוננו. בהם במחשבה: הנני. חדשה. לבידת בבל או שילכו ישראל לבדם והוא הנכון בעיני ועוד שאשים במדבר מים בעבור השבים מהגולה אל ציון: תכבדני. אל השוב שאני עושה להם והזכיר תנים בעבור שהם דרים בארץ ציה וזה הטוב אעשנו בעבור כבוד עמי: עם זו. כמו זה והטעם זה הוא העם שלי והטעם על אלו השבים ולא הטעם כי זאת הטובה שאעשה עם

עמי איננה חיוב כי א אפילו ישראל בבבל לא בקשוני והטעם כי יגעת אפילו לא קראת אותי עד שתיגע בשבילי וטעם ישראל קריאה כמו אתה ישראל: לא הבאת לי. עולותיך בבבל: ולא כבדתני. בזבחי שלמים ולא בקשתי ממך שתעבדני במנחה: ולא הוגעתיך בלבונה. שתקנה לי: לא קנית. הוא קנה בושם: וחלב. זבחי חטאת לא הרויתני בהם והנה הוא חסר בית כמו שמת ימים: אך העבדתני. דברה תורה בלשון בני אדם והטעם כי בעבור ח חטאותיך שבתי בעיני הגוים כעבד שאין לו כח וכן טעם הוגעתני אנכי. והנה למעני שלא יחולל שמי אמחה פשעיך: הזכירני. ואם תאמר שלא חטאת לי בהיותך ב בארצך ואז הגליתיך הזכירני: נשפטה יחד. כעמד למשפט: ספר. דבריך אתה למען תצדק: אביך הראשון. הוא ירבעם שבחרו ישראל למלך לא על פי השם: ומליציך. הם השרי מליצי המלך או הלוים שד מליצי הכהנים ויש אומרים שאביך הם המלמדים כמו אבי אבי רכב ישר' וישימני לאב לפרעה אבי כל תופש כנור ועוגב ו והמליצי' הם התלמידי' והוא מגזרת כי המליץ: ואחלל. הם הכהנים וכן כתיב כי היו שרי קודש: ואתנה. ועת זאת הרעה עשיתי לך בעבור מעשיך: ועתה. שמע את הטוב: כה. ויצרך מבטן. רמז ליעקב כטעם בבטן עקב את אחיו ושם אפרשנו או הוא על דרך משל ומבטן מיום היותו לעם לשם: ישורון. מגזרת ישר והוא תאר השם ואפס על משקלו: כי אצק. כמו שאצק מים על

רשי

הנותן בים דרך. בים סוף ושם הוצאתי מצרים לרדוף אחריכם רכב וסוס וחיל ועיזוז וכולם יחדיו ישכבו מתים על שפת הים בל יקומו: כפשתה כבו. תירגם יונתן כבוצין עמי טפו: אל תזכרו ראשונות. הניסים הללו שאני מזכיר לכם שעשיתי ב במצרים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסוקו להודות ולהלל: אל תתבוננו. אל תסתכלו בהן אל תתנו לתם לב: כי נתתי במדבר מים. כלומר בארץ חריבה אתן ייסוב: תכבדני חית השדה. מקום שהוא חרב ומרבץ לחית השדה ולתנים ולבנות יענה: עם זו יצרתי לי. למען תהלתי יספרו: ולא אותי קראת. בפנותך אחרי עז: כי יגעת בי. כלאית מהר בעבודתי: לא הבאת לי שה עולותיך. כי אם לעז: לא העבדתיך. עבודה רבה במנחה קומץ מעט עולה לגבוה וגם היא לא אמרתי לך להקריב לך חובה אלא נדבה: לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוכרחת לקנותה בכסף לפי ש שהיתה מצויה בארצכם הרבה אמר רבי אבא קינמונית היתה ג גדילה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזים וצביים במדרש אגדה: העבדתני בחטאותיך. אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון ש שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכד נצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה: אנכי אנכי. אני הוא שמחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה: למעני. ולא בזכותך ולא בצדקת אבותיך: הזכירני. כל תגמול שיש לך ולאבותיך עלי: נשפטה יחד יבא למשפט: אביך הראשון חטא. באומרו במה אדע: ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליציך שאתה סומך על זכותם שלא מצאתי בו פשע יצחק אהב את עשו: ואחלל שרי קודש. בשביל עונותיכם: ועתה שמע. לטוב לתורתי יעקב עבדי: כי אצק מים על צמא. כמו שאני יוצק מים על צמא כן אצק רוחי על זרעך: וצמחו בבין חציר. בתוך עמו על ידי גרים שיתוספו עליהם. בין חציר הוא עשו שנאמר על אדום והיתה נוה ת תנים חציר לבנות יענה: זה יאמר ליי' אני. אלו צדיקים גמורים: וזה יקרא בשם יעקב. אלו קטנים בני רשעים: וזה יכתוב ידו ליי'. אלו בעלי תשובה: ובשם ישראל יכנה. אלו הגרים כך שנויה באבות דר' נתן: ומי

עם זו ג' בקריא' וסימ' עם זו גאלת. עד יעבר עם זו קנית. עם זו יצרתי לי: ד' מל' יוד בליש' הבאה בקריא' וסי' והביאתי אתם וידעו את הארץ. לך הביא העיר. עד שהביאתיו אל בית אמי. לא הביאתי לי שה עלהיך. וי"ס מסרה שא"ן מונ"ן אל"א ג' וד"ן בתרא אין מונ"ן אותו אלא ג' קדמאי: ספר ב' וסימ' ולמען ספר שמי בכל

כה אמר יהוה הנותן בים דרך ובמים
עזים נתיבה: המוציא רכב וסוס
חיל ועזוז יחדו ישכבו בל יקומו
דעכו כפשתה כבו: אל תזכרו
ראשנות וקדמניות אל תתבננו:
הנני עשה חדשה עתה תצמח הלוא
תדעוה אף אשים במדבר דרך
בישמן נהרות: תכבדני חית
השדה תנים ובנות יענה כי נתתי
במדבר מים נהרות בישימן ל
להשקות עמי בחירי: עם זו יצרתי
לי תהלתי יספרו: ולא אתי קראת
יעקב כי יגעת בי ישראל: לא
הביאת לי שה עלתיך וזבחיך לא
כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא
הוגעתיך בלבונה: לא קנית לי
בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני
אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני
בעונתיך: אנכי אנכי הוא מחה
פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר:
הזכירני נשפטה יחד ספר אתה
למען תצדק: אביך הראשון חטא
ומליציך פשעו בי: ואחלל שרי
קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל
לגדופים: ועתה
שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי
בו: כה אמר יהוה עשך ויצרך
מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב
וישרון בחרתי בו: כי אצק מים
על צמא ונזלים על יבשה אצק
רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך
וצמחו בבין חציר כערבים על
יבלי מים: זה יאמר ליהוה אני
וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב
ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה:

כדנן אמר יי דאתקין בימא אורחא ובמיין תקיפין שבילא: דאפיק רתיכין וסוסון משרין ועם סגי כחדא אתקבלו ולא קמו דעיכו כבוצין עמי טפו: לא תדכרון קדמיתא ודמן אולא לא תסתכלון: הא אנא עביד חדתא וכען תתגלי הלא תדעונה אף אשוי ב במדברא אורח בצדיותא נהרון: ייקרון קדמי כל איתיב מדינן ד דצדין אתר דהואה שרין ירודין ובנת נעמיין ארי יהבית במדברא מיא נהרין בצדיותא לאשקאה גלוות עמי דאתרעיתי בה: עמא דין אתקניה לפולחני בתושבחתי יהון משתען: אמיר על ידי נבייא ולא בפולחני ערעיתון דבית יעקב ארי לאיתון באולפן אוריתי ישראל: לא איתיתא קדמי אימרין לעלתא ונכסת קודשך לא יקרתא קדמי לא אסגיתי עלך בקורבנין ולא א אתקיפית עלך בלבונתא: לא זבינתא קדמי בכסף קני בסם ו ותרב ניכסת קודשך לא דהיתא על מדבחי ברם אסגיתא קדמי בחובך אתקיפתא קדמי בעויתך: אנא אנא הוא שביק לחובך בדיל שמי וחטאך לא אדכרון: אימר כען נידין כחדא אשתעי את בדיל אם תיכול ותזכי: אבוך קדמאה חטא ומלפך מרדו במימרי: ואפיס רברבי קודשא ואמסר לקטלא יעקב וישראל לחיסודין: וכען שמע יעקב עבדי וישראל דאתרעיתי ביה: כדנן אמר יי דעבדך ודאתקנך ממעין יסעדינך לא תדחל עבדי יעקב וישראל דאתרעיתי ביה: ארי כמא דמתיהבין מיא על ארע בית צחוונא ומתנגדין על יבשתא כן אתן רוח קודשי על בנך וברכתי על בני בנך: ויתרבון צדיקיא רביבין ומפנקין כלבלבי עסב כאילן דמשלח שרשוהי על נגרין דמיין: דין יימר מדחליא דיי אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקריב קורבניה קדם יי ובשמא דישראל יתקריב:

הארץ. ספר אתה למען תצדק: תצדק ד' ג' קמצין וא' פתח וסימ' ספר אתה למען תצדק. החפץ לשדי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק. למען תצדק בדבריך. בתרא פתח:

המקום צמא כן אצק רוח קדשי או רוח ישעי ותרגם כרי אצק לחסרון היוד וכמוהו בטרם אצרך בבטן: וצמחו. רוחי וברכתי כמו חציר ורבים אמרו על הצאצאים וכן וצמחו כאילו הם יושבים בין החציר והטעם שיפרו וירבו: זה. יהיו רבים ורבם אוהבי השם לשוב אל ביתו: וזה יקרא בשם יעקב. להתפאר לעיני הגוים שהוא מזרע קדום: וזה יכתוב ידו. חסר בי"ת וכן הוא יכתוב בידו לבא אל מקדש השם: יכנה. כמו יקרא ורבים פירשוהו על הגרים כטעם והחזיקו עשרה אנשים:

ראשון ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא ובשמואל חלק ב׳ סימן י״ט: המה חד מן ד׳ נקודות בנביאים וסימ׳ נמס׳ בסדר
מדבר סיני: חבריו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ הן כל חבריו יבשו. קח לך עץ אחד וכתב עליו ב׳ בו.
ושלאחריו דבר אליהם כה אמר רפ׳. קדמא מל׳: חרש ג׳ פתוחין וסימ׳ מעשה חרש אבן פתוחי חתם.

כה אמר יהוה מלך
ישראל וגאלו יהוה צבאות אני
ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין
אלהים: ומי כמוני יקרא ויגידה
ויערכה לי משומי עם עולם ואתיות
ואשר תבאנה יגידו למו: אל תפחדו
ואל תרהו הלא מאז השמעתיך
והגדתי ואתם עדי היש אלוה
מבלעדי ואין צור בל ידעתי:
יצרי פסל כלם תהו וחמודיהם בל
יועילו ועדיהם המה בל יראו ובל
ידעו למען יבשו: מי יצר אל ופסל
נסך לבלתי הועיל: הן כל חבריו
יבשו וחרשים המה מאדם יתקבצו
כלם יעמדו יפחדו יבשו יחד: חרש
ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבות
יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב
ואין כח לא שתה מים ויעף: חרש
עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו
במקצעות ובמחוגה יתארהו ו
ויעשהו כתבנית איש כתפארת
אדם לשבת בית: לכרת לו ארזים
ויקח תרזה ואלון ויאמץ לו בעצי
יער נטע ארן וגשם יגדל: והיה
לאדם לבער ויקח מהם ויחם אף
ישיק ואפה לחם אף יפעל אל
וישתחו עשהו פסל ויסגד למו:
חציו שרף במו אש על חציו בשר
יאכל יצלה צלי וישבע אף יחם
ויאמר האח חמותי ראיתי אור:
ושאריתו לאל עשה לפסלו יסגוד
לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר
הצילני כי אלי אתה:

כדנן אמר יי מלכא דישראל
ופרקיה יי צבאות אנא הוא
דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי
אינון ובר מיני לית אלה: ומן
כותי די ערענא ויחוינה ויסדרינה
קדמי משוויותי עמא דמן עלמא
ודאתיין ודעתידין למיתי יחוון
לנא: לא תדחלון ולא תתברון
הלא מבכן בסרתך וחויתי ואתון
סהדין קדמי האית אלהא בר מיני
ולית דתקיף אילהין דמן קדמי
מתיהיב ליה תקוף: עבדי צילמיא
כולהון למא ופלחיהון דלא יהנון
להון וסהדין אינון בנפשתיהון
דלא חזן ולא ידעין בדיל דיבהתון
: מן עבד דחלא וצילמא אתיך
בדיל דלא להנאה: הא כל
פלחיהון יבהתון ואומנין עבדונין
מבני אנשא יתכנשון כולהון י
יקומון יתברון יבהתון כחדא:
נפחא מברזלא חצינא עביד ונפח
נור בשיחורין ובמקובין מתקיף
ליה ועביד ליה בתקוף חיליה דאם
יכפן עבדיה ולא ייכול לא יהיביה
חיל ואם יצחי ולא ישתי מיא יהי
משלהי: נגרא אעין נפיץ בחוטא
מסר ליה במשקולתא מגזי ליה
באזמיליא ובנצורין מאחיד ליה
ועביד ליה כדמות גבר בתושבחת
איתא יתבת ביתא: למיקץ ליה
ארזין ונסיב תרז ובלוט ומתקיף
ליה באעי חורשא נצב אורנא
ומטרא מרבי: והוי לאנשא
לארלקא ונסיב מנהון ושחין אף
אזא ואפא לחם אף עבדיה דחלא
וסגיר אתכיה צלמא ובעא מיניה:
פלגיה אוקיד בנורא על פלגיה
בסרא אכיל טוה טוי וסבע אף
שחין ואמר אח שחינית חזיתי נור: ושאריה לדחלא עבד לצלמא סגיד ואשתעבד ליה
ובעא מיניה ואמר שזבני ארי דחלתי את:

חרש ברזל מעצד ופעל בפחם. חרש עצים נטה קו. וסימ׳ עובדא דקיסא פרזלא: ארן נ״ון זעירא והיא חד
מג׳ נונין זעירין וסימ׳ נטע ארן. ונבושכן. ותרגן מפריד אלוף. ואינון מן אלפא ביתא דאתוון זעירין
ונמסרו בריש ספר ויקרא: ויתפלל ג׳ רפ׳ בקריא׳ וסי׳ ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. יסגוד לו ויתפלל
אליו. ויחי ויתן לו מזהב שבא. אנך:

ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי
עם עולם ועד עתה: עם עולם. כל בריות: ואותיות. דברי מופת: ואשר
תבואנה. ואת העתידות לבא יגידו כמו שאני עושה עתה שעדיין לא חרב הבית
ולא גליתם ולא נולד כורש ואני מבשר אתכם עליו: ואל תרהו. אין לו דמיון
ופתרונו לפי הענין כמו אל ת
תחתו מלהודיע את שמי לבין ה
האומות: הלא מאז השמעתיך.
מהר סיני והגדתי לכם שם שאין
אלוה מבלעדי: ואתם עדי.
שפתחתי לכם שבעה רקיעים
והראיתי אתכם שאין אחר ואתם
עדי בדבר הזה שאין אלוה מ
מבלעדי: ואין צור בל ידעתי.
ת״י ולית דתקיף אילהין דמן קדמי
מתיהיב לי תקיף בל ידעתי לשון
ואדעך בשם אני ידעתיך במדבר
ידעתיך: ועדיהם המה.
הפסילים הם עדים על בושת
עובדיהם שהרי אנו רואין שאינם
לא רואין ולא יודעין ואלו ע
עוברין להם: למען יבושו.
העובדים להם: נסך. לשון
יציקה ומסכה והנון בתיבה יסוד
הנופל ממנו כנון נון של נסך
ושל נגף: הן כל חביריו.
של אותו יוצר ונוסך פסילים
המתחברים אליו לעבוד את יצירתו
וכסכו יבושו: וחרשים המה.
אותם יוצרים ונוסכים ותבני אדם
הם קל וחומר ליצירתם שהיא
הבל: חרש ברזל. חרש של ברזל:
מעצד. הוא אחד מכלי הנפחים
: ופעל. הפסל: בפחם.
קרבו״ן בלע״ז: ובמקבות.
מרטי״ל בלע״ז: יצרהו. לשון
ציור: ויפעלהו בזרוע כחו גם
רעב וגו׳. גם הוא היוצר חסר
כח ואלם הוא שאם ירעב אין בו
כח או אם לא שתה מים ויעף ל
לא לחר קל וחומר שפעולתו אין
בה תועלת לעזור: חרש עצים.
ואם בא לעשותו של עץ וחרש
עצים הוא כך דרכו: נטה קו.
כדרך הנגרים. ועל פי הקו
יתארהו בשרד מייסר אותו ב
במסור שקורין דולור״א בלע״ז:
יתארהו. ייפהו: יעשהו
במקצועות. ומחליקו ברהיטני
ואיזמל. מקצועות תירגם יונתן
איזמלוון: ובמחוגה יתארהו.
לשון ותאר הגבול אם בא
לעשות בו ציורי עגולים מסבב
אותן במחוגה קונפ״ס בלע״ז:
כתפארת אדם. היא האשה
שהיא תפארת בעלה: תרזה
ואלון. מיני אילני סרק: ויאמץ
לו בעצי יער: עושה לו חיזוקים
בין לחיזוק בין לנוי במיני עצים
המשובחים זה מזה במראיהן:
נטע אורן. כשמוצא ייחור ונטע
הראוי לכך נוטעו לכך והגשם
מגדלו. אורן לשון נטע יונק
פרנבו״ן בלע״ז: והיה לאדם
לבער. והיה אותו עץ מקנתו
לצורכי אדם לבער: ויקח.
מן העצים ויחם גופו לעגרם:
אף יבעיר. מהם תנור ואופה
לחם: אף יפעל אל. מן הנותר
ולא ישיב אל לבו. חציו שרפתי
במו אש: ולא

כה. מלך ישראל. בהיותם בארצם והם גואלם מהגלות: ה׳ צבאות. כי
לעולם הוא מלך והעדים צבאות השמים: אני. מלך ראשון: ומי. ומי
שיאמר שהוא כמוני יקרא כאמ׳ קולו: ויגיד. כל העוברות ויערכם לי:
משומי. העם הראשון וטעם עולם בזמן שעבר: ואותיות. פעל שלם:
ואשר תבאנה.
יגיד לנפשם שידעום:
אל תרהו. אין לו ריע
והמחליפו׳ באלף איכנו
נכון במקום הזה ב
בעבור חברון הי״וד ת
תהתכתב שהוא שורש.
וטעם אל תפחדו כאשר
תבאנה אלה הצרות
אל בבל אל תפחדו אתם
הלא אתם הלא מאז
הודעתי אתכם ואתם
עדי והנה תראו היש
אלוה מבלעדי ואין צור
שלא ארענו כי הוא
תוהו ובוהו ויש אומרי׳
שהוא כמו ויודע בהם
כטע׳ כם אנשי סוכות
והנכון שהוא רמז ל
להמון מעלה: יוצרי
פסל כולם תוהו.
הם ופסיליהם תוהו:
וחמודיהם. שיכירום
במשכיות עד שיהיו
נחמדים לעין והם ה
הפסילים: ועדיהם
המה. כי הפסילים
לא יראו ולא ידעו.
למען יבושו דבק עם
ועדיהם המה: מי.
הוא שגעון כמותי ש
שיצר אל ויקראו כפי
מחשבתו: נסך. כמו
עגל מסכה לבלתי ה
הועיל: הן כל חביריו.
הם כהני הבעל או ה
האומני׳ והוא הנכון:
יתקבצו כלם. ויכלמו:
חרש. כאשר הוא
סמוך הוא פתוח הרי״ש
ויש במקום תוכרת ל
לעולם הו׳ בקמץ גדול
ואין מלה זרה במקרא
: מעצד. כלי ברזל
שיחתכו בו: ובמקבות
. כלי העושה נקב:
יצרהו. מגזרת צורה
והנכון מגזרת יצירה:
גם רעב. תאר החרש
חרש. הזכיר פסילי
האבן והברזל והנה גם
פסילי העץ: נטה קו.
כי כן משפטו: יתארהו
. יעשה תארו והנכון
שהוא כמו ותאר לכם
הגבול כדמות רומס:
בשרד. מין ממיני
צבעונים ואין ריע לו:
יעשהו במקצעות.
יתקן ויאמר ר׳ יונה
ז״ל כי המקצוע רמז ל
לסרטוט: במחוגה. מגזרת חוג הוא הכלי שעשה בו העגול: כתפארת אדם. יש אומרי׳ נקבה ואין צורך רק הטעם כפול: לשבת
בית. כאדם שיושב בביתו: לכרות. הטעם יש מי שיפסול אלהיו מארזים ויש מי שיקח תירזה מין ממיני אילנים: ויאמץ לו. יטעהו:
אורן. שם אילן או פירושו שורש: וגשם. גוף גם כן תירגום ארמית גם בלשון קדר ויש אומרים הוא יטע אורן והגשם יגדלנו:
והיה לבער. להדליק והנה פירש יש שיחום באש ויש מי שישיקנו כמו ואש נשקה כדמות בעור: ויסגוד. ידועה בארמית ובלשון
קדר: חציו. האח. מלה יאמר אדם אותה כאשר ימצא תאוה וכמוהו האח ראתה עינינו: ראיתי אור. כמו אור לו בבין ראיתי
כתמעע ורב סעדיה נ״ע אמר כי טעמו רוחתי בלי רע: ושאריתו לאל עשה. כפי מחשבתו. לפסלו פירוש לאל עשה: לא

ארן
נ״ן זעיר׳ וח׳
ג׳ נונין
זעירי ראיש
בל״כ דאתוון
זעירין

לא. הדעה בנקבים הקרובים אל המצח והבינה בנקב האמצעי שהוא בתוך הראש: כי טח. כמו וטח את הבית והוא כועל יוצא והפועל הוא השם: עיניהם. כל אחד וכמוהו רבים: ולא ישיב אל לבו. רמז לשכל שהוא העקר. מה עם וי"ו במו נוסף כמלת כמו: ויתרו. הנותר: לבול. אין רע לו יש אומרים לפסל או לצורה ור' משה הכהן אמר כי כמהו כי בול הרים והטעם כמה: רעה. כארם שירעה אפר שיזיק ולא יועיל או טעמו כמו רועה רוח: הותל. תאר השם כי שמות התאר משקלים על משקל ורגל מועדת: לב. הטפש: הטהו. וזאת המלה לנגאי בכל המקרא כי הוא נוטה מהדרך הישרה ומלת להטות פירשתיה: זכר אלה. שמשיתי בהיותך בארצי וטעם כי עבדי אתה אחר שאת היית עבדי הודה פשעיך ה הקדמונים כי אני חפץ שתהיה לי עבד וטעם אתה לבדך: תנשני. מבנין נפעל ולפי ד דעתי שהוא כן לא ת תנשה ממני זכרני ואני אזכרך: מחיתי כעב. העוברת באות השמש איננה: רנו. דרך משל כי שמחה גדולה תהיה בישראל כי בעבור ישראל ם שיגאלו תגלה לכל ה העולם תפארת השם: כה. עשה כל. אני עושה כל חפצי והעד כי נטיתי שמים לבדי: מאתי. מכחי כי אין השם גוף וכתו' מי אתי והנה הוא כמו לבדי ודע כי הכתוב אמר כ נוטה השמים ורוקע הארץ כי עמידתם ת תמיד בשם: מיפר. בדים. הם הבודאים מלבם וכמוהו בדיך מתים יחרישו ויותר כ נכון להיותו מגזל בדד כי יש כשמות שיש להם כח להתבודד: וקוסמים. הם חכמי המזלות והטעם נגזרי' האומרי' כן יהיה והנה הבדי' הם האומרי' כן יהיה לא בדרך חכמ': משיב חכמים. הם רואי הכבד והכתף ו וחכמי העתיד: מקים עבדו. הוא הנביא והטעם עצמו ומה הוא דבר הנביא ם שתושב ירושלם מגזר' ישיב כמו תורד וחרבו' כל עיר ועיר או הה"א שיתן ירושלם: האומר לצולה. כמו מצולה במצולות ים וזה הטע' רמז על בבל שהיתה מלאה אדם והון כ במצולת ים: האומר. ולאמר לירושלם תבנה. הנה זאת הראיה גמורה שנבנת ירושלם בימי כורש ורמז תוסד על בית השם שנוה ם שיבנה וכאש' יסדו ידי זרובבל נוה כורש ם שלא יבנה והנה ה התברר שלא טעה ד דניאל בחשבונו כאשר פירשתי במקומו: כה אמר יי'. יש אומרי' כי משיחו הוא הנביא ויש אומ' כי הוא כורש ושניהם נכונים כי הנביא אמר יען משח יי' אותי גם מצאני ומשחת את חזאל: לרד. שם הפועל מגזרת הרודד עמי תחתי וכמוהו ליום קומי לעד: אני. הטעם עזר השם או רמז לשר פרס ככתו' בספר דניאל: והדורים. הפך אישר ויש אומ' מגזרת הדר והטעם ההרים והוא שם התאר או פעול: דלתות נחושה. הם בשערי המדינות: ונתתי. אוצרות חשך. שיבוזו המדינות: למען תדע. כי בתחלה לא היה ירא השם: למען. כל זאת הגדולה לא אעשה בשבילך רק בעבו' ישר' שתשלח הגולה גם תבנה ירושלם:

שובה המלרע בקריא' וסימ' ובנחה יאמר שובה יי' רבבות. מחיתי בעב פשעיך כענן חטאתיך. שובה יי' חלצה נפשי. שובה יי' עד מתי. שובה יי' את שביתנו: ישליס ד' ב' מל וב' חס וסימ' ועצת מלאכיו ישלים. גם אויביו ישלם אתו. וכל חפצי ישלם. כי ישלים חקי. קדמא' ובתרא' מל: אוצרות י"א מל וסי' במכר רבת:

לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות
עיניהם מהשכיל לבתם: ולא
ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה
לאמר חציו שרפתי במו אש ואף
אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר
ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול
עץ אסגוד: רעה אפר לב הותל
הטהו ולא יציל את נפשו ולא
יאמר הלוא שקר בימיני:
זכר אלה יעקב וישראל
כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי
אתה ישראל לא תנשני: מחיתי
כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה
אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי
עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ
פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי
גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר:
כה אמר יהוה גאלך
ויצרך מבטן אנכי יהוה עשה כל
נטה שמים לבדי רקע הארץ מאתי:
מפר אתות בדים וקסמים יהולל
משיב חכמים אחור ודעתם יסכל:
מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו
ישלים האמר לירושלם תושב
ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה
אקומם: האמר לצולה חרבי
ונהרתיך אוביש: האמר לכורש
רעי וכל חפצי ישלם ולאמר
לירושלם תבנה והיכל תוסד:
כה אמר יהוה למשיחו
לכורש אשר החזקתי בימינו לרד
לפניו גוים ומתני מלכים אפתח
לפתח לפניו דלתים ושערים לא
יסגרו: אני לפניך אלך והדורים
אושר דלתות נחושה אשבר ובריחי
ברזל אגדע: ונתתי לך אוצרות
חשך ומטמני מסתרים למען תדע
כי אני יהוה הקורא בשמך אלהי
ישראל: למען עבדי יעקב
וישראל בחירי ואקרא לך בשמך

ולא / ט' בס' ולא / ולא ולא

לא ידעין ולא מסתכלין ארי
מטמטמן מלמחזי עיניהון
מלאסתכלא בלבהון: ולא מתיב
לליביה ולא מדע ולא סוכלתנו
למימר פלגיה אוקידית בנורא
ואף אפיתי על גומרוהי לחים טוית
בסרא ואכלית ושאריה לתועבא
אעביד לבלי אעא אסגוד: הא
דחלתיה פלגיה קטמא לביה
שטיא אטעיה ולא ישיזיב ית נפשיה
ולא ייטר הלא שיקרא עבדית
ימיני: אידכר
אילין יעקב וישראל ארי עבדי את
אתקינתך למהוי עבד פלח קדמי
את ישראל לא תתנשי דחלתי:
מחיתי כעבא חובך וכענן עדי כל
חטאך תוב לפולחני ארי פרקתך:
שבחו שמיא ארי עבד יי פורקן
לעמיה יבעו יסודי ארעא בועו
טוריא תושבחתא חורשא וכל
אילניא דביה ארי פרק יי יעקב
ובישראל ישתבח:
כידנן אמר יי דפרקך ודאתקנך
ממעיין אנא יי עביד כולא תלית
שמיא במימרי שכללית ארעא
בגבורתי: מבטל אתוות בידין
וקוסמין משגש מתיב חכימיא
לאחורא ודעתהון מקלקל:
מקיים פתגמי עבדוהי צדיקיא
ומילך שלוחוהי משלים דאמר
לירושלם תתותב ולקירויא דבית
יהודה יתבניין וחרבתהא אקומם:
דאמר על בבל תחרוב ונהרתהא
איביש: דאמר על כורש למיתן
ליה מלכו וכל רעותי יקיים
ולדאמר לירושלם תתבני והיכלא
ישתכלל: כדנן אמר
יי למשיחיה לכורש דאתקיפית
בימיניה למיכבר קדמוהי עממין
וחרצי מלכין אשרי לפתחא
קדמוהי דשין ותרעי לא יתאחדון:
מימרי קדמך יהך ומישריא אכבש
דשין דנחש אתבר ועברין דברזל
אקצץ: ואתן לך אוצרין דחשוך
וסימן דמטמרן בדיל דתדע ארי
אנא יי דרביתי בשמך אלהא
דישראל: בדיל עבדי יעקב וישראל בחירי וקרית לך בשמך

רשי

ולא דעת ולא תבונה. בו לאמר זאת: לבול עץ. לרקבון עץ: רועה אפר לב הותל הטהו. לבו אפר הותל הטהו לעשות לו רועה של אפר. הבלים שבשף חציו ועשה אפר השוטה הזה אומר שהוא לו לרועה ולמפרנס. ד"א רועה אפר לשון ריעות עובד ע"ז ומחבר אליו את ע"ז שהיא אפר: ולא יציל. הנתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו: לא תנשני. לא תהיה שכוח מיראתי: מחיתי כעב פשעיך. במצרים ובמדבר גם עתה שובה אלי: פצחו. לשון פתחון פה: ויוצרך מבטן. מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה הייתי לך לעזרה ובחרתיך: נוטה שמים לבדי. מפר אותו' בדי'. לפי שאני נטיתי שמים לפיכ' אני יכול להפר אותותם: בדים. הם החוזים בכוכבים על ידי אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה שהם מכזבים קורין א אותם בדים. שאני מחליף השרים שלמעלה ומשנין אלו ה הכם אלין בהם ולפי שאיצטגנוני בבל היו חוזים בכוכבים כמו ש שהוא אומר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים לכך הוא אומר ש סיפר אותות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אותות בדי מצרים: מקים דבר עבדו. משה: ועצת מלאכיו. מלאך אחר אומ' ליעקב ישר' יהיה שמך וקיימתי דבריו אף כאן אקיי' עצת נביאי האומר על ירושלם תושב: האומר לצולה חרבי. האומר לבבל התיבשי: ונהרותיך אוביש. לפי שהיא יושבת על נהרות מרמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות: רועי. מלך שלי: למשיחו. כל שם גדולה קרויה משיחות כמו לך נתתים למשחה ורבותינו אמרו למלך המשיח או' הקב"ה קובל אני לך על כורש כ כדאיתא במס' מגילה: לרד לפניו גוים. להרקיע ולרדד לפניו גוים. לרד לשטוח: ומתני מלכים אפתח. לשון חלצו הוא זה ושבר כח כי חגורת מתנים הוא זירוז כח כמו אזור נא כגבר חלציך. ואתה תאזור מתניך ומזיח אפיקי' ריפה לשון שברון כח: לפתוח לפניו. דלתי שערי בבל. שערים הן חלל פתח השער. דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער: והדורים אישר. תירגם יונתן ושורייא אכבש כמו הדר הדרכה על שם שסובבת החומה את העיר. ויש לפרש הדורים אורחו' עקלקלות איישר לפניו: הקורא בשמך. עדיין לא נולדת ואני קורא לך שם כורש: למען עבדי יעקב. שתוציאהו מגלות בבל: ולא

רשי

ולא ידעתני. לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי בכם מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פרק מעל צוארו: יוצר אור. לצדיקים: ובורא חשך. לבבל וכן עושה שלום ובורא רע: הרעיפו שמים וגו׳. צדק האמור במקרא מוסב על הכזל ועל הרעיפה. הרעיפו שמים צדק ושחקים יזלו צדק כלומר מאתי יבא ה הצדק להיטיב להם מן השמים: בראתיו. בראתי את הדבר הזה: הוי רב את יוצרו. כתנבא ישעיה על חזקיה שעתיד לעמוד ולקרוא תגר על אורך ה הגלותו של נבוכד נצר עד אנה יי׳ שועתי וגו׳ ותעשה אדם כדגת הים והקב״ה אמר לישעיה למה זה בא לריב אתי שבור הוא ש שאני שם על לב להושיע את עמי לעת מלאת אשר תרצה הארץ את שבתותיה: אין ידים לו. אין מקום לו: הוי אומר לאב מה תוליד. כשבור הוא להיות מרחם על הבן יותר מאביו. ד״א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את י יוצרו: האותיות שאלוני וגו׳. הא׳ נקודה קמץ למדרש שאינה תמוהה וכן פירושו אם באתם לשאול לי אתם הנביאים שאלוני על אותות השמים ומופתים אשר אתם רואים נולדים בארץ ע עליהם הוו שואלים אותי מה הם אבל על בני ועל פועל ידי ישראל שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לצוותי ולקרוא לפני תגר: תצוני. תמוה הוא וכי עליכם לצוות על בני אני כבר בראתי להם הישועה במחשבה שעלת לפני כיצד אנכי העירותיהו בצדק על כורש הוא אומר: אנכי עשיתי ארץ. ונתתיה לאשר ישר בעיני: יגיע מצרים וגו׳. הרי הודעתי אתכם במה אושיע את בני מיד בבל כי כורש לכך העירותיהו בצדק׳ ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב שבימי חזקיהו כאשר ישוב מעל תרהקה מלך כוש יבא לירושלם ואמרת כל אוצרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם א אותו השלל ויפל בירושלם ו וחזקיהו ועמו יבזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר: עליך. ירושלם: בזיקים יעבורו. שהביאם שם סנחריב שלולים בקולרים ולאח׳ מפלתו עמד חזקיהו ופט׳ את כל השבויים ונתגיירו והכירו מלכות שמים: אנשי מדה. גובהי קומה: אך בך אל. יהו מודים שאין אלוה אלא לישראל: אכן אתה אל מסתתר. וכן יאמרו להקב״ה אכן הבננו כי לגבות חובותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות ככחוכך כביכול אין בך יכולת והתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מ מפורש במכילתא: חרשי צירים. אומני ציורים של צלמים עובדי עבודה זרה: לא

המקרא

אאזרך ולא ידעתני: אני יהוה ואין עוד זולתי אין אלהים אאזרך ולא ידעתני: למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני יהוה ואין עוד: יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע אני יהוה עשה כל אלה: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו: הוי רב את יצרו חרש את חרשי אדמה היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו: הוי אמר לאב מה תוליד ולאשה מה תחילין: כה אמר יהוה קדוש ישראל ויצרו האתיות שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני: אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי: אנכי העירתהו בצדק וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר יהוה צבאות: כה אמר יהוה יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו אחריך ילכו בזקים יעברו ואליך ישתחוו אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים: אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע: בושו וגם נכלמו כלם יחדו הלכו בכלמה חרשי צירים: ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד:	אתקנתך ולא ידעתא למדחל קדמי: אנא יי ולית עוד ובר מיני לית אלה סעדתיך ולא ידעת למדחל קדמי: בדיל דידעון ממדנח שמשא וממערבא ארי לית בר מיני אנא יי ולית עוד: דאתקין נהור וברי חשך עביד שלם וברי ביש אנא יי עביד כל אילין: ישמשון שמיא מלעילא ועננא יגדון טובא תתפתח ארעא ויחון מיתיא וזכותא תתגלי כחדא אנא יי בריתינון: ווי דמרמי למירן לקביל פתגמי ברוהי ורחיץ דיוטבון ליה צלמי פחרא דעבדין מעפר אדמתא האיפשר דיימר טינא לעבדיה לא עבדתני ועובדך לית ידין ליה: ווי דאמר לאב מה תוליד ולאיתתא מה תעדן: כדנן אמר יי קדישא דישראל ודאתקניה אתייא דעתידין למיתי אתון שאלין מן קדמי על עמי ועל עובד גבורתי תפקרונני: אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי תלית שמיא וכל חיליהון שכלילית: אנא איתיניה בגליי בקשוט וכל אורחתיה אתקין הוא יבני קרתי וגלוות עמי ישלח לא בדמין ולא בממון אמר יי צבאות: כדנן אמר יי ליאות מצרים ותגרי כוש ואנשי סבא גברין דסחורא עלך יעידון ודילך יהון בתר פתגמך יהכון בשלשלן יעידון ולך יסגדון מינך יבעון ויודון למימר בקושט ביך אלהא ולית עוד אלהי בר מינך: בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך אלהא דישראל פריק: בהיתו ואף אתכנעו כולהון כחדא הליכו באתכנעו פלחי צלמיא: ישראל יתפריק במימר דיי פורקן עלמין לא תבהתון ולא תתכנעון לעלם ולעלמי עלמיא:

ישע ה׳ פתחין וסימ׳ תפתח ארץ ויפרו ישע. כי הלבישני בגדי ישע. ונוציא אלביש ישע. וקדרים שגבו ישע. ירחקו בניו מישע וידכאו: וכל צבאם ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויכלו השמים והארץ. ונמקו כל צבא השמים. ונגלו כספר השמים. אנכי עשיתי ארץ ואדם. אתה הוא יי׳ לבדך: צבאם ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא

בראש סימ׳ ל״ד: בסתתר ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק א׳ ריש סימ׳ כ״ו: נושע ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ אשריך ישר׳ מי כמוך. ישראל נושע ביי׳ תשועת. אין המלך נושע ברוב חיל. וחד צדיק ונושע הוא. וסימ׳ ישראל פתחין מלבא קמצין:

אבן עזרא

אאזרך. כמו אקרא בשמך לי אתה: ולא ידעתני. כי עוד לא ידבר לנביא: אני יי׳. לברי שאדע העתידות והעד דבר כורש: אאזרך. אחזקך ואף על פי שלא עבדתני: למען. ועוד אזרתיך להיות שמי נודע בכל העולם כי אני לבדי ואין עוד: יוצר. הזכיר דבר והפכו: ובורא חשך. מגזרת בריאה כטעם גזירה כי החשך איננו כלום רק העדר האור: ובורא רע. כמוהו והנה רע מלחמה הפך שלום או חולי בגוף כן אדם שהוא נלחם עם התולדת והזכיר זה בפרשה הזאת שהוא יחזק כורש הפך מלך בבל: הרעיפו. לשון ציווי למלאכים שירעיפו הצדק ויפרו ישע ואמת: אני יי׳ בראתיו. צדק הוא״ו סימן כורש והטעם ש שיעשה צדק בעולם: הוי. לשון קריאה והטעם על אשר לא יאמינו בדברי השם שאמר אלה העתידות: רב. יעשה עם יוצרו מריב׳ וזה היוצר כמו ככלי יוצר תנפצם: חרש. שהוא נחשב כחרש מחרשי הדמה: היאמר חמר ליוצרו מה תעשה. זה לא יתכן רק היוצר יעשה חפצו או יאמר פעלך אין ידים או יאמ׳ ליוצר זה שעשית לא עשוהו ידיך והנכון שהטעם כפול והטעם פעלך בלא ידים כטעם׳ כי אין לך ממשלה בו לעשות רצונך: הוי. או יאמר הבן לאביו קודם ש שיולד מה תוליד ולאם שהיא אמו מה תחילין כמו כי חלה גם ילדה ציון: כה. אני הוא יוצר ישראל: שאלוני. לשון ציווי כמו שמעוני ופגעו לי בעבור אות הגרון: תצוני. בתמיה הלא כאשר יודע היוצר מה יעשה הלא ישראל הם בני והנה תצוני עם אומות העולם ידבר: אנכי. ואיך תצוני על בני וכל העולם שלי הוא כי אנכי עשיתי ארץ ואדם אני הו׳ שידי נטו שמים. וכל צבאם צויתי וכבראו הטעם משל לדבור וכן כתיב כי הוא צוה ונבראו: אנכי. וי״ו העירותיהו על כורש: וכל דרכיו אישר. ולמה זה כי הוא יבנה עירי: כה יגיע מצרים: גם זה לאות שכורש יבוז מצרים ויהיו נשבים וידוע כי דרכם על ארץ ישראל כי היא אמצעית בין עילם ובין מצרים: אנשי מדה. הטעם גדולה כי כל איש מדה יש לו וכמוהו וחזקת והיית לאיש ויודו ויאמרו אך בך אל וזה היה אחרי שוב הגולה: אכן. אז יודו לשם ויאמרו אמת כי אתה אל מסתתר מהגוי אשר לך חפץ בו ואתה אלהי ישרא׳ מושיעם ומפרשי׳ אמרו כי מסתתר כמו נסתר ונראית בעבור ישראל שהושעתם וזה איננו נכון בדקדוק כי מסתתר מבנין התפעל: בושו. הלכו בכלימה. החרשים שפסלו הפסילים והם הלכו בבבור אל המלהים בשבילם כי צירים שלוחים וכן ציר בגוים שולח וטעם הלכו שילכו אל מקומם: ישראל נושע ביי׳. על כן לא יבושו כאשר יבושו החרשים שעמו תהו שלא הושיע בעת צרה עד שלא יוכל אדם לספר: כי

כי. הוא כוננה. באדם ובבהמה: לא תהו בראה. לשוא: לא. והנה לא בראתי הארץ לתוהו ואיך אומ' לזרע ישראל תהו בקשוני ורבים פירשוהו לא בסתר דברתי על מעמד הר סיני והנכון בעיני שהוא רמז על אלה העתידות שגילה סודם לנביאו ונביאו לישראל ולגוים על כן אמר מגיד מישרים: הקבצו ובאו. לשון צווי:

לא לתוהו בראה. כי לשבת יצרה: לא בסתר דברתי. כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו ועל חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול: אני יי' דובר צדק. מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודיע מתן שכרן אחרי כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורותי שקודם מתן תורה כאמר להם ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה ממלכת כהנים וגו':

הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו ושמעו בני יעקב · הקבצו ובאו והתנגשו · הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב: הלוא אני ג' וסימ' אף יועצו יחדו · הלא אני מחשה · הלא אני אמרתי למנות בעם:

כי כה אמר יהוה בורא השמים הוא
האלהים יצר הארץ ועשה הוא
כוננה לא תהו בראה לשבת יצרה
אני יהוה ואין עוד: לא בסתר
דברתי במקום ארץ חשך לא אמרתי
לזרע יעקב תהו בקשוני אני יהוה
דבר צדק מגיד מישרים: הקבצו
ובאו התנגשו יחדו פליטי הגוים
לא ידעו הנשאים את עץ פסלם
ומתפללים אל אל לא יושיע:
הגידו והגישו אף יועצו יחדו מי
השמיע זאת מקדם מאז הגידה הלוא
אני יהוה ואין עוד אלהים מבלעדי
אל צדיק ומושיע אין זולתי: פנו
אלי והושעו כל אפסי ארץ כי אני
אל ואין עוד: בי נשבעתי יצא מפי
צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע
כל ברך תשבע כל לשון: אך
ביהוה לי אמר צדקות ועז עדיו
יבוא ויבשו כל הנחרים בו: ביהוה
יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל:
מו כרע בל קרס נבו היו עצביהם לחיה
ולבהמה נשאתיכם עמוסות משא
לעיפה: קרסו כרעו יחדו לא יכלו
מלט משא ונפשם בשבי הלכה:
שמעו אלי
בית יעקב וכל שארית בית ישראל
העמסים מני בטן הנשאים מני רחם
: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה
אני אסבל אני עשיתי ואני אשא
ואני אסבל ואמלט:
למי תדמיוני ותשוו ותמשלוני
ונדמה: הזלים זהב מכיס
וכסף בקנה ישקלו ישכרו צורף ו
ויעשהו אל יסגדו אף ישתחוו:

ארי כידנן אמר יי דיברא שמיא
הוא אלהים דשכליל ארעא ועבדה
הוא אתקנה לא לריקנו ברה
אלהן לאסגאה עלה בני אינשא
אתקנה אנא יי ולית עוד: לא
בסיתרא מלילית באתר ארעא
קבל ולא אמרית לזרעא דבית
יעקב לריקנו תבעו דחלתי אנא יי
ממליל קשוט מחוי כיונן: אתכנשו
ואיתו אתקרבו כחדא משיזבי
עממיא לא ידעין דנסבין ית אעי
צילמיהון ובען מן דחלא דלא
יפרוקינהון: חוו ואתקרבו אף אתמליכו
כחדא מן בסר דאמלקדמין מבכן
חויה הלא אנא יי ולית עוד אלה
בר מיני אלה דזכיי ופריק לית אלא
אנא: אתפנו למימרי ואתפריקו
כל דבסיפי ארעא ארי אנא אלהא
ולית עוד: במימרי קיימית נפק מן
קדמי בזכו פתגם ולא יבטיל ארי
קדמי תכרע כל ברך תקיים כל
לישן: ברם במימרא דיי עלי אמר
לאיתאה זכוון ותקוף במימריה
יזדון ויבהתון בטעותהון כל
עממיא דהוו מתגרן בעמיה:
במימרא דיי יזכון וישתבחון כל
זרעא דישראל: חמיט בל אתקטף
נבו הוו צלמניהון דמות חיוא
ובעיר מטולי טעיתהון יקירין על
נטליהון ואינון משלהן: אתקציצו
ואתקטיפו כחדא ולא יכילו לשיזבא
נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו:
קבילו למימרי דבית
יעקב וכל שארא דבית ישראל
דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל
מלכותא: ועד עלמא אנא הוא
ועד עלם עלמיא מימרי קיים אנא
בריית כל אנש ואנא בדרית יתהון
לביני עממיא אף אנא אשבוק
לחוביהון ואסלח:
למן תדמון
קדמי ותשוון ותכוונון קדמי בקשוט: הא עממיא גבן דהב מכיס וכספא
במאזניא תקלין אגרין קינאה ועביד ליה דחלא סגדין אף משתעבדין:

פליטי הגוים. הם הבבליים והטעם כן קראתי מקדם ולא ידעו זה הנושאים: הגידו. האמת: והגישו. חכמיכ': אף יועצו. מבנין נפעל: פנו. טעם והושעו ותהיו נושעים והנה הרשות בידכם: בי. טעם בי שהוא קיים ובכל מקום שהם שבוע' היא גזירה שנגזר' ולא תבטל: יצא מפי. דבר צדקה כמו צדקה מ ממני והטע' דבר אמת: כי לי. והטעם שאלה העתידות אעשם עד שתכרע לי כל ברך תשבע כל לשון להיות' לי כי לי ימשוך אחר עמו כמשפטו וכמוהו ובשמו תשבע: אך. אלה דברי הנביא כאומר לא ידעתי א אלה העתידות בדרך חכמה אך ביי' לבדו שאמר לי אלה הצדקות והעוז והנכון אך ביי' לבדו צדקות ועוז ונכנסה מלת לי אמר והטעם בשם מדבר עמי: עדיו. ולא שבתי עדיו: ביי' יצדקו. שיהיו תאמיני' בשם: כרע בל. עבודה זרה לבבליים גם כן נבו ויש אומרים שהוא כוכב חמה: קורס. מגזרת קרסים והטע' ידוע ואין ראוי לכתבו: לחיה ולבהמ'. שישא אדם עליהם על כן כ נשואותיכם עמוסות משא לעיפה תואר ה הבהמה הנושאת: קרסו כרעו. הנושאי': ולא יכלו מלט' עצביה' נפשם. הנשואים כי גם הם נשבו ויש אומרים כי כרעו קרסו כל העצבים ש שהיו בבבל שלא ה הזכירם ולא יכלו ה העצבים למלט משא כי הם בעצמם הלכו בשבי: שמעו. אלהי בבל היו נשואים ואני אלהי ישראל נשאתים: מני בטן. מיום שהיו: ועד. דרך משל מיום שהיו עם השם עד עולם: אני עשיתי · ישראל ולא כאלהי בבל שהבבליים יעמסו אלהים ואני אשא ואמלטם ולא כמותם שלא יכלו למלט משא: למי. ותשוו. אותי ונדמה שנינו: הזלים. עם עובדי עבודה זרה ידבר הזלים רבים הוציאוהו מגזרת אזל מכליכו והוא חסר אלף והנכון שאין רע לו כי אזל פועל עומד וטעמו המוציאים זהב מכיסם והנה בתורה אבנים כיס והנה הוא במאזנים גם קנה כן טעמו ואין רע לו: ישאוהו

ולא ישוב וסי' תורה שתבע וכבל ... ונחך

התנגשו. לשון הגשה והכ"ן טפילה בו כאשר יאמר התנגשו יתנגשו: פליטי הגוים. אשר נשארו מחרבו של נבוכד נצר: לא ידעו הנושאי' את עץ פסלם. להבין דעתי: השמיע זאת מקדם. מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אלהיכם תשועה איש איש לעובדיו: הלא אני יי' ואין עוד. שאני מודיע מה שאני עתיד לעשות ל לעמי ואקיים דברי: פנו אלי. והניחו פסיליכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו: בי נשבעתי· ויצא מפי צדקה לקבל כל השבים אלי דבר דברתי ולא ישוב ומהו הצדקה אשר יצאת מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו': אך בי' לי אמר. המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי בי' אמר צדקות ועוז אף על פי שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל בי' הובטח לי צדקות ועוז ולא יבאו שאר אומות לכלל כבודי: עדיו יבאו ויבשו וגו'. כל הנחרים בהקב"ה יבאו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייה' ויבושו: הנחרי' המתגרים: בי' יצדקו ויתהללו. בהבטחת משען אהבתו ימצאו צדקה ויתפארו במעוז. ויתהללו פרווכטיר בלע"ז: כרע בל קורס נבו. אלוהותיהם של בבל כרעו קרסו לשון שחוק של ע"ז הוא כמי שיש לו חולי מעי' ואינו מספיק ליסב על מושב בית ה הכסא עד שהו' כותרו: כרע בל קורס נבו. איסקרופיד בל קונקי"אה נבו כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה: היו עצביהם. צלמי צורותם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה נדמו להיות כחיה וכבהמ' שמזהיתין ומלכלכין עצמן בדעי שלהם: נשואותיכם עמוסות משא. ריעי שבמיעיכם כבדות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקריסה עם הכריע': ולא יוכלו מלט משא. להפליט הצואה שבמעיהם כשאר ה המוציאין כהוגן. מלט לשון הוצאה מתקום בלוע וכן שמה קננה קפוד ותמלט הוציאה ב ביצתה וכן והמליט זכר ויונתן לא כן תרגם המקראות הללו: העמוסים מני בטן. מאז נולדותם בבית לבן הארמי ע עמסתי אתכם על זרועותי כי מ מאז עמדו עליכ' קמים בכל דור ודור ולא כשאר האומו' העומסי' ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי: ועד זקנה. אחר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות אני הוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם ולעמוס ולשאת ולמלט לפי שאמר על ע"ז שהיא נסבלת וגם משאה אינה יכולה למלט אני הסובל אחרי' ואת משאי אמלט: ותמשילוני. כמו ואתמשל כעפר ואפר לשון דמיון: ונדמה. ונהיה אני והוא דומין זה לזה: הזלים זהב מכיס. לשון יזלו מים: בקנה ישקולו. הוא קנה המאזנים שקורין פלייל בלע"ז:

בל ג' וסי' ופקדתי על כל בבל · כרע בל קרס נבו · הוביש בל חת מרודך: רחם ה' ג' קמצין וב' פתחין וסימ' הלא ימצאו יחלקו שלל · הנשאים מני רחם · ואטבא אתם במתנתם · שאול ועצר רחם · וא' ברכת שדי' ורחם:

ולא יענה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ חעקתם כיום ההוא׃ אז יזעקו אל יי׳ דמיכה׃ ישאהו על כתף יסבלהו׳ שם יצעקו
ולא יענה׳ לעבדי קראתי ולא יענה׃ מראשית ה׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך׃ תאחר ד׳ בקריאה
וסימ׳ מלאתך ודמעך לא תאחר׳ כי תדר נדר ליי׳ אלהיך לא׳ קרבתי צדקתי לא תרחק׳ כאשר תדר נדר

ישאהו על כתף יסבלהו ויניחהו
תחתיו ויעמד ממקומו לא ימיש אף
יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא
יושיענו׃ זכרו
זאת והתאששו השיבו פושעים על
לב׃ זכרו ראשנות מעולם כי אנכי
אל ואין עוד אלהים ואפס כמוני׃
מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר
לא נעשו אמר עצתי תקום וכל
חפצי אעשה׃ קרא ממזרח עיט
מארץ מרחק איש עצתו אף דברתי
אף אביאנה יצרתי אף אעשנה׃
שמעו אלי אבירי לב
הרחוקים מצדקה׃ קרבתי צדקתי לא
תרחק ותשועתי לא תאחר ונתתי
בציון תשועה לישראל תפארתי׃
רדי ושבי על עפר בתולת בת בבל
שבי לארץ אין כסא בת כשדים כי
לא תוסיפי יקראו לך רכה וענגה׃
קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך
חשפי שבל גלי שוק עברי נהרות׃
תגל ערותך גם תראה חרפתך נקם
מז אקח ולא אפגע אדם׃
גאלנו יהוה צבאות שמו קדוש
ישראל׃ שבי דומם ובאי בחשך בת
כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך
גברת ממלכות׃ קצפתי על עמי
חללתי נחלתי ואתנם בידך לא
שמת להם רחמים על זקן הכבדת
עלך מאד׃ ותאמרי לעולם אהיה
גברת עד לא שמת אלה על לבך
לא זכרת אחריתה׃ ועתה שמעי
זאת עדינה היושבת לבטח האמרה
בלבבה אני ואפסי עוד לא אשב
אלמנה ולא אדע שכול׃

נטלין ליה על כתפיהון סבלין ליה מחתין ליה באתריה וקאים מאתריה לא אפשר ליה דינוד אף יבעי מיניה לא יתיביניה מעקתיה לא יפרקיניה׃ אדכרו דא ואתקפו ואתיבו סרודין על לב׃ אדכרו קדמיתא דמן עלמא ארי אנא אלה ולית עוד אלה בר מיני׃ מחוי מן אולא לסופא ומלקדמין דלא אתעבידא אימר מילכי יתקיים וכל רעותי אעביד׃ דאמר לכנשא גלותא ממדינחא לאיתאה ביגלי ייכעוף קליל מארע רחיקא בני אברהם רחימי אף מלילית אף אייתינה אתקינתה אף אעבדינה׃ קבילו למימרי תקיפי לבא דרחיקין מזכותא׃ קריבא זכותי לא תתרחק ופורקני לא יתעכב ואתן בציון פריק לישראל תושבחתי׃ חותי ותיבי על עפרא מלכו כנישתא דבבל תיבי לארעא לית כורסי יקר מלכות כסדאי ארי לא תוסיפין דיקרון לך רכיכא ומפנקא׃ קבילי מרועא ועולי בשיעבוד גלא יקר מלכותיך אתברו שילטוניך אתבדרו עם משריתיך גלו כמי נהרא׃ תתגלי בהתתיך אף יתחזי קלניך פורענות גמירא אתפרע מיניך ואשני דיניך מבני אנשא׃ פרקנא יי צבאות שמיה קדישא דישראל׃ תיבי שתקא ועולי בקבלא יקר מלכות כסדאי ארי לא תוסיפין דיקרון ליך תקיפת מלכוון׃ רגזית על עמי אפיסית אחסנתי ומסרתינון בידיך לא אתמלית עליהון רחמין על סבא אתקיפת מרותיך לחדא׃ ואמרת לעלם איהי תקיפת מלכון עד לא שוית אילין על ליביך לא אדכרת לסופא׃ וכען שמעי דא מפנקתא דיתבה לרוחצן דאמרה בלבה אנא ולית בר מיני עוד לא אתיב ארמלו ולא אדע תכלו׃

זכרו זאת. אשר אני חפץ לומר׃ והתאוששו. והתחזקו כמו לאנשי קיר חרשת׃ השיבו. על לב ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב׃ זכרו ראשונות מעולם׃ אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד אנכי אלהים ואפס כמוני׃ מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היותה׃ קורא ממזרח עיט. מארץ אשר שהיה במזר׳ קראתי לי את אברהם להיות כמלך ב בעצתי. עיט כמו התיב עיטא ועצים אתיעטו כל סרכי מלכוות וגם יש לפותרו בלשו׳ עוף קראתי למהר אחרי כעוף הפורח ונודד ממקומו׳ ומארץ מרחק קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבתרים ארבע מלכיות כמו שמפורש בבראשית רבה והנה אימה חשיכה גדולה וגו׳׃ אף דברתי׳ עמו הגליות וגאולתן אף אביאנה׃ אבירי לב. אשר אמצתם לבבכם בין האומות ונדבקתם בי׃ הרחוקי׳ מצדקה. אשר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול. קרבתי צדקתי מעתה ולא תרחק׃ אין כסא. אין מלכות כי לא תוסיפי שיקראו לך עוד רכה וענוגה׃ קחי רחים. היא עבוד קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס׳ דבר אחר וטחני קמח לצדה לדרך גלותך׃ גלי צמתך. זרועיך ושוקיך דברים המכוסות וקשור ומכוסה׃ חשפי שובל. גלי השבילים מן המים שעליהם כי דרך שם תצאי בגולה או גלי שוקך ועברי נהרות׃ ולא אפגע אדם. לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי׃ גואלינו יי׳ צבאות שמו. הנביא אומר כל זה הקדוש ברוך הוא עושה לגואלינו משם׃ על זקן הכבדת עולך. על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכבדת עולך׃ ותאמרי. בלבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה השיאך עד לא שמת אלה המכות שיבואו עליך אל לבך׃ ולא זכרת אחריתה׳ של רעתך שעשית׃ עדינה. תי׳ מפנקתא׃ ואפסי עוד. ואפס מאותי כמו אין זולתי׃

ישאוהו. תחתיו. במקומו׃ לא ימיש. פועל יוצא לא יוכל להמיש כפשו ממקומו או הוא פועל עומד והראשון הוא הנכון׃ יצעק. מוסף אחר עמו וכן הוא ומצרתו יושיעו׃ זכרו. והתאוששו. יש כמו והוסדו כמו אשיותיה ואושיא יחיטו ורבינו האי גאון ז״ל אמר שהוא מגזרת אש כאילו הוא התחררו והגאון רב סעדיה ז״ל אמר שהוא מאם והטעם הוקרו כטעם והיה בלבי כאש בוערת והשיבו זאת על לב׃ זכרו ראשונות. שעברו על כן אמר מעולם אז תדעו כי אני לבדי אל׃ מגיד. כי הגדתי האחרית מראשית והטע׳ קודם היותו כי מי יוכל לבט׳ גזרותי כי לעולם עצתי תקום וכל חפצי אעש׳׃ קורא ממזרח עיט. הוא כורש וקראו עיט כאילו יעוף למלאכת רצוני׃ אף דברתי. זאת הגזירה אף אביאנ׳ יצרתיה בגזיר׳ שמים אף אעשנה בארץ׃ שמעו אבירי לב. שאינם מאמינים בדברי הנביאים כטעם חזקי לב׃ קרבתי צדקתי. להראותה וזה טעם לבא׃ לא תאחר. עצמה עמו מבוא דרך משל בעבור שהו׳ פועל יוצא׃ ונתתי. מוסף אחר עמו וכן הוא ונתתי לישראל תפארתי או טעמו לישרא׳ שהם תפארתי והוא הנכון אשר בך אתפאר׃ בתולת בת בבל. הטעם שהיא כמו בתולה שלא יבאו דמי בתוליה בת כמו קהלת׃ אין כסא. לא יהיה לך כסא לעולם׃ ענוגה. שם התאר כמו אדומה׃ קחי רחים. כי כן מנהג השפחו׳ והטעם שתלך בשביה׃ קמח. לא יתכן רק נקרא על שם סופו וכמוהו ובגדי ערומים תפשיט׃ גלי צמתך. הוא השיער שהוא לפנים בראש׃ שובל. הוא השיער היורד על הלחיים ונקר׳ על דרך משבולת הנהר על דעת ר׳ משה הכהן והנכון שאין רע לו ופירושו כפי מקומו בלא ראיה׃ עברי נהרות. לטחון׃ תגל. מבנין נפע׳׃ ולא אפגע אדם. ולא אקבל פגיע׳ אדם כמו פיוס כמו ואל תפגעי בי והנה אם היה אחר מלת פגיעת ב״ית יהיה הפועל ויש אומ׳ נקום אקח ממך ולא אפגע אדם כמו ויפגעו את משה ואת אהרן שיעמוד לי בדרכך או שיאמר לי אל תעשה או לא אפגע אדם שלא אשמח׃ גואלינו. אז יאמרו ישראל זה הוא גואלינו׃ שבי. יקראו לך. הקוראים כמו אשר ילדה אותה וכן רבים׃ קצפתי. הנה הטעם כאשר קצפתי על עמי לא רחמת או לחסרון כוחו ובעבור כבודו׃ ותאמרי. בלבך והיה ראוי שתשימו אלה שעשית לעמי׃ על לבך לא זכרת אחריתה. של גאותך או לא זכרת מה היתה אחרית נחלתי כאשר קצפתי עליה׃ ועתה. עדינה. שם התואר מגז׳ היתה לי עדנה׃ ואפסי. היו״ד נוסף כתוספת יו״ד מכי אפרו׳ הבעל הוא המלך׃ שכול. שם על משקל רק כפור חרב שפוט ותבאנה

אקח ל׳ זקף קמץ והוא חד מן אל״ף מן חד ... קמץ בזקפא

לאלהים לא תאחר׃ ישיבה לארץ ד׳ כליש׳ וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סוף סימן ג׳׃ ובאי ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימ׳ נמסר בריש מלכים׳ וסי׳ דמל׳ הרוצה להעשיר יצפין׃ ולא אדע ג׳ בקריא׳ וסי׳ ועתה שמעי זאת עדינה׳
מי זה מעלים עצה׳ ואני בער ולא אדע׃

אבן עזרא

ותבאנה · חסרון המלוכה ומות הבנים : כתומם · כאשר היו הרעות שלמות והוא שם הפועל וכל זה בעבור כשפיך : ותבטחי ברעתך · ודעתך · רמז לחכמת תכונה מכחרת השם · וכקמץ אף רואי בעבור היותו מהגרון : חכמתך · מחשבת שהיא חכמה שובבתך כנוי לנבוח ושלא ירכה לשוב מדרכו : ואפסי · כחברו אני חכמה ואין חכם עוד כמוני : ובא עליך רעה · יום רעה : שחרה · כלילה שאין לו שחר והטעם אור : הוה · מגזרת ואתה הוה להם לרע שיהיה פתאום וכמוהו והותי במאזנים : כפרה · לתת כופר להסירה או לבטלה כמו ואיש חכם יכפרנה : שואה · כמו שממה : עמדי נא אתה · בחבריך · שם על לשון רבים ומגזרת וחובר חבר : הועיל · שם הפועל : אולי תערוצי · מגזר' עריץ : נלאית · עצתיך · מלה זרה כי התחברו יחד סימן היחיד והרבים וכמוהו והפלא יי' את מכותך ואם הוא הפך : הוברי שמים · אין רע לו וטעמו חכמי שמי' הם חכמי המזלו' ויש מי שהוציאו מגזר' ברור והטע' שלא יוכלו לדעת חלקי השמ' אם לא יהיה אויר השמים ברור וזך וזאת היא דרך רחוקה כי ההא הוא עיקר והוא על משקל שומרי החומות : מודיעים לחדשים · כן חכמתם כי לא ישתכלו לדעת כל הקורו' באויר ובמדינו' רק מעת התחברות המאורו' כי הם עיקר אומנותם וזה טעם לחדשים רק מאשר יבואו עליך איננו דבק עם לחדשים רק עם מלת ויושיעך ואם היא רחוקה וכמוהו אשר אתם יורשי' אותם ואת אלהיהם : הנה · טע' אש מחנה האויב כמו כי אש יצאה מחשבון : לחמם · שם הפועל מפעלי הכפל והוא שלם על משקל לשכב את בת יעקב והטעם שימותו הם ולא תשאר להם שארית : כן היו · על אלה החכמים : אשר יגעת · שהיית נותנת להם ממון : וסוחריך · שאיכם מארצך שהיו אוהביך בבוא רעתיך עמך : שמעו · וממי יהודה · כמו זרע וכמו עין יעקב : הנשבעי' ביי' · לא באמת · הטעם שהם אומרים בפה שהם לשם ואינם כן בלב ובמעשה : כי · נקראו · שהם בני ציון : נסמכו · בפה : הראשונות · יאמר השם לאלה שאינם מאמינים הלא הגדתי להם כמה ראשונו' קודם היותם על כן ותבאנה פעל עבר : מדעתי · כאשר ידעתי הראשונות כן ידעתי כי קשה לב אתה והוא מדבר למי שאינו מאמין בשם והוא מזרע יעקב וכאילו גיד ברזל ערפך שלא תסור מדרכך ומצחך שלא תבוש : ואגיד · הנה הטעם אחר כי הגדתי לך העתידות שלא תאמר בהיותם כי עצבך שהייתה עובד אותם בארצך עשום והם צוו והיו וטעם צום כדרך השם : שמעת

מסורה

ובא יו"ד בקריא' וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן · ובא הכהן וראה והנה פשה · ובא אהרן אל אהל מועד ופשט · ובא השמש וטהר ואח' יאכל מן הקדשי' · ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו · ובא האו' והמופ' אשר דבר אליך · ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה · ובא המלך דוד עד בחורים · ובאה והכה את ארץ מצרים

ישעיה

ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן כתמם באו עליך ברב כשפיך בעצמת חבריך מאד : ותבטחי ברעתך אמרת אין ראני חכמתך ודעתך היא שובבתך ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד : ובא עליך רעה לא תדעי שחרה ותפל עליך הוה לא תוכלי כפרה ותבא עליך פתאם שאה לא תדעי : עמדי נא בחבריך וברב כשפיך באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי : נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הברו שמים החזים בכוכבים מודיעם לחדשים מאשר יבאו עליך : הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה אין גחלת לחמם אור לשבת נגדו : כן היו לך אשר יגעת סחריך מנעוריך איש לעברו תעו אין מושיעך :

מח שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו הנשבעים בשם יהוה ובאלהי ישראל יזכירו לא באמת ולא בצדקה : כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישראל נסמכו יהוה צבאות שמו : הראשנות מאז הגדתי ומפי יצאו ואשמיעם פתאם עשיתי ותבאנה : מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה : ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פן תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום :

תרגום

ויתין ליך תרתין אילין זמן ביומא חד תכל וארמלו כד שלמן ייתון עלך בסגיאו חרשך בתקוף קסמך לחדא : ואתרחיצת בבישתיך אמרת לית דחזי ליך חוכמתיך ומדעיך היא קלקלתיך ואמרת בלביך אנא ולית בר מיני עוד : ותיתי עלך בישתא לא תידעין למבעי עלה ותפול עלך עקא לא תיכלין לאעדיותה ותיתי עלך בתכיף אתרגושא לא תדעין : קומי כען בקסומיך ובסגיות חרשיך דהוית מתעסקא בהון מינקותיך מאים תיכלין להנאה מאים תיכלין למתקף : לאית בסגיאות מלכך יקומון כען ויפרקוניך דהוו מסכן למזלת שמיא חזן בכוכביא מהודעין זמניא מטען ליך למימר כן עתיד למיתי עלך ירח בירח : הא הוו חלשי כקש עממי דתקיפין כאשתא שצאונון לא ישזבון ית נפשהון מיד קטולין לית שאר ומשזיב אף לא אתר לאשתיזבא ביה : כן הוו ביך עובדי שקריך דהוית מתעסקא בהון מינקותיך שלטוני תוקפיך גבר לקבל אפוהי גלו לית דפריק ליך : שמעו דא בית יעקב דמתקרן בשמא דישראל ומזרעית יהודה נפקו דגזר להון קיים בשמא דיי אלהא דישראל לא יפסיק דכרניהו הלא קיים מימריה בקשוט ובזכו : ארי בקרתא דקודשא חולקהון ועל אלהא דישראל רוחצניהון יי צבאות שמו : קדמיתא מבכין חויתי וממימרי נפקא ובסרתינון בתכיף עבדתינון ואתאה : גלי קדמי דאת סרבן וקשי כברזלא קדלך ובית עינך חסין כנחשא : וחויתי לך מבכין עד לא יתיין בסרתך דילמא תימר דחלתי עבדתינון וצלמי ומתכי אתיכינון :

מסורה

דירמיה בן כתיב · ובא עליך רעה · ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ · ובא לפנימה ימדד · ובא לציון גואל · ובא במהלך רישך · ותברו ובא מתהלך · ובא במלכות מלך הנגב · ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו : לחמם ו' בקריאה וסימ' ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא · לחמם בדאגה יאכלו · אין גחלת לחמם · כי לחמם לנפשם · ושרש רתמים לחמם · ויבינו בקיץ לחמם : צום ג' בקריאה וסימ' ויעשו בניו לו כן באשר · כי הקימו בני יהונדב בן רכב את · ופסלי ונסכי צום :

רשי

שתי אלה · שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך פתאום : שכול · מיושביך : ואלמון · ממלכך כל קבורת בנים וגלות בני הארץ קרוי שכול : כתומם · כולם שלמים בגזרתם השכול והאלמנות : חבריך · לשון כשפים כמו וחובר חבר : חכמתך ודעתך · חכמתך ודעת לבבך היא שובבתך הפכו לבך להיות שובבה אישוויי"א בלע"ז שבבוך מדרך שאר הבנו' : לא תדעי שחרה · לא תידעין למיבעי עלה את פני מי תשחרי למלטך ממנה : כפרה · לקנחה ולהעבירה וזהו כל לשון כפרה הוא לשון קינוח וסילוק : עמדי נא · התחזקי נא : אולי תערוצי · אם תוכלי למיתקף : הוברי שמים · יונתן תרגם כמו צופי שמי' דמסכן למזלת שמייא רימהו לברה כחמה ולברור מללו וכן חברו מנחם עמהם מבררי הליכות המזלות וכה פתרונו יען אשר לא יוכלון הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום ולילה עד ברור להם השמים לטוהר וגם מיכה אמר בנבואה חשכה להם מקסום לומר כי ביום מחשך יחתמו הכוכבי' ולא יוכלו לקסום : מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך · כי בהתחדש הלבנה רואים בשעת תולדתה מקצת ממה שעתיד לבא ואין יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר וכן הוא אומר במקום אחר המצפצפים והמהגים כעופות הללו שמצפצפין ומהגי' ואין יודעין על מה : הנה היו · חוזיך כקש : אין גחלת לחמם · אין שארית להם כקש הזה שאין בדליקתו גחלי' להתחמם לאורם : איש לעברו תעו · איש לדרכו אל עבר פניו : שמעו זאת · שני השבטים העתידין ללכת בגולה לבבל : בית יעקב הנקראי' בשם ישרא' · הוא שבט בנימין שאינם נקראים על שבט יהודה אלא על שם שאר שבטי ישראל : וממי יהודה יצאו · ושבט יהוד' שיצאו ונזלו ממי דליו של יהודה כמה דאת אמר יזל מים מדליו : לא באמת · כמו שאמר ירמיה ואם חי יי' יאמרו אכן לשקר וגו' כלומר לא הייתם כדי לינאל אף על כי מעיר הקדש נקראו והיא גרמה להם שלא גלו עם עשרת השבטים בימי סנחריב בחלח וחבור שאין להם גאולה : ועל אלהי ישרא' נסמכו · בימי חזקיה שנאמר בו ביי' אלהי ישרא' בטח היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכד נצר שהגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש : הראשונו' · שעברו גאולת מצרי' ותשועת חזקיהו מיד סנחריב : מאז הגדתי · מטרם היותם ופתאום עשיתים ותבאנה כמו שהגדתי תחילה על פי נביאי : מדעתי כי קשה אתה · מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא הנס ולא הגדתיו תחלה תאמר עצבי עשאן ולא מאת הקב"ה הם לפי' אגיד לך מאז בטרם תבא וגו' · מדעתי מ"ם זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת יי' אתכם ומשמרו את השבועה : שמעת

שמעת חזה כולה. שמעת הראשונות שהגרתי ראה שבאו כולם: ואתם הלא תגידו. ותגידוני אשר לא נפל דבר: השמעתיך חדשות מעתה. עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשו לכם ולפני הם גלויות מעולם: ונצורות. ושמורות באוצרותי ואתם לא ידעתם: עתה נבראו ולא מאז. הם: ולפני יום. היותם אני משמיעכם: ולא שמעתם. עד היום ולפני יום מוסב על ה השמעתיך האמור למע': גם לא שמעת וגו'. אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן א אורייתא אף לפתגמי בירכן ו ולווטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך: כי ידעתי בגוד תבגוד. כשירדתי להצילך מיד מצרים גלוי היה לפני שסופך לבגוד ואף על פי כן שמרתי שבועת אבות וזהו שנאמ' ראה ראיתי את עני עמי שתי ראיות רואה אני שסופן ל לבגוד ומכל מקו' ראיתי את עוני עמי כך דרש ר' תנחומא: ופושע מבטן. משהייתם במצרים כמו שמפורש ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם וגו': אאריך אפי. לשון הווה הוא: ותהלתי אחטם לך. וזאת היא תהלתי אשר אחטם לך לשון ח חוטם אסתום חוטמי מכאת ע עשן כחירי ומקצו' עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת א אמ' עלה עשן באפו וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם: חרה אפו. וכן ועצמי חרה מני חורב כחר חוטמי מרוב חימום: ולא בכסף. ולא על ידי אור של גהינם כצרוף הכסף באור: בחרתיך. בחרתי לך כור עוני כנגד כור אור כור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: כי איך יחל. איך יחלל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן: שאויביכם יאמרו יד אלהיהם רמה: שמע אלי יעקב. שם מקרא לך אביך: וישרא' מקוראי. שאתי נקראת ישראל ויונתן תרגם וישרא' מזומני: יי' אהבו. לזה שיעשה חפצו של הקדוש ברוך הוא בבבל: וזרועו. יראה בארץ כשדי' ועל כורש אמר כן: אף קראתיו. לכורש ויונתן תרג' יי' אהבו לישראל אף קראתיו לאברהם וקריאה זו לשון גדול להיות מקוראי כמו אלה קריאי העדה: מעת היותה שם אני. מעי' דאיתפרשו עממי' מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם א אבוכון לפולחני: ועתה יי' אלהים שלחני ורוחו. אמר נביא וכען יי' אלהים שלחני ומימריה עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה. ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת. תורת משה שנאמר בה זאת התורה. לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היותה לאותו דבר שהוא אומר שם אני: ולמדנו מכאן שכל הנביאים עמדו בסיני. ועתה שלחני להנבא אליהם ואף לפת זה ישנו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אמר הנביא. ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני מתנבא לכם על מפלת בבל ובגאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היותה שנגזר הקב"ה להביאה שם הייתי לימד משמעת הגזירה הקב"ה מעמיד הנביא שעתיד להנבא על הדבר בסוד פמליא של מעלה ואעפ"כ שעדיין אינו נוצר: כמעותיו

שמעת. מה ששמעת ראה הכל בא: ואתם הלא תגידו. כי כן הוא הנה השמעתיך חדשות מעתה: ונצורות. שהם נצורות בצורות והטעם אבל הפס: עתה נבראו. נגזרו: ולפני יום. שהודעתיך לא שמעת והוי"ו כפא רפה בלשון ישמעאל כמו ביום הפלישי ויסא אברהם: גם. באמת שלא שמעת או הטעם ידעת כי לא תשמע שתבגוד בי ולא תאמין בדברי וטעם מבטן כי ידעתיך מעת היותך והפך זה בטרם אצרך בבטן והנה קראו פושע ו והטעם על הגזרות ועוד אפר' זה בתחלת ספר ירמיהו: לא פתחה אזנך. עשתה דרך קצרה: למען שמי. שתקראו עם השם: אחטם לך. אין לו חבר ודברי הקדמוני' חוטם והנה הוא כן אאריך אפי ואאריך החוטם לך גם למען מוסף אחר וכן הוא ולמען תהלתי: הנה צרפתיך. רמז על הגלות: ולא בכסף. הטעם ולא במצרף כסף להסיר הסיגים והם הרשעים: בחרתיך. יש אומרים שהוא כמו בחנתיך ו ואין רע לו והנכון שהוא כמשמעו בחרתי לך כור עוני לא מצרף כסף: למעני. כי איך יחל. מבנין נפעל מפעלי הכפל והיו"ד שב למעני כמו וכמאר אני והנני יוסף על ימיך: שמע. מקוראי. הנקראים בני השם והטע' יש לך להאמין כי אני ראשון ואחרון והנה תאמין באמת: אף ידי. השמאל דרך משל והנה' הימין עם השמים בעבור שהם נכבדים מהארץ. והנה טעם אף כי אני אמת ראשון ואחרון כי אני בראתי הכל. וטעם טפחה אפר טפחתי ורביתי ויש אומרי' שמדד השמים בטפח ומזה הכתוב למדו המפרשים כי השמי' והארץ נבראו יחד לא זה קודם זה ודרך הפשט שאני עשיתי ובעת שאקרא אליהם למלאת רצוני ואפני יעמדו שניהם לפני כעבדים וכמוהו למשפטיך עמדו היום כי איך יקרא השם לאשר איננו: הקבצו. את אלה העתידות: יי' אהבו. סימן כורש: יעשה חפצו. חפץ השם בבבל ויעשה זרועו בכשדים ויתכן היות וי"ו חפצו שב אל כורש גם וי"ו וזרועו: אני אני. פעמים שלא אשנה. וי"ו קראתיו שב אל כורש: קרבו. אלה דברי הנביא: לא מראש. מבתחלה לא אמרתי זה הסוד וזאת הגזירה: בסתר דברתי מעת היותה. את' הגאון מכאן רמז כי הנשמה קודם הגוף ולא אמר כלום כי הנה הכתוב אומר בתחילה עתה נבראו ולא מאז והטעם כאשר נגזרה זאת הגזרה שיצאה מפי השם אלה המלאכים הם השרים הממונים על המלכיות כאשר הוא כתוב בספר דניאל שם הייתי גם אני ורוחו הוא המלאך והגאון לא ... והנה זאת הנבואה להודיע שכר השומעים אל דברי השם: כה. ואמר כי הוי"ו קמת בי"ת ואמר כי כמוהו דרשו יי' וענו ואין צורך:

ידעתם ד' קמצ' בקריא' וסימ' ובא האות והמופת אשר דבר אליך. השמעתיך חדשות מעתה. קרא אלי ואענך. והכעסתי לב עמים: י"ג פסוק' גם גם גם וסימ' נמסר בספר שפטים סימ' ח': והקבצו ד' ג' מנהון ר"פ וסימ' נמסר לעיל בספר ד"א סימ' כ"ח: והביאתיו ד' בליש' ב' מל וב' חס' וסימ' נמסר בסדר מקץ: ועתה

שמעת חזה כלה ואתם הלא תגידו
השמעתיך חדשות מעתה ונצרות
ולא ידעתם: עתה נבראו ולא מאז
ולפני יום ולא שמעתם פן תאמר
הנה ידעתין: גם לא שמעת גם לא
ידעת גם מאז לא פתחה אזנך כי
ידעתי בגוד תבגוד ופשע מבטן קרא
לך: למען שמי אאריך אפי ותהלתי
אחטם לך לבלתי הכריתך: הנה
צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור
עני: למעני למעני אעשה כי איך
יחל וכבודי לאחר לא אתן:
שמע אלי יעקב וישראל
מקראי אני הוא אני ראשון אף אני
אחרון: אף ידי יסדה ארץ וימיני
טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו
יחדו: הקבצו כלכם ושמעו מי בהם
הגיד את אלה יהוה אהבו יעשה
חפצו בבבל וזרעו כשדים: אני אני
דברתי אף קראתיו הביאתיו
והצליח דרכו: קרבו אלי שמעו זאת
לא מראש בסתר דברתי מעת היותה
שם אני ועתה אדני יהוה שלחני
ורוחו:
כה אמר יהוה גאלך קדוש
ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך
להועיל מדריכך בדרך תלך:

שמעתא הא אתגליאת לכל עמא
מה דאיתגליאת לכון ואתון הלא
תחוון בסרתך חדתן מכען ונטירן
ולא ידעתנון: כען אתבריאה ולא
מבכין וקדם יום מיתיהון ולא
בסרתינון דילמא תימר הא
ידעתינון: אף לא שמעת למילי
נבייא אף לא קבילתא אולפן
אוריתא אף לפתגמי בירכן ולווטן
קיימי דאקימית עמכון בחורב לא
ארכינתא אודנך לקבלא ארי גלי
קדמי דשקרא תשקר ומרוד
ממעיין יתקרי לך: בדיל שמי
ארחיק רוגזי ותושבחתי אקיים לך
בדיל דלא לשיציותך: הא צרפתך
ולא בכסף בחרתך בדחוק
מסכינו: בדיל שמי בדיל מימרי
אעביד דלא יתחל ויקרי דאתגליתי
עליכון לעם אוחרן לא אתן:
קבילו למימרי דבית יעקב וישראל
מזמני אנא הוא אנא הוא
דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי
אינון ובר מיני לית אלהא: אף
במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי
תלית שמיא קרית אנא להון קמו
כחדא: אתכנשו כולכון ושמעו
מן בהון חויית אילין יי מרחים
ליה לישראל יעביד רעותיה בבבל
ותקוף דרע גבורתיה יגלי בכסדאי:
אנא במימרי גזרית קיים עם אברהם
אבוכון אף רביתיה אעילתיה
לארע בית שכינתי ואצלח ית א
אורחיה: אתקרבו למימרי שמעו דא לא מן אולא בסתרא מלילית מעידן דאתפרשו
עממיא מדחלתי מתמן אברהם אבוכון קרבתיה לפולחני אמר נבייא וכען יי אלהים
שלחני ומימריה:
פריקך קדישא דישראל אנא יי אלהך מליף לך להנאה מחוי לך באורח דתהך:

אדני אלהים ג' דסמיכי בקריא' וסימ' ועתה יי' אלהים הדבר. ועתה יי' אלהים אתה הוא. ועתה יי' אלהים שלחני ורוחו. וחד עתה יי' אלהים יאמנו נא דבריך וד"ה:

לוא. האלף במלת לו נוסף כאלף ההלכוא אתו והנה הוא ויהי כפא רפה בלשון ישמעאל וטעם כנהר שלא יפסוק וככה גלי הים: ויהי כחול. מספר זרעך: וצאצאי מעיך. כמו בטנך: כמעותיו. כמעות הים והנה הזכיר הגלים והחול ואמת כמעותיו רמז למעי הדגים. ואו שמו אל זרעך: צאו. ידבר עם בני הגולה: הוציאוה. כמו

כמעותיו. של ים כרגי הים לרוב: לרשעים. לנבוכד נצר וזרעו: מבטן קראני. מאשר בבטן עלתה לפניו במחשבה להיות שמי ישעיה להנבא ישועות ונחמות: וישם פי כחרב חדה. להוכיח את הרשעים ולהתנבאות עליהם פורענות: בצל ידו החביאני. שלא יוכלו להרע לי: לחץ ברור. מתורט קל״ר בלע״ז: באשפתו. כלי כרתיק החצי׳ שקורי׳ קוי״ברא בלע״ז: ואני אמרתי להבל יגעתי. כשראיתי שאני מוכיחם ואינם שומעים: אכן משפטי את יי׳. הוא יודע שאיכה מאתי אלא מאתם: לו יאסף. אליו ישוב בתשובה: נקל מהיותך וגו׳. מתנה קטנה היא בעיני שאתה לך זאת לבדה שאתה לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישראל והנני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים להנבא על מפלתה של בבל שהיא שמחה לכל העולם: נצורי ישראל. כמו ונצור׳ לב שלבם מוקף ינר הרהורי עבירה כעיר נצורת מצור הצרים עליה: לבזה נפש. נפש בזויה לישראל שהם בזויים: למתעב גוי. למי שהגוי מתעבו והוא עבד למושלים עליו: מלכי׳ יראו׳ אותו וקמו: אשר נאמן. לשמור הבטחתו שהבטיח לאבריהם על המלכיו׳ כענין שנ׳ והנה תנור עשן וגו׳: קדוש ישר׳ הוא ויבחרך: בעת

שלומך ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר. הסיתיך ויכלו לך. עד הגבול שלחוך. קרמ׳ מל׳: הוציאוה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציאוה ותשרף. הוציאוה עד קצה הארץ. הוציאוה אל מבית תשדרות דדה. אנך: בחרבות ב׳ קמצ׳ וסימ׳ כשעלים. ולא צמאו בחרבות. וסימ׳ העליא צחו: בחרב

לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר
שלומך וצדקתך כגלי הים: ויהי
כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו
לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני:
צאו מבבל ברחו מכשדים בקול רנה
הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד
קצה הארץ אמרו גאל יהוה עבדו
יעקב: ולא צמאו בחרבות הוליכם
מים מצור הזיל למו ויבקע צור
ויזבו מים: אין שלום אמר יהוה
לרשעים:
מט שמעו איים אלי והקשיבו לאמים
מרחוק יהוה מבטן קראני ממעי אמי
הזכיר שמי: וישם פי כחרב חדה
בצל ידו החביאני וישימני לחץ
ברור באשפתו הסתירני: ויאמר לי
עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר
: ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו
והבל כחי כליתי אכן משפטי את
יהוה ופעלתי את אלהי:
ועתה אמר יהוה יצרי
מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו
וישראל לא יאסף ואכבד בעיני יהוה
ואלהי היה עזי: ויאמר נקל מהיותך
לי עבד להקים את שבטי יעקב
ונצירי ישראל להשיב ונתתיך
לאור גוים להיות ישועתי עד קצה
הארץ: כה
אמר יהוה גאל ישראל קדושו
לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים
מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו
למען יהוה אשר נאמן קדש ישראל
ויבחרך:

אילו אציתא לפיקודי והוי פון
כשפע נהר פרת שלמך וזכותך
כגלי ימא: והוי פון סגיא כחלא
דימא בנך ובני בנך כפרודוהי לא
יפסוק ולא ישתיצי שמיה דישראל
מן קדמי לעלם: פוקו מבבל
ערוקו ממדינת ארע כסדאי בקל
תושבחת חוו ובסרו דא אפקוהא
עד סייפי ארעא אמרו פרק יי
עבדוהי דבית יעקב: ולא אצחינון
בחרבתא דברינון מיא מטינרא
אפיק להון ובזע טינרא ונגודו
מיא: לית שלם אמר יי לרשיעיא:
קבילו נגוון למימרי ואציתו
מלכוון מרחיק יי עד לא הויתי
זמנני ממעי אמי אדכר שמי: ושוי
פתגמוהי בפומי כחרב חריפא
בטלל גבורתיה אגין עלי ושויני
כגיר בחיר די בבית אזנין מסתר:
ואמר לי עבדי את ישראל דבך
אשתבח: ואנא אמרית לריקנו
לאיתי ללמא ולא מדעם חילי
שיציתי ברם דיני גלי קדם יי ואגר
עובדי קדם אלהי:
וכען אמר יי דאתקנני ממעין
למהוי עבד פלח קדמוהי לאתבא
דבית יעקב לפולחניה וישראל
לרחלתיה יתקרב ויקירנא קדם יי
ומימר אלהי הוה בסעדי: ואמר
הזעיר לכון דאתון מתקרן עבדי
לאקמא ית שבטי יעקב וגלוות
ישראל לאתבא ואתנינך לנהור
עממין למהוי פורקני עד סיפי
ארעא: כדנן אמר יי
פרקיה דישראל קדישיה לדבסירין
בני עממיא לדמטלטלין בני
מלכוותא לדהוו עבדין לשלטונין
להון מלכין יחזון ויקומון רברבין
ויסגדון בדיל יי דמהימן קדישא דישראל ואתרעי בך:

ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וישם פי כחרב חדה. ושמתיך כחרב גבור. חדה כחרב פיות: חדה ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ז״ט: והבל ג׳ בקריא׳ והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו׳ לתהו והבל כחי כליתי. שקר החן והבל היופי. אנך: למתעב ד׳ קמצין בליש׳ וסי׳ לבזה נפש למתעב גוי. ודבר תמים יתעבו. ויתעב את נחלתו׳ יתעב ה׳. וא׳ מתאב אנכי. ובמסרה אחרית׳ מוס״ף זה הכל אבל תתעב נפשם:

הוציאוה. כמו בפרהסיא ולא די שיגאל עמו עד שיחדש להם פלא במוכם אל ציון שלא צמאו בחרבות שהוליכ׳ השם שם: מים מצור. והטעם מקום שלא היה שם מים: ויזבו. כמו זב מבשרו: אין שלום. יש אומרי׳ כי אין שלום לרשעים מישר׳ ויתכן שיהיה רמז לבבליים כי זאת הטובה תהיה לישראל ואין שלום לבבליים: שמעו. אלה דברי הנביא: מרחוק. היושבים בארץ רחוק או מרחו׳ על דבר העתיד: מבט׳ קראני. אפרשנו בספר ירמיה: וישם פי כחרב חדה. לדבר נחות או חדה על נבואתו על בבל והטע׳ אע״פ ששם פי כחרב חדה החביאני השם בצל ידו ולא יכלו לי הבבליים ורשעי ישר׳ והנה החביאני כמו מגן לחרב והשד ובאשפתו ברור זך כראה: ויאמר לי השם: עבדי אתה. שהוא מזרע ישר׳ אשר בך אתפאר או אתה ישראל שאתה נחשב בעיני כל ישר׳ והוא הנכון: ואני. גם אלה דברי הנבי׳ בעד נפשו: אמרתי. בלבי: לריק יגעתי. שהוגעתי נפשי להוכיח את ישר׳ ולא שמעו: אכן משפטי. אבל השם שיתן לי שכר על יגיעתי וככה ופעולתי כמו ולא תלין פעולת שכיר: ועתה. השם יצרני להוכיח את ישראל עד שישובו אל השם: לא יאסף. הטעם שהוא בו״ו כאשר הוא קרי וכמוהו הוא עשנו ולו אנחנו וחביריהם והגאון אמר לא יאסף לא ימות כי מנהגו לפ׳ כדרך קרי וכדרך כתיב והנכון מה שאמרתי רק האלף הכתב הוא תחת וי״ו כאשר פירש ר׳ יהודה המדקדק נ״ע: ויאמר נקל. הוא בעיני להיותך עבד לשובב ישראל אל ארצם בדבור: ונצורי ישרא׳. חרבות כמו כעיר נצורה והטעם כי לא תשיב ישראל לבדם רק נתתיך לאור גוים להיות ישועתי להשמיעה קודם היותה: כה. גם אלה דברי הנביא וככה הוא כה אמר השם לי שאני בזוי כפש אבל הרשעים והנה לבזה נפש שם התאר. למתעב גוי פועל יוצא לשנים פעולים שהנביא ידבר דברים שיתעבוהו בעבור הגוים או יהיה למתעב גוי שהנביא יתעב כל גוי: לעבד מושלים. והטעם כפי מחשבת גדולי ישראל או רמז על הבבליים והוא הנכון: מלכים יראו וקמו. הנה כבר רמזתי לך זה הסוד בחצי הספר ועל דעת רבים כי המלכים כמו כורש כאשר ישמעו דברי הנביא יקומו וישתחוו: למען ה׳. כי נאמן בדברו. והנה כ״ף ויבחרך לעד על יושר זה הפירוש: כה

כח. בעת רצון עניתיך. גם זה שב על הרמז ורבים אמרו כי כה״א עניתיך שב אל כורש והנה אין הפרשה דבקה ורבי משה אמר כי בה״ת בעת רצון כב״ית במרחב יה ואיכנו רחוק׃ לאמר. רמז על ישר׳ שהנבואה הנביא קודם הגאולה׃ ובכל שפאי׳ ימצאו מרעיתם׃ לא. בשובם אל ציון׃ שרב. כמו חורב והיה שרב והמכה לשמש כמו יומם השמש לא יככה׃ ושמתי כל הרי לדרך. שישפלו ההרים ושם לות ירומו והנה הם בשפלה ובאה מלת ירומון עם מסילות כמו אם תמצאו את דודי והעיקר אחר שהכל לשון רבים לא יחושו לאמר על נקבות בלשון זכרים ויש אומרים כי טעם כל הרי שהשבים יהיו רבים עד שילכו על ההרים ויפרם ירומון על השבים כאילו הוא כן ועל מסלותי ירומון. הנה. מרחוק יבאו. ממזרח׃ מצפון. היא בבל. וימים אשור כאשר הוא כתיב והשב לבב מלך אשור׃ מארץ סינים. מפאת מצרי׳ אולי הסנה מזאת ש הגזירה׃ רנו. דרך משל או רננת שמים להיות האויר זך ו והארץ לתת צמח וכן ההרים׃ ותאמר. קודם הגאולה היתה אומרת ציון כי ה׳ ש שכחה וטעם ציון כ כנסת ישר׳׃ התשכח. בעבור שהשם שם בתולדת כל הנקבות לרחם על ילדיהן אמ׳ כן׃ עולה. כמו עולל וכן עולל ימים וזקן׃ מרחם בן בטנה. הטעם כפול׃ גם אלה תשכחנה. גם יש כמו׳ אכזריות שתשכחנה בניה׳ או עכמן ויתכן שתשכחנה אלה׃ ואנכי לא אשכחך׃ וטעם עולה כי על הקטן תרחם יותר כי אין בו כח׃ הן. אמר הגאון כי על כפים העבים ולפי דעתי ש שהכתו׳ דבר על לשון בני אדם כי על כפים חקותיך שאראה א אותך תמיד והשד חצי פסוק כמשפטו׃ מהרו. הנה באו בניך ויצאו ממך כל מהרסיך׃ שאי. כלם. הש״ם סימן בניך ויאמר ר׳ משה הכהן ז״ל כי ש טעם כלם על בניך ועל מהרסיך והטעם על הרשעים ויפרם יבאו כמו פועל עבר ואין צורך׃ חי אני. והנה גזרה שלא תבטל כאשר אני חי כי זה יהיה אמת׃ ותקשרים ככלה. כקישורי כלה בבואר׃ כי. תחת חרבותיך וכמוהו האתן בכורי פשעי ונשלמה פרים שפתינו או כי עד הנה היו כן׃ תצרי מיושב. מרוב היושבים והם כלם בניך על כן טעם ורחקו מבלעיך׃ עוד. גשה. לשם בשבילי כמו גש הלאה׃ ואמרת׃ וגלמודה. יושבת בדד וכמוהו ויהי גלמוד ושורש המלה מארבע אותיות והוא תאר השם׃ סורה. שם התאר שסרה ממקומה ולא יתכן היותו פעול כי סר איננו מהפעלים היוצאים׃ אלה איפה הם. שתי מלות כטעם אין׃ כה. ידי. כאדם שינשא ידו ויראהו וכן ארים נסי והטעם שאודיע זאת הישועה׃ והביאו. הגוים בניך׃ בחוצן. כמו גם חצני נערתי׃

שפיים ג׳ מ׳ל וסימ׳ אפתח על שפיים נהרות׃ לאמר לאסורים צאו׃ קול על׃ אלהחד מן ה׳ פסוק׳ אית בהון הנה והנה וסימ׳ נמסר בסדר ויצא׃ התשכח ב׳ רפ׳ וסימ׳ התשכח אשה עולה. התשכח בתולה עדיה׃ אשכחך ב׳ וסימ׳ ואנכי לא אשכחך׃ אם אשכחך ירושלם׃ שאי ח׳ וסימ׳ קומי שאי את הנער. ויקרא

כה אמר יהוה בעת רצון עניתיך
וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך
לברית עם להקים ארץ להנחיל
נחלות שממות׃ לאמר לאסורים
צאו לאשר בחשך הגלו על דרכים
ירעו ובכל שפיים מרעיתם׃ לא
ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב
ושמש כי מרחמם ינהגם ועל מבועי
מים ינהלם׃ ושמתי כל הרי לדרך
ומסלתי ירמון׃ הנה אלה מרחוק
יבאו והנה אלה מצפון ומים ואלה
מארץ סינים׃ רנו שמים וגילי ארץ
יפצחו הרים רנה כי נחם יהוה עמו
ועניו ירחם׃
ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני
שכחני׃ התשכח אשה עולה מרחם
בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי
לא אשכחך׃ הן על כפים חקתיך
חומתיך נגדי תמיד׃ מהרו בניך
מהרסיך ומחריביך ממך יצאו׃ שאי
סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו
לך חי אני נאם יהוה כי כלם כעדי
תלבשי ותקשרים ככלה׃ כי
חרבתיך ושממתיך וארץ הרסתך כי
עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך׃
עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר
לי המקום גשה לי ואשבה׃ ואמרת
בלבבך מי ילד לי את אלה ואני
שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה
מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה
איפה הם׃
כה אמר אדני יהוה הנה אשא אל
גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו
בניך בחצן ובנתיך על כתף תנשאנה׃

כדנן אמר יי בעידן דאתון עבדין רעותי אנא מקביל צלותיכון וביום עקא אנא מקיים פורקן וסעיד לכון ואתקנינך ואתנינך לקיים עם לאקמא צדיקיא דשכיבי בעפרא לאחסנא ירותן דצדיין׃ למימר לדאסירין ביני עממיא פוקו ולדעגינין ביני מלכוותא כד בקבלא אתגלו לנהור על אורחן ישרון ובכל ניגדין בית משריהון׃ לא יכפנון ולא יצחון ולא ילקינון שרבא ושימשא ארי דעתיד לרחמא עליהון ידברינון ועל מבועי מיין ישרינון׃ ואשוי כל טוריא כבישין קדמיהון כאורח וכבשיא יראמון׃ הא אילין מרחיק ייתון והא אילין מציפונא וממערבא ואילין מארע דרומא׃ שבחו שמיא ובועי ארעא ודוצו טוריא תושבחתא ארי עתיד יי לנחמא עמיה ועל עניתנוהי ירחם׃ ואמרת ציון סליק שכינתי יי מיני ויי רחקני׃ האפשר דתתנשי אתתא ברה מלרחמא על בר מעהא מתיבא כנישתא דישר׳ ואמרת אם לית קדמוהי איתנשאא דלמא לא מיתנשי לי ית דעבדית עגל דדהב אמ׳ לה נביא אף אילין איתנשיין מתיבא ואמרה ליה אם אית קדמוהי איתנשאא דילמא מתנשי לי ית דאמרית בסיני נעביד ונקבל מתיב ואמר לה מימרי לא ירחקינך׃ הא כדעל ידין את צירא קדמי שורך לקבלי תדירא׃ יוחון בניכי חרבתיך מפגרך ומחרבך מיניך יגלון׃ זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזא כל בני עם גלוותיך מתכנשין ואתן לגויך קיים אנא אמר יי ארי כולהון ליך כלבוש דיקר ועובדיהון בגויך כקישוט כלתא׃ ארי חרבותיך וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקין מיתיב ויתרחקון מסלעמך׃ מכען יימרון חד חד בגויך בני עם גלוותיך עק לי אתרא רוח לי ואיתב׃ ותימרין בלביך מן רבי לי ית אילין ואנא תכלא ויחידא גלויא ומטלטלא ואילין מן רבי הא אנא אשתארית בלחודי אילין היכא הוו׃ כדנן אמר יי אלהים הא אגלי בעממיא גבורתי ועל מלכוותא ארים ניסי וייתון בנך בציבין ובנתך על פרוון יתנטלן׃

רשי

בעת רצון. בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפייס לפני׃ וביום ישועה. שתהא צריך לישועה׃ ואצרך. ואשמרך׃ לברית עם. להיות עם ברית לי׃ להקים ארץ. ישראל הבחורה לי בכל הארצות׃ לאמר לאסירים צאו. לעת אשר אומר לאסירי גולה צאו׃ שפאים. תרגם יונתן ניגדין כחלימים׃ שרב. חום׃ ושמתי כל הרי לדרך. כלפי שאמ׳ על ידי חורבנה שבת עובר אורח עכשיו ישובו וילכו בו עוברי׳ ושבים׃ ומסלותי ירומון. כלפי שאמ׳ כשמו מסלו׳ נתקלקלו מאין מתקן אותן עכשיו ומסילותי ירומון יתקנו קילקול הדרכים מגביה אותם כמשפט בחלוקי אבנים ועפר׃ מארץ סינים. מארץ דרומאי׃ כי נחם ה׳. את עמו׃ ותאמר ציון. הוא היתה סבורה ששכחתיה׃ התשכח אשה עולה. עולל שלה׃ מרחם בן בטנה. מלרחם על בן בטנה׃ גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך׃ על כפים. על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי ל לראותך ולזוכרך תמיד. דבר אחר על כפים משל ענני כבוד כמו על כפים כסה אור׃ מהרו בניך. לטוב׃ תצרי מיושב. תהי צרה מרוב יושבי׳ שבאו לתוכך יהי להם המקום צר מלבנות ל להם בתים׃ בני שכוליך. בנים שהייתה שכולה מהם׃ גשה לי. התקרב לצד אח׳ בשבילי ואשבה׃ גלמודה. סולד״א בלע״ז׃ וסורה. מוסרת מכל אדם הכל אומרי׳ עלי סורו ממנה׃ ידי. כסי סימן להביא גליו׳׃ נס. פירק״א בלע״ז כמו וכנס על הגבעה והוא סימן קיבוץ וכותנין בראשה בגד׃ בחוצן. איישיל״א בלע״ז ודומה לו בעזרא וגם אכי חצני נערתי׃

היזקח

מסרה

אל גיחזי. שאי סביב עיניך. ותקשרים בכלה. שאי עיניך על שפיים. יען שכחת אתי. גם את שאי כלמתך. קומי רני בלילה׃ ח׳ פסוקי׳ דמיין מן ג׳ ג׳ מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב ו׳ וסימ׳ ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד ומיד מיד. ולקחו מן הדם ונתנו על ועל על׃ כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר אשר. אז ישוב הרוצח ואז אז. ובני ענו ב׳ נגד יי׳ את ואת את. ויאמר אלהם עד יי׳ בכם ועד עד. אלהי אברהם ואלהי נחור אלהי׃ עלי עשור ועלי עלי. ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואלה אלה. לו חפץ יי׳ להמיתנו לא ולא לא. כי יצומו אינני שומע וכי כי. כה אמר יי׳ צבאות אל יתהלל חכם ואל אל׃

והיו

והיו. אומניך · כמו אומן את הדסה זה דרך משל לרוב הכבוד שיהיה להן : היוקח · דברי הנביא ידבר בעד ישראל שהיו אומרים איך יצא ישר' מיד הגוים : היוקח מגיבורי המלקוח של[ק]ח והוא השבי : ואם שבי צדיק ימלט · בעבור צדקתו אחר שלקחו הגבור : כי כה אמר יי' · השבי · שלקח הגבור יוקח ממנו · עריץ · כמו גבור והוא תאר השם כמלת אימים הנה הוא יוכיח ועוד כי אעשה מריבה עם אנשי ריבך ורבים אמרו כי שרשו מבעלי היוד בראשונה ואחרים אמרו שהוא הפוך ויאמ' הירושלמי כי תחסר מלת אשר כאילו אמר ועם אשר יריבך ויש' היוד שהוא לעתיד והנה שכח ריבה יי' את יריבי והכלל שהיא מלה זרה : והאכלתי מוניך · מגזרת לא תונו איש את עמיתו ואחרים אמרו סופריך כמו על ידי מוכה שישראל כ כמשלו לכאן : דמם · מרמס והוא דרך נחות : כה · כריתות · גט כריתות : אמכם · ובין אשתו והנה זה יכחיש דברי ירמיה ואתן את ספר פ כריתותיה אליה ו והתשובה כי ירמיהו דבר על מלכות ישרא' שלעולם לא תקום וכמוהו לא תוסיף קום וישעיהו דבר על מלכו' דוד שממנו יהיה מ משיח : מדוע באתי : רמז לנביאי' שהתנבאו אולי ישובו ישרא' לשם : הן בגערתי · הנה ראיה גמורה שלא ת תקצר ידי מפדות : אלביש שמים · מלבוש : קדרות · הטעם על העבים ויש אומרי' על קדרות השמש כאשר יתקדר כולה בחצי ה היו וכאילו שק כסותם בעבור שהשק הוא שחור : יי' · אלה דברי הנביא : למודים · מתואר השם והעד למוד מדבר · לשמוע כלמודים ולעות דבוק עם לדעת ומלת לעות מגזרת עת וטעם יעף לב התלמיד כאשר ילמד דברים קשים ויעף וילאה והנה לעות לשון עת או היא מלה זרה אין ריע לה וטעם יעיר כי השם יעיר אותי בבקר ב בבקר ופירו' יעירני מעיר אזני שאהיה שומע כלימודים והנה אני תלמיד לשם : יי' · אחר שהשם פיתח אזני שגלה סודו לי לא מריתי אני להיות שלוחו : גוי · לא חששתי אם אני נתתי על שמו גוי למכים : וארני יי' יעזר לי על כן לא נכלמתי · והטעם כי השם יקיי' כל דברי נבואתי : קרוב מצדיקי · קרוב הוא העת שאראה אני צ צדיק בדברי הנבואות אז אומר מי יריב אתי : הן · ואחר שהשם עזרני מי הוא ירשיעני ואלה שהם מרשיעים אותי בפה והם כולם כבגד יבלו כטעם י יאכלם : מי

ולא שבי ב' בסיפ' דמיין

ימלט ג' בסו' תפש לגבר' דשבא שביא ונרק ת חתא ועדין רפשט ירא באתרא חכימתא וסקרתא במיכא'

ושק ג' וקמץ וסימ' אלביש שמים קדרות · בצום ושק ואפר דדניאל · הבוזה יהיה צום אבחרהו : יעיר ח' וסימ' כנשר יעיר קנו · יי' כגבור יצא · אדני יי' נתן לי לשון למודים כ' בנו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר

והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי־אני יהוה אשר לא־יבשו קוי : היקח מגבור מלקוח ואם־שבי צדיק ימלט : כי־כה אמר יהוה גם־שבי גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט ואת־יריבך אנכי אריב ואת־בניך אנכי אושיע : והאכלתי את־מוניך את־בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו כל־בשר כי אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב :

נ כה אמר יהוה אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר־מכרתי אתכם לו הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם : מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם־אין־בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא : אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם : אדני יהוה נתן לי לשון למודים לדעת לעות את־יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן לשמע כלמודים : אדני יהוה פתח־לי אזן ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי : גוי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מכלמות ורק : ואדני יהוה יעזר־לי על־כן לא נכלמתי על־כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי־לא אבוש : קרוב מצדיקי מי־יריב אתי נעמדה יחד מי־בעל משפטי יגש אלי : הן אדני יהוה יעזר־לי מי־הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו עש יאכלם :

ויהון מלכיא תורבינך ומלכותהון ישמשונך על אפיהון על ארעא ישתטחון למבעי מינך ועפר רגלך ילחכון ותדעין ארי אנא יי דלא יבהתון צדיקיא דמסברי לפורקני : התיתנסיב מגברא עדי ואם דשבו זכאין ישתיזבון : תו אמרת ירושלם האיפשר דיתנסב מעשו רשיעא דאמיר עליה על חרבך תיחי ע עראה דעדי מיני ואם שביא דשבא ישמעאל דאמיר עליה דצדיקיא הוא ישתיזבון : ארי כדנן אמר יי אף דשבו גברין אתיב ועדו תקיפין אשיזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק : תו ארי כדנן אמר יי אף עדאת דעדא מינך עשו גיברא יתנסיב מיניה ושביא דשבא מינך ישמעאל גותנא דאמיר עליה מריד באינשא ישתיזב וית פורענותיך אנא איתפרע וית בנך אנא אפרוק : ואתן ית בסר דהוו מונן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמתרוין מחמר מרית כן תיתברא מדמהון תתרוי וידעון כל בסרא ארי אנא יי פרקיך ומשזביך תקיפא דיעקב : כדנן אמר יי אידא היא אגרת פיטורין דיהבי לכנישתכון ארי אתרתקת או מן גבר דליה חובא קדמי דזבנית יתכון ליה הא בחוביכון אזדבנתון ובמרדיכון אתרתקת כנשתכון : מא דין שלחית נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו האתקפרא אתקפדת גבורתי מלמיפרק ואם לית קדמי חיל לשיזבא הא במזופיתי אחריב ימא אשוי נהרין מדברא יסרון נוניהון מבלי מיא וימותון בצחותא : אכסי שמיא כדבקבלא וכסקא אשוי כסותהון : יי אלהים יהב לי לשן דמלפין להודעא לאלפא לצדיקיא ד דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא בכן בצפר בצפר מקדים לשלחא נביאוהי מאים יתפתחן אודני חייביא ויקבלון אולפן : יי אלהים שלחני לאתנבאה ואנא לא סריבית לאחורא לא אסתחרית : גבי יהבית למחן ולסתי למירטן אפי לא טמרית מאתכנעו ורוק : ויי אלהים סעיד לי על כן לא אתכנעית על כן שויתי אפי תקיפין כטינרא וידענא ארי לא אבהית : קריבא זכותי מן ידין עמי נקום כחדא מן בעיל דיני יתקרב לותי : הא יי אלהים סעיד לי מן הוא די יחייבינני הא כולהון כלבושא דבלי וכעשא אכיל ליה :

רשי

היוקח מגבור מלקוח · כשבורי' אתם שאי איפשר לקחת מעשו הרשע מלקוח שביו של יעקב הצדיק : ואת יריבך · ועם מריביך אני אריב : והאכלתי את מונייך · לחית השדה את בשרם · מונייך לשון אל תונו אונאת דברים המקניטרי' אותך בגידופיהם : וכעסים · מתוק יין : דמם ישכרון · כן ישכרון מדמם אותם הרגילי' לשתות דם ומי הם אלו עוף השמים כן תירגם יונתן : מדוע באתי · להתקרב אליכם ואין איש מכם פונה אלי : אלבים שמים · נבא השמים שרי האומות כשאני בא ליפרע מן האומה : נתן לי לשון לימודי' · ישעיה היה אומר יי' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העייפי' וכמאים לשמוע את דברי הקב"ה דבר לעות · מכחם חיברו במחלוקת עת לעסו' לא' לקבוע להם עתים : יעיר לי אזן · מעורר את אזני ברוח קדשו : לשמוע כלימודים : כמשפט הלימודים האמת והנכוחה : פתח לי אזן · והשמיעני את מי אשלח שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילו' שלחתי את מיכה כו' כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו : ואנכי לא מריתי · מלילך בשליחותו ולא נסוגתי אחור אלא ואומר הנני שלחני : גוי נתתי למכים · הוא אמר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן : ויי' אלהים יעזור לי · אם יקומו עלי : קרוב מצדיקי · הקב"ה קרוב לי לזכותי בדין : עש · תולעת הבגדים : בקול

אתה · וכחוקתו בעשרו יעיר · ויך אלחנן בן יעור דד"ה בן כתיב · בתרא שום בר נש : בבקר בבקר י"ג וסימ' מצויין במסר' רבת' בערך בק :

מי ׳ ידבר הנביא עם אלה שהלך חשכים שב אל ירא השם שלא יבקש גדולות ותאות העולם יבטח בשם ויש אומ׳ כי כאשר הלך חשכים שב אל ירא השם יתאר לעבדו שהוא הנביא והטעם מי גם בכם כמו אין בכם בעבור שראיתם הנביא אין לו מעלה בעולם הזה וזה הוא הנכון בעבור הכתוב הבא אחריו ׃ הן ׳ מאזרי זיקות ׳ כמו סביבים מטעם הפרשה הטעם נפשכם ׃ מידי היתה ׳ גזרה ׃ למעצבה תשכבון ׳ בעצבון תמותון כמו וישכב דוד ורבים כן ׃ שמעו ׳ שב לדבר עם הטובים המאמינים בדברי הנביא וטע׳ והביטו כמו אל תתמהו איך תשוב ציון מלאה בניה כאשר היתה ׃ הביטו אל צור ׳ כמו הנני עומד לפניך שם על הצור שחצבתם ממנו וזהו אברהם ׃ ואל מקבת בור ׳ מגזרת ויקב חור בדלתו ׃ נקרתם ׳ ממנו זאת שרה ׃ הביטו ׳ אמר ר׳ יונה כי תחוללכם פועל עתיד כמו ת תסובבכם תחת פועל עבר ותוללתכם ויאמ׳ ר׳ משה הכהן כי הוא תואר השם ואם אין על משקלו ׃ ואברכהו ׳ הוי״ו פתוח כי הוא לעתיד והטעם ש שאמרתי לו ואברכהו וכך היה וכן כי ניחם יי׳ ציון ׃ כי ׳ הנה הוא דבק כטעם נחם כל חרבותיה ברוב הבנו׳ והיושבים ׃ הקשיבו אלי עמי ׳ אלה דברי השם ׃ תורה ׳ תצא ׳ היא הנבואה ׃ ארגיע ׳ כמו אניח וכמוהו זאת המרגעה ויאמ׳ אחר מן המפרשי׳ כי ארגיע אעש׳ רגע בלא שכוב והראשון הוא הנכון ׃ קרוב צדקי ׳ להראות ׃ וזרועי ׳ פועלים וגוים פעולים אז אלי איים יקוו ׃ שאו ׳ מזה הפסוק למדו חכמי תושיה כי נשמת האדם עומדת ודברם אמת לכן אין טעם הפסוק כן ו והשמים הוא הרקיע והארץ היא מיושבת וישועת השם והאמונה וצדקתו לעולם עומדת ׃ שמעו ׳ חרפת אנוש הבבלי׳ ושאר הגוים שנשבו שם ׃ כי ׳ שם ׳ כמו עש ואין ריע לו וצדקתו עומדת לעד ׃ עורי ׳ מלרע וככה רבים ׃ לבשי עוז ׳ כי הלבוש תפארת לזרוע ׃ המחצבת רהב ׳ אנשי הכנוח וכמוהו לא פנה אל רהבים אזכיר רהב ובבל ׃ מחוללת ׳ מגזרת חיל אחז והטעם על ה האותו׳ שנעשו במצרי׳ ותנין הוא פרעה וכן כתוב בספר יחזקאל התנין הגדול ׃ הלא ׳ המחרבת ים ׳ על בקיעת ים סוף ה המחרבת מי תהום ׃ השמה ׳ אשר שמה כמו השבה עם נעמי והטעם כפול ׃ ופדוי

למעצבה אילין משמשין בה בסוף תיבותא וסימ׳ ורבבה ל׳ יפול מצדך אלף ׳ קרבה ל׳ לא טמעה בקול ׳ דאבה ל׳ בצוארו ילין עז ׳ ורחבה ל׳ ונסבה למעלה למעלה ׳ שבה ל׳ ואת תזנוניה ממצרים לא ׳ ובריבה ל׳ ויקרא שם המקום מסה ׳ למעצבה ל׳ תשכבון ׳ הקבה ל׳ ויבא אחר איש ישראל ׳ בעקבה ל׳ ויהוא

מי בכם ירא יהוה שמע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו ׃ הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה זאת לכם למעצבה תשכבון ׃

נא שמעו אלי רדפי צדק מבקשי יהוה הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם ׃ הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו ׃ כי נחם יהוה ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה ׃

הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע ׃ קרוב צדקי יצא ישעי וזרעי עמים ישפטו אלי איים יקוו ואל זרעי ייחלון ׃ שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה וישביה כמו כן ימותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת ׃

שמעו אלי ידעי צדק עם תורתי בלבם אל תיראו חרפת אנוש ומגדפתם אל תחתו ׃ כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור דורים ׃ עורי עורי לבשי עז זרוע יהוה עורי כימי קדם דורות עולמים הלוא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין ׃

הלוא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים ׃

אמר נבייא עתיד קודשא בריך הוא למהוי אמר לעממיא מן בכון מדחליא דיי די שמעבקל עבדוהי נבייא דעבד אוריתא בעקא כגבר דמהלך בקבלא ולית זיהור ליה מתרחיץ בשמא דיי ומסתמיך על פורקנא דאלהיה ׃ מתיבין עממיא ואמרין קדמוהי ריבוננא לא איפשר לנא למיעסק באוריתא ארי כל יומנא אתגרינא דין עם דין בקרבא וכד נצחנא דין לדין א אוקרנא בתיהון ושבינא טפלהון ונכסיהון ובהדא גונא שלימו יומנא ולא איפשר לנא למיעסק באוריתא מתיב הקבה ואמר להון הא כולכון מגרן באשתא מתקפי חרב אזילו פילו באישתא דגריתון ובחרבא דתקיפתון ממימרי הות דא לכון לתקלותכון תתובון ׃ קבילו למימרי רדפי קושטא דבען אולפן מן קדם יי אסתכלו די כחציבא מטינרא אתחצבתון וכפסולא דמגוב ריקן אתפסלתון ׃ אסתכלו באברהם אבוכון ובשרה דאעדיאתכון ארי חד הוה אברהם יחידאי בעלמא קריבתיה לפולחני וברכתיה ואסגיתיה ׃ ארי עתיד יי לנחמא ציון לנחמא כל חרבתהא וישוי מדברהא כעדן ומישראה כגינתא דיי ביע וחידוא ישתכח בה מעלי תודתא וקל דמשבחין ׃ קבילו למימרי עמי וכנשתי לפולחני אציתא ארי אוריתא מן קדמי תיפוק ודיני כניהור ליה עממין אגלי ׃ ישתבתון ׃ קריבא זכותי נפק פורקני ובתקוף דרע גבורתי עממיא יתדנון למימרי נגוון יסברון ולתקוף דרע גבורתי יכתרון ׃ זקופו לשמיא עיניכון ואסתכלו בארעא מלרע ארי שמיא כתננא דעדי כן יעידון וארעא כלבושא דבליא כן תבלי ויתבהא אף אינון הכין ימותון ופורקני לעלם יהי וזכותי לא תתעכב ׃ קבילו למימרי ידעי קושטא עמא דאולפן אוריתי בלבהון לא תדחלון מחיסודי בני אנשא ומאתרברבותהון לא תתברון ׃ ארי כלבושא דאכיל ליה עשא וכעמרא דאחיד ביה רוקבא וזכותי לעלם תהי ופורקני לדר דרין ׃ אתגלא אתגלא לבשי תקוף גבורא מן קדם יי אתגלא כיומי קדם דריא דמלקדמין הלא בדילך כנשתא דישראל תבירית גבריא שיצירתי פרעה ומשיריתיה דהוו תקיפין כתנינא ׃ הלא בדילך כנישתא דישראל אחריבית ימא מי תהום רבה שויתי עומקי ימא אורח למיגז משיזביא ׃

רשי

בקול עבדו ׳ בקול הנביאים ׃ אשר הלך חשכים ׳ אפילו צרה באה עליו יבטח בשם יי׳ כי הוא יצילהו ׃ הן כולכם ׳ שאינכם שומעים בקול נביאיו ׃ קודחי אש ׳ עברתו עליכם ׃ מאזרי זיקות ׳ מחזיקי זיקות הן נצין וגחלי אש הנזרקין בקלע ויש לו דוגמא בלשון ארמי זיקוקין דנור כך וכך זיקתא פסיק לן ׃ לכו באור אשכם ׳ לפי דרככם תלקו ׃ מידי ׳ תהא גמולכם זאת לכם ׃ אל צור חוצבתם ׳ ממנו ׃ ואל מקבת בור ׳ שנוקבין וחופרין בה את הבורות אשר נוקרתם בה ׳ נוקרתם לשון נקרת הצור יקרוה ערבי נחל ומי הוא הצור הוא אברהם א אביכם ומי היא המקבת היא שרה אשר חוללתכ׳ אשר ילדתכ׳ לשון כי חלה גם ילדה ׳ תחוללכם אשר תלד אתכם ׃ כי אחד קראתיו ׳ כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו ׳ קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קריאי ה העדה וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי ׃ וערבתה ׳ אף הוא לשון מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה אלא שהערבה כבר היה בה ישוב והוחרבה ׃ תודה ׳ קול הודייה ׃ כי תורה מאתי תצא ׳ דברי נביאי תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לגוים אשר אהפוך להם שפה ברורה לעובדני ׃ ארגיע ׳ אניח ׃ ישפטו ׳ ייסרו יושטי״צא בלע״ז ׃ שמים כעשן נמלחו ׳ שרי צבאות האומות שבשמים ׳ נמלחו נתבלו כמו בלויי הסחבות והמלחים בגד הנשחת ׳ לא״ נמלחו נתבלבלו לשון מלחי הים שמבלבלין המים ב במשוטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קודש ׃ והארץ ׳ שלטוני הארץ ׃ ויושביה ׳ שאר העם ׃ וישועתי ׳ לעמי לעולם תהיה ׳ ד״א שמים וארץ תמם וכה פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים ובריאים ואעפ״כ יבלו וצדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שצדקתי בריאה וחזקה י יותר מהם ׃ עש וסס ׳ מיני תולעי׳ הם ׃ עורי עורי ׳ תפלת הנביא היא ׃ רהב ׳ מצרים שכתוב בה רהב הם שבת ׃ מחוללת ׳ לשון הרג חלל ׃ תנין ׳ פרעה ׃ ופדוי

מסרה

עשה בעקבה ׳ להעציבה ל׳ עשינו לה כנו׳ להעציבה דירמיה ׳ שוכבה בדוע העיר ׳ קרבה ל׳ אל נפשי גאלה ׳ חוכה ל׳ אשר משכאל לדמשק ׳ נעזבה ל׳ וקראו להם עם הקדש גאולי ה׳ ׳ מארבה ל׳ כמוץ יסוער מגרן ׳ נקרבה ל׳ החרישו אלי איים ׳ שגבה ל׳ ממנו את הבל נתן״ ׃

ופדויי. הטעם עורי זרוע השם ולא ישובון פדויי השם וכבר פירשתיו׃ אנכי· מנחמכם· סימן לנביא עם ישראל׃ מי את· על דעת הכל עם ישראל ידבר ולפי דעתי שהנביא ידבר ברוח הקדש עם נפשו והעד ואשים דברי בפיך׃ חציר· חסר כ׳ כמו אם אוכלה הוא׃ ותשכח· כאילו שכחת ידבר ברוח הקדש אל לבו שהוא עושך ויש לו כח גדול שהשמים והארץ ברשותו׃ המציק· כאשר אמר גוי כתתי למכ׳ להשחית להרוג. ואיה עתה חמת המציק׃ מהר צועה· מגזרת צועים וצעוהו והנה צועה כמו יושב במכור ובמכון ואם הוא פועל עומד והטע׳ כמו קשור ותלת להפתח לשד׃ ולא ימות לשחת· זה הנביא׃ ולא יחסר לחמו· כמיכיהו וירמיהו שיאכילו בלחם לחץ׃ ואנכי רגע· יש אומרי׳ שהוא הפוך כמו גוער ויש אומרים מלת אחר שהמו גליו לשון מרגוע והוא היסר בעיני או טעמו אנכי אני הים ואני אצוה שיהמו גליו והטעם משל על המציקים׃ ואשים· כסיתיך· להצילך כי את׳ כאשר כונן להשחית׃ לנטוע שמים· דרך משל שיתכבד על המדינה שתשובנה לקדמותן׃ וליסוד· שם הפועל ונעלם היוד כמשפטו והנה בא כמו השלם וכמוהו מכיח לו ליסון׃ התעוררי· כוס חמתו· דרך משל לאדם שישתכר ולא ידע מה יעשה לו והוא שוכב כרדם׃ קובעת· אין רע לו ויש אומרים השמרי׳ שיקבצו למטה׃ התרעלה· כמו והברושי׳ הורעלו כמו רעדה שירעד האדם בראותה׃ מצית· מגזרת למען תמצו ואם הם שנים בניים והטעם רעה שלמה׃ אין· כאשה שאין לה מנהל והטע׳ אין מלך או שופט שיושיעה׃ שתים· מי ינוד לך· יקונן כמו לנוד לו ולנחמו׃ השוד והשבר· השוד הוא החרב כי השוד לעולם עם החרב כמו בשברי לכם מטה לחם וי״א זוגות בואו הרעות׃ מי אנחמך· חסר ב׳ במי אנחמך כי האדם יתנחם כאשר יראה לו מה שאירע לך כבר אירע כן לפלוני׃ בניך עולפו· כמו ויתעלף׃ שכבו· מתי רעב וחרב׃ כתוא· כמו עוף ואין רע לו והטע׳ כתוא מכמר והנה הוא סמוך אל מכמר כמו יפלו במכמוריו׃ גערת· הוא חמתו׃ לכן שמעי· זאת הנבואה הכתוב׳ אחרי הפסוק׃ ושכורת· סמוך ותחסר מלת חמת או אף או רעותיכם· יריב עמו· והטע׳ יקח ריב עמו כמו ריב אמנה׃ ושמתיה ביד מוגיך· מגזרת ינוגו והוא מבניין הכבד כמו אשר הוגה׃ שחי· והשפילי ונעבור עליך וכחוץ הטעם כפול׃ עורי· כל המפרשי׳ הסכימה דעתם כי זאת הנבואה עורכה לעתיד אע״פ שישוב להזכיר סורו צאו משם וזאת היא תשובת ר׳ משה הכהן ז״ל ולא אמר כלום כאשר אפרש כי אם אמרנו שזאת הנבואה היא על גלות בבל ושוב הגולה הנה כתוב לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא וכתו׳ כי מיכה זאת לי כן נשבעתי והנה היא גזרה לא תבטל כלל וכא יבא אחרי יוסיף כמו אל תרבו תדברו גבוהה ויחסר אות ש״ן והוא דרך צחות בלשון׃ התנערי

ראשם י״ב בקריא וסימ׳ נמסר בסדר מדבר סיני׃ אנכי אנכי ג׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא דא סי׳ מ״ג׃ ואנכי ט׳ ר״פ בקריא וסימ׳ ואנכי עבדתי בהר כימים הראשנים· ואנכי הסתר אסתיר פני· ואנכי לא חטאתי לך· ואנכי היום רך ומשוח מלך· ואנכי יי אלהיך רגע הים ויהמו גליו· ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה

וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה
וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן
וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה׃
אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם
מִי אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן
אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן׃ וַתִּשְׁכַּח יְהוָה
עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וַתְּפַחֵד
תָּמִיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק
כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת
הַמֵּצִיק׃ מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא
יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃
וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ
גַּלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ וָאָשִׂם
דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ
שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן
עַמִּי אָתָּה׃ הִתְעוֹרְרִי
הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר שָׁתִית
מִיַּד יְהוָה אֶת כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת קֻבַּעַת
כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃
אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל בָּנִים יָלָדָה וְאֵין
מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל בָּנִים גִּדֵּלָה׃
שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד
וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ׃
בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת
כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת יְהוָה
גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ׃ לָכֵן שִׁמְעִי נָא זֹאת
עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה
וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ
אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת קֻבַּעַת כּוֹס
חֲמָתִי לֹא תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד׃
וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר אָמְרוּ
לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ
גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים׃
עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי
בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַםִ עִיר הַקֹּדֶשׁ
כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃

ל׳ · י׳ זוגין מתחלפין ל׳ ות״ל · ג׳ · ב׳ תמשים סגה · ב׳ וחכ׳ י״ד · ב׳ כככון · ב׳ והאיש ב׳ · ט׳ ר״פ ל׳ · ה׳ חס׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳ מכבון ות״ל · ג׳ · ל׳ וחד ומכית · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ וחס׳ · ב׳ כי הוא אדניך והשתחוי · ל׳ ובעכין · ל׳ ות״ל ל׳ ות״ל · ל׳ ות״ל · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · ד׳ דסמי׳ · ל׳ חס׳ בכת׳

וּפְרִיקַיָא דַיְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן וְיֵעֲלוּן לְצִיוֹן בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְחֶדְוַת עָלַם תְּהֵי לְהוֹן דְלָא פָסְקָא וַעֲנַן יְקָר יְהֵי מְטַל עַל רֵישֵׁיהוֹן בֵּיעַ וְחֶדְוָא יִשְׁכְּחוּן וְיָסוּף מִנְהוֹן מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דָוְנָא וְתִינַחְתָּא׃ אֲנָא אֲנָא הוּא מְנַחֶמְכוֹן מִמַּן אַתּוּן דָחֲלִין מֵאֱנָשָׁא דְמָאִית וּמִבַּר אֱנָשָׁא דִי כְעִסְבָּא חֲשִׁיב׃ וְאִתְנְשֵׁיתָא פּוּלְחָנָא דַיְיָ דַעֲבָדָךְ דִתְלָא שְׁמַיָא וְשַׁכְלֵיל אַרְעָא וּדְחֵילְתָּא תְּדִירָא כָּל יוֹמָא מִן קֳדָם חֲמַת מְעִיקָא כְּמָא דְמִתְקְנִין לְחַבָּלָא וּכְעַן אָן הִיא חֲמַת דִמְעִיקָא׃ מוֹחֵי פוּרְעֲנָא לְאִתְגְלָאָה וְלָא יְמוּתוּן צַדִּיקַיָא לְחַבָּל וְלָא יֶחְסְרוּן מְזוֹנֵיהוֹן׃ וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְנָזִיף בְּיַמָא וְהָמַן גַלּוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ וְשַׁוֵיתִי פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ וּבִטְלַל גְבוּרְתִּי אֲגֵינִית עֲלָךְ לְקַיָמָא עַמָא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן דְיִסְגוּן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָא וּלְשַׁכְלָלָא כְנִישְׁתָּא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן דְיִסְגוּן כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וּלְמֵימַר לְדַדַיְרִין בְּצִיוֹן עַמִי אַתּוּן׃ אִתְרַבָּא אִתְרַבָּא קוּמִי יְרוּשְׁלֵם דְקַבֵּילְתְּ מִן קֳדָם יְיָ יַת כַּסָא רְחִימְתֵיהּ יַת פַּיְלֵי כַסָא דִילְוָטָא שְׁתִית אַעֲדִיתְ׃ לֵית דִמְנַחֵם לָהּ מִכָּל בְּנִין דִילֵידַת וְלֵית דְמַתְקֵף בִּידָהּ מִכָּל בְּנִין דְרַבִּיאַת׃ תַּרְתֵּין עָקָן אַתְאָה עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם לָא יְכֵילִית לְמֵיקַם כַּד אַרְבַּע יֵיתְיָן עֲלָךְ בִּזָא וְתַבְרָא וְכַפְנָא וְחַרְבָּא לֵית דִי מְתַחֲסְנִיךְ אֱלָהֵן אֲנָא׃ בְּנַיִךְ יְהוֹן מְטַרְפִין רְמַן בְּרֵישׁ כָּל שׁוּקַיָא כְּמִזְרְקֵי מְצָדַן מַלַן חֵימְתָא מִן קֳדָם יְיָ מְזוֹפִיתָא מִן קֳדָם אֱלָהִיךְ׃ בְּכֵן שְׁמָעִי כְעַן דָא מְטַלְטַלְתָּא דְרַוְיָא מִן עָקָא וְלָא מִן חֲמַר׃ כִּדְנַן אֲמַר רִיבּוֹנִיךְ יְיָ וֵאלָהִיךְ דַעֲתִיד לְמֶיעְבַּד פּוּרְעֲנוּת דִין עַמֵיהּ הָא קַבֵּלִית מִן יְדִיךְ יַת כַּסָא דִילְוָטָא יַת פַּיְלֵי כַסָא דְחֵימְתִּי לָא תוֹסְפִין לְמִשְׁתֵּהּ עוֹד׃ וְאֶמְסְרִינָהּ בְּיַד דַהֲווֹ מוֹנַן לִיךְ דַהֲווֹ אָמְרִין לְנַפְשִׁיךְ אַמְאִיכִי וְנֶעְדֵי וְאַמְאִיכַתְּ כְּאַרְעָא יְקָרִיךְ וַהֲוֵית כְּשׁוּק לְעָדַן׃ אִתְגְלָא אִתְגְלָא לְבַשִׁי תוּקְפִיךְ צִיוֹן לְבַשִׁי לְבוּשֵׁי תוּשְׁבַּחְתִּיךְ יְרוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְקוּדְשָׁא אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן וְיֶעְדוּן בִּיךְ עוֹד עַרְלִין וּמְסָאֲבִין׃

ופדויי ה׳ ישובון· לשון תפלה ומוסב על עורי עורי׃ מי את· בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות׃ ותשכח את ה׳ עושך· ולא כשענת עליו׃ המציק· מושלי אומות העולם המשעבדי׳ בכם׃ אשר כונן· כזומן׃ ואיה חמת המציק· מחר בא ואיננו׃ מהר צועה להפתח· אפילו נקביו קשין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך למזונות רבים שלא יחסר לחמו אף הוא ימות׃ צועה· לשון דבר העומד להיות נירוק כמו שאומר במואב שדימהו הנביא ליין השקט אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי וכאמר שם ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו. ד״א מהר צועה אותו האויב המציק שהוא עכשיו חגור מתני׳ חלוץ כח ימהר להפתח ולהיות חלש· צועה חוגר כמו צועה ברוב כחו׃ ולא ימות· המשור בידו לשחת אבל הלשון ראשון מדרש אגדה הוא בפסיקתא רבתי׃ רוגע הים· לשון עורי רגע פרונ״שא בלע״ז׃ לנטוע שמים· לקיימא עמא דאמר עליהון יסגון ככוכבי שמיא׃ וליסוד ארץ· ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא׃ קבעת· תירגם יונתן פיילי והוא שם כוס ולי נראה קובעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומכית יורה עליה כמה שנאמר שמריה ימצו׃ התרעלה· הוא משקה המטמטם ומתים כח האדם כאסור וקשור ומעוטף כמו הברושים הרעלו והסרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ומסכת שבת מדיות רעולות מין סרבל כאה להתעטף בו· תרעלה אינטומישמ״נט בלע״ז׃ מצית· אגוטי״ר בלע״ז׃ שתים הנה קוראתיך· צרות כפולו׳ שתים שתים׃ מי אנחמך· מי אביא לך לנחמך ולומר אף אומה פלונית היא לקת דוגמתך׃ עלפו· לשון עייפות כמו תתעלפנה הבתולות בצמא פשמי״ר בלע״ז׃ כתוא מכמר· הפקר כתוא זה שנפל למכמר· תוא כמו תאו וזמר ומכורת ולא מיין שכורת דבר אחר שלא מיין׃ יריב עמו· אשר ידין דין עמו׃ מוגיך· מניעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג קרוסלי״ר בלע״ז׃ שחי ונעבורה· על גביך׃ התנערי

מסרה

לקבץ׳ ואנכי תולעת ולא איש· ואנכי נטעתיך שורק· ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים· וכל תריסר ר״פ דכוו׳ ואנכי׃ ובצל ג׳ בקריא וסי׳ ובצל ידי כסיתיך· ובצל כנפיך אחסה· ובצל כנפיך ארנן׃ ארץ י״ד קמצין וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י״ד׃ אדניך ב׳ וסימ׳ אדניך יי׳ ואלהיך יריב עמו· כי הו׳ אדניך והשתחוי לו׃ עורי עורי ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ עורי עורי דבורה עורי עורי ב׳ בפסו׳· לבשי עז זרוע יי׳· לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך׃

התנערי מעפר. דרך משל על כן אמ' שבי כי היא היתה יושבת בעפר: התפתחי מוסרי צוארך. והטעם שלא תהי עוד תחת ממשלת גוי: כי חנם נמכרתם. מכרתי אתכם לגוים והטעם' בלא כסף וכן אגאלכם חנם כי הטעם כמה רעות עברו אל עמי באו כי בתחלה ירד אל מצרים לגור ושם ענה: ואשור באפס דבר. כמו בלא דבר כמו חנם עשקו הטעם על גלות אשור: ועתה מה לי פה. עוד דרך משל כלשון בני אדם או מה לי אחרים: כי לקח עמי חנם. בבבל ובאדום ובכל גוי. ומושליו הם גדולי ישראל והנכון שהם כמו על כן יאמרו המושלים בואו חשבון: יהילילו. בהראות אה הבנין: מנואץ. היא מבולע וכן הוא מתנואץ: לכן ידע עמי שמי. כאשר אומר הנני: מה אחר שאומרך ותם הטעם הנני. מה נאוו מבנין נפעל ת מגזרת וכי תאוה הוא לעינים' והאומ' כי הנ"ון שורש איננו אמת א"ע שתמצא זאת הלשון בלשון חכמינו: מלך אלהיך. זה הוא הנני: קול. צופים שים לך וכלם ישאו קול לבשרך: כי עין בעין. כי כלם יראו בעינים שישב ה' ציון וכמוהו אשר עין בעין נראה אתה יי': פצחו. לשון צחות וכן בלשון קדר הנה הוא כטעם דיבור: חשף. הטעם הראה גבורתו כגבור שיהרוג בכח זרועו: כל אפסי ארץ. ויש אומרים קצות הארץ בלא חבר רק מהטעם ואחרי' אמרו כי כמהו ואשור באפס עשקו כאילו את באפסו ועד כמוהו אני ואפסי ויש אומרי' שהאלף נוסף כמו פיסת בר והנכון בעיני שהוא כמו מי אפסים ואל תתמ' כי הפסוק ישים יד ורגל ובטן ופה ו והטעם ידוע שהמדבר הוא בן אדם וכן ה השומע ישים הדברים בדרך משל כאילו הם על צורות בן אדם ל להבין השומעים: סורו. אמר רבי משה הכהן ז"ל באו מתוכה של בבל והנכון בעיני שמלת סורו סורו טמא על הגולה שהיא בינות הגוים סורו סורו פ פעמים דרך תהירות כמו סורה אדוני: צאו משם. כל אחד ואחד ממקום גלותו: טמא אל תגעו. שיבדלו מאומות העולם: צאו מתוכה. כל אחד ממדינת גלותו כי אין בכל הפרשיות למעלה זכר בבל: הברו נושאי. בנין נפעל

בכסף ט"ו רפין וסימ' נמסר ביהושע סימ' כ"ב: לקח ה' ג' פתחין וב' קמץ וסימ' וישלחהו יי' אלהים מגן עדן. ויאמר לאבו אלף כסף. ועתה מה לי פה נאם. אילין ג' קדמא' קמצין. אם תראה אתי לקח. מעצר וממשפט לקח. וא' ולקח מהם קללה. ב' בתראי פתחין: נשאו ו' בקריא' וסימ' נמסר בסדר מטות.

התנערי מעפר קומי שבי ירושלם
התפתחו מוסרי צוארך שביה בת
ציון: כי כה אמר יהוה
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו:
כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד
עמי בראשנה לגור שם ואשור
באפס עשקו: ועתה מה לי פה
נאם יהוה כי לקח עמי חנם משלו
יהילילו נאם יהוה ותמיד כל היום
שמי מנאץ: לכן ידע עמי שמי לכן
ביום ההוא כי אני הוא המדבר
הנני: מה נאוו על
ההרים רגלי מבשר משמיע שלום
מבשר טוב משמיע ישועה אמר
לציון מלך אלהיך: קול צפיך
נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין
יראו בשוב יהוה ציון: פצחו רננו
יחדו חרבות ירושלם כי נחם יהוה
עמו גאל ירושלם: חשף יהוה את
זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו
כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו:
סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו
צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהוה:
כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא
תלכון כי הלך לפניכם יהוה
ומאספכם אלהי ישראל:
הנה ישכיל עבדי
ירום ונשא וגבה מאד: כאשר
שממו עליך רבים כן משחת
מאיש מראהו ותארו מבני אדם:

אתנפצי מעפרא קומי תיבי על
כורסי יקרא ירושלם אתפסקו
חנקי צווריכון שבויי כנשתא דציון
: ארי כדנן אמר יי מגן אזדבנתון
ולא בכסף תתפרקון: ארי כדנן
אמר יי אלהים למצרים נחת עמי
בקדמיתא לאתותבא תמן ואתורא
בלמא אנסיה: וכען עתידנא
למיפרק אמר יי ארי אזדבן עמי
מגן עממיא דשליטו בהון ם
משתבחין אמר יי ותדירא כל יומא
על פולחן שמי מרגזין: בכן
יתרבא בעממיא שמי בכן בעידנא
ההוא תדעון ארי אנא הוא
דממליל ומימרי קיים: מה יאיין
על טורי ארעא דישראל ריגלי
מבסר משמע שלם מבסר טב מ
משמע פורקן אמר לכנשתא
דציון אתגליאת מלכותא דאלהיך
: קל פרנסיך דמרימין קלהון
כחדא משבחין ארי בעיניהון יחזון
גבורן די עבד יי כד יתיב שכינתיה
לציון: בועו ושבחו כחדא חרבת
ירושלם ארי עתיד יי לנחמא עמיה
פריק ירושלם: גלא יי ית דרע
קודשיה לעיני כל עממיא ויחזון
כל דבסייפי ארעא ית פורקנא
דאלהנא: אתפרשו אתפרשו
פוקו מתמן במסאב לא תקרבון
פוקו מגווה אתבחרו נטלי מני בית
מקדשא דיי: ארי לא בבהילו
תפקון מביני עממיא ובערוקי לא
תתובלון לארעכון ארי מדבר
קדמיכון יי ועתיד לכנשא גלותכו'
אלהא דישראל: הא יצלח
עבדי משיחא יראם ויסגי ויתקוף לחדא: כמא דסברו ליה בית ישראל יומין סגיאין
דהוה חשוך ביני עממיא חיזויהון וזיוהון מבני אינשא:

וכשמואל חלק ב' סימ' י"ח: עין בעין ג' וסימ' אשר עין בעין נראה אתה. ולא תחס עינך. קול צופיך נשאו קול: ישועת ה' פתחין וסימ' נמסר בסדר בשלח: בחפזון ג' ומל' בקריא' וסימ' ואכלתם אתו בחפזון. כי בחפזון יצאת מארץ מצרים. כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה: ונשא י"ב וסימ' בסדר תרומה:

רשי

התנערי. אישקוד"א בלע"ז כמנער את הטלית: קומי. מן הארץ מגזרת לארץ תשבי: שבי. על הכסא: התפתחי. הוי כתרת: מוסרי. קריג"לש בלע"ז: שביה. כמו שבויה: חנם נמכרתם. על עסקי חנם הוא יצר הרע ש שאינו לכם לשכר: ולא בכסף תגאלו. אלא בתשובה: מצרים ירד עמי וגו'. הם המצרים היו להם קצת חוב עליהם שכעסו להם אכסניא וכלכלום אבל אשור באפס ובחנם עשקו: מה לי פה. למה אני שוהא ומשהא בני כאן: יהילילו. מתפארים לאמר ידנו רמה: מנואץ. מתנאץ והרי זה דוגמת ישמע את ה הקול מדבר אליו: ידע עמי. כשאגאלם יכירו כי שמי אדון שליט ומושל כשמעו: לכן ביום. גאולתם יבינו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי: צופייך. צופים שמעמידין על החומות והמגדלים לבשר ולראות מי בא לעיר: חשף. גלה: צאו מתוכה. מתוך אדום כי כל נחמו' האלו האחרונות אינו אלא על גלות אדום: טמא אל תגעו. שקץ יהיו לכם מליגע בם: הברו. הטהרו: נשאי כלי יי'. הכהנים והלוים שהייתם נושאים כליו ב במדבר: כי הולך לפניכם. שני דברים שבסוף המקרא הזה מ מיישבין שני דברים שבראשו: כי לא בחפזון תצאו מה טעם כי הולך לפניכ' יי' לנחותכם הדרך ומי שמלוהו מקדי' לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון: ובמנוסה לא תלכון לפי שמאספכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנו' ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחשלים ואת ה הנכשלים וכן הוא אומ' ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון: הנה ישכיל עבדי. הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקי' שבו: כאשר שממו. כאשר תמהו עליה' עמים רבים בראותם שפלותם ואמרו זה אל זה כמה משחת מאים מראהו ראו מה תארם חשוך משאר בני אדם כן כאשר אנחנו רואי' בעינינו:

כן

והיה ראוי להרגם בעבור אות הכפל: נשאי כלי יי'. הם ישראל נושאי התורה ויש אומ' על הלוים שהם נושאי הארון והראשון נכון בעיני: כי לא בחפזון תצאו. כאשר יצאתם ממצרים: כי הולך לפניכם. כבוד השם וטעם מאספכם בעבור שהם מפוזרים בגלות ולפי דעתי כי השם יקבץ אתם כי הכבוד הולך לפניהם ואחריהם כמו מאסף לכל המחנות: והנה ישכיל עבדי. זאת הפרשה קשה מאד אמרו בעלי פלוגתינו שהוא רמז לאלהיה' ופירשו עבדי הגוף וזה לא יתכן כי הגוף לא ישכיל ואפי' כשאדם חי ועוד מה טעם יראה זרע יאריך ימים והוא לא היה לו כך ועוד יאריך ימים ולא היה כן ועוד ואת עצומים יחלק שלל והראיה גמורה כי למעלה כי הולך לפניהם יי' והם ישר' ואחר כך רני עקרה והיא כנסת ישר' והנה טעם עבדי כל מי שהיה בגלות מישרא' והוא עבד השם ורבי' פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז"ל כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא אסור בזיקים והנה אין טעם לפסוקי' רבים כבזה ואחר לא אוסר מעוצר וממשפט לוקח ויתן את רשעי' קברו ומה טעם יראה זרע יאריך ימים והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כל הפרשה על ירמיה ויפה פירש וטעם יזה גוים רבים בפיו בדרך נבואתו גם כתב בתחלת ספרו כיונק לפניו כי קטן היה כאשר נתנבא ויי' הפגיע בו והוא חטא רבים נשא כי כן כתב זכר עמדי לפניך לדבר עליהם טובה כשה לטבח יובל וכן כתב ואני ככבש אלוף יובל לטבח ופירש ואת עצומים יחלק שלל על ארוחה ומשאת שנתן לו רב טבחים. והנכון בעיני כי כל הפרשה דבקה כימה טעם להזכיר ירמיהו אחר הנחמות ולפני הנחמות והנה ידבר על כל עבד יי' שהוא בגלות או יהיה עבדי כמו ישראל עבדי וזה קרוב מזה והנה ישכיל יבין עבדי כי עוד ירום וינשא מבנין נפעל: כאשר שממו עליך: כמו ושממו עליה אויביכם והטעם שישתוממו כל מי שיראה עבד השם וטעם רבים הגוים וטעם כן כאילו אמר היה כן: כן משחת מאיש והנה משחת תאר השם ותארו בא על דרך רתכו וזה דבר ידוע כי כמה גוים יש בעולם שיחשבו כי צורת היהודי משונה מכל הצורות וישאלו היש ליהודי פה או עין כן בארץ ישמעאל ובאדום: כן

כן יזה • זה הטעם כמו ידוס וכיטא כאשר היה כן אמתנו שנשחת תוארו בעיני הרואים כן יבא זמן שיכקם מהם וטעם יזה ישפוך דמיהם אז יקפצו מלכי' פיהם והנה עליו כמו בשבילו׃ אשר לא ספר להם ראו • שלא עלה על לב הגוים שתהיה לישראל תשועה׃ מי • אז יאמרו הגוים מי האמין מי היה מאמין שתהיה כשמועה הזאת ששמענו׃

כן יזה גוים רבים • כן עתה גם הוא תגבר ידו וידה את קרנות הגוי' אשר זירוהו׃ יקפצו • יסגרו פיהם מרוב תימהון כי כבוד אשר לא ספר להם על שום אדם ראו בו׃ התבוננו • איסתכלו׃ מי האמין לשמועתנו • כן יאמרו איש לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואין אין להאמין׃ וזרוע יי׳ • כזאת בגדולה והוד על מי נגלתה עד הנה׃

ואשר לא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא׃ אישים ג׳ בקריא׳ ומ״ל וסימ׳ נבזה וחדל אישים • את אישים פעלי און • אליכם אישים אקרא׃ נגש ד׳ וסימ׳ צר לו כי נגש העם • ואיש ישראל נגש • נגש והוא נענה • וסא מונה התחת ירההבו ונגש חורש בקוצר • בקצת ספרי מסרה מסרו יען כי נגש העם הזה דספרא במקום

וזרוע יי׳ על מי נגלתה • לעולם כאשר נגלה על אלה׃ ויעל • והנה הוא עבד השם מישראל או כל ישראל לפני הישועה כיונק כמו ילכו יכקותיו׃ וכשרש מארץ ציה • שלא יתן פרי שלא יגדל׃ לא תאר לו • פירושו כמו ותארו מבני אדם׃ ונראהו ולא מראה • ולא משרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא נחמדהו וכמוהו מתן בסתר יכפה אף׃ נבזה וחדל אישים • חדל להחשב עם אנשים׃ איש מכאובו׳ • עבד השם ואם על הכל הטעם כמו איש מלחמה והוא קרוב מטע׳ עצם והוא סמוך וטעם מכאובו׳ וחלי בצער הגלות׃ וכמסתר פנים ממנו • יש עד היום הזה גוי כאשר יראה יהודי יסתיר פניו ממנו והטע׳ שלא יראנו להושיעו׃ אכן • זה הוא ראש הפסוק אנחנו היינו מחליאים והוא היה נושא מכאובינו שהיינו מכאיבים אותו היה סובל ואנחנו חשבנו שהוא נגוע מגזרת והנה הנגע עמד בעיניו׃ מוכה אלהים • סמוך שהשם הכהו ועניהו עד הנכון שהאלהי׳ ראויין לבוא עלינו בעבור כי תורתינו הכל הבל וכאו על ישר׳ שתורתם תורת אמת והצער כולנו כצאן תעינו׃ והוא מחולל • מגזרת

כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים
פִּיהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא־סֻפַּר לָהֶם רָאוּ
וַאֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ הִתְבּוֹנָנוּ׃ מִי
הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי
נִגְלָתָה׃ וַיַּעַל כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ
מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר
וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ׃
נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת
וִידוּעַ חֹלִי וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה
וְלֹא חֲשַׁבְנֻהוּ׃ אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא
נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ
חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃
וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא
מֵעֲוֺנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו
וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ׃ כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן
תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַיהוָה
הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֺן כֻּלָּנוּ׃ נִגַּשׂ
וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו כַּשֶּׂה
לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ
נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ מֵעֹצֶר
וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ
כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע
לָמוֹ׃ וַיִּתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קִבְרוֹ

כֵּן יְבַדַּר עַמְמִין סַגִּיאִין עֲלוֹהִי יִשְׁתְּקוּן מַלְכִין יְשַׁוּוּן יְדֵיהוֹן עַל פּוּמֵיהוֹן אֲרֵי דְלָא אִשְׁתְּעִיאוּ לְהוֹן חֲזוֹ וּדְלָא שְׁמָעוּ אִסְתַּכָּלוּ׃ מַן הֵימִין לִבְסוֹרְתָנָא דָא וְתוּקַף דְּרַע גְּבוּרְתָּא דַיְיָ כְּדוּן עַל מַן אִתְגְּלִיאַת׃ וְיִתְרַבָּא צַדִּיקָא קֳדָמוֹהִי הָא כְלַבְלְבִין דְּפָרְחָן וּכְאִילָן דְּמַשְׁלַח שׁוֹרְשׁוֹהִי עַל נַגְרִין דְּמַיִין כֵּן יִסְגּוֹן תּוּלְדַת קוּדְשָׁא בְּאַרְעָא דַהֲוָת צְרִיכָא לֵיהּ׃ לָא חֵזוּ חוּלָא חֶזְוֵיהּ וְלָא אֵימְתֵיהּ אֵימַת הֶדְיוֹט וִיהֵי זִיו קוּדְשָׁא זִיוֵיהּ דְּכָל דְּיַחְזְנֵיהּ יִסְתַּכַּל בֵּיהּ׃ בְּכֵן יְהֵי לְבוֹסְרָן וְיִפְסֵק יְקַר כָּל מַלְכְּוָתָא יְהוֹן חַלָּשִׁין וְרָוָן הָא כֶּאֱנָשׁ כֵּיבִין וּמְזוּמַן לְמַרְעִין וּכְמָא דַהֲוָת מְסַלְּקָא אַפֵּי שְׁכִינְתָּא מִנָּנָא בְּסִירִין וְלָא חֲשִׁיבִין׃ בְּכֵן עַל חוֹבָנָא הוּא יִבְעֵי וַעֲוָיָתָנָא בְּדִילֵיהּ יִשְׁתַּבְקוּן וַאֲנַחְנָא חֲשִׁיבִין כְּתִישִׁין מְחַן מִן קֳדָם יְיָ וּמְעַנַּן׃ וְהוּא יִבְנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּאִתַּחַל בְּחוֹבָנָא אִתְמְסַר בַּעֲוָיָתָנָא וּבְאוּלְפָנֵיהּ שְׁלָמֵיהּ יִסְגֵּי עֲלָנָא וּבְדִנְהִי נְהֵי לְפִתְגָּמוֹהִי חוֹבָנָא יִשְׁתַּבְקוּן לָנָא׃ כּוּלָּנָא כְּעָנָא אִתְבַּדַּרְנָא גְּבַר לְקֳבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְּלֵינָא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָת רַעֲוָא לְמִשְׁבַּק חוֹבֵי כוּלָּנָא בְּדִילֵיהּ׃ בָּעֵי וְהוּא מִתְּתַב וְעַד לָא פְתַח פּוּמֵיהּ מִתְקַבַּל תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא כְּאִמְּרָא לְנִכְסְתָא יִמְסַר וּכְרַחֲלָא דְקֳדָם גָּזְזָהָא שַׁתְקָא וְלֵית לְקִבְלֵיהּ דְּפָתַח פּוּמֵיהּ מְמַלֵּיל מִלָּא׃ מִיסוּרִין וּמִפּוּרְעָנוּ יְקָרֵב גָּלְוָתָנָא וּפְרִישָׁן דְּיִתְעַבְדָן לָנָא בְּיוֹמוֹהִי מַן יִיכוּל לְאִשְׁתָּעָאָה אֲרֵי יַעֲדֵי שׁוּלְטַן עַמְמַיָּא מֵאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל חוֹבִין דְּחָבוּ עַמִּי עַד לְוָתְהוֹן יִמְטֵי׃ וְיִמְסַר יַת רַשִׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם

ויעל כיונק לפניו • העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאיליו כיונק מיונקות האילנות׃ וכשורש • עלה מארץ ציה׃ לא תאר • היה לו מתחלה ולא הדר׃ ונראהו ולא מראה ונחמדהו • וכשראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו • ונחמדהו תמוה הוא׃ נבזה וחדל אישים • היה כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישרא׳ כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ועתה שמע עבדי יעק׳ ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר ישכיל לשון הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל׃ וכמסתר פנים ממנו • מרוב בושתם ושפלותם היו כמסתירי פני׳ ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מכוער שמסתיר פניו וירא מהביט׃ אכן חלינו הוא נשא • אכן לשון אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואי׳ שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין להיות כל האומות מתכפרות בייסוריהן של ישרא׳ • חלי שהיה ראוי לבא עלינו הוא נשא׳׃ ואנחנו חשבנוהו • אנו היינו סבורי׳ שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונותינו׃ מוסר שלומינו עליו • באו עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם׃ כולנו כצאן תעינו • עתה נגלה כי כל האומות תעו׃ הפגיע בו • נעתר על ידו ונתרצה על עון כולנו שלא החריב עולמו • הפגיע אספריאי״ר בלע״ז לשון תחנה׃ נגש והוא נענה • נגש הנה בנוגשים ודוחקים׃ והוא נענה • באוכלת דברים סורפרלרי״ן בלע״ז׃ ולא יפתח פיו • סובל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזיה נאלמה • ולא יפתח פיו מוסב על שה לטבח יובל׃ מעוצר וממשפט לוקח •

צר לו כי נגש העם הזה דבשמואל והוא שבוש נפל בספרי׳ כי הדין דספרא הוא בשין והוא נמנה עם ד׳ נגש בשין שיש בקרי״א וזה נמנה עם הד׳ בסין דאית בקריא׳ ועוד כי בספרי׳ המדוייקים נמסר על נגש דספר׳ לית דכוו׳ בספרא ואע״ג דא״כא פלוגתא בקרי״א לדעת בעלי המסרה הוא בשין׃

חלל ומוסר שיתמיד שלומינו והוא עליו והעד ובחבורתו נרפא לנו וטעם מחולל כי השם יפקוד על הגוים בעבור שצערו ישראל וכתי׳ ונקיתי דמם לא נקיתי וטעם מוסר שלומינו ידוע כי כל זמן שישראל בצער הגלות ויהיה שלום לגוים הלא תראה כתו׳ על עת הישועה והיתה עת צרה ועוד כתו׳ כאשר השיבו המלאכים כי כל הארץ יושבת ושוקטת וענה המלאך עד מתי לא תרחם ירושלם הטעם כי כל זמן שיש לגוים השקט לא תרחם ירושלם׃ כולנו • באחרונה יכירו האמת והנה הוא דבק עם נגוע ומוכה אלהים וכמוהו אך שקר נחלו אבותינו׃ הפגיע • מגזרת ויפגע במקום׃ עון • במקום הזה כמו עונש כמו אם יקרך עון כי לא שלם עון האמרי ויגדל עון בת עמי ויש אומרים מגזרת ואל תפגע בי ויהיה פי׳ עון כולנו כמשמעו והטעם כי יפגע בעבור היות שלום בעולם כטע׳ ודרשו את שלום העיר לכן מלת עון תבא קמה עם הפגיע בו׃ נגש • מבנין נפעל׃ ולא יפתח פיו • ואין צורך לפרש זה כי כל יהודי כן הוא בגלות כי בשעה שיוכה לא יפתח פיו לדבר אף כי הוא הצדיק שבהם שלא יתעסק בעולמו כי אם בעבודת השם ולא יקום עליו אדם ולא יכיר שר או גדול שיעמד לו בפרץ ולא יפתח פיו והטעם בכל עת׃ מעצר • והנה השם גואל ישראל והאמת כדיקי ישראל׃ לוקח • השם לקחו מעוצר והוא היה עצור במשפט משפט נקמות׃ ואת דורו מי ישוחח • כמו או שיח לארץ ותורך והטעם מי היה מגיד לאנשי דורו שיהיה כן והוא כבר היה כמו נגזל מארץ חיים׃ מפשע עמי • דברי כל גוי וזה שהנגע שיהיה לישראל היה מפשעינו כמו מחולל מפשעינו והנכון שהוא כן ומפשע עמי יבא הנגע להם בעבור מלת למו שהוא כמו להם׃ ויתן • יש מפרשים על מתי גלות ויש אומרים שמלת במותיו מגזרת ואתה על במותימו תדרך והטעם בבין שיושם על הקבר והנה יהיה במותיו כמו קברו׃ ואת

הנביא מבשר ואומר כי זאת יאמרו האומות באחרית הימים כשיראו כשנלקח מן העוצר שהיה עצור בידם וממשפט היסורין שסבל עד עתה׃ ואת דורו • שנים שעברו עליו׃ מי ישוחח • את התלאות אשר מצאוהו׃ כי נגזר • היה מתחלה וגולה מארץ חיים היא ארץ ישראל אשר מפשע עמי בא הנגע הזה לצדיקים שבהם׃ ויתן את רשעים קברו • מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו רשעי האומות שהיו קונסין עליהם הריגה וקבורת חמורים במעי הכלבים׃ את רשעים • לדעת הרשעים נתרצה ליקבר ולא יכפור באלהים חיים׃ ואת

אבן עזרא

ואת עשיר · כמו ואת רשעי והטעם הגוים מאם עשירי כנגד ישר' והכנת בעיני שטעם הפסוק שכל כך היה ישר' נבער בגלו שהיה רוצה שימות עם הגוי' כמו תמות נפשי עם פלשתי' והכתוב את ויתן על מחשבתו כמו וילחם בישרא' על בלק והעד כי זה מרוב הנבער שאת' על לא חמס עשה כי הגוים יכערו ישר' חנם ולא בעבור מעשה שעשו ולא דבור רע שידברו שהוא נכון להתפרם לפני עיניו' ואם טען טוען והלא במות לא תשתב' במלת על במותימו ומדוע השתנה במלת במותיו יש להשיב כי זאת המלה תבא על שנים משקל' כמו סריסי פרעה וסריסי המלך ׃ ויי' חפץ דכאו · כמו דברו לשלום שהבנין הכבד הדגום ׃ החלי · משבעלי הה"א בא על דרך הא"ף ואף כי משכאכו תחלואיה אשר חלה יי' בה

והנה חפץ דכאו לייסרנו בגלות ׃ אם תשים אשם נפשו · שיתודה ויודה והטעם אם תשי' נפשו אשמתו לנגדו יראת השם ב יראה בנים ויאריך ימי' שיראה הוא ובניו בישועת השם והנה ידבר על הדור שישובו לשם לדת השם בגעת קץ ביאת המשיח ׃ וחפץ יי' בידו יצלח · הטעם על התורה שישובו הגוים לדת השם ׃ מעמל · הטעם השכר שיקבל על אשר סבל יראה חפצו או יראה טוב עד שישבע בעבור כי בדעתו י יצדיק רבים והם הגוי' שילמדום ישרא' לעשות התורה וטע' ועונותם הוא יסבול שיתתפש ישראל עם נער הגוים ברוב עונותם לא כ כאשר עשו הם ליש' או הטע' שיתפלל לשם בעד הגוים כטע' ואם מספחת מצרים לא תעלה וזה הנכון ב בעיני כי הפסוק הבא אחריו לעד ׃ לכן · כל המפרש' אמרו כי זה הפסוק דרך משל על המתים על ייחוד השם וטעם רבים כמו גדולים כמו על כל רב ביתו והם הנביאים ו והעצומים הם האבות הטעם שיהיה חלק מתי הייחוד עם ה הנביאים וידענו כי זה דבר אמת הוא רק איננו מטעם הפרשה והנכון בעיני כי הוא כן לכן אתן לישראל חלק בו ושלל מגוים רבים ואת עצומים כמו בכאתי את העיר תחת זה שכר בעבור כי הערה נפשו למות וא' כמו גלה והטעם בפרהסיא והנכון ב בעיני שהוא כמו ותער כדה ואם הם שנים בעיני' והעד אל תער נפשי כטעם שפך ׃ ואת · ועם · פושעי' שפשעו בשם כן היו ישרא' נחשבים ׃ והוא חטא רבים נשא · כי בעבור בעדם היה שלום לכל הגוים והחטא שהיו ראוי' הם לשאתו היה ישראל נושאו ׃ ולפושעים · בעבור הפושעים יפגע בשם כטעם דרשו את שלום העיר והנה פירוש ולפושעי' הגוים · והנה פירשתי לך כל הפרשה ולפי דעתי כי הנה ישכיל עבדי הוא שאמ' הנביא עליו הן עבדי אתמך בו ויאמ' לי עבדי אתה וכן כתוב בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וכת' גוי נתתי למכים והסוד כאשר רמזתי בחצי הספר והנה כל הפרשיות דבקות זאת עם זאת ׃ רני עקרה · כנסת ישרא' עקרה לא ילדה והיא עקרה והטעם שמעט מספר ישראל ׃ פצחי גם כהלי פירשתיו ׃ לא חלה · מגזרת חיל וכן הוא פצחי רנה וצהלי עקרה אשר לא חלה על דעת ר' משה הכהן ז"ל ועל דרך האמת כל אומה שיש לה בעל והוא מלך ׃ הרחיבי · טעם הרחיבי מקום בעבור רוב בנים ׃ יטו · שב אל בני שוממה או תחסר מלת נוטים כמו ויאמר ליוסף · וטעם אל תחשוכי כמו אל תמנעי אותם שיטו יריעות אהלך ׃ מיתריך · מיתרי האהל והנה הטעם המדינות והכפרים ׃ כי · תפרוצי · כמו כי תרבו וכמוהו ופרצת ימה ויש מפרשי' שהוציאוהו מגזרת פרץ ׃ וזרעך גוים יירש · פירוש כי ימין ושמא' תפרוצי יושיבו זרעך ׃ אל · תחפירי · כמו וחפרה הלבנה · וטעם ש' תיראי בהיותך בגלות ׃ עלומיך · רמז לגלות עלומיך או רמז לבית ראשון וגם שני שהיו רעות רבות לישרא' מעורבות בימי מלכותם ׃ אלמנותיך · חסרון המלכו' ׃ כי · מלת בועליך על לשון רבים וכן עושיך כמו ישמח ישרא' בעושיו על דרך מלת אלהים ואדונים כאשר פירשתי בספר בראשית והנה טעם בועליך כמו מלכך ואלהייך כמו אלהי כל הארץ יקרא הטעם כי כל הגוים ישובו לתורת השם וכן כתו' לקרא כלם בשם יי' ׃ כי · בעבור שאמר וחרפת אלמנותיך שהגוים מחרפים את ישרא' שאין להם מלך אמ' השם כאשה עזובה היית ועצובת רוח שעזבה בעלה והנה בעלה חי כאשר אמר כי בועליך עושיך ומלת עצובת שם התואר לא פעול ואם הוא על משקלו ועל כן כתוב קראך יי' ואשת נעורים כי תמאס אמר השם וכן היית ׃ ברגע · בי"ת ברגע נוסף כבי"ת בתחילה בראשון ויש מפרש שפירש כי הוא מן רוגע הים והעד וברחמים ׃ בשצף · אין רע לו והטע' כמו מעט ׃ ובחסד עולם · הפך רגע הנה הטעם שתעמוד מלכות ישר' לעולם כאשר הוא מפורש בספר דניאל והנה יהיו ימי הגלות ואם ארכו כמו רגע כנגד ימי המלכות שלא יפסקו ׃ כי

מסורה

לרבים ד' בקריא' וסימ' מעמל נפשו יראה · והגביר ברית לרבים · שק ואפר יציע לרבים · ומשכילי' עם יבינו לרבים · וב' ברבים ועשה למבצרי מעזים · לכן אחלק לו ברבים ׃ יטו ה' בקריא' וסימ' בן הגוים אשר אמר יי' דמלכים · ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי · ודרך ענוים יטו · ודבתריה ועל בגדים חבולים יטו אצל כל

ישעיה

וַיִּתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת־עָשִׁיר בְּמֹתָיו עַל לֹא־חָמָס

עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו׃ וַיהוָה חָפֵץ

דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם־תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ

יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים וְחֵפֶץ יְהוָה

בְּיָדוֹ יִצְלָח׃ מֵעֲמַל נַפְשׁוֹ יִרְאֶה

יִשְׂבָּע בְּדַעְתּוֹ יַצְדִּיק צַדִּיק עַבְדִּי ל

לָרַבִּים וַעֲוֺנֹתָם הוּא יִסְבֹּל׃ לָכֵן

אֲחַלֶּק־לוֹ בָרַבִּים וְאֶת־עֲצוּמִים

יְחַלֵּק שָׁלָל תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת

נַפְשׁוֹ וְאֶת־פֹּשְׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֵטְא

רַבִּים נָשָׂא וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ׃

נד רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה

פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים

בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃

הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת

מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי

מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃ כִּי־יָמִין

וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ

וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ אַל־תִּירְאִי

כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא

תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי

וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃

כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ

וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־

הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה

וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת

נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃

בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים

גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף

הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם

רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃

תרגום

וְיַת עַתִּירֵי נִכְסַיָא דַאֲנַסוּ בְּמוֹתָא דְאַבְדָנָא בְּדִיל דְלָא יִתְקַיְמוּן עָבְדֵי חֶטְאָה וְלָא יְמַלְלוּן נִיכְלִין בְּפוּמְהוֹן ׃ וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוַת רַעֲוָא לְמִצְרַף וּלְדַכָּאָה יַת שְׁאָרָא דְעַמֵיהּ בְּדִיל לְנַקָאָה מֵחוֹבִין נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוֹן בְּמַלְכוּת מְשִׁיחֲהוֹן יִסְגוֹן בְּנִין וּבְנָן יוֹרְכוּן יוֹמִין וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא דַיְיָ בִּרְעוּתֵיהּ יִצְלְחוּן ׃ מִשִׁעְבּוּד

ב עַמְמַיָא יְשֵׁיזֵב נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוֹן בְּפוּרְעֲנוּת סַנְאֵיהוֹן יִסְבְּעוּן מִבִּזַת מַלְכֵיהוֹן בְּחוּכְמְתֵיהּ יְזַכֵּי זַכָּאִין בְּדִיל לְשַׁעְבָּדָא סַגִיאִין לְאוֹרַיְתָא וְעַל חוֹבֵיהוֹן הוּא יִבְעֵי ׃ בְּכֵן אֲפַלֵיג לֵיהּ בִּזַת עַמְמִין סַגִיאִין וְיַת נִכְסֵי כְּרַכִּין תַּקִיפִין יְפַלֵיג עֲדָאָה חֲלַף דִמְסַר לְמוֹתָא נַפְשֵׁיהּ וְיַת מָרוֹדַיָא שַׁעְבֵּיד לְאוֹרַיְתָא וְהוּא עַל חוֹבִין סַגִיאִין יִבְעֵי וּלְמָרוֹדַיָא יִשְׁתְּבֵיק בְּדִילֵיהּ ׃ שַׁבַּחִי יְרוּשְׁלֵם דַהֲוַת כְּאִתְּתָא עֲקָרָא דְלָא יְלֵידַת בּוֹעִי תּוּשְׁבַּחְתָּא וְדוּצִי דַהֲוַת כְּאִתְּתָא דְלָא עֲדִיאַת אֲרֵי סַגִיאִין יְהוֹן בְּנֵי יְרוּשְׁלֵם צַדִיתָא מִבְּנֵי רוֹמִי יָתֵיבְתָא אֲמַר יְיָ ׃ אַפְתָּא אֲתַר בֵּית מֵישְׁרָךְ וְקִרְוֵי אַרְעִיךְ יְתִיבֵי לָא תִמְנְעִין אַסְגָאָה עַם מַשִׁירְיָתִיךְ וְשִׁלְטוֹנַיִךְ תַּקִיפִי ׃ אֲרֵי לְדָרוֹמָא וּלְצִיפוּנָא

ו תִּתַּקְפִין וּבְנַיִךְ עַמְמִין יֵירְתוּן וְקִירְוִין דְצַדְיָין יְיַתְּבוּן ׃ לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי לָא תִבְהֲתִין וְלָא תִתְכַּנְעִין אֲרֵי לָא תִתְכַּלְמִין אֲרֵי בַּהֲתַת

א עוּלֵמוּתִיךְ תִּתְנַשִׁין וְחִסוּדֵי אַרְמְלוּתִיךְ לָא תִידְכְּרִין עוֹד ׃ אֲרֵי מָרִיךְ דְעָבְדִיךְ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ וּפָרְקִיךְ קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֱלָהּ כָּל אַרְעָא יִתְקְרֵי ׃ אֲרֵי כְּאִתְּתָא שְׁבִיקָא וְעִיקַת רוּחַ עֲרַעַךְ שְׁכִינְתָא דַיְיָ וּכְאִתַּת עוּלֵימִין דְאִתְרַחֲקַת אֲמַר אֱלָהִיךְ ׃ בְּשָׁעָא זְעֵירָא סַלְקִית אַפֵּי שְׁכִנְתִּי זְמַן זְעֵירָא מִנִיךְ וּבְטַבְוָת עֲלַם דְלָא פַסְקָן אֲרַחֵים עֲלָךְ אֲמַר פָּרְקִיךְ יְיָ ׃

מסורה

מזבח · יטו אביונים מדרך ׃ ואשת ו' בקריא' וסימ' ואשת נח ושלשת נשי בניו · ואשת נעורים כי תמאס · הוא חברתך ואשת בריתך · ואשת איש נפש יקרה · ואשת מדינים נשתוה · ואשת חצרון אביה ׃

רשי

ואת עשיר במותיו · ולדעת המושל מסר עצמו בכל מיני מות שנגזר עליו על לא רצה לקבל עליו כפירה לעשו' רעה ולחמוס חמס ככל הגוי' אשר גר ביניהם ׃ ולא מרמה בפיו · לקבל עליו ע"ז באלוה ׃ ויי' חפץ דכאו החלי · הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו ׃ אם תשים אשם נפשו וגו' · אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו כ כתנת ומסרת בקדושתי להשיב לי אשם על כל אשר מעל אגמול לו גמולו ויראה זרע וגו' · אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטא לו אמינד"א בלע"ז כענין שנאמר בפלשתי' אל תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם ׃ מעמל נפשו · היה אוכל ושבע ולא היה גוזל וחומס ׃ בדעתו יצדיק צדיק · היה שופט עברי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו · ועונותם היה סובל כדרך כל הצדיקים שנאמר אתה ובניך תשאו את עון המקדש ׃ לכן · על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות ה הראשונים ׃ הערה למות נפשו · לשון ותער כדה ׃ ואת פושעים נמנה · שסבל יסורין כאילו חטא ופשע והוא בשביל אחרים כשא חטא הרבים ׃ ולפושעים יפגיע · על ידי יסוריו שבאת על ידו טובה לעולם ׃ רני עקרה · ירושלם אשר היתה כלא ילדה ׃ לא חלה · לשון לידה הוא שהיולדה על ידי חיל וחבלים יולדת ׃ מבני בעולה · בת אדום ׃ יטו · למרחוק ׃ מיתריך · הם חבלים דקים התלוים בשולי א אהלים וקשורים ביתדות שקורין קבי"לש בלע"ז ותוקעין בארץ ׃ תפרוצי · תגברי ׃ עלומייך · נעוריך ׃ כי תמאס · כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט ׃ בשצף קצף · מנחם פתר חרי אף ודונש אמר כמעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תירגם יונתן ׃ ובחסד עולם · שיתקיים עד עולם ׃ כי

כי מי נח · המבול שהיה במי נח הטעם זאת הגזירה שגזרתי והנחמה שאמרתי וכאשר נשבעתי שלא יעבור מבול כמי נח על הארץ והוא הכתו' ולא אוסיף עוד להכות את
כל חי וטעם מקצוף עליך בעבור שהמשילה לאשה עזובה : כי · טעם יתכן שימושו ההרים רק חסדי מאתך לא תמוש וברית שלומך ביני וביניך והטעם כבעל עם אשתו
ביניהם ברית שלום : תמוטינה · כמו תשובבה כי לשון נקבות בפעלים השניים הנראים יבואו על שני משקלים : עניה סוערה · כמו הולך וסוער או שהיא עומדת בסערה
והיא זאת ירוש' : בפוך · אבן יקרה שחורה ויש אומרים שכמוהו מלת כפך ספיר : אבניך · שיבנו בהם : בספירים · אבנים יקרות ארומות כאשר פירשתי במגלת איכה :
ושמתי · אין רע למלת כדכר במקרא והיא אבן יקרה : ושמשותיך · מגזרת שמש והן בחלונות ישימו זכוכית וזה מנהג ארמוני ה המלכים והם ה השמשות על השער : אקדח · אבן יקרה ואף כוסף והוא מגזרת כי אם קדחה באפי : לאבני חפץ · שים לארם חפץ בהם לא ככל האבנים שהם מושלכות אין חפץ בהם : וכל · למודי כמו תלמידי והנה המלה תאר השם : ורב · פועל עתיד בעבור הוי"ו : בצדקה תכונני · מבנין התפעל והתי"ו מבולע והטעם שיעשו צדק ישרא' בעולם ולא ישפטו הגוים כמשפט המלכים וטעם לא תיראי בעבור העושק והחמס יסיר השם ה המלכות : הן · אמר רבי יונה הן גור יגור כמו חבור ואמר כי כמוהו כהרסו תתגורו' והטע' היתכן שיתחבר חבור כי אם ברשותי על גוג ומגוג מי גר אתך פי' מי שהתחבר והיה אתך וסב עליך אז יפול והנכון בעיני כי גור יגור כמשפטו וכן הוא היתכן שיגור עמך גר בארץ שהוא שלי כי אם ברשותי מי שירצה לגור עמך ב באריך עליך יפל כמו אל הכשדי' אתה נופל על פני כל אחיו נפל והטעם שיפיל עצמו תחת רשותך : הנה · דרך משל : ומוציא כלי · מהאש ויתקנהו וגם אנכי בראתי ה המשחית שישחית כלי החרש : כל כלי יוצר · שיוצר עליך להיותו לא יצלח רק ישבר הנה יוצר מהבנין שלא נקרא שם פועלו על משקל יוסד : וכל לשון · הנה פירוש זה כל כלי : תרשיעי · הטעם שיאמינו הגוים בתורת ישר' ויאמרו ירשעו רשעת דתיהם : זאת נחלת עבדי יי' · שהם על התורה או על ארץ הצבי : הוי · לשון קריאה כמו הוי כל צמא אלה דברי השם לאומות העולם בימים ההם מי שירצה ללמוד תורה : ואשר אין לו כסף · והטע' אם אין לו כסף שאין לו כסף ללמוד : שברו · הטעם על החכמה כטעם אכול את המגלה הזאת כי החכמה לנשמה כמאכל לגוף : לכו · אלי וטעם ושברו חנם ואכולו בלא כסף וטעם שברו יין וחלב כי שניהם הם כמו מאכל ומשתה וכן יודו חכמי הרפואות וטעם יין וחלב כי התורה נמשלה בהם : למה · שיוגיעו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו : ואכלו טוב · בדשן · כמו והיה דשן ושמן כטעם תענג הנשמה במות הגוף או טעמו הטו ולכו ממקומכם אלי כמו סורה אלי ש' תירא : ותחי נפשכם · הטע' עמידת הנשמ' במות הגוף או טע' שיחיים המשיח אחר ששבו לדת השם : ואכרתה לכם ברית עולם · שלא תמוט בברית וחסד שכרתי עם דוד וכתוב לעולם אשמור לו חסדי ויתכן היות חסדי דוד רמז על המשיח שהוא ממשפחתו כאשר נקרא הנביא ישראל וכאילו הוא כי חסדי דוד נאמנים הם והעד על זה הפסוק הבא אחריו : הן עד · זהו המשיח · למ"ד לאומים שורש ויתכן היות לטעם כי המשיח לעד כי אין מלך אחר נגד על העולם : ומצוה · אשר

בפוך ג' בקריא' וסימ' ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה דאיזבל · כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי ·
הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך : למודי ב' א' מל' וא' חס' וסי' וכל בניך למודי יי' · ההפך כושי קדמ' מל' : לחבל ג'
וסימ' נמסר בריש האי ספר' סימ' י"ג : למשפט ט"ו דגשי' וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן ט"ו : למים ה' דגשי' וסימ'

כי מי נח זאת לי אשר
נשבעתי מעבר מי נח עוד על ה
הארץ כן נשבעתי מקצף עליך
ומגער בך : כי ההרים ימושו
והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא
ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר
מרחמך יהוה :
עניה סערה לא נחמה הנה אנכי
מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך ב
בספירים : ושמתי כדכד שמשתיך
ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך
לאבני חפץ : וכל בניך למודי
יהוה ורב שלום בניך : בצדקה
תכונני רחקי מעשק כי לא תיראי
וממחתה כי לא תקרב אליך :
הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך
עליך יפול : הן אנכי בראתי חרש
נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו
ואנכי בראתי משחית לחבל :
כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל
לשון תקום אתך למשפט תרשיעי
זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם
מאתי נאם יהוה :
נה הוי כל צמא לכו למים ואשר אין
לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו ש
שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין
וחלב : למה תשקלו כסף בלוא
לחם ויגיעכם בלא לשבעה שמעו
שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג
בדשן נפשכם : הטו אזנכם
ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם
ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד
הנאמנים : הן עד לאומים
נתתיו נגיד ומצוה לאמים :

כיומי נח דא קדמי דקיימית
במימרי דלא יעידון מי טופנא
דהוו ביומי נח עוד על ארעא כן
קיימית במימרי דלא יחול רוגזי
עלך ולא איזוף ביך : ארי טוריא
יעידון ורמתא יתפרקון וטובי
מיניך ירושלם לא יעידי וקיים
שלמי לא יתרחק אמר דעתיד
לרחמא עלך יי' : חשיכתא מקבלת
עולבן קרתא דאמרין עלה עממי
לא תתנחם הא אנא כביש בצריר
אבני רצפתי ואישכלליניך באבני
טבין : ואישוי במרגלין אעך
ותרעיך לאבני גמר וכל תחומך
לאבני צרוך : וכל בניך אלפין
באוריתא דיי' וסגי יהי שלם בנך :
בזכותא תתקנין אתרחקי
מעושקא ארי לא תדחלין ומתביר
ארי לא ייעול עלך : הא אתכנשא
יתכנשון ליך גלוות עמיך לסופא
מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא
ליך ירושלם בגויך יתרמון : הא
אנא בריתי נפחא נפח נור בשיחורי
ומפיק מנא לצורכיה ואנא בריתי
מחבלא לחבלא : כל זין דיתקן
עלך ירושלם לא יצלח וכל לישן
דיקום עמך לדינא תחייביניה דא
אחסנת עבדיא דיי' וזכוותהון מן
קדמי אמר יי' : ווי כל דצבי למילף
ייתי ויליף ודלית ליה כסף איתו
שמעו ואליפו איתו שמעו ואליפו
בלא בדמין ובלא בממון אולפן
דטב מחמר ומחלב : למא
תתקלון כספכון בלא למיכל
וליאותכון בלא למסבע קבילו
קבלא למימרי ואיכולו דטב ות
ותתפנק בדהין נפשכון :
ארכינו אודנכון וקבילו למימרי
שמעו ותתקיים נפשכון ואגזר
לכון קיים עלם טבוות דוד ד
דמהימנן : הא רב לעממיא מניתיה מליך ושליט על כל מלכוותא :

נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב' סוף סימ' ב' : בלוא ו' מל' בקריא' וסימ' הוי כל צמא לכו למים ב' בפסו' · למה
תשקלו כסף בלוא לחם ב' בפסו' · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך הנחש בלוא לחש :

רשי

כי מי נח זאת לי · שבועה בידי והולך ומפרש דברו כאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו' : כי ההרים ימושו · אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוש : סוערה · שלבה סוער ברוחי כרות : מרביץ בפוך · רוצף רצפתך באבני נופך : כדכד · מין אבן טובה : שמשותיך · יונתן תירגם אעך ומנחם חברו עם ושמשוניה ויש פותרין לשון שמש חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחיצה במיני זכוכית צבעי' לנוי · ומדרש תילים פותר שמשותיך ששם ומגן שיכי החומה : לאבני אקדח · יונתן תירגם לאבני גומרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות בוערות כלפידים והוא קרבונקל"א לשון גחלת ויש פותרין לשון מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן הם : לאבני חפץ · לאבני צרוך : רחקי מעושק · כמו התנערי מעפר תרחקי מן העושקים אותך : הן גור יגור אפס מאותי · הן ירא יירא ויגור מגזרת רעות אותו שאין אני עמו הוא עשו הרשע וחביריו : מי גר אתך · מי אשר כאסף עליך למלחמה או מי גר מי שנתגרש בך · ורבותנו פירשוהו בגרים לומר שאין מקבלין גרים לימות המשיח ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשה גרים אתך ב בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל : הנה אנכי · אשר בראתי חרש המתקן כלי ואני אשר בראתי משחית המחבלו כלומר אני הוא שגיריתי בך את האויב ואני ה הוא שהתקנתי לו פורענות : ומוציא כלי למעשהו · לצורך גומרו כל צורכו : כל כלי יוצר עליך · כל כלי זיין אשר ילטשוהו ויחדדוהו בשביל להלחם בך : יוצר · לשון חרבות צורים אף תשיב צור חרבו : הוי כל צמא · הוי זה לשון קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא הוי הוי ונוסו מארץ צפון : לכו למים · לתורה : שברו · לשון לשבור בר קנו : יין וחלב · לקח טוב מיין וחלב : למה תשקלו כסף · למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם : חסדי דוד · שאגמול לדוד חסדיו : עד לאומים · שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פ פניהם : הן

הן גוי לא תדע · גוי לא היית ידעו תקרא מיוחד אליך כטעם לעבדי קראתי: אליך ירוצו · והנה התברר מה שפירשתי : פארך · מלה זרה בדקדוק כי אין כמוה בפעלים השלמי׳ רק בנחים כמו בשמעתו עבך : דרשו · לפי דעתי כי זאת הפרשה תוכחת על אנשי דורו הטעם אחר שתדעו כי תגאלו מבבל וגם מכל הגוים פעם שנית דרשו השם · וטעם בהמצאו לדורשים כי ידוע שהשם נמצא בכל מקום ובכל עת הנה הטעם קודם חתום הגזרות וכן טעם בהיותו קרוב רמז לשכינה שהיא במקדש : יעזוב · פירוש דרשו השם : דרכו · שהוא כהוב · ללכת בה ויעזוב איש און מחשבותיו והנה העקר המחשבה והמעשה : כי ירבה לסלוח · השנות : כי · טעמו כי חשבתם שאגמול לכם רע אע״פ שתשובו אלי על כן לא מחשבותי כמחשבותיכם כי במחשבותי להטיב לכם וככה לא דרככם דרכי כי דרכי הם ישרים גם מפורש בספר יחזקאל הדרכי לא יתכנו : כי · דרך משל כי הגשם בדרתו מן השמים ירוה את הארץ על כן הורדתי לתת זרע לזורע ולחם לאוכל : כן יהיה דברי לא ישוב ריקם : והטעם כי אמלא כל אשר דברתי על נביאי והוא כי בשמחה תצאו מהגלות תובלון אל ארצכם על סוסים ופרדים על גלות בבל כן היה ואם לעתיד גם מפורש בסוף הספר וזה על שתי גליות ידבר : ימחאו · כטעם יכו וזאת הלשון ידועה בארמית ומגזרת ומחה על כתף ים כנרת : תחת הנעצוץ · כמו הנעצוצים ואין ספק כי הברוש טוב ממנו : הסרפד · מין ממיני מיני החוחים הנה יחדש פלא לשום נהרות במדבר בשובם על ציון וזהו והיה לי״י לשם לאות עולם וזהו פלא : כה · אחר שתדעון כי השם יגאלכם ויעשה לכם כל אלה הטובות שמרו משפטיו כי קרובה הישועה והנה לעד כי השבות מעכב ביאת משיח : אשרי · זאת המצוה שאמר והוא שומר שבת מחללו וידוע כי שבת שיתן התו״ל לנקבה אולי זה בא כאילו אמר יום שבת או יהיה וי״ו מחללו חלול השמור כי עם כל פועל שם הוא בכח הלשון ואם לא נכתב כאשר פירש רבי משה הכהן ז״ל במלת ותכפנו שהוא שב ללקח וכמוהו וברב יועצים יקום והטעם עצה ואם לא נכתב : ואל · בן הנכר · אלה הגרים גרי הצדק : הנלוה · פועל עבר והה״א תחת אשר כה״א ההלכוא אתו :

הן גוי לא תדע תקרא · לשיתוסף אם אלי תשמעו לשם יי׳ הנקרא עליך : בהמצאו · קודם גזר דין בעוד שהוא אומר לכם דרשוני : כי לא מחשבותי מחשבותיכם · אין שלי ושלכם שוות לכך אני אומ׳ לכם יעזו׳ רשע דרכו ויתפוש את דרכי · ואיש און מחשבותיו · ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב בעיני : כי גבהו שמים וגו׳ · כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושבח בדרכי יותר מדרכיכם ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתה נותן׳ לב למרוד בי ואני נותן לב להטיב אתכם : כי כאשר ירד הגשם והשלג ולא ישוב ריקם אך מטיב לעולם כן דברי אשר יצא מפי להודיעכם על ידי הנביאים לא ישוב ריקם אך יטיב לכם אם תשמעו להם · ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו׳ אין דיני כדיני בשר ודם אתם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם : כי בשמחה תצאו · מן הגלות : ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה · שיתנו לכם פריים ושמחו מהנו יושביהם : תחת הנעצוץ וגו׳ · רבותי׳ דרשו תחת הרשעי׳ יעלו צדיקים : נעצוץ וסרפד מיני קוצים הם כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יטלו ממשלתם : יעשה זאת · שומר שבת וגו׳ : הבדל יבדילני יי׳ · למה אתגייר הלא הקב״ה יבדילני מעל עמו כשיטלם שכרם : ואל יאמר הסריס · למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון : ומחזיקים

מסרה

וגוי ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ואתם תהיו לי ממלכת · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וחברו · וגוי לא ידעוך אליך ירוצו : דרשו יי׳ ג׳ דסמיכי וסים׳ דרשו יי׳ בהמצאו קראוהו · דרשו יי׳ ועזו · וחברו דדה״: לסלוח ב׳ מל וסימ׳ ואל אלהינו כי ירבה לסלוח · דם הנקי : ושמה ח׳ וסים׳ ושמה קברתי את לאה · כי מנגד תראה ·

ראיתיך בעיניך ושמה · ושמח כל סרני פלשתים · ושמח מרכבות כבודך קלון בית · קים ירדת בית היוצר · בכלה ובאו ושמה יהיו · כי כאשר ירד הגשם : כה אמר יי׳ ד׳ בטעמ׳ בסיפרא וסימ׳ חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו · הנותן בים דרך ובמים · שמרו משפט ועשו צדקה · השמים כסאי והארץ הדום רגלי : הן אני ד׳ בקריא׳ וסי׳ הן אני ערל שפתים ואיך · הן אני נשארתי לבדי · הן אני עץ יבש · הן אני כפיך לאל :

הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך
אליך ירוצו למען יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך׃
דרשו יהוה בהמצאו
קראהו בהיותו קרוב׃ יעזב רשע
דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל
יהוה וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה
לסלוח׃ כי לא מחשבותי
מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי
נאם יהוה׃ כי גבהו שמים מארץ
כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי
ממחשבתיכם׃ כי כאשר ירד
הגשם והשלג מן השמים ושמה לא
ישוב כי אם הרוה את הארץ
והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע
ולחם לאכל׃ כן יהיה דברי אשר
יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם
עשה את אשר חפצתי והצליח
אשר שלחתיו׃ כי בשמחה תצאו
ובשלום תובלון ההרים והגבעות
יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה
ימחאו כף׃ תחת הנעצוץ יעלה
ברוש תחת הסרפד יעלה הדס והיה
ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת׃
נו כה אמר יהוה שמרו
משפט ועשו צדקה כי קרובה
ישועתי לבוא וצדקתי להגלות׃
אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם
יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר
ידו מעשות כל רע׃
ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל
יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה
מעל עמו ואל יאמר הסריס הן אני
עץ יבש׃ כי כה
אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו
את שבתותי ובחרו באשר חפצתי
ומחזיקים בבריתי׃
ונתתי להם בביתי ובחומתי יד
ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם
אתן לו אשר לא יכרת׃

הא עם דלא תדע יפלחינך ועם
דלא ידעוך ירהטון לאסקא לך
מסין בדיל יי אלהך ולקדישא
דישראל ארי שבחך׃ תבעו
דחלתא דיי עד דאתון קיימין בעו
מן קדמוהי עד דאתון קיימין׃
ישבוק רשיעא אורחיה ודרשעא
וגבר אניס עשתונוהי ויתוב
לפולחנא דיי וירחים עלוהי
ולדחלתא דאלהנא ארי מסגי
לסלחא׃ ארי לא מחשבתי
מחשבתכון ולא אורחתכון תקנן
כאורחת טובי אמר יי׃ ארי כמא
דרמין שמיא מן ארעא כן תקנן
אורחתי מאורחתכון ומחשבתי
תקנן ממחשבתכון׃ ארי כמא
דנחית מטרא ותלגא מן שמיא
ולתמן לא אפשר ליה דיהוב
אלהין מרוי ית ארעא ומרבי לה
ומועיל לה ויהיב בר זרעא כמיסת
ליזרע ולחמא כמיסת למיכל׃ כן
יהוי פיתגם טובי דנפיק מן קדמי
לא אפשר דיתוב לקדמי ריקן
אלהין עביד ית דרעינא ומצלח
לדשלחתיה׃ ארי בחדוא
תיפקון מביני עממיא ובשלמא
תתובלון לארעכון טוריא ורמתא
יבועון קדמיכון תושבחא וכל
אילני חקלא ישעגון בענפיהון׃
חלף רשיעיא יתקיימון צדיקיא
וחלף חייביא יתקיימון דחלי חטאה
ויהי קדם יי לשום לאת עלם דלא
יפסוק׃ כדנן אמר יי טרו דינא
עיבידו צדקתא ארי קריב פורקני
למיתי וזכותי לאתגלאה׃ טובי
אנש דיעביד דא ובר אינשא
דיתקף בה יטר שבתא מאחלותיה
ויטר ידוהי מלמעבד כל דביש׃
ולא יימר בר עממין דמתוסף על
עמא דיי למימר אפרשא יפרשנני
יי מעל עמיה ולא יימר סריסא הא
אנא חשיב כאע יביש׃ ארי כדנן
אמר יי לסריסיא דיטרון ית יומי
שביא דילי ומתרעין ברעותא
ומתקפין בקיימי׃ ואתן להון
בבית מקדשי ובארע בית שכינתי
אתר ושום דטב מבנין ומבנן שום עלם איתן להון דלא יפסוק׃

כי כה אמר יי׳ · הזכיר יבדילני · פתח גדול תחת קמץ קטן וכמוהו כי עתה יאהבני אישי : הן אני עץ יבש · בעבור שלא יוליד : השבתו׳ כי אות היא בינו ובין שומרימו בעבור שבת השם הנה כל שומר שבת הוא לשם : ונתתי · יד · מקום כמו יד תהיה לך :

ובני פס. הזכיר הסריסים קודם בני הנכר בעבור שהשלים בהם כי כן דרך ה' יקרא ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו: לשרתו. שרות השם לעשות חקיו: והביאותים. כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. כדרך תפילת שלמה: נאם. מקבץ נדחי ישראל. כי אם עלו מבבל ומעילם ואשור והטעם לנקבציו על הגרי' והנה עוד אקבץ גרים על נקבצי ישרא' ולנקבציו שב אל ישר' כל. הטעם שהצדיקי' גם הגרים ישובו רק המקטרים לע"ז לא ישובו והנה אתיו לשון ציווי כמו אם תבעיון בעיו שובו אתיו כמו בואו מגזרת ואתא מרבבות קודש והטעם כי השם צוה לאומו' העולם הרשעי' להרוג רשעי ישראל כמו החיות שתהרוג' אלה את אלה: צופיו. יאמר אל נביאי השקר שהיו בישראל והיו כצופים עורים והנה דרך משל על היום או על כלבים אלמים בלילה כי לא ישמרו הבית ותועלת אין בהם: לנבוח. זעקת הכלב וכן בלשון קדר: הוזים. כמו כלבים ואין ריע לו כי הה"א עיקר כה"א הורים והוגים כי לא יבא הפעל מבנין ה' הפעיל כי אם במ"ם פירש רבי יונה אמר המתרגם ניימין שכבין לפי שהכלבים הם אדוקים בתנומה יותר משאר כל בעלי חיים והנה הטעם כפול: והכלבים עזי נפש. רוב הנפש הנמצא במקרא על הכח המתאוה לאכל כמו וכפשו תאכל תאוה והטעם כי על אלה הכלבי' אין בהם תועלת רק יזיקו כי אם חזקי התאוה וזאת היא עזות נפש ולא ישבעו לעולם והנה הנמשל: והמה. הטע' הכלבי' הנזכרים הם רועי ישראל שלא ידעו: הבין. שם הפועל: איש לבצעו. מה יועיל לו מאומה כמו מה בצע בדמי כל אחר מקצהו: אתיו. ובממון שיקחו מהם יתענגו בו לשתו' ואומר הרועה לחבירו בא ונקחה יין:

ומחזיקים. אוחזים: לכל העמים. ולא לישראל לבדם כי אף לגרים: עוד אקבץ עליו. מן האומות שיתגיירו ונלוו עליהם: לנקבציו. נוספים על קבוצי ישראל: כל חיתו שדי. כל האומות אתיו והתקרבו אלי ותאכלו את כל חיתו ביער. את גבורי האומות שאמנו את לבם מלהתגייר: חיתו שדי חית השדה אין כחה רב כחית היער חית השדה חלשה ותשת כח מחית היער ועל שאמר עוד אקבץ עליו אמר המקרא הזה: צופיו עורים כולם. לפי שאמר דרשו יי' וכל הענין והם אינם שומעי' חוזר ואומ' הנה הנביאים צועקים להם ומכריזים על התשובה ותיטיב להם והרי פרנסיה כעיורי' כולם ואין רואין את הנולדות כצופה המופקר לראו' את החרב באה ולהזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב באה ואלם מלהזהיר את העם. ככלב שמינוהו לשמור הבית והוא אלם מלנבוח כן פרנסי ישר' אינם מזהירין אותם לחזור למוטב: הוזים שוכבים. פירש דונש נרדמים שוכבין ואת מייתין שכבין ואין לו דמיון: והכלבים עזי נפש. רוצים למלאות כריסם איגרי"ם בלע"ז: והמה רועים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית הימי'. כולם לדרך הנייתם פנו איש לבצעו לגזול את שאר העם שהם ממונים עליהם: מקצהו. כמו כל העם מקצ' מקצה מכניסם ועד קצהו כולם נוהגין כן: אתיו אקחה יין. כך היו אומרים זה לזה: והיה כזה יום מחר במאכל ובמשתה: הצדיק אבד. כגון יאשיהו: ואין איש שם על לב. למה נסתלק. באין מבין. אין בעיניהם מבין מה ראה הקב"ה שנסתלק: כי מפני הרעה. שעתידה לבא על הדור נאסף הצדיק: יבא שלום. כיכן אמר הקב"ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה: ינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זאת שהיה הולך בנוחו ביושרו כמו עשות בנוחה: ואתם קרבו הנה. הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו פורענותכם: בני עוננה. בני כשפי' זרע שהזכר מנאף ותזנה הנקבה: על מי תתענגו. מאחר שסבתם מאחרי על מי תשענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז תתענגו על יי' אבל עכשיו על מי תתענגו: על מי תרחיבו פה. כשאתם מתעתעים ומלעיבים בנביאיו: הנחמים באלים. המתחממין בשבכת זרע תחת האלים הם אלה ואלון: שוחטי הילדים. לקרבן ע"ז: סעיפי. נקרת הצורים וכן אל סעיף סלע: בחלקי נחל. בחלוקי אבנים אשר בנחל: חלקך. בהם ירגמו אותך: הם הם גורלך. להעבב בהם. למה כי גם להם שפכת נסך: העל אלה אנחם. מלהרע לך שמת

אל הר יי' בקריא' וסימ' ומשה היה רעה את צאן יתרו. ויקם משה ויהושע משרתו. ויאמר משה אל יי' לא יוכל העם לעלות. והיה נכון לבקר ועלית. ויפסל שני לחת אבנים. עלה אל הר העברים הזה וראה. עלה אל הר העברים הזה הר נבו. ויעל משה מערבות. ונסב הגבול מבעלה ימה. שלחו כר מושל ארץ. במראות

ובני הנכר הנלוים על יהוה לשרתו
ולאהבה את שם יהוה להיות לו
לעבדים כל שמר שבת מחללו
ומחזיקים בבריתי: והביאותים
אל הר קדשי ושמחתים בבית
תפלתי עולתיהם וזבחיהם לרצון
על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא
לכל העמים: נאם אדני יהוה
מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו
לנקבציו: כל חיתו שדי אתיו
לאכל כל חיתו ביער:
צפו עורים כלם לא ידעו
כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח
הזים שכבים אהבי לנום: והכלבים
עזי נפש לא ידעו שבעה והמה
רעים לא ידעו הבין כלם לדרכם
פנו איש לבצעו מקצהו: אתיו
אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה
נז יום מחר גדול יתר מאד: הצדיק
אבד ואין איש שם על לב ואנשי
חסד נאספים באין מבין כי מפני
הרעה נאסף הצדיק: יבוא שלום
ינוחו על משכבותם הלך נכחו:
ואתם קרבו הנה בני
עננה זרע מנאף ותזנה: על מי
תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו
לשון הלוא אתם ילדי פשע זרע
שקר: הנחמים באלים תחת כל
עץ רענן שחטי הילדים בנחלים
תחת סעפי הסלעים:
בחלקי נחל חלקך הם הם גורלך
גם להם שפכת נסך העלית מנחה
העל אלה אנחם:

ובני עממיא דמתוספין על עמיה דיי לשמשותיה ולמרחם ית שמא דיי למהוי ליה לעבדין כל דיטר שבתא לאחלותיה ומתקפין בקיימי: ואיתינון לטורא דקודשי ואחדינון בבית צלותי עלוותהון ונכסת קודשיהון יתסקון לרעוא על מדבחי ארי בית מקדשי בית צלו יתקרי לכל עממיא: אמר יי אלהים דעתיד לכנשא מבדרי ישראל עוד אקריב גלוותהון לכנשא יתהון: כל מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם בגויך יתרמון יתהון למיכל לחית ברא תסבע מנהון חיות חורשא: סכואהון סמן כולהון לא ידעין מדעם כולהון כלבין חרשין לא יכלין למיבח ניימין שכבין רחמין למידמך: וכלביא תקיפי נפשן לא ידעין למסבע ואינון מבאשין לא ידעין לאסתכלא כולהון גבר לקביל אורחיה גלוי גבר למיבז ממוניה דישראל: אמרין איתו וניסב חמר ונתרוי מן עתיק ותהי שירותנא דמחר טבא מדיומא דין רבא סגיאה לחדא: צדיקיא מיתין ולית אנש דמשוי רחלתי על לב וגברי עבדי חיסדא מתכנשין ולא מסתכלין ארי מן קדם בישתא דעתידא למיתי מתכנשין צדיקיא: יהכון שלם ינוחון על אתר בית משכבהון עבדי אוריתיה: ואתון אתקרבו הלכא עם דרא דעובדיהון בישין דמנצבת קודש נצבתהון ואינון מנאפין ומזנן: על מן אתון מתפנקין וקדם מן תפתחון פומכון תסגון למללא רברבן הלא אתון ילדי מרוד זרעא שקרא: דפלחין לטעותא תחות כל אילן עבוף נכסי ינקיא בנחליא תחות שקיפי כיפיא: בשעיות כיף נחלא חולקיך אף תמן אינון עדבך אף להון נסיכת נסכין אסיקת קורבנין העל אילין יתוב מימרי:

תבין א' קמצין וכי' הגויין בלביא סאלין חכמתא לבוקיא

אלהים הביאני. והלכו גוים רבים ואמרו לכו. והלכו עמים רבים ואמרו לכו. והביאותים אל הר קדשי. עד שיפוח היום. שלח אורך ואמתך המה. וכל הר הכרמל דכוו' אל הר: נאסף ג' ב' פתחין וא' קמץ וסימ' אני נאסף אל עמי קברו. כאשר נאסף אהרן אחיך. כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ב' בתראי פתחין:

ונסבאה שכר. משכר כמו אל תהי בסובאי יין ולא יעשו יום אחד לבדו רק יום אחר יום: יותר מאד. תאר השם שיהיה ליום מחר יתרון על היום בעונג ובמשתה: הצדיק. אלה מעשה הרועים הצדיקים אבדו ואין איש שם על לב לאמר מדוע יאבדו הצדיקים ויחיו אלה הרשעים והנה זה פי' הנביא נאסף הצדיק עד שלא יראה הרע הבא על ישראל ועל עיר הקודש: יבא. הצדיקים בשלום על קברם כטעם בשלו' תמות ואתה תבא אל אבותיך בשלום: ינוחו על משכבותם. כל מי שהולך נוכח השם כטע' אחרי יי' אלהיכם תלכו וזה כי השלום יבא עם השקט וינוחו על משכבותם הולך נכוחו והנה נכוחו תחת נכחו כי משקלי השמות משתני': ואתם קרבו. למשפט אני בית ישראל יאמר יי': בני עוננה. כמו ועוננים כפלשתים: זרע מנאף. הוא האב ותזנה האם והטעם הבנים והבנות רעות: על מי תתענגו. לא טוב: הנחמים. הטוב בפירוש' שידבר על ע"ז ויהיה הנחמי' על משקל הנכבים מבנין נפעל מגזרת בבל יחם הצאן והנה הוא דבק עם ילדי פשע והנה אחרי: שוחטי. לע"ז כמו ואשחט אותם כמעשה הזונה שתהרג ילדיה: בחלקי. מגזרת חלוקי אבנים והטעם שיבקשו אבנים חלקות לציירם להיות פסילים: גם להם שפכת נסך. העל אלה אנחם. על הרעה שאעשה לך ויש אומרים שהוא מבנין התפעל כאילו אמר מה תנחומים יהיו לי ואין צורך:

על

שמת משכבך. משכב ניאופיך לע"ז על ההרים הרמים: ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. לפי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפת אשר נואפיה בופים וממתינים לפני פתח ביתה והיא בשכבה אצל בעלה לבא וזכרונה של הדלת והמזוזה איך תפתח ותצא אליהם: כי מאתי גלית ותעלי. אצלי היית שוכבת וגלית הכיסוי שהייתו מכוסי' יחד ותעלי מאצלי: ותרחיבי משכבך. לקבל בו נואפים הרבה: ותכרות לך. ברית מהם: אהבת משכבם. כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך. יד אייזי בלע"ז וכן ראו חלקת יואב על ידי: ותשורי למלך בשמן. ואני מתחלה גרלתיך והיית מקבלת פני מלכך בכל מיני תפנוקים: ותשורי. לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוב וכן ותשורה אין להביא דורון של הקבלת פנים: ותשלחי ציריך. שלוחייך למרחוק לגבות מס ממלכי האומות: ותשפילי. את חוקי האומו' עד שאול כן תירגמו יונתן: ברוב דרכיך יגעת. כשעסקת בדרכייך למלאות תאותך להרבות הונך: לא אמרת נואש. אתייאש מאלו ולא אחוש עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמצות אתן לב: חית ידך מצאת. צורך ידך מצאת הצלחת במעשיך: על כן לא חלית. לא נחלה לבך לדאג על עבודתי לעסוק בתורה. חית לשון ערבי הוא צורך: ואת מי דאגת. ממי נתייראת: כי תכזבי. כי פסקת לך מעבודתי וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו כל הי' כוזב פליי"נץ בלע"ז וכן כל לשון כ"ז מי שבוטחין עליו והוא כוזב ובוגד. הלא אני מחשה. שהחשיתי על רעה פעמים שפשעת בי: אני אגיד צדקתך. אני תמיד מגיד לך דברים שאם תעשי אותם תצדקי: ואת מעשיך. שאת עושה שלא ברצוני לא יועילוך בעת רעתך: בזעקך יצילוך קיבוצייך. יקומו נא קבוצות אלילים ופסילי' אשר קבצת ויצילוך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישאו רוח ולא יקומו ולא יוכלו להציל: ואמר סולו סולו. כה יאמ' הנביא בשמי לעמי כבשו כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול. סקלו האבנים שאתם נכשלים רגליכם בהם הם היצר הרע: מרום וקדוש. אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו שפלים ונדכאים סובלי עוני ואלהים: כי לא לעולם אריב. אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא אקצוף לנצח: כי רוח מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יורד ויכנע על מעלו כמו העטופים ברעב בעטף עולל והנשמות שאני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו. בגזלתו: קצפתי. תחלה ואכהו הסתר פני תמיד מגרתו ואקצוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו וסרס את המקר' וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי ואכהו:

על. שמת משכבך. כזונה שתזנה במקום מגולה והטעם בפרהסיא: ואחר. גם כן בסתר: שמת זכרונך. כמו וזכרו כיין לבנון וממנו אזכרתה: כי מאתי. כמו זונה כי גלית עצמך מאתי שהייתי מסתיר אותך: ותעלי. לזנות בפרהסיא: הרחבת משכבך. הטעם שיכיל המשכב אנשים רבים ותכרת לך מהם. תחת ותכרתי וכמוהו ותעשי הרעות ותוכל ותכרתי לך ברי' מהם שבחרית להיותם אנשי בריתך אותם שאהבת ם שישכבו עמך בכל ת מקו' שראית כמו בכל מקום אשר תראה: ותשורי. והנה עוד רעה אחרת לא די שעבדת לע"ז עד ם ששגרת דורון למלך אשור או למצרים ל להשען עליו והנה ותשורי מגזר' ותשורה אין להביא ויאמר ר' משה הנגיד ז"ל כי ו ותשורה דמי המראה והנבואה גם נכון ה הוא להיו' ותשורי כמו אשורנו הלכת לראותו בשמן כי מארץ ישרא' יוליכו השמן: ציריך. הם השלוחים: ותשפילי. כפסך עד שאול: ברוב. יגעת. מרוב דרכים שהכית והנה יגעת ולא אמרת נואש לבי כמו ונואש ממנו שאול רק אמרת אולי תועיל יגיעתי: חית. כמו כח והטעם דבקת שם יגעת על כן לא חלית: ואת. למה הוצרכת לדאוג מאויב ולירא ממנו עד ם שהוצרכת לכזב ולא זכרת אותי: הלא אני מחשה. לפי דעתי שהוא פועל יוצא לשני' פעולי' והטעם כי אני אשתיק באמת מי ם שיכזב כן אני וכן ה הייתי ויתכן היות את מי דאגת מתי יראת ממני והראשון הוא הנכון ויש אומרים שטעם מחשה כטעם החשיתי שאסבול כ כאדם שישתוק: אני אגיד צדקתך. בפה: ואת מעשיך ולא יועילוך. בעבור שמעשיך רעי' שבטחת על זולתיי: בזעקך יצילוך קבציך. אלה שקבצת להושיעך והנה קבציך תאר השם כמו למודיי: ואת כולם ישא רוח יקח הבל. אותם דרך משל שיחברו ולא יראו ישועת השם: והחוסה בי ינחל ארץ וירש הר קדשי. והנה הוא דבק עם הפרשה הנכתבת למעלה כל שומר שבת: ואמר. שאומר או הקורא או הכרוז: סולו סולו. סקלו המסילה מאבן וטעם פעמים שהקול יקרא כן פעם אחר פעם: מדרך עמי. שהיו עובדי השם על כן בסוף הפרשה אין שלום אמ' יי' לרשעים: כי. רם ונישא. שמו: שוכן עד. שלמי עד עד שלא יוכל אדם לספור והטע' כנח והטעם שוכן כי כל הנבראים יש להם תנועה גם לכוכבים תנועה כנשמה: מרום וקדוש אשכון. והטע' כי אשכון עם המלאכי' למעלה ועם דכא שהוא בארץ וטעם אשכן להחיות רוח שפלים או אשכון מרום להחיות אלה השפלים: כי לא לעולם אריב. עם ישראל: ולא לעולם אקצף. כי אני בראתי הרוחות והנה ראוי להיות כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי כי הטעם כפול והנה יעטוף מגזרת לעני כי יעטף: בעון. ואכהו. שב אל עמי הנזכר למעלה או אל דכא ושפל רוח ואכהו פועל יורה על זמן עומד כי אין סימן לו בלשון הקדש: הסתר. הסתרתי פני והכיתיהו ביד דרך משל עד שלא ארחם עליו והנה הסתר שם הפועל הוא הלך שובב מתנכר ומתגבר ושב אל דרכו הרעה ומלת שובב לגבהו:

ונשא י"ב וסימ' נמסר בסדר תרומה: מרחוק ה' חס' וסימ' נמסר בספר שמואל חלק א' סימ' כ"ו: ומעולם ג' בקריאה וסימ' הלוא אני מחשה. ומעולם לא שמעו. בטרם הרים יולדו: אותי ה' מל' בספר' וסימ' אשר גדפו נערי

ז על הר גבה ונשא שמת משכבך גם שם עלית לזבח זבח: ח ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך כי מאתי גלית ותעלי הרחבת משכבך ותכרת לך מהם אהבת משכבם יד חזית: ט ותשרי למלך בשמן ותרבי רקחיך ותשלחי ציריך עד מרחק ותשפילי עד שאול: י ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית ידך מצאת על כן לא חלית: יא ואת מי דאגת ותיראי כי תכזבי ואותי לא זכרת לא שמת על לבך הלא אני מחשה ומעלם ואותי לא תיראי: יב אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך: יג בזעקך יצילך קבוציך ואת כלם ישא רוח יקח הבל והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי: יד ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי: טו כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: טז כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: יז בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף וילך שובב בדרך לבו:

על טור רם ומנטל שוית אתר בית מישריך אף לתמן סליקת לדבחא דבח: ואחורי דשא ומזוזת שוית דוכרן טעותיך הוית דמיא לאיתתא דרחימא על בעלה וטעת בתר נוכראין אפתית אתר בית מישרך וגזרת ליך מנהון קיים רחימת אתר בית משכבהון אתר בחרת: כד עבדת ליך אוריתא אצלחת במלכותא וכד אסגית ליך עובדין טבין סגיאה משיריתיך ושלחת אזגדך עד מרחיק ואמאיכת תקיפי עממיא עד לשאול: בסגיאות אורחתיך לאית לא אמרת למתב נכסין סגיאין אסגית על כן לא סברת למתב: וית מן יציפת וקדם מן דחילת ארי אסגית למללא כדבין ופולחני לא אידכרת ולא שוית דחלתי על לבך הלא אנא יהבית ארכא מעלמא דאם תתובין לאוריתא ולקדמי לא תבת: אנא חויתי לך עובדין טבין דאינון זכון ליך ואת אסגית ליך עובדין בישין דלא יהנון ליך: אצוחי כען אם יפרקונך עובדי שקרין דהוית מתעסקא בהון מינקותיך וית כולהון יטול רוחא יהון כלמא ודרחיץ על מימרי יחסין ארעא ויירת טורא דקודשיו ויימר אליפו ואזהרו אפנו לב עמא לאורח תקנא סליקו תקלת רשיעיא מאורח כנשתא דעמי: ארי כדנן אמר רמא ומנטלא דשרי בשמיא וקדיש שמיה ברומא שרי וקדישא שכינתיה אמר למפרק לתביריא לבא ולמכיכי רוחא לקיימא רוח מכיכין ולמסעד לב תבירין: ארי לא לעלמא אתפרע בדין ולא לאפרש יהי רוגזי ארי רוחי מיתיא אנא עתיד לאתבא ונשמתא אנא עבדית: בחובי ממונהון דאנסו הוה רוגזי עליהון ואלקתינון סליקית שכינתי מנהון וטלטלתינון בדרית גלותהון על דטעו בתר הרהור לבהון:

מלך אשור. הן גור יגור אפס מאותי. ואת מי דאגת ב' בפסוק. ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי: דכא ג' בקריא' וסימ' לא יבא פצוע דכא. את דכא ושפל רוח. תשב אנוש עד דכא. אנ"ך:

אבן עזרא

דרכיו ראיתי· הנה זאת לאות על יושר על פירוש הספר כאשר ראיתי דרכיו או שעשה תשובה או טעמו כמו כי יצר לב האדם רע: וארפאהו· כי כאולה היה כי אין כח לחולה שילך: ואשלם נחומי׳ לו· שאנחמהו על החולי שעבר עליו: ולאבליו· הם אוהביו כדרך האבלים על החולה במותו: בורא· כל המפרשים אמרו כי השם הוא בורא ותחסר מ מלת אמר לולי שאין ראוי לאדם כי הייתי אומר שהוא לשון ב בריאה מגזרת ובורא חושך ומלת ניב כמו פרי כמו תנובות שדי והטעם הדיבור וכן פירושו אמרו שלום לרחוק ולקרוב הודיעו שכבר רפא השם את ישר׳ והטעם ורפאתיו: והרשעים· והטעם שהשם ירפא צדיקי ישר׳ ולא הרשעים כי הם כים שהוא נגרש מיד כמו ויגרשו מימיו וקרוב מגזרת הככי גורש מפניך: כי השקט לא יוכל· פירוש כים נגרש הנה תחסר מלת שהוא כ נגרש כי נגרש תאר השם: ויגרשו מימיו· כמו יכוסו: אין· על כן לא יהיה להם שלו׳ כי הם לא יוכלו השקט: קרא· ידבר השם ל כאילו קרא בגרון אל תחשוך הקריאה כי חשך פועל יוצא: כשופר· שישמעו כולם: ואותי יום יום ידרושון· בפה ובדעת: ודעת דרכי יחפצון· בדבור שישאלון אלי הם משפטי צדק והם חפיצים להיותם ק קרובים אלי: למה· הם מתענים ואומרי׳ למה צמנו ולא ראית כאילו לא תראה ולא תדע והטעם לא ת תושיענו והתשוב׳ הן ביום צומכם ימצא כל אים חפצו מי שיש לו מריבה עם אדם אחר: וכל עצביכם· ממון כמו ועצביך בבית נ נכרי וקרוב מגזרת עצבון כמו יגיע כפיך יגיע מצרים: תגושו· הנה הה״ן כנו״ן כהנדוף עשן תנדוף ויחסר בעל כאילו את׳ כן עצבו׳ וכמוהו אשה יראת יי׳ ורבים כך: הן· באגרוף רשע· דבר קשה שיוכה בו וכדברי הקדמונים ז״ל בעלי אגרופין וכמוהו באבן או באגרוף וי״א חתיכת עפר קשה כמו מגרפותיהם: לא תצומו כיום· טעמו כיום הזה: הכזה· יום ענות אדם נפשו· כפול כי הוא הצום: הלכוף· מפלי הכפל במשקל לקוב אויבי: כאגמון· שמח רך שיטה את ראשו והוא ידוע: יציע· רגשות הצד״י לחסרון יו״ד השרש כמלת אצרך והשלם ייציע והטעם ישים שק ואפר יציע: הלא· פתח· כמו התר: חרצובות· כמו קשרים וכמוהו כי אין חרצובותי למותם: מוטה· כמו מוטות עולכם והנה הטעם להחפיש העבדים ככתו׳ בספר ירמיהו העשוקים משפטו: רצוצים· הם העבדים העשוקים כמו רצוץ משפט כמו ואת מי רצותי ויש אומרים כי חרצובות רשע על המחשבות והראשון נכון בעיני: הלא פרוש· כמו פורש אין להם וכמוהו פריסת מלכותך והטעם פריסת ככר לחם: מרודים· הנם שורש והנה הוא כמו מעונים וכמוהו זכור עניי ומרודי: תביא בית· בית שלך: ומבשרך לא תתעלם· כמו קרוב כמו אחינו בשרינו הוא: אז יבקע כשחר אורך· שכל רגע יוסיף האור: וארוכתך· רפואתך והוא שם כמו אעלה ארוכה לך ויש אומרים כן ארוכתך ימי גבול החולי על כן מלת מהרה: והלך

רשי

דרכיו ראיתי· שהוא כנכנע מלפני שבאתהו צרה: וארפאהו ואנחהו· אוליכהו בדרך מרפא או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבליו· למצטערי׳ עליו· בורא· אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקרא לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב· שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתי ועבודתי מנעוריו ומי שנתקרב עתה מ מקרוב לשוב מדרכו הרעה את׳ יי׳ ורפאתיו מחוליו ומחטאיו: והרשעים· שאין כוונין לב לשוב: כים נגרש· הים הזה גליו מתגאי׳ לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי ג גבול לים וכשמגיע שם הוא כ נשבר על כורחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חבירו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים ס סריותם בפיהם כגון פרעה את׳ מי יי׳ שנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות נבוכד נצר אמר אדמה לעליון כים נגרש כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט: אין שלום· כלפי שאמ׳ לצדיקי׳ ולבעלי תשוב׳ שלום שלום לרחוק וגו׳ חזר ואמר אין שלום לרשעי׳: והגד לעמי פשעם· אלו תלמידי חכמי׳ שכל שגגתם פשע ששגגת תלמוד עולה זדון: ולבית יעקב חטאתם· אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה: ואותי יום יום ידרושון· כענין שנאמר ויפתוהו בפיהם: ודעת דרכי יחפצון· חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם: כגוי אשר צדקה עשה וגו׳· כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשהן צמים ואין נענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צמכם תמצאו חפץ כל חפצי צרכיכם אתם עמילי׳ למצוא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם· בעלי חוב שלכם הנעצבים על ידיכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום· כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע ק קולכם במרום: הלכוף· ה״א זו תמוהה כלומר שמא לכוף כ כאגמון ראשו אני צריך אגמון הוא כמין מחט כפוף וצדין בו דגים וקורין לו אי״ם בלע״ז: הלזה תקרא צום· לשון תימהא לפיכך הה״א נקודה חטף פתח: חרצובות· לשון קשור ואיסור: מוטה· הטיית משפט וכל מוטה תנתקו תירגם יונתן וכל מיסטי דין תסלקון: ועניים מרודים· נאנחים ונאנקים על צרתם כגון עניי ומרודי אריד בשיחי: ומבשרך· ומקרובך: יבקע כשחר· כעמוד השחר הבוקע בעבים: וארוכתך מהרה· ורפואתך מהרה כמו אעלה ארוכה לך: ותפק

ואשלם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואשלם את נדרי אשר בחברון· ואשלם נחמים לו ולאבליו· מי הקדמני ואשלם: חטאהם ט׳ וסי׳ מ וכפר על הקודש מטמאת· וסמך אהרן את שתי· והיתה זאת לכם לחקת· וידבר אל העדה לאמר סורו· קרא בגרון אל תחשך· ישוב ירחמנו· בן אהבו לנוע· זבחי הכהבי׳ העמיקו שחתו· וכל

דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ
וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו:
בּוֹרֵא נוּב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם
לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו:
וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט
לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט:
אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים:
נח קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ
כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם
וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: וְאוֹתִי יוֹם
יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי
אֲשֶׁר צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו
לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק
קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן: לָמָּה צַּמְנוּ
וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע
הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ וְכָל
עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ: הֵן לְרִיב וּמַצָּה
תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע לֹא
תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם
: הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת
אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק
וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם
רָצוֹן לַיהוָה: הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת
מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל
מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ: הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב
לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא
בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ
וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם: אָז יִבָּקַע
כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח

אוֹרַח תְּיוּבְתְּהוֹן גְּלֵיָא קֳדָמַי
וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן וַאֲרַחֵים עֲלֵיהוֹן
וַאֲשַׁלֵּם תַּנְחוּמִין לְהוֹן וּל
וּלְמִתְאַבְּלִין עֲלֵיהוֹן: דִּבְרָא
מְמַלַּל סִפְוָן בְּפוּם כָּל אֱנָשָׁא אֲמַר
נְבִיָּא שְׁלָמָא יִתְעֲבֵיד לְצַדִּיקַיָּא
דִּנְטַרוּ אוֹרָיְתִי מִלְּקַדְמִין וּשְׁלָמָא
יִתְעֲבֵיד לְתָבַיָּא דְּתָבוּ לְאוֹרָיְתָא
קָרִיב אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן:
וְרַשִׁיעַיָּא כְּיַמָּא דִּטְרִיד דְּבָעֵי לְמִנַח
וְלָא יָכִיל וְעַבְדִּין מוֹהִי סִין וְטִין:
לֵית שְׁלָמָא אֲמַר אֱלָהּ לְרַשִׁיעַיָּא:
נְבִיָּא אַכְלֵי בִּגְרוֹנָךְ לָא תִמְנַע
כְּקָל שׁוֹפָרָא אָרִים קָלָךְ וְחַוֵּי
לְעַמִּי מְרָדֵיהוֹן וּלְבֵית יַעֲקֹב ח
חוֹבֵיהוֹן: וְקֳדָמַי יוֹם יוֹם אוּלְפַן
תָּבְעִין כְּאִילוּ לְמִידַע אוֹרְחָן דְּתַקְנָ
קֳדָמַי צָבַן כְּעַמָּא דְּזָכוּ עֲבַד וּמִדִּין
אֱלָהֵיהּ לָא אִתְרְחֵק שָׁאֲלִין מִן
קֳדָמַי דִּין וּקְשׁוֹט כְּאִילוּ לְאִתְקָרָבָא
לְדַחַלְתָּא דַיְיָ צָבַן: אָמְרִין לְמָא
אֲנַחְנָא צַיְימִין וְקֳדָמָךְ גְּלֵי מְסַגְּפִין
נַפְשָׁתָנָא וְקֳדָמָךְ יְדִיעַ נְבִיָּא אֲמַר
לְהוֹן הָא בְּיוֹם תַּעֲנִיתְכוֹן אַתּוּן
תָּבְעִין צָרְכֵיכוֹן וְכָל תַּקָּלָתְכוֹן
אַתּוּן מְקָרְבִין: הָא לְתִחְרוּ וּלְמַצּוּ
אַתּוּן צַיְימִין וּלְמִמְחֵי בְּכוּרְמֵיזָא
דְּרִשְׁעָא לָא תִתְעַנּוֹן תַּעֲנִין כְּאִילֵּין
לְאַשְׁמָעָא בִּמְרוֹמָא קָלְכוֹן:
הַהֲדָא הוּא תַּעֲנִיתָא דְּרַעֲוָא בַּהּ
יוֹמָא דִּמְסַגֵּיף אֱנָשָׁא נַפְשֵׁיהּ כַּפֵּיף
רֵישֵׁיהּ כְּאַגְמוֹן כַּפֵּיף וְעַל סַקָּא
וְקִיטְמָא בְּאֵירַת הַלְדָא אַתּוּן קָרַן
תַּעֲנִי וְיוֹמָא דְּרַעֲוָא בֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ
הֲלָא דָא הִיא תַּעֲנִיתָא
דְּרַעֲוָא בַּהּ פְּרוּ כְּנִישַׁת רִשְׁעָא שְׁרוֹ קִטְרֵי כְּתָבֵי דִּין מַסְטֵי וּפַטְרוּ דַּהֲווֹ אֲנִיסִין בְּנֵי
חוֹרִין וְכָל דִּין מַסְטֵי תְּסַלְקוּן: הֲלָא תְפַרְנֵס לְכַפְנָא מִלַּחְמָךְ וַעֲנִיַּיָּא מְטַלְטְלִין תָּעִיל
לְגוֹ בֵּיתָא אֲרֵי תִתְחֵזֵי עַרְטִילָאָה וְתִכַסֵּינֵיהּ וּמִקָּרִיב בִּשְׂרָךְ לָא תִכְבּוֹשׁ עֵינָךְ:
בְּכֵן יִתְגְּלֵי כִּשְׁפַרְפָּרָא נְהוֹרָךְ וְאַסְוַת מַחֲתָךְ בִּפְרִיעַ תִּיסַּק

בחטאתם ובחטאתם דכות׳: תביא י״ג בקריא׳ וסימ׳ ומכל החי מכל בשר· ראשית בכורי אדמתך תביא· וחברו לא תביא אתנן זונה· ובמלאת ימי טהרה· ולא תביא תועבה אל ביתך· ולקחת מראשית כל פרי האדמה· ויצו את יהושע בן נון· ואת עשרת חריצי החלב· תשמע זעקה מבתיהם· הלא פרוס לרעב לחמך ועניים· אף על זה פקחת עיניך· היתה כאניות סוחר ממרחק:

והלך לפניך צדקך · יאספך · כמו מאסף לכל המחנות והנה יהיה שמור : אז · מתוכך · מקרבך והטעם על המחשבה או מתוכך מתוך ישראל וטעם מוטה העבדים : שלח אצבע · שם הפעל משקל כשכב אדוני המלך כאילו אמר לשלוח יד להכות רעו או לקחת הונו גם ודבר און שם הפעל : ותפק · כטעם ויפק רצון מיי' והנה נפשך כדרך פעול : ונפש נענה תשביע · לעולם ענוי דבק עם נפש הוא כוס ומלת תשביע לעדה : וזרח בחשך · אפי' בחשך לילה יזרח אורך והטעם כאשר תבוא רעה לעולם אתה תנצל : ונחך יי' תמיד · והטעם שהוא יהיה עמך בכל מקום שתלך : בצחצחות · כמו צחה צמא הפך הריווי : ועצמותיך יחליץ · יש אומ' כמו ידשן בלי חבר ואחרי' אמרו יחזיק כמו חלוצי צבא ויש אומרי' שיחליץ כמו יחלוץ כאשר שאכנו ישליח ישלח ישמיח ישמח וזהו הנכון כי הנה הוא כמו שומר כל עצמותיו והנה יחלצם משבר : לא יכזבו · כמו יכרתו וכזב מגזרתו כי הוא דבר שאינו עומד כי מקרה הוא : ובנו · הבונים היוצאים ממך : מוסדי דור ודור · שהיה על מוסד שיעמוד לדור ודור : תקומם · כמו משובב : נתיבו' לשבת · אחר שאינם הולכים עליה' בני אדם לשבת תשובבם : אם · יו' יכחך תמיד אם תשיב משבת רגליך או הוא דבק עם משובב נתיבות גם הוא נכון וטעם משבת מלכת בשבת : עשות חפציך · הטע' כפול : וקראת לשבת ענג · שלא תעשה בו מלאכה ושתתענג הנפש בשמוע דברי תורה : לקדוש יי' מכובד · הוא יום שבת והנה פי' מה טעם מכובד והוא וכבדתו מעשות דרכיך שאתה רגיל לעשו' בחול וכן ממצוא חפצך ודבר דבר עתיד או בדברי העולם כי אם בדברי תורה והכלל שאינו צריך לקבלה : אז תתענג · אם תקרא יום שבת עונג אז תתענג על יי' כנגד שמתענג על האב : והרכבתיך על במותי ארץ · על גבהי הארץ והיא ארץ ישראל : והאכלתיך נחלת יעקב · הטע' הנה ידבר עם בני הגולה על כן והרכבתיך גם משובב נתיבות : הן · הנה שב הנביא להוכיח עוד בני הגולה ובאחרונה אמר ואני זאת בריתי והנה כל הפרשיות דבקות וטעם הן לא קצרה דע כי לא קצר יד השם מהושיעכם : כי · לבין אלהיכם · למ"ד עם בין והיא לבדה תספיק או מלת בין השניה הסתירו פנים מכם כדרך לשון בין אדם שיסתיר פניו ואזניו שלא יראה ולא ישמע : כי · נגואלו · מלה מורכבת מבנין נפעל ומבניין שלא נקרא שם פועלו : בדם · שפיכות דם והנה אצבעותיכם בשוו בדבר עשוק והנה המעשה והדבור רעים : אין קורא בצדק · מוכיח : ואין נשפט · תואר השם : בטוח על תוהו · שיאמר איש לרעהו כן תעשה והוא לא ימלט דברו : הרו עמל · משל על המחשבה : והוליד · והוא הדבור : ביצי · והנה המשלים שהם כביצי צפעוני כאשר יבקעו : וקורי · ידוע ממעשה העכבים : והאוכל מביציהם · מביצי צפעוני : והזורה · היה ראוי להיות תחת הרי"ש קמץ גדול ובאה מלה זרה כמו ולכה בתוך ביתו והנה הזורה פעולה כמו כי מולים היו שונה בשוקים היא מגזרת ויזר את הגזה כי מי שזורה אז תבקע הצפעוני ויצא אפעה ושרף : קוריהם לא יהיו לבגד · והנה דמה כל מעשיהם למעשה העכבים שאיננו עומד : רגליהם

רשי

ותפק נפשך · בתנחומי דברים טובים : בצחצחות · בעת צמאון ובצורת כך תירגם יונתן : יחליץ · יזיין כמו חלוצי צבא : משובב נתיבות לשבת · תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאוריתא משובב כמו משיב לשבת לייטובו של עולם : נחלת יעקב אביך · נחלה בלא מצרים כמה שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' לא כאברהם שנאמר לו הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שנא' ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פירש ר' שמעון : הן לא קצרה · את אשר לא נושעתם לא מקוצר ידו הוא : הסתירו פנים · גרמו לכם שהסתיר פניו מכם : נגואלו · לשון טינוף וכן לחם מגואל : צפעוני · מין נחש רע : בקעו · אישקלו"שט בלע"ז כלומר מעשים מכוערים שאינם לטובתם עשו : וקורי עכביש · אירינייא"ס בלע"ז וקורי אורטור"ש בלע"ז : קורי · הם כלי האורג שהשתי נוסך בהן ומנח' חברו במחברת קורו על שם שהעכבים מיסך אריגותיו בקורות : והזורה · תירגם יונתן משחנן לשון חימוס שקורין בלע"ז קוב"יר ה' המתחמם יוצא מהן כשהוא מ' מבקע הקליפה : אפעה · מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה ועיקר לשון והזורה לשון עיבור הוא ל' להוציא הבלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה ועיבורו של זה הוא חימומו : ואין

וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ׃ אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן׃ וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃ וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר׃ אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

נט הֵן לֹא־קָצְרָה יַד־יְהוָה מֵהוֹשִׁיעַ וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ׃ כִּי אִם־עֲוֺנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאותֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְּׁמוֹעַ׃ כִּי כַפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם בֶּעָוֺן שִׂפְתוֹתֵיכֶם דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר לְשׁוֹנְכֶם עַוְלָה תֶהְגֶּה׃ אֵין־קֹרֵא בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בֶּאֱמוּנָה בָּטוֹחַ עַל־תֹּהוּ וְדַבֶּר־שָׁוְא הָרוֹ עָמָל וְהוֹלֵיד אָוֶן׃ בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ וְקוּרֵי עַכָּבִישׁ יֶאֱרֹגוּ הָאֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה׃ קוּרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְבֶגֶד וְלֹא יִתְכַּסּוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי־אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם׃

וִיהָכוּן קֳדָמָךְ זָכְוָתָךְ בִּיקָר מִן קֳדָם יְיָ תִּתְכְּנֵישׁ׃ בְּכֵן תְּצַלֵּי וַיְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתָךְ תִּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וְיַעְבֵּיד בָּעוּתָךְ אִם תַּעְדֵּי מִבֵּינָךְ אַסְטָיוּת דִּין מִרְמַז בְּאֶצְבַּע וּמַלָּלָא מִילִין דְּאוֹנָס׃ וְתִתְפַּח קֳדָם כַּפְנָא נַפְשָׁךְ וְנַפְשׁ מְסַגְּפָא תִּסְבַּע וְיִדְנַח בַּחֲשׁוֹכָא נְהוֹרָךְ וְקַבְלָךְ יְהֵי כְּטִיהֲרָא׃ וִידַבְּרִינָךְ יְיָ תְּדִירָא וְיִסְבַּע בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָא נַפְשָׁךְ וְגוּפָךְ יְחֵי בְּחַיֵּי עָלְמָא וּתְהֵי נַפְשָׁךְ מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּגִינַּת שַׁקְיָא דְּמַרְוְיָא וּכְמַבּוּעַ דְּמַיִן דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי׃ וְיִבְנוּן מִינָּךְ חָרְבַת עָלַם יְסוֹדֵי דָּר וְדָר תְּקַיֵּם וְיִקְרוּן לָיךְ מְקַיֵּים אוֹרְחָא דְּתַקְנָא מְתִיב רַשִּׁיעַיָּא לְאוֹרַיְתָא׃ אִם תְּתוּב מִשַּׁבְּתָא רִיגְלָךְ לְמֶיעְבַּד צוֹרְכָךְ בְּיוֹמָא דְקוּדְשִׁי וְתַעְרַע לְשַׁבְּתָא בְּתַפְנוּקֵי לְקַדִּישָׁא דַּייָ תֵּיקַר וּתְיַקַּר קֳדָמוֹהִי מִלְּמֶיעְבַּד אוֹרְחָךְ מִלְּסַפָּקָא צוֹרְכָךְ וּמַלָּלָא מִילִין דְּאוֹנָס׃ בְּכֵן תִּתְפַּנַּק קֳדָם יְיָ וִישָׁרֵינָךְ עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא וְיוֹכְלִינָךְ פֵּירֵי אַחְסָנַת יַעֲקֹב אֲבוּךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּייָ גְּזִיר כֵּן׃ הָא לָא מִקְּפִידוּת יְדָא מִן קֳדָם יְיָ לֵית אַתּוּן מִתְפָּרְקִין וְלָא מִדְּיַקִּיר קֳדָמוֹהִי מִלְּמִשְׁמַע לָא מִתְקַבְּלָא צְלוֹתְכוֹן׃ אֱלָהֵין חוֹבֵיכוֹן הֲווֹ מַפְרְשִׁין בֵּינֵיכוֹן לְבֵין אֱלָהֲכוֹן וְחַטָּאֵיכוֹן גְּרַמוּ לְסַלָּקָא אַפֵּי שְׁכִינְתָּא מִנְּכוֹן מִלְּקַבָּלָא צְלוֹתֵיכוֹן׃ אֲרֵי יְדֵיכוֹן שׁוּתָּפִין בְּדַם זַכַּאי וְאֶצְבְּעָתְכוֹן בְּחוֹבִין סִפְוָתְכוֹן מְמַלְּלִין שְׁקַר לִישַּׁנְכוֹן נִכְלִין מְחַשְּׁבוּ׃ לֵית דְּמִצְלֵי בִקְשׁוֹט וְלֵית דְּמִתְדַּן בְּהֵימְנוּתָא מִתְרַחֲצִין עַל לְמָא וּמְמַלְּלִין שְׁקַר מוֹחֵן וּמַפְּקִין מִלִּבְּהוֹן מִילִין דְּאוֹנָס׃ הָא כְבֵיעֵי חִיוֵי חוּרְמָנִין מְפַרְתִין וְכַקּוּיִן דְּעַכּוּבִיתָא מַחְיָא דְּמִן דְּאָכִיל מִבֵּיעֵיהוֹן מָאִית וּמְשַׁחֲנַן וּמַפְּקָן חִיוָן חוּרְמָנִין מְפַרְתִין׃ הָא כְּקוּיִן דְּעַכּוּבִיתָא דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְכַּסָּאָה בְּהוֹן לֵית הֲנָאָה בְּעוֹבָדֵיהוֹן דְּרַשִּׁיעַיָּא עוֹבָדֵיהוֹן עוֹבָדֵי אוֹנָס וְלְיָאוּת שְׁקַר בִּידֵיהוֹן׃

על יי' לא' וסימ' נמסר במס' רבת' בערך אדני : קורא ו' וקמץ בקריא' וסי' וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך · ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור · לשום לאבילי ציון גם לא שמעת גם נדרשתי ללא שאלו · לאופנים להם קורא הגלגל · וכל לשון עץ דכות' : במותי ג' מל' בקריא' וסימ' ירכיבהו על במותי ארץ · והרכבתיך על במותי ארץ · והנה יי' יוצא ממקומו : נשפט ה' קמצין וסימ' אין קורא בצדק · כי באש יי' נשפט · והנני נשפט אותך על אמרך · בא שאון עד קצה · איש חכם נשפט :

רגליהם. כי מחשבותם שוד ושבר במסילות שידרכו בם והנה טעם רגליהם כפול: דרך. נתיבותיהם. שהיו דרכות עקשות ומי ילך בנתיבותיהם וילמד מהם: על כן. הנביא ידבר על לשון ישראל שיאמרו בגלותו לנגוהות. כפול בטעם: נגששה. כמו כמשש ואין ריע לו ויו״ד מגזרת וגוש עפר: בצהרים. שהוא חצי היום כאילו היינו בנשף וזה דרך משל: באשמנים. יש אומרים קברים ויתכן שהוא כמו בהרים או כמו בחיים והטעם בינות החיים ויתכן היות האלף נוסף והטעם בינות השמנים והם הגוים: נהמה כדובים. והטעם כנעק ואין מושיע ואין מי שיעשה לנו משפט: כי. אלה דברי הנביא על לשון ישראל שיודו לשם עונותם: ענתה בנו. כמו לא תענה ברעך: כי פשעינו אתנו. הם עוד: פשוע וכחש. שמות הפעלים והנה פשוע לבאת מתחת הרשות: וכנוע. שם הפועל מבנין נפעל על דרך ונשלוח: סרה. מגזרת סורר ומור׳ והורו כמו עושו והורו מגזרת על ברכת הורי ותהר את מרים והנה הוא על משקל הוגו והוא שב על שקר ויש אומרים כי היה ראוי להיותו על משקל בנה בניתי ובאו זרות וטעם מלב מלבם ויביאו דברי שקר: והסג. מבנין שלא נזכר שם פועלו: וצדקה מרחוק תעמד. דרך משל כי אין צדקתו אמת לשון נקבה והוא חסר נו״ן וימצא מבולע במלת אמתך: ונכוחה. דברים שיאמר אדם לנכח חבירו ראה ד דבריך טובים ונכוחים: ותהי. משתולל. יש אומרים משוגע כמו מוליך יועצים שולל ומשתוללו אבירי לב ויתכן היות הכל מגזרת שולל להסיר הון הנה משתולל שם הפועל מבנין התפעל: וירא. וישתומם. מגזרת שממה ורבי מנחם שהוציאו מגזר׳ שתום העין ולא אמר אמת כי לא יכול אדם לאמור מן ויסבור ו ויסבורר כפול הלמ״ד: ותושע לו. כלשון בני אדם כי השם הוא המושיע ואיננו נושע והנה הטעם על כבודו להראות גבורתו. מפגיע כמו ולפושעים יפגיע: וילבש. דרך משל לגבור שהוא ל לובש התחרא הוא ה השריון: תלבושת. השנים תו״ן נוספין כתי״ו תפארת: ויעט. עטיה כאילו עוטה מעיל: כעל. כאיש יקנא על גמולו והטעם שישלם חימה לצריו לכל האיים גמול ישלם והנה צריו ואויביו בישפה גם הזכיר ל לאייהם הים: וייראו. יו״ד שהוא מלשון יראה והוא חסר יו״ד ויו״ד כמשמעו וטעם שמו מעשהו והעד את כבודו: כי יבא כנהר צר. כמו צר ומצוק מבאוני והנה הוא שם כן רוח יי׳ נוססה בו מגזרת נס וזה הטעם קרוב מדברי דניאל והיתה עת צרה לכל העולם אשר לא נהייתה כמוה וישראל לבדם יוכלו על כן אחרי זאת ובא לציון גואל: ובא לציון גואל. זה המשיח וטעם לשבי פשע כמו כל הנמצא כתוב בספר: ואני זאת בריתי. הנה אכרו׳ ברית עמה׳ ומה היא היא רוחי אשר עליך וכף לישר׳ ידבר וטע׳ רוחי כנואתי כאשר כתב והיה אחרי כן אשפך את רוחי ודברי

הגה״ג וסי׳ נהמה כבדים כלנו. הגו סיגים מכסף. ודבתריה הגו רשע לפני מלך. קדמא כתיב ה׳ בסוף תיבותא: ברחוב ד׳ ומ״ל בקריא׳ וסי׳ ויאמרו לא כי ברחוב נלין. רק ברחוב אל תלן׳ כשלה ברחוב אמת. ברחוב אבן

משבי: וסר מרע ה׳ בקריא׳ וסי׳ וסר מרע משתולל. איש היה בארץ עוץ איוב שמו. השמת לבך אל עבדי איוב. וחבריו. חכם ירא וסר מרע: ובא ת׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ט׳ ולעיל בהאי סיפרא סי׳ מ״ו:

רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרֻצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּמְסִלּוֹתָם: דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יָדָעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלוֹתָם נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כֹּל דֹּרֵךְ בָּהּ לֹא יָדַע שָׁלוֹם: עַל כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ צְדָקָה נְקַוֶּה לָאוֹר וְהִנֵּה חֹשֶׁךְ לִנְגֹהוֹת בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ: נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה כָּשַׁלְנוּ בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בָּאַשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים: נֶהֱמֶה כַדֻּבִּים כֻּלָּנוּ וְכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה נְקַוֶּה לַמִּשְׁפָּט וָאַיִן לִישׁוּעָה רָחֲקָה מִמֶּנּוּ: כִּי רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ נֶגְדֶּךָ וְחַטֹּאותֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ וַעֲוֺנֹתֵינוּ יְדַעֲנוּם: פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ בַּיהוָה וְנָסוֹג מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ דַּבֶּר עֹשֶׁק וְסָרָה הֹרוֹ וְהֹגוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי שָׁקֶר: וְהֻסַּג אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מֵרָחוֹק תַּעֲמֹד כִּי כָשְׁלָה בָרְחוֹב אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא תוּכַל לָבוֹא: וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא יְהוָה וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי אֵין מִשְׁפָּט: וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ הִיא סְמָכָתְהוּ: וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָקָם תִּלְבֹּשֶׁת וַיַּעַט כַּמְעִיל קִנְאָה: כְּעַל גְּמֻלוֹת כְּעַל יְשַׁלֵּם חֵמָה לְצָרָיו גְּמוּל לְאֹיְבָיו לָאִיִּים גְּמוּל יְשַׁלֵּם: וְיִירְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת שֵׁם יְהוָה וּמִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי יָבוֹא כַנָּהָר צָר רוּחַ יְהוָה נֹסְסָה בוֹ: וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְהוָה: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ

רַגְלֵיהוֹן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ רָהֲטִין וּמוֹחִי לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן עֶשְׁתּוֹנֵי אוֹנֵס בִּיזָא וְתַבְרָא בְּכִיבְשֵׁיהוֹן: אוֹרַח שְׁלָמָא לָא יָדְעִין וְלֵית דִּינָא בְּמַהֲכֵיהוֹן שְׁבִילֵיהוֹן עַקִּימוּ לְהוֹן כָּל דְּדָרִיךְ בְּהוֹן לָא יָדַע שְׁלָמָא: עַל כֵּן אִתְרַחַק דִּינָא מִנָּנָא וְלָא מַעְרְעָן לָנָא זָכְוָן סַבַּרְנָא לִנְהוֹר וְהָא חֲשׁוֹךְ לְזִיהוֹר וְהָא כִּדְבְקַבְלָא אֲנַחְנָא מְהַלְּכִין: נְמַשְׁמֵשׁ כְּסַמָּן כּוּתְלִין וּכְדְלֵית לְהוֹן עַיְנִין נְמַשְׁמֵשׁ אִתְקִילְנָא בְּטִיהֲרָא כְּמָא דְמִתַּקְלִין בְּקַבְלָא אִתְאַחַד בְּאַפָּנָא כְּמָא דַּאֲחִידִין קִבְרַיָּא בְּאַפֵּי מִיתַיָּא: עֲמֵנָא מִן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָנָא דְּמִתְכַּנְשִׁין עֲלָנָא כְּדוּבִין כּוּלָּנָא וּכְיוֹנִין נַהֲמָא נְהִימְנָא סַבַּרְנָא לְדִינָא וְלֵית לְפוּרְקָנָא אִתְרַחַק מִנָּנָא: אֲרֵי סַגִּיאִין חוֹבָנָא קֳדָמָךְ וְחַטָּאֵנָא אַסְהִידוּ בָּנָא אֲרֵי חוֹבָנָא גְּלַן לָנָא וְעַוְיָתָנָא יָדַעְנָא לְהוֹן: מְרִידְנָא וְכַדִּיבְנָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְאִסְתַּתַּרְנָא לְאַחֲרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲנָא וַהֲוֵינָא מְמַלְּלִין שְׁקַר וְסַטְיָא מוֹתַן וּמַפְקִין מִלִּבְּהוֹן פִּתְגָּמֵי שְׁקָר: וְאִסְתַּתַּר לְאַחֲרָא דִינָא וְזַכְוָתָא מֵרָחִיק קָמַת אֲרֵי אִתְקִילוּ בִּרְחוֹבָא עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְעָבְדֵי הֵימָנוּתָא לָא יָכְלִין לְאִתְגַּלָּאָה: וַהֲווֹ עָבְדֵי קוּשְׁטָא מִטַּמְּרִין וּדְסָטַן מִבִּישׁ מִתְבְּזִזִין וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּבְאֵישׁ קֳדָמוֹהִי אֲרֵי לֵית דִּינָא: וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי דְּלֵית גְּבַר וְלֵית דְּעוֹבְדִין טָבִין. וִירִיעַ קֳדָמוֹהִי וְלֵית אֱנָשׁ דִּיקוּם וְיִבְעֵי עֲלֵיהוֹן וּפָרְקִינוּן בִּדְרַע תּוּקְפֵיהּ וּבְמֵימַר רְעוּתֵיהּ סַעֲדִינוּן: אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד זָכְוָן לְעַמֵּיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקָן אַיְתֵי בְּמֵימְרֵיהּ לִדְחַלוֹהִי וְיִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד לְאִתְפְּרָעָא בִּתְקוֹף מִסַּנְאֵי עַמֵּיהּ וְיָתֵיב נִקְמָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי: מָרֵי גְּמָלַיָּא הוּא גִּימְלָא יְשַׁלֵּם פּוּרְעָנוּתָא לְסַנְאוֹהִי גִּימְלָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי לְנַגְוָתָא גִּימְלָא יְשַׁלֵּם: וְיִדְחֲלוּן מִמַּעַרְבָא יָת שְׁמָא דַיְיָ וּמִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא יָת יְקָרֵיהּ אֲרֵי יֵיתוֹן כִּשְׁפַע נְהַר פְּרָת מְעִיקִין בְּמֵימְרָא דַיְיָ יִתְבַּזְזוּן: וְיֵיתֵי לְצִיּוֹן פָּרִיק וּלְאָתָבָא מָרוֹדַיָּא דְבֵית יַעֲקֹב לְאוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ: וַאֲנָא דֵּין קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲמַר יְיָ רוּחַ קוּדְשִׁי דַּעֲלָךְ

רשי

ואין משפט במעגלותם. כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט באמת כמשפטו: נתיבותיהם עקשו להם. הם העוו את דרכם לעצמם: רחק משפט ממנו. שאנו צועקי׳ חמס מאויבנו ואין הקב״ה שופט לנקום נקמה: ולא תשיגנו צדקה. הנחמות הטובות שהבטיחנו אינן משיגו׳ אותנו לבוא: לנגוהות נקוה ובאפלות נהלך: באשמנים. מנחם פתר לשון מחשכים ורוב הפותרים מודים לו אבל דונש פתר בו לשון שומן והאל״ף נוספ׳ בו כמו אל״ף שבאחוותי ושבאכזב ודרך האתרים אף כאן בין ה האשמנים בין החיים השמנים אנחנו כמתים ויונתן תירגם לשון מסגר איתאחד באפנא כמה דאחידין קבריא באפי מ מיתיא: הגה נהגה. לשון יללה: דבר עשק. כמו לדבר עשק: הורו והוגו. לירות ולהוציא הורו לשון ירה בים. ד״א הורו והוגו הרב והתלמיד שם המקור והוגו כאשר הוגה מן המסילה הגו סיגים מכסף: והוסג אחור. משפט נקמתנו מאויבנו שהיא תלויה בהקב״ה: וצדקתו עומדת מרחוק. למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף ה משמים אין הצדק והמשפט באין: משתולל. מוחזק שוטה על הבריו׳ כמו אלכה שולל והוא מגזרת שוגג דמתרגמי׳ שלו וכן על השל: וירע בעיניו כי אין משפט. לפיכך הביא עליהם הפורענות: וירא כי אין איש. ועתה בהנחמו על הרעה לעמו רואה כי אין איש צדיק לעמוד בפרץ: וישתומם. ויחרים לראות אם יש מפגיע בעדם ואין מפגיע: וישתומם לשון אדם העומד ותוהא ושותק ב בתמהונו ותי״ו דוישתומם כתי״ו של משתולל שניהם משמשות לשון מתפעל וכן דרך התיבה שיסודה הראשון שי״ן או סמ״ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל כתפעל ויתפעל בא התי״ו באמצע אותיות שורש התיבה כמצא וישתומם לשון שמו שמי׳ משמים בתוכם כשמו אחרונים לשון ת תמהון: ותושע לו זרועו. ויקום מאויביו: וצדקתו. סמכתהו הוא להשיאו ולאמץ ידיו בנקמתו ואע״פ שאין אנחנו הגונו׳ להיושע: קנאה. אינפרי״מנט בלע״ז לקנאות לשמו הגדול: כעל גמולות. כדת להטיב על גמולות האויבים: כעל ישלם. כדת להשיב עליהם ישלם: כי יבא כנהר. צרה על אויביו: נוססה בו. כפלאת בו לשון נס. ד״א נוססה בו אוכלת בו כתולעת בעץ כמו והיה כמסוס נוסס: זאת בריתי אותם. כדבר זה כרתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם: על

ודברי אשר שמתי בפיך · והטעם כפול כי התנבאו ולא תפסק להם הנבואה מזרעם לעולם : קומי אורי · לשון ציווי כמו בואי בחולם בעבור האלף : כי בא אורך · לשבח ולפי דעתי שביאת האור הוא חשך כמו בא ערב ונפסק האור שהיה לך וזרח עליך כבוד יי׳ והעד לא יהיה לך עוד אור השמש לאור יומם וטעם אורי על מלכות או הנבואה : כי הנה החשך · זה כטע׳ כי יבא כנהר צר וערפל תכסה לאומים : ועליך יזרח יי׳ · והטעם עליך לבדך : והלכו גוים לאורך · כי מנהג מי שהוא בחשך לראות היושבים באור : שאי · כולם · רמז על בניך ובנותיך בר שזכירם ויתכן להיות כלם שיתן המלכים : תאמנה · מגזרת ויהי אומן את הדסה : אז תיראי · והטעם כאשר יבאו המלכים אליך ויביאו בניך אז תיראי

ומפי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והראשונות מאז הגדתי · ואני זאת בריתי אותם אמר ב׳ בפסו׳ : ועד עולם י״ב דסמי׳ בקריא׳ וסימ׳ למרבה המשרה ולשלום אין קץ · ואני זאת בריתי אותם אמר · לאמר שובו נא איש מדרכו · ושכנתי אתכם במקום הזה · ושבתי את הצולעה לשארית · ויברך דוד את יי׳ לעיני · ואנחנו נברך יה

ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו
מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך א
אמר יהוה מעתה ועד עולם :
קומי אורי כי בא אורך ס
וכבוד יהוה עליך זרח : כי הנה
החשך יכסה ארץ וערפל לאמים
ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה
: והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה
זרחך : שאי סביב עיניך וראי כלם
נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו
ובנתיך על צד תאמנה : אז תראי
ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך
עליך המון ים חיל גוים יבאו לך :
שפעת גמלים תכסך בכרי מדין
ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה
ישאו ותהלת יהוה יבשרו :
כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות
ישרתונך יעלו על רצון מזבחי ובית
תפארתי אפאר : מי אלה כעב
תעופינה וכיונים אל ארבתיהם :
כי לי איים יקוו ואניות תרשיש
בראשנה להביא בניך מרחוק כספם
וזהבם אתם לשם יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך : ובנו
בני נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך
כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך
: ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה
לא יסגרו להביא אליך חיל גוים
ומלכיהם נהוגים : כי הגוי
והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו
והגוים חרב יחרבו : כבוד הלבנון
אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור
יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום
רגלי אכבד : והלכו אליך
שחוח בני מעניך והשתחוו על
כפות רגליך כל מנאציך וקראו לך
עיר יהוה ציון קדוש ישראל :

ופתגמי נבואתי דשויתי בפומך
לא יעידון מפומך ומפום בנך
ומפום בני בנך אמר יי מכען ועד
עלמא : קומי אנהרי ירושלם ארי
מטא זמן פורקניך ויקרא דיי עלך
יתגלי : ארי הא חשוכא יחפי
ארעא וקבלא למלכוותא וביך
ישרי שכנתא דיי ויקריה עלך יתגלי
: ויהכון עממיא לנהוריך ומלכיא
לקביל זיהוריך : זקופי ירושלם
סחור סחור עינך וחזא כל בני עם
גלותך דמתכנשין ואתן לגויך
בנך מרחיק ייתון ובנתך על גכסין
יתנסבן : בכן תחזן ותתנהרין
ותיתחלין ויפתי לביך בדחלת
חטאין ארי יתחלף ליך עותר
מערבא נכסי עממיא יתעלון
לגויך : שירת ערבאי תחפי
סחרניך הוגני מדין והולד כולהון
משבא ייתון דהב ולבונה יהון
טעינין ודאתן עמהון בתושבחתא
דיי יהון משתען : כל עאן ערבאי
יתכנשון לגויך דיכרי נבט
ישמשוניך יתסקון לרעוא על
מדבחי ובית תושבחתי אשבח :
מן אילין דאתן בגלוי כעננין
קלילין ולא אתעכבא גלוותא
דישראל דמיתכנשין ואתיין ל
לארעהון הא כיונין דתיבן לגו
שובכיהון : ארי למימרי נגוון
יסברון ונחתי ספיני ימא אידא
פרסא קלעהא בקדמיתא לאיתאה
בנך מרחיק כספהון ודהבהון
עמהון לשמא דיי אלהך ולקדישא
דישראל ארי שבחך : ויבנון בני
עממיא שורך ומלכיהון ישמשוני
ארי ברוגזי אלקיתיך וברעותי
ארחם עלך : ויתפתחון תרעך
תדירא יימם ולילי לא יתאחדון
לאעלא לגויך נכסי עממיא ו
ומלכיהון זקיקין : ארי עם ומלכו
דלא יפלחוניך ירושלם ייבדון
ועממיא אשתצאה ישתיצון :
יקר לבנן לגויך יתעל ברון מורנין ואשכרעין כחדא לשבחא אתר בית מקדשי ואתר
בית אשריות שכינתי איקר : ויהכון לגויך כפיפין בני משעבדיך וישתטחון למבעי מינך
על פרסת ריגליך כל דהוו מרגזין ליך ויקרון ליך קרתא דיי ציון דאתרעי בה קדישא דישראל :

מעתה · יחל ישראל אל יי׳ · יהי שם יי׳ מבורך · וחסד יי׳ מעולם ועד עולם · ירושלם הרים סביב לה ·
יי׳ ישמור צאתך ובואך : ומקום ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ומקום רגלי אכבד · ומקום משכן כבודך · ומקום
הצדק שמה הרשע : והשתחוו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא :

רשי

על בר תאמנ׳ · על גיססי כסלים של מלכים תהיינה אמונות : אז תראי ונהרת · בכין תחזן ותנהרין : ופחד ורחב לבבך · ויתמה וירחב לבך : כי יהפך עליך המון ים · ארי יתחלף ליך עותר מערבא : חיל גוים · נכסי עממיא : שפעת · רוב : בכרי מדין · הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה : ועיפה · גם הם מבני מדין עיפה ועפר : ואילי נביות · דכרי נביות : בראשונה · כמו כבראשונה בימי שלמה כענין שנאמר כי אני תרשיש למלך בים אחת ל לשלש שני׳ תבא אני תרשיש וגו׳ : תרשיש · שם הים : לשם יי׳ אלהיך · שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבאו : כי פארך · נתן לך פאר : וברצוני · ובהריצותי לך אימוצא״פאימנט בלע״ז : ופתחו שעריך תמיד · לשון פיתוח ממשקולת לשון כ כבד על שם שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שבר מלשון שבירה כך פתחו מלשון פתיחה טו״ם אוברי״ט בלע״ז : ברוש תדהר ותאשור · מיני עצי יער לבניין : ציון קדוש ישראל · ציון דאיתרעי ביה קדישא דישראל ציון של קדוש ישרא׳ :

ושר

ויביאו בניך אז תיראי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא ע עלה על לב כאשר י יקרה למצא אבדה : ונהרת · תרוצי פה ופה : ופחד · והנה יהיה פחד מעורב עם שמחה וזאת רחב לב הפך הצרה : כי יהפך עליך המון ים · או טעם תיראי מרוב ה המון שיהפך עליך ח חיל גוים ביבשה : שפעת · חבורה כמו שפעת אני רואה : בכרי · הבי״ת משרת מגזרת שלחו כר ישאו דרון : כל · ישרתונך · הטעם יהיו לצרכך וכמוהו את בגדי ה הסרד לשרת בקדש הם בגדי הנסיעה : יעלו על רצון · והנה על ימסוך אחר עמו וכן הוא על מזבחי : מי אלה · הטעם על הבנים והנה קומי אורי ידבר עם ציון : אל ארובותיהם · הם החלונות שמם קנם : כי לי איים · שאתן להם שכר טוב : ואניות תרשיש כבראשונה · והזכיר תרשיש כי היא קרובה לארץ : כספם וזהבם · והנה הטעם כי לי איים יקוו כי לא יתנו להם שכר ישר׳ והנה הוא מפורש לשם יי׳ אלהיך · והמה פארך בא בקמץ גדול תחת קטן בעבור היותו סוף פסוק : ובנו · אפילו בני ישראל לא יבנו חומות ירושלם כאשר לא בנו הבית כי אם הגוים : ופתחו · יש אומרים החירק תחת שורק ויש אומרים כי ופתחו שב אל בני נכר ואיכנו רחוק והנה ה הטעם ידוע להביא חיל גוים ביום גם ב בלילה : ומלכיהם · שהיו נהוגים כטעם לאסור מלכיה׳ בזיקי׳ : כי · חרוב יחרבו · מגזרת חרוב החרב נחרבו המלכים ויש אומרים מלשון חרבן והראשון הוא נכון : כבוד הלבנון · והנה פי׳ האילנים הנכבדי׳ בלבנון ברוש תדהר ותאשור יחדו : לפאר ·

לבנות בית השם : והלכו · שחוח ישם : וקראו לך עיר יי׳ · והנה לעד קומי אורי שאמר אל ציון עד ימסך עצמו ואחר עמו וכן הוא
ציון עיר קדוש ישראל כמו אל באהל תוכיחני :

תחת. עזובה. בהיותה חרבה: משוש דור ודור. הטעם משוש שלא יפסק: ויכקת חלב גוים. הטעם ממון שיתנו מס: ושד מלכים. מגזרת שדים כי משקל השמות משתנים: תחת הנחשת אביא זהב. אשים כלב הגוים שיביאו הזהב והנכון שאביא לך שכר זהב. ד״א זהב גוים והנה הנחשת ככבד מהברזל על כן תחתיו זהב כנגדו: ושמתי פקודתך. אשוי פקודתך כמו פקיד והם החולקים המס שיקחוהו בשלום וכונשיך בצדקה: לא ישמע עוד חמס בארצך שוד ושבר. הטעם כפול: וקראת. יש אומ׳ כמו וקראת אתכם הרעה ויש אומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שמלת וקראת לנכח ציון כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקראת ימשוך אחר עמו כמשפט: לא. לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה: לאור עולם. יומם ולילה: לא. זה השמש לא יבוא והירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעדר אור מהארץ: ושלמו ימי אבלך. כי האבל ישב בחשך: ועמך. נצר. כמו ונצר משרשיו יפרה: מעשה ידיו להתפאר. כדרך בן אדם שישמח במעשיו בהיותם מתוקנים: הקטן. המשפחה הקטנה שמספרם מעט תהיה לאלף: בעתה. בעת עת הישועה והנכון שהוא דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחים לעשות לשום הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול: רוח. אלה דברי הנביא והם כנואה כמו ויאצל מן הרוח: יען משח יי׳ אותי. כי הנביאים יקראו משיחי׳ וכמוהו אל תגעו במשיחי והם האבות ויאמר רבי משה הכהן נ״ע כי תשובת יען משח יי׳ אותי שוש אשים בי׳ ואין צורך כי יען טעמו השם משחני בעבור שאבשר ענוים: פקח קוח. מלה אחת וע״ין ולמ״ד הם כפולי׳ כמו שחרחר אדמדם ירקרק והוא שם: לקרא שנת רצון. היא שנת הגאולה: לנחם כל אבלי׳. והנה פרש אחר כן כי הם אבילי ציון: לשום לאבלי ציון. הוא שיפרש פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל כי האבל לא יסוך שמן והתקועית תעיד: רוח כהה. שם התאר מגזרת כהה הנגע יש אומרי׳ כטע׳ חסך והנכון בעיני שהוא הפך פשה: אילי הצדק. מגזרת אילני׳ כמו מאילים אשר חמדתם והעד מטעם השם: ובנו חרבות עולם. קדמוניות: שוממות ראשונים. דורי׳ שעברו: ועמדו. לפניכם: זרים. כעבדים: אכריכם. שם התאר והם עובדי האדמה: ואתם. כבר אמ׳ כי כל כהן לעולם הוא משרת והעד משרתי אלהינו והנה יהיו הגוים כנגד ישר׳ וישר׳ כנגד בני אהרן על כן חיל גוים כנגד המעשר. וזה תתימרו תחת שא״ף מגזרת את יי׳ האמרת:

ישמע י׳ בקריא וסימ׳ וככל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לא ישמע עוד חמס בארצך. וגלתי בירושלם וששתי. כחקיר בור מימיה כן. כה אמר יי׳ עוד ישמע במקום. ויתנהו בסוגר בחחים. והשכתי המון שריך. קול מלאכבה. אחריו ישאג קול. וגם נביאים העמדת. וא׳ וישמע ויקבו הלוים: לאלף ב׳

תחת היותך עזובה ושנואה ואין
עובר ושמתיך לגאון עולם משוש
דור ודור: וינקת חלב גוים ושד
מלכים תינקי וידעת כי אני יהוה
מושיעך וגאלך אביר יעקב: תחת
הנחשת אביא זהב ותחת הברזל
אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת
האבנים ברזל ושמתי פקדתך שלום
ונגשיך צדקה: לא ישמע עוד חמס
בארצך שד ושבר בגבוליך וקראת
ישועה חומתיך ושעריך תהלה:
לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם
ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך
יהוה לאור עולם ואלהיך לתפארתך:
לא יבוא עוד שמשך וירחך לא
יאסף כי יהוה יהיה לך לאור עולם
ושלמו ימי אבלך: ועמך כלם
צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר
מטעו מעשה ידי להתפאר: הקטן
יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני
יהוה בעתה אחישנה:

סא רוח אדני יהוה עלי יען
משח יהוה אתי לבשר ענוים שלחני
לחבש לנשברי לב לקרא לשבוים
דרור ולאסורים פקח קוח: לקרא
שנת רצון ליהוה ויום נקם לאלהינו
לנחם כל אבלים: לשום לאבלי
ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן
ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת
רוח כהה וקרא להם אילי הצדק מטע
יהוה להתפאר: ובנו חרבות עולם
שממות ראשנים יקוממו וחדשו
ערי חרב שממות דור ודור:
ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר
אכריכם וכרמיכם: ואתם כהני יהוה
תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם
חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו:

חלף דהוית שביקא ומטלטלא
וליתדעדי ואשוינך ליקר עלם
בית דיץ דר ודר: ותסבעין ניכסי
עממיא ובביזת מלכיהון תתפנקי
ותדעין ארי אנא יי פרקיך ומ
ומשיזביך תקיפא דיעקב: חלף
נחשא דבזו מינך ירושלם איתי
דהבא וחלף ברזלא איתי כספא
וחלף אעיא נחשא וחלף אבניא
ברזלא ואשוי פרנסך שלם
ושלטוניך בזכו: לא ישתמע
עוד חטפא בארעיך ביזא ותבירא
בתחומיך ויערעון פורקן על ש
שורך ועל תרעך יהון משבחין:
לא תצטרכין עוד לניהור שמשא
ביממא ואף לא לזיהור סיהרא
בליליא ויהי ליך יי לניהור עלם
ואלהך לתושבחתיך: לא תיבטל
עוד מלכותיך ויקריך לא יעידי
ארי יי יהי ליך לניהור עלם וי
וישלמון יומי אבליך: ועמיך
כולהון זכאין לעלם יחסנון ארעא
ניצבא דחרותי עובד גבורתי ל
לאשתבחא: הזעיר בהון יהי
לאלפא ודחליש לעם תקיף אנא
יי בזמנה איתנה: אמר נביא רוח
נבואה מן קדם יי אלהים עלי חלף
דרבי יתי יי לבשרא ענותניא ש
שלחני לתקפא לתבירי לבא
למקרי לדשבן חירו ולדאסירין
אתגלו לניהור: למקרי שנת
רעוא קדם יי ויום פורענותא קדם
אלהנא לנחמא כל אביליא:
לשואה לאבילי ציון למיתן להון
כליל חלף קטם משח דחדוה חלף
אבלא רוח משבחא חלף רוחהון
דהוות עמיא ויקרון להון רברבי
קושטא עמיה דיי לאשתבחא:
ויבנון חרבת עלם צדית קדמאי
יקוממון ויחדתון קרוין דהואה
חרבן צדיא דר ודר: ויקומון
נוכראין וירעון ענכון ובני עממי
אכריכון ומפילחי כרמיכון:
ואתון כהניא דיי תתקרון דמשמשין קדם אלהנא יתאמר
לכון ניכסי עממיא תיכלון וביקרהון תתפנקון:

וסימ׳ ומאה לאלף ואלף. הקטן יהיה לאלף: לגוי עצום ג׳ וסימ׳ הרף כבני ואשמידם. הקטן יהיה לאלף. ונהלאה לגוי עצום: חורב י״ו וחס׳ וסימ׳ הייתי ביום אכלני חרב. על הגזה לבדה. אל הגזה לבדה. ויה חרב אל הגזה לבדה. תהיה משלכת לחרב. לחרב ולקללה תהיה כצרה דירמיה. חרב אל מביח ויבשו. ונתתי את ארץ מצרים. וסוכה תהיה לצל יומם. במחסה מזרם. כחרב בציון כ״ב בו. וחשו ערי חרב. קול ישורר בחלון חרב בסף. ואקרא חרב:

רשי

ושד מלכים. לשון שדים ותינקי יורה עליו: תחת הנחשת. שנטלו ממך: ושמתי פקודתך שלום. ואימני פרנסייך שלם ושלטונייך בזכו. פקודתך פקידים שליך ורבותנו אמרו הפקודות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שרחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה: לא יהיה לך עוד. לא תצטרכי לאור השמש: להתפאר. שאהיה מתפאר בם פורוונטי״ר בלע״ז: לא יאסף. לשון אספו נגהם הכניסו אורם: בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה: יען משח. אין משיחה זו אלא לשון שררה וגדולה: פקח קוח. פקח את מלקוחם ושביים והתירהו: לקרוא לשבוי׳ דרור. כלומ׳ לבשר להם בשורת הגאולה: שנת רצון. שנת פיוס ורצוי: אילי הצדק. לשון אילנות כמו מאילי׳ אשר חמדתם ומטע יי׳ יורה עליו: אכריכם. מנהיגי המחרישה: כהני יי׳. משרתי הקב״ה: חיל גוים. נכסי עממיא: תתימרו. אתם תכנו תחתיה׳ בכבוד שנטלו עד הנה:

תחת בשתכם · תירשו ׃ ותחת כלמה ירנו חלקם · והנה פירש מלת משנה שאמר לכן בארצם משנה יירשו ׃ כי · הטעם אשלם להם גמול כי אני אוהב צדק שונא גזל אפי בעולה שהיא קרבה לפני על כן ונתתי פעולתם כמו שכרם כמו ולא תלין פעולת שכיר והנה טעם גזל שלא אגזלם כי אם לא אתן להם שכר הנה גוזלי שכר ׃ ונודע בגוים · לא יורה זה הכתו׳ שישראל יהיו עוד משועבדים רק יודעו בינות הגוים הבאים לחוג את חג הסכות ככתוב בספר זכריה והנותרים שם ׃ שוש · אז יאמר ישראל שוש אשים ׃ יעטני · פועל עבר מגזרת עוטה אור כשלמה והם שני בנינים ׃ כחתן יכהן פאר · הוא פועל יוצא שהוא מצטרך לפאר כמו כאשר פירשתי במלת ימרתונך ׃ תעדה כליה · הם הקשורים על

שנא ושנא ד׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ יהושע · שנא גזל בעולה · ושנא תקעים בטח · שנא בצע יאריך ימים · וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ ׃ ברך י״ג בקריא׳ וסי׳ במסר׳ רבת ׃ ישיש ד׳ בקריא׳ וסימ׳ כן ישיש יי׳ עליכם להטיב אתכם ולהרבות · ומשוש חתן על כלה · ישיש עליך בשמחה · ישיש כגבור לרוץ ארח · וחד וישיש כבא יצא

רשי

תחת בשתכם · שהיה משנה את הם כלמה ירונו תמיד חלקם כלומר תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רונים כלמה חלקם ים רנה שהיא אבל כמו קומי רוני בלילה וכמו ותעבור הרנה דאחאב ׃ כי אני יי׳ אוהב משפט שונא גזל בעול׳ · לכך איני מקבל עולת העמים שכולן גזל ׃ ונתתי פעולתם · של ישראל שתהא באמת או ונתתי פעולתם שפעלו שכר שסבלו גידופי האומות על כבודי באמת ׃ כחתן · אשר ילבש לבושי פאר ככהן גדול ׃ וככלה תעדה כליה · תכשיטיה ׃ כי כארץ תוציא צמחה וגו׳ · למען ציון אשסה ולא אחשה על מה שעשו לה ׃ לא אשקט · לא יהא שלום לפני עד יצא כנוגה צדקה ׃ יקבנו · יפרשנו ׃ בעולה ׃ מיושבת ׃ כי יבעל וגו׳ · ארי כמה דמיתתב עולם עם בתולתא כן יתייתבון בגוויכי בנייכי ׃ על חומותיך ירושלם · רבותינו דרשוהו כמשמעו מלאכים ׃ המזכירים את יי׳ על חורבנה לבנותה מאי אמרי אתה תקום תרחם ציון כי בחר יי׳ בציון כדאיתא במסכ׳ מנחות ויוכתן תירגם חומותיך אבות הראשוני׳ · המגיני׳ עליכו כחומה ׃ הפקדתי שומרים · לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני ׃ לא יחשו · מלהזכיר זכותם לפני ׃ המזכירים את יי׳ · את זכות האבות ׃ אל דמי לכם · אל תחרישו ׃ יאכלוהו · מוסב על דגנך ׃ ישתוהו · מוסב על תירושך ׃ עברו עברו בשערים · אמר כביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא ׃ סולו סולו המסלה · כבשו הדרך בטי״ץ לו״מין בלע״ז סולו לשון מסלה הוא ׃ סקלו מאבן · סקלו המסילה והשליכו אבני מכשול לגדרין · מאבן מהיות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומ׳ ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות · סקלו איספידרייאיי״ץ בלע״ז ׃ הרימו

חֲלַף דִבְהַתְרְתוּן וְאִתְכְּנַעְתּוּן עַל
חַד תְּרֵין בְּטַבְוַן דַאֲמָרִית לְכוֹן
אַיְיתֵי לְכוֹן וְיִבְהֲתוּן עַמְמַיָא דַהֲווֹ
מִשְׁתַּבְּחִין בְּחוּלָקְהוֹן בְּכֵן
בְּאַרְעֲהוֹן עַל חַד תְּרֵין יַחְסְנוּן
חֲדְוַת עָלַם תְּהֵי לְהוֹן ׃ אֲרֵי אֲנָא יְיָ
רָחֵים מַנָא דִינָא מְרַחֵק קֳדָמַי שִׁקְרָא
וְאוּנְסָא וְאֶתֵּן אֲגַר עוֹבָדֵיהוֹן
בִּקְשׁוֹט וּקְיָם עָלַם אֶגְזַר לְהוֹן ׃
וְיִתְרַבּוּן בְּעַמְמַיָא בְּנֵיהוֹן וּבְנֵי
בְנֵיהוֹן בְּגוֹ מַלְכְוָתָא כָּל חֲזוֹאֵיהוֹן
יִשְׁתְּמוֹדְעִינוּן אֲרֵי אִינוּן זַרְעָא
דְבָרְכֵיהּ יְיָ ׃ אֲמָרַת יְרוּשְׁלֵם
מֶחֱדָא אֶחֱדֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ תְּבוּעַ
נַפְשִׁי בְּפוּרְקָנָא דֶאֱלָהִי אֲרֵי
אַלְבְּשַׁנִי לְבוּשִׁין דְפוּרְקָן מְעִיל
דְזָכוּ עַטְפַנִי כַּחֲתָנָא דְמַצְלַח
בִּגְנוּנֵיהּ וּכְכַהֲנָא רַבָּא דְמִתְקַן
בִּלְבוּשׁוֹהִי וּכְכַלְּתָא דְמִתְקַשְּׁטָא
בְּתִיקוּנָהָא ׃ אֲרֵי כְּאַרְעָא דְמַפְקָא
צִמְחָהּ וּכְגִינַת שַׁקְיָא דְזֵירוּעָהָא
מַרְבְּיָא כֵּן יְיָ אֱלֹהִים יְגַלֵי זַכְוָתָא
וְתוּשְׁבַּחְתָּא דִירוּשְׁלֵם לָקֳבֵיל כָּל
עַמְמַיָ ׃ עַד דַאֲעֲבֵיד פּוּרְקָן לְצִיוֹן
לָא אֲנִיחַ לְעַמְמַיָא וְעַד דְאַיְיתֵי
נְחָמָא לִירוּשְׁלֵם לָא אַשְׁקֵיט
לְמַלְכְוָתָא עַד דְיִתְגְלֵי כִּשְׁפַרְפָּרָא
נְהוֹרָא וּפוּרְקָנַהּ כִּבְעוֹר יִבְעַר ׃
וְיֶחֱזוּן עַמְמַיָא זַכְוָתִיךְ וְכָל מַלְכַיָא
יְקָרִיךְ וְיִקְרוּן לִיךְ שְׁמָא חֲדַתָא
דִי בְּמֵימְרֵיהּ דַיְיָ יְפָרְשִׁינֵיהּ וּתְהוֹן
כְּלִיל דַחֲדְוָא קֳדָם יְיָ וּכְתַר
דְתוּשְׁבַּחְתָּא קֳדָם אֱלָהִיךְ ׃ לָא
יִתְאַמַר לִיךְ עוֹד שְׁבִיקָא וּלְאַרְעִיךְ
לָא יִתְאַמַר עוֹד צַדְיָא אֲרֵי לִיךְ
יִתְקְרֵי עַבְדֵי רְעוּתִי בַהּ וּלְאַרְעִיךְ
יִתְבָא אֲרֵי תְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ
בִּיךְ וְאַרְעִיךְ תִּתְיָתַב ׃ אֲרֵי כְּמָא
דְמִתְיָתַב עוּלֵם עִם בְּתוּלְתָּא כֵּן
יִתְיַתְּבוּן בְּגַוִיךְ בְּנָיְכִי וּכְמָא דְחָדֵי
חַתְנָא עִם כַּלְתָא יֶחֱדֵי עֲלַךְ אֱלָהָיִךְ
׃ הָא עוֹבָדֵי אֲבָהָתַךְ צַדִיקַיָא
קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם מְתַקְנִין וּנְטִירִין
קֳדָמַי כָּל יְמָמָא וְכָל לֵילְיָא תְּדִירָא
לָא פַּסְקִין מִתְאֲמַר דָכְרַן טַבְוָתִיךְ
קֳדָם יְיָ לָא פָּסֵיק לְכוֹן ׃ וְלָא
יִפְסוֹק דָכְרָנֵיהוֹן מִן קֳדָמוֹהִי עַד
דְתַקִּין וְעַד דִישַׁוִי יָת יְרוּשְׁלֵם תוּשְׁבַּחְתָּא בְּאַרְעָא ׃ קַיֵים יְיָ בִּימִינֵיהּ וּבִדְרַע תּוּקְפֵיהּ אִם
אֶתֵּן יָת עִיבוּרִיךְ עוֹד מֵיכַל לְבַעֲלֵי דְבָבִיךְ וְאִם יִשְׁתּוּן בְּנֵי עַמְמַיָא חַמְרִיךְ דִלְאֵית בֵּיהּ ׃
אֲרֵי דְכַנְשׁוּהִי לְעִבוּרָא יֵיכְלוּנֵיהּ וִישַׁבְּחוּן קֳדָם יְיָ וּדְעַצְרוּהִי לְחַמְרָא יִשְׁתּוּנֵיהּ בְּדָרַת
קוּדְשִׁי ׃ נְבִיַיָא עִבְרוּ וְתוּבוּ בְּתַרְעַיָא אַפְנוּ לֵב עַמָא לְאוֹרַח תַּקְנָא כְּסָרוּ כְּסוּרָן טַבָן
וְנַחְמָן לְצַדִיקַיָא דְסַלִיקוּ הִירְהוּר יִצְרָא דְהוּא כְּאֶבֶן תַּקְלָא

תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וּכְלִמָּה יָרֹנּוּ
חֶלְקָם לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ
שִׂמְחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם ׃ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה
וְנָתַתִּי פְעֻלָּתָם בֶּאֱמֶת וּבְרִית עוֹלָם
אֶכְרוֹת לָהֶם ׃ וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם
וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל רֹאֵיהֶם
יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְהוָה ׃
שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה
תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי
יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן
פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ ׃ כִּי כָאָרֶץ
תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ
כֵּן אֲדֹנָי יְהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה
נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם ׃ לְמַעַן צִיּוֹן לֹא
אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט
עַד יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ
כְּלַפִּיד יִבְעָר ׃ וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ
וְכָל מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם
חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ ׃ וְהָיִית
עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד יְהוָה וּצְנוֹף
מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהָיִךְ ׃ לֹא יֵאָמֵר
לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא יֵאָמֵר
עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי בָהּ
וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי חָפֵץ יְהוָה בָּךְ
וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל ׃ כִּי יִבְעַל בָּחוּר
בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן
עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ ׃
עַל חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַםִ הִפְקַדְתִּי
שֹׁמְרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד
לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת יְהוָה אַל
דֳּמִי לָכֶם ׃ וְאַל תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד
יְכוֹנֵן וְעַד יָשִׂים אֶת יְרוּשָׁלַםִ תְּהִלָּה
בָּאָרֶץ ׃ נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ
עֻזּוֹ אִם אֶתֵּן אֶת דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל
לְאֹיְבַיִךְ וְאִם יִשְׁתּוּ בְנֵי נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ
אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ
וְהִלְלוּ אֶת יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ
בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי ׃
עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ
הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן

הם הקשורים על גרגרותיה ׃ כי כארץ · אשר זרועה תצמיח · צדקה הטעם שיגדל הצדק כאילו הוא צמח ׃ למען · אלה דברי ישראל בגלות ׃ כלפיד יבער · שב אל לפיד ותחסר מלת אשר ׃ וראו׳ קורא לך · מהבניין שלא נקרא שם פועלו ׃ יקבנו · כמו נקבו בשמות ׃ והיית עטרת · ביד יי׳ · כי יש מקומות שיתנו ה העטרות בידים ׃ לא · זה הכתוב יורה כי למען ציון דברי השם ואמ׳ לא אשקוט כלשון בני אדם ׃ חפצי בה · שתים מלות ׃ תבעל · הן יפרשנו כי יבעלוך דרך משל על שוב ה המלוכה ׃ על · אלה השומרים כנוי על ה אבילי ציון שאין להם עסק כי אם בכי ולא ישכו בלילה כשומרי החומות והוסיף כל היום כי מנהג ה השומרים לישן ביום וכן כתו׳ משמרי הבלי שוא והנה פירש הנביא דבריו שהם מזכירים הוא פועל יוצא לשנים פעולים כמו הזכירני נשפטה יחד גם נשבע גם זה יורה לאות כי זאת ה הנבואה לעתיד כי הנה נשבע השם ש שהיא גזר׳ בלא תנאי וטעם בימינו כמו גבורתו שהיא עומדת לעד וטעם להזכיר במקום הזה בימינו שאדם לא יוכל לקחת דגנך בחזקה כי ׃ יאכלוהו שב אל דגנך ויקבציו שב אל התירוש ׃ עברו · טעם להזכיר טוב לארץ בעבור א אבילי ציון שיתענגו בלא פחד והנה שב לבאר שתהיה יציאת ישרא׳ מגלותם ושובם אל ארצם בכבוד וכן יאמרו פקידי הגוים · וטעם עברו בשערים להכריז בכל שער ׃ ושער לאמר פנו דרך העם סקלו אותה מ מאבן הרימו נם ב בעלם ׃ הנה

מסרה

לִקְרַאת נשק ׃ יאכלהו ד׳ וחס׳ וסימ׳ ואכלו את הבשר בלילה הזה · בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה · בשלו את הבשר פתח אהל מועד · כי מאספיו יאכלהו והללו ׃

אבן עזרא

הנה. בת ציון. הבת שהולידה: ופעולתו. פרשתיו וטעם שכרו שיתן שכר טוב לסובלי הגלות או טעמו שיתן שכר טוב למי שיכבד ישראל: וקראו. ולך יקרא. הכל לכנסת ציון: מי. יש אומרים כי זה הבא הוא המשיח ויש אומרים שהוא מיכאל והנכון שהוא רמז לשם הנכבד והטעם על הגזרה שגזר על אדום וזאת היא מלכות רומא

רשי

הרימו נס. כלומר פורקא בל' אות הוא שיקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אצלם: הנה שכרו. מוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: מי זה בא מאדום. מתנבא הנביא על שאמר הקב"ה שעתיד לעשות נקמה באדום והוא עצמו בכבודו הורג את שר שלהם תחלה כענין

מבצרה ג' יובב בן זרח. וחברו דד"ה. מי זה בא מאדום. אנ"ך: פורה ב' חס' וג' מל' וסימ' נמסר לעיל
בספרא סופסימ' ל': ואין עוזר ו' דסמיכי וסי' מ' נמסר בכלכים ב' סוף סימ' יד: תהלות ד' ג' מל' וא' חס' וסימ'
חסדי י"י אזכיר. נורא תהלת עשה פלא. ואתה קדוש יושב. לא נכחד בבניהם וא' ותהלות י"י יבשרו.

הרימו נס על־העמים׃
הנה יהוה השמיע אל־קצה הארץ
אמרו לבת־ציון הנה ישעך בא
הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו׃
וקראו להם עם־הקדש גאולי יהוה
ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה׃
סג מי־זה בא מאדום
חמוץ בגדים מבצרה זה הדור
בלבושו צעה ברב כחו אני מדבר
בצדקה רב להושיע׃ מדוע אדם
ללבושך ובגדיך כדרך בגת׃
פורה דרכתי לבדי ומעמים אין־
איש אתי ואדרכם באפי וארמסם
בחמתי ויז נצחם על־בגדי וכל־
מלבושי אגאלתי׃ כי יום נקם
בלבי ושנת גאולי באה׃ ואביט
ואין עזר ואשתומם ואין סומך
ותושע לי זרעי וחמתי היא
סמכתני׃ ואבוס עמים באפי
ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ
נצחם׃ חסדי יהוה אזכיר
תהלת יהוה כעל כל אשר־גמלנו
יהוה ורב־טוב לבית ישראל אשר־
גמלם כרחמיו וכרב חסדיו׃ ויאמר
אך־עמי המה בנים לא ישקרו ויהי
להם למושיע׃ בכל־צרתם לא
צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו
ובחמלתו הוא גאלם וינטלם
וינשאם כל־ימי עולם׃ והמה מרו
ועצבו את־רוח קדשו ויהפך
להם לאויב הוא נלחם־בם׃

ארימו אתא על עממיא׃ הא
יי אשמע לסיפי ארעא אמרו
לכנשתא דציון הא פרקיך מתגלי
הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל
עובדיהון גלן קדמוהי׃ ויקרון
להון עמא דקודשא פריקיא דיי
ולך יתקרי תביעתא קרתא דלא
אתרחקת׃ מן
אמר אלין עתיד לאיתאה מחא
על אדום פורענא תקיפא על
בוצרה למעבד פורענות דין
עמיה כמא דקיים להון במימריה
אמר הא אנא מתגלי כמא דמליל
בזכו סגיא קדמי חיל למפרק׃
מא דין יסמקון טורין מדם קטילין
ומישרין יפקון כחמר במעצרא׃
הא כבעוט דמיתבעט במעצרא
כן יסגי קטול במשרית עממיא
ולא יהא להון תקוף קדמי
ואיקטלינון ברוגזי ואידושינון
בחמתי ואתבר תקוף תקיפיהון
קדמי וכל חכימיהון איסלעם׃
ארי יום פורענותא קדמי ושנת
פורקן עמי מטת׃ וגלי קדמי
ולית גבר דליה עובדין טבין
וידיע קדמי ולית אינש דיקום
ויבעי עליהון ופרקתינון בתרע
תוקפי ובמימר רעותי סעדתינון׃
ואיקטיל עממיא ברוגזי
ואדוששינון בחימתי ואירמי לארע
ארעתא קטילי גיבריהון׃
אמר נביא
טיבותא דיי אנא מדבר תושבחתא
דיי כעל כל דגמלנא יי וסגי טוביה
לבית ישראל דגמלינון כרחמוהי
ובסגיות טוביה׃ ואמר ברם
עמי אינון בניא דלא ישקרון והות מימריה להון פריק׃ בכל עידן דחבו קדמוהי לאיתאה
עליהון עקא לא אעיק להון ומלאך שליח מן קדמוהי פריקינון ברחמתיה ובמחסיה
עליהון הא שיזבינון ונטלינון וסוברינון כל יומי עלמא׃ ואינון סריבו וארגיזו על
מימר נביי קודשיה ואיתהפך מימריה להון לבעיל דבב הוא אגיח קרבא בהון׃

דאורי' חס': ומלאך ב' פתחין וסימ' ומלאך הברית. ומלאך פניו הושיעם: והמה י' רפ' בקריא' וסימ'
והמה טרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. והמה מביאים איש מנחתו דמלכים. והמה
אמרו אל ירמיהו יהי י"י. והמה מרו ועצבו את רוחו. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. והמה כאדם עברו ברית.
והמה לא ידעו מחשבת י"י. והמה עזרו עם דוד דה"א. והמה לשואה יבקשו נפשי:

אבן עזרא

יקום שנטיכא וקראו אדומי בעבור שנכנסו בתורת אדום וזאת התורה נקראה על שם אדום שהאדומיים האמינו בתחלה בתורת האיש הידוע: חמוץ בגדים. מגזרת חומץ זה שהיה הדור בלבושו והטעם איך התנטף: צועה. אחרים כמו ושלחתי לו צועים וצעוהו והצר וברוב כחו ויאמר רבי משה הכהן ז"ל כי צועה כמו מהר צועה להפתח והוא תואר השם ואיננו פועל יוצא במקום הזה ובעבור שאמר מי זה השיב אני מדבר רב להושיע גדול כמו על כל רב ביתו: מבצרה. שם מקום כאילו בא משם והנה הטע' מעם בצרה והם אדום ואמר הם על תורתם בכל מקום שיהיו שם: מדוע. לאמר ללבושך כוסף כלאמר השליפי לאכשלום והטעם האדם הדומה ליין פורה. והנה זאת התשובה הטעם הריגת אדום והשחתת מלכו' תורתם. וטעם לבדי כי אני גזרתי על אדום כן ואדרכם אף על פי שיראה שהוא לעתיד הוא סימן הזמן העומד: ויז נצחם. הנה יז כמו ויט משה. נצחם הוא הדם שבו יחיה האד' כנחו והוא מגזרת נצח: אגאלתי. האלף תחת הא' הבנין ולפי דעתי שהיא מלה מורכבת מפועל עבר ועתיד ופי' אגאלתי כמו טנוף כמו יגאלהו חשך וצלמות: כי. נקמה בלבי ושנת גאולי והנה גאולי פעולים והיו"ד סימן המדבר והוא השם: ואביט. דרך משל כי אין צורך לשם: ואשתומם. כמו וישתומם ושם פרשתיו: ואבוס עמים. אחרים לבד מאדום: ואוריד לארץ נצחם. כמו אשפוך לארץ דמם: חסדי. אז יודו משכילי ישראל על רוב החסדים שעשה השם עם ישראל בצאתם ממצרים גם בגלות ושהושיעם והושיבם אל ארצם. וטעם תהלות י"י כי מזכיר חסדי השם זאת היא תהלתו: ורוב. טוב תואר השם שהוא רב טוב: ויאמר. הטעם כי אמר כדרך בן אדם שחשב שיהיו בנים כאמנים על כן הושיעם: בכל. לא צר. האמת שהוא בוי"ו כטעם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן מהר להושיעם: ומלאך פניו הושיעם. וכן כתיב ומלאך ... ויאולו ממצרים ולוכנו משה כלל וינטלם. כמו ונטל החול והנה הטעם שנשאם ממצרים ונשאם בארצם על כן ואמר כל ימי עולם כל הימים שהיו בארצם. והמה מרו ועצבו. מגזרת על תעצבו דרך משל ויש אומרים כי רוח קדשו הוא מלאך הכבוד: הוא נלחם בם. עד שיצאו מארצו:

רשי

שנא' כי רותה בשמי' חרבי ואח"כ על אדום תרד ונכר בזעם פניו שהרג הרג רב והנבי' מדב' בלשו' מלחמו' בני אדם לבושי בגדים והרג' הרג הדם נתז על בגדיו כי כן דרך הכתובים מדברים בשכינה כדרך בני אדם לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע וכן וקולו כקול מים רבים דימה הנביא קול חזק שלו לקול מים רבים לשבר את האוזן כדרך שאיפשר לה לשמוע שאין להבין ולהאזין כרוב גבורות אלהינו להשמיעה כמות שהיא: מי זה בא מאדום. ישראל אומר מי זה וגו' ובא חמוץ בגדים בבוסים בדם וכל דבר שהוא מתכאץ בריחו ובמראיתו נופל בו לשון חימוץ: מבצר'. אמרו רבו' שתי טעיות עתיד שר של רומי לטעות כסבור הוא שבצרה היא בצר במדבר שהיתה עיר מקלט וטועה שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה בצרה מלך לאדום במות מלכה הראשון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב הי' כענין שנאמר על קריות ועל בצרה: זה. שהיה הדור בלבושו וצועה ונאזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני הוא שעלתה לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של שמד וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושיך מדוע בגדיך אדומים: ומעמים אין איש אתי. מתייצב לפני להלחם: נצחם. דמם שהוא תוקפו ונצחונו של אדם: אגאלתי. כמו נגואלו בדם: ואביט ואין עוזר. לישר': וחמתי היא סמכתני. חמתי שים לי על האומות אשר אני קצפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני חיזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואף על פי שאין ישראל ראויין והגונים לגאולה: ואשתומם. לשון תמיהה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע: ואבוס. לשון מתגולל בדם ודורך ברגלו כמו מתבוססת ברמיך וכמו בוססו את נחלתי: נצחם. גבורת נצחונם: חסדי י"י אזכיר. הנביא אמר אזכיר את ישראל את חסדי ה': ורב טוב. אזכיר אשר גמל לבית ישר' ברחמיו: אך עמי המה. אף על פי שגלוי לפני שיבגדו בי מכל מקום עמי והרי הם לפני כבנים אשר לא ישקרו: בכל צרתם. שהביא עליהם: לא צר. לא היכר להם כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקו' כי מלאך פניו הוא מיכאל שר הפנים משמשו לפניו הושיע תמיד בשליחותו של מקום: והמה מרו. הקניטו כמו ממרים הייתם: ויזכור

ויזכר ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רעה צאנו איה השם בקרבו את רוח קדשו: מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם: מוליכם בתהמות כסוס במדבר לא יכשלו: כבהמה בבקעה תרד רוח יהוה תניחנו כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת: הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך איה קנאתך וגבורתיך המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו: כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו מעולם שמך: למה תתענו יהוה מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך שוב למען עבדיך שבטי נחלתך: למצער ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך: היינו מעולם לא משלת בם לא נקרא שמך עליהם לוא קרעת שמים ירדת
סד
מפניך הרים נזלו: כקדח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך מפניך גוים ירגזו: בעשותך נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים נזלו: ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו: פגעת את שש ועשה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע:

ודחס על יקר שמיה בדיל דוכרן טבותית דמן עלמא גבורן דעבד על ידי משה לעמיה דילמא יימרון אן דאסיקינון מן ימא אן דדברינון במדברא כרעיא לעניה אן דאשרי ביניהון ית מימר נביי קודשיה: דבר לימינא דמשה דרע תושבחתיה בזע מי ימא דסוף מן קדמיהון למעבד ליה שום עלם: דברינון בין תהומיא כסוסיא די במדברא לא מתקל כן אף אינון לא איתקילו: כבעירא די במישרא מדברא מיסרא דיי דברינון כן דברתהי לעמך למעבד לך שום ותושבחא: איסתכי מן שמיא ואתגלי ממדור קודשך ותושבחתך אן פורענותך וגבורותך המון טבוותך וסגיות רחמך עלי יתחסנון: ארי את הוא דרחמך עלנא סגיאין כאב על בנין ארי אברהם לא אסקנא ממצרים וישראל לא עבד לנא פרישן במדברא את הוא יי ורחמך עלנא סגיאין כאב על בנין פרקנא מעלם שמך: למה תרחקיננא יי למטעי מאורחן דתקנן קדמך כעממיא דלית להון חולק באולפן אוריתך לא יתפני ליבנא מדחלתך אתיב שכינתך לעמך בדיל עבדך צדיקיא דקיימתא להון במימרך למעבד ביניהון שבטי אחסנתך: בזעיר דיריתו עמא דקודשך בעלי דבבנא דשישו מקדשך: הא אנחנא עמך דמן עלמא לא לעממיא יהבת אולפן אוריתך לא איתקרי שמך עליהון לא להון ארכינתא שמיא איתגליתא מן קדמך טוריא זעו: כד שלחתא רוגזך כאישתא ביומי אליהו אתמסיא ימא מיא מלחכא אישתא להודעא שמך לסנאי עמך מן קדמך עממיא זעו: במעבדך פרישן לא סברנא להון איתגליתא מן קדמך טוריא זעו: ומעלמא לא שמעת אודן קל גבורן לא אציתת למלול זרע עין לא חזת מא דחזו עמך שכינת יקרך יי ארי לית בר מינך דאת עתיד למעבד לעמך צדיקיא דמן עלמא דמסברין לפורקנך: מתרעין קדמך עובדי אבהתנא צדיקיא דחדיאו למעבד רעותך בקשוט ובזכו באורח טובך ורחמך הוו דכירין לרחלתך הא בכל עידן דהוה רגז מן קדמך עלנא על דחבנא בהון בעובדי אבהתנא צדיקיא דמן עלמא אנחנא מתפרקין:

ויזכור ימי עולם. שעבר ימי משה ומשו כמו משם ירח עמד ויתכן היות משה פועל כי הוא מושה את ישראל והראשון הוא הנכון: איה המעלם. הטעם עת יאמרו הגוים איה המעלה אותם מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל: איה השם. בקרב משה ויש אומרים על הכבוד שהיה בקרב ישראל: מוליך. זרוע תפארתו. זה הוא מלאך השם שהולך לפני מחנה ישראל: בוקע מים. מוליכם בתהומות. הים: כסוס במדבר. והוא היבשה: כבהמה. ואחר שאתם מהים הוליכם השם במדבר כבהמה שהיא יורדת בבקעה לאט כן רוח השם נחה את ישראל והנה תניחנו תחת תניחם והנכון שו"ו תניחנו שב אל משה והוסיף כן נהגת עמך והנה משה וישראל: הבט. יספר הנביא תפלת המשכילים בגלות כי הוא דבק עם והוא כלחם בם: מזבול. כמו דירה וכמהו יזבלני אישי והנה הטעם כפול: התאפקו. עת' כמו ולא יכול יוסף להתאפק: כי. הטעם שאתה אבינו ואנחנו בניך ואתה אב שתמצ' לעולם והזכיר אברהם שהוא היה הראשון שכרת השם ברית עמו להיות לו לאלהים ובניו והזכיר גם יעקב שהוא סוף האבות והוא עקרנו לבדו: יכירנו. כמו הכר יכרילנו: למה. בעבור היות השם הסבה העליונה היא הראשונה אמר למה תתענו ויש משיבי' כי זה כטעם מה שאמרו קדמונינו ז"ל אין מספיקין בידו לעשות תשובה ואחרים אמרו כי הכתוב דבר כנגד המחשבו' ויש אומרים בעבור שאנחנו בגלות לא נוכל לעשות כל המצות שהם תלויות בארץ: תקשיח. כטע' תסיר וכמוהו הקשיח בניה ללא לה: שוב. למען עבדיך. הם אבות ולמען שבטי נחלתך הם השופטים: למצער. זמן מעט: ירשו עם קדשך. הארץ והנה הצרים בוססו ויש אומרים לדבר מועט ירשו עם היורשים או לזמן מועט והוא נכון: היינו. כאנשים שלא משלת בם מעולם: לוא קרעת שמים. יש אומרי' על מתן תור' כאילו לוא קרעת שמים והאמת שהוא כמשמעו כמו לו עמי שומע לי וזה הטעם אילו היית קורע שמים ותרד והטעם על הנזרו' או יהיו ההרים נוטפי' מפניך הטעם המלאכי' היושבי' בטח. וכדגם למ"ד כזולו בעבור שהוא סוף פסוק על משקל ולא יכלו: כקדוח. המסים. שמסו ההרים באש היא קודחת וכמים שהאש תבעה אותם מגזרת אבעבועות כן ירגזו גוים מפניך: בעשותך. הטעם כאשר היית עושה: נוראות. והוא תאר השם כמו על דרך ועשיר יענה עזות ולא היינו מקוים לראות כמוהם וכשהיית יורד אז מפניך נזולו ההרים והטעם כי עשית כבר ככה: ומעולם לא שמעו. השומעי' ולא האזינו גם עין לא ראתה אלהים אשר יעשה למחכה לו אשר יחכה: פגעת. הטעם אם היית פוגע היית פוגע את הצדיקים כטעם עומד בפרץ או יהיה פי' פגעת היית מקבל כיום הצדיקי' כמו לא תפגע אדם: הטעם שם הצדיק שהיה שם כך: בדרכיך יזכרוך: בדרכים שהודעתנו לבאמין בית והנה אתה קצפת אתה ונחטא ונלכנו חוטאים היינו או טעמו כמו היית קוצף ולכן כבר הם חטאנו: בהם. בעבור הצדיקים לעולם הספירות הקבה. ונושע. והיינו נושעים והנה נושע על זמן עומד: והוא

ויזכור ימי עולם משה עמו · הנביא מתאונן ואומר בלשון תחנה היום בגולה זוכר עמו את ימי עולם את ימי משה ובכרתם הוא אומר איה משה רועינו המעלינו מים סוף: את רועה צאנו · דמיון רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב"ה ולימדנו חוקים ומשפטים: מוליך לימין משה זרוע תפארתו · הקב"ה היה מוליך לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך לעזרתו של הקב"ה היה זרועו מוכן לימינו: כסוס במדבר · שאינו נכשל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכשלו בתהום: כבהמה. אשר בבקעה תרד ובקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קמפני"א בלע"ז: תרד · תתפשט כמו לרד לפניו גוים כן רוח ה' תניחנו לתהום ושם נו דרך כבושה: כן נהגת עמך · כך היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך: איה קנאתך · הראשונה: המון מעיך · שהיו רגילים להמות עלינו כאם מאז כענין שנ' על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים אלינו עתה התאפקו נתחזקו מהיות הומים עלינו כאשר מאז · התאפקו כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם נתאפק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו: כי אתה אבינו · ועליך להביט ולראות בצרותינו: כי אברהם לא ידענו · בצרת מצרים: וישראל לא יכירנו · במדבר כי כבר נסתלקו מן העולם ואתה ה' אבינו בכולם נעשית לנו אב ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו ב במס' שבת: תקשיח · למון אימון לב: למה תתענו · כי בדרך להסיר יצר הרע ממנו כמה שנ' כחומר ביד היוצר וגו' ואומר והסירותי את לב האבן וגו': למצער ירשו עם קדשך · גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם: בוססו · דוששו: היינו · עתה כעם אשר לא בחרת למשל בם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם: לו קרעת שמים · וירדת להצילנו עתה כאשר ירדת להציל מיד מצרים אז מפניך הרים נזלו ב כריתת ברית וזיע: כקדוח אש · את דבר הנימס מלפניו וכאשר המי' תבעה האש כשתתן נחלתאו מתכת בוערת במים יעלו המים אבעבועות כל זה עשית במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת בתוכה: להודיע שמך לצריך · כענין שנ' באותה מכה ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו' לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו: בעשותך · במצרים ובכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו הגונים לכך ירדת להר סיני אז מפניך הרים נזלו כך פי' דונש בן לברט אבל יונתן תירגם כקדוח אש המסים על אליהו בהר הכרמל שנא' בו גם המים אשר בתעלה לחכה: ומעולם לא שמעו · כאותן נוראות שעשית לאחת מכל האומות לפני כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכים לך כך שמעתי מרבי יוסי והנכוני אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמעו עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים: פגעת את שש ועושה צדק · כמו ויפגע בו וימת סילקת ממנו והרגת את הצדיקי' שהיו ששים לעשות צדק ובדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה · כשקצפת עלינו על כל אשר היינו חוטאים בהם מעולם היינו נושענו בתפלתם: ונושע. לשון הווה: והוא

אבן עזרא

ונהי· ועתה היינו כטמא כולנו: עדים· כמו יאכל עד כי בגד הסלל הוא מגואל בדמים: וכבל· להתחבר נון הסורש כי הוא מגזרת נובלת עליה עם נון סימן האומר
חסר נון השורש ואפס על משקלו: ואין· מתעורר· כלאם תאר השם להחזיק ידו בך: ותמוגנו· מגזרת נמוגו כל יושבי כנען: ועתה· הטעם עשה עמנו כרצונך
כי אין כח בידינו כי אנחנו כחומר: אל· עד מאד· כי הרבה קצפת עמך אנחנו היום: ערי· הבט כי אנחנו עמך וראה ערים מקדשת בעמך הם חרבות: בית· הוא
בית השם: אשר הללוך אבותינו. הטעם המתעוררים: העל אלה תתאפק· כמו ומה תחרים והטע׳ לא תמהר להושיענו: נדרשתי· הנה תשוב׳ השם כי אבותיכ׳ הכעיסוני ואני
נדרשתי הטע׳ התנבאתי
עצמי בגל׳ לעם לא שאלו
שאמצא להם: אמרתי
הנני הנני· פעם אחר
פעם על יד הנביאים:
לא קורא· לא היה
נקרא בשמי בימי׳ ההם
כי אם בשם הבעל·
נדרשתי אמר רבי מ
משה הכהן כי ה
הכתוב הראשון על א
אומות העולם והטעם
כי אפילו לגוים שלא
נקראו בשמי נדרשתי
ולעמי פירשתי ידי ו
והטעם שאקבל אותם
והדרך· ימשוך עצמו
ואחר עמו וכן הוא ה
הדרך דרך לא טוב
כמו ועץ הדעת׳ טוב
ורע: העם· על
פני· כעבד שיכעיס
אדוניו והוא רואהו ב
בעיניו: זבחים בגנות·
עז: היושבים· לדרוש
אל המתי׳ ודברי הסדי׳:
ובנצורים· חרבות
כעיר נצורה: האוכלי׳
בשר החזי׳· להכעיסני
ומרק· ידוע ואת
המרק שפוך וכתיב ו
ופרק והם שני שמות
לטעם אחד: האומרי׳
הם טמאים והם
אומרים לאחרים שלא
אכלו בשר החזיר:
קרב אליך· כמו גשה
אליך: כי קדשתיך
פעל עומד כמו בני
יבאוני וכן הוא כי ק
קדשתי ממך אני קדוש
ממך: אלה· שמו
עשן באפי: הנה·
זאת הרעה שעשו כ
כתוב׳ היתה לפני ולא
שכחתיה: עונותיכם·
והנה אתם הוספתם
עונות על עונות א
אבותיכ׳ וטעם ראשונה
שהלכו בגלו׳ אבותיכם
בעבור עבודה זרה:
כה· אף על פי כי
יהיה בימי׳ ההם כאשר
ימצ׳ התירוש באשכול
לאמר אדם לחברו אל
תשחיתהו כי ברכה בו
כן אעשה למען עבדי
הם צדיקי ישר׳ בגלות
לבלתי השחית הכל:
והוצאתי· שיצאו
בגלות והם הצדיקים
והעד שאמר בחירי:
והיה· עמק עכור סביב
ירושלם וכתב את עמק
עכור לפתח תקוה ורבי׳
אמרו כטע׳ עוכר ישר׳
ואני כורך: אם׳ דרשוני
כי יזכור אשר דרשו
מלתו: ואתם

מסורה

צדקותינו ג׳ בקריא׳ וחס׳ וסימ׳ הוציא יי׳ את צדקתינו· ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו· כי לא
על צדקתינו אנחנו: התה ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סימ׳ יד: שאלו ג׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳
ויקחו האנשים מצידם ואת פי ההלכים· לרדת מצרים· נדרשתי ללא שאלו: פרשתי ג׳ בקריא׳ וסימ׳

ישעיה

וַנְּהִי כַטָּמֵא כֻלָּנוּ וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל־
צִדְקֹתֵינוּ וַנָּבֶל כֶּעָלֶה כֻּלָּנוּ וַעֲוֹנֵנוּ
כָּרוּחַ יִשָּׂאֻנוּ׃ וְאֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ
מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ כִּי־הִסְתַּרְתָּ
פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד־עֲוֹנֵנוּ׃
וְעַתָּה יְהוָה אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ
הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ
כֻּלָּנוּ׃ אַל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־מְאֹד
וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֺן הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ
כֻלָּנוּ׃ עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן
מִדְבָּר הָיָתָה יְרוּשָׁלַם שְׁמָמָה׃
בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ
אֲבֹתֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וְכָל־
מַחֲמַדֵּינוּ הָיָה לְחָרְבָּה׃ הַעַל־אֵלֶּה
תִתְאַפַּק יְהוָה תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד־
סה מְאֹד׃ נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא
שָׁאָלוּ נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי אָמַרְתִּי
הִנֵּנִי הִנֵּנִי אֶל־גּוֹי לֹא־קֹרָא בִשְׁמִי׃
פֵּרַשְׂתִּי יָדַי כָּל־הַיּוֹם אֶל־עַם סוֹרֵר
הַהֹלְכִים הַדֶּרֶךְ לֹא־טוֹב אַחַר
מַחְשְׁבֹתֵיהֶם׃ הָעָם הַמַּכְעִסִים
אוֹתִי עַל־פָּנַי תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת
וּמְקַטְּרִים עַל־הַלְּבֵנִים׃ הַיֹּשְׁבִים
בַּקְּבָרִים וּבַנְּצוּרִים יָלִינוּ הָאֹכְלִים
בְּשַׂר הַחֲזִיר וּפְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם׃
הָאֹמְרִים קְרַב אֵלֶיךָ אַל־תִּגַּשׁ־בִּי כִּי
קְדַשְׁתִּיךָ אֵלֶּה עָשָׁן בְּאַפִּי אֵשׁ יֹקֶדֶת
כָּל־הַיּוֹם׃ הִנֵּה כְתוּבָה לְפָנָי לֹא
אֶחֱשֶׁה כִּי־אִם־שִׁלַּמְתִּי וְשִׁלַּמְתִּי עַל־
חֵיקָם׃ עֲוֺנֹתֵיכֶם וַעֲוֺנֹת אֲבוֹתֵיכֶם
יַחְדָּו אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־
הֶהָרִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת חֵרְפוּנִי וּמַדֹּתִי
פְעֻלָּתָם רִאשֹׁנָה עַל־חֵיקָם׃
כֹּה אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא הַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל
וְאָמַר אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי בְרָכָה בּוֹ כֵּן
אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדַי לְבִלְתִּי הַשְׁחִית
הַכֹּל׃ וְהוֹצֵאתִי מִיַּעֲקֹב זֶרַע
וּמִיהוּדָה יוֹרֵשׁ הָרָי וִירֵשׁוּהָ בְחִירַי
וַעֲבָדַי יִשְׁכְּנוּ־שָׁמָּה׃ וְהָיָה
הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה־צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ
בָּקָר לְעַמִּי אֲשֶׁר דְּרָשׁוּנִי׃

תרגום

וַהֲוֵינָא כִּמְסָאַב כּוּלָּנָא וְכִלְבוּשׁ
מְרַחַק כָּל זַכְוָותָנָא וּנְתַרְנָא כְּמִיתַר
טְרַף כּוּלָּנָא וּמִן קֳדָם חוֹבָנָא כְּ
כְּרוּחָא אִתְנְטֵילְנָא׃ וְלֵית דִּמְצַלֵּי
בִּשְׁמָךְ מִתְּרְעֵי לְאִתְקָפָא בְּדַחֲלְתָךְ
אֲרֵי סַלֵּיקְתָּא אַפֵּי שְׁכִינְתָךְ מִינָנָא
וּמְסַרְתָּנָא בְּיַד חוֹבָנָא׃ וְאַתְּ יְיָ
רַחְמָךְ עֲלָנָא סַגִּיאִין כְּאַב עַל בְּנִין
אֲנַחְנָא טִינָא וְאַתְּ בְּרִיתָנָא וְעוֹבַד
גְּבוּרְתָךְ כּוּלָּנָא׃ לָא יְהֵי רְגַז מִן
קֳדָמָךְ יְיָ בָּנָא עַד לַחֲדָא וְלָא לְעָלַם
תִּדְכַּר חוֹבִין הָא גְלֵי קֳדָמָךְ דְּעַמָּךְ
אֲנַחְנָא כּוּלָּנָא׃ קִרְוֵי קֻדְשָׁךְ הֲוָאָה
מַדְבְּרָא צִיּוֹן מַדְבַּר הֲוָת וִירוּשְׁלֵם
צַדְיָא׃ בֵּית קֻדְשָׁנָא וְתוּשְׁבַּחְתָּנָא
אֲתַר דִּפְלַחוּ קֳדָמָךְ אֲבָהָתָנָא הֲוָה
לִיקִידַת נוּר וְכָל בֵּית רְגַגְנָא הֲוָה
לְחוּרְבָּה׃ הַעַל אִלֵּין תִּתְחַסַּן
יְיָ וְאַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא דְּ
דִּמְשַׁעְבְּדִין בָּנָא עַד עָלְמָא׃
אִשְׁתְּאֵלִית
בְּמֵימְרִי לִדְלָא שְׁאִילוּ מִן קֳדָמַי
תְּבָעִית אוּלְפַן אוֹרַיְתִי לִדְלָא
תְבָעוּ דַּחֲלְתִּי אֲמָרִית הָא אֲנָא
מִשְׁתְּאִיל תְּדִירָא כָּל יוֹמָא לְעַם דְּלָא
מְצַלֵּי בִשְׁמִי׃ שְׁלַחִית נְבִיאַי
כָּל יוֹמָא לְעַמָּא מְסָרְבָנָא דְּ
דְּאָזְלִין בְּאוֹרַח דְּלָא תַקְנָא בָּתַר
עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן׃ עַמָּא דְּמַרְגְּזִין עַל
מֵימְרִי קֳדָמַי תְּדִיר דְּבָחִין בְּגִינַיָּא
טַעֲוָתָא וּמַסְקִין בּוּסְמַיָּא עַל לִבְנַיָּא
׃ דְּיָתְבִין בְּבָתַיָּא דִּבְנַן מֵעֲפַר
קִבְרַיָּא וְעִם פִּגְרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא דָּיְרִין
דְּאָכְלִין בְּשַׂר חֲזִירָא וּרְטַף פִּיגוּל
בְּמָנֵיהוֹן׃ דְּאָמְרִין רַחֵיק לְהַלָּא
לָא תִיקְרַב בִּי אֲרֵי דְכֵינָא מִינָךְ
אִלֵּין רוּגְזֵיהוֹן כִּתְנָנָא קֳדָמַי פְּ
פּוּרְעָנוּתְהוֹן בְּגֵיהִנָּם דְּאֶשָּׁתָא
דָּלְקָא בַהּ כָּל יוֹמָא׃ הָא כְּתִיבָא
קֳדָמַי לָא אֶתֵּן לְהוֹן אַרְכָּא בְּחַיַּיָּא
אֱלָהֵין אֲשַׁלֵּם לְהוֹן פּוּרְעָנוּת
חוֹבֵיהוֹן וְאֶמְסוֹר לְמוֹתָא תִּנְיָנָא
יַת גְּוִיַּתְהוֹן׃ חוֹבֵיכוֹן וְחוֹבֵי
אֲבָהָתְכוֹן גְּלַן קֳדָמַי כַּחֲדָא אֲמַר
יְיָ דְּאַסִּיקוּ בוּסְמִין עַל טוּרַיָּא וְעַל
רָמָתָא חַסִּידוּ קֳדָמַי וְאֶתֵּן אֲגַר
עוֹבָדֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא עַל תְּנֵהוֹן׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָה דְּאִשְׁתְּכַח
נַח זַכַּאי בְּדָרָא דְטוּפָנָא וַאֲמָרִית דְּלָא לְחַבָּלוּתֵיהּ בְּדִיל לְקַיָּמָא עָלְמָא מִינֵיהּ כֵּן אַעֲבֵיד
בְּדִיל עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא בְּדִיל דְּלָא לְחַבָּלָא כּוּלָּא׃ וְאַפֵּיק מִיַּעֲקֹב זַרְעָא וּמִיהוּדָה יָרֵית
טוּרַי וְיַחְסְנוּנַהּ בְּחִירַי וְעַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יִשְׁרוֹן תַּמָּן׃ וִיהֵי שָׁרוֹנָא לְבֵית מִשְׁרֵי עֶדְרִין
דְּעָאן וּמֵישַׁר עָכוֹר לְבֵית אַרְבָּעָה בַקְרָן דְּתוֹרִין לְעַמִּי דִּתְבַעוּ דַּחַלְתִּי׃

רשי

ונהי כטמא· מאחר שנסתלקו
הצדיקים ממנו: וכבגד עדים·
ולבוש מרחק כבגד מאוס
שהכל אומ׳ הסר עדים תרגום
של הסרה: ונבל כעלה·
וכמוש כעלה פלייסטר בלע״ז:
ועונינו כרוח ישאונו· ובחובנא
כרוחא איתנטילנא: מתעורר·
כמו מתגבר על יצרו: ותמוגינו·
ותניענו: תחשה ותעננו·
תחרים על העינוי לנו עד כאן
תפלת הנביא ותחלתה חסדי יי׳
אזכיר: נדרשתי ללא שאלו·
הקב״ה משיבו אני אפשר שלא
להנקם מהם כי נדרשתי מהם
להוכיחם על ידי נביאי והם לא
היו שואלים: אמרתי הנני
הנני שובו אלי· והנני מוכן
לקבל: אל גוי לא קורא בשמי·
אשר לא היה חפץ להיות נקרא
על שמי: פירשתי ידי· כדי
לקבלם בתשובה: סורר·
סר מן הדרך: זובחים בגנות·
מעמידים ע״ז בגנותיהן ומקטרין
שם בשמים על הלבנים:
היושבים בקברים· שתשרה
עליהם רוח טומאה של שדים:
ובנצורים· הם פגרי המתי׳ שהם
כתוכים במצור שאינם יכולין
לצאת: ומרק פיגולים·
רוטב כתרגמו כמו ואת המרק
שפוך: האומרים· אל הצדיקים
קרב אליך עמוד בעצמך ואל תגע
בי: כי קדשתיך· כי קדשתי
וטהרתי יותר ממך כן תירגם י
יונתן: אלה· התועבות אשר
עשו הנם לעשן חימה באפי:
הנה כתובה· חטאתם לפני
וכבר נגזר דינכם ונחתם:
עונותיכם· ושל אבותיכם יחדו
אשלם לכם: כאשר ימצא התירוש
באשכול· תירגם יונתן כמה
דאישתכח נח בדרא דטופנא:
התירוש זה כח שהיה מתוק
באשכול ברור המשוכל ויש לפתור
כמשמעו: למען עבדי· למען
כל צדיק וצדיק הנמצא בם:
ועמק עכור· כמשמעו: והשרון
שם מחוז שהיה בארץ ישראל:
עונש

מסרה

פרשתי ידי כל היום· כי כארבע
רוחות השמי׳· פרשתי ידי אליך:
הלבני׳ ג׳ בקריא׳ וסימ׳ לא תאספון
לתת התבן לעם ללבון· ואת
מתבנת הלבנים אשר הם עשים·
ומקטרים על הלבנים: ראשנה
י׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳
סימ׳ יח: וירשוה ד׳ בקריא׳ וסימ׳
וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב
ישכנו בה וירשוה· בחירי ועבדי
והשיבותים אל הארץ דירמיה·
ויבנה ערי יהודה דתהלים:

ואתם. השכחים. שם תאר על משקל ירחים׃ לגד. כוכב השמים ויאמר רבי משה הכהן כי לגד הוא כוכב צדק שיורה על כל דבר טוב כי כן לשון גד ואמר כי אין כמוהו באגד׃ למני. יש אומרים לצורת הגלגל שכל צורה וצורה יש לה מנין ידוע מכוכבים ור׳ משה הכהן אמר שהוא שם כוכב׃ ממסך. מגזרת מסכה יינה׃ ומניתי. דרך צחות בלשון הקודם לאמר גד גדוד יגודנו דן ידין עמו ובעבור שאמר למני אמר אחריו ומניתי מתמספר כמו ע׳ מונה׃ לכן. עבדי. הם השבים אל ציון׃ ואתם. אשר ישארו שלא עברו הים ישארו ברעתם׃ תיילילו. ראוי להיות תחת התיו פתח על דרך ישירו נגדך וכמוהו ממרחק ידע ולמכה לא ייטיב׃ והנחתם. לשבוע׳. ולא כמו ישימך כצדקיהו וכאחאב׃ ויאמר אדם לחבירו והמיתך ה׳׃ יקר׳ שם אחר. כנגד׃ אשר. אין מלת מתברך כמו ונברכו בו כי הפרש יש ביניהם. וטעם באלהי אמן שיכיר כל העולם כי אין שוה אמת זולתו כי אמן מגזרת אמונה והוא תאר השם והטע׳ מודה שזהו אמת או מתפלל שיתאוה להיותו אמת. וטעם כי נשכחו הצרות שעברו על הצדיקים עובדי השם כי בראות הרשעים שהצרות באות עליהם היו מלעיגים בם ובעבודתם׃ כי. יש אומרי׳ כי הטע׳ כאילו ורבי יהודה המדקדק ז״ל אמ׳ כי טעם בראות שמים והארץ על הפרטים והנכון כי השמים הם הרקיע והשם יחדש אויר טוב שיהיו בני האד׳ בריאי׳ בגופם ויחיו שני׳ רבות וגם יוסיף בכח הארץ והנה היא חדשה׃ והאומר כי זה רמז לעולם הבא איננו דבק בפרשה כי אין לעולם הבא אכילה וכן הורו קדמונינו ז״ל והוא אמת לבדו׃ הראשונות. יש או׳ על הצרות והוא הנכון ואחרים אמרו על השמי׳ והארץ ואין טעם לפירוש זה והעד הפסוק הבא אחריו׃ כי. עדי עד. שנים ארוכי׳ כי הנה אחריו ימות והנה בורא את ירושלם יוכיח כי אין הבריא׳ להוצי׳ יש מאין כאש׳ אמ׳ כל המפרשי׳ רק הוא מגזרת חדש׃ וגלתי׃ קול בכי. על חלל או מת בלא עתו כי הפסוק הבא אחריו לעד׃ לא. הנה תורה זאת הפרשה כי השבים אל ציון במות המשיח יחיו שני׳ רבות והנה הזקן ימלא את ימיו שהוא בתולדת לחיות כמו הקדמונים כאדם ונח וכן עול ימים שהוא העולל והמת מת והוא בן מאה שנה ואם מת יקולל כי אם חיה פחו׳ מאה השני׳ אז יאמרו עליו שדיין לא שלמה רעתו וזה אמר שמת והוא נער והחוטא אם יהיה בן מאה הכתו׳ לעד כי סוף העולם ישוב כראשיתו׃ ובנו. הטע׳ שיהיה לבטח כי אין אויב והפסו׳ הבא אחריו לעד או טעמו שיבנו ב׳ וישבו בו שני רבות ולא כמיתי מלחמ׳ ולא. כימי העץ. שיעמוד שני׳ רבות כמו החרוב גם אחרי׳. וטעם ומעש׳ ידיה׳ יבלו בחירי כי יש מעשי׳ שיעשה האד׳ ויזקין והם יראו חדשי׳ כבניין והמכת׳ והם בחירי הם פועלי׳׃ לא. הטעם לא ימותו בניהם כי השם ברך אותם ובירך בניהם להיותם אתם׃ והיה טרם יקראו. לפי דעתי כי טרם כמו עוד ואם בא בתוס׳ בי״ת כמו קוד׳ והטעם כל אשר ישאלו ממני אתן להם׃ זאב. הטע׳ השלום ולפי דעת רבים שהשם ישיר תולדת הזאב והעד כבקר יאכל תבן. וטעם נחש עפר לחמו כתולדתו ולא דבר אחר והטעם שלא יזיק כל אלה הנבואות עתידות בא׳ לבדה כי כתו׳ כן בכל הר קדשי׃

ומשבר ג׳ קמצי׳ בליש׳ וסימ׳ ולא נחלו על שבר. ומשבר רוח תיילילו. ושברה כשבר נבל׃ מעיני ד׳ וסימ׳ ותדד שנתי מעיני. כי נשכחו הצרות. נוחם יסתר מעיני. ויסתר עמל מעיני׃ באחד ז׳ בקריא׳ וסימ׳ זאב

וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְהוָה הַשְּׁכֵחִים אֶת־הַר
קָדְשִׁי הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים
לַמְנִי מִמְסָךְ׃ וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב
וְכֻלְּכֶם לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא
עֲנִיתֶם דִּבַּרְתִּי וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ
הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בְּחַרְתֶּם׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם
תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם
תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם
תֵּבֹשׁוּ׃ הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב
וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ
תְּיֵלִילוּ׃ וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה
לִבְחִירַי וֶהֱמִיתְךָ אֲדֹנָי יְהוִה וְלַעֲבָדָיו
יִקְרָא שֵׁם אַחֵר׃ אֲשֶׁר הַמִּתְבָּרֵךְ
בָּאָרֶץ יִתְבָּרֵךְ בֵּאלֹהֵי אָמֵן וְהַנִּשְׁבָּע
בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע בֵּאלֹהֵי אָמֵן כִּי נִשְׁכְּחוּ
הַצָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי׃
כִּי־הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ
חֲדָשָׁה וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא
תַעֲלֶינָה עַל־לֵב׃ כִּי־אִם־שִׂישׂוּ
וְגִילוּ עֲדֵי־עַד אֲשֶׁר אֲנִי בוֹרֵא כִּי
הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעַמָּהּ
מָשׂוֹשׂ׃ וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַם וְשַׂשְׂתִּי
בְעַמִּי וְלֹא־יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי
וְקוֹל זְעָקָה׃ לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוּל
יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יְמַלֵּא אֶת־יָמָיו
כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחוֹטֶא
בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל׃ וּבָנוּ בָתִּים
וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פִּרְיָם׃
לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב לֹא יִטְּעוּ וְאַחֵר
יֹאכֵל כִּי־כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי וּמַעֲשֵׂה
יְדֵיהֶם יְבַלּוּ בְחִירָי׃ לֹא יִיגְעוּ לָרִיק
וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי יְהוָה
הֵמָּה וְצֶאֱצָאֵיהֶם אִתָּם׃ וְהָיָה טֶרֶם
יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים
וַאֲנִי אֶשְׁמָע׃ זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד
וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר
לַחְמוֹ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־
הַר קָדְשִׁי אָמַר יְהוָה׃

ואתון בית ישראל שבקתון פולחנא דיי אתנשיתון ית פולחן טורא דקודשי דמסדרין לטעוון פתורין וממזגין לדחלתהון אגנין׃ ואמסר יתהון לחרבא וכלכון לקטלא תתמסרון חלף דשלחית נביי ולא תבתון איתנביאו ולא קבילתון ועברתון דביש קדמי ובדלא צבינא איתרעיתון׃ בכן כדנן אמר יי אלהים הא עבדי צדיקיא יכלון ואתון רשיעיא תכפנון הא עבדי צדיקיא ישתון ואתון רשיעיא תיצחון הא עבדי צדיקי יחדון ואתון רשיעיא תבהתון׃ הא עבדי צדיקי ישבחון מטוב לב ואתון תצוחון מכאב לב ומתבר רוח תיללון׃ ותשבקון שומכון לקיימא לבחירי וימתכון יי אלהים מותא תנינא ולעבדוהי צדיקיא יקרי שמא אוחרנא׃ דמברך בארעא יברך באלהא קיימא ודימקיים בארעא יקיים באלהא קיימא ארי יתנשין עקתא קדמיתא וארי מסתרן מן קדמי׃ ארי הא אנא ברא שמיא חדתין וארעא חדתא ולא ידכרון קדמיתא ולא יתסקין על לב׃ אילהין יחדון ויבועון בעלם עלמיא דאנא ברי ארי הא אנא ברי ית ירושלם ביעא ועמה חדי׃ ואבוע בירושלם ויחדון בה עמי ולא ישתמע בה עוד קל דבכן וקל דמצוחין׃ ולא יהי מתמן עוד יניק יומי וסבא דלא ישלם ית יומוהי ארי דחייב עולם בר מאה שנין יהי מאית ודחטי בר מאה שנין יתרך׃ ויבנון בתין ויתבון ויצבון כרמין ויכלון אבהון׃ לא יבנון ואחרנין יתבון לא יצבון ואחרנין יכלון ארי כיומי אילן חייא יומי עמי ועובד ידיהון יבלון בחירי׃ לא יחלון לריקן ולא ירבון למותא ארי זרעא דבריכיה יי אינון ובני בניהון עמהון׃ ויהי עד לא יצלון קדמי ואנא אקביל צלותהון עד לא יבעון מן קדמי אעביד בעותהון׃ דיבא ואימרא ידעון כחדא ואריא כתור ייכול תבנא וחיויא עפרא מזוניה לא יבאשון ולא יחבלון בכל טורא דקודשי אמר יי׃

רשי

עוזבי ה׳. רשעי ישראל שהחזיקו בע״ז ומתו ברשעם׃ העורכים לגד. שם ע״ז העשויה על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסנוק לא׃ למני. למנין חשבון הכומרים אתם ממלאין אגנות מזג יין׃ ממסך. יין מזוג במים כמשפטו כמו לחקור ממסך מסכה יינה ויש פותרים למני לע״ז שמניתם עליכם אבל ומניתי אתכם שלא כנקוד ומניתי דגש יורה שהוא לשון מנין׃ עבדי. הצדיקים׃ ואתם. הפושעים בי׃ שמכם לשבועה. לוקח משמכם קללה ושבועה לדורות אם לא יקרני כאש׳ אירע לפלוני׃ והמיתך. מיתת עולם׃ ולעבדיו יקרא שם אחר. שם טוב וזכר לברכ׳׃ אשר המתברך בארץ. כי תהיה יראתי על כלם ומלאה הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו זאת׃ כי נשכחו הצרו׳. לכך יקראוני אלהי אמן׃ שמים חדשים. יתחדשו השרי׳ שלמעלה ויהיו שרי ישראל שרים עליונים ושרי האומו׳ תחתונים וכן בארץ ויש אות׳ שמים חדשים ממש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו׳׃ עול ימים. נער כמו עולל עול ימים קטן בשנים׃ בן מאה שנה ימות׳. יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כן מפרש בבראשית רבה׃ יקולל. בעבירה שהיא צריכה נדוי׃ כימי העץ. תירגם יונתן עץ החיים׃ יאכל תבן. ולא יצטרך להשחית בבהמה׃ ונחש הרי עפר לחמו ומצוי לו תדיר ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי שמכינו שעשו נופל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה וגו׳ אבל ביד בני שאר השבטי׳ שנמשלו לחיות לא מכינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השבטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשל כשור יאכלו את עשו שנמשל כתבן׃ השמים

מסרה

וטלה ירעו כאחד. כל הקהל באחד. וחברו כל הקהל. כי הטהרו הכהני׳. ויעמד ישוע ובניו. בבקר זרע את זרעך ולערב. ויהי כאחד למחצרים. וסימ׳ דיבא וכל קהלנא אדכון קמון טבתא ב בחצצרתהון׃

כה. שב הנביא להוכיח הרשעים: השמים כסאי. ידענו כי כבוד השם מלא השמים והארץ והטעם כי מן השמים תבואנה הגזרות על כל העולם כולו כאשר תבואנה מלפני המלך בשבתו על כסאו: הדום רגלי. כי הוא ברשותי ושלי ואחר שהכל שלי אי זה בית ואי זה מקום כפול בטעם: ואת. והנה טעם אחר כי הוא ברשותי ושלי

השמים כסאי. ואיני צריך לבית המקדש שלכם: אי זה בית. אשר הוא כדי לשכינתי: את כל אלה. השמים והארץ ידי עשתה ואת אשר בימתי שכינתי בתוככם בתורתכם כשמעין לי לפני שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי חפץ שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה

גם אני ז׳ ר״פ וס׳ נמסר בספר שפטים סוף סימ׳ ב׳: ובאשר ד׳ בקריאה וס׳ ומניתי אתכם לחרב. גם אני אבחר בתעלוליהם. ואפרוחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך: בחרו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויקחו להם נשים מכל אשר. ובאשר לא חפצתי בחרו. תחת כי שנאו דעת. אנך: חלה ג׳ מלעיל וסימ׳ פצחי רנה

סו כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ
הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי
ואי־זה מקום מנוחתי: ואת־כל־
אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־
יהוה ואל־זה אביט אל־עני ונכה־
רוח וחרד על־דברי: שוחט השור
מכה־איש זובח השה ערף כלב
מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה
מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם
ובשקוציהם נפשם חפצה: גם־אני
אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא
להם יען קראתי ואין עונה דברתי
ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר
לא־חפצתי בחרו:
שמעו דבר־יהוה החרדים אל־דברו
אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם
למען שמי יכבד יהוה ונראה
בשמחתכם והם יבשו: קול שאון
מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם
גמול לאיביו: בטרם תחיל ילדה
בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר:
מי־שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל
ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם
אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־
בניה: האני אשביר ולא אוליד
יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי
אמר אלהיך:
שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־
אהביה שישו אתה משוש כל־
המתאבלים עליה: למען תינקו
ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו
והתענגתם מזיז כבודה:
כי־כה אמר יהוה
הנני נטה־אליה כנהר שלום
ובנחל שוטף כבוד גוים וינקתם

כדנן אמר יי שמיא כורסי יקרי
וארעא כיבש קדמי אידין ביתא
דתבנון קדמי ואידין אתר בית
אשריות שכינתי: וית כל אילין
גבורתי עבד וחלא הואה כל אילין
אמר יי ובדין רעוא קדמי לאסתכלא
ביה ביד ענותן ומכיך רוח ומשתוי
לקבל פתגמי: נכים תורא כקטיל
גבר דבח אימר כנקיף כלב מסקי
קורבן דם חזירא קורבן מתנתהון
מתנת אונס אף אינון איתרעיאו
באורחתהון ובשיקוציהון נפשהון
איתרעיאת: אף אנא איצבי
בתברהון ומסת דיצפן לא
ישתיזבון חלף דשלחית נביי ולא
תבו איתנביאו ולא קבילו ועבדו
דביש קדמי ובדלא צביני איתרעיאו:
קבילו פתגמא דיי צדיקיא דמשתוין
לקביל פתגמי רעותיה אמרין
אחיכון סנאיכון מרחקיכון בדיל
שמי יסגי יקרא דיי ונחזי ב
בחדותכון ואינון יבהתון: קל
איתרגושא מקרתא דירושלם קלא
מהיכלא קל מימרא דיי דמשלים
גמלא לבעלי דבבוהי: עד לא
מיתי עקא לה תתפרק עד לא ייתי
לה זיע בחבלין על ילדה יתגלי
מלכה: מן שמע כדנא ומן חזא
כאילין האיפשר דתתעבד ארעא
ביומא חד אם יתברי עמא זמן
חדא ארי עתידא דתתנחם ציון
ותתמלי מעם שבי גלוותהא:
אנא אלהא ברית עלמא מבראשית
אמר יי אנא בריית כל אינשא אנא
בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא
עתיד לכנשא גלוותיך אמר אלהיך:
חדו בירושלם ובועו
בה כל רחמהא רוצו עמה דין כל
דהוו מתאבלין עלה: בדיל
דתתפנקון ותשבעון מביזת ת
תנחומהא בדיל דתשתון ותתרוון
מחמר יקרה: ארי
כדנן אמר יי הא אנא מיתי לה כשפע נהר פרת שלם וכנחל מגבר יקר עממיא ותתפנקון

דומה לפני כעורף את הכלב: והמעלה את המנחה הרי היא לפני כדם חזיר והמזכי׳ לבונה מקטיר לבונה כמו אזכרתה והית׳ ללחם לאזכרה: מברך און. מברך אותי בתשורת אונס מברך און מתשור אונס זהו פירושו ולשון ברכה נופל בתשור׳ שהיא להקבלת פנים כמו קח נא את ברכתי עשו אתי ברכה וצאו אלי: גם המה בחרו בדרכיהם. הם חפיצי׳ בדרכי׳ הללו הרעים וגם אני אבחר ואחפוץ בתעלוליהם ואם תאמ׳ מהו גם כן דרך לשון עברית לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם גם בחור גם בתולה גם לי גם לך גם אהבה גם שנאה לשון לא ימותו גם הם גם אתם אף כאן גם הם בחרו וגם אני אבחר: בתעלוליהם. להתעולל בם לשון כי התעללת בי: ומגורותם. מה שהם יראים: יען קראתי. שמעו שמוע ושובו אלי: ואין עונה. לאמר שמעתי: החרדים אל דברו. הצדיקים הממהרים בחרדה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה: שונאיכם מנדיכם. האומרים קרב אליך אל תגש בי. ד״א אמרו אחיכם בני עמו מנדיהם אשר אמרו לכם סורו טמא: למען שמי יכבד יי׳. בגדולתנו הקב״ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו. הנביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו לעת כי כל שאון שלהם בא לפני הקב״ה מתה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקטרג על מחריביו ואחרי כן קול יי׳ משלם גמול לאויביו: בטרם תחיל. ציון חיל היולדת ילדה את את בניה כלומר יתקבצו בניה לתוכה אשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל האומות יביאום לתוכ׳: והמליטה זכר. כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה והמליטה איסקמו״ציר בלע״ז: היוחל ארץ ביום אחד. היבא חיל ליולד׳ ליולד מלא ארץ בני׳ ביום אחד: האני אשביר ולא אוליד. האני אביא את אשתי על המשבר ולא אפתח רחמ׳ להוצי׳ עוברה כלומ׳ שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור. והלא אני המוליד את כל היולדות ועכשיו שמא עצרתי בתמיה: משד. לשון שדים: תמוצו. סוצי״ר בלע״ז: מזיז כבודה. מכבוד גדול הזז וממשמש לבא לה: זיז. איסמו״בימנט בלע״ז: וכנחל שוטף. אני נוטה אליה כבוד גוים: על

ואחר שהכל שלי אי זה בית ואי זה מקום כי זה הכסא וההדום אני עשיתים: ויהיו כל אלה. דבק עם ידי עשתה: ואל זה אביט. הטעם אף על פי שהשמים כסאי אביט אל עני ונכה רוח וטעם אביט אשים עיני עליו והנה הפך אעלי׳ עיני מכם: שוחט. הטעם כי אביט אל חרד אל דברי לא אל המקריבים עולה ומעשיהם רעים והנה שוחט השור כאילו יכה איש הטעם דם יחשב כי אין ה העולה קרבה כהוגן או יהיה מכה איש לא מכת נפש רק מכת פ פצע וחבורה: זובח השה. לפני כאילו הורג כלב והנה עורף שהוא מלרע פועל ו וטעם לכרות העורף וכן וערפו שם וכאשר הוא שם הוא מלעיל הנו שם: מעלה מנחה. כאילו העלה דם חזיר: מזכיר לבונה. מגזרת אזכרה כאלו מברך און. וטע׳ גם המה תחסר מלת אבותיהם וכן הוא כי אבותיכם גם המה: גם אני. בתעלוליהם מגזרת עלילות דברים והטעם בעלילו׳ שיבא עליהם או מגזרת ו ויתעללו בה להתעולל: ומגורתם. יראת׳ כמו ויגר מואב: שמעו. מנדיכם. מרחיקים אתכם ומתגל׳ ינדוהו ויש אומרים שאתם חשובי׳ מנודי׳ בעיניהם וטעם אחיכם שהוא יותר קשה: יכבד יי׳. אמר רבי משה הכהן כי הוא מלשון כבדות והטעם כי הוא כבד עליו לזכרו ולשמר ח חוקיו ותורותיו כי לא י ימצא מלשון כבוד כי אם מבנין נפעל כמו ככב׳ ואכה שבא יכבדו בניו ואשר יכעדו והנה על פירושו הטעם ידוע ותחס׳ מלת זמן כאילו אמר עוד תבוא זמן ש שנראה בשמחתכ׳ והם יבושו דברי המנדים וכן פירוש הפסוק אמרו אחיכם למען שמי יכבד השם מי יתן ויכבד השם מגזרת כבוד ונראה בשמחתכם וכבוש הכתוב וזה הוא הטעם והם יבושו והטעם שיאמרו שהשם לא יוכל להראות כבודו והנה יהיה זה הכתוב דבק עם הבא אחריו והמפרשים אמרו שאיכנו לשון המנדי׳ ואמרו כי הוא דבר השם כדרך כעשה אדם ואחיכם אמרו השם והנביא: קול שאון מעיר. ציון: קול מהיכל. השם הוא בית השם או השמים כי יקראו היכל הקודש וטעם קול שישמע בכל העולם נקמת השם בהם: לאויביו. הם המנדים: בטרם תחיל. מגזרת חיל כיולדה הטעם שיבואו בני ציון בלא טורח כיולדה שילדה בנים בלי טורח: והמליטה. כטעם ילדה וכמוהו שמה קננה קפוז ותמלט ואם הם שנים בנינים והטעם שימאו בני ציון בלי טורח מארבע רוחות פתאום כאילו ציון חלה וילדה בנים ביום אחד והוא דבר פלא: האני אשביר. מגזרת משבר בנים והטעם שים לי כח לעשות באלה כאילו אני אביא היולדה על המשבר ולא אוכל להוליד או אני שהייתי מוליד כל העולם ועצרתי: שמחו. כל המתאבלים. בגלותה: למען. תמוצו כמו ומוצי מלכים תיניקי והנה הטעם טובע שמחות כי התנחומים הפך האבלות: תמוצו. כמו מיץ חלב ואם הם שנים פרשים: מזיז כבודה. אמר רבי יוסף בן עוזיאל מחוזק אמר רבי משה הכהן כמו וזיז שדי והוא מטעם רחוק והנכון שאין רע לו: כי. כנהר. אטה אל ציון שלום וכנחל שוטף: חיל גוים. כמו עשה לי את החיל הזה: על

רצהלי לא חלה. כי חלה גם ילדה ציון. כי חלה לטוב יושבת מרות דמיכה: משוש ד׳ בקריאה וסי׳ כי על בן כתי משוש. גילה ועצה משוש. שישו אתה משוש כל המתאבלים. הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי:

על צד. על צדי אומניכם על גיססין: תשעשעו. תהיו משעשעין כדרך שמשעשעין את התינוק אישבנייר בלעז: ונודעה יד יי. בשמועתו נקמותיו כוראות ידעו עבדיו את כח גבורות ידו: באש יבא. בחיות אש יבא על הרשעים: להשיב. לבריו בחימה את אפו: כי באש. של גהנם יי נשפט עם בריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל בו לשון נשפט שאף הוא נ טוען טענותיו לתבוא עמהם ו ופסעם וכן ונשפטתי אתו הכני נשפט אותך לשון וויכוח הוא ד דריספנייר בלעז ופשוטו כי באש יי ובחרבו נשפט כל בשר וכן ר רבים משובשים במקראות:

המתקדשים. המזדמנים אני ואתה כלך ליום פלוני לעבוד ע"ז פלונית: אל הגנות. שזורעין שם ירק ושם היו מעמידין ע"ז: אחר אחת. כמה שתירגם יונתן סיעה בתר סיעה מתקדשי' ומטהרים לעבוד סיעה אחר ש שגמרה חבירתה את עבודתה: בתוך. באמצע הגינה כן היה דרכם להעמידה: ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגו'. ואנכי מה עלילעשו מעשיה' ומחשבותיה' באה אלי והיא תזקיקני לקבץ את כל הגוים ולהודיע שמעשיהם הבל ומחשבותם שהם חושבין למען שמי יכבד יי' יבינו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבוץ הוא האסיף שכינה זכריה ואספתי את כל הגוים אלי ירושלם: וראו את כבודי. בהלחמי בהם במכת המק בשרו ועיניו ולשונו: ושמתי בהם אות וגו' פליטי' יבצלו מן המלחמה ואני אשגירם כדי לילך לבשר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם פליטים אשים אות מן מן האותות שבידוכו חבירה בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו נגפו הבובאים על ירושלם: בצבים. הם עגלות מטוקשות במחיצו ואהל ודומה לו שש עגלו' צב: ובכרכרות. ובמיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר טרפיר בלעז ומנחם פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל ארץ: כאשר יביאו. מנחה בכלי טהור לרצון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון: וגם מהם אקח לכהני' ללויים. מן הגוי' המביאי' אותם ומן המובאי' אקח כהני' ולוים שמטומעי' עתה בגוים מחמת אונסן ולפני גלויים הכהנים והלוים שבהם ואברור אותן מתוכן ויהיו משמשין לפני אמר יי' היכן אמר הנסתרו' ליי' אהיכו כך מפורש באגדת תלים: תולעתם. רמה האוכלת את בשרם: ואשם. בגיהנם: דראון. לשון בזיון ויונתן תירגם כמין שתי תיבות די ראיית עד דיימרון צדיקיא מיסת חזינא:

סליק ספר ישעיה

על צר תנשאו. בעת בואכם מהגלות: תשעשעו. כמו ושעשע יונק ובא העי"ן בקמץ חטף בעבור היותו סוף פסוק: כאיש. לאשה רחמנות על הבן: וראיתם לבבכם. רמז לנשמה כי היא המרכבת הראשונה כי הם המוסדות: וזעם. פועל ולעולם הפ"א קמוץ והעי"ן פתוח אם היה מלעיל הנו שם ושניהם פתוחים:

כי. באש. לאחרית האף והטעם הגזירות ההוות פתע פתאום: וכסופה מרכבותיו. על דרך משל: להשיב בחמה. כאשרים תשובת חרון או רבק עם שם הוא לשבת ושם בית לגבאי: כי. דרך משל שיבוא במשפט עמם או הוא כמו פועל כדרך נשבע: והמתקדשים. שיתקדשו ללכת לע"ז: המטהרים. חסר תיו התפעל והוא מבלע בטי"ת: אל הגנות. כמו האשרו: אחר אחת. אשרה אחת וכתב אחר והנה הוא עץ כי כל אשרה עץ וטעם בתוך שהיו סובבים את האשרה משה ומשה והנה הוא בתוך או בתוך הגן. ואוכלי בשר החזיר הטעם שהן יקדשו ו וגופם מלא טומאה: ואנכי. כטעם על יי ועל משיחו: באה. תחסר מלת עת והטעם כאשר יחשבו שיוסדו עלי אז תבא עת לקבץ כל הגוי' סביב ירושלם: וראו את כבודי. שאעשה בהן דין עד שיראו כבודי לכל ה העולם וזה מלחמת גוג ומגוג: ושמתי. זה האות לנבאי בחסרון עי"ן והאות חרום שלא כראה כמוהו. וטעם פליטים שימותו רובם כאשר הוא מפורש ב בספר יחזקאל ובספר זכריה: והביאו. לה' לכבוד יי' שיפחדו: ברכב. ברזל: בצבים. הם העגלות שם עגלות צב: ובכרכרות. כמו שלחו כר והוא מין נכבד מהגמל והמלה כפולה: כאשר. היו מביאים ישראל את ה המנחה שלא תתגאל: וגם. אלה שיבואו אקח להיו' כהני' לפני ולוים: כי החדשים. פירשתיו: עומדים לפני. שלא יבלו כקדמוני' וטעם לפני בעבור כי השם עיקר כל עמידה: כן יעמד זרעכם ושמכם. שלא ימחה או שמכם שלא ימחה כמו זרעכם והטעם כפול וכמוהו כעת יאמר ליעקב ולישר': והיה מדי. קרוב מטעם כל עת שיהיה החדש וכמוהו מדי עברו וחדש בחדשו כמו דבר יום ביומו והטעם כל יום ויום בעתו ומזה הכתוב למדו הקדמונים ז"ל שמשפט רשעים בגיהנם י"ב חדש ומטעם מדי שבה. וטעם מדי שבת בשבתו בפי' ז' שבתות: ויצאו. סביב ירושלם כי שם תופת ומזה הכתוב למדו כל החכמים שיהיה יום דין בירושלם ורבים אמרו כי ואשם לא תכבה רמז לנשמה בהפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלאכי השם תשאר אבל גלגל האש והקדמונים אמרו כי זה אחר תחיית המתים וראייתם שאמר דניאל כל הרשעים אחר שיקיצו שיהיו לדראון עולם והכל את אמרו ומלת לדראון כמו גרוף ויש אומרים שהם שתי מלות ויפרשו ראון מגזרת הוי מוראה ובאלה ומלת לדראון עולם יכחישם:

נשפט ה' וקמצי' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא ריש סי' נ"ט: אל הגוים ה' וסימ' ושמתי בהם אות. ויבא אל הגוים. בהגלותי אותם. אל הגוים השוללים אתכם זוכריה. שפוך חמתך דתהלות: והביאו ד' וסימ'

עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ: כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ: וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: והיה מדי חדש:

על גיססין תתנטלון ועל רכובין תתרבון: כגבר דאימיה מנחמא ליה כן מימרי ינחם יתכון ובירושלם תתנחמון: ותחזון ויחדי לבכון וגרמיכון כדיתאין יזהרון ותתגלי גבורתא דיי לאוטבא לעבדוהי צדיקיא וייתי לטלטלא לבעלי דבבוהי: ארי הא יי באישתא מתגלי ובעלעולין רתיכוהי לאתבא בתקוף רוגזיה ומזופיתיה בשלהובית אישתא: ארי באישתא עתיד יי למידן ובחרביה ית כל בישרא וסגיאין קטיליא קדם יי: דמזדמנין ודמדכן לגיניא טעוותא סיעא בתר סיעא אכלי בשר חזירא ושיקצא ועכברא כחדא יסופון אמר יי: וקדמי גלן עובדיהון ועשתונידהון עתידנא לכנשא ית כל עממיא אומיא ולישניא וייתון ויחזון ית יקרי: ואשוי בהון אתא ואשלח מנהון משיזבין לבני עממיא למדינ' ימא פולאי ולודאי דנגדין ומתחן בקשתא למדינת תובל ויון נגותא רחיקן דלא שמעו שמע גבורתי ולא חזו ית יקרי ויחוון ית יקרי בעממיא: וייתון ית כל אחיכון מכל עממיא קורבנא קדם יי בסוסון וברתיכין ובהמלין ובבודנון ובתושבחן על טורא דקודשי לירושלם אמר יי כמה דייתון בני ישראל ית קורבנהון במנא דכי לבית מקדשא דיי: ואף מנהון איקריב למהוי כהני וליואי אמר יי: ארי כמה דשמיא חדתין וארעא חדתא דאנא עביד קיימין קדמי אמר יי כן יתקיים זרעכון ושומכון: ויהי בזמן ריש ירח בירחיה ובזמן שבא בשבא ייתון כל בסרא למסגד קדמי אמר יי: ויפקון ויחזון בפגרי גבריא חייביא דמרדו במימרי ארי נשמתהון לא ימותון ואישתהון לא תיטפי ויהון מתדנין רשיעי בגיהנם עד דיימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא:

סכום פסוקי' דספ' אלף ומאתים ותשעים וחמשה וסימ' ארצה וחציו כי אם שם אדיר ה' לנו:

נמסר בסדר ויקרא: בכלי ' ה' בליש' וסימ' נמסר בסדר ויקה"ל: לא תכבה ו' וסימ' נמסר בסדר צו ולעיל בספרא דא סימן ל"ד: לכל בשר ז' וסימ' נמסר בסדר קרח:

סליק ספר ישעיה הנביא

אילין מלין דכתיב ו' בסוף תיבותא וקרי י' וסימנ' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה • אזנו ויאמר שאול לרצים • כלבו ושם האיש נבל • שנאו ויאמר דוד ביום ההוא •
תקראו ואנכי אמרתי איך אשיתך • תשובו ב' בפסו' • אכלנו ושבענו ובכד נצר ה' בפסו' וידו אדם מתחת כנפיהם • חתיתו כי נתתי את חתיתו • רבו אכתוב
אשתנו באדין נבוכד נאצר התמלי • לשרושו וכל די לא להוא עבד דתא • ויעשו מתניח מתני ויעשו • ידו מבני נבו יעיאל • וענו ובקבקיהו וענו ואחיהם •

כי אם בזאת יתהלל המתהלל

וחלופיהון חד מן כ"ב כתיבן י' בסוף תיבות וקרי ו' וסי' דחי ואחריו אלעזר בן דודי • במי בי תנוח יד יי' בהר
עתה סבבוני • ושובי שובו נא אל תהי עולה • יעדי ושאר דברי שלמה • וישבי ויבאו אל חלקיה

דברי

עזור כח אל אדיר | ועין לבי האיר | בכתבי דברי | ירמיהו הנביא :
היה עם פי עטי | בדבר לא יחטיא | ויבדק מבטי | וייטב מחשבי :

סמוך אלי תמוך בידי לבבי | היה עזרי בפירוש ירמיהו :
בחנתי בעזרתך הלא היא | ובינתי באיכה הוא ומה הוא :

אמר דוד בן יוסף בן קמחי זה הספר מצאנוהו מסודר בסדרן של נביאים אחר ספר ישעיהו וכן כתבתיהו אחר פי' ספר ישעיהו ואע"פ שאינם מסודרין כן בדברי רז"ל שאמרו סדרן של נביאים יהושע שפטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר ונתנו טעם כיון דמלכים סופיה חרבנא וירמיה כוליה חרבנא ויחזקאל סופיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמיך חרבנא לחרבנא ונחמתא לנחמתא אף על פי כן בכל הספרי' הטובים אשר ראינו שכתבו בספרד חכמה שמו סדרם לפי זמנם ישעיהו קודם לירמיהו כמו שקדם זמנו לזמנו וכן ירמיהו קודם ליחזקאל ובסכים עשר שהוא אחרי כן השוו עם סדר רז"ל אף על פי שהם בנביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתן קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במעוטו כמו שאמרו רבותינו זכרם לברכה אלא דזוגר מרכם וכתבנו נבואתם בספר אחד עם נבואת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים ונבואתם גם כן קטנה ולכי אכתוב בעה בפי' הספר הפסוקים שצריך לפרשם והמלין שצריך לדקדקן לא פסוק אחר פסוק בכל מקום כמו שעשיתי בפי' ישעיהו אלא כמו שעשיתי בפירוש ארבעת ספרים הראשונים ומצאנו שלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור ירמיהו וצפניהו וחולדה ואמרו רבותינו זכרם לברכה ירמיהו היה מתנבא בשוקים וצפניה בתוך בתי כנסיות וחולדה אצל חכמים ועתה אתחיל בעזרת המלמד אדם דעת :

רשי

דברי ירמיהו • מן הכהני • ליתי בר קלקלתא דיתקן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דימיק לקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן ס שבאו מזרע כשר :

יְרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן : אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ :

פתגמי נְבוּאַת יִרְמְיָהוּ בַּר חִלְקִיָּה מִן רֵישֵׁי מַטְּרַת כַּהֲנַיָּא מִן אֲמַרְכְּלַיָּא דַּהֲווֹ בִּירוּשְׁלֵם גַּבְרָא דְּקַבֵּיל ד אַחְסַנְתֵּיהּ בַּעֲנָתוֹת בַּאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן : דַּהֲוָת פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן מַלְכָּא דְּשִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה בִּתְלָת עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכֵיהּ :

רדק

דברי ירמיהו בן חלקיהו • כתב אא"ז ז"ל כי חלקיהו זהו חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית יי' בימי יאשיהו וירמיהו בנו כבא בימי יאשיהו ותחלת נבואתו היה בשנת שלש עשרה למלכו ועדין לא שבו יאשיהו ויהודה מרעתם עד שנת שמונה עשרה שנה למלכו ס שמצא ספר תורה : מן הכהנים • תרגם יונתן מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל אחסנתיה בענתות : בענתות • היא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע ומה שאמר דברי לפי שכולל בספר הזה כל

אשר היה דבר יי' אליו וגו' • אמר התחלת שכינה לשרות עליו באותו הזמן : ויהי

דברי נבואות שנבא על ישראל ועל הגוים וכן דברי עצמו מה שקרה לו בנבואתו עם ישראל • ובדרם ג' נביאים על ידי שהיתה נבואתם דברי קנתורין לפיכך כתלת נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיהו ר"ל בעצמן כמו שלמה שאמ' אני קהלת הייתי מלך וכל הענין שספר בעצמו וכן עמוס ספר בדברי עצמו קשר עליך עמוס וכל הענין כמו שכתו' וכן ירמיהו ספר בתחלת ספרו דברי עצמו בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכל הענין וכן בתוך ספרו מה שספר מן הרעו' שעשו לו :

ויהי בימי · דבר ה׳ שהיה אליו היה גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י״א שנה ובשנת אחת עשר׳ גלה ביד מלך בבל וגלת ירושלם בחדש החמשי כמו שכתוב בסוף ספר מלכים: בטרם אצורך · כן כתיב בוי״ו וקרי הצ״די בקמץ חטף כמשפטו עם הכנוים ואין עמו וי״ו והענין אחד וענין בטרם אצרך כתב אא״ז ל׳ כאשר ברא היסודות הארבע ידעו בכח הטבע ואחר כך הוציאו לפעל וכן אמר ישעיהו מעת היותה שם אני בכח היסודות הייתי מזמן שהיית עת בעולם ועתה הוציאני מכח לפעל ושלחני ברוחו או פי׳ ידעתיך כמו ידעתיך בשם שאמר למשה ותורה עליו ובטרם תצא מרחם: הקדשתיך · מלשון קדושה · וידעתיך לשון גדולה ולפירוש הראשון יש לשאול והלא כל הנביאים והצדיקים וכן ה הרשעים בטרם הבראם ידעם והכירם אך יורה זה שאביו ואמו נזהרו בקדושה וטהרה בעת ה ההריון שיהיה הנביא מקודש והחכם הגדול ר׳ משה בר מימון ז״ל כתב כי זה ענין כל נביא אי אפשר לו מבלתי הכנה טבעית בעיקר יצירתו שיהי׳ נכון לנבואה עם ההתלמדות ויש לדעתו לישא׳ למה לא אמ׳ זה הענין לנביא אח׳ אלא לירמיהו ונוכל לומ׳ לפי שידע הא־ל ית׳ שירמיהו ישרב בשליחו׳ הא־ל הודיעו כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן כדי שיחזק לבו ללכת בשליחות הא־ל ואם תאמר והלא משה רבינו ע״ה היה מסרב ב בשליחות הא־ל ולא אמר לו כן · הנה הראה לו אות גדול לחזק את לבו והוא אות הסנה והאותות האחרים שנתן בו יכולת לעשותן לפני פרעה וגם נוכל לומר כי משה רבינו כבר ידע זה מעצמו כי חכם גדול היה וידע כי בעיקר יצירת האדם יש הכנה טבעית לנבוא׳ למי שהוא עתיד להתנבא ולא זה בלבד אלא כל חכמה וכל טבע שיש באדם שהוא נוהג בו יש לו קצת הכנה בו בעיקר ה היצירה ינבר בה עם ההתלמדות וי״ת הפסוק כן עד לא בריתך וגו׳ כבעמוד: ואומר אהה · לשון קריאה על הצער ועל הדאגה ומה שאמר לא ידעתי דבר ר״ל דברי תוכחה כי אני נער ואיך אוכיח עם אחד ואין תמה אם באה לו נבואה והוא נער כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו כמו שכתוב ורוח הנבואה החכימה אותם אע״פ שהיו נערים ואפשר כי נער ר״ל משרת ואע״פי שהוא גדול בשנים יקרא נער כמו שכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער והיה משרת נביא אחד שהיה בימיו או חכם ור״ל ביד גדול ממני ראוי לשלוח זה השליחות לא בידי כמו שאמר משה רבינו שלח נא ביד תשלח והמפרשים פירשו כי נער היה בשנים בהנבאו וכן שמואל וזכריהו בן עדוא וי״ת ואמרית קביל בעותי וגו׳ כבעמוד: כי על כל אשר אשלחך · על במקום אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר אשלחך תלך כי בענתות באה לו הנבואה בתחלה ורצה הא־ל לשלחו לירושלם מקום המלוכה להוכיח את המלך ואת עמו והבטיחו שיחזק לבו ללכת למקו׳ שלא היה רגיל שם ויתקן דבריו בפיו שידע לדבר דברי תוכחות בלא מורא: ולהצילך · בא בטרחא במקום הלמ״ד לפי שיש לו מעמידה ופעמים יש לו משפט ההפסק לא הבטיחו שלא יגעו בו שא יגעו בו ויכוהו ויצילהו מידם שלא ימיתוהו אף על פי שהיה ברצונם להמיתו כמו שכתוב וכשבאו להמיתו ואת ברוך אמר ויסתירם יי׳: וישלח יי׳ את ידו · הוא המלאך הנראה אליו ודבר אליו בשם השם ונקרא בשמו ובמראה הנבואה שהושיט ידו אליו והגיע הדברים על פיו ונראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן אף על פי שאין הגעת הדבר אלא על האזן לא על הפה במראה הנבואה נר׳ לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן בו בפיו לדבר בחיתוך לשון בלא מורא וכן אמר בישעיהו ויגע על פי שהגיע הרצפה על פיו כי שניהם ויגע בפתח היו״ד מבנין הפעיל וי״ת הפסוק דרך משל ושלח יי׳ ית פתגמי נבואתיה וגו׳ כבעמוד: ראה הפקדתיך · שמתיך פקיד וממונה עליהם לטוב ולרע כי כאשר תנבא עליהם כן יבא עליהם ובכל הנבואות הכתובה והאריכה לפי שהרבה לדבר רע על ישראל ועל האומות והטוב היה מעט באומות כמו שאמר בבני עמון ואחר כך אשיב שבות בני עמון ואמר בעילם והיה באחרית הימים אשיב את שבות עילם ואמר לבנות כנגד לנתוש ולנטוע כנגד לנתוץ ויונתן תלה הפסוק הרע לאומות והטוב לישר׳ שתרגם חזי דמניתך יומא הדין על עממיא ועל מלכוותא למעקר לתרעא ולאבד׳ ולפגרא ועל בית ישראל למבני ולקיימא: ויהי דבר יי׳ · זה היה במראה הראשונה כי בתחלה אמר לו שילך באשר ישלחהו ואחר כן באותה המראה עצמה הראה לו במראה הנבואה מקל שקד כאמרו מקל שקד אני רואה כי ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו במראה הנבואה והכיר בו שהוא מעץ שקד לפיכך אמר לו הטבת לראות שאילו ראה אותו בעלים ובפרחים מה היתה הטבת הראייה כי קל הוא להכיר זה הראה לו הא־ל מקל שקד להיות משל על הפורענות העתידה לבא על ישראל שתבא להם במהרה כמו שמין השקד ממהר לפרוח יותר משאר העצים לפיכך נקרא שקד כי השקידה ענין המהירות וההשתדלות וכן אמר כי שקד אני על דברי לעשותו ואמר לשקוד על דלתותי יום יום ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמוחי לאבאשא אנא חזי: ויהי

ויהי בימי יהויקים · ויהי נבואה כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיה בנו עד תם עשתי עשרה שנה שהיא השנה עד גלות ירושלם בחדש החמשי: בטרם אצרך בבטן וגו׳ · מימי אדם הראשון הראהו הקב״ה לאדם דור ודור ונביאיו · אצרך לשון צורה: ידעתיך · קניתיך, קנויישטרי בלע״ז כמו לא נודעתי להם: הקדשתיך · זמנתיך לכך: נביא לגוים · לישראל שהם נוהגים עצמם כגוים כך נדרש בסיפרי · נביא מקרבך וגו׳ יקים לך ולא לגוים הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בנוהגים מנהגי גוים ועוד יש לפתור נביא לגוים כמו על הגוי׳ להשקות׳ כוס התרעלה להנבא עליהם פורענות כמה שנא׳ קח את כוס היין החימה הזאת מידי ו והשקיתה אותו את כל הגוים · ד״א בטרם תצא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נ נביא אקים להם כמוך זה הוכיחם וזה ה הוכיחם זה נתנבא א ארבעים שנה וזה נתנב׳ ארבעים שנה: אהה · לשון יללה קונפלייניט בלע״ז: כי נער אנכי · איני כדי להוכיח משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעש׳ להם הוציאם ממצרי׳ וקרע להם את הים הורי׳ את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה העלה את הבאר אני בתחלת שליחותי אני בא להוכיח: על כל אשר אשלחך · אל האומות: ואת כל אשר אצוך · לישראל תדבר: וישלח ה׳ את ידו · כל שליחות שהוא אצל יד לשון ה הושטה לא״ה כתרגו׳ ושלח יי׳ ית פיתגמי נ נבואתי: הפקדתיך · מיניתיך על הגוים: לנתוש ולנתוץ א הדיספצייר בלע״ז ועל ישראל לבנות ולנטוע אם ישמעו כך ת״י יונת׳: מקל שקד · אמנדולייר בלע״ז: השקד

ויהי בימי ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ויהי בימי אמרפל מלך שנער · ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה דספרא · עד תם עשתי עשרה שנה · ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין דישעיה · ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ · ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש: ובטרם ג׳ בקריא׳ וסימ׳

א וַיְהִ֗י בִּימֵ֞י יְהוֹיָקִ֤ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֙הוּ֙ מֶ֣לֶךְ
יְהוּדָ֔ה עַד־תֹּם֙ עַשְׁתֵּ֣י עֶשְׂרֵ֣ה שָׁנָ֔ה
לְצִדְקִיָּ֥הוּ בֶן־יֹאשִׁיָּ֖הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה
עַד־גְּל֥וֹת יְרוּשָׁלִַ֖ם בַּחֹ֥דֶשׁ הַחֲמִישִֽׁי׃
ב וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה
אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ ה בְּטֶ֨רֶם אֶצָּרְךָ֤ בַבֶּ֙טֶן֙
יְדַעְתִּ֔יךָ וּבְטֶ֛רֶם תֵּצֵ֥א מֵרֶ֖חֶם
הִקְדַּשְׁתִּ֑יךָ נָבִ֥יא לַגּוֹיִ֖ם נְתַתִּֽיךָ׃
ו וָאֹמַ֗ר אֲהָהּ֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה הִנֵּ֥ה לֹא־
יָדַ֖עְתִּי דַּבֵּ֑ר כִּי־נַ֖עַר אָנֹֽכִי׃
ז וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י אַל־תֹּאמַ֖ר
נַ֣עַר אָנֹ֑כִי כִּ֠י עַל־כָּל־אֲשֶׁ֤ר אֶֽשְׁלָחֲךָ֙
תֵּלֵ֔ךְ וְאֵ֛ת כָּל־אֲשֶׁ֥ר אֲצַוְּךָ֖ תְּדַבֵּֽר׃
ח אַל־תִּירָ֖א מִפְּנֵיהֶ֑ם כִּֽי־אִתְּךָ֥ אֲנִ֛י
לְהַצִּלֶ֖ךָ נְאֻם־יְהוָֽה׃ ט וַיִּשְׁלַ֤ח יְהוָה֙
אֶת־יָד֔וֹ וַיַּגַּ֖ע עַל־פִּ֑י וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י
הִנֵּ֛ה נָתַ֥תִּי דְבָרַ֖י בְּפִֽיךָ׃ י רְאֵ֞ה
הִפְקַדְתִּ֣יךָ ׀ הַיּ֣וֹם הַזֶּ֗ה עַל־הַגּוֹיִם֙ וְעַל־
הַמַּמְלָכ֔וֹת לִנְת֥וֹשׁ וְלִנְת֖וֹץ וּֽלְהַאֲבִ֣יד
וְלַהֲר֑וֹס לִבְנ֖וֹת וְלִנְטֽוֹעַ׃
יא וַיְהִ֤י דְבַר־יְהוָה֙ אֵלַ֣י
לֵאמֹ֔ר מָה־אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה יִרְמְיָ֑הוּ וָאֹמַ֕ר
מַקֵּ֥ל שָׁקֵ֖ד אֲנִ֥י רֹאֶֽה׃

ב׳ וחד׳ · ב׳ דפ׳ · ב׳ וחד׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ חס׳ ת׳ חס׳ בליש׳ · ב׳ הנה נגע זה · ב׳ · ב׳ מל׳ בליש׳ ב׳ חס׳ · ב׳ תכלת׳ ל׳

וַהֲוָת בְּיוֹמֵי יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דִּשְׁלִימָא חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְצִדְקִיָּה אֲחוּהִי בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דַּאֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְצָר עַל יְרוּשְׁלֶם תְּלָת שְׁנִין וְאַגְלֵי עַמָּא דְבֵית יְהוּדָה בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ עַד לָא בְרֵיתָךְ בִּמְעִין אִתְקַנְתָּךְ וְעַד לָא אֲתֵיתָא לְעָלְמָא זַמֵּינְתָּךְ נְבִי מַשְׁקֵי כָּס דִּלְוָט לְעַמְמַיָּא מַנִּיתָךְ׃ וַאֲמָרִית קַבֵּל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא לֵית אֲנָא יָדַע לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי רַבֵּי אֲנָא וּמְשֵׁירוּתִי עַקָּא וְגָלוּ אֲנָא מִתְנַבֵּי עַל עַמָּא הָדֵין׃ וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תֵימַר רַבֵּי אֲנָא אֲרֵי כָּל אֲתַר דְּאֶשְׁלְחִינָּךְ תְּהַךְ וְיַת כָּל דַּאֲפַקְדִינָךְ תִּתְנַבֵּי׃ לָא תִתְדְּחַל מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי לְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ׃ וּשְׁלַח יְיָ יַת פִּתְגָמֵי נְבוּאָתֵיהּ וְסַדַּר בְּפוּמִי וַאֲמַר יְיָ לִי הָא שַׁוֵּיתִי פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ׃ חֲזִי דְּמַנִּיתָךְ יוֹמָא הָדֵין עַל עַמְמַיָּא וְעַל מַלְכְוָתָא לְמֵיעַקַּר וּלְתַרָעָא וּלְאַבָּדָא וּלְפַגָּרָא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי וּלְקַיָּמָא׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר מָה אַתְּ חָזֵי יִרְמְיָה וַאֲמָרִית מַלְךְ דְּמוֹחֵי לְאַבְאָשָׁא אֲנָא חָזֵי׃

ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו · ובטרם תצא מרחם הקדשתיך · ובטרם יתנגפו רגליכם: ויאמר יי׳ אלי ד׳ בטעמא בסיפר׳ וסימ׳ אל תאמר נער אנכי · צדקה נפשה משובה ישראל · קרא את כל הדברים · אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי · וסימ׳ טליא צדיקא קרא לשמואל: על הגוים ה׳ וסימ׳ ראה הפקדתיך היום הזה · שפוך חמתך על הגוים דירמיה · אשר היה דבר יי׳ · מן הממלכות תהיה · וקצף גדול אני:

ויאמר ד׳ בטע׳ בסיפ׳ וסי׳ טליא צדיקא קרא לשמואל

היטבת לראות • השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי • ויונתן תירגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא • ומדרש אגדה השקד הזה משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמניין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית: סיר נפוח • רותח בויי"לנט בלע"ז:
ופניו • רתיחותיו אשפלור"ים בלע"ז: מצפון תפתח הרעה • בבל לצפונה של ארץ ישראל היא: ודברתי משפטי אותם • אתווכח עמהם עם יהוד' וירושלם: תאזור מתניך • לשון זירוז כ באיש חיל: למלכי יה דה' כנגד מלכי יהודה: ונלחמו אליך • ויהון דיינין ומגיחין ל למיסתר פתגמי כ נבואתך: זכרתי לך • אם הייתם שבים אלי תאוותי לרחם ע עליכם כי זכרתי חסד נעורייך ואהבת כלולו' חופתך שהכללתיך ל לחופה ולשון הכנסה הוא כלולותיך נוצי"ם בלע"ז ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחר ם שלוחי משה ואהרן מ מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה ל לדרך כי האמנתם בי: קדש ישרא' • כתרומה: ראשית תבואתו • כראשית קציר לפני העומר שאסו' באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן תירגם יונתן: ולא

ויהי דבר יי' שנית ׳מה אתה׳ שנית לפי ששתי המראו' היו בענין אחד ולפי שהדברים הכראו' לו נסתכו אמ' כי בענין זה כר' לו פעם שנית ששאלו ג"כ מה הו' רואה ופי' לו ג"כ המשל תוך המראה לא שבא לספר הפעמים שנראה לו כי לא ספר אלא זאת וכן ויהי דבר יי' אל יונה שנית לפי שדבר עמו בענין ניכוח שתי פעמים לפיכך אמר שנית לא כדברי בעל הדרש שאמ' שנית דבר עמו שלישית לא דבר עמו: סיר נפוח • נפוח תאר ופירושו רותח והסיר כשהוא רותח מעלה הבל כמו הנופח באש שמוציא הבל מפיו בעת הנפיחה: ופניו מפני צפונה • הכר מן הסיר שנקו ממנו יקרא פנים: מפני צפונה • היה לו לומר אל פני צפונה אלא באמרו במ"ם באר בו שני ענינים כי פני צפונה מורה כי פני הסיר היו פונו' פני צפונה ואמר אותו במ"ם להורות כי ה המרתיחין אותה היו מארץ צפון והוא בבל שהיא מזרחית צפונית לארץ ישראל ואדוני אבי ז"ל פי' ופניו פני השפתים או הכירה ש שפופתין עליה הקדרה אמר כי פני השפתי' שמכניסי' משם האש תחת הסיר היו לצד צפון מורה שהמבעיר האש תחת הסיר יבא מצפון והסיר היא ירושלם כמו שהמשיל אותה גם כן בנבואת יחזקאל לסיר ואמר שפות הסיר שפות וכל הענין ושם מבואר ה הענין וי"ת סיר נפוח מלך דרתח כדוד אנא חזי וטקוס משריתיה דמדברן ואתיין מאפי צפונה: תפת' • ענין התרה כמו ויפת' את הגמלים כאילו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל ועל הדרך הזה תרגם יונתן תשרי בישתא כמו שתרגם אונקלוס ויפתח את הגמלים כ ואשרי ית גמליא ואפשר גם כן ענין פתיחה שני הענינים קרובים: כי הנני קורא • כאילו אני קורא להם שיבאו כלומר אשים בלבם שיבאו: משפחות ממלכות צפונה • המשפחות אמר על העם וממלכו' אמר על המלכים ראשי הממלכו' ועל שמם נקראים ממלכות ואמר זה על מלכי ארץ בבל והמלך הגדול היה נבוכד נצר ועל הממלכות אמר ובאו ונתנו איש כסאו ר"ל כשיצורו על ירושלם והם כרגל שראש צבא רב מג וכל רבי מלך בבל שזכר למטה כאשר נלכדה ירושלם: ודברתי • דבור הזה עמהם הוא הביא המלכים עליהם וכן אמר שיהוא כי באחת ידבר אל וגו' ואמר ו ובמוסרים יחתום והוא הדבור ש שידבר עמהם שיביא יסורים ע עליהם להוכיחם: למעשי ידיה' • ביו"ד ויש ספרים שכתוב בהם ל למעשה בה"א טעות הוא ועל פי המסורת הנה ידענו זה: ואתה

דברי י"ג וסימ' נמסר בספר מלכים א' סימ' ו': לעיר ד' וסימ' לעיר מבצר ולעמוד ברזל • ויעמד שפטים בארץ • ישרים למטה מערכה • בנה חומה חיצונה: יוכלו י"א בקריא וסימ' ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני • ולא יוכלו בני ישראל לקום • אמחצם ולא יוכלו קום ויפלו • ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל • צפיו

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־
שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה׀ אֵלַי
שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר
סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה
׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי
מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ׃ כִּי׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת
מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ
וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח׀ שַׁעֲרֵי
יְרוּשָׁלַםִ וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל
כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי
אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי
וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר
מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת
מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי
הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר
וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־
כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ
לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ
אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃
כ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַםִ לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ
אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ קֹדֶשׁ
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה

יג' ת' וחס • כ' נ' ה' בסיפ' • ל' • ל' ח' כני' • ט' רפי' לדבור רפין • יח' כתי' ויר • ל' ה' לפ • ד' • ל' לרפי' • ל' • יח' • ג' חד הכ' • ל' • ל' ל' • ב' כתי' ה"א בסוף והיתה תבואתה לנחם

וַאֲמַר יְיָ לִי יָאוּת חֲזֵיתָא אֲרֵי מוֹחֵי אֲנָא עַל פִּתְגָמַי לְמֶעְבְּדֵיהּ׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי תִנְיָנוּת לְמֵימַר מַה אַתְּ חָזֵי וַאֲמַרִית מַלְךְ דְּרָתַח כִּדְוד אֲנָא חָזֵי וְטִקּוּס מַשְׁרְיָתֵיהּ דְּמִדַּבְּרָן וְאַתְיָין מֵאַפֵּי צִפּוּנָא׃
וַאֲמַר יְיָ לִי מִצִּפּוּנָא תִּשְׁרֵי בִּישְׁתָּא לְמֵיתֵי עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ אֲרֵי הָא אֲנָא מְכַלֵּי לְכָל זַרְעִית מַלְכְוָת צִיפּוּנָא אֲמַר יְיָ וְיֵיתוּן וְיִרְמוּן גְּבַר כּוּרְסְיֵהּ לְקֳבֵל תַּרְעֵי יְרוּשְׁלֵם וְעַל כָּל שׁוּרָהָא סְחוֹר סְחוֹר וְעַל כָּל קִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה׃ וַאֲמַלֵּיל פּוּרְעָנוּת דִּינֵי מִנְּהוֹן עַל כָּל בִּישַׁתְהוֹן דִּשְׁבָקוּ פוּלְחָנִי וְאַסִּיקוּ בּוּסְמִין לְטַעֲוָת עַמְמַיָּא וְאִשְׁתַּעְבָּדוּ לְעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן׃ וְאַתְּ תַּתְקֵף חַרְצָךְ וּתְקוּם וְתִתְנַבֵּי לְהוֹן יַת כָּל דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ לָא תִתְמְנַע מִלְּאוֹכָחוּתְהוֹן דִּלְמָא אֲתַבְרִינָךְ קֳדָמֵיהוֹן׃ וַאֲנָא הָא יְהַבְתָּךְ יוֹמָא דֵין תַּקִּיף כְּקִרְיָה כְּרִיכָא וּכְעַמּוּדָא דְּבַרְזֶל וּכְשׁוּר דִּנְחָשׁ לְאַשְׁקָאָה כָּס דִּלְוָט לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא לְמַלְכַּיָּא דְּבֵית יְהוּדָה לְרַבְרְבָהָא לְכַהֲנָהָא וּלְעַמָּא דְּאַרְעָא׃ וִיהוֹן דַּיְינִין וּמְגִיחִין לְקִבְלָךְ לְמִסְתַּר יַת פִּתְגָמֵי נְבוּאָתָךְ וְלָא יְכְלִין לָךְ אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי אֲמַר יְיָ לְשֵׁיזָבוּתָךְ׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִּי לְמֵימַר׃ אֵיזֵל וְתִתְנַבֵּי קֳדָם עַמָּא דִּי בִּירוּשְׁלֵם לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְּכִירְנָא לְכוֹן טַבְוָת יוֹמֵי קֳדָם רַחֲמַת אֲבָהַתְכוֹן דְּהֵימִנוּ בְּמֵימְרִי וַאֲזַלוּ בָּתַר תְּרֵין שְׁלִחַיי בָּתַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּלָא זְוָדִין בְּאַרְעָא דְּלָא מְזַדְּרְעָא וְקוּדְשָׁא אִינוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ עַל בִּזֵּיזְהוֹן כִּדְמִיעָא אַרְמוּת עַלְלָא דְּמַן דְּאָכִיל מִינֵּיהּ חַיָּיב לִמְמַת וּכְשֵׁירוּ חֲצַד עוֹמֶר אַרְמוּתָא וְעַד לָא מְקָרְבִין מִינֵּיהּ כַּהֲנַיָּא בְּנֵי אַהֲרֹן קוּרְבָּנַיָּא עַל מַדְבְּחָא

עורים כלם • ונתתיך לעם הזה • על מי אדברה ואעידה • לכן כה אמר יי' הנני מביא רעה • זנח עגלך שומרון • נעו עורים בחוצות • מים רבים לא יוכלו לכבות • ב' קדמאי חס׃

תאזור מתניך • ללכת בזריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב: פן אחתך • אם לא תירא מהם ותבטח בי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם: על כל הארץ • ואחר כך פי' למלכי יהודה אמר תהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר כל שכן אם יהיו לה חומו' נחשת ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם להטותו ולשברו וי"ת על כל הארץ לאשקאה כס דלוט על כל יתבי ארעא: ונלחמו אליך • כמו שת' ויהון דיינין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך: להצילך • שלא ימיתוך יהלוך • מקור או צווי וכן זכור את יום השבת תמוך אשורי: באזני ירושלם • ר"ל וגם ירושלם ומדב' כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם: זכרתי לך חסד נעוריך • אף על פי שאני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אותך כלה וגם אענים המריעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וענין חסד נעוריך אהבת כלולותיך כמו שת' דכיר אנא לכון טבוות יומי קדם רחמת אבהתכו' דהימינו במימרי וגו' כמבואר ואפשר שהיה דעתו באמרו יומי קדם על האבו' אברה' יצחק ויעקב שהיו אנשי חסד או אהבת כלולותיך פי' חסד נעוריך והכל ענין אחד על דור המדבר וקורא הימים הקדמוני' ימי נעורים בדרך המשלה כמו שהנערים קודמין לבחורים ולזקנים ופי' כלולותיך שם מן כלה כי כנסת ישראל נדמית לכלה ביום מתן תורה והקב"ה נדמה לחתן: קדש ישר' • כתוב כמו קדש שלא יאכלנו זר ומה שאמר ראשית תבואתה הוא כפל ענין במלות שונו' כי התרומה שהיא ראשית התבואה היא קדש וכל זרים אוכליו ים עליהם אשם כן ישראל אף על פי שהקב"ה מביא עליהם האויב הוא נענש עליהם כי זוכר להם חסד נעורים שהוא חסד האבות כמו שראינו בסנחריב וכן בנבוכד נצר ולעונש ישראל כחרבה בבל כמו שכתוב: תבואתה • כתוב בה"א בתקום וי"ו כמו אהלה והדומים לו וי"ת קדם התרומה וראשית תבואתה העומר מתרגם כן קודשא אנון בית ישראל קדם יי' ועל בזוזהון וגו' כמבואר: יאשמו

אסמו. האלף במוח לבדו: כה אמר. מה מצאו אבותיכם: הדורות הראשונים משנכנסו לארץ שעברו ע״ז: איה יי׳. לא נתנו על דעתם לאמר איך נעבוד אלהים אחרים והוא יי׳ המעלה אותנו כלומר איה המוליכנו אותו אחרי נביאו ולא פנינו אליו: ערבה ושוחה. כתרגומו מישר וחרוב: ולא ישב אדם שם. שמא תאמר כבר

ולא אמרו איה יי׳. כי הלך אחרי אלהים אחרים: ערבה. פלנורא בלע״ז: ושוחה. כמויית אינכופיאה בלע״ז: ציה. דישיגאטה בלע״ז: צלמות. לשון חשך הוא: אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהוית משבחא ככרמלא: כטועה. כיער: תופשי התורה. סנהדרין: והרועים. המלכים: נבאו

ולא אמרו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא אמרו איה יי׳ המעלה אותנו מארץ מצרים. ולא אמרו לעלות עליהם לצבא. ולא אמרו בלבבם נירא נא את יי׳ אלהינו. ולא אמרו העברים ברכת יי׳ אליכם: הכהנים ג׳ ר״פ וסימ׳ הכהנים לא אמרו איה יי׳. הכהנים בני ידעיה. וחברו: ועמי א׳ בקריא׳ וסימ׳ יי׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים.

כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ׃ וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם׃ וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה׃ הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ הָלָכוּ׃ לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב׃ כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת׃ הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל׃ שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם	יו חס׳ / ה׳ / ז׳א כטע׳ נקיפר / ל׳ / ד׳ / ל׳ / ט׳ / כ׳ / ג׳ ר״פ / ב׳ חס׳ יוד / יר חס׳ ו׳ דסמי׳ / ב׳ חל׳ ג׳ / ל׳ ומל׳ / ו׳ חל׳ / צ׳ ל׳	מִן דְּאָכִיל מִינֵיהּ מִתְחַיַּיב אַף כֵּן כָּל בָּזְזֵיהוֹן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל יְחוּבוּן בִּישְׁתָא תֵּיתֵי עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ׃ קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ בֵּית יַעֲקֹב וְכָל זַרְעִית בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מַה אַשְׁכַּחוּ אֲבָהַתְכוֹן בְּמֵימְרִי שְׁקַר אֲרֵי אִתְרַחֲקוּ מִדַּחַלְתִּי וּטְעוֹ בָּתַר טַעֲוָתָא וַהֲווֹ לְלָמָא׃ וְלָא אֲמַרוּ נִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ דְּאַסִּיק יָתָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּדַבַּר יָתָנָא בְּמַדְבְּרָא בַּאֲרַע מֵישַׁר וְחָרוּב וּבַאֲרַע צַדְיָא וְטוּלֵימוּתָא בַּאֲרַע דְּלָא עֲדָא בַהּ אֱנָשׁ וְלָא אִתּוֹתַב אִינָשָׁא תַּמָּן׃ וְאַעֵילִית יָתְכוֹן לַאֲרַע דְּיִשְׂרָאֵל דַּהֲוַת מְשַׁבְּחָא בְּכַרְמְלָא לְמֵיכַל אִיבַּהּ וְטוּבַהּ וְעַלְתּוֹן וְסָאֵיבְתּוֹן יַת אֲרַע בֵּית שְׁכִינְתִּי וְאַחְסַנְתִּי שַׁוֵּיתוּן לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא׃ כָּהֲנַיָא לָא אֲמַרוּ נִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ וּסָפְרֵי אוֹרַיְתָא לָא אֲלִיפוּ לְמִידַע דַּחַלְתִּי וּמַלְכַיָא מְרָדוּ בְּמֵימְרִי וּנְבִיאֵי שְׁקַר מִתְנַבַּן בְּשׁוּם טַעֲוָתָא וּבָתַר דְּלָא יְהֵנוֹן לְהוֹן אֲזַלוּ׃ בְּכֵן אֲנָא עָתִיד לְאִתְפְּרָע מִנְּכוֹן אֲמַר יְיָ וּמִן בְּנֵי בְנֵיכוֹן דְּאִם יַעְבְּדוּן כְּעוֹבָדֵיכוֹן אֲנָא עָתִיד לְאִתְפְּרָעָא׃ אֲרֵי עִיבַרוּ לִנְגָוַת כִּיתָּאֵי וַחֲזוֹ וְלִמְדִינַת עַרְבָאֵי שַׁלַּחוּ וְאִסְתַּכַּלוּ לַחֲדָא וַחֲזוֹ עַמְמַיָּא דְּגַלָּן מִכְּרַךְ לִכְרַךְ וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה נַטְלִין יַת טַעֲוָתְהוֹן וּמוֹבְלִין

לְהוֹן עִימְּהוֹן וּבַאֲתַר דְּאִינוּן שָׁרַן פָּרְסִין יַת מַשְׁכְּנֵיהוֹן וּמְקִימִין יַת טַעֲוָתְהוֹן וְסָגְדִין לְהֵין אִידָא הִיא אוּמָּא וְלִישַׁן דַּעֲבָדַת כְּוָתְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ הָא עַמְמַיָּא לָא שְׁבָקוּ פוּלְחַן טַעֲוָתְ וְאִינוּן טַעֲוָן דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ וְעַמִּי שְׁבַקוּ פוּלְחָנִי דִּי בְדִילֵיהּ אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא וַאֲזַלוּ בָּתַר דְּלָא יְהֵנוֹן לְהוֹן׃ אִתְאַבַּלוּ שְׁמַיָּא עַל כְּדֵין עַל אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל דַּעֲתִידָא לְמִיחְרַב וְעַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּעֲתִיד לְאִיצְטַדָּאָה וְעַל דְּעוֹבְדִין בִּישִׁין עֲבָדוּ עַמִּי לַחֲדָא אֲמַר יְיָ׃ אֲרֵי תַּרְתֵּין בִּישִׁין עֲבָדוּ עַמִּי פוּלְחָנִי שְׁבַקוּ דִּי בְדִילֵיהּ אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין דְּלָא פָסִיק וְשָׁעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא דְּאִינוּן לְהוֹן

בימים ההם נתישבו המקומות ההם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומו׳ ההם ראוים לישוב כי אינם מקום זרע ומה שדרשו רז״ל בזה ידוע ופי׳ אדם אדם הראשון ואמ׳ שאחר שלא עבר משם ישב אלא כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ושלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה: אל ארץ הכרמל. מה שסמך אותה אל הכרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדו׳ ובכרמי׳ ואילנות טובים נקרא כרמל ולפי שארץ ישרא׳ היתה כן כמו שכתוב עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וגו׳ קראה ארץ הכרמל וי״ת לארעא דישרא׳ דהות משבחת ככרמלא: לתועבה. כתרגו׳ לפלחן טעותא שהם תועבת יי׳ ומה שאמ׳ ארצי נחלתי רוצה לו׳ הארץ הראויה לי לשכינתה שכינתי כי הי׳ כבחור מכל הארצו׳ לטעם ידוע אצל המשכילים: הכהנים. איה יי׳. פירשנוהו והכהנים שהם לפני יי׳ כל היום ומקריבים קרבנות לפניו היה להם לומ׳ לעם העובדי׳ לבעל איה יי׳ שתעבדו לזולתו: ותופשי התור׳. הם החכמים לומדי התורה לא ידעוני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתו׳ בה אלא לומדים בפה ולא בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים הטובים הוא דעתה לא הלמוד לבד וי״ת ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלתי: והרועים. הם המלכים שהם רועי העם כמו שהרועי׳ רועי הצאן וי״ת ומלכיא מרדו במימרי: והנביאים. הם נביאי השקר: לכן עוד אריב אתכם. אדבר אתכם עוד דברי ריב ותוכחה ואמ׳ עוד כי הקדים בדברי תוכחה באמרו מה מצאו אבותיכם ואמר כמו שאמרתי על אבותיכם כן אני צריך לומר לכם כי גם אתם רעים כמותם וכן אהיה צריך להריב עם בני בניכ׳ כי גם הם ירשו ככם וזה על הדרך שאמר משה רבי׳ כי ידעתי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך ודברי תוכח׳ אלה האחרוני׳ כי עברו איי כתיים וראו וכל הענין וי״ת בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכו׳ אמר יי׳ ומן בני בניכון אם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעא: כי עברו איי כתיים. מלא בשתי יודי״ן פירשו רז״ל כי לפיכך זכר אלו האמות כי הקדרים עובדים לאש והכתים עובדים למים ואף על פי שיודעים עובדי האש כי המים מכבים האש אף על פי כן אינם ממירים אלהותם וי״ת כן ארי עיברו לנגוות כתאי וחזו למדינת ערבאיונ׳ כבעמור והאריך הוא על זה הפסוק: הן היתה כזאת׳ בדרך שאלה לא שיהיה הן בדרך אם כמו שכתב רבינו יונה אבל הן כמשמעו לקיים הדבר בחבריו ויבא ענין השאלה בלא הה״א השאלה ובלא אם כמו אתה זה בני והדומה לו: ההימיר. כן כתוב ביו״ד בין הה״א והמ״ם וכתב כן להביא במלה שני ענינים ענין ההחלפה כמו ואם המר ימיר מנחי העי״ן והענין השני מן ובכבודם תתימרו מנחי הפ״א והוא הענין גדולה ר״ל אם החליף גוי אלהיו ואם הגדיל אלוה גוי אחר ואף על פי שהמה לא אלהים לא זה ולא זה כל אחד דבוק בשלו: שומו. כלומר ראוי העולם שיהיה חרב על זאת הרעה שומו ענין שממה: שערו. ענין סערה: חרבו. ענין חרבן והחי״ת נקראת בקמץ חטף והוא כווי מן הקל והמסורת עליו לית חטף וכתב רבי יונה כיים אנשים שהיו קוראים אותו חרבו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשין אותו ג״כ כווי אבל מן הרטם כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה ועוד המסרה על חרבו פני האדמה שנים ובפסוק וי״ת הפסוק כן אתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידא למחרב כבעמור: כי שתים. המשיל הטוב המשפיע לישראל בעודם מחזיקים בתורתו למקור מים חיים שנובעים מים בלא הפסק כן הייתי להם אני ועזבוני לעבוד אלוהות שהם כמו בארות נשברים: בארות

בבעל. בשם הבעל: עוד אריב. טרם אביא עליכם רעה אתווכח עמכ׳ עוד על ידי נביאי אף על פי שרבתי עמכם כבר ימים רבים: איי כתיים. לאיי כתיים. איי איס״לס בלע״ז: וקדר שלחו. ולקדר שלחו לראות מנהגם: והתבוננו מאד. ושימו לב להסתכל בדבר יפה: הן. כמו אם אם המיר גוי מהם את אלהיו ואף על פי שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד. וכתיים וקדריים יושבי אהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממערב למזרח וממזרח למערב ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני כשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת תירגם יונתן ורבותי׳ אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואף על פי ש שיודעים שהמי׳ מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם: בלא יועיל. בע״ז שאין בה תועלת: שמו שמים. לשון תמהון שמו השתוממו והו׳ לשון ציווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו: ושערו. לשון שער: חרבו מאד. כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב: שתים רעות. אם המירו יראתם בכיוצ׳ בה יש כאן רעה ועכשיו שאותי עזבו ש שאני מקור מים חיים׳ ללכת אחרי ע״ז שהיא כבורו׳ של מי׳ מכונסין ונשברין ונסדקין ומימיהם נבלעים ב בסדקיהם: אשר

כמדו׳ לא חלין תיקין נוכרים

איש ריב חיותי אני. ועמי שכחוני ימים אין מספר. ועמי המיר כבודו בלוא יועיל. ועמי אהמו כן ומה תעשו. ועמי לא ידעו את דרך יי׳. ועמי את טובי ישבעו. ועמי הלואים למשובתי׳ שמעוני אחי ועמי בה״ה. כי נגברנו אני ועמי. תנתן לי נפשי:

רשי

אמר לא יכילו · טינדרונט בלע"ז את מימיהם שהמים מטפטפין את ספתם וכתליה והם נופלין : לחבוב · לחפור : יליד בית · בן האמה : ישאגו · שואגים לשון הווה : כפירים · מלכים : נצתה · נצתו באש : גם בני נוף ותחפנחס : הם מצריים שאתם בוטחי עליהם לעזרה : ירעוך קדקד · ירצצו גלגלתכם ירעוך לשון רציצה כדמתרגמינן ורצוץ ורעוע : הלא זאת תעשה לך · הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך : האשמה והעון אשר עזבת את יי' אלהיך : בעת מוליכך בדרך · שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה : מה לך לדרך מצרים · למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים : לשתות מי שיחור · שטבעו זכוריכ' בנילוס · שיחור הו' נילוס כמה שנא' מן השיחור אשר על פני מצרים בספר יהושע : ומה לך · למרור בו למען תגלי לדרך אשור לעבר נהר פרת : תיסרך רעתך · סוף שרעתך תביא עליך יסורין : ומשובותיך · לשון בנים שובבי' : תוכיחוך : לשון מוסר · ולא פחדתי · פחד שלי לא היה בלבך לירא אותי : שברתי עולך · העול של עץ נופל בו לשון ש שבירה והמוסרו' שהן של עור נופל בהן לשון נתיקה : מוסרותיך · הם רצועות שקושרין בהם העול : ותאמרי לא אעבור · על דבריך : כי על כל גבעה · אך אתה לא שמרת את הבטחתך ועל כל גבעה את צועה לשון משכב ומצע כי משמש לשון אלא : נטעתיך שורק · שורק הוא זמורת גפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש מניין שורק : סורי · דיסטורלטורש בלע"ז : גפן נכריה · הכומחת בוערים :

ישבה חס' בסיפ' וסימ' עריו נצתה מבלי יושב · כתבו את האיש הזה ערירי · ודאיכרת לדוד איש · ואת ערי יהודה אתן שממה · ואני הנני ישב במצפה : לדרך ג' רפין בקריא' וסימ' ועתה מה לך לדרך מצרים ב' בפסו' · וישם לדרך פעמיו : יי' אלהיך ל' דסמיכי בקריא' וסימ' כי לי איים יקוו ואניות תרשיש · הלא זאת תעשה לך עזבך את יי' אלהיך · תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך · ותרא איבתי ותכסה בושה · יי' אלהיך בקרבך גבור · אך דעי עונך כי ביי' אלהיך פשעת · וכל סופי פסוקי' דכוו' כמ"א ונטעתי' על אדמת' ולא ינתשו :

בארות בארת נשברים אשר לא־
יכלו המים : העבד ישראל אם־
יליד בית הוא מדוע היה לבז :
עליו ישאגו כפרים נתנו קולם
וישיתו ארצו לשמה עריו נצתה
מבלי ישב : גם־בני־נף ותחפנס
ירעוך קדקד : הלוא זאת תעשה־
לך עזבך את־יהוה אלהיך בעת
מוליכך בדרך : ועתה מה־לך לדרך
מצרים לשתות מי שחור ומה־לך
לדרך אשור לשתות מי נהר :
תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך
ודעי וראי כי־רע ומר עזבך את־
יהוה אלהיך ולא פחדתי אליך נאם־
אדני יהוה צבאות : כי מעולם
שברתי עלך נתקתי מוסרותיך
ותאמרי לא אעבוד כי על־כל־גבעה
גבהה ותחת כל־עץ רענן את
צעה זנה : ואנכי נטעתיך שורק
כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי
סורי הגפן נכריה :

כגובין תבירין דלא יכלין לקיימא מיא : הכעבדא הוה ישראל אם יליד ביתא הוא מדין איתמסר לבוזין : עלוהי יכלין מלכיא ירימון קלהון ושוו ארעיה לצדו קרווהי יצדיין מבלי יתיב : אף בני מפים ותחפנחס יקטלון גיברך ויבזון נכסך : הלא דא פורענותא תיתעבד מינך על דשבקת ית פולחנא דיי' אלהך דאחזיך אורחא תקנא ולא הליכתא בה : וכען מה לכון לאיתחברא לפרעה מלכא דמצרים למירמי דוכריכון בנהרא ומה לכון למגזר קים עם אתוראה לאגלאה יתכון להלאה מעבר פרת : איתיתי עלך יסורין ולא מנעת מבישתיך ועל דלא תבתא לאוריתא פורענותא תיתעבד מינך ודעי וחזא ארי בישתא ומרדא איתי עלך ירושלם על דשבקתא ית פולחנא דיי' אלהך ולא שויתא דחלתי לקבל עינך אמר יי' אלהים צבאות : ארי מעלמא תברית ניר עממיא מצווריכון פסקית תניקיכון ואמרתון לא נוסף עוד למיעבר על מימרך ארי על רמא מנטלא ותחות כל אילן עבוף את פלחא לטעוותא : ואנא קיימתכון קדמי כמנצב גפנא בחירא כולכון עבדי קשוט ואיכדין אישתניתון קדמי בעובדיכון מקלקליא סטיתון מבתר פולחני הויתון כגפן דלית ביה הנאה :

רדק

בארות · הם חריצים שעושי' בבנין לאסוף לתוכם מי המטר ואם הם נשברין יצאו המים מהם כמו שיכנסו בהם והנה תוחלת הבוטחין בהם נכזבה והנה טוב הא' למיחלין לו הוא כמשל למקור מים חיים למי פניס לטובה אח' שלא יבאו לו המים ממקום אחר אלא ממקומו הם נובעין ועוד שאין להם הפסק כן טוב הא' למיחלי' לו כי הטוב' יבא להם מאתו והוא לא יקבלנו מאח' וטובו גם כן אין לו הפסק וכן המשיל הטוב שמיחלין ישראל מהאלוהות ומהאומות העובדים אותם והיו בוטחים במלך אשור ובמלך מצרים שהיו בוטחים בו שיעזרום מהאויבים הצרים אותם כמו הבארות הנשברים כי אפילו יהיו שלמים יש להם הפסק כשיכלו המים המכונסים כי ממקום אחר יבאו להם המים המכונסים לא מעצמם כן הכח שהיה לעוזריהם היה בא להם מאחר כי המלך לא יעשה דבר אלא בעזר צבאותיו גם כן אם לא בעזר אלהים כמו שנאמר אין המלך נושע ברוב חיל ואם הם בוטחים שאלהיה' יעזרם הנה הם כמו בארות נשברים שלא יכילו המים כי אפילו ישים אדם בהם מים יצאו בעד השברי' ולא ימצא בהם מים כן הם שבוטחים באלהים אחרים אפילו יהיו עם רב אפילו יהיו להם כלי זיין הרי הם כאילו אינם וינצחום אויביה' אפילו יהיו מרוקנים וכן דנגס ותרוש יהיו לאחר' כמו שאת' פנת ש' הרבה והנה מעט ואמ' והבאת' הבית ונפחתי בו : יכילו · יחזיקו כמו אלפים בת יכיל : העבד · הה"א פתוחה כי היא לתמיה כלומר אם עבד הוא או יליד בית ואם הוא יליד בית שנולד מן השפחה שיש לו לאדם בביתו והלא נקרא בני בכורי ב בנים אתם ליי' אהיכ' ומנהג האב לרחם על הבן ואיך כשמו הא' שיבוזו אותו אויביו וכי עבד הוא שאין משגיח האדון כל כך עליו כמו שמשגיח האב על הבן ומדוע עליו ישאגו כפירים ונתנו קולם עליו הבהילוהו בקולם ובזזוהו ב בידם ומדוע היה זה והכפירי' הם מלכי האומות נדמו לכפירי אריות והשאלה הזאת כאילו ישראל שואלים מדוע היה להם זה והנביא משיבם הלא זאת תעשה לך עזבך את יי' אלהיך : נצתה · חרבו ושממו וכ"תי בריין ופרשו יצת וכתיב בהא וקרי בוי"ו כמו ידינו לא שפכה והדומים לו או יהיה נצתו ענין הדלקה והבערה כמו ותצת בסבכי היער והוא על דרך עריכם שרופות אש ואדוני אבי ז"ל פירש נצתו במחו כי המקום החרב יעלה צמחים : גם בני נף · אמר הנביא והשיב להם כתופש דבריהם כן הוא כמו שאתם אומרים ועוד כי אפילו בני נף ותחפנחס שאת בוטחת בהם והולכת למצרים לבקש עזר ממצרים גם הם ירעוך קדקד ומה יעשה לך כל זה עזבך את יי' : ירעוך ישברוך כמו רעה התרועעה ורעו את רעיותיו ורעו את ארץ אשור ומה שאמ' קדקד כי מכת הקדקד מכה רבה מוחצת הראש באמצע כי הוא חוצה הראש וטרף זרוע אף קדקד ות"י ירעוך קדקד יקטלון גיברך ויבזו נכסך : ותחפנס כתיב וקרי ותחפנחס והיא עיר בארץ מצרים תקרא כזה וכזה כי קרובים הם : הלא זאת תעשה לך · אמר תעשה בלשון נקבה על עזבך שהוא מקור לפי שהמקור הוא כדמות השם ויבא לשון זכר ולשון נקבה ואמר בלשון זכר כי רע ומר עזבך את יי' אלהיך וכשאמ' הלא זאת תעשה לך עזבך כאילו אמר עזיבתך כי הוא דמות השם וכן בא בלשון נקבה כמו הנקלה בעיניכם התחתן במלך : בעת מוליכך בדרך · הוא היה מוליך אותך בדרך ישרה ואת נטית מעליו ועזבת את יי' ללכת אחרי אלהים אחרים ואמר בדרך בידיעה כלו' הדרך הידועה שהלכו בה אבותיך הראשונים : ועתה מה לך · למה תלכי לבקש עזר ממצרים ומאשור ועזרך במקומך אם תרצי ללכת דרך ישרה לא היית צריכה לטרוח דרכים רחוקי' כאילו התאוית לשתות מי שיחור או מי נהר מלך אשור וי"ת וכען מה לכון לאתחברא לפרעה מלכא דמצרים וגו' כשעמוד : תיסרך · אחר שנסית כמה פעמים כי בעשותך רעה יבא לך רע ובעבור משובותיך שאת מורדת בי ימשלו בך האויבים הם בעצמם רעתך ומשובותיך יהיו לך מוסר ותוכחה ליסרך שלא תשובי עוד בדרך הרעה שאחרי כשיתכי יבא לך רעה בעבורה זהו ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יי' אלהיך : פחדתי · שם בשקל פחדה אהבה אחוה אמ' יראתי ופחדתי לא היתה אליך ולא פחדת שאביא עליך רע בעונכם מעשיך הרעים : כי מעולם · מזמן קדמון שברתי עול מצרים מעליכם וכן בכל דור ודור נתקתי מוסרות הגוים מעליך וכשהייתי מציל אותך היית אומרת לא אעבור עוד על מצותיך והכתוב אעבוד לא אעבוד עוד עבודה זרה ולא עשיתכן אלא בגוח לך עברת על מצותי ושבת לעבוד עבודה זרה כמו שאתה עושה עתה כי על כל גבעה גבוהה וגו' : צועה זונה · דמה אותה בעבודתה אלהים אחרים כמו הזונה שתרבין מעט זמן בזונה אחר ואחר כך תחזור זונה אחר ותלך אחריו ובזה המשל הם רוב דברי יחזקאל כן את עברת עבודה זרה פלו' זמן אחד ואחר כך ע"ז פלו' ואת הולכת מגבעה אל גבעה ומעץ רענן אל עץ רענן לעבוד ע"ז : צועה · הולכת ונוסעת ממקום למקום וכן מהר צועה להפתח וכן צועה ברב כחו אך הוא פועל יוצא : ואנכי · שורק · הוא הגפן המשובח שבמיני הגפן ואומר כי בענביו לא ימצא חרצן ואמ' זה על אברהם אמר איך היה זה ואיך יצאת כמו גפן נכריה כי מטעתך היה גפן נבחר וזרע אמת והיה ראוי שיצא ממנו גם כן פרי טוב והגפנים שיטעו ממנו היו טובי' ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה והוא הגפן הרע והוא נכרי למטע שהיה סורק ונטע אמת הוא לי כמו נכרי וזר כאילו לא יצא ממנו וסורי הגפן הם הברים הרעים שמסירין אותם מן הגפן שאין בהם צורך אמ' נהפכת לי כמו סורי הגפן או כמו גפן נכריה שפירותיה באושים לא ענבים והגפן תמצא בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר גפן בוקק וימצא גפן וילקט ממנו ובלשון נקבה והיא כפורחת לגבן אחת והגפן האדרת חגפן נכריה : כי

כי אם תכבסי • כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עצמך ותנקי כלומר שתשובי בתשובה אף על פי כן אעביר על עונך כל כך הוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי התשובה לזאת השאלה כי על כל פנים אם עשו ישראל שבאותו הדור תשובה היו נושעים מהאויב ולא היה מגלה אותם אבל היו מקבלי׳ עונש עונם הרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדה אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז״ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כי זה וזה אחר גזר דין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנ׳ לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם: ונתר. יש מפרשי׳ הוא שקורין לו בלע״ז אלו״ם ויש מפרשים שהוא העפר שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר: ובורית. הוא שהוא שקורין לו בלע״ז סבו״ן ויש מפרשים שהוא עשב שמכבסין בו: איך תאמרי. רוצה לומר כל כך עונך מגולה שאם רצית להכחישו לאמר לא נטמאתי ואחרי הבעלים לא הלכתי לא תוכלי לכחש: ראי דרכך בגיא • והלא על הגבעות היתה עבודתה איך אמר בגיא אלא ר״ל ראי דרכך שהוא דרוך בגיא לעלות אל הגבע׳ וזכר הגיא בעבור כי הגבעה כמו ההר היא אבן ולא יכיר בה אדם הדרך כמו בגיא לפיכך תוכלי לראות הדרך שיש לך בגיא שלא היה לך דרך בה אלא לעלות אל הגבעה לעלות עולות ואת תמידה ללכת שם עד שהדרך נעשה מסלה נכרת לכל שדורכין בה בני אדם

כתר׳ מין אדמה שחופין ומשפין בה את הבגדים: בורית׳ מקיף כמו וכר לכב וים לועזים בורית שאבון בלע״ז: נכתם עונך • הא כרוסם כתמא דלא דכי כן סגיאו חובוך קדמי כתם טאקא בלע״ז: עונך • על עון העגל כאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר ביום פקדי ופקדתי עליהם כל פקודות הבאות על ישראל יהא מקצת עון העגל בהם ז״ל ראי דרכך בגיא • מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מ מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המשרכ׳ דרכיה בכרה גמלא נקבה בחורה שהיא א אוהבת לנוע בכרי מדין מתורגם הונגי מדין והם גמלים ב בחורים כמו שמצינו בסנהדרי׳ כפיטי גמלי סבי דטעיני מסכי ד דהונגי: משרכת. מחזקת בדרכי נעוריה לשון משרך שריך ויש לחברו עם שרוך הנעל קושרת דרכי נעודתה בלבה: פרא. שלבייא בלע״ז ויש לועזין פוליין בלע״ז: למוד מדבר • הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע: שאפה רוח. פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו: תאנתה מי ישיבנה • אותה מרת תבניו׳ שים בה כי גם התכין שואף רוח כמה שכח׳ שאפו רוח כתנים: מי ישיבנ׳. מאות מדה כן את מי יוכל להשיבכם

עשית ד׳ וסימ׳ לאשה מה זאת עשית • ראי דרכך בגיא דעי׳ איפה לקטת היום: אשר עשית את ונבלמת• ומן הדע את ירושלם עד ונחלת בך דכות׳: לעץ ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אמרים לעץ אבי אתה ולא כן. לעץ הקיצה עורי לאבן. כי יש לעץ תקוה:

כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני נאם אדני יהוה: איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא דעי מה עשית בכרה קלה משרכת דרכיה: פרה למד מדבר באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה: מנעי רגלך מיחף וגורנך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי אהבתי זרים ואחריהם אלך: כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאיהם: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני כי פנו אלי ערף ולא פנים ו

ארי אם תדמן לאתנקאה מחוביך כמה דמנקן בניתרא ומחורין בבוריתא הא כרושם כיתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי אמר יי אלהים: איכדין תימרין לא איסתאבית ובתר טעוות עממיא לא הליכית זקופי עיניך על אורחתיך כד הוית יתבא בחילתא לקבל בית פעור דעי מה עבדת הוית דמיא לינקא קלילא דמקלקלא אורחאתהא: כערודא דמרודה במדברא ברעות נפשה שתיא רוחא כירודא כן כנישת דישראל מרדת וטערת מן אוריתא ולא צביא למיתב נביייא איסר להכל בעהא דאוריתי לא ישתלהון בזמנה ישכחונה: מנעי ריגליך מלאיתחברא לעממיא ופומיך מלמיפלח לטעוותא ואמרת תבירית מבתר פלחנך לא ארי רחימית לאיתחברא לעממיא ובתר פולחן טעוותהון איהך: כבהתת גבר דמתחשב מהימן ומשתכח גניב כן בהיתו בית ישראל אינון מלכיהון רברביהון וכהניהון ונבייהון דשקרא: אמרין לצלם אעא אבונא את ולמה דמיתעבד מן אבנא אמרין ליה את בריתנא ארי אתזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקבל אפיהון

ואין באותו הגיא דרך כי אם לגבעה הסמוכה לו דעי מה עשית מעבודת הבעל בגבעה ולמה שפירש בו יונתן הוא פירוש נכון שתרגם כן ראי דרכך זקפי עיניך וגו׳ כבעמוד ולפי דרך יונתן נכרם הפסוק כן איך תוכלי לומר אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך שהוא כמו שהיה בגיא מול בית פעור שהלכת אחרי בעל פעור כן את הולכת עתה אחרי הבעלים ואיך תוכלי לכחש: דעי מה עשית. בגיא מול בית פעור והנה גם כן בארצך הנה את כבכרה קלה משרכת דרכיה פעם תרוץ הנה ופעם תרוץ הנה כן את פעם את עובדת עבודה זרה פלוני׳ ופעם ע״ז פלונית ותי׳ הוית דמיא כינקא קלילא דמקלקלת ארחהא ובכרה היא הגמלה הקטנה עולת ימים והיא רצה יותר מהזכר׳ משרכת מענין שרוך הנעל שקושרין אותו סביב הנעל כמה פעמים: ערה • בה״א כמו באלף פרא אדם הן פראים במדבר והוא חמור הבר אמר והנה את כמו הפרא שהוא למוד מדבר שהוא רגיל במדבר והיא ארץ מישור לרוץ בו מאד וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה כי פרא הוא לשון כלל לזכר ולנקבה כמו חמור ושור ויהי לי שור וחמור ואפשר שהנקבה רצה יותר לפיכך זכר לשון נקבה ואמר באות נפשה אבל אחר שהוא כתוב נפשו לשון זכר כאמר המשל הזה על זה והקרי נפשה כמו שהוא רוב הפסוק בלשון נקבה ואמר באות נפשה שאפה רוח כי היא רצה למקום שתאוה לא יכול אדם להשיבה ממקום תאותה וענין שאפה רוח כמו שאפו רוח כתנים והיא ההרחה ומשיכת האויר אל האף והשאיפה היא במרוצה כמו שכתב החכם הגדול רבי שלמה בן גבירול כי רמז חום הריח באמרו כי לא לקנו׳ המרוץ מפני שהמרוץ יהיה בשאיפת האויר מחוץ לרחף או לנושף על החתימו׳ הטבעי אשר בתוך גוף האדם והשאיפה תהיה בחום האף ולולי האף לא היתה הנשימה שהיא מביאה לידי התנועה ויונתן תרגם שאפה רוח שתיא רוח כירודא הוסיף בו כתנים כמו שנאמר שאפו רוח כתנים: תאנתה • מן אנה לידו שהוא גרם הדבר וסבבו כלומר כאשר תלכה עצמה ללכת למקום תאותה מי יוכל להשיבה: כל מבקשיה לא ייעפו. כי בחנם ירוצו אחריה כי לא יוכלו להשיבה: בחדשה ימצאונה. ים החדש שתשלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה ולמצאה כן כנסת ישר׳ והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל יי׳ ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה פשעה ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והוחרב אז ימצאוה ותודה על פשעה כי לא שמעה אל הנביאים כשתראה בחורבנה ויש מפרשים בחדשה בחדושה כלומר בכל עת ימצאוה כאו עתה תחל לרוץ והיא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמנה ישכחונה: מנעי. כשהנביאים אומרים לך מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה כלומר שלא תלכי בדרכים רחוקים להעזר מן האומות ובדרכים יקרה לאדם שמא והלך יחף כי יבלו מנעלו בדרכים וכן לא ימצא בכל מקום מים ואם תרבי לא תצטרכי לזה כי במקומך יהיה לך עזר מהאל אם תלכי אחריו ואת אמרת להם נואש כלומ׳ נואש לבי מלכת אחרי יי׳ לא אלך עוד אחריו אלא אחרי זרים שאני רואה שהם מצליחי׳ ואהבתי אותם ואחריהם אלך ויונתן תרגם מנעי רגלך מלאתחברא לעממיא ופומך מלמפלח לטעות עממיא וגו׳ כבעמוד: יחף • שם כי אילו היה תאר היה לומר יחפה כי רגל היא בלשון נקבה או יהיה זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: צמאה. שם בשקל שמלה: וגרונך • וגורנך כתיב והענין אחד אולי הם שני משקלים: כבשת גנב • פירוש הכבו׳ כתרגומו כבהתת גבר דמתחשב כאמן ואשתכח גנב כי הגנב המפורסם אין לו בשת: כן הובישו. פירוש היה להם להוביש כי הם לא היה להם בשת כי אילו היה להם בשת היו שבים מדרכיהם הרעים אלא היה להם להוביש ממעשים הרעים כי הם היו עם אשר בחר יי׳ בהם ובאבותיהם ושם תעו אחרי אלהים אחרים הנה הם במשל כאדם שהיה מוחזק בנאמן ונמצא בגנבה שיתביישו מהמעשה אשר קרהו באמת כן ישראל היו מוחזקים בעם יי׳ עושים מצותיו ודבקים בו ושבו לעבוד אלהים אחרי׳ היה להם להוביש כי יכהו מחזקתם: שריהם. בלא ו״ו כמו בו״ו כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: וכהניהם • כהני הבעל: נביאיהם. נביאי השקר: אומרי׳ לעץ ולאבן. לצלמי העץ והאבן: אבי אתה. גדולי ואדני: ילדתנו. כמו ילדתנו וכן בטרם הרים יולדו: כי פנו אלי עורף. רוצה לומר כל עבודתם אינה אלא לעבודה זרה אינם פונים לעבודתי כלל ופנותם אלי אינו אלא בעורף והיא כפירה בי וכן נזכר הפנה בעורף הפנה עורף מואב בוש:

מדרכיכם הרעה: כל מבקשיה לא ייעפו. כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיבה ומה סופה בחדשה ימצאונה חדש אחרים בשנה שהיא ישכה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד הוכן לכם כבר מימות המרגלי׳ שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו: תאנתה׳ שון דבוכמו׳כט בלע״ז כן תי׳ כירודא • ד״א לשון יללה כמו תאניה ואניה לא׳ שאקונטריאה בלע״ז כמו תאנת סילה: מנעי רגלך מיחף • זו היא מדתך כפרא האוהב לנוע כנביאי אומרי׳ ליך מנעי עצמך מע״ז שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם נואש נוקלדיר בלע״ז: כי ימצא׳ בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק כאמן כן תירגמו יונתן: ובעת

ובעת רעתם יאמרו • אלי קומה והושיענו וכן ת״י ובעידן דבישתא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחי׳ עלנא ופרוקנא : מספר עריך היו אלהיך • בכל עיר ועיר אלוה אחר • למה תריבו • איך תבאו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו : כולכם פשעתם בי • אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקיא כרבא :

ובעת רעתם • כשתבא עליהם הרעה ורואים כי אין אלהיהם מושיע אותם יאמרו אלי קומה והושיענו כמו שאמ׳ צדקיהו דרוש נא בעדינו את יי׳ כי נבוכ׳נצר מלך בבל נלחם עלינו : ואיה • כי מספר עריך • ואם תאמר אין לי אלהים אחרי׳ מספר עריך היו אלהיך כי בכל עיר יש לך אלוה : למה תריבו • ענין מריבה ותלונה

י׳ מלין כתרי טעמי פי׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בט״א מקומות שישרתנה מאיילה וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ושם נמסר י״א כי יש ספרים מוסיפים לאפנים להם קורא הגלגל :

וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃
וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ נ׳ ל״כ
אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר
עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃
לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם
פְּשַׁעְתֶּם בִּי נְאֻם־יְהוָה׃ לַשָּׁוְא
הִכֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ
אָכְלָה חַרְבְּכֶם נְבִיאֵיכֶם כְּאַרְיֵה
מַשְׁחִית׃ הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־ ל׳ רפ
יְהוָה הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם־ ל׳
אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ י׳ מלין בתרי טעמי
לוֹא־נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ׃ הֲתִשְׁכַּח ל׳
בְּתוּלָה עֶדְיָהּ כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ וְעַמִּי ל׳ וחס׳ ו׳ ז״ח
שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ מַה־
תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם ט׳ חס׳ בליש
אֶת־הָרָעוֹת לִמַּדְתִּי אֶת־דְּרָכָיִךְ׃ גַּם ל׳ מדת ת׳
בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים
נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי ל׳ מל׳ ל׳
עַל־כָּל־אֵלֶּה׃ וַתֹּאמְרִי כִּי נִקֵּיתִי ט׳ ירע׳ כ׳
אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ כ״ו ה׳ א׳
עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי׃ מַה־תֵּזְלִי
מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ גַּם מִמִּצְרַיִם ל׳
תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר׃ ל׳

וּבְעִידַן דְבִישְׁתָא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן
כָּפְרִין בְּטַעֲוָתְהוֹן וּמוֹדַן קֳדָמַי ז
וְאָמְרִין רַחֵים עֲלָנָא וּפְרוֹקְנָא וְאָן
דַחֲלָתְכוֹן דַעֲבַדְתּוּן לְכוֹן יְקוּמוּן
אִם יְכְלָן לְמִפְרְקְכוֹן בְּעִידַן ב
בִּישַׁתְכוֹן אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן ח
הֲוָאָה דַחֲלָתְכוֹן דְבֵית יְהוּדָה׃
לְמָה אַתּוּן מְדַמַּן
לְמִידַן לְקַבֵּל פִּתְגָמֵי כּוּלְכוֹן ם
מְרַדְתּוּן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃ לְמַגָּן
אַלְקֵיתִי יַת בְּנֵיכוֹן אוּלְפַן לָא ק
קַבִּילוּ קְטֵילַת חַרְבְּכוֹן נְבִיֵיכוֹן
כְּאַרְיָא דִמְחַבֵּל׃ עַם דָרָא אַתּוּן
קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ הָא כְּמַדְבַּר צָרֵי
דְלֵית בֵּיהּ הֲנָאָה הֲוָת מֵימְרִי ל
לְיִשְׂרָאֵל אִם כְּאַרַע חוּרְבָא מָה
דֵין אֲמָרוּ עַמִּי אִיטַלְטֵילְנָא לָא נְתוּב
עוֹד לְפוּלְחָנָךְ׃ הַאִיפְשַׁר דְתִתְנְשֵׁי
בְּתוּלְתָא תִיקּוּנָהּ כַּלְתָא קִישּׁוּטָהָא
וְעַמִּי שְׁבַקוּ פָלְחָנִי יוֹמִין דְלָא מִנְיָן׃
מַה אַתְּ מִשְׁתַּפְרָא בְּאוֹרְחָתִיךְ ל
לְמֶעְבַּד רַחֲמֵי לְאִתְחַבָּרָא בְּעַמְמַיָא
בְּכֵן אַף יַת בִּישָׁן אַלֵיפַת מִן א
אוֹרְחָתִיךְ׃ אַף בְּסִיתְרָא
אִשְׁתַּכַחַת דְאַשְׁדַת דַם זַכַּאי דַם ד
דְנַפְשַׁת דְמִסְכְּנִין זַכָּאִין לָא כְּמָה
דְמִשְׁתַּכְחִין בְּמַחְתַּרְתָּא אִלֵּין עַל
כָּל אִלֵּין עֲבַדְתְּ׃ וַאֲמַרְתְּ אֲרֵי זְכֵיתִי בְּרַם תָּב רוּגְזֵיהּ מִנִּי הָא אֲנָא עֲבֵיד עִימִיךְ פּוּרְעָנוּת
דִין עַל דַאֲמַרְתְּ לָא חֲטֵיתִי׃ מַה אַתְּ מִסְתַּכְּלָא לַחֲדָא לְקַלְקָלָא יַת אוֹרְחָתִיךְ אַף
מִמִּצְרַיִם תֵּיבְהֲתִין כְּמָה דִבְהֵתַת מֵאַתּוּרָאֵה׃

למוא הכתי • על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר : אכלה חרבכם את נביאכם • הרגתם את זכריה וישעיה : ראו דבר יי׳ • הוכיח להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר יי׳ מועיל : המדבר הייתי לישראל • לשון תימה הוא לכך נקוד מ״ם רפי וה״א בחטף פתח כלום נדמה לאבותיכם שהוא מדב׳ כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו : מאפליה • לשון חשך : מדוע • אמרתם : רדנו • נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש ר׳ תנחומא ומנחם פי׳ רדנו לשון ירידה ועוד פנ׳ אחרים : תיטיבי • תקשטי עצמך לקראת נאפיך כמו ותיטיב ראשה ד דאיזבל בפרשת יהוא : גם את הרעות למדתי • חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם גם לשון אפי׳ לכן לשון שבועה אמת אף את הדרך ה הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך לימדת הכהנת : לא במחתרת מצאתים • לא מצאת אותם במחתרת כ שהרגת אותם : כי על כל אלה • שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה

אמר כשיבא האויב עליכם אתם מריבים אלי ואומרי׳ למה עזבנו יי׳ ויתננו ביד אויבינו ולמה זה א אתם מריבים אלי והלא כלכם פשעתם בי ופי׳ כלכם גדוליכם וקטניכם וי״ת ענין דין למה אתון מדמן למדין לקביל פתגמי : לשוא • אמר בניכם לפי שאמר כלכם אמר אתם מריבים אלי ואם תאמר למה אני מכה אתכם ביד האויבים אתם פשעתם בי ואם תאמרו למה אני מכה בניכ׳ לפי שהם למדים מקטנותם לדב׳ שוא ואם מיסרי׳ אותם נביאי יי׳ מוסר לא לקחו אם כן למה תריבו אלי ויונתן תרגם לשוא למגן כלומר בחנם הכתי אותם כי מוסר לא לקחו ורז״ל פי׳ לשוא על עסקי שוא שאמרו בעון נדרים בנים מתים שנאמר לשוא הכתי את ב בניכם מוסר לא לקחו : אכלה חרבכם נביאיכם • יש מפרשים כי אמר זה על זכריה ועל אוריה הנביאים שהרגום ואין זה הפי׳ נכון כי לא היה או נביאיכם כי לא היו נביאיהם אלא נביאי השקר כמו שאמר כהניהם ונביאיהם אלא הנכון כמו שפי׳ אדוני אבי ז״ל אמר נביאיכם שהם נביאי השקר אתם הרגתם אותם כ כשמנעכם דבר יי׳ ונבואתם גרמתם לכם אבוד הנפשות לפיכך אמר כאריה משחית שמשחית הבשר וקורעו קרעים בטרפו כן אתם השחתם אותם בנפשות ובגופותם : הדור • הה״א ה״א הקריאה כה״א הקהל חקה אחת לכם : ראו דבר יי׳ • הבינו מה שהוא אומר לכם כי יש ראיה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דבריך טובים והרומיה להם • ובדר׳ כי צנצנת המן הראה להם לפיכך אמר להם ראו ולא אמר שמעו :

מצאתים כה יאמר לנקבה לשון פעלת והרבה יש בספר יחזקאל את נאותים : ותאמרי • בלבך : כי נקיתי • אסר זכאה אני כפשי : נשפט אותך • בא עמך במשפט : תזלי • לשון זלזול לשנות את דרכך לעזוב אותי ולסמוך על מצרי׳ לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו לשנות לשון שינוי : כאשר בושת מאשור • שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר בדברי הימים : לאמר

המדבר הייתי • אם הייתי להם כמו המדבר או ארץ מאפילה שלא ימצא בהם האדם צרכו אלא כל צרכם וספוקם מצאו בי כל זמן שהלכו אחרי אם כן מדוע אמרו עמי רדנו כלומר יש לנו ממשלה מלכים ושרים לא נבא עוד אליך • רדנו מענין רד עם אל שהוא ענין ממשלה • מאפליה מלה אחת במוא הלמ״ד ונקודתה מחלוקת בין הספרים יש ספרים שנקו׳ מאפליה המ״ם בפת׳ והאלף בשוא ויש ספרים שנקוד בהם מאפליה המ״ם בשוא והאלף בפתח והפ״א דגושה ופירוש ארץ אפל ולהגדיל האפל סמך אותו למלת יה וכן שלהבתיה כהררי א׳ עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים וי״ת מאפליה חרובה כי היא כמו ארץ אופל שלא ימצא בה דבר ותרגם רדנו אטלטלנא וכן תרגם עניים מרודים מטלטלין : התשכח בתולה עדיה • בתולה כלה וכפל העניין במ״ש כי אין כלה בעדים וקשורין כ״א בתולה וכן אין בתולה בעדים וקשורין כ״א כלה ויש׳ נמשלו לכלה ביום מעמד הר סיני ואיך שכחו אותי היום והלכו אחרי אלהים אחרים זה כמה ימים ושנים ובאמרו אין מספר הוא להפלגה : מה תיטיבי • תתקני דרכך לבקש אהבה כלומר אהבת האומו׳ כמו שאמר מה לך לדרך מצרים ומה לך לדרך אשור ונמצא לשון הטבה ברעה כי רוצה לומ׳ תקון הדבר או חזוקו כמו ההיטב חרה לך כי יטיב את אבי הרעה עליך על הרע כפים להטיב : גם את הרעות • כלומר האומות הרעות למדת את דרכיך כלומר שהרעות מהם והם למדו מרעותיך וכתיב למדתי והוא מאמר האל רוצה לומר למדתי אותך בדרכיך שהן רעות ויבא לך בעבורן רע כאלו למדתי אותן מדרכיך שיוסרו עליך והקרי למדת כמו שפירשנו : גם בכנפיך • בכנפי בגדך על דרך ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי ויונתן תרגם אף בסתרא אשתכחת דאשדיאת דם זכאי וקרגם בכנפיך סתרא כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשין אותו סתר אביו והיא אשתו ומה שאמ׳ במצאו ואמר דם כאלו אמר דמים שהרי אמר נפשות : לא במחתרת • שנאמר אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים ואתה לא מצאת אותם במחתרת למה הרגת אותם והם נקיים : מצאתים • מצאת אותם כי כן תחבר הנקבה המצאת עם הכנוי בחירק התי״ו : כי על כל אלה • טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו : ותאמרי • אמר כי על כל אלה אני מוכיחך על שאת הולכת אחרי העמים ועובדת אליהן ושופכת גם כן דם נקי ואת אומרת כי נקית ממעשים רעים ושב אף האל ממני ולא ידע לי עוד ובזה ענשך כפול כמה שאמר החכם כפירת העון שתי עונות ובזה אני נשפט אותך ומעניש בזה על אמרך לא חטאתי : מה תזלי • פרשו אזל והוא ענין הלוך כתרגומו אמר מה תלכי הנה והנה לבקש עזר ותשנה את דרכך פעם לאשור פעם למצרים ומה שאמר מאד כמו שאמר מה תיטיבי דרכך כמו שפירשנו : כאשר בושת מאשור • שסלח לו אחז סחד ואומר בדברי הימים ויצר לו ולא חזקו וכן בימי חזקיהו תפש כל ערי יהודה הבצורות ואמר גם כן תבוטי ממצרים שנתן יהואחז שחד לפרעה נכה והעריך את הארץ לתת השחד ויעזור לו ממלך בבל ולא הועיל כי יבאו גדודי כשדים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת כי לקח מלך בבל מנחל מצרים והנה בושה יהודה מעזרה ובשל עוזר ונפל עזור לפיכך אמר אחר זה הפסוק : גם

גם מאת זה תצאי· רוצה לומר מן המקום הזה שלא יועילוך מבטחיך שהיית בוטחת בהם ולא תצליחי להם רוצה לומר בעבורם ומה שאמר וידיך על ראשך כי כן דרך האשה הבושת על אידה הולכת וידיה על ראשה כמו שאמר בתמר ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה ות"י ותובך על רישיך׃ לאמר· ענינו עם כי מאס יי' הוא מאס בך ב בעבור מבטחיך ואומר לך הן ישלח איש את אשתו׃ חנוף תחנף הארץ ההיא· שעשה בה זה המעשה כמו שאמרה תורה כי תועב' היא לפני יי' ולא תחטיא את הארץ כן אמר הנה תנוף ת תחנף הארץ כלומר תחטא׃ ואת זנית רעים רבים ושוב אלי· במקומות רבים המשיל הכתוב כנסת ישראל לאשה והקב"ה ב בעלה כלומר שלקחה לו לעם כחלה והיא לו כאשה והוא לה כבעל וכמו האשה שתזנה תחת בעלה שהיא חייבת כן ישראל ם שהלכו אחרי עמים רבים ודבקו בטעותם קורא הכתוב זה זנות וזה הענין נמצא בנביאי' שדברו בזה המשל וקראו ענין זה ענין זנו' ושמשו בו בכל לשון של זנות וזה הרבה בספר יחזקאל אמר ואחר שהלכת לבעלי' איך תשובי אלי עוד ואפילו תשובי בתשובה לא תוכלי לשוב אלי עד שתגלי מ מארצך ותשבי שם ימים רבי' עד תשכחי עונך הראשון ולא יעלה על לבך עוד עבודת אלילים ואח' כן תשובי אלי ואשוב אליך׃ שאי· שפים· מקומות גבוהים כמו ההרים הרמים והגבעו' הנשאות כי כן היה דרך עובדי ע"ז בזמן ההוא כמו שכתוב׃ שגלת· כתיב שכבת קרי כמו ישגלנה ישכבנה לשון נקיה וכבר פירשנו כי לשון הזנות והשכיבה הוא ענין הע"ז׃ על דרכים ישבת להם· פי' לעובדי ע"ז כלומ' ישבת מיחלת עוברי דרכים שהם ת מכמה מקומות רוצה לומר עם ועם עובד אלהיו ואת התאוית לכלם לעבדם כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה׃ כערבי במדבר· כי כן דרך הערביים השכנים במדבר יושבים להם על הדרכים מיחלי' השיירות העוברות למכור להם ולקנות מהם ות"י כערבאי דשרן בשכונין במדברא וכן לשון גמרא בריתא בתלמוד ות"י לא שכבת לא אתחברית ליך למפלח וגו' כבעמוד׃ בזנותיך· בשמן רבוי אחר לבד והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו׃ וימנעו רביבים· הוא המטר והוא היורד במרחשון והוא הנקר' יורה ומורה וכן בדברי רז"ל יורה בחדשון ומלקוש בניסן כי אלה שני הזמנים הם זמני המטר לצורך התבואה וברוב הזמנים רוב המטר יורד במרחשון לפיכך נקרא ירח בול מענין מבול ונקרא המטר ההוא רביבים במקום שקראו במקום אחר יורה וענין הפסוק אומר כי נמנעו הגשמים מפני מעשיהם הרעים כמו שאמר בתורה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו' וחרה אף יי' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ועם כל זה שמנעתי הרביבים בעונך ומלקוש לא היה לא נכלמת ממעשיך והיה לך מצח אשה זונה שאינה בושה מנאפופיה ומרימה מצח ומעיזה פניה אף על פי שהנביאים מוכיחים אותך ואומרים לך בושי ממעשיך ראי העונש שמשיגך בעבורם עם כל זה מאנת הכלם זהו שאמר מאנת כלומ' שהיית ממאנת בתוכחת הנביאים ולא בושה מפניה' ורז"ל דרשו הפסוק ואמרו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנ' וימנעו רביבים וגו' ות"י וחוצפא כאתתא נפקת ברא הוה לך ועז פנים יקרא חצוף בלשון רז"ל׃ הלא מעתה קראתי· כתיב ביו"ד כאילו הוא מדבר בעדו וקרי בלא יו"ד כמו לנמצא ופי' הכתוב אמר הלא מעתה כלומ' היה לך מעתה לקרוא לי אבי כיון שקראתי לך ע"י נביאי בני היה לך לעבות ולומר לי אבי אלוף נעורי אתה ולא עשית כן ופי' הקרי אמר הלא מעתה כיון שראית שעצרתי הגשמים היה לך לשוב אלי ולקרוא לי אבי אלוף נעורי אלופי וגדולי מימי הנעורים והוא זמן יציאת מצרים כי אז נכנסו ישראל תחת כנפי השכינה ונתחנכו במצותיו ובידיעת אלהותו כמו הנער הנכנס ללמוד ומתחנך אותו בידיעת תורה וחכמה ותרגם יונתן אלוף נעורי פרקי דמן עלמא׃ הינטור· אמר הנביא אם עשית זה הינטור האל לך לעולם עונך אם ישמור חטאתך לנצח לא יעשה זה אלא בשובך אליו ישוב אליך וייטיב לך ואת לא עשית כן אלא דברת ותעשי הרעות ותוכל· דברתי כתיב ביו"ד אמר הנביא הנה דברתי לך לשוב ולא עשית את הרעות ותעשי הרעות ועשית כמו שדברת׃ וקרי דברת בשוא התי"ו כנוי הנמצאת אמר הנביא הנה דברת לעשות רעות ועשית כמו שדברת׃ ותוכל· תרגם יונתן ואסגיאת כלומר הרבית לעשות רעות ככל יכלתך וזה הפירוש הוא נכון אמר עשית הרעות כמו שיכולת עשות או פירושו כאשר יכולת לעשות ויש במקום כאשר כמו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי ובאמרו ותעשי לשון נקבה ותוכל לשון זכר כן הוא מנהג המקרא במקומות רבים כשדובר כנגד כנסת ישרא' ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסה ולשון זכר כנגד העם והכל אחד ואדז"ל פירש שני אלו הפסוקים כן הלא מעתה קראת לי אבי מעתה מקרוב כשחזר יאשיה המלך בתשובה ושבו אנשי יהודה עמו מוכרחי' היו כמו שהוא מפורש שאמר בכל זאת לא שבה אלי בגודה אחותה יהודה בכל לבה כי אם בשקר היכטור לעולם כך היו אומרים הם והנביא אומר להם הנה דברת ועשית הרעות ותוכל׃ ויאמר· בימי יאשיהו המלך· למה אמר זה והלא ידוע כי בימי יאשיהו נתנבא אלא לפי שנתנבא אף בימי יהויקים ובימי צדקיהו אמר כי נבואתו היתה בימי יאשיהו קודם שעשה תשובה יאשיהו ויהודה שהרי יאשיהו בער עבודה זרה מן הארץ וכאן הוא אומר ותנאף את האבן ואת העץ אם כן הנבואה כאמרה קודם התשובה ומה שאמ' בכל זאת לא שבה אלי כי אם בשקר שדומה שעשו תשובה אלא שעשו אותה בשקר אפשר כי בתוכחת הנביא ירמיה שהתנבא עליהם אפשר ששבו מקצתם בנראה ובגלוי לא בסתר וזהו שאמר בשקר וגם יש לפרש שנבואה זו כאמרה אחר התשובה ואע"פ שאומר ביאשיהו אשר שב אל יי' בכל לבבו ובכל נפשו יאשיהו הוא שסב בכל לבבו אבל אנשי דורו שבו מוכרחים מאימת המלך וזהו שאמר לא שבה אלי כי אם בשקר׃ הראית אשר עשתה· זה לא היה בימי יאשיהו שכבר גלו ישראל בשנת שש לחזקיהו ואיך ראה ירמיהו מה שעשו ישרא' קודם גלותם והלא בתחלת נבואת ירמיהו היה לגלות ישרא' צ"ג שנה והוא אמר לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואם כן כפרם הראית שמעת או הידעת כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים והדומים לו או כפרם אשר עשתה על השארית הנמצא מישראל מפוזרין בארץ מצרים ומתכנה ומתמעון ומכפתלי שהיו שם בימי יאשיהו כמו שאמר בדברי הימים ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי ואמר אשר אספו הלוים שומרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל׃ משובה· שם תאר וענינו מורדת שובו בנים שובבים׃ הולכה היא· לפירוש הראשון פי' שהיתה הולכת היא ולפי' השני כי עתה הלכה היא ולא לקחה מוסר כאשר גלו׃ ותזני שם· היו"ד במקום הא לתא"ר הפעל והוא כמו ותזנה וכן צור ילדך תשי ותשתחי מלפניך אל תמחי׃

לאמר הן ישלח וגו'· יש לי לומר שאין עוד את ראויה לי כי כן דרך משלח את אשתו והלכה לה וגו'׃ ואת זנית רעים רבים· עם אוהבים רבים ואף על פי כן שובי אלי׃ ושוב אלי· כמו ושוב ולשוב אלי אני עושק בך׃ שפיים· יבלי מים׃ לא שוגלת· לשון פלגש׃ ישבת להם· להיות נכונה לקראתם׃ כערבי· יושב אהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי שמוכן בערבה׃ מלקוש· המטר היורד בניסן על המלילות ועל ה הקשין ומלקוש טרדיווא בלע"ז׃ הלא מעתה· הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כן הינטור ליך ארוכיך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור׃ הנה דברת· בפיך לא כבא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב׃ ותוכל· וגברת למרוד׃ משובה· גבחת ומוכחת בימי יאשיהו המלך כשביוני להחזיר עשרת ה השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל המשובה אכבוייהוא בלע"ז ישרא' עשרת השבטים׃ הולכה היא· בעודה על אדמתה קודם שגלת בימי חזקיה עם הושע בן אלה הולכה היתה הולכ' על כל הר גבוה׃ ותזני שם· לע"ז ותזני כמו ותזן יוד יתירה׃ ואומר

רעים ה' בקריא' וסימ' לאמר הן ישלח איש את אשתו· להלך יגיד רעים· הן יוסף רעים רבים· איש רעים להתרועע· אבל רעים שתו ושכרו דודים׃ ותוכל ג' קמצין וסימ' כי שרית עם אלהים ועם אנשים· והעשי הרעות ותוכל· פתיתני יי' ואפת׃

ג' ר' גם מאת זה תצאי וידיך על ראשך
ל' כי מאס יהוה במבטחיך ולא
ג תצליחי להם׃ לאמר הן ישלח
איש את אשתו והלכה מאתו והיתה
ל' לאיש אחר הישוב אליה עוד הלוא
ל' ל' חנוף תחנף הארץ ההיא ואת זנית
רעים רבים ושוב אלי נאם יהוה׃
שאי עיניך על שפים וראי איפה
שכבת ק' לא שגלת על דרכים ישבת להם
כערבי במדבר ותחניפי ארץ ב
בזנותיך וברעתך׃ וימנעו רבבים
ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה
היה לך מאנת הכלם׃ הלוא מעתה
קראתי ק' לי אבי אלוף נערי אתה׃
הינטר לעולם אם ישמר לנצח הנה
דברת ק' ותעשי הרעות ותוכל׃
ויאמר יהוה אלי
בימי יאשיהו המלך הראית אשר
עשתה משבה ישראל הלכה היא
על כל הר גבה ואל תחת כל
עץ רענן ותזני שם׃

ח אף מלות דין תפקין ובהתת
חובך על רישיך ארי רחיק יי'
רוחצניך ולא תצלחין להון׃
למימר הא יפטר גבר ית איתתיה
ותהך מלותיה ותהי לגבר אוחרן
האיפשר דיתוב לותה עוד הלא
מיחב תיחוב ארעא ההיא ואת
טעית ואיתחברת לעממין סגיאין
ותובי מכען לפולחני אמר יי'׃
זקופי עינך על נגדין וחזא היכא
ל לא איתחברת ליך למפלח
ם לטעוותא על אורחת בית
מישריהון אורכת להון כערבאי
דשרן בשכונין במדברא וחייבת
ארעא בטעותיך ובבשתיך׃
ואיתמנעו רסיסיא ומלקושא לא
הוה וחוצף כאיתא נפקת ברא
הוה ליך מסרבת לאיתכנעא׃
הלא מכען תצלן קדמי ריבוניאת
פרקי דמן עלמא׃ האיפשר
דיתנטרון ליך חוביך לעלם אם
ם תתקף עלך מחא לאפריש הא
מלילית ועבדת בישין ואסגית׃
ואמר יי' לי ביומי
יאשיה מלכא החזיתא מה דעבדו
דמתחסנין למתב לפולחני דבית ישראל אזלין אינון על כל רמא מנטלא ולתחות
כל אילן עבוף ופלחין אען לטעותא׃

ואומר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה בגודה קשה ממשובה: ישראל. שהם ראשונים לקילקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה: יהודה. שראתה שגלו אלו ולא לקחה מוסר קרוייה בגדה: וארא כי על אודות וגו׳. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזהו פירו׳ וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בוגדה יהודה שראתה בפורענותה של׳ שומרת לתת לבה לשוב: ותנאף את האבן. וטעת עם פלחי אבניא ואעיא ויונתן תירגם מקל זנותה לשון קלות מדקלילין בעינהא טעוותא: וגם בכל זאת. שראו בקלקלת פורענות חבירהם: כי אם בשקר. דורו של יאשיהו מראים עצמם שהם צדיקי׳ והם רשעי׳ היו כריס צורות של ע״ז על דלתותיהם משפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבערי ע״ז בודקין היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה: צדקה נפשה משובה ישראל. נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא היה לה ממי ללמוד: הלוך וקראת וגו׳. הלוך כתרגומו איזל לשון צווי כאן ציוהו לילך ולהחזיר עשר׳ השבטי׳ בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו באמרה לו כנואה זו וחזרו מקצת מהן במשובה עשרה ליאשיהו: צפונה. אל המקומות שגלו שם לאשור: פני. רוגזי כן ת״י: פשעת. מרדת: ותפזרי את דרכיך. לשון זנות פישוק רגלים למעברי אשה: שובבים. אכוויט״יר בלע״ז שמיבבתם דרכיכם מרוב כל שהית׳ בשלוה ושוב כמו שהוא אומר המפורטים על פי הנבל השותים במזרקי יין: כי אנכי בעלתי בכם. ונקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבי: לא

ואומר. אמרתי כיון ששמעתה כל הרעות האלה ומצאוך צרות רבות ורעות עליה תתחרט על מעשיה הרעים ותשוב אלי והנה לא שבה עם כל זה: ותרא בגודה אחותה יהודה. כלומר ראתה ששמעתה כל זה משובה ישראל ולא שתה אל לבה והכתוב חסר הענין אבל מן הכתוב נבין מה שאינו כתוב וכן פסוקי׳ רבים במקרא כמו נגיד חסר תבונו׳ חולתו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: ותרא. ותראה כתיב ואחד הוא: בגודה. שם תאר בא בקמץ הבי״ת על דרך היחיד: וארא. ואני גם ראיתי כי היא ראתה ולא שבה ומה ראתה כי על כל אודות אשר נאפה משוב׳ שלחתיה עם כל זה לא יראה בגודה אחותה יהודה שאשלח אותה גם כן ולא שבה אלי ומה שאמר וארא טעמו נקשר בסוף הענין כי אם בשקר לפיכך אמר וארא כי בני אדם לא ראו זה אבל אני ראיתי כי תשובתה בשקר ולא בכל לבה ואני בוחן לב ראיתי כל זה ואתן את ספר כריתותיה אליה והנה אמר ישעיה איזהו ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וירמיהו אמר ואתן את ספר כריתותיה אליה פי׳ המפר׳ כי ירמיהו דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתו׳ שלא יהיה עוד מהם מלך כי בקבוץ גליו׳ אמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוצי׳ אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתו׳ שפני׳ שעתיד להחזירה אליו וכן יהודה עתיד להחזיר המלכו׳ אליו ונוכל לפרש גם כן לפי שעשר׳ השבטי׳ לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד משגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאילו נתן להם ספר כריתו׳ ואף על פי שעתידים לחזור אבל שבט יהוד׳ הרי הם כאילו לא נתן להם ספר כריתות שהרי שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ת״ק שנה ואף על פי ששבט יהודה לא גלו עדיין הנביא דבר על העתיד ובאמת שמנחם ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם אל האל ישיב שבותם ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כמו ששבתם פעם אחרת כי אין בינך וביניכם כריתות ובשובם ישובו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על כל השבטים וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד ואפילו שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלותם מאד והנה ישיב שבותם עם שבט יהודה: בגדה. בא בצרי ע״ן הפעל על דרך היחיד וכן נטרה את הכרמים והדומים להם: והיה מקול זנותה. ענין קלות ואמר המסרה עליו לית חסר בקלילותא ופי׳ כתרגומו והוה מדקלילא בעינהא טעוותא וחייבת ית ארעא וטעת עם פלחי אבניא ואעיא וכבר פי׳ כי לשון זנות וניאוף הנזכר בזה הענין הוא ענין הדבקות בעבודה זרה: וגם בכל זאת. בכל זאת שראתה ששלחתי אחותה לא שבה אלי בכל לבה וזה קודם תשובת יאשיהו או אחר תשובתו כמו שפי׳ למעלה בפסוק ויאמר יי׳ אלי בגודה שם תאר היה משפטו בשוא פ״א הפעל כמו קרובה רחוקה ובא עם הקמץ כמו שהוא לזכר: ויאמר יי׳ אלי צדקה נפשה. אף על פי שחטאה משובה ישראל תחלה הנה אחותה יהודה הוסיפה לחטוא עד שנחשבת אחותה ישראל צדיקה כנגדה ותוספת החטא ביהודה הוא לבזותם בית הא׳ להכנים שם פסיליהם ואליליהם ולבטל שם עבודת הא׳ ולעבוד עבודה זרה בבית עצמו כמו שאמר באחז שצוה לעשות מזבח בבה״ד דמות המזבח אשר בדמשק ובטל עבודת מזבח יי׳ וגו׳ ויסגר את דלתות בית יי׳ ואמר ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ואמר עליו וגם את בניו העביר באש כתועבות הגוים וכן במנשה כאמר וישתחו לכל צבא השמים ואמר והעביר את בנו באש ועונן וניחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יי׳ ואמ׳ עליו הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו והחטיא גם את יהודה בגלוליו ואמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא ירושלם פה לפה אלילים: הלוך וקראת. אינו אומר לנביא שילך צפונה במקום שגלו עשרת השבטים כי הגלה אותם מלך אשור בחלח וחבור וערי מדי והם צפון העולם כלפי מזרח אלא פירושו הלוך ענין זרוז כמו לכה נא אנסכה בשמחה לכו ונפילה גורלות והדומים להם ומה שאמר וקראת רוצה לומר שיקרא הדברים האלה בירושלם לפני זקני יהודה ויקרא הדברים כנגד ישראל שגלו כאילו מדבר עמהם פנים בפנים ואומר לאם שובה משובה ישראל רמז להם שעתידים לשוב באחרית הימים וזהו שאמר לא אטור לעולם כלומר שלא ישמור עונם לעולם אלא ישובם אליו אחר זמן ארוך ויקבצם עם גלו׳ יהודה ומה שאמ׳ לא אפיל פני בכם ר״ל לעולם וטעם לעולם לפנים ללא אפיל פני וללא אטור כי כבר הפיל פניו בהם בהגלותו אותם ופני פי׳ כעסי כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא פני יי׳ חלקם והדומי׳ להם ומה שאמר כי חסיד אני ר״ל כי אע״פ שחטאתם והייתם חייבים כליה אני חסיד כמו שאמר במדות האל ורב חסד והחסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי: אך דעי. אך קודם שאשיבך אלי צריך שתדעי עונך ותכירי בעצמך על מה הגליתיך כי ביי׳ אלהיך פשעת וכיון שתכירי זה תשובי אלי ואשובה אליך: ותפזרי. כי לא עבדת ע״ז אחת לבדה אלא פזרת את דרכך לזרים לזה ולזה כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: ובקולי לא שמעתם. כי הייתי מתרה בכם תמיד ע״י הנביאים ולא שמעתם: שובו בנים שובבים. מורדים כמו שפי׳ משובה שפי׳: כי אנכי בעלתי בכם. כלומר אבעל בכם אחר שגרשתי אתכם ות״י אתרעית בכון ואדוני אבי ז״ל פי׳ בעלתי קצתי לפי שהוא קשור בבי״ת וכן אנכי בעלתי בם כאם יי׳ ודמה אותו כן בזה הענין בלשון ערבי:

אחד

שלחתיה ב וסימ׳ איזה ספר כריתות אמכם. ואתן את ספר כריתותיה: ויאמר יי׳ אלי ד׳ בטעמא בסיפר׳ וסימ׳
נמסר ברי״ש סיפרא: צפנה ה׳ חס׳ בסיפר׳ וסימ׳ סיר נפוח אני רואה ופניו. כי הנני קורא לכל משפחות
ממלכות. הלוך וקראת את הדברים האלה. כי אם חי יי׳ תנינא דספרא. אל ינוס הקל ואל ימלט:

וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה בָּגוֹדָה
אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃ וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־
אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ
אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ
וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃ וְהָיָה מִקֹּל
זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־
הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ׃ וְגַם־בְּכָל־זֹאת
לֹא־שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה
בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה
נַפְשָׁהּ מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל מִבֹּגֵדָה יְהוּדָה׃
הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
צָפֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־
חָסִיד אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר
לְעוֹלָם׃ אַךְ דְּעִי עֲוֹנֵךְ כִּי בַּיהוָה
אֱלֹהַיִךְ פָּשָׁעַתְּ וַתְּפַזְּרִי אֶת־דְּרָכַיִךְ
לַזָּרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי
לֹא־שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃
שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה
כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם

ותרא׳ חס׳ ה׳ · ב׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ חס׳ בקלילותא · ו״פ בסיפ׳ · ל׳ בסיפ׳ · ד׳ בסיפ׳ ל׳ · ת׳ בסיפ׳ ול׳ חס׳ לה מל׳ · ל׳ · ב׳ לא בבריח

וַאֲמַרִית בָּתַר דַּעֲבָדוּ יָת כָּל אִלֵּין לְפוּלְחָנִי יְתוּבוּן וְלָא תָבוּ וַחֲזוֹ מְשַׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְּבֵית יְהוּדָה׃ וּגְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי עַל כָּל עֵיסַק דְּטָעוּ דְּמִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנִי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אַגְלֵיתִינוּן כְּמָה דְּיָהֲבִין אִגֶּרֶת גֵּט פִּיטוּרִין וּמְשַׁלְּחִין וְלָא דְחִילוּ מְשַׁקְרַיָא דְּבֵית יְהוּדָה אֲחֵיהוֹן וַאֲזַלוּ וְטָעוּ אַף אִינוּן׃ וַהֲוָה מִדְּקַלִּילָא בְּעֵינָהָא טַעֲוָותָהָא וְחַיֶּיבַת יָת אַרְעָא וְטָעַת עִם פַּלְחֵי אַבְנַיָא וְאָעַיָא׃ וְאַף בְּכָל דָּא לָא תָבוּ לְפוּלְחָנִי מְשַׁקְרֵי אֲחֵיהוֹן דְּבֵית יְהוּדָה בְּכָל לִבְּהוֹן וְאִילָהֵן בְּשִׁקְרָא אֲמַר יְיָ׃ וַאֲמַר יְיָ לִי זַכִּיאוּ נַפְשֵׁיהוֹן דְּמִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנִי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מִמְּשַׁקְרַיָא דְּבֵית יְהוּדָה׃ אֵיזֵל וְתִתְנַבֵּי יָת פִּתְגָּמַיָא הָאִילֵּין בַּאֲרַע צִיפּוּנָא וְתֵימַר תּוּבוּ דְּמִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנִי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ כַּד תְּתוּבוּן לָא אֲשַׁלַּח רוּגְזִי בְּכוֹן אֲרֵי מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן אֲנָא אֲמַר יְיָ וְלָא יִתְנַטְרוּן לָיךְ חוֹבִיךְ לְעָלַם׃ בְּרַם דְּעִי חוֹבִיךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ מְרֵידְתְּ וְקַלְקֵילְתְּ יָת אוֹרְחָתָךְ אִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמֵי פַּלְחֵי טַעֲוָותָא תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוּף וּלְמֵימְרִי לָא קַבֵּילְתּוּן אֲמַר יְיָ׃ תּוּבוּ בְּנַיָא דְּמִתְחַסְנִין לְמִתַּב אֲמַר יְיָ אֲרֵי אֲנָא אִתְרְעֵיתִי בְּכוֹן וְאִיקָרֵב יָתְכוֹן כְּאִילּוּ אַתּוּן מִשְׁתַּאֲרִין

אחד מעיר. אפילו יהודי אחד יהיה לבדו בעיר מערי הגוים משם אקחנו וכן אם יהיו אפילו שנים לבדם באומה אחת משם אקחם והאומה נקראת משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה וכן לכל משפחות ממלכות צפונה ורז"ל פירשו אחד מעיר מזכה את כל העיר שנים ממשפחה מזכים את כל המשפחה ובזכותן יבאו כלם מהגלות: ונתתי. כלבי. שידעו אותם כלבי וחפצי לא כ כרועים הראשונים והם מלכי י ישראל ויהודה שהיו מדריכין אותם בדרך רעה ולעבוד ע"ז אבל אות' הרועי' שאתן להם בזמן הישועה ירעו אותם דעה והשכל והרועים הם פרנסי ישראל שיהיו עם מלך המשיח כמו שנא' בנבוא' מיכה והקמונו עליו שבעה רועי' ושמונה נסיכי אדם: והיה כי תרבו. לא יאמרו עוד ארון ברית יי' ולא יעלה על לב כלומר אף על פי שתרבו ופריתם בארץ לא יקנאו בכם הגוים שיבאו להלחם בכם ותצטרכו לצאת למלחמה וארון האלהים עמכם כמו שהיה ת מנהגם שהיו מוציאים הארון ב במלחמ' ובימי' ההם לא יצטרכו לזה כי לא יהיה להם מלחמ' עוד ולזה אמ' לא יאמרו ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד כלומר לזה הדבר ל להוציאו למלחמה וכ"תי ולא יעשה עוד ולא יגיחון ביה עוד קרב: בעת ההיא. אין צריך לומר שלא יבאו הגוים על ירושלם ל להלחם אלא יקראו אותה כסא השם ונקוו אליה כל הגוים לשם יי' ולעבדו לא להלח' ומה שאמר לירושלם אחר שאמר אליה רוצה לומר שיאמר אחד לחברו נלך לירושלם ולא ילכו עוד אחרי ש שרירות לבם הרע לא ישראל ולא הגוים: שרירות לבם. חזוק לבם מדברי רז"ל שריר וקים: בימים ההמה. בקבוץ גליות: על בית ישראל. עם בית ישראל וכן ויבאו האנשים על הנשים: מארץ צפון. כמו שכתבנו כי השבטים בארץ צפון כלפי מזרח מהלאה לבבל: ואנכי אמרתי. זה שאמר עד הנה אני עתיד לקיים לכם באחרית הימים אף על פי שתהיו בגלו' ימים רבי' אבל אם תרבו לא תגלו כי אנכי א אמרתי איך אשיתך בבנים כלומ' במאמר שתקראו לי בנים כמו שנא' בנים אתם ליי' אלהיכ': ואתן לך. כלומר אשאירך בהם כמו שנתתיה לך הארץ שנקראת ארץ חמדה שחומדין אותה כל הגוים: נחלת צבי.

לא יאמרו עוד ארון. כי כל כנסיתכם תהא קדושה ואשכון בה כאילו הוא ארון: ולא יזכרו. כמו יתכרו: ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי: ונקוו. ונקבצו לשון מקוה מים: שרירות. לשון ראייה כמו אשורנו: ילכו בית יהודה על בית ישראל. עמם יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת: ואנכי אמרתי. בלבי ולכך הנחלתיה לאבותיכם: איך אשיתך בבנים. את עדתי ואומתי בתוך שאר בנים משובח בין האומות לפיכ' ביררתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה צבי צבאות גוים צביון כל צבאות גוים: אכן. אבל אתם לא שמעתם ת מחשבתי כי אם כמו אשה שבוגדת מרעה על שאינו יכול להספיק מזונותיה כן בגדתם בי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה: על שפיים נשמע. קרוב הוא להישמע: הננו אתאנו לך. הנביא מלמדם להתוודות ו ולומר כן הננו אתאנו לך אכן לשקר וגו' והבשת אכלה וגו' נשכבה בבשתינו כל זה לשון תפלה ש שהנביא מלמדם לומ' אתאנו באנו: אכן לשקר שמרנו. מגבעות והמון הרים שעברנו ע"ז שם אכן באמת: והבשת

בימים ההמה ח' בקריא' וסימ' והיה כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה על בית ישר'. לא אעשה אתכם כלה. בני ישראל הבה ובני יהודה. אשר יחזיקו עשרה אנשים. וגם על העבדים. אשר אשיב את שבות יהודה. דרכים גתות בשבת ובביאים: והבה י"ב וסימ' נמסר בסדר בהעלותך: ויבאו ז' חטפין וסימ' ואתה

אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי
אתכם ציון: ונתתי לכם רעים
כלבי ורעו אתכם דעה והשכיל:
והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים
ההמה נאם יהוה לא יאמרו עוד
ארון ברית יהוה ולא יעלה על לב
ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה
עוד: בעת ההיא יקראו לירושלם
כסא יהוה ונקוו אליה כל הגוים
לשם יהוה לירושלם ולא ילכו עוד
אחרי שררות לבם הרע:
בימים ההמה ילכו בית
יהודה על בית ישראל ויבאו יחדו
מארץ צפון על הארץ אשר הנחלתי
את אבותיכם: ואנכי אמרתי איך
אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה
נחלת צבי צבאות גוים ואמר אבי
תקראו לי ומאחרי לא תשובו:
אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם
בי בית ישראל נאם יהוה: קול
על שפיים נשמע בכי תחנוני בני
ישראל כי העוו את דרכם שכחו
את יהוה אלהיהם: שובו בנים
שובבים ארפה משובתיכם הננו
אתנו לך כי אתה יהוה אלהינו:
אכן לשקר מגבעות המון הרים אכן
ביהוה אלהינו תשועת ישראל:

חד מקרתא ותרין מזרעיתא
ואעיל יתכון לציון: ואמני
עליכון פרנסין עבדי רעותי
ויפרנסון יתכון במדע ובחוכמה:
ויהי ארי תסגון ותפשון בארעא
ביומיא האינון אמר יי לא ימרון
עוד ארון קימא דיי ולא יסק על
לב ולא ידכרון עוד ביה ולא
יזועון ולא יגיחון ביה עוד קרב:
בעידנא ההיא יקרון לירושלם
אתר בית שכינתא דיי ויתינהון
למיפלח בה כל עממיא לשמא
דיי לירושלם ולא יהכון עוד בתר
הרהור לבהון בישא:
ביומיא האינון
יתחברון דבית יהודה עם בית
ישראל ויתון כחדא מארע ציפונא
לארעא דאחסנית ית אבהתהון:
ואנא אמרית איברין איצלחינך
בבניא ואתן ליך ארע חמדתא
אחסנת חדות תושבחת עממיא
ואמרית ריבוני תצלן קדמי ומבתר
פולחני לא תתובין: בכן כמה
דמשקרא איתתא בבעלא כן ש
שקרתון במימרי בית ישראל
אמר יי: קלא על נגדין אישתמע
דבכן ומתאנחין בני ישראל ארי
קלקילו ית אורחתהון איתנשיאו
ית פולחנא דיי אלההון: תובו
בניא דמתחסנין למתב אשבוק
לכון כד תתובון הא בכל עידן
אתון אמרין תבנא לפולחנך פרוקנא ארי את יי אלהנא: בכן לשקרא פלחנא
על רמתא ולא להנאה איתר גישנא על טוריא ברם במימרא דיי אלהנא פורקן ישראל:

הרס את כסך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה ילכו בית. ויבאו אליך כמבוא עם. בתרא מל': נשמע ד' קמצין וסי' קול על שפיים נשמע. קול ברמה נשמע נהי בכי. בלי נשמע קולם. כתוב בה בגרים נשמע:

כפל ענין במ"ש כי צבי פי' חפץ והוא כמו חמדה שזכר שחפצי' בה צבאות הגוים וי"ת צבי צבאות גוים חדות תושבחת עממיא ואיך יהיה זה ובאי זה ענין שאתננה לך ואמר בזה הענין יהיה שאשיתך בבני' ואתן לך ארץ חמדה שתקראו לי אבי ומאחרי לא תשובו תקראו כתיב וקרי תקראי כנגד הכנסה והכתוב כנגד העם ואחד הוא אם תקראו לי אב אקרא לכם בנים כמו שאמר אשיתך בבנים תשובו כתיב לשון רבים וקרי תשובי לשון נקבה כמו שפי' במלת תקראו: אכן בגדה. כמו שבגדה אשה מרעה והוא בעלה כן בגדתם בי ומה שפירש זה הלשון עם מ"ש שלא כמנהג רל' כי בבגדה בבעלה הולכת מאתו לאיש אחר: קול על שפיים נשמע. כפעל בינוני כי הוא קמץ ופי' שפים המקומות הגבוהים ואמר על שפים כדי שישמע קולם למרחוק בהתודותם ופי' הפסוק אמר היה ראוי להם שישמע קולם למרחוק על שפים ויבכו ויתחננו לאל בני ישרא' ויתודו לו כי הם העוו את דרכם ושכחו את יי' אלהיהם כי אם היו עושים זה אני הייתי מקבל אותם בתשובה ואומר להם שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם והם יאמרו הננו אתנו לך כי אתה יי' אלהינו: שובו. ארפה. כתיב בה"א והוא כמו באל"ף ענין רפואה ואמר ענין רפואה על הסליחה דרך משל וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו שמכת הגוף צריכה ברפואה שעושין לה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה הסליחה עם התשובה: הננו. אתנו. בקריאה בקמץ כבעלי האל"ף והוא מבעלי הה"א מן ואתא מרבבות קדש: אכן לשקר. יתודו ויאמרו לשקר עבדנו עבודה זרה כי לא הועילה לנו כי העבודה זרה היו עובדים על ההרים ועל הגבעות לפיכך אמר מגבעות המון הרים ופי' מגבעות התשועה שהיינו מקוים מעבודת הגבעות לשקר היא כי אין תשועת ישראל כי אם ביי' אלהינו והמון קמץ הה"א ואיננו סמוך להרים שאם היה סמוך היה אומר המון בשוה ופתח הה"א כמו אב המון גוים ופירושו התשועה שהיינו מקוים מהגבעות בעבודה שהיינו עובדים עליהם לשקר הוא וכן ההמון שהיינו מתקבצים בהרים לעבוד שם עבודה זרה לשקר הוא והרים חסר בית השמוש כמו הנמצא בית יי' לנכות בית אביה וזולתו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ועל הדרך הזה פירש יונתן הפסוק בכן לשקרא פלחנא על רמתא ולא להנאה אתרגישנא על טוריא ויש לפרש הפסוק בענין אחר. אכן לשקר מגבעות. אנחנו שהיינו מצפין מהגבעות עזר מהאמות וכן מההרים היינו מצפין שיבא המון מן הגוים לעזרתנו לשקר היה כמו שאומר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע וכן פי' אחז"ל ובאמרו תשועת ישראל לפי שעינו עליהם לטובה כשילכו בדרכיו ושמרם תמיד ולא כן שאר האמות: והבשת

והכשת· ע"ז שעסקנו בה כמה דאת אמר ויכזרו לבשת היא אכלה את יגיע אבותינו בעון עבודתה היה יגיענו לבז: אם תשוב ישראל· בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשו' · ואם תסיר שיקוציך מפני אז לא תנוד לגלות בגולה: ונשבעת חי יי' באמת· כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתו' בכם אם חי יי' יאמרו אכן לשקר ישבעו:

והבשת· ויתודו גם כן ויאמרו כי הבשת והיא העבוד' זרה אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו הבעל שהיו עובדים נקרא בשת כמו ויכזרו לבשת שהוא כמו לבעל וכן נקרא ירובשת ירובעל כי הבעל בשת וכלמה למי שיתעסק בו והיגיע היה תבואת השדה כי בעונם זה העון היה בתבואתן השדפון או ירקון או ארבה או חויב וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בניהם ואת בנותיהם שהיו מתים בדבר בעונם עון עבודה זרה הנה שאנחנו יודעים כי זה הבשת והיא עבודה זרה אכלה הכל ות' ובהתת חובין אספת ית לאות אבהתנא ובאמרו אבתינו ואמר מנעורינו רוצה לומר כי אנחנו ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בעונינו: נשכבה בבשתנו· אנחנו גם כן כמו אבותינו שהיו כלים בבשתם כן אנחנו אחריה' אחזנו דרכיהם ונשכבה בבשתינו ובאמרו נשכב' לפי שהאדם שהוא בצרה גדולה ולא ידע מה לעשות יפיל עצמו בשיבה ושוכב וכן על הדרך הזה אם תשכבון בין שפתים והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל וכן אמר ותכסנו כלימתינו על דרך ובשת פני כסתני מנעורינו פירוש מנעורינו עשינו הרע כמו שעשו אבותינו: אם תשוב· אם תתודו בדברים האמרים ותשובו אלי אני אקבל אתכם בתשובה ותנוחו ולא תגלו מארצכם תשוב השני ענין מנוחה כמו בשובה ונחת תושעון וכפל הענין במלות שונות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד כלומר לא תנודו מארצכם ויו ולא כוי"ו וישא אברהם את עיניו ובאמרו מפני רוצה לומר בכל מקום שהם ב בארצכם השקוצים והגלולים כי בכל מקום שהם הם לפני ויותר בארצכם שהוא מקום קבול רוח עליוני ויותר בית המקדש ששמו שם השקוצים ות' תשוב השני קבול התשובה אמר אם תתוב ישראל לפולחני אמר יי' תתקבל תיובתך עד דלא תתחתם גזרתך: ונשבעת· לא כמו שאתם נשבעים עתה שאתם נשבעים בשם יי' לשקר כמו שאמר ואם חי יי' יאמרו אכן לשקר ישבעו ומה שאמר באמת במשפט

מנעורנו ג' וכ'ל וסימ' אנשי מקנה היו· והבשת אכלה את יגיע· ושל אחריו נשכבה בבשתנו: ניר ח' ו' כ'ל חד חס' וסימ' למען היות ניר לדויד· נתן יי' אלהו לו ניר בירושלם· לתת לו ניר ולבניו כל הימים· לתת לו ניר ולבניו דה"ה· נירו לכם ניר ואל תזרעו· נירו לכם ניר דהושע· רב אכל ניר ראשים· נר רשעים

וְהַבֹּשֶׁת אָכְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ
מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־
בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם: נִשְׁכְּבָה
בְּבָשְׁתֵּנוּ וּתְכַסֵּנוּ כְּלִמָּתֵנוּ כִּי לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ
מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ
ד בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: אִם־תָּשׁוּב
יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־
תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד:
וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט
וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ
יִתְהַלָּלוּ: כִּי־כֹה אָמַר
יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַםִ נִירוּ
לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים:
הִמֹּלוּ לַיהוָה וְהָסִרוּ עָרְלוֹת לְבַבְכֶם
אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ פֶּן־תֵּצֵא
כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי
רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם: הַגִּידוּ בִיהוּדָה
וּבִירוּשָׁלַםִ הַשְׁמִיעוּ וְאִמְרוּ וְתִקְעוּ
שׁוֹפָר בָּאָרֶץ קִרְאוּ מַלְאוּ וְאִמְרוּ
הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר:
שְׂאוּ־נֵס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ כִּי
רָעָה אָנֹכִי מֵבִיא מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל:
עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם
נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה
עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב:

וּבְהָתַת חוֹבִין אֲסִיפַת יַת לֵיאוּת
אֲבָהָתָנָא מִזְעוּרָנָא יַת עַנְהוֹן וְיַת
תּוֹרֵיהוֹן וְיַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתְהוֹן:
נִשְׁכּוּב בִּבְהָתַת חוֹבָנָא וְתַחְפִּינָנָא
אִתְכְּנָעוּתָנָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
חַבְנָא אֲנַחְנָא וַאֲבָהָתָנָא מִזְּעוּרָנָא
וְעַד יוֹמָא הָדֵין וְלָא קַבִּילְנָא לְמֵימַר
דַּייָ אֱלָהָנָא: אִם תְּתוּב יִשְׂרָאֵל
לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ תִּתְקַבַּל תְּיוּבְתָּךְ
עַד לָא תִתְחַתַּם גְּזֵירְתָּךְ וְאִם
תַּעְדֵי שִׁקּוּצָךְ מִן קֳדָמַי לָא תִטַּלְטֵל:
אִם תְּקַיֵּים בִּשְׁמִי קַיָּים הוּא יְיָ
בְּקוּשְׁטָ בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא וְיִתְבָּרְכוּן
עַמְמַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל וּבֵיהּ יִשְׁתַּבְּחוּן:
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לֶאֱנַשׁ יְהוּדָה
וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם עִיבִידוּ לְכוֹן ע
עוֹבָדִין טָבִין וְלָא תִבְעוּן פּוּרְקָן
בְּחוֹבִין: תּוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַּייָ
וְאַעְדּוּ רֶשַׁע לִבְּכוֹן אֱנַשׁ יְהוּדָה
וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם דִּילְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא
רוּגְזִי וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חַיִּס מִן קֳדָם
בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן: חַווּ בִיהוּדָה
וּבִירוּשְׁלֵם בַּסַּרוּ וְאֵמָרוּ תְּקַעוּ
שׁוֹפָרָא בְּאַרְעָא אַכְלוּ אַסְגוּ וְאֵמָרוּ
אִתְכַּנָּשׁוּ וְנֵיעוּל לְקִרְוִין כְּרִיכָן:
זְקוּפוּ אָתָא עַל צִיּוֹן גְּלוּ לָא
תִתְעַכְּבוּן אֲרֵי בִּישְׁתָא אֲנָא מַיְתֵי
מִצִּיפּוּנָא וְתַבִּירָא רַבָּא: גְּלָא
מַלְכָּא מִכְּרַכֵּיהּ וּמְחַבֵּל עַמְמַיָּא נְטַל
בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ נְפַק מֵאַתְרֵיהּ לְשַׁוָּאָה
אַרְעִיךְ לְצָדוּ קִירְוִיךְ יְצַדְיָן מִבְּלִי יָתֵיב:

והתברכו בו גוים· אם תעשו כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כפלוני ישראל: יתהללו· יגידו שבחכם· ר"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישר' יתפאר בדבר פורווגטי"ר בל"ע: כי כה אמר יי' וגו'· נירו לכם ניר· הוו למידים מעובדי אדמה שנרים אותה ביתי ה הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בשעת ה הזרע בחורף אף אתם הטיבו מעשיכ' בטרם תבא אליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת כשתצעקו: ואל תזרעו אל קוצים· ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשוב' שלא תהיו דומי' לזורע בלא ניר והיא נהפכת ל לקוצי' קרדונ"ש בלע"ז: המלו ליי'· בטרם תבא חמתי כאש זהו הניר לפני הזרע: ואמרו תקעו שופר· הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח: מלאו· לשון אסיפה והרבה יש ב במקרא אשר יקרא עליו מלא רועי' יקראו אחריך מלא יחד עלי יתמלאון: שאו נס· לברוח לציון: העיזו· האספו כמו שלא העז: עלה אריה· נבוכד נצר: מסובכו· דרך אריה לישב במארב שבכי היער אספיניי"ש בלע"ז: תצינה· לשון ציה:

חטאת· בתרא' חס': ונבואה ב' א' מל' וא' חס' וסימ' לכו ונבואה ונגידה בית המלך· ונבואה אל ערי המבצר· קדמא חס'· וא' נבואה למשכנותיו נשתחוה: האספו

על

ובצדקה פי' אאז"ל באמת כשתדע שהוא באמת במשפט כשתתחייב מן הדין שבועה ובצדקה שאם תכיר שהמשפט אינו בצדקה לא תקבל השבועה ויונתן תירגם ונשבעת ואם כשבעת ואם תקיים בשמי קים הוא יי' בקושטא ובדינא ובזכותא רוצה לומר אם תצטרך להשבע תשבע באמת ויתכן פי' ונשבעת כמו ובשמו תשבע כי השבועה בשם השם הוא כבוד והדר למי שיראהו ויעבדהו בלב שלם השבועה בדבר שיזדמן לו להשבע היא מצוה והרי הוא כמי שמהללו ומגדלו כשנשבע בשמו כמו שדרך העולם להשבע במה שיאהב יותר כמו נפשו וראשו וכן הנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם ולא כל אדם ראוי להשבע אפילו באמת אלא יראי השם ואוהבי לפיכך אמר באמת במשפט ובצדקה וכן אמר בתורה את יי' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ופידשו רבותינו זכרם לברכה כשיהו בך כל המדות האלה ראוי לך להשבע בשמו ואם לאו אי אתה רש' להשבע בשמו: והתברכו בו גוים ובו יתהללו· כי עוד יבא זמן שאפילו שאר הגוים יתברכו בו ויתהללו בו ולא באליליהם ויתכן לפרש כנוי בו שם לישראל כלומר אם תעשה כל זה יתברכו הגוים בך כמו שכתוב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ומה שאמר ונשבעת לנכח ואמר בו שלא לנכח כן דרך המקרא במקומות רבים: כי כה אמר יי'· נירו לכם ניר· נירו כמו הנירו כמו שימו השימו כי הא הבנין נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה ההיא יעקרו הקוצים והעשבים הרעים מן השדה ויהיה ראוי לזריעה אחר כן והמשל הוא שיטיבו את לבם להבין דברי השם ולקבלם בלב נכון והוא כחורש האדמה לקבל הזרע לא שיאמרו בפה כשמע את דבר השם ולבם לא נכון עמו כמו שאומר למעלה לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר זהו כזורע אל הקוצים שלא יצמח ות' עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין: אל קוצים· כמו על קוצים כמו ויך הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו והדומין לו: המלו ליי'· זאת היא מילת הלב ופי' לפניו והסירו ערלת לבבכם: הגידו· אומר לשומעים נבואתו שיגידו איש לחברו שמלך בבל עתיד לבא עליהם מפני רוע מעלליהם השמיעו על ידי כרוז ולהשמיע יותר יתקעו בשופר: קראו מלאו· כווי מתרגום והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש ופי' אספו כמו מלא רעים קראו אחריך מלא שפירושו ענין אסיפה וכל זה כדי שיאספו אל ערי המבצר ועוד ישאו נס במגדל כיון כדי שיראוהו מרחוק ויבואו ויאספו אל ערי המבצר או לירושלם ואע"פ שכלם עתידים להכבש ערי המבצר וירושלם אמר להם זה להצלת זמן מועט או אמר להם זה לה[...] ותשבחם שיבלו: שאו נס ציונה· אל ציון כלו' במגדל ציון כי הוא מקום גבוה ויראוה למרחוק: העיזו· כמו שלא העז את מקנך ענין המנוסה והאסיפה אל העיר: מצפון· מבבל שהוא בצפון לארץ ישרא': עלה אריה מסבכו· זהו מלך בבל והמשילהו לאריה שאין עומד לפניו כן נבוכד נצר כבש כל הארצות לא עמד איש בפניו ופי' המשל לפניו ומשחית גוים מסבכו היא כנתו שהוא סוכב בה תמיד ולפי שנעשת מסבכי עצים נקראת כן: תצינה· תחרבנה כמו גלים נצים וכן תי' יקרוין צדין ואאז"ל פי' תצתחכה מענין הכנו הרמונ' ויהיו לפי זה הפתרון שנים שרשים וענין אחד והערים החרבות יכמיחו דמאים ועשבים: על

על זאת. כי לא שב חרון אף השם ממנו כי לא שבנו אליו וחרון אפו לא שב ממנו אלא עתיד לבא עלינו: והיה ביום ההוא. יאבד לב המלך ולב השרים. כי דרך המלך והשרים לחזק לב העם כשבא עליהם אויב והם יאבד לבם ויהיו נבהלי׳ כשבא עליהם השבר הגדול והמלך הוא צדקיהו הכהנים הם כהני הבמות ואז יהיו נשמים כי בטלה עבודתם

על זאת. מה היא זאת כי לא שב וגו׳ ואע״פ שדבר למעלה בנבוכד נצר על החורבן כאן חוזר לדבר במיתת יאשיהו: כי לא שב חרון אף וגו׳. ואע״פ ששב יאשיהו בכל לב נאמר בו לא שב ה׳ מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו: יתמהו. למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין שאין

לעם הזה ב׳ בענין וסימ׳ ויאמר אהה. בעת ההיא: ולירושלם ח׳ וסי׳ הלא הוא אשר הסיר דמלכים. וחברו דישעיה. ולירושלם כבשר אתן. אכן השא השאת. ודבתריה בעת ההיא יאמר לעם הזה. נירו לכם ניר דירמיה. הלא הוא יחזקיהו דד״ה. כי עזבו הלוים:

על־זאת חגרו שקים ספדו והילילו
כי לא־שב חרון אף־יהוה ממנו:
והיה ביום ההוא נאם־
יהוה יאבד לב־המלך ולב השרים
ונשמו הכהנים והנביאים יתמהו:
ויאמר אהה אדני יהוה אכן השא
השאת לעם הזה ולירושלם לאמר
שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד־
הנפש: בעת ההיא יאמר לעם־
הזה ולירושלם רוח צח שפים
במדבר דרך בת־עמי לוא לזרות
ולוא להבר: רוח מלא מאלה יבוא
לי עתה גם־אני אדבר משפטים
אותם: הנה כעננים יעלה וכסופה
מרכבותיו קלו מנשרים סוסיו אוי
לנו כי שדדנו: כבסי מרעה לבך
ירושלם למען תושעי עד־מתי תלין
בקרבך מחשבות אונך: כי קול
מגיד מדן ומשמיע און מהר אפרים:

על דא ייסרון סקין יספדון ויילילון
ארי לא תב תקוף רוגזא דיי מיננא
: ויהי בעידנא ההיא אמר יי
יתבר לבא דמלכא ולבא דרברביא
ויצדון כהניא ונביי שקרא :
ישתעממון : ואמרית קביל
בעותי יי אלהים בכן האנביי שקר
מטען לעמא הדין וליתבי ירושלם
למימר שלמא יהי לכון וכען הא
חרבא מקטלא בעמא : בעידנא
ההיא יתאמר לעמא הדין וליתבי
ירושלם כרוח טיהרין על רישי
נגדין דמיין במדברא כן אורח.
כנישתא דעמי לא למידרי ולא
לבדרא : על דטעו בתר נביי
שקרא דמתנבן להון כרוח דשקר
בכן משרית עממיא מאילין קלילין
כרוחא ייתון עליהון כען אף
במימרי איתינון ואמליל פורענות
דיני מנהון : הא מלך במשריתיה
יסק עליהון כעננא דסליק וחפי
ית ארעא וכעלעולין רתיכוהי
קלילין מנשריא סוסותיה ווי לנא
ארי אתי למיבזנא : אתחורי
מלמיעבד בישא לבך ירושלם בדיל דתתפרקין עד אימתי יהרכון ויתקיימון עבדי אונס
די בגויך : ארי קל נבייא דמתנבן עליהון דיגלון על דפלחו לעיגלא דיבדן
ומבסר בסורן בישן ייתון עליהון קטולין על דאשתעבדו לצלמא דאקים מיכה בטורא
דבית אפרים :

והנביאים נביאי השקר יתמהו כי שקר נבאו לעם שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם ות״י יתמהו ישתעממון כמו שתרגם אונקלוס ובתמהון לבב ובשעמימות לבא והוא אבדת הלב והבהלה: ואמר. אכן השא השאת. כיון שאתה מראה אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום הרי הוא כאילו אתה משיא אותם ויחשבו רוב העם כי ה׳ דבר אתם והם על שני הסעיפים אם ישמעו לי ואם ישמעו להם ורובם נוטי׳ אחריהם לפי שהם רבים או פי׳ כמו אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא שעניינו הערת חפץ כדי לגלות שקריהם ורעתם שעשין בסתר ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל בפסוק והנביא כי יפותה ות״י בכן הא נביאי שקר׳ מטען לעמא הדין ולירושלם ובאמרו לעם הזה ולירושלם פירו׳ ולעם הזה לעם שזכר וזכר בפרט ירושלם לפי שהיא העקר ורבי׳ סעדיה פירש השאת רוצה לומ׳ גלות נביאי השקר המשיאים אותם וכן אני ה׳ פתיתי את הנביא באמרתי עליו שהוא תפותה ומליצה זו כמו והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: ונגעה חרב עד הנפש. והנה חרב האויב נגעה עד הנפש כלומר שהחלו להרוג בעם לא שבי ולא בזה לבד לא אף הורגי׳ ואיך יאמרו שלום יהיה לכם ות״י הא חרבא מקטלא בעמא: בעת ההיא. בעת יבא האויב אמר להם הנה האויב בא עליה׳ כמו רוח צח העובר על שפיים שהם מקומו׳ הגבוהי׳ כמו ההרים והגבעות או כמו רוח העובר במדבר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע כי בישוב כשתעבור הרוח תמצא מונעי׳ הרבה שלא תעבור הבתי׳ והכותלי׳ והגדרות אבל בשפיים ובמדבר לא תמצא מונע כן האויב בא ואין מונע אותו ואותו דרך בא דרך בת עמי וזה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררים אותה מן המוץ על ידי הרוח הנה הרוח כשלא תהיה חזקה יותר מדאי אף על פי שתזיק לדברים תועיל לדברים אבל הרוח הזה שנמשל בו האויב לא יבא לישראל אלא להרע להם ולא ימצאו בו שום דבר טוב וזהו שאומר אחר כן רוח מלא מאלה זה הרוח יותר חזק מאלה כלומר מרוח שהוא לזרות ושהוא להבר ופירוש רוח צח זך ובהיר כמו דודי צח ואדום צחו מחלב רוצה לומר שהאויב הוא ככל רצונו בעם רב בסוסים ופרשים לבושי מכלול כלם או פי׳ רוח צח רוח יבש מן והשביע בצחצחות נפשך כלומר שייבש הארץ ויחריבנה ות״ת ברוח טיהרין על רישי וגו׳ כבעמוד: רוח מלא׳. חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל כחו וכן על הדרך הזה מלא ידו בקשת: יבא לי. מאמר הנביא במקום ישראל עתה קודם בואו: גם אני אדבר משפטים אתם. פי׳ על ישראל ובאמרו גם אני לרבות על תשפט הנבואה ותוכחותיה אדבר גם אני עכשיו משפט תוכחה עמם אולי ישובו בהרבותי תוכחתי עליהם ות״ת על דטעו בתר נביאי שיקרא וגו׳ כבעמוד: הנה כעננים. כמו שהעננים עולים מן הארץ כמו שנאמר ואד יעלה מן הארץ ועולים קל מהרה כן יעלה האויב על ארץ ישראל ואומר יעלה כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: וכסופה. היא הרוח החזקה שהולכת במרוצה ובחזקה כן ילכו מרכבותיו: קלו מנשרים. כי הנשר קל לעוף משאר עופות ועף בגובה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר: כי שודדנו. כי לשדוד אותנו יבא: כבסי. לא תהיה תשובתך בנראה לבד אלא אף בנסתר וזהו שאמר לבך כמו שאמר למעלה ולא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וכן אמר הנה ג״כ תלין בקרבך מחשבות אונך זהו כי תשובתם לא היתה מלב ומה שאמר תלין לשון זכר והוא מדבר כנגד נקבה שהיא ירושלם כבר פירשנו למעלה כי כשמדבר הנביא כנגד כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה כי הנקבה כנגד הכנסת והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלם והנה אמר הנה כבסי למען תושעי ולמעלה אמר כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית ובאותו פסוק כתבנו תשובת השאלה: ואונך. מענין עמל ואון ובאם הוי״ו נחה כמו עולתה ועולתה פעם נחה פעם נעה וענין תלין איננו לינת הלילה אלא הפקידה על הדבר תמיד כי כן נמצא בלשון הקדש לשון לינה בזה הענין כמו ובהמרותם תלן עיני בבוקרו ילין עז והדומים להם ות״ת עד אימתי יורכון ויתקיימון עבדי אונס דבגויך: כי קול מגיד מדן. אומר כי מדן יבא מי שיגיד ביאת האויב וזכר דן כי הוא בגבול ארץ ישראל כמו שנאמר מדן ועד באר שבע וכן הר אפרים ואון פי׳ עמל ורעה כמו עמל ואון והפסוק כפול בענין במלות שונות כי משמיע כמו מגיד ות״ת הפסו׳ כן ארי קל נבייא דמתנבן עליהון וגו׳ כבעמוד: הזכירו

דורו חוזר יפה כשבא לבער את ע״ז מה היו ליצני הדור עושין א חוקקין צורת ע״ז על דלתותיהן חציה בדלת זה וחצייה בדלת זה כשהיה פותחו לא היה׳ נכרת וכשהלך משם סוגרם והיא מתחבר׳: השא השאת. אתשבשתא״ם בלע״ז לשון הנחש השיאני שנביאי השקר נבאו׳ לכם שלום יהיה לכם: לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם: צח שפיים. מכבר ומטאטא אף את שדות יבלי המים לשיתם מדבר. לא״ בה לשון צחא דמתרגמינן בצחות: דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אהבונ״יר בלע״ז כמו ויזרם במזרה. ולא להבר ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות אנשים וטף ובהמה: רוח מלא מאלה. הפורענות יבא לי רוח מלא רוח שלם שלא אחזור בי ולא אנחם רוח טלנ״ט בלע״ז משפטי׳. לשון ויכוח: וכסופה. איקומאט״ר ובלון בלע״ז: אונך. חמסך: כי קול מגיד מדן. ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחון לעגלא דבדן ותבסרת בשורן בישן ייתון עליהון על דאישתעבידו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים ואף על פי שכבר גלו השבטי׳ מימות סנחריב עדיין עונש קיים גדולה היא עבירה שסוברת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדף עד דן כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם ע״ז ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן ומשמיע און: און. שבר: נכרים

הזכירו לגוים · ומה הוא הקול המגיד שאומר שעבור הגוים כי הנה הם · וכן השמיעו על ירושלם כי נוצרים באים · ולמ"ד לגוים כמו בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא והדומים להם ופירוש נוצרים חיל כנוכר נכר וקראו על שמו · וי"ת נוצרים כמו בוכרים בבית שתרגם משרית עממיא חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא ותרגם לא תבכור לא תקטף · ויתנו על ערי יהודה קולם · כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר נתנו על ערי יהודה קולם ובמהרה יגיעו לירושלם ופירוש נתינת הקול תקיעת השופרות והחצוצרות בחיל · כשמרי שדי · כמו שדים או שדות ובא בחסרון תי"ו כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלוני וחשופי שת כמו וחשופים והדומים להם או היו"ד תמורת הה"א והוא כמו שדה אבל י"ת לשון רבים כנטרי חקלן ופי' כשומרי שדי כמו שומרי השדות מהבהמות שלא יכנסו בו לרעות שצריך שיעמדו סביב השדה שלא תכנס בו הבהמה משום צד כן באו האויבים סביב ירושלם כי בכל ערי יהודה שהם סביבה חנו כי פירוש עליה על ירושלם ועליה ר"ל סביב לה בסמוך כמו ועליו מטה מנשה והדומים להם: כי אותי מרתה · אותי פירוש דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עצמו וכן ממרים הייתם עם ה' פי' את פי ה' כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מריתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי הוא שנות והחליף הדבר והמצוה או יהיה פי' אותי כמו בי כי יבא בקשר הבית כמו כי מרו בך וימרו בי וי"ת ארי על ממרי סריבת: דרכך ומעלליך · הדרך שהלכת בה והמעשים שעשית הם גרמו לך כל זה הרע שבא האויב להחריב ארצך: עשו · מקור והיא במקום עבר כאלו אמר עשה או עשו: זאת רעתך · רעתך גרמה כי מר ויקשה הדבר הרע הבא עליך עד כי נגע עד לבך וי"ת דא בשתא ומרדא אייתי וגו' כשעמוד: מעי מעי אוחילה · הכפל כדרך הבוכה' שכופלים דבריהם וכן ראשי ראשי אוחילה מענין חיל כיולדה אמר הנביא שבעין מכאב מעי כלומר שאחזני חיל וכאב במעי על הרעה הבאה לנו וכן קירות לבי אוחילה ואם תאמרו שבעין פעם ואחרים פעם הומה לי לבי: לא אחרים · לא אוכל להחריש כי לבי הומה לי תמיד: שמעת נפשי · אמר למה לא אוכל להחריש כי את נפשי שמעת קול שופר ואמר נפשי ולא אמר אזני כי עדיין לא שמעו אזניו כי עדיין לא בא האויב אבל נפשו שמעה בנבואה ידבר כנגד נפשו כלומר את נפשי גרמת לי שלא אוכל להחריש כי את שמעת קול שופר תרועת מלחמה וכתו' שמעתי באור ואחר הוא עם הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הנפש ומה שאמ' קירות לבי הוא דרך המשלה לפי שהלב

על ערי ב' וסימ' את עיון ואת דן דמלכים · ויתנו על ערי יהודה קולם: מעי מעי חד מן י"א מקובות בטע' לגרמיה משרת לגריש אבל לא תבנע הא: לא מבוא בניהם וסימ' את מחלת בת ישמעאל · אי כבוד בן פנחס בן עלי · יען יונדב בן שמעה אחי דוד · בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום · את תרתן ואת רב שקה

הזכירו לגוים הנה השמיעו על
ירושלם נצרים באים מארץ המרחק
ויתנו על ערי יהודה קולם:
כשמרי שדי היו עליה מסביב כי
אתי מרתה נאם יהוה: דרכך
ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך
כי מר כי נגע עד לבך:
מעי מעי אוחולה קירות
לבי המה לי לבי לא אחריש כי קול
שופר שמעתי נפשי תרועת מלחמה
: שבר על שבר נקרא כי שדדה
כל הארץ פתאום שדדו אהלי רגע
יריעתי: עד מתי אראה נס
אשמעה קול שופר:
כי אויל עמי אותי לא ידעו
בנים סכלים המה ולא נבונים המה
חכמים המה להרע ולהיטיב לא
ידעו: ראיתי את הארץ והנה תהו
ובהו ואל השמים ואין אורם:
ראיתי ההרים והנה רעשים וכל
הגבעות התקלקלו: ראיתי והנה
אין האדם וכל עוף השמים נדדו:
ראיתי והנה הכרמל המדבר וכל
עריו נתצו מפני יהוה מפני חרון
אפו: כי כה אמר יהוה
שממה תהיה כל הארץ וכלה לא
אעשה: על זאת תאבל הארץ וקדרו
השמים ממעל על כי דברתי זמתי
ולא נחמתי ולא אשוב ממנה:

אדכרו לעממיא הא בשרו על
ירושלם אימרו משירית עממין
חטופין כקטופין אתן מארע
רחיקא וישרון על קרויא דבית
יהודה וירימון עליהון קלהון:
כנטרי חקלן הוו עלה מסחור
סחור ארי על מימרי סריבת אמר
יי: אורחתך בישתא ועובדך
מקלקליא גרמו אילין ליך דא
בישתא ומרדא איתי עלך ירושלם
עד דאיתבר רשע לביך:
אמר נביא מעי מעי כיבין לי זע
סמך ליבי המי לי ליבי לא שתיק
ארי קל צוחת קרנא שמעת נפשי
יבבות עבדי קרבא: תברא על
תברא יתערע ארי איתבזיזת כל
ארעא בתכף חרובת ארעי זמן
חרא כל קרוי: עד אימתי אנא
חזי סימון שמע קל קרנא:
ארי איטפשו עמי מידע דחלתי
לא אליפו בנין טפשין אינון ולא
סוכלתנין אינון חכימין אינון
לאבאשא ולאוטבא לית אינון
ידעין: חזיתי ית ארעא הא צדיא
ורקניא איסתכלית בשמיא והא
לא מזהרין ניהוריהון: חזיתי
טוריא והא זיעין וכל רמתא
איתפרקא: חזיתי והא לית עמה
שרי עלה וכל עופא דשמיא
איטלטלו: חזיתי והא ארעא
דישראל דהוה מנצבא ככרמלא
תבת למיהוי כמדברא וכל קירוה
צדיאה מן קדם יי מן קדם תקוף
רוגזיה: ארי כדנן
אמר יי צדו תהי כל ארעא וגמירא לא אעביד: על דא תחרוב ארעא ויקבלון נהורי
שמיא מלעילא על דגזרית במימרי חשבית בעצתי אעבדינה ולא אתיבינה:

מלביש ירושלם · וגם כל היהודים אשר במואב · באים מדרך שער העליון · מעי מעי אוחילה · עבד מלך האבשים · הן ישא איש בשר קדש · ויעש בירושלם חשבונות דד"ה: נתצו ג' בקריא' וסימ' וכל עריו נתצו בפני יי' · והצורים נתצו בכנו · ונתצו רביתיך:

רשי

נכרים · כותני מכור עליהם: שדי · כמו שדה: אותי מרתה · הקניטה כמו ממרים הייתם מרגזין: עשו אלה · לעשות אלה לך: אוחילה · לשון חיל ורתת: קירות · אכטוכא"ש בלע"ז: שמעת נפשי · מאחורי הפרגוד באתני כשור' קול מתרועת מלחמה: שבר על שבר · חרבן ירושלם על גלות יכניה: רגע יריעותי · רגע שודדו יריעותי: עד מתי אראה · האסיפו' האלה הנושאים נס להקבץ לבא להלחם: התקלקלו · נתקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל בחצים תברו מכחם: והנה כרמל · ארץ הנטועה כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש אגדה ראיתי את ההרים אלו ה האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה אין האדם זכות משה שנ' בו עניו מכל האדם והנה הכרמל אליהו: וכלה לא אעשה · בשוביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה: תאבל · תחרב: זמותי · לשון מחשבה: על כי דברתי · הפורענות הזה ואקיימנה: ולא אשוב · ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות ע עליהם: ורומה

דפנות בחללי שיש בו וי"ת אמ' נביא וגו' כשעמוד: שבר על שבר · שבר השבטי' בא תחלה ועתה בא שבר יהודה: נקרא · ענין מקרה אע"פ שהוא באלף: שדדו אהלי · כנה הבתים החשובים והארמונים הגבוהי' באהלים כאלו היו אהלי' ויריעות נטויות שנקל לכבשם כמו האהלים כן הם שדדו פתאם ורגע: עד מתי · השומרים מנהגם לעמוד במגדלים הגבוהים ובהרים הרמים וכשרואין האויבים באים מרימים הנס כדי שיראוהו העם ויתקעו בשופר כדי שישמעו העם ויהיו נזהרים ואמ' הנביא עד מתי יהיה זה הלא תשוב מחרון אפך על עמך ישרא' וענהו הא' : כי אויל עמי · כי אילו היו חכמים ומכירי' הדרך הטובה וידעו אותי כי אני המטיב להם והמריע לפי מעשיהם לא היו רואין נס ושומעים קול שופר: בנים סכלים · לפי שנקראו בני הא"ל כמו שאמר בנים אתם ליי' אלהיכם ואמר אלה הבנים סכלים המה ולא נבונים המה כלומר תבונתם וחכמתם אינה נחשבת תבונה וחכמה אלא סכלות כיון שלא ידעו את יי' כמו שאמר במקום אחר הנה בדבר יי' מאסו וחכמה מה להם וכן אמר ישעיהו הנביא ובילדי נכרים ישפיקו והחכמה השלמה אינה כי אם עם תורת יי' כמו שאמ' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמי' ואחר שאינם יודעים את יי' ולא שומ' מצותיו חכמתם היא ערמה ותחבולה להרע לא להטיב אבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר: ראיתי · אמר הנביא ראיתי בנבואה את הארץ: והנה תהו ובהו · כתרגומו צדיא וחרובא כיון שהיא שממה ואין יושבין עליה הרי היא כתהו ובהו כמו בתחלת בריאתה שנ' והארץ היתה תהו ובהו: ואל השמי' · כמו ואת השמי' וכן אספרה אל חק כמו אספר' את חק וירדפו אל מדין כמו את מדין והדומי' להם ויונתן הוסיף הבטתי אסתכלית לשמיא וכל זה דרך משל מרוב הצרה כאלו קדרו השמי' ורעשו ההרי' והגבעות וכן ועוף השמים נדדו אמר דרך הפלגה מרוב חרבן הארץ כלו השעופות משם ולא יעופו באותה הארץ: ראיתי · התקלקלו · ענין קלקול ידוע בדברי רז"ל ואדוני אבי ז"ל פי' ענין קלות כלומ' רעשו מרוב קלותם כי כבדותם יעמידם: ראיתי · אין האדם · האדם שהיו בארץ אינם והם ישרא': ראיתי · הכרמל · הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראיתי אותו כמו המדבר: עריו · סמך הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים סבת היטיב' בהם שדות וכרמים ועץ פרי והם נקראים בכלל כרמל: נתצו · ענין נתיצה והריסה ויונתן תירגם כמו הפוך צדיא כמו שתרגם נכתו אולי היה לומד כן אבל הכתוב מבאכו נתצו התיו קודם לצד"י: כי כה אמר · וכלה לא אעשה · כמו שהבטיחם בתורה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם: על זאת תאבל · תשחת וכן אבל תרום נשחת: על כי דברתי זמתי · כי מה שדברתי אל הנביאים כאשר חשבתי לא נחמתי עד הנה ולא אשוב ממנה עוד כי כאשר חשבתי ודברתי כן יהיה על זאת ראוי שתאבל הארץ: וקדרו השמים · זה דרך משל לרוב הצרה כמו שפירשנו: מקול

מקול פרש ורמה קשת. לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ורומה קשת יורה החצים בקשת אמר כשישמעו קול הפרשים והקשתות שיהיו מחנה רב וישמעו קולם מרחוק יברחו ויבאו תהערים להסתר במקומות הגבוהים: בורחת כל העיר. בורחים כל אנשי העיר וכן אמר וכל הארץ באו מצרימה והדומין לו ואינו אומר על עיר מיוחדת באמרו כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר: באו בעבים. במקומות הגבוהים בעבים על דרך הפלגה או פירוש בעבים ענין עובי רוצה לומר ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתר שם וכן תירגם יונתן עלו למערק בחורשיא ותרגום יער חורשא: ובכפים עלו. בסלעים תרגו׳ סלע כיפא: כל העיר עזובה.

פרש ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ מקול פרש ורמה קשת. פרש וגלגל ורכב. פרש מעלה ולהב חרב. מציעתא פתח: בפוך ג׳ וסימ׳ בפוך עיניה דאיזבל. מרביץ בפוך אבניך. כי תקרעי בפוך עיניך: הכיתה ג׳ מל׳ ה׳

מִקּוֹל פָּרָשׁ וְרֹמֵה קֶשֶׁת בֹּרַחַת כָּל־הָעִיר בָּאוּ בֶּעָבִים וּבַכֵּפִים עָלוּ כָּל־הָעִיר עֲזוּבָה וְאֵין־יוֹשֵׁב בָּהֵן אִישׁ׃ וְאַתְּ שָׁדוּד מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי־תַעְדִּי עֲדִי־זָהָב כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ־בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ׃ כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא לִי כִּי־עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים׃

ה שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ׃ וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ׃ יְהוָה עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאֲנוּ קַחַת מוּסָר חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ־דַּלִּים הֵם נוֹאֲלוּ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם׃ אֵלֲכָה־לִּי אֶל־הַגְּדֹלִים וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת׃

מקל פרשין ודנגרין בקשתא גלו כל יתבי ארעא עלו למיערק בחורשיא סליקו לאיטמרא בכיפי כל קירויהון שביקן ולית דיתיב בהון אינש: ואת דהא מיתבזזא מה אית בידך חיל למעבד ארי איתרחצת על לבשי צבענין ועל דמיתקנין בתיקונין ודדהב ארי תכחלין בצרידא עינך לא להנאה תיתקנין קצו ביך רחמך מקטליך כען: ארי קל כמעדיא שמעית עקא כאיתתא דמשריא למילד בכור קל כנישתא דציון דמשתטחא ופרסא ידהא אמרא ווי כען לי ארי משלהיא נפשי מן קדם קטולי: הליכו בשוקי ירושלם וחזו כען ודעו ובעו ברחובהא אם תשכחון גבר דליה עובדין טבין אם אית עביד דין דקשוט בעי הימנותא ואשבוק להון: ואם בשמא דיי ימן בכן לשקרא אינון משתבעין: יי הלא גלי קדמך לאוטבא לעבדי הימנותא רשיעיא אלקיתא יתהון ולא תבו שיציתנון סריבו לקבלא אולפן אתקיפו אפיהון מטינרא מסרבין למיתב: ואנא אמרית ברם מרמסכנין אינון איטפשו ארי לא אליפו למדע אורחן דתקנן קדם יי למעבד דין דקשוט קדם אלההון: איהך לי לות רברביא ואימליל עמהון ארי אינון אליפו למידע אורחן דתקנן קדם יי למיעבד דין דקשוט קדם אלההון ברם אינון כחדא מרדו מן אוריתא איתרחקו מן אולפנא:

רשי

ורומה. כמו רמה בים: באו בעבים. ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן: ובכיפים עלו. סלע מתרגם כיפא: כי תלבשי שני. להתנאות ולמצא רחמים לפני השודדים: תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת קרע: פוך. לשון כוחל: עוגבים. המשחקי׳ עם הנשים בדברי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם: נפשך יבקשו. מבקשים להרגך: כמבכירה. כאשה המבכרת תחלת לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק גניחות קונפלייניט בלע״ז כמו ויפח חמס לשון דיבור: אוי נא לי. כך אומרת: ה׳ עיניך הלא הם. על בעלי אמונה להטיב ולמה נגרו שא בך ואין מבקש אמונה: הכיתה אותם. ולא כעסו חולים על המכה לשוב אל לבם לשוב מרעתם: קחת. כמו לקחת: ואני אמרתי. הנביא אומר כן אך דלים הם מחכמה אלו שאני מדבר עמהם: נואלו. לשון אויל כתרגו׳ איטפשו: אלכה לי אל הגדולי׳. הם ישמעו אך לא הועלתי וגם המה יחדיו שברו עולו של הקב״ה מעליהם: אריה

רוצה לומר כל עיר ועיר כמו שפירשנו לפיכך אמר ואין יושב בהן איש: ואת שדוד. י״ת שהוא חסר כ״ף הדמיון עניינו ואת כשדוד ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ידבר פעם לשון נקבה פעם לשון זכר וכל אחד מהן נכון כמו שפירשנו בפסוק ותעשי הרעות: מה תעשי. כשיבא לך השוד והשבר מה תעשי כלומר במה תנצלי כי תלבשי עתה שני ותתיאשי מן הפורענות ולא תחושי לרעה העתידה לבא עליך ולא תכנעי והיה לך להכנע מפני הש׳ וללבוש שקים כדרך הנכנע ושב מחטאתו לא תלבש שני ולעדות עדי זהב כמו שאמר עליהם ישעיהו הנביא והנה ששון ושמח׳ הרג בקר ושחט צאן וגו׳ והיו אומרים עוד כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי יעבור לא יבאנו וגו׳ הנה אתה רואה שהיו מתיאשים מן הפורענו׳ והמשילם גם כן לזונה כמו שפירשנו וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפוך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים כן כנסת ישראל היתה מתדמה כמעשה האמו׳ לעבוד את אלהיה׳ וללבוש כלבושיהם להתגדל ולהתפאר בפניהם בבגדי׳ נאים ובמרכבות נאות כדי שיאהבו אותה ויאמרו הרי היא כמונו ויאהבוה והנביא אומ׳ לה מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו אמר להפך בא מה שחשבתם כי אתם שלקתם בטחונכ׳ מעלי ובטחתם באמו׳ והתדמיתם להם במעשיכ׳ כדי למצא חן בעיניה׳ ויהיו חושקי׳ בכם והנה מאסו בכם עד שיבקשו נפשותיכ׳ להרג ולאבד: תקרעי׳ כתרגומו תכחלין ואמר בלשון קריעה כי היא קורעת עיניה מרוב התמדתה לכחול אותם: עוגבים. חושקים וכן תירגם יונתן קצו בך רחמך ענין חשק: כי קול כחולה. חולה שם תואר בפלס טובה ענין חיל כיולדה ומשרשו ואמ׳ דרך משל כי בת ציון תרים קול כמו האשה היושבת על משבר תחיל תזעק בחבליה ועוד הגדיל הענין והמשילה למבכירה והיא האשה היולדת ראשונה כי חבליה קשים מחבלי אשה אחרת ופירו׳ צרה שהיא צועקת צרה כמבכירה: תתיפח. ענין ויפח לקץ שהוא ענין הגיון תהגה ותהמה ותקונן על הרוגיה ואומרת אוי נא לי כי עיפה נפשי אמרה נפשי כנגד בת ציון אוי נא לי כי עיפה משכול הנער הגדול לרוב הורגים שמצאוני ו״ת דמשתטחא ופרסא ידהא אמרה ווי כען לי וענין תפרש כפיה תשבר ידיה כמו פרשה ציון בידיה כי כן דרך המצטער לפרש כפיו אחת באחת לרוב הצער: שוטטו. חפשו ובקשו והנה אמר דוד בספר תהלים נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה כי היו בירושלם חסידים ועבדי האל ואיך אמר ירמיה אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה פירש אדוני אבי ז״ל כי ירמיה אמר בחוצות ירושלם ואמר ברחובותיה כי החסידים שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים ורז״ל פירשו כיון שנהרגו ע״י אויבים אף על פי שהיו רשעי׳ וחייבי מיתה נתכפר להם במיתתן וקרי להו עבדיך וחסידיך: אם תמצאו איש. ר״ל איש טוב וגדול במעשים וכן הלא איש אתה וכן אם גבר דליה עובדין טבין: ואם חי ה׳. כי ברוב הם נשבעים באלהים אחרים כמו שאמר וישבעו בלא אלהים ואם יהיה שישבעו בי להראות עצמן שהם יראי שמי ונשבעים בשמי לשקר הם נשבעים בשמי ואני היודע: ה׳ עיניך הלא לאמונה. אמר הנביא תמיה על זה הענין אמר דרך קריאה ה׳ עיניך הלא לאמונה כלומ׳ השגחתך בעולם הלא לאמונה כלומר לדבר קיים לא לדבר בטל והנה הכית אותם על מעשיהם הרעים ולא חלו כלומר לא כאבו ולא הרגישו בעצמם כי אתה המכה אותם בעונם אם כן מה הועילה השגחתך בהם ודומה למה שאמר לשוא הכתי את בניכם מוסר לא לקחו וכן מה שאמ׳ ישעיה הנביא על מה תכו עוד תוסיפו סרה: כליתם מאנו קחת מוסר. הבאתם עד קרוב לכליה אע״פ כן מאנו קחת מוסר ואם נביאיך מזהירים אותם חזקו פניהם מסלע ולא בשו מפניהם מאנו לשוב לאמונה ענין קיום כמו אמונה אומן במקום נאמן ו״ת ה׳ הלא גלי קדמך וגו׳ כמשמעו: ואני אמרתי. אמר הנביא כשיתי אותם בעניני התוכחה הקטנים והגדולים אמרתי כלומר חשבתי בעצמי כשהוכחתי העם ולא קבלו אמרתי אך דלים הם נואלו כי ברוב דלת העם אין להם דעת ובינה כמו הגדולי׳ לפי שהם כורמים ויוגבים וכל עסקיהם עבודת האדמה ולא יתעסקו בדברי מוסר ובתורה ובחכמה לפיכך לא קבלו תוכחת כי נואלו ואין להם דעת כי לא ידעו דרך ה׳ משפט אלהיהם: אלכה לי אל הגדולים. כי לפי שהם גדולים ועשירים ואינם מתעסקים במלאכה יש להם פנאי ללמוד תורה וחכמה וברוב הם בעלי מוסר ודעת ולמדו תורה ומשפט אלהיהם ואולי תועיל בהם תוכחתי כי יבינו וישכילו למה שאומר להם והנה כשדברתי עמהם יחדיו שברו על התורה אף על פי שידעוה נתקו עולה מעליהם ונתקו מוסרותיה ואמר יחדו ר״ל כולם מצאתים כן וכן תירגם יונתן ברם אינון כחדא מרדו וגו׳ כמשמעו: על

וסימ׳ לך והכיתה את עמלק. והכיתה את בית אחאב. הלא לאמונה הכיתה אתם. ב׳ קדמאי מלרע: כל דבור אתו אתך אתם דגש בט׳ רפ׳ אותו אותך אותם וסימ׳ נמסר בסדר וירא:

על כן הכם. על שעברו על התורה מעליהם הכם אריה מיער המשיל האויב לאריה שיוצא מן היער לטרוף ולזאב שיוצא לעת ערב ובא סמוך לישוב כדי לטרוף הנמצא יחידי ואינו בעל לב חזק כמו הנמר וכל שכן כאריה לפיכך ירא לבאת ברוב אלא לעת ערב לפיכך אמר זאב ערבות ואמר זאב ערבות ישדדם שלם נקוד על דרך החסר או הוא משנין מרובע כמו ישודד משכנותיו ובא כמשפטו והוא הנכון האריה משל למלך כמו שהאריה מלך החיות הזאב משל לחיל והנמר לשרי החיל וכן תירגם יונתן מלך במשיריתיה יסק עליהון וגו׳ כבעמוד ויש מפרשים ערבות כמו במדבר בערבה ׃ נמר שקד. כמו שוא שוקד שומר ענין השתדלות על הדבר וההתמדה בו ׃ מהנה. ר״ל מהערים ׃ אי לזאת אסלח לך. מלת אי לשון קריאה והוא הפוך בלשון ערבי יא מה טובה יש בך שאומר לזאת אסלח לך כלומר בעבור זאת הטוב׳ ואינני מוצא בך טובה רק רעות רבות בניך עזבוני וגו׳ והקריאה כנגד ירושלם ׃ ואשביע אותם וינאפו ׃ על דרך וישמן ישורון ויבעט ׃ יתגודדו. יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן תירגם יונתן מסתייעין ׃ סוסים מוזנים. כתיב בו״ו וקרי ביו״ד והאותיות אהו״י מתחלפות והוא כמו הפוך מזונים מן מזון אמר הנה הם כמו הסוסים שנתנו להם מזון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו ויצהלו וצהלתם היא נתינת קולם ובשמחה אורגליר בלע״ז כן הם ינאפו בלילה עם נשי רעיהם וימלאו תאותם ובבקר יוצאים שמחים מתהללים ברעתם ׃ ואל אשת רעהו׳ בעבור אשת רעהו ׃ משכים. שם וכן כטל משכים הולך כלומר בהשכמה בבקר ׃ העל אלה. אם על אלה הרעות לא אפקוד אי אפשר שלא אענישם על הרעות הגדולו׳ האלה וכפל הענין במלות שונות ואמר ׃ ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי. ונפשו הוא והוא כפשו וכן נשבע יי׳ בנפשו כמו בי נשבעתי ויונתן פי׳ בנפשי כלומ׳ ברצוני תרגם והא עמא דכדין עובדיהון לא אתפרע מנהון כרעותי ׃ ואם בגוי אשר כזה. זה עם וי״ו השמוש ואם והבאים אחר זה בפרשיות האחרות אם בלא וי״ו השמוש בגוי שיהיה כזה העם או פירוש אם בגוי אשר כזה מעשיהם כתרגומו ׃ עלו בשרותיה. בחומותיה תרגום חומה שורא והכנוי לירושלם והצווי עלו ושחתו כנגד האויבים ויונתן תירגם בשרותיה בקרוהא ׃ הסירו נטישותיה. הם שיני החומה ויונתן תירגם כמו ארמנותיה בירניתהא ׃ כי לא ליי׳ המה. עתה כבר היו ליי׳ שאמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה אבל עתה אין חומותיה ליי׳ שיגן עליהם כי עם העיר עזבוהו והוא עזבה והתירם לאויב ויש מפרשי׳ הסירו נטישותיה כמו ואת הנטישות הסר התז שהם סעיפי האילנות המתפשטים ובאמרו וכלה לא תעשו איננו אומר על החומה שהרי נתצוה כלה כמו שאמר ואת חומות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אלא פי׳ וכלה לא תעשו בעם ׃ כי בגוד. לפיכך תקחו נקמתי מהם וצריך אני מכוה לכם שתשחיתום כי הם בגדו בי ׃ כחשו ביי׳ ויאמרו לא הוא. פירוש לא הוא שישגיח עלינו ויראה במעשינו ואם נעשה כחפצנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה וחרב ורעב לא נראה אף על פי שמפחידין אותנו נביאיו על זה שקר הם אומרים כי לא תבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימר די׳ ואמרו וגו׳ כבעמוד ׃ והנביאים. הנביאים שמטעים אותם ואומרים שלום יהיה לכם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח ׃ והדבר אין בהם. כיון שהדבר אין בהם כלומר רוח הקדש איך ידעו הם כך וכך אלא שהם סומכין בחלומותיהם או בקסמיהם ומבטיחים העם לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפין להם מעשיהם ואומרים לא תבא עליכם רעה ובעונם זה יכלו ויהיו לרוח ׃ כה יעשה להם. על דרך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כלומ׳ כך וכך רעה יעשה להם וי״ת ונביי שקרא יהון וגו׳ כבעמוד ׃ לכן כה אמ׳. את הדבר הזה. שאתם אומרים עלי לא הוא ולא נבואתי והנה דברי מגיעים אליך הנני נותן דברי בפיך והעם הזה עצים ואכלתם ובזה יכירו כי נבואתי מגעת אליך שיתקיימו עליהם דברי לרעה כמו שאתה אומר ויהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתאכל אותם ומה שאמר דברכם כמדבר כנגד העם ואמר בפיך כמדבר כנגד הנביא הרי הוא כאומר אמור להם יען דברכם את הדבר הזה כי הנני נותן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם ויונתן פירש דברכם כנגד הנביאים שתרגם חלף דאתנביתון ית פתגמא הדין ׃ הנני מביא. בית ישראל ׃ קריאה. ממרחק. כי בבל היא רחוקה מארץ ישראל ׃ גוי איתן. חזק שלא תוכל להלחם כנגדו ׃ גוי מעולם הוא. מזמן רב הוא גוי זה חזק ושאר הגוים הם יראים אותו ולא תוכל להעמד עם גוי זולתו ׃ גוי לא תדע לשונו ולא תבין מה יאמר וזה יותר קשה מאויב שמבין אדם לשונו וכן אמר בתורה בקללות גוי אשר לא תשמע לשונו ׃ ולא תשמע. ולא תבין והענין כפול במלות שונות ׃ אספתו

מהנה ז׳ בקריא׳ וסימ׳ ועשה מאחת מהנה. כל היוצא מהנה יטרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והשכבות העליונות קצרות. אחת בהנה לא נעדרה. אחת מהנה לא נשברה. בחר לך אחת מהנה ואעשה לך ׃ ולא להם מל וסימ׳ נכסר בסדר ויקרא ׃ ואכלתם ב׳ בקריא׳ וסימ׳ והעם הזה עצים ואכלתם. ואכלתם חית השדה ׃ ולא תשמע ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ לא תאבה לו ולא תשמע אליו. ואם יפנה לבבך ולא תשמע. והנני מביא עליכם גוי ממרחק. עד אנה יי׳ שועתי דתריסר ׃

עַל־כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב עֲרָבוֹת
יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם כָּל־
הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵיהֶם
עָצְמוּ מְשׁוּבוֹתֵיהֶם׃ אֵי לָזֹאת אֶסְלוֹחַ־
לָךְ בָּנַיִךְ עֲזָבוּנִי וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים
וָאַשְׂבִּעַ אוֹתָם וַיִּנְאָפוּ וּבֵית זוֹנָה
יִתְגּוֹדָדוּ׃ סוּסִים מוּזָנִים מַשְׁכִּים
הָיוּ אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ׃
הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה
וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם
נַפְשִׁי׃ עֲלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ
וְשַׁחֵתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ הָסִירוּ
נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה הֵמָּה׃
כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית
יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה׃ כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ
רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לוֹא נִרְאֶה׃
וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֵּר אֵין
בָּהֶם כֹּה יֵעָשֶׂה לָהֶם׃
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת
יַעַן דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן
דְּבָרַי בְּפִיךָ לְאֵשׁ וְהָעָם הַזֶּה עֵצִים
וַאֲכָלָתַם׃ הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי
מִמֶּרְחָק בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה גּוֹי
אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא־
תֵדַע לְשֹׁנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מַה־יְדַבֵּר׃

על כן מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא מחורשא ויקטילינון עממיא דתקפין כדיבי רמשא יבזזונון שלטונין דחסינין כנמרא כמנין על קרויהון כל דיפוק מנהון יתקטל ארי סגיאין מרדיהון תקיפין תיובתהון ׃ ונביא אימר ליה כנשתא דישראל על איד אישבוק לכון אנא קריתי לכון בנין ואינון שבקו פולחני ומקיימין בשום טעותא עוד שבעית יתהון טובא ואינון תבו למיהוי זנאין ובית נפקת ברא מסתיעין ׃ סוסון אגיריסין אחרין הוו גבר על איתת חבריה מצוותין ׃ העל אילין לא אסער לאיתאה עליהון בישתא אמר יי ואם מן עמא דכדין עובדוהי לא איתפרע מנהון כרעותי ׃ סקו בקרוהא וחבילו וגמירא לא תעבדון פגרו בירניתהא ארי לא רעוא קדם יי בהון ׃ ארי שקרא שקרו במימרי בית ישראל ובית יהודה אמר יי ׃ כדיבו במימרא דיי ואמרו לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא ואף לא תיתי עלנא בישתא וקטלין בחרבא ובכפנא לא ניחזי ׃ ונביי שקרא יהון ללמא ונבואת שקריהון לא תתקיים דא פורענותא תתעבד מנהון ׃ בכן כדנן אמר יי אלהים צבאות חלף דאתנביתון ית פתגמא הדין הא אנא יהיב פתגמי נבואתי בפומך תקיפין כאישתא ועמא הדין חלשין כקשא ויקטלינון ׃ הא אנא מיתי עליכון עם מרחיק בית ישראל אמר יי עם תקיף הוא עמא דמעלמא הוא עמא לא תידע לישניה ולא תשמע מה דימלל ׃

רשי

אריה. מלכות בבל ׃ זאב. מלכות מדי ׃ נמר. מלכות יון ׃ יטרף. באדום ׃ זאב ערבות. לשון ערבה ושוחה זאב המדבר ׃ שוקד. ממהר ומנחם חברו עם לשון שמירה כמו לשקוד על דלתותי וי״ת לשון אריבה ׃ אי לזאת אסלח לך. בתמיה שמה לזאת אסלח לך ומנחם פי׳ איכה אין אמר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב ׃ יתגודדו. יתקבצו גדודים ׃ סוסים מיוזנים משכים היו. כסוסים אלו המיוזנים בקושי אבר תשמיש בכל בקר היו משכים לאור בקר הוא בהשכמה ׃ יצהלו. לשון זה נופל על הסוסי׳ מקול מצהלות אביריו לשון צהלה אנוויישמי״נט בלע״ז ׃ בשרותיה. לשון מישור ומנחם חברו לשון חומה עם אדלג שור אך לא יתכנו נטישות כי״ש בלע״ז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור ואני אומר שרותיה לשון שורות הכרם וי״ת בשרותיה בקירוהא ונטישותיה בירניתהא ׃ ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אתא עלנא טבתא ׃ והנביאים יהיו לרוח. כתרגומו ונביאי שקרא יהון ללמא כלומ׳ הנבואה הנבאים לנו נביאי שקר בשמו של הקב״ה דבריהם יהפכו להבל ׃ והדיבר. של קדושה שהם אומרים לנו בשם הקדוש ב״ה אינו בהם ׃ כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר יי׳ לי ומה אמר יען דברכם את הדבר הזה וגו׳ ׃ ואכלתם. ותאכל אותם ׃ איתן. תקיף ׃ גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד בו בדור הפלגה בארץ שנער ׃ אספתו

אסלח ק׳

אשפתו. כי חצי האשפה ימיתו כל מי שיגעו בהם וכאילו כלם קבורים באשפה ואמר כקבר פתוח שמוכן להשליך בו המתים: כלם גבורים. כי הם מלומדי מלחמה ואין לכם מפלט להנצל מידם: ואכל. לחמך כלל כל מאכל והאכילה הנזכרת בפסוקים אכילה היא איכות המאכל וים אכילת החרב כמו שתרגם יונתן ויבזון אורך וגו' כבעמוד: ירושש. ענין רש ושבר וענין הריסות נופל גם כן בהריסת הערים כמו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות: בחרב. בעת החרב או טעם בחרב למעלה לבניך ולבנותיך כאילו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב ומה שאמר בניך ובנותיך כי כמו כן יאכל האבות אלא שאמר בתורה ואכל פרי בטנך וזה להכתיב כפם האבות שישחטו בניהם לעיניה' והם הקטני' שמתים בעון אבותם: גם בימים ההמה. כשיבא האויב ויאכל זה וזה כמו שכתו' לא אעשה אתכם כלה כי אתן בלב האויב להשאיר לכם פלטה: והיה כי תאמרו. מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה. ושב לדבר כנגד הנביא שיענה לפם תשובת השאלה כאשר עזבתם וגו' והשאלה והתשובה תהיה אחר שיבא האויב ויגלה העם: כן תעבדו זרים. מדה כנגד מדה אתם עבדתם אלהי נכר בארצכם תעבדו עם נכר בארץ לא לכם: הגידו. אומר לכל השומעי' דברו שיאמרו להם זאת התוכחה דבר חול גבול הים: שמעו נא. מבואר הוא: האותי. איך לא תיראו ומפני והנה יש לי שני עדים שלא תוכלו להכחיש כי האחד הוא בכלל העולם והאחד הוא בכם לבדכם אשר הוא בכלל העולם הוא דבר הים כי בראשית בריאת העולם היו המים מכסים הארץ כולה כי כן היה טבעם אחר כן אמרתי שיקוו המים על מקום אחד ותראה היבשה והנה ב בהקוות המים שהיו על פני כל הארץ ל מקום אחד היו שופעים על המקום ההוא כנבים כמו כד והיה להם לפי טבעם לרדת ו ולהתפשט על פני כל הארץ כ כבתחלה אלא שאני אמרתי לו עד פה תבא ולא תוסיף והאמיר' היה הרצון ושמתי החול על שפתו גבול לו שלא יעברנהו ו והנה החול אין חומה גבוה ש שתעמוד בפני המים ולא עוד אלא שגלי הים מתגעשי' והומין ובאים עד השפה כאילו יעברו עליה כפי טבעם ולא יוכלו לפי שאני מנעתי טבעם בזה ובזה תוכלו להכיר כי אני משגיח ב בתחתונים ועושה בהם כרצוני ואיך לא תיראו אותי ולא תחילו מפני ולא תצלו בדעתכם שאני יכול לעשות בכם כרצוני אם תעברו מצותי אם כן ראוי ל

אשפתו ג' בקריא' וסי' אשפתו כקבר פתוח. אשרי הגבר אשר מלא אשפתו. הביא בכליותי בני אשפתו: פתוח ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר חקה: בוטח ג' וסימ' לחטא. אשר הוא יושב בוטח. אשר אתה בוטח בוטח בחרב: חק עולם ה' בקריא' וסימ' ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו. כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם.

אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים׃	בית אזיניה כקברא פתיח כולהון גיברין׃
ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך	יבוז חצדך ומיכלך יקטלון בנך ובנתך ישבי ענך
ובנותיך יאכל צאנך ובקרך יאכל	ותורך יבוזו פירי גופנך ותינך יפגר
גפנך ותאנתך ירשש ערי מבצריך	קרוי ארעך כריכתא דאת רחיץ
אשר אתה בטח בהנה בחרב׃	לאישתזבא בחון מן קדם דקטלין בחרבא׃
וגם בימים ההמה נאם יהוה לא	ואף ביומיא האינון
אעשה אתכם כלה׃ והיה כי	אמר יי לא אעביד עמכון גמירא׃
תאמרו תחת מה עשה יהוה אלהינו	ויהי ארי תימרון חלף מה עבד יי
לנו את כל אלה ואמרת אליהם	אלהנא לנא ית כל אילן ותימר
כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי	להון כמה דשבקתון פולחני
נכר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ	ופלחתון לטעוות עממיא בארעכון כן תשתעבדון לעממיא
לא לכם׃ הגידו זאת	פלחי טעוותא בארעא דלא דילכון׃
בבית יעקב והשמיעוה ביהודה	חוו דא בבית יעקב ובשרוהא
לאמר׃ שמעו נא זאת עם סכל	בדבית יהודה למימר׃ שמעו
ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים	כען דא עמא טפשא ולית ליה לב
להם ולא ישמעו׃ האותי לא	דעינין להון ולא חזן אודנין להון ולא שמעין׃
תיראו נאם יהוה אם מפני לא	המן קדמי לא תידחלון אמר יי אם מן קדם מימרי
תחילו אשר שמתי חול גבול לים	לא תזועון דשויתי חלא תחומא
חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו	לימא קים עלם ולא עדי ליה
ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו׃	ומטרפין ולא אכלין והמן גלוהי ולא עדן ליה׃
ולעם הזה היה לב סורר ומורה סרו	ולעמא הדין הוה לב סטי ומריד על דסטו מבתר
וילכו׃ ולוא אמרו בלבבם נירא	פולחני גלו׃ ולא אמרו בלבהון
נא את יהוה אלהינו הנתן גשם ויורה	נדחל כען קדם יי אלהנא דמחית
ומלקוש בעתו שבעת חקות קציר	מטר בכיר ולקיש בעידניה דבזמן קיים שבועיא דבזמן חצדיא נטר
ישמר לנו׃ עונותיכם הטו	לנא׃ חוביכון גרמו אילין לכון
אלה וחטאותיכם מנעו הטוב	וחטאיכון מנעו טובא מינכון׃
מכם׃ כי נמצאו בעמי רשעים	ארי אשתכחו בעמי חייבין

והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה. והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדוש. האותי לא תיראו נאם יי ואם מפני. וי"א בלישׁ וסימ' נמסר בסדר כי תשא: שבועות ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' שבעת חקת קציר ישמר לנו. שבועי שבעות להם. חג שבעות ימים דיחזקאל. שבעות בטות אומר. קדמא חס':

רשי

אספתו. מקום נרתיק החצים: ירושש ערי מבצריך וגו'. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריהם אשר אתה בוטח בהנה ירושש ימסכן: בחרב. על ידי גייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם: האותי לא תיראו. הלא הים שאינו דואג מפני ה הפורענו' ואינו מצפה לקיבול שכר ירא מ מפני ואינו עובר ה הגבול אשר שמתי ס סביביו: תחילו. לשון פחד: ויתגעשו גליו. ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור: והמו גליו. שאון קול גדול: ולא יעברנהו. הגלי' לא יעברו הגבול: יורה ומלקוש. כתרגו' בכיר ולקיש: שבעות חוקות קציר. שבעה שבועו' שחקק לנו בהם שתי חקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם: ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו: הטו אלה. הטו החקות האלה מעליכ' שאיני שומרם לכם ואתם כלים כ ברעב: ישור

לקרוא אתכם עם סכל ואין לב שלא תבינו זה או אם תבינו ויש לכם לב להבין אם כן לבבכם סורר ומורה שאתם מכירים וכופרים כי אנה שמתי בכם עד כי בעשותכם רצוני אני נותן גשמיכם בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן ונתנה הארץ את יבולה ועץ השדה יתן פריו ובימי הקציר לא ירד לכם מטר וזהו שאמר שבעות חקות קציר ישמור לנו ובהיותכם מיוחדים בין שאר האמות בזאת הברכה איך לא תשימו זה על לב כי אני משגיח עליכם ואיך תכחשו בי ותאמרו לא הוא ואם תאמר למה לא נתן להם לעדים האותות והמופתים הכתובים כמו קריעת ים סוף והירדן וזולתן משנוי הטבע שאי אפשר להם מבלתי מכוין ומשגיח הופך הטבע כרצונו כאמר כי כל האותות והמופתים יוכלו להכחיש בהם אם ירצו כי לא היו אלא פעם אחת בזמן אחר ואותם שלא היו בזמן ההוא יוכלו להכחיש בהם אם יהיו כופרים בתורה אבל זה העד היות החול גבול לים הוא חק עולם לא סר ולא יכזב כל ימי היות עולם ובזה לא יוכלו להכחיש שהרי רואים בעיניהם ושומעים באזניהם רואים בואת גלי הים עד השפה ולא יעברו החול שהוא שפה לים ושומעים התגעשות הגלים והמייתם כאילו בבאם יעברו הכל ויכסו פני הארץ זה דבר שלא יוכל אדם להכחיש: תחיל. מן חיל כיולדה: יעברנהו. הנון נוספת כמו כל היום יברכנהו: ויתגעשו. גליו שאומר בסוף. ויעברנהו גם כן בנון נוספת: ולעם. סרו וילכו. סרו מהדרך הטובה והלכו להם בשרירות לבם ות"י על דסטו מבתר פולחני גלו: ולא אמרו. נירא נא. נון נא נקראת רפה אע"פ שמלת נירא נקראת מלעיל: הנותן גשם. ואחר כך פי' יורה ומלקוש בעתו אבל למה שכתב ויורה בוי"ו השמוש הנותן גשם בשאר עתי השנה לצורך הגנות ולשתות ולשאר צרכי האדם והבהמו' ונתן גם כן יורה ומלקוש לצורך התבואה כל אחת בעתו: שבועו' חקות הקציר ישמור לנו. אותם שבועות שחקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר בימי הקציר שלא יפסיד הקציר וזהו חק הקציר ומשפטו וגם שתהיה רוח טובה נושבת בימי הקציר לזרות ולהבר הוא חק הקציר ומשפטו גם כן לפיכך אמר חקות ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר לפי שאנו סופרים שבעה שבעות עד חג השבוע' לפיכך תלה ימי הקציר בשבעות ות"י בזמן קים שבועיא דבזמן חצדיא נטר לנא: עונותיכם. והיה לכם לאמר בלבבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם הטו אתכם שהרי כשהייתם עושים רצון האל היה נותן לכם גשם בעתו וכל דבריכם באים על הנכונה אם כן מי מנע הטוב מכם ומי הביא עליכם הרע אלא עונותיכם וחטאותיכם: כי נמצאו. ישור כשך יקושים. יביט כל אחד בדרכי אם יעבור אדם שיגזלו ממנו מה שעמו ויביט כאדם המכיח יקושי' ומציב משחית ללכד העופות כן יביט הם וידאו ויארבו והציבו משחית אנשי' ללכוד ולא עופות ומשחית יקרא הפח שלוכד העופות כן הם מציבים ומארבים מזה ומזה ללכד אנשי' ולגזול מהם מה שעמהם:

ישור

יסור׃ יאחב וכן למען סוררי לשון תסורכו ולא קרוב׃ כשך יקושים. כאשר ישוך
היקום שעושין ללכוד צביים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא כופכו ומחזיקו ברגלו
וכלכד וקורין לו פ״יר בלע״ז׃ הציבו משחית. כיכב״ל בלע״ז כן עושין אורבים על
עיר או על דרך׃ הציבו. כמו מצב פלשתים׃ ככלוב. הוא מקום שמפטמין
בו עופות וכן תירגמו יונתן בבית פיטמא ובלע״ז פר״נק ׃ עשתו׃ לשון עשת שן גוף עב ובלע״ז א איספיס״רט׃ עברו דברי רע. אם באת רעה או עבירה לידם לא כוונו מתכה אלא ע עברו בה ועשאוה׃ לא דנו דין יתום. למען יצליחו׃ שמה. תמהון׃ ושערורה. דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאי׳ נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואוכסין והכהנים שהם שופטי העם וכוגשיהם ירדו את העם על ידי ה הנביאי׳ כלו׳ לאחריהם כמו והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו ר רדוד אחריו אף כאן על ידיהם אחריהם ל לעשות כדברי הנביאי׳ ׃ העיזו בני בנימין. ללכת לעריכם לשמור מבצריכם׃ בית הכרם. שם מקום הוא׃ שאו משאת. כם להקבץ ולהלחם על נפשכם׃ הנוה והמעונגה דמיתי. החרבתי תרגמו יונתן לשון ונדמו נאות ה השלום נדמתה אשקלון׃ רעי׳ ועדריהם. משל הוא מלכים וחיילותיהם׃ רעו. אכלו׃ את ידו. את מקומו סביביו׃ קדשו. זמנו׃ אוי לנו. לעת פנות היום׃ כי פנה היום. כאשר פנה לעת ערב הביאו האור בבית המקדש׃ כרתו

כוזה ה׳ וסימ׳ הנמצא כזה איש אשר רוח. והיה כזה יום מחר. אם בגוי אשר כזה. ותרין חברוהי׃ משאת
ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ועל בית הכרם שאו משאת. נוגי במועד. ויתן משאת ביד המלך. וחד ומשאת ויתן לו

יִשּׁוּר כְּשַׁךְ יְקוּשִׁים הִצִּיבוּ מַשְׁחִית
אֲנָשִׁים יִלְכֹּדוּ׃ כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף
כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל־כֵּן
גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ׃ שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ גַּם
עָבְרוּ דִבְרֵי־רָע דִּין לֹא־דָנוּ דִּין יָתוֹם
וְיַצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט אֶבְיוֹנִים לֹא שָׁפָטוּ׃
הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־
יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא
תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃
שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה נִהְיְתָה בָּאָרֶץ׃
הַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַשֶּׁקֶר וְהַכֹּהֲנִים יִרְדּוּ
עַל־יְדֵיהֶם וְעַמִּי אָהֲבוּ כֵן וּמַה־תַּעֲשׂוּ
ו לְאַחֲרִיתָהּ׃ הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִן מִקֶּרֶב
יְרוּשָׁלִַם וּבִתְקוֹעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר וְעַל־
בֵּית הַכֶּרֶם שְׂאוּ מַשְׂאֵת כִּי רָעָה
נִשְׁקְפָה מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ הַנָּוָה
וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן׃ אֵלֶיהָ
יָבֹאוּ רֹעִים וְעֶדְרֵיהֶם תָּקְעוּ עָלֶיהָ
אֹהָלִים סָבִיב רָעוּ אִישׁ אֶת־יָדוֹ׃
קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה קוּמוּ וְנַעֲלֶה
בַצָּהֳרָיִם אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי
יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב׃ קוּמוּ וְנַעֲלֶה
בַלַּיְלָה וְנַשְׁחִיתָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃

ל׳. ל׳. ל׳ בְּנִכְלִין אַשְׁרִין דַּם זַכַּי כְּבוֹשׁ צַיָּדִין
ל׳ ומל׳ כלוב דְּמָחֵי וְקָטִיל מִתְעַשְׁתִּין לְחַבָּלָא
נַפְשִׁין קַטְלִין׃ כְּבֵית פִּטְמָא דִמְלֵי
ל׳. ל׳ עוֹפָא כֵּן בָּתֵּיהוֹן מְלַן נִכְלִין עַל כֵּן
סַגִּיאוּ וַעֲתִירוּ׃ עֲתָרוּ אַף קְנוֹ
נִיכְסִין אַף עֲבָרוּ עַל פִּתְגָּמֵי א
ל׳ ומל׳ ויצליחו אוֹרַיְתָא עֲבָרוּ דְּבִישׁ דִּין דִּקְשׁוֹט
לָא דַיְינִין וְאִילוּ הֲווֹ דַיְנִין דִּין יַתְמָא
ה׳ הֲווֹ מַצְלְחִין וְדִין חֲשִׁיכַיָא בְּקוּשְׁטְ
לֵית אִינוּן דַיְנִין׃ הַעַל אִילֵּין לָא
ל׳ ומל׳ שערורה ל׳ אֶסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישָׁא
אֲמַר יְיָ אִם מִן עַמָּא דִכְדֵין עוֹבָדוֹהִי
ה׳ לָא אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כִּרְעוּתִי׃
תִּימְהָ וּשְׁנוּ
ל׳ וחס׳ הֲווֹ בְּאַרְעָא׃ נְבִיֵּי שִׁקְרָא
ל׳ ומל׳ ובתקוע ג׳ מִיתְנַבַּן שְׁקַר וְכַהֲנַיָּא מְסַיְעִין ע
עַל יְדֵיהוֹן וְעַמִּי רְחִימוּ כֵן וּמַה ת
ל׳. ל׳ תַּעַבְרוּן לְסוֹפָא׃ גְּלוֹ בְּנֵי
ל׳. ל׳ בִנְיָמִן מִגּוֹ יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי קָל צְוָחַת
קְרָבָא אִשְׁתְּמַעַת בְּאַרְעָא וְעַל בֵּית
בִּקְעַת כַּרְמַיָּא זְקַפוּ עַמְמַיָּא ס
סִמְוָתָא אֲרֵי בִישְׁתָא אִסְתְּכִיאַת
ג׳ מִצִּיפוּנָא וְתַבִירָא רַבָּא׃ יָאֲתָא
י״ב וּמְפַנַּקְתָּא אֵיכְדֵין קַלְקִילַת יַת
ג׳ אוֹרְחָתִיךְ בְּכֵן בְּהִיתַת כְּנִישְׁתָּא
ל׳ דְצִיּוֹן׃ לַהּ יֵיתוֹן מַלְכִין
וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן יִגְדּוֹן עֲלַהּ מַשְׁכְּנִין
סְחוֹר סְחוֹר וְסִיעֵי גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ׃
זַמִּינוּ עֲלַהּ עָבְדֵי קְרָבָא קוּמוּ וְנִיסַק בְּטִיהֲרָא וַוי לָנָא אֲרֵי פְנָא יוֹמָא אֲרֵי נְגָדוּ טוּלֵי
רַמְשָׁא׃ קוּמוּ וְנִיסַק בְּלֵילְיָא וּנְחַבֵּיל בִּרְנְיָתְהָא׃

ארוחה ומשאת׃ קומו ונעלה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ קומו ונעלה בצהרים. ודבתריה קומו ונעלה בלילה.
קומו ונעלה ציון אל יי׳. וחד קומו נעלה׃

יסור יביט כמו תסורכו ולא קרוב כשך הוא מקור כמו כהניח או תאר והוא כמו
מניח מן וחמת המלך שככה שפירושו נחה ושך הוא פעל יוצא ושככה פעל עומד
יקושים שם כמו מוקשים ות״י ארי אשתכחו בעמי חייבין וגו׳ כבעמוד׃ ככלוב
מלא עוף. כלוב כלי עשוי מנסרים מגדלין בהם עופות ומפטמין אותם שם וכן
ת״י כבית פיטמא ודומה לו והנה כלוב קיץ של עשוי מנסרים והמשילם לכלוב מלא עוף כ כמו שהכלוב ממלאי׳ אותו עופות כפי מה שהוא וכותנים לתוכו מ מאכלם ומשק׳ ואוכלין שם תמיד כן בתי אלה הרשעים מלאים מ מרמה ר״ל ממון מקובץ במרמה ובאון ומתעדנין בו׃ על כן גדלו ויעשירו. על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה גדלו בנכסים והעשירו׃ שמנו עשתו. על דרך משל כמו וישמן ישורון ויבעט כלומר הרבו בנכסים גם יש בו קצת המליצה כי העשירים ברוב הם שמני׳ ודשנים עשתו זכו מן עשת שן כי השמן עור בשרו זך וכן תרגם יונתן עתרו אף קנו כ ניכסין׃ גם עברו דברי רע. לא דים בעשרם אלא הרבו לגזול ו ולחמוס עד שעברו כל דברי איש רע כלומר יותר הרעו לעשות משאר אנשים רעים עד שעברו עליהם ברעתם ויונתן תרגם אף עברו על פתגמי אורית׳ עברו דבים דין יתום לא דנו ופי׳ דין יתום כלומ׳ משפט היתום והאדם החלוש שלא שפטו ולא לקחו מ משפטם מעושקיהם׃ ויצליחו. ואף על פי כן ויצליחו׃ ומשפט אביונים. כפל ענין במלו׳ שונות׃ העל אלה. פירושו כתרגומו העל אילין לא אסער וגו׳ כבעמוד׃ שמה ושערורה נהיתה. שמה ענין תימה כמו כאשר שממו עליך רבים כלומר דבר תימה הוא מה שנהיה בארץ תרעות ש שעושין ודבר טנוף ולכלוך וזהו פירוש שערורה ענין טנוף ולכלוך כמו התאנים השוערים וכתי׳ שמה תימה ויש נוסחאות תיימא והוא לשון כליון כמו מתם תיימי מיא בדברי רז״ל ותרגו׳ שערורה ושנו׃ הנביאים. עתה פי׳ מה היא השמה והשערורה שנהיתה
בארץ נבאו בשקר לעם ויאמרו שלום יהיה לכם ובזה מטים העם לדרך רע׃ נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם. ענין לקיחה מן רדה הדבש
כלומר יקחו השחד לעות המשפט יקחו אותם על ידיהם כרודה הדבש בידו שהוא טוב וערב וי״ת אותו ענין ממשלה מן כי הוא רודה לא תרדה בו
ר״ל הכהנים רודים בעם על ידי הנביאים ומכותם ומטו׳ המשפט כרצונם׃ ועמי אהבו כן. ר״ל רוצים בכל זה לפי שהם מיפים להם מעשיהם
הרעים׃ ומה תעשו לאחריתה. כלומר לאחרית שמה ושערורה שזכר כלומר אם השערורה יפה בעיניכם עתה מה תעשו לאחריתה כי תדעו
כי מרה תהיה באחרונה׃ העיזו. הכיסו כמו שלח העז מקנך אומר לבני בנימין שהם בירושלם אתם בנימן נוסו והניסו את אשר לכם מקרב
ירושלם כל שכן משאר עריכם כי אפילו ירושלם תלכד ומה שאמר העיזו הוא דרך גוזמא כי אין להם מקום אנה ינוסו שם אלא כאומר אם יש
לכם מקו׳ שתנוסו נוסו והכיסו מקרב ירושלם כי גם היא תלכד וירושלם היתה ליהודה ובנימן ומה שאמר לבנימן ולא אמר ליהודה כאו׳ שנוהם
על קרוביו תחלה כי הוא כואב עליה׳ יותר ממה שהוא כואב על אחרים והוא היה מענתות בארץ בנימן והם היו קרוביו בני משפחתו כמו שאמר
לו עליהם כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך וי״ת העיזו גלו׃ ובתקוע תקעו שופר. תקוע שם מקום הוא שנאמר וישלח יואב תקוע
ואמר דרך צחות ובתקוע תקעו לשון נופל על לשון כמו ועקרון תעקר ואמר תקעו שופר להניס העם אל העיר׃ ועל בית הכרם שאו משאת.
מגדל שבונים בכרם אחד גבוה לשמור כל הכרמים אשר סביבותיו ואותו נקרא בית הכרם וכן הוא אומר ויבן מגדל בתוכו ואמר שישאו בו משאת שיראו הרחוקי׳ להבא
וינוסו ומשאת כמה משואין מפולות במשנה׃ נשקפה. נראתה ונגלתה עתה תבא׃ מצפון. היא בבל שהיא לצפון׃ הנוה והמעונגה דמיתי. פעל יוצא כמו אם היא
מן הדגש דמיתיך רעיתי כלומר דמיתי בת ציון לאשה הנוה והמעונגה והנה אכי רואה שיבאו עליה רועים ועדריהם להחריבה ופירוש הנוה האשה השוכנת בנוה שלא
יוצאת ומעונגת ונוה תאר לנקבה במלא רוה ורבי יהודה חיוג פירש הנוה כמו נאוה באלף מן נאוו לחייך בתורים ענין יופי ונוי וכן תרגם יונתן ומפנקא ואדוני אבי
זכרונו לברכה פירש דמיתי כרתי כמו נדמו עמי׃ אליה. המשיל המלכים הבאים אליה להחריבה לרועים והעדרים הם חייליהם ובאותם וכמו זה רבים במקרא
והמשיל המלכים והמנהיגים לרועים והעם לצאן כמו הוי רועה אולי וכתיב להם רועים כלבי והדומים להם וכתיב לא ייתון מלכים ומשריתיהון׃ רעו איש את ידו. את
מקומו וכן רועות על ידיהן כלומר מלך אחד או שר יצור על עיר או על ערים וכן האחר עד כלותם לכבוש את הארץ׃ קדשו עליה מלחמה. אומר איש לחברו מהרועים
זמנו מלחמה על ציון כלומר אף על פי שרעו איש את ידו כולם זמנו עצמן למלחמה על ציון׃ קומו ונעלה בצהרים. ואמר בפסוק שאחריו קומו ונעלה בלילה זכר
צהרים ולילה לפי שהם זמני הפגעים כמו שאמר מדבר באפל יהלך ומקטב ישוד צהרים אמרו בזמנים קשים להם עולה עליהם אמר הנביא אוי לנו כי פנה היום כלומר
בצהרים שאומרים אויבנו לרעה הוא לנו ולא לטובה כי צהרים קשה לרוב החום ועת יפה לרוב האורה ואכחנו נקח מתנו הרע ולא הטוב כי לנו חשך היום זהו כי פנה היום
כלומר האור פנה לו לדרכו והצללים הם נוטים ומתפשטים כי אין לנו אורה אלא חשכה׃ קומו׳ ארמנותיה. שהם חושבים להשגב בהם כשחיתה אותם׃ כי

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּרְתוּ עֵצָה
וְשִׁפְכוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם סֹלְלָה הִיא הָעִיר
הָפְקַד כֻּלָּהּ עֹשֶׁק בְּקִרְבָּהּ: כְּהָקִיר
בּוֹר מֵימֶיהָ כֵּן הֵקֵרָה רָעָתָהּ חָמָס
וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד חֳלִי
וּמַכָּה: הִוָּסְרִי יְרוּשָׁלִַם פֶּן־תֵּקַע
נַפְשִׁי מִמֵּךְ פֶּן־אֲשִׂימֵךְ שְׁמָמָה אֶרֶץ
לוֹא נוֹשָׁבָה: כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל הָשֵׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר
עַל־סַלְסִלּוֹת: עַל־מִי אֲדַבְּרָה
וְאָעִידָה וְיִשְׁמָעוּ הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם
וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיב הִנֵּה דְבַר־יְהוָה
הָיָה לָהֶם לְחֶרְפָּה לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ:
וְאֶת חֲמַת יְהוָה מָלֵאתִי נִלְאֵיתִי הָכִיל
שְׁפֹךְ עַל־עוֹלָל בַּחוּץ וְעַל סוֹד
בַּחוּרִים יַחְדָּו כִּי־גַם־אִישׁ עִם־אִשָּׁה
יִלָּכֵדוּ זָקֵן עִם־מְלֵא יָמִים: וְנָסַבּוּ
בָתֵּיהֶם לַאֲחֵרִים שָׂדוֹת וְנָשִׁים
יַחְדָּו כִּי־אַטֶּה אֶת־יָדִי עַל־יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה: כִּי מִקְּטַנָּם
וְעַד־גְּדוֹלָם כֻּלּוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וּמִנָּבִיא
וְעַד־כֹּהֵן כֻּלּוֹ עֹשֶׂה שָּׁקֶר: וַיְרַפְּאוּ
אֶת־שֶׁבֶר עַמִּי עַל־נְקַלָּה לֵאמֹר
שָׁלוֹם שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם: הֹבִישׁוּ
כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבוֹשׁוּ
גַּם־הַכְלִים לֹא יָדָעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים
בְּעֵת־פְּקַדְתִּים יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה:

אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קוּצוּ אָעָא
וְצַבָּרוּ עַל יְרוּשְׁלֵם מְלִיתָא הִיא
קַרְתָּא דְאִתְפְּקִידוּ לַהּ חוֹבָתָא
כּוּלְהוֹן אוֹנְסִין בְּגַוַהּ: כְּגוּבָא
דְמַקְּיֵי מוֹהִי כֵּן אוֹרִיכוּ וְאִתְקַיְימוּ
בְּגַוַהּ עָבְדֵי בִישְׁתָּא קָל חֲטוֹפִין
וּבְזוּזִין מִשְׁתְּמַע בַּהּ קֳדָמַי תְּדִירָא
עַל כֵּן אַיְתֵיתִי עֲלַהּ מְרַע וּמָחָא:
אִתְרַדָּא יְרוּשְׁלֵם דִּילְמָא יִרְחַק
מֵימְרִי יָתִיךְ דִּלְמָא אֲשַׁוִּינַךְ צַדְיָא
כַּאֲרַע סְרוֹם דְּלָא אִתְיְתָבַת:
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אִתְבַּזָּזָא יִתְבַּזְזוּן כְּמָה דְמַהַלְּכִין
עַל שׁוּלֵי גֶפֶן לְמִקְטַף שְׁאָרָא ד
דִישְׂרָאֵל וְעוֹד תְּתוּב מַחְתָּךְ עֲלֵיהוֹן
כִּדְקָטֵף עַל סַלְסִילִין: עַל מַן
אֲמַלֵּל וְאַסְהֵד וִיקַבְּלוּן אוּלְפַן הָא
אִיטַפְּשַׁת אוּדְנֵיהוֹן וְלָא יָכְלִין ל
לְמִיצַת הָא פִתְגָמָא דַיְיָ הֲוָה לְהוֹן
לְחִסוּדִין מִדְּלָא צְבַן בֵּיהּ: וְיַת
נְבוּאַת בְּרָתְקוֹף מִן קֳדָם יְיָ
אִתְמְלֵיתִי לְאֵיתֵי לְסוֹבָרָא וְלָא
יְכֵילְתָּ לְמִשְׁפַּךְ עַל יַנְקִין בְּשׁוּקָא
וְעַל סִיעַת עוּלֵימִין כַּחֲדָא אֲרֵי אַף
גְּבַר עִם אִיתְּתָא יִתְאַחֲדוּן סַב עִם
דִּשְׂבַע יוֹמִין: וְיִסְתַּחֲרָן בָּתֵּיהוֹן
לְאוֹחֲרָנִין חַקְלִין וּנְשִׁין כַּחֲדָא אֲרֵי
אֲרִים יַת מַחַת גְּבוּרְתִּי עַל יָתְבֵי
אַרְעָא אֲמַר יְיָ: אֲרֵי מִזְּעֵירֵיהוֹן
וְעַד רַבְרְבֵיהוֹן כּוּלְהוֹן אַנְסֵי מָמוֹן
וּמִסָּפַר וְעַד כָּהֵן כּוּלְּהוֹן עָבְדֵי שְׁקַר:
וְאַסִּיאוּ יַת תְּבַר כְּנִישְׁתָּא דְעַמִּי
בְּמִלֵּי שִׁקְרֵיהוֹן לְמֵימַר שְׁלָמָא שְׁלָם
וְלֵית שְׁלָם: עֲלֵיהוֹן לְמִבְהַת אֲרֵי
תוֹעֶבְתָּא עֲבָדוּ אַף מִבְהַת לֵית אִינוּן בָּהֲתִין אַף אִתְכְּנָעָא לֵית אִינוּן יָדְעִין בְּכֵן יִתִּרְמוּן
קְטִילִין בְּעִידָן דְּאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אֲמַר יְיָ:

רשי

כרתו עצה: לא מפיק ה"א והוא לשון עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן לשון הרבה עצים כמו דגה לשון דגים הרבה: העיר הפקד· שבאה פקודתה: כהקיר· לשון מקור: ביר· באר: כן הקרה רעתה· כן נובעת רעתם תמיד מוסיפים ומחדשים: חלי ומכה· על כן אייתיתי עלה מרע ומחא: הוסרי· קבלי מוסר: פן תקע· פן תנתק הוקע לשון חיבור והוקע אותם ויש מפר' לשון הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן: עולל· גרפא"ץ בלע"ז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללו' והעניים באים ושוללי' אותם כן יבזו ויחזרו ויבזו: השב ידך· את השוכה השב ידך לשלול שכיית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ו ומחפש העוללות וכן היתה שמתגלה את י יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צ צדקיהו סלסלות רבירקו"רש בלע"ז כמו סלסלה ותרוממך כך פיר' רוכם ומנח' פי' לשון סל פני"רש בלע"ז: ואעידה· לשון התראה: ערלה· אטומה וכן כל לשון ערל: לחרפה· מחרפין אותו: ואת חמת יי' מלאתי· לבי מלא כבוא' לבוא חמת יי' עליהם: הכיל· כמו להכיל אשופריר בלע"ז: שפוך על עולל· לשפוך על היונקים: בחוץ· בשוק: מלא ימים· קרוב למות והוא יותר על זקן: שדות ונשים יחדו· יסבו לאחרים: בוצע בצע· אונס ממון: על נקלה· קל הוא לנביאי השקר ל להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ודב' זה מרפאין בדיבורם את השבר העתיד לבא עליהם: הובישו· עליהון למיבהת: הכלים· כמו להכלי': מרגוע

רדק

ביכה אמר יי'· כלומר מאת יי' היתה זאת כי הוא רוצה להשחיתה והעיר את רוחם לבא אליה וכאילו אמר להם כרתו עצה עצה כמו עץ והה"א איננה לכינוי כי היא רפה אמר כרתו עצים לעשות מהם דיק ולשפוך סוללה על ירושלם והם האבנים שמשליכין בדיק וכרומה לו על העי' לכתוץ חומותיה ומגדליה ולדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה שתרגומו סוללה מילאתא והוא שסופתין עפר ועצים תוך החפירות אשר סביב העיר עד שממלאי' אותם מעפר ועצים תלים סביב לעיר על מלוי ה החפירות כדי לעלות מהם ל לחומה והוא הנקרא סוללה: העיר הפקד· היא העיר שהפקד עונה אעפ' שהאריך לה הקב"ה לא יאריך לה עוד כי כלה עשק בקרבה בכל העיר ימצא אדם ע עשק בקרבה כלומר אפי' בתוך העיר עושקים אין צריך לומ' חוץ לעיר בדרכים: כהקיר ביר· כהקיר מן מקור ביר כמו באר אמר כמו שהבאר מימיה נובעין תמיד בלי הפס' כן הקרה רעתה וזהו שאמר על פני תמיד ומה שאמר תמיד כלומר שאני רואה ומשגי' לעד לא כמו שהם אומרים אין יי' רואה אותנו: חלי ומכה· אמר חמס ושוד חלי ומכה ישמע בה שמחלים העניים ומכי' אותם כמו שנאמר ופני עניים תטחנו או פירושו עונש החמס והשוד שהם עושים אני מביא עליה' חלי ומכה וכן ת"י כגובא דמקיי' מוהי וגו' כשעמוד: הוסרי· פן תקע נפשי ממך· שאם לא תוסרי יפרד רצוני ממך שלא ארצה לך תקע נפשי ממך כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדב' ממקומו ושרשו יקע או יקע: לא נושבה· כאילו לא נושבה מעולם כך תהיה שממה וי"ת כארע דסדום דלא אתותבת: כה אמר יי'· עולל· מקור מן הדומה למרובע כי שרשו עלל אמר כמו שמעללין הגפן אחר שבצרו אותה שישובו על השללות הנשארות ויבצרו אותם כן יעשו האויבים כי שארית ישראל הוא כמו העוללות בגפן ועוד פי' ואמר השב ידך כבוצר על סלסלות כל אחד מהאויבי' יאמ' לחבירו השיב ידך לבא ולשלול כמו שהוא בוצר ושם בסלסלים ומשיב ידו פעם אחר פעם עד שיעולל הגפן כולה ויונתן פי' השב ידך דברי הנביא כנגד האל ותרגם מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין סלסילות כמו סלי' ששרשו סלל והרגם לאות סלי חורי ובסלסלות נכפלה גם כן פ"א הפעל: על מי· ואעידה ענ' ין הזהרה כמו העד העד בעם העד העיד בנו האיש ובא בלשון עדות כי המזהיר באחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא יכחיש בו אחר כן: ולא יוכלו להקשיב· הם שמים עצמן כאילו ערלה אזנם ואין בהם יכולת להקשיב: לחרפה· כי מה שהוא חרפה לאדם לא ירצה לשמעו כן הוא להם דבר יי': ואת חמת· חמת יי' היוצאת על ישראל מלאתי ממנה עד שכלאתי להכילה: שפוך על עולל: לשפוך החמה על עולל: בחוץ· כלומר שיהרגו האויבים העוללים בחוצות בלי חמלה וכן בשפכה החמה: ועל סוד בחורים יחדיו· ולא תועיל להם כחם סוד ר"ל שיעה שמתחברים יחד בסוד אחד ובעצה אחת ולא יועילם כל זה: איש עם אשה· כלומר עם אשתו: זקן עם מלא ימים· כי לא יחמלו על זקן ומלא ימים הוא יותר מהזקן ת"י ואת חמת יי' וית נבואת דיי' בתקוף מן קדם יי' אתמלאתי: ונסבו· שדות ונשים: וכן שדותיהם תהיינה לאחרים: כי מקטנם· כמו שחטאו כולם כן ילקו כולם: ומנביא· כנביא השקר וי"ת מספר ר"ל סופר מזהיר העם וכן כהן כהן הבעל או מכהני האלהים כי גם הם היו רעים: וירפאו· כנביאי השקר והכהנים רפאו את שבר עמי: על נקלה· כלומר על אמירה נקלה שאין בו ממש: לאמר שלום שלום ואין שלום· הם אמרו שלום והנה אין שלום כי הנה האויב בא יום יום: הובישו· פי' בתמיה כשעשו תועבה הובישו לא הובישו: גם הכלים לא ידעו· פי' לא הרגישו בכלימה שיכלימם אדם על רוע מעשיהם: לכן יפלו בנופלים· כנביאי השקר וכהני הבעל יפלו בעת שיפלו שאר הנופלים מישראל וזה יהיה בעת פקדתים שאפקוד עליהם חטאתם והוא יום חרבן הבית והעיר:

ישמעו ו' וסימ' נמסר בישעיה סימ' ס': ואעידה ה' בקריא' וסימ' ואעידה בם את השמים ואת הארץ· ואעידה לי עדים נאמנים· על מי אדברה ואעידה· שמעי עמי ואדברה· שמע עמי ואעידה בך: מלאתי ג' וסי' ואת חמת יי' מלאתי· ואולם אנכי מלאתי כח· כי מלאתי מלים· בתרא מלת' כתיב: שלום שלום

ה' דסמיכי בקריא' וסים' יצר סמוך תצר· בורא ניב שפתים שלום· וירפאו את שבר עמי· וחברו וירפאו את שבר בת עמי על נקלה· ורוח לבשה את עמשאי ראש השלישים לך דוד:

רשי

מרגוע. מנוחה: גם בוש לא יבושו. אינם מתביישין ממעשיהם הרעים: והקימותי עליכם צופים. הוא שמעמידין אנשים על המגדלים בעת החירום ואים צופה ורואה אם גיים בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה להזהר ולתקן דרכיכם שתקבלו והוא כשופר תקיעת הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו צופים נייט"ש בל' והקימותי פי' העמדתי להם כבר וכן ת"י ואקימית: את אשר בם. את הרעה אשר בידם: פרי מחשבותם. שכר מחשבותם: ותורתי וימאסו בה. הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן: למה זה לי לבונה. אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה: לא ערבו. לא כעמו: יחזיקו: יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו כן ברה החזיקתני אחזתני: מגור. יראה. לא"א לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב וכן ת"י: התפלשי. התגלגלי: אבל יחיד. אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת: מספר תמרורי': לפי שהוא דבוק כקור מספר ואינו כקוד מ תמספר: עלינו. כביכול עלי ועליך:

רדק

כה אמר י"י עמדו על הדרכים. פי' עמדו בדעתיכם על הדרך הטוב ועל הדרך הרע וראו בבינתכם ואמר זה כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחי' על שתי הסעיפי' אם י"י הוא האלהים לכו אחריו וכן אמר להם הכה נביאי האמת אומרי' לכם הוסרו ושובו מדרכיכם הרעים ואל תנתנו ביד אויב ונביאי השקר אומרים להם טוב הוא הדרך שאתם אוחזין לא תסורו ממנו ומה שהנביאים מפחידים אתכם כי תנתנו ביד אויב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ועתה בחנו בשכלכם איזה הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות עולם כמו שאמר מרעה שאל א אביך ויגדך כן אמ' להם שאלו נתיבות עולם כלו' שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז דרך האמת בא לו הטוב ומי שאחז דרך שמורים אתכם נביאי השקר בא לו הרע לפי ש שאחז בדרך השקר ומשני פנים אלה תוכלו להכיר איזה הדרך הטוב ולכו בה או מדרך השכל או מדרך הקבלה: ותמצאו מרגוע לנפשכם. ובזה תמצאו מרגוע נפש ונחת רוח בשתי ה הסעיפי' וכשאמרתי לכם זה אמרתם לא נלך ולא נחקור על הדרכי' כי מה שאנו אוחזין הוא טוב בעינינו: והקימותי צופים. נביאי אמת שמזהירים אותם ואומרי' להם איך הקשיבו לקול השופר ראו איך מבטיחין אתכם נביאי השקר על תוהו ש שאומרים לכם שלום יהיה לכם ועתה הקשיבו לקול שופר ש שתוקעים סביבותיכם בשופר מפני האויב להכים העם ויאמרו לא נקשיב וכן אמרו לא נחוש לכל זה כי אנחנו בירושלם נהיה בשלום וי"ת ואקימית עליהון וגו' כבעמור: לכן שמעו הגוים. שאר העמים שמעו כי אני מזהיר בכם: ודעי עדה. ואת עדת ישראל דעי: את אשר בם. כמו שאמר ראי את עונך והו את אשר בם העונו' אשר באנשיך מקטנם ועד גדולם וכן ת"י ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון: שמעי הארץ. כי את עדה בניי ובניהם ואמר הארץ ולא אמר השמים כי גם הם עדים לפי ש שהארץ תהיה חרבה בעונם: פרי מחשבותם. אינו אומר שיענישם על המחשבה לבד אלא על מעשיהם שהם פרי מחשבותן שהם חושבים שאין אני רואה מעשיהם לפיכך הולכים אחר לבם למלאות תאותם: על דברי. כמו אל דברי וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: ואדוני אבי ז"ל פירש פרי מחשבותם המחשבות שאדם חושב ולא באו לידו על כן כמעט מעשותם עליהם אמר פרי מחשבותם אבל המחשבות שיבאו לידו וכמעט מעשותם מירחת שמים לא יצטרכו למעשים וי"ת פרי מחשבותם תושלמת עובדיהון: ותורתי וימאסו בה. כמו ואל תורתי לא הקשיבו כי על דברי ר"ל דברי הנביאים שמזהירים אותם ותורתי ר"ל תורת משה לא די שלא הקשיבו לה כשקוראים אותה לפניהם אלא גם מאסו בה שלא ירצו לקרותה ולשמעה כי בימי יאשיהו כשמצא חלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה חדוש אצלם כי כבר שכחו אותה: למה זה לי לבונה. וקנה הטוב. שהיו מביאין אותם מארץ מרחק לקטרת כי לא היתה נמצאת בארץ ישראל ושאר סמני הקטרת היו נמצאים בה או זכר השנים והוא הדין לאחרים והקטרת היתה באה להכשיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני למה תטרחו להביא הכשרת שהוא הקטרת: לכן. אבות ובנים. שכן ורעו. זכר כן להודיע כי האב לא יזהיר הבן אם ירע וכן אם הבן ידע לא יזהיר לאב וכן האיש עם שכנו ר"ל שהוא סומך אצל ביתו וכן עם רעו שיש לו משא ומתן או שותפו עמו אין אחד מהם מתירא ומזהיר את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ברעת חברו יאבדו כתיב ואבדו קרי והענין אחד: כה אמר י"י: יעור. ואני הוא המעיר אותו לבא מבבל אל ירושלם ארץ רחוקה לא יהיה בלתי העירה ויעור מבנין נפעל: קשת וכידון יחזיקו. כל אחד יחזיק בידו שני כלי זיין: כים יהמה. כגלי הים: ועל סוסים ירכבו. כי לא יבאו רגלי' לבד אלא אף רוכבי סוסים יהיו בהם רבים ומלחמת' יותר חזקה: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם יהיה ערוך בכלי זיין כמו איש אחד הנועד להלחם עם חברו מלחמה ערוכה שמגין עצמו בכלי זיין וברוב לא יהיו הרבים כל כך מזויינין וזה החיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמה כאיש אחד ועל מי יבאו אליך בת ציון: שמענו את שמעו. שמעו הגוי שזכר והכפרד מן שמעו שומע בפלס רומח ושמענו תאמר הנביא שכולל עצמו עם ישראל החרדים אל דבריו: אל תצאי. תלכי. תצאי תלכי כתוב בוי"ו הנקבה מדבר כנגד הכנסת תלכו תצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד: חרב. יש לאויב מבחוץ להכותכם אם תצאו: ומגור. ופחד יש בכל סביבותיכם אם תצאו וי"ת מגור מסביב מתיקלא למתכנשין מסחור סחור: בת עמי התפלשי באפר. התגללי בתוך האפר וי"ת ואתוחפו רישיכון: אבל יחיד. אבל אדם שמת לו בנו יחידו שהוא אבל קשה: מספר תמרורים. מספר סמוך לפיכך הוא פתוח מספר של מרירות ובמסרה ג' פתחין והסימן תמריה סמכין לרמוניה פירוש תמריה מספר תמרורים סמיכין מספר בית אהבל רמניא כמספד הדרימון: כי פתאום. מעתה התחילו לספוד כי לא תדעי עת בואו כי פתאום יבא עלינו:

צפים ב' כתיב בן חס' ו"ו וסימ' ויקחהו שדה צפים. והקמתי עליכם צפים. וא'מ'ל דמ'ל צופים מהר אפרים: עלותיכם ב' כתיב כן בקריא' וסים' למה זה לי לבונה משבא תבוא. עלותיכם ספו על זבחיכם. והיה המקום אשר יבחר אלהיכם בו. והביאותים אל הר קדשי עולתיהם כתיב ושארא עלתיכ' כתיב בבא מ'ל דמ'ל ויבלו את הימים והיה ביום השמיני. בעולתינו ובזבחינו כן כתיב. ועולתיך לנגדי תמיד. ועולתך ידשנה סלה. כן כתיב ושארא עלתיך כתיב: שקד' קמצין וסימ' וכל אשר יפל עליו. בת עמי חגרי שק. על כל מתנים שק. ואני בחלותם לבושי שק. וכל השק בשק ואסף דכוו':

כֹּה אָמַר יְהוָה עִמְדוּ עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ
וְשַׁאֲלוּ ׀ לִנְתִבוֹת עוֹלָם אֵי־זֶה דֶרֶךְ
הַטּוֹב וּלְכוּ־בָהּ וּמִצְאוּ מַרְגּוֹעַ
לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵלֵךְ: וַהֲקִמֹתִי
עֲלֵיכֶם צֹפִים הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר
וַיֹּאמְרוּ לֹא נַקְשִׁיב: לָכֵן שִׁמְעוּ
הַגּוֹיִם וּדְעִי עֵדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם:
שִׁמְעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה
אֶל־הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל־
דְּבָרַי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמְאֲסוּ־
בָהּ: לָמָּה־זֶּה לִי לְבוֹנָה מִשְּׁבָא
תָבוֹא וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק
עֹלוֹתֵיכֶם לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־
עָרְבוּ לִי: לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
נֹתֵן אֶל־הָעָם הַזֶּה מִכְשֹׁלִים וְכָשְׁלוּ
בָם אָבוֹת וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעוֹ
יֹאבֵדוּ: כֹּה אָמַר
יְהוָה הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹי
גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ: קֶשֶׁת
וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יְרַחֵמוּ
קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ
עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה עָלַיִךְ בַּת־צִיּוֹן
: שָׁמַעְנוּ אֶת־שָׁמְעוֹ רָפוּ יָדֵינוּ צָרָה
הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל כַּיּוֹלֵדָה: אַל־תֵּצְאִי
הַשָּׂדֶה וּבַדֶּרֶךְ אַל־תֵּלֵכִי כִּי חֶרֶב
לְאֹיֵב מָגוֹר מִסָּבִיב: בַּת־עַמִּי
חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל
יָחִיד עֲשִׂי־לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי
פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ:

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קוּמוּ עַל אוֹרְחָן וַחֲזוֹ וּשְׁאִילוּ לִשְׁבִילִין דְּמִן עָלְמָא אֵידָא אוֹרְחָא דְתַקְנָא וַהֲלִיכוּ בַהּ וְאַשְׁכַּחוּ נְיָיח לְנַפְשְׁכוֹן וַאֲמַרוּ לָא נֵיזֵל: וְאַקֵימִית עֲלֵיכוֹן מַלְפִין קַבִּילוּ לְמִילֵי נְבִיָא וַאֲמַרוּ לָא נְקַבֵּל: בְּכֵן שְׁמָעוּ עַמְמַיָא וְדָעוּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת חוֹבֵיהוֹן: שְׁמָעִי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי בִישְׁתָּא עַל עַמָא הָדֵין תּוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי לְפִתְגָמֵי עַבְדֵי נְבִיַא לָא קַבִּילוּ וְאוֹרַיְתִי וְקָצוּ בַהּ: לְמָה דְנַן קֳדָמַי לְבוֹנְתָא דְמִשְּׁבָא תֵיתֵי וְקָנֵי טַבְתָּא מֵאֲרַע רַחִיק עֲלָוָתְכוֹן לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן לָא יִתְקַבְּלוּן קֳדָמַי: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַיְתֵי עַל עַמָא הָדֵין תַּקְלָן וְיִתְקְלוּן בְּהוֹן אֲבָהָן וּבְנִין כַּחֲדָא מַגִּיר וְקָרִיבֵיהּ יֵבְדוּן: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא עַמָא אָתֵי מִצִּיפוּנָא וְעַמְמִין רַבְרְבִין יֵיתוּן בְּגָלֵי מִסְיָיפֵי אַרְעָא: קַשְׁתָּן וּתְרֵיסִין אֲחִידִין אַכְזְרָאִין אִינוּן וְלֵית לְהוֹן רַחֲמִין קָלְהוֹן כְּיַמָא בְּאִיתְרְגוֹשֵׁיהּ וְעַל סוּסְוָתָא רָכְבִין מְסַדְּרִין אִינוּן כִּגְבַר עָבֵד קְרָבִין עֲלָךְ כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן: שְׁמַעְנָא יַת שִׁמְעֲהוֹן אִיתְרַשְׁלָא יְדָנָא עָקָא אַחֲדַתְנָא הָא כְּחִבְלִין לְיָלִידְתָּא: לָא תִיפְּקוּן לְחַקְלָא וּבְאוֹרְחָא לָא תְהָכוּן אֲרֵי חַרְבָּא דְסַנְאָה מְקַטְלָא לְמִתְכַּנְשֵׁי סְחוֹר סְחוֹר: כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי אִיסַרוּ סַקִּין וְחוּפוּ רֵישְׁכוֹן בְּקִיטְמָא אֲבֵל בְּיָחִיד עוֹבִידוּ לְכוֹן מִסְפַּד בִּמְרַד אֲרֵי בִתְכֵף יֵיתוּן בָּזוֹזֵי עֲלָנָא:

בחון • אמר לנביא אף על פי שאתה אומר להם דברים קשים ומתנבא עליהם רעות אל תירא מהם כי בחון ומבצר נתתיך להם בחון פירושו מבצר כמו הקימו בחוניו וכן אמר לו בתחלת נבואתו הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל לפיכך אל תירא מהם וחפש אחר דרכיהם זהו שאמר ותדע ובחנת את דרכם ואמר ובחנת לשון נופל על לשון לפי שקראו בחון אמר ובחנת את דרכם ויונתן תרגם בחון בחיר : כלם סרי סוררים • סרי בשו״ך כמו בעי״ן השרים הם שרי סוררים כלומר שעבדיה׳ סוררים והשרים כמו כן סוררים והעבדים הולכי רכיל לאדוניהם לחבל עניים באמרי שקר והנה השרים עם העבדים נמשלים לנחשת וברזל שיעשו המלאכה כאחד כשהן מעורבין זה בזה והנחשת בזה המקום פירו׳ הברזל שקורין בלע״ז אצי״ר שמערבין אותו עם הברזל לעשות בו כלי אומנו׳ כי לא יחתוך הברזל לבדו אלא עם זה הנחשת וכן פי׳ אדוני אבי כל נחושת ונחושת שבמקרא שמרב׳ לענין חוזק וי״ת כל רברביהון מרדין וגו׳ כשעמוד : נחר מפוח • לפי שהמשילם לנחשת וברזל שמושה אות׳ הנפח כלי על ידי האש המשילם עוד למלאכת הצורף כשיתיך הכסף ישים העופר׳ עם הכסף כדי שלא יכלה הכסף האש והנופח נופח במפוח באש לצרף הכסף והמפוח הו׳ משל על הנבי׳ הנופח הוא הנביא והמפוח הוא פיו וגרונו אמר כי המפוח נשרף מרוב התמדת הנופח בו ודבור הנביא הוא הנפיחה והעופרת אש ועדיין הכסף הרע לא נתך והם ישראל הרעים שמדבר אי׳ הנביא השכם והערב תמיד עד שנחר גרונו ועדיין רעים לא נתכו ושרש בקשים והעופרת משל למעש׳ השתדלו׳ והתמדת בדברי משל ומליצה להחזירם למוטב והנה לשוא צרף צרוף • צרוף שם תאר בשקל גדול • נתקו מבנין נפעל ענין פרידה וכן ואחרת נתשתה : מאשתם • כתיב מלה אחת וקרי תרין מלין : כסף נמאס • ואחר שלא נתקו מרעתם הנה הם כסף נמאס וכן קראו אותם היודעים אותם ורעותם כי מאס יי׳ בהם כיון שלא נתקו מרעתם ואינן חוזרים למוטב : הדבר • אמר בזה הענין הדבר אשר היה אל ירמיהו מה שלא אמר כן בפרשיות הקודמות אלא כה אמר יי׳ לפי שאמ׳ לו זאת הנבואה בשער בית יי׳ לפיכך אמר הדבר אשר היה להודיע כי מה שעמד בשער בית יי׳ מאת יי׳ כאמר לו דבר זה שיעשה כן : עמוד בשער בית יי׳ • הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד שבשערים : הבאים בשערים האלה • שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלש׳ בדרום ואחד במזרח : כה אמר • ואשכנה אתכם • אעמידכם בשכונכם במקו׳ זה ולא תגלו ממנו וכמוהו החייתם כל נקבה העמדת׳ אותן בחיים : אל תבטחו לכם אל דברי השקר • לשון בטחון נשקר עם מלת אל ועם מלת על בזה הפסוק הוא אל דברי ובפסוק הנה אתם בטחים הוא על : היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ המה • אלו דברי השקר שאומרי׳ להם נביאי השקר המתעים אותם או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו והיו אומרים לו לא יחריב היכלו בעבור העון ולא תחרב העיר הזאת ואמר שלשה פעמים היכל יי׳ לפי שהיו שלשה אולם והיכל ודביר כן פי׳ אדוני אבי ז״ל ופי׳ כי פסוק ארץ ארץ ארץ תשובת דבריהם אמר הרי ההיכלות שאתם אומרים לפני חשובי׳ כמו הארץ כיון שאתם חוטאים לפני ומבזים ההיכלות וי״ת לא תתרחצון לכון וגו׳ כשעמוד ויתכן כי הכפל לחזק כי כן מנהג הלשון לכפול המלות לחזק הענין פעם בשתי מלות פעם בשלש : כי אם היטב תיטיבו • מקור בוי״ו כמו בה״א : גר יתום • כמו שמש ירח בחסרון וי״ו החבור וזכר אלה והוא הדין לאחרים אלא זכר אלה לפי שהם עשוקים ברוב לאולשתם : במקום הזה • בכל מקום הוא רע ובמקום הזה הוא יותר רע שהוא מקום השכינה : לרע לכם • אתם רעים כי לרע לכם הוא הליכתכם אחרי אלהים אחרים כי בזמן שאתם עושים זה אתם נופלים לפני אויביכם : ושכנתי • למעולם ועד עולם • למזמן רב שנתתיה לכם מימי אברהם נתתיה להם עד עולם ר״ל כל ימי עולם אם ילכו בני׳ הם בדרכי : הנה • לבלתי הועיל • כי אתם רואים כי אין תועלת באותם הדברים : הגנוב • התחשבו שתעשו מעשים רעים ותנצלו מענשם בעבור שתבאו ותעמדו לפני בבית הזה כאשר אתם אומרים אחר שתעשו כל התועבות האלה ותבאו בבית הזה נצלנו נצלנו ופי׳ למען אתם אומרים נצלנו בעבור שתשובו לעשות את כל התועבות האלה : גם •

ורעים ג׳ וסימ׳ מעט ורעים היו ימי שני חיי • ויתן יי׳ אתות ומופתים • צרוף ורעים לא נתקו : היטיב ב׳ מ״ל וסימ׳ כי אם היטיב תיטבו את דרכיכם • וגם היטיב אין אתם : גר ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת • גר ויתום ואלמנה לא תעשקו • גר אנכי בארץ • אנ״ך : ועד עולם יב וסי׳ נבסר בישעיה סימ׳ ס׳ :

ו בָּחוֹן נְתַתִּיךָ בְעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע
וּבָחַנְתָּ אֶת־דַּרְכָּם׃ כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים
הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם
מַשְׁחִיתִים הֵמָּה׃ נָחַר מַפֻּחַ מֵאֶשְׁתַּם
עֹפָרֶת לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא
נִתָּקוּ׃ כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי־
מָאַס יְהוָה בָּהֶם׃
ז הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת
יְהוָה לֵאמֹר׃ עֲמֹד בְּשַׁעַר
בֵּית יְהוָה וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־
יְהוּדָה הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה׃
כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וַאֲשַׁכְּנָה
אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ אַל־תִּבְטְחוּ
לָכֶם אֶל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הֵיכַל
יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵמָּה׃
כִּי אִם־הֵיטֵיב תֵּיטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם
וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם אִם־עָשׂוֹ תַעֲשׂוּ
מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ׃ גֵּר
יָתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשֹׁקוּ וְדָם נָקִי
אַל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תֵלְכוּ לְרַע לָכֶם׃
וְשִׁכַּנְתִּי אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם
וְעַד־עוֹלָם׃ הִנֵּה אַתֶּם בֹּטְחִים
לָכֶם עַל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לְבִלְתִּי הוֹעִיל
הֲגָנֹב רָצֹחַ וְנָאֹף וְהִשָּׁבֵעַ לַשֶּׁקֶר
וְקַטֵּר לַבָּעַל וְהָלֹךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃

בחיר יהבתך בעמי בכרך תקיף ותהודע ותחוי להון ית אורחתהון : כל רברביהון מרדין מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם ברזל כולהון מחבלין אינון : הא כמשב נפחין דחריך כגווא נורא כן חש קלהון דנביא דמתנבן להון תובו לאוריתא ולא תבו וכאברא דמתמסי בגו כורא כן הואה בטילין בעיניהון מילי נביא דמתנבן להון לא להנא אליפינון מלפיהון ועובדיהון בישיא לא שבקו : הא מכסף פסולא מרחיקין קרו להון ארי רחיק יי יתהון : פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר קום בתרע בית מקדשא דיי ותתנבי תמן ית פתגמא הדין ותימר קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה דעלין בתרעי האילין למסגיד קדם יי : כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אתקינו אורחתכון ועובדיכון ואשרי יתכון באתרא הדין : לא תתרחצון לכון על פתגמי נביי שקרא דאמרין קדם היכלא דיי אתון פלחי קדם היכלא דיי אתון דבחין קדם היכלא דיי אתון סגדין תלת זמנין בשתא אתון מתחזן קדמוהי : ארי אם אתקנא תתקנון ית אורחתכון וית עובדיכון אם מעבד תעבדון דין דקשוט בין גברא ובין חבריה : גיור יתום וארמלא לא תוניסון ודם זכיי לא תשדון באתרא הדין ובתר טעות עממיא לא תהכון לאבאשא לכון : ואשרי יתכון באתרא הדין בארעא דיהבית לאבהתכון למן עלמא ועד עלמא : הא אתון מתרחצין לכון על פתגמי נביי שקרא בדיל דלא להנאה : גנבין קטולי נפשן וגייפין ומשתבעין לשקר ומסקין בוסמין לבעלא ואזלין בתר טעות עממיא דלא ידעתון :

רשי

בחון נתתיך • לירמיה כאמר חזק נתתיך ב בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו • בחון לשון חוזק כמו עופל ובחן הקימו בחוניו : סרי סוררים • שרים מן הדרך : הולכי רכיל • בין הנחש׳ והברזל מטילי איבה בין שני שרים שים בהן כח להתגר׳ יחד כך שמעתי ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחש׳ וברזל להחזיק כזביה׳ ויונתן תירגם רכיל זה לשון נוכל מהלכין בנכילו כמה דמערב נחשא עם ברזלא ונוכל הוא לשון מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו : נחר מפוח • משל הוא כשצורפי׳ כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם בלתי לצרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת כולו : ולשוא • ועל חנם צרף הצורף כי לא הועיל : ורעים לא נתקו • מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו נתקו פורצטראקיין בלע״ז • לא״ ורעים כמו רשעי׳ : נחר • לשון חרם אפי ועצמי חרה מני חורב איסר״ם בלע״ז : כסף נמאס • שאינו נצרף בשום יגיעה : היכל יי׳ היכל יי׳ • תלת זימנין בשתא אתחזו מתחזיין קדמוהי : הגנוב רצוח וגו׳ • בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם : המערת

ובאתם. מפורש הוא: המערת פריצי׳. וכי תחשבו הבית הזה כמו מערת פריצים וכן הוא בעיניכם הבית הזה מה שתחשבו שאתם נצולים בבואכם אליו הוא כפל ענינם
שתעיזו פניכם לבא אלי אחר עשותכם מה שמנעתי לעשותו אין זה אלא פריצות ועזות מצח וקשי לב שתעשו הפך רצוני ותבאו לפני זה מרד גדול והכעסה: גם אנכי הנה
ראיתי. לא תחשבו כי אני לא אראה מחשבותיכם הרעות כי אינו כמו בן אדם שיכול אחר לגנוב לבבו ולהראות לפניו מה שאין בלבו כי אני ראיתי לבבכם וראיתי כי
בבואכם אלי אין לבבכם אלי אלא בלבבכם שתעשו עוד את התועבות אשר עשיתם מתחילה ומה שאמר מערת כי כן דרך הפריצים בעשותם הרעות להאסף יחד חוץ
לעיר באחת המערות להסתר שם מבני אדם ומה שתאמרו כי לא אחריב ביתי בעבור מעשיכם כמו שאמ׳ היכל יי׳ כמו שפירשנו למעלה אלא הם דברי שקר: כי לכו נא. ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו וסלקתי שכינתי ממנו וגלה הארון ממנו והיה עם פלשתי׳ ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו כן אעשה בבית הזה לפיכך אל תבטחו אל דברי שקר כאלו ושלשת הפסוקים הבאים אחר זה הפסוק מבוארים הם: את כל זרע אפרים. עשרת השבטים שגלו וכנה אותם לאפרים לפי שהמלכות היתה לאפרים ביום שנחלקה המלכות ומשם והלאה נקראו עשרת השבטים בשם אפרים: ואתה תשא. ענין הגבהת הקול כמו וישא עשו את קולו: רנה. צעקה כמו ויעבר הרנה קומי רני: האינך. ובחוצות ירושלם. שלא יבושו להכעיסני בגלוי בשוקי׳ וברחובו׳: הבנים. כל בני הבית מתעסקי׳ בעבודה זו לשכר שיקבלו ב בעבודה: לעשות כונים. מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלאכת השמים וכן עשינו לה כונים וכן ואת כיון צלמיכם ואולי קראם כונים לפי שמכונין לבן ודעתן אליהם לעשותן ולתקנן היטב ות׳ כוני׳ כרדוטין: למלכת השמים. חסר אלף ופי׳ כמו מעשה השמים כלומר לכוכבים ות׳ למלכת השמים לשון מלוכה ר״ל לכוכב גדול שבשמים ות׳ לכוכבת שמיא: האותי. הם עושים להכעיסני וכי סבורים הם שהם מכעיסים אותי כי לא תחול בי מדת כעס ולא מדה אחרת אינם מכעיסים אותי אלא עצמן כי עליהם יחול הכעס וחרון אף: למען בשת פניהם. שיבושו במעשיהם הרעים כי אני איני ראוי שאכעס במעשיהם אפילו תחול בי שום מדה מה שלא תחול כי לא יזיקו לי מעשיהם הרעים ולא יטיבו לי מעשיהם הטובים כמו שאמר אליהוא לאיוב אם חטאת מה תפעל בו ורב פשעיך מה תעשה לו או מה מידך יקח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך ומה שאמר בתורה כעסוני בהבליהם הכעיסוני בפסיליה׳ דברה תורה כלשון בני אדם אבל הוא ית׳ אין בו מדת כעס ולא מפחיתות ה המדות המצויות בבני האדם כמו הכעס וזולתו: לכן. אפי וחמתי. כי הם עשו להכעיסני והכעס יחול עליהם ואף וחמה

שלו ח׳ כתיב כן בו״ו בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי: בראשונה ח׳ מ׳ל בקריא׳ וסימ׳ כי הרג ההרגנו ידך תהיה בו. ושמתי מקום לעמי ישראל דמלכים. וחברו דד״ה. כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר. כל בנה יבוסי בראשונה דד״ה ב׳ בפסוק. נחלה מבוהלת בראשונה׳ ואמצא ספר היחש: והמה עשים ה׳ בקריא׳ וסימ׳

רשי

המערת פריצים. היה בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי. שכך הוא בעיניכם: כאשר עשיתי לשילה. בימי עלי כאשר השלכתי עשרת השבטי׳: לעשו׳ כונים. דפוס הכוכב: מלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים לשון מלכה וכן תירגם יונתן מלכת שמייא: נתכת. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה לא מטר: עלותיכם

וּבָאתֶם וַעֲמַדְתֶּם לְפָנַי בַּבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו וַאֲמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה: הַמְעָרַת פָּרִצִים הָיָה הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם גַּם אָנֹכִי הִנֵּה רָאִיתִי נְאֻם־יְהוָה: כִּי לְכוּ־נָא אֶל־מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ אֲשֶׁר שִׁכַּנְתִּי שְׁמִי שָׁם בָּרִאשׁוֹנָה וּרְאוּ אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וְעַתָּה יַעַן עֲשׂוֹתְכֶם אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וָאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עֲנִיתֶם: וְעָשִׂיתִי לַבַּיִת אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אַתֶּם בֹּטְחִים בּוֹ וְלַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וְלַאֲבוֹתֵיכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשִׁלוֹ: וְהִשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל פָּנָי כַּאֲשֶׁר הִשְׁלַכְתִּי אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם אֵת כָּל־זֶרַע אֶפְרָיִם: וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי כִּי־אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: הַאֵינְךָ רֹאֶה מָה הֵמָּה עֹשִׂים בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִָם: הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת־הָאֵשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כַּוָּנִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי: הַאֹתִי הֵם מַכְעִסִים נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֹתָם לְמַעַן בֹּשֶׁת פְּנֵיהֶם: לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי נִתֶּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרִי הָאֲדָמָה וּבָעֲרָה וְלֹא תִכְבֶּה: כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

וְאַתּוּן אָתַן וְקָיְמִין קֳדָמַי בְּבֵיתָא הָדֵין דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי וְאָמְרִין אֲנַחְנָא שֵׁיזִבְנָא בְּדִיל לְמֶעְבַּד יָת כָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין: הַכְּבֵית כְּנִישַׁת רַשִׁיעִין הֲוָה בֵּיתָא הָדֵין דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי בְּעֵינֵיכוֹן אַף קֳדָמַי כֵּן גְּלֵי אֲמַר יְיָ: אֲרֵי אִיזִילוּ כְעַן לְאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתִּי דִי בְשִׁילוֹ דְאַשְׁרֵיתִי שְׁכִינְתִּי תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וַחֲזוֹ יָת דַעֲבָדִית לֵיהּ מִן קֳדָם בִּישַׁת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וּכְעַן חֲלַף דַעֲבַדְתּוּן יָת כָּל עוֹבָדַיָא הָאִלֵּין אֲמַר יְיָ וּשְׁלָחִית לְוָתְכוֹן יָת כָּל עַבְדֵי נְבִיַיא מַקְדִים וּמְמַלֵּל וְלָא קַבֵּילְתּוּן וְאִתְנַבִּיאוּ לְכוֹן וְלָא תַבְתּוּן: וְאַעְבֵּיד לְבֵיתָא דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי דְאַתּוּן רְחִיצִין בֵּיהּ וּלְאַתְרָא דִיהָבִית לְכוֹן וּלְאֲבָהָתְכוֹן כְּמָא דַעֲבָדִית לְשִׁילוֹ: וְאַגְלֵי יָתְכוֹן מֵאַרְעָא בֵית שְׁכִינְתִּי כְּמָא דְאַגְלֵיתִי יָת כָּל אֲחֵיכוֹן יָת כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: וְאַתְּ לָא תְצַלֵּי עַל עַמָּא הָדֵין וְלָא תְתַנֵּן עֲלֵיהוֹן בָּבְעוּ וּצְלוּ וְלָא תִבְעֵי מִן קֳדָמַי אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתָךְ: הֲלֵית אַתְּ חָזֵי מָא דְאִינוּן עָבְדִין בְּקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם: בְּנַיָא מְלַקְטִין אָעָא וַאֲבָהָתָן מַדְלִיקִין יָת נוּרָא וּנְשַׁיָא לָיְשָׁן לֵישָׁא לְמֶעְבַּד כַּרְדוּטִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּלְנַכְּכָא נִסְכִין לְטַעֲוַת עַמְמַיָא בְּדִיל לְאַרְגָזָא קֳדָמַי: הֲמִדְמַן דִי קֳדָמַי אִינוּן מַרְגְזִין אֲמַר יְיָ הֲלָא לְאַבְאָשָׁא לְהוֹן בְּדִיל דְיִבַהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא רוּגְזִי וְחֶמְתִּי תַחֵל בְּאַתְרָא הָדֵין עַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל אִילָן חַקְלָא וְעַל אִיבָּא דְאַרְעָא וְיִשֵּׁיצֵי וְלָא יְהֵי חָיֵס: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל

ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכת. כן המה עשים גם לך בשמואל. האינך ראה מה המה עשים. עוד תשוב תראה תועבות גדלות דיחזקאל. כי עגבים בפיהם המה עשים דיחזקאל: מלקטים ב׳ וסימ׳ שבעים מלכים בוהנות׳ הבנים מלקטים עצים: האותי ב׳ א׳ מ׳ל וסימ׳ האותי לא תיראו נאם יי׳. האותי הם מכעיסים. קדמ׳ מל: כה אמר ו׳ בטעמ׳ בסיפר׳ וסימ׳ עלותיכם ספו. לא יכרת איש ליונדב. על הכלים הנותרים. אנוש לשברך. עוד יקנו בתים. לכל הגולה אשר הגלתי:

ואמר נתכת לרוב מרוצתה לבא עליהם כדבר הנתך ובאמרו נתכת לשון נקבה וזכר נסכן אף שהוא לשון זכר כי כן הוא דרך לשון הקדש להיות זכר הפועל עם השם הדבק בו יהיה ראשון או אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר בת אביחיל ומרדכי היהודי ותאכל היא והוא גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני: ובערה. אמר בעירה ולא זכר האש לפי שהחמה ענין חמימות וטבע האש אשר באדם מוליד הכעס והחמה: כה אמר יי׳ צבאות. זכר העולות שהן כליל וזכר הזבחים שהם השלמים שמהם יאכלו הבעלים בשר ולא זכר חטאת ואשם כי לא היו מתודי׳ מחטאתם ולא שבים ועוד כי במזיד היו חוטאים ואין על המזיד קרבן אלא היו מביאים עולות להראות עצמם שהם עובדים את יי׳ בבראש והשלמים היו מביאין לאכול בשר עם הראות במעשיהם עבודת האל ואמ׳ מה לכם להביא זבחיכם ולהוסיף עוד עליהם עולות ותחשבו כי יהיו לרצון לי כמו שכתוב בהם ונרצה לו לכפר עליו וזה לא יהיה כי אם אין מעשיכם רצוין לפני עולות וזבחים לא יהיו רצון: ספו

ספו. ענין תוספת ופי׳ פרשים בענין אחד יסף וספה וכן ספות חטאת על חטאת לספות עוד ולפמר גם כן ספו ממרם יסף בשקל פסו רדו והמלה הזה אינו למצות רבונית אלא כאומר לחברו עשה מה שתעשה כי לא יועיל׃ כי לא דברתי. ביום הוציאי אותם מארץ מצרים. יש מפרשים כי היא המצוה הראשונה והוא מה שצוה אותם במרה שנ׳ בו שם שם לו חק ומשפט והוא מה שאמרו רז״ל שבת ודינין במרה איפקוד ולא צוה על דבר עולה או זבח ויש לפרש גם כן כי עקר המצוה לא היתה על דברי עולה וזבח אלא שמעו בקולי והייתם לי לעם ובזה התנאי נתן להם התורה ואין בכל עשרת הדברים שהם כלל התורה כלה זכר עולה וזבח ואף כשדבר על הקרבנות לא צוה להם שיקריבו קרבן אלא אדם כי יקריב מכם קרבן אם יעשה מדעתו יהיה כך וכך והתמידי׳ שצוה בהם הוא לכבוד הבית והיו באין לכבור אבל ל ליחידים לא צוה להקריב קרבן כמו שצוה ליחידי׳ לעשות משפט ושאר המצות ולא צוה ליחיד לעשות קרבן אלא אם כן יחטא בשוגג וכוה בפרשת האמורין להשיב החוטא אל לבו לכוף התאוות שבהמיו׳ לפי שתולדתם מחלב ודם ויהיה נזהר שלא י יהיה שוגג במצוה כל שכן מזיד והתמידי׳ גם בנין הבית לעבודה אפשר שהיא כמו שכתב מורה צדק רבינו משה ז״ל להעתיק הדעות הזרות ובנין ההיכלות שהיו לשם ע״ז רצה להעתיקם לעבודת הא׳ל ושימחה שם ע״ז מהם׃ כי אם. מבואר הוא׃ ולא שמעו. במועצות. פירוש בעצה שלהם לא בעצתי כמו ש שפי׳ בשרירו׳ לבם הרע ושרירות פירוש הבטת לבם מענין יסור על אכמי׳ למה שלבם פונה אליו ות׳ תוקף לבם מענין שריר וקים כדברי רז״ל ות׳ הרהור לבהון׃ ויהיו לאחור. ומה היה עשם שהיו לאחור ולא לפנים כלומר שהיה אחרה במעשה ידיהם ולא ברכה ות׳ ואחזרו לפולחני קדל וגו׳ כבעמוד׃ למן היום. כי בכל דור ודור היו בהם פושעים ורוב הדורו׳ היו רובם פושעים ואעפ״כ שהייתי מזהירם תמיד על ידי הנביאים׃ יום יום יכלומר יום ויום׃ השכם ושלוח. בכל בקר ובקר כי רוב ההזהר׳ תהיה בבקר קודם שילך אדם למלאכתו ושלוח הייתי שולח בהשכמה הנביאים להזהירם׃ ולא הטו את אזנם. הרעו מאבותם. בכל דור ודור רובם הרעו מאבותם כמו מנשה ו ואמון שהיו אחרוני׳ הרבו אשמה מן הראשונים׃ ודברת. ולא ישמעו. ידעתי כי לא ישמעו אליך ואפי׳ לא יענוכה כשתקרא להם אעפ״כ הזהירם. יענוכה כתב בו ה״א המכנוא אחר כ״ף הכנוי וכן ואסידך יברכוכה והדומין לו׃ ואמרת. מפיהם. אפילו מפיהם אבדה ונכרתה שלא יאמרו אמת בפיהם כל שכן בלבבם כי רוב בני אדם מדברים בפיהם מה שאין כן בלבבם להראות עצמן טובים ואינם הפך מי שנ׳ עליו ודובר אמת בלבבו אבל אלה אפילו בפיהם אין אמת׃ גזי נזרך. גדול השער נקרא נזר לפי שהנזיר היה מגדל שערו וענין גזי נזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגיך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר גזי אותו והשליכי בעפר לאבל ואמר לשון נקבה על הכנסיה ות׳ תלושי על רברבך דיגלון׃ את דור עברתו. הדור הזה שמפך עליהם עברתו וחמתו ות׳ ית דרא די עברו על מימריה׃ כי עשו. שמו שקוציהם. אחז ומנשה עשו זה כמו שכתוב ובני יהודה עמהם׃ ובנו. אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי. לא היה רצוני בזה ולא צויתי להם שישרפו לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשרוף לפני לא צויתי להם שישרפו בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל אחר ואינם מרחמים עליהם לרוב אהבתם הע״ז ות׳ דלא פקידית באוריתי ולא רעוא קדמי ורז״ל פירשו אשר לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנ׳ ויקח את בנו הבכור ויעלהו לעולה ודעתם שהעלהו לשמים׃ לכן. וקברו בתופת מאין מקום. כי לא היה לפני זה מקום לקבורה׃ והיתה

ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא וסימ׳ ולא אם עודנו חי׳ ויאמר אלהים יען אשר. ולא ישיב אל לבו ולא׳ ולא שמעו ולא אבו. והקימתי עליהם רעים׳ ולא שמעו ולא הטו את אזנם. בן אדם הגני לקח ממך. ולא יסברו ממנו. אתה תזרע ולא תקצור׃ ולא ישמעו ד׳ בקריא וסימ׳ והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו.

עלותכון אוסיפו על נכסת קודשיכון ואכלו בסרא׃ ארי לא מליל עם אבהתכון ולא פ פקידתינון ביומא דאפיקית יתהון מארעא דמצרים על עסקי עלון ונכסת קודשין׃ אלהן ית פתגמא הדין פקידית יתהון למימר קבילו למימרי ואהי לכון לאלהא ואתון תהון קדמי לעם ותהכון בכל אורחא דאפקיד יתכון בדיל דייטב לכון׃ ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואזלו בעצתהון בהרהור לבהון בישא ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון׃ למן יומא דינפקו אבהתכון מארעא דמצרים עד יומא הדין ושלחית להון ית כל עבדי נביא יום מקדים ומשלח׃ ולא קבילו למימרי ולא ארכינו ית אודניהון ואקשיאו ית קדלהון אבאישו מאבהתהון׃ ותמליל עמהון ית כל פתגמיא האלין ולא יקבלון מינך ותתנבי להון ולא יתיבונך׃ ותימר להון דין עמא די לא שמעו למימרא דיי אלההון ולא קבילו אולפן פסקת הימנותא ואתמנעת מפומהון׃ תלושי על רברביך דיגלו וטולי על ניגדין אילי ארי רחיק יי ורטיש ית עם דרא דעברו על מימריה׃ ארי עבדו בני יהודה דביש קדמי אמר יי שויאו שקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה׃ ובנו במת תופא די בחילת בר הנם לאוקדא ית בניהון וית בנתיהון בנורא דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי׃ בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יתאמר עוד תופת וחילת בר הנם אלהן חילת קטיליא ויקברון בתופת מבלי אתר׃

עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם׃ וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ׃ וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃ כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃ וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃

לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃

ל׳ ל׳ סת׳ על סבת · הוציאי ק׳ · י׳ ב׳ · ט׳ כמו׳ ולא ולא ולא · ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס הכא כתנתי לך שלשים · ד׳ בסיפ׳ · ל׳ ח׳ · ח׳ · ד׳ · ל׳ ומ׳ · ל׳ ח׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ בסיפ׳ · ה׳ חס וכל בור׳ כותי׳ · יד כתע׳ בסיפ׳ · ב׳

רשי

עולותיכם. שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מ מקובלות לפני ולמה תפסידום׃ ביום הוציאי אותם. תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמע תשמעו ב בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי ס סגלה׃ בשרירות לבם. במראה לבם למון אשורכו׃ יום השכם ושלוח. תרג׳ יום ביום השכם ושלוח. גזי נזרך. תלשי שערך כמו ויגז שלמים ויגז את ראשו. לא׳ נזרך כתרך לשון ג גדולה וכת׳ רברבך וכן חברו מנחם׃ ויטוש. ויעזוב׃ במות התופת. הוא המולך שהיה של נחשת ו ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות ונסיקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים מקישין ב בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו תופת על שם התוף הנוס על שם נהמת הבן׃ לא צויתי. במצות שיקריבו בניו לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט א את בנו לא עלתה על לבי שישחוט אלא נ להודיע צדקו׃ ואת

ולא יאמר סית׳ קדמ׳ ולא יאמר עוד התופת תכיינא ולא יקרא למקום הזה עוד התופת

יען משה ויאמר והן לא יאמינו לי. אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ודברת אלהם את כל הדברים האלה׃ בנתיהם ה׳ חס׳ ו׳ו וסימ׳ נמסר בסדר ראה׃ לכן י״ד בטעם בספרא וסימ׳ כל אכליך יאכלו. ואני פקד על שמעיה. והנה אפי׳ וחמתי נתכת. ולא יאמר עוד התפת. על הנביאים. אם תשוב ואשיבך לפני. ולא יקרא למקום הזה עוד. אל יהויקים על הנביאים הנני. על יהויקים אל קרינ׳ ושלחתי לו צעים. שמעו עצתי. וחברו ופקדתי על פסיליה׃

היתה. אותם שלא יוכלו לקבור מאין מקום או שילאו הקברים מרוב ההרוגים: והשבתי. לחרבה תהיה הארץ. ובמקום קול שמחה יהיה קול יללה קול בכי וצעקה: בעת ההיא. ויצאו כתיב וקרי ויוציאו והענין קרוב כי פירוש ויצאו שיוציאו לא שיצאו מעצמם וזה הענין לא ספר הכתוב בחרבן ירושלם בספר מלכי' שהוציאו הכשדים עצמות המלכים והשרים והכהנים והנביאים מיושבי ירושלם מקבריהם אלא הנביא מנבא עליהם שיהיה כך והיה כך ואף על פי שלא ספר הכתוב וזה יהיה העונש להם אחר מיתתם כמו שנ' אשר אהבום ואשר עבדום וכן אמר על יהויקים כשהתנבא עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל והיו

ואת עצמות ז' בקריא וסי' ואת עצמות יוסף אשר העלו כמצרים. וילך דוד ויקח תניינא דפסו'. וש"ל אחריו ויעל משם את עצמות שאול תניינא דפסו'. יוציאו את עצמות מלכי יהודה ד' בפסוק: ולא ישוב

וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד
: וְהִשְׁבַּתִּי מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת
יְרוּשָׁלִַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל
חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה
ח הָאָרֶץ: בָּעֵת הַהִיא נְאֻם יְהוָה
וְיוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה
וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת
הַכֹּהֲנִים וְאֵת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת
עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם:
וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל צְבָא
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם
וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם
וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא
יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ:
וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית
הַנִּשְׁאָרִים מִן הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת
בְּכָל הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר
הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הֲיִפְּלוּ
וְלֹא יָקוּמוּ אִם יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב:
מַדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלִַם
מְשֻׁבָה נִצַּחַת הֶחֱזִיקוּ בַּתַּרְמִית מֵאֲנוּ
לָשׁוּב: הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמָע לוֹא כֵן
יְדַבֵּרוּ אֵין אִישׁ נִחָם עַל רָעָתוֹ לֵאמֹר
מֶה עָשִׂיתִי כֻּלֹּה שָׁב בִּמְרוּצוֹתָם כְּסוּס
שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה: גַּם חֲסִידָה
בַשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ וְתֹר וְסוּס
וְעָגוּר שָׁמְרוּ אֶת עֵת בֹּאָנָה וְעַמִּי לֹא
יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט יְהוָה:

וּתְהֵי נְבֵלְתָּא דְעַמָּא הָדֵין מְשַׁגְרָא
לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְבְעִירָא
דְאַרְעָא וְלֵית דְמָנִיד: וְאֵבַטֵל
מִקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּמִשׁוּקֵי
יְרוּשְׁלֵם קָל בֵּיעַ וְקָל חֶדְוָא קָל
חַתְנִין וְקָל כַּלָּן אֲרֵי לְחוּרְבָא תְהֵי
אַרְעָא: בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
יַפְּקוּן יַת גַרְמֵי מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה
וְיַת גַרְמֵי רַבְרְבֵיהוֹן וְיַת גַרְמֵי כַהֲנַיָּא
וְיַת גַרְמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא וְיַת גַרְמֵי יָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם מִקִבְרֵיהוֹן: וְיִשְׁטְחוּנוּנוּן
לָקֳבֵל שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא וּלְכָל חֵילֵי
שְׁמַיָּא דְרַחֲמוּן וּדְפַלְחוּנוּן וּדְטָעוּ
בַּתְרֵיהוֹן וּדְתַבְעוּנוּן וּדְיִסְגִידוּ לְהוֹן
לָא יִתְכַּנְשׁוּן וְלָא יִתְקַבְרוּן לְזִיבַל
מְבַדַּר עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן:
וְיִתְרְעוּן בְּמוֹתָא מִדְבַחַיָּא לְכָל
שְׁאָרָא דְיִשְׁתָּאֲרוּן מִן זַרְעִיתָא
בִּישְׁתָּא הָדָא בְּכָל אַתְרַיָּא
דְיִשְׁתָּאֲרוּ דְאַגְלֵיתִינוּן לְתַמָּן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת: וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ הֲיִפְּלוּן וְלָא יְקוּמוּן אִם
לְמֵיתַב גְלֵי קֳדָמַי דְלָא יְתוּבוּן:
מַה דֵין מִתְחַסְנִין לְמֵתַב לְפוּלְחָנִי
עַמָּא הָדֵין יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תָּבוּ לְמִרַד
מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צְבַן לְמֵיתַב
אַתְקִיפוּ בְּנִיכְלִין מְסָרְבִין לְמֵתַב:
אֲצֵית וּגְלֵי קֳדָמַי לָא כִדְכָשַׁר
מְמַלְּלִין לֵית גְבַר דִימְתִיב מִן
בִּישְׁתֵּיהּ לְמֵימַר מָה עֲבָדִית כּוּלְהוֹן
מְסַגַן בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן כְּסוּסַיָּא דְגָזַר
בִּקְרָבָא: אַף חוּרִיתָא בִּשְׁמַיָּא יָדְעָה
זִמְנָהָא וְשַׁפְנִינָא וְכוּרְבְיָא וְסַנוּנִיתָא
נָטְרִין יַת עִידָן מֵיעַלְהוֹן וְעַמִּי לָא
הֲווֹ יָדְעִין לְמֶעְבַּד יַת קְיָימָא דַיְיָ:

ז' וס' בל' שון ארמי תורא אשתכע ונפל אריה אדבר וגחיך. ופי' שורך טבוח לעיניך. כי נשבעתי יצא כפי. היפלו ולא יקומו. ליש גבור כבהמה. ויזכור כי בשר המה. ישחק לפחד ולא יחת:

רשי

ואין מחריד. את העופות מעל הפגרים: ושטחום לשמש. והכשדים ישכנו לגור על העיר בקברי השרי' שהיו בתים כפלטין: לדומן. לזבל: ונבחר מות מחיים. אף על פי שהם רואים את המתים כתונין בבזיון צרת החיים גדולה הימנ' ויבחרו את המו': היפלו ולא יקומו. הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין לה תקומה: אם ישוב ולא ישוב. ולכשירצו לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזרתו. ד"א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם ובת"י אם למיתב גלי קדמי לא יתובון: משובה נצחת. משובת עולם כמו נצח: החזיקו. אחזו: בתרמית. במרמה: לא כן. לא כדין כמו כן בנות צלפחד: כלה שב במרוצתם. כדרך הראשון חוטאים וחוזרים וחוטאי' מרוצה קור"שי בלע"ז: שוטף. איספר"דיץ בלע"ז: חסידה. ציגוני"אה בלע"ז: מועדיה. עת עברם אל איי הים מפני הצנה ועת שובם: שמרו. המתינו: תור וסיס ועגור. ושפנינא וכורביא וסנוניתא כורכיא גרו"אה בלע"ז סנונית ארונדי"לא בלע"ז: אכן

ולא ישוב ו' וסי' תורא אשתכע ונפל אריה אדבר וגחיך

וכן אמר בפושעי ישראל והיו מושלכים בחוצות ירושלם ורז"ל אמרו בעון חיים מתים כחטטים וסמכו זה בפסוק והיתה יד יי' בכם ובאבותיכ' זה חטוטי שכבי והביאו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו הפסוק הבא אחריו ונבחר מות מחיים כלומ' למה היה נבחר מות מחיי' אם המתים כחטטים ואם היה עונש המתים היה להם כפרה וזה ונבחר מות אלא אם הוא עונש החיים ובעון החיים מתים כחטטים למה אמר ונבחר מות מחיים ופי' ונבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם: לדומן. לזבל יהיו כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב עמידתם על פני האדמה ירקבו וישובו עפר וזבל ונבחר המתים יהיה עונשם מה שאמר שיהיו כ כחטטים מקבריהם והחיים והם השארית הנשארים שלא יהרגו ויגלו יבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו ביד גוי כבל עבדים לעם אכזרי' שלא ירחמו עליהם וטוב מותם מחייהם: בכל המקומות הנשארים. בכל מקום שיהיו הנשארים כמו הפוך הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם כמו ותשם בפוך עיניה וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף באו מצרימה אל יוסף לשבר לי יזעקו אלהי ידעניך ישראל לי יזעקו ישראל אלהי ידעניך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: ואמרת. היפלו ולא יקומו. טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומ' למה זה החזיקו כל כך במעשיה' הרעים ומאנו לשוב וכי נפלו בעונם מעשיהם שלא קמו אחר כן כלומר כמה פעמים נפלו ב בעונם מעשיהם ואחר כן בטובם קמו וכי סבורים הם שאם ישובו הם למוטב לא ישוב האל מחרון אפו עליהם היה סוס פעם עד עתה שנפלו ולא קמו אחר כן או אם ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב הא' מחרון אפו זה לא היה אם כן מדוע שובבה וי"ת

היפלון ולא יקומון וגו' כשעמוד: מדוע שובבה. בא הנה עם לשון נקבה כי רצונו על הכנסה כמו שפירשנו וכן וחטאת עמך העם אשר בקרבה יושבת לבטח שובבה ענין מרד וכן בנים שובבים משובה ישראל: העם הזה ירושלם. חסר הנסמך העם הזה עם ירושלם וכמוהו רבים כמו שפירשנו בחלק הדקדוק מספר מכלל: משובה נצחת. פתח באתנח ופירוש עולמית מן נצח משובה שם משובה ישראל תאר: החזיקו בתרמית מאנו לשוב. ידמה כי לעולם ירצו להחזיק בה בתרמית כמו מרמה: הקשבתי. מאמר הנביא כשאני הולך ביניהם אני מקשיב ומאזין להם אם אחד מדבר טוב ואם לא: כן. טוב וכשר כמו כן בנות צלפחד דוברות: אין איש נחם. כפעל עומר כי הוא קמוץ גם מלת אין מורה עליו: כלה שב במרוצתם. וכתוב במרצותם לשון רבות והכתוב דרך כלל והקרי דרך פרט כלם הולכים ושבים במרוצתם לעשות כסוס שוטף במלחמה ולרוב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה ויונתן תירגם הקשבתי מאמר האל יתברך אציתי וגלי קדמי: גם חסידה. אפילו העופות שאין להם שכל בכת הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להתרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו את משפט יי' שהיה להם לדעתו מן השכל גם לשמרו לפי מה שהנהיגו אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמ' ישעיהו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועוד זכר חסידה וזכר בשמים לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים ובמדבר בעצים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות ובצורות בשמים דרך נשר בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר וזהו מועדיה שאמר ולא תשנה מנהגה. ועמי משנים משפט יי' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם והם ואותם רוצים להחזיק בו: ותור וסיס ועגור. גם כן שמרו את עת באנה במקום אחד בזמן ידוע ובזמן אחר במקום ידוע הכל לפי השתנות התקופות והזמני' ושומרות חקן ומנהגן ולא ישנוהו ולא כן עמי. חסידה. פי' רז"ל זו דיה לבנ' ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר במזונות שמחלקה להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוני"א. ותור ידוע. וסוס כתוב בו"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב ביו"ד וקרי בו"ו כסיס עגור כן אצפצף ות"י וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל קס ריס לקים בוח כיכורכיא ופי' ר"שי ז"ל גרו"אה בלע"ז. ועגור ת"י וסנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אימת סנונית על הכשר ופי' רב' האי קט"אף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדי"נא וי"מ הוא השף המצפצף מלות מעטות כלשון בני אדם כשמלמדין אותו גי"ט בלע"ז: איכה

איכה תאמרו חכמים אנחנו. בחכמות החיצונות ועוד תורת יי' אתנו כלומר אבל כן היא כתובה: אכן לשקר עשה עט. אם תורת יי' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה תי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לחנם עשה אותו וכן שקר סופרים כתבו אותה לחנם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותה הרי היא כאילו איננה כתובה לשקר לחנם כמו אך לשקר שמרתי: הובישו. כי שקר עשו כשיראו שלא תועיל להם חכמתם אז בכח יהיה להם בשת פנים ויראו כי אם התעסקו בתורה וקיימו אותה היתה תועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואחר שבדבר יי' מאסו ולא רצו ללמוד התור' ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה. וחכמת סמוך למלת מה כלומר מה תועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התור'

בדבר יי' ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויוסף יי' להראה בשילה. ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו. הובישו חכמים חתו. גם ביהודה היתה. בדבר יי' שמים נעשו. ומן והנה איש אלהים בא מיהודה עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכות' בבא וישמע הנביא אשר השיבו: ואין שלום ה' וסימ' וירפאו את שבר עמי. וחברו

אֵיכָה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת
יְהוָה אִתָּנוּ אָכֵן הִנֵּה לַשֶּׁקֶר עָשָׂה עֵט
שֶׁקֶר סֹפְרִים: הֹבִשׁוּ חֲכָמִים חַתּוּ
וַיִּלָּכֵדוּ הִנֵּה בִדְבַר־יְהוָה מָאָסוּ
וְחָכְמַת מֶה לָהֶם:
לָכֵן אֶתֵּן אֶת־נְשֵׁיהֶם לַאֲחֵרִים
שְׂדוֹתֵיהֶם לְיוֹרְשִׁים כִּי מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל כֻּלֹּה בֹּצֵעַ בָּצַע מִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן
כֻּלֹּה עֹשֶׂה שָּׁקֶר: וַיְרַפּוּ אֶת־שֶׁבֶר
בַּת־עַמִּי עַל־נְקַלָּה לֵאמֹר שָׁלוֹם
שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם: הֹבִשׁוּ כִּי
תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבֹשׁוּ
וְהִכָּלֵם לֹא יָדָעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים
בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה:
אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם־
יְהוָה אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים
בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן לָהֶם
יַעַבְרוּם: עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים
הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר
וְנִדְּמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ
וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה:
קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לְעֵת מַרְפֵּה
וְהִנֵּה בְעָתָה: מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו
מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־
הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ
עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ
בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם
לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה:

איכדין תימרון חכימין אנחנא ועל
אוריתא דיי אנחנא רחיצין בכן הא
לשקרא עבד ספר קולמס דשקר
למזיפא: בהיתו חכימיא איתברו
ואיתאחידו הא בפתגמא דיי קצו
וחולק בחוכמתא לית להון:
בכן אתן ית נשיהון לאוחרנין
חקלתהון לירותין ארי מן זעירא
ועד רבא כולהון אנסי ממון מספר
ועד כהן כולהון עבדי שקר:
ואסיאו ית תבר כנישתא דעמי
במילי שקריהון למימר שלמא
שלמא ולית שלם: עליהון
למיבהת ארי תועבה עבדו אף
מבהת לית אינון בהתין ואיתכנעו
לית אינון ידעין בכן יתרמון
קטילין בעידן דאסער עליהון
חוביהון יתקלון אמר יי:
שיצאה אישיצינון אמר יי
ויסופון כמיסף ענבין מגפן ו
וכניבלא מתינא וכטרף מאילן
על דיהבית להון אוריתי מסיני
ועברו עלה: על מה אנחנא
יתבין איתכנשו וניעול לקרוין
כריכן ונישתוק תמן ארי יי אלהנא
איתי עלנא תבר ואבהתנא ואשקנ'
כס דלוט ביש כרישי חיון ארי
חבנא קדם יי: סברנא לשלם ולית
טב ולעידן סליחות חובין והא
פורענות חטאין: על די פלחו
לעגלא דבדן מלך במשיריתיה
יסק עליהון ויגלי יתהון מקל
פסיעות גיברוהי יזועון כל יתבי
ארעא ייתון ויבזון ארעא ומלואה קרויא ודיתבין בהון: ארי הא אנא מגרי בכון
עממין קטולין כחוון חורמנין דלית להון לחשא ויקטלון יתכון אמר יי:

וירפאו את שבר בת עמי. קול חרדה שמענו. נביאי ישראל. יען וביען: אסוף ג' וחס' וסימ' אסף אסיפם
נאם יי'. אסף אאסוף יעקב. אסף אסף כל מעל פני: ומלואה ג' וסימ' ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה.
וישטפו ארץ ומלואה. ליי' הארץ ומלואה:

יו' ב' חסר · ז"ת · ל' חס' דחס' · ה' · כ"ר · ל' תר מל' ותר חס' ל' ומל' · כ' ה' · ה' ב' חס' דחס' · ל' · כ' ס"ף · ג' וחס' ל' · ל' פסו' אין ואין מבעו' כסו' · ל' · ל' כאו וכבא ירושלם ל' ל' · ב' ל' ל' כזו"ה ל' · ב' מל' ב' חל' · ל' וחס' · ל'

וירפו ל' ונבוא תר מנ"ר זוגין מן ל' ב' קדמ' חפי' א' ותני' לא חכי' א'

רשי

אכן הנה לשקר. היא חכמתכם לשקר בכם לרפותכם על נקלה עשית עט שקר סופרי נביאכם: הובישו חכמים. כמותכם ומהו הבשת הנה ב בדברי יי' מאסו ו וחכמת מה להם: וירפו. כמו וירפאו: הובישו. בשת וכלימה תבא להם: גם בוש לא יבושו. איכם מתביישין במעשיהם הרעים לתת לב לשוב: אסף אסיפם. לשון כלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה: אין ענבים בגפן. לא יותר דבר: והעלה נבל. לשון כמש פלייסטי"ש בלע"ז כמו וכנובלת מתאנה כשא כובלת עליה: ואתן להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ו ועברו עליהם: ונדמה שם. ונדום שם נשב שם דומים ואבלי': מי רוש. כס דלווט בים כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס ש שבשיניו: נחרת סוסיו עטישות נחיריו: מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן: מצהלות אביריו. צהלת משחק סוסיו ותכינו במקום אחר סוסים נקראו' אבירים מדהרו' דהרות אבירי לשון סוס דוהר ויונתן תירגם מקל מפסועית גברוהי: נחשים צפעונים. לשון שבעי' שנה נעשה צפע ו ואותם אזנו שלא ישמע לקול חבר ה המלחשו שנ' כמו פתן חרש יאטם אזנו הוא שנאמר אשר אין להם לחש: מבלינתי

מה כלומר מה תועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התור': לכן אתן לירשים. כלומר למי שיחזיקהו בהם בגלו' כאילו הם יורשים: כי מקטון ועד גדול. כל זה הענין הוא כתוב למעלה עם שאר הפסוקי' הבאים אחר זה במלות שונות כי כל הכופל ענין ישנה במלו' למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטון ועד ג גדול למעלה כלו בוי"ו והנה כלה בה"א ואחר הוא. וירפו למעלה וירפאו באל"ף כשה והנה וירפו בבעלי הה"א והענין אחד ענין רפואה למעלה את שבר עמי והנה את שבר בת עמי: הובישו. פירשנוהו למעלה כי פירושו בתמיה. למעלה גם הכלו' והנה הכלם מבנין נפעל ומפורש הוא והכלים שהוא מבנין הפעיל פיר' למעלה עם שאר הפסוקים ו ולמעלה בעת פקדתיה פירשנו פקדתי אותם והנה בעת פקדתם שם והענין אחד: אסוף אסיפם נאם יי'. שניהם לשון כליון אסף מקור מן ואספת כפשך ונפש ביתך אסיפם מן יחדו יסופו שא משלת אסיפם מבנין הפעיל והוא יוצא ויסופו מבנין הקל והוא עומד הכליכלה עד שלא ימצאו ענבים בגפן ולא תאנים בתאנה וזכר אלה שני המיני' כי הם עקר הפירו' ואותם שירבה אדם מהם יותר משאר הפירות כמו שאמר בברכה איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואמר בקללה יאכל גפנך ותאנתך: והעלה נבל. אפילו העלה יבול טרם זמנו כדי להרבות רעתם: ואתן להם יעברום. מה שנתתי להם רוב הפירות וברכתי פרי אדמתם יעברו מהם שיאכלום האויבים מ"ס יעברום במקום מהם וכן חזקתני ותוכל חזקת ממני תתלאתו כפשי תמלא מהם בני יצאוני יצאו ממני והמפרשי' פירשו בעבור שנתתי להם תורה ומצות ועברו עליהם בשנים זה אסיפם וכן דעת יונתן ותרגם הפסוק כן שיצאה אשיצינון אמר יי' וגו' כבעמור: על מה אנחנו יושבים. בכפרים ובערי המישור כבטוחים ועל מה עוד יש לנו: ונדמה. ענין שתיקה כלומ' אין לנו להתלונן ולהתרעם על מה באה עלינו הצרה כי יי' אלהינו הדימנו כי חטאנו לו ונדמה שרשו דמם והוא מן הקל ממשקל יסם ויפרק מה אקוב ידמו כאבן ולדעת אדוני אבי ז"ל שרשו נדם הדימנו שרשו דמם מבנין הפעיל והה"א בשוא ופתח ויהיה ענין שתיקה כלומר הוא השתיקנו שאין לנו רשות להתלונן כי חטאנו לו ואיך נשא פנינו לנגדו או יהיה ענין כריתה כמו ידמו לשאול ודמו נאות השלום: וישקנו מי רוש. סם המות משחיתות שעשב לפיכך את מי ועכינו כתרגומו ואשקנא כס דלוט בים כרישי חיון והפסוק מאמר הנביא בלשון ישרא': קוה לשלום. מקור כלומר ואם נקוה לשלום מהאויב ואין טוב ואיכנו השלום שהוא טוב: לעת מרפה. בה"א כמו באל"ף אם קוינו לעת רפואה ממכאוב הצרות: והנה בעתה. צרות גדולות שמבהילים ושמבעיסים אותנו וי"ת לעדן סליחות חובין והא פורענות חטאין כענין רפאה נפשי כי חטאתי לך: מדן נשמע. לפי שהיה קצה ארץ ישראל זכרו וי"ת על דפלחו לעגלא די בדן מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלה יתהון: נחרת סוסיו. עטישת סוסיו ונקראת העטישה כן על שם הנחירים שהם נקבי האף: מקול מצהלות אביריו. על הסוסים אמר אביריו ומצהלות ענין השמעת קול הסוסים בצהלה ושמחה כמו שנאמר על הסוס ישיש בכח וי"ת מקל מפסיעות גבורוהי: כי הנני משלח בכם. פי' כתרגו' הא אנא מגרי בכון עממין קטולין כחיון חורמנין דלית להון לחישא ויקטלון יתכון אמר יי': מבלינתי

מבליגיתי עלי יגון · כמו הבלגתי ושם דבר הוא מיפאיטו׳מכן בלע״ז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני · עלי לבי דוי · מקול בשורות הגבלות אלי בפורעניות הבאות : הנה קול שועת בת עמי · אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא יי׳ בציון ואם ישובון אליו ימצא להם : עבר קציר כלה קיץ · בפינו לעזרת מצרי׳ לא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויי׳ ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו : קדרתי · לשון שחרות ואופל : שמה · תמהון : החזיקתני · אחזתני : הצרי אין בגלעד · שהצרי בא משם כמו שנא׳ עלי גלעד וקחי צרי כלומר וכי לא היו להם אנשי׳ צדיקים ממני ללמוד וייטיבו דרכיהם : ארוכת · רפואת אינפלאשטרא בלע״ז : עצרת בוגדים · כניסיות בוגדים : וידרכו · לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת היא ארבליסטא בלע״ז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכ׳ והנביא המשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר : מרעה אל רעה · מעבירה אל עבירה : עקוב יעקוב · יארוב יארוב : העוה נלאו · יגעו וטרחו לעות את דרכם העוה כמו הכבד את לבו להעות : שבתך בתוך מרמה · כשהן יושבין חושבין מחשבות מרמה ובמרמה׳ התליפו יראתי ומאנו דעת אותי : במרמה · בשביל המרמה : הנני צורפם · בייסורין : מפני

אין / או נכו׳ אין / אין בתכנו׳ / פכו׳

מבליגיתי עלי יגון · ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט ורבי יונה פירש המלה הזאת מורכבת מפועל ופועלת כי מהפועל אומר מבליגי ומהפועלת מבליגיתי והורכבה המלה משניהם ופי׳ אמר הנביא אנשים ונשים המחזקים אותי עלי יגון אומר להם שלא אוכל להתחזק כי עלי לבי דוי ור׳ אחי ר׳ משה פירש המלה שם מבליגית בשקל מרבית שהיא בתשלומו מרביתי ובמשקלו מבליגיתי אמר הנביא התחזקי עלי יגון כלומר שארצה להתחזק על יגוני לא אוכל כי עלי לבי דוי ומה שאמר עלי לבי דוי על כרתי מוסף על ברית יסוד׳ שנ׳ כי תוכיחם ולא ישמעו לי וזהו שאמר עלי : הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים · שועקי׳ מפחד האויב הבא מארץ מרחקים ואומרים השם אין בציון אם מלכה אין בה אם כן איך יבא עלינו הלא ה׳ שכינתו בציון ומלך יש בציון ואיך ישלוט בה האויב והאל משיבם מדוע הכעיסוני איך יחשבו להנצל בהיותי בציון והם הכעיסוני בפסיליהם בהבלי נכר רוצה לומר בהבלי אל נכר מרחקים המ״ם בפתח השם שא׳יף נחה וי״ת השם אין בציון נביא אוכח יתהון וגו׳ כבעמוד : עבר קציר · קציר הוא זמן שיושע אדם בו מפני הבצורות ואדם שמח בבא הקציר כמו שכתוב כשמחה בקציר וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ ואומ׳ זה דרך משל כלומ׳ עברו הזמני׳ שחשבנו להושע בהם ולא נושענו : על שבר · הוא מאמר הנביא על עצמו שהשבר לשבר ישראל ויונתן פי׳ שהוא מאמר ירושלם שתרגם אמרת ירושלם על תבר כנשתא וגו׳ כבעמוד וכרום פי׳ מן נתכרכמו פניו : הצרי אין בגלעד · אמר דרך משל אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי ממכתו וגלעד היה מקום הצרי כמו שאמ׳ גם כן עלי גלעד וקחי הצרי והיא רפואה לחלאים קשים כמו נשיכת הנחש וזולתו כלומר לא יהיה להם שלו׳ מזאת הצרה וכי אין חסיד ביניהם שיכפר האל בעדו : ארוכת · רפואת וי״ת אמר ירמיהו נבייא וגו׳ כבעמוד : מי יתן ראשי מים · מי יתן שיהיה ראשי כלו מים ויזוב דרך עיני בבכי וכן תהיה עיני מקור דמעה שלא יפסק : את חללי בת עמי · מי שנוכים עליו נעשה נפעול לבכי ואם לא ישיגו כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך אותו אביו וכן ולבכות וכן נעשה זה השמות בלשון אחר זולתי העברי לפי שבעבורו נעשה הבכי הרי הוא כאילו מקבל הפעולה : מי יתנני מלון אורחי׳ במדבר · ישבתי מלון לעוברי ארח שילינו שם בלילה ואמר הנביא שיתאוה להיות שוכן באותו המלון שלא יראה עוד את ישראל כי לא יוכל לראות רעתם : עצרת בוגדי׳ · שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן ת״י סיעת שקרין ואדוני אבי ז״ל פירש מלכות בוגדי׳ מן יורש עצר זה יעצר בעמי : וידרכו · מבנין הפעיל משפטו וידריכו וכמוהו בא וידבקו גם המה : לשונם · היא קשת דרוכה וחציהם דבר שקר ודבר מר : ולא לאמונה גברו בארץ · מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימנעו העושקים : כי מרעה אל רעה יצאו · יש לפרשו על המעשים יצאו ממעשה רע למעשה רע ר״ל כי כל ימיהם במעשה רע עוסקים עתה בזה ועתה בזה ובכל זה לא נתנו אל לבם שעה אחת לדעת את יי׳ ויש לפרשו על העונש מרעת אויב זה יוצאים לרעת אויב אחר או לוקים שנה זו בשדפון ושנה זו בירקון או בארבה ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את יי׳ : ואיש מרעהו · עקוב יעקב · ענין התרמית והערמה כמו ויעקבני זה פעמים ויעקב הע״ין בשוא לבדו וכל שאר יעקב שוא בר כם הע״ין בשוא ופתח : ואיש · יהתלו · דגש הלמ״ד לתפארת הקריאה מפני ההפסק : למדו לשונם · הרגילו כמו פרא למוד מדבר : העוה נלאו · להתעות ולעשות מעשה עול ובא על דרך תאונים הלאת : שבתך · אמר האל יתברך מה יועיל שבתך בתוך מרמה כלומר בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיבם אליך : במרמה · כל כך גדלו במרמה עד שמאנו לדעת אותי לא יוכלו להכיר דרכם הרעה ות״י יתבין בבית כנישתהון וגו׳ כבעמוד : לכן · הנני צורפם · בצרות שאביא עליהם אראה אם ישארו סיגים או אם ישובו כסף נבחר מפני הצרות : כי

י״ו פסוקין בקריא׳ אית בהון אין אין במצעות פסו׳ וסי׳ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו · וכי יראה הכהן את נגע הנתק · הנה היא לוטה בשלמה · ולבנון אין די בער וחיתו · וירא כי אין איש דישעיה · והנה קול שועת בת

ח׳ מלין כשו׳ מַבְלִיגִיתִי עָלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוָּי :
הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ
ב׳ · ל׳ מַרְחַקִּים הַיהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ
ל׳ וכב אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם
כ׳ בְּהַבְלֵי נֵכָר : עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ
וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ : עַל־שֶׁבֶר
ב׳ אתנח׳ בַּת־עַמִּי הָשְׁבָּרְתִּי קָדַרְתִּי שַׁמָּה
ג׳ חס׳ הֶחֱזִקָתְנִי : הַצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־
רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה
ל׳ וחס׳ אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי : מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי
ל׳ · ל׳ על כתולי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם
ט וְלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי : מִי־
כ׳ יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה
אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם
ל׳ ותר מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים : וַיַּדְרְכוּ
וידרכו אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא
לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־
ח׳ רָעָה ׀ יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה :
אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־
ל׳ א׳ חס׳ אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב
ל׳ וחס׳ יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ : וְאִישׁ
כ׳ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ
ג׳ וכל כא דכו׳ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ :
ל׳ ד״פ שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ
כ׳ חל׳ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה :
ה׳ בטע׳ כסיפ׳ לָכֵן כֹּה אָמַר
כ׳ יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים

על דהוו מלעיגין לקביל נבייא דמתנבן להון דוונא ותנחתא אתי עליהון מן קדם חוביהון עליהון אמר נביא לבי דווי : הא קל צוחת כנישתא דעמי מארעא רחיקא נבייא אוכח יתהון ה השכינתא דיי לית בציון אם מלכה לית בה מא דין מרגזין קדמי ב בצלמיהון בפולחן טעותא : אמרת כנישתא דישראל עדא זימנא שלים קיצא ואנחנא לא מתפרקין : אמרת ירושלם על תבר כנישתא דעמי אזדעזעית אתחפיאו אפי אכרום אוכמין כקדרא אשתמעו אחדתני : אמר ירמיה נבייא דילמא לא אית בי עובדין טבין למיבעי על בית ישראל הלא מחמיד הויתי לאולפניה דאליה נבייא דמגלעד דפתגמוהי אינון אסותא ארי על דלא תבו בכן לא סליקת אסו למיחת כנישתא דעמי : מן יתן רישי כנחל דמיין ועיני כמבועא דמעיין ואבכי יממ ולילי על קטילי כנישתא דעמי : מן יתנינני במדבר בית מבתת עדי אורחן ואשבוק ית כנישתא דעמי ואיחך מלותהון ארי כולהון זנאי סיעת שקרין : ואליפו ית לישנהון פתגמי שקר דמן אינון כקשתא נבילא ולא להימנותא תקיפו בארעא ארי מבישתא לבישתא נפקו ומידע דחלתי לא אליפו אמר יי : גבר מחבריה אסתמרו ועל כל אחא לא תתרחצון ארי כל אחא מיכמן כמין וכל רחים בנכילו יהליך : וגבר בחבריה משקרין וקושטא לא ממללין אליפו לישנהון פתגמי שקר אספשו טעו : יתבין בבית כנישתהון ומשתען על עויתהון בנכילו מסרבין למדע דחלתי אמר יי : בכן כדנן אמר יי צבאות הא אנא מייתי עליהון עקא וצריף להון ובחר להון

עמי מארץ · הצרי אין בגלעד אם רופא · הבנים אין לישראל אם יורש · וכי תגישון עור לזבוח אין רע · אמר נבל בלבו אלהים · וחכרו · הכל סר יחדו נאלחו אין עשה · כלו סג יחדו נאלחו · עשה גדלו׳ תנינא דאיוב · ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים · עיר פרוצה אין חומה : ובחנתים ב׳ הנני צרפם ובחנתים · ובחנתים כבחון את הזהב :

כי איך אעשה מפני בת עמי. כי איך אעשה שלא אצרף' מפני שהיא בת עמי לא אוכל שלא אצרפם כי איך אניחם ברעתם והם נקראים עמי ות"י ארי איכדין אעביד מן קדם חובי כנישתא דעמי: חץ שוחט. כן כתיב וקרינן שחוט והכתוב ר"ל כמו שוחט שהוא הורג. כן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע שהם הולכי רכיל והקרי שחוט רוצה לומר כמשך אפי"לט בלע"ז רוצה לומר שהוא כמשך על המתחזת לחדדו ויונתן תירגם כגיר די מחריף כמו סכינא חריפא ובדברי רבותינו זכרונם לברכה שפי' מחודד ודק החתיכה ומה שפי' שגם כן לשון משיכה הוא ב"כ מדברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו התיז את הראש בבת אחת שבולה ואמרו מנא הני מילי אמ' קרא חץ שחוט לשונם ואמ' תנא דבי ר' ישמעאל

ובקרבו ג' וסימ' ישים ארבו. ובקרבו הם יושבים. ישית מרמה: לגלים ג' וסי' ונתתי את ירושלם לגלים. והיתה בבל לגלים מעון תנים. אשר התעתדו לגלים: ויבן ג' רפי' בקריא' וסי' מי האיש החכם ויבן את זאת.

כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי׃
חֵץ שׁוֹחֵט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו שחוט ק' ל'
שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים
אָרְבּוֹ׃ הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם ל'
נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא
תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃
עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת
מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר ה' מ"ל
וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם ל' בסיפ'
וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ׃ וְנָתַתִּי
אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־ ג' ר'
עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב׃ ג' סביל'
מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת ג' רפין
וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדָהּ עַל־ ג' לי' ל' ותס'
מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי ו'
עֹבֵר׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־
הָלְכוּ בָהּ׃ וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם ל'
אֲבוֹתָם׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם
אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־ ב' יתיר מ"ל ויתר חס'
רֹאשׁ׃ וַהֲפִיצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם ס"א ידעם
אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ ז' בטע'
וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־ ל' ומל'
הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה׃ ב'
וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה ל' ב' חס' א'
עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם׃
כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ
שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ ל'

ארי איכדין אעביד מן קדם חובי כנשתא דעמי: כגיר די מחריף לישנהון נכלין מחשיב בפומהון שלמא גבר עם חבריה ממללין ובמעוהי משוי כמנתיה: העל אילין לא אסער לאיתאה עליהון בישתא אמר יי אם מן עמא דכדרין עובדוהי לא אתפרע מנהון מימרי: על טוריא אנא מרים קלי ובכי ומצוח ועל דירוות מדברא איליא ארי צדיאו מבלי אנש דעבר ולא אשתמע קל בעירא בארעהון מעופא דשמיא ועד בעירא איטלטלו גלו: ואתן ית ירושלם ליגרין מדור ירודין וית קרוי דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב: מן גברא חכים ויסבר ית דא ודאתמלל מן קדם יי עמיה ויחוינה על מה חרובת ארעא צדיאת כמדברא מבלי יתיב: ואמר יי על די שבקו ית אורייתי דיהבית קדמיהון ולא קבילו למימרי ולא הליכו בה: ואזלו בתר הרהור לבהון ובתר בעליא דאליפינון אבהתהון: בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי עקא על עמא הדין מרר כגידין ואשקינון כס דלוט כרישי חיוון: ואבדרינון ביני עממיא דלא ידעו אינון ואבהתהון ואיגרי בתריהון קטלין בחרבא עד דאישיצי יתהון: כדנן אמר יי צבאות אסתכלו וקרו לאיליתא וייתין ולחכימתא שלחו וייתין: ויוחין ויטלון עלנא איליא וישגרן עיננא דמעין וגלגלי עיננא יגרון מיא: ארי קל איליא אשתמע מציון איכדין אתבזיזנא בהיתנא לחדא ארי חרובת ארעא

רשי

מפני בת עמי. מן קדם חובי כנישתא דישראל: חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט וכן ושחט מטיש טר"יט בלע"ז. לא"ה לשון שחיטה ממש טרא"ק קאט ב בלע"ז וכן חברו מנחם ות"י כגיר די מחריף ובקרבו ת"י ובמעוהי: על ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות נאות לשון נוה וכן נאות אלהי' וכן לביתך נאוה קדש: נצתו. לשון ציה וכן נצתה: נדדו. הלכו שופן ליך חמשים ושתים שנה לא עבר איש ב ביהודה מגלו צדקיהו עד פקידת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חמשים בגימטריא נ"ב והחשבון מכוון במס' מגלה: לגלים. דגורין: מי. החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו שיגידה ומי יגיד על מה אבדה הארץ בא כל ה הפורענות הזה: לענה. עשב מר: מי ראש. ארס נחש: כי

לכן מה ג' בטע' בסי' וסי' אין. מיתר. דין

ארץ יד קמץ וכל אתנח' ... בזקף

ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה דבר ואדוני אבי זכרונו לברכה פיר' שחוט שם תאר כמו שוחט וכן במשקלו אדם עשוק בדם נפש כמו עושק: מרמה דבר. כל אחד מהם ידבר מרמה לחברו ומפרש מה היא המרמה בפיו שלום את רעהו: העל אלה. מבואר הוא: לא אפקוד בם. והשנים הראשוני' אין כתוב בם והענין אחד: על ההרים. נאות מדבר. ההרים מקום מרעה הצאן והעני' כרוב או זכר הרים להשמיע קולו למרחוק וכן נאות מדבר רוצה לומר אהלי המדבר כי נאות מדבר פירושו אהלים ומשכני' כמו נדמו נאות השלום וכן נו"ה נוה משלח ונעזב כנות כרות רועים ואמר מדבר כי יש מדבר שיש בו מקום מרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר ותרג' אוקלום בתר שפר רעיא במדברא וכן על פני דרך המדבר ואמר הנביא בראותו חרבן הארץ שישא בכי ונהי לקינה במקומות המרעה כי נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר שאין אהלים תקועים ל לרועים שלא אפילו איש אין עובר שם לרעות מקנה ולא נשמע קול מקנה כי כלם נדדו הלכו בשבי ובאמרו מעוף השמי' הוא דרך גוזמא להפליג הדבר או נאמר זה לענין חרבן הארץ כמשמעו כי רוב העופו' לא ישכנו במדבר כי אם במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות: נצתו. ענין חרבן וכן נצתו כמדבר ושרשו יצת ובדברי רז"ל ר' יהוד' אומר חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה שנ' על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ"ב הוו רבי יוסי אומ' שבע שנים נתקיים בה גפרית שנ' גפרית ומלח שרפה כל ארצה: ונתתי. לגלים: גלי אבנים מהבתים והחומות שהרסו: מעון תנים. משכן התנים ומגורם ות"י יתנין ירודין: מי האיש החכם ויבן את זאת. יען מרעתו והנביא יגיד התשובה והשאלה כמו ש שאמרה לו מפי ה': ויאמר יי'.

מי חכם ויבן אלה נבון וידעם. ויבן על עזבי ברית קדש: ואשר דבר ב' ל' מי האיש החכם זכה אתר ז' בטעמ' בספרא וסי' עולל יעוללו. ההתבוננו וקראו. צורפם ובחנתי. משלח. הנהרעה יצאת. קשת עילם. עשוקים:

לפניהם. לא בשמים היא ולא מעבר לים היא: וילכו. שרירות. פירשנוהו למעלה: למדום אבותם. הרגילו בהם האבות וראו אבותם עובדים אותם ועבדום הם גם כן אחריהם והאבות הם הדורות הרשעים שעברו: לכן. מאכילם. בא הכנוי קודם הידיעה שהוא את העם הזה כמו ותראהו את הילד אשר לא יעבדו אותו את נבוכד נצר והדומים להם שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו והמשיל הצרות ללענה ורוש והם סמי המות ובאמרו מי רוש לפי שהוא מי סחיטת העשב שקורין רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו כי לפיכך נקרא ראש כי ברוב עושין אותו מראש הפתן: והפיצותי'. עד כלותי אותם. רובם: כה אמר. התבוננו. בפורענות הקרוב לבא ועתה קראו: למקוננות. בפתח הלמ"ד ר"ל המקוננות הידועות: ואל החכמות. שהן חכמות בדברי הספד וקינה: ותבואנה. הראשון בתנועת האל"ף בסגול והשני ותבואנה בהעלם האל"ף בתנועה ושני המשקלים נמצאים בנחי העי"ן במסרה: ותמהרנה. ותשנה. בהעלם האל"ף מהמכתב: עלינו. מאמר הנביא בכלל ישראל: ותרדנה עינינו דמעה. כלומר לקול נהיין והספדן נבכה ופי' דמעה בדמעה כי ותרדנה פעל עומד ומרב הבכי דמה העינ' כאלו העין נתכת ויורדת בדמעה וכן עיני יורדה מים ות"י ויטגרן עיננא דמעין: ועפעפינו. הם אישוני העינים וכפל העניין במלות שונות ות"י וגלגלי עיננא יגרון מיא: כי קול נהי נשמע מציון. וכן נשמע מאחר המקומות אלא קודם שנכבשה ציון היו חושבים להמלט בציון וירושלם שאם תשאר להם ירושלם עוד היו נבנות שאר הערים שנכבשו וחוזרין ליושבן כמו שעשו בימי סנחריב שכבש הכל זולתי ירושלם וכיון שנשארה ירושלם כשאר הכל ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל אבל כיון שנכבשה ירושלם אין עוד תקוה ואז היה קול הנהי נשמע ואומרים איך שדדנו בושנו מאד כי עזבנו ארץ. ארץ בקמץ בזקף והוא אחד מי"ד ארץ שהם זקפין קמצין: כי

כי השליכו משכנותינו · כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה או באו על דרך ולא תקיא הארץ אתכם ואין במות גדול מזה שיבא אדם מוכרח מביתו לפיכך בושנו מאד : כי שמענה · כי המספד והבכי בנשים ברוב כי הן רכות הלב יותר מן האנשים : כי עלה · הארמון הוא הבית הגבוה ובהסגר שערי הארמון אין דרך להכנס בו אלא שיעלה הנכנס בו דרך החלונים וזה דבר רחוק כי הם גבוהים לפיכך לא יסגרו חלוני הארמון אלא יהיו פתוחים תמיד ואמ' דרך משל כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו כלומר כי באה לנו הכרה שאלו היינו כשמרים ממכה ואף על פי שהיו כאלו האמת אומרים זה אלינו תמיד לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה ואם תהיה שתהיה גדולה כזאת :

רעותה ה' ומ' וסימ' וישאילו איש מאת רעהו ואשה מאת · אך שם נקבצו דיות אשה · דרשו מעל ספר יי' וקראו · ולמדנה בנותיכם נהי ואשה · והנשארות תאכלנה אשה בשר · וא' לרעותה הטובה : באסף ד' בקרי' וסי' מאסף לכל המחנות לצבאתם דדן דבחעלתך · אין איש מאסף אתם הביתה דגבעה · ושלאחריו ויאמר

כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃
כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־
יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה
בְנֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה׃
כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא
בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ
בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׃ דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־
יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־
פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר
וְאֵין מְאַסֵּף׃ כֹּה אָמַר יְהוָה
אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל
הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר
בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי
יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ
כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־
יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־מוּל בְּעָרְלָה׃
עַל־מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם
וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־
קְצוּצֵי פֵאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר

אֲרֵי צְדִיאָה בִּרְנִיָתָנָא׃
אֲרֵי שְׁמַעָא נְשַׁיָא פִתְגָמָא
דַיְיָ וְתַצִּית אוּדְנֵיכוֹן לְמִילֵי נְבִיּוּתֵי
וְאַלִּיפָנָ לִבְנָתֵיכוֹן אִילְיָא וְאִיתְּתָא
לְחַבְרְתַהּ עִינוּיָא׃ אֲרֵי סְלֵיק
מוֹתָא בְּחַרְכַּנָא עַל בִּבְרָנְיָתָנָא
לְשֵׁיצָאָה יַנְקִין מִשּׁוּקָא עוּלֵימִין
מֵרְחוֹבִין׃ אִתְנַבֵּי כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ וְתִתְרְמֵי נְבִילְתָּא דֶאֱנָשָׁא כְּזִיבַל
מְבַדַּר עַל אַפֵּי חַקְלָא וְכַעֲמִירָא
מִבָּתַר חֲצָדָא וְלֵית דִּמְכַנֵּישׁ׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִשְׁתַּבַּח
שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד חַכִּימָא בְּחוּכְמְתֵיהּ
וְלָא יִשְׁתַּבַּח שִׁמְשׁוֹן בַּר מָנוֹחַ
גִּיבָּרָא בִּגְבוּרְתֵּיהּ וְלָא יִשְׁתַּבַּח
אַחְאָב בַּר עָמְרִי עַתִּירָא בְּעוּתְרֵיהּ׃
אֱלָהֵן בְּדָא יִשְׁתַּבַּח דְּמִשְׁתַּבַּח
דְּחַכִּים וְאַלִּיף לְמִידַע דַּחֲלְתִּי אֲרֵי
אֲנָא יְיָ עָבֵיד נָא חִסְדָּא וְדִין דִּקְשׁוֹט
וְזָכוּ בְּאַרְעָא אֲרֵי בְּאִילֵּין רַעֲוָא
קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃ הָא
יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאַסְעַר עַל כָּל
עַמְמַיָא עַרְלַיָא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל
דְּדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַרְלַיָא׃
עַל מִצְרָאֵי וְעַל יְהוּד וְעַל אֱדוֹמָאֵי
וְעַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל מוֹאֲבָאֵי וְעַל כָּל מַקְפֵי פָתָא דְּשָׁרַן בִּשְׁכוּנַיִן בְּמַדְבְּרָא

אליו עברים אנחנו שבית לחם יהודה · ובעמר מאחרי הקוצר ואין מאסף : אותי י"ג מל' בספרא וסימ' כי אם בזאת יתהלל המתהלל · באשר עזבתם אותי · האותי לא תראו · שבתך בתוך מרמה · ואשטנהו בפרת · זה גורלך מנת מדיך · על אשר עזבו אותי · כגבור עריץ · ולא תכעיסו אותי · כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם · ודרך אחד ליראה אותי · כי אויל עמי אותי לא ידעו · כי נתתם אותי אל בית הכלא :

רשי

כי השליכו משכנותינו · את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו האויבי' את משכנותינו לארץ : להכרית עולל מחוץ · מן השוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק : אל יתהלל חכם · אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעת' אותי אז תתהללו בחכמתכ' השכל כמו הכבר אנטיליי"ר בלע"ז : על כל מול בערלה · על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב וכל שכן על הערלים : על מצרים וגו' · שכוני ארץ ישראל היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב ביחזקאל ומפורש בסדר עולם : קצוצי פאה · לשון קצה המוקצין בפאת מדבר : אל

עולל מחוץ · כי דרך העוללים לשחוק בשוק והבחורי' ברחובות והנה הם נכרתים משם : דבר כה נאם יי' · אמר האל לנביא דבר ואמור כה נאם השם כמו כה אמר יי' אלא שנאם הוא שם המאמר : כדומן · כבר פירשנוהו למעלה : וכעמיר · שנכחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם : כה אמר יי' · אם יש בכם חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא תועילם כיון שלא ידעו את יי' ולא הלכו בדרכיו חכמה מה להם וכמו שאמר חכמים המה להרע וכן אם יש בכם גבורים אל יתהללו בגבורתם כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי וכן אם יש בכם עשיר אל יתהלל בעשרו כי לא יפדהו מן החרב כי הוא ועשרו יאבדו וזכר אלו התכונות השלש כי החכם יכצל פעמי' רבו' בתחבולותיו ובערמתו וכן הגבור יכצל בגבורתו ובכחו וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא יכצלו באלה השלש שדרך העולם להנצל בהם אלא במה יכצלו אותי שיכצלו בהשכל וידוע אותי פירוש בהשכל אותי ובידוע אותי והשכל האל הוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגי' על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתוני' וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשו' חסד משפט וצדקה כי כן עושה אתם הוא : בארץ · כלומר עם בני העולם וההולך בדרכיו הוא יודע אותו כמו שאמר אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו כי דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא הוא הדעת אותי נאם יי' הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל וכזה נכצלו דניאל וחבריו שגלו בחרבן הארץ עם גלות יהודה ונכצלו מן הקלון והבזיון שהיה מגיע לשאר השבוים והיו נכבדים וגדולים בארץ גלות' לפי שהיו צדיקי' וחסידים ולא היה להם דרך להנכצל מן הגלות כי איך ישארו בארץ ג' אור' או אפי' י' כי אם בזאת · בזאת התכונה שתהיה לו תכונה כשית להשכיל ולדעת אותי ומה שאמ' כי אני יי' טעם למה שאמר וידוע אותי כי בכלל וידוע אותי עשות חסד ומשפט וצדקה כמו שפירשנו לפיכך פירש ואמר כי אני יי' עושה חסד אלה הם דרכי ומדותי שאני מתנהג בהם בעולמי : באלה חפצתי · שיעשה אותם האדם ויחי בהם ומה שאמר בארץ וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו שאמר יי' בהשמים חסדך אמר בארץ לפי שחסדו וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בענינה באר היטב והחכמים אשר ראינו ספריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין כאות אבל לא הדביקום לענין הפרשה והחכם רבי אברהם בר' חייא המכונה באחי"ב אלברגלוני פי' אלו שלש התכונות בחכמ' יקנה האד' החכמ' ויקרא חכם ובשיהיה מוסיף על קנינו ומתגבר בה נקרא גבור והמעדיף על זה נקר' עשיר ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל והכתר על ראש התכמות והמגדל הבנוי עליהם הוא דעת אלהים שאין האדם רשאי להתהלל כי אם בה כמו שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל בידיעת האל ובלמוד תורתו אשר היא חסד ומשפט וצדקה בה ראוי שיתהלל המתהלל והחכם הגדול מורה צדק רבי משה בר מימון ז"ל פי' כן ואמר תחלה כי שם החכמה נופל בלשון עברי על ארבע' ענינים נופל על השגת האמתיות אשר תכלית כונתם השגתו יתברך שמו אמר והחכמה מאין תמצא ונופל על ידיעת המלאכות איזו מלאכה שתהיה וכל חכם לב בכם וכל אשה חכמת לב ונופל על קנות מעלות המדות וזקניו יחכם בישישים חכמה ונופל על הערמה וההתחכמות הבה נתחכמה לו ולפי זה הענין אמר ויקח משם אשה חכמה ומזה הענין חכמים המה להרע ואפשר שיהיה ענין החכמה מורה על הערמה ושמום המחשבה פעמים יהיה החכמה ההיא וההתחכמות לקנות מעלות שכליות או לקנות מעלות מדות ואמר שאין שלמות הקנין ולא שלמות בריאות הגוף ולא שלמות המדות הטובות אין כל זה שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו והשלמות שראוי להתהלל בו הוא ידיעת האל יתברך שהיא החכמה האמיתית ופירש גם כן שלשת השמות חסד ומשפט וצדקה חסד הוא ההפלגה בגמילות הטובה וכולל שני ענינים האחד לגמול טוב למי שאין לו חק עליו כלל והשני להטיב למי שראוי לך להטיב לו יותר ממה שהוא ראוי וצדקה הוא היושר לתת לכל אחד כפי הראוי לו ומשפט לדון במה שראוי על הנדון יהיה נקמה או יהיה טוב ואמר שאין ראוי לאדם להתהלל לא בחכמה ולא בגבורה ולא בעושר כי אם בהשכל וידוע האל שהיא החכמה והגבורה ולא בזה לבד אלא גם בידיעת מדות האל ותאריהם והם לעשות חסד משפט וצדקה כמו שאני עושה אותם והוא ית' לפי המציאו הכל נקרא חסיד ולפי שרחמיו על העניי' רוצה לומר הנהגתו בבעלי חיים בכחותיהם יקרא צדיק ולפי מה שיתחדש בעולם מן הטובות והרעות כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט והוסיף עוד ואמר בארץ להודיע כי השגחתו גם כן בארץ כפי מה שהיא כמו שמשגיח בשמים כפי מה שהם : הנה ימים באים · קרובים לבא וזכר אלה האומות בעבור ישראל כי אלו הם אשר הרעו לישראל ועוד כי אלו האומות החריב נבוכד נצר וגם הוא וזרעו לקו באחרונה לפי שהרעו לישראל יותר מדאי : על כל מול בערלה · על כל מול אלו ישראל שהם מולים ועל אשר בערלה אלו האומות שזוכר ועל שזכר עומד במקום שנים : על מצרים ועל יהודה · כי ישראל מלכות אפרי' החריב מלך אשור כבר ויהודה החריב נבוכד נצר וכן שאר הגוים שזכר : ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר · זה קדר וממלכות חצור אשר הכה נבוכד נצר כמו שהתנבא ירמיהו ונבואתו כתובה בסוף הספר ופירוש קצוצי פאה שוכנים בקצה הפאה כלומר רחוקים במדבר והדבר הרחוק יקרא קצה ויקרא פאה כי קצה ופאה רחוקי הגבול בכל דבר וקצה וקצץ בענין אחד : כי

כי כל הגוים. ענה פי' מול ופי' בערלה כי בערלה אמר על הגוים שהם ערלים ומול אמר על ישראל כי אף על פי שהם מולי בשר הם ערלי לב ורחוק ליענם ולא אמר על הגוים שיהיו ענושים בעבור הערלה כי לא נכנסו עליה אלא בעבור ישראל אמר כלומר הרי שבו ככל הגוים שהם ערלים שלא נבדלו מן האמות במילתם אלא שיבדלו מהם גם כן במעשיהם וכיון שמעשיהם כמעשה הגוים והם ערלי לב לא תועילם מילת הבשר והרי הם כאילו לא מלו כי מילת הבשר נתנה לברית ולאות להיות סגולה מכל העמים לעבוד את יי' כמו שאמר לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ונתתם אות בבשרם למען יזכרו תמיד כי הם נבדלים מן האמות והואיל והתערבו בגוים ולמדו מעשיהם הרי הם כהם כאילו הפרו הברית והאות ואינו להם לאלהים כי בחרו תחתיו אלהים אחרים לפיכך אמר אחר זה אל דרך הגוים אל תלמדו וגו':

שמעו. מבואר הוא: כה אמר יי' אל דרך הגוים. כמו את דרך הגוים וכמהו אספרה אל חק יי' וירדפו אל מדין אמר אל תלמדו דרך הגוים כיון שאתם מולים לאות ולברית ביני וביניכם שמרו את דרכי ולא דרכי הגוים ומאותות השמים אל תחתו ואם תאמר נעבוד הכוכבים כדרך הגוים כי הם שולטים בארץ ואותותם נראים להטיב ולהרע כמו השמש שים לו ממשלה באר' בתבואות ובפירות כמו שכתוב וממגד תבואות שמש ואם נעבד אותו ירבו תבואותינו ואם לא נעבדנו ירע לנו ויחסרו תבואותינו וכירח גם כן מקדרותו שהוא סימן רע לעולם אל תחתו ממנו ומזולתו מן הכוכבים כי הם עבדי ועושי דברי ואם תעבדו האדון לא תצטרכו אל העבד ואם תעבדו העבד יכעס האדון וישלח מארה בתבואותיכם הפך מחשבתכם: כי יחתו הגוים מהמה. אף על פי שיחתו הגוים מהמה אתם אל תחתו כי אם תעבדוני אין להם רשות להרע לכם ולא תזיק לכם קדרותם ואם הם כדרך הנהגתם בעולם יהיה קיום העולם ולפעמים יבא הפסד בפרטים בדרך מהלכם זהו לשאר העמים כמו שאמר אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים אם להטיב אם להרע ואתכם לקח אם תעבדוהו בלב שלם יצילכ' מכל נזק משפטי הכוכבי' וגם הגוים לא תועילם עבודתם להם כי האדון ראוי ליעבד לא העבד לפיכך לא תועילם עבודתם אותם מנזקם: כי חקות העמים. ראו אל מה הביאם עבודה זו כי מעבודת הכככים באו אל עבודת הצלמים כי יאמרו להם כהניהם צלם זה נעשה במקום השמש ולכבודו נעשה והעובדו כאילו עובד השמש כמו צלם הזהב שעשה נבוכד נצר לשמש וכן יעשו הצלמים לשאר הכוכבים ואלו הם חקות שמו להם לחק כהני הצלמים והרגילו אותם בזה הדעת עד שארכו השנים בזה הדעת עד שיחשבו ההמון כי זה הצלם מטיב ומריע וזה הוא הבל ודבר שאין בו ממש כי הצלם הזה עץ הוא ומיער כרתו העושה אותו והוא מעשה ידי חרש שתקנו במעצד והוא שקורין אותו דולדוייר"א בלע"ז וזה הצלם אין לו פעולה בעצמו ואיך יטיב ואיך ירע כאשר יחשבו אלא הסכלים וזה הבל שאין כמוהו: בכסף ובזהב ייפהו. לפי שהוא עץ חופה אותו בכסף ובזהב כדי שיהיה יפה וכאה בעיני הרואים ויכנס בלבם לעבדו: יחזקום. עשי הכסף והזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות והמקבות שיכו בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא מתכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכים ויש לפרשו מענין ותפק לרעב ויהיה זה פעל עומד רוצה לומר שלא יצא ממקומו: כתמר מקשה. כמו התמר שהוא שוה אין בגופו עוות כי ענפיו הם למעלה וכל גופו שוה וכן מעשה מקשה שוה כן הצלם עומד זקוף שוה בדמות אדם ולא ידברו כי אין בקרבם רוח מניעה כל שכן מדברת וזהו שאמר נשוא ינשוא אם ישיאום ממקום למקום ינשאו כי הם לא יצעדו ברגליהם ואחר שהם כך אל תבטחו בהם ואל תיראו מהם כי לא ירעו: וגם היטב אין אותם. אין עמהם כח להטיב. תומר כמו תמר וכן באת בתולם והיא יושבת תחת תמר. ינשוא הפוך כי הראוי ינשאו וכן נשוא לשוא צריך כמו נשאו: מאין כמוך. ממה שאנו רואים ויודעים שאין כמוך לא בעליונים ולא בתחתונים ידענו כי גדול אתה וגדול שמך בגבורה ואמר אתה ואמר שמך להודיע כי הוא שמו ושמו הוא: מי לא ייראך. ביו"ד האיתן לבד ושלא הפעל כעלמת מהמכתב ובמסכת היו"ד בגעיה להורות על יו"ד הנפקדת אמר מי לא ייראך לפי שאמר אל תיראו מהם אמר אותם אין ראוי לירא מהם אבל אתה מי לא ייראך אפי' הגוים העובדים האלילים ראוי להם שייראוך כי אתה מלך עליהם: כי לך יאתה. המלוכה לא לאחר כלומר ראויה היא לך וליחס אותה איך לא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם אומרים מאין כמוך ואינם עובדים הכוכבים אלא להיותם אמצעיים בינך ובינם ואמר חכמי הגוים כי הם יודעים כי הפסל אינו כלום ואם יעבדו הכוכבים לא יעבדום אלא מפני שהם מעתיק להיותם אמצעיים אף על פי כן הם חוטאים כי אין צריך אמצעי בין האל ובין האדם כי רם יי' ושפל יראה אבל ההמון חושבים כי הפסילים מטיבים ומריעי' מפני שהורגלו בעבודתם ואמר ובכל מלכותם כי המלכים ברוב הם חכמים גם יש עמהם חכמים ויודעים ומכירים כי מלכו' בן אדם היא מלכות כפסקת ואין מלכות קיימת כי אם ליי': ובאחת. חכמי הגוים כאחת יבערו ויכסלו שהם מיסרים העם לעבוד הפסילי' שהם הבלים ועץ כי הוא מרוקע בכסף וזהב ואין לו פעולה בעצמו כי הוא עשוי מן הפסל שבגמצאות והוא הדומם כי הנמצאות שלשה חי צומח דומם: כסף מרוקע. מן וירקעו את פחי הזהב והם מרקעין הטסים לחפות בו פסל העץ ליפותו ועוד מטריחים עצמם להביא כסף טוב מתרשיש וזהב מאופז מי שהם רחוקים מאלה המקומות ועוד לובשים אותם תכלת וארגמן מרוקם במלאכת החכמים במלאכה וכל זה להראות בעיני ההמון יפים ושיכנס בלבם יראתם ושיאמינו בהם ויעבדום: ויי' אלהים אמת. אלה האלהים שעושין לעבדם הם שקר והם מתים כי אינם אלהים ואין יכולת בהם אבל יי' אלהים אמת שהוא אדון על כל האלהים והם הכוכבים הוא לבדו אמת אלהים ויכול על הכל ושופט הכל ואחר זולתו אינם אמת אעפ"י שהם אלהים כי אין כחם אלא ממנו והוא לבדו היכול האמתי והשופט האמתי שאין כחו והנהגתו תלוים ביד אחר: הוא אלהים חיים. הוא החי האמתי שאין חייו תלוין באחר כי חייו ממנו וכל החיים זולתו חייהם ממנו ואמר חיים בלשון רבים כמו אלהים קדושים הוא דרך כבוד והוא מלך עולם ותכירו זה כי מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו גוים זעמו ואין יכולת בהם שיכלו ממנו כשיקצוף עליהם ולא יוכלו להכיל ולסבול זעמו ורעש הארץ הוא משל לחרבן יושבי הארץ איזה גוי שיהיה ויוכלו להכיר כי מאתו הוא שמודיע אותם תחילה קודם בא הפורענות ביד עבדיו הנביאים: ותרעש הארץ. יוכל לפרש גם כן כמשמעו שתתקע עיר ויושביה פעמים ברעש הארץ: כרנא

הוא אלהים ה' בנביאים וסי' ונשמע וישמע לבבנו. ולא קמה עוד רוח. מקפצו תרעש הארץ ולא יכילו. דעו כי יי' הוא אלהים. ויאמר יי' אלהי אבתינו הלא אתה:

כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב: שמעו את הדבר אשר דבר יהוה עליכם בית ישראל: כה אמר יהוה אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה: כי חקות העמים הבל הוא כי עץ מיער כרתו מעשה ידי חרש במעצד: בכסף ובזהב ייפהו במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק: כתמר מקשה המה ולא ידברו נשוא ינשוא כי לא יצעדו אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם: מאין כמוך יהוה גדול אתה וגדול שמך בגבורה: מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך: ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא: כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב מאופז מעשה חרש וידי צורף תכלת וארגמן לבושם מעשה חכמים כלם: ויהוה אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים זעמו:

ארי כל עממיא ערלין בבשרהון וכל בית ישראל ערלין בלבהון: קבילו ית פתגמא דמליל יי עליכון בית ישראל: כדנן אמר יי מאורחת עממיא לא תילפון ומאתוון דמשתנין בשמיא לא תתברון ארי מתברין עממיא מנהון: ארי גזירת עממיא למה אינון ארי אעא מחורשא קוץ לית עובד ידי נגר בחציבא: בכספא ובדהבא חפי ליה בססמרין ובמקבין מתקיף ליה דלא יצטלי: עובד נגיד זקיפין אינון ולא ממללין איתנטל יתנטלון ארי לית בהון רוחא להלכא לא תדחלון מנהון ארי לא מבאשין ואף לאיטבא לית אינון ידעין: לית בר מינך יי רב את ורב שמך בגבורתא: מן לא ידחל מן קדמך מלך על כל עממיא ארי דילך הוא מלכותא ארי בכל חכימי עממיא ובכל מלכותהון לית בר מינך: ובחדא יתובון עממיא על דאיטפשו על דיפלחו לטעוותא דלמא אינון: כספא דמחפן מאפריקא מיתן ודהבא מאופיר עובד נגר וידי קיני תכלא וארגונא לבושהון עובד חכימין כולהון: ויי אלהים קשוט הוא אלה קיים ומלך עלמין מרוגזיה תזוע ארעא ולא יכלין עממיא לסוברא רוגזיה:

רשי

אל דרך הגוים אל תלמדו. ואז מאותות השמים אל תחתו. מחת' לוקה ומתאורות לוקין: חרש. אומן: מסמרות. קלוי"ש בלע"ז: מעצד. דולדויר"א: מקבות. קורנס מרטי"ל בלע"ז: יפיק. יכרע ברכיו לשון פוקה ופיק ברכי': כתומר מקשה. מקים אותה כקורנס עד שזוקף לו קומה כרקל: אל תיראו מהם. אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם: וגם היטב אין אותם. אם תעבדום היטיב כמו להיטב: לך יאתה. לך נאה: ובאחת יבערו. הגוים ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו יבערו לשון שטות וכן ויכסלו: מרוקע. מרודד: ויי' אלהים אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים: כרנא

כדנה תאמרון להום · זה מאמר האל שלח ירמיהו לבבל לבני הגולה שיענו זה לכשדים כשיאמרו להם שיעבדו אלהיהם יענו אותם אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה וכתב להם המאמר הזה בלשון ארמי שיאמרו אותו לכשדים בלשונם ומה שאמר כדנה תאמרון להום שהוא אזהרה להם לישראל גם כן בלשון ארמי כדי שלא לחלוק בפסוק שיהא חציו עברי וחציו ארמי ואמר להום בתֹם כי פעמים בא כן בתֹם כמו שמצא בעזרא וכן אמרין להום אף על כי שברוב יבא בנון : אלה · לשון עברי ולשון ארמי גם כן שמצאנוהו בעזרא אלה מכית בכתוב שוא אלה ויקרי אל ואל ואלה אחד כמו האלרבות האל ואמר אלה לפי שהם נראין לבני האדם אף על פי שהם גבוהים וארקא

רוצא י"ב מ"ל וסימ' נמסר בספר שפטים סימן ו : לא ט"ר בסיפרא וסימ' לא כאלה חלק יעקב , וחברו · לא לישוב אף יי' · לא ישוב חרון אף יי' · לא ישבתי בסוד משחקים · לא שלחתי את הנביאים · לא תקח לך אשה · לא כברית אשר כרתי · לא דכאו עד היום :

כדנה תאמרון להום אלהיא די־
שמיא וארקא לא עבדו יאבדו
מארעא ומן־תחות שמיא אלה :
עשה ארץ
בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו
נטה שמים : לקול תתו המון מים
בשמים ויעלה נשאים מקצה
ארץ ברקים למטר עשה ויוצא
רוח מאצרתיו : נבער כל־אדם
מדעת הביש כל־צורף מפסל כי
שקר נסכו ולא־רוח בם : הבל המה
מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו
: לא־כאלה חלק יעקב כי־יוצר
הכל הוא וישראל שבט נחלתו יהוה
צבאות שמו : אספי
מארץ כנעתך יושבתי במצור :
כי־כה אמר יהוה הנני
קולע את־יושבי הארץ בפעם הזאת

דנא פרשגן איגרתא דשלח ירמיה
נביא לות שאר סבי גלותא די
בבבל ואם ימרון לכון עממיא
דאתון ביניהון פלחו לטעותא
בית ישראל כדין תתיבון וכדין
תימרון להון טעון דאתון פלחין
להון טעון דלית בהון צרוך אינון
מן שמיא לא יכלין לאחתא מיטרא
ומן ארעא לא יכלין לצמחא
פירין אינון ופלחיהון ייבדו
מארעא וישתצון מן תחות שמיא
אלין : וכדנא
תימרון להון אנחנא פלחין ל
לדעביד ארעא בחיליה שכליל
תבל בחוכמתיה בסוכלתנותיה
תלת שמיא : לקל סיתניה דיכפת
דמיין בשמיא ומסיק ענגין מסיפי
ארעא ברקין לזמן מטרא עבד
ומפיק רוחין מבית גנזוהי :
איתברו כל עממיא מלמידע חכמא
בהית כל קיני מלמעבד צלם ארי
שקרא אתיכונון ולא רוחא בהן : למה אינון עובד תולעבא בעידן דאסער עליהון
חוביהון יבדון : לא כאילין חולקיה דיעקב ארי דברא כולא הוא וישראל שבט דאחסנתיה יי'
צבאו' שמיה : כנושי מארע סחורתיך דיתבא בתוקפי בקרוין כריכן : ארי כדנן אמר יי' הא
אנא מיתי עקא על עמא הדין וכמה דשדן אבנא בקלע כן איבדר ית יתבי ארעא בזמנא הדא

רשי

כדנא תימרון · אגרת היא ששלח ירמיה ל יכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדי' ארמית תשוב' אם אומרין להם לעבוד ע"ז : לקול תתו · בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים : נשיאים · עננים : ברקי' פלמדור"ש בלע"ז : נטה · טינדי"ט בלע"ז : נבער · לשון אין בער וכן נבערו הרועים : נסכו · לשון מסכה : בעת פקודתם · כשאפקוד עליהם : אספי מארץ כנעתך · האביאי כנושי מארעא סחורתך כמו כנען ב ידו מאזני מרמה ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות · ואספי לשון שחיה שחי והשפילי יותר מ משפלות ארץ את ה הכנעתך את ירושלם היושבת עתה במצור : קולע · כזה שהוא זורק אבן בקלע : למען

רדק

אף על פי שהם גבוהים וארקא פי' ארץ ובדברי רז"ל ארבע שמות נקראו לה כנגד ארבע ת תקופותיה ארץ תבל ארמ' ארקא וי"ת הפסוק כן כבעמוד ולא האריך בלשון הארמי כי עדין לא הפסיק הענין עד יי' צבאות שמו הכל הוא מענה שיאמרו להם בני ישר' כי אנחנו לא נעבוד אלה האלהות שלא עשו שמים וארץ אלא אלהים שעשה ארץ בכחו והם יבינו העברי ויאמרו להם בלשון ארמי אבל פתח ה הדברים שלח להם ירמיה בלשון ארמי וכן פי' יונתן בזה הענין עשה ארץ בכחו כדין תימרון להום אנחנא פלחין לדעביד א ארעא בחיליה ואמת הוא שלא עבדו ישראל ע"ז משגלו ומה שהשתחוו לצלם שהעמיד נבוכד נצר אנוסים היו ואעפ"כ היו ענושים בזה בימי המן לולי ש שרחם עליהם האל כמו שאמרו מפני מה נתחייבו ישרא' שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם : עשה ארץ בכחו · למי שעשה הארץ בכחו אנחנו עובדי' ואמר בכחו על הארץ לפי שהגלגלים רבי' עליה סביב תמיד בכח שאין לו הפסק הבא מאתו ית' ובאותו הכח עומד' הארץ תלויה בינתים לא תזוז אילך והילך אפי' כחוט השערה כמו שכתוב תולה ארץ על בלי מה לא ידע אדם במה זאת שהחכם מתבונן כי מכח הסבוב היא עומדת בנתים בלא שום ס סמיכה אף על פי שיש טעם אחר כי בטבעה הוא שתעמוד באמצע לפי שהיא כבדה אעפ"כ הוא שם בה זה הטבע ובכחו הוא הכל : מכין תבל בחכמתו · תבל הוא מקומות הישוב מן הארץ והכין אותה האל בחכמתו בנהרות במשכים ובמעינות כוזלים שלא יתכן הישוב מבלעדיהם ויצמחו בהם כל עשב וכל עץ פרי הצריכי' לישוב אדם ולבהמה וכל התועלות הנמצאות בה הכל עשה בחכמה : ובתבונתו נטה שמים · שנטה אותם כאהל לשבת תחתיו כמו שאמר וימתחם כאהל לשבת והאהל הוא כחצי כדור ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנחנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר כי עגולים הם ונטיתם ומהלכם ותנועתם ממזרח למערב וממערב למזרח הכל נעשה בתבונתו שלא תושג : לקול תתו · וכן אנחנו עוברים אותו לקול תתו המון מים בשמים והוא האויר הנקרא רקיע כי ידענו כי הוא הנותן מטר כמו שאמר הנותן מטר על פני ארץ : ולא האלילים · כמו שאמר היש בהבלי הגוים מגשימים אם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא אלהינו והנה אנחנו ישר' שאנו חלק יי' ית' ועמו מודים בו כי בידו לעשות כל זה שזכר לא יתנו השמים המטר כי אין בהם מים אלא הוא כותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאים מקצה הארץ כמו שאמר ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה והמים לא יעלו מן הארץ אלא איד הוא שיעלה מן הארץ שמעלה אותו האל בטבע ששם בו והאל יתנהו מים באויר בכח שנתן בו וזהו שאמר לקול תתו המון מים בשמים : ויעלה נשיאים · וי"ו ויעלה כוי"ו וירד מעשות החטאת והעולה שפי' אחר שירד מעשות העולה נשא ידיו על העם ויברכם וכן הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת וכן ויעלה נשיאי' אחר שמעלה נשיאים נותן המים כי באויר במקום מיוחד שבו ישוב האיד מים ובאמרו מקצה הארץ זה מאמר הפלוסופים שאומרים שהאידי' עולים מפאתי צפון ודרום זהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב · ארץ כתוב הארץ קרי והענין אחד : ברקים למטר עשה · ועוד פלא גדול עושה בירידת המטר שיורידים ברקים עם המטר והברק אש ואין המים מכבין אותו ומה שאמר לקול תתו הוא כהימית התחלת המטר שמשמעת קול וכן אמר כי קול המון הגשם : ויוצא רוח מאוצרותיו · זכר המטר וזכר הרוח כי בסבת הנשיאים שמעלה מן הארץ יהיה המטר ויהיה הרוח כי שני אידים הם שעולים מן הארץ מקורא אותם נשיאים לנשיאתם מעל הארץ האחד לח והוא הנקרא איד וממנו יהיה המטר והאחד יבש וממנו יהיה הרוח והוא הנקרא קיטור ומה שאמר באוצרותיו לפי שהיא מרחפת ואינה נראית כדבר הגנוז באוצר : נבער כל אדם מדעת · מדעת חכמתו שעושה הדברים בחכמה : הובים כל צורף מפסל · וכל צורף יבוש לפסלו שלא יוכל לעשות זה וקורא אותו אלוה יש לו להובים כי שקר נסכו לשקר חפה אותו בזהב כי לא יועיל כלום אלא להטעות העם והוא שקר : כי לא רוח בם · באלילים והוא כסך וחפה אותם בזהב ובכסף ללא צורך : נסכו · ענין כסוי וחפוי כמו המסכה הנסוכה ואת קשות הנסך : הבל · בעת פקודתם יאבדו · כמו שאמר למעלה יאבדו מארעא ופקודתם היא פקידת בבל שפקד הא' עליה עונה והחריבוה מדי ופרס ואז באה פקודת האלילים גם כן שאבדו מאלהותם ומעבודתם כמו שאמר כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על הבהמות רוצה לומר הכסף והזהב שבהם : לא כאלה חלק יעקב · לא כמו אלה האלילים שהם חלקם אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ואנחנו לא נעבוד בלתו כי הוא יוצר הכל ואין זולתו נוצר ונברא ובחר ישראל לנחלה שיעבדוהו ויהיה הוא חלקם והם חלקתו וחלקו ואף על פי שגליכו לא עזבנוהו ובעבור שעזבנוהו בארצינו גלינו ממנה וזה אנחנו מכירים ומודים יי' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה והאדון ראוי לעבוד לא הכוכבים שהם צבאותיו כל אלה הדברים שלח ירמיהו הנביא לזקני ישראל אשר בגלות בבל שגלו ראשונה עם יהויכין שיענו הדברים האלה לכשדים אם ירצו לפתותם בעבוד' האלילים והחכם הכוזרי פירש בעת פקודתם יאבדו אם תפקדם ותחפש עליהם יהיו לאפס כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מוצאים התחבולה אבל הענין האלהי כל אשר תחפש עליו תמצאהו כזהב : אספי מארץ כנעתך · יאמר כנגד בבל אל תתגאו עתה על ישראל בשביל שגלו ביניכם כי לא בצדקתכם ולא תאמרו להם שיעבדו אליליכם בעבור שאתם עתה מושלי' בהם כי הנה קול יי' אומר לך בבל אספי מן הארץ כנעתך הסחורה שהיית מכנעת העמים אספי אותה הכנעה כי לא תכניעי עוד וענין אספי כענין אסוף ידיך וי"ת כנושי מארעא סחורתך פירש כנעתך מן כנעניה כנכבדי ארץ : ישבתי במצור · את שאת יושבת במקום חזק ואת חשבת שלא תשלוט בך אומה מצור ענין חוזק כמו ותבן צור מצור לה ות"י דיתבא בתוקפא בקירוין כריכן וי"מ מן ובנית מצור ופי' את שאת עתידה לשבת במצור · ישבתי כתיב בתוספת יו"ד כמו האהבתי לדרום וקרי יושבת והענין אחד : כי כה אמר יי' · קולע · כמו שמשליכין אבן בקלע יושלכו כלבוי וגוי מתקומו ויגלו כולם לא ישראל בלבד לפיכך אל תרחיבו פה עליהם וכן נבא עליהם ירמיהו לאדום ולמואב וכן הסאר בזם שכתוב בפעם הזאת כי כלם לקו על ידי נבוכד נצר ואחר כך לקה הוא ונלכדה בבל בתחלת מלכות בן בנו : והצרתי

והצרתי להם למען ימצאו. אשר דברתי עליהם על ידי עבדי הנביאים למען ידעון כי מאתי הכל. והצרתי שכן צרה וצוקה והחכם ר' אבן עזרא פירש כן כי ה' יביא עליהם קולעים ויצר להם מקומם והטעם להיותם נחברים במקום אחד למען ימצאו אותם הקולעים ואדוני אבי ז"ל פירש סמוך לפסוק הבא אחריו למען ימצאו צרות עד שיאמר כל אחד מהם אוי לי על שברי כי ישראל לוקין והצרתי מלעיל הטעם ברי"ש ות"י ואעיק להון בדיל דיקבלון חוביהון: אוי לי על שברי. אמר הנביא לפי שדבר בפורענות יושבי הארץ ר"ל שאר האמות העתידה לבוא אמר בין כך ובין כך אוי לי על שברי כי ישראל לוקים תחלה: נחלה מכתי. החי"ת בשוא לבדו נחלה פירוש נכאבת כלומר מכה קשה היא וחשבתי שזה חלי שאוכל לסבול אותו ולא אוכל כי אהלי שדד. אהלי המשיל ירושלם לאהל וערי יהוד' כמיתרי' לאהל: בני יצאוני. כי העם בנים לנביא שמיסר אותם כאב המיסר את בנו אם ישמעו אליו: יצאוני. יצאו ממני כלומר שגלו עם יהויכין וכן חזקתני ותוכל חזקת ממני אין נוטה עוד אהלי אם אומר עוד יהיה מלך שיטה האהל שסדר ראיתי כי איננו ואין מקים יריעות האהל שנפלו כי אין אהל עשוי מיריעות: כי נבערו הרועים. לפיכך אין נוטה עוד האהל והרועים הם יהויכין וצדקיהו שהיו מלכים והמלך נקרא רועה וכן תרג' יונתן ארי אטפשו מלכיא: לא השכילו. לא הצליחו כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והדומין לו ויהויכין וצדקיהו בעבור שלא דרשו את ה' כמו יאשיהו על כן לא הצליחו במלכו' כמו שהצליח הו' כמו שכתוב עליהם וכל מרעיתם נפוצה הצאן שהיו רועים והם ישראל נפוצו בגלות: קול שמועה. הקול שאנחנו שומעים ורעש גדול בשמוע' מבהיל' כמו הרעש בא מארץ צפון כלומר שמענו שנסע נבוכד נצר מ ממקומו זה היה הקול אבל לא היו אומרי' לאיזה מקו' יבא ואמר הנביא שראה בנבואה כי יבא ל לשום את ערי יהודה שממה: ידעתי ה'. פי' כמו שפירש אדוני אבי ז"ל כי על נבוכד נצר כאמר שהיה דעתו על בני עמון כמו שאמר מי עמד מלך בבל על אם הדרך כי הוא היה דעתו על בני עמון בנסעו ממקומו וכאשר היה על אם הדרך והיה לשני ד דרכים האחת לבני עמון והאחת לירושלם עמד בדעתו כאילו חזר בו מדעתו שהיה בתחילה והאל האליף רוחו ושם את קסמיו ל לבא אל ירושלם בעבור צדקיהו שעבר על שבועתו וחלל את השם ואמ' הנביא ידעתי ה' כי לא לאד' בקמץ הלמ"ד לידיעה לאד' הידוע והוא נבוכד נצר: אין לו דרכו. כלומר אינו ברשותו כי אתה תשנה רצונו: לא לאיש הולך. וכן לא לאיש הולך בעולם שהולך בדרך אין לו דרכו להכין צעדו כי לא ידע מה יבואהו ואין ההכנה בידו כמו שאמר שלמה מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ: יסרני ה' אך במשפט. פירושו כמו שפירש רבי יונה כי הנביא מדבר בלשון ישראל בלשון יחיד דרך כלל ואמר בראותו נבוכד נצר בא אל ארץ יהודה לשום הכל שממה אמר ידעתי כי זה מוסר שאתה מיסר אותנו טוב שתיסרנו אך במשפט כפי שנוכל לסבול אל באפך פן תמעיטני כי אם תיסרני באפך תמעיטני מהיות גוי וכן ת"י אייתי עליהון יסורין וגו' כבעמוד וכן ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך: שפוך חמתך. אם יש לך אף וחמה שפוך אותה על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות הממלכות אשר בשמך לא קראו כי ישראל אף על פי שחטאו לפניך לא יצאו מתחת רשותך מכל וכל ולא נתערבו עם אחר אלא הם נבדלים מכל האמות ומחזיקים ברוב המכות וקוראים בשמך ומתפללין לפניך ואף על פי שאין לבם נכון ישובו עוד בתשובה כי לא אבדה תקוה מהם ועוד היום יש בהם חסידים: משפחות. כמו גוים כי האומה תקרא משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה: כי אכלו. והע"פ שהם שבט אפך על ישראל אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה ראוין הם לענשם ועליהם שפוך חמתך: ואת נוהו השמו. כתרגו וית מדוריהון אצדיאו ויתכן לפרש כי על בית המקדש אמר ודבר על העתיד: הדבר. לאמר שיאמר אותו לאיש יהודה ומהו הדבר שיאמר שמעו את דברי הברית הזאת ודברי הברית הם כתובים בתורת משה ברכות וקללות אם תשמעו אם לא תשמעו וכתב בסוף אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ובחורב אמר ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ואמר ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה ודברי הברית הם שישמעו לקול ה' ויעשו מצותיו והוא יהיה להם לאלהים והם יהיו לו לעם ובאמרו הזאת כמו שכתוב בתורה: ודברתם. אתה ונביאי האמת האחרים עמך כי היה נבואה שנתנבא בימי יאשיהו ואולי היו אחרים אשר לו שיאמרו דברי הברית לאיש יהודה וליושבי ירושלם וזכר להם הברית לפי שהברית הוא דבר קיום אפילו בין אדם לחברו אם יעשו תנאים ביניהם כל שכן בין האל ובין בני האדם שראוי לקיים הברית: אל איש יהודה. כולל לכלם כאחד וכן הלשון לומר לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ואיש ישראל נגש ורבים כמוהם: ועל יושבי ירושלם. כמו ואל יושבי ירושלם וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ותתפלל על ה' כמו אל ה' והדומים להם ות"י ודברתם ותמללון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ הת"ו ומצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בסגול התי"ו: ואמרת. עוד תאמר אליהם הדברים בקללה ארור כמו שנאמרו בתור' בסיני ובערבות מואב ותדבר להם עוד לשון ארור אולי יפחדו וישובו: אשר. ביום הוציאי. בהר סיני בעת שהוצאתים מארץ מצרים כי לחמשים יום שיצאו ממצרים נעשה זה הברית: ויום. פי' במקומות עת וזמן כמו והיה ביום ההוא פרק זמני וחלה אפי בו ביום ההוא: מכור הברזל. שהיו שם במצרף הצרוף כמו שצורפין הכסף והזהב בכור: ועשיתם

והצרותי ב' וחס' וסימ' כי כה אמר ה' הנני קלע את יושבי הארץ. והצרתי לאדם: באה ל"א בטע' מלרע וסימ' בזכריה סימ' יד: לאדם ה' קמצין וסימ' בלשון ארמי לבא דידע עקא בפומיה אמר. ופ' מי שם פה לאדם או מי ישום. ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו. והצרתי לאדם. כמים הפנים לפנים כן לב. ויאמר לאדם הן

והצרתי להם למען ימצאו:
אוי לי על שברי נחלה
מכתי ואני אמרתי אך זה חלי
ואשאנו: אהלי שדד וכל מיתרי
נתקו בני יצאני ואינם אין נטה
עוד אהלי ומקים יריעותי: כי
נבערו הרעים ואת יהוה לא דרשו
על כן לא השכילו וכל מרעיתם
נפוצה: קול שמועה הנה באה
ורעש גדול מארץ צפון לשום את
ערי יהודה שממה מעון תנים:
ידעתי יהוה כי לא לאדם דרכו לא
לאיש הלך והכין את צעדו: יסרני
יהוה אך במשפט אל באפך פן
תמעטני: שפך חמתך על הגוים
אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר
בשמך לא קראו כי אכלו את
יעקב ואכלהו ויכלהו ואת נוהו
יא השמו: הדבר אשר
היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר:
שמעו את דברי הברית הזאת
ודברתם אל איש יהודה ועל ישבי
ירושלם: ואמרת אליהם כה אמר
יהוה אלהי ישראל ארור האיש אשר
לא ישמע את דברי הברית הזאת:
אשר צויתי את אבותיכם ביום
הוציאי אתם מארץ מצרים
מכור הברזל לאמר שמעו בקולי

ואעיק להון בדיל דיקבלון
פורענות חוביהון: ווי לי על תברי
מרעא מחתי ואנא אמרית
ברם דין מרעי ואסוברניה:
ארעי חרובת וכל קרוי איתבזזת
עמי גלו וליתנון לית דמתח עוד
משכני ומקים יריעתי: ארי
אטפשו מלכיא ואולפן מן קדם
יי לא תבעו על כן לא יצלחון וכל
עמהון יתבדרון: קל בסורתא
הא אתיא ותברא רבא מארע
ציפונא לשואה ית קרויא דבית
יהודה לצדו מדור ירודין:
ידענא יי ארי לא לאנשא אורחיה
ולא לגבר דאזיל ומתקן ית
פסיעתיה: איתא עליהון יסורין יי
ברם בדין חשוך לא יתקף רוגזך
בהון דלמא יזערו: שפוך חמתך על
עממיא דלא אליפו למדע דחלתך
ועל מלכותא דיבפולחן שמך לא
תבעו ארי שליטו בדבית יעקב
ובזו נכסיהון ושיציאונון וית
מדורהון אצדיאו:
פתגם נבואה דהוה
עם ירמיה מן קדם יי למימר:
קבילו ית פתגמי קיימא הדין
ותמללון עם אינש יהודה ועל
יתבי ירושלם: ותימר להון כדנן
אמר יי אלהא דישראל ליט גברא
דלא יקבל ית פתגמי קיימא הדין:
דפקדית ית אבהתכון ביום דאפקית
יתהון מארעא דמצרים מכורא
דברזלא למימר קבילו למימרי

יראת ה'. וכל קהלת דכות' בב"א וסימ' לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת: ואכלהו ג' חס' וסימ' ואכלהו כמקו' קדוש. ואכלהו איביכם. כי אכלו את יעקב דירמיה:

רשי

למען. אשר ימצאו שכר פעולתם: נחלה. לשון חולי: ואשאנו. ת' ואסוברינה אסופרי"ר לוי בלע"ז: יצאוני. יצאו ממני ירושלם אומרת כן: הרועים. המלכים: לא השכילו לא הצליחו במלכותם כ כמו בכל אשר יפנה ישכיל: מרעיתם. צאן מרעיתם: לא לאדם דרכו. כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך: אך במשפט. ביסורי': באפך. פן תהא כלייה במשפט יוסטי"צא בלע"ז אך במשפט ת"י ברם בדין חסוך. ד"א ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אד' כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח ביד אויב ל להחריב ביתך: אכלו. דיוורי"ונט בלע"ז: וכן ואכלוהו: אמן

לאדם ה' קמצין וכל' לבא דידע עקא בפומיה אמר

ועשיתם אותם. המצות וזהו שמעו בקולי המצות שיכוס: למען· ואען ואומר אמן יי'. אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי הברית ויי' לשון קריאה ותפלה
כלומ' יי' כן יהיה: ויאמר. הוסיף עוד והזהירו לקרוא אליהם את כל הדברים ופי' לו כי מה שאמר אל איש יהודה שלא יתקין להם עד שיבאו לירושלם לא שילך הוא בערי
יהודה ויקרא באזניהם כל הדברים ויאמ' להם בלשון ארור ויקרא בהם אולי ישובו וכן מה שיאמר ליושבי ירושלם יאמר להם בחוצות בפרהסיא כנגד כל העם: כי העד·
באבותיכם התריתי כשהעליתי אותם מארץ מצרים וכן בכל דור ודור עד היום הזה השכם והעד ששלחתי להם הנביאים להתרות בכל בקר ובקר בכל יום ויום תמיד: ולא
שמעו את דברי הברית· הקללות שהן תנאי הברית אם לא ישמעו זהו שאמר אשר צויתי לעשו ולא עשו צויתי להם לקיים דברי הברית ולא קיימו ובכלל קיום הברית עשה ולא תעשה וקיום הברית קורא תעשה: ויאמר יי' אלי נמצא קשר· ירצה מן הדומה כי נבואה זו כאמרה בימי יהויקים וזהו שאמ' נמצא קשר כלומ' מרדו בי אחר ששבו בימי יאשיהו: שבו על עונות אבותם הראשונים· דור אמון ומנשה ואתו וכל ה הפסוקי' עד מה לידידי מבוארים הם ופי' והלכו ערי יהודה יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מצרימה ופסוק ואתה אל תתפלל פירשנוהו למעלה ולמעלה אמר כי אינני שומע א אותך והנה אמ' כי אינני שומע בעת קראם אלי הוסיף לומר כי אפילו הם יקראו אלי לא אשמע אליהם אלא אנקם מהם כל כך הרבו לעשות הרע בעיני ל להכעיסני לא אוכל להמלט את הפורענות: בעד רעתם· על רעתם וכן בעד השלח יפלו והדומ' להם רבים: מה לידידי בביתי· אמר הנביא מה לידידי בביתי קרא הא' ידידי לפי שהוא היה מאוהבי האל אמר מה לו עוד בביתי ר"ל בבית המקדש כלומר להשרות שכינתו שם: עשותה המזמתה הרבים· בעשות כנסת ישראל התועבה את רבים כלומר עם אלהים אחרים כמו שאמר למעלה כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וכיון שהיא הבית' של אחר ועשתה מזמה את הרבים ועמדה אותם מה לו לידידי בביתי ואמ' בביתי כמו שאמ' לידידי כי ידיד הנביא הוא ולא ידידם וכן בית המקדש בית הנביא הוא ולא ביתם: ובשר קדש יעברו מעליך· אחר לכנסת ישראל ואומר לה את מקרבת קרבנות לרבים שהם אלהים אחרים ובשר קדש בשר מזבח יי' שהוא קדש אותם קרבנות הקדש עוברים מעליך כלומר כאילו אינם מוטלים עליך לעשותם: כי

ויאמר ד' בטעם בסיפרא וסימ' בלשון ארמי עולימא קרא צדיקא לשמואל ופי' נמסר בריש האי סיפרא· ט' פסוקי' ולא ולא ולא וסי' נמסר לעיל בהאי סיפר' סי' ז': לשמוע ד' מל' וסי' בני נכר דשמואל· העם הזה הרע· שבו על עונות אבותם· לשמוע אל הרנה דד"ח: יוכלו י"א וסי' נמסר בוהושע סי' ז' ובריש האי סיפרא סוף סי' א':

ועשיתם אותם ככל אשר אצוה
אתכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה
לכם לאלהים: למען הקים את
השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם
לתת להם ארץ זבת חלב ודבש כיום
הזה ואען ואמר אמן יהוה:
ויאמר יהוה אלי קרא (ד' כתע' בסיפ' וכי' טלית צדיקא קרא לשמואל)
את כל הדברים האלה בערי יהודה
ובחצות ירושלם לאמר שמעו את
דברי הברית הזאת ועשיתם אותם:
כי העד העדתי באבותיכם ביום
העלותי אותם מארץ מצרים ועד (ד"ג מל' וא' חס' · ד' בסיפ')
היום הזה השכם והעד לאמר שמעו
בקולי: ולא שמעו ולא הטו את
אזנם וילכו איש בשרירות לבם (יא' · ב' מל')
הרע ואביא עליהם את כל דברי
הברית הזאת אשר צויתי לעשות
ולא עשו: ויאמר יהוה (ה')
אלי נמצא קשר באיש יהודה
ובישבי ירושלם: שבו על עונת (ל' · ל"פ)
אבתם הראשנים אשר מאנו
לשמוע את דברי והמה הלכו אחרי (ד' מל')
אלהים אחרים לעבדם הפרו בית (ל')
ישראל ובית יהודה את בריתי אשר
כרתי את אבותם:
לכן כה אמר יהוה הנני מביא (יד בסע' · ל' בסיפ' יא')
אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת
ממנה וזעקו אלי ולא אשמע אליהם (ג')
: והלכו ערי יהודה וישבי ירושלם
וזעקו אל האלהים אשר הם
מקטרים להם והושע לא יושיעו (נ' תד חס')
להם בעת רעתם: כי מספר עריך (ד')
היו אלהיך יהודה ומספר חצות (ה' ד' יא')
ירושלם שמתם מזבחות לבשת (ב' ויסדו)
מזבחות לקטר לבעל:
ואתה אל תתפלל בעד העם הזה
ואל תשא בעדם רנה ותפלה כי
אינני שמע בעת קראם אלי בעד (ל')
רעתם:
מה לידידי בביתי עשותה המזמתה (כר' · נ' · ל')
הרבים ובשר קדש יעברו מעליך (ד')

ותעבדון יתהון ככל דאפקיד
יתכון ותהון קדמי לעם ואנא איהוי
לכון לאלה: בדיל לקיימא ית
קיימא דקיימית לאבהתכון למיתן
להון ארעא עבדא חלב ודבש
כיומא הדין ואתבית ואמרית אמן
יי: ואמר יי לי
איתנבי ית כל פתגמיא האילין
בקרויא דבית יהודה ובשוקי
ירושלם למימר קבילו ית פתגמי
קיימא הדין ותעבדון יתהון וארי
אסהדא אסהדית באבהתכון ביומא
דאסקית יתהון מארעא דמצרים
ועד יומא הדין מקדם ומסהד
למימר קבילו למימרי: ולא
קבילו ולא ארכינו ית אודניהון
ואזלו גבר בהרהור לבהון בישא
ואיתיתי עליהון פורענותא על
דלא קבילו פתגמי קיימא הדין
דפקידית למעבד ולא עבדו:
ואמר יי לי אשתכח דמרדו
במימרי אינש יהודה ויתבי ירושלם
: תבו לחובי אבהתהון קדמאי
דסריבו לקבלא ית פתגמי ואינון
טעו בתר טעוות עממיא ל
למיפלחהון אשניאו בית ישראל
ובית יהודה ית קיימי דגזרית ית
אבהתכון:
בכן כדנן אמר יי הא אנא
מיתי עליכון בישתא דלא יכלון
לאשתיזבא מנה ויצלון קדמי
ולא אקבל צלותהון: ויהכון
אינש קרויא דבית יהודה ויתבי
ירושלם ויבעון מן טעוותא דאינון
מסקין בוסמין להן האם יכלן
למפרקהון בעידן בישתהון:
ארי מניין קרויכון הואה דחלתכון
דבית יהודה ומניין שוקי ירושלם
שויתון איגורין לבהתא ואיגורין
לאסקא בוסמין לבעלא:
ואת לא תצלי על עמא
הדין ולא תתחנן עליהון בבעו
וצלו ארי לא רעוא קדמי בעידן
דאת מצלי עליהון קדמי בעידן
בישתהון:
מה לעמא דהוה חביב קדמי שבקו
פולחן בית מקדשי עבדו עצה
ליתהא סגיאין מערבין בשר שיקוצין עם בשר קודשא יגלון מינך

רשי

אמן יי'. שיהא ארור: העד העדותי· לשון התראה: ואביא עליהם את כל דברי הברית· האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות שלא עשו: ערי יהודה· מערי יהודה: רנה ותפלה· בכעו ובכלו: מה לידידי בביתי· מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי: עשותה המזמתה· לעשו' היא מזמת עצת חטאים שלה: הרבים· שבהם: ובשר קודש יעברו מעליך· אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי: כי

(יא' · ופ' סכו ולא · ולא ולא)

מסרה

והושע ג' וסימ' כבא בורמים· והשע ידך לך· ברוך טעמך וברוכה· והושע לא יושיעו להם בעת רעתם: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסימ' כי מנה עפר יעקב· כי מספר עריך היו אלהיך יהוד'· כל ימי רשע הוא מתחולל· כי מה חפצו בביתו אחריו· ידעתי כי אז תולד· קדמא קמץ: מעליך ה' בקריא' וסימ' הסירי את יינך מ מעליך· ובשר קדש יעברו מעליך · ואשטף דמיך· אשבור מוטה מעליך:

כי רעתכי אז תעלזי: זית רענן
יפה פרי תאר קרא יהוה שמך לקול
המולה גדלה הצית אש עליה ורעו
דליותיו: ויהוה צבאות הנוטע
אותך דבר עליך רעה בגלל רעת
בית ישראל ובית יהודה אשר עשו
להם להכעסני לקטר לבעל:
ויהוה הודיעני ואדעה
אז הראיתני מעלליהם: ואני
ככבש אלוף יובל לטבוח ולא
ידעתי כי עלי חשבו מחשבות נ
נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ
חיים ושמו לא יזכר עוד: ויהוה
צבאות שפט צדק בחן כליות ולב
אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי
את ריבי: לכן כה אמר
יהוה על אנשי ענתות המבקשים
את נפשך לאמר לא תנבא בשם
יהוה ולא תמות בידנו:
לכן כה אמר יהוה צבאות
הנני פקד עליהם הבחורים ימתו
בחרב בניהם ובנתיהם ימתו ברעב
: ושארית לא תהיה להם כי אביא
רעה אל אנשי ענתות שנת פקדתם:
צדיק אתה יהוה כי אריב יב
אליך אך משפטים אדבר אותך

מן קדם בשתיך כבן הויתא תקיפא ל'
: הא כאילן זיתא דשפיר בריויה
ויאי בחזויה וסוכיה מטלן באילניא ב' חד מל'
כן רבי יי שמיך בעממיא וכדו ד ל' ומל'
דעברת על אוריתא משירית
עממין דתקיפין כאישתא יתון
עלך ויתחברון להון סומכוון:
ויי צבאות דקיים יתיך גזר
לאיתאה עלך בישא בדיל חובי ל' ל'
בית ישראל ובית יהודה דעברו ל' כרית
להון לארגזא קדמי לאסקא ג' ר' ה'
בוסמין לבעלא:
ויי אלפני ואליפית בכין אחזיתני ג' ל'
עובדיהון: ואנא באימר בחיר
דלנכסתא מתובל ולא ידעית ארי
עלי חשיבו עשתונין בישין אמרין ו'
נרמי סמא דמותא במיכליה ו
ונשיציניה מארעא דישראל ושמי ט' וכו' כסי'
לא ידכר עוד: ויי צבאות דיין
קשוט גלין קדמוהי כוליין ולב
אחזי פורענות דינך מינהון ארי
קדמך אמרית ית עלבני: כ'
בכן כדנן אמר יי על ט' וכו' כסי'
אינשי ענתות דבען למיקטלך
דאמרין לא תתנבי בשמא דיי
ולא תמות בידנא: ל' דג'
בכן כדנן אמר יי צבאות האנא
מסער עליהון עולימיהון יתקטלון
בחרבא בניהון ובנתיהון ימותון
בכפנא: ושארא לא יהי להון
ארי איתי בישתא על אינשי ענתות שנת סוערן חוביהון: זכי
את יי מלמדן לקבל פתגמך ברם שאילתידינין אנא שאל מן קדמך

ולא ידעתי ה' בקריא' וסימ' ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו · ויאמר המלך שלום · ואני ככבש אלוף יובל לטבוח · המליכו ולא ממני · ובצלעי שמחו ונאספו · על אנשי ד' בקריא' וסימ' וישיכהו שאול על אנשי המלחמה · ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים · חברו דירמיה · כה אמר יי' צבאות על אנשי ענתות:

רשי

כי רעתכי אז תעלזי · כשאתם עוברים עברה אתם שמחים: לקול המולה · לשון שאון עם רב שיבא ע עליהם: ורעו דליותיו · ורצצו את ענפיו: ויי' הודיעני · כך אמר הנביא הקב"ה הודיעני את פורענותם: ואני ככבש אלוף אשר יובל לטבח · יובל יובא לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להורגני ככבש אלוף דוכש ויהודה בן קוריש פ פתרוהו ככבש ופר אשר יובל לטבח אלוף כמו שגר אלפיך ואעפ"י שלא כאמר ושוף ים לכו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה כשים עגור כן אצפצף ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול ויונתן מסייעו שתירגם כ כאימ' בחיר: נשחיתה עץ בלחמו · נרמי סמא דמותא במיכליה · אראה נקמתך מהם · את אנשי ענתות היה מקלל: אל אנשי ענתות · כמו על אנשי ענתות: צדיק אתה יי' כי אריב אליך · כשאתווכח עמך ידעתי כי תצדק בדבריך אך חפץ א אני לדבר משפטים אותך להודיעני ד דרכך: מדוע

גולה ה' חס' וכל אורית' דכו' כתב

ארבר אותך ט' דכין בליש' וכל יחזקאל דכו'

כי רעתכי אז תעלזי · ולא שים לך בשת ורוע לב מזה כי בעת שתעשי הרעות אז תעלזי ותשמחי ויש מפרשים ובשר קדש כמו ואנשי קדש וכמו יבא כל בשר להשתחות מפני בני אדם כלומר החסידים אנשי קדש עברו מעליך לפיכך את עושה הרעות · המזמתה הכפל לחזק העניין וכן ישועתה עזרתה: רעתיכי · היוד נוספת כיוד בעוריכי תחלואיכי ות"ת הפסוק כן מה לעמא דהוה חביב וגו' כמעמוד · ובדרש בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם שעמד בבית המקדש ואמר לו מה לידידי אמר לו על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו ושמא בשוגג חטאו אמר לו עשותה המזמתה את לו שמא מעוטם חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך לזכור בשר המילה אמר לו ובשר קדש יעברו מעליך אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלזי אמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה אמר לו זית רענן וגו': זית רענן · המשילה לזית לפי שהוא רענן כל זמן וכל ימות השנ' עליו לחי': יפה פרי תאר · פי' יפה פרי ויפה תואר ויפה שזכר שמר במקום שנים ר"ל שפריו יפה ותארו יפה אמר לכנסת ישראל מתחלה קרא יי' שמך זית רענן כשהיית עושה רצונו היית כמו זית רענן לא יבול עלהו ר"ל שההצלחה היתה תמידה עמך ואת היית עושה מעשי' טובים ויפים דומים לפרי זית אשר בדשנו והוא ש שמנו יכבדו אלהים ואנשים: לקול המולה גדולה · ועתה גרמו עליך עוניך להביא גוים רבים ישמעו קול המולתם שהיא גדולה ועל ידם הצית אש עליה כאילו אמר עליך כי כן דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו שמעו עמים כולם כי יבשו מאלים אשר חמדתם ויי' הודיעני אז הראיתני והדומי' להם רבי': ורעו דליותיו · ואותם הגוים ישברו דליות הזית שהיית כמשלת בו ואדוני אבי ז"ל פירש עליה כמו עלה זית ר"ל הבית אם בעליה פי' בעלי הזית שהיו רעננים ולחים עתה יצית אש בהם וכנה הזית בלשון נקבה ואף על פי שהוא לשון זכר כמו שאמר רענן דליותיו והנה מצאנו גפן בלשון זכר גפן בוקק ומצאנוהו בלשון נקבה לגפן אדרת כן יהיה זית כמוהו ועוד לפי שהמשיל בו כנסת ישראל שהיא בלשון נקבה זכר הזית שהוא משל לה גם כן בלשון כ נקבה כאילו זכר הכנסה ואחר כך שב לדבר בלשון זכר בלשון עצמו ואמר דליותיו · המולה כתוב בוי"ו עם הדגש וכמוהו מעטים כמצאו באותיות אהו"י עם הדגש זכרנום בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ופי' המולה כמו מלה כמו אין מלה בלשוני וכן קול המולה כקול מחנה ופי' הצית הבעיר כמו ויצת אש בציון והדומי' לו · ורעו פי' וישברו כמו ירעוך קדקד ורעו את ארץ אשור בפתחיה · דליותיו פירו' ענפיו ויקראו כזה הלשון ר"ל מלשון ארוממך יי' כי דליתני שפירושו רוממתני וזכר הענפי' הנה בזה הלשון ר"ל שאפילו הענפי' הרמים ישברו והוא משל על ירושלם ובית המקדש ות"ת הפסוק כן הא כאילן זיתא וגו' כמעמוד: ויי' צבאות הנוטע אותך · לפי שהמשילה לזית אמ' עליה לשון נטיעה כלומר שהמשיכך בארץ טובה כמו שנטע לך טובה בנטיעתך טובה כן דבר עתה עליך על ידי הנביאי' שעתיד לבא עליך בגלל רעת בית ישר' ובית יהודה על בית ישר' דבר רעה ובאה להם ועליך גם כן דבר רעה ותבא לך: ויי' הודיעני · פירש א"א ז"ל הודיעני שהיו חושבים להאכילני סם המות כמו שאמ' בפסוק שאחר זה אמ' הודיעני כאשר ואדעה אז ידעתי כי לא הייתי יודע כי לא היה עולה על לבי כי אני לא הרעתי להם אם אני מוכיח אותם לטובת' אני עושה: אז הראיתני מעלליהם · כי בזה הראיתני מעלליהם הרעים אם לי היו רוצים לעשות כן קל וחומר לאחרי' ואמר הודיעני ואמ' הראיתני שלא לנכח ולנכח כאחד וכמוהו רבי' במקרא כמו שכתבנו למעלה: ואני ככבש אלוף · כמו ואלוף חסר וי"ו החבור וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ואלוף הוא שור כמו אלופינו מסובלי' וכן במשקל אחר שגר אלפיך ות"ת כאימר בחיר פי' אלוף תאר לכבש שהיה נבחר כמו שוף תאלן אמר הנביא אני הייתי עמהם קודם שהודיעני האל זה כמו הכבש או השור שיובילו אותו לבית המטבחים לטבוח אותו והוא כשמוליכין אותו אינו יודע כי לשוחטו מוליכין אותו כן אני היו מוליכין אותי קרובי ומיודעי לאכול עמהם לא הייתי יודע כי להמיתני מוליכין אותי והנה אם לא הודיעני האל היו ממיתים אותי ומה היו חושבי' עלי ואומרים נשחיתה עץ בלחמו ופי' כתרגו' נרמי סמא דמותא במיכליה ואמ' נשחיתה במקו' נשימה כי התשומה הזאת היתה השחתה · ועץ פירו' עץ מות כלומ' עץ שהוא סם המות וכן ויורהו יי' עץ אמרו שהוא עץ מר והיה סם בתוך סם · בלחמו · במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל: מארץ חיים · מן העולם הזה ות"ת מארעא דישראל: לא יזכר עוד · פי' בחיים וכפל העניין במלות שונות: ויי' צבאות שופט צדק · שפטני מהם כי אתה שופט בצדק בוחן כליות ולב כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי שאשמר מהם: אראה נקמתך · כלו' שלא אמות עד שאראה שתקח נקמה מהם: כי אליך גליתי את ריבי · אין לי אח וקרוב לגלות את ריבי כי הם חשבו להמיתני אליך גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי גלוי וידוע לפניו וכתי' גליתי אמריתי: לכן · ולא תמות בידנו · ואיך אמ' ירמיהו ויי' הודיעני והרי היו אומרים לו על פניו כי ימיתוהו אם יתנבא אף שירמיהו לא היה חושש למה שהיו אומרים בפניו כי חשב כי זה דרך הפחדה ואיום כי לא יתכן שימיתוהו בגלוי ולא היה מפחד מזה אך שימיתוהו בסתר על ידי סם זה היה יכול להיות כי היה דבר שלא היה נודע כי יש סם שמאכיל אותו שלא ימות מיד אלא עד שמנה או עשרה ימים ואם ימות על הדרך הזה לא היו אומרי' כי על ידי סם המות מתי: לכן כה אמר יי' · הבחורים ימותו בחרב · הבחורים שבטחו בגבורתם ויצאו להלחם ימותו בחרב: בניהם ובנותיהם ימותו ברעב · בעיר וזכר הבנים ולא האבות כי האבות אם ישיגו דבר מאכל יאכלו הם כי חייהם קודמים לחיי בניהם ולא עוד אלא שיאכלו בשר בניהם ובנותיהם מפני הרעב: ושארית · לאנשי ענתות ילקו יותר משאר ישר' לפי שהיה להם להחזיק יד ירמיהו שהם קרוביו ובני עירו והם היו אומרים להמיתו אם ינבא בשם יי': שנת פקדתם · שנת החרבן שהיתה שנת תשע עשרה לנבוכד נצר שפקד האל עליהם את עונם וחרבה הארץ וגלו הנשארים מן החרב ומן הרעב ואמר כי אנשי ענתות לא תהיה להם שארית ואף על פי שנגזרה עליהם גזרה שלא תהיה להם שארית בעת שחלה עליהם הגזרה ולכרו האבותם את העיר עשו תשובה והיתה להם שארית וכן אמרו ר"ל וכן מצאנו בשוב גלות בבל אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנה: צדיק אתה יי' כי אריב אליך · שאריב אליך כלומר שאם אומר שאריב אליך לא יתכן שאתה צדיק ואין לי לחלוק בזה: אך משפטים אדבר אותך · אך אדבר עמך כאדם הנשפט על חברו ונושא ונותן בטענות הצריכין כי אני כשוך בזה: מדוע

רשי

מדוע דרך רשעים צלחה. שנתת גדולה לנבוכד נצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך. ד"א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר: שלו. לשון שלוה: ואתה ה' ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני: התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דישטאקלום בלע"ז כמו עד התיקנו אותם מן העיר: והקדישם. הזמינם: עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא תאבל תחרב ורוח הקדש משיבתו מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף ספתה פינ"דא בלע"ז: כי אמרו. יושבי הארץ הזאת: לא יראה את אחריתנו. אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו: כי את רגלים רצתה וילאוך. קרוביך הכהני' כמותך ואנשי עירך באים להורגך: ואיך תתחרה את הסוסים. לרוץ עם הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהני' באים להרגך כל שכן ם שיקומו להרגך שרי יהודה וזהו קשה ע עליהם וזו היא הצלחת שאויב וכן תרגם יונתן דאתיובתא וגו' כבעמוד ומדרש רבותינו אם לא על שכר שלם פ פקיעות שרץ נבוכד נצר לכבודי בימי מ מרודך בלאדן אתה תמיה שהרביתי ב גדולתו כל כך מה ת תתמה עוד כשתראה שילום שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסים את רגלי'. עם רגלי' פיאונ"דש בלע"ז: תתחרה. אאטי"רש בלע"ז: ובארץ שלום אשר אתה בוטח. שם הלאוך: ואיך תעשה בגאון. שרי יהודה וגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן לימדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי לקבל חיות ברא דרי ברום ירדנא והנה כאריה יעלה מגאון הירדן תירגם יונתן בשני מקומו' כאריא דסליק מרום ירדנא: קראו אחריך מלא. קבוצת אנשים: ידידות נפשי. עם סגולתי: כתנה

ירמיה

מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל־בגדי בגד: נטעתם גם־שרשו ילכו גם־עשו פרי קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם: ואתה יהוה ידעתני תראני ובחנת לבי אתך התקם כצאן לטבחה והקדשם ליום הרגה: עד־מתי תאבל הארץ ועשב כל־השדה ייבש מרעת ישבי־בה ספתה בהמות ועוף כי אמרו לא יראה את־אחריתנו: כי את־רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את־הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח ואיך תעשה בגאון הירדן: כי גם־אחיך ובית־אביך גם־המה בגדו בך גם־המה קראו אחריך מלא אל־תאמן בם כי־ידברו אליך טובות: עזבתי את־ביתי נטשתי את־נחלתי נתתי את־ידדות נפשי בכף איביה:

תרגום

מדין אורחת רשיעיא מצלחא שלן שליוא כל משקרי שקר: קיימתינון אף תקיפו עתרו אף קנו ניכסין קריבין פתגמי אוריתך בפומהון ורחיקא דחלתך מכוליתהון: ואת יי כולא ידיע וגלי קדמך ואת בחר לבביא דרען בדחלתך רשיעיא אתקינון כענא לניכסתא וזמינינון ליום קטול: עד אימתי תחרוב ארעא ועשבא דכל חקלא ייבש מחובי רשיעיא דיתבין בה סף בעירא ועופא ארי אמרו לא גלי קדמוהי סופנא: דנא תיובתא לירמיה נביא על בעותיה נביא את דמי לגברא דרהט עם רגלאה ולאי ואיכדין את מדמי למרהט כל קבל סוסותא כבקעתא ובארעא שלמא את מתבטח ונפיל ואיכדין את מדמי למעבד כל קבל חיות ברא ברובי ירדנא ואם על טבוון דאנא מוטב לנבוכד נאצר מלכא דבבל ריגלאה נביא את חזי ומתמה ומן פון דאחזיך מה דאנא עתיד למיעבד לאבהתך צדיקיא דמן עלמא דרהטו כסוסותא למעבד עובדין טבין קדמי ואף אמרית להון דאיתי על בניהון ברכן ונחמן הא כמיא דנתתין שטוף לירדנא: ודאת בעי עליהון רחמין ארי ית אחך ובית אבוך אף אינון שקרו בך אף אינון אמרו עלך מילין בישין לא תהימן בהון ארי ימרון עלך פתגמין תקנין: שבקית ית בית מקדשי רטישית ית אחסנתי מסרית ית עמא דהוה חביב קדמי ביד סנאוהי:

מסורה

תראני ב' וסימ' אגוע ועין לא תראני. ואתה יי' ידעתני תראני ובחנת לבי: ובחנת ב' וסימ' בחון נתתיך. יי' ידעתני הראני ובחנת לבי: יב פסוקים אית בהון גם גם גם וסי' גם תבן גם מספוא רב עמנו. ויצו גם את השני גם את השלישי. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם קחו. משול כנו גם אתה. וישאל שאול כי'. כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום. גם לא שמעת גם לא ידעת. גם אהבתם גם שנאתם:

רדק

מדוע דרך רשעים צלחה. כי היו בישראל רשעים מצליחים ולא היו זוכים את ה'. מלמדך וגו' כבעמוד: נטעתם. משל על הצלחתם שהיא קיימת והולכת וגדלה ואמרו נטעתם הרבה כי טובת הרשעים תבא להם מאת האל לא שהיא להם דרך מקרה וכן אמר בתורה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כתרגומו: שרשו. מבנין פעל הכבד אמר על דרך המרובע וכן בל שרש בארץ גזעם: קרוב אתה בפיהם. אם יקראוך בתפלה או יזכרוך בשבועה לשקר הו' כי את' רחוק מכליותיהם ואינם חושבים כי בידך טובתם ושאתה המטיב והמריע ות' קריבין פתגמי כנואתך וגו' כבעמוד: ואתה ה' ידעתני תראני. ואתה ראה אותי במה שאני: ובחנת לבי אתך. בחנת לבי שהוא אתך לא כלבם שאתה רחוק ממנו אם כן למה הם בטוב ואני ברע: התיקם כצאן לטבחה. כמו עד התיקנו אותם מן העיר אמר אלו השלוים הרשעים התיקם מתוך רבנם לרעתם כצאן לטבחה: והקדישם. והזמינם: ליום הרגה. ליום שיהיה בו הרג רב והוא יום החרבן הזמינם לחרב ולא יהיה להם מקום להנצל מן ההרג ואז ידע לעולם כי רשעתם גרמה להם אבל עתה יש מבוכה בהצלחתם: עד מתי תאבל הארץ. עד מתי יהיה זה שהוקדשו אלה ליום הריגה כשתאבל הארץ והוא יום החרבן: ועשב כל השדה ייבש. זה על דרך הפלגה וכן ספתה בהמות ועוף ומפני מה תאבל ותשחת הארץ מרעת יושבי בה כי אמרו הדין נותן שלא יכלו אלה הרשעים השלוים מיום הרינה כי הם אומרים בשלותם לא ירא' אחריתנו אם יאמרו להם נביאי האמת הנה יבוא אחריתכם לרעה אף על פי שאתם שלוי' עתה והם אומרים לא יראה האל אחריתנו כי אינו משגיח בנו ובמעשינו ואינו יוד' מה אחריתנו: ספתה. ענין כליון כמו האף תספה צדיק עם רשע אלא שהוא פעל יוצא וזה פעל עומד והנה שאל ירמיהו על הצלחת הרשעים ולא השיבו האל: כי את רגלים. פי' אדוני אבי ז"ל כי זה הפסוק תשובת שאלתו שלא יהרהר אחר מדות הקב"ה אמר ועל מה ששאלתני אני משיבך זה המשל כי אני רואה אותך שרצת עם רגלי' כמותך והלאוך כי רבו ויותר ממך ולא היה בך יכולת להשיגם והלאוך במרוצתם להשיגם: ואיך תתחרה את הסוסים. ואיך תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם וזה פי' המשל הנה אתה בין בני אדם כמותך ואינך יודע דעתם וסודותם שהרי אמרו להאכילך סם המות ולא ידעת ולא הרגשת בהם אם לא הודעתיך ואתה איך תרבה לדעת דעתי וסודותי בהנהגת העולם בהצלחת הרשעים ורעת הצדיקים בעולם הזה לפיכך שתוק ואל תהרהר אחר מדותי והוסיף לו עוד על המשל לדבר לו על הענין עצמו וכלל בו מראש הפסוק ענין עצמו ואמר לו אני רואה אותך חלוש וכלאה בשליחותי ולכך כי אני רואה כי רצת את רגלים כמותך והם אנשי ענתות שהם בני משפחתך ובמדרגה אחת עמך לענין גדולה והם הלאוך והפחידוך להמיתך ואיך תתחרה את הסוסים כשתלך לירושלם שהם שרים גדולים וגם המלך שם איך תתנהג עמם צריך אתה שתתחזק שלא תפחד מהם ותדבר להם שליחותי בלא מורא והוסיף לו עוד ואמר ובארץ שלום אתה בוטח פירוש אתה בוטח באנשי ענתות שהיה ראוי שתהיה לך ארץ שלום והיה לך לבטוח בהם שיצילוך מיד המבקשים להרע לך כי הם קרוביך ובני עירך ומדרך העולם שהקרובים ובני עיר אחת שמתגדלו ביחד להגן זה על זה ושיתאהבו האחד על חברו עד שיתמסרו למות על אהוביהם או קרוביהם ואתה לא תוכל לעשות זה כי הם מעריצים עליך להמיתך: ואיך תעשה בגאון הירדן. כלומר במקום שמתגאין גלי הירדן והוא משל על שרי יהודה וירושלם והמשילם לגאון הירדן לפי שהוא הנהר שבתוך ארץ ישראל כי פרת בגבול ארץ ישראל הוא ויתכן לפרשו על נבוכד נצר שעתיד להעמיד חילותיו בארץ ישראל מעבר לירדן ואמר לו לירמיהו אם אתה מפחד מהם שהם מעט' איך תעשה במי שהוא דומה לגאון הירדן ויונתן גם כן פירש הפסוק לפי תשובת השאלה מיושב על הענין וכן תרגמו דנא תיובתא לירמיה וגו' כבעמוד: כי גם. בגדו בך. כי היית בוטח בהם ואמרו להאכילך סם המות: קראו אחריך מלא. קבוץ כלומר התקבצו אחריך לירא ולבהלך אם תתנבא להם וכן מלא רעים קבוץ רעים שיתקבצו אחרי הארי': אל תאמן בם. אם יקרבוך וידברו אליך טובות אל תאמין בם כי שקר הם דוברים כי דעתם כדי שתקרב אצלם ותהיה בבתיהם לאכול ולשתות עמהם ודעתם להאכילך או להשקותך סם המות וי"ת ודאת ירמיהו בעי עליהון רחמין וגו' כבעמוד ורבי' הי' פירש מלא מן המלות שמפרשים אותן בהפכן כלומר חסר בכל דבר כמו שאומרים לסמיא סגי נהור ואדוני אבי ז"ל פי' מלא מן חסר מלאו לבו אומרים עליך שלא בפניך שאין לך טוב ירא' בעולם שהם אומרים לך לא תנבא בשם יי' ולא תמות בידינו ואתה מוסיף עוד להנבא ולא תפחד מן המיתה: עזבתי את ביתי. אמר האל כאדם הבוכה על אבדתו את ביתי זה בית המקדש נחלתי זה ישראל כמו שאמר יעקב חבל נחלתו: ידידות נפשי. אהבתיה אהבה עזה היתה ועתה בעונותיה נתתיה בכף אויביה:

היתה. כאריה ביער · כשמואב האריה ביער ונותן קולו וישמעו העוברים ושבים הקול יעזבו דרך היער או השמוך לו כן עזבתי אני את נחלתי כי היתה לי כמו האריה ביער השואג בלילה ונתינת קולה ושאגתה היא צעקת העשוקים מפני החמס או נתינת קול עובדי עבודה זרה בבתי האלילים כמו שנאמר במעשה אליהו עם אחאב ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל ענכו ואומ' ויקראו בקול גדול: על כן שנאתיה · וכטשתיה כי כלאתי נשוא עוד מעשיה הרע': העיט. פירוש הה"א בפתח כי היא לשאלה ופירש אדוני אבי ז"ל הפסוק כן העיט צבוע שדם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות השדה לאכול כמו שאמר לכו אספו כל חית השדה אתיו לאכלה אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לכו אספו כל חית השדה בעבור כי כן מנהג העופות יבאו על החללים תחלה כי הם יראו בעופפם כמו שאמר באשר חללים שם הוא והחיות רואות העופות צבועים מדם החללים ויתורו ממקומם: התיו. הה"א תמורת אל"ף אתיו הקחה יין מובו אתיו ועניינו כמו באו והחיות הן משל על האומות שבאו עם נבוכדנצר להחריב ירושלם כ כאילו עשו להם אות והרימו להם נס שיבאו והוא משל העיט הצבוע לחיות והוא דבר הנבואה: רעים רבים. מלכי גוים שבאו עם נבוכדנצר והמלך כמו הרועה לצאן ות"י מלכין סגיאין קטלו עמי: כרמי · ישראל כמו שאמר כי כרם יי' צבאות בית ישר': בססו · רמסו: שמה · נבוכדנצר ואף על פי שלא זכרו הרי זכר רועים רבי' והוא היה בראשם והוא שם החלקה לשממה: אבלה עלי שממה · שם תאר כנסת ישראל שהיא שממה התאבלה עלי על שממותיה לאמר שאני ה השימותיה: כי אין איש שם על לב. למה החרבה כי אין איש מהם שם על לב דברי ותוכחותי שהייתי מוכיח אותם ע"י הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמעו אליהם ות"י הרי לית דמשוי דחלתי על לבא: על כל שפים במדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר כמו שפיר' ושפים הם המקומות הגבוהים כמו הרים וגבעות גם לשם שהוא מן הישוב באו שודדים: חרב ליי' אכלה · כמו אוכלת אמר בזה ובזה כמו אש אכלה אבל ברוב יאמר על משקל פעלת והחרב הוא אוכלת החרב כמו וחרבי תאכל בשר כזה וכזה תאכל חרב: מקצה ארץ ועד קצה הארץ · כי גם בשאר המקומות תהיה כי בכולם פשטה יד נבוכדנצר וחרבו היא ליי' כי הוא העיר את חרבו עליהם והנביא התנבא על אחת מהן טרם בא לה הפורענות כמו שכתו' בזה הספר וזהו שאמר אין שלום לכל בשר: זרעו חטים וקוצים קצרו · אמר הנביאים זורעים חטים בכם ישראל שאתם נקראים חלקתי כמו שאמר למעלה והנה הנביאים זרעו בחלקה חטי' הם דברי הנבואה: וקוצים קצרו · כי לא צמחו להם בחלקה כי אם קוצים או הם מעשים רעים שדומין לקוצים: נחלו לא יועילו · ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם: ובשו מתבואותיכם · היה להם לנביאים בשת מתבואותיכם שהיו מיחלים שיהיו חטים והיו קוצים ונחלו הנביאים על זה מחרון אף יי' מפחדם מחרון אף יי' העתיד לבא עליכם מפני מעשיכם הרעים ואמר ירמיהו משל זה על החלקה כמו שאמר ישעיהו משל דומה לו על הכרם שאמר ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים ויסר' הם שנקראו כרם יי' וחלקת יי' ואדוני אבי ז"ל פירש זרעו ישראל חטים והוא משל על הממון הרב שהיו שולחים למלכי מצרים שיהיו להם לעזרה ושיבאו לעזרתם מפני מלך בבל ובטחונם על משענת קנה רצוץ זהו וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו נחלו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם בו שום תועלת ופי' בשו מתבואותיכם כווי כלו' ים לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים ות"י ולא תהון דמין לדזרעו חטין וגו' כמשמוד: כה אמר יי' על כל שכני הרעים · הם פלשתים ועמון ומואב וצר וצידון ואדום שהיו שכנים לארץ ישראל והיו מריעים להם ואמר שכני כי ישראל הם חלקתו וכרמו והנה הם שכניו: הנוגעים · פירוש להרע וכן כל הנוגע בהם הנוגע באיש הזה כתרגומו דיכזק וכן הנגעים דמנזקין: הנני נותשם · גם הם יגלו כמו עמי לפיכך אל ישמחו לגלותם: אתוש מתוכם · אותם שגלו מבניהם אתוץ מתוכם בשובי שבות עמי: והיה · אשוב ורחמתים · כמו שנבא עליהם ירמיהו כשנבא על גלותם נבא גם כן על טובם כמו שנאמר והשבתי את שבות מואב ואמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ואמר כי כששבו יהודה ובנימין מגלות בבל שבו גם הם: והיה · את דרכי עמי · הד"לת מעמדת בגעיה והמסרה ל' געיה: בשמי חי יי' · כי מעת ששבו ישראל מגלותם לא עבדו ע"ז ולא נשבע בבעל ואם הם ילמדו דרכם בזה ובזה הוא בטול ע"ז: כאשר למדו · כי באמת ישראל לא למדו לעבוד ע"ז כי אם משכניהם: ונבנו בתוך עמי · כי הרבה נתגיירו מהם בשובם מגלותם ושכנו בתוך בני ישראל · ונבנו יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן תרגם יונתן ויתקיימון: ואם · ואבד · שלא ישובו עוד לארצם ומה שאומר בנבואת בני עמון ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון אותם שלמדו דרכי ישראל אעפ"י שלא שבו כדברי רבי יהושע במחלקתו של רבן גמליאל בברכות:

נתנה עלי בקולה · עלתה לפני צעקת חמסיה: העיט צבוע · הזאת תמוהה לכך הוא פתח הכי הם עוף צבוע מגואל ברם שאלו העופות כאספים עליו: העיט סביב עליה · שמא עוף טמא הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה ד"א העיט צבוע עוף אחר שהוא צבוע וכל העופות כאספים עליו לאוכלו שסונאים אותו: התיו · באו: רועים רבים · ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שנא' למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם: בוססו · לשון מרמס וכן והיו כגיבורים בוסי' בטיט חוצו' וחלקתי · קנפנ"א בלע"ז: אבלה עלי · לפני: זרעו חטי' וקוצי' קצרו · התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא כרו להם ניר תשובה ומעשים טובי' לכך זרעו אל קוצים ספר שנקוד בו זרעו בחירק הזי"ן שיבוש הוא: נחלו · לשון חולי נחלו במכאובם ובעקתם לפני ולא יועילו: מתבואותיכם · ממעשיכם: שכני הרעים · מצרים עמון ומואב ואדום וצר וצידון שהיו שכיני ארץ ישראל ומזיקין אות': אשוב ורחמתי · כולן לקו כמוך לחרבן הבית ובכולן כאמר ושבתי את שבות בספר זה: אם למוד ילמדו · אם יתגיירו: ונבנו · לשון בניין: אזור

לבל בשר ז' בקריא' וסימ' נמסר בסדר קרח: כה אמר יי' בטעבא בספרא וסימ' מה מצאו אבותיכם בי עול · אל יתהלל חכם בחכמתו · אל דרך הגוים אל תלמדו · ארור הגבר · עמוד בחצר · על כל שכני הרעים · עשו משפט וצדקה · כתבו את האיש · הנני שב שבות · קול ברמה נשמע נהי · מנעי קולך מבכי ועיניך ·

היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה
עלי בקולה על כן שנאתיה:
העיט צבוע נחלתי
לי העיט סביב עליה לכו אספו כל
חית השדה התיו לאכלה: רעים
רבים שחתו כרמי בססו את חלקתי
נתנו את חלקת חמדתי למדבר
שממה: שמה לשממה אבלה עלי
שממה נשמה כל הארץ כי אין איש
שם על לב: על כל שפים במדבר
באו שדדים כי חרב ליהוה אכלה
מקצה ארץ ועד קצה הארץ אין
שלום לכל בשר: זרעו חטים
וקצים קצרו נחלו לא יועלו ובשו
מתבואתיכם מחרון אף יהוה:
כה אמר יהוה על
כל שכני הרעים הנגעים בנחלה
אשר הנחלתי את עמי את ישראל
הנני נתשם מעל אדמתם ואת בית
יהודה אתוש מתוכם: והיה
אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתים
והשבתים איש לנחלתו ואיש
לארצו: והיה אם למד ילמדו את
דרכי עמי להשבע בשמי חי יהוה
כאשר למדו את עמי להשבע בבעל
ונבנו בתוך עמי: ואם לא ישמעו
ונתשתי את הגוי ההוא נתוש ואבד
נאם יהוה:

הות קדמי אחסנתי כאריא
בחורשא סליקת עלי אתרוגשתה
על כן רחיקתה:
כעופא דמתבדר כן אתבדרא
אחסנתי קדמי וכעופא דמשתדי
כן יתכנשון עלה דקטלין בחרבא
מסחור סחור מלכי עממיא
ומשריתיהון ייתון עלה למיבזה:
מלכין סגיאין קטילו עמי
דושישו ית אחסנתי יהבין ית
אחסנת חמדתי למדבר צדי:
שויוהא לצדו אתאבלת קדמי
חרובת צדיאת כל ארעא ארי לית
אינש דמשוי דחלתי על לבא:
על כל ניגרין במדברא אתו בזוזין
ארי חרבא קדם יי מקטלא מסיפי
ארעא ועד סיפי ארעא לית שלמא
לכל בישרא: לא תהון דמין
לדזרעו חטין על בייר ולא
משכחין למיכנש אלהן כובין
ומעללתהון לית להון הנאה
ותבהתון בעובדיכון במיתי עליכון
תקוף רוגזא דיי:
כדנן אמר יי על כל מגרייא
בישיא דמנזקין באחסנת דאחסני
ית עמי ית ישראל הא אנא מטלטל
להון מעל ארעהון וית דבית יהודה
איטלטל מביניהון: ויהוה בתר
דאטלטל יתהון אתוב במימרי
וארחם עליהון ואתיבינון גבר
לאחסנתיה וגבר לארעיה: ויהי
אם מילף ילפון מאורחת כנישתא
דעמי לקיימא בשמי קיים הוא יי
כמא דאליפו ית עמי לקיימא בשום טעותא ויתקיימון בגו עמי: ואם לא יקבלון אולפן
ואטלטל ית עמא הדין טילטול דאבדן אמר יי:

נותן שמש לאור יומם · עוד ישמע במקום הזה · אם ימדו שמים · אל תשאו · את פרעה חפרע ·
תאמר אליו · מים עולים מצפון:

וקח י״ג וסימ׳ כמסר בסדר קרח: לכל לא דגשי׳ בקריא׳ וסימ׳ והנה נשחת האזור אשר לא יצלח. ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח. וכידך לגדל ולחזק לכל. טוב יי׳ לכל ורחמיו. כמספר במשקל לכל. ואחיהם לכל משפחות יששכר. לכל זמן ועת לכל חפץ. הכל כאשר לכל מקרה אחד. זה רע בכל אשר נעשה. ואמר לכל סכל הוא. כי מקרה בני האדם ומקרה: הידוע ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ הידוע נדע כי יאמר הורידו.

רשי

אזור. פורצ״ינט בלע״ז: ובמים לא תביאהו. לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שימהר לירקב: ולא יצלח לכל. אינו ראוי לכלום: ויהי כאזור הזה. גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב: נבל. כלי חרס הוא ועשוי להכניס בו יין: ונפצתים איש אל אחיו. אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם ונפץ את עולליך וכן כל ניפוץ שבמקרא: והאבות והבנים. אנפץ זה אצל זה: יתנגפו

כה אחר ד׳ פטע׳ בסיפ׳ וסי׳ הלך. הלך. כן אהבו. הנני מיסד.

מקרא

יג כה אמר יהוה אלי הלוך וקנית לך
אזור פשתים ושמתו על מתניך
ובמים לא תבאהו: ואקנה את
האזור כדבר יהוה ואשם על מתני:
ויהי דבר יהוה
אלי שנית לאמר: קח את האזור
אשר קנית אשר על מתניך וקום
לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע
: ואלך ואטמנהו בפרת כאשר
צוה יהוה אותי: ויהי מקץ ימים
רבים ויאמר יהוה אלי קום לך פרתה
וקח משם את האזור אשר צויתיך
לטמנו שם: ואלך פרתה ואחפר
ואקח את האזור מן המקום אשר
טמנתיו שמה והנה נשחת האזור
לא יצלח לכל:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר:
כה אמר יהוה ככה אשחית את גאון
יהודה ואת גאון ירושלם הרב:
העם הזה הרע המאנים לשמע את
דברי ההלכים בשררות לבם וילכו
אחרי אלהים אחרים לעבדם
ולהשתחות להם ויהי כאזור הזה
אשר לא יצלח לכל: כי כאשר
ידבק האזור אל מתני איש כן ה
הדבקתי אלי את כל בית ישראל
ואת כל בית יהודה נאם יהוה
להיות לי לעם ולשם ולתהלה
ולתפארת ולא שמעו: ואמרת
אליהם את הדבר הזה כה אמר יהוה
אלהי ישראל כל נבל ימלא יין
ואמרו אליך הידע לא נדע כי כל
נבל ימלא יין: ואמרת אליהם כה
אמר יהוה הנני ממלא את כל ישבי
הארץ הזאת ואת המלכים הישבים
לדוד על כסאו ואת הכהנים ואת
הנביאים ואת כל ישבי ירושלם
שכרון: ונפצתים איש אל אחיו
והאבות והבנים יחדו נאם יהוה
לא אחמול ולא אחוס ולא ארחם
מהשחיתם: שמעו
והאזינו אל תגבהו כי יהוה דבר:

הידוע נ׳ב׳ל חס׳ וא׳ מ׳ל ובנביא

תרגום

כדנן אמר יי׳ לי איזיל ותזבין לך
זרז דכיתן ותשוויניה על חרצך ד
ובמיא לא תעילינֵיה: וזבינית ית
זרזא כפתגמא דיי׳ ושויתיה על
חרצי: והוה
פיתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי ת
תינינות למימר: סב ית זרזא
די זבינתא די על חרצך וקום איזיל
לפרת וטמרוהי תמן בשעיעות
כיף גלי: ואזלית וטמרתיה
בפרת כמא די פקיד יי׳ יתי:
והוה מסוף יומין סגיאין ואמר יי׳
לי קום איזיל לפרת וסב מתמן ית
זרזא די פקידתך למטמריה תמן:
ואזלית לפרת וחפרית ונסיבית ית
זרזא מן אתרא דטמרתיה תמן
והא אתחבל זרזא לית ביה צרוך
לכל מדעם:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עמי
למימר: כדנן אמר יי׳ כדין אחבל
ית תקוף אנש יהודה וית תקוף
יתבי ירושלם דהוה סגי: עמא
הדין דעובדיהון בישין דסריבו
לקבלא ית פתגמי דאזלין בתר
הירהור לבהון וטעו בתר טעות
עממיא למפלחהון ולמסגיד להון
ויהון כזרזא הדין דלית בהון
צרוך לכל מדעם: ארי כמא
דמדבק זרזא בחרצא דגברא כן
קריבית לפולחני ית כל בית ישר׳
וית כל בית יהודה אמר יי׳ למהוי
קדמי לעם ולשום ולתושבחא
ולרבו ולא קבילו: ותימר להון
ית פתגמא הדין כדנן אמר יי׳ א
אלהא דישראל כל גרב יתמלי
חמר ויימרון לך הסידע לא הוינא
ידעין ארי כל גרב יתמלי חמר:
ותימר להון כדנן אמר יי׳ הא אנא
ממלי ית כל יתבי ארעא הדא וית
מלכא דיתבין לדוד על כורסוהי
וית כהניא וית נביא דשיקרא וית
כל יתבי ירושלם עקא ויהון דמן
לרוויא: ואתרינון גבר באחוהי
ואבהן ובנין כחדא אמר יי׳ לא
אחמול ולא איחוס ולא ארחם
מלחבלותהון:
קבילו ואציתו לא תתרברבון
ארי במימרא דיי׳ גזיר כן:

רדק

כה אמר יי׳. ענין האזור אפשר שהיה ממש ועשה כן ירמיהו מה שצוהו האל והחכ׳ הגדול מורה צדק ר״מבם כתב כי בחלום של נבואה היה כל המעשה הזה ומה שאמר לו ובמים אל תביאהו לא ארע בו טעם עדין ואם ר״ל שלא יכבסהו אחר שחגרו ימים אלא יחגרהו עם הזיעה למה לא אמר לא תכבסהו ואחר הענין מפורש ופירוש בנקיק הסלע בחור הסלע וי״ת בשעיעו׳ כיף גלי ומה שאמר שילך בנהר פרת לטמנו שם לפי שהוא גבול ארץ ישראל ר״ל כי כשיצאו מא׳ לבבל ישחת גאונם: לא יצלח לכל. לשום דבר כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם שום חלב ושום דם: המאנים. שם תאר האחר מאין בצר״י לפיכך הוא בקמץ האלף בשוא ופתח: ויהי כאזור. ופי׳ ויהיה גאונם שזכר את גאון יהוד׳ ואת גאון ירושלם: ואמרת כל נבל ימלא יין. אמור להם גם כן זה המשל והנבל הוא כלי חרש והנבל היה להם משל לפני דברי האח׳ כי כמו שהנבל ימלא יין וכו׳ כלומ׳ ימלא בתוכו ושהוא כבלע בדפניו כן יהיו מלאים ש שכרון מכל צר והשכרון הוא משל לרוב הצרו׳ כי כמו שהשכור שאין בו דעת לא ידע מה יעש׳ כן מי שתכפוהו הצרות הוא כנבהל ונדהם ולא ידע מה יעשה והדבר השני שנמשלו בנבל כי כשיכה אדם נבל בנבל ינפצו שבריו וכן כתוב לשון נפוץ בנבלים כמו שכתוב ונבליהם ינפצו כן יהיה מריבה ביניהם על רוב צ צרותיה אפילו האבות עם הבנים ינופצו איש באחיו והנה ישחיתו ע״י האויבים וע״י עצמם: שמעו אל תגבהו. לא תתגאו ותחשבו עצמכם כי המוסר והחכמה ע עמכם ואתם צריכים לשמוע מוסר הא׳ ע״י נביאיו לא תעשו זה: תנו ליי׳ אלהיכם כבוד. ואל תבזוהו שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד: בטרם

הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון. הידוע לא נדע כי כל נבל ימלא יין. ולית חילוק באתוון ע״ין כפרש׳ בקץ: כה אמר יי׳ אלהי ישר׳ כ״ד וסימ׳ בֿמס׳ רבת׳ בערך אדני: ימלא ח׳ בקריא׳ וסי׳ יגע בהם ימלא ברזל. והנחל הוא ימלא מים. והבית ימלא עשן. כי כל נבל ימלא יין ב׳ בפסוק׳. ימלא פי תהלתך. אז ימלא שחוק פינו. ואחר ימלא פיהו חצץ:

בטרם יחשיך· יחשיך עליכם השמש כלומר שידמה לכם היום לילה מרוב הצרות: ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף· על הרי חשך נשף פי׳ לילה ואמ׳ הרי כשתחשבו להסגב כאדם הנסגב בהרי׳ כן תחשבו להסגב בעזר מצרים או על ההרים עצמם יתנגפו רגליכם כמי שהולך בחשך שתגוף רגלו באבן כמו

יתנגפו: יכשלו אצופיר בלע״ז: הרי נשף· הרי חשך בלכתם בגולה: ושית לערפל· כמו ולשית את האור לערפל: מפני גוה· מפני גדולה שלכם שתבטל מפני גאוותה של מלכות שמים שנתנתן לפסילים: למלך ולגבירה· יהויכין ואמו: ירד מראשותיכם· ומטר׳ק״אן בלע״ז עלייתכם כמו שנאמר ויצא אליו

במסתרים ג׳ רפ׳ בקריא׳ וסימ׳ ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה· דמינו באריה יכסוף· דוב ארב הוא לי ארי: נשבה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך: אלופים ה׳ חס׳ ו״ו בליש וסימ׳ לאלפיהם בארץ שעיר· ואת למדתי אתם עליך אלפי׳ לראש· ואברו אלפי יהוד׳ בלבם· אשי׳ את אלפי יהוד׳ כביור· והיה כאלף ביהוד:

תְּנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם
יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־
הָרֵי נָשֶׁף וְקִוִּיתֶם לְאוֹר וְשָׂמָהּ לְ
צַלְמָוֶת יָשִׁית לַעֲרָפֶל: וְאִם לֹא
תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי
מִפְּנֵי גֵוָה וְדָמֹעַ תִּדְמַע וְתֵרַד עֵינִי
דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר יְהוָה:
אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְלַגְּבִירָה
הַשְׁפִּילוּ שֵׁבוּ כִּי יָרַד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם
עֲטֶרֶת תִּפְאַרְתְּכֶם: עָרֵי הַנֶּגֶב סֻגְּרוּ
וְאֵין פֹּתֵחַ הָגְלָת יְהוּדָה כֻּלָּהּ הָגְלָת
שְׁלוֹמִים: שְׂאִי עֵינֵיכֶם
וּרְאִי הַבָּאִים מִצָּפוֹן אַיֵּה הָעֵדֶר נִתַּן־
לָךְ צֹאן תִּפְאַרְתֵּךְ: מַה־תֹּאמְרִי כִּי־
יִפְקֹד עָלַיִךְ וְאַתְּ לִמַּדְתְּ אֹתָם עָלַיִךְ
אַלֻּפִים לְרֹאשׁ הֲלוֹא חֲבָלִים יֹאחֱזוּךְ
כְּמוֹ אֵשֶׁת לֵדָה: וְכִי תֹאמְרִי בִּלְבָבֵךְ
מַדּוּעַ קְרָאֻנִי אֵלֶּה בְּרֹב עֲוֺנֵךְ נִגְלוּ
שׁוּלַיִךְ נֶחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ: הֲיַהֲפֹךְ
כּוּשִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו גַּם־
אַתֶּם תּוּכְלוּ לְהֵיטִיב לִמֻּדֵי הָרֵעַ:
וַאֲפִיצֵם כְּקַשׁ־עוֹבֵר לְרוּחַ מִדְבָּר:

הבו קדם יי אלהכון יקרא עד לא
תיתי עליכון עקא ותהון דמין ל
לדמהלכין כרבקיבלא ועד לא
יתנגפון ריגליכון על טורי קבל
ותסברון לנהור ויהי עליכו׳ חשוך
לזיהו׳ והא כרבקיבל תהון מהלכי
אתון: ואם לא תקבלון אולפן
כד בסיתרא תבכי נפשי מן קדם
דיעדי מנכון יקרכו׳ ומדמע תדמע
ותשגר עיני דמעין ארי אישתבי
עמא דיי׳: אמר
למלכא ולמלכתא אמאיכו תיבו
ארי גלא יקרכון מנכון נפל כליל
תושבחתכון: קירוי דרומא
אתאחידו ולית דפתח גלו דבי י
יהודה כולהון גלו שלמא א
אתקבלו תושלימת עובדיכון:
זקופו עיניכון וחזו
דאתן מציפונא אן עמא דאיתמסר
ליך עם תושבחתיך: מה תימרון
ארי יסער עלך חובך ואת אליפת
יתהון למעבד בישין עלך הוו ר
רברבין כדפין אולא הלא עקא
וחיבלין ייחדונך האכחיבלין ל
ללידתא: וארי תימרון בלביך
מא דין ערעוני כל אילין על ד
דסגיאו חובך אתגליאת בהתתיך אתחזי קלניך: האיפשר דישני הידואה משכיה
ונימרא שלטי ריקמתיה אף אתון תיכלון לאוטבא דהויתון מלפין למעבד בישין:
ואבדרינון כקשא דעדי מן קדם רוחא למדברא:

שנבא עליה׳ ישעיהו משא בהמות נגב כמו שפירשנו: וקוית׳ לאור· ע״י מצרים: ושמה לצלמות· האל ישים אות התקוה לצלמות: ושית לערפל· כפל ענין במלות שונות ישית כתוב פי׳ כמו ישים וקרי ושית והוא מקור והענין אחד: ואם לא תשמעוה· אמר הנביא אם לא תשמעו זאת הנבואה שאני אומ׳ לכם מפי הא׳ ית׳ במסתרים תבכה נפשי כי אני רואה אחריתכם ובכית הנפש במסתרים היא הדאגה: מפני גוה· מפני גאותכם שאין אתם רוצים להשפיל עצמכם לשמוע דבר י״י כמו שאמ׳ להם ואל תגבהו: גוה· כמו גאה ות״י מן קדם דיעדי מנכון יקרכו: ודמוע תדמע· נפשי תבכה במסתרים ועיני תדמע בגלוי כי אני רואה שנשבה עדר י״י שהיה האל להם רועה ועתה נטשם כי לא שמעו לו והכניסם ביד שוסים: ותרד· כל כך תדמע עיני עד שתרד בדמע: אמר למלך ולגבירה· זה הצווי אינו לאדם מיוחד אלא לכל מי שיהיה וכן ראה ריח בני קול אומר קרא אמרו לנמהרי לב והדומים להם והמלך והגבירה הם יהויכין ואמו שהם גלו ראשונים עם ה הגבורים והחרש והמסגר: השפילו שבו· כאילו אמר שבו בשפל כי השפילו פעל עומד כמו כי השפילו ותאמר גוה או יהיה פעל יוצא ופירושו השפילו כסאכם ושבו על הקרקע: כי ירד מראשותיכם· בפלס ממלכותיכם האחד מראשה ב בפלס ממלכה והוא שם לרשות ולממלכה ואמר ירד ואמר מראשותיכם לשון רבים ר״ל שום רשות לא נשאר לכם אלא הכל יורד כי אף בגלותם לא נהגו בהם מנהג מלכים שהרי נתנו יהויכין בבית הכלא כאחד העם: עטרת תפארתכם· כפל הענין במלות שונות ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכם ועטרת לשון נקבה רוצה לומר דבר מראשותיכם וכן כי יהיה נערה יעשה מלאכה אשר כמוהו לא נהיתה והדומים לו ובזה נוכל לתקן גם לשון רבוי אבל ענין טוב הוא מה שכתבנו בו: ערי הנגב· ת״י קרוי דרומא ועל ערי יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרום א״י כמו שכתוב וזכרו בזה הלשון מפני הפסוק הבא אחריו שזכר צפון הבאים מצפון כי המחריבים והמגלים יבאו מצפון: סגרו ואין פותח· ר״ל חרבו כי העיר החרבה אין יוצא ואין בא אין סוגר ואין פותח ובאמרו סוגר ר״ל שלא יכנס אדם שם וכן אמר בזה הלשון בחרבן הארץ בנבואת ישעיהו סגר כל בית מבא: הגלת יהוד׳ כלה· ואף על פי שלא הגלת כלה עד צדקיהו כיון שגלה מלכם והוא יהויכין הרי היא כאילו גלתה כלה כי סופה לגלות בקרוב והגדולים שבהם גלו עם יהויכין: הגלת שלומים· כפל ענין במלות שונות כי שלומים כמו כלם ר״ל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר כלנו ות״י רבוי מלת שלומים וכלל בו שני ענינים גלו שלמא אתקבלו תושלמת עובדיכון: הגלת· משפט הגלתה כמו והרצת את שבתותיה והרצתה: שאו עיניכם· כתוב שאי וראי כנגד הכנסה כמו תכלית הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שאו וראו כנגד הרבים הפרטים ולפי דעתי כי שאו וראו אמר למלך ולגבירה שזכר כי להם היה העדר כי הם הרועים ומה שזכר בלשון נקבה הוא כנגד כנסת השרים הגדולים שגלו עם יהויכין החרש והמסגר שגם להם הוא העדר והם בכלל הרועי׳ אמר שאו עיניכם וראו הבאים מצפון ראו הכשדים הבאים מצפון להגלותכ׳: איה העדר נתן לך· ראי העדר שנתן לך להיות רועה עליהם והיו צאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם עוד: מה תאמרי כי יפקוד עליך· יפקוד האויב עליך כלומר שיבא עליך להגלותך ולהחריבך מה תאמרי אז ות״י ארי יסער עלך חובך ר״ל יפקוד האל אבל לענין הפסוק כר׳ מה שפירשנו שהרי אומר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ואמר מה תאמרי כי יפקוד עליך האויב כי את למדת אותם להיות עליך אלופים ולהיות לך לראש כי אחז שלח למלך אשור עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי אמר את גרמת לך שיגלוך אלה ויחריבוך כי את הרגלת אותם עליך כי רחוקים היו מארצך מה תאמרי כשיבאו להחריבך כי כבר באו להושיעך: הלא חבלים יאחזוך· כשתראי זה יאחזו אותך חבלים כמו אשת לידה האשה העומדת ללדת וזה הענין יתהפך כי כאמר כי צירים וחבלים יאחזון: יאחזוך· האלף בחטף סגול: לדה· יתכן שיהיה שם כמו מלידה ומבטן ויהיה אשת סמוך גם אפשר שיהיה לדה תואר כמו וכח אין ללידה ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תואר: וכי תאמרי· נגלו שוליך שולי הבגד הם התחתונים וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים והלובש נגלה וכן אמר וגלותי שוליך על פניך וכנה אחר שיהפכו השולים העקבים נגלים: נחמסו· כמו נגלו וכן ויחמוס כגן סוכה ויגלה וזה הוא משל על כנסת ישראל שהיתה נסתרת תחת כנפי האל ונכבדת בארצה ועתה היא גולה והוסר סתרה מעליה והנה היא בגויה ונגלה קלונה לעין כל בארצות נכרים: היהפוך· כי דבר טבעי הוא השחרו׳ בכושי ואינו דבר מקרה ולא יסור ממנו לעולם וכן החברבורו׳ בנמר כן הרשע לא יוכל לסור מכם כאילו הוא טבעי בכם כ״כ למדתם והרגלתם עצמכם במעש׳ הרע עד שסב אצלכם דבר טבעי: למדי· כמו למוד מדבר מורגל: הרע· מקור כמו ואם הרע תריע ות״י כושי הידואה: חברבורותיו· כתמיו ות״י שלטי רקמתיה: ואפיצם· לפיכך אפיץ אותם מהרה בקלות כקש עובר לרוח מדבר פירוש כקש שהוא עובר מהרה בעבור הרוח שנושבת בו כן אפיצם במדבר כלומר אוציאם מעריהם למקום רחוק כמו המדבר גם יש מדבר בין ירושלם ובבל:

יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה: ערי הנגב סוגרו· לפני הבאין עליהם מן הצפון ערי ארץ ישראל סגורות מאימת נבוכד נצר: הגלת שלומים· לא ילאם יהויכי׳ כי לעולם יבא ויגלהו· לא״ שלומי׳ גרדוגא״מ״יכץ בלע״ז· כלומר תשלום עונכם וכן ת״י איתקבלו ת תושלמת חוביהון: שאו עיניכם וראו· את הבאים עליכם מצפון: איה העדר ניתן לך· אחר שיגלו יאמר לירושלם כן: מה תאמרי כי יפקוד· הקב״ה עליך: לימדת אותם עליך אלופים ל לראש· שלחתם איהם מלאכים כשדי׳ להביא משם ע״ז שלהם לעבד׳ כמה שנאמר ביחזקא׳ ותעגבה עליה׳ למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה· ר״א למדת אותה עליך א אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה: שוליך· שיפולי הבגד׳ ט״ם אור״לא״ם בלע״ז כשמפשיטו׳ את האשה דרך בזיון מהפכין א חלוקה מלמט׳ למעלה: נחמסו עקביך· נגזרו דרכייך נחמסו כמו ויחמס כגן סוכו· עקביך· טר״צים בלע״ז פסקו עוברי ד דרכי: כושי· שם אד׳ שחור וקורין מ״אור ב בלע״ז: ונמר· ליאפה״רט בלע״ז: חברבורותיו· הנמר מנומר הוא והם ה החברבורו׳ טק״ם בלע״ז ואי אפשר שיהפכו: הרע· כמו להרע:

יחשך יחד מל׳ ויחד חס׳

זה גורלך מנת מדיך · כמו מדותיך או יהיה מדיך מחובר בלשון זכרים ובלשון נקבות כמו ארבע פנותיו ויקובץ בלשון זכרים כמו מעד הפנים כן יאמר מן מדה מדות
ויאמר מדים ומזנו מדיך ופי' במדה שמדדת מדדתי לך את ששכחת אותי והכי שכחתי אותך פנית אלי עורף ולא פנים ואני הסתרתי פני ממך והיית לאכול ומצאוך צרות
רבות ורעות וזה גורלך ומנתך מאתי : וגם אני · מבואר הוא : נאופיך · כבר פירשנו כי כל ענין הנאוף הוא משל לעז : ומצהלותיך · שהיית שמחה על מעשיך הרעים : לא
תטהרי אחרי מתי עוד · לא תטהרי אחרי שבטמאת ואם תאמרי שתטהרי מתי עוד כיון שלא תטהרי קודם שתגלי ו"ת לא תדכן עוד כען ליך ארכא יומין סגיאין : אשר
היה · הבצרות · האחד בצרה

רשי

מנת מדיך · חלק מדותיך מדה כנגד מדה : חשפתי שולייך · גליתי שפולי בגדייך להפכם על פנייך : מצהלותיך · כצהלת סוסי' נואפים : אחרי מתי · תטהרי עוד : דברי הבצרו' · שיבוא עליהם רעב ומנחם חברו לשון מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך : ושעריה · שעריה : וצוחת ירושלם · צעקת ירושלם כמו מראש הרים יצוחו : על גבים · בורות שהמי' מתכנסין בהם : שבו כליהם ריקם · שלא ירד מטר : אכרי' · בובי"רש בלע"ז : וחפו · לשון כסוי : ילדה ועזוב · את וולדה לבקש לה מרעה : על שפיים · יבלי מים ריביי"רש בלע"ז : ענו בנו · העידו בנו : עשה למען שמך · עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך ש שאתה מושל בכל ו ואנחנו עמך וצאן מ מרעיתך ולא כאה שתתן שם כבוד לפסילי' ותרל' אגדה למען שמך המשותף בשמינו : מקוה · תוחלתי : נדהם · ריקרו"ן בלע"ז מוסך ידו מן המלחמה ו"ת רקרי"אכץ : ושמך עלינו נקרא · לפיכך אין כטורך בכך :

זֶה גוֹרָלֵךְ מְנָת־מִדַּיִךְ מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה ל
אֲשֶׁר שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתִּבְטְחִי בַּשָּׁקֶר : יג מל נקיב'
וְגַם־אֲנִי חָשַׂפְתִּי שׁוּלַיִךְ עַל־פָּנָיִךְ ו' ר"פ · ב'
וְנִרְאָה קְלוֹנֵךְ : נִאֻפַיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ ח' · ל · ל
זִמַּת זְנוּתֵךְ עַל־גְּבָעוֹת בַּשָּׂדֶה רָאִיתִי
שִׁקּוּצָיִךְ אוֹי לָךְ יְרוּשָׁלַםִ לֹא תִטְהֲרִי ב'
אַחֲרֵי מָתַי עֹד : יד חס

יד
אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
עַל־דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת : אָבְלָה יְהוּדָה ו' דסמי' · ל
וּשְׁעָרֶיהָ אֻמְלְלוּ קָדְרוּ לָאָרֶץ וְצִוְחַת ל
יְרוּשָׁלַםִ עָלָתָה : וְאַדִּרֵיהֶם שָׁלְחוּ ב' · ב
צְעוֹרֵיהֶם לַמָּיִם בָּאוּ עַל־גֵּבִים לֹא־ ח' רנש' · ד'
מָצְאוּ מַיִם שָׁבוּ כְלֵיהֶם רֵיקָם בֹּשׁוּ
וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם : בַּעֲבוּר
הָאֲדָמָה חַתָּה כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ ג' כתע'
בֹּשׁוּ אִכָּרִים חָפוּ רֹאשָׁם : כִּי גַם־ ל
אַיֶּלֶת בַּשָּׂדֶה יָלְדָה וְעָזוֹב כִּי לֹא־הָיָה ג' · ב' מל
דֶּשֶׁא : וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל־שְׁפָיִם
שָׁאֲפוּ רוּחַ כַּתַּנִּים כָּלוּ עֵינֵיהֶם כִּי־ ג'
אֵין עֵשֶׂב : אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה ה' ר"ף · ל מל
עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־רַבּוּ מְשׁוּבֹתֵינוּ
לְךָ חָטָאנוּ : מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ ל
בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ
וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן : לָמָּה תִהְיֶה
כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא־יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ ל · ל
וְאַתָּה בְקִרְבֵּנוּ יְהוָה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ
נִקְרָא אַל־תַּנִּחֵנוּ : ל חס

דֵּין עַדְבִיךְ וְחוּלַק אַחְסַנְתִּיךְ מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ דִּשְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי וְאִיתְרְחֵצְתְּ עַל שִׁקְרָא : וְאַף אֲנָא אֲגַלֵּי בַּהֲתַת חוֹבָךְ עַל אַפָּךְ וְיִתַּחְזֵי קְלָנִיךְ : טַפְשׁוּתִיךְ וּבִשְׁטוּתִיךְ וַעֲיָצַת חִיטְאֵי יַנְקוּתִיךְ עַל רָמָתָא בְּחַקְלָא גְּלֵי קֳדָמַי שִׁיקוּצַיִךְ וַוי לִיךְ יְרוּשְׁלֵם לָא תִדְכַּן עַד כְּעַן לִיךְ אַרְכָּא יוֹמִין סַגִּיאִין : דַּהֲוָת פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה עַל עִסְקֵי בוּצַרְתָּא : אִיתְאַבָּלוּ דְּבֵית יְהוּדָה וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא אִיתְחַפִּיאוּ אַפֵּיהוֹן אֲכָרוּם אוּכָמִין כְּקִדְרָא אִיתְרְטִישׁוּ לְאַרְעָא וְצַוְחַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם סְלֵיקַת : וְתַקִּיפֵיהוֹן שְׁלַחוּ תִּנְיָנֵיהוֹן לְמַיָּא אֲתוֹ עַל פְּצִידַיָּא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַיָּא תָּבוּ מָנֵיהוֹן רֵיקָן בְּהִיתוּ וְאִיתְכְּנַעוּ וַחֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן : בְּדִיל חוֹבֵי יָתְבֵי אַרְעָא אִיתְבָּרוּ אֲרֵי לָא הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא בְּהִיתוּ אִיכָּרַיָּא וַחֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן : אֲרֵי אַף אַיַּלְתָּא בְּמַדְבְּרָא יְלֵידַת וּשְׁבָקָא אֲרֵי לָא הֲווֹ דִּתְאִין דְּעִסְבָּא : וַעֲרָדִין קָמוּ עַל נִגְדִין שָׁתָן רוּחָא כְּתַנִּינִין קְמָא עֵינֵיהוֹן אֲרֵי לֵית עִשְׂבָּא : אִם חוֹבָנָא אַסְהִידוּ בָנָא יְיָ עֲבֵיד בְּדִיל שְׁמָךְ אֲרֵי סַגִּיאִין תְּיוּבְתָנָא קֳדָמָךְ חַבְנָא : סִבּוּר יִשְׂרָאֵל פָּרְקֵיהּ בְּעִידָן עָקָא לְמָה יְחוּל רוּגְזָךְ עֲלָנָא וַאֲנַחְנָא כְּתוֹתָבִין בְּאַרְעָא וּכְעָדֵי אוֹרְחָא דִּסְטָא לְמִבָּתָא : לְמָה יְחוּל רוּגְזָךְ עֲלָנָא וַאֲנַחְנָא מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְאַתְּ גִּבַּר יָכִיל לְמִפְרַק וְאַתְּ שְׁכִינְתָךְ בֵּינָנָא יְיָ וּשְׁמָךְ עֲלָנָא אִיתְקְרֵי לָא תִשְׁבְּקִינָנָא :

ו"ת מזה לעתות בצרה הבצרת שרש ופירושו יוקר המאכל והוא הרעב ובמשקל אחר ובשנת בצורת והוא מלשון לא יבצר מהם ענין מניעה כי הרעב מפני מניעת הגשמים ובאמרו בלשון רבים בצרו' ר"ל יוקר מזונות ויוקר פירות והיה דבר יי' אליו קודם היות הבצרות כי יהיה ואמר לו בנבואה כך : אבלה יהודה · ענין השחתה כמו אבל תירוש אמלל יצהר ו"ת איתאבלו דבית יהודה : ושעריה אמללו · על דרך כל שעריה שוממים ר"ל אין יוצא ואין בא בהם או שבתו הזקנים משבת בשערים כמו שאמר זקנים משער שבתו ו"ת וקרויהון חריבא : קדרו לארץ · השערים על דרך משל או פי' יושבי השערים על דרך ישבו לארץ ידמו ו"ת ואתחפיאו אפיהון אוכרום אוכמין כקדרא ואתרטישו לארעא : וצוחת ירושלם עלתה · על דרך ותעל שועת העיר השמימה ר"ל יושבי העיר יושבי ירושלם : ואדיריהם · הגדולים שלחו צעיריהם חוץ לעיר לראות אם ימצאו מים באו על החפירות שדרך למצא בהם מים המתכנסים שם מי גשמים או שיהיה שם מקום מים לעומק המקום והנה לא מצאו מים ל לפיכך היה להם בשת ששבו כליהם ריקם כלומר מבלי ריקם כמו שאמר באיוב שמו כי בטח ופי' שבו כליהם שבו עם כליהם או פי' שבו על הכלים כלומר ע"י משיב וכן אפוד ירד בידו לבלתי באו הכלים · צעוריהם כתיב והקרי בו"ו ושניה' נכונים במשקל השמות אף שהקרי יותר מבואר כי נמצא צעיר בו"ו ולא נמצא צעור בו"ת : בעבור האדמה חתה · בעבור טעם לסוף הפסוק שעליו למה חפו ראשם בעבור שהאדמה חתה

ונראה ה' וסי' שנית אל הכהן · ונר' אל הכהן דוהיה במקו' השחין · והביאותיו ונר' פני יי' · אני חשפתי שוליך · גלה חציר ונר' דשה : לא מצאו ד' וסי' ואדיריהם שלחו צעיריהם · ובשלש' רעיו חרה · ויצא מן בת ציון כל הדרה · טבעו בארץ שעריה : כתנים ג' וסימ' ופראים עמדו על שפים · אעשה מספד כתנים · ואתה כתנים בימים :

תניחנו · פי' כמו תעזבנו : כן אהבו לנוע · כן כמה שנגזרתי עליהם גולה אהבו שם להיות גולים לעבוד ע"ז רחוקות : ואליל ונסברה כי לא היה גשם בארץ או טעם בעבור לסוף הפסוק הזה שאמר בשו אכרים חפו ראשם · היה מלרע · בארץ ר"ל בארץ ישראל · אכרים הם עובדי השדות : כי גם אילת · אפי' האילת ילדה השפרים ועזבה אותם מחסרון מרעה כי לא היה דשא ועזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חששה על ילדיה אע"פ שהיא רחמנית והלכה להחיות את נפשה : ועזוב · מקור במקום עבר כאילו אמר ועזבה וכן והחיות רבוא ושוב כאילו אמר רבו ושבו : ופראים · שפים · חסר יו"ד הרבים מהמכתב וכבר פירשנו שפירושו המקומות הגבוהים ועמידתם שם לראות משם אם יראו עשבים בשום מקום וילכו שם ושאיפת הרוח פיר' בפסוק פרא למוד מדבר שם אמר על הפרא שאיפת רוח בלא סמיכה אל אחר והנה סמך אותם אל התנים נראה כי עקר השאיפה היא בתנים וכן הוסיף המתרגם שם ואמר כירודא ובאמרו שאפו רוח ר"ל כי לא היה להם הנאה בעמדם על השפי' אלא שאיפת הרוח : כלו עיניהם · בראותם כי אין עשב כאילו כלו עיניהם מרוב הביטם למרחוק ולא ראו עשב וזה היה בעונם עונותיהם בישוב ובמדבר ושאר הגוים היה להם שובע וזה היה להם בשמי' לאות לקבל עונם עונותיהם מאת האל כמו שאמר והיו בך לאות ולמופת : אם עונינו ענו בנו · אמר הנביא בראותו בנבואה הרעה שיהיה אומר לאל וכולל עצמו בכלל ישראל ואף על פי שהוא לא היה בו עון אם עונינו ענו בנו עשה למען שמך וכן אמר משה רבינו וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו אמר אם עונינו ענו בנו העידו בנו כי בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגוים הם העידו בנו כי עליהם אנו לוקים ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו : כי רבו משובותינו לך חטאנו · אמת כי הדין עליך להענישנו כי רבו משובותינו שמרדנו בך בכמה דברים בעבוד אלהים אחרים ובהרגנו החמס ובשמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת לפיכך אמר כי רבו ואעפ"כ עשה למען שמך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם יי' · עונינו חסר יוד הרבים : מקוה ישראל · כי אף על פי שסרו מדרכיך לך הם מקוים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה אף על פי שהצרה תבא להם בעונם אתה מושיעם ותרחם עליהם גם כן עתה בזמן הזה הושיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב : למה תהיה כגר בארץ · במקומות רבים דברה תורה בענין הבורא כלשון בני אדם ויחסה אותו בראות ובשמע ובריח וביד וברגל כדברי בני אדם והכל דרך משל להבין בני אדם ובכל מקום רחקו אונקלוס מתרגם התורה ויונתן בן עוזיאל מתרגם ספרי הנביאים רחק מעל הבורא יחסי התארים וענין הפסוק גם כן ואשר אחריו הסב יונתן הדבר הנאמר על האל על ישראל ראה לרחק מעליו יתברך אפילו דרך דמיון ותרגם כן סבור ישראל וגו' כבעמור למה תהיה כאיש נדהם למה יחול רוגזך עלנא וגו' כבעמור ופשט הפסוקים כן הוא למה תהיה כגר בארץ כימי שהוא גר בארץ ואינו מאזרחי הארץ ומתושביה אינו חושש בענין הארץ מה יהיה בה כי אם הוא בה היום לא יהיה בה למחר וכל שכן האורח שנטה בעיר ללון בה לבד כי הוא עובר אורח שאינו חושש בטובתה וברעתה ואתה דומה להם בענין הזה בהסתירך פניך מהארץ ולא תחוש לברכה ולך הארץ ואנחנו גרים בה ותושבים עמך או אתה דומה בענין הזה כאיש נדהם וכבהל לא ידע מה לעשות או כגבור אמר כגבור כי בידו התשועה ויש עת שלא יוכל להושיע בגבורתו ואתה בקרבנו יי' · ואיך תוכל להעלים עיניך מצרותינו : ושמך עלינו נקרא · כי אנחנו נקראים על שמך עם יי' לפיכך אל תניחנו · ובדרש שמך משותף בשמינו ישראל · נדהם פירושו לפי מקומו כנבהל ואדוני אבי ז"ל כתב כי מפרש אותו מן הערבי למי שהוא מכוסה לב מחלי מדהום :

כה אמר יי׳ · כן אהבו לנוע · כמו שאהבו הם לנוע כן אעשה עמהם כי הם הולכים למצרים ולאשור לבקש מהם עזר מאויביהם ולא בטחו בי ורגליהם לא חשכו מלכת אף
על פי שהיו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר להם ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר ואף על פי כן לא מנעו רגליהם
מלכת וכיון שאהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים ואם תאמר מה תשובה היתה זאת לדברי ירמיהו כי הוא היה מתפלל על הרעב כאמר כי אף על פי שהיה מניעת
גשמים אם היו יכולין לבאת לארצות הגוים להביא תבואה לא היה הרעב כל כך גדול אבל האויבים היו באים עליהם בכל יום ולא היו יכולים לצאת לפיכך היה רעב חזק

כה אמר יהוה לעם הזה
כן אהבו לנוע רגליהם לא חשכו
ויהוה לא רצם עתה יזכר עונם
ויפקד חטאתם ׃
ויאמר יהוה אלי אל תתפלל בעד
העם הזה לטובה ׃ כי יצמו אינני
שמע אל רנתם וכי יעלו עלה ומנחה
אינני רצם כי בחרב וברעב ובדבר
אנכי מכלה אותם ׃ ואמר אהה
אדני יהוה הנה הנבאים אמרים
להם לא תראו חרב ורעב לא יהיה
לכם כי שלום אמת אתן לכם
במקום הזה ׃
ויאמר יהוה אלי שקר הנבאים
נבאים בשמי לא שלחתים ולא
צויתים ולא דברתי אליהם חזון
שקר וקסם ואלול ותרמות לבם המה
מתנבאים להם ׃
לכן כה אמר יהוה על הנבאים
הנבאים בשמי ואני לא שלחתים
והמה אמרים חרב ורעב לא יהיה
בארץ הזאת בחרב וברעב יתמו
הנבאים ההמה ׃ והעם אשר המה
נבאים להם יהיו משלכים בחוצות
ירושלם מפני הרעב והחרב ואין
מקבר להמה המה נשיהם ובניהם
ובנתיהם ושפכתי עליהם את רעתם
׃ ואמרת אליהם את הדבר הזה
תרדנה עיני דמעה לילה ויומם ואל
תדמינה כי שבר גדול נשברה ב
בתולת בת עמי מכה נחלה מאד ׃
אם יצאתי השדה והנה חללי חרב
ואם באתי העיר והנה תחלואי
רעב כי גם נביא גם כהן סחרו אל
ארץ ולא ידעו ׃

כדנן אמר יי לעמא הדין כמה
דרחימו כן איתפרע מנהון
לאגליותהון מארע בית שכנתי
וכמה דהוו מערבין לפולחן
טעוותא ומבירת מקדשי רגליהון
לא מנעו וקדם יי לא רעוא בהון
כען יסער עליהון חוביהון ויתפרע
עוייתהון ׃ ואמר יי
לי לא תצלי על עמא הדין לטבא ׃
ארי יצומון לא רעוא קדמי
לקבלא צלותהון וארי יסקון
עלתא ומנחתא לא רעוא קדמי
בהון ארי בחרבא ובכפנא ובמותא
אנא משיצי יתהון ׃ ואמרית קבל
בעותי יי אלהים הא נביי שקרא
אמרין להון לא תחזון דקטלין
בחרבא וכפנא לא יהי לכון ארי
שלם דקשוט אתן לכון באתרא
הדין ׃ ואמר
יי לי שקרא אמרין נביי שקרא
דמתנבן בשמי לא שלחתינון ולא
פקידתינון ולא מללית עמהון
נבואת שקר ואולפן וכדבין ורשע
לבהון אינון מתנבן לכון ׃
בכן כדנן אמר יי
על נביי שקרא דמתנבן בשמי
ואנא לא שלחתינון ואינון אמרין
חרבא וכפנא לא יהי בארעא הדא
בחרבא ובכפנא יסופון נביי שקרא
האינון ׃ ועמא דאינון מתנבן
להון יהון מטרפין רמן בשוקי
ירושלם מן קדם כפנא וחרבא ולית
דקבר להון אינון נשיהון בניהון
ובנתהון ואשפוך עליהון ית ב
בישתהון ׃ ותימר להון ית פתגמא
הדין ישגרן עיני דמען לילי ויממ
ולא ישתקן ארי תברא רבא א
אתברת מלכות כנישתא דעמי
מחא ממרעא לחדא ׃ אם נפקית
לחקלא והא קטילי חרבא ואם
עלית לקרתא והא ממרעי כפנא
ארי אף ספר אף כהן איתפניאו לסחורתהון על די מה בארעא ולא בקרו ׃

לפיכך השיב לו האל על שלוט
האויבים בהם ויגלו אותם ובין
כך הרעב והחרב עליה׳ לפיכ׳
אמר עתה יזכור עונם כלומר
עתה קודם הגלות יזכור עונם
ברעב ויפקוד חטאתם בחרב
ויונתן תירגם הפסוק כן כדנן
אמר יי׳ לעמא וגו׳ כבעמוד ׃
ויאמר יי׳ · לטובה · לפי שהתפלל
על מקנתם לרעה והם רצו ל
להמיתו ואמר אראה נקמתך
מהם ואמר התיקם כצאן
לטבחה והקדישם ליום הריגה
לפיכך אמר לו לטובה אל
תתפלל עליהם ׃ כי יצומו ·
כשיקראו צום ויתענו ויתפללו
אינני שומע אל רנתם פי׳ אל
צעקתם כמו קומי רני בלילה
ואמר אל רנתם והוא לא הזכיר
תפלה וצעקה אלא הצום לפי
שאין צום בלא תפלה וצעקה ׃
רצם · ירצה אותם כלומר
עולותם ומנחת׳ לא יהיו לרצון
לפני ׃ ואמר · מה יוכל ישראל
לעשות אם הנביאי׳ מטעי׳ אותם
ואומ׳ להם לא תראו חרב ורעב ׃
שלום אמת · שלום של קיימא ׃
ויאמר יי׳ · חזון שקר · כי לא ראו
זו בנבואה והם אומרים כי
בנבואה ראו אותה ׃ וקסם
ואליל ותרמית לבם · קסם כתב
החכם הגדול הר״מבם ז״ל כי יש
אנשים שישפע אליהם הכח ה
השכלי בכח המדמ׳ עד שידברו
עתידות ויחלמו חלומות צודקות
ומזה שכת היו נביאי הבעל
ומפני זה היו מאמינים בהם
ויקרא זה הענין קסם ויקרא
בעליו קוסם ויש מפרשים כי
חוזה בכוכבים יקרא קוסם ׃
ואלול ותרמות · כתוב בוי״ו וקרי
ביו״ד והענין אחד ואליל הוא
דבר שאינו וזה שהם אומרים
חרב ורעב לא יהיה זהו דבר
שאינו כי באמת יהיה הרעב ו
והחרב · ותרמית לבם · מרמה
שאומרים בלבם כיון שחושבים
אותנו שאנו צודקים בדברינו
כמו שכנו אותנו בקצת העתידו׳
כאמר להם שלא יפחדו מדברי
ירמיהו כי אנחנו ראינו בנבואה
כי לא ראינו חרב ורעב ושיפה
להם מעשיהם כדי שתהית כ
כבודים בעיניהם ונאהבי׳ להם
וזהו תרמי׳ לבם שהם חושבים לרמות העם בדבריהם ׃ מתנבאים לכם · אמר לכם וכלל הנביאים עמהם כמו שהוא היה כולל עצמו בכלל ישרא׳ כאומר כי רבו משובותינו
וגו׳ ׃ לכן · יתמו הנביאים ההמה · ר״ל שאסוכה ילקו הם בחרב וברעב בעבור שהם החטיאו את ישראל ׃ והעם · אע״פ שהיו מטעים אותם נביאי השקר היה להם לבחון
בין נביאי האמת לנביאי השקר כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר מיפי׳ להם ע״ז שהוא בטול התורה ואע״פ שהם צודקים בקצת דבריה׳ בעתידות
היה להם להחזיק זה בקסם לא בנבואה כיון שדבריהם לבטל תורה והיא ע״ז שאפי׳ יעשו אותות ומופתים אמר׳ תורה יומת כי דבר סרה וקיום האותו׳ והמופתים אמר
הכתוב הטעם כי מנסה יי׳ אלהיכם אתכם ׃ ואין מקבר להמה · זה יהיה עונש עונם מוסף על העבורים והמיתה ׃ נשיהם · כי היו נשמעות לדברי שקר יותר מן האנשים ׃
ובניהם ובנותיהם · הקטנים בעונם אבותיהם כי כן הוא המשפט מאת האל ית׳ שהוא אל קנא ואין עול ׃ ואמרת · אתה תאמר להם זה הדבר שאתה בוכה ומצטער על
שברם שאתה רואה שיבא עליהם בנבואה ותאמר להם שאתה רואה גם כן חללי חרב מבחוץ ותחלואי הרעב מבפנים וזה להפחידם אולי ישבר לבם ויכנעו בשמעם את
הדברים האלה ׃ בתולת בת עמי · עד שגלה היא כמו הבתולה שלא ידע׳ איש ולא שלט עליה וכן היא דומה לבתולה כלומר שלא שלטו עליה הגוים להגלותה מארצה
עד עתה ותהיה נכנעת להם בגלותה כמו הבתולה כשנבעלה ׃ מכה נחלה · מכה קשה בחולי גדול ׃ אם · תחלואי רעב · שם תאר על משקל ותעלולים ימשלו בם וזכר
החולים מפני הרעב ולא זכר המתים ברעב כי החולים היו רבים מהמתים ׃ כי גם נביא גם כהן ׃ נביא מנביאי השקר כהן מכהני הבלים שהיו בהם רעים כמו שאמר כי
גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך ׃ סחרו אל ארץ ולא ידעו · סבבו ללכת לגלות אל ארץ אחרת ולא ידעו לא הרגישו בעצמם עד שגלו כי אף על פי שהיה מתנבא על
הנביאים שימתו בחרב וברעב מהם גלו עם יהויכין כמו שכתוב שהיו מתנבאים שם בגולה ואמר גם ר״ל גם הם שהם גדולי העם כי גלו עם יהויכין החרש והמסגר
ובאמרו סחרו לפי שההולך דרך רחוקה אי אפשר שלא יסוב הדרכים כי אין כל הדרך דרך ישרה ואת אריאף ספר וגו׳ כבעמוד ׃ המאום

רשי

ואליל · לשון אל דבר
שאינו ׃ נחלה מאד ·
לשון חולי ׃ סחרו ·
סבבו לבקש הצלה ׃
אל ארץ ולא ידעו · אל
ארץ אחרת ולא היו
יודעין בה עד הנה ׃
אס

מסרה
לנוע ד׳ בקריא׳ וסימ׳
ויאמר להם הזית ·
והתאנה · והגפן · כן
אהבו לנוע ׃ שלום ב׳
וסי׳ כי שלום אמת אתן
לכם · שלום אסתר
ומה יעשה בה ׃ לכן
י״ד בטעמא בסיפרא
וסי׳ נמסר בסיפרא דא
סימ׳ ז׳ ׃ והמה י״ב
בקריא׳ וסימ׳ ויאמרו
האנשים והמה אליו ·
כי עד הימים ההמה וזו
בני ישראל · לכן כה
אמר יי׳ על הנביאים ·
והיה כי תרבו ופריתם
בארץ · ילכו בית יהוד׳
על · יבאו בני ישראל
· וגם על העבדים ועל
השפחות · אשר
יחזיקו עשרה אנשים ·
אשר אשיב את שבות
יהודה · לא אעשה
אתכם כלה · וכן תהיה
מגפת הסוס הפרד ·
ראיתי ביהודה דרכים
גתות ׃ ולא ידעו ב׳
וסימ׳ ומעתיק הרים
ולא ידעו · סחרו אל
ארץ ולא ידעו ׃

אם בציון געלה נפשך · על מנת שלא לשוב עליה כי אם רעתך לשוב מרועה היתה באין מרפא: למען שמך · שנקרא רחום: כסא כבודך · בית המקדש ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך: אם השמים יתנו רביבים · מאליהם אם לא על פיך בתמי' כל תמיהה הכפולה הראשונה בה"א והשניה באם כגון הבמחנים אם במבצרי' הטובה היא אם רעה המאום מאסת אם בציון געלה נפשך אף כאן הייש בהבלי הגוים ואם השמים:

המאום מאסת · חזר הנביא להתפלל עוד ואף על פי שאמר לו האל אל תתפלל בעד העם הזה על מקצת העם שב להתפלל: אם בציון · אם ביושבי ציון כתרגומו כי לא דבר עד עתה על החרבן אלא על צרת היושבים בה: הכיתנו · מכת רעב: ואין לנו מרפא · כי אין מטר: קוה לשלום ·

אבותינו ח' מל' וסימ' גם אנחנו גם אבותינו תניינא דפסו' · והבשת אכלה את יגיע · נשכבה בבשתנו · ידענו ה' רשענו · ה' עזי ומעזי · ירא אלהי אבותינו · והנה נפלו אבותינו · על אשר לא שמרו אבותינו: יחזקיהו ג' בנביאים וסימ' נבסר בריש האי סיפרא: לשאל ו' חס' בקריאה וסי' והם תהו לשאל מאת אביה שדה

הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת־יְהוּדָה אִם־בְּצִיּוֹן
גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ
מַרְפֵּא קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב וּלְעֵת
מַרְפֵּא וְהִנֵּה בְעָתָה: יָדַעְנוּ יְהוָה
רִשְׁעֵנוּ עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ כִּי חָטָאנוּ לָךְ:
אַל־תִּנְאַץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל־תְּנַבֵּל
כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ זְכֹר אַל־תָּפֵר בְּרִיתְךָ
אִתָּנוּ: הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים
וְאִם־הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִבִים הֲלֹא
אַתָּה־הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּנְקַוֶּה־לָּךְ
כִּי־אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־כָּל־אֵלֶּה:
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אִם־
יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי
אֶל־הָעָם הַזֶּה שַׁלַּח מֵעַל־פָּנַי וְיֵצֵאוּ:
וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר
לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב
וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי
לַשֶּׁבִי: וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם
אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת נְאֻם־יְהוָה אֶת־
הַחֶרֶב לַהֲרֹג וְאֶת־הַכְּלָבִים לִסְחֹב וְאֶת־
עוֹף הַשָּׁמַיִם וְאֶת־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ
לֶאֱכֹל וּלְהַשְׁחִית: וּנְתַתִּים לְזַוְעָה
לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ בִּגְלַל מְנַשֶּׁה בֶן־
יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה
בִּירוּשָׁלִָם: כִּי מִי־יַחְמֹל עָלַיִךְ
יְרוּשָׁלִַם וּמִי יָנוּד לָךְ וּמִי יָסוּר
לִשְׁאֹל לְשָׁלֹם לָךְ: אַתְּ נָטַשְׁתְּ
אֹתִי נְאֻם־יְהוָה אָחוֹר תֵּלֵכִי וָאַט אֶת־
יָדִי עָלַיִךְ וָאַשְׁחִיתֵךְ נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם:

הֲמִרְטַשׁ רְטַשְׁתָּא יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְאִם יָתְבֵי צִיּוֹן רַחִיק מֵימְרָךְ מַה דֵּין אַלְקִיתָנָא וְלֵית לָנָא אָסָא סַבַּרְנָא לִשְׁלָם וְלֵית טַב וּלְעִידַן סְלִיחַת חוֹבִין וְהָא פּוּרְעֲנוּת חִיטְאִין: יְדַעְנָא יְיָ חוֹבָנָא וְחוֹבֵי אֲבָהָתָנָא אֲרֵי חַבְנָא קֳדָמָךְ: לָא תְרַחֲקִינָנָא בְּדִיל שְׁמָךְ לָא תְנַבֵּל אֲתַר בֵּית כּוּרְסֵי יְקָרָךְ יֵעוֹל דּוּכְרַן קְיָם אֲבָהָתָנָא קֳדָמָךְ לָא תְשַׁנֵּי קְיָמָךְ עִמָּנָא: הָא לֵית צְרוֹךְ בְּטַעֲוָת עַמְמַיָּא לְאַחָתָא מִטְרָא וְאִם שְׁמַיָּא לָא יִתְּנוּן רְסִיסִין אֱלָהֵן עַל מֵימְרָךְ הֲלָא אַתְּ הוּא יְיָ אֱלָהָנָא וּנְסַבַּר קֳדָמָךְ אֲרֵי אַתְּ עֲבַדְתָּ יַת כָּל אִילֵין: וַאֲמַר יְיָ לִי אִם יְקוּם מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְמִבְעֵי מִן קֳדָמַי לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּעַמָּא הָדֵין שַׁלַּח מֵאַרַע בֵּית שְׁכִינְתִּי וְיִגְלוֹן: וִיהֵי אֲרֵי יֵימְרוּן לָךְ לְאָן נִגְלֵי וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דִּלְמוֹתָא לְמוֹתָא וְדִלְחַרְבָּא לְחַרְבָּא וְדִלְכַפְנָא לְכַפְנָא וְדִי לְשִׁבְיָא לְשִׁבְיָא: וְאַסְעַר עֲלֵיהוֹן אַרְבַּע פּוּרְעֲנוּן בִּישָׁן אֲמַר יְיָ יַת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא לְמִקְטַל וְיַת כַּלְבַיָּא לְגָרְרָא וְיַת עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְיַת בְּעִיר דְּאַרְעָא לְמֵיכַל וּלְחַבָּלָא: וְאֶתְּנִינוּן לְזִיעַ לְכָל מַלְכְוָת אַרְעָא עַל דְּלָא תָבוּ כִּמְנַשֶּׁה בַּר יְחִזְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַל דְּאַסְנֵי לְמֶעְבַּד בִּירוּשְׁלֵם: אֲרֵי מַן יְחוּס עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם וּמַן יְדֵוֵי עֲלָךְ וּמַן יְזוּר לְמִשְׁאַל לִשְׁלָמָא לָךְ: אַתְּ שְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ לַאֲחוֹרָא אִסְתְּחַרְתְּ וַאֲרִים יַת מַחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וְאַחְבְּלִינָךְ עַל דַּהֲוֵית יַכְלָא לְמֵיתַב וְלָא תַבְתְּ:

ויאמר ה' ד' בטע' כסיפ' בה' ט' ליה בריתא חדא לשמואל

דשפטים · לשאל לנו מלך · לשאל לו לשלום ולברכו דשמואל · כי מי יחמל עליך ירושלם · וינסו ה' בלבבם · ולא נתתי לחטא חכי:

רשי: אם בציון געלה כפשך אף כאן הייש בהבלי הגוים ואם השמים: משה ושמואל · שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואחר כך התפללו עליהם ולא עלה בלבם להפי' אפי' עד שהחזירום למוטב משה שנאמר אם חרבו וגו' ויזר על פני המים וגו' ואחר כך אעלה אל ה' אולי אכפרה שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים ואחר כך קבצו את בני ישר' המצפת' ואתפלל עליכם את' אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם: נפשי · רצוני: אשר למות וגו' כל המאוחר בפסוק קשה מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה של מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו בגוה: ופקדתי · לשון מינוי ופקידות: לסחוב · לגרר וכן אם לא יסחבום: לזעוה · מגזרת לא קם ולא זע וכמו באוה מגזר' גאה מאר: לכל ממלכות הארץ · כל השומע רעה הבאה עליהם יזוע: ינוד · ינוד: ומי יסור אליך · לנטות מדרכו עדיו' לשאול לך לשלום: נלאיתי הנחם · כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם רפורפנ"טיר בלע"ז: במזרה

רדק: מקוה אם נקוה שלום מהאומות שכנינו וכלך ונשבור בר בארצם: ואין טוב · שום טובה לא יבא לנו משום בר: ולעת מרפא · מרפא מכת הרעב ומכת האויב: והנה בעתה · והנה אנחנו בעתים מכרת שניהם ויונתן תרגם ולעדן סליחת חובין והא פורענות חטאין ומקצת זה הפסוק הוא כתוב למעלה בפרשת אסף אסיפם ויש ביניהם שנוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפא בה"א וזה מרפא באלף: ידענו · ידענו רשענו וידענו גם כן עון אבותינו: כי חטאנו לך · אנחנו והם והדין עליך לפקוד עלינו עונם ועונינו כי אחזנו מעשיהם הרעים בידינו וזכר בפסוק המרדי' והוא שאמר רשענו וזכר הזדונות והוא שאמר עון וזכר גם כן השגגות והוא שאמר כי חטאנו לך: אל תנאץ · אף על פי כן למען שמך עשה ואל תנאץ: אל תנבל כסא כבודך · אל תפילהו לארץ כי כסא כבודך היא ירושלם אל תפילהו ותנבלהו בהיות יושביה נעזבים אין פונה אליהם: זכור · כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו וכן תרגם יונתן יעול דוכרן קיים אבהתנא קדמך לא תשני קיימך עמנא: הייש · למי נפנה על המטר אלא לך: בהבלי הגוים מגשימים · פירוש נותנין גשם: ואם השמים יתנו רביבים · אפי' השמים והוא הרקיע שנותנים המטר וכי השמים הם נותנים המטר זולתך זה אינו שהרי אתה עוצרם כשתרצה שלא יתנו מטר אב"ל אין נתינת המטר ברשותם וברצונם וכן אתה פותחן כשתרצ' הלא אתה הוא ה' אלהינו הנותן מטר לפיכך עלינו שנקוה לך שתתן מטר: כי אתה עשית את כל אלה · מניעת הגשמים אתה עשית אותה שעצרת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה וזהו שאמר את כל אלה וכן אמר בנבואת זכריה כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה הנה אמר את כל אלה על מניעת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה: ויאמר ה' אלי · למה תרבה בתפלה לפני כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפלה שהיו גדולים ממך אם יעמדו הם לפני אין נפשי אל העם הזה · נפשי ר"ל רצוני כמו אל תתנני בנפש צרי וזכר משה ושמואל שהיו לוים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ואמ' כי כאשר שמואל לנביא לה' ואמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה: שלח מעל פני ויצאו · שלחם מעל פני ויצאו ואמר הנוי כנגד ירמיהו כאלו אמר אם בידך לשלחם טוב שתשלחם משתתפלל עליהם: והיה כי יאמרו · אשר למות · אמרו ר"ל כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות איבעית אימא סברא האי קא מנוול והאי לא מנוול ואיבעית אימא קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב סברא האי קא מצטער והאי לא מצטער קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי קשה מכולם כלהו איתנהו ביה: ופקדתי · משפחות על דרך המשל כלומר ארבע מיני פורעניות: לסחוב · כי דרך הכלבים לגרר הנבלה באכלם אותה: ונתתים לזועה · כתיב וקרי לזעוה והענין אחד אלא שהם שני שרשים והם ענין התנועה: בגלל מנשה · כי הוא הנהיג את יהודה במעשים רעים ודם נקי שפך עד שמלא ירושלם חללי' כמו שכתוב ות"י על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו: כי · ומי ינוד לך · כמו לנוד לו ולנחמו ענין נחמת האבל וספור הצרות עמו ובא בזה הלשון לפי שהמנחמים מניעין מתנועין זה משפה וזה משפה לנחם האבל אמר מי יחמול ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך כי את גרמת חרבנך שנטשת אותי לפיכך תלכי אחור ולא לפנים: את · נלאיתי הנחם · כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דברתי לעשות להם ולא עשיתי ואזרם · נלאיתי על זה לא אוכל עוד להנחם אלא אפרע מהם:

ל· ל ואזרם במזרה בשערי הארץ שכלתי
לה מל אבדתי את־עמי מדרכיהם לוא־שבו
יתיר י : עצמו־לי אלמנותו מחול ימים
הבאתי להם על־אם בחור שדד
בצהרים הפלתי עליה פתאם עיר
ל ובהלות: אמללה
ב מס· בה י ילדת השבעה נפחה נפשה באה
ל· ל שמשה בעד יומם בושה וחפרה
ושאריתם לחרב אתן לפני איביהם
נאם־יהוה: אוי־
ל וחס לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש
ב כתרי לישנ מדון לכל־הארץ לא־נשיתי ולא־
ל· ג רף נשו־בי כלה מקללוני: אמר יהוה
שריתך· לה י חל אם־לא שרותך לטוב אם־לוא
הפגעתי בך בעת־רעה ובעת צרה
ה· ל מס· ל את־האיב: הירע ברזל ברזל
מצפון ונחשת: חילך ואוצרותיך
לבז אתן לא במחיר ובכל־ ח
ב מל חטאותיך ובכל־גבוליך:

וכמא דדרן במדריא כן אבדרית
עמי בקרוי ארעא תכלית אבדית
ית עמי מאורחתהון לא תבו:
סגיאת קדמי ארמלתהון מחל
ימין איתיתי עליהון על סיעת
עולימיהון בזוזין כד בטהרא א
איתיתי עליהון משריין בתכף ו
וחבילא קרויהון:
צדיאת ארעהון מבלי עמא הוה
למפחת נפש גלא יקרהון בחייהון
ועד דאינון קיימין בהיתו ואיתכנעו
ושארהון לחרבא אימסר קדם
בעלי דבביהון אמר יי:
ווי לי אמי ארי ילדתני למהוי
גבר דין ואינש מצו לכל יתבי א
ארעא לא רשן בי רשותה דאנא
רשינא תבע מנהון כולהון מלטטין
לי: אמר יי אם לא סופך יהי לטב
אם לא יתון ויבעון מינך בעידן
דאיתי עליהון סנאה ויעיק להון
בעיל דבבא ומלך דתקיף כברזלא
יסק לסער מלך דתקיף ע
כברזלא וכנחשא יתי מציפונא עלה למתברה: נכסיכון ובית גנזיכון לביזא אמסר
לא בדמין בחובין דהויתון פלחין לטעוותא ובכל תחומיכון:

לוא לה"ה מ"ל וסימ' נכסר בסדר ויקרא: בעוד ג' חס' וסימ' בעוד שלשת ימים ישא פרעה· בעד יומם בושה וחפרה· בעד רשע לנגדי: נשיתי ב' בתרי לישני וסי' לא נשיתי ולא נשו בי· ותזנח משלום נפשי· וא' ונשיתי

אמך: חטאתיך ג' מ"ל וסימ' חילך ואוצרתיך לבז אתן· וחלב זבחיך לא הרויתני· מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך· וא' על חטאותיך· ושארא חטאתיך כתיב:

ואזרם· כמו שזורים התבואה במזרה כן אזרם בשערי הארץ כלומר בגלותם אפיצם בכל ערי הארץ ואמר בשערי במקום בערי כי דרך השער נכנסין ויוצאין בעיר וכן אמר לכל באי שער עירו ות"י בכל קרוי ארעא וכן תרגם במקומות רבים בשעריה בקרויהא ואמר ואזרם על עשרת השבטים שגלו וכן שכלתי אבדתי אומ' עליהם ואף על פי כן שבט יהודה שראו כל זה מדרכיהם הרעים לא שבו ואמר שכלתי כי בניו היו: עצמו לי· יבא זה הלשון בענין הכמות והאיכות ואמר לי ר"ל כי אני מכר עליהם ורבו אלמנותיו בעיני. אלמנותו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ויש כאלו רבים כמוהו וזה היה בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים אלמנות: הבאתי להם על אם בחור שודד בצהרים· על קהלת בחורי' הבאתי שודד בצהרי' כלומר כי לא באו בלילה כגנבים אלא בצהרי' ולא הועילה לבחורים גבורת'· אם ר"ל קהלה או משפחה כמו שנקראת אום ואומה· בחור על דרך כלל כמו בחורים וכן שם אלות רכב בחור וכן ת"י איתיתי עליהון וגו' כבשמוד· הפלתי עליה פתאו' עיר ובהלות· עליה על האם שזכר הפלתי עיר ר"ל חרבן הערים ובהלות כמו פתאום כמו ויבהילו את המן מ מהרוהו ללכת פתאום וכאילו א' הפלתי עליה פתאום ובהלות עיר והכפל לחזק הענין כמו פתע פתאום ואדוני אבי ז"ל פירש עיר שונא מן ויהי עריך ות"י איתיתי עליהון משרין וגו' כבשמוד: אמללה יולדת השבעה· ויולדת בנים רבים והיא כנסת ישר'· ושבעה ענין רבוי במקומו לא תשבין תכון וכן עד עקרה ילדה שבעה שבע יפול צדיק וקם שבע כחטאתיכם: נפחה נפשה· ענין דאבון כמו מפח נפש: באה שמשה בעוד יומם· על דרך משל מרוב הצרות כמו שאמר גם כן על הצרות חשך השמש בצאתו· באה כתוב בא קרי והשמש ימצא לשון זכר ולשון נקבה: בושה וחפרה· כפל ענין במלות שונות: ושאריתם· השארית שלא ילכו בגלות אתן לחרב ויש לפרש ושאריתם בניהם כמו שם ושאר: אוי לי אמי· איש ריב ואיש מדון· כי כלם מריבים עמי ומדון כמו ריב: לא נשיתי ולא נשו בי· לא נשיתי בהם שאהיה תובע הלואתי מהם ויקללוני בעבור זה וגם הם לא נשו בי שיהיו תובעים הלואתם ממני ולא ארצה לתת להם ובעבור זה יקללוני אין שום דבר מכל זה שמקללים אותי מפני שאני מוכיח אותם לטובתם: כלה מקללוני· הורכבה המלה משני שרשים מן קלל ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה היא הפך הברכה והקלון הוא הפך הכבוד וכן אמר הנביא כלה מקללוני ומקללי והורכבו שניהם כאחד ואמר במלה אחת שני ענינ' לקצר הלשון ולצחותו והמורה הא' קלה בוי"ו כמנהג התחלפם במקומו' ולולי שהחליפום וקראו למ"ד הפעל בקריאה לא היה נכר במלה ענין קלה: אמר יי'· אמר לי האל כשהייתי מתרעם עליהם שסופי יהיה לטוב: אם לא· ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא כאשר דמיתי כן היתה: שריתיך· כמו שריתך וחירק הת"יו במקום סגול וכן ת"ו ותפוצותיכם חירק הת"ו במקום סגול והאל"ף שאר נעלם מהמכתב וכן וגם כל שרית ישר' כמו שארית ושאריתך ענינו אחריתך כלומר מה שישאר לך מהזמן בבא רעתם וכן תרגם יונתן אם לא סופך יהא לטב: אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב· בעת רעת ישראל וצרתם אפגיע בך את האויב והוא נבוזר אדן יפגע בך שתעשה הטוב והישר בעיניך אם לשבת אם ללכת כמו שכתוב· הפגעתי בפעל יוצא כלומר אשימנו שיפגע בך ויבקש ממך שתעשה אותו דבר שתרצה ויש לפרש הפגעתי ענין פגיעת החרב ויהיה הפסוק חלוק אם לא שריתך יאמר כנגד הנביא אם לא הפגעתי בך יאמ' כנג' ישרא' כנגד לפירוש הראשון יאמר חילך ואוצרותיך כנגד ישראל· ויש מפרשים שאריתך התרתיך מן משרא קטרין כמו שאמר לו נבוזר אדן הנה פתחתיך היום מן הזיקים אשר על ידיך· שרותך כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד ואותיות אהו"י מתחלפות: הירוע· מן תרועם בשבט ברזל ענין שבר אמר הישבר ברזל ברזל אם ברזל אחר יתיתוך ברזל אחר אם הברזל ההוא מעורב עם הנחשת והוא הברזל החזק שקורין בלע"ז אצ"יר ר"ל יחשבו שהם יוכלו לעמוד בפני נבוכד נצר כי אם הם ברזל נבוכד נצר הוא ברזל ונחשת: מצפון· כי בבל צפונית לארץ ישראל כמו שאמר מצפון תפתח הרעה: חילך· לא במחיר· כל כך יהיו בוזזים רבים כי לא ימכר ולא יותן במחיר השלל אלא כל אחד ואחד יבוז לעצמו: ובכל חטאתיך· ובעבור מה יהיה זה בעבור כל חטאתיך: ובכל גבוליך· הם חטאתיך כי לא במקום אחד לבד אלא בכל גבוליך הם במתיך שהם חטאתיך וזה ענין עד עולם תוקד ואמר אחר זה בכפר' חטאת יהודה במלות שונות במקבת: והעברתי

במזרה· כפה שקורין ון בלע"ז כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן נולין למקום אחר: עצמו לי· רבו לפני אלמנותיו: על אם· על ירושלם שהיא עיר ואם בישראל: בצהרים· שהכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמוניהם: הפלתי עליהם פתאם עיר· השכנתי עליהם פתאם גייסות של עיר ובהלות רבות ויש פותרי' עיר לשון שנאה כמו ויהי עריך ופשריה לערך: אומללה יולד' השבעה· שומרון וכיסייה של עשרת שבטים שעמדו מהם ז' משפחו' מלכים רשעים כבר אומללה וגלתה: ושאריתם· אלו יהוד' וקצת בנימן שנשתיירו בישראל: לחרב אתן· אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו: נפחה נפשה· לשון דאבה נפש מתרגמינ' ודאבון נפש ומפחן נפש: בעוד יומם· בלא זמנ' מהרו ליפול כך נדרש במסכת גיטין ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלם ומונה שבעה רשעים יהורם יהואחז אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו אף יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה: וחפרה· לשון בושת: אוי לי אמי· ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו מוכיחין אותו בני עירו על דברי תוכחותיו: איש מדון· איש מריבה כמו לא ידון רוחי: לא נשיתי· כמו לא תהי' לו כנושה: כולה מקללוני· אני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללני: שריתיך· השאריתך· לשון שארית וכן פתרו מנחם אבל רובם פתר אותו לשון התרה ושריתיך כמו משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא שכ' הנה פתחתיך היום מן האזיקים כלומר ביום אשר הקים יי' את דברו כאמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדנו אל יי' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה: אם לא· לשון שבועה הפגעתי בך בעת רעה את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה שא' לו דרוש נא בעדנו את יי' וגו' ד"א כנבוזר אדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבל: הירוע ברזל ברזל מצפון· או' הכי ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל ובירמיה כאמ' נתתיך לעמוד ברזל ולחומות נחשת ושלו חזק משלהם כי נבוכד נצר מצפון יבא כדבריו עליהם הירוע הירוצץ ברזל שלהם את שלך· ד"א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכד נצר שהוא ברזל הבא מצפון· ונחשת תרגום יונתן נוטה לצד זה: חילך· לשון ממון: ואוצרותיך· לישראל הוא אומר: ובכל חטאותיך· ולמען כל חטאותיך תהי זאת לך: ובכל גבוליך· אשר העמדת ע"ז בכולן: אל

והעברתי. ברש״י פירוש העביר אותך אל אויביך בארץ אשר לא ידעת: את אויביך. כמו אל אויביך וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ונראה כי יונתן היה קורא והעברתיך בד״לת כי כן תרגם ותשתעבדון לבעלי דבביכון אבל אנחנו קראנו והעברתי ברי״ש וכן נמצא בספרים המדויקים הראוין לסמוך עליהם ובפר׳ חטאת יהודה והעברתיך בד״לת: קדחה. פעל עומד פירוש בערה: אתה ידעת. כלומר ידעת מה שעושים לי מה שאומר על המוכיחים אותם: אל לארך אפך תקחני. אם תאריך אפך עליהם אל תקחני כלומר אל תמיתני כדי שאראה נקמתך מהם וי״ת לא תתן ארכא לעולבני: דע שאתי עליך חרפה. כלומר הראה להם שידעת ולא נעלם ממך: נמצאו. כשנמצאו לי דבריך בנבואה קבלתיה ברצון כמו שאוכל אדם הדבר הערב לו לפיכך אמר ואוכלם: כי נקרא שמך עלי. בזה אני שמח מאד שיאמרו עלי נביא השם ושאר הנביאים יקראו נביאי הבעל. ויהי דבריך כתוב ביו״ד וקרי דברך בלא יו״ד לשון יחיד כמו שאמר ויהי והכתוב דרך פרט והקרי דרך כלל: לא ישבתי בסוד משחקים. לא ישבתי דרך הוא שמחת לבבי ובאמרו לבבי ר״ל שמחת השכל אבל שמחה אחרת לא היתה שמחה שהיא שמחת הגוף שאשב בסודם ובקהלם כשהם משחקים ואשמח עמהם זה לא היה לי אפילו לחברה לא היה לי עמהם אלא בדד ישבתי כי אני מתבודד בביתי: מפני ידך. רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו היתה על יד י״י וכן תרגם יונתן מן קדם מימרך פריש יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאתני ארי נבואה דלוט מלאתני ויש לפרש מפני ידך מכתך כמו הנה יד י״י הויה והמכה והזעם והכאב הו׳ בזותם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב: למה היה. [?] תרגם ומלעיל על ההא והיא אחד מן החמשה: נצח. עולמי ותמידי שלא יפסק כי בכל יום ויום אני במריבה וכאילו מכתי אנושה הרפא ולשון אנושה כאמר על דרך אליצת השיר כי אין ל[?] מכה רכון: למה היה זה מה עון יש בי: היו תהיה לי כמו אכזב. והנה אתה תהיה לי כמו אכזב רוצה לומר כמו מקור אכזב וכמו מים לא נאמנו שיבטח אדם שימצא מים ויכזבו כלומ׳ יפסקו והנה לא נאמנו והענין אחד כפול במלות שונות ובאמרו אכזב וזכר התאר ולא זכר המתאר כן דרך הכתוב במקומות כמו כעדר הקצובות ושאכלו בריאה ואמר המשל

רשי

אל לארך אפך תקחני. תרגם יונתן לא תתן ארכא לעולבני אל תקח את ריבי להכותו לארך אפיך אלא מהר והנקם לי: שאתי. כמו סבלתי: עליך. בשבילך: נמצאו לי דבריך ואוכלם. לתאוה מתחלה והיו לי לששון כי דמיתי ש[?] שישמעו אלי עתה: מפני ידך. מפני נבואה הבאה לי מאתך: ישבתי. יחידי ושומם באבלות כי נבואתו זעם מלאתני בחורבן ביתך: אנושה. חולה כמו ויאנש ויחלה בגמרא של בת שבע: היו תהיה לי. אתה הוי לי: כמו אכזב. כאדם שמבטחו נפסק ממנו שאת מכותי להצטער כאדם אכזב מקור פוש׳ פיליונך בלע״ז: מים לא נאמנו. לסמוך עליהם: לכן. בעבור שאני סובל הכרז הזאת: כה אמר י״י. לי: אם תשוב. אתה ישראל על ידי ואשיבך אני אליו אמר לי לפני תעמוד: ואם תוציא יקר מזולל. אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב: כפי תהיה. שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה: ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם. ויתיהון איכון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי בתריהון: בית

תוקד ה׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר צו: אתה ז׳ ר״פ בנביאים וסימ׳ אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים דנכרי דמלכים. אתה ידעת י״י זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא. הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו. אתה תאכל ולא תשבע. אתה תזרע ולא תקצור: לכן י״ד בטע׳ בספר

וְהֶעֱבַרְתִּי אֶת־אֹיְבַיִךְ בְּאֶרֶץ לֹא יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי עֲלֵיכֶם תּוּקָד׃ אַתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי וְהִנָּקֶם לִי מֵרֹדְפַי אַל־לְאֶרֶךְ אַפְּךָ תִּקָּחֵנִי דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֶרְפָּה׃ נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם וַיְהִי דְבָרֶיךָ לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת לְבָבִי כִּי־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלַי יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת׃ לֹא־יָשַׁבְתִּי בְסוֹד מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז מִפְּנֵי יָדְךָ בָּדָד יָשַׁבְתִּי כִּי־זַעַם מִלֵּאתָנִי׃ לָמָּה הָיָה כְאֵבִי נֶצַח וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה מֵאֲנָה הֵרָפֵא הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ׃

לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אִם־תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמֹד וְאִם־תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִהְיֶה יָשֻׁבוּ הֵמָּה אֵלֶיךָ וְאַתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם׃ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים וּפְדִתִיךָ מִכַּף עָרִצִים׃

יו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃

ב וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי קְדוֹם תַּקִּיף בְּאִישָׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בִּרְגַז עֲלֵיכוֹן יְחוּל׃ אִתְגְּלֵי קֳדָמָךְ יְיָ יֵעוֹל דּוּכְרָנִי וּפִקְדוֹנִי לְאוֹטָבָא לִי וְאִסְעַר עַל בַּעֲלֵי דְבָבַי וְאִתְפְּרַע לִי מֵרָדְפַי לָא תִתֵּן אַרְכָּא לְעוּלְבָנִי גְּלֵי קֳדָמָךְ דְּקַבֵּלִית חִסוּדִין עַל מֵימְרָךְ׃ קַבֵּלִית לְפִתְגָּמָךְ וְקַיֵּימְתִּינוּן וַהֲוָה מֵימְרָךְ לִי לְבִיעַ וּלְחֶדְוַת לִבִּי אֲרֵי אִתְקְרֵי שְׁמָךְ עֲלַי יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת׃ לָא יְתֵיבִית בְּסִיעַת מְשַׁבְּחִין וְלָא חֲדֵיתִי מִן קֳדָם מֵימְרָךְ פְּרִישׁ י יְתֵיבִית אֲרֵי נְבוּאָה דִלְוָט מַלִּיתָנִי׃ לְמָה הֲוָת כֵּיבִי לָא פְרַשׁ וּמַחְתִּי תַּקִּיפָא לְמִסְרַב לְאִתְּסָאָה לָא יְהֵי מֵימְרָךְ לִי כַּדְבִין כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין דְּפָסְקִין מוֹהִי׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִם תְּתִיב וְאֲתֵיבִנָּךְ קֳדָמַי תְּשַׁמֵּשׁ וְאִם תְּתֵיב רַשִׁיעַיָּא לְמֶהֱוֵי צַדִּיקַיָּא רְעוּת מֵימְרִי תִּתְקַיַּים יְתִיבוּן אִינוּן ל לְפִתְגָּמָךְ וְאַתְּ לָא תְתוּב לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן׃ וְאֶתְּנִנָּךְ לְעַמָּא הָדֵין כְּשׁוּר דִּנְחָשׁ כְּרִיךְ וִיגִיחוּן לְקִבְלָךְ וְלָא יִכְלוּן לָךְ אֲרֵי בְסַעֲדָךְ מֵימְרִי לְמִפְרְקָךְ וּלְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ׃ ו וְאֲשֵׁיזְבִנָּךְ מִיַּד מְבַאֲשִׁין וְאֶפְרְקִינָּךְ מִיַּד תַּקִּיפִין׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ לָא תִסַּב לָךְ אִתְּתָא וְלָא יְהוֹן לָךְ בְּנִין וּבְנָן בְּאַתְרָא הָדֵין׃

וסימ׳ נמסר בספרא סימ׳ ז׳ ויוכלו ל״א וסימ׳ נמסר בריש ספרא סוף סימ׳ א׳: ולא יהיו ג׳ וסי׳ בנים ובנות תוליד. לא תקח לך אשה. ולא יהיו כאבותם. וכל יחזקאל דכות׳ במ״א לא יהיו וסימ׳ והיתה ידי:

כנגד האל בעבור שאמר לו בתחלת נבואתו ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת וגו׳ והנה הם מחרפים ומכים אותי ואף על פי שאמר לו ונלחמו אליך יהיה דעתו שהמלחמה ההיא לא תהיה תמידית אלא שיהיה לה הפסק ובראותו כי לא היה לה הפסק נתרעם על האל ואמר למה היה כאבי נצח היו תהיה לי כמו אכזב. אנושה כמו אנושה מכותיה וכאב אנוש רוצה לומר חזקה וכבדה ואכזב האל״ף נוספת והוא תאר כמו כזב והוא בשקל ארבע ויונתן הוסיף לא יהא מימרך לי כדבין כמבוע דפסקין מוהי: לכן כה אמר י״י אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד. אמר לו האל דברת כנגדי דברים אשר לא כן באמרך היו תהיה לי כמו אכזב והנה חטאת לי ועתה אם תשוב בתשובה לפני ותתחרט על מה שאמרת אני אשיבך בתשובה ואסלח לך ותעמוד לפני כבתחלה והעמידה לפני י״י היא התפלה וההודאה לפניו וקבול הנבואה כמו שאמר אם יעמוד משה ושמואל לפני ואברהם עודנו עומד לפני י״י ולא יאמר זה הלשון אלא בנביא: ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה. ואם תטריח עצמך עליהם להחזירם למוטב ותוציא יקר מזולל שתוכל להשיב הרשעים שהם זוללים להשיבם טובים ויקרים כפי תהיה מה שתגזר ותאמר יתקיים כאילו אני אומ׳ אותו כמו שאמר בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וי״ת רעות ממרי תתקיים ויש מפרשי׳ כפי תהיה כמאמרי תהיה כמו שאמרתי לך לעיר מבצר ולחומות נחשת: ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם. אבל זה השמר לך שלא תשוב לרעתם בהשתדלותך עמהם שמא יטעוך ברוב טענותם זה השמר לך השתדל עמהם שישובו המה אליך והשמר שלא תשוב אתה אליהם: ונתתיך. אמר לא אהיה לך כמו אדם אכזב אלא כמו שאמרתי לך בתחלה כן אעשה שאתנך לעם הזה לחומת נחשת בצורה: ונלחמו אליך ולא יוכלו לך. כי אני לא אמרתי שמלחמת׳ אליך תהיה לזמן ואתה לא הבינות היטב דברי אלא כמו שהבטחתיך כן אקיים כי לא יוכלו לך להמיתך אבל הם ילחמו אליך בין בדברים בין במכות ובין בבזיון כל זמן שתוכיחם וכל זה הטורח תסבול להטיבם אלי כי אם לא תטיבם כלם אי אפשר שלא תטיב מקצתם כמו שראינו שאמרו מקצתם כשרצו להמיתו אמרו השרים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם י״י אלהינו דבר אלינו ואם תטרח בזה ולא תחוש לחרפתם ובזיונם תקבל שכר מאתי: והצלתיך מיד רעים. מכף עריצים. שרוצים להמיתך: ויהי דבר י״י. לא תקח לך אשה. יש הנה מבוכה למה צוהו האל שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות לפי שנגזרה גזרה על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה שימותו ברעב וכי לא היה כדאי ירמיהו שיחיו בניו בזכותו והנה הקטנים אינם מתים אלא בעון אבותיהם וירמיהו לא היה לו עון שימותו בניו בעונו ועוד אף על פי שנגזרה גזרה שימותו בחרב וברעב הגזרה על קצתם ולא על כלם כי גם גלות נגזר עליהם והנה נאמר בנבואת יחזקאל על ירושלם והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות ועוד שגם על האבות ועל האמות גזר שימותו ולא מתו כלם שהרי גלו מהם וכענין הזה נאמר בנבואת יחזקאל אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו ולמה לא הצילו האבות הצדיקים את בניהם שהרי הם כמותם כי אין לבנים הקטנים חטא שימותו בעבורו אלא כשהם מתים בעון אבותיהם מתים

ואם

ואם האבות הם צדיקים למה ימותו הבנים ומה שאני רואה בזה הוא כי במקום הזה רוצה לומר בענתות והענתותים כאמרם לו כנבואה זו והזהירו שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות שם כי כנגזרה גזרה על הבנים והבנות הנולדים בענתות וכן אמר למעלה על אנשי ענתות ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה על אנשי ענתות שנת פקדתם הנה אמר כי לא תהיה שארית לאנשי ענתות אבל בירושלם תהיה שארית ופלטה כמו שנאמר בנבואת יחזקאל והנה נותרה בה פלטה המוצאי' בנים ובנות וכיון שנגזרה גזרה זו על אנשי ענתו' כול' אם יהיו לירמיהו שם בנים ובנות יסופו בכלל האחרים כמו שנאמ' כי עד צדיק ישוב משפט כמו שפירשנו במקומו כי יסוף צדיק אחד בתוך אלפים אנשים חייבים כמו שאמרו ללוט פן תספה בעון העיר וכל שכן מי שאין לו זכות מעצמו כמו הבנים והבנות ואילו היו לירמיהו בנים ובנות בענתות והיה מוציאם מענתות טרם בא הגזרה לא היו נספי' עם האחרים אלא שלא היו מניחין אותם קרוביהם בני ענתות כי לא היו מאמינים בנבואה לפיכך אמר לו האל שלא יהיו לו שם בנים ובנות כי יסופו בעון העיר ואפי' היה ירמיהו עצמו בענתות שמא לא יוכל בין כלם ומה שאמ' המה לבדם ינצלו זהו כשיהיו שלשה צדיקים בעיר אחת כמו שאמר נח דניאל ואיוב בתוכה לא אמר צדיק אחד לבד אלא כשהם שלשה או יותר ינצלו כי יצטרפו זכיות שלשתן להצילם ואם יהיו עשרה הם בצדקתם יצילו כל העיר כמו שאמר ונשאתי לכל המקום בעבורם ואם ינצלום ממיתה אפשר שלא יצילום מגלו' או מעונש אחר ומה שנ' בשיר של פגעי' יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש לא יקרה זה לכל צדיק אלא למי שהשגחת בו תמיד לא תסור ממנו כמו שנ' בו כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי ואעפ"י שנגזרה גזרה על אנשי ענתות שלא תהיה להם שארית היתה להם שארית שעשו תשובה בעת כבוש הארץ כי מצאנו בשוב גלות בבל אמר אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנ' אף על פי כן האל צוה ירמיהו על מה שהיתה גזרתם תחלה ולא גלה תשובתם לירמיהו לפי שאמ' לו' כי גזרתם קשה עד שצוהו האל שלא יקח אשה במקום ההוא׃ כיכה׃ הילודים׃ שם תאר וכן הילודים במדבר׃ ממותי׃ שם בפלס כמבואי עיר מבוקעה ובלא מ"ם כוספת מותי חלאים תמות והוא קבוץ מן מות ר"ל מיתת תחלואי׳ ימותו ותחלואי׳

בית מרזח׃ משתה בספרי בפרש' בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזחין אבל רבותי' פירשו מזרת אבל׃ תנוד׃ תקונן׃ כי אספתי את שלומי וגו'׃ כשהיה אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט כתיב' למען אשר יצוה וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט לכך נתתי לזרעו חסד ורחמים ושמר יי' אלהיך לך וגו' וכתן לך רחמים הם הפכו ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת רחמי אספתי לטוח"ם בלע"ז כמו אסף אלהים את חרפתי׃ ומתו גדולים וקטנים׃ ואחר שהכל מתים מה לך לספוד׃ ולא יתגודד ולא יקרח להם׃ דרך האבלים להתגודד ולשרט בשרם ולקרוח קרחה בראשם ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אבל׃ ולא יפרסו׃ לשון שבירה כמו מנא מנא תקל ופרסין שמברין את האבלי' ברחוב ופורסין להם ברכת המוצי' כי הוא יברך הזבח תרגו' יונתן ארי הוא פריס על מזונא׃ ולא ישקו אותם וגו'׃ הרי טעם למה שאמרתי אל תלך לספוד׃ ובית משתה׃ אם אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבי' מן המקום הזה וגו'׃ ועבדתם

לספוד ג' מל' בליש' וסימ' אל תבא בית מרזח׃ כי צבתם וספוד בחמשי׃ עת ספוד ועת רקוד׃ ישקו ג' בקריא' וסימ' כי מן הבאר ההיא ישקו׃ ולא ישקו אתם כוס׃ ישקו כל חיתו יער׃ אנ"ד׃ לעיניכם ח' וסימ' בכל אשר עשה יי'׃ ואתפש בשני הלחת׃ ויקרא משה גם עתה התיצבו׃ הנני משבית׃ ושלמתי לבבלי׳ וזגם

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם הַמּוֹלִדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם־הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הָרַחֲמִים׃ וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ לָהֶם׃ וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ עַל־מֵת וְלֹא־יַשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס תַּנְחוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ׃ וּבֵית־מִשְׁתֶּה לֹא־תָבוֹא לָשֶׁבֶת אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַשְׁבִּית מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה׃ וְהָיָה כִּי תַגִּיד לָעָם הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מֶה דִבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וּמֶה עֲוֺנֵנוּ וּמֶה חַטָּאתֵנוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עָזְבוּ אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ׃

ארי כדנן אמר יי על בנין ועל בנן דמתילדין באתרא הדין ועל אמהתהון דילדן יתהון ועל אבהתהון דמולדין יתהון בארעא הדא׃ ממות ממרעי כפן ימותון לא יסתפדון ולא יתקברון לזיבל מבדר על אפי ארעא יהון ובחרבא ובכפנא יסופון ותהי נבלתהון משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא׃ ארי כדנן אמר יי לא תיעול לבית מרזיחא ולא תהך למספד ולא תתרוי להון ארי כנישית ית שלמי מן עמא הדין אמר יי ית חסדא וית רחמי׃ וימותון רברבין ודעדקין בארעא הדא לא יתקברון ולא יספדון להון ולא יתהסמון ולא ימרטון להון׃ ולא יפרסון להון על אבלא לנחמתהון על מיתא ולא ישקון יתהון כס תנחומין גבר על אבוהי ועל אימיה׃ ובית אסתרותא לא תיעול לאסתרא עמהון למיכל ולמשתי׃ ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מבטל מן אתרא הדין לעיניכון וביומיכון קל ביע וקל חדוא קל חתנין וקל כלן׃ ויהי ארי תחוי לעמא הדין ית כל פתגמיא האילין ויימרון לך על מה גזר יי עלנא ית כל בישתא רבתא הדא ומה חובנא ומה סורחננא דחבנא קדם יי אלהנא׃ ותימר להון על דשבקו אבהתכון פולחני אמר יי וטעו בתר טעוות עממיא ופלחונון וסגידו להון ופולחני שבקו וית אוריתי לא נטרו׃

לעיניכם׃ בשובי את שבותכם׃ הרעה הגדולה הזאת ו' דסמיכי בקריא' וסימ' נמסר בסדר וישב׃ שמרו ה' קמצין בקריא' וסימ' את משמרת יי' שמרו׃ ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו׃ על מאסם את תורתי׃ ועדותיו לא שמרו׃ ראיתי בוגדים ואתקוטטה׃ וחד אבל בערים ושמרן׃

רוצה לומר בחלי רעב ימותו כמו שאמר למעלה ואם באתי לעיר הנה תחלואי רעב וכן תרגם יונתן ממרעי כפן ימותון ואם לא יהיה זה פירושו מה ירצה לומר מיתת תחלואים ימותו כל בני אדם מתים בחולי אם לא ימותו בחרב אלא כך פי' כמו שתרגם יונתן׃ לא יספדו ולא יקברו׃ כי כל אחד יהיה טרוד בעצמו לא יהיה פנאי לספוד ולקבור׃ כיכה׃ בית מרזח׃ בית אבל כן פירשו רז"ל וכן וסר מרזח סרוחים ואדוני אבי ז"ל פי' כי מרזח הוא לשון הרמת קול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי מרזח׃ ואל תנוד להם׃ בחולם ועניינו פירשנו למעלה׃ כי אספתי את שלומי מאת העם הזה׃ השלום והחסד והרחמים שהייתי נותן לעם הזה לקחתי אותם מאתם ואספתי אני שלומי מהם לא תדרום אתה בשלומם לא באבלם ולא בשמחתם׃ ומתו׃ ולא יתגודד ולא יקרח להם׃ ואף על פי שהוא אסור לישראל לעשותו כמו שכתוב לא תתגודדו לא תשימו קרחה בין עיניכם למת אולי הם היו עושין כמנהגי הגוים כמו שהיו עושים עברות אחרות כמנהג הגוים ואמר כי לא יהיה להם פנאי לעשו' הדברי' שעושים על מת לא דברי אבל ולא דבר נחמה׃ ולא יפרסו׃ בסמ"ך כתוב ועניינו כמו פרשה ציון בידיה פריסת הידים באבל והכות כף אל כף ופירוש לא יפרסו להם על אבל לנחמו לא יתגודדו על המתים ולא יתנחמו מן החיים ואדוני אבי ז"ל פירש ולא יפרסו כמו שפורסין ובוצעין הלחם לאבל כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על מת ואמר על אביו ועל אמו לשון יחיד והפסוקים לשון רבים רוצה לומר כל אחד על אביו ועל אמו וכן תרגם יונתן גבר על אבוהי ועל אימיה׃ ובית משתה׃ הפסוקים האלה מבוארים עד לכן הנה ימים באים׃ על מה דבר יי'׃ מה בסגול והוא אחד מכ"ד מה שהם בסגול וכל דסמיך לא' ע' רכו במ"ה׃ עוננו׃ בלא יוד וכן חטאתינו לשון יחיד׃ ואתם

ואתם הרעותם. והוא מן הדין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: והטלתי. ענינו והשלכתי: ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה. כתרגומו ותפלחון תמן וגו' כשעמוד: חנינה. רחמים כלומר לא ירחמו עליכם האויבים שלא יעבדו בכם בפרך: לכן הנה ימים באים. זו היא עתידה והיה הנביא אומר להם נחמה זו אחר פורענות והיה האל שולח להם בזה הענין על ידי נביאיו פורענות ונחמה כדי שלא יאמרו אבדה תקותינו כי אע"פ שיפרע מהם על מעשיהם הרעים עוד באחרית הימים תהיה להם תקוה: ולא יאמרו עוד חי יי'. כשישבע אדם ויאמר חי יי' ודרך העולם לסמוך על הזכרת יי' דבר מתמעשיו או מנפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי יי' אשר עשה לנו את הנפש הזאת וכן היו אומרים חי יי' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאמר כי אם חי יי' אשר העלה וגו' וזה יהיה בימות המשיח בקבוץ ג גליות: אשר הדיחם. המדיחים והם מלכי האומות המגלי' אותם ותירגם יונתן לא יהון משתען עוד בגבורתא דיי' דאסיק ית בני ישראל וגו' כשעמוד והענין הזה מחלוקת בדברי רבותינו זכרונם לברכה יש אומרים שלא יזכרו יציאת מצרים כל עיקר ויש אומרים שיזכרוה אלא שיהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו: הנני שולח לדוגים. כתוב בו"ו כמו שמרו עליו דוגים וקרי לדיגים ביו"ד והענין אחד והוא תואר לצדי הדגים: ודיגום. משפטו והדגום כמו מרוע אלי רבות משפטו הרבות אמר שהנה הנני שולח לדיגים כלומר שיעיר את רוחם לבא כאילו שלח להם שיבאו והמשל כמשל צידת הדגים וכמשל צידת החיות והעופות ומשל הדגים הוא על המתים בחרב כי הדגים מתים בצידתם כשיעלו אותם מן המים ומשל החיות הוא על הגולים כי צדי החיו' והעופו' יצודו אותם חיים ולא ימותו בצידתם אם לא ימיתון אחרי כן וכן תירגם יונתן לדיגים לעממין קטולין ויקטליכון: כי עיני. לא כמו שהם אומרים אין יי' רואה אותנו: ושלמתי ראשונה. בתחלה אפרע מהם על חלול הארץ שהיא ארץ טהורה והם טמאוה כי לא תסבול הארץ תועבות ומעשים רעים כמו שאמר שלא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי אפילו לא צויתי ולא הזהרתי על התועבות כמו שלא צויתי ולא הזהרתי הגוים שהיו בה מקדם אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועבו' והקיאה אותם כי אף על פי שהגוים לא נצטוו הרי נתן בהם האל שכל ובינה ומדרך השכל יש להשמר מכל התועבות ומלעבוד אלהים אחרים עץ ואבן כל שכן ישראל שנצטוו שהוא מן הדין שתקיאם הארץ לפיכך בתחלה יפרע מהם על חלול הארץ ומה שאמר משנה עונם רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים והוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמ' לשונאי ויונתן תירגם ואשלם לתניינין כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי ומה שאמר בנבלת שקוציהם ובגלוליהם ר"ל שיעור שקוציהם וגלוליהם ועל הדרך הזה כאמר והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך כי עבודת השקוץ דבר כעור ומגונה הוא ומה שאמר ארצי בחלתי הארץ הראויה לי להשרות בה שכינתי וכן אמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה כי היא מקודשת מכל הארצות לטעם ידוע אבל מביני מדע: יי' עזי ומעזי ומנוסי. אמר הנביא דרך קריאה אתה יי' שאתה עזי מאלו הנלחמים עמי ואנוס אליך ביום צרתי אלה שאני מוכיחם על העו"ז אינם רוצים לשוב מדרכם הרעה ודעתי כי יבא זמן שאפי' הגוים הרחוקים ישובו ויבאו אליך מאפסי ארץ יבאו אליך במקום הזה ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו והבל וזה יהיה בימות המשיח ובאמר ונחלו שעבדו ע"ז דור אחר דור נחלה לבנים מאבות: ואין בם מועיל. פי' באלהים אחרים כי אין בהם שיהיה מועיל שום תועלת: היעשה לו. אלהים. לא יעשו משפט אלהים שיעשו בקראם אליהם ויעזרום מצרתם זה יאמרו הגוים כשיבאו אליך ויתודו על עונם ויתמהו איך היתה שלה על דעתם זאת האמונה: לכן. אמר לו האל לכן הנני מודיעם לאלה שאינם רוצים לשוב כי בפעם הזאת אודיעם את ידי: וידעו כי שמי יי'. כמו כי אני יי' כי הוא שמו ושמו הוא:

הדחה שמה ג' בליש' וסימ' והיה כי יבאו עליך על כל הדברים האלה הברכה' כי אם חי יי' אשר העלה ר"פ. אל תירא עבדי יעקב דירמיה: ראשונה ' בקריאה וסי' וישם את השפחות ואת ילדיהן. ויהי כלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת ראשונה. כל הפקודים למח' יהודה. ויהי לבני אהרן. בתרו להם את הפר

וְאַתֶּם הֲרֵעֹתֶם לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֵיכֶם
וְהִנְּכֶם הֹלְכִים אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבּוֹ הָרָע לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֵלָי׃
וְהֵטַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת
עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם
וַאֲבוֹתֵיכֶם וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֶת אֱלֹהִים
אֲחֵרִים יוֹמָם וָלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן
לָכֶם חֲנִינָה׃
לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְלֹא
יֵאָמֵר עוֹד חַי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
כִּי אִם חַי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת
אֲשֶׁר הִדִּיחָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִים עַל
אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם׃
הִנְנִי שֹׁלֵחַ לדוגים
רַבִּים נְאֻם יְהוָה וְדִיגוּם וְאַחֲרֵי כֵן
אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם מֵעַל
כָּל הַר וּמֵעַל כָּל גִּבְעָה וּמִנְּקִיקֵי
הַסְּלָעִים׃ כִּי עֵינַי עַל כָּל דַּרְכֵיהֶם
לֹא נִסְתְּרוּ מִלְּפָנָי וְלֹא נִצְפַּן עֲוֹנָם
מִנֶּגֶד עֵינָי׃ וְשִׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה
מִשְׁנֵה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם עַל חַלְּלָם אֶת
אַרְצִי בְּנִבְלַת שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם
מָלְאוּ אֶת נַחֲלָתִי׃
יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה
אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אָרֶץ
וְיֹאמְרוּ אַךְ שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל
וְאֵין בָּם מוֹעִיל׃ הֲיַעֲשֶׂה לּוֹ אָדָם
אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃ לָכֵן הִנְנִי
מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת
יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי יְהוָה׃

ואתון אבאשתון למעבד מאבהתכון והא אתון אזלין גבר בתר הרהור ליביה בישא בדיל דלא לקבלא למימרי: ואטלטל יתכון מעל ארעא הדא לארעא דלא ידעיתון אתון ואבהתכון ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעוותא יימם ולילי דלא יהי לכון רחמין: בכן הא יומיא אתאן אמר יי ולא יהון משתען עוד בגבורתא דיי דאסיק ית בני ישראל מארעא דמצרים: אילהן יהון משתען בגבורתא דיי דאסק ית בני ישראל מארע ציפונא ומכל מדינתא דאגליתון לתמן ואתיבינו לארעהון דיהבית לאבהתכון: הא אנא שלח לעממין קטולין אמר יי ויקטלונון ובתר כן אשלח לסגיאין צידין ויצדונון מעל כל טור ומעל כל רמתא ומשקיפי כיפיא: ארי קדמי גלן כל אורחתהון לא מסתרן מן קדמי ולא מטמרן חוביהון מלקבל מימרי: ואשלם לתיניין כקדמאין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי בנבלת שקוציהו' ותועיבתהון מלו ית אחסנתי: יי תוקפי ורתצני ומשיזבי בעידן עקא לשימע גבורתך עממין יתון מסייפי ארעא ויימרון ברם לשקר פלחו אבהתנא ללמא ולית בהון הנאה: האיפשר דיעבי' ליה אינש דחלן ואינון טעוון ולית בהון צרוך: בכן הא אנא מחוי להון בזמנא הדא איחוינון ית פורענותי וית מחת גבורתי וידעו' ארי שמי יי:

רשי

ועבדתם שם אלהים אחרים. ת"י ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא יומם ולילי: לכן. לשון שבועה אף על פי שגבורתם בי שבועה היא בדי שאגאול אתכם: לא יאמר עוד וגו'. רבותי' דרשו לא שתעקר יציאת מצרי' ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים טפל לה: ודיגום. מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקו של רג משנלכד הוא מת כך אביא עליהם ה הורגים ואח"כ אשלח ציידים לגשאוים ולבורחים מן החרב אל ההרים והגבעות וצדום להגלותם בשבי: משנה עונם. את ששנו על עונם לעשות עונות אבותיה' ויונתן תירגם כן ואשלם ל לתיניין קדמאין על חד תרין: יי' עזי ומעזי ומנוסי. אכטיפו"ימאנט בלע"ז ומנחם חברו לשון פלא כמו נתת ליריאיך נס להתנוסס וכן יי' נסי ודונש פתר אותו לשון מנוס ממש: אליך גוים יבואו. סוף האומו' לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ועמך איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים: מאפסי. כמו מקצה: נחלו. לשון נחלה: מועיל. לשון תועלת: כי שמי יי'. כשמשמש מושל ושליט לקיים ג גזרותי: בעט

האחד. ושלמתי ראשונה משנה. ומדתי פעלתם. והקרוב אליו כרשנא. והתה כמעל הזה ראשונה. כמעל. ומלק. ושלמתי. ראשונה כתיב ויהי לבני אהרן ראישנה כתיב. ושארא ראשנה כתיב:

חטאת

חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה : יז
בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה
עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם :
כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם
עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת :
הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ
לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־
גְּבוּלֶיךָ : וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ
קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד :
כֹּה אָמַר יְהוָה אָרוּר
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר
זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ : וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא
טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה
וְלֹא תֵשֵׁב :
בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה
וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ : וְהָיָה כְּעֵץ
שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח
שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה
עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג

חוֹבֵי בֵית יְהוּדָה כְּתִיבִין בְּעֵט
דְבַרְזֶל בְּטֻפַר שָׁמִיר חֲרִיתִין עַל
לוּחַ לִבְּהוֹן וּלְקַרְנַת אֵיגוֹרֵיכוֹן :
כְּאִדְכָּרָא בְּנֵיהוֹן אֵיגוֹרֵיהוֹן
וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף
וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא : עַל
דְפַלְחֵיתוֹן עַל טוּרַיָא בְּחַקְלָא
נִכְסֵיכוֹן וְכָל בֵּית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא
אֶימְסַר בְּחוֹבִין דַהֲוֵיתוֹן פָּלְחִין
לְטַעֲוָתָא בְּכָל תְּחוּמֵיכוֹן :
וְאַיְתֵי סַנְאָה עַל אַרְעֲכוֹן וּתְהֵי
צַדְיָא בְּשְׁמִיטְתָא וּבְכֵן אַעְבֵּד
פּוּרְעֲנוּת דִּינִין עַד דְּאַגְלֵי יַתְכוֹן
מֵאַחְסַנְתְּכוֹן דִּיהָבִית לְכוֹן ות
וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן
בְּאַרְעָא דְלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי קִידוּם
תַּקִּיף כְּאִישָׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בִּרְגַז
עַד עָלְמָא יְחוּל :
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִיט גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵץ
בְּאֶינָשָׁא וִישַׁוִּי בִּשְׂרָא רְחִצְנֵיהּ וּמִן
מֵימְרָא דַיְיָ יַעְדֵּי לִבֵּיהּ : וִיהֵי
כְּעַכּוֹבִיתָא בְּמֵישְׁרָא וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי
יֵיתֵי טָבָא וְיִשְׁרֵי דְלָא וְלַד בְּמַדְבְּרָא
בְּאַרַע סְדוֹם וְלָא אִתְיְתֵבַת :
בְּרִיךְ גַּבְרָא דְאִתְרְחֵץ בְּמֵימְרָא
דַיְיָ וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ רוּחְצָנֵיהּ :
וִיהֵי כְּאִילָן דִּשְׁתִיל עַל מַבּוּעַ דְמַיִין וְעַל נִגְדִּין יְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי חוֹמָא
וִיהוֹן טַרְפּוֹהִי עֲבוֹף וּבִשְׁנַת בַּצּוֹרְתָא לָא יִתְּבַר

חטאת ז׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסוף סדר הצוה ובשמואל א׳ סימן ב׳ : במותיך ג׳ וסימ הצבי ישראל. יהונתן על במותיך חלל. במתיך בחטאת בכל גבולך׳ בתרא חסר : ושמ ח׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר ויצא : ולא תשב ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ אשה תארש וא״ש אחר ישכבנה. לבן ישבו צים את איים. ולא תעבר בה
רגל אדם ורגל בהמה. והוה כערער בערבה ולא יראה : מבטחו ד׳ בקריאה וסימ׳ ברוך הגבר אשר יבטח
בי״י. אשרי הגבר אשר שם י״י. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש :

חטאת יהודה. ידמה כי חטאתם היא כתובה וחרושה על לוח לבם שלא תוכל להמחה מלבם כאילו היא כתובה וחרושה בעט ברזל כי הדבר שיכתוב האדם בו ויחקק באבן הוא דבר קיים לעולם כמו שאמר בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון ומה שזכר עופרת כי ימלא אדם חקיקת הכתיבה בעופרת כדי שלא ישברו צדי החקיקה ותפסד צורת הכתיבה ופירו׳ בצפורן כמו בעט כי לפי שהאדם חוקק בצפרניו דימה עט ברזל שאדם חוקק בו לצפורן או נקרא צפורן וכן הוא אומר במדרש כעין צפורן של ברזל וחקק בו : ושמיר. פירושו הברזל החזק כמו שקרא האבן החזק שמיר באמרו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך ותרגום ירושלמי מצור החלמיש שמיר טינרא ויש לפרש כי שמיר אמר על האבן החזק וב״ית בצפורן במקו׳ שנים כאילו אמר בשמיר כלומ׳ כתובה בעט ברזל ובצפורן ובשמיר כי אחר שאמר הכלי שיכתוב בו צריך שיאמר הדבר שיכתוב עליו ואף על פי שאמר על לוח לבם לבם הוא שמיר וחזק משל שהמשילו במקום אחר לאבן שנ׳ והסירותי את לב האבן ותכונת הפסוק כן היא כתובה בעט ברזל בצפורן ברזל והיא כתובה בשמיר ובאבן חזק כי היא חרושה על לוח לבם ולוח לבם הוא השמיר ובי״ת בעט בצפורן תהיה הבי״ת שקורא׳ בי״ת הכלי ובי״ת בשמיר תהיה בי״ת כלי ופי׳ חרושה כמו חרותה מן חרות על הלוחות : ולקרנות מזבחותיכם. כנף אף על פי שאמר לבם לשון נסתר ואחר כך אמ׳ מזבחותיכם לשון נמצא כן הוא דרך המקרא במקומות רבים אמ׳ וכן חטאתיכם חרושה בקרנות מזבחותיכם כי הם החטאת ולמ״ד ולקרנות במקו׳ בי״ת כלמ״ד לפניכ׳ לחרב הרגתי לפנעי ישבת לכסא והדומי׳ להם : כזכור. אמר זכירת מזבחותם ואשריהם והספור עליהם הוא ערב עליהם כזכר בניהם שהם חביבים עליהם וזוכרים אותם תמיד לאהבתם אותם ויש מפרשים כזכר ענין הקטרה כמו אזכרתה לי״י כלומר שהיו מעבירים בניהם באש והראשון נכון ויונתן תירגם כדאכרתא בניהון אגוריהון : על עץ רענן. טעמו דבק עם מזבחות׳ לא עם אשריהם כי עץ רענן היא האשרה ופי׳ על סמוך כמו ועליו מטה מנשה וזבחת עליו את עולותיך והדומים להם כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו או שהיו מניחי׳ הצורה שהיו עובדים תחת האילן ועליו כאמר בכל מקו׳ תחת כל עץ רענן והיו בונין מזבחותם סמוך לאותו אילן שהיו מקריבין עליו קרבנות לעבודה זרה הנעבדת תחת האילן או לאילן עצמו וכן היו בונין מזבחות על ההרים הרמים ועל הגבעות הגבוהות שהיו עובדים שם אלהיהם כמו שכתוב על גבעות. חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי׳ להם ואני תמה מהמתרגם שתרגם על עץ רענן תחות כל אילן עבוף איך תרגם מלה בהפכה כי על ותחת שני הפכים : הררי בשדה. לפי שהיו שוברים על ההרים קרא ישראל הררי אמר דרך קריאה אתה הררי ומלת בשדה אף על פי שהטעם עמד בה פירושה שהיא דבוקה עם חילך אמר אתה הררי בשדה חילך וכל אוצרותיך לבז אתן כלומר שיוציאו השוללים הבזה בשדה לחלוק שם השלל. חילך ממונך : כל אוצרותיך. חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : במותיך בחטאת. כמו הפוך כאילו אמר בחטאת במותיך שהם בכל גבולך כלומר למה יהיה כל חילך וכל אוצרותיך לבז בעבור חטאת במותיך וכמוהו רבים תיבות שהן הפוכו׳ בטעמם כמו מקום שם קבר שטעמו מקום קבר שם ומספר אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספר והדומים להם רבים וכן תירגם יונתן הפוך בחוביכון דהויתון פלחין לטעותא בכל תחומיכון : ושמטתה ובך. פירוש ושמטתה והשמטה תהיה בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותה בהיותך בה ויונתן תירגם ואייתי סנאה על ארעכון ותהא צדיא בשמטתא ובכן אעביד פורענות דינין : והעבדתיך. בדל״ת ולמעלה בפרשת אוי לי עמי והעברתי בריש : קדחתם. הבערתם ולמעלה קדחה עד עולם ולמעלה עליכם : כה אמר י״י. לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר זה : ומן י״י יסור לבו. כי אם לא יסור לבו מי״י אינו רע אם יבטח באדם שיעזרהו ותהיה כונתו כי בעזרת האל יוכל האדם לעזרו לא זולתו : והיה כערער בערבה. ת״י כעכוביתא במשרא ופירש רב האיי ז״ל עכבית הוא קוץ מבחוץ ומכפנים פרי נאכל ונקרא ערער : ולא יראה. על דרך המשלה : כי יבא טוב. הוא המטר : ושכן חררים במדבר. שהעץ הוא ישכון במקום שהוא חררים וזהו במדבר במקום שלא יפול שם מטר מרוב החום וחררים ענין פרשה ודלקה מרוב חמימות מן ועצמי חרה מני חרב וחרה כחשתה נחר מפוח חררים שם בשקל חצרים וכפל הענין במלות שונות ואמר ארץ מלחה לא תשב ומלחה תוהר לארץ שלא תצמיח ובגזרה מן הישוב וכן ברית מלח ברית נגזר וכן ארץ פרי למלחה ות״י כארע סדום דלא אתיתבת והמשיל האדם שיסיר בטחונו מהאל בזה העץ שאינו מתלחלח אלא עומד ביובש כל זמן ואף על פי שאין מת כן האדם הרע יהיה ברע כל ימיו ויבחר מותו מחייו : ברוך הגבר. והיה י״י מבטחו. אם יבטח בו הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע : והיה. על מים. שלא יצמא לעולם : ועל יובל. ועל פלגי מים ישלח שרשיו שאפילו שרשיו שיתפשטו במקום רחוק יהיו על פלגי מים : ולא יראה. על דרך המשלה כלומר אפי׳ כשיהיה חום בעולם לא יחום ממנו כי על מים הוא שתול ולא יוכל החום ליכנסו ואפי׳ עלהו יהיה רענן שלא יפול כשאר העצים שנובלין עליהם בימות הגשמים ואפילו יהיה שנת בצורת שימנעו גשמים לא ידאג ולא
מפני זה כי הוא על מים ואמר ידאג על דרך המשלה :

בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בטיקוע ואין נוחה לימחק : חרושה. חקוקה כזה שהוא חורש בעומק : על לוח לבם. שאינם שוכחין ע״ז שלהם : כזכור בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו. ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך : ואשריהם. אשר על עץ רענן על עץ כמו אצל וכת״י תחות כל אילן עבוף : הררי בשדה. ירושלם היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ולשון הררי כמו ערבי על שם שיושב בערבה מונטאייגרש בלע״ז יושבים ההר : חילך. כמו ממונך : במותיך בחטאת. במותיך שעשוי בחטא לשם ע״ז בכל גבוליך : ושמטתה. על כרחך תשמט את ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכ׳ שאמרתי לכם ושבתה הארץ : ובך. אנקם נקמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה ד״א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה : כי אש קדחתם באפי. יקדתם בבחירי : אשר יבטח באדם. בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל : זרועו. כמו עזרו וכת״י רוחצניה : ומן י״י יסור לבו. שהבטחתיו וציויתי את ברכתי לכם כך שמעתי : כערער. כעץ יחידי לשון ערירי ויש אומ׳ דג״ן סטייה בלע״ז ומנחם פיר׳ שם עץ מעצי היער וערער שמו וכן פי׳ כערער במדבר עץ אחד מעצי היער : בערבה. לשון מישור : חררים. יובש כמו חרה מני חורב : ארץ מלחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת : ולא ירא. העץ כי יבא חם : בצורת. לשון רעב פאמצא בלע״ז. לא״א בצורת לשון מבצר וכן חברו מנחם : לא ידאג. לא יפחד : עקוב

עקוב הלב · שלא תואכה ועקובה מכל רעה: ואנוש. לשון חולי וחליו הוא זה: מי
ידענו · הוא סתור מי ידענו אכי יי' חוקרו: קורא דגר. קוקו"ן גלוכ"ט בלע"ז: ולא ילד י
הקורא הזה מוסף אחריו אפרוחים שלא ילד דגר הוא ציפצוף שמצפצף העוף
בקולו למסוף אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם
מינו כך עושה עושר
שלא במשפט: יהיה
נבל · מתקרי רשיעא:
כסא כבוד וגו' · לפי
שבא לומר כל עוזביך
יבושו מתחיל בקילוסו
של מקום ומדבר לפניו
אתה שכסא כבוד ו
מרו' מראשית בריית
עולם ומכוון כנגד ת
מקדשנו: מקוה ישר'
· יי' יושב עליו לפיכך
כל עוזביך יבושו:
וסורי בארץ יכתבו·
אותם שסרים מדברי
שאינם שומעים ם
שליחותי בקברות ת
תחתיות ארץ יכתבו:
כי תהלתי אתה· כך
אני מתהלל ומתפאר
לומר שאתה מושיעי
תהלתי ווכטנכ"א בלע"ז
· איה דבר יי'·
הפורענות שאתה
מתנבא: ואני לא
אצתי· לא מהרתי
לזרוך להביאם ת
מהיות רועה טוב
מחזר אחריך לבקש
עליהם רחמים: ויום
אנוש · חולי של
פורענות לא התאויתי
וי"ת ואנא לא עכבית
על מימרך מלאתנבא
עליהון לאתבותהון
לדחלתך ולפי התרגו'
יהיה אצתי לשון עכוב
כלומר לא עכבתי
מלומר להם שליחותך
ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי: מוצא שפתי נכח פניך היה· להשיב
את חמתך מהם: אל

ולא ימיש מעשות פרי· כי אפי' בשנת בצורת יהיה בלחותו ויתן פריו בעתו כן
האדם הטוב אשר יבטח ביי' לא יסור טובו לעולם ואפי' בשעה שאשר בני אדם
בצרה הוא יהיה בטוב כמו שאמר בשם צרות יכילך ובשבע לא יגע בך רע ופרי
האדם הטוב שילמדו בני אדם חכמתו ומעשיו הטובים והעלה הוא משל לתמונו
ועשרו שיהנו בני אדם ממנו:
עקוב הלב. לפי מדבר על
הבטחון שהוא רע כשישים ב
בטחונו באדם וזה תלוי בבונת
הלב כמו שאמר ומן יי' יסור לבו
כמו שפי' לפיכך דבר בבונת
הלב ואמר כי הלב עקוב יותר
מכל דבר כלומר מרמה כי יוכל
אדם להראו' בפיו ובמעשיו טוב
ויהיה לבו רע ומי ידע זה בלתי
הא' לפיכך אמר מי ידענו ואמר
אני יי' חוקר לב והמרמה תלויה
בלב לא בפה ובמעשה כי אף
על פי שתהיה לפעמים המרמה
בפה שיאמר דברים שהכונה
בהם על שני פנים או יעשה ת
מרמה בידיו הכל הוא בכונת
הלב לפיכך אמר מכל כי אין
דבר מרמה כמו הלב: ואנוש
הוא · ענין כאב ושבר כמו אנוש
כאבי אנושה מכתי ואמר על
דרך השאלה כאב הלב ביגון
או בדאגה או בעסקים רעים או
במחשבה לפיכך אמר ואנוש
הוא ואמר חרפה שברה לבי
ואנושה: אני יי' חוקר לב בוחן
כליות· זכר כליות כי הכליות
יועצות והלב גומר: ולתת·
בפרשה זו ולתת בוי"ו כפרי בלא
וי"ו ולמטה בפרשת חכמאל בן
שלום בהפך לתת בלא וי"ו וכפרי
בו"ו והסימן ויכלו ופי' ולתת את'
אני יי' חוקר לב וכן בידי גם כן
לתת לאיש כדרכיו: כדרכו ·
לשון יחיד כתיב וקרי כדרכיו
לשון רבים והענין אחד כי זה
דרך כלל וזה דרך פרט או הוא
גם כן ככתוב לשון רבי' ויוד
הרבים חסרה מהמכתב: קורא
דגר· לפי שאמר לתת לאיש כדרכיו אמר אל תתמה על הרשע שהוא מצליח
בנכסים איך לא יתן לו האל כדרכיו כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט לא
יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו והמשילו לקורא והוא עוף שקורין בלע"ז פרני"ז

ימיש ז' בקריאה וסימ' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש· ומשרתו יהושע בן נון נער · ישאוהו על כתף
יסבלהו · לא ימיש טרף· ולא ימיש מעשות פרי· איך ימיש לי לשובב שדינו· לא ימיש מרחובה תוך

וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃ עָקֹב הַלֵּב
מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ׃ אֲנִי
יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת
לְאִישׁ כִּדְרָכָו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו׃
קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה
עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו יַעַזְבֶנּוּ
וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃ כִּסֵּא כָבוֹד
מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃
מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ
יְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר
מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃
רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי
וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה׃ הִנֵּה־
הֵמָּה אֹמְרִים אֵלָי אַיֵּה דְבַר־יְהוָה
יָבוֹא נָא׃ וַאֲנִי לֹא־אַצְתִּי מֵרֹעֶה
אַחֲרֶיךָ וְיוֹם אָנוּשׁ לֹא הִתְאַוֵּיתִי אַתָּה
יָדָעְתָּ מוֹצָא שְׂפָתַי נֹכַח פָּנֶיךָ הָיָה׃

ב' חריתכת· ב' יתר ח"ל ל' וחס' ח' מדרכיו ת' ל' · ל' יומיו ת' ל' ל' · ל' וסורי· ו' ת' ל' ב' ל' · ב' ל'

וְלָא יִפְסוֹק מִלְמֶעְבַּד פֵּירִין׃
נְכִיל לִיבָּא מִכּוֹלָא וְתַקִּיף הוּא מַן
יַדְעִינֵיהּ׃ אֲנָא יְיָ חָקַר לִיבָּא בָּחַר
כּוּלְיָאתָא וּלְמִתַּן לֶאֱנַשׁ ב
כְּאוֹרְחָתֵיהּ כְּפֵירֵי עוֹבָדוֹהִי׃
הָא כְּקוֹרָאָה דִמְכַנֵּישׁ
בֵּיעִין דְּלָא דִילֵיהּ וּמַשְׁחַן אֶפְרוֹחִין
דְּבַתְרוֹהִי לָא יְהָכוּן כֵּן כָּל גְּבַר
רְשִׁיעַ דִּקְנֵי נִיכְסִין וְלָא בְּדִינָא
בְּפַלְגוּת יוֹמוֹהִי שָׁבֵיק לְהוֹן וב
וּבְסוֹפֵיהּ מִתְקְרֵי רַשִׁיעָא׃
פּוּרְעָנוּתָא תִתְעֲבֵד מִינֵיהּ מִן קֳדָם
דְּשִׁכְנְתֵיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי
מְרוֹמָא עֵיל מִן אוּלָא מְקַבֵּל אֲתַר
בֵּית מַקְדְּשָׁנָא סִיבוּר יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל
דִּשְׁבָקוּ פּוּלְחָנָךְ יִבְהֲתוּן וְרַשִׁיעַיָּא
דְּעָבְרוּ עַל מֵימְרָךְ בְּגֵיהִנָּם אִינוּן
עֲתִידִין לְמִיפַּל אֲרֵי שְׁבָקוּ פוּלְחָנָךְ
יְיָ דִבְדִילֵיהּ אַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא
כְּמַבּוּעַ דְמַיִין דְּלָא פַּסְקִין מוֹהִי׃
אַסֵּינִי יְיָ וְאִיתַּסֵּי פְּרוֹקְנִי
וְאִתְפְּרַק אֲרֵי תוּשְׁבַּחְתִּי אַתְּ׃ הָא אִינוּן אָמְרִין לִי אָן דְּאִיתְנַבֵּיתָא בִשְׁמָא דַייָ יִתְקַיַּים כְּעַן׃
וַאֲנָא לָא עַכֵּיבִית עַל מֵימְרָךְ מִלְּאִיתְנַבָּאָה עֲלֵיהוֹן לְאוֹתָבוּתְהוֹן לְדַחַלְתָּךְ וּלְיוֹם בִּישׁ
דְּאַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן לָא חַמֵּידִית אַתְּ גְּלֵי קֳדָמָךְ אַפָּקוּת שִׂפְוָתִי גְּלֵי יְקֳדָמָךְ הֲוָה׃

ומרמא׳ יכתבו ד' בקריאה וסימ' מקוה ישראל יי' כל עוזביך יבשו· ובכתב בית ישראל יכתבו· ועם צדיקים
אל יכתבו· ועל ספרך כלם יכתבו:

והוא רובץ על ביציעוף אחר ומחמם אותם והביצים ההם לכשיבקעו ויצאו האפרוחים לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו ילא אחרי מי שהיה להם אם
גם כן הרשע שעשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו או ימות הוא ויעזוב עשרו לאחרים ולא ישלים ימיו עם העשר שעשה ויהיה נבל באחריתו כלומר נופל מת טרם
זמנו או יאבד העושר מידיו בחצי ימיו ויהיה נבל ופחות באחריתו וכן ת"י הפסוק הא כקוראה די מכנש בעין דלא דיליה וגו' כשמעמוד· ימו כתוב בלא יו"ד הרבים וקרי
ימיו ביו"ד הרבים וכמוהו יחתו מריבו עליו בשמים ירעם: כסא כבוד· פירש הגאון רב סעדיה דבק עם סוף הפסוק שלמעלה ממנו כאילו אמר יהיה נבל מכסא הכבוד
כלו' מושלך וי"ת פורענותא תתעבד מניה וגו' כשמעמוד ורבותינו פירשו על בית המקדש שאמרו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם מקום בית המקדש
שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מראשון עד שלא נברא העולם ועוד אמרו שבית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון
מקום מקדשנו וזה הדרך דרכו המפרשים ואמרו בספר יצירה והיכל קדש מכוון באמצע ואני הארכתי בזה הענין בפירוש תהלים במזמור שיר המעלות זכור יי' לדוד
והענין הוא טוב אלא שאין ענינו דבק עם הפסוק שלפניו ושלאחריו והחכם רבי שמואל בן תבון הדביקו לענין הפסוק שאמר אני יי' חוקר לב בוחן כליות וגו' ופירש כסא
כבוד בחסרון כ"ף הדמיון כאילו אמר ככסא כבוד וכמוהו רבים ופירש הענין כן בא הנביא להודיע שהשם ית' שוכן במקדש כמו שיושב בכסא כבוד מרום שהוא השמים
העליונים שקראו ישעיהו הנביא גם כן כסא רם ונשא כן קראו ירמיהו מרום ואמר שהוא מראשון כלומר מקדם כמו שכתוב נכון כסאך מאז ואמר כמו שהשמים שהם
כסא יי' והם כסא כבודו מעידים על מציאותו ועל כבודו כן מקום מקדשנו מעיד ומורה על עצם מציאותו שהשכין אורו וכבודו בו ולא יחשוב החושב שהיות הש"י על כסא רם
ונשא והוא השמים יתגעהו מלדעת את אשר בארץ ומלהשגיח בשפלים ומענוש הרעים על רשעם כי מקום מקדשנו הוא עדות וראיה שהוא רואה בשפלים וחוקר לבותם
וכליותם כי הוא שוכן במקדשנו ושכנו ושבתו בשמי' ונראה בו אורו וכבודו ואח' שהוא שוכן בו והוא כמצא בתוכנו מן ההכרח להאמין שהשם רואה אותנו ופוקד את מעשינו
ובוחן את לבבינו וכליותינו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר מקוה ישראל וגו' וענין וסורי בארץ יכתבו כלומ' הסורים אשר בעמו שהם סרים מהשם ית' ומעבודתו יכתבו
בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק כנשאר שיכתב בשמים מבני עליה וזה מפני שעזבו מקור מים חיים הוא הש"י על כן לא יחיו אך ימותו כבהמות וזה הפירוש הוא
נכון לענין הפרשה: מקוה ישראל· ענינו לשון קריאה אתה שאתה מקוה ישראל ומבטח לכל הבוטחים בך כל עוזביך שאין להם בטחון בך יבושו מתבטחם בבשר ודם
כמו שהקדים שיהיו בוטחי' באדם ואמר עוד וסורי בארץ יכתבו והסורי' ממך כמו שאמר ומן יי' יסור לבו בארץ יכתבו לא יהיה להם חלק בך כיון שעזבוך אלא יכתבו בארץ
כמו הבהמות שלא ישאר מהם דבר שיהיה להם חלק בך: כי עזבו מקור מים חיים את יי'· וזהו מדה כנגד מדה שהם עזבוך שאתה מקור מים חיים שלא יפסקו כן הדבקים
בך לא תפסק טובתם לא בזה ולא בבא והם שעזבוך ושמו בטחונם בבשר ודם שהוא חלק הארץ כן יכתבו הם בארץ ולא בשמים מקוה ענין תקוה וכן תרגם יונתן סבור
ישראל ויש מפרשין כמו מקוה מים כלומר שאתה מקוה טהרה לישראל והראשון נכון: וסורי· יסורי כתוב כלומר אותם שיסורו ממך וקרי וסורי והוא תאר מבני הע"ן
בסוריך כמו סורי הגפן נכריה גולה וסורה כתלך חטי' והדומים להם והכוי לנבוא כלומר סורי ממני שהם סרים מהשם כי אני דבק בהשם והם סרים ממני ועוזבים את יי'
ועל הדרך הזה אמר ככל אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו כי ממנו סב אל משה ור"ל מדרכו הטוב וכן אמר ירמיה וסורי ר"ל הסורי' ממני כלומר מדרכי הטובה שאני
דבק באל ואפשר שיהיה וסורי כמו סורים ויהיה חסר מ"ם הרבים כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלוני' והדומים להם: רפאני יי'· יהוא בקש רפואה מן המכה והכאב כמו
שאמר למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה והכאב והמכה כמו שפירשנו הוא הבזוי והקללה: כי תהלתי אתה· אני מתהלל בך שתצילני מידם: הנה המה· דבר יי'· שאתה
אומר שתחרב הארץ יבא נא כי אין אנחנו מאמינים כי יי' דבר להחריב עירו: ואני לא אצתי· לא דחקתי עצמי ולא דאגתי מזה הדבר שהיה רועה אחריך כלומ' שאהיה
נביא: ויום אנוש לא התאויתי· כי ידעתי כי יום הנבואה יהיה לי יום אנוש אבל אתה הכרחת אותי יום אנוש יום חזק וכבד: מוצא שפתי· שאמרתי לך הנה לא ידעתי דבר כי
נער אנכי ויונתן תרגם ואנא לא עכבית על מימרך לאתנבאה עליהון וגו' כשמעמוד: אל

אל תהיה לי למחתה • כלומר אל תגרום לי בבטחתי שאהיה מחתה לפניהם : מחסי אתה ביום רעה • ביום שחושבים עלי רעה אתה מחסי וכן תעשה תמיד שלא אחת
לפניהם כמו שהבטחתני : יבשו רודפי • הבא עליהם אחר שהם אומרים יבא נא הבא אותו עליהם : ומשנה שברון שברם • ומשנה איננו סמוך כי הוא נקוד קמץ והוא כמו
ושברון שני וכן ומשנה כסף כמו וכסף שני ורוצה לומר בשברון שני שברות אחר שברון ולא רצה לומר שנים לבד באמרו משנה אלא שברון אחר שברון כמה פעמים
וכן וסוב מול את בני ישראל שנית כמו שפירשנו : כה אמר יי׳ • עם כתוב וקרי העם ואחד הוא אלא שהכתוב חסר הא הידיעה : אשר יבאו בו • תחלה קרא בשער שנכנסין
ויוצאין בו מלכי יהודה כי להם ראוי להוכיח העם ולשמור את יום השבת ומה שאמר בשער בני העם לקרוא באזני העם ה הנכנסים והיוצאים באותו שער כי לא מלכי יהודה לבד היו נכנסים ויוצאים בו כי גם העם שהיו שוכנים סמוך לאותו שער היו נכנסין ויוצאין בו ואמר לו שיקר׳ אח׳ כן בכל שערי ירושלם כדי להזהי׳ כל העם ומה שאמר לו לקרוא בשערים לפי שהיו ת מכניסין ומוציאין דרך השערי׳ בשבת ולא הזהירם אלא בהכנס׳ והוצאה דרך השערים חוץ לעיר כי בעיר לא היו חייבי׳ כי ירושלם דלתותיה ננעלות בלילה ואין חייבין עליה משום ר״ה לפיכך אמר והבאתם בשערי ירושלם לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ואמר ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ומה שאמר ולא תוציאו משא מבתיכ׳ ביום השבת ר״ל חוץ לעיר ומה שזכר ההבאה יותר מן ההוצאה לפי שירושלם היה כרך גדול ובכרך המביאים משא הם יותר מן ה המוציאים כי מביאי׳ בני הכפרי׳ לעיר תבואה ופירות וכן ממכר וכן כתו׳ בספר עזר׳ כשהוכיחם נחמיה על השבת ואמ׳ ומביאים ירושלם ביום השבת ואמר ויסגרו הדלתות ואמר אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא יבא משא ביום השבת הנה לא הזהירם אלא מחוץ לעיר לא בתוך העיר כי לא היו חייבים בהכנסה והוצאה מבתיהם בתוך העיר לפי שירושלם היו דלתותיה כ ננעלות בלילה ואין חייבין עליה משום ר״ה ומה שאמר שמעו דבר יי׳ מלכי יהודה ולא היה אלא מלך אחד ר״ל המלך ובניו ולפי שהיו עתידים למלוך אחר האב קראם מלכים : עשות בה כל מלאכה • בה כתיב וקרינו ושניהם נכונים כי ימצא שבת לשון זכר ולשון נקבה לשון נקבה ברוב ולשון זכר כל שומר שבת מחללו ומה שאמר ובאו בשערי העיר הזאת ר״ל ובאו ויצאו כמו שאמר אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ומה שצוה להזהירם על השבת והיו כמה עברות אחרות בידם ואף ע״ז לפי ששמירת שבת עיקר גדול באמונת הא׳ל בחדוש העולם ובאמונה באותות ובמופתים ו ובקיום כל התורה וכל המשמר השבת באמונה ישרה לא ב במהר הוא חוטא בשאר המצות ואמרו רז״ל כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד ע״ז כדור
אנוש מוחלין לו שנאמ׳ אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו והמצוה הראשונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה
היא שבת ואתה רואה כמה גדולה שמירת שבת שהרי תלה חרבן ירושלם בשמירת שבת ומפסוק והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם למדו רז״ל רמז ואמרו אין
הדליקה מצויה אלא בבית שיש בו חלול שבת ואמרו מאי לא תכבה בשעה שאין בני אדם מצוים לכבותה והנה הפרשה מבוארת וענין פרשת היוצר גם כן מבוארת
ומנינה כי ההשגחה בבני אדם והיכולת ביד הא׳ל וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לפיכך אמר כן אתם בידי בית ישראל : והנהו

הכיא ח׳ וסימ׳ נמסר בריש ישעיה סימ׳ א׳ : יצאו י״ד וסימ׳ וגם את הנה׳ • ולפני אלעזר הכהן יעמד׳ • יתן יי׳ את איביך • ואני וכל העם אשר אתי • אם יצאו בנות שילו • ומבניך אשר יצאו ממך דמלכים • וחברו

אל תהיה לי למחתה מחסי אתה
ביום רעה: יבשו רדפי ואל אבשה
אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא
עליהם יום רעה ומשנה שברון
שברם: כה אמר יהוה
אלי הלך ועמדת בשער בני עם
אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר
יצאו בו ובכל שערי ירושלם:
ואמרת אליהם שמעו דבר יהוה
מלכי יהודה וכל יהודה וכל ישבי
ירושלם הבאים בשערים האלה:
כה אמר יהוה השמרו
בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום
השבת והבאתם בשערי ירושלם:
ולא תוציאו משא מבתיכם ביום
השבת וכל מלאכה לא תעשו
וקדשתם את יום השבת כאשר
צויתי את אבותיכם: ולא שמעו
ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם
לבלתי שומע ולבלתי קחת מוסר:
והיה אם שמע תשמעון אלי נאם
יהוה לבלתי הביא משא בשערי
העיר הזאת ביום השבת ולקדש
את יום השבת לבלתי עשות בה
כל מלאכה: ובאו בשערי העיר
הזאת מלכים ושרים ישבים על
כסא דוד רכבים ברכב ובסוסים
המה ושריהם איש יהודה וישבי
ירושלם וישבה העיר הזאת לעולם
: ובאו מערי יהודה ומסביבות
ירושלם ומארץ בנימן ומן השפלה
ומן ההר ומן הנגב מבאים עלה
וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה
בית יהוה: ואם לא תשמעו אלי
לקדש את יום השבת ולבלתי שאת
משא ובא בשערי ירושלם ביום
השבת והצתי אש בשעריה ואכלה
ארמנות ירושלם ולא תכבה:
יח הדבר אשר היה אל ירמיהו
מאת יהוה לאמר: קום וירדת בית
היוצר ושמה אשמיעך את דברי:

לא יהי מימרך לי כדבין רחצני
את בעידן עקא: יבהתון רדפי
ולא איבהת אנא יתכלמון אינון
ולא איתכלם אנא איתא עליהון
יום ביש ועל חד תרין תברא
תברינון: כדנן אמר יי
לי איזיל ותקום בתרע בני עמא
דיעלון ביה מלכיא דבית יהודה
ודיפקון ביה ובכל תרעי ירושלם:
ותימר להון קבילו פתגמא דיי
מלכיא דבית יהודה וכל דבית
יהודה וכל יתבי ירושלם דעלין
בתרעיא האילין:
כדנן אמר יי איסתמרו בנפשתכון
ולא תטלון מטול ביומא דשבתא
ותיעלון בתרעי ירושלם: ולא
תפקון מטול מבתיכון ביומא
דשבתא וכל עיבידתא לא תעבדו
ותקדשון ית יומא דשבתא כמה
דפקידית ית אבהתכון: ולא קבילו
ולא ארכינו ית אודניהון ואקשיאו
ית קדלהון בדיל דלא למשמע
ובדיל דלא לקבלא אולפן: ויהי
אם קבלא תקבלון למימרי אמר
יי בדיל דלא לאעלא מטול בתרעי
קרתא הדא ביומא דשבתא
ולקדשא ית יומא דשבתא בדיל
דלא למעבד ביה כל עיבידתא:
ויעלון בתרעי קרתא הדא מלכין
ורברבין יתבין על כורסי דוד ר
רכיבין ברתיכין ובסוסון אינון
ורברבניהון אינש יהודה ויתבי
ירושלם ותתיב קרתא הדא לעלם
: ויתון מקרויא דבית יהודה
ומסחרני ירושלם ומארע שבט
בנימן ומן שפילתא ומן טורא
ומן דרומא מיתן עלוון וניכסת
קודשין וקורבנין ולבונתא ומעלי
תודתא לבית מקדשא דיי: ואם
לא תקבלון למימרי לקדשא ית
יומא דשבתא ובדיל דלא למיטל
מטול ומיעל בתרעי ירושלם ביומא
דשבתא ואדליק אישתא בתרעהא
ותשיצי בירנית ירושלם ולא תטפי
: פתגם נבואה דהות
עם ירמיה מן קדם יי למימר:
קום ותיחות לבית פחרא ותמן
אשמעינך ית פתגמי:

רשי

אל תהיה לי למחתה • אל יהי שליחותך למחתה : יבושו רדפי • אנשי ענתות לבדם : ולא שמעו • אבותיכם למה שצויתים : ובא • כמו ולבא :

כסרה דישעיה • ויקם המלך לילה • כה אמר יי׳ אלי הלוך • והיה ביום ההוא יצאו מים חיים • ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים • ביום ההוא יצאו מלאכים • כבאם הכהנים ולא • ואהת בחליים רבים • וחד ויצאו וסימ׳ עלו הסוסי׳ וההללו : הביא ח׳ וסימ׳ נמס׳ בריש ישעיה : ומביאי חד מן כלין דחס׳ יוד בלישן ביאה וסימ׳ והיה כי יבאך יי׳ אל ארץ הכנעני כאשר נשבע • תבאמו ותטעמו בהר • ואבא אתכם אלי • ויבאנו אל המקום • ויבאום אל יהושע • ואבאה אתכם • ומבאי תודה בית יי׳ • ויבאם בבלה • והבאותם בית יי׳ • סמל הקנאה הזה בבאה • ואבאם אל ארץ • כמים רבים הבאוך • ושובבתיך ושבאתיך • ואבא אותם אל לשכת :

והנהו. כתוב מלה אחת וקרי והנה הוא שתי מלות והענין אחד: האבנים. כלי היוצר שעושה עליו הכלים בחומר אשר בידו ות"י סדנא ובספר השרשים הארכתי בפירושו עוד: ושב. פעל עבר כי הוא קמוץ חציו וחציו פתח: מרעתו אשר דברתי עליו. פי' מרעתו אשר דברתי עליו בעבורה להרע לו אחר כן אמ' ורגע אדבר וגו': לבנות ולנטוע. פי' וכן עשיתי שבניתים ונטעתים ואחר כך עשה הרע ונחמתי והוכרכנו לפי' הזה לפי שצריך להפריש בין שתי המדות האלה כי הרעה לא תחול אם יעשו תשובה אבל הטובה תחול על כל פנים כיון שיצאה הפה אבל לא תעמוד אם יעשו הרעה כמו שאמר ירמיהו לחנניה בן עזור ויש רמז בענין הזה כי ברעה אמר חשבתי ובטובה אמר

לאמור ג' מל' בקריא' וסי' ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך קדמא' דפסוק. ויהי דבר יי' אלי דעלי' הכיוצר הזה לא אוכל לעשו' לכם. ויה' דבר יי' אל ירמיהו לאמור דעלי' אם הפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה: אותי ב' מל' בסיפ' וסימ' ונחמתי על הטובה. ויקצפו השרים: נואש ד' וסימ' ברב דרכך יגעת. מנעי רגלך

וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה
על האבנים: ונשחת הכלי אשר
הוא עשה בחמר ביד היוצר ושב
ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני
היוצר לעשות:
ויהי דבר יהוה אלי לאמור: הכיוצר
הזה לא אוכל לעשות לכם בית
ישראל נאם יהוה הנה כחמר ביד
היוצר כן אתם בידי בית ישראל:
רגע אדבר על גוי ועל ממלכה
לנתוש ולנתוץ ולהאביד: ושב
הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו
ונחמתי על הרעה אשר חשבתי
לעשות לו: ורגע אדבר
על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע
: ועשה הרעה בעיני לבלתי שמע
בקולי ונחמתי על הטובה אשר
אמרתי להיטיב אותו:
ועתה אמר נא אל איש
יהודה ועל יושבי ירושלם לאמר
כה אמר יהוה הנה אנכי יוצר עליכם
רעה וחשב עליכם מחשבה שובו נא
איש מדרכו הרעה והיטיבו דרכיכם
ומעלליכם: ואמרו נואש כי אחרי
מחשבותינו נלך ואיש שררות לבו
הרע נעשה: לכן כה
אמר יהוה שאלו נא בגוים מי שמע
כאלה שערורת עשתה מאד בתולת
ישראל: היעזב מצור שדי שלג
לבנון אם ינתשו מים זרים קרים
נוזלים: כי שכחני עמי לשוא יקטרו
ויכשלום בדרכיהם שבילי עולם
ללכת נתיבות דרך לא סלולה:
לשום ארצם לשמה שרוקת עולם
כל עובר עליה ישם ויניד בראשו:
כרוח קדים אפיצם לפני אויב

ונחתית לבית פחרא והא הוא עביד עיבידתא על סדנא: ואתחבלי מנא דהוה עביד דטינא ביד פחרא ותב ועבדיה מן אוחרן כמא דכשר בעיני פחרא למיעבד: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: הכפחרא הדין הלא יוכלא קדמי למיעבד לכון בית ישראל אמר יי הא כמא דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין קדמי בית ישראל: זמן אימליל על עמא ועל מלכותא למעקר ולתרעא ולאבדא: ויתוב עמא ההוא מבישתיה דגזרית עלוהי ואתוב מן בישתא דחשבית למיעבד ליה: וזמן אימליל על עמא ועל מלכותא למיבני ולקיימא: ויעבד דביש קדמי בדיל דלא לקבלא למימרי ואתוב מן טבתא דאמרית לאיטבא ליה: וכען אימר כען לאנש יהודה וליתבי ירושלם למימר כדנן אמר יי הא אנא ברי עליכון בישא ומחשב עליכון מחשבא תובו כען גבר מאורחיה בישתא ואתקינו אורחתכון ועובדיכון: ואמרו תבנא מבתר פולחנך ארי בתר עשתוננא נהך וגבר הרהור ליביה בישא נעביד: בכן כדנן אמר יי שאילו כען בעממי מן שמע כאילין שנו עבדת לחדא כנישתא דישראל: הא כמא דלית איפשר דיפסוק מי תלג דנחת על חקלי לבנן כן לא יפסקון מטר נחתין ומי מבוע נבעין: ארי שבקו פולחני עמי לא להנאה אסיקו בוסמין ואטעיאונון באורחתהון בישתא משבילין תקנן דמן עלמא למיזל באורחן דלא תקנן בשבילין דלא מכבשין: לשואה ארעהון לצדו אישתממות עלם כל דיעיבר עלה יכלי ויניד ברישיה: כבידור רוח קידומא כן איבדרינון קדם בעלי דבביהון

מיחף. ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו. הלהוכח מלים תחשבו. וא' ונואש ממנו שאול: סלולה ב' א' מל' וא' חס' וסימ' דרך לא סלולה: וארח ישרים סללה בתרא חס':

רשי

על האבנים. על מרכא פורמ"אש בלע"ז: אשר הוא עושה בחומר. אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר בעודו לח ומקרא מסורס הוא: מרעתו אשר דברתי עליו. מעבירות שבידו אשר בשבילה דברתי עליו לנתוש ולנתוץ אשר פור"קי בלע"ז: ונחמתי. וחשבתי מחשבה אחרת: ואמרו נואש. וידעתי שהם יאמרו לך על דברך שאין חוששין להם: שערורית. דבר גנאי: היעזב מצור שדי שלג לבנון. היעזב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבאי' משלג הלבנון שהוא נקי: או אם ינתשו מים זרים. או אם יעזבו מים חיים נובעי' שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים זרים הם נובעים וזה יוכיח אני קריתי ושתיתי מים זרים ומנחם חברו זרו' עם לא זרו ולא חושבו ל לשון מימי תרופ' ונתן טעם לדבריו ואמ' כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ"ם והיה מוסיף יו"ד מ"ם והיה אומ' זרומים לרבות המ"ם ולהיותם זרמים. זרים ללשון ראשון של רש"י הוא לשון זרם ללשון שני הוא לשון זרות כלומ' מים מאוסים: שדי. כמו שדה: קרים. פריוור"אש בלע"ז: נוזלים. קור"אנץ בל' ועוד יש לפותרו אם ינתשו להיות מים זרי' כמאוסים המים שאם קרים נוזלים: כי. כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו: שבילי עולם. שבילים המתוקני' אמרו שהם מכשול כדי ללכת דרך לא סלולה לא כבושה: שריקות. העובר על חרבות שרואה כבר בבנינים טובות רגיל לשרוק: ישום. יתמה:

אמרתי: להטיב אותו. כמו להטיב לו וכן את מי הגדת מלין כמו למי: ועל יושבי. כמו ואל יושבי וכן ויתפלל על יי' כמו אל יי': יוצר עליכם רעה. מחדש ואמר בזה הלשון לפי שזכר בפרשת יוצר כלי חרש שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון כן אחדש עליכם רעה אחר רעה: ואמרו נואש. וכשתאמר להם זה הם יאמרו לך נואש כלומר נואש לבנו מהלוך אחרי יי': לכן. שערורית. ענין לכלוך וטנוף מי שמע כזה שיניח אדם טהור וילך אחרי גלול וטנוף ות"ת שנוי כלומר דבר משונה עשתה והמשיל משל ואמר: היעזוב מצור שדי שלג לבנון. העזוב אדם המים היוצאים מצור שדה וזכר שדה לפי שהם נמצאים אתו בשדה ומזומנים לו ולא יצטרך ללכת אחריהם לרחוק לשתות מהם אבל אם הם בשדהו ונזלי' מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משתותם בימי החום באמת לא יעזוב אותם ואני לישראל טוב כמים קרים על נפש עיפה ואני מזומן וקרוב אליהם בכל קראם אלי ואיך עזבוני ושכחוני עמי והמשיל עוד משל אח' קרוב לזה כי המים הקרים והטובי' יביאום בני אדם מרחוק דרך צנורות מתחת הארץ עד לעיר או קרוב לעיר מרוב חשיבותם וקראם זרים לפי שהם באים ממקום זר ורחוק ואותן מים אם ינתשו באמת לא ינתשו ואני רחוק מהם לפי מעלתי וקרוב אליהם להטיב להם אם ישמעו אלי ואיך נטשוני ושכחוני עמי: ינתשו. בתי"ו כמו בטי"ת שהיא נטישה ועזיבה כי הטי"ת והתי"ו ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו טעה ותעה וכן ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני כענין ונתשתי בתי"ו ות"י הפסו' כן כמא דלית איפשר דיפסקון מי תלג וגו' כבשמור: כי שכחוני. ויכשילום. חסר המכשילים וכן ויגד ליעקב ויגד המגיד והמכשילים הם נביאי השקר: שבילי עולם. חס' לעזוב שבילי עולם כלומר הם המכשילים השבילים שדרכו אבותיהם הצדיקים מעולם ללכת נתיבות: דרך לא סלולה. כי דרכם היא דרך לא דרוכה כי חדשה היא כמו שאמ' חדשים מקרוב באו: שבולי. כתוב בוי"ו וקרי שבילי ביו"ד והענין אחד אבל המשקלי' אינם אחד וחסרון מלת לעזוב [illegible] רבים

כי כן דרך הכתו' לחסר מלה שיובן ענינ' מהכתוב ותחסר עליך מחסר כשפס ותכל דוד והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספ' מכלול: לשום. אם גורמין בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה: שרוקות עולם. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד שריקות ר"ל שישרוק עליהם כל עובר וזה יהיה לעולם כלומר זמן רב: ישום ויניד בראשו. יתמה בלבו ויניד בראשו כאדם התמה: ערוף: כרוח. כמו רוח קדים שהיא חזקה ומפיצה הקש והדברים הרקים כן אפיצם לפני האויב שיברחו לפניו הנה והנה עורף ולא פנים:

אראם · מדה כנגד מדה כמו שהם פנו אלי ערף ולא פנים כן אפנה להם ערף ולא פנים אראם כי אפנה אליהם כלומר כשיבא יום אידם אסתיר פני מהם ולא אראם בפנים להושיעם רק ראיית ערף שהוא הסתרת פנים והשלכה אחר גו : ויאמרו · אלה הם דברי ירמיהו שאמר כנגד האל כלומר אני אוכיחם בדבריך והם אומרים איש לאחיו לכו ונחשבה על ירמיהו : לכו · ענין זרוז כמו לכה נא אכשכה בשמחה לכו נא ונוכחה לכו ונכהו בלשון והדומים להם : מחשבות · רוצה לומר מחשבות רעות להמיתו : כי לא תאבד תורה מכהן · כלומר מה אנו חסרים אם ימות כי לא תאבד בעבור זה התורה כי שאר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי עצה וכן יש אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו כמו זה שאינו מתנבא עלינו כי אם רע : ונכהו · שנלשין עליו למלך בדברים רעים כדי שימיתהו : ואל נקשיבה אל כל דבריו · כלומר אל רבוי דבריו שאומר לנו אל נקשיבה ואמ' ירמיהו : הקשיבה · הם אומרים שלא יקשיבו לי אתה הקשיבה לי כלומ' לתפלתי : ושמע לקול יריבי · כלומר לדבריהם שמדברים עלי : הישולם · כי כרו שוחה לנפשי · שם המות שרצו להשקותו שהוא כמו שכורי' שוחה לאדם להפילו בה בלא ידיעתו והנה הם משלימים לי רעה תחת טובה כי אני דברתי עליהם טובה לפניך והתפללתי עליה' עד העת ההיא שגלית לי שרצו להמיתני : לכן · מעתה אני רשאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להמיתני : והגרם · כאמר לשון הגרה בחרב מפני הדם הנגר וכן יגרהו על ידי חרב : שכולות · מבניהם · ואלמנות מאנשיהם שיהיו הרוגי מות כלומ' שימותו בדבר והבחורים שדרכם לצאת במלחמה יהיו מוכי חרב במלחמה : תשמע זעקה · כי הזעקה תהיה כשיבא הרע פתאם : כי כרו שיחה · כתוב ביוד וקרי בוי"ו שוחה והשוחה והפחים הוא שם המות שחשבו להאכילו : ואתה אל תמחי · כמו אל תמחה היוד במקום ה"א למ"ד הפעל כמו בור ילדך תשי : והיו מוכשלים · כתוב וקרי ויהיו והענין אחד : בעת אפך עשה בהם · על דרך ויחר אפי בהם ואכלם : כה אמר יי' · בקבוק יוצר חרש · מיוצר חרש תקנה הבקבוק כי יש בקבוק מעץ או מזכוכית או משאר מתכות ויונתן תירגם הפך המלו ותרגם דלוע דחסף פחר וחברון המ"ם ימצא כמוהו אלחנן בן דודו בית לחם כמו מבית לחם : ומזקני העם ומזקני הכהנים · פירוש תוליך עמך הזקני' כדי להשמיעם הנבואה ולשבר לעיניה' הבקבוק להיות להם למופת כמו שאומר ושברת את הבקבוק לעיני האנשים ההולכים אתך וכן תירגם יונתן ותדבר עמך משבי עמא והפרשה מבוארת זולתי מעט ממנה שצריכה באור : אשר פתח שער החרסית · משער החרסית יוצאים לגיא בן הנם ותירגם יונתן די קודם תרע קלקלתא וקלקלתא הוא בדברי רז"ל אשפה ולדעתי הוא השער הנזכר בספר עזרא ואת שער האשפות [illegible] שהוא שער משערי העזרה שהוא שער מזרחי ואמרו שבעה שמות נקראו לו שער סור ששם היו טמאים פורשים הדא היא דכתיב סורו טמא שער היסוד [illegible] ההלכה שער החרסית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה היך מה דתימ' האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה ושער התוך שהוא [illegible] שני שערים שער חרש ששם הדמו סופרים את ההלכה שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל · החרסות בוי"ו כתיב וקרי ביו"ד החרסית ואחר הוא : אשר אדבר [illegible] · הדברים שאני מדבר עתה אליך והם מן ואמרת עד והסך נסכים לאלהים אחרים : תצלנה אזניו · ענין תנועת הרעש והוא מבנין כפעל וכאמר זה הצלצול באזנים ובשפתים כמו לקול צללו שפתי : ונכרו · כמו שכתוב אלהי נכר הארץ כי לא יקבלו המקום ההוא עבודה זרה : אשר

על ירמיהו ד' בקריא' וסימ' לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבו' · ויקצפו השרים · ויצו נבוכד נצר · הראשונית לנבוכד נצר : ואנשיהם ד' בקריאה וסימ' ויבאו אל גדליהו דמלכים · לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב · וישמעו כל שרי החילים · ויבאו אל גדליהו המצפתה דסיפרא : מוכי ב' קמץ חד כתיב יוד וסים' כבי

קדל ולא אפין אחזינון ביום תבריהון :

ואמרו איתו ונחשב על ירמיה מחשבן ארי לא תיפסוק אוריתא מכהן ומילך מחכים ואולפן מספר איתו ונסהדיניה סהדון דשקר ולא נצית לכל פתגמוהי : גלי קדמך יי דיני ושמע קדמך עולבני : האיפשר לשלמא חלף טבתא בישתא ארי כרו פחרת למיקטלי יעול דוכרן מקמי קדמך למללא עליהון פתגמין תקנין לאתבא ית חמתך מנהון :

בכן הב ית בניהון לכפנא ותביבינון על ידי קטולי חרבא ויהויין נשיהון תכלן וארמלן וגבריהון יהון קטילי מותא עולמיהון מטעני חרבא בקרבא : תשתמע צוחתא מבתיהון ארי תיתי עליהון משריין בתכף ארי כרו פחירת למיקטלי וקולין צלו לפרסת רגלי : ואת יי ידיע וגלי קדמך ית כל איתמלוכיהון עלי למיקטלי לא תכפר על חוביהון וחטאיהון מן קדמך לא יתמחון ויהון מתכלין דמן קדמך בעידן פורענות רוגזך איתפרע מנהון : כדנן אמר יי לי איזל ותזבון זלוע דחסף פיחר ותדבר עימך מסבי עמא ומסבי כהניא : ותיפוק לחילת בר הנם דקדם תרע קילקלתא ותיתנבי תמן ית פתגמא דאימלל עימך : ותימר קבילו פתגמא דיי מלכיא דבית יהודה ויתבי ירושלם כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי בשתא על אתרא הדין דכל דישמעיניה יצלן אודנוהי : חלף דשבקו פולחני וסאיבו ית אתרא הדין ואסיקו ביה בוסמין לטעות עממיא דלא ידעונ' אינון ואבהתהון ומלכיא דבית יהודה ומלו ית אתרא הדין דם זכאין :

עֹרֶף וְלֹא־פָנִים אַרְאֵם בְּיוֹם אֵידָם : וַיֹּאמְרוּ לְכוּ וְנַחְשְׁבָה עַל־יִרְמְיָהוּ מַחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא־תֹאבַד תּוֹרָה מִכֹּהֵן וְעֵצָה מֵחָכָם וְדָבָר מִנָּבִיא לְכוּ וְנַכֵּהוּ בַלָּשׁוֹן וְאַל־נַקְשִׁיבָה אֶל־כָּל־דְּבָרָיו : הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלָי וּשְׁמַע לְקוֹל יְרִיבָי : הַיְשֻׁלַּם תַּחַת־טוֹבָה רָעָה כִּי־כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי זְכֹר עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהָשִׁיב אֶת־חֲמָתְךָ מֵהֶם :

לָכֵן תֵּן אֶת־בְּנֵיהֶם לָרָעָב וְהַגִּרֵם עַל־יְדֵי־חֶרֶב וְתִהְיֶנָה נְשֵׁיהֶם שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרֻגֵי מָוֶת בַּחוּרֵיהֶם מֻכֵּי־חֶרֶב בַּמִּלְחָמָה : תִּשָּׁמַע זְעָקָה מִבָּתֵּיהֶם כִּי־תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי־כָרוּ שִׁיחָה לְלָכְדֵנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי : וְאַתָּה יְהוָה יָדַעְתָּ אֶת־כָּל־עֲצָתָם עָלַי לַמָּוֶת אַל־תְּכַפֵּר עַל־עֲוֺנָם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל־תֶּמְחִי וְהָיוּ מֻכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם :

יט כֹּה אָמַר יְהוָה הָלוֹךְ וְקָנִיתָ בַקְבֻּק יוֹצֵר חָרֶשׂ וּמִזִּקְנֵי הָעָם וּמִזִּקְנֵי הַכֹּהֲנִים : וְיָצָאתָ אֶל־גֵּיא בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר פֶּתַח שַׁעַר הַחַרְסוּת וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ : וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָהּ תִּצַּלְנָה אָזְנָיו : יַעַן אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ־בוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה דַּם נְקִיִּם :

רשי

עורף ולא פנים · כשיברחו מפני האויב : אראם · ולא אושיעם : ויאמרו לכו וגו' · ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן : תורה מכהן · שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב : ודבר מנביא · דברי נבואה : ונכהו בלשון · ונסהדיניה סהדותא דשקר : והגירם · לשון עיני נגרה מים המוגרים : על ידי חרב · על ידי גייסות : ואנשיהם · של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות : כי כרו שוחה · משחדותא מאשת איש שנאמ' כי שוחה עמוקה זונה : אל תמחי · אל תהי מחויה ולפי שהוא לשון נקבה כתב בו יוד ואף היא יתרה כיוד של ותזני שם : בקבוק · צלוחית : ומזקני העם · הולך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך : יוצר חרש · כלומר של יוצר שהיא של חרש : שער החרסית · שער האשפות ששם זורקין חרשים הנשברים וכן תירגם יונתן תרע קילקלתא : תצלנה · טינטי"ר בלע"ז לשון מצלתים בצלצלי שמע : וינכרו · עשאוהו נכרי לפני : ובקיתי

חרב במלזמה · מכה אלהים ומענה : מלפניך ' בקריאה וסימ' ושלחתי את הצרעה תניינא דפסוק · אל תאמר בלבבך בהדף · טורף טבוח לעיניך · הוא ישמיד את הגוים האל מפניך · אשר הסירתי מלפניך · וחטאתם מלפניך אל תמחי · מלפניך אל תמהר · מלפניך משפטי יצא · אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך · והעשר והכבוד מלפניך :

רשי

ובקותי· ודויקותי לשון בוקה ומבוקה ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן: ובמצוק· לשון צרה כמו צוקה: העיר הזאת כתופת· כולה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים למולך: המהפכת· שם מקום בית האסורים ויונתן תרגם כיפתא ארוולור בלע״ז: מגור

יקרא כא בקריא וסימ׳ לזאת יקרא אשה· עוד שמך אברם· ולא יקרא שמך עוד יעקב· כי ביצחק יקרא לך זרע· אולי יקרה יי׳ לקראתי ל׳ כתיב ה׳· ההוא יקרא ארץ רפאים· כי יקרא קן צפור לפניך· כי לנביא היום יקרא· רק יקרא שמך עלינו אסוף· לא תחד אתם בקבורה· עוד לנבל נדיב· אשר יקרא עלינו מלא רועים· כי ביתי בית תפלה יקרא· ודרך הקדש יקרא לה· כי בעליך עשיך· עיר הצדק קריה

ובנו את־במות הבעל לשרף את־
בניהם באש עלות לבעל אשר לא־
צויתי ולא דברתי ולא עלתה על־ ל׳
לבי: לכן הנה־ימים ד׳ כטע׳ כסיפ׳ ב׳ כה
באים נאם־יהוה ולא־יקרא למקום
הזה עוד התפת וגיא בן־הנם כי אם־
גיא ההרגה: ובקתי את־עצת ל׳ וחס׳
יהודה וירושלם במקום הזה
והפלתים בחרב לפני איביהם וביד
מבקשי נפשם ונתתי את־נבלתם
למאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ: ושמתי את־העיר הזאת
לשמה ולשרקה כל עבר עליה ישם
וישרק על־כל־מכתה: והאכלתים ל׳ חס׳ ל׳
את־בשר בניהם ואת בשר בנתיהם ה׳ חס׳ וכל עמ׳ דכו׳
ואיש בשר־רעהו יאכלו במצור
ובמצוק אשר יציקו להם איביהם
ומבקשי נפשם: ושברת הבקבק
לעיני האנשים ההלכים אותך:
ואמרת אליהם כה־אמר יהוה י״ג כטע׳ כסיפ׳ וסי׳ ככל· ממלא· ורין
צבאות ככה אשבר את־העם הזה
ואת־העיר הזאת כאשר ישבר את־ ח׳
כלי היוצר אשר לא־יוכל להרפה ל׳ כתי׳ ה׳
עוד ובתפת יקברו מאין מקום
לקבור: כן־אעשה למקום הזה ב׳ מל׳ כליש׳
נאם־יהוה וליושביו ולתת את־ ח׳
העיר הזאת כתפת: והיו בתי ל׳
ירושלם ובתי מלכי יהודה כמקום ל׳
התפת הטמאים לכל הבתים אשר
קטרו על־גגתיהם לכל צבא ב׳ ח׳ מל׳
השמים והסך נסכים לאלהים
אחרים:
ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו ל׳
יהוה שם להנבא ויעמד בחצר בית־
יהוה ויאמר אל־כל־העם:
כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
הנני מבי אל־העיר הזאת ועל־כל־ מביא· ט׳ חס׳
עריה את כל־הרעה אשר דברתי ה׳ כליש׳ ביה
עליה כי הקשו את־ערפם ל
ד לבלתי שמוע את־דברי: וישמע
פשחור בן־אמר הכהן והוא־פקיד
נגיד בבית יהוה את־ירמיהו נבא ט׳ ל׳
את־הדברים האלה: ויכה פשחור י׳
את ירמיהו הנביא ויתן אתו
על־המהפכת אשר בשער בנימן ל׳ ויד אל
העליון אשר בבית יהוה:

ובנו ית במת בעלא לאוקדא ית בניהון בנורא עלוון לבעלא דלא פקידית באוריתי ולא שלחית ביד עבדי נביא ולא רעוא קדמי: בכן הא יומיא אתן אמר יי לא יתקרי לאתרא הדין עוד תופת וחילת בר הנם אלהן חילת קטיליא: ואקלקל ית מלך אינש יהודה ויתבי ירושלם באתרא הדין ואירמינון בחרבא קדם בעלי דבביהון וביד דבען למיקטלהון ואתן ית נבלתהון משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא: ואישוי ית קרתא הדא לצדו ולאשתממו כל די עבר עלה יכלי ויניד על כל נ מחתהא: ואוכלינון ית בשר בניהון וית בשר בנתהון וגבר נכסי קריביה יבזון בצירא ובעקת דיעיקון להון בעלי דבביהון ו ודבען למקטלהון: ותיתבר זלוע לעיני גבריא דאזלין עימך: ותימר להון כדנן אמר יי צבאות כדין איתבר ית עמא הדין וית קרתא הדא כמא דמיתבר ית מנא דפחרא דלא איפשר לאיתסאה ליה עוד ובתופת יקברון מבלי אתר למיקבר: כן אעבד לאתרא הדין אמר יי וליתבוהי ולמיתן ית קרתא הדא כתופת: ויהון בתי ירושלם ובתי מלכיא דבית יהודה כאתר תופת דמסאב לכל בתיא דאסיקו בוסמין על אגוריהון ל לכל חילי שמיא ונסיכו נסכין ל לטעות עממיא:
ואתא ירמיה מתופת דשלחיה יי תמן לאתנבאה וקם בדרת בית מקדשא דיי ואמר לכל עמא: כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי על קרתא הדא ועל כל קרוהא ית כל בישתא דגזרית עלה ארי אקשיאו ית קדלהון בדיל דלא לקבלא ית פתגמי: ושמע פשחור בר אמר כהנא והוא ממנא סגן כהניא בבית מקדשא דיי דירמיה מתנבי ית פתגמיא האילין: ואלקי פשחור ית ירמיה נביא ויהביתיה לכיפתא דבתרע שיבטא בנימין עילאה די בבית מקדשא דיי:

רדק

אשר לא צויתי· פרשתיו בפרש׳ פ בזי כזרך ויונתן תרגם דלא פקדית ודלא שלחית ביד עבדי נביאיא ולא רעוא קדמי: ובקותי· ענין ריקות כמו בוקק הארץ ויונתן תרגם ואקלקל: מכותה: חסר יו״ד הרבים מהמכתב: כי כאשר ישבור· פירוש כאשר ישבור איש וכן אם יחרש בבקרי׳ החורש: להרפה· בה״א כמו באלף׳ ובא בדרך השאלה כמו וירפא את מזבח יי׳ ההרוס: ובתפת יקברו· אף על פי שהוא מקום ע״ז שלהם במקום התפת אשר טמאו יאשיהו: הטמאים· טעמו אל בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה: לכל הבתים· פירוש בעבור כל הבתים או על כל הבתים כלומר זה שאני אומר ש שיהיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה במקום התפת על הבתים אשר קטרו על גגותיהם אני או׳: כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל· אדון צבאו׳ מעלה ומטה ואצביא עליכם צבא מטה: אלהי ישרא׳· אף על פי שהם חוטאים לפני ועברו אלהים אחרים אלהיהם אני כי כלם לא פשעו בי ומקצת הפושעי׳ יחזרו בהם: הנני מבי· חסר אלף למ״ד הפעל מהמכתב: ועל כל עריה· ערי יהודה כי כלם היו כשמכות אל ירושלם כי היא האם: פקיד· נגיד הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותרגם יונתן ממנא סגן כהניא: על המהפכת׳ יש מפרשים שהוא בית הסוהר ואדוני אבי ז״ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ועושין בבתים בית כואר ומכניסין שם צוארי האסורין וית לכיפתא: בשער בנימן העליון· השער הזה היה בחלק בנימן כי בית המקדש היה מקצתו בחלק יהודה ומקצתו בחלק בנימן: לא

מסרה

נאמנה· ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה· למקום הזה עוד התופת· כי לך יקרא חפצי בה· לחכם לב יקרא נבון· אחת דתו להמית: ולהת ח׳ וסימ׳ ויצו יוסף וימלאו· עליכ׳ היום ברכה· ולתת איביך לפניך· ולתת לאיש כדרכיו· ולתת את העיר הזאת כתפת· ועתה כמעט רגע· ושל אחריו ולתת לנו גדר ביהודה· ומעת הוסר התמיד: שמוע י״א ד׳ מל׳ וז׳ חס׳ וסימ׳ ואם ביום שמע אישה יניא· לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת· הנה שמע מזבח טוב להקשיב· זאת המנוחה הניחו לעיף· בנים כחשי׳ בנים לא אבו שמוע מ״ל· כי הקשו את ערפם מ״ל· ועשה הרע בעיני רעה כתיב· אם אמרים אתם לא נשב· ואתם הרעתם לעשות· וסור לבלתי שמוע דדניאל מ״ל· ויקשו את ערפם לבלתי שומע כן כתיב דירמיה:

לא פשחור קרא יי׳ שמך · אמר קרא יי׳ שמך לפי שהוא היה מחזיק עצמו כנביא ואומר כי יי׳ קרא לו כי שלום יהיה להם לפיכך אמר לו ירמיהו אשר נבאת להם בשקר ואמר לו ירמיהו אתה אומר כי קרא יי׳ שמך ודבר עמך לא קרא יי׳ אותך בשם פשחור כי אם מגור מסביב לא תהיה בטוח כמו שאתה אומר שלא פחד יהיה לך מכל סביבותיך ומגור ראוי לקרוא שמך כי מגור יהיה לך: כי כה אמר יי׳. כתנך למגור היה לו לומ׳ נותן מגור לך ולכל אוהביך אלא כך אמר לו במקום שאתה עתה בנבואתך מבטח לך ולכל אהביך שבוטחים בדברי שקר שאתה אומ׳ להם תהיה להם במקום מבטח למגור ולפחד וגם אתה תפחד עמהם: ונתתי. חוסן. ענין חזק ותקף כמו והיה החסן לנעור וחסון הוא כאלוני׳ וחוסן ר״ל האוצר הטוב והיקר וכן חוסן ויקר יקחו וכן הנפעל ממנו לא יאצר ולא יחסן וקרא האוצר חוסן לפי שהאוצר חוזק האדם ותקפו לעת צרה: ואתה. אתה וכל אהביך. ולמעלה אמר על אהביו שיפלו בחרב אויביהם והנה אומר שיקברו בבבל רוצה לומ׳ אותם שימלטו מחרב ירו׳ ילכו בשבי בבבל ושם ימותו ויקברו והקללה הוא שיקברו בארץ טמאה לפיכך אמר ושם תקבר כי אחר שאמר ושם תמות ידוע הוא ששם יקבר אלא דרך קללה זכר לו הקבורה שיקבר בארץ טמאה ומה שאמר בכל פסוק מהם כל אהביך רוצה לומ׳ רבים מאהביך כי יבא כל בענין הזה כמו וכל הארץ באו מצרימה רוצה לומר רבי׳ מהארץ וכמוהו רבים: פתיתני. לפי שהכה אותו פשחו׳ ונתן אותו במהפכת בענין חמס מתוך צערו ואמר פתיתני יי׳ כאדם המפתה חברו כי אני הייתי מונע עצמי מן שליחותך ואמרתי אהה יי׳ אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואתה פתיתני ואמרת לי אל תאמר נער אנכי: ואפת. ואני הייתי נפתה לדבריך: חזקתני ותוכל. היית חזק ממני בטענה ויכולת לי ועשיתי שליחותך והנה הייתי לשחוק כל היום כי הם שוחקים ולועגים לו: כלה. אומר על ישר׳ דרך כלל׳ ואפת מבנין נפעל ויהיה בתש׳ ומו אפתה על משקל אבנה ובחסרון לאמ״ד הפעל אפת כמו תגל ערותך ויקר אלהים והדבר הזה אמר דבר ירמיה לא היה דבר שלא כהוגן כנגד האל אלא דברי צער על עצמו לפיכך לא חשב לו אלה הדברים באלה הפסוקים לעון כמו שחשב לו לעון מה שאמר למעלה היו תהיה לי כמו אכזב כי אותו הדבר היה דבר חטא כנגד האל לפיכך אמר לו אם תשוב ואשיבך כמו שפירשנו: כי מדי בכל עת שאדבר בדברי נבואה וכן מדי עברו והיה מדי צאתם והדומי׳ להם: אזעק. אמר אני זועק ומרים קולי להם להוכיחם והנה חמס ושוד אקרא שהם אומרים לי דברי חמס ושוד עד שיכוני ואצטרך לקרא חמס על דבריהם הרעים שאומרים לי כי היה דבר יי׳ לי לחרפה ולקלס: כל היום. כל הימים שאדבר דבר יי׳ הוא לי לחרפה ולקלס שהם מחרפים אותי עליו וקלס ענינו לעג ובוז וכן וקלסה לכל הארצות וי״ת ארי בזמן דאנא מתנבא אנא מריס קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבא ארי הוה פתגמא דיי׳ לי לחסודין וללעג כל יומא: ואמרתי. ואם אחשב בלבי שלא אזכרנו עוד ושלא אדבר בשמו עד לא אזכרנו להם ולא אדבר עוד בשמו להם כי אני נבזה עליו: והיה בלבי כאש בוערת יהיה דבר יי׳ בלבי כאש בוערת שאשתדל בכל כחי להוציאה וכן כמו אם היה אש עצור בעצמותי שאשתדל להוציאו בכל כחי כן דבר יי׳: נלאתי כלכל. נלאתי לכלכלו ולא אוכל לסבלו בקרבי כמו אם היה אש ואני על כרחי מוציאו בשפתי ואומרו להם ואמ׳ עצור כי האש יוצא זכר ונקבה כי אם יצאה מחסנון והפסוק אחר זכר ונקבה תאכלהו אש לא נפח כלכל ענין סבל וכן ומי מכלכל את יום באו: כי שמעתי דבת רבים. לשון הרע שאומרים עלי: מגור מסביב. מפחידים אותי מסביב זה מכאן וזה מכאן ויונתן תרגם מגור לשון אסיפה דמתכנשין מסחור סחור כמו יגורו עלי עזים יגורהו בחרמו ומה הם אומרים עלי זה לזה: הגידו ונגידנו. פירוש הגידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך כמו שאמר לכו ונכהו בלשון: כל אנוש שלומי שומרי צלעי. אותם שהייתי חושב שהם אנשי שלומי הם שומרי׳ ומצפים מתי אהיה צולע ונכשל באיזה דבר: אולי יפתה. אולי יפתה לדבריגו שיאכל ויפתה עמנו ונקחה נקמתינו לפי שמסיקהו שם המות וי״ת מתייעטי: ויי׳ אותי. הם חושבים להמיתני ואני לא אפחד כי יי׳ הבטיחני ואמר אלי ונלחמו אליך ולא יוכלו לך והוא עמי כמו גבור עריץ שיהיה עמי שלא אפחד או פי׳ ונתן אותי כמו גבור עריץ לעמוד כנגדם ות״י ויי׳ מימריה בסעדי כגבר תקיף:

והביאום ג׳ בקריא׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ למען אשר יביאו בני ישראל. ובזזום ולקחום והביאום בבלה. ולקחום עמים והביאום אל מקומם: לשחוק ז׳ ו׳ כ״ל וא׳ חס׳ וכימ׳ כי היה דבר יי׳ חס׳ · פתתני יי׳ ואפת חזקתני. וספק מואב בקיאו. והיה מואב לשחוק. לשחק אברתי בהולל. ועת לשחק. לשחק עשים לחם. ליש׳ אחרי׳

וַיְהִי֙ מִֽמָּחֳרָ֔ת וַיֹּצֵ֥א פַשְׁח֖וּר אֶֽת־יִרְמְיָ֑הוּ מִן־הַמַּהְפָּ֑כֶת וַיֹּ֨אמֶר אֵלָ֜יו יִרְמְיָ֗הוּ לֹ֤א פַשְׁחוּר֙ קָרָ֤א יְהוָה֙ שְׁמֶ֔ךָ כִּ֖י אִם־מָג֥וֹר מִסָּבִֽיב׃ כִּ֣י כֹ֣ה אָמַ֣ר יְהוָ֡ה הִנְנִ֣י נֹתֶנְךָ֩ לְמָג֨וֹר לְךָ֜ וּֽלְכָל־אֹהֲבֶ֗יךָ וְנָפְלוּ֙ בְּחֶ֣רֶב אֹֽיְבֵיהֶ֔ם וְעֵינֶ֖יךָ רֹא֑וֹת וְאֶת־כָּל־יְהוּדָ֗ה אֶתֵּן֙ בְּיַ֣ד מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֔ל וְהִגְלָ֥ם בָּבֶ֖לָה וְהִכָּ֥ם בֶּחָֽרֶב׃ וְנָתַתִּ֗י אֶת־כָּל־חֹ֙סֶן֙ הָעִ֣יר הַזֹּ֔את וְאֶת־כָּל־יְגִיעָ֖הּ וְאֶת־כָּל־יְקָרָ֑הּ וְאֵ֨ת כָּל־אוֹצְר֜וֹת מַלְכֵ֣י יְהוּדָ֗ה אֶתֵּן֙ בְּיַ֣ד אֹֽיְבֵיהֶ֔ם וּבְזָזוּם֙ וּלְקָח֔וּם וֶהֱבִיא֖וּם בָּבֶֽלָה׃ וְאַתָּ֣ה פַשְׁח֗וּר וְכֹל֙ יֹשְׁבֵ֣י בֵיתֶ֔ךָ תֵּלְכ֖וּ בַּשֶּׁ֑בִי וּבָבֶ֣ל תָּב֗וֹא וְשָׁ֤ם תָּמוּת֙ וְשָׁ֣ם תִּקָּבֵ֔ר אַתָּה֙ וְכָל־אֹ֣הֲבֶ֔יךָ אֲשֶׁר־נִבֵּ֥אתָ לָהֶ֖ם בַּשָּֽׁקֶר׃ פִּתִּיתַ֤נִי יְהוָה֙ וָאֶפָּ֔ת חֲזַקְתַּ֖נִי וַתּוּכָ֑ל הָיִ֤יתִי לִשְׂחוֹק֙ כָּל־הַיּ֔וֹם כֻּלֹּ֖ה לֹעֵ֥ג לִֽי׃ כִּֽי־מִדֵּ֤י אֲדַבֵּר֙ אֶזְעָ֔ק חָמָ֥ס וָשֹׁ֖ד אֶקְרָ֑א כִּֽי־הָיָ֨ה דְבַר־יְהוָ֥ה לִ֛י לְחֶרְפָּ֥ה וּלְקֶ֖לֶס כָּל־הַיּֽוֹם׃ וְאָמַרְתִּ֣י לֹֽא־אֶזְכְּרֶ֗נּוּ וְלֹֽא־אֲדַבֵּ֥ר עוֹד֙ בִּשְׁמ֔וֹ וְהָיָ֤ה בְלִבִּי֙ כְּאֵ֣שׁ בֹּעֶ֔רֶת עָצֻ֖ר בְּעַצְמֹתָ֑י וְנִלְאֵ֥יתִי כַּלְכֵ֖ל וְלֹ֥א אוּכָֽל׃ כִּ֣י שָׁמַ֗עְתִּי דִּבַּ֣ת רַבִּים֮ מָג֣וֹר מִסָּבִיב֒ הַגִּ֙ידוּ֙ וְנַגִּידֶ֔נּוּ כֹּ֚ל אֱנ֣וֹשׁ שְׁלֹמִ֔י שֹׁמְרֵ֖י צַלְעִ֑י אוּלַ֤י יְפֻתֶּה֙ וְנ֣וּכְלָה ל֔וֹ וְנִקְחָ֥ה נִקְמָתֵ֖נוּ מִמֶּֽנּוּ׃ וַֽיהוָ֤ה אוֹתִי֙ כְּגִבּ֣וֹר עָרִ֔יץ עַל־כֵּ֛ן רֹדְפַ֥י יִכָּשְׁל֖וּ וְלֹ֣א יֻכָ֑לוּ

והוה ביומא דבתרוהי ואפיק פשחור ית ירמיה מן כיפתא ואמר ליה ירמיה לא פשחור רבי יי׳ שמך אילהין יתכנשון עלך דקטלין בחרבא מסחור סחור: ארי כדנן אמר יי׳ האנא מסר לך לתבר לך ולכל רחמך ויתקטלון בחרב בעלי דבביהון ועינך חזיין וית כל דבית יהודה אימסר ביד מלכא דבבל ויגלינון לבבל וימחינון בחרבא: ואתן ית כל עותר ארעא הדא וית כל עמלה וית כל ליאותה וית כל אוצרי מלכיא דבית יהודה איכמר ביד בעלי דבביהון ויבזונון וישבונון ויובילינון לבבל: ואת פשחור וכל יתבי ביתך תהכון בשביא ולבבל תהובל ותמן תמות ותמן תתקבר את וכל רחימך דאיתנביתא להון בשיקרא: שכשתני יי׳ ואשתבשית תקפתני ויכלת לי הויתי ללעיב כל יומא כולהון מחייכין בי: ארי בזמן דאנא מתנבי אנא מרים קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבי ארי הוה פתגמא דיי׳ לי לחסודין וללעיב כל יומא: ואמרית לא אידכריניה ולא אימלל עוד בשמיה והוון פתגמוהי בליבי כאשא בערא שטפין ית גרמי ולאיתי לסוברא ולא יכילית: ארי שמעית מילי סגיאיא דמתכנשין מסחור סחור הוו ונחוויניה כל אינש שלמי כמנין לאבאשא לי מאים יטעי וניכול ליה וניתפרע פורענותנא מיניה: ויי׳ מימריה בסעדי כגיבר תקיף על כן רדפי יתקלון ולא יכלון למיקם

ב׳ מ״ל בליש׳ בנביאים וסימ׳ הראים בשחוק שמשון. פתיתני יי׳ ואפת · וכל כתו׳ דכות׳ מ״ל בר׳ חס׳ וסי׳ שחק לרעהו אהיה קדמ׳ דפסו׳ · גם בשחק יכאב לב. כן שחק הכסיל. הייתי שחק לכל עמי. ואני הצעיר הבאסף בקשתי ולא מצאתי פסו׳ קדמ׳ דה״ינו כי היה דבר יי׳ לשחוק ובכל ספרי ומס׳ שהוו לפני בן הי׳ה כתו׳:

מגור. יראה: לא פשחור קרא יי׳ שמך וגו׳: לא נקרא שמך פשחור שלא בשביל דבר זה כלומר פשת סחור כמו אילן שנפשח וכן ויפשחני וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול ובן חורין אלא לכך נקרא שמך פשחור פשת סחור. ד״א פש סחור רבו׳ סביבותיך להרוג. וללשון זה מגור הוא לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב: חוסן. ממון: פתיתני. ללכת בשליחותך: חזקתני. הכבדת עלי ידך החזקה ללכת על כרחי: ותוכל. ונצחת: כולה. כל העם לועג לי: מדי הדבר. בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואני קורא אליהם טובה כי אם נבואות חמס ושוד: כי היה דבר יי׳ לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפין אותי: ולקלס. ולדבור כמו וקלסה: ואמרתי לא אזכרנו. אם אמר לי לבי שלא אלך בשליחותך עוד: והיה בלבי. הנבואה כאש בוערת ועל כרחי אני צריך לילך: עצור בעצמותי. וכנוס בעצמותי האש: כלכל. לסבול האש: כי שמעתי. אני אמרתי לא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עלי: מגור. לשון אסיפה ובתי: הגידו. עליו עדות שקר: ונגידנו. ונעידנו ומנחם פי׳ הגידו ונגידנו כמו לא תתגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים לשון המחתה כמו גודו אילנא ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו דבר שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונן כי אם עד אשר יחלקון למתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום בני יבאוני: שומרי צלעי. מצפי שברי: אולי יפותה. לשמוע לנו ולטעות אחרינו: כי לא השכילו. לא הצליחו בעצתם: כעריס

בעריס אשר הפך · סדום ועמורה׃ ולא נחם· מסנזר עליהם חורבן לא חסב
מחסבה אחרת לבטל גזרתו׃ סמח· תם רגוסה סהוא לסון מסמח אחרים
סמסח את אביו בבסורתו׃ ארור היום אסר יולדתי בו· פ״והי אינ״ינירט בלעז היא
סעת הריון ועל ידי אוכם סמם חלקיהו אביו מטעו ביום סהיה בורח מפני מנסה
סהיה הורג את ה
הנביאים וסמם מטעו
וברית זאם׳ לא מותתני·
מלאך המות מרחם

כמו מאד כי לא הסכילו· ענין הצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו מסכיל והוא
עבר במקום עתיד יבסו מאד כי לא הסכילו כלומר יהיה להם בסתסלא יצליחו
במעסיהם ובמחסבותם עלי ואותה הבוסת תהיה כלימה סלא תסכח כי יהיו לקללה
בפי האנסים לעולם׃ ולא יכלו· חסר וי״ו סהוא במקום יו״ד פ״א הפעל מהמכתב׃

וחזה האיש ההוא ב׳ דסמיכי וסימ׳ כערים אשר הפך יי׳· איש היה בארץ עוץ׃ ויכלו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויכלו
הימים מן התבת· ויכלו בבשת ימי· ויכלו באפס תקוה׃ תאמרון ח׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים

בֹּשׁוּ מְאֹד כִּי־לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת
עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ וַיהוָה צְבָאוֹת
בֹּחֵן צַדִּיק רֹאֶה כְלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה ר׳
נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־
רִיבִי׃ שִׁירוּ לַיהוָה
הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת־נֶפֶשׁ
אֶבְיוֹן מִיַּד מְרֵעִים׃
אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־ ג׳
יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל־יְהִי בָרוּךְ׃ אָרוּר ל׳
הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּשַּׂר אֶת־אָבִי לֵאמֹר
יֻלַּד־לְךָ בֵּן זָכָר שַׂמֵּחַ שִׂמְּחָהוּ׃ וְהָיָה ג׳ ל׳ ג׳
הָאִישׁ הַהוּא כֶּעָרִים אֲשֶׁר־הָפַךְ יְהוָה ל׳
וְלֹא נִחָם וְשָׁמַע זְעָקָה בַּבֹּקֶר וּתְרוּעָה
בְּעֵת צָהֳרָיִם׃ אֲשֶׁר לֹא־מוֹתְתַנִי ל׳ וחס׳
מֵרָחֶם וַתְּהִי־לִי אִמִּי קִבְרִי וְרַחְמָה ל׳ ל׳
הֲרַת עוֹלָם׃ לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יָצָאתִי ל׳
לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן וַיִּכְלוּ בְּבֹשֶׁת יָמָי׃ ג׳ ל׳
כא הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה ה׳ נסב׳
אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּשְׁלֹחַ אֵלָיו
הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־פַּשְׁחוּר בֶּן־
מַלְכִּיָּה וְאֶת־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה
הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃ דְּרָשׁ־נָא בַעֲדֵנוּ אֶת־
יְהוָה כִּי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
נִלְחָם עָלֵינוּ אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה אוֹתָנוּ ג׳ מ׳
כְּכָל־נִפְלְאֹתָיו וְיַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ׃
וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֲלֵיהֶם
כֹּה תֹאמְרֻן אֶל־צִדְקִיָּהוּ׃ כֹּה־אָמַר תרי״ן ט׳ ול׳ תמ׳ כר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵסֵב אֶת־
כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיֶדְכֶם אֲשֶׁר
אַתֶּם נִלְחָמִים בָּם אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת־ ג׳
הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם מִחוּץ
לַחוֹמָה וְאָסַפְתִּי אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר
הַזֹּאת׃ וְנִלְחַמְתִּי אֲנִי אִתְּכֶם בְּיָד ל׳ רסמ׳
נְטוּיָה וּבִזְרוֹעַ חֲזָקָה וּבְאַף וּבְחֵמָה ל׳ ב׳
וּבְקֶצֶף גָּדוֹל׃ וְהִכֵּיתִי אֶת־יוֹשְׁבֵי לג׳
הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־הָאָדָם וְאֶת־
הַבְּהֵמָה בְּדֶבֶר גָּדוֹל יָמֻתוּ׃ וְאַחֲרֵי־ אית כבכל חב מלין
כֵן נְאֻם־יְהוָה אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ ואי כון קם אתין
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־
הָעָם וְאֶת־הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר הַזֹּאת

יְבַהֲתוּן לַחֲדָא אֲרֵי לָא יַצְלְחוּן
וְתִתְפְּנוּן אִיתְכְּנָעוּת עָלַם דְּלָא
תִתְפְּסוֹק׃ וַיְיָ צְבָאוֹת בָּחַר קְשׁוֹט
גַּלְיָן קֳדָמוֹהִי כּוּלְיָן וְלֵב אֶחֱזֵי פ
פּוּרְעָנוּת דִּינָךְ מִנְּהוֹן אֲרֵי קֳדָמָךְ
אֲמָרִית יָת עוּלְבָּנִי׃
שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ אוֹדוּ קֳדָם יְיָ
אֲרֵי שֵׁיזֵיב יָת נְפַשׁ מִסְכֵּן מִיַּד
מַבְאֲשִׁין׃
לֵית יוֹמָא דְּאִיתְיְלֵידִית
בֵּיהּ יוֹמָא דִּילֵדַתְנִי בֵיהּ אִמִּי לָא
יְהֵי בְרִיךְ׃ לֵיט גַּבְרָא דְּבַשַּׂר
יָת אַבָּא לְמֵימַר אִתְּלִיד לָךְ בַּר דְּכַר
חֲדָאָה חֲדֵיהּ׃ וִיהֵי גַּבְרָא הַהוּא
כִּקְרְוַיָּא דְּהַפַךְ יְיָ בְּרוּגְזֵיהּ וְלָא
אִיתְתַּיְבָא וְיִשְׁמַע צְוָחְתָא בְּצַפְרָא
וִיבָבָא בְּעִידָן טִיהֲרָא׃ לְוַי דְּלָא
אֲמִיר עֲלַי דְּמֵיתִית מִמְּעִין וַהֲוַת לִי
פּוּן אִמִּי קִבְרִי וַהֲוֵית כִּדְלָא הֲוֵית׃
לְמָה דְּנַן מִבִּטְנָא נְפַקִית לְמֵיחֱזֵי
עֲמַל וְדָוָן וְסָפוּ בִּבְהָתָא יוֹמָי׃
פִּתְגַם נְבוּאָה דַּהֲוָת
עִם יִרְמְיָה מִקֳּדָם יְיָ כַּד שְׁלַח לְוָתֵיהּ
מַלְכָּא צִדְקִיָּה יָת פַּשְׁחוּר בַּר מַלְכִּיָּה
וְיָת צְפַנְיָה בַּר מַעֲשֵׂיָה כַּהֲנָא לְמֵימַר׃
צַלִּי כְעַן עֲלָנָא קֳדָם יְיָ אֲרֵי
נְבוּכַדְרֶצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל מַגִּיחַ ק
קְרָבָא בַּנָא מָאִים יַעֲבֵד יְיָ עִמָּנָא
בְּכָל פְּרִישָׁתֵיהּ וְיִסְתַּלַּק מִנָּנָא׃
וַאֲמַר יִרְמְיָה לְהוֹן
כְּדֵין תֵּימְרוּן לְצִדְקִיָּה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָאֲנָא מַסְחַר יָת מָאנֵי
קְרָבָא דִּבְדְכוֹן דְּאַתּוּן מַגִּיחִין
קְרָבָא בְהוֹן עִם מַלְכָּא דְּבָבֶל וְעִם
כַּשְׂדָּאֵי דְּצַיְּרִין עֲלֵיכוֹן מִבָּרָא ל
לְשׁוּרָא וְאֵיכְנֵשׁ יָתְהוֹן לְגוֹ קַרְתָּא
הָדָא׃ וְאַגִּיחַ אֲנָא עִמְּכוֹן בְּיַד
מְרָמַם וּבִדְרָע תַּקִּיפָא וּבִרְגַז ו
וּבְחֵמָה וּבִתְקוֹף רַב׃ וְאַמְחֵי יָת
יָתְבֵי קַרְתָּא הָדָא וְיָת אֱנָשָׁא וְיָת
בְּעִירָא בְּמוֹתָא סַגִּיאָה יְמוּתוּן׃
וּבָתַר כֵּן אֲמַר יְיָ אֶמְסַר יָת צִדְקִיָּה
מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְיָת עַבְדּוֹהִי
וְיָת עַמָּא וְיָת דְּאִשְׁתְּאַרוּ בְּקַרְתָּא הָדָא

והרי זה מן המקראות
קצרי דיבור׃ הרת
עולם· הריון סל
עולמית׃ עמל ויגון׃
חורבן בית המקדש׃
הנני מיסב את כלי
המלחמה· ים בכם
היודעים להסביע את
הסרים סלמעלה ה
הממונ׳ על הפורענו׳
להציל איש איש מן
הרעה סהוא ממונה
עליו ובכך אתם ב
בוטחי׳ הנני מיסב את
הסררה סל זה לזה
ולא תרצו על מי ת
תסכיבו׃ ואספתי
אותם· כלי מלחמה
אל תוך העיר הזאת
סאסית אתכם בדבר
על ידי מלאך המות
סהוא מן הסרים ה
העליונים וכן מפורס
בעניין בדבר גדול י
ימותו׃ ואית

ואת האדם
ל׳ ובתכית ספרי׳
כתי׳ ואת האדם
וטעות כי הוא
מנכת במסר׳ רבת׳
עם אותם ואת דלית
לאין זוגא

וי׳ צבאות בוחן צדיק· אותו
סהוא צדיק לעיני בני אדם לא
ידעו בו אם תוכו כברו וי׳ צבאות
בוחן אותו אם לבו בסתר כמו
מעסיו בגלוי ינמלהו כצדקו ואם
לאו יגלהו ויפרסמהו לעיני ה
האנסים סידעו מי הוא כלומר
סיכסילוהו במעסיו׃ סירו לי״י·
אמר זה כנגד החסידי׳ אסר היו
בירוסלם׃ כי הציל· סגלה לו
סלא יאכל ולא יסתה עמהם כי
היו רוצים להמיתו׃ ארור היום·
ממרירות נפסם יקללו הצדיקים
יום הולדם בו ואף על פי סלא ת
תסיגהו קללה כי כבר עבר וכן
אמר איוב יאבד יום אולד בו וגו׳
והוסיף הענין במלות סונות ואלו
יום אסר ילדתני אמי׃ ארור
האיש אסר בסר את אבי·
ואף על פי סהיה מקלל ממרירות
נפסו יש לתמוה איך היה מקלל
המבסר כי אם הוא היה בחיים
תסיגהו קללה ואולי היה איש טוב
המבסר והיה לירמיהו עון על ק
קללו אותו ואומ׳ כיכודע לו כי
פסחור בן אמר היה המבסר׃
סמח׃ סמחהו באמת סמחהו
כסאמר לו כי בן זכר יולד לו כי
בני אדם סמחי׳ לבן זכר ודואגים
על הנקבה ואם היה יודע אבי
סופי סיהיו ימי בעמל ויגון לא
היה סמח בי׃ והיה· וסמע
זעקה בבקר· זעקה מקרוביו
ומאוהביו בבקר כלומ׳ בתחלת
היום וכן יסמע תמיד עד עת
צהרים וכן מכאן ואילך כל
היום אלא זכר צהרים לפי
סהאור הולך ומוסיף מהבקר עד
עת הצהרי׳ ותהיה קללתו מוספת
והולכת כי התרועה יותר
מהזעקה והתרועה תהיה לסמח׳
כמו לא ירונו ולא ירועו יתרועעו
אף יסירו ותהיה לאבל ולבער
כמו למה תריע רע וכן ותרועה
בעת צהרים׃ אסר לא מותתני
מרחם· מותתני מבנין מרובע
אומר על איש למה לא המיתו ק
קודם צאתו מרחם או אומר על
האל כמו סאמ׳ איוב כי לא סגר
דלתי בטני׃ ותהי לי אמי קברי·
סאם מותתני קודם צאתי מרחם
הית׳ לי אמי קברי׃ ורחמה הרת
עולם· רחם אמי למה לא היתה
לי להריון עולם ממני הרה
במקום הרת כמו מן סכה סכת
סלומים ספה ספת היאור
ובאמרו הרת לסון נקבה ורחם
מן הדומ׳ לסון זכר טעם הנקבות
על האם סתהיה הרת עולם ת
ממני סתהיה לעולם ברחמה׃
למה זה· מבואר הוא וכן הפרס׳
הבאה אחריו מבוארת׃ נלחם
עלינו· קמוץ כי הוא בינוני׃
כה תאמרון· חסר וי״ו המסך׃
ונלחמתי הכסדים ילחמו אתכם מחוץ

ב׳ סימן י״ח׃ ואת הכשדים ג׳ וסי׳ ואת כל היהודים דספרא· ויהי בחודש השביעי בא ישמעאל דסוף מלכים·
הנני מסב את כלי המלחמה׃ יושבי ל״ד מל׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך ישב׃

הנני מסב· כאילו כלי המלחמה אסר בידכם יהיו בידם סלא יהיה לכם כח להלחם כנגדם׃ ואספתי אותם׃ הכסדים׃
ואני אלחם אתכם בדבר גדול סאכה אתכם ואת בהמתכם׃
מן

מן הדבר מן החרב. מחרב המלחמה בהלחמם על העיר אתן אותם ביד נבוכד נאצר כשיכבוש העיר ואף צדקיהו ועבדיו שברחו: והכם לפי חרב. מי שירצה להמית ימית ומי שירצה להגלות יגלה: לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם. שהרי שחט בני צדקיהו לעיניו וכן בחורים וזקנים לא חמל: הצרים עליכם יחיה. כתוב וקרי וחיה והענין אחד: והיתה לו נפשו לשלל. כריוח כאילו שלל אותה: ולבית מלך יהודה. חסר תאמר כמו שאמר למעלה ואל העם הזה תאמר וסמך על המבין בחסרונו וזה מנהג המקרא במקומות רבים ופירושו ולבית לו ולבניו ושרים שהם בני משפחתו: בית דוד. זכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט כמו שאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני ביתו שילמדו ממעשיו הטובים: דינו לבקר משפט. לבקר קודם שתתעסקו באכילה ושתיה ובדבר מצרככם תשבו במקום הדין לדון כל מי שיבא לצעק וכן אמר במשה רבינו ע"ה וישב משה לשפט את העם מן הבקר: והצילו גזול מיד עושק. מיד מי שעושק אותו וגזלו והגזול הוא מי שחוטף מיד חברו או לוקח מידו או מביתו בחזקה ועושק מי שבא ממון חברו לידו בפקדון או בהלואה או שכירו ואין רוצה לתתו לו ומי שגוזל כ"ש שעושק לפיכך אמר והצילו גזול מיד עושק כי הגוזל גוזל ועושק: מעלליהם. כתוב בה"א לנסתרי' וקרי בכ"ף מעלליכם לנמצאים כמו שאמר דינו והצילו: הנני אליך. אמר כנגד ירושלם וקראה יושבת העמק לפי שהיא גבוהה וסביבותיה עמק והיא יושבת בעמק וכן קראה צור המישור כי היא צור והר וסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושביך מתגאים ואומרים מי יחת עלינו ומי יבא במעונותינו הנני אבא אליך ונלחמתי אתך: יחת. שרשו נחת ולולי התי"ו שהיא נוספת היתה דגושה ופי' ירד וינחה וכן ותנחת עלי ידך ותרגום וירד ונחת ואמר בלשון ירידה לענין המלחמה שהיא בעמק ובמישור כמו שאמר או במלחמה ירד ונספה: ופקדתי. ביערה. הכנוי לירושלם רוצה לומר הערים אשר סביבותיה המשילם ליער לענין האש כמו כאש תבער יער וכתי' בערה בקרוהא: כה אמר יי' רד בית מלך יהודה. בהר הבית נאמר לו נבואה זו לפיכך אמר רד ואף על פי שזאת הנבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר יי' דינו לבקר משפט אמ' לו עוד שיאמר אות' להם עוד בבתיהם ושיבטיח' ההבטחה הטובה אם ישמעו: בשערים האלה. בשערי העזרה כמו שאמר בסמוך ובאו בשערי הבית הזה או יהיה פי' הבית הזה בית המלך לפי שאמר רוכבים ברכב ובסוסי' ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה: כה אמר יי'. מיד עשוק. תואר בפלס קרוב גדול וענינו כמו עושק: כי אם עשו תעשו. עשו מקור בוי"ו במקום ה"א לתאר הפעל: ועבדו. כתוב בלא יו"ד הרבים והענין אחד וכמוהו רבים: ואם לא. מבואר הוא: כי

והיתה לו נפשו לשלל. כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן תהיה לו נפשו שלולה מן המיתה ההורגים: פני. כתרגומו רוגזי: מיד עושק. טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים: ואין מכבה. שלא ימלט לכם שריד: יושבת העמק. ירושלם היא בתוך עמק. ד"א שהעמיק הקב"ה עצה עליך להחריבך: צור המישור. הר שכל סביביו מישור: מי יחת עלינו. מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחתים: תוכו. זו תוכחת דברים נאמר

והצתי אש ו' בקריא וסימניהו והצתי אש בשעריה. והצתי אש ביערה. בבתי אלהי מצרים. והצתי אש בעריו. והצתי אש בחומת דמשק. והצתי אש בחומת רבה: עשו ד' כתיב ו' בסוף וסימ' דרכך ומעלליך.

ד' ככו' את כהין מן תן ימין

מן הדבר מן החרב ומן הרעב ביד
א נבוכדראצר מלך בבל וביד
איביהם וביד מבקשי נפשם והכם
לפי חרב לא יחוס עליהם ולא
יחמל ולא ירחם: ואל העם הזה
תאמר כה אמר יהוה הנני נתן
לפניכם את דרך החיים ואת דרך
המות: הישב בעיר הזאת ימות
בחרב וברעב ובדבר והיוצא ונפל
על הכשדים הצרים עליכם יחיה (וחיה ק')
והיתה לו נפשו לשלל: כי שמתי
פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה
נאם יהוה ביד מלך בבל תנתן
ושרפה באש:
ולבית מלך יהודה שמעו דבר
יהוה: בית דוד כה אמר יהוה דינו
ע לבקר משפט והצילו גזול מיד
עושק פן תצא כאש חמתי ובערה
ואין מכבה מפני רע מעלליהם (מעלליכם ק'):
הנני אליך ישבת העמק צור המישר
נאם יהוה האמרים מי יחת עלינו
ומי יבוא במעונותינו: ופקדתי
עליכם כפרי מעלליכם נאם יהוה
והצתי אש ביערה ואכלה כל
סביביה:
כב כה אמר יהוה רד בית מלך יהודה
ודברת שם את הדבר הזה: ואמרת
שמע דבר יהוה מלך יהודה הישב
על כסא דוד אתה ועבדיך ועמך
הבאים בשערים האלה: כה אמר
יהוה עשו משפט וצדקה והצילו
גזול מיד עשוק וגר יתום ואלמנה
אל תנו אל תחמסו ודם נקי אל
תשפכו במקום הזה: כי אם עשו
תעשו את הדבר הזה ובאו בשערי
הבית הזה מלכים ישבים לדוד על
כסאו רכבים ברכב ובסוסים הוא
ועבדו (ועבדיו ק') ועמו: ואם לא תשמעו את
הדברים האלה בי נשבעתי נאם
יהוה כי לחרבה יהיה הבית הזה:

מן מותא ומן חרבא ומן כפנא ביד נבוכד ראצר מלכא דבבל וביד בעלי דבביהון וביד דבען למקטלהון וימחינון לפתגם דחרב לא יחוס עליהון ולא יחמול ולא ירחם: ולעמא הדין תימר כדנן אמר יי' האנא יהב קדמיהון ית אורח חיי וית אורח מותא: דיתב בקרתא הדא יתקטל בחרבא ובכפנא ובמותא ודיפוק וישתמע לכשדאי דצירין עליכון ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא: אריחת רוגזי בקרתא הדא לבישא ולא לטבא אמר יי' בידא דמלכא דבבל תיתמסר ויוקדינה בנורא: ולבית מלך שבטא דבית יהודה קבילו פתגמא דיי': בית דוד כדנן אמר יי' דינו לצפרא דינא ושיזבו אניסא מיד דאניס ליה דלמא ידלק כאישתא רוגזי וישיצי ולא יהי מתחיים מן קדם בישות עובדיכון: האנא שלח רוגזי עלך דיתבא ברתוקפא בקרוין כריכן אמר יי' דאמרין מן יחות עלנא ומן יעול בבירניתנא: ואסער עליכון כפירי עובדיכון אמר יי' ואדליק אישתא בקרוהא ותשיצי בכל סחרנהא: כדנן אמר יי' חות לבית מלך שבטא דבית יהודה ותתנבי תמן ית פתגמא הדין: ותימר קבל פתגמא דיי' מלך שבט דבית יהודה דיתיב על כורסי דוד את ועבדך ועמך דעלין בתרעיא האילין: כדנן אמר יי' עיבידו דינא וצדקתא ושיזבו אניסא מיד דאניס ליה וגיור יתים וארמלא לא תונון ולא תנסון ודם זכיי לא תשדון באתרא הדין: ארי אם מעבד תעבדון ית פתגמא הדין ויעלון בתרעי ביתא הדין מלכין יתבין לדוד על כורסותיה רכיבי ברתיכין ובסוסון הוא ועבדוהי ועמיה: ואם לא תקבלון ית פתגמיא האילין במימרי קיימית אמר יי' ארי לחורבא יהי ביתא הדין:

ג"ר ר"ח ב' וחיה ק' ג"ר ב"ח מעלליכם ק' חס' ב"ח בלי"ג ו' רבתי ס"א שמעו ונסב' חונה שמע ל' חס' ד' כתיב ו"ו ועבדיו ק' ב"חס

מעלליהם ב' כתי' ה"א חולמין ב'

כי אם השיב תשיבו. כי אם עשו תעשו את הדבר הזה ואתנוח ביד איל גוים. וי"ש ספרים נמסר בזו ותוך אחר גוי"ם במקום אם עשו תעשו דס"פרא ובדקתי אח"כ בספרים מדוייקים ומצאתיו בה"א והמ"ה לי אם כן לכה"ל נמנה עם אותם ד' עש"ה שהם כתובי' בה"א. ואם נאמר שהוא בוי"ו א"כ נשב"ש כל הספרים המדוייקים שבכלם נמסר על כל אחד מהד' עשו ד' כתיב וי"ו וגם ספרי המסר ועוד המ"ה לי לכ"ה נמנה הסבלת עשו דאוריתא עם הד' כתיב ה' באחר שהוא בוי"ו ונמסר עלי"ו לית כתיב וי"ו ימנה אותו עם אותם שהם בוי"ו ונתקשתי בהאי עניינא טובא ולא ידענא מה למימר בה:

גלעד אתה לי וגו'. אילו את חביב קדמי כבית מקדשא דרש בריש טוריא אם לא אשויך מדברא גלעד בית המקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם: וקדשתי. וזמנתי: וכרתו מבחר ארזיך. לפי שדמהו ללבנון נופל כאן הלשון הזה: אל תבכו למת. ליהויקים שימות לפני השער כשיקחוהו להגלותו: בכו להולך. ליהויכין ולצדקיהו לאמור מיתת חביבה מיתתו של יהויקים ש שאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחרב ביום ולקרח בלילה מחייו של יהויכין שנ' בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו': אל שלום. הוא צדקיהו וכך נקרא בדברי הימים והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואחר כך יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו: אשר יצא. ואע"פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאילו יצא: הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומ' שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר יי' אל יהויקים וגו': בית מדות. בית גדול כמו אנשי מדות שיש בהן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו אחרי הניהו וקרע לו ופיתח לו וכן תקרעי בפוך קרעת שמים ירדת כולן לשון פתיחה: וספון בארז. מסכך הגג בארזים: ומשוח בששר. ומצייר בסמני' תירגם יונתן בששר צבע הוא ממין הציורים לא' ומשוח בששר אינכאב"ט אכסי"נופלא בלע"ז כמו חוט המשיחה: התמלך. התאריך ימי' על שאת' מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך: אביך. יאשיה מהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: על

לאית ל' לא אבלתי באוני ממנו

ח' ב' לישן דין וכל שום בר נשומ'

כי כה אמר יי' גלעד אתה לי ראש הלבנון. אמר על בית מלך יהודה שהוא ראש ממלכת ישרא' אתה היית לי כמו גלעד כי גלעד עיר אחת בעבר הירדן וכל הארץ ההיא ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היתה נקראת על שמה ארץ הגלעד כי היא ראש להם וכן היית אתה לי ראש ממלכת ישראל כי ציון וירושלם ראש לכל ארץ ישרא' וכן היית ראש הלבנון שנקראת גם כן ארץ ישראל בשם הלבנון כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון ועתה אשיתך מדבר ואשית הערים אשר סביבותיך כאילו לא נושבו: אם לא. ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא בתים רבים והדומים להם: נושבה. כתוב בה"א על הארץ דרך כלל וקרי נושבו על הערים ויונתן פי' גלעד בית המקדש ותרגם הפסוק כן ארי כדנן אמר יי' על בית מלך שבטא וגו' כבעמוד: וקדשתי. אזמן עליך משחיתים שישחיתו בתיך: איש וכליו. ר"ל וכלי מפצו להפיל הבית: מבחר ארזיך. ר"ל קירוי הבתי' שספונים כמו שאמר למטה בענין וספון בארז וכן כי ארזה ערה את על קירות הבתים הספונים בארז: והפילו על האש. כמו שנ' וישרוף את בית יי' ואת בית המלך וגו' ות"י ואזמן עליך מחבלי' וגו' כבעמוד: ועברו. מבואר הוא וכן ואמרו: אל תבכו למת. למי שימות מבית דוד שזכר והוא יהויקים שמת בדרך כשהוציאו אותו מ מירושלם להגלותו אמר אל תבכו לו כיון שמת טוב הוא מ משיגלה ויחיה חיי צער ובזיון כמו יהויכין ואמ' בעבור יהויקי' אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתתו אלא למי ראוי שתבכו למי שהולך בגלות כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא לז' שנה לו ראוי לבכות ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי שבעה להספד שלשי' לגהוץ ולתספורת ואמ' בכו בכו להולך בלא בני' בכו מקור בוי"ו במקום ה"א למד הפעל: כי כה אמר יי' אל שלום בן יאשיהו. שלום הוא יהויכין ושני שמות היו לו ואע"פ שהיה בן בנו בני בנים הרי הם כבנים לפי שאמר בכו בכו להולך פירש מי הוא ההולך והוא לא שב עדין משגלה ומת בבבל

בכו ובכו ה' כתיב ו' בקריאה וסימ' כי עם בציון ישב. בכו בכו להולך. הלוך ובכו ילכו. בגת אל תגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה ודמעתה: ואת הארץ ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ואת הארץ תסחרו. ואת הארץ אשר נתתי לאברהם ר"פ. וירא מנחה כי טוב ואת הארץ. ואת הארץ הזאת ירשנו בעת. כי במקום אשר

כי־כה אמר יהוה על־בית מלך יהודה גלעד אתה לי ראש הלבנון אם־לא אשיתך מדבר ערים לא נושבה: וקדשתי עליך משחתים איש וכליו וכרתו מבחר ארזיך והפילו על־האש: ועברו גוים רבים על העיר הזאת ואמרו איש אל־רעהו על־מה עשה יהוה ככה לעיר הגדולה הזאת: ואמרו על אשר עזבו את־ברית יהוה אלהיהם וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום: אל־תבכו למת ואל־תנדו לו בכו בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה את־ארץ מולדתו: כי כה אמר־יהוה אל־שלם בן־יאשיהו מלך יהודה המלך תחת יאשיהו אביו אשר יצא מן־המקום הזה לא־ישוב שם עוד: כי במקום אשר־הגלו אתו שם ימות ואת־הארץ הזאת לא־יראה עוד: הוי בנה ביתו בלא־צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן־לו: האמר אבנה־לי בית מדות ועליות מרוחים וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בששר: התמלך כי אתה מתחרה בארז אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: דן דין־עני ואביון אז טוב הלא־היא הדעת אתי נאם־יהוה:

ארי כדנן אמר יי על בית מלך שבטא דבית יהודה אילו את חביב קדמי מבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשוינך מדברא קרוין דלא אתיתבא: ואזמן עלך מחבלין גבר וזיניה ויקטלון שפר גיברך כמה דקצצין אעי תורשא ורמן לנורא: ויעיברון עממין סגיאין על קרתא הדא וימרון גבר לחבריה על מה עבד יי כדין לקרתא רבתא הדא: וימרון על דשבקו ית קימא דיי אלההון וסגידו לטעות עממיא ופלחונון: לא תבכון על מית ולא תדוון עלוהי בכו מבכא לדגלי ארי לא יתוב עוד ויחזי ית ארעא דילדותיה: ארי כדנן אמר יי על שלום בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה דמלוך תחות יאשיה אבוהי דגלא מן אתרא הדין לא יתיב לתמן עוד: אילהין באתרא דאגליאו יתיה תמן ימות וית ארעא הדא לא יחזי עוד: ווי דבני ביתיה בלא קשוט ועליתיה בלא דינא כדחזי בחבריה מפלח מגן ואגריה לא יהב ליה: דאמר אבני לי בתין דמשחן ועליין מרוחן ופצים ליה חרכין ומטלל בכיורי ארזיא ומצייר בסממנין: האת סדמי למהוי כמלכא קדמאה אבוך הלא אכל ושתא ועבד דין דקשוט וזכו בכן טב ליה: דן דין מסכן וחשוך בכן הוה טב הלא היא דעתא דרעינא בה אמר יי:

הגלו אתו. וכל את השמים ואת הארץ דכוו': דן ג' לישן דין וסימ' וגם את הגוי אשר. דן דין עני ואביון אז טוב. אין דן דינך למזור. וכל שום אינש וקרתא דכוו':

ורז"ל פירשו כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' כי שלום הוא יהואחז כי במצרי' מת וכבר בארתי כל זה הענין בספר מלכים ובספר דברי הימים: הוי בונה ביתו. זה נאמר על יהויקים שזכר בפתש אל תבכו למת כמו שפירשנו ואחר שפירש ההולך פי' המת שבנה בתים ועליות בגזלו ובחמס וכן זכרו בפי' בסוף הפרשה לכן כה אמר יי' אל יהויקים: ברעהו יעבוד חנם. היה שוכר הפועל במלאכת הבתים ולא היה נותן לו שכרו וזהו חנם והוסיף לפרש ואמר ופעלו לא יתן לו ופעלו שם מן ואת פעל יי' לא יביטו ואמר פעלו והעי"ן בקמץ חטף כמו מן תאר מה תארו ובא זה בחולם הפ"א כמו שבא מן תאר ותארו מן בני אדם ופירוש שכר פעלתו לא יתן לו וזהו חנם שאמ' וכן לא תלין פעלת שכיר שכר פעלתו והרוכי אבי ז"ל פירש ופעלו פעל לו שם כאילו אמר ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכרו: שאומ' אבנה לי. אמר לבנות ובנה: בית מדות. גדולות וכן אנשי מדות: עליות מרוחים. מן ורוח לשאול ענין הרחבה ויתכן להיות מרוחי' מענין רוח כלומר שיכנס בהם הרוח עשוים לימי הקיץ וזהו שאמר וקרע לו חלוני ופירו' פיתח לו חלוני כתרגומו ופצים ליה חרכין. חלוני כמו חלוני' וכן על דברי חוזי כמו חוזים ואורב' חורי וחשופי שת והדומי' להם: וספון בארז. פירו' בית מדות שזכר הוא מקורה בקורו' ולוחות ארזים ועוד הוא משוח בששר פירו' מצויר במיני צבעונים וזכר אחד מהם שמציירים בו ברוב והוא ששר נקרא בערבי זנגפור ובלע"ז מיני. ספון. מקורה כמו חלקת מחוקק ספון אתם יושבים בבתיכם ספוני'. בארז בקמץ האלף בזקף. ומשוח שם התאר בפלס קרוב רחוק וקרא מעשה הציור בזה הלשון לפי שהוא במשיכת היד על הדבר כמו המשיחה: התמלוך. התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת ההנאה שאתה נהנה בבתים האלה שבנוים בחמס: מתחרה בארז. מתערב בארז. כלומ' בבנין הארזים אתה מתערב ונאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומ' איך תקיים אותך בגאותך אם היית עושה משפט וצדקה כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים ונהנה בטובתו וכיון שעשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה בדרך רעה שבניניך שאתה נהנה בהם אינם ביושר ובמשפט כי אם בעשק וכן מאכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בחמס כמו שאמ' כי אין עינך ולבך כי אם על בצעך וגו' ויש אומרים כי יהויקים היה מתענה תמיד והיה סבור כי התעניות היו תשלום מעשיו הרעים לפיכך אמר לו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה ות"י הא את מדמי למהוי כמלכא קדמאה רוצה לומר כדוד שהיה המלך הראשון ואתה לפי שאתה מזרעו אתה חושב להיות כמוהו אין זה כי דוד עשה משפט וצדקה וקרא דוד ארז כי היה כארז בלבנון: דן דין עני. שלא היה הדעת אותי כאשם יי'. פי' אותו בפסוק כה אמר יי' אל יתהלל חכם וגו' ות"י הלא היא דעתא דרעינא אמר יי': כי

על בצעך. לגזול ממון: המרוצה. ריצוץ דלים ועושק יוכיח עליו כי עסוק ורצוץ תמיד שמוכים בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי: הוי הודו. הוי על תפארתו: קבורת חמור יקבר. כמה דמסגרין ית נבלת חמרא כן יסגרון ית נבילתיה יסגרון יסחבון: עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצווחי: ובבשן תני קולך. על הבשן שיחרב ויונתן תירגם ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש היאך נופל לשון בשן בשערי הבית אם לא בשביל הדלתו' ששוין מאלוני הבשן והוא שם מקו' או לשון בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח לבית המקדש: וצעקי מעברים. וצווחי על מגיזתא והם לשון מקום: בשלותך. כשהיתה בשלוה: כל רועיך. כל מלכיך: תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם: מקוננת בארזים. ששמת קנך במגדלו' בתי ארזים לבנות בית מרות: מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדיך בבא לך חבלי של לידה ומנחם פתר נחנת לשון חניה אבל רוכם פתר אותו לשון חן: חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי: אתקנך. אנתיקך לשון התיקם כצאן לטבחה עד התיקנו אותם והנו"ן יתרה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקו שעשה תשובה שבבל ושאל הקב"ה שנשבע כתבו את האיש הזה ערירי ונולד לו זרובבל בבבל ונאמ' לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שלתיאל עבדי ושמתיך כחותם כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו: והטלתי

כי אין. בצעך. אחר חמדתך בממון: המרוצה. ענין שבר כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי ואם אינו משרשו כי ימצא זה הענין מנחי העי"ן כמו לא יכהה ולא ירוץ והעסק בממון והמרוצה בגוף שהיה עושק שבר שכיר כמו שכתוב והיה מכה אותם ומכריחם לעבודתו זהו המרוצה שאמר וגם היה שופך דם נקי ועל כל זה אמר בדברי הימי' ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ועל זה הספר אמר שמדבר על ישראל ויהודה ועל מלכיהם: לכן. הוי אחי והוי אחות. הספד הקרובים כמו שאמר הוי אדון והוי הודו הודה הספד העם ואיך יספדו אותו לא זכר לשון הספד שהקרובים סופדים על האיש הוי אחי ועל האשה הוי אחות או אמר הוי אחות על אשת יהויקים ואעפ"י שלא נזכרה הודה כמו והדרו ר"ל מלכותו כמו שת"י ווי על מלכותיה והה"א במקום וי"ו הכנוי כה"א אהלה והדומים לו: קבורת חמור. ר"ל כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר הוא כי מה הוא קבורת החמור שיסחבו אותו וישליכוהו לאשפה כן יסחבו נבלת יהויקים וישליכו אותו מהלאה לשערי ירושלם כי מחוץ לירושלם מת כשהיו מוליכין אותו בגלו' בפעם השנית והכשדים לא הניחוהו להקבר: עלי הלבנון. אמר כנגד כנסת ישראל ראי אם יש לך עזר מכל מאהביך שהם אשור ומצרים שהיית בוטחת בהם ושלחת ב בטחונך ממני עתה כבא השבר צעקי להם אם יושיעוך כי גם להם בא שבר כי מלך אשור נשבר ומצרים גם כן נשברו ע"י נבוכד נצר בימי יהויקים כמו שאמ' ולא הוסיף עוד מלך מצרי' לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר מצרים עד נהר פרת כל אשר היה למלך מצרים ואע"פ שאחר זמן בימי צדקיהו אמר וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' באחרונ' כתת נבוכד נצר והחריב מצרים ואמר על דרך משל עלי הלבנון ר"ל עלי להר הלבנון וכן ובבשן ר"ל ובהר הבשן כי מן ההרי' ישמע קול הצועק למרחוק: וצעקי. בקמץ העי"ן מפני הזקף והצד"י מפוארת בקמץ חטף: מעברים. מכל עבר ומכל צד גם כן צעקי וראי כי לא יושיעוך כי נשברו כל מאהביך ות"י סקי לבית מקדשא וצווחי ובתרעי טור ביתא אריםי קליך תרגם לבנון בית מקדשא כמו שתרגם אוכלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא וכן פירשו רז"ל ואמרו למה נקרא בית המקדש לבנון שהיה מלבין עונותיהם של ישראל אבל ובבשן שתרגם ובתרעי טור ביתא לא ידעתי טעם אולי ככה הר הבית בשם בשן לפי שהבשן היה מקום מרעה הבהמות ובבית המקדש גם כן היו תמיד בהמות לקרבן: דברתי אליך בשלותיך. אמר בלשון רבים כי היו להם שלוות רבות כשהיו מעשיהם טובים וכאשר החלו להרע והיו בשלותם הוכיחם האל על ידי הנביאים ולא הועיל: מנעוריך. רוצה לומר דור המדבר שהיה להם כימי הנעורים כי תחלת הכנס האומה בעבודת האל ובמצותיו היה הדור ההוא וכן פי' חסד נעוריך: כל רעיך תרעה רוח. כתרגומו כל פרנסיך ר"ל מלכי אשור ומצרים שהיו להם כפרנסים וכרועים אותם. תרעה רוח תאכלם הרוח כלומר שישברו קל מהרה כאלו הרוח הדיחה אותם ותירגם יונתן יתבדרון לכל רוח: כי אז תבושי. כשיכלה בטחונך: יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים. יושבתי מקוננתי ביו"ד יתרה בכתב לא במבטא ונמצאת יתרה גם במבטא אהבתי לדוש מלאתי משפט ושתי המלות האלה אמרו שהן מורכבות יושבתי מן יושבת ויושבת מקוננתי מן מקננת ומקוננת וטעם ההרכבה רוצה לומר שיושבת וקוננת מקדם וגם עתה את יושבת ומקוננת כי עדיין היו בארץ שהיא מיוחסת ללבנון וזכר לבנון וארזים לפי שהיו בתי הגדולים בירושלם ספונים בארז כבית המלך כמו שאמר על יהויקים וספון בארז: מה נחנתי. עקרו נחננת והוא מענין חן ומה ימצא לשני פנים למעלת הדבר ולחסרונו למעלה כמו מה רב טובך מה יקר חסדך אלהים ולחסרון מה אנוש כי תזכרנו ובזה יתפרש לשני הפנים למעלה כלומר מה חן ומה יופי היה לך כשבאו לך החבלים והצרות האלה ולחסרון אמר מה חן הוא אשר נשאר לך מכל אשר בבית וקוננת בארזים בבא לך החבלים: חי אני. כיון שדבר על יהויקים דבר גם כן על יהויכין בנו וקראו כניהו לפחיתות: חותם על יד ימיני. הטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן שימני כחותם חותמך ופתילך והטבעת ההיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו החותם על ידי הימין שלא יוסר ממנה משם אסירך ואתקנך: אתקנך. פרשו נתק ודגש התי"ו מורה חסרון הנו"ן והנו"ן האחרונה נוספת כנו"ן יברכנהו יברכנהו ויש דרש על הנו"ן היתר' אמרו שבמקום שנתק שם נתקן כי בבית האסורים עשה תשובה וקבלו הקדוש ברוך הוא ונולד לו בן בבית האסורי' ומשל בן בנו זרובבל בן שאלתיאל ביהודה וישב על כסא דוד ואמר לו ושמתיך כחותם כנגד מה שאמר לאביו אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני כי משם אתקנך: ונתתיך. כל אלו ביד שאמר לענין אמרם וכן אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים זה הכפל גם כן לחזק לענין ההוא ופירושו ביד מבקשי נפשך שלא יחמלו עליך: אשר אתה יגור מפניהם. שלא יהיה לך כח לעמוד כנגדם: וביד נבוכד נצר מלך בבל. שהוא מלך עז וקשה כמו שנאמר עליו עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע ממקומו: וביד הכשדים. שהם גוי עז וקשה אשר לא ישא פנים כמו שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר: והטלתי

ולבך ה׳ בקריא׳ וסי׳ בספר שפטים סימן י״ו: והודו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הוי אדון והוי הודה ל׳ כתיב ה׳. ויהי בזית הודו. כסוס הודו למלחמה. כסה שמים הודו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן: עלי ו׳ בקריא׳ וסימ׳ עלי באר ענו לה. עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני. עלי גלעד וקחי צרי. על הר גבה עלי לך מבשרת ציון. עלי עילם צורי

כִּי אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ וְעַל דַּם־הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל־הָעֹשֶׁק וְעַל־הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָחִי וְהוֹי אָחוֹת לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הֹדֹה׃ קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ עֲלִי הַלְּבָנוֹן וּצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כָּל־מְאַהֲבָיִךְ׃ דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ בְּשַׁלְוֺתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא אֶשְׁמָע זֶה דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא־שָׁמַעַתְּ בְּקוֹלִי׃ כָּל־רֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ כִּי אָז תֵּבֹשִׁי וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ׃ יֹשַׁבְתִּי בַּלְּבָנוֹן מְקֻנַּנְתִּי בָּאֲרָזִים מַה־נֵּחַנְתְּ בְּבֹא־לָךְ חֲבָלִים חִיל כַּיֹּלֵדָה׃ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי אִם־יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל־יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקֶנְךָּ׃ וּנְתַתִּיךָ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבְיַד אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד הַכַּשְׂדִּים׃

אֲרֵי לֵית עֵינָךְ וְלִבָּךְ אֱלָהֵין עַל מָמוֹנָא לְמֵינַס וְעַל דַּם זַכַּי לְמִשְׁפַּךְ וְעַל עוּשְׁקָא וְעַל דִּבְרְעוּת נַפְשָׁךְ לְמֶיעְבַּד׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַוי עַל אַחִי וַוי עַל אַחַת לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַוי עַל מַלְכָּא וַוי עַל מַלְכוּתֵיהּ׃ כְּמָה דִמְשַׁגְּרִין יָת נְבֵלַת חֲמָרָא כֵּן יְשַׁגְּרוּן יָת נְבִילְתֵּיהּ יִתְגְּרַר וְיִשְׁתְּדֵי לְהַלָּאָה לְתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם׃ סַקִי לְבֵית מַקְדְּשָׁא וּצְוַחִי וּבְתַרְעֵי טוּר בֵּיתָא אֲרִימִי קָלִיךְ וּצְוַחִי עַל מְגִיזָתָא אֲרֵי אִתְּבָרוּ כָּל רַחֲמָךְ׃ שְׁלַחִית לְוָתִיךְ יָת כָּל עַבְדֵי נְבִיַּיא כַּד הֲוֵית יָתְבָא שְׁלֵיוְיָא אֲמַרְתְּ לֵית אֲנָא מְקַבְּלָא אוּלְפַן דָּא אוֹרְחָתִיךְ מִזְעוּרִיךְ אֲרֵי לָא קַבֵּילִית לְמֵימְרִי׃ כָּל פַּרְנָסַךְ יִתְבַּדְּרוּן לְכָל רוּחַ וְרִיחֲמַךְ בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן אֲרֵי בְּכֵן תִּבְהֲתִין וְתִתְכַּנְעִין מִכֹּל בִּישָׁתִךְ׃ דְּיָתְבָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא בֵּינֵי מַלְכַיָּא מַרְבְּיָא בְּנָהָא מָה תַּעְבְּדִין בְּמֵיתֵי לָךְ עָקָא וְזִיעָא כְּחִיבְלִין לְיָלְדְתָא׃ קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי אִם יְהֵי כָּנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּגְלַף דְעִיזְקָא עַל יַד יְמִינִי אֲרֵי מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי אַגְלֵינָךְ׃ וְאֶתְּנִינָךְ בְּיַד דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ וּבְיַד דְּאַתְּ דָּחִיל מִן קֳדָמֵיהוֹן וּבְיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבְיַד כַּשְׂדָּאֵי׃

מדי. ולא אבר על לשלום לביתך: כניהו ג׳ וסימ׳ חי אני נאם יי׳ כי אם יהיה. העצב נבזה נפוץ. וימלך מלך צדקיהו:

הטלתי · כמו והשלכתי וכן ויטילו את הכלים ובאמרו אשר ילדתך ר״ל שהיה דומה לה במעשים רעים לפיכך היה אומר ושם אמו במלכים שהיה הבן דומה לאם: על
הארץ אחרת · בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו הגפן נכריה הכבש אחד הדור אחד: אשר לא ילדתם שם · שלא תתנחמו שם בני משפחה שירחמו עליכם: ושם
תמותו · גם זו קללה כלומר בארץ טמאה ימותו: ועל הארץ · כמו ואל הארץ ורבים כמוהו: אשר הם מנשאים את נפשם · שהיו מבטיחים אותם נביאי השקר שישובו
הגלים עתה מהרה כמו שאמר הנה כלי בית יי׳ מושבים מבבל עתה מהרה וכו׳ ובעבור זה היו מנשאי׳ את נפשם ובוטחים על שקר המלך יהויכין ושאר הגולים: העצב

מנשאים ג׳ וסימ׳ ועל הארץ אשר הם · ולא יהיה פליט · מנשאים את היהודים: חרעו ז׳ בקריאה וסימ׳ נמסר
בסדר בלק: ג׳ פסוקי׳ משלשי׳ בקריא׳ וסימ׳ ארץ ארץ ארץ שמעי דבר יי׳ · קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות ·
עוה עוה אשימנה · וחד היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ המה: אותם ו׳ חס׳ בסיפרא וסימ׳ הבית אתם ולא חלו ·

וְהֵטַלְתִּי אֹתְךָ וְאֶת־אִמְּךָ אֲשֶׁר
יְלָדַתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת אֲשֶׁר לֹא־
יֻלַּדְתֶּם שָׁם וְשָׁם תָּמוּתוּ: וְעַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הֵם מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם
לָשׁוּב שָׁם שָׁמָּה לֹא יָשׁוּבוּ:
הַעֶצֶב נִבְזֶה נָפוּץ הָאִישׁ
הַזֶּה כָּנְיָהוּ אִם־כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ
מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזַרְעוֹ וְהֻשְׁלְכוּ עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ: אֶרֶץ אֶרֶץ
אָרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה:
כֹּה אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־
הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח
בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב
עַל־כִּסֵּא דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה:
כג הוֹי רֹעִים מְאַבְּדִים
וּמְפִצִים אֶת־צֹאן מַרְעִיתִי נְאֻם־יְהוָה:
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
עַל־הָרֹעִים הָרֹעִים אֶת־עַמִּי אַתֶּם
הֲפִצֹתֶם אֶת־צֹאנִי וַתַּדִּחוּם וְלֹא
פְקַדְתֶּם אֹתָם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת־
רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה:
וַאֲנִי אֲקַבֵּץ אֶת־שְׁאֵרִית צֹאנִי מִכֹּל
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם
וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְהֶן עַל־נְוֵהֶן וּפָרוּ וְרָבוּ:
וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים וְרָעוּם וְלֹא־
יִירְאוּ עוֹד וְלֹא־יֵחַתּוּ וְלֹא יִפָּקֵדוּ
נְאֻם־יְהוָה:
הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי
לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ:
בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן
לָבֶטַח וְזֶה־שְּׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרְאוֹ
יְהוָה צִדְקֵנוּ:

ואיטלטיל יתך וית אמך דיליד יתך
לארעא אוחרי דלא איתיליד תון
תמן ותמן תמותון:
ולארעא דאינון מטען ית נפשהון
למיתב תמן לתמן לא יתובון:
בסירא חלשא מטלטלא
גברא הדין כניה כמנא דליה צרוך
ביה מה דין איטלטלו הוא ובנוהי
ואיתגליאו לארעא דלא ידעו:
מארעיה אגלוהי לארעא אחרי
ארעא דישראל קבילי פתגמי דיי:
כדנן אמר יי כתובו
ית גברא הדין דלא ולד וגברא דלא
יצלח ביומוהי ארי לא יצלח מזרעיה
גבר יתיב על כורסי דוד ועבד ש
שולטן על דבית יהודה עוד:
ווי פרנסיא דמאבדין ומבדרין
ית עם דאיתקרי שמי עלוהי אמר
יי: בכן כדנן אמר יי אלהא
דישראל על פרנסיא דמתפרנסין
ית עמי אתון בדרתון ית עמי
וטלטלתינון ולא תבעתון יתהון
האנא מסער עליכון ית בישות
עובדיכון אמר יי: ואנא איכניש
ית שארא דעמי מכל מדינתא
דאגליתי יתהון לתמן ואתיב יתהו׳
לאתריהון ויפשון ויסגון: ואקים
עליהון פרנסין ויפרנסונון ולא
ידחלון עוד ולא יתברון ולא יזועו׳
אמר יי: הא יומא
אתן אמר יי ואקים לדוד משיח
דצדיקיא וימלוך מלכא ויצלח
ויעבד דין דקשוט וזכו בארעא:
ביומוהי יתפרקון דבית יהודה
וישראל ישרי לרחצן ודין שמיה
דיהון קרן ליה יתעבדן לנא זכוון
מן קדם יי ביומוהי:

רשי

והטלתי · לשון השלכה · מנשאים את נפשם · לשון תנחומי׳ שנפשם מתנשאה להתנחם לומ׳ עוד נשוב לארצנו · העצב נבזה · תמיה היא שמא כלם כשבר נבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמי שאין חפץ בו: נפוץ · נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם אחרי הגיהו העצב כמו העצבים שמעציבין את הקטן במסכת שבת כלומר האתה נבזה ונפוץ במניך כעולל קטן שמעציבין אותו מ תילויליר בלעז אין זה כדי הוטלו הושלכו לשון השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא יוטל: ארץ ארץ ארץ · מארצו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישר׳ שמעו דבר יי׳ · ד״א ארץ ארץ ארץ ארץ שהיא ארץ שבארצו׳ חשובה שבכולן · ד״א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל: גבר אשר לא יצלח בימיו · כתבוהו: הוי רועים · מלכי יהודה: לא פקדתם אותם · לא נזהרתם לשומרם: ולא יפקדו · ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש: יי׳ צדקינו · יי׳ מצדיק אותנו בימיו של זה: והשכיל · ויצליח: לנביאים

נבזה · הה״א הא השאלה לפיכך היא פתוחה את׳ אם כניהו הוא כמו עצב נבזה ועצב הוא מן עצבים שהוא שם לכלמי׳ והעצב הוא נבזה ומשליך אותו המכיר בו שהוא הבל אין בו תועלת מ משליך אותו ומשבר אותו וזהו שאמר נפוץ כמו ונפוץ הכדים כי בהשליך אדם הכלי ישבר ויתנפצו שבריו ויתפזרו וכן כלי שאין חפץ בו ישליכנו האדם חוץ מביתו: הוטלו · כמו הושלכו הוא וזרעו והנה היה לו זרע בגלותו שהרי אמר עליו ערירי ואפשר שהיו לו בנים בצאתו בגולה ומתו בבבל והנה הוא ערירי וכפל הענין ואמר הושלכו אחר שאמ׳ הוטלו והענין אחד לחזק הדבר כי כן דרך המקרא לכפול הענין במלות שונות לחזק הדבר: ארץ ארץ ארץ · כבר כתבתי בפסוק היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ מה ש פירש בו אדוני אבי ז״ל ויתכן לפרש כי הכפל לחזק הענין כי כן מנהג הלשון פעם בשתי מ מלות פעם בשלש בשתי מלות כמו כל הקרב הקרב כחמו כחמו עמי והדומי׳ להם ובשלש מלות כמו ארץ ארץ ארץ היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ עוה עוה עוה אשימנה והקריאה לארץ ר״ל לאנשי הארץ שהרי אמר כתבו וכן וכל הארץ באו מצרימה וי״ת מארעיה אגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילי פ פתגמא דיי׳: כה אמר יי׳ · כתבו · זה הכנוי כנוי ראה ריח בני שלו שלו והדומים להם: ערירי · אם היו לו בנים ימותו בחייו ואם לא היו לו לא יהיו לו: לא יצלח בימיו · כי כל ימי חייו היה בשבי : כי לא יצלח · וגם בזה לא תהיה לו הצלחה שיהיה מזרעו מושל ביהודה והנה זרובבל שהיה בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמרו רבותינו ז״ל שעשה תשובה בבית האסורים ואמרו רבותינו ז״ל גדולה תשובה ש שמקרעת גזר דינו של אדם שנ׳ כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ואמר לו אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נ ושמתיך כחותם כי בך בחרתי ועוד אמרו א״ר יוחנן גלות מכפרת על הכל שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכתי

האותי הם מכעיסים · ואת למודתי אתם · ולא פקדתם אתם · ואני אקבץ את · את ירושלם ואת ערי · אל
אחאב · רצוית אתם אל אדניהם · והכבשו אתם להיות לכם לעבדים · עד תמי אתם בידו · בבלה יובאו
ושמה · ותקרא אתם · השכם ולמד · ויהי כפגש אתם · אתם זכר יי׳ קדמא · ואביא אתם בית יי׳:

דגלה כתיב ובני כניה אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו׳: הוי רועים · אמר על מלכי יהודה הרעים אמר להם הוי אתם מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי כלומר שאני הייתי
רועה אותם כשהיו שומעים לקולי ואחר שהייתם אתם רועים אותם כהנגתם אותם בדרך רעה ואבדתם והפיצותם אותם בגלות: לכן · ולא פקדתם אותם · ולא השגחתם
עליהם אנה הם ומה הם עושים אם טוב ואם רע והיה לכם לדעת כי בעון הוא שהם נדחים וגולים ובעונכם שלא פקדתם אותם הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם: ואני
אקבץ · אם על גלות בבל אמר יהיה פי׳ ולא ייראו עוד זמן רב או יהיה כמשמעו לעולם והוא אומ׳ על קבוץ זה הגלות כמו הפרשה הבאה אחריו והוא הנכון: והקימותי
ורעים · ירעו אותם כמו הרועה הטוב: ולא יפקדו · לא יחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: הנה ימים באים · צמח צדיק · זהו המשיח וקראו צמח שיהיה באתו בעולם כצאת
במת הסרה שהיא רבבה כן בהיות צדיק יהיו עמו צדיקים רוב העולם כמו שאמר יפרח בימיו צדיק ואמר והוכיח עמים רבים ומלך מלך ואמר הכפל לחזק הפעולה כי
בזכור הפעולה השם נזכר עמה ובזכור אחריה השם הוא לחזק כמו למען בצוע בצע ממטיר עליו מטר כל בוערי בער וכן ומלך מלך כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך
ובהוסיפו מלך הוא לחזק המלכו׳ שתהיה מלכותו בכל הארץ לא בישראל לבד כמו שאמר עליו ותשלו מים ועד ים ומנהר עד אפסי ארץ: והשכיל · הצלית וכתי׳ ויצלח וכן
ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ואחרי׳ זולתו: בימיו · וזה שמו אשר יקראו יי׳ צדקנו · יקרא המשיח בזה השם יי׳ צדקנו לפי שבימיו יהיה צדק יי׳ לנו קיים תמיד
לא יסור וזו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבי׳ עליו השלום למזבח יי׳ נסי ויקרא יעקב למזבח אל אלהי ישראל כל אחד לפי ענינו המקבא בו וכן ושם העיר מיום
יי׳ שמה וי״ת דיהוון קרן ליה וגו׳ כבעמוד: לכן

לכן · אלה שני הפסוקים נאמרו למעלה אלא שיש ביניהם שנוי מעט בקצת המלות כי כן דרך המקרא לכפול מלין או פסוקים במלות שונות והענין אחד והכפל בכל מקום לחזק הענין וכבר פירשנו אלו הפסוקים למעלה במקומם : לנביאים · בעבור נביאי השקר שהם מטעים ישראל כי לולי הם שהם אומרים שהם נביאים ודבר יי' אתם היו ישראל שבים בתשובה בתוכחות נביאי האמת אבל הם מטעים אותם ואומרים להם עשו איש כתאות לבו כי דבר יי' לנו שלא תבא עליכם רעה : רחפו · התנודדו וכן מן הנשר מרחפת על פני המים : וכגבר עברו יין · עבר עליו היין כלומר שגבר עליו ונשתכר ואינו יודע מה יעשה כן הייתי מפני יי' שהוא מחולל על הנביאים האלה : ומפני דברי

רשי

צפנה ה' בספרא וסימ' נמסר בריש ספרא סימ' ג' : ולא כן ט' וסימ' ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי · לא כן לכו נא הגברים ועבדו · לא כן עבדי משה בכל ביתי · ואתה לא כן נתן לך · לא כן אוחילה לפניך · כי איש מהר אפרים · לא כן ביתי עם אל · והוא לא כן ידמה ב' בפסו' · שמענו גאון מואב גא מאד · והקשבתי

לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־
ב' יְהוָה וְלֹא־יֹאמְרוּ עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר
ט' בסיפ' הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
: כִּי אִם חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר
הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
ה' בכינ' וחס' צָפֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים
שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם :
ל' ול' לנביאי' לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי
ל' · ב' רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר
ל' וּכְגֶבֶר עֲבָרוֹ יָיִן מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי
דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ : כִּי מְנָאֲפִים מָלְאָה
הָאָרֶץ כִּי־מִפְּנֵי אָלָה אָבְלָה הָאָרֶץ
ל' יָבְשׁוּ נְאוֹת מִדְבָּר וַתְּהִי מְרוּצָתָם
ב' · ז' רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא־כֵן : כִּי־גַם־נָבִיא
י"ב בסי' גם נסגם גַם־כֹּהֵן חָנֵפוּ גַּם־בְּבֵיתִי מָצָאתִי
רָעָתָם נְאֻם־יְהוָה : לָכֵן יִהְיֶה דַרְכָּם
ל' · ב' לָהֶם כַּחֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה יִדַּחוּ
וְנָפְלוּ בָהּ כִּי־אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה
שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה :
ב' ח' חס' וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי
ג' תִפְלָה הִנַּבְּאוּ בַבַּעַל וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל :
ל' חס' · ל' וּבִנְבִאֵי יְרוּשָׁלַםִ רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה
ל' נָאוֹף וְהָלֹךְ בַּשֶּׁקֶר וְחִזְּקוּ יְדֵי מְרֵעִים
לְבִלְתִּי־שָׁבוּ אִישׁ מֵרָעָתוֹ הָיוּ־לִי
ד' · ל' כֻלָּם כִּסְדֹם וְיֹשְׁבֶיהָ כַּעֲמֹרָה :
י"ד בטע' בסיפ' לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת עַל־הַנְּבִאִים הִנְנִי מַאֲכִיל
ב' חד חס' אוֹתָם לַעֲנָה וְהִשְׁקִתִים מֵי־רֹאשׁ כִּי
ל' מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַםִ יָצְאָה חֲנֻפָּה
לְכָל־הָאָרֶץ :
י"א בליש' כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַל־
תִּשְׁמְעוּ עַל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים
ל' חס' לָכֶם מַהְבִּלִים הֵמָּה אֶתְכֶם חֲזוֹן לִבָּם
יְדַבֵּרוּ לֹא מִפִּי יְהוָה :

בְּכֵן הָא יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ וְלָא
יְהוֹן מִשְׁתַּעַן עוֹד בִּגְבוּרְתָא דַיְיָ
דְאַסִיק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם : אִילָהֵן יְהוֹן מִשְׁתַּעַן
בִּגְבוּרְאַתָא דַיְיָ דְאַסֵיק וּדְאַתֵי יַת
זַרְעָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַע צִיפוּנָא
וּמִן מְדִינָתָא דְאַגְלֵיתִינוּן לְתַמָן
וְיִתְבוּן עַל אַרְעֲהוֹן :
מִן קֳדָם נְבִיֵי שִׁקְרָא אִיתְּבַר לִבִּי
בִּמְעַי זָעוּ כָּל גַרְמַי הֲוֵיתִי כִּגְבַר דְוֵי
וּכְגַבְרָא דְמִשְׁתְּטֵי מִן קֳדָם חַמְרֵיהּ
מִן קֳדָם יְיָ וּמִן קֳדָם פִּתְגָמֵי קוּדְשֵׁיהּ
: אֲרֵי זַנָאִין אִיתְמְלִיאַת אַרְעָא
אֲרֵי מִן קֳדָם מוֹמֵי דְשִׁקַר תְרוֹכַת
אַרְעָא יַבִּישׁוּ דִירָוַות מַדְבְּרָא וְעַל
דְמַסְגַן בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן בִּישְׁתָא
תֵּיתֵי עֲלֵיהוֹן וְגִיבָּרֵיהוֹן לָא יַצְלְחוּן
: אֲרֵי אַף סָפַר אַף כָּהֵן גְנִיבוּ
אוֹרְחַתְהוֹן אַף בְּבֵית מַקְדְשִׁי גְלַיִין
קֳדָמַי בִּישַׁתְהוֹן אֲמַר יְיָ : בְּכֵן תְּהֵי
אוֹרְחַתְהוֹן לְהוֹן כְּמַשְׁרוֹעִין
בְּקַבְלָא יִתְקְלוּן וְיִפְּלוּן בַּהּ אֲרֵי
אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָא שְׁנַת סְעוֹרַן
חוֹבֵיהוֹן אֲמַר יְיָ :
וּבִנְבִיֵי שֹׁמְרוֹן חֲזֵיתִי רְשַׁע מִתְנַבַּן
בְּשׁוּם טַעֲוָתָא וּמַטְעַן יַת עַמִּי יַת
יִשְׂרָאֵל : וּבִנְבִיֵי
יְרוּשְׁלֵם חֲזֵיתִי שְׁנוּ זַנָאִין וּמְהַלְכִין
בְּשִׁקַר וּמְתַקְפִין יְד מַבְאֲשִׁין בְּדִיל
דְלָא לְמִתַב גְבַר מִן בִּישְׁתֵּיהּ הֲווֹ
קֳדָמַי כּוּלְהוֹן כִּסְדוֹם וְיָתְבָהָא
כַּעֲמוֹרָה : בְּכֵן כְּדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַל נְבִיֵי שִׁקְרָא
הָאֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא מְרַד
כְּגִידִין וְאַשְׁקֵינוּן כַּס דְלוּט בִּישׁ
כְּרֵישֵׁי חִיוִין אֲרֵי מִן נְבִיֵי יְרוּשְׁלֵם
נְפַקַת חֲנֻפְתָא לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא :
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
לָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא
דְמִתְנַבַּן לְכוֹן מַטְעַן אִינוּן לְכוֹן
רְשַׁע לִבְּהוֹן מְמַלְלִין לָא בְּמֵימַר דַיְיָ :

לנביאים נשבר לבי בקרבי · לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי : רחפו · הולכים ונעים כנכפי צפור המרחף על קנו ש טרנבלי"ר בלע"ז : מפני יי' · שאני שומע ממנו גזרה רעה אלה : מפני אלה · שבועת שקר : אבלה · חרבה : מרוצתם · קורש"א בלע"ז וי"ת לשון רצון : גם נביא גם כהן : אפילו אלו שהכל למדין מהם : גם בביתי מצאתי רעתם : שהעמידו צלם בהיכל : לא כן · לא כדין : בחלקלקות · ארץ חלקה שהרגל מחליקת בה והאדם נופל חלקלקות באפלה כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש כשלון : ובנביאי שומרון ר ראיתי תפלה · קודם שגלו ובנביאי ירושלם אני רואה עתה ש שערורה דבר מגונה : וחזקו ידי מרעים · אומרי' לרשעים שלום יהיה לכם : לבלתי שבו · שלא ישובו המריעי' איש מרעתו : וכל

קדשו · שהם מחוללים על פיהם שהם אומרים כי דברי יי' הם מה שהם אומרים : כי מנאפים · איך יוכלו ליפות מהם מעשיהם והנה מנאפים מלאה הארץ ועוד כי מפני אלה אבלה הארץ ומפני שבועת שקר נשחתה הארץ אלו שתי הרעות הם ברוב אנשי הארץ ואיך יוכלו נביאי השקר להטעותם כי לא תבוא עליהם רעה והנה הם רואי' בעיניהם כי רוב ארץ ישר' נשחתה מפני רוב מעשיהם ה הרעים : נאות מדבר · מקום מרעה הבהמות : ותהי מרוצתם רעה · זריזותם ומרוצתם הם לרעה כי לא ירוצו לדבר מצוה ולעבודת האל אלא לרעה : וגבורתם לא כן · וכן גבורתם איננה לדבר אמתי : כן · פירושו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שהיה להם להתגבר על נביאי השקר ולמנע' מלספר חלומות' ודברי שקריהם והם מתגברים על נביאי האמת ואומרים להם שלא יתנבאו בשם יי' כמו שאמרו לירמיהו לא תתנבא בשם יי' ולא תמות בידינו : וי"ת מרוצתם ענין רצון וכן תרג' ועל דמסגן ברעות נפשהון בישתא תיתי עליהון וגבריהון לא יצלחון : כי גם נביא גם כהן חנפו · בכרי בגזרת פעל ופי' נביא וכהן כתרגומו ארי אף ספר אף כהן ר"ל ספר מזהיר העם כי נבואה ענין דבור ויש מהם דבור רוח הקדש ויש מהם דבור דברי שקר כדברי נביאי השקר וכן מזהיר העם מדבר להם לפי דעתו דברים להזהירם וכהן הוא מכהני הלוים כמו שאמר גם בביתי מצאתי רעתם : חנפו · ענין רשע ונשוא פנים ות"י גניבו ארחתהון : גם בביתי · כי גם בבית המקדש היו עובדים ומזבחים לאלהים אחרים : לכן יהיה · כחלקלקות באפלה · כמו דרכים חלקלקות שתמעד רגל ההולך בהם כל שכן כשתהיה אפלה שלא יראה אנה יסמוך ואנה ילך : ידחו ונפלו בה · כאילו ידחה אותם דוחה מאחריהם כי על כל פנים יפלו בה ולרוב מהירות הנפילה זכר בה שלש שנות חלקות הדרך והאפלה והדחיה · ידחו מלעיל שלא כמנהג נחי הלמ"ד : ובנביאי שומרון · תפלה · כמו נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא נתן תפלה ענין דבר גרוע שאין

ואשמע · וגבורתם לא כן · אני ידעתי · לא כן אנחנו עשים הדבר הזה · ויחפאו בני ישראל · לא כן הרשעים כי אם כמוץ · ולב כסילים לא כן · כי לא כן אנכי עמדי · וחד ולא כן בדיו : תפלה ג' בקריא' וסימ' ובנביאי שמרון ראיתי תפלה · בכל זאת לא חטא איוב · מעיר מתים ינאקו · וסימ' קרתא דאיוב שכאן : לבן י"ד בטעמא בספרא וסימ' נמסר לעיל בספרא סימ' ז' :

שאין לו טעם : הנבאו בבעל · כי אחאב עבד הבעל וקמו נביאי שקר רבים מתנבאים בבעל שהיו ארבע מאות וחמשים איש בימי אחאב שהרגם אליהו ואחרי כן קמו אחרים שהרג יהוא והם היו מתעים את ישראל עד שגלו בעונם אבל בירושלם לא קמו נביאי הבעל ולא עבדו לבעל מלכי יהודה כי אם מנשה ואחרי כן שב בתשובה · הנבאו חסר תיו התפעל ומשפטו התנבאו : ובנביאי ירושלם · לא התנבאו בבעל אבל היתה בהם דרך רעה : שערוריה · פי' רשע ולכלוך : נאוף · כמו שנאמר בצדקיהו ובאחאב ויכאפו את נשי רעיהם : והלוך בשקר · שהיו אומרים כי דבר יי' בהם : וחזקו ידי מרעים · שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם לפיכך לא היו שבים מרעתם : לבלתי שבו · שלא שבו כלומר הם גרמו להם שלא שבו וכן לבלתי הקריב שלא להקריב לבלתי ראו אומר מה שלא ראו : כסדום · כאנשי סדום : ויושביה כעמורה · ויושבי ירושלם כאנשי עמורה כלומר הנביאים כעם והעם כנביאים ברשע ובמעשים רעים : לכן · מאכיל אותם לענה · אביא עליהם צרה מרה כלענה וכמי ראש והוא סם המות : חנופה · רשע ונשוא פנים שהם מיפים להם מעשיהם ונושאים פניהם שלא להוכיחם : לכל הארץ · לכל יושבי ארץ יהודה : כה אמר יי' · על דברי הנביאים · כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ונתן הכפר על אשר לא ידע ספר כמו אל : מהבילים · מפתים אתכם בדברי הבל לאמר שלום יהיה לכם כי החזון שהם אומרים מלבם הוא לא מפי יי' : אומרים

וכל הולך בשרירות לבו וגו׳. ולכל הולך בשרירות לבו וגו׳: מי עמד בסוד ה׳. וישמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע לתוכחתו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה: מזמות. לשון מחשבה: מתחולל. משתכן מחזר לשכון ועל ראש רשעים ישכון:

אומרים אמור. המקור הוא ברוב קודם הפעל וכאשר יבא אחרי הפעל הוא לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם והדומים לו: וכל הולך בשרירות לבו. כמו ולכל הולך ולמ״ד לתנאי שזכר עומדת במקום שנים: כי מי עמד. כי מי מהם שעמד בסוד השם רוצה לומר בסוד הנבואה ואיך יאמרו כי דבר השם אתם:

ז׳ פסוק׳ אית כהון ואני אני וסימ׳ ויאמר יעקב אל שמעון · וישב אל אחיו · ואמר לכם אתם תרשו · תמול באך והוס אניעד · ואמרת בלבבך מי ילד לי · אם יסתר איש במסתרים · ואני אהיה להם לאלהים : הנביא ב׳ ר״פ וסימ׳ אשר אתו חלום · אשר ינבא לשלום : דברי י״ג וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ג׳ :

ואם עמדו בסודי וישמיעו דבריו וגו׳. היה להם לשמוע דברי ותורתי את עמי ולא להטעותם בה מעלי: האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסומך לי ואין בי כח לשפט את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם: אם יסתר איש. זהו כפל תמיהא האלהי מקרוב כדרך כל תמיהות הכפולות: עד מתי. ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנביאים שקר לקיים מחשבתם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו׳: תרמית. לשון מרמה: פטיש. פי״ק בלע״ז ויש אומ׳ מרטי״ל בלע״ז: מגנבי דברי. איש מרעהו. איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין מגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו לשון כמו שעש׳ חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בפסוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בפסוק התחתון שברתי את עול מלך בבל כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין: יספר חלום. יספרנו לשון הובאי כשאר חלומות ולא יחזקנו בדברי נבואה: מה לתבן את הבר. מה ענין שקר אצל אמת את הבר עם הבר: הלא

אֹמְרִים אָמוֹר לִמְנַאֲצַי דִּבֶּר יְהוָה
שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְכֹל הֹלֵךְ בִּשְׁרִרוּת
לִבּוֹ אָמְרוּ לֹא־תָבוֹא עֲלֵיכֶם רָעָה׃
כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְהוָה וְיֵרֶא וְיִשְׁמַע
אֶת־דְּבָרוֹ מִי־הִקְשִׁיב דְּבָרִי וַיִּשְׁמָע׃
הִנֵּה סַעֲרַת יְהוָה
חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ
רְשָׁעִים יָחוּל׃ לֹא יָשׁוּב אַף־יְהוָה
עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ בִּינָה׃
לֹא־שָׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ
לֹא־דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם נִבָּאוּ׃
וְאִם־עָמְדוּ בְּסוֹדִי וְיַשְׁמִעוּ דְבָרַי
אֶת־עַמִּי וִישִׁבוּם מִדַּרְכָּם הָרָע וּמֵרֹעַ
מַעַלְלֵיהֶם׃ הַאֱלֹהֵי
מִקָּרֹב אָנִי נְאֻם־יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי
מֵרָחֹק׃ אִם־יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים
וַאֲנִי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם־
יְהוָה׃ שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־אָמְרוּ
הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר
חָלַמְתִּי חָלָמְתִּי׃ עַד־מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב
הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר וּנְבִיאֵי תַּרְמִת
לִבָּם׃ הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת־עַמִּי
שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר יְסַפְּרוּ אִישׁ
לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת־
שְׁמִי בַּבָּעַל׃ הַנָּבִיא אֲשֶׁר־אִתּוֹ
חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי
אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה־
לַתֶּבֶן אֶת־הַבָּר נְאֻם־יְהוָה׃

אָמְרִין בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן לִדְמַרְגְּזִין קֳדָמַי מֵלִיל יְיָ שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וְכָל דְּאָזֵיל בְּהִרְהוּר לִבֵּיהּ אָמְרִין לָא תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן בִּישְׁתָא׃ אֲרֵי לָא קָמוּ דְּאִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם יְיָ וְלָא חֲזוֹ וְלָא שְׁמָעוּ יָת פִּתְגָמוֹהִי וְלָא אַצִיתוּ לְמֵימְרֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ׃ הָא מְזוֹפִיתָא מִן קֳדָם יְיָ בִּרְגַז נַפְקַת וְעַלְעוֹל מִשְׁתַּגֵּשׁ עַל רֵישׁ רַשִׁיעִין יָחוּל׃ לָא יְתוּב רוּגְזָא דַיְיָ עַד דְּיַעְבֵּד וְעַד דִּיקַיֵּים מַחְשְׁבַת רְעוּתֵיהּ בְּסוֹף יוֹמַיָּא תִּסְתַּכְּלוּן בַּהּ אִסְתַּכָּלָא׃ לָא שְׁלַחִית יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְאִינוּן רְהַטִין לְאַבְאָשָׁא וְלָא מַלֵּילִית עִמְּהוֹן וְאִינוּן מִתְנַבַּן שְׁקַר׃ וְאִילוּ קָמוּ אִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם יְיָ וְאַשְׁמָעוּ פִּתְגָמֵי יָת עַמִּי וְאָתֵיבִינוּן מֵאוֹרְחַתְהוֹן בִּישְׁתָא וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן׃ אֲנָא אֱלָהָא בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אֲמַר יְיָ אֲנָא אֱלָהָא עֲתִידְנָא לְחַדָּתָא עָלְמָא לְצַדִּיקַיָּא׃ אִם יְדַמֵּי גְּבַר לְאִיטַּמְרָא כִּיד בְּסִיתְרָא וְקֳדָמַי הֲלָא גְּלֵי אֲמַר יְיָ הֲלָא יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא יְקָרִי מָלֵי אֲמַר יְיָ׃ שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת דְּאָמְרִין נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן בִּשְׁמִי שִׁקְרָא לְמֵימַר פִּתְגָם נְבוּאַת בְּחֶלְמָא אִתְחַוָּא לִי׃ עַד אִימָתַי אִית בְּלִבְּהוֹן דִּנְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן שְׁקַר וּמִתְנַבַּן רֶשַׁע לִבְּהוֹן׃ דִּמְחַשְּׁבִין לְאַנְשָׁאָה יָת עַמִּי שְׁמִי בְּחֶלְמֵיהוֹן דִּמְשַׁתְּעַן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ כְּמָה דִּשְׁבַקוּ אֲבָהָתְהוֹן יָת פּוּלְחַן שְׁמִי וּמְקַיְּימִין בְּשׁוּם טַעֲוָתָא׃ נְבִיָּאָה דְּעִמֵּיהּ חֶלְמָא יִשְׁתַּעֵי חֶלְמָא וּדְפִתְגָמֵי עִמֵּיהּ יְמַלֵּל פִּתְגָמֵי קְשׁוֹט הָא כְּמָה דִּפְרֵישׁ מְדָמֵי בֵּין תִּבְנָא לְעִיבוּרָא כֵּן פְּרֵישׁ בֵּין צַדִּיקַיָּא לְרַשִׁיעַיָּא אֲמַר יְיָ׃

וירא. פירוש במראה הנבואה: וישמע. הראשון בשוא הוא״ו והשני בפתח הוא״ו: הנה סערת ה׳ חמה יצאה. עבר במקום עתיד כדרך הנבואות במקומות כי דבר ה׳ הנבואה קיים כאילו נעשה והנבואה הזאת עתידה לימות המשיח כי אז יכלו הרשעים כלם ואמר זה הענין על דבר נביאי השקר הרשעים כי כבר אמר כי יעשה משפט בהם כמו שאמר הנני מאכיל אותם לענה ואמר אע״פ שאין האל עושה משפט ברשעי׳ כלם הנה ימים באים שתבא סערת ה׳. חמה יצאה. בחמה תבא אותה הסער מלפני האל ותחול על הרשעים עד כלותם: וסער מתחולל. כפל הענין לחזק הדבר ויונתן תירגם בהפרש מעט ביניהם שתרגם כרע מזופיתא ותרגם וסער מתחולל ועלעול משתגש ועניין מתחולל ויחול ענין כפילה וחניה כמו יחולו על ראש יואב: לא ישוב. באחרית הימים. זהו בימות המשיח ואז תתבוננו בזאת הנבואה כי עד אותם הימי׳ הרי אתם כאילו אינכם מתבוננים בה לפי שאינכם רואים כליון הרשעים ובאמרו בינה אחר התבוננו הוא לתוספת באור ולחזק הפעולה כמו קצף ה׳ על אבותיכם קצף ויכס דוד כוס למען טבוח טבח והדומים להם ובאמרו תתבוננו ולא אמר יתבוננו רמז לתחית המתים בימות המשיח: לא שלחתי את הנביאים. אלה נביאי השקר אני לא שלחתי אותם: והם רצו. מהרו לומר לעם דברים אשר בדו מלבם בשמי: ואם עמדו בסודי. ואם הוא כמו שהם אומרים שעמדו בסודי ודבר הנבואה בא להם מאתי ישמיעו את דברי אל עמי לא דבר שקר וישיבום מדרכם הרעה לא שיחזיקו ידי מרעים. וי״ו וישיבום כוי״ו וטמאה שטוים כנדתה ונתתי נסמכם והדומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה: האלהי מקרוב. כמו אלהים אחרים שנאמר עליהם חדשים מקרוב באו וכי איכני אלהי מרחוק הלא מבריאת עולם ידעוני בני אדם כי אני אלהי עולם ואיכני כמו אלהים חדשים אלה אשר לא יראו ולא ישמעו כי אני רואה מעשי בני אדם ושומע דבריהם ואני שומע דברי הנביאים הנבאים בשמי לשקר ות״י אנא אלהא בריית עלמ׳ וגו׳ כמעמוד: אם יסתר. אני מלא. כמו וכבוד ה׳ מלא את המשכן כלומר שהיה ממלא את המשכן כי כאמר זה על האור שנברא כי אני מלא רוצה לומר אני ממלא כלומר כי בכל מקום אני וזה דרך משל כי הוא יתברך איננו גוף שיהיה ממלא מקום אלא רוצה לומר כי השגחתו בכל מקום בשמים ובארץ ותירגם יונתן יקרי מלי: שמעתי. חלמתי חלמתי. הכפל לחזק הענין והיו אומרים שהוא חלום של נבואה: עד מתי. היש בלב. רוצה לומר היש לעולם כמו שאמר עד מתי: נבאי השקר. מבנין נפעל. ונביאי תרמית לבם. כמו מרמה כלומר הם נביאי׳ התרמית שחושבים בלבם לא שבאה אליהם הנבואה: החושבים להשכיח את עמי שמי. כי הם מונעים אותם לשמוע אל נביאי האמת המדברים בשמי כמו שהיו עושים אבותם כשהיו עובדים הבעל שהיו נביאי הבעל מתנבאים להם בבעל ושכחו שמי כן עתה שוכחים שמי בחלומות נביאי השקר ות״י כמה דשבקו אבהתהון וגו׳ כמעמוד: הנביא. אמר איך תשוו חלום החולם עם הנבואה הבאה בחלום כי החולם יספר חלומו ואם יזדמן שיהיה בו דבר אמת מעט הוא כי החלומות מדמיון המחשבות בהקיץ והמחשבות בעתידות לא יצדקו רובם וכן אמר וחלומו שוא ידברו: ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת. ידבר דבר שהוא אמת אם יהיה דברי בחלום לנביא ידבר דברי דברי אמת אין בו שקר כלל אם כן דברי החולמים הם כמו התבן והתבן אין בו תכלה כי אם למאכל הבהמות או למלאכה והבר הוא מאכל לבני אדם אם כן איך ישוו ביניהם מה לתבן את הבר ואמר בחלום יספר ובנבואה ידבר כי מספר החלום אין דבריו אלא ספור דברים שראה בחלומו כמו שיספר דברים ששמע אין לשכל בהם חלק כי אם בכח המדמה אבל דברי חלום הנבואה באמר עליהם ידבר כי הם בכח הדברי רוצה לומר השכלי עם כח המדמה ויונתן תירגם הא כמה דפרים בין תבנא לעבור כן פרים בין רשיעיא לצדיקיא ורז״ל אמרו וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אמר רבי יוחנן כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים: הלא

הלא כה דברי · דברי החולמים הם כעלים כמו שתראו כי הם אומרים שלום שלום ואין שלום אבל דברי הוא כאש שתכא ותשרף את אשר תמצא וכן הוא כפטיש יפוצץ סלע לא יעמוד דבר לפני דברי לבטלו כי את אשר דברתי יעשה ולא יפול דבר : לכן הנני על הנביאים · כלומר הנני עליהם לכלותם וכן תירגם יונתן הא שלח רוגזי וכן תירגם כל אלה הנני אשר בפרשה ואמ׳ שלשה פעמים הנני כי שלשה חלקים היו נביאי השקר באותו הזמן היו בהם נביאים שהיו שומעים דברי נביאי האמת בנבואות א׳ אומות העולם כמו שהתנבא י׳ ירמיהו על האומות והיו הולכים לעם ואומרי׳ להם כה אמר השם לעמון וענין הנבואה כמו שאמ׳ ירמיה בביתו לתלמידיו כדי ש׳ שיאמינו העם להם כשאומרים להם בשם יי׳ שלום יהיה לכם ועל אלה אמר מגנבי דברי איש מאת רעהו ועל זה אמרו רז״ל המתנבא מה שלא נאמר לו הא׳ לחברו כאמ׳ כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון ואמר כה אמר יי׳ צבאות הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם נשא חנניה קל וחומר בעצמו ומה עילם שלא בא אלא לעזור את כשדים אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה ו׳ וכמה אתא איהו לשוק התחתון ואמר כה אמר יי׳ אלהי ישראל לאמר שברתי את עול מלך בבל והקשו על זה ואמרו האי לחברו לא נאמר כיון דאתיהיב קל וחומר כמאן דאתמר ליה דמי והחלק השני היו בהם נביאים שהיו בעלי לשון כח ומתק שפתי׳ ועליהם נאמר הלוקחים לשונם וינאמו נאם היו אומרים לעם דברי שלום בשם יי׳ והיו מראים פניהם במתק דבריהם כדי ש׳ שישמעו להם ועל זה אמרו רבותי׳ זכרונם לברכה המתנבא מה שלא שמע והחלק השלישי נביאי חלומו׳ שקר שהיו אומרים כי חלומותיהם נבואה והיו א׳ אומרים אותה לעם בשם יי׳ : הנני · הלוקחים לשונם · המחליקים לשונם וכן הטתו ברוב לקחה בחלק שפתים תדיחנו כמו שאמ׳ במתק שפתים תדיחנו : הנני על נבאי · מבנין נפעל : ובפחזותם · ובקלותם כלומ׳ בקלות דעתם וכן אנשים ריקים ופוחזים : וכי ישאלך · האל יתברך שהוא חוקר לב ובוחן כליות ידע את לבבם כי כשהיו אומרים משא יי׳ היה דעתם וכונתם ענין כבדות ומשא כמו תחת משאו לפיכך אמר לירמיהו הנביא שיזהירם שלא ישאלו דבר יי׳ בלשון משא : או הנביא · נביא שקר ויונתן תירגם ספר וכבר פירשנוהו : או כהן · מכהני הלוים : את מה משא · תאמר להם את שאלתם ששואלים מה משא ומה תאמר ונטשתי אתכם זו תהיה תשובת שאלתם ותירגם יונתן ותימר להון כדין נבואתא וארטוש יתכון : והנביא · מבואר הוא : כה · איש על רעהו · כמו אל רעהו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו : מה ענה יי׳ · כמו מה דבר וכן וענית ואמרת ויען איוב הראשון : ומשא יי׳ · כי המשא יהיה לאיש דברו · לכל איש מהם יהיה המשא דברו כלומר בדברו לבד יאמר משא שמשמעו כבודה אך בלבו הוא לשון כבדות וזהו שאמר והפכתם את דברי אלהים חיים כלומר בלבבכם תהפכו אותם מנבואה לכבדות : יי׳ צבאות · כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה ובידו להביא עליכם מה שדבר : אלהינו · כלומר אלהינו הוא ולא אלהיכם שאין אתם מאמינים בו ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש כי דברו של אדם הוא כשיאות שפתיו כמו שאמר וכל אשה את שמותם על שפתי כלומר וכראוי נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי הנביא אלא שאתם הופכים דברי אלהים חיים ותחשבו משא ענין כבדות : כה · מבואר הוא : ואם · מבואר הוא : לכן הנני ונשיתי אתכם נשא · מה שאמר בזה הענין בכל דבר ודבר הנני מורה על תאירות הפורענות עליהם כלומר הנני מוכן ומזומן להביא עליכם רעה · ונשיתי ושכחתי וכבר כתבנו כי בנא המקור אחרון הוא לחזק הפעולה ר״ל כמו שאתם שוכחים דברי ואותותי שעשיתי על ידי נביאי ועתה אתם מואסים נבואתי ומבזים אותה אני גם כן אשכח אתכם אף על פי שקניתי אתכם וכרתי ברית אתכם כי אתם בטלתם הברית תחלה : ונטשתי

הלא כה דברי כאש · לא היה לטעות ולדמות חלומותם לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמ׳ ותהי בלבי כאש בוערת ואומר ויד יי׳ עלי חזקה : הלוקחים לשונם · המלמדים לשונם לומר שקריהם בלשון נאם יי׳ כנביאי האמת למען יאמינו בם : ובפחזותם · לשון תמהון איסטורדיזון בלע״ז : מה משא יי׳ · לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא : ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו׳ · ונטשתי ועזבתי אומרים לכם מה ה׳ המשוי אתם למשא להקב״ה והוא אמר מיטום ישליך אתכם מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי : כי המשא יהיה לאיש דברו · אף על פי שאתם מהפכין את המשא לגנאי מ׳ משא דבר יי׳ לאיש דברו ולאיש עצתו הוא מגלהו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה מ׳ משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא · פ״א משא יי׳ לשון נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב״ה בלשון שבא ה׳ הסיגנון שיו והסיגנון לא היה מפר׳ הדיבור כל כך והיה נביא ה׳ השקר מהפך את ה׳ הפירו׳ לדבר אחר והיה מדבר ברוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאו משא יי׳ את לשון הסגנון אלא מה דבר ומה ענה את פ׳ פירוש הדבר שאלו לנביא האמת לאמר לכם מה הקב״ה אומר ולהיכן נוטין את ד׳ דבריו : כי המשא יהיה לאיש דברו · סיגנון שתוס הקב״ה אומרו שתם לאיש עצתו שאינו חסוד להפכו ואתם שואלים אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב״ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו גם זה לשון מיוסר : כה תאמר אל הנביא · כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא : ונשיתי · לשון גיד הנשה ולשון ונשתה גבורתם קופץ ומטלטל ממקום למקום : דודאי

היספרום ב׳ וסימ׳ לאביהם · ויתעו את עמי : וכי יר רפ כנביאים וסי׳ וכי ירדף גאל הדם אחריו · וכי הקים יי׳ להם · וכי ימצא איש את · וכי תאמרון אל יי׳ דמלכים · וכי יאמרו אליכם דרשו · וכי תאמר אלי אל יי׳

הֲלֹוא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם־יְהוָה וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע׃ לָכֵן הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים נְאֻם־יְהוָה מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ׃ הִנְנִי עַל־הַנְּבִיאִם נְאֻם־יְהוָה הַלֹּקְחִים לְשׁוֹנָם וַיִּנְאֲמוּ נְאֻם׃ הִנְנִי עַל־נִבְּאֵי חֲלֹמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה וַיְסַפְּרוּם וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם וְאָנֹכִי לֹא־שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעֵיל לֹא־יוֹעִילוּ לָעָם־הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה׃

וְכִי־יִשְׁאָלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹ־הַנָּבִיא אוֹ־כֹהֵן לֵאמֹר מַה־מַּשָּׂא יְהוָה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־מַה־מַּשָּׂא וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ וְהַנָּבִיא וְהַכֹּהֵן וְהָעָם אֲשֶׁר יֹאמַר מַשָּׂא יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הָאִישׁ הַהוּא וְעַל־בֵּיתוֹ׃ כֹּה תֹאמְרוּ אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל־אָחִיו מֶה־עָנָה יְהוָה וּמַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ וּמַשָּׂא יְהוָה לֹא תִזְכְּרוּ־עוֹד כִּי הַמַּשָּׂא יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ וַהֲפַכְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ׃ כֹּה תֹאמַר אֶל־הַנָּבִיא מֶה־עָנָךְ יְהוָה וּמַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ וְאִם־מַשָּׂא יְהוָה תֹּאמֵרוּ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן אֲמָרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מַשָּׂא יְהוָה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תֹאמְרוּ מַשָּׂא יְהוָה׃ לָכֵן הִנְנִי וְנָשִׁיתִי אֶתְכֶם נָשֹׁא

הֲלָא כָל פִּתְגָמַי תַּקִּיפִין כְּאֶישָׁתָא אֲמַר יְיָ וּכְפַטִּישָׁא דִּמְפַגַּע כֵּיפָא׃ בְּכֵן הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא אֲמַר יְיָ מְגַנְּבִין פִּתְגָמֵי גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ׃ בְּכֵן הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא אֲמַר יְיָ דְּמִתְנַבַּן כִּרְעוּת לִבְּהוֹן וְאָמְרִין כֵּן אֲמַר׃ הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל דְּמִתְנַבַּן חֶלְמָא דִּשְׁקַר אֲמַר יְיָ וּמִשְׁתְּעַן וּמַטְעַן יָת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהוֹן וּבְבַקְרוּתְהוֹן וַאֲנָא לָא שְׁלַחְתִּינוּן וְלָא פַּקֵּידְתִּינוּן וְהַנָּאָה לָא יְהוֹן לְעַמָּא הָדֵין אֲמַר יְיָ׃ וַאֲרֵי יִשְׁאֲלִינָךְ עַמָּא הָדֵין אוֹ סָפַר אוֹ כָּהֵן לְמֵימַר מַה נְבוּאֲתָא בִּשְׁמָא דַּיְיָ וְתֵימַר לְהוֹ׳ כְּדֵין נְבוּאֲתָא וְאֶירְטוּשׁ יָתְכוֹן אֲמַר יְיָ׃ וְסָפַר וְכָהֵן וְעַמָּא דְּיֵימַר נְבוּאֲתָא בִּשְׁמָא דַּיְיָ וְאַסְעַר עַל גַּבְרָא הַהוּא וְעַל בֵּיתֵיהּ׃ כְּדֵין תֵּימְרוּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וּגְבַר לַאֲחוּהִי מַה אֲתֵיב יְיָ וּמַה מַלֵּיל יְיָ׃ וּנְבוּאָה בִּשְׁמָא דַּיְיָ לָא תִדְכְּרוּן עוֹד אֲרֵי נְבוּאֲתָא תְּהֵי לִגְבַר דִּמְקַיֵּים פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ וְאַתּוּן מְרַמַּן לְבַטָּלָא יָת פִּתְגָמֵי אֱלָהָא קַיָּמָא דַּיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָנָא׃ כְּדֵין תֵּימַר לִנְבִיָּא מַה אֲתִיבָךְ יְיָ וּמַה מַלֵּיל יְיָ׃ וְאִם נְבוּאַת בִּשְׁמָא דַּיְיָ תֵּימְרוּן בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלָף דַּאֲמַרְתּוּן יָת פִּתְגָמָא הָדֵין נְבוּאָה בִּשְׁמָא דַּיְיָ וְשַׁלְחִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא תֵימְרוּן נְבוּאֲתָא מִקֳּדָם יְיָ׃ בְּכֵן הָאֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי וְאֶירְטוּשׁ יָתְכוֹן מִרְטָשׁ וְאַרְחֵיק יָתְכוֹן וְיָת

דישעיה · וכי ישאלך העם הזה · וכי תאמר בלבבך · וכי יאמרו השרים · וכי אנחנו מקטירים · וכי יעשה הנשיא נדבה · וכי תאכלו וכי תשתו · וכי תגשון עור · וכי יתן מתנה :

ואת העיר ח' בקריא' וסימ' ולחמו בני יהודה דשפטים · והכה לקחו את אשר עשה מיכה · ונתתי את הבית הזה כשלה · ככה אשביר את בני יהודה דירמיה · ונשיתי אתכם נשוא · והוספתי על ימיך דמלכים · את אדום ואת מואב · ומכף מלך אשור אצילך דישעיה : ואת שרי ג' בקריא' וסימ' ויעבר יורם צעירה · וחברו דד"ה · והנה שני דודאי תאנים : תאכלנה ד' בקריא' וסימ' הדוד האחד תאנים טבות · התאנים הטבות טובו'

ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני : ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות עולם אשר לא תשכח :

כד הראני יהוה והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל יהוה אחרי הגלות נבוכדראצר מלך בבל את יכניהו בן יהויקים מלך יהודה ואת שרי יהודה ואת החרש ואת המסגר מירושלם ויבאם בבל : הדוד אחד תאנים טבות מאד כתאני הבכרות והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע : ויאמר יהוה אלי מה אתה ראה ירמיהו ואמר תאנים התאנים הטבות טבות מאד והרעות רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע : ויהי דבר יהוה אלי לאמר : כה אמר יהוה אלהי ישראל כתאנים הטבות האלה כן אכיר את גלות יהודה אשר שלחתי מן המקום הזה ארץ כשדים לטובה : ושמתי עיני עליהם לטובה והשבתים על הארץ הזאת ובניתים ולא אהרס ונטעתים ולא אתוש : ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני יהוה והיו לי לעם ואנכי אהיה להם לאלהים כי ישבו אלי בכל לבם : וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה מרע כי כה אמר יהוה כן אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת שריו ואת שארית ירושלם הנשארים בארץ הזאת והישבים בארץ מצרים : ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל לשנינה ולקללה בכל המקמות אשר אדיחם שם : ושלחתי בם את החרב את הרעב ואת הדבר עד תמם מעל האדמה אשר נתתי להם ולאבותיהם :

כה הדבר אשר היה על ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה

קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי : ואתן עליכון חיסודי עלם ותחפינון איתכנעות עלם דלא תפסוק : אחזיני יי והא תרין סלין תינין מחתין מקדם היכלא דיי בתר דאגלי נבוכד נצר מלכא דבבל ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית רברבי יהודה וית אומניא וית תרעיא מירושלם ואובלינון לבבל : סלא חדא תינין טבא לחדא כתינין בכירין וסלא חד תינין בישין לחדא דבישין בישן לחדא דלא מתאכלן מבישו : ואמר יי לי מה את חזי ירמיה ואמרית תינין תיניא טבתא טבן לחדא ודבישן בישן לחדא דלא מתאכלין מבישו : והוה פתגם נבואה מקדם יי עימי למימר : כדנן אמר יי אלהא דישראל כתיניא טבתא האילין כן אישתמודע ית גלות יהודה דאגליתי מן אתרא הדין לארע כסדאי לטבתא : ואישוי מימרי עליהון לטבא ואתיבינון לארעא הדא ואיבנינון ולא אפגר ואיקיימנון ולא אטלטל : ואתן להון לב למידע דחלתי ארי אנא יי ויהון קדמי לעם ואנא איהוי להון לאלה ארי יתובון לפולחני בכל לבהון : וכתיניא בישתא דלא מיתאכלא מבישו ארי כדנן אמר יי כן אתן ית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית רברבוהי וית שארא דירושלם דאישתארו בארעא הדא ודיתבין בארעא דמצרים : ואיתנינון לזיע ולבישא לכל מלכות ארעא לחיסודין ולמתל ולשועי וללוטא בכל אתריא דאגלינון לתמן : ואיגרי בהון ית דקטלין בחרבא בכפנא ובמותא עד דיסופון מעל ארעא דיהבית להון ולאבהתהון : פתגם נבואה דהוה עם ירמיה על כל עמא דבית יהודה בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה

רשי

דודאי · קדרות : מועדים · מוכנים : החר' והמסג' · תלמידים חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר מלכים החרש והמסגר לימ"יטרא לא ליפור"טיר בלע"ז · לא"ח החרש והמסגר החרש לשון חרש ו והמסגר לשון סוגר כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל ש שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח : כתאיני הבכורות · שכיס"לו כל ברכן בתחלת בכורי תאינים שהם חביבות על מ מוכאיהם בראשיתם : כן אכיר את גלות וגו' · הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו : אתוש · לשון עקירה : ולשנינה · שישננו וידברו הכל בפורענות : לזועה · לרעה בכל ממלכו' הארץ שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזועו : בשנה הרביעי' · שנה שנחתם גזר ד דינם שיגלו ושישתו כוס החימ' כמו שאמו' בענין קח את כוס וגו' ויקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם : שלם

רדק

ונטשתי אתכם · אעזוב אתכם ואת העיר שאסלק שכינתי ממנה ובאמרו מעל פני טעמו למעלה אתכם ר"ל כי בעזבי אתכם תגלו מעל פני כמו שאמר שלח מעל פני ויצאו ות"י ואירטי יתכון מרטש ואדחק יתכון וית קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי ויש לפרש ונטשתי כמו ונתשתי בתי"ו והוא הנכון כי התי"ו והטי"ת ממוצא אחד הן ויבאו בענין אחד וכן טעה בטי"ת ותעה בתי"ו ענין אחד הו' וכן אם יכתשו מים זרים בתי"ו כמו יכטשו בטי"ת : ונתתי · וכלימות · סס בסוף הו"ע דגם המ"ס : הראני יי' · בחזיון הה"א : והנה שני דודאי תאנים · אמר הראני במראה הנבוא' שני דודאי תאני' ואלף דודאי תאנים נוספת כאלף חמשי' ולאות וכן אמר הדוד אחד בלא אלף וענינו סלים וכ"ת סלין : מועדים · מוכני ומזומנים לאכול והיה זה אחר הגלו' כנוכד נצר מלך בבל את יכניהו : ואת החרש ואת המסגר · יועצים וחכמים היו ות"י ית אומניא וית תרעיא : הדוד אחד · כתאני הבכורות · הסמיכות לעצים כאילו אמר כתאני עצי התאנה המבכרות · בכורות תאר וזכר אותם תאנים כי הן נחמדו' בעיני מוכליהן לפי שהן בכורות וכן אמר כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את א אבותיכם : וכתאנים · כאילו אמר והנשברים יהיו תאני' הרעו' ואחר כן פירש ואמר כה אמר ה' : והיושבים בארץ מצרים · הפארית שהיו יושבים אז בארץ מצרים אותם שילכו עם יוחנן בן קרח : לזועה · כתיב וקרי לזעוה והענין אחד כמו כבש וכשב : לחרפה · בלא וי"ו : לשנינה · בלא וי"ו : את הרעב · בלא וי"ו : הדבר · על ירמיהו · כמו אל היא

מאד · וכתאנים הרעו' אשר לא תאכלנה · ונתתי אותם כתאנים : ובניתים ב' וסי' והשיבתי את שבות · והשיבתי' על הארץ הזאת · קרב' חס' : והשבים ג' בקריא' וסימ' וישמחו כל קהל · וכתאנים הרעות · והשבים הראשונים דד"ה · חד חס' וב' מל' · דתאנים חס' : אלין כתחלפין ונתתים לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה · והחרמתי' לשמה ולשרק' לחרבות עולם · והיתה ולחרב לשמה · ורדפתי לאלה ולשמה ולקללה ולחרפ' · ולא יוכל לחרבה לשמה ולקללה · כי בי נשבעתי כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה :

היא השנה הראשונה לנבוכד נצר · והנה כתב בתחלת ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכד נצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה אך כאמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים בנו המליכו פרעה נכו מלך נבוכד נצר ובא לירושלם ויצר עליה ובשנה הרביעית ליהויקים בתחלת השנה נתן יי׳ בידו את יהויקים והיא שנה ראשונה לנבוכד נצר : על כל עם יהודה · כמו אל : ואל כל יושבי ירושלם · עם יהודה מן הערים האחרות שבאו לירושלם ודברי ירמיהו אליהם ואל יושבי ירושלם : זה שלש ועשרים שנה · יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה ובי״ג שנה למלכו תחלת נבואת ירמיהו כמו שכתוב בימי יאשיהו י״ט שנה ונבואה זו היתה בשנה הרביעית ליהויקים בנו והנה שלש ועשרים שנה : אשכם ודבר · האלף במקום ה״א השכם כי אותיות אהו״י מתחלפות ונכתבה יו״ד המשך סגו״ל כמנהג עם הסגו״ל ברוב : למן עולם ועד עולם · מזמן רב נתנה לאבותיכם ועד עולם יתננה לכם ולבניכם אם תרצו ולמ״ד למן עולם לא באה על ענין הדבר אלא לאמתת ענין הדבר ושפיק הענין זולתה וכמוהו למן היום אשר יצא אמר מכרי למתי אעתיר לך והדות להם : למען הכעיסוני · כתוב ר״ל בעבור שהכעיסוני וקרי הכעיסני · למען הכעיס אותי עושים הע״ז לא להנאה שיש להם בה : את כל משפחות צפון · ולמעלה בתחלת הספר אמר לכל משפחות ממלכות צפונה ושם פי׳ כי משפחות אומר על העם ממלכות אומר על ראשי הממלכות ולפי שאמר ונתנו איש כסאו זכר שם ממלכות : ואל נבוכד נצר מלך בבל עבדי · וטעם ואל אל מולת לא אל ולקחתי אויהיה ואל במקום ואת כמו אספרה אל חק יי׳ וירדפו אל מדין : ועל כל הגוים האלה · הסמוכים לארץ הזאת על הגוים שעתיד לזכרם בסמוך בפרשת כוס יין החמה : קול רחים ואור · קול רחים שטוחנין תבלין לסעודת שמחה וכן מדליקין נרות רבות בבית המשתה ות״י קל סיען דמשבחין בנהור בוצין : כמלאת שבעים שנה · כי נבוכד נצר מלך מ״ה שנה והיאך ידענו זה שהרי אויל מרודך בנו מלך בשנת ל״ז לגלות המלך יהויכין כמו שכתוב בספר מלכים בסופו ובסוף זה הספר ויהויכין גלה בשנ׳ ח׳ לנבוכד נצר הרי מ״ה ואויל מרודך מלך כ״ג שנה והיאך ידענו זה שהרי מצאנו לבלשצר בנו מלך ג׳ שנים כשארו כ״ג ביניהם והשלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנה ה השלישית נהרג הרי מ״ה וכ״ג הרי ס״ח ושתים לבלשצר הרי ע׳ לפיכך אמר כמלאת כי שלמים היו להם ע׳ שנה כי לא מת בלשצ׳ עד שנה שלישית לו : לשממות עולם · שם מקובץ מן שממה והוא סמוך : את כל הכתוב בספר הזה · עם כל הכתוב : כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר כמו שאביא על כל ה הגוים כל הכתוב בספ׳ הזה אשר נבא ירמיהו : כי עבדו בם גם המה · עבדו עבר במקום עתיד אחר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ופרס : כי

אשכים ג׳ מל בליש׳ וסימ׳ מן שלש עשרה שנה · ואשלח אליכם את כל עבדי כתרא · כברך רעהו בקול גדול בבקר השכים : לאמר ט׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ לאמר שובו נא איש מדרכו · לאמר לאסורים צאו · לאמר הן ישלח איש את אשתו · לאמר לא כי ארץ מצרים · לאמר לך אתן את ארץ כנען · וחברו דדה ·

היא השנה הראשנית לנבוכדראצר מלך בבל : אשר דבר ירמיהו הנביא על כל עם יהודה ואל כל ישבי ירושלם לאמר : מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון מלך יהודה ועד היום הזה זה שלש ועשרים שנה היה דבר יהוה אלי ואדבר אליכם אשכים ודבר ולא שמעתם : ושלח יהוה אליכם את כל עבדיו הנבאים השכם ושלח ולא שמעתם ולא הטיתם את אזנכם לשמע : לאמר שבו נא איש מדרכו הרעה ומרע מעלליכם ושבו על האדמה אשר נתן יהוה לכם ולאבותיכם למן עולם ועד עולם : ואל תלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחות להם ולא תכעיסו אותי במעשה ידיכם ולא ארע לכם : ולא שמעתם אלי נאם יהוה למען הכעסוני במעשה ידיכם לרע לכם :

לכן כה אמר יהוה צבאות יען אשר לא שמעתם את דברי : הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יהוה ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והבאתים על הארץ הזאת ועל ישביה ועל כל הגוים האלה סביב והחרמתים ושמתים לשמה ולשרקה ולחרבות עולם : והאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול רחים ואור נר : והיתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה ועבדו הגוים האלה את מלך בבל שבעים שנה : והיה כמלאות שבעים שנה אפקד על מלך בבל ועל הגוי ההוא נאם יהוה את עונם ועל ארץ כשדים ושמתי אתו לשממות עולם : והבאותי על הארץ ההיא את כל דברי אשר דברתי עליה את כל הכתוב בספר הזה אשר נבא ירמיהו על כל הגוים : כי עבדו בם גם המה גוים רבים ומלכים גדולים ושלמתי להם כפעלם וכמעשה ידיהם :

היא שתא קדמיתא לנבוכד נצר מלכא דבבל : דאתנבי ירמיה נביא על כל עמא דבית יהודה ועל כל יתבי ירושלם למימר : מן תלת עשרי שנין ליאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהודה ועד יומא הדין דנן עשרין ותלת שנין הוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עמי ומלילית עמכון מקדם ומליל ולא קבלתון : ושלח יי׳ לותכון ית כל עבדוהי נביא מקדם ומשלח ולא קבלתון ולא ארכינתון ית אודניכון לקבלא : למימר תובו כען גבר מאורחיה בישתא ומבישות עובדיכון ותיבו על ארעא דיהב יי׳ לכון ולאבהתכון מן עלמא ועד עלמא : ולא תהכון בתר טעות עממיא למפלחהן ולמיסגד להן ולא תרגזון קדמי בעובדי ידיכון ולא אבאיש לכון : ולא קבלתון למימרי אמר יי׳ בדיל דלא לארגזא קדמי בעובדי ידיכון לאבאשא לכון : בכן כדנן אמר יי׳ צבאות חלף דלא קבילתון ית פתגמי : הא אנא שלח ואידבר ית כל מלכות צפונא אמר יי׳ ולנבוכד נצר מלכא דבבל עבדי ואיתינון על ארעא הדא ועל יתבהא ועל כל עממיא האילין סחור סחור ואגמרינון ואשוינון לצדו ולאישתממו ולחורב לעל : ואובד מנהון קל ביע וקל חדוא וקל חתנין וקל כלן קל סיען דמשבחין בנהור בוצין : ותהי כל ארעא הדא לחורבא לצדו ויפלחון עממיא האילין ית מלכא דבבל שבעין שנין : ויהי כמשלם שבעין שנין אסער על מלכא דבבל ועל עמא ההוא אמר יי׳ ית חוביהון ועל ארע כסדאי ואשוי יתיה לצדות עלם : ואיתי על ארעא ההיא ית כל פתגמיא דגזרית עלה ית כל דכתיב בספרא הדין דאתנבי ירמיה על כל עממיא : ארי יפלחו בהון אף אינון עממין סגיאין ומלכין רברבין ואשלם להון כאיגוריהון וכעובדי ידיהון :

רשי

שלש ועשרים · יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה משם שתים עשר׳ שנה כשאמרו תשע עשרה ואר׳ בל בנו הרי שלש ועשרים : אשכים ודבר׳ · לשון הווה הייתי משכים ומדבר תמיד : קול רחים · סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לא סממנין לרפואה : אור נר · סימן משתה כך שנינו בסנהדרין : את כל הכתוב על בבל : בספר הזה · בסופו : כי עבדו בם · כמו כי יעבדו בם בני בבל : גם המה גוים רבים · מדי ופרס : כוס

מסרה
לאמר אל הכרמים · לאמ׳ כתי יעבו׳ הרדש׳ והבאתים ד׳ וסימ׳ והביאותי׳ אל הר קדשי׳ · והביאותים על הארץ הזאת · והביאותים אל אדמתם · אל המקום הזה · וכן דינן באתיהו׳ ישעי׳ ויחזקאל והביאותים כתיב בל דמל׳ ירמיה והביאתים כתיב חסר וי״ו · עזרא והבאתים כתיב חסר יוד קדמ׳ והוי״ו : כמלאת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה · שלישית כאור תבעיר · כמלאת שבעים שנה · שנת כל : גדולים ו׳ מל׳ בקריא׳ וסימ׳ גדולים חקרי לב · כי עבדו בם גם המה · בשם הגדולים אשר בארץ דו״ה · כי ברפא יניח חטאים ג גדולים · זבדיאל בן הגדולים · ויזבחו בום ההוא :

ואת עריו׃ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ט׳׃ לחרבה לשמה ב׳ וסי׳ והיתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה· ואת מלכיה ואת שריה לתת אתם׃ את ד׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ את ירושלם ואת ערי יהודה· ודבתריה פרעה מלך מצרים· את אדום ואת מואב· את דדן ואת תימא ואת בוז׃ תימא ה׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ כ״א׃ תקומו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ואתם תקמו מהארב והורשתם· ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו· קדמ׳ חס׳׃ כה אמ׳

כי כה אמר יהוה אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אתו את כל הגוים אשר אנכי שלח אותך אליהם׃ ושתו והתגעשו והתהללו מפני החרב אשר אנכי שלח בינתם׃ ואקח את הכוס מיד יהוה ואשקה את כל הגוים אשר שלחני יהוה אליהם׃ את ירושלם ואת ערי יהודה ואת מלכיה את שריה לתת אתם לחרבה לשמה לשרקה ולקללה כיום הזה׃ את פרעה מלך מצרים ואת עבדיו ואת שריו ואת כל עמו׃ ואת כל הערב ואת כל מלכי ארץ העוץ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ואת אשקלון ואת עזה ואת עקרון ואת שארית אשדוד׃ את אדום ואת מואב ואת בני עמון׃ ואת כל מלכי צר ואת כל מלכי צידון ואת מלכי האי אשר בעבר הים׃ את דדן ואת תימא ואת בוז ואת כל קצוצי פאה׃ ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב השכנים במדבר׃ ואת כל מלכי זמרי ואת כל מלכי עילם ואת כל מלכי מדי׃ ואת כל מלכי הצפון הקרבים והרחקים איש אל אחיו ואת כל הממלכות הארץ אשר על פני האדמה ומלך ששך ישתה אחריהם׃ ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו מפני החרב אשר אנכי שלח ביניכם׃ והיה כי ימאנו לקחת הכוס מידך לשתות ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות שתו תשתו׃ כי הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי מחל להרע ואתם הנקה תנקו לא תנקו כי חרב אני קרא על כל ישבי הארץ נאם יהוה צבאות׃ ואתה תנבא אליהם את כל הדברים האלה ואמרת אליהם יהוה ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה אל כל ישבי הארץ׃

ל׳ · ל׳ מ״ל · ל׳ · ג׳ חס׳ · ד׳ ר״פ בכי׳ · י׳ וחס׳ בסי׳ · חסל״ת סימן · ד׳ ר״פ בכי׳ · ד׳ · ל׳ · ל׳ · ד׳ ר״פ · ל׳ · ו׳ · ג׳ · ד׳ ר״פ בכי׳ ה׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ בטע׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ח׳ חס׳ · ח׳ בטע׳ · לבן נפתלי · ו׳ · ל׳ · ב׳ רפי׳ · ל׳ וב׳ בלי״ש · ל׳ · ל׳ · ל׳ · בתח · ב׳ רפי׳

ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל לי קבל ית כסא דחמר לוטא הדין מן קדמי ותשקי יתיה ית כל עממיא דאנא שלח יתך עליהון׃ וישתון וישתגשגון ויטרפון מן קדם דקטלין בחרבא דאנא שלח ביניהון׃ וקבילית ית כסא מן קדם יי ואשקיתי ית כל עממיא דשלחני יי לותכון׃ ית ירושלם וית קרויא דבית יהודה וית מלכהא וית רברבהא למיתן יתהון לחורבא לצדו לאישתממו וללוטא כיומא הדין׃ ית פרעה מלכא מצרים וית עבדוהי וית רברבוהי וית כל עמיה׃ וית כל מלכי סומכוות וית כל מלכי ארע עוץ וית כל מלכי ארע פלישתאי וית אשקלון וית עזה וית עקרון וית שארא דאשדוד׃ ית אדום וית מואב וית בני עמון׃ וית כל מלכי צור וית כל מלכי צידון וית כל מלכי ניסא די בעיברא דימא׃ וית דדן וית תימא וית בוז וית כל מקפי פתא׃ וית כל מלכי ערב וית כל מלכי ערבאי דשרן בשכונין במדברא׃ וית כל מלכי זמרי וית כל מלכי עילם וית כל מלכי מדי׃ וית כל מלכי ציפונא דקריבין ודרחיקין גבר לאחוהי וית כל מלכוות עממיא דעל אפי ארעא ומלכא דבבל ישתי בתריהון׃ ותימר להון כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל שתו ורוו ואישתגישו ונפלו ולא תקומון מן קדם דקטלין בחרבא דאנא שלח ביניכון׃ ויהי ארי יסרבון לקבלא כסא מן ידך למשתי ותימר להון כדנן אמר יי צבאות משתא תשתון׃ ארי הא בקרתא דאיתקרי שמי עלה אנא משרי לאבאשא ואתון מדמן דמזכא תזכון לא תזכון ארי דקטלין בחרבא אנא מכלי על כל יתבי ארעא אמר יי צבאות׃ ואת תתנבי להון ית כל פתגמיא האילין ותימר להון יי ממרומא יכלי ומדור קודשיה ירים מימריה אכלאה יכלי דיתון בזוזין על ארע בית שכינתיה הא בנתתי מעצרא דמריםין קלהון כן ייתי זעוה לכל יתבי ארעא׃

רשי

כוס יין החימה· כבואת הפורענות׃ והשקית אותו· השבא להם שלא תשוב עוד בכוס תשובה׃ והתגעשו· ויתגעשון׃ והתהוללו· לשון הוללות ישתטו׃ כיום הזה· כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיהו ספרו׃ ואת כל הערב· כל מלכוותא אשר ערוב׳ פרעה ומסייעתו עליה׳ לעזרה הערב ברכתא אלה בלעז׃ ואת מלכי האי· כל אלו מתנה עד כאן מכיני ארץ ישרא׳ הם׃ קצוצי פיאה· המוקצים בקצה אותה הרוח׃ מלכי ערב· ערביא׃ ואת מלכי הערב· סומכוותא של ערביא׃ ששך· בבל בגימטריא של את בש׃ וקיו· כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא׃ החרב· התגר של מלחמה׃ מחל· מתחיל׃ על נוהו· מתאבל על חורבן ביתו׃ הידד· לשון הוי שבועקין עושי מלאכה כברה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גיתות רגילין בה׃ יענה· כל לשון עניה צעקת קול רם הוא׃ כשפט

מסרה

יי׳ צבאות י״ו מחרין בקריא׳ וסימ׳ פקדתי את אשר עשה עמלק· אני לקחתיך מן הנוה דשמואל· וחברו דדוד· עולל יעוללו בגפן· התבוננו וקראו· ככה אשבר דספר׳· והיה כי ימאנו· מהבילים המה אתכם· הנה רעה יצאת· מיכה ודרשתי· הנני אשלח בכם· עוד יהיה במקום· לאדום כה אמר יי׳ צבאות· הנני שובר את קשת· עשוקים בני ישראל· חומות בבל הרחבה· וכן ריש דחגי עד סוף תריסר דכוותהו׳ במ״ב וסימ׳ שבתי לירושלם ברחמים· רעה את צאן ההרגה׃ להרע ו׳ וסימ׳ ולא נתנו אלהים להרע עמדי· או נפש כי תשבע· אנכי מחל להרע· חכמים המה להרע· נשבע להרע ולא ימיר· זממתי להרע׃

רדק

כי כה אמר· קח· והשקית· הכל במראה הנבואה׃ היין החמה· חסר הנסמך ופשטו היין יין החמה וכמוהו העם המלחמה הספר המקנ׳ והדומים להם׃ ושתו והתגועשו· התפעל מורכב עם פעל שלא נזכר פועלו ועניינו ענין ותגעש ותרעש הארץ׃ והתהללו· ענין הוללות והוא התפעל מורכב עם פעל הדומה למרובע׃ ואקח· ואשקה· הכל במראה הנבואה׃ את ירושלם· היא שתתה תחלה כי כל אלה הגוים לקו על ידי נבוכדנצר ושנה ראשונה שמלך והיא השנה הרביעית ליהויקים בא על ירושלם׃ ואת מלכיה· יהויקים ויהויכין וצדקיהו׃ את שריה· בלא וי״ו׃ לשרקה· בלא וי״ו׃ ואת כל הערב· עם מקובץ מעמים נתערבו יחד ות״י סומכוותא לשון ערבוביא׃ ואת כל מלכי ארץ פלשתים· שאר ארץ פלשתי׳ לבד הערי׳ הנזכרות וכן כתוב בספר שמואל אחר שזכר הערים בענין טחורי הזהב אמר עוד מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ולא זכר הנה גת כי לישראל היתה כי דוד לקחה מיד פלשתים כמו שכתוב בדברי הימים ויקח את גת ואת בנותיה מיד פלשתים והיא מתג האמה הנזכרת בספר שמואל׃ ואת שארית אשדוד· נראה כי כשלכדה נבוכדנצר נשארה כי נחרבת מקצתה ע״י מלך מצרים או זולתו׃ ואת מלכי האי· אין בו כל בספר מוגה׃ קצוצי פאה· השוכנים בקצה העולם בפאתו כי הפאה הוא קץ הדבר וי״ת מקפי פאתא׃ ואת כל מלכי ערב· הם הערביים יושבי אהלים כמו שנ׳ לא יהל שם ערבי׃ ואת כל מלכי הערב· השוכני׳ במדב׳ לפי שזכר למעלה ואת כל הערב פי׳ הנה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים במדבר׃ ואת כל מלכי זמרי· אפשר כי זמרי הוא זמרן מבני קטורה׃ הממלכות הארץ· בא הממיכות עם הא הידיעה שלא כמנהג ברוב וכן באו כמהו הלשכו׳ הקדם היתד הארג והדומים להם מעטים׃ ומלך ששך· מלך בבל וכן תרגם יונתן וששך הוא בבל א בא״ת ב״ש׃ וקיו· כן דרך השכור להקיא אבל השכור אחר שיקיא ישוב מעט לדעתו ויקום אבל להם אמר ונפלו ולא תקומו׃ וקיו שרשו קאה ובא ה״יוד תמורת האל״ף׃ ממרום ישאג· על דרך משל כאילו ישאג וירים קולו ויבאו הגוים לקולו להחריב נוהו והוא בית המקדש׃ הידד כדרכים יענה· יצעק כמו הדורכים בגת שמרימין קול לחזק עצמם ואיש את אחיו במלאכה ודבר הקול הוא הידד ובלעז רואיר״ו׃ כשפט

נשפטו ה' קמץ וסימ' בישעיה ריש סימ' נ"ט ובריש ספרא סוף סימן כ' : מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג' דסמיכי וסימ' מאלהי העמים. והפיצך יי' בכל העמים. והיו חללי יי' ביום ההוא : לטבוח ד' ומ"ל בקריא' וסימ' ואני ככבש אלוף יובל לטבוח. כי מלאו ימיכם לטבוח. אורידם ככרים לטבוח. לטבוח ישרי דרך : סכו ג' בקריא' וסימ' עזב ככפיר סכו כן כתיב · ויהי בעילם סוכו כן כתיב · ויחמס כגן שכו שחת מועדו כן כתיב בש"ן

בא שאון עד קצה הארץ כי ריב
ליהוה בגוים נשפט הוא לכל בשר
הרשעים נתנם לחרב נאם יהוה :
כה אמר יהוה צבאות
הנה רעה יצאת מגוי אל גוי וסער
גדול יעור מירכתי ארץ : והיו חללי
יהוה ביום ההוא מקצה הארץ ועד
קצה הארץ לא יספדו ולא יאספו
ולא יקברו לדמן על פני האדמה
יהיו : הילילו הרעים וזעקו
והתפלשו אדירי הצאן כי מלאו
ימיכם לטבוח ותפוצותיכם ונפלתם
ככלי חמדה : ואבד מנוס מן הרעים
ופליטה מאדירי הצאן : קול צעקת
הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד
יהוה את מרעיתם : ונדמו נאות
השלום מפני חרון אף יהוה :
עזב ככפיר סכו כי היתה ארצם
לשמה מפני חרון היונה ומפני חרון
אפו : בראשית ממלכות
יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה
היה הדבר הזה מאת יהוה לאמר :
כה אמר יהוה עמד בחצר בית יהוה
ודברת על כל ערי יהודה הבאים
להשתחות בית יהוה את כל
הדברים אשר צויתיך לדבר אליהם
אל תגרע דבר : אולי ישמעו וישבו
איש מדרכו הרעה ונחמתי אל
הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם
מפני רע מעלליהם : ואמרת אליהם
כה אמר יהוה אם לא תשמעו אלי
ללכת בתורתי אשר נתתי לפניכם
: לשמע על דברי עבדי הנבאים
אשר אנכי שלח אליכם והשכם
ושלח ולא שמעתם : ונתתי את
הבית הזה כשלה ואת העיר הזאתה
אתן לקללה לכל גויי הארץ :
וישמעו הכהנים והנביאים
וכל העם את ירמיהו מדבר את
הדברים האלה בבית יהוה :
ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל
אשר צוה יהוה לדבר אל כל העם
ויתפשו אתו הכהנים והנביאים
וכל העם לאמר מות תמות :

מטא איתרגושא עד סיפי ארעא
ארי דינא קדם יי בעממיא מיתפרע
הוא לכל בשרא רשיעיא דבהון
מסרינון לקטלא אמר יי :
כדנן אמר יי
צבאות הא בשתא נפקא מעם
לעם ועממין רברבין יתון בגלוי
מסייפי ארעא : ויהון קטיליא רמן
קדם יי ביומא ההוא מסיפי ארעא
ועד סיפי ארעא לא יתספדון ולא
יתכנשון ולא יתקברון לזיבל
מבדר על אפי ארעא יהון :
אלילו מלכיא וצוחו ותופו רישיכון
בקיטמא תקיפי עמא ארי שלימו
יומיכון לקטלא ותתבדרון
ותפלון דהויתון רגיגין כמני
חמדתא : ויבד בית עירוקי מן
מלכיא ושיזבא מתקיפי עמא :
קל צוחת מלכיא ויללת תקיפי
עמא ארי אביז יי ית עמהון :
ויצדון מדורי שלמהון מקדם
תקוף רוגזא דיי : גלא מלך
מברכית ארי הוית ארעהון לצדו
מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר
מרויא ומן קדם תקוף רוגזיה :
בריש מלכות
יהויקים בר יאשיה מלך שבטא
דבית יהודה הוה פתגמא הדין מן
קדם יי למימר : כדנן אמר יי קום
בדרת בית מקדשא דיי ותתנבי
על כל קרויא דבית יהודה דעלין
למסגד בבית מקדשא דיי ית כל
פתגמיא דפקידתך לאיתנבאה
להון לא תמנע פתגם : מאים
ישמעון ויתובון גבר מאורחיה
בישא ואתיב מן בישתא דאנא
חשיב למעבד להון מקדם בישות
עובדיהון : ותימר להון כדנן
אמר יי אם לא תקבלון למימרי
למהך באוריתי דיהבית קדמיכון :
לקבלא לפתגמי עבדי נביא דאנא
שלח לותכון מקדם ומשלח ולא
קבלתון : ואתן ית ביתא
הדין כשילו וית קרתא הדא אתן
ללוטא לכל עממי ארעא : ושמעו
כהניא וספריא וכל עמא דירמיה
מתנבי ית פתגמיא האילין בבית
מקדשא דיי : והוה כד שיצי
ירמיה לאיתנבאה ית כל דפקד יי
למללא עם כל עמא ואחדו יתיה
כהניא וספריא וכל עמא ל
למימר מימת תמות :

נשפטו. כאילו נכנס במשפט
עמהם שיעניטם על רעתם ונתנם
ביד מלך בבל : כה אמר יי'.
אפשר שפרשה זו מענין שלפניה
ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על
חרבן בית ראשון ע"י נבוכד נצר
או תהיה עתידה והוא הנכון
ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על
חרבן בית שני : הילילו הרועים.
הרועים ואדירי הצאן הם מלכי
הארץ : והתפלשו · התגוללו
בעפר או באפר : לטבוח.
שיהיו טובחים איש את רעהו :
ותפוצותיכם. זאת המלה באה
שלא כמנהג. כי הפ"א בחולם
והתי"ו בחירק והנכון הפ"א
בשורק והתי"ו בצרי כי הוא
מן תפוצה בשקל תבוסה תמוטה
והקבוץ תפוצות בשקל תבוסות
תמוטות תשוב' ועם כנוי המכתב
תפוצותיכם בשקל ותשובותיכם
כשאר משל וכאמר כי בא הפ"א
בחולם לזווג התנוע' כמו תהומות
יכסיומו ובא התי"ו בחירק כמו
אם לא שריתך לטוב שראוי ש
שאריתך כמו שפירשנו : ונפלתם
ככלי חמדה · אתם שהייתם
ככלי חמדה בשלותכ' עתה תפלו
ותשברו ות"י ותפלון דהויתון
רגיגין כמני חמדתא : ויללת ·
בחירק הוי"ו ונוח היו"ד לבן אשר
ולבן נפתלי בשו"א הוי"ו וחירק
היו"ד : מרעיתם · באין מרעית והם
הגוים שהם מלכיהם ורועיהם :
ונדמו. נכרתו כמו נדמו נדמין
נדמי : נאות השלום · מקומות
המרעה שהיו רועים בשלום והוא
משל על עריהם ומדינותם :
עזב ככפיר סכו · הראוי סכתו
כי הכפיר סכה או יהיה הכפיר
סוך כפלם עוז חוס יאמר ממנו
סכו בשקל עזו או' כמו שהכפיר
עוזב סכו מפני שאינו מוצא שם
טרפו כן עזב האל יתברך בית
המקד' מפני שלא מצא שם רצונו
וכיון שעזבו והסתיר פניו ממנו
נחרב : כי היתה ארצם לשמה ·
כי טרם חרבן הבית היתה ארצם
לשמה ועם כל זה מוסר לא לקחו
ולא יכול להתאפק עוד ועזבו :
מפני חרב היונה · חרון חרב
היונה ר"ל חרב האויב האונכת
אותם מן ולא יונו כשיאי עוד את
עמי : ומפני חרון אפו · והחרב
באה מפני חרון אפו ויונתן פי'
היונה מן יין שתרגם מן קדם
חרב סנאה דהיא כחמר מרויא
: בראשית ממלכות · על דברי
עבדי הנביאים · כמו אל דברי
וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו
כמו אל ביתו והדומין לו :
כשלה. כשלקחו פלשתים את
הארון במלחמה אז חרב משכן
שילה : מדוע

כשפט. מתווכח בדין
: מירכתי. כתרגומו
מסייפי : הילילו.
לשון יללה : מגוי אל
גוי. שאני משכשכן
זה בזה : התפלשו.
התגלגלו בעפר
ווטרל"יר בלע"ז :
ותפוצותיכם. הרי
זה מקרא קצר כלומר
ותפוצותיכם תקרבנה
לבא : ככלי חמדה.
כלומר אם תאמרו
חשובים אנחנו הרבה
יש כלי חמדה של
זכוכית נופלים ו
ומשתברים ואובדים :
ונדמו. לשון חורבה
לשון הדימנו ונדמה
שם : עזב ככפיר וגו'
. גלה מלכא מברכיה
ככפיר העוזב את ש
סוכו : היונ'. משתכרת
ביין כן תירגם יונתן.
ד"א לשון אונאה :
בראשית ממלכות'
פרשה זו תחתונה
קדמה לעליונה ארבע
שנים : בפתח שער
בית יי' החדש. אחרים
הגיהו כשגלה יהויכין
וקצת כלי בית אלהינו
עמו שברו אילו של כ
כבוכד נצר שער ה
המזרחי וחזר צדקיהו
ותקנו וקראו לכך כ
כקרא חדש :
וישמעו

כשלה לית' כתי' ה' וחד כתי' וא"ו וחס'
בסרה
בקמץ. בראשית ג'.
רפ וסי' בלשון תרגום
אלהא מקיים צדקתא :
כל לשון נחמה על
במו אל וסימ' נבסר ב
בשמואל ב' סימ' :
שמיעה על י"ב בליש'
וסימ' נבסר במלכים ב'
סימ' ב' : ואת העיר ה'
וסימ' לעיל בספר סוף
סימ' כ"ג :

ר

הנביאים ח׳ כל׳ בירמיה וסימ׳ למן היום אשר· הנביאים יהיו לרוח׃ יוציאו את עצמות· ויפשו אתו
הכהנים· ויאמרו השרים וכל· ואלה דברי הספר· ואשלח אליכם כתראה· הנביאים אשר היו לפני·
וכל שאר נביאים וכתובים חס׳ בב״א מ״ל וסימ׳ וכל הנביאים מתנבאים לפניהם׃ ושמעו ו׳ בקריא׳ וסימ׳ הקבצו
ושמעו בני יעקב ב׳ בפסוק· האזינו ושמעו קולי ב׳ בפסו׳· והטיבו דרכיכם ומעלליכם· ויאמר יהושע

מדוע נבית בשם יהוה לאמר כשלו
יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב
מאין יושב ויקהל כל העם אל
ירמיהו בבית יהוה: וישמעו שרי
יהודה את הדברים האלה ויעלו
מבית המלך בית יהוה וישבו בפתח
שער יהוה החדש: ויאמרו הכהנים
והנביאים אל השרים ואל כל
העם לאמר משפט מות לאיש הזה
כי נבא אל העיר הזאת כאשר
שמעתם באזניכם: ויאמר ירמיהו
אל כל השרים ואל כל העם לאמר
יהוה שלחני להנבא אל הבית הזה
ואל העיר הזאת את כל הדברים
אשר שמעתם: ועתה היטיבו
דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול
יהוה אלהיכם וינחם יהוה אל הרעה
אשר דבר עליכם: ואני הנני בידכם
עשו לי כטוב וכישר בעיניכם:
אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם
אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם
ואל העיר הזאת ואל ישביה כי
באמת שלחני יהוה עליכם לדבר
באזניכם את כל הדברים האלה:
ויאמרו השרים וכל העם אל
הכהנים ואל הנביאים אין לאיש
הזה משפט מות כי בשם יהוה
אלהינו דבר אלינו: ויקמו אנשים
מזקני הארץ ויאמרו אל כל קהל
העם לאמר: מיכיה המורשתי היה
נבא בימי חזקיהו מלך יהודה
ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה
אמר יהוה צבאות ציון שדה תחרש
וירושלים עיים תהיה והר הבית
לבמות יער: ההמת המתהו חזקיהו
מלך יהודה וכל יהודה הלא ירא
את יהוה ויחל את פני יהוה וינחם
יהוה אל הרעה אשר דבר עליהם
ואנחנו עשים רעה גדולה על
נפשותינו: וגם איש היה מתנבא
בשם יהוה אוריהו בן שמעיהו
מקרית היערים וינבא על העיר
הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי
ירמיהו: וישמע המלך יהויקם
וכל גבוריו וכל השרים את דבריו
ויבקש המלך המיתו וישמע אוריהו
וירא ויברח ויבא מצרים:

מדין איתנביתא בשמא דיי למימר
כשילו יהי ביתא הדין וקרתא הדא
תחרוב מבלי יתיב ואיתכניש כל
עמא על ירמיה בבית מקדשא דיי
ושמעו רברבי
יהודה ית פתגמיא האילין וסליקו
מבית מלכא לבית מקדשא דיי
ויתיבו במעלנא דתרע בית מקדש
דיי מדינחאה׃ ואמרו כהניא
וספריא לרברביא ולכל עמא
למימר חובת דין דקטול לגברא
הדין ארי איתנבי על קרתא הדא
כמה דשמעתון באודניכון׃
ואמר ירמיה לכל רברביא ולכל
עמא למימר יי שלחני לאיתנבאה
על ביתא הדין ועל קרתא הדא
ית כל פתגמיא דשמעתון׃ וכען
אתקינו אורחתכון ועובדיכון
וקבילו למימרא דיי אלהכון ויתוב
יי מן בישתא דמליל עליכון׃ ואנא
האנא מסיר בידכון עיבידו לי
כמה דתקן וכמה דכשר בעיניכון
׃ ברם מידע תידעון ארי אם
קטלין אתון יתי ארי דם זכיי אתון
יהבין עליכון ועל קרתא הדא
ועל יתבהא ארי בקשוט שלחני
יי עליכון לאיתנבאה קדמיכון ית
כל פתגמיא האלין׃ ואמרו
רברביא וכל עמא לכהניא
ולספריא לית לגברא הדין חובת
דין דקטול ארי בשמא דיי אלהנא
מליל עימנא׃ וקמו גבריא מסבי
ארעא ואמרו לכל קהלא דעמא
למימ׃ מיכה דמימרש הוה מתנבי
ביומי חזקיה מלך שבטא דבית
יהודה ואמר לכל עמא דבית יהודה
למימר כדנן אמר יי צבאות ציון
חקל תיתרדי וירושלם ליגרין
תהי וטור בית מקדשא דיי לחישת
חורשא׃ המקטל קטלוהי חזקיה
מלך שבטא דבית יהודה וכל דבית
יהודה הלא דחיל מן קדם יי וצלי
קדם יי ותב יי מן בישתא דמליל
עליהון ואנחנא גרמין לאיתאה
בישתא רבתא על נפשתנא׃ ואף
גבר הוה מתנבי בשמא דיי אוריה
בר שמעיה מקרית יערים ואיתנבי
על קרתא הדא ועל ארעא הדא
ככל פתגמי ירמיה׃ ושמע מלכא
יהויקים וכל גיברוהי וכל רברביא
ית פתגמוהי ובעא מלכא ל
למיקטליה ושמע אוריה ודחיל
וערק ואתא למצרים׃

רשי

ושמעו שרי יהודה· שתפסו כביכול השקר והכהנים את ירמיה׃ מיכה המורשתי· דמן מרישה׃ עיים· גלים׃ ויחל· לשון תפלה׃ ואנחנו עושים רעה גדולה· אם נהרוג אותו׃ וגם איש היה מתנבא· מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעי׳ שהיו שם ואמרו וגם איש מתנבא וגו׳ כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפור׳ בספרי׃ בראשית

רדק

מדוע נבית· בלא אלף כבעלי הה״א׃ כשלו יהיה הבית הזה· הראשון כתוב בה״א וזה בוי״ו ושניהם חסרים׃ בפתח שער יי׳ החדש· הוא שער המזרחית כמו שת״י במעלנא דתרעא בית מקדשא דיי׳ מדינחתא ופירשו רז״ל כי נקרא החדש כי שם חדשו סופרים את ההלכה ומבע׳ שמות נקראו לו ויתכן לכרם שחדשוהו או חדשו בו שום בנין לפיכך נקרא חדש׃ ויקומו אנשים מזקני הארץ· אלה הזקנים היו צדיקים וספרו זה הענין שהיה בימי צדקיהו שנתנבא מיכה ציון שדה תחרש וכן כתוב בנבואת מיכה׃ הלא ירא את יי׳· כמו שכתוב בדברי הימים ויכנע חזקיהו בגובה לבו וגו׳ ענו אות׳ העם שרצו להמית את ירמיהו׃ וגם איש היה מתנבא וגו׳· כלומר מה עדות זו שאתם מעידים כי חזקיהו לא המיתו כ כשהיה מתנבא רעה הנה יהויקים מלך יהוד׳ כמוהו ובזאת השנה הרג אוריהו לפי שהיה מ מתנב׳ רע כמו ירמיהו וגם ירמיהו יהרג׃ וירא· ביו״ד אחת ונ״ד הסרם כעלמת מהמכתב׃ אלנתן

מסרה

אל בני ישראל גשו הנה ושמעו׃ בשם יי׳ אלהינו ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ אין לאיש הזה משפט מות׃ כי כל העמים ילכו איש בשם׳ אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו׃ ירושלים ה׳ מ״ל וסימ׳ מיכה ח המורשתי· ואלה נולדו לו· ושם אמו יהועדן דה״ה· אחר זח שלח אשר הגלה בירושלים׃ שמעיהו ה׳ וסימ׳ ואל שמעיהו ח הנלחמי· וגם איש היה מתנבא בשם יי׳· וירד בית המלך על· ויהי דבר האלהים אל דה״ה· ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו· וכל ושמעיהו דכוו׳ בב״א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם׃ המיתו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויהי בדרך במלון ויפגשהו· ויבקש המלך המיתו· יסור כנגד כי יש תקוה ל׳׃

אל מצרים ב׳ וסמ׳ ומדנים מכרו · בן עכבור ואנשים אתו : ויביאוהו ז׳ וסים׳ ויאמר אדני כזק · ופלשתים לקחו את ארון האלהים · ויוציאו את אוריהו · וירכיבוהו עבדיו מת כמגדו · וישמעו אליו גוים · ויתנהו בסוגר בחחים · ויבקש את אחזיהו וילכדהו : ג׳ פסוקי׳ דמיי׳ אית כהון אל ואל ואל ואל אל וסי׳ ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב · אל תשמעו אל נביאכם ואל קוסמיכם · הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו :

וישלח המלך יהויקים אנשים
מצרים את אלנתן בן עכבור
ואנשים אתו אל מצרים : ויוציאו
את אוריהו ממצרים ויבאהו אל
המלך יהויקים ויכהו בחרב וישלך
את נבלתו אל קברי בני העם :
אך יד אחיקם בן שפן היתה את
ירמיהו לבלתי תת אתו ביד העם
להמיתו : בראשית
ממלכת יהויקם בן יאושיהו מלך
יהודה היה הדבר הזה אל ירמיה
מאת יהוה לאמר : כה אמר יהוה כז
אלי עשה לך מוסרות ומטות ונתתם
על צוארך : ושלחתם אל מלך
אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני
עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון
ביד מלאכים הבאים ירושלם אל
צדקיהו מלך יהודה : וצוית אתם
אל אדניהם לאמר כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל כה תאמרו
אל אדניכם : אנכי עשיתי את
הארץ את האדם ואת הבהמה אשר
על פני הארץ בכחי הגדול ובזרועי
הנטויה ונתתיה לאשר ישר בעיני :
ועתה אנכי נתתי את כל הארצות
האלה ביד נבוכדנאצר מלך בבל
עבדי וגם את חית השדה נתתי לו
לעבדו : ועבדו אתו כל הגוים
ואת בנו ואת בן בנו עד בא עת
ארצו גם הוא ועבדו בו גוים רבים
ומלכים גדלים : והיה הגוי
והממלכה אשר לא יעבדו אתו את
נבוכדנאצר מלך בבל ואת אשר
לא יתן את צוארו בעל מלך בבל
בחרב וברעב ובדבר אפקד על
הגוי ההוא נאם יהוה עד תמי אתם
בידו : ואתם אל תשמעו אל
נביאיכם ואל קסמיכם ואל
חלמתיכם ואל ענניכם ואל
כשפיכם אשר הם אמרים אליכם
לאמר לא תעבדו את מלך בבל :
כי שקר הם נבאים לכם למען
הרחיק אתכם מעל אדמתכם
והדחתי אתכם ואבדתם :
והגוי אשר יביא את צוארו בעל
מלך בבל ועבדו והנחתיו על
אדמתו נאם יהוה ועבדה וישב בה :

ושלח מלכא יהויקים גברין למצרים
ית אלנתן בר עכבור וגברין
עמיה למצרים : ואפיקו ית
אוריה ממצרים ואתיוהי לות מלכא
יהויקים וקטליה בחרבא ורמא
ית נבילתיה לקברי גליא : ברם
יד אחיקם בר שפן הות עם
ירמיה בדיל דלא למימסר יתיה
בידא דעמא למיקטליה :
בריש מלכות יהויקים
בר יאשיהו מלך שבטא דבית
יהודה הות פתגמא הדין עם ירמיה
מן קדם יי למימר : כדנן אמר
יי לי עביד לך חניקין ונירין
ותתנינון על צורך : ותשלחינון
לות מלכא דאדום ולות מלכא
דמואב ולות מלכא דבני עמון
ולות מלכא דצור ולות מלכא
דצידון ביד איזגדיא דאתן
לירושלם לות צדקיה מלך שבטא
דבית יהודה : ותפקד יתהון לות
רבונהון למימר כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל כדנן תימרון
לריבונכון : אנא במימרי עבדית
ית ארעא ית אינשא וית בעירא
דעל אפי ארעא בחילי רבא
ובאדרעי מרמם ויהבתה לדכשר
קדמי : וכען אנא יהבית ית כל
מדינתא האילין ביד נבוכד נאצר
מלכא דבבל עבדי ואף ית חיות
ברא יהבית ליה למפלחיה :
ויפלחון יתיה כל עממיא וית בריה
וית בר בריה עד דימטי עידן תבר
ארעיה אף הוא ויפלחון ביה
עממין סגיאין ומלכין רברבין :
ויהי עם ומלכו דלא יפלחון ית
ית נבוכד נאצר מלכא דבבל וית
דלא יתן ית צוריה בניר מלכא דבבל
בחרבא ובכפנא ובמותא אסער
על עמא ההוא אמ׳ יי עד דאימסר
יתהון בידיה : ואתון לא תקבלון
מן נבייכון דשקרא ומן קסמיכון
ומן חילמי חלמכון ומן עוננכון
ומן חרשיכון דאינון אמרין לכון
למימר לא תפלחון ית מלכא
דבבל : ארי שקרא אינון מתנבן
לכון בדיל לארחקא יתכון מעל
ארעכון ואיטלטל יתכון ותיבדון :
ועמא דיעיל ית צוריה בניר מלכא
דבבל ויפלחיניה ואשריניה על
ארעיה אמר יי ויפלחה ויתיב בה :

רשי

בראשי׳ ממלכ׳ יהויקי׳ שלש שנים לפני שמלך נבוכד נצר כתב׳ עליו שימלוך : מוסרות · הם רצועות העול שקורין קויי״נגלש : ושלחתם אל מלך אדום · בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשאו נבוכד נצר שליט על חמשה מלכי׳ : מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו׳ · אלו חמש׳ מלכים נתן נבוכד נצר תחת ידו של צדקיהו חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו שסברם הימנו חנניה בן עזור : עבדי · שיעשה רצוני ליפרע משנאי : ואת בנו · אויל מרודך : ואת בן בנו · בלשאצר : עד בא עת ארצו · שיבואו דריוש המדי וכורש ויהרגו את בלשאצר :

ואל ג׳ בכל רמיין דאית בהון אל ואל ואל אל ואל ואל אל

ואל

רדק

אלנתן · מלה אחת היא : בראשית ממלכת · נבואה זו באמרה לירמיהו בשנה ראשונה למלכות יהויקים ואמר לו האל כי כשימלוך צדקיהו אח׳ ממלכו׳ יהויקים ויהויכין יעשה מוסרות ומוטות וישלחם למלכי׳ הנזכרים ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו ויצוה אותם אל המלכים אדוניהם ששלחו אות׳ ל צדקיהו ויאמרו להם כל הדברי׳ הנזכרים בפרשה ויאמר להם ירמיהו גם כן ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה כי כראה כי המלכי׳ הנזכרים שלחו לצדקיהו שיסכים עמהם וימרדו כלם במלך בבל לפיכך צוה האל לירמיה שיאמר למלאכים האלה אחר שיכלו דברי אדוניה׳ ויאמר להם ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברי׳ האלה וכלכם תביאו בואריכ׳ בעול מלך בבל ורז״ל אמ׳ כי כשהמליכו מלך בבל השליטו על המלכים האלה ומה שנאמר לו נבואה זו בראשי׳ ממלכ׳ יהויקי׳ והנבוא׳ אינה עדין עד י״א שנה כדי שידע יהויקים שעתיד למלוך נבוכד נצר שלא יבטח יהויקים במלך מצרים שהוליכו : מוסרות ומוטות · רצועות ונגדים שקושרים בהם העול על צואר הבהמ׳ ות״י חניקין ונירין : לאשר ישר בעיני · ישר פעל עבר חציו קמץ וחציו פתח : עבדי · שיעשה רצוני בגוים : וגם את חית השדה נתתי לעבדו · פי׳ וחית השדה השלמה לך ות״י כי בזמן שהיה בין החיות היו עובדי׳ אותו במאכל שהיו מביאו׳ לו וזה דרך דרש והוא בזמן ההוא עשב היה אוכל כמו שאמ׳ לו ועשבא כתורין לך יטעמון ויש דרש שרכב ארי וקשר תנין בראשו : ואת בנו · אויל מרודך : ואת בן בנו · בלשצר : ואותו את נבוכד נצר · בא הידיעה אחר הכנוי שלא כמנהג ברוב אלא שפעמים בא כן כמו ותראהו את הילד יביאה את תרומת יי׳ והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : עד תמי אותם בידו · בא יוצא אף על פי שבנינו עומד כי המקור כדמות השם : ואל חלמתיכם · פי׳ ואל חולמי חלומותיכם ות״י ומן חלמי חלמיכון : ואל כשפיכם · שם תאר למכשפים : כשף · בפלם נכב : לבלתי

מסרה

על פני הארץ ה׳ חס׳ כל וסימ׳ נבכר בסדר ב בהעלתך את הנרות : ישר ג׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ כאשר ישר בעיני היוצר לעשותו · ונתתיה לאשר ישר בעיני · ויאמרו כל הקהל לעשות · וסימ׳ בארמי פתרותא א אתיהיבת לקהלא : אנכי נתתי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ בסדר לך לך : ואת בנו ב׳ וסימ׳ ושור או שה אתו ואת בנו · ואת בנו ואת בן בנו : צוארו בצוארו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וישם רביד הזהב על צוארו · והיה הגוי והממלכה · והגוי אשר יביא את צוארו · התתן לסוס גבורה · בצוארו ילין עז :

צדקיהו ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים · ואל צדקיהו מלך יהודה · ויהי בשנה ההיא
בראשית · ביד אלעשה בן שפן · אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו · ובני יהויקים יכניה · וא׳ וצדקיה ובן חכליה
וצדקיה : הביאו ג׳ וסי׳ בסדר מקץ : אל הגוי חד מן ז׳ זוגין מן ג׳ זוגין חד אל וחד על וחד ועל וסימ׳ נמס׳
במס׳ רבת׳ בערך על : וחיו ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימן י״ח : ח׳ פסוקי׳ ואם ואם וסימ׳ נמס׳ בסדר בחקתי

ואל צדקיה מלך יהודה דברתי
ככל הדברים האלה לאמר הביאו
את צואריכם בעל מלך בבל ועבדו
אתו ועמו וחיו: למה תמותו אתה
ועמך בחרב ברעב ובדבר כאשר
דבר יהוה אל הגוי אשר לא יעבד
את מלך בבל: ואל תשמעו אל
דברי הנבאים האמרים אליכם
לאמר לא תעבדו את מלך בבל כי
שקר הם נבאים לכם: כי לא
שלחתים נאם יהוה והם נבאים
בשמי לשקר למען הדיחי אתכם
ואבדתם אתם והנבאים הנבאים
לכם: ואל הכהנים ואל כל העם
הזה דברתי לאמר כה אמר יהוה אל
תשמעו אל דברי נביאיכם הנבאים
לכם לאמר הנה כלי בית יהוה
מושבים מבבלה עתה מהרה כי
שקר המה נבאים לכם: אל
תשמעו אליהם עבדו את מלך בבל
וחיו למה תהיה העיר הזאת חרבה:
ואם נבאים הם ואם יש דבר יהוה
אתם יפגעו נא ביהוה צבאות
לבלתי באו הכלים הנותרים בבית
יהוה ובית מלך יהודה ובירושלם
בבלה: כי כה אמר
יהוה צבאות אל העמדים ועל הים
ועל המכנות ועל יתר הכלים
הנותרים בעיר הזאת: אשר לא
לקחם נבוכדנאצר מלך בבל ב
בגלותו את יכוניה בן יהויקים
מלך יהודה מירושלם בבלה ואת
כל חרי יהודה וירושלם:
כי כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל על הכלים הנותרים
בית יהוה ובית מלך יהודה
וירושלם: בבלה יובאו ושמה יהיו
עד יום פקדי אתם נאם יהוה
והעליתים והשבותים אל המקום
כח הזה: ויהי בשנה ההיא
בראשית ממלכת צדקיה מלך
יהודה בשנת הרביעית בחדש
החמישי אמר אלי חנניה בן עזור
הנביא אשר מגבעון בבית יהוה
לעיני הכהנים וכל העם לאמר:

ועם צדקיה מלך שבטא דבית יהודה מלילית ית כל פתגמא האילין למימר אעילו ית צוריכון בניר מלכא דבבל ופלחו יתיה ועמיה ואתקיימו: למא תתקטלון את ועמך בחרבא ובכפנא ובמותא כמא דמליל יי על עמא דלא יפלח ית מלכא דבבל: ולא תקבלון לפתגמי נביי שיקר דאמרין לכון למימר לא תפלחון ית מלכא דבבל ארי שיקרא אינון מתנבן לכון: ארי לא שלחתנון אמר יי ואינון מתנבן בשמי שיקרא בדיל דאיטלטל יתכון ותיבדון אתון ונביי שקרא דמתנבן לכון: ולכהניא ולכל עמא הדין מלילית למימר כדנן אמר יי לא תקבלון לפתגמי נבייכון דשקרא דמתנבן לכון למימר הא מני בית מקדשא דיי מתותבין מבבל כען בפריע ארי שקרא אינון מתנבן לכון: לא תקבלון מנהון פלחו ית מלכא דבבל ואתקיימו למא תהי קרתא הדא חורבא: ואם מתנבן אינון ואם אית פתגמא דיי עמהון יבעון כען במימר דיי צבאות בדיל דלא יתובלון מניא דאשתארו בבית מקדשא דיי ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם לבבל: ארי כדנן אמר יי צבאות על עמודיא ועל ימא ועל בסיסיא ועל שאר מניא דאשתארו בקרתא הדא: דלא שבינון נבוכדנצר מלכא דבבל כד אגלי ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה מירושלם לבבל וית כל רברבי יהודה וירושלם: ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל על מניא דאשתארו בית מקדשא דיי ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם: לבבל יתובלון ותמן יהון עד יום דייעול דכרנהון קדמי אמר יי ואסיקינון ואתיבינון לאתרא הדין: והוה בשתא ההיא בריש מלכות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה בשתא רביעיתא בירחא חמישאה אמר לי חנניה בר עזור נביא שקר די מגבעון בבית מקדשא דיי לעיני כהניא וכל עמא למימר:

רשי

ואל צדקיהו מלך יהוד׳ דברתי וגו׳ · כל זה אמר ירמיה אל שלוחי המלכי׳ : הנה כלי בית יי׳ · שגלו עם יכניה : המכונות · ת״י בסיסיא כמו את הכיו׳ ואת כנו : חורי · כמו שרי : בגלותו · כמו בהגלותו : עד יום פוקדי אתם : בימי כורש כמו ש שמפורש בספר עזרא : ויהי בשנה ההיא · כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכד נצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמטות אל המלכי׳ ביד מלאכיה׳ : בראשית ממלכות צדקיהו · בתחלת שהשליטו על חמשת המלכי׳ ואי אפשר לומ׳ בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכד נצר ב בבבל ושריה שר ה המנוחה עמו כמה ש שנאמר בסוף הספר והשליטו על המלכים : אמר אלי וגו׳ · אמרו רבותינו מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם ובואה זו בסוף הספר ונאמרה בראשית מלכת צדקיה כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוכ׳ לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש ודן קל וחומר ומה עילם שלא באו אלא לעזור את ה הכשדי׳ כו׳ כמה שהיא בסנהדרין : יעשה

רדק

לבלתי באו הכלים לגזרת פעול בשקל מה טובו אהליך יעקב כי אורו עיני והוא עבר במקום עתיד ואמר באו אל הכלים ואף על פי שאינם מבלתי הבאה כמו אפוד ירד בידו שהו כליהם ריקם : ובית מלך יהודה · כמו ובבית וב״ת בבית השם שזכר עומדת במקום שנים : אל העמודים · כמו על או פי׳ בעבור כמו ויאמר אברהם אל שרי אשתו : בגלותו · כמו בהגלותו וכשנפלה הה״א להקל הקריאה נשארה תנועתה על ב בי״ת השמוש : חורי יהודה · גדולי יהודה כמו חוריה ואף שם מלוכה יקראו ואריבה את החורים : עד יום פקדי · ע״י כורש מלך פרס שנתנם לששבצר הנשיא ליהודה והוא העלם עם הגולה : ויהי בשנה ההיא · השנה שעשה המוסרו׳ והמוטות אשר צוה בהם ונתן אחת מהן על צוארו וזה היה בראשית ממלכת צדקיהו : בשנת הרביע׳ · כן כתוב וקרי בשנה והענין אחד אלא שהכתוב נסמך אל המספר כמו בשנת ג׳ למלכו והקרי מוכר׳ כמשפטו · ומה שאמר בראשית ממלכת צדקיהו ואחר כן אמר בשנה הרביעית פירש בעל סדר עולם כי היא שנה רביעי׳ למלכות צדקיהו שהלך להקביל פני מלך בבל ושריה שר מנוחה עמו כמו שכתוב בסוף זה הספר ושב ל לירושלם למלכותו לפיכך חשב אותה שנה ראשונה ראשית מ מלכותו לפיכך אמר בראשית ממלכת צדקיהו ויתכן לפרש בראשי׳ ממלכ׳ צדקיהו כמשמעו שנה ראשונ׳ שמלך כמו שפירשנו : ויהיה פירוש בשנת הרביעית רביעית לשני השבוע והוא מלך י״א שנה הנה כששלמו למלכות צדקיהו ארבע שני׳ כשלם השבוע ונשארו ממלכותו ז׳ שנים והנה שבוע אחר וחרב הבית בסוף ה השבוע כמו שקבלו רז״ל כי כשחרב הבית מוצאי שביעית ה היתה ונכתב זה הספור הנה להודיע תחילת מלכות צדקיהו שבימיו היה החרבן בסוף השבוע שישמטו ישראל מנחלתם לפי שלא עשו בה שמיטה לפיכך נתכנס כן בחדש החמשי לרמוז כי בחדש החמשי יהיה החרבן וכל הספור הזה היה לצורך כמו שפירשנו : חנניה בן עזור הנבי׳ · נביא שקר היה : הבאים

מסרה

וביהוש׳ סימן כ״ב : יהוד׳ ובירושלם ג׳ דסמי׳ בקרי׳ וסימ׳ וגם את האבות ואת ד׳ יאשיה דמלכים · ואם נביאים הם ואם · והצודים ישבו בה דעזרא : כה אמר ו׳ בטע׳ כסי׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ ז׳ : בראשית ה׳ ג׳ מנהון רף וסי׳ בראשית ברא אלהים · ממלכו׳ יהויקי׳ · ממלכת יהויקים בן יאשיהו · הליןג׳ רפ · וב׳ מנהון במצעתא פסו׳ וסימ׳ אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו הנביא · בראשית ממלכת צדקיה : ולעיני ד׳ וסי׳ לעיני פרעה ולעיני עבדיו דדם · את המרינית · אל חנניה הנביא לעיני הכהנים · לעיני חנמאל דודי ולעיני כל היהודים :

יקם ג׳ וס׳ אך יקם יי׳ את דברו ׃ אכן כן יעשה יי׳ ׃ יקם סערה ׃ והנביאים ח׳ מ׳ל בספר׳ וסי׳ נמסר בסים׳ כ״ו ׃ למלחמה ב׳ רפ׳ וסימ׳ אם לשלום יצאו תפשום ׃ ועל ממלכות גדלות ׃ הנביא ב׳ רפ׳ וסים הנביא אשר אתו חלום ׃ אשר ינבא לשלום ׃ וישברהו ב׳ וסימ׳ ויתנגו יי׳ לאריה ׃ ויקח את חנניה הנביא את המוטה ׃ הלוך ו׳ ב׳ל בסיפרא וס׳ וקנית לך אזור פשתים ׃ הלוך ואמרת אל חנניה וגו׳ מטות עץ שברת ׃ הלוך להרגיעו

כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את־על מלך בבל ׃ בעוד שנתים ימים אני משיב אל־המקום הזה את־כל־כלי בית יהוה אשר לקח נבוכדנאצר מלך־בבל מן־המקום הזה ויביאם בבל ׃ ואת־יכניה בן־יהויקים מלך־יהודה ואת־כל־גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל־המקום הזה נאם־יהוה כי אשבר את־על מלך בבל ׃ ויאמר ירמיה הנביא אל־חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל־העם העמדים בבית יהוה ׃ ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה יהוה יקם יהוה את־דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית־יהוה וכל־הגולה מבבל אל־המקום הזה ׃ אך־שמע־נא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל־העם ׃ הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן־העולם ויגבאו אל־ארצות רבות ועל־ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר ׃ הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר־שלחו יהוה באמת ׃ ויקח חנניה הנביא את־המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו ׃ ויאמר חנניה לעיני כל־העם לאמר כה אמר יהוה ככה אשבר את־על נבכדנאצר מלך־בבל בעוד שנתים ימים מעל צואר כל־הגוים וילך ירמיה הנביא לדרכו ׃ ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו אחרי שבור חנניה הנביא את־המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר ׃ הלוך ואמרת אל־חנניה לאמר כה אמר יהוה מוטת עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל ׃ כי כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על־צואר כל־הגוים האלה לעבד את־נבכדנאצר מלך־בבל ועבדהו וגם את־חית השדה נתתי לו ׃ ויאמר ירמיה הנביא אל־חנניה הנביא שמע־נא חנניה לא־שלחך יהוה ואתה הבטחת את־העם הזה על־שקר ׃

כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר תברית ית ניר מלכא דבבל ׃ בסוף תרתין שנין אנא מתיב לאתרא הדין ית כל מני בית מקדשא דיי דשבא נבוכדנאצר מלכא דבבל מן אתרא הדין ואובילינון לבבל ׃ וית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית כל גלות יהודה דאתגליאו לבבל אנא מתיב לאתרא הדין אמר יי ארי אתבר ית ניר מלכא דבבל ׃ ואמר ירמיה נביא לחנניה נביא שקרא לעיני כהניא ולעיני כל עמא דקיימין בבית מקדשא דיי ׃ ואמר ירמיה נביא אמן כן יהא רעוא מן קדם יי יקים יי ית פתגמך דאתנביתא לאתבא מני בית מקדשא דיי וכל גלותא מבבל לאתרא הדין ׃ ברם שמע כען פתגמא הדין די אנא ממליל קדמך וקדם כל עמא ׃ נביאיא דהוו קדמי וקדמך מן עלמא ואתנביאו על מדינן סגיאן ועל מלכון רברבן לקרבא ולבישא ולמותא ׃ נביא דיתנבי לשלמא במיתי פתגם נביא יתידע נביא דשלחיה יי בקשוט ׃ ונסיב חנניה נביא שיקרא ית נירא מעל צוור ירמיה נביא ותבריה ׃ ואמר חנניה לעיני כל עמא למימר כדנן אמר יי כדין אתבר ית ניר נבוכדנצר מלכא דבבל בסוף תרתין שנין מעל צוור כל עממיא ואזל ירמיה נביא לאורחיה ׃ והוה פתגם נבואת מן קדם יי עם ירמיה בתר דתבר חנניה נביא שקרא ית נירא מעל צוור ירמיה נביא למימר ׃ איזיל ותימר לחנניה למימר כדנן אמר יי נירין דאע תברתא ותעביד חילופיהון נירין דברזל ׃ ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל ניר דברזל יהבית על צוור כל עממיא האילין למיפלח ית נבוכדנצר מלכא דבבל ויפלחוניה ואף ית חית ברא יהבית ליה ׃ ואמר ירמיה נביא לחנניה נביא שקרא שמע כען חנניה לא שלחך יי ואת ארחיצתא ית עמא הדין על שקר ׃

רד״ק

הכלים בבלה׳ שהיו בלים ׃ אמן כן יעשה יי׳ ׃ פשוטו מבואר ויש דרש אמר לו ירמיהו אם יהיה כמו שאתה אומר אני רוצה בזה כי אני כשבר ואתה נפקד אני נשבר שאני כהן ואוכל מקדשי שמים אם ישאר הבית בבניינו ואתה תהיה נפסד שאת׳ גבעוני כמו שנאמר בגבעון ואתה חוטב לי עצים ושואב לי מים ודרך פשוטו ישראל היה ומגבעון היה כי לא ישבו בה גבעונים מעת שנפלה בנחלת בנימן ׃ אך שמע נא׳ העניין הזה שאמר לו כי בהבטחת הטובה יבחן הנביא כי אם יבטיח טובה ולא תבא בידוע שהוא נביא שקר כי כל דבר טוב שיבטיח הא׳ אפילו על תנאי הוא בא אבל באמת תבוא ממנו ה הטובה ההיא אם יחטא כמו שאמר ורגע אדבר על גוי ועל מ ממלכ׳ לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני ונחמתי על הטובה אמנם על כל פנים תחול הטובה ותבא אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא כלל לא יודע בזה שהו׳ נביא שקר שהקב״ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה כשעשו תשובה כמו שעשה באנשי נינוה ׃ את המוטה מעל צואר ירמיהו הנביא וישברהו ׃ טעם וישברהו על העול שהוא נותן המוטה מעל צואר ירמיהו ושבר העול שהיה נקשר במוטה ׃ ועשית תחתיהן מוטות ברזל ׃ אמר הא׳ לירמיהו אמור לחנניה מוטות עץ שברת ואתה תעשה תחתיהן מוטות ברזל כשתאמר לו זה הדבר מוטות עץ שברת ו ותאמר לו עוד כי כה אמר יי׳ אלהי ישראל וגו׳ אל השם צבאות אלהי ישראל כנגד מה שאת׳ הוא בזה הלשון הוא אמר לו כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל שברתי את על מלך בבל והם שאת׳ מוטות עץ ואנחנו פירשנו מוטות רצועו׳ כן הוא כי המוטות רצועות או גידים מקושרי׳ בהם העול והעול מעץ לפיכך סמך המוט׳ אל עץ וכן מוטות ברזל אין או שהמוטו׳ יהיו מברזל אלא העול יהי׳ מברזל והמוטות רצועות או גידים ש מקושרים אותו בהם ׃ מעל

רש״י

יעשה׳ פאצ״א בלעז׳ יקם׳ לשון תפלה שלם שטין אלו עד והביאו לבית הכלא לא סדרן הרב המחב׳ ׃ אמן כן יעשה וגו׳ ׃ בעלי אגדה אומרי׳ כך אמ׳ לו הלואי ויתקיימו דבריך אני מתנבר ו ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבנינו ואתה גבעוני כדכתיב אם׳ מגבעון ותהיה לי עבד חוטב עצי׳ ושואב מים ומורה צדק שלא פירש נקיט ליה טעם רבותינו שלמדו מכאן כל המחניף לרשע סוף נופל ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלמיה בן חנני תפשו לבוסף והביאו לבית הכלא ׃ אך שמע נא וגו׳ עד הנביא אשר ינבא לשלום׳ אמ׳ אני מתנבא פורענו׳ אם לא יבא איני שקרן ש שהקב״ה נחם על ה הרע׳ אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו׳ בבא דבר הנביא יודע וגו׳ אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו׳ כך דרש רבי תנחומא ׃ את חית השדה נתתי לו׳ מרכב על ארי וקשר תנין בראשו ׃ הפטרת

ואלה דברי ב׳ וסימ׳ ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה · ואלה דברי דוד : אל יתר ב׳ וסימ׳ אל יתר חתנו · ואלה דברי הספר · ותרין על יתר וסי׳ כתנו חצם על יתר · ומשלם על יהר : כה אמר ו׳ בטע׳ בכ״פ וסי׳ כניהן נמסר בסיפ׳ סימ׳ ז׳ : בבלה כ״ט וסימ׳ נמסר בבסר רבתא בערך בב : שלום י׳ חטפין בקריאה וסימ׳ לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ב׳ בפסוק׳ ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי · וכל בניך למודי יי׳ · ובכל

לכן כה אמר יהוה הנני משלחך מעל פני האדמה השנה אתה מת כי סרה דברת אל יהוה : וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי :

ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם אל יתר זקני הגולה ואל הכהנים ואל הנביאים ואל כל העם אשר הגלה נבוכדנאצר מירושלם בבלה : אחרי צאת יכניה המלך והגבירה והסריסים שרי יהודה וירושלם והחרש והמסגר מירושלם : ביד אלעשה בן שפן וגמריה בן חלקיה אשר שלח צדקיה מלך יהודה אל נבוכדנאצר מלך בבל בבלה לאמר : כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לכל הגולה אשר הגליתי מירושלם בבלה : בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פרין : קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם ואל תמעטו : ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל יהוה כי בשלומה יהיה לכם שלום : כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אל ישיאו לכם נביאיכם אשר בקרבכם וקסמיכם ואל תשמעו אל חלמתיכם אשר אתם מחלמים : כי בשקר הם נבאים לכם בשמי לא שלחתים נאם יהוה : כי כה אמר יהוה כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקמתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה : כי אנכי ידעתי את המחשבת אשר אנכי חשב עליכם נאם יהוה מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקוה : וקראתם אתי והלכתם והתפללתם אלי ושמעתי אליכם : ובקשתם אתי ומצאתם כי תדרשני בכל לבבכם : ונמצאתי לכם נאם יהוה ושבתי את שביתכם וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם נאם יהוה והשבתי אתכם אל המקום אשר הגליתי אתכם משם :

בכן כדנן אמר יי הא אנא מגלינך מעל אפי ארעא בשתא הדא את מאית ולשתא אוחרנתא את מתקבר ארי סטיא מלילתא קדם יי : ומית חנניה נביא שקרא בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעאה : ואילין פתגמי ספרא דשלח ירמיה נביא מירושלם לות שאר סבי גלותא ולות כהניא ולות ספריא ולות כל עמא דאגלי נבוכד נצר מירושלם לבבל : בתר דגלא יכניה מלכא ומלכתא ורברביא רברבי יהודה וירושלם ואומניא ותרעיא מירושלם : ביד אלעשה בר שפן וגמריה בר חלקיה דשלח צדקיה מלך שיבטא דבית יהודה לות נבוכד נצר מלכא דבבל לבבל למימר : כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לכל גלותא דאגליתי מירושלם לבבל : בנו בתין ותיבו וצובו גנין ואיכולו ית איביהן : סבו נשין ואולידו בנין ובנן וסבו לבניכון נשין וית בנתכון הבו לגבריא וילידן בנין ובנן וסגו תמן ולא תזערון : ותבעו ית שלם קרתא דאגליתי יתכון לתמן וצלו עלה קדם יי ארי בשלמה יהי לכון שלם : ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לא יטעון לכון נביכון דשקר דביניכון וקסמיכון ולא תקבלון מן חלמי חלמיכון דאתון מחלמין : ארי בשקרא אינון מתנבן לכון בשמי לא שלחתינון אמר יי : ארי כדנן אמר יי ארי לפום משלם לבבל שבעין שנין יעול דכרניכון קדמי ואקים עליכון ית פתגמי תקנא לאתבא יתכון לאתרא הדין : ארי קדמי גלין ית מחשבתא די אנא מחשיב עליכון אמר יי מחשבת שלמא ולא לבישא למיתן לכון סוף וסיבור : ותצלון קדמי ואקביל צלותיכון ותיבעון מן קדמי ואעביד בעותכון : ותתבעון דחלתי ותשכחון ארי תבעון מן קדמי בכל לבכון : ואשתאיל לכון במימרי אמר יי ואתיב ית גלותכון ואיכנוש יתכון מכל עממיא ומכל אתריא דאגליתי יתכון לתמן אמר יי ואתיב יתכון לאתרא דאגליתי יתכון מתמן :

רשי

השנה אתה מת · ובשנה הבאה יקבר : בשנה ההיא בחדש השביעי · והלא אין חדש שביעי מן השנה אלא מת ערב ראש השנה וצוה בניו שיקברוהו לאחר ראש השנה ולא קוד׳ ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבואת ירמיה שקר : והגבירה · אם המלך כ״ט : יטיאו · לשון הסתה כמו הכחש השיאכי : וקראת אותי והלכת · בדרכי והרי זה מקרא קצר : אל

רדק

מעל פני האדמה · ר״ל שיקבר בתוכה והנה הוא משולח מעל פניה : בשנה ההיא בחדש השביעי · פירשו רז״ל ואמרו בחדש השביעי שנה אחרת היתה ואת אמרת כן אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וצוה את בניו ובני ביתו שיוציאוהו אח׳ ר״ה כדי לעשות נבואת ירמיהו שקר וכן ת״י ומית חנניה נביא שקר׳ בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעאה ומה שתרגם גם כן השנה אתה מת בשתא הדא את מית ולשתא אחרנתא את מתקבר פירו׳ הוא שפירש כי כן כוונת ירמיהו לא שאמר לו כן בפי׳ שאם כן לא ה היתה נבואתו מוכחשת בזה ולפי הפשט אין צריך לכל זה כי הוא לא אמר לו השנה הזאת אתה מת אלא השנה ור״ל תוך שנה לנבואה זו וכן אמרו רז״ל לענין נדרים המודר הנאה מחבירו לשנ׳ מונה יב חדש מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בכ״ט באלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה : והגבירה · היא אם המלך : והסריסים · כתרגומו רברביא : אלעשה · מלה אחת : כי בשלומה יהיה לכם שלום · כל זמן שתמשך הגלות כי בחרבן בבל היה להם יותר שלום שיצאו מהגלות : מחלמים · משפטו מחלימים כי הוא מבנין הפעיל וכן הם מעזרים אותם כמו מעזירי׳ ופי׳ אשר אתם מחלימים שאתם גורמים שיהיו הם חולמים שאם לא הייתם אתם שומעים אל חלומותיהם לא היו חולמי׳ אם כן אתם מחלימים אותם לפיכך אמר חלומותיכם כי שלכם הם החלומות שהם חולמים : כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם · ושבעים שנה למלכות בבל כתבנו למעלה חשבונם · אפקוד שהעיר את רוח כורש מלך פרס כמו שכתוב והפקידה היתה לשבעים שנה למלכו׳ בבל אבל בנין הבית לא היה אלא עד מלאת לחרבות ירושלם ע׳ שנה שהוא בגלות צדקיהו : אחרית ותקוה · אחרית טובה כמו שאתם מקוים : והלכתם · פי׳ בדרכי : כי

כסרה

יום ויום מרדכי מתהלך · ואמר אהה יי׳ אלהים והנה על הנביאי׳ דסיפ׳ · ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי · ירנו וישמחו חפצי צדקי · כי קנאתי בהוללים · שאלו שלום ירושלם ישליו : אנכי ידעתי ג׳ וסימ׳ גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך · כי אנכי ידעתי את מריך · כי אנכי ידעתי את המחשבת : וקראתם ג׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר אמור : ובקשתם ג׳ בקרי׳ וסימ׳ גם כהונה · משם יי׳ אלהיך ומצאת · ובקשת אתי ומצאת׳ :

הוושב ב' מל' וסימ' כי כה אמר יי' אל המלך היושב אל כסא ב' בו' · וכל יהושע ושפטים וכל כתיביא דכוו' מ"ל
כב"א חס' וסימ' ורכב ברזל בכל הכנעני: כה אמר ז' בטעמ' בספרא וסימ' נמסר בסיפרא סימ' ט': תאכלנה
ד' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' סימ' כ"ד: אל דברי ג' וסימ' והיה האיש אשר לא ישמע · התחת אשר לא שמעו אל
דברי · הלא תקחו מוסר: אותם י"ו חס' בסיפ' וסי' נמסר בסיפר סימ' כ"ג: בבבל ח' בקריאה וסימ' וידבר אותו

כי אמרתם הקים לנו יהוה נבאים
בבלה: כי כה אמר
יהוה אל המלך היושב אל כסא
דוד ואל כל העם היושב בעיר
הזאת אחיכם אשר לא יצאו אתכם
בגולה: כה אמר יהוה צבאות הנני
משלח בם את החרב את הרעב
ואת הדבר ונתתי אותם כתאנים
השערים אשר לא תאכלנה מרע:
ורדפתי אחריהם בחרב ברעב
ובדבר ונתתים לזועה לכל ממלכות
הארץ לאלה ולשמה ולשרקה
ולחרפה בכל הגוים אשר הדחתים
שם: תחת אשר לא שמעו אל
דברי נאם יהוה אשר שלחתי
אליהם את עבדי הנבאים השכם
ושלח ולא שמעתם נאם יהוה:
ואתם שמעו דבר יהוה כל הגולה
אשר שלחתי מירושלם בבלה:
כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה
ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים
לכם בשמי שקר הנני נתן אתם ביד
נבוכדראצר מלך בבל והכם
לעיניכם: ולקח מהם קללה לכל
גלות יהודה אשר בבבל לאמר
ישמך יהוה כצדקיהו וכאחב אשר
קלם מלך בבל באש: יען אשר
עשו נבלה בישראל וינאפו את
נשי רעיהם וידברו דבר בשמי שקר
אשר לוא צויתם ואנכי הוידע ועד
נאם יהוה:
ואל שמעיהו הנחלמי תאמר לאמר:
כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל לאמר יען אשר אתה שלחת
בשמכה ספרים אל כל העם אשר
בירושלם ואל צפניה בן מעשיה
הכהן ואל כל הכהנים לאמר:
יהוה נתנך כהן תחת יהוידע הכהן
להיות פקדים בית יהוה לכל איש
משגע ומתנבא ונתתה אתו אל
המהפכת ואל הצינק: ועתה למה
לא גערת בירמיהו הענתתי
המתנבא לכם: כי על כן שלח
אלינו בבל לאמר ארכה היא בנו
בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את
פריהן: ויקרא צפניה הכהן את הספר הזה באזני ירמיהו הנביא:

כ"ט · ב' מל' וכבכו' · ל' · ל' · ד' · ח' · לזועה ת' · א' תרף סימן · ג' · י' · ל"ט · ל' · י"ו חס' בסיפ' · ל"ו · ל' · ח' · ב' חס' · ל' · ל' · ל' · ל' · כ' · היודע ל' ת' · ג' מל' · ז' כנס' · ג' ב' מל' ול' חס' · ג' · ל' · ל' · ג' דגש'

ארי אמרתון אקים לנא יי מלפין
בבבל: ארי כדנן
אמר יי על מלכא דיתיב על כורסי
דוד ועל כל עמא דיתיב בארעא
הדא אחיכון דלא נפקו עמכון
בגלותא: כדנן אמר יי צבאות
האנא מגרי בהון ית דקטלין ב
בחרבא וכפנא ומותא ואתין יתהון
כתיניא בישתא דלא מתאכלן
מבישו: וארדוף בתריהון בחרבא
בכפנא ובמותא ואיתנינון לזייע
לכל מלכוות ארעא למומי ולצדו
ולאישתממו ולחיסודין בכל עממי
דאגליתינו לתמן: חלף דלא קבילו
לפתגמי אמר יי דשלחית לותהון
ית עבדי נבייא מקדם ומשלח ולא
קבלתון אמר יי: ואתון קבילו
פתגמא דיי כל גלותא דאגליתי
מירושלם לבבל:
כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל על אחאב בר קוליה ועל
צדקיה בר מעשיה דאיתנביאו
לכון בשמי שקרא האנא מסר
יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל
ויקטלינון לעיניכון: ויתנסב
מנהון לוטא לכל גלות יהודה די
בבבל למימר ישוינך יי כצדקיה
וכאחב דקלנון מלכא דבבל
בנורא: חלף דעבדו קלנא
בישראל וזניאו ית נשי חבריהון
ומלילו פתגמא בשמי שקרא דלא
פקדתינון וקדמי גלי ומימרי סהיד
אמר יי: ולשמעיה
דמן חלם תימר למימר: כדנן
אמר יי צבאות אלהא דישראל
למימר חלף דשלחת בשמך איגרן
לות כל עמא די בירושלם ולות
צפניה בר מעשיה כהניא ולות כל
כהניא למימר: יי מניך כהין
חלף יהוידע כהנא למהוי ממנא
סגן כהניא בבית מקדשא דיי לכל
גבר דמשתלי ומטפש ותתן יתיה
לכיפתא ולגו צינוקא: וכען למה
לא נזפת בירמיה דמן ענתות
דמתנבי לכון: ארי על כן שלח
לותנא לבבל למימר אריכא היא
בנו בתין ותיבו וצובו גנין ואכולו
ית איבהון: וקרא צפניה
כהנא ית איגרתא הדא קדם
ירמיה נביא:

רדק

כי אמרתם הקים לנו יי' נביאים · זה שאני אומר לכם כי לע' שנה אפקוד אתכם הוא האמת אבל כשאתם אומרים הקים לנו יי' נביאים בבבל שאומרים לכם ת מעתה תשובו אינו כלום כי שקר הם נבאים לכם ו"ת נביאים מלפין: היושב אל כסא · כמו על כסא: כתאנים השוערים · המלוכלכי' כמו שערוריה עשתה וכן המשילם למעלה בבואות שני דודאי תאני' שארית ירושלם כתאנים הרעות · השערים הע"ן בקמץ בפלס כוכבי' כוכבים · אשר הדחתים שם · עבר במקום עתיד כמו הדיחם כי עדין לא גלו שארית ירושלם: ולא שמעתם · לא הם ולא אתם: וכאחב · הקטין שמו לגנאי וים תוספת לגנאי האמיכון אחיך: קלם · שרפם מן קלוי באש: ואנכי היודע ועד · יודע שהם מדברים שקר בשמי ועוד שנאפו את נשי רעיהם ו"ת וגלי קדמי ומימרי סהיד · והיודע כתוב בהפך האותיו' הודיע: הנחלמי · נקרא כן לפי שהיה חולם להם חלומות שישובו מהרה לירושלם ו"ת הנחלמי דמן חלם: בשמכה · כתוב בה"א כמו אשר בויתי אתכה וחסידך יברכוכה והדומ' להם: יי' נתנך · אע"פ שהיו כופרין בדברי נביא האמת מודים היו כי יי' הוא הסבה הראשונה ואמר יהוידע לפי שהיה כהן גדול והיה ראש וגדול בדורו וכן צפניה היה כהן גדול כי אמר תחת יהוידע להיות פקידי' אתה ואמר הכהנים: בית יי' · כמו בבית יי' וכן הנמצא בית יי' והדומי' להם: לכל איש משגע · בעבור כל איש ולנביא היו קוראים לנביא משגע וכן מדוע בא המשגע הזה: אל המהפכת ואל הצינוק · המהפכת הוא בית הסהר וכן ת' כיפתא ובדברי רז"ל כופין אותה לכיפה: הצינוק · כלי מסגר לידים וארכה · היא הגלו': את פריהן · הראשון פרין וזה פריהן: הדבר

מסרה

טובות · וחברו דד"ה · יעשה תפצו בבבל · ולקח מהם קללת לכל גלות יהודה · ופקדתי על כל בבבל · ומכלי בית יי' · וכען הן על מלכא טב בארץ · באדין דריוש מלכא: פקידים ד' ב' מל' וב' חס' יוד קדמא וסימ' יעש' פרעה ויפקד · יי' נתנך כהן תחת יהוידע · פקידים מ"ד כנניהו · ויפקד המלך פקידים · ב' בהראי' מל' דמל: ארכה ג' דגשי' וחס' וס' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה היא · ארכה מארץ מדה:

רשי

אל המלך · צדקיה אשר לא גלה: כתאנים השוערים · לשון סערוריה: ולחרפה · שיחרפו אות' דשטל"ויר בלע"ז כן כל חרפה שבמקרא: אשר קלם · לשון קלוי באש: וינאפו את נשי רעיהם · כמו שמפור' בסנהדרי' כה אמר הקב"ה שכבי עם חבירי: ועד · לשון עדות: פקידים · ממונים: הנחלמי · שם מקום: נתנך כהן · אל צפניה כתב כן: המהפכת · כיפה: צינוק · סדן בלע"ז: כי על כן שלח · כיים לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם: על כן · כמו על אשר: כי

· ל' · ע'

הדבר אשר היה אל ירמיהו. מבואר: כה אמר יי׳. את כל הדברים אשר דברתי אליך. פירוש אשר אני מדבר עתה כי על אלה הדברים אמר כמו שאמר ואלה הדברים
אשר דבר יי׳ וגו׳ ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרם לי סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי זאת הפרשה להיות נחמה לישראל
שהיו באותו הדור כי כמו שיראו שיתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שיתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים: אל ספר. כמו בספר וכן ואל הארון תתן את העדות כמו
ובארון: כי הנה ימים באים. לעתיד לימות המשיח כמו שאמר ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ומגלות בבל לא שבו אלא יהודה ובנימין שגלו שם: ואלה הדברים.

ז׳ פסו׳ על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה׳ ויתמוד על הילד׳ ועברו גוים רבים על העיר. שלח
על כל בני הגולה׳ על בן לבי למואב. לשלל שלל ולבז בז. ויתן שרי בלחמות דדה: בטוב ט׳ דגשי׳ בקריא׳
וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ ז׳: אל ספר ג׳ וסי׳ כתב לך את הדברים. ויכתב ירמיהו את. ויקרא בו לפני הרחוב:

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר:
שְׁלַח עַל־כָּל־הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ו׳ כת׳ על אל על
יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי יַעַן אֲשֶׁר
נִבָּא לָכֶם שְׁמַעְיָה וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּיו
וַיַּבְטַח אֶתְכֶם עַל־שָׁקֶר: לָכֵן כֹּה־ יד׳ נסב
אָמַר יְהוָה הִנְנִי פֹקֵד עַל־שְׁמַעְיָה ל׳
הַנֶּחֱלָמִי וְעַל־זַרְעוֹ לֹא־יִהְיֶה לוֹ אִישׁ
יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ־הָעָם הַזֶּה וְלֹא־יִרְאֶה ל׳
בַטּוֹב אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה־לְעַמִּי נְאֻם־ ט׳ דגש׳
יְהוָה כִּי־סָרָה דִבֶּר עַל־יְהוָה: ה׳. לג׳
הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: כֹּה אָמַר כ״ד
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּתָב־לְךָ
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי יג׳ חס׳ הא׳
אֵלֶיךָ אֶל־סֵפֶר: כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים ג׳
נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אָמַר יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים ד׳
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם ל׳ בכול׳
וִירֵשׁוּהָ: וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים ד׳
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל וְאֶל־ ז׳. ל׳
יְהוּדָה: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה קוֹל חֲרָדָה
שָׁמָעְנוּ פַּחַד וְאֵין שָׁלוֹם: שַׁאֲלוּ־ ה׳
נָא וּרְאוּ אִם־יֹלֵד זָכָר מַדּוּעַ רָאִיתִי ב׳ חס׳ ילד בקיל
כָל־גֶּבֶר יָדָיו עַל־חֲלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה
וְנֶהֶפְכוּ כָל־פָּנִים לְיֵרָקוֹן: הוֹי כִּי ל׳
גָדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאַיִן כָּמֹהוּ וְעֵת־ ל׳. ל׳
צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ: ל׳
וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
אֶשְׁבֹּר עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וּמוֹסְרוֹתֶיךָ ל׳ ומל׳
אֲנַתֵּק וְלֹא־יַעַבְדוּ־בוֹ עוֹד זָרִים:
וְעָבְדוּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד ל׳
מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם: ל׳
וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
נְאֻם־יְהוָה וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי
הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ כ׳
מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט
וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד: כִּי־אִתְּךָ אֲנִי ד׳
נְאֻם־יְהוָה לְהוֹשִׁיעֶךָ כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה
בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךָ שָׁם ל׳ חס׳ יוד ק׳ ד״ת נ׳
אַךְ אֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ
לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ: ט׳. ל׳

וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם
יִרְמְיָה לְמֵימַר: שְׁלַח לְוָת כָּל
בְּנֵי גָלוּתָא לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל
שְׁמַעְיָה דְּמִן חֶלֶם חֲלַף דְּאִיתְנַבֵּי
לְכוֹן שְׁמַעְיָה וַאֲנָא לָא שְׁלַחְתֵּיהּ
וְאַרְחֵץ יָתְכוֹן עַל שִׁקְרָא: בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַסְעַר עַל
שְׁמַעְיָה דְּמִן חֶלֶם וְעַל בְּנוֹהִי לָא
יְהֵי לֵיהּ גְּבַר יָתֵיב בְּגוֹ עַמָּא הָדֵין
וְלָא יֶחֱזֵי בְּטוּבָא דַּאֲנָא עָבֵד לְעַמִּי
אֲמַר יְיָ אֲרֵי סָטְיָא מַלֵּיל קֳדָם יְיָ:
פִּתְגָם נְבוּאָה דַּהֲוָת
עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימַר:
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר כְּתָב לָךְ יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא
דְּמַלֵּלִית עִימָּךְ עַל סִפְרָא: אֲרֵי הָא
יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאָתֵיב יָת גָּלְוַת
עַמִּי יִשְׂרָ׳ וִיהוּדָה אֲמַר יְיָ וַאֲתֵיבִנּוּן
לְאַרְעָא דִּיהָבִית לַאֲבָהַתְהוֹן
וְיַחְסְנוּנַהּ: וְאִלֵּין
פִּתְגָמַיָּא דְּמַלֵּיל יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה: אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ קַל
זִיעָא שְׁמַעְנָא דַּחֲלָא וְלֵית שְׁלָם:
שְׁאִילוּ כְעַן וַחֲזוֹ אִם יְלִיד דְּכַר
מָדֵין חֲזֵיתִי כָּל גְּבַר יְדוֹהִי מַחֲתַן
עַל חַרְצֵיהּ כִּילֵדְתָּא וּמִשְׁתַּנִּין כָּל
אַפַּיָּא לְמֶהֱוֵי כִּירָקָנָא: וַוי אֲרֵי
רַב יוֹמָא הַהוּא לֵית דִּכְוָתֵיהּ וְעִדָּן
עָקָא הוּא לְיַעֲקֹב וּמִינֵּהּ יִתְפְּרֵק:
וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהוּא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אִיתְבַּר נִיר עַמְמַיָּא מִצַּוְּרֵיכוֹן
וְחַנְקֵיכוֹן אִיפְסַק וְלָא יִשְׁתַּעְבְּדוּן
בְּיִשְׂרָאֵל עוֹד עַמְמַיָּא: וְיִפְלְחוּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן
לִמְשִׁיחָא בַּר דָּוִד מַלְכְּהוֹן דַּאֲקִים
לְהוֹן: וְאַתְּ לָא
תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ וְלָא
תִתְבַּר יִשְׂרָ׳ אֲרֵי הָאֲנָא פָרֵיק לָךְ
מֵרָחִיק וְיָת בְּנָךְ מֵאֲרַע גָּלְוַתְהוֹן
וִיתוּבוּן דְּבֵית יַעֲקֹב וְיִשְׁקְטוּן
וְיִשְׁרוּן לְרָחְצָן וְלֵית דְּמָנִיד: אֲרֵי
בְּסַעְדָּךְ מֵימְרִי אֲמַר יְיָ לְמִפְרְקָךְ
אֲרֵי אַעֲבֵד גְּמִירָא בְּכָל עַמְמַיָּא
דְּבַדַּרְתָּךְ לְתַמָּן בְּרַם עִימָּךְ לָא
אַעֲבֵד גְּמִירָא וְאַיְתֵי עֲלָךְ אִיסּוּרִין
לְאַלָּפוּתָךְ בְּרַם בְּדִין חָסוּךְ
וְשֵׁיצָאָה לָא אֵישֵׁיצִינָּךְ:

רשי

כי הנה ימי׳ באים. ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קור׳ בו ואין זוכרו עוד כי הנה ימים באי׳ וגו׳: קול חרדה שמענו. יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרידים מ ממנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג: ואתה אל תירא. מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר את בתוכה: אם יולד זכר. אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלי׳ כיולדה ל׳: חלציו. כמו מתניו: ושאנן. כמו ושקט: היום ההוא. יום הריג׳ בלשאצר ומפלת בבל. ע״א יום מפלת גוג: אשבר עלו. ישיר על האומות מעל ישר׳: ויסרתיך למשפט. בדין חסוך: ונקה לא אנקך. למנוע טיאוט השמד: אכום

מסרה
אל ישר׳ ז׳ דסמ׳ בקרי׳ וסימ׳ ויאמר יהודה אל ישר׳ אביו שלחה הנער. הקבצו ושמעו בני יעקב. והנה קמתם תחת אבותיכ׳ הרבות. וישמעו פלשתים כי התקבצו. נסכלת. ואלה הדברים אשר דבר יי׳. משא דבר יי׳ אל ישראל ביד מלאכי. וכל משחתיך לכלך דכוו׳ אל ישראל כבא על וסימ׳ ויאמר נתן אל דוד אתה האיש:

הם עתידים כמו שפירשנו׳ כי כה אמר יי׳ קול חרדה שמענו. דבר זה יאמרו כל הגוי׳ אז בימות המשיח: שאלו נא וראו אם יולד זכר. הקל מזה הפעל ברוב על האשה אף על פי שהוא לפעמים על הזכר אמר על הרוב אם יולד זכר כלומר כי הזכר מוליד ואינו יולד והאשה היא היולדת ויולדת בחבלים אם כן מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וכי נקבה הוא שים לא חבלים ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבלים א אחרים לפיכך אמ׳ זה והמשיל חבלי האנשים מרוב הצרה ש שתבואם לחבלי היולד׳: לירקון. כי ברוב החבלים יכום הדם מ מהפנים והם ירוקים: הוי כי גדול. מאין כמהו׳ בגוע האור: ועת צרה היא ליעקב׳ וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג שתהיה לפי שעה צרה לישראל וכן נאמר בנבואת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבו׳ זעם ונאמ׳ בנבוא׳ דניא׳ והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות וגו׳: והיה. עולו. עול גוג ומגוג או עול כל גוי וגוי שהיו נותנין עולם עליכם בגלות ות״י אתבר ניר עממיא מצואריכון ואמר צוארך ומוסרותיך ואמר בו כי כן דרך המקרא לדבר פ פעם לנכח ופעם שלא לנכח: ועבדו׳ אשר אקים להם. אפשר שאמר זה על דוד המלך שיקימנו מעפרו בעת תחית ה המתים ואפשר שיאמר על המשיח בנו ויקרא שמו דוד: ואתה אל תירא. מרחוק. מארץ רחוקה שאתם בגלו׳ שם: ואת זרעך. בניך הקטנים שלא יאמר אדם הגדולים יברחו מ מהגלות והקטנים שלא יוכלו לברוח ישארו בארץ שבי׳ לא כן אלא בכחת תבאו גדולים וקטנים כמו שאמ׳ בנבואת ישעיהו כי לא בחפזון תצאו ובמנוס׳ לא תלכון: ושאנן. פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוא״ו והנ״ון פתוחה והאלף הנ״ח קמוצה: כי אתך. ויסרתיך למשפט. כמו שאמ׳ יסרני יי׳ אך במשפט כלומר איסרך כפי שתוכל לסבול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיכם הרעים ות״י ואייתי עלך יסורי׳ לאלפותך ברם בדין חסוך ומה שאמר למשפט בפתחות הלמ״ד להורות הידיעה ר״ל לאותו משפט שהנהגתי עמך מיום שיסרתיך בענוך כמו שאמר ישעיהו המכת מכהו ה הכהו: ונקה לא אנקך. ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב כי כל הגונב מזה כמוה נקה גם הם ענין נקיות כי הנכרת מן ה העולם נקי ממנו ות״י ושיצאה לא אשיצינך: כי

אקים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימ׳ ג׳: ושאנן ד׳ פתח׳ בליש׳ וסימ׳ ושקט ושאנן ואין מחריד. שאנן מואב
מנעוריו. ושב יעקב ושקט ושאנן. ושאנן מפחד רעה:

כיכה אמר יי' אנוש לשברך· הא"מר במקום העצם ושפיק זולתה וכן לא"מר לאמות חמס הרבו לאבכר והדומים להם אחר העתידה שאמר אמר שמוך לענין לא אנוך
אנוש לשברך ודבר בלשון נקבה כנגד הכנסת אמר אף על פי שאתה אנוש לשברך ונחלה מכתך עוד תהי לך תקוה וכל המרעים לך ילקו בעבורך זהו שאמ' בסוף הענין
לכן כל אוכליך יאכלו. אנוש ונחלה פירשנו למעלה: אין דן· כלכך היא נחלה מכתך שאין רופא שיהיה דן החולי: למזור· כלומר שיועיל בו מזור ותחבושת וכלם
אומ' כי אין לך רפואות תעלה· תעלה פי' רפואה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין וחסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי' להם וענינו רפואה ותעלה
והענין הזה הוא משל התשיל
הצרות הגדולות וחרבן הארץ
לחולי כבד שלא יקוו לרפואתו:
כל מאהביך שכחוך. אשור
ומצרים שהיית הולכת להם ל
לעזרה שכחו אותך: לא ידרשו
• ולמה כי מכת אויב הכיתיך
כלומר שמתיך ביד הגוי האמר
והנמהר האכזרי והם כשדים
שלא יוכלו הם לעזור לך כי אפי'
לעצמ' לא יועילו ולא יוכלו להנצל
מיד נבוכד נצר ואדוני אבי ז"ל
פירש כל מאהביך שכחוך דבק
עם משל החולי אמ' בדרכי בני
אדם שיבאו אוהבי החולה לבקרו
אך כאש' יראו כי חליו כבד והוא
נוטה למו' יתיאשו ממנו אוהביו
הרעי' ולא יבקרו ולא ידרשו אותו
אבל אותך שכחוך כל מאהביך
בין רעים בין טובים ודרין דנו
חליך למיתה כי מכת חרב אויב
הכיתיך: מוסר אכזרי. פירושו
מוסר אדם אכזרי שמכה ומיסר
באכזריות מוסר סמוך לאכזרי
כי הוא פתוח: מה תזעק.
אמר תזעק לשון זכר וכל הענין
לשון נקבה וכבר כתבנו כמה
פעמים כי כשמדבר ליש' פעם
ידבר בלשון זכר כנגד העם ופעמ'
ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסת
והענין אחר אמר מה תזעק על
שברך אין לך לזעוק עליו כי מ
מאתך בא לך הדבר הגדול על
רוב עונך: עצמו חטאתיך·
ולפי שעצמו חטאתיך עשיתי אלה
לך ואף על פי כן אוכליך לא ינקו
כי גם המה יאכלו: לכן· וכל
צריך כלם· הכפל לחזק הענין:
שאסיך· הא"לף במקום וי"ו המסך
כי שרשו שסה ושרש משסה
שסס והענין אחד בזה וכן בא
אל"ף במקום וי"ו המסך כמלת
בבאתיו ובאיו כי שרשו בבן:
כי· ארוכה. רפואה: קראו
לך· אמות העולם ואמרו כי
ציון היא עיר שאין לה דורש ל
להשיבה לישראל: כה אמר·
ונבנתה עיר על תלה· כתרגומו
ותתבני קרתא דירושלם באתרה
ואמר על תלה לפי שהיא גבוה
מכל ארץ ישראל והתל גבוה וכן
העומדות על תלם ואותו תי'
תקפהון: וארמון· ארמון
המלך ובית המקדש כמו שתי'
ובית מקדש' כדחזי ליה ישתכלל:
ויצא מהם· מאהלי יעקב
ומשכנותיו יצא מהם תודה
כלומר קול תודה וקול משחקים
ופירוש תודה שיהיו מורים לאל
על רוב הטובה שנתן להם:

מוסר י"ב פתחין בקריא' וסימ' מוסר שלומנו עליו· מוסר הבלים עץ הוא· במת אויב הכיתיך מוסר אכזרי·
מוסר מלכים פתח· מוסר כלכתי אשמע· לקחת מוסר השכל· שמע בני מוסר אביך· שמעו בנים מוסר
אב· ונעכס אל מוסר אויל· אויל ינאץ מוסר אביו· בן חכם מוסר אב· יראת יי' מוסר חכמה:

כי כה אמר יהוה אנוש לשברך
נחלה מכתך: אין דן דינך למזור
רפאות תעלה אין לך: כל מאהביך
שכחוך אותך לא ידרשו כי מכת
אויב הכיתיך מוסר אכזרי על רב
עונך עצמו חטאתיך: מה תזעק
על שברך אנוש מכאבך על רב
עונך עצמו חטאתיך עשיתי אלה
לך: לכן כל אכליך יאכלו וכל
צריך כלם בשבי ילכו והיו שאסיך
למשסה וכל בזזיך אתן לבז:
כי אעלה ארכה לך וממכותיך
ארפאך נאם יהוה כי נדחה קראו
לך ציון היא דרש אין לה:
כה אמר יהוה הנני
שב שבות אהלי יעקוב ומשכנתיו
ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון
על משפטו ישב: ויצא מהם תודה
וקול משחקים והרבתים ולא
ימעטו והכבדתים ולא יצערו:
והיו בניו כקדם ועדתו לפני תכון
ופקדתי על כל לחציו: והיה
אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא
והקרבתיו ונגש אלי כי מי הוא זה
ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה:
והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם
לאלהים: הנה סערת
יהוה חמה יצאה סער מתגורר על
ראש רשעים יחול: לא ישוב חרון
אף יהוה עד עשתו ועד הקימו
מזמות לבו באחרית הימים
תתבוננו בה: בעת ההיא נאם לא
יהוה אהיה לאלהים לכל משפחות
ישראל והמה יהיו לי לעם:

ארי כדנן אמר יי' תקיף תבריך
ממרעא מחתך: לית דדאין
דינך לרחמא עלך אסו לא סליקו
ליך: כל רחמך אנשיוך משאל
בשלמך לא תבעו ארי מחת סנאה
אלקתיך יסור אכזראין על ד
דסגיאו חובך תקיפו חטאך: מה
את מצווחא על תבריך ממדעא
מחתיך על דסגיאו חובך תקיפו
חטאך עבדית אילין ליך: בכן
כל אנסיך יתאנסון וכל סנאך כ
כולהון בשביא יהכון ויהון עדך
לעדי וכל בזזיך אמסר לביזא:
ארי איתי אסו ליך ומסתהיך א
אסיניך אמר יי' ארי מטלטלתא
קרו ליך ציון היא תבע לית להו:
כדנן אמר יי' האנא
מתיב גלוות ארעיה דיעקב ועל
קרוהי ארחם ותתבני קרתא י
ירושלם באתריה ובית מקדשא
כדחזי ליה ישתכלל: ויסגון
בהון מעלי תודתא וקל דמשבחין
ואסגינון ולא יזערון ואתקיפינון
ולא יהון חלשין: ויסגון בניהון
כדמלקדמין וכנישתהון קדמי ת
תתקן ואסער בישתא על כל
דחקיהון: ויתרבא מלכהון מנהון
ומשיחיהון מביניהון יתגלי ו
ואיקריבינון ויתינהון לפלחני ארי
מן הוא דין דאיתרעי לביה ל
לאיתקרבא לפלחני אמר יי': ותהון
קדמי לעם ואנא איהוי לכון
לאלה: הא מזופיתא מן
קדם יי' ברגז נפקא ועילעול ס
מתכנש על רישרשיעין יחול: לא
יתוב תקוף רוגזא דיי' עד דיעבד
ועד דיקיים מחשב רעותיה בסוף
יומיא תסתכלון בה: בעידנא
ההיא אמר יי' אהוי לאלהא לכל
זרעיי ישר' ואינון יהון קדמי לעם:

רשי

אנוש לשברך נחלה:
שברך אכפר"ם בלע"ז:
למזור· רפואה אין
אדם שבור שתהא לך
תשועה: תעלה·
רפואה לשון הועיל:
מוסר אכזרי. ייסורי
אכזרי' המוסר אכזרי
הוא: לכן· שבועה:
שאסיך למשסה·
לשון ביזה ות"י:
ויהון עדך לעדי:
ארוכה· רפואה:
וארמון· המקדש
: והכבדתים· שיהו
עם כבד: ולא יצערו·
כמו ימעטו: אדירו·
שר שלו: לגשת אלי·
למלחמ' למחות בידי:
ערב את לבו· לשון
ערבון פרווילא הטוכא
בלע"ז: על ראש רשעי'·
על ראש אומות:
מתגורר· חוכה ודר
לשון ארץ מגוריו
ודומתו וסער מתחולל
האמור במקרא האחר
הוא זה שסביהם לשון
חכייה: מכא

מוסר ל' כתח וכל דסמי' לארמיה דכל

כל ט' כמו' כל וכל וכל

יעקוב ה' מל' וסימ' חכרתי את בריתי יעקוב· הנני שב שבות אהלי יעקוב· גם זרע יעקב ודוד עבדי· ושב
יעקוב ושקט ושאנן תניינא· לא כאלה חלק יעקוב תניינא דסיפרא: בקדם ב' וסי' והיו בניו בקדם· השיבנו
יי': מי הוא זה ג' דסמיכי וסימ' מי הוא זה ערב את לבו· מי הוא זה מלך הכבוד· מי הוא זה ואי זה הוא אשר:
ערב ה' פתחין וסימ' נמסר בסדר ויגש: ה' פסו' אית בהון עד ועד וסימ' נמסר בבלכים א' סימ' י"ח:

והכבדתים· כמו והרביתים כלומר יהיו עם כבד וכן יכבדו בניו ולא ידע: ולא יצערו· כלומר ולא ימעטו והענין כפול במלות שונות ויונתן תרגם ואתקיפינון ולא יהון
חלשין: והיה אדירו ממנו· מלכו ממנו וכן אמר ומושלו והעני' כפול במלות שונות ומה שאמר ממנו מקרבו כי ידוע הוא שהמלך המשיח מישראל יהיה אלא בא
להודיע כי לא יהיה ליש' עוד מושל מהאמות כמו שהיה עד עתה כל זמן שהיו בגלות ואף בהיות' בא"י פעמים שהיו כותנים מס למלכי האמות ואמר שלא יהיה זה עוד כי
לא יהיה עוד מושל בו כי אם ממנו ומקרבו ופי' מקרבו כמו שאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך: והקרבתיו ונגש אלי: יתכן לפרש על המושל על דרך שאמר אני אהיה
לו לאב והוא יהיה לי לבן וגם יש לפרשו על ישראל וכתי' ואקריבינון ויתנהון לפולחני: כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי· פי' מי הוא זה שהטיב את לבו והכשירו לגשת
אלי ולא הקרבתיו אפילו מהאמות כל שכן מישר' שהם עם קרובי מקדם שאקריבם אלי והם יהיו נגשים אלי: הנה סערת יי' · גם זו הפרשה עתידה והיא כתובה למעלה
ושנה אותה עוד לחזק הענין ויש שינוי' שנוי בקצת המלות כי למעלה וסער בלא וי"ו ובזאת סער בוי"ו ולמעלה מתחולל ובזאת מתגורר והענין אחד למעלה אף יי' ובזאת
חרון אף יי' למעלה תתבוננו בה בינה ובזאת תתבוננו בה בלבד וכבר פירשנו למעלה מתגורר כענין מתחולל ענין חניה ודירה וי"ת ענין אסיפה מתכנש: כה

כה אמר יי' מצא חן במדבר. ענין זה דבק לענין הגאולה שאמר למעלה אמר זה העם כבר מצא חן בעיני פעם אחרת כשהוצאתיו מגלות מצרים כי מצא חן בעיני והיו עם שרידי חרב שהיו המצריים מתנכלים עליהם להמיתם ולכלותם ואני הוצאתים מתוכם ומצא חן בעיני במדבר שהולכתים במדבר ארבעים שנה וכלכלתים במן בלא יגיעה ובלא עמל : הלוך להרגיעו. הלוך מקור במקום עבר כמו ילדה ועזוב כמו ועזבה כן הלוך ענינו כמו הלך כלומר האל הלך לפניהם במדבר להמציא לו מרגוע כמו שאמר לתור להם מנוחה ואמר ישראל אחר להרגיעו לתוספת באור כי כבר זכר עם וידוע הוא כי אותו עם שמצא חן במדבר הוא ישראל וכ"ת הפסוק כדנן אמר יי' דיהב רחמין לעמא וגו' כבעמוד : מרחוק יי' נראה לי. הפסוק חלוק במענה ותשובה אומרת כנסת ישראל בגלות למה שאמר האל מצא חן במדבר אמר' היא אמת הוא זה כי מזמן רחוק יי' נראה לי אך עתה הסתיר פניו ממני בגלות ענה אותה האל ואהבת עולם אהבתיך לא היתה אהבתי אליך לפי שעה שלא להיות האהבה לעולם : על כן משכתיך חסד. ר"ל על כן משכתי לך חסדי ונראיתי לך בכבודי על הר סיני להיו' אהבתי לך לעולם לא לזמן ואף על פי שעזבתיך בגלות זה שנים עוד אבנך ונבנית וגו' : עוד אבנך. כי העדה הפזורה כמו הבנין ההרוס שנתפזרו אבניו ועניו וכשיתקבצו יתקבצו : בתולת ישר'. כי עוד תהיה כבתולה שלא נבעלה ולא יבעלוך ארוני' זולתי : עוד תעדי תפיך. כלומ' מרוב הטוב תגלי ותשמחי בתפי' ובמחולות והתפי' יהיו כעדי לך : עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו. נטעו עבר במקום עתיד דרך העולם לנטוע הכרמים בהרים כי יהיה מהם היין משובח ובהיותם פוחדים בארצם מאויביהם היו יראים לצאת לכרמים כל שכן לנטעם כמו שאמר בחצים ובקשת יבאו שמה ועתה הבטיחם שיהיה להם שלוה גדולה ויטעו כרמים להם ויחללו בשנה הרביעית כמשפט פריון פירות הכרמים ועושים את אותן חולין ויהיו מותרין לזר לאכלן אחר החלול וזכר החלול לפי שהיא בשמחה ובשירי' כמו שאמר קדש הלולים ובזמן הפחד לא יעשה אדם הלולים ומה שזכר שמרון לפי שהיו שם בפחד האויב ימים רבים במצור ובמצוק : כי יש יום. יש יום שעתיד לבא שיקראו נצרים והם הצופים שהיו עומדים שם לקרא ליושבי הכפרים לעלות לציון להודות ליי' על רוב הטובה ויום פי' עת וזמן כמו ביום ההוא פרשיותי והדומין לו ות"י ארי אית אריכות יומיא וגו' כבעמוד : כי כה אמר יי' רנו ליעקב שמחה. זה יאמר על תחלת הגאולה בבא קול המבשר' והוא פקדם כאילו אמר כה אמר יי' ליעקב רנו שמחה פירוש בשמחה וכמוהו המוקדם מאוחר מקום שם קבר כמו מקום קבר שם כל רבים עמים כמו כל עמים רבים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : וצהלו בראש הגוים. כתרגומו ודוגו ברים גלי לעיני עממיא : השמיעו. הבשורה והללו את יי' : ואמרו הושע יי'. כמו שהשמעתם הבשורה כן שבח והושע את עמך אמרו זה ואני אעשה כדבריכם ואביא אתכם מכל המקומות אשר נדחתם שם ועל זה אמר : הנני מביא אותם מארץ צפון. כי רוב הגלות בצפון : מירכתי ארץ. ארץ בקמץ בסגול והוא אחד מי"ד שהם קמצין בזקף ובסגול : בם עור ופסח. כל כך יבאו בנחת שאפילו העור והפסח שיהיו בם וההרה והיולדת ילכו לאטם ואדוני אבי ז"ל פי' ואמר כל כך אובילם בנחת דרך ישר עד שיוכלו ללכת עמהם עור ופסח והרה ויולדת ולא יכשלו בהליכתם : בבכי יבאו. יש בכי של שמחה כמו וישק יעקב לרחל וישא קולו ויבך ויבך על צואריו עוד והדומים להם כן הוא זה מרוב שמחה שיבאו לארצם יבכו כי כמה שנים גלו ממנה : ובתחנונים אובילם. ענין תחלה ורחמים כמו חלו נא פני אל ויחננו לבלתי היות להם תחנה היתה תחנה מאת יי' אלהינו והדומים להם ענין תחלה ורחמים ות"י במגליהון כד הוון בכן וגו' כבעמוד : אל נחלי מים. כמו על נחלי מים כמו ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על והדומים להם : ואפרים בכורי הוא. זכר אפרים כי רוב ישר' והם עשרת השבטים היו במלכות אפרי' תחלה כשנחלקה המלכות ואחר כך נקראו בשם אפרי' ואמר בכמה מקומות יהודה ואפרים ומה שאמ' בכורי הוא לפי שנתנה הבכורה ליוסף או פי' חביב הוא עלי כבן הבכור לאביו וכן אמר בני בכורי ישר' לענין חבה ואהבה וכ"ת ואפרים חביב הוא קדמי : שמעו. מזרה ישר' יקבצנו. מי שזרה אותו והגלהו בין האמות הוא יקבצנו וידעו הגוים כי לא בכחם הגלוהו אם לא ברצון האל שהרי על כרחם יוציאנו מרשותם וישיבנו לארצו זהו שאמר אחר כן כי פדה יי' וגו' : ובאו במרום ציון. ת"י בטור בית מקדשא דאתבני בציון : ונהרו אל טוב יי'. ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים :

נראה לי ב' וסימ' כנגע נראה לי. מרחוק יי' נראה לי : רנו ג' וסימ' רנו ליעקב שמחה. רנו שמים כי עשה יי'. רנו שבים וגילי ארץ : ואפרים ה' בקריא' וסי' ואפרים לא הוריש את יושבי. בבכי יבאו ובתחנונים אובילם.

רשי

מצא חן. בעיני דור המדבר : שרידי חרב. מצרים והעמלקי והכנעני : הלוך להרגיעו ישראל. בהולכם לנחול ארץ מרגועם : מרחוק. בזכות אבות : נראה לי. אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך : עוד אבנך ונבנית. בניינים שהיו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בניין שלימי ונבנית לעולם : וצהלו בראש הגוים. במגדלות גבוהים כדי שישמעו למרחוק : בם עור ופסח. אפי' הנכשלים שבהם לא אמאס : תעדי. תתקשטי : וחללו. בשנה הרביעית יחללו את פריו לפדותו בכסף : נוצרים. צופים בראשי מגדלים גבוהים להכריז קול נשמע למרחוק. לא"א נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו וכ"ת ארי אית אריכו' יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקי' דנטרו אורית' מלקדמין : מזרה. מפריינם בלע"ז : ונהרו. ויאספו כמו נהר : דגן

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם
שרידי חרב הלוך להרגיעו ישראל :
מרחוק יהוה נראה לי ואהבת עולם
אהבתיך על כן משכתיך חסד :
עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל
עוד תעדי תפיך ויצאת במחול
משחקים : עוד תטעי כרמים בהרי
שמרון נטעו נטעים וחללו : כי
יש יום קראו נצרים בהר אפרים
קומו ונעלה ציון אל יהוה אלהינו :
כי כה אמר יהוה
רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש
הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע
יהוה את עמך את שארית ישראל :
הנני מביא אתם מארץ צפון
וקבצתים מירכתי ארץ בם עור
ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול
ישובו הנה : בבכי יבאו ובתחנונים
אובילם אוליכם אל נחלי מים
בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי
לישראל לאב ואפרים בכרי הוא :
שמעו דבר יהוה גוים
והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה
ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו
: כי פדה יהוה את יעקב וגאלו
מיד חזק ממנו : ובאו ורננו
במרום ציון ונהרו אל טוב יהוה
על דגן ועל תירש ועל יצהר ועל
בני צאן ובקר והיתה נפשם

כדנן אמר יי דיהב רחמין לעמא דנפק ממצרים ספוק צרכיהון במדברא כד הוו מערקין מן קדם דקטלין בחרבא דבר במימריה לאשראה בית ניחא ישראל : אמר ירושלם מלקדמין יי איתגלי על אבהתנא נביא אימר להון הא רחמת עלמא רחימית יתכון על כן דברית יתכון בטבוון : עוד איקיימינך ותתקיימין כנישתא דישראל עוד תתקנין בתיקוניך ותפקין בסיעת משבחין : עוד תצבין כרמין בטורי שומרון צובו שתלין ואחילו : ארי אית אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אוריתי מלקדמין חולקהון בארעא דישראל דהוו מחמדין לשני נחמתא דאתיין ד דאמרין אימתי נקום וניסק לציון ונתחזי קדם יי אלהנא : ארי כדנן אמר יי שבחו דבית יעקב בחדוא ודוצו בריש גלי לעיני כל עממיא בשרו שבחו ואימרו פריק יי ית עמיה ית שארא דישראל : האנא מיתי להון מארע ציפונא ואיכנישינון מסיפי ארעא דהוו בהון עורין וחגרין יסגיין בהון מעדיין וילדן כחדא במשירין סגיאין יתובון הלכא : במיגליהון כד הוו בכן גלו ובמיתבהון מביני ג גלותהון ברחמין סגיאין א איקריבינון אידברינון על פצידי מיא באורח תקנא לא יתקלון בה ארי הוה מימרי לישראל כאב ואפרים חביב הוא קדמי : קבילו פיתגמא דיי עממיא וחוו בנגון מרחיק ואימרו מן דבדריה לישראל יכנשיניה ויטריניה כרעיא לעדריה : ארי פריק יי ית דבית יעקב ושיזיבנון מיד דתקיפין מנהון : וייתון וישבחון בטור בית מקדשא דתבני בציון ויתפנקון בטובא דיהב להון יי בעיבורא ובחמרא ובמישחא ובני עאן ותורין ותהי נפשהון מליא תפנוקין

באשר ראיתי לצור תניינא דפסו'. וענה גאון ישראל בפניו. עגלה מלמדה. וכל מנשה ואפרי' דכוו' : ונהרו ג' וסי' ונהרו אליו הגוי'. וחכרו ונהרו אליו עמ' רביבה. ונהרו אל טוב יי' על דגן. וא' מלעיל הביטו אליו ונהרו :

כגן רוה ולא־יוסיפו לדאבה עוד:
אז תשמח בתולה במחול ובחרים
וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון
ונחמתים ושמחתים מיגונם:
ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי את־
טובי ישבעו נאם־יהוה:
כה אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי
בכי תמרורים רחל מבכה על־בניה
מאנה להנחם על־בניה כי איננו:
כה אמר יהוה מנעי
קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש
שכר לפעלתך נאם־יהוה ושבו
מארץ אויב: ויש־תקוה לאחריתך
נאם־יהוה ושבו בנים לגבולם:
שמוע שמעתי אפרים מתנודד
יסרתני ואוסר כעגל לא למד ה
השבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי:
כי־אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי
ספקתי על־ירך בשתי וגם־נכלמתי
כי נשאתי חרפת נעורי: הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשועים כי־
מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על־
כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם־
יהוה:
הציבי לך צינים שמי לך תמרורים

כגינת שקיא דמרוייא ולא יוספון ליצפא עוד: בכן יחדין כנישתא דישראל כד בחנגין ועולמין וסבין כחדא ואהפוך איבלהון לביע ואינחמנון ואחדינון מדוניהון: ואשבע נפש כהניא תפנוקין ועמי בית ישראל ית טובי דיהבית להון ישבעון אמר יי: כדנן אמר יי קלא ברום עלמא אישתמע בית ישראל דבכן ומתאנחן בתר ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזרדן רב קטוליא מרמתא איליא ודבכן במרר ירושלם מבכיא על בנהא מסרבא לאיתנחמא על בנהא ארי גלו: כדנן אמר יי מנעי קליך מלמבכי ועיניך מלשגרא דמען ארי אית אגר לעובדי אבהתך צדיקיא אמר יי ויתובון מארע בעלי דבביהון: ואית סיבור לסופיך אמר יי ויתובון בניא לתחומהון: שמיע וגלי קדמי בית ישראל דבכן ומתאנחין על דאיטלטלו אמרין איתיתא עלן יסורין ולא אליפנא כעגל לא מליף ניר כדו אתיבנא לפולחנך ונתוב ארי את יי אלהנא: ארי כד אנחנא תיבין לאוריתא מתנחם עלנא וכד דאיתגלי לנא טפחנא על ירכנא בהיתנא ואף איתכנענא ארי קבילנא חיסודי חובנא דמלקדמין: הכבר חביב קדמי ישראל הלא רבירחים הוא ארי בזמן דמשוי פתגמי אוריתי על ליביה למעבדהון מדכר דכירנא לאוטבא ליה עוד על כן איתגוללו רחמי עליהון רחמא אירחם עליהון אמר יי: כנישתא דישראל אידכרי ליך עובדי אבהתיך תקניא שפוכי תחנונין במרר

כגן ז׳ בקריא׳ וסימ׳ כגן יי׳ בארץ מצרים באכה. והשקית ברגלך. וערבתה כגן יי׳ ששון. והיית כגן רוה וכמוצא מים. והיתה נפשם כגן רוה. הארץ הלזו הנשמה. כגן עדן הארץ לפניו: בחרים ד׳ חס׳ ו׳ בקריא׳

בל״יש וסימ׳ בשמואל ב׳ סימן ג׳: נשמע ד׳ קמץ וסימ׳ נמסר לעיל בריש סיפרא סימ׳ ג׳: ויש ו׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך: שובי ג׳ מלרע וסימ׳ כי אחרי שובי נחמתי ואחרי. שובי נפשי למנוחיכי. עד שובי בשלום דד״ה: בשתי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וגם נכלמתי כי נשאתי. אלהי בשתי ונכלמתי להרים. בשתי לשאול בן המלך:

רדק

לדאבה. להעצב ולדאב והוא מקור פ״א הפעל בפתח בפלס לאהבה את יי׳ אלהיך: אז תשמח בתולה. ר״ל כל בתולה ובתולה וי״ת בכן יחדין כנישתא דיש׳ כד בחינגין: מיגונם. האוד היא נחה: ורויתי. הטעם מלרע בתי״ו זכר הכהנים לומר שתשוב עבודת בית המקדש במקומה וישבעו דשן הקרבנות שירבו מכל המקומות כמו שאמר אילי נביות ישרתונך יעלו לרצון על מזבחי: כה אמר יי׳ קול ברמה נשמע. אמר על דרך משל על עשרת השבטים שראשם אפרי׳ וזכר האם לכלם והיא רחל כאילו בוכה על דרך משל על בניה: כי איננו. פי׳ הע׳ זכר אלו ואמ׳ עליה׳ איננו לפי שלא שבו עוד משגלו כמו ש ששבו יהודה ובנימן מגלו׳ ראשון מבבל ועשרת השבטים לא שבו עוד ולא נודע מקומ׳ איה לפיכך אמר כי איננו ופי׳ ברמה בגבעה רמה להשמיע הקול למרחוק ויש דרש למה רחל לפי שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב״ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובין והלא אני הכנסתי צרתי לביתי שכל העבוד׳ שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בני צרתך לביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא על בני יש שכר לפעלתך לצדקתך שמסרת סימניך לאחותך ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל ה הוליכם בגולה על כן אמר רחל מבכה על בניה ודרשו זה על פסוק ואקבר בדרך אפר׳ ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקד׳ שהגליות עתידות לעבור דרך שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הדא הוא דכתיב קול ברמה נשמע וגו׳ וי״ת הפסוק כן כדנן אמר יי׳ קלא ב ברום עלמא וגו׳ כבעמוד: בכי תמרורים. שבוכה במרירות לב על דרך אמרו בבכי ובכה אליך במר נפש: רחל מבכה. יבא הפעל מפעל הרגום לרוב הבכי: כה אמר יי׳. לפעלתך. לפעלת בניך שסבלו הגלות כמה שני׳ ולא שכחו את שמי ולא עברו על בריתי ויונתן תרגם ארי אית אגרא ל לעובדי אבהתך צדיקיא: ויש תקוה לאחריתך. לאחרית בניך: שמוע. מתנודד: בוכה ונוהה פלאנ״ירא בלע״ז ואומר לי: יסרתני: יסרתני זה כמה שנים בגלות והנני כוסר ולא אדע עוד: כעגל לא למד: שלא למדו אותו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו ומרגילין אותו עד שילמוד כך אני סבלתי יסוריך ולמדתי לשוב אליך והנני שב אליך: השיבני: כלומר קבלני בתשובה: כי אחרי שובי נחמתי. אחרי ששבתי אליך נחמתי ממעשי הרעים כי בעל תשובה אין תשובתו תשובה שלמה אם לא יהיה תוהא ונחם על הראשונות וכן הוא אומר מי יודע ישוב ונחם: ואחרי הודעי ספקתי על ירך. אחרי שנודעתי בעצמי וחשבתי מעשים רעים שעשיתי והכרתי כי רעות גדולות עשיתי ספקתי על ירך כמצטער ומתאבל ובשתי בעצמי למעשים שעשיתי: וגם נכלמתי: הכלימה יותר מהבושה לפיכך אמר וגם וכן בשו וגם נכלמו: כי נשאתי חרפת נעורי: כשזכרתי כי מה שנשאתי וסבלתי חרפת נעורי היה כלומר מהמעשים הרעים שעשיתי בימי הנעורים שהיו לי לחרפה ולקלס ופי׳ נעורי בימים הקדמונים וקראו הימים הקדמונים נעורים בדרך המשלה כמו שימי הנעורים קודמים לימי הבחרות וימי הזקונים וכן חסד נעוריך כמו שפי׳ דמלקדמין: הבן יקיר. מה זה שאני זוכר אותו תמיד כאילו הוא בן יקיר לי שלא חטא לי מעולם: אם ילד שעשועים. כאב שמשתעשע עם בנו החביב לו: מדי דברי בו. בכל עת שאדבר בו אזכרנו עוד באהבתי הקדומה לו וכן והיה מדי צאתם מדי עברו יקח אתכם עניכם בכל עת: על כן המו מעי. על כן שאזכרנו באהבה הקדומה מעי לו ברעתי אותו בגלות: רחם ארחמנו. ואוציאנו מהגלות ופי׳ דברי בו לעבדי הנביאים וי״ת הא כבר חביב קדמי וגו׳ כבעמוד: הציבי לך ציונים. אמר כנגד כנסת ישראל שבאותו הדור כשתגלי הציבי לך ציונים כמו גלי אבנים או אבן מצבת להכיר הדרך ר״ל אף על פי שתגלי לא אבדה תקותך כי עוד תשובי אל עריך אלה: שימי לך תמרורים. כפל ענין במלות שונות כי תמרורים כמו ציונים כי הוא לשון גובה כמו ויתמרמר אלין ר״ל גלים גבוהים: שיתי

רשי

רשן. שמן: בבכי יבאו. על ידי תפלה ותשובה: קול ברמה נשמע. קול ברום עלמא איסתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזר אדן מרמתא לסוף מאחרי הגולים אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה: רחל מבכה על בניה. מדרש אגדה אמ׳ שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב״ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נ נכנסה רחל אמרה ל לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים ר רחמיך או רחמי בשר ודם הוי רחמיך מ מרובים והלא אני ה הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבוד׳ שעבד יעקב את אבא לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי לא די ש ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמ׳ לה יפה למדת ס סניגוריא יש שכר ל לפעולתך לצדקתך ש שמסר׳ סימנך לאחותך: מתנודד. קומפלי״נט בלע״ז לשון מי ינוד לך: יסרתני: בייסורין אתה הקב״ה: כעגל לא לומד. פושאגויי״לוניך בלע״ז לשון מלמד הבקר הייתי בתחלה לכך א חטאתי לך: נחמתי. אני מתחרט על ת תועבותי: הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפר״כויי בל׳: חרפת נעורי. מיכול׳ אויבי לחרפני על ח חטאות נעורי: הבן יקיר לי אפרים. הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שמא בני יקירי הו׳ כמי שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו: שעשועי. אימבגי״מנט בלע״ז: מדי דברי בו. בכל עת שאני מדב׳ בו ומדר׳ ויקרא רבה די דיבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי ל לרחם עליו: הציבי לך ציונים. סימנים בדרכי אבותיך הטובי׳: תמרורים. תמרים קטנים כטו[illegible] סימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים ל לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישרא׳ לבבל שתחזרי באותו הדרך כלומר כי ודאי תשובי משם: דרך

שימי לבך. ואם לא תשובו שימי לבך שתזכרי הדרך שהלכת בה לגלות כי באותה הדרך תשובי וכל זה דרך משל לנחמה ואת כנסת ישראל אומר ד׳ דרכי ציון עובדי אבותיך: עד מתי תתחמקין. תהיי מסובבת לכאן ולכאן מן חמק עבר שעניינו סבוב: הבת השובבה. שהיתה סובבת ומורדת בי כלומר עד מתי תשבבי הנה והנה ולא תלכי דרך ישרה לשוב אל אישך הראשון כלומר עד מתי תתעצלי בתשובה: כי ברא י״י חדשה בארץ. עתיד לברוא חדשה אחר שתשבי בגלות ימים רבים ומה היא החדשה כי נקבה תסובב גבר שדרך העולם שהאיש מחזר ומסובב אחר האשה וכן אמרו רבו׳ זכרונם לברכה בעל אבידה מחזר על אבידתו ואז הנקבה תסובב אחר אישה כלומר שישובו בני ישר׳ אל י״י אלהיהם ויבקשו

שיתי ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ ומלעיל וא׳ מלרע וסימ׳ למען שתי אתתי אלה. שיתי כליל צלך. שתי לבך למסלה דרך הלכתי מצעי מל׳: יברכך י״י ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא: וכל נפש ג׳ וסימ׳ זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. וכל נפש דאבה מלאתי: ולנטוע ג׳ מלאים וסימ׳ ראה הפקדתיך. ורגע

רשי

דרך הלכתי. הלכתי כתיב וכל מקום שהלכת הלכתי אני עמך ויונתן תרג׳ שימי לך תמרורים התפלל במרר נפשך ומנחם פי׳ תמרורין ענין מועל וכן פירש ותימרות עשן: תתחמקין. תסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי מפני דרכך הנה חדשה כברא׳ בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר ל׳ לבקשו שיסלח לה למען ואסובבה בעיר אבקש וגו׳ ומשום רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה תסובב להיות גבר אני כתיתיך כבת הנוטלת עישור נכסים שבעה אומות משבעים סוף שתטלי הכל כבן זכר שהוא יורש הכל: על זאת הקיצות: כך אמר ירמיה כל מה שהייתי ישן ונרדם בנבואת פורענות הנבוא׳ הזאת הקיצותי מתרדמתי: ערבה. נעמה: זרע אדם וזרע בהמה. השוטים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי זרע אד׳ וזרע בהמה תירגם יונתן אקימינון כבני אנשא ואצליחינון כבעירא שאין עונותיה נפקדין עליה: בוסר. פרי שלא נגמ׳ והוא מקהה את השינים: ושיני בנים תקהינה. הבנים ילקו בעון אבות: לאור

שתי לבך למסלה דרך הלכתי שובי בתולת ישראל שבי אל עריך אלה: עד מתי תתחמקין הבת השובבה כי ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר: כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עוד יאמרו את הדבר הזה בארץ יהודה ובעריו בשובי את שבותם יברכך יהוה נוה צדק הר הקדש: וישבו בה יהודה וכל עריו יחדו אכרים ונסעו בעדר: כי הרויתי נפש עיפה וכל נפש דאבה מלאתי: על זאת הקיצתי ואראה ושנתי ערבה לי: הנה ימים באים נאם יהוה וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה: והיה כאשר שקדתי עליהם לנתוש ולנתוץ ולהרס ולהאביד ולהרע כן אשקד עליהם לבנות ולנטוע נאם יהוה: בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה: כי אם איש בעונו ימות כל האדם האכל הבסר תקהינה שניו: הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יהוה:

שואי ליביך איסתכלי בעובדין דעבדת אם תקנין דכן גלית לאורח רחיקא כדו תובו כנישתא דישראל ותתובין לקירויך אילין: עד אימתי את מתחסנא למיתב כנישתא דסגיאין תיובתהא ארי הא יי ברי חדתא בארעא ועמא בית ישראל יתינהון לאוריתא: כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל עוד יימרון ית פתגמא הדין בארעא דבית יהודה ובקרוהי כד אתיב ית גלוותהון יברכינך יי מדור קושטיה טורא קדישא: ויתבון בה דבית יהודה וכל קרויהון כחדא איכרין ודנטלין בסיען: ארי שבעית נפש משלהיא וכל נפש יצפא מליתי טוב: אמר נביא על דא בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי איתערי וחזית תבית דמכית ושנתי הנתני: הא יומיא אתן אמר יי ואקים ית דבית ישראל וית דבית יהודה אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא: ויהי כמא דחשבית עליהון למעקר ולתרע ולפגרא ולאבדא ולאבאשא כן יחדי מימרי עליהון למבני ולקיימא אמר יי: ביומיא האינון לא יימרון עוד אבהתנא חטן ובניא לקן: אילהן אינש בחוביה ימות כל אינש דיחטי הוא ימות: הא יומיא אתן אמר יי ואגזר עם דבית ישראל ועם דבית יהודה קיימא חדתא: לא כקיימא דגזרית עם אבהתכון ביומא דאתקפית בידיהון למיפקהון מארעא דמצרים דאינון אשניאו ית קימי ואנא איתרעיתי בהון אמר יי:

אדבר על גוי. והיה כאשר שקדתי: לא ט׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימ׳ י׳: הפרו ד׳ וסימ׳ כי עברו תורות. אשר הבה הפרו את בריתי. שבו על עונות אבתם. עת לעשות לי״י הפרו:

וכן אמר בנבואת הושע ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את י״י אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל י״י ואל טובו באחרית הימים: כה אמר י״י. גם זו הפרשה עתידה וכן הפרשיות הבאות אחריה עד הדבר אשר [illegible] ירמיהו בארץ יהודה זכר יהודה לפי שבחלקו בית המקדש והוא נוה צדק הר הקד׳ ואמרו יברכך ה׳ כלומר שלא תחרב עוד וישבו בה׳. בארץ יהודה שזכר ישבו בה יהודה כמו שהיה בה: וכל עריו. פירוש ובכל עריו ובי״ת בה עומדת במקום שנים: אכרי׳ ונסעו בעדר. פי׳ וישבו בה אכרים ועובדי השדות ורועים עדריהם יסעו בהם ממקום למקום ולא יפחדו וי״ת אכרין ודנטלין בסיען: כי הרויתי נפש עיפה. נפש ישראל שהיתה עיפה וצמאה בגלות הרויתי אותה ממעיני הישועה: וכל נפש דאבה. שדאב׳ ודאגה לרוב הצרו׳ מלאתי אותה כל טוב שתשמח הפך הדאבון וכן תרגם יונתן מליתי כל טוב: על זאת הקיצותי. יה״א בשו״א וקב״ול והפסוק הזה הם דברי הנביא כי הנבוא׳ תבא ברוב לנביאים בחלום ופירושו כתרגומו אמר נביא על דא בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי אתערית וחזית תבית דמכית ושנתי הנתני. וי״ו וארא׳ כוא״ו הן אתה קצפת ונחטא ר״ל וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן הקיצותי וראיתי וכבר ראיתי בחלום הנבואה זאת הנחמה ומתוכ׳ הקיצותי ושמחתי וכששבתי אחר כן שנתי ערבה לי מתוך השמחה הפך ושנתי שהיתה עלי. ערבה ענין הנאה הנה. זרע אדם וזרע בהמה. פירוש אשימם כזרע שמפרוצת אחת יצאו כמה פרוטות: האד׳ והבהמה. כמו ברוך פרי בטנך ופרי בהמתך ופרי אדמתך ואחר שאמר וזרעתי רוצה לומר שהוא ישים בהם ברכתו וירבם ולא תהיה בהם משכלה ויש לפרש גם כן שתהיה וי״ו וזרע וי״ו הדומה כמו מים קרי׳ על נפש עיפה ושמוע׳ טובה מארץ מרחק והדומים להם שהם להשוות הדברים ר״ל כי כזה כן זה פי׳

זרע אדם כזרע בהמה כלומר שיהיו בהם האדם לרוב כמו הבהמה וכן אמר ארבה אותם כצאן אדם ואת אסגינון כאנשא ואצלחינון כבעירא: והיה. שקדתי. ענין השתדלות בדבר והזריזות בו: לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה. משל הוא לחוטא כמו שאמרו קדמוניהם אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ואמת הוא כי מתמדת הבורא ית׳ פוקד עון אבות על בנים וזה המדה היא כשאוחזין הבנים מעשה אבתיהם אז יתחברו עונות האבות עם שנות הבנים ויפקדו על הבנים עון האבות עם עונותיהם וזה אינו אלא בחטא ע״ז וכיוצא בו חטא גדול והאל הבטיח את ישראל כי לעתיד יהיה לבבם שלם עם י״י ומלאה הארץ דעת את י״י וימעטו החוטאים ואף החוטאים בזמן ההוא לא יחטאו חטא גדול שאפילו להם עצמן יארך שעונם כמו שאמר והחוטא בן מאה שנה יקלל כל שכן שלא יענש הבן בחטא אביו אפילו יחטא כאביו לפיכך האוכל הבוסר תקהינה שניו ובוסר הוא הפרי שלא נגמר בשולו והאוכלו שניו קהות ובספר יחזקאל נאריך עוד בזה הענין בעזרת האל הנה ימים באים. ברית חדשה: חדושה הוא שתהיה קיימת לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת י״י עם בני ישראל בהר סיני בזה ואומר כי הנביא נבא על תורה חדשה שעתידה להיות לא כתורה חדשה שנתנה בהר סיני כמו שאמר לא כברית אשר כרתי את אבתם והיא התורה חדשה שחדש להם תשובתם הרי אמר ופי׳ מה היא לא כברית אשר כרתי את אבתם והם הפרו את בריתי וזאת הברית לא יפרוה כי אתן תורתי בלבם ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם וכל הענין כמו שמפ׳ והולך כי לא תהיה חדוש הברית אלא קיומה והרי אומר מלאכי חותם הנביאים בחתימת דבריו זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים וכל אותה הפרשה עתידה כמו שחתם הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא הרי אתה רואה כי לא תהיה לעולם תורה חדשה אלא אותה שנתנה בהר סיני כמו שכתוב אשר צויתי אותו בחרב: לא החזיקי. בשגול הה״א תחת פתח כי הוא מקור וכן שכל אדם האריך אפו: ובעלתי בם. כלומר אע״פ שבעלתי בם והייתי להם לאלהים המה הפרו את בריתי ותרגם יונתן ואנא אתרעיתי בהון ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי כל לשון בעילה שהוא קשור בבי״ת הוא לשון גנאי ופי׳ בעלתי כמו בחלתי ענינו קצתי כמו וגם נפשם בחלה בי: זאת

זאת. מבואר הוא׃ אכתבנה. בקמץ חטף התי״ו לבן אשר ולבן נפתלי בשוא ופתח׃ ולא ילמדו. אינו אומר שיהיו כלם שוים בחכמה כי זה אי אפשר כל שכן שיהיו הקטנים חכמים כגדולים כמו שאמר למקטנם ועד גדולם אלא פירוש לדעת אתי׳ כלומר ליראה אותו וללכת בדרכיו כמו שפירשנו הלא היא הדעת אותי נאם יי׳ וכולם בוי״ו עם הדגש׃ כי אסלח לעונם. שעברו בעודם בגלות ואתן להם לב חדש שידעו אותי׃ כה אמ׳ יי׳ נותן שמש לאור יומם. זכר אלה הדברים שהם קיימים לא כשתנו מאשר היו מקדם ולא ישתנו כן זרע ישראל לא ישתכח מעשותם מגלות זה מהיות גוי עובד אלהים כל ימי עד ואמר בירח וכוכבים חקות רוצה לומר חקי מהלכם שהיא חכמה נפלאה ולא ישיגנה האדם על בוריה וכן אמר הידעת חקו׳ שמים וטעם נותן על שמש ועל חקות ירח כאילו אמר ונותן ח חקות ירח וכוכבים לאור לילה׃ רוגע הים ויהמו גליו. רוגע כמו בוקע וכן עורי רגע אבל הוא פעל עומר וזה פעל יוצא ופי׳ שבקע הים לבני ישראל אף על פי שהמו גליו הוא השקיטם ו ונצבו מי הים כחומה מימינם ו ומשמאלם ועברו ישראל׃ יי׳ צבאות שמו. שהוא אדון צבאו׳ מעלה ומטה ובידו הכל· וי״ו ויהמו כוי״ו וירד מעמות העולה וכל הדומ׳ לו שפירשנו אחר שירד כן פירוש זה אחר שהמו׃ אם ימושו החקים. על שמש ירח וכוכבים אמ׳ שלא ימוש חקם לא על בקיעת הים כלומ׳ כמו שלא ימושו החקים האלה כן לא ימושו ישר׳ ולא ישבתו מהיות גוי לפני כלומ׳ עוברים לפני כל הימי׳ ופי׳ מלפני שאני מעמידם בחקותיה׳ ולא זכר רוגע להמשילו לעמידת ישראל וקיומם שהרי אותה ה הבקיעה לא עמדה אלא וישב הים לפנות בקר לאיתנו אבל זכר אותו לומר מי שבטל חק הים ב בעבור ישראל ועשה דבר חדש בעבורם הוא יעשה זה החדוש עוד שיברא להם לב חדש ליראה אותו כל הימים ויבטל בעבורם טבע היצירה של׳ עליו כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואחר שהמשיל קיום ישראל על דרך האמת לחקו׳ השמים המשיל אהבתם למדידת שמים למעלה ולחקירת מוסדי ארץ מלמטה לבני אדם כמו שאי אפשר לזה כן אי אפש׳ הפרד האל מישרא׳ שימאס אותם׃ על כל אשר עשו. כלומר על כל עונו׳ שעשו לא ימאס׳ בעבור זה כי יסלח לעונם כמו שאמר למעלה ועל זה אמר׃ כה אמר יי׳ אם ימדו שמים וגו׳· וזכר המדידה לשמים לפי שהם נטוים ויתכן בהם ענין המדידה וזכר בארץ מוסדי שהיא תחתונ׳ כיסוד לבנין וכן אמר בפסוק אחר אף ימיני יסדה ארץ וימיני טפחה שמים׃ הנה ימים. באים קרי ולא כתיב׃ ונבנתה העיר. רוצה לומר ירושלם׃ ליי׳. שתהיה כל ימי עד ליי׳ ולא תחנף עוד ואמר שתחרב העיר ממה שהית׳ ונתן גבול הרחבתה׃ ממגדל חננאל עד שער הפנה׃ ר״ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים וזכר גם כן שם ומגדל חננאל וחננאל שם ידוע אצלם ויונתן תרגם פקוס׃ ויצא עוד קו המדה. כתובקוה בה״א כי כמצא זה השם בלשון נקבה כמו תקות חוט השני וקריקו על הרוב׃ גרב וגעתה. שמות למקומות ידועים אצלם בירושלם או סמוך לה׃ וכל העמק. פירושו כתרגומו וכל מישרא אתרא וגו׳ כבעמוד פירוש הדשן מן דשן ושמן רוצה לומר מחנה אשור שהיו דשנים ורעננים ולפי פשו׳ פירוש הדשן מקום שפך הדשן מחוץ לעיר וכל זה יהיה תוספת העיר ואת שתרגם שער הסוסים תרע בי ריסא דמלכא רוצה לומר מקום מרוצת הסוסים רוצה לומר שער שהיה יוצא בו המלך עם פרשיו והיה שם דרך שוה למרוצת הסוסים והדרך ההוא היה שעור ריס שהוא שבעה׳ קנים והקנה שש אמות וזרת׃ והשרמות. לפי פשוטו השדות רוצה לומר רוב השדות הסמוכות לעיר עתה יהיו גם בכלל העיר תוך החומה׃ קדש ליי׳. כמו קדש ישראל ליי׳ כמו שאומר לא ינתש ולא יהרס עוד או אומר כי מקצת התוספת הזה יהיה במקדש כי גם הוא ירחיב מקומו כמו שאומר בנבואת יחזקאל לא ינתש ולא יהרס כמו בית ראשון ובית שני שנהרסו וזה בנין העיר ובנין הבית לא יהרס עוד לעולם. השרמות׳ כתוב ברי״ש וקרי בדל״ת ויונתן תרגם אריתא הוא מלשון רז״ל אריתא דדלאי והוא אמת המים שמשקים ממנה השדות׃ הדבר. מבואר הוא וטעמו כמשך עד ויאמר ירמיהו כי דבר תחלת הוא שהיה אז בשנה העשירית ואחרי השלימו הדבר ספרו ירמיהו לאנשי המטרה׃ בחצר

ידעו י״ב וסימ׳ למען ידעו דרתיכם · ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם · יצרי פסל כלם · למען ידעו ממזרח שמש · לא ילמדו עוד איש את רעהו · ואטמא אתם במתנתם · באו ימי הפקדה · כל תפלה כל תחנה דד״ה · ואתה תשמע מן השמים בתרא דד״ה · שיתה יי׳ מורא להם · למען ידעו דור אחרון · ויאמרו צרינו לא ידעו ׃

כי זאת הברית אשר אכרת את־בית ישראל אחרי הימים ההם נאם־יהוה נתתי את־תורתי בקרבם ועל־לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו־לי לעם׃ ולא ילמדו עוד איש את־רעהו ואיש את־אחיו לאמר דעו את־יהוה כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד־גדולם נאם־יהוה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר־עוד׃

כה אמר יהוה נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו׃ אם־ימשו החקים האלה מלפני נאם־יהוה גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל־הימים׃

כה אמר יהוה אם־ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי־ארץ למטה גם־אני אמאס בכל־זרע ישראל על־כל־אשר עשו נאם־יהוה׃ הנה ימים נאם־יהוה ונבנתה העיר ליהוה ממגדל חננאל עד־שער הפנה׃ ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב ונסב געתה׃ וכל־העמק הפגרים והדשן וכל־השרמות עד־נחל קדרון עד־פנת שער הסוסים מזרחה קדש ליהוה לא־ינתש ולא־יהרס עוד לעולם׃

לב הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה בשנת העשירית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שמנה־עשרה שנה לנבוכדראצר׃ ואז חיל מלך בבל צרים על־ירושלם וירמיהו הנביא היה כלוא

ארי דין קימא דאגזר עם בית ישראל בתר יומיא האינון אמר יי אתן ית אוריתי במעיהון ועל לבהון אכתבינה ואיהוי להון לאלה ואינון יהון קדמי לעם׃ ולא ילפון עוד גבר ית חבריה וגבר ית אחוהי למימר דעו למדחל מן קדם יי ארי כולהון ילפון למדע דחלתי למזעירהון ועד רבהון אמר יי ארי אשבוק לחוביהון וחטאיהון לא ידכרון עוד׃ כדנן אמר יי דיהב שמשא לאנהרא ביממא גזירת סיהרא וכוכביא לאנהרא בליליא נזף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה׃ כמה דלית איפשר דיעידון קימיא האילן מן קדמי אמר יי אף זרעא דישראל לא יבטלון מלמהוי עם משמש קדמי כל יומיא׃ כדנן אמר יי כמה דלית איפשר דידע אינש משחת שמיא מלעילא ואף לא למבדק יסודי ארעא מלרע אף מימרי לא ירחק בכל זרעא דישראל על כל דעבדו קדמי אמר יי׃ הא יומיא אתן אמר יי ותתבני קרתא דירושלם קדם יי ממגדל פקוס ועד תרע זויתא׃ ויהי נפיק עוד חוט משחת בניינא לקבלה עד מטי לגבעתא דסמיכא לגרב ויהי מסתחר לבריכת עגלה׃ וכל מישרא אתר דנפלו תמן פגרי משריית אתוראה וכל אידיתא עד נחלא דקדרון עד זוית תרע בית ריסא דמלכא מדינחא קודשא קדם יי לא יתעקר ולא יתפגר עוד לעלם׃ פתגם נבואת דהוה עם ירמיה מן קדם יי בשתא עשיריתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה היא שתא תמני עשרי שנין לנבוכד נצר׃ בכן משריית מלכא דבבל צירין על ירושלם וירמיה נביא הוה כלי

רשי

לאור. אישקלארי״ר בלע״ז וכ״תי לאנהרא׃ רוגע הים. שובר הים מגידו ומרתיתו ועושה קמטים קמטים כמו עורי רגע׃ ימושו. כמו לא ימיש׃ אם ימדו שמים. כמה גובהם׃ גם אני אמאס. בישרא׳ כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו׃ העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה ס סנחריב׃ והדשן מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלם י יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא בגאולה אחרונה על כורחך של מינו׳ שהרי לא היתה בבית שני׃ השדמות. קנפני״א בלע״ז׃ גרים. לשון מכור׃ חצר

מסרה השרמות חד מן ד׳ מל׳ כתיב ר״יש וקרינן דל״ת וסי׳ עמיהוד ואבשלום ברח וילך · וארומים בעת ההיא השיב רצין · השרמות וכל עמק הפגרי׳ · גרל חמה נשא ענש׃ ואז ד׳ בקרי׳ וסי׳ ואז יקרב לעשתו יהיה באזרח· ואז ירצו את עונם· כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל · ואז חיל מלך בבל׃

בחצר המטרה. בחצר שהיו כשמרים שם האסורי׳ מטרה שרשו כטר ענין שמירה כמו היכטור לעולם ותרגום ויאסוף אותם למשמר לבית מטרא: הכתון. מקור בחולם וכן הכתון תכתן ואם האכול יאכל: עד פקדי אותו׳ רוצה לומר שאקח נשמתו: ויאמר ירמיהו. חנמאל בן שלום דודך. שלום היה דוד ירמיהו אחי אביו כמו שאומר חנמאל בן דודי בא אליך שהוצרך למכור שדהו והנה הוא בא אליך ויאמר לך שתקנהו: משפט הגאולה. אם מכרתיו לאחר לך משפט הגאולה שתגאלהו מידו אף כי אתה ראוי לקנותו מידי: כדבר יי׳. כמו שאמר יי׳ שיבא אלי כן עשה: כי דבר יי׳ הוא. ידעתי כי מהשם הוא שאקנהו כי אם לא היה מאתו למה אמר אלי שיבא חנמאל אלי למכור שדהו ויש מפרשים כי חנמאל בא על פי הדבר לירמיהו: ואשקלה לו. הקוף בשוא ופתח: את הכסף. הכסף שהתנתי עמו שבעה שקלי׳ ועשרה הכסף. השקלים הם מנים והכסף הוא סלעים וכן תירגם יונתן שבעה מנין ועשר סלעין דכסף: ואכתוב בספר ואחתום. כתבתי דברי המקנה בספר ואחר כך חתמתי הספ׳ בחותם: ואעד עדים. במקנה שקניתי העדתי עדים כלומ׳ בפני עדים שזמנתי לכך קניתי השדה והם היו חותמים בספר המקנה: ואשקול הכסף במאזנים. וכבר אמר למעלה ואשקלה לו אלא רוצה לומר שבפני עדי המקנה שקל לו הכסף משקל ישר ב במאזנים כדי שלא יוכל להיות ביניהם דברים על משקל הכסף: ואקח. את החתום׳ רוצה לומ׳ ספר המקנ׳ החתום כמו שאמר ואחתום: המצוה והחקים. רוצה לומ׳ ספר המצוה והחקים וספר שזכר עומד במקום שנים וספר זה הוא תנאי המכיר׳ כמו מספר שני תנואות שהיא מצוה בתורה והחקים מנהגים שהיו נוהגין בזמן ההוא בענין המכיר׳ וכל זה כתוב בספר אחר: ואת הגלוי. רוצה לומר ספר הגלוי כי שני ספרים כתב במקנה האחד שהיה חתום ואחד שהיה גלוי כשירצו לראותו ולקרותו שיעשו כדי שלא יפתחו החתום והנה הם שלשה ספרים ואדוני אבי ז״ל פירש הגלוי ספר שכתב בו שגלה אזן הגואלים אם ירצו לקנות כמו שעשה בעז ו״ת ית שטרא דזביני וגו׳ כבעמוד: ואתן את הספר המקנה. בא בהא הידיעה עם הסמיכות כמו ממלכות הארץ כמו שכתבנו למעלה: לעיני חנמאל דודי. רוצה לומר בן דודי כי בן דודו היה כמו שאמ׳ למעלה וכן ואת לוט אחיו רוצה לומר בן אחיו או חנמאל זה היה אחר שהיה דודו אחי אביו והמוכר היה בן דודו אבל חנמאל זה ש שהיה דודו היה שם בעת המקנ׳ ובאמרו שנתן לו ספר המקנה רוצה לומר עם הספרי׳ האחרים אלא שזכר ספר המקנה שהוא העקר: הכתובי׳ בספר המקנה. ר״ל שחתמו בו שמם לעדות: לקוח. מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם: ואת החתום. ספר המצוה והחקים וגם הוא היה חתום: למען יעמדו ימים רבים. עד שוב הגולה שלא תתקיים כנואת עוד יקנו בתים ולהיות לאות לשיבת הגלות בזה האל לקנות השדה לנחמה לישראל שלא יתשבו שאבדה תקותם אם יגלו: ואהה

רשי

חצר המטרה. לשון בית המשמר: עד פקדי אותו. פקידת כל האדם היא המיתה: ויאמר ירמיהו וגו׳. לא לצדקיהו אמר כן לא פירש הכתוב למה כלאו וחזר לדיבורו הראשון לפרש מה הדבר אשר היה אל ירמיהו: בא אליך. על פי הדיבור: את ספר המקנה. שטר המכירה: ואת החתום וגו׳. עם חתימתו כשהוא חתום כדת וחוק: ואת הגלוי. שהוחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו וחתמו הדיינין אשרתא ד דדייני הוא קיו׳ השטר׳ לעשות הדבר גלוי ו ומפורסם פן ימותו העדי׳ ורבותינו פרשו לענין גט פשוט ומקושר בבבא בתרא. כה אמר וגו׳. אל תאמר לחנם אני מ מכניעם שהרי הכל גולים: כי כה אמר יי׳. שופן לקנות בתים: לעיני חנמאל דודי. ועד עכשיו קראו בן דודו שמא שנים היו ואם אין זאת לא ידעתי מהו ויש נוטים לומר דודו ובן דודו היה חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילדה לו ימואל וכבר הוליד שמעון ימין הרי ימין דודו לימואל שבן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של ימואל ואיכה היא המד׳ שלא מצינו בכל המקרא את האם קרוי דוד: לא

עינו ח׳ חס׳ יו״ד בתרא בקריא׳ וסימ׳ ועינו החלו כהות׳ ולא כחד מכנו. מברח אבשלום. ועכרה העברה׳ יקח יעל. ועינו את עינו תראינה׳ יראו עינו בידו. קורץ בעינו מולל ברגלו: ואדע ג׳ בקריא׳ ובטעם זקף וסימ׳ ואדע כי לא אבוש. ואדע כי דבר יי׳ הוא. ואדע כי כרובים המה: ולעיני ד׳ וסימ׳ נבסר לעיל

בחצר המטרה אשר בית מלך יהודה
: אשר כלאו צדקיהו מלך יהודה
לאמר מדוע אתה נבא לאמר כה
אמר יהוה הנני נתן את העיר הזאת
ביד מלך בבל ולכדה: וצדקיהו
מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים
כי הנתן ינתן ביד מלך בבל ודבר
פיו עם פיו ועיניו את עיניו תראינה
: ובבל יולך את צדקיהו
ושם יהיה עד פקדי אתו נאם יהוה
כי תלחמו את הכשדים לא תצליחו
: ויאמר ירמיהו היה
דבר יהוה אלי לאמר: הנה
חנמאל בן שלם דדך בא אליך
לאמר קנה לך את שדי אשר
בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות
: ויבא אלי חנמאל בן דדי כדבר
יהוה אל חצר המטרה ויאמר אלי
קנה נא את שדי אשר בענתות
אשר בארץ בנימין כי לך משפט
הירשה ולך הגאלה קנה לך ואדע
כי דבר יהוה הוא: ואקנה את
השדה מאת חנמאל בן דדי אשר
בענתות ואשקלה לו את הכסף
שבעה שקלים ועשרה הכסף:
ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים
ואשקל הכסף במאזנים: ואקח
את ספר המקנה את החתום המצוה
והחקים ואת הגלוי: ואתן את
הספר המקנה אל ברוך בן נריה
בן מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני
העדים הכתבים בספר המקנה
לעיני כל היהודים הישבים בחצר
המטרה: ואצוה את ברוך לעיניהם
לאמר: כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל לקוח את הספרים
האלה את ספר המקנה הזה ואת
החתום ואת ספר הגלוי הזה
ונתתם בכלי חרש למען יעמדו
ימים רבים:

בדרת בית אסיריא די בבית מלך
שבטא דבית יהודה דאסרי׳ צדקיה
מלך שבטא דבית יהודה למימר
מדין את מתנבי למימר כדנן אמר
יי׳ האנא מסרית קרתא הדא ביד
מלכא דבבל ויכבשינה: וצדקיה
מלך שבטא דבית יהודה לא
ישתיזב מידא דכסדאי ארי א
איתמסרא יתמסר ביד מלכא
דבבל וימליל פומיה עם פומיה
ועינוהי ית עינוהי יחזין: ולבבל
יוביל ית צדקיה ותמן יהי עד דיעול
דוכרניה קדמי אמר יי׳ ארי תגיחון
קרב עם כסדאי לא תצלחון:
ואמר ירמיה הות
פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר
: הא חנמאל בר שלום אחבוך
אתי לותך למימר זבון לך ית
חקלי דבענתות ארי לך חזיא
אחסנתא למזבן: ואתא לותי
חנמאל בר אחבי כפתגמא דיי׳
לדרת בית אסיריא ואמר לי זבון
כען ית חקלי דבענתות דבארע
שבטא בנימין ארי לך חזיא ירותא
ולך אחסנתא זבון לך וידעית ארי
פתגמא דיי׳ הוא: וזבנית ית חקלא
מן חנמאל בר אחבי דבענתות
ותקלית ליה ית כספא שבעא מנן
ועשר סלעין דכסף: וכתבית
בשטרא וחתמית ואסהדית סהדין
ותקלית כספא במוזניא: ונסבית
ית שטרא דזביני ית דכתיב בעיין
וחתים כהילכתא וכיד חזא וית
שטרא פתיחא: ויהבית ית שטרא
דזביני לברוך בר נריה בר מחסיה
לעיני חנמאל אחבי ולעיני סהדיא
דכתיבין בשטרא דזביני לעיני כל
יהודאי דיתבין בדרת בית אסיריא:
ופקידית ית ברוך לעיניהון
למימר: כדנן אמר יי׳ צבאות
אלהא דישראל סב ית שטריא
האילין ית שטרא דזביני הדין וית
דכתיב בעיין וחתים וית שטריא
פתיחא הדין ותתנינון במן דחסף
בדיל דיתקיימון יומין סגיאין:

בסיפרא סימ׳ ב״ח: לקוח ד׳ בקריא׳ וסימ׳ לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אתו׳ לקוח את הספרים האלה ואת. בבוקר הצאן. לקוח מאת הגולה. קדמא חס׳. וסימ׳ סיפרא וספריא ענא וגלותא: ונתתם נ׳ בקרי׳ וקמצין וסימ׳ במלכים א׳ סימ׳ ח׳:

אהה אתה עשית את השמים ואת הארץ · וכיון שעשית אותם לא יתכן שיפלא ויעלם ממך כל דבר הנעשה בהם בין בשמים בין בארץ ואם תנתן העיר ביד הכשדי׳ אתה
ידעת וחשב ירמיהו כי אולי שב אפו מהם מרוב חסדיו וזכר להם חסדי אבות הראשונים לפיכך אמר עושה חסד לאלפים שאם לא כן למה אמר שיקנה השדה והעיר
קרוב׳ להכבש וזהו ענין תפלתו: אל חיק בניהם אחריהם · כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שכתוב בתורה לשונאי: האל הגדול הגבור · אמרו רז״ל למה לא אמר
ירמיה והנורא אמר כשדים מרקדין בהיכלו ואיה נוראותיו: גדול העצה · שעצותיו גדולות ומעשיו רבים מהשיגם: העליליה · המעשה: על כל דרכי בני אדם · לא כמו
שאמרו אין יי׳ רואה אותנו: לתת
לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ·
ואמר בפרט׳ ״עיני למעלה ולתת
כפרי וזה לתת וכפרי והסימן
וכלו: עד היום הזה · פירוש עד
היום הזה הם ידועים בבני אדם
: ובישראל ובאדם · ובישראל
עשה אותות ומופתים ובשאר
בני אדם בעבור ישראל: ותעשה
לך שם · אתה נודע באותות
ומופתים ובהם ידעוך בני אדם
על כרחם ובמצרים ובישראל
ובאדם ובישראל ובמצרים עשית
מופתי׳ כאחד לזה טוב ולזה רע
והוא שאמר ויהי הענן והחשך
ויאר את הלילה ואמרו רז״ל שמתם
חשך למצרים שימם אור לישרא׳
וי״ת ולישראל עבדת פרישן בגו
בני אינשא: ותצא · ובאזרוע ·
באל״ף נוספת מאותיות אית״ן:
ויבאו וירשו · בוי״ו אחד לבד ויו״ד
השרש נעלמת מהמכתב:
ובתרותך · כתוב והוא דרך פרט
על התורות וקרי ובתורתך דרך
כלל כי כל התורה אחת: ותקרא
· מן כי יקרה יי׳ אלהיך וכתוב
באל״ף במקום ה״א ואמר כן
להודיע כי המקרה הרע הבא
להם איננו מקרה גמור הבא
מאליו אלא הוא ית׳ הקרה אותו
: הנה הסוללות · הם העצים
שמשליכים בהם האבני׳ בחומות
העיר להכותם ויונתן תירגם
הא מליתא כברו על קרתא ל
למכבשה והוא תל עפר שצוברין
סביב החומה לעלות משם על
החומה וכן בדברי רז״ל מליא
בנבא: ויהי · הממני יפלא ·
באמת לא יפלא וידעתי שהעיר
תנתן ביד הכשדים כי לא שב
אפי מהם כי רבו עונותיהם
להכעיסני ואעפ״כ אמרתי לך
לקנות השדה להיות להם נחמה
שישובו מהגלו׳ ויקנו שדות ובתים
בארץ הזאת: ואת הבתים · כמו
שאמ׳ ואת כל הבית הגדול שרף
באש כי היו מקטרים על הבתים
הגדולי׳ והגבוהים על גגותיהם:
מכשרותיהם

וכזרעך ה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב: ומשלם ג׳ וסימ׳ בסוף ואתחנן: גדול ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ העצה ורב׳
הכנפים ארך האבר · הכנפים ורב נוצה · קדמא חס׳: כל סיפרא ועד היום הזה בב״ד עד היום הזה וסי׳ נמסר
במלכים ב׳ סי׳ נ״א: ובישר׳ ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ובישר׳ ובאדם ותעשה לך שם · ובישר׳ יתפאר׳ ובישר׳ נחלתו:

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת
וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי
אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה
לֵאמֹר׃ אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אַתָּה
עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ
הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא
מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים
וּמְשַׁלֵּם עֲוֺן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם
אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב
הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל־
כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ
כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו׃ אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ
אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם עַד־
הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־
לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וַתֹּצֵא אֶת־
עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה
וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל׃
וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ׃ וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ
וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ וּבְתֹרָתְךָ לֹא־
הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם
לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת
כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃ הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת
בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד
הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב
וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה
וְהִנְּךָ רֹאֶה׃ וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי
יְהוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד
עֵדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
כָּל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃
לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃
וּבָאוּ הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עַל־הָעִיר
הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ
וּשְׂרָפוּהָ וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־
גַּגּוֹתֵיהֶם לַבַּעַל וְהִסִּכוּ נְסָכִים

אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל עוֹד יִזְדַבְּנוּן בָּתִּין וְחַקְלִין
וְכַרְמִין בְּאַרְעָא הָדָא׃ וְצַלֵּיתִי
קֳדָם יְיָ בָּתַר דִיהַבִית יַת שְׁטָרָא
דִזְבִינֵי לְבָרוּךְ בַּר נֵרִיָה לְמֵימַר׃
קַבֵּל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא אַתְּ
עֲבַדְתָּא יַת שְׁמַיָא וְיַת אַרְעָא בְּחֵילָךְ
רַבָּא וּבִדְרָעָךְ מְרַמְמָא לָא יִתְכַּסֵי
מִן קֳדָמָךְ כָּל פִּתְגָם׃ עָבֵיד טִיבוּ
לְאַלְפֵי דָרִין וּמְשַׁלֵּם חוֹבֵי אֲבָהָתָא
לִבְנַיָא כַּד מַשְׁלְמִין לְמֶחְטֵי בַּתְרֵיהוֹן
אֱלָהָא רַבָּא גִיבָּרָא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃
דְרַבְרְבִין מִילְכֵיהּ וְסַגִיאִין
עוֹבָדוֹהִי דִי קֳדָמָךְ גַלְיָן כָּל אוֹרְחַת
בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִיתַּן לֶאֱנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ
וּכְפֵירֵי עוֹבָדוֹהִי׃ דְשַׁוִיתָא אָתִין
וּמוֹפְתִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד יוֹמָא
הָדֵין וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבַדְתָּא פְּרִישָׁן בְּגוֹ
בְּנֵי אֱנָשָׁא וַעֲבַדְתָּ לָךְ שׁוּם כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ וְאַפֵּיקְתָּא יַת עַמָּךְ יַת
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּאָתִין
וּבְמוֹפְתִין וּבְיַד תַּקִּיפָא וּבְאֶדְרַע
מְרַמַם וּבְחֶזְוָנָא רַבָּא׃ וִיהַבְתְּ
לְהוֹן יַת אַרְעָא הָדָא דְקַיֵימְתָּ
לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִיתַּן לְהוֹן אֲרַע
עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃ וְעָלוּ וְאַחְסִינוּ
יָתַהּ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרָךְ
וּבְאוֹרָיְתָךְ לָא הַלִיכוּ יַת כָּל
דְפַקֵידְתָּא לְהוֹן לְמֶעְבַּד לָא
עֲבָדוּ וְעָרַעַת יָתְהוֹן יַת כָּל בִּישְׁתָא
הָדָא׃ הָא מְלִיתָא עָלוּ עַל קַרְתָּא
לְמִכְבְּשַׁהּ וְקַרְתָּא אִתְמְסַרַת בִּידָא
דְכַשְׂדָאֵי דִמְגִיחִין קְרָבָא עֲלַהּ מִן
קֳדָם דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא וְכַפְנָא וּמוֹתָא
וּדְמֵילְּתָא הֲוָת וּקְדָמָךְ גַלְיָא׃
וְאַתְּ אֲמַרְתְּ לִי יְיָ אֱלֹהִים זְבוּן לָךְ
חַקְלָא בְּכַסְפָּא וְאַסְהֵד סַהֲדִין
וְקַרְתָּא אִתְמְסַרַת בִּידָא דְכַסְדָּאֵי׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם
יִרְמְיָה לְמֵימַר׃ הָא אֲנָא יְיָ אֱלָהּ
כָּל בִּשְׂרָא הֲמִן קֳדָמַי יִתְכַּסֵי כָּל
פִּתְגָם׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְסַר
יַת קַרְתָּא הָדָא בִּידָא דְכַסְדָּאֵי וּבִיַד
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִכְבְּשִׁנַהּ׃
וְיֵעֲלוּן כַּסְדָּאֵי דִמְגִיחִין קְרָבָא
עַל קַרְתָּא הָדָא וְיַדְלְקוּן יַת קַרְתָּא
הָדָא בְּנוּרָא וְיוֹקְדוּנַהּ וְיַת בָּתַּיָא
דְאַסִיקוּ בּוּסְמִין עַל אִיגָרֵיהוֹן
לְבַעְלָא וְנַסִיכוּ נִסְכִין לְטַעֲוַת

רשי

לא יפלא · לא יכחד
ויודע אתה שסופנו
לגלות ולמה אמרת לי
לקנות שדה: ומשלם
עון אבות אל חיק ·
הדור הזה ההולכים
אחרי אבותיהם בדרך
הרעה: הגדול הגיבור
· ולא אמר והנורא
אמר גוים מרקדין ב
בהיכלו איה נוראותיו
במסכת יומא:
ובאדם · ובשאר
אכמים · ר״א אותות
שהיו שקולין לישראל
ולמצרים כיצד היה
הענן והחשך ויאר את
הלילה אותו מזל ש
שימים חשך למצרים
שימם אור לישראל
מדרש אגדה ויונתן
תירגם ולישרא׳ עבדת
פרישן בגו בני אינשא
: ותקרא אותם ·
הקרית אותם לשון
מקרה: ואשר דברת ·
רעה עליה היה ובא:
והעיר נתנה · ולמה לי
שדה: הממני יפלא ·
וכי העתידות עלומות
ממני: למן היום אשר
בנו אותה · ביום
שהוסף הבית נשא
שלמה את בת פרעה:
ולמד

מסרה

וירשו ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע
ריש סימן י״ב: צויתה ג׳ מל׳ וסימ׳
את כל אשר צויתה לעשות להם
ולא עשו · אתה צויתה פקידיך ·
אשר צויתה לא יבאו · וא׳ רצויתה
אותו לעיניהם: הנה אני ז׳ וסימ׳
קשרתי על אדני · הנה אני יי׳
אלהי כל בשר · מביא רוח בכם
וחייתם · פותח את קברותיכם ·
לוקח את עץ יוסף · לקח את בני
ישראל · בנה בית לשם יי׳: על
העיר י״ג וסימ׳ בהיותם באבים ·
רק עץ אשר תדע · והיה בבקר
בזרח · ועתה אסף את יתר ·
ויהי כשמע את הדב׳ הזה · וישלח
שמה סוסים ורכב · וישלח אשר
על הבית ואשר על העיר · ויבא
נבוכד נצר: ותבקע העיר וכל אנשי דמלכים · ועברו גוים רבים · ובאו הכשדים · ושבו הכשדים · וגם איש היה בתנבא · ותבקע העיר וכל דירמיה ·
ויאמר אל האיש לבוש · ויואל בן זכרי פקיד עליהם · וכל וגנותי דכות׳ בבא אל העיר וסימ׳ וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קרבא דמלכים:

לאלהים אחרים למען הכעיסני:
כי היו בני ישראל ובני יהודה אך
עשים הרע בעיני מנעריהם כי בני
ישראל אך מכעסים אתי במעשה
ידיהם נאם יהוה: כי על אפי
ועל חמתי היתה לי העיר הזאת
למן היום אשר בנו אותה ועד היום
הזה להסירה מעל פני: על כל
רעת בני ישראל ובני יהודה אשר
עשו להכעסני המה מלכיהם
שריהם כהניהם ונביאיהם ואיש
יהודה וישבי ירושלם: ויפנו אלי
ערף ולא פנים ולמד אתם השכם
ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר:
וישימו שקוציהם בבית אשר נקרא
שמי עליו לטמאו: ויבנו את
במות הבעל אשר בגיא בן הנם
להעביר את בניהם ואת בנותיהם
למלך אשר לא צויתים ולא עלתה
על לבי לעשות התועבה הזאת
למען החטי את יהודה:
ועתה לכן כה אמר יהוה אלהי
ישראל אל העיר הזאת אשר אתם
אמרים נתנה ביד מלך בבל בחרב
וברעב ובדבר: הנני מקבצם מכל
הארצות אשר הדחתים שם באפי
ובחמתי ובקצף גדול והשבתים
אל המקום הזה והשבתים לבטח:
והיו לי לעם ואני אהיה להם
לאלהים: ונתתי להם לב אחד
ודרך אחד ליראה אותי כל הימים
לטוב להם ולבניהם אחריהם:
וכרתי להם ברית עולם אשר לא
אשוב מאחריהם להיטיבי אתם
ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי
סור מעלי: וששתי עליהם להטיב
אותם ונטעתים בארץ הזאת באמת
בכל לבי ובכל נפשי:
כי כה אמר יהוה כאשר
הבאתי אל העם הזה את כל הרעה
הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם
את כל הטובה אשר אנכי דבר
עליהם: ונקנה השדה בארץ הזאת
אשר אתם אמרים שממה היא מאין
אדם ובהמה נתנה ביד הכשדים:
שדות בכסף יקנו וכתוב בספר
וחתום והעד עדים בארץ בנימן
ובסביבי ירושלם ובערי יהודה
ובערי ההר ובערי השפלה ובערי
הנגב כי אשיב את שבותם נאם יהוה:

עממיא בדיל לארגזא קדמי:
ארי הוו בני ישראל ובני יהודה
ברם עבדין דביש קדמי מזעוריהו
ארי בני ישראל ברם מרגזין קדמי
בעובדי ידיהון אמר יי: ארי רוגזי
וחמתי חל בקרתא הדא למן יומא
דבנו יתה ועד יומא הדין לאגליות
מקבל מימרי: על כל בישת בני
ישראל ובני יהודה דעבדו לארגזא
קדמי אינון מלכיהון רברבניהון
ונבייהון דשקרא ואינש יהודה
ויתבי ירושלם: ואחזרו בפולחני
קדל ולא שויאו דחלתי לקבל
אפיהון ושלחית לותהון ית כל
עבדי נביא מקדם ומליף ולית
אינון צבן לקבלא אולפן: ושויאו
שיקוציהון בביתא דאיתקרי שמי
עלוהי לסאבותיה: ובנו ית במת
בעלא די בחילת בר הנם לאעברא
ית בניהון וית בנתהון למולך דלא
פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי
למעבד תועבתא הדא בדיל
לחייבא ית דבית יהודה:
וכען בכן כדנן אמר יי אלהא
דישראל על קרתא הדא דאתון
אמרין איתמסרת בידא דמלכא
דבבל בחרבא ובכפנא ובמותא:
הא אנא מכניש להון מכל מדינתא
דאגליתינון לתמן ברוגזי ובחמתי
ובתקוף רב ואתיבינון לאתרא
הדין ואשרינון לרחצן: ויהון
קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה:
ואתן להון ליבא חד ואורח חד
למדחל קדמי כל יומיא דייטב להו
ולבניהון בתריהון: ואגזר
להון קיים עלם דלא יתוב מימרי
מבתריהון לאיטבא להון וית
דחלתי אתן בלבהון בדיל דלא
יסטון מבתר פולחני: ויחדי
מימרי עליהון לאיטבא להון ו
ואקיימינון בארעא הדא בקשוט
במימרי וברעותי:
ארי כדנן אמר יי כמה דאיתיתי
על עמא הדין ית כל בישתא רבתא
הדא כן אנא מיתי עליהו ית כל טבתא
דאנא ממליל עליהון: ויזדבנון
חקלין בארעא הדא דאתון אמרי
צדייא היא מבלי אינשא ובעירא
איתמסרת בידא דכסדאי: חקלין
בכספא יזבנון ויכתבון בשטרא
ויחתמון ויסהדון סהדין בארע
שבטא דבנימין ובסחרני ירושלם
ובקרויא דבית יהודה ובקרוי טורא
ובקרוי שפלתא ובקרוי דרומא ארי
אתיב ית גלוותהון אמר יי:

מנעוריהם. מימי נעורים והם ימי המדבר כמו שפירשנו: כי היו בני ישראל. כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כך בני יהודה וטעם אך לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי והדומים להם: למן היום אשר בנו אותה. כי בימי שלמה שבנה את העיר והבית החלו לזבוח בבמות וגם שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קיימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד. ודרש ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: ונביאיהם. הנביאי שלהם שהם נביאי שקר: ולמד אותם. ע״י נביאי האמת: וישימו שקוציהם. אחז ומנשה: אשר לא צויתים. בג׳ מקומות נאמר זה הענין במלות שונות ביניהם מעט והענין אחד הראשון בפרשת גזי נזרך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי והשני בפרשת וקנית בקבוק אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי השלישי בזו הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה. ועניינו פירשנו בפרשת גזי נזרך. החטי בחסרון האל״ף למ״ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל בה הלך דאך לא סרו חסר אל״ף למ״ד הפעל: ועתה לכן כה אמר ה׳. פרשה זו עתידה ומבוארת: כי כה אמר ה׳. ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר ההר והשפלה והנגב כי חלק יהודה בשלשתן כמו שכתוב בספר יהושע: ויהי

ולמד אותם. למוח [...] פעול אפר״כנט בלע״ז: הנני מקבצם. בריחתים מכל אשר הדחתים שם באפי: כח

מסרה
אותה י״ב מ״ל בקריאה וסימ׳ בסדר בלק וכ׳ מגהן בספרא וסימ׳ למן היום אשר בנו א אותה. ה׳ יוצר אותה להבינה: ואיש יהודה ד׳ דסמיכי וסימ׳ שלשים אלף. דבקו במלכם. חבש מאות אלף. ועתה יושב ירושלם. נטע שעשעיו. ואיש יהודה וישב ירושלם: והושבתים ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ והושבתים מארץ. אל המקו׳ הזה והשבתים לבטח: וששתי ב׳ וסימ׳ וגלתי בירושלם. וששתי עליהם להשיב אתם. וא׳ בדרך עדותיך ששתי: הרעה הגדולה הזאת ו׳ דסמיכי בקרי׳ וסימ׳ איננו גדול בבית הזה ממני. והיה אם דרך גבולו יעלה. אל אדות הרעה הגדולה הזאת. והיה כי תגיד לעם הזה דסיפר׳. כאש׳ הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה. ולכם הנשמע עזרא: וחתום ד׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ נמסר בישעי׳ ריש סימן ח׳:

ל"ג ויהי דבר יהוה אל ירמיהו שנית
והוא עודנו עצור בחצר המטרה
לאמר: כה אמר יהוה עשה יהוה
יוצר אותה להכינה יהוה שמו:
קרא אלי ואענך ואגידה לך גדלות
ובצרות לא ידעתם:
כי כה אמר יהוה אלהי ישראל על
בתי העיר הזאת ועל בתי מלכי
יהודה הנתצים אל הסללות ואל
החרב: באים להלחם את הכשדים
ולמלאם את פגרי האדם אשר
הכיתי באפי ובחמתי ואשר הסתרתי
פני מהעיר הזאת על כל רעתם:
הנני מעלה לה ארכה ומרפא
ורפאתים וגליתי להם עתרת שלום
ואמת: והשבתי את שבות יהודה
ואת שבות ישראל ובנתים
כבראשנה: וטהרתים מכל
עונם אשר חטאו לי וסלחתי לכול
עונותיהם אשר חטאו לי ואשר
פשעו בי: והיתה לי לשם ששון
לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ
אשר ישמעו את כל הטובה אשר
אנכי עשה אותם ופחדו ורגזו על
כל הטובה ועל כל השלום אשר
אנכי עשה לה:
כה אמר יהוה עוד ישמע במקום
הזה אשר אתם אמרים חרב הוא
מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה
ובחצות ירושלם הנשמות מאין
אדם ומאין יושב ומאין בהמה:
קול ששון וקול שמחה קול חתן
וקול כלה קול אמרים הודו את יהוה
צבאות כי טוב יהוה כי לעולם
חסדו מבאים תודה בית יהוה כי
אשיב את שבות הארץ כבראשנה
אמר יהוה:
כה אמר יהוה צבאות עוד יהיה
במקום הזה החרב מאין אדם ועד
בהמה ובכל עריו נוה רעים מרבצים
צאן: בערי ההר בערי השפלה
ובערי הנגב ובארץ בנימן ובסביבי
ירושלם ובערי יהודה עד תעברנה
הצאן על ידי מונה אמר יהוה:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם
ירמיה תנינות והוא עוד כען כלי
בדרת בית אסיריא למימר:
כדנן אמר יי דעבדה יי ברא יתיה
לאתקנותה יי שמיה: צלי קדמי
ואקביל צלותך ואחוי לך רברבן
ונטירן דלא ידעתינון: ארי כדנן
אמר יי אלהא דישראל על בתי
קרתא הדא ועל בתי מלכיא דבית
יהודה דמתרעין להון וצברין
מיליתא לתקפא שורא מן קדם
דקטלין בחרבא: אתן לאגחא
קרבא עם כסדאי ולמליותהון ית
פגרי בני אנשא דאלקיתי ברוגזי
ובחמתי ודסליקית שכנתי מן קרתא
הדא על כל בישתהון: הא אנא
מיתי להון אסו ופורקן ואסינון
ואיגלי להון תרע תיובא ואיתינון
דיהכון באורח שלם וקשוט:
ואתיב ית גלות יהודה וית גלות
ישראל ואקימינון כדבקדמיתא:
ואידכינון מכל חוביהון דחבו
קדמי ואשבוק לכל חוביהון דחבו
קדמי ודמרדו במימרי: ויהון
קדמי לשום דחדוא להושבחא
וליקר לכל עממי ארעא די
ישמעון על כל טבתא די אנא עביד
עמהון ויזועון וידחלון על כל
טבתא ועל כל שלמא דאנא עביד
להון: כדנן אמר
יי עוד ישתמע באתרא הדין דאתו
אמרין חרוב הוא מבלי אינשא
ומבלי בעירא בקירויא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם דצדין מבלי
אינשא ומבלי יתיב ומבלי בעירא:
קל ביע וקל חידוא קל חתנין וקל
כלן קל דאמרין אודו קדם יי
צבאות ארי טב יי ארי לעלמא
טבותיה מעלי תודתא לבית
מקדשא דיי ארי אתיב ית גלות
ארעא כדבקדמיתא אמר יי:
כדנן אמר יי צבאות
עוד יהי באתרא הדין דחרוב
מבלי אנשא ומבלי בעירא וכל
קרויהון דירוות בית משרי רעיין
וחוטרין דען: בקרוי טורא
בקרוי שפלתא ובקרוי דרומא
ובארעא שיבטא בנימן ובסחרני
ירושלם ובקרויא דבית יהודה עוד
יתיהון עמא על ידי משיחא אמר יי:

רשי

כה אמר יי' עשה. העושה זאת: קרא אלי ואענך. להודיעך העתידות: ובצורות. סמורות בלבי לעשותם: הנתוצים אל הסוללות. לעשות מהם סוללות תלים סבבורי' למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים: ואל החרב. לתקפה סורא מן קדם דקטלין בחרבא: ולמלאם את פגרי האדם. ואת הבתים אשר כתבו עומים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר: ואשר הסתרתי וגו'. כה אמ' יי' הנני מעלה לה וגו': עתרת שלום. ברכת שלום שלוד בלעז: נוה רועים. מדור רועים: עוד תעבורנה הצאן וגו'. יבאו ויבאו ישראל על ידי מלך הולך בראשם:

רדק

ויהי דבר יי' שנית. ר"ל על זה הענין: כה. עשה. עושה ירושלם שזכר למעלה ופי' עשה מגדלה כלומר שהגדיל אותה על כל הארצות וכן אמר עשה את משה ואת אהרן: יוצר אותה להכינה. מחדש אותה להכינה לעולם וכן הנה אנכי יוצר עליכם רעה וכל יצירה הוא מוציא הדבר למעשה: קרא. אם תקרא אלי אענך כרצונך הפך מה שאומר ואל תשא בעדם רנה ותפלה: ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם. אגידה לך נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם ות"י רברבן ונטירן היה קורא ונצורות בנ"ון: כי כה אמר יי'. אל הסללות ואל החרב. כמו בסללות ובחרב וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון לא שאותה בית הכלי ואת בית העזר ופי' החרב כשיל המפילי' המגדלים וכן ומגדלותיך יתץ בחרבותיו וסללות פירשנוהו: באים להלחם. אמר למה היו נתוצים לפי שהיו באים יושבי הבתים להלחם עם הכשדי' ולא פתחו להם לפיכך התחזקו הכשדים והכו הבתים בסללות ובחרב עד שלכדו העיר: למלאם את פגרי האדם. והם גרמו גם כן למלא הבתים פגרי אדם שנלחמו בם הכשדים: הנני מעלה לה. לעיר ירושלם שזכר: ארוכה ומרפא. ענין כפול במלות שונות: וגליתי להם עתרת שלום ואמת. אמר וגליתי לפי שהיה דבר הקץ מכוסה עד יום הגאולה. עתרת פי' רוב כי כל לשון עתרת הוא ענין רבוי מה שהוא בענין תפלה כמו ויעתר יצחק הוא ענין רבוי תפלה וכן העתרתם עלי דבריכם רבוי דבריכם: ופחדו ורגזו. גויי הארץ יפחדו וירגזו: על כל הטובה ועל כל השלום אשר אני עושה לה. פי' לירושלם: מביאים תודה. ולא אמר חטאת ואשם לפי שבזמן ההוא לא יהיו בהם רשעים וחוטאים כי כלם ידעו את יי' וכן אמרו רז"ל כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא חוץ מקרבן תודה: מרביצי צאן. בכל מקום מאין פחד יהיה לרועים נוה וירבצו שם צאנם בלי פחד: בערי ההר בערי השפלה. בלא וי"ו והבאים אחריהם בוי"ו: על ידי מונה. ישראל כמשל לצאן והרועה הוא המלך ודרך הרועה למנות צאנו אם תחסרה אחת מהן או יאמר זה הענין לכלות הפושעי' מישראל בצאתם מהגלות כמו שמפירש בספר יחזקאל ואמר שם והעברתי אתכם תחת השבט וזהו שאמר הכה גם כן עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה:

ידעתם ד' בקריא' וקמץ וסי' ובא האות והמופת אשר דבר אליך. שמעת חזה כלה. קרא אלי ואענך. והכעסתי לב עמים רבים. וסים' אהית וקרית שמעית וכעסית: ארוכה ד' ב' מל' וב' חס' וסי' הנני מעלה לה. כי אעלה ארוכה. ותעל ארוכה למלאכה. כי עלתה ארוכה. ב' קדמאי חס': גויי ג' מל' וסימ' והיתה לי לשם ששון לתהלה. ונאספו עליה. וספרים כתב לחרף דד"ה. וכל אוריתא דכות: כבראשונה ה' בקריא' וסים' ננפים הם לפנינו. ותהי כבראשונה דירבעם. קול אמרים הודו את יי'. ואשיבה שפטיך כבראשונה. ובניתים כבראשונה. כי אשיב את שבות הארץ: ובארץ ה' וסים' נמסר בסדר ויגש:

בעת צדקה. זהו מלך המשיח וזהו אשר יקרא לו יי׳ צדקנו. הקדוש ברוך הוא יקרא לירושלם יי׳ צדקנו כלומר שיושביה יאמרו יי׳ צדקנו ואת ודין שמא דיהון קרן לה
יתעבדון לנא זכון מן קדם יי׳ בגוה ולמעלה אמר על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יי׳ צדקנו ושניהם שוים לענין אחד ושם פירשנוהו ואדוני אבי ז"ל פי׳ וזה אשר
יקרא לה הקב"ה שהוא יי׳ צדקנו׃ כה אמר יי׳ אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר בריתי שכרתי עם נח ובניו עוד כל ימי הארץ וגו׳ יום ולילה לא ישבותו כמו שזה
לא יופר ולא ישבות כן לא תופר בריתי את דוד שכרתי לו ברית להיות מלכותו קיימת וכן בריתי שכרתי עם אהרן ועם בניו׃ בעתם. על סדר התקופות׃ אשר. כמו כאשר

אל בית ד׳ בסיפרא וסימ׳ והנה ימים באים נאם יי׳ והקימתי. הלוך אל בית הרכבים. כי בא ירמיהו אל.
ויאמר אל המלך צדקיהו׃ ולכהנים ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים. ולכהנים
הלוים לא יכרת איש. ואחר הבינו להם ולכהנים ב׳ בפסוק. והסגנים לא ידעו אנה הלכתי׃ ומקטיר ג׳ בקרי׳

הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־
יְהוָה וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַדָּבָר הַטּוֹב
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־ ד׳ בסיפ׳
בֵּית יְהוּדָה׃ בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת ה׳
הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃
בַּיָּמִים הָהֵם תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
תִּשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ נ׳ מ"ל
יְהוָה צִדְקֵנוּ׃
כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד
אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵית־יִשְׂרָאֵל׃ ה׳ חס׳ בכל
וְלַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ
מִלְּפָנַי מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְטִיר מִנְחָה
וְעֹשֶׂה זֶּבַח כָּל־הַיָּמִים׃
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמוֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־תָּפֵרוּ נ׳ מ"ל. ח׳ בטע׳ בכל. כ׳
אֶת־בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת־בְּרִיתִי הַלָּיְלָה
וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם־וָלַיְלָה בְּעִתָּם׃ ד׳ יחידאי
גַּם־בְּרִיתִי תֻפַר אֶת־דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת ל׳ וחס׳
־לוֹ בֵן מֹלֵךְ עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַלְוִיִּם ל׳ וחס׳ ד׳
הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי׃ אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר ל׳
צְבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד חוֹל הַיָּם כֵּן ל׳
אַרְבֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם ד׳
מְשָׁרְתֵי אֹתִי׃ ל׳
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
הֲלוֹא רָאִיתָ מָה־הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ
לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר
יְהוָה בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם וְאֶת־עַמִּי יִנְאָצוּן ב׳. ל׳
מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם׃
כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי ח׳ בטע׳ בסיפ׳
יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־ ט׳
שָׂמְתִּי׃ גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי ה׳ מ"ל
אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־ ל׳
זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב ד׳ כתי׳ ליצחק
אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃ ל׳

אשיב ק׳

הא יומא אתן אמר יי׳
ואקים ית פתגמא תקנא דמליlית
על בית ישראל ועל בית יהודה׃
ביומיא האינון ובעידנא ההיא
אקים לדויד משיח דצדקה ויעביד
דין דקשוט וזכו בארעא׃ ביומא
האינון יתפרקן דבית יהודה
וירושלם תשרי לרוחצן ודין שמה
דיהון קרן לה יתעבדן לנא זכוון
מן קדם יי׳ בגוה׃
ארי כדנן אמר יי׳ לא יפסוק לדויד
גבר יתיב על כורסי מלכותא דבית
ישראל׃ ולכהניא ליואי לא
יפסוק גבר מן קדמי מסיק עלון
ומקריב קורבן ועביד ניכסת ק
קודשין כל יומיא׃
והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳
עם ירמיה למימר׃ כדנן אמר יי׳
כמא דלית איפשר דיבטיל קיימי
דאקימית עם יממא ועם ליליא
ובדיל דלא למהוי יימם ולילי
בעידנהון׃ אף קיימי לא יבטיל
דאקימית עם דויד עבדי מלמהוי
ליה בר מליך על כורסותי וית
ליואי כהניא דמשמשין קדמי׃
כמא דלית איפשר דיתמנון חילי
שמיא ולא יתכיל חלא דימא כן
אסגי ית זרעא דויד עבדי וית ליואי
דמשמשין קדמי׃
והות פתגם נבואה מן קדם יי׳ עם
ירמיה למימר׃ הלא חזיתא מא
עמא הדין ממללין למימר תרתין
זרעיתא דאתרעי יי׳ בהון ורחיקינו׳
וית עמי מרגזין מלמהוי עוד עם
משמש קדמי כקבלהון׃
כדנן אמר יי׳ כמא דלית
אפשר דיבטל קיימי דאקימית עם
יממא ועם ליליא כין גזירת שמיא
וארעא לא שויתינון דיעדון׃
אף זרעא דיעקב ודויד עבדי לא
ארחיק מלקרבא מבניהון עבדין
שולטן על זרעיה דאברהם יצחק ויעקב ארי אתיב ית גלותהון וארחם עליהון׃

רשי

לא יכרת. כריתת
עולם אלא אם יפסוק
סופו לחזור יכל הימי׳
. לא יכרת להם זרע
הראוי להעלות עולה
ולהקטיר מנחה׃
אם תפרו את בריתי
היום. אם תוכלו
להפר את בריתי אשר
כרתי את היום ואת
הלילה להיותם בעתם
אשר כרתי לנח ובניו
יום ולילה לא ישבותו
. שתי המשפחות.
המלכות והכהונה׃
ואת עמי ינאצון.
ובדברים האלה הם
גורמים לעמי לנאץ
מהיות גוי לי׃ לפניה׳
. לפני דבריהם אלה
שמלמדין אותן לומר
לא ישוב הקב"ה מ
מחרונו עוד ולא תועיל
לכם תשובה׃ אם לא
בריתי וגו׳. אי אפשר
שלא יתקיים הברית
שכרתי ליום ולילה ל
להיו׳ בעתם ואי אפשר
לחוקות שמים וארץ
ליבטל כאילו לא ש
שמתים גם זרע יעקב
וגו׳ ורבותינו דרשוהו
לענין ברית התורה
והמילה ללמוד מכאן
שבשבילם נבראו ש
שמים וארץ אך אין
המדרש מיושב על
סדר המקראות׃
בשלום

חסר כ"ף הדמיון וכן כי אשר
ראיתם את מצרים היום כמו
כאשר׃ כן ארבה. עד שלא
יספר ולא ימד ולשון ימד נופל
על חול הים ולא על צבא השמים
והמספר נופל על זה ועל זה׃
משרתי אותי. כמו משרתים כי
פעמים יפול מ"ם הרבוי ויספיק
ביו"ד הרבוי כמו כטעי נעמנים
מי המרים מלאכי רעים
והדומים להם׃ הלא ראית. שתי
המשפחות. משפחת דוד
ומשפחת אהרן אשר בחר יי׳
בהם להיות מנהיגי העם׃ ואת
עמי ינאצון. וכיון שראו שהאלהי׳
מאסם ינאצו בניהם את ישראל
מהיות עוד גוי לפניה׳ ולא יוכיחו׳
ולא ינהיגום בדרך ישרה כי
חשבו כי פסקה המלכו׳ והכהונה
כי רוב ישראל גלו והנשארים
נתונים ביד גויי הארצות ואדוני
אבי ז"ל פי׳ ואת עמי כמו ועמי
כלומר כיון שראו שאיני אלהים
מאסם גם הם ינאצו אותם ולא
ילכו אחר מצותיו ולא ירצו להיות
גוי לפניהם ולעשות מצותם
ולפירושו יהיה את זה נופל על
הפעל כמו ואת מלכינו ואת
שרינו ואת הברזל נפל אל המים
וכבר פירשנו אותם על הפעול
ככל את שנופל על הפעול׃
כה אמר יי׳ אם לא בריתי.
כלומר אם לא תהיה בריתי יומם
ולילה ולא שמתי חקות שמים
וארץ להיות חוק עולם אם לא
יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד
שאמאסם אבל כל זמן שתהיה
קיימת בריתי עם שמים וארץ
ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם
זרע יעקב ודוד עם זרע יעקב
להיות גוי ועם זרע דוד להיות
מושל ולא הוצרך להשיב
משפחת הכהונה כי כבר זכרה
למעלה ואת הלוים משרתי אותי
אבל שנה בדבר המלכות כי הוא
עקר הנהגת ישראל וירושת ה
המלכות׃ גם זרע יעקב ודוד.
כתב ר׳ יונה המדקדק כי יעקב
במקום אהרן לפי שזכר שתי
המשפחות וכן אומ׳ בל"ב מדות
של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי
הגלילי במדת מדבר שבא בזה
ואינו ענין לו אבל הוא ענין ל
לחברו כמו וזאת ליהודה שאינו
ענין ליהודה שהרי כאמר שמע
יי׳ קול יהודה תנהו ענין לשמעון
כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד
שאינו ענין ליעקב שהרי כא׳ יצחק
ויעקב תנהו ענין לאהרן ראיה
לדבר שתי המשפחות שאמר
וכבר פירשנוהו והחכם ר"א בן
עזרא ז"ל פי׳ אך מי שהוא מזרע
יעקב אמאס בעבור שאמרה
תורה שלא יהא מלך מושל ב
בישראל כי אם מיעקב ועוד

וסימ׳ רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב׃ הלוים ד׳ דקדמי׳
לכהנים וסימ׳ גם בריתי תופר. וגם בירושלם העמיד. ויעבדו הלוים בכלי דויד. ויעשו בני ישראל
הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דד"ה׃ ואת הלוים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ גם בריתי תופר. ודבתריה
אשר לא יספר. ויבאו את הכהנים מערי יהודה. ויאסף דוד את בני׃ יעקוב ה׳ מ"ל וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי
ולעיל בס׳ סימ׳ ל׳׃ ישחק ד׳ כתי׳ ליצחק וסי׳ גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס. ולא תטיף על בית ישחק.
ונשמו במות ישחק. ושבועתו לישחק דתהילים׃

שהוא ממשפחת דוד והם שתי מעלות׃ אל זרע אברהם. כמו על וכן ואל ההרים לא אכל כמו על ההרים׃ ישחק. כתוב בשי"ן כמו בצד"י כי
שני השרשים שוים בענין ושתי האותיות ממוצא אחד והוא אחד מד׳ הכתובים בשי"ן כנוי ליצחק׃ כי אשוב. כתוב בוי"ו וקרי אשיב ביו"ד והענין
אחד כי נמצא מן הקל יוצא בזה הענין כמו ושב יי׳ את שבותך וזולתו׃ אך

ועיניך ז' וסימ' בניך ובנותיך נתונים לעם אחר · ונתני נותנך למגור · קחנו ועיניך שים · את עיני מלך בבל ·
ועיניך על רמים · ההי נא אזנך קשבת · ועיניך דרכי תצרנה : אבותיך ג' כ"ל בקריא' וסימ' שובאל ארץ
אבותיך ולמולדתך · ובמשרפות אבותיך דכלבים · אל תסג גבול עולם · אנך ונוהרות ג' ב' חס' וסימ'
ויעקב רעה את צאן · על פי השנים ונותרת · וחיל מלך בבל נלחמים · בהרא כ"ל דכ"ל ושארא חס' ו"ו

לד
הדבר אשר היה אל ירמיהו
מאת יהוה ונבוכדנאצר מלך בבל
וכל חילו וכל ממלכות ארץ ממשלת
ידו וכל העמים נלחמים על ירושלם
ועל כל עריה לאמר : כה אמר
יהוה אלהי ישראל הלך ואמרת אל
צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו
כה אמר יהוה הנני נתן את העיר
הזאת ביד מלך בבל ושרפה באש :
ואתה לא תמלט מידו כי תפש
תתפש ובידו תנתן ועיניך את עיני
מלך בבל תראינה ופיהו את פיך
ידבר ובבל תבוא : אך שמע דבר
יהוה צדקיהו מלך יהודה כה אמר
יהוה עליך לא תמות בחרב :
בשלום תמות ובמשרפות אבותיך
המלכים הראשנים אשר היו לפניך
כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך
כי דבר אני דברתי נאם יהוה :
וידבר ירמיהו הנביא
אל צדקיהו מלך יהודה את כל
הדברים האלה בירושלם : וחיל
מלך בבל נלחמים על ירושלם ועל
כל ערי יהודה הנותרות אל לכיש
ואל עזקה כי הנה נשארו בערי
יהודה ערי מבצר : הדבר אשר
היה אל ירמיהו מאת יהוה אחרי
כרת המלך צדקיהו ברית את כל
העם אשר בירושלם לקרא להם
דרור : לשלח איש את עבדו ואיש
את שפחתו העברי והעבריה חפשים
לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש :
וישמעו כל השרים וכל העם
אשר באו בברית לשלח איש את
עבדו ואיש את שפחתו חפשים
לבלתי עבד בם עוד וישמעו
וישלחו : וישובו אחרי כן וישיבו את
העבדים ואת השפחות אשר שלחו
חפשים ויכבישום לעבדים
ולשפחות : ויהי דבר
יהוה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר :
כה אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
כרתי ברית את אבותיכם ביום
הוציאי אותם מארץ מצרים
מבית עבדים לאמר :

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי ונבוכד נצר מלכא דבבל
וכל משריתיה וכל מלכות ארעא
שולטן ידיה וכל עממיא מגיחין
קרבא על ירושלם ועל כל קרוהא
למימר : כדנן אמר יי אלהא
דישראל איזיל ותימר לצדקיה
מלך שבטא דבית יהודה ותימר
ליה כדנן אמר יי הא אנא מסר ית
קרתא הדא ביד מלכא דבבל
ויוקדינה בנורא : ואת לא
תשתזיב מן ידיה ארי אתאחדא
תתאחד ובידיה תתמסר ועינך ית
עיני מלכא דבבל יחזיין ופומיה
עם פומך ימליל ולבבל תתובל :
ברם קביל פתגמא דיי צדקיה
מלך שבטא דבית יהודה כדנן
אמר יי עלך לא תתקטיל בחרבא
ובשלמא תמות וביקידות אבהתך
מלכיא קדמאי דהוו קדמך כן
יוקדון עלך ווי על מלכא יספדון
עלך ארי פתגמא אנא מליליות
אמר יי : ומליל
ירמיה נביא עם צדקיה מלך
שבטא דבית יהודה ית כל פתגמיא
האילין בירושלם ומשרית מלכא
דבבל מגיחין קרבא על ירושלם
ועל כל קירויא דבית יהודה
דאשתארא על לכיש ועל עזקה
ארי אינון אשתארא בקרויא דבית
יהודה קרוין כריכן :
פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי בתר דגזר מלכא צדקיה
קים עם כל עמא דבירושלם
למקרי להון חירו : לשלחא
גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה
בר ישראל ובת ישראל בני חורין
בדיל דלא יפלחון בהון גבר
באחוהי יהודאה : ושמעו כל
רברביא וכל עמא דעלו בקיימא
לשלחא גבר ית עבדיה וגבר ית
אמתיה בני חורי בדיל דלא יפלחו
בהון עוד וקבילו ושלחו :
ותבו בתר כן ואתיבו ית עבדין
וית אמהתא דפטרו בני חורין
וכבישונון לעבדין ולאמהן :
והות פתגם נבואה מן
קדם יי עם ירמיה מן קדם יי למימר :
כדנן אמר יי אלהא דישראל
אנא גזרית קים עם אבהתכון
ביומא דאפקית יתהון מארעא
דמצרים מבית עבדותא למימר :

רדק

אך בזה התנחם · אעפ שתגלה לא תמות בחרב : בשלום תמות · אעפ שנקרו עיניו כיון שלא ימות בחרב וימות על מטתו ויעשו לו כבוד כמו שעושים למלכים זהו בשלום ורז"ל אמרו מהו בשלום שמת נבוכדנצר בימיו : ובמשרפות · כמו שהיו שורפים על מטתם בשמים ומינים מרוקחים כמו שכתוב באסא ורז"ל פי' מה היו שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן : כי דבר אני דברתי · כי זה הדבר אני דברתי והוא לפיכך תדע שיתקיים : אל לכיש ואל עזקה · כמו על לכיש ועל עזקה וכמוהם רבים כמו שכתבנו : הדבר · אחרי כרות המלך צדקיהו · שבו להם מזה העון וכרתו להם ברית לקיים הדרור ובסדר עולם כי מה שאומ' בספר יחזקאל ויהי בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את יי ושבו לפני היא שנה שביעית למלכות צדקיהו ואותה שנה כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור פי' להם לעבדים ולשפחות כמו שאמר לשלח איש את עבדו וגו' ובא הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו : לבלתי עבד בם · בעברי ובעבריה ואחר כך הוסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא כמו הפוך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם קבר מקום קבר שם והדומים להם שהמוקדם מאוחר : ויכבישם

רשי

בשלום תמות · אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו שכל ימי נבוכדנצר לא יצאו אסיריו מאסיריהם וכשמת נבוכד נצר יצא צדקיהו מבית האסורי' ולמחרת מת וקברוהו בכבוד : ובמשרפות אבותיך · כך היה דרכם לשרוף על המלכי' מטתן וכלי תשמישן : אחרי כרות המלך · בשנה השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את יי' אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומ' לפי שהיו רוצין לומר לא נענש על המצות על שהחזירו את העבדים : השני

מקץ שבע שנים תשלחו איש את־
אחיו העברי אשר־ימכר לך ועבדך
שש שנים ושלחתו חפשי מעמך
ולא־שמעו אבותיכם אלי ולא הטו
את־אזנם: ותשבו אתם היום
ותעשו את־הישר בעיני לקרא דרור
איש לרעהו ותכרתו ברית לפני
בבית אשר־נקרא שמי עליו:
ותשבו ותחללו את־שמי ותשבו
איש את־עבדו ואיש את־שפחתו
אשר־שלחתם חפשים לנפשם
ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים
ולשפחות: לכן כה־
אמר יהוה אתם לא־שמעתם אלי
לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו
הנני קרא לכם דרור נאם־יהוה אל־
החרב אל־הדבר ואל־הרעב ונתתי
אתכם לזועה לכל ממלכות הארץ:
ונתתי את־האנשים העברים את־
ברתי אשר לא־הקימו את־דברי
הברית אשר כרתו לפני העגל אשר
כרתו לשנים ויעברו בין בתריו:
שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים
והכהנים וכל עם הארץ העברים
בין בתרי העגל: ונתתי אותם ביד
איביהם וביד מבקשי נפשם והיתה
נבלתם למאכל לעוף השמים
ולבהמת הארץ: ואת־צדקיהו
מלך־יהודה ואת־שריו אתן ביד
איביהם וביד מבקשי נפשם וביד
חיל מלך בבל העלים מעליכם:
הנני מצוה נאם־יהוה והשבתים אל־
העיר הזאת ונלחמו עליה ולכדוה
ושרפה באש ואת־ערי יהודה אתן
שממה מאין ישב:
לה הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת
יהוה בימי יהויקים בן־יאשיהו מלך
יהודה לאמר: הלוך אל־בית
הרכבים ודברת אותם והבאותם
בית יהוה אל־אחת הלשכות
והשקית אותם יין: ואקח את־
יאזניה בן־ירמיהו בן־חבצניה ואת־
אחיו ואת־כל־בניו ואת כל־בית
הרכבים: ואבא אתם בית יהוה
אל־לשכת בני חנן בן־יגדליהו
איש האלהים אשר־אצל לשכת
השרים אשר ממעל ללשכת מעשיהו
בן־שלם שמר הסף: ואתן לפני
בני בית־הרכבים גבעים מלאים יין
וכסות ואמר אליהם שתו־יין:

מסוף שבע שנין תשלחון גבר ית
אחוהי בר ישראל דיזדבן לך
ויפלחינך שית שנין ותפטריניה
בר חורין מעמך ולא קבילו
אבהתכון למימרי ולא ארכינו ית
אודניהון: ותבתון אתון יומא דין
ועבדתון ית דכשר קדמי למקרי
חירו גבר לחבריה וגזרתון קיים
קדמי בביתא דאתקרי שמי עלוהי:
ותבתון ואחלתון ית שמי
ואתיבתון גבר ית עבדיה וגבר ית
אמתיה די פטרתון בני חורין
לנפשהון וכבשתון יתהון למיהוי
לכון לעבדין ולאמהן:
בכן כדנן אמר יי אתון
לא קבלתון למימרי למיקרי חירו
גבר לאחוהי וגבר לחבריה הא
אנא מכלי לכון חירו אמר יי מן
חרבא ומן מותא ומן כפנא ואתן
יתכון לזיע לכל מלכוות ארעא:
ואתן ית גבריא דעברו על קיימי
דלא קיימו ית פתגמי קיימא דיגזרו
קדמי עיגלא דפסקו לתרין
ועברו בין פלגוהי: רברבי
יהודה ורברבי ירושלם ורברביא
וכהניא וכל עמא דארעא דעברו
בין פלגי עיגלא: ואימסר יתהון
ביד בעלי דבביהון וביד דבען
למיקטלהון ותהי נבילתהון
משגרא למיכל לעופא דשמיא
ולבעירא דארעא: וית צדקיה
מלך שיבטא דבית יהודה וית
רברבוהי אמסר ביד בעלי דבביהו׳
וביד דבען למקטלהון וביד
משירית מלכא דבבל דאסתלקא
מנכון: הא אנא מפקיד אמר יי
ואתיבינון על קרתא הדא ויגיחון
קרבא עלה ויכבשונה ויוקדונה
בנורא וית קירויא דבית יהודה
אתן לצדו מבלי יתיב:
פתגם נבואה דהוה עם
ירמיה מן קדם יי ביומי יהויקים בר
יאשיה מלכא שיבטא דבית יהודה
למימר: איזיל לות בני רכב בית
ותמליל עמהון ותעלינון לבית
מקדשא דיי לחדא מן לשכתא
ותשקי יתהון חמרא: ודברית ית
יאזניה בר ירמיה בר חבצניה וית
אחוהי וית כל בנוהי וית כל בני
בית רכב: ואעלית יתהון לבית
מקדשא דיי ללשכת בר חנן בר
יגדליה נביא דיי דבסטר לשכת
רברביא דמעיל לשכת מעשיה בר
שלום אמרכלא: ויהבית קדם בני
בית רכב כלידין מלן חמרא וכסין
ואמרית להון שתו חמרא:

רש"י

הנני קורא לכם דרור · מאתי שאיני אדון
לכם להציל ותהיו
הפקר אל החרב ואל
הרעב: העגל אשר
כרתו לשני׳ · כשחזרו
וכבשום כרתו כולם
ברית למרוד במקום
וכרתו עגל לשנים
ועברו בין בתריו
למרוד בו והיא היתה
ברית חזקה וגזורה
לאמ׳ ככה יבתר ויחלק
העובר עליה: העולים
מעליכם · מפני חיל
פרעה שיצא ממצרים
כמו שמפורש בספר
זה: הנני מצוה · וסב
חיל פרעה לארצו
והכשדי׳ ישובו עליכם
אל בית הרכבים ·
בני יונדב בן רכב
ומבני יתרו היו: איש
האלהים · כביא דיי׳:
שומ׳ הסף · אמרכליא
טרשוריר בלע״ז:
באהלים

רד"ק

ויכבישם · כתיב ויכבשום קרי
והענין אחד אלא שזה מן נוסף
וזה מן הקל: הנני קורא לכם
דרור נאם יי׳ אל החרב ואל
הדבר ואל הרעב · כי כולם
ישלטו בכם ולא יהיה לכם אדון
שימנע אתכם מהם כי חפשים
תהיו להם: לזועה · לזועה
כתיב וקרי לזעוה והענין אחד
ענין תנועה ותנוד׳ אלא שהאותיות
הפוכו׳ כמו כבש וכשב והדומים
להם: העגל אשר כרתו לשנים ·
כן היה דרך כריתת הברית
וכן ברית אברהם אבינו בין
הבתרים: שרי יהודה ושרי
ירושלם · שרי יהודה הם השרים
אשר מן הערים מחוץ לירושלם
ואמר אחר כך והסריסים והם
שרי בית המלך: העלים
מעליכם · כמו שכתוב בזה
הספר למטה וחיל פרעה יצא
ממצרים וגו׳ וישמעו הכשדים
ויעלו מעל ירושלם: בית הרכבים
· מבית חובב חותן משה היו
ונקראו בית הרכבים על שם
רכב אבי יונדב שהיה גדול
המשפחה וכן אמר בדברי
הימים המה הקנים הבאים
מחמת אבי רכב: והשקית
אותם יין · אף על פי שהם לא
שתו אמ׳ והשקית שתתן לפניהם
כוסות יין לשתות: איש האלהים
· כתרגומו נביא דיי׳: שומר
הסף · סף הוא כלל לכלי הבית
וכלי היין ודולתם ות״י שומר
הסף אמרכלא: כי

מסרה

ועבדך ב׳ וסימ׳ כי ימכר לך אחיך
העברי · מקץ שבע שנים תשלחו
איש את אחיו: אותם י״ן חס׳
בספרא וסימ׳ נזכר לעיל בספרא
ס״מ כ״ג: לא שמעתם ג׳ דסמיכי
בקרי׳ וסימ׳ לכן כה אמר יי׳ צבאות
יען · לקרא דרור איש לאחיו ·
דע׳ עונך כי ביי׳ אלהיך פשעת
: וכל עם ז׳ דסמי׳ בקרי׳ וסימ׳ ויקם
יהושע וכל עם המלחמה · ויעל
יהושע מן הגלגל · ויבא יהוש׳ וכל
עם המלחמה · ויעבר המלך
הגלגלה · ותרא והנה המלך עומד
על העמוד כמשפט דמלכים ·
וחברו דד״ה · שרי יהודה ושרי
ירושלם · וסימ׳ בלשון ארמי
יהושע סלק לגלגלא וסריס מלכ׳
וחמא גברא: הדבר ה׳ בטעמא
בספרא וסימ׳ בשלח אליו המלך
צדקיהו את פשחור · נבוכד
ראצר מלך בבל · אחרי כרות
המלך צדקיהו ברית · בימי
יהויקים בן יאשיהו · אשר
דברת אלינו: ואת אחיו ה׳ בקרי׳
וסימ׳ ויושב יוסף את אביו ·
ודבתריה ויכלכל יוסף את אביו
ואת אחיו · האמר לאביו ולאמו
לא ראיתיו · מורש זכות את גאל
ואת אחיו · ואקח את יאזניה בן
ירמיהו בן חבצניה:

ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן־רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו־יין אתם ובניכם עד־עולם: ובית לא־תבנו וזרע לא־תזרעו וכרם לא־תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים תשבו כל־ימיכם למען תחיו ימים רבים על־פני האדמה אשר אתם גרים שם: ונשמע בקול יהונדב בן־רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי שתות־יין כל־ימינו אנחנו נשינו בנינו ובנתינו: ולבלתי בנות בתים לשבתנו וכרם ושדה וזרע לא יהיה־לנו: ונשב באהלים ונשמע ונעש ככל אשר־צונו יונדב אבינו: ויהי בעלות נבוכדראצר מלך־בבל אל־הארץ ונאמר באו ונבוא ירושלם מפני חיל הכשדים ומפני חיל ארם ונשב בירושלם:

ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו לאמר: כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הלך ואמרת לאיש יהודה וליושבי ירושלם הלוא תקחו מוסר לשמע אל־דברי נאם־יהוה: הוקם את־דברי יהונדב בן־רכב אשר־צוה את־בניו לבלתי שתות־יין ולא שתו עד־היום הזה כי שמעו את מצות אביהם ואנכי דברתי אליכם השכם ודבר ולא שמעתם אלי: ואשלח אליכם את־כל־עבדי הנביאים השכם ושלח לאמר שבו־נא איש מדרכו הרעה והיטיבו מעלליכם ואל־תלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ושבו אל־האדמה אשר־נתתי לכם ולאבתיכם ולא הטיתם את־אזנכם ולא שמעתם אלי: כי־הקימו בני יהונדב בן־רכב את־מצות אביהם אשר צום והעם הזה לא שמעו אלי: לכן כה־אמר יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל הנני מביא אל־יהודה ואל כל־יושבי ירושלם את כל־הרעה אשר דברתי עליהם יען דברתי אליהם ולא שמעו ואקרא להם ולא ענו: ולבית הרכבים אמר ירמיהו כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל יען א אשר שמעתם על־מצות יהונדב אביכם ותשמרו את־כל־מצותיו ותעשו ככל אשר־צוה אתכם:

ואמרו לא נשתי חמרא ארי יונדב בר רכב אבונא פקיד עלנא למימר לא תשתון חמרא אתון ובניכון עד עלמא: וביתא לא תיבנון וזרעא לא תזרעון וכרמא לא תיצבון ולא יהילכון ארי במשכני תיתבון כל יומיכון בדיל דת דתתקיימון יומין סגיאין על אפי ארעא דאתון דיירין תמן: וקבילנא למימר יונדב בר רכב אבונא לכל דפקדנא בדיל דלא ם למשתי חמרא כל יומנא אנחנא נשנא בננא ובנתנא: ובדיל דלא למיבני בתין למתבנא וכרמין וחקלין וזרעין לא יהי לנא: ויתיבנא במשכנין וקבילנא ועבדנא ככל דפקדנא יונדב אבונא: והות כד סליק נבוכד נצר מלכא דבבל על ארעא ואמרנא איתו וניעול לירושלם מן קדם משרית כסדאי ומן קדם משרית ארם ויתיבנא בירושלם: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר: כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל איזיל ותימר לאנש יהודה וליתבי יר ירושלם הלא תקבלון אולפן לקבלא לפתגמי אמר יי: אתקיימו פתגמי יונדב בר רכב דפקיד ית בנוהי בדיל דלא למשתי חמרא ולא אשתיאו עד יומא הדין ארי קבילו ית תפקדתא דאבוהון ואנא שלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים וממליל ולא קבילתון ל למימרי: ושלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים ומשלח למימר תובו כען גבר מאורחיה בישתא ואתקינו עובדיכון ולא תהכון בתר טעות עממיא למפלחהון ותיבו על ארעא דיהבית לכון ולאבהתכון ולא ארכינתון ית אודנכון ולא קבילתון למימרי: ארי אקימו בני יונדב בר רכב ית תפקדתא דאבוהון דפקידינון ועמא הדין לא קבילו למימרי: בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי על אנש יהודה ועל כל יתבי ירושלם ית כל בשתא דגזרית עליהון חלף דשלחית לותהון ית כל עבדי נביא ולא קבילו וא ואתנביאו להון ולא תבו: ולבני בית רכב אמר ירמיה כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל חלף דקבילתון לתפקידת יהונדב אבוכון ונטרתון ית כל פקודוהי ועבדתון ככל דפקיד יתכון:

רשי

באהלים תשבו. במדברות אשר אתם גרים שם לא היה להם חלק בארץ שבני גרים היו: ויהי בעלות נבוכדנצר. על כרחנו באנו העיר לכך עכשיו אנו יושבים בבתים: עבור

רדק

כי יונדב בן רכב אבינו. רוצה לומר אבי אבינו כי הכם מבאנו יונדב בן רכב כשמלך יהוא בן נמשי ומשנו עד מלכות יהויקים קרוב לש׳ שנה: ולא יהיה לכם. טעמו על כלם: לא בית ולא כרם ולא שדה. לא יהיה לכם לא במתנ׳ ולא במקח מאחר: למען תחיו ימים רבים. כי הבתים והשדות והכרמים מעכבים את האדם במקומו יהיה רעב או חרב וימות בקוצר ימים מדאגה וכשלא יהיה לו במקומו כל זה שירצה טוב בזה המקום ישב בו וכשירצה רע ילך למקו׳ אחר שיהיה בו בטוב לפיכך צוה להם שיהיו יושבי אהלי׳ ויסעו ממקום למקום כפי מה שירצו הטוב במקום בית שדה וכרם ויאריכו ימים בזה וכן ראינו באבות שהיו נוסעים ממקום למקום ב באהליהם מפני הרעב ושתית היין שמנעם ממנה שידוע מ מסבתו שמטרף דעת מי שישגה בו כמו שכתוב כל שוגה בו לא יחכם וכתוב למי אבוי למי מדיני׳ למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין וסבת גלות עשרת השבטים היה על הרבות שתית היין כמו שנא׳ הוי עטרת גאות שכורי אפרים ואמר הוי גבורים לשתות היין ואמר משכימי בבקר שכר ירדפו וגם יהודה ובנימן סבת גלותם היין כמו שכתוב. וגם אלה ביין שגו וכל הענין כמו שכתוב וראשון שפתח היין אע״פ שהיה צדיק ותמים נשתכר בו ונתבזה בו: ויהי בעלות נבוכד נצר. בבית׳ ונאמר באו ונבוא. בואו לשון זרוז כמו לכו ונלכה הגלגל: הוקם את דברי יהונדב. הוקם לשון יחיד על רבים כי מלת את כוללת הדברי׳: ואשלח. אמר׳ ואל תלכו אחר שאמר שובו והטיבו כי עבודה זרה שקולה כנגד כל העבירות: ושבו אל האדמה. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: על מצות יהונדב. כמו אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: לכן

מסרה

יונדב ג׳ וסי׳ ויאמרו לא נשתה יין כי. ונשב באהלי׳ ונשמע ונעש לכן כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישר׳ לא יכרת איש. וכל שמואל דכות׳ יונדב בב״א י יהונדב וסי׳ ויאמר לו יהונדב שכב על ם משכבך: תח׳ וג׳ בקריא׳ וסימ׳ ועתה ישר׳ שמע אל החקים. וכיה לא תכנו חרש׳. דרשו טוב ואל רע: ונשב ג׳ בנביאים ובכתובי׳ וסי׳ ונשב באהלים ונשמע ונעש. ודבתריה בירושלם. בנור אתוא: באהלים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ בשפטים סימ׳ח׳: צונו ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמס׳ בסדר דברים: הוקם ג׳ בקריא׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ הוקם המשכן. נאם הגבר הקם על. את דברי יהונדב בן רכב. נאם הגבר חס׳ וכלעיל: שבו ה׳ חס׳ בנביאים וכתובים וסימ׳ אם ת הבעיון בעיו שבו אתיו. ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים ד דאריך. וגם עתה נאם יי׳ שבו עדי. ויעד יי׳ בישראל וביהודה. ושבו עוד צדקי בה כתיב: אל יהודה ה׳ וסימ׳ וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה. הנני מביא אל יהודה ואל כל יושבי ירושלם את כל הרעה. ויהי לתקופת השנה עלה דוח. אשר תשלחני אל יהודה דעזרא. עד אשר אבוא אל יהודה. וא׳ ואל יהודה וסימ׳ ואלה הדברים אשר דבר יי׳:

עצור· כבית הכלא׃ פתח שער בית יי החדש· הוא שער המזרחי כך תירגם יונתן׃ הגד

לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל לא־יכרת איש ליונדב בן־ ג׳
רכב עמד לפני כל־הימים׃
לו ויהי בשנה הרבעית כיון
ליהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה
היה הדבר הזה אל־ירמיהו מאת
יהוה לאמר׃ קח־לך מגלת־ספר יב ר״ס
וכתבת אליה את כל־הדברים אשר־ יג חס האלה
דברתי אליך על־ישראל ועל־יהודה
ועל־כל־הגוים מיום דברתי אליך י׳ דקמ׳
מימי יאשיהו ועד היום הזה׃
אולי ישמעו בית יהודה את כל־
הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם
למען ישובו איש מדרכו הרעה
וסלחתי לעונם ולחטאתם׃ ג׳
ויקרא ירמיהו את־
ברוך בן־נריה ויכתב ברוך מפי יר
מיהו את כל־דברי יהוה אשר־
דבר אליו על־מגלת־ספר׃ ויצוה ל׳ ה׳
ירמיהו את־ברוך לאמר אני עצור
לא אוכל לבוא בית יהוה׃ ובאת ז׳ מלעל
אתה וקראת במגלה אשר־כתבת
מפי את־דברי יהוה באזני העם בית ה׳ ל׳
יהוה ביום צום וגם באזני כל־יהודה
הבאים מעריהם תקראם׃ אולי
תפל תחנתם לפני יהוה וישבו איש ח׳ רפי וחס׳
מדרכו הרעה כי־גדול האף והחמה ג׳
אשר־דבר יהוה אל־העם הזה׃
ויעש ברוך בן־נריה ככל אשר־צוהו י׳
ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי
יהוה בית יהוה׃
ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן־ ה׳
יאשיהו מלך־יהודה בחדש התשעי ג׳ חס׳
קראו צום לפני יהוה כל־העם
בירושלם וכל־העם הבאים מערי ט׳ נסי׳
יהודה בירושלם׃ ויקרא ברוך
בספר את־דברי ירמיהו בית יהוה י׳
בלשכת גמריהו בן־שפן הספר בחצר ל׳
העליון פתח שער בית־יהוה החדש
באזני כל־העם׃ וישמע מכיהו בן־ ל׳׳ ד׳ ג׳ חס׳ י׳
גמריהו בן־שפן את־כל־דברי יהוה
מעל הספר׃ וירד בית־המלך על־ ל׳
לשכת הספר והנה־שם כל־השרים
יושבים אלישמע הספר ודליהו בן־ י׳ מל׳ ג׳
שמעיהו ואלנתן בן־עכבור וגמריהו ה׳
בן־שפן וצדקיהו בן־חנניהו וכל־ ל׳ ג׳
השרים׃

בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל לא יפסוק גבר ליונדב
בר רכב משמש קדמי כל יומיא׃
זהוה בשתא
רביעתא ליהויקים בר יאשיה
מלך שיבטא דבית יהודה הוה
פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם
יי למימר׃ סב לך מגילת ספרא
ותכתוב עלה ית כל פתגמיא
דמליליות עמך על ישראל ועל
יהודה ועל כל עממיא מיומא ד
דמליליות עימך מימי יאשיה ועד
יומא הדין׃ מאים ישמעון דבית
יהודה ית כל בישתא דאנא מחשיב
למעבד להון בדיל דיתובון גבר
מאורחיה בישתא ואשבוק ל
לחוביהון ולחטאיהון׃
וקרא ירמיהו ית ברוך
בר נריה וכתב ברוך מפום דירמי
ית כל פתגמיא דיי דמליל עמיה
על מגילת ספרא׃ ופקיד ירמיה
ית ברוך למימר אנא כלי לית
אנא יכיל למיעל לבית מקדשא
דיי׃ ותיתי את ותקרי במגילתא
דכתבתא מפומי ית פתגמיא דיי
קדם עמא בבית מקדשא דיי ביומא
דצומא ואף קדם כל בית יהודה
דאתן מקרויהון תקרינון׃ מאים
תתקבל בעותהון קדם יי ויתובון
גבר מאורחתיה בישתא ארי רב
רוגזא וחימתא דגזר יי על עמא
הדין׃ ועבד ברוך בר נריה ככל
די פקדיה ירמיה נביא למיקרי
בספרא פתגמא דיי בית מקדשא
דיי׃ והוה בשתא
חמשתא ליהויקים בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה בירחא ת
תשיעאה גזרו צומא קדם יי כל
עמא בירושלם וכל עמא דאתן
מקרויא דבית יהודה בירושלם׃
וקרא ברוך בספרא ית פתגמי
ירמיה נביא בית מקדשא דיי
בלשכת גמריה בר שפן ספרא
בדרתא עיליתא במעלנא דתרע
בית מקדשא דיי מדינחאה קדם
כל עמא׃ ושמע מיכיהו בר
גמריה בר שפן ית כל פתגמא דיי
מעל ספרא׃ ונחת לבית מלכא
ללשכת ספרא והא תמן כל ר
רברביא יתבין אלישמע ספרא
ודליה בר שמעיה ואלנתן בר
עכבור וגמריה בר שפן וצדקיה
בר חנניה וכל רברביא׃

לכן. לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים· תירגם יונתן משמש קדמי ובדברי רבותינו ז״ל רבי יהודה אומר וכי גרים נכנסים להיכל והלא אף ישראל אין נכנסים אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה וי״א בנותיהם נשואות לכהונ׳ והיו מבני בניהם מקריבים על גבי המזבח׃ יונדב. בלא ה״א בפרשה שלשה וסימן ויאמרו וכתב ולא יכרת׃ ויהי בשנה הרביעית ליהויקים· קח לך מגלת ספר· מגלה וגליון יקרא הקלף או הגויל שיכתו׳ אדם עליו ובקשתו המגלה לספר רוצה לומ׳ שיכתוב עליה ואז תקרא ספר׃ וכתבת אליה· כמו עליה אחר שיכתוב כלל הדברים תקרא הספר ועד הנה ורבותינו ז״ל דרשו זו מגלת איכה׃ ביום צום· ביום תענית ואדוני אבי ז״ל פירש ביום קבוץ מן צומת הגידין כדברי רבותינו ז״ל רוצה לומר יום שיתקבצו לדבר ולהתיעץ על צרתם׃ החדש· הוא שער המזרחי כמו שכתבנו למעלה וכן תירגם יונתן מדינחאה׃ מעל הספר· שהיו כתובים על הספר׃ על לשכת· כמו אל לשכת׃ הגיד

מסרה
קח יב ר״פ וסימ׳ נמס׳ בסדר במדב׳ סימ׳ ׃ את כל הדברי׳ יג חס׳ האלה וסימ׳ ויספר העבד ל ליצחק את כל· וידבר אהרן את כל הדברים ׃ ויעש אהרן ובניו· ואצוה אתכם בעת ההיא את· ויגד לו שמואל· עמד בחצר בית יי· ויאמר ירמיה אל כל השרים· כתב לך דכה אמר יי׳ אלהי ישראל· קח לך מגלת ספר· ויגד להם מביאו ׃ ויהי בשמעם את כל כל הדברי׳ פחדו קדמ׳ דפסו· ויגידו באזני המלך· שוב קח לך מגלה׃ האף ג׳ קמצין וסי׳ כי יגרתי מפני האף ׃ מה חרי האף הגדול ׃ כי גדול האף והחמה׃ וחמשית ה׳ בקריא׳ חס׳ יוד קדמא וסימ׳ ובשנה החמשית תאכלו את פריו· ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו׳ היא השנה החמשים למלך רחבע׳· ויהי בשנה החמשית לגלות· וחכרו עלה שישק מלך בבל· ואוריתא וחמישת כתיב חס׳ יוד בתר׳· דירמיה החמשית כתיב חס׳ יוד קדמא· ושארא וחמישי׳ כתיב מל׳ דמל׳׃ דליהו ג׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ אלישמע הספור ודליהו בן· תם אל נתן· לדליהו שלשה ועשרים׃

שמע ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויגד להם מכיהו· צעקו וי׳ שמע· זה עני קרא· כי לא בזה ולא שקץ· וסימ׳ בלשון תרגום מכיהו צוה מסכינא ואת בזויי׳: ברוך בן נריהו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ קחנה בידך ולך· וירמיהו לקח מגלה· את הגברים ואת הנשים· ושארא ברוך בן נריה׳: הגיד ג׳ מל בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ותגיד לבני ישראל· הגיד נגיד למלך· ובעל כנפים יגד דבר· אנך׳: איפה׳ כתיב כן איפה וסימ׳ נמסר בסדר וישב ובשמואל ב׳ סימ׳ט׳:

ויגד להם מיכיהו את כל־הדברים אשר שמע בקרא ברוך בספר באזני העם: וישלחו כל־השרים אל־ברוך את־יהודי בן־נתניהו בן־שלמיהו בן־כושי לאמר המגלה אשר קראת בה באזני העם קחנה בידך ולך ויקח ברוך בן־נריהו את־המגלה בידו ויבא אליהם: ויאמרו אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם: ויהי כשמעם את־כל־הדברים פחדו איש אל־רעהו ויאמרו אל־ברוך הגיד נגיד למלך את כל־הדברים האלה: ואת־ברוך שאלו לאמר הגד־נא לנו איך כתבת את־כל־הדברים האלה מפיו: ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל־הדברים האלה ואני כתב על־הספר בדיו: ויאמרו השרים אל־ברוך לך הסתר אתה וירמיהו ואיש אל־ידע איפה אתם: ויבאו אל־המלך חצרה ואת־המגלה הפקדו בלשכת אלישמע הספר ויגידו באזני המלך את כל־הדברים: וישלח המלך את־יהודי לקחת את־המגלה ויקחה מלשכת אלישמע הספר ויקראה יהודי באזני המלך ובאזני כל־השרים העמדים מעל המלך: והמלך יושב בית החרף בחדש התשיעי ואת־האח לפניו מבערת: ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הספר והשלך אל־האש אשר אל־האח עד־תם כל־המגלה על־האש אשר על־האח: ולא פחדו ולא קרעו את־בגדיהם המלך וכל־עבדיו השמעים את כל־הדברים האלה: וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את־המגלה ולא שמע אליהם: ויצוה המלך את־ירחמאל בן־המלך ואת־שריהו בן־עזריאל ואת־שלמיהו בן־עבדאל לקחת את־ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרם יהוה:

וחוי להון מיכיהו ית כל פתגמיא דשמע כד קרא ברוך בספרא קדם עמא: ושלחו כל רברביא לות ברוך ית יהודי בר נתניה בר שלמיה בר כושי למימר מגילתא דקריתא בה קדם עמא סבהי בידך ואיתא ונסיב ברוך בר נריה ית מגלתא בידיה ואתא לותהון: ואמרו ליה תוב כען וקרהא קדמנא וקרא ברוך קדמיהון: והוה כמשמעהון ית כל פתגמיא תווהו גבר לחבריה ואמרו לברוך חואה נחוי למלכא ית כל פתגמיא האילין: וית ברוך שאילו למימר חוי כען לנא איכדין כתבתא ית כל פתגמיא האילין מפומיה: ואמר להון ברוך מפומיה קרי לי ית כל פתגמיא האילין ואנא כתיב על ספרא בדיותא: ואמרו רברביא לברוך איזיל איטמר את וירמיה ואנש לא ידע איכא אתון: ואתו לות מלכא לדרתא וית מגילתא פקידו בלשכת אלישמע ספרא וחויאו קדם מלכא ית כל פתגמיא: ושלח מלכא ית יהודי למיסב ית מגילתא ונסבה מלשכת אלישמע ספרא וקרהא יהודי קדם מלכא וקדם כל רברביא דקיימין מעילוי מלכא: ומלכא יתיב בית סתווא בירחא תשיעיתא וית נורא קדמוהי מדלקין: והוה כד קרי יהודי תלת פצין וארבע בזע באזמיל ספרא ורמי לנורא דלגומרי עד דשלימת כל מגילתא על נורא דעל גומרי: ולא תווהו ולא בזעו ית לבושיהון מלכא וכל עבדוהי דשמעין ית כל פתגמיא האילין: ואף אלנתן ודליה וגמריה בעו מן מלכא בדיל דלא לאוקידא ית מגילתא ולא קביל מנהון: ופקיד מלכא ית ירחמאל בר מלכא וית שריה בר עזריאל וית שלמיה בר עבדאל למידבר ית ברוך ספרא וית ירמיה נבייא ואגין עליהון יי:

רדק

הגיד· כתיב בו״ו המסך שלא כמנהג ברוב: על הספר· על שם סופו כי לא יקרא ספר עד שיכתוב בו: בדיו· הוא שכותבי׳ בו: הסתר· בתוך חדר המטרה שמא יחרה אף המלך עליכם כשמעו הדברים וירע לכם: חצרה· מלעיל הזקף בגדו׳ והה״א נוספת והוא כמו חצר רוצה לומר חצר המלך: בית החרף· כי עושים בית לקיץ שימלטו בו הרוח לקרר וכן עושים בית לחרף שלא ימלט בה הרוח: ואת האח לפניו מבוערת· כלי שמדליקין בו אש ואמר מבוערת מפני העצים המבוערי׳ בה כאילו היא מבוערת ויונתן תירגם וית נורא קדמוהי מדליקין ובדברי רז״ל מאי אח רב אמר אתונא ושמואל אמר עצים הנדלקים באחוה: שלש דלתות וארבעה· פירוש דפין כלומר דפי המגלה ונקראים דלתות לפי שנפתחים ונסגרים כדלתות ובאו בפסוק זכר ונקבה שאמר שלש וארבעה ואמר כן לפי שהוא שם מושאל כי דלת לשון נקבה: והשלך· מקור: אל האש אשר אל האח· כמו על והראשונים אל והאחרונים על ופסוק חד סימן ואל על יקראוהו ורז״ל פירשו שלש דלתות וארבעה שלשה פסוקי׳ וארבעה אמרו מאי שכא שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקי׳ כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה אמרו ליה איכה ישבה בדד העיר אמר להו ואנא מלכא בכה תבכה אמר להו ואנא מלכא גלתה יהודה אמר להו ואנא מלכא דרכי ציון אבלו׳ אמר להו ואנא מלכא היו צריה לראש אמ׳ להו מאן אמריה כי יי׳ הוגה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפם באש ויונתן תירגם דלתו׳ פצין: ולא פחדו ולא קרעו· כי היה להם לפחוד ולקרוע בשמעם הדברים ולשוב בתשובה לפני הא״ל ולא חששו בשמעם הדברים המלך וכל עבדיו שהיו עמו בבית אבל השרים שבאו אל המלך והגידו לו הם פחדו כמו שכתוב למעלה פחדו איש אל רעהו וכן הפגיעו במלך לבלתי ישרף את המגילה ורז״ל דרשו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעי קריעה וסמכו על זה ואמרו הרואה ספר תורה שנקרע בזרוע חייב לקרוע: הפגעו במלך· ענין תחנה ובקשה וכן ויפגעו בי אין מפגיע: ויסתירם יי׳· שחפשו במקום שהיו ולא מצאום כי הסתירם יי׳ אפשר שסתם חשך סביבותם או שבטל כח ראותם באותו מקו׳ שהיו ירמיהו וברוך: ויהי

רשי

הגד נגיד למלך· אולי ישמע: חצרה· אל החצר כל תיבה שצריכ׳ למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה: ואת האח· פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקין באחוה ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים: שלש דלתות· רבותינו אמרו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבלות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרי׳ כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר: יקרעה· כמו קרעה: הפגעו· התחננו: דברים

אל האח ל׳ וחד על ואל על יקראוהו

הראשונה ה' בקריא' וסימ' נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה · ותהי המכה הראשונה · אשר היו על המגלה הראשונה · ובאה הממשלה הראשנה · במרכבה הראשונה סוסים · על המחלוקת הראשנה לחדש הראשון · הארץ אמות במדה · הוא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון : וירמיהו ב' רף וסימ' וירמיהו בא ויצא בתוך העם · וירמיהו לקח מגלה אחרת : ועוד כ"ג וסימ' חמש שנים אשר אין חריש · ועוד לו אך המלוכה ·

ויהי דבר יהוה אל ירמיהו
אחרי שרף המלך את המגלה ואת
הדברים אשר כתב ברוך מפי
ירמיהו לאמר : שוב קח לך מגלה
אחרת וכתב עליה את כל הדברים
הראשנים אשר היו על המגלה
הראשנה אשר שרף יהויקים מלך
יהודה : ועל יהויקים מלך יהודה
תאמר כה אמר יהוה אתה שרפת
את המגלה הזאת לאמר מדוע
כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך
בבל והשחית את הארץ הזאת
והשבית ממנה אדם ובהמה :
לכן כה אמר יהוה על
יהויקים מלך יהודה לא יהיה לו
יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה
משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה :
ופקדתי עליו ועל זרעו ועל עבדיו
את עונם והבאתי עליהם ועל יושבי
ירושלם ואל איש יהודה את כל
הרעה אשר דברתי אליהם ולא
שמעו : וירמיהו לקח
מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן
נריהו הספר ויכתב עליה מפי יר
ירמיהו את כל דברי הספר אשר
שרף יהויקים מלך יהודה באש
ועוד נוסף עליהם דברים רבים
לז כהמה : וימלך מלך צדקיהו בן
יאשיהו תחת כניהו בן יהויקים
אשר המליך נבוכדראצר מלך בבל
בארץ יהודה : ולא שמע הוא
ועבדיו ועם הארץ אל דברי יהוה
אשר דבר ביד ירמיהו הנביא :
וישלח המלך צדקיהו את יהוכל
בן שלמיה ואת צפניהו בן מעשיה
הכהן אל ירמיהו הנביא לאמר
התפלל נא בעדנו אל יהוה אלהינו
: וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ולא נתנו אתו בית הכליא : וחיל
פרעה יצא ממצרים וישמעו ה
הכשדים הצרים על ירושלם את
שמעם ויעלו מעל ירושלם :
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לאמר :

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתר דאוקיד מלכא ית מגילתא וית פתגמיא דכתב ברוך מפומא דירמיה למימר : תוב סב לך מגילתא אוחרי וכתוב עלה ית כל פתגמיא קדמאי דהוו על מגילתא קדמיתא דאוקיד יהויקים מלך שיבטא דבית יהודה : ועל יהויקים מלכא שיבטא דבית יהודה תימר כדנן אמר יי את אוקידתא ית מגילתא הדא למימר מא דין כתבתא עלה למימר מיתי יתי מלכא דבבל ויחביל ית ארעא הדא ויבטל מינה אנשא ובעירא : בכן כדנן אמר יי על יהויקים מלך שבטא דבית יהודה לא יהי ליה יתיב על כורסי דוד ונבילתיה תהי משגרא לשרבא בימָמא ולגלידא בליליא : ואסער עלוהי ועל בנוהי ועל עבדוהי ית חוביהון ואיתי עליהון ועל יתבי ירושלם ועל אנש יהודה ית כל בישתא דגזרית עליהון ולא קבילו : וירמיה נסיב מגילא אוחרי ויהבה לברוך בר נריה ספרא וכתב עלה מפומא דירמיה ית כל פתגמי ספרא ד דאוקיד יהויקים מלך שיבטא דבית יהודה בנורא ועוד אתוספו עליהון פתגמין סגיאין כותהון : ומלך מלך צדקיה בר יאשיה חלף כניה בר יהויקים דאמליך נבוכד נצר מלכא דבבל בארעא דבית יהודה : ולא קביל הוא ועבדוהי ועמא דארעא לפתגמא דיי דמליל ביד ירמיהו נביא : ושלח מלכא צדקיהו ית יהוכל בר שלמיה וית צפניה בר מעשיה כהנא לות ירמיה נביא למימר צלי כען עלנא קדם יי אלהנא : וירמיה עליל ונפיק בגו עמא ולא יהבו יתיה בבית אסירי : ומשרית פרעה נפקא ממצרים ושמעו כסדאי דצירין על ירושלם ית שמעהון ואסתלקו מעל ירושלם : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר :

רש"י

דברים רבים כהמה · מתחלה היו שלש שפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני ה הגבר שכל אות מ משולשת בה : וימלך מלך · לפי שמעתה בא לספר ולומר ש שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת ה הפקודה שיקדש ה הימים להתקיים ה הדברים וימלך מלך על יהודה אחר יהויקי' תחת כניהו וגו' : וירמיהו בא ויוצא בתוך העם · כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית ה הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקים היה רשע ודורו צדיקי' : וחיל פרעה יצא ממצרים · לעזרה ליהודים : שב

רד"ק

ויהי דבר יי' · אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים · שלא תאמר גליוני המגלה שרף שלא הדברים הכתובים בה שרף ורבותינו ז"ל ראו מזה שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב של' את המגלה ואת הדברים המגלה זה גויל הדברים זה כתב : לא יהיה לו יושב על כסא דוד · כי יהויכין לא מלך אלא שלשה חדשים ולא נחשב יושב על כסא : לחרב ביום · כי לא הניחוהו הכשדים להקבר : ועוד נוסף עליהם דברי' רבים כהמה · בדברי רז"ל רבי חמא בר חנינא ורב חד אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זכור יי' כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא וחד אמ' ועוד נוסף עליהם זה אני הגב' שהוא מן תלתא תלתא מלמד שהיה כתו' על המגלה הראשונ' איכה ישבה ואיכה יעיב ואיכה יועם הדא הוא דכתי' ונוסף עליהם דברים כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא רבים זה זכור השם : וימלך מלך · לפי שמלכו' יהויכין לא עמדה אלא ג' חדשים אמר וימלך מלך כי יהויכין לא נחשב למלך : בית הכליא · כתיב ביו"ד וקרי הכלוא בוי"ו והוא בית האסורים כי במלוך צדקיהו צוה להוציאו משם ולא נתנו אותו שם עד שתפשו יראייה : יצא ממצרים · לעזור אל צדקיהו כי צדקיהו מרד במלך בבל אשר השביעו באלהים כ כשהמליכו ומרד בו ושלח למלך מצרים לעזרו וכששלח שם מלך בבל חילו מפני שמרד בו יצא חיל פרעה ממצרים : לחלק

שלמיה ר' יבאה פלוגת' דלית איכון כי אם נ' בת דין ידין ברוב הספרים וספרי המסרת שלמיה כתי'

ותהי נבלתם כסוחה · ועוד בה עשיריה · מבשא את אפרים · ארם מקדם ופלשתים מאחור · על כן על בחוריו · בלתי כרע תחת · ועוד נוסף עליהם דברים · ועוד תשוב תראה · ועוד בתים חיתם · ועוד הסיר את הבמו' דד"ה דיהושפט · ועוד העם לא הבינו לבבם דד"ה דיהושפט · ועוד העם משחיתים · ועוד ברצותי בית אלה · ועוד אדומים כאו · ועוד דברו עבדיו · ועוד מעט ואין רשע · כי יש לעץ תקוה · ועוד ראיתי תחת · אני מדבר ומתפלל · אני מדבר בתפלה · ועוד תוסף :

כה אמר יי׳ אל תשיאו ל׳ בטעמא כה אמר בס׳ וס׳ נמסר לעיל בסיפרא דא סי׳ יב׳ ׃ מדקרים ב׳ וס׳ ונשארו בם אנשי׳ מדקרי׳ · שהם יזובו מדקרי׳ · וא׳ ומקדרי׳ ונפלו חללי׳ בארץ כשדים ׃ יראייה ב׳ ומ׳ל ובענין וסי׳ ושם בעל פקדת ושמו יראיית · ויתפש יראייה בירמיהו ׃ בית הבור חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסי׳ בית הבור כי בא ירמיהו אל בית הבור · בבית הבור ויהי בחצי הלילה · בית רשע עוד האש בית רשע · בבית רשע בארץ יי׳ ·

כה אמר יהוה אלהי ישראל כה תאמרו אל מלך יהודה השלח אתכם אלי לדרשני הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ׃ ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדה ושרפה באש ׃ כה אמר יהוה אל תשאו נפשתיכם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים כי לא ילכו ׃ כי אם הכיתם כל חיל כשדים הנלחמים אתכם ונשארו בם אנשים מדקרים איש באהלו יקומו ושרפו את העיר הזאת באש ׃ והיה בהעלות חיל הכשדים מעל ירושלם מפני חיל פרעה ׃

ויצא ירמיהו מירושלם ללכת ארץ בנימן לחלק משם בתוך העם ׃ ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראייה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נפל ׃ ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הכשדים ולא שמע אליו ויתפש יראייה בירמיהו ויבאהו אל השרים ׃ ויקצפו השרים על ירמיהו והכו אתו ונתנו אותו בית האסור בית יהונתן הספר כי אתו עשו לבית הכלא ׃ כי בא ירמיהו אל בית הבור ואל החניות וישב שם ירמיהו ימים רבים ׃ וישלח המלך צדקיהו ויקחהו וישאלהו המלך בביתו בסתר ויאמר היש דבר מאת יהוה ויאמר ירמיהו יש ויאמר ביד מלך בבל תנתן ׃ ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו מה חטאתי לך ולעבדיך ולעם הזה כי נתתם אותי אל בית הכלא ׃ ואיו נביאיכם אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם ועל הארץ הזאת ׃ ועתה שמע נא אדני המלך תפל נא תחנתי לפניך ואל תשבני בית יהונתן הספר ולא אמות שם ׃

כדנן אמר יי אלהא דישראל כדין תימרון למלך שיבטא דבית יהודה דשלח יתכון לקדמי למתבע אולפן מן קדמי הא משרית פרעה דנפקא לכון לסעיד תבא לארעהון למצרים ׃ ויתובון כסדאי ויגיחון קרבא על קרתא הדא ויכבשונה ויוקדונה בנורא ׃ כדנן אמר יי לא תטעון נפשתכון למימר אסתלקא יסתלקון מיננא כסדאי ארי לא יסתלקון ׃ ארי אם תקטלון כל משרית כסדאי דמגיחין קרבא עמכון וישתארון בהון גברין מטענין גבר במשכניה יקומון ויוקדון ית קרתא הדא בנורא ׃ והוה כד אסתלקא משרית כסדאי מעל ירושלם מן קדם משרית פרעה ׃

ונפק ירמיה מירושלם למיזל לארעא שיבטא בנימן לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא ׃ והוה הוא בתרע שיבטא בנימן ותמן גברא ממנא ושמיה יראית בר שלמיה בר חנניה ואחד ית ירמיה נביא למימר לכסדאי את משתמע ׃ ואמר ירמיה שיקרא את אמר לית אנא משתמע לכסדאי ולא קביל מיניה ואחד יראיה בירמיה ואיתיה לות רברביא ׃ ורגיזו רברביא על ירמיה ואלקיאו יתיה ויהבו יתיה בית אסירי בית יהונתן ספרא ארי יתיה עבדו לבית אסירי וארי על ירמיה לבית אסירי ולגיו מן חנותא ויתיב תמן ירמיה יומין סגיאין ׃ ושלח מלכא צדקיה ודבריה ושאליה מלכא בביתיה בסתרא ואמר האית פתגמא מן קדם יי ואמר ירמיה אית ואמר ביד מלכא דבבל תתמסר ׃ ואמר ירמיה למלכא צדקיה מה חבית לך ולעבדך ולעמא הדין ארי יהבתון יתי לבית אסירי ׃ ואן נביאיכון דשקרא דאתנביאו לכון למימר לא ייתי מלכא דבבל עליכון ועל ארעא הדא ׃ וכען שמע כען רבוני מלכא תתקבל כען בעותי קדמך ולא תתיבינני לבית יהונתן ספרא ולא איםות תמן ׃

רדק

לחלק משם בתוך העם · כמו להחליק חסר הא הפעלה והוטלה תנועה תחת הלמ״ד וכן לשמיד מעוזניה והדומים להם ופי׳ לחליק להחליק עצמו משם שהיה בתוך העם והיה ירא שלא יתנוהו לבית הכלא לפי שאמ׳ כי אם הכיתם את כל חיל כשדים וגו׳ וענין לחליק לשון השמטה שהוא קרוב לענין חלקלקות כלומר היה רוצה להיות נשמט משם ויונתן תירגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא · ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות ׃ בשער בנימן · שער משערי ירושלם היה נקרא שער בנימן לפי שהיה בחלקו של בנימן או שהיה מוצא השער דרך ארץ בנימן ׃ ושם בעל פקידות · בעל מנוי שמנו אותו באותו השער כי היו אנשים ממונים לשמור שלא יצא אדם משם אל הכשדים ׃ ושמו יראייה · בזה השער יראייה בב׳ יודי״ן הראשון נקראת והשנית איננה נקראת וכן מחוייאל ילד את מתושאל וכן יששכר לקריאת בן אשר · ובדרש כי זה חנניה בן עזור ובשביל שהכחישו ירמיהו בנבואתו ונבא לו במיתה צוה את בנו שאם יוכל להכשיל את ירמיהו יעשה וכן שלמיה בנו צוה ליראייה בנו ועשה כשמצא לו עלה תפשו ׃ אל הכשדים אתה נופל · רוצה לומר מתחבר ונשמע אליהם וכן תירגם יונתן משתמע ומענין זה ומתכסה נפלו על דוד לבו ונפלה אל מחנה ארם ׃ איננו נופל על הכשדים · זה על והראשון אל ושניהן ואל על ׃ יקראוהו ׃ בית האסור · בשקל אבוס בעליו ׃ ואל החניות · תי׳ ולגיו מן חנותא כלומר זה בית האסור היה לפנים מן החניות שהיו שם לפני בית האסורים ׃ ואיה נביאכם · ואיו כתי׳ רוצה לומר איו הדבר שהבטחתם בו מפי נביאיכם ׃ מחוץ

רשי

שב לארצו מצרים ׃ בקפיצות הים באים רמז הקב״ה לים והציף עליו כמו כורות ואובות דומות לצורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעם אבותיהם של אלו שאנו הולכי׳ לעזרתם בים מיד שבו לארצם ׃ לחלק משם בתוך העם · לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא מתוך שמתפלל על העיר שלא תלכד ׃ ושם בעל פקידות · ממונה לשמור שלא יצא אדם מן העיר להשלים אל הכשדים ׃ בן שלמיה בן חנניה · הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה׳ את דבריך · ומדרש אגדה שצוה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבנו כך וכשהגיעה שעה הכשילו ׃ ואל החנויות · תירגם יונתן לגיו מן חנותא חנויות היו לפני אותו בית הכלא ׃ מחוץ

בית החפשית ויהי עזיהו דרה · בבית החפשית וינגע יי׳ דמלכים · בית אבל טוב ללכת · בבית אבל לב חכמים · בית המלכות גם ושתי · בבית המלכות ותלבש אסתר מלכות ׃ ואיה ג׳ ר״פ בקריא׳ וס׳ ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו · ואיו נביאיכם כן כתיב · ואיה איפה תקותי ׃

נתון ז׳ בקריא׳ ג׳ חס׳ וד׳ מל׳ וסימ׳ ונתון אתו על כל ארץ מצרים · והעלה עליהם קהל · ונתן את אלהיהם באש
דישעיה · ונתנלו ככר לחם · את כל זה ראיתי ונתון אל לבי · ונתן תמרוקיהן · ונתן הלבוש והסוס על ·
קדמא וג׳ בתראין מל׳ : בחרב ברעב ח׳ וסימ׳ למה תמותו אתה ועמך · ורדפתי אחריהם בחרב · כה אמר יי׳
הישב בעיר הזאת ימות · ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם · ועתה ידע תדעו כי בחרב · ולקחתי את

ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את־
ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר־
לחם ליום מחוץ האפים עד־תם כל־
הלחם מן־העיר וישב ירמיהו בחצר
לח המטרה : וישמע שפטיה בן־מתן
וגדליהו בן־פשחור ויוכל בן־
שלמיהו ופשחור בן־מלכיה את־
הדברים אשר ירמיהו מדבר אל־כל־
העם לאמר : כה אמר יהוה הישב
בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר
והיצא אל־הכשדים יחיה והיתה־לו
נפשו לשלל וחי :
כה אמר יהוה הנתן תנתן העיר הזאת
ביד חיל מלך־בבל ולכדה : ויאמרו
השרים אל־המלך יומת נא את־האיש
הזה כי־על־כן הוא־מרפא את־ידי
אנשי המלחמה הנשארים בעיר
הזאת ואת ידי כל־העם לדבר אליהם
כדברים האלה כי האיש הזה איננו
דרש לשלום לעם הזה כי אם־לרעה
: ויאמר המלך צדקיהו הנה־הוא
בידכם כי־אין המלך יוכל אתכם
דבר : ויקחו את־ירמיהו וישלכו
אתו אל־הבור מלכיהו בן־המלך
אשר בחצר המטרה וישלחו את־
ירמיהו בחבלים ובבור אין־מים כי
אם־טיט ויטבע ירמיהו בטיט :
וישמע עבד־מלך הכושי איש סריס
והוא בבית המלך כי־נתנו את־
ירמיהו אל־הבור והמלך יושב ב
בשער בנימן : ויצא עבד־מלך
מבית המלך וידבר אל־המלך לאמר
: אדני המלך הרעו האנשים האלה
את כל־אשר עשו לירמיהו הנביא
את אשר־השליכו אל־הבור וימת
תחתיו מפני הרעב כי אין הלחם עוד
בעיר : ויצוה המלך את עבד־מלך
הכושי לאמר קח בידך מזה שלשים
אנשים והעלית את־ירמיהו הנביא
מן־הבור בטרם ימות :

ופקד מלכא צדקיה ופקידו ית ירמיה בדרת בית אסיריא ויהבין ליה פיתא דלחמא ליומא משוק נחתומיא עד דשלים כל לחמא מן קרתא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא : ושמע שפטיה בר מתן וגדליה בר פשחור ויוכל בר שלמיהו ופשחור בר מלכיה ית פתגמיא דירמיה ממליל עם כל עמא למימר : כדנן אמר יי׳ דיתיב בקרתא הדא יתקטיל בחרבא בכפנא ובמותא ודיפוק ויתמסר לכסדאי ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא ויתקיים :
כדנן אמר יי׳ איתמסרא תתמסר קרתא הדא ביד משירית מלכא דבבל ויכבשינה : ואמרו רברביא למלכא יתקטיל כען גברא הדין ארי על כן הוא מרשיל ית ידי גברי עבדי קרבא דאשתארו בקרתא הדא וית ידי כל עמא למללא עמהון כפתגמיא האילין ארי גברא הדין ליתוהי תבע לשלמא לעמא הדין אלהין לבישו : ואמר מלכא צדקיה הא הוא מסיר בידכון ארי לית מלכא יכיל לאתבא יתכון פתגם : ודברו ית ירמיה ורמו יתיה לגובא דמלכיה בר מלכא דבדרת בית אסיריא ושרביבו ית ירמיה באטונין ובגובא לית מיא אלהין טינא וטבע ירמיה בטינא : ושמע עבדא דמלכא צדקיה גבר רב והוא בבית מלכא ארי יהבו ית ירמיה לגובא ומלכא יתיב בתרע שיבטא בנימן : ונפק עבדא דמלכא מבית מלכא ומליל עם מלכא למימר : ריבוני מלכא אבאישו גבריא האילין ית כל דעבדו לירמי׳ נביא ית דרמוהי לגובא כבר מית באתריה מן קדם כפנא ארי לית לחמא עוד בקרתא : ופקיד מלכא ית עבדא דמלכא צדקיה למימר דבר עמך מכא תלתין גברי ותסיק ית ירמי׳ נביי׳ מן גובא עד לא ימות :

רש״י

מחוץ האופים · מסוק נחתומיא כמו וחוצות תשים לך בדמשק : והיתה לו נפשו לשלל · והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כ כאדם השולל שלל ו ומשתכר כך ישתכר זה נפשו : על כן הוא מרפא · אלא כן בלע״ז לשון רפיון : יוכל · כמו יכול על אשר הוא מרפא את ידי וגו׳ : הבור מלכיהו · של מלכיהו : עבד מלך · ברוך בן נריה : הכושי · צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונ׳ בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך : וימת תחתיו וגו׳ · אילו הניחו אותו במקומו היה מת מ מאליו ברעב והם ה הרעו לקרב מיתתו : איש סריס · גבר רב : בלויי סחבות · מתוך שהן מסחבות כברכו כולן : בלויי

רד״ק

מחוץ האופים · מסוק הנחתומי׳ ובמדרש שהיו נותנים לו פת קיבר שהיא נמכרת חוץ ל לפלטרא פירוש פת קיבר פת סובין : יחיה · כתיב וחיה קרי והענין אחד : לשלל · לריוח כלומר כאילו שלל שהצילה מן החרב ומן הרעב : יומת נא את האיש הזה · בא מלת אתעם הפעול לבדו לתוספת באור וכן יחלק את הארץ : על כן הוא מרפא · ענין רפיון והאלף תמורת הה״א למ״ד הפעל וכן תירגם יונתן מרשל : כי אין המלך יוכל אתכם דבר · אין מנהג לשון הקדם לבא מלת אין עם הכנויין הנוכרים והעתידים אם כן פירוש אין המלך שיוכל אתכם דבר כלומר איננו כדאי שיוכל לעשות דבר כנגדכם ו ושלא ברצונכם ויונתן תירגם כמו יכול לית מלכ׳ יכיל לאתבא יתכון פתגמא : אל הבור מלכיהו בן המלך · בא בסמיכות עם הא׳ הידיעה כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וכן תירגם יונתן סמוך לגובא דמלכיהו בר מלכא : וישלחו את ירמיהו בחבלים · שלשלו אותו תוך הבור כי היה עמוק : עבד מלך הכושי · זה האיש היה עבד המלך והיה כושי וסריס וית עבדא דמלכא צדקיהו ותרגם איש סריס גבר רב וכן רז״ל פי׳ הכושי על צדקיהו ואמרו מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מבני דורו ואנשי דורו היו רעי׳ ואמרו זה העבד היה ברוך בן נריה והנכון בעיני עוד כי זה הכושי עבד מלך היה כמו כי לולי זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך באח׳ מהם כי אם רוצה לומר מלך על צדקיהו היה לו לומר עבד המלך ועוד למה לא זכר שם האיש הזה ב באחד המקומות אלא שמו היה עבד מלך כי מצאנו אחימלך ואבימלך : וימת תחתיו · מפני הרעב קרוב למות תחתיו במקומו : מפני הרעב · כי בעוד שהיה בחצר המטרה היו רואין אותו ומרחמים עליו ועוד כי ס המלך צוה לתת לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תום כל הלחם ועדין לא תם כל הלחם ומה שאמר כי אין הלחם עוד בעיר רוצה לומר אין הלחם כ כמצא כי אם בקושי ומאחר ש שהוא בבור ולא יראו אותו ולא ירגישו אליו ימות בבור מפני הרעב : שלשים אנשים · הוצרכו שלשים אנשי׳ להוציא אדם אחד מן הבור מפני שתשש כחם מ מפני הרעב : בידך

שארית יהודה קדמא דפסוק · ודבתריה ופקדתי על היושבים · כה אמר אדני יי׳ הכה בכפך ורקע : וישלחו ד׳ בנביאים ובכתובים וסימ׳ וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויכרתו את ראשו · וישאו את ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכוו׳ בב״א וישלחו האנשים את ידם : והעלית ג׳ וסימ׳ אבנים שלמות תבנה · ובנית שם מזבח · והעלית את ירמיהו הנביא :

וישלחם ח׳ בקריא׳ וסימ׳ וישלחם מעל יצחק בנו · וישלחם יצחק וילכו באתו · ויברכם יהושע · וישלחם ביהודה להאבידו דמלכים · ויכרת את מדויהם דשמואל · וחברו דד״ה · אל ירמיהו אל הבור · ויכרה להם כירה · וישלחם ביד פשעם ׃ איעצך ג׳ בקריא׳ וסימ׳ עתה שמע בקולי איעצך ויהי · לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך · ויאמר ירמיהו אל צדקיהו ׃ יצוא ז׳ ד׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסימ׳ נבסר בסדר נח ובסדר מסעי ׃

ויקח עבד מלך את האנשים בידו
ויבא בית המלך אל תחת האוצר
כתיבות ח׳ ויקח משם בלויי הסחבות ובלויי
מלחים וישלחם אל ירמיהו אל
הבור בחבלים ׃ ויאמר עבד מלך
ל׳ ומלא הכושי אל ירמיהו שים נא בלואי
ל׳ הסחבות והמלחים תחת אצלות
ידיך מתחת לחבלים ויעש ירמיהו
ב׳ כן ׃ וימשכו את ירמיהו בחבלים
ויעלו אתו מן הבור וישב ירמיהו
בחצר המטרה ׃ וישלח המלך
צדקיהו ויקח את ירמיהו הנביא
ל׳ · טל אליו אל מבוא השלישי אשר בבית
יהוה ויאמר המלך אל ירמיהו שאל
ל׳ אני אתך דבר אל תכחד ממני דבר ׃
ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד
ל׳ זקפין בכבי׳ ובכתו׳ לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך
לא תשמע אלי ׃ וישבע המלך
צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר חי
כתי׳ ולא קרי יהוה את אשר עשה לנו את הנפש
כיתן · ל׳ הזאת אם אמיתך ואם אתנך ביד
האנשים האלה אשר מבקשים את
נפשך ׃ ויאמר ירמיהו
אל צדקיהו כה אמר יהוה אלהי
ז׳ צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא
ל׳ ככתי׳ נגלך אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך
ב׳ ורכית ול׳ כתי׳ כן והעיר הזאת לא תשרף באש וחיתה
אתה וביתך ׃ ואם לא תצא אל
נ׳ שרי מלך בבל ונתנה העיר הזאת
ביד הכשדים ושרפוה באש ואתה
לא תמלט מידם ׃
ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו
אני דאג את היהודים אשר נפלו
ב׳ בטע כן יכתס אל הכשדים פן יתנו אתי בידם
והתעללו בי ׃ ויאמר ירמיהו לא
ל׳ יתנו שמע נא בקול יהוה לאשר
ג׳ רפין אני דבר אליך וייטב לך ותחי נפשך
ב׳ לשלא ׃ ואם מאן אתה לצאת זה הדבר
ח׳ אשר הראני יהוה ׃ והנה כל הנשים
ל׳ אשר נשארו בבית מלך יהודה
ל׳ · נ׳ מוצאות אל שרי מלך בבל והנה
ל׳ וחס׳ · ל׳ · ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ אמרת הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך
הטבעו בבץ רגלך נסגו אחור ׃

ודבר עבדא דמלכא ית גבריא
עימיה ועל לבית מלכא לתחות
אוצרא ונסיב מתמן בלאי טפסן
ובלאי שחקן ושרבינון לות
ירמיה לגובא באטוניא ׃ ואמר
עבדא דמלכא צדקיה לירמיה שוי
כען בלאי טפסן ושחקן תחות
מרבקי ידך מלרע לאטוניא ועבד
ירמיה כן ׃ ונגרו ית ירמיה
באטוניא ואסיקו יתיה מן גובא ו
ויתיב ירמיה בדרת בית אסירא ׃
ושלח מלכא צדקיה ודבר ית
ירמיה נביא לותיה למעלנא
תליתאה די בבית מקדשא דיי
ואמר מלכא לירמיה שאל אנא
יתך פתגמא לא תכסי מיני פתגמא
׃ ואמר ירמיה לצדקיה ארי
איחוי לך הלא מקטל תקטלינני
וארי אימלכינך לא תקבל מיני ׃
וקיים מלכא צדקיה לירמיה
בסתרא למימר קיים הוא יי ית
דקיים לנא ית נפשתא האילן אם
איקטלינך ואם אימסרינך ביד
גבריא האילין דבען למיקטלך ׃
ואמר ירמיה לצדקיה
כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל
אם מיפק תיפוק לות רברבי מלכא
דבבל ותתקיים נפשך וקרתא הדא
לא תתוקד בנורא ותיחי את
ואינש ביתך ׃ ואם לא תפוק לות
רברבי מלכא דבבל ותתימסר ק
קרתא הדא בידא דכסדאי ויוקדונה
בנורא ואת לא תשתיזב מידיהון ׃
ואמר מלכא צדקיה
לירמיה אנא יציף מן יהודאי
דאישתמעו לכסדאי דלמא ימסרון
יתי בידיהון ויתלעבון בי ׃
ואמר ירמיה לא ימסרון קביל כען
למימרא דיי לדאנא ממליל עימך
וייטב לך ותתקיים נפשך ׃ ואם
לית את צבי למיפק דין פתגמא
דאחזיני יי ׃ הא כל נשיא
דאישתארא בבית מלך שבטא
דבית יהודה מתפקן לות רברבי
מלכא דבבל ואינון אמרין אטעיוך
ויכילו לך אינש שלמך אישתקעא
בבהתא ריגלך איסתתרא לאחרא ׃

רדק

בידו · עמו ברשותו לעשות מצותו למשוך ירמיהו מן הבור וכן אנשי המלחמה אשר בידינו או פי׳ בידו כמשמעו כי משך כל אחד בידו ללכת אתו כי היו מ מסרבין מפני תשות כחם ׃ בלוי סחבות · בלוי בו״ו למ״ד הפעל לבד ויו״ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא ׃ הסחבות · כתיב וקרי סחבות והענין אחד אין ביניהם אלא ה״א הידיעה ופירוש חתיכות בגדים בלוים נסחבים ברגלים וכן ובלוי מלחים ופירוש בגדים בלוים נמחקים מפני בליתם וכן ארץ מלחה נמחקת ובלוי פס תאר ׃ בלואי הסחבות והמלחים · באלף תמורת ה״א למ״ד הפעל ׃ תחת אצילות ידיך · בתי השחי וכן באמון זכרים על כל אצילי ידי ׃ אל מבוא השלישי · מקום שהיו באים מבית המלך לבית יי׳ ׃ את אשר עשה · כתוב את ולא קרי והוא חד מן ח׳ דכתיבין ולא קריין ׃ אשר עשה לנו את הנפש הזאת · כשבע לו מענין הענין באמרו לו הלא המת תמיתני ופירוש הנפש הזאת היא המדברת בלומ׳ הנפש אשר בה כח הדבר והנבואה ויונתן תירגם דקיים לנא ית נפשתא האלין ׃ אני דואג את היהודים · אני מפחד מן היהודים ׃ פן יתנו · פי׳ פן יתנו הכשדים אותי בידם ׃ והתעללו בי · יהרגוני בדקירות נקמה ובזיון לפי שהשלימו את הכשדים בגנבה בעל כרחי שאם הייתי יודע הייתי הורגם ׃ אשר הראני · בחירק הה״א ׃ אשר נשארו בבית מלך יהודה · הוא יהויכין כשיצא הוא ואמו אל מלך בבל נשארו בביתו הנשים האחרות ועתה יהיו מוצאות אל שרי מלך בבל ׃ והנה אומרות · הנשים אומרות כנגדך כשהם מוצאות ׃ הסיתוך אנשי שלומך · נביאי השקר והשרים שהיו מאמינים בהם הסיתוך שלא תשלים עם מלך בבל ׃ ויכלו לך אנשי שלומך · שהלכת אחר דעתם ׃ הטבעו בבוץ רגלך · בבוץ בטיט וביון מן היגאה גומא בלא בצה בצאתיו וגבאיו ׃ רגלך · חסר יו״ד הרבים מהמכתב ׃ נסגו אחור · שלא יכלו רגליך ללכת לפני׳ ונסגו אחור אמר זה על דרך משל או לפי שהשיגוהו הכשדים כשהיה בורח ודגש סמ״ך הסיתוך תמורת נח הסיתוך ׃

מוציאים

רשי

בלויי הסחבות · בלוי וי בגדים הנסחבים ׃ והמלחים · לשון ריקבון כמו כעשן כ נמלחו ׃ תחת אצילי ידיך · שלא יזיקוך החבלים ׃ אצילות׳ איישיל״אש בלע״ז ׃ מבוא השלישי · לא ידעתי היכן הוא ׃ ושמא עזרת ישראל היא לומ׳ שהחיל ועזרת נשים לפניה ׃ דואג · ירא ׃ פן יתנו אותי · הכשדי׳ ביד היהודים לומר מלככם יהי ע עבדכם על שקדמתם להשלים עמנו ׃ והתעללו בי · היהודים אינבריונכט בלע״ז ׃ אנשי שלומך · נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד ׃ בבוץ · טיט לשון היגאה גומא בלי בצה ׃ ואת

ידיך יא׳ מל׳ וכל תה״ל׳ דכו׳ בת״ה

ונהנה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ מלא שבוע זאת ונתנה לך גם · ונתנה לעבדים ומתהלכים · ואם לא תצא אל שרי מלך בבל ׃ והחי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אמלטה נא שמה הלא מצער · הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם · ויאמר ירמיהו לא יתנו ׃ שלומך ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ לוא הקשבת למצותי · עד הגבול שלחוך · הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך · קדמא מלא ׃

מוציאים אל הכשדים · מוציאים אותם המוציאים מבני העיר או הכשדים שנכנסו לעיר כשכבשוה הוציאום אל הכשדים שהיו בחוץ ׃ תשרף באש · אתה תהיה גורם שתהיה
שרופה לפי שלא תרבה לצאת אליהם ולהשלים הרי כאילו אתה תשרף אותה ׃ כי לא נשמע הדבר · לפי שלא נשמע הדבר כלל שדבר עמו המלך לפיכך האמינו לו כמו
שאמר להם ולא חקרו אותו יותר ׃ והיה כאשר נלכדה ירושלם · לפי שזכר עד יום אשר נלכדה ירושלם זכר בסמוך לכידת ירושלם היאך היתה ואמר כי בשנה התשיעית
החלו ימי המצור עד יא לצדקיהו שנלכדה ירושלם ׃ וישבו בשער התוך · שער שהיה בין שני שערים או פי׳ שער החומה התיכונה ורז״ל פירשו שהוא שער בעזרה והיא

ואמרו אליך ז׳ בטעמא פזר גדול וגלגל וסימ׳ במסר׳ רבתא בערך טעם ׃ ויחרשו ממנו ז׳ חס׳ יוד בליש׳
החרשה וסימ׳ והחרש יעקב עד באם · י״ ילחם לכם ואתם תחרשון׳ ושמע אישה תנינא׳ כי החרש לה ביום
שמעו בתרא · למה אתם מחרשים · הנמה לי לבי לא אחרש ׳ויחרשו ממנו כי לא נשמע דכיפרא ׃ בעשתי

רשי

ואת העיר הזאת תשרף באש · הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה ׃ ויבואו כל שרי מלך בבל וישבו בשער ה התוך וגו׳ · מגיד שנתקיימה כאן כ כנואה עלומה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם וגו׳ ׃ בשער התוך · בתרגו׳ מציעא׳ שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשי׳ ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמחתכין בו הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע ׃ דרך גן המלך · מערה היתה לו מביתו עד ערבות ירחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב״ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו זימן צבי לפני הכשדים מ מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן ה המערה ׃ וידבר אתו משפטים · למה עברת על השבועה ׃ ואת כל חורי יהודה · אלו הסנהדרין על ש שהתירו לו את ש שבועתו ׃ ואת

ואת-כל-נשיך ואת-בניך מוצאים
אל-הכשדים ואתה לא-תמלט מידם
כי ביד מלך-בבל תתפש ואת-העיר
הזאת תשרף באש׃
ויאמר צדקיהו אל-ירמיהו איש
אל-ידע בדברים-האלה ולא תמות׃
וכי-ישמעו השרים כי-דברתי אתך
ובאו אליך ואמרו אליך הגידה-נא
לנו מה-דברת אל-המלך אל-תכחד
ממנו ולא נמיתך ומה-דבר אליך
המלך׃ ואמרת אליהם מפיל-אני
תחנתי לפני המלך לבלתי השיבני
בית יהונתן למות שם׃
ויבאו כל-השרים אל-
ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל-
הדברים האלה אשר צוה המלך
ויחרשו ממנו כי לא-נשמע הדבר׃
וישב ירמיהו בחצר המטרה עד-יום
אשר-נלכדה ירושלם והיה כאשר
נלכדה ירושלם׃
בשנה התשעית לצדקיהו לט
מלך-יהודה בחדש העשרי בא
נבוכדראצר מלך-בבל וכל-חילו
אל-ירושלם ויצרו עליה׃ בעשתי-
עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי
בתשעה לחדש הבקעה העיר׃
ויבאו כל שרי מלך-בבל וישבו
בשער התוך נרגל שראצר סמגר-
נבו שר-סכים רב-סריס נרגל ש
שראצר רב-מג וכל-שארית שרי
מלך בבל׃ ויהי כאשר ראם
צדקיהו מלך-יהודה וכל אנשי
המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן-
העיר דרך גן-המלך בשער בין ה
החמתים ויצא דרך הערבה׃
וירדפו חיל-כשדים אחריהם וישגו
את-צדקיהו בערבות ירחו ויקחו
אתו ויעלהו אל-נבוכדנאצר מלך-
בבל רבלתה בארץ חמת וידבר אתו
משפטים׃ וישחט מלך בבל את-
בני צדקיהו ברבלה לעיניו ואת כל-
חרי יהודה שחט מלך בבל׃

ל׳ ויָת כל נשך ויָת בנך מתפקין לות
כסדאי ואת לא תשתיזב מידהון
כ׳ ח׳ ארי ביד מלכא דבבל תתמסר ויָת
ג׳ קרתא הדא תיתוקד בנורא׃
ואמר צדקיה לירמיה
אינש לא ידע בפתגמיא האילין ולא
יט׳ ב׳ תמות׃ וארי ישמעון רברביא
ד׳ לך כסו׳ ל׳ ארי מלילית עימך וייתון לותך
ה׳ בטע׳ אופן וגלגל וימרון לך חוי כען לנא מה ם
מליליִת עם מלכא לא תכסי מיננא
ל׳ ולא נקטלינך ומה מליל עימך
ב׳ אתקורה ותד ומכיל תחנתי מלכא׃ ותימר להון בעו אנא בעי
קדם מלכא בדיל דלא לאתבותי
בית יהונתן לממת תמן׃
ואתו כל רברביא לות
ירמיה ושאילו יתיה וחוי להון ככל
פתגמיא האילין דפקד מלכא
ושתיקו מיניה ארי לא אשתמע
ל׳ חס׳ ה׳ חס׳ בליש׳ פתגמא׃ ויתיב ירמיה בדרת בית
אסיריא עד יומא ואתכבשת
ירושלם והוה כד אתכבשת
ירושלם׃ בשתא
תשיעתא לצדקיה מלך שבטא
דבית יהודה בירחא עשיראה אתא
ל׳ חס׳ נבוכד רצר מלכא דבבל וכל ם
ג׳ משריתיה לירושלם וצרו עלה׃
ג׳ בתרא עשרי שנין לצדקיה בירחא
רביעאה בתשעה לירחא אתרעת
ל׳ קרתא׃ ואתו כל רברבי מלכא
דבבל ויתיבו בתרעא מציעיתא
נרגל שראצר סמגר נבו שר ס
ג׳ סכים רב סריס נרגל שראצר רב
מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל
ג׳ ׃ והוות כד חזנון צדקיה מלך
ב׳ חתה שבטא דבית יהודה וכל גברי
עבדי קרבא וערקו ונפקו בליליא
מן קרתא באורח גינתא דמלכא
בתרעא בין שוריא ונפק באורח
מישרא׃ ורדפא משיריית כסדאי
בתריהון ואדביקו ית צדקיה
ל׳ חס׳ וחבירו דמלכי׳ וגו׳ במישרי יריחו ודברו יתי׳ ואסקוהי
חס׳ בליש׳ לות נבוכד נצר מלכא דבבל
ל׳ א׳ מ׳ ל׳ לרבלת בארעא דחמת ומליל
עימיה פיתגמי דינין׃
ונכס מלכא דבבל ית בני צדקיה
ה׳ ברבלה לעינוהי וית כל רברבי
יהודה נכס מלכא דבבל׃

מזרחי ושבעה שמות נקראו לו ונקרא שער התוך שהיה בין שני שערים והנכון שהיה משערי ירושלם שנאמר ויבאו וישבו כ בכניסתם בעיר אחר שהבקעה העיר ישבו בשער התוך וזהו שנבא ירמיהו ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם ׃ נרגל · מלה חדא ׃ שראצר · מלה חדא ׃ סמגרנבו · מלה חדא ויש ספרים שכתוב סמגר נבו תרתין מלין מקף ביניהם ויש ספרים נבו בשורק ׃ שרסכים ׃ מלה חדא וכתוב בסין ובמ״ס ׃ רב סרים · תרין תלין ׃ רב מג · תרתין מלין ומה שזכר נרגל שראצר פעם אחרת אולי אחר״ היו שמם כשמם ׃ דרך גן המלך · דרשו בו כי מערה אחת היתה מביתו עד ערבות יריחו ודרך המער׳ ברח שלא ראו אותו וזמן הקדוש ברוך הוא צבי אחד ו וראוהו חיל כשדים ורדפו אחריו וכשהלך אל המערה והם א אחריו כשהיו על פתח המערה ראו צדקיהו יוצא מן המערה ולקחו אותו ׃ ויעלהו אל נבוכד נצר רבלתה · והלא בא נבוכד נצר ירושלם אלא שארכו ימי המצור והלך לו נבוכד נצר ׃ וידבר אתו משפטים · על שמרד בו והפר בריתו ועבר על שבועת יי׳ אשר השביעו באלהים ׃ ואת כל חורי יהודה · קציני יהודה ושריו ׃ בנחשתים

ג׳ וסימ׳ ויהי בארבעים שנה דריש סדר דברים · בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחודש הרביעי · בעשתי עשר׳
שנה דצור ויחזקאל פלגתא ׃ ראם ב׳ ויאמר יעקב כאשר ראם · כאשר ראם צדקיהו ׃ וישיגו ה׳ חס׳ בליש׳
בקריא׳ וסימ׳ וישגם וידבר אלהם · ארדוף אחרי הגדוד הזה האשגנו · פן ימהר והשגנו הרעה · וישגו אתו
בערבות יריחו דמלכים · וחברו קדמא דירמיה ׃

בנחשתים. שלשלאות של ברזל והם בלשון שנים לפי שהם לשתי הרגלים ובלשון נחשת כי מנחשת היו או מן ברזל חזק הנקרא נחושה: לביא אתו בבלה· כמו להביא וכן מהחל התרומה לביא בית יי׳: ואת בית העם· כמו בתי העם דרך כלל· ובדרש ואת בית העם זה בית הכנסת: נבוזראדן· מלה חדא וכן כל נבוכדנצר ונבוכדראצר מלה חדא: כרמים ויגבים· פרו׳ וכן נקראו עובדי השדות יוגבים לכורמים וליוגבים וכן תירגם יונתן למהוי פלחין בחקלין ובכרמין: מאומה רע. תרגם הר״ם שום רע בעולם לא תעשה לו שאם יהיה רע בעיניו בואו בבלה לא תביאהו שם ואם רע בעיניו השארו עם דלת העם אל תשאירהו: כי אם כאשר ידבר. אם כתוב ולא קרי: ונבושזבן· בנון זעירא והוא אחד מן שלש׳ נונ״ן זעירין: רבי מלך בבל· כמו על כל רב ביתו: וישלחו ויקחו את ירמיהו· זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף הענין כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבוזר אדן שמצאו בתוך הגלות אסור באזיקים כשאר הגולי׳ שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר והם לא היו יודע׳ דבר בירמיהו מה צוה עליו נבוכדנצר כי לנבוזראדן צוה ומה שאמר מחצר המטרה רוצה לומר כי משם לקחו אותו השבים כי שם היה עד יום ש נלכדה ירושלם כמו שכתוב למעלה ואח״כ על ירמיהו שלקחו אותו השבים מחצר המטרה ו והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו נבוזר אדן ושאר רבי המלך: להוציאהו אל הבית· אל הבית שהיה שם גדליהו וכן עמה: וישב בתוך העם· כמו שנאמר בסוף הענין וישב אתו בתוך העם: הנני מבי· חסר אלף למ״ד הפעל: והיו לפניך ביום ההוא· דברים שגזרתי על העיר יהיו לפניך ש שתראה אותם כלות׳ שלא תפחד שימיתוך השרי׳ טרם כבוש העיר לפי שעשית בירמיהו כנגד ר רצונם ואתה בעבור שבטחת בי ואתה אחד והשרים רבים ועשית כנגדם תמלט מחרב והם ימותו בחרב אף על פי שאתה מבני ביתו של צדקיהו והם ש שיברחו עמו ימותו בחרב ואתה תמלט ותראה כבוש העיר ו ותראה שיתקיימו דברי בעיר זהו שאמר והיו לפניך כלומר תראה ולא תפחד שתמות בחרב והיתה לך נפשך לשלל: הדבר אשר היה אל ירמיהו· הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר יי׳ בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר יי׳ אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם זה הדבר מתי היה אחר שלוח אותו נבוזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר מדבר גדליה עד סוף כל ה הענין· ובדרש איזה דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבוזר אדן הוא מה שאמר ושובה אל גדליהו זהו דבר יי׳ שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר יי׳ ואמר ושובה אל גדליהו: מן הרמה· כי ברמה נשאר נבוזר אדן כשנכנסו שאר שרי בבל לירושלם כי לא נזכר עמהם:

לביא ב׳ לשון ביאה וסימ׳ לביא אתו בבלה· ויאמר מהחל התרומה· וכל לשון ארי דכות׳ במ״א מה אמך לביא׳ ועינך ז׳ בקרי׳ וסי׳ בניך ובנותיך נתנים לעם אחר· הנני נותנך למגור לך ולכל אהביך· קחנו ועיניך שים עליו· ועיניך את עיני מלך בבל· ועיניך על רמים· תהי נא אזנך קשבת· ועיניך דרכי תצרנה: ג׳ נונ״ן זעירין

ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים לביא אתו בבלה: ואת בית המלך ואת בית העם שרפו הכשדים באש ואת חומות ירושלם נתצו: ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו עליו ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזראדן רב טבחים בבל: ומן העם הדלים אשר אין להם מאומה השאיר נבוזראדן רב טבחים בארץ יהודה ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא: ויצו נבוכדראצר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוזראדן רב טבחים לאמר: קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר אליך כן עשה עמו: וישלח נבוזראדן רב טבחים ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל: וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה ויתנו אתו אל גדליהו בן אחיקם בן שפן להוצאהו אל הבית וישב בתוך העם: ואל ירמיהו היה דבר יהוה בהיתו עצור בחצר המטרה לאמר: הלוך ואמרת לעבד מלך הכושי לאמר כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מבי את דברי אל העיר הזאת לרעה ולא לטובה והיו לפניך ביום ההוא: והצלתיך ביום ההוא נאם יהוה ולא תנתן ביד האנשים אשר אתה יגור מפניהם: כי מלט אמלטך ובחרב לא תפל והיתה לך נפשך לשלל כי בטחת בי נאם יהוה:

ס הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה אחר שלח אתו נבוזראדן רב טבחים מן הרמה בקחתו אתו

וית עיני צדקיה עור ואסריה בשלשלן דנחש לאובלא יתיה לבבל: וית בית מלכא וית בית עמא אוקידו כסדאי בנורא וית שורי ירושלם תרעו: וית שאר עמא דאשתארו בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו עלוהי וית שאר עמא דאשתארו אגלי נבוזר אדן רב קטוליא לבבל: ומן עמא חשיכיא דלית להון מידעם אשאר נבוזר אדן רב קטוליא בארעא דבית יהודה ומנינון למיהוי מפלחין בחקלין ובכרמין ביומא ההוא: ופקיד נבוכד נצר מלכא דבבל על ירמיה ביד נבוזר אדן רב קטוליא למימר: דבר יתיה ועינך שוי עלוהי ולא תעביד ליה מידעם ביש אילהן כמה דימליל עימך כן עיביד עימיה: ושלח נבוזר אדן רב קטוליא ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל: ושלחו ודברו ית ירמיהו מדרת בית אסיריא ויהבו יתיה לגדליה בר אחיקם בר שפן לאפקותיה לביתא ויתיב בגו עמא: ועם ירמיה הות פתגם נבואה מן קדם יי׳ כד הוה כלי בדרת בית אסיריא למימר: איזיל ותימר לעבדא דמלכא צדקיה למימר כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי ית פתגמי על קרתא הדא לבישתא ולא לטבא ויהון קדמך ביומא ההוא: ואשיזבינך ביומא ההוא אמר יי׳ ולא תתמסר ביד גבריא דאת דחיל מן קדמיהון: ארי שיזבא אשיזבינך ובחרבא לא תתקטל ותהי לך נפשך לשיזבא ארי אתרחיצת על מימרי אמר יי׳:

פתגם נבואה דהוות עם ירמיה מן קדם יי׳ בתר דשלח יתיה נבוזר אדן רב קטוליא מן רמתא כד דבר יתיה

בקרי׳ וסי׳ ונבושזבן רב סריס ונרגל שר אצר נטע ארן וגשם יגדל· תרגן כפריד אלוף כבי ט׳ חס׳ אלף כליש׳ ביאה וסימ׳ כי על יום טוב בנו· המוציא והמבי דשמואל· והנני מבי אליך רעה דאחאב· יבא ירבעם וכל דמלכים· לא אבי הרעה בימיו דהראית כי נכנע אחאב· והנני מבי את דברי אל העיר הזאת דספרא· עד הורש אבי לך· הלוך ואמרת לעבד· הבי המטפחת אשר עליך· בתרא פלוגתא:

רשי

ואת בית העם· בתי כנסיות: כורמי׳ ויוגבי׳· פרות לעבדים כל יגיבה לשון חפירה אפוסי״ץ בלע״ז: רבי· כמו שרי: אל גדליהו בן אחיקם· שנפל אל הכשדים על פי ירמיה ושנלכדה העיר ה מינהו שליט בנשארים שם: והיו לפניך ביום ההוא· והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימים: ביד האנשי׳· ביד הכשדים: הדבר אשר היה· מה שנ׳ בסוף הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ וגו׳ אלא שכתב תחלה על מה נאמ׳ לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל ג גדליהו אמר לו או את נחות עמהון ואנא ת מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דשגין הוא מהני להון: מן הרמה· שהיה גולה מעצמו עמהן היה ר רואה כת שלולים ב בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם כו׳ כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שאי אפשר לומ׳ שנתנו נבוזר אדן באזיקים שהרי צוהו נבוכד נצר אל תעש לו מאומה רע:

באזיקים

ויבא כ"א וסימ' נמסר בסדר ויקהל: עיני כ"ט וסי' נמסר במס' רבתא בערך עין: ושובה ב' חס' וסי' אל גדליהו · תראה אתה: גדליה ה' וסימ' ועודנו לא ישוב ושבה · ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם · ויבאו אל גדליה המצפתה · ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים · דבר יי' אשר היה · וא' ויריב וגדליה: ויונתן ז' וסימ' עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר · ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו · ובני יונתן פלת · ובני ידע אחי שמי ·

והוא אסור באזקים בתוך כל גלות
ירושלם ויהודה המגלים בבלה:
ויקח רב טבחים לירמיהו ויאמר
אליו יהוה אלהיך דבר את הרעה
הזאת אל המקום הזה: ויבא ויעש
יהוה כאשר דבר כי חטאתם ליהוה
ולא שמעתם בקולו והיה לכם
דבר הזה: ועתה הנה פתחתיך
היום מן האזקים אשר על ידך
אם טוב בעיניך לבוא אתי בבל בא
ואשים את עיני עליך ואם רע
בעיניך לבוא אתי בבל חדל ראה
כל הארץ לפניך אל טוב ואל
הישר בעיניך ללכת שמה לך:
ועודנו לא ישוב ושבה אל גדליה
בן אחיקם בן שפן אשר הפקיד
מלך בבל בערי יהודה ושב אתו
בתוך העם או אל כל הישר בעיניך
ללכת לך ויתן לו רב טבחים ארחה
ומשאת וישלחהו: ויבא ירמיהו
אל גדליה בן אחיקם המצפתה
וישב אתו בתוך העם הנשארים
בארץ: וישמעו כל
שרי החילים אשר בשדה המה
ואנשיהם כי הפקיד מלך בבל את
גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הפקיד
אתו אנשים ונשים וטף ומדלת
הארץ מאשר לא הגלו בבלה:
ויבאו אל גדליה המצפתה
וישמעאל בן נתניהו ויוחנן
ויונתן בני קרח ושריה בן
תנחמת ובני עופי הנטפתי ויזניהו
בן המעכתי המה ואנשיהם:
וישבע להם גדליהו בן אחיקם בן
שפן ולאנשיהם לאמר אל תיראו
מעבוד הכשדים שבו בארץ
ועבדו את מלך בבל וייטב לכם:
ואני הנני ישב במצפה לעמד לפני
הכשדים אשר יבאו אלינו ואתם
אספו יין וקיץ ושמן ושמו בכליכם
ושבו בעריכם אשר תפשתם:
וגם כל היהודים אשר במואב
ובבני עמון ובאדום ואשר בכל
הארצות שמעו כי נתן מלך בבל
שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם
את גדליהו בן אחיקם בן שפן:

והוא אסיר בעזקיא בגו כל גלוות ירושלם ויהוד דאיתגליאו לבבל: ודבר רב קטוליא לירמיה ואמר ליה יי' אלהך גזר ית בישתא הדא על אתרא הדין: ואיתי וקיים יי' כמא דמליל ארי חבתון קדם יי' ולא קבלתון למימריה והוה לכון פתגמא הדין: וכען הא שריתך יומא דין מן עזקיא די על ידך אם תקין בעינך למיתא עימי לבבל איתא ואשוי ית עיני עלך ואם ביש בעינך למיתי עמי לבבל אתמנע חזי כל ארעא קדמך לדתקין ולדכשר בעינך למיזל תמן איזיל: ואם לית את צבי למיתב ותוב לות גדליה בר אחיקם בר שפן דמני מלכא דבבל בקירויא דבית יהודה ותיב עמיה בגו עמא או לכל דכשר בעינך למיזל איזיל ומני ליה רב קטוליא מתנן ונבזבן ושלחיה: ואתא ירמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיא ויתיב עמיה בגו עמא דאשתארו בארעא: ושמעו כל רבני חילותא די בחקלא אינון וגבריהון ארי מני מלכא דבבל ית גדליה בר אחיקם בארעא וארי מני עמיה גברין ונשיא וטפלא ומחשיכי עמא דארעא מדלא אתגליאו לבבל: ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויוחנן ויונתן בר קרח ושריה בר תנחומת ובני עיפי דמנטופא ויזניה בר מעכת אינון וגבריהון: וקיים להון גדליה בר אחיקם בר שפן ולגבריהון למימר לא תדחלון מלמיפלח לכסדאי תיבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל וייטב לכון: ואנא הא אנא יתיב במצפיא למיקם קדם כסדאי דייתון עלנא ואתון כנושו חמרא ודבילתא ומשחא ושוו במניכון ותיבו בקירויכון דאחדתון: ואף כל יהודאי די במואב ובבני עמון ובאדום ודי בכל מדינתא שמעו ארי שבק מלכא דבבל שארא לדבית יהודה וארי מני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן:

רש"י

באזיקים: בזיאזם בלעז: פתחתיך: לשון ויפתח הגמלים ולתי הא כען שריתך ומנחם פתר כלם לשון פתיחה ממש: יי' אלהיך דבר וגו' · לתת אתה מכטער עליהם והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כראיתא בפסיקתא: ועודנו לא ישוב · בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים גם הם צריכין לך כשאר הגולים: ארוחה ומשאת · מתנן ונבזבה: וקיץ · דבלה: ורבי

רדק

באזיקים · האלף נחה ופי' טבעות כבלים שיאסרו בהם הידים: יי' אלהיך דבר את הרעה הזאת · כי שמעו מה שהיה מתנבא להם ירמיהו: כי חטאתם · כנגד הכלל כמו שאמר הא למשה רבינו עד אנה מאנתם: והיה לכם דבר הזה · דבר הזה כתיב וקרי הדבר ופירושו כמו שדבר יי' כן היה לכם והנה פתחתיך · כשלקחו מתוך הגלו' אז פתחו מן האזיקים: ועודנו לא ישוב ושובה אל גדליה בן אחיקם · ועוד ירמיהו לא אמ' לו שישוב הבין נבוזר אדן כי דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה אחר שרצונך להשאר שוב אל גדליה ושב אתו או אל כל הישר בעיניך ללכת או עם גדליה במקום שהוא או במקום אחר שתבחר בארץ לשבת שם לך עשה כרצונך ויונתן תרגם ואם לית את צבי למיתב ותוב לות גדליה בר אחיקם: ארוחה ומשאת · שניהם ענין מנחה והכפל רוצה לומ' שני מיני מנחה ותרגם יונתן מתנן ונבזבן: אשר בשדה · רוצה לומ' בכפרים: והחילים · הם שברחו מפני הכשדים הנה והנה והקימו להם שרים להתנהג על פיהם: וקיץ · פירוש פירות הקיץ שמיבשי' אות' כמו תאנים וזולתם והראשון וקיץ בשוא הוי"ו והשני וקיץ הרב' בקמץ הוי"ו: אשר תפשתם · שתפשתם אותם לשבת בם: בעלים

מסרה

בני השם הגידוני · וידבקו פלשתי' את שאול דד"ה · ויבאו אל גדליה המצפתה · ומן ריש' דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן בכ"ב יהונתן וסימ' לכת ונעברה אל מצב הערלי' · ויאמר יהונת' הנה אנחנו · ומן ויהי ככלתו עד סוף סיפר' דכו' במא יונתן וסי' וידבר שאול אל יונתן בנו · וכל עזרא דכו' יונתן במ"א יהונתן וסי' לבלגה שמוע לשמעיה: גדליהו בן אחיקם בן שפן ו' וסי' ב' והעם הנשאר בארץ יהודה דמלכים · וישבע להם גדליהו דסיפ' · וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה · ועודנו לא ישוב ושבה אל · וגם כל היהודים אשר במואב · וישב ישמעאל את כל שארית · את הגברים ואת הנשים · ואני הצעיר המאסף מצאתי בכל הספרי' אשר לפני בפסוק ויקם ישמעאל בן נתניה גדליהו בן אחיקם בן שפן ופסוק וישב ישמעאל את כל שארית שמביא המסר' אין בו בן שפן ובכל ספרי המסרה מביא פסוק וישב ישמעאל במספ' השש גדליהו בן אחיקם בן שפן:

יככה ג׳ בקריא׳ וסי׳ כה אמר יי׳ אל תירא עמי יושב׳ למה יככה נפש ונפצו׳ יומם השמש לא יככה׃ תעשה ד׳ קמצי׳ וסימ׳ אם תעשה עמנו רעה׳ ויאמר גדליהו בן אחיקם׳ ומה תעשה לשמך הגדול׳ ותאמר לו אל אחי׃ וימת ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי׳ אכאש דויג לגדליה וקטל נוניה׳ ופי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ב׃ ואת הכשדים ג׳ וסימ׳ בא ישמעאל בן נתניה דכלכים׳ ואת כל היהודים דירמיה׳ והני מסב את כלי המלחמה׃

וישבו כל היהודים מכל המקמות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה ויאספו יין וקיץ הרבה מאד׃ ויוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה באו אל גדליהו המצפתה׃ ויאמרו אליו הידע תדע כי בעליס מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה להכתך נפש ולא האמין להם גדליהו בן אחיקם׃ ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה ואיש לא ידע למה יככה נפש ונפצו כל יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה׃ ויאמר גדליהו בן אחיקם אל יוחנן בן קרח אל תעש את הדבר הזה כי שקר אתה דבר אל ישמעאל׃

מא
ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה׃ ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת האנשים אשר היו אתו ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל בארץ׃ ואת כל היהודים אשר היו אתו את גדליהו במצפה ואת הכשדים אשר נמצאו שם את אנשי המלחמה הכה ישמעאל׃ ויהי ביום השני להמית את גדליהו ואיש לא ידע׃ ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית יהוה׃ ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה ויהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל גדליהו בן אחיקם׃ ויהי כבאם אל תוך העיר וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור הוא והאנשים אשר אתו׃ ועשרה אנשים נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל אל תמתנו כי יש לנו מטמנים בשדה חטים ושערים ושמן ודבש ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם׃

ותבו כל יהודאי מכל אתריא דאתבדרו לתמן ואתו לארעא דבית יהודה לות גדליה למצפיא וכנשו חמרא ודבילת סגי לחדא׃ ויוחנן בר קרח וכל רבני חילוותא די בחקלא אתו לות גדליהו למצפיא׃ ואמרו ליה המידע תידע ארי בעליס מלכא דבני עמון שלח ית ישמעאל בר נתניה למיקטלך נפש ולא הימין להון גדליה בר אחיקם׃ ויוחנן בר קרח אמר לגדליה בסתרא במצפיא למימר אזיל כען ואמחי ית ישמעאל בר נתני ואינש לא ידע למה יקטלינך נפש ויתבדרון כל דבית יהודה דאתכנישו לותך ויובד שארא דבית יהודה׃ ואמר גדליה בר אחיקם ליוחנן בר קרח לא תעביד ית פתגמא הדין ארי שקר את ממליל על ישמעאל׃

והוה בירחא שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה בר אלישמע מזרעא דמלכותא ורברבי מלכא ועסרא גברין עמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיא ואכלו תמן לחמא כחדא במצפיא׃ וקם ישמעאל בר נתניה ועסרא גברין דהוו עמיה ומחו ית גדליה בר אחיקם בר שפן בחרבא וקטיל יתיה דמני מלכא דבבל בארעא׃ וית כל יהודאי דהוו עמיה עם גדליה במצפיא וית כסדאי דאשתכחו תמן ית גברי עבדי קרבא קטל ישמעאל׃ והוה ביומא תנינא למקטל ית גדליה ואנש לא ידע׃ ואתו גבריא משכם ומשילו ומשמרון תמנן גברין כד מגלחין דיקניהון ומבזעין לבושיהון ומתהסמין וקורבנא ולבונתא בידיהון לאיתאה לבית מקדשא דיי׃ ונפק ישמעאל בר נתניה לקדמותהון מן מצפיא אזיל מיזל ובכי והוה כד ערע יתהון ואמר להון עולו לות גדליה בר אחיקם׃ והוה כמיעלהון לגו קרתא וכניסינון ישמעאל בר נתניה לגו גובא הוא וגבריא די עמיה׃ ועסרא גברין אשתכחו בהון ואמרו לישמעאל לא תקטלינא ארי אית לנא מטמורין בחקלא חטין וסערין ומשח ודבש ואתמנע ולא קטלינון בגו אחוהון׃

רדק

בעלים. בסמך׃ אל תעש. כתיב אל תעשה קרי והענין אחד׃ ויהי בחדש השביעי. כמו מחר חדש ובר״ה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ר״ה מפני שהוא י״ט׃ מזרע המלוכה. מלכות בית דוד וקנא בגדליה שהפקידו מלך בבל על הארץ ורז״ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרי היה כי ירחמאל לקח אשה ושמה עטרה כמו שכתוב בדברי הימי׳ ואמרו עטרה זו היתה גויה ובת מלכי׳ היתה ולקחה ירחמאל להתעטר בה לפי שהית׳ בת מלכי׳ ולפיכך קרא שמה עטרה ואמרו אל תאמן בגר עד כ״ד דורות ומעטרה עד ישמעאל זה כ״ד דורות כמו שכתוב שם והנה הרג גדליה׃ ורבי המלך. מקצת שרי המלך צדקיהו כי לא הלכו כלם עמו׃ אשר הפקיד. פירוש שקנא בו בעבור שהפקידו מלך בבל בארץ׃ מגלחי זקן וקרועי בגדים. על חרבן בית המקדש׃ ומתגודדים. ששרטו שריטות בבשרם לאבל׃ להביא בית יי׳. כי כשנכנסו ממקומם לא ידעו בחרבן הבית וכששמעו בדרך גלחו זקנם וקרעו בגדיהם והתגודדו ותימ׳ הוא מן החדש החמישי שחרב הבית עד החדש השביעי איך לא שמעו במילו ובשכם ובשמרון כי נלכדה ירושלם וחרב הבית וגלו ישראל משמה ויש לפר׳ כי שמעו בכבוש ירושלם ובגלות ישרא׳ משמה אבל חשבו כיון שהשאיר בבוזר אדן דלת הארץ השאיר גם בית המקדש שלא נתצו ושרפו כלו או מקצתו שיקריבו השארים באל׳ קרבנותיהם וכיון ששמעו בדרך שנשרף בית יי׳ קרעו בגדיהם ושמעו גם כן כי מלך בבל הפקיד גדליה בארץ והיו באים אליו׃ הלך ובכה. היה מראה עצמו בוכה׃ אשר

רשי

ורבי המלך. ושרי המלך מתקנאו בו שנטל גדולה׃ להביא בית יי׳. כשנכנסו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם ומתגודדו לשון שריטה׃ אשר

מסרה
בגה ובכה ז׳ וסימ׳ נמסר בסד׳ שמות׃ וישחטם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וישחטם במדבר ׳ויורדם אליהו אל נחל קישון׳ וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור׃

והבור ב׳ וסימ׳ והבור רק אין בו מים · והבור אשר השליך שם ישמעאל · נתניהו ה׳ וסימ׳ וישלחו כל השרים אל ברוך · ויבאו אל גדליה המצפתה · והבור אשר השליך שם ישמעאל · החמשי נתניהו בניו ואחיו · ועבה׳ הלוים שמעיהו : אל מים בקצת ספרי מסרה נמסר עם אותן שהם על מים וזה לא נמצא בספרים המדוייקי׳ וגם בהרבה ספרי מסרה ספרדים כי אינם אלא ז׳ על מים וזה לא נמנה עמהם וג׳ אל מים וזה א׳ מהם וזאת

והבור אשר השליך שם ישמעאל
את כל פגרי האנשים אשר הכה
ביד גדליהו הוא אשר עשה המלך
אסא מפני בעשא מלך ישראל אתו
מלא ישמעאל בן נתניהו חללים :
וישב ישמעאל את כל שארית
העם אשר במצפה את בנות המלך
ואת כל העם הנשארים במצפה
אשר הפקיד נבוזראדן רב טבחים
את גדליהו בן אחיקם וישבם
ישמעאל בן נתניה וילך לעבר אל
בני עמון :
וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי
החילים אשר אתו את כל הרעה
אשר עשה ישמעאל בן נתניה :
ויקחו את כל האנשים וילכו
להלחם עם ישמעאל בן נתניה
וימצאו אתו אל מים רבים אשר
בגבעון : ויהי כראות כל העם אשר
את ישמעאל את יוחנן בן קרח
ואת כל שרי החילים אשר אתו
וישמחו : ויסבו כל העם אשר שבה
ישמעאל מן המצפה וישבו וילכו
אל יוחנן בן קרח : וישמעאל בן
נתניה נמלט בשמנה אנשים מפני
יוחנן וילך אל בני עמון :
ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי
החילים אשר אתו את כל שארית
העם אשר השיב מאת ישמעאל בן
נתניה מן המצפה אחר הכה את
גדליה בן אחיקם גברים אנשי
המלחמה ונשים וטף וסרסים אשר
השיב מגבעון : וילכו וישבו בגרות
כמוהם אשר אצל בית לחם ללכת
לבוא מצרים : מפני הכשדים כי
יראו מפניהם כי הכה ישמעאל בן
נתניה את גדליהו בן אחיקם אשר
הפקיד מלך בבל בארץ :
מב ויגשו כל שרי החילים ויוחנן בן
קרח ויזניה בן הושעיה וכל העם
מקטן ועד גדול : ויאמרו אל
ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו
לפניך והתפלל בעדנו אל יהוה
אלהיך בעד כל השארית הזאת
כי נשארנו מעט מהרבה כאשר
עיניך ראות אתנו : ויגד לנו יהוה
אלהיך את הדרך אשר נלך בה ואת הדבר אשר נעשה :

וגובא די רמא תמן ישמעאל ית כל פגרי גבריא די קטל ביד גדליה הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא מלכא דישראל יתיה מלי ישמעאל בר נתניה קטילין : ושבא ישמעאל ית כל שארא דעמא די במצפיא ית בנת מלכא וית כל עמא דאשתארו במצפיא דמני נבוזר אדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם ושבינון ישמעאל בר נתניהו ואזל למיעבר לות בני עמון : ושמע יוחנן בר קרח וכל רבני חלוותא די עמיה ית כל בישתא דעבד ישמעאל בר נתניה : ודברו ית כל גבריא ואזלו לאגחא על ישמעאל בר נתניה ואשכחו יתיה על בריכת מין סגיאין די בגבעון : והות כד חזא כל עמא דעם ישמעאל ית יוחנן בר קרח וית כל רבני חלוותא די עמיה וחדיאו : ואסתחרו כל עמא דשבא ישמעאל מן מצפיא ותבו ואזלו לות יוחנן בר קרח : וישמעאל בר נתניה אשתיזב בתמניא גברין מן קדם יוחנן בר קרח ואזל לות בני עמון : ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילוותא די עמיה ית כל שארא דעמא דאתיב מלות ישמעאל בר נתניה מן מצפיא בתר דיקטל ית גדליה בר אחיקם גברין גברי עבדי קרבא ונשיא וטפלא ורברביא די אתיב מגבעון : ואזלו ויתיבו בגירות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה די בסטר בית לחם למיזל למיעל למצרים : מן קדם כסדאי ארי דחילו מן קדמיהון ארי קטל ישמעאל בר נתניה ית גדליה בר אחיקם דמני מלכא דבבל בארעא : וקריבו כל רבני חילוותא ויוחנן בר קרח ויזניה בר הושעיה וכל עמא מזעירא ועד רבא : ואמרו לירמי נבייא תתקביל כען בעותנא קדמך וצלי עלנא קדם יי אלהך על כל שארא הדין ארי אשתארנא זעיר מסגי כמא דעינך חזיין יתנא : ויחוילנא יי אלהך ית אורחא דנהך בה וית פתגמא דנעביד :

רשי

אשר הכה ביד גדליהו · מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כאילו הרגו על ידו : על מים רבים · על בריכת מיין סגיאין : בגרות כמהם · בגרות דיהב דוד לכמהם בן ברזילי גלעדאה כשסבב מלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר שמואל אתי יעבר כמהם וגו׳ :
ויקח

רדק

אשר הכה ביד גדליהו · בסבת גדליהו כי הוא היה סבה להריגת כלם כי בעבורו בא למצפה להכותו וכיון שהרג גדליהו הרג גם כן אשר היו עמו והבאים אליו וכן ביד יואב אתך כלו׳ סבתו אם הוא סבב את הדבר ויש לפרש ביד גדליה במקו׳ גדליהו כלומר במקום שהיה בו במצפה וכן ויד תהיה לך איש על ידו פירושו מקום ורז״ל אמרו וכי גדליהו הרגם והלא ישמעאל הרגם אלא כיון שהיה לו לחוש על עצת יוחנן ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו בידו : אשר עשה המלך אסא מפני בעשא · לא נזכר זה הבור אלא במקום הזה ותרגם יונתן הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא : ואת בנות המלך · כי לא הכה ישמעאל אלא אנשי המלחמה שהיו במצפה אבל העם שלא היו אנשי המלחמה והנשים והטף שבה אותם ישמעאל ובנות המלך שנשארו עם גדליה גם כן שבה אותם ולא הגלם נבוזר אדן עם הגלות לא השאירם עם דלת העם ולא ידענו אם היו בנות המלך צדקיהו או יהויכין או יהויקים : לעבור את בני עמון · כמו אל בני עמון וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן אתמי הגרת מלין כמו אל מי : אל מים רבים אשר בגבעון · כמו על וכן אל ההרים לא אכל כמו על ותרגם יונתן ועל ברכת מיין סגיאין די בגבעון : וסריסי׳ · תרגם יונתן ורברביא : בגרות כמהם · במקום שגר שם כמהם בן ברזילי אולי הוא בנה אותו ובא לגור שם לפי׳ שקרא על שמו ויונתן תרגם בגרות דיהיב דוד לכמהם ברזילי גלעדאה :
אשר

מסרה

המסרה שמונה זה׳ ג״ב כתוב שם על מ״ס ח׳ בקריא׳ ונראה טעות : וכל שרי ז׳ דסמי׳ וסי׳ והגו נצב על עלתו · יוחנן בן קרח וכל שרי החילים · וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי · ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו · ולא שמע יוחנן · והאחשדרפנים והפחות : ויאמרו ו׳ בטע״ם וסי׳ הבה נבנה לנו עיר · הבה נלבנה · אבל אשמים · לכו ונפילה גורלו׳ דיונה · למלאכים הבאים · ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתינו :

תוספות ג׳ יכי׳ ויאמר שחריא׳ וילך אחריהם · ירין

אשר אנו שולחים׳ אנו כתיב וקרי אנחנו והענין אחד אלא ש
שמלת אנו לא נמצא במקרא עוד
אלא זה אבל הוא כמו בלשון מ
משנה ובתלמוד: אם שוב תשבו.
שוב מקור בחסרון פ״א הפעל ו
ומשפטו בתשלומו ישוב ואף על
פי שאין המנהג במקור שהו בזה
המשקל בנחי הפ״א לבא חס׳ הנה
כמוהו ידעתי כי כל תוכל כמו י
יכול: והשיב אתכם אל אדמתכ׳.
על הגולים אמר ואמר אתכם כי
הרוב גלו והמעט ככלל ברוב:
לאלה

והמה י״ר״פ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ ס״ג: אם ח׳ ר״פ בספרא וסי׳ אם עונינו ענו בנו י״י אם ימשו החקים האלה: אם שוב תשבו בארץ. אם יסתר איש במסתרים ואני. אם יצאתי השדה והנה חללי. אם תשוב ישראל נאם י״י אלי. אם טוב ואם רע בקול. אם בוצרים באו לך אם שודדי לילה: נחמה אל ז׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימ׳ י׳: ואתן ג׳ וסימ׳ באשר יקרת בעיני נכבדת. ואנכי אמרתי איך אשיתך. ואתן לך

ויאמר אליהם ירמיהו הנביא
שמעתי הנני מתפלל אל יהוה
אלהיכם כדבריכם והיה כל הדבר ג׳
אשר יענה יהוה אתכם אגיד לכם
לא אמנע מכם דבר: והמה אמרו י״ר״פ
אל ירמיהו יהי יהוה בנו לעד אמת
ונאמן אם לא ככל הדבר אשר
ישלחך יהוה אלהיך אלינו כן נעשה
: אם טוב ואם רע בקול יהוה ח׳ ר״פ בסי׳ ל׳
אלהינו אשר אנו שלחים אתך אנחנו ק׳
אליו נשמע למען אשר ייטב לנו כי
נשמע בקול יהוה אלהינו:
ויהי מקץ עשרת ימים
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו:
ויקרא אל יוחנן בן קרח ואל כל
שרי החילים אשר אתו ולכל העם
למקטן ועד גדול: ויאמר אליהם ל׳ רפטי׳
כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר ל״ר מיודין
שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם
לפניו: אם שוב תשבו בארץ ח׳ ר״פ בסי׳
הזאת ובניתי אתכם ולא אהרס ל״נ פסו׳ ולא ולא
ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי בסיפ׳ ז׳ בלים׳
אל הרעה אשר עשיתי לכם: אל ל״נ ר״פ
תיראו מפני מלך בבל אשר אתם
יראים מפניו אל תיראו ממנו נאם
יהוה כי אתכם אני להושיע אתכם
ולהציל אתכם מידו: ואתן לכם ל׳ ג׳
רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם
אל אדמתכם: ואם אמרים אתם ג׳
לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע ה״
בקול יהוה אלהיכם: לאמר לא כי ט׳ לכ
ארץ מצרים נבוא אשר לא נראה ה׳
מלחמה וקול שופר לא נשמע ו ה׳ כבו׳ לא
וללחם לא נרעב ושם נשב: ועתה לא לא לא ל׳
לכן שמעו דבר יהוה שארית יהודה
כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אם אתם שום תשמון פניכם לבא ל׳ ג׳ ולח׳
מצרים ובאתם לגור שם:
והיתה החרב אשר אתם יראים
ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים
והרעב אשר אתם דאגים ממנו שם
ידבק אחריכם מצרים ושם תמתו:
ויהיו כל האנשים אשר שמו ה״
את פניהם לבוא מצרים לגור שם
ימותו בחרב ברעב ובדבר ולא ל׳ חל׳ בסיפ׳
יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם:

ואמר להון ירמיה נביא שמעית
הא אנא מצלי קדם יי אלהכון
כפתגמיכון ויהי כל פתגם דיתיב
יי יתכון אחוי לכון לא אמנע
מנכון פתגם: ואינון אמרו לירמיה
יהי מימרא דיי בנא לסהיד קשוט
ומהימן אם לא ככל פתגמיא די
שלחינך יי אלהך לותנא כן נעביד
: אם טב ואם ביש למימרא דיי
אלהנא די אנחנא שולחין יתך
לקדמוהי נקביל בדיל דייטב לנא
ארי נקביל למימרא דיי אלהנא:
והוה מסוף עשרא
יומין והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה: וקרא ליוחנן בר
קרח ולכל רבני חילוותא דעמיה
ולכל עמא למזעיר ועד רבא: ואמ
להון כדנן אמר יי אלהא דישראל
דשלחתון יתי לקדמוהי למבעי
בעותכון קדמוהי: אם מיתב
תיתבון בארעא הדא ואבני יתכון
ולא איפגר ואקיים יתכון ולא
אטלטל ארי תבית מן בישתא
דעבדית לכון: לא תדחלון מן
קדם מלכא דבבל די אתון דחלין
מן קדמוהי לא תדחלון מיניה
אמר יי ארי בסעדכון מימרי ל
למפרק יתכון ולשיזבא יתכון
מן ידיה: ואתן לכון רחמין
וירחם עליכון ויתיב יתכון ל
לארעכון: ואם אמרין אתון לא
נתיב בארעא הדא בדיל דלא
לקבלא למימרא דיי אלהכון:
למימר לא אלהן לארעא דמצרים
ניעול דלא נחזי עבדי קרבא וקל
שופרא לא נשמע וללחמא לא
נכפן ותמן נתיב: וכען בכן
קבילו פתגמא דיי שארא דבית
יהודה כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל אם אתון שואה תשוון
אפיכון למיעל למצרים ותעלון
לאתותבא תמן: ותהי חרבא
די אתון דחלין מיניה תמן תדביק
יתכון בארעא דמצרים וכפנא די
אתון יצפין מיניה תמן ידביק ב
בתריכון למצרים ותמן תמותון:
והוו כל גבריא דשויאו ית אפיהון
למיעל למצרים לאתותבא תמן
יתקטלון בחרבא בכפנא ובמותא
ולא יהי להון שאר ומשיזיב מן קדם
בישתא די אנא מייתי עליהון:

וקול שופר. שתוקעין הצופים להזהיר את העם: וטמנתם

מסרה
רחמים ורחם: נראה
ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ימהר י
יחישה מעשהו. כחשו
ביי׳ ויאמרו לא הוא.
לאמ׳ לא כי ארץ מצרי׳
נבוא. נשכימה לכרמי׳
נראה. באורך נראה
אור: תשימון ג׳ בקרי׳
וסימ׳ לא תשימון עליו
נשך. אם שום תשימון
פניכ׳. עד אנה תשימון
קנצי למלין. אנ״ך:

נתך ג׳ וסימ׳ ויחדלו הקולות והברד ומטר. עד נתך מים עליהם. כאשר נתך אפי. וכבל ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ככל חקתיו וככל משפטיו תעשו. וככל החזון הזה דדה׳. כי התעיתם בנפשתיכם. וככל החזון הזה. וככל כחי הכינתי לבית יי׳ אלהי דדה׳: תמותו ז׳ מל וסימ׳ נמסר בס״ר מקץ: וכל שרי ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בס פרא סימ׳ מ״א: ואת ירמיהו ב׳ וסימ׳ וישלח המלך. אשר הניח נבוזר אדן רב טבחים. ואת ברוך ב׳ וסימ׳ ואת

כי כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל כאשר נתך אפי וחמתי על
ישבי ירושלם כן תתך חמתי עליכם
בבאכם מצרים והייתם לאלה
ולשמה ולקללה ולחרפה ולא
תראו עוד את המקום הזה: דבר
יהוה עליכם שארית יהודה אל
תבאו מצרים ידע תדעו כי העידתי
בכם היום: כי התעתים בנפשותיכם
כי אתם שלחתם אתי אל יהוה
אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל
יהוה אלהינו וככל אשר יאמר יהוה
אלהינו כן הגד לנו ועשינו: ואגד
לכם היום ולא שמעתם בקול יהוה
אלהיכם ולכל אשר שלחני אליכם
: ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב
ובדבר תמותו במקום אשר חפצתם
לבוא לגור שם:
מג ויהי ככלות ירמיהו לדבר אל כל
העם את כל דברי יהוה אלהיהם
אשר שלחו יהוה אלהיהם אליהם
את כל הדברים האלה:
ויאמר עזריה בן הושעיה
ויוחנן בן קרח וכל האנשים הזדים
אמרים אל ירמיהו שקר אתה מדבר
לא שלחך יהוה אלהינו לאמר לא
תבאו מצרים לגור שם: כי ברוך
בן נריה מסית אתך בנו למען תת
אתנו ביד הכשדים להמית אתנו
ולהגלות אתנו בבל: ולא שמע
יוחנן בן קרח וכל שרי החילים
וכל העם בקול יהוה לשבת בארץ
יהודה: ויקח יוחנן בן קרח וכל
שרי החילים את כל שארית יהודה
אשר שבו מכל הגוים אשר נדחו
שם לגור בארץ יהודה: את הגברים
ואת הנשים ואת הטף ואת בנות
המלך ואת כל הנפש אשר הניח
נבוזראדן רב טבחים את גדליהו
בן אחיקם בן שפן ואת ירמיהו
הנביא ואת ברוך בן נריהו: ויבאו
ארץ מצרים כי לא שמעו בקול יהוה
ויבאו עד תחפנחס:
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו
בתחפנחס לאמר: קח בידך
אבנים גדלות וטמנתם במלט
במלבן אשר בפתח בית פרעה
בתחפנחס לעיני אנשים יהודים:

ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כמא רחל רוגזי וחימתי על יתבי ירושלם כן יחול רוגזי עליכון במיעלכון למצרים ותהון למומי ולצדו וללוטא ולחיסודין ולא תחזון עוד ית אתרא הדין: גזירת פתגמא דיי עליכון שארא דבית יהודה לא תעלון למצרים מידע תדעון ארי אסהידית בכון יומא דין: ארי אטעיתון בנפשתיכון ארי אתון שלחתון יתי לקדם יי אלהכון למימר צלי עלנא קדם יי אלהנא וככל דיימר יי אלהנא כן חוי לנא ונעביד: וחויתי לכון יומא דין ולא קבלתון למימרא דיי אלהכון ולכל די שלחני לותכון: וכען מידע תדעון ארי בחרבא בכפנא ובמותא תמותון באתרא דאתרעיתון למיעל לאתותבא תמן:

והוה כד שיצי ירמיה למללא עם כל עמא ית כל פתגמיא דיי אלההון דשלחיה יי אלההון לותהון ית כל פתגמיא האילין: ואמר עזריה בר הושעי ויוחנן בר קרח וכל גבריא רשיעי אמרין לירמיה שקרא את מתנבי לא שלחך יי אלהנא למימר לא תעלון למצרים לאתותבא תמן: ארי ברוך בר נריה מגרי יתך בנא בדיל למימסר יתנא בידא דכסדאי למקטל יתנא ולאגלאה יתנא לבבל: ולא קביל יוחנן בר קרח וכל רבני חילוותא וכל עמא למימרא דיי למיתב בארעא דבית יהודה: ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילוותא ית כל שארא דבית יהודה דתבו מכל עממיא דאתבדרו לתמן לאתותבא בארעא דבית יהודה: ית גבריא וית נשיא וית טפלא וית בנת מלכא וית כל נפשתא די שבק נבוזר אדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם בר שפן וית ירמיה נביא וית ברוך בר נריה: ואתו לארעא דמצרים ארי לא קבילו למימרא דיי ואתו עד תחפנחס:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתחפנחס למימר: סב עמך אבנין רברבן ותטמרינון בטפיל בנינא די בתרע בית פרעה בתחפנחס לעיני גברין יהודאין:

רשי

וטמנתם במלט. מ״ס זו יסוד כופל הי׳ בתיבה כמו מקו׳ מעמד מעשה ויסודו לט כמו וילט פניו לאט אותה בתוך הטיט במלבן במלט׳ אכוולופה״כ בלע״ז: ספרירו

רדק

לאלה ולשמה ולקללה. פי׳ אלה לקללה כפל הענין במ״ש או פי׳ לאלה לשבועה וכ״תי למומי והוא על דרך והנחתם שמיכם לשבוע׳ לבחירי: כי התעתם בנפשותיכ׳. בדרי׳ הענ׳ ופירוש התעתם אותו ברצונכם כלומר במה שהיה בנפשותיכם כמו אם יש את נפשכם כלומר לא הראיתם לי בפיכם מה שהיה בלבבכם כי ה׳ הכיר מהם ירמיהו כי דעתם לללכת למצרים לפיכך אמ׳ להם: ואגיד לכם היום ולא שמעתם. כי עדין לא כלה דבריו ולא ענו אותו אלא הכיר בהם כי דעתם היה ללכת למצרים על כל פנים: את גדליהו. עם גדליהו: במלט במלבן. מלט הוא החומר שעושים ממנו הלבנים או חומר אח׳ מסיד ומחול במלבן במקו׳ שרפת הלבנים או במקו׳ שעושין אותם ויוכתן תרג׳ בטפל בניכא:
את

מסרה

ברוך שאלו לאמ׳. את הגברים ואת הנשים: קח י״ב ר״פ בקריא׳ וסימ׳ קח נא את ברכתי אשר הבא׳ לך. קח את אהרן ואת בניו אתו. קח את הלוי׳ מתוך בני ישראל. קח מאתם והיו לעבד את עבדת. קח את הלוים תחת כל בכור. קח את המטה והקהל את העד׳. קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל׳. קח את האזור בידך. קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט. קח לך מגלת ספ׳. קח בגדו כי ערב זר בתראה. קח נא מפיו תורה:

יעשה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר תזריע : מצבות ג' בקריא' וסימ' ויוציאו את מצבות אוריהו · ושבר את
מצבות בית שמש · ומצבות עזך לארץ תרד · וסימ' אפקו שמשא לארעא : ואין בהם ב' וסימ' ועל כל ערי
יהודה והנם חרבה היום הזה · ואין בהם תבונה : השכים ג' יתירין יו"ד בליש' בקרי' וסי' נמסר לעיל בסיפרא ס"
כ"ח : לחרבה לשמה לית דכוותי' דסמיך כן : נפשתכם דעליה ועתה כה אמר יי' אלהי צבאות אלהי ישראל

ואמרת אליהם כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני שלח
ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל
עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים
האלה אשר טמנתי ונטה את
שפרורו עליהם : ובאה והכה את
ארץ מצרים אשר למות למות ואשר
לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב :
והצתי אש בבתי אלהי מצרים
ושרפם ושבם ועטה את ארץ מצרים
כאשר יעטה הרעה את בגדו ויצא
משם בשלום : ושבר את מצבות
בית שמש אשר בארץ מצרים ואת
בתי אלהי מצרים ישרף באש :
מד הדבר אשר היה אל ירמיהו אל
כל היהודים הישבים בארץ
מצרים הישבים במגדל ובתחפנחס
ובנף ובארץ פתרוס לאמר : כה
אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אתם ראיתם את כל הרעה אשר
הבאתי על ירושלם ועל כל ערי
יהודה והנם חרבה היום הזה ואין
בהם יושב : מפני רעתם אשר עשו
להכעיסני ללכת לקטר לעבד ל
לאלהים אחרים אשר לא ידעום
המה אתם ואבתיכם : ואשלח
אליכם את כל עבדי הנביאים
השכים ושלח לאמר אל נא תעשו
את דבר התעבה הזאת אשר
שנאתי : ולא שמעו ולא הטו את
אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר
לאלהים אחרים : ותתך חמתי ואפי
ותבער בערי יהודה ובחצות י
ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה
כיום הזה :
ועתה כה אמר יהוה אלהי צבאות
אלהי ישראל למה אתם עשים רעה
גדולה אל נפשתכם להכרית לכם
איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה
לבלתי הותיר לכם שארית :
להכעיסני במעשי ידיכם לקטר
לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר
אתם באים לגור שם למען הכרית
לכם ולמען היותכם לקללה ולחרפה
בכל גויי הארץ : השכחתם את רעות
אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה
ואת רעות נשיו ואת רעתיכם
ואת רעת נשיכם אשר עשו
בארץ יהודה ובחצות ירושלם :

ותימר להון כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל הא אנא שלח
ואדבר ית נבוכדנצר מלכא דבבל
עבדי ואשוי ית כורסוהי עיל מן
אבניא האילין דטמרית ויגוד ית
אפדניה עליהון : וייתי ויקטיל ית
ארעא דמצרים די למות למותא
ודי לשביא לשביא ודי לחרבא
לחרבא : ואדליק אשתא בבתי
טעות מצראי ויוקדינון וישבינון
וירוקין ית ארעא דמצרים כמא
דמתעטיף רעיא ית לבושיה ויפוק
מתמן בשלם : ויתבר ית קמת
בית שמש די בארעא דמצרים וית
בתי טעות מצרים יוקיד בנורא :
פתגם נבואה
דהוה עם ירמיה על כל יהודאי
דיתבין בארעא דמצרים דיתבין
במגדל ובתחפנחס ובממפס ובארע
פתרוס למימר : כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל אתון
חזיתון ית כל בישתא דאיתיתי
על ירושלם ועל כל קרויא דבית
יהודה ואינון חרבא יומא דין ולית
בהון יתיב : מן קדם בישתהון
דעבדו לארגזא קדמי למהך ל
לאסקא בוסמין למפלח לטעות
עממיא דלא ידעונון אתון ו
ואבהתכון : ושלחית לותכון
ית כל עבדיי נביא מקדים ומשלח
למימר לא כען תעבדון ית עיסק
תועיבתא הדא דרחיקית : ולא
קבילו ולא ארכינו ית אודנהון
למתב מבישתהון בדיל דלא לאסקא
בוסמין לטעות עממיא : וחל רוגזי
וחמתי ודליק בקירויא דבית יהוד
ובשוקי ירושלם והואה לחורבא
לצדו כיומא הדין :
וכען כדנן אמר יי אלהי צבאות
אלהא דישראל למה אתון גרמין
בישתא רבתא על נפשתכון לשיצאה
לכון גבר ואיתא ועלים וינק מגו
בית יהודה בדיל דלא למישבק
לכון שארא : לארגזא קדמי
בעובדי ידיכון לאסקא בוסמין
לטעות עממיא בארעא דמצרים
דאתון אתן לאתותבא תמן בדיל
לשיצאה לכון ובדיל למהויכון
ללוטא ולחיסודין בכל עממי א
ארעא : האתנשיתון ית בישות
אבהתכון וית בישות מלכיא דבית
יהודה וית בישות נשוהי וית
בישתכון וית בישות נשיכון ד
דעבדו בארעא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם :

רדק

את שפרורו · כתיב בוי"ו וקרי
ביו"ד והענין אחד ואותיות אהוי
מתחלפו' ופירושו אהלו והאהל
הנאה נקרא שפריר ליופיו מן
אמרי שפר ושפריר במשקל סגריר
: ובאה והכה · כתוב ובאה לשון
נקבה על המחנה וקרי ובא לשון
זכר על נבוכדנצר : ושרפם
ושבם · ישרוף הבתים שבהם
אלהי מצרים וישבה אלהי כסף
ואלהי זהב או פירוש ישבה
עובדיהם : ועטה את ארץ מצרי'
· כלומר יבוז את כל שללה :
כאשר יעטה הרועה את בגדו ·
כמו שיתעטף הרועה בבגדו
ויכרוך את עצמו בו כן יכרוך
הוא כל שלל ארץ מצרים וזכר
הרועה לפי שהרועה עומד יומם
ולילה במדבר עם הצאן ויתעטף
ויתחבש בבגדו היטב מפני קרח
הלילה ואדוני אבי ז"ל פירש כמו
הרועה שנוסע ממקום למקום ו
וכשנוסע מן המקום עוטה בגד
האהל שיושב בו והולך לו ולא י
ישאיר דבר באותו מקום : בית
שמש · שהיו עובדים שם לשמש
וזכר עוד ואת בתי אלהי מצרים
ישרף באש לחזק הענין לומר כי
כלם ישרוף באש לבזיון אלהיה' :
מפני רעתם · רעת יושביהם :
המה אתם ואבותיכם · המה
יושבי הערים שזכר שמתו או ש
שגלו ולא אתם ואבותיכ' לא ידעת'
אותם : השכחתם · המ"ם קמץ
וה"א בלא געיא ויש ספרי' הה"א
בגעיא : ואת רעת נשיו · נשי
כל מלך ומלך וכן ראינו באשת
אביו שעשתה מפלצת לאשרה :
לא

רשי

שפרירו · אהלו
ודוגמתו ברוחו שמים
שפרה : ועטה את
ארץ מצרים · יכרך
כל שללה ויצא כאשר
יכרוך ויגלוס הרועה
את בגדו וישליכו מעל
כתיפיו כשהוא מוליך
צאנו לפניו : את
מצבות בית שמש ·
מזבחות שעשו שם
אותם שנתגיירו בימי
חזקיהו משביי סנחריב
שהוליך מכוש וממצרי'
לפני ירושלם ביום מ
מפלתו כמו שאמר י
ישעיה ביום ההוא י
יהיו חמש ערים בארץ
מצרים מדברות שפת
כנען ונשבעות ליי' צ
צבאות עיר ההרס י
יאמר לאחת ותירגם
יונתן עיר קריתא בית
שמש דעתידא למיחרב
יתאמר דהיא חדא מ
מנהון : לא

מסרה
לית דכוו' חס' דחס' :
במעשי י"א כתיב יוד
וסימ' נמס' בישעי' סימ'
נ"ס : רעת ד' חס' בליש'
וסימ' ושבע הפרות ח
הרקות · לא תהיה
אחרי רבים · ואת
רעתיכם ואת רעת ב
נשיכם · ב' בתרא
דבפסו' בתרא חס' :

חקתי ט׳ חס׳ ו׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ הבית אשר אתה בונה אם תלך · אם שוב תשובון אתם ובניכם · קרע אקרע את הממלכה · יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי · ולא אקח את כל הממלכה · למען בחקתי ילכו · לא דכאו עד היום הזה · ועל ריב המה יעמדו למשפט · אם חקתי יחללו · וכל אוריתא דכוו חס׳ ו׳ במ״א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי : ולשוב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ חלילה לנו כבגו למרד · ולא

לא דכאו עד היום הזה ולא יראו
ולא הלכו בתורתי ובחקתי אשר
נתתי לפניכם ולפני אבותיכם :
לכן כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני שם פני
בכם לרעה ולהכרית את כל
יהודה : ולקחתי את שארית יהודה
אשר שמו פניהם לבוא ארץ מצרים
לגור שם ותמו כל בארץ מצרים
יפלו בחרב ברעב יתמו מקטן ועד
גדול בחרב וברעב ימתו והיו לאלה
לשמה ולקללה ולחרפה : ופקדתי
על היושבים בארץ מצרים כאשר
פקדתי על ירושלם בחרב ברעב
ובדבר : ולא יהיה פליט ושריד
לשארית יהודה הבאים לגור שם
בארץ מצרים ולשוב ארץ יהודה
אשר המה מנשאים את נפשם
לשוב לשבת שם כי לא ישובו כי
אם פלטים :
ויענו את ירמיהו כל האנשים
הידעים כי מקטרות נשיהם
לאלהים אחרים וכל הנשים
העמדות קהל גדול וכל העם
הישבים בארץ מצרים בפתרוס
לאמר : הדבר אשר דברת אלינו
בשם יהוה איננו שמעים אליך :
כי עשה נעשה את כל הדבר אשר
יצא מפינו לקטר למלכת השמים
והסיך לה נסכים כאשר עשינו
אנחנו ואבתינו מלכינו ושרינו
בערי יהודה ובחצות ירושלם
ונשבע לחם ונהיה טובים ורעה
לא ראינו : ומן אז חדלנו לקטר
למלכת השמים והסך לה נסכים
חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו :
וכי אנחנו מקטרים למלכת השמים
ולהסך לה נסכים המבלעדי אנשינו
עשינו לה כונים להעצבה והסך לה
נסכים :
ויאמר ירמיהו אל כל העם על
הגברים ועל הנשים ועל כל העם
הענים אתו דבר לאמר : הלא את
הקטר אשר קטרתם בערי יהודה
ובחצות ירושלם אתם ואבותיכם
מלכיכם ושריכם ועם הארץ אתם
זכר יהוה ותעלה על לבו :

לא פסקו עד יומא הדין ולא
דחילו ולא הליכו באוריתי ובקימי
דיהבית קדמיכון וקדם אבהתכון
בבין כידנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל הא אנא
משוי אפי בכון לבישא ולשיצאה
ית כל דבית יהודה : ואסב ית
שארא דבית יהוד׳ דשויאו אפיהון
למיעל לארעא דמצרי׳ לאתותבא
תמן ויסופון כולהון בארעא ד
דמצרים יתרמון בחרבא ובכפנא
יסופון מזעירא ועד רבא בחרבא
ובכפנא ימותון ויהון למומי ולצדו
וללוטא ולחיסודין : ואסער על
דיתבין בארעא דמצרים כמא
דאסערית על ירושלם בחרבא
בכפנא ובמותא : ולא יהי שאר
ומשיזיב לשארא דבית יהוד׳ דאתן
לאתותבא תמן בארעא דמצרים
ולמתב בארעא דבית יהוד׳ דאינון
מטען ית נפשהון למתב למיתב
תמן ארי לא יתובון אילהין מ
משיזבין : ואתיבו ית ירמיה כל
גבריא דידעין ארי מסקן בוסמין
נשיהון לטעות עממיא וכל נשיא
דקימן קהלא רבא וכל עמא
דיתבין בארעא דמצרים בפתרוס
למימר : פתגמא דמללתא עמנא
בשמא דיי לית אנחנא צבן לקבלא
מינך : ארי מיעבד נעביד ית
כל פתגמא דנפק מפומנ׳ לאסקא
בוסמין לכוכבת שמיא ולנסכא
לה ניסכין כמא דעבדנא אנחנא
ואבהתנא מלכנא ורברבנא
בקירויא דבית יהודה ובשוקי
ירושלם והוינא סבעין לחמא
והוינא שלן שליוא ובישתא
לא חזינא : ומן עידן
דאתמנענ׳ לאסק׳ בוסמין לכוכבת
שמיא ולנסכא לה ניסכין חסרנא
כולא ובחרבא ובכפנא ספנא :
וארי אנחנ׳ מסקן בוסמין לכוכבת
שמיא ומנסכן לה ניכסין הבר
מגברנא עבדנא לה כרדיטין
לטעותא ומנסכן לה נכסין :
ואמר ירמיה
לכל עמא לגבריא ולנשיא ועל
כל עמא דמתיבין יתיה פתגמא
למימר : הלא ית בוסמניא
דאסקתון בקרויא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם אתון ואבהתכון
מלכיכון ורברביכון ועמא דארעא
יתהון דכר יי וגלי קדמוהי :

רשי

לא דוכאו · לא נדכא לבם מרעתם : כי אם פליטים · ירמיה וברוך חזרו משם שהגלם נבוכד נצר כשכבש ארץ מצרים בידו ב בעשרים ושבע למלכו כך שנויה בסדר עולם : המבלעדי אנשינו · שלא מדעתם : כונים להעציבה · רפוסים בדמות עציב׳ : ולא

לא דכאו עד היום הזה · לא נכנעו ולא שמו עצמם דכאים מפני העונש שהשיגם על רעתם שעשו : למלכת השמים · רוצה לומר למעשה השמים והם הכוכבים מלאכת הא׳ ית׳ והוא חסר אל״ף וכן האחרים אשר בפרשה ויש מפרשים למלכת משרש מלך וענינו כלומר כוכב גדול אשר בשמים שהוא מלך על האחרים והוא השמש ותרגם יונתן ולכוכבת שמיא : ונהיה טובים · שהיינו בשלוה ובטובה : ומן אז חדלנו · והם לא חדלו אלא היו אומרים אם באה לנו רעה לא באה אלא מפני שפסקנו לקטר ולא היינו זריזי׳ כבראשונה לפיכך ענה להם הנביא הלא את הקטר : מקטרים · בא בו״ר חס׳ לנקבות כמו נשים פלגשי׳ לבנים חטים שעורים ודומיהם : המבלעדי אנשינו · אמר הנשים כי הן עקר המעשה : כונים · הם מיני מאכלים שהיו מכינים ומנשים למלכת השמים ויונתן תרגם כרדוטין : להעציבה · על דרך הכנוי רוצה לומר לשמחה והפ״א רפה ומשפטה במפיק כי היא לכנוי והכנוי למלאכת השמים כי בלשון נקבה זוכר אותה כמו שאמר לה והה״א רפה ודינה במפיק כתבנו הדומים לה בספר מכלל בחלק הראשון ממנו : הקטר · שם בפלם והדבר אין בהם לי נקם ושלם : אותם זכר יי׳ · כל הקטרים שקטרתם כי רבים היו האלוהות כמו שכתוב כי מספר עריך וגו׳ ולכל אחד היה מיוחד קטרו כי הקטר שם כללי : ותעלה על לבו · אותה הקטרת כי קטרת וקטר אחד ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה : ובשרותיו

מסרה

יהיה פליט ושריד · כי כשגבם על יי׳ : וכל הנשים ג׳ בקריאה וסים׳ אשר נשא לבן אתנה · הדעים כי מקטרות נשיהם · יתנו יקר לבעליהן · אנ״ך : הדבר ד׳ בטעמ׳ בספרא וסימ׳ נמסר בסיפרא ריש סימ׳ לה״ : ונהיה ב׳ וסימ׳ ונהיה עליה׳ עד פת׳ השער · ונשבע לחם ונהיה טובים : וכי י״ד ר״פ בנביאים וסימ׳ וכי ירדף גאל הדם אחריו · וכי הקים יי׳ להם · וכי ימצ׳ איש · וכי תאמרון אלי אל יי׳ דמלכים · וכי יאמרו אליכ׳ דרשו · וכי תאמר אלי אל יי׳ דישעיה · וכי תאמר בלבבך · וכי ישאלך העם הזה · וכי יאמרו השרים · וכי אנחנו מקטרים · וכי יתן מתנה · וכי תאכלו וכי תשתו · וכי תגישון עור לזבח אין רע · וכי יעשה ונשיא נדבה :

ובתורתו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ מפני אשר קטרתם · כי אם בתורת יי׳ חפצו · ובתורתו מאנו ללכת · קדמא
חס׳ : ותדברנה ג׳ וסימ׳ ובעת מותה ותדברנה הנצבות · לא כי בנך המת ובני החי · ותדברנה בפיכם דס׳ :
הגדול כל נביאים וכתובי׳ מל׳ וכל אוריתא חס׳ בר״ח מל׳ וס׳ ופלוגתא דמטעי׳ תמצא במסר׳ רבתא בערך גדול :
מתי מספר ה׳ בקריאה וסימ׳ ונאספו עלי והכני ונשמדתי · והפיץ יי׳ אתכם בעמים · ופליטי חרב ישובון ·

ד׳ ולא יוכל יהוה עוד לשאת מפני רע
מעלליכם מפני התועבת אשר
עשיתם ותהי ארצכם לחרבה
ד׳ ולשמה ולקללה מאין יושב כהיום
הזה: מפני אשר קטרתם ואשר
חטאתם ליהוה ולא שמעתם בקול
נ״ה לא מפקי׳ ו׳ בליש׳ יהוה ובתרתו ובחקתיו ובעדותיו
ב׳ לא הלכתם על כן קראת אתכם
הרעה הזאת כיום הזה:
סימן ויאמר ירמיהו אל כל
העם ואל כל הנשים שמעו דבר
יהוה כל יהודה אשר בארץ מצרים:
ל׳ר דסמי׳ כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
ג׳ לאמר אתם ונשיכם ותדברנה
ל׳ בפיכם ובידיכם מלאתם לאמר עשה
נעשה את נדרינו אשר נדרנו
ל׳ לקטר למלכת השמים ולהסך לה
ל׳ חל׳ · ל׳ · ג׳ נסכים הקים תקימנה את נדריכם
ג׳ ועשה תעשינה את נדריכם:
לכן שמעו דבר יהוה
כל יהודה הישבים בארץ מצרים
כל כביא׳ וכתו׳ חל׳ הנני נשבעתי בשמי הגדול אמר
יהוה אם יהיה עוד שמי נקרא בפי
כל איש יהודה אמר חי אדני יהוה
בכל ארץ מצרים: הנני שקד
עליהם לרעה ולא לטובה ותמו כל
איש יהודה אשר בארץ מצרים
ל׳ בחרב וברעב עד כלותם: ופליטי
י״ג חס׳ · ל׳ חרב ישבון מן ארץ מצרים ארץ
ה׳ יהודה מתי מספר וידעו כל שארית
ל׳ יהודה הבאים לארץ מצרים לגור
ב״ז׳ ו׳ שם דבר מי יקום ממני ומהם:
ה׳ ד״כ בקריאה וזאת לכם האות נאם יהוה כי פקד
אני עליכם במקום הזה למען
ל׳ תדעו כי קום יקומו דברי עליכם
את כתע׳ בסיפ׳ לרעה:
ל׳ כה אמר יהוה הנני נתן את פרעה
חפרע מלך מצרים ביד איביו וביד
מבקשי נפשו כאשר נתתי את
צדקיהו מלך יהודה ביד נ
ד׳ נבוכדראצר מלך בבל איבו ומבקש מח
נפשו: הדבר אשר
דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן
נריה בכתבו את הדברים האלה
על ספר מפי ירמיהו בשנה ה
הרבעית ליהויקים בן יאשיהו
ל׳ד מלך יהודה לאמר: כה אמר
ג׳ ס״ף יהוה אלהי ישראל עליך ברוך:

ולא הות רעוא קדם יי עוד דלא
למשבק מן קדם בישות עובדיכון
מן קדם תועבתא דעבדתון והות
ארעכון לחורבא ולצדו ולל וטא
מבלי יתיב כיומא הדין: מן קדם
דאסקתון בוסמין ודחבתון קדם
יי ולא קבילתון למימרא דיי ו
ובאורייתיה ובקיימוהי ובסהדותיה
לא הליכתון על כן ערעת יתכון
בישתא הדא כיומא הדין:
ואמר ירמיה
לכל עמא ולכל נשיא קבילו פ
פתגמא דיי כל דבית יהודה די
בארעא דמצרים: כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל למימר
אתון ונשיכון וגזרתון ב
בפומכון וברעותכון קיימתון ל
למימר מעבד נעביד ית נדרנא די
נדרנא לאסקא בוסמין לכוכבת
שמיא ולנסכא ליה ניסכין אקמא
תקיימון ית נידריכון ומיעבד ת
תעבדון ית נסכיכון:
בכן קבילו פתגמא
דיי כל דבית יהודה דיתבין בארע
דמצרים הא אנא קיימית בשמי
רבא אמר יי אם יהי עוד שמי ם
מתקרי בפום כל אנש יהודה אמר
קיים הוא יי אלהים בכל ארעא
דמצרים: הא אנא מסער עליהון
לבישא ולא לטבא ויסופון כל
אנש יהודה די בארעא דמצרים
בחרבא ובכפנא עד דישתיצון:
ומשזבי חרבא יתובון מן ארעא
דמצרים לארעא דבית יהודה עם
דמניין וידעון כל שארא דבית
יהודה דאתן לארעא דמצרים
לאיתותבא תמן פתגם דמן יתקיים
אם דילי ואם דילהון: ודא לכון
אתא אמ׳ יי ארי אנא מסער עליכון
באתרא הדין בדיל דתידעון ארי
אתקיימא יתקיימון פתגמי עליכון
לבישא: כדנן אמר
יי הא אנא מסר ית פרעה תבירא
מלכא דמצרים ביד בעלי דבבוהי
וביד דבען למקטליה כמא ד
דמסרית ית צדקיהו מלכא שבטא
דבית יהודה ביד נבוכד נצר מלכא
דבבל בעיל דבביה ודבעו למקטליה:
פתגם נבואה דאתנבי:
ירמיה נביא על ברוך בר נ
נריה כד כתב ית פתגמיא האילין
על ספרא מפומא דירמיה בשתא
רביעית ליהויקים בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה למימר: כדנן
אמר יי אלהא דישראל עלך ברוך:

רדק

במדותיו · כמו הד״לת ובחולם הוי״ו: ותדברנה בפיכם · הוי״ו בענין כאמר כוי״ו אם לא ישבעו מליכו ושפתי רננות יהלל פי אמר כאשר דברתם בפיכם: ובידכם מלאתם · כלומר כן מלאת׳ בידכ׳ ואחרי כן פי׳ הדבו׳ והמעשה ואמר כנגד הנשים ואף על פי שאמר אתם ונשיכם כי עיקר המעשה היה בנשים כ כמו שאמר: אם יהיה עוד שמי נקרא· כיון שאין שומעים מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה שמי עוד נזכר בפיהם: כי יתאכלם חרב ורעב · הפך מה שאמר אשר לא נראה ת מלחמה וללחם לא נרעב: בפי כל איש יהודה· בפי רובם כי צדיקים היו בהם כמו ירמיהו וברוך בן נריה ואמר עד כלות׳ אחר שאמר ותמו לתוספת באור וחוזק הענין ומה שאמר כל רוצה לומר רובם שהרי אמר ופליטי חרב ומה שאמר עד כלותם הוא דרך הפלגה: מתי מספר · כמו ירמיהו הנביא וברוך בן נריה ומעטים אחרים צדיקים שהיו בהם: וזאת לכם האות· כי כשתראו בקרוב נבוכד נצר בא אל פרעה כמו שנבאתי לכם תדעו כי סופכם לכלות בארץ מצרי׳: כי קום יקומו· קום בחולם מקור כמו ושוב אלי: פרעה חפרע · בחי״ת וכן היה כנוי שם אותו פרעה שהיה ב בימים ההם ויש אומרים כי החי״ת מקום הה״א והוא פרעה ב בהפך האותיות רוצה לומר כי יהיה פרוע מן כי פרעה אהרן ותרגם יונתן פרעה תבירא: את הדברים האלה· הנזכרים למעלה מראש הספר עד השנה הרביעית ליהויקים כמו שכתוב למעלה: אמרת

רשי

ולא יוכל ה׳ עוד לשאת׳ כמו ולא יוכל: פרעה חפרע· פרעה תבירא והאת זו משמש במקום הא׳: ומנוחה

מסרה
בהיותכם מתי מספר׳ וכהם ו׳ בקריאה וסימ׳ דבר מי יקום׳ וכהם עוד תקח· וכהם מן בני שמעון· וכהם על כלי העבוד׳ ודבתריה וכהם כמנים· וכהם לא נבקש ד׳ בנהון ר״פ איבו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ בשמואל א׳ סימן כ״ד :

אמרת. כי יסף ה׳ יגון על מכאובי. פירוש כי ברוך היה מתרעם על הנבואה ובעת שהיה כותב דברי הנבואה מפי ירמיהו ולא הגיע דבר הנבואה התרעם ואמר אוי נא לי. ובדרש המכאוב הוא מה שהיו מכאיבים אותו ישראל בחרפה ובוז והיגון דבר הנבואה שלא באת אליו והוא הכין עצמו אליה בכל אשר יכול אלא שלא היתה לו הכנה טבעית בעת היצירה כמו שכתבנו בתחילת הספר. ובדרש ברוך היה מתרעם על הנבואה אמר יהושע שמש משה רבינו ושרתה עליו רוח הקדש אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקדש מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים אוי נא לי כי יסף ה׳ יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר ונוח עליהם מה המקום מסיבו הנה אשר בניתי אני הורס וגו׳: ואתה תבקש לך גדולות. ואין גדולות אלא נבואות שנאמר ספרה נא לי את כל הגדולות וגו׳ ואומר ואגידה לך גדולות ובצורות אמר הקב״ה ברוך אם אין כרם סייג למה באין אין רועה למה ו ומפני מה כי הנני מביא רעה על כל בשר וגו׳ הרי בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מ מתנבאים אלא בזכותן של ישראל וכן תרג׳ יונתן ומנוחה לא מצאתי ונבואה לא אשכחית: ואת כל הארץ היא. כל הארץ כמו שהיא כלה אהרוס ואתוש כמו שאמר הנני מביא רעה על כל בשר כמו שהתנבא ירמיהו על האומות ויונתן תרגם וית כל ארעא דישראל דילי היא: למצרים. נבא תחילה על פורענות מלך מצרים שבאה לו מחוץ לארצו והוא כשהם׳ הלך על נהר פרת בכרכמיש אחר שלכד מלך אשור ומלך ארם כמו שאמ׳ הלא ככרכמיש כלנו וגו׳ והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו ו וארכו לו ימי המצו׳ שם עד השנה הרביעית ליהויקים ועלה עליו כ נבוכד נצר ונאמר עליו נבואה זו ואחר כן נבא על ארץ מצרים שיכבשנה נבוכד נצר: אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנת הרביעית. מנהג הלשון לבוא סמוך על המספר וכן בשנת שלש למלכו ואחרים זולתו: פרעה נכה. תרגם יונתן פרעה חגירא: ערכו מגן. כנגד חיל נבוכד נצר שיערכו להלח׳ על חיל פרעה או אמר כנגד חיל פרעה שיערכו לעמוד כנגד חיל נבוכ׳ נצר הבא עליהם: וצנה. כמו מגן אלא שהוא עשוי בתכונה אחרת ות״י יונתן סדרו עגילין ותריסין: אסרו הסוסים. כמו ויאסר את רכבו: ועלו הפרשים. אותם הפרשים עלו על הסוסי׳ שתאסרו: והתיצבו בכובעים. התיצבו על הסוסי׳ בכובעים שבראשיכם: מרקו הרמחים. מרקו אותם מהחלודה וצחצחו אות׳: לבשו הסריונות. הם לבושי הברזל שעשוים טבעות טבעות: מדוע המה חתים. חיל מצרים ראיתי חתים מפני חיל נבוכ׳ נצר מדוע היה זה איפה גבורתם: נסוגים אחור. שבים לאחור מפני חיל נבוכד נצר: יכתו. ענין שבר וכתיתה: ומנוס נסו. מנוס שם בפלס מקום: ולא הפנו. לא החזירו פניהם כנגד הרודפים אחריהם אלא נסו בחזקה זהו שאמר ומנוס נסו לחזק המנוס: מגור מסביב. בעודם נסים יהיה להם פחד מסביב שיפחדו שיבאו להם מכל סביבותיה׳ ויונתן תרגם מגור ענין אסיפה ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מן סחור סחור: אל ינוס. מי שהוא קל ברגליו לא ינוס כי לא יועילו לו כי ישיגוהו הרודפים: ואל ימלט הגבור. ואל יחשב הגבור שימלט אם יעמוד להלחם כנגדם כי לא תועילהו גבורתו ויפול בידם: צפונה. בפאת צפון לכרכמיש כי שם היתה המלחמה או כרכמיש היתה צפונית למצרים לפיכך אמר צפונה וכן אמר למטה בארץ צפון: מי זה. אמר על פרעה דרך לעג מי זה שהיה עולה מן הארץ: כיאור. כמו יאור שעולה ומתפשט בארץ: כנהרות. כמו הנהרות הגדולים כן יתגעשו מימיו של פרעה והוא משל על חילותיו וכיון שהיו עולים כל כך בגבורה איך כשלו ונפלו עתה לפני נבוכד נצר וכפל הענין לחזק עוד ואמר: מצרים כיאור. הראשון יתגעשו מבנין התפעל וזה השני יתגעשו בחולם הגימ״ל מורכבת מן התפעל הדומה למרובע אמר כמו שהנהרות יתגעשו מים כן יתגעשו חילותיו של פרעה בבאו לארץ וענין יתגעשו הוא ענין נעם המים ותנועתם בחוזק ויונתן תרגם כיאור כענגא: ויאמר אעלה אכסה ארץ. אעלה בפתח האל״ף במקום סגול וכן אענה הף אני חלקי כי הם פועלים עומדים ואלו היו מבנין הפעיל היו יוצאין ואינכו רחוק שתהיה האל״ף בפתח אף על פי שאין כן המנהג: אובידה. מבנין הפעיל משפטו אאבידה אלא שבא כן להכות על האל״ף כמשפט:

רשי

ומנוחה לא מצאתי. לא שרת עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח מה נשתניתי מתלמידי הנביאי׳ יהושע שימש את משה נחה עליו רוח הקדש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקדש אני מה נשתניתי: ואת כל הארץ. היא הכרתת בנתישה והריסה זו: תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו׳ קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו׳ אמר לו הקב״ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני נגלה על הנביאים אלא בזכותם של ישראל כך שנויה במכילתיה בתחלתה: מגן. של עור הוא והוא שלוח ונשיאה למלחמה מ מושחו בשמן: צנה. של עץ דמות תריסין שלנו: מרקו הרמחי׳. כמו ומורק ושוטף פורביר בלע״ז: המה חתים. מצרים: ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמ׳ ולא היה להם פנאי: כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלות נשיאות סביביו כמי נהר לשטף סביביו: יתגעשו מימיו. דמטרפין מוהי: כיאור יעלה. היה רגיל לעלות בארץ צפון שהלך פרע׳ על נבוכד נצר בכרכמי׳ ושם נפל ונהרגו גיבוריו והוא ברח מן המלחמה: אובידה. כמו אאבד: והתהוללו

אמרת ג׳ ר״פ וסימ׳ אך דבר שפתים עצה וגבורה. אוי נא לי. אמרת הנה הכית דו״ה: על הגוים ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ראה הפקדתיך היום הזה. שפוך חמתך על הגוים דסיפרא. אשר היה דבר ה׳ אל ירמיהו. וקצף גדול אני קוצף. מן הממלכות תהיה שפלה: ימלט י״ג בקריא׳ וסימ׳ ויאמר אליהם להם תפשו. ויבאו לעשו זבחי׳

אמרת אוי נא לי כי יסף יהוה יגון
על מכאבי יגעתי באנחתי ומנוחה
לא מצאתי: כה תאמר אליו כה
אמר יהוה הנה אשר בניתי אני
הרס ואת אשר נטעתי אני נתש
ואת כל הארץ היא: ואתה תבקש
לך גדלות אל תבקש כי הנני מביא
רעה על כל בשר נאם יהוה ונתתי
לך את נפשך לשלל על כל
המקמות אשר תלך שם:
מו אשר היה דבר יהוה אל
ירמיהו הנביא על הגוים:
למצרים על חיל פרעה נכו מלך
מצרים אשר היה על נהר פרת
בכרכמש אשר הכה נבוכדראצר
מלך בבל בשנת הרביעית ליהויקים
בן יאשיהו מלך יהודה:
ערכו מגן וצנה וגשו למלחמה:
אסרו הסוסים ועלו הפרשים
והתיצבו בכובעים מרקו הרמחים
לבשו הסרינת: מדוע ראיתי המה
חתים נסגים אחור וגבוריהם
יכתו ומנוס נסו ולא הפנו מגור
מסביב נאם יהוה: אל ינוס
הקל ואל ימלט הגבור צפונה על
יד נהר פרת כשלו ונפלו: מי
זה כיאר יעלה כנהרות יתגעשו
מימיו: מצרים כיאר יעלה וכנהרות
יתגעשו מים ויאמר אעלה אכסה
ארץ אבידה עיר וישבי בה:

אמרת ווי כען לי ארי אוסיף יי
דוון על תברי לאיתי בתנחתי
ונבואה לא אשכחית: כדנן תימר
ליה כדנן אמר יי הא די בניתי
אנא איפגר וית די קיימית אנא
אטלטל וית כל ארעא דישראל
דילי היא: ואת בעי לך רברבן
לא תבעי ארי הא אנא מייתי בישת
על כל בסרא אמר יי ואתן לך ית
נפשך לשיזבא על כל אתריא די
תהך לתמן: דהוה פתגם נבואה
מן קדם יי על ירמיה נביא על
עממיא: למצרים על משרית
פרעה חגירא מלכא דמצרים
דהוה על נהר פרת בכרכמיש
דמחא נבוכדנצר מלכא דבבל
בשתא רביעיתא ליהויקים בר
יאשיה מלך שיבטא דבית יהודה:
סדרו עגילין ותריסין ואיתקרבו
לאגחא קרבא: טקיסו סוסותא
ויסקון פרשיא ויתעתדון בקולסי
צחצחו מורניתא לבשו סריניא:
מא דין חזיתי אינון תבירין
מסתתרין לאחורא וגבריהון
תבירין ומערק ערקין ולא מתפנן
למיקם מן קדם דקטלין בחרבא
דמתכנשין עליהון מסחור סחור
אמר יי: לא יערק דקליל ולא ישתיזיב
דגבר בארעא ציפונא על כיף
נהרא פרת אתקלו ונפלו: מן
דין דסליק במשיריתיה כעננא
דסליק וחפי ית ארעא כמבוע
דמיין דמטרפין מוהי: מלכא
דמצרים דסליק במשיריתיה כ
כעננא דסליק חפי ית ארעא
כמבוע דמיין דמטרפין סוהי ו
ואמר איסק אחפי ארעא ומלאה אוביד קרויא ודיתבין בהון:

ועלות. גם שבי גבור יקח ומלקוח. היקח מגבור מלקוח ואם שבי. וצדקיהו מלך יהודה. ויאמ׳ הך הכפתור. אל ינוס הקל ולא ימלט הגבור. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות את האשה. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול. וסימ׳ תפש לגברא דשבא שביא צדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חכמתא ושקרת במיכאל:

רדק

עלו הסוסים. עתה בבא חיל נבוכד נצר עלו הסוסים ראה מה תעשו אתם הסוסים כלומר סוסי מצרים עלו כנגד החיל הבא עליכם כמו שהייתם עולים טרם בואם כמו המים העולים: והתהוללו. אתם הרכב כמו שהייתם עושים מתחילה והרכב שם כלל כמו שם מאות רכב בחור והוללות הרכב הוא מרוצת הסוסים רבוא ושוב ודהירתם שידמה הוללות וסגעון: ויצאו הגבורים. בצרי היוד והוא אינן ולית כוותיה ושארא ויצאו בקמץ היוד: כוש ופוט. באו עם פרעה וכן לודים: תפשי דרכי קשת. סמוך על סמוך כמו כהרי כאלי דבש וחמאה חכמי יועצי פרעה ושפוכי טמוני חול: והיום ההוא. יום נקמה להנקם מצריו נקמת יאשיהו המלך שהמיתו פרעה נכה במגדו: ורותה מדמם. מן הקל ולית כותיה ושארא רותה ורותה מן הדגוש: אל נהר פרת. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: עלי גלעד. ואם תעלי ותקחי צרי לא יועילוך: לשוא הרבית רפואות. לחנם תקחי רפואות למכתך: כי תעלה אין לך. ותעלה כמו רפואה והרפואה היא משל על עזרת העוזרים כמו כוש פוט ולוד: הרבתי. כתוב ביוד רוצה לומר שהם יאמרו כן בעת מפלתם והרבית קרי שאומר הנביא כנגד בתולת בת מצרים: שמעו. וצוחתך. כמו צעקתך וכן צוחה על היין: גבור בגבור כשלו. כי אפילו הגבורים ינוסו ויכשלו אם באחיו בנוסם כי יבא מנוס הראשון יכשל ויפול והאחרון יכשל בו בנוסו שימצאנו מוטל בדרך ויכשל בו בנוסו והנה יחדיו נפלו שניהם: הדבר. אף כן בא נבוכד נצר עוד להכות את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם באו ואמר: הגידו במצרים. זכר תחילה כלל במצרים ואחר כן פרט במגדול והוא שנזכר בתורה בין מגדול ובין הים וכן בנוף ובתחפנחס ערי ממלכה לפרעה: מדוע נסחף אביריך לא עמד. והתשובה כי יי׳ הדפו. נסחף מן מטר סוחף כאילו שחפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אביריך לשון רבים רוצה לומר כל אחד ואחד מן אביריך: הרבה כושל. יי׳ שזכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו. כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו ויונתן תרגם נפל כמו אל הכשדים אתה נופל שתרגם מ

רשי

והתהוללו. לשון כשלון: ורותה. לשון שובע. לא׳ לשון שכרון כמו שכר דמתרגמי׳ מרוי: גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו כשלים ונתקלים זה בזה: לבא נבוכד נצר. זו מכה שנייה שהחריב נבוכד נצר את מצרים בשנת עשרי׳ ושבע למלכו כמו ששנינו בסדר עולם: התיצב והכן לך. לנגד המלחמ׳ והכן ואתקין: נסחף. כשטפו והחליקו גיבוריך כמו מטר סוחף כשתחפש מדהו בלשון משנה ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סוחף כמו משטף פורה ב במערכה: הרבה כושל. הקב״ה שהדפו הרבה לו מכשול: גם נפל. כשקבצו איש ל רעהו לאמר נקומה ו ונשובה אל עמינו מ ממקום שיצאנו משם להלחם: חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא היונה לשון יין. לא׳ לשון אונאה: קראו שם. במלחמ׳ הכריזו משל של חרפה: פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאונו ת תשואות להתהלל ב בחיילותיו: העביר המועד. שייעד יום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר יום זמן המועד: כי כתבור בהרים. כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים: כלי גולה. אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקדם של חרס לשתות בה: ונצתה. לשון ציה: עגלה יפיפיה. מלכות יאייא: קרץ. עממין קטולי׳ קרץ לשון חתוך וכן מחומר קורצתי: מצפון. מבבל: שכיריה. שריה כמו בתער השכיר׳ ימרבק קופלא בלע״ז: הפנו

שמעו ג׳ ר״פ וסי׳ בסדר בשלח: יחדיו ג׳ מל׳ בקריא׳ וסי׳ הילילי חשבון כי שדדה. שמעו גוים קלונך וצוחתך: כי גם המה הפנו נסו יחדיו: ונשובה ז׳ וסי׳ ויאמר אברהם אל נעריו׳ נתנה ראש ונשובה. הנה באו בארץ צוף. הרבה כושל גם נפל איש. לכו ונשובה אל יי׳. נחפשה דרכינו ונחקרה. השיבנו יי׳ אליך:

עלו הסוסים והתהוללו הרכב ויצאו הגברים כוש ופוט תפשי מגן ולודים תפשי דרכי קשת: והיום ההוא לאדני יהוה צבאות יום נקמה להנקם מצריו ואכלה חרב ושבעה ורותה מדמם כי זבח לאדני יהוה צבאות בארץ צפון אל נהר פרת: עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך: שמעו גוים קלונך וצוחתך מלאה הארץ כי גבור בגבור כשלו יחדיו נפלו שניהם:

הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לבוא נבוכדראצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים: הגידו במצרים והשמיעו במגדול והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו התיצב והכן לך כי אכלה חרב סביביך: מדוע נסחף אביריך לא עמד כי יהוה הדפו: הרבה כושל גם נפל איש אל רעהו ויאמרו קומה ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו מפני חרב היונה: קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד: חי אני נאם המלך יהוה צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא: כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף לשמה תהיה ונצתה מאין יושב:

עגלה יפה פיה מצרים קרץ מצפון בא בא: גם שכריה בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה

יסקון סוסותא וישתגשגן רתיכיא ויפקון גברי כושאי ופוטאי אחדי תריסין ולודאי דנגדין ומחן בקשתא: ויומא ההוא קדם יי צבאות יום פורענותא לאתפרע מסנאי עמיה ותקטיל חרבא ותסבע ותרווי מדמהון ארי קטלא קדם יי צבאות בארעא ציפונא על נהר פרת: סקי לגלעד וסבי שעיף מלכות כנשתא דמצרים לא להנאה אסגית סממנין אסו לא סלקת ליך: שמעו עממיא קלניך וצוחתיך אתמליאת ארעא ארי גבר בגבר אתקלו כחדא אתקטלו תרויהון: פתגם נבואה דמליל יי עם ירמיה נבייא למיתי נבוכדנצר מלכא דבבל למימחי ית ארע דמצרים: חוו במצרים ובסרו במגדול ובסרו בנפיס ובתחפנחס אמרו איזדרז ואתקן לך ארי קטילת חרבא סחרנך: מא דין איתברו גיברך ולא יכילו למיקם ארי יי תברינון ואסגיאו מתקליהון אף אשתמעו גבר לחבריה ויימרון קומו ונתוב לעמנא ולארעא ילדותנא מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: זמינו לתמן פרעה מלכא דמצרים דסגיאין אתרגושתיה מעדי זמניא: קיים אנא אמר מלכא יי צבאות שמיה ארי כמא דיציב פתגמא דתבור בטוריא ובכרמלא בימא כן ייתי תבריה: מני גלות אתקיני ליך סלכו כנשתא דמצרים ארי מפיס לצדו תהי ותצדי מבלי יתיב: מלכות יאיא הות מצרים עממין קטולין מציפונא ייתון עלה למבזה: אף רברבהא בגוה בעיגלי ריבקא ארי אף אינון

מסתמע וכן תרג׳ זה אף אסתמעו גבר לחבריה: ויאמרו קומה ונשובה אל בני עמנו. הגרים במצרים מארצות אחרות כי כשהיה רעב היו באים לגור במצרי׳ כי ברוב השני׳ ים שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכד נצר יאמרו איש לחברו קומה ונשובה אל עמנו: היונה. האונסת כי אין מי שיעמוד כנגדה וכן והאכלתי את מוניך אונסיך וכן לא יונו עוד נשיאי את עמי ויונתן תרגם מענין יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: קראו. אמרו שם במצרים דרך קריאה על פרעה מלך מצרים שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד. המועד שנתן למלך בבל לצאת להלחם עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שנים מלך מצרים ומלך שאון ויונתן תרגם קראו זמינו: חי אני. כי כתבור בהרים. פירש אדוני אבי ז״ל כמו שהר תבור הוא מועד לצוד שם ולפרוש שם רשתות כמו שאמר ורשת פרושה על תבור כן יצודו אותם: וככרמל בים יבא. כמו שעצי הכרמל שמביאים בים כן יביאו אותם בשביה ויונתן תרגם ארי כמה דיציב פתגמא דתבור בטוריא וככרמלא בימא כן ייתי תבריה: כלי גולה. יושבת בת מצרים. את בת מצרים שהיית יושבת כלומ׳ יושבת לבטח והיית חושבת שתשבי זמן רב בארצך עתה עשי לך כלי גולה כי תגלי ממנה ואמר נוף שהיתה עיר ממלכה: ונצתה. תשם כמו עריו נצתו ונצתה כמדבר וכן תרגם יונתן ותצדי: עגלה יפהפיה מצרים. יפה פיה שתי מלות ועניינו מלה אחת וכן פקחקוח והבת לבאוכים הוא כי ההגנו עלמות כל אלו שתי מלות וענינם מלה אחת וכן יפהפיה ונכפלו בם העי״ן והלמ״ד לרב היופי ודמה מצרים לעגלה יפה פיה לרב יפיה ודשנה וכן כנה הכתוב הגוים היפות והדשנות פרות הבשן: קרץ מצפון בא בא. ענין קריצה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני: מצפון. מבבל שהיא צפונית ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין: גם שכיריה. גייסות ששכרו לעזרם הם בקרבה: כעגלי מרבק. כמו העגלי׳ שעומדי׳ בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלי׳ ושותים ולא יבאו להלחם ויונתן תרגם שכיריה דברבהא כמו השכירה שפירש בגדולה מרבק ענין פטום וכן עגל מרבק וכן כדברי רבותינו ז״ל הכניסה לרבקה: הפנו

הפנו · פנו עורף לברוח לנוס: קולה כנחש ילך · הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו עורף לנוס מכאן שכשאמר הקב״ה לנחש על גחונך תלך קיצץ את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנוייה במלכים ובתים מרות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: כי בחיל ילכו · אליה: כרתו יערה · כח יש בהן לכרות יערה: כי לא יחקר מספר בהם: על אמון · על המון אמון שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון אלכסנדריא רבתא אטיכוריאה דאליטנדריא בלע״ז: אח׳ כן · מקץ ארבעים שנה כמו שאמר יחזקאל: ואתה אל תירא · בדיקי׳ שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם: למשפט · בדין חסוך מעט מעט ונקה · לשון טיאוש השמד וכן תירגמו יונתן לשון כליה: אל פלשתים · על פלשתים: בטרם יכה פרעה את עזה · כשהיה נבוכד נצר בא על ירושלם בשנת העשירי׳ לצדקיהו יצא חיל פרע׳ ממצרי׳ ועלו הכשדים מעל ירושלם כשמע פרעה שטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם: שעטת · אין לו דמיון ויונתן תירגמו מפסועית: מרעש לרכבו · מרעש אשר לרכבו: גלגליו · אופני מרכבותיו: לא הפנו אבו׳ על בנים · להבילם: להכרית

הפנו · פי׳ הפנו עורף: קולה כנחש ילך · קול צעקת מצרים ילך למרחוק כקול נחש ויונתן תרגם קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין: כרתו יערה · מחלוקת במלת הזאת יש קוראים כרתו בווי כמו חרבו מאד כאילו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו שמרו זכרו ובמקצת ספרים מדויקי׳ הכ״ף מעמדת בגעיא וזאת היא הקריאה הנכונה לפי הענין ויש אומרים כי לא יתכן היותו פעל עבר בעבור שאמר אחריו נאם יי׳ ואין המנהג לבא נאם יי׳ אחר פעל עבר בדברי הנבואה והנה שכחו ירדו לטבח נאם המלך יי׳ צבאות שמו ובדברי תוכחה כלכם פשעת׳ בי נאם יי׳ ואמר כרתו לשון עבר ואף על פי שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כי דבר הנבואה העתיד הוא קיי׳ כאילו בא יערה רוצה לומר ענפי יערה והוא משל על עם מצרי׳ או על גדוליה וכן תרגם יונתן רברבהא: כי לא יחקר · חיל נבוכד נצר הבא עליה׳ לא יחקר מרוב: הובישה · פעל עומר וכן הובישו אכרים חולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים כי הם העלו תחילה הכשדי׳ מעל ירושלם ועתה נתנה בידם ודין הוא שתבוש: אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל · זכר אלהי ישראל לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לענש שהרע לישרא׳ פיסק מלך מצרים וכן פרע׳ נכה שהמית יאשיהו כמו שאמ׳ נקמה לה נקם מצריו כמו שפי׳ למעלה: אל אמון מנא · כמו על אמון הוא מלך העיר הנקרא נא והיא ממלכות מצרים ויונתן תרגם אמון כמו המון ותרגם נא אלכסנדריא וכן תרגם הזה אנא מסער על אתרגשות אלכסנדריא: ונתתים · ואחרי כן תשכן · כמו שנבא יחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגו׳ ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה במעלתה שהיתה מימי קדם שהרי אמר ביחזקאל והיו שם ממלכה שפלה אלא פירושו שתשכן בארצה כימי קדם: ואתה אל תירא · פרשה זו עתידה וכבר פירשתיה למעלה במקומה ושנה אותה הנה עם שנוי מלות מעט והענין אחד והטעם לפי שזכר הנה פורענות הגוים אמר כנגד ישר׳ ואתה אל תירא שאיכך כמותם ואף על פי שהם ישובו בארצם אחר גלותם לא יהיו שלוים ושקטים אלא סופם שיכלו מהיותגוי ולא יזכר שמם וישרא׳ לא יכוף שמם וזכרם יעמד כימי השמים על הארץ: אשר היה · אל פלשתים · כמו על וכן אל ההרים לא אכל וזולתו: בטרם יכה פרעה את עזה · בסדר עולם

בנחש ב׳ וסי׳ ילחכו עפר כנחש · קולה כנחש ילך: ואין להם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כרתו יערה נאם יי׳ כי לא יחקר · ושבתי אני ואראה את כל העשקים ב׳ בפסוק: יעקוב ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בס׳ סימ׳ ל׳ ובסדר בחקתי: הדחה

הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום
אידם בא עליהם עת פקדתם:
קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו
ובקרדמות באו לה כחטבי עצים:
כרתו יערה נאם יהוה כי לא יחקר
כי רבו מארבה ואין להם מספר:
הבישה בת מצרים נתנה ביד עם
צפון: אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל הנני פוקד אל אמון מנא
ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה
ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים
בו: ונתתים ביד מבקשי נפשם
וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד
עבדיו ואחרי כן תשכן כימי קדם
נאם יהוה:
ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל
תחת ישראל כי הנני מושעך
מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב
יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד:
אתה אל תירא עבדי
יעקב נאם יהוה כי אתך אני כי
אעשה כלה בכל הגוים אשר
הדחתיך שמה ואתך לא אעשה
כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא
מז אנקך: אשר היה
דבר יהוה אל ירמיהו הנביא אל
פלשתים בטרם יכה פרעה את עזה
: כה אמר יהוה הנה מים עלים
מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו
ארץ ומלואה עיר וישבי בה וזעקו
האדם והילל כל יושב הארץ:
מקול שעטת פרסות אביריו מרעש
לרכבו המון גלגליו לא הפנו
אבות אל בנים מרפיון ידים:

אתפניאו ערקו כחדא לא יכילו
למיקם ארי יום תברהון אתא
עליהון עידן סעורן בישתהון:
קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין ארי
במשרין יהכון עליכון וכמא ד
דעלין בכשילין למיקץ אעי ח
חורשא: שיצו רברבהא אמר
יי ארי לית להון סוף ארי סגיאין
מזחלא ולית להון מניין: בהיתת
מלכות מצרים אתמסרת ביד עמא
דאתא עלה מציפונא: אמר יי
צבאות אלהא דישראל הא אנא
מסער על אתרגושת אלכסנדריא
ועל פרעה ועל מצרי ועל טעותהא
ועל מלכהא ועל פרעה ועל
דמתרחצין עלוהי: ואמסרינון
ביד דבען למקטלהון וביד נבוכד
נצר מלכא דבבל וביד עבדוהי
ובתר כן תשרי כיומי קדם אמר יי:
ואת לא תדחל עבדי יעקב ולא
תתבר ישראל ארי הא אנא פריק
ליך מרחיק וית בנך מארעא
גלותהון ויתובון דבית יעקב
וישקטון וישרון לרוחצן ולית ד
דמניד: את לא תדחל עבדי
יעקב אמר יי ארי בסעדך מימרי
ארי אעביד גמירא בכל עממיא די
אגליתך לתמן ועמך לא א
אעביד גמירא ואייתי עלך יסורין
לאלפותך ברם ברין חסוך ושיצא
לא אשיצינך: דהוה פתגם
נבואה מן קדם יי עם ירמיה נביא
על פלשתאי עד לא ייתי פרעה
וימחי ית יתבי עזה: כדנן אמר
יי הא עממיא אתן מציפונא ויהון
כנחל מגבר ויבזון ארעא ומלאה
קרויא ודיתבין בהון ויצוחון בני
אנשא ויללון כל יתבי ארעא:
מקל מפסועית פרסת גברוהי מזייע
לרתיכוהי אתרגושת גלגלוהי
לא מתפנן אבהן לרחמא על בנין מאתרשלות ידין:

שמח ג׳ וסימ׳ בסיפרא סימ׳ י״ו: למשפט ט״ו וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ ט״ו: ומלואה ג׳ מל׳ וסימ׳ ויבאו ויאכלו ארץ · וישפטו ארץ ומלואה · ליי׳ הארץ ומלואה:

כשיצא חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלם בשנה העשירית לצדקיהו וישמעו הכשדים את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלם נפנה הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארצו ובאותו זמן היה דבר יי׳ אל ירמיהו שיבאו חיל כשדים ויכו את ארץ פלשתים: כה אמר יי׳ · הנה מים עולים · מתגברים וכן ויתעלה המלחמה והמים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון: וישטפו את ארץ פלשתים · כי פרעה הכה את עזה ונבוכד נצר יחריב הכל: והילל · הלמ״ד בחיריק והוא חסר יו״ד המשך: מקול שעטת · הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטה ותקרא דהרה ויונתן תרגם מקול מפסעות פרסת גברוהי ואביריו אמר על הסוסים החזקים: המון גלגליו · מהמות ומשמרעש עומדת במקום שנים: לא הפנו אבות אל בנים · אפילו האבות שהם מרחמים על בניהם עתה בבא להם הצרה לא יפנו אל בניהם מרפיון ידים שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני אויביהם:

על

על היום הבא. כל שריד עוזר. צר וצידון היו עוזרים להם כי הם בגלילות פלשתים כמו שאמר מה אתם צר וצידון וכל גלילות פלשת׃ כי שודד יי׳ את פלשתים. אי
כי מלת כל אכל לשרד יש בו מלת כל׃ שארית אי כפתור. פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים ופירש רבינו סעדיה כפתור
דמיעט. ואמר שארית שלא ישאר להם שארית׃ באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי שפרעה הכה אותה תחילה ואחר כך בא נבוכד נצר וקרחה שלא נשאר בה דבר•
נדמתה. נכרתה כמו נדמה מלך ישראל׃ שארית עמקם. רוב ממונם וחילם כי הרבוי יקרא בלשון עמק כמו העמיקו שחתו העמק שאלה ותי׳ שאר תוקפהון
• ואפשר לפרש שהיו בהם יושבי

באה כלהון מלעיל בנ״א מלרע וסימ׳ בזכריה סימ׳ י״ד. וכל יחזקאל ומלכים דכוו׳ מלרע כמ״ב מלעיל וסימ׳
והשמועה באה אל יואב. באה הצפירה׃ יעדה ג׳ וסימ׳ אם רעה בעיני אדניה. שמעו בטה ומי יעדה•

עַל־הַיּוֹם הַבָּא לִשְׁדוֹד אֶת־כָּל־
פְּלִשְׁתִּים לְהַכְרִית לְצֹר וּלְצִידוֹן כֹּל
שָׂרִיד עֹזֵר כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־
פְּלִשְׁתִּים שְׁאֵרִית אִי כַפְתּוֹר׃ בָּאָה
קָרְחָה אֶל־עַזָּה נִדְמְתָה אַשְׁקְלוֹן
שְׁאֵרִית עִמְקָם עַד־מָתַי תִּתְגּוֹדָדִי׃
הוֹי חֶרֶב לַיהוָה עַד־אָנָה לֹא תִשְׁקֹטִי
הֵאָסְפִי אֶל־תַּעְרֵךְ הֵרָגְעִי וָדֹמִּי׃
אֵיךְ תִּשְׁקֹטִי וַיהוָה צִוָּה־לָהּ אֶל־
אַשְׁקְלוֹן וְאֶל־חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ׃
מח לְמוֹאָב כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶל־נְבוֹ כִּי
שֻׁדָּדָה הֹבִישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתָיִם
הֹבִישָׁה הַמִּשְׂגָּב וָחָתָּה׃ אֵין עוֹד
תְּהִלַּת מוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חָשְׁבוּ עָלֶיהָ
רָעָה לְכוּ וְנַכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי גַּם־מַדְמֵן
תִּדֹּמִּי אַחֲרַיִךְ תֵּלֶךְ חָרֶב׃ קוֹל צְעָקָה
מֵחֹרוֹנָיִם שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ נִשְׁבְּרָה
מוֹאָב הִשְׁמִיעוּ זְּעָקָה צְעוֹרֶיהָ׃
כִּי מַעֲלֵה הַלֻּחוֹת בִּבְכִי יַעֲלֶה־בֶּכִי כִּי
בְּמוֹרַד חֹרוֹנַיִם צָרֵי צַעֲקַת־שֶׁבֶר
שָׁמֵעוּ׃ נֻסוּ מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם וְתִהְיֶינָה
כַּעֲרוֹעֵר בַּמִּדְבָּר׃ כִּי יַעַן בִּטְחֵךְ
בְּמַעֲשַׂיִךְ וּבְאוֹצְרוֹתַיִךְ גַּם־אַתְּ
תִּלָּכֵדִי וְיָצָא כְמִישׁ בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו
וְשָׂרָיו יַחַד׃ וְיָבֹא שֹׁדֵד אֶל־כָּל־
עִיר וְעִיר לֹא תִמָּלֵט וְאָבַד הָעֵמֶק
וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה׃
תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא וְעָרֶיהָ
לְשַׁמָּה תִהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֵן׃
אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת יְהוָה רְמִיָּה
וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם׃

עַל יוֹמָא דְאָתֵי לְמִיבַז יַת כָּל אַרְעָ
פְּלִשְׁתָּאֵי לְשֵׁיצָאָה לְצוֹר וּלְצִידוֹן
כָּל שְׁאַר סְעִיד אֲרֵי אָבִיז יְיָ יַת
אַרְעָא פְּלִשְׁתָּאֵי שְׁאַר נַגְוַות
קַפּוֹטְקָאֵי׃ מְטַת פּוּרְעָנוּתָא
לְיָתְבֵי עַזָּה אִיתְבְּרוּ אַשְׁקְלְנָאֵי
שְׁאַר תּוּקְפְּהוֹן עַד אֵימָתַי ת
תִּיתְהַמְּסוּן׃ וַוי חַרְבָּא דִשְׁלִיחָא
מִן קֳדָם יְיָ עַד אֵימָתַי לָא תְנוּחִין
אִיתְכַּנְשִׁי לְלִדְנִיךְ לְבֵית זִימְנָא
תְנוּחִין׃ אֵיכְדֵין תְנוּחִין וַיְיָ
פַּקִּיד עֲלַהּ עַל אַשְׁקְלוֹן וְעַל סְפַר
יַמָּא לְתַמָּן מְזַמְּנָהּ׃
לְמוֹאָב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וַוי עַל נְבוֹ
אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת בְּהִיתַת אִתְכְּבִישַׁת
קִרְיָתַיִם בְּהִיתוּ מְבִירַת רוּחְצָנְהוֹן
וְאִתְּבָרוּ׃ לֵית עוֹד תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חֲשִׁיבוּ עֲלַהּ בִּישָׁא
אִיתוּ וּנְשֵׁיצִינָהּ מִלְּמֶהֱוֵי עַמָּא אַף
מַדְמַן תִּתְּבְרִין בָּתְרָךְ יְהָכוּן ק
קָטוֹלֵי חַרְבָּא׃ קָל צְוַוחְתָּא
מֵחוֹרוֹנַיִם בִּיזָא וְתַבְרָא רַבָּא׃
אִתְּבַרַת מַלְכוּת מוֹאָב בַּסְּרוּ צְוָחַת
שִׁילְטוֹנֵיהוֹן׃ אֲרֵי מַסּוֹקִית
לוּחִית כַּד בְּכַן יָסְקוּן בְּכַן אֲרֵי
בְּמַחֲתִית חוֹרוֹנַיִם צְוָחַת ת
תַּבִּירֵי קְרָב יִבַּסְרוּן׃ עֲרָקוּ
שֵׁיזִיבוּ נַפְשְׁכוֹן וַהֲווֹ כְּמִגְדַּל עֲרוֹעֵר
דְּשָׁרַן בְּשִׁכּוּנִין בְּמַדְבְּרָא׃ אֲרֵי חֲלַף
דְּאִיתְרְחִיצַת בְּאוֹצְרָךְ וּבְבֵית גִּינְזָךְ
אַף אַתְּ תִּתְאַחֲדִין וְיִפּוֹק כְּמוֹשׁ ב
בְּגָלוּתָא פַּלְחוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי כַּחֲדָא
׃ וְיֵיתוּן בָּזוֹזִין עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן
וְקִרְוָא מִנְּהוֹן לָא תִשְׁתֵּיזֵב ו
וְיִיבְדוּן דְּיָתְבִין בְּעוּמְקָא וְיִשְׁתֵּיצוּן
דְּשָׁרַן בְּמִישְׁרָא דַאֲמַר יְיָ׃ אַעְדוּ
כִּיתְרָא מִן מוֹאָב אֲרֵי מִגְלָא תִגְלֵי וְקִרְוָהָא לְצָדוּ יְהוֹיָן מִבְּלִי יָתִיב בְּהֵין׃ לִיט דִּי
עָבִיד עֲלַהּ עוֹבְדָא מִן קֳדָם יְיָ בִּנְכְלָא וְלִיט דְּיִמְנַע חַרְבֵּיהּ מִקְטוֹל׃

רשי

להכרית לצר ולצידון. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם׃ אי כפתור. א״ז לס בלע״ז׃ נדמתה. נחרבה׃ תתגודדי. תשרטי באבל ובבכי׃ חרב ליי׳. שהקב״ה מביא לעולם׃ הרגעי. לשון מרגוע׃ המשגב. שם מקום׃ חשבון ומדמן. שם מקום ולפי שמות הוא מזכיר פורענותם׃ תדמי. תחרבי׃ צעיריה. שולטניהא הצעירי׳ מן המלכים׃ מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר׃ כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין ש סביביו ישוב כי אם ש סוכני אהלים ומגדל העומד באין יישוב כ נראה כחורבן כן ת תירג׳ יונתן ומנחם פי׳ כערוער שם עץ מעצי היער׃ תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל ד דבר תלוי התולה ו ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית ו ויקחני בציצת ראשי׃ כי נצא תצא. כי במעופה ובחפזון תצא בגולה ויהיה נצא מ מגזרת נוצה כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו ויונתן תירג׳ אעדו כתרא ממואב תנו ל לאחרים ציץ הנזר א אשר למואב׃ מלאכת ה׳. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום׃ לא

אחר ה׳ נטל דביעוס׳ קס וגלפ׳ דיכא דאחתיה ברמיותא

עמק׃ עד מתי תתגודדי. ענין שריטה בבשר כמו לא תתגודדו ויונתן תרגם עד אימתי תתהמסון כמו שתרג׳ אונקלוס לא תתגודדו לא תתהממון׃ הוי חרב ליי׳. כלומר כי ליי׳ הוא החרב׃ עד אנה לא תשקטי. זה מאמר הנואם על פלשתים ואומר מי שכנגדו איך תשקטי׃ אל תערך. הוא נדן החרב׃ הרגעי. הוא ענין מרגוע כמו שאמ׳ תשקטי כי השקט והמרגוע אחד וכן ודמי ענין דממה׃ איך׳ צוה לה. אל אשקלון צוה לחרב שתלך אל אשקלון ל להכרית ואיך תשקט עד שתשלם שליחותה׃ שם יעדה׳ שם הזמינה׃ למואב. אלהי ישרא׳ כי הוא לקח נקמת ישרא׳ מהם׃ נלכדה קריתים. העיר שנקראת קריתים ואפשר שיש שני מגדלים בעיר לפיכ׳ נקראת בלשון שני׳׃ הובישה המשגב. העיר הנקראת המשגב ויונתן תרג׳ בהיתו מבית רחצניהון ואתברו׃ אין עוד. בחשבון חשבו. לשון נופל על הלשון הוא בחות הלשון וכן מדמן תדמי ופקרון תעקר׃ נשברה צעוריה. כתוב בוא״ו וקרי צעיריה ביוד ואחד הוא ותרגם יונתן שלטניהון ואפשר שכנה הכתוב הגדולים בלשון צעירית על דרך גנאי׃ כי מעלה הלחות. כתיב וקרי הלוחית וי״ו ויו״ד מ מתחלפי׳ כמשפטו וזה הפסוק הו׳ בנבואת ישעיהו בשנוי מלות מעט אמר כי יעלה מואב מעלה הלוחית שהוא מקום גבוה אולי יחשבו להשגב שם ויעלו עלה ו ובכה׃ בבכי יעלה בכי. וכפל בכי לחזק הענין׃ חורונים. שני הם חורון עליון וחורון תחתון׃ צרי צעקת שבר שמעו. וצריהם ישמעו מהם צעקת שבר שיצעקו לשברם וצרי כמו וצרים וכן חלוקי שקופים אטומים כמו ח חלונים והדומים להם רב׳ כמו שכתבנו בספר מכלל׃ נסו מלטו נפשכם ותהיינה. כפשכם תהיינה במקו׳ שימלטו׃ כערוער במדבר׳ כמו כערוער בערבה כלו׳ אחר שתצאו מעריכ׳ ותנוסו תהיינה עריכם כמו הערוער ב במדבר והוא עץ גדל במדבר ב בארץ ציה ותרגם יונתן והוו כמגדל ערוער דשרן בשכונן ב במדבר׃ כי יען בטחך במעשיך׳ במקניך ובקניניך וכן ואים

ואל חוף הים שם יעדה׃ צעקה ד׳ בנביאים וסימ׳ מקול נפלה רעשה הארץ. קול צעקה מחרנים. קול צעק׳ משער הדגים. לצעקה והנה צעקה. וכל אוריתא דכוו׳׃ אמר ה׳ בטעמא רביע וסימ׳ דינא דאחתיה גלי וקם ברמיותא. ופי׳ בסדר כי תבא׃ וארור ה׳ בטעם זקן וסימ׳ מקלה׳ מסיג. משגה. שכב עם כל בהמה׃ שכב עם חתנתו. מכה רעהו בסתר. נותן אשה לבנימין. מונע חרבו מדם׃

במעון ומעשהו בכרמל ותי׳ באוצר׳ ובית גנזך׃ גם את תלכדי. כלו׳ גם את כמו הגוי׳ האחרי׳ שאין להם אוצרו׳ כמוך ולא היו בהשקט זמן רב כמוך כמו שאמ׳ שאנן מואב ונו׳ לפי׳ אמ׳ גם את כי לא יועילוך אוצרותיך שהיית בוטח׳ בהם גם לא יועילך כמוש שאיך כי גם הוא יצא בגולה׃ ויבא. ועיר לא תמלט. ועיר מהם לא תמלט כי א׳ כל עיר יבא השודד׃ אשר אמר יי׳. כמו כאשר וכן ותאכל מצות אשר בויתיך כמו כאשר׃ תנו ציץ למואב׳ כנף ותרגו׳ ספיר ציצין ואמרו רז״ל אלו הם ספירים שפורחין בהם את תנו כנף למואב כנף שיפרח בו ויצא מהרה אמרנו זהו שאמר כי נצא תצא עניכו כי עוף תעיף מן כי נצו גם נעו שעניכו מלא הנוצה כי בכח הנוצה יעוף העוף לפיכ׳ ממשל ההליכה המהרה בנוצה ונצא מקור והנ״ף תמורת הה״א וכן תצא והיה משפטו תצא כרגם בפלס תטה אלא שבא הכח תמורת הדגש כמו שבא כן במקומות רבים ויונתן פירש ציץ כמו ציץ הזהב וכן תרגם אעדו כיתרא מן מואב ארי מגלא יגלי׃ ארור. יקלל מי שיהיה במלחמה וירפה ידו מהרוג ואמ׳ זה במואב מה שלא אמר כן בשאר האומות כי קנא׳ יי׳ גדל עליו לפי שהלא הזהיר את ישראל ואמר אל תצר את מואב והם הרשיעו לעשות להם׃ מלאכת יי׳. כי מהשם תבא להם זאת הצרה מאשר הרע לישראל ותרוב באותו לרוב שלותו עד שהגדיל על יי׳ כמו שאומר׃ רמיה. מי שהוא מרפה ידו מהרע להם וכפל הקללה לחזק הענין׃ שאנן

שאנן מואב. הענין פתוחה כי הוא לשון עבר : ושקט הוא אל שמריו : כמו על שמריו ודימה אותו ליין שעומד על שמריו והוא היין הטוב כי בהריקת היין מכלי אל כלי ילך ריחו וטעמו ומואב ב"כ לא גלה עדיין ועמד שוקט בארצו : לא נמר . פרשו כמר על משקל מרד והוא מבנין נפעל וענינו לפי מקומו נתחלף או פי' ענין רפיון וחליפו כתרגומו לא פג וכן על כן תפוג תורה אל תתני פוגת לך ויפג לבו וכן בדברי רבותינו ז"ל וניחוש דלמא פיגא דעתיהו דכבורא כלומר שמא תחלש דעת הכבור וכן אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומר מחלישו ומתיש כחו וכן פי' לא נמר לפי תרגומו כלומר שלא נחלש כח היין וריחו : לכן הנה ימים באים . צועים וצעוהו . צועים מן הקל וצעוהו מן הדגוש וענינו מגלים ומסיעים אותו ממקומו שהיה בו שוקט עד הנה וכן צועה ברוב כחו ותרגם יונתן בזוזין ויבזזונון : וכליו יריקו . לפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכלי אל כלי אמר וכליו יריקו : ונבליהם ינפצו . נבליהם שבהם היין כמו ונבל יין ינפצו ינפצו אותם וישברו אות' וזה דרך משל כמו שפירשנו ותרגם יונתן ונכסיהון ירוקנון וטב ארעהון יגמרון ואדוני אבי ז"ל פיר' ינפצו כמו יריקו ותרגו' ותער כדה ונפצת והו' כפל ענין לחזק : ובוש מואב מכמוש . שהיו בוטחים בכמוש אלהיהם : מבית אל מבטחם . שהיו בוטחים בעגל שהיה בבית אל מבטחם בסגול הטי"ת ומה שסמך להם לישראל להודיעם כי מה שהרעו לישראל לא בצדקתם אלא בעון ישראל שבטחו בבית אל : שדד מואב ועריה עלה . כבר פירשנו כי מנהג הלשון לדב' פעם לשון זכר ולשון נקבה כי ידבר לשון זכר כנגד העם ויבא לשון נקבה כנגד הכנסה ופי' עלה נפסק רוצה לומר המון עריה נפסק וכן יבוצי עלה כעלות גדיש ותרגם יונתן וקרויהון חרבא ואדוני אבי ז"ל פירש ולעריה עלה השודד : רדי מכבוד . מהכבוד שהיית בו שלא היית חסרה דבר : ושבי בצמא . רוצה לומר שבי בגלות שתהיי צמאה לכל טוב ישבי כתי' וקרי ושבי והכתוב ר"ל שתהיה יושבת בצמא : אל דרך . כמו על דרך וכן אל ההרים לא אכל : שאלי נס ונמלטה . אומר ליושבי ערוער שתעמוד על דרך ותשאל הנסים והנמלטים משאר ערי מואב שבא להם תחילה האויב תשאל מה נהייתה כלומר מה רעה נהייתה בהם ואמר נס ואמר נמלטה כלומ' אם איש ואם אשה : ונמלטה . מלעיל והוא כפעל עבר כלומר ואשר נמלטה : הגידו בארנון . כי ארנון גבול מואב והאויב מהגבול שכנגדו : קריות . שם עיר : הרחוקות והקרובות . הרחוקות הם שעל הגבולים והקרובות הם אשר בתוך הארץ : נגדע' קרן מואב . מלכות מואב ולפי שהקרן היא גבוה על כל אברי הבהמ' נקראת המלכות קרן שהיא גבוהה במעלה על כל העם וכתי' מלכות : וזרועו . שריו וחייליו כי הם זרוע המלך והעם ואחזקם כמו וזרועות הנגב וכן תרגם יונתן ושלטניהון אתברו : השכירוהו . על דרך משל אמר לאויבים השכירוהו כוס החימה : כי על יי' הגדיל . כשראו בצרת ישראל הגדילו פיהם עליהם ועל יי' שאמרו שלא יוכל להצילם ותרגם יונתן ארי על עמא דיי' אתרברבו וכן אמר בנבואת צפניה כי חרפו ויגדילו על עם יי' צבאות : וספק מואב בקיאו . לפי שהמשילו לשכור אמר וספק בקיאו רוצה לומר כמו שהשכור מתגולל ומתהפך מצד אל צד בהקיאו היין ששתה וספק בגופו לארץ כן יעשה מואב מרוב צרותיו ותרגם יונתן וידשון מואבאי באתריהון דהוון . קיאו שם בפלס ריבו דיכו : והיה לשחוק גם הוא . כמו שישחקו על השכור ואמר גם הוא כמו שהוא שחק ולעג על ישראל כן ישחקו וילעיגו עליו גם הוא : ואם לוא השחוק היה לך ישראל . בדרך השאלה אמר אם לא היה לך לישראל לשחוק כן תהיה אתה לשחוק : אם בגנבים נמצאה . הנמצא ישראל בגנבים שתשחקו עליו כמו שישחקו ויריעו על גנב כמו שאמר ויריעו עלימו כגנב . כי מדי דברך בו תתנודד . כי בכל עת שהיית מדבר בו על גלותו היית מתנודד כאו' השמח בדבר ומתנודד בעבורו בעצמו ומכרכר ות' ועל דחדיתון על תבריה דישר' וגו' כבעמוד :

איכה ה"ו בקריא' וסימ' נמסר בריש מגלת איכה : ישבת ה' חס' וסי' ואם על המשכב הוא . והיא ישבת בירושלם . הנני אליך ישבת העמק . רדי מכבוד . חמסי ושארי על בבל . הישבת על מבואות ים . והנה כל הארץ ישבת

שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל־
שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־כֶּלִי
וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל־כֵּן עָמַד טַעְמוֹ
בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר :
לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ וְכֵלָיו
יָרִיקוּ וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ : וּבֹשׁ מוֹאָב
מִכְּמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר־בֹּשׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
מִבֵּית אֵל מִבְטֶחָם : אֵיךְ תֹּאמְרוּ
גִּבּוֹרִים אֲנָחְנוּ וְאַנְשֵׁי־חַיִל לַמִּלְחָמָה
: שֻׁדַּד מוֹאָב וְעָרֶיהָ עָלָה וּמִבְחַר
בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח נְאֻם־הַמֶּלֶךְ
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ : קָרוֹב אֵיד־מוֹאָב
לָבוֹא וְרָעָתוֹ מִהֲרָה מְאֹד : נֻדוּ לוֹ כָּל־
סְבִיבָיו וְכֹל יֹדְעֵי שְׁמוֹ אִמְרוּ אֵיכָה
נִשְׁבַּר מַטֵּה־עֹז מַקֵּל תִּפְאָרָה : רְדִי
מִכָּבוֹד וּשְׁבִי בַצָּמָא יֹשֶׁבֶת בַּת־
דִּיבוֹן כִּי־שֹׁדֵד מוֹאָב עָלָה בָךְ שִׁחֵת
מִבְצָרָיִךְ : אֶל־דֶּרֶךְ עִמְדִי וְצַפִּי
יוֹשֶׁבֶת עֲרוֹעֵר שַׁאֲלִי־נָס וְנִמְלָטָה
אִמְרִי מַה־נִּהְיָתָה : הֹבִישׁ מוֹאָב כִּי־
חַתָּה הֵילִילִי וּזְעָקִי הַגִּידוּ בְאַרְנוֹן כִּי
שֻׁדַּד מוֹאָב : וּמִשְׁפָּט בָּא אֶל־אֶרֶץ
הַמִּישֹׁר אֶל־חֹלוֹן וְאֶל־יַהְצָה וְעַל־
מוֹפָעַת : וְעַל־דִּיבוֹן וְעַל־נְבוֹ וְעַל־
בֵּית דִּבְלָתָיִם : וְעַל קִרְיָתַיִם וְעַל־
בֵּית גָּמוּל וְעַל־בֵּית מְעוֹן : וְעַל־
קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ
מוֹאָב הָרְחֹקוֹת וְהַקְּרֹבוֹת : נִגְדְּעָה
קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה נְאֻם
יְהוָה : הַשְׁכִּירֻהוּ כִּי עַל־יְהוָה
הִגְדִּיל וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ וְהָיָה
לִשְׂחֹק גַּם־הוּא : וְאִם לוֹא הַשְּׂחֹק
הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים נִמְצָאָה
כִּי־מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִּתְנוֹדָד :

שְׁלַן מוֹאֲבָאֵי מִזְעוּרֵיהוֹן וְשָׁקְטִין אִנּוּן עַל נִכְסֵיהוֹן וְלָא אִתְגְּלִיאוּ מֵאֲתַר לַאֲתַר וּבְגָלוּתָא לָא הֲלִיכוּ עַל כֵּן אוֹרִיכוּ שְׁלֵיוָא נִכְסֵיהוֹן כַּחֲמַרָא דְּמִנְטִיר עַל שְׁמָרֵיהּ וְרֵיחֵיהּ לָא פָג : בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁלַח עֲלֵיהוֹן בָּזוֹזִין וִיבַזְּזוּנוּן וְנִכְסֵיהוֹן יְרוֹקְנוּן וְטוּב אַרְעֲהוֹן יִגְמְרוּן : וְיִבְהֲתוּן מוֹאֲבָאֵי דְּפַלְחִין לִכְמוֹשׁ כְּמָא דִּבְהִיתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל רוּחְצָנְהוֹן : אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן גִּבָּרִין אֲנַחְנָא וְגֻבְרִין דְּחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא : אִתְבְּזִיזוּ מוֹאֲבָאֵי וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא וּשְׁפַר עוּלֵימֵיהוֹן יִתְמַסְרוּן לְקִטְלָא אֲמַר מַלְכָּא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ : קָרִיב תְּבָרְהוֹן דְּמוֹאֲבָאֵי לְמֵיתֵי וּבִישְׁתְּהוֹן מוֹחְיָא לַחֲדָא : דַּווּ עֲלוֹהִי כָּל סַחְרָנוֹהִי וְכָל יָדְעֵי שְׁמֵיהּ אֲמַרוּ אֵיכְדֵין אִתְבַּר מֶלֶךְ מַבְאִישׁ שָׁלְטוֹן מְעִיק : חוּתִי מִיקָרָא וְתוּבִי בְּצַחְיָא מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְּדִיבוֹן אֲרֵי בָּזוֹזִין אָתוּ עַל מוֹאָב סְלִיקוּ עֲלָךְ חַבִּילוּ כְּרַכָּךְ : עַל אוֹרְחָא קוּמוּ וְסַכּוּ דְּיָתְבִין בַּעֲרוֹעֵר שְׁאִילוּ לְמַעֲרְקַיָּא וְלִמְשֵׁיזְבֵי אֲמַרוּ מָה הֲוָת עַל תְּבָרָא דֵּיכִי : בְּהִיתוּ מוֹאֲבָאֵי אֲרֵי אִתְּבָרוּ אֵילִילוּ וְצַוְוחוּ חַווּ בְּאַרְנוֹן אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מוֹאֲבָאֵי : וְעָבְדֵי פוּרְעָנוּתָא מְטוֹ לַאֲרַע מֵישְׁרָא לְחוֹלוֹן וּלְיַהַץ וְעַל מֵיפַעַת : וְעַל דִּיבוֹן וְעַל נְבוֹ וְעַל בֵּית דִּבְלָתַיִם : וְעַל קִרְיָתַיִם וְעַל בֵּית גָּמוּל וְעַל בֵּית מְעוֹן : וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בָּצְרַת וְעַל כָּל קִרְוֵי אֲרַע מוֹאָב דִּרְחִיקִין וּדְקָרִיבִין : אִתְקְטַפַת מַלְכוּת מוֹאָב וְשִׁלְטוֹנֵיהוֹן אִתְּבָרוּ אֲמַר יְיָ : אַיְתָא עֲלֵיהוֹן עָקָא וִיהוֹן דָּמַן לְרַוְיָא אֲרֵי עַל עַמָּא דַּיְיָ אִתְרַבְרָבוּ וְיִדְרְשׁוּן מוֹאֲבָאֵי בְּאַתְרֵהוֹן וִיהוֹן לְלָעִיב אַף אִנּוּן : וְעַל דַּחֲדֵיתוּן עַל תְּבָרֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל כְּדִלָא חֲטוֹ לְכוֹן כְּאִלּוּ כְּגַנָּבִין אִשְׁתְּכַחוּ וְעַל דְּאַסְגֵּיתוּן עֲלֵיהוֹן פִּתְגָּמִין בְּכֵן תִּטַּלְטְלוּן :

ושקטת . בהיות ירושלם ישבת ושלוה . וחד מנהון הושבת דמבואות ים . וחד ישבת ובתומה היא ישבת : בקיאו ב' ומל' וסימ' בהתעות שכור בקיאו . וספק מואב בקיאו והיה לשחוק :

רשי

לא נמר . לא נחלף : צועי' . מריקי' וכן מהר צועה להפתח הוא הילוך המעי' בטלטול : ונבליהם . חביותהם של מואבים : ינפצו . ישברו כמו איכ' נחשבו לנבלי חרש כל נבל ימלא יין : מכמוש . אשר בטח בו : מבית אל . עגל הזהב : נדו לו . לשון קינה כמו ולא תנוד לו : שאלי נס ונמלטה . שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב : מה נהייתה . אם נמלט כלום מהשחית : ומשפט בא . פורענו' בא : השכירוהו . השקוהו תרעלה עד שישתכר : גם הוא . כמו שהיה ישר' שחוק לו : תתנודד . היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו לא' כי מדי דברך בו שהיית מתרוצץ על חרבנו תתנודד לאות בגולה וכתי' על דאסגיתון עליהון פתגמיכון תטלטלון : בעברי

מעון ל' שם קריה

עזבו ערים ושכנו בסלע ישבי מ
מואב והיו כיונה תקנן בעברי פי־
פחת: שמענו גאון מואב גאה מאד
גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו: אני
ידעתי נאם יהוה עברתו ולא כן
בדיו לא כן עשו: על כן על מואב
איליל ולמואב כלה אזעק אל אנשי
קיר חרש יהגה: מבכי יעזר אבכה
לך הגפן שבמה נטישתיך עברו ים
עד ים יעזר נגעו על קיצך ועל ב
בצירך שדד נפל: ונאספה שמחה
וגיל מכרמל ומארץ מואב ויין ו
מיקבים השבתי לא ידרך הידד
הידד לא הידד: מזעקת חשבון עד
אלעלה עד יהץ נתנו קולם מצער
עד חרנים עגלת שלשיה כי גם מי
נמרים למשמות יהיו: והשבתי
למואב נאם יהוה מעלה במה
ומקטיר לאלהיו: על כן לבי למואב
כחללים יהמה ולבי אל אנשי קיר
חרש כחללים יהמה על כן יתרת
עשה אבדו: כי כל ראש קרחה
וכל זקן גרעה על כל ידים ג
גדדת ועל מתנים שק:
על כל גגות מואב וברחבתיה כלה
מספד כי שברתי את מואב ככלי
אין חפץ בו נאם יהוה: איך חתה
הילילו איך הפנה ערף מואב

שבקו קרויא ושרו בכיפא יתבי
מואב והוו כיונה דשבקא פום
שובבה ונחתא ושריא בארעית
גובא: שמענא רברבי מואב
דמתגאן לחדא רברביהון ו
ומפנקיהון וגיותנותהון ורמות
לבהון: קדמי גלן אמר יי׳ עובדי
רברבהון ולא תקנין יקריהון לא
כדכשר עבדו: על כן על מ
מואבאי מיללין ועל מואבאי כ
כולהון מצווחין על אנש כרך ת
תוקפהון דוון: בכן כמא דאיתיתי
משירין על יעזר כן איתי קטולי על
שבמה מטלטלך גזו עברו ימא עד
ים יעזר מטו על חצדיך ועל קטפיך
בזוזין נפלו: ותתכניש ביע
וחדוא מכרמלא ומארעא מואב
וחמר ממעצריא אבטלית לא
יעיצרון עיצורין ולא ירימון ב
בקלהון: מצוותת חשבון עד
אלעלה עד יהץ אשתמע קלהון
מצער עד חורונים עגלת תלתות
רבתא ארי אף מי נמרים לצדו
יהון: ואבטיל מן מואב אמר יי׳
מקריב קורבן על במתא ומסיק
בוסמין לטעותיה: על כן בלבהון
מואבאי כבינורא המן ולבהון על
אינש כרך תוקפהון כזמר אבובין
דווי על כן שאר ניכסיהון דקנו
יתבזזון: ארי כל סער ריש נתר
וכל דקן גילוח על כל סיען מ
מתהממין ועל חרצין סק: על כל
איגרהון דמואבאי וברחוביהון כולהון עבדין מספדא ארי תברית ית מלכות מואב
במנא דלית צרוך ביה אמר יי׳: איכדין אתברו אילילו איכדין אחזרו קדלהון מואבאי

והיו ו׳ וסימ׳ התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. הקיפו הלוים את המלך סביב דד״ה. נודו מתוך בבל. והקפתם על המלך סביב דמלכים. עזבו ערים ושכנו בסלע: מזעקת ג׳ וסימ׳ חשבון עד אלעלה. אטם אזנו מזעקת דל. מזעקת מושל בכסילים: עגלת ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בשמואל א׳

סימן י״ו: שלשיה ג׳ בקריא׳ בישעיה סימ׳ ט״ו: על כן ז׳ פסוק׳ בקריא׳ אית בהון על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה. ויתמודד על הילד שבע פעמים. ועברו גוים רבים על העיר. שלח על כל הגולה. על כן לבי למואב. לשלול שלל ולבז בז. ויתן שרי מלחמות דד״ה:

רדק

עזבו. והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת. כמו היונה שתשים קנה בעברי הפחתים כדי שלא יקחו בני אדם אותה ואת אפרוחיה כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה ופחת היא חפירה ושוחה עמוקה ותרגום כי כרו שוחה ארי כרו פחת ויונתן תרגם והוו כיונה דשבקא פום שובבה ונחתא ושריא בארעית גובא: שמענו. יאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן שמענו שהיה מתגאה מואב מאד בעודו בשלותו וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה: אני ידעתי. עברתו. שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר על הגוים שסביביו מרוב גאותו: לא כן בדיו. אני ידעתי כי לא יתקיימו דברי כזביו שהיה מדבר בגאותו כן וכן אעשה: ואני ידעתי נאם יי׳ פי׳ לא יתקיימו דברי כזביו שהיה אומר בגאותו כי תבא עליו הרעה: כן בדיו. אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות: לא כן עשו. בני מואב כמו שחשבו ויונתן תרגם קדמי גלן אמר יי׳ עובדי רברבניהון ולא תקנין יקריהון ולא כדכשר עבדו ואנחנו בפירושנו קשרנו מלת בדיו עם כן ואף על פי שהאתנח במלת כן וכן דעת יונתן וכן הוא הענין בפסוק של ישעיהו ואם לפרשו על דרך הטעם ועברתו לא כן לא נתקיימה עברתו: על כן על מואב איליל. הנביא מדבר על לשון עם מואב: קיר חרש. שם עיר מערי מואב ובישעיה קיר חרשת: יהגה. יהגה מואב ויהגה הוא ענין כפצות הפה בקול יללה וכן אהגה כיונה ויונתן תרגם קיר חרש כרך תקפיהון ותרגם יהגה דוון: מבכי. יאמר שאר עם ערי מואב כשישמע בכי עם יעזר: אבכה לך. כלו׳ בעבורך הגפן שבמה כי ידעתי כי כן יהיה לך כמו ליעזר ואלה הערים שזכר למואב כבר לקחום ישראל מיד האמרי כמו שכתוב בתור׳ אבל כשגלו ראובן וגד חזרו מואב וישבו בהם והגפן שבמה כמו הארץ כנען חסר ה׳ הכסמך פי׳ הגפן גפן שבמה וכבר פי׳ בספר ישעיה כי גפן משל על העם שיהרגו האויבים מקצתם ויוליכו בגולה מקצתן וזהו שאמר נטישותיך עברו ים והנטישות הם פארות הגפן המתפשטות והם משל על הגוים: על קיצך על בצירך שודד נפל. ובישעיה על קיצך ועל בצירך הידד נפל וקיצך הוא פירות הקיץ תאנים וענבים ובזמן הקציר והבציר היו בהם האויבים שוללי׳ בוזזים: ונאספה. ובישעיה ונאסף ופי׳ ונאסף מהם אל מקו׳ אחר או פירושו ענין כליון מן אסוף אסיפם: ומכרמל. מקום שדות זריעה ועצי פרי: ידרוך. פירוש לא ידרוך הדורך כמו שהוא בישעיה: הידד הידד לא הידד. הידד הוא קריאת הדורכים בעת הדריכה אומר הידד שהיה מנהג הדורכים לקרוא עתה לא יקראו ות״י לא יעצרו עצורים ולא ירימון בקלהון: מזעקת. עגלת שלישיה. עגלת כמו עגלה הת״ו במקום ה״א וכן ותועבת לאדם לץ אף גילתו רכן אל תקרי פוגת לך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ופירוש שלישיה גדולה או בת שלש שנים כי היא הטובה וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבא אליה הרעב ואמר כי מצער ועד חורוני׳ תלך מואב הלוך וזעקה ויונתן תרגם עגלת תורתא רבתא: למשמות יהיו. ונמרי׳ שם נהר או שם מקום בארץ מואב ואמר שיהיו לשמתו׳ כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו: והשבתי. מעלה במה. מעלה בהמה קרבן על הבמה: על כן לבי למואב. מדבר הנביא על לשון העם שאמר כל אחד מהם כך: על כן יתרת עשה אבדו. הת״ו במקום ה״א כמו שכתבנו במלת עגלת אמר על כן לבי יהמה כי יתר הנכסים וההמון שקבץ אבדו ועשה חסר מלת אשר כאילו אמר אשר עשה וכן לעם עליו אשר עליה הדרך ילכו בה אשר ילכו בה: כי כל. אמר קרחה ברוב כי כן דרך בני אדם שתולשין שער ראשיהם על אבל וכן אמר וכל זקן גרועה כי הזקן תפארת הפנים ובעת האבל יגלח האדם אותה להסיר תפארת פניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וכן תרגם יונתן וכל דקניהון גלוח ולא אמר כל זקן מגולחת ואמר גרועה לגבהו: על כל ידים גדודות. בפלם מלוכה חלושה וענינו שריטו׳ בבשר וכן לא תתגודדו: על כל גגות מואב. בגלוי יעשה מספד בגגות שיראום בני אדם וכן ברחובות: איך חתה. מלעיל בשני פשטין לשון עבר: הילילו. כווי או עבר: איך הפנה ערף. איך הפנה ערפו לנוס מפני אויביו ולא עמד בפניהם:

רשי

בעברי פי פחת. מקום שהמים כורין תחת גדודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נשארת הגומא ריקנית והיונה מקננת באותה מעברי הגומא וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תירג׳ כן והוו כיונה דשבקא פום שובבהא ונחתא ושריא בארעית גובא: עברתו ולא כן. שכחתו לישראל לא באמת ולא במשפט: בדיו. גיבוריו: לא כן עשו. לא כגואל הטיבו לזרע אברהם שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם: קיר חרש. עיר מארץ מואב: יהגה. נוהם כיונים הוגים: מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב. אבכה לך. אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כינס את תחרבי כמוה: הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה: נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישו׳ הגפן: עברו ים. הלכו בגול׳: קיצך. לשון קיץ תאנים וקצך שהוא לשון קץ אין בו יוד והצרי׳ רגושה: ונאספה. ונלקחה שלא תראה: לא ידרוך. שכבר בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים: הידד לא הידד. שהידד יצעקו לא יהא הידד הראשון כי אם הידד של מכות חרב: עגלת שלישיה. מדינה גברתנית: על כן יתרת עשה. על אשר גאוה עשה לכך אבדו: גדדות. שריטות: איך חתה הילילו. הלילו עליה ואמרו איך חתה:

כנסר

כום

בוס· פעל עבר על משקל הבקר אור כשהסכה ערף היה לו בושת לפי שהיה לשחוק והוא היה שוחק על ישראל בגלותם׃ כיכה· כנשר ידאה· האויב יעוף כנשר ויבא מהרה עליהם והאויב הוא נבוכדנצר׃ נלכדה הקריות· הקריות לשון רבות ואמר נלכדה לשון יחידה כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת וכן והמצדות נתפשה על זה הדרך והקריות הם הערים שהם במישור והמצדות הם שהם במקום גבוה ויתכן לפרש הקריות שם עיר מערי מואב וכן מצאנו על קריות ועל בצרה ואף על פי שנכנסת עליו ה"א הידיעה הנה כמוהו בקירקר בשבות וי"ת ותכבש כרכא ומצדתא יתאחדן׃ כלב אשה מצרה· שהיא מצרה בעת חבליה כשכורעת לילד וכן תרגם יונתן דעיקא לה בחבלהא ומצרה

רש"י

בלבה' בקריא' וסי' אשר לבו כלב האריה· רנה כנשר יעלה· נלכדה הקריות והמצדות· ותתן לבך כלב אלהי· וחברותתן את לבכך׃ יצא ג' סבירי' יצאה וסי' השמש יצא על האר'· כי אש יצא מחשבון· ומן אח' כהן יצא קרן אחת׃ ישב ה' קמצין וסי' ישב נא עבדך ואמו'· הבני' אין לישר'· אשרי האיש· ה' למבול ישב· ה' בכל צרקתיך׃

כנשר ידאה· האויב אל מואב ידאה יעוף׃ הקריות· שם העיר׃ פחד ופחת· אלו שני דברים קמים זה אצל זה שהפח' גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו פחת פוס"א בלע"ז׃ בצל חשבון· שהיא גבוהה ויש לה צל׃ עמדו· הנסים לנוח בצל מאשר לא היה בהן עוד כח לנוס׃ מבין סיחון· מעיר סיחון כמו בן ראובן ביהושע׃ וקדקד· אטריפ"ורדא בלע"ז ומנחם חברו לשון מקור וי"ת ויקירי לשון יקר׃ בני שאון· אותם שהיו מגביהים קול תפארת׃ הבנים אין לישראל· בית רפה וה"א חטף פתח שהוא לשון תמיהה׃ מלכם· ע"ז של בני עמון מלכם שמה שכתו' ולמלכום תועבת בני עמון לשון מלך׃ כי שדדה עי· הסמוכה לה ומארץ עמון היא׃ בנות רבה· רבת בני עמון׃ והתשוטטנה

בוש והיה מואב לשחק ולמחתה
לכל סביביו׃
כי כה אמר יהוה הנה
כנשר ידאה ופרש כנפיו אל מואב׃
נלכדה הקריות והמצדות נתפשה
והיה לב גבורי מואב ביום ההוא
כלב אשה מצרה׃ ונשמד מואב
מעם כי על יהוה הגדיל׃ פחד
ופחת ופח עליך יושב מואב נאם
יהוה׃ הניס מפני הפחד יפל אל
הפחת והעלה מן הפחת ילכד בפח
כי אביא אליה אל מואב שנת
פקדתם נאם יהוה׃ בצל חשבון
עמדו מכח נסים כי אש יצא מ
מחשבון ולהבה מבין סיחן ותאכל
פאת מואב וקדקד בני שאון׃
אוי לך מואב אבד עם כמוש כי
לקחו בניך בשבי ובנתיך בשביה׃
ושבתי שבות מואב באחרית
הימים נאם יהוה עד הנה משפט
מואב׃
מט לבני עמון כה אמר יהוה הבנים אין
לישראל אם יורש אין לו מדוע
ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב
׃ לכן הנה ימים באים נאם יהוה
והשמעתי אל רבת בני עמון
תרועת מלחמה והיתה לתל שממה
ובנתיה באש תצתנה וירש ישראל
את ירשיו אמר יהוה׃
הילילי חשבון כי שדדה עי צעקנה
בנות רבה חגרנה שקים ספדנה

בהיתו ויהון דמואבאי לחוך ולתביר לכל סחרניהון׃ ארי כדנן אמר יי הא כנשרא דמשתדי כן יסק מלך במשיריתיה וישרי על מואב׃ ותתכביש כרכא ומצדתא יתאחדן ויהי לב גיבריהון דמואבאי ביומא ההוא כלב אתתא דעיקא לה בחבלהא׃ וישתצון מואבאי מלמהוי עם ארי על עמיה דיי אתרברב׃ דחלא וכומצא ומצדא עלך יתיב מואב אמר יי׃ דיערוק מן קדם דחלא יפול לגו כומצא ודיסק מיגו כומצא איתאחד בברינתא ארי איתי עליהון על מואבאי שנת סעורן חוביהון אמר יי׃ על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו איתקצ' חיליהון ערקו ארי קידום תקיף כאשתא נפק מחשבון ועבדי קרבא כשלהובית מבין סיחון וקטילו רברבי מואב ויקירי בני איתרגושא׃ ווי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש ארי אידברו בנך בשביא ובנתך בגלותא׃ ואתיב גלות מואב בסוף יומיא אמר יי עד הכא למיעבד פורענות דין מן מואב׃ לבני עמון כדנן אמר יי הבנין לית לישראל אם ירית לית ליה מא דין אחסין מלכהון ית ארע גד ועמיה בקרווהי יתיב׃ בכן הא יומיא אתן אמר יי ואשמע לרבת בני עמון יבבות עבדי קרבא ותהי לתל צדו ויתבי כפרנהא בנורא יתוקדון ויחסנון בני ישראל ניכסי עממיא דהוו מחסנין להון אמר יי׃ אילילו יתבי חשבון ארי איתבזיזת עי צווחו יתבי כפרני רבה אסרו סקין ספודו

תפעלה מן ובהכר לו והוא פעל עומד כלומר כואבת ועומדת בצרה׃ הנים· כתיב בא"ר כלומ' מי שהנים בניו ומקנהו כמו הנים את עבדיו ואת מקנהו והקרי הנ' הנס אומר על עצמו ושניהם יהיו בהם נסים ומניסים׃ פחת· הוא חפירה גדולה ועמוקה׃ אליה· אל מואב הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד בצל חשבון עמדו מכח נסים· אותם הנסים מערי מואב מפני האויב חשבו להנצל בצל חשבון מרוב כח אנשי העיר והעי' שהיתה בצורה כי כבר בימים הקדמונים יצאה אש מחשבון כשהיתה לאמורי׃ ותאכל פאת מואב· לפיכך חשבו להסגב בה עתה ואדוני אבי ז"ל פי' כי הנסים מכח אויביה' עמדו בצל חשבון ויונתן תרג' על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו אתקצר חיליהון ערקו׃ אש יצא· בלשון זכר וכן אם לא נופח׃ פאת מואב· כלומר עד הפאה שלא נשאר בה דבר או הוא דרך משל על הגדולים וכן תרגם יונתן קטילו רברבי מואב׃ וקדקד בני שאון· גם כן משל על הראשים לפיכך כנה אותם בקדקד ופירוש בני שאון שהיו אנשי שאון והומה ומדברי גבוהה וכן תרגם יונתן ויקירי בני אתרגשותא׃ אוי לך· הענין כמו שכתוב בתורה אך המלות שונות׃ ושבתי שבות מואב· כיון שאמר באחרית הימים היא עתידה וזה יהיה בימות המשיח וכן שבות בני עמון שאומ' אחרי זה ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון גם כן יהיה לעתיד וכן אומר בנבואת צפניה על שתי האומות האלה שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום ואמר זאת להם תחת גאונם כי חרפו ויגדילו על עם יי' צבאות כמו שאומ' בנבואה זו כי על יי' הגדיל ואומר שם עוד כי רזה כל אלהי הארץ וישתחוו לו איש ממקומו כל איי הגוים וזה לא יהיה עד ימות המשיח ואף על פי שנתבלבלו האומות היום אפשר שנתפזרו במקומו' קרובי' מארצם ואף על פי שנתערבו באומות אחרות אפשר שנשאר

שום זכר להם׃ באחרית הימים· תשוב כל אומה ואומה בארצה וכולן תהיינה תחת ממשלת ישראל כמו שאומר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם׃ עד הנה משפט מואב· לפי שהאריך בספור הרעה הבאה עליו אומר עד הנה ומשפט עניני גזרה הבאה עליהם בדין ומשפט׃ לבני עמון· מדוע ירש מלכם את גד· כמו שפירשנו כי כשגלו בני גד ובני ראובן מארצם באו בני עמון ומואב שהיו שכנים להם וישבו בה ועוד שהיו סבורין שהיה להם בה דין כי מקדם היתה שלהם ומה שאמר מלכם את גד רוצה לומר את ארץ גד ואמר בגד ואפש' בנה בארץ גד מלך בני עמון עיר המלוכה לפיכך אמר מלכם׃ לכן· לפי שהוא החזיק בארץ גד יבא לו השודד עד עיר המלוכה והיא רבת בני עמון שהיתה לו בארצו ויחריב אותה היא ובנותיה׃ וירש ישראל את יורשיו· זה לא אמר על הזמן ההוא כי פורענות אלה האומות שזכר על ידי נבוכד נצר תהיה ואז ישראל היו בגלות אלא לפי שאמר כי בני עמון ירשו ארץ בני גד אמר כי עוד יבא זמן שירשו ישראל את עמון שהיו יורשיו וזה יהיה באחרית הימים כמו שאמר ובני עמון משמעתם בנבואת ישעיה ואפשר שהיה ענין וירש ישראל את יורשיו כי בני עמון לקו גם כן על ידי מדי ופרס כמו שאמר בנבואת יחזקאל הנני נותנך לבני קדם למורשה וישראל עלו מהגולה על ידי כורש מלך פרס ונתן להם רשות בארץ בני עמון כי בתחילה נפלו ביד מלך בבל כמו שאמר האמו' ואחר כך מרדו כמו שמרד צדקיהו׃ הילילי חשבון כי שדדה עי· חשבון היתה למואב אחר שגלו בבית שני בני גד ובני ראובן ועי זו היתה לבני עמון ועי אחרת היתה בארץ כנען כמו שכתו' ובנבוכד נצר כשעלה בארץ שטף בני עמון תחלה ואחר כך מואב ושבא על בני עמון פגע בעי תחלה לפיכך אמר הילילי חשבון כי שדדה עי׃ את חשבון בארץ מואב· אף על פי שאת בצורה וגדולה הילילי כיון ששדדה עי שהיתה בצורה לא תנצלי את׃ וגם בנות רבה· והם הכפרים של רבת בני עמון׃ צעקנה· כי לא יהיה להם מקלט ברבה אף על פי שהיא עיר המלוכה כי גם היא תלכד ואמרו לבנות רבה צעקנה חגרנה שקים ספדנה הוא על דרך משל או אמר כנגד העם שישבו בהם׃ והתשוטטנה

והתשוטטנה בגדרות · מענין משוט בארץ כלומר לכו הנה והנה בזעקות וספדו׳ ובאמרו בגדרות רוצה לומר בגדרות הכפרים כי לא יקראו מסגרות הכפרי׳ חומה אלא גדרות כמו גדרות כאן או גדרות הגנות והכרמל׳ כי לא יעשו חומה בכורה לכפרים ואמר להם זה כלומר התשוטטו ביניהם בגדרותיהם ולא תחשבו ללכת להסגב בעיר חומה דלתי׳ ובריח כי לא תועילכם כי גם היא תלכד וזו היא שאמר כי מלכם בגולה ילך מלכם היושב ברבה שהיא עי׳ המלוכ׳ ואבי תמיה ממה שתי׳ והתשוטטנה בגדרות ואתהממן בסיען כמו שתרגם על כל ידים גדודות ידמה שהיה קורא בגדרות בשני דלתי״ן ומלת והתשוטטנה בקדמה התי״ו לפ״א הפעל מפני התחברות שני טתי״ן ובא שלא כמנהג באותיו׳ זס שר״ץ : מה תתהללי בעמקים · היתה משתבח בארץ המישו׳ שהית׳ לה והיתה רבת תבואות : זב עמקך · יזוב אותו העמק שאת משתבחת בו ברם אלליך ויונתן תרגם בעמקים במישרך ותרגם זב עמקך חרובו תוקפך : איש לפניו · כלומר כל אחד יהיה בורח כנגד פניו לאיזה צד שיכום כלומ׳ שלא יתקבצו הבורחים אחד עם אחד ולא יבחמו איש באחיו : ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון · כמו שפירשנו למעלה ב בנבואת מואב : לאדום · נבואה זו עתיד׳ כמו נבוא׳ ישעיהו שנבא על אדום לעתיד וכן עובדיה וכן יחזקאל וכולם משמעות נבואתם שהיא עתידה וכן אמר בזאת הנבואה אם לא יסחבום צעירי הצאן והם ישראל : האין עוד חכמה בתימן · וכן כאמ׳ בנבואת עובדיה והאבדתי חכמי׳ מאדום כראה כי חכמה נמצאת בהם ובעת רעתם לא תועילם חכמתם ותימן הוא מבני אליפז בן עשו אבל תרגם יונתן בדרומ׳ : מבני׳ · ענין תבונה הבנוני מן הקל כמו בנותה לרעי שהוא מן הקל וכן אמ׳ בנבוא׳ עובדיה ותבונה מהר עשו אבל יונתן תרגם מבניא : נסרח · הרי״ש בקמץ חטף ועניינו נפסדה ונסרחה מדברי רבותינו ז״ל טפה סרוחה ויונתן תרגם אתקלקלת : נוסו הפנו העמיקו לשבת יושבי דדן · דדן הוא מאדום כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ודדנה בחרב יפלו ופי׳ הפסוק כן נוסו יושבי דדן כי א אויבים הפנו העמיקו לשבת י בארצכם ולגרש אתכם ולהגלות אתכם ואדוני אבי ז״ל פי׳ כאשר אמרו נוסו הם הפנו והעמיקו ל לברוח והחזיקו מקום שבתם שלא תשיגם יד האויב וצריך לפרשו כן לפי שלא נוכל לפרש הפנו כמו נוסו צווי כי לא יבא צווי מבנין שלא נזכר פעלו וכן העמיקו עבר כי הה״א בסגול ואילו היה צווי היה בפתח : אם בוצרים · יאמר על דרך משל איך נשחת אדום כלה ועל הדרך הזה נבואת עובדיה : כי אני · ונחבה לא יוכל · כתוב בה״א במקום אלף והוא מקור בתשלומו ודמה לעבר כי נמצא מבנין נפעל מקור דומה לעבר אמר והחבא לא יוכל עמו כי אני גליתי מסתריו ואיכנו דבק עם הפסוק הבא אחריו : עזבה · כלו׳ את ששודד זרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמ׳ כנגד החלל עזבה יתומיך אני אחיה כלו׳ אם אתה נופל על חלל אתחום על הנשארי׳ אחריך כי אני אחיה אות׳ אין מי שיאמ׳ להם זה כי כולם ימותו לא יהיה להם שריד כמו שאמ׳ בנבואת עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו : עזבה · צווי כמו עזוב הנה פירשנו הפסוק דבק למעלה ממנו ות״י אמון בית ישראל לא תשבקון יתמיכון אנא אקיים וארמלתכון על יתמיכון אתרחצון ואמר תבטחו זו על הנקבות וכן וקרבו עצמות אחד שום בו סימן נקבות אחת די וכן מגוי יעמדנה ומרכה הפרות בבינין נקבות אחד לבד : כי כה אמר יי׳ הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו · רוצה לומר אין משפטם כי אין העונם מוטל עליהם כמו שהוא מוטל עליך בעבור כי ישראל אחיך כי כל האומות לקו בעונם שהרעו לישראל ואדום שהיה אח לישראל לא היה לו להרע לו אלא לעזרו באשר יוכל וכן אמר בנבואת עובדיה מחמת אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם לפיכך משפט אדום לשתות כוס החימה יותר משאר האומות : כי · בצרה · היא עיר מלוכה באדום : שמועה · אומר הנביא שמועה שמעתי מאת יי׳ וציר בגוים שולח וכאילו מלאך שולח בגוים שיתקבצו למלחמה על בצרה ועל עריה : כי הנה · עם שעתה היו אדום או גם ארצם אינה רחבת ידים כן פירש החכם רבי אברהם בן עזרא ונכון כי פירוש קטן שפל ובזה כמו קטנתי מכל החסדים : נתתיך · כמו אתנך כי לא יחושו עליך שאר הגוים אם תאבד ויונתן תרגם כן קטן תלם :

חכת ד׳ וסים׳ וכל הכת החיון · עד מתי תתחמקין הבת · מה תתהללי בעמקים · מה אעידך מה אדמה לך : דים ג׳ בקריא׳ וסים׳ והמלאכה התה דים לכל · השחיתו דים · הלא גנבו דים ישתה ג׳ בתי׳ ה׳ וסי׳ אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה · צפה הצפית · אשר אין משפטם לשתות : שלוח ד׳ בקריא׳ וסי׳ במלכים א׳ סים׳ יד :

ל׳ · ל׳ וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי מַלְכָּם
ג׳ מל׳ בַּגּוֹלָה יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו׃
ל׳ · ד׳ כלי׳ מַה־תִּתְהַלְלִי בָּעֲמָקִים זָב עִמְקֵךְ
ד׳ · ל׳ הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה הַבֹּטְחָה בְּאֹצְרֹתֶיהָ
מִי יָבוֹא אֵלָי׃ הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ פַּחַד
נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת מִכָּל־
סְבִיבָיִךְ וְנִדַּחְתֶּם אִישׁ לְפָנָיו וְאֵין
ל׳ חס׳ כמי׳ מְקַבֵּץ לַנֹּדֵד׃ וְאַחֲרֵי־כֵן אָשִׁיב אֶת־
שְׁבוּת בְּנֵי־עַמּוֹן נְאֻם־יְהוָה׃
לֶאֱדוֹם כֹּה אָמַר יְהוָה
ל׳ צְבָאוֹת הַאֵין עוֹד חָכְמָה בְּתֵימָן
ל׳ אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם׃
ל׳ · ל׳ נָסוּ הָפְנוּ הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי דְּדָן
כִּי אֵיד עֵשָׂו הֵבֵאתִי עָלָיו עֵת
ל׳ · יב׳ כלף בסיפ׳ פְּקַדְתִּיו׃ אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ לֹא
ל׳ מל׳ יַשְׁאִרוּ עוֹלֵלוֹת אִם־גַּנָּבִים בַּלַּיְלָה
ג׳ הִשְׁחִיתוּ דַיָּם׃ כִּי־אֲנִי חָשַׂפְתִּי אֶת־
ל׳ · ל׳ כתי׳ הא׳ עֵשָׂו גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו וְנֶחְבָּה לֹא
ל׳ · יב׳ יוּכָל שֻׁדַּד זַרְעוֹ וְאֶחָיו וּשְׁכֵנָיו וְאֵינֶנּוּ׃
ל׳ · ד׳ חס׳ כלי׳ ל׳ עָזְבָה יְתֹמֶיךָ אֲנִי אֲחַיֶּה וְאַלְמְנוֹתֶיךָ
עָלַי תִּבְטָחוּ׃ כִּי־כֹה׀
אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר־אֵין מִשְׁפָּטָם
לִשְׁתּוֹת הַכּוֹס שָׁתוֹ יִשְׁתּוּ וְאַתָּה הוּא
ל׳ · ג׳ כתי׳ הא׳ נָקֹה תִּנָּקֶה לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה׃
כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־
פת״ח סימן לְשַׁמָּה לְחֶרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה תִּהְיֶה
בָצְרָה וְכָל־עָרֶיהָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת
עוֹלָם׃ שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה
ד׳ וְצִיר בַּגּוֹיִם שָׁלוּחַ הִתְקַבְּצוּ וּבֹאוּ
עָלֶיהָ וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה׃ כִּי־הִנֵּה
קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם׃

ל׳ · ל׳ וְאַתְּ תְּהֵמוּ בְּסִיעָן אֲרֵי מַלְכְּהוֹן
ג׳ מל׳ בְּגָלוּתָא יְהָךְ פַּלְחוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי
ל׳ · ד׳ כלי׳ כַּחֲדָא׃ מָה אַתְּ מִשְׁתַּבְּחָא בְּמִישְׁרָךְ
ד׳ · ל׳ חָרוּבוּ תּוֹקְפָךְ מַלְכוּתָא טַפְשְׁתָּא
דְּמִתְרַחֲצָא בְּבֵית גִּנְזָהָא אָמְרָה מַן
יֵיעוּל עֲלָי׃ הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ
דַּחֲלָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִי צְבָאוֹת מִכָּל סַחְרָנַךְ
וְתִתְבַּדְּרוּן גְּבַר לִקְבֵיל אַפּוֹהִי
ל׳ חס׳ כמי׳ וְלֵית דִּמְכַנֵּישׁ לִמְבַדְּרַיָּא׃ וּבָתַר
כֵּן אָתִיב יָת גָּלוּת בְּנֵי עַמּוֹן אֲמַר
יְיָ׃
לֶאֱדוֹם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
ל׳ הֲלֵית עוֹד חוּכְמָא בְּדָרוֹמָא פְּסַק
ל׳ מִילְכָּא מִבְּנַיָּא אִתְקַלְקַלַת ח
ל׳ · ל׳ חוּכְמַתְהוֹן׃ עִירוּקוּ גְּלוֹ אַרְחִיקוּ
לְמִתַּב יָתְבֵי דְדָן אֲרֵי תְּבִיר עֵשָׂו
ל׳ · יב׳ כלף בסיפ׳ אַיְתֵיתִי עֲלוֹהִי עִידָן סְעוֹרַן חוֹבוֹהִי׃
ל׳ מל׳ אִם חָטוֹפִין כְּקָטְפִין אֲתוֹ עֲלָךְ לָא
ג׳ אַשְׁאֲרוּ עוֹלְלָן אִם גַּנָּבַיָּא בְּלֵילְיָא
ל׳ · ל׳ כתי׳ הא׳ חַבִּילוּ מִסַּתְהוֹן׃ אֲרֵי אֲנָא אַיְתֵיתִי
ל׳ · יב׳ בְּלוּשִׁין עַל עֵשָׂו גְּלֵיתִי יָת ם
מַטְמְרוֹהִי דְּאִם יִבְעֵי לְאִטַּמְרָא לָא
ל׳ · ד׳ חס׳ כלי׳ ל׳ יְכוֹל אִתְבְּזִיזוּ בְּנוֹהִי וַאֲחוֹהִי ו
וְקָרִיבוֹהִי וְלֵיתְנוּן׃ אַתּוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל לָא תִשְׁתַּבְקוּן יַתְמֵיכוֹן
אֲנָא אֲקַיֵּים וְאַרְמְלָתְכוֹן עַל ם
מֵימְרִי יִתְרַחֲצָן׃
ל׳ · ג׳ כתי׳ הא׳ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ הָא דְלָא חֲזֵי
לְהוֹן לְמִשְׁתֵּי כָּסָא דְלוּטָא מִשְׁתָּא
פת״ח סימן יִשְׁתּוֹן וְאַתּוּן מִדְמַן דְּמִזְכָּא תִּזְכּוּן
לָא תִזְכּוּן אֲרֵי מִשְׁתָּא תִשְׁתּוּן׃
אֲרֵי בְמֵימְרִי קַיֵּימִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי
ד׳ לְצָדוּ לְחִיסוּרִין לְחוּרָב וּלְלוּטָא
תְּהֵי בָצְרָה וְכָל קִרְוָהָא יְהֶוְיָין
לְחוּרְבָּא לְעָלָם׃ בְּסוֹרָא שְׁמַעִית
מִן קֳדָם יְיָ וְאִיזְגַּד בְּעַמְמַיָּא שְׁלִיחַ
אִתְכְּנִישׁוּ וְאָתוּ עֲלַהּ וְקוּמוּ לְאַגָּחָא
קְרָבָא׃ אֲרֵי הָא חַלָּשׁ יְהַבְתָּךְ בְּעַמְמַיָּא בְּסִיר בִּבְנֵי אֲנָשָׁא׃

והתשוטטנה בגדרות · תרגמו יונתן ואתהממון בסיען התגודדו בחיילות פיתר והתשוטטנה לשון חיילות משוטטי׳ וגדרות לשון גדרות כאן ומלאים גדרים ויש לפתור והתשוטטנה והתגללנה בגבל גדרות כאן לשון בזיון ויבז עשו ושט עמו : תתהללי · תתפארי ונטר״ר בלע״ז : בעמקים · שארצך ארץ עמקים ואין עבירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה : זב עמקך · מכת רוב גשמים באה בה עד ש שזבו המים בעמק : ושטפו פרטי התבואות כך פי׳ מנחם : איש לפניו · כל אשר יוכל למהר ולנוס : לנודד · לשון נע ונד : בתימן · אדום בדרומה של א׳ היא כמה שנא׳ והיה לכם פאת נגב ממדב׳ צין על ידי אדום : מבנים · מדור זה : נסרחה · איתקלקלת : הפנו · התבערו מן המקו׳ הזה לשון ופנו את הבית : העמיקו לשב׳ · להחבא בעמקי מסתרים נוסו הפנו העמיקו כולם לשון ציווי הם : לא ישאירו עוללו׳ בתמי׳ והשודדי׳ שבאו עליך לא השאירו לך כלום : חשפתי · גליתי כמו מחשוף ה הלבן ואתה השגרת שרידו ישרא׳ למען לא ישאר מהם איש כמה שנאמר אל תסגר ש שרידיו : ונחבה לא יוכל · ויבקש להחבא ולא יוכל : לחרפה ולקללה תהיה בצרה · בצרה מערי מואב אלא מפני שהעמידה מלך לאדום כענין שנאמר וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה היא לוקה עמו : אם בצרים באו לך וגו׳ · חשפתי את עשו וגו׳ שמועה שמענו וגו׳ כל כענין דוגמא זו כבא עובדיה על אדום לפי שנגנון אחד ע עולה לכמה נביאי׳ אין שני נביאים מתנבאים בשיגנון אחד במקצת הדברים משתנין : עזבה יתומיך · שיתמת בישראל : אשר אין משפטו לשתו׳ · שלא היו אחים לישר׳ ואם הרעו להם אין להם משפ׳ מות כמותך : קטן נתתיך · שאין בהם מלך בן מלך לא היה דרכם ברומי ל להעמי׳ מלך בן מלך :

תפלצתך

תפלצתך · יש מפרשים עבודה זרה וכן אשר עשתה מפלצת לאשרה או יהיה ענינו מן פלצו בעתקי שהוא ענין אימה ורעדה · אמר אימתך שהיתה מוטלת על שכניך לפי שהיית מגלית אותה המורא השיאה אותך וכן זדון לבך השיאך להגדיל פה ולהרע אף לאחיך יעקב ויונתן תירגם טפשותך אטעיית יתך : שוכני בחגוי הסלע · כמו סוכן והיוד נוספת וכן תפשי מרום גבעה וכן חוצבי מרום קברו והדומים לו ופירוש בחגוי מן חוג הארץ חגה וחוג בענין אחד כלומר סביב הסלע רוצה לומ' ראש הסלע והוא המגדל הבנוי עליו ואמר זה על הר שעיר ויו' דאת דמית לנשרא דיסרי בשיני כיפא מותביה בתקוף רומא · ארי תגביה כנשר · פי' תגביה מקום שבתך כנשר שהוא עוף גבוה מכל העופות : הנה כאריה · פי' כתרגומו הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוה לדיר רעין רוצה לומ' יהיה כח להכבש לפניו כמו דיר הרועים תרגום נוה דיר כמו שכתוב נוות כרות רועים ופי' איתן המקום שהוא עתה איתן יהיה כמו נוה רועים וזה הפסוק כאמר גם כן בנבואת בבל ויתכן לפרש הפסוק כן המשחית אדום יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברין המים כשהירדן ב בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ארץ ישראל יבא להם הרע כמו שאומר בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : אל נוה איתן · אל נוה מקום איתן והוא הר שעיר : כי ארגיעה אריצנו מעליה · רוצה לומר כאשר אשקיט וארגיע לישראל ארוץ אותו מעל ארץ אדום שהוא שם בגלות : ומי בחור אליה אפקוד · וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואשכח אותו אל ארץ אדום : כי מי כמוני · כלומר מי כמוני שיעמוד כנגדי : ומי יועידני · מי יתן לי זמן ומועד למלחמה : ומי זה רועה · ומי זה מלך באדום אשר יעמוד לפני יועידני הנון רפויה וזה הענין בעצמו אמר בנבואת מלך בבל לפי שגדל עונם כאשר הרעו לישראל וזה יוכיח הפירו' הזה שפירש בפסוק כי כרמז בו גדולת ישראל ותשועתם כי אז והיה חרבן אדום ויונתן תירגם כי ארגיע מן רגע אחד וכן תירגם ארי בזמן אייתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מאן כוותי ומאן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי ובספר מכלל בחלק השרשים פירשתי כי ארגיע מן רוגע הים עורי רגע שעניינם הבקיעה והכריתה כלומר אכריתם ואגלם מארצם : לכן · אל אדום · כמו על אדום וכן אל יושבי תימן כמו על והמוהו רבים : אם לא · ענין שבועה וכן נשבע יי' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה : יסחבום · כמו סחוב והשלך כלומר רמסום וגררום : צעירי הצאן · אלו ישראל שהיו עד עתה צעירים וחלשים כנגד האומות ואמר גם כן צעירי כנגד אדום כי עשו הגדול וכן אמר ורב יעבוד צעיר · ובדרש צעירי הצאן אלו בני בניה של רחל ללמדך שאין עשו נופל אלא ביד זרעה של רחל ויוסף ובנימין היו צעירי השבטים ויונתן תירגם אם לא יגררינון ויקטלינון תקיפי עמא : אם לא ישים עליהם · האל יתברך ישים עליהם נויהם כלומ' ישים בתיהם שממה עמהם : מקול נפלם · כנופל ממקום גבוה למטה שנשמע קול מפלתו כן אדום לרוב גבהותם וגאותם כשתבא מפלתם ישמע למרחוק כאילו רעשה הארץ : צעקה · תשמע מהם עד כי בים סוף נשמע קולה וכל זה להפלגה ולגוזמא וזכר ים סוף שהוא כנגד ארץ אדו' ואף על פי שמדבר גדול שם נשמע קול ארץ אדום בים מפלתה : הנה · ודאה · ויעוף וכן כאשר ידאה הנשר : כלב אשה מצרה · פי' למעלה : לדמשק · בים דאגה השקט לא יוכל · כמי שהוא בים שיש לו דאגה ופחד ולא יוכל להשקט לבו מדאגה ומפחד כן יהיו יושבי דמשק ועריה : רפתה דמשק · כלומר רפו ידיה לעמוד כנגד אויביה : ורטט החזיקה · כמו רתת שהוא ענין רעד' ופלצות האברים : צרה וחבלים אחזתה כיולדה · מנהג הלשון בדבור זכר ונקבה כמוכים נופל הפעל על הדבק אם ראשון ואם אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי הנה אפי ואחתי בתכת אל המקום הזה כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה והדומים להם אם כן מה שאמר אחזתה לשון נקבה והדבק חבלים כפרש ויו וחבלים עם כמו ויוסף היה במצרים והדומים לו ופי' צרה וחבלים אחזתה צרה עיקר הספור לפיכך נפל הענין על צרה ואמר לשון נקבה : איך לא עזבה · איך לא עזבה מלהלחם בה כלומר תאמר דמשק רוצה לומר אכסיה בגוסס כשבאו האויבים להלחם בנו ולקחת ארצנו איך לא עזבו דמשק שהיא עיר תהלה והיא קרית משוש איך לא עזבוה מלהחריבה ותירגם יונתן אכדין לא אשבקת קרתא משבחתא וכן תירגם יונתן אכדין לא תבסית ויש מפרשים עזבה מן ויעזבו את ירושלם ענין בנים וחוזק כלומר איך לא נבנתה בחומה חזקה שלא תוכל יד האויב לשלוט בה : תהלה · כתוב ותהלת קרי' והענין אחד כי תבא תי"ו במקום הא במקומות רבים : לכן

שבני ד' בקריא' וסים' בסדר ברכה : כמהפכת ו' בקריא' וסים' במהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים · ושממה במהפכת זרים · והיתה בבל צבי ממלכות · כמהפכת סדום ועמרה ושכניה · כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה · והפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום דעכוס : ארגיעה ד' ב' מל' וא' חס' יוד וא' חס' ה' וסי'

תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ ל' ר' לשון זכר
שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשִׂי מְרוֹם גִּבְעָה ר' ' ר'
כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ ל'
נְאֻם־יְהוָה׃ וְהָיְתָה אֱדוֹם לְשַׁמָּה
כֹּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־
מַכּוֹתֶהָ׃ כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה ל' מל' בן
וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ
וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ הִנֵּה כְּאַרְיֵה
יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־
אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר ג' ב' מל' וא' חס' ב'
אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעִדֶנִּי ב'
וּמִי־זֶה רֹעֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי׃
לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל־ יד' בטעם כסיב' ל'
אֱדוֹם וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־ ב' מל' ג' בליש'
יֹשְׁבֵי תֵימָן אִם־לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי לג' מל'
הַצֹּאן אִם־לֹא יַשִּׁים עֲלֵיהֶם נְוֵהֶם׃ ל'
מִקּוֹל נִפְלָם רָעֲשָׁה הָאָרֶץ צְעָקָה בְּיַם ל'
־סוּף נִשְׁמַע קוֹלָהּ׃ הִנֵּה כַנֶּשֶׁר
יַעֲלֶה וְיִדְאֶה וְיִפְרֹשׂ כְּנָפָיו עַל־בָּצְרָה ל'
וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי אֱדוֹם בַּיּוֹם הַהוּא
כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה׃ א' ל'
לְדַמֶּשֶׂק בֹּשָׁה חֲמָת וְאַרְפָּד כִּי־ ל'
שְׁמֻעָה רָעָה שָׁמְעוּ נָמֹגוּ בַּיָּם דְּאָגָה ה' חס' ל'
הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל׃ רָפְתָה דַמֶּשֶׂק רפין ב' רוחס
הִפְנְתָה לָנוּס וְרֶטֶט הֶחֱזִיקָה צָרָה ל'
וַחֲבָלִים אֲחָזַתָּה כַּיּוֹלֵדָה׃ אֵיךְ לֹא־ ל'
עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה קִרְיַת מְשׂוֹשִׂי׃ תהלת ק' ל' ל'

טפשותך אטעיאת יתך רשע לבך דאת דמי לנשרא דישרי בשיני כיפא מותביה בתקוף רומא ארי תרים כנישרא מדורך מתמן ב במימרי אתתינך אמר יי : ותהי אדום לצדו כל דיעבר עלה יכלי ויניד על כל מחתהא : כהפכתא דסדום ועמורה וקריבהא אמר יי לא יתיב תמן אינש ולא יתותב בה בר אינש : הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוי לדיר רעין ארי בזמן אייתינון עלה ושלטונין אימני עלה ארי מן כוותי ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי : בכן שמעו מלכא דיי דימלך על אדום ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא דרומא אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון מדורהון : מקל מפלתהון זעת ארעא צווחתא בימא דסוף אשתמע קליהון : הא כנישרא דסליק ומשתדי כן יסק מלך ב במשריתיה וישרי על בצרה ויהי לב גבריהון דאדומאי ביומא ההוא כלב אתתא דעקא לה בחבלהא : לדמשק בהיתו יתבי חמת וארפד ארי בסורא בישא שמעו איתברו דחלא כימא ויצפא אחרתנון הא כנחתי ימא רשקטין ולא איכלין למנח : אתרשלו יתבי דמשק אתפניאו למיערק ושפלותא אחרתנון עקא וחבלין אחדונון הא כחיבלין לילדתא : איכדין לא אשתביקת קרתא משבחתא כרכא חדאה :

רשי

תפלצתך · לשון בהלה שהיית ממהר ובהל לעורר שטימתך לאחיך ויש לועזין לשון פלצו' ויש לועזין לשון מפלצת : השיא אותך · להרע להם : שכני · שוכן : תפשי · כמו תופש והיוד יתרה בו : כאריה העולה מגאון הירדן שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב על נוה איתן : ארגיעה · אקרב את הרגע : אריצנו מעליה · פתאם ובהצלחה אחריבנה וישוב לו כ כרגע קטן אל מקומו והכי אומר אריצנו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו מעל למדיו : ומי בחור · אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקד : ומי יועידני · למלחמה להלחם אתי : רועה · מלך : אם לא · לשון באמת : יסחבום · יגררו' : צעירי הצאן · בזויי האומות ורבותינו דרשו פרס שהוא ה הצעיר בבני יפת : נוים · לשון שממה : בושה חמת וארפד · ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק לכך נמוגו : בים דאגה · דאגתם דומה לדאגת הים : השקט לא יוכל · כל דאגה לשון יראה הוא : רפתה דמשק · רפו ידיה מהלחם : ורטט · זיע : איך לא עזבה · לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה : קרית משושי · כך יתאבל מלכה עליה : לכן

לאור עמים ארגיע · כי ארגיעה אריצנו · כי ארגיעה ארוצם כן כתיב · ועד ארגיע לשון שקר · קדמ' חס' ה' · אריצם חס' יוד : כל לשון מחשבה על בב"ג אל וסים' לכן שמעו עצת יי' אשר יעץ אל אדום · בה תחשבון אל יי' דנחום · ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים : נמגו ד' וחס' וסים' כל יושבי כנען · וכי נמגו כל יושבי · וגם נמגו כל' · לדמשק בושה חמת :

לכן ידמו. יכרתו וכן ואל תדמו בעונה: והצתי. ענין הדלקה פרשו יצת וכן למה הציתו עבדיך: בן הדד. כך היה שם מלך ארם בזמן חרבנה על יד נבוכד נצר ודמשק שם המלך בזמן חרבנה על יד סנחריב: לקדר ולממלכות חצור. אמר בזה שהכה נבוכד נצר מה שלא אמר כן באומות אחרות אף על פי שלקו על ידו לפי שאחרו לקו על ידי אחרים פעם אחרת שהרי ארם ומואב ובני עמון וארם לקו על ידי דוד מלך ישראל אבל קדר וממלכות חצור לא ראינו שלקו אלא על ידי נבוכד נצר לפיכך אמר אשר הכה וכתוב נבוכד ראצור בוא"ו וקרי באל"ף שהיה נקרא גם כן נבוכד ראצור בחולם: ושדדו. בוי"ו מן הקל בא שלם והוא בפלס חרבו מאד משכו אותה: את בני קדם. גם הוא מבני ישמעאל כמו קדר וכן כתוב בתורה יטור נפיש וקדמה ויונתן תירגם בני מדינחאה ואפשר שהיו אלה בני קדר שוכנים במזרח:

אהליהם. לפי שהם יושבי אהלים ובעלי מקנה וכן אמר כל צאן קדר יקבצו לך: נסו נדו. כבר פירש ענין הפסוק בנבואת אדום: קומו אל גוי שליו. כמו שלו הייתי אלא שזה משקל אחר בסוף הס"ן בפלס שאר פאר זעיר ונכתב בו יוד המסך כמו בזעיר: והיו קצוצי פאה. יהיו קצוצים לכל פאה מענין קץ כי הפאה היא קץ וסוף: אשר היה. אמרו רבותינו ז"ל כי עילם עזרו את הכשדים ובאו עמהם להרע לישראל לפיכך נאמרה עליהם נבואה זו: כה אמר יי'. קשת עילם. רוצה לומר חזקם ותקפם כמו שהקשת חוזק הנושא אותו וכן תירגם יונתן תקוף:

והבאתי. ארבע רוחות כאילו ארבע רוחות יכוס זאת הרוח תזרה אותם לרוח שכנגדה ושכנגדה הלאה כן יהיו מפוזרים בכל מקום וי"ת ארבע רוחות ארבע מלכוון: נדחי עולם. נדגש הדלת לחסרון פ"א הפעל נדחי ישראל יכנס רפה הדלת: עולם. כתיב בוי"ו עילם קרי ביו"ד ואותיו' אהו"י מתחלפות: והחתתי. בא על דרך השלם ודגש הת"ו האחרונ' לחסרון תי"ו למ"ד הפעל פרשו חתת ענין שבר: את חרון אפי. על שהרעו לישראל:

ושמתי כסאי בעילם. כיון שאאביד ממנה מלך ושרים ו ויבינו כי מאתי הוא כאילו שם כסאי ואמליך עליה מלך ורז"ל פירשו הפסוק על דבר ושתי ודבר המן ובניו כי הכל היה סבה מהאל להטיב לישראל בגלותם ופי' מלך זה ושתי ושרים זה המן ועשרת בניו וזהו ושמתי כסאי בעילם כי הכל ידעו כי מיי' ה היתה התשועה ההיא: והיה באחרית הימים. פי' בנבואת מואב: אשוב. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד וכן שבית כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד: הדבר

והצתי אש ו' וסימ' נמסר לעיל בספרא סוף סימ' כ"א: בחומת כל ספרא חומות בת"ג חומת וסי' שורא ודמשק נפל. ופי' ונתתיך לעם הזה. והצתי אש בחומת דמשק. ופקדתי על בל בבל: בדד ח' וסימ' בדד ישב מחוץ למחנה. יי' בדד ינחנו. וישכן ישראל בטח. כי עיר בצורה. קומו עלו אל גוי שליו. לא ישבתי

לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל-
אנשי המלחמה ידמו ביום ההוא
נאם יהוה צבאות: והצתי אש
בחומת דמשק ואכלה ארמנות בן-
הדד: לקדר ולממלכות
חצור אשר הכה נבוכדראצור מלך-
בבל כה אמר יהוה קומו עלו אל-
קדר ושדדו את-בני-קדם: אהליהם
וצאנם יקחו יריעותיהם וכל-כליהם
וגמליהם ישאו להם וקראו עליהם
מגור מסביב: נסו נדו מאד העמיקו
לשבת ישבי חצור נאם-יהוה כי-
יעץ עליכם נבוכדראצר מלך-בבל
עצה וחשב עליהם מחשבה: קומו
עלו אל-גוי שליו יושב לבטח נאם-
יהוה לא-דלתים ולא-בריח לו בדד
ישכנו: והיו גמליהם לבז והמון
מקניהם לשלל וזרתים לכל-רוח
קצוצי פאה ומכל-עבריו אביא את-
אידם נאם-יהוה: והיתה חצור
למעון תנים שממה עד-עולם לא-
ישב שם איש ולא-יגור בה בן-אדם
: אשר היה דבר-
יהוה אל-ירמיהו הנביא אל-עילם
בראשית מלכות צדקיה מלך-יהודה
לאמר: כה אמר יהוה צבאות הנני
שבר את-קשת עילם ראשית
גבורתם: והבאתי אל-עילם ארבע
רוחות מארבע קצות השמים
וזרתים לכל הרחות האלה ולא-
יהיה הגוי אשר לא-יבוא שם נדחי
עולם: והחתתי את-עילם לפני
איביהם ולפני מבקשי נפשם
והבאתי עליהם רעה את-חרון אפי
נאם-יהוה ושלחתי אחריהם את-
החרב עד כלותי אותם:
ושמתי כסאי בעילם והאבדתי
משם מלך ושרים נאם-יהוה:
והיה באחרית הימים אשוב את-
שבית עילם נאם-יהוה:

ל' ו' · כל ספ' חומות בת"ג חומת וסי' שורא ודימשק ככל · ג' כתי' ק · ל' חסף · י' קמצין ל' מל' וא' חס' כ' · עליכם ק' · ב' מל' כלו סלאכן ושליו · ב' א' מל' וא' חס' · ל' ויפלום היה לו · ת"ג מהם דכ"ו לג · ל' כתי' ק · עילם ל' ק' · אשיב ק' · שבות ק'

בכין יתרמון עולמהא ברחובהא
וכל גברי עבדי קרבא יתברון ב
בעידנא ההיא אמר יי צבאות:
ואדליק אשתא בשורי דמשק
ותשיצי בירנית בר הדד:
לקדר ולממלכות
חצור דמחא נבוכדנצר מלכא
דבבל כדנן אמר יי קומו סקו על
קדר ובזו ית בני מדינחא:
משכניהון ועניהון ישבון יריעתהו'
וכל מניהון וגמליהון יסבון להון
ויתכנשון עליהון דקטלין בחרבא
מסחור סחור: עירוקו גלו לחדא
ארחיקו למיתב יתבי חצור אמר יי
ארי מלך עליכון נבוכדנצר
מלכא דבבל מלכא וחשיב עליכון
מחשבא: קומו סקו על עמא
דיתבין שליוא שרן לרוחצן אמר
יי לית להון דשין ועברין ב
בלחודיהון שרן: ויהון גמליהון
לביזא והמון גיתיהון לעדי וא
ואיבדרינון לכל רוח סקפי פתא
ומכל עיבריהון איתי תברהון אמר
יי: ותהי חצור למדור ירורין
צדו עד עלמא לא יתיב תמן אנש
ולא יתיתיב בה בר אינש:
דהוה פתגם נבואה
מן קדם יי עם ירמיה נבייא על
עילם בריש מלכות צדקיה מלך
שבטא דבית יהודה למימר:
כדנן אמר יי צבאות הא אנא תבר
ית תקוף עילם ריש גברותהון:
ואיתי על עילם ארבע מלכוון
מארבע רוחי שמיא ואבדרנון
לכל רוחתא האילין ולא יהי עם
דלא יהכון לתמן מטלטלי עילם:
ואתבר ית עילם קדם בעלי
דבביהון וקדם דבען למיקטלהון
ואיתי עליהון בישא ית תקוף
רוגזי אמר יי ואיגרי בתריהון
דקטלין בחרבא עד דאישצי יתהו'
: ואשוי כורסי מלכותי בעילם
ואוביד מתמן מלך ושלטון אמר יי
: ויהי בסוף יומיא אתיב ית גלות
עילם אמר יי:

רשי

לכן. לשון שבועה: ידמו. יחריבו ואיכו זה מלשון דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה: קדר. שוכני מדברו באהלים הם אין חומה ואין עיר: מגור. אמאשמנ"ט בלע"ז לה"ן לשון יראה: כי יעץ עליכם וגו'. ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו: בדד ישכונו. בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראים שיבא אויב עליהם: קצוצי פאה. מוקצי' מקצה אל קצה הרוחות: את קשת עילם. את תקופת עילם: ראשית גבורתם. מיטב גבורתם: ושמתי כסאי. ימשול שלי: ופאו

ל' כתי' עולם וקרי' עילם ויען שכניה בן יחיאל ירך

בסוד משחקים. איכה ישבה בדד. ישב בדד וידם: צדקיה ו' וסימ' ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים. ואל צדקיה מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית. ביד אל עשה בן שפן. בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה. ובני יהויקים יכניה. וא' וצדקיה ובן חבליה וצדקיה: אשיב ג' דכתיב אשוב וסי' כי הנה בימים ההמה. גם זרע יעקב ודוד עבדי. והיה באחרית הימים אשיב את: שבות דכתיב שבית ו' בקריאה וסימ' לכן כה אמר אדני יי' עתה אשיב את. ויי' שב את שבות איוב בהתפללו. והיה באחרית הימים אשיב את שבות סדום ובנותיה ג' בפסוק. וא' חילוף כתיב שבות וקרינן שבית וסימ' רצית יי' ארצך:

ומאוכם · פוריקא בלע״ז סימן אסיפה הוא · בל ומרודך שמות ע״ז של בבל : גוי מצפון · מדי ופרס : דרך הנה · דרך המקום הזה ירושלם ישבו פניהם כשתחרב בבל ויבאו מתוכה ברשיון כורש מלך פרס : רועיהם התעום · מלכיהם התעום מעלי : הרים שובבים : אל ההרים אל ע״ז שבהרים שובבים אכווי״אנץ בלע״ז שובבים מלכיהם וי״ת הרי׳ שובבים שלטוניא בזונון : ומקוה אבותיהם · וסבר אבהתהון : נודו מתוך בבל · מעתה צאו משם · כעתודים לפני צאן · דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים : שסי נחלתי · בוזזי נחלתי : וערכו לה · ויסדרון עלה קרב : כיתפושו · לשון שומן : כעגלה דשה · הדשה בתבואה ואוכלת תמיד : אמכם · כנסייתכם : אחרית גוים · אם ראשיתכם גדול׳ אחריתכם יהי מדבר : ידו

הדבר אשר דבר י״י בבל׳ אל ארץ כשדים · הגידו בגוים · לפי שנבוכד נצר השמיד כל הגוים אמר שיבשרו בשורה זו בגוים : הובישבל חת מרודך · אלה היו אלהי בבל ואמר הריהם כאילו הובישו עתה וחתו כי לא יוכלו להציל את עובדיהם : חת · פעל עבר בשקל תם עונך שרשו חתת חתו מלמעל : כי עלה גוי מצפון · מדי ופרס : בימים ההמה · כי כשתחרבה בבל יבאו ישר׳ מהגלות על ידי כרש מלך פרס : יבאו בני ישר׳ המה ובני יהודה יחדו · פי׳ המה אותם שהיו בגלות בבל עם יהודה ובנימן כי כשגלו עשרת השבטים נשארו בארץ מעטים מפוזרים כמו שכתוב בדברי חזקיהו ויאשיהו ועל אותם בני ישראל אומר שגלו עם יהודה לבבל והם יבאו עמהם כשעלו מבבל על ידי כרש מלך פרס : הלוך ובכה · משמחתם בטובם לארצם כי יש בכי של שמחה כמו בבכי יבאו כמו וישק לרחל וישא קולו ויבך ויבך על צואריו עוד : ציון ישאלו · בשובם מגלות בבל ישאלו זה לזה דרך ציון ודרך הנה · דרך המקום הזה כמו לא אתם שלחתם אותי הנה והדומים לו : באו ונלוו אל י״י · כל אחד יאמר לחברו באו ונלוו אל י״י ונלוו בווי בא על דרך העבר וכן ונלוו אל י״י וקבצו פניהם בווי נלוו ונקבצו וי״ת באו ונלוו עבר מושב לעתיד ייתון ויתוספון על עמא דיי׳ יגזר להון קיים עלם דלא יפסוק דעתובזה שילוו עמהם גרים בעלותם מבבל וכן אמר בנבואת בבל בישעיה ונלוה הגר עליהם ואנחנו פירשנוהו שם כי הוא לעתיד חבי הפסוק ב בעלותם מבבל וחציו לעתיד ב בימות המשיח כמו שפי׳ שם : צאן אובדות · שאין מבקש אותן כן היו עמי עד אותו הזמן שתחרב בבל כי אז יהיה להם דורש ומבקש : היה עמי · כתוב על דרך כלל היו קרי על דרך פרט : רועיה׳ התעום · מלכיהם היו סבת אבדתם והם התעום שהלכו בדרך הרעה : הרים שובבים · כתוב ב״וד וקרי בו״ן ואותיות אהוי מתחלפות וענינו ענין גרוש ושלוח וכן כי שבבים יהיה על דעת רבי יונה פירושו אל ההרים גרשום ושלחום וים לפרש שברום וכתתום בלכתם בגלות מהר אל הר ומהר אל גבעה וכן כי שבבים יהיה ענין שבר וכתיתה וכן ושבבתיך ושמאתיך : כל · וצריהם · שעושים להם צרות : אמרו לא

א	הדבר אשר דבר יהוה אל בבל אל ארץ כשדים ביד ירמיהו הנביא : הגידו בגוים והשמיעו ושאו נס השמיעו אל תכחדו אמרו נלכדה בבל הביש בל חת מרדך הבישו עצביה חתו גלוליה : כי עלה עליה גוי מצפון הוא ישית את ארצה לשמה ולא יהיה יושב בה מאדם ועד בהמה נדו הלכו : בימים ההמה ובעת ההיא נאם יהוה יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו הלוך ובכו ילכו ואת יהוה אלהיהם יבקשו : ציון ישאלו דרך הנה פניהם באו ונלוו אל יהוה ברית עולם לא תשכח : צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום הרים שובבים מהר אל גבעה הלכו שכחו רבצם : כל מוצאיהם אכלום וצריהם אמרו לא נאשם תחת אשר חטאו ליהוה נוה צדק ומקוה אבותיהם יהוה : נדו מתוך בבל ומארץ כשדים יצאו והיו כעתודים לפני צאן : כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל קהל גוים גדלים מארץ צפון וערכו לה משם תלכד חציו כגבור משכיל לא ישוב ריקם : והיתה כשדים לשלל כל שלליה ישבעו נאם יהוה : כי תשמחי כי תעלזי שסי נחלתי כי תפושי כעגלה דשה ותצהלי כאברים : בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה :

פתגמא דמליל יי על בבל ועל ארע כסדאי ביד ירמיה נביא : חוו בעממיא ובסרו וזקופו אתא בסרו לא תיסנעון אמרו אתכבישת בבל בהיתו ופלחין לבל אתברו דפלחין למרודך בהיתו צילמנהא איתברא טעותהא : ארי סליק עלה עם מארעא ציפונא הוא ישוי ית ארעה לצדו ולא יהי יתיב ביה מאנשא ועד בעירא אטלטלו גלו : ביומיא האינון ובעידנא ההיא אמר יי ויתחברון בני ישראל אינון ובני יהודה כחדא במיגלהון כד הוו בכן גלו ובמותביהון מארע גלותהון פולחנא דיי אלההון יתבעון : לציון ישאלון למיזל אורחא מכבשא קדמיהון ייתון ויתוספון על עמיה דיי ויגזר להון קיים עלם דלא יפסוק : עאן מבדרא הוו עמי מלכיא טלטלינון שילטוניא בזונון מטור לרמא גלו אתנשיאו סבית רוחצנהון : כל דאשכחונון בזונון וסנאיהון אמרין לית עלנא חובא חלף דחבו קדם יי איתרחקו ממדור קודשיה וסיבור אבהתהון יי : גלו מגו בבל ומארעא כסדאי פוקו והוו כרברבין בריש עמא : ארי הא אנא מיתי ומסיק על בבל משרית עממין סגיאין מארעא ציפונא ויסדרון עלה קרב מתמן תתאחד גיררוהי כגבר מתכיל לא תייבין ריקן : ותהי ארעא כסדאי לביזא כל בוזזהא יסבעון אמר יי : ארי תחדון וארי תבועון בוזזי אחסנתי ארי תדוצון כעגלי ריבקא ותטולו כגבריא : בהיתת כנשתכון לחדא אתברת מדינתכון הא סופהון דעממיא מדבר צדי וחרוב :

מסרה
רבים בחלקלקות : מעלה ומעלה ח׳ פתחין וסי׳ ויהי שמואל מעלה העלה · הנני מעלה לה ארוכה · ולכהנים הלוים לא יכרת · ולכן הנה אדני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם יי׳ · מעלה ולהב חרב וברק חנית · מעלה נשיאים מקצה · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל · וסי׳ בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק ברקין בבבל :

באשם · אין עלינו אשם בהרע להם תחת אשר חטאו וזה דבר הנביא אומר להם למה באה להם כל הצרה הזאת : נוה צדק · שהיה להם נוה צדק ומעון אמת כשהיו עושים רצונו ומקוה אבותיהם יי׳ וכן היה מקוה אבותיכם שהיו בוטחים בו ומקוים אליו והוא היה להם מקוה שהיו מוצאים תקותם בו : נדו · אמר כנגד ישראל נדו מתוך בבל : יצאו · כתיב מדבר שלא לנכח וקרי צאו מדבר לנכח והענין אחד : והיו כעתודים לפני צאן · תהיו בצאתכם כמו העתודים שהולכים לפני הצאן כן תהיו אתם בלא פחד ולא יראה וי״ת והוו כרברבין בריש עמא : כי הנה · וערכו לה משם תלכד · במקום שיערכו מלחמה משם ילכדו אותה לא יצטרכו ללכת אל מקום אחר : חציו כגבור משכיל · חצי הקהל הזה שיעלו על בבל יהיו כחצי גבור משכיל שלא ישוב ריקם בירותו שלא יהרג כן יהיו חצי כל הנלחמים על בבל משכיל פעל יוצא הגבור משכיל בהרגו ואם נהרג שכולה : והיתה כשדים · פי׳ ארץ כשדים וכן תירגם יונתן ארע כסדאי או פי׳ עדת כשדים : כי תשמחי · כתוב ב״וד וקרי בו״ן וכן תעלזי תפושי ותצהלי כתוב ב״וד וקרי בו״ן והכתוב שהוא כנוי הנקבה כנגד בבל אומר על הכנסה דרך כלל והקרי כנוי הרבים כנגד יושבי בבל דרך פרט אמר אתם בוזזי נחלתי הייתם שמחים ועלזים בהחריבכם ארצי והייתם שמחים ורבים בטוב ארצי כמו עגלה דשנה והייתם צהלים ושמחים כמו אבירים בנצחם המלחמה ואתם לא בגבורתכם נצחתם את עמי כי אם מפני חרוני שהיה עליהם : תפושו · ענין רבוי רוצה לומר רבוי הבשר וברואתו כמו ופשתם ופשתם כעגלי מרבק : כעגלה דשא · כעגלה שהיא תמיד רועה בדשא שהיא שמנה ובריאת בשר ודשא כתוב באלף והוא תאר במקום הא הנקבה ואלף השרש נגרעה או כפלה הה״א והקמץ סימן כפילתה וכן שיובא מלפני השליט ומשפטו דשאה בפלס תלאה או דשאה בפלס חכמה ובמקצת ספרים הוא כתוב בה״א ופי׳ מענין דיש ופי׳ כעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת כל היום מדישה לא כעגלה שהיא חורשת שאינה אוכלת ויונתן תירגם ארי תדוצון כעגלי רבקא : בושה אמכם מאד · מן השמחה שהייתם שמחים כשהייתם בוזזים נחלתי תהיו עתה בושים כשיבאו אחרים ויבוזו אתכם ופירוש אמכם ויולדתכם היא כניסתכם וקהילתכם וכן רבו באמכם ותירגם יונתן אמכם כנשתכון ותירגם יולדתכם מדינתכון : הנה אחרית גוים · ואחרית גויי מלכות בבל סופם שתהיה ארצם מדבר כי הם יהרגו ותשאר ארצם ציה וערבה ערבה כמו מדבר :

מקנף

מקצף יהוה לא תשב והיתה שממה
כלה כל עבר על־בבל ישם וישרק
על־כל־מכותיה: ערכו על־בבל
סביב כל־דרכי קשת ידו אליה אל־
תחמלו אל־חץ כי ליהוה חטאה:
הריעו עליה סביב נתנה ידה נפלו
אשויתיה נהרסו חומותיה כי נקמת
יהוה היא הנקמו בה כאשר עשתה
עשו־לה: כרתו זורע מבבל ותפש
מגל בעת קציר מפני חרב היונה
איש אל־עמו יפנו ואיש לארצו
ינוסו: שה פזורה
ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו
מלך אשור וזה האחרון עצמו נ
נבוכדראצר מלך בבל: לכן כה־
אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
פקד אל־מלך בבל ואל־ארצו כאשר
פקדתי אל־מלך אשור: ושבבתי
את־ישראל אל־נוהו ורעה הכרמל
והבשן ובהר אפרים והגלעד תשבע
נפשו: בימים ההם ובעת ההיא
נאם־יהוה יבקש את־עון ישראל
ואיננו ואת־חטאת יהודה ולא
תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר:
על־הארץ מרתים עלה
עליה ואל־יושבי פקוד חרב והחרם
אחריהם נאם־יהוה ועשה ככל אשר
צויתיך: קול מלחמה בארץ
ושבר גדול: איך נגדע וישבר
פטיש כל־הארץ איך היתה לשמה
בבל בגוים: יקשתי לך וגם־
נלכדת בבל ואת לא ידעת נמצאת
וגם־נתפשת כי ביהוה התגרית:
פתח יהוה את־אוצרו ויוצא את־
כלי זעמו כי־מלאכה היא לאדני
יהוה צבאות בארץ כשדים:

על דארגזת בבל קדם יי לא
תיתיתב ותהי לצדו כלה כל דיעיב
על בבל יכלי ויניד על כל מחתהא
: סדרו על בבל סחור סחור כל
מחתי קשתא שדו בה לא תחוסון
על גירריא ארי קדם יי חבת:
יביבו עלה סחור סחור אתמסרת
בידיהון נפלא אשיתהא אתפגרא
שורהא ארי פורענות עמא דיי
היא אתפרעו מינה כמא דעבדתא
עיבידו לה: שיצו מלכא מבבל
ואחיד חרבא בעידן קטול מן קדם
חרב סנאה דהיא כחמר מרוינא
גבר לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יעירקון: עם מבדרא ישראל
מלכיא טלטילנון קדמאה שליט
בהון מלכא דאתור ודין בתראה
אסיפינון נבוכדנצר מלכא דבבל
: בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל הא אנא מסער על מלכא
דבבל ועל ארעיה כמא דאסערית
על מלכא דאתור: ואתיב ית
ישראל לאתרהון ויתפרנסון
בארעא כרמלא מתנן ובטור בית
אפרים וגלעד ומקדשא תסבע
נפשהון: ביומיא האינון ובעידנא
ההיא אמר יי יתבעון ית חובי
ישראל וליתנון וחטאי בית יהודה
ולא ישתכחון ארי אשבוק לשארא
דאשאר: על ארעא דעמא
סרבן סקו עלה ועל יתבי פקוד
דקטלין בחרבא ייתון לגמרא
שארהון אמר יי ועביד ככל
דפקידתך: קל קרבא בארעא
ותברא רבא: איכדין אתקטיף
ואתבר מלכא דהוה מזיע לכל
ארעא איכדין הות לצדו בבל
בעממיא: אתצידת ליך ואף
אתאחדת בבל ואת לא ידעת
אתבעיאו חובך אישתכחו ואף
איתאחדת ארי בעמא דיי איתגרית
: גלא יי ית בית גנזיה ואפק
ית מני כס דלווט קדמוהי ארי עיבידא היא קדם יי אלהים צבאות בארעא כסדאי:

רשי

ידו אליה. זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי: נתנה ידה. כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרוצה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה: אשויתיה. חוזק יסודותיה וכן ואושיא יחיטו ובלשון משנה כגון אלו החופרים לאושין וכן והתאוששו והתחזקו: כאשר עשתה. לעיר יי׳: כרתו זורע׳ שיכו מלכא מבבל ואחיד חרבא בעידן קטול: הראשון אכלו. שהגלה עשרת השבטים: עצמו. גרמו גירס עצמותיו שגמר השירים יהודה ובנימין עצמו ריסוש״ר בלע״ז: ורעה הכרמל. לשון מרעה: מרתים. שהמרתני והרגזתני: פקוד. שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע תירגם יונתן שם מדינות: ועשה ככל אשר צויתיך. אתה כורש ביד ישעיה הנביא: פטיש כל הארץ. שהיה מפוצץ ומכתת את הכל: יקושתי לך. לשון מוקש: בא

רדק

מקצף יי׳. מקצף שקצף עליה ויונתן תירגם על דארגזת בבל קדם יי׳: לא תשב. כלומר לא ישבו בה בני אדם ומדבר על העיר כמו על יושביה וכן העיר היוצאת אלף רוצה לומר אנשיה שיוצאים ממנה: והיתה שממה כלה. שלא ישאר בכל העיר שום ישוב ובבל שישב דריוש וכרש ושהיא עד היום איננה אותה בבל שהיתה מקדם כי אותה היא חרבה ובנו עיר אחרת בשותה בקעה ושמה בבל גם כן: ערכו. פירושו ערכו מלחמה: ידו אליה. השליכו אליה ואין הכבד לירות את קרנות הגוים רוצה לומר השליכו החצי׳ או האבנים: אל תחמלו אל חץ. אל כמו על וכמהו רבים אמר לא תחושו על החצים ותאמרו שמא כירה אותו ולא נכה אדם כי לא ישוב ריקם כמו שאמר למעלה כי כל חץ שתשליכו יהרוג אדם כי ליי׳ חטאה: הריעו עליה סביב. פי׳ כדי להבהילם כמו שעשו ביריחו: נתנה ידה. כלומר מסרה עצמה אל האויבים כי לא תוכל לעמוד בפניהם וכנגדם: נפלו אשויתיה. האל״ף נקרא בקמץ חטף ופי׳ יסודותיה וכן בארמית ואושיא יחיטו פי׳ כאשר עשתה שהרסה חומו׳ ירושלם: כרתו זורע׳ אחר שתהיה שממה לא יזרע בה אדם ולא יקצור ויונתן תירגם דרך משל שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא ב בעדן קטול: מפני חרב היונה. פירשנוהו כי ענינו האונסת מן והאכלתי את מוניך ולא יונו כשיאו עוד את עמי וי״ת מן קדם חרב סנאה דהיא כחמרא מרויא תרגמו ענין יין: איש אל עמו יפנו. אשר היו בבבל גולים מעמים רבים אומר שיפנו איש אל עמו: שה פזורה ישראל אריות הדיחו. פי׳ הדיחו אותה ואריות הוא משל על מלכי האומות שהגלו אותם מארצם: הראשון אכלו מלך אשור. פי׳ אכל בשרו שלא נשאר לו אלא העצמות והוא מלך אשור שהגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ואחר כך שאר השבטים לא נשאר אלא יהודה ובנימין: וזה האחרון עצמו. פירוש שבר עצמותיו עד שלא נשאר בו דבר זה נבוכד נצר שהגלה יהודה ובנימן שהחריב ירושלם וכל ערי יהודה: לכן׳ אל כמו על: ושובבתי. אשיבנו אל נוהו אחר שאפקוד על אויביו: ורעה. לפי שהמשילו לשה אמר ורעה וזכר המקומות האלה שהם ארץ מרעה וזה הפסוק ואשר אחריו בשיבת גלות בבל או הם לעתיד והוא הנכון כי כמו שפקד על מלך אשור ועל מלך בבל כן יפקוד על כל אויבי ישר׳ כמו שאמר ופקדתי על כל לוחציו: בימים ההם׳ ענין זה הפסוק מוכיח שהיא עתידה כמו שאמר למעלה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם עד גדולם וכמה פושעים וחטאים היו בבית שני ואחרים בגלו׳ זה: לאשר אשאיר. וגם זה מוכיח שהיא עתידה כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו ואמר שארית ישראל לא יעשו עולה וגו׳: על הארץ מרתים. קרא מלכות בבל מרתים ענין מרי וכן תירגם יונתן על ארעא דעמא סרבן: עלה עליה. אמר כנגד דריוש: ואל יושבי פקוד. קראה גם כן פקוד שבא העת לפקוד עונם ויונתן לא תירגם כן פקוד לדעתו שהוא שם מערי בבל כמו שכתוב פקוד ושוע וקוע: חרוב והחרים אחריהם. חרוב כווי מענין חרב כלומר חרוב בחרב וכן והחרם כמו ואת כל הנשמה החרים ופי׳ אחריהם לאמר ינוסו רדוף אחריהם בחרב כמו וחרב אריק אחריהם והריקותי אחריכם חרב ויונתן פי׳ אחריהם כמו ואחריתם בחרב אהרוג שפירש בניהם שהם אחרית האדם ואחריתו וכן ת״י ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון: קול. מבואר הוא: איך נגדע. פטיש כל הארץ. כי הוא היה כמו הפטיש שסובר ומפוצץ ועתה נשבר איך היה זה: יקשתי לך. שמתי לך מוקש שנלכדת בו: נמצאת וגם נתפשת. שאילו ידעת טרם בא עליך שמא היית בורחת אבל עתה שלא ידעת כי פתאום באה עליך הרעה נמצאת במקומך ונתפשת וי״ת אתבעיאו חובך ואשתכחו: התגרית. ענין התערב הריב כמו ואל תתגר בם מלחמה: פתח׳ על דרך משל שידעו ויכירו כי הוא נלחם בהם: בא

בכותיה ב׳ מ״ל וסימ׳ כי אנושה מכותיה. כל עובר על בבל ישום וישרוק: זורע ב׳ מ״ל וסימ׳ זורע עולה יקצר און. כרתו זורע מבבל: כל לשון פקידה על בבד אל וסימ׳ והנני פוקד אל אמון מנוא׳ והנני פקד אל מלך בבל ואל ארצו ב׳ בפסוק. פקדות אל שערי הבית: ככל אשר צויתיך ד׳ דסמי׳ בקריאה וסי׳ ואת טכן הבשאה ואת קטרת. ואתה אם תלך לפני דמלכים׳ וחברו דדה׳. על הארץ מרתים עלה עליה:

באו לה מקץ פתחו מאבסיה סלוה
כמו ערמים והחרימוה אל תהי לה
שארית: חרבו כל פריה ירדו
לטבח הוי עליהם כי בא יומם עת
פקדתם: קול נסים ופלטים מארץ
בבל להגיד בציון את נקמת יהוה
אלהינו נקמת היכלו: השמיעו אל
בבל רבים כל דרכי קשת חנו עליה
סביב אל יהי פליטה שלמו לה
כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה
כי אל יהוה זדה אל קדוש ישראל:
לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל
אנשי מלחמתה ידמו ביום ההוא
נאם יהוה: הנני אליך
זדון נאם אדני יהוה צבאות כי בא
יומך עת פקדתיך: וכשל זדון
ונפל ואין לו מקים והצתי אש
בעריו ואכלה כל סביבתיו:
כה אמר יהוה צבאות
עשוקים בני ישראל ובני יהודה
יחדו וכל שביהם החזיקו בם מאנו
שלחם: גאלם חזק יהוה צבאות
שמו ריב יריב את ריבם למען
הרגיע את הארץ והרגיז לישבי
בבל: חרב על כשדים נאם יהוה
ואל ישבי בבל ואל שריה ואל
חכמיה: חרב אל הבדים ונאלו
חרב אל גבוריה וחתו: חרב אל
סוסיו ואל רכבו ואל כל הערב
אשר בתוכה והיו לנשים חרב אל
אוצרתיה ובזזו: חרב אל מימיה
ויבשו כי ארץ פסלים היא ובאימים
יתהללו: לכן ישבו ציים את איים
וישבו בה בנות יענה ולא תשב עוד
לנצח ולא תשכון עד דור ודר:

עולו לה מסטרא פתחו איבולהא
גמירו נכסהא כמא דמגמרין ית
ערימת עיבורא כן גמרוהא לא
יהי לה שארא: שיציאו כל גברהא
יתמסרון לקטלא ווי עליהון ארי
מטא יום תברהון עידן סעורן
בישתהון: קל דערקין ומשתזבין
מארעא דבבל לחואה בציון ית
פורענותא דיי אלהנא פורענות
היכליה: בסרו על בבל סגיאין
כל מתחי קשתא שרו עלה סחור
סחור לא יהא לה שיזבא שלימו
לה כאגרה ככל דעבדת עיבידו
לה ארי על עמא דיי בסרת אמרת
מלין דלא בשרן קדם קדישא
דישראל: בכן יתרמון עולימהא
ברחובהא וכל אנשי עבדי קרבא
יתברון בעידנא ההיא אמר יי הא
אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא
אמר יי אלהים צבאות ארי מטא
יום תבירך עידן סעורן בישתיך:
ויתקיל מלכא רשיעא ויפול ולית
ליה מקים ואדליק אישתא ב
בקירוהי ותשיצי כל סחרניהון:
כדנן אמר יי צבאות
אנוסין בית ישראל ובית יהודה
כחדא וכל שוביהון אתקיפו בהון
מסרבין לשלחותהון: פריקהון
תקיפא יי צבאות שמיה אתפרע
אתפרעא ית עולבניהון בדיל למיתב
רשיעי ארעהון ולאיתאה זיעא
לכל יתבי בבל: דקטלין בחרבא
ייתון על ארעא כסדאי אמר יי
ועל יתבי בבל ועל רברבהא ועל
חכימהא: דקטלין בחרבא ייתון
על קסמהא וישתבשון דקטלין
בחרבא ייתון על גברהא ויתברון:
דקטלין בחרבא ייתון על
סוסותהון ועל רתיכהון ועל כל
סומכוותא די בגוה ויהון חלשין
כנשיא דקטלין בחרבא ייתון על
בית גנזהא ויתבזזון: שרבא במהא ויבשון ארי ארעא צילמניא היא ובטעותהא
משתבחין: בכין יערעון תמון בחתולין וישרון בה בנת נעמין ולא תיתיב עוד
לעלם ולא תשרי עד דר ודר:

רש״י

באו לה מקץ · מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאם ׃ פתחו מאבוסיה · תירגם יונתן איבולהא אוצריה ואין לו דמיון ומנחם חברו לשון אבום ׃ סלוה · דושו אותה ׃ כמו ערמים · גרנות ׃ כל פריה · שריה כן דרך הנביאים להמשיל את השרי׳ לפרים אבירים ולעתודים ׃ השמיעו אל בבל רבים · לשון וישמע שאול את העם הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו ישבו עלי רביו ׃ לכן · לשון שבועה ׃ הרגיע את הארץ · כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל ׃ אל הבדים · אל הקוסמים שלה ׃ ונואלו · בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים וכן תירג׳ יונתן על שם שבודי׳ ואומרים דברי כזב ׃ הערב · שמכוונת גרבט״א בלע״ז ׃ ובאימי׳ יתהללו · ישתטו לא״ פודוונטרוכט בלע״ז וכת״י ישתבחון באלהי׳ הטעיקים שהיו להם ׃ ציים את איים · יערעון יתמון בחתולין מיני חיות המתוין כאורסה ׃ הנה

באו לה מקץ · ת״י עלו לה מסטרא ויש לפרש מקץ מעת שבא קצה באו לה ׃ פתחו מאבסיה · המקומות שיאצרו בהם התבואות והפירות מענין אבום בעליו שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות ׃ סלוה כמו ערמים · ידרכו עליה במסלה כמו שדורכי׳ על הערמים לדוש ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי עשו תלים תלים כמו ערמים מסללה כי לדרשת כל לשון מסלה ענין הרמה ות״י גמרו נכסהא כמה דמגמרין ית ערמת עבורא ׃ חרבו כל פריה · ענין הריגה וחרב פריה משל על גדוליה וגבוריה כמו שבבוכי פרים וכן ת״י גבריא ׃ קול נסים · הנסים והפלטים הם ישראל ואף על פי שלא היה להם לנוס כי כורש העביר קול בכל מלכותו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דריוש מלך קודם כורש והוא כבש בבל והחריבה ושבא חילו על בבל היו מקצת ישראל נסים מתוכה והולכים לציון כי ידעו כי דבר יי׳ הוא שנבא להם ירמיהו חרבן בבל ׃ השמיעו · אספו לפי שאסיפת העם על יד השמעת קול כאמרה בלשון שמיעה וכן מן הדגום וישמע שאול את העם ׃ רבים · יורי חצים כמו וימררהו ורבו ישבו עלי רביו · ות״י סגיאין כמו הן רבים עתה עם הארץ ׃ אל יהי לה פליטה · לא קרי ולא כתיב של מעלה אל תהי לה שארית וזה אל יהי לה פליטה והסימן יתסיף ׃ כי אל יי׳ זדה · עבר מלעיל ענין זדון ות״י ארי עמא דיי׳ בסרת אמרת מלי׳ דלא כשרן קדם קדישא דישראל ׃ לכן · ידמו · יכרתו ׃ הנני אליך זדון · שם תאר כמו זיד יהיר ׃ וכשל זדון ונפל · אמר זה כנגד מלך בבל וכן ת״י הא אנא שלח רוגזי עלך רשיעא ׃ כה אמר יי׳ · מבואר הוא ׃ גואלם · הרגיע והרגיז · שניהם מקור ובאו ההא בהם בחירק כמו העבר וכן באו כמו הם גבון והגיל פסוח והמליט עד השמידו אותם ופי׳ הרגיע ענין מרגוע ומנוחה כי ברגז שיבא ליושבי בבל יהיה מרגוע לארץ כי מלך בבל היה מרגיז הארץ ומרעים ממלכות ות״י הרגיע ענין רוגע הים שתרגם בדיל למתבר רשיעי ארעא ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל ׃ חרב על כשדים · מבואר הוא ׃ חרב אל הבדים ונואלו · הבדים פי׳ הכוזבים מן בדיך מתים יחרישו והם הקוסמים ועתה כשבא הרעה עליהם נואלו ולא ידעו דבר ולא הועילו להם קסמיהם ׃ נואלו · ענין סכלות וכן נואלו שרי צוען אשר נואלנו וכן תירגם יונתן על קסמיא וישתבשון ׃ חרב · ואל כל הערב · כמו ערב רב רוצה לומר אנשים נכרים שהיו בבבל מכמה ארצות או יהיה ענין סחורה כמו ועורבי מערבך ר״ל אל כל אנשי הערב כלו׳ הסוחרים ׃ והיו לנשים · חלשים כנשים שלא ילחמו כנגד אויביהם ׃ חרב אל אוצרותיה · אפשר לפרש חרב זה כמו כי חרבך הנפת עליה שהוא חרב הבנין וההריסה והכריתה ות״י דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון ׃ חרב אל מימיה ויבשו · מן חרבו המים לפי שבבל רבת מים אמר על דרך משל שיבשו מימיה רוצה לומר שיכלה טובה ועושרה ׃ כי ארץ פסילים היא · כלומר לפי שהיו בוטחים בפסיליהם ׃ ובאימים יתהללו · בקראו העצבים אימים לפי שעובדיהם יפחדו מהם ואמר שיהיו מתגעשין בהם ובעבודתם ומן התימה שתרגם יונתן ובטעותהא משתבחין תירגם יתהוללו ענין תהלה · והוא לפי הנמצא ענין הוללות וסכלות כמו ויתהולל בידם והתהוללו הרכב ׃ לכן · ציים · חיות השוכנות בציה ותירגם יונתן תמוון ויש מפרשים שהם כמינית הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כדי שלא יתקפון הכמייה מרט״אה בלע״ז ׃ איים · תירגם יונתן חתולין ׃

והשמיעו אל בבל חד מן כ״ו פסוק׳ דספרא וסימ׳ ויהי דבר יי׳ אלי שנית · ואם תשוב ישראל נאם יי׳ · מעי מעי אוחילה קירות לבי · ואת חמת יי׳ מלאתי · הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר · וירפאו את שבר בת עמי על נקלה · והברו וירפאו · וידרכו את לשונם קשתם שקר · למען הקים את השבועה · כי את רגלים רצתה

ויראוך · בימיו תושע יהודה · וכל העמק הפגרים · שדות בכסף יקנו וכתוב בספר · ונבוכד נאצר דהדבר אשר היה · ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים ב׳ בפסוק׳ · וישם ישמעאל · אתם ונשיכם · הילילו · רפתה דמשק · והחתתי את עילם · ערכו על בבל סביב · השמיעו אל בבל רבים · ושלחתי לבבל זרים · והיתה בבל לגלים מעון תנים ב׳ בפסוק׳ ׃

במהפכת

כמהפכת אלהים את סדם ואת
עמרה ואת שכניה נאם יהוה לא
ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם
: הנה עם בא מצפון וגוי גדול
ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ:
קשת וכידן יחזיקו אכזרי המה ולא
ירחמו קולם כים יהמה ועל סוסים
ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך
בת בבל: שמע מלך בבל את
שמעם ורפו ידיו צרה החזיקתהו
חיל כיולדה: הנה כאריה יעלה
מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגעה
ארוצם מעליה ומי בחור אליה אפקד
כי מי כמוני ומי יועדני ומי זה רעה
אשר יעמד לפני: לכן שמעו
עצת יהוה אשר יעץ אל בבל
ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ
כשדים אם לא יסחבום צעירי
הצאן אם לא ישים עליהם נוה:
מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ
וזעקה בגוים נשמע:
כה אמר יהוה הנני מעיר על בבל
ואל ישבי לב קמי רוח משחית:
ושלחתי לבבל זרים וזרוה ויבקקו
את ארצה כי היו עליה מסביב
ביום רעה: אל ידרך ידרך הדרך
קשתו ואל יתעל בסרינו ואל
תחמלו אל בחריה החרימו כל
צבאה: ונפלו חללים בארץ
כשדים ומדקרים בחוצותיה:
כי לא אלמן ישראל ויהודה
מאלהיו מיהוה צבאות כי ארצם
מלאה אשם מקדוש ישראל:

רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק
יי ית סדום וית עמורה וקריבהא
אמר יי לא יתיב תמן אינש ולא
יתותב בה בר אינש: הא עמא
אתא מציפונא ועממין רברבין
ומלכין סגיאין ייתון ביגלי מסיפי
ארעא: קשתא ותריסין אחידן
אכזראין אינון ולית להון רחמין
קלהון כימא באתרגושתיה ועל
סוסותא רכבין מסדרין אינון
כגבר עביד קרבין עלך כנישתא
דבבל: שמע מלכא דבבל ית
שמעהון ואתרשלא ידוהי עקא
אחדתיה הא כחיבלין לילידתא:
הא מלך במשריתיה יסק עליהון
כאריא דסליק מרום ירדנא והוי
לדיר רעיין ארי בזמן דאיתינון
עלה ושלטונין אמני עלה ארי מן
כותי ומן דיערעינני ולית מלך
דאית ליה תקוף קדמי: בכין
שמעו מלכא דיי דימלך על בבל
ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא
כסדאי אם לא יגררום ויקטלון
תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון
מדוריהון: מקל דאיתאחדת בבל
זעת ארעא וצווחתא בעממיא
אשתמעת:
כדנן אמר יי הא אנא מיתי על
בבל ועל יתבי ארעא כסדאי
עממין קטולין דרם לבהון
ושפירין בקומה רוחהן מחבלא:
ואשלח על בבל בזוזין ויבזונה
וירוקנון ית ארעא ארי הוו עלה
מסחור סחור ביום ביש: לא
יתמתח דמתח קשתיה ולא יזק
בסיריניה ולא תחוסון על עולימהא
גמירו כל נכסהא: ויתרמון קטולין
בארעא כסדאי ומטענין בשוקהא:
ארי לא שביקין בית ישראל
ויהודה מאלההון מיי צבאות ארי ארעהון אתמליאת חייבי קטול ממימר קדישא דישראל:

וגוי ו׳ בקריאה וסימ׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים · וגוי לא ידעך אליך ירוצו · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ ·
וגוי גדול ומלכים רבים יערו: יערו ג׳ בקריאה ב׳ כגהון חס׳ וסימ׳ ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ · יערו ויעלו
הגוים אל עמק יהושפט · ולא יערו משנתם · יהושפט מל׳: כל לשון מחשבה על במ״ג אל וסימ׳ לכן שמעו
עצת יי׳ אשר יעץ אל אדום · ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים · מה תחשבון אל יי׳ דנחום: צבאה ב׳
וסי׳ כי מלאה צבאה · החרימו כל צבאה: אשם בלהון קמצין בר״ב פתחין וסי׳ לאשר אשם לו · אשום אשם לה׳:

רשי

הנה כאריה. אמר
יעלה מגאון הירדן כן
יבא השודד אל נוה
איתן כך תירגם יונתן
הא מלך במשריתיה
יסק עליהון כאריא
דסליק מרום ירדנא
למרעו מגאון הירדן
מקום אריות הוא ואף
כך תירגמו יונתן ואיך
תעשה בגאון הירדן
לקבל חיות ברא ברום
ירדנא: כי ארגיעה.
כשאביא הפעם:
מעליה. ממעל לה:
ומי יועדני. למלחמה
: צעירי הצאן. פרס
צעיר לבני יפת:
לב קמי. כשדים
בגימטריא דאת בש:
רוח משחית. את
רוח מלך פרס ומדי
שהוא משחית רוח
טלנ״ט בלע״ז: וזרוה.
וכפשוה: ויבקקו.
וירוקנו: אל ידרוך
הדורך. הרי זה
מקרא קצר אל אמר
אני אומר שם ידרוך
הדורך קשתו: ואל
יתעל בשריונו. אל
נא ירפא: כי לא אלמן.
לא שכחו מלנקום
נקמתו: כי ארצם.
של כשדים: כנס

לב קמי כשדים בגימטריא ואת ב״ש וכן ששך בבל

רדק

כמהפכת. להפלגה והוא שם סמוך אל הפעול כמהפכת סדום ועמורה שם סמוך אל הפעלי ואת שכניה. שכני סדום ושכני עמורה והם אדמה וצבוים והאחרות ות״י
רחיק מימרי יתהון כמה דרחיק יי׳ ית סדום וית עמורה וקריבתהא: הנה. ומלכים רבים. גדולים וחשובים כמו על כל רב ביתו והם דריוש וכורש או פירוש רבים
במנין כי באו עם דריוש מלכי אומות אחרות כמו שאמר למטה ממלכות אררט מני ואשכנז: קשת וכידון. כתרגומו קשתן ותריסין פי׳ כידון כלי מגן ואפשר שיהיה
כמו רומח כמו וישחק לרעש כידון להב חנית וכידון: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם ערוך בבבל כלי זיין כמו אדם אחד שרוצה להלחם עם חברו עורך עצמו בכל
כלי זין: שמע מלך בבל. הוא
בלשצר: הנה כאריה יעלה.
פירשנו הפסוק למעלה בנבואת
אדום ועוד אנו מפרשים אותו
הנה אמר כי משחית בבל יעלה
כמו אריה בלי פחד ויעלה מ
מגאון הירדן כלומר יעלה
ויתגבר כמו שמתגברים המים
כשהירדן בגאונו מלא על כל
גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא
בארץ ישראל ומגאון ישרא׳ יבא
עליהם הרע כלומ׳ משכם ישרא׳
יבא הרע לבבל ויעלו ישראל
לגאון על ידי המלך הכובש בבל
: אל נוה איתן. אל נוה מקום
איתן וחזק בבל: כי ארגיעה
ארוצם מעליה. ר״ל כאשר ארגיע
ואשקוט לישראל ארוץ אותם
מעל ארץ בבל שהם שם בגלות:
ומי בחור אליה אפקוד. וכל מי
שהוא בחור למלחמה אפקוד
ואמנה אותו על בבל להלחם בה
וסאר הפסוק מבואר הוא:
יועדני. הכון דגושה כמו אמר
למעלה: לכן אל בבל. כמו על
בבל וכן אל ארץ כשדים כמו
על: אם לא יסחבום צעירי הצאן
. הם ישראל כמו שפי׳ למעלה
ואף על פי שהסוחבים בני בבל
לא היו ישראל כי אם מדי ופרס
ישראל היו סבת סחיבתם והרי
הם כאלו הם סחבום כי בעונם
ישראל בא עליהם האויב כמו
שנאמר נקמת יי׳ אלהינו נקמת
היכלו: אם לא ישים עליהם נוה
. ולמעלה נוהו ושם מבואר
הענין: מקול נתפשה בבל
נרעשה הארץ. מקול שנתפשה
בבל וכן תירגם יונתן מקל
דאיתאחדת בבל זעת ארעא:
וזעקה בגוים נשמע. פירוש
וקול זעקה וקול שזכר עומד
במקום שנים והוזכרנו לזה
לפי שזעקה לשון נקבה ונשמע
לשון זכר וכן אמר כמוהו לא
נהיתה זכר זעקה זכר ונקבה
ואע״פ שלא זכר קול כי הזעקה
היא הקול: כה אמר יי׳. ואל
יושבי לב קמי. כשדים באת
בש ויתכן שיהיה ארץ כשדים
חסר כאלו אמר יושבי ארץ
כשדים וסמך אותו על המבין
לפי שזכר בבל וכן מנהג
הכתוב בהרבה מקומות ויהיה
לב קמי כמשמעו לב אויבי
ויהיה תכונת הפסוק כן ואל לב
קמי יושבי ארץ כשדים ועל
הדרך הזה תירגם יונתן הפסוק
כן הא אנא מייתי על בבל ועל
יתבי ארע כסדאי עממין קטולין די רם לבהון ומפירי בקומתהון רוחהון מחבלא הנה הוסיף ארע כסדאי ופי׳ לב קמי כמשמעו לפי דעתו: ושלחתי לבבל זרים וזרוה.
זרים נכרים וזרוה מן מזרה ישראל והוא לשון נופל על הלשון לצחות וזרים בשקל קמים מנחי העי״ן וזרוה מנחי הלמ״ד מבנין הדגוש והרי״ש אינה ראויה להדגש
ויתכן לפרש זרים וזרוה ענין אחד ושרש אחד ויהיה זרים תאר בפלס דוים כלים וכת״י בזוזין ויבזוזינון: ויבוקקו את ארצה. ענין ריקות כמו כי בקקום בוקקים: אל
ידרוך הדורך קשתו. אומר אל הדורך שידרוך קשתו הל׳ אמר יתעל בשריונו אל תחמלו אל בחוריה ות״י אל כמו אליה לא יתמח דמתח קשתיה ולא יזק בשריניה: ואל
יתעל. אל אמר יתעלה ויתגאה בשריונו שהוא לבוש ושריון הוא לבוש הברזל אזברג״א בלע״ז וידרוך כתוב כפול והאחד כתוב ולא קרי: ונפלו. הפסוק כפול בענין במלות
שונות כמנהג לחזק: כי לא אלמן. אינו כמו האלמנה שמת בעלה שהיא עזובה ממנו לעולם לא כן ישראל כי בעלה חי וקיים ואם עזבה בגלות עוד יפקדנה וישוב אליה
ויפקוד על אויביהם: כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל. ארץ כשדים מלאה אשם וחטאה מקדוש ישראל כלומר ממה שעשו רעות בעמו ות״י כן ארי לא שביקין בית
ישראל ויהודה מאלההון מיי׳ צבאות ארי ארעהון אתמליאת חייבי קטול מימר קדישא דישראל: כמו

כסו · אומר לאנשים מארצות אחרות שהיו בה לשחורה שינוסו מתוכה שלא ישופו בעון העיר : אל תדמו בעונה · ענין כריתה כמו נדמו נאות השלום : כוס זהב · קרא היין הזך זהב לזכות הזהב הנוטל המשילו בו וכן המשיל השמן הזך בזהב כמו שאמ׳ המריקי׳ מעליהם הזהב וכן הרוח הזכה מכפון זהב יאתה ואמר ביד יי׳ כי מלך בבל היה שליח האל להחריב הגוים והוא מה שאמר למעלה קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקית אותו את כל הגוים וכן אמר הנה מייכה פתוגים : יתהוללו · ישתגעו מן הוללות וסכלות וכן אמר למעלה ושתו והתגעשו והתהוללו המשילו ליין זך ונקי לפי שפעל האל זך ונקי הכור תמים פעלו : פתאום · אולי תרפא דרך לעג : רפאנו · נכתב כבעלי האלף ונקרא כבעלי הה״א : ולא נרפתה · כבעלי הה״א ובאמרו רפינו דבר על הלשון האנשים הנכרים אשר בה : הוציא · דבר על לשון ישראל שהיו בה : הברו · מן ברר כמו חץ ברור הוא והוא לשון מריקה וברירה ולבון וכן ת״י שנינו אמר כנגד האויבים הבאים להלחם עליה : מלאו השלטים · אספו המגינים וכן קראו אחריך מלא ענין אסיפה וקבוץ · השלטים מגינים כמו כל שלטי הגבורים וכתב אדוני אבי ז״ל הברו משפטו אמרו מן אבר כיונה ארך האבר שעניינו נוצה ר״ל שימו נוצה בחצים כדי לישרם : אל חומות בבל · כמו על וכמוהו כתבנו רבים בזה הספר : שאו נס · כשתכבשו אותה שאו נס על החומו׳ להראות כי לכם היא כי דרך העולם כשיכבשו עיר ישאו נס על המגדלים ועל החומות : החזיקו המשמר · קודם כבוש העיר : גם זמם גם עשה · כל אחד לרבות על חברו וכן גם אתם גם מלככם והדומים להם : שכנתי · נכתבה בו יוד והיא נוספת על הפעל כמו היושבי בשמים חוצבי מרום קברו והדומי׳ לו וכן בנקבה אוהבתי לדוש אל תשמחי אויבתי לי אבל שכנתי לא נקרא עם היוד כי התיו בשוא והוא בשקל יושבת בלבנון והיא מלה מורכבת כמו שפי׳ בחלק הראשון בספר מכ״ל והיא מורכבת מן שוכנת שהיא פעלת ומן שכנתי שהיא פעלתי וטעם ההרכבה ר״ל ששכנת מקדם ואת שוכנת עדין כבא עליך הרעה וטעם על מים רבי׳ כמשמעו כי בבל רבת מים וכן הוא דרך משל על רוב הטובה שהיה לה מקדם וכן רבת אוצרות אפשר אוצרות התבואה או אוצרות כסף וזהב : אמת בצעך · זרוע בצעך כלומר שהיית מבצעת אחרים בחזקה ובזרוע עתה בא העונש עליך או פירו׳ מדת בצעך ר״ל במדה שמדד ובצעת ירושלם כן מדד לך האל : נשבע בנפשו · כאלו אמר בו כמו בי נשבעתי כי אינו דבר אחר ונפשו דבר אחר כמו האדם שלא שדברה תורה כלשון בני אדם וכן נפשו אותה ויעש ויש מקרה שלא תטעה ירמיהו נשבע יי׳ צבאות בנפשו עמוס קרמ׳ נשבע יי׳ בקדשו תניכה נשבע יי׳ בנפשו : כי אם · לשון שבועה כמו שפירשנו : מלאתיך · עבר במקום עתיד ר״ל אמלא אותך לרוב כמו הילך שיבא לרוב וכן אמר כרי ארבה לרוב כלומ׳ שיביא עליה מחנות

ומלטו ב׳ בסיפרא וסימ׳ נסו מתוך בבל ומלטו · צאו מתוכה עמי ומלטו איש : למכאובה ב׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ פתאום נפלה בבל ותשבר · כי כל ימיו מכאובים : צדקותינו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציא יי׳ את צדקתינו · וכבגד עדים כל · כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים : להשחיתה ד׳ וסימ׳ עתה הבבל עדי דישעיה · כי על בבל

נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו
אל תדמו בעונה כי עת נקמה היא
ליהוה גמול הוא משלם לה :
כוס זהב בבל ביד יהוה משכרת
כל הארץ מיינה שתו גוים על כן
יתהללו גוים : פתאם נפלה בבל
ותשבר הילילו עליה קחו צרי
למכאובה אולי תרפא : רפאנו
את בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך
איש לארצו כי נגע אל השמים
משפטה ונשא עד שחקים :
הוציא יהוה את צדקתינו באו
ונספרה בציון את מעשה יהוה
אלהינו : הברו החצים מלאו
השלטים העיר יהוה את רוח מלכי
מדי כי על בבל מזמתו להשחיתה
כי נקמת יהוה היא נקמת היכלו :
אל חומת בבל שאו נס החזיקו
המשמר הקימו שמרים הכינו
הארבים כי גם זמם יהוה גם עשה
את אשר דבר אל ישבי בבל :
שכנתי על מים רבים רבת אוצרת
בא קצך אמת בצעך : נשבע יהוה
צבאות בנפשו כי אם מלאתיך אדם
כילק וענו עליך הידד :
עשה ארץ בכחו מכין תבל
בחכמתו ובתבונתו נטה שמים :
לקול תתו המון מים בשמים ויעל
נשאים מקצה ארץ ברקים למטר
עשה ויוצא רוח מאצרתיו : נבער
כל אדם מדעת הביש כל צרף
מפסל כי שקר נסכו ולא רוח בם :
הבל המה מעשה תעתעים בעת
פקדתם יאבדו : לא כאלה חלק
יעקוב כי יוצר הכל הוא ושבט
נחלתו יהוה צבאות שמו :

עירוקו מגו בבל ושיזיבו גבר נ
נפשיה לא תלקון בחובה ארי
עידן פורענותא היא קדם יי גמלא
הוא משלם לה : הא כבסא
דדהבא דהוא רגיג מכל מניא כן
עילאי חובה דבבל בכן פורענות
תקיפא עתידא דייתי לה מן קדם
יי עתידין דיתרוון מינה רוון כל
מלכי עממיא ומכס פורענותא
ישתון עממיא על כן יתרגשון
עממיא : בתכיף נפלת בבל
ואיתברת אילילו עלה סבו שעיף
לתברה מאים תתסי : אסינא ית
בבל ולא מיתסיא שבקוהא וניזיל
גבר לארעיה ארי קריב לשמיא
תברה ומנטל עד שמי שמיא :
גלא יי ית זכותנא איתו וניתתעי
בציון ית עובדא די עביד יי אלהנא
: שנינו גירריא מלו שלטיא אעיר
יי ית רוח מלכי מדי ארי על בבל
רעותיה לחבלותה ארי פורענות
דיי היא פורענות היכליה : על
שורי בבל זקופו אתא אתקיפו
מטרתא אקימו נטריא אתקינו
חוצניא ארי אף חשיב יי אף עבד
ית דמליל על יתבי בבל : דשריא
על מיין סגיאין כגיאין בית גנזהא
מטא יום תבריך עידן סעורן ב
בישותיך : קיים יי צבאות
במימריה אלהן אימליניך משירית
עממין סגיאין כזחלא וירימון עלך
קלהון :
אמר אילין דעבד ארעא בחיליה
שכליל תבל בחוכמתיה ו
ובסוכלתנותיה תלא שמיא :
לקל מיתניה דיכפת דמיין בשמיא
ומסיק עננין מסיפי ארעא ברקין
לזמן מטרא עביד ומפיק רוחין
מבית גנזוהי : איטפשו כל עממיא
מלמידע חוכמתא בהית כל קיני
מלמיעבד צלם ארי שקרא א
אתיכונון ולא רוחא בהון : למא
אינון עובד תולעבא בעידן דאסער עליהון חוביהון ייבדון : לא כאילין חולקיה
דיעקב ארי דיברא כולא הוא וישראל חולק שיבטא דאחסנתיה יי צבאות שמיה :

רשי

כוסו · ישראל מתוך בבל : כוס זהב · היתה בבל עד הנה ביד יי׳ לשכר בה את כל הארץ יין החימה : על כן יתהוללו גוים · נשתכרו ונשתטו : נגע אל השמים משפטה · גבה פורענותה עד אל השמים : הוציא יי׳ את צדקותנו · נזכרנו לפניו לזכות ובאו צדקו׳ אבותנו לפניו : הברו · לשון נקיון : השלטים · אשפות שהחצים נתונים בהם : גם זמם יי׳ · זה ימים רבים : גם עשה · את מזימתו דרך המקרא לדבר שני גמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון : בא קצך · קץ שלך : אמת בצעך · מדת חמסך לא אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבצע : בנפשו · איכשימתיש״מום בלע״ז : כי אם · לשון באמת : וענו עליך הידד · וירמון עלך בקלהון : מלאתיך אדם · אימלניך משריית עממין ר סגיאין כחלא : נבער כל אדם · העושה פסל לאלוה : נסכו · לשון מסכה : בעת פקדתם · כשיפקוד הקב״ה עליהם ועל עובדיהם : ושבט נחלתו · יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא : מפנ

מזמתו · וישלח האלהים מלאך לירושלם · ובת הנשים יתן לו : ארצרות ד׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ שוכנת על מים רבים · נותן באוצרות תהומות · · ויפקדו ביום ההוא · ואוצרה על האוצרות : מסרה אחריתי אוצרות ד׳ מ״ל דמ״ל וסי׳ נותן באוצרות תהומות · ויפקדו ביום ההוא · הביאו מעשר הדגן · ודבתריה ואוצרה על אוצרות · וא׳ אוצרת חס׳ ו״ו בתרא וסי׳ שוכנת על מים רבים · ושארה אצרות חסר ו״ו קדמא : כאלה ג׳ בקריא׳ וסי׳ לא כאלה חלק יעקב כי יוצר · וחברו · שמעתי כאלה רבות : ושבט ה׳ בקריאה וסימ׳ כי יוצר הכל הוא · ושבט מצרים יסור : ושבט עברתו יכלה · ושבט לגו כסילים · ושבט לגו חסר לב :

תאר : וענו · וזעקו כמו הידד בדורכים יענה : עושה ארץ בכחו · זאת הפרשה כתובה למעלה אחר כדכה תאמרון להום ושם בארנוה ויש בניהם שני למעלה ויעלה נשיאים והנה ויעל נשיאים למעלה בקצה הארץ בה״א בקרי והנה מקצה ארץ בלא ה״א למעלה וישראל שבט נחלתו והנה ושבט נחלתו ושנה הפרשה הנה למנין אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי בעבודתם היתה הצלחתם : מפנ

מפץ אתה לי. מפץ שם הכלי שמנפצים בו האבנים וכן ואיש כלי מפצו בידו ואלא שזה צרי וזה קמץ והנפוץ הוא השבר עם הפזור כי כשמשברים האבנים מתפזרים האבנים הנה והנה וכן ונפצתי כלם בזה הענין ואמר האל יתב' כנגד מלך בבל מפץ אתה לי כי בך אני מנפץ ומשחית הגוים והממלכו' אך עתה אשלם לך על מה שעשית בישראל ואעניש על ישראל שעשית בהם רעה יותר מדאי ואני קצפתי מעט ואתה עזרת לרעה: ונפצתי. כלם מלרע והוא מורה לעתיד כרוב הנבואה הזאת הכסר שכאמרה קודם מלוך נבוכד נצר או אחר מלכו ויתכן בענין עתיד ועבר: הנני אליך הר המשחית. קרא בבל הר ואם היא בקעה רוצה לומר הר עיר גבורה כמו אם היא יושבת בהר וכן הרות הגלעד רוצה לומר הערים הגבורות וכן תירגם יונתן קרתא מחבלא: וכן מן הסלעים גם כן משל על המגדלי' הגבוהי' אשר בבבל וכן ת"י ואמגרינך מן תקפא כלומ' אפילך ממקומות החזקי' והגבוהים: וגלגלתיך. ענין גלגול ידוע מן גבוה אל הנמוך: ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות. כי מנהג העולם לתת ביסוד הבנין אבנים גדולות וכן בפינות הקירות ואמר זה דרך משל כתרגומו ולא יסבון מנך מלך למלכו ושלטון לשולטנו: שאו נס. צוי שאיכנו לאדם מיוחד ולא לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה והוא על דרך המליצה כמו ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה חזקו ידים רפות אמרו לנמהרי לב והדומים להם וכמוהם שאו נס תקעו שופר: קדשו עליה. השמיעו עליה: פקדו. העלו. כי לפי שאמ' בארץ ואמר בגוים לא כי אמר כי כנגד מדי אמ' לבד: קדשו. ענין הזמנה: השמיעו עליה. ענין אסיפה וקבוץ וכן השמיעו אל בבל רבים וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם: ממלכות אררט מני ואשכנז. שבאו עם דריוש ותירגם יונתן מלכו' ארע קרדו משרית הורמני והדיב: פקדו עליה. ענין מנוי: טפסר. כמו שר וכן וטפסריך כגוב גבי: כילק סמר. כמו סמר מפחדך בשרי וכן מן הדגוש תסמר שערות בשרי ענין הסעירה והרעדה כאדם שעמדו שערותיו אר"קמנטו בלע"ז ויונתן תירגם זמינו עלה עברי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב ופירוש מפנכין ענין דהירה כמו שתרגם גם כן מדהרו' דהרות אבירין מפנוכא דהוה מפניך קדם רתיכי גברוהי: ותרעש. ותחול. ענין חיל כיולדה: כי קמה על בבל. אמ' קמה יחידה ואמר מחשבות יי' רבים רוצה לומר כל מחשבה ומחשבה שחשב עליה תקום: חדלו. ישבו במצדות. ולא יצאו להלחם ישבו להם במגדלים החזקים להשגב בהם: נשתה גבורתם. פסקה וכן ונשתו מים מהים: היו לנשים. חלשים כמו הנשים: הציתו. המציתים: רץ לקראת רץ ירוץ. היה לומר רץ אחרי רץ ומגיד אחר מגיד אלא פירושו הנה ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו וימצא רץ אחר בא לקראתו גם כן להגיד למלך כי נלכדה עירו: מקצה. כלומר מקצה האחד: והמעברות נתפשו. מעברות המים שבכניסת העיר והיו בהם מגדלי' למנוע אויבים אם ירצו להכנס בעיר ולפי שאמר כי נלכדה עירו מקצה שמא יאמר אדם מגדלי המעברות איך לא מנעום התשובה כי המעברות נתפשו: ואת האגמי' שרפו באש. הגמא הגדל על הנהרות שרפו באש שלא ימנעם רוב הגמא מלבא בעיר וכן הלכוף כאגמון ראשו הוא הגמא ורבי יונה כתב כי אגמים הם המבצרים ודמה אותו ללשון הערב שאומר למבצרי' אגם: כי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל. אמר אלהי ישראל כי נקמת ישראל יקח מהם: הדריכה

אבר ב' בקריאה וסימ' ונפצתי בך אכר. וקראו אכר אל אבל: שאו י"ב ר"פ בקריאה וסימ' שאו את ראש כל עדת בני דריש ספרא. שאו את ראש כל עדת דפנחס. שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. שאו עיניכ' וראו והתכהו. שאו לשמים עיניכם והביטו. שאו נס ציונה. שאו נס בארץ. הבאים מצפון. שאו שערים ראשיכם. וחברו. שאו זכרה והנו תוף. שאו ידיכם קדש: במצדות ח' בליש' וסימ' בלשון תרגום במערתא דגדיא בטורא כטכר ארום בבל אקש לה מותא. ופירו' כישעיה סימן ל"ג: מקצה ב' וסימ' טרם ישכבו ואנשי העיר. רץ לקראת רץ:

מפץ אתה לי כלי
מלחמה ונפצתי בך גוים והשחתי
בך ממלכות: ונפצתי בך סוס
ורכבו ונפצתי בך רכב ורכבו:
ונפצתי בך איש ואשה ונפצתי בך
זקן ונער ונפצתי בך בחור ובתולה:
ונפצתי בך רעה ועדרו ונפצתי בך
אכר וצמדו ונפצתי בך פחות וסגנים
: ושלמתי לבבל ולכל יושבי
כשדים את כל רעתם אשר עשו
בציון לעיניכם נאם יהוה:
הנני אליך הר המשחית
נאם יהוה המשחית את כל הארץ
ונטיתי את ידי עליך וגלגלתיך מן
הסלעים ונתתיך להר שרפה:
ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן
למוסדות כי שממות עולם תהיה
נאם יהוה: שאו נס בארץ תקעו
שופר בגוים קדשו עליה גוים
השמיעו עליה ממלכות אררט מני
ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו
סוס כילק סמר: קדשו עליה גוים
את מלכי מדי את פחותיה ואת כל
סגניה ואת כל ארץ ממשלתו:
ותרעש הארץ ותחל כי קמה על
בבל מחשבות יהוה לשום את ארץ
בבל לשמה מאין יושב: חדלו
גבורי בבל להלחם ישבו במצדות
נשתה גבורתם היו לנשים הציתו
משכנתיה נשברו בריחיה:
רץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת
מגיד להגיד למלך בבל כי נלכדה
עירו מקצה: והמעברות נתפשו
ואת האגמים שרפו באש ואנשי
המלחמה נבהלו:
כי כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל בת בבל

מבדר את קדמי כרכא די ביה מני
קרבא ואבדר בך עממין ואחביל
בך מלכון: ואבדר בך סוסון
ורתיכיהון ואבדר בך רתיכין
ורכביהון: ואבדר בך גבר
ואתא ואבדר בך סבוניק ואבדר
בך עולימין ובתולן: ואבדר בך
רעיא ועדריה ואבדר בך אכר
ופדניה ואבדר בך שילטונין ו
וטורנין: ואשלם לבבל ולכל
יתבי ארעא כסדאי ית כל בישתהו'
דעבדו בציון לעיניכון אמר יי':
הא אנא שלח
רוגזי עלך כרכא מחבלא אמר יי'
דמחביל ית כל ארעא ואריס ית
מחת גבורתי עלך ואמגרינך מן
תוקפא ואתנינך לכרך יקידא:
ולא יסבון מינך מלך למלכו
ושלטון לשולטנו ארי צדות עלם
תהי אמר יי': זקופו אתא בארעא
תקעו שופרא בעממיא זמינו עלה
עממיא בסרו עלה מלכות ארעא
קרדו משרית חורמיני והדיב
זמינו עלה עברי קרבא דיהון
סלקין סוסותהון מפנכין הא
כזחלא דמצלהב: זמינו עלה
עממיא ית מלכי מדי ית שלטונהא
וית כל טורנהא וית כל ארע
שולטניה: ותזוע ארעא ותתמרע
ארי קמא על בבל מחשבתא דיי'
לשואה ית ארעא דבבל לצדו
מבלי יתיב: אתמניעו גיברי בבל
מלאגחא קרבא יתיבו במצדיא
אתברת גברותהון הוו חלישין
כנשיא אתדלקא ברנייתהא אתברו
עברהא: רהיט לקדמות רהיט
ירהוט ומחוי לקדמות מחוי לחואה
למלכא דבבל ארי אתכבישת
קרתיה מסופיה: ומגיזתא
אתאחדא וית אגמיא אוקידו בנור
וגברי עברי קרבא אתבהילו:
ארי כדנן אמר יי' צבאות
אלהא דישראל כנישתא דבבל

רשי

מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי ל למשחית ולמפץ את האומו' שגזרתי עליהם גולה: ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו באומות: קדשו. זמנו: טפסר. לשון חיל: סמר. הריצ"ייר בלע"ז כמו תסמר שערת בשרי: ותחול. לשון חלחלה: נשתה. קפצה כמו גיד הנשה שנשה מ ממקומו: כגורן

הדריכה · בא המקור בחירק הה״א ותשפטו בפתח על הרוב וכן כמוהו מקור הה״א בחירק גמן והציל פשות ומתלוש · עד השמידו אותם · ודמה אותם לגורן שהגיע עתה לדרוך ולדוש כן בבל הגיע עתה שירמסוה האויבים : עת הקציר · המשיל הבזה לקציר וכן תירגם יונתן ויתון בוזזין עלה ואמר הקציר אחר דריכת הגורן אף על פי שהוא קודם עוד מעט זמן שתבא לה עת הקציר שיבואו וילכדו כל עריה סביב והוא משל הקציר ואחר כך יתפשו העיר בבל וירמסוה כי כמו שאוספין הקציר אל הגורן כן היו אוספין ומכניסין מיטב חילם כל העירות אל בבל וכשיתפשוה ידריכוה וירמסוה ויכלוה כליון חרוץ : אכלנו המתני · אלו התמשה שהם בפסוק כתובים בוא״ו וקרויין ב׳יוד והכתוב לשון רבים על הפרטים והקרי לשון יחיד על הכלל והענין מדבר על לשון ישראל שצועקים חמס על בבל · המתני כמו והמם גלגל עגלתו שענינם ענין שבר : הציגני כלי ריק · העמידני ריקה כמו כלי ריק וריק שם כאילו אמר כלי ריקות · מלא כריסו מעדני · על דרך משל כלומר מלא ארצו מטובי · מלא שקנץ : הדיחני · כמו שידיח אדם את הכלי שלא ס כשאר בו דבר ותירגם יונתן הפסוק כן אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכד נצר מלכא דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתניכא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני וכן ענין הפסוק אשר אחריו על לשון ציון וירושל׳ כמו שאומר : חמסי ושארי · שארי בשרי ואמר חמסי על הממון אשר בזזו ושארי על ה החללים וכן ודומי וכפל הענין במלות שונות ואדוני אבי ז״ל פירש ושארי על הגולים שהיו מענים אותם בגופם ודמי על ההרוגים ויונתן תירגם חמסי ושארי חטופי ובוזזי ותירגם ודמי וחובת דם זכאי דאתשד בי : ואל יושבי כשדים · כמו על יושבי ארץ כשדים וכת׳ על יתבי ארעא כשדאי : לכן · אומר הא־ל ית׳ לציון ולירושלם שקורא חמס על בבל : הנני רב את ריבך · והחרבתי את ימה · משל על טובה הרב כמימי הים : והיתה · ושרקה · שישרוק עליה כל עובר : יחדו ככפירים ישאגו · אפשר לפרשו על בני בבל על דרך שאגתי מנהמת לבי ויתכו כמים שאגותי · או על חיל מדי הלוכדים בבל על דרך עליו ישאגו כפירים שואג לקראתו הישאג אריה ביער והדומים להם : נערו · כענין שאגו ורז״ל נהגו בזה הלשון על חמור באמרם חמור נוער : כגורי · בחולם : בחמם · בלילה שנלכדה בבל עשה בלשצר מ משתה גדול כמו שכתו׳ בספר דניאל ויצאה היד הכותבת בקיר ההיכל כמו שכתוב וזהו אשית את משתיהם כלומר בעת חמימותם במשתה אשית ברע

חמסי ב׳ וסימ׳ ותאמר שרי · חמסי ושארי על בבל : ונקמתי ג׳ וסימ׳ ויאל שאול את העם · ונקמתי דמי עבדי · הנני רב את ריבך ונקמתי : שנת ה׳ בליש׳ שינה וסימ׳ בחמם אשית את משתיהם · והשכרתי שריה

רשי

כגורן עת הדריכה · הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו את תבואתה שהיא מלאות חטין : עוד מעט · ותתרוקן ותדמ׳ לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית : חמסי ושארי · צעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי : נערו · לשון חמור נוער : בחמם אשית את משתיהם · אכוין שיהו משתיהן בעת החום כדי ש שישתכרו : למען יעלזו וישנו׳ וירדמו׳ שנת עולם · שנת גוליות וכן עלתה גם מתוך משתה ושכרות כחרגו והרגו ונלכדה העיר כמו שנאמר ב בדניאל בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו׳ אשתי חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא : ככרים · כבשים כתורין : ששך · בבל בגימטריא דא״ת ב״ש : עלה אל בבל הים · חיל גדול כמי הים : על בל · על ע״ז של בבל · את בלעו · שהושפלו כל יושבי הארץ תחתיו · ולא ינהרו · ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוי׳ כמימי נהרות כולם ההולכים אל הים : בשמועה

כגרן עת הדריכה עוד מעט ובאה
עת־הקציר לה: אכלנו המתנו נבוכד
ראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק
בלענו כתנין מלא כרשו מעדני
הדיחנו: חמסי ושארי על־בבל
תאמר ישבת ציון ודמי אל־ישבי
כשדים תאמר ירושלם:
לכן כה אמר יהוה הנני
רב את־ריבך ונקמתי את־נקמתך
והחרבתי את־ימה והובשתי את־
מקורה: והיתה בבל לגלים מעון־
תנים שמה ושרקה מאין יושב:
יחדו ככפרים ישאגו נערו כגורי
אריות: בחמם אשית את־משתיהם
והשכרתים למען יעלזו וישנו שנת
־עולם ולא יקיצו נאם יהוה:
אורידם ככרים לטבוח כאילים עם־
עתודים: איך נלכדה ששך ותתפש
תהלת כל־הארץ איך היתה לשמה
בבל בגוים: עלה על־בבל הים
בהמון גליו נכסתה: היו עריה
לשמה ארץ ציה וערבה ארץ לא־
ישב בהן כל־איש ולא־יעבר בהן
בן־אדם: ופקדתי על־בל בבבל
והצאתי את־בלעו מפיו ולא־ינהרו
אליו עוד גוים גם־חומת בבל נפלה:
צאו מתוכה עמי ומלטו איש
את־נפשו מחרון אף־יהוה:
ופן־ירך לבבכם ותיראו

דמיא לאידרא דמטא עידן אדריכותיה עוד ציבחד כזעיר וייתון בוזזין עלה: אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכד נצר מלכא דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני: חטופי ובוזזי על בבל תימר כנישתא דציון וחובת דם זכאי דאתשד בי על יתבי ארעא כסדאי תימר ירושלם: בכן כדנן אמר יי הא אנא דאין ית דינך ומתפרע ית פורענותיך ואחריב ית ימה ואוביש ית מבועהא: ותהי בבל ליגרין מדור ירודין צדו ואשתממו מבלי יתיב: כחדא כאריון יתהמון כבני אריון ירימון קליהון: איתא עליהון עקא ויהון דמן לרוויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייתון לעלמא דאתי אמר יי: אמסרינון כתורין לקטלא כדיכרין עם גדין: איכדין איתכבישת בבל ואתאחדת תושבחת כל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא: סליק על בבל מלך במשיריתיה דסגי כמי ימא באתרגושת גלוהי חפא: הואה קירוהא לצדו ארעא צדיא וחרבא ארעא לא יתיב בה כל אנש ולא יעיבר בה בר אנש: ואסער על דפלחין לביל בבבל ואביז ית נכסוהי מיניה ולא ישתמעון ליה עוד עממיא אף שורי בבל יתרמון: פוקו מגוה עמי ושיזיבו גבר ית נפשיה מתקוף רוגזא דיי: ודילמא יזוע לבכון ותידחלון

וחכמיה · אם אתן שנת לעיני · מתוקה שנת העבד · בלילה ההוא נדדה שנת המלך : חומת ג׳ בספר׳ וסימ׳ שורא דדמשק נפל · ופירושן לע״ל בסי׳ ב״ט : ופן ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש · רק השמר לך ושמר נפשך מאד · השמר לך פן תנקש אחריהם תנינא דפסוק׳ · ופן ירך לבבכם ותראו · ופן אורש וגנבתי · ופן תדרוש לאלהיה׳ לאמר :

את משתיהם שנהפך להם השמחה לאבל ולפחד גדול כמו שכתוב ארין בלשצר שגיא מתבהל וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין : והשכרתים · למען יעלזו · אשכיר אותם באותו המשתה שישנו שינת עולם כי שאר השכורים ישנו בשכרותם ויקיצו אחר כך מיינם אבל אלו ישנו שנת עולם ולא יקיצו וזה למען שהיו שמחים ועלזים בשתותם בכלי בית המקדש וישנו שינת עולם ולא יקיצו כאשר יי׳ שימותו מתוך שכרותם כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה ור׳ יונה פירש למען יעלזו יתחוללו וירעדו מלשון ערביעלו אלמות ורעדה שאוחזת מקצת החולים בקרבם למיתה ונראה שיפתקו וכן פירשו מזה כי רעתיכי אז תעלזי וית הפסוק כן איתא עליהון עקא ויהון דמן לרוויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייתון לעלמא דאתי אמר יי׳ : אורידם · מבואר הוא וכן איך נלכד : ששך · פירשוהו שהוא בבל בא״ת ב״ש : עלה על בבל הים · דרך משל אמר כי החיל הגדול שבא עליהם כסה את הארץ וכן תירגם יונתן סליק על בבל מלך במשיריתיה דסגי כמי ימא : היו · וערבה · כמו מדבר כמו כארץ ערבה ושוחה וכן במדבר בערבה : ופקדתי על בל בבבל · בל הוא אלוה שהיו עובדים בבבל ופקדתי שישברו אותו וישאו זהבו וכן כתוב בנבואת ישעיה כרע בל קורס נבו : והוצאתי את בלעו מפיו · על דרך משל שהיו מביאין לו מנחות על דרך חיל בלע ויקיאנו : ולא ינהרו אליו עוד גוים · ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים ולפיכך נקרא הנהר בזה הלשון לפי שהוא מקום מרוצת המים : גם חומת בבל נפלה · הרבוי לפי שהיתה חזקה ורחבה כמו שכתוב חומת בבל הרחבה ופירוש נפלה על ידי המפילים אותה : צאו · מבואר הוא : ופן ירך לבבכם · לפיכך אני מבטיחכם שלא תיראו מפני האויב שיבא אל בבל כי לא ירע לכם ותצאו מתוכה בשלום ובלשצר מלך שלש שנים ובשנה ראשונה באה שמועת מדי שיבאו על בבל וכן בשנה השנית זהו ובא בשנה השמועה וכן בשנה השלישית זהו ואחריו בשנה השמועה : וחמס

וחמס בארץ. שיבאו חומסים בארץ כשדים: ומושל על מושל. זהו כורש הפרסי שמלך אחר דריוש המדי ובפרס שלא ייראו ולא ירך לבבם מכל אלו כי לא ירעו להם אבל ייטיבו וכורש שלח הגלות: לכן. וכל ארצה תבוש. כלומר כל אנשי ארצה יהיה להם בושת כי פסיליהם יוכתו וישברו: יפלו בתוכה. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם: ורננו. כאילו שמים וארץ ישמחו וירננו למפלתה: יבא לה השודדים: יבא לה דריוש עם חילו שהם השודדים: גם בבל. נותן טעם למה אמר וכל חלליה יפלו בתוכה כי גם היא היתה סבה לנפול חללי ישראל וכן חללי כל הארץ לפיכך יפלו חלליה: גם לבבל. בעבור בבל ועל ידה או פירוש לבבל כמו בבבל וכן ויטבו אתו לארץ כמו בארץ הרגתי לפגעי כמו בפגעי: פלטים מחרב. אתם ישראל אשר בבבל שנמלטתם מחרב נבוכד נצר וגליתם לבבל הלכו מבבל: זכרו מרחוק את יי'. זכרו מזמן רחוק זה שבעים שנה. את יי' כלומר עבודת יי' שבטלה וכן תירגם יונתן ית פולחנא דיי': וירושלם. שחרבה תעלה על לבבכם וצאו מתוך בבל: בשנו. ואמרו בשנו מאז מעת חרבן ירושלם כי שמענו חרפה שהיו האויבים מחרפים אותנו בגלותנו מירושלם: על מקדשי בית יי'. הכל בכלל בית יי' ומקדשו הדביר וההיכל והאולם כל אחד מקדש: לכן. יאנק חלל. החלל בעת מותו מוציא הנשמה באנקה וצעקה: כי תעלה בבל השמים. לא יועיל לה אפילו תבנה בנינים גדולים ובצורי' בשמים וכי תבצר ותחזק מרוב עזה שתגביה למרום בניניה לא יועיל לה כי מאתי יבאו שודדים לה ופי' מאתי כי האל העיר רוח דריוש וכורש לבא אל בבל: תבצר. ענין חוזק מן גדולות ובצורות וכן לבצר החומה: קול זעקה מבבל. זעק' שם הצעקה ישמעו מבבל: כי שודד. ואבד ממנה קול גדול. שהיתה עיר הומיה והיה נשמע בה קול גדול מרוב העם אשר בה שהיו הומים כהמות גלי הים והיה כמו שאון קולם אבד האל ממנה אותו קול: כי בא עליה. על בבל כמו ותראהו את הילד והדומים לו: חתתה קשתותם. פירשו המפרשים חירק החי"ת מקום שורק וכן ופתחו שעריך תמיד וכתי' אתבר קשתותיהון והנכון בעיני שהוא כמשמעו מן הדגוש רוצה לומר כאילו בבל חתתה ושברה קשתותם ברוב חטאתיה וזהו שאמר אחריו כי אל גמולות יי': והשכרתי. מבואר הוא למעלה בפסוק והשכרתי למען יעלזו: נאם המלך יי'. כי הוא מלך על כל מלך ובידו להסיר המלוכה ממי שירצה ולתתה למי שירצה והוא' אדון צבאות מעלה וצבאות מטה כן שמו וכן הוא: כה אמר יי' צבאות חומות בבל. כל אחת מחומותיה הפנימית והחיצונה שהיא רחבה לא יועיל לה חוזק בנינה: כי ערער תתערער. ענין שבר והריסה וכן עוררו ארמנותיה ושרש עור משני העי"ן וכפלו פ"א הפעל ולמ"ד הפעל בערער תתערער כמו ותתחלחל המלכה משרש חול:

לנפל ד' בקריאה וחס' וסימ' אל הארץ הזאת לנפל בחרב· גם בבל לנפל· דחה דחיתני לנפל· אם מזרע היהודים מרדכי: כי תעלה בבל גל ר"פ דנביאי' כי במ"ד וכי וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימן מ"ד: במים ג'

תרגום

מן קדם בסורתא דתישתמע בארעא ותיתי בשתא בסורתא ובתרוהי בשתא בסורתא ויסגון חטופין בארעא ויקום שלטון על שלטון: בכן הא יומיא אתן ואסער על צילמי בבל וכל ארעא תיתרוב וכל קטילאה יתרמון בגוה: וישבחון על בבל שמיא וארעא וכל די בהון ארי מציפונא ייתון עלה בוזזין אמר יי: אף בבבל אתרמיאו קטילי ישראל אף לבבל יתרמון קטילי כל ארעא: משיזביא מחרבא גלו לא תתעכבון אדכרו מרחיק ית פולחנא דיי וירושלם תיסק על לבכון: בהיתנא ארי שמענא חיסודין חפת אתכנעותא אפנא ארי עלו נוכראין וסאיבו ית בית מקדשא דיי: בכן הא יומיא אתן אמר יי ואסער על צלמהא ובכל ארעא יתרמון קטולא: ארי תיבני בבל בניינין דרמין עד צית שמיא וארי תיכרוך כרכין תקיפין עד רומא מן קדמי ייתון בוזזין עלה אמר יי: קל צווחתא מבבל ותברא רבא מארעא כסדאי: ארי אביז יי ית בבל ואביד מינה משירין סגיאין ויתכנשון עליהון משרית עממין סגיאין וירימון באתרגושת קלהון: ארי אתו עלה על בבל בוזזין ואתאחידו גיברהא איתברא קשתותיהון ארי אלהא מרי גמליא יי שלמא ישלם לדהון גמולהון: ואראוי רברבהא וחכימהא ושולטנהא וטורנהא וגברהא וימותון מותא תיניינא ולא ייתון לעלמא דאתי אמר מלכא יי צבאות שמיה: כדנן אמר יי צבאות שורי בבל פתיא אתחמרא יתתמרון ותרעהא רמיא בנורא יתוקדון ויהלון עממיא לריקנו ומלכוותא תסוף אישתא וישתלהון:

ירמיה

בשמועה הנשמעת בארץ ובא בשנה השמועה ואחריו בשנה השמועה וחמס בארץ משל על משל: לכן הנה ימים באים ופקדתי על פסילי בבל וכל ארצה תבוש וכל חלליה יפלו בתוכה: ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם כי מצפון יבוא לה השודדים נאם יהוה: גם בבל לנפל חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ: פלטים מחרב הלכו אל תעמדו זכרו מרחוק את יהוה וירושלם תעלה על לבבכם: בשנו כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית יהוה: לכן הנה ימים באים נאם יהוה ופקדתי על פסיליה ובכל ארצה יאנק חלל: כי תעלה בבל השמים וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו שדדים לה נאם יהוה: קול זעקה מבבל ושבר גדול מארץ כשדים: כי שדד יהוה את בבל ואבד ממנה קול גדול והמו גליהם כמים רבים נתן שאון קולם: כי בא עליה על בבל שודד ונלכדו גבוריה חתתה קשתותם כי אל גמלות יהוה שלם ישלם: והשכרתי שריה וחכמיה פחותיה וסגניה וגבוריה וישנו שנת עולם ולא יקיצו נאם המלך יהוה צבאות שמו: כה אמר יהוה צבאות חמות בבל הרחבה ערער תתערער ושעריה הגבהים באש יצתו ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו:

רשי

בשמועה הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשצר שנהרג: ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל מאיה מן השמים שכ' והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו. בשנה השנייה: השמועה. הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס מי בכם מכל עמו: ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי: גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל: גם לבבל. יפלו חללי כל הארץ: פליטי מחרב. ישראל שגלו לארצה שפלטו מחרב נבוזר אדן: כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים את אותנו לאמר יד אלהיכם רמה שהחרבנו את ביתו: יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא נוכח כשמוציא הרומח היא האנקה: וכי תבצר. לשון מבצר חוזק: מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים הגבוהים ממנה יבאו לה השודדים: נתן שאון קולם. כשמע קול בעקתם: תתערער. לשון ערו ערו עד היסוד: בדי ריק. בהרבה ריק שיבא עליהם: סר

רפין בקריא' וסימ' והמו גליהם כמים רבים· כמים מגרים במורד· במים עברו תזכור· וישנו ג' בקריא וסימ' בחמם אשית את משתיהם· וישנו שנת עולם· ולא יקיצו נאם המלך· ושכנו במדבר וישנו ביערים:

באש יצתו. יבערו באש: ויגעו עמים. בו"ד האלין לבד והיא מעמדת בגעיא כי הגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל: בדי ריק. כמו ברי"ק וכן בדי אש כמו באש ומלת די נוספת בהם מורה על התמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב ופירוש העמים אשר בבבל אם יגעו להציל עצמם לריק יגעו כי הצלתם תהיה באש כי מאש מיושבו להבבל תבא בהם אש ותשרפם הנה יגיעתם לריק או פירושו אז יכירו כי יגיעתם בבנין בבל היתה לריק וסוף יגיעתם לאש כמו שאמר שעריה הגבוהים באש יצתו וזה שפי' נראה לי לפי מה שכתוב בנבואת חבקוק כי שם הוא זה הפסוק בשנוי מעט והענין כפול במלות שונות: ויעפו. לגזרת פעל: הדבר

הדבר ד' בטעם' גריש בסי' וסי' על כל עם יהודה בשנת הרביעית · בשנת העשירית לצדקיהו · הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יי' דעליה אחר שלח אותו נבוזר אדן · הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה : חלוף ולא יקחו ממך כי שממות עולם תהיינה נאם יי' · למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה סף · היו עריו לא ישב בהן כל איש ולא יעבור בהן בן אדם · ושארא לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם · קדמ' ופקדתי על

ד' בטע' בסיפ' הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא
את שריה בן נריה בן מחסיה ב
בלכתו את צדקיהו מלך יהודה
בבל בשנת הרבעית למלכו ושריה
שר מנוחה: ויכתב ירמיהו את
ל' · ג' כל הרעה אשר תבוא אל בבל אל
ספר אחד את כל הדברים האלה
ל' חס' · ו' הכתבים אל בבל : ויאמר ירמיהו
אל שריה כבאך בבל וראית וקראת
את כל הדברים האלה : ואמרת
יהוה אתה דברת אל המקום הזה
להכריתו לבלתי היות בו יושב
ל' למאדם ועד בהמה כי שממות
ב' תד חל עולם תהיה : והיה ככלתך לקרא
את הספר הזה תקשר עליו אבן
ל' והשלכתו אל תוך פרת : ואמרת
ל' · ל' ככה תשקע בבל ולא תקום מפני
ב' הרעה אשר אנכי מביא עליה ויעפו
ד' עד הנה דברי ירמיהו :

נב בן עשרים ואחת שנה
צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה
חמוטל ת' מלך בירושלם ושם אמו חמיטל
בת ירמיהו מלבנה : ויעש הרע
ב' חס' בעיני יהוה ככל אשר עשה יהויקם
: כי על אף יהוה היתה בירושלם
ויהודה עד השליכו אתם מעל
פניו וימרד צדקיהו במלך בבל :
ל' מנין ויהי בשנה התשעית למלכו בחדש
העשירי בעשור לחדש בא ד
ג' נבוכדראצר מלך בבל הוא וכל
חילו על ירושלם ויחנו עליה ויבנו
עליה דיק סביב : ותבא העיר
במצור עד עשתי עשרה שנה למלך
ז' דף צדקיהו : בחדש הרביעי בתשעה
טו' · בת לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה
ד' לחם לעם הארץ : ותבקע העיר
וכל אנשי המלחמה יברחו ויצאו
ג' מהעיר לילה דרך שער בין החמתים
ג' · ית אשר על גן המלך וכשדים על העיר
ג' דקמ' סביב וילכו דרך הערבה : וירדפו
חיל כשדים אחרי המלך וישגו
ל' חס' בכני' ובכתו' וכל את צדקיהו בערבת ירחו וכל חילו
אחרי' וכל בגת' נפצו מעליו : ויתפשו את
המלך ויעלו אתו אל מלך בבל
רבלתה בארץ חמת וידבר אתו
משפטים : וישחט מלך בבל
את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל
ל' שרי יהודה שחט ברבלתה :

פתגמא די פקיד ירמיה נביא ית
שריה בר נריה בר מחסיה כד אזל
בשליחות צדקיה מלכא דשבטא
דבית יהודה לבבל בשתא רביעתא
למימלכיה ושריה רב תוקרבא :
וכתב ירמיה ית כל בישתא
דעתידא למיתי על בבל על ספרא
חד ית כל פתגמיא האילין דכתיבין
על בבל : ואמר ירמיה לשריה
כמיתך לבבל ותחזי ותיקרי ית כל
פתגמיא האילין : ותימר יי' את
גזרתא על אתרא הדין לשיציותיה
בדיל דלא למהוי ביה יתיב ל
למאנשא ועד בעירא ארי צדות
עלם תהי : ויהי כשיציותך למיקרי
ית סיפרא הדין תקטר ביה אבנא
ותרמיניה לגו פרת : ותימר כדין
תשתקע בבל ולא תקום מן קדם
בישתא דיאנא מיתי עלה וישתלהון
עד הכא נבואת פתגמי ירמיה :
בר עסרין וחדא
שנין צדקיה כד מלך וחדא עסרי
שנין מלך בירושלם ושום אימיה
חמוטל בת ירמיה מלבנה : ועבד
דביש קדם יי' ככל די עבד יהויקים
: ארי על דארגיז קדם יי' הות
בירושלם וביהודה עד דאגלי
יתהון מארעא בית שכינתיה
ומרד צדקיה במלכא דבבל :
והוה בשתא תשיעתא למימלכיה
בירחא עשיראה בעסרא לירחא
אתא נבוכדנצר מלכא דבבל
הוא וכל משיריתיה על ירושלם
ושרו עלה ובנו עלה כרקום סחור
סחור : ועלת קרתא בציירא עד
חדא עסרי שנין למלכא צדקיה :
בירחא רביעאה בתשעא לירחא
ותקיף כפנא בקרתא ולא הות
מיכל לעמא דארעא : ואתרעת
קרתא וכל גברי עבדי קרבא
ערקו ונפקו מן קרתא בליליא
באורח תרע בין שוריא די על
גינתא דמלכא וכסדאי שרן על
קרתא סחור סחור ואזלו באורח
מישרא : ורדפו משירית כסדאי
בתר מלכא וארביקו ית צדקיה
במישרי ירחו וכל משיריתיה א
אתבדרא מיניה : ואחידו ית
מלכא ואסיקו יתיה לות מלכא
דבבל לדבלת בארעא דחמת
ומליל עמיה פתגמי דינין :
ונכיס מלכא דבבל ית בני צדקיה
בדבלתה לעינוהי ואף ית כל
רברבי יהודה נכס בדבלתה :

רשי

שר מנוחה · רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה : כי על אף יי' היתה · היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן : דיק · כרקום : יברחו · כמו ברחו : דרך שער בין החומותים · מערה היתה לו מביתו עד ערבו' ירחו וכבר פירשתיה בספר הזה : רבלתה · היא אנטוכיא : וידבר אתו משפטים · על שעבר על השבועה : את כל שרי יהודה · סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו : בבית

רדק

הדבר · בלכתו את צדקיהו · כתוב בסדר עולם כי בשנת הרביעית לצדקיהו ירד הוא לא לחקביל פני מלך בבל ושריה שר צבא מנוחה עמו וחזר ובא לו למלכותו בירושלם ולדעת יונתן לא הלך שם צדקיהו אלא שלח שם שריה וכן תירגם כד אזל בשליחות צדקיהו ופירוש את צדקיהו בעבור צדקיהו : בשנת הרביעית · דרך הלשון לסמוך הנספר אל המספר וכן בשנת ב' למלכו והדומי' לו : שר מנוחה · שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לנוח ו ולהתענג עמו וי"ת כמו מנחת שר תקרבתא : כבאך · בכ"ף וכן ככלותך : אל תוך פרת · הנה מצאנו כי נהר פרת גבול ארץ ישראל כמו שכתוב בתורה ובנביאים ובפסוק הזה נראה כי פרת בבבל ושמעתי שהוא נמשך עד בבל : ולא תקום · ולא תתקיים כלומר לא תהיה לה תקומה : ויעפו · פי' אכסיה שלא יהיה להם כח להלחם כ כנגד אויביהם : עד הנה דברי ירמיהו · לפי שהאריך בספור הרעה הבאה על בבל אמר עד הנה דברי ירמיהו כלומר שזכר על בבל כמו שאמר למעלה עד הנה משפט מואב כמו שפירשנו או אמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברי לא נבואת ירמיהו אלא מי שכתב הספר כתב בסוף הספר הגלות והחרבן כמו שכתוב בסוף ספר מלכים ויש לפרש עוד לפי מה שכתו' לדעת החכם הרב הגדול ר' משה בר מימון ז"ל שאי אפשר שלא תפסק הנבואה מהנביא טרם מותו אם בזמן גדול או מ מעט תפסק ממנו ולפי דעתו זה אפשר לפרש כן עד הנה דברי ירמיהו כלומר כשהשלים נבואת בבל פסקה נבואתו ו ודבריו ולא נבא עוד : בן עשרים ואחד שנה · פרשה זו עד סוף הספר היא כתובה בסוף ספר מלכים ושם בארנוה גם בבנינים במלכים פירשנו ענין העמודים ומה שכתו' הנה כי אחד דברים הנה שלא פירש שם וענין הרמונים גם כן מבואר שם וכן המחלוקות שבין שתי הפרשיות פירשנו שם ומה שיש לנו לפרש בפרש' זו נפרש : בבית

מסרה
פסילי בבל · תניינא ופקדתי על פסיליה · קדמא וכל ארצ' תבוש · תניינא ובכל ארצה י יאנק חלל · ירמיה ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו · חבקוק ויגעו עמים בדי אש ולאמים בדי ריק יעפו : בחד' ז' רפ' בקרי' וסימ' נמסר בסדר וישמע י יתרו : ויחזק טו' בקריא' בשמואל א' ס סימן י"ז : העיר ג' וסימ' וילך האיש מהעיר · ואשר הסתרתי פני א מהעיר הזא' · ותבקע העי' וכל אנשי המלחמ' דסיפרא : לעיניו ה' בקריא' וסימ' ושרף את הפרה לעיניו את ערה · ותלך תמר בית אמנון אחיה · ואת בני צדקיה דמלכים · וישחט מלך בבל דסיפרא · וחברו :

רש״י

בבית הפקדות · בבית האסורין : בית הגדול · בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה ויש אומרי׳ בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת האמוראים היא : יתר האמון · כמו ההמון : וליוגבים · חופרין בארץ ורבו׳ אמרו כדי חלזון : ואת המכונות · פלכיורות : ואת הספים · תירגם יונתן קליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו ברם אשר בסף ויש מפרשים הספים לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם קוליא כי כן תרגם אונקלוס וכדה על שכמה וקולתה על כתפהא וללשון זה נראה שהספים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים : ומזמרות · הם כלי זמר : מחתות · שחותין בהן גחלים מעל המזבח : מנקיות · שכיפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו שמכינו במנחות : אשר תחת המכונות · לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומה לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות : יסובבנו · יקיפנו עוגל היקפו : ועוביו ארבע אצבעות · סביב חללו : נבוב · חלול : ושבכה ורימונים על הכותרת · עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כפויה על פי התחתונה והעליונ׳ קרויה שבכה קויפא בלע״ז ורמוני׳ חקוקים היו בשרשרו׳ והשרשרת שני ראשיה קשורין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקו׳ שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקו׳ דבק השבכה והכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותרת ושם עומדת והרימונים מכסים את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד : תשעים

ומדלות סימן בן המלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא

רד״ק

בבית הפקדו׳ · כתיב וקרי בית : עמד לפני מלך בבל · שעמד ופי׳ כנותר ארץ שעמד לפני מלך בבל כמו שאומר במלכים עבד מלך בבל בא בירושלם ובירושלם דבק עם בא לא עם מלך בבל : ומדלות העם · ואחר כן אמר ומדלות הארץ השאיר מקצת דלת העם הגלה ומקצתם השאיר : ואת יתר האמון · כמו ההמון כי אותיו׳ אהו״י מתחלפות וכן כתוב במלכים ההמון במלכים כתוב דלת העם וכאן דלות במסרה סימן בן המלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא : העמודים שנים · אע״פ שזכר ואת עמודי הנחשת וזכר ים הנחשת זכר כמה היו כי ה העמודים היו שנים והים אחד והבקר שנים עשר ומה שאמר אשר תחת המכונות איננו אומר כי הבקר היו תחת המכונות כי הבקר תחת הים היו והמכונות תחת הכיורות אלא אשר תחת איננו דבק עם המכונות אלא רוצה לומר אשר תחת הים שזכר ופירוש המכונות גם כן היו תחת ולא זכר מה וקצר הענין לפי שהוא נזכר במלכים וחסרון הזה רבים במקרא במה שיוכל האדם להבין ומה שאמר אשר עשה המלך שלמה רוצה לומר כי לא היו שם אחרים אלא אותם הכלי׳ שעשה בבית המקדש הם היו שם עד החורבן : לנחשתם כל הכלים האלה · בא הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים להם רבים : קומה העמוד האחד · כתיב קומה כמו המוכרת ואף על פי שהוא סמוך וכן כאיפה שעורים והדומים להם וקרי קומת כמשפט : ויהיו

וזֵית עֵינֵי צִדְקִיָּה עַוַּר וַאֲסַרֵיהּ בְּשִׁילְשְׁלָן דִנְחָשׁ וְאוֹבְלֵיהּ מַלְכָּא דְבָבֶל לְבָבֶל וִיהָבֵיהּ בְּבֵית אֲסִירֵי עַד יוֹם מוֹתֵיהּ : וּבְיַרְחָא חֲמִישָׁאָה בְּעַסְרָא לְיַרְחָא הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עַשְׂרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא נְבוּכַדְרֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אֲתָא נְבוּזַרְאֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא קָם קֳדָם מַלְכָּא דְבָבֶל בִּירוּשְׁלֶם : וְאוֹקִיד יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא וְיַת כָּל בָּתֵּי יְרוּשְׁלֶם וְיַת כָּל בָּתֵּי רַבְרְבַיָּא אוֹקִיד בְּנוּרָא : וְיַת כָּל שׁוּרֵי יְרוּשְׁלֶם סְחוֹר סְחוֹר תְּרָעוּ כָּל מַשִּׁירְיַת כַּסְדָּאֵי דְעִם רַב קְטוֹלַיָּא : וּמְחַשִּׁיכֵי עַמָּא וְיַת שְׁאָרָא דְעַמָּא דְאִשְׁתְּאַרָא בְּקַרְתָּא וְיַת שְׁמִיעַיָּא דְאִשְׁתְּמַעוּ עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְיַת שְׁאָר הֲמוֹנָא אַגְלֵי נְבוּזַר אֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא : וּמְחַשִּׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא אַשְׁאַר נְבוּזַר אֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא לְמֶהֱוֵי מַפְלְחִין בְּחַקְלִין וּבְכַרְמִין : וְיַת עַמּוּדֵי נְחָשָׁא דִי בְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיַת בְּסִיסַיָּא וְיַת יַמָּא דִנְחָשָׁא דִי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ תַּבַּרוּ כַּסְדָּאֵי וְאוֹבִילוּ יַת כָּל נְחָשֵׁיהוֹן לְבָבֶל : וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מַגְרוֹפִיתָא וְיַת מְזַמְרַיָּא וְיַת מִזְרְקַיָּא וְיַת בָּזִיכַיָּא וְיַת כָּל מָנֵי נְחָשָׁא דַהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן נְסִיבוּ : וְיַת קוּלַיָּא וְיַת מַחְתְּיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָּא וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מְנָרָתָא וְיַת בָּזִיכַיָּא וְיַת מְכִילָתָא דְּדַהֲבָא דַהֲבָא וְדִי כַסְפָּא כַּסְפָּא נְסֵיב רַב קְטוֹלַיָּא : עַמּוּדַיָּא תְּרֵין יַמָּא חַד וְתוֹרֵי תְּרֵי עֲסַר דִנְחָשָׁא דִתְחוֹת בְּסִיסַיָּא דַעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ לָא הֲוָה מַתְקַל ס לִנְחָשֵׁיהוֹן דְכָל מָנַיָּא הָאִילֵין : וְעַמּוּדַיָּא תַּמְנֵי עַסְרֵי אַמִּין רוּמֵיהּ דְעַמּוּדָא חַד וְחוּט מְשַׁח תַּרְתָּא עַסְרֵי אַמִּין מַקַּף לֵהּ סְחוֹר סְחוֹר וְסוֹמְכֵיהּ אַרְבַּע אֶצְבְּעָן חֲלִיל : וְקַרְזְנָתְהוֹן עֲלוֹהִי דִנְחָשָׁא וְרוּמָא דְקַרְזְנָתְהוֹן חֲדָא חֲמֵשׁ אַמִּין ו וּסְרִיגְתָא וְרִמּוֹנַיָּא עַל קַרְזְנָתְהוֹן סְחוֹר סְחוֹר כּוּלָּא נְחָשָׁא וּכְאִילֵין לְעַמּוּדָא תִּנְיָינָא וְרִמּוֹנַיָּא :

וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה וַיִּתְּנֵהוּ בְבֵית הַפְּקֻדֹּת עַד יוֹם מוֹתוֹ : וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלָם : וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל בָּתֵּי יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל בֵּית הַגָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ : וְאֶת כָּל חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם סָבִיב נָתְצוּ כָּל חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר אֶת רַב טַבָּחִים : וּמִדַּלּוֹת הָעָם וְאֶת יֶתֶר הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת הַנֹּפְלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר הָאָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים : וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים לְכֹרְמִים וּלְיֹגְבִים : וְאֶת עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לְבֵית יְהוָה וְאֶת הַמְּכֹנוֹת וְאֶת יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת כָּל נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה : וְאֶת הַסִּרוֹת וְאֶת הַיָּעִים וְאֶת הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת הַמִּזְרָקֹת וְאֶת הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָהֶם לָקָחוּ : וְאֶת הַסִּפִּים וְאֶת הַמַּחְתּוֹת וְאֶת הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת הַסִּירוֹת וְאֶת הַמְּנֹרוֹת וְאֶת הַכַּפּוֹת וְאֶת הַמְּנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב טַבָּחִים : הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם הַיָּם אֶחָד וְהַבָּקָר שְׁנֵים עָשָׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחַת הַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֻשְׁתָּם כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה : וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמָה הָעַמֻּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה יְסֻבֶּנּוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב : וְכֹתֶרֶת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאַחַת חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמּוֹנִים עַל הַכּוֹתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמּוֹנִים :

וּבַחֹדֶשׁ ה׳ ר״ף וסימ׳ יבשה הארץ · ובחדש הראשון דפסח דסדר פנחס · ובחדש החמשי דסוף מלכים · ודסוף סיפרא · ובחדש השביעי מקרא : ואת כל בית ט׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ כ״ה : וליגבים ל׳ והוא חד מן מלין דרישיהון ו׳ וסימ׳ נמסר במסר רבת׳ בערך ל׳ : כבית יי׳ ט״ל וסימ׳ נמסר במסר רבתא בערך אדני : כלי

הנחשת ד׳ וסימ׳ והעיר שרפו באש · ואת הסירות דסוף מלכי׳ · וחברו דסוף סיפרא · עשה שלמה את הים : הים אחד ב׳ וסימ׳ העמודי׳ שנים דסוף ירמיה · ואת הים דד״ה : ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס · וחברו דד״ה · ועביו ארבע אצבעות נבוב :

תשעים וששה רוחה · ובסוף המקרא הוא אומ' כל הרמונים מאה על השבכה ובספר מלכים הוא אומר והרימונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור תשעה ארבע מאות היו לשתי השבכות על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמור כאן כל הרימוני' מאה על השבכה לטור האחד ומאתי' לשני הטורים הוא שאמור שם והרימוני' מאתים טורים סביב מאתי' לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודי' העומדים שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ארבע רימונים מכל טור שאין כראין מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים וששה רוחה רוחה כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ולכך הטעם

רוחה ב' חד מלעיל וכתיב ה' וחד מלרע וכתיב א' וסימ' ויהיו הרמנים תשעים וששה דסוף סיפרא · בארין דקו כחדא · כתרא מלרע וכתיב א': ב' פסוקי' מטע' וסי' אשר האפקיד דסוף מלכים · ירמיהו אשר היה פקיד · ואפ"ס היה גבור ציד · מלכים ואת הספר שר הצבא · ירמיה ואת כפר שר הצבא · ואפ"ס וזה פתשגן הנשתון:

מלמעלה תחת הל"ם כלומר תשעים וששה מהם כראים לרוחות העמוד זו למדתי בפרק שלשים ושתים מדות שאמר ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: כהן המשנה · סגן הכהני' הממונה תחת כהן גדול לשמש ת תחתיו אם יארע בו פסול: שומרי הסף · אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להן: ושבעה אנשים מרואי פני המלך · ובספר מלכים אמר וחמשה אנשים השנים חשובי' ולא חשובי': המצביא את עם הארץ · יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: בשנת שבע · הוא גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כ כיצד שנת שמונה שמלך נבוכד נצר ה היא שנת שבע שכבש את יהויקים לעבד ד דאמ' מר שנה ראשו' כבש נינוה שניה ע עלה וכבש יהויקים: יהודים שלשת אלפים · ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי עשרת א אלפים הכתוב הזה שפירש יהודים שלשת אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים אחד אומר עשרת אלפים ואחד אומר שבעת אלפים בא זה ופירש יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי עשרה: בשנת שמונה עשרה · הוא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר שנת תשע עשרה למלך נבוכד נצר תשע עשר' שמלך שמונה עשרה שכבש את יהויקים: בשנת שלש ועשרים · כשנה כר בידו ושטף יהודים שבסביבו' עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם:

ויהיו הרמנים תשעים וששה רוחה צ' א' מלרע וכתי' ה'
כל הרמנים מאה על השבכה סביב
: ויקח רב טבחים את שריה כהן ל' דכתי'
הראש ואת צפניה כהן המשנה ואת ל' דסמי'
שלשת שמרי הסף: ומן העיר ת' ל"פ בכתיב'
לקח סריס אחד אשר היה פקיד על ד'
אנשי המלחמה ושבעה אנשים
מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר
ואת ספר השר צבא המצבא את כיון · ב' וחס'
עם הארץ וששים איש מעם הארץ
הנמצאים בתוך העיר: ויקח אותם
נבוזראדן רב טבחים וילך אותם אל ד' ג' חס'
מלך בבל רבלתה: ויכה אותם מלך י'
בבל וימתם ברבלה בארץ חמת ויגל ל' חס' · ר'
יהודה מעל אדמתו: זה העם אשר
הגלה נבוכדראצר בשנת שבע
יהודים שלשת אלפים ועשרים נ'
ושלשה: בשנת שמונה ג' מל' וכל ד"ה
עשרה לנבוכדראצר מירושלם נפש
שמנה מאות שלשים ושנים:
בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצר
הגלה נבוזראדן רב טבחים יהודים
נפש שבע מאות ארבעים וחמשה
כל נפש ארבעת אלפים ושש מאות
: ויהי בשלשים ושבע
שנה לגלות יהויכן מלך יהודה ל' חס'
בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה
לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל
בשנת מלכתו את ראש יהויכין ג' חס'
מלך יהודה ויצא אתו מבית הכליא הכלוא ק'
: וידבר אתו טבות ויתן את כסאו
ממעל לכסא מלכים אשר אתו ו' · חמלכים ק'
בבבל: ושנה את בגדי כלאו ואכל ח' · ל' כתי' ה' וח' כתי' א'
לחם לפניו תמיד כל ימי חיו: חייו · ק'
וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת ד' חס' בליש' ב'
מלך בבל דבר יום ביומו עד יום
מותו כל ימי חייו:

סכום פסוקי ספר ירמיהו אלף ושלש מאות וששים וחמשה
וסי' אשסה וסדרי' שלשים ואחד וחציו ויאמר חנניה:

והוו רימוניא תשעין ושיתא
בעברתא כל רימוניא מאה על
סריגתא סחור סחור: ודבר רב
קטוליא ית שריה כהנא רבא וית
צפניה סגן כהניא וית תלתא
אמרכליא: ומן קרתא דבר גואה
חד דהוה ממנא על גברי עבדי
קרבא ושבעא גברין דחזן אפי
מלכא דאשתכחו בקרתא וית
ספרא רב חילא דכניש ית עמא
דארעא ושיתין גברא מעמא
דארעא דאשתכחו בגו קרתא:
ודבר יתהון נבוזר אדן רב
קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא
דבבל לרבלת: ומחא יתהון מלכא
דבבל וקטלינון ברבלה בארעא
דחמת ואתגליאו דבית יהודה מעל
ארעהון: דין עמא דאגלי נבוכד
נצר בשנת שבע יהודאי תלתא
אלפין ועסרין ותלתא: בשנת
תמני עסרי לנבוכד נצר מירושל
נפשתא תמני מאה תלתין ותרתין
: בשית עסרין ותלת לנבוכד
נצר אגלי נבוזר אדן רב קטוליא
יהודאי נפשתא שבע מאה ארבעי'
וחמש כל נפשתא ארבעא אלפין
ושית מאה:
והוה בתלתין ושבע שנין לגלות
יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה
בתרי עסר ירחין בעסרין וחמשא
לירחא רבי אויל מרודך מלכא
דבבל בשנת מלכותיה ית ריש
יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה
ואפיק יתיה מבית אסירי: ומליל
עימיה פתגמין תקנין ויהב ית
כורסותי מעיל לכורסי מלכיא די
עמיה בבבל: ושני ית לבושי
אסוריה ואכל לחמא קדמוהי
תדירא כל יומי חיוהי: ושריותיה
שריות תדירא מתיהבין ליה מן
קדם מלכא דבבל פתגם יום ביומי
עד יום מותיה כל יומי חיוהי:

רדק

ויהיו · תשעים וששה רוחה · מלעיל והה"א נוספת ורוח פי' עבר ופיאה כמו לכל רוח אזרח מרוי את רוח הצפון והדומים להם ובספר מלכים בבנינה פירשנו הענין: בשנת שבע · פירשנו במלכים סוף שבע ותחלת שמנה כי שם כתוב ש שמנה בשנת שמנה עשרה סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כתוב י"ט: בשנת שלש ועשרים · כתוב בסדר עולם כי אז כתכה צור בידו ושטף את כל היהודי' שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל: כשם שבע מאות ארבעים וחמש · והכל ארבעת אלפים ושש מאות בין שלשת החשבונות האלה: בעשרים וחמשה · ובספר מלכים בעשרים ושבעה ושם פירשנו הענין: מלכים · כתוב וקרי המלכים: ושנה · כתוב בה"א ובמלכים ושנא באלף: לפניו · פירשנוהו במלכים וכן כל ימי חייו:

תם ונשלם ספר ירמיה שבח לאל בורא עולם

מסרה

וימתם ה' חס' יו"ד בליש' וסי' בפגעו בו הוא ימתנו · להמתו דהעלו אתו אלי במטה · והנה קמה כל המשפחה · ועשרה אנשים · ויכה אתם מלך בבל עוד מצאתי להמתם במדבר גם הוא חס': שמונה ג' מלאים בנביאים וסימ' ויעבדו את בני ישראל את עגלון: בשנת שמנה עשרה לנבוכד נצר תניינא דפסוק · ומעלות שמונה מעליו · וכל ד"ה דכוו' מל': מלכתו ג' חס' וסי' יזל מים מדליו · נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת דסוף ירמיה · והכון מלכתו מאד דשלמה דמלכים: בבבל ח' וסי' נמסר בסיפרא סימ' נ"ט: ושנה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' ושנא את בגדי כלאו דסוף מלכים כתיב א' · וחברו · הדין דסוף סיפרא כתיב ה' ואינון חד מן י"ו זוגין מן ב"ב חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסימ' במסרה רבתא בערך א': חייו ד' חס' בליש' וסי' נמסר בסוף מלכי':

בעשרים וחמשה לחדש · ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וחמשה מת סוטנו נבוכד נצר ובעשרים וששה נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו ובעשרים ושבעה מלך ונשא את ראש יהויכין: נשא · נשאו וגדלו · לא"ה מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל: ארוחתו · כוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו:

סליק ספר ירמיה

יחזקאל

חד מן מ"ח מלין דנסבין א' כמצע' תיבות' ול"א קרי' וסימנהון תאספון לא תוספון לתת תבן · והאספסוף אשר בקרבו · ויאצל וירד יי' בענן וידבר · משאת כי תשא וכניהו בן יהוידע בן · רפאתי מצא אל מרצא הבים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאמר אלי ומים האלה · בראדך בעת ההיא שלח דבלכי · פארה הנה ורצאתי תכלו את חמים · ואענה את זרע דוד למען זאת · ואעשיר אשר קניהן יורגון · וקאם שאון בעמך וכל מבצריך · ארבאל יושר ב'

וזרחה לכם יראי שמי

חד מן י"ב מלין דכתיב א' בסוף תיבותא ול"א קרינן וסימ' רפאו למטה בנימן פלטי · אשר על אחריה ואתיקהא מפו ומפו · נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה

ויהי

שמש צדקה ומרפא בכנפיה

ברוך עליון	אשר חנון	מו חזיון	יחזקאל הואי	ועל ידו	גלה סודו	אף כבודו	יהללוהו :
לאים תמים	בא בימים	בין חכמים	ישתירהו :	וגם בחר	לכן מחר	כתבו אחר	ירמיהו :

מראות אלהים כתבו גם נפלאו · ולעין כביאיו בנבואה נבראו :
בהם בעולם ריק כעת התקשרו · רוחות ברוחות בנביאים נבאו :
מראות יחזקאל מראותם נסתמו · וללב נבונים מתבינם נוראו :

יראו תמונות יעלו גם ירדו · צורות למחיהם אמר לא נמצאו :
כפלו יסודיהם לאישים חכמו · כי גבהו גם עמקו התפלאו :
סעיפי בנו קמחי לפרסם ישאלו · מאלהים לעזרם בם למען נפלאו :

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זאת המראה אשר פתח בה יחזקאל הנביא ספרו היא מראה סתומה מאד והנני אדבר בה בענין המראה דע כי מראת הנביא בענין לבבו נראית במחשבו כאילו יצורה בבת עינו כדמות לדמיונו כמראת המראה אשר בעתה נבראת ומאחרי הספור לרואה כמבאת ואחרי הקיצו מתרדמת המראה ימצאה במחשבתו כלואה כאילו בעטו יכתבנה או בפיו יקראנה ומחשבתו בעת מחברתו כח המדבר לפעל המחבר תעלה מרומות ותרד תהומות תעשה לה כנפים ותעוף בשמים תשב חברים ותכנס בחדרי חדרים תראה תמונות נפלאות לעתים נקראות למעתם נבראות לפניו כמבאות כאילו לעין החוש נראו׳ מלפני אלהי הרוחות הנה שלוחות בלב הנביא מפותחות פעם ברורות לו ובכוחות פעם בהם מחשבותיו פוסחות כמאמ׳ זכריה מה אלה אדוני ומאמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין ואני שמעתי ולא אבין ישמעו דברים נעלמים וקולות עצומים · ויחזקאל הנביא ראה מראה סתומה ושמע שמועה עצומה אבל משנו לא נעלמה פאם כן היה מואל עליה כזכריה ודניאל והמראה הזאת נקראת מרכבה כמו שכ׳ בספר מלכי׳ ומעשה האופני׳ כמעשה אופן המרכבה ו׳את כעובדי גלגלת מרכבת יקרא וכן נאמר בדברי הימים ולתבנית המרכבה כרובים זהב וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל הנביא בנבואתו גם דוד המלך אביו מסר לו הכל על ידי רוח הקדש כמו שכתוב הכל בכתב מיד יי׳ עלי השכיל כל מלאכות התבנית גם צורות בקרים ואריות שבר בקירות הבית והכלים מענין מרכבת הקדש היו שבה ראה יחזקאל הנביא פני אריה ופני שור והכרובים שבר בהם היו במקום נשר ואדם אשר במרכבה כי הכרובים פניו פני אדם וכנפיו כנפי נשר הנה הכתוב כלל שניהם וכן היו בהם ארבעה אופנים ונקראת מרכבה לפי שנראת על דמות מרכבה בארבע חיות וארבעה אופנים ומרכבה העשויה למרכבת בני אדם היא בארבע בהמות כמו שכתוב ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן רבותינו ז״ל קראו המראה הזאת מרכבה כמו שאמר ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ואחר שרבותינו ז״ל הזהירו שלא לדרוש במעשה מרכבה אינני רשאי לכתוב בפירוש הספר הזה מה שעלה בדעתי לפרש במרכבה כי אם לעשות כן אהיה כדורש אותה ברבים כי הפירוש הזה נמסר לכל לומד ספר לפיכך כתבתי פירוש מעשה המרכבה בקונטרס בפני עצמו כתוס עמרי חתום באוצרותי בעבור שלא אשכחנו ולהועיל בו כל חכם הראוי לתסור לו סתרי תורה ואסוב מעתה לפרש הספר ולא אפרש בפסוקי המרכבה אלא טעמי המלות מפסוק וארא עד סוף המרכבה ועתה אחל בעזרת המלמד לאדם דעת:

רד״ק

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש · החשבון הזה כתב אדוני אבי ז״ל כי לפי פשוטו פירושו שלשי׳ שנה ליובל והראיה על זה כי כשראה יחזקאל בנבואה בנין העיר ובנין הבית לעתיד היתה שנת היובל והיתה בעשרים וחמש לגלות יהויכין · הנה כי גלה יהויכין בעשרים וחמש ליובל · וזאת המראה שהיתה בשנה החמשית לגלות יהויכין היתה אם כן בשנת שלשים ליובל והיאך ידענו כי כשראה בנין העיר ובנין הבית היתה שנת היובל שכ׳ בראש השנה בעשור לחדש איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומ׳ זו שנת היובל ואני אומר כי מה שתרגם יונתן בתלתין שנין לזמן דאשכח

תרגום

והוה בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא סיפרא דאוריתא בבית מקדשא בעזרתא תחות אולמא בפלגות ליליא בתר מעלני סיהרא ביומי יאשיה בר אמון מלך שיבטא דבית יהודה בתמוז בחמש לירח

רש״י

ויהי בשלשים שנה · סתם הנביא דבריו לא פירש ממו מי הוא ולא פירש למנין מה מנה לפיכ׳ הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראו׳ הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה שכ׳ בחמשה לחדש היא השנה החמישית וגו׳ אין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד ועוד שמתחילה אמר נבואתו בלשון עצמו ואני בתוך הגולה ואראה מראות אלהים וכן בסוף וארא והנה רוח סערה וגו׳ ואלו שני מקראו׳ מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו היה היה דבר יי׳ אל יחזקאל ותהי עליו שם יד יי׳ : ואני

ואני בתוך הגולה. כלומר חוץ לארץ ישראל: על נהר כבר: שם הנהר: מראות אלהים. על שם שלא היה רואה באספקלריא המאירה קורא אותו מראות אלהים כמין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר ובד הנביאים אדמה: היא השנה החמישית לגלות המלך יהויכין. מצינו למדין שבשלשים שנה שמנה לתחילת היובל מנה שהיובל האחרון התחיל ב בתחלת י״ח ליאשיה היא השנה שמצא ח חלקיהו את הספר וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחילת היובל יאשיהו מלך ל לא׳ שנה צא מהן י״ח שעברו כבר נשתיירו י״ג שנה יהויקים מלך י״א שנה הרי כ״ה ו ויכניה בנו לא מלך אלא ג׳ חדשים וגלה ושנה שניבא יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשי׳ ביובל וכן מצינו בסוף כ נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר ויהי בעשרי׳ וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש ואמרו רבותינו איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומ׳ זו שנת היובל: היה היה דבר י״י. אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שורה בחוצה לארץ שלא ע״י ששרת עליו תחילה בארץ ושנינו בבריתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגליך הוא היה תחילת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמרה לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש בה גולה והיא נכרת תחלת שליחותו אליהם ויונתן אף הוא כך תרגם מהוה הוה פתגם נבואה מן קדם י״י עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות ראתמלל עמיה במדינת ארע כשדאי ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין: כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה איננה אלא לשון אכף שהנבואה תוקפתו על כרחו כאדם המתגע דישטריצא בלע״ז: והנה רוח סערה באה מן הצפון. היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר בענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך מדמית לרוח סערה וענן: באה מן הצפון. חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנ׳ מצפון תפתח הרעה ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נבוכד נצר שלא יאמרו האומות ביד אומה שפלה מסר את בניו שכשדים אומה שפלה היא שנאמר זה העם לא היה כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה: ונוגה לו. לענן סביביו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם: כעין החשמל. חשמל מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל אמ׳ רב יהודה חיות אש ממללן במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב״ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקב״ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ואמר במראה השכינה וממתניו ולמעלה כמראה זוהר כעין החשמלה תו׳ שמ׳: ומתוכה. של אותה האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נודע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות אש ממללות איננו מיושב לי על הענין: דמות אדם להנה. יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכלם קילס הנביא את המרכב׳ בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו: וארבעה פנים לאחת. לאחת זו לפרצוף האדם לבדה היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא מתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין: רגל

דאשכח חלקיהו כהנא רבא ספרא דאוריתא שלא לחשבון אחר למה שפירש אדוני אבי ז״ל כי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו מצא חלקיה הכהן הספר בבית י״י כמה שנארו ממלכותו י״ג שנה כי לא׳ שנה מלך י״ג של יאשיהו וי״א של יהויקים הרי כ״ד ובעשרים וחמש מלך יהויכין ואע״פ שלא עלתה לו מלכותו שנה כמו שכתוב כי בעשרים וחמש ליובל גלה יהויכין והמראה הזאת היתה בשנה החמישית לו הרי שלשי׳ שנה ליובל והראה האל ית׳ ליחזקאל המראה הזאת שיש בה רמז לנסיעת הכבוד מהבית בשלשים שנה למציאת הספר שקרע המלך את בגדיו בשמעו דברי הספר כי הרעה והגלות תבא לישראל בעברם על דברי הספר וכבר התחלה הרעה לבא בימי יאשיהו לפיכך הראה הא׳ יתברך לנביא סימן נסיעת הכבוד מן הבית כי כמו שהחלה הרעה בימי יאשיהו כן תבא כלה והראה לו בשנת שלשי׳ ליובל שהיתה שנה חמשית לגלות יהויכין לפי שצדקיהו כה״א בבבל בשנה הרביעית למלכו שהיא שנה חמישית לגלות יהויכין וכן הראה לו ברביעי שהוא חדש תמוז מפני שהחדש הזה היה בשנת החרבן תחלת החרבן כי בו נבקעה העיר וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות בימי המשיח ובנין העיר ובנין הבית הראה אותם לו בשנת היובל וביום הכפורי׳ שהוא סימן צאת העבדים מעבדות לחירות ולהורות כי האל ית׳ יכלה לעון ישראל וחטאתם לא יזכור עוד והראה לו המראה הזאת בבבל כמו שהיה הנביא שם לסימן הגלות שהוא בבבל וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות הראה אותה לו בענין שראה עצמו בארץ ישראל סימן לשיבת הגלות: ואני בתוך הגולה. בא הכנוי טרם הידיעה כי אחר כך אמר אל יחזקאל בן בוזי וכן ותראהו את הילד והמתנו חיתו לחם והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון ממנו כראה לו במראה הנבואה שהיה עם בני הגולה על נהר כבר כלומר שהיו עומדים על שפת הנהר והוא בתוכם ובאה לו הנבואה בזה הדרך שנראה לו שנפתחו השמים וראה אלה המראות שמספר והולך ומה שאמר מראות אלהים רוצה לומר מראות גדולות ונפלאות כי דרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו עיר גדולה לאלהים כהררי אל ארזי אל מאפל יה שלהבת יה וי״ת הפסוק כן והיה בתלתין שנין וגו׳ ובמקצת נסחאות תרגם על נהר כבר נהר פרת וכן אומרים המגידים כי כבר הוא פרת ומצאנו בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל ר׳ יורן ורב הונא רבי יורן אומר הוא פרת הוא כבר פרת שהוא פרה ורבה כבר שפירותיו נסים ואינם יוצאים בכברה רב הונא אומר פרת בפני עצמו כבר בפני עצמו: בחמשה לחדש. כבר כתבנו טעם השנה החמישית: יויכין. כמו יהויכין וכן יונדב ויהונדב יונתן ויהונתן: היה היה דבר י״י אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים. אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין השכינה שורה על הנביאים בחוצה לארץ וכשנדבר עמהם בחוצה לארץ לא נדבר עמהם אלא במקום טהור על המים שנאמר על נהר כבר ואני הייתי על אובל אולי ואני הייתי על יד הנהר ר׳ אלעזר בר צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה מגיד שהבקעה בשדה ידע שאין השכינה נגלית בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מפני י״י ויש אומרים כי פעם ראשונה איננו נדבר עם הנביא בחוצה לארץ פעם שנית מדבר ולזה נוטה דעת יונתן שתרגם מהוה הוה פתגם מן קדם י״י עם יחזקאל וגו׳ כבעמוד ומה שאמר ב׳ יחזקאל בר בוזי היה לו לומ׳ אלי וכן ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקרא לפעמים כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל י״י את יפתח ואת שמואל ובתרגום ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוזי על שהיו מבזין אותו: וארא. ואש מתלקחת. פי׳ מתלקחת בתוך הענן כמו ואש מתלקחת בתוך הברד: ומתוכה כעין החשמל. ת״י ומגו עננא מגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא ודעת רז״ל בחשמל שהוא מלאך ואמרו מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצא אש מחשמל ושרפתו ועוד דרשוהו נוטריקון חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב״ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות: ומתוכה. תירגם יונתן חיות בריין: ורגליהם

נפתחו ב׳ וסימ׳ נפתחו שערי ארצך. נפתחו השמים ואראה: החמישית ה׳ וסי׳ נמסר בסדר קדשים וירמיה סימ׳ ל״ו: יחזקאל ב׳ בקריאה וסימ׳ אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר. והיה יחזקאל לכם למופת. וא׳ ליחזקאל העשרים ד״ה: וארא ה׳ ג׳ בספר וסי׳ וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון. וארא

וַאֲנִי בְתוֹךְ־הַגּוֹלָה עַל־נְהַר־כְּבָר
נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת
אֱלֹהִים׃ בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה
הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין׃ הָיֹה
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יְחֶזְקֵאל בֶּן־בּוּזִי
הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל־נְהַר־כְּבָר
וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד־יְהוָה׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה
רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל
וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ
כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ וּמִתּוֹכָהּ
דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן
דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה׃ וְאַרְבָּעָה פָנִים
לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם׃

ג׳ ס׳ · ה׳ ל׳ ומל׳ ב׳ כתי׳ ה׳ ב׳ זא׳ ויחזקאל · ת׳ נסיב׳ · ב׳ · ס׳ ב׳ · ג׳ · ד׳

אֲמַר נְבִיָּא וַאֲנָא בְּגוֹ בְּנֵי גָלוּתָא
עַל נְהַר כְּבָר אִיתְפְּתַחוּ שְׁמַיָּא
וַחֲזֵית בְּחֵיזוּ נְבוּאָה דִּשְׁרַת עֲלַי
חֵיזוּ יְקַר שְׁכִינְתָא דַיְיָ׃ בְּחַמְשָׁא
לְיַרְחָא הִיא שַׁתָּא חֲמִישְׁתָּא לְגָלוּת
מַלְכָּא יוֹיָכִין׃ מֶהֱוֵי הֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יְחֶזְקֵאל בַּר
בּוּזִי כַּהֲנָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תָּב
תִּנְיָנוּת וְאִיתְמַלִּיל עִימֵיהּ בִּמְדִינַת
אַרְעָא כַּסְדָּאֵי עַל נְהַר כְּבַר וּשְׁרַת
עֲלוֹהִי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
וַחֲזֵית וְהָא רוּחַ עַלְעוֹלָא אָתְיָא מִן
צִיפּוּנָא עֲנָן רַב וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֲבָא
וְזִיהוֹרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר וּמִגּוֹ
עֲנָנָא וּמִגּוֹ עַלְעוֹלָא כְּעֵין חַשְׁמַלָּא
מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ וּמִגַּוַּהּ דְּמוּת אַרְבַּע
בִּירְיָין וְדֵין חֶזְוֵיהוֹן דְּמוּת אֱנָשָׁא לְהֵין׃ וְאַרְבְּעָא אַפִּין לְחָדָא וְאַרְבַּע אַפִּין לְכָל חַד וְחַד
שִׁיתַּת עֲסַר אַפִּין לִבְרִיְתָא חֲדָא מִנְיַין אַפַּיָּא דְאַרְבַּע בִּירְיָין שִׁיתִּין וְאַרְבְּעָא אַפִּין וְאַרְבְּעָא
גַּפִּין לְחָדָא וְאַרְבְּעָא גַּפִּין לְכָל חַד וְחַד שִׁיתַּת עֲסַר גַּפִּין לְכָל אַפָּא וְאַפָּא שִׁיתִּין וְאַרְבְּעָא
גַּפִּין לִבְרִיְתָא חֲדָא וַהֲווֹ מִנְיַין גַּפַּיָּא דְאַרְבַּע בִּירְיָין מָאתַן וְחַמְשִׁין וְשִׁיתָּא אַפִּין וְגַפִּין׃

החיות והנה אופן. וארא בעין חשמל כמראה אש בית לה סביב. וארא כי נטמאה. ויביאני דרך שער הצפון אל פני הבית: מראיהן ד׳ כתיב נ׳ בקריאה וסי׳ ומראיהן רע כאשר בתחילה ואיקץ. ומראיהן שפל מן הקיר. וזה מראיהן דמות אדם להנה. מראיהן כלפידים כברקים ירוצו:

ורגליהם · ונוצצים · מענין נצוץ : קלל · ממורט וחד ות״י ומנצצן כעין נחשת מצלהב : וידו אדם · כתוב בוא״ו וקרי ביו״ד והכתוב רוצה לומר וידו אדם כאילו אמר וידיו ידי אדם כמו עינך יונים ר״ל כעיני יונים : חוברות אשה · כמו יריעות אשה אל אחותה כי לכל דבר יקרא איש ואשה וככה החיות באשה ואיש כמו שכנה אותם בחיות וכרובים

רגל ישרה · רגלין כיונן מכוונין זה כנגד זה · ד״א ישרה שאין להם קפיצי ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיו׳ להם קפיצין כענין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב : רגל עגל · רגל עגול וכן תירגם יונתן רגלין סגלגלין : ונוצצים · מתוך זהרוריתם דומה כאילו יוצאות מהם

וידי ד׳ וסימ׳ וידי משה כבדים · וידי עם הארץ תבהלנה · וידי אדם מתחת · מעשה חרש וידי צורף : ודמות פניהם פני אדם חד מן ב׳ פסו׳ דאית בכל חד ד׳ כלין דמיין קדמא קרחי וג׳ בתראי נסבין ו׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך ו׳ : אל אשר ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך · והתנחלתם את הארץ בגורל

ל״פ · ב ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם
ב׳ · ל · ט ככף רגל עגל ונצצים כעין נחשת
ב׳ · וידי ק׳ קלל : וידו אדם מתחת כנפיהם על
ט ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם
לארבעתם : חברת אשה אל
ג׳ אחותה כנפיהם לא יסבו בלכתן
איש אל עבר פניו ילכו : ודמות
י׳ פניהם פני אדם ופני אריה אל
הימין לארבעתם ופני שור מה
ב׳ מל׳ · ל · יי מהשמאול לארבעתן ופני נשר
ד׳ · ט׳ · לארבעתן : ופניהם וכנפיהם פרדות
ב׳ עכסו׳ · ל׳ מל׳ מלמעלה לאיש שתים חוברות איש
ל׳ ומל׳ · ושתים מכסות את גויתיהנה :
ח׳ ואיש אל עבר פניו ילכו אל אשר
יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא
ג׳ יסבו בלכתן : ודמות החיות
מראיהם כגחלי אש בערות כמראה
הלפדים היא מתהלכת בין החיות
ט׳ מל׳ ונגה לאש ומן האש יוצא ברק :
ל׳ · ג׳ והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק :
ח׳ נכל׳ וארא החיות והנה אופן אחד בארץ
ל״פ אצל החיות לארבעת פניו : מראה
ט׳ האופנים ומעשיהם כעין תרשיש
ד׳ · ל ודמות אחד לארבעתן ומראיהם
ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך
ב׳ · ל האופן : על ארבעת רבעיהן
ג׳ בלכתם ילכו לא יסבו בלכתן :

וריגליהון ריגלין כיונן ופרסת ריגליהון כפרסת ריגלין סגלגלן ומזיען עלמא במהכהין ומנצצן כעין נחש מצלהב : וידין כידי אינשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סיטריהון למיתי בהן גומרין דאישא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למתן על תופני סירפיא למזרק על אתר רשיעיא לאבדא חייביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוין לארבעתהין : מכוונן חדא לקביל חדא גפיהון לא מיתחזרין במיזלהין בירייא לקביל אפהא אזלן : ודמות אפיהון אפי אינשא ואפי אריא עביד מימינא לארבעתהין ואפי תורא עביד מסמלא לארבעתהין ואפי נשרא לארבעתהי׳ ואפיהן וגפיהן פרישין מלעילא לחדא תרתין מכוונן חדא ותרתין מכסן ית גוייתהין : ובירייא לקביל אפהא אזלא לאתר דתהוי תמן רעוא למיזל אזלן לא מיתחזרן במיזלהין : ודמות בירייתא חזויהון כגומרין דאשא בערן כחזו בעוריא אישתא משתלהבא בין בירייתא וזיהוריא לאישתא ומן אשתא נפיק ברקא : ובירייתא באישתלוחהין למעבד רעות ריבונהן דאשרי שכינתיה במרומא עילא מנהין באנפא עינא למיחזי חזרן ומקפן ומכסן ית עלמא ותיבן בירייתא הדא וקלילן כחיזו ברקא : וחזית ברייתא והא גלגל חד משתוי כמלרע לרום שמיא בסטר בירייתא לארבע אפוהי : חיזו גילגליא ועובדיהון כעין אבן טבא ודמות חד לארבעתהין וחזויהין ועובדיהין כמא דהוי גלגל בגו גלגל : על ארבעא סיטריהין במזלהין אזלין לא מיתחזרין במיזלהין :

למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו ילכו קדמא : כבאם הגוהים : ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב ושוב ג׳ בקריא׳ וסים וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב · וישלח את הערב ויצא יצוא · והחיות רצוא ושוב : סימן חברות אשה אל אחותה · ואיש אל עבר · ובתראה דרבעיהם בלכתן · ושארא בלכתם : לארבעתן ד׳ וסים׳ ופני שור ופני נשר · מראה האופנים ומעשיהם · וגביהן וגבה להם :

ותירגם יונתן מכוונן חדא לקבל חדא גפיהון לא מיתחזרין ב במיזלהין בירייא לקבל אפהא אזלן : ופניהם · מלת ופניהם נפרדת בטעם לומר שאיל׳ דבקה עם הבאה אחריה ר״ל ופניהם היו כמו שנזכר וכנפיהם היו פרודות מהגוף ופרושות למעלה לעוף : ואיש · הרוח · הרצון וכן תירגם יונתן רעוא : ודמות · פירוש דמות ענינם כי דמות פרצופם כבר אמר : והיא מתהלכת · היא האש וכן תירגם יונתן אשתא משתלהבא בין ב בריתא : והחיות רצוא ושוב · מקור שרשו רצה והאל״ף במקום ה״א ויהיה רצה ורוץ בענין אחד וכן ותרץ עמו משרש רצה ענין מרוצה ובזק כמו ברק וכן תירגם יונתן ברקא ובדברי רבותינו ז״ל מאי רצוא ושוב אמ׳ רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין החרסים ור׳ יהודה אומר בשם רבי שימון בן פרטא כזה שבוזק גפת בבירה כלומ׳ כמי שמפזר גפת שהיא פסולת הזתים בבירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב ע עולה ויורד וזהו פירושו רצוא ושוב ולפי׳ שהוא ברק ענינו כי הברק רץ מהרה ושב ומתכנס מהרה עד שכמעט תשיגנו ה הראות ברוצו ושובו והתכנסו קל מהרה ויונתן תירגם הפסו׳ כן ובריתא באשתלוחיהון ל למעבד רעות רבונהון דאשרי שכינתיה במרומא וגו׳ ובקצת נוסחאות באגפא בגימ״ל : וארא החיות · והנה אופן אחד בארץ · פירושו למטה במקום שפל כמו רקמתי בתחתיות ארץ וכת״י : מראה האופני׳ ומעשיהם כעין תרשיש · תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני החושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינה כעין תכלת ופי׳ ומעשיהם בדמיון אבן תרשיש כי הוא אמ׳ שתי מלות מראיהם ומעשיהם ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כ כתרשיש שהם מקבלים מעשה ופעלה כמוהו : וגביהן

כאילו יוצאות מהם כצוצות כדאמרינן ב במסכת יומא אף היא עשתה נברשת של זהב כו׳ בשעה שחמה זורחת נצוצות יוצאין הימנה וכו׳ ונוצצים אישטונצ״לונט בלע״ז : כעין · כמו כמראה : נחשת קלל · מזוקק ומאיר ומנחם חברו עם קלוי באש : וידי אדם מתחת כנפיה׳ · כתרגומו למחת בהון גומרין דאישא וגו׳ וכן אנו מוצאים בספר זה וישלח הכרוב את ידו אל האש אשר ב בינות לכרובים וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים וכן אחריו ג וירא לכרובים תבנית יד אדם וגו׳ ידי אדם חותות את האש ו ונותנו׳ לכרוב והכרוב לשליח כדי שיצטננו גחלים מיד ל יד להקל הפורענות מעל ישר׳ : על ארבעת רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהרי יש להם פנים וכנפים לכל רוח : ופניהם וכנפיהם לארבעת׳ · כתרגומו שוה לארבעתהון : חוברות אשה אל אחותה כנפיהם · כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו ל לכאן וכן לכאן עד מחוברות ומגיעות זו לזו וכך הם מכסות פניהם שהכנפים פ פרושות למעלה מן הפנים : לא יסבו בלכתם · אם רוצות ללכת לאיזה רוח ש שירצו אין צריכות ל להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכך איש אל עבר פניו ילכו לצד פניו של אותה הרוח שהם ר רוצים ללכת ילכו : ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה ·

אילמלא שראיתי טעם זקף גדול נקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש לכל פנים ופנים שתים חוברות איש שתים כנפיהם חוברו׳ לכל אחת כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שביניהם מכוסים בהם ודוגמ׳ לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם עומדת בעצמה : ושתי׳ מכסות · ושתי כנפים הנותרות מכסות את גויתיהנה : אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת : היא מתהלכת בין החיו׳ · המראה הזאת מתהלכת בכל החיו׳ : ונוגה לאש · יותר מאש שלנו : ברק · פלנדרו״ש בלע״ז : רצוא ושוב כמראה הבזק · פרשו רבותי׳ רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרת לחזור וליכנס כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מהן כמו שמפורש בענין נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן : כמראה הבזק דלאטנצי״לא בלע״ז ונוגה אש שלהם כגוון אש היוצא מבין החרסין שמזקקין זהב בכור בתוכן והאש שיוצאה משם צבועה בגוונו׳ : תו׳ וי״מ הבזק לשון פיזור כמו שפירשוהו רבותינו כמראה הבזק ר׳ יהודה אומ׳ בשם ר׳ לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בבירה כלומ׳ שמפזר גפת שהוא פסולת הזתים בבירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פי׳ רצוא ושוב ועוד יש מדברים בזק לשון פיזור בזק בהו עפרא והוא חרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח על גבי הכבש בשביל שלא שלא יחליק ויש משמ׳ בזק כמו ברק והוא לשון חכמים ע״כ תו׳ : אופן אחד בארץ · ברגלי הרקיע : לארבעת פניו · על כל חיה או האופן יש לו ארבעה פנים רבותינו אמרו זה סנדלפון העומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ארבעה הם : כעין תרשיש · כגוון אבן טובה ששמה תרשיש קריסטא״ל בלע״ז : כאשר יהיה · אופן קבוע בתוך האופן שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לארבע רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לארבעת רוחותיו : על ארבעת רבעיהם וגו׳ · בשביל מעשה האופנים הוצרך לשנותן לומר שאין האופנים מעכבין עליהם שאף הם עשויין לכך : וגביהן

ו' פסוקי' שם שמה וסימ' נמסר בריש סדר ראה: בקול י' בקריא' וסימ' ואשמע את קול כנפיהם ג' בפסוק. וקול כנפי הכרבים משיקות. והנה כבוד אלהי ישראל. בקול מרכבות על ראשי ההרים ב' בפסוק. והצב גלתה והעלתה. וגויתו כתרשיש ופניו כמראה. כי כקול הסירים תחת הסיר: כעין ט' וסימ' והמן כזרע גד.

וגביהן וגבה להם ויראה להם וגבתם מלאות עינים סביב לארבעתן: ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים: על אשר יהיה שם הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת והאופנים ינשאו לעמתם כי רוח החיה באופנים: בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו האופנים לעמתם כי רוח החיה באופנים: ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה: ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל אחותה לאיש שתים מכסות להנה ולאיש שתים מכסות להנה את גויתיהם: ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן: ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן: וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה: וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב: כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:

וגביהן שוון לקבלא רקיע ורומא להין ודחילין אינון וגביהן מלן עינין סחור סחור לארבעתהין: ובמיזל ביריתא אזלין גלגליא לקיבליהון ובאיתרמא ביריתא במלרע לרום שמיא מיתרמין גלגליא: על אתר דהוי תמן רעוא למיזל אזלין לתמן רעוא למיזל וגלגליא מיתרמין לקיבליהון ארי כרוח ביריתא בגלגליא: במיזלהון אזלין ובמקמתהון קימין ובאיתרמהון במלרע לרום שמיא מתרמין גלגליא לקיבליהון ארי כרוח ביריתא בגלגליא: ודמות על רישי ביריתא רקיע כעין גליד חסין מרכן על רישיהון מלעילא: ותחות רקיע גפיהון מכוונן חדא לקביל חדא לחדא תרתין מכסין להין ולחדא תרתין מכסין להין ית גויתהן: ושמעית ית קל גפיהין כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהין קל מילוליהן כד מודן ומברכין ית רבוניהון קיימא מלך עלמיא כקל משרית מלאכי מרומא במקמהן משתקן גפיהן מן קדם די בירא: ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא די בירא לעבדוהי נביי ישראל הוי קלא ומישתמע מעילוי רקיעא מבין כרוביא מתחות רקיעא די על רישיהון במקמהן משתקן גפיהן מן קדם די בירא: ומעילוי רקיעא די על רישיהון כחיזו אבן טבא דמות כורסיא ועל דמות כורסיא דמות כחיזו אנשא עלוהי מלעילא: וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור חיזו יקר דלא יכילא עינא למיחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולעילא חיזו יקרי דלא יכילא עינא למיחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהורא ליה סחור סחור: כחיזו קשתא דהוי בעננא ביומא דמיטרא כן חיזו זיהורא סחור סחור הוא חיזו דמות יקרא דיי וחזית ואשתטחית על אפי ושמעית קל דמתמליל:

רשי

וגביהן. גבים להם: וגבה להם ויראה להם. מאוימים הם לרואה אותם ויש פותרין יראה להם במורא עומדים: וגבותם. אילו"ה סור ביל"ים בלע"ז: מלאות עינים סביב. לראות לכל רוח שהרי לא יסבו בלכתם: מעל הארץ. מעל רצפת הרקיע וכן תרגם יונתן מלרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה: הרוח. הרצון של הקב"ה: שמה הרוח ללכת. אין צריך לומר להם לבד זה לכו שרוחו של הקב"ה בחיות ורוח החיה באופנים: בלכתם. החיות: ילכו. האופנים: הקרח הנורא. ת"י גליד חסין גלי"אה פורט בלע"ז: ישרות. מכוונות: כקול מים רבים. יכול קול כמוך ת"ל כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים: קול המולה. כקול מחנה קל מלוליהון דמודן ומברכן קדם רבוניהון כקל משריית מלאכי מרומ': בעמדם תרפינה כנפיהם. מלהשמיע קול ויונתן תרגם במקמהון משתקן גפיהון מן קדם דבורא דבורו של מקום היוצא ממעל לראשן להשמי' לנביאי' שליחותו כמו שמסיים והולך ויהי קול וגו'. ומדרש אגדה בעמדם מלקלס בשביל ישראל שיקלסו תחילה: ויהי קול מעל לרקיע. תרגם יונתן ובזמן דהוה רעוא קדמוהי לאשמעא דבור לעבדוהי נביאיא הוא קלא משתמע מעילוי רקיעא דעל רישיהון: תרפינה כנפיהם. מאימת הדבור: וארא כעין חשמל. לא נתן רשו' להתבונן במקרא זה: בית לה. מלפנים לה כמראה אש: ואפל על פני. ואשתטחית: ואשמע קול מדבר. ומה דבר ויאמר אלי בן אדם וגו'. בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שראה המרכבה והילך בין עלייה ומשתמש בה כמלאכי' לומ' אין כאן ילוד אשה שלא זה כן הטע"ם מי"ן אחד לר' והכ"ח הו ולי נראה שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה גם לבו במראה המרכבה ובמלאכות עליונים: את

חשמ' קדמ' החשמל תניי' חשמל תליית' החשמלה

רדק

וגביהן. מלת וגביהן נפרדת בטעם ופירושה כמו שפי' כמלת ופניהם שאינה דבקה עם הבאה אחריה אמר וגביהן כמו שהיו בגב כל אופן אלא שגובה היה להם עד שמרוב גבהם היתה יראה להם כי הרב' יהיה מופ'לג בגבהותו יקרא נפלא ונורא וכן מעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא ונבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ בלשון זכרים וזה בלשון נקבות ומפני כפלו שנה המלה: ובלכת. ת' ובמיזל ברייתא אזלי' וגו': על אשר יהיה שם הרוח. הרצון כמו שפירשנו והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר"ל רוח האופנים: ללכת. בנגול באתנחתא וכן ויסב שמואל ללכת: ודמות. הנורא. פירוש נורא בלבנותו ובזהרו: ותחת. לאיש. לכל אחד ואחד: ואשמע כקול שדי. פירוש חזק ותקיף וכן כשוד משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' על האל יתברך שנקרא שדי וכן אמר במראה השלישית כקול אל שדי בדברו ורוצה לומר בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול וגם אמר נשמע עד החצר החיצונה שהוא גבול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה הקול גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול בנבואה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול: קול המולה. פי' כמו מלה אלא שזה מורה על מלה חזקה נשמעת ממדברים רבים כקול מחנה: ויהי קול מעל לרקיע. תרגם יונתן הפסוק כן ובזמן דהוי רעוא וגו': וממעל. דמות כמראה אדם לא תרגמו יונתן: וארא. בית לה. משפט לה ותרגם יונתן הפסוק כן וחזית כעין חשמלא כחיזו אשת' וגו' כבשמור ובנוסחא אחרת מצאתי דלא אפשר לאסתכלא ביה ולרע: כמראה הקשת. ואפול על פני. וארא כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה: ואפול על פני. שהשתוממתי לבי על המראה: ואשמע קול מדבר. ובעודי נופל על פני שמעתי קול שמדב' אלי זה היה מלאך שדבר עמו ואמרו רבותינו ז"ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותה יחזקאל עד שאמרו כי קטנה שבנשיהם גדולה היא כיחזקאל בן בוזי ואמרו כי פני שור ראו כשנר מחניהם לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה דגלי' בדגל יהודה פני אריה דכתי' גור אריה יהודה ובדגל ראובן פני אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם ובדגל אפרים פני שור שנאמר עליו בכור שורו הדר לו ובדגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר אפעה ושרף מעופף: ואמר

וארא והנה רוח סערה. ורגליהם רגל ישרה. מראה האפנים ומעשיהם כעין. ודמות על ראשי החיה רקיע. וארא כעין חשמל כמראה אש. כעין החשמלה. בעין אבן תרשיש. כעין נחשת קלל וקול דבריו דדניאל: סימן קדמא חשמל. תנייא החשמל. תליתא החשמלה: מדבר ח' בקריא' וסי' יש לאל ידי לעשות עמכם. ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו. ויכל משה מדבר אתם ויתן על. ועתה דעי וראי מה תעשי. ותבא בי רוח כאשר דבר אלי. ואשמע מדבר אלי. אהבת רע מטוב. נצור לשונך מרע:

ויאמר אלי בן אדם . פירשו המפרשים כי לפיכך קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת והנכון בעיני לפי שראה פני אדם במרכבה הודיעו כי ישר וטוב הוא בעיניו והוא בן אדם לא בן אריה ולא בן שור ולא בן נשר על הדרך שפירשנו לפיכך תרגם יונתן בר אדם לא בר אנשא ואע״פ שתרגם פני אד׳ אפי אנשא לענין הדמיון אמר זה : אותך . כמו אתך כדרגם : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי . בשעה שדבר אלי באה בי רוח שחזקה אותי והעמידתני על רגלי : מדבר . מבנין התפעל ומשפטו מתדבר : ויאמר . אל בני ישראל . אותם שהיו בבבל שגלו בגלות יהויכין ויתכן גם כן לאותם שהיו בירושלם על ידי כתב כי הוא היה בבבל ואחר שאמר למטה לך בא אל הגולה נראה כי לאותם שבבבל שלחו : אל גוים המורדים . אף על פי שהיו גוי אחד מפני שהיו חלוקים במעשיהם הרעים אלה עובדים לעבודה זרה של בני עמון ואלה של מואב או גוי אחר או את׳ גוי׳ לחלוק השבטים והמשפחות וכן עמים הר יקראו אחריך בנימן בעממיך : והבנים קשי פני׳ ת׳ תקיפי אפין וכן גוי עז פנים מי שאין לו בשת פניו עזים וקשים והפכו מי שיש לו בשת רכו פניו ויאדמו כשיוכיחנו אדם : כה אמר יי׳ . כלומר תאמר להם הנבואה בשמי : והמה אם ישמעו ואם יחדלו . אף על פי שאתה מסופק בהם אם ישמעו ואם יחדלו מלשמוע אף על פי כן אמור להם כי בית מרי המה ויש ספק בתשובתם אף על פי כן אמור להם כדי שידעו כי נביא היה בתוכם ומוכיח אם ישמעו אליו ויונתן תרגם ואם יחדלו ואם יתמנעון מלמחתי : ואתה . כי סרבים . ממאנים וממרים תרגום וימאן וסריב ותרגום ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חרמים גננים וסלונים קוצים וכן סלון ממאיר קוץ כמו קוצים ובכינים הם אתך אף על פי כן אל תירא מהם : אותך . כמו אתך : ואל עקרבים . כמו ועם עקרבים והם קוצים קשים ויונתן תרגם ובגו עממיא דעובדיהון דמין ל לעקרבים פירוש כמו נחש שרף ועקרב : ודברת׳ . כי בית מרי המה פירוש בית מרי המה כמו ואני תפילה שפי׳ איש תפלה : ואתה . אל תהי מרי כבית המרי . הראשון תואר ובא בסגול בטרח׳ כמו בהפסק כי כן מנהג הטרח׳ במקומות : פצה פיך . וכן פציתי פי ואכלתי המגלה במראה הנבואה והוא משל ללמד דברי הנבואה ולזכרם ות׳ ארכין נפשך וקבל ית דאנא יהיב לך : ואראה והנה יד שלוחה אלי . והנה בו מגלת ספר זכר היד זכר ונקבה וברוב היא לשון נקבה וכן בלשון זכר יכתוב ידו ליי׳ : ויפרש . והיא כתובה פנים ואחור . פנים יקרא הצד שכותבין בו שהוא נגד פני האדם ואשר תחתיו יקרא אחור : וכתוב אליה . כמו עליה : קנים והגה והי . כולם לשון נהי ומספד ואלה הקינים היו על ישראל : ויאמר אלי את אשר תמצא אכול . פי׳ אשר תמצא בידי מה שאני נותן לך אכול : ואפתח את פי . הכל דרך משל כמו שכתבנו ותרגם יונתן וארכינית ית נפשי ואחכמני מה דכתיב במגלתא הדא : ויאמר אלי . בטנך תאכל . דרך משל שלא יקיא מתוך פיו אלא יאכיל בטנו ותרגם יונתן ית נפשך תסבע : את המגלה . פי׳ מן וכן הם יצאו את העיר כמו מן העיר : ואוכלה . אכלתי את המגילה ותהי בפי כדבש למתוק והאכלתי את בטני שלא הקאתיה : למתוק . כמו מתוק והלמ״ד מורה על העצם ויפיק זולתה וכן לאמות חמס והדומי׳ להם שכתבנו בספר מכלל רוצה לומר שקבלה ולמדה ברצון טוב ובלב טוב : ויאמר

את מדבר אלי . את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומר מדבר נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדב׳ משמע שהשכינה מדברת בפני עצמו בכבודו ושלוחיו שומעו פור״פלאיץ בלע״ז : אל גוים המורדים . שני שבטים קרויין שני גוים : והבנים . לפי שאמר אבותם פשעו בי ואו בניהם קשי פנים : והמה . שמא ישמעו שמא יחדלו מלשמוע כי ידעתי כי בית מרי הם אבל יקנתורין של שאני חפץ שידעו לעת פורענות כי נביא היה בתוכם שהוכיחם ולא שמעו : סרבים . לשון מרדות כלומר סרבנים ודונש פתר אותו לשון קוצים : ועשרים שמות להם : סלונים . לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב : ואל עקרבים אתה יושב . העם אשר את׳ מוכיח ילאוך ויקניטוך כאלו אתה יושב על עקרבים : ועוקצין אותך מכל צ צדדיך עקרבים אגלינטי״רש בל׳ . לא׳ עקרבים ממש וכן ת׳ ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב : אל תהי מרי . מליך בשליחותי : פצה . פתח וכן פצו עליכם פיה׳ : פצה פיך ואכול . משל הוא הטה אזנך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל ל לרעבון : את אשר אני נותן אליך . מה היא הנתינה היא מגילת הספר : והנה וגו׳ . יש דברים משמשין לשון זכר ולשון נקבה כמו השמש יצא על ה הארץ וזרחה לכם : יראי שמי שמש וגו׳ אל המחנה האחת והכהו : פנים ואחור . מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא : קינים . פורענותם של צדיקים בעולם הזה : והגה . מתן שכרן שידכנו עליו לעתיד לבא : והי . נהי של רשעים לעולם הבא : ואוכלה ותהי בפי וגו׳ . וקבילתהא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי : מתוק

מרי ד׳ וסי׳ לבני מרי ותכל תלונות מעלי . כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים . אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך . ואמרת אל מרי אל בית ישראל : אכול ה׳ מל׳ וסי׳ ואשימה לפניך פת לחם . ויאמר לו קום אכול . בן אדם את אשר תמצא אכול ב׳ בו . אכול ושתה יאמר לך :

ב ויאמר אלי בן אדם עמד על רגליך ואדבר אתך : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי ותעמדני על רגלי ואשמע את מדבר אלי : ויאמר אלי בן אדם שולח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו בי המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה : והבנים קשי פנים וחזקי לב אני שולח אותך אליהם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה : והמה אם ישמעו ואם יחדלו כי בית מרי המה וידעו כי נביא היה בתוכם : ואתה בן אדם אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא כי סרבים וסלונים אותך ואל עקרבים אתה יושב מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת כי בית מרי המה : ודברת את דברי אליהם אם ישמעו ואם יחדלו כי מרי המה : ואתה בן אדם שמע את אשר אני מדבר אליך אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך ואכל את אשר אני נתן אליך : ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר : ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קנים והגה והי : ויאמר אלי בן אדם את אשר תמצא אכול אכול את המגלה הזאת ולך דבר אל בית ישראל : ואפתח את פי ויאכלני את המגלה הזאת : ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נתן אליך ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק :

ואמר לי בר אדם קום על ריגלך ואמליל עמך : ועלת בי רוחא כד מליל עמי ואקימתני על רגלי ושמעית ית דמתמליל עמי : ואמר לי בר אדם שלח אנא יתך לות בני ישראל לות עממיא סרבניא דסריבו על מימרי אינון ואבהתהון מרדו במימרי עד כרן יומא הדין : ומתקרן בניא אינון תציפי אפיא ותקיפי לבא אנא שלח יתך לותהון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים : ואינון אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמיחטי ארי עם סרבן אינון וידעון דינביא הוה ביניהון : ואת בר אדם לא תדחל מנהון ומפתגמיהון לא תדחל ארי מסרבין ומקשן לקיבלך ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב ומפתגמיהון לא תדחל ומן קדמיהון לא תתבר ארי עם סרבן אינון : ותתנבי ית פתגמי נבואתי להון אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי ארי עם סרבן אינון : ואת בר אדם קביל ית די אנא ממליל עמך לא תהי סרבן כעמא סרבנא ארכין נפשך וקביל ית די אנא יהב לך : וחזית והא דמות יד מתושטא לצד לותי והא ביה מגלת ספרא : ופרס יתה קדמי והא כתיבא מאפהא ומאחורהא מן דהוה מן שירויא ומה דעתיד למהוי בסופא וכתיב בה דאם יעברון בית ישראל על אוריתא ישלטון בהון עממיא ואם יעיברון ית אוריתא יסוף מנהון איליא ודוונא ותינחתא : ואמר לי בר אדם ית דמתיהיב לך קביל קביל מא דכתיב במגילתא הדא ואזיל ואתנבי על בית ישראל : וארכינית ית נפשי ואחכימני מה דכתיב במגילתא הדא : ואמר לי בר אדם נפשך תסבע ומיעך תמלי אם תקבל מה דכתיב במגילתא הדא די אנא יהיב לך וקבילתהא והוו פיתגמהא בפומי כדבש חלי :

ואמר אלי · ודברת בדברי · בלשון אשר אני מדבר לך כן תדבר אליהם כי אינם לעוזות שלא יבינו לשונך · כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון · כפל ענין במלות שונות · אמר גם הם אינם מדברים לשון אחרת שלא תבין אתה את דבריה׳ כי בני לשון אחת אתה עמהם הם יבינוך ואתה תבינם : לא על עמים רבים · ר״ל רבי המרחק שהם מארץ רחוקה מאד שלא שמעת מעולם לשונם : אם לא אליהם · אם לא לשון שבועה וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא כאשר דמיתי כן היתה · כלומר לא יהיה זה אם לא יהיה זה כאילו אמר באמת אם אליהם שלחתיך הם ישמעו אליך אף על פי שלא יבינו לשונך ולא תבין לשונם הם יבקשו מי שיפר׳ להם נבואתך : וביתישר׳ לא יאבו לשמוע אליך · ולמה לא יאבו לשמוע אליך כי אינם אובים לשמוע אלי לא מפני שמואסים בך אלא מפני שמואסים המה בדברי ובתוכחתי : הנה נתתי את פניך חזקים · שלא תירא מהם ולא תכנע מפניהם : כשמיר חזק מצר · בחולם כמו ותקח צפורה צור · הברזל חזק · יקרא שמיר · אמר כמו שהברזל חזק מן הצור והותך את אותו כן תשברם אתה ותכלם : כי בית מרי המה · וידעתי שיענו כנגדך בהוכיחך אותם : ויאמר · קח בלבבך ובאזניך שמע · הוא כוין הן אתה קצפת ונחטא והדומי׳ לו אחר שתשמע באזניך קח בלבבך שלא תשכח מה שם שמעת : ולך בא אל הגולה · הוא היה במקום אחד ומקב׳ בני הגולה אשר הוא שלוח אליהם במקום אחר גם כן על נהר כבר : הגולה · רוצה לומר בני הגולה או פירושו הכנסת הגולה : ודברת אליהם ואמרת אליהם · כפל ענין במלו׳ שונו׳ לחזק הענין רוצה לומר שיאמר להם פעם אחר פעם אולי ישמעו ותרגם יונתן ותתנבי להון ותימר להון : ותשאני רוח · במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח ללכת אל הגולה : ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי׳ ממקומו · כשנשאתני הרוח שמעתי קול אחרי במקו׳ הנבואה שהייתי שם והקול היה או׳ ברו׳ כבו׳ יי׳ ממקומו ר״ל כשסר ממקומו מעל הכפורת מבין שני הכרובים כי ישר׳ היו מחסרים כבודו בהיותו ביניהם בשמל הקנאה המקנה וכאילו נתוסף כבודו בסורו מהם ולשון ברכה היא תוספת טובה וכבוד וכן אמר למטה וכבוד אלהי ישר׳ נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו על מפתן הבית והחכם הגדול רבי׳ משה ז״ל פירש ממקומו כפי מעלתו וכבר חלקו במציאותו : וקול כנפי החיות · כמו שאמר למעלה ואשמע את קול כנפיהם ופירוש משיקות שהם נושקות זו לזו כמו שאמר חוברות אשה אל אחותה ויונתן תרגם נקשן חד לחד כלומר דופקות זו בזו כמו וארכובותיה דא לדא נקשן : וקול רעש גדול · והיה הקול רעש גדול ושמיעתו זה הקול פעם אחרת מורה על מהירו׳ הנסיעה והאופנים משמיעים קול בלכתם וכן קול כנפי החיות כמו שפי׳

עמקי ג׳ וסימ׳ את עם נועז · כי לא אל עם עמקי שפה · ודבהריה לא אל עמים · וא׳ בעמקי · בעמקי שאול קראיה : חזקים ג׳ וסימ׳ וילכו בני דן לדרכם · והנה נתתי את פניך חזקים לעכת · חזקים כראי מוצק : לא תירא ח׳ וסימ׳ לא תירא משם זכור תזכור את · וראית סוס ורכב עם רב ממך · וי׳ הוא ההולך לפניך הוא

רשי

עמקי שפה · שיהא להם לשון עמוק שאינך מכירבו : אל בית ישראל · כי אל בית ישר׳ אני שולחך אשר לשונם כלשונך : אם לא אליהם שלחתיך וגו׳ · לשון שבועה הוא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא : שמיר · מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא מתבקעת כנגדו הנה לא׳ שמיר לשון שלט חזק ובתרגו׳ ירושלמי הוא תרגום של צור וכן תרגום מצור החלמיש שמיר טינרא וים מפר׳ שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו כן נקרא הברזל שמיר בשביל חזקו : כה אמר יי׳ אלהים · הנבואה הזאת לומדה להם : אם ישמעו · או ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה להם : ותשאני רוח · לאחר שגמר דבריו בזה אל הרוח לשאתו אל המקום אשר בני הגולה שם : משיקות · לשון נשיקה מקישות זו אל זו ושיר כשמע בהקשתן כמו שאמו׳ למעלה ואשמע את קול כנפיהם : ואלך מר · שהיה קשה בעיני לקנטר את בני עמי : ויד יי׳ עלי חזקה · אכפו וכחו להוליכני על כרחי : תל אביב · לתל אביב שם מקום : משמים · משתוממם אדם משותק מלדבר : צופה

ז׳ כסל׳ בסיפ׳ לא׳ כטע׳ ויאמר אלי בן אדם לך בא אל בית
ישראל ודברת בדברי אליהם :
ג׳ כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי
ב״ח ר׳ לשון אתה שלוח אל בית ישראל :
ג׳ לא אל עמים רבים עמקי שפה
י״ו זקפין קמצין וכבדי לשון אשר לא תשמע ד
בריהם אם לא אליהם שלחתיך
ב׳ המה ישמעו אליך : ובית ישראל
לא יאבו לשמע אליך כי אינם
ל׳ אבים לשמע אלי כי כל בית ישראל
ב׳ ז״רפ חסיפ׳ חזקי מצח וקשי לב המה : הנה
ג׳ נתתי את פניך חזקים לעמת פניהם
ואת מצחך חזק לעמת מצחם :
ל׳ ב״חס בטיפחא ל׳ כשמיר חזק מצר נתתי מצחך לא
תירא אותם ולא תחת מפניהם כי
בית מרי המה :
ז׳ כסל׳ בסיפ׳ ויאמר אלי בן אדם את כל
דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך
ב׳ חס׳ ל׳ ובאזניך שמע : ולך בא אל הגולה
אל בני עמך ודברת אליהם ואמרת
אליהם כה אמר אדני יהוה אם
ב׳ ישמעו ואם יחדלו : ותשאני
רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול
ברוך כבוד יהוה ממקומו : וקול
צ׳ ומל׳ כנפי החיות משיקות אשה אל
אחותה וקול האופנים לעמתם וקול
ב׳ מ״א חתני ותכילני רעש גדול : ורוח נשאתני ותקחני
ואלך מר בחמת רוחי ויד יהוה עלי
חזקה : ואבוא אל הגולה תל
ג׳ אביב הישבים אל נהר כבר
ואשב׳ י׳ ק׳ חס׳ ל׳ ה׳ ואשר המה יושבים שם ואשב שם
שבעת ימים משמים בתוכם :

ואמר לי בר אדם איתא איזיל לות בני ישראל ותתנבי בפתגמי נבואתי להון : ארי לא לות עם עמקי ממלל ויקירי לישן את שליח לאתנבאה אילהין לות בית ישראל : לא לות עממיא סגיאין תקיפי ממלל ויקירי לישן דלא תשמע פתגמיהון אילו לותהון שלחיתך אינון יקבלון מינך : ובית ישראל לא ייבון לקבלא מינך ארי לית אינון צבן לקבלא למימרי ארי כל בית ישראל חציפי אפין ותקיפי ליבא אינון : הא יהבית ית אפך תקיף כקביל בית אפיהון וית בית עינך חסין כקביל בית עיניהון : כמא דשמירא תקיף מטינרא כן יהבית ית בית עינך חסין כקביל בית אפיהון לא תרחל מנהון ולא תיתבר מן קדמיהון ארי עם סרבן אינון : ואמר לי בר אדם ית כל פתגמי דאמליל עמך קביל בלבך ובאודנך שמע : ואיתא איזיל לות בני גלותא לות בני עמך ותתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהי אם יקבלון ואולפן ואם יתמנעון מלמחטי : ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה : וקל גפי בירייתא נקשן חד לחד וקל גלגלי לקבליהון וקל זיע סגי : ורוחא נטלתני ונסיבתני ואזלית במריר בתקוף רוחי ונבואה מן קדם יי עלי תקיפת : ואתית לות בני גלותא לתל אביב דיתבין על נהר כבר ונחית ביניהון ואינון יתבין תמן ויתיבית תמן שבעא יומין שתיק ביניהון :

ישמיר · לא תירא כפניהם דיהושע · לא תירא אתם ולא תחת כפניהם דסיפרא · לא תירא כפחד לילה · לביתה משלג · והיית כוצק לא תירא : וקול כנפי חד מן י״ רפ מן ג׳ ג׳ מלין דנסבין ו׳ בקריא וסי׳ ולכל חית הארץ ולכל ולכל · והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה · וכן העשה לחמרו וכן וכן · וכל הארץ בוכים וכל וכל · ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי · וקול כנפי החיות וקול וקול · ואיש את אשת רעהו ואיש ואיש · ואל תרא ביום אחיך ואל ואל · ובני אפים ישעי ובני ובני · ושם האיש אלימלך ושם ושם :

למעלה : ורוח נשאתני · במראה הנבואה היה זה והוא מה שאמר למעלה ותשאני רוח אלא לפי שהפסיק בשמיעת הקול חזר ואמר ורוח נשאתני ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה וכן אמר למטה ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח האלהים וכל מה שכתוב עד אותו הפסוק הכל היה במראה הנבואה ובואו אל הגולה תל אביב ושבתו שם שבעת ימים משמים ומקץ ז׳ ימים שב אליו הדבר ובאתו אל הבקעה וכן קח לך לבנה שכבעל כרך קח לך חטים קח לך חרב חדה הכל היה במראה הנבואה וכן בפרשה השמית אני יושב בביתי וכל הענין עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה וגו׳ ולא הורשה לדבר אליהם ולהוכיח עד אותו העת כמו שאמר ואדבר אל הגולה וגו׳ : ואלך מר בחמת רוחי · רוצה לומר מר נפש כמו שאמר בחמת רוחי : ויד יי׳ עלי חזקה · יד הנבואה : ואבא תל אביב · שם מקום כמו תל מלח תל חרשא ואולי הוא אחד מהם : אל נהר כבר · כמו על נהר כבר : ואשר · כתיב ואשב קרי והכתוב רוצה לומר וכאשר ראיתי המה יושבים ואשב שם ויונתן תרגם זה ונחית ביניהון והשני ויתיבית כמשמעו והקרי כמשמעו ואשב ומה שאמר המה יושבים רוצה לומר ואשב כמו שהיו המה יושבים ואשר ענין חזוק ואמר אחר כך ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם תמה ונבהל ואין מדבר : ויהי

ויהי מקצה שבעת ימים · סוף השבעה ימים מבואר הוא : בן אדם צופה · כמו הצופה שמזהיר את העם כבא עליהם האויב : והזהרת אותם ממני · כלו' במה שדברים שמעת ממני : באמרי · מדרכו הרשעה · הרשע דרכו רשעה כמו שהטוב דרכו טובה : בעונו ימות · מיתה מופלגת בעולם הזה או הכרתית לעולם הבא וכן פירוש לחיותו כי יש עון שעונשו בעולם הזה ויש בעולם הבא ומה שאמר בעונו ימות ואף על פי שלא נזהר לפי שהוא יודע בעצמו שהוא חוטא אף על פי כן אם יזהירנו אפשר שישוב בתשובה : ודמו מידך אבקש · כיון שצויתיך להזהירו כמו שאמר באמרי לרשע כי באמרי לך שתאמר לו בשמי כאילו אני אומר לו והנה אם אתה לא אמרת לו את כשעת בנפשו כי היה שב בהזהרתך

ובשוב ד' בקריא' וסימ' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · בשוב צדיק דבכל' והתועבות · ובשוב רשע מרשעתו · וחברו · וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי : חיו ד' כתיב ו' בקריא' וסימ' ואתה כי הזהרתו צדיק · ויראת ישב · חבול ישיב רשע · ושלאחריו כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה : עבותים ג' מלאים בקריא' וסימ'

ויהי מקצה שבעת ימים
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר : בן אדם צפה נתתיך לבית
ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת
אותם ממני : באמרי לרשע מות
תמות ולא הזהרתו ולא דברת
להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו
הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך
אבקש : ואתה כי הזהרת רשע
ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה
הוא בעונו ימות ואתה את נפשך
הצלת : ובשוב צדיק מצדקו ועשה
עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות
כי לא הזהרתו בחטאתו ימות ולא
תזכרן צדקתו אשר עשה ודמו
מידך אבקש : ואתה כי הזהרתו
צדיק לבלתי חטא צדיק והוא לא
חטא חיו יחיה כי נזהר ואתה את
נפשך הצלת :
ותהי עלי שם יד יהוה ויאמר אלי
קום צא אל הבקעה ושם אדבר
אותך : ואקום ואצא אל הבקעה
והנה שם כבוד יהוה עמד ככבוד
אשר ראיתי על נהר כבר ואפל על
פני : ותבא בי רוח ותעמדני על
רגלי וידבר אתי ויאמר אלי בא
הסגר בתוך ביתך : ואתה בן אדם
הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך
בהם ולא תצא בתוכם : ולשונך
אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה
להם לאיש מוכיח כי בית מרי המה :
ובדברי אותך אפתח את פיך
ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה
השמע ישמע והחדל יחדל כי בית
מרי המה : ואתה בן אדם
קח לך לבנה ונתתה אותה לפניך
וחקות עליה עיר את ירושלם :

והוה מסוף שבעא יומין והוה
פיתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר
: בר אדם מליף מניתך לבית
ישראל ותקביל ממימרי פתגם
ותזהיר יתהון מלמחטי קדמי :
כד אמרית לרשיעא מימת תמות
ולא אזהרתוהי ולא מלילתא
לאזהרא רשיעא מאורחיה
דרשעא לקיימותיה הוא רשיעא
בחוביה ימות ודמיה מן ידך א
תבע : ואת ארי אזהרתא רשיעא
ולא תב מחוביה ומאורחיה ד
דרישעא הוא בחוביה ימות ואת
ית נפשך שיזבתא : וכד יתוב
זכאה מזכותיה ויעביד שקר ואתן
תקלת חובין קדמוהי הוא ימות
ארי לא אזהרתוהי בחוביה ימות
ולא אידכרן זכותיה דעבד ודמיה
מן ידך אתבע : ואת ארי אזהרת
לצדיקא בדיל דלא למחטי צדיקא
והוא לא חטי מיחי יחי ארי אזדהר
ואת ית נפשך שזבתא :
ושרת עלי תמן
רוח נבואה מן קדם יי ואמר לי
קום פוק לבקעתא ותמן אמלל
עימך : וקמית ונפקית לבקעתא
והא תמן יקרא דיי שריא כיקרא
דחזיתי על נהר כבר ואשתטחית
על אפי : ועלת בי רוחא ואקימתני
על ריגלי ומליל עימי ואמר עול
איטמר בגו ביתך : ואת בר אדם
הא גזרי פתגמי פומי עלך כאיסור
גדילין דאסרין בהין ולא תיפוק
ביניהון : ולישנך אדביק לחכך
ותשתוק ולא תהי להון לגבר
מוכח ארי עם סרבן אינון :
ובמללותי עימך ארכין ית נפשך
ותימר להון כדנן אמר יי אלהים
דמקביל יקביל אולפן ודי יתמנע
יתמנע מלמחטי ארי עם סרבן
אינון : ואת בר אדם
סב לך אבנא ותתן יתה קדמך
ותצור עלה קרתא ית ירושלם :

רשי

צופה נתתיך · למה את דומה הלא כצופה שמעמידין על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם טיכנסו ויתחזקו כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא אביאנו עליהם : ונתתי מכשול לפניו · כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת לפניו כדי לגלו' מעשיו וכשאביא רעה עליו לא יהרהרו אחרי : ולא תזכרנה צדקותיו · פרשו רבותינו בתוהא על הראשונו' שמתחרט על הצדקות הראשונו' שעשה : והנה שם כבוד יי' עומד · הקדים על ידו לילך שם מדת ענוה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמי' ממתין לרב וכאן הרב ממתין לתלמיד : הסגר בתוך ביתך · להראות שאינם ראוין לתוכחה : הנה נתנו אליך עבותים · הוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים וכן תרגם יונתן הא גזרי' פתגמי' עלך כאיסור גילדין וגו' : ובדברי אותך · כשאחפוץ לדבר אתך לשלוח אליהם : ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים · את כל דברי שליחותי : השומע ישמע · אין זה מן השליחות אלא רוח הקודש אמר לנביא אתה אמור אליהם שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל כי ידעתי כי לא כלם ישמעו כי בית מרי המה : לבנה · טוולה בלע"ז ויש מהם שהם גדולו' :

רדק

לפיכ' אבקש דמו מידך ואענישך עליו : ואתה · מבואר הוא : ובשוב צדיק · ונתתי מכשול לפניו · המכשול הוא שימות בחטאו ואדוני אבי ז"ל פירש המכשול שיצליח בכל מעשיו בעול' הזה כי פרי צדקותיו שהיה עתיד לאכול לעולם הבא יאכלנו בעולם הזה וזהו מה שאמר משה רבינו לא יאחר לשונאו כתרגומו ומה שאמר ולא תזכרנה צדקותיו ר רוצה לומר לעולם הבא אבל ל לעולם הזה תזכרנה : צדקתו · כן כתיב על הכלל וקרי צדקותיו על הפרט ויונתן תרגם ונתתי מכשול ואתן תקלת חובי' קדמוהי נראה שדעתו כדעת רבותינו ז"ל שפירשו באדם שהיה צדיק ושב מצדקו ועשה עול בסתר אמר ה הקדוש ברוך הו' אני אתן מכשול לפניו כלומר אני מגביה לידו ח חטא גלוי לכל כדי שידע הכל כי הוא רשע : ואתה · כי הזהרתו צדיק · הכנוי קודם הידיעה וכן וישכו את טעמו והמתתו חיתו לחם והרומי' להם : צדיק · מי שהי' כבר צדיק : לבלתי חטא · צדיק שלא ישוב מצדקו : חיו יחיה · בוי"ו במקום הא למד הפעל : נזהר · בקמץ והוא כפעל עומד : ותהי עלי שם · בתל אביב ובוהו לצאת אל הבקעה והראהו שם הכבוד כמו שהראהו על נהר כבר כי הבקעה מקום טהור יותר מתל אביב שהיו י יושבי' שם בני אדם ושנה לו פעם אחר פעם להשכילו ההשגחה ו וההנהגה ועוד כי באות הבקעה שנה נבואתו בכל הראהו זאת שם השגחתו בברואים שכלל שם שפתם ובטל שם מחשבת' ובאמרו ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר לא הוצרך לפרש ולפרוט דברי המרכבה : ואקום · מבואר הוא : ותבא בי · מתחילה צוהו להיותו בתוכם שותק להודיע כי שתיקתו כדבורו כי בית מרי המה ואחר כך צוהו להיות כסגר בתוך ביתו ולא יבא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד כלותו לדבר עמו כל הנבואות עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה : ואתה · הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם · כאילו אסרוהו בעבותי' שלא יוכל לצאת מביתו ללכת בתוכם : ולשונך · כאילו דבוקה לשונך א חכך ותהיה כאלם כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם : ובדברי אותך · ככלותי לדבר אתך אפתח את פיך כלומ' אתן לך רשות לדבר להם : השומע ישמע והחדל יחדל · וכלותו לדבר עמו היה כשאמר ויעל' מעלי ה

הנה נתנו עליך עבותים · והנה נתתי עליך עבותים · ויתן את צמרתו : ישמע ב' קמצין וסימ' פן יראה בעיניו ובאזניו · השמע ישמע והחדל :

המראה אשר ראיתי ואח"ז פירש זה על מה שאמר בבא אליו הפליט ויד יי' היתה אלי בערב לפני בא הפליט ויפתח את פי וגו' ואתה בן אדם קח לך לבנה · למה צוה לו לבנה ולא אמר לו שיצור על לוח כל הענין לפי שבוכים בלבני' הערים או באבנים תהיה הלבנה משל בזה והלבנה נוחה לחקק בה יותר מהאבן ויונתן תרגם לבנה אבנא : ונתת

רש"י

דייק. מתרגמינן בלע"ז שמשליכין בו אבנים לעיר : סוללה. שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר ולירות בחצים סוללה פוריירא בלע"ז : ושים עליה כרים. תרגם יונתן איפרורון והם כפרים שמושיב חיילותיו ויושבים באהלים לרוחות העיר שלא יהא אדם יוצא ובא ופי' כרים שרים ממוני' על הצבא זה שומר לרוח זו וזה לרוח זו : קיר ברזל. דוגמת לחומת העיר המפסקת בין הצבא ובין העיר : אות היא. שכך תבא ירושלם במצור : על צדך השמאלי. לסבול צער היסורין מניין ימים כמניין שנים אשר ה' הציקתני רוחי על שהכעיסו לפני ותכפר עונ' אחרי אם קשה בעיניך הפורענו' שאני אומר להביא עליהם נתתי לך את שני עונם ובו' הקילותי עליך ל לקבל את צער שבלר' אני למנין שני' שחטאו לפני השכתים לך ל למנין ימים. לא' שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהו' : שלש מאות ותשעי' יום • שניכו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעי' שנה משנכנסו לארץ עד ש שגלו מתנה עשרת ה השבטים ואתה מוצא מהם מפורשי' מאתים וארבעי' ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים ק"א שנים והשאר סתומים

רד"ק

ונתת. ובנית עליה דייק. מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה : ושפכת עליה סוללה כתרגומו ותכבר עלה מליתא והוא שמשפכים עפר בחפירו' שסביב העיר להלחם ולעשות מן העפר תל גבוה כדי לעלות ממנה אל החומה או להלחם : ושים עליה כרים סביב. שגדים ושרי חיילות ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרי' ואמרו' לו והוא שמשימין אילי ברזל לנגח החומה : ואתה. מחבת ברזל. מחבת אין לו ענין קבול אלא שהיא פשוטה יותר מפרור ושאר כלי ברזל לרמותה לקיר ועניין קיר ברזל לשני דברים האחד לחזק הברזל שלב ישראל חזק כברזל והשחרות לשחרות הברזל משל לעונותיהם שהם שחורי' וכעורים כמו שרמזה אות' לתלמי' השחורי' והם רחוקים מלאלבין והם מבדילים בינם לבין אלהים כקיר המבדיל בין בית לבית ועניין והכינות את פניך אליה כי פני יי' אליהם אם ישובו אליו או ענין הכנת פנים כמו ושמתי את פני באיש ההוא ומה שאמ' וכרת עליה אחר שאמר והיתה במצור רוצה לומר וכרת עליה עד רדת חומותיה : אות היא. כי כן יצורו האויבים על ירושלם עד שיכבשו אותה : ואתה שכב. עוד זה שיעשה אות אחר להם : שכב על צדך השמאלי. לפי שרוב שכיבת האדם היא על צדו השמאלי לפיכך צוה לשכב עליו על עון בית ישראל שהם הרוב וצוה לו שישכב עליו ש"צ יום כי כן היו שני עונם ורש"י ז"ל פירש לפי ששמרון היתה לשמאל ארץ יהודה כמו שכתוב ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך לפיכך צוה לו לשכב על שמאלו לשאת עון בית ישראל ופירוש תשא את עונם תסבול עונם כי השכיבה על צד אחד זמן רב שלא יהפך לצד אחר הוא

ושים ט' וסימ' בסדר בשלח : מחבת ג' וסי' על מחבת בשמן תעשה • וכל נעשה במרחשת • מחבת ברזל
ונתת אתה : ואני נתתי לך ב' וסימ' ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך • ואני נתתי לך את שני עונם : זרעך
ד' חס' בליש' בנביאים ובכתובים וסימ' וגדעתי את זרעך ואת זרע • הבל היום יחרוש החורש לזרוע • וזרעך

וְנָתַתָּה עָלֶיהָ מָצוֹר וּבָנִיתָ עָלֶיהָ דָּיֵק
וְשָׁפַכְתָּ עָלֶיהָ סֹלְלָה וְנָתַתָּה עָלֶיהָ
מַחֲנוֹת וְשִׂים־עָלֶיהָ כָּרִים סָבִיב׃ ט'
וְאַתָּה קַח־לְךָ מַחֲבַת בַּרְזֶל וְנָתַתָּה ג'
אוֹתָהּ קִיר בַּרְזֶל בֵּינְךָ וּבֵין הָעִיר
וַהֲכִינֹתָה אֶת־פָּנֶיךָ אֵלֶיהָ וְהָיְתָה ל' מיתכן חל' יוד
בַמָּצוֹר וְצַרְתָּ עָלֶיהָ אוֹת הִיא לְבֵית
יִשְׂרָאֵל׃ וְאַתָּה שְׁכַב עַל־צִדְּךָ פלינתא דבן אשר ל'
הַשְּׂמָאלִי וְשַׂמְתָּ אֶת־עֲוֹן בֵּית־
יִשְׂרָאֵל עָלָיו מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר
תִּשְׁכַּב עָלָיו תִּשָּׂא אֶת־עֲוֹנָם׃ וַאֲנִי ג'
נָתַתִּי לְךָ אֶת־שְׁנֵי עֲוֹנָם לְמִסְפַּר ל'
יָמִים שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם
וְנָשָׂאתָ עֲוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃ וְכִלִּיתָ ל'
אֶת־אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמִינִי הימיני ק'
שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יְהוּדָה ח'
אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה ל'
נְתַתִּיו לָךְ׃ וְאֶל־מְצוֹר יְרוּשָׁלַ͏ִם תָּכִין ל'
פָּנֶיךָ וּזְרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה וְנִבֵּאתָ עָלֶיהָ׃ ה' חס' ג'

וְתִיתֵּן עֲלַהּ בְּצֵיָר וְתִבְנֵי עֲלַהּ
כַּרְקוֹם וְתִיצְבּוֹר עֲלַהּ מִילִיתָא ו
וְתִשְׁרֵי עֲלַהּ מַשִּׁירְיָן וּמַנֵּי עֲלַהּ
אִיפְּרוֹרְוָן סְחוֹר סְחוֹר׃
וְאַתְּ סַב לָךְ מַסְרֵית בַּרְזֶל ו
וְתִיתֵּן יָתַהּ כּוֹתֶל בַּרְזֶל בֵּינָךְ וּבֵין
קַרְתָּא וְתַתְקִין יָת אַפָּךְ לַהּ וּתְהֵי
בְּצֵיָירָא וּתְצוּר עֲלַהּ אָת הִיא לְבֵית
יִשְׂרָאֵל׃ וְאַתְּ שְׁכוּב עַל סִטְרָךְ
דִּסְמָלָא וּתְשַׁוֵּי יָת חוֹבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
עֲלוֹהִי מִנְיַן יוֹמַיָּא דְּתִשְׁכּוּב ע
עֲלוֹהִי תְּקַבֵּיל יָת חוֹבֵיהוֹן׃
וַאֲנָא יְהָבִית לָךְ עַל חַד תְּרֵין
בְּחוֹבֵיהוֹן לְמִנְיַן יוֹמַיָּא תְּלַת מְאָה
וְתִשְׁעִין יוֹמִין וּתְקַבֵּיל חוֹבֵי בֵּית
יִשְׂרָ׳׃ וְתַשְׁלֵים יָת אִלֵּין וְתִשְׁכּוּב
עַל סִטְרָךְ דִּימִינָא תִּנְיָנוּת ו
וּתְקַבֵּיל יָת חוֹבֵי בֵּית יְהוּדָה
אַרְבְּעִין יוֹמִין יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא
לְשַׁתָּא יְהַבִיתְנוּן לָךְ׃ וּלְצַיָּר
יְרוּשְׁלֵם תְּתַקִּין אַפָּךְ וּדְרָעָךְ ת
תִּתְקִיף וְתִתְנַבֵּי עֲלַהּ׃

חשופה : ולא בזרוע גדולה ובעם רב • וכל אוריתא דכוו' חס' בב"ג בליש' בקרי' וסי' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים • במסות באתות ובמופתים ובמלחמה • ושרף זרוע אף קדקד : ליש' אחרינא וזרעך הח'ס' בקריאה וסימ' בסדר עקב :

אלו הס"ב שנים שמצאתי בתשובות רב יוסף ריש מתיבתא שחטאו י' השבטים מימות יהושע עד שגלם סנחריב משמרון חשוב בימי השופטי' ח' שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון כ' ביד סיסרא ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' הרי ק"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קמ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיה בנו ב' ויהורם אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ז יהואש בנו ט"ז וירבעם בנו מ"א הרי ש"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שפ"א ושנה אחרונה להושע אינה מן המנין לפי ששנת ט' להושע נלכדה שמרון ולא היה חשבון המלכו' להושע אלא ח' שני' הרי ש"צ שני' שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחריב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשה : עון בית יהודה מ' יום : מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלם ארבעי' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך עשרים ושתים ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו כשאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כלם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהן שש שנים הרי שמנה יובלות ושלשים ושש שנה בשמנה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנות שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים ושש שנה יש חמש שנות שמטה הרי ס"ט שמיטו' ושנת היובל האחרון נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו מתוכה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישרא' לפיכך גלו שבעים שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב בסוף דברי הימי' למלאת דבר יי' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה : צדך השמאלי. לשמרון לצדך הימני ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנאמר ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך ואף בספר יהושע תחום מצד שבט יהודה כל מצד הדרומי : ואל מצור ירושלם. אשר חקות על הלבנה תשים פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבנה לנגדך וכן כשתשכב על הימני : וזרועך. תהא חשופה לעבדיה כאדם הנלחם הוא אות לנבוכד נצר הנלחם בה חשופה כמו גלויה : נתתי

קשה מאד והנה זה היה למופת להם כי השנים שלא עבדו האל ועבדו הגוים וסבלו עבודתם הקשה וכל השכיבה הזאת ואף על פי שארכו הימים הכל היה במראה הנבואה ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום רוצה לומר שנתן לו ימים במספר כנגד השנים שחטאו יום לשנה ושני עונם היו שלש מאות ותשעים שנה ורובם מצאנו בפירוש כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט שהיו עושים הרע בעיני יי' היו משתעבדים לגוים מיהושע ועד שמשון תמצא בחשבון קי"א שנים ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני יי' והיו בשעבוד מלכי האומות תמצא בחשבון מירבעם עד הושע מאתים וארבעים ואחת שנה הרי שלש מאות וחמשים ושתים חסרו שלשים ושמנה הוסף בהם עשרי' של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני יי' כמו שכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים כי אף על פי שהושיעם שמשון לא היתה תשועה שלמה לפי שלא היה לבם שלם עם יי' חסרו עדין שמונה עשרה שנה אלו שמנה עשר' שנה היו בין ימי שמגר שלא נתפרסמו שלא היתה תשועתו אלא מעוטה וכן כתיב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות ובין ימים שבין שמשון לעלי שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ואז נעשה פסלו של מיכה כמו שפירשנו במקומו ותימה הוא מה שת"י את שני עונם על חד תרין בחוביהון : וכלית את אלה. רוצה לומר כי אחר שגלו עשרת השבטים החלו מלכי יהוד' לעשות הרע בעיני יי' כי בשנת שש לחזקיהו גלו ואחרי מות חזקיהו החלו לעשות הרע בעיני יי' ואף על פי שאחז היה רשע לא נגזרה גזרה בחרבן ירושלם עד מנשה שכ' עליו אשר עשו האמורי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ואמר הנני מביא רעה על ירושלם וגו' ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה הצלחת והנה מנשה מלך חמשים וחמשה שנה ועמד ברשעו עשרים ושתים שנה ועשה תשובה כדברי בעל הדרש וסמך זה לפסוק ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב עשרים ושתים שנה וזה הדרש רחוק כמו שכתבנו הטעם בספר מלכים ולפי זה הפי' נחשב עשרים ושתים למנשה ושמנה עשרה ממלכות יהויקים וצדקיהו ולא שמלכו בין שניהם עשרים ושתים לא נחשב הארבעה שנים האחרונות לצדקיהו שהיתה הארץ חרבה רבה ולפי דעתי כי הארבעים שנה נחשבו כולם למנשה כי בעונותיו חרבה הארץ כי לולי כובד עונותיו היה האל סולח לעונות הבאים אחריו ולצדקיהו וליהויקים תלה בחטאות מנשה כמו שאמר ביהויקים אך על פי יי' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאות מנשה ולא אבה יי' לסלוח וכן אמר בצדקיהו כי על אף יי' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו וארבעים שנה היה מנשה ברשעו והיה בתשובה חמש עשרה שנה : הימיני. כתוב הימני קרי : ואל מצור ירושלם תכין פניך. אמר לו כי בשכבו על הצד יהיו פניו כנגד הלבנה שחקק בה ירושלם והמצור וזרועך חשופה. מגולה כי הרוצה להכות ולהלחם בחזקה חושף זרועו מן הבגד שעליו וכן חשף יי' את זרוע קדשו ויונתן תרגם ודרעך תתקף : ונבאת עליה. בעוד שתצור עליה תנבא עליה ותאמר לה דברי מוסר ושתהיה נכבשת אם לא תשוב : והנה

והנה נתתי. כאילו נתתי לך עבותים שלא תוכל להתהפך מצדך אל צדך עד שתשלים ימי המצור שהם ארבע מאות ושלשים ומ״ת מצוריך כתיב ב״ו הרבוי האחד מצור שמרון והאחר מצור ירושלם ואלו הארבע מאות ושלשים שנה שהיו כרשעם בטלו השמטות והיובלות ותמצא בהם שבעים שמטות וכנגדם היו בבבל בגלות שבעים שנה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה וכיצד הם ע׳ שמטות בשלש מאות וחמשים שנה יש חמשים שמטות כשארו לך מן הארבע מאות ושלשים שמונים שנה בחמשים שנה שבע שמטות הרי הם חמשים ושבע שמטות כשארו שלשים שנה שבהם ארבעה שמטות ועוד שתי שנים הרי לך ששים ואחד שמטות ובארבע מאות שנה שמונה יובלים הם ששים ותשעה שמטו׳ שבטלו והשמטה האחת למלאת שבעים תחשוב שתי שנים שנשארו לכו״מ משלשים וארבע שנים שלא ח חשבנו לצדקיהו הרי שש שנים ובשביעית גלו ולא הספיק להם לשמוט אפילו אם רצו: ואתה קח לך חטין. בנו״ן כמו במ״ם וכן לקץ הימין כמו הימים את קול הרכין כמו הרכים והדומ׳ לו וזה לוגם זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור שה המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים לאכלו לא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול׳ ועדשים ידוע ולא יעשה אד׳ מהם לחם לא בימי הרעב ודוחן הוא שקורין לו בלע״ז מ״ליו וכסמ׳ ברגם בכמ״ך והוא שקורין בלע״ז ש״גלא: בכלי אחד. כלומר שתערבם כולם והכל במראה הנבואה: אשר אתה שוכב על צדך. ולא אמר השמאלי כי למספר הימים שזוכר ידוע שעל השמאלי אמר או אמר על דרך סתם לכלול שניהם וזכר מספר הימים של השמאלי והוא הדין לימינו גם כן ארבעים יום צוה שיאכלנו כי גם כן היו בני יהודה במצור וברעב: ומאכלך. במשקול. כחולם בשקל מזמור וזה אות לבני ישראל כי במשקל יאכלו לחמם מפני הרעב ולא י יאכלו פעמים ביום לא פעם אחת בין היום והלילה מעת לעת מ מחסרון הלחם: ומים במשורה תשתה. אמרו רבותינו ז״ל כי משורה מדה קטנה אחד מ משלשים בלוג. ומה שאמ׳ ששית ההין לא אמר שהמשורה ששית ההין אלא שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ומאותו ששית ישתה במשורה מעט מעט שלא ישבע מהמים באחת מן הפעמים אלא מעט מעט ישתה אות׳ לבני ישראל שלא יהיה להם מים ומה שישתו מהם יהיו מעט במדה מחסרון המים בירושלם כל ימי המצור שהיה משנת תשע לצדקיהו עד שנת אחד עשר: ועוגת שעורים תאכלנה. חסר כ״ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וזולתה רוצה לומר וכעוגת שעורים כך תאכלנה כאילו היתה עוגת שעורים לבדם בלא ערוב כי המעורב מכל אלו המינים קשה לאוכלה ולא אמר כעוגת חטים כי זה רחוק שיאכל בתקבון העוגה המעורבת כעוגת חטים לבדם: והיא בגללי צואת האדם. מלת והיא מורה על פירושינו כי עוגת שעורים היא דמיון כי אילו היה אומר עוגת שעורים על העוגה המעורבת וכמכה לשעורים לומר שרובה שעורים היה אומר ובגללי צואת האדם לא היה אומר והיא אלא אמר והיא שב אל העוגה המעורבת גם לפירוש שפי׳ עוגת שעורים שתהא עריכתה כעריכת עוגת שעורים שאיכה כאה לא היה לו לומר תאכלנה ולא תעגנה: תעוגנה לעיניהם. תעוגנה הכסים ואף כי הנו״ן והה״א למעלה והיתה הנו״ן ראויה להדגש פי׳ אתה בעצמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תחררינה רוצה לומר תאפנה על הגחלים כי לפיכ׳ נקראת העוגה חררה ועניין תעגנה תעשה החררה והמעשה לעוגה היא אפיתה ואמ׳ לו שיאפה אותה בגללי צואת האד׳ ונקראת הצואה שיבשה גלל לפי שהיא מתגלגלת ואמר לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחמם טמא בגוים ופירוש לעיניהם לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם: ויאמר יי׳ את לחמם טמא. כי בגלותם בין הגוים לא יוכלו לשמור מאכלם מטומאה ולא יוכלו לאכול בנקיות: ואומר. הנה נפשי לא מטמאה. לא נפשי ולא גופי אינם מטומאים לא נפשי ממחשבה רעה ולא גופי ממאכל טמא וזהו שאמר נבלה וטרפה לא אכלתי כי הכהנים מוזהרים על הנבלה ועל הטרפה יותר מישראל מפני הטומאה וכן כתיב כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים לטמאה בה: מנעורי. אפילו מנעורי נזהרתי מטומאה וכן ולא בא בפי בשר פגול שהכהנים מוזהרים עליו ואיך תאמר לי שאעשה לחמי בדבר טמא ומאוס ורז״ל פירשו הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומא׳ בלילה ונבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי מבשר כוס כוס מעולם פי׳ בהמה מסוכנת שאומרים עליה שחוט שחוט כלומר ממהרים לשחטה שלא תמות כוס כמו נכוס תרגום שחוט כי אם רוצה לומר נבלה וטרפה ממש מאי רבותיה דיחזקאל: ולא בא בפי בשר פגול. שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם משום דרבי נתן אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה: ויאמר אלי. צפועי. כתיב בוי״ו וקרי צפיעי ביו״ד והאותיות אהו״י מתחלפות וצפיעי הבקר פירוש גללי הבקר וצפיעי כמו צואות עניין יציאה היא וכן הצאצאים והצפיעות וצואת הבקר אינה מאוסה כצואת האדם: ויאמר. מטה לחם. משען כמו שהמטה משען האדם החלוש וכן אמר בתורה בקללות בשברי לכם מטה לחם עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל וישתה מימיו במשורה כי אות היה לבני ישראל: ובדאגה. שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים: ובשממון. בתמהון לבב: למען. עתה פירש הדאגה לפי שיחסרו לחם ומים: ונשמו איש ואחיו. כלומר איש את אחיו שלא יהיה לאחד יתרון על חברו: ונמקו. ימקו לבבם מרוב צרותם וכל זה בעונם שיכירו כי הם גרמו להם זה כי עונם גרם להם כל זה: ואתה

במשקול המ״ל בליש׳ וסימ׳ או ככר בסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל כעסי. ועשרת אלפי׳ ככר כסף אשקול. ואשקולה להם את הכסף: אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. וח״ין תר״ין כתרא״ין דא״ינון אשקול על ידי עשי המלאכה על גנזי א״ית ד״לא כסר׳ יתה״ון:

והנה נתתי עליך עבותים ולא תהפך מצדך אל צדך עד כלותך ימי מצורך: ואתה קח לך חטין ושעורים ופול ועדשים ודחן וכסמים ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם לך ללחם מספר הימים אשר אתה שוכב על צדך שלש מאות ותשעים יום תאכלנו: ומאכלך אשר תאכלנו במשקול עשרים שקל ליום מעת עד עת תאכלנו: ומים במשורה תשתה ששית ההין מעת עד עת תשתה: ועגת שערים תאכלנה והיא בגללי צאת האדם תעגנה לעיניהם: ויאמר יהוה ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם שם: ואמר אהה אדני יהוה הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פגול: ויאמר אלי ראה נתתי לך את צפועי הבקר תחת גללי האדם ועשית את לחמך עליהם: ויאמר אלי בן אדם הנני שבר מטה לחם בירושלם ואכלו לחם במשקל ובדאגה ומים במשורה ובשממון ישתו: למען יחסרו לחם ומים ונשמו איש ואחיו ונמקו בעונם:

והא גזרית פתגמי עלך כאיסור גדילין ולא תתהפיך מסיטרך לסיטרך עד אשלמותך יומי צירך: ואת סב לך חיטין וסערין ופולא וטלופחין ודוחן וכונתין ותתן יתהון במנא חד ותעביד יתהון לך למיכל מניין יומיא דאת שכיב על סטרך תלת מאה ותשעין יומין תיכלינה: ומיכלך דתיכלינה במתקל עסרין סלעין ליום מעידן עד עידן תיכלינה: ומיא במכילא תשתי חד מן שיתא בהינא מעידן עד עידן תשתי: וחררא דלחים שעורין תיכלינה והיא על גלי מפקת אינש תחררינה לעיניהון: ואמר יי כדין ייכלון בני ישראל ית מיכלהון מסאב ביני עממיא דאגלינון לתמן: ואמרית קביל בעותי יי אלהים הא נפשי לא מסאבא ונבילא ותבירא לא אכלית מזעורי ועד כען ולא אכלית בסר מרחק: ואמר לי חזי דיהבית לך ית גלי תוריא חלף גלי אינשא ותעביד ית מיכלך עליהון: ואמר לי בר אדם הא אנא תבר סעיד מיכלא בירושלם וייכלון לחמא במתקל וביצפא ומיא בצרו ובאישתממו ישתון: בדיל דיתבר להון מיכל ומישתי ויצדון גבר ואחוהי ויתמסון בחוביהון:

רשי

נתתי עליך עבותים. גזירת מצותי תהא חמורה עליך כאילו כאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך: עד כלותך ימי מצורך. מניין הימים האלה שגזרתי עליך: חטים ושעורים וגו׳ ודחן וכסמים. פאנ״ץ איאפי״לטרא בלע״ז סי׳ הרעב שיה׳ עליה׳ בימי המצור ויאכלו לחם תערובת ובמיאוס: במשקול. סימן לאכשי מצור שיראו׳ מן הרעב ואוכלי׳ במשקל ושותין במשור׳: מעת עד עת. מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין: ועוגת שעורי׳ תאכלנה. עריכת׳ מגוולת כעריכ׳ שעורים ולא כאה כ כעריכת עוגת חטים: בגללי צאת האדם תעוגנה. תאפינה בגחליהם שמייבשן ושורפן: אהה. לשון אנח׳: נפשי לא מטמא׳. לא הרהרתי ביו׳ ובאתי לידי טומאה בלילה: ונבלה וטריפה לא אכלתי. בשר מסוכנת שדומה לנבילה וטריפה: בשר פיגול. בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומ׳ נבלה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה: טמא. מאוס: צפיעי. גללי: מטה לחם. משען לחם פיצא ד דפיי״ן בלע״ז: ובדאגה. דואגים שמא יכלה הלחם מהם: דאגה איי״כשא בל׳ ובלשונינו דוט״אור בלע״ז: למען יחסרו. דאגתם וסממנם בשביל שיהו חסירי לחם ומים בימי המצו ודאגו פן יכלה

חרב

רשי

חרב חדה · סימן לחרב נבוכד נצר : תער הגלבים · הרצענים ולשון יוני הוא ויש אומרים פרקמנ״יר בלע״ז ומנחם חבר תער הגלבי׳ תער הגלחים ואין לו דמיון בתורה : בתוך העיר · אשר חקותה על הלבנה ככלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישיתם בזלעפות רעב בתוכה שהם כאש כענין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב : תכה · אות בחרב : סביבותיה · סביב אותה לבנה סימן על הבורחים מן העיר שישיגום כשדים ויהרגום סביב ירושלים : והשלישית תזרה לרוח · סימן לגולים שילכו למצרים יוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחריהם שהלך נבוכד נצר והחריב את מצרים ושם הרגנו : וצרת אותם בכנפיך · אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו : ומהם עוד תקח · מאותם מתי מעט : ושרפת אותם באש · סימן לאחאב בן קוליה וצדקי׳ בן מעשיה אשר קלם מלך בבל : ממנו תצא אש · מן הרמזים האלה שאני רומז לך תצא הפורענו׳ לכל בית ישראל : בתוך הגוים · שמתיה באמצע העולם : ותמר את משפטי · ותחליף את משפטי : מן הגוים · שכך כתוב במנשה ויתע מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יי׳ מפני ישראל ויש פותרי׳ שהגוי׳ לא קבלו תורתי והם קבלוה ועברו עליה : יען המנכם · יען הזמינכם את עצמיכם להפקר מן הגוים המנכם לשון וימן להם המלך ומנחם פתרו לשון הומה כמו המון גוים : וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם · שהם לא המירו את אלהיה׳ והמה לא אלהי׳ ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותי׳ פי׳ כמתוקנים שבהם לא עשיתם כי כמקולקלים שבהם עשיתם : גם אני · את בגדת עלי וגם אני הנני עליך : והכיתותי

לרוח ג׳ קמץ בקריאה וסי׳ והשלישית תזרה לרוח · לעשות לרוח משקל · ובמה יתרון לו שיעמול לרוח : אריק ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח : את משפט ג׳ בקריא׳ וסים את משפטי תעשו ואת חקתי · ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי · ותמר את משפטי לרשעה : משפטי דקרים לחקתי ה׳ בקריא׳ וסים את משפטי

ה וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ חֶרֶב חַדָּה
תַּעַר הַגַּלָּבִים תִּקָּחֶנָּה לָּךְ וְהַעֲבַרְתָּ
עַל־רֹאשְׁךָ וְעַל־זְקָנֶךָ וְלָקַחְתָּ לְךָ
מֹאזְנֵי מִשְׁקָל וְחִלַּקְתָּם : שְׁלִשִׁית
בָּאוּר תַּבְעִיר בְּתוֹךְ הָעִיר כִּמְלֹאת
יְמֵי הַמָּצוֹר וְלָקַחְתָּ אֶת־הַשְּׁלִשִׁית
תַּכֶּה בַחֶרֶב סְבִיבוֹתֶיהָ וְהַשְּׁלִשִׁית
תִּזְרֶה לָרוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם :
וְלָקַחְתָּ מִשָּׁם מְעַט בְּמִסְפָּר וְצַרְתָּ
אוֹתָם בִּכְנָפֶיךָ : וּמֵהֶם עוֹד תִּקָּח
וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָאֵשׁ
וְשָׂרַפְתָּ אֹתָם בָּאֵשׁ מִמֶּנּוּ תֵצֵא־אֵשׁ
אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל :
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה זֹאת יְרוּשָׁלִַם
בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שַׂמְתִּיהָ וּסְבִיבוֹתֶיהָ
אֲרָצוֹת : וַתֶּמֶר אֶת־מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה
מִן־הַגּוֹיִם וְאֶת־חֻקּוֹתַי מִן־הָאֲרָצוֹת
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ כִּי בְמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ
וְחֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם :
לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
יַעַן הֲמָנְכֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֹא הֲלַכְתֶּם
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם :
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנְנִי עָלַיִךְ גַּם־אָנִי וְעָשִׂיתִי בְתוֹכֵךְ
מִשְׁפָּטִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם : וְעָשִׂיתִי
בָךְ אֵת אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי וְאֵת אֲשֶׁר־
לֹא־אֶעֱשֶׂה כָמֹהוּ עוֹד יַעַן כָּל־
תּוֹעֲבֹתָיִךְ :
לָכֵן אָבוֹת יֹאכְלוּ בָנִים בְּתוֹכֵךְ
וּבָנִים יֹאכְלוּ אֲבוֹתָם וְעָשִׂיתִי בָךְ
שְׁפָטִים וְזֵרִיתִי אֶת־כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ

תרגום

וְאַתְּ בַּר אָדָם סַב לָךְ חַרְבָּא חֲרִיפָא
מַסְפַּר גַּלָּבַיָּא תִּיסַב לָךְ וְתַעְבַּר עַל
רֵישָׁךְ וְעַל דִּיקְנָךְ וְתִיסַב לָךְ
מוֹזַנְוָן דְּמַתְקַל וְתַפְלְגִינוּן :
תִּלְתָּא בְּנוּרָא תַּדְלֵיק בְּגוֹ קַרְתָּא
כְּמִשְׁלַם יוֹמֵי צִירָא וְתִיסַב יַת
תִּלְתָּא תִּקְטִיל בְּחַרְבָּא בְּחַרְנָהָא
וְתִילְתָּא תְּבַדַּר לְכָל רוּחַ דְּכֵן
יִתְבַּדְּרוּן וּדְיִקְטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי
בָּתְרֵיהוֹן : וְתִיסַב מִתַּמָּן זְעֵיר
בְּמִנְיָן וּתְצוּר יָתְהוֹן בִּכְנָפָךְ :
וּמִנְּהוֹן עוֹד תִּיסַב וְתִירְמֵי יָתְהוֹן
לְגוֹ נוּרָא וְתוֹקִיד יָתְהוֹן בְּנוּרָא
בְּכֵין תִּיפּוֹק אֶשָּׁתָא עַל כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל : כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים דָּא יְרוּשְׁלֵם בְּגוֹ עַמְמַיָּא
שַׁוִּיתָהָא וּסְחוֹר סְחוֹר לַהּ מְדִינָתָא
: וְאַשְׁנִיאַת יַת דִּינַי לְמִתְחַבְּבֵיהוֹן
מִן עַמְמַיָּא וְיַת קְיָמַי מִן מְדִינָתָא דִּי
בִּסְחֲרָנָהָא אֲרֵי בְּדִינַי קָצוּ וּקְיָמַי
לָא הֲלִיכוּ בְהוֹן :
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף
דְּחַבְתּוּן מִן עַמְמַיָּא דִּי בִּסְחֲרָנֵיכוֹן
בִּקְיָמַי לָא הֲלִיכְתּוּן וְיַת דִּינַי לָא
עֲבַדְתּוּן וּכְנִימוֹסֵי עַמְמַיָּא דִּי
בִּסְחֲרָנֵיכוֹן לָא עֲבַדְתּוּן :
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ אַף אֲנָא
וְאַעְבֵּיד בְּגַוִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין
לְעֵינֵי עַמְמַיָּא : וְאַעְבֵּיד בִּיךְ יַת
דְּלָא עֲבָדִית וְיַת דְּלָא אַעְבֵּיד
דִּכְוָתֵיהּ עוֹד חֲלָף כָּל תּוֹעֲבָתִיךְ :
בְּכֵן אֲבָהָן יֵיכְלוּן בְּסַר
בְּנֵיהוֹן בְּגַוִּיךְ וּבְנַיָּא יֵיכְלוּן בְּסַר
אֲבָהָתְהוֹן וְאַעְבֵּיד בִּיךְ פּוּרְעָנוּת
דִּינִין וַאֲבַדַּר יַת כָּל שְׁאָר עַמִּיךְ

תעשו ואת חקתי תשמרו · והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה · ותמר את משפטי לרשעה ב׳ בפסוק · מעני השיב ידו · יען במשפטי מאסו · יען משפטי לא עשו וחקתי מאסו · ועבדי דוד מלך עליהם ורעה אחד · על ריב המה יעמדו למשפט : תועבתיך ה׳ כתו׳ כן חס׳ ו׳ בתר׳ וסימ׳ ועשיתי בך את אשר לא עשיתי · יען את מקדשי טמאת · ואת כל תועבתיך ותרבי את תועבתיך · ושארא תועבותיך : נאם ג׳ בטע׳ זרק׳ בסיפ׳ וסימ׳ יען את מקדשי טמאת בבקום · ועשיתי

רדק

ואתה בן אדם · אמר לו שיעשה אות אחר שיקח חרב חדה והכל במראה הנבואה וחרב חדה היא תער הגלבים שהיא חריפה מאד וכורתת מהרה גלבי הספרי׳ והם המגלחים ראשי בני אדם וזקנם ולא מצאנו לו חבר במקרא ובבראשית רבה היה המלך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן גרועה מגליבא : שלישית · העברת השער בתער הוא משל על השחתת הדבר כי התער משחית השער לגמרי וכן אמר ולא תשחית את פאת זקנך וכן אמר דרך משל בהשחית האל מחנה אשור יגלח יי׳ בתער השכירה וגו׳ וצוהו לחלוק השער המגלח לג׳ חלקים משל לישראל המגולחי׳ ומוסרי׳ מארצ׳ ומהעולם מהם ברעב מהם בחרב מהם בגלות : כאור תבעיר בתוך העיר · העיר שחקק בלבנה : במלאת ימי המצור · ימי מצורו שהיו ת״ל יום וזה היה משל לאותם שכלו בירושלם בתוך העיר הן ברעב הן בדבר מיום המצור עד יום שנכבשה : תכה בחרב סביבותיה · זה משל על צדקיהו וסיעתו שיצאו מן העיר והשיגום הכשדים והכום בחרב וזה היה סביבות ירושלם כי בערבות יריחו השיגום והכום : והשלישי׳ תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם · וכן אמר בתוכחות והריקותי אחריכם חרב וענין הרקת החרב היא הוצאת החרב מתערה וזה משל לאות׳ שהלכו לארץ מצרים עם יוחנן בן קרח ואמר להם הנביא והיתה החרב אשר אתם יראי׳ ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים וכן הלכו בשאר ארצות קודם החרבן כמו שכתוב בדבר גדליה : ולקחת · זה משל לאותם שגלו לבבל לפיכך אמר וצרת אותם בכנפך שיהיו שמורים שם עד שובם לארצם כדבר הצרור והקשור בכנף הבגד ומה שאמר מעט במספר כי מעט היו מתי מספר עשרת אלפים גולה : ומהם · מן הגולים מבבל שכלו בבבל הרשעים שבהם גם צדקיהו ואחאב קלם מלך בבל באש : ממנו תצא אש · מן האש שצויתיך להבעיר תצא אש אל כל בית ישראל בין לאותם שהיו בירושלם בין לאותם אשר בגולה כי זה שצויתיך רמז לכליון ישראל כמו שמפו׳ : כה אמר אדני יי׳ · בתוך הגוים שמתיה · יושביה שמתי בה לטובתם לפי שהיא נבחרת מכל הארצו׳ יפה נוף משוש כל הארץ שהיא באמצע הישוב לפיכך אוירה טוב וממוזג מכל הארצות ויושביה היה להם ללכת דרך ישרה ולעשות משפטי׳ הטובים והם המירו אותם לרשעה מן הגוים אשר סביבותיהם כמו שאמר ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד יי׳ מפני בני ישר׳ והגוים ההם אשר סביבותיה׳ לא המירו משפטיהם והם המירו משפטיהם בלא יועיל : ותמר · מן כי המירו את רוחו ממרים הייתם עם יי׳ והתי״ו בקבוץ והוא מבנין הפעיל : לרשעה · שם וסמוך וכרשעת הגוים ההם : כי במשפטי מאסו · והגוים לא מאסו במשפטיהם : לכן כה אמר אדני יי׳ יען המנכם מן הגוים · המנכם מקור ושרשו המן עניינו היותכם המון רב רוצה לומר כי אני הרביתי אתכם והרבתי לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ויען עשיתי לכם הטוב הזה בחקתי לא הלכתם על דרך וישמן ישורון ויבעט ויטש אלוה עשהו ואמר וכסף הרביתי לה׳ וזהב עשו לבעל וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כי הם לא המירו אלהיהם ואתם המירותם אותי בלא יועיל ורבותינו ז״ל פירשו כמתוקנים כמקולקלים שבהם לא עשיתם שבהם עשיתם ויונתן תרגם יען המנכם חלף דחבתון מן עממיא · לכן כה אמר אדני יי׳ הנני עליך גם אני · כמו שאתם עשיתם מה שלא עשה גוי אחר כן אעשה גם אני בכם משפטים שלא עשיתי בהם ולא אעשה עוד בהם ואעשה זה לעיני הגוים למען תבשו ותכלמו ממעשיכם הרעים : ועשיתי · את אשר לא עשיתי · פי׳ בגוי אחר וכן אמר בתוכחות והפלא יי׳ את מכותך : לכן אבות יאכלו בנים · וזה העונש גדול שאין כמוהו : לכל

לכל רוח. מהם הלכו למצרים ומהם הלכו לבבל וכן במואב ובבני עמון ובאדום וכן בשאר ארצות כמו שכתוב בדבר גדליה: לכן. את מקדשי טמאת. כי מכסה פס
פסל האשרה בבית המקדש: וגם אני אגרע. כמו שגרעת את כבודי בסומך הסקוצים בביתי כן אגרע אני כבודך ותהיה קלה בעיני אכנים זרים ויעשו בך שפטים:
ולא תחוס עיני. בחולם: וגם אני לא אחמול. כמו שאתה לא חמלת על כבודי מלחללו: שלישיתיך. עתה מפרש המשל שאמר לו לחלק השערה לג' חלקים: אזרה.
מבנין הדגוש והשוא נקודה בשוא וסגול שלא כמנהג ברוב: וכלה אפי. עד הני אכלה בם אמר אחר שיכלה אפי והנחתי חמתי בם אנחם מנקמתי בהם כי רבה תהיה:
והנחמתי. מבנין התפעל הראוי התנחמתי כמו ויתאו להתנחם וסגול הה"ן מקו' פתח ודגש הה"ן לחסרון התי"ו: בכלותי. בב"ת ויונתן תרגם והתנחמתי ואסיף: ואתנך לחרבה. שתהיה ארצך חרבה ותהיה בזה לחרפ' בגוים אשר סביבותיך שארצם נושבת וארצך חרבה: לעיני כל עובר. וכן תהיה חרפה לעיני כל עובר עליך שישום וישרוק עליך בזה הפסוק בגוים ובפסוק שאחריו לגוים והס' בל: והיתה חרפה. כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד וגדופה שם בשקל מלוכה וענינו כמו חרפה וכפל הענין במלו' שונות לחזק הענין כמנהג: מוסר ומשמה. מוסר שיוסרו הגוים בך כמו שאמ' ונוסרו כל הנשים ומשמה ענין תמהון לבב כמו ישום וישרוק כלומר שיתמהו ברוב הרעה שתבא עליך ות"י ותהא לחסודין ולאתרברבא ר עלך צרו ולשתממו לעממיא: באף ובחמה ובתוכחות חמה. הכפל לחזק הענין: בשלחי את חצי הרעב. חצי הרעב הם השדפון והירקון והארבה שמכלים את התבואה קצתה או רובה ומה שאמר ורעב אוסיף עליכם עצירת השמים שלא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה כלל הנה לא יהיה להם מה שיאכלו וזהו ושברתי לכם מטה לחם ומעט מה שיאכלו מי שיהיה להם כסף להביא מארצות הגוים וזה לא יהיה אפשר לשם כי אם בקושי גדול מפני האויבים הצרים עליהם: אוסף. בצר"י ורש"י ז"ל פירש ורעב אוסף עליכם חסרון מעו' שלא יהיה להם במה לקנות תבואה אף על פי שימצאו לקנות וזהו קשה משיהיו פירות ביוקר ומעות בזול: ושלחתי עליכ' רעב וחיה רעה ושכלך. רעב והחיה רעה ישכלו אתכם שימותו בניכם ובנותיכם כי הקטנים לא יוכלו לסבול הרעב כמו הגדולים וכן החיה הרעה תשלוט בקטנים בכם יותר מן הגדולים כי הגדולי' יעמדו כנגד החיה בכלי זינם ובאמרה קללה זו בתורה בתוכחות והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכ' וגם בגדולי' תשלוט החיה והרעב אף שבקטני' יותר לפיכך אמר ושכלוך: ודבר ודם. דם זה הוא החרב
ומה שאמר אחר כך וחרב אביא עליך הטעם כי מה שזכר תחילה ודם הוא חרב אויב שלא תהיה כונתו הראשונה לישראל כחרב פרעה נכה
וזהו שאמר יעבור בך ומה שאמר וחרב אביא עליך חרב אויב שתהיה כונתו ראשונה ליש' ובעבורם נסעו מארצם כחרב סנחריב ונבוכד נאצר
וזהו שאמר אביא עליך כי הוא העיר את רוחם לבא עליהם: אני יי' דברתי. וכיון שאני דברתי עלי לקיים ובידי יכולת לקיים: בן אדם. לפי
שהיו עובדים על ההרים הרמים ועל הגבעות לאלהיהם שהיו נותנים שם ותחת כל עץ רענן שהיה באפיקים ובגאיות אשר שיתנבא עליה' כלומר
כאילו מדבר כנגדם כי הבמות והמזבחות והחמנים שבנוים עליהם יאבדו וישברו וסמך הנעבדים והעובדים להם מפני המעשה הנעשה בהם
ואמר במותיכם מזבחותיכם חמניכם חלליכם גלוליכם וחרב כולל החרב ההורג העובדים והחרב הנותצת את המזבחות והבמות כי גם יקרא
חרב והוא הפטיש כמו כי חרבך הנפת עליה ויתן בחרבותיו פירוש חמניכם גלוליכם שהיו עושים עובדי החמה: ולגיאות. כתיב וקרי
ולגאיות ואחר הוא אלא שבקרי סימן הא הנקבה נהפכת ליוד נראת: וכתי

אזרה ג' בקריאה וסימ' ואתכם אזרה בגוים והרקתי אחריכם. וכל אגפיו אזרה לכל רוח. והשלישית לכל
רוח אזרה: אשלח ט' וסי' נכסר בסדר בא אל פרעה: אוסף ג' מלרע ב' חס' וא' מלא וסי' בכל אשר שאלת מעם
אלהיך בחרב. לא אוסף אהבתם. בשלחי את חצי הרעב הרעים. אגבה מל'. וסי' בלשון ארמי שמעית

לכל רוח: בכן
קיים אנא אמר יי אלהים אם לא
חלף דמקדשי סאיבת בכל ש
שקוציך ובכל תועבותיך ואף
אנא איקטוף תקוף דרעיך ולא
יחוס מימרי ואף אנא לא ארחם:
תלתיך במותא ימותון ובכפנא
ישתיצון בגויך ותלתא בחרבא
יתקטלון סחרניך ותלתא לכל
רוח אבדר ודקטלין בחרבא אגרי
בתרידהון: ויתול רוגזי ואניח
חימתי בהון ואסיף וידעון ארי
אנא יי גזרית במימרי ואקיים כד
יתול רוגזי בהון: ואתנינך לחרבא
ולחסודין ביני עממיא די בסחרנך
לעיני כל דעדי: ותהן לחיסודין
ולאיתרברבא עלך צרו ואישתממו
לעממיא דבסחרנך כד אעביד ביך
פורענות דינין ברגז ובחמה: ו
ובתקוף רגז אנא יי גזרית במימרי:
בגריותי ית מחת כפנא מכתשין
בישין דמתקנין לחבלא דאשלח
יתהון לחבלותכון וכפנא אוסיף
עליכון ואתבר לכון סעד מיכלא:
ואשלח עליכון כפנא וחיתא
בישתא ויתכלוניך ומותא וקטלא
יעדון ביך ודקטלין בחרבא איתי
עלך אנא יי גזרית במימרי:
והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עימי למימר: בר אדם
קביל נבואת על טורי ישר' ואתנבי
עליהון: ותימר טורי ישראל
קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן
אמר יי אלהים לטוריא ולרמתא
ולפצידיא ולחיליא הא אנא מיתי
עליכון דקטלין בחרבא ואוביד
במותיכון: ויצדון איגוריכון
ויתברון חניסניכון וארמי פ
קטיליכון קדם פיגור טעותכון:

לכל רוח: לכן חי אני
נאם אדני יהוה אם לא יען את
מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל
תועבתיך וגם אני אגרע ולא
תחוס עיני וגם אני לא אחמול:
שלשתיך בדבר ימותו וברעב יכלו
בתוכך והשלשית בחרב יפלו
סביבותיך והשלישית לכל רוח
אזרה וחרב אריק אחריהם: וכלה
אפי והנחותי חמתי בם והנחמתי
וידעו כי אני יהוה דברתי בקנאתי
בכלותי חמתי בם: ואתנך לחרבה
ולחרפה בגוים אשר סביבותיך
לעיני כל עובר: והיתה חרפה וגדופה
מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך
בעשותי בך שפטים באף ובחמה
ובתכחות חמה אני יהוה דברתי:
בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם
אשר היו למשחית אשר אשלח
אותם לשחתכם ורעב אסף עליכם
ושברתי לכם מטה לחם: ושלחתי
עליכם רעב וחיה רעה ושכלך ודבר
ודם יעבר בך וחרב אביא עליך אני
יהוה דברתי:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן
אדם שים פניך אל הרי ישראל
והנבא אליהם: ואמרת הרי ישראל
שמעו דבר אדני יהוה כה אמר
אדני יהוה להרים ולגבעות
לאפיקים ולגאיות הנני אני מביא
עליכם חרב ואבדתי במותיכם:
ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם
והפלתי חלליכם לפני גלוליכם:

דרחימו כפנא: אל הרי ה' וס' והוצאתים מן העמים. במרעה טוב ארעה אתם. בן אדם שים פניך אל הרי
ישראל. ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל. ויתנהו בסוגר בחחים:

רשי

והניחותי חמתי. כשאנקם בם תנוח חמתי ולא תקניטני ר רוחי: והנחמתי. ואתנחם על הצער שצערתם אותי: ולחרפה. ריסטו"ריר בלע"ז: וגדופה. בזיון: מוסר. יסורין: ומשמה. תמהון: ורעב אוסיף עליכם. הוא רעב הפרוטה הכלה מן הכיס כך שמעתי: מטה לחם. משען לחם: ולגבעות. לשון רמה: ולגיאות. לשון גיא: חמנים. מין צלמי ע"ז העשויין על הגגות לחמה: ואשמו

ונתתי וזריתי. מלרע בפסוק אחד: בכל. תשמנה. מרשה יסם וסמם בענין אחד: וחרבו. בסגול היוד והאלף ענין חרבן: ויאשמו. בשוא האלף ענין שממה וטעם למען בעבור כי יתוא הבמות הם המזבחות והגלולים: ונפל חלל. על דרך כלל: והותרתי. בכם שלא תפלו כלכם בחרב: בהזרותיכם. בא המקור ביוד הרבוי לפי שהמקור הוא בדמות השם וכן בבנותיך גבך: וזכרו. אשר נשברתי לבם הזונה אמרו קצת המפרשים שהוא כמו שברתי וכן תרגם יונתן די תברית ואיננו כבון שיהיה בנין כפעל יוצא ופירושו כשמעו עומד ויהיה את כענין מן כמו כבאתי את העיר אמר האל על דרך משל שאני נשברתי מלבם הזונה ובא על ויתעצב אל לבו: ונקוטו בפניהם.

נשבו ה' בקריאה וסימ' נבסר בשמואל א' סימ' ל': הזונה חד מן ה' זוגין דפשטין ציבחר וסי' בבחזה לאבר אל תירא אברם. ירפה לבן באבול קש לשון אש: מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה. הזונה חכרו פליטכם אותי. יונה ואיש לא יונה חבולתו. לעולה ואל הבתף בחוצה. המנה והשקל עשרים גרה. וחולה

רשי

ויאשמו. יהיו ככרים באשמתם: וזכרו פליטיכם אותי. את חסדי ואת רחמי שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארץ: אשר נשברתי את לבם הזונה. אשר נכנעתי אבלם אף על פי שזנה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם על ידי נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: ונקוטו בפניהם. מגזרת חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטט יתקוטטו על עבירות' על אשר לא שמעו אלי ו"ת וידבקון ואיכון יהון חזן וכן תרגם האלהים דמדבקין ובכי ואבכה דמדבקן דמוגה"ר בלע"ז: רקע. שכינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הטיט והוא דרך אבל: ואמר אח. צעקת יגון ואוי: והנצור. הנאסף אל העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי. אסלי' כל חרוני וחפצי ברעת': שה. פלנצון בלע"ז: עבתה. לשון עץ עבות שענפיו מרובין: שממה. מאין יושב: משמה. תמהון שיתמהו עליה רואיה: בא הקץ. שאמרתי תוספת בארץ והסתת' וגו' העדותי בכם כי אבד תאבדון ונושנתם בגימטריא תתנ"ב והם נשתהו בה תת"ן ארבע מאות וח' משנכנסו לה עד שנבנה הבית ו ארבע מאות ועשר שהבית: רעה

ואיתן ית פגרי בני ישראל קדם
פיגור טעותהון ואבדר ית ג
גרמיכון כחרנות איגוריכון:
בכל מותבניכון קירויא יחרבן
ובמת' יצדין בדיל דיחרבון ויצדון
אגוריכון ויתברן ויבטלן טעותכו'
ויתקטפון חניסנסיכון ויתמחון
עובדיכון: ויתרמון קטילין
ביניכון ותידעון ארי אנא יי:
ואשאר בכון לכון משזבי חרבא
ביני עממיא באיתבדריכון ב
במדינתא: וידכרון משיזביכון
דחלתי ביני עממיא דאישתביאו
לתמן דתברית ית ליבהון טפשא
דסטא מבתר פולחני וית חיזו
עיניהון דטעא בתר טעותהון ו
וידנקון ויהון חזן על בישתא דעברו
לכל תועבתהון: וידעון ארי אנא
יי לא למגן גזרית במימרי למיעבד
להון בישתא הדא:
כדנן אמר יי אלהים טפח
בידך ודפוס בריגלך ואימר ווי על
כל תועבתא בישתא בית ישראל
די בחרבא בכפנא ובמותא יתרמון:
דרחיק במותא ימות ודקריב
בחרבא יתקטל ודישתאר ודייעזל
לכרכי צירא בכפנא ימות ויחול
רוגזי בהון: ותדעון ארי אנא
יי במהוי קטיליהון בגו פיגור ט
טעותהון כחרנות איגוריהון על
כל רמא מנטלא בכל רישי טוריא
תחות כל אילן עבוף ותחות כל
בוטמא מעפיא אתר דיהבו תמן
קורבנין לפולחן לכל טעותהון:
וארים ית מחת גבורתי עליהון
ואיתן ית ארעא לצדו ואישתממו
ממדבר דבלת בכל מותבניהון
וידעון ארי אנא יי:
והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר: ואת בר אדם
כדנן אמר יי אלהים לארעא ד
דישראל קיצא מטא מטת פורענות
קיצא למיתי על ארבע רוחי
ארעא: כען מטת פורענות קיצא
למיתי עלך ואשלח רוגזי ביך ו
ואיתפרע מיניך כאורחתיך ואיתן
עלך ית כל תועבתיך:

ונתתי את פגרי בני ישראל לפני
גלוליהם וזריתי את עצמותיכם
סביבות מזבחותיכם: בכל
מושבותיכם הערים תחרבנה
והבמות תישמנה למען יחרבו
ויאשמו מזבחותיכם ונשברו
ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם
ונמחו מעשיכם: ונפל חלל בתוככם
וידעתם כי אני יהוה: והותרתי
בהיות לכם פליטי חרב בגוים
בהזרותיכם בארצות: וזכרו
פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו
שם אשר נשברתי את לבם הזונה
אשר סר מעלי ואת עיניהם הזנות
אחרי גלוליהם ונקטו בפניהם אל
הרעות אשר עשו לכל תועבתיהם:
וידעו כי אני יהוה לא אל חנם
דברתי לעשות להם הרעה הזאת:
כה אמר אדני יהוה
הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר אח
אל כל תועבות רעות בית ישראל
אשר בחרב ברעב ובדבר יפלו:
הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב
יפול והנשאר והנצור ברעב ימות
וכליתי חמתי בם: וידעתם כי אני
יהוה בהיות חלליהם בתוך גלוליהם
סביבות מזבחותיהם אל כל גבעה
רמה בכל ראשי ההרים ותחת כל
עץ רענן ותחת כל אלה עבתה
מקום אשר נתנו שם ריח ניחח לכל
גלוליהם: ונטיתי את ידי עליהם
ונתתי את הארץ שממה ומשמה
ממדבר דבלתה בכל מושבותיהם
וידעו כי אני יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ואתה בן
אדם כה אמר אדני יהוה לאדמת
ישראל קץ בא הקץ על ארבעת
כנפות הארץ: עתה הקץ עליך
ושלחתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך
ונתתי עליך את כל תועבתיך:

בדגש הטי"ת ופרשו קטט ענינו ענין כריתה וכן משורש קוט מענין זה ונקוטותם בפניכם פי' בפניכם כתרגומו ויהון חזן על דרך יראו עיניו כידו: אל הרעות. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: וידעו כי לא אל חנם דברתי. כמו בחנם כלומר שיתקיים מה שדברתי וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: כה אמר יי'. הכה בכפך כפך בכפך כמו וישפוק את כפיו או הכה בכפך על ידך כמו ספקי על ירך: ורקע ברגלך. כשמכה אדם ברגל על הרגל כאילו רוקע ומוטה הארץ תחתיו: ואמר אח. ענינו אוי ואבוי וכן ת"י ווי: אל כל תועבות רעות בית ישראל. שמוך על שמוך וכמוהו מספר מפקד העם כהרי כתלי רבם ונחמלה והדומים להם: אשר בחרב. אם' בעונם התועבו' בחרב ברעב ובדבר יפולו: הרחוק. מי שירחיק עצמו מן האויבים ויברח לארצות בדבר ימות שם והקרוב שימנעו ה האויבים בחרב יפול: והנשאר והנצור. הנשאר בירושלם והוא שם במצור ברעב ימות והנצור פעול מן נוצר תאנה ענינו שהוא שמור בתוך העיר או הוא מענין מצור ומסרמו והוא נפעל ובא בשורק כמו נבוכים הם בארץ כן כעיר נצורה וכן תרגם יונתן ודיעזל לכרכי צירא: וידעתם. אל כל גבעה. כמו על וכמוהו רבים: בכל ראשי ההרים. חבר ו"ו החבור והוא כמו ובכל וכן שמם ירא ראובן שמעון והדומים להם: עבתה. מן עץ עבות יאמר מן עבות עבתה לנקבה ב בדגש הת"ו כמו מן ארוס ארמ': מקום אשר נתנו. מקום סמוך למלת טעם וכן במקום לא ידע אל: ונתתי. שממה ומשמה. הכפל לחזק: ממדבר דבלתה. בדל"ת כמו רבלתה בר"ש וכן רעואל דעואל וזכר המקום הזה לפי ששם היה נבוכד נצר כאשר צרו חילו על ירושלם ושם העלו צדקיהו כמו שכתוב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה: ואתה בן אדם כה אמ' אדני יי' לאדמ' ישר' ליסובה: קץ בא הקץ. אמר האל כי לטובת אדמת ישראל קץ והנה עתה בא הקץ: על ארבע' כתיב על ארבע קרי והכתו' לזכר הקרי לנקבה וכנף ימצא בלשון נקבה: עתה הקץ עליך. פירושו כנפות הארץ כי על ארץ ישראל אמר: כדרכיך. בכ"ף: ולא

ואשרתם והנה מתלאה והפחתם. ומוצא אני מר ממות את. דוה לבינו על אלה חשכו: מזבחותיה ג' א' חס' וב' מל' וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיה'. ואתם לא תכרתו ברית דספר שפט'. בהיות חלליה'. קדמא חסר:

ולא תחוס. בחולם: כה אמר יי' רעה אחת רעה. רוצה לומר זאת הרעה אחת היא שאין כמוה כמו שאמ' למעלה ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואשר לא אעשה עוד ודמה כי יונתן היה קורא אחר רעה שתרגם בישתא בתר בישתא: קץ בא הקץ. הכפל לחזק ולמהר הענין ועוד הוסיף ואמר הקיץ אליך הקיץ מבנין הפעיל מענין קץ והקיץ פרשו קיץ מנחי העי"ן וקץ פרשו קמץ מפעלי הפעל: הנה באה. הרעה שזכר: באה הצפירה. הגזרה באה לך בבקר מתרגם נקר צ צפרא או הוא ענין סבוב כלומר סבה היא מאת האל יתברך לבא אליך האויב ויונתן שתרגם אתגליאת מלכותא פיר' הצפירה כמו ולצפירת תפארה שהיא ע עטרה והיא סימן מלכות: קרוב היום מהומה. חסר הסמך כאילו אמ' היום יום מהומה וכן הארון הברית והדומים להם: ולא הד הרים. הד הוא לשון קריאה כמו הידד הידד אמר שמהומה הזאת וקריאת הד זאת לא תהיה כמו קריאת הד הרים כשאדם נותן קולו בין ההרים ידמה שיוצא קול מבין ההרים ואינו קול אלא כמו שדמה אבל זה קול הצעקה והמהומה יהיה קול אמתי לא דמיון קול ויונתן תרגם ולית לאישתיזבא במצדי טוריא: עתה מקרוב. כמו בקרוב ויש לפרשו כמשמעו שהוא כמו שאמר המתין הבאים בזה הדרך שידמה ענינ' כשמוש בית כאשר כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בטרם מן וכפרם מקרוב כן לפי שמלת עתה מורה על זמן שאומר שהוא בין העבר והעתיד ופעמי' יאמר עתה להרחבת הלשון לזמן שהוא קרוב לזמן העומד מלפניו או מאחריו ויש קרוב מקרוב ולקרוב הזמן אמר עתה מקרוב כלומר זה יהיה עתה מזמן קרוב לזה הזמן העומד ומה יהיה עתה ש שאשפוך חמתי עליך וענין זה הפסוק כבר אמרו למעלה ושנה אותו הנה לחזק הענין: ולא תחוס עיני. זה הפסוק אמר למעלה ושנה אותו הנה עם שנוי מעט למעלה אמר כי דרכיך ובזה אמר כדרכיך בכף השמוש והענין אחד ולמעלה כי אני יי' והוסיף בזה ואמ' כי אני יי' מכה:

רעה אחת רעה. רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות הוא חורבן הבית: הנה באה. טעמו בחלף הוא לשון פועלת: באה הצפירה. טעמו למעלה בבית והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כמו בא ושקע מאור השחר והתפארת: ולא הד הרים. ולא לאישתיזבא לריש טוריא והד לשון צעקת הכרזה קול לברוח אל ראשי ההרי' כמו הידד הסכתי וענו עליו הידד השמעת קול כושלי' משא ענבים אל הגת וטועני הקורה: מקרוב. במהרה: הנה היום. הנה בא היום: הנה באה. הרעה: יצאה הצפיר'. עלה השחר של יום הרעה: צץ המטה. להכות אתכם: פרח הזדון. נתגלה כבוכר כנר הרשע: החמס קם וגו'. החמס אשר בידכם הו' קם עליכם למטה רשע לשחתכם: לא מהם. כך אמ' הבא לשחית אינו זקוק להשאיר כלם כי אין טובה יוצאה לא מהם ולא מבניה' ולא מהמונ': ולא נה בהם. אין בהם נוהה אחרי מגעגע ונותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישר' אחרי יי' ולשון ארמי הוא תתיבהון לפולחני לשון תאוה וגעגועין ומנחם חברו לשון יללה וכן וינהו כל בית ישראל פירש לשון י יללה ואין נקבה רק הא יסוד: והמוכר אל יתאבל. אף על פי שדרך המוכר שהוא להיות עצב אל יתעצב כי קונכם לגלות: כי המוכר אל הממכר לא ישוב. משיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ו ולמה יתאבל: ועוד בחיים חייתם. כל ימי חייהם לא ישובו אל מקומם: כי חזון את כל המונה וגו'. ארי נביא מתנבא על כל איתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תייבין: ואיש בעונו חיתו. כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו: לא יתחזקו. לא יחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לתורתם:

מכה ה' וסי' עברא בחוטרא לא תלקי עמוין ברוגז' יי' מחת

ולא תחוס ה' בקריאה וסימ' לא תאבה לו ולא תשמע אליו. ולא תחוס עינך נפש בנפש עין. לכן חי אני נאם יי'. ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך. ולא אחמול כדרכיך עליך: מכה ה' קמצין בקריאה וסימ' מכה איש עברי מאחיו. מכה במשה אשר בידי. האשר שבית בחרבך אתה מכה. מכה עמים בעברה מכת

ה' ח"ל וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי עָלַיִךְ וְלֹא אֶחְמוֹל
כִּי דְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ
ת' כתי' כן בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה:
ה' כתע' כסי' כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
כ' תרץ רָעָה אַחַת רָעָה הִנֵּה בָאָה: קֵץ בָּא בָּא
הַקֵּץ הֵקִיץ אֵלָיִךְ הִנֵּה בָּאָה:
ל' כסל' כ' חד ח"ל ל' בָּאָה הַצְּפִירָה אֵלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ בָּא
הָעֵת קָרוֹב הַיּוֹם מְהוּמָה וְלֹא־הֵד
ר' ח"ל הָרִים: עַתָּה מִקָּרוֹב אֶשְׁפּוֹךְ
חֲמָתִי עָלַיִךְ וְכִלֵּיתִי אַפִּי בָּךְ ו
וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת
ה' לס כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ: וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי
ה' ח"ל וְלֹא אֶחְמוֹל כִּדְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן
ת' כתי' כן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם
כִּי אֲנִי יְהוָה מַכֶּה: הִנֵּה הַיּוֹם
ל' חס' וח' ח"ל ל' הִנֵּה בָאָה יָצְאָה הַצְּפִרָה צָץ
הַמַּטֶּה פָּרַח הַזָּדוֹן: הֶחָמָס קָם
לְמַטֵּה־רֶשַׁע לֹא־מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם
ל' וְלֹא מֶהֱמֵהֶם וְלֹא־נֹהַּ בָּהֶם:
ר' ח"ל בליש' בָּא הָעֵת הִגִּיעַ הַיּוֹם הַקּוֹנֶה אַל־
ל' נ' יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל כִּי חָרוֹן
אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ: כִּי הַמּוֹכֵר אֶל־
לג הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב וְעוֹד בַּחַיִּים חַיָּתָם
כִּי־חָזוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ לֹא יָשׁוּב
וְאִישׁ בַּעֲוֹנוֹ חַיָּתוֹ לֹא יִתְחַזָּקוּ:

וְלָא יְחוּס מֵימְרִי עֲלָךְ וְלָא אֲרַחֵם
אֲרֵי חוֹב אוֹרְחָתִיךְ עֲלָךְ אֶתֵּן
וּפוּרְעֲנוּת תּוֹעֲבָתִיךְ בְּגַוִּיךְ יְהֶוְיָן
וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ:
כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים בִּישְׁתָא בָּתַר בִּישְׁתָא הָא
אַתְיָא: קִיצָא מְטָא מְטַת פּוּרְעֲנוּת
קִיצָא לְמֵיתֵי עֲלָךְ הָא אַתְיָא:
אִתְגְּלִיאַת מַלְכוּתָא עֲלָךְ יָתִיב
אַרְעָא מְטָא עִידָּן תְּבִיר קָרִיב יוֹם
אִתְרְגוּשָׁא וְלֵית לְאִשְׁתֵּיזָבָא
בְּמַצְדֵּי טוּרַיָּא: כְּעַן מִקָּרִיב
אֶשְׁפּוֹךְ חֵימְתִי עֲלָךְ וְיִחוּל רוּגְזִי
בִּיךְ וְאֶתְפְּרַע מִינִיךְ כְּאוֹרְחָתִיךְ
וְאֶתֵּן עֲלָךְ יַת כָּל תּוֹעֲבָתִיךְ:
וְלָא תְחוּס מֵימְרִי וְלָא אֲרַחֵים
בְּחוֹבֵי אוֹרְחָתִיךְ עֲלָךְ אֶתֵּן ו
וּפוּרְעֲנוּת תּוֹעֵיבָתִיךְ בְּגַוִּיךְ יְהֶוְיָן
וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַיְתִיתִי עֲלֵיכוֹן
מָחָא: הָא יוֹם פּוּרְעֲנוּתָא מְטָא
הָא אַתְיָא אִתְגְּלִיאַת מַלְכוּתָא צְמַח
שׁוּלְטָנָא הוֹפַע רַשִׁיעָא: חֲטוֹפִין
קָמוּ לְמִסְעַד רַשִׁיעִין לָא מִנְּהוֹן
וְלָא מֵאִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן וְלָא מִבְּנֵיהוֹן
וְלָא מִבְּנֵי בְנֵיהוֹן: מְטָא עִידַּן
תּוֹשְׁלְמַת חוֹבִין קָרִיב יוֹם פּוּרְעָנוּ
חֵיטַאיִן זַבְנָא לָא יֶחְדֵּי וּמְזוּבְנָנָא
לָא יִדְוֵי אֲרֵי רְגַז מִן קֳדָמַי עַל כָּל
אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן: אֲרֵי מְזוּבְנָנָא לִזְבִינֵהּ
לָא יְתוּב וְעַד דְּאִינוּן חַיִּין יְדַנּוּן בְּגַוְיַתְהוֹן אֲרֵי נְבִיָּא מִתְנַבֵּן עַל כָּל אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן לְמֵיתַב
בְּתְיוּבְתָּא וְלָא תָיְיבִין גְּבַר בְּחוֹבֵי נַפְשֵׁיהּ מִתְרְעַן וְעַד דְּאִינוּן קַיְּימִין בְּתְיוּבְתָּא לָא כַתְקְפִין:

בלתי סרה. ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול. וסימ' עברא בחוטרא ובדרבא עבמיא תמוי: קונה והקונה ד' כל בקריאה וסימ' והיה כעם ככהן כעבד כאדניו. בא העת הגיע היום. פורע מוסר. רע רע יאמר הקונה: חרון ג' קמצין בקריאה וסימ' כי חרון אל כל המונה. כמו חי כמו חרון ישערנו. ואתם מוסיפים חרון:

הנה היום. צץ המטה. יש מפרשים המטה ענין הטית הדין והוא פשט ויורה עליו פרח הזדון כלומר מעשים רעים שעשו ישרא' עתה יפרחו ויכיכו כלומר שיקחו הגמול והעונש ויש לפרשו כמשמעו ובוכר כאשר קורא מטה כמו הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי וזהו שאמר מענין יצאה הצפירה ובוכר כאשר גם כן קורא זדון כמו הנני אליך זדון ועל הדרך הזה תרגם יונתן צמח שולטנא הופע רשעא: החמס קם למטה רשע. החמס שעשו קם להם למטה רשע שמכה אותם ויונתן תרגם חטופין קמו למסעד רשיעיא: לא מהם. לא ישאר אחד מהם שלא יגלה או ימות: ולא מהמונם. ולא מרבוי ממון שלהם כמו מהמון רשעים ומי אוהב בהמון שפירושם רוב ממון: ולא מהמהם. כמו מהם וכפל בו המ"ם והה"א כאילו אמר שני פעמים מהם רוצה לומר משום דבר מהם לא ישאר ר"ל בניהם ובני בניה' או יהיה מהמהם מן המה רוצה לומר דבר שהאדם הומה עליו והם הבנים: ולא נה בהם. לא יהיה נהי ויללה בהם מרוב הצרות לא יבכו החיים על המתים כמו שאמר ירמיהו לא יספדו ולא יקברו ויונתן תרגם לא מהמהם ולא נה בהם לא מבניהון ולא מבני בניהון: בא העת. הקונה אל ישמח. דרך העולם שהקונה שמח במקנתו והמוכר מתאבל ומצטער כי מתוך דחקו הוא מוכר וכן בדברי רבותינו ז"ל הדבר אסור בפני האנשים זבנת קנית זבינת אובדת ואמרו כי המוכר שדה בארץ ישראל אין לו להתאבל על זה כי אפילו לא ימכרנו מעט יעמוד בידו כי במהרה יגלה ויניחנו וכן הקונה אין לו במה ישמח כי המקנה לא תעמוד בידו כי אם מעט: כי חרון. יבא מאתי אל כל המונה להמיתם ולהגלותם: כי המוכר. טעם כי אל החרון שזכר כי חרונכי יהיה עליהם שלא ישוב המוכר אל הממכר כמו שהוא המשפט בעודם בארץ ישראל בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחזתו אבל הם חרה אפי בם ולא ישובו אל אחוזתם ביובל כי בגלות יהיו: ועוד בחיים חיתם. ואף על פי שיהיו בחיים לא ישובו אל ממכרם כי בארץ אחרת יהיו גולים: חיתם. נפשם. כמו וחיתם בקדשים וחיתו כאור תראה: כי חזון אל כל המונה. כי כשנאמר החזון על כל המונה לא ישוב. לא היו שבים מרשעם כשהיו מזהיר' אותם הנביאים השכם והערב: ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו. וכל אחד היתה שקועה נפשו בעונו לא יתחזקו לשוב אל הנכונה ותרגם יונתן הפסוק כן ארי מזבינא לזבינה לא יתוב וגו' כשעמוד בפסוק של מעלה כי חרון בר"ש ובזה הפסוק כי חזון בז"ן וסימן רנ:

תקעו בתקוע · השופר נקרא תקוע לפי שתוקעים בו כי הם תוקעים בשופר להכים אשר בחוץ אל העיר זהו והכין הכל כלומר יכינו כל אשר בשדה אל תוך העיר · ואין הולך למלחמה · ואין אחד מהם יוצא לאויב להלחם אלא כולם נאספים אל העיר מפחד האויב ולמה להם זה כי חרוני אל כל המונה : החרב בחוץ · רעב ודבר יאכלנו · תרגומו ישיציניה : ופלטו · כיוני הגאיות · דרך היונים להקבץ בגאיות : הומות · משמיעות קול כקול נהי כן יבכו הפלטים בנוסם : והיו על ההרים · להסגב בהם עד עבור חיל האויבים ובהיותם על ההרים יהמו ויבכו ויתודו כל איש מהם כי בעונו בא לו כל זה : אל ההרים · כמו על ההרים : כל הידים תרפינה · כי לא יהיה בהם כח להלחם כנגד כל האויבים :

פלצות ד׳ וסימ׳ נכפר בישעיה סימן כ״א : עדיו ג׳ בקריאה וסימ׳ ולא שתו איש עדיו עליו · וצבי עדיו לגאון שמהו · במתג ורסן עדיו לבלום · אנ״ך : והשבתי י״ג בקריאה וסי׳ ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין · והשבתי מערי יהודה · והשבתי למואב נאם יי׳ · והבאתי רעי גוים וירשו · והשבתי זמתך כמך · והשבתי

רשי

תקעו בתקוע · כשיבוא עליהם הכר כינו ע עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם : כיוני הגאיות · דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ה ההרים אשר ינוסו שם איש בעונו כיוני הגאיו׳ אשר כלם הומות : תלכנה מים · מזיעת אימה : לנדה יהיה · לשקוץ יהיה להם : וצבי עדיו · שלהבה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש ש שנקרא גאון עזם כמה שנא׳ הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם והם שמו תועבת׳ שקו בו על כן וגו׳ : את צפוני · את מקום שהייתי צפון שם ב ביניהם : עשה הרתוק · שלשלאות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקי׳ : משפט דמים · חובי קטול : רעי גוים · רעים שבגוי׳ ואכזרי׳ : ונחלו · ויתנחלו לאחרים : מקדשיה׳ · בתי היכלי הבמות ש שבהם נושדים שם ל לשון בית זמונם : קפדה באה · כמו קפדתי כאורג חיי לשון כ כריתה : הוה על הוה · מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומכחש חברו לשון שבר : ותורה תאבד מכהן · הרגילי׳ בהוראה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו : בשנה

קפדה · ב״א מתומו מסרית המאייכא לאתכחתא ושארא במוכח ·

תקעו בתקוע והכין הכל ואין הלך
למלחמה כי חרוני אל כל המונה :
החרב בחוץ והדבר והרעב מבית
אשר בשדה בחרב ימות ואשר בעיר
רעב ודבר יאכלנו : ופלטו פליטיהם
והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם
המות איש בעונו : כל הידים
תרפינה וכל ברכים תלכנה מים :
וחגרו שקים וכסתה אותם פלצות
ואל כל פנים בושה ובכל ראשיהם
קרחה : כספם בחוצות ישליכו
וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא
יוכל להצילם ביום עברת יהוה
נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו
כי מכשול עונם היה : וצבי עדיו
לגאון שמהו וצלמי תועבתם
שקוציהם עשו בו על כן נתתיו
להם לנדה : ונתתיו ביד הזרים
לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוה :
והסבתי פני מהם וחללו את צפוני
ובאו בה פריצים וחללוה :
עשה הרתוק כי הארץ
מלאה משפט דמים והעיר מלאה
חמס : והבאתי רעי גוים וירשו את
בתיהם והשבתי גאון עזים ונחלו
מקדשיהם : קפדה באה ובקשו
שלום ואין : הוה על הוה תבוא
ושמעה אל שמועה תהיה ובקשו
חזון מנביא ותורה תאבד מכהן
ועצה מזקנים : המלך יתאבל
ונשיא ילבש שממה וידי עם הארץ
תבהלנה מדרכם אעשה אתם
ובמשפטיהם אשפטם וידעו כי
אני יהוה :

נפקין באצוחת קרנא ומתקנין
במני זינא ולית דאזיל לקרבא ארי
רגזי מן קדמי על כל איתרגושתהון
: חרבא מלברא ומותא וכפנא
מלגיו דבחקלא בחרבא יתקטיל
ודי בקרתא כפנא ומותא ישיצניה :
ומשזביא ישתזבון מנהון ויהון
על טוריא כיוני חיליא כולהון
מנהמין גבר בחובי נפשיה : כל
ידיא יתרשלן וכל רכובי יתאשדן
מיא : ויסרון סקין ותחפי יתהון
איתבנעות ועל כל אפיהון בהתא
ובכל רישיהון מרט : כספיהון
בשוקין ירמון ודהביהון לבוכרן
יהי כספהון ודהבהון לא יכיל
לשיזבותהון ביום רוגזא דיי נ
נפשהון לא יסבעון ומעיהון לא
ימלון ארי לתקלת חובין יהי :
וחדוות תיקוניה ליקר יהביתיה
ואינון צילמי תועבתהון שיקוציהון
עבדו ביה על כן יהביתיה להון
לבוכרן : ואימסריניה ביד רשיעין
למיבז ולחייבי ארעא לעדי ו
ויחלוניה : ואסליק שכינתי מנהון
על דאחילו ית ארעא בית שכנתי
ויעלון בה רשיעין ויחלונה :
עביד שלשלן
ארי ארעא איתמליאת חייבי קטול
וקרתא איתמליאת חטופין :
ואיתי מבאשי עממיא ויחסנון ית
בתיהון ואבטל רבות רשיעין
ויתחלון מקדשיהון : איתקפדת
מחת ויבעון שלמא ולית : תבר
על תבר יתי ובסורתא על בסורתא
תהא ויבעון אולפן מספר ואוראה
תיפסוק מכהן ומלך מחכים :
מלכא יתאבל ורבא ילבש צדו
וידי עמא דארעא יתבהלן מ
מאורתהון אעביד עמהון ו
ובניכוסיהון אתפרע מנהון וידעון
ארי אנא יי :

וכל ברכים תלכנה מים · תלכנה כמים על דרך משל כאילו נמסו שלא יהיה בהם כח מרוב ה הבהלה : וחגרו · מבואר הוא : כספם בחוצות ישליכו · כולל לפ׳ אלילי הכסף והזהב שעשו כמו שנאמ׳ בישעיה ביום ההוא ישליך האד׳ את אלילי כספו ואת אלילי זהבו כיון שראו שאין בהם ת תועלת ולא הצילום ישליכו אותם בחוצות ויתכן גם כן לפרש אוצרות הכסף והזהב כי לא י יועילו להם לא להנצל מן הרעב ולא מן האויב על כן ישליכו אות׳ בשוקי׳ וברחובות וזהו שאמר נפשם לא ישבעו כי מן הכסף והזהב לא יוכלו לאכול מעיה׳ כמו שעשו מן הלחם ואם אין להם הלחם מה יועיל להם הכסף ו והזהב וכן יאכלו אותם גם לפירוש הראשון רוצה לומר כי האלילים לא ישבעו אותם בעת הרעב : לנדה יהיה · לרחוק כי ירחיקו אותו מבתיהם כי מ מכשול עונם היה כלומר כל זה המכשול להם בעבור עונם היה : וצבי עדיו · זהו בית המקדש שהוא פאר יפי כבוד הא׳ הנקדש בתוכו שהיו מתיפים בו כעדי והקדוש ברוך הוא שמהו לגאון שישראל היו מתגאים ומתגדלים בו על כל עם כי כבוד הא׳ נראה בו בענן ובאש העליונה והם ש שמוהו לשקוץ כי שמו בו צלמי ת תועבות על כן נתתיו להם לנדה שהם ירחיקו ממנו ויגלו מארצ׳ : ונתתיו · וחללוה · כתיב וחללוהו קרי הכתיב על השכינה והקרי על הבית : והסבותי · כמו שאמר בתור׳ והסתרתי פני מהם : וחללו · הזרים המקום הצפון שלי בבית והוא הדביר שהוא קדש הקדשי׳ ששם הארון : ובאו בה פריצים וחללוה · לשון נקבה על שכינת הכבוד החונה על הארון או אמר וחללוה על העיר ויונתן תרגם ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ארע בית שכינתי ויעלון בה רשיעיא ו ויחלונה : עשה הרתוק · עשה שלשלת של ברזל סימן שיוליכו הכשדים אנשי ירושלם בגלות ב בשלשלאות כמו שעושין לשבוים : משפט דמים · כלומר כולם חייבים משפט דמי׳ לפי ששפכו דם נקי ועברו עברות שנתחייבו עליהם מיתה וכן משפט מות לאיש הזה כמו משפט דמים : והעיר מלאה חמס · ועוד שעושים

ומזמן הארץ · וכרתי להם ברית שלום · ופקדתי על תבל רעה · והשבתי את המון מצרים · והאבדתי גילולים והשבתי אלילים · והשבתי המון שיריך · ויאמר יי׳ אליו קרא שמו יזרעאל · והשבתי כל משושה חגה חדשה :

בה חמס ועל כן ראוים לגלות ממנה כי לא יתקיים ישוב הארץ עם החמס : והבאתי רעי גוים · הם הכשדים שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר : ונחלו מקדשיהם · ונחלו ענין חלול שרשו חלל והוא מבנין נפעל ובא מהקל כמו ונחלת בך והיה משפטו עם הדגש ונחלו בשקל ונמסו ההרים : מקדשיהם · כמו מקדשיהם שא׳ שהוא משקל אחר מקדש בשקל למתעבגוי שהוא שם תאר : קפדה · בא מלעיל מפני שסמוכה למלה זעירה והוא בא או ההא נוספת לפיכך הוא מלעיל לפי שאמר בלשון זכר בא והוא ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי : ובקשו שלום ואין · יבקשו השלום שהיו אומרים להם נביאי השקר שלום יהיה לכם : הוה על הוה · שבר על שבר וכן תרגם יונתן תבר על תבר וכן במשקל אחר יעוד כהותו והותרגמים יהדוף ענין רעה ושבר : אל שמועה · כמו על שמועה והשמועות הם בא האויב על הארץ : ובקשו חזון מנביא · רוצה לומר ואין כי דבר שלא ימצא יבקש אדם וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מיי׳ וכן אמר בישעיה שופט ונביא וקוסם וזקן רוצה לומר הן שימותו הן שתפסק חכמתם ונבואתם כי ברוב הצרות תאבד הנבואה והחכמה והעצה כי לב בני אדם נבהל ובנבואה ראינו באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יי׳ : ותורה תאבד מכהן · כי הכהנים היו מורי התורה ויונתן תרגם מכניא מספר רוצה לומר סופר ומזהיר העם : המלך · ונשיא · הוא המלך וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : מדרכם אעשה אותם · הם מאסו התורה והנבואה ותאבד מהם כמו שאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגו׳ : ובמשפטיהם · בבית :
ויהי

רדק

ויהי בשנה הששית. פירוש לגלות המלך יויכין: בששי. הוא חדש אלול וכתב בעל סדר עולם כי שנה זו מעוברת היתה כי הנה הוא התחיל להנבא בשנה החמישית בחמשה לתמוז ועוד שבעה ימים שהיה משמים בתוכם הרי חצי תמוז ובאותה שעה אמר לו שכב על צדך ת"ל ימים ומחצי תמוז של שנה חמישית עד ה' באלול של שנה ששית אפילו לעודף אינם כי אם ארבע מאות ימים היאך אמר ואני יושב בביתי אלא שאותה שנה מעוברת היתה ונראה מתוך דבריו כי שכיבת הצדדים היתה כמשמעה אבל לפירושינו שפירשנו כי במראה הנבואה היה אין אנו צריכין לכל זה: וזקני יהודה. שגלו עם יכניה: יד ה'. רוח נבואה כשתבא בחזקה נקראת יד ה' ובשלש המראות האלה שראה בהם מעשה מרכבה כאמר בהם יד ה' וטעם שלש המראות האלה כנגד שלשה גליות שגלו גלות יהויקים וגלות יהויכין וגלות צדקיהו וזו האחרונה כנגד גלות צדקיהו שראה הכבוד נוסע מבית המקדש וראה חרבן העיר והבית לפיכך הביא אותו במראות אלהים ירושלם שיראה השקוצים והגלולים בבית שבעבורם נסע הכבוד ממקומו ובכסעו חרב הבית כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם ונומ' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: וארא. מבואר הוא למעלה בראש הספרים: החשמלה. הה"א נוספת לפיכך המלה מלעיל כמו השער התחתונה אבא המלך החיצונה והדומים להם: וישלח. השולח הוא הכבוד הנראה כעין החשמל: בציצת ראשי. היא מחלפות הראש פלוט"א בלע"ז וכן ועשו להם ציצית שהוא כמו ענף תלוי בבגד וכל זה היה במראה הנבואה כי לא בא יחזקאל ירושלם ולא סר ממקומו שהיה יושב שם בביתו עד כלות הנבואה כמו שאמר ותבא אותי ירושלימה: במראות אלהים. הנה אמר כי במראות אלהים הלך ירושלם ובמראה ההיא שבכשדים כמו שאמר בסוף הנבואה ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים וכל זה סימן הגלות ומה שהביא אותו ירושלם להראותו המעשים שבעבורם חרב הבית ונסתלק הכבוד לפיכך לקחו בציצת ראשו למשל כאדם הקוצף על עבדו ולוקחו בציציות ראשו להוליכו לבית הסהר אבל במראה שהיתה סימן לשיבת הגלות בימי מלך המשיח לא לקחו בציציות ראשו אלא הביאו לארץ ישראל והניחו שם בנחת והושיבו על הר גבוה מאד כל זה סימן המעלה גדולה שתהיה לישראל בזמן ההוא: אל פתח שער הפנימית. פירוש שער החצר הפנימית והיא העזרה כמו שאמר במלכים ויבן החצר הפנימית ונקראת פנימית לפי שהיא פנימית להר הבית הנקראה חיצונה ובאמרו הפנימית וזכר התואר בחסרון המתואר הנה כמוהו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה ופירוש אל פתח סמוך לפתח: הפונה צפונה. שהיה הפתח פונה לצד צפון כי בארבע רוחות היו פתחים: מושב סמל הקנאה המקנה. בא בדרך בעלי הה"א ומשפטו המקניא בשקל משגיא לגוים ופירושו שהסמל מקניא האל בהיותו בביתו במקום משכן כבודו כמו שאמר הם קנאוני בלא אל: והנה שם. כמראה אשר ראיתי בבקעה סמך אותו אל הסמוך כי בבקעה אמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר והנה אמר כמראה אשר ראיתי בבקעה: ויאמר אלי. והנה מצפון לשער המזבח. זה שער הצפוני שבו מזבח שבנו לסמל הקנאה הזה לפיכך אמר שער המזבח ומצפון לאותו שער היה זה הסמל: בביאה. רוצה לומר בכניסת השער מבחוץ בהר הבית ויונתן תרגם המזבח מדבחא אם כן דעתו היה על מזבח בית המקדש מזבח העולה שהיה חוץ לפתח האולם ואולי כנגד המזבח ההוא היה שער העזרה מצפון ואלו היה דעתו כמו שפירשנו היה מתרגמו אגורא ואולי היה כן דעתו כמו שפירשנו כי פעמים מתרגם גם מזבח הפסילים מדבחא: ויאמר אלי. מהם. כן כתיב מלה חדא וקרי מה הם תרין מלין והוא חד מן טו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין: לרחקה. החית בקמץ חטף לפאר הקריאה ומשפטו על המנהג לרחקה בשקל וכנו נחשת לרחצה ופי' כדי שארחק מעל מקדשי אם עושים התועבות במקדשי על פניו: ויבא אותי אל פתח החצר. הוא הפתח שזכר אלא שמתחילה הביאו סמוך לשער מבחוץ ועתה הביאו תוך הפתח וראה בקיר הלשכה הסמוכה לפתח השער מבפנים חור אחד בקיר וחתר בקיר עד שנעשה החור פתח שיכול אדם להכנס בו וראה הצלמים מצויירים על הקיר שהיו עובדי' להם וזו המראה משל חתירת הקיר להראות בקיעת העיר ובעון העבודה זרה שעובדים בה יחתרו האויבים בקיר חומות ירושלם ויבקעוה עד שיכנסו בה ועניין החור שהיה בו לפני החתירה רמז למצור ולדיק שבנו עליה קודם: ואבוא. מחקה על הקיר. כמו מחוקק כי חקק וחקה בענין אחד ואמר מחוקה לשון יחיד על הכלל ובכלל כל גלולי בית ישראל הם אלמי מחקה על הקיר בלתי כשדים שזכר למטה בפרשת שתי נשים: ושבעים

ציצת ד' כליש' וכתיב כן ג' בפרשת ציצת · ויקחני בציצת ראשי: כמראה ה' דגשים בקריאה וסי' וזה מעשה המנורה מקשה זהב · והנה שם כבוד אלהי ישר' · ופני הקדש המראה כמראה · וכמראה המראה אשר ראיתי · ב' בפסוק · ועוד ג"ג וסי' נמסר בירמיה סוף סימן ל"ו: והנה כל ה' דסמ' וסי' נמסר במלכים א' סימן ז':

רשי

בשנה הששית. לגלות יכניה: ממראה מתניו וגו'. אסור להתבונן בפסוק זה: בציצת ראשי. בשער ראשי פלוצא"ל בל': במראות אלהים. שראני כאילו נושא אותי ומביאני לירוש': שער הפנימית הפונה צפונה. שער העזרה שהיא פנימית להר הבית והיו לה שערים לכל רוחותיה: סמל הקנאה. צלם דקנאתא דמרגזין: שא עיניך דרך צפונה. להר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונ' לשער חוץ לעזרה הוא: מצפון לשער המזבח. בהר הבית מצפון לאותו שער של העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד המזבח: בביאה. כשאדם בא ליכנס לעזר' מוכאו שם בביאה אלאנטריאה בלע"ז: לרחקה מעל מקדשי. כדי שאתרחק מעל מקדשי: אל פתח החצר. הקריבני עד פתח אותו שער עצמו: חור אחד בקיר. חומת העזרה: חתר נא בקיר. והרחב את החור: והנה פתח אחד. דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת: שקץ. שמויין לשקוץ עבודה זרה: מחקה. חקוקין על הקיר: ושבעים

ח
ויהי בשנה הששית בששי בחמשה לחדש אני יושב בביתי וזקני יהודה יושבים לפני ותפל עלי שם יד אדני יהוה: וארא והנה דמות כמראה אש ממראה מתניו ולמטה אש וממתניו ולמעלה כמראה זהר כעין החשמלה: וישלח תבנית יד ויקחני בציצת ראשי ותשא אתי רוח בין הארץ ובין השמים ותבא אתי ירושלמה במראות אלהים אל פתח שער הפנימית הפונה צפונה אשר שם מושב סמל הקנאה המקנה: והנה שם כבוד אלהי ישראל כמראה אשר ראיתי בבקעה: ויאמר אלי בן אדם שא נא עיניך דרך צפונה ואשא עיני דרך צפונה והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה הזה בבאה: ויאמר אלי בן אדם הראה אתה מהם עשים תועבות גדלות אשר בית ישראל עשים פה לרחקה מעל מקדשי ועוד תשוב תראה תועבות גדלות: ויבא אתי אל פתח החצר ואראה והנה חר אחד בקיר: ויאמר אלי בן אדם חתר נא בקיר ואחתר בקיר והנה פתח אחד: ויאמר אלי בא וראה את התועבות הרעות אשר הם עשים פה: ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב:

והוה בשתא שתיתיתא בשתיתאה בחמשא לירחא אמר נביא אנא יתיב בביתי וסבי בית יהודה יתבין קדמי ושרת עלי תמן רוח נבואה מן קדם יי אלהים: וחזית והא דמות כחיזו אשתא חיזו יקר דלא יכלא עינא למיחזי ולית אפשר לאיסתכלא ביה ולרע חיזו אשתא וחיזו יקר דלא יכלא עינא למחזי ולא אפשר לאיסתכלא ביה ולעילא כחיזו זהרא כעין חשמל: ואושיט דמות יד ואחדני בסער רישי ונטלת יתי רוחא בין ארעא ובין שמיא ואעילת יתי לירושלם בחיזו נבואה דשרת עלי מן קדם יי במעלנא דתרעא גואה דפתיח לצפונא דתמן מותב צלם קנאתא דמרגזין: והא תמן יקר אלהא דישראל כחיזוא דחזיתי בבקעתא: ואמר לי בר אדם זקוף כען עינך לאורח ציפונא וזקפית עיני לאורח ציפונא והא מציפונא לתרע מדבחא צלם קנאתא הדין במעלנא: ואמר לי בר אדם חזי את מה דאינון עבדין תועיבן רברבן דבית ישראל עבדין כא לאיתרחקא מעל מקדשי ועוד תתוב תחזי תועיבן רברבן: ואעיל יתי לתרע דרתא וחזית והא חורא חד בכותלא: ואמר לי בר אדם חתור כען בכותלא וחתרית בכותלא והא תרעא חד: ואמר לי עול וחזי ית תועבתא בישתא דאינון עבדין כא: ועלית וחזית והא כל דמות רחיש ובעירא שיקוציציא וכל טעותא דפלחין להין בית ישראל מציירין על כתלא סחור סחור:

ויאזניהו בן שפן · חשוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו : ועתר ענן הקטרת · תמור קטור ענן הקטרת ולשון עתר תרבית וכן העתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות שונא וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירש עניין מעבה שמה אך כל אחד לשון בני אדם : בחדרי משכיתו · משוכה ברצפת אבני שיש לשון ושכתי כפי :
אל פתח שער בית יי׳ · תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר כ בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית ה החליפות אחד בצפון ואחד בדרום : מבכות את התמוז · צלם אחד שמחממות אותו מ מבפנים והיו עיניו של עופרת והם נתוכין מ מחום ההיסק ונראה כאילו בוכה ואומרות תקרוב׳ הוא שוא תמוז לשון היסק כמו עד די חזה למזייה ואתוכ׳ איזה יתיר׳ מבכות את התמוז פי״שנט פלור״יר לאלק׳ אלפי״ן בלע״ז : ויבא אותי אל חצר בית יי׳ הפנימית · היא העזרה כי הר הבית נקרא החצר החצונה ועד עכשיו בתוכה היה עומד אלא שהוא נכנס בשער הצפוני והראהו בבית החליפו׳ את צלם התמוז וחזר והוליכו ל למזרח לפני ההיכל ו והמזבח : ופניה׳ קדמה וגו׳ · ממשמע שנאמ׳ ופניהם קדמה יודע אני שאחוריהם אל ה ההיכל אלא מגיד ש שהיו אחוריה׳ מגולה שהיו פורעין עצמם ו ומתריזין כלפי מטה : משתחויתם · כשתי תיבו׳ הוא משמש לשון השחת׳ ולשון השתחויה כן הוא בתלמוד י ירושלמי משחיתים ה ההיכל ומשתחוים ל לחמה וכן תי׳ ואינון מתחבלין וסגדין ומנחם חברו לשון שחוח כמו שחי ונעבורה : הנקל לבית יהודה · המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שבידם : מעשות את התועבות · אם היו חדלים מעשות את כל התועבות אשר עשו בביתו פה : כי מלאו את כל הארץ חמס · וקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות האלה : והנה שולחים את הזמורה אל אפם · והנם שולחים אל חוטמם את ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי טבעת כלומר בושתם זה אל פיהם ישוב ומנחם פירש והנם שולחים את הזמור׳ אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפרושו השוה ריח מקטרתם כטעם קרבנם וניחוחם למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל יי׳ יורה על הענין קרבו

ענן ד׳ חטפין פתחין בקריא׳ וסי׳ כי ענן יי׳ על המשכן יומם ואש · ובסת ענן הקטרת · ועתר ענן הקטר׳ עלה · יפיץ ענן אורו · וחד וענן יי׳ עליהם יומם : המה עשים ה׳ בקריא׳ וסים׳ איש איש ממלאכתו אשר המה · כן המה עשים גם לך דשמואל · האינך ראה מה המה עשים · עוד תשוב תראה תועבות · כי ענבים בפיהם :

וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל
וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן־שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם
עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ
וַעֲתַר עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה׃ וַיֹּאמֶר
אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית־
יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי
מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין יְהוָה רֹאֶה
אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר
אֵלָי עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת
גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים׃ וַיָּבֵא
אֹתִי אֶל־פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר
אֶל־הַצָּפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים
יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז׃
וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ
בֶן־אָדָם עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת
גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה׃ וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־חֲצַר
בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וְהִנֵּה־פֶתַח
הֵיכַל יְהוָה בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ
כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם אֶל־
הֵיכַל יְהוָה וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה
מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ׃ וַיֹּאמֶר
אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם הֲנָקֵל לְבֵית
יְהוּדָה מֵעֲשׂוֹת אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר
עָשׂוּ־פֹה כִּי־מָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ
חָמָס וַיָּשֻׁבוּ לְהַכְעִיסֵנִי וְהִנָּם
שֹׁלְחִים אֶת־הַזְּמוֹרָה אֶל־אַפָּם׃

ל׳ · ל׳ · ד׳ · ג׳ בטע׳ כסי׳ וסי׳ זקני בית יש׳ · יהודה · אחרים · כ׳ א׳ חס׳ · ה׳ · כ״א · ב׳ · ד׳ נ׳ מל׳ · ל׳ · ל׳ · כ״א · ג׳ · נ׳ חס׳ · ט׳ · ל׳ · ג׳ בטע׳ בסיפ׳ · ב׳ · חד מן י״ח מלין תיקון סופרים

וְשַׁבְעִין גַּבְרָא מִסָּבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְיַאֲזַנְיָה בַּר שָׁפָן קָאֵים בֵּינֵיהוֹן
קַיְימִין קֳדָמֵיהוֹן וּגְבַר מַחְתִּיתֵיהּ
דִּקְטֹרֶת בִּידֵיהּ וִיתוֹר עֲנַן קְטָרְתָּא
סָלִיק׃ וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם
דְּסָבֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין בְּקִבְלָא
גְּבַר בְּאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ אֲרֵי
אָמְרִין לָא גְּלֵן עוֹבָדָנָא קֳדָם יְיָ
רַחִיק יְיָ יַת אַרְעָא׃ וַאֲמַר לִי עוֹד
תְּתוּב תֶּחֱזֵי תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן דְּאִינוּן
עָבְדִין׃ וְאָעֵיל יָתִי בְּמַעֲלָנָא דִּתְרַע
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ דְּפָתַח לְצִפּוּנָא
וְהָא תַּמָּן נְשַׁיָּא יָתְבָן מְבַכְּיָן יַת
תַּמּוּזָא׃ וַאֲמַר
לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם עוֹד תְּתוּב
תֶּחֱזֵי תּוֹעֵבָן רַבְרְבָן מֵאִלֵּין׃
וְאָעֵיל יָתִי לְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
גַּוָּיְתָא וְהָא תְּרַע הֵיכְלָא דַּיְיָ בֵּין
אוּלָמָא וּבֵין מַדְבְּחָא כְּעַשְׂרִין
וְחַמְשָׁא גַּבְרָא אֲחוֹרֵיהוֹן לְהֵיכְלָא
דַּיְיָ וְאַפֵּיהוֹן לְמַדִּינְחָא וְהָא אִינוּן
מִתְחַבְּלִין סַגְדִּין לְמַדִּינְחָא לְשִׁמְשָׁא׃
וַאֲמַר לִי הָא חֲזֵיתָא בַּר אָדָם
הַזְעֵיר לְבֵית יְהוּדָה מִלְּמֶעְבַּד יַת
תּוֹעֵיבָתָא דַּעֲבָדוּ כָּא אֲרֵי מְלוֹ
יַת אַרְעָא חֲטוֹפִין וְתָבוּ לְאַרְגָּזָא
קֳדָמַי וְהָא אִינוּן מַיְתָן בַּהְתָּא
לְאַפֵּיהוֹן׃

אחוריהם ג׳ וחס׳ בקריא׳ וסים׳ וכל אחוריהם ביתה דמלכים · וחברו דד״ה · אחריהם אל היכל יי׳ : אל אפם חד מן י״ח מלין תקון סופרים וסים׳ נמסר בריש ספר במדבר סיני : כל לשון אף על כמ״א הזמורה אל אפם :

ושבעים איש · ע׳ סנהדרין להראותו מה שנתן להם האל תחלה שיהיו עליהם שבעים זקנים להורותם הדרך הטובה הם היו מתעים אותם כמו שאמר ישעיהו עמי מאשריך מתעים : ויאזניהו בן שפן גדול שבכולם היה : מקטרתו · המחתה נקראת מקטרת לפי שמקטרין בה : ועתר ענן הקטורת · עובי הענן כי היו מחתות רבות והעובדים שהיו רבים והמעברים גם כן שהיו רבים כמו שאמר וענן העשן היה עבה מרבוי וכן העתרתם עלי דבריכם עובי הדברים ורבוים : ויאמר · בחשך · כי חושבי׳ שלא יראה הא׳ מה שעושי׳ בחשך בחדריהם וכנגדם אמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך ועוד היו אומרי׳ עזב יי׳ את הארץ כלות׳ אינו משגיח כלל בתחתוני׳ אלא בעליונים שהם הגלגלים ו והמלאכי׳ אבל בעניני הארץ לא ישגיח כלל כי עזבה לבני אדם ויעשו בה כרצונם כמו שהיו אומרים רשעי עולם עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך : ויאמר · מבואר הוא : ויבא אותי אל פתח שער בית יי׳ אשר אל הצפונה · זה שער התא שנקרא גם כן צלע ויציע שהוא בכותל ההיכל מבחוץ כמו שבארנו בספר מלכים ואותם שהיו בכותל צפון היו פתוחים ל לצפון העזר׳ שהוא חצר הפנימ׳ : מבכות את התמוז · יש מפרשים כי מבכות הוא כנוי רוצה לומר משמחות את התמוז כי תמוז היו עושים חג לעבודה זרה והיו הנשים באות לשמחו וי״מ שהיו עושים בתחבולות שיבאו ה המי׳ לעיני עבודה זרה הנקראת תמוז והיה בוכה לומר שהיה ש שואל שיעבדוהו ויש מפרשים התמוז השרוף מן לשון אתוכא רוצה לומר שהיו בוכות על אותו שהיה שרוף שהיו שורפין בניהם ובנותיהם באש והנשי׳ היו בוכות אותם : מבכות · מן הרגש כמו רחל מבכה על בניה והרב החכם הגדול רבינו משה בר מ מימון ז״ל כתב כי נמצא כתוב ב בספר מספרי העבודו׳ הקדמונים כי היה איש מנביאי ע״ז ושמו ת תמוז וקרא למלך אחד וכוהו ל לעבוד ז׳ כוכבי לכת וי״ב מזלות והמיתו המלך ההוא מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל לתוך ההיכל וכן הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא והצלמים כולם בוכים וסופדים כל הלילה וכאשר היה בבקר עופפו כל הצלמים להיכליהם בקצות הארץ והיה זה להם לחוק עולם בתחילת יום ראשון מחד׳ תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים כלם פלהם ותרגום ופגמו כיים את איים ויערעון תמוזין בחתולין וברוב הנסחאות כתוב תמוז בשני וי״ן ומה שהראה לו באלה המראות פתח צפון רמז לו כי מצפון תפתח הרעה אליהם : ויאמר · גדולות מאלה · בא כאשר למעלה לא אמר מאלה שהיו שוות התועבות ההם אבל אלה היו גדולות מהאחרות שהיו אחוריהם אל היכל יי׳ ופניהם קדמה והם היו עושים הפך מכוונת האל כי לכוונה זו צוה האל פתח המשכן למזרח וקדש הקדשים למערב לבטל עבודת השמש שהיו רגילים בה באותו הזמן ושיהיו בהכנסם למשכן אחוריהם לשמש שתמתה האומה ההיא מלבם וכן צוה במקדש עולמית ועתה בטלו המצוה והכוונה והחזירו פניהם מעבודת האל ומהשתחוות כנגד בית מקדשו וחזרו לעבודת השמש ולהשתחות לו ובדברי רבותינו ז״ל ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל יי׳ אלא מלמד שהיו פורעי׳ אחוריהם כלפי מטה : ויבא אותי אל חצר בית יי׳ הפנימית היא אותה חצר שזכר אלא שהסיע אותו ממקום למקום בחצר כי היה לצד צפון בפתח התא כמו שפירשנו ועתה הביאו למזרח ההיכל וראה חוץ לפתח ההיכל בין האולם והמזבח כי מזבח העולה היה לפני האולם בעזר׳ : משתחויתם · מלה מורכבת מן משתחוים והשתחוית׳ וטעם ההרכבה אמר הנביא כי מצא אותם האנשים משתחוים קדמה לשמש ואמר לנכנסים המשתחוים דרך אלה ויותן פירש המלה מורכבת מן משחיתים ומשתחוי׳ פתר׳ ג׳ מתחבלין סגדין וכן בדברי רבותינו משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה : ויאמר · הנקל · בברי כפעל עבר או תאר אמר וכי קל הוא בעיניהם מעשות התועבות אשר עשו פה : כי מלאו את הארץ חמס · עד שסבו עוד להכעיסני בביתי · והנה הם מקטרים בביתי והנם שולחים את הזמורה אל אפם · ושולחי׳ רוח הקטורת אל אפי מלבד הבזיון שעושים לי שמחזירים אחוריהם אל היכלי · הזמורה · פירוש ריח רע והוא על דרך כנוי לקטרת שהיו מקטרין והוא שנוי מלמטה לפיכך תי׳ מייתן בהתא לאפיהון ותרגום בהתא בהתה והוא מקום הבשת · אפם · רוצה לומר אפי אלא שכנה הכתוב והוא אחד מתקון סופרים שהם תקון סופרים :

גם אני מבואר הוא: ויקרא. פקדות העיר. האנשים הפקודים על אנשי החיל וכן ויפקד הכהן פקודים על בית יי' וסמכ' ש העיר ואמר פקדות העיר שבאו אל העיר תחילה והחיל אחריהם ואלה פקדות העיר שמבאר שהיו ששה אנשים והשביעי בתוכם שהיה סופר המלך אלה הם שבעת השרים שבאו אל העיר כאשר הובקעה העיר כמו שאמר בספר ירמיהו

קרבו פקדות העיר: הקריבו את הפקידים אשר הפקדתי לשחת את העיר: ששה אנשים: רבותינו פרשו במסכת שבת קצף אף וחימה משחית משבר מכלה: משבו' שהוא משבר את הכל כמו וכפץ את עוללך: וקסת הסופר: פנקס הם לוחות שמחופין בשעוה וחורתין בם בעט: אצל מזבח הנחשת.

כלי יח' כליש' וסימ' נמסר בסדר ויקהל: לבוש כל לישנ' חס' בנביאים במ"ב וסימ' ושריין קשקשים. והוצא לבוש לכל עבדי. וכל כתובים דכוו' מ"ל במ"א חס' כי כל ביתה לבש שני: ולאלה ג' ר"פ בקריא' וסימ' ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם. ולאלה אמר באזני עברו. ולאלה תהיו תרומת הקדש סופא דספרא:

וְאַף אֲנָא אַעֲבֵיד בִּרְגַז לָא יְחוּס מֵימְרִי וְלָא אֵירְחַם וִיצַלּוּן קֳדָמַי בְּקָל רַב וְלָא אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן: וְאַכְלֵי וַאֲנָא שְׁמַע קָל רַב לְמֵימַר אִתְקְרָבוּ דִּמְמַנַּן עַל קַרְתָּא וּגְבַר מָאן הִיבּוּלֵיהּ בִּידֵיהּ: וְהָא שִׁתָּא גֻבְרִין אָתַן מֵאוֹרַח תַּרְעָא עִילָּאָה דְּפָתֵיחַ לְצִיפּוּנָא וּגְבַר מָאן בִּידוֹרֵיהּ בִּידֵיהּ וְגַבְרָא חַד בֵּינֵיהוֹן לְבִישׁ לְבוּשִׁין וּפִנְקַס סָפְרָא בְּחַרְצֵיהּ וְעָלוּ וְקָמוּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא: וִיקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִסְתַּלַּק בִּכְרוּבָא דַּהֲוָה שָׁרֵי עֲלוֹהִי בֵּית קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא וּשְׁרָא מֵעֵיל לְקָבֵיל סְקוּפַת בֵּיתָא וּקְרָא לְגַבְרָא דִּלְבִישׁ לְבוּשַׁיָּא דְּפִנְקַס סָפְרָא בְּחַרְצֵיהּ: וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עִיבַר בְּגוֹ קַרְתָּא בְּגוֹ יְרוּשְׁלֶם וְתִרְשׁוֹם תָּוָא עַל בֵּית עֵינֵי גֻבְרַיָּא דְּמִתְאַנְחִין וּדְמִתְאַנְקִין עַל כָּל תּוֹעֵיבָתָא דְּאִתְעֲבִידָא בְגַוַּהּ: וּלְאִלֵּין אֲמַר וַאֲנָא שְׁמַע עִיבְרוּ בְּקַרְתָּא בַּתְרוֹהִי וּקְטוּלוּ לָא תְחוּס עֵינֵיכוֹן וְלָא תְּרַחֲמוּן: סָב עוּלֵים וּבְתוּלָה וְטַפְלָא וּנְשַׁיָּא תִּיקְטְלוּן לְחַבָּלָא וְעַל כָּל גֻּבְרָא דַּעֲלוֹהִי רוֹשֶׁם תָּוָא לָא תִקְרְבוּן וּמְבֵּית מַקְדְּשִׁי תְּשָׁרוּן וּשְׁרִיאוּ בְּגֻבְרַיָּא סָבַיָּא דִּקְדָם בֵּיתָא:

וְגַם־אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְחֵמָה לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל וְקָרְאוּ בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל וְלֹא אֶשְׁמַע אוֹתָם: ט וַיִּקְרָא בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ: ז"ח ל'
וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ־שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנֶה צָפוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ־אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת: ל' יתיר מפנה ל' | ב' ל' | ל'
וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶל־הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו: ה' תיבין | ל' | ל'
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ: אליו ד' חס' | ל' ל' | ל' ל'
וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ עַל־תָּחוֹס עֵינֵיכֶם וְאַל־תַּחְמֹלוּ: ג' | אל' עיניכם ק' ק'
זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו הַתָּו אַל־תִּגַּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת: ל' | ל' | ל' ר' ג' ב' וא'

והם כרגל' שמגר כמו שר טבחים רב סרים כרגל' שראצר רב מג ואעפ' שהם שמנה הראשון פקיד על השבעה ולא נמנה עמהם ו והראה לו השם יתברך במראות הנבואה כי בזה הדרך תלכד ירושלם: ואיש כלי משחיתו. כלי בחירק כי הוא יחיד וכן כלי משבו: משחיתו. בצרי והוא שם וכמוהו שם אבל הוא בחירק ת תהרגו למשחית חרשי משחי' והנה ששה אנשים. פירשנוהו על דרך פשוטו ועל דרך משל הם ששה משחי' והשביעי ביניהם שהוא לבוש בדים וידוע כי בדי' הם בגדי פשתן המנוהגין והוא הסופר הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה הם פקדת העיר ובדברי רבו' ז"ל מאי ניהו ששה אנשי' משבר משחית מכלה קצף אף וחמה: שער העליון. פירשו רבותינו ז"ל שהוא שער מזרחי ונקר' עליון שהו' למעלה מעזרת ישראל: אשר מפנה צפונה. מזרחי צפוני היה וכבר פירשנו הטעם למה הראה המרא' בצפון ובבל היא מזרחית צפונית לארץ ישראל: מפצו. פעול בשקל אשר אתה מראה בהר: מפצו. כמו משחיתו שזכר כי מפץ שם כלי הוא שמשברים הסלעים בו וכן מפץ אתה לי והוא בצרי וזה בקמץ: ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים. כבר פירשנוהו על דרך משל ורבותינו ז"ל פי' כן וכן אמרו זה גבריאל והם אמרו כי גבריאל מלאך של אש לפי שהוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש: וקסת הסופר במתניו. קסת הוא כלי הדיו ויונתן תרגם פנקס ספרא והפנקס הוא מה שכותב עליו

הוא מזבח האבנים שעשה שלמה תחת מ מזבח הנחשת שעשה משה במדבר: מעל הכרוב. שעל הכפרת שהשכינה היתה שורה שם עד הנה והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעו' וזה מסע הראשון מן הכרוב למפתן בית קדשי הקדשים: והתוית תיו. ורשמת רושם: על מצחות האנשים. הצדיקים כדי להיות לאות שלא יפגעו בם המשחיתי': ולאלה אמר באזני. לששת המחבלים: וממקדשי תחלו. מן העומדי' לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן ם המקודשים לי הם א אותם חקוקי' התיו שהתורה בהם מ מלהזיקם חזר ובוה ל לחבלם לפני שאמרה מדת הדין לפניו מה כשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כראית' במסכת שבת: ובספר כתיב ל' בסו' ס' כתיך

הסופר והו' סיר או לוח ואעפ"כ ענין הפסוק הוא על כורך הדיו לא על הלוח שאמ' והתוית תיו ואולי לפי שתלוי' במתני הסופ' הכייר או הלוח עם כלי הדיו כלל הכל בפנקס: לבוש בדים. בקמץ במתיכות וכן חגור כלי מלחמה ופי' לבוש בבדים: ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. זהו מזבח העולה שהיה לפני האולם בעזרה ואותו עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ומה שהראה לו עומדים אצל מזבח הנחשת ראה כי אצל מזבח הנחשת המשחתו' קדמה לשמם וכיון שבזו כבוד האל יתברך כזה הראהו שבעון זה נעלה הכבוד מעל הכרוב: אל מפתן הבית. מורה הסתלק הכבוד מבית המקדש ובאמרו מעל הכרוב ולא אמר הכרובים כי שנים כרובים היו אר"ז כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן ואמרו' מסעות נסעה שכינה ואפשר כי אמר מעל הכרוב הוא דרך משל ות' אסתלק בכרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קדשיא ובאמרו בכרובא ולא אמר מכרובא ר"ל כי עם הכרוב נעלה רוצה לומר מי שנמשל לו הכרוב דמיון הוא והוא הסרף העף אל האדם רמז בהסתלק הנבואה מישראל לא נשארו אלא חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו בבנין בית שני ובהם פסקה הנבואה: וכבוד אלהי ישראל. מבואר הוא: הלבוש הבדים. אותו הנזכר שהיה לבוש בדים ובא בידיעת התאר והמתאר: ויאמר יי' אלו. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד וכוי"ו והוא כמו עליו בשמים ירעם והדומים לו ואחר שאמר בתוך העיר אמר בתוך ירושלם אף על פי שידוע כי העיר שזכר היא ירושלם שהרי זכר בענין הפרשה בית יי' והיכל ואולם ומזבח אלא הוסיף ואמר ירושלם כלומר העיר אשר בחרתי לשכן שמי בה הם השיעורי' ממנה ברוב עונתם: והתוית תו. ענין סימן וכתיבה אמר שיתוה בדיו על' מצחות האנשים הכאתי' והכאתי' לסימן שלא יגעו בהם המשחיתים וזה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הנבואה ורבותינו ז"ל פי' תיו האות הנקראת תי"ו אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל כתוב על מצחן של צדיקים תי"ו של דיו ועל מצחן של רשעים תי"ו של דם ואמר מאי שנא תי"ו רב אמר תי"ו תחיה תי"ו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ואלה האנשים היו הצדיקים אשר בירושלם שהיו נאנחים ונאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה: והנאנקים. ענין צעקה וצוחה כמו האנק דום ושב הפועל כפעל לרוב הפעלה וכן המדברים בך: ולאלה אמר באזני. ולאלה הם הששה שזכר אמר להם שיבאו אחר המתוה הזה ויכו: על תחוס. כן כתיב וקרי אל והכתוב רוצה לומר והכה על אשר תחוס עיניכם וכל שכן על האחרים והקרי כמשמעו הזהירם שלא יחוסו על האדם ולא יחמלו: עיניכם. כתיב לשון רבים וקרי עינכם לשון יחיד כמו לא תחוס עינך והיחיד הוא דרך כלל: זקן בחור. תהרגו למשחית. שם רוצה לומר להשחתה שתשחיתו הכל: וממקדשי תחלו. מאשר במקדשי כי אותם חייבים יותר שעובדים עבודה זרה במקדשי על פני להכעיסני באנשים הזקנים. הם שבעים איש מזקני ישראל שזכר שהיו עובדים עבודה זרה בלשכה אשר בעזרה לפני הבית ורבותינו ז"ל דרשו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאלף ועד תיו ואמרו לא יצאה מדה טובה מאת הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה שהרי אמר תחילה והתוית תו' ואמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואחר כך אמר וממקדשי תחלו: ויאמר

ויאמר אליהם טמאו את הבית. אל תחושו אם תהרגו בבית המקדש ותטמאו את הבית בחללים כי הם טמאוהו ראשונה בגלולים: ומלאו. כמו ויתמכין הרגום אף על פי שהאמר חיבה דגושה כי ימצאו כמוהו קלים מבנין הרגוש כמו ובקשו ברחובותיה כי לא מלאו אחרי ויקבלו בו והדומים להם: את החצרות. חצרות בית המקדש עזרת אנשים ועזרת נשים והר הבית כי כולם היו חצרות: ויהי כהכותם. בכף כהכותם בחצרות כי שם היה הכבוד במראה: ונאשאר אני. כשארתי אני בינהם שלא הכוני ומלה זו מורכבת מן ונשאר שהוא כפעל עבר ומן אשאר שהוא איתן מן הקל וטעם ההרכבה אמר כשהיו מכים כתתי עיני מי נשאר בחצרות שלא הכו וראיתי כי לא נשאר אלא אני זהו ונשאר ואמר שני טעמים במלה אחת לקצר והוא על דרך צחות כמו שפירשנו ב במלת משחיתם ובא להודיע כי לא היה בחצרות בית המקדש מי שהיה עליו התיו אלא הוא לבדו: ואזעק ואומר. על ירושלם כי היא היתה שארית כל ישראל כי כל ישראל גלו זולתי ירושלם וכבר מתו ברעב או בחרב או בגלות: ויאמר אלי. ותמלא הארץ חמס. ארץ ישראל ויהודה לפיכך הרבה הארץ מהם ואף על פי שהיו בהם שאר עברו העונש הגדול הוא בעבור החמס כי לא יעמוד שום ישוב בחמס והמבול בא בעבור החמס ובקבלת ספרים המדויקים ותמלא הארץ דמים פירוש שופכי דמים: והעיר מלאה מטה. וגם העיר הזאת ירושלם שהיתה מלאתי מ משפט עתה היא מלאה משפט מטה ומעוקל והוא החמס אלא לפי שהיתה ירושלם מקום ה המשפט ואליה באים כל ישראל למשפט זכר הטית הדין שבה וכל זה גרם להם אמונתם הרעה: כי אמרו עזב יי את הארץ ואין יי רואה. ולא יענוש על הרע ולא יגמול על הטוב וכבר פירשנו ענין זה למעלה: וגם אני. כמו שהם לא חסו ולא חמלו על העניי גם אני לא תחוס עיני מדה כנגד מדה: והנה האיש. האל גמר תשובתו אלי: והנה האיש לבוש הבדים. משיב דבר אליו שעשה מצותו לעבור בעיר ולהתוות ה התיו: לבוש הבדים. בשוא כמשפט הסמוכים: כאשר צויתני. כתיב וקרי ככל אשר צויתני כלומר שלא חסר דבר מכל אשר צוהו: ואראה והנה אל הרקיע. כמו על הרקיע וכן אל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: אשר על ראש הכרובים. הוא מה שאמר במראה הנבואה הראשונה ומעל לרקיע אשר על ראשם כי החיות שזכר במראה היה הם הכרובים שזכר במראה הזאת כמו שאומר למטה וארע כי כרובים המה: ויאמר אל האיש לבוש הבדים. גם זה בשוא כמשפט הסמוכים: אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב. לומר לגלגל במקום הא הידיעה וכן לכרוב כמו הכרוב וכן מבינות לכרובים כמו הכרובים

צאו ג׳ וסימ׳ לאמר לאסורים צאו. נדו בתוך בבל. ויאמר אליהם טמאו את הבית: במאד מאד ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך: נתתי ג׳ קמץ וסימ׳ וגם אני לא תחוס עיני. מצמרת הארז. הכל נתתי: ד׳ פסוקי׳ אל אל אל על וסימ׳ ויבא יואב אל המלך דוד. ומשפט בא אל ארץ המישור. ויאמר אל האיש לבוש הבדים.

רשי

ונשאר אני. ונשארתי אני: מלאה מוטה. דין מעוקל: על ראש הכרובים. על ראש ארבע חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרות׳ כרובים לפי שהפכו פני השור לפני כרוב כמה שכתוב בפרשה זו ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה ס סניגור: בינות לגלגל. בין האופנים כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר איכו אלא לירדם הקב״ה אמר לגבריאל והוא בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיבשבשו הגחלים ותקל הגזרה וכן הוא מפורש בענין וישלח ויתן אל חפני לבוש הבדים: וזרוק על העיר. לא זרקם מיד ואף על פי שקבלם לבוש הבדי׳ לא השליכ׳ עד לאחר שש שנים ל לקבלתו שנתעממו ה הגחלים בידו כל שש שני׳ ותדע שהרי כבוא׳ זו בששית השנית כאמר׳ והעיר חרבה בשנת א אחת עשרה: מימין לבית. בדרום: החצר הפנימית. היא העזרה: על מפתן הבית. הוא הסילוק עכמו האמור למעלה: עד חצר החצונה. הר הבית יכול מפני שקול כמוך תלמו׳ לומר כקול שדי בדברו ואלא משהוא מגיע לחצר החצונה הוא נפסק: ובנה

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת־הַבַּיִת
וּמַלְאוּ אֶת־הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים צֵאוּ
וְיָצְאוּ וְהִכּוּ בָעִיר׃ וַיְהִי כְּהַכּוֹתָם
וְנֵאשֲׁאַר אֲנִי וָאֶפְּלָה עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הֲמַשְׁחִית
אַתָּה אֵת כָּל־שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל
בְּשָׁפְכְּךָ אֶת־חֲמָתְךָ עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃
וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲוֺן בֵּית־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה
גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה מֻטֶּה כִּי אָמְרוּ
עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ וְאֵין יְהוָה רֹאֶה׃
וְגַם אֲנִי לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא
אֶחְמֹל דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִּי׃ וְהִנֵּה
הָאִישׁ לְבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת
בְּמָתְנָיו מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר עָשִׂיתִי
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃ וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־
הָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הַכְּרֻבִים
כְּאֶבֶן סַפִּיר כְּמַרְאֵה דְּמוּת כִּסֵּא
נִרְאָה עֲלֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִישׁ
לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל־בֵּינוֹת
לַגַּלְגַּל אֶל־תַּחַת לַכְּרוּב וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ
גַחֲלֵי־אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וּזְרֹק עַל־
הָעִיר וַיָּבֹא לְעֵינָי׃ וְהַכְּרֻבִים
עֹמְדִים מִימִין לַבַּיִת בְּבֹאוֹ הָאִישׁ
וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃
וַיָּרָם כְּבוֹד־יְהוָה מֵעַל הַכְּרוּב עַל
מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת־הֶעָנָן
וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד יְהוָה׃
וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד־
הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה כְּקוֹל אֵל־שַׁדַּי
בְּדַבְּרוֹ׃ וַיְהִי בְּצַוֹּתוֹ אֶת־הָאִישׁ
לְבֻשׁ־הַבַּדִּים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבֵּינוֹת
לַגַּלְגַּל מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וַיָּבֹא

ואמר להון סאיבו ית ביתא ומלו
ית דרתא קטולין פוקו ונפקו
וקטלו בקרתא׃ והוה כקטלותהון
ואשתארית אנא ואשתטחית
על אפי וצוחית ואמרית קביל
בעותי יי אלהים המחבל את ית
כל שארא דישראל במשפכך ית
חימתך על ירושלם׃ ואמר לי
חובי בית ישראל ויהודה תקיפו
בה לחדא לחדא ואתמליאת ארעא
חייבי קטול וקרתא איתמליאת
אסטיות דין ארי אמרו רחיק יי ית
יתבי ארעא ולית דאגליא קדם יי׃
ואף אנא לא אחוס מימרי ולא
ארחים פורענות אורחתהון ב
ברישהון יהבית׃ והא גברא
דלביש לבושא דפינקסא בחרציה
מתיב פיתגמא למימר עבדית כמא
דפקדתני׃ וחזית והא ברקיעא
די על ריש כרוביא כאבן טבא
כחיזו דמות כורסיא איתחזי ע
עליהון׃ ואמר לגברא דלביש
לבושיא ואמר עול לביני גלגלא
לתחות כרובא ומלי חופניך גומרין
דאשא מביני כרוביא וזרוק על
קרתא ועל ואנא חזי׃ וכרוביא
קיימין מדרום לביתא במיעל גברא
וענן אמיטתא איתמליאת ית
דרתא גויתא׃ ואיסתלק יקרא
דיי בכרובא דהוה שרי עלוהי
ושרא מעיל לקביל סקופת ביתא
ואתמליאת ביתא ית ענן אמיטתא
ודרתא איתמליאת ית זהור יקרא
דיי׃ וקל כנפי כרוביא אישתמע
עד דרתא בריתא כקלא מן קדם
שדי במילולא׃ והוה בפקידותיה
יתגברא דלביש לבושיא למימר סב
אשתא מביני גלגלי מביני כרובי ועל

וארא ואקום ואצא אל החרים ואל הסגנים: וימלא ו׳ בקרי׳ וסי׳ אחרי הכות יי׳ את היאר. וימלא את החכמה. וימלא בית הבעל. וימלא הבית את הענן. וימלא המן חמה. וימלא הבן על מדרכי חמה:

וכמוהם אשר למלך כשען על ידו עד לשמים הגיע שיר: למעלות לגלגל. על דרך כלל כאילו אמר לגלגלים וכן אמר לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן לכרוב על דרך כלל וכן אמר מבינות לגלגל מבינות לכרובים: ואל תחת. כמו בינות ובאמרו תחת רמז בו כי הגלגל תחת הכרוב במעלה: גחלי אש מבינות לכרובים. כמו מתחת לכרובים זהו שאמר למעלה במרכבה ראשונה היא מתהלכת בין החיות וגם באמרו העינין: ויבא לעיני. בא אל בינות לגלגל כאשר צוהו והני ראיתי בואו ולא גמר מה עשה והפסיק בענין הכרובי׳ ואמר: והכרובים עומדים מימין לבית בבאו האיש. הראה האל לנביא הכרובים מימין לבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושים לצפון הבית לטעם שכתבנו והראהו הכרובים בהפכם: בבאו האיש. כמו ותראהו את הילד והאיש הוא לבוש הבדים ופי׳ בבאו כאשר בא אל בינות לגלגל: והענן מלא את החצר הפנימי. היא העזרה והחצר החיצונה היא הר הבית וכבר פירשנו דבר הענן במרכבה הראשונה בכתר ובהיות הכבוד בבית הענן היה בחצר ובצאת הכבוד מן הבית לחצר כמלא הבית מן הענן: והחצר מלאה את נוגה כבוד יי׳. כי דרך החצר יצא הכבוד: וירם. מבואר הוא: וקול כנפי הכרובים. מבואר הוא במרכבה הראשונה: ויהי בצותו. חזר להשלים ענין ויבא לעיני שאמר: ויעמוד

ויעמוד אצל האופן · הוא הגלגל שזכר ואצל כמו בינות שזכר הוא אמ' כי אצל הוא כמו בינות ושנה המצוה בזה כמו ששנה בלקיחת האש מבינות הכרובי' שלא לקחה הוא את הכרוב וטעם זה לא לשנות המצוה את האיש הירא להכנס למקו' יותר גבוה וקרוב ממנו ועמד אצל האופן לראות מה יהיה והנה לקח הכרוב האש מבינות לכרובים ונתנם אל חפניו והכרוב הזה הוא אחד מן הכרובים אשר האופנים אצלם לפיכך אמר מבינות לכרובים: וישלח · ויקח ויצא · יצא לגמור מצות האל יתברך והוא לזרוק האש על העיר · ובדרש גבריאל שהוא לבוש הבדים בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיצטננו הגחלים מידו של ידו ותקל הגזרה ועוד היו בחפניו שש שנים כדי שיהיו הגחלים עוממות בידו להקל עוד הגזרה שהרי נבואה זו היתה בשנה הששית ולא חרבה העיר עד שנת אחת עשרה : וירא · מה שאמר וירא ואמר תבנית להראות כי לא היה הכל אלא במראה הנבואה לא שיש לכרובים ידים ורגלי' וכנפים כמשמעם ואמר באחד מהם להורות על האחרים : ואראה · מבואר הוא במרכבה הראשונה בנסתר : ומראיהם · גם זה מבואר : בלכתם · כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך אח' הכרוב כי רוח החיה באופנים ויונתן תרגם הראש קדמאה : וכל בשרם · יש להתבונן למה זכר לאופנים בשר ולא לכרובים ומבואר הוא בנסתר : וגבהם · חסר יוד הרבוי מהמכתב : וידיהם · תרגם יונתן ואשרתהון ענין אשרות המשנה שהוא מקום מ תרון : לארבעתם אופניהם · זה תוספת באור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימן וידותון חצוצרות והדומים להם ובקצת היה מספיק באחד שהרי זכר הדבר בסמוך והיה מספיק אם היה אומר לארבעתם לבד אלא שהנו תוספת באור ב במקומות וכנוי אופניהם על עצמם כמו שהנו בכנוי המספר כמו באו שלשתיכם ויפלו שבעתם · לארבעתם · תרגם יונתן לארבעתהון דגלגליא : לאופני' להם קורא הגלגל באזני · לא אמר כי לאופנים יקראו גלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי הלשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו גבר ושמלה ואמר ואופן ועגלה ואמר והמס עגלתו והענין אח' ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול ש שקרא להם קול הגלגל והו' ענין קריאה כמו הדור אתם ראו דבר יי' כי כל המעשה שזכר לאופני' במצותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המצוה עשה כך ועשה כך ומצות האופן הוא הכרוב : קורא · משלא נזכר שם פעלו מתרגום והפועל הוא הכרוב הקורא תמיד ואין קריאתו בקול ובכלי הדבור אלא שהשמיע אל את הנביא בנבואה קול להבינו הענין וכן וקרא זה אל זה ואמ' : וארבעה פנים לאחד · לכל אחד מהכרובים : פני האחד פני הכרוב · פי' פני אחד מהפנים וכן השני והשלישי והרביעי של הפנים שהיו ארבעה אמר ומה שאמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הנבואה הראשונ' פני שור ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל אמרו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמ' לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור ופי' כרוב כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא והקשו פני האחד פני כרוב ופני השני פני אדם וכרוב חד הוא ותרצו אפי רברבי ואפי זוטרי ואנחנו פירשנו ענין זה בנסתר : וירמו הכרובים · לשון הרמה שנאמר בזו המראה היא לשון הנשאות שנאמר במראה הראשונה והענין אחד כי רוממות ונשיאות אחד וכם פירשנו הענין בנסתר ומלת וירמו מבנין נפעל או התפעל מפעלי הכפל : בעמדם · מבואר הוא במראה הראשונה בנסתר : וברומם · בהנשאם : ויצא · מבואר הוא : וישאו הכרובי' · בצאתם · מן הבית כי מתחלה ראה אותם לימין הבית : ויעמוד · על דרך הכלל : על הכרובים · כאילו אמר ויעמדו אל אמר דרך כלל כי כאחד עמדו : פתח שער בית יי' הקדמוני · בצאתם ממפתן הבית עמדו פתח שער הבית מבחוץ ולא שעמדו בארץ אלא התרוממו מעל הארץ בעמדם והעמידה שם מפני הכנסים שהיו שם שהיו אחוריהם אל ההיכל וכאילו הם דוחקו הכבוד לצאת ולהרום מעל הארץ : עליהם · על הכרובים ומה שאמר מלמעלה אחר שאמר עליהם לפי שהכבוד ראה על הרקיע שעל ראשי החיות הנקראי' כרובים :

היא

הכרבים י"ג חס' וסימ' נמסר בסדר תרומה : ומראה ז' קמצין וסימ' ומראה כבוד יי' כאש · ומראה הנגע עמק · ומראה הנתק · ומראה אש לילה · ומראה האפנים כעין אבן תרשיש · ומראה הילדים האכלים · ומראה הערב והבקר · ואפתח ומראה ולא בחידת : קורא ו' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימ' נ"ח :

ויעמד אצל האופן : וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרבים אל האש אשר בינות הכרבים וישא ויתן אל חפני לבש הבדים ויקח ויצא : ויֵרא לכרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם : ואראה והנה ארבעה אופנים אצל הכרבים אופן אחד אצל הכרוב אחד ואופן אחד אצל הכרוב אחד ומראה האופנים כעין אבן תרשיש : ומראיהם דמות אחד לארבעתם כאשר יהיה האופן בתוך האופן : בלכתם אל ארבעת רבעיהם ילכו לא יסבו בלכתם כי המקום אשר יפנה הראש אחריו ילכו לא יסבו בלכתם : וכל בשרם וגבהם וידיהם וכנפיהם והאופנים מלאים עינים סביב לארבעתם אופניהם : לאופנים להם קרא הגלגל באזני : וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר : וירמו הכרובים היא החיה אשר ראיתי בנהר כבר : ובלכת הכרובים ילכו האופנים אצלם ובשאת הכרובים את כנפיהם לרום מעל הארץ לא יסבו האופנים גם הם מאצלם : בעמדם יעמדו וברומם ירומו אותם כי רוח החיה בהם : ויצא כבוד יהוה מעל מפתן הבית ויעמד על ה הכרבים : וישאו הכרובים את כנפיהם וירומו מן הארץ לעיני בצאתם והאופנים לעמתם ויעמד פתח שער בית יהוה הקדמוני וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה :

וקם בסטר גלגלא : ואושיט כרובא ית ידיה מביני כרוביא לאישתא די ביני כרוביא ונסיב ויהב לחפני דלביש לבושיא ונסיב ונפק : ואיתחזי לכרוביא דמות יד אנשא תחות גפיהון : וחזית והא ארבעא גלגליא בסטר כרוביא גלגל חד בסטר כרובא חד וגלגל חד בסטר כרובא חד וחיזו גלגליא כעין אבן טבא : וחזויהון דמות חד לארבעתהון כמא דהוי גלגל בגו גלגל : במיזלהון על ארבעת סטריהון אזלין לא מיתחזרין ב במיזלהון ארי לאתרא דמיתפני קדמאה בתרוהי אזלין ולא ס מתחזרין במיזלהון : וכל בסריהון וגביהון ואשרתהון וכנפיהון ו וגלגליא מלן עינין סחור סחור לארבעתהון דגלגליא : לאופניא להון איתקרי גלגלא ואנא שמע : וארבעא אפין לחד אפי חד אפי כרובא ואפי תניינא אפי אנשא ותליתאה אפי אריא ורביעאה אפי נשרא : ואתרמו כרוביא אינון בריתא די חזיתי בנהר כבר : ובמיזל כרוביא אזלין גלגליא לקבליהון ובמיטל כרוביא ית גפיהון לאיתרמא כמלרע לרום שמיא לא מתחזרין גלגליא אף אינון מקבליהון : במיקמהון קיימין ובאיתרומיהון מיתרמין ע עמהון ארי ברוח בריתא בהון : ואיסתלק יקרא דיי דהוה שרי עלוהי מעיל לקביל סקופת ביתא ושרא על כרוביא : ונטלו כרוביא ית גפיהון ואיתרמו כמלרע לרום שמיא ואנא חזי במפקהון וגלגליא לקבליהון וקם במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה ויקר אלהא דישראל עליהון מלעילא :

וירומו ב' א' מל' וא' חס' וסימ' וירמו הכרובים היא החיה · וירומו מן הארץ לעיני · קדמא חס' : לרום ב' וסימ' שמים לרום · לרום מעל הארץ לא יסבו :

רשי

והנה ארבעה אופני' · לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות בראשונה שלא תאמר מרכבה אחרת היא · וגביהם של אופנים הם אחור ש שהמרכבה מתגלגלת בתוכן שקורין בויי"ל בלעז ויונתן תרגם ואשרתהון וספוניהם : לארבעתם · אופניהם לארבעת אופני החיות : להם קורא הגלגל באזני · אני שמעתי שהמלאך היה קור' את האופן גלגל קורא ה הגלגל להם נקרא שם גלגל : פני האחד · פני הכרוב הם היו פני השור שהפכו לכרוב : פתח שער בית יי' · פתח ההיכל : הקדמוני · שבמזרח וזה היה מסע סילוק השכינה ממפתן בית ק קדשי קדשים לעזרה :

היא

רש״י

היא החיה. מתוך שראיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר: ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם: והנה בפתח השער וגו׳. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל ה׳ אלא שלא פירש מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם: האומרים לא בקרוב. יבאו דברי הנביאים עלינו: בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזאת עד מותינו: היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בשולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: כן אמרתם. ידעתי כי זאת אמרתם שירושלם הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי לחללים שנתתם בה היא לסיר שהם נגמרו בה אבל לכם לא תהי׳ לסיר לקלוט אתכ׳ עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה: ומעלו׳ רוחכם. העולה על דעתכם בוטרא עלג״ן בלע״ז: הוציא. כמו להוציא: ולשון בניתם הבתים כי בגלו׳ תלכו האבות והבנים ואין יורש את הבתים: חרב יראת׳. שתפנית׳ לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מלאכיו למצרים: על גבול ישראל. בסוף הגבול והיא רבלת׳ ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכ׳ נצר כמו שנאמר בספר מלכים שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנא׳ במרגלים ובכמה מקומות עד לבא חמת: לא תהיה לכם לסיר. המשמרת נתחיה עד גמר בישולם: ואתם תהיו בתוכה לבשר. שתותכו בתוכ׳ ותשברו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת: אל גבול ישראל אשפוט אתכם. ולא בתוכה תמותו: אחיך

חא ג׳ ר״פ בקריא׳ וסי׳ היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה. היא החיה אשר ראיתי. והא לא תהיה לכם לסיר: ואותם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ והעמיד הכהן המטהר. אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם. ויבאו אליך כמבוא עם. קדמאה חס׳: והיעצים ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳ והיעצים עצת רע בעיר. ויעציך כבתחלה. יעץ בליעל.

היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי־
ישראל בנהר־כבר ואדע כי כרובים
המה: ארבעה ארבעה פנים לאחד
וארבע כנפים לאחד ודמות ידי אדם
תחת כנפיהם: ודמות פניהם המה
הפנים אשר ראיתי על־נהר־כבר
מראיהם ואותם איש אל־עבר פניו
יא ילכו: ותשא אתי רוח ותבא אתי
אל־שער בית־יהוה הקדמוני הפונה
קדימה והנה בפתח השער עשרים
וחמשה איש ואראה בתוכם את־
יאזניה בן־עזר ואת־פלטיהו בן־
בניהו שרי העם:
ויאמר אלי בן־אדם אלה האנשים
החשבים און והיעצים עצת־רע
בעיר הזאת: האמרים לא בקרוב
בנות בתים היא הסיר ואנחנו
הבשר: לכן הנבא
עליהם הנבא בן־אדם: ותפל עלי
רוח יהוה ויאמר אלי אמר כה־אמר
יהוה כן אמרתם בית ישראל
ומעלות רוחכם אני ידעתיה:
הרביתם חלליכם בעיר הזאת
ומלאתם חוצתיה חלל:
לכן כה־אמר אדני יהוה
חלליכם אשר שמתם בתוכה המה
הבשר והיא הסיר ואתכם הוציא
מתוכה: חרב יראתם וחרב אביא
עליכם נאם אדני יהוה: והוצאתי
אתכם מתוכה ונתתי אתכם ביד־
זרים ועשיתי בכם שפטים:
בחרב תפלו על־גבול ישראל
אשפוט אתכם וידעתם כי־אני יהוה
: היא לא־תהיה לכם לסיר ואתם
תהיו בתוכה לבשר אל־גבול
ישראל אשפט אתכם: וידעתם כי־
אני יהוה אשר בחקי לא הלכתם
ומשפטי לא עשיתם וכמשפטי ה
הגוים אשר סביבותיכם עשיתם:

אינון בריתא דחזיתי תחות יקר אלהא דישראל בנהר כבר וידעית ארי כרוביא אינון: ארבע ארבע אפין לחד וארבע גדפין לחד ודמות יד אנשא תחות גדפיהון: ודמות אפיהון אינון אפיא די חזיתי על נהר כבר חזויהון ואינון בריא לקביל אפהא אזלא: ונטלת יתי רוחא ואעילת יתי לתרע בית מקדשא דיי מדינחאה דפתיח למדינחא והא במעלנא דתרע עסרין וחמש גברין וחזית ביניהון ית יאזניה בר עזר וית פלטיה בר בניה רברבי עמא:
ואמר לי בר אדם אילין גבריא דמחשבין למינס ודמלכין מלך ביש בקרתא הדא: דאמרין לא בקריב למיבני בתין היא חשיבא לנא כדודא ואנחנא חשיבין בגוה כביסרא דבשיל בגו דודא:
בכן איתנבי עליהון איתנבי בר אדם: ושרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואמר לי אימר כדנן אמר יי כן אמרתון בית ישר׳ ודי אתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גלן: אסגיתון קטיליכון בקרתא הדא ומליתון שוקהא קטילין: בכן כדנן אמר יי אלהים קטיליכון דשויתון בגוה אינון כבישרא והיא כדודא ויתכון אגלי מגוה: מן קדם דקטלין בחרבא דחילתון ודקטלין בחרבא איתי עליכון אמר יי אלהים: ואגלי יתכון מגוה ואימסר יתכון ביד נוכראין ואעביד בכון פורענו דינין: בחרבא תיתקטלון על תחום ארעא דישראל אתפרע מנכון ותידעון ארי אנא יי: היא לא תהילכון כדודא ברם אתון תהון בגווה כביסרא דבשיל בגו דודא על תחום ארעא דישראל איתפרע מנכון: ותדעון ארי אנא יי די בקיימי לא הלכתון ודיני לא עבדתון ובנימוסי עממיא די בסחרנכון עבדיתון:

ויעציו ושריו. וכל יועצי דכו׳: חוצתיה ג׳ כתיב בן כליש׳ וסימ׳ אל תגידו בגת. ומלאתם חוצתיה. חגרו שק. וכל ירמיה דכו׳ חוצות כתיב: יראתם ג׳ וסימ׳ חרבא דמשה נורא. ופי׳ בסדר בהעלתך:

רדק

היא החיה. מבואר הוא: ארבעה ארבעה פנים לאחד. לכל אחד כרוב מהכרובים ארבעה פנים וארבע כנפים: ודמות ידי אדם. ולכל אחד ידי אדם מתחת כנפיהם ומבואר הוא: ודמות פניהם. מראיהם: ואותם. ועצמם כמו ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע כלומר עצם הפנים ומראיהם היה כפנים אשר ראיתי בנהר כבר: ותשא אותי. וכבר נשאה אותי והביאה אותי אל שער בית ה׳ הקדמוני שמעלה זכר זה ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימית ושם אותו הנה להודיע כי באותם לה אלה היו העשרים העם: ויאמר. והיועצי׳. לפי שהיו שרים וגדולי העיר אמ׳ זה בהם כי בהם תלויה עצת העי׳ עצת דבר רע׳: האומרים לא בקרוב בנות בתים. לא בקרוב תהיה הגזרה שמתנבא הנביא עלינו לפיכך לא נחוש לדבריו ונבנה בתים כי ירושלם היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שהבשר לא יוציאוהו מתוך הקדרה עד שיתבשל כן אנחנו לא נצא מירו׳ ולא נגלה ממנה עד שיגיע זמנינו למות ונמות בה: בנות. מקור כמו ביום עשות אלהים: ותפול. כן אמרתם. אמת אמרתם במשל הזה אשר אתם מושלים אבל לא כדבריכם על עצמכ׳ ולא כאשר חשבתם כי מחשבותיכם אני ידעתים ידעתי שאתם חושבי׳ באמרכם המשל הזה שלא תגלו מתוך ירושלם אלא המשל יהיה כמו שאומ׳ כי חלליכם שהרביתם הם בשר והיא הסיר כי בתוך העיר שפכתם דם נקי ושמתם החללים בתוכה כבשר בתוך ק קלחת אבל לעצמיכם לא יהיה המשל כמו שחשבתם: ומעלות רוחכם אני ידעתיה. המחשבה העולה על רוחכם ונקראת מעלה ולרבות מעלות ופי׳ ידעתיה כל אחת ואחת מהמעלות: הרביתם: והנה הולך ומפרש המשל: לכן. הוציא מתוכה. מקור במקום הוציא כלומר גזרתי ל להוציא אתכם מתוכה לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד מ מותכם ולא תגלו ממנה: חרב יראתם. בגרי מן ולא ירא להים והם יראו חרב מלך בבל ושלחו למצרים לעזרה כמו שכתוב בצדקיהו וימרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסי׳ ועם רב: וחרב אביא עליכם. אותו חרב שיראתם ממנו אותו אביא עליכם ולא יציל אתכם מלך מ מצרים: והוצאתי אתכם מתוכה. לא כאשר חשבת׳ שתהיו בתוכה עד יום מותכם: בחרב תפולו. על גבול ישראל עם צדקיהו והוא ברבלתה בארץ חמת כמו שאמר וגם את כל שרי יהוד׳ שחט ברבלתה וחמת גבול ישראל כמו שאמ׳ מלבוא חמת ועד נחל מצרים: היא לא תהיה לכם לסיר. כמו שחשבתם שלא תצאו מתוכ׳: ואתם תהיו בתוכ׳ לבשר. אבל לא בתוכה ממש כי אל גבול ישר׳ אשפוט אתכם ותהיו כבשר שמבשלים אותו והוא כמו בתוכו כמו שאמר וכבשר בתוך קלחת ושם בגבול ישראל יגיע זמן בשולכם וכן תרגם יונתן היא לא תהא לכון כדודא ברם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא: וידעתם. אז בהגיע משפטכם תדעו כי אני ה׳ כי כמו שגזרתי עליכם כן יגיע אליכם: וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם. לעבוד אלהים אחרים כמו שהם עובדים ולשפוך דם נקי כמו שהם שופכים:　ויהי

ויהי כהנבאי · בב״ף כאשר הייתי מתנבא ראיתי שמת פלטיהו בן בניהו : כלה אתה עושה · דרך שאלה ואף על פי שאין בו הא השאלה כמו הארדוף אחרי הגדוד הזה אתה זה בני עמו והדומים להם ומה שצעק על מיתתו שראה והוא היה רשע לפי שראה מיתתו פתאום והוא היה מראשי העם חרד למיתתו אמר כי אולי יעשה תשובה ואחל לא ענה לצעקתו דבר : ויהי · בן אדם אחיך אחיך אנשי גאולתך · אמר שלשה פעמים לגלות בבינגר ובני ראובן ולגלות שמרון ולגלות יהויכין וחזר וכללם וכל בית ישר׳ כלה · וסמך ענין זה למה שהיו אומ׳ בנות בתים היא הסיר ואנחנו הבשר שהיו חושבי׳ שיהיו לעולם בתוכה והיו חושבי׳ ואומ׳ לנבו׳ אותם שגלו : רחקו מעל יי׳ · אותם שגלית רחקו מעל יי׳ כלומר מעל אדמת יי׳ שהיא אדמת הקדש כי לנו היא נתנה הארץ למורשה לא לכם שגליתם ממנה : רחקו · צווי פ״א הפעל פתוח כמו ושחטו הפסח ואמ׳ היא ואחר כן אמר הארץ הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו : לכן · כי הרחקתים בגוים · ואף על פי כן לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש יי׳ שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיו׳ שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ושומע קולם ומצילם מיד אויביה׳ שלא יעשה בהם כלה ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך וקבצתי אתכם : למקדש מעט · פתח כי הוא סמוך למלת מעט כי מעט איננו תאר אלא שם כן שאתיתיהו בקצת ספרים מדויקים ובקצת מצאתיו קמץ אם כן מעט יהיה תאר ויונתן תרגם ויהבית להון בתי כנישתא וגו׳ כבעמוד : לכן · אמר כנגד עשרת השבטים שגלו תחילה : וקבצתי אתכם · על גלות השבטים אמר זאת הנבואה לא על גלות בבל כי נאות׳ שהיו מבזים יושבי ירושלם בשר קבוץ גלותם ועוד שאמר מן העמים מן הארצות ועוד שאמר ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה ולא היה כן לעולי בבל : ובאו שמה · נחלקה המלה בטרחא וכן ויבא נח ואיכון עטרה בטעמא : את כל שקוציה · השקוצים והתועבות שעשו בהם הגוים והם שקוצי אדום כי בידם תהיה בבא הגאולה וישבאו הם השקוצים בה והיא שוחת כי עליו אמר גם כן ולאת שקוץ משומם ונתתי להם לב אחד · שיהי׳ להם לב אחד לירא את יי׳ לא יהיה עוד לבם פונה אל התועבות אלא לבם יהיה מיוחד לאל לבדו ויונתן תרגם לב דחיל : לב האבן · חזק כאבן מלקבל תוכחות מוסר : לב בשר · כי הבשר הוא רך ויהיה לבם רך לקבל המוסר ותרגם יונתן ואתבר לבא דרשיעא דהוה תקיף כאבנא וגו׳ כבעמוד : למען · מבואר הוא : ואל לב שקוציהם · אל אם הם בירושלם עתה שהולך לבם ללב שקוציהם ותועבותיהם דרכם בראשם נתתי כלו׳ אשיב גמולם בראשם ופי׳ לב שקוציה׳ כאילו לבם חלוק לשני לבבות כמו שאמר אליהו לעוברי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפי׳ והנה לבם חלוק והולך הרצון אחר שקוציהם יותר : וישאו · כבר פירשנו הענין : ויעל · כי משער בית יי׳ כשנסע אל תוך העיר ואם לא נזכר ומעל תוך העיר עלה ועמד על ההר אשר מקדם לעיר והנה הוא מסלק מן העיר ושב לו אל מקומו השמים ופי׳ מעל תוך כי למעלה מהארץ ראה אותו כמו שאמר וירומו מן הארץ לעיני וההר הזה הוא הר הזתים שהוא למזרח העיר וכן תרגם יונתן ושרא על טור זיתיא : ורוח נשאתני · במראה ברוח אלהים · להודיע כי ההליכה לירושלם והשיבה לבבל לא היה ממש אלא במראה ברוח אלהים כראה ליכן : ויעל מעלי המראה אשר ראיתי · אז עלתה מעלי רוח הנבואה ונתן לי רשות לדבר זהו שאמר למעלה ובדברי אותך אפתח את פיך וגו׳ : ואדבר · אשר הראני · בשגול הה״א ולית כוותיה ומה שאמר את כל דבר יי׳ דבר המגלה ובאו אל הגולה תל אביב ושמתו שם משמים ונשאתו אל הבקעה וקחתו לבנה ושכיבתו על צדו ודבר העבותים ודבר חטין ושעורים וחרב חדה ודברי התוכחה ובואו לירושלם ושובו לבבל הכל אמר להם זהו את כל דברי יי׳ אשר הראני :　ויהי

ואפל חד מן ו׳ זוגין מן ב״ב בסיפ׳ קדמא נסיב אות וחס׳ מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסימ׳ ואתו את יי׳ אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע · אתו את יי׳ אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע · שנים על פי שנים עדים או שלשה עדים · שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים · ולא אבו אשר

וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת
וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כָּלָה אַתָּה
עֹשֶׂה אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי
גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר
אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רַחֲקוּ
מֵעַל יְהוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ
לְמוֹרָשָׁה׃ לָכֵן אֱמֹר כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם
וְכִי הֲפִיצוֹתִים בָּאֲרָצוֹת וָאֱהִי לָהֶם
לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ
שָׁם׃ לָכֵן אֱמֹר כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת
אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ וּבָאוּ־שָׁמָּה וְהֵסִירוּ
אֶת־כָּל־שִׁקּוּצֶיהָ וְאֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ
מִמֶּנָּה׃ וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ
חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי לֵב
הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר׃
לְמַעַן בְּחֻקֹּתַי יֵלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי
יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְאֶל־לֵב
שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ
דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם
וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה׃ וַיַּעַל
כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד
עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר׃ וְרוּחַ
נְשָׂאַתְנִי וַתְּבִאֵנִי כַשְׂדִּימָה אֶל־
הַגּוֹלָה בַּמַּרְאֶה בְּרוּחַ אֱלֹהִים וַיַּעַל
מֵעָלַי הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי׃ וָאֲדַבֵּר
אֶל־הַגּוֹלָה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה
אֲשֶׁר הֶרְאָנִי׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

וַהֲוָה כְּאִתְנַבְּיוּתִי וּפְלַטְיָה בַּר בְּנָיָה מִית וְאִשְׁתַּטַּחִית עַל אַפַּי וּצְוָחִית בְּקָל רַב וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים גְּמִירָא אַתְּ עָבֵיד עִם שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אַחָךְ אַחָךְ אֱנָשׁ קְרִיבָךְ וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן דַּאֲמַרִין לְהוֹן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם אִתְרַחֲקוּ מִדַּחַלְתָּא דַיְיָ דִּילָנָא הִיא אִתְיְהִיבַת אַרְעָא לְמֵירְתַּהּ׃ בְּכֵן כְּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי אַרְחֵיקְתִּינוּן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וַאֲרֵי בַּדַּרְתִּינוּן בִּמְדִינָתָא וִיהָבִית לְהוֹן בָּתֵּי כְנִישָׁתָא תִּנְיָין לְבֵית מַקְדְּשִׁי וְאִינוּן בִּזְעֵיר בִּמְדִינָתָא דְּאִיתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן׃ בְּכֵן אֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן מִן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וַאֲכְנֵישׁ יָתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְּאִיתְבַּדַּרְתּוּן בְּהֵין וְאֶיתֵּן לְכוֹן יָת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וְיֵעֲלוּן לְתַמָּן וְיַעְדּוּן יָת כָּל שִׁיקּוּצָהָא וְיָת כָּל תּוֹעֲיבָתָהָא מִינַּהּ׃ וְאֶיתֵּן לְהוֹן לֵב דָּחִיל וְרוּחַ דְּחִילָא אֶתֵּן בִּמְעֵיהוֹן וְאֶתְבַּר לִבָּא דְרַשִׁיעָא דַּהֲוָא תַקִּיף כְּאַבְנָא מִבִּסְרְהוֹן וְאֶיתֵּן לְהוֹן לֵב דָּחִיל קֳדָמַי לְמֶעְבַּד רְעוּתִי׃ בְּדִיל דִּבִקְיָמַי יְהָכוּן וְיָת דִּינַי יִטְּרוּן וְיַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעָם וַאֲנָא אֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ׃ בָּתַר פּוּלְחַן שִׁיקּוּצֵיהוֹן וְתוֹעֲבָתְהוֹן לִבְּהוֹן טָעֵי פּוּרְעֲנוּת אוֹרְחֵיהוֹן בְּרֵישֵׁיהוֹן יְהָבִית אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וּנְטָלוּ כְרוּבַיָּא יָת גַּפֵּיהוֹן וְגַלְגַּלַּיָּא לְקִבְלֵיהוֹן וִיקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵילָא׃ וְאִיסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ מִן גּוֹ קַרְתָּא וּשְׁרָא עַל טוּר זֵיתַיָּא דְּמִמַּדְנַח לְקַרְתָּא׃ וְרוּחַ נַטְלַתְנִי וְאוֹבִילַתְנִי לִמְדִינַת אַרְעָא כַּסְדָּאֵי לְוַת בְּנֵי גָלוּתָא בְּחֶזְוָא בְּרוּחַ נְבוּאַת דִּשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְאִסְתַּלַּק מִנִּי חֶיזְוָא דַּחֲזֵיתִי׃ וְאִתְנַבֵּיתִי לִבְנֵי גָלוּתָא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ דְּאַחֲזְיַנִי׃

רשי

אחיך אחיך · גלות שמרון וגלו׳ יכניה וכל בית ישראל שהלכו בגולה : אשר אמרו להם · אש׳ אמרו עליה׳ יושבי ירושלם שלא גלו עם יכניה שהמליך עליהם נבוכד נצר את צדקיהו ושתה הם משחקים על אחיך שגלו ואומרים עליהם רחקו מעל ה׳ : למקדש מעט · לבתי כנישתא ראינון תנינין תיכיין לבית מקדשא : לב בשר · לב רך ונוח ליכנע : ואל לב שקוציהם וגו׳ · ואותם אשר לב שקוץ ותועבה לבם הולך שנשארו בירוש׳ שלא גלו וטועי׳ בעז ושקוצי׳ : דרכם בראשם נתתי · שאוביא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה : וישאו הכרובי׳ · לאחר שגמ׳ דברו אלי כשתלק : על ההר אשר מקד׳ לעיר · הוא הר הזיתי׳ שהו׳ במזרחו של העיר וזה מסע שליסית : במראה ברוח אלהים · נדמה לי כאילו עכשיו הוא מחזירני מירוש׳ לבבל : כלי

מסרה
אמר זאת המנוחה · לא אבו כי עם מרי הוא בני לא אבו שמוע תורת יי׳ · ואפלה ויהי כהכותו ואזעק ואמ׳ · ואפל ויהי כהנבאי ופלטיהו בן בניה ל׳ ואזעק קול גדול ואמ׳ · וירפאו את שבר עמי · וירפו את שבר בת עמי · והנשאו מי זה מלך הכבוד · ושאו מי הוא זה מלך הכבוד · וחד חלוף קדמא חסר אות ויתיר מלה והניין יתיר אות וחס׳ מלה ו וסימ׳ בך בחר כי עם קדש אתה · ובך בחר
יב כי עם קדש אתה :

אחיך כל לשון דרוש כתח ה׳ וכל לשון יחיד קמץ

ובאו שמה בכל דוכת׳ משרת המכה לאחי : חזח בת״א דוכת׳ דמשרתת התאיילאוד׳ יעד תנהון

כלי גולה · כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה חררה אות לבית ישראל שבירושלם שיעשו כן ולא יצטרכו ללוש בבצק בגומא על גבי קרקע והחבבים כבנשים בתוכה והם לא שמעו לו והוזכרו לכך והוא הכתו' בספר קינות ויגרס בחצץ שיני במדרש קינות: וגלה יומם · תיום אל יום שנים שלשה ימים כנוב בעצמך כאדם המכין בגדיו לגלות שיראו בני הגולה ויש אלו מה מעשיך ואת תגיד להם שם מן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם אלו את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביה' אם שם ככל חסר ישמעו מפיך וכן כל יומם שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו: אולי יראו · שמא יבינו אפרכבר"וסט בלע"ז: כי בית מרי המה · לפיכ' צריך אוא שמא: חתר לך בקיר · סימ' לצדקיהו שיצא דרך מחתירת מערה כי ירא לצאת בפרהסי' מפני הכשדים: כמוצאי · קומ"א היסו"ש בלע"ז: בעלטה תוציא · לכשתחשך תוציא את כליך: כלי הוצאתי ככלי גולה יומם · יום היתי מראה להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: הנשיא המשא הזה · על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה לשון נבואה: פניו יכסה · מחמת כלימה שהוא בורח מן העיר לילה: ופרשתי את רשתי עליו · מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי' והילך לפניהם כל גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבו' יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו: ואותה לא יראה · כי ברבלה בארץ חמת דבר אתו משפטי' ושחט את עיניו ואחר כך הביאו לבבל כמה שנאמר בספר מלכי' ובירמיה: וכל

ויהי דבר · בן אדם · עינים להם לראות ולא ראו · שהרי ראו שגלו הם וכאילו לא ראו ולא שמעו דברי תוכחותיך וכאילו לא שמעו עדיו מחזיקים ידי הכשדים בירוש' שהיו שולחים להם כנביאיה' וקסמיה' כי לא יגלו הכשדים ושמעיהו הנחלמי ששלח ספרים אל כל העם אשר בירוש' להבטיחם על שקר: ואתה בן אדם עשה לך · תקן לך כלי גולה והם מקל ותרמל וכוס וכד וקערה ותעשה זה באות שכן יגלו יושבי ירושלם ותעשה זאת לעיני בני הגולה שמבטיחי' על שקר יושבי ירושלם לאמ' שלא גלו: וגלה יומם · מן היות השמש על הארץ יקר' יומם אבל יום כולל פעמים היום והלילה והוא שני דברים האחד לגלות ממקום למקום בתוך העיר שהיה יושב בה עם בני הגולה וילך לבית רחוק מביתו במקום שיהיו בני הגולה רואים וזה יהיה סימן ואות ליושבי ירושלם שיגלו ממנה ביומם בעוד יומם יקדר שמש והאות האחר שיחתר בקיר העיר לילה כאדם היוצא בגנבה וישא כלי גולה על כתפו ויצא לו דרך החור ויכסה פניו באשתו שלא יראהו אדם כאדם שיש לו בשת וזה יהיה אות לצדקיהו שיצא מירושלם לילה כמו שכתוב ויברחו ויצאו לילה מן העיר: והוצאת כליך ככלי גולה · כמו שמוצי' אד' כלי גולה שקו בכתפו ומקלו בידו: כמוצאי גולה · כמו שיצא אדם בגולה שר חנף: מוצאי · שם כמו מוצאי בקר וערב והאחר כמוצא מים: לעיניהם · והוצאת בו · במקום חתירת הקיר תוליך כליך ורוצה לומר שיהיה החור מקום צר ויוציא בו כליו ואחר כך יצא הוא: לעיניהם · בעלטה · בחשך בלא נר כאדם שיש לו בשת בצאתו ולא ירצה שיראוהו בני אדם: ולא תראה את הארץ · על דרך בושנו מאד כי עזבנו ארץ: ואעש · ביד · לא בכלי ברזל שחותרי' בו כדי שלא ישמעו קולו וכמו כן כאד' היוצא פתאם בחפזון שאין לו פנאי לקחת כליו כן צדקיהו ושריו כשראו שרי מלך בבל ברחו מיד ויצאו בחפזון ואעפ שאינו כתוב שם שחתרו בקיר כיון שאמר הנה בקיר יחתרו אמת כן היה וכן נראה מדרך הסברא כי הם יצאו דרך גן המלך שנכנסו דרך פתח הגן ויחתרו בקיר הגן שנכנסו לצאת בו וכיד חתרו בו כי לא היה להם כלי ברזל לחתור בו כי בחפזון יצאו וברחו: ויהי · בן אדם · הנשיא המשא הזה בירושלם · פירושו כתרגומו על רבא מטל נבואת' הדא בירושלם והנשיא הוא צדקיהו: המור אני · כן יעשה להם · ולא אמר כן יעשו להם · לפי שעל כרחם גלו בגולה בשבי כיום גולה אתה שאינה שבי כמו ונם גולה אתה למקומך ויגלום אל מנחת: והנשיא · אל כתף ישא · בגדיו כאדם בורח שמרים בגדיו על כתפו ללכת קל מהרה: בעלטה · כי בלילה יצאו כמו שכתוב בקיר יחתרו להוציא בו בקיר הגן יחתרו לו עבדיו להוציאו בו · יען אשר לא יראה לעין הארץ · בעבור שלא יראה את הארץ באשתו: יכסה פניו · כי בשת הוא לו שיברח מן העיר שהיה מולך עליה ויונתן תרגם בכותלא יחתרון לאפקותא בית אפוהי יכס חלף דחב יכקרון ית עינוהי ולא יחזי ית ארעא: ופרשתי · שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו · ובדרש מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו צדקיהו דרך המערה והקדוש ברוך הוא זמן צבי והלך על גב המערה ורדפו הכשדי' אחר הצבי וכשהגיע על פתח המערה היה צדקיהו יוצא ולכדוהו זהו שאמ' יחזקאל ופרשתי: ואותה לא יראה · כי מלך בבל עור עיניו ברבלתה: וכל

ולא ראו ב' וסימ' ושמתי בהם אות · בן אדם בתוך בית המרי: עשה לך ז' וסימ' בסדר כהעלותך: בעלטה ג' ובעינן וסימ' לעיניהם על כתף תשא · ובערב חתרתי לי בקיר ביד · והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא: ובערב ד' בקרי' וסי' ובערב יהיה על המשכן כמראה אש · ובערב תאמר מי יתן בקר · ובערב חתרתי לי בקיר ·

ב בן אדם בתוך בית המרי אתה ישב אשר עינים להם לראות ולא ראו אזנים להם לשמע ולא שמעו כי בית מרי הם:
ג ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה וגלה יומם לעיניהם וגלית ממקומך אל מקום אחר לעיניהם אולי יראו כי בית מרי המה:
ד והוצאת כליך ככלי גולה יומם לעיניהם ואתה תצא בערב לעיניהם כמוצאי גולה:
ה לעיניהם חתר לך בקיר והוצאת בו:
ו לעיניהם על כתף תשא בעלטה תוציא פניך תכסה ולא תראה את הארץ כי מופת נתתיך לבית ישראל:
ז ואעש כן כאשר צויתי כלי הוצאתי ככלי גולה יומם ובערב חתרתי לי בקיר ביד בעלטה הוצאתי על כתף נשאתי לעיניהם:
ח ויהי דבר יהוה אלי בבקר לאמר:
ט בן אדם הלא אמרו אליך בית ישראל בית המרי מה אתה עשה:
י אמר אליהם כה אמר אדני יהוה הנשיא המשא הזה בירושלם וכל בית ישראל אשר המה בתוכם:
יא אמר אני מופתכם כאשר עשיתי כן יעשה להם בגולה בשבי ילכו:
יב והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא בעלטה ויצא בקיר יחתרו להוציא בו פניו יכסה יען אשר לא יראה לעין הוא את הארץ:
יג ופרשתי את רשתי עליו ונתפש במצודתי והבאתי אתו בבלה ארץ כשדים ואותה לא יראה ושם ימות:

ל"א כתיב · ל' חד כסי' · ב' את כבורי
ל' · יב כלף
ז'
ל' כר
ל"ר
ל"ר
ל'
ל"ר · ל'
ל"ר
נ'
ח'
ד' · נ'
ל"ר
ל' וכמו'
ל"א כתיב · ח' חס' בסיפ'
יב'
ל' וחל
לג'
ל' · נ'
נ' רפין
ל' וא'
לט

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם בגו עמא סרבנא את יתיב די עינין להון למחזי ולא חזן ואודנין להון למשמע ולא שמעין ארי עם סרבן אינון: ואת בר אדם אתקין לך מני גלותא וגלי בימם לעיניהון ותגלי מאתרך לאתר אוחרן לעיניהון מאים יתבהלון ארי עם סרבן אינון: ותפיק מנך כמני גלותא בימם לעיניהון ואת תפוק ברמשא לעיניהון כמפקני גלותא: לעיניהון חתר לך בכותלא ותיפוק ביה: לעיניהון על כתפא תטול בקבלא תיפוק אפך תכסי ולא תחזי ית ארעא ארי את יהביתך לבית ישראל: ועבדית כן כמא דאתפקידית מני אפיקית כמני גלותא בימם וברמשא איתחתרית לי בכותלא ביד בקבלא נפקית על כתפא נטלית לעיניהון: והוה פיתגם נבואה מן קדם יי עימי בצפרא למימר: בר אדם הלא אם יימרון לך בית ישראל עמא סרבנא מא את עביד: אימר להון כדנן אמר יי אלהים על רבא מטל נבואתא הדא בירושלם וכל בית ישראל דאינון ביניהון: אימר אנא אתכון כמא דעבדית כן יתעביד להון בגלותא בשביא יהכון: ורבא דביניהון על כתפא יטול בקבלא יפוק בכותלא יחתרון לאפקותיה ביה אפוהי יכסי חלף דחב הוא ולא יחזי ית ארעא: ואפרוס ית מצדתי עלוהי ויתאחד בסריגתי ואגלי יתיה לבבל למדינת ארעא כסדאי ויתה לא יחזי ותמן ימות:

ומקטירים ליי' עולות בבקר ובערב: הלא ח' חס' בספרא וסימ' הלא אמרו אליך · הלא כנעת בהרוח הקדים · הלא ידעתם בהאלה · הלא דרכיכם לא יתכנו · וחברו · הלא ממשל משלים הוא · הלא תגיד לנו בה אלה קדמא · מקול מפלתך: ויצא ג' וסימ' והנשיא אש' בתוכם אל כתף · לפניו ילך דבר ויצא · גרש לץ ויצא כדון:

וכל אשר סביבותיו עזרה. בה"א כמו אהלה ופי' סביבותיו אותם שהיו שומרים סביבות צדקיהו שהיו לעזור לו שלא לנפול אל הכשדים והיו רוצים להלחם כנגדם ועוברים על דברי הנביא שאמר לצדקיהו אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך ואמר והביאו את צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו: וכל אגפיו. בני חילו וכן אתה וכל אגפיך ות"י משיריתיה ואדוני אבי ז"ל פירש אגפיו אגפיך הא"לף נוספת והוא מתרגום כנפי' גפין והחיילות יקראו כנפים כמו ש שכתוב והיה מוטות כנפיו מלא רחב ארצך: אזרה לכל רוח. שהרי הלכו משם למצרים עם יוחנן וכן ברחו מה' בשאר ארצו' וחרב אריק אחריהם כמו שאמר להם ירמיהו הנביא והית' החרב אשר אתם יראים ממנה שם ת תשיג אתכם: וידעו. אז בהתקיים הנבואה להם ידעו כי אני יי' ו ויספרו זה לזה בגוים אשר באו שם את כל תועבותם שעשו כי בעונם בא להם כל זה כמו ש שדבר יי' על ידי נביאיו ואז ידעו כי אני יי': והותרתי. מבואר הוא: ויהי. בן אדם לחמך ברעש תאכל' ברעש הגוף וברתת וכן ברעד תנועת הרתת כמו וירגז המלך: ואמרת אל עם הארץ. הם בני הגולה: אל אדמת ישראל. כמו על כלומר ליושבי ירושלם וליושבי' על אדמת ישראל: למען תשם ארצה. שרשו ישם וכן והבמות תשמנה וכנוי ארצה לירושלם: ממלואה. מהמלוי שהיה בה מעם ומנכסי': והערים. מבואר הוא רוצה לומר הערים שממלאים א את ירושלם והם כרכים ועיירים אחרי' הסמוכים לה הבאי' לשם לדין ולמלך: ויהי. בן אדם. לכם. על דרך שאמר למשה רבינו עד אנה מאנתם לשמו' מצותי או אמ' לנביא שיאמר לישר' מה המשל הזה לכם על אדמת ישר' שאתם אומרים שלא תחרב ועוד פ שאתם אומרים יארכו ימים ואבד כל חזון זה שהנביאים אומרים לנו בשם יי' אלהי אמת כי תחרב הארץ ונגלה ממנה יארכו ימי ה החזון שהם מתנבאים כמו שהיו אומרים לא בקרוב בנות בתים: ואבד כל חזון. פירושו יאבד הדבר הבא בפי הנביאים האומרים חזון כי למרחוק הם מתנבאים ובין כך שיארכו הימי' יאבד כל חזון שלא יתקיים כי מתוך אריכות דברי הנביאים לא יתקיימו דבריהם אבל אנו כעמוד על הארץ תמיד והנה היו הם מתכוונים בזה המשל להכעיס השם יתברך כי הם היו יודעים באמת שסופם לגלות מן הארץ כשיעשו ע"ז וגזל ושפיכו' דמי' רק שהיו מתחזקים בדברי נביאי השקר האומרים להם שלא יהיה לכם וקרא הדבר הזה משל ואף על פי שהוא מליצה לפי שהיה הדבר הזה בפיהם תמיד כמשל הנשא בפי האדם תמיד: יארכו. מן הקל בפעלם יעמדו למשפט: לכן אמר. מבואר הוא: כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. כי לא נבואתי כנבואת נביאיכם שאומרים דבר ולא יבא כי דברי יתקיים ובהתקיים דברי שתחרב הארץ יתבטלו דברי נביאי השקר והם גם כן יכופו ולא יהיה עוד בתוך בית ישראל חזון שוא: ומקסם חלק. ומקסם פתח ואף על פי שאיננו סמוך כי חלק שם תאר ואילו היה שם היה הסמיכות נכון כמו חזון שוא אבל אם חלק שם תאר כמו ואנכי איש חלק לא יהיה מקסם סמוך ואם הוא פתח הנה מצאנו כמוהו משפט אחד יהיה לכם ולשומו מרומם ויהי המלכד ואפשר שיהיה מקסם סמוך ויהיה חלק תאר לאיש הדובר חלקות והוא נביא השקר ומקסם וקסם ענין כולל מלאכה שיעשו אותה לדעת העתידות: בתוך בית ישראל כן הוא. והספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל: כי אני. אין דברי כדברי החוזים שוא כי מה שאני מדבר על ידי נביאי יהיה ויעשה וזו הגזרה שדברתי עליכם לא תמשך עוד: אדבר דבר. איזה דבר שאדבר יעשה: תמשך. לשון נקבה על הגזרה כי הדבר ההוא גזרה כגזרת מהלל: ועשיתיו. תחילה אמר ויעשה ואחר כך ועשיתיו שלא תאמר יעשה הדבר דרך מקרה אלא אני אעשה הדבר כמו שדברתי אותו טרם באו: ויהי. עוד שנה הענין הזה לחזק הענין כי על כל פנים תבא הגזרה בקרוב ומבואר הוא: ויהי

וכל אגפיו. שריו ומנחם פתר בו לשון כנפים: אזרה לכל רוח. אפנ"דרי בלע"ז הם יוחנן בן קרח ושרי החיילים שגלו למצרים ושם המינתם חרבו של נבוכד נצר כשהחריב את מצרים: למען יספרו את כל תועבותיהם. ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו ולהודיע כי לא על חנם גליתים: ממולאה. מעושרה: מחמס כל היושבי' בה. בעון חמס יושביה: הנושבות. לי"ם אסי"אם בלע"ז: מה המשל הזה. למה אתם מושלים כן תמיד ב בפיכם למשול דבר זה: יאריכו הימים. ולא תבא הפורענות ובתוך כך ואבד החזון הרע שהנביאים נבאים לנו ישתכח ויתעקש: ימשלו. לשון משל: לא יהיה עוד חזון שוא. לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכ' שלו על שקר כי מהרה אקרי' את דברי נביאי האמת לבוא: מקסם חלק. דבינ"לא בלע"ז קסם של חלקלקות: תמשך. פר"א אלונג"א בלע"ז: לימים רבים. הנבואות לא תתקיים אלא לזמן מרובה:
הנבלים

אריך ד' וסים' נמסר בסדר בשלח: תועבותיהם ג' מל' וסים' ושלמתי ראשונה משנה עונם ואל לב שקוציהם. והותרתי מהם אנשי מספר: אל אדמת ואל אדמת ה' בסיפרא וסים' ואמרת אל עם הארץ. וברותי מכם המורדים והפושעים' והיתה ידי אל הנביאים. בהביאי אתכם אל אדמת ישראל. והטף אל מקדשים. יען

וכל אשר סביבתיו עזרה וכל
אגפיו אזרה לכל רוח וחרב אריק
אחריהם: וידעו כי אני יהוה
בהפיצי אותם בגוים וזריתי אותם
בארצות: והותרתי מהם אנשי
מספר מחרב מרעב ומדבר למען
יספרו את כל תועבותיהם בגוים
אשר באו שם וידעו כי אני יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: בן אדם לחמך ברעש
תאכל ומימיך ברגזה ובדאגה
תשתה: ואמרת אל עם הארץ כה
אמר אדני יהוה ליושבי ירושלם
אל אדמת ישראל לחמם בדאגה
יאכלו ומימיהם בשממון ישתו
למען תשם ארצה ממלאה מחמס
כל הישבים בה: והערים הנושבות
תחרבנה והארץ שממה תהיה
וידעתם כי אני יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר:
בן אדם מה המשל הזה לכם על
אדמת ישראל לאמר יארכו הימים
ואבד כל חזון: לכן אמר אליהם
כה אמר אדני יהוה השבתי את
המשל הזה ולא ימשלו אתו עוד
בישראל כי אם דברו אליהם קרבו
הימים ודבר כל חזון: כי לא
יהיה עוד כל חזון שוא ומקסם חלק
בתוך בית ישראל: כי אני יהוה
אדבר את אשר אדבר דבר ויעשה
לא תמשך עוד כי בימיכם בית
המרי אדבר דבר ועשיתיו נאם
אדני יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן
אדם הנה בית ישראל אמרים
החזון אשר הוא חזה לימים רבים
ולעתים רחוקות הוא נבא:

וכל די בסחרנוהי סעדוהי וכל
משיריתיה אבדר לכל רוחא וד
וקטלין בחרבא אגרי בתריהון:
וידעון ארי אנא יי כד אגלי יתהון
לביני עממיא ואבדר יתהון כ
במדינתא: ואשאר מנהון גברין
דמניין מחרבא מכפנא וממותא
בדיל דישתעון ית כל תועבתהון
בעממיא דאיתגליאו לתמן וידעון
ארי אנא יי:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי
עימי למימר: בר אדם מיכלך
בזיע תיכול ומשתך בצרו וב
ובאישתממו תישתי: ותימר
לעמא דארעא כדנן אמר יי אלהים
ליתבי ירושלם על ארעא די
דישראל מיכלהון בזיע ייכלון
ומשתיהון באישתממו ישתון בדיל
דתיצדי ארעא ממלואה מחטוף
כל דיתבין בה: וקירויא דהואה
יתבן יחרבן וארעא לצדו תהי
ותדעון ארי אנא יי:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי
עימי למימר: בר אדם מא מתלא
הדין לכון על ארעא דישראל
למימר יורכון יומיא ותבטיל כל
נבואה: בכן אימר להון כדנן
אמר יי אלהים אבטיל ית מתלא
הדין ולא ימתלון יתיה עוד בי
בישראל אלהן איתנבי להון א
איתקרבו יומיא ופתגם כל נבואה
וארי לא תהי עוד כל נבואת שקר
וכזב כדבין בגו בני ישראל: ארי
אנא יי אמליל ית דאמליל פתגמא
ויתקיים ולא יבטל עוד ארי ב
ביומיכון עמא סרבנא אמליל
פיתגמא ואקיימיניה אמר יי א
אלהים: והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עימי למימר:
בר אדם הא בית ישראל אמרין
אולפן דהוא מליף ליומין סגיאין
ולעידן רחיק הוא מתנבי:

מסרה

אמרך האח · ותשמח בכל שאטך בנפש · הנה אני פותח את ק קברותיכם: חלק ג' קמצי' בקריא' וסים' הן עשו אחי איש שעיר · כי לא יהיה כל חזון ש שוא · ופה חלק יעשה מדה' · וחור וחלק משמן חכה: תמשך ב' וסים' לא תמשך עוד כי בימיכם בית המרי · כה אמ' אדני יי' לא תמשך:

ויהי. בן אדם הנבאים בקרן הבית ולית כוותיה: לנביאי מלבם. הסמיכות בא על אות הסמוך כמו נגעלי מחלב והדומים להם ופירושו כי מלבם אומרים הנבואה לא
שראו אותה כמו שאמר ולבלתי ראו: כה אמר. הנבלי. אנשים פחותים ונבזים כמו כאחד הנבלים כאחת הנבלות ותרגם יונתן כאחד מן שטיא ותרגם זה גם כן
דמשתטן: אחר רוחם. אחר רצונם: כשועלים בחרבות. כמו השועלים הנכנסים במקום הפרץ בגדר הכרם ומשחיתים הכרמים כן היו נביאיך כמו שאמר שועלי' קטנים
מחבלים כרמים והפרץ נקרא חרבה כי חרב הוא מקום הפרץ כאמרו בפרצות וישראל נקראו כרם והנה נביאי השקר שהם שועלים נכנסו' דרך הפרץ להשחית הכרם
והפרץ הוא משל לקטני אמנה
שבהם שמיפו' להם נביאי השקר
דבריהם וכפתו' להם והם שומעי'
דבריהם שיפתו להם גם כן ה
האחרים ומשחיתים כרם יי' כ
צבאות. ואמר נביאיך כלומר
נביאיך הם ולא נביאי יי': לא
עליתם בפרצות ותגדרו גדר.
אמר כנגד שרי ישראל וגדוליו
שהיה כח בידם למחו' בהם אמר
לא עליתם באותם פרצות לעמוד
כנגד השועלים שלא יכנסו לכרם
ולהכות בהם ולכלותם וכן לא
גדרתם גדר ולא בניתם אותם ה
הפרצות בתשובה ומעשים טובי'
לעמוד על בית ישראל: לעמוד
במלחמה ביום יי'. כלומר ביום
אף יי' ועברתו וכן תרגם יונתן
ביום רוגזא דיי' כי אם עשית' כן
מעשיכ' היו עומדי' לכם במלחמ'
ולא היתה שולטת בכם יד אויביכ'
: חזו שוא וקסם כזב. פי' וקסם
כזב קסמו או אמרו כי נביאי
השקר היו דבריהם על שני פנים
היו יודעים דברי קסמים להגיד
העתידות ולפעמים היו בודים ד
דבריהם כמו שאמר מודיעים
לחדשי' מאשר יבאו עליך מאשר
ולא כל אשר לפיכך היו נפתים
לדבריהם והיו אומרים גם כן כי
דבר יי' היה להם בחזון והוא
חזון שוא שאומר שחזו והחזון
היה שוא והקסם כזב: ויחלו
לקיים דבר. מיחלים ישראל
לקיום דבריהם והיא תוחלת כ
כוזבת: הלא. אמר כנגד
הנביאים: ואומרים. ואתם
אומרים: לכן הנני אליכם.
כמו ונתתי אני את פני באיש
ההוא ויונתן תרגם הא אנא שלח
רוגזי עליכון: והיתה ידי אל
הנביאים. כמו על: בסוד עמי
לא יהיו ובכתב עמי ישראל לא
יכתבו. פירושו כתרגומו ברז
טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב
חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית י
ישראל לא יתכתבון: ואל אדמת
ישר' לא יבאו. בשוב גלות בבל:
יען וביען. הכפל לחזק הענין
וכן יען וביען במשפטי מאסו
ותרגם יונתן חלף דאיתנביאו
שקר וחלף דאטעיאו ית עמי:
והטעו את עמי. זה לבדו בטי"ת
במקר' כי במקר' ישתמשו בענין
זה בתי"ו תעה לבבי כי רוח זנונים
התעה וכן כלם בתי"ו אבל במשנ'
ותלמו' משתמשו בענין הזה בטי"ת

רשי

הנבלים. השוטים:
רוחם. כמו רצונם:
כשועלים בחרבות.
כשיבא אדם על פרץ
החורבה בורח השועל
על דרך פרץ אחרת
ואינו עומד בפרץ ל
להלחם: לא עליתם
בפרצות. לא עשיתם
מעשים טובים שתוכלו
לעכב את הרע' מלבא
: חזו. לשון נבואה:
ויחלו לקיי' דבר. ואיך
סבורים לקיים דבריה'
לשון תוחלת ויש אומ'
איקוי"רירא"ט בלע"ז.
לשון אחר לשון המתנ'
: והוא בונה חיץ. והנה
עמי כבונו' בניין מחיצ'
והנביאים טחים אותו
תפל קרקע הדומה ל
לסיד ואינו מתקיים ל
לפני הגשמים: תפל.
איוטמ"כץ בלע"ז. וי"א
בלאשטיי"א בלע"ז:
ואתנה. כמו ואתם:
אבני אלגבים. אבני
ברד גדולות ואומ' אני
לפי שהם מזהירו' ככל
אבני גביש הוא מרגלית
אותן אל גביש שהיא
אבן טובה כענין שנ'
ראמות וגביש ורבותינו
אמרו אלגבים שעמדו
באויר על גב איש וזהו
משה רבינו שנא' ומטר
לא נתך ארצה אותם
שהתחילו לירד לא ה
הגיעו לארץ: תפלנה.
על הקיר: ואת

ויעשה ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיהם. כה אמר אדני יי' לא תמשך: ולבלתי ד' שאין להם זוג בפסוק
וסימ' לבלתי שאת משא' ולבלתי בנות בתים לשבתנו. אם תפרו את בריתי. ההלכים אחר רוחם. וכל
היכא דאית לבלתי ולבלתי דכות' כפסו' כמא לבלתי לבלתי וסימ' לבלתי הביא משא בשערי העיר ואת ביום

לכן אמר אליהם כה אמר אדני יהוה
לא תמשך עוד כל דברי אשר אדבר
דבר ויעשה נאם אדני יהוה:
יג ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: בן אדם הנבא אל נביאי
ישראל הנבאים ואמרת לנביאי
מלבם שמעו דבר יהוה: כה אמר
אדני יהוה הוי על הנביאים הנבלים
אשר הלכים אחר רוחם ולבלתי ראו
: כשעלים בחרבות נביאיך ישראל
היו: לא עליתם בפרצות ותגדרו
גדר על בית ישראל לעמד במלחמה
ביום יהוה: חזו שוא וקסם כזב
האמרים נאם יהוה ויהוה לא שלחם
ויחלו לקים דבר: הלא מחזה שוא
חזיתם ומקסם כזב אמרתם ואמרים
נאם יהוה ואני לא דברתי:
לכן כה אמר אדני יהוה
יען דברכם שוא וחזיתם כזב לכן
הנני אליכם נאם אדני יהוה:
והיתה ידי אל הנביאים החזים שוא
והקסמים כזב בסוד עמי לא יהיו
ובכתב בית ישראל לא יכתבו ואל
אדמת ישראל לא יבאו וידעתם כי
אני אדני יהוה: יען וביען הטעו
את עמי לאמר שלום ואין שלום
והוא בנה חיץ והנם טחים אתו תפל
: אמר אל טחי תפל ויפל היה
גשם שוטף ואתנה אבני אלגביש
תפלנה ורוח סערות תבקע:

בכן אימר להון כדנן אמר יי אלהי'
לא יבטיל עוד כל פתגמי דאמליל
פתגמא ויתקיים אמר יי אלהים:
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עימי למימר: בר אדם
איתנבי על נביי שקרא דמתנבן
ותימר לדמיתנבן ברעות לבהון
קבילו פתגמא דיי: כדנן אמר
יי אלהים ווי על נביי שקרא ד
דמשתטן דאזלין בתר ה
הירהור לבהון ומדעם לא חזן:
כתעלין בחרבתא נביי שיקרך
ישראל הוו: לא אקמתון בתירעתא
ולא עבדתון לכון עובדין טבין
למיבעי על בית ישראל למקם
למיבעי עליהון רחמין בעידן ד
דאתו עליהון עבדי קרבא ביום
רוגזא דיי: מיתנבן שקר ומלפן
כדבין אמרין אמר יי ויי לא שלחינון
ומחצפין דתתקיים מילתהון: הלא
נביאן דשקר אתנביתון וקסם כ
כדבין אמרתון ואמרין אמר יי ומן
קדם יי לא איתמלל:
בכן כדנן אמר יי אלהים
חלף דאיתנביתון שקר ואליפתון
כדבין בכן הא אנא שלח רוגזי
עליכון אמר יי אלהים: ותהי
מחת גבורתי על נביי שיקרא
דמיתנבן שקר ומלפין כדיבין ברז
טב דגניז לעמי לא יהון וב
ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי
בית ישראל לא יתכתבון ולארעא
דישראל לא יעלון ותדעון ארי
אנא יי אלהים: חלף דאיתנביאו
שקר וחלף דאטעיאו ית עמי למימ'
שלם ולית שלם ואינון דמן לדבני
מחיצא ושעע ליה טין פטיר דלא תבן: אימר לדבני מחצא ושעיע ליה טין פטיר דלא
תבן נפיל הוא כען יהי מטר מגבר וית אבני אלגביש יחתן ורוח עלעולין תבזע:

השבת: ומקסם ב' וסימ' כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. הלא מחזה שוא חזיתם: יכתבו ד' בקריאה וסימ' וסורי
בארץ יכתבו. ובכתב בית ישראל לא יכתבו. ימחו מספר חיים ועם צדיקי' ועל ספרך כלם יכתבו: ואתנה ג'
וס' ואתנ' ידעתן כי בכל כחי עבדתי. אמור אל טחי תפל ויפל. ואתנ' צאני. וחד אתנה וס' הנני אל כסתותיכנה:

שסבר לפני התיבה וטעה והטעו את בעל הבית ואותם רבים וכן שמושם בענין הזה בטי"ת והטי"ת והתי"ו ממוצא אחד הם ויבא זה במקום זה: והוא בונה חיץ והנם
טחים אותו תפל. נביא השקר בהבטיחו על שקר דומה למי שבונה חיץ והיא מחיצה גרועה והוא משל שהם אומרים לבנות ירושלם בבנין קיים לאמר שלום ואין שלום הנה
שבנין תפל וישראל המקבלים דבריהם דומים לטחי החיץ בחומר טפל וגרוע שאין לו קיימה כמו היאכל תפל מבלי מלח לפי שהוא דבר שאין לו טעם ואדוני אבי ז"ל פי'
תפל לבנים שאינם שרופים ובנין שעושין מהם כשבא הגשם עליו יפול ויונתן תרגם וטעע ליה טין פטיר דלא תבן ויש לפרש והנם טוחים אותו תפל על נביאי השקר עצמם
שבונים החיץ ואחר כן טחין אותו כלומר שמיפים דבריהם בדברי חלקות כבונה בית וטח אותו ליפותו וכן אמר למטה בפרשה את הארץ לא מטוהרה היא ונביאיה טחו
להם תפל: אמור אל טחי תפל ויפול. הבונים בבלל ויונתן תרגם אימר לדבני מחיצה וטעע ליה טין פטיר דלא תבן כפיל הוא' ויפול. הוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל כו'א
ופא אבריהם את עינת והדומים לו כלומר יפול זה הבנין ואפילו יהיה חזק כמחשבותיכם כי יהיה גשם שוטף שיפילנו: היה. עבר במקום עתיד: ואתנה אבני אלגביש
תפלנה. כנגד אבני הברד ידבר ואומר להם תפלנה הבנין הזה וכן תהיה רוח סערות שתבקע אותו והגשם והאבנים והרוח משל לאויבים החזקים: ואתנה. כמו ואתן
הה"א נוספת כמו ואתנה ויונתן תרגם ואתנה כמו ואתן אבני אלגביש יחתן ובמקצת נוסחאות כתיב ואת אבני אלגביש ואבני אלגבים הם אבני ברד גדולות ויקראו אגבים
ואלגבים מלה אחת במקצת הספרים ובקצתם שתי מלות ויש מפרשים במלה אחת ענין שתי מלות דומות אלגבים מן ראמות וגבים: והנה

ואתה: הלא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם. וכן איה הבנין אשר בניתם אלא לקח הבנין האחרון לקבר או לפי שבוני החיץ לא יהיו אחרי נפול הקיר כי יכלו ושיגם נביאי השקר וישארו יקבתינן הטחים והם ישראל ולכשאדים יאמר איה הטיח אשר טחתם והנה קרא החיץ קיר ואמר והנה נפל הקיר רוצה לומר כי בנפול הקיר והיא חומת ירושלם שנבקעה יודע כי נפל החיץ הנאמר על דרך משל: לכן. ובקעתי. פעל יוצא לשלישי כי הרוח תבקע: והרסתי. ונפלה. ירושלם: בתוכה. בתוך ירושלם כי נביאי השקר נהרגו בה בנפול הקיר לא נמלט אחד: וכליתי. ואומר לכם. ואז אומר לכם אין הקיר ואין הטחים אותו והם נביאי ישראל הנבאים מלבם שנאמר משל זה עליהם וגם ישראל המחזיקים

ט׳ פסוק׳ אין ואין במצעות פסו׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: שלום ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ ולא יכלו דברו לשלם. ויעש שמואל את אשר דבר יי׳. וישם דמי מלחמה בשלם. ולא תורד שיבתו בשלם שאול. ויהי שלם בין חירם ובין שלמה. ומי יסור לשאל לשלם לך. נביאי ישראל הנבאים דיחזקאל ב׳ בפס׳:

והנה נפל הקיר הלא יאמר אליכם
איה הטיח אשר טחתם: לכן כה
אמר אדני יהוה ובקעתי רוח סערות
בחמתי וגשם שטף באפי יהיה
ואבני אלגביש בחמה לכלה:
והרסתי את הקיר אשר טחתם תפל
והגעתיהו אל הארץ ונגלה יסדו
ונפלה וכליתם בתוכה וידעתם כי
אני יהוה: וכליתי את חמתי בקיר
ובטחים אתו תפל ואמר לכם אין
הקיר ואין הטחים אתו: נביאי
ישראל הנבאים אל ירושלם
והחזים לה חזון שלם ואין שלם
נאם אדני יהוה:
ואתה בן אדם שים פניך אל בנות
עמך המתנבאות מלבהן והנבא
עליהן: ואמרת כה אמר אדני
יהוה הוי למתפרות כסתות על כל
אצילי ידי ועשות המספחות על
ראש כל קומה לצודד נפשות
הנפשות תצודדנה לעמי ונפשות
לכנה תחיינה: ותחללנה אתי אל
עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם
להמית נפשות אשר לא תמותנה
ולחיות נפשות אשר לא תחיינה
בכזבכם לעמי שמעי כזב:
לכן כה אמר אדני יהוה
הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה
מצדדות שם את הנפשות
לפרחות וקרעתי אתם מעל זרועתיכם

והא נפל כותלא הלא יתאמר
לכון אן שיעא דשעיתון: בכן
כידנן אמר יי׳ אלהים ואיתי מלך
דתקיף ברוח עלעולין בחמתי ו
ועממין קטולין כמטר מגבר ב
ברוגזי ייתון ומלכוון דחסינין
כאבני אלגביש ברגז לשיצאה:
ואפגר ית קרתא דאתנביתון בה
נבואן דשקר ואירמינה לארעא
ויתגלון אושהא ותפל ותשתיצון
בגוה ותידעון ארי אנא יי׳: ויחול
רוגזי בקרתא ובנביי שקרא ד
דאתנביאו בה נבואן דשקר
ויתאמר לכון לית קרתא ולית
נביי שיקרא: נביי שיקרא דישראל
דמיתנבן על ירושלם ומטען לה
באולפן שלם ולית שלם אמר יי׳
אלהים: ואת
בר אדם קביל נבואה על בנת
עמך דמתנבן כרעות ליבהון ו
ואיתנבי עליהון: ותימר כדנן אמר
יי׳ אלהים ווי עליהן על דמחטטן
רקיעי חשוך על כל מרבקי ידין
ועבדין פת כומרין על ריש כל ק
קומה לאבדא נפשן הנפשת עמי
אתון יכלין לאבדא ולקיימא הלא
נפשתכון דילכן הלא יכלתין
לקיימא: ואחלתין רעותי בעמי
בשעלי סערין ובמגוסין דלחים ל
לאמתא נפשן דלא חזי להין
דימורתון לא אתון ממתין ו
ולקיימא נפשן דלא חזי להין
לקיימא דתתקיימין לא אתון מ
מקיימין בכדבותכון לעמי שמעי
כדבין: בכן
כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא שלח רוגזי על רקיעי חשיכוכין דאתין מטען למימר
בהון אנתנא מתרשן ית נפשן לאבדא ואפסיק יתהן מעל דרעיכון

אל עמי ד׳ וסימ׳ אני נאסף אל עמי. והתחללנה אתי אל עמי. ויקחני יי׳ מאחרי הצאן. בא הקץ אל
ישראל לא. וחד ואל עמי ידו יגורו:

בידיהם והמקבלים דבריהם כלו
בתוכה או בחרב או ברעב או ב
בדבר: נביאי ישראל הנבאים.
בשוא הבית ו״ת הקיר הראשון
כותלא והשאר קירתא. ותרגם
את הקיר אשר טחתם ית קירתא
דאתנביתון בה נבואן דשקר
וכן ובטחים אותו ואין הטחים:
ואתה. אחר שאמר לו להנבא
על נביאי השקר אמר לו להנבא
על נביאות השקר: המתנבאות
מלבהן. ואומרות כי רוח יי׳ דבר
בהן ומגידות עתידות ואומרו׳ זה
יחיה וזה ימו׳ וזה יבא לו כך וכך
לטובה או לרע ועושות מעש׳ כשפי׳
ואומרות כי בנבואה בא להן זה
: ואמרת. הוי למתפרות כסתות.
כסת הוא כר שמשימי׳ תח׳ הראש
כשישכב אדם ופעמי׳ אדם יושב
עליו והנשים האלה היו עושות זה
הענין בדרך כשפים והיו מ
מתפרות כסתו׳ על כל אצילי ידי
מן השואלים בהן ומתקנות מ
מספחות על ראש כל קומה מן
השואלים בהם והיו אומרו׳ להם
כי על ידי אותם מעשים ודברים
שהיו הן אומרות מודיעות להם
את העתידות ומה שאמר קומה
לפי שהיו מעמידות אותם על ר
רגליהם בעוד שהיו עושות המעש׳
: אצילי ידי. כמו ידים וכן
ואורנים חורי כמו חורים וקרע
לו חלוני כמו חלונים ואצילי הם
בית השחי וכתיב על כל מרפקי
ידיו והמרפק הוא בית השחי
כמו שאמרו רבותינו ז״ל במסכת
בפיו ובמרפק: המספחות.
כמו המטפחות והם הצעיפים
שמכסות בהם הנשים את פניהן
: לצודד נפשות. כי נפשות
הצדיקים התמימים הם כאילו נ
נתפשות במצודותיכן שאתן א
אומרות עליהן שתמותינה לפי
שאינ׳ שומ׳ בכן שידעו כי עון הו׳
ואעפ״כ הם מתפחדי׳ מדבריהן
וסבורים כי הן יודעות העתידות
אבל לרשעים המחזיקי׳ בידיהן
ושואלין בהן ונותנין להן שכריהן
אומרות להם שתחיינה נפשותם
ותבא להם טובה: הנפשות
תצודדנה לעמי. תמ״א לשאלה
כמו הדרכי לא יתכנו וכי תחשבו
שתצודדנה נפשות עמי והם ה
התמימים: ונפשו׳ לכנה תחיינה.
ונפשות שהן לכן והם נפשות הרשעים תחיינה אותנו כאילו בדבריכן נפשות תלויות להמית ולהחיות ויונתן תרגם הנפשת עמי אתון יכלן לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכן לא יכילתון לקיימא ויש מפרשים ונפשות לכנה תחיינה בשכר שהיו לוקחות במעשיהן: ותחללנה אותי אל עמי: כמו בעמי וכן ואל הארון כמו בארון והחלול הוא שמסירין בטחונם ממני ובוטחים בדבריכן שהם כזב: בשעלי שעורים ובפתותי לחם. שכר מעשיהן ששואלים בהם נותנים להם מלא אגרוף שעורים או פת לחם ויש מפרשים כי השעורים והלחם היו נותנות תוך הכשפ׳ ובהם היו עושות המעשה: להמית נפשות אשר לא תמותנה. אלו הן נפשות הצדיקים: ולחיות נפשות אשר לא תחיינה. אלו נפשות הרשעים כי בעבור דבריכן לא תחיינה ולא תמותנה אבל אתן מכזבות להם למי שהם בעמי שומעי כזב: בכזבכם. הזי״ן בקבוץ: לכן הנני אל כסתותיכנה: כמו הנני אליכם שפי׳ ודגש כמ״ך כסתותיכנה לתפארת הקריאה כדגש קו״ף מקדש יי׳: לפורחות. להיות פורחות בדבריכם שתאמרו שימותו: וקרעתי אותם מעל זרועותיכם. הם אצילי ידים שזכר ואמר זרועותיכם והם היו על זרועות השואלים אותם בהם הם כאילו הם זרועו׳ הם כיון היו עושות בהם המעשה ויש אומרים כי בזרועות המכשפות היו תלויות אלה הכסתות: ושלחתי

רשי

איה הטיח. כך כתב׳ הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם: הקיר היא ירושלם: הוי למתפרות כסתות. קוש״ם בלע״ז: כמין כסתות קטנו׳ היו תופרות ותולו׳ לבשאל׳ ליהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרים ולמי שהם חפצות אומרו׳ קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע. אצילי א יישיל״ם בלע״ז: אצילי ידי כמו אצ יל ידים כמו תלמי שדי: ועושות המספחות. על ראשי האנשי׳ אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר וקרעתי אותם אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת כומרין וכן תרגם במות טלואות מחפיין פת כומרין המספחו׳ כמו ספחיני נא ליש אגוד׳תכן בלע״ז ויש לועזי׳ פלטר״איים בלע״ז: לצודד נפשות בהן. הן צדות הנפשו׳ לביהכם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה: הנפשו׳ תצודד׳ וגו׳. תמיה היא: ונפשות לכנה תחייכה לבנה כמו לכם שאתנ׳ נוטלות שכר על כך ומתפרנסות בכך: בשעלי שעורים. כמו מי מדד בשעלו מים אוכג״אלוכיאם בל׳ לא׳ לשון מדה: ובפתותי לחם. א״ואכפי״נאם בלע״ז שאתן נוטלות בשכרכן: להמית נפשו׳ אשר לא תמותנ׳. כלומר לאמר על הנפשות אשר לא תמותנה אלו ימותו ולאמר על אשר לא תחיינ׳ יחיו כי קסמיכ׳ שקר ועמי מקבלים את קסמי כזב שלכם: לפורחות. להיות פורחות על ידיכן לביהכם: ושלחתי

ושלחתי את הנפשות. שאלה אותן חפשי מידכן אשר אתן מצודדות אותן: את נפשים. בא מקובץ בלשון זכרים כמו פלגשים: וקרעתי את מספחותיכם. וכן אקרע
מספחותיכם שאיתן משימות על ראש כל קומה וקריעת הכסתות והמספחות הוא כליון הנשים המכשפות ומיתתן וכיון שיבטלו הן יבטלו מעשיהן: למצדה. חסר וי"ו:
יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו: שהיה הצדיק מתפחד מדבריהם כמו שפירשנו והן היו מכאיבות אותו בשמי שקר כי אני לא דברתי להן: ולחזק ידי רשע
כמו כן שהיו אומרות לו שיחיה: הכאות. שנין כאב כמו ונכאה לבב: מדרכו הרע. כן ימצא פעמים דרך לשון זכר כמו זה הדרך לכו בו: לכן שוא. מבואר הוא

רשי

ושלחתי את הנפשות. כתרגומו ואשזיב ית נפשת' דאתון מחרשן ית נפשהן לאבדותהא: את נפשים. את אנשי' להיות הנפשות פורחו': יען הכאות לב צדיק שקר. כשאתן קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה: ויבא אלי אנשים. כלם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבא ומדר' אגד' אומ' על שם שהקב"ה גלה אזן הנבי' תחילה הנה יבואו אליך פלוני ופלוני: העלו גלוליהם אל לבם. לבם של גלוליהם לעבוד: נתנו נכח פניהם. להיות להם עין תמיד למורא ולאוה: האדרש אדרש. התראה כי אני אדרוש להם ואשיב על דבריה' הרב' תמיהה' מתקיימו': נעניתי לו. שו"ט רפונדרן בלע"ז אף על פי שהו' בא לפני ברוב גלוליו כן ת"י למען תפוש את בית ישר' וגו' בדיל לקרבא ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון: נזורו. כמו נזיר אחיו פורי"ש א אסי'בריין בלע"ז: שובו. מדרכיכם: והשיבו את לבבכם: מעל גלוליכם. אשר העליתם אל לבבכם: השיבו פניכם. אשר שמתם מכשול עונכם לנכחם: נענה לו בי. משתאיל ליה במימרי אדרש לו: ונתתי

וידעתן ב' בנו"ן וסי' וקרעתי את מספחתיכם. לכן שוא לא תחזינה וקסם. וא' ידעתין' ואתנה ידעתין: ויבא ח' דמיין ויבאו וסבירין ויבא וסי' נמסר בסדר שלח לך: נענתי ב' וסי' אני יי' נעניתי לו בה ברב. נעניתי עד מאד: בלבם ט' בקריאה וסי' החיל אשר נגע אלקים בלבם. עם תורתי בלבם. למען תפוש את בית ישראל. ולא

ושלחתי את הנפשות אשר אתם
מצדדות את נפשים לפרחת:
וקרעתי את מספחתיכם והצלתי
את עמי מידכן ולא יהיו עוד בידכן
למצדה וידעתן כי אני יהוה:
יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא
הכאבתיו ולחזק ידי רשע לבלתי
שוב מדרכו הרע להחיתו: לכן
שוא לא תחזינה וקסם לא תקסמנה
עוד והצלתי את עמי מידכן וידעתן
כי אני יהוה: ויבוא אלי אנשים
מזקני ישראל וישבו לפני:
יד ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: בן אדם האנשים האלה
העלו גלוליהם על לבם ומכשול
עונם נתנו נכח פניהם האדרש
אדרש להם: לכן דבר אותם
ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה
איש איש מבית ישראל אשר יעלה
את גלוליו אל לבו ומכשול עונו
ישים נכח פניו ובא אל הנביא אני
יהוה נעניתי לו בה ברב גלוליו:
למען תפש את בית ישראל בלבם
אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם:
לכן אמר אל בית
ישראל כה אמר אדני יהוה שובו
והשיבו מעל גלוליכם ומעל כל
תועבתיכם השיבו פניכם: כי איש
איש מבית ישראל ומהגר אשר
יגור בישראל וינזר מאחרי ויעל
גלוליו אל לבו ומכשול עונו ישים
נכח פניו ובא אל הנביא לדרש
לו בי אני יהוה נענה לו בי:

ואשזיב ית נפשתא דאתון מחרשן
ית נפשהן לאבדותהא: ואפסיק
ית פת כומריכון ואשזיב ית עמי
מידכון ולא יתמסרון עוד בידכון
לאישתיצאה ותדעון ארי אנא יי:
חלף דאכאבתין לב זכאי למהוי
שקר ומן קדם מימרי לא אתכהין
ולתקפא ידי רשיעא בדיל דלא
למתב מאורחיה בישתא ל
לקיימותיה: בכן שקר לא
תיתנבאון ואולפן לא תילפון עוד
ואשזיב ית עמי מידכון ותדעון
ארי אנא יי: אמר נביא אתו לותי
גברין מסבי ישראל ויתיבו קדמי:
והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עימי למימר: בר אדם
גבריא האילין אסיקו פולחן ט
טעותהון על לבהון ותקלת
חוביהון יהבו לקביל אפיהון ה
האישתאלא ישתאיל במימרי להון
: בכן איתנבי להון ותימר להון
כדנן אמר יי אלהים גבר גבר מבית
ישראל דיסיק פולחן טעותיה
על ליביה ותקלת חוביה ישוי
לקביל אפוהי וייתי לות נבייא אנא
יי מישתאיל ליה במימרי דאתי
למתבע אולפן מן קדמי אף על
גב דמתערב בסגי פולחן טעותה:
בדיל לקרבא ית בית ישר' למיתן
תיובתא בליבהון דסטו מבתר
פולחני ואיסתאבו בפולחן ט
טעותהון כולהון:
בכן אימר לבית ישראל
כדנן אמר יי אלהים תובו לפולחני
ואעדו מנכון פולחן טעותכון וית
כל חובי פולחן טעות תועבתכון
ארחיקו מקביל אפיכון: ארי
גבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא
דיתגיירון בישראל ויסטי מבתר
פולחני ויסק פולחן טעותיה על ליביה ותקלת חובוהי ישוי לקביל אפוהי וייתי לות
נבייא למישאל ליה במימרי אנא יי מישתאיל ליה במימרי:

ויש מפרשי' הענין הזה בדרישת המתים שהיו הנשים בעלות אוב מעלות נפשות המתים בדבריהן ומפרשים לפורחות בעבור אותן נפשות שאומ' שהיו מעלות מקבריהן ופורחות באויר: ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל. וישבו לפני. אמר הנביא כשלות נבואה זו באו אלי אנשים מזקני הגולה וישבו לפני שהיו מראים עצמם שבאים לדרוש את יי' והאל גלה אלי את לבבם ואמר ויבא לשון יחיד על רבים להודיע כי בהסכמה אחת ובלב אחד באו כלם על זה: ויהי. בן אדם. האדרש אדרש להם. האלף בחיריק הראשון מקור בחולם והאלף במקום הה"א כי כבד על הלשון לקרא שני ההין כאחד והוא בחולם בשקל הכתוב תכתן ואמ' וכי אדרש להם אחר שלבם אל גלוליהם לא אדרש וקבול הדרישה היא לתת שאלת': לכן דבר אותם. עמם. כמו אתם: נעניתי לו בה ברוב גלוליו. ונעניתי לו אבל לא נדרשתי לו אבל אענה לו ואשיבנו על דבריו כדי לגלו' צפון לבו אבל לא אדרש לו לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו ונעניתי לו ונענה לו ענינים פירו' לפי בניינם ולפי ענינם כי נעניתי ונענה הם מבנין נפעל והאל הוא הפועל בענותו הנועק אליו כמו שאו' עננו יי' עננו אשר יענה באש הוא האלהים והאדם הנועק הוא נענה כמו שאמר הן אצעק חמס ולא אענה הנה כי האל הוא העונה והאדם הוא הנענה ואיך אמר הנה על האל יתברך נעניתי ונענה כאמר כי הטעם לפי שלשון ענייה הוא על שני פנים והאחד הוא תחילת הדבור כמו ויען איוב הראשון ועניית ואמרת והשני הוא לשון השבת הדבור והוא הנמצא ברוב כשאמר כי הקדוש ברוך הוא הו' העונה כן הוא לקורא ולצועק וכשאמר עליו נעניתי ונענה הוא נענה למענה אליו והוא הקורא והצועק: בה. כתיב בה"א וקרי באלף כי אותיות אהוי מתחלפות ופי' בעבור שבא ברוב גלוליו אענה לו כדי לגלו' צפון לבו וזהו שאמר אחריו: למען תפוש את בית ישראל בלבם. שהם מכסים את לבם ממני ואני אתפשם בלבם שאגלה להם גלולי לבם ומחשבותם הרעה ויונתן תרגם אני יי' נעניתי לו בה ברוב גלוליו אנא יי' מתשאיל לי' במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אף על גב דמערב בסגי פולחן טעותיה ותרגם למען תפוש בדיל לקרבא

ועקו' אלי בלבם. ואמרו אלפי יהודה בלבם. אל יאמרו בלבבם האח. חרבם תבוא בלבם וקשתותם. אמרו בלבם נינם יחד. גם את העלם נתן בלבם:

ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון דסטו מבתר פולחני ואיסתאבו בפולחן טעותהון כלהון ורבותינו ז"ל פירשו למען תפוש את בית ישר' בלבם כי בעבודה זרה מחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כיהם לא היו עובדים עבודה זרה אחר שגלו אלא לפי שהיו חושבים עליה עדיין חשבה עליהם כאילו עבדוה: נזורו. שפטר שהבין שרם ויהיה מן הקל לגזרת פעול בשקל ולא יכלו מענין ויזרו ויזורו מקדשי בני ישראל או יהיה מבנין נפעל משרש זור מענין זר: לכן. שובו והשיבו. לזקני ישראל אומר שובו והשיבו נפשכם ובחוריכם: השיבו פניכ'. שלא יהיו הגלולים נכח פניכם כמו שהיו: כי איש. והגר אשר יגור בישראל. זכר הגרים נראה כי מן הכשדים שבו לדת ישראל מסגלו ישראל לתוכם כי ראו כי אלהי ישראל בתוכם אלהי אמת וכי הבא עליהם כל אשר דבר בעזבם את תורתו: ובא אל הנביא לדרוש לו בי. לדרוש לנביא בעבורי שאתן שאלתו: אני יי' נענה לו בי. אני יי' אענה בעבור שמי כדי שאגלה לו צפון לבו הרע אבל לא אדרש לו לתת שאלתו אבל הפך שאלתו אתן לו שאתן פני בו: ונתתי

ונתתי פני · כאדם שאומר פונה אני מכל עסקי ואעסוק בזה או יהיה כתרגומו
ואתן רוגזי כמו ופניה לא היו לה עוד אכפרה פניו: והשימותיהו לאות ולמשלי׳ ·
מהרעה הגדולה שתבא עליו יהיה לאות ולמשל על דרך הייתו משל בגוי׳: והנביא
כי יפתה · אמר וכן יהיה עונש הנביא כי יפתה והענין הזה כענין מי יפתה את
אחאב והוא הערת רוח החפץ
כי נביא השקר ההוא חייב מיתה
בדברים יעשה אותם בסתר כמו
שראינו באחאב בן קוליה ו
וצדקיהו בן מעשיה שהיו מנאפי׳
את נשי רעיהם וכן דברים רעים
אחרים בסתר היו עושים אלה
הנביאים וכדי לגלותם לבני אדם
תבוא הא׳ יתברך על ידם כשלון
ועל ידי עוברי עבירה בסתר ב
בשנים רבים ואחר מהם זה
הענין נביאי השקר שהיו מ
מתפארים בנבואה והאל העיר
חפצם בזה כדי להודיע שקריה׳
ופחזות׳ ובבא להם העונש מאת
האל יתברך יצדיקו בני אדם ע
עליהם את הדין וזהו שאמר אני
ה׳ שם פתיתי את הנביא ההוא
וזהו טעם והאלהים אנה לידו
וכן פירש אדוני אבי ז״ל ודומה
לזה ואחזקתי את לב פרעה ורבי
סעדיה ז״ל פירש פתיתי בארתי ו
וגליתי עליו שהוא מפתה:
פתיתי · בצרי התי״ו ע״ן הפעל:
ונשאו · כעון הדורש כעון הנבי׳ ·
כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו
והדורש הוא שזכר למעלה ש
שדורש בנביאי האמת ולבו רע
ותרגם יונתן כעון הדורש כחוב
דאתי למילף ולא אליף: למען ·
מבואר הוא: ויהי · בן אדם ארץ
כי תחטא לי למעל מעל · לא
בעבו׳ כל חטא אשלח להם העונש
הגדול אלא כשיהיה החטא למעול
מעל לכחש בי ובכולתי שיאמרו
לית דין ולית דיין כאנשי סדום
ועמורה: ונטיתי ידי עליה:
בשדפון וירקון או ואצוה על
העבים ואמנע מהמטיר עליהם
מטר: אדם ובהמה · הבהמה לעונש האדם: והיו שלשת האנשים האלה בתוכה
נח דנאל ואיוב · דנאל חסר היו״ד וכן האחר הנזכר בפרשה הנה חכם אתה מדנאל
והיו״ד נקראת אף על פי שאינה כתובה כיו״ד ירושלם והאלף נחה כי הנקודה תחת
היו״ד והיו״ד דגושה וזכר אלה השלשה צדיקים לפי שכל אחד מהם ראה שלשה
עולמות בנוי וחרב ובנוי נח ראה העולם בנוי וראהו חרב במבול וראהו בנוי דניאל
ראה בית המקדש בנוי וראהו חרב וראהו בנוי אף על פי שלא ראהו חרב בעיניו כי
בגלות היה שגלה עם יהויקים אף על פי כן בימיו חרב ואחר כך ראהו בנוי כשצוה
כורש לבנותו איוב ראה עצמו בנוי בבנים ובבנות בעושר ובנכסים וראה עצמו
חרב מבנים ומבנות ומכל נכסיו ומרוכה ביסורין וזכרם בענין זה כי חרבן הארץ
יהיה בעון היושבים בה והם בצדקתם לא הצילו אלא עצמם כי נח לבדו היה צדיק
בדורו עם בניו כמו שאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ולא הציל מכל
בני דורו אלא הוא ובניו לבדם שהיו צדיקים ודניאל גם כן לא הציל בצדקתו אלא
עצמו ומן הגלות לא היה יכול להציל עצמו כי איך ישאר בארץ יחידי או הוא
וחביריו הצדיקים כיחזקאל וחנניה מישאל ועזריה איך יתכן שישארו יחידי׳ בארץ
החרבה ולטובתם גלו ראשונים כדי שלא יראו בחרבן העיר ובית המקדש ואף על
פי שבחרבן העיר נהרגו חסידים ולא הצילו עצמם כמו שכתוב נתנו את נבלת
עבדיך וגו׳ אפשר שהיה החסיד ההוא יחידי בין רבים בעת ההרג וכאמר כי
עד צדיק ישוב משפט אבל כשהם שלשה או יותר יצטרפו זכיותיהם ויצילו עצמם
ואיוב גם כן הציל עצמו לבד ממיתה ולא הציל בניו ובנותיו כי לא היו צדיקים כמו
שאמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם וכן אמרו רבותי׳ ז״ל ואין מידי מציל
אין אברהם מציל את ישמעאל ואין יצחק מציל את עשו ואיוב לא הציל עצמו
מיסורין כי לטובתו היה למרק קצת עונות שהיו בו אף על פי שהוא לא היה יודעם
בעצמו ועוד זכר אלה השלשה כי שלשתם עמדו בצדקתם בנסיון ונצלו כי דבר נח
אין לך נסיון גדול מזה שכיון שאמר לו האל יתברך עשה לך תיבת עצי גפר עשה
אותה לעיני כל בני דורו והיה המעשה ההוא כנגד דעתם ומורה על המחות זכרם
ובטח באל יתברך ולא פחד שיהרגוהו וכן דניאל עמד בנסיון גדול שהשליכוהו לגוב האריות ובטח באל יתברך שיצילנו ולא כפר בו מיראת מיתתו ונצל וכן איוב עמד
בנסיון שהכהו השטן בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו ועמד בנסיון ולא חטא בשפתיו לדבר דברים אשר לא כן כנגד האל יתברך ונצל לפיכך זכר צדקת אלה השלשה
צדיקים אף על פי כן שמה בצדקתם הצילו את עצמם ולא אחרים עמם: ינצלו נפשם · זה לבדו מהדגוש בזה הענין: לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה · לו כמו אם כמו
לו החייתם אותם: ושכלתה · פעל יוצא כי אין הארץ משכלת אותם כי אם הם היושבים בה והחיה משכלת את הארץ: אעביר בארץ · כמו הנני משלח בך · והשחת

והנביא ג׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ והנביא ההוא או חולם החלום · והנביא והכהן והעם · והנביא כי יפתה ודבר דבר:
יטמאו ב׳ בחירק תחת יו״ד וסימ׳ למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי · ולא יטמאו עוד בגלוליהם · ואינון
מן א״ב מן ב׳ ב׳ ברישהון: והשלחתי ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי · דנאל ג׳ חס׳ יו״ד וסימ׳ חכם אתה מדנאל ·

ואתן רוגזי בגברא ההוא ואשוויניה
לאת ולמתלין ואשיציניה מגו עמי
ותידעון ארי אנא יי׳: ונביא ארי
יטעי וימליל פיתגם אנא יי׳ אטעיתי
ית נביא ההוא וארים ית מחת
גבורתי עלוהי ואשיציניה מגו
עמי ישראל: ויקבלון חוביהון
כחוב דאתי למילף ולא אליף
כחוב נביי שיקרא יהי: בדיל דלא
יטעון עוד בית ישראל מבתר
פולחני ולא יסתאבון עוד בכל
מרדיהון ויהון קדמי לעם ואנא
אהוי להון לאלהא אמר יי׳ אלהים:
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי׳ עימי למימר: בר אדם
ארעא ארי תיחוב קדמי לשקרא שקר
וארים מחת גבורתי עלה ואתבר
בה סעיד מיכלא ואשלח בה כפנא
ואשיצי מינה אנשא ובעירא:
ויהון תלתא גבריא האילין בגוה
נח דניאל ואיוב אינון בזכותיהון
ישיזבון נפשהון אמר יי׳ אלהים:
אילו חיתא בישתא אעבר
בארעא ותתכלינה

וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא וַהֲשִׁמֹתִיהוּ
לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וְהַנָּבִיא כִי־
יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהוָה פִּתֵּיתִי
אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי
עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם כַּעֲוֹן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֹן
הַנָּבִיא יִהְיֶה׃ לְמַעַן לֹא־יִתְעוּ עוֹד
בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא־יִטַּמְּאוּ
עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ־לִי לְעָם
וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעָל־
מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי
לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב
וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃
וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ
נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם
יְנַצְּלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ לוּ־
חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה

והיו שלשת האנשים האלה בתוכה · נח דנאל ואיוב בתוכה: אעביר ג׳ וסימ׳ אני אעביר כל טובי · לו חיה
רעה · ואת רוח הטומאה:

ונתתי פני באיש ההוא · אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא פני מישא דאם
בלע״ז: והשימותיהו · תרגם יונתן ואשוויניה: והנביא כי יפתה ודבר דבר ·
שאינו אמת: פתיתי · פתחתי לו פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא
פותחין לו: כעון הדרש · כעון הנביא כתוב דאתי למילף ולא אליף כתוב נביי
שקרא יהי: מטה לחם
· משען לחם: נח דנאל
ואיוב · לפי שאלו
שלשה ראו שלשה ע
עולמות נח ראה העולם
בנוי וחרב ובנוי ודניאל
את בית המקדש או
את עצמו תחילה שר
על כל השרים וסוף ה
הושלך לגוב אריות ו
וחזר לגדולתו וכן איוב
ראה את עצמו מיושב
וחרב ומיושב לפיכך
הביאו דוגמא לדורו
של יכניה שראו את
הבית בבנינו ובחרבנו
ובנין שני וכן את׳ לאם
הקב״ה חיבה יתירה אני
מראה לכם אתם י
יכניה וגלותו אילו ת
תחטא לי את׳ מארבעת
הגוים וגזרתי עליה
אחת מארבעת שפטי
אלה או רעב או חיה
רעה או חרב או דבר
כמו שמסדרן בפרשה
זו זה אחר זה ושלשת
הצדיקים אלו בתוכה
לא יצילו לא בן ולא בת
ואני אביא ארבעתן
על ירושלם ואשאיר
לכם מבני יכ׳ אשר שם
ואף על פי שאינכם
בתוכ׳ ולא שהם ראויי׳
להצלה אלא לנחם א
אתכם כשיגלו אצלכם
ותראו מעשיה׳ הרעים
ותנחמו על הרע׳ אשר
הבאתי עליהם כי ת
תראו שלא היו כדי לסובלם עוד הר״י זה מה״ך סד״ר פרשה זו כ״ולה לש״ון זה אי״ן
ליי״שבו וכר״אה שא״נו לש״ון הר״בו ועו״ר כר״אה שבס״פר זה חס״ר אחת מארבע׳ שפטי״ם
מ״אז ועד א״ז · לא ארץ כי תחטא לי וגו׳ והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל
ואיוב לפי ששלשת האנשים האלה הצילם הב״ה משלשת שפטים האלו הזכיר הכתו׳
את אלו נח נמלט משלשתן מחיה רעה מניין אתה או׳ בשעה שנכנס לתיבה בקשו
כל החיות ליכנס ולא הניחן הב״ה דכתיב ויסגר יי׳ בעדו אין ויסגר אלא מחיות כדא׳
וסגר פום אריוותא ולא חבלוני ארי בא ליכנס והיו שיניו כהות דוב בא ליכנס והיו
רגליו מתערסלות כו׳ בבר׳ מן הרעב מניין שנ׳ מן האדמה אשר אררה בא ולמד
בבר׳ במקום שחושב עשרה רעבון שירדו לעולם ותמצא שבימי נח היה אחד מהם
ומביא ראיה מן האדמה אשר אררה מן החרב זה המבול ועוד שהיו דורו
מבקשין ליזדווג לו והיו אומרים אין אנו מניחין אותו ליכנס אלא שהצילו הב״ה את׳
הב״ה אין אני מניחו ליכנס אלא בחצי היום ודרגים ליה ימלל הד׳ בעצם היום הזה
בא נח בעצומו של יום דניאל בשעה שנכנס נבוכד נצר להיכל בימי יהויקים והרג
יהויקים והכית לדניאל הגלה לרבלת שלומים לפי שמצאו מלא רוח חכמה מן
הרעב מהרי עד שלא נכבשה ירושלם בימי יהויקים צר עליה נבוכד נצר שלש שנים
שנאמר ויהי רעב גדול בעיר מן החיות מניין וסגר פום אריוותא ולא חבלוני וכן
אתה מוצא איוב שנמלט משלשתן מן הרעב מניין לדברי האומר איוב בימי יעקב
היה מצינו שהיה רעב בימיו מן החיה מניין דכתיב ומקנהו פרץ בארץ פרץ גדרו
של עולם מן החרב מניין יפלח כליותי ולא יחמול: והיו שלשת האנשים האלה
בתוכה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם · מפני מה לא הוזכרו במיתת
הרעב בנים ובנות שלא נאמר בהם אם בנים אם בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני
שפטים האחרונים דוגמא לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מדורו של יכניה ולא
נמלטו עמו לא בנים ולא בנות ועליו נתנבא ישעיה כה אמ׳ יי׳ לסריסים אשר ישמרו
את שבתותי: לו חיה · אם חיה: חרב

היתה שממה מבלי עובר מפני החיה· לא אמר זה ברעב בחרב ובדבר כי אף על פי שתהיה הארץ שממה מיושביה יעברו דרך עליה אנשי ארצות אחרות ולא תרבה שם החיה אבל כשהארץ שממה מפני חיה משולחת שהאל יתברך השליחם בה כמו שאמר והשלחתי בכם את חית השדה יראו לעבור בה אפילו אנשים אחרים מפני החיה כי תרבותה שם׃ שלשת· אם בנים ואם בנות יצילו· קטנים וקטנות כמו או בן יגח או בת יגח כלומר אפילו הקטנים שהם בלא חטא לא יצילו כי הם ילקו בעון אבותם ואפי׳ בני הצדיקים הקטנים ימותו כמו שאמר הם לבדם ינצלו כי די להם שיצילו עצמם כי היה להם עון שהיו דורים בין רשעים׃ או חרב אביא על הארץ· זה לבדו על הארץ בענין זה וכן היא המסרה מן ריש ספרא עד והטף כולהון אל הארץ בר מן חד על הארץ או חרב אביא על הארץ ואמרתי חרב תעבור בארץ· לא אמ׳ בחיה ובדבר ואמרתי כי אין פירוש ואמרתי להם ע״י נביאי להתרותם כי לא שולח נביא לפרוש ועונו׳ להתרותם כי השכל הוא המתרה בעברו׳ כלה שהשכל מורה עליה אלא פירוש ואמרתי כי לחרב יש אומרים ומגידים טרם בואה שמגידי׳ עוברי ארחות מלך פלו׳ יבא על הארץ הזאת והאומרים ההם כאילו הם האל יתברך כמו והכרתי שהחיל הבא עליהם הם המכריתים אלא שהאל העיר את רוחם לבא עליהם אבל חיה משולחת בארץ אין אומר ואין מגיד עד בואה וכן הדבר אין מגיד עד בואו׃ ושלשת· מבואר הוא׃ או דבר· ושפכתי חמתי עליה בדם· הטעם כי הדבר יבא ברצון האל בהפסד האויר בחום או בקור משונה מהמנהג והאויר והדם מתדמים בפתי אכיותיהם שהם החום והלחות והדם הוא הנפש ורוח החיים שהיא בלב ת תלויה באויר ואם האויר מופסד הנה גם הדם מופסד וימותו ב ברגע אחד רבים לפיכך אמר ושפכתי חמתי בדם ׃ ונח · אם בן ואם בת· לא רבים ולא אחד כי הראשון אם בנים ואם בנות והשני בנים ובנות וזה אם בן ואם בת אלא שנה כל אחד מהשלשה כמנהג המקרא לשנות מלות בענין כפול׃ כי כה אמר· אף כי ארבעת שפטי הרעים· רוצה לומר כל שכן כמו אף כי אנכי אענכו והדומים לו אמר בארץ מארצות הגוים באחד מארבעת שפטי׳ אני אשמה אותה כלה כל שכן במקום שאביא כל הארבעה שראויה שתהיה כלה ול ירושלם שלחתי האר בעה עם כל זה לא עשיתי כלה כמו שהבטיח׳ האל יתברך ואותך לא אעש׳ כלה· ׃ להכרית ממנה אדם ובהמה· כדי היתה שיכרתו ממנה אדם ובהמה אלא שחמלתי עליה והותרתי ממנה פליטה ׃ והנה· המוצאים בנים ובנות· המוצאים מירושלם להגלותם בבלה ואמר בנים ובנו׳ כנגד מה שאמר אם בנים ואם בנות יצילו אמר כי בירושלם יהיו נצלים בנים ו ובנות אף מן הרשעים שימותו שם ולא כלם כי גם כן מהקטנים נהרגו שם ומתו ברעב ואף מן הגדולים נצלו מן המיתה וגלו׃ הנם יוצאים אליכם· אמר כנגד בני הגולה הנה הנצלים בירושלם יוצאים בגלות ובאים אליכם בבבל שתראו אותם ותכירו כי ברין לקו ומה שהותרתי מהם לפי מדת רחמים אשר בי כי עדין תראו אותם ברשעם שלא נכנעו מכל אשר עשו והם השארית שנשארו עם יוחנן בן קרח ושיעתו שנשארו ברשעם עדין שלא שמעו לדברי ירמיהו מפי יי׳ והלכו למצרים׃ ונחמתם על הרעה· תהיה ראותכם אותם ברשעם נחמה לכם כי בדין הבאתי את כל אשר הבאתי על ירושלם׃ ונחמתם· מבנין נפעל׃ ונחמו אתכם· מבנין פעל הדגוש׃ ויהי· בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ· מה בריעותו מכל עץ אחר ובאיזה עץ גפן אני שואל אותך לא על עץ גפן שעשה פרי כי אותו חשוב הוא אלא הזמורה אשר בעצי היער והוא כמותם שאינם עושים פרי עליה אני שואל אותך כי אפילו כעצי היער איננה כי עצי היער אף על פי שאינם עושים פרי הם ראויים לעשות מהם למלאכה לעשות מהם כלים ולקורות מהם בתים אבל עץ הגפן הזה אינו כן׃

על הארץ ס״ת מן ריש ספרא עד והטף אל מקדשים כולהון אל הארץ בבא או חרב אביא על הארץ · ומן והטף עד סופא דספרא וכל שאר קרי׳ דכות׳ על הארץ בב״ג אל הארץ וסי׳ וירדו מעל כסאותם · יקרא אל השמים מעל · ובניהם הרבית ככוכבי השמים ∶ אשלח ט׳ וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה ∶ ונח ג׳ רפ׳ וסי׳ ונח בן שש מאות שנה· ונח דניאל ואיוב בתוכה · ונח מצא חן בעיני יי׳ ∶ יוצאים ד׳ מל׳ וסי׳ והנה נותרת בה פלטה· יוצאים אל הגלילה · כי מימיו מן המקדש · אל ארץ צפון וביחו דזכריה ∶ הזמורה ב׳ ומל׳ וסי׳ ויאמר אלי הראית בן אדם והקל · בן אדם מה יהיה עץ הגפן ∶

רשי

חרב· גייסות למלחמה ׃ ספטי· תימגוסטי״ש בלע״ז ׃ אף כי· לשון קל וחומר וכל שכן הו׳ וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהוד׳ יריאים ואף כי נלך ק קעילה וכן בפרשה זו הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אם אכלתהו וגו׳ ׃ כותרת· אידטרמא״ם בלע״ז ׃ המוצאים· בשביה וביאוס כאן ׃ עלילותם· מעשיהם ׃ מה יהי׳ עץ הגפן מכל עץ· מה סופו מכל שאר עצים ׃ הזמורה אשר היה בעצי היער· לא על גפן הכרמים שעושה פרי אני אומר לך אלא על זמורו׳ גפן הגדילה ביערים ׃

והיתה שממה מבלי עובר מפני
החיה׃ שלשת האנשים האלה
בתוכה חי אני נאם אדני יהוה אם
בנים ואם בנות יצילו המה לבדם
ינצלו והארץ תהיה שממה׃ או
חרב אביא על הארץ ההיא ואמרתי
חרב תעבר בארץ והכרתי ממנה
אדם ובהמה׃ ושלשת האנשים
האלה בתוכה חי אני נאם אדני
יהוה לא יצילו בנים ובנות כי הם
לבדם ינצלו׃ או דבר אשלח אל
הארץ ההיא ושפכתי חמתי עליה
בדם להכרית ממנה אדם ובהמה׃
ונח דנאל ואיוב בתוכה חי אני נאם
אדני יהוה אם בן אם בת יצילו
המה בצדקתם יצילו נפשם׃
כי כה אמר אדני יהוה
אף כי ארבעת שפטי הרעים חרב
ורעב וחיה רעה ודבר שלחתי אל
ירושלם להכרית ממנה אדם
ובהמה׃ והנה נותרה בה פלטה
המוצאים בנים ובנות הנם יוצאים
אליכם וראיתם את דרכם ואת
עלילותם ונחמתם על הרעה אשר
הבאתי על ירושלם את כל אשר
הבאתי עליה׃ ונחמו אתכם כי
תראו את דרכם ואת עלילותם
וידעתם כי לא חנם עשיתי את כל
אשר עשיתי בה נאם אדני יהוה׃
טו ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃
בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ
הזמורה אשר היה בעצי היער׃

ותהי לצדו מבלי עדי מן קדם חיתא ׃ תלתא גבריא האילין בגוה קיים אנא אמר יי אלהים אם בנין ואם בנן ישיזבון אינון בלחודיהון ישתזבון וארעא תהי לצדו ׃ או דקטלין בחרבא איתי על ארע היא ואימר דקטלין בחרבא יעידון בארעא ואשיצי מינה אנשא ובעירא ׃ ותלתא גבריא האילין בגוה קיים אנא אמר יי אלהים לא ישיזבון בנין ובנן אלהן אינון ב בלחודיהון ישתיזבון ׃ או מותא אשלח על ארעא ההיא ואשפוך חימתי עלה בקטול לשיצאה מינה אינשא ובעירא ׃ ונח דניאל ואיוב בגוה קיים אנא אמר יי אלהים אם בר אם ברת ישזבון אינון ב בזכותיהון ישיזבון נפשהון ׃ ארי כדנן אמר יי אלהים אף ארי ארבע פורענין בישן חרבא וכפנא וחיתא בישתא ומותא שלחית על ירושלם לשיצאה מינה אנשא ובעירא ׃ והא אישתארת בה שיזבתא דמיתפקין בנין ובנן אינון נפקין לותכון ותיחזון ית אורחיהון וית ע עובדיהון ותתנחמון על בישתא דאיתיתי על ירושלם ית כל ד דאיתיתי עלה ׃ וינחמון יתכון ארי תחזון ית אורחיהון וית ע עובדיהון ותדעון ארי לא למגן עברית ית כל דעברית בה אמר יי אלהים ׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר ׃ בר אדם מה שנא אילן גופנא מכל אילני שבשתא דהות באעי חורשא ׃

ה׳ מ׳ · ל׳ לף · ט׳ וה׳ ואשלח · נ׳ לף׳ · ג׳ חס׳ · ל׳ יתר וא׳ בת היא וחיה · ית״ר כמ׳ · ית׳ וכל עזרה דכל כת״א · ג׳ חס׳ · כ׳ מל׳ · ר׳ מ׳ל · ל׳ דכמי׳ · בספר חונה לה · לא׳ בטע׳ · ב׳ ומ׳ל

פיתח. אם יקחו ממנו יתד אין צריך לומר שלא יקחו ממנו עץ למלאכה אלא אפילו יתד לתלות עליו כל כלי לא יקחו ממנו: כל כלי. שום כלי אפילו קטן כמו כל מלאכה
לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו שום חלב ושום דם: הנה לאש נתן לאכלה. אין בו צורך אלא להדליק בו האש: את שני קצותיו אכלה האש. עוד
אתנגנו פחות ואומר הנה שני קצותיו אכלה האש כלומר אם יקחו אותו מתוך האש אחר שאכלה שני קצותיו באמת תוכו נחר כי אם אכלתו מן הקצה האחד עוד הקצה
האחר רחוק מן האש ולא נחר אבל אם אכלה האש שני קצותיו באמת תוכו נחר ואף על פי שלא אכלתו האש נחר הוא מפני האש שאכלה סביבותיו ואין לו צורך לא שיחזיר
אדם אותו לאש כי בהיותו תמים ושלם לא היה ראוי למלאכה כל שכן כשאכלתו האש סביביו: ותוכו נחר. שרשו חרר מפעלי הכפל והו' כפעל בשקל וכקל זאת בעיני י' וכשב נשתה וקמוצה חי"ת נחר מפני הזקף או הוא נפעל בינוני לפיכך היא קמוצה כמו עם נבר תתבר אבל נחר מפוח שהוא כפעל עבר הח"ת פ פתוחה וכן ויחר מבנין נפעל בשקל לא ימר אלא מפני שלא תדגש החי"ת והי"וד בצרי והחי"ת קמוצה מפני הזקף ונחר הוא ענין הדבר המורגש מהאש לא שנשרף ממש וענין המשל כי המשיל ישראל לעץ גפן שהוא עץ רך ורפה מכל העצים וביאר' כאמ' כי אתם המעט מכל העמים וכשיוציא פרי טוב יצא ממנו היין המשמח אלהים ואנשים הנה העץ הזה אין בו תועלת אלא בפריו וישראל הוא עץ הגפן כמו שהמשילו ישעיהו ואמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש ב באושים והנה הוא זמורת היער ואין בו צורך אלא לאש וישראל כיון שעשו מעשים רעים אין לו תקנה אלא ליסרו למשפט ברעב ובחרב ובדבר והוא האש והנה שני קצותיו אכלה האש כמו שאמר ארם מקדם ופלשתים מ מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה אמר ותלהטהו ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ואמר ובתוכו נחר זה ירושלם שהיא ב באמצע ארץ ישראל ובכל הרעה שראו שבאה לעשר השבטי' ולכל ערי יהודה לבד ירושלם ואף על פי כן יושבי ירושלם שנחרו מן האש ובאו להם ארבעת ה השפטים לא לקחו מוסר ומה
תקוה יש בהם אם ימלטו מן האש שלא תאכלם לגמרי הנה לא יצליחו למלאכה כלומר לא יחזרו בתשובה ולא ייטיבו מעשיהם הנה אין להם
תקנה אלא להחזירם לאש לאכלם ולהחרימם גם ירושלם שתהיה שממה וזהו שאמר מהאש יצאו והאש תאכלם ואמרתי שירושלם נמלטה מן
האש ששלחתי אליהם השבט והערב שישובו בתשובה והעיר לא תשרף באש ולא שמעו אם כן האש תאכלם: הנה בהיותו תמים. כשהיו כל
ישראל בארצם לא רצו לחזור בתשוב' אע"פ שהייתי מתרה בהם על ידי נביאי תמיד והייתי משליט בהם אויביה' לשלול שלל ולבוז בז כדי שיוסרו ולא
עשו תשובה כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שאכלה אותם האש כל סביבם וחרבה כל ארץ ישראל מלבד ירושלם והקשו את לבם
עד שנעשה להם האסור כהתר והורגלו במעשי הגוים הרעים ואחזו בדעה רעה ואמ' כי הגוים מצליחים במעשיה' ואע"פ כן גם אני כמו שאמ'
אחז כשבאלהים עליו מלך ארם כי אלהי מלכי ארם הם מעזרי' אותם להם אזבח ויעזרוני לפיכך אין בהם תקוה כי נחרו מן האש ולא הרגישו אם
כן האש תאכלם: לכן כה אמר י'. בעץ היער. דרך כלל כמו לא תשחית את עצה: אשר נתתיו לאש לאכלה. אמר נתתיו שהאל יצר עץ
הגפן בזאת התכונה: ונתתי. מהאש יצאו והאש תאכלם. מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם על פתגמי אוריתא דיהבין מגו אשתא עברו ועממיא
דתקיפין כאישתא ישיצינון: ויהי. בן אדם הודע את ירושלם את תועבותיה. כתרגומו הוכח ית יתבי ירושלם וחוי להון ית תועבתהון:
ואמרת. אמר לו שיאמר להם תוכחה זו דרך משל ואף על פי שהוא היה יושב בבבל צוה לו שיודיעם שם ע"י ספר אולי ישמעו וישובו: מכורותיך.
בחולם וענינו כמו מגורותיך: ומולדותיך מארץ הכנעני. קשר מ"ם מארץ למולדותיך הסמוך למכורותיך אמר במעשיך את דומה לתרבות
ארץ כנען כאילו נולדת ונשבת שם וכאילו אביך האמרי ואמך חתית שעשית כמעשיהם ויונתן תרגם ותימר כדנן אמר י' אלהים ליתבי ירושלם
תותביתכון וגו': ומולדותיך. עתה החל המשל והמשיל כנסת ישראל לנערה שהיתה בעת לדתה במקום שלא מצאה חומל ומשגיח עליה לעשות
לה כדת הילוד אלא כמו שנולדת עם הגיעול והדם השליכוה אל פני השדה כמו שמשליכים חוץ לעיר את הנבלה ודבר המגועל עד שעבר עליה
חומל וראה אותה מתבוססת בדמים ובשדה וחמל עליה שלא תמות מתוך הגעל ההוא אלא שתחיה ותהיה עדיין כצמח השדה לרבבה והניחה
החומל כמו שהיתה לא רחצה ולא שטף הדמים מעליה והניחה כמו שהיתה עד שגדלה הילדה הזאת ובאה בעדי עדיים כלומר הגיעה לפרקה
בימי הנערות שראוי לעדותה בעדי עדיים כמשפט הבנות הראויות להנשא לבעל וכשראה החומל כי הגיע עת דודים וראויה היא להיות לאיש
פירש כנפיו עליה כלומ' הבטיחה שיקחנה לאשה ונשבע לה על זה ובא בברית אתה וכל הענין כאשר הוא הולך ואני הנה פירשנו ענין המליצה
ועתה נפרש ענין המשל: ומולדותיך. אמר לך מולדותיך איך היו ועת הלידה הוא עת וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו
וישרצו וירבו שהיתה העת ההיא כנסת ישראל בלי חומל ומשגיח בלתי האל ית': ביום הולדת אותך. זה הראשון נכתב בו"ו עם הדגש והוא מקור
מבנין הפעל ואותך כמו עצמך כאילו אמר ביום שנולדת: לא כרת שרך. כי זה מצרכי הילוד בעת לדתו וכן שאר הדברים הרחיצה והמליחה
החתול ואם לא יעשו דברים אלו לילוד הוא בסכנה שימות לפיכך התירו לעשות לו בשבת כמו שאמר כל האמור בפרש' תוכחת עושין לחיה
בשבת כי הם דברים שהם סכנה אם לא יעשו אותם ואמר ביום הולדת אותך מכאן שמילדים את האשה בשבת: לא

אכלתהו ד' וסימ' ואמרנו חיה רעה אכלתהו. ויכירה ויאמר. הנה בהיותו תמים לא יעשה. מטה עזה אש אכלתהו: בשומי ב' וסי' מהאש יצאו והאש. בשומי ענן לבושו: ומלדתיך ב' א' חס' וא' מל' וסימ' ומלדתיך מארץ הכנעני. דכנעני חס' ודבתריה ומולדותיך ביום הולדת מל' דמל':

הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ לַעֲשׂוֹת לִמְלָאכָה
אִם יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד לִתְלוֹת עָלָיו כָּל
כֶּלִי׃ הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה אֵת
שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ וְתוֹכוֹ נָחָר
הֲיִצְלַח לִמְלָאכָה׃ הִנֵּה בִּהְיוֹתוֹ
תָמִים לֹא יֵעָשֶׂה לִמְלָאכָה אַף כִּי
אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ וַיֵּחָר וְנַעֲשָׂה עוֹד
לִמְלָאכָה׃
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כַּאֲשֶׁר עֵץ
הַגֶּפֶן בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר נְתַתִּיו לָאֵשׁ
לְאָכְלָה כֵּן נָתַתִּי אֶת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם
׃ וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי בָּהֶם מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ
וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
בְּשׂוּמִי אֶת פָּנַי בָּהֶם׃ וְנָתַתִּי אֶת
הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן מָעֲלוּ מַעַל נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה׃
יו וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן אָדָם
הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלִַם אֶת תּוֹעֲבֹתֶיהָ׃
וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
לִירוּשָׁלִַם מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית׃
וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אֹתָךְ

הֲיִסְבוּן מִנֵּיהּ אָעָא לְמֶעְבַּד עִיבִידָא
אִם יִסְבוּן מִנֵּיהּ סִיכְתָא לְמִתְלֵי
בַהּ כָּל מָאן׃ הָא לְאִישָׁתָא
אִתְמְסַר לְאִישָׁתֵיצָאָה יַת תְּרֵין
סִיטְרוֹהִי אֲכַלָא אִשָּׁתָא וְגַוֵּיהּ חַר
הֲיִתְכְּשַׁר לְעִיבִידָא׃ הָא כַּד הֲוָת
שְׁלִים לָא כְשַׁר לְעִיבִידָא אַף אֲרֵי
דְאִשָּׁתָא אֲכַלְתֵּיהּ וַחֲר תִּיכְשַׁר
עוֹד לְעִיבִידָא׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כְּמָא
דְאִילָן גּוּפְנָא בְּאָעֵי חוּרְשָׁא ד
דִּמְסַרְתֵּיהּ לְאִשָּׁתָא לְאִישְׁתֵּיצָאָה
כֵּן מְסָרִית יַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם׃ וְאֶתֵּן
יַת פּוּרְעֲנוּתִי בְּהוֹן עַל פִּיתְגָמֵי
אוֹרַיְתָא דִיהִיבִין מִגּוֹ אִשָּׁתָא עֲבָרוּ
וְעַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאִישָּׁתָא יְשֵׁיצִינוּן
וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד יָחוּל רוּגְזִי
בְהוֹן׃ וְאֶיתֵּן יַת אַרְעָא לְצַדוּ
חֲלַף דְּשַׁקַּרוּ שְׁקַר אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם
הוֹכַח יַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְחַוִּי לְהוֹן
יַת כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן׃ וְתֵימַר כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם ת
תּוֹתַבְתְּכוֹן וְיַלְדוּתְכוֹן מֵאַרְעָא
כְּנַעֲנָאֵי תַּמָּן אִתְגְּלֵיתִי עַל אַבְרָהָם
אֲבוּכוֹן בֵּין בִּתְרַיָּא וְהוֹדַעְתֵּיהּ דְּאַתּוּן נָחְתִין לְמִצְרַיִם בְּדְרַע מְרוֹמָם אֲנָא פָּרִיק יָתְכוֹן
וּבִזְכוּת אֲבָהָתְכוֹן אֲנָא מְתָרֵיךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יַת אֱמוֹרָאֵי וּמְשֵׁיצֵי יַת חִתָּאֵי׃
וְאַף כַּד נְחַתוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמִצְרַיִם תּוֹתָבִין בְּאַרְעָא לָא דִילְהוֹן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַּן
הֲוָת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דָּמְיָא לְוַלְדָא דִּירְטִישׁ עַל אַפֵּי בָרָא

רשי

היוקח ממנו וגו'. איננה ראויה לכך: כל כלי. שום כלי: הנה לאש נתן לאכלה. ארבור"יר בלע"ז הנה שאלתיך על התמים ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני מוסיף על ה השאלה הנה אם נתנו זמורה ממנה באש ז ואכלה האש בשתי ק קצות הקיפה עד כי נחר תוכו: נחר. נשחר מן האש ברו"איר בלע"ז נחר לשו' ועצמי חרה וים לועזי' אשאר"ט בלע"ז וכן ויחר עלי א אפו חברו מנחם עם עצמי חרה היצלח עוד למלאכה: כן נתתי. את ירושלם שתי ק קצותיה אכלה האש שתי גליות כשגלה י יהויקים גלו עמו מזרע המלוכ' ומן הפרתמים כמו שנאמר בדניאל אחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר צדקיהו הנותר בה כבר גזרתי עליו מלא חופניך גחלי אש וזרוק על העיר: מהאש יצאו. על פתגמי אורית' דיהבין מגו אישתא עברו ו ועממיא דתקיפין כ כאישת' ישיצונון: יהודע. פיימב"ויר בלע"ז: מכורותיך. כמו מגורותיך מנחם חברו לשון תולדה וכן פירש כלי חמס מכרותיהם אים מארץ מכורתו לבד ממכריו כלם לשון ת תולדות: אביך ואמך. אברהם ושרה משם כנלו גדולתם ובני חת נתנו לה קבר: ביום הולד' אותך. פוסצ"יאה בלע"ז כשבחרתי בך במצרי' היית בלא שום תיקון ולפי שדימה ה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הוולד:

שרך

שרך׃ כמו סורך׃ למשעי· לבחנות בחיה הסלע פעיעות כיפה תרגמו אפ״לבמכט
בלע״ז ומנחם חבר למשעי לשון פעשועי׃ לא המלחת· מכאן שמולחין את הולד
ביום שנולד כדי שיתקשה בשרו׃ והחתל· לשון כריכה בבגדים וכן ועדפל חתולתו הוא
ותרגומו: לחתלה· לחוס׃ בגעל· אבכוריש״מנט בלע״ז׃ מתבוססת·

לא כרת סורך· מכאן שחותכין את הטיבור בשבת׃ ובמים לא רחצת· מכאן
שמרחיצין את הולד בשבת וכרת שלא כזכר פעלו מן הדגש וכן והאסרה אשר
עליו כריתה׃ שרך· דגש הרי״ש לחסרון הרי״ש האחרת והשרר הוא הטבור
וידוע הוא׃ ובמים לא רחצת· שהם רחיצת במים חמין׃ והמלח לא המלחת·
מכאן שמולחין את הולד בשבת׃
והחתל לא חתלת· מכאן
שמלפפין את הולד בשבת׃
למשעי׃ פירושו להחליק הבשר
כי הרחיצה במים חמין מחליקים
הבשר ומערכת אותו ותרגום

ובמים ג׳ בקריאה וסימ׳ ובמים רבים זרע שיחור· ובמים לא רחצת למשעי· ובמים עזים נתיבה׃ אל פני
ט׳ בקריא׳ וסימ׳ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך קדמאה· וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן·
ויקחו את אשר צוה משה אל פני· את הצפור החיה יקח אתה ואת עץ תבנא· ואל יבא בכל עת אל הקדש אל

לֹא־כָרַּת שָׁרֵּךְ וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי וְהָמְלֵחַ לֹא הֻמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ׃ לֹא־חָסָה עָלַיִךְ עַיִן לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֻמְלָה עָלָיִךְ וַתֻּשְׁלְכִי אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אֹתָךְ׃ וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי׃ רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה׃ וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ

וְדָלָא אִתְפְּסַק שׁוּרֵיהּ וּבְמַיָּא לָא אִשְׁתְּטִיף לְאִתְנַקְרָא וּבְמִלְחָא לָא אִתְמְלַח וּבְאִיסוּרִין לָא אִתְאַסַּר׃ לָא חָסַת עֲלֵיכוֹן עֵינָא דְפַרְעֹה לְמֶעְבַּד לְכוֹן טָבָא חֲדָא לְאַנְחָא לְכוֹן מִשִּׁעְבּוּדְכוֹן לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן וּגְזַר עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת גְּמִירָא לְמִרְמֵי דְכוּרֵיכוֹן בְּנַהֲרָא לְאַבְדָא יָתְכוֹן בְּעִידָן דַהֲוֵיתוֹן בְּמִצְרָיִ׃ וְעַל דְּכַרְן קְיָם אֲבָהַתְכוֹן קֳדָמַי אִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרַקְכוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי אַתּוּן מְעַנַן בְּשִׁעְבּוּדְכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בִּדְמָא דִמְהוּלְתָא אֲחוּס עֲלֵיכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בִּדְם פִּסְחָא אֶפְרוֹק יָתְכוֹן׃ רִיבְבַת כְּצִימְחֵי חַקְלָא יְהַבְתִּיכוֹן וּסְגֵיתוֹן וּתְקִיפְתּוּן וַהֲוֵיתוּן לְזַרְעֵי וּלְשִׁיבְטֵי וּבְעוֹבָדֵי אֲבָהַתְכוֹן תַּקְנַיָּא עִידַן פּוּרְקָן כְּנִישְׁתְּכוֹן מְטָא אֲרֵי אַתּוּן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנָן׃ וְאִתְגְּלֵיתִי עַל מֹשֶׁה בְּאַסְנָא אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנְכוֹן וְאַגְנִית בְּמֵימְרִי עֲלֵיכוֹן

כבית· ויבא משה ואהרן אל פני אהל· ויקהלו משה ואהרן את הקהל· לא חסה עליך עין· ואצאה בשע׳ הג״א
לילה· וכן בעשרי׳ וחמש שנה לגלותינו עד סוף דסיפרא דכו׳ אל פני ואל פני בכ״ד על פני וסי׳ בסד׳ משפטי׳׃

ואכסה ערותך. שהיית ערום ועריה וכסיתיך אם כתשמעו בבגדים טובים כמו שפירשנו או בדרך הטובה שהוריתי אתכם ובנסים ובנפלאות שהראתי לכם עד ששבתם כלכם לאמונה טובה ואין ערוה ודבר רע ביניכם: ואשבע לך. זהו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים אני ה' שקיימתי שבועתי: ואבוא בברית אתך. בהר סיני הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה: ותהיי לי לעם. כמו שאמר היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך ותרגם יונתן ואתגליתי למשה בסנה וגו': וארחצך. הוא מה שאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כמי שיצא מעבדות לחירות שרוחץ ומחליף שמלותיו וגם לטהר את הטומאה שיצאו ממצרים שהכנו בתוך עם טמא זהו שאמר ואשטוף דמיך מעליך שטף ולכלוך העבודה כמו שפירשנו ואסכך בשמן לעדן הבשר שנתקשה בעבוד בחומר ובלבנים וזה משל למנוחה שהיתה להם וספוק צרכם במדבר כמו שאמר ויתעדנו בטובך הגדול וזהו שאמר אחר זה ואלבישך רקמה וכל הענין עד ותצלחי למלוכה הוא הרחבת המליצה לרוב הטובה שהיה להם במדבר במאכל ובמשתה ובכל תענוג ובכבוד ובגדולה כמו שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: ואלבישך רקמה. ת"י ואלבישית יתכון לבושי ציורין וגו' אמר רבי יהודה ברבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורין שאתם גומלים שלש עשר דבר שהפרשתם לי כנגד שלש עשר דבר שעשיתי לכם במצרים ואלו הן ואלבישך רקמה וגו' ואני מעלה עליכם שאתם גומלים עלי כמו שאמר דוד אשירה לה' כי גמל עלי לעולם הבא אני פורע לכם כנגד שלש עשרה דבר אלו וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר הוי אומר אשירה לה' כי גמל עלי: ואנעלך. הענין בסוף ובפתח: ואכסך משי. הוא"ו פתוחה ואף על פי שהענין מורה לעבר וכמוהו ואעמוד עליו ואמותתהו: ואעדך עדי. תרגם יונתן ותקינית יתכון וגו': ואתן נזם. תרגם יונתן ויהבית ארון קיימי ביניכון וגו': ששי. כן כתיב בוא"ו וקרי שש והיו"ד בכתוב כנוספת: ותיפי. תלעיל בשני פשטין לכן אמר ופרשו יפה והוא מנחי הקבוצות: ותצלחי למלוכה. שתמלכי על גוים אחרים וזה כשהגיע זמן מלכות בית דוד: ויצא לך שם בגוים ביפיך. זה היה במלכות דוד ושלמה כי כליל הוא שלם בכל ענייני היופי וההדר: בהדרי אשר שמתי עליך כלומר כל זאת ההצלחה הגדולה שהיתה לך באלה הימים בעזרתי היתה שהיית את עושה רצוני ואני גם כן הייתי מפליט אותך על הגוים לא בכחך ועוצם ידיך: ותבטחי ביפיך ותזני על שמך. בטחת בהצלחה הגדולה ועל שמך שיצא לך שם בגוים וזנית אחרי אלהים אחרים אלהי העמים כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט וכל ענין הזנות הבא בכנסת ישראל הוא עבודה זרה ואף על פי שהמליצה היא כמשפטי הזנות וכדרך התשמיש הכל הוא ענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עבודה זרה: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר. כמו הכלי שהוא מלא יותר מדי ונשפך אמר רבת הזנונים היית עד ששפכת אותם: על כל עובר. על כל מי שעבור עליך: לו יהי. לו יהיה חשקך ורצונך כמו הזונה המופקרת לכל שלא תספיק באנשי עירה עד שמפקרת עצמה על הנכרים העוברים דרך עליה כן את לא היית מספקת בעבודה זרה אחת ובשתים ובשלש כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ואם יעבור נכרי מן הגוים הרחוקים ועבודה זרה בידו לו יהיה חשקך עד שתעשי אותה בארצך: תזנותיך. לשון רבים תזנות במשקל תרבות וחרבים תזנותיך ותרגם יונתן לו יהי כמו לא באלה לא כשר לך למעבד כן: ותקחי. דרך הזונה ליפות ביתה ולהרבות בבגדים נאים בבגדי צבעונים למשוך לב הזונים להכנס בביתה. ופי' במות טלואות עשית טלאי מבגדים לכובים ומרובים זה על זה עד שנעשו מהם במות ואותם הבגדים הם מצבעונים שונים זה מזה כדי שיהיה מראה יפה והמראים המתערבים קצתם עם קצתם יתחדשו עמהם ערבות לכסות הנפש וזהו פירוש טלאות כמו העקודות והטלואות שהם מראים שונים בשער העזים וכצמר הכבשים שחור ולבן או צהוב וכיוצא בהם זה ענין המליצה וענין המשל שהיו עושים בית ישראל במות לעבודה זרה וזו שונה מזו בתבניתה ובעבודתה: לא באות ולא יהיה. לא באות במותכמוהן כלומר אינם עתידות לבא ולא יהיה אדם או עם שיעשה כמוהן לרוב ויונתן תרגם לא כרכשר ולא כרחזי: ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי. לחטוב עבודה זרה עושים מכלי כסף ומכלי זהב המפוארים שיש להם ועושים מהם הצלמים כמו שאמר בדבר העגל התפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם:

ואשבע לך. לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם ואין לכן אלא שבועה כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי: ואבא בברית אותך. הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: וארחצך במים. ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוותא מנכון ודברית יתכון בחירותא: ואלבשך רקמה. ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמד שנאיכון: ואנעלך תחש. איקאלציטוניא בלע"ז ויהבית מסן דיקר בריגליכון: ואחבשך בשש. איפוליי"ש בלע"ז וקדשית מנכון כהנא למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ: ואכסך משי. שאייא בלע"ז ויית כהנא רבא בלבושי צבעוני ומדרש אגדה ואכסך משי אלו שבע ענני כבוד דכתיב לא ימיש עמוד הענן יומם: ואעדך עדי. איפאריטוייא בלע"ז ותקינית יתכון תיקון פיתגמי אוריתא כתיבין על תרין לוחי אבניא: צמידים. חבורתם דבור כמו חבורו חמש כנגד חמשה: ורביד על גרונך. ואתנה על ידי משה: ואתן נזם על אפך. ויהבית ארון קיימי ביניכון: ועגילים על אזניך. לשון נזם וענן דיקר מטיל עילויכון על שם שהיו מוקפין כעגול: ועטרת תפארת בראשך. ומלאך שליח מן קדמי מדבר בריסיכון שנאמר ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם: ותעדי זהב וכסף. ויהבית משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף וריעות בוץ ובצבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אכילית יתכון ועתרתון ותקיפתון לחדא ואצלחתון ושליטתון בכל מלכוותא: סלת ודבש ושמן אכלתי. המן שהיה משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת ומדרש אגדה י"ג דברים יש כאן וכנגדן אמר להם הבא להם י"ג דברים המנויין בתרומת המשכן ולעתיד לבא כן הוא פורע להם כנגדן לעתיד לבא י"ג דברים וברא ה' על מכון הר ציון וגו' וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ומזרם וממטר וגו': ותיפי. לשון יופי: כי כליל הוא. לשון מכלול. ד"א כי כליל הוא כי שלם היה. ד"א כי כליל קרובה בל"ז כמו כזר דמתרגמינן כלילא: ותזני על שמך. בטחת על שם היופי שיצא לך: ותשפכי את תזנותיך. הראית יופיך לכל עובר עד נשפכה עליהם תאות זנותיך לפתות אותך לזנות עמהם: לו יהי. ומשכתאוו לך אתה הפקרת להם עצמך ולכל אשר שאל זנותך לו היה ויונתן תרג' ולא כשר ליך למעבד כן כאילו היה כתוב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדבר ועל שאר ע"ז שעבדו שבטו של דן במדבר כמו שכתוב כל הנחשלים אחריך ומכיו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי ע"ז: במות טלואות. מכוסות בבגדים ומצוירים של מיני צבעונין פלטר"אש בלע"ז: לא באות. לא היתה ראויה זאת לבא: כ"ן אבציר אוכן אאוטרא בלע"ז: בלתי

וְאֲכַסֶּה עֶרְוָתֵךְ וָאֶשָּׁבַע לָךְ וָאָבוֹא
בִבְרִית אֹתָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וַתִּהְיִי־
לִי: וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֶשְׁטֹף דָּמַיִךְ
מֵעָלָיִךְ וָאֲסֻכֵךְ בַּשָּׁמֶן: וָאַלְבִּישֵׁךְ
רִקְמָה וָאֶנְעָלֵךְ תָּחַשׁ וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ
וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי: וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי וָאֶתְּנָה
צְמִידִים עַל־יָדַיִךְ וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ:
וָאֶתֵּן נֶזֶם עַל־אַפֵּךְ וַעֲגִילִים עַל־
אָזְנָיִךְ וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ:
וַתַּעְדִּי זָהָב וָכֶסֶף וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשִׁי
וָמֶשִׁי וְרִקְמָה סֹלֶת וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן
אָכָלְתְּי וַתִּיפִי בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי
לִמְלוּכָה: וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם
בְּיָפְיֵךְ כִּי כָּלִיל הוּא בַּהֲדָרִי אֲשֶׁר־
שַׂמְתִּי עָלַיִךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:
וַתִּבְטְחִי בְיָפְיֵךְ וַתִּזְנִי עַל־שְׁמֵךְ
וַתִּשְׁפְּכִי אֶת־תַּזְנוּתַיִךְ עַל־כָּל־עוֹבֵר
לוֹ־יֶהִי: וַתִּקְחִי מִבְּגָדַיִךְ וַתַּעֲשִׂי־
לָךְ בָּמוֹת טְלֻאוֹת וַתִּזְנִי עֲלֵיהֶם
לֹא בָאוֹת וְלֹא יִהְיֶה:
וַתִּקְחִי כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ מִזְּהָבִי וּמִכַּסְפִּי

ואעדתי חוביכון וקיימית במימרי למיפרק יתכון כמא דקיימית לאבהתכון אמר יי אלהים למהויכון עם משמש קדמי: ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוות מנכון ודברית יתכון בחירותא: ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמדת סנאיכון ויהבית מסן דיקר בריגליכון וקדשית מנכון כהני למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ וית כהנא רבא בלבושי צבעונין: ותקינית יתכון תיקון פתגמי אוריתא כתיבין על תרין לוחי אבניא ויתיבין על ידי משה ובקדושת שמי רבא קדישית יתכון: ויהבית ארון קיימי ביניכון וענן יקרי מטלי עילויכון ומלאך שליח מן קדמי מדבר ברישכון: ויהבית משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעו בוץ וצבעונין וצייורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אכילית יתכון ועתרתון ותקיפתון לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכוותא: ונפיק לך שום כנשתא דישראל ביני עממיא בשופריך ארי גמיר הוא יקרי דשויתי עליך אמר יי אלהים: ואיתרחיצת בשופריך וטעית על שמיך ואתחברת ליך למיפלח לטעותא עם כל דעדי ולא כשר ליך למעבד כן: ונסיבית מלבושיך ועבידית ליך בסן מתפין פת כומרין וטעית עליהון לא כדכשר ולא כדחזי: ונסיבית מני תושבחתיך מדהבי ומכספי

אלו ואתם אספו יין וקיץ ושמן וטעות הוא כ"ו הוא ושמן כשוא תחת הא"ו: עובר כל סיפר מל בבא ונתתי את הר שעיר. וכל שאר קריא חסרי בבת מל וסים ויאמר יהואש אל. תחת היותך עזובה ושנואה. ואפיצם בקש. לשום ארצ' לשמה. ג' נשמו פנות. אר' להבל דבת' זאת העיר העליזה. מדוע אתה עובר את מצו' המלך:

מעליך ג' בקריא וסימ' והסירי את יינך מעליך. אשכור מוטהו מעליך: ושמן ו' בקריא וסימ' סלת ודבש ושמן אכלתי. ולחמי אשר נתתי לך סלת. כחטי מנית ופנג ודבש. אהב יין ושמן. אוצר נחמד. ומאכל ומשתה. בקצת ספרי' מסרה מונה גם בכלל וכשר קדש יעברו מעליך. וארחצך במים. ועתה

לריח יו וסימ' נמסר בסדר ויקרא׃ לאכול י"ג מ"ל וסימ' הנה חדש מחר׃ ויסתר דוד בשדה ויהי היום׃ והקח את המשרת דאבגון ותמר׃ והלחם והקיץ לאכול הנערי'׃ ודבש וחמאה וצאן ושפות׃ ויצקו לאנשים לאכול׃

אשר נתתי לך ותעשי לך צלמי זכר
ותזני בם׃ ותקחי את בגדי
רקמתך ותכסים ושמני וקטרתי
נתתי לפניהם׃ ולחמי אשר נתתי
לך סלת ושמן ודבש האכלתיך
ונתתיהו לפניהם לריח ניחח ויהי
נאם אדני יהוה׃ ותקחי את בניך
ואת בנותיך אשר ילדת לי
ותזבחים להם לאכול המעט
מתזנותך׃ ותשחטי את בני ותתנים
בהעביר אותם להם׃ ואת כל
תועבתיך ותזנתיך לא זכרתי את
ימי נעוריך בהיותך ערם ועריה
מתבוססת בדמך היית׃ ויהי אחרי
כל רעתך אוי אוי לך נאם אדני
יהוה׃ ותבני לך גב ותעשי לך
רמה בכל רחוב׃ אל כל ראש
דרך בנית רמתך ותתעבי את יפיך
ותפשקי את רגליך לכל עובר
ותרבי את תזנותך׃ ותזני אל בני
מצרים שכניך גדלי בשר ותרבי את
תזנתך להכעסני׃ והנה נטיתי
ידי עליך ואגרע חקך ואתנך
בנפש שנאתיך בנות פלשתים
הנכלמות מדרכך זמה׃ ותזני
אל בני אשור מבלתי שבעתך

די יהבית ליך ועבדית ליך צלמי
דכורא וטעית בהון׃ ונסיבית ית
לבושי צוריך וכסיתינון ומשחי
וקטורת בוסמי שוית קדמיהון׃
וטובי דיהבית ליך סולתא ומשח
ודבש אכילתיך ויהביתינון
קדמיהון קורבנין לפולחן הלא
הואה כל אילין אמר יי אלהים׃
איכא אסגית לארגזא קדמי
כנישתא דישראל די דברת ית
בנך וית בנתך דעתידין למפק
מנהון תולדת קודשא קדמי
ונכיסתנון להן קורבנין לפולחן
הזעירא הות בעינך טעותיך׃
ונכיסית ית בניא ויהבתינון
באעברא יתהון להן׃ וית כל חובי
תועיבתיך וטעותיך לא אידכרת
ית יומין דמלקדמין כד הוית
מטלטלא ושביקא מתעניא
בשעבודיך הוית׃ מה יהי בסופיך
על כל בישתיך נבייא איתמר לה
ווי ליך על דחבת ווי ליך על דלא
תבת אמר יי אלהים׃ ובנית ליך
איגורין ועבדית ליך רמן בכל
רחוב׃ בריש כל פרשות אורח
בנית רמתיך ואחילת ית קדושתיך
ואיתחברת ליך למיפלח לטעותא
ואסגית ית טעותיך עם כל דעדי
ואסגית ית טעותיך׃ וטעית בתר
בני מצרים קריבך מסרבלי בסר
ואסגית ית טעותיך לארגזא קדמי׃ והא ארימית ית מחת גבורתי עלך ומנעירת טוביך
ואמסרינך ביד בעלי דבביך כפרני פלישתאי ואילו עליהון שלחית נביי איתכנעו וארח
לאתבת מאורחיך דעיצת חטאין׃ וטעית בתר בני אתור מדלא ירעת אוריתא

ותזבחים להם לאכול׃ את הנשיא נשיא הוא׃ והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ׃ כנשר חש לאכול׃ הן אעצור השמים ולא יהיה מטר׃ טוב אשר יפה לאכול ולשתות דקהלת׃ אין אשכול לאכול׃

רשי

צלמי זכר. לפי מדימה אותה לנקבה זונה דימה את הצלם לזכר הנואף עמה׃ ולחמי אשר נתתי לך וגו'. יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואף על פי כן ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא אף כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם וגו' ומנך לא מנעת מפיה' כדי הוא למונעו מה ולא מנעתו אף כאן ויהי נאם יי' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא׃ אשר ילדת לי. היו לו חמשה בני' ארבעה מהם לעבוד עבוד' זרה ואחד מוקצה לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהוקצה ללמוד תורה במדרש ר' תנחומא ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה ואטמ' אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם׃ את ימי נעוריך׃ את החסדי אשר עשיתי עמך במצרים׃ אוי אוי לך׃ ווי לך על דחטת ווי ליך על דלא תבת׃ ותבני לך גב׃ גב' כענין בימוס ומזב׃ ותבני׃ לשון בנין׃ ותפשקי את רגליך׃ לפי מדימה אות' לזונה דב' בלשון תשמיש שם פסו' הרגלי' אוהקיימא"ס בלע"ז׃ גדלי בשר. בעלי אבר תשמיש׃ חוקך׃ מזונותיך בימי שפוט השופטי' ואתנך בנפש שנאתיך׃ בימי שמשו׃ הנכלמו' מדרכ' זמה׃ תרג' יונתן דאילו לוותהון שלחית נביי איתכנעו ולא היו הולכ' בדרך זמתך׃ מבלתי שבעתך׃ מתוך שלא שבעת בתועבו' מצרי'׃
ותזנים

רדק

אשר נתתי לך. כמו שאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל ומה שאמר צלמי זכר הוא לענין המליצה כדרך הזונות שעושות צלמי זכרות לדבר התשמיש׃ ותקחי. ענין המליצה רוצה לומר ותכסים על הזונים שהזונה מכסה אותם מבגדי רקמתה ליפותם בעיניה ולמשוך לבבם אליה ולענין המשל פירש ותכסים על הצלמים וכמו שמני וקטורתי כענין שאמר אשר נתתי לך׃ וקטורתי. הטי"ת נקראת בקמץ חטף לבן אשר׃ נתתי לפניהם. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והכתוב כאילו נתתי לפניהם אני נתתי לך כיון שנתתי לך כמו שאמרו במשל מי גרם לך שתטעיטי בי כרשינין שהאכלתיך׃ ולחמי. ונתתיהו לפניהם. אני נתתי לך לאכלה זהו פי' אשר האכלתיך ואת נתת אותם לפני הצלמים לקרבן ותי"ו הנקבה הנמצאת תקרא בחירק בהתחברה עם הכנויים לפיכך תי"ו ונתתיהו בחירק והיו"ד למשך וכן לא במחתרת מצאתי׃ ומה שאמר ולחמי הוא דרך כלל כי לחם כולל כל מאכל ואחר כן פיר' סלת ושמן ודבש האכלתיך ותרגם יונתן ולחמי וטובי׃ ויהי נאם יי'. כל זה היה לא תוכלי להכחיש כי אני היודע ועד וזהו שאמר אני יי' ויונתן תרגם ויהי בתמיה הלא הואה כל אלין אמר יי' אלהים. ובדרש יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו ואף על פי כן ביום מחר לא פסק וכן מפורש בספר עזרא אף כי עשו עגל ומסכה וגו' ומנך לא מנעת מפיהם כדי היה למנוע מפיה' ולא מנעת אף כאן אמר ויהי נאם יי' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד׃ ותקחי. אשר ילדת לי. שכרתנו בבריתי ולי היו ואת לקחת אותם ממני ומתורתי וזבחת אות' להם לאכול האש אותם ולהעבירם למולך כמו שאמר לשרוף את בניה' ואת בנותיהם באש. ובמדרש אשר ילדת לי מי שהיו לו חמשה בנים נותן מהם ארבעה לעבודה זרה ואחד מקנה לבית הספר בא להקריב אח' מבניו למולך מקרי' לו את זה שהקנה ללמוד תורה ויונתן תרגם הפסוק כן איכא אסגית להרגזא קדמי כנישתא וגו' כמשמעו׃ המעט מתזנותך. כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד אמר המעט לך מה שהכעסתני בבניך ובבנותיך שהיו לי וזבחת אותם להם ולפי שקשה העבודה הזאת משאר העבודות חזר עוד ואמר ותשחטי את בני אמר בני כמו שאמר אשר ילדת לי׃ ואת כל תועבותיך. ועם כל תועבותיך ותזנותיך שעשית להכעיסני לא זכרת את ימי נעוריך כמ' חסדי' שעשיתי עמך בהיותך ערום ועריה כמפורש למעלה׃ לא זכרתי. כתוב ביו"ד רוצה לומר אני לא זכרתי לך בימי נעוריך מה שאתעתיד' לחטא וריחמתי עליך בימי נעוריך והקרי זכרת מבואר הוא׃ מתבוססת בדמך היית. ולמעלה אמר בדמיך לשון רבים והנה אמר בדמך לשון יחיד והענין אחד וכן נזכרו דמי הלידה בלשון רבים תשב בדמי טהרה וכשיזכר אותם בלשון רבים מפני שים מקומות חלוקים באשה שיוצא הדם מהם והם החדר והעלה והפרוזדור גם יש מראו' דם שונים זה מזה וקרא אות' דרך כלל דם לשון יחיד׃ עירום. כת' ביו"ד המסך׃ ויהי אחרי כל רעתך. ויהי כן כמו שהית' מתחילה ערו' ועריה כן היתה אחר שעשית כל הרע' שעשית כמ"ש בערום ובחוסר כל׃ אוי אוי לך. כמה פעמי' יש עליך לומר אוי שהפסרת כמה טובות בפשיעתך׃ ותבני. הפסוק כפול בענין במ"ש כי גב כמו רמה והגב והרמה אמר על המזבחות׃ אל כל ראש דרך. אל במקום בי"ת כמו ונ' הארון תתן את העדות כמו ובארון אמר בפרשת דרכים בנית רמתך כדי שיהיה גלוי ונמצ' לכל עובר׃ ותתעבי את יפיך. והדרך שהיה לך שיהא לך שם בגוי' ביפיך בהדרי אשר שמתי עליך את תעבת אותו ולא רצית בו במעשיך הרעים שעשית ויונתן תרגם ואחלית ית קדושתיך ואשר לפרש ותתעבי פעל יוצ' למלוסי כלומר שיתעבו אותו לאחרים מרוב שהפקרת עצמך לכל׃ ותפשקי את רגליך לכל עובר. פסוק הרגלים הוא מדרך התשמיש ולפי שהמשילה לזונה אמר כן וענין המליצה הוא שזמנת עצמך לכל עובר שיבא עליך וענין המשל הוא שהפקרת עצמך לעבוד כל ע"ז שיספר לך כל עובר עליך׃ תזנותך. כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד׃ ותזני אל בני מצרים׃ כמו עם׃ גדלי בשר. אבר התשמיש יקרא בשר דר בשרו או החקים בשרו וכן אמ' על מצרים אשר בשר חמורי' בשרם ובדרך התשמיש תאות הכנוי' לגדלי בשר ואת מסרבלי בשר וענין המשל רוצה לומר שהתאוית תאוה גדולה לתועבת מצרי' תזנותך לשון יחיד׃ והנה נטיתי ידי עליך׃ לשפטך כמעשיך׃ ואגרע חקך. חק טרפך שנתתי לך סלת ושמן ודבש גרעתי אותו ולקחתי אותו ממך׃ בנפש שונאותיך. ברצון כמו אל תתנני בנפש צרי׃ רוצה לומר שראו בך נקמה מה שרצו לראות והן היו שונאות ישראל מקדם שהריכל הימים נלחמו בהם עד שקם דוד והכניעם׃ בנות. כתרגמו כפרני פלשתאי׃ הנכלמות מדרכך זמה. אפילו הן שהן שונאותיך נכלמות מדרכך שהיא דרך זמה׃ ותזני אל בני אשור. עם בני אשור׃ מבלתי שבעתך. מם בפלם תכמיתך אמ' לא שבעת בתועבות מצרים הקרובים אליך עד שזנית עם בני אשור הרחוקים מתוך התאוית גם לתועבותם׃
ותזנים

ותזניס. ותזניעמס ו״ת מבלתי שבעתך מדלא ידעת אוריתא ותרגם וגם לא שבעת ואף לא ידעת תיובתא: ותרבי את תזנותך. גם זה לשון יחיד: אל ארץ כנען
כשדימה. יש מפרשים כמו מארץ כנען והוכנו כנון כי ת״ס המיוס הוא הפך מלת אל ולמ״ד המיוס ועוד מה צריך לזכר כנען היה לו לומר מארצך אלא פי׳ כמשמעו
אל ארץ כנען כלומר כתועבות ארץ כנען שהיו עושים הכנעניים אשר הורים יי׳ מפניך כמעשיהם עשית והרבית את תזנותך כמו שכתוב במנסה מכל אשר עשו האמרי
אשר לפניו ופירוש אל ארץ כנען דמית בתזנותיך אל ארץ כנען כשהיתה ארץ כנען וכשדימה רוצה לומר אל כשדי׳ כלומר הרבית תזנותיך ודמית לארץ כנען ולארץ
כשדים בתזנותך כי לא שבעת באחד מהן וגם בזאת לא שבעת בדרך שתיהן: מה אמולה לבתך. זכר לב בלשון נקבה לבריעות אמולה גזורה כלומר אין לה מחשבה ישרה כאילו היא גזור ואיכה כי לא חשבת כל אשר עשית כי הם מעשי׳ רבים ורעים: מעשה אשה זונה שלטת. פירו׳ מעשים שעשית הם מעשי זונה שהיא שליטה בעצמה לעשות כל אשר תתאוה: שלטת. שם תאר בפלס אדרת עורת אמר לזכר שליט ולנקבה שליטה או ש שלטת בלע״ז גלייר״דא ויוכתן תרג׳ דשליט לה בנפשה: בבנותיך. לפי שהמקור דומה לשם בא פ פעמים בלשון רבוי וכן ב בהזורותיכם בארצות וענין ה הרבוי רוצה לומר בניניס רבים במזבחות שהיס רבים: גבך. כמו שאמר למעלה ותבני גב: עשיתי. ביו״ד נוספת בסוף וכן ולא הייתי והקרי בלא יו״ד כמנהג כי אין יו״ד לנקבה אחר תי״ו ה המדברת אף על פי שנהגו כן ב בתקומות אחר כ״ף המדברת כמו עוביכי כעוריכי תחלואיכי לא נהגו כן אחר תי״ו המדברת: לקלס אתנן. בזה לא היית כזונה כי הזונה לועגת על האתנן ומבזה אותו כדי שיוסיף לה עוד בועלה אבל את כמו זונה מתאוה אל הזנות תאוה גדולה עד שכל אתנן טוב בעיניה ואפילו הפחות שבהם ולא עוד אלא שמרוב ת תאותה היא נותן אתנן כמו שאמר ואת נתת את נדניך וזהו דרך משל על רוב תאות ישראל לאלהים אחרים עד שמבקשים מיני העבודו׳ בכל מקום ושוכרים שלוחים ומשלחים כסף וזהב ל לאלהי העמים ומיקרים עבודה זרה שלהם בעיניהם וזהו בהפך כל עם כי כל גוי עובד אלהיו ו ומבזה אלהי עם אחר ולפיכך אמר ויהי בך הפך מן הנשים: האשה המנאפת. כן עשית את תחת האל לקחת אלהים אחרים וכתב זה הפסוק לבאר כל המשל כי כל מה שנזכר בענין התשמים הו׳ משל לע״ז: לכל זונות יתנו נדה. מתן הזונה יקרא נדה ובנ״ון תמורת הא׳ ואת נתת את נדניך ור״ל הרבילו זה הלשון במהר הבתולות כי מה שמביאה אשה לבעלה יקראו אותו נדוניא וי״ת אגרו כמו אתנן: תשחדי. בקמץ חטף פתח ועניין הפסוקים האלה כבר פירשנוהו: ויהי בך. ואחריך לא זונה. בוי״ו עם הדגש אמר כמו שבך הפך מן הנשים שהיו עד הזמן הזה כן אחריך לא יהיה כזנותיך ופי׳ ולא זונה לא כעשה ולא יעשה במעשה הזנו׳ כזנותך והוא מן שלא נזכר פועלו מהדגוש: ותהי להפך. אמר ותהי לשון זכר כמו שזכרנו כמה פעמים כי ידבר כנגד הכנסה פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה: לכן. מבואר הוא: כה אמר יי׳ אלהים יען השפך נחשתך. פי׳ תחתיתך ובאמרו אחריו ותגלה ערותך הוא כפל ענין במלות שונות כי ענין השפך כענין ותגלה כי הדבר הנשפך נגלה ונראה וענין נחשתך כענין ערותך כי תחתית האשה היא הערוה ונחשתך תחתך כמו וחדה נחשתה וכן בדברי רבותינו ז״ל נחשתו של תנור פירוש תחתיתו ויונתן תרגם חלף דאתגליאת בהתתיך וענין זה המשל כי נגלו מעשיה הרעים לעיני כל האומים בקבלה עונש על מעשיה הרעי׳ וכענין זה אמר הושע אגלה את נבלותה לעיני מאהביה: מאהביך. הם שהיית מחבבת ומתחברת להם לעבוד ע״ז שלהם: וכדמי בניך. בכ״ף פירוש באותו החטא קבלת עונש מדה כנגד מדה את לא חמלת על דמי בניך שזבחת להם לעבודה זרה גם אני לא חמלתי על דמך והבאתי עליך חרב נוקמת נקם ברית: אשר נתת. מהם לגלולים שזכר: לכן אשר ערבת עליהם. כמו יערב עליו שיחי ענין ההנאה וההכשר: על כל אשר שנאת. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשי׳ כלומר הנני מקבץ את הגוים שאהבת עם אותם ששנאת וכולם יבאו עליך מסביב להחריב ארצך וזהו גלוי הערוה: וראו את כל ערותך. על דרך משל: ושפטתיך משפטי נואפות ושופכות דם. כי יש עליהם שני משפטים משפט הנאוף ומשפט שפיכות דם כי האשה המנאפת פעמים שהיא שופכת דם כי יבאו אליה שני זונים ויתקוטטו זה עם זה עליה או יבא בעלה פתאום בבית וימצא המנאף עם אשתו ויהרגנו או המנאף יהרג את בעלה כן את נואפת תחת אישך שהוא הא׳ יתברך על דרך משל ושפכת דם נקי דם בניך ובנותיך לע״ז: ונתתיך דם חמה וקנאה. כתרגומו ואמסרינך לקטול ברוגז ובחמה כי אני יש לי חמה עליך כי את הכעסת אותי במעשיך הרעים גם קנאה כי קנאת אותי בלא אל וכן אמר במשלי שלמה כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: ונתתי

ותזניס. לשון זנות אהא״כ״פארא אאל״ט בלע״ז: אל ארץ כנען כשדימה. כשדים לא מארץ כנען הם וכך פרשו הוספ׳ בלמי כשדים על של כנענים שהיו סמוכי׳ ליך וזנים להם כבר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדימה ודמית ל לכנענים השטופי׳ בע״ז ואסגיאת טעוותיך ל לאתחבר׳ לעמא דכנע׳ למהך בנימוסי כשדאי ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה שכן ק קורא ארץ כשדי׳ ארץ סוחרים כמו שאמר ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רכלים שמו: מה אמולה. מקולקלת וכן היהודי׳ האומללי׳ וכן כי אמלל אני: לבתך. כמו לבך: שלטת. שיצרה שלט עליה: בבנותיך גבך. כמו בבנותיך לשון בנין: לקלס אתנן. לרב׳ ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלסה לשון דבור פאר״לין בלע״ז אתנן הו׳ לשון שכירו׳ לוא״ין בלע״ז: האשה המנאפת. את האש׳ המנאפת: תח׳ אישה וגו׳. בהיותה תחת בעלה נותנת עיניה ב באחרים: נדה. מוהר בתזנותיך. מרוב זנות שהיה ביך עשית כן: לא זונה. לא כזונה לכל זונה כזנותך: השפך נחשתך. הוא לשון שולים שקורין ש פונ״ץ בלע״ז וכן הרבה בסדר טהרות נחשתו של תנור השפך נחושתך מרוב תאות זנות היה מקורך זב: ועל כל גלולי תועבתי׳: ויען כל גלולי תועבותי׳: ובדמי בניך. ובעון דמי בניך אעשה לך ה הרעה הזאת המפורש׳ בענין הנני מקבץ וגו׳: ערבת. מ״אלאס בל׳: ונתתיך דם חימה וקנאה. ואסגירך להורגי בחימה וקנאה וכעס: והרסו

וַתִּזְנִי֙ם וְגַ֖ם לֹ֥א שָׂבָֽעַתְּ׃ וַתַּרְבִּ֧י אֶת־
תַּזְנוּתֵ֛ךְ אֶל־אֶ֥רֶץ כְּנַ֖עַן כַּשְׂדִּ֑ימָה וְגַם־
בְּזֹ֖את לֹ֥א שָׂבָֽעַתְּ׃ מָ֤ה אֲמֻלָה֙ לִבָּתֵ֔ךְ
נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה בַּעֲשׂוֹתֵךְ֙ אֶת־כָּל־
אֵ֔לֶּה מַעֲשֵׂ֥ה אִשָּֽׁה־זוֹנָ֖ה שַׁלָּֽטֶת׃
בִּבְנוֹתַ֤יִךְ גַּבֵּךְ֙ בְּרֹ֣אשׁ כָּל־דֶּ֔רֶךְ
וְרָמָתֵ֥ךְ עָשִׂ֖יתִי בְּכָל־רְח֑וֹב וְלֹא־
הָיִ֥יתִי כַזּוֹנָ֖ה לְקַלֵּ֥ס אֶתְנָֽן׃ הָאִשָּׁ֖ה
הַמְּנָאָ֑פֶת תַּ֣חַת אִישָׁ֔הּ תִּקַּ֖ח אֶת־זָרִֽים׃
לְכָל־זֹנ֖וֹת יִתְּנוּ־נֵ֑דֶה וְאַ֨תְּ נָתַ֤תְּ אֶת־
נְדָנַ֙יִךְ֙ לְכָל־מְאַהֲבַ֔יִךְ וַתִּשְׁחֳדִ֣י אוֹתָ֗ם
לָב֥וֹא אֵלַ֛יִךְ מִסָּבִ֖יב בְּתַזְנוּתָֽיִךְ׃
וַיְהִי־בָ֨ךְ הֵ֤פֶךְ מִן־הַנָּשִׁים֙ בְּתַזְנוּתַ֔יִךְ
וְאַחֲרַ֖יִךְ לֹ֣א זוּנָּ֑ה וּבְתִתֵּ֣ךְ אֶתְנָ֗ן וְאֶתְנַ֛ן
לֹ֥א נִתַּן־לָ֖ךְ וַתְּהִ֥י לְהֶֽפֶךְ׃ לָכֵ֣ן זוֹנָ֔ה
שִׁמְעִ֖י דְּבַר־יְהוָֽה׃
כֹּה־אָמַ֞ר אֲדֹנָ֣י יְהוִ֗ה יַ֣עַן הִשָּׁפֵ֤ךְ
נְחֻשְׁתֵּךְ֙ וַתִּגָּלֶ֣ה עֶרְוָתֵ֔ךְ בְּתַזְנוּתַ֖יִךְ
עַל־מְאַהֲבָ֑יִךְ וְעַל֙ כָּל־גִּלּוּלֵ֣י
תוֹעֲבוֹתַ֔יִךְ וְכִדְמֵ֣י בָנַ֔יִךְ אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תְּ
לָהֶֽם׃ לָכֵ֡ן הִנְנִי֩ מְקַבֵּ֨ץ אֶת־כָּל־
מְאַהֲבַ֜יִךְ אֲשֶׁ֧ר עָרַ֣בְתְּ עֲלֵיהֶ֗ם וְאֵת֙ כָּל־
אֲשֶׁ֣ר אָהַ֔בְתְּ עַ֖ל כָּל־אֲשֶׁ֣ר שָׂנֵ֑את
וְקִבַּצְתִּ֨י אֹתָ֤ם עָלַ֙יִךְ֙ מִסָּבִ֔יב וְגִלֵּיתִ֤י
עֶרְוָתֵךְ֙ אֲלֵהֶ֔ם וְרָא֖וּ אֶת־כָּל־עֶרְוָתֵֽךְ׃
וּשְׁפַטְתִּיךְ֙ מִשְׁפְּטֵ֣י נֹֽאֲפ֔וֹת וְשֹׁפְכֹ֖ת
דָּ֑ם וּנְתַתִּ֕יךְ דַּ֥ם חֵמָ֖ה וְקִנְאָֽה׃

וְטָעֵית בְּהוֹן וְאַף לָא יְדַעַתְּ תְּיוּבְתָּא
וְאַסְגֵית יָת טַעֲוָתִיךְ לְאִתְחַבָּרָא
לְעַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵהַךְ
בְּנִימוֹסֵי כַּסְדָאֵי וְאַף בְּדָא לָא
יְדַעַתְּ אוֹרָיְתָא׃ מַה תַּקִּיף הֲוָה
רְשַׁע לִבֵּךְ אַמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמֶעְבְּדִיךְ
יָת כָּל אִלֵּין כְּעוֹבָדֵי אִתְּתָא נַפְקַת
בָּרָא דְשַׁלִּיטָא בְנַפְשַׁהּ׃ בְּמִבְנֵךְ
אִיגוֹרָךְ בְּרֵישׁ כָּל פְּרָשׁוּת אוֹרַח
וְרָמָתִיךְ עֲבַדְתְּ בְּכָל רְחוֹב וְלָא
הֲוֵית כִּנְפַקַת בָּרָא דְמִתְהַנְיָא
בְּאַגְרָא׃ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
דְּמִיָא לְאִתְּתָא דִּרְחִימָא עַל בַּעֲלַהּ
וּמְזַנְיָא עֲלוֹהִי שַׁבְקַת יָת בַּעֲלַהּ
וּטְעַת בָּתַר נוּכְרָאִין׃ לְכָל נַפְקַת
בָּרָא יָהֲבִין אֲגַר וְאַתְּ אֲהַבְית יָת
אַגְרִיךְ לְכָל רַחְמַךְ וְשַׁחֲדַת יָתְהוֹן
לְמֵיתֵי עֲלַךְ מִסְחוֹר סְחוֹר
בְּטַעֲוָתִיךְ׃ וַהֲוָה בִיךְ שְׁנוּ
כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל מִן מְדִינָתָא
בְּטָעֲוָתִיךְ וּבַתְרִיךְ לָא הֲוַות
דְּטָעַת כְּוָתִיךְ וּבְמִיתְנִיךְ אֲגַר וַאֲגַר
לָא אִתְיְהַב לִיךְ וַהֲוֵית לְשַׁנּוּ׃
בְּכֵן דְּעוֹבָדָהָא כִּנְפַקַת בָּרָא
כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל קַבִּילִי פִּתְגָמָא
דַייָ׃ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאִגַּלִיאַת בַּהֲתָתִיךְ
וְאִתְחֲזִית קְלוֹנִיךְ בִּדְטָעִית בָּתַר
רַחְמִיךְ וְיָת כָּל חוֹבֵי פּוּלְחַן טַעֲוַת
תּוֹעֲבוֹתִיךְ וּבְחוֹב דַּם בְּנַיִךְ דִּנְכִיסַת
לְהֶן׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מַכְנִישׁ יָת
כָּל רַחְמַךְ דְּאִתְרַעִית לְמִיטְעֵי
בַּתְרֵיהוֹן וְיָת כָּל דִּרְחִימִית עִם כָּל
דְּשָׂנֵית וְאַכְנִישׁ יָתְהוֹן עֲלַךְ מִסְחוֹר סְחוֹר וַאֲגַלֵי בַּהֲתָתִיךְ לְהוֹן וְיֶחֱזוּן יָת כָּל קְלוֹנִיךְ׃
וְאִתְפְּרַע מִנִּיךְ פּוּרְעֲנוּת גִּיּוֹרָן וְאַשְׁדָּרַת דַּם וְאִימְסְרִינָךְ לְקְטוֹל בִּרְגַז וּבְחֵימָה׃

ז״ב מלין וגם וב׳ מלין סוף פסו׳ וסימ׳ וגם בעליו יומת׳ וגם הגמלים השקתה׳ וגם שמו בכליהם׳ וגם לא שבעת׳ וגם אני אליך׳ וגם במכתב לאמר דעזרא׳ וחברון דדה״׳ וגם משרי ישראל דדה״׳ וגם נגיד ברית׳ וגם ילדתי בנים׳ וגם בהמות שדי׳ וגם זה הבל׳: אתנן ה׳ פתחין כליש בקריא׳ וסי׳ לא תביא אתנן

זונה ומחיר כלב׳ ויהי בך הפך מן הנשים הנינא דפסוק׳ ושרפו בתיך באש׳ כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן ב׳ בפסוק׳ אלהים ז׳ חס׳ בסיפרא וסי׳ לכן הנני אקבץ׳ בן אדם דבר אל זקני׳ איש שקוצי עיניו השליכו׳ ואמר אלהים בה הבמה׳ על הדם תאכלו׳ כה תאמר אלהים׳ ודבר אלהים ר״פ׳

ונתתי אותך בידם. ביד האוהבים והשונאים הנזכרים: ערום ועריה. כמו שמצאתיך בעת שחמלתי עליך והרסו גבך כמו שפירש כי על המזבחות אמר ותרגם ויפגרון שוריך ויתרעון רמתך ושלמעלה גב וגבך תרגם יונתן אגורא אגורך: והעלו. אלה הנזכרים יקבצו עמהם קהל משאר העמים ואמר והעלו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות: ורגמו אותך באבן. כמשפט המנאפות שרוגמים אותם באבנים עד שימותו וכן וירגמו אותו אבן האומר כנען ופירש אדוני אבי ז"ל כי אחרי שאמר מליצת המשל והמשיל מזונה כראה שדבר בזונה שהכוה באבנים ועשו בה דקירות חרב ושרפו ביתה וכל השפטים האלה לבזותה ולהכלימה עד שתהיה נבזה ושפלה בעיני

הא ג' וסימ' הא לכם זרע חרעת : וגם אני הא דרכך בראש נתתי. הא כדי פרזלא לא מתערב : ואביכן ב' וסימ' ואביכן התל בי והחליף. אמכן חתית ואביכן אמרי : ותשחתי ז' חס' בליש' וסימ' נמסר בשמואל ב' ריש סימן י"א :

רשי

והרסו גבך. בנייני גובהי נימוסיך: רמותיך. לשון במות: ובתקוך. אין לו דמיון ות"י ויבזעונך א"ה טריפור"ר בלע"ז: והשבתיך מזונה. מהיות עוד זונה: הא. כמו הנה: ולא עשית את הזמה. אף על פי שאני נתתי דרכך בראשך לא עשית עצה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם. כל זימה שבמקרא לשון עצה הוא יש לטובה ויש לרעה: כל המושל. לשון משל וחידה הוא: כאמה בתה. הא של כאמה אינה מפיק הא לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כן בתה: בת אמך. אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם: גועלת אישה ובניה. אשר הרבו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושבים האבות והבנים יחד: ואחות אחותך. סדום הסמוכה לה: אמכן חתית וגו'. ת"י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעצתהון: על שמאלך. לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של ארץ ישראל היה כמצאו כל שאר השבטים על שמאלם: ולא בדרכיהם הלכת. ת"י והלואי בדרכיהון הלכ' ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן נא לעבדך וכן ולא אם עודנו חי דיהונתן אפלויי"אוט בלע"ז: כמעט קט. היו תועבותיך לפני אילו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת"י ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כמשמעו כמעט קט היו תועבותיה' בעיניך ותשחיתי מהן קט פיקוט בלע"ז:

וְנָתַתִּי אוֹתָךְ בְּיָדָם וְהָרְסוּ גַבֵּךְ וְנִתְּצוּ
רָמֹתַיִךְ וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ
כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה:
וְהֶעֱלוּ עָלַיִךְ קָהָל וְרָגְמוּ אוֹתָךְ בָּאָבֶן
וּבִתְּקוּךְ בְּחַרְבוֹתָם: וְשָׂרְפוּ בָתַּיִךְ
בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ־בָךְ שְׁפָטִים לְעֵינֵי נָשִׁים
רַבּוֹת וְהִשְׁבַּתִּיךְ מִזּוֹנָה וְגַם־אֶתְנַן
לֹא תִתְּנִי־עוֹד: וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ
וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֵּךְ וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא
אֶכְעַס עוֹד: יַעַן אֲשֶׁר לֹא־זָכַרְתִּי
אֶת־יְמֵי נְעוּרַיִךְ וַתִּרְגְּזִי־לִי בְּכָל־
אֵלֶּה וְגַם אֲנִי הֵא דַּרְכֵּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְלֹא עָשִׂיתִי אֶת־
הַזִּמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ: הִנֵּה כָּל־
הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה
בִּתָּהּ: בַּת־אִמֵּךְ אַתְּ גֹּעֶלֶת אִישָׁהּ
וּבָנֶיהָ וַאֲחוֹת אֲחוֹתֵךְ אַתְּ אֲשֶׁר גָּעֲלוּ
אַנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אִמְּכֶן חִתִּית וַאֲבִיכֶן
אֱמֹרִי: וַאֲחוֹתֵךְ הַגְּדוֹלָה שֹׁמְרוֹן
הִיא וּבְנוֹתֶיהָ הַיּוֹשֶׁבֶת עַל־שְׂמֹאולֵךְ
וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת
מִימִינֵךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ: וְלֹא
בְדַרְכֵיהֶן הָלַכְתְּ וּבְתוֹעֲבוֹתֵיהֶן
עָשִׂיתִי כִּמְעַט קָט וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן
בְּכָל־דְּרָכָיִךְ: חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
אִם־עָשְׂתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא
וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ:

וְאֶמְסַר יָתִיךְ בִּידֵיהוֹן וִיפַגְּרוּן שׁוּרִיךְ וִיתַרְעוּן רָמָתִיךְ וְיַשְׁלְחוּן יָתִיךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבוּן מָנֵי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ וְיִשְׁבְּקוּנִיךְ מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא: וְיִסְקוּן עֲלַךְ מַשִּׁרְיָן וְיִרְגְּמוּן יָתִיךְ בְּאַבְנֵי קְלַע וִיבַזְּעוּנִיךְ בְּסַיְפֵיהוֹן: וְיוֹקְדוּן בָּתַּיךְ בְּנוּרָא וְיַעַבְדוּן בִּיךְ פּוּרְעֲנוּ דִינִין לְעֵינֵי מְדִינָן סַגִּיאָן וְאֶבְטְלִינִיךְ מִלְּמֶהֱוֵי כְּנַפְקַת בָּרָא וְאַף אֲגַר לָא תִיתְּנִין עוֹד: וְאָנִיחַ חֲמָתִי בִּיךְ וְתַעְדֵּי קִנְאָתִי מִנִּיךְ וְאֶסִיף וְלָא יְהֵי רוּגְזִי עוֹד: חֲלַף דְּלָא אַדְכַּרְתְּ יַת יוֹמִין דְּמִלְּקַדְמִין וַהֲוֵית מַרְגְּזָא קֳדָמַי בְּכָל אִלֵּין וְאַף אֲנָא פוּרְעֲנוּת אוֹרְחָתִיךְ בְּרֵישׁ יְהָבִית אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא עֲבַדַת לִיךְ עֵיצָה לְמֵיתַב מִן כָּל תּוֹעֲבָתִיךְ: הָא כָּל דְּמַתִּיל עֲלַךְ דְּיִמְתּוֹל לְמֵימַר כְּעוֹבָדֵי אִימָּא כֵּן בְּרַתָּא: לְמָא הֲוֵית בְּרַתָּה לְאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֶיעְבַּד כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְּאִיתְרַבּוּ אֲבָהָן עִם בְּנִין וְאַחָתָא לִסְדוֹם וַעֲמֹרָה דְּאִשְׁתֵּיצִי עִמְּהוֹן אֲבָהָן עִם בְּנִין הֲלָא אִימְּכוֹן שָׂרָה בֵּינֵי חִתָּאֵי הֲוָת וְלָא עֲבַדַת כְּעוֹבָדֵיהוֹן וַאֲבוּכוֹן אַבְרָהָם בֵּינֵי אֱמוֹרָאֵי וְלָא הֲלִיךְ בְּעֵיצַתְהוֹן: וְאַחָתִיךְ רַבְּתָא שֹׁמְרוֹן הִיא וְכַפְרָנַהָא דְּיָתְבָא עַל סְמָאלִיךְ וְאַחָתִיךְ דִּזְעֵירָא מִנִּיךְ דְּיָתְבָא מִימִינִיךְ סְדוֹם וְכַפְרָנַהָא: וְאִילוּ בְּאוֹרְחָתְהוֹן הֲלִיכַת וּכְתוֹעֲבָתְהוֹן עֲבַדְתְּ חֲסוּךְ הֲוָה חוֹבִיךְ אֱלָהֵין וְאַסְגִּית לְחַבָּלָא מִנְּהוֹן בְּכָל אוֹרְחָתִיךְ: קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם עֲבַדַת סְדוֹם אַחָתִיךְ הִיא וְכַפְרָנַהָא כְּמָא דַעֲבַדְתְּ אַתְּ וְכַפְרָנִיךְ:

כל ולא יבאו אליה עוד מנאפים ועל כרחה תהיה נשבתת מהיות זונה ואפילו אם רצתה היא אתנן לא יהיו עמה כי תשאר נבזה ושפלה בעיני כל ועניין המשל הזה הוא הריסת החומות שמשליכים בקלע ומריין אבנים גדולות אל החומה להפילה כמו שנאמר בקיר חרשת ויכו הקלעים ויכוה: ובתקוך בחרבותם. כתרגומו ויבזעונך בסיפיהון: ושרפו. כי כן עושים לנשים המנאפות ולעניין המשל כמו שכתוב וישרף את בית י"י ואת בית המלך ואת בתי ירושלם: שפטים. סקילה שרפה והרג: לעיני נשים רבות. כדי שיוסרו הנשים הנשארות ולעניין המשל כתרגומו לעיני מדינן סגיאן רוצה לומר אנשי המדינות אלא שהמדינות קורא אותם נשים בדרך משל: והשבתיך מזונה. מהיות זונה וכן ושירה מגבירה מהיות גבירה ונכחידם מגוי מהיות גוי. ועניין המליצה פירשנו ועניין הנמשל כי מיום שחרבה ירושלם לא עבדו ישראל אלהים אחרים: והנחתי. אחר שהגליתיך מארצך והחרבתי את ארצך הנה לקחתי נקמתי ממך ונחה חמתי ושככה ואין לי עוד קנאה וכעס כי נשבתה ממך עבוד' אלהים אחרים: יען. וכל זה עשיתי לך בעבור שלא זכרת כל החסדי' שעשיתי עמך בימי נעורי' כשמצאתיך ערום ועריה והרגזת והכעסת אותי בעבודת אלהים אחרים: ותרגזי. זה לבדו פעל יוצא מן הקל: זכרתי. כתיב ביו"ד יתירה בסוף: וגם אני הא דרכך בראש נתתי. את עשית את כל התועבות האלה וגם אני הנה ראיתי שנתתי את דרכ' בראשך ולקחתי נקמתי ממך: הא. כמו הנה וכן הא לכם זרע: ולא עשיתי. הוא"ו יתירה בכתוב וכבר פיר' זה

ופי' ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך בעוד שהיית עושה התועבות ואני הייתי מעיד בך יום יום שובי מדרכך הרעה ולא עשית המחשבה שהיה עליך לעשות כלומר לא נתת אל לבך איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שהוציאני מבית עבדי' ונתן לי ארץ נחלה ועשה לי כמה טובו' וכמה חסדי' כל זה לא נתת אל לבך ועל הדרך הזה ת"י ולא עבדת לך עצה למתב מכל תועבתיך: הנה כל המושל. ענין משל ומליצת משל שאומרים בני אדם: כאמה בתה. כמעשה האם כן עושה הבת עליך יאמרו זה המשל והאם היא על דרך משל ארץ כנען והבת היא כנסת ישר' והכנסת תקרא בת כמו שכתוב בת ירוש' בת ציון והנה את עשית כמעשה ארץ כנען והנה ימשול עליך כל מושל כאמה בתה: כאמה. ההא רפה בתה ההא מפיק ומנהגו הא רפה שדינה במפיק כמו ותחמרה בחמר ובזפת למן היום הוסדה כל אנחתה השבתי והדומי' להם ובא הכנוי קודם הידיעה כמו ישכבו עם אחד ותראהו את הילד והדומים להם ובזה באה הא הידיעה עם הכנוי לענין הדמיון: בת אמך. את שאת דומה לה במעשה עד שיאמרו עליך בת אמה היא וכמו שגעלה היא אישה ובניה כמו שכתוב כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם והגעול והקיאה ענין אחד ואשה ובניה משל על המלך והעם דרך פרט כי על דרך כלל העם היא הכנסה והיא הבת כן בת ירושלם געלה מלכה ועמה ואחות אחותך וכן את אחות אחותך סדום שדומים מעשיך למעשיהם שהיו אנשי חמס ותועבות אחרות וכן את כמוהו ואמר אחותך לפי שהיתה שכנה לה ואמר געלו לשון רבים על סדום ועמורה ואמר אחותך דרך כלל גם כי סדום היה עיקר המלוכה אנשיהן ובניהן מלכיהם ועמם וכל היקום אשר בם כי נהפכה הארץ: אמכן חתית ואביכן אמרי. ידמה למעשיכן כי אמכן היתה חתית ואביכן היה אמרי שעשיתם כמעשיהם ולא כן אלא אמכן ואביכן היו צדיקים אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ונשיו ולא למדתן מעשיהם הטובים אלא למדתן מעשה הארץ אשר באתן בה כאילו אמכן ואביכן היו אמרי וחתית ושאר האומות ההם יושבי הארץ: ואחותך הגדולה. רוצה לומר הגדולה ממך כי במלכות שמרון היו עשרת השבטים: על שמאלך. כי חלק יהודה היה לדרום וחלק יוסף לצפון: ולא בדרכיהן הלכת. אלא רע מהן: וכתועבותיהן עשית. ולא כתועבותיהן אלא רע מהן: כמעט קט ותשחיתי מהם. מעט קט זמן עמדת אחרי גלות שמרון: ותשחיתי מהם. משדום ומשמרון כי גלות שמרון היה בשנת שש לחזקיהו ונשארו ממלכותו עשרים ושלש ומלך מנשה בנו אחריו והרשיע מכל אשר לפניו וזה מעט קט שאמר עשרים ושלש שנה אלה: קט. כמו מעט והכפל במלות שונות למעט יותר: חי אני. אם עשתה. כי הם לא המירו אלהיהם ואת המירו כבודך בלא יועיל ואפשר כי גם במעשים רעים השחיתה ממנו:

ותגביהנה הנה

הנה זה היה · סדום אחותך · גאון היה לה שבעת לחם ושלות השקט היה לה למה היה לה גאון לפי שהיה לה שובע לחם ושלות השקט ושמיכו שלות אל השקט לרוב השלום : שבעת · שם או תואר בפלס שפלת קומה וטעם היה לה אל ושלות השקט : ותגבהינה · כמו ותגבהנה אלא בא כן לזווג המלות מפני מלת ותעשינה או יאמר כן בלא זווג כמו תבאנה ותבאינה ואמ' ותגבהינה לשון רבות על סדום ובנותיה ש שזכר ויהיה פירו' ואסיר אתהן שהשחתי את העם והערים כ כלם לפי שהפכתי אותם שלא יהיה שם ישוב וזהו ואסיר או יהיה פי' ותגבהינה על סדום ועל שמרון שזכר ויהיה פי' ואסי' זאת בגלותו וזאת בהשחתה ופי' כאשר ראיתי כמו שראה לי כי משפטם כן או פי' כאשר ראיתי כמו שאמר בסדום ארדה נא ואראה והנכון כי פי' ותגבהינה ואסיר אתהן על סדום ובנותיה כי זכר סדום בפרט אחר שזכר לו זה בכלל עם שמרון וכן פרט אחר זה שמרון ואמר : ושמרון · מהנה · משמרון ובנותיה : ותצדקי את אחותך · כשאמ' רוא' תועבותיך חושב אותן צדיקות כ כנגד מעשים הרעים כאילו את שמת אותם צדיקות כנגד מעשיך : אחותך · כתיב לשון יחידה וקרי אחותיך לשון רבות שכתוב על שמרון והקרי על שומרון ו וסדום : עשיתי · כתוב ביו"ד יתירה : גם את · אשר פללת לאחותך · פירוש שמרון אמר קודם שחטאת היית שופטת אותה ומחייבת אותה על רשעה כמו שאמר אביה מלך יהוד' לירבעם מלך ישראל ועמכם עגלי זהב ו ואנחנו יי' אלהינו ולא עזבנוהו כי שומרים אנחנו את משמרת יי' אלהינו ואתם עזבתם אותו וכן אחר כן כי מלכי יהוד' היו טובים ברוב עד אחז וחזקיהו הטיב מה שהרע אחז אבל ממנשה ואילך היו רעים ועובדי עבודה זרה לבד מיאשיהו אב"ל ראוי לך שתכלמי בחטאתיך אשר התעבת מהן : תצדקנה ממך · כי עתה הם צדיקות ממך ואמר לאחותך לשון יחידה על שמרון ואחר כן אמר מהן ואמר תצדקנ' ואת' אחיותיך לשון רבים אמר כן על בנות שמרון או כלל סדום עם ש שמרון : אחיותיך · בא ברבוי הנקבות לבד בלא רבוי הזכרים וכן הפלה יי' את תכונך והדומי' להם ופירוש שאי כלימתך ענין סבל כמו שאתי עליך חרפה ות' קבילי אתכנעותיך : בצדקתך ·

ותגבהינה · היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין · ה שאמרו נשכח תורת רגל מארצינו שאין באים אלא לחסרינו : ואסיר אתהן כאשר ראיתי · דרכן כענין שנאמר בסדום ארדה נא ואראה וגו' : ותצדקי את אחותך · קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונות לחובה וכיון שהרשעת מהן עשית אותן כצדקניות ונתת להן פתחון פה לומרים ש שהכעיסוך יותר מהם : אשר פללת · אשר שפטת להן קודם ש שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות : את שבות סדום · ארפא את הארץ מגפרית ו ומלח ואושיב בה יושבים : בתוכהנה · כמו בתוכן : בנחמך אותן · כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה · ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה ינוחמו הכה לומר לא לבדינו לקינו : ולא היתה סדום אחותך וגו' · בתמיה לשמועה בפיך להוכיח רבים ו ולומר הזהרו שלא ת תהפכו כסדום כאילו היתה ליך שמועתה ח חדשה : ביום גאונך · כשהיית בגדולתך : כמו עת חרפת בנות ארם · כמו שנגלית בעת מכרתי אתכ' ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת ההי' החל יי' להשליח ביד מלכי א ארם וגו' ובדברי הימים ויתנהו יי' ביד מלכי א ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב ו והשפלה וגו' : השאטות · לשון בזיון ולא קרית אלף ויבז מתרגמינ' ושט : כשאתים · כשאת אות' ולשון נקבה הוא בכמה מקומות ב בספר זה : ועשיתי אותך וגו' · ועשיתי לך רעה כגמולך אשר ע עשית : אשר בזית אלה וגו' · אותה שקבלת עליך בחורב לעוברך בברית יי' אלהיך וגו' אך לא אפיר אני את הברי' שלא זוכרו כי אין אני כמותך : וזכרתי

גאון ג' וסימ' ערה נא גאון וגבה' · גאון שבעת לחם · לפני שבר גאון · וא' וגאון וסימ' יראת יי' שנאת רע : גם ג' ר"פ בסיפ' וסימ' גם את שאי כלמתך · גם אני נשאתי את ידי תניינא דספרא · גם הם אתו ירדו : אחיות ה' בליש' בקריא' וסימ' והחיתם את אבי ואת אמי · בצדקתך אחותך · ואחיותיהם צרויה ואביגיל · וקראו

הנה־זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת־לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד־עני ואביון לא החזיקה : ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי : ושמרון כחצי חטאתיך לא חטאה ותרבי את־תועבותיך מהנה ותצדקי את־אחותך בכל־תועבתיך אשר עשיתי : גם־את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך בחטאתיך אשר־התעבת מהן תצדקנה ממך וגם־את בושי ושאי כלמתך בצדקתך אחיותך : ושבתי את־שבותהן את־שבית סדם ובנותיה ואת־שבית שמרון ובנותיה ושבית שביתיך בתוכהנה : למען תשאי כלמתך ונכלמת מכל אשר עשית בנחמך אתן : ואחותיך סדם ובנותיה תשבן לקדמתן ושמרון ובנותיה תשבן לקדמתן ואת ובנותיך תשבינה לקדמתכן : ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיך ביום גאוניך : בטרם תגלה רעתך כמו עת חרפת בנות־ארם וכל־סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב : את־זמתך ואת־תועבותיך את נשאתים נאם יהוה : כי כה אמר אדני יהוה ועשית אותך כאשר עשית אשר־בזית אלה להפר ברית :

הא דין הוה חוב סדום אחתיך גאותנין סבעין לחמא ושליוא ושידוכיא הוה לה ולכפרנהא ויד מסכן וחשוך לא אתקיפת : ואיתרברבא ועבדא תועיבא קדמי ואגליתי יתהון כמא דיגלי קדמי : ושמרון כפלגות חובך לא חבא ואסגית ית תועבתיך מנהון וזכית ית אחתיך בכל תועבתיך דעבדת : אף את קבילי איתכנעותיך דיבעית לאחתיך בחוביך דאתעיבת מנהון וזכין מניך ואף את בהיתי וקבילי איתכנעותיך בדזכית אחוותיך : ואתיב ית עמהן להן ית עמא דסדום וכפרנהא וית עמא ד דשמרון וכפרנהא ואתיב גלות עמיך ביניהון : בדיל דיתקבלין איתכנעותיך ותיתכנעין מכל ד דעבדת בנחמותיך יתהן : ואחתיך סדום וכפרנהא יתובון לאוילהן ושמרון וכפרנהא יתובון לאוילהי ואת וכפרנך תתובון לאוילכן : ולא הוית סדום אחתיך לאולפן בפומיך ביום איתרברבותיך : עד לא תיתגלי בישתיך כעידן דחסירו כפרני ארם וכל סחרנהא כפרני פלשתאי דבזו יתיך מסחור סחור : ית חובי עיצת חיטאך וית פולחן תועבתיך את קבילתינון אמר יי' : ארי כדנן אמר יי' אלהים ואתפרע מיניך כמא דעבדת דבסרת על מומי לאשנאה קיים :

לשלשת אחיותיהם דאיוב · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיותיו : ואחותיך ג' וסימ' ושמרון כחצי חטאתיך · סדם ובנותיה תשבן · וזכרת את דרכיך ונכלמת · בקצת ספרי' ראיתי אחותיך דשמרון אחותך כתו' וחס' ובקצת ספרי בסרח מסור עליו חס' : תגלה ג' בקריא' וסי' לא תגלה ערותך עליו · בטרם תגלה רעתך · תגלה רעתו בקהל · וחד ותגלה ערותך :

מקור בתוספת תי"ו : ושבתי את שביתן · כולם בזה הפסוק שבית כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ובשורק שבותהן : שביתיך · כתיב וקרי בחירק וביו"ד : בתוכהנה · מלה מורכבת מן יחידה ורבות כי ליחידה אמר בתוכה ולרבות בתוכן ובתוספת ה"א בתוכהנה וטעם ההרכבה כי בתוכה רוצה לומר בתוך שבית שמרון כי הם עם אחד וכן שסדום שכנה להן את' בתוכנה וטעם זה תשובה שאומרים שהנחמות כבר עברו והנה סדום היום עדין בהפיכתה כמו שהיתה ולא שבה עדין ישוב : למען · בנחמך אותן · לפי שאת הרשעת מהן ימצאו נחמה בך באמר עמו כאילו את נחמתי אותם ברעתך הגדולה מרעתם : ואחותיך · בסימן רבוי הזכרים לבד בלא רבוי הנקבות וכן כלאת ברוב עונך שנים הראשונים תשובנה והשלישי תשובינה ואחר הוא כמו שכתוב תגבהינה ותגבהנה כמו תבאנה ותבאינה : ולא היתה · לשמועה בפיך ביום גאוניך · לא זכרת בפיך השמועה ששמעת מהפיכת סדום מפני שהתגאו ואת ביום גאוניך לא זכרת בפיך שמועות סדום ולא אמרתם אחד לחבירו סוף הגאה שבר ולא כתגאה שהרי סדום נהפכה ונשברה מפני גאונה : גאוניך · לשון רבים כי בדברים רבים התגאו בני יהודה בעת שלוותם : בטרם תגלה רעתך · לא שבת לדרך טובה בטרם שנגלתה רעתך בימי אחז זהו שאמר כמו עת חרפת בנות ארם כי בעת ההיא נגלתה רעת יהודה והיו לחרפה בערי ארם זהו שאמר חרפת בנות ארם כי הלכו שם שבי בני יהודה כמו שכתוב ויתנהו יי' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דמשק : וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב · וכן פלשתים בזזו ושללו אותם ולקחו עריהם כמו שכתוב ופלשתי' פשטו בערי שפלה והנגב ליהוד' וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרו' ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ואת בנותיה וישבו שם : השאטות · ענין בזה וכן השאטים אותם והאלף נחה כאלף וקאם שאחז : את זמתך · את נשאתים · סבלת אותם וקבלת עונשם : כי כה אמר יי' · ועשית אותך · כתיב ועשיתי קרי הכתוב אומר את גרמת מה שעשיתי לך אשר בזית אלה להפר ברית כמו שכתוב לעברך בברית יי' אלהיך ובאלתו ובהר סיני הוא שכרתי ברית עמך ואמר את את אבותינו כרת יי' את הברית הזאת כי אתנו ואמר לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת : וזכרתי

רשי

וזכרתי אני את בריתי. אשר היה עמך בימי נעוריך חכרתי בהטיבי ליך את דרכיך הרעי' ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה: בקחתך את אחותיך. כשתכבשי לירש את האומות אשר סביבותיך הקטנות והגדולות: לבנות. לפרווריך משועבדים ליך כמו סדום ובנותיה וכפרכהא: ולא מבריתך. ולא משמרך את הברית אשר כרתי את אתך אלא בחסדי וברחמי שאני שומ' את בריתי ומדרש אגדה דרבי תנחומא ולא מבריתך לא מפטרמוניא שליך לא כתתים לאברהם אביך בין הבתרי' וזה הלשון קרוב ללעז שכן קורין עתה לקרבות פאטראמוניא בלעז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו: למען תזכרי דרכך בהטיבי לך: ובושת. להרים פניס אלי: בכפרי לך. בסלחי לך את אשר עשית תמוהי ותדעי כי לא מגמולך הטוב הטיבותי לך: חוד חידה. הנבואה שנעשין בלשון חידה היא שהוא מדמה את נבוכד נצר לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים: ארך האבר. כמו כנף אלא"ה בלעז לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש: הרקמה. נוצתו נאה ומצויירת: את צמרת הארז. כל נוף האילן ובלעז ציימ"א הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו: את ראש יניקותיו קטף. גדולתו ומלכותו השפיל יניקותיו כמו ענפיו: ויביאהו אל ארץ כנען. אל ארץ תגרים היא בבל: ויקח מזרע הארץ. את צדקיהו בנו: בשדה זרע. בירושלים בעיר מלוכה: קח על מים רבים. כשרש על מים רבים כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו: צפצפה. מין אילן ערבה שענפיו מרובים שאלק"א בלעז: סרחת

רדק

וזכרתי אני את בריתי אתך בימי נעוריך. את הפרת את בריתי אבל אני אזכור עוד ולא אפרנו הוא הברית שהיה לי אתך בימי נעוריך והוא מעמד הר סיני כי מה שהיו ישראל במצרים עד שבאו לארץ נקראו ימי נעורים: והקימותי לך ברית עולם. כמו שקבלת אותו עד עולם כמו שכתוב לנו ולבנינו עד עולם כן אקימנו עוד ברית עולם שלא יהיה לו הפסק וזה יהיה אחר שתקבלי עונסך ותזכרי את דרכיך ותכלמי מהם: וזכרת את דרכיך ונכלמת בקחתך. וזה יהיה בבאת ימי הגאולה הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמ' ועשיתים לעץ אחד והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנו' בנימין ושמעון שהיה חלק' בתוך נחלת בני יהודה: ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך. אף אותם שאינם מבריתך ומתורתך כגון סדום ובנותיה יהיו לך לבנות כחשבו' כערי הפרזות לך ותחת ידך יהיו ויו"ת ואת לא עברת אוריתא לדעתו יהיה פירוש ולא מבריתך מה שלעשה עמך לא מברית שהיה לי שקיימת אותו כי לא עשית דברי התורה ולא קיימת הברית אלא למעני אעשה ובדרש ולא מבריתך לא מפטרמוניא שלך לא נתתים לאברהם אביך בברית בין הבתרים: והקימותי אני את בריתי אתך. זה אתך ברגם ושלמעלה אותך: למען תזכרי ובושת. כשאני אקים בריתי אתך תזכרי שאת לא קיימת אותו לי ויהיה לך בשת מזה ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך כי עד אותו העת היה לך פתחון פה באורך הגלות מפני כלימתך שסבלת בין הגוים והיה לך בזה פתחון פה שהיית אומרת אם חטאנו קבלנו ענשינו מאד עד שאבדה תקותינו מאורך הגלות וכהקימי לך בריתי ובכפרי לך לכל אשר עשית לא יהיה לך עוד פתחון פה עלי ויו"ת ולא יהא לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך:

נוסח המקרא ותרגום

הקימותי ג' מ"ל בקריא' וסימ' והקימותי לך ברית עולם קדמאה דיחזקאל. והקימותי את זרעך דד"ה. וזה כי יבלאו ימיך. ושש חס' ו"ו וסימ' נמסר בסדר בחקתי. ושארא הקבתי כתיב: לבנות ד' בקריא' ב' מ"ל וב' חס'

וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי
נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם׃ ג' מ"ל
וְזָכַרְתְּ אֶת־דְּרָכַיִךְ וְנִכְלַמְתְּ בְּקַחְתֵּךְ
אֶת־אֲחוֹתַיִךְ הַגְּדֹלוֹת מִמֵּךְ אֶל־ ג'
הַקְּטַנּוֹת מִמֵּךְ וְנָתַתִּי אֶתְהֶן לָךְ לְבָנוֹת ד' ב' חס' וב' מ'
וְלֹא מִבְּרִיתֵךְ׃ וַהֲקִימוֹתִי אֲנִי אֶת־ ל'
בְּרִיתִי אִתָּךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ז'
לְמַעַן תִּזְכְּרִי וָבֹשְׁתְּ וְלֹא יִהְיֶה־לָּךְ ל'
עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְּלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־ ב' ז'
לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם חוּד חִידָה וּמְשֹׁל ל'
מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה־ ה' בטע' כס'
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל גְּדוֹל ג'
הַכְּנָפַיִם אֶרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא הַנּוֹצָה
אֲשֶׁר־לוֹ הָרִקְמָה בָּא אֶל־הַלְּבָנוֹן
וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאָרֶז׃ אֵת רֹאשׁ
יְנִיקוֹתָיו קָטָף וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן ל' ה' מ"ל
בְּעִיר רֹכְלִים שָׂמוֹ׃ וַיִּקַּח מִזֶּרַע ל'
הָאָרֶץ וַיִּתְּנֵהוּ בִּשְׂדֵה־זָרַע קָח עַל־ ב' וכו' ולקח זרעו ז'
מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׂמוֹ׃ ל' ל'

וּדְכִירְנָא אֲנָא יָת קְיָמִי דְעִימָךְ בְּיוֹמֵי קֳדָם וַאֲקִים לָךְ קְיָם עָלַם׃ וְתִידְכְּרִין יָת אוֹרְחָתִיךְ וְתִתְכַּנְעִין בְּקַרְבוּתִיךְ יָת מְדִינָן דְרַבְרְבָן מִינִיךְ עִם דְּזַעֲרָן מִינִיךְ וּמְסָרֵית יָתְהוֹן לִיךְ לְאִשְׁתַּמָּעָא וְאַתְּ לָא עֲבַרְתְּ יָת אוֹרַיְתָא׃ וַאֲקִים אֲנָא יָת קְיָמִי עִימָךְ וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ בְּדִיל דְּתִידְכְּרִין וְתִיבַהֲתִין וְלָא יְהֵי לָךְ עוֹד לְאִתְרַבְרָבָא בְּמִילֵי פוּמִיךְ מִן קֳדָם אִתְכַּנְעוּתִיךְ כַּד אֶשְׁבּוֹק לִיךְ לְכָל דַּעֲבַדְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם חוּד חִידְתָא וּמְתִיל מַתְלָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים מַלְכָּא רַבָּא רַב גַּפִּין אֲרִיךְ אֵיבְרִין חֲפֵי כְנָפִין דְּדִילֵיהּ צִיוּרִין אֲתָא לְלִיבְנָן וּנְסֵיב יָת עוֹבַדְתָּא דְאַרְזָא רָמָאֵית רֵישׁ שִׁבַּשְׁתֵּי נְסֵיב וְאוֹבְלֵיהּ לְאַרְעָא דִּבְטֵלָא מִפּוּלְחָנָא בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וְעַד לָא יַעֲלוּן לַהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּקִרְיַת תַּגָּרִין שַׁוְיֵיהּ׃ וּנְסֵיב מִזַּרְעָא דְאַרְעָא וִיהָבֵיהּ בַּחֲקַל טַב לְמִזְרַע נִצְבֵיהּ עַל מַיִין סַגִּיאִין גְּפַן נַסְבָא שַׁוְיֵיהּ׃

וסימ' ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף. בודות. כודות' בודות כהות לבנת. ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך. קדמא ובתרא מ"ל: ואמרת ה' בטע' כס' וסימ' מכרותיך. הנשר הגדול. ישראל. אצילי. דבר: על מים ז' וסימ' רצוה הכהן דמצורע. ושחט את הצפר האחת רפ'. והיה כעץ שתול דירמיה. שכנתי על מים רבים. ויקח מזרע הארץ. אמך כגפן ברמך על מים שתולה. יי על מים רבים:

ויהי. בן אדם חוד חידה. החידה הוא הדבר הסתום יבינו ממנו דבר אחר והמשל הוא דמיון הדבר לדבר אחר כמו זה המשל שהמשיל המלך לנשר והוא חידה שלא יבינוה כל אדם אלא המשכילים: ואמרת. הנשר הגדול גדול הכנפים. פי' במה הוא גדלו ואמר שהוא גדול הכנפים ועוד אמר ארך האבר מלא הנוצה. אמר ארך האבר שגוף הכנף ארוך ואמר עוד מלא הנוצה שהכנף מלא הנוצה וכל זה נותן לו שהוא מעופף מאד עד הנה תאר גדלו וחוזקו לעוף ועוד תאר לו הדר ויופי. ואמר אשר לו הרקמה שנוצתו מגוונים שונים זה מזה שהוא יפה מרא' בזה וזה כמו נוצת הטווס כי רקמה יקרא מעשה האורג בבגד או מעשה המחט בחוטים שונים זה מזה בצבעונים והוא מעשה רוקם כמו שלל צבעים רקמה: בא אל הלבנון. לבנון הוא מקום העצים הרבים כמו שאמר יער הלבנון והארז הוא הגבוה שבעצים והצמרת הוא ענף הגבוה שבעץ ציימ"א בלעז. הנשר הוא משל לנבוכד נצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות כן נבוכד נצר היה מלך על כל מלכי הארץ ועלה מאד למעלה כמו שהנשר מעופף בגובה האויר על כל העופות: בא אל הלבנון. הלבנון היא ארץ ישראל כי בו יער טוב נקרא לבנון וכן ארץ ישראל נקרא על שמו לבנון וכמו שהארז הוא הגבוה מכל העצים כן ירושלם גבוהה מכל הארצות: וצמרת הארז. הוא משל להר ציון שהוא בית המלוכה והנשר לוקח טורפו במקום גבוה שלא יראוהו שם שאר העופות כן נבוכד נצר כבש ירושלם שלא יכלו שאר המלכים לכבשה ואפילו סנחריב שמלך על כל הארצות וכבש בית המלוכה בירושלם שהסיר מלך והקים מלך: את ראש יניקותיו קטף. הענפים הרבים והם העליונים יקראו יניקות כמו הנער היונק שהוא רך וכמו שפירשנו כי צמרת הוא משל לבית המלוכה והצמרת שהוא הענף הגבוה יש או בו ענפי' רבים נקראו יניקות כן בבית המלוכ' בנים רבים וגדול הבני' הוא מלך הוא ראש היניקות והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו כי בן היה במלכו ונבוכד נצר קטף אותו מתוך מלכותו: ויביאהו אל ארץ כנען. ארץ סוחר והוא דרך כלל והפרט בעיר רוכלים וכן כנען בידו מאזני מרמה כי ארץ סוחריה ובבל היתה עיר גדולת סוחרים בה מכל הארצות ונקראת צבי ממלכות תפארת גאון כשדים ונבוכד נצר הביא את יהויכין בבבל ויונתן תירגם כן ית ראש שבשתיה נסיב ואובליה לארעא דבטלא מפולחנא דכנען ועד דלא יעלון לה בית ישראל בקרית תגרין שויה רוצה לומר שלא היתה עובדת ונותנת מס לשום מלך אחר אבל היו עובדים אותה ונותנים לה מס מלכים אחרים וכן היתה ארץ כנען בטרם באו ישראל אליה כי לא היתה עובדת לשום מלך אחר לפיכך דמה אותה הארץ והיא בבל לארץ כנען אבל אחר שבאו ישראל לארץ כנען היתה נותנת מס ועובדת מלכים אחריו': ויקח מזרע הארץ. זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה כלומר שלא המליך בה מלך מעם אחר שלא היה יודע משפט הארץ כזורע זרע ...יח בה אותו הזרע כי אין משפט הארץ ההיא לצמוח בה אותו עשב או אותו אילן כן נבוכד נצר מזרע הארץ המליך בה מלך ותיה ראוי שיצלח ויעשה ...ה הולך בדרך טובה וזהו שאמר ויתנהו בשדה זרע בשדה הראוי לזרע ומצליח מה שזורע אדם בו כן ירושלם ראויה להיות בה אנשים טובים אנשי ...ברך והפכם הוא נכרי מן הארץ כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: קח על מים רבים. ...קח והוא קמוץ כמו אריה שאב מי לא יירא וחבריו אובא להפריש בינו ובין קח את הלוים וזולתו שהוא צווי ופי' לקחו על מים רבים כלומר כשלקח ...דה שהיה ראוי לצמוח מהרה כי על מים רבים היה השדה אשר נתנו שם כלומר במקום שהיה צדקיהו שהיה מצליח אם רצה כמו הנטע הנטוע על ...תירגם נצביה נטעו מתרגום ויטע וכציב: צפצפה שמו. פי' רז"ל שהוא מין ממיני הערבה הפחותה וכן פירוש הפסוק אני עשיתי אותם כערבה הגדלה ...ו עשתם כצפצפה הגדלה בין ההרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו ויונתן תירגם גפן נסבא שויה רוצה לומר אף על פי שלקח זרע ...ן כנטעה כלומר כי במהרה גדלה כי האחרון הנזרע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הגפן הנטועה: ויצמח

רדק

ויצמח. כי עד שמרד צדקיהו הצליח במעשיו וגדל במהרה ומרדו היה מן הדומה במ׳ התחתית למלכו כי בשנה הד׳ למלכו הלך אל בבל כמו שכתוב בסוף ספר ירמיהו והלך להקביל פני מלך בבל ומלך בבל כשהמליכו השליטו כל כל המלכים אשר סביבותיו והם מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון ומלך צור ומלך צידון כי כן כתוב בספר ירמיהו כי אז המלכי׳ שלחו מלאכי׳ אל צדקיהו מלך יהוד׳ וכם פירשנו הענין ופירו׳ ויצמח הזרע שזרע צמח ויהי לגפן סורחת. כמו וסרח השרוע היה זרע לגפן יתירה וגדולה והנה המשילו לגפן ולא לארז כמו שהיה מתחילה לפי שגדלה המלוכה מעת שמלך מנשה כי מתחילה היתה דומה לארז שהוא גבוה מכל העצים והגפן דקה ומדולדלת מכל העצים שפלת קומה אע״פ שנתן מלך בבל גדולה לצדקיה רצה שיהיה שפל לפניו ולא יתגאה עליו כמו שאמר בפירוש המשל להיות ממלכה שפלה לפנות דליותיו אליו כי הגפן שהיא שפלת קומה לא יגבהו ויעלו דליותיו שהם הענפים של פונות אל הגפן כן רצה שבוכד נצר שיעבדנו צדקיהו ויפנה אליו כעבד אל האדון: ושרשיו יתחתיו יהיו. שלא יפשטו שרשי הגפן למרחוק אלא יהיו תחת הגפן במקומו לא רחוק לו והדליות הם משל לשחר ולעבודה והשרשים הם משל למלוכה ובעבור שיתקיים זה כרת עמו ברית והשביעו באלהים ונזכר גפן בפרשה זכר ונקבה ובדרך הוא לשון נקבה ובלשון זכר נמצא גם כן גפן בותק ישראל וילקטו ממנו פקועות שדה: ותהי לגפן. כמו והיית לאיש: ותעש בדי׳ ותשלח פארות. פראות כתיב ר״ש קודם לאלף ובדים הם הגבים והפארות הם הענפים היוצאים מהם כן צדקיהו היתה ממשלתו על ם סביבותיו והמלכים נשמעי׳ לו כל זמן שעמד בשבועתו ולא זכר לא פרי לפי שלא נתקיימו בניו כי נשחטו: ויהי נשר אחד. זה משל למלך מצרים ואף על פי שהיה תקיף לשעתו לא היה כמו הראשון ולא תארו בתוקף והדר כמו הראשון: והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו׳ כפנה אספה הפוך מן כנופיא בדברי רז״ל צדקיהו תלה מלכותו על מלך מצרים ודליותיו שלחה לו שלא לו שחד ועבדו: להשקות אותה מערוגות מטעה. עזרו בעמו ובחילו הגדול ממלך בבל זהו מערוגות מטעה כי מלך בבל שנטעה עשה לו ערוגו׳ להשקותה דרך אותן ערוגות כלומר שנתן לו ממשלה להעמיד מלכותו בכבוד וצדקיהו בקש ממלך מצרים שיעזרהו כדרך שהיה עוזר אותו ומגדל אותו נבוכד נצר שהמליכו: אל שדה טוב אל מים רבים. כמו על אמר למה הוצרך לעשות זה והלא צדקיהו היה בטוב ובכבוד עם נבוכד נצר והיה מצליח עמו להיות מלך אדיר ושליט למה מרד בו ועבר על שבועתו ואילו לא עשה כן היה עושה ענף ונושא פרי שיתקיימו לו בניו: אמר כה אמר ה׳. תצלח. בתמיה: הלא את שרשיה ינתק: הנשר הראשון והוא נבוכד נצר ינתק ויעקר שרשיה והם משל למלכות צדקיהו שעקר אותה מכל: ואת פריה יקוסס. זהו ששחט בני צדקיהו לעיניו: יקוסס. יכרת כמו יקוצץ בבדי: ויבש. כיון שנקצץ הפרי ממקומו יבש מאליו כן בני צדקיהו כיון שמתו יבש ופסק זכרם כי לא היו להם בנים והמלוכה שבה ליהויכין ולבניו: כל טרפי צמחה תיבש. תרגום עלה זית טרף זיתא וכן כל עלי צמחה ייבשו והנה תיבש הגפן כיון שיבשו פריה ועליה תיבש הגפן היא גם כן כי צדקיהו מת בבבל ובמותו יבש ונפסק זכרו וטרפי צמחה הם שרי יהודה ששחטם מלך בבל: ולא בזרוע גדולה ובעם רב. ולא יוכל מידו בזרוע גדולה של פרעה שחשב להצילו מידו ולא בעם רב לא יוכל להצילו מידו: למשאות אותה משרשיה. כשבא מלך בבל להשיא הגפן הזאת ולעקרה משרשיה לא יוכל פרעה ולא יציל: למשאות. שם במקום מקור בפלם להשאות כמו להשיא וכן למכע את המחנות כמו להסיע ות׳ ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשהא ר״ל לא יצטרך מלך בבל לבא בזרוע גדולה ובעם רב לעקור הגפן הזאת משרשיה כי במעט עם יעקר אותה כי נבוכד נצר אף על פי שבא הוא וכל חילו ירושלם לא עמד שם נבוכד נצר כל ימי המצור כי ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד י״א שנה ובין כך הלך לו נבוכד נצר לרבלה בארץ חמת והכית מקצת חילו ונבוזר אדן ברחם וכבשו ירושלם החיל הנשאר שם ולקחו צדקיהו והעלוהו אל מלך בבל רבלתה: והנה שתולה התצלח. והנה חשבה שהיא שתולה ולא תעקר כי צדקיהו לא רצה לצאת אל הכשדים כמו שהיה אומר לו ירמיהו הנביא כי חשב שלא תנתן העיר ביד הכשדים: התצלח. ואיך תחשב כי תצלח איך היה חושב צדקיהו שימלט מיד הכשדים והוא בזה אלה והפר ברית: הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש. המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי בבל מזרחית כפונית לארץ ישראל ועוד כי רוח הקדים היא הממה ומיבשת וכן אמר רוח הקדים הובים פריה ואמר יבא קדים רוח ה׳ ממדבר עולה ויבש מקורו ויחרב מעינו: תיבש יבש. האחרות מקור ויבא כן לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם: על ערוגת צמחה תיבש. במקום שהיה מקוה שישקה אותה מלך מצרים: ויהי. אמור כ״א. אמור לו שיאמר להם פירוש המשל: את מלכה. זה יהויכין כמו שפירשנו: ויקח מזרע המלוכה. זה צדקיהו כמו שפירשנו. ואת אילי הארץ לקח. מלבד האלה והברית לקח עוד אילי הארץ והם השרים להיות בידו ערבונות שלא ימרד בו ושיהיה נכנע אליו ושלא יתנשא ויתגאה עליו: להיות. לשמור את בריתו לעמדה. לעמוד בה בברית: וימרד

שלחה ו׳ רפין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימ׳ י׳׳: ולשאת ב׳ וסימ׳ ולשאת את חלקו. לעשות ענף ולשאת פרי: צמחה ד׳ וסימ׳ כי בארץ תוציא. כל טרפי צמחה תיבש. על ערגת צמחה תיבש. ברביבים תמגגנה צמחה

ויצמח ויהי לגפן סרחת שפלת קומה לפנות דליותיו אליו ושרשיו תחתיו יהיו ותהי לגפן ותעש בדים ותשלח פארת: ויהי נשר אחד גדול גדל כנפים ורב נוצה והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו ודליותיו שלחה לו להשקות אותה מערגות מטעה: אל שדה טוב אל מים רבים היא שתולה לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת: אמר כה אמר אדני יהוה תצלח הלוא את שרשיה ינתק ואת פריה יקוסס ויבש כל טרפי צמחה תיבש ולא בזרוע גדולה ובעם רב למשאות אותה משרשיה: והנה שתולה התצלח הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש על ערגת צמחה תיבש:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה אמר הנה בא מלך בבל ירושלם ויקח את מלכה ואת שריה ויבא אותם אליו בבלה: ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית ויבא אתו באלה ואת אילי הארץ לקח: להיות ממלכה שפלה לבלתי התנשא לשמר את בריתו לעמדה:

תרגום

וצמח והוה לגפן תקיף מכיך בקומא לכפפא עוברתיה ליה ושרשוהי תחותוהי יהון והוה לגפן ועבד שבקין ושלח עוברן: והוה נשרא חד רבא רב גפין ונפי כנפין והא גופנא הדא כפת שורשהא עלוהי ועוברתיה שלחת ליה לאשקאה יתה מעוגית נצבתה: בחקל טב על מיין סגיאין היא שתולה למעבד ענף ולמטען פירין למהוי פגלן תקיף: אימר כדנן אמר יי אלהים תצלח הלא ית שורשהא יפסיק וית איבה יקטיף ויבשון כל טרפי צמחה ייתרון ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשה: והא שתולה התיצלח הלא כמיקרב בה רוח קידומא תיבש מיבש על עוגית נצבתה תיבש:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: אימר כען לעמא סרבנא הלא ידעיתון מה אלין אימר הא אתא מלכא דבבל לירושלם ודבר ית מלכה וית רברבהא ואוביל יתהון לותיה לבבל: ודבר מזרעא דמלכותא וגזר עימיה קיים ואעיל יתי במומי וית רברבי ארעא דבר: למהוי מלכו חלש בדיל דלא לאיתרברבא למיטר ית קיימיה למפלחיה:

תוספ׳ ויום משמע כפנה כמו אספה והוא הפוך בדברי רבותינו ז״ל

תרגו׳: מזרע המלוכה ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחגרו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית. ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא דדניאל:

רשי

סרחת. כמו וסרח העודף גדולה: שפלת קומה. לעבוד למלך בבל: דליותיו. זמורותיו: אליו. אל מלך בבל: תחתיו. תחת מלך בבל: בדים. מטות: ותשלח ותגדל: פארות. ענפים רבים: ויהי נשר אחד. מלך מצרים: כפנה שרשיה. לשון רעבון כמו לשוד ולכפן רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר ויש משמע כפנה כמו אספה והוא הפוך בדברי רבותינו ז״ל יש מן הדומה לו שקורין לאסיפת העם כנופיא וכפנה הוא כמו כנפה אמאטא״ה בלע״ז: ודליותיו שלחה לו. ושלוחיה שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה מערוגות מטעה מעוגיאות מים שנטעה לה הנשר הראשון: אל שדה טוב וגו׳. כלומ׳ ועל חנם עשתה זאת כי אל שדה טוב היתה שתולה: לגפן אדרת. לגפן תקיף כל האלפ״א ביתא במקר׳ זה ותמיה אני כי איננו כתובה במסורת: ינתק. הנשר הראשון: ואת פריה יקוסס. כמו יקוצץ הם בני צדקיהו ששחטן לעיניו: טרפי. עלי פוייליא״ה בלע״ז: ולא בזרוע גדולה ובעם רב. יבא הנשר השני לעזרתה: למשאות אותה משרשיה. לנוכח העיקרות ומסיעות אותה משרשיה: והנה עתה שתולה כרצונה: התצלח. איפשר שתצלח זו שבגדה במי שנטעה ראשונה: מה אלה. מה החידה הזאת ופירשה להם: ויקח את מלכה ושריה. הם במרת הארץ יהויקים ושריו: בבלה. היא עיר הרוכלים: מזרע המלוכה. צדקיה: אילי הארץ. שרי הארץ: לעמדה. למען יתקיים: בשפוך

וימרד בו. ונמלט. בתמיה. חי אני. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא בתים רבים אם לא כאשר דמיתי: ולא בחיל גדול. יעשה אותו. יעשה עמו כלומר לא יעזרהו פרעה בחיל גדול כמו שהתנה עמו במלחמה כשילחם מלך בבל על ירושלם: בשפוך סוללה. ובבנות דיק: כששפכו סוללה ויבנו דיק ללכוד העיר להכרית נפשות רבות שהרג בעיר כשלכדה בבל זה לא עזרו פרעה. סללה ודיק. כבר פירשנו בתחילת הספר. ועשה אותו למלך בבל כי הוא אמר כי לא יעשה פרעה עמו מלחמה: ובזה. והנה נתן ידו. כי בנתינת היד הוא קיום ההבטחה ושלו כמו שראינו שאמר יהוא ליהונדב תנה את ידך: לכן. אם לא. לשון שבועה כמו שכתבנו: אלתי. כי באלהים השביעו:

נאם ג' בטעם בספרא וסימ' כריש ספרא סימן ה': בזה ח' בקריאה וסימ' כי דבר יי' בזה ואת מצותו. בזה לך לענה לך בתולת. וחברו דישעיה. אשר בזה אתו ואשר הפר. אם לא אלתו אשר בזה. ואת אסיריו לא בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ולא בזה את תפלתם. וחד ובזה אלה להפר ברית: בראשו ט' וסי'

וַיִּמְרָד־בּוֹ לִשְׁלֹחַ מַלְאָכָיו מִצְרַיִם
לָתֶת־לוֹ סוּסִים וְעַם־רָב הֲיִצְלָח
הֲיִמָּלֵט הָעֹשֵׂה אֵלֶּה וְהֵפֵר בְּרִית
וְנִמְלָט: חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
אִם־לֹא בִּמְקוֹם הַמֶּלֶךְ הַמַּמְלִיךְ אֹתוֹ
אֲשֶׁר בָּזָה אֶת־אָלָתוֹ וַאֲשֶׁר הֵפֵר אֶת־
בְּרִיתוֹ אִתּוֹ בְתוֹךְ־בָּבֶל יָמוּת:
וְלֹא בְחַיִל גָּדוֹל וּבְקָהָל רָב יַעֲשֶׂה
אוֹתוֹ פַרְעֹה בַּמִּלְחָמָה בִּשְׁפֹּךְ סֹלְלָה
וּבִבְנוֹת דָּיֵק לְהַכְרִית נְפָשׁוֹת רַבּוֹת:
וּבָזָה אָלָה לְהָפֵר בְּרִית וְהִנֵּה נָתַן יָדוֹ
וְכָל־אֵלֶּה עָשָׂה לֹא יִמָּלֵט:
לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
חַי־אָנִי אִם־לֹא אָלָתִי אֲשֶׁר בָּזָה
וּבְרִיתִי אֲשֶׁר הֵפִיר וּנְתַתִּיו בְּרֹאשׁוֹ:
וּפָרַשְׂתִּי עָלָיו רִשְׁתִּי וְנִתְפַּשׂ
בִּמְצוּדָתִי וַהֲבִיאוֹתִיהוּ בָבֶלָה
וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ שָׁם מַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל־
בִּי: וְאֵת כָּל־מִבְרָחָו בְּכָל־אֲגַפָּיו
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהַנִּשְׁאָרִים לְכָל־רוּחַ
יִפָּרֵשׂוּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי:
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה
וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף
וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל:
בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא
עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר
וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל
דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה: וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ
גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ
לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי:

וּמְרַד בֵּיהּ לְשַׁלָּחָא אִיזְגַּדּוֹהִי לְמִצְרַיִם לְמִיתַּן לֵיהּ סוּסָוָן וְעַם סַגִּי הֲיַצְלַח הֲיִשְׁתֵּיזֵב דַּעֲבִיד אִלֵּין וּמְשַׁנֵּי קְיָם הֲיִשְׁתֵּיזֵב: קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא בְּאַתְרָא דְמַלְכָּא דְאַמְלִיךְ יָתֵיהּ דְּבַסַּר עַל מוֹמָתֵיהּ וּדְאַשְׁנֵי יַת קְיָמֵיהּ עִימֵּיהּ בְּגוֹ בָבֶל יְמוּת: וְלָא בְּמַשִּׁרְיָין סַגִּיאָן וּבְעַם סַגִּי יַעֲבִיד עִימֵּיהּ פַּרְעֹה קְרָבָא בְּמִצְבַּר מִלִּיתָא וּבְמִבְנֵי כַּרְקוֹם לְשֵׁיצָאָה מְדִינַן סַגִּיאִין: וּבְסַר עַל מוֹמֵי לְאַשְׁנָאָה קְיָם וְהָא אַמְטֵי יְדֵיהּ לְפַרְעֹה וְכָל אִלֵּין עֲבַד לָא יִשְׁתֵּיזֵב:

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַיָּם אֲנָא אִם לָא מוֹמָתִי דְּבַסַּר וּקְיָמִי דְשַׁנֵּי וְאֵיתֵן פּוּרְעָנוּת אוֹרָחֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ: וְאֶפְרוֹס עֲלוֹהִי מְצָדָתִי וְיִתְאֲחַד בִּכְרִיגְתִּי וְאַגְלֵינֵיהּ לְבָבֶל וְאִתְפְּרַע מִנֵּיהּ תַּמָּן שִׁיקְרֵיהּ דְּשַׁקַּר קֳדָמַי: וְיַת כָּל גִּיבָּרוֹהִי בְּכָל מַשִּׁרְיָתֵיהּ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְדִישְׁתַּאֲרוּן לְכָל רוּחַ יִתְבַּדְּרוּן וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי:

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲקָרֵיב אֲנָא מִמַּלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דִּמְתִיל כְּאַרְזָא רָמָה וַאֲקַיְּימִינֵיהּ מִבְּנֵי בְנוֹהִי יְנִיק אַרְבֵּי וַאֲקַיְּימִינֵיהּ בְּמֵימְרִי בְּטוּר רָם וּמְנַטַּל: בְּטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲקַיְּימִינֵיהּ וְיִכְנֵישׁ מַשִּׁרְיָין וְיַעְבֵּיד סוּמְכְוָן וִיהֵי לְמֶלֶךְ תַּקִּיף וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל צַדִּיקַיָּא וְכָל עִינְוְתָנַיָּא בִּיטְלַל מַלְכוּתֵיהּ יִשְׁרוּן: וְיִדְעוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַמְאֵיכִית מַלְכְוָת דַּהֲוַת תַּקִּיפָא וְתַקִּיפַת מַלְכְוָת דַּהֲוַת חַלָּשָׁא אַמְאֵיכִית מַלְכְוָת עַמְמַיָּא דַּהֲוַת תַּקִּיפָא כְּאָעָא רַטִּיב וְתַקִּיפִית מַלְכְוָת בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּהֲוַת חַלָּשָׁא כְּאָעָא יַבִּישׁ אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּים:

רשי

בשפוך סוללה. כסיבה כבוכר כבר ובשפוך סוללה על ירושלם: להכרית נפשות רבות. להרוג את בני העיר: נתן ידו. הבטיח באמונה ונתן ידו בברית: ונתתיו בראשו. הוא שבועתו: ופרשתי עליו רשתי. כמו שפירשתי למעלה בתחילת הספר שזימן צבי להלך על גג המערה: ונשפטתי. ואתווכח עמו: ואת כל מברחו. כתרגומו ית כל גיברוהי ומנחם חברו עם ברח דודי וזה פתרונו ואת כל הבורחים: בכל אגפיו בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: יפרשו. מרוחאפרדוץ בלע"ז: ונתתי. כתרגומו ואקיימיניה: ולקחתי אני. את מלך המשיח: רך אקטוף. אין דרך להרכיב אלא מן הרך שנרל אסתקר' שקורין גרייפ"א בלע"ז: ותלול. לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול אומצ"ליט בלע"ז: תשכנה. דגשות הכ"ן משמש תחת כ"ן שנייה כאילו כתוב תשכונכה: השפלתי עץ גבוה. את האומו' המושלים בישראל: הובשתי עץ לח. צדקיהו ורעו: הפרחתי עץ יבש. יהויכין שגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהי פחת יהודה למשול:

ויהי

וכריתי. כי בשמו כרת אותו ברית: ונתתיו בראשו. אותו העון אתננו בראשו כמו השיב לו גמולו בראשו או את' בראשו על עורון עיניו: ופרשתי. שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו ודר' מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי כמו שכתבנו למעלה בפרשת עשה לך כלי גולה: ונשפטתי אתו שם: כי בבבל יהיה שם בבבל וכאילו אני נשפט ומתוכח עמו כי במעלו אשר מעל בי באה לו הצרה הזאת והוא יתורה בזה ות"י ואתפרע מניה תמן: מעלו. חסר בי"ת השימוש כמו הנמצא בית יי' והדומים לו: ואת כל מברחו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והוא תאר ועניינו הבורחים שברחו עמו או בלמדיו: בכל אגפיו. בכל חייליו כמו שפירש' למעלה: בחרב יפולו. אותם שישיגו הכשדים והנשארי' שלא ישיגום: לכל רוח יפרשו. יהיו מפוזרים בכל פאה: יפרשו. מבנין נפעל לשון פזור וכן בא בענין זה מן הכבד כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם: כי אני יי' דברתי. תדעו כי קיימתי מה שדברתי כי אני הוא יי' האומר ועושה גוזר ומקיים: כה אמ' יי'. ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי. מאותה צמרת הארז שנקטפה והוסרה ממקומה עוד אקח ממנה ולא כאותה לקיחה שלקח' מלך בבל כמו שאמר ויקח את צמרת הארז כי הוא לקחה להסירה ולבטלה אבל אני אקחנה ממקו' הגלות ונתתי אותה במקומה זהו שאמר ונתתי: מראש ינקותיו רך אקטף. ראש ינקותיו הוא יהויכין כמו שפירש' למעלה ממנו אקטוף ענף רך לנוטעו במקומו זהו שאמר ושתלתי אני כשאקטפנו ממקומו שהוא שם לטובתו אקטפנו כי לנטוע אותו בארצו אקטפנו והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין: על הר גבוה ותלול. פעול מן תל שראש ההר דומה לתל והוא הר ציון תל ובלעז אמולג"ט: בהר מרום ישראל. מרום ארץ ישראל כי ירושלם גבוהה מכל ארץ ישר' וארץ ישרא' גבוהה מכל הארצות ות"י בטור קודשא דישראל: אשתלנו. הת"יו בקמץ חטף לתפארת הקריאה: ועשה פרי. ובצדקיהו לא זכר פרי כי מתו בניו כמו שזכרנו: והיה לארז אדיר. כמו שהיה מתחלה ארז כמו שאמ' צמרת הארז לא לגפן כמו שאמר על צדקיהו: ושכנו תחתיו. ישרא' ישכנו בצלו: תשכנה. דגש הכ"ן לכ"ן הסרה שנפלה ופירוש תשכנה הכפורים והוא משל לישראל שישכנו בצל זרובבל: וידעו כל עצי השדה. לפי שהמשיל מלכות בית דוד לארז המשיל מלכי האומו' לשאר עצי היער: וידעו כי אני יי'. השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל. השפלתי עץ גבוה זה מלך בבל הגבהתי עץ שפל זה מלך יהודה והוא זרובבל וכן הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש משל גם כן עליהם ויש מפרשים עץ גבוה ועץ לח זה צדקיהו ועץ שפל ועץ יבש זה יהויכין שהיה בגלות שפל והגביהו אויל מרודך מבית הכלא ונתן כסאו מעל לכסא המלכים אשר אתו והיה עץ יבש שלא היו לו בנים בגלותו אחר כן היו לו בנים בבית הכלא אסיר ושאלתיאל הנה שב עץ לח ויש מפרשים זאת הפרשה על המשיח וכן נראה שהוא דעת יונתן שתרגם ולקחתי אני מצמרת הארז ואקרב ממלכותא דבית דוד דמתיל בארזא וגו':

ויהי

תשלם אתו בראשו. בראשו נגעו. והשיב את אשמו: דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. וכובע ישועה בראשו. ישם ויניד בראשו. ובריתי אשר הפיר דספרא. ותבא חרב ותקחהו. ואתה תשמע השמים דמלכים קדמא. וחברו דדברי הימים ואתה תשמע מן השמים קדמא. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו וזהו דספרא. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר: דברתי ועשיתי ד' דסמיכי וסימ' וידעו כל עצי השדה. העמד לבך אם תחזקנה. וידעו כל הגוים אשר ישארו. ונתתי רוחי בכם:

ויהי. לאמר: שיאמר להם לישראל: מה לכם. על אדמת ישראל. על חרבן ארץ ישראל יאמרו הדור שחרבה בימיהם זה המשל: אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה: ופירו' המשל מה שהיו אומרים אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ובעבור שהיו אומרים הנביאים לישראל בחטאות ירבעם והיו אומרים לשבט יהודה בחטאות מנשה אמרו אם כן הבנים לוקים בעון אבותיהם והנה יתכן לומר זה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינ' והם לא הבינו ולא השכילו בזה כי בכלל חטאות ירבעם ומנשה היה הקצף הגדול כי הם החטיאו והביאום אחריהם ואילו לא אחזו ישר' בחטאות ירבעם ולא אחזו בני יהודה בחטאות מנשה לא היו לוקים על עונותיהם ולא חרבה ארץ ישראל ועל זה העניך השיבם הא' יתעלה והוא ענין כל הפרשה הבאה אחר זה: חי אני. אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה כי אני אודיע בם משפטי דרכי ולא תטעו עוד בו ותתנו דעתכם ותראו כי כן הוא כי כל הנפשות לי הנה ואני נתתי אותם בבשר להכשי' הגוף ללכת אחרי ואני רוצה בחייהן ולא במיתתן כי לי הנה ומכבודי נ נגזרו כנפש האב וכנפש הבן ואיך תעלו בדעתכם שאענים הנפש אם לא חטאה לי חלילה לי: הן כל הנפשות לי הנה. מבואר הוא: ואיש כי יהיה צדיק. עתה יפרש המשפט כאשר הוא מלפניו כדי שלא יטעו שהם גם אין להם לטעות במה שכתו' בתורה פוקד עון אבות על בנים שהרי כתוב שם לשונאי: כי יהיה צדיק. בהמנעו ממצות לא תעשה: ועשה משפט וצדקה. שקיים מצות עשה אחר כן פרט קצת העונות והזכיו' ואמר אל ההרים לא אכל. קמץ בזקף לפי שהיו עובדים ע"ז על ההרים הרמים כמו שכתוב ל לפיכך אמר אל ההרים לא אכל ואל כמו על וכמוהו רבים ואמר אכל לפי שהיו אוכלים שם זבחיהם אחרי הקרבתם לעבודה זרה וכן ת"י בטוריא לא פלח לטעותא: ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל. אין צריך לומר שלא עבד ע"ז אלא אפי' עיניו לא נשא אליה

אל ההרים לא אכל חד מן ח' פסו' אית בהו לא לא לא לא וסימ' והיא שפחה נחרפת. לאמר לא כי אל ארץ מצרים נבא: ומלדתיך ביום הולדת. אל ההרים לא אכל קדמא דספרא. ארזים לא עממוהו. ותגבהנה כי הנה אגבי מקים. לא שמעה בקול. לא תרצח לא תנאף דאלה שמות:

יח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ מַה־לָּכֶם אַתֶּם מְשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ ל'
חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ ל'
הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ ל'
וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ל'
אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־ ל' זקף קמץ יה'
גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃ ל'
וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה ל' ותוא' חד מן תלין דפיסקין בניתו'
חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָּגֶד׃

וַהֲוָה פִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימַר׃ מָא לְכוֹן דְאַתּוּן מַתְלִין יָת מַתְלָא הָדֵין עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲבָהָתָא חֲטוֹ וּבְנַיָא לָקָן׃ קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם יְהֵי לְכוֹן עוֹד מַתַל מַתְלָא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל׃ הָא כָל נַפְשָׁתָא דִילִי אִינוּן כְּנַפְשׁ אֲבָא וּכְנַפְשׁ בְּרָא קֳדָמַי אִינוּן אֱנָשׁ דְיֶחֱטֵי הוּא יְמוּת׃ וּגְבַר אֲרֵי יְהֵי זַכַּאי וְיַעְבֵּיד דִין דִקְשׁוֹט וּזְכוּ׃ בְּטוּרַיָא לָא פְלַח לְטַעֲוָתָא וְעֵינוֹהִי לָא זְקַף לְפוּלְחַן טַעֲוַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָת אִיתַּת חַבְרֵיהּ לָא סָאִיב וְלִוַת אִיתָּא מְסָאֲבָא לָא עָל׃ וֶאֱנָשׁ לָא אוֹנֵי מִשְׁכּוֹן דְחוֹבְתָא אָתִיב גְזֵילָא לָא גְזַל מִלַחְמֵיהּ לְכַפְנָא יְהַב וְעַרְטִילָאָה כַּסֵי מִכְּסוּתֵיהּ׃

רשי

ויהי דבר ה' אלי לאמר. מה לכם אתם מושלים את המשל. אפנש"לאנץ בלע"ז: אבות יאכלו בוסר. פרי עד שלא נתבשל בי"רגוץ בלע"ז: ושיני הבנים תקהינה. אגאצי"רונט בלע"ז כך דרכו של הב"ה האבות חוטאים והבני' לוקים שהרי כמה שנים ח חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא כראב ללקות ב בעונינו: משל. כמו למשול: כל הנפשות לי הנה. ולמה ילקה הבן שלא חטא לו ה הלא שלי הוא: אל ההרים לא אכל. בטוריא לא פלח לטעותא לאכול זבחי מתים אל גלולי שאר עבוד' זרה כגון הבעל שבשומרון והעגלים שבבית אל ושבדן: חבלתו חוב ישיב. אם חבל שלמת רעהו ועשת בחובו ישיב אותה לו כבוא השמש:

כענין שנ' אל תפנו אל האלילים ואחר שזכר הע"ז והיא עבירה שבין אדם למקום והיא שקולה כנגד כל העברות זכר מעבירות שבין אדם לחבירו הרגילות במשא ובמתן והלואה שרגילים בה בני אדם וזכר מן העריות מה שאדם קרוב אליהם כי כל עריות שהם שאר בשר אין צריך לזכרם כי רוב בני אדם בדלים מהם ואפילו הרשעים וזכר ממצות עשה הצדקה שהיא מצוה הגדולה בדברים שבין אדם לחבירו וכן זכר משפט אמת שהוא קיום היישוב בעולם וזכר החוקים בכלל ואמר בחקותי הלך ואחר שאמר כי הבן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן אמר כי אפילו שנות עצמו לא ישאם אם ישוב מהם ובכל זה הענין זכר הגמול בכלל בחיים והעונש בכלל במיתה וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל כי מה שזכר החיים והמיתה הם לעולם הבא ואני אומר כי אמת כן הוא כי עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא אבל הענין הנזכר הנה לא נזכר על דבר העולם הבא כי הענין הזה תשובה לאומרים כי הבן נושא עון האב בראותם צרות רבות לבנים בארותו הדור ואבותיהם חטאו ואינם ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה הוא אלא על מה שהיו רואים בעיניהם וצריך שתהיה התשובה מענין השאלה והתמיהה ואם תאמר אם כן למה זכר החיים והמות לבד ואין הגמול והעונש בעולם הזה בחיים ובמות לבד אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה כאמר כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שאמ' ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות ואף על פי שאונקלוס תרגם ויחי בהון לחיי עלמא אין משמעות וחי אלא בעולם הזה כמו שהיו כל הברכות והקללות שיעדם בתורה בעולם הזה אלא שנרמז במלת וחי בהם חיי העולם הבא וכן נרמז במקומות אחרים מן התורה אבל פשוטו של דבר הוא בעולם הזה וכן מה שאמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות המיתה הזאת כוללת כל הקללות שנגזרו על אדם בעון אכילת הפרי והוא מה שאמר לו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגו' וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך וגו' והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות וכן אמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך והברכה והקללה היא דרך כלל במקום הברכות והקללות הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות והטעם כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים ועם הרע הם המיתה כמו שאמר על המצליח במעשיו ואמרתם כה לחי והמנוגע בגופו נקרא מת כמו שאמר אל נא תהי כמת וכן העני חשוב כמת ובאמרו הנפש החוטאת היא תמות אף על הנפש שהיא בעלת התאוה והיא החוטאת עם הגוף וכן אמר נפש כי תחטא וכן היא מקבלת העונש עם הגוף הרעב והחולי והשבי וכל זה והדומה לו יקרא מיתה כי מי שחייו רעים חשוב כמת וכמה מן הנביאים שאלו בחייהם שאלו מיתתם כמו שמצינו באיוב וכאשר אמר כי הבן לא ישא בעון האב בבן שהוא גדול שהוא ראוי לעונש ולשכר מעצמו אבל הבנים הקטנים מתים בעון אבותם וכן ייטיב להם בזכות אבותם אבל הגדולים שהם רשעים לא תועילם זכות אבותם כמו שהצדיקים לא יזיקם עון אבותם כמו שאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים ואמר לשונאי ואמר בגמול הטוב שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אבל מדה הטובה מרובה ממדת הפורענות כי זכות האבות שומר הבנים ומוסיף להם טובה בזכות אבותם אפילו לאלף דור או לאלפים דורות כמו ששמר לנו ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב עד היום שאנחנו אוהביו ושומרי מצותיו ואף על פי שים בינינו רשעים כל ישראל נקיים היום מעון עבודה זרה ומשאר שנות הנזכרים נקיים רוב ישראל וכל שכן שהבטיח אבותינו בזה כמו שאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' וכרת עמו ברית בין הבתרים לשמור הברית לבניו עד עולם ואמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו' ואמר וזכרתי להם ברית ראשונים וברית כרותה לזרע אברהם יצחק ויעקב שלא ישבותו מהיות גוי לפני הא-ל יתעלה ואשר יבאו מכלל אמונתינו לא היו מזרעם באמת אלא מן האספסוף הגרים שנתגיירו ועון האבות שמור לבנים הרשעים להוסיף להם כרעתם בעון אבות עד ארבעה דורות לא יותר כי כן יוכל לראות הזקן המורד מבני בניו עד ארבעה דורות כי יש רשע מאריך ברעתו וזכר עליו שאמ' לו הא-ל שישמור לו ולבניו העון עד שלש העון ההוא היה גדול והיה בו חלול השם ויקרא הדורו' תרמ"ס ידע שלא היו בבני' מי שראוי לכפר עון אבותיו ההוא בעבורו ואם יהיה לא יחול עליו העונש ההוא כמו שאמרו רז"ל בזבח ומנחה הוא אינו מתכפר אבל בדברי תורה ובגמילות חסדים מתכפר וזכר בפרשה זאת שלשה דורות בצדיק ורשע וצדיק כנגד הדורות שהיו מתרעמים עליהם כי חזקיהו היה צדיק ולא נשא עון אחז אביו ומנשה בנו היה רשע שופך דם כמו שאמר והוליד בן פריץ שופך דם והנה לא הועילה לו צדקתו של חזקיהו אביו ונענש על רשעו ולכדוהו שרי צבאות מלך אשור בחיים ויאסרוהו בחוחים ויוליכוהו בבלה והנה בן מנשה היה רשע ונענש על רשעו ונפקד עליו גם עון אביו ולא מלך אלא שתי שנים ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו והנה אמון הוליד בן וירא את חטאות אביו אשר עשה ולא עשה כהנה והנה לא נתן בעון אביו כיון שהוא היה צדיק ואם תאמר הנה אמר כי בשוב רשע מכל חטאתיו אשר עשה חיה יחיה וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו והנה מנשה שב מרשעו ונזכרו מעשיו הרעים עד חרב הארץ כמו שאמר בחטאת מנשה כאשר כי הוא חטא והחטיא את הרבים ואם הוא שב חטא הרבים לא היה יכול להשיב ובשארו מעשיו הרעים עד שחרבה הארץ בעבורם לפיכך היו נזכרים מעשיו אבל לא נזכרו כי לא נכנס בעבורם כיון שעשה תשובה ונכנע מלפני אלהי אבותיו ויעתר לו וישמע תפלתו וישיבהו לירושלם למלכותו אבל לאחר מעשיו נזכרו והנה ענין הפרשה והכוונה בה הכל מבואר: ואיש. חבולתו חוב ישיב. החבולה שהיה לו בחובו ישיב אותה לעני כמו שצותה התורה להשיב את העבוט וחבולה הוא המשכון חוב ידוע שהוא המלוה: ועירום. נכתב בוי"ו המשך: בגסך

בנשך לא יתן. הבית פתוחה לחסרון הא הידיעה ופירושו הנשך הידוע שאסרה אותו התורה: ותרבית לא יקח. אמרו רז"ל הוא נשך הוא תרבית ולא חלקו עליו הכתוב
אלא לעבור עליו בשני לאוין ואמר לא יתן בשעת המלוה כי אז הוא נותן ואמר לא יקח בשעת גביית החוב כי אז הוא לוקח: מעול ישיב ידו. כמו שאסרה תורה לא תעשו
עול במשפט במשקל ובמשורה משפט אמת אם יהיה שופט בין שני אנשים יעשה להם משפט אמת ולא יכיר פנים לאחד מהם: בחקותי יהלך. מן הדגוש והוא עומד
תחת החקים והמשפטים שבכלל מלבד מה שזכר בפרט: והוליד בן פריץ. שפורץ גדר האמת: ועשה אח מאחד מאלה. אח כמו אחד ויאמר ממנו אחת לנקבה כי גם
הוא בלא דל"ת ויאמ' בשני לשונות
כמו אכי ואכבי ויו"ת כמשמעו
ויעביד לאחוהי מחדא מאילין
ופירוש ועשה אח ועשה עון אחד
ואי זה עון מאלה הנזכרים
ופירוש מאחד מאלה הנזכרים
כמו מכל אשר יעשה מאחת
מאלה: והוא את כל אלה לא
עשה. כל אלה הזכיות שזכר
לא עשה אותם אלא עשה הפכם
: כי גם אל ההרים אכל. אכל
פתח בזקף ושלמעלה לא אכל
קמץ בזקף כמו שכתבנו
והסימן לא אכל קמץ פומיה
אכל פתח פומיה: עני ואביון
הונה. זכר עני לפי שהוא חלוש
והוא נקל להונותו והוא גם
אחרים הונה כאשר יכול אלא
זכר עני ואביון על ההוה כי לא
יירא להונותם מחלישותם
וההונאה היא קיחת ממון א
אחרי במשא ומתן שלא מדעתם
או מדעתם כמו ולא יונו בשיאי
עוד את עמי והאכלתי את מוניך
: תועבה עשה. שקרב אל נדה:
בנשך. וחי: בתמיה: דמיו בו
יהיה. זכר דמיו לשון רבים
ואמר יהיה לשון יחיד כמו ש
שפירשנו למעלה בפרשת הודע
כי רדם זכר בכלל ובפרט גם
לשון הויה נופל על הענין כמו
כי יהיה נערה: והנה. מבואר
הוא: על ההרים. זהו שאמר
על ושארא אל: ואיש חבול לא
חבל. לא חבל אותו בשעת שראוי
להשיבו: מעני השיב ידו.
מעשות לו שום רע וכן מאחרי
אלא שזכר מי שהוא נקל להרע
לו שהוא חלוש: אביו. גזל אח.
כל ישראל אחים כמו שאמר עד
דרוש אחיך אותו ודולתו ויתרגם
יונתן גזל גזילה לחד מאחוהי:
ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו.
כאילו אמר ורע עשה בתוך
עמיו ואמ' דרך כלל על הרעות
וכן מנהג הלשון לומר לא טוב
במקום רע כמו ויתיצב על דרך
לא טוב ומאזני מרמה לא טוב
וכן על הדרך הזה אשר איננה
טהורה אשר לא יהיה טהור:
בתוך עמיו. כי לא יבוש לעשות
רע בתוך קהלות אנשים: מדע.
חסר וי"ו ולית כוותיה. וטעם
ואמרתם כי אתם תאמרו אלי
כשאומר לכם מדתי זאת מדוע
לא נשא הבן בעון האב כמו
שאנו רואים אבותינו חטאו ואינם
ואנחנו עונותיהם סבלנו ואם
לא יתכן כי הבן משפט וצדקה
עשה מדוע ישא עון האב אבל
אתם רשעים ואתם נושאים ע
עונותיכם ועון אבותיכם כמו
שהיא מדתי פוקד עון אבות על
בנים לשונאי: שמר ויעשה אותם.

ועשה אח מאחד
מאלה. תרגם יונתן
ויעביד לאחוהי מחדא
מאילין: והוא את כל
אלה. את כל הטובות
האלה שעשה אביו:
תועבה עשה. משכב
זכור: ויראה ולא
יעשה כהן. ראה
בלבו שאין טוב לעשות
כן אופארצויט בלע"ז:
מעני השיב ידו.
מעשות לו רעה:

ח' פסוקי' את כהן חטאה ועשייה וסי' והתודו את חטאהם אשר עשו ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל.
בכל חטאת אביו אשר דאביה. על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע דומרי. וילכו בני ישראל בכל חטאת
ירבעם. כי על אפי' והנה הוליד בן פריץ. והרשע כי ישוב: חטאת ו' חס' ו' כליש' בקריא' וסי' נמסר בסדר

בנשך לא יתן ותרבית לא יקח
מעול ישיב ידו משפט אמת יעשה
בין איש לאיש: בחקותי יהלך
ומשפטי שמר לעשות אמת צדיק
הוא חיה יחיה נאם אדני יהוה:
והוליד בן פריץ שפך דם ועשה אח
מאחד מאלה: והוא את כל אלה
לא עשה כי גם אל ההרים אכל ואת
אשת רעהו טמא: עני ואביון הונה
גזלות גזל חבל לא ישיב ואל ה
הגלולים נשא עיניו תועבה עשה:
בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא
יחיה את כל התועבות האלה עשה
מות יומת דמיו בו יהיה: והנה
הוליד בן וירא את כל חטאת אביו
אשר עשה ויראה ולא יעשה כהן:
על ההרים לא אכל ועיניו לא נשא
אל גלולי בית ישראל את אשת
רעהו לא טמא: ואיש לא הונה
חבל לא חבל וגזלה לא גזל לחמו
לרעב נתן וערום כסה בגד: מעני
השיב ידו נשך ותרבית לא לקח
משפטי עשה בחקותי הלך הוא לא
ימות בעון אביו חיה יחיה: אביו
כי עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא
טוב עשה בתוך עמיו והנה מת
בעונו: ואמרתם מדע לא נשא
הבן בעון האב והבן משפט וצדקה
עשה את כל חקותי שמר ויעשה
אתם חיה יחיה: הנפש החטאת
היא תמות בן לא ישא בעון האב
ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק
עליו תהיה ורשעת רשע עליו
תהיה: והרשע כי ישוב מכל
חטאתו אשר עשה ושמר את כל
חקותי ועשה משפט וצדקה חיה
יחיה לא ימות: כל פשעיו אשר
עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר
עשה יחיה: החפץ אחפץ מות
רשע נאם אדני יהוה הלא בשובו
מדרכו וחיה:

בחיבוליא לא יהב ורביתא לא
נסיב משיקרא אתיב ידיה דין
דקשוט עביד בין גבר לגבר:
בקימי הליך ודיני נטר למעבד
קשוט צדיקא הוא מיחא ייחי אמר
יי אלהים: ואוליד בר רשיעא
אשיד דם ויעביד לאחוהי מחדא
מאילין: והוא ית כל אילין לא
עבד אלהין בטוריא פלח למעות
וית איתת חבריה סאיב: מסכין
וחשיך אוני גזילא גזל משכונא
לא אתיב ולפולחן טעותא זקף
עינוהי תועיבא עבד: בחיבוליא
יהב ורביתא נסיב האיתקיים לא
יתקיים ית כל תועבתא האילין
עבד מימת ימות חובת קטוליה
ביה תהי: והא אוליד בר וחזא
ית כל חובי אבוהי דעבד וחזא
ולא עבד כותהון: על טוריא לא
פלח לטעותא ועינוהי לא זקף
לפולחן טעות בית ישראל וית
איתת חבריה לא סאיב: ואנש
לא אוני משכונא לא נסיב וגזילא
לא גזל מלחמיה לכפנא יהב
וערטילאה כסי מכסותיה:
מסכינא לא אתיב ידיה חיבוליא
וריביתא לא נסיב דיני עביד בקימי
הליך הוא לא ימות בחובי אבוהי
מיחא ייחי: אבוהי ארי עשק
עישקא גזל גזילא לחד מאחוהי
ודלא תקין עבד בגו עמיה והא
מית בחוביה: ותימרון מא דין
לא לקי ברא בחובי אבא וברא דין
וקשוט וזכו עבד ית כל קימי נטר
ועבד יתהון מיחא ייחי: אנש דיחוב
הוא ימות ברא לא לקי בחובי אבא
ואבא לא לקי בחובי ברא זכות
זכאה ביה יתקיים וחובת חייבא
עלוהי תהי: ורשיעא ארי יתוב
מכל חובוהי דעבד ויטר ית כל
קימי ויעביד דין דקשוט וזכו מיחא
ייחי לא ימות: כל חובוהי דעבד
לא ידכרון ליה בזכותיה דעבד
יתקיים: המירעא רעינא במותיה
דרשיעא אמר יי אלהים הלא כד
יתוב מאורחיה ויתקיים:

מסרה
נשא: גזל ב' קמצין
וסימ' גזל אח ואשר לא
טוב עשה. וגזל ומשפט
וצדק תראה: ויעשה
ד' בקריאה וסימ' נמסר
במלכים א' סימ' י"ו:
צדקת ה' בקריאה וסימ'
כי שם חלקת מחוקק
ספון ויתא. צדקת
הצדיק עליו תהיה.
צדקת הצדיק לא
תצילנו. צדקת ישרים
תצילם. צדקת תמים
תישר דרכו. וחד
וצדקת צדיקים יסרו
ממנו:

שמר מצות לא תעשה ועשה מצות עשה: הנפש. מבואר הוא: רשע. כתיב וקרי הרשע אין ביניהם אלא הא הידיעה: והרשע. עד הנה דבר באב ובבן ועתה מדבר
באדם עצמו בשובו ממעשיו ואמ' כי אם היה רשע ושב מרשעתו ועשה משפט וצדק' חיה יחיה וכל פשעיו לא יזכרו לו עוד וכן בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו
אשר עשה לא תזכרנה והקשו רז"ל והוי כמחצה זכאי ומחצה חייב ותרצו בתוהא על הראשונות שכיון שמתחרט אדם על מעשיו הראשונים אינ' נחשבים לו לכלום: חיה
יחיה ולא ימות. יחיה בעולם הזה ולא ימות לעולם הבא וכן יחי ראובן ואל ימות: מכל חטאתו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: כל פשעיו. מבואר הוא: החפץ אחפוץ מות
רשע. אינני חפץ במות רשע אלא אני מאריך לו ברשעו כדי שישוב בתשובה כמו שעשיתי למנשה:
ובשוב

ובשוב צדיק · וחי · בתמיה: צדקתו · חסר יוד הרבים מהמכתב: ואמרתם לא יתכן דרך יי׳ · שלא תזכרנה לו מעשיו הראשונים איננו נכון זה שתאמרו אתם: הדרכי לא
יתכן · איך תוכלו לומר זה אלא דרכיכם לא יתכנו ודרכי מחשבותיכם ודעתכם לא יתכנו כי אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו האחרונים כי הראשונים נתחרט עליהם
ויונתן תירגם לא יתכן דרך יי׳ לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי: בשוב · מבואר הוא: ומת עליהם · על שובו והתחרטו מצדקתו ועל עשותו העול על שניהם יענש ולהודיע
זה השיב הענין כי כבר זכרו וכן אמר עוד ובשוב רשע וחדש בו גם כן זה הענין והוא אמרו ויראה וישוב כלומר ראה מעשיו הרעים והתבונן בהם כי רעים הם

ובשוב ד׳ וסימ ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · ככל התועבות אשר עשה · ובשוב רשע מרשעתו · וחברו · וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי · הלא כל סיפרא כ״ל בב״ח וסימ נמסר לעיל בסיפרא סימ י״ב · יחיה ח׳ בקריא׳ וס״ב׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ ויואב יחיה את שאר העיר דדברי הימים · יחיה

רשי

כל צדקותיו לא תזכרנה · פרמו רשתיקו במתחרט על עליהם: לא יתכן · כמו לא יתקן אפייאטים בלע״ז: סובו והשיבו · שובו אתם והשיבו את אחרים רטורנ״יר בלע״ז: מה אמך לביא · כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיהו שנמשלה ללביא זו: בין אריות · שרי יהודה: ותעל אחד מגוריה · על בני יאשיהו כאמרה קינה זו הראשון הוא יהואחז: אדם אכל · גזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה שטעמ׳ טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם: וישמעו אליו גוים · פרעה מלך מצרים: בחחים כתפש׳ · גומין חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה: בחחי׳ · כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומושכין אותו בהן: וירא

ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול
ככל התועבות אשר עשה הרשע
יעשה וחי כל צדקתו אשר עשה
לא תזכרנה במעלו אשר מעל וב
ובחטאתו אשר חטא בם ימות:
ואמרתם לא יתכן דרך אדני שמעו
נא בית ישראל הדרכי לא יתכן הלא
דרכיכם לא יתכנו: בשוב צדיק
מצדקתו ועשה עול ומת עליהם
בעולו אשר עשה ימות:
ובשוב רשע מרשעתו
אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא
את נפשו יחיה: ויראה וישוב
מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה
לא ימות: ואמרו בית ישראל לא
יתכן דרך אדני הדרכי לא יתכנו בית
ישראל הלא דרכיכם לא יתכן:
לכן איש כדרכיו אשפט אתכם בית
ישראל נאם אדני יהוה שובו
והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה
לכם למכשול עון: השליכו
מעליכם את כל פשעיכם אשר
פשעתם בם ועשו לכם לב חדש
ורוח חדשה ולמה תמותו בית
ישראל: כי לא אחפץ במות המת
נאם אדני יהוה והשיבו וחיו:
יט ואתה שא קינה אל
נשיאי ישראל: ואמרת מה אמך
לביא בין אריות רבצה בתוך כפרים
רבתה גוריה: ותעל אחד מגריה כפיר
היה וילמד לטרף טרף אדם אכל:
וישמעו אליו גוים בשחתם נתפש
ויביאהו בחחים אל ארץ מצרים:

וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעבד
שקר ככל תועבתא די עבד רשיעא
יעביד דאיתקיים כל זכותיה דעבד
לא ידכרון בשיקריה דשקר
ובחובוהי דיחב בהון ימות:
ואמרתון לא מפרשן לנא אורחת
טובא דיי שמעו כען בית ישראל
האורחת טובי לא מפרשן לכון
הלא אורחתכון דילכון לא תקנן:
וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד
שקר וימות עליהון בשיקריה די
עבד ימות: וכד יתוב רשיעא
מחובוהי די עבד ויעביד דין דקשוט
וזכו הוא ית נפשיה יקיים:
וחזא ותב מכל חובוהי די עבד
מיחא ייחי לא ימות: ואמרו בית
ישראל לא מפרשן לנא אורחת
טובא דיי האורחת טובי לא
מפרשן לכון בית ישראל הלא
אורחתכון דילכון לא תקנן:
בכן אנש כאורחתיה איתפרע
מנכון בית ישראל אמר יי אלהים
תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן
טעותא ולא יהי לכון לתקלא
חובין: ארחיקו מנכון ית כל
חוביכון דחברתון בהון ועיבידו
לכון לב דחיל ורוח דחלא ולמה
תמותון בית ישראל: ארי לא
רעינא במותא דחייב לימת אמר
יי אלהים תובו לפולחני
ואיתקיימו: ואת טול
אליא על רברבי ישראל: ותימר
מה כנישתא דישראל דהות דמיא
ללייתא ביני מלכיא רבא ביני
שילטוניא רביאת בנהא: ורביאת
חד מבנהא מלכא הוה ואליף
למיקטל קטיל אנשא קטל:
ושמעו עלוהי עממיא בסריגתהון
אתאחד ואיתיאוהי בשלשלן
לארעא דמצרים:

והתחרט עליה׳ ושב מכל פשעיו ויעש משפט וצדקה על שניהם יקבל שכר: יחיה · הוא מחיה נפשו בשובו כי בידו החיים והמות לפי מעשיו: ויראה · מבואר הוא: וישוב · כתיב בוי״ו וקרי בלא וי״ו והשי״ן קמוצה: חיו יחיה · בוי״ו וכל הנזכרים למעלה חיה יחיה בה״א ואחד הוא כי המקור מבנין הפע״ל מן הקל יבא בוי״ו או בה״א: ואמרו · הדרכי · לשון רבים ושלמעלה הדרכי לשון יחיד: דרכיכם לא יתכנו · כל אחד מדרכיכם: לכן · שובו והשיבו · איש את אחיו ויונתן תירג׳ תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא: ולא יהיה לכם · מניעת התשובה למכשול עון: השליכו מעליכם · התחרטו עליהם ובזה תשליכו עונותיכם מעליכם: כי לא אחפוץ במות המת · על שם סופו וכן יומת המת על שם סופו וכן ת״י דחייב לימות כמו שתרגם אנקלוס ד דחייב קטול: ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל · אל כמו על וכמוהו רבים ונשיאי ישראל הם מלכי יהוד׳ יהואחז ויהויקים וצדקיהו: ואמרת מה אמך לביא · תבא מלת מה ב[...]ן נהי כמו זה וכמו מה אמולה לבתך הכנסת תקרא אם וכן ת״י מה כנישתא דישראל דהות דמיא ללייתא והמשילה ללביא ו והיא אם האריות והאריה מלך החיות והלביאה אם המלוכה לפיכך המשיל בהם מלכות בית דוד ומלת לביא הנכון לביאה אלא שבאה היו״ד תמורת האלף והאלף במקום ה״א הנקבה כשא׳ נבהא קומתו ויו״ד שמטך כבלעת ברנם היו״ד המובעת תמורת האלף: בין אריות רבצה · בעוד שהיו שופטים רבונו של מקום היו רובצים כארי בלי פחד: בין אריות · בין מלכי האומות: רבתה · ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי והכפיר קטן מהאריה וגדול מגור והאריות משל למלכים וכפירי׳ משל לשלטונים וכן ת״י אריות מלכייא וכפירים שלטונייא: ותעל · מבנין הפעיל היא העלתה אחד מגוריה ר״ל אחד מבני המלוכ׳ והוא יהואחז כמו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו ר״ל ותעל שרבתה אותו עד שעלה במעלה והיה כפיר ר״ל שמלך יהואחז וקראו כפיר ולא קראו ארי כי לא היתה לו ממשלה

איש עגלת בקר · כי לא יחיה רשע · נשיבה נא שקים במתנינו · והוא את נפשו יחיה: ואתה שא קינה אל
כל לשון קינה על בג״ג אל וסי׳ ויקונן הכלך אל אבנר: ואתה שא קינה אל נשיאי ישר׳ · ונשאו אליך בניהם:

גדולה כי רוב הארץ היתה אחרבת: וילמד לטרף טרף אדם אכל · למד זה הכפיר לטרוף טרף עד שאכל אדם כי הארי או הכפיר רוב
טרפו בחיות ופעמים טרף גם האדם כן יהואחז כלחם בגדול ממנו והוא מצרים כמו שפירש בספר מלכים ובעבור זה אסרו פרעה נכה:
וישמעו אליו גוים · חיל פרעה שהיה בארץ חמת שמעו כי פשט בארץ מצרים ותפשוהו בשובו משם זהו שאמר בשחתם נתפש בשחתם מן
שוחה שחת וי״ת כמו בתמכורתם שתרגם בסריגתהון אתאחד: בחחים · בשלשלאות של ברזל וכן תירגב׳ יוכתן בשלשלן: וירא

ותרא כי נוחלה. הפך התוחלת ופירו' אבדה תקותה ועל הדרך הזה תירגם יונתן וחזת ארי פסק אבר סברה ויש לפרש כמשמעו ענין תוחלת כלומ' ותרא כי עמדה ימים רבים בתוחלת אולי ייטיב עניכה והנה אבדה תקותה: ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו. אמרה אולי יצלח זה למלוכה ואף על פי שפרעה נכה המליכו בהסכמת עם הארץ המליכו וכאילו הם שמוהו מלך: ויתהלך בתוך אריות. זה היה יהויקים שהמליכהו פרעה נכה ויתהלך בתוך אריות כלומר בתוך מלכים והם פרעה נכה ונבוכד נצר כי פעם היה עם זה ופעם עם זה כי מלך בבל כבשו והוליכו לבבל ואחר כך שב לירושלם ומרד במלך בבל והיה עוזר במלך מצרים: כפיר היה. שלא עלה במעלה עד שיקרא אריה אלא כפיר היה כמו שהיה בעת מלכו: וילמד לטרוף טרף אדם אכל. אפשר שנלחם באדום ובמואב ובבני עמון כי הם באו עליו עם גדודי כשדים כשמרד במלך בבל וכן בישראל היה שופך גם דם נקי: וידע אלמנותיו. הכנוי כנגד אדם שזכר ושניהם דרך כלל אמר כי היה הורג האנשי' והיה שוכב עם אלמנותיהם זהו שפירש וידע כמו וידע עוד אדם את חוה אשתו וכן העיד עליו הנביא שהיה שופך דם נקי שאמר עליו ירמיהו כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך ות' וידע ואצדי בירנייתיה תרגם וידע ענין שבר וחרבן כמו ויודע בהם אנשי סכות ותירגם אלמנותיו כמו ארמנותיו שתרגם ואבדית בירנייתיה: ועריהם החריב: ממעשיו הרעי' היה חרבן הערים בארץ ישראל כי הוא לא החריב בידים אלא הוא גרם החרבן וכן ואת העיר תשרוף באש שאמר הנביא לצדקיהו: ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו. שממה ארץ יהוד' מקול שאגתו שהיה מטיל יראתו על בני אדם ולפי שהמשילו לכפיר אמר קול שאגתו: ויתנו עליו גוים סביב ממדינות. נתנו עליו בקולם כלומר שאספו גוים רבים כמו שאמ' את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון: ויתנוהו בסוגר. הנה לא זכר בזה המשל יהויכין וצדקיהו ויש לפרש כי יהויכין לא מלך אלא ג' חדשים לפיכך לא זכרו וצדקיהו גם כן כי כיון שהיה מלכות יהויקי' וצדקיהו במספר אחד ושניהם ניתנו ביד מלך בבל ומתו ברשותו אמר הענין על שניהם כאחד ועיקר החרבן החל מיהויקים שהרי מלך בבל הוליך עמו בבלה מקצת כלי בית אלהים ומשרי הארץ: בסוגר בחחים. ת' בקולרין בשלשלן: יביאהו במצודות. ואחר שהביאוהו לבבל הביאוהו במצודות פירוש מגדלים חזקים להיות שם כלוא וכן מצודות סלעים משגבו במצודות עין גדי: למען לא ישמע קולו. לפי שאמ' מקול שאגתו אמר שלא ישמע עוד קול אל הרי ישראל ואל כמו על ואם על צדקיהו אמר הוא הנכון כי לא שב עוד לארץ ישראל מיום גלותו ואם על יהויקים גם כן נכון כי בגלות ראשונה שגלה הביאו גם כן מלך בבל במצודות למען לא ישוב עוד לארץ ישראל ואף על פי כן השיבו אחר כן שם כי חשב שלא ימרוד בו והאמין בו ואחר כן בגלות שני תפשוהו הכשדים להוליכו בבל ומת בדרך כמו שכתוב סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ולדעת קצת המפרשים מת בבבל: אמך כגפן בדמך על מים שתולה. עוד הוסיף למשול משל על כנסת ישראל בענין אחר דמה כנסת ישראל לגפן פוריה וענפה כן היה ענינה בתחילה עם המלכים הראשונים דוד ושלמה והמלכים הטובים הבאים אחריהם וכף אמך כנגד ישראל והאם היא הכנסה ופירו' בדמך כמו בדמותך וכן ת' כנישתא דישראל במעבדה אוריתא דמיא לגפן דשתילא על מבוע דמיין ויהיה בדמך כמו בדמותך כמו וגורם לבלות שאול שהוא כמו וגורתם אבל פנה כמו פנתה או הוא משקל אחר דם בשקל בוקו ורב האי ז"ל פירש בדמך כמשמעו שהדם הוא רטיבות הטבע לפי שכל דבר שיוצא מדבר אחר יש בו מרטיבות טבעו: על מים שתולה. לפיכך היתה פוריה וענפה שלא פסקו המים מתחתיה כך כנסת ישראל כל זמן שמעשיה היו טובים היתה מצלחת במעשיה והולכת וגדלה כמו הגפן שהיא על המים: פוריה. גדלה מן פרו ורבו והוא בשקל בוכיה או יהיה פוריה עושה פרי לרוב וענפה שם התואר עניכה בעלת ענפים ארוכים: ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים ענפיה היו מטות עוז ותוקף וגדולה עם שבטי המושלי' והם המלכים אשר בידם שבטי המוסר: ותגבה קומתו. זכר הגפן בלשון זכר ובלשון נקבה כדרוב ובלשון זכר כמו שאמר הנה קומתו ואמר וירא בגבהו ברוב דליותיו וכן בלשון זכר גפן בוקק ישראל וכן וימצא גפן בשדה וילקט ממנו: על בין עבותים. הענף שהוא בין העבותים הוא גבוה על כל שאר הענפי' והוא האמצעי שבאילן והוא הנקרא צמרת וזאת הגפן היתה קומתה על צמרת שאר העצים והמשל כי מלכות דוד ושלמה בנו היתה עליונה על כל ממלכות הגוים ועל הגבוה והגדול שבהם וכולם היו כנעים למלכות בית דוד ומשועבדים תחתיה עד שהיתה נראית בגובה ובמעלה על כולם ברוב גבורים ושרים רבים ונכבדים שהיו לה זהו משל ברוב דליותיו וכן תירגם יונתן הפסוק והוו בה שלטונין וגו': דליותיו. בשקל הריותיו: ותתש בחימה. הכתישה הגדולה הזאת לא היתה אלא בחימה ובקצף גדול כי היתה גבוה מהכל ושבה שפלה מהכל כי לארץ השלכה וכן אמר ויתשם יי' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה: ורוח הקדים הוביש פריה. כמו שפירשנו למעלה בפסוק הלא כגעת בה רוח הקדים כי המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי הוא חמה ויבשה ועוד כי בבל מזרחית בפוכית לארץ ישראל: התפרקו ויבשו. דליותיו שזכר מטה עזה אם אכלתהו: מטה עזה. הוא המלך כמו שפירשנו והוא צדקיהו: ועתה שתולה במדבר. בגלות שהוא דומה להם למדבר וארץ ציה: ותצא

ויתהלך ג"פ וסימ' ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו. וחברו ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו. ויתהלך בתוך אריות כפיר היה: ויתנהו ד' ג' חס' וא' מל' וסי' ויתנהו על יד עשי המלאכה המפקדי' ר"פ כן כתיב. התיכו עבדיך. ויתנהו בסוגר בחחים. ויאמר המלך ויתיכו את הכסף דדברי הימים. כתרא מל': וירא

רשי

ותרא. אמו כנסת ישראל: כי נוחלה. לשון חולי: ותקח אחד מגוריה. יהויקים: כפיר שמתהו. מלך כל כפיר שבמקרא' ארי בחור וגבור: וידע אלמנותיו. מענה את הנשים והורג את בעליהן ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון שבר והרס כמו וגבוה ממרחק ידע: ועריהם החריב. שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כמו שנאמ' במלכים: ויתנו עליו גוים סביב ממדינות. וישלח יי' בו את גדודי ארם ואת גדודי כשדים ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון ויתנו אליו גוים ואיתכנשו: בסוגר. ת' בקולרין: במצודות. להיות כלוא שם: אמך כגפן. עד זה מן הקינה: בדמך. לשון דמיון ומשל כלומ' דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים: פוריה. כמו פורה רום לשון עושה פרי: ממים רבים. על ידי מים רבים: מטות עוז אל שבטי מושלים. שלטונין תקיפין ומלכין גברין: עבותים. אילנות שענפיהם מרובין: ותתש. כל כתישה וכטישה הוא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ: ורוח הקדים. כשוכר נכרי: הובש את פריה. שחטו את בני צדקיהו: ותאכל

ותרא כי נוחלה אבדה תקותה ותקח
אחד מגוריה כפיר שמתהו: ויתהלך
בתוך אריות כפיר היה וילמד
לטרף טרף אדם אכל: וידע
אלמנותיו ועריהם החריב ותשם
ארץ ומלאה מקול שאגתו: ויתנו
עליו גוים סביב ממדינות ויפרשו
עליו רשתם בשחתם נתפש:
ויתנהו בסוגר בחחים ויבאהו אל
מלך בבל יבאהו במצדות למען לא
ישמע קולו עוד אל הרי ישראל:
אמך כגפן בדמך על
מים שתולה פריה וענפה היתה
ממים רבים: ויהיו לה מטות עז
אל שבטי משלים ותגבה קומתו
על בין עבתים וירא בגבהו ברב
דליתיו: ותתש בחמה לארץ
השלכה ורוח הקדים הוביש פריה
התפרקו ויבשו מטה עזה אש
אכלתהו: ועתה שתולה במדבר
בארץ ציה וצמא:

וחזת ארי פסק אבר סיבורה ודבאת חד מבנהא מלכא שויתיה: והליך בגו מלכיא מלכא הוה ואליף למיקטל קטול אנשא קטל: ואצדי בירניתיה וקירויהון אחריב ואצדיאת ארעא ומלואה מקל אתרגושתיה: ואיתכנישו עלוהי עממיא סחור סחור ממדינתא ופרסו עלוהי מצדתהון בסריגתהון אתאחד: ויהבוהי בקולרין בשילשלן ואיתיאוהי לות מלכא דבבל איתיאוהי במצריא בדיל לא ישתמע קליה עוד על טורי ישראל: כנישתא דישראל במעבדה אוריתא דמיא כגופן דשתילא על מבוע דמיין דנופה שפיר וסוכה מטלן היא שתילה על מיין סגיאין: והוו בה שילטונין תקיפין מלכין דגיברין לשעבדא מלכו ורמא בתוקפיה על מלכותיה ואיתנצח בסומכותי בסגי גיברוהי: ואיתעקרת בתקוף מארעא בית שכינתא לארעא אוחרי איתגליאת ומלך דתקיף ברוח קידומא קטיל עמה איטלטלו וגלו שילטוני תוקפה ועממיא דתקיפין כאשתא שיציאונון: וכען דמיא לגופן דשתילא במדברא בארעא צדיא וחרבא:

ג' בקריא' וסימ' וירא יי' אל אברם ויאמר לזרעך אתן. ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים. וירא אליו יי' באלוני ממרא. ויאמר אל תרד מצרימה. וירא אליו יי' בלילה ההוא. וירא אלהים אל יעקב עוד. ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך הסנה. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד. ויקהל עליהם קרח. וחי בהקהל העדה על משה ועל אהרן. ויבא משה ואהרן מפני הקהל. באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן. וירא אליו מלאך יי'. וירא מלאך יי' אל האשה. וירכב על כרוב ויעף דשמואל. וירא יי' אל שלמה. וחברו אל שלמה שנית. וירא לכרובים תבנית יד. וירא בגבהו ברב דליותיו:

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִמַּטֵּה בַדֶּיהָ פִּרְיָהּ אָכָלָה
וְלֹא הָיָה בָהּ מַטֵּה עֹז שֵׁבֶט לִמְשׁוֹל
קִינָה הִיא וַתְּהִי לְקִינָה׃
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי ד
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ
לְפָנָי׃ וַיְהִי דְבַר
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן אָדָם דַּבֵּר
אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם
בָּאִים חַי אָנִי אִם אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה׃ הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט
בֶּן אָדָם אֶת תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי
לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי
יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל
אֶרֶץ אֲשֶׁר תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת׃
וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו
הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל תִּטַּמָּאוּ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיַּמְרוּ בִי וְלֹא
אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שִׁקּוּצֵי
עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גִּלּוּלֵי
מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי
עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי
הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְתוֹכָם
אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

וְאַתּוּ עַמְמַיָא וְתַקִיפִין כְּאִישָׁתָא
מֵחוֹבֵי זְדוֹנַהּ עַמַּהּ קְטִילוּ וְלָא הֲווֹ
בַהּ שִׁלְטוֹנִין תַּקִיפִין מַלְכִין ד
דְגִיבָּרִין לְשַׁעְבָּדָא מַלְכוּ אֲמַר
נְבִיָא אִילְיָא הִיא נְבוּאָתָא וּתְהֵי
לְאִילְיָא׃ וַהֲוָת
בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא בְּחַמְשָׁא בְּעַסְרָא
לְיַרְחָא אֲתַר נְבִיָא אֲתוֹ גַבְרִין
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן
קֳדָם יְיָ וִיתִיבוּ קֳדָמַי׃
וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי
לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַלְמִתְבַּע אוּלְפַן
מִן קֳדָמַי אַתּוּן אָתָן קַיָים אֲנָא אִם
אִשְׁתְּאִיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים׃ הַתוֹכַח יַתְהוֹן הַתוֹכַח בַּר
אָדָם יַת תּוֹעֲבַת אֲבָהַתְהוֹן הוֹ
הוֹדִיעִינוּן׃ וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹמָא דְאִתְרְעִיתִי
בְּיִשְׂרָאֵל וְקַיֵּימִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי
לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב וְאִתְגְּלֵיתִי
לְמִפְרַקְהוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם ו
וְקַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְהוֹן לְמֵימַר אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ בְּיוֹמָא הַהוּא קַיֵּימִית
לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָ
דְמִצְרַיִם לְאַרְעָא דִי חֲבִית לְהוֹן
עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ תּוּשְׁבַּחְתָּא הִיא
לְכָל מְדִינָתָא׃ וַאֲמָרִית לְהוֹן
גְּבַר יַת שִׁיקוּצוֹהִי אַרְחִיקוּ מִקֳבֵיל
עֵינוֹהִי וּפוּלְחַן טַעֲוַת מִצְרָאֵי לָא
תִיסְתַּאֲבוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי וְלָא אֲבוֹ
לְקַבָּלָא לִנְבִיַּי גְּבַר יַת שִׁקוּצֵי ע
עֵינֵיהוֹן לָא אַרְחִיקוּ וְיַת פּוּלְחַן
טַעֲוַת מִצְרָאֵי לָא שְׁבָקוּ וַאֲמָרִית
לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן דְיָחוּל
רוּגְזִי בְּהוֹן בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרַיִם׃
וַעֲבָדִית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל דְלָא יִתַּחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָא דִי
אִינוּן בֵּינֵיהוֹן דְאִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרַקְהוֹן לְעֵינֵיהוֹן לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

בה׳ ל׳ מל׳ · ל׳ מלעיל · נ׳ חס · ל׳ · ו׳ חס · ל׳ · נ׳ מל׳ · ל׳ מל׳ · י״ב כטל · ל׳ ח׳ חס׳ את · נ׳ בקרי לית בלבי · נ׳ · ו׳ פסו׳ ולא לא לא · נ׳ · ל׳ רפוי׳ לר

נשאתי ידי נשיאת יד ז׳ חס׳ את בקריאה בליש׳ וסי׳ נשא ידו כמלך בדוד · ביום בחרי בישראל ב׳ בפסוק ·
ודבתריה ביום ההוא נשאתי ידי להם · וגם אני נשאתי ידי להם במדבר קדמא · על כן נשאתי ידי · וישא ידו
להם לתפיל · וחד כי אשא אל שמים ידי ׃

רדק

ותצא אש ממטה בדיה · הוא צדקיהו כי הוא גרם החרבן ואחריו לא היה בה מטה
עז שבט למשול ׃ קינה היא ותהי לקינה · קינה היא מדבר הנבואה וכן היתה
לקינה בעת החרבן והגלות ותירגם יונתן אמר נביאה אליא היא נבואתא ותהי
לאליא ׃ ויהי בשנה השביעית · לגלות המלך יהויכין ובכל שנה היה אומר לו הא׳
יתעלה נבואה אחת להוכיחם
ואף על פי שהיו ביניהם נבואות
אחרות בכל שנה היתה תחלת
הנבואה זאת שאמר עליה בשנת
פלונית ובכל אחת מהם היה
עם בני הגולה או עם זקניהם
תחלה בשנה החמישית לגלות
המלך יהויכין וכן ויהי בשנה
הששית וזקני יהודה יושבי׳ לפני
ועתה בשנה השביעית בחמשי
בעשור לחדש באו אנשי׳ מזקני
ישראל לדרוש את יי׳ וישבו לפני
ספור החדש וימי החדש רמז כי
בזה הזמן תחרב ירושלם והיה
מאת יי׳ לבא בזה היום הזקנים
לפני הנביא כדי שישמעו התוכח׳
ביום ההוא כי בעונם ובעון א
אבותם חרב הבית ואלה הזקנים
באו לדרוש את יי׳ וצדיקים היו
מאותם שגלו עם יהויכין ומה
שאמר להם אם אדרש לכם
בעבור עון דורם אמר אולי הם
באו לדרוש על הגולה אם תשוב
לארץ ומה שאמר להם הבדרך
אבותיכם אתם נטמאים כנגד
הדור הרע אמר כמו שאמר
למשה רבינו עליו השלום עד
אנה מאנתם לשמור מצותי ו
ותורותי ובסדר עולם מי היו אל
זקני ישראל חנניה מישאל ועזריה
היו ויתכן שבאו לדרוש את
השם בעבור הנותרים בארץ מה
יהיה אחריתם אם יגלו אם לא
לפיכך אמר להם הבדרך א
אבותיכם אתם נטמאי׳ כי אותם
שגלו לבבל לא עברו ע״ז אחר
שגלו ׃ ויהי · בן אדם · את זקני
ישראל · כמו עם או אל ׃ אדרש ·
האל״ף בחירק ׃ התשפט ׃ תירגם
יונתן התוכח יתהון התוכח בר
אדם כלומר תרצה לשפוט
אותם ברשעתם הוכח אותם על
מעשיהם הרעי׳ והודיעם גם כן
את תועבות אבותם כי מקדם
הכעיסוני במעשי ידיהם ׃
ואמרת · ביום בחרי בישראל ·
החי״ת בקמץ חטף לתפארת
הקריאה החל התוכחה מעת
שהיו לעם בגלות מצרים ויום
שבחר בהם הוא יום ששלח להם
תחלה נביאיו ומי הם משה א
אהרן ומרי׳ וזה הענין והתוכחה
שהוכיחם במצרי׳ על ידי נביאיו
לא ראינו אלא מדברי יחזקאל
במדרש הרי שנאה זו היתה
כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע נתעוררה השנאה ועל זה נאמר
שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעי׳ תכסה אהבה ׃ ואשא ידי · כמו שנ׳ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברה׳ ליצחק וליעקב וכאן פירש לזרע יעקב כי מה שנתן לאברהם
וליצחק בעבור זרע יעקב את׳ וכן את׳ שם ונתתי אותה לכם מורשה אני יי׳ ׃ ואודע להם · נודעתי להם על ידי נביאים ששלחתי להם ואשא ידי להם כמו שאמר אני יי׳ ׃ אני
יי׳ · שבועה וכן נשאתי את ידי ואשא את ידי ואת קיימית במימרי וכמו כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם ׃ ביום ההוא · כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני
יי׳ והוצאתי אתכם ׃ צבי היא לכל הארצות · תפארת וחמדה לכל הארצות היא כי היה הנוף האמצעי והוא משובח משאר הנופות והאויר ממוזג וטוב מכל הארצות וכן
אמר יפה נוף משוש כל הארץ ותירגם יונתן צבי היא תושבחתא היא לכל מדינתא ׃ ואומר אליהם · קודם לכן אמרתי להם על יד הנביאים הראשונים שנבאו להם משה
רבינו עליו השלום ׃ איש שקוצי עיניו השליכו · כי העינים מביאות האדם לחטא כמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם וכן אמר
בפרשה זו כי אחרי גלוליהם לבם הולך ואמר אחר כן ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם ואמרו ז״ל עינא וליבא תרסורי דחטאי נינהו ׃ ובגלולי מצרים · כתרגומו ובפולחן
טעוות מצראי לא תסתאבון ׃ וימרו בי · לשפוך חמתי לכלות אפי כפל הענין במלות שונות כי כשישפוך אדם מה שבכלי הוא מכלה ממנו מה שבתוכו ׃ ואעשה · לבלתי
החל · מבנין נפעל וצרי החי״ת מקום פתח וכן כי יחל לזנות והם ענין חלול ׃ אשר נודעתי · על ידי הנביאים ׃ לעיניהם · כי המצריים היו שומעים בדבר אליהם הנביאים
והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו עליו השלום כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל לא החזיקו במעשיהם הרעים שהרי
אמר ויאמן העם וישמעו כי פקד יי׳ את בני ישראל והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאים הראשונים ובדברי רבותינו ז״ל כי אף משבא אליהם
משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג׳ ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם ׃ והוציאם

רשי

ותצא אש ממטה בדיה ׃ משעת מלכיה ושריה באת לה הרעה ׃ קינה היא ותהי
לקינה · אליא היא נבואתא והות לאליא ׃ לדרוש יי׳ · על ברכיהם ואם אינו שומע
לנו גם אנו לא נענש על עבירות שבידינו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום
עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ותסוף הענין אתה
למד מתשוב׳ שהשיבם
והעולה על רוחכם וגו׳
אם אדרש לכם
בתשובתכם ובסוף ה
הספר הזה הוא אומר
אדרש לבית ישראל
זו אחת מן המקומות
שאמרו׳ אותנו שהב״ה
חוזר בו על הרעה ועל
כיוצא בזה ההוא את׳
ולא יעשה מדרש ר׳
תנחומא ׃ התשפט
אותם · לשון ויכוח ׃
ביום בחרי בישראל ·
הרי שהיתה שנאה זו
כבושה לפני המקום
קרוב לתשע מאות
שנה משהיו במצרים
עד יחזקאל והיתה א
אהבתו מחפה עליהם
ועל ידי שהיו עתה מ
מרבי׳ לפשוע נתעוררה
ועל זה נאמר שנאה
תעורר מדנים וגו׳ ׃
ואומר אליהם · אהרן
ניבא להם נבואה זו
קודם שנגלה הב״ה על
משה בסנה וזהו שנ׳
לעלי הנגלה נגליתי אל
בית אביך בהיותם
במצרים וגו׳ ׃ וימרו
בי · הם הרשעי׳ רובם
של ישראל שמתו ב
בשלשת ימי אפלה כ
כמו שנאמר וחמושים
עלו בני ישראל וגו׳
אחד מחמשים ויש
אומרים אחד מחמש
מאות ׃ לבלתי החל ·
שלא יתחלל שמי
מאחר שנודעתי להם
והבטחתים להוציאם
ויכירו מצרים שהם
עמי אילו הייתי מ
משחיתם היו אומרים
אויביה׳ מבלתי יכולת
בידו להוציאם ׃

והביאם. והבאם. חסר יוד: ואתן. וחי בהם. כתרגומו ויחיבהון לחיי עלמא וכן תירגם אנקלוס וחי בהם אמ"ל: וגם את שבתותי. אמר וגם כי היא מתנה טובה נתנה אלהים לעמו ישראל כדי לזכור להם בו את יום המנוחה שהניח להם והוציא אותם מעבדות לחירות וזהו האות שהוא בין האל ובין ישראל שהוא קדשם והבדילם מן האומות והפרישם מגלולי מצרים ונתן להם תורה קדושה חקים ומשפטים צדיקים ואמר שבתותי לשון רבים כלל בו שביתת המועדים כי גם הם זכר ליציאת מצרים ולפי שמצות שבת גדולה ושקולה כנגד כל המצות אמר כמה פעמים בספר תוכחות חלול שבת: וימרו בי בחקותי לא הלכו. שהוא אותם במרה כמו שכתוב שם שם לו חק ומשפט: חללו מאד. כי שבת ראשונה חללו שיצאו ללקוט המן לפיכך אמר מאד וגם החקים והמשפטי' אשר כוס עברו עליהם כמו שאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי: ואומר. מבואר הוא: וגם אני נשאתי את ידי להם. בדבר מרגלים שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד יי' את כל הארץ: יען. מבואר הוא: ותחס עיני. ולא עשיתי אותם כלה. כי השארתי בניהם אחריהם להביאם אל הארץ: ואומר. בחוקי. בו"ש עם הרגם וכל הענין הוא מבואר: וגם אני נשאתי את ידי להם במדבר. להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. וכן אמר דוד ע"ה וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיץ זרעם בגוים ולזרותם בארצו' וזה לא מצאנו מבואר בתורה והנראה בעיני כי זה מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ויכום ויכתום עד החרמה וכן מה שאמר וישמע הכנעני מלך ערד וגו' וישב ממנו שבי וזהו ולזרותם בארצות כי באותו השבי הרחיקום שוביהם ומכרום לשאר גויי הארצות ומדרש כי על העתיד אמר שגזר על זרעם להיותם גולים מארצם ולזרותם בארצות וזהו שאמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו' והפיץ יי' אתכם בעמי' וגו' ואמרו כי מה שאמר ויבכו העם בלילה ההוא ליל תשעה באב היה אמ' הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורו' כי בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה: יען

אני יי' מקדשם ד' בקריאה וסימ' אך אל הפרכת לא יבא ואל. ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא. והשיאו אתם עון אשמה: וגם את שבתהתי נתתי להם להיות לאות: והביא ח' קמצין בקריאה וסי' למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר' ואותנו הוציא משם למען הביא. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת

ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל־
המדבר: ואתן להם את־חקותי ואת־
משפטי הודעתי אותם אשר יעשה
אותם האדם וחי בהם: וגם את־
שבתותי נתתי להם להיות לאות
ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה
מקדשם: וימרו־בי בית־ישראל
במדבר בחקותי לא־הלכו ואת־
משפטי מאסו אשר יעשה אתם
האדם וחי בהם ואת־שבתתי חללו
מאד ואמר לשפך חמתי עליהם
במדבר לכלותם: ואעשה למען
שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר
הוצאתים לעיניהם: וגם־אני
נשאתי ידי להם במדבר לבלתי
הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי
זבת חלב ודבש צבי היא לכל־
הארצות: יען במשפטי מאסו ואת־
חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי
חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך:
ותחס עיני עליהם משחתם ולא־
עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר
אל־בניהם במדבר בחוקי אבותיכם
אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־
תשמרו ובגלוליהם אל־תטמאו:
אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־
משפטי שמרו ועשו אותם: ואת־
שבתותי קדשו והיו לאות ביני
וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם
: וימרו־בי הבנים בחקותי לא־
הלכו ואת־משפטי לא־שמרו לעשות
אותם אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם את־שבתותי חללו ואמר
לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בם
במדבר: והשבתי את־ידי ואעש
למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים
אשר־הוצאתי אותם לעיניהם:
גם־אני נשאתי את־ידי להם
במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות
אותם בארצות:

ואפיקתינון מארעא דמצרים ואעילתינון למדברא: ויהבית להון ית קיימי וית דיני הודעית יתהון דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון בחיי עלמא: ואף ית יומי שביא דילי יהבית להון למהוי לאת בין מימרי וביניהון למידע ארי אנא יי מקדשהון: וסריבו על מימרי בית ישראל במדברא בקיימי לא הליכו וית דיני קצו דאם יעביד יתהון אנשא ויחי בהון חיי עלמא וית יומי שביא דילי אחילו לחדא ואמרית ל למישפך חימתי עליהון במדברא לשיצאותהון: ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפיקתינון לעיניהון: ואף אנא קיימית במימרי להון במדברא בדיל דלא לאעלא יתהון לארעא די יהבית עבדא חלב ודבש תו תושבחא היא לכל מדינתא: חלף די בדיני קצו וית קיימי לא הליכו בהון וית יומי שביא דילי אחילו ארי בתר פולחן טעותהון לבהון טעי: וחס מימרי עליהון מלחבלותהון ולא עבדית עמהון גמירא במדברא: ואמרית לבניהון במדברא בגזירת אבהתכון לא תהכון וית נימוסיהון לא תטרון ובפולחן טעותהון לא תיסתאבון: אנא יי אלהכון בקיימי הליכו וית דיני טרו ועבידו יתהון: וית יומי שביא דילי קדישו ויהון לאת בין מימרי וביניכון למידע ארי אנא יי אלהכון: וסריבו על מימרי בניא בקימי לא הליכו וית דיני לא נטרו למיעבד יתהון דאם יעביד יתהון אנשא ויחי בהון בחיי עלמא ית יומי שביא דילי אחילו ואמרית למישפך חימתי עליהון דיחול רוגזי בהון במדברא: ואתיב ית מחת גבורתי ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפקית יתהון לעיניהון: אף אנא קיימית במימרי להון במדברא לאגלאה יתהון לביני עממיא ולבדרא יתהון במדינתא:

רשי

להיות לאות. אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי: בחוקותי לא הלכו. כשו אותי בעגל וברפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן: ואת שבתותי חללו. יצאו מן העם ללקוט מן: וימרו בי הבנים. שבטו של דן וכן הנצמדים לבעל פעור לאחר שמתו דור המדבר: להפיץ אותם. מאז הבטחתי להפיצם כי תוליד ב בנים ובני בנים וגו': נתתי

אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבושו רדפי ואל אבושה אני. והיה אם שבוע תשמעון דירמיה. וגם אני נשאתי ידי. הבי המטפחת אשר עליך. בתרא חס' א': תטמאו ג' קמץ וסימ' ואלה תטמאו. אל תשמרו ובגלוליהם אל תטמאו. ובגלולי מצרים אל תטמאו: את שבתותי ב' וסי' וגם שבתותי נתתי להם להיות. את שבתותי חללו ואמר לשפוך. גם ג' ר"פ בסיפ' וסימ' גם את שאי כלמתך. גם אני נשאתי את ידי תניינא דספרא. גם הם אתו ירדו:

יען' מבואר הוא: גם אני נתתי להם חקים לא טובים. כיון שהם מאסו בחקותי מסרתי אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים שלא יהיו טובים להם כמו חקי פה טובים להם אם היו הולכים בהם והחקים ששמים עליהם האויבים הם המסים שמשימים עליהם לחק בכל שנה ושנה ועבודות אחרות ומשפטים לא יחיו בהם שישימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם ואם היו עושים משפטי היו חיים בהם כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: ואטמא. אולי את' זה על שנצמדו לבעל פעור שנתחברו לו חבור חזק עד שהעבירו כל פטר רחם שצויתי לתתם לי לקדושה כמו שאמר קדש לי כל בכור והנה הם העבירום ממני וכתנום לע"ז וזהו טומאתם הפך הקדושה ופירו' ואטמא שמתי אותם טמאים והרחקתים ממני תמורת מה שהקדשתי' והם לא אבו לכך נתתי אותם טמאים ורחוקים ממני וזהו שלא נזכר השבט הנצמד לבעל פעור ב בברכת משה רבינו עליו השלום: למען אשמם. הם עשו הפך רצוני למען שאשימם שממה כי כבר הזהרתים שאם יעברו על מצותי יהיו שממה והשממה היתה להם מיד שתוך לעונם: למען אשר ידעו אשר אני יי'. וכמו שאמרתי כן עשיתי והענשתי' על עונם ונפל מן העם ארבעה ועשרים אלף אשימם תבנין הפעיל מבנלי הכפל דינו בתשלומו השימם: לכן. עוד הודיעם תועבות אבותם משבאו לארץ: ואביאם אל הארץ. ויתנו שם כעס קרבנם. שהיו מכעיסים אותי בקרבנם שהיו מקריבים לע"ז כמשפט הגוים אשר הורשתי מפניהם: ואומר אליהם מה הבמה. כשראיתי שהם מקריבי' לעבודה זרה בכל מקום ואני יחדתי להם מקו' מיוחד לשמי והם עשו הפך מצותי בשני פנים בעשות להם במה בכל מקום ואפילו לשמי ועוד שהקריבו בהם לאלהים אחרים אמרתי להם מה הבמה מי צוה אתכם לעשות במה גבוה הלא צויתי אתכם מזבח אדמה תעשה לי אלא שאתם למדים מ מעשי הגוי' לעשות מזבח גבוה שנקרא במה לגבהותו או שהוא על הרים גבוהים כי לשון במה הוא לשון גובה כמו ירכיבהו על במותי ארץ אעלה על במותי עב ומתוך שלמדתם מהגוים לעשות במה כמותם למדתם מהם גם כן לעשותם בכל מקום ועוד לעבוד בהם לאלהים אחרים: אשר אתם הבאים שם. אמר כנגד העובדים בהם אתם הם הבאים שם לא שומרי מצותי שאינם באים אלא במקו' המיוחד לי: ויקרא שמה במה עד היום הזה. כי להרגל הלשון בהם נקרא אף הנעשה בשמי במה עד היום הזה כי כאמר בדברי שמואל הרמתה וכאמר בדבר שלמה הבמה אשר בגבעון וכאמר רק הבמות לא סרו מהרגל מה שעשו אותם מתחלה לשם ע"ז לא הניחו לעשותן אפי' בימי המלכים שהיו עושים הישר בעיני יי' היו עושים אותם לשמי: לכן אמור אל בית ישראל. על אותם שהיו עדיין בארץ ישראל אמר כמו שפירשנו אמר איך אדרש לכם ואתם עדיין ברשעתכם: נטמאים. במוא ה"ס כמו הנמצאים בשוכן: ובשאת מתנותיכם. ענין הנטילה והתרומה: והעולה על רוחכם היו לא תהיה. המחשבה הרעה שעולה על רוחכם לא תהיה ולא תתקיים: על רוחכם. כמו על לבבכם כמו שתירגם יונתן כי הרוח מוכנת בלב: אשר אתם אומרים נהיה כגוים. אתם חושבים לצאת מרשותי ושלא תהיו לי לעם שאתם רואים הגוים מצליחים בעבודת ע"ז כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח שיעזרוני ולא כן הדבר כי אומו' העולם איני משגיח עליהם מפקידותם אבל כמו הבהמות אלא כשיש להם דבר על ישראל לפקוד עליהם עונם כשישראל עושים רצוני אבל כשעוברים על מצותי אגביר הגוים עליהם להצלחתם לא לטובתם אלא לרעת ישראל אבל הם בעצמם לא אשגיח עליהם אלא אם כן יהיה חמס גדול כמו דור המבול וסדום ועמורה וכן מצאנו בדברי רז"ל שאין גוים דלא מקפיד רבה עליהו אבל ישראל שלקחתים מבית עבדים להיות לי לעם סגולה מכל העמים ואני אהיה להם לאלהים עיני תמיד עליהם לטובה ולרעה כמו שאמר בנבואת עמוס רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ואם תרצו לצאת מעבודתי לא אתן לכם רשות בזה כי אף על פי שתהיו ימים רבים בגלות בין העמים לא תשבתו מהיות גוי כי אפילו יצאו מעטים מכם מן הכלל כללכם יהיה גוי לפני כל הימים ובחזקה אמלוך עליכם ואצרוף אתכם בהוציאי אתכם מן הגלות וברותי מכם המורדים והפושעים בי: חי אני

יחיו ז' בקריאה וסימ' ויאמרו אלהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. יי' עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם חקים לא טבים. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו עתקו: וכל עץ ה' בקריאה וסימ' והערים יהרסו. והכיתם כל עיר מבצר. רנו שמים כי עשה יי'. ואביאם אל הארץ. ואכרת ליער הנגב:

יען משפטי לא־עשו וחקותי מאסו ואת־שבתותי חללו ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם: וגם־אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם: ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל־פטר רחם למען אשמם למען אשר ידעו אשר אני יהוה: לכן דבר אל־בית ישראל בן־אדם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה עוד זאת גדפו אותי אבותיכם במעלם בי מעל: ואביאם אל־הארץ אשר נשאתי את־ידי לתת אותה להם ויראו כל־גבעה רמה וכל־עץ עבות ויזבחו־שם את־זבחיהם ויתנו־שם כעס קרבנם וישימו שם ריח ניחוחיהם ויסיכו שם את־נסכיהם: ואמר אלהם מה הבמה אשר־אתם הבאים שם ויקרא שמה במה עד היום הזה: לכן אמר אל־בית ישראל כה אמר אדני יהוה הבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואחרי שקוציהם אתם זנים: ובשאת מתנתיכם בהעביר בניכם באש אתם נטמאים לכל־גלוליכם עד־היום ואני אדרש לכם בית ישראל חי־אני נאם אדני יהוה אם־אדרש לכם: והעלה על־רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן:

חלף דדיני לא עבדו ובקימי קצו וית יומי שביא דילי אחילו ובתר טעות אבהתהון הואה עיניהון: ואף אנא מדמרדו במימרי ולא אבו לקבלא לנבאי ארחיקתינון ומסרתינון ביד שנאיהון ובתר יצריהון טפשא אזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונימוסין דלא איתקיימתון בהון: וסאיבית יתהון במתנתהון באעבירא כל פתח ולדא בדיל דאצדינון בדיל דידעון די אנא יי: בכן איתנבי לבית ישראל בר אדם ותימר להון כדנן אמר יי אלהים עוד דא ארגיזו קדמי אבהתכון בדשקרו במימרי שקר: ואעילתינון לארעא דקיימית במימרי למיתן יתה להון וחזו כל רמא מנטלא וכל אילן עבוף ונכיסו תמן ית נכסיהון ויהבו תמן ארגזא קורבניהון ושויאו תמן פולחן דבחיהון ונסיכו תמן ית ניסכיהון: ואמרית להון מא במתא דאתון אתן לאשתטאה תמן ואיתקרי שמה במתא עד יומא הדין: בכן אימר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים הבאורח אבהתכון אתון מסתאבין ובתר שיקוציהון אתון טען: ובמיטל מתנתכון באעבירא בניכון בנורא אתון מסתאבין לכל פולחן טעותכון עד יומא דין ואנא אשתאיל לכון במימרי בית ישראל קיים אנא אמר יי אלהים אם אשתאיל לכון במימרי: ודאתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גליין דאתון אמרין נהי כעממיא כזרעית מדינתא לשמשא אעא ואבנא:

מתנותיכם ד' ב' מל' וב' חס' וסימ' מלבד שבתות יי' ומלבד. ואתם בית ישראל עזביכם: ובשאת מתנתיכם בהעביר. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יי'. ב' קדמא מלאים: כגוים ג' בקריא' וסימ' כגוים אשר יי' מאביד מפניכם כן. והעלה על רוחכם. ויקטרו שם בכל במות:

רשי

נתתי להם חוקים לא טובים. מסרתים ביד יצרם להכשל בעונם וכן ת"י מסרתינון ביד יצרהון טפשא ואזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונימוסין דלא יתקיימו בהון: ואטמא אותם במתנותם. אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור ת' מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם ב' בכורות למולך הרי חקים לא טובים: למען אשמם. אשומם ואחריב אותם אשמם לשון שממ' והמפרשו לשון אשמ' טועה הוא שהאל"ף איננה משרש' התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליה' הרעה: עוד זאת. הוסיפו לעשות כשהביאותים אל הארץ: ויקרא שמה במה. לשון גנאי כלומר במה היא כתשכת: הבדרך אבותיכם וגו'. לשון תמיה וכי כך הגון שבדרך אבותיכ' אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על ש שאלתכם: ובשאת מתנותיכם. ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם ממני להעביר בכורותיכם לע"ז: והעולה על רוחכם. ושעולה על דעתכם: נהיה כגוים. כפרוק עולו מעל צוארינו ת' מאחר שפלחנו מעלינו: היה לא תהיה. כי כבר קבלתם עליכם מדעתכם בימי יהושע כמו שנאמר ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל וכל הענין:

מדבר

חי אני. ובחימה שפוכה׳ לכלות הפושעים והמורדים: והוצאתי. אשר נפוצותם בם. בחולם הפ״א ויבא בשורק כמו ובחמתי כי כבודי: והבאתי אתכם אל מדבר העמים. כשאוציאכם מן העמים לא אביאכם אל אדמת ישראל עד שאשפוט אתכם במדבר העמים שם אקח משפטי מכם ואכלה המורדים והפושעים שאמצא בכם ואקח משפטי מכם במדבר במקום שאין שם אדם ולא עובר ושב כדי שלא יראו הגוים ברעתכם וישמחו לכם זהו שאמר ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כלומ׳ ביני וביניכם ביחוד בלא אמצעי וכן ודבר יי׳ אל משה פנים אל פנים בלא אמצעי ועניין ונשפטתי אודיעכם מעשיכם הרעים שעברתם על תורתי בגלות ואקח נקמתי מכם שם במדבר:

פנים אל פנים ה׳ וסימ׳ כי ראיתי אלהים פנים. ודבר יי׳ אל משה פנים אל. ולא קם נביא עוד בישר׳ כמשה. וירא גדעון כי מלאך יי׳. ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: יבא יד סבירין יבאו לשון רבים וסימ׳ בסדר

רשי

מדבר העמים. הוא המדבר שהלכו בו ארבעי׳ שנה וכן נבא הושע והולכתיה המדבר: תחת השבט. שתהיו כפופים לי ולמוסרי: במסורת הברית. בברית שמסרתי לכם: וברותי. לשון ברירה: מארץ מגוריהם. מארץ גלותם אוציא אותם ואתיתם במדבר: לכו עבדו. ואל תראו לאומו׳ שאתם נקראים על שמי בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ואחר שהוא אומ׳ לכם דברי אלהים שומעים אליכעכין שנא׳ והנך להם כשיר עגבים וגו׳. שומעין את דבריך ועושים אינם אותם: במתנותיכם ובגלוליכם. שאתם מפרישים הבכורות בשם בכורה כאשר צויתי אתכם ומשנקרא שמי על הדבר אתם מקריבים אותם לעבודה זרה: משאותיכם. כמו משארותיכם. לשון מזון כמו שאר׳ כסותה ועונתה לא יגרע וכן חברו מנחם: ונקטתם. לשון קטטה לשון אחר כתרגו׳ ותידקנון וכן ת״י הכלכים דמוכיר בלע״ז: דרך

חי־אני נאם אדני יהוה אם־לא ביד
חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה
אמלוך עליכם: והוצאתי אתכם
מן־העמים וקבצתי אתכם מן־
הארצות אשר נפוצותם בם ביד
חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה:
והבאתי אתכם אל־מדבר העמים
ונשפטתי אתכם שם פנים אל־פנים
: כאשר נשפטתי את־אבותיכם
במדבר ארץ מצרים כן אשפט אתכם
נאם אדני יהוה: והעברתי אתכם
תחת השבט והבאתי אתכם במסרת
הברית: וברותי מכם המרדים
והפושעים בי מארץ מגוריהם אוציא
אותם ואל־אדמת ישראל לא יבוא
וידעתם כי־אני יהוה: ואתם בית־
ישראל כה־אמר אדני יהוה איש
גלוליו לכו עבדו ואחר אם־אינכם
שמעים אלי ואת־שם קדשי לא
תחללו־עוד במתנותיכם ובגלוליכם
: כי בהר־קדשי בהר מרום ישראל
נאם אדני יהוה שם יעבדני כל־בית
ישראל כלה בארץ שם ארצם ושם
אדרוש את־תרומתיכם ואת־ראשית
משאותיכם בכל־קדשיכם: בריח
ניחח ארצה אתכם בהוציאי אתכם
מן־העמים וקבצתי אתכם מן־
הארצות אשר נפצתם בם ונקדשתי
בכם לעיני הגוים: וידעתם כי־
אני יהוה בהביאי אתכם אל־אדמת
ישראל אל־הארץ אשר נשאתי את־
ידי לתת אותה לאבותיכם:
וזכרתם־שם את־דרכיכם ואת כל־
עלילותיכם אשר נטמאתם בם
ונקטתם בפניכם בכל־רעותיכם
אשר עשיתם: וידעתם כי־
אני יהוה בעשותי אתכם למען
שמי לא כדרכיכם הרעים וכ
ובעלילותיכם הנשחתות בית
ישראל נאם אדני יהוה:

קיים אנא אמר יי׳ אלהים אם לא
ביד תקיפא ובדרעא מרומם
וברגז שפיך אמלוך עליכון:
ואפיק יתכון מביני עממיא
ואכניש יתכון מן מדינתא
דאיתבדרתון בהון ביד תקיפא
ובדרעא מרומם וברגז שפיך:
ואעיל יתכון למדבר עממיא
ואיתפרע מנכון תמן אפין באפין
: כמא דאיתפרעית מן אבהתכון
במדברא ארעא דמצרים כן
אתפרע מנכון אמר יי׳ אלהים:
ואנית עליכון גזירת דיני ואעיל
יתכון במסורת קיימא: ואפריש
מנכון די מרדו ודי שקרו במימרי
מארעא תותבותהון אפיק יתהון
ולארעא דישראל לא יעלון
ותידעון ארי אנא יי׳: ואתון בית
ישראל כדנן אמר יי׳ אלהים גבר
פולחן טעותיה איזילו פלחו ובתר
דתתבון לירתיכון צבן לקבלא
למימרי וית שמא דקודשי לא
תחלון עוד במתנתכון ובטעותכו׳
: ארי בטור קודשי בטור קודשא
דישראל אמר יי׳ אלהים תמן
יפלחון קדמי כל בית ישראל
כולהון בארעא חייא תמן יתקבל
קורבנהון ברעוא ותמן אתבע ית
אפרשותכון וית ריש אצוותכון
בכל קודשיכון: קורבן לרעוא
יתקבל קורבנכון ברעוא כד אפיק
יתכון מביני עממיא ואכניש יתכון
מן מדינתא דאתבדרתון בהן
ואתקדש בכון לעיני עממיא:
ותדעון ארי אנא יי׳ כד אעיל יתכון
לארעא דישראל לארעא די
קיימית במימרי למיתן יתה
לאבהתכון: ותידכרון תמן
ית אורחתכון וית כל עובדיכון
דאיסתאבתון בהון ותידנקון
ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתו׳
: ותידעון ארי אנא יי׳ כד אעביד
עמכון בדיל שמי לא כאורחתכון
בישתא וכעובדיכון מחבליא בית
ישראל אמר יי׳ אלהים:

כאשר. מבואר הוא: והעברתי אתכם תחת השבט. על דרך כל אשר יעבור תחת השבט כלומ׳ כמו הצאן שהמונה אותם אוחז שבט בידו ומונה אותם אחד אחד והעשירי תוציא למעשר כן אמנה אתכם והחוט׳ יאבד וזה המנין על דרך משל וכן אמר ירמיה עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר יי׳ ותירג׳ יונתן ואנית עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קיימא: במסרת הברית. חסר האלף פ״א הפעל ומשפטו במאסורת והוא שם בשקל מחבורת שק ופירושו אאסור אתכם בברית שלא תצאו ממנ׳ לעולם: וברותי. פרשו ברר רוצה לומר אברור מכם המורדים והפושעים לכלותם במדב׳: מארץ מגוריהם אוציא אותם. מארץ גלותם שלא אכלם בין אויביהם שלא ישמחו להם: לא יבוא. דרך כלל כמו לא יבואו ובמקרא יד סבירין לשון רבים: ואתם. לפי שדבר עד הנה על בניהם העתידים לבאת מהגלות שב להוכיח בפסוק זה הדור ההוא שהיו בירושלם לפיכך אמר ואתם: אים גלוליו לכו עבדו. הכנוי הזה איננו דרך מצוה רצונית כי אם דרך גזום כמו שמח בחור בילדותך רוצה לומר שמח ותראה מה יקרך באחריתך או פירו׳ טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד ולא שתביאו לי מתנותיכם ותעבדו גלוליכם כי זה חלול יי׳ ופירו׳ ואחר אם אינכם שומעי׳ אלי ית׳ ואחר כו״ו וישא אברהם את עיניו׳ ואם כעניין אשר כמו עד אם דברתי דברי ויונתן תירגם ובתר דתתבון לירתיכון צבן לקבלא למימרי: כי בהר קדשי. עתה אינני רוצה במתנותיכם אבל כשיהיו ישראל בהר קדשי בשובם מהגלות שם ארצם: שם ארצם. שם ארצה אותם על ידי קרבנותיהם ומעשיהם הטובים. ומה שאמר בהר מרום ישראל לפי שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות: שם יעבדוני כל בית ישראל כלה בארץ. לפי שאמר למעלה וברותי מכם המורדי׳ והפושעים בי אמר הנה כל בית ישר׳ כלה לפיכך אמ׳ בארץ אותם שיזכו לשוב בארץ לא יחסר מהם אחד אלא כלם יעבדוני שם ואמר כל בית ישר׳ ואמ׳ כלה כפל העניין לחזק וכן וכל שריך כלם בשבי ילכו כל מלכי גוים כלם והדומי׳ להם וחזוק העניין בזה הדבר לומ׳ כי אע״פ כן במלחמת גוג ומגוג לא ימות מהם אחד

שמיני: ואת שם ד׳ בקריאה וסימ׳ ואת שם השני קרא אפרים. ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי. ואת שם קדשי לא תחללו. ואת שם קדשי אודיע בתוך: אדרוש ג׳ מ׳ל בקרי׳ בליש׳ וסי׳ ושם אדרוש את תרומתיכ׳: ואחר כל ירוק ידרוש. כי ככם נדרוש לאלהיכם: אל אדבת ח׳ וסימ׳ נבסר לעיל בסיפרא סימ׳ יב׳: ג׳ מלין מן א׳ אתין וסימ׳ ובעלילותיכם הנשחתות. וכהועבותיהן עשים. והאחשדרפנים והפחות:

ובעלילותיכם ל׳ והוא חד מן ג׳ מלין מן לא אתין

ואע״פ שיהיו בצרה׳ וית בארעא חייא: ושם אדרוש׳ ארצה שיקריבו לפני כאילו אני דורש קרבנותיה׳ כי בהיות מעשיהם טובי׳ יערבו לי זבחיהם ותרומותיהם: ואת ראשית משאותיכם. מה שתשאו ותרימו לי בראשית הבכורים והעיסה וית וית ריש אצוותכון: בריח ניחח. ונקדשתי בכם לעיני הגוים. זה יהיה במלחמת גוג ומגוג כמו שאמר ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל: וידעתם. מבואר הוא: וזכרתם. ונקטתם בפניכם. עניין כריתה כמו אשר יקוט כסלו ופירו׳ תהיו נכרתים בעיניכם כלומר תחשבו בעיניכם כשתזכרו רעותיכם שתהיו ראויים להכרת מן העולם וית ותידנקון ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתון: וידעתם. מבואר הוא: ויהי

ויהי דבר יי׳ . בן אדם שים פניך דרך תימנה . הנביא היה בבבל ואמר לו שיפנה דרך דרום והיא ירושלם שהיא דרומית של בבל כי בבל היא צפונית לירושלם כמו שאמר מצפון תפתח הרעה אם כן ירושלם היא דרומית של בבל : והטף אל דרום . ענין דבור וכן אל תטיפו יטיפון : והנבא אל יער השדה נגב . קרא ירושלם יער השדה דרך משל כמו היער שיש בו עצים טובים ורעים כן בירושלם צדיקים ורשעים ונספו הצדיקים שהיו מעטים בעון הרשעים שהיו רבים נספו בכללם כמו שאמר כי יער צריך יסוב משפטו וכן אמר המלאך ללוט פן תספה בעון העיר ותירגם יונתן שים פניך קביל נבואה ותרגם והטף ואליף ואמר תימנה דרום נגב כפל הענין במלות שונות לחזק כמנהג הנבואות בכל מקום : ואמרת׳ הנני מצית בך אש . ענין הדלקה והבערה כמו ויצת אש בציון : כל עץ לח וכל עץ יבש . משל כמו שפירשנו לצדיקים ולרשעים ויונתן תירגם הא אנא מגרי בך עמא דתקיף כאישתא ויקטול בך כל גבר עתיר וכל גבר מסכן לא ימנע בשלהוביתא דמשכיא ובמקצת נוסחאות הא אנא מדליק בך אשתא ויקטיל בך כל אילן רטב וכל אילן יבים לא תטפי לשלהוביתא דמשיציא : לא תכבה להבת שלהבת . כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כי להבת כמו שלהבת כלומ׳ האש לא תכבה כי בבל עת תעלה להבת עד שיכלו כלם בין בגלות ובין בחרב : ונצרבו בה כל פנים . מן צרבת השחין היא ועל שפתיו כאש צרבת ענין שריפה ופירושו אותם שלא ימותו ישרפו פניהם מכאבות וכלימה בגלותם : מנגב צפונה . מנגב שהיא ירושלם לצפון שהיא בבל ופירוש כל פנים כל פני הגולים ויש לפרש כל פנים על שאר האומות והוא כמו שאמ׳ למטה תצא חרבי מתערה אל כל בשר מנגב צפונה כמו מנגב לצפון כמו שילכו ישראל מנגב כצפונה כן ילכו שאר האומות : וראו כל בשר . בערתיה לא תכבה . תירגם יונתן ארום יחזון כל בני בשרא ארי אנא יי׳ אתייתיה לא תתכבי ולנוסחא אחרת ארי אנא יי׳ אדליקתה לא תטפי ופירוש וראו כל הכל יכירו כי מאתי הרעה הבאה על ירושלם וכן אמר רב טבחים לירמיהו יי׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת על המקום הזה ויבא ויעש יי׳ כאשר דבר כי חטאתם ליי׳ ולא שמעתם בקולו והיה הדבר הזה : ואמר אהה יי׳ אלהים . איך תשלחני אליהם לדבר דרך משל והנה המה אומרים לי כ כמשלי אומ׳ להם הנבואות דרך משל כמו הנבואות שקדמו כנבואת הנשר הגדול ונבואת אמך כגפן בדמך וכן השאר אומרים בעבורי : הלא ממשל משלים הוא . מדבר משלים הוא

לא תכבה ו׳ וסי׳ בריש סדר צו וכישעיה סים׳ לד׳ : אמרים לי ג׳ בליש׳ וסים׳ הלא כמשל משלים : ישמו על עקב בשתם . שמחתי באמרים לי בית יי׳ נלך : מתערה ד׳ בקריאה וסים׳ וישלפה מתערה . הנני אליך . והוצאתי

כא ויהי דבר יהוה אלי
לאמר : בן אדם שים פניך דרך
תימנה והטף אל דרום והנבא אל
יער השדה נגב : ואמרת ליער
הנגב שמע דבר יהוה כה אמר אדני
יהוה הנני מצית בך אש ואכלה
בך כל עץ לח וכל עץ יבש לא
תכבה להבת שלהבת ונצרבו בה
כל פנים מנגב צפונה : וראו כל
בשר כי אני יהוה בערתיה לא תכבה
: ואמר אהה אדני יהוה המה אמרים
לי הלא ממשל משלים הוא :
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר : בן אדם שים פניך אל
ירושלם והטף אל מקדשים והנבא
אל אדמת ישראל : ואמרת לאדמת
ישראל כה אמר יהוה הנני אליך
והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך
צדיק ורשע : יען אשר הכרתי
ממך צדיק ורשע לכן תצא חרבי מ
מתערה אל כל בשר מנגב צפון :
וידעו כל בשר כי אני יהוה הוצאתי
חרבי מתערה לא תשוב עוד :
ואתה בן אדם האנח
בשברון מתנים ובמרירות תאנח
לעיניהם : והיה כי יאמרו אליך
על מה אתה נאנח ואמרת אל
שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו
כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים
תלכנה מים הנה באה ונהיתה נאם
אדני יהוה :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם קביל נבואה לאורח דרומא ואליף על דרומא ואיתנבי על חורשא דחקל דרומא : ותימר לחורשא דדרומא קביל פתגמא דיי׳ כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטיב וכל אילן יביש לא תטפי לשלהוביתא דמשיציא ויתרשמון בה כל אפיא מדרום לציפונא : ויחזון כל בני בסרא ארי אנא יי׳ אדליקתה לא תטפיין : ואמרית קביל בעותי יי׳ אלהים הא אינון אמרין לי הלא מסתיל מתלין הוא : והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם קביל נבואה על ירושלם ואליף על מקדשין ואיתנבי על ארעא דישראל : ותימר לארעא דישראל כדנן אמר יי׳ הא אנא שלח רוגזי עלך ואפיק חרבי מלדנה ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך : חלף דאגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך בכן תיפוק חרבי מלדנה על כל בסרא מדרום לציפונא : וידעון כל בני בסרא ארי אנא יי׳ אפיקית חרבי מלדנה לא תתוב עוד : ואת בר אדם איתאנח בזיוע חרצין ובמרד תיתאנח לעיניהון : ויהי ארי יימרון לך על מה את איתאנח ותימר על בסורתא ארי אתיא ויתמסי כל לב ויתרשלן כל ידין ותיעמי כל רוח וכל רכוביא יתאשדן מיא הא אתיא ותתקיים אמר יי׳ אלהים :

ל׳ . ג׳ . ר׳
ת׳ מכו׳ כל וכל כל
ל׳
ה׳ . ו׳
ל׳
ל׳
ג׳ בליש׳
ל׳
י״ג
נ׳ . ל׳
ח׳
ר׳
ה׳
ת׳ . ב׳ בטע׳
ר׳
ל׳ רבסי׳ . ל׳
ל׳ . ל׳
כ״ר
ל׳
ב׳
ל׳ . ל׳
ל׳ . ב׳
ת״ל

חרבי מתערה : ודכתריה ותצא חרבי מתערה . ודכתריה והוצאתי חרבי מתערה : ונמס ב׳ וסים׳ וכל המלאכה נמבזה ונמס . אל שמועה כי באה ונמס :

רשי

כא דרך תימנה . ארץ ישראל בדרומה של בבל : אל יער השדה . אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרם להלך בו ש שועלים : ונצרבו . לשון צרבת השחין ועל שפתיו כאש צרבת לשון כויה : כל פנים מנגב צפונה . כל האנשים שבדרומה של בבל שהיא בצפון לשון צרב רטריר בלע״ז : ממשל משלים הוא . כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש : ויהי דבר יי׳ אלי לאמר . הנבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנ׳ אני מפרש לך שים פניך אל ירושלם : והטף . והנבא וכן אל תטיפו ואל תטיף על בית ישחק : אל מקדשי׳ . הוא יער השדה מקדשי׳ שני חורבנים : צדיק ורשע . הוא הלח והיבש : יען אשר הכרתי ממך . ודעתי כי ישמחו האומות ל לאיד אקוף עליהם ואגרה את נבוכד נצר בכלם הוא שכתבתי ונצרבו בה כל פנים הדרומיים : חרב

לא ג׳ ב׳ פיזור ואקיון

ואינו אומר על פי הנבואה לא להראות עצמו כיהוא יודע למשול משל לפיכך שוכה אליו הדבר בענין זה מבואר בלא משל ואמר לו שים פניך אל ירושלם במקום דרך תימנה . והטף אל מקדשים במקום והטף אל דרום . והנבא אל אדמת ישראל במקום והנבא אל יער השדה נגב . ואמרת לאדמת ישראל במקום ואמרת ליער הנגב . והוצאתי חרבי מתעדה במקום הנני מצית בך אש . והכרתי ממך צדיק ורשע במקום ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש : ויהי דבר יי׳ . בן אדם . והטף אל מקדשים . אמר לשון רבים כי בית המקדש ב׳ בתים אולם היכל ודביר לבד העזרות או אמר מקדשים רמז לחרבן בית ראשון ולחרבן בית שני : ואמרת . מתערה . הוא תיק החרב ותירגם יונתן מלדנא והוא כמו בעברי וישב חרבו על נדנה וכן בארמית אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנא בחלוף נ״ון בלמ״ד כמו נשכה ולשכה : והכרתי ממך צדיק ורשע . כמו שכתבנו למעלה כי הצדיקים נספים בעון הרשעים וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ורב סעדיה פיר׳ צדיק לבעל ורשע לבעל כי מי שעובדו תמיד ובכל לב נקרא אצלם צדיק ומי שאינו עובדו תמיד נקרא אצלם רשע ושניהם רשעים אצל הקב״ה וכן מדבר עם יעקב מטוב ועד רע טוב היה אצל לבן אם היה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו ורע אם היה הורגו ושניהם רעים אצל יעקב ותירגם יונתן ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך : יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע . בעבור שעשיתי נקמה גדולה בך ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לי לרעה יותר מדאי לכן ילכו כולם כמו שלקיתם אתם זהו שאמר לכן תצא חרבי מתערה : אל כל בשר . אל כמו על ושמחו כל בשר רוצה לומר האומות שהתנבאו עליהם הנביאים : מנגב צפון . כמו שפירשנו למעלה אמר כמו שתכרות חרבי אתכם מנגב לצפון כן יגלו שאר האומות על ידו והוא ילקה אחר כך על ידי מדי ופרס : וידעו . לא תשוב עוד . לא תשוב אל תערה עד אשר תכרות האומות הנזכרות בדברי הנביאים : ואתה . האנח בשברון מתנים . כי כל הנאנח אנחה גדולה הוא כאילו נשברו מתניו ויפול מכובד האנחה : ובמרירות רוצה לומר במרירות לב תאנח לעיניהם כדי שישאלו אותך על מה אתה נאנח : והיה . אל שמועה . כמו על וכמוהו רבים ואמר שמועה כי הם היו בבבל ותבא להם זאת השמועה מירושלם : וכהתה כל רוח . תכהה ועבור וקמות : תלכנה מים . כיכהה לשון כהוי וכן רוח כהה . תלכנה כמו מים מימון ויזובו מרוב בהלה : הנה באה ונהייתה . הנה בקרוב השמועה הרעה באה לכם וכן תהיה כמו שתשמעו : ויהי

חרב חרב. שתי חרבות חרב מלך בבל ראשונה ואחר כך חרב בני עמון: ביד ישמעאל בן נתניה. שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו משארית החרב כמו שמפורש בירמיה: מרוטה. פורב״יאה בלע״ז ומנחם חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורטה וכן כלם: היה לה ברק. להיות לה ברק זהרורית פלנדו״ר בלע״ז: או נשיש. לשון תמיה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד: שבט בני מואסת כל עץ. שבט שאני מכה בה את בני ישראל קשה מכל השבטי׳ ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינם אצלה לכלום: ויתן אותה. את השבט: למורטה לתפש בכף. להחזיקה שתהא נוחה והגונה לתפשה בכף: היא הוחדה חרב. היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכד נצר להרוג בה: והילל. לשון יללה: כי היא. החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ושריהם: מגורי אל חרב. קבוצת עמים באים לחרב היו שכינו עמי כן ת״י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל אגרה בקיץ אגרה בקציר כהרסו ממגורות הציר הזרע במגורה ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב: לכן ספק אל ירך. לנהי ולקינה: כי בחן. כי בוחן רב גבורות שאר פורענות הרבה נתחנו בהן שפוט ודבר ורעב וחיה: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה.

ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו תבא עליו עם שאר הבחן: לא יהיה. עוד בני בעולם וכן ת״י לא יתקיימון אבל שאר המקר׳ לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים וראיתי בסיפרי פתרונות ולא נתיישבו לי והפיט שייסד בחנוכה ממואסת כל עץ היקור המזבח משייעני שקרא את החרב מואסת כל עץ ויונתן כן תרג׳ או נשיש וגו׳ על דאחריאו שבטא דבית יהודה ובנימן לשבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו איגון למטעי בתר צלמי עממיא אף הוא מפרש או כמשמעו לשון תימהא: כי בחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ארי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר כבר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אומר ואף שיבטא דבית יהודה ובנימן מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחבירתה ומלעגת עליהם ועל הרעה הבאה עליהם אף היא לא תהיה ולא תקום עוד אפתרנו לשון אחר או נשיש וגו׳ או שמא נשיש כי תאמר אלי שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי ע״ז הם כמו שמצינו בחזקיה שאמר ועשה כלי הזהב ואסא ויהושפט ויחזקיהו ויאשיהו שבערו כל ע״ז שבעולם שתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה. זעק והילל ואל תשים על זאת כי היא תהיה בעמי ולמה כי בוחן כבר בחון הדבר לפני שלא ישובו תשובה הוגנת: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ומה אמתין עוד אפילו אם באו לשוב ולמאוס בע״ז לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב: הכה והך כף אל כף. כדרך הסופדים ומה היא הנבואה והכפל חרב שלישיתה אני אמרתי חרב חרבו של נבוכד נצר להחריב ירושלם וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב שלישית כפולה פי שתים הללו וחרב חללים תהיה והיא חרב החלל הגדול המפלת חללים רבים: החודרת להם. בכל אשר תבאו תרדף אתכם בחדרי חדרים הרי יוחנן בן קרח ושרי החיילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל פרים נבורות כמו שאמור בענין על כל שעריהם נתתי אבחת חרב: למוג. לשון הנעה לשון אחר לשון דבר נמס: והרבה המכשולי׳. והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקר׳ לשון הרבות הוא לשון פעל. אבחת חרב יש פותרין טבחת ט״ית תחת אלף באט״ב ב״ח ויש פותרין כמו אבעת לשון בעתה ולא יתכן כי היתה באבחת אינה יסוד ולא באה אלא לסמיכה והתי״ו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב השמעת קול הורגי חרב לשון נביחה גלאפי״ש מיכט בלע״ז כי בי״ת בנביחה יסוד כופל הוא כמו נו״ן בנשיכה ותבא אלף במקומה כמו אחוותי באזניכם אסיף שמן ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לו דמיון אלא פתרונו לפי ענינו: אח

הוחדה ג׳ וסימ׳ חרב חרב הוחדה וגם מרוטה. ודבתריה למען טבח טבח הוחדה. ודבתריה לתפש בכף היא הוחדה. תלתיהון בחד ענינא דא בתר דא: מגורי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ בארץ מגורי אביו. מגורי אל חרב הו: שלישתה ג׳ כתיב בנכליש׳ וסימ׳ ונסכיהם חצי ההין׳ ויוסף י״י קרא שמואל. ותכפל חרב שלישתה:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר יְהוָה
אֱמֹר חֶרֶב חֶרֶב הוּחַדָּה וְגַם מְרוּטָה׃
לְמַעַן טְבֹחַ טֶבַח הוּחַדָּה לְמַעַן הֱיֵה־
לָהּ בָּרָק מֹרָטָּה אוֹ נָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי
מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ׃ וַיִּתֵּן אֹתָהּ לְמָרְטָה
לִתְפֹּשׂ בַּכָּף הִיא הוּחַדָּה חֶרֶב וְהִיא
מֹרָטָּה לָתֵת אוֹתָהּ בְּיַד־הוֹרֵג׃ זְעַק
וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְעַמִּי
הִיא בְּכָל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל מְגוּרֵי אֶל־
חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי לָכֵן סְפֹק אֶל־יָרֵךְ׃
כִּי בֹחַן וּמָה אִם־גַּם־שֵׁבֶט מֹאֶסֶת לֹא
יִהְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא וְהַךְ כַּף אֶל־כָּף
וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה חֶרֶב חֲלָלִים
הִיא חֶרֶב חָלָל הַגָּדוֹל הַחֹדֶרֶת לָהֶם׃
לְמַעַן לָמוּג לֵב וְהַרְבֵּה הַמִּכְשֹׁלִים
עַל כָּל־שַׁעֲרֵיהֶם נָתַתִּי אִבְחַת־חָרֶב

וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי
וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֵימַר
חַרְבָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל תִּקְטוֹל וְחַרְבָּא
דִבְנֵי עַמּוֹן תֵּיתֵי וְתֵשֵׁיצֵי׃ בְּדִיל
לְמִקְטַל קְטוֹל אִשְׁתְּלִיפַת בְּדִיל
לְמֶיעְבַּר פּוּרְעָנוּת אִשְׁתַּנִּינַת עַל
דְּהַדְרִיאוּ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
וּבִנְיָמִן לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כַּד גָּלוֹ עַל
דְּפַלְחוּ לְטַעֲוָתָא וְתָבוּ אִינוּן
לְמִטְעֵי בָּתַר צַלְמֵי עַמְמַיָּא׃ וִיהַב
פּוּרְעָנוּתְהוֹן לְאִתְמְסָרָא בְּיַד
מַלְכָּא דְבָבֶל הִיא מְחַת חַרְבָּא תְּהֵי
פּוּרְעָנוּתְהוֹן לְמִמְסַר יָתְהוֹן בְּיַד
קָטוֹלִין׃ צְוַח וְאֵילֵיל בַּר אָדָם
אֲרֵי הִיא הֲוָת בְּעַמִּי הִיא וְכָל
רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל קְטוֹלֵי חַרְבָּא
אִיתְכְּנַשׁוּ וַאֲתוֹ עַל עַמִּי מִסְחוֹר
סְחוֹר בְּכֵן טְפַח עַל יַרְכָּא׃
אֲרֵי אִתְנַבִּיאוּ עֲלֵיהוֹן נְבִיָּא וְלָא
תָבוּ וּמָה יְהֵי בְסוֹפֵיהוֹן אֵימַר וְאַף
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִנְיָמִן מִגְלָא יִגְלוֹן וּבְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא לָא יִתְקַיְּמוּן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וּטְפַח יַד עַל יַד וְתִיתְכְּפֵיל חַרְבָּא תְּלִיתָאָה חֲרַב קָטוֹלִין הִיא חֲרַב
פּוּרְעָנוּת קְטוֹלָא רַבָּא דְּמַזִּיעָא לְהוֹן׃ בְּדִיל לְמִתְבַּר לִיבְּהוֹן וּלְאַסְגָּאָה
מִתַּקְלֵיהוֹן עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן מַיְתִי קָטְלֵי חַרְבָּא

והרבה ב׳ וסימ׳ למוג לב והרבה המכשלים. והרבה עמו פדות והוא יפדה׳ ואינון מן זוגין מן כ״ב דמשמשין וה׳ בריש תיבותא וסימ׳ נמסר בבסרה רבתא בערך ה׳:

ויהי. בן אדם׳ אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה אמור להם כי זאת החרב הנזכרת שאמרתי והוצאתי חרבי מתערה הוחדה לכרות היטב ומהר וגם מרוטה שעברה החלודה מעל פניה כדי שתבריק ותפחיד בני אדם במראה ופירש בפסוק הבא אחריו למען טבוח טבח וכפל חרב חרב כדרך המוהים והכותבי׳ שכופלים דבריהם כמו מעי מעי ראשי ראשי ויונתן תירגם חרבא דמלכ׳ דבבל תקטול וחרב׳ דבני עמון תיתי ותשיצי פירו׳ חרב בני עמון חרב ישמעאל כי בעלים מלך בני עמון שלחו: מרוטה. ענין המריקה והעברת החלודה יפה עד שתבריק כמו נחשת ממורט: למען טבוח טבח. בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה וכן למען בצוע בצע קנא קנא׳ על אבותיכם קצף ומעלה מעל בי׳ ויבס דוד בוס והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: למען היה לה ברק. היה מקור כמו היות וכן הבט ימין וראה: מרטה. משקל נזכר עם פועלו ודגש הטי״ת לתפארת הקריאה לחזק קריא׳ הטי״ת כי כן דרך העברי ובמקומות רבים נמצא כמו זה במקרא כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: או נשיש שבט בני מואסת כל עץ. או שמא שאמרו ששים ונשמח לזאת החרב כי לא יבאה לנו אלא לאויבינו לא נוכל לשמוח לה כי לכרות שבט בני יבאה ומואסת כל עץ לכרות עתה אלא שבט בני זהו ישראל וי״ת הפסוק כן בדיל למקטל קטול איסתליפת וגו׳: ויתן אותה למרטה. מקור בתוספת ה״א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה״א רפה ר״ל הא׳ יתברך שהוציאה מתערה נתנה למורט: לתפוש בכף. שיתפוש אותה ההורג בכף אחר שימרטו אותה וכפל הענין עוד ואמר היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג. מרטה גם זה בדגש הטי״ת: היא הוחדה חרב. כמו הפוך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים כמו כל עמים רבים רבות עתים כמו עתים רבות והדומים להם: זעק והיליל בן אדם. כי היא היתה בעמי החרב הזאת תהיה בעמי לכן זעק והיליל בן אדם לא שמחים כמו שאמר או נשיש: היא בכל נשיאי ישראל. כי יאשיהו מת בחרב וכן יהויקים וכני צדקיהו שנשחטו לעיניו וכן אותם שגלו בעבור החרב שעברה עליהם גלו: מגורי אל חרב היו את עמי. מענין ויגר מואב ענין פחד ויראה פחדי חרב היו עמי קודם שבאה עליהם החרב כמו שאמר חרב יראתם וחרב אביא עליכם ובאה מלת מגורי בסמוך על מלת אל כמו שבאה הסמיכות על מלת עליו על מלת את כמו והולכי על דרך שיחו ומשוש את רצין וי״ת כן צוח והיליל וגו׳: לכן. שהחרב הזאת היא בעמי ובכל נשיאי ישראל: ספוק אל ירך. אל כמו על: כי בחן ומה. כי החרב הזאת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהפחיד בה בני אדם כדי שישובו בני אדם לדרך הטובה והוחדה לכרות בה אם לא ישובו: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה יהיה זה הבוחן אם גם שבט בני יתמאס לכרתו כמו שמואסת כל עץ מה יהיה הבוחן הזה הנה לשוא מורטה והבריקה והבריקת החרב היא משל להזהרת הנביאים ויונתן תירגם ארי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו וגו׳: ואתה בן אדם. ותכפל החרב שליסיתה. מלעיל והה״א נוספת והוא כמו שלישית כלומר תכפל שלשה פעמים לכך קראת החרב שלישית רוצה לומר שיהיו הכרות שונות ומשלשות עליהם יש מפרשים שלישיתה גדולה כמו השליש אשר למלך ושלישים על כולו: חלל הגדול. דרך כלל כלומ׳ חללים רבים וגדולים שיפלו בה מלכים ושרים: החודרת להם. המכה אותם בחדרי בתיהם או שהיתה נפוכה בחדר עד עתה שיצאת מעבורם ויונתן תירגם שליסיתה תליתאה ותירגם החודרת להם דמזיעא להון ותרגומו כמו הפוך החודרת ענין חרדה: למען למוג לב. אמר כאן מלת הטעם ואות הטעם כי די לו אם יאמר למען מוג לב או למוג לב מבלי זכר למען והיא לתוספת דבר ולחזק הדבר ופי׳ בעבור שימס לבבם וירבו מכשוליהם: והרבה. מקור בשקל והחיה אותם הזנה הזנו: על כל שעריהם נתתי אבחת חרב. פי׳ ענין שחיטה כמו אבעת בך כך פירשוהו המפרשים לפי ענינו כמו ברק חרב והדומים לו ויש מפרשים אבחת טבחת בחלוף אל״ף בט״ית באלפא ביתא דא״ט ב״ח ויונתן תירגם קטלי חרבא: אח

יצאו ט"ו בקריאה וס' נמסר בירמיה סימ' ח' : ויד ג' קמצין בקריא' וסימ' ויד אל תשלח בו למען הציל · ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת · ויד ברא בראש דרך · וס' תיפוק כירא למדברא : ואת יהוד' ג' דסמיכי וס' שלח לפניו אל יוסף להורו' · ויוסף י"י לוהר' ביסר' · ואת יהודה בירושלם בצורה : שבע' ד' וס' נמסר בירמיה ס' ח' ·

אח עשויה לברק מעטה לטבח : התאחדי הימני השימי השמילי אנה פניך מעדות : וגם אני אכה כפי אל כפי והניחתי חמתי אני יהוה דברתי : ויהי דבר יהוה אלי לאמר : ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים לבוא חרב מלך בבל מארץ אחד יצאו שניהם ויד ברא בראש דרך עיר ברא : דרך תשים לבוא חרב את רבת בני עמון ואת יהודה בירושלם בצורה : כי עמד מלך בבל אל אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד : בימינו היה הקסם ירושלם לשום כרים לפתח פה ברצח להרים קול בתרועה לשום כרים על שערים לשפך סללה לבנות דיק : והיה להם כקסום שוא בעיניהם שבעי שבעות להם

ווי חרבא אשתליפת לםקטל אשתנינת לשיצאה : אשתליפי וקטילי מדרומא ושיצי מן ציפונא לאן אפך מזמנין : ואף אנא איתי פורענות על פורענות ואניח חימתי אנא יי גזרית במימרי : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : ואת בר אדם אתקין לך תרתין אורחן דייתון בהון קטולי חרבא דמלכא דבבל ממדינתא חדא יפקון תרויהון ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקי : אורחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא מרבת בני עמון ועל דבית יהודה דינפקו מירושלם למיתב בקירוין כריכן : ארי קם מלכא דבבל על אם פרשות אורח בריש תרתין אורח למיקסם קסם קשת בגירריא שאיל בצילמניא חזא בכבדא : בימיניה הוה קיסמא נפיל למהך לירושלם למנאה איפרורין לפתחא תרעין דיעלון בהון קטולין לארמא קל באצוותת קרנא למנאה איפרורין על תרעין למצבר מליתא ולמבני כרקום : והוה להון קיסומיהון כריבין בעיניהון ונחשין דהוה מנחשלהון ואינון לא ידעין דארבעין ותשע זמני

אח עשויה לברק · אוי וכן אמר אח וכן תירגם יונתן ווי ואחי רבי משה ז"ל פירש ענין הכאה וכפלה הכ"ון כב"ון אמן מלחמת אח' כי זאת החרב עשויה לברק המעטה מכפל בה והיא המריטה נעשה בה לברק כלומר להיות ברק להפחיד בה בני אדם : מעטה לטבח · לפי ענינו כמו הוחדה כמו שאמר למען טבוח טבח הוחדה ואין למלה הזאת חבר לפי הענין ואדוני אבי ז"ל כתב כי פי' מלסון והוא עטה מעיל אך מעטה מבנין פועל הדגוש כמו מגולה מן גלה מכוסה מן כסה וענינו כענין לוטה בשמלה כלומר מעוטה עד עתה שגלתה לטבח ויונתן תירגם ווי חרבא אשתליפת למקטל אשתכינת ל לשיצאה : התאחדי הימיני השימי השמילי · השמילי בחסרון אלף שמאל כי איננה עקרית כי אם למסף אמ' כנגד החרב התאחד באחת הפאות כי לא נכר בך אנה פניך מועדות או לצד ימין שהיא ירושלם או לצד שמאל שהיא בבל ופי' השימי שימי פניך לצפון א השמילי שם או פירוש השמילי לרבת בני עמון כמו שאמר אחרי זאת רבת בני עמון ואת יהודה ויונתן תירגם איםתליפי וקטילי מדרומא ושיצי מן צ ציפונא לאן אפך מזמנין : וגם אני אכה כפי אל כפי · אמר לפי שאמר הנביא והך כף אל כף אמר לו האל י יתברך גם אני כמוך אכה כפי אל כפי אמר דרך משל אכה כפי אל כפי על ירושלם ופי' ישל כי עליהם מועדות פני החרב הזאת והם בהבריקי אותה על פניהם לפיכך ילקו בה : והניחותי חמתי : ובזה תנוח חמתי אחר שאכם משם על דרך וחמת המלך שככה : אני י"י דברתי · ומדי לקיים מה שדברתי ויונתן תירג' ואף אנא אייתי פורענות וכו' : ויהי דבר י"י · ואתה בן אדם שים לך · תחשב בלבך שיהיו שני דרכים אותקן לך ועשה שני דרכים כענין קח לבנה והכל במראה הנבואה : לבא חרב מלך בבל · שחרב מלך בבל יבא על אחר משני הדרכים והוא החרב שהזכרתי מתערה והוחדה ומרטה ונתתי ביד הורג וההורג הוא מלך בבל : מארץ אחד יצאו שניהם · שני הדרכים יצאו מארץ אחת והוא בבל ותירגם יונתן ממדינתא חדא יפקון תרויהון וזכר ארץ בלשון זכר ואמר אחד והוא כמו ולא נשא אותם הארץ או פירוש אחד על המלך כאילו אמר מארץ מלך אחד : ויד ברא בראש דרך עיר ברא · ויד פי' מקום כמו ויד תהיה לך מחוץ למחנה : ברא בווי · וענין ברו לכם איש שהוא ענין בחירה לא שמלת ברו מן הקל ומן בעלי הה"א וברא מן הדגוש ומבעלי האלף וכמוהו ובראת לך שם אמ' בחר לך מקום שיפנו אליו שני דרכים כי כן יעשה מלך בבל יעמוד על אם הדרך לראות באי זה דרך ילך ואמ' עוד זה המקו' ברא בראש דרך עיר ברא אותו דרך שיהיה מבואו לעיר ותירג' יונתן ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין פרשות כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל בפרשת דרכים : דרך תשים · את רבת בני עמון · כמו אל וכן ואת יהודה כמו ואל יהודה וכן ותראה את הכהן כמו אל : בירושלם בצורה · יהודה היושב בירושלם שהיא עיר בצורה וחזקה וחושבים להשגב בה אמר החרב שתבא תבא לאחת משתי הערים האלה וזכר רבה וירושלם שהם ערי הממלכה ויונתן תירגם ארחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא וגו' : כי עמד מלך בבל אל אם הדרך · כמו על וכמוהו רבים ובקראת אם הדרך שהדרכים פונים אליה והיא להם כאם והם לה כבנות : לקסום קסם · לראות בקסמיו לאי זה דרך ילך אם לדרך שהיא לירושלם או לאותה שהיא לרבת בני עמון ובאמרו לקסום קסם בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה כמו למען טבוח טבח והרומים לו שכתבנו ואחר שאמר לקסם דרך כלל פירש הקסם מה הוא ואמר : קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד · וכל זה ממעשי הקסם ופירוש קלקל כמו והוא לא פנים קלקל והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואין בו בעלי הקסם כמו שרואים בבוהן היד בצפורן לבהירות הציפורן וכן רואים בסיף וכן במראה וכן רואים בכבד שיש לו בהירות ותרפים הם צלמים יראו בהם העתידות ובמלאכת מיני קסם אלה ראה נבוכד נצר אם ילך לירושלם שהיתה לצד ימינו או לרבת בני עמון שהיתה לצד שמאלו ונפל לו הקסם לירושלם ואדוני אבי ז"ל כתב קלקל ענין קלות כלומר ירה החצים והפריחם באויר לראות לאי זה צד יפלו וכן תירגם יונתן קשית בגירריא : בימינו · מבואר הוא בפסוק של מעלה מזה : לשום כרים · נגידים שרי חיילות וכן ושים עליה כרים ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשי' כמו עם חלב כרים אלים והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה : לפתוח פה ברצח · שיפתח בו נבוכד נצר פיו וכן שרי החיל ברצח לעם כלומר שירצחו כל הנמצא בעיר : להרים קול בתרועה · שירימו כולם קול בתרועה להבהיל העם אשר בעיר : לשום כרים על שערים · כשיכנרו אנשי העיר השערים ישימו כרים עליהם לשברם ולהכנס בהם לכל אחד מן הפירושים שפירשנו במלת כרים לפי ענינו : לשפוך סוללה · כתרגומו למצבר מליתא והוא שצוברים עפר כנגד החומה ועושים תל גבוה מן החומה להלחם משם ולהכנס בעיר : ולבנות דייק · הוא מגדל עץ שעושים כנגד העיר לכבשה : והיה להם כקסום שוא בעיניהם · כקסום כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף והוא מקור אמר כי בעיני ישראל היה קסם נבוכד נצר כמו אם היה קסם שוא שהיו בוטחים על דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל : שבעי שבועות · כאילו היו הכשדים שבעי שבועות להם כלומר כאילו נשבעו להם שבועות רבות : והוא

אח עשויה לברק · אוי ואח כי עשויה היא ללהט מרוטה ומשובחת : מעטה לטבח · ומעויה כשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמה ויש פותרין מעטה על לשון מישוט שמתמעטת כשמסככין אותה וטעות הוא בידם כי חסרון הוי"ו ודגשו הטי"ת הוה עליה כי אין המ"ם שורש בתיבה כמ"ש של משכה ותמוכה ומעטה ומעלפת ספירים ומכחש חבר מעטה לשון מחששה כמו התיב עיטה וטעי' אבל דונש פתר אותו כמו עוטה אור כשמל' : התאחדי · אל מקום אחד או לימין או ל לשמאל : מועדות · מזומנות : וגם אני אכה כפי אל כפי · אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני כמוך מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי אך חמתי בוערת בי והניחותי אותה : שים לך שנים דרכים · כמו שהוא מסיים המקרא : ויד ברא בראש דרך עיר · פנה לך מקו' בראש דרך שאתה בה ועשה לך כמין דרך מפולגת לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד פ פונה לשמאל : יצאו שניהם · שני הדרכים : ויד ברא · מקום פנה מן הקוצים והברקנים איסרט"יר בלע"ז ודוגמתו בספר יהושע עלה לך היערה ובראת לך שמה ועוד כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו ומכחש חברם כלם לשון ברירה כמו ברו לכם איש ברא ליש"נט בלע"ז : דרך תשים לך וגו' · סימן שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך או לירושלם או לרבת בני עמון לאי זו משתיהן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו' : אם הדרך · קא"רפור בלע"ז : קלקל בחצים · ליהט בלהט חצים זרק חץ כלפי למעלה והיה פונה מאליה לימין או לשמאל ולמקום שהיה פונה הוא הגורל קלקל בחצים חברו מכחש עם נחשת קלל ועם לא פנים קלקל ויש מטמע קלקל לשון קלקול כמו וכל הגבעות התקלקלו ויש לומים קלקל טרא"ט בלע"ז וכן ת"י קלקל בחצים קשית בגירריא : שאל בתרפים · צלם שמדבר במכשפות ויש שעה שמכוונת שאם עושהו באותה שעה יש בו דבור לעולם : ראה בכבד · יש בקיאים קוסמים בכבד : בימינו היה הקסם ירושלם · כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלם : לשום כרים · שלטונים ממונים ראשי גייסות לשום כרים על שערים אתה וגייס שלך סב על שער פלוני : לשפוך סוללה · שופכין עפר וסוללין וצוברין תל גבוה וכובשין אותה כעין שכובשין תלי המגדלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר : והיה להם · לישראל מה שעשה נבוכד נצר : כקסם שוא · ולא יאמינו שיבא אך באמת שבעי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכד נצר וכל הקסמים כוונו זה בזה : והוא

והוא מזכיר עון להתפש • ובשוכר כבר בקסמיו את קסמיו היה מזכיר עונות שבד ישרא' שהיו מודיעים לו עמון ומואב שביניהם שהיו שומעין את תוכחות הנביאים : להתפש • שהיו ישראל נתפשים בידו : יען הזכרכם עונכם • שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם הראשונים נזכרים על ידיהם : בהגלות פשעיכם • החדשים : להראות חטאותיכם • הישנים • יען הזכרכם לפני לרעה לפיכך בכף תתפשו ביד מלכא דבבל תתמסרון : חלל רשע • חייב להיות חלל ברשעך : נשיא ישראל • צדקיהו : בעת עון קץ • בעת כתמלאת הסאה והגיע עון האחרון הממלא את הסאה : הסיר המצנפת וגו' • כתרגו' אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיה מלכא אימר דין ודין באתרי' לא יתקיי' • השפלה הגבה וגו' • גדליה בר אחיקם דלאו הוות דיליה יסבינ' וצדקיה דדיליה היא תעדי מיניה : עוה עוה • לשון עי השדה לשון חורבה אחר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר נוטלה מיכניה ונתנה לצדקיה ומצדקיה נתנה לגדליה הרי שתים ומנחם חבר עוה עם עותה ושתי המלכה העוינו והרשענו : גם זאת לא היה • גם לגדליה לא תתקיי' עד בא ישמעאל בן נתניה : אשר לו המשפט • אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי : ונתתיו • בידו : אל בני עמון ואל חרפתם • אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכד נצר בקסמיו לבא על ירושלם וחרפו אותי ואת עמי לאמ' יד עז שלהם רמה : למען ברק • להכיל חללים רבים למען לא יחסך מראה להט שלה בחלליה : בחזות לך שוא • קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עליכם : לתת אותך אל צוארי חללי רשעים • להטעותך ולתת את צוארך כצוארי חללי רשעים של ישראל : אשר בא יומם וגו' • יום שלהם :

והוא מזכיר עון להתפש • וזה הדבר היה מזכיר להם עון שיתפשו כי היה צדקיהו מלכם לא שמר שבועתו למלך בבל כמו שאמר וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים ואיך יחשבו שישמרו להם הכשדים שבועתם ואפילו אם נשבעו להם כי הם אינם שומרים שבועתם כמו שאומר על כן אבלה הארץ וכן אמר רצוח וכחש והשבע לשקר • שבועי • שם תאר בשקל השכוני באהלים ואדוני אבי ז"ל פירש והיה להם כקסום שוא בעיניהם הכשדים חשבו להם כי הקסם היה כזב כי דעת היה לבני עמון והאל יתברך משכם לירושלם בעבור שלא המתין על חלול י"י שחלל צדקיהו וזהו שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש הזכיר עונותיהם האחרים ויונתן תירגם והוא להון קיסומיהון וגו' תירג' שבועי שבועות כמו שבעה שבועו' : לכן כה אמר יען הזכרכם עונכם • כמו שאמר מזכיר עון : הזכרכם • מקור מבנין הפעיל ובא בפתח כמו ואין והרפים הפכר אחר בטנו' שאתם מזכירי' לפני עונכם והוא עון שבועת שקר ובזה אתם מזכירים אותם בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכ' בכל עלילותיכם כי בכל מעשיכם יש פשעים וחטאות נראים ונגלים לכל כל שכן לי ובזה אתם מזכירים העונות הישנים עם החדשים והחמורים עם הקלים : יען הזכרכם • בעבור שאתם נזכרים לפני כאנשים חוטאים ופושעים לפיכך בכף תתפשו • ופירוש בכף בפתח הבי"ת מורה על הא הידיעה רוצה לומר בכף הידוע והוא כף מלך בבל וכן תירג' יונתן ביד מלכא דבבל תתמסרון : חלל רשע • חלל כתרגומו חייב קטלא ויש לפרשו כמשמעו כמו אשה זונה וחללה : נשיא ישראל • הוא צדקיהו : אשר בא יומו • הגיע זמנו להסיר ממנו המלוכה :

להראות ג' ומל' וסימ' כי לא יוכלו להראות • וילך אליהו להראות אל אחאב • להראות חטאתיכם : וחד וביום הראות כו : הגבה ב' וסי' העמק שאלה או הגבה • השפלה הגבה והגבה : פתוחה ג' וסי' ויעזבו את העיר • חרב חרב פתוחה • ואגרת פתוחה בידו :

והוא מזכיר עון להתפש :
לכן כה אמר אדני יהוה יען
הזכרכם עונכם בהגלות פשעיכם
להראות חטאותיכם בכל עלילותיכם
יען הזכרכם בכף תתפשו :
ואתה חלל רשע נשיא
ישראל אשר בא יומו בעת עון קץ :
כה אמר אדני יהוה
הסיר המצנפת והרים העטרה זאת
לא זאת השפלה הגבה והגבה
השפיל : עוה עוה אשימנה
גם זאת לא היה עד בא אשר לו
המשפט ונתתיו :
ואתה בן אדם הנבא ואמרת כה אמר
אדני יהוה אל בני עמון ואל חרפתם
ואמרת חרב חרב פתוחה לטבח
מרוטה להכיל למען ברק :
בחזות לך שוא בקסם לך כזב לתת
אותך אל צוארי חללי רשעים אשר
בא יומם בעת עון קץ :

הוה כמין ומיתיתב על פתגמא עד דתיתי ליה שעתא דיתמסרון בידי : בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דאדכרתון חוביכון באיתגלאה מרדיכון לאיתחזאה חטאיכון בכל עובדיכון חלף דאידכרתון ביד מלכא דבבל תתמסרון :
ואת חייב קטלא רשיעא רבא דישראל דמטא יום תבריה עידן תושלימת חובוהי :
כדנן אמר יי אלהים אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיה מלכא אימר דין ודין באתריה לא יתקיים מיגלא יגלון גדליה בר אחיקם דלא הות דיליה יסבינה צדקיה דדיליה היא תעדי מיניה חוביהון דחבו כחוביהון איתפרע מנהון אף לדין לא יתקיים ליה עד דאיתי עלוהי פורענות ישמעאל בר נתניה ואמסריניה בידיה :
ואת בר אדם איתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים על בני עמון ועל חיסודיהון ותימר חרבא חרבא אישתלפת למיקטל אישתנינת לשיצאה בדיל למהוי לה צחצוחין : באיתנבאה לך שקר באלפא לך כדבין למימסר ית צוורך כצוורי קטילי רשיעיא דמטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון :

בעת עון קץ • בעת שמנו גרם לו הקץ שהוא קצו וסופו במלוכה ומה שאמר עון קץ סמיך עון אל קץ רוצה לומר העון שבעבורו בא קצו והוא עון שבועת שקר שהשביעו נבוכד נצר באלהים והוא מרד בו ובזה אלה להפר ברית לפיכך עלה עליו נבוכד נצר ועור עיניו והגלהו והחריב הארץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריה עידן תושלימת חובוהי פירשו כמו הפוך : כה אמר אדני י"י • הסיר המצנפ' והרים העטרה • הסיר והרים ענין מקור וכן הגבה והשפל כאילו אמר אסיר המצנפת וארים העטרה מעל ראש המלך ר"ל שיסיר מעל ראש המלך מלכות יהודה שיגלה המלך צדקיהו לארץ אויביו ואת אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיהו מלכא ואני תמיה למה זכר שריה כי יהוצדק בנו הוא שגלה עם צדקיהו : זאת לא זאת • העטרה שהיתה היום לא תהיה זאת כמו שחושב צדקיהו שתתקיים מלכותו לא תהיה זאת העטרה לו אלא למי תהיה : השפלה הגבה • יהויכין שגלה כבר והיה שפל אגביה אותו כי זרובבל בנו היה מלך בסופו מגלות בבל וגם הוא בגלותו נשא אותו אויל מרודך וישם כסאו גבוה וגו' : והגבוה השפל • צדקיהו שהיה גבוה ונתגאה ומרד במלך בבל אשר השביעו באלהים אשפיל אותו שלא יהיה עוד מלך מזרעו שהרי בני צדקיהו שחט מלך בבל לעיניו והמלכות עמדה מיהויכין : השפלה • הה"א בו נוספת כי המלה מלעיל ואת כמו השפל כמו שאמר והגבוה השפל ועוד כי אילו היתה לנקבה היה אומר השפלה הש"ן בשוא : עוה עוה אשימנה • ענין עוה כמו ועות כשיי' אמר זאת העטרה אשימנה עוה שלא תשוב ליושרה ולמתכונתה עד זמן רב ואמר שלשה פעמים עוה כי ג' דורות היתה בגולה העטרה אחר הגלות והם אסיר שאלתיאל פדיה ובדור הרביעי שהוא זרובבל הושבה העטרה ליושנה : גם זאת לא היה • גם זאת השפלו שהיתה לא היתה לעטרה כי אע"פ שהיו חייבים בני יאשיהו יהואחז ויהויקים ויהויכין ואף על פי שמלכו כל אחד בעצמו לא הוסרה העטרה עד צדקיהו שבא נבוכד נצר : אשר לו המשפט ונתתיו • בידו כי הוא לקח המשפט מצדקיהו שהיה חייב וזהו שאמר עד בא אשר לו המשפט ונתתיו : ואתה בן אדם • ואל חרפתם • שחרפו וגדפו את ישראל ושמחו להם בגלותם ובאתם מארצם לכן הנבא אליהם ואל חרפתם כי החרב שהותרה לישראל פתוחה גם כן להם ואם לא תהיה עתה על ידי נבוכד נצר תהיה על ידי מדי ופרס כי מתחילה כבשם מלך בבל והיו לו עבדים ואחר כך מרדו בו כמו שמרד צדקיהו לפי שהיה מגמת פניו אל בני עמון ואל ירושלם ונפל גורלו על ירושלם והחריבה ושב לו לארצו ולא הלך אל בני עמון : לפיכך חרפו בני עמון את ישראל בגלותם וחרפתם ואמר גם כן בנבואת צפניה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון : פתוחה • החרב שהיתה פתוחה לישראל כן תהיה פתוחה לבני עמון ואמר פתוחה לפי שהוציאה מתערה כי כשהיא בתוך תערה היא סגורה וכשהוציאה מתערה היא פתוחה ויש מפרשים פתוחה כמו לטושה וכן חרב פתחו רשעים ואין צורך להוציא מענין פתחו וכן תירגם יונתן אשתלפת : לטבח מרוטה • מבואר הוא : להכיל למען ברק • פירוש החרב הוחדה ומורטה לטבח ולהחזיק הרג רב ולמען הראות ברקה להפחיד העמים : להכיל • כמו ונורא מאד ומי יכילנו ואדוני אבי ז"ל פירש להכיל כמו להאכיל וכן אזין עד תבונות כמו אאזין ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל והאדם האוחז החרב הוא המאכיל והחרב אוכלת והחללים אכולים להאכיל הוחדה למען ברק מרוטה ופירוש למען ברק למען היות לה ברק כמו שאמרנו למעלה למען היה לה ברק מרוטה ועל הדרך הזה תירגם יונתן איסתנינת לשיצאה בדיל למיהוי לה צחצוחין תירגם להכיל לשיצאה : בחזות לך שוא • אמר כנגד בני עמון ואמר לשון נקבה כנגד הכנסה אמר בעת שיהיו חוזיך וקוסמיך חוזים וקוסמים לך שוא וכזב בהבטיחם אותך שלא תבא החרב עליך ולא ידעו כי החרב פתוחה : לתת אותך אל צוארי חללי רשעים • כמו עם כלומר עם צוארי החללים ביד החרב וכן תירגם יונתן למימסר ית צוארך בצוארי קטילי רשיעיא ואלה החללים אמר על חללי רשעי ישראל שנפלו בחרב אמר כי גם בני עמון יפלו בחרב כמו שנפלו בני ישראל אשר בא יומם בעת עון קץ וכבר פירש' למעלה עון קץ ותירגם יונתן דמטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון :

השב

השב אל תערה · השב מקור הש"ן בפתח מקום צרי ופירושו בתחיה כלומ' שבורה את שהשיב החרב אל תערה אחר שתכרות ישראל לא כן לא אשיבנה אל תערה עד שאשפוט אותך בה ׃ במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך אשפוט אותך · ר"ל בארץ בני עמון שנבראו שם מקדם וגרו בה עד היום שם אביא להם החרב ושם אשפוט אותם שלא יבאו מתכה לארצות אחרות מרוב בטחם שלא תבא עליהם חרב אויב ׃ מכורותיך · כמו מגורותיך ׃ ושפכתי עליך זעמי · אפיח עליך · מענין נופח באש פיחם ואף על פי שהם שני שרשים וכן אמר למטה ונפחתי עליכם באש ע עברתי ר"ל אבעיר אש עברתי עליך כמו שנופחי' באש להבעירו וכן תירגם יונתן באשתא פורענותי אתקיף עלך ׃ בוערים · כסילים ומהרים שיהרגו פתאום כמו בינו בוערים בעם ויש לפרש בוערים מענין באש תבעיר יער כלומר מכלים ושורפים וכן אמר המסרה על בינו בוערים בתרי לישני וי"ת בוערים רשיען ׃ חרשי משחית · שהם אומנים להשחית ׃ משחי' · שם כמו השחתה וכן תהרגו למשחית ׃ לאש תהיה · אמר תהיה לשון זכר המכאה ואמר דמך ואמר תזכרי לשון נקבה המכאלת כי כן דרך המקרא כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר לשון זכר ידבר כנגד העם וכשידבר לשון נקבה ידבר כנגד הכנסה והעדה שהוא ל לשון נקבה ושניהם ענין אחד ׃ דמך יהיה בתוך הארץ · השפך ארץ אל תכסי דמי רוצה לומר שלא יקום דמך זהו שאמר לא תזכרי ׃ ויהי דבר יי' · ואתה בן אד' התשפוט' · הכפל לחזק הענין כמו האכה אכה אמר אם תשפוט אותה ראה מעשיה ׃ את עיר הדמים · אעפ שהיתה עיר גלולים ותועבות אחרות העון הגדול הוא שפיכו' דם נקי וכן אמר במנשה אחר שזכר כל תועבותיו וגם דם נקי שפך מנשה ׃ והודעת · תודיע אותה את כל תועבותיה ועליהם תשפטנה והמשפט הוא בדברי' שתודיענה כי היא חייבת לפי מעשי' כל הרע הבא עליה ויותר ו"ת התוכח ית קרתא דאשדי דם

השב · כמו השב שארי הש"ן רפה המתיני עד שוב חרב של ישראל אל תערה ואחר כך כשתגמור נקמתי בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגו' ׃ חרשי משחית · אומנין לקטלא ׃ אנשי בוערים · מנהיגין עצמן בשגעון לחבל ולהשחית ׃ אפיח עליך · לשון נפיחת אש במפוח זה ימ"ס רב"ס שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בשינוי ל לשונות שנה שאין הנביא מדבר אלא על החרב · לתת אותך אל צוארי חללי הרשעי' · אפיח עליך איני נופל לשון זה אלא על מתכת וכן חרשי משחית וכראה בעיני שעל כבוכר נכר כאמרה כנואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר יי' אלהים על בני עמון ועל חרפתם כלומר על כבוכר נכר שבני עמון מחרפים את ישר' על שהחריבם כבוכר נכר · חרב חרב פתוחה חרב כבוכר נכר הכפולה לבאת בשני הדרכי' על ירוש' ועל בני עמון כמו ב בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון · בחזו' לך שוא בקסם לך כזב אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מצליח שחרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזירת מלפני בעת תשלום עת קיצם · השב אל תערה כלומר העת יבא שתשוב ל תערה ותקבל החרב פורענות מיד מלכי מדי ואז אפיח עליך באש ע עברתי ותהיה נתונה ביד נפחים שוטי' שהם חורשי משחית שיבואו לחורדך ולמורטך כ כאשר מרטת ויפחיתוך ׃ ויהי דבר יי' אלי לאמר · התשפט את עיר הדמים · ירושלם ׃ והודעתה · תפיש ה"א

בערים ב' וחס' וסימ' ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית · בינו בערים בעם ׃ ותבוא י' מל' בנביאים וסימ' ותבוא אליו כלט ותתקע · אשה בעלת אוב · והיא מתקדשת מטמאתה · ותבוא האשה אל כל העם · ותבוא דרך כבוא הסוסים · ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך · ותבוא חרב ותקחהו ׃ ותבא חרב והקח

הָשַׁב אֶל־תַּעְרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת
בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ אֶשְׁפֹּט אֹתָךְ ׃
וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי
אָפִיחַ עָלָיִךְ וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים
בֹּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית ׃ לָאֵשׁ תִּהְיֶה
לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא
תִזָּכֵרִי כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי ׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר ׃ כב
וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת
עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־
תּוֹעֲבוֹתֶיהָ ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא
עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה ׃
בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ
וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת
וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ
עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה
לְכָל־הָאֲרָצוֹת ׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת
מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת
הַמְּהוּמָה ׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ
לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם ׃
אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק
בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ ׃
קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ ׃
אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן
שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ

אֲתִיב חַרְבָּא לְנִדְנַהּ בְּאַתְרָא
דְּאִיתְבְּרֵיתוּן בְּאַרְעָא תּוֹתָבוּתְכוֹן
אֶתְפָּרַע מִנְּכוֹן ׃ וְאֶשְׁפּוֹךְ עֲלָךְ
חֵימְתִי בְּאֶשָּׁת פּוּרְעָנוּתִי אַתְקֵיף
עֲלָךְ וְאֶמְסְרִינָךְ בְּיַד גִּבָּרִין רַשִּׁיעִין
דְּאוּמָנִין לְחַבָּלָא ׃ לְעַמְמַיָּא
דְּתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא תִּתְמַסְרוּן ל
לְאִישְׁתֵּיצָאָה חוֹבַת קְטוֹלָךְ תְּהֵי
בְּגוֹ אַרְעָא לָא יֵיעוּל דָּכְרָנִיךְ אֲרֵי
אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי ׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִימִּי לְמֵימָר ׃ וְאַתְּ בַּר אָדָם
הֲתוֹכַח תְּתוֹכַח יָת קַרְתָּא דְּאַשְׁדִּי
דַּם זַכַּי בְּגַוַּהּ וְתַחְוֵי לַהּ יָת כָּל תּוֹ
תוֹעֲבָתָהָא ׃ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים קַרְתָּא דְּאַשְׁדְּיַת דַּם זַכַּי בְּגַוַּהּ
מְטָא עִידַּן תַּבְרַהּ וּדְפָלְחִין לְטַעֲוָתָ
בְּגַוַּהּ בְּדִיל לְסָאֲבוּתַהּ ׃ בְּחוֹבַת
דַּם זַכַּאי דְּאַשְׁדַּרְתְּ חַבַת וּבְפוּלְחַן
טַעֲוָתִיךְ דִּיפְלַחַתְּ אִיסְתָּאֲבַתְּ וְקָרִיב
יוֹם תַּבְרִיךְ וּמְטָא עִידָּן בִּישְׁתִּיךְ
עַל כֵּן יְהַבְתִּיךְ חִיסוּדִין לְעַמְמַיָּא
וּלְעִיב לְכָל מְדִינָתָא ׃ דְּקָרִיבִין
וּדְרְחִיקִין מִינִיךְ יִתְלַעְבוּן בִּיךְ ס
סוֹאֲבַת שְׁמָא דְּסַגִּיאִין אִיתְרְגוּשְׁתָהּ
׃ הָא רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר
לְתוּקְפֵיהּ הֲווֹ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ
דַּם זַכַּי ׃ אַבָּא וְאִימָּא אַקִילוּ בָךְ
לְגִיּוֹרָא אֲנִיסוּ אוֹנְסָא בְּגַוִּיךְ יַתְמִין
וְאַרְמְלָן אוֹנִיאוּ בִיךְ ׃ עַל קוּדְשֵׁי
בַּסַּרְתְּ וְיָת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִילִי אַחִילְתְּ
׃ גַּבְרֵי אָכְלֵי קוּרְצָא הֲווּ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי וּבְטוּרַיָּא פָּלְחוּ בִיךְ לְטַעֲוָתָא

מהם נפש · ותבוא כהם הרוח ויחיו ויעמדו · ותבוא אליך תפלתי · וכל כתו' דכוו' מל' במ"כ חס' וסימ' ותבא כמים בקרבו · ותבא בלט ותגל מרגלותיו ותשכב ׃

זכאי ׃ ואמרת עיר שופכת דם · עיר שאנשיה שופכים דם וכן דרך הלשון לזכור העיר במקום אנשיה לפי שהעיר כוללת אותם כולם כמו העיר היוצאת אלף עיר הומיה קריה עליזה והדומה להם ׃ בתוכה · אמר בתוכה לשני טעמים האחד כי שפיכו' דמים לעיני כל היא רעה גדולה יותר משפיכות דמים בדרכי' ובמסתרים והשני אמר בתוכה כלומר כי תוכה מלא דם מרוב שפיכות דמים כמו שאמר על מנשה עד אשר מלא ירושלם פה לפה ׃ לבא עתה · שפיכות דמים גרם לה לבא עת חרבנה ׃ ועשתה גילולי' עליה לטמאה · אמר עליה לפי שהגלולים היו על ההרים ועל הגבעות וי"ת עליה בגוה ׃ לטמאה · הטמאות שאדם מוזהר עליהם הם מדרגות יש טומאה במגע ויש טומאה חמורה ממנה לבעול בעילות האסורות ויש עוד טומאה חמורה ממנה והיא עבודת הגילולים שהיא טמאת הנפש ועל אלה השתים האחרונו' קאה ארץ כנען הגוי' אשר בה לפיכך זכרם בזו הפרשה ולפיכך אמר על מעשה הגלולי' לטמאה וכן בתורה אמ' בהפך קדושי' תהיו ואמר אחריו אל תפנו אל האלילי' ואלהי מסכה לא תעשו לכם כי עבודת הגילולים היא טומאת הנפש לפיכך אמר לטמאה ואמר ובגילוליך אשר עשית טמאת כי היא הטומאה הגדולה ׃ בדמך' ותקריבי ימיך · את ברעותיך הקרבת ימי גלותיך וחרבנך ׃ ותבא עד שנותיך · שנות הגלות והחרבן והוא כפל הענין במלות שונות ואמר ותבא שהוא לשון זכר המכאה כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר כנגד העדה פעמים ידבר בלשון זכר ופעמים ידבר בלשון נקבה כי יכונו בעם שהוא לשון זכר ובעדה שהוא לשון נקבה · על כן נתתיך חרפה לגוים · שהגוים מחרפים ומבזים אותך על עזבך תורת אהיך והם לא עזבו תורת אהיהם ׃ על כן נתתיך · זאת חרפה וקלסה להם כלומר בפיהם וטעם נתתיך כי כלם שולטים בך ולא יראו ממך לחרפך ולגדפך הפך הכבוד שהיה לך והיראה ממך אם היית עושה רצוני כמו שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך לפיכך כשעברת על רצוני משלו בך גוים רבים ועתה חרפה וקלסה להם ופירוש קלסה לעג וכן יתקלסו בך וכן הוא במלכי יתקלס ורוזני' משחק לו ׃ הקרובות · טמאת השם · שם לך שם טומאה בגוי' כי מלבד שאת טמאה בגופך את טמאה בשמך ׃ רבת המהומה · שמהומותיך רבות רעב וחרב ודבר ׃ הנה נשיאי ישרא' · המלכים והשרי' איש לזרועו היו בך · כלומר כל איש ואיש לפי חזקו היו להרע ולשפוך דם זהו שאמר לזרועו לפי זרועו והתגברותו ומכח עשרו או קרוביו וכן איש זרוע לו הארץ ׃ אב ואם הקלו בך · ספר להם מן העבירו' החמורו' שהיו בהם ופראוי לכל אדם להרחיק' ואפי' לא הזהירה עליה' התורה ׃ עשו בעשק בתוכך · כל מה שהיו עוש' ומתעסקי' עם הגר היה בעשק לפי שאין לו קרובי' ועוזרים וכן הונו היתום והאלמנה לפי שהם חלושים שמת בעלה ואביו ׃ קדשי בזית · כמו שאמר והבאתם גזול את הפסח ואת החולה וכל זה דרך בזיון ׃ ואת שבתותי חללת · כמו שראינו שהזהירם ירמיהו על חלול השבת ׃ אנשי רכיל · שהיו הולכים רכיל מהחלושי' לחזקים כדי לשפוך דם נקי חנם ׃ ואל ההרים אכלו · כמו שפירש' למעלה בפסוק ואל ההרים לא אכל ׃

והודעת אותה ׃ עיר שופכת דם בתוכה לבא עתה · הרי זה מקרא מסורס והו פירושו עיר שופכת דם בתוכה אמר יי' אלהים לבא עתה ׃ ועשתה גלולי' · כמו ואשר עשתה גלולים וגו' עד שנותיך · גזירת ומוספתם בגימטריא שאת' משה ׃ וקלסה · דבה שהכל מדברים ביך פרלדין בלע"ז יתקלסו בך ומה היא הקלסו' טמאת השם זו היא שטמאת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים לעוברם וגרמו עצמם להקרות עם טמא שפתים ׃ איש לזרועו · כל דאלים גבר ׃ אב ואם הקלו בך · כל התועבו' שבפרשת קדושים תהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן ׃ קדשי בזית · ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו ׃ ואל ההרי' אכלו בך · ובטוריא פלחו ביך לטעותא ׃ זמה

זמה עשו בתוכך · אמר זמה דרך כלל לכל העריות ואחר כך פרט קצתם : ערות אב · זכר חמורה שבעריות והוא שאמר בתורה ערות אביך והיא אמו שהיא אשת אביו ובאמרו גלה לשון יחיד ואחרי' לשון רבים יש בו רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כי אמון הרבה אשמה שבא על אמו : טמאת הנדה · שם רוצה לומר אשה שהיא מדם נדות וכמהו שם והוכיחו את הנדה מן הקרע בומי נדת דותה והתאר כמוכן בזה המשקל נדה היא וזכר בבעילת העינוי שאמר ענו בך כיון לה ענוי אם יבעלוה בנדתה כמו שים לבתולה : ואיש את אשת רעהו · אינו אומר על איש אחד לבד כמו שאמר ואיש בא מבצע שלישה והדומים לו אלא אמר איש ואיש כמו איש מזרעך איש כי יתן מום בעמיתו והדומים להם וכן ואיש את כלתו ואיש את אחותו ואמר ענה בך כי ברוב אם ישכב עם אחותו ישכב עמה בבית אביו והיא עודנה בתולה : שחד · מלכך ושריך לקחו שחד מבעל הריב לשפוך דם נקי : נשך ותרבית לקחת · כפל הענין במלות שונות ואחז"ל זהו נשך זהו תרבית ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין : ותבצעי רעיך בעושק · פירושו כתרגומו ואהנית רחמיך באונסיא כלומר ההנית מרעיך ונתת להם בצע כסף מן העושק שעשקת בני עמך החלושים · ורעיך הם אשור ומצרים שהיו בוטחים להם שיחד להיות להם לעזר · ואותי שכחת · כי לא בטחת בי ולא בקשת ממני עזר אלא מן האומות המכלות אותך וכן אמר לטעם אח' ואותי שכחת את' אותי שכחת שהזהרתי אותך על כל אלה העבירו' והלכת אחרי תאותך ולא זכרת אותי שצויתיך עליהן : והנה הכתי כפי · דרך משל כאדם המצטער כמו שאמר וגם אני אכה כפי אל כפי : אל בצעך · כמו על ודברי רבותינו ז"ל כ"ד חטאות מנה יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל שנאמר הנה הכתי כפי אל בצעך : אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך · אמר דמך לשון יחיד דרך כלל ואמר היו בתוכך לשון רבים כי דמים רבי' שפכו ויונתן תרג' כך הא איתיתי פורענו' עלך כחובי ממון אונסך די אנסת רוצה לומר מה שלקחו באונס מן האנסים שאין כח בידם להמלט מן האנסים ההם : היעמד לבך · היוכל לעמד לבך לרוב הצרות שאני מביא עליך זהו לימים אשר אני עושה אתך רוצה לומ' ימי הצרו' : דברתי ועשיתי · כמו שדברתי כן אקיים כי אני יי' והיכולת בידי : והפיצותי · והתמותי טמאתך ממך כי לא עבדו גלולים שהם הטמאה הגדולה בגלות : ונחלת בך · עיקרו ונחלת ובהעדר הנו"ן פ"א הפעל היתה ראויה עי"ן הפעל להדגש לולי שהחי"ת אינה מקבלת דגש ופירושו תהי כנחלת בעצמך כי עד עתה היית נחלתי ועתה אין את נחלתי ויש מפרשים ונחלת ענין חלול : לעיני גוים · שהם יראו כי אין את נחשבת נחלתי בהיותך בגלות שניהם : וידעת כי אני יי' · אז תדעי ותכירי כי אני ה' כי עתה שכחת אותי ואז בבא עליך כל הרעות שאמרתי לך על ידי נביאי תדעי כי אני יי' אומר ועושה גוזר ומקיים : ויהי דבר יי' · בן אדם היו לי בית ישראל לסיג · לסוג כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד כי אותיות אהוי מתחלפות אמר היו לי בית ישראל כמו הסיג שהוא פסולת הכסף : וזכר המתכות שהם פחותים מהכסף והם נחשת ובדיל וברזל ועפרת · כלם אם היו כולם תוך כור להתיכם כן היו לי סיגים לא כסף · וכן אתיך אותם כמו שהאומן מתיך המתכות האלה ונקראו בספרון בתלמוד ובלעז מיטאל · והכלי שיעשה מן המתכות המעורבים הוא פחות מהכלי שיעשה מאחד המתכות לבדו כי אם ישבר אין לו תקנה אלא אם כן ישובו להתיכו לפיכך המשיל ישראל למתכות המעורבים ואמר סיגים כסף היו · ופירשו המפרשים כי חסר הסמך כמו אומרים אמת · והנכון בהם סיגים סיגי כסף · אומרי' אמרי אמת · ויש לפרש סיגים בכסף היו בחסרון בית השמוש כמו הנמצא בית יי' והדומים לו רבים רוצה לומר כי מעט כסף מעורב בהם כי עושים קצת כלים מן המתכות המעורבים עם כסף מעט והם הכלים שעושים להשמיע קול כמו המצלצלים והדומים להם · וישראל היו בהם חסידים מועטים · וכן אמר אחר כך קבוצת כסף ונחשת וברזל · ויש לפרש עוד סיגים וכסף היו כלומר עתה הם סיגים וכבר היו כסף · וזכר כסף ולא זכר זהב שהוא נקי מכל כלי המתכות ואמ' בחנני כזהב אצא לפי שלא היו ישראל דור אחר דור שהיו כזהב אלא ככסף · ויונתן תרגם כפסולת כספא הוו : לכן · יען היות כלכם לסיגים · תחת אשר היה הדין עליכם להיות כסף והייתם סיגים אקבץ אתכ' ואתיך אתכם באש עברתי · כי כמו שהדבר המותך תאבד צורתו הראשונה בהתכה וכל שכן המתכות המעורבים שתאבד צורתם בהתכתם כן אמר שיאבדו הם בחרב וברעב ובדבר · ואף הנשארים מהם יאבדו ממה שהיו בארצם בטובה יגלו ממכה לרעה : אל תוך ירושלם · היא תהיה לכם כמו הכור למתכות : קבצת כסף · מקור הוא ענין קבוצה שם במשקל מלוכה : לפחת · שרשו נפח מענין נופח באש פחם ובמקום הזה נגרעה הנו"ן כמו נו"ן נגש מן לגשת ומפני החי"ת נפתח לפחת · ופירושו עליו על הכור שצריך לפחת עליו האש להתיך הדבר אשר בתוך הכור · ואמר עליו כי הנחלת משימים עליו ובא להנתיך שלם עם הנו"ן שהוא פא הפעל : והנחתי והתכתי אתכם · והנחתי אתכ' בתוך הכור להתיך אתכ' או פי' אניח ואעזוב אתכ' ביד החרב והרעב והדבר : וכנסתי · כענין וקבצתי כמו נדחי ישראל יכנס וכפל הענין בזה הפסוק לחזק הענין להוסיף בו ונפחתי עליכם באש עברתי : כהתוך כסף · שם ובא שלם כהתיך בשקל כהגדות עםן אלא שזה במורק וזה בחולם אמר כהתכת כסף בתוך כור כן תתכו בתוך ירוש' ומה שזכר כסף אחר שזכר בתחלה שאר מתכות גם כן לשני טעמים האחד שהוא מאוחר ההתכה מהבדיל והעופרת רוצה לומר בזה שיכלו באיחור זמן ברעב ובדבר ובחרב לא בזמן מועט והטעם השני זכר כסף לפי שהיו כסף מתחלה : ויהי

לימים ה' דגשי' בקריא' וסימ' עשרת כסף לימים · וכגלתו את ראשו · היעמד לבך אם תחזקינה ידיך לימים · ובאתי להבינך · על כן קראו לימים האלה פורים : וידעת ז' בקריא' וסי' והיו מלכים אמניך ושרותיהם · וינקת חלב גוים ושד מלכים · והקמותי אני · ונחלת בך לעיני הגוים · וארשתיך לי לעולם · ונלוו גוים רבים אל

זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃ הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל לְסוּג כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִגִים כֶּסֶף הָיוּ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם׃ קְבֻצַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל־תּוֹךְ כּוּר לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ כֵּן אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וְהִנַּחְתִּי וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם׃ וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם וְנָפַחְתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ׃ כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עֲלֵיכֶם׃

אֲרֵי עֲצַת חִטְאִין עֲבַדוּ בְּגַוִיךְ׃ עֶרְיַת אַבָּא גַלִיאוּ בִיךְ אִתְּתָא טוּמְאָה עַנִיאוּ בִיךְ׃ וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלְתֵּיהּ סָאֵיב בַּעֲצַת חִטְאִין וּגְבַר יַת אֲחָתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי עַנָא בִיךְ׃ שׁוּחֲדָא קַבִּילוּ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּי חִיבוּלְיָא וְרִבִּיתָא נְסֵבַת וְאַהֲנֵית רַחֲמָךְ בְּאוֹנְסָא וּפוּלְחָנִי שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְהָא אַיְתֵיתִי פּוּרְעֲנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דַּאֲנַסְתְּ וְעַל דַּם זַכַּי דְּאִשְׁתְּפִיךְ בְּגַוִיךְ׃ הֲיִתְקַף לִבִּיךְ אִם יִתְחַסְּנַן יְדַיִךְ לְיוֹמַיָּא דַּאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמָּךְ אֲנָא יְיָ גְזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּים׃ וְאַגְלֵי יָתִיךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וְאֵיבַדְרִינַךְ בִּמְדִינָתָא וְאַסֵּיף סְאוֹבְתִּיךְ מִנִּיךְ׃ וְאִתְקַדֵּשׁ בִּיךְ לְעֵינֵי עַמְמַיָּא וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִּי לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם הֲווֹ קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל לִפְסוֹלָא כּוּלְהוֹן כִּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבְעִיץ וּבַרְזֶל וַאֲבָר בְּגוֹ כּוּרָא לִפְסוֹלַת כַּסְפָּא הֲווֹ׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּהֲוֵיתוּן כּוּלְכוֹן לִפְסוֹלָא בְּכֵן הָא אֲנָא כְּנֵישׁ יַתְכוֹן לְגוֹ יְרוּשְׁלֵם׃ בְּמִכְנַשׁ כְּסַף וּנְחָשׁ וּבַרְזְלָא וַאֲבַר וּבְעִיץ לְגוֹ כּוּרָא לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא לְאַמְסְיוּתֵיהּ כֵּן אֶכְנוֹשׁ בְּרוּגְזִי וּבְחֵימְתִי וְאַסֵּיף וְאַשֵּׁיצֵי יַתְכוֹן׃ וְאֶכְנוֹשׁ יַתְכוֹן וְאַתְקֵיף עֲלֵיכוֹן בְּאֵישַׁת פּוּרְעֲנוּתִי וְתִתְמַסּוּן בְּגַוַּהּ׃ כְּאִיתְמַסָּאַת כְּסַף בְּגוֹ כּוּרָא כֵּן תִּתְמַסּוּן בְּגַוַּהּ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁפֵיכִית חֵמְתִּי עֲלֵיכוֹן׃

רשי

זמה · עצות של רשעה : ותבצעי רעיך בעושק · העשרת את אוהביך בעושק שעשקת מן העניים · לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ יי' וכה' פתרונו ותגזלי לרעיך בעושק : הכתי כפי · צעקתי ווי וקינה : על בצעך · כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נתחתם גזר דין : אשר אני עושה אותך · פועל ליך כפעלך : והתמותי · וכליתי : ונחלת בך · תתחללי בעצמך על מה שעשית : לסיג · תערובת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו : כור · שצורפין בו זהב : קבוצת כסף · כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור : לפחת · לנפח : להנתיך · וינקת מתרג' ותתיך : לא

קולרס נהרגה שברים הוא בזקף וטעות כי אינו מתכין הל"א שתוכה המסרה נשא זקף

מסרה

ו' ביום ההוא · ויהי בשכבו וידעת את המקום : והנחתי ג' וסי' אל נא תמש מזה · והנחתי והתכתי אתכ' · ונתתי רוחי בכם וחיתם :

ויהי דבר יי׳ · בן אדם אמר לה · לירושלם שזכר למעלה אל תוך ירושלם : את ארץ לא מטוהרה היא · כמו שקראה למעלה טמאת השם ואמר לא מטוהרה כמו אשר לא יהיה טהור כי לא טהור והדומים להם או אמר כן שלא טהרה עצמה מטומאתה כלומר שלא עשתה תשובה : ולא גשמה ביום זעם · הה״א במפיק ויתכן לומר כי הוא פעל בנפעל בשקל גדל והתחברו עם הכנוי בא פ״א הפעל בשורק כמו הללוהו כרובגדלו ופירושו שלא ירדה גשמה ביום זעם כלו׳ ביום אף יי׳ שחרה בהם עצר את השמים ולא היה מטר כמו שיעדם בתורה ואמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה · וגם יתכן שתהיה מלת גשמה מבנין שלא נזכר פעלו מן הדגוש ונפל הדגש כמו שנופל ברבים מהדגוש ומפיק הה״א לתפארת הקריא׳ וכמוהו ותעלומה יוציא אור · כבישרם בטרם קיץ · ועלה על ראשה :

קשר נביאיה · כביאיה שסק קשרו קשר ביניה׳ שיתנבאו כענין אחד לאמר שלום שלום · ויונתן תרגם סיעת ספריא בגוה : כארי שואג טורף · כארי הכ״פ פתוחה לא תורה על הידיעה אמר כמו ארי שהוא שואג ואחר כך הוא טורף טרף כן הם מבהילים העם בדבריה׳ וצועקי׳ בקול ומדברים בחזקה ומראים עזותיהם להבהיל העם למשוך אליהם ובזה טורפים והורגים אותם זהו נפש אכלו כאילו הם נוטלים נפשותם כי הם גורמים להם כל הרעה הבאה עליהם : חוסן ויקר יקחו · חוסן העיר ויקרה הם לוקחין אותו כי הם מחזקים בידם מעשיהם הרעים ובעונם זה יבא עליהם האויב ויקח כל מחמדיהם והרי הם כאילו לקחו אותו וכן הנופלים בחרב הם גרמו להם והנה הם הרבו אלמנותיה בתוכה · חסן כמו אוצר וכן לא יאצר ולא יחסן : כהניה · זכר הראשוני׳ והם הנביאים והכהנים והשרים ואחר כך עם הארץ ואמר כי כלם דרכו דרך רעה כל אח׳ במה שהוא בו אף הכהנים שעליהם להורות התורה הם חמסו וגזלו אותה מעשותה כיון שהם עוברים עליה איך יזהירו העם עליה : ויחללו קדשי · שאכלום בטומאה : בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו · כמו שהוזהרו בתורה ולהבדיל בין הקדש ובין הטהור ולהורות את בני ישראל : ומשבתותי העלימו עיניהם : שראו מהם שהיו נושאים משא ביום השבת כמו שכתוב בספר ירמי׳ והכהנים היה להם למחות בידם ולא מיחו אלא העלימו עיניהם כאילו א׳ אינם רואים : ואחל בתוכם :

טרף ד׳ חס׳ וסי׳ קשר נביאיה · אריה טרף כדי · פצו עלי · טרף נפשו : כ״ל חילופי דספרא וחב״ל ספרא וספרא תמצא במסר׳ רבת׳ דמסדרנא לפום ענית דעתין כל אחד על דגלו באותות וחילופי דספרא

רשי

לא גשמה ביום זעם · לא כתן גשם הראוי לא לטהרה ביום זעם ופירוש הדבר כתרגו׳ לא אתעבדו בה ע עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : קשר נביאיה · נקשרים יחד בעצה רעה : נפש אכלו · שהיו נוטלין מוחד ומחזיקים ידי מרעים להרוג ולגזול ולבוז ובאין להם ש שלום : חסן · ממון : חמסו תורתי · עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד : ואחל · ונתחללתי : למען בצע בצע · לחטוף ממון : טחו להם תפל · דוחין לטוחי בנין טיט שאינו מעומד כל צרכו שא׳ בו תבן והוא כפשר שאילו נבא עליו ב גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון : שתים נשים · תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין : בנות אם אחת · שתיהן מכנסיא אחת נחלקו לשתים בימי ר רחבעם : שמה מעכו · בני מצרים את שדיהם לשון ומעוך : ושם עשו · המצריים את דדי בתוליהן כלומ׳ למדום את דרכי תועבות עמו אית אכוריכון בלע״ז : ושמותן

ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן
5 אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה
היא לא גשמה ביום זעם : קשר
לחל׳ ד׳ וחס׳ ב׳ י׳ נביאיה בתוכה כארי שואג טרף טרף
נפש אכלו חסן ויקר יקחו אלמנותיה
הרבו בתוכה : כהניה חמסו תורתי
ויחללו קדשי בין קדש לחל לא
ב׳ רפין הבדילו ובין הטמא לטהור לא
ל׳ ומ׳ הודיעו ומשבתותי העלימו עיניהם
5 ואחל בתוכם : שריה בקרבה
כזאבים טרפי טרף לשפך דם לאבד
5 נפשות למען בצע בצע : ונביאיה
5 טחו להם תפל חזים שוא וקסמים
5 להם כזב אמרים כה אמר אדני
יהוה ויהוה לא דבר : עם הארץ
5 עשקו עשק וגזלו גזל ועני ואביון
הונו ואת הגר עשקו בלא משפט :
ואבקש מהם איש גדר גדר ועמד
ב׳ רנשים בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי ש
ה׳ שחתה ולא מצאתי : ואשפך עליהם
זעמי באש עברתי כליתים דרכם
ח׳ בראשם נתתי נאם אדני יהוה :
כ ג ויהי דבר יהוה אלי
ל׳ כתע׳ ג׳ לאמר : בן אדם שתים נשים בנות
ב׳ אם אחת היו : ותזנינה במצרים
ל׳ ל׳ ל׳ בנעוריהן זנו שמה מעכו שדיהן
5 ושם עשו דדי בתוליהן :

והות פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם אימר לה את ארעא דישראל ארעא לא מדכיא היא ולא איתעבידו בה עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : סיעת ספרהא בגוה כאריון נהמין למיקטל קטול אינש קטלו ועותר ויקר נסיבו ארמלתהא אסגיאו בגוה : כהנהא חטפין באוריתי ומפסין קדשי בין קודשא לחולא לא אפרישו ובין מסאבא לדכיא לא הודיעו ומיומי שביא דילי כבשו עיניהון וחלת רעותי ביניהון : רברבהא בגוה כדיבין חטפי חטוף למישפך דם זכי לאבדא נפשן בדיל לקבלא ממון דשקר : ונביי שקרא די בגוה דמן לרבני מחצא ושעע ליה טין פטיר דלא תבן מיתנבן שקר ומלפין להון כדבין אמרין כדנן אמר יי׳ אלהים ומן קדם יי׳ לא איתמלל : עמא דארעא עשקו עושקא וגזלו גזלה ומסכין וחשיך אוניאו ולגיורא אנסו בלא כדתזי : ואיתבע מנהון קדמי גבר דליה עובדין טבין דיקום בתירעתא קדמי ויבעי רחמין על עמא וארעא בדיל דלא לחבלותה ולא אשכחית : ושפיכית עליהון חימתי באישת פורענותי שיצתינון פורענות אורחהון ברישהון יהבית אמר יי׳ אלהים : והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם איתנבי על תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : וטעאה במצרים בתר פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהן :

ודשארא ספרי תמצא בערך ח׳ באר היטב כי פה קצר המצע מהשפרע : ולא מצאתי ה׳ וסימ׳ לה בתולים · ואבקש בהם גדר גדר · ולמנחמים ולא מצאתי · אשר עוד בקשה נפשי · ויאברו שרי פלשתים :

מבנין נפעל כמו כי איך יחל ענין חלול ותרגם יונתן וחלת רעותי ביניהון : שריה · למען בצע בצע · כמו שאמר למעלה שוחד לקחו בך למען שפוך דם ובא הפועל עם השם לחזק הענין וכן למען טבוח טבח כמו שפירשנו : ונביאיה · שב עוד לזכור הנביאים לפי שהם היו גורמים כל הרעה : טחו להם תפל · כתרגומו ונביי שקרא די בגוה דמן לרבני מחיצה ושעע ליה טין פטיר דלא תבן מיתנבן שקר ומלפין להון כדבין וכבר פירשנו זה הענין למעלה בפסוק והוא בונה חיץ : עם הארץ · מי שחזק בחבירו עשקו וגזלו כי אין משפט בעיר : ואבקש מהם · איש גודר גדר · אמרתי אולי יבא מהם איש שיגדור הפרצות ויעמוד בפרץ שלא יעברוהו הרעים והפרצות הם העבירות והגודר אותם והעומד בפניהם הוא המונע פורצי הגדר ומחזירם לדרך הטוב ויעמוד לפני להתפלל בעד הארץ לבלתי שחתה כי כבר שבו מדרכיהם הרעים כמו שעשה משה רבינו עליו השלום שנאמר עליו לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית · גודר גדר גודר בשני טעמים במאריך הגו״מל מפני המקף ומעמיד בד״לת להעמיד מפני הצרי שבד״לת כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בצרי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : ואשפך · מבואר הוא : ויהי דבר יי׳ · בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו · המשיל הכנסה המיוחדת לאם ובהתחלקם היו כבנות ובמצרים היו עדה אחת וכן עד שנחלקה מלכות בית דוד ותרגם יונתן בר אדם אתנבי על תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : ותזנינה · כבר פירשנו כי כ לשון זנות הבא בכנסת ישראל הוא עבודה זרה ואף על פי שהמליצה היא במשפטי הזנות בדרך התשמים הכל הוא לענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עבודה זרה וכן תרגם יונתן וטעאה במצרים בתר פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהן וכן כל הענין תרגם על זה הדרך : שמה מעכו שדיהן · מעכו משלא נזכר פועלו מהדגוש בשקל דוכאו כתאו קוצים וענינו מענין ומעוך וכתות וחניתו תקועה בארץ ומעיכת השדים הוא מדרך הזנות וכן בדברי רבותינו ז״ל מה עשה לה ערבי זה מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה לכהונה וכפל הענין במלות שונות ואמר ושם עשו דדי בתוליהן בעורן בתולות עשו דדיהן ועשו מבנין פעל הדגוש בשקל כאשר כלו ופירוש עשו עשו המצריים שלמדום דרכי תועבותיהן והשדים הם משל למצות פירשו מה אבות דור מדור עד אברהם אבינו עליו השלום והם ימי הבתולים ובטלו במצרים זהו עשו השדים : ושמותן

ושמותן. זה המשל הוא על שתי הבנות שהם עתה שמותן כן אהלה הגדולה ומפרש כי שמרון נקראת אהלה וירושלם אהליבה וזכר שמרון לפי שהיתה ראש מלכות ישראל מעת שבנה אותה עמרי וירושלם ראש מלכות יהודה ופירוש אהלה כי האהל שלה אין לי חלק בו והם העגלים שעשה ירבעם: ואהליבה ירושלם. רוצה לומר כי אהלי בה והם אהלי שוכן כי בה בית המקדש שהוא משכן כבודי ופירוש ותהיינה לי מתחלה היו לי לכנסי על דרך משל כלומר היו כעושים אלי ועושים מצותי: ותלדנה בנים ובנות. כלומר הצליחו במעשיהן כשהיו שתיהן עדה אחת והיו עובדין לי ויונתן תרגם והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן: ותזן אהלה תחתי. אחר שהיתה אהלה

קרובים ה' מל' בליש' וסימ' וידעו קרובים את גבורתי. מאהביה אל אשור קרובים. הכהנים אשר קרובים לה'. ומלך ששך ישתה. ויכתב מרדכי את: ואותה ד' בקריא' ג' חס' וא' מל' וסימ' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. ואתה החייתי. ואתה כחרב הרגו. ואותה לא יראה. בתרא מל': והסף ה' ר"פ

ושמותן אהלה הגדולה ואהליבה
אחותה ותהיינה לי ותלדנה בנים
ובנות ושמותן שמרון אהלה
וירושלם אהליבה: ותזן אהלה
תחתי ותעגב על מאהביה אל
אשור קרובים: לבשי תכלת פחות
וסגנים בחורי חמד כלם פרשים
רכבי סוסים: ותתן תזנותיה עליהם
מבחר בני אשור כלם ובכל אשר
עגבה בכל גלוליהם נטמאה:
ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה כי
אותה שכבו בנעוריה והמה עשו
דדי בתוליה וישפכו תזנותם עליה
: לכן נתתיה ביד מאהביה ביד בני
אשור אשר עגבה עליהם: המה גלו
ערותה בניה ובנותיה לקחו ואותה
בחרב הרגו ותהי שם לנשים
ושפוטים עשו בה:
ותרא אחותה אהליבה ותשחת
עגבתה ממנה ואת תזנותיה מזנוני
אחותה: אל בני אשור עגבה פחות
וסגנים קרבים לבשי מכלול פרשים
רכבי סוסים בחורי חמד כלם:
וארא כי נטמאה דרך אחד
לשתיהן: ותוסף אל תזנותיה
ותרא אנשי מחקה על הקיר
צלמי כשדיים חקקים בששר:
חגורי אזור במתניהם

ושמהתהן אהלה רבתא ואהליבה
אחתה והואה משמשא קדמי
ואצלחא בבנין ובנן ושמהתהן
שמרון אהלה וירושלם אהליבה:
וטעת אהלה מבתר פולחני
ואתרעיאת למיטעי בתר רחמהא
בתר בני אתור קריבהא: לבושי
גמיר שילטונין וטורנין עולימי ח
חמרתא כולהון פרשין רוכבי
סוסון: ואתרעיאת למטעי
בתריהון עולמי בני אתור כולהון
ובכל דאתרעיאת בכל פולחן
טעותהון איסתאבת: וית פולחן
טעותא דהוה עימה ממצרים לא
שבקת ארי יתה אפלחו לטעותה
ואינון אלפוהא עובדין בישין
ושפכו טעותהון עלה: בכן
מסרתהא ביד רחמהא ביד בני
אתור דאתרעיאת למטעי ב
בתריהון: אינון גליאו קלנה
בנהא ובנתהא שבו ועמה בחרבא
קטילו והורת שום למדינתא ו
ופורענות דינין עבדו בגוה:
וחזת אחתה אהליבה
ותבילת רחמת מינה וית טעותהא
מטעות אחתה: בתר בני אתור
איתרעיאת למיטעי שילטונין ו
וטורנין קריבין לבושי גמר ופרשי
רכבי סוסן עולמי חמדת כולהון:
וגלי קדמי ארי איסתאבת אורחא
חדא שוי לתרתהן: ואוסיפת על
טעותה וחזות גברין מציירין על
כותלא צלמי כסדאי מציירין ב
בסממניא: אסירין זרזין בחרצהון

רשי

ושמותן. בכינוי אהלה ואהליבה: ושמותן. הראשוני' שמרון היא שלכי מכנה אהלה ש שנעשית אהל מתחילה לעגלי ירבעם ובית ה הבעל לאחאב ואף על פי ששמרון לא נבנית אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישר' על שמה שמשנבנית נעשית ראש: אהליבה. על שם שאהלי היה בה ומקדשי: ותעגב. ותתאוה אישוויי"ר בלעז לעז אחר דישטיריר: אל אשור קרובים. שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכ' בידו והכביא מדמה הדבר לאשה מנאפ' שאם היו עובדים להקב"ה לא כ כרכו למלכי אשור: ותתן תזנותיה עליהם. לב ניאופ' ורוח זנונים נתנה עליהם שהיתה מתאוה להם: ובכל אשר עגבה וגו'. בכל האומות אשר נשתתפ' עמהם למדה דרכיהם ונטמאה בגלוליהם: ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה. גם על מלכי ישראל במכו ש שמצינו בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: כי אותה שכבו וגו'. ואף וישפכו תזנותם עליה תאות זנוניהם ככנס בה מימי נעוריה: לכן נתתיה וגו'. שבא סנחריב והגלה אותם.

ותעשה העגלי' היתה עדין תחתי כי לשם ה' עשה ירבעם העגלים מתחלה ואח"כ בא אחאב ועשה הבעל ועבדו וזהו זנות שזנתה אהלה שעזבה עבודתי ועבדה ל לאלהים אחרים: ותעגב על מאהביה. ענין חשק כמו מאשו בך עוגבים ודומיהם שבפרשה זו וכתב אדוני אבי ז"ל כי כל הנמצא בלשון הזה הוא בענין חשק הזנות על כן טעו הפייטים ששמו המלה הזאת בענין חשק האל ית': אל אשור קרובים. עגבה אל אשור ועשתה אותם ק קרובים או פירוש קרובי' כאילו הם לה קרובים כמו ששלח אחז אל מלך אשור עבדך ובנך אני עלה לי והושיעני ואז לקח דמות המזבח מדמשק ואמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני וכן עשו מלכי ישראל שהם אהלה ואם לא נכתב: לבושי תכלת. השרים שבאו עם מלך אשור וכראותה בחורי חמד במלבושים כאלו רוכבי סוסים חשקה בהם והתערבה בהם ו ולמדה ממעשיהם וזהו שאמר ותתן תזנותיה עליהם ומבואר הוא: ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה. אף על פי שלמדה מעשה עבודה זרה מאשור לא ע עזבה מה שלמדה גם בנעוריה מבני מצרים בגלולים ובכשפים כי הם לתרוס ראשונה וזהו כי אותה שכבו בנעוריה: וישפכו. שלמדום לרוב כמו הדב' הנשפך בדברי המעוננים והמכשפים: לכן נתתיה. לפי שסלק' בטחונה ממני ועזב' עבודתי ובטחה בבני אשור ולמדה תועבותם וגלוליהם נתתי אותה בידם: המה. תחלה הגלו את בני גד ובני ראובן ואחר כך הגלו שאר השבטים שהוא ש מלכות אפרים: לקחו. הקטנים שאינם בני מלחמה שבו אותם והרגו הבחורים ואנשי המלחמה והמלך ושריו וגדוליו: ותהי שם לנשים. היתה שם רע לשאר נשים השוגבות כי אח"כ אשר עגבה אהלה הקל' אותה ובזה אותה

בקריא' וסימ' ותסף ללדת את אחיו את הבל. ותסף עוד ותלד בן. הליק"ב קדמא' חס'. ותוסף המלחמה. ותוסף אל תזנותיה. והוסף אסתר ותדבר לפני. ג' בתראי מל':

ותהי שם לנשים. לוקח מהן קללה לכל הנואפות להוסר מוסר ראו ראו מה עלתה לפלונית על זימתה: ושפוטים. כמו שופטים יוטי"שאש בלע"ז: ותרא אחותה אהליבה. את כל הרעה אשר באה לאחותה על זנוניה ולא יראה: ותשחת עגבתה. תאותה זוויי"טיר בלע"ז: אל בני אשור עגבה. זה אחז ששלח אל מלך אשור לעזרה: ותוסף אל תזנותיה. להתאוות לצלמים שלא ראתה אותם אלא דמותם: מחוקה על הקיר. בששר כזאת לא עשתה אחותה: צלמי כשדים. דמות אנשי כשדים שמתוקנין בלבושיהן: בששר. מיני צבע: חגורי אזור. כן דרך לבושי כשדים: סליק

והרגה והמשל לנשים לשאר המדינות כתרגומו והורת שום למדינתא: ושפוטים עשו בה. משפטי נקמות עשו בה. שפוטים שם שפוט במשקל זבול ובא בחולם דבר שפוט וחרב: ותרא אחותה אהליבה. עגבתה. שם עגבה בפלס על זה אהבה אמר אף על פי שראתה אהליבה חרבן וגלות אהלה אחותה בחטאתיה לא נמנעה בעבור זה מלכנות במלכי אומות העולם וללמוד ממעשיהם אלא שהשחיתה עגבתה ממנה: כמו שאמר ירמיהו צדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה: מזנוני אחותה. נכפל בו עין הפעל כמו הנגעי מן הנגה כן זנוני מן זנה: אל בני אשור עגבה. כבר פירשנו הענין למעלה מה שעשה אחז: קרובי. פירשנוהו: לבושי מכלול. בכל מיני לבושים כאלו והוא כולל מה שפרט למעלה תכלת ועוד דברים רבים אחרים כמו ארגמן ושני וכרמל: וארא. טעם וארא נמשך ובא עד ותקע נפשי מעליה: ותוסף אל תזנותיה. כמו על ועוד הוסיפה על הגלולים שעבדה: ותרא אנשי מחקה. כלומ' ראתה לחקות ולצייר אנשים בקיר והם צלמי כשדי' ותרוב חשקה בהם ובלבושיהם ובמעשיהם ציירה לה אותם על הקיר לראותם תמיד כי אמרה להתערב עמהם במעשה עבודתם ובאלהיהם כי כל משפטיהם ומעשיהם ישרו בעיניה וזהו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם: אנשי. כמו אנשים ובא בסימן רבוי אחר וכן מאנשי התרים חלוני שקופים והדומים להם וזה הענין הוא מה שאמר למעלה בנבואת הסכה הששית וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב כמו שפירשנו שם: כשדיים. כתוב בשני יודי"ן כמו אלהי העבריים וקרי כשדים ביוד אחד על הרוב: חקקים בששר. דמותם חקוק על הקיר בסמנים שמציירין בהם וששר הוא שם כלל הסמנין ההם וכן תרגם יונתן מציירין בסממניא ועוד מפרש ששר שם אחד מן הסמני' שקורין מיני בלע"ז: חגורי אזור במתניהם. חגורי בחולם והוא תאר ספר תכונת מלבושיהם הנראים בעיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם מה שאין עושין כן בני ארץ ישראל ושבחו מנהגם על מנהג עצמם וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי בני בבל מנהגם לחגור אזור במתניהם שאמרו בפרק יציאות שבת מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ולא פליגי הא לן והא להו פירוש לבני בבל משיתיר חגורו לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ועוד אמרו הני חברותא בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המיניה לא מטרחינן ליה משמע כי בני בבל היו חוגרין אזור במתניהם: סליק

רדק

סרוחי טבולים בראשיהם. טבולים אומר על הכיפים הצבועים במיני צבעונים טבולים רוצה לומר טבולים בצבע כמו ויטבלו את הכתנת בדם ובא בחסרון המתואר כמו כצרד הקבוצות ומאכלו בריאה והדומים להם אמר כי בני בבל משימים בראשיהם כיפים צבועים ואותם הכיפים הם עודפים ותלוים להם מאחריהם ולא כן מנהג בני ארץ ישראל וסרוחי רוצה לומר עודפי' ויתרים כמו וסרח העודף חצי היריעה העודפת תסרח ומלת סרוחי נופלת עליהם או כי הם סרוחים מצד הכיפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נופלת עליה שהיא נקראת נובלת מצד עליה שהם נובלים וכן קרועי בגדים מגלחי זקן והדומים להם: מראה שלישים כלם. כמו ושלישים על כלו גדולים ונכבדים כלומר כלם יש להם מראה שרים ונכבדים ב בה נראות' בלבושיהם ובדרכיה': דמות בני בבל. כן הוא דמות בני בבל שהם כשדי': ארץ מולדתם. והמנהג הזה שהם נוהגים הוא מנהג ארץ מולדתם מקדם לא שלקחו אותו המנהג מעם אחר כמו שחומדי' ישר' וגלה בעיניהם מנהגם ממנהג עצמם: ותעגב. כתיב ותעגבה קרי בתוספת הא כיון שראתה אותם עגבה ע עליהם זהו שאמ' למראה עיניה: ותשלח מלאכים אליהם כשדימה. שלח אליהם שיהיו רגילים אצלה וכן עשו: ויבאו אליה. למשכב דודים. להתערב עמהם בעבודת אלהיהם ובמעשיהם שיהיו שוים במנהג אחד: ויטמאו אותה. למדוס דרכיע"ז שלהם: ותקע נפשה מהם. כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ושרשו יקע וענין זה המרד שמרד יהויקים במלך בבל וכן צדקיהו: ותגל תזנותיה. כי נודע לכל כי זנתה אחרי אלהים אחרים: ותגל את ערותה. זהו שבזה צדקיהו את האלה אשר השביעו מלך בבל באלהים: ותקע נפשי מעליה. כלומר סלקתי שכינתי ממנה שתהיה הפקר למלך בבל אויביה ויחריב העיר ויגלה העם כמו שעשה לשמרון: ותרבה. לזכר את ימי נעוריה. כל כך הרבתה תזנותיה עד שזכר לה האל יתברך את הרעו' שעשתה בימי נעוריה במצרים: ותעגבה על פלגשיהם. פירשו המפרשים פלגשיהם עבדיהם כי פילגשים במקום הזה אנשים לא נשים ויורה על זה אשר בשר חמורים בשרם שהוא כנוי לאבר האיש כמו רר בשרו את זבו או החתים בשרו מזובו שהוא כנוי והנכון בעיני שהוא כמשמעו ופירוש על כמו עם וכמוהו ויבאו האנשי' על הנשים והדומי' לו אמר כל כך חשקה בהם עד שנדמתה להם כמו פלגשים' לא כנשותיה' ולענין זה נוטה דעת המתרגם שתרגם ואתרעיאת למהוי שמוטא להון בטו"ת בקצת נוסחאות פי' שמוטה להם ובקצת נוסחאות שפחה כמו שפחה: אשר בשר חמורים בשרם. טעמו על הפילגשים כי גם ערות הנקבה מכונה בלשון בשר כמו דם יהיה זובה בבשרה או טעמו על המצריים ועל הכשדים ועל זה המשל אמר וזרמת סוסים זרמתם כנוי לזרע היוצא כזרם מים היוצא בבא ודמה ערותם לחמורי' שהם גדולי בשר ודמה אותם לסוסים שהם שטופי' בזמה יותר משאר הבהמו' וזכר הספור הזה לגנאי שהמצריים מכוערי' במעשיה' ואף על פי כן חשק' בהם ולמדה את מעשיה' המעשים המכוערים והפחותים שבמעשיהם זהו משל פלגשיהם ואף על פי שזכר זנות מצרי' בתחילת הענין זכר אותו גם כן בסוף הענין לפי שהיא היתה תחילת זנותם והיא היתה סבת זנותם בכל הזמנים שזנו וזהו שאמר ותפקדי זכרת הזנות שזנית במצרים ואהבת אותה גם כן בארצך לזנות אחרי אלהים אחרים: בעשות ממצרים. זה לשון מן הקל בענין עשוי והענין הזה מפורש למעלה ופירוש למען שדי נעוריך בעבור מעיכת שדיך שערב לך אז זכרת עתה לעשות זמה וזנות גם אתה: לכן הנני. מעיר את מאהביך עליך. שהיו מאהביך מתחילה: את אשר נקעה נפשך מהם. שמרדת בהם ונקעה שרשו יקע והוא בפלס ורחבה וסבה או שרשו נקע: בני בבל וכל כשדים. משאר מדינות בבל: פקוד ושוע וקוע. שמות תואר לשרים הנזכרים בשם בספר ירמיה כנוזר אדן כנוזבן שר אצר רבמג ושאר הנזכרים שם פקוד כמו פקיד וכן שוע שם לנדיב גדול וכן קוע שם תואר לשר גדול אף על פי שלא מצאנו לו חבר במקרא ויונתן לא תרגם בענין אחד אלא אמר פקודאי ושועאי וקועאי: כל בני אשור אותם. פי' כאשר אותם כמו אתם וכן ואדבר אותך כמו אתך וכן וגם היטב אין אותם אולי' אותי והדומים להם: וקרואים. כמו קרואי העדה ותרגם יונתן זמינין: ובאו עליך הצן. שם לאחד מתיכי המרכבות או לאחד מכלי הזין ואין לו חבר במקרא ואפשר שהוא שם לכלל כלי הזין וכן תרגם יונתן וייתון עלך במאני זיינא ברתיכין ובגלגלין ואדוני אבי ז"ל פירש כמו חוצן בתי"ת מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע והחיל יקרא זרוע כמו וזרועות הנגב שפירושו חיילותיו:

רשי

סרוחי טבולים. יתירי כובעים גדולים ומנחם פירש כמו ויטבלו הכתנת בדם ופתרון סרוחי טבולי כן הוא סרח העודף מן המכספת כבועה טבולי אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן תרגם יונתן מחתין קולסין: שלישים. גבורים: למראה עיניה. בשביל מראית דמות צורתן: ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים. כרתו יחד ברית ואומר אני מזה כאמר על חזקיהו ששמח על מלאכי מ מרודך בלאד' והאכילן על שלחנו והראם את כל בית נכותה ודיגל שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים ר רגילים אצלם כמו ש שנאמר שם מארץ ר רחוקה באו אלי ובשביל ראות פניה' פעם אחת נתחבבו עליו והקפיד הב"ה על הדבר כמה שנאמ' הנה ימים באים ונשא את כל אשר ב בביתך וגו' ודברי הימים ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדל וגו': ותקע נפשה מהם. שמרד בהם יהויקים וצדקיהו ותקע א אשלוקיי"ר בלע"ז כמו ותקע כף ירך יעקב א הוקעה לשון חבור ו ותקיעתן בארץ הוא וכן בהשתלפו מן ה הארץ יפול בו לשון ת קנייה כאמר תלמוד ותשרש שרשיה לשון קליטה וכל תבואתי ת תשרש לשון עקור וכן בסעיפיה פוריה לשון ענפים ותסעף פורה ל לשון קוצץ ענפי העץ ופארותיו: לזכור את ימי נעוריה. עלת על לבה תאות בני מצרים ששלח צדקיהו אליהם שנאמר וימרד בו ל לשלוח מלאכיו מצרים: ותעגבה על פלגשיה'. על פלגשותם להיות להם לפלגש: אשר בשר חמורי'. אבר תשמיש וזרמ' סוסים. לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה זרמת קלוח הזרע כמו זרם מים עבר: ותפקדי. ותזכרי: בעשות. לשון כבישה: את מאהביך. את כשדים אשר ערכו על חזקיהו: את אשר נקעה נפשך מהם. אשר חזר צדקיהו ונשבע ומרד בהם: פקוד ושוע וקוע. תרגם יונתן שם מדינות ותקרא משיעו בספר ירמיה על הארץ מרתי' עלה עליה ועל יושבי פקוד והפותרים אומרים לשון פקידים ושרים ושלטונים: וקרואי'. שמונ"ץ בלע"ז: הצן. פירש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקפת מחנות כמו ולבניכם בצדיכם ולמשריין מקפנכון הצן מנחם פירוש כמו בכה וכוחד' אתו ואין דונש מודה לו והתרג' מתרג' וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן וענינו חיל כמו וזרועות הנגב שפירושו וחיילות הנגב: ונתתי

מסורה

למראה ד' בקריא' ב' צרי וב' סגול וסימ' ויצמח יי' אלהים מן האדמה. ויבאו אל גלילות הירדן. אילין ב' קדמאי סגול. והריחו ביראת יי'. ותעגבה עליהם למראה עיניה. צרי: חגורים ו' מל' וסימ' נמסר בספר שופטים

מקרא

סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם מַרְאֵה שָׁלִשִׁים כֻּלָּם דְּמוּת בְּנֵי־בָבֶל כַּשְׂדִּים אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם׃ וַתַּעְגַּב עֲלֵיהֶם לְמַרְאֵה עֵינֶיהָ וַתִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲלֵיהֶם כַּשְׂדִּימָה׃ וַיָּבֹאוּ אֵלֶיהָ בְנֵי־בָבֶל לְמִשְׁכַּב דֹּדִים וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּתַזְנוּתָם וַתִּטְמָא־בָם וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם׃ וַתְּגַל תַּזְנוּתֶיהָ וַתְּגַל אֶת־עֶרְוָתָהּ וַתֵּקַע נַפְשִׁי מֵעָלֶיהָ כַּאֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל אֲחוֹתָהּ׃ וַתַּרְבֶּה אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ אֲשֶׁר זָנְתָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר־חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם׃ וַתִּפְקְדִי אֵת זִמַּת נְעוּרָיִךְ בַּעְשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ׃ לָכֵן אָהֳלִיבָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ עָלַיִךְ אֵת אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם וַהֲבֵאתִים עָלַיִךְ מִסָּבִיב׃ בְּנֵי בָבֶל וְכָל־כַּשְׂדִּים פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר אוֹתָם בַּחוּרֵי חֶמֶד פַּחוֹת וּסְגָנִים כֻּלָּם שָׁלִשִׁים וּקְרוּאִים רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם׃ וּבָאוּ עָלַיִךְ הֹצֶן רֶכֶב וְגַלְגַּל וּבִקְהַל עַמִּים

תרגום

מַחַתִּין קוּלְסִין בְּרֵישֵׁיהוֹן חֵיזוּ ג גִּיבָּרִין כּוּלְהוֹן דְּמוּת בְּנֵי בָבֶל מְדִינַת כַּסְדָּאֵי אַרְעָא יַלְדוּתְהוֹן׃ וְאִיתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן בָּתַר חֵיזוּ עֵינָהָא וּשְׁלָחַת אִיזְגַּדִּין לְוָתְהוֹן לִמְדִינַת אֲרַע כַּסְדָּאֵי׃ וְאַתוּ לְוָתַהּ בְּנֵי בָבֶל לְמֶעְבַּד רַחֲמוּ וְסָאִיבוּ יָתַהּ בְּטַעֲוָתְהוֹן וְאִיסְתָּאֲבַת בְּהוֹן עַד דְּקָצַת נַפְשַׁהּ בְּהוֹן׃ וְאִיתְגְּלִיאַת בַּהֲתָתַהּ וְאִיתְחֲזֵי קְלָנַהּ וְרַחִיק מֵימְרִי יָתַהּ כְּמָא דְרַחִיק מֵימְרִי יָת אֲחָתַהּ׃ וְאַסְגִּיאַת יַת טַעֲוָתַהּ לְאַדְכָּרָא יַת זִמְנִין ד דִּמְלְקַדְמִין דְּטָעַת בְּהוֹן כַּד הֲוַת בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם׃ וְאִיתְרְעִיאַת לְמֶהֱוֵי שְׁמוֹטָא לְהוֹן דִּבְסַר חֲמָרִין בִּסְרֵיהוֹן וְצַחֲנַת סוּסָן צַחֲנַתְהוֹן׃ וְאַדְכַּרְתְּ יַת חוֹבֵי עֵצַת חֶיטְאִיךְ דִּמְלְקַדְמִין בְּמִיעֲבְדִיךְ מִמִּצְרַיִם ר רְחִימוּ בְּדִיל חֶטְאֵי יַנְקוּתִיךְ׃ בְּכֵן אָהֳלִיבָה כְּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מֵיתֵי בִּיגְלָאֵי יַת רְחִימַךְ עֲלַךְ יַת דְּקָצַת נַפְשִׁיךְ בְּהוֹן וְאַיְתֵינוּן עֲלַךְ מִסְחוֹר סְחוֹר׃ בְּנֵי בָבֶל וְכָל כַּסְדָּאֵי פְּקוֹדָאֵי וְשׁוֹעָאֵי וְקוֹעָאֵי כָּל בְּנֵי אַתּוּר עִמְּהוֹן עוּלֵימֵי חֶמְדְּתָא שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין כּוּלְהוֹן גִּיבָּרִין מְזַמְּנֵי רוֹכְבֵי סוּסָוָן כּוּלְהוֹן׃ וְיֵיתוּן עֲלַךְ בְּמָאנֵי זֵינָא בִּרְתִיכִין ו וְגַלְגַּלִּין וּמַשִּׁירְיַת עַמְמִין דִּמְזַיְּנִין

מסורה

סימן יט: פקוד ה' מל' בליש' בקריא' וסימ' ועל יושבי פקוד. בני בבל וכל כשדים. לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה. יזכור עונם יפקוד חטאתם: על הרעים הרה אפי ועל העתודים אפקוד:

צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב · כתרגומו מזוינין בעגלין וקולסין ימכון עלך וקובע בקוף ומלרע וענינו ידוע שהוא כלי מגן על הראש : ונתתי לפניהם משפט : אתן המשפט לפניהם שישפטוך כלומר תהיה ידי עמהם להחריבך : ושפטוך במשפטיהם · את אהבת מנהגם ומשפטיהם לפיכך אתן אותך בידם שישפטוך כמו שמנהגם לשפוט המורד והפושע והמשפט הוא ששחט בני צדקיהו לעיניו וגם כל שרי יהודה שחט ואת עיני צדקיהו עור : ונתתי קנאתי בך · על ידיהם אתן קנאתי וחמתי בך : ועשו אותך בחימה · ועשו עמך נקמה בחימה : אפך ואזניך יסירו · זה המשפט יעשו אותו לאשה מזנה תחת בעלה שיסירו ממנה האזנים והאפים שהם הנחירים והם הדרת

רשי

ונתתי לפניהם משפט · מה שעלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט : במשפטיהם · משפט שלא כתבתי בתורתי והוא משפטי נימוסיהם ואיזה זה זה שמוי עיניהם שעורו את עיני צדקיהו : אפך ואזניך · הם תפארת הפרצוף ואהם המשיל הכהונה והמלכות : ואחריתך · שאר העם : ואחריתך תאכל באש · ושפר ארעיך שהן אחריות ליסמך עליהם לפרנסה : את בגדיך · בגדי כהונה : אסר שבאתי · כשדים שמרדת בהם : עשה אלה · לשון פעול פייסנט בלעז : מרבה להכיל · יתיר מלהכיל כמו מלסבול : ושממה · תמהון : ומצית · לשון מוצץ עד התמצית איסוק"ראם בלעז : ואת חרשיה · דימה כוס המשקה פורענות לישראל לכלי חרס שמששנשתבר אין לו תקנה כך משתבא תשועתם וישבר הכוס לא ישוב להשקות עוד וכשהוא מדבר בהשקאת האומות קורא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד יי' משכרת כל הארץ : ואת חרשיה תגרמי · כמו ועצמותיהם יגרם לא גרמו לבקר רונג"יר בלעז נרר בשיניו את שסיבות העצם או החרס לרדות מעליו בשר הדבוק בו ומכתם חברו לשון שבירה וגם כן פתר ועצמותיהם יגרם וכן לא גרמו לבקר :

התפשט

תפול ח מל בקריא וסי ואחריתך בחרב תפול · ונטשתיך המדברה על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך · על פני השדה תפול · וכל חומה לארץ תפול · כתפי משכמה תפול · כשהפול עליהם פתאום · כי נפול

צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב
ונתתי לפניהם משפט ושפטוך
במשפטיהם : ונתתי קנאתי בך
ועשו אותך בחמה אפך ואזניך
יסירו ואחריתך בחרב תפול המה
בניך ובנותיך יקחו ואחריתך תאכל
באש : והפשיטוך את בגדיך
ולקחו כלי תפארתך : והשבתי
זמתך ממך ואת זנותך מארץ מצרים
ולא תשאי עיניך אליהם ומצרים
לא תזכרי עוד :
כי כה אמר אדני יהוה הנני נתנך
ביד אשר שנאת ביד אשר נקעה
נפשך מהם : ועשו אותך בשנאה
ולקחו כל יגיעך ועזבוך ערם ועריה
ונגלה ערות זנוניך וזמתך ותזנותיך
: עשה אלה לך בזנותך אחרי גוים
על אשר נטמאת בגלוליהם :
בדרך אחותך הלכת ונתתי כוסה
בידך : כה אמר אדני
יהוה כוס אחותך תשתי העמקה
והרחבה תהיה לצחק וללעג מרבה
להכיל : שכרון ויגון תמלאי כוס
שמה ושממה כוס אחותך שמרון :
ושתית אותה ומצית ואת חרשיה
תגרמי ושדיך תנתקי כי אני דברתי
נאם אדני יהוה :
לכן כה אמר אדני יהוה יען שכחת
אותי ותשליכי אותי אחרי גוך וגם
את שאי זמתך ואת תזנותיך :

בעיגלין וקולסין ימכון עלך סחור
סחור ואתן קדמיהון פורענות
דינין ויתפרעון מינך בנימוסיהון :
ואתן פורענותי ביך ויתפרעון
מינך ברגז רברבך ויקירך יגלון
ועמיך בחרבא יתקטלון אינון
בנך ובנתך ישבון ושפר ארעיך
יתוקדון בנורא : וישלחוניך
לבושי יקריך ויסבון מאני
רתושבחתיך : ואבטל חובי עצת
חטאך מינך וית פולחן טעותיך
דהוית עימיך כד הוית בארע
דמצרים ולא תזקפין עינך להון
וטעות מצראי לא תידכרין עוד :
ארי כדנן אמר
יי אלהים הא אנא מסר ליך ביד
דסנית ביד דקצת נפשך בהון :
ויתפרעון מינך כדבבו וישבון ית
כל ליאותיך וישבקוניך מטלטלא
ושביקא ותיתגלי בהתת טעותיך
וחובי עצת חטאך וזנוניך : חובך
גרמו אילין ליך כדטעית בתר
עממי ואסתאבת בפולחן טעותהון
: באורחת אחתיך הליכת ואתן כס
פורענותה בידיך :
כדנן אמר יי אלהים כס פורענות
אחתיך תשתין תקיפא וחסינתא
תהין לחוך וללעיב כסגי עקא
דתיתי עלך : הא כרויא ורוון
תתמלין כס צדו ואשתממו כס
פורענות אחתיך שמרון : ותשתין
יתה ותגמרין וית פורענותהא
תקבלין ובסריך תתלשין ארי אנא
גזרית במימרי אמר יי אלהים :
בכן כדנן אמר יי אלהים חלף
דשבקת פולחני וארחיקית דחלתי מקבל עינך ואף את קבילי חובי עצת חטאך וטעותי :

פנים וכן למי שרוצים לשפוט בחיות יסירו ממנו הנחירי והאזני והעיני וזה משל למלכות ולכהונה שהוסר ממנה · אפך הוא משל למלך כמו אפך כמגדל הלבנון שהוא משל למלך כי המלך הוא גבוה ורם על כל העם וכן האף הוא גבוה על הפנים ואזניך הוא הכהן המשמיע קול לאזנים בבואו אל הקדש בפעמוני הזהב ותרגם יונתן ואפך ואזניך יסירו רברבך ויקירך יגלון : ואחריתך בחרב תפול · תרגם יונתן ועמיך בחרבא יתקטלון נראה כי דעתו היה לפרש ואחריתך שהוא כנגד הראש שזכר ואם הגדולים נקראים ראש העם יקרא אחרית שהוא כנגד הראש כמו שאמר טוב אחרית דבר מראשיתו כי הגדול הוא ראשית ותחילה לעם יוצא ובא לפניהם : המה בניך ובנותיך יקחו · יקחו אותם לעבדים וישבו אותם על דרך שאמר נתן בכו פלטים ובנותיו בשבית ופי' פלטים מחרב כי ברוב לא יהרוג האויב הקטנים והקטנות אלא ישבה אותם לגדלם עמו לעבדים ולשפחות : ואחריתך תאכל באש · אמר אחריתך על הבתים הנשארים אחרי האדם במותו וכן כתוב ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש ותרגם יונתן ואחריתך ושפר ארעיך : והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך · אפשר שזה נאמר על בגדי כהונה ועל כלי בית המקדש או נאמר על כל שלל העיר בין בבית המקדש בין בשאר הבתים : והשבתי זמתך ממך · כי מיום שגלו לא עבדו ע"ז : כי כה אמר יי' הנני נותנך · הנו"ן בקמץ לנקבה ומשפטה בצרי אלא הוא כמו שכתבנו כי כשמדבר כנגד הכנסת מדבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ושנה הענין הזה עוד לחזק : ועשו · ערום ועריה · בערום ובעריה בפרשת הודע את ירוש' כתבנו פירושו : זנוניך · ואת' זנון מן זנה בהכפל עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה : עשה אלה לך · מקור כלומר אלה שיעשה לך בעונש עונותך הוא בזנותיך · עשה בחולם ומקור בשקל בבנותיך : בדרך · מבואר הוא : כה אמר · תהיה · פי' הכוס תהיה לצחוק וללעג · פי' שהגוים יצחקו וילעגו על רוב הפורענות הבא עליך : מרבה להכיל · תאר לכוס שהיא רבה להכיל ולהחזיק יין תרעלה רב :

תפול לפניו · וכל קהלת ומשלי דכות מל בכג חס וסימ וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · מלאך רשע יפל ברע : והשבתי יג וסימ נמסר בריש ספרא סוף סימן ז : עשו ד כתיב ויו וסימ נמסר בירמיה סמין כב : וללעג ל כה אדני יי' כוס אחותך · וללאה ל השדה אל צאנו · וללבן ל שתי בנות · וללחם ל המערכת ולעלת · וללוי ל אמר תומך ואוריך · וללמד ל כי עזרא הכין לבבו : להן יד וסימ הנה נא לי שתי בנות · וישב יצחק ויחפר כ בנו · ויאמר להן ראה אני את פני אביכן · ויקרא מלך מצרים למילדות · בן בנות צלפחד תניינא דפסוק · המה עולים במעלה העיר · והוא הפיל להן גרל · ויאמר אלי בן אדם התשפוט · והקמתי עליהם רעה אחד · כי משלשות רצה · ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים דדה · אך לא בעי ישלח יד · יתן יי' לכם ומצאן מנוחה :

שכרון ויגון תמלאי · אותו השכרון הוא היגון שתמלאי ממנו כי הכוס והיין הוא משל על הצרות : ושתית אותה ומצית · תשתי אותה הכוס כלה עד התמצית שתמציא : ואת חרשיה תגרמי · ולא עוד אלא שחרשיה תגרמי אחרי שתמציא אותה תשברי הכוס בשניך לתצות חרשיה והמשיל הענין לכוס חרס לפי שנבלע היין בתוך החרס ואמר חרשיה לשון רבים כי בהשברה יהיו חלקיה רבים : תגרמי · מלה מושאלת מן ועצמותיהם יגרם שפירושו שבירת העצמים רוצה לומר ולעוס אותם כמו תשרם שהוא קירת הטרם כן תגרמי יגרם שבירת הגרמים כי העצם נקרא גם כן גרם כמו שכתוב תשבר גרם גרמיו כמטיל ברזל וכן תרגום עצם גרמא וכן אמר לשבירת חרסים בלשון תגרמי : ושדיך תנתקי · תעקרי שדיך בשתיית יין התרעלה ותרגם יונתן ובסריך תתלשין והמשל הזה הוא שיעברו עליהם צרות עד כלותם כליון חרוץ משל ושדיך תנתקי הוא על בטול התורות בגלות כי השדים משל לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שכתבנו בפרשת הודע ובגלות בבל ראינו שנשכחו התורה ובטלו אותה כמו שראינו שנמשכו בשים נכריות וחללו את השבת ודברים אחרים שלא נכתבו ולא הלשון שכחו : לכן כה אמר יי' · אחרי גוך · כאדם המשליך דבר אחרי גוו שלא יראנו ולא יזכרנו : וגם את שאי זמתך · עונש זמתך שאי וסבלי : ויאמר

ויאמר · התשפט את אהלה ואת אהליבה · אחר שהיו שתיהם בדרך אחד הגד להן את תועבותיהן : כי נאפו · זה אינו משל אלא כמשמעו שהיו מנאפים את נשי רעיהם : ודם בידיהן · כמו שאמר ישעיהו הנביא ידיכם דמים מלאו וכן נקראת ירוש' עיר הדמי' כמו שכתוב למעלה : ואת גלוליהן נאפו · זהו דרך משל לעבודת הגלולים כמו שהאשה המנאפת תחת אישה תקח זרים כן ישר' זנו תחת הא' יתבר' שהיה אישה לקח' אלהים אחרים לעובדם : וגם את בניהן אשר ילדו לי · כלומר לעבודתי כי בשמונה ימים ללידתם מלו אותם והכניסום ב בבריתי ואחר כך העבירו להם לאכלה העבירום לגלולים באש זהו לאכילת האש : עוד · ביום ההוא · זהו ענין כפל שעבדו הגלולים להכעיסני ובאותו יום עצמו באו להקריב בביתי כאלו איני רואה מעשיהם וקרבנותיהם הם טומאת מקדשי : ובשחטם · מקור מן הקל ויש אומרים מן הדגש וכפל הענין בזה הפסוק במלות שונות : והנה כה עשו בתוך ביתי · והנה עשו זה החלול בתוך ביתי או פי' גם כן עשו גלולים בתוך ביתי שהיו מציירים צורות בתוך לשכות העזרה ו ומקטרים להם כמו שכתבנו ב בפרשת בשנה הששית : ואף כי תשלחנה · כל שכן שעשו יותר תועבה שים עלי לתתם ביד א אוביהם ששלחו לאנשים באים ממרחק שבאו אליה ממרחק ע"י שליחותה וכן פירוש אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו שלחה אליהם שיבואו אליה להנהיגם בדרכיה' ובמעשיה' : לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי · אמר כנגד אהליבה למי שלחת למי שבעטרם נקיפית כדרך הזונה שרוחצת במרחץ וכוחלת עיניה ולובשת מלבושים נאים כדי ש שתהיה יפה בעיני הרואים אותה ויחשקו בה והמשל כי שלחה אליה' אגרו' מדברו' כבברו' ומנחו' להביא אהבתם עליה ושתתערב עמהם ותלמד מנהגם ומעשיהם ות"י לאתר דזמינת אתקינת ש שוקין ומנית פלטורין : וישבת על מטה כבודה · ביו"ו עם הדגש וכן כבוד' בת [illegible] פנימה ואת הכבוד' לפניה' והדומי' להם : ושלחן ערוך לפניה · לפני המטה [illegible] כן היה מנהג' להסב על המטות בעת האכילה כמו שמצאנו בדברי רז"ל ופי' ערוך בכל מיני מאכלים טובים : וקטרתי ושמני שמת עליה · בקמץ חטף הט"ת לקריאת בן אשר ולקריא' בן נפתלי וקטרתי בפתח הט"ת : עליה · על המטה כי כן היה מנהגם לגמר אחר האכילה כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל שהיו משימים בשמים על הגחלים להעלות עשנם אל האף לריח טוב וכן היו מש[illegible] בשמן הטוב אחר האכילה ומה שאמ' וקטרתי ושמני ביו"ד כנוי המדבר רוצ[illegible]ר כי אני נתתים לה והיא עבדה בהם לעבודה זרה כמו שאמ' בפרשת הודע את ירושלם · דרגשין ידוע בדברי רבותינו ז"ל שאמרו מאי דרגש ערסא דגדא והיא מטה עשויה לכבוד המזל · מככין פי' מצעות תרגום דפריתי ערשי מאכית שווי משכבו ושפות תרגומו מככין : וקול המון שלו בה · בי"ת בה רפה ואף על פי שו"ו שלו מפיק וכמוהו קו תהו' בם · אמר קול המון כשמעבה באהליבה והמון ההוא שלו כלומר לשלום כמו אליה לא למלחמה כי היא שחה אליהם לבא אליה להיותם שלמים עמה כי יסרו מעשיהם בעיניה : ואל אנשים מרוב אדם · ולא כמו ועם וכן ואשה אל אחותה קברו אותי אל אבותי והדומים להם אמר אלה שלחה אליהם באו עם אנשים אחרים : מרוב אדם · מרוב אדם שרצו להביא עמהם להיות ההמון רב הביאו אנשים סבאים ממדבר זהו מובאים שהם הביאו אותם והם היו מובאים : סבאים · גוי סבא והם מבני כוש וכמוהו וסבאים אנשי מדה אלא שבא הס"ך במקום [illegible]ן : ויתנו צמידים אל ידיהן : כמו על וכמוהו רבים ואמר ידיהן וראשיהן על שתיהן אהלה ואהליבה וכשמדבר בלשון יחיד אמר על אהליבה כי היא האחרונה ועליה עיקר נבואת הנביא : ואומר לבלה נאופים · רוצה לומר אמר השם יתעלה כשראיתי את דרכיה אמרתי וכי הזונה הזקנה כאף · בלה זק[illegible]מו אחרי בלותי ועל דרך המשל אמר כזרקנה בעז כמה שנים ועדיין לא כהתה אל לבה ולא שבה אלי : עתה יזנה תזנותיה והיא · עתה יאבדו עז תזנותיה והיא עמהם כי בגלותה יאבד הכל האלילי' והעובדים אותם ואמר יזנו כלומר יצאו תזנותם ומארצם כי הזונה יוצאה מרשות הבעל וכן ותזנה עליו פלגשו · יזנה כתיב בה"א כמו ידינו לא שפכה והקרי בו"ו יזנו : ויבא · לשון יחיד כלומר כל גוי וגוי והוא אחד מסמכה בלשון בזה דסבירין לשון רבים והויין לשון יחיד : אשת הזימה · זה לבדו בא מן אשה אשות כי יאמר נשים כמו אנשים כי גם בא כן : ואנשים

ערוך ד' בקריא' וסימ' קשת וכידון יחזיקו וחברו תרויהון דירמיה' כי ערוך כאתמול תפתה' ושלחן ערוך לפניהם · ושלחן ערוך לפניה וקטרתי :

ויאמר יהוה אלי בן אדם התשפוט את אהלה ואת אהליבה והגד להן את תועבותיהן : כי נאפו ודם בידיהן ואת גלוליהן נאפו וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה : עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואת שבתותי חללו : ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי : ואף כי תשלחנה לאנ[illegible]ם באים ממרחק אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי : וישבת על מטה כבודה ושלחן ערוך לפניה וקטרתי ושמני שמת עליה : וקול המון שלו בה ואל אנשים מרב אדם מובאים סובאים ממדבר ויתנו צמידים אל ידיהן ועטרת תפארת על ראשיהן : ואמר לבלה נאפים עת יזנה תזנותיה והיא : ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה כן באו אל אהלה ואל אהליבה אשת הזמה :

ואמר יי לי בר אדם הרתוכח ית אהלה וית אהליבה וחוי להן ית תועבתהן : ארי זנאין בהן ודם זכי אשדו בידיהן ובתר פולחן טעותהן טעו ואף ית בניהן דערתידין למיפק מנהן תולדת קודשא קדמי אעבירו להן לפולחן : עוד ארגזו קדמי סאיבו ית בית מקדשי ביומא ההוא וית יומי שביא דילי אחילו : ובנכסותהון ית בניהון לפולחן טעותהון ועלו לבית מקדשי ביומא ההוא לאחלותיה והא כדין עבדו בגו בית מקדשי : ואף ארי שלחת לגבריא דאתן מרחיק דאיזגד שליח לותהון והא אתו לאתר דזמינת אתקינת שוקין ומנית פלטורין : ורמית דרגשין מככין דיקר ופתורין מלן כל טוב סדרת קדמהון וקטורת בוסמי ומישחי שוית עליהון : וקל איתרגושתהון דישלן שליוא בהון ולתקוף גיברין מסגי אינשא אתן מכחור סחור ממדברא ויהבו שירין על ידיהון וכתר דתושבחתא על רישהון : ואמרית לכנישתא דישראל דבליאת עמה בחובין כען תשבוק מטעותה ותתוב לפולחני ולא תבת : ועלו לותהכמא דעלין לות איתתא פונדקיתא כן עלו לאהלה ולאהליבה מדינתא דעיצתהון חיטאין :

התשפט · לשון ויכוח שאי זמתך קבלי חובי עבת חטאיך : ודם בידיהם · בנאופיהם שפכו דם : ואת גלולי[illegible]אפו · כאוף שלהם עם גדוליהם היה : וגם את בניהם וגו' · וזהו שפיכות הדם שבידיהם · טמאו את מקדשי ביום ההוא · ביום ששוחטות את בניהן לע"ז באות לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני : ואת שבתותי חללו · שהיו שוחטין את בניהם ב בשב' : ואף כי תשלחנ' · וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה ל להביא אליהן משרי האומות אוהביהן ו ורוא' החלול שמחללו' מקדשי : שלוח אליהם · מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם : והנה באו לאשר רחצ' כחלת וגו' · לאשר תרגם יונתן לאתר אללוא בל' א מקו' אשר ייעדת להם לאמר במקום פ' פלוני בהא לקראתכם מקושטות במרחץ ו וכחול כחלת : כחלת · מין צבע ושמו כחול וצובעות בו עיניהם א אקנ"ירא בלע"ז : מטה כבודה · מוכללת במצעות נאות פרד"א בלע"ז : וקול המון · של אומות רבות היו בה ולא המון של ת מלחמה אלא קול המון שליו : ואל אנשים · ושל אנשים היה אותו המון ולא של בהמה : מרוב אדם · שהיו בתוכה המובאי' לנאוף מן המדבר : סבאים · שהיו דרין סביב לה מסביביה עמון ומואב וכן תרגום סבאים מ מסחור סחור : ויתנו · אהלה ואהליבה : צמידים על ידיהם · להתקשט לנאוף כלומ' עמון ומואב מתו' שהם רבים היא מתקשטת ומתפארת להם ומתוך שהם שכניה מתפארת לעיניהם בקישוטיה לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים · וי"ו של ויתנו יתירה כמו אותה של עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה וכמו אותה של ואשר לא שם לבו אל דבר יי' ויעזב : ואומר לבלה נאופים עתה יזנה וגו' · אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופיה מעתה שהזקינה וזנו תזנותיה ממנה ותצא תאות זנותה מלבה ותחזור בה והרי היא עודנה בזנוניה כאשר בתחלה : יזנו · יצאו כל זונה תרגו' נפקת ברא כך שמעתי וכן ת"י · לבלה נאופים כמו לבלה בנאופים כאשר תאמר ותשב בית אביה כמו בבית אביה ירחצו מים כמו ירחצו במים ויצאה חנם ואם בית אישה נדרה וכן פי' דונש ומנחם חברו עם תבל עשו ולא יתכנו דבריו : ויבוא אליה · כל אשר מלאו לבו : אשת הזמה · נשי הזמה : ואנשים

שלוש נ"נ מתחלבין יו' בס' קותהו · עין

והיא לנתרי ליט' יד חס' ויד חל' קינים

ואנשים צדיקם · אנשים דייניס שרי מלך בבל ומלך אשור ות״י זכאין בקיבליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות צדיקים הגוים מהנה : משפט נאפות ומשפט שופכו׳ דם · כמו שמפורש אחריו : העלה׳ ונתון · וברא · כולן לשון עשה ופעול הם : וברא · לשון קציצה וכן ובראתו שיער יהיה לך בספר יהושע : ורגמו עליהן אבן · והריג׳ בניהן ובנותיהן ושריפת בתיהן הוא משפט שופכות דם : ונתנו זמתכנה עליכן · שפטיכן יתנו את משפט זמתכן בראשיכן : בשנה התשיעית · לצדקיהו : סמך מלך בבל · היום נד עליה : שפות הסיר · על פי הכירה במקום מושבה היא קרויה שפיתה בלשון המשנה שאמרו רבותינו מקום שפיתת שתי קדירות ועוד שנינו אחד שופת את הקדירה ואח׳ נותן לתוכה מים ואחר נותן לתוכה תבלין למדנו שהשפית׳ היא הושבתה על פי הכירה עד שלא יתנו לתוכה כלום והדוגמא זו על ירושלם שאמרתם עליה היא הסיר עתה בא העת שתהיה לסיר ואתם בתוכ׳ לבשר יבא נבוכ׳ נצר ויתכנה על האור ומכאס פירש לשון שימה : וגם יצק בו מים · הם נוכרי המצור יצק כמו שפוך אסוף נתחיה אליה · מיראת המצור אספו לתוכ׳ כל ראשיה ושריה : כל נתח טוב · כל גבר גיבר איתן וגבר עביד קרב : מבחר הצאן לקוח · קח אתה נבוכד נצר את מבחר חייליך שבבותיה כן ת״י ואינו מיושב על ענין הסיר וכן כרי׳ לפותרו מבחר ישראל יבאו ויכנסו בתוכה : וגם דור העצמי׳ תחתיה · סדר וערך העצמים תחת שאר האברים כלומר ילחמו הגבורים בשביל החלשים ויסמכו אלו עליהם דור לשון עריכה וכן יכנסך כדור כפה כדור שורות ה היקף גייסות וכן שורה תרגם דרא ומנחם פי׳ כמו אני אגדיל המדור רתח רתחיה · ואחר שיהו כלם לתוכ׳ יקרבו כלי המצור והמלחמה אל העיר : אלאתה

וְאֲנָשִׁים צַדִּיקִם הֵמָּה יִשְׁפְּטוּ אוֹתְהֶם מִשְׁפַּט נֹאֲפוֹת וּמִשְׁפַּט שֹׁפְכוֹת דָּם כִּי נֹאֲפֹת הֵנָּה וְדָם בִּידֵיהֶן׃
כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַעֲלֵה עֲלֵיהֶם קָהָל וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וָלָבַז׃ וְרָגְמוּ עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל וּבָרֵא אוֹתְהֶן בְּחַרְבוֹתָם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יַהֲרֹגוּ וּבָתֵּיהֶן בָּאֵשׁ יִשְׂרֹפוּ׃ וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּה מִן־הָאָרֶץ וְנִוַּסְּרוּ כָּל־הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה׃ וְנָתְנוּ זִמַּתְכֶנָה עֲלֵיכֶן וַחֲטָאֵי גִלּוּלֵיכֶן תִּשֶּׂאינָה וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה׃

כד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם כְּתוֹב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־יְרוּשָׁלַםִ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּמְשֹׁל אֶל־בֵּית־הַמֶּרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת וְגַם־יְצֹק בּוֹ מָיִם׃ אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ כָּל־נֵתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא׃ מִבְחַר הַצֹּאן לָקוֹחַ וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ רַתַּח רְתָחֶיהָ גַּם־בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ׃

וְגַבְרִין זַכָּאִין בְּקִיבְלֵיהוֹן יִתְפָּרְעוּן מִנְהֶן פּוּרְעָנוּת גַּיְיפִין וּפוּרְעָנוּת אַשְׁדַּת דַּם אֲרֵי זַכָּאִין כְּהֶן וְדַם זַכֵּי אִשְׁדוּ בִּידֵיהוֹן׃
אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דְּיִסְקוּן עֲלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָין וְאֶמְסַר יָתְהוֹן לְתַבִּיר וּלְבִיזָּא׃ וְיִרְגְּמוּן יָתְהֶן בְּאַבְנֵי קְלַע מַשִּׁרְיָין וִיבַזְּעוּן יָתְהֶן בְּסַיְפֵיהוֹן בְּנֵיהוֹן וּבְנָתְהוֹן יִקְטְלוּן וּבָתֵּיהוֹן יוֹקְדוּן בְּנוּרָא׃ וְאִיבַטֵּל חוֹבֵי עֲצַת חִיטְאִין מִן אַרְעָא וְיִתְרַדְּיָין כָּל מְדִינָתָא וְלָא יַעַבְדָן בַּעֲצַת חַטָאֵיכוֹן׃ וְיִתְיַהֲבוּן חוֹבֵי עֲצַת חַטָאֵיכוֹן עֲלֵיכוֹן וְחַטָאֵי פוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן תְּקַבְּלָן וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃
וַהֲוָה פִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּשַׁתָּא תְשִׁיעֵתָא בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה בְּעַסְרָא לְיַרְחָא לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם כְּתַב לָךְ יַת שׁוּם יוֹמָא יַת כְּרַן יוֹמָא הָדֵין סְמַךְ מַלְכָּא דְבָבֶל עַל יְרוּשְׁלֵם בְּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ וְאִיתְנַבֵּי לְעַמָּא סַרְבָנָא נְבוּאָה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דְּיִסְקוּן מַשִּׁרְיָין עַל קַרְתָּא הָדָא וְאַף יִתְיְהִיב לַהּ אַרְכָּא לְקַבְּלָא מְצִירָא׃ כְּנוֹשׁ רַבְרְבָהָא לְגַוַּהּ כָּל גְּבַר גִּיבַּר אֵימְתָן וּגְבַר עֲבִיד קְרָב מַשִּׁרְיֵ עַמְמִין מַלְיָיתַהּ׃ מַלְכֵי עַמְמִין קָרִיב וְאַף טַקִּיס ס סוּמְכְוָתְהָא עִמְּהוֹן אֲבַע זִימְנָהּ אַף יִתְרְמוּן קְטִילְהָא בְּגַוַּהּ׃

ואנשים צדיקים : כתב אדוני אבי ז״ל אונו אומר צדיקים מתם אך בעלי טענות ומתוודין בדין ישפטו אתכם בשני דינין משפט נואפות ומשפט שופכות דם נקי כי מה שאמר ושופכות דם רוצה לומר דם נקי כמו ויסלף דברי צדיקים : אותהם בחולם האלף : כי כה אמר יי׳ · העלה עליהן קהל · העלה מקור וכן ונתן אתהם לזעוה כאילו אמר אעלה ואתן׃ ורגמו עליהן אבן קהל · קהל העמים ירגמו עליהם באבנים כי כמשפט הנואפות והמשל הוא הדיק שבנו על העיר : וברא אותהן בחרבותם · וברא פעל עבר מן הקל לגזרת פעל בצרי בשקל ירא והוא ענין כריתה כמו ובראת לך שם והוא מן הדגש כלומ׳ יכרתו אותם הגוים בחרבותם וכן תרגם יונתן ויבזעון יתהון בסיפיהון ואמר וברא לשון יחיד על דרך כלל : והשבתי זמה · כיון שיגלו מיד תשבות הזמה והגלולים : ונוסרו דגש הוי״ו לחסרון תי״ו ם התפעל ודגש הסמך לאות הבנין והראוי ונתוסרו והמלה מורכבת מן נפעל והתפעל וכן ונכפר להם הדם הראוי ונתכפר אמר הגוים האחרים יקחו מוסר מכם כראו שלקחתם העונש במעשיכם ובזמתכם שעשיתם : ולא תעשינה כזמתכנה · אף על פי שיעשו לא יעשו כזמתכן שלא יחליפו עבודו׳ אלהיהם בעבודות אלהים אחרים ולא יעבדו אלהים רבים כאשר עשיתם אתם : ונתנו זמתכנה עליכן · יתנו בדבריהם עונש זמתכן עליכן כי יאמרו כי משפט הוא שבא עליכם עונש זמתכן וחטאי גלוליכן תשאינה · כמו עונש ישאו תשאו את עונה והדומי׳ להם ענין הסבל והמשא ומלת תשאינה בתנועת האלף בשגול והיו״ד למשך : ויהי דבר יי׳ אלי בשנה התשיעית · למלכות צדקיהו וכן כתוב במלכים ובירמיה בשנה התשיעית למלכו : בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה · הנבואה באה לו בעשרה בטבת שבאותו יום סמך מלך בבל על ירושלם ואמר לו שיכתו׳ אותו היום ויראה לפני הגולה כי באותו היום סמך מלך בבל וכשישמעו אחר כן מפי המגידים כי כן היה באותו היום עצמו שכתב הנביא ידעו כי נביא היה בתוכה ואמת הם דבריו ם שאומר להם בשם יי׳ ולא ישמעו עוד אל נביאי השקר : ומה שאמר שם היום ועצם היום רוצה לומר שם היום באחד בשבת או בשני בשבת או אי זה יום שהיה כי אין שמות לימים בלשון הקדש אלא למספר ימי השבוע ולא לחדשים אלא ראשון שני ושלישי ועצם היום רוצה לומר בעשור לחדש העשירי · ופירוש סמך סמך עם חילו אל העיר ובנו עליה דיק : ומשל אל בית המרי · משל הסיר היא ירושלם וזה המשל אתה תמשול אותו לא כמו שהם היו מושלים ואומרי׳ היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שכתבנו במראה השנית בשנה השנית : שפות הסיר שפות · זה יעשה האדם בסיר בתחילה שופת אותה והוא שישים אותה על השפתים ואחר כך יוצק בו מים ואחר כן ישים הבשר בתוכה וירתיח האש תחתיה עד שיבשל הבשר ושפיתת הסיר על השפתים הוא משל לסמיכת מלך בבל אל ירושלם כי זה היה תחילת מעשהו בה ויציקת המים בה הוא משל שלא תאחוז בה האור מהרה כי המי׳ מאחרים הבשר מלהתבשל מהרה כי כשהיא בלא מים יאחוז בו האור והבשר נצלה מהרה אבל כשיהיה בה מים יתבשל הבשר מעט מעט כן ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד שנת י״א כדי שיכלו מעט מעט בירושלם ברעב בדבר ובחרב : וגם יצוק בו מים · אמר בו לשון זכר לסיר וזכרו גם כן לשון נקבה בכל הפרשה לדרך המשל שהיא ירושלם או זכרה בלשון נקבה שהיא נקראת גם כן קלחת שהיא לשון נקבה : אסוף נתחיה אליה · הנתחים שראויים לתת בתוכה אסוף אותם אליה וזה משל לאשר נאספו אל ירושלם מן הערים שנחרבו והיו שם במצור : כל נתח טוב · משל לשרי יהודה : ירך וכתף · אלו נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא · וכן משאר מבחר האברים מלא הסיר ולפי שהאברים מנותחים לפי העצמים יקראו האברים עצמים : מבחר הצאן לקוח · מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם הבשר שתתן יהיה ממבחר הצאן מן השמנים והטובים וזה משל לשרים ולגדולים : וגם דור העצמים תחתיה · דור צווי בשקל קום מלשון מדורה אמר תבעיר העצמים תחתיה כלומר במקום עצים תשים עצמי׳ תחת הסיר והדליק בהם האור וזה המשל כאילו עצמו׳ חללים שעשו בה ששפכו דם נקי בתוכה הם מבעירים האש ומביאים הפורענות : רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה · כל כך תבעיר האש והרתיח הסיר עד שאפילו העצמים שהם קשים להתבשל יתבשלו וזה משל לגבורים שהם חזקים כעצמים שיכלו ויפלו בחרב בתוכה : לכן

לכן · עתה פי' המשל כי עיר הדמים והיא ירושלם היא הסיר וגו' סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה · חלאתה הראשון רפה הה"א: חלאתה פי' זוהמת כי דרך בני אדם להעביר הזוהמא מן הקדרה אבל זאת חלאת' נשאר בה לא יצאה ממנה וחלאתה משל לעונות הגראים בתוכה עד שנתאכ' בעיני כל רואיה כזוהמת המאכלת: לנתחיה לנתחיה הוציאה · לא תוציא ממנה הנתחים כאחד אלא נתחי' אחר נתחים וזה משל שלא כלו יושבי ירושלם והנאספי' בה כאחד לא היו יוצאים ממנה אנשי המלחמ' וההרגים ולזמן יוצאים גם כן ג' ההרגים וכן גלו ממנה גלות אחר גלות גלות יהויכין תחילה ואח' כן גלות החורבן עם צדקיהו · לא נפל עליה גורל · לא נפל גורל עליה איזה נתח יצא תחילה אלא כמו שיזדמן והמשל לא יצא גורל על יושבי ירושלם אלא כמו שיזדמן אשר לשבי לשבי ואשר ל לדבר לדבר ואשר לרעב לרעב: כי דמה · למה היה כל זה השוכם כי דמה בתוכה היה כי הדמים ששפכו בה בתוכם מגולים הם והם מעוררים השוכם והמשפט ובדרש כי על דם זכריה כאמר שהרגו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות וזהו שאמר להעלות חמה ולנקום נקם: על צחיח סלע שמתהו · כאילו על שן סלע שמת והוא במקום גבוה שלא יוכל להתכסות והמשל כל כך הרבו שפיכות דם נקי עד שלא יתכן לסלוח ולהיות כנעלם אותו העון מלפני הא' יתברך אלא גלוי ועומד הוא לפניו לנקום נקם מהם · צחיח סלע הוא המקום הגבוה שבסלע והוא שן הסלע וכן מאחרי לחומה בצחיחים: להעלות חמה · שפכו הדם בגלוי לרוב כדי שתעלה חמתי עליהם לנקום נקם בהם: נתתי את דמה · אמר שמתהו ואמר נתתי הוא הרבתה הדם כדי שיהיה מגולה כאילו שמתהו על צחיח סלע ו ואני גם כן נתתיו להיותו מגולה לפני לבלתי הכסות שלא אביתי לסלוח לה כי גדול עונה מנשוא וכן אמר בספר מלכי' וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה יי' ל לסלוח: לכן כה אמר יי' · גם אני אגדיל המדורה · לפי שאמר דור העצמים תחתיה אמר הא' יתברך גם אני רוצה לומר אם ה הגדילו לעשו' הרע גם אני אגדיל לנקום בהם נקם גדול ואמרתי לך דור העצמים גם אני אגדיל המדורה וארבה עצי' על העצמים כי האור יאחז במהרה יותר בעצים מן העצמי' שהם קשים ואו' ליך האש הרבה כדי שיתם הבשר ויהיה מאוכל וגם העצמו' שהם קשי' יחרו וישרפו מחוזק האש הגדולה: הרבה · מקור וכן הדלק התם והרקח ופירושו והרקח המרקחת כי כשהבשר מבושל תשימים בקדרה בשמי' להטעים הבשר לאכילה וערוב הבשמים יקרא רקח מרקחת וענין המשל שיתמו בעיר מרוב ההרגות ויהיו מוכנים לאכילת החרב כמו שהבשר הוא מוכן לאכול אחר שהוא מבושל ומרוקח במרקחת והעצמות משל לגדולים כמו שפי': יחרו · מבנין נפעל שרשו חרר מן ועצמי חררים בעור ושהוא מקום השורף מרוב חמימות: והעמידה על גחליה ריקה · מקור כאילו אמר והעמידה כיון שיתם הבשר ויחרו העצמות תשאר הקדרה ריקה על האש ותחם וחרה נחשתה כלומר ישרפו חרכיה: למען תחם · מבנין נפעל שרשו חמם והמשל אחר שתשאר העיר ריקה מאנשיה תהיה שממה נשרפת ומלח שרפה כל ארצה: וחרה · מבנין הקל שרשו חרר כמו שפירשנו יחרו: נחשתה תחתיה · וכן יען הנסך נחשתך תחתיתך ובמסכה הבית שהיא מלאה מתקין טהורין וכתבן למטה מבחוצה על תנור פי תחתיתו: ונתכה בתוכה · בתוך חרסיה תבלע טומאתה וכפל הענין במלות שונות ואמר תתם חלאתה תתם במורך כמו כחולם כמו ושפתי חכמים תשמורם והוא מבנין נפעל: תאונים הלאת · תאונים מגזרת און ומעניני פי' הוגיעה עצמה עשות התאוות והעקרים ובא על דרך הצוה כלאו: ולא תצא ממנה רבת חלאתה: לא תוכל לצאת ממנה כי היא רבת חלאתה: באש חלאתה · כיון שהיא רבת חלאה אין לה תקנה אלא שתתם באש כמו שאמר תתם חלאתה: בטמאתך זמה · עדיין את בטומאתך שהיא הזמה: יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך · בעבור שאני טהרתיך שהזהרתיך תמיד על ידי נביאי שתטהרי מטומאתך ולא שמעת אלי: לא תטהרי עוד · עד שתקבלי העונש והוא על דרך הסמך לב העם הזה כמו שפירשנו במקומו: אני יי' דברתי באה ועשיתי · הגזרה באה עתה ואני אעשה אותה ולא תתעכב שתבא דרך מקרה: לא אפרע · לא אסוב אחור ממה שגזרתי וכן בדברי רז"ל הקורא למפרע: שפטוך · השופטים כמו שאמר למעלה ואנשים צדיקים ישפטו אתהם או פי' שפטוך הגוים הבאים עליך: ויהי · בן אדם · מחמד עיניך · זה אשתו כמו שמפרש ותמת אשתי בערב: במגפה: שלא יקדים לה חולי וזה למופת כי פתאום יבא שברם במחמד עיניהם שהוא בית המקדש: ולא תספוד ולא תבכה: להיות למופת לישראל כי כן יעשו מרוב ההרגות: לא תבכה על מתייך ויתגולא תשגר דמעין: האכן

חלאתה · זוהמתה שמוציאין מעל פיה על ידי הרתחתה שקורין אשקומ"א בלע"ז כלומר לא יצאו ממנה רשעים שבה: לנתחיה לנתחיה · גלות אחר גלות הוציאה · לא נפל עליה גורל · לא כשאר קדירות שמוציאין נתחיהן יחד לתתם לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו ות"י מדלא יתעביד בה תיובא לא נפל ע עליה גורלו של מקום: צחיח · שעיעות: לא שפכתהו על הארץ וגו' · ת"י בזידו ובדרע מרומם שפכיתיה לא שפכיתי' בשלו למיעבד עלוהי תיובא ורבותי' פירשוהו ברמז של זכריה בן יהודע לא כהנו בו לא כדם הבהמה ולא כדם החיל: להעלות חמה · לפני בויתי לאותו דם שלא יבלע בקרקע כדי ש שיזכר לנקם נקמתו: המדורה · הסק גדול כואי"לה בלע"ז: הרבה העצים הדלק האש · להרבו' העצי' ולהדליק האש ולהתם הבשר: והרקח המרקחה · כשהבשר תם מבשל העצמות והוא מבטמק ומעורב ברוטב ונגים בכף דומה למרקחת פטוס שמתנים ש שמערבי' אותו יפה יפה ומתוך נימוק הבשר עשנה נהפך לתוכה שקורי' אור"שיר בלע"ז וזהו שאמר והעצמות יחרו יבשו ויעשו לשון חרה מכי חורב וכן ל למען תחם וחרה כ נחשתה כדרך קדירה שתמו מימיה ברתיחת' מתחממת ונשרפין ח חרסיה והקבסיל מ מתקלקל: תתום חלאתה · תכלה זוהמת' ותבלע בנחשת' סיר של נחשת הוא: תאוני' הלאת · בתואנת ותרמית הלאת את ה הנביאים לכן לא יצאו ממנה רשעים שבתוכ' אלא באש פורענותה יכלו: בטומאתך · בטומא' של זמה תכלי: יען טהרתיך · להוכיח' על פי הנביאי' ולא טהרת וגו': לא אפרע · לא אבטל גזירתי: ולא אנחם · לטוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך: מחמד עיניך · אשתך כמו שהענין מוכיח ב בסופו: האכן

שמתהו ב' וסימ' אחד כגוריה כפיר שמתהו · כי דמה בתוכה היה על צחיח: סימן והרקח במרקחת ירקח פתוחין · מרקחה מרקחים קמצין וסימ' טעם בקוף פתחין טעם בחי"ת קמצין: ולא תצא ו' דסמיכי וסימ' ולא תצא משם אנה · והנה נהגו עליך עבותים · תאנים הלאת ולא תצא · ולא תצא בצבאתינו · ותרין חברוהי ·

לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אוֹי עִיר
הַדָּמִים סִיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָהּ בָהּ
וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה מִמֶּנָּה לִנְתָחֶיהָ
לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ לֹא־נָפַל עָלֶיהָ
גּוֹרָל׃ כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל־
צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל־
הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר׃ לְהַעֲלוֹת
חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־
צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת׃
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
אוֹי עִיר הַדָּמִים גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל
הַמְּדוּרָה׃ הַרְבֵּה הָעֵצִים הַדְלֵק הָאֵשׁ
הָתֵם הַבָּשָׂר וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה
וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ׃ וְהַעֲמִידֶהָ עַל־
גֶּחָלֶיהָ רֵקָה לְמַעַן תֵּחַם וְחָרָה
נְחֻשְׁתָּהּ וְנִתְּכָה בְתוֹכָהּ טֻמְאָתָהּ
תִּתֹּם חֶלְאָתָהּ׃ תְּאֻנִים הֶלְאָת וְלֹא־
תֵצֵא מִמֶּנָּה רַבַּת חֶלְאָתָהּ בְּאֵשׁ
חֶלְאָתָהּ׃ בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה יַעַן
טִהַרְתִּיךְ וְלֹא טָהַרְתְּ מִטֻּמְאָתֵךְ לֹא
תִטְהֲרִי־עוֹד עַד־הֲנִיחִי אֶת־חֲמָתִי בָּךְ׃
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי בָּאָה וְעָשִׂיתִי
לֹא־אֶפְרַע וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֶנָּחֵם
כִּדְרָכַיִךְ וְכַעֲלִילוֹתַיִךְ שְׁפָטוּךְ נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בֶּן־אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת־מַחְמַד
עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה וְלֹא תִסְפֹּד וְלוֹא
תִבְכֶּה וְלוֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ׃

בכן כדנן אמר יי אלהים ווי על
קרתא דאשדי דם זכי בגוה דהיא
כדורא דזיתומתיה ביה וזיתומתיה
לא נפקת מינה גלו על גלו
איתפק עמה מדלא יתעביד בה
תיובא ארי דם זכי דאיתאשד בגוה
בזידו ובדרע מרומם שפכיתיה
לא שפכיתיה בשלו למעבד
עלוהי תיובא׃ למיעבד פורענות
לאתפרעא בתקוף גליתי חוביהון
על דאשידו דם זכי ביגלאי בדיל
דלא לאישתבקא׃
בכן כדנן אמר יי אלהים
ווי על קרתא דאשדי דם זכי בגוה
אף אנא אסני תבירה׃ אסגי
מלכיא כניש משיריתא תקיף
סומכותא וזמין עלה עבדי קרבא
וגיברהא ישתבשון׃ ואשאר ארע
צדיא בדיל דיצדון ויסופון תרעי
קירוהא ויתמסון בגוה עבדי
סאובתה ויסופון חובהא׃
תסקופין איתמליאת ולא יפקון
מינה עבדי בישת בנורא תיתוקד
מסגיות חובהא׃ בריסתאבת
בעצת חטאין חלף דדכיתיך ולא
דיכית מסואבתיך לא תידכן עוד
עד דאניח חימתי ביך׃ אנא יי
גזרית במימרי אתיא ותתקיים לא
אמנע ולא איחוס ולא ארחם
כאורחתיך בישתא וכעובדך
מקלקליא אתפרע מיניך אמר יי
אלהים׃ והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עימי למימר׃
בר אדם הא אנא נסיב מינך ית
רגג עינך במותא ולא תיספוד ולא תבכי ולא תשגר דמעין׃

ולא תצא אלהי' : אני יי' דברתי ב' ר"פ וסימ' אני יי' דברתי אם לא זאת אעש' · באה ועשיתי לא אפר' · ולא תבוא ג' בקרי' וסימ' ביומו התן שכרו ולא תבוא עליו · כחשו ביי' ויאמרו לא הוא · הנני לוקח ממך את מחמד עיניך: לקח ח' וחס' וסימ' אם לקח יעקב אשה · ארור לקח שחד : לקח את אדניך · וחברו · את מחמד עיניך · את עץ יוסף · הנני לקח את בני ישראל · יסר לץ לקח לו קלון · וא' ולקח נפשות חכם ·

האנק דם. שהאנק דם כלומר מזעק כשאר אבלים שהוא מתיך אתה שלא תזעק ותרגם יונתן אידנק שתוק ודברי רז״ל האנק מכאן שמצווין על המתי׳ ולמדו מתלמדים שאבל אסור בשאלת שלום ובדברי תורה כאילו אמר באלה השנים תעשה מנהג אבל לבוא ולידום אבל כשאר דברים לא תעשה. כמו הפוך אבל מתים לא תעשה וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם וכן ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם ות״ע מיתיך אבלא לא תעביד: פארך חבוש עליך. פארך הוא מגבעת הראש שהוא פאר הראש כמו פארי המגבעות פארי פשתים יהיו על ראשם הפארים והצעדים ואבל חייב בפריעת הראש שהוא הסרת מגבעתו או סודרו מעל ראשו ויסב בגלוי הראש מתגבעתו ויעטוף בסודרו בעטיפת השפם עם הראש שהוא סימן לאבילות לפיכך אמר הא׳ יתברך ליחזקאל שלא לנהוג מנהגי אבל במות א אשתו להיות למופת לישראל

ורבותינו ז״ל פירשו פארך אלו תפילין שבראש וכן ת״י טוטפתך יהוין עלך: ולחם אנשים לא תאכל: כשאר אבלים ששולחים להם שכניהם מאכל. ותרגם יונתן ולחים אבלין לא תיכול: ואדבר על העם. דברתי אליהם הנבואה הזאת שבאה אלי: ואעש בבקר. שהיה זמן אבלות ועשיתי הפך האבלים: ויאמרו מה אלה לנו. מה מופת הם הדברים האלה לנו: כי אתה עשה. כי ידענו שאת׳ עשה אותם למופת לנו: ואמר אליהם דבר ה׳. אינני עושה הדברים האלה מעצמי כי כבר אמרתי לכם ה הנבואה שבאה לי שמתות אשתי ובוני האל יתברך שלא אתאבל עליה ומה שתשאלו מה המופת הוא לכם: דבר ה׳ היה אלי לאמר. לכם מה מופת הוא לכם: אמור. הנני מחלל. שאביא עליו זרים שיחללוהו כמו שאמר למעלה וחללו את צפוני וכמו ובאו בה פריצים וחללוה: גאון עזכם. כמו שאמר לגאון שמהו כי גאון ישראל היה בית המקדש ועזם ותפארתם על כל עם שהיה נראה בו כבוד האל יתברך בענן ובאש העליונה: מחמד עיניכם. שהיה יפה בבנינו ובתקונו: ומחמל נפשכם. כאשר יחמול אדם על הדבר שאוהב אותו והם היו מקוים בכל יום לשוב אליו כמו שהיו מבטיחי׳ אותם נביאי השקר שהיו עמהם בבבל: בניכם ובנותיכם אשר עזבתם. כי אלו שגלו עם יהויכין עזבו בירושלם בניהם ובנותיהם והם גם כן מחמל על נפשם ובא להם מבשר שיאמר להם שנפלו בחרב בעת החרבן ולא יתאבלו עליהם כי מרוב צרותם יהיו כדהמים לא יתנו אל לבם לספוד ולבכות: ועשיתם. מבואר הוא: ופארכם. חסר יוד הרבים מהמכתב: ונמקתם. כמו שאמר משה רבינו עליו השלום ימקו בעונם: ונהמתם. כאדם הפולג בפיו ונוהם על הרע אשר עשה בענין ונהמת באחריתך כ בכלות בשרך ושארך ואמר אליך

עזכם ב׳ וסימ׳ ושברתי את גאון עזכם את מקדשי עזכם: יחזקאל ב׳ וסימ׳ ויהי דבר יי׳ דריש סיפרא׳ והיה יחזקאל לכם למופת: הפליט ח׳ וסי׳ רבא הפליט ויגד. ביום ההוא יבא הפליט אליך ׳ ובתרית יפתח פיך את הפליט. בא אלי הפליט מירושלם. לפני בא הפליט ויפתח:

הֵאָנֵק דֹּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל: וָאֲדַבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב וָאַעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי: וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָעָם הֲלֹא תַגִּיד לָנוּ מָה אֵלֶּה לָּנוּ כִּי אַתָּה עֹשֶׂה: וָאֹמַר אֲלֵיהֶם דְּבַר יְהוָה הָיָה אֵלַי לֵאמֹר: אֱמֹר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ: וַעֲשִׂיתֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל שָׂפָם לֹא תַעְטוּ וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵלוּ: וּפְאֵרְכֶם עַל רָאשֵׁיכֶם וְנַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם לֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכּוּ וּנְמַקֹּתֶם בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם וּנְהַמְתֶּם אִישׁ אֶל אָחִיו: וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה תַּעֲשׂוּ בְּבֹאָהּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה: וְאַתָּה בֶן אָדָם הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם אֶת מָעֻזָּם מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם אֶת מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת מַשָּׂא נַפְשָׁם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם: בַּיּוֹם הַהוּא יָבוֹא הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם: בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח פִּיךָ אֶת הַפָּלִיט וּתְדַבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה:

כה וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל בְּנֵי עַמּוֹן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶם:

אִידְנַק שְׁתוֹק עַל מֵיתִיךְ אֶבְלָא לָא תַעְבֵיד טוֹטֶפְתָּךְ יְהוֹיָן עֲלָךְ וּמְסָנָךְ תְּשַׁוֵּי בְּרִיגְלָךְ וְלָא תִתְעַטֵּיף עַל שְׂפָם וּלְחֵים אֶבְלִין לָא תֵיכוּל: וְאִיתְנַבֵּיתִי לְעַמָּא בְּצַפְרָא וּמִיתַת אִיתְּתִי בְּרַמְשָׁא וַעֲבַדִית בְּצַפְרָא כְּמָא דְאִתְפַּקִּידִית: וַאֲמַרוּ לִי עַמָּא הֲלָא תְחַוֵּי לָנָא מָא אִלֵּין לָנָא אֲרֵי אַתְּ עָבֵיד: וַאֲמָרִית לְהוֹן פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִימִּי לְמֵימַר: אֵימַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מַפֵּיס יַת בֵּית מַקְדְּשִׁי יְקַר תּוּקְפְּכוֹן רִגְגַת דְּעֵינֵיכוֹן וְחִיבוּב נַפְשְׁכוֹן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתְכוֹן דִּשְׁבַקְתּוּן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן: וְתַעְבְּדוּן כְּמָא דַעֲבַדִית עַל שְׂפָם לָא תִתְעַטְּפוּן וּלְחֵים אֶבְלִין לָא תֵיכְלוּן: וְטוֹטֶפְתְּכוֹן בְּרֵישְׁכוֹן וּמְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן לָא תִסְפְּדוּן וְלָא תִבְכּוּן וְתִתְמַסּוּן בְּחוֹבֵיכוֹן וְתִתְנַהֲמוּן גְּבַר לַאֲחוּהִי: וִיהֵי יְחֶזְקֵאל לְכוֹן לְאָת בְּכֹל דִּי עֲבַד תַּעְבְּדוּן בְּמֵיתַהּ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים: וְאַתְּ בַּר אָדָם הֲלָא בְּיוֹמָא דְּאַעְדֵּי מִנְּהוֹן יַת בֵּית מַקְדְּשֵׁיהוֹן יְקַר תּוּקְפְּהוֹן חֶדְוַת תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן יִתְנְסֵיב מִנְּהוֹן רִגְגַת דְּעֵינֵיהוֹן וְחִיבוּב נַפְשְׁהוֹן דְּטַב לְהוֹן מִבְּנֵיהוֹן וּמִבְּנָתְהוֹן: בְּיוֹמָא הַהוּא יֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא לְוָתָךְ לְאַשְׁמָעוּתָךְ בְּסוֹרָא: בְּיוֹמָא הַהוּא יִתְפְּתַח פּוּמָּךְ בְּמֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא וְתִתְנַבֵּי וְלָא תִשְׁתּוֹק עוֹד וּתְהֵי לְהוֹן לְאָת וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר: בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְתִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן:

רש״י

האנק. התאנק ותאנח בשתיקה שו״לם דמוכ״ץ בלע״ז: פארך. תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה חילוף אבל אסור בתפילין וסנדל וחייב בעטיפ׳ הראש ומברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים: כאשר צויתי. שלא לנהוג אבילות: מה אלה לנו מה הרמזי׳ הללו עלינו: אשר עזבת׳. בירושלם כשיצאתם בגולה: ועשיתם כאשר עשיתי. לא תנהגו אבילות כי אין מנחמי׳ לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים. ד״א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם: משוש. גדי״ון בלע״ז: ונמקתם. איסרוי״ץ דמוכ״ץ בלע״ז: את הפליט. עם הפליט: בבואה. בבא הרעה הזאת: משא נפשם. שנפשם מתנשאה בהם: ביום ההוא. אי אפשר לבא הפליט ביום החורבן וכן פתרונו ביום ההו׳ שיבא הפליט אליך ל להשמיע אזניך ביום ההוא יפתח פיך: להשמעות אזנים. לבשר בשור שהוכתה העיר: ותדבר ולא תאלם. לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו׳ מעתה יראו שדבריך אמת ולא ת תאלם עוד מהתוכחות להם: האח

שנאתי מוסר וגו׳: והיה יחזקאל. הנביא היה מדבר בלשון האל יתברך לפיכך אמר והיה יחזקאל ולא אמר והייתי וכן כי אני יי׳ אלהים: בבאה. בבא השמוע׳ הרעה שחרב בית המקדש: ואתה. הלא ביום קחתי. על דרך שאמר הנני לוקח ממך: ואת משא נפשם. מה שאליהם הם נושאים את נפשם והם בניהם ובנותיהם או יהיה משא נפשם משל על בית המקדש כמו שאמר ומחמל נפשכם ויהיה בניהם חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבולה והדומים להם רוצה לומר בניהם ובנותיהם: ביום ההוא יבא הפליט אליך. נראה כי פירוש ביום ההוא ביום קחתי שזכר וזה לא יתכן כי החרבן היה בעשרה באב והפליט בא בחמשה בטבת כמו שכתוב לפנים ויהי בשנת שתים עשרה שנה וגו׳ אלא פי׳ ביום קחתי ביום ההוא בעת כמו ביום הכותי כל בכור והיה ביום ההוא שרש ישי וחרה אפי בו ביום ההוא והדומים להם שפירוש׳ עת וזמן: להשמעות אזנים. להשמיע לאזנים דבר החרבן. להשמעות. שם ויונתן תרגם לאשמעותך בסורא וים לפרש להשמעות אזנים כי הפליט יבא אליך ויגיד לך החורבן להשמעות אזנים לא למראה עינים כי אפשר שהיה הפליט באחד המקומות מארץ ישראל חוץ לירושלם מכל מקום ים לתמוה איך לא הגיעה השמועה עד חמשה חדשים מן החרבן ואפשר שהלכו חיל הכשדים לכבוש מקום אחר והשבויים עמהם עד בואם לבבל: ביום ההוא יפתח פיך את הפליט. עם הפליט שתאמר לבני הגולה הנה כאשר כבאתי לכם ולא שמעת׳ ולא הייתם מאמינים לדברי ות״י ביומ׳ ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא: ותדבר ולא תאלם עוד. כיון שיגיע אליה׳ כל נבואותיך יוכל לדבר להם ולהוכיח כי לא יהיה להם פתחון פה להשיבך דבר ומה שאמ׳ ולא תאלם עוד לפי שאמ׳ לו בנבוא׳ הבקעה ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח: ויהי דבר יי׳. בן אדם עתה החל בפורענות האומות השכנות לארץ ישר׳ ששמחו לחרבנה ובגלותו׳ לדבר בחרבן ארץ ישר׳ בגבר׳ הזאת פתח בחרבן האומות: ואמרת

ואמרת לבני עמון · יען אמרך · אמר לשון נקבה כנגד הכנסה : האח · ענין שמחה וגילה וכן האח האח ראתה עינינו והדומים להם וכן תיחדו : כי נחל · כמעט מפעלי הכפל ועקרו נחלל והוא קמוץ אף על פי שהוא עבר כמו שדומה הענין וכמו כי נשמה שהוא עבר ואילו היה בינוני היה נשמה בשוא הכ"ון כן נחל כאמר שהוא עבר ואף על פי שהוא קמוץ משאכו כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר נחל כמו שאמר הנני מחלל את מקדשי : ואל אדמת ישראל כי נשמה · והיא ארץ עשרת השבטים שעמדה שממה משנת שש לחזקיהו כי הלכו בגולה אז שמחו כאשר ראו כי בית יהודה שנשארו הלכו בגולה · לכן הנני נותנך · בקמץ הנ"ון והטעם כמו שכתבנו בכמה מקומות כי

נחל ב' א' קמץ וא' פתח ובתרי לישני וסימ' אשר נחל משה · אל מקדשי כי נחל · בתרא קמץ : טירותיהם ג' בל בליש' בקריא' וסימ' וישבו טירותיהם בך · מתחת הטירות · ואלה מושבותם לטירותם דד"ה : עליך ג' מטעי' וסימ' לכן הנני נטיתי את ידי : כל ידעיך בעמים · דבר ואברת : בהערים ד' וסימ' נבסר בספר שפטים

ואמרת לבני עמון שמעו דבר אדני יהוה כה אמר אדני יהוה יען אמרך האח אל מקדשי כי נחל ואל אדמת ישראל כי נשמה ואל בית יהודה כי הלכו בגולה : לכן הנני נתנך לבני קדם למורשה וישבו טירותיהם בך ונתנו בך משכניהם המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך : ונתתי את רבה לנוה גמלים ואת בני עמון למרבץ צאן וידעתם כי אני יהוה : כי כה אמר אדני יהוה יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח בכל שאטך בנפש אל אדמת ישראל : לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך לבג לגוים והכרתיך מן העמים והאבדתיך מן הארצות אשמידך וידעת כי אני יהוה : כה אמר אדני יהוה יען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגוים בית יהודה : לכן הנני פתח את כתף מואב מהערים מעריו מקצהו צבי ארץ בית הישימות בעל מעון וקריתמה : לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה למען לא תזכר בני עמון בגוים : ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני יהוה : כה אמר אדני יהוה יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה ויאשמו אשום ונקמו בהם :

ותימר לבני עמון קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרתא חדוא על מקדשי ארי איתחל ועל ארעא דישראל ארי צדיאת ועל דבית יהודה ארי הליכו בגלותא : בכן הא אנא מסר ליך לבני מדינחא לירותא ויתובון בירניתהון ביך ויגרון ביך משכניהון אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבזון נכסך : ואתן ית רבה למדור גמלין וית בני עמון לבית מישרי עדרין דען ותדעון ארי אנא יי : ארי כדנן אמר יי אלהים חלף דיטפחתא בידך ורפסתא בריגלך וחדיתא בכל ציפוח נפש על ארעא דישראל : בכן הא אנא מרים ית מחת גבורתי עלך ואתנינך לביז לעממי ואשיצינך מביני עממיא ואבדינך מן מדינתא אצדינך ותידע ארי אנא יי : כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרו מואבאי ושעיר מה שנו מכל עממיא דבית יהודה : בכן הא אנא תבר ית תקוף מואב מקירויהון מכרכיהון עד פציחיהון חדות ארעהון בית ישיכות בעל מעון וקריתים : לבני קדם על בני עמון ואמסרינה לירותא בדיל דלא יהי דכרן בני עמון בעממיא : ובמואב אעביד פורענות דינין וידעון ארי אנא יי : כדנן אמר יי אלהים חלף דעבדו אדומאי בתקוף פורענות לבית יהודה וחבו חובא ואיתפרעו מנהון :

רשי

האח · לשון שמחה : כי נחל · כי נתחלל והיה מורשה לאחרים : לבני קדם · כשדים וארם לצד מזרח הם : יען מחאך יד ורקעך ברגל · לשם שמחה ואף על פי שברא"ם הספר אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגלך ואמור האח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמח' אבל אין ענינ' שוה וכן חלילים לכלה ולמת : ורקעך · לשון מרפס : בכל שאטך · לשון בזיון פותרין בו כמו ויבז עשו שתרגם אוכקלום ושאט עשו ואני אומר שאט לשון שאף בגלוזמ"נט בלע"ז : הנה ככל הגוים בית יהוד' · בטלה אהב' הב"ה מהם ומאסו לתת ביד נבוכד' נצר כשאר הגוים ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו צורות הכרובים שצר שלמה על קיר ההיכל כמעשה אים ולויות והוציאום לחוץ אמרו ראו אלו שהיו מראים עצמם כצנועים במה היו עסקין : הנני פותח · את מבצרי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצ' כמו ולכתף הספית אל הכתף דמתרג' לעיברא : לבני קדם · אפתח אותם שיבאו על בני עמון דרך ארץ מואב : ודרכה

עשה כמו שכתבנו בכמה מקומות כי כשידבר כנגד אומה פעם מדבר לשון נקבה כנגד הכנסה ופעם לשון זכר כנגד העם : לבני קדם · אמר אף על פי שנמלטו מיד נבוכד נצר שנפל לו גורלו על ירושלם לא ישמחו בעבור זה כי לבני קדם והם מדי ופרס יהיו למורשה שירשו את ארצ' : וישבו טירותיהם בך · לא שילכדוה וילכו להם אלא כמו שירשוה ישבו בה ויהיו מיטבים אותה בטירות והיכלות שיבנו בה : המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך · דרך משל כמו שת"י אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבזון נכסך : ונתתי את רבה · היא עיר המלוכה : לנוה גמלים : כי אחר זמן שיניחו אותה מדי ופרס מעצמם או מפני עם אחר שיבא עליהם תהיה חריבה ותהיה לנוה גמלים ולמרבץ צאן : וידעתם כי אני יי' · תדעו כי אני יי' היכול על הכל ומשגיח בכל ומה שבא על ישראל בעונם היה ומה שיבא לכם גם כן לפי שמחתם לאיד ישראל : כי כה אמר יי' · יען מחאך יד · לשמחון ארץ ישראל הכית כף אל כף לשמחה כמו וכל עצי השדה ימחאו כף ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכן ירקע אדם רגלו על הארץ לשמח' והוא הרקוד : מחאך · מקור ובא פ"א הפעל בפתח מפני אות הגרון כי היה דינו בחירק כמו בשברי לכם בפתחי את קברותיכם והדומים לו ומפני אות הגרון יפתח פ"א הפעל כמו ובמחשם את בניהם לפעמו במחנה דן ואמר רקעך בפתח פ"א הפעל גם כן ואף על פי שאין הקו"ף גרונית ובא כן לזוג המלות : בכל שאטך בנפש · תרגום ויבז עשו את הבכורה ושאט עשו · שמחת לרעתם בכל בזיון שהיית מבזה אותם בנפשך ובלבך : שאטך · מקור והשי"ן בקמץ והיה משפטו להקרא חטף כמו בשכבך ושב רחב להביא האלף : לכן · ונתתיך לבג לגוי' : לבג כתי' וענינו מאכל כמו פת בג · וקרי לבז והענין אחד כי המאכל הוא משל על הבזה :

סימ' ב' : השימות ד' וסימ' ויחנו על הירדן מבית הישימות והערבה עד ים · ובית פעור ואשדוד · לכן הנני פתח את כתף מואב · ומשהכין באתיהון אוריתא הישמת ד' כתיב בן · יהושע הישמו' כתיב · יחזקאל הישימות :

והגימל והזין מתחלפין באלפא ביתא דאט"בח : כה אמר יי' · יען אמר מואב ושעיר · אמור · מקור : מואב · הוא עיקר האמירה לפיכך הוא לשון יחיד כמו ותדבר מרים ואהרן ונכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי אמר בהם לשון נקבה לפי שהנקבה עיקר המעשה וזכר שעיר עם מואב שהם שכנים ושמחו בגלות ישראל כמו שאמר בנבואת עובדיה : הנה ככל הגוים בית יהודה · לפי שכשאר בית יהודה אחר גלות ישראל חשבו כי לא יגלו בית יהודה מפני בית המקדש אשר היה בתוכם ועתה כשראו שגלו אמרו הנה ככל הגוים לקו בית יהודה כי כל הגוים על ידי סנחריב ונבוכד נצר והנה הם גם כן כהם ולא הועילה להם שכינ' הא' יתברך אשר היה בתוכם : לכן הנני פותח את כתף מואב · עבר מואב כמו ולכתף הספית ובסמוך יאמר כתף בגבול אמר אפתח עבר מואב מהערי' מבר הערי' הבצורו' שלו שהיה בוטח בהם משם אפתח שיכנסו בהם אויביהם וכפל עוד מעריו מקצהו כלומר מעריו שהם בקצה גבולו כי הערים אשר על הגבול יבצר אותם אדם ויחזק אותם יותר משאר הערים ומה הם אותם הערים צבי ארץ חמדת ארצו הם והם בית הישימות : בעל מעון וקריתמה וכתיב · לקריתמה בלא יוד אחר התי"ו וקרי ביוד ואחד הוא · לבני קדם על בני עמון · אקרא שיבאו על בני עמון ושזה בענין בני עמון בפרשת מואב לפי שהם הרעו יותר לישר' וגרפו אותם יותר בגלותם כמו שאמר בנבואת עמוס על בקעם הרות גלעד למען הרחיב את גבולם וכן אמר בנבואת צפניה שמעתי את חרפת מואב וגדופי בני עמון בני עמון הרבו גדופים וכן אמר הנה יען אמרך האח ואמר יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח וגו' לפי' הרבה בפורענות ושנה בה בפרשת מואב לפי שבני עמון ומואב אחים היו וארצותם סמוכות זו לזו : ונתתיה למורשה · אתננה להם למורשה כמו שאמר למעלה : ובמואב · מבואר הוא : כה אמר · עתה אומר פורענות שעיר שזכר בפרשת מואב כי שעיר הוא אדום : יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה · הראו בהם מעשה נקם ואף על פי שהם לא חטאו להם ועשו להם מה שעשו כמו שאמר בנבואת עובדיה ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו וכל הענין כמו שאומר שם : ויאשמו אשום · אשמו וחטאו עליהם כי אחיהם היו ולא זכרו ברית אחים ויאשמו האלף בשו"א : ונקמו בהם נקמה בו אחרים בקשר הבי"ת מבנין נפעל כמו אני נקמתי בכם הנקמו בה :

לכן

ונטיתי ידי על אדום חד מן יו' דחס' את וסימ' דם · ארבה · חשך · והארב קם מזרח · ארץ כי תחטא ·
והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך · ונטיתי ידי על אדום · הנני נטה ידי על פלשתים · הנני אליך הר שעיר ·
על בן חרה אף יי' בעמו : וי' השהידו · ויד ידו על צפון · ידו נטה על הים · ונטיתי ידי על יהודה ·

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְנָטִתִי יָדִי (יו' חס' את בליש')
עַל־אֱדוֹם וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם
וּבְהֵמָה וּנְתַתִּיהָ חָרְבָּה מִתֵּימָן וּדְדָנֶה (ל' ומל' לעיל)
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ וְנָתַתִּי אֶת־נִקְמָתִי
בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בֶאֱדוֹם
כְּאַפִּי וְכַחֲמָתִי וְיָדְעוּ אֶת־נִקְמָתִי (ל · ל)
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן עֲשׂוֹת
פְּלִשְׁתִּים בִּנְקָמָה וַיִּנָּקְמוּ נָקָם (ל)
בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם׃ (נ' · ל)
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נוֹטֶה (ר"מל' יו' חס' את בליש)
יָדִי עַל־פְּלִשְׁתִּים וְהִכְרַתִּי אֶת־
כְּרֵתִים וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית חוֹף (ל)
הַיָּם׃ וְעָשִׂיתִי בָם נְקָמוֹת גְּדֹלוֹת
בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה (ל' וחד ובתוכחות)
בְּתִתִּי אֶת־נִקְמָתִי בָּם׃
כו וַיְהִי בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה (חצי הספר)
שָׁנָה בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה (ג')
אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם יַעַן אֲשֶׁר־
אָמְרָה צֹּר עַל־יְרוּשָׁלִַם הֶאָח נִשְׁבְּרָה
דַּלְתוֹת הָעַמִּים נָסֵבָּה אֵלָי אִמָּלְאָה (נ' · ל · ל)
הָחֳרָבָה׃ לָכֵן כֹּה אָמַר (ל)
אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר וְהַעֲלֵיתִי
עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו׃ (ל)
וְשִׁחֲתוּ חֹמוֹת צֹר וְהָרְסוּ מִגְדָּלֶיהָ (ח' · ל' · ל)
וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אֹתָהּ
לִצְחִיחַ סָלַע׃ מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה
בְּתוֹךְ הַיָּם כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה וְהָיְתָה לְבַז לַגּוֹיִם׃ וּבְנוֹתֶיהָ
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה וְיָדְעוּ (ל)
כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲרִים
מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱדוֹם וַאֲשֵׁיצֵי
מִינַהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְאֶתְנִינַהּ ח
חוּרְבָּא מִדָּרוֹמָא וְיָתְבֵי דְדָן בְּחַרְבָּ'
יִתְקַטְלוּן׃ וְאֶתֵּן יָת פּוּרְעֲנוּתִי
בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִתְמַסְרוּן
וְיִתְפַּרְעוּן מִן אֱדוֹם כְּרוּגְזִי
וּכְחֵימְתִי וְיִדְעוּן יָת פּוּרְעֲנוּתִי אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּעֲבָדוּ
פְלִשְׁתָּאֵי בִּדְבָבוּ וְיִתְפַּרְעוּן פ
פּוּרְעֲנוּ בְּצִיפוּת נְפַשׁ בְּדִיל לְחַבָּלָא
דְּבָבוּת עָלַם׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים הָא אֲנָא מְרִים יָת מְחַת
גְּבוּרְתִּי עַל פְּלִשְׁתָּאֵי וַאֲשֵׁיצֵי יָת
עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה וְאוֹבֵיד
יָת שְׁאָר סְפַר יַמָּא׃ וְאַעְבֵיד בְּהוֹן
פּוּרְעֲנוּן רַבְרְבָן בִּתְקוֹף רְגַז ו
וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדְאֶתֵּן יָת
פּוּרְעֲנוּתִי בְהוֹן׃
וַהֲוָה בַּחֲדָא עַסְרֵי
שְׁנִין בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימָר׃
בַּר אָדָם חֲלַף דַּאֲמַרַת צוֹר עַל
יְרוּשְׁלֵם חֶדְוָא אִיתְבְּרַת דַּהֲוָת
מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל עַמְמַיָּא
אִיסְתַּחֲרַת לְמֵיתֵי לְוָתִי דַּהֲוָת
מַלְיָא חֲרוּבַת׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא
שָׁלַח רוּגְזִי עֲלַךְ צוֹר וְאַסֵּק עֲלַךְ
מַשִׁירְיַת עַמְמִין סַגִּיאִין כְּמִיסַּק יַמָּא
בְּאִיתְרְגוּשַׁת גַּלּוֹהִי׃ וִיחַבְּלוּן
שׁוּרֵי צוֹר וְיִפְגְּרוּן מִגְדְּלָהָא וְאֶעְקַר
עַפְרַהּ מִינַהּ וְאֶתֵּן יָתַהּ לִשְׁעִיעוּת
כֵּיף גַּלֵי׃ מִשְׁטַח צַיָּדִין תְּהֵי בְּגוֹ
יַמָּא אֲרֵי אֲנָא גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים וּתְהֵי לְבִזָּא לְעַמְמַיָּא׃ וְיָתְבֵי כַּפְרָנַהָא דִּי בְּחַקְלָא בְּחַרְבָּ' יִתְקַטְלוּן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

רשי

הדנה · ויתבי דדן : ביד עמי ישראל · הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי · יען עשות פלשתים בנקמה · בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו : את כרתי · עמא דחייבין לאשתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקו' אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שם גבול בפלשתים שמו כרתי וכן אני מוצ' בספ' שמוא' בגדוד שטרף את צקלג א אנחנו פשטנו על נגב הכרתי : חוף הים · מארץ בל' הם פלשתי' שיושבין במקצוע ד דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון : בעשתי עשרה · לצדקיהו : על ירושלם · שהיתה במצור : האח · לשון קול שמחה : נשברה דלתות העמים · עיר שכל האומו' נכנסי' לה לסחורה עתה תשבר כי לא ילך המצור מ מעליה עד תלכד : נסבה אלי · עתה הוסבה סחורות העמים אלי : אמלאה החרבה : אתמלא אני מן העיר ירושלם החרבה : וסחיתי · ועקרתי כמו בית גאים יסח יי' ו ונסחתם מעל : לצחיח סלע · לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים ישאר הסלע חלק וכן ת"י לשעיעות כיף גלי : משטח חרמים · על הסלע ישטחו הדייגים את ח חרמי מכמרות' לנגבם : ובנותיה אשר בשדה · הכפרים המשועבדו' לה סביבותיה : והקים

רדק

לכן כה אמר יי' : ונתתיה חרבה מתימן · אתן ארום חרבה מצד תימן כלו' מתימן תחרב כי תימן בכור אליפז בן עשו וארצו נקראת על שמו תימן וכן אמר בנבואת ירמיה האין עוד חכמה בתימן ויונתן תרג' מדרומא : ודדנה · הה"א נוספת כי הוא מלעיל הטעם בדל"ת רוצה לומר יושבי דדן בחרב יפלו ודדן היא עיר גדולה בארץ ארום וכן זכרה ירמיה בנבואתו יושבי דדן : ונתתי · ביד עמי ישראל · מזה נראה כי נבואה זו עתידה ואפשר גם כן שהיתה בבית שני שגבר' יד ישרא' עליהם והחריבו' וזה לא ידענו כי לא נכתבו דברי בית שני בספר נבואות : כאפי וכחמתי · בכח רוצ' לומר כמו שהיה אפי וחמתי גדולה עליה' כן יעשו בהם נקמה גדולה : כה אמר יי' · בנקמה · הם עשו עם ישראל רעה בנקמה כלומר בענין רעת הנקמ' שהיא גדולה מרעה אחרת כאילו ישרא' הרעו להם תחלה והם לקחו נ נקמת' מהם ויונתן תרג' בדבבו · בשאט בנפש · בבזיון שהיו מבזים אותם בנפשות' להרע להם דרך בזיון וקלון : למשחית איבת עולם · שם כמו והודי נהפך עלי למשחית כלומר הרעו להם להשחיתה להיות איבת עולם ב ביניהם : לכן · והכרתי את כרתים · משפח' גדולה מפלשתים וכן נאמר עליהם פשטנו נגב ה הכרתי וכן גוים כרתים : את שארית חוף הים · כי עשו אחר בחרבן ארץ ישראל כי הים ה האחרון הו' גבולם וארץ פלשתי' ים מתכ' גם כן על חוף הים ואותו נשאר אחר חרבן ארץ ישראל ועליו אמר והאבדתי : ועשיתי · מבואר הוא : ויהי בעשתי עשרה שנה · לא שנה לצדקיהו שהיא שנת החרבן כי אז אמרה צור על ירושלם האח : באח' לחדש : לא גלה באי זה חדש וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב : בן אדם · האח · ענין שמחה כמו שפירשנו : נשברה דלתות העמים · העיר שהיתה דלתות העמים שהיו כ נכנסים ויוצאים בה הסוחרים בסחורתם מכל העמים : נסבה אלי · אותה הסחור' שהיו מביאי' הסוחרים בה נסבה ונתגלגלה אלי כי כיון שתחרב היא יבאו אלי · נסבה מבני' נפעל ושרשו סבב והוא נפעל עבר לנזיר' פעל בכפרי : אמלאה החרבה · אני אמלא מסחורות אחר שהיא חרבה כי כיון שהיתה במצור בי"א שנה ל לצדקיהו ידעו לא תמלט ותחרב וחשבו אותה לחרבה טרם יום החרבן · אמלאה האית' מבנין נפעל בתוספת ה"א · החרבה מבנין הפעל ולתקן קריא' החי"ת שהיא גרונית נקדו הה"א בקמץ רחב והחי"ת בחטף קמץ : לכן · כהעלות הים לגליו · כי בהסתער הים מפני הרוח מעל' גליו למעלה ותרג' יונ' כמיסק ימא באיתרגושת גלוהי : ושחתו · וסחיתי · עפרה ממנה כי צור נבנתה על סלע בתוך הים וכסו הסלע עפר לצורך היישוב וכאשר כסוהו מי הים בעת חרבנה סחבו והשליכו ממנה עפרה ונשאר הסלע יבש כמו שהיה מתחלה לצחיח סלע · המקום הגבוה בסלע יקרא צחיח והוא המקום היבש שבו לפיכך נקרא כן וכן שכנו צחיחה מקום יבש וצמא כמו והשביע בצחצחות נפשך ויונתן תרגם לשעיעות כיף גלי כלומר שיהיה הסלע חלק ואין עליו עפר : משטח חרמים תהיה · שהציידים ישטחו רשתותם שם באותו הסלע שיהיה יבש ונגוב כי מה שאומר אחר זה וכסוך המים הרבים זה יהיה למעט כשיעלה הים עליה וישטפנה וישוב הים למקומו וישאר הסלע יבש ונגוב : והיתה לבז לגוים · כי הגוים כשיבאו עליה יבוזוה וישללוה : ובנותיה · הם הכפרים : תהרגנה · יהרגו אנשיהן :

יען קראתי ותמאנו · כי נטה אל אל ידו : דלתות ב' וסימ' בן אדם יען אשר אמרה · ועשויה אליהם אל :
חומות ח' בקריאה וסימ' ביום יושר השיר · ואת כל חומות ירושלם סביב נתצו דמלכים · ושחתו חומות צר ·
ויבן את בית חורון העליון · הטיבה ברצונך את ציון · ויהי כאשר שמע סנבלט · ואצאה בשער הגיא לילה ·
זנח יי' מזבחו נאר מקדשו · וסימ' תקפו דמלכא חבלו ובנה ואייתב סנבלט נפק למדבחא · וכל ירמיה דכוו'
חומות במ"ג חומת וכו' ונתתיך לעם הזה · והצתי אש בחומת דמשק · ופקדתי על בל בבבל וכו' טורא דדמשק
נפל : צור י' מל' בליש' בקריאה וסי' וישלח חירם מלך צור דמלכים · ואמרת לצור הי' שבת ב' בפסוק · באנק
חלל · חכמיך צור · כי כצור נדמה · שא קינה על מלך צור · כאשר ראיתי לצור · צור תעודה חתום תורה ·
גבל ועמון ועמלק פלשת :

כי כה אמר אדני יהוה הנני מביא
אל צר נבוכדראצר מלך בבל
מצפון מלך מלכים בסוס וברכב
ובפרשים וקהל ועם רב: בנותיך
בשדה בחרב יהרג ונתן עליך דיק
ושפך עליך סללה והקים עליך צנה:
ומחי קבלו יתן בחמותיך
ומגדלתיך יתץ בחרבותיו: משפעת
סוסיו יכסך אבקם מקול פרש
וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך
בבואו בשעריך כמבואי עיר מבקעה:
בפרסות סוסיו ירמס את כל
חוצותיך עמך בחרב יהרג ומצבות
עזך לארץ תרד: ושללו חילך
ובזזו רכלתך והרסו חומותיך ובתי
חמדתך יתצו ואבניך ועציך ועפרך
בתוך מים ישימו: והשבתי המון
שיריך וקול כנוריך לא ישמע עוד:
ונתתיך לצחיח סלע משטח חרמים
תהיה לא תבנה עוד כי אני יהוה
דברתי נאם אדני יהוה:
כה אמר אדני יהוה לצור
הלא מקול מפלתך באנק חלל
בהרג הרג בתוכך ירעשו האיים:
וירדו מעל כסאותם כל נשיאי הים
והסירו את מעיליהם ואת בגדי
רקמתם יפשטו חרדות ילבשו על
הארץ ישבו וחרדו לרגעים ושממו
עליך: ונשאו עליך קינה ואמרו לך
איך אבדת נושבת מימים העיר
ההללה אשר היתה חזקה בים היא
וישביה אשר נתנו חתיתם לכל
יושביה: עתה יחרדו האין יום
מפלתך ונבהלו האיים אשר בים
מצאתך: כי כה
אמר אדני יהוה בתתי אתך עיר
נחרבת כערים אשר לא נושבו

ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מיתי על צור נבוכד נצר מלכא
דבבל מציפונא מלך מלכיא ב
בסוסון וברתיכין ובפרשין ומשרין
ועם סגי: יתבי כפרנך די בחקלא
בחרבא יקטיל ויבני עלך כרקום
ויצבור עלך מיליתא ויקים עלך
די מזיינין בתרסין: ומחת
פגוזוהי יהב בשורך ומגדלך יתרע
באבני ברזליה: מריפסת
סוסותיה יחפינך אבקהון מקל
פרשין וגלגלין ורתיכין יזועון ש
שורך במיעלוהי בתרעך כמא
דעלין בקרתא דמתרעא משור:
בפרסות סוסותיה ידוש ית כל
שוקך עמיך בחרבא יקטיל וקמת
תוקפיך לארעא ימגר: ויבזון
נכסך וישבון סחורתיך ויפגרון
שורך ובתי חמדתך יתרעון ואבנך
ואעך ועפרך בגו ימא ישוון:
ואבטל איתרגושת זמריך וקל
ניגון כינריך לא ישתמע עוד:
ואתנינך לשעיעות כיף גלי משטח
ציידין תהי לא תתבני עוד ארי אנא
יי גזרית במימרי אמר יי אלהים:
כדנן אמר יי אלהים
לצור הלא מקל מפלתיך קטילך
בניהום מטעני חרב כד יתרמון ק
קטולין בגויך יזועון פרוריא:
ויחתון מעל כורסתיהון כל רברבי
ימא ויעדון ית מעיליהון וית לבושי
ציוריהון ישלחון זיע ילבשון על
ארעא יתבון ויזועון מן קדם ת
תבריהון ויצדון עלך: ויטלון
עלך איליא ויימרון לך איכדין
אבדת דהוות יתבא בגו ימא קרתא
משבחתא דהוית יתבא בתקוף
ימא היא ויתבהא איכדין איתמסרו
לתבר כל יתבהא: כען יזועון
פרוריא ביום מפלת קטילך ו
ויתבהלון נגוותא די בימא במיפק
גלוותיך: ארי כדנן
אמר יי אלהים כד אתן יתיך קירוה
חרבא כקירוין דלא איתותב

והקים עליך צנה. ויקים עלך די מזיינין בתריסין: ומחי קבלו. הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק אבנים גדולות ומכה כנגדו אילקולייאה דפאפורירא בלעז ויש לועזים קבלו דפארבליטא בלעז ויש לועזים פוריירא בלעז: בחרבותיו. באומניות חורבן שיביא עמו: משפעת סוסיו. כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן שפעת מים תכסך ד דלאפויסון בלעז: כמבואי עיר מבקעה: כמה דעלין לקרתא דמתרעא משור שנפרצה חומתה: רכלתך. סחורתך: וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גם הם כשבריך לרגעי לשון שבר כמו רוגע הים עורי רגע על רגעי ארץ על דכאי ארץ ומנחם פיר' לשון רגע כמו כי רגע באפו: ושממו. לשון תמהון: נושבת מימים. ים נוקרין רפי ופותרין מ מיושבת מימי קדמונים ויש נוקרי' רפי ופותרין מיושבת בחזק' על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא: אשר נתנו חתיתם. סביבות לכל היושבים חתיתם לורדפריימנט בלעז: האין. כמו האיים: מצאתך. מיציאתך בגולה: בהעלותי

כי כה אמר. מלך מלכים. כי כל מלכי הארץ תחתיו ואמר זה רוצה לומר שיבא על צור עם מלכים אומותיו כי הוא מלך עליהם ויביאם לאשר ירצה: בנותיך. דיק וסוללה. פירשתי למעלה בפרשת לבנה: צנה. כלי מגן הנקרא טרקא בלעז ובערבי ויונתן תרגם ויקים עלך די מזיינין בתריסין: ומחי קבלו. פירשו בו שהוא כלי שמשליכים בו אבנים בחומה לנתצה. מחי מכה תרגום מכה מחי. קבלו נגדו תרגום נגד קבל וכן ויכהו קבל עם נגד העם ויש לפרש כי המם נוספת והוא מדברי רבותי' ז"ל שאמרו מתלקטין בחי קבל והוא הקשת שקורין ארק"א בליסטרא ומורים בו חצים לעומדים בחומה שלא יראו בחומה מפחד החצים ולא ילחמו ותרג' יונתן ומחת פגזוהי. בחרבותיו. הם כלי המפץ שמנפצים ומשברים בהם ה האבנים: משפעת סוסיו. מרבוי וכן שפעת גמלים תכסך ויכסך על דרך הפלגה: אבקם. האבק שיעלו ברגליהם: תרעשנה חומותיך. על דרך הפלגה: כמבואי עיר מבקעה. כמו שבאין בעיר מבוקעה בלא יגיעה ובלא מלחמה כן יבאו בשעריך: מבואי. קבוץ מן מבוא: בפרסות סוסיו. ומצבות עזך לארץ תרד. הם המגדלים הגבוהים שהם נצבי' למעלה והם מצבות העז כי בה יעז ויסגב ה האדם ובאמרו תרד רוצ' לומר כל אחד מן המצבות: ושללו חילך. כתרגומו נכסך: רכלתך. סחורתך: ועפרך. עפר הבנין: והשבתי המון שיריך. רבוי שיריך שהיית שמח ומתענגת ושרת מרוב טובה: ונתתיך. תיו תהיה תיו הנקב' שלא לנוכח וכן תבנה ואמר לא תבנה עוד והעיר שהיא בנויה היום הנקראת צור היא ב בנויה על שפת הים כי צור ה הקדומה היא בתוך הים והיא ב בתוך סלע: כה אמר יי'. מפלתך. מפלת ההרוגים: באנק חלל. כמו יאנק חלל ואנקת החלל היא יציאת נשמתו מהקנה בקול בעת מותו ויונתן תרג' בניהום מטעני חרב: בהרג. כמו בהרג ובכפול הא הבנין הופעלה תבואת על בית השימוש: הרג. שם הפועל ואמר שם הפעל אחר הפעולה לחזק הענין כמו ויבם דוד בום למען טבוח טבח בוצע בצע בוגדי בגד והרומים להם: וירדו. הענין הזה כולו כי יפחדו על עצמם כי יאמרו עיר גדולה וסוחרת כזאת חרבה ואיך נעמוד אנחנו: וחרדו לרגעים. לשעות ולרגעים כלומר תמיד ות"י ויזועון מן קדם תבריהון תרגם לרגעים מן רגע הים עורי רגע: ושמו. נושבת מימים. כי מהסחורות שהיו באות אליה דרך ים נתישבה ועלתה במעלה ואמר מימים לשון רבים כלומר ים אוקינוס וים סוף וים מערבי ושאר הימים כי דרך כלם היו באים אליה סוחרי' ות"י דהוות יתבא בגו ימיא: העיר ההללה. הה"א במקום אשר כי לא תבא הה"א הידיעה בעברי' וכן וכל ההקדים שמואל כמו אשר הקדים: אשר היתה חזקה בים. רוצה לומר באיים היתה היא החזקה שבהם העיר היתה חזקה בבנינה וכן יושביה חזקים ות"י דהוות יתבא בתקוף ימא: אשר נתנו חתיתם לכל יושביה. מרוב חזקם נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים ומכר הים בלשון נקבה כמו שאמר גם כן ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויונתן תרגם איכדין איתמסרו לתבר כל יתבהא פירוש כנוי יושביה לצור על דרך רחוקה: עתה יחרדו. כמו האיים: האין. ביוד אחת לבד והנון במקום מם וכן לקץ הימין כמו הימים ותרגם יונתן פרוריא וכן תרגם ירעשו האיים למעלה אבל ונבהלו האיים אשר בים תרגם נגוותא דבימא וזה עשה מפני שנכפל בפסוק ופרוריא פירוש מגדלי העיר שהבפרים וכן תרגם ירעשו מגדלות יזועון פרוריא וכן בדברי רבותינו ז"ל פרוריא: מצאתך. כתרגומו במיפק גלוותיך: כי כה אמר יי. כערים אשר לא נושבו. כי כשנהרה הסלע תלך מילה שלא היה שם עיר מעולם: בהעלות

בהעלות עליך את תהום · באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויתפוכך עממין סגיאין כן ת"י וכמשמעו בתחילה כתנה ביד כבוכר כאבר וסוף עלה הים וטבעה: את יורדי בור · עם יורדי גיהנם: אל עם עולם · עם אבר האומו' אשר סם מעולם: בחרבות מעולם · כערים אשר חרבו מאז סדום וחברותיה: ונתתי צבי בארץ החיי' ואתן התפאר' בירו': בלהות · פרסו יונתן בלהות כדלא הוית והפותרין אומרי' לשון מקום מרקד מעידים ומזיקים: על מבואות ים · על הכמל שהספינו' באות עד החומה והסוחרים והרב' כרכי' יושבין על הים ואינם מקו' כמל ואין הספינות יכולות לקרב אלהם מבואות ים פורט בל': רכלת העמים · כך היה מנהגם סוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה: את אמר' אני כלילת יופי · על עצמיו הכל אומרים על ירושלם כלילת יופי משוש כל הארץ עצמיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי: בניך · ארדכליך לשון בנאי: ברושים משניר · לפי שהיה'לבואה שם ובים אבל המסילה הבאה לספינה משובחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים · משניר טור תלגא: את כל לחתים · הלוחים שנעשית האניה מהם: ארז מלבנון · שם יער שהארזים מצוין בו: תורן · הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע

בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים · כפל הענין במלות שונות ואמר למעלה משטח חרמים תהיה כסוי המים היה לשעה כשעלו המים על העיר ועלה הים עליה ושטפה ואחר כך חזרו גלי הים לאחור ונשאר הסלע מגולה ויבש ויונתן תרגם זה דרך משל באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויתפוכך עממין סגיאין: והורדתיך את יורדי בור · כלומר תאבדי מן העולם כמו יורדי בור והו' הקבר ותרג' יונתן ואחתינך עם נחתי גוב בית אבדנא: אל עם עולם · כלומר עם שמתו מעולם היום זמן רב שנשחת גופם ואבד ושב עפר: והושבתיך בארץ תחתיות · כאילו את בארץ תחתיות וכפל הענין לחזק: למען לא תשבי · שלא תשבי עוד: ונתתי צבי בארץ חיים · ואתן חפץ ופאר בא' שהיא ארץ חיים שהיית שמחה עליה על שנחרבה היא תשוב עוד לקדמותה שהיא ארץ חיים ולפי שאמ' על בור בארץ תחתיו' שהיא ארץ מתים שאבדו מן העולם אמר בהפך על ארץ ישר' שהיא ארץ חיים ורבותינו ז"ל דרשו ארץ שמתיה חיים כלו' שהמתים בה מישראל יחיו לזמן תחיית המתי' ותרגם יונתן ואתן חדוא בארעא דישראל: בלהות אתנך · הפיך כמו בהלות ענין בעתה וכליון: ותבקשי · ואם תבקשי לא תמצאי עוד לעולם ותבקשי הוי"ו כמשכת בנעיא והת"יו בשוא ופתח ויונתן תרגם בלהות שתי מלות כדלא הוית בל' הוית: ויהי · ואתה בן אדם · ואמרת · על מבואות ים · על מקומו' שנכנסים אליהם דרך ים והוא הנמל שנכנסים שם הספינות: רוכלת העמים · בוחרת את אמרת אני כלילת יופי את שבחת עצמ' והיית אומרת אני שלמה מכל יופי וכל טוב והולך ומספר טובה ויופיה: בלב ימים גבוליך · כי מכל צד היה לה ים: בוניך · האומנים הבונים חומותיך ומגדלותיך ובתיך: כללו יפיך · הם השלימו יפיך כי בנו אות' בטוב שבבנינים וביפה שבהם: ברושים משניר · כי בהר שניר היו גדלים הברושי'

בהעלות ג' בקריאה וסימ' בהעלות יי' את אליהו · בתתי אותך עיר נחרבת · ואחר הבינו להם ולכהנים:
תחתיות ז' בקריאה וסימ' ואת גלות תחתיות דיהושע · הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים · והורדתיך את יורדי

בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ
הַמַּיִם הָרַבִּים: וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת־
יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ
בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־
יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי
צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים: בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ
וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד
לְעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:

כז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן־אָדָם שָׂא עַל־צֹר
קִינָה: וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶתי עַל־
מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־אִיִּים
רַבִּים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צוֹר אַתְּ
אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי: בְּלֵב יַמִּים
גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ: בְּרוֹשִׁים
מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם אֶרֶז
מִלְּבָנוֹן לָקָחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלָיִךְ:
אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מְשׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ
עָשׂוּ־שֵׁן בַּת־אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי
כִּתִּיִּם: שֵׁשׁ־בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה
מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס תְּכֵלֶת ו
וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֵּךְ:
יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ:

בְּאַסָּקוּתִי עֲלָךְ מַשִּׁירְיַת עַמְמִין
דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְהוֹמָא וִיחַפְיִנָּךְ עַמְמֵי
סַגִּיאִין: וְאַחֲתִינָךְ עִם נַחְתֵי גוֹב
בֵּית אַבְדָנָא לְוַת עַמָּא דְּמֵעַלְמָא
וַאֲצַדִּינָךְ בְּאַרְעָא אַרְעִית בְּחֵרוּבְתָא
דְּמֵעַלְמָא עִם נַחְתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא
בְּדִיל דְּלָא תִתְיַתְבִין וְאֵיתֵן חֶדְוָא
בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: כִּדְלָא הֲוֵית
אֶתְנִינָךְ וְכֵן תְּהֵי וְתִתְבְּעִין וְלָא
תִשְׁתַּכְחִין עוֹד לְעָלַם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים:
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר: וְאַתְּ בַּר אָדָם טוּל עַל
צוֹר אִלְיָא: וְתֵימַר לְצוֹר דְּיָתְבָא
עַל מִגְרַשׁ מְחוֹזֵי יַמָּא מְסַפְּקָא
סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא לְנַגְוָן סַגִּיאָן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צוֹר אַתְּ
אֲמַרְתְּ אֲנָא מְשַׁכְלְלָא ב
בְּשׁוּפְרִי: בְּגוֹ יַמַּיָּא תְּחוּמִיךְ
אַרְדִּכְלַיִךְ שַׁכְלִילוּ בִּנְיָנִיךְ:
בִּירָוָן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לִיךְ יַת כָּל ג
גִּישְׁרַךְ אַרְזֵי מִלִּיבְנָן נְסִיבוּ לְמֶעְבַּד
תּוֹרְנִין עֲלָךְ: בְּלוֹטִין מִמַּתְנָן
עֲבַדוּ מְשׁוֹטֵי סְפִינָךְ תִּירוֹמֵי תַרְעַךְ
דַּפִּין דְּאִשְׁכְּרָעִין מְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן ד
דְּפִיל בֵּית חוֹפָאָה לְאִיתַּטְרוֹן
מִמְּדִינַת אַפּוּלְיָא: בּוּץ וְצִיוּרִין
מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרָסִיךְ לְמֶהֱוֵי
לִיךְ לְאָת תַּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא ם
מִמְּדִינַת אִיטַלְיָא הֲוַת כְּסוּתִיךְ: יָתְבֵי צִידוֹן וְאַרְוָד הֲווֹ שַׁיְטִין וּמֵיתַן סְחוֹרָא לְגַוִיךְ

בור · מה על המון מצרים · שם עילם וכל המונה · שתני בבור תחתיות · קראתי שמך יי' מבור תחתיות:
אלישה ג' בקריאה וסימ' ובני יון אלישה ותרשיש · וחברו דדברי הימים · מאיי אלישה היה מכסך:

בספינה שבו תולין המפרש שקורין ט"ילא בל' ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו משט בלע"ז: אלונים · מין עץ שקורין קיי"סנא בלע"ז: משוטיך · הם שרחבים בראשם שמנהיגים בהם האניה ריימש בלע"ז: קרשך · הוא הקרש הרחב שבראש השני של ספינה אל מול התורן שבראשה אחר ובו מהפכין את הספינה לכל צדדיה ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברניט ובלשון לעז גוברנ"אל בלעז: עשו שן בת אשורים · אי אפשר לו להיות אלא של עץ וזהו בתאשורים כאילו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור שביהם תרגמן יונתן אשכרועין ואת קברניטה של צור המשיל לקרש של אשכרוע ומצופה בשן ע"י מסמרים לנוי ולחוק כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאתיטרון כשוייה לא יזול אבל יונתן פי' קברניטא הזה לפי' ענין העיר על קרשי תפארת · שש ברקמה · בגד שש עשוי בציורי רקמות: מפרשך · הוא שקורין בלשון אשכנז ט"ילא ובלשונינו בו"ילא בלעז: להיות לך לנס · לפורשו על כלונס הארז ולהגביהו על התורן נס בלשון משנה כלונס ובלע"ז פורק"א: היה מכסך · לאהל ולגג על פני כל האניה: היו שטים לך · תופשי משוטך להנהיגך: חובליך

היפים: את כל לחתים · לפי שכל טוב צור היה דרך הים בספינות באות אליה ויוצאות ממנה שבח ענין הספינות שהיו בה ואמר כי לחות הספינות היו עשוים מברושים וזה לגדולה וליופי ואמר לחתים לשון רבוי ובלשון שנים רוצה לומר כי הרבוי עשוי בתכונת שנים או לפי שהספינה עשויה שני צדדי' כי שני ראשיה חדים והחכם ר' אברהם אע"פירש כי הטעם שים ספינות שעשים אותם משני לוחות ויונתן תרגם ית כל נסרך רוצה לומר נסר שיעברו עליו מספינה לספינה: לעשות תורן עליך · התורן הוא עץ הגבוה הנצב בספינה שמשימין בראשו הנס: עליך · רוצה לומר על ספינותיך: אלונים · הם הערמונים וכן תרגם יונתן בלוטין: משוטיך · מן כל תופשי משוט או שהוא משקל אחר כי מן משוט יאמר משוטיך בשוא הנו"ן ובלא דגש השי"ן כמו מן מקום מקומיך ומשוטיך בחירק המ"ם ודגש השי"ן והמשוטים הם העצים הארוכים שמנהיגים בהם כמו אני מוט: משוטיך · רוצה לומר משוטי ספינותיך: קרשך · עשו שן · קרש ספינתך והוא דרך כלל כי לא יהיה קרש אחד לבד כי הוא אומ' על קרשי התבל שנותן בראש הספינה ועושין אותו המגדל בשאר הספינות מקרשי עץ טובים ויפים ובספינתך צור היו עושי' מקרשי שן לגדולה ולפאר: בת אשורי' · שית אשורי' עשו לך קרשי שן שהביאו אותו השן מאיי כתים כי שם הפילי' מצויין שמשם עמם שלהם קרשי' וכלים ולכך נקרא העצ' הוא בכלל שן כי משיבי הפיל שוטים המלאכ' היפה ויונתן תרגם בית אשורי'

מלה אחת מן תדהר ותאשור שתרגם דפין דאשכרועין וכן תרגם ותאשור ואשכרועין וכן תרגם תדהר דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאתיטרון ממדינת אפוליא ולא הבנתי מלת לאתיטרון ובקבת משחלות לאתר כנרין ואשכרוע הוא הנקרא בוש"ם בלע"ז: כתים בי"וד אח' כתיב וקרי בשני יודי"ן ביו"ד ובי"וד הרבוי כתיים כמו אלהי העבריים: שש ברקמה ממצרים · וידעת כי שש עשויות מעשה רוקם מביאים לך ממצרים כי משם מביאים כלי פשתן ואותו השם היה מפרשך להיות לך לנס · והוא הוילון שפורסין על התורן כמו שאמר בל' יחזקו כן תרנס כם ואמר כי דרך גדולה היו עושים בצור וילוני הספינות מירעות שש בכתות עשויות מעשה רוקם: תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך · בגדים צבועים בתכלת וארגמן שמביאים מאיי אלישה היה מכסך מלבושך או היה מכסה אהל הספינה לכסות על בני הספינה מזרם וממטר ומחורב והיה האהל או המכסה ההוא עשוי מירעות בצבוע בתכלת וארגמן לנוי מאיי אלישה · תרגם יונתן ממדינת איטליא: יושבי צידון וארוד היו שטים לך · הם היו מלחיך לנוחיהם · ויונתן פי' היו שטים · שייטין ומיתן סחורא לגויך:

חכמיך

חכמיך צור היו בך · צור הוא לשון קריאה כלומר את צור חכמיך היו בך לא היית צריכה להביא לך חכמים מעיר אחרת יודעי הים להנהיג הספינה בחכמה כי בך היו : התה חובליך · חובל יקרא מושך חבלי האילן במשפט וצריך למשכם בחכמה לקבל הרוח במשפט ואחר הוא הרב פרנס הספינ' התלמ' שאר החובלים

חבליך · אותו הקברניט לכוין ולישר האניות : זקני גבל · אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירום והגבלים : מחזיקי בדקך · מתקני בדקיך שלא יכנסו בהם המים אפייטוצט שקורא בלע"ז : כל אניות הים ומלחיהם · הספנים שלהם היו בך · היו סביבך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחורה לתוכך :

לערוב ב' ובב' ליש' וסימ' רפא היום לערוב · לערב בערבך · קדמא מל' : בכסף ט"ו רפין וסי' נכסר ביהושע סימ' כ"ב : עזבונך ד' ובענין וסימ' תרשיש סוחרתך · מבית תוגרמה · רכלי שבא ורעמה · בזאת עזבוניך

חֲכָמַיִךְ צוֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֹבְלָיִךְ : זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ : פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ מָגֵן וְכוֹבַע תִּלּוּ בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ : בְּנֵי אַרְוַד וְחֵילֵךְ עַל חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם תִּלּוּ עַל חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ יָפְיֵךְ : תַּרְשִׁישׁ סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ : יָוָן תֻּבַל וָמֶשֶׁךְ הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם וּכְלֵי נְחֹשֶׁת נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ : מִבֵּית תּוֹגַרְמָה סוּסִים וּפָרָשִׁים וּפְרָדִים נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ : בְּנֵי דְדָן רֹכְלַיִךְ אִיִּים רַבִּים סְחֹרַת יָדֵךְ קַרְנוֹת שֵׁן וְהָובְנִים הֵשִׁיבוּ אֶשְׁכָּרֵךְ : אֲרָם סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב מַעֲשָׂיִךְ בְּנֹפֶךְ אַרְגָּמָן וְרִקְמָה וּבוּץ וְרָאמֹת וְכַדְכֹּד נָתְנוּ בְּעִזְבוֹנָיִךְ : יְהוּדָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּחִטֵּי מִנִּית וּפַנַּג וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן וָצֹרִי נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ : דַּמֶּשֶׂק סֹחַרְתֵּךְ בְּרֹב מַעֲשַׂיִךְ מֵרֹב כָּל הוֹן בְּיֵין חֶלְבּוֹן וְצֶמֶר צָחַר :

חַכִּימַיִךְ צוֹר הֲווֹ בִיךְ אִינוּן פַּרְנָסַיִךְ : סָבֵי גְבַל וְחַכִּימָהָא הֲווֹ בִיךְ מַתְקְפֵי צוּרְכֵךְ כָּל נַחְתֵי יַמָּא וְסַפָּנֵיהוֹן הֲווֹ שַׁיְיטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ : פַּרְסָאֵי וְלוּדָאֵי וּפוּטָאֵי הֲווֹ בְּמַשִׁרְיָתֵיךְ גֻּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ עֲגִילִין וְקוּלְסִין תְּלוֹ בִיךְ אִינוּן אַסְגִיאוּ זִיוֵךְ : בְּנֵי אַרְוַד וְכָל מַשִׁרְיָתִיךְ עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאַף קַפּוּטְקָאֵי בְּמִגְדָּלַיִךְ הֲווֹ שִׁלְטֵיהוֹן תְּלוֹ עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר סְחוֹר אִינוּן שַׁכְלִילוּ שׁוּפְרִיךְ : מִן יַמָּא מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ מִסְגֵי כָּל עוּתַר בְּכַסַף בַּרְזֶל עֲבַץ וַאֲבַר יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזִיךְ : יָוָן תּוּבַל וּמֶשֶׁךְ אִינוּן תַּגָּרַיִךְ בְּנַפְשָׁא דַאֲנָשָׁא וּמָנֵי נְחָשָׁא מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ : מִמְּדִינַת גַּרְמַמְיָא סוּסְוָן וּפָרָשִׁין וְכוּדְנְוָן מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ : בְּנֵי דְדָן תַּגָּרַיִךְ יָתְבֵי נַגְוָון סַגִּיאִין מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ בְּקַרְנִין דִיעֲלִין וְשֵׁן דְּפִיל וְטַוְסִין אֲתִיבוּ קוּרְבָּנִיךְ : מִן אֲרָם מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ מִסְגֵי עוּתְרִיךְ בְּתַכְרִיכִין דְּאַרְגְּוָן וְרִקְם וּבוּץ צִיוּרִין וְאַבְנִין טָבִין וּמַרְגָּלִין יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזִיךְ : יְהוּדָה וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִינוּן תַּגָּרַיִךְ בְּחִטֵּי רִיחוּשׁ וְקוּלְיָא וּדְבַשׁ וּמְשַׁח וּשְׁעִיף יְהַבוּ בַּחֲנוּתִיךְ : מִן דַּמֶּשֶׂק מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ בִּסְגֵי עוּתְרִיךְ מִסְגֵי כָּל עוּתַר בַּחֲמַר חֵילַת מְבַשַּׁל וַעֲמַר מֵילַת כְּבִינָא :

לתסוך כפי מה שירצה והוא ה אותו הקברניט הנקרא טימון בלע"ז וכן מנהיג הספינ' להדריכ' הדרך אשר ירצה וכל זה בחכמ' : זקני גבל וחכמיה · בנאים היו וכן אמר בבנין שלמה והגבלים והם היו באים לצור להחזיק בדק העיר בחומותיה ובניניה : כל אניות הים ומלחיה · כתרגומו כל נחתי ימא וספניהון הוו שייטין ומייתן סחורה לגויך תופשי המשוט נקראים מלחים : לערב מערבך · ענין סחורה וכן כל אשר בפרשה זו מזה השרש ונקראת הסחורה מערב והסוחרי' עורבין לפי שהסוחרין עורבים זה לזה בסחורתם במקחם וממכרם : פרס ולוד ופוט · היו יודעי מלחמה והיו באים לצור כשהית' צריכה לעשות מלחמ' עם אחרים : מגן וכובע תלו בך · נראה כי הם היו מביאים מארצם כלי מלחמה שהיו טובים לפיכך אמר הנה המה נתנו הדרך כי היו מיפים ומהדרין העיר בכלי מלחמה טובי' ויפי' ודרך בני אדם לתלות המגינים והכובעי' בראשי המגדלים ועל החומות וכן אמר אלף המגן תלוי עליו : תלו · מבנין פועל הדגוש : בני ארוד וחילך · בני ארוד הם ג"כ בני מלחמה והם היו עם חילך כמו פרס ולוד שזכר ויחדו היו על חומותיך סביב כשבאו אויבים להלח' עליך : וגמדים במגדלותיך · היו אנשים ננסים אנשי מדה קטנה מן גמד ארכה ויונתן תרגם קפוטקאי : שלטיהם · מגיניהם כמו כל שלטי הגבורי' : תלו על חומותיך · גם זה מן הדגוש : תרשיש סחרתך · מביאה סחורה אליך כי היא על הים ויונתן תרג' תרשיש מן ימא :

לערב מערבך · לשון ערובה גרנטיאה בלע"ז הם כל צורכי האדם שהוא חי בהם וממוך הוא ערובתו והצלתו לחיים : בני ארוד וחילך · שאר חיל בני אדם היושבים בתוכך : וגמדים · תרגם יונתן ואף קפוטקאי מטעי' תשמו של רבי מנחם על שם שיורדים בים עד התהום ומטעים גומדי אמות עומקה נקראו גמדים הנרוים בלע"ז ויש פותרי' שהם ננסים וננסין במדת אמה : שלטיהם · הם אספות שנותנין בהם חצי' כמו הברו החצים מלאו השלטי' קויברי"ל בלע"ז : תלו · הרבה תלי תלים : תרשים · ים ששמה תרשים : מרוב כל הון · שהיה בתוכך ובטוחים שהסוחרים שימצאו בך סחורה הראויה להם : בדיל · אשטיין בלע"ז : עזבוניך · חוזקיך ועוזריך כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה ותמוכו של אדם הוא חוזקו המעמידו על רגליו : בנפש אדם · עבדים ושפחות למכור : ידך · מקומך : קרנות שן והובנים · קרני יעלים ועצמו' פיל וטווסים עופות ששמן פאו"ן בלע"ז : השיבו אשכרך · הביאו לך תשורה : בנפך · איקאבוקל"א בל' : ארם

מימים : ראמות ג' כתיב כן וסימ' את בצר במדבר · ומעבר לירדן נתנו · ארם סוחרתך :

מרוב כל הון · מרוב כל הון שמביאה אליך נקראת סוחרתך ובמה היא סוחרתך בכסף ברזל בדיל בחסרון וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון : עזבוניך · סחורתך ויונתן תרגם יהבו בבית גנזך : יון תובל · בנפש אדם · שמביאים עבדים ושפחות למכור וכלי נחשת מביאי' משם כמו כן וכל המקומו' שזוכר כל אחד לפי הבריו הנמצאי' שם שמביאי' אותם למקום אחד למכור ואמ' כי מכל המקומות היו מביאים לצור מרוב סחורתה : מבית תוגרמה סוסים ופרשים · תרגם יונתן ממדינ' גרממיא ויש מפרשים ופרשים מין סוסים טובים וקלים ויקראו אותם פרשי' כנגד הסוסים האחרים כמו שהאנשים הפרשים יש להם מעלה על שאר בני אד' במלחמ' ויש לפרשו כמשמעו בני אדם פרשים כי באותן המקומות שמוכרין בני אדם כמו שמוכרים היום הכושים לעבדים יש מהם שראוים להיות עבדים ויש מהם ראוים לפרשים רוכבי סוסים ומיון תבל ומשך יביאו אותם שהם ראוים לעבדים לפיכך אמר בנפש אדם ומבית תוגרמה היו מביאים אותם שהם ראוים להיות פרשים : נתנו עזבוניך · זה תרגם יונתן מייתן סחורה לגויך : בני דדן · סחורת ידיך · איים רבים מפלת בני דדן היו סוחרים על ידיך : קרנות שן והובנים · דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם ומהם עושים מלאכה ומדעת יונתן קרנות שן הם שני דברים ור"ל קרנו' ושן וחסר וי"ו החבור כמו שמש ירח והדומי' להם והנסמך לקרנות חסר וכן תרגם יונתן בקרנין דיעלין ושן דפיל · והבנים פיר' בו הגאון הנקרא בערבי אבנוס ויונתן תרגם וטוסין הוא העוף שקורין בלעז פאו"ן : השיבו אשכרך · השיבו מנחתך כמו והשיב למלך ישראל והוא הבאת המנחה פעם אחר פעם : אשכרך · מנחתך כמו אשכר יקריבו : ארם · מרוב מעשיך · מרוב מעשים ומלאכות יקרות שהיו בך היו מביאים לך ארם בסחורה אבנים יקרות ובגדי רקמה ות"י בנפך ארגמן בתכריכין דארגון ותמהתי מתרגמו כי נפך הוא שם אבן יקרה הנזכרת בתורה : בעזבוניך · תרגם יונתן בבית גנזך : יהודה · בחטי מנית · שם מקום בארץ ישראל שהחטים שם יפות ומצאנו עד בואך מנית וכן פנג שם מקום ויונתן תרגם בחטי ריחוש וקוליא ולא הבנתי מלת ריחוש מה הוא וקוליא מצאנו בדברי רז"ל מערבין בקוליא והוא מירקות השדה הכאכלים ופי' בעל הערוך שהוא עשב ששורפין אותו ומשימין אפרו בבורית ויוסף בן גוריון פירש פנג שמן אפרסמון הנקרא בל"ע והיה נמצא ביריחו כי לכך נקראת יריחו מענין ריח שריחו טוב והנה אומר בפסוק וצרי ומפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון : נתנו מערבך · תרגם יונתן יהבו בחנותיך וכבר פירש' מערבך שהוא ענין סחורה : דמשק · ביין חלבון · שם מקום בדמשק שיינו טוב ויונתן תרגם בחמר חילת מבשל : וצמר צחר · לבן וכן אתונות צחורות לבנות ויונתן תרגם ועמר מילת כבינא : רדק

סחרתך · באבני טובות האמורו' במקר' וארגמן ורקמה ובוץ : מרוב מעשיך · מתוך שהיו יודעין בטפליך וסריך שמרבי' להם מעשה נוי ותפאר לתכשיט : בחטי מנית · שם מקום שחטיה יפות כמו עד בואך מנית ומדרש אגדה חטין יפין ובנין המתכרין במנין ויונתן תרגם בחטי דריחוש לשון קבוצת מינים הרבה טרוקא"ש בלע"ז וחיברו בספיקתא מה הדס ריחות בעלין אף לאה ריחות בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שמצא במקרא תרגם ירושלמי בחטי מנית ופנג דחוסלא וקלתא שערי רחוסלא שבתלמוד אנו מוכים שעורים קלופים והוא' אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי כקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המוגה אנו נוקרין שם והמוגם לא מפיק ה"א ותרג' ואף למנן יתרמון קטולי רומי קרית דסגיאין אתרגום תהא : ופנג · ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מצויין בריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלצמא"ה בלע"ז : ביין חלבון · יין לבן מבושל ומכחש חברו עם חלבחטים לשון טוב · וצמר צחר · ועמר מילת כבינא ביום שנולד הטלה וטיהרתו אמו בלחיכתה עוטי' כסות ומכבנין אותו סביביו בקרסי' כדי שיהא צמרו נקי צחר לבן כמו אתונות צחורות : ורן

ודן ויון. מדינות הם: מאוזל. מטוה של סירקין: ברזל עשות. עשוי כעששיות תשם בלע"ז והוא פרזלא הנדולה: בבגדי חפש לרכבה. בלבוש דיקר לרתיכין: בכרים. כבשים ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמישע מלך מואב: אשור כלמד. ית מדינת אתור ומדי: במכללים. בדברים שהם למכלול שמוכט בלע"ז ומה הם מכלולי' גלומי תכלת ורקמה טליתות של תכלת מרוקמות: ובגנזי ברומים. בתכשיטי פאר שגונזי' אותם בארגזין שקורין שקרי"ן בלע"ז והם ת מחופין עור ומצויירין כמו בתיבי משמרין כ סורות סורו וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי בוץ לכוי: וארזים. תי' אשי הדפי' אותן ארגזים היו כ עשוי' במגדלי עץ הדס ומביאין אותן לתוך ה המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכה פתרון הלשון בלשון קברה ובגנזי ברומים חבושים בחבלים וארזים בתוך עץ ארז שהברומים הם ה הקטמראות והיו א אסורים בחבלים ו ונתונים במגדלי הדס שהוא ממיני ארז ו ומכלולים שבתוך ה הברומים קרא יונתן וכוספי דארז' באימלי' די זהריתא תכסיטין הכריכין שמירה כאה דמתחתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגם כמו שאנו סוכין תיבה ומגדל מיפרי"ט בלע"ז: אניות תרשים שרותיך. הם היו לך לערבה ומיסור כשם שהמיסור הו' דרך כמוסה להביא בו סחור' לעיר היושבת בימכה היו לך תחתיך אניות תרשים מסלה להביא מערבך לתוכך: שרותיך. לשון שרין ומיסור ודוגמתו עלו בשורותיה: ותמלאי ותכבדי מאד. הביאו לתוכך מאוד רב והכבידו משאך יותר מדאי: במים רבים הבאוך השטי' אותך:

ודן ויון מאוזל. בו"ו עם הדגש ופירושו הולך כמו אזלת יד. אזלו מים מני ים ואזל לו וכן תרגם יונתן הלך אזל ואמר מאוזל בלשון פעול להתמדת ההליכה בסיירות וכן תרגם יונתן ודן ויון בסירין: נתנו. ברגם הבו"ן לתפארת הקריאה מפני ההפסק: ברזל עשות. זך מן עשת שן והוא הברזל שקורין אלאינדי ויונתן תרגם בערקין דברזל: במערבך. תרג' יונתן בחנותך: דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה. בגדים יקרים הראוים לחפשי ולבן חורין. לרכבה לתיקון המרכבה וכן תרגם יונתן בלבוש דיקר לרתיכין: ערב וכל נשיאי קדר. תרגם יונתן וכל רברבי נבט: בכרים. בכבשים ויונתן תרגם בתורין כראה שהוא היה קורא אותו בפרים במקום בכרים: רכלי. נתנו עזבוניך. תרגם יונתן יהבו בבית גנזך: חרן וכנה ועדן. תרגם יונתן חרון ונציבין וחדיב: אשור כלמד רכלתך. פי' אדוני אבי ז"ל שהיו כמו למודים לבא אליך בסחורתם תמיד ויהיה כלמד שם התואר סמוך והמוכרת למד בסק' כבד והכמו' כבר פה ותרגם יונתן מדינת אתור ומדי אנון תגרך: המה רכליך במכלולים. כתרגומו בגמר מיני כל תושבחתא: בגלומי תכלת ורקמה. בגלימו' תכלת וגלימא ידוע בדברי רז"ל ויש מפרשי' כרכי בגדי' טרוס"לם בלע"ז: ובגנזי ברומים. ארגזים עשויים מעור וגונזים בתוכם ה הבגדים החמודים שנקראים ברומי' והבוא לי ראיה אדוני אבי ז"ל מן הערבי שאומר לבגדים ה הנאים והנכבדי' אלמברומא: בחבלים חבושים. הבגדים מזכר שהם מונחים בארגזי' הם חבושים בחבלים: וארזים במרכלתך. כמו חרוזים מן באורך בחרוזים שהם הענקים התלוים בגרון ויונתן תרגם בגוזזין דתכלא וכוספין וגו' פי' אוצרו' כמו בי גנזי דמלכא בדברי רז"ל וכוספין. אפשר שהוא כמו נוספן ובדברי רז"ל ואותמין בתרין נוספכי פי' אותמות באימלין הוא תרגום גנזי ולא מצאתי לו חבר קומטרין הוא כמו קומטרי דספרי והם התיבו' שמניחים בהן הספרים ותרגם יונתן לאסר על המלח' קמטר': אניות תרשים שרותיך. טיירות ההולכות בסחורתך כלומ' רבות ביחד כמו טיירא: ותמלאי ותכבדי. כמו ותרבי וכן עם כבד: בלב ימים. כאילו היית באמצע הימים כי האניות באות אליך מכל הימים או אמר בלב ימים לפי שהיתה בנויה בתוך הים כמו שפירשנו למעלה ובאמרו

ודן ב׳ כתרי לישני וסימ׳ לכה יגור אניות. ודן ויון כאוזל: נתנו תתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ ונתנו את בנותינו להם. בעזבוניך נתנו. כי ממך הכל ומידך נתנו לך. מצרים נתנו יד אשור: עדן ועדן ד׳ בסגול וסי׳ והצילו דמלכי׳. ההצילו דישעיה. ושברתי בריח דמשק. חרן וכנה ועדן: השטים ב׳ חס׳ אלף וסימ׳ ישבי צידון וארוד. בימים

וְדָן וְיָוָן בְּשִׁירִין סְחוֹרְתִיךְ מַיְתַן	וְדָן וְיָוָן מְאוּזָּל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנּוּ בַּרְזֶל
בְּעַרְקִין דְּבַרְזֶל קִדָּה וּקְנֵה בֻּשְׂם	עָשׁוֹת קִדָּה וְקָנֶה בְּמַעֲרָבֵךְ הָיָה׃
בַּחֲנוּתִיךְ יַהֲבוּ׃ מִן דְּדָן מַיְתַן סְחוֹר	דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ בְּבִגְדֵי־חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה׃
לְגַוִּיךְ בִּלְבוּשׁ דִּיקַר לִרְתִיכִין׃	עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי
עֲרָב וְכָל רַבְרְבֵי נְבָט אִינוּן תַּגָּרָךְ	יָדֵךְ בְּכָרִים וְאֵילִים וְעַתּוּדִים בָּם
בְּתוֹרִין וְדִיכְרִין וְגַדְיָן בְּהוֹן הֲוַת	סֹחֲרָיִךְ׃ רֹכְלֵי שְׁבָא וְרַעְמָה הֵמָּה
סְחוֹרְתִיךְ׃ תַּגְרֵי שְׁבָא וְרַעְמָת	רֹכְלָיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן
אִינוּן תַּגָּרָךְ בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין ו	יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ חָרָן
וּבְכָל אַבְנִין טָבָן וְדַהֲבָא יַהֲבוּ	וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד
בְּבֵית גִּנְזָךְ׃ חַרְוָן וּנְצִיבִין וְחַדְיַב	רֹכַלְתֵּךְ׃ הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְמַכְלֻלִים
תַּגְרֵי שְׁבָא מְדִינַת אָתוּר וּמָדַי אִינוּן	בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגִנְזֵי ב
תַּגָּרָךְ׃ אִינוּן תַּגָּרָךְ בִּגְמַר מִינֵי	בְּרֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים
כָּל תּוּשְׁבַּחְתָּא בְּגוּזְזִין דִּתְכֶלְתָּא	בְּמַרְכֻלְתֵּךְ׃ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
וְכוּשְׁפִין דְּאַרְזָא בְּאִימְלִין דִּי ז	שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכְבְּדִי
זְהָרִיתָא דְּמַתְּתִין בְּקוּמְטְרִין חֲפַן	מְאֹד בְּלֵב יַמִּים׃ בְּמַיִם רַבִּים הֱבִאוּךְ
גִּילְדִּין מְאַסְרִין בְּאַטוּנִין דִּי בוּצָא	הַשָּׁטִים אֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ
מַתְּתִין בְּעִזְקַת גַּלָּב עִיבִידַת יַמָּא	בְּלֵב יַמִּים׃ הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָבֵךְ
מַתְּתִין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הֲדַסִּין בְּהוֹן	מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ וְעֹרְבֵי
הֲוַת סְחוֹרְתִיךְ׃ בִּסְפִינֵי יַמָּא	מַעֲרָבֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־
הֲווּ שַׁיְטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ	בָּךְ וּבְכָל־קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ
וַעֲתִירַת וְתַקִּיפַת לַחֲדָא בְּגוֹ יַמַּיָּא׃	בְּלֵב יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ׃
כְּמַיִין סַגִּיאִין עָלוּ עֲלָךְ וּבְזוּ יָתִיךְ	לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת׃
מַלְכָּא וְתַקִּיף בְּרוּחַ קִדּוּמָא תַּבְרִיךְ	וְיָרְדוּ מֵאָנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט
בְּגוֹ יַמַּיָּא׃ עוּתְרִיךְ וְנִכְסִיךְ	מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ
סְחוֹרְתִיךְ סַפָּנָךְ וּפַרְנָסָךְ מַתְקְפֵי	יַעֲמֹדוּ׃ וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם
צוֹרְכִיךְ וּמַיְתַן סְחוֹרַת חֲנָוָתִיךְ	וְיִזְעֲקוּ מָרָה וְיַעֲלוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם
וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ דִּי בִיךְ וְכָל	בָּאֵפֶר יִתְפַּלָּשׁוּ׃ וְהִקְרִיחוּ
מַשִּׁירְיָתִיךְ דִּי בְגַוִּיךְ יִתְרְמוּן בְּגוֹ	אֵלַיִךְ קָרְחָה וְחָגְרוּ שַׂקִּים וּבָכוּ
יַמַּיָּא בְּיוֹם מַפָּלַת קְטִילִיךְ׃ לְקַל	אֵלַיִךְ בְּמַר־נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר׃
צְוָחַת פַּרְנָסָךְ יְזוּעוּן פַּרְוָרַיָּא׃	
וְיֵחֲתוּן מִסְּפִינֵיהוֹן כָּל אַחֲדֵי מָשׁוֹט	
סַפָּנִין כָּל פַּרְנָסֵי יַמָּא עַל אַרְעָא	
יְקוּמוּן׃ וְיַשְׁמְעוּן עֲלָךְ בְּקָלְהוֹן	
וִיצַוְּחוּן בִּמְרַד וִיסִּיקוּן עַפְרָא עַל	
רֵישֵׁיהוֹן בְּקִטְמָא יְהוֹן חַפְיָן׃	

וִימָרְטוּן עֲלָךְ מְרַט וְיֵסְרוּן סַקִּין וְיִבְכּוּן עֲלָךְ בִּמְרִיר נְפַשׁ וְיַעַבְדוּן מִסְפַּד מְרִיר׃

רבים הבאוך: ובכל ה׳ דמטעי׳ בהון דסבירין בכל וסימ׳ ובכל ארץ מצרים תשחת. ובכל אשר אמרתי אליכ׳ תשמרו. ובכל ארצה יאנק חלל. ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך. מחזיקי בדקך וערבי מערבך: כל לשון שמיעה אל בם י״ב על וסימ׳ ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום. וישמע על הרזקה לאמר דישעיה. דרשו מעל כפר יי׳ הזכירו לגרם בירמיה. אל תשמעו על דברי הנביאים. לשמוע על דברי עבדי הנביאים ולבית והרכבים אמר ירמיהו. כה אמר יי׳ שאו נס בארץ. והשמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד. ואת זעקתם שמעת על ים סוף:

כדרך האניות הגדולו׳ שמפליגין אותן לתוך פלגוס הים ומתוך שנתמלאת וכבדית בא רוח הקדים ושברך בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות: מגרשות. כמו מגרשי העיר: על הארץ יעמדו. מה לנו עוד באניות להיכן נוליך סחורה עוד: יתפלשו. יתגלגלו: וכפלו

ימים לשון רבים לפי שים זה נכנס לים אחר וכן אמר במעשה בראשית ולמקוה המים קרא ימים: במים רבים הבאוך השטים אותך. השטים בלא אלף ובניני ענין בזה ושלל ותרגום ויבז ושט וענין בזה ושלל בלשון אחר ובמים רבים הוא משל לצרו׳ כאילו אמ׳ בצרות רבות הביאוך ויונתן תרגם כמיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך: רוח הקדים שברך. את שהיית בלב ימים רוח הקדים שברך ולפי שרוח הקדים משבר אניות תרשים לפיכך דמה החזק והוא כנוכר לרוח הקדים וכן תרגם יונתן מלך דתקיף כרוח קדומא תברך בגו ימיא: הונך. יפלו בלב ימים ביום מפלתך. כי אחר שכבש נבוכד נצר את צור ואספו שללה תוך העיר לשאת אותו בלכתם מן העיר והם היו במחניהם חוץ לעיר עלה הים על העיר ושטף כל השלל וההרוגי׳ עם עפר העיר הכל שטף ושב הים למקומו ונשאר הסלע שהיתה העיר בנויה עליו: לקול זעקת. מגרשות. בחולם והוא כמו מגרשים והענין דרך הפלגה רוצה לומר כי מגרשי צור שהיו ביבשה ירעשו לקול זעקת חבליך שיזעקו בבא להם השבר: וירדו מאניותיהם. אל הארץ יעמודו. כמו על. וכן אל ההרים לא אכל כמו על: והשמיעו. יתפלשו. כמו התפלשי באפר ענין התגלגל להתכסות באפר: והקריחו אליך קרחה. באלף במקום הא: וכפלו

ונשאו אליך בניהם · ענין נהי אבל הוא סרס אחר על דעת המדקדקים ועל דעתי שהיוד עין הפעל מומרת בהא וכבר הארכתי בזה בספר מכלל בחלק הסרפי : מי כצור כדמה בתוך הים · ויאמרו בקינתם מי היתה כצור במעלה ומי כמוה שהיא דומה בתוך הים ורומה נכרתת וכן סככה דומה נפשי ויונתן תרגם מי כצור לית דדמי לה בגו ימיא : בצאת · כשהיו יוצאים עזבוניך מימים השבעת עמים רבים מרוב סחורותיך שהיו יוצאות מן הים כלומר מתוך שהיית סוחרת בתוך הים השבעת והעשרת רבים : עת נשברת מימים · עת שתהיה נשברת מימים כל סחורתך וכל קהלך נפלו בתוכך כלומר עמך אמר מימים היה עושרך והונך וימים שטפו הכל : כל יושבי האיים · לפי שהיית יושבת אי אמר כל יושבי אחר האיים שממו : ומלכיהם שערו שער · שיפחדו על עצמם שלא יקרם כמקרך ענין שער ידוע ושוה הוא בשמך ושין : רעמו פנים · ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה : סוחרים · מבואר הוא : ויהי דבר יי · בן אדם · עד הנה דבר על העיר עתה הוא מדבר על המלך : אל אני · כלומר כמו אל אני שלא יוכל אדם להזיקני ולהרע לי ומושב אלהים ישבתי בלב ימים · כי אני ישבתי במקום חזק כי אני בלב ימים שהימים מקיפים אותי ומי יוכל לנגוע בי כמו אלהים שיושב בשמים וכל סוחרי העמים עובדים אותי ומביאים לי מנחה ויונתן תרגם דחלא אנא מושב תקיפין יתיבית בגו ימייא : הנה חכם אתה מדניאל · זכר דניאל לפי שנודעה חכמתו בבבל מדניאל חסר יוד והיא נקראת דגושה בתנועת הצרי ואף על פי שאינה כמו יוד ירושלם שנקרא בתנועת החירק ואיננה כתובה ואמר הנה חכם אתה בעיניך מדניאל : כל סתום לא עממוך · הדברים הסתומים והנעלמים לא נסתמו ממך עממוך ענין סתר וכסוי כמו ארזים לא עממוהו אלא שהוא עובר וזה בודד וכן איכה יועם זהב כסתר זהרו ונכסה וכן תרג׳ יונתן וכל רז לא יתכסי מנך : בחכמתך · ואתה חשבת כי בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל כמו שהתגאה מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי : עשית · ותעש · ענין אסיפה וקבוץ כמו ותעש הארץ עשה לי את החיל הזה חיל כנסים כמו את החיל הזה : ברוב · מבואר הוא : חילך · בחילך בכסיך או בנאיך וכן תרגם יונתן מסריותך : לכן · על יפי חכמתך · בשוא היוד ופי׳ והריקו חרבותם על יפי חכמתך דרך משל כלומר שתשחית חכמתך בחרבם או כמשמעו על הנבא שהרבה ברוב חכמתו : יפעתך · זהרך מן הופיע מהר פארן יפעה בשקל שמלה : לשחת · ומתה · אין בו מן השרש כי אם המם ועיקרו ממות בשקל שבקמת ותנו למד הפעל נבלעת בדגש תו הכנב׳ וכתב בו הנח שאחרי התו : ממותי · שם בפלס כמבואי עיר מבוקעה וטעם הרבוי אמר תמות מיתות רבות כלומר בדקירות רבות כמו מיתו׳ החלל שידקרוהו דקירות רבות עד שימות וכן הטובע לא ימות בבת אחת לפיכך אמר בלב ימים או פי׳ ואתה שהיית מתגאה בלב ימים תמות ביד עריצי גוים מיתה משונה בדקירות רבות :

במעמקי מים ב׳ וסימ׳ עת נשברת מימים · באתי במעמקי מים : קהלך ב׳ וסימ׳ הונך ועזבוניך · עת נשברת מימים : גבה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ אמר לנגיד צור · גבה לבך ביפיך · ובחזקתו גבה לבו דדברי הימים · ולא כגמול עליו השיב דיחזקיה דדברי הימים · לא גבה לבי ולא רמו עיני · וחד וגבה ירום ונשא וגבה : וגח

רשי

ונשאו אליך בניהם · בנהי שלהם : כדומה · כך שם ראשי אדום כענין שנאמר משא דומה ות׳ לית דדמי לה כדומה כדוגמתה : בצאת עזבוניך וגו׳ · כל זה יקוננו עליך בקינתם : רעמו פנים · זעומי פנים וכן בעבור הרעימה וכן כל תלונה תורעמתא : שרקו · מובליר בלע״ז כך שורקין על שחלף והלך לו : מושב אלהים · עשה לו באויר על הים במגנון כמין שבעה רקיעים ויושב לו על ס העליון : הנה חכם אתה מדניאל · דניאל בא כבוכד נצר לעשותו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עושה עצמך אלוה : וכל סתום לא עממוך · לא עמום ממך קנתורין הם שמקנתרין כלומ׳ שמא חכם אתה כדניאל ם שנאמר בו כל רז לא אנס לך : עשית לך חיל · קנית לך נכסין : ותעש זהב וכסף · ונכנסתא : והריקו חרבותם · כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנשים שלמה עצמו עשה אלוה ובעלו כנשי׳ יואש בן אחזיה שנא׳ ואת יואש עשו שפוטים וחירם ונבוכד נצר : יפעתך · הופעתך לשון תואר פנים והמדרש דורשו יופיעתך : מחללך · כמו הורגך : תכנית · פייטור״א בלע״ז : אתה

כ׳ · ל׳ ומל׳ ונשאו אליך בניהם קינה וקוננו
ל׳ ומל׳ · ל׳ וחס׳ עליך מי כצור כדמה בתוך הים :
בצאת עזבוניך מימים השבעת
ל׳ ומל׳ עמים רבים ברב הוניך ומערביך
ל׳ העשרת מלכי ארץ : עת נשברת
כ׳ מימים במעמקי מים מערבך וכל
כ׳ קהלך בתוכך נפלו : כל ישבי
האיים שממו עליך ומלכיהם שערו
ל׳ שער רעמו פנים : סחרים בעמים
שרקו עליך בלהות היית ואינך עד
עולם : ויהי דבר יהוה כח
ל׳ אלי לאמר : בן אדם אמר לנגיד
ה׳ צר כה אמר אדני יהוה יען גבה
לבך ותאמר אל אני מושב אלהים
ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא
ה׳ י׳ ר״פ בס״פ ג׳ חס׳ אל ותתן לבך כלב אלהים : הנה
חכם אתה מדנאל כל סתום לא
ל׳ עממוך : בחכמתך ובתבונתך
עשית לך חיל ותעש זהב וכסף
באוצרותיך : ברב חכמתך
ברכלתך הרבית חילך ויגבה לבבך
ב׳ נסע׳ בסיפ׳ בחילך : לכן כה אמר
ה׳ אדני יהוה יען תתך את לבבך כלב
אלהים : לכן הנני מביא עליך
זרים עריצי גוים והריקו חרבותם
ל׳ · כ׳ ובעינ׳ ב׳ · ל׳ על יפי חכמתך וחללו יפעתך :
לשחת יורדוך ומתה ממותי חלל
ל׳ בלב ימים : האמר תאמר אלהים
אני לפני הרגך ואתה אדם ולא אל
ל׳ ביד מחלליך : מותי ערלים תמות
ביד זרים כי אני דברתי נאם אדני
יהוה : ויהי דבר
יהוה אלי לאמר : בן אדם שא קינה
ט׳ על מלך צור ואמרת לו כה אמר
בן אשר חותם ב׳ אדני יהוה אתה חותם תכנית
מלא חכמה וכליל יפי :

ויטלון עלך בעיניהון אליא ו
ויילילון עלך מן כצור לית דדמי
לה בגו ימיא : במיפק סחורתיך
מביני עממיא שבעת עממין סגיאין
בסגי עותריך ונכסיך אתעתרת
מלכי ארעא : כען איתברת דהוית
מספקא סחורה לעממיא בעומקי
ימא סחורתיך וכל משיריתיך ב
בגויך נפלו : כל יתבי נגוותא
צדיאו עלך ומלכיהון זעו זיע א
איתרשיטו אפיהון : תגרין
בעממיא צדיאו עלך כדלא הוית
איתניך וכן תהן עד עלמא :
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר : בר אדם
אימר למלכא דצור כדנן אמר יי
אלהים חלף דראים ליבך ואמרת
דחלא אנא ומותב תקיפין יתיבית
בגו ימיא ואת אנשא ולית בך צרוך
וחשיבתא בליבך דאת דחלא :
הא חכים את מדניאל וכל רז לא
יתכסא מינך : בחוכמתך
ובסוכלתנותך קניתא לך ניכסין
וכנשתא דהבא וכספא באוצרך :
בסגי חוכמתך ובסחורתך סגיאה
משיריתך וראים לבך במשיריתך :
בכן כדנן אמר יי
אלהים חלף דחשיבתא בלבך
דאת דחלא : בכן הא אנא מיתי
עלך נוכראין תקיפי עממיא ו
וישלפון סיפיהון על תיקון ח
חוכמתך ויחבלון זיו איקרך :
לחבלא יחתונך ותמות ממת
מטעני חרבא בגו ימיא : המימר
תימר דחלא אנא קדם דקטלך
ואת אנשא ולית בך צרוך ביד
מחבלך : ממת רשיעין תמות
ביד נוכראין ארי אנא גזרית
במימרי אמר יי אלהים :
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר : בר אדם
טול איליא על מלכא דצור ותימר
ליה כדנן אמר יי אלהים את דמי למנא דצורתא די מתקן בחוכמא ומשכלל בשופריה :

י״רפ בסיפרא וסימ׳ הנה נתתי את פניך · באה הצפירה · הנה לאש נתן לאכלה · הנה בהיותו תמים · הנה כל המשל · הנה זה הזה עץ סדום · הנה נשיאי ישר׳ : הנה אשור ארז · הנה חכם אתה · הנה באה ונהיתה נאם יי׳ : כלב ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימ׳ ב״ח : על מלך ט׳ בקריא׳ וסימ׳ בימיו עלה פרע׳ נכה · ויקח אתכם נבוזר אדן דמלכים · ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים · ונשאת המשל הזה · בן אדם שא קינה על י׳ והיה כמלאת שבעים שנה · בעת ההי׳ בא חנני׳ ויער כחו ולבבו · ובעתי׳ ההם רבי׳ יעמדו על מלך הנגב :

האמור תאמר · מחללך · כמו מהרגך והוא מבנין הדגוש ונפל ממנו הדגש ויבא מן חלל חללים : מותי ערלים תמות · שם אמר מן מות מותים כמו מן און אונים ובסמוך מותי וכן ואת עשיר במותיו : ערלים · כתרגומו רשיעיא כלומר ערלי לב : ויהי · בן אדם : אתה חותם תכנית · תשלים התכנית כי כלו שלם בך ותכנית שם בשקל גפרית כי יהיו סרפית וכן ומדדו את תכנית פירו׳ תוכן כל החכמות והכבוד והעושר וכן פירש מלא חכמה בליל יופי ויונתן תרגם את דמי למנא דצורתא דמתקן בחכמה ומשכלל בשופריה :

אתה חותם תכנית וגו' אתה הוא מלא חכמה לחתום ולטבוע כל תכנית וצורה: בעדן גן אלהים וגו'. בסגי טוב ותפנוקים את מתפנק כאילו בעדן גינתא דיי' את פרי עותרא גיותא ויקרא מתיהיב לך כל אבנין טבן מסדרן על לבושך: מסוכתך. חופתך. לא לבוש כסוייך: מלאכת תופיך ונקביך בך. אע"פ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי ש שתתגאה ועשיתי בך מלאכת תופים ונקבי' המוציאין רוח בקול זמר בתוף וגם היא לך להתבונן: את כרוב ממשח הסוכך. את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו שכך רב כלו' מושל ממשל רב ממשח לשון גדל כמו אכשי מדו' דמתרגמינן גברי דמשחן: ונתתיך בהר קודש אלהים היית. ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים: בתוך אבני אש התהלכת. קנית לך זכרון עם מלכי ישרא' שהם כמלאכי השרת: כמצא עולתה בך. באמרך אל אני: מלו. כמו מלאו: ואחללך מהר אלהים. גרמת שאמחה אותך שלא תכרין עוד בבנין ביתי: ואבדך. כמו ואאבדך: מתוך אבני אש. שלא תטול חלק עם הצדיקים. ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמ' הכביא לחירם מה כתגאית בדקיעך שאף בעדן גן היית כמו שהיה אדם ה הראשון כל אבן יקרה וגו' כי כל החופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופחות שבכולן זהב שהיא מגויה אחרון מלאכת תופיך וגו' בזאת השמיתיך לו ולא ב באחרת וכך כשתכלתי ובראתי תופי' ונקבים באדם הראשון את כרוב ממשח שאת אתה כאותו הרובה שהיה גדול בממשח הסוכך כולו מקצה השמים ועד קצה השמים ושמא כתתיך להיות בהרר יקודם כאשר כתתי לו: שחת חכמתך על יפעתך. שכתגאית ביפעתך: לראוה בך. להסתכל בבושתך לראוה כמו לראייה: חללת מקדשיך. קדושתך: אש מתוכך. דבריגאוה שיצאו מפיך לאמר אל אני. לא כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מחייב זדונך: שממו. תמהו: וכפלל

בעדן גן אלהים. כאילו בעדן גן אלהים היית שלא חסרת דבר ותירגם יונתן בסגי טבון ותפנוקין את מתפנקא כאילו בעדן גנתא דיי' את פרי וגיותא ויקרא מתיהב לך בעדן גן כמו בעדן בגן ובית בעדן עומדת במקום שנים או יהיה סמוך עדן אל גן ואף על פי שכתוב כסמך גן אל עדן ושני מקומות היו כמו שכתו' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן: מסוכתך. גזרך והוא כתוב בב"מך כמו הסר מסוכתו והוא על דרך הפלגה כאילו גזר ביתו או גגו או כרמו היה מאבן יקרה ויונתן תירגם כל אבנין טבן מסרדן על לבושך: וברקת. כמו וברקת הנזכר בתורה והוא בשני משקלים: וזהב. כלל הזהב עם האבנים היקרו' כי הוא המשובח שבמיני מתכו' ומשימין אותו עם האבני' במלאכות הנאות והיקרות וי"ת משקען בזהב כלומר כל אלה האבני' משבצו' בזהב על לבושך: מלאכת תפיך ונקביך. תפיך כמו בתפי' ובמחולות ונקביך הם כלי הנגון העשוי' נקבים נקבים בך. כלומר בביתך מיוחדים שאין כמותם: ביום הבראך כוננו. כאילו ביום שנבראת כוננו אלה הכלים לך כוננו מכנין שלא נזכר שם פועלו והוא מנחי העי"ן ויונתן תירגם כל אילין עבידת תקונך וגו': את כרוב ממשח הסוכך. דמה אותו לכרוב לרוב מעלתו: ממשח. ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי: הסוכך. לפי שה' בכרובים סוככי' בכנפיהם ודמה אותו לכרוב אמר עליו גם כן הסוכך כלומר סוכך על עמו וממשח שם תואר ואף על פי שהוא פתח שלא בסמיכות הנה כמוהו ומקסם חלק ולשומו מרמס ויהי המלבר ורבי יונה פירש כי סוכך שם השמן הטוב שמושחין בו המלכים מן וסוך לא סכתי ויהיה ממשח תואר שמו: ונתתיך. אני נתתיך בזאת הגדולה ואתה לא ידעתני ו והתגאית על עמי: בהר קדש אלהים היית. אמר כנגד מלך צור לא כנגד זה שהיה היום מלך כאילו אמר מלך צור כבר היה טוב והיה בהר הקדש כי חירם מלך צור היה בירושלם ושלח לשלמ' המלך עצים לבנות בית המקדש הכל כמו שכתוב במלכי': בתו' אבני אש התהלכת. לישראל קרא אבני אש שהיו

אתג' לזכר וסימ' ואם ככה את עשה לי. ואת תדבר אלינו. את כרוב במשח: יפעתיך ב' וסימ' וחללו את יפעתך: חכמתך על יפעתך: ואוצא אש כתוכך חד מן מלין מיחדין דחסרים יו"ד בליש' יציאה וסימ' מוצאי רבת הארץ. והוצא עליה שם רע. והעלה ותצא מרכבה דמלכים. ויצאו את מצבות. ביום הוציאי אתכם.

בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן יְקָרָה
ל וחס' ג' מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ
ג' ל שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת וְזָהָב
ל ל מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם
ל ג' בליש' זכר הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ: אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח
ג' יתיר חס' ל הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים
הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ:
ל תָּמִים אַתָּה בִּדְרָכֶיךָ מִיּוֹם הִבָּרְאָךְ
ג' עַד־נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ: בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ
ל ל מָלוּ תוֹכְךָ חָמָס וַתֶּחֱטָא וָאֲחַלֶּלְךָ
ל ג' מֵהַר אֱלֹהִים וָאַבֶּדְךָ כְּרוּב הַסֹּכֵךְ
א' מִתּוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ: גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ
ב' ט' שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל־יִפְעָתֶךָ עַל־אֶרֶץ
הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ ל
ל ל חס' לְרַאֲוָה בָךְ: מֵרֹב עֲוֺנֶיךָ בְּעֶוֶל
ל ב' חס' ל רְכֻלָּתְךָ חִלַּלְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ וָאוֹצִא
חס' יוד ל אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ וָאֶתֶּנְךָ
יתיר לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ לְעֵינֵי כָּל־רֹאֶיךָ:
ל וחס' כָּל־יוֹדְעֶיךָ בָּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ
ב' בַּלָּהוֹת הָיִיתָ וְאֵינְךָ עַד־עוֹלָם:
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
לא' בטע' בסיפ' בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־צִידוֹן וְהִנָּבֵא
עָלֶיהָ: וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
ל הִנְנִי עָלַיִךְ צִידוֹן וְנִכְבַּדְתִּי בְּתוֹכֵךְ
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ
שְׁפָטִים וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ:

בִּסְגֵי טוּב וְתַפְנוּקִין אַתְּ מִתְפַּנַּק
כְּאִילוּ בְּעֵדֶן גִּינְתָא דַיְיָ אַתְּ שְׁרֵי
עוֹתְרָא גֵיוְתָא וִיקָרָא מִתְיְהַב לָךְ
כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן עַל לְבוּשָׁךְ
סַמְקָן יַרְקָן וְסַבְהֲלוֹם כְּרוּם יַמָּא
וּבוֹרְלָא וּפַנְתֵּירִין שַׁבְזִיז אִזְמַרְגְּדִין
וּבַרְקָן מְשַׁקְּעָן בִּדְהַב כָּל אִילֵין
עִיבִידַת תִּיקוּנָךְ בְּכֵן רָאִים לִיבָּךְ
בְּרַם לָא אִיסְתַּכַּלְתְּ בְּפִגְרָךְ ד
דְּאִתְעֲבִיד חַלְלִין וְנִקְבִין דְּאִינוּן
צוֹרְכָךְ דְּלָא אֶיפְשַׁר לָךְ דְּתִתְקַיֵּים
בְּלָא בְהוֹן מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרִיתָא
עִמָּךְ מְתַקְנִין: אַתְּ מַלַּךְ מְרַבָּא
לְמַלְכוּ וִיהַבִית לָךְ רְבוּתָא וְאַתְּ
עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ בְּסַבְרְתָא
וּבְעַמָּא קַדִּישָׁא סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט:
שְׁלִים אַתְּ בְּאוֹרְחָךְ מִיּוֹמָא
דְּאִתְבְּרִיתָא עַד דְּאִשְׁתְּכַח שְׁקַר
בִּיךְ: בִּסְגִיאוּת סְחוֹרְתָךְ אִתְמְלִיאוּ
אוֹצְרָךְ חֲטוֹף וְחַבְתָּא וַאֲפַסִּינָךְ
עַל דְּבַסַּרְתָּא עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ
וְאַבְדִּינָךְ מַלְכָּא דְּרַבְתָּא עַל דִּי
סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט בְּעַמָּא קַדִּישָׁא:
רָאִים לִבָּךְ בְּתוּקְפָךְ אִתְחַבַּלַת
בְּחוּכְמְתָךְ עַל זִיו אִימְתָךְ עַל אַרְעָא
רְמֵשִׁיתָךְ אַזְהָרָא לְמַלְכַיָּא יְהַבִיתָךְ
לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ: מִסְּגֵי חוֹבָךְ בְּשִׁקַּר
סְחוֹרְתָךְ אַפִּיסְתָּא מַקְדְּשָׁךְ וְאַיְתֵי
עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא מְחוֹבֵי
זְדוֹנָךְ אִינוּן יְשֵׁיצוּנָךְ וְאֶתְנִינָךְ
כִּקְטַם עַל אַרְעָא לְעֵינֵי כָּל חָזָךְ:
כָּל דְּיָדְעָךְ בְּעַמְמַיָּא צַדִּיאוּ עֲלָךְ כְּדְלָא הֲוֵיתָא תְּנִינָךְ וְכֵן תְּהֵי עַד עָלְמָא:
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר: בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל צִידוֹן וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ:
וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צִידוֹן וְאִתְיַקַּר בְּגַוִיךְ וְיִדְעוּן אֲרֵי
אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבִיד בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְאִתְקַדַּשׁ בַּהּ:

ביום הוצאי דלקרוא דרור. להוצאהו אל הבית דירמיה. ואוצא אש מתוכך דיחזקאל. ותעלומה יוצא אור. ומלכם יוצאו מלין. ומוצא דבה הוא כסיל:

עם קדוש. ואדוני אבי ז"ל פי' הפסוק בלשון תמיה ופי' בתוך אבני אש נופי' רוחני' של אש עליוני' ופי' בו עוד פי' אחר עוד חשבת בלבך שאתה כרוב כי אתה התהלכת בתוך אבני' יקרות אבני אקדח מאירות כאש שהיו מוליכים לפניך במקום כרות להאיר בלילה: תמים אתה. מיום הבראך. מיום עמדת על דעתך וכן רכבת עלי מעודך מעוד סרכבתי עד נמצא עולת' בך. שהתגאית על עם יי' ושמחת בחורבנם: ברוב רכלתך מלו תוכך חמס. ועוד כי ברוב הסחורה שהיתה בעירך היו סוחריך עושים חמס לסוחרי המקומות האחרי' ואמרת כי מרוב שנודע העיר בסחורה לא ימכנו בעבור זה לבא: מלו. כמו מלאו. ובא בדרך בעלי ההא: תוכך. תוך עירך: ותחטא. את החטאת במה ששמחת על חורבן ארץ ישראל וחטאת בחמס שעשו בעירך לפי שהיה כח בידך למנוע ולא מנעת: ואחללך מהר אלהים ואבדך. הוא"ו קמוצין כי הענין לעבר והוא במקום עתיד כדרך הנבואות: ואבדך. מבנין הדגוש ומשפטו ואאבדך ובכפול אלף פ"א הפעל להקל הקריאה מפני פגישת שני השו"ין הוטלה תנועתה על אלף האית"ן אמר ואחללך מהר אלהים ואאבדך אזכרה זו הטובה שהיה למלך צור בהר אלהים כמו שאמר בהר קדש אלהים היית אחללך מאותו מקום קדוש שלא תזכר שם אלא לאלה ולקללה וכפל הענין במלות שונות ואמר ואבדך כרוב הסוכך מתוך אבני אש ר"ל אתה כרוב הסוכך אאבד אותך כלומר שמך וזכרך אאבד מתוך אנשי קדש שהם ישראל הנמשלים לאבני אש: גבה לבך. שחת. דינו שחת: על יפעתך. שגבה לבך בה ובזה שחת חכמתך כי החכ' לא יגבה לבו בטוב העולם הזה: יפעתך. פירשנוהו: לראוה בך. כמו לראות בך כלומ' לראות בך הפך מה שהיתה חשבת ברוב גאות לבך ולתמוה עליך וכן ת"י לאסתכלא בך ויש מפרשים לראוה ענין בזיון וכן והמה יביטו יראו בי את כל גבוה יראה ואין צריך להוציאם מענינם ומלת לראוה מקור שלם מן הקל בתוספות למ"ד הפעל בו"ו כראות ומשקלו לאהבה את יי' אלהיך: מרוב עונך בעול רכלתך. בעול שמוך מן עול ולא בא בדרך חברו במשקלו: חללת מקדשך. ארמונך כמו מקדש מלך הוא אמר החמס והעול שעשית גרמו לך לחלל ולהחריב את מקדשך: ואוציא אש מתוכך היא אכלתך. האש היא משל לענין ולפי שאמר אכלתך אמר ואתנך לאפר על דרך משל כי הנאכל באש שב לאפר ובאמרו כל הענין בלשון עבר כמו השלכתיך נתתיך ואוציא ואתנך כלם עבר במקום עתיד כמו שהוא מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב: כל יודעיך. שממו כמו תמהו: בלהות. פירשנוהו: ויהי. בן אדם. מבואר הוא: ואמרת. אמר הנני עליך ואמר בה כן מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד: ושלחתי

ושלחתי · ונפלל חלל · כמו ונפל אלא שכפלה בו למד הפעל · בחרב עליה מסביב · בחרב יבא עליה · ולא יהיה סלון ממאיר · כמו קוץ והענין כפול במלות שונות
וממאיר · כמו צרעת ממארת פוגיי"טא בלע"ז · מכאיב · ידוע מן כאב והוא דרך משל ותירגם יונתן מלך מבאיש ושלטון מעיקן · השאטים אותם · ענין בוז ושלל וכן
תירגם יונתן דבזזין כי אלה האומות שזכר הם שכנים לארץ ישראל והיו מריעים לישראל · כה אמר יי' · מבוארת היא זאת הפרשה בהבטחה זו שהבטיחם משכניהם
המריעים להם והאל ית' יעשה בהם שפטים שלא יוכלו להרע עוד · ויסבו · מבואר הוא · בשנה העשירית בעשירי · עשירית למלכות צדקיהו · וזכר תחלה פורענות צור לפי

וקוץ ג' וסימ' וקוץ ודרדר תצמיח · סלון ממאיר וקוץ מכאיב · וקוץ תוליד את ענוב · כה אמר ה' בטע' בספרא
וסימ' בקבצי את בית ישראל · כל בן נכר · כראשון כאחד · שער החצר הפנימית · בעשרי ד' חס' בליש'
וסימ' בשנה התשיעית לצדקיהו · לשכניהו העשרי · בשנה העשידית בעשרי דפרעה דס' · בעשרי בחבסח

ושלחתי בה דבר ודם בחוצותיה
ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מ
מסביב וידעו כי אני יהוה : ולא
יהיה עוד לבית ישראל סלון ממאיר
וקוץ מכאב מכל סביבתם השאטים
אותם וידעו כי אני אדני יהוה :
כה אמר אדני יהוה
בקבצי את בית ישראל מן העמים
אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני
הגוים וישבו על אדמתם אשר
נתתי לעבדי ליעקב : וישבו עליה
לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים
וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל
השאטים אתם מסביבתם וידעו כי
אני יהוה אלהיהם :
כט
בשנה העשרית בעשרי בשנים
עשר לחדש היה דבר יהוה אלי
לאמר : בן אדם שים פניך על
פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל
מצרים כלה : דבר ואמרת כה
אמר אדני יהוה הנני עליך פרעה
מלך מצרים התנים הגדול הרבץ
בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני
עשיתני : ונתתי חחיים בלחייך
והדבקתי דגת יאריך בקשקשתיך
והעליתיך מתוך יאריך ואת כל
דגת יאריך בקשקשתיך תדבק :
ונטשתיך המדברה אותך ואת כל
דגת יאריך על פני השדה תפול לא
תאסף ולא תקבץ לחית הארץ ולעוף
השמים נתתיך לאכלה : וידעו
כל ישבי מצרים כי אני יהוה יען
היותם משענת קנה לבית ישראל :

ואשלח בה מותא וקטלא
בשוקהא כד יתרמון קטילין בגוה
באיתיאותי עלה דקטלין בחרבא
מסחור סחור וידעון ארי אנא יי :
ולא יהי עוד לבית ישראל מלך
מבאיש ושילטון מעיק מכל
סחרניהון דבזזין יתהון וידעון
ארי אנא יי אלהים :
כדנן אמר יי אלהים כד אכניש
ית בית ישראל מביני עממיא
דאיתבדרו לתמן ואיתקדש בהון
לעיני עממיא ויתובון על ארעהון
דיהבית לעבדי ליעקב : ויתובון
עלה לרוחצן ויבנון בתין ויצבון
כרמין ויתבון לרוחצן כד אעביד
פורענות דינין בכל דבזזין יתהון
מסחרניהון וידעון ארי אנא יי
אלההון : בשתא
עשיריתא בעשרא בתרי עסר
לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר : בר אדם קביל
נבואה על פרעה מלכא דמצרים
ואיתנבי עלוהי ועל מצראי כולהו
ואיתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים
הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה
מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא
רבא דשרי בגו נהרוותיה די אמר
דילי מלכותא ואנא כבישית :
ואיתן שירין כליכתך ואקטול
שלטוני תוקפך עם גיברך וא
ואבטלינך ממלכותך וית כל
שלטוני תוקפך עם גיברך ית
יתקטלון : ואטלטלינך למדברא
יתך וית כל שילטוני תוקפך על
אפי חקלא תתרמי נבילתך לא
תתכניש ולא תתקבר לחית ארעא
ולעופא דשמיא מסריתך לא
לאישתיצאה : וידעון כל יתבי
מצרים ארי אנא יי חלף דהוו סמך קניא רעיעא לבית ישראל :

לחודש לגלותינו בא אלי הפליט · וכל רבה בנין בלאיס בב"א והבה בשלשים איש · אמר לי ה' דסמיכי בקריא'
וסימ' נמכר בסדר וירא אליו יי' · המדברה יב וסימ' נמכר בסדר אחרי מות · אותך ח' מ"ל וסימ' בבכר רבת :

רשי

ונפלל חלל שופכם
בחרב עליה מסביב ·
על אשר יראו החרב
מסביב בחוץ יפלגו
יושבי העיר ויהיו ב
בטוחים להיות חללים
בתוכ' ונפלל כמו לא
פללתי לא סברית ו
וכמו ואויבינו פלילים
ידונו עצמם להיות
חללים בתוכה : ולא
יהיה עוד לבית ישראל
וגו' · לפי שכיבא על
עמון ומואב ופלשתים
ואדום וצור וצידון ש
שהם שכיני ארץ ישר'
שיחרבו ואחר ש
שיחרבו כלם לא יהיה
סלון וקוץ לישרא' בכל
סביבותם שיכאיבם
ושירע להם : סלון ·
מין קמשונים וחוחים
הוא : ממאיר :
כמו צרעת ממארת
פוניי"ט בלע"ז :
השאטים אותם ·
הבוזזי' אותם : לעבדי
ליעקב · כמו שניתנה
ליעקב בלא מצרים
ופרצת ימה וקדמה
צפונה ונגבה : בשנה
העשירית בעשירי ב
בשני' עשר לחדש היה
דבר יי' אלי לאמר ·
התנים הגדול · לפי
שכל גדולתה של מ
מצרי' וכל שובע שבה
על ידי יאורי נילוס ה
הוא לפיכך הנביא
מושל את מלכה לתנין
ואת עמה לדגת יאור
: לי יאורי · איני צריך
לעליונים כי יש לי יאור
מספיק כל צרכי :
ואני עשיתני ·
בגבורתי ובחכמתי
הגדלתי גדולתי ו
וממשלתי : חחים ·
כמין טבעות ברזל
אנ"ס בלע"ז : דגת
יאוריך בקשקשותיך
· אוכטים אי"קארדים
בלע"ז כלומ' אתן בלב
כל גבוריך להתעמך
למלחמה ויפלו כלם :
ונטשתיך המדברה · אישט"רדיטוי בלע"ז זו היא אובדן של גוים כיון שכמו על
פני היבשה מתים : משענת קנה · כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחריב ובימי
כבוכד נצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו :
בתופסם

רדק

שהיתה פורענותה תחילה ל
לפורענות מצרים אבל נבואת
מצרים באה לו תחילה בשנה
העשירית ואח"כ בשנת החרבן
בי"א שנה לצדקיהו באה לו ה
הנבואה על מצרים שני פעמים
ואחר החרבן גם כן שני פעמים
בי"ב שנה · בן אדם · ועל מצרים
כלה · אמר כלה בלשון נקבה
כלומר על עדת מצרים · וזכר
התנים הגדול במ"ם במקום נו"ן
וכמוהו כמהם וכמהן מוף וכוף
ומפני שטוב מצרי' הוא היאור
כי הוא המשקה אותם ואינם
צריכים למטר ועל כן מתגאים
בו המשיל מצרים ליאור ופרעה
המלך לתנים הגדול בתוכו
והתנים הוא הדג הגדול כמו
שאמר ויברא אלהים את התנינים
הגדולים והמשיל עם מצרים
לשאר הדגים כמו שאמר דגת
יאוריך הרובץ בתוך יאוריו שאין
מחריד אותו : לי יאורי · המשקה
אותי וארצי השובע נמצא בה ב
ברוב השנים ואיני צריך למטר
ולא לילך למדינות אחרו' בעבור
תבואה : ואני עשיתני · אני
עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות
את ארצי או פי' עשיתני עשיתי
והקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי
עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו
אשר עשה את משה ואת אהרן
שפירושו הגדילם ויונתן תירג'
הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה
מל' דמצרים דאת דמי לתנינא
רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר
דילי מלכותא ואנא כבישית :
ונתתי חחיים · כתוב בשתי יודי"ן
ונקר' ביו"ד אחת חחי' ואם היה
נקר' ככתיבתו היה נקרא חחיים
בקמצות יוד הראשונה בחירק
והשניה רפה כמשפט יוד הרבוי
והיה שרשו את מנחי הלמ"ד ועתה
הוא שקריאתו מנחי העי"ן ויאמר
מן חח חחים כמו מן פח פחים
ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר
עליו דרך משל חחים שתוקעים
בהם הדג שמוקבים בהם לחיי
הדג ומעלין אותו וכן אמר
ובחח תקוב לחיו : דגת · שם
כלל לדגים כלם דגה כמו והדגה
אשר ביאור תמות ובסמוך דגת
והדבקתי · שיעלו עמך כשיעלוך
מן היאור והוא משל על עם
מצרים שרים ופרשים וגבורים
ודלת העם כלם יסופו : ונטשתיך
המדברה · אמר המדברה לענין
משל כי הדגים לא יחיו במדבר
כי המצרים ימותו בחרב על פני השדה בצאתם להלחם עם הכשדים ולא יאספו
לקבורה ויהיו לאכלה לחית השדה ולעוף השמים ותירגם יונתן ולא תקבץ ולא
תתקבר רוצה לומ' ולא תקבץ לקבורה : וידעו כל יושבי מצרים · יען היותם משענת
קנה לבית ישראל כי היו מבטיחים את ישרא' להצילם מיד הכשדים ולא יכלו והנה
היו להם משענת קנה כי איננו חזק ואינו משענת אלא לפי שעה מעט כי קרוב הוא
להשבר כל שכן כשהוא רצוץ וכן תירגם יונתן סמך קניא רעיעא וכן בחסרון הקור"א כאמר יהיו רוצה לומר כאמר לבן וכן וים בעדרו זכר ר"ל זכר תמים כן מצרים
לא היו לישראל משענת ועזר אלא מעט כמו שאומר בספר ירמיהו וחיל פרעה יצא ממצרים ויעלו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם ואמר להם
הנביא הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והנה הם לא כמכוס אלא הרעו להם כי מפני
בטחונם מרדו במלך בבל והנה זהו דמיון משענת קנה וזהו ובקעת להם כל כתף וכן אמר רב שקה הנה בטחת על משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך
איש עליו ובא בכפו ונקבה לא די שלא סמכו אלא שנקבה כפו שהיתה תוקעת בו : בתפשם

בתפשם בך בכפך · בכף קרי כאדם המהלך ונשען על מקלו : תרוץ · תירצץ : ובקעת להם כל כתף · כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתיפיו : והעמדת להם כל מתנים · מאחר שתשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שחבירו נשען עליו והוא חלש ואומר לו התחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן תרגמו יונתן ולא תהא להון לבית סומכון ויש מחליפין והעמדת להם ל׳ והמעדת ואיני רואה את דבריהם ומנחם חברו עם מעמד רגלי כמוני : ולא תשב ארבעים שנה · ארבעים ושתי שני רעבון נגזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה ו וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות ושבע השבלים הרקות הרי ארבעים ושתים לרעה ולא היו להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב למצרי׳ פסק הרעב שהרי ב בשנה השלישית זרעו שנאמר והא לכם זרע וכתיב ונו׳ והארבעים נפרעו להם עכשיו תשב ארבעים שנה תשב פר״א השיג״אה בלע״ז · מכורתם · מגורתם לא כמו תולדותם וכן חברו מנחם : לבלתי רדות בגוים · לשון ממשלה כמו וירדו בדגת הים : ולא יהיה · מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון ם שאמר להם הקב״ה לא תוסיפו לראותם עוד : ויהי בעשרים ושבע שנה · למלכות נבוכדנצר אותה שנה כתנה מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואות כתובות מוקדם מאוחר · העביד את חילו · על צר עבודה גדולה · כל ראש · אנשי חיילותיו : מוקרח וכל כתף מרוטה · כדרך הצרים על העיר ימים רבים וטורחין ויגיעים בשאת משאות עצים ואבנים והוא לכד את צור בעשרים ושלש ל למלכותו כמו שמנינו בסדר עולם מוקרח קאל״ו בלע״ז מרוטה פלי״אה בלע״ז : ושכר לא היה לו · לאחר שכללו שללה עלה הים ושטפו מהם לפי שנגזר עליה ועל שללה ליאבד בים : פעולתו

בתפשם בך בכפך יתרוץ · תרוץ מבנין נפעל שרשו רצץ מן קנה רצוץ : והעמדת להם כל מתני׳ · יש מפרשו׳ והעמדת בהפוך האות׳ והמעדת מן ולא מעדו קרסולי והכונה כמשמעו כי בהשען האדם יכפף ובהשבר המשענת יעמד מלהכפף וכן ת״י ולא תהוי להון לבית סומכון כלומר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד עליך ופירש יונתן המשל כן באתמכיותהון ויש נוסחאות באתמכנעותהון ביך ביד מלך ב בבל תקיף יתמסר ויבד בית רוחצנהון ובאסתמכותהון עלך יתבר : בכפך · כתיב רוצה לומר שתסמוך אותם בידך ויקרי בכף ר״ל בכפם כאדם שתופש הקנה בכפו לסמוך בו : לכן · מבואר הוא : והיתה · יאור לי ואני עשיתי · כמו שפירשתי ואני עשיתיני לפני הפירושים ויונתן תירגם גם כן שתרגומו מלכותא דילי ואנא כבשית : לכן · לחרבות · חורב שממה לאיתם חרבות אתננה שתהיה חרב ם שממה וי״ת לחרב צדו ושממו : לא תעבור בה · ארבעים שנה · יש דרש למה ארבעים שנה כי מ״ב שני רעבון נגזרו למצרים בחלום פרעה כנגד שלשה פ פעמי׳ שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי שני פעמים י״ד שהם עשרים ושמונה ויוסף אמר שבע פרות הדקות והרעו׳ ושבע השבלים הרקות הנה י״ד וכ״ח הנה מ״ב והיו להם שתי שנים רעב כמו שכתוב כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזר עליה להיות חרבה אותם מ׳ שנה : ונתתי · מבואר הוא : מחרבות · מופעל׳ ומפני החי״ת הוסב הקמץ חטף בחי״ת : כי כה אמר יי׳ · מבואר הוא : ושבתי · מכורתם · כמו מגורתם הארץ אשר גרו בה : מן הממלכות · והמעטתים · הפך הנני מפרך והרביתיך : רדות · מקור מן לא תרדה בו בפרך : ולא יהיה עוד · דרך כלל על עם מצרים : למבטח מזכיר עון · שסלקו בטחונם מאתי ובטחו עליהם : ויהי בעשרים ושבע שנה · למלכות נבוכד נצר וכן כתוב בסדר עולם בעשרי׳ ושבע לנבוכד נצר כתנה מצרים בידו ונשא המונה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו ו והגלה ירמיהו וברוך לבבל ועוד כתוב בסדר עולם כי בעשרים ושלש שנה לנבוכד נצר שהגלה נבוזר אדן נפש תשעה כמו שכתו׳ בירמיהו כי אז כתנה צור בידו ושטף את כל היהודי׳ שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל נפש תשעה : בן אדם · אל צור · כמו על צור : כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה · כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים וטורחים ב במצור כדרך בני אדם הצרים על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם : מקרח · שנשר שער הראש מרוב העבודה : מרוטה · שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימים רבים : ושכר לא היה לו ולחילו מצור על העבוד׳ אשר עבד עליה · כי כשנכבש נבוכד נצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אבניה וחילה והנה חיל נבוכד נצר טרחו ויגעו לשוא והקב״ה שלם להם ונתן להם שלל מצרים חלף עבודתם אשר עבדו בצור :

ועד גבול ד׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ מן השיחור אשר על פני מצרים · ושלמה היה מושל · ממגדל סונה ועד גבול כוש · ויהי מושל בכל הממלכות : ולא תשב ד׳ בקרי׳ וסימ׳ בירמיה סימ׳ יו : תהיין ה׳ כתיב כן בליש׳ בנביאים וסימ׳ ותהיין שתיהן לך לנשים · ולא תחוס עיניך עליך תניינא דספרא · וחברו תליתא כי אני יי׳ מכה · ונתתי את ארץ מצרים שמה · ולא תהיין להם לאכלה : על הגוים ה׳ וסימ׳ ראה הפקדתיך היום הזה · שפוך חמתך על הגוים דירמיה · אשר היה דבר יי׳ · מן הממלכות תהיה׳ וקצף גדול אני : ושכר ב׳ בתרי לישני וסימ׳ וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו · ושכר הרביעי :

בתפשם בך בכפך תרוץ ובקעת
להם כל כתף ובהשענם עליך
תשבר והעמדת להם כל מתנים:
לכן כה אמר אדני יהוה
הנני מביא עליך חרב והכרתי ממך
אדם ובהמה: והיתה ארץ מצרים
לשממה וחרבה וידעו כי אני יהוה
יען אמר יאר לי ואני עשיתי:
לכן הנני אליך ואל יאריך ונתתי
את ארץ מצרים לחרבות חרב
שממה ממגדל סונה ועד גבול כוש:
לא תעבר בה רגל אדם ורגל בהמה
לא תעבר בה ולא תשב ארבעים
שנה: ונתתי את ארץ מצרים
שממה בתוך ארצות נשמות ועריה
בתוך ערים מחרבות תהיין שממה
ארבעים שנה והפצתי את מצרים
בגוים וזריתים בארצות:
כי כה אמר אדני יהוה
מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים
מן העמים אשר נפצו שמה:
ושבתי את שבות מצרים והשבתי
אתם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם
והיו שם ממלכה שפלה:
מן הממלכות תהיה שפלה ולא
תתנשא עוד על הגוים והמעטתים
לבלתי רדות בגוים: ולא יהיה
עוד לבית ישראל למבטח מזכיר
עון בפנותם אחריהם וידעו כי אני
אדני יהוה:
ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון
באחד לחדש היה דבר יהוה אלי
לאמר: בן אדם נבוכדראצר
מלך בבל העביד את חילו עבדה
גדלה אל צר כל ראש מקרח וכל
כתף מרוטה ושכר לא היה לו
ולחילו מצר על העבדה אשר
עבד עליה:

בְּאִיתְכַּנְיוּתְהוֹן בָּךְ בְּיַד מֶלֶךְ תַּקִיף תִּתְמְסַר וְיֵיבַד בֵּית רוֹחֲצָנֵיהוֹן וּבְאִיסְתַּמְכוּתְהוֹן עֲלָךְ תִּתְבַּר וְלָא תְהֵי לְהוֹן לְבֵית סוֹמְכָוָן׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מֵיתֵי עֲלָךְ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְאֵישֵׁיצֵי מִינָךְ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ וּתְהֵי אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאִישְׁתְּמָמוּ וְחוּרְבָא וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ חֲלַף דַּאֲמִיר מַלְכוּתָא דִילִי וַאֲנָא כַבְשִׁית׃ בְּכֵן הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ וְעַל מַלְכוּתָךְ וְאֶתֵּן יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְחוּרַב צָדוּ וְאִישְׁתְּמָמוּ מִמִּגְדַּל סְוֵנֵה וְעַד תְּחוּם כּוּשׁ׃ לָא תְעִיבַּר בַּהּ רִיגְלָא אֱנָשָׁא וְרִיגְלָא דִי בְעִירָא לָא תְעִיבַּר בַּהּ וְלָא תִתְיְתֵב אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ וְאֶתֵּן יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְצָדוּ בְּגוֹ מְדִינָן צָדְיָין וְקִירְוָתָהָא בְּגוֹ קִירְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן הַוְיָין לְצָדוּ אַרְבְּעִין שְׁנִין וְאַגְלֵי יָת מִצְרָאֵי לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וְאִיבַדְּרִינוּן בִּמְדִינָתָא׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים מִסּוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין אֲכְנִישׁ יָת מִצְרָאֵי מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִיתְבַּדַּרוּ לְתַמָּן׃ וְאָתִיב יָת גָּלוּת מִצְרַיִם וְאָתִיב יַתְהוֹן לְאַרְעָא פַּתְרוֹס עַל אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן וִיהוֹן תַּמָּן מַלְכוּ חֲלָשָׁא׃ מִן מַלְכְּוָתָא תְּהֵי חֲלָשָׁא וְלָא תִתְרַבְרַב עוֹד עַל עַמְמַיָּא וְאַזְעֵירִינוּן בְּדִיל דְּלָא יִפְלְחוּן בְּעַמְמַיָּא׃ וְלָא יְהוֹן עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְאִיתְרְחָצָא עֲלֵיהוֹן לְאַדְכָּרָא חוֹבִין בְּאִתְפְּנָיוּתְהוֹן בַּתְרֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃ וַהֲוָה בְּעֶסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אַפְלַח יָת מַשִׁירְיָתֵיהּ פּוּלְחָן רַב עַל צוֹר כָּל סְעַר רֵישׁ נְתַר וְכָל כְּתַף אִיתְמְרַט וַאֲגַר לָא הֲוָה לֵיהּ וּלְמַשִׁירְיָתֵיהּ מִצּוֹר עַל פּוּלְחָנָא וְאַפְלַח עֲלַהּ׃

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה׃

וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם׃ כִּי קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם עָנָן עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ וּבָאָה חֶרֶב בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ בִּנְפֹל חָלָל בְּמִצְרָיִם וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ יְסוֹדֹתֶיהָ׃ כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד וְכָל הָעֶרֶב וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ כֹּה אָמַר יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה בַּחֶרֶב יִפְּלוּ בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרָיו בְּתוֹךְ עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה׃ וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֵשׁ בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל עֹזְרֶיהָ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בַּצִּים לְהַחֲרִיד אֶת כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה חַלְחָלָה בָהֶם כְּיוֹם מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה בָּאָה׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא יָהֵיב לִנְבוּכַדְנֶאצַר מַלְכָּא דְבָבֶל יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִשְׁבֵּי יָת אִתְרְגוּשְׁתַהּ וְיִבּוֹז בִּזְתַהּ וְיַעְדֵי עֶדְאָהּ וּתְהֵי אַגַר לְמַשִׁרְיָתֵיהּ׃ אַגְרֵיהּ דְּאִפְלַח בֵּיהּ יְהָבִית לֵיהּ יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּחָבוּ קֳדָמַי לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ בְּיוֹמָא הַהוּא אַיְתֵי פּוּרְקָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ אֶתֵּן מִפְתַּח פּוּמָא בִּנְבוּאָה בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וַהֲוָה פִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲיְלִילוּ וְאִמְרוּ וַוי מִן קֳדָם יוֹמָא׃ אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא וְקָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ יוֹם עֲנָן זְעַן עִידָן תְּבַר עַמְמַיָּא יְהֵי׃ וְתֵיחוֹל חַרְבָּא בְּמִצְרַיִם וִיהֵי זִיעַ בְּכוּשׁ כַּד יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּמִצְרַיִם וְיִשְׁבּוֹן אִיתְרְגוּשְׁתַהּ וְיִפְגְּרוּן אוֹשַׁהָא׃ כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי וְלוּדָאֵי וְכָל סוּמְכְוָתָא וְכוּב וּבְנֵי אַרְעָא קְיָמָא עִמְּהוֹן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ וְיִתְקַטְלוּן סַעֲדֵי מִצְרַיִם וְיִבְטַל יְקַר תּוּקְפַהּ מִמִּגְדּוֹל סְוֵנֵה בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן בַּהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְיִצְדוּן בְּגוֹ מְדִינָן דְּצַדְיָן וְקִירְווֹהִי בְּגוֹ קִירְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן יְהֶוְיָן׃ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶתֵּן עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא עַל מִצְרַיִם וְיִתַּבְרוּן כָּל סַעֲדָהָא׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִפְּקוּן אִיזְגַּדִּין מִן קֳדָמַי בִּלְיגְיוֹנִין לַאֲזָעָא יָת כּוּשׁ דְּשַׁרְיָא לְרוֹחֲצָן וִיהֵי זִיעָא בְּהוֹן כְּיוֹם מִצְרַיִם אֲרֵי הָא אַתְיָא׃

ונשא ג׳ בקריא׳ וסימ׳ על כתפות האפוד׳ ונשא אהרן את שמות בני ישראל׳ את האורים ואת התומים והיו על לב אהרן׳ והיה על מצח אהרן׳ והוא עד או ראה או ידע׳ ואם נפש כי תחטא ועשתה׳ ונשא השעיר עליו את כל עונותם׳ ואם לא יכבס׳ איש איש כי יקלל אלהיו׳ ואם הפר יפר אתם אחרי׳ ונשא שח מהעדר׳ ויצו הכלך את חלקיה תניינא׳ ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל׳ וחברו כנר מרום ישראל׳ ונשא המונה׳ הנני גוער לכם את הזרע׃ ליום ב׳ דגשי׳ וסי׳ מצוין בכס׳ רבתא בערך יום׃ וקרוב ד׳ בקריא׳ וסי׳ וקרוב לבוא עתה ועשתה גלולים׳ כי קרוב יום וקרוב יום ליי׳ הודינו וקרוב שבך׳ וקרוב לשמע כהת הכסילים׃ יצאו י״ד וסימ׳ נגבר בירביה סימ׳ ז׳׃ כלפני י״ב וסימ׳ נבכר בכרד אבור׃

רדק

לכן׳ מבואר הוא׃ פעולתו׳ אשר עשו לי׳ תחת הרע אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קדמי לאתפרעא מנהון׃ ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם׳ פירושו בזמן ההוא כמו ואחריה אפי בו ביום ההוא והדומים לו ואין לפרש בזמן שנלכדה מצרים שהרי נלכדה בכ״ז לנבוכד נצר ומה צמיחת קרן היה לישראל באותה שעה ופירש אדוני אבי ז״ל בזמן מלכות מלך בבל שזכר שיתן הא״ל יתברך מצרים בידו אמ׳ כי בזמן מלכותו רוצה לומר מלכות בנו היתה צמיחת קרן לבית ישראל ומה הוא שנולד כורש בשנת חמשים לגלות בבל כמו שאומר מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים ושבעה שהם מ״ט שנה וכורש נקרא משיח כמו שנאמר למשיחו לכורש והוא היה צמיחת קרן לבית ישר׳ ששלחם מן הגולה והשיבם לארצם והיה אז בן עשרים שנה ודריוש אחיו בן ס״ב׃ ולך אתן פתחון פה בתוכם׳ שיראו שיתקיימו נבואותיך ורבינו שלמ׳ ז״ל פירש כי הפסוק הזה מוסב לפרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשצר כיצד בשנת כ״ז לנבוכד נצר נתנה מצרים בידו כשאתה מתלכותו י״ח שנה ול״ב דאויל מרודך הרי ארבעים ובשנה ראשונ׳ לבלשצר באמרה נבואת פרס לדניאל כמו שנא׳ בשנת חדא לבלשצר וגו׳ וביאת כורש מלך פרס לבבל היתה צמיחת קרן לבית ישראל ותירגם יונתן ביומא ההוא אקים פורקן לבית ישראל ולך אתן מפתח פומא בנבואה ביניהון וידעון ארי אנא יי׃ ויהי׳ בן אדם׳ הלילו׳ אמר כנגד מצרים׃ כי קרוב יום׳ כי באותה שנה שנאמרה נבואה זו נתנה מצרים ביד מלך בבל׃ אמר כי קרוב יום רוצה לומר יום אידם ואמר אחר כן וקרוב יום ליי׳ ר״ל כי היום הזה בא להם מיי׳ ואלו הוא למהר יום אידם כי הוא יבוא לאויב לבא עליהם׃ יום ענן׳ ענן וערפל יהיה להם היום ההוא׃ עת גוי׳ יהיה׳ עת שיאספו גוים על מצרים להחריבה ויונתן תירגם עידן תבר עממין יהא׃ ובאה׳ מלרע׃ והיתה חלחלה בכוש׳ כשיראו בכוש שיפלו חללים במצרים יחילו ויפחדו וירגזו שתבא החרב גם עליהם כי שכנים הם ועם אחד הם כלם בני חם׃ חלל׳ דרך כלל רוצה לומר חללים רבים׃ כוש ופוט ולוד וכל הערב׳ עם מקובץ מעמים כתערבו יחד ואת סומכותא לשון ערבוב׃ ובני ארץ הברית׳ שהיה להם ברית עם ארץ מצרים אבל לא היו מהם וממשפחות׳ ולפי שהיו בני בריתם לקו עמהם׃ כה אמר יי׳ סומכי מצרים׳ הם בני ארץ הברית ושאר העמים שזכר שהיו סומכים ידי מצרים ועוזרים אותם׃ ממגדל סונה׳ הוא גבול מצרים מפאה אחת ואמר כי משם תחול החרב לאכול בהם עד גבול כוש כמו שזכר למעלה ממגדל סונה ועד גבול כוש ולפי שזכר כוש למעלה שהוא הגבול השני כמך על המבין ולא זכרו וכמו שאמר בה לארץ מצרים׃ ונשמו בתוך ארצות נשמות׳ בתוך ר״ל בכלל ופירו׳ וכמו ארצות מצרים ובתוך ארצות יעיד עליו וכן כפל הענין במלות שונות ואמר ועריו בתוך ערים נחרבות׃ וידעו׳ בתתי אש במצרים׳ על דרך משל כתרגומו כד איתי עממיה דתקיפין כאשתא על מצרים׃ ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש׳ בצים הם הספינות כמו וצי אדיר לא יעברנו והיה משפטו צייס בשני יוד״ן כמו מן עי עיים אלא שהוקל כמו עברים יהודים אמר בעת ההיא אחרי חרבן מצרים אביא על כוש צבא גוים בספינות ויקראם מלאכים כאילו בשליחות הא״ל ית׳ באים שם כי הוא גזר הגזירה עליהם לפיכך אמר מלפני ואמר בצים כי נהר גדול סובב ארץ כוש ולא יוכלו להכנס לה אלא בספינות וכן אמר בתורה הוא הסובב את כל ארץ כוש וכן ים נהרות אחרות ואמר בספר ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים ר״ל מעבר לנהרי כוש השולח בים צירים ובכלי גמא על פני מים׃ להחריד את כוש בטח׳ כוש שהיה יושב לבטח יחריד אותם העם שיבואו עליהם פתאום׃ ביום מצרים׳ כמו בהיות חלחלה בכ״ב בהו בן מצרים כמו שאמר למעלה והיתה חלחלה בכוש בנפול חלל במצרים כן תהיה עת חלחלה בהם בעבור עצמם׃ כי הנה באה׳ רוצה לומר עת חורבנם׃

רשי

פעולתו אשר עבד בה׳ שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים׃ אשר עשו לי׳ מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם הבל׃ ביום ההוא אצמיח קרן׳ לא שמעתי ולא מצאתי פירוש מקרא זה מה הוא צמח קרנם של ישרא׳ במפלת מצרים שהרי ישראל גלו שנים לפני מפלת מצרים ואומר אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרי׳ ואותו חשבון כלה בשנת ש מלך בלשצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק וגזר׳ מפלה על בבל שנא׳ בשנה חדה לבלשצר דניאל חלם חזא וגו׳ קדמיתא כאריה היא בבל וכתי׳ חזה הויתי עד דאימריטו גפהא וגו׳ וארו חיוה אוחרי תנייכא דמיא לדוב היא פרס וכתי׳ וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא כלומר תפשי המלוכ׳ ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישרא׳ שנאמ׳ בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ומניין שארבעי׳ שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכד נצר בכ״ז לנבוכד נצר ב בשנה שנאמר׳ נבואה זו ליחזקאל הוסף א ארבעים שנה הרי ס שנים ושבע בא מהם ארבעי׳ ותמם לנבוכד נצר ועשרים ושלש ל לאויל מרודך כ כדאמרינן במסכת מגילה ושנה אחת מהם עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעות היו׃ ולך אתן פתחון פה בתוכ׳ ולך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת׃ הה׳ כמו אהה הה ליום העתיד לבא על האומות׃ עת גוים׳ עידן תבר עממיא׃ והיתה חלחלה בכוש׳ לשון רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבל עליהם׃ וכל הערב׳ ת״י וכל סומכוותא כל העורבי׳ ערובת מצרים נרכט״לה בלע״ז׃ ארץ הברית׳ כרותי ברית למצרים לעזור לה׃ בתתי אש׳ חמתי כאש׳ מלאכים מלפני׳ גרודי גייסות הולכים בשליחותי בספינות רבות להחריד את כוש היושבת בטח׃ ומכרתי׳ כתרגומו ואמסרי׳ בצים׳ כמו וצים מיד כתים וכן תרגמו יונתן בליגיונין׃ ונתתי

כה אמר י׳ מבואר הוא׳ הוא ועמו ׳ מובאים ׳ כי אני י״י מביא אותם ׳ ונתתי יאורים חרבה ׳ יבשה כמו אשר בחרבה ׳ ולפי שארץ מצרים כל טובה ומשתה היה היאור אמר דרך משל שיחרבו היאורים רוצה לומר שיכלה מהם כל טובה ׳ כה אמר י״י ׳ והאבדתי גלולים ׳ כמשמעו ולפי שהיו בטוחים בהם שיצילו אותם מיד האויב אמר כן כמו שאמר בבבל הובישו בל חת מרודך חתו גלוליה או הוא על דרך משל כמו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ו״ת ואוביד דפלחין לטעותא ׳ ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ׳ ומלך גם כן אשבית מארץ מצרים שלא יהיה שם עוד ר״ל זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם שהרי אמר מקץ מ׳ שנה אקבץ את מצרים או יהיה עוד כמשמעו לעולם כמו שאמר ולא תתנשא עוד על הגוים וזהו שאמ׳ ונתתי יראה בארץ מצרי׳ שיהיו לעולם יריאים משאר העמים ׳ והשמתי ׳ בנא ׳ כא היא אליכסנדריא וכן תירגם יונתן ׳ ושפכתי ׳ מבואר הוא ׳ ונתתי ׳ חול תחיל סין ׳ כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד הכתי׳ מבנין הפעיל והקרי מן הקל והוא לשון חיל כיולדה ׳ להבקע ׳ שיבקעו חומותיה ׳ ונוף צרי יומם ׳ ואל נוף יבואו צרי יומם רוצה לומר ביום יבואו לא האויבים ולא בלילה כגנבים ויונתן תירג׳ בעיל דבבא יקפינה יום יום ׳ בחורי און ׳ שם עיר בארץ מצרי׳ ואפשר שהיא און הכתו׳ בתורה כהן און ׳ ופיבסת תרין מלין כתיבן וקרין מלה חדא והוא שם עיר ׳ והנה בשבי תלכנה ׳ כמו הן הנה היו לבני ישראל ואמר המה לזכרי׳ והנה לנקבות ופירש אדוני אבי ז״ל כי על הנשים אמ׳ ואף על פי שלא זכרם הנה זכר הבחורים שיפלו בחרב ואמר כי נשיהם תלכנה בשבי ויונתן תירגם עולמי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון ב בשביא יהכון ׳ ובתחפנחס ׳ הוא תחפנחס הנזכר במלכים ונשתנו האותיות כי זה נקוד ה הבי״ת בחיריק והתי״ו בשוא והחי״ת בפתח והפ״א והנו״ן בשוא ׳ חשך היום ׳ בשי״ן וקריא בשמאל כמו ולא חשך ממני מאומה פירוש מנע היום מאורו להם ואמ׳ זה מרוב הצרה כאילו מנע היום מאורו להם ויונתן תירגם על תחפנחס אייתי חשך בימם תירגם אותו כמו חסך בימין ׳ את מטות מצרים ׳ מוטות עולם שהיו על צוארי הגוים ויונתן תירגם כד אתבר תמן ית תקוף מצרים ׳ היא ענן יכסנה ׳ כתרגומו מלך במשריתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא ׳ ובנותיה בשבי תלכנה ׳ רוצה לומר יושבי הכפרים ילכו בשבי כי הם אין להם כח לצאת כנגד האויבים ויקחום ויוליכום בשבי ׳ ויהי באחת עשרה שנה ׳ לגלות צדקיהו ׳ בראשון בשבעה לחדש ׳ בחדש הראשון שהוא ניסן ׳ בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי ׳ זהו שנאמ׳ בירמיה על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנה הרביעית ל ליהויקים בן יאשיהו ואומר במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו׳ וזהו שנשברה זרועו האחת ׳ והנה לא חובשה ׳ אחר שנשברה לא חובשה שתוכל לתפוש בחרב עוד כמו שאמר ולא הוסיף עוד ׳ לשום חתול ׳ כריכת שכורכין העצם הנשבר וחובשין אותו וזה השברון לא היה לו רפואה עוד ׳ לחבשה ׳ בתפיק הה״א לחבש אותה ׳ וכן לחזקה ׳ ויהי לחזקה מקור מן הקל יוצא וכן ויכר לא תחזקו פעל יוצא מן הקל ׳ ופירש יונתן המשל כן בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מיתקפא לאתסאה וגו׳ ׳ לכן

והשבתי י״ג וסי׳ נמסר בריש ספרא דא סוף סים׳ ז׳ ׳ מובאים ג׳ בקרי׳ וסי׳ אנחנו מובאי׳ להתגולל עלינו ׳ מובאי׳ סבאים ׳ לשחת הארץ ׳ כה אמר ט׳ בטע׳ בספרא וסים׳ הכה כף אל כף ׳ השפך נחשתך ׳ והאבדתי גלולים ׳ כסיתי עליו את תהום ׳ הנני אל הרועים ׳ האתה הוא אשר ׳ רב לכם נשיאי ׳ כי יתן הנשיא ׳ והנה ג׳ בקריאה

רשי

ונתתי יאורים ׳ ארץ היאורים היא מצרים ׳ ועשיתי שפטים בנא ׳ אלכסנדריא ׳ להבקע ׳ חומותיה תבקע ׳ צרי יומם ׳ צרים יבאו עליה יום יום והנה בשבי תלכנה שתיהן המדינות און ופיבסת ׳ חשך היום ׳ ימנע האור ׳ ענן יכסנה ׳ צרה תבא עליה ותכסה ותחשך בה כסוי ענן ׳ ובנותיה ׳ וכפרניה ׳ את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי ׳ כבר פעם אחרת שברתי חילו ביד נבוכד נצר בשנה הרביעית ליהויקים כמה שנאמר בספר ירמיה למצרי׳ על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכד נצר וגו׳ ׳ והנה לא חבשה ׳ מאותו היום והלאה כמה שנאמר בספר מלכים בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר פרת עד נחל מצרים ובשנבון זה כתבא ירמיה גם הוא על אותה המכ׳ בלשון רפואה אין לה שנאמ׳ עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך ׳ לא חובשה ׳ לשון קשירה שקושרין עצם הנשבר ׳ לשום חתול ׳ מעשה בגדים ורטיה כמו והחתל לא חתלת ׳ לתפש בחרב ׳ שיהא לו עוד כח להלחם ׳ ושברתי

כה אמר אדני יהוה
יא והשבתי את המון מצרים ביד
ל נבוכדרעצר מלך בבל ׃ הוא ועמו
ג׳ ל אתו עריצי גוים מובאים לשחת
הארץ והריקו חרבותם על מצרים
ומלאו את הארץ חלל ׃ ונתתי
ל יארים חרבה ומכרתי את הארץ
ביד רעים והשמתי ארץ ומלאה
ביד זרים אני יהוה דברתי ׃
ח׳ בטע׳ בסיפ׳ כה אמר אדני יהוה
יג והאבדתי גלולים והשבתי אלילים
ה׳ בסיפ׳ מנף ונשיא מארץ מצרים לא יהיה
עוד ונתתי יראה בארץ מצרים ׃
יד והשמתי את פתרס ונתתי אש בצען
ועשיתי שפטים בנא ׃ ושפכתי
חמתי על סין מעוז מצרים והכרתי
את המון נא ׃ ונתתי אש במצרים
ל׳ תחול ק׳ חול תחיל סין ונא תהיה להבקע
ל ונף צרי יומם ׃ בחורי און ופי בסת
ג׳ כתח בחרב יפלו והנה בשבי תלכנה ׃
ל׳ ל׳ ובתחפנחס חשך היום בשברי שם
ל את מטות מצרים ונשבת בה גאון
עזה היא ענן יכסנה ובנותיה בשבי
כתח תלכנה ׃ ועשיתי שפטים במצרים
וידעו כי אני יהוה ׃
ח׳ ויהי באחת עשרה שנה בראשון
בשבעה לחדש היה דבר יהוה אלי
לא׳ בטע׳ בסיפ׳ לאמר ׃ בן אדם את זרוע פרעה
מלך מצרים שברתי והנה לא
ל׳ ג׳ ל׳ ל חבשה לתת רפאות לשום חתול
ל׳ ל׳ לחבשה לחזקה לתפש בחרב ׃
יא׳ בטע׳ בסיפ׳ לכן כה אמר אדני
יהוה הנני אל פרעה מלך מצרים

כדנן אמר יי אלהים ואבטל ית אתרגושת מצרים ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל ׃ הוא ועמיה עמיה תקיפי עממיא אתן לחבלא ארעא וישלפון סיפיהון על מצרים וימלון ית ארעא קטילין ׃ ואתן נהריהון יבישתא ואימסר ית ארעא ביד מבאשין ואצדי ארעא ומלהא ביד רשיעין אנא יי גזרית במימרי ׃ כדנן אמר יי אלהים ואביד דפלחין לטעותא ואשיצי דפלחין לצלמניא מממפס ומלכא מארעא דמצרים לא יהי עוד ואתן דחלא במצרים ׃ ואצדי ית פתרוס ואיתי עמא דתקיפין כאישתא על טאנים ואעביד פורענות דינין באלכסנדריא ׃ ואשפוך חימתי על סין תקוף מצרים ואשיצי ית אתרגושת אלכסנדריא ׃ ואיתי עממיא דתקיפין כאישתא במצרים מזע תזוע סין ואלכסנדריא תהי מתרעא משור ומפיס בעלי דבבו יקפונה יום יום ׃ עולימי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון ׃ ועל תחפנחס איתי חשוך בימם כד איתבר תמן ית תקוף מצרי ויבטל בה יקר תוקפה מלך במשיריתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא ויתבי כפרנהא בשיביא יהכון ׃ ואעביד פורענות דינין במצרים וידעון ארי אנא יי ׃ והוה בחדא עשרי שנין בקדמאה בשבעא לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר ׃ בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מתקפא לאיתסאה למיתן עיצה למחכם לאיתקפא למיתד מלכו ׃ בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרעה מלכא דמצרים

וס׳ בשמואל ב׳ סימן ד׳ ׃ חשך ז׳ בקריאה וסי׳ בלשון תרגום ירדף מני רבוני יומא בישא ועבא דבותא ׳ ופי׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן כ״ד ׃ רפאות ג׳ בקרי׳ וחס׳ וסי׳ לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך ׃ אין דן דינך למזור ׳ והנה לא חבשה לתת רפאות ׃

לכן · את החזקה ואת הנשברת · החזקה אשר הנשארת תהיה שבורה כמו שהיתה והחזקה משל על ארצו שנשארה לו אחר שהכה אותו נבוכד נצר על נהר פרת · והפיצותי · מבואר הוא · וחזקתי · ונאק נאקות חלל לפניו · כבר פירשנו לעיל מהו נאקת חלל והוא אנחת הנפש מהקנה בקול בשעת מותו · והחזקתי · תפלנה · כאלו נפלו שלא יהא בהם כח · ונטה אותה · על דרך נטה את מטה · אל ארץ מצרים · כמו על וכמוהו רבים · ויהי · בן אדם · אל מי דמית בגדלך · למי את דומה בגדלך מתפאר בהמונך ובגדלך ותחשב שלא תרד מגדולתך הנה אשור היה גדול ממך ונפל בידי אף אתה תפול והחל בגדולת מלך אשור על דרך משל והמשילו לארז

את החזקה ל' וחד ואת החזקה את האבדת אבקש ואינון מן שטה חרא חד את ואת וכל חד וחד לית דכוו' וסי' נמסר במסרא רבהא בערך את · והזקתי ב' וסים' וחזקתי את לב פרעה ורדף · וחזקתי את זרעות מלך בבל · תפלנה ב' וסי' אבני אלגביש תפלנה · וזרעות פרעה תפלנה · המונו ג' מ"ל וסי' בספר שפטים סימן ד' · אל מי

ושברתי את זרעתיו את החזקה ואת הנשברת והפלתי את החרב מידו׃ והפיצותי את מצרים בגוים וזריתם בארצות׃ וחזקתי את זרעות מלך בבל ונתתי את חרבי בידו ושברתי את זרעות פרעה ונאק נאקות חלל לפניו׃ והחזקתי את זרעות מלך בבל וזרעות פרעה תפלנה וידעו כי אני יהוה בתתי חרבי ביד מלך בבל ונטה אותה אל ארץ מצרים׃ והפיצותי את מצרים בגוים וזריתי אותם בארצות וידעו כי אני יהוה׃

לא ויהי באחת עשרה שנה בשלישי באחד לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם אמר אל פרעה מלך מצרים ואל המונו אל מי דמית בגדלך׃ הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו׃ מים גדלוהו תהום רממתהו את נהרתיה הלך סביבת מטעה ואת תעלתיה שלחה אל כל עצי השדה׃ על כן גבהא קמתו מכל עצי השדה ותרבינה סרעפתיו ותארכנה פארתו ממים רבים בשלחו׃ בסעפתיו קננו כל עוף השמים ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה ובצלו ישבו כל גוים רבים׃ וייף בגדלו בארך דליותיו כי היה שרשו אל מים רבים׃

ואיתבר ית סעדוהי וית שילטונוהי תקיפיא דבהון דהוא תבר ית מלכותא וארמי ית תוקפא מיניה׃ ואגלי ית מצראי ביני עממיא ואיבדרינון במדינתא׃ ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ואתן ית תוקפי בידיה ואיתבר ית תקוף פרעה ויהים נהום מטעני חרב קדמוהי׃ ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ומלכות פרעה ת תבטיל וידעון ארי אנא יי כד אתן תוקפי ביד מלכא דבבל ויתפרע פורענות מן ארעא דמצרים׃ ואגלי ית מצראי לביני עממיא ואבדר יתהון במדינתא וידעון ארי אנא יי׃

והוה בחדא עסרי שנין בתליתאה בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר׃ בר אדם אימר לפרעה מלכא דמצרים ולאיתרגושתיה למן דמיתא בתוקפך׃ הא אתוראה דמיא לארזא בליבנן דנופיה שפיר וסוכיה מטלן ורם בקומה ועל ניגרין שלח שרשוהי׃ בעממיא סגי בסומכוותא תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שילטונוהי מני על כל מדינת ארעא׃ על כן ראים בתוקפיה מכל מלכי ארעא וסגיאה משרייתיה ואיתנצחו סומכוותיה על עממין סגיאין באיתנצחותיה׃ במשיריתיה כביש כל כרכין תקיפין ותחות שילטונותי שעביד כל מדינת ארעא ובטלל מלכותיה יתיבו כל עממין סגיאין׃ ואיתנצח בסומכותיה בסגי גיברותי ארי הוות איממיה על עממין סגיאין׃

ג' וסימ' אל מי נכולנו ויהוא · בן אדם אמור אל פרעה · אל מי דמית בכה׃ שלחהו וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ו׃ גבהא חד מן מלין דלית רכוו' כתיבין א' בסוף תיבותא וסי' נמסר במסרה רבתא בערך א'׃ בארך ג' בקריאה וסי' בארך ידיעת האגל' יהיה כרוח · ויף בגדלו בארך דליותיו · בארך אפים יפתה קצין · אנך׃

רשי

ושברתי את זרועותיו · לשבור את השנית ותהיין שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מצד האחד עד שאסור לו יתר המלכות כולו׃ וחזקתי · לשון חוזק׃ והחזקתי · לשון אחיזה שאוחז בידו לסומכה שלא תפול וסופו יוכיח׃ וזרועות פרעה תפלנה שאינו אוחז בהן׃ אל מי דמית בגדלך · בהתגדלך לנגדי אל מי היית סבור לדמות׃ הנה אשור · שהפלתי כבר׃ ארז בלבנון · היה׃ וחורש מצל · יער מסכך כל גדול׃ ובין עבותים · עצי רענן׃ צמרתו · צימא בלעז׃ תעלותיה · פוסין בלעז׃ אל כל עצי השדה · להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתוראה דמי לארזא דלבנון וגו' כבעמוד׃ מים גדלוהו תהו' רוממתהו · בעממיא סגין בסומכוותא תקיף וית מלכיא שעביד לתחות מלכותא וית שלטונוהי מני על כל מדינת א ארעא ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנ' מן הארץ ההיא יצא אשור כשנמנעו כל בני העולם קליעה א אחת לבוא בעצה ל למרוד בו אז היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם מים גדלוהו תהום רוממתהו ועל שנשמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם׃

בלבנון שהוא גבוה מכל שאר עצי הלבנון׃ הנה אשור · יפה ענף · שענפיו יפים׃ וחורש מצל · ענף שהוא מסתבך הרבה ועושה צל תחתיו מצל מן בנין והוא מפעל מבנין הפעיל ובא בפתח כמו משב קלע ויבא בגדי הכני משב את כלי המלחמה׃ ובין עבותים היתה צמרתו · הסעיף העליון יקרא צמרת אמר כי צמרת הארז הזה היתה בין ע עבותים בין אנשים מסתבכים וגבוה עליהם ונראה יפה או אמר עבותים על רבוי העלים בענפים כמו שפירשו רז"ל וענף עץ עבות והוא משל על מלכי האומות כי על כלם עלה ויונתן תירגם ועל ניגרין שלח שרשוהי · ובדרש מהיכן זכה לגדולה זו לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור שנמנעו כל בעלי עולם ק קליעה אחת לבא בעצה ולמרוד בו אז היתה צמרתו לעצמה ולא נשתלשלה עמהם׃ מים גדלוהו · היה לו שפע מים לפיכך גדל כל כך כלומר היתה לו הצלחה גדולה׃ תהום רוממתהו · זכר תהום בלשון נקבה ובלשון זכר תהום אמר לו בי היה ואמר תהום שהוא לשון עומק מים רבים שלא יפסקו כן גדולתו לא היתה לה הפסק ימים רבים עד בא עתו׃ את נהרותיה הולך סביבות מטעה · נהרות התהום כלומר כל אחת מן הנהרות היוצאים מן התהום הולכים ס סביבות הארז הזה שהוא מטע התהום כמו שאמר תהום רוממתהו והתהום הוא משל לטובה ולהצלחה גדולה׃ ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה · אמ' כי התהום הוליכה נהרותיה סביבות זה הארז שהיא מטעה כלומר רבוי מימיה ותעלותיה שהם פלגי מים קטנים כמו תעלת הברכה אותם התעלות שלחה להשקות כל עצי השדה והמשל כי רוב הטובה וההצלחה היתה למלך אשור והמעט לשאר מלכי הארץ ויונתן פירש המשל כן בעממיא סגי בסומכותיה ת תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על מדינת ארעא׃ שלחה · קלה הלמד וראויה להדגש ובדרש מים גדלוהו תהום רוממתהו על שנשמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיה׃ על כן גבהא קומתו · האלף במקום הה"א׃ ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו · הענין כפול במלות שונות כי סרעפותיו והסעיף והפארה אחת בשמות שונים והעד מסעף פארה׃ סרעפותו · כתיב בלא יו"ד הרבוי וקרי ביו"ד וכמוהו רבים׃ פארותיו · האלף קודם לרי"ש׃ ממים רבים בשלחו · בשלח התהום מים רבים סביבותיו כמו שאמר מים רבים מאותם מים רבים ארכו פארותיו׃ בסעפותיו · סרעפותיו · ענפיו · פארותיו · זמורותיו׃ ממים רבים בשלחו · פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ולשון שילוח נופל בהם כמו ותשלח פארותי קננו · לשון קן׃ בסעפותיו · בענפיו · דליותיו · אף הם לשון ענפי' הנטוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם פיסטריילאש בלע"ז׃ וייף · לשון יופי׃ לא פארותיו · האלף קודם הרי"ש ואת המשל כן במשירייתיה כבים כל כרכין תקיפין וגו'׃ וייף · היו"ד הראשונה תאיתן והשנייה פ"א הפעל פרמו יפה ויאמר האיתן אינה ייפה ובחסרון למ"ד הפעל אף יף וזה וייף הוא לקריאת בן כפתלי בחירק היו"ד הראשו' ונות השנייה לקריאת בן אשר וייף בשוא הראשו' וחיריק השנייה ובקצת הספרי' מצאתי בחירק הראשונה ובשוא השנייה לבן אשר וזו היא קריאה נכונה על משקל ויסב׃ בארך דליותיו · הם הענפים הרמים מענין ארוממך יי' כי דליתני׃ ארזים

לא עממוהו. לא כהו תארו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו: בגן אלהים. כלומר בכל העולם: ערמונים. קסטניי"ש בלע"ז: כל עצי עדן. כלומר כל המלכים המשובחין: יען אשר גבהת בקומה. כך אמרתי לאשור: ביד איל גוים. ביד קשה שבגוים ביד נבוכד נצר כתיו דאמר מר שכה ראשונה כבש נינוה: עשה יעשה לו. נבוכד נצר ככל רצונו: ויטשוהו. ויפילוהו לארץ כמו ויטש על המחנה: על מפלתו ישכנו וגו'. כתרגומו על מפלת קטילוהי: עצי מים. שהם רכים וחלשים אלא שענפיהם רבים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישר' ולא יעמדו עליהם: אל בין עבותים. לא יתגאו להשוו' גבורתם שותי מים לעצי עבותי': ביום רדתו שאולה. כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו: האבלתי. עליו אבלים רבים שהיו סמוכין עליו: כסיתי עליו את תהום. כסיתי בשבילו את תהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמור למעלה תהום רוממתהו אותו היום כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו כלומר החלשתי את עוזריו: ואמנע נהרותיה. שהיו הולכין סביבות מטעה: ויכלאו מים רבים. שהיו מאריכין פארותיו כמו שאמר למעלה ותארכנה פארותיו ממים רבים: ואקדיר. בשבילו לבנון ואקדיר לשון שחרות: וכל עצי השדה. שהיו תלויים שלוחים אליהם כמו שאמר למעלה: עליו עלפה. בשבילו פסק לחלוחם כאדם שמתעלפה ורוחו פורחת פשמי"ר בלע"ז: וינחמו בארץ תחתית. שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים אמרו אף זה כמונו: וזרועו.

ארזים לא עממוהו. כמו כל סתום לא עממוך ענין הסתר וכסוי רוצה לומר הארזים הגבוהים שהם בגן אלהים לא יסתירוהו ולא יכסוהו כי הוא על כולם ובאמרו בגן אלהים הוא על דרך המליצה והוא הגן שנאמר עליו ויטע יי' אלהים גן בעדן: וערמונים. כמו ולוז וערמון שהוא אילן שקורין קסטני"יר בלע"ז:

ביפיו ב' וסימ' לא דמה אליו. מלך ביופיו: יפה ה' בקריא' וסימ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ. יפה עשיתיו ברוב דליותיו. את הכל עשה יפה בעתו. טוב אשר יפה לאכול ולשתו'. הנך יפה דודי אף נעי': למען אשר לא יגבהו חד מן ל"ד פסו' דאית בהון לא ולא ולא קדמא קרחי' ותרין אחרנין נסבין וי"ו וסימ' נמסר במסר'

ארזים לא עממהו בגן אלהים
ברושים לא דמו אל סעפתיו וערמנים
לא היו כפארתיו כל עץ בגן אלהים
לא דמה אליו ביפיו: יפה עשיתיו
ברב דליותיו ויקנאהו כל עצי עדן
אשר בגן האלהים:
לכן כה אמר אדני יהוה יען אשר
גבהת בקומה ויתן צמרתו אל בין
עבותים ורם לבבו בגבהו: ואתנהו
ביד איל גוים עשו יעשה לו כרשעו
גרשתיהו: ויכרתהו זרים עריצי
גוים ויטשהו אל ההרים ובכל
גאיות נפלו דליותיו ותשברנה
פראתיו בכל אפיקי הארץ וירדו
מצלו כל עמי הארץ ויטשהו:
על מפלתו ישכנו כל עוף השמים
ואל פראתיו היו כל חית השדה:
למען אשר לא יגבהו בקומתם כל
עצי מים ולא יתנו את צמרתם
אל בין עבתים ולא יעמדו אליהם
בגבהם כל שתי מים כי כלם נתנו
למות אל ארץ תחתית בתוך בני
אדם אל יורדי בור:
כה אמר אדני יהוה ביום רדתו
שאלה האבלתי כסתי עליו את
תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים
רבים ואקדר עליו לבנון וכל עצי
השדה עליו עלפה: מקול מפלתו
הרעשתי גוים בהורדי אתו שאלה את
יורדי בור וינחמו בארץ תחתית כל
עצי עדן מבחר וטוב לבנון כל
שתי מים: גם הם אתו
ירדו שאלה אל חללי חרב

מלכין תקיפין לא איתנצחו לקיבליה בתקוף גבורה דהוה עימיה מן קדם יי שלטונין לא קמו קדם משיריתיה וגיברין לא יכילו כסומכותיה בתקוף גבורא דהוה עימיה מן קדם יי לא דמי ליה בתוקפיה: שפיר עבדתיה בסגי גיברוהי וזעו מן קדמוהי כל מלכי קדם בתקוף גבורא דהוה עימיה מן קדם יי:
בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דראימתא בקומה ויהב מרותיה על מלכותיה ורם ליביה בתוקפיה: ואימסריניה ביד תקיף עממיא איתפרע מיניה בחוביה תרכתיה: ושיצוהי נוכראין תקיפי עממיא ורטשוהי על טוריא ובכל חיליא נפלא משיריתיה ואיתברו סומכותיה בכל פצידי ארעא ונחתו מטלל מלכותיה כל עממי ארעא ורטשוהי: על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משריתיה נחא כל חית ברא: בדיל דלא יראמון בתוקפהון כל מלכי קדם ולא יתנון ית מרותהון על מלכותא ולא יתרברבון להון בתוקפהון כל עברי מלכו ארי כולהון איתמסרו למותא לארעא ערעית בגו בני אינשא עם נחתי גוב בית אבדנא: כדנן אמר יי אלהים ביום אחתותיה יתיה לשאול איתאבלו עלוהי חפת עקא ית עלמא וחרובא מדינתא וזעו עממין סגיאין וחשוכית עלוהי אפי מלכיא וכל מלכי עממיא עלוהי טפחו כתפא: מקל מפלתיה אזעית עממיא באחתותי יתיה לשאול עם נחתי גוב בית אבדנא ואיתנחמו בארעא ארעית כל מלכי קדם שלטונין ועתירי ניכסיא כל עברי מלכו: ואף אינון עימיה איתחתו לשאול עם קטילי חרב

כפארתיו. כאן הרי"ש קודם לאל"ף: יפה עשיתיו. אמר עשיתיו להודיע כי מאת האל יתברך היתה הגדולה הזאת ולא כמו שהיה אומר בכח ידי עשיתי: לכן. אמר גבהת ואמר ויתן ורם כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים לו: ואתנהו ביד איל גוים. ואתנהו בשוא הנו"ן והוא עתיד במקום עבר: איל. למדינחאי מלא ביו"ד ולמערבאי חסר יו"ד ופירו' ביו"ד תקיף הגוי' וכן ואת אילי הארץ לקח תקיפי הארץ ואמר איל גוים על נבוכד נצר כמו שאמר בסדר עולם וכן אז"ל במכה ראשונה כבש נינוה: ברשעו גרשתיהו. ברשעו עשו לפניו ולאחריו: ויכרתהו זרים. לפי שהמשילו לעץ אמר בו לשון כריתה וזרים ועריצי גוים אומר על הכשדים כמו שכאת' עליהם גם כן הגוי המר והנמהר וענין המשל מפורש: על מפלתו. ת"י על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמי' ועל פגרי משרייתיה נחא כל חיות ברא: ואל פראתיו. הרי"ש קודם לאל"ף: למען. זה אשר עשיתי לו בעבור שלא יתגאו שאר מלכים הגדולים: כל שותי מים. כל ארזים ר"ל שותי מים שהם גבוהי קומה משפע המים אשר תחתיהם ור"ל במשל על הכלאתם במלוכ' כמו שפירשנו: ולא יעמדו אליהם בגובהם. אליהם בצירי מן כאלה וכאלת מלים אשר חמדתם ויהיו שם כלל לכל עצי' או יהיו שם לאילן הנקרא בלע"ז אולמ"ו ות"י כמו אליהם בשוא ופתח האל"ף ולא יתרברבון להון בתוקפיהון כל עברי מלכו: בתוך בני אדם. בכלל בני אדם כן ימותו המלכי' כמו שאר בני אדם: אל יורדי בור. כמו עם יורדי בור והוא הקבר ויונתן תירגם עם נחתי גוב בית אבדנא: כה אמר' האבלתי כסיתי עליו את תהום. כאילו התהום שהיה מגדל אותו מתאבל עליו בהיותו נכרת כי כבר המשילו לארז ואמר עליו תהום רוממתהו ועתה יתאבל עליו ויתכסה שק עד"מ: האבלתי. פעל יוצא לשני: כסיתי. פעל יוצא לשלישי כסיתי בגדי השק: ואמנע נהרותיה. נהרות התהום שאמר למעלה שהיו הולכים סביבות מטעה מנעתי אותם ממנו וייבש ויכלה וכבר פירשנו המשל למעלה:

רבתא בערך לא: שאלה ט' בקריא' ח' חס' וא' מל' וסי' ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ויכאן. לא ירד בני עמכם כי אחיו מת. ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון. והיה כראתו כי אין הנער ומת והורידו. ואם בריאה יברא יי'. וירדו הם וכל אשר להם חיים. ביום רדתו שאלה. מקול מפלתו הרעשתי. גם הם אתו ירדו. וחד ישובו רשעים לשאלה כל גוים. וכלהון חס' במ"ב לא ירד. ישובו רשעים.

ואקדיר עליו לבנון. לפי שהמשילו לארז בלבנון אמר כי בנפלו קדרו עליו עצי הלבנון ובאמרו האבלתי כסיתי ואמנע ואקדיר להודיע כי מאת האל יתברך היתה לו הרעה: עלפה. שם תאר מן ויתעלף ותתעלפנה הבתולות וענינה רב היגיעה והבהלה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו ובדברי רז"ל שמא יתעלפה ועלפה תאר מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו בתוספת הא' ויאמר עלף בלי תוספת בשקל אכל לקח ותוספת הה"א בו כתוספ' הה"א במלת אשה לנ' בחה כמה ובאמרו בלשון יחיד עלפה ר"ל כל אחד מן עצי השדה: מקול. וינחמו בארץ תחתית. היתה להם נחמה בו כשירד שאול גם הוא על דרך שאמר ישעיה על מלך בבל גם אתה חלית כמונו: מבחר וטוב לבנון. סמוך על סמוך כמו מספר מפקד העם והדומים לו: גם הם. המלכים שהיו עמו היו חללי חרב כמוהו ואמר הם כי זכר עצי עדן ושותי מים והוא משל למלכים ואמר כי אשר ירדו לפניו נחמו בו ובמותו גם כן מתו עמו: וזרעו

רד״ק

וזרועו ישבו בצלו בתוך גוים· אותם המלכים שהיו זרועו ועוזריו שישבו בצלו בתוך
גוים ירדו אתו לשאול אל חללי חרב ות״י וזרועו ושלטנוהי איתברו מתוקפיהון בגו
מלכותא: אל מי דמית ככה· אמר כנגד פרעה אל מי מכל עצי עדן דמית אם
אתה סבור שדמית למלך אשור בגדלך שהיה ארז בלבנון הנה אשור נפל גם אתה
תפול: והורדת את עצי עדן·
כמו שנפלו וירדו שאר המלכים
כן תרד אל ארץ תחתית גם אתה
: בתוך ערלים· הם ערלי לב ועל
דרך הזה ת״י חייביא: הוא
פרעה· כאילו אמר אתה פרעה
אלא שדרך המקרא לדבר לנכח
ושלא לנכח כאחד כמו שמעו
עמים כולם והדומים להם:
ויהי בשתי עשרה שנה· למלכות
צדקיהו שנה אחת אחר החרבן
: בן אדם שא קינה· כי כן
יקוננו עליו המקוננים: כפיר
גוים נדמית· כמו כפיר אריות
בתוך חית השדה כן נדמית את
בתוך הגוים: ואתה כתנים
בימים· וכן היית כמו התנים
הגדול בימים כמו שאמר עליו
גם כן התנים הגדול הרובץ ב
בתוך יאוריו ומ״ם כתנים במקו׳
נו״ן כמו שכתבנו: ותגח
בנהרותיך· ותוציא כמו כי יגיח
ירדן אל פיהו ופירו׳ ותוציא מים
בנהרותיך אל היבשה ובי״ת
בנהרותיך כבי״ת בך צרינו ננגח
והדומי׳ לו או יהיה ותגח מבנין
קל ופי׳ ותצא עם נהרותיך
לשטף את הארץ והנהרות הם
משל לחיילותיו: ותדלח מים
ברגליך· שאר מים של שאר
ארצות: נהרותם· נהרות מים
מזכר: ותדלח· ותרפוש· ענין
אחד במלות שונות ענין הדורס
במים עם עכירות המים כי כ
כשדורס אדם במים שאינם ע
עמוקי׳ שיוכל לגעת ברגלו בארץ
מעלה הטיט ומעכיר המים וזה
משל שהיה נלחם בגוים רבים
ומשחית ארצותם: ותירג׳ יונתן
ותגח ענין מלחמ׳ שתרגם ואגחת
במשריתך וגו׳: כה אמר· רשתי
· ואמר בחרמי לומר כי האל
יתברך יהיה עמהם להשחית מ
מצרים וחרמי כמו רשתי וכן
יבודו חרם ות״י רשתי מצודתי
וחרמי סריגתי כי הרשת עשוי
מעשה סירוג: ונטשתיך· מבואר
הוא: אטילך· כמו אשליכך
וכן ויטילו את הכלים: ונתתי את
בשרך· כתרגומו ית בסר
קטיליך כי לא אמר על פרעה
לבדו אלא עליו ועל עמו· ואמר
על ההרי׳ שיחשבו להשגב בהרי׳
וגם יהרגו או העופו׳ ישאו אותם
על ההרים: רמותיך· שיהיו
הגאיות והעמקים מלאים מן
הפגרי׳ עד ירומו ויגבהו עליהם
מרוב ההרוגים ותירגם יונתן ויתמלין חליא פגרי משיריתך ויש מפרשים
רמותך הגבהתך שהיית גבה לבב ומתגאה ברוב חילותיך אכי אמלא הגאיות
מהם: והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל ההרים· צפתך מן צפו מים על ראשי ומלת צפתך בינוני לנקבה מנחי העי״ן אמר ארצך הצפים המים עליה רוצה לומר ארץ
המישור עתה אשקה אותה מדמך רוצה לומר מדם חלליך ויהיה הדם צף עליה כמו המים ועד אל ההרים כלומר עד שיגיעו על ההרים וזה דרך הפלגה וכתב אדוני
אבי ז״ל כי אמר זה בעבור יאור מצרים שיצא להשקות השדות וקרא הארץ צפה לפי שצפים המים עליה כמו שקרא הארץ זבת חלב ודבש לפי שהחלב זב עליה: ואפיקי׳
ימלאון ממך· מדם חלליך או מעבריהם ויונתן תירגם ארץ צפתך ארע דהנייתא רוצה לומר ארץ דשנה: וכסיתי· בכבו׳ הסמך: בכבותך· כשאכבה אותך ר״ל כאלו
היה נר תאיר מרוב גדולתו ובכבותו יעלה עשן גדול עד שיכסה השמים שלא יראו וכן כל ענין הפסוק משל על דרך הפלגה מרוב הצרה שתהיה לו: כל מאורי אור·
חשכות הכוכבים המאירים על הארץ וכל זה דרך משל כי כל מי שתבא עליו הצרה ידמה לו כל העולם חשך: והכעסתי לב עמים· שיהיה לבבם סר וזעף עליך מפחדם·
שיפחדו על עצמם ותירגם יונתן ואזיע לב עממין סגיאין: בהביאי שברך בגוים· האנשים הנשברים והנגפים בך ועל הדרך הזה תירגם יונתן באתיותי תבירי קרבך
לביני עממיא או פירושו בהביאי באזניהם קול השבר ושמעו: והשמותי· ענין תמהון כמו כאשר שממו עליך רבים והדומים לו: ישערו עליך שער· זכר השם אחר הפעל
הנגזר מהשם לחזק הענין כמו ויגם דוד גוס והדומים להם: בעופפי

אל מי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר יואב אל מי מבלנו· אל מי דמית בגדלך· אל מי דמית ככה: בשני עשר ז׳
בליש׳ וסימ׳ נבסר בסדר תצוה: כתנים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בירמיה סימן י״ד: בימים ה׳ דגשים בקריאה וסימ׳ פרו
ורבו ומלאו· כל אשר לו סנפיר· וכל אשר אין לו· ואתה כתנים בימים: בימים וכל תהומו׳: ומלאתי ד׳ בקרי׳

וזרעו ישבו בצלו בתוך גוים׃
ג׳ · נ׳ אל מי דמית ככה בכבוד ובגדל
ל׳ בעצי עדן והורדת את עצי עדן
אל ארץ תחתית בתוך ערלים תשכב
את חללי חרב הוא פרעה וכל
ר׳ כתי׳ הא׳ המונה נאם אדני יהוה׃
לב ויהי בשתי עשרה שנה
ל׳ בליש׳ בשני עשר חדש באחד לחדש היה
דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם
שא קינה על פרעה מלך מצרים
ל׳ ואמרת אליו כפיר גוים נדמית ואתה
ג׳ · ה׳ · ל׳ כתנים בימים ותגח בנהרתיך
ל׳ · ל׳ וחס׳ ותדלח מים ברגליך ותרפש נהרתם׃
כה אמר אדני יהוה
ופרשתי עליך את רשתי בקהל
ל׳ עמים רבים והעלוך בחרמי׃
ל׳ ונטשתיך בארץ על פני השדה
ל׳ אטילך והשכנתי עליך כל עוף
ל׳ כסי׳ השמים והשבעתי ממך חית כל
ל׳ כסי׳ הארץ׃ ונתתי את בשרך על
ר׳ · ל׳ ההרים ומלאתי הגאיות רמותך׃
ל׳ · ל׳ והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל
ל׳ ומל׳ · ל׳ ההרים ואפקים ימלאון ממך׃
כ׳ · ל׳ · ל׳ וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי
ל׳ חס׳ · ט׳ את ככביהם שמש בענן אכסנו וירח
לא יאיר אורו׃ כל מאורי אור
ל׳ בשמים אקדירם עליך ונתתי חשך
על ארצך נאם אדני יהוה׃
והכעסתי לב עמים רבים בהביאי
ל׳ שברך בגוים על ארצות אשר לא
ב׳ מל׳ ידעתם׃ והשמותי עליך עמים
ל׳ יתר כתי׳ סין ויוד ס׳ רבים ומלכיהם ישערו עליך שער

ושלטונוהי איתברו מתקפהון
בגו מלכותא׃
למן דמית כדין ביקר וברבו
במלכי קדם ותתחת עם מלכי
קדם לארעא ארעיתא בגו חייביא
תשכב עם קטילי חרבא הוא
פרעה וכל איתרגושתיה אמר יי
אלהים׃ והוה
בתרתא עסרי שנין בתרי עסר
ירחין בחד לירחא הוה פתגם
נבואה מן קדם יי עימי למימר׃
בר אדם טול אליא על פרעה
מלכא דמצרים ותימר ליה תקיף
בעממיא הויתא ואת כתנינא בימיא
ואגחתא במשריתך ואזעתא
עממיא בסומכותך ואחריבתא
מדינתהון׃
כדנן אמר יי אלהים ואפרס עלך
ית מצדתי בקהל עממין סגיאין
ויתיתאחד בסריגתי׃ וארטשינך
בארעא על אפי ברא אירמי
נבילתך ואשרי עלך כל עופא
דשמיא ואסבע מינך חית כל ארעא׃
ואתן ית בסר קטילך על טוריא
ויתמלון חיליא פגרי משריתך׃
וארווי ארעא דהניתא מדמך על
טוריא ופצידיא יתמלון מינך׃
ותתפינך עקא באכהיותי ית זיו
יקר מלכותך מן שמיא יחערון עם
משריתך דהוו סגיאין ככוכביא
מלך במשריתיה יחפינך כעננא
דסליק ותחפי ית שמשא וכסהרא
ביממא לא מזהר נהוריה׃ כל
שבילי אורחתיך דמתקנין ונטירן
בגויך הא כמנהרי זהריא בשמיא
אקלקלינון עלך ותתפי עקא
כקבלא ית ארעך אמר יי אלהים׃
ואזיע לב עממין סגיאין באיתיותי תבירי קרבך לביני עממיא למרינן
דלא ידעתנון׃ ואצדי עלך עממין סגיאין ומלכיהון יתמהון עלך תימה

וס׳ את דבריך· את הריו חלליו· אם הבית הזה כבוד· ומלאתי הגאיות: וירח ט׳ בקריא׳ וסימ׳ וידם השמש
וירח עמד· שמש בגבעון דום וירח בעמק· חשך השמש בצאתו· שבט וירח קדרו· וחברו הרויהון ביואל·
וכסיתי בכבותך שמים· יומם השמש לא יככה· הללוהו שמש וירח· וירח יקר הולך׃

רש״י

וזרועו ישבו בצלו· ועוזריו אשר ישבו בצלו: אל מי דמית ככה· אתה פרעה אל
מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו
שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים אל ארץ תחתית·
גיהנם: כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים· היה לך לרבוץ תוך יאוריך כמשפט
הדגים ולא לצאת אל
היבש׳ ונתגאית בלבך
ונדמית בעצמך לכפיר
השליט ביבשה ויוצא
לטרוף טרף: ותגח
בנהרותיך· ותצא חוץ
עם נהרותיך לשון ג
גיחי מבטן כי יגיח
ירדן ואורב ישראל
מגיח ממקומו לשון
דבר הבוקע ויוצא מ
מבית מסתרים:
ותדלח· לשון עכירה:
ברגליך· רגלים לא
היו לך ועשית לך ר
רגלים כחית הארץ
לעבור מימי הארצות
ולרפוש נהרותם:
והדוגמא כתרגו׳ יונתן
ואגחתא במשרייתך
ואזעתא עממיא ב
בסומכוותך ואחריבת
מדינתהון: בחרמי·
לשון מצודה והרבה
יש במקרא יגורהו ב
ברחמו מצודי׳ וחרמים
: ומלאתי הגאיות
רמותיך· הסלכתך
כמו רמה בים ויש
אומרים רמותיך לשון
רמה כמו וירם תולעים
ויבאש: והשקיתי ארץ
צפתך· ארץ אשר
אתה צף בה על פני
מימי יאוריך כמו צפו
מים על ראשי ויצף
הברזל אותה הארץ
אשקה מדמך: אל
ההרים· הגבוהים
שבה: צפתך·
טופרוטנ״ט בלע״ז:
ואפיקים· ראויר״ש
בלע״ז: וכסיתי
בכבותך שמים·
כשתכבה תמשתך
יעלה העשן ויכסה ה
השמים ויחשך ה
המאורות כלומר כל
שומעי שמעך יתאבלו
וישתוממו כי יראו
אים לנפשו לאמר גם
עליכו יעמוד המשחית
: כל מאורי אור במשמי׳
· פרי׳ של מעלה מליכיך
: בהביאי שברך·
באיתיותי תבירי קרבך
לביניהון: והכעסתי
לב׳ כלומר ירגז ויחרד לבם: ושמותי· לשון תמהון: בעופפי

בעופפי חרבי על פניהם. כשאבריקי ולהטי אותה על פניהם להפחידם ולהודיעם כי בה יהרגו. בעופפי ענין בהירות והבריקה כמו תעופה כבקר תהיה ויש לפרש גם כן ענין תנועה כלומר בהניעי ועופפי אותה על פניהם וענין התנועה קרוב לענין העיפה ובדברי רז"ל אין מדליקין בכרי מפני שהוא עף כלומר שהוא פורח ונע מן הכר הנה והנה ויונתן תירגם באתיותי עלך דיקטלין בחרבא ואינון חזן: וחרדו לרגעי' מרגע לרגע יחרדו ויונתן תירגם לרגעים מן רגע הים ויזועון מן קדם תבריהון: איש לנפשו. כל אחד ואחד יחרד על עצמו ופחד ברואתם מפלתך: כי כה אמר. תבואך. תבא לך: בחרבות. מבואר הוא: והאבדתי. מעל מים רבים. שהיתה גדלה על מים רבים כי מים רבים היו במצרים היאורים והאגמים לבד היאור הגדול ולא תשאר בה בהמה שתעבור בהם כי שממה תהיה ופירש הענין ואמר ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם ותדלחם כמו תרפסם ובאמרו עוד רוצה לומר זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם: אז אשקיע מימיהם. כשהמים רבים במקום אחד יש בהם שמרים ויקראו שוקעים לפי שהנופל בהם שוקע למטה וכן אמר ושקעה כיאור מצרים ואמר שלא ישקיע מהם הסדות והגגים שהארץ תהיה מאין אדם ובהמה הנה הם שוקעים: ונהרותם כשמן אוליך. זכים כשמן כי המים שתעבור בהם רגל אדם ובהמה הם עכורים ויונתן תירגם ובכן אשקיט לעממיא ומלכיהון בביזת ארבר ובמקצת נוסחאות בכן אבריתי למכוותהון ומלכיהון בביזת ארבר: בתתי. ונשמה ותהיה נשמה הארץ ממלאה ואע"פ שעמד הטעם במלת ונשמה טעמה דבק עם ארץ נשמה ביכוני לנקבה מבנין כפעל מן שמם: קינה היא. כמו שאמר בתחלת הענין אמר בסוף גם כן: קינה היא וקוננוה. אמרו אותה בקול קינה ות"י אליתא היא כבואתא ותהי לאליא: בנות הגוים תקוננה אותה. בני הכפרים אשר בגוים יקוננו אותה וכן תירגם יונתן כפרני עממיא יילילון יתה ויש לפרש בנות כמשמעו נשים כי המספד והקינה היא מנהג הנשים כמו שאמר וקראו למקוננו' ותבואנה תקוננה רגש בנין הקבות לחסרון נון הכפל לבנין המרובע או פירו' בנות הגוים קהלות הגוים כמו בת ציון בת אדום שפי' עדה: ויהי בשתי עשרה שנה. מבואר הוא למעלה: בחמשה עשר לחדש. ולא זכר איזה חדש סמך בזה לפי שזכרו למעלה בשני עשר חדש: בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו. אמר נהה כמו שאמר שא קינה לא שהנביא יקונן ויכהה עליהם אבל ישמח על חרבנם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והנוהים עליהם והורידהו פירושו לפניו: אל ארץ תחתיות.

לרגעים ד' וסימ' אני יי' נצרה: חרדות ילבשו על הארץ ישבו. חרדו לרגעים איש לנפשו.	לרגעים תבחנם: כשבן ב' וסימ' ונהרותם כשמן אוליך. כשמן הטוב: בהכותי ב' א' מל' וא' חסר וסימ' בהכתי בארץ	מצרים. בהכותי את כל יושבי בה: תקוננה חד מן ג' מלין ת' בריש תיבותא ומן ב' ב' כפסו' וסימ' תדלחם

בעופפי חרבי על פניהם וחרדו
לרגעים איש לנפשו ביום מפלתך:
כי כה אמר אדני יהוה
חרב מלך בבל תבואך: בחרבות
גבורים אפיל המונך עריצי גוים
כלם ושדדו את גאון מצרים ונשמד
כל המונה: והאבדתי את כל
בהמתה מעל מים רבים ולא תדלחם
רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא
תדלחם: אז אשקיע מימיהם
ונהרותם כשמן אוליך נאם אדני
יהוה: בתתי את ארץ מצרים
שממה ונשמה ארץ ממלאה בהכותי
את כל יושבי בה וידעו כי אני
יהוה: קינה היא וקוננוה בנות
הגוים תקוננה אותה על מצרים ועל
כל המונה תקוננה אותה נאם אדני
יהוה: ויהי בשתי
עשרה שנה בחמשה עשר לחדש
היה דבר יהוה אלי לאמר: בן
אדם נהה על המון מצרים והורדהו
אותה ובנות גוים אדרם אל ארץ
תחתיות את יורדי בור: ממי
נעמת רדה והשכבה את ערלים:
בתוך חללי חרב יפלו חרב נתנה
משכו אותה וכל המוניה: ידברו
לו אלי גבורים מתוך שאול את
עזריו ירדו שכבו הערלים חללי
חרב: שם אשור וכל קהלה
סביבותיו קברתיו כלם חללים
הנפלים בחרב: אשר
נתנו קברתיה בירכתי בור

באיתיותי עלך דקטלין בחרבא
איגון חזן ויזועון מן קדם תברהון
גבר לנפשיה ביום מפלת קטילך:
ארי כדנן אמר יי
אלהים קטולי חרבא מלכא דבבל
ייתון עלך: בחרבא דגיבריא
אסגר משריתך תקיפי עממיא
כולהון ויבזון ית תקוף מצרים
ותישתיצי כל איתרגושתהא:
ואוביד ית כל בעירה מעל מיין
סגיאין ולא תזועונון רגלא דאינשא
עוד ופרסות בעירא לא תזועונון
: בכן אשקיט לעממיא ומלכיהון
בביזת ארבר אמר יי אלהים: כד
אתן ית ארעא דמצרים צדו ותצדי
ארעא ומלהא באיתיותי מחא על
על כל דיתבין בה וידעון ארי אנא
יי: אמר נביא אליא היא נבואתא
ותהי לאליא כפרני עממיא ילילון
יתה על מצרים ועל כל איתרגושתה ילילון יתה אמר יי
אלהים: והות
בתרתא עסרי שנין בחמשא עסר
לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם
יי עימי למימר: בר אדם איתנבי
על איתרגושת מצרים ותברה לה
ולכפרני עממיא תקיפיא איתנבי
דיתמסרון לארעא ארעיתא עם
נחתי גוב בית אבדנא: ממן את
גיבר חות ושכיב עם חיביא: בגו
קטלי חרבא יתרמון לה לחרבא
יתמסרון לשיצאה יתהון וית כל
איתרגושתהון: ימללון עימיה
תקפי גיבריא מגו שאול עם
סעודהי נחיתו שכיבו חייביא
קטלי חרבא: תמן אתור וכל
משריתיה גוב בית אבדנא סחר
סחרתהון קבריהון כולהון קטילי
דאיתקטלו בחרבא: דאיתמסרו לקבורא בסיפי גוב בית אבדנא

והאברתי את כותבתה' הקוננה קינה הוא וקוננוה. תכול ואנה שמעית עלך: קברותיה ג' בקריא' וסימ' אשר נתנו קברתיה. בתוך חללים ר"פ. שם משך תובל. ומשתנין באתיהון קדמא קברתיה כתיב. תנינא קברתה כתיב וחס' דחס' תליתאה קברותיה כתיב מ"ל דכל':

רשי

בעופפי חרבי על פניהם. לשון עוף פורח בשלחי עליך חיל שלוחי דרך ארצם: וחרדו לרגעים. לשברים כן גם עליהם יבא השבר לשון רגע תמם כן חברו מנחם: איש לנפשו. כל אחד על עצמו שוייה איתהם בלע"ז: מעל מים. של שאר מדינות שהיית עומדת: אשקיע מימיהם. שלא תעכרם רגל בהמה ישקע הטיט ויהיו המים צלולים ונקיים כשמן המזוקק: ארץ ממולאה. ארץ שהיא עתה ממולאה מכל טוב: נהה. בכה וקונן: והורידהו אותה ובנות וגו'. התנבא עליו ועל כל האומות שירדת לבאר שחת כאן הראהו הקב"ה ליחזקאל שכל האומות יורדין לגיהנם: ממי נעמת. כלום נעמת משאר הערלים אף אתה רדה לבור והשכבה אותם: חרב נתנה. לחרב נתנה מצרים: ידברו לו. ידברו עליו ועל עוזריו: אלי גבורים מתוך שאול. סרס המקרא ודרשהו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וכה יאמרו עליהם ירדו שכבו את הערלים וגו' כל לנו ולי ולהם ולך הסמוכין לדבור איכם אלא לשון על: שם אשור. בגיהנם: סביבותיו. בתוך שאול קברותיו מוכנים כי משם לא יבא לנוח בקבר: בירכתי בור. בעמקי בור בתוך עמקו:

ויהי

רוצה לומר שיורידהו בדברו ובנבואתו ויש מפרשים אותו מענין ארד בשיחי ואם הם שנים פרשים: אותה ובנות גוים אדירים. לא מצרים לבדה אלא הוריד אותה ובנות גוים אדירים הגוים אדירים כולם ירדו מגדולתם ויספו וירדו אל ארץ תחתיות ויאבדו שמם ובנות קהלות כמו אדום בת בבל: תחתיות. הם קבוץ תחתיות: ממי נעמת. אתה חושב להיות נעים ויפה והלא כל המוני הגוים שחשבו להתגבר ולעמוד ביפים ירדו ממעלתם ואתה תחשוב לעמוד: רדה והשכבה את ערלים. רד כמו שהם ירדו ותשכב עם ערלי לב ורשעי המוני הגוים בקבר והשכבה מקור בתוספת הא מבנין הפעל שלא נזכר פעלו כי לא יבא ממנו צווי כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: מתוך חללי חרב יפולו. שגם הם יהיו חללי חרב: חרב נתנה. כמו לחרב נתנה: משכו אותה וכל המוניה. משכו צווי לגזרת פעול השם כקריאת בקמץ חטף וכן את המסרה עליו לית וחטף אמר שימשכו אותם לארץ תחתית: ידברו לו אילי גבורים. אמר דרך משל כי בדרך פרעה שאול ידברו לו גוים תקיפי גוים הגבורי' שירדו לשאול ולא הועילה להם גבורתם וחזקם ולא ספר מה ידברו לו כי סמך על המבין והדבר כמאמר ישעיהו על מלך בבל כולם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו: את עוזריו. עם עוזריו ידברו עם פרעה ועם עוזריו: ירדו שכבו הערלים. עם עוזריו שירדו ושכבו עם הערלים חללי חרב: שם אשור וכל קהלה. קהל ארץ אשור: סביבותיו קברותיו. סביבות אשור יהיו קברות פרעה והמונו: אשר נתנו קברותיה בירכתי בור. לפי שאמר סביבותיו קברותיו אמר ואמר כתנו קברותיה של עדת אשור בירכתי בור ואמר זה להפלגה שירדו לשאול תחתית והעמיק שאמר בקבורתם כאמרו ואל ארץ תחתיות בירכתי בור להגדיל אבדם בעמק כמקום שלא תקום. יד וכל זה דרך משל כלומר שיאבדו לעולם הם וכמותם:

ויהי

ויהי קהלה סביבות קברתה׃ קהל ארץ מצרים סביבות קברות עדת ארץ אשור ובאמרו סביבות אינו אומר שיקברו במקום שיקברו הם אלא שיפלו בחרב כמוהם ושמפט
אחד להם כאילו הם ביחד וכולם יפלו בחרב אותם אשר נתנו חתית בארץ חיים שנתנו מוראם וחתיתם בבני אדם בעודם חיים ולפיכך אמר בארץ חיים לפי שהם עתה
בארץ מתים ויונתן תירגם על דשליטו בארעא דישראל׃ שם עילם׃ סביבות קברתה׃ המון עילם יהיו סביבות קברתה וקבורתה אמר על עדת הפרים והגבורים׃ אשר
ירדו ערלים׃ שמתו ברשעם׃ וישאו כלימתם׃ כי יהיו ככלמים מגדולתם שהיתה להם ועתה יפלו בחרב ביד אויביהם ויונתן תירג׳ וקבילו אתכנעותהון׃ בתוך חללים נתנו

קבורתה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ בלא וסימ׳ נכסר בסדר וישלח · החתיות ו׳ וסימ׳ ביהושע סימ׳ ט״ו׃ סביבותיו ד׳ מל׳ וסי׳ שם
אשור וכל קהלה · בתוך חללים נתנו · שם משך תובל · ישת חשך סתרו דתהלות׃ ראשיהם י״ג בקריא׳
וסימ׳ ואת עמודיו חמשה ואת וויהם · והאדנים לעמדים נחשת · ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת ·

רשי

ויהי קהלה · בתוך שאול סביבו׳ קבורתה׃ אשר נתנו חתית · אשר נתנו שבר בארץ ישראל׃ נתנו משכב לה · לעילם׃ מחללי׃ כמו הרוגי׃ ולא ישכבו · אלה הנזכרי׳ עם גבורים שמתו מ מיתת עצמם כי נופלי׳ וגרועים יהיו מערלים אשר מתו מיתת עצמם וירדו בכלי מלחמתם שאול׃ ויתנו · קובריה׳ את חרבותם תחת ר ראשיהם לסימן ל להודיע כי לא שלטה בהם חרב׃ ותהי עונותם על עצמותם · לא נחסר מעונם כלום שלא כפרה ע עליהם חרב הריגה שלא נהרגו ומה הוא העון כי חתית הגבורי׳ ההם היתה בארץ ח חיים׃ ואתה בתוך ערלים · לפרעה הוא אומר׃ את חללי חרב · ולא עם המתי׳ מיתת עצמם׃ בחתיתם מגבורתם בושים · באתגברותהון מגבורתהון בהתין׃ כי נתתי את חתיתו בארץ חיים · כי אתן אני את מוראי בארץ ישראל ולא תכיתן עוד חתית אדם בה׃ לגופה

ג׳ וחס׳ וַיְהִי קְהָלָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם
חֲלָלִים נֹפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־נָתְנוּ
חִתִּית בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ שָׁם עֵילָם וְכָל־
ג׳ וחס׳ הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם חֲלָלִים
הַנֹּפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־יָרְדוּ עֲרֵלִים׀
ז׳ אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֲשֶׁר נָתְנוּ חִתִּיתָם
בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־
יוֹרְדֵי בוֹר׃ בְּתוֹךְ חֲלָלִים נָתְנוּ
ד׳ מל׳ מִשְׁכָּב לָהּ בְּכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו
ל׳ חס׳ וחס׳ קִבְרֹתֶהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים חַלְלֵי־חֶרֶב כִּי־
ז׳ ופתח נִתַּן חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ
כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר בְּתוֹךְ חֲלָלִים
ד׳ י׳ נִתָּן׃ שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל־הֲמוֹנָהּ
ד׳ מל׳ ל׳ מל׳ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים
ל׳ וחס׳ מְחֻלְלֵי חֶרֶב כִּי־נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ
חַיִּים׃ וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים
ל׳ נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים אֲשֶׁר יָרְדוּ־שְׁאוֹל
בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם
י״ג תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וַתְּהִי עֲוֺנֹתָם עַל־
עַצְמוֹתָם כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים
ל׳ ל׳ וְאַתָּה בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשָּׁבַר וְתִשְׁכַּב
ה׳ ר״פ אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב׃ שָׁמָּה אֱדוֹם
ל׳ ו׳ רגש מְלָכֶיהָ וְכָל־נְשִׂיאֶיהָ אֲשֶׁר־נִתְּנוּ
בִגְבוּרָתָם אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב הֵמָּה אֶת־
ג׳ ג׳ חס׳ עֲרֵלִים יִשְׁכָּבוּ וְאֶת־יֹרְדֵי בוֹר׃
ה׳ ר״פ ל׳ וחס׳ שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן כֻּלָּם וְכָל־צִדֹנִי
אֲשֶׁר־יָרְדוּ אֶת־חֲלָלִים בְּחִתִּיתָם
ל׳ ל׳ ויד בוקים מִגְּבוּרָתָם בּוֹשִׁים וַיִּשְׁכְּבוּ עֲרֵלִים
אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־
יוֹרְדֵי בוֹר׃ אוֹתָם יִרְאֶה פַרְעֹה
ל׳ כיון ד׳ כתי׳ ה׳ וְנִחַם עַל־כָּל־הֲמוֹנֹה חַלְלֵי־חֶרֶב
פַּרְעֹה וְכָל־חֵילוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
חתיתי ק׳ כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ בְּאֶרֶץ
חַיִּים וְהֻשְׁכַּב בְּתוֹךְ עֲרֵלִים אֶת־
ד׳ כתי׳ ת׳ חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

והות משריתהון סחרנותהון
קברתהון כולהון קטיליא ד
דאיתקטלו בחרבא ודאיתמסרו
לתבר על דשליטו בארעא די
דישראל׃ תמן עילם וכל
איתרגושתה סחרנותהון קבריהו
כולהון קטיליא דאיתקטלו בחרב
דאיתחתו חייביא לארעא ארעיתא
דאיתמסירו לתבר על דשליטו
בארעא דישראל וקבילו אית
איתכנעותהון עם נחתי גוב בית
אבדנא׃ בגו קטיליא איתמנא
בית משכבהון להון בכל אית
איתרגושתהון סחרנותהון ק
קבריהון כולהון חייביא קטילי
חרבא ודאיתמסרו לתבר על
דשליטו בארעא דישראל וקבילו
איתכנעותהון עם נחתי גוב בית
אבדנא בגו קטיליא אתמסירו׃
תמן משך תובל וכל משריתהון
סחרניהון קברתהון כולהון
חייביא קטילי חרבא דאיתמסרו
לתבר על דשליטו בארעא די
דישראל׃ ולא ישכבון עם
גיבריא דאיתקטלו מחייביא
דאיתחתו לשאול במני קרביהון
ויהבו ית סיפהון תחות רישיהון
והוו חוביהון על גרמיהון ארי
אתמסירו לתבר גיבריא על ד
דשליטו לארעא דישראל׃ ואת
בגו חייביא תתבר ותשכוב עם
קטילי חרבא׃ תמן אדום מלכהא
וכל רברבהא דאיתמסירו בנ
בגבורתהון עם קטילי חרבא
אינון עם חייביא ישכבו ועם נחתי
גוב בית אבדנא׃ תמן רברבי
ציפונא כולהון וכל צידונאי ד
דאתחתו עם קטיליא בא
באיתגברותהון מגבורתהון בהתי
ושכיבו חייביא עם קטילי חרבא
וקבילו איתכנעותהון עם נחתי
גוב בית אבדנאיתהון יחזי פרעה
ויתנחם על כל איתרגושתיה קטילי חרבא פרעה וכל משריתיה אמר יי אלהים׃
ארי איתמסירו לתבר גיבריא על דשליטו בארעא דישראל ושכיבו בגו חייביא עם
קטילי חרבא דפרעה וכל איתרגושתיה אמר יי אלהים׃

משכב לה׃ משכבה בקבר עם שאר החללים׃ בכל המונה סביבותיו קברותיה׃ סביבות המונה וכל הענין מבואר הוא׃ חללי חרב׃ כולם אסר בפרשה חטופים אין מאריך בהם׃ שם משך׃ מחללי חרב׃ מבנין חללי חרב והוא פעול מבנין הדגוש והוקל והאמר בשוא ופתח ו והפועל ביד מחלליך׃ ולא ישכבו את גבורי׳ נופלים מערלי׳ ׃ אמר כי עם חללי חרב ישכבו ולא עם הגבורים שנפלו כלומ׳ שמתו מיתת עצמם שלא נפלו בחרב ופירש עוד ואמר מערלי׳ אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם רוצה לומ׳ מאותם ערלי׳ שירדו לשאול בכלי מלחמתם כלומר שעד מותם אחזו בכלי מלחמתם וכאילו נתנו חרבותם תחת ר ראשיהם בשכבם בקבר כלומר שעד הקבר גבורה ידם במלחמה הם הנזכרי׳ ולא ישכבו עם אותם הגבורים אלא עם אותם שהם חללי חרב׃ ותהי עונותם על עצמותם · חטאת עונות׳ ונפשם היתה על עצמותם כלומ׳ שרקרו אותם בחרב ושברו עצמותיהם׃ כי חתית גבורים בארץ חיים · לפי שאלה הגבורים נתנו חתיתם בארץ חיים לפיכך לא ימותו מ מיתת עצמם אלא חללי חרב יהיו ויש לפרש נופלים מערלים כמו לא נופל אנכי מכם כלומר פחותים יהיו מאותם ערלים ש שירדו לשאול בכלי מלחמתם ויש לפרש בכלי מלחמתם ויתנו חרבותם תחת ראשיה׳ כמשמעו כי כן עושים אותם הגבורי׳ שמתו מיתת עצמם לאות ולסימן להם קוברין עמהם כלי מלחמתם ו והסיף שלהם משימים אותו ה הקוברים תחת ראשיה׳ שימצאו המוצאים בחטיטת הקברי׳ כלי מלחמתם בקבר כדי שידעו כי אותם היו גבורי׳ ולא נפלו בחרב במותם ויהיה להם לשם ואת נופלים דאתקטילו׃ ואתה · אמר כנגד פרעה׃ תשברי בפתח הבא״ת כמו תשבר בצרי וכמוהו וכל מקנך תזכר ותעצר המגפ׳ ׃ שמה · אדום וכל אלה שזוכר הם שהרעו לישראל וכולם נפלו בחרב׃ שמה נסיכי צפון · הם מלכי בבל׃ וכל צדוני · כמו צדונים וכן לכרי ולרצים כמו לכרים׃ מגבורתם · הנ״מל רפה ומשפט להדגש וכמוהו מבציר אביעזר׃ וישכבו ערלים · שמתו ברשעם׃ אותם · וניחם · פתח והוא כפעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי״ו׃ כי נתתי את חתיתו · כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והוא מאמ׳ האל יתברך והכתוב רוצה לומר כי חתית פרעה אני נתתי אותו לא בכח ידו ובגבורתו והקרי פירו׳ כי אני נתתי חתיתי בארץ חיים באותם שנתנו חתית׃

ואת האלף ושבע המאות והבשה · וישימו את ראשיהם כדודים · נפף על ראשיהם מלמעלה · ויעלו
עפר על ראשיהם · ובכל ראשיהם קרחה · ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם · כסוס יבסמו את · ראשיהם
טאתים דד״ח · מה עצמו ראשיהם · ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה׃ סימן מן ריש יחזקאל עד ויאמר
יי׳ אלי עבר בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש לגלותנו על כל ועל כל
במ״ג אל כל ואל כל וסימ׳ אל כל ראש דרך בנית · יען אשר זכרתי גבך · כים גדלוהו · ומן בעשרים
וחמש שנה עד סוף דסיפ׳ אל כל ואל כל כמ״א על כל וסימ׳ ולא יגשו לכהן לי׃

והשכב · הה״א בקמץ שפתים והוא מבנין הפעל שלא נזכר פועלו׃ וכל המונה · בה״א כמו בוי״ו וכן ויט אהלה והדומים לו׃ ויהי

ויהי בן אדם · אל בני עמך · הנה דברתי אליך על הגוים המריעים לישראל כי ישאו את עונם ועתה דבר אל בני עמך כי בעונותם פלטה בהם יד הגוים : ואמרת אליהם · אמור להם זה המשל : ארץ כי אביא עליה · אמר אביא כמו שאמר ירמיה רגע אדבר על גוי ועל ממלכה להודיע כי הוא משגיח בבני אדם וגומל טוב לטובים ורע לרעים אף על פי כי בישראל היא ההשגחה הגדולה יש ממנה מקצת בשאר האומות כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם : מקציהם · רפויה הקוף ועניינו כמו מקצה אחיו לקח ומם מקציהם מם הסמוך ומם מקצה מם התוספת : וראה את החרב באה על הארץ · כתרגומו דקטלין בחרבא אתיין על ארעא : ושמע · ולא נזהר · כל נזהר דפרשה זו קמצין : את קול · מלט · בצרי · והצפה · נלקח · קמץ בזקף : הדרש · ואף על פי שהוא היה חייב כבר מכל מקום על ידי הצופה מת והוא מתחייב בדמו כיון שלא הזהירו והוא לא ידע מה יהיה נלקח ומי הוא ראוי להלקח והיה לו להזהיר העם בכלל כיון ששמוהו לו צופה ובטחו בו וכן אמר והאלהים אנה לידו ואף על פי כן חייב השוגג כיון שהיה לו להזהיר ואמר כי יפול הנופל ממנו ואמרו רז"ל ראוי היה זה ליפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב : ואתה בן אדם · הענין הזה מפורש למעלה בתחלת הספר : וקול השופר · הוא דבר הנביא כמו שאמר הרם קולך והגד לעמי פשעם : ואתה נפשך הצלת · בלא מלת את ושארא את נפשך הצלת : ואתה בן אדם · כן אמרתם לאמר · כמו כן בנות צלפחד דוברות אמר טוב חשבתם אם חשבתם בלבבכם לאמר פשעינו וחטאתינו עלינו כלו' אם תודו על חטאתיכם ופשעיכם יהיה טוב ותודו כי הרעות הבאות עליכם הם בעונותיכם לא דרך מקרה : נמקים · מבנין נפעל שרשו מקק מענין המק בשרו וכן ימקו בעונם : אמר אליהם · כל הענין עד סוף הפרשה מבואר הוא למעלה : ואתה בן אדם · ביום חטאתו · מקור בשקל לבלתי קרת לנו עד יום צאתו : באמרי · והוא בטח על צדקתו · אף על פי שפירשנו זה הענין בתוהא על הראשונו' כמו שפירשו רז"ל אמר בטח רוצה לומר כי הוא חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אף על פי שתוהא עליהן כי ענין תהייתו הוא לאהבתו תאות העולם ולעשות מה שלבו חפץ ותוהא על הזמן שעבר שלא עשה כתאות לבו : ויהי ·

בראשו י"ד וסי' נמסר בסוף סדר ויקרא ולעיל בסיפ' סימן ל"ו : ותבוא י' מל' בנביאים וסי' נמסר בסיפרא דא סימן כ"ב : והזהרת ג' ב' חס וא' מלא וסימ' אתהם את החקים · צפה נתתיך לבית ישראל · וחברו' קדמא מל' : ולא שב ח' בקריא' וסי' וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הם · וחברו' ואתה כי הזהרתה רשע ·

רשי

לצופה בארינוא בלע"ז : וראה את החרב · המה הנייבות : דמו בראשו יהיה · עון מיתתו ידרש מיד עצמו שפשע בנפשו : והוא נזהר נפשו מלט · אם נזהר היה נמלט : צופה נתתיך · כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש כן נתתיך להזהיר את ישראל : כן אמרתם · לפיכך אין אתם חפצי' לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה : לחיות בה · בצדקתו : לא תזכרנה · להציל מליצים על עבירה זו : חטאו

לג ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן
אדם דבר אל בני עמך ואמרת
אליהם ארץ כי אביא עליה חרב
ולקחו עם הארץ איש אחד מקציהם
ונתנו אתו להם לצפה : וראה את
החרב באה על הארץ ותקע בשופר
והזהיר את העם : ושמע השמע
את קול השופר ולא נזהר ותבוא
חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה :
את קול השופר שמע ולא נזהר דמו
בו יהיה והוא נזהר נפשו מלט :
והצפה כי יראה את החרב באה
ולא תקע בשופר והעם לא נזהר
ותבוא חרב ותקח מהם נפש הוא
בעונו נלקח ודמו מיד הצפה אדרש
: ואתה בן אדם צפה
נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי
דבר והזהרת אתם ממני : באמרי
לרשע רשע מות תמות ולא דברת
להזהיר רשע מדרכו הוא רשע
בעונו ימות ודמו מידך אבקש :
ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב
ממנה ולא שב מדרכו הוא בעונו
ימות ואתה נפשך הצלת :
ואתה בן אדם אמר
אל בית ישראל כן אמרתם לאמר
כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם
אנחנו נמקים ואיך נחיה : אמר
אליהם חי אני נאם אדני יהוה אם
אחפץ במות הרשע כי אם בשוב
רשע מדרכו וחיה שובו שובו
מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית
ישראל : ואתה בן
אדם אמר אל בני עמך צדקת
הצדיק לא תצילנו ביום פשעו
ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום
שובו מרשעו וצדיק לא יוכל לחיות
בה ביום חטאתו : באמרי לצדיק
חיה יחיה והוא בטח על צדקתו
ועשה עול כל צדקתו לא תזכרנה
ובעולו אשר עשה בו ימות :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי
עמי למימר : בר אדם איתנבי
לבני עמך ותימר להון ארעא ארי
איתי עלה דקטלין בחרבא וידברון
עמא דארעא גברא חד מביניהון
וימנון יתיה להון לאזהרא :
ויחזי ית דקטלין בחרבא דאתן
על ארעא ויתקע בשופרא ויזהר
ית עמא : וישמע די שמע ית קל
שופרא ולא איזדהר ואתו קטולי
חרבא ודברוהי חובת קטולית
ברישיה יהי : ית קל שופריה
שמע ולא איזדהר חובת קטולא
ביה תהי והוא אזדהר נפשיה שזיב
: ומזהרנא ארי יחזי ית דקטלין
בחרבא אתן ולא תקע בשופרא
ועמא לא אזדהר ואתו קטולי
חרבא ודברו מנהון נפשא הוא
בחוביה אידבר ודמיה מיד אז
אזהרנא אתבע :
ואת בר אדם מליף מניתך לבית
ישראל ותקביל ממימרי פתגם
ותזהר יתהון מלמחטי קדמי :
בדאמרית לרשיעא רשיעא ממת
תמות ולא מלילתא לאזהרא
רשיעא מאורחיה הוא רשיעא
בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע
: ואת ארי אזהרתא רשיעא
מאורחיה למתב מנה ולא תב
מאורחיה הוא בחוביה ימות ואת
נפשך שיזבתא :
ואת בר אדם אימר לבית ישראל
כן אמרתון למימר ארי חובנא
וחטאנא עלנא מתיהבין ובהון
אנחנא מיתמסין ואיכדין ניחי :
אימר להון קיים אנא אמר יי
אלהים אם רעינא במית רשיעא
אלהין כד יתוב רשיעא מאורחיה
ויחי תובו תובו מאורחתכון בישת
ולמה תמותון בית ישראל :
ואת בר אדם אימר לבני עמך
זכות זכאה לא תשזבניה ביומא
דחובתיה וחובת חייבא לא יתקל
בה ביומא דיתוב מחוביה וצדיקא
לא ייכול לאיתקיימא ביה ביומא
דחובתיה : בדאמרית לזכאה
מיחא יחי והוא יתרחיץ על זכותיה
ועבד שקר כל זכוותיה לא ידכרן
ובשיקריה דעבד ביה ימות :

מסרה

וחברו : תמוהו ז' מל' וסי' נמסר בסדר מקץ : וצדי' וסי' מדבר שקר תרחק · ואתה בן אדם אמור אל בני עמך · הנה עפלה לא ישרה · זרח בחשך אור · חנון יי' וצדיק ואלהינו · יכין וצדיק ילבש · בפשע איש רע מוקש · כל היום התאוה תאוה · לות רשע ולא ישלם · כעבור סופה ואין רשע : חיו ד' כתיב בן וסים' נמסר בריש סיפרא דא סימן ג' :

ויהי · לגלותינו · לגלות יהויכין כי את גלה יחזקאל הנביא : ויד ה׳ · באה אלי · הפליט כמו שאמר למעלה ביום יבא אליך הפליט וכבר פירשנו הענין וכן בפסוק ודברתי אותך : ויהי · בן אדם יושבי החרבות האלה · כי במלכות צדקיהו רוב ארץ ישראל היתה חרבה : אחד היה אברהם וירש את הארץ · אמר הנה אברהם ולא היה אלא אחד וירש את הארץ כי נתנה לו והאל יתברך בירושלם כמו שאמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה ואמר במה אדע כי אירשנה והוא שהיה אחד ירש את הארץ ויר על פי שהיה די לו במקום אחד מן הארץ ואנחנו שאנו רבים כל שכן שראויה לנו הארץ לירושה ודברי רז״ל אחד היה אברהם רבי עקיבא אומר כך אמרו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנחנו שאנו עובדים אלוהות הרבה על אחת כמה וכמה שנירש את הארץ רבי שמעון בן יוחי אומ׳ ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנחנו שנצטווינו כמה מצות אינו דין שנירש את הארץ ומה הנביא משיבן על הדם תאכלו וגו׳ והארץ תירשו : למורשה · להיות לנו לירושה כי לא נתנה לאברהם אלא שתהיה לנו למורשה : לכן · על הדם תאכלו · ואני צויתי לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבודת עבודה זרה שהיתה חק מן הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזהו דבר׳ האומר שצוינו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו : ועיניכם תשאו אל גלוליכם · שאתם פונים אליהם תמיד לעבדם ולהשתחוות להם ואפילו להביט בהם אסרתי לכם כמו שנאמר אל תפנו אל האלילים : ודם תשפכו · ר״ל דם נקי : והארץ תירשו · בתמיהה ואיך תרשו את הארץ ועמכם אלה המעשים שאיכם טבע הארץ כמו שכתוב אלהי נכר הארץ והכנענים יצאו מפניכם מפני עבודת עבוד׳ זרה ושפיכות דם נקי ותמות התועבו׳ כמו שכתוב ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם ואיך תירשו אתם הארץ ואתם עושים התועבות שעשו אנשי הארצות האלה שהיו לפניכם : עמדתם על חרבכם · לשפוך דם נקי ויונתן תירג׳ אתעתדיתון על תוקפיכון : עשיתן תועבה · בנון במקום מם או אמר עשיתן כנגד הנקבות : כה תאמר · אם לא · לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי והדומים להם כמו שפירשנו : במצדו׳ · מגדלים חזקים : ונתתי · מבואר הוא : וידעו · מבואר הוא : ואתה

ובשוב ד׳ בקריאה וסי׳ ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · ככל התועבות · ובשוב רשע · וחכרו · וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי : בעשרי ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ בסדר נשא ול׳עיל בספרא סימן כ״ט : בוא י״ד מ׳ל בקריא׳ וסי׳ ויאמר בוא ברוך י״י למה תעמד׳ · מבינו את תבואתה עד בוא יוסף · ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו · עד

ובאמרי לרשע מות תמות ושב מחטאתו ועשה משפט וצדקה: חבל ישיב רשע גזלה ישלם בחקות החיים הלך לבלתי עשות עול חיו יחיה לא ימות: כל חטאתו אשר חטא לא תזכרנה לו משפט וצדקה עשה חיו יחיה: ואמרו בני עמך לא יתכן דרך אדני והמה דרכם לא יתכן: בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בהם: ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה: ואמרתם לא יתכן דרך אדני איש כדרכיו אשפוט אתכם בית ישראל:

ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר: ויד יהוה היתה אלי בערב לפני בוא הפליט ויפתח את פי עד בוא אלי בבקר ויפתח פי ולא נאלמתי עוד:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם ישבי החרבות האלה על אדמת ישראל אמרים לאמר אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה: לכן אמר אליהם כה אמר אדני יהוה על הדם תאכלו ועיניכם תשאו אל גלוליכם ודם תשפכו והארץ תירשו: עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה ואיש את אשת רעהו טמאתם והארץ תירשו: כה תאמר אלהם כה אמר אדני יהוה חי אני אם לא אשר בחרבות בחרב יפלו ואשר על פני השדה לחיה נתתיו לאכלו ואשר במצדות ובמערות בדבר ימותו: ונתתי את הארץ שממה ומשמה ונשבת גאון עזה ושממו הרי ישראל מאין עובר: וידעו כי אני יהוה בתתי את הארץ שממה ומשמה על כל תועבתם אשר עשו:

ובדאמרית לרשיעא ממת תמות ויתוב מחובוהי ויעביד דין דקשוט וזכו: משכונא יתיב רשיעא גזילא שלים בגזירת חייא הליך בדיל דלא למיעבד שקר מחיא ייחי ולא ימות: כל חובוהי דחב לא ידכרן ליה דין דקשוט עבד וזכו מיחא ייחי: ויימרון בני עמך לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי ואינון אורחתהון דילהון לא תקנן: כד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר וימות בהון: וכד יתוב רשיעא מחובוהי ויעביד דין דקשוט וזכו עליהון הוא יתקיים: ואמרתון לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי אינש כאורחיה איתפרע מנכון בית ישראל:

והוה בתרתא עסרי שנין בעשיראה בחמשא לירחא לגלותנא אתא לותי משיזבא מירושלם למימר איתרעת קרתא: ונבואה מן קדם יי הות עימי ברמשא קדם מיתי משיזבא ופתח ית פומי עד מיתי לותי בצפרא ואיפתח פומי ולא שתקית עוד:

והוה פתגם נבואת מן קדם יי עימי למימר: בר אדם יתבי חורבתא האילין על ארעא דישראל אמרין למימר חד הוה אברהם בעלמא וירית ית ארעא ואנחנא סגיאין לנא יהיבא ארעא למירתה: בכן איתר להון כדנן אמר יי אלהים על דם זכי אתון אכלין ועיניכון אתון זקפין לפולחן טעותכון ודם זכאי אתון אשדין וארעא אתון מרמן למירתה: ואיתעתדתון על תוקפיכון עברתון תועיבא וגבר ית איתת חבריה סאבתון וארעא אתון מרמן למירתה: כדנן תימר להון כדנן אמר יי אלהים קיים אנא אם לא די בחרבא בחרבא יתקטלון ודי על אפי ברא לחיתא מסרתיה לשיצותהון ודי במצדתא ובמערתא במותא ימותון: ואיתן ית ארעא לצדו ואישתממו ויבטל יקר תוקפה ויצדון טורי ישראל מבלי עדי: וידעון ארי אנא יי בדאיתן ית ארעא לצדו ואישתממו על כל תועבתהון דעבדו:

רשי

חבול · שכוט שמשכנתי להשיבו כבא השמש : ואת בהם · בשבילם יענכם : ויפתח את פי · כמו שאמר בראש הספר ונאלמת ולא תהיה לאיש מוכיח ואחר כך אמר לו ביום קחתי מהם את מעוזם יבא הפליט אליך ביום ההוא יפתח את פיך את הפליט ולא תאלם עוד : עד בא אלי בבקר · כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו אלי בבקר : אחד היה אברהם · זה אחד מארבעה דברי׳ שהיה ר׳ עקיבא דורש ולא רבי שמעון בן יוחי תלמידו דורש כמותו וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטווינו על מצות הרבה כל שכן לנו נתנה הארץ למורשה הוא שהנביא משיבם על הדם תאכלו וגו׳ והארץ תירשו בתמיה אם כצוויתם אין אתם שומרי׳ על הדם תאכלו את מאכלי תפנוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם : עמדתם על חרבכם · כלומר כל בטחונכם כתחזקתם על חרבכם : עשיתם תועבה · משכב זכור אשר בחרבו · בעריס הבצורו׳ שסופן להיות חריבות : ואשר במצדות · במחבא להטמן מן החרב את מלא גם את הדבר׳ הנדברים

במסרת
ס׳ בליש׳ וסי׳ במשרית דגריא בטורא תמוד חרים בבל אקש לה מותא

מסרת
השנה התשיעית עד בוא תבואתה · אם חבל תחבל שלמת רעך · ידי משה כבדים ויקחו אבן · פליגא על דין · לבלתי בוא בגוים · עד בוא המלך אחז דמשק · כל אשר ידבר בוא יבוא · בוא בצור והטמן בעפר · בוא כתבה על לוח · ביום בוא גוג על אדמת ישראל · לפני בוא הפליט ב׳ בפסו׳ · את אליהו הנבי׳ לפני בוא יום י״י · וכל שמואל בו׳ מ׳ל במ״ה חס׳ : עשיתן ב׳ וסי׳ ותחיין את הילדים · עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה : במצדות ח׳ וסים בלשון ארמי במערתא דגריא בטורא מטמר טרום בכל אקש לה מותא · ופי׳ נמסר בישעיה סימן ל״ג :

ואתה. המדברים בך. מרוב המתדלות בדבור פם הפועל כפעל וכן מה נדברנו עליך או מדברו יראו י׳ ולמון דבור שהוא קשור עם בית הוא לגנות גנאי כמו וידבר מרים ואהרן במשה תשב באחיך תדבר ואל יקשה עליך נכבדות מדובר בך שהרי פירושו ואמר נכבדות אבל פירו׳ הנבואה יבא פעמים בקשה הב״ית כמו רוח יי׳ דבר בי והדומים לו : אצל הקירות. כי כן מנהג בני האדם כשנים זה בזה בעיר ורוצה לדבר אחר עם אחד דבר סתום כשמכו׳ אל הקיר ומדברים שלא ישמע׳ אדם מאחוריהם וכן בפתחי הבתים כשעומ׳ אדם בפתח ביתו ועובר אדם עליו ורוצה לדבר עמו דבר סתר מדבר שם שהוא גם כן מקום סתר בדבור וכן כאמר בהגבר ויטהו הגבר אל תוך השער לדבר אתו בשליו : ודבר חד. כמו אחד ונפל האלף לקצר וכן בלשון ארמי הוא בחסרון האלף : את אחד. פתח כלנו שלא בסמיכות וכן שכם אחד והדומים לו ויונתן תירגם המדברים בך דרנין בך בסתר כותליא : ויבאו אליך כמבוא עם. ר״ל כמבוא עם החפצים לשמוע וחרדים על דבר יי׳ ות׳ כמיתי גיברין תלמידי׳ וגלה הא לנביא מחשבת לבם ומה שמדברים שלא בפניו : כי עגבים בפיהם המה עושים. לענ׳ הם עושים בפיהם וכן תירגם יונתן ארי תולעבא בפומהון איכון עבדין : והנך להם כשיר עגבים. כשיר חשק ודברי שחוק : יפה קול ומטיב נגן. כמו שישמע אותו האדם מאדם שהוא יפה קול ומטיב נגן כך הם מדמים שישמעו דבריך בלב טוב וי״ת והא את להון כזמר אבובין דבסים קליה ומוטב לנגנא תירגם עגבים כמו עוגבים כי תרגום עוגב אבובא : ובבאה הנה באה. הם חושבים דברי נבואותיך לדברי לעג ושחוק ובבא נבואותיך כי הנה עתה באה בקרוב אז ידעו כי נביא היה בתוכ׳ ונבואתך איננה דברי לעג : ויהי. בן אדם הנבא. ואמרת אליהם לרועים. תוספת ביאור : רועי ישרא׳. הם המלכים. כי אחר שהמשיל העם לצאן המשיל המלכים לרועים : אשר היו רועים אותם. עצמם וכן וירעו הרועים אותם עצמם ויקבור אותו בגאי יקבר את עצמו וכן תירגם יונתן ווי על פרנסי ישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא אתמניאו פרנסיא. אמר כי המלכים היו מתעסקין בהנאת עצמן ולא היו חוסכין על העם להנהיגם כ כמשפט : הלא הצאן ירעו הרועים. הלא היה להם לרעות הצאן למה נתמנו רועים אלא לרעות אותם דעה ובינה והשכל כמו שנאמר בדוד שהיה רועה כאמן ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן אמ׳ באסא ויאמ׳ ליהוד׳ לדרוש את יי׳ ולעשות התורה והמצוה וכאמ׳ ביהושפט שלח לשריו וגו׳ ללמד בערי יהודה ונאמר וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי׳ ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם ונאמר ויעמד שפטים בארץ ונאמ׳ ויצו עליהם לאמר כה תעשון ביראת יי׳ באמונה ובלבב שלם וגו׳ : את החלב. אמר כי מיטב הצאן יאכלו רוצה לומר שיקחו ממונם שלא במשפט : ויונתן תירגם ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין ופטימיא אתון נכסין לעמ׳ ליתיכון מפרנסין : הבריאה. השמנה כמו ועגלון איש בריא מאד להבריאכם מראשית מנחת ישראל : את הנחלות. פרשו חולה מבנין נפעל ופירו׳ נחלות שהם כאבות באחד מאיבריהן וכריכות חזוק : ואת החולה. שיש לה חולי שצריכה רפואה : ולנשברת. שנשבר אחד מעצמיה : ואת הנדחת. שנפרדה מהאחרות וידע אדם מקומה ולא חשו להשיבה עם שאר רעותיה : ואת האבדת. שנדחה ואבדה ולא נודע מקומה וכל זה משל על עניי ישראל הבריאים והחולים שלא השגיחו עליהם וכן המסכיים והגולים לא חששו בהם לפדותם ולהשיבם : ותפוצינה. לכל חית השדה. פירוש המשל כתרגומו ואתמסרו למיצאה לכל מלכות עממיא ואטלטלו ובגושה אחריכה יש לאשתיצאה לכל מלכות וגו׳ : ישגו. מבואר הוא : לכן. מבואר הוא : חי אני. מבואר הוא : לכן. שנה הפסוק לחזק הענין ולא שנה בו מלה אלא שהראשון רועים והשני הרועים והראשון את דבר יי׳ והשני דבר יי׳ ויונתן חדש בו בתוספת שהוסיף בו בכן פרנסיא דשיא תובו לאוריתא ואנא עתיד לרחמא עליכון אביתו לאולפא אוריתא וקבילו פתגמא דיי׳

רשי

המדברים בך. מתלוצצין בך : וישבו לפניך. כאילו הם עמי : עגבים. שחוק כמו עוגב : בצעם. גזילתם : והנך להם כשיר עגבים. והא את להון כזמר אבובי׳ : ובבאה. הרעה אליהם : הנה באה. כי אמת מוכנת היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכ׳ : על רועי ישראל. על פרנסי ישראל. אשר היו רועים אותם. את עצמם היו מעגנים ממימון חביריה׳ אשר תחתיהם : הלא הצאן ירעו הרועים. הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמם : את הנחלות. את החלושות מאין כח דולרוש״אם בלעז ם שצריכו׳ חיזוק לתמוך בהן ביד : לא חבשתם. לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאי׳ : את הנדחת. שנדחת מתוך העדר אל החוץ : רדיתם. יסרתם : ישגו צאני. הולכו׳ טועות על פני כל ההרי׳ כלומ׳ כעשו הפקר איש איש כ כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטתם בין איש לרעהו : וירעו הרועים אותם. את עצמם : ולא

מסרה
טה תיטבי דרכך. יפה קול ומיטב נגן. והיטבתי מראשתיכם. לב שמח ייטב גהה. ארבעה מיטבי לכת תנינא דפסוק :
הבריאה ב׳ וסימ׳ את החלב תאכלו ואת ה הצמר. ובשר הבריאה יאכל : יג פסוקים בקריא׳ אית בהון ואין ואין וס׳ כמסר׳ רבת׳ :

אחד כ״ה פתחין וסימ׳ נמסר בספר מלכים חלק ב׳ סימן ו׳ : וישובו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ האנשים האלה שלמים הם אתנו. מקניהם וקנינם וכל. ויבואו אליך כמבוא עם. ויצו מלך אשור לאמר : ומטיב נגן חד מן ט׳ מלין חסרי׳ יוד בליש׳ הטבה וסימ׳ להיטבך באחריתך. והיטבך והרבך מאבתיך. כי ייטב אל אבי. והיטב לאדני.

מ״ד ואתה בן אדם בני עמך
ל׳. ל׳ ומר יבפתח׳ ל׳ וכל לשון ארמית דכו׳ ו׳ הנדברים בך אצל הקירות ובפתחי
הבתים ודבר חד את אחד איש את
אחיו לאמר באו נא ושמעו מה
ר׳ מל׳ בכבי׳ ל׳ מל׳ הדבר היוצא מאת יהוה : ויבואו
ה׳ ר׳ אליך כמבוא עם וישבו לפניך עמי
ג׳ תר חס׳ ושמעו את דבריך ואותם לא יעשו
ה׳ כי עגבים בפיהם המה עשים אחרי
בצעם לבם הלך : והנך להם כשיר
ב׳ תר חס׳ י׳ קדת׳ והרין חס׳ דחס עגבים יפה קול ומטב נגן ושמעו
את דבריך ועשים אינם אותם :
ל׳ לככי תחלך ובבאה הנה באה וידעו כי נביא היה
לד בתוכם : ויהי דבר
יהוה אלי לאמר : בן אדם הנבא על
ל׳ מל׳ רועי ישראל הנבא ואמרת אליהם
לרעים כה אמר אדני יהוה הוי רעי
ישראל אשר היו רעים אותם הלוא
הצאן ירעו הרעים : את החלב
ג׳ תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה
תזבחו הצאן לא תרעו : את
ל׳ הנחלות לא חזקתם ואת החולה
לא רפאתם ולנשברת לא חבשתם
ל׳ ואת הנדחת לא השבתם ואת
ל׳. ל׳ האבדת לא בקשתם ובחזקה רדיתם
ל׳. ב׳ תכסל אתם ובפרך : ותפוצינה מבלי
רעה ותהיינה לאכלה לכל חית
ב׳ ואת כל עדת ישר׳. ד׳ בכלים השדה ותפוצינה : ישגו צאני בכל
ההרים ועל כל גבעה רמה ועל כל
ד׳ מל׳ פני הארץ נפצו צאני ואין דורש
ואין מבקש :
לכן רעים שמעו את דבר יהוה :
חי אני נאם אדני יהוה אם לא יען
היות צאני לבז ותהיינה צאני
לאכלה לכל חית השדה מאין רעה
ב׳ אל נא תהי מריבת ולא דרשו רעי את צאני וירעו
הרעים אותם ואת צאני לא רעו :
ל׳ לכן הרעים שמעו דבר יהוה :

ואת בר אדם בני עמך דרנן בך בסתר כותליא ובתרעי בתיא וממליל חד עם חד גבר ית אחוהי למימר איתו כען ושמעו מה פ פתגמא דנפק מן קדם יי׳ : וייתון עלך כמיתי גברין תלמידין ויתבון קדמך עמי ושמעין ית פיתגמך ויתהון לא יעבדון ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין בתר ממון אונסהון לבהון טעי : והא את להון כזמר אבובין דבסים קליה ומוטב לנגנא ושמעין ית פתגמך ולמעבדהון לית אינון צבן : ובמיתיה הא אתיא וידעון ארי נביא הוה ביניהון :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם איתנבי על פרנסי ישראל איתנבי ותימר להון לפרנסיא כדנן אמר יי׳ אלהים ווי על פרנסיא דישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא איתמניאו פרנסיא : ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין פטימיא אתון נכסין עמא ליתיכון מפרנסין : ית כאיביא לא תקיפתון ולמריעיא לא אסיתון ולתבירא לא צמדתון וית דאיטלטלו לא אתיבתון וית דאתברו לא בעיתון ובתוקפא פלחתון בהון ובקשיו : ואיתבדרו מבלי פרנס ואתמסרו לאישתיצאה לכל מלכוות עממיא ואיטלטלו : טעו עמי בכל טוריא ועל כל רמא מנטלא ועל כל אפי ארעא איתבדרו עמי ולית דתבע ולית דבעי : בכן פרנסין קבילו ית פתגמא דיי׳ : קיים אנא אמר יי׳ אלהים אם לא חלף דהוו עמי לביזא ואיתמסרו עמי לאישתיצאה לכל מלכוות עממיא מבלי פרנס ולא תבעו פרנסיא ית עמי ופ ופרניסו פרנסיא ית נפשהון וית עמי לא פרניסו : בכן פרנסיא קבילו פתגמא דיי׳ :

כה אמר · ודרשתי · שאשאל אותם על אשר לא רעו אותם : והשבתים מרעות צאן · שאקח המלוכה מידם ולא ירעו עוד הרועים אותם כלומר לא ימלכו עליהם עוד ויונתן תירגם ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשיהון : כי כה אמר · הנני אני · כיון שפשעו בהם הרועים אני אדרוש אותם ואוציאם מגלותם : כבקרת · כפרסות · כמו כפרדות כי אז יבקר אותם יותר היטב ויונתן תירגם ומפרש להון : ביום ענן וערפל · כי יום חשך היה להם הגלות והמליצה כי הצאן מתפזרות ביום המעונן : והוצאתים · אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ · כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים והנה ישראל ישובו לארצם וישכנו בכל מושב טוב בהרים ובעמקים : במרעה טוב · ובהרי מרום ישראל · אמר זה על ירושלם שהיא גבוהה מכל ארץ ישראל וכן ישראל יהיה להם נוה בירושלם לעתיד לבא כמו שכתוב בסוף זה הספר : אני ארעה · ואני ארביצם · כי הרועה ירעה הצאן עד הצהרים ובצהרים אז ירביץ כמו שכתוב איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים : את האובדת ואת החולה אחזק · אמר חולה הנה במקום נחלות וחולה שאמ׳ למעלה ואמר אחזק הכולל שניהם כי הרפואה לחזק ה הבריאות : ואת השמנה ואת החזקה · אשמיד השמנה והחזקה שדוחפין את החלושו׳ מהמרעה אני אשמיד חזקתן : ארענה במשפט · כהוגן כמו החלושות שלא ירעו יותר מן ה הראוי להן והמשל על העושקי׳ והחזקים שהיו בישראל והיו עושקים את העניים והחלושים ויונתן תירגם ית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס ית עמי בדינא : ואתנה · בין שה לשה · בין החזקה לחלושה : לאלים ולעתודים · כי הם החזקים שבצאן ויונתן תירגם לענין המשל בין גבר לגבר בדין ל לחטאיא ולחייביא : המעט · פי׳ המשל כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלי׳ שמסיכון ומשתי מיתקן אתון שתן וית מ מותרא שמסיכון שתן : ומשקע מים · המים הצלולים כמו שפירשנו בפסוק אז אשקיע מ מימיהם : וצאני · ועמי ויונתן תירג׳ ועמי מותר מיכל שמסיכון אכלין ומותר משתי שמסיכון שתן : תרפשון · ומרפש · כתוב בשי״ן ושם ענין הרמיסה במים והעכירה : לכן · בריה · כמו בריאה ופירושו שמנה והמשל כתרגומו בין גבר עתיר ובין גבר מסכן : יען · תירגם יונתן חלף דברשע וברדע דחקתון וגו׳ : והושעתי · מבואר הוא : והקימותי · את עבדי דוד · המשיח שיעמוד מזרעו בעת הישועה : ואני

אתהם ה׳ וסימ׳ וישכם לבן בבקר · והזהרת אתהם את · וישמע יי׳ בקול ישראל ויתן את הכנעני · כבקרת רעה עדרו · ויהנו בגורל מטה יהודה בד״ה : אל הרי ה׳ בקריא׳ וסימ׳ והוצאתים מן העמים : במרעה טוב ארעה אותם · שים פניך אל הרי ישראל · והנבא על גוג · ויתנהו בסוגר בחחים : השבנה ב׳ בתרי לישני וסימ׳

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי אֶל־הָרֹעִים
וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי מִיָּדָם וְהִשְׁבַּתִּים
מֵרְעוֹת צֹאן וְלֹא־יִרְעוּ עוֹד הָרֹעִים
אוֹתָם וְהִצַּלְתִּי צֹאנִי מִפִּיהֶם וְלֹא־
תִהְיֶיןָ לָהֶם לְאָכְלָה׃
כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי־אָנִי
וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי וּבִקַּרְתִּים׃
כְּבַקָּרַת רֹעֶה עֶדְרוֹ בְּיוֹם־הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ
צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת כֵּן אֲבַקֵּר אֶת־צֹאנִי
וְהִצַּלְתִּי אֶתְהֶם מִכָּל־הַמְּקוֹמֹת
אֲשֶׁר נָפֹצוּ שָׁם בְּיוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃
וְהוֹצֵאתִים מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּים מִן־
הָאֲרָצוֹת וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־אַדְמָתָם
וּרְעִיתִים אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל בָּאֲפִיקִים
וּבְכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ בְּמִרְעֶה־טּוֹב
אֶרְעֶה אֹתָם וּבְהָרֵי מְרוֹם־יִשְׂרָאֵל
יִהְיֶה נְוֵהֶם שָׁם תִּרְבַּצְנָה בְּנָוֶה טּוֹב
וּמִרְעֶה שָׁמֵן תִּרְעֶינָה אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל׃
אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי וַאֲנִי אַרְבִּיצֵם נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ אֶת־הָאֹבֶדֶת אֲבַקֵּשׁ
וְאֶת־הַנִּדַּחַת אָשִׁיב וְלַנִּשְׁבֶּרֶת אֶחֱבֹשׁ
וְאֶת־הַחוֹלָה אֲחַזֵּק וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה
וְאֶת־הַחֲזָקָה אַשְׁמִיד אֶרְעֶנָּה בְמִשְׁפָּט׃
וְאַתֵּנָה צֹאנִי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנְנִי שֹׁפֵט בֵּין־שֶׂה לָשֶׂה לָאֵילִים
וְלָעַתּוּדִים׃ הַמְעַט מִכֶּם הַמִּרְעֶה
הַטּוֹב תִּרְעוּ וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם תִּרְמְסוּ
בְּרַגְלֵיכֶם וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ וְאֵת
הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן׃
וְצֹאנִי מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה
וּמִרְפַּשׂ רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה׃
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
אֲלֵיהֶם הִנְנִי־אָנִי וְשָׁפַטְתִּי בֵין־שֶׂה
בִרְיָה וּבֵין שֶׂה רָזָה׃ יַעַן בְּצַד
וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ וּבְקַרְנֵיכֶם תְּנַגְּחוּ
כָּל־הַנַּחְלוֹת עַד אֲשֶׁר הֲפִיצוֹתֶם
אוֹתָנָה אֶל־הַחוּצָה׃ וְהוֹשַׁעְתִּי
לְצֹאנִי וְלֹא־תִהְיֶינָה עוֹד לָבַז
וְשָׁפַטְתִּי בֵּין שֶׂה לָשֶׂה׃
וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעֶה אֶחָד וְרָעָה
אֶתְהֶן אֵת עַבְדִּי דָוִיד הוּא יִרְעֶה
אֹתָם וְהוּא־יִהְיֶה לָהֶן לְרֹעֶה׃

כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרנסיא ואתבע ית עמי מידהון ואיבטלינון מלפרנסא עמא ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשהון ואשיזיב עמי מידהון ולא יתמסרון בידהון לאישתיצאה : ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתגלי ואתבע ית עמי ואבקרינון : כמא דמבקר רעיא עדריה ביומא דהוי בגו ענה ומפרש להון כן אבקר ית עמי ואשיזיב יתהון מכל אתריא דאיתבדרו לתמן ביום ענגא ואמיטתא : ואפיקינון מביני עממיא ואכנשינון מן מדינתא ואעילינון לארעהון ואפרנסינון על טורי ישראל בפצידיא ובכל מותבי ארעא : בפירנוס טב אפרנס יתהון ובטור קודשא דישראל יהיבית מישריהון תמן ישרון באתר דיאי ופרנוס טב יתפרנסון על טורי ישראל : אנא אפרנס ית עמי ואנא אשרינון לרוחצן אמר יי אלהים : ית דאבדו אתבע וית דאיטלטלו אתיב ולתביריא איצטור ולמרעיא איסובר וית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס עמי בדינא : ואתון עמי כדנן אמר יי אלהים הא אנא דאין בין גבר לגבר לחטאיא ולחייביא : הזער לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון דיישין בריגליכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא בריגליכון אתון דיישין : ועמי מותר מיכל שמשכון אכלין ומותר מישתי שמשכון שתן : בכן כדנן אמר יי אלהים להון הא אנא מיתגלי ואידון בין גבר עתיר ובין גבר מסכן : חלף דברשע ובדרע דחקתון ובתוקפא תברתון כל כאיביא עד דבדרתון יתהון לביני מדינתא : ואפרוק לעמי ולא יתמסרון עוד לביזא ואידון בין גבר לגבר : ואקים עליהון פרנס חד ויפרנס יתהון ית דוד עבדי הוא יפרנס יתהון והוא יהי להון לפרנס :

רשי

ולא ירעו עוד הרועים אותם · את עצמם : ובקרתים · לשון ביקור חולים : כפרשות · כשהן כפוצות והוא הולך ביניה׳ ומאספם יחד : ביום ענן וערפל · כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן : ואת השמינה ואת החזקה · ההודפת ודוחפת את חברותיה : בין שה לשה · בין בעלי אגרופי׳ לחלשים : המעט מכם · את אשר החזקות שבכם רועות המרעה הטוב והלוואי לא תרמסו המותר ברגליכם ותאכלנה אותן שאר באני אלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ברגליכם ולא די לכם אשר משקע מים תשתו אלא שהנותרים ברגליכם תרפושון : ומשקע מים · המים הצלולים ששקע הטיט ולא נעכרו ברגלים והדוגמה כתרגומו הזער לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסיכון אכלין שמסיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותריא שמסיכון שתן · ובאני מותר מי שמסיכון אכלין ומותר משתי שמסיכון שתן : שה בריה · חזקה : רזה · מיגר״א בלע״ז : עבדי דוד · מלך מזרעו :

השבנה הא אם רזה · ואת החולה אחזק ואת השבנה : ואתנה ג׳ וסימ׳ בסדר ויצא וכם פרא דא סימן י״ג :
תרפשון ג׳ כתיב שי״ן בליש׳ וסי׳ ואת הנותרי׳ ברגליכם · ודבתריה וצאני מרמס רגליכם תשתינה · מעין נרפש
ומקור משחת : החוצה י״ו בקריא׳ וסימ׳ נמסר בספר שופטים סימן י״ב : דויד ה׳ מלאים כ״ר א׳ וסימ׳ והארכתי
ימיך · ויהי לעת זקנת שלמה · ולבנו אתן שבט · והקימתי עליהם ד׳ יחזקאל · כבגדול דויד צוארך כנף · וכל
תריסר ועזרא וד״ה דכוו׳ מלאים :

אלהי · מבואר הוא : וכרתי · וישנו ביערים · כי לא יפחדו מחית היער וישנו ענין שינה : ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה · אתן אותם ברכה על דרך והיה ברכה וסביבות גבעתי אתן אותם ברכה והיא ארץ ישראל כלה שהיא סביבות בית המקדש כי בית המקדש באמצע ארץ ישראל הוא ובית המקדש נקרא הר וגבעה כמו שכתוב נכון יהיה הר בית יי׳ בראש ההרים ונשא מגבעות ות״י ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מברכין ותירגם הגשם מטר בכיר : ונתן · מבואר הוא : ולא יהיו · וחית הארץ לא תאכלם : משל כתרגומו ומלכות ארעא לא ישיצינון : והקמותי להם מטע · כמו שאמר ונטעתים על אדמתם : לשם · שיהא שמם בגוים ות״י לקיימא : אסופי רעב בארץ · ענין כליון כמו אסוף אסיפם ות״י מטלטלי כפנא כי כשהיה רעב בארץ ישראל היו מתטלטלים במצרים ובשאר ארצות והיו נושאים שם כלימת הגוים כמו שאמ׳ גרות באבות כשהלכו למצרים ולארץ פלשתי׳ ואמר באבימלך לגור בשדי מואב ואמר בשונמית ותגר בארץ פלשתים : וידעו · מבואר הוא : ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם · כשתהיו צאן מרעיתי שארעה אתכם דעה ובינה והשכל אז תקראו אדם לא צאן ובהמה כי כשיתפתה האדם לתאות העולם הנה הוא בהמה לא אדם כי בבהמיות ישתתף האדם עם הבהמה הוא וחמורו אוכלין באבוס אחד אבל כשיגיעו הטוב אשר יעדנו הא׳ יתברך ומלאה הארץ דעה את השם ושאר הענינים הטובים והיעודים לאהוב את יי׳ ולעבדו בלב שלם ונתעסק במושכלות אז נקרא אדם שיהיה ככר בגן חלק האנושי ונהיה נבדלים מן הבהמה ותבני האדם הרומים לה ות״י ואתון עמי עם דמתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון ועל הדרך הזה אז״ל אדם אתם אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם : ויהי · בן אדם שים פניך על הר שעיר · סמך נבואת מפלת הר שעיר לנבואת ישועת ישראל כי בעת הישועה תהיה מפלת אדום כמו שכתוב בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : ואמרת · מבואר הוא : עריך · ואתה שממה תהיה · שיכלו עם אדום בכל מקום שיהיו : יען היות לך איבת עולם · ולא פירש עם מי ורוצה לומר עם בני ישרא׳ כמו שאמר ותגר את בני ישראל · ופי׳ ותגר כמו יגירוהו על ידי חרב ענין ההתכה כי ענין הגרת הדם ממכות החרב : בעת עון קץ · בעת שבא קץ גלותם בעונם ות״י בעידן תושלמת חוביהון : לכן חי אני · כי לדם אעשך · כלומר אתקינך ואזמינך לחרב : ודם ירדפך · כלומר שופכי דמים ירדפוך : ירדפך · שניהם הד״לת בחטף קמץ לבן אשר ובשוא ופתח לבן נפתלי : אם לא דם שנאת ודם ירדפך · שנאת שופכי דמים ונשמרת מהם ועתה ירדפוך וישיגוך ות״י אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך : ונתתי · לשממה · שם בפלס מלה שפחה ונמשך פ״ה הפעל בטעם : ומלאתי את הריו חלליו · ואמר גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך כי כן דרך המקר׳ לדבר לנכח ושלא לנכח במקו׳ אחד כמו שמעו עמים כולם ואולם כולם תשובו והרומים להם רבים חלליחטוף : שממות עולם · כמשך פ״ה הפעל בטעם : תישבנה · כתיב ופי׳ ענין יישוב וקרי תשובנה רוצה לומר לא תשובנה לקדמותן : יען

נתינה יבולה ד׳ חס׳ את בליש׳ וסימ׳ ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ · ותתן עץ השדה את פריו · גם יי׳ יתן הטוב · ארץ נתנה יבולה : יבולה ח׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר בחקתי : ולא ישאו ד׳ וסימ׳ והיו על אהרן ועל בניו בבאם · ושמרו את משמרתי · ולא ישאו עצים מן השדה · ולא ישאו עוד כלמת הגוים : ונטיתי ידי יי׳ חס׳

ואני יהוה אהיה להם לאלהים ועבדי דוד נשיא בתוכם אני יהוה דברתי : וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה-רעה מן-הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביערים : ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו : ונתן עץ השדה את-פריו והארץ תתן יבולה והיו על-אדמתם לבטח וידעו כי-אני יהוה בשברי את-מטות עלם והצלתים מיד העבדים בהם : ולא-יהיו עוד בז לגוים וחית הארץ לא תאכלם וישבו לבטח ואין מחריד : והקמתי להם מטע לשם ולא-יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא-ישאו עוד כלמת הגוים : וידעו כי אני יהוה אלהיהם אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני יהוה : ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה :

לה ויהי דבר-יהוה אלי לאמר : בן-אדם שים פניך על-הר שעיר והנבא עליו : ואמרת לו כה אמר אדני יהוה הנני אליך הר-שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שממה ומשמה : עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה וידעת כי-אני יהוה : יען היות לך איבת עולם ותגר את-בני-ישראל על-ידי-חרב בעת אידם בעת עון קץ : לכן חי-אני נאם אדני יהוה כי-לדם אעשך ודם ירדפך אם-לא דם שנאת ודם ירדפך : ונתתי את-הר שעיר לשממה ושממה והכרתי ממנו עבר ושב : ומלאתי את-הריו חלליו גבעותיך וגיאותיך וכל-אפיקיך חללי-חרב יפלו בהם : שממות עולם אתנך ועריך לא תישבנה וידעתם כי-אני יהוה :

ואנא יי׳ אהוי להון לאלהא ועבדי דוד מלכא ביניהון אנא יי׳ גזרית במימרי : ואיגזר להון קיים שלם ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ויתבון במדברא לרוחצן ויתעתקון בחורשא : ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מבורכין ואחית להון מטר בכיר בעידניה מטרין דברכן יהון : ויתן אילן חקלא ית איביה וארעא תתן עללתה ויהון על ארעהון לרוחצן וידעון ארי אנא יי׳ כד איתבר ית ניר תוקפהון ואשזבינון מיד דמפלחין בהון : ולא יהון עוד ביזא לעממיא ומלכות ארעא לא ישיצינון ויתבון לרוחצן ולית דמניד : ואקים להון נצבא לקיימא ולא יהון עוד מטלטלי כפנא בארעא ולא יקבלון עוד אתכנעות עממיא : וידעון ארי אנא יי׳ אלההון מימרי בסעדהון ואינון עמי בית ישראל אמר יי׳ אלהים : ואתון עמי עם דאיתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון אנא אלהכון אמר יי׳ אלהים :

והוה פתגם נבואת מן קדם יי׳ עמי למימר : בר אדם קביל נבואה על טורא דשעיר והתנבי עלוהי : ותימר ליה כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך טורא דשעיר וארים מחת גבורתי עלך ואתנינך לצדו ואישתממו : קירוך חורבא אשוי ואת לצדו תהי ותדע ארי אנא יי׳ : חלף דהות לך דבבות עלם ותביבתא ית בני ישראל על ידי קטולי חרבא בעידן תברהון בעידן תושלימת חוביהון : בכן קיים אנא אמר יי׳ אלהים ארי לקטול אעבדינך ודקטלין בחרב ירדפונך אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך : ואתן ית טורא דשעיר לצדו ולאישתממו ואשיצי מיניה דעדי ודתאיב : ואמלי ית טורוהי קטילוהי רמותוהי וחילוהי וכל פצידוהי קטילי חרבא יתרמון בהון : צדו עלם אתנינך וקירוך לא יתיתבן ותדעון ארי אנא יי׳ :

רשי

ויישנו ביערים · תירגם יונתן ויתעתקון בחורשא ויש לפותרו בלשון שינה : ונתתי אותם וסביבות גבעתי · תהי נתינתם בברכה ונתתי כמו והשכנתי : מטע לשם · קיום שיהא לשם עולם : אסופי רעב · שמוכי רעב מחמת בושת רעבון ועוני : אדם אתם · איניכם כבהמו׳ בעיני : ותגר · ותשפל כמו והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותם לאויביהם כשהיו בורחים דרך ארצם וזו היא שאמר עובדיה אל תעמוד על הפרק : בעת אידם · כשמסרתים ביד אויב : בעת עון קץ · כשנגמר קץ עונם ונתמלאת סאתם : לדם אעשך · נופל בחרב : דם שנאת · בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסור להם ושנאת להיות מלכלך עצמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך דם הרוגים ירדפך יש אומרים דם מילה שנאת ויש אומרים רוצחים אתה ירא כשאר כל אדם ורוצחים ירדפוך ויש אומרים דם שנאת אחיך שהוא בשרך ודמך : ועריך לא תשובנה · לא כמו שאמרתי למצרים ושבתי את שבו׳ מצרי׳ ושבתי את שבות בני עמון וזו היא שאמר מלאכי ואת עשו שנאתי ואתן את הריו שממה שעשיתים לשוממות עולם :

שני

את וסימ׳ נמסר בהאי סיפרא סימ׳ כה : איבת ב׳ ובסיפרא וסימ׳ בשאט בנפש למשחית · יען היות לך איבת עולם : ושב ג׳ קמץ וסימ׳ ודוד הולך ושב מעל שאול · ושב ורפא לו · והכרתי ממנו עבר ושב :

יען אמרך את שני הגוים · ישראל ויהודה : ואת שתי הארצות · ארץ יהודה ובנימן וארץ שאר השבטים כמו שהיו חלוקות במלכות · ואמר תהיינה על הדמיון וכן נגרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני הנה אפי וקנאתי וחמתי נתכת ואמר אחר כך וירשנוה לשון יחידה כי שתי הארצות אחת אלא שנחלקה המלכות אחרי דוד : וי״י שם היה · שמע דבריהם ויטיב גמולם בראשם : לכן · ועשיתי כאפך וקנאתך · כמו שהיה אפך וקנאתך על ישראל כן אעשה עמך : אשר עשית משנאתיך בם · משנאתיך כתיב בו״ד הרבים וכא במקום רבים הזכרים לבד כמו למען אספרה כל תהלתיך וכן ונשאו את זנותיכם בזנותיך וברעתיך והדומים להם : ונודעתי בם כאשר אשפטך · כי כשיראו אשפטך ואז אהיה נודע בישראל שבחרתי בהם והם לי לעם ות״י ואתגלי לאוטבא להון כד אתפרע מינך : וידעת · כאותיך · בקמץ הכ״ן והאל״ף והוא מן הדגושים לולי האל״ף כאלה כמשקל אפרים וכן פרשה ופרשת גדולת מרדכי שלא נדגש מפני הה״ים : לאמר שממה · כתוב בה״א כמו לא שפכה וקרי בוי״ו : ותגדילו · שהייתם אומרים שאינני שומע דבריכם הרעים : והעתרתם · ענין רבוי דברים חזקים וכן כעתרות שמיקות שונא ועתר ענן הקטרת עולה וכן תירגם יונתן ואסגיתון עלי פתגמיכון : כה אמר · כשמח כל הארץ · כ״ף כשמח וכ״ף כשמחתך שני כפי הדמיון שמוכי׳ כמו כעם ככהן כמוך כפרעה כמלוה כלוה והדומים להם רוצה לומר שמחת כל הארץ על שוממותיך ושמחתך על שממות נחלת ישר׳ שוין כלומר כמו ששמחת על נחלת ישרא׳ כששממו כן תשמח כל הארץ על שוממותיך : כשמחתך · תהיה הר שעיר · בא הר מכוכה בלשון נקבה או פירושו עדת הר שעיר וכן וכל אדום כלה רוצה לומר עדת אדום כמו ותהי ישראל ותהי אדום : ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל · אחר שדבר פורענות על הר שעיר דבר נחמה על הרי ישראל : כה אמר · האח · כתרגומו חדוה : ובמות עולם · קרא הרי ישראל במות עולם לפי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות ואמר היתה על הארץ הכוללת הבמות : לכן · יען ביען · הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו : שמות ושאף אתכם מסביב · שמות מקור בשקל השכח חנות אל ואמר חלותי היא ושאוף ענין בליעה כמו שאפה רוח שאפני אנוש ושמות מקור יוצא וכן אמם ושאף פועל יוצא ופירוש הגוים אשר סביבותיכם היתה מחשבת ועסקם לשמות אתכם ולבלוע אתכם ות״י חלף דיתרברבו וחלף דחשיבו לאחרבא ולאצדאה יתכון מסחור סחור : ותעלו · העי״ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי משפטו על המנהג העי״ן בקמץ כמו ויעלו מעל משכן קרח : על שפת לשון ודבת עם · כי כל אומה יש לה לשון מיוחד כמו שאמר ללשונותם בגויהם והיו מדברים רעות על ישראל זהו שהיו ישראל כעולים על שפת והיו דבת עם ועם ויונתן תירגם ותעלו ואתאמרתון : לכן · כמו שאמר למעלה בפורענות בפרט כה אמר י״י להרים ולגבעות כן אמר הנה בנחמה בפרט כה אמר י״י להרים ולגבעות : ולחרבות השוממות · בערי המ״ם במקום ספרים ובמקתם בשוא : לכן · ועל אדום כלא · אלף במקום הא כמו והיה לכם לזרא קראנה לי מרא בן יתן לאדום כלה : את ארצי · ענינו כתרגומו ית ארע בית שכינתי : בשאט נפש · בלא בית ואשר למעלה בפרשת פלשתים בשאט בנפש בבית למען מגרשה לבז · מגרש במקום מקור כמו ולמסע את המחנות כאלו אמר לגרוש אותה להיותה לבז וכן תירגם יונתן בדיל לאתרכותה למבזה : לכן

ואת שתי ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו · ואת שתי בניך הנמצאות · ואת שתי קצות שתי · ותכרו · ואת שתי נשיו הציל דוד דצקלג · יען אבדך את שני הגוים · נתנו ו׳ בקריא׳ וסי׳ בי חקך וחק בניך נתנו · למען אשר לא יגבהו · אשר נתנו קברתיה · שמה אדום וכל מלכיה · וידעת כי אני י״י שמעתי את

יען אמרך את־שני הגוים ואת־שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה ויהוה שם היה : לכן חי־אני נאם אדני יהוה ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה משנאתיך בם ונודעתי בם כאשר אשפטך : וידעת כי אני יהוה שמעתי את־כל־נאצותיך אשר אמרת על־הרי ישראל לאמר שממה לנו נתנו לאכלה : ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם אני שמעתי : כה אמר אדני יהוה כשמח כל־הארץ שממה אעשה־לך : כשמחתך לנחלת בית־ישראל על אשר־שממה כן אעשה־לך שממה תהיה הר־שעיר וכל־אדום כלה וידעו כי־אני יהוה :

לו ואתה בן־אדם הנבא אל־הרי ישראל ואמרת הרי ישראל שמעו דבר־יהוה : כה אמר אדני יהוה יען אמר האויב עליכם האח ובמות עולם למורשה היתה לנו : לכן הנבא ואמרת כה אמר אדני יהוה יען ביען שמות ושאף אתכם מסביב להיותכם מורשה לשארית הגוים ותעלו על־שפת לשון ודבת־עם : לכן הרי ישראל שמעו דבר־אדני יהוה כה־אמר אדני יהוה להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות לחרבות השממות ולערים הנעזבות אשר היו לבז וללעג לשארית הגוים אשר מסביב : לכן כה־אמר אדני יהוה אם־לא באש קנאתי דברתי על־שארית הגוים ועל־אדום כלא אשר נתנו־את־ארצי להם למורשה בשמחת כל־לבב בשאט נפש למען מגרשה לבז :

חלף דאמרת ית תרין עממין וית תרתין מדינן דילי אינון ואירתינון וקדם יי גליין מחשבת ליבא : בכן קיים אנא אמר יי אלהים ואעביד כרוגזך וכחיסתך דעבדת מדסנית להון ואתגלי לאיטבא להון כד איתפרע מינך : ותדע ארי אנא יי שמיע ית כל ארגזותך דאמרת על טורי ארעא דישראל למימר צדיאת לנא איתמסירו לאשתיצאה : ואתרברבתון עלי במילי פומכון ואסגיתון עלי פתגמיכון קדמי שמיע : כדנן אמר יי אלהים כמיחדי כל ארעא צדו אעביד לך : כמא דחדיתא על אחסנת בית ישראל דצדיאת ארעהון כן אעביד לך צדו תהי טורא דשעיר וכל אדום כולה וידעון ארי אנא יי : ואת בר אדם איתנבי על טורי ישראל ותימר טורי ישראל קבילו פתגם יי : כדנן אמר יי אלהים חלף די אמר סנאה עליכון חדוא ובמרת עלם לירותא הות לנא : בכן איתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים חלף די איתרברבו חלף דחשיבו לאחרבא ולאצדאה יתכון מסחור סחור למהויכון ירותא לשארא דעממיא ואיתאמרתון על שפת לישן ורינות עם : בכן טורי ישראל קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים לטורי ולרמתא לפצידיא ולחיליא ולחרבתא צדיתא ולקירויא שביקתא דהואה לחוך וללעב לשארא דעממיא דמסחור סחור : בכן כדנן אמר יי אלהים אם לא באישת פורענותי גזרית במימרי על שארא דעממיא ועל אדומאי כולהון די הבו ית ארעא בית שכינתי להון לירותא בחדות כל לב בצפות נפש בדיל לתרכותה למיבזה :

רשי

שני הגוים · ישראל ויהודה ומדרש אגדה רבי תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להסיאו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרג ישמעאל את יצחק ואהיה אני גואל הדם ואהרג את ישמעאל וזהו יקרבו ימי אבל אבי ואהרג אני את יצחק ואת ישמעאל : וי״י שם היה · יודע את מחשבותיך · ועשיתי כאפך · כאותה האף שעשית לישראל אעשה לך : ונודעתיכם · כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי : העתרתם · הרביתם וכן ועתר ענן הקטרת לשון ע עובי : כשמח כל הארץ · כשאטול אני את מלכותי כי אז ת תשמח הארץ כענין שנאמר י״י מלך תגל הארץ אז שממה א אעשה לך : האח · שמחה : ובמות עולם · ארץ ישראל שהיא גבוה וכיון של עולם : שמות ושאוף אתכם מסביב · שכיניכם היו משתוממים ותומהים לשתוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפים ותאבים ומצפים להיותכם מורשה לשארית הגוים : ותעלו על שפת לשון · ועכשיו בחורבנכם הכל מדברי׳ ומרננבי׳ בכם לאמר אלה הרי שממו : ודבת עם · פה״ר למכש בלעז : למען מגרשה לבז · לפי שראו גירושה לבז שהוטלה לביזה : לסכלם

כל נאצותיך · נתנו מרעה אחד : כשמחתך חד מן ד׳ זוגין מן ב׳ ב׳ בם ברישיהון וסי׳ בספר ל׳ ונמקו כל צבא השמים · כסיר ל׳ וראיתה כסר מצולה · כשבח ל׳ כה אמר אדני י״י כשמח · כשמחתך ל׳ לנחלת בית ישראל דסיפ׳ · ואינון מן א״ב ב׳ ברישיהון וכל חד לית ליה זוגא : שממות ג׳ בקריא׳ וסי׳ שמות הדרורי · יען ביען שמו׳ ושאוף · אשר שם שמות בארץ : כלא חד מן מלין דמשמשין א׳ בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכוו׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך האל״ף :

לכן׳ כלימת גוים. בלא הא׳ ולית כותיה ומלמטה בפרשה האחרת כלימת הגוים׃ לכן. מבואר הוא׃ ואתם. ענפכם תתנו. רוצה לומר ענף עציכם׃ ופריכם. בסגול הפ״א ויש ספרים בחירק׃ כי קרבו לבא. פעל עומד מן הדגוש וכן ופרעה הקריב כאשר הקריב לבא מבריתה פעל עומד מן הנוסף או פי׳ קרבו לבא קרבו ביאתכם בתשובה ומעשים טובים ויונתן תרגם ארי קריב פורקני למיתי׃ כי הנני. מבואר הוא׃ והרביתי. כל בית ישראל כלה. הכפל לחזק הענין ולהורות על עשרת השבטים שנעלמו עד היום׃ והרביתי. כקדמותיכם. קטון מן שקדמת שלפניכם׃ והטבותי מראשותיכם. אמר ארבה אתכם כמו שהייתם מקד׳ ויותר איטיב ממה שהייתם בראשונה׃ והטבתי. מורכב משני משקלים מן והטבתי כמו והטלתי אתכם ומן והטיבותי כמו הטיבות כי היה עם לבבך אם היפותי על יתום ידי או הוא מורכב מן יטב וטוב כי שני הפעלים בענין זה׃ מראשתיכ׳. הרי״ש בחירק והוא ממשקל אמרה שמלה אמר כן האחר ראשה כנוח האלף והקבוץ ראשות בפלס אמרות שמלות כבשות ובסמוך ראשות בפלס כבשות הבאן אלא שנחה האלף וכן בסמיכות הכנוי׃ והולכתי. כשאוציאם מן הגלות אוליכם בדרך ואביאם עליכם. ואמר וירשוך והיית תוסיף כנגד כל הר והר׃ כה אמ׳. לכם. כנגד ההרים ואמר אוכלת אדם וגו׳ כנגד הארץ׃ אתי. כתיב ביו״ד כדרך היו״ד הנוספת לנקבה הנמצאת כמו נשוריכי תחלואיכי והדומים להם וקריאת כמשפט׃ גויך. חסר יו״ד הרבים מהמכתב וכן וגויך ביו״ד אחת לנקבה׃ לכן. לא תכשלי. כתיב וקרי תשכלי וענינ׳ קרוב׃ ולא תכשלי. כן כתיב וקרי ויונתן תרגם תכשלי תתכלין׃ ויהי. בן אדם. כטומאת הנדה. לפי שעל דרך משל נקראת כנסת ישראל אשה לאל יתברך והוא לה לבעל המשילה בעת חטאתיה לנדה שהבעל מרחיקה כל ימי נדותה ומקרבה אחרי שהרתה כן הרחיק האל ית׳ ישראל והגלם לארצות הגוים מפני חטאתם ועתיד להחזירם אחרי שישובו אליו ויטהרו מטומאותיה׳׃ ואשפוך. מבואר הוא׃ ואפיץ. מבואר הוא׃ ויבא. לשון יחיד דרך כלל ובדרש על דרך בכל ברתם לו כרי׃ ויחללו את שם קדשי באמור להם עם יי׳ אלה ומארצו יצאו. זהו חלול השם שאומ׳ הגוים על ישראל עם יי׳ אלה כבר נקראו עם ה׳ אלה ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה והנה כאלו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם והגוים אומרים מבלתי יכולת יי׳ להוציאם ואמרו איך בחר בהם ואחר כך נאסם והשליכם מעל פניו ויונתן תרגם ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן על דאחילו ית שמ׳ דקודשי כדאמרין להון עמה דיי׳ אילין ואיכרין מארע בית שכינתיה גלו׃ ואחמול. מבואר הוא׃ לכן

ישאו ו׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ חטאם ישאו ערירים ימתו. כי את שארו הערה. ולבני קהת לא נתן כי עבודת. זהב ולבונה ישאו ותהלות יי׳. המה כלמתם ישאו. עליו משל ישאו׃ ואתם ד׳ רפ׳ בקריא׳ בטעמא וסימ׳ קטון ישראל ובתכן כשבתא. ופי׳ ביהושע סי׳ ח׳׃ ולא תוסף ד׳ בקריא׳ וסי׳ נוע הנוע ארץ כשכור. והולכתי

לכן הנבא על אדמת ישראל ואמרת להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות כה אמר אדני יהוה הנני בקנאתי ובחמתי דברתי יען כלמת גוים נשאתם׃ לכן כה אמר אדני יהוה אני נשאתי את ידי אם לא הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאו׃ ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא׃ כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם׃ והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלה ונושבו הערים והחרבות תבנינה׃ והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי אני יהוה׃ והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא תוסף עוד לשכלם׃

כה אמר אדני יהוה יען אמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך היית׃ לכן אדם לא תאכלי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה׃ ולא אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה׃

ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני׃ ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה׃ ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים׃ ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם יהוה אלה ומארצו יצאו׃ ואחמל על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה׃

בכן איתנבי על ארעא דישראל ותימר לטוריא ולרמתא לפצידיא ולחיליא כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא ברוגזי ובחימתי גזרית במימרי חלף דאתכנעות עממיא קבילתון׃ בכן כדנן אמר יי׳ אלהים אנא קיימית במימרי אם לא עממיא די בזו יתכון מסחור סחור איתון איתכנעותהון יקבלון׃ ואתון טורי ישראל איבכון תצלחון ופריכון תטענון לעמי ישראל ארי קריב יום פורקני למיתי׃ ארי הא אנא מיתגלי עליכון ואיתפני במימרי לאיטבא לכון ותתפלחון ותזדרעון׃ ואסגי עליכון אנשא כל בית ישראל כולהון ויתיתבן קירויא וחרבתא יתבניין׃ ואסגי עליכון אינשא ובעירא ויסגון ויפשון ואתיב יתכון כדמלקדמין ואוטיב לכון כדמן אוולא ותדעון ארי אנא יי׳׃ ואסגי עליכון אינשא ית עמי ישראל ויחסנונך ותהי להון לאחסנא ולא תוסיף עוד לתכלותהון׃ כדנן אמר יי׳ אלהים חלף דאמרין לכון מקטלת אינשא את ומתכלת עמיך הוית׃ בכן אינשא לא תקטלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי׳ אלהים׃ ולא אשמע ליך עוד איתכנעו עממיא ותיסודי עממיא לא תקבלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי׳ אלהים׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר׃ בר אדם בית ישראל יתבין על ארעהון וסאיבו יתה באורחתהון ובעובדיהון כסואבת איתתא טומאת הוות אורחתהון קדמי׃ ושפיכית חימתי עליהון על דם זכי דאשדו על ארעא ובפולחן טעותהון סאבוה׃ ואגליתי יתהון לביני עממיא ואיתבדרו במדינתא כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא אתפרעית מנהון׃ ועלו לביני עממיא דאיתגליאו לתמן על דאחילו ית שמא דקודשי בדאמרין להון אם עמיה דיי׳ אילין ואיכרין מארעא בית שכינתיה גלו׃ וחסית על שמא דקודשי דאחילו והי בית ישראל ביני עממיא דאיתגליאו לתמן׃

רשי

לשכלם. לגרם יושביך מקרבך הו׳ קרוי שכול׃ אוכלת אדם את. לימודה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה האמוריים כלו בה והיהודים כלו בה׃ ויהי דבר יי׳ אלי לאמר. בן אדם בית ישראל יושבים על אדמת׳ וגו׳. כטומאת הנדה. המשילה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותאב לשוב אליה׃ ויבא. לפי שאמר בית ישר׳ בראש הפרש׳ קרא כל הפרש׳ בלשון יחיד ומדרש אגדה הב״ה בא עמה׳ בגולה ומטעם אזן מה היו אומרים השבאים הרי אלו עם יי׳ ולא היה לו יכולת ל להצילם במדר׳ איכה רבתי׃ ויחללו את שם קדשי. השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליה׳ עם יי׳ אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו׃ לא

ואתם ד׳ כטע׳ רפ׳ וסי׳ קטון ישר׳ וכתכון כשבתא

תשכלי ק׳

מסרה

עליכם אדם. עין שופתהו. ואבד עד פה תכא׃ תוסף ג׳ חסרי׳ יוד בקריא׳ וסימ׳ ולא תסף עוד לשכלם. כי אם תציל. ובתגרים באד׳ תוסף׃ על אדמת׳ ד׳ וסימ׳ בקבצי את בית ישראל. ונתן עץ השד׳ את פריו. בית ישרא׳ ישבים. בשבתם על אדמתם׃ שמה ד׳ סוף פסוק בספרא וסימ׳ מן והעמים אשר נפצו ש שמה. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו. בעשרים וחמש שנה לגלותינו. סביב שמונה עשר אלף׃

לכן׳ מבואר הוא: וקדשתי׳ מבואר הוא: ולקחתי׳ מבואר הוא: וזרקתי׳ דרך משל כמו שהטמא כטהר במים שטובל בהם ובהזאת מי חטאת כן הטמא מעונות כטהר בכפרה ויונתן תרגם ואשבוק לחוביהון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל סואבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון: ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם׳ החדוש הוא שיהיה להם לב שומע ורוח נכונה לקבל דברי האל יתברך באהבה וכן תרגם יונתן לב דחיל ורוח דחילא וכן לב האבן תרגם ליבא רשיעא דהוא תקיף כאבנא: לב בשר׳ לב רך ונכון לקבל הטוב ויונתן תרגם לבדחיל קדמי למעבד רעותי: ואת רוחי׳ ויתרוח קדשי: וישבתם׳ מבואר הוא: והושעתי׳ וקראתי׳ כאלו אני קורא

אליו שירבה בהמטירי עליו וסמרי אותו מן השדפון והירקון ושאר הפגעים: והרביתי׳ לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים׳ כי ארץ ישראל צריכה לגשמים יותר מן הארצות האחרות לפיכך ס הרעב מצוי בה יותר משאר ארצות והנה אברהם יצחק ואלימלך וכשאר׳ יצאו מארצו לארץ אחרת בעבור הרעב הוא חרפה:

וזכרתם׳ ונקטתם בפניכם׳ תהיו נכרתים בעיני עצמכם כשתזכרו עונותיכם תאמרו כי הכריתנו האל יתברך והגלנו מ ארצנו ויונתן תרגם ותיקנון ותהון חזן: לא למענכם׳ בושו והכלמו׳ דין הוא שתבושו ותכלמו כי דרכיכם רעים ואני אוציא אתכם מן העמים ואביא אתכם אל ארצכם ומה שאמר לא למענכם תראה שלא יצאו מהגלות אלא על ידי תשובה וכבר הארכנו בזה הענין בספר ישעיהו בפסוק וירא כי אין איש: כה אמר יי׳׳ ונבנו החרבות׳ הה״א בסגול והחית בקמץ חטף והרי״ש בקמץ ׳ והארץ׳ מבואר הוא: ואמרו׳ בשורה שממה היו אומרים העוברים כן ויונתן תרגם כי אחר שתשוב לישובה יאמרו כן ויימרון ארעא דכן דישראל דהות צדיא תבת למיהוי כגינתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכן תקיפין יתיבו: והערים החרבות׳ בצרי הרי״ש: וידעו׳ אשר ישארו סביבותיכם׳ ויראו בחורבנה ויראוה בישובה במעט זמן ידעו כי לא היה יכול להיות דבר זה אלא מהאל יתברך: אני יי׳ דברתי ועשיתי׳ דברתי זה על ידי הנביא וכן עשיתי כמו ס שדברתי: כה אמר יי׳׳ עוד זאת אדרש׳ עוד תהיה נדרש להם בזאת הברכה שארבה אותם: כצאן אדם׳ אדם הם ישראל שהם אדם כמו שפירשנו למעלה אדם אתם יהיו רבים כצאן ואמ׳ כצאן עם כ״ף הידיעה ופיר׳ אחר כן כצאן קדשים ות״י כצאן אדם אסגינון באוכסא ואצלחינון ב בבעירא׳ כצאן

לעיניהם כ״ד וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה: ומכל גלוליכם חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ והפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בה׳ מקומות וסימ׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמור׳ והרותיה ואת כל והרותיה בקע דמלכים׳ מבליגיתי׳ גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר׳ מכל תועבותיכם׳ כי למכראשונה

בכן איםר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים לא בדילכון אנא עביד בית ישראל אלהין על שמא דקודשי דאתחלתון ביני עממיא דאתגליתון לתמן: ואקדש ית שמי רבא דאתחל ביני עממיא דאחילתון ביניהון וידעון עממיא ארי אנא יי אמר יי אלהים כד א אתקדש בכון לעיניהון: ואקריב יתכון מביני עממיא ואכניש יתכון מכל מדינתא ואעיל יתכון ל לארעכון: ואשבוק לחוביכון כמא דמידכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל סאבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון: ואתן לכון לב דחיל ורוח דחילא אתן במעיכון ואתבר ליבא דרשיעא דהוא תקיף כאבנא מבסרכון ואתן לכון לב דחיל קדמי למעבד רעותי: וית רוח קודשי אתן במעיכון ואעביד ית די בקימי תהכון ודיני תטרון ו ותעבדון: ותיתבון בארעא די הבית לאבהתכון ותהון קדמי לעם ואנא אהוי לכון לאלהא: ואפרוק יתכון מכל סואבתכון ואברך ית עיבורא ואסגי יתיה ולא אתן עליכון כפנא: ואסגי ית פירי אילנא ועללת חקלא בדיל דלא תקבלון עוד חיסודי כפנא ביני עממיא: ותדכרון ית אורחתכון בישתא ועובדיכון דלא תקנין ותדקנון ותהון חזן על חוביכון ועל תועבתכון: לא בדילכון אנא עביד אמר יי אלהים יתידע לכון בהיתו ואתכניעו ס מאורחתכון בית ישראל: כדנן אמר יי אלהים ביומא דאדכי יתכון מכל חוביכון ואתיב ית קירויא ויתבניין חורבתא: וארעא דהות צדיא תתפלח חלף דהות צדו לעיני כל דעדי: ויימרון ארעא דנן דישראל דהות צדיא תבת למהוי כגינתא דעדן וקירויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא תקיפי יתיבו: וידעון עממיא די ישתארון סחרניכון ארי אנא יי בניתי ס מפגרתא קיימית צדיתא אנא יי גזרית במימרי ואקיים: כדנן אמר יי אלהים עוד דא אישתאיל לכון במימרי לבית ישראל ל למעבד להון אסגינון באנשא ואצלחינון בבעירא:

לכן אמר לבית ישראל כה אמר
אדני יהוה לא למענכם אני עשה
בית ישראל כי אם לשם קדשי
אשר חללתם בגוים אשר באתם
שם: וקדשתי את שמי הגדול
המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם
וידעו הגוים כי אני יהוה נאם אדני
יהוה בהקדשי בכם לעיניכם:
ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי
אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם
אל אדמתכם: וזרקתי עליכם מים
טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם
ומכל גלוליכם אטהר אתכם:
ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה
אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן
מבשרכם ונתתי לכם לב בשר:
ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את
אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו
ועשיתם: וישבתם בארץ אשר
נתתי לאבתיכם והייתם לי לעם
ואנכי אהיה לכם לאלהים:
והושעתי אתכם מכל טמאותיכם
וקראתי אל הדגן והרביתי אתו ולא
אתן עליכם רעב: והרביתי את
פרי העץ ותנובת השדה למען אשר
לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים:
וזכרתם את דרכיכם הרעים
ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם
בפניכם על עונתיכם ועל תועבתיכם:
לא למענכם אני עשה נאם אדני
יהוה יודע לכם בושו והכלמו
מדרכיכם בית ישראל:
כה אמר אדני יהוה ביום
טהרי אתכם מכל עונותיכם
והושבתי את הערים ונבנו החרבות:
והארץ הנשמה תעבד תחת אשר
היתה שממה לעיני כל עובר:
ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה
כגן עדן והערים החרבות והנשמות
והנהרסות בצורות ישבו: וידעו
הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי
אני יהוה בניתי הנהרסות נטעתי
הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי:
כה אמר אדני יהוה עוד
זאת אדרש לבית ישראל לעשות
להם ארבה אתם כצאן אדם

רשי

לא למענכם אני עושה׳ התשועה שאושיעכם: וקדשתי את שמי׳ ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכ׳ מן הגוי׳: מים טהורי׳ אכפר עליכם ואעביר ט טומאותיכ׳ בהזיית מי חטאת המעבירין ט טומאת המת: לב חדש׳ יצר שנתחדש לטובה: ונקוטותם בפניכם׳ דמוכ״יר בלע״ז תמקו בעצמיכם בבשתכם על הגמול הרע אשר גמלתם ל לפני ואני גומל לכם טובה: והארץ הנשמה תעבד׳ הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ונזרעת: היתה כגן עדן׳ עכשיו נהפכה להיות כגן עדן: והערים החרבות׳ זה ימים רבים עכשיו בצורות ישבו: אדרש לבית ישראל׳ אתפתה להם בתפילתם בדורשם א אותי על זאת: ארבה אותם׳ אדם כצאן לרוב׳ כצאן

גלוליכם ח׳ חלין בתרי׳ טעמי וכו׳ מחתנת׳ לום

מסרה
דר״ה ׳ונבזוכיחך לארץ וב׳ ׳שהם הרהבוני וסי׳ מרבת תלוש: בושו ג׳ בקרי׳ וסי׳ ואם נכלמו מכל אשר עשו׳ בושו והכלמו מדרכיכ׳ בית׳ בך בטחו ולא בושו: דברתי ועשיתי ד׳ וסימ׳ נמס׳ בסיפר׳ דא סי׳ י״ח

כצאן קדשים. ופירש אחר כן כצאן ירושלם במועדיה והוא הקדשים שהיו מביאים ישראל לירושלם שלש פעמים בשנה שהיו רבים: הערים החרבות. בא בגבורי הרים. ויונתן תרגם כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהון קריי ארעא דישראל די הואה חרבן יהון מליין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי. אמר בזמן מועד פסחא רוצה לומר כי אז היה הצאן מרובה בירושלם כי כל הבאים לירושלם היו מביאים כל אחד את פסחו לשחטו שם ולאוכלו שם כמו שכתוב בתורה: היתה עלי יד יי. ויניחני. כתרגומו ופירושו שבין מנוחה: בתוך הבקעה. אפשר שהיא הבקעה שבאה לו הנבואה שם כבר כמו שאמר בתחילת הספר: והיא מלאה עצמות. תרגם יונתן גרמי אנשא

רשי

כצאן קדשים. שהיא באה לירושלם במועדי פסחים לשון אחר כתרגומו אסגינון כ באיכסא ואצלחינון כ בבעירא כלומר שלא יהיו עונותיהם נזכרים עליהם: היתה עלי יד יי ויוציאני ברוח יי וגו'. יד יי כל יד יי שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח חפץ: והיא מלאה עצמות. רבותי' אמרו שהיו משבט א אפרי' שיצאו ממצרים לפני הקץ והרגום א אנשי גת הנולדים ב בארץ כמו שאמור ב בדברי הימים: והעבירני עליה' סביב. לבקעה ולא הכניסו ל לתוכה לפי שהיה כהן: התחיינה. הנראה בעיניך שיוכלו לחיות: ונתתי עליכם גידי' וגו'. ובספר איוב הוא אומ' עור ובשר תלבישני ת תחילה ואחר כך ו ובעצמות וגידים ת תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם ש שפושט וחוזר ולובש מה שפשט אחרון ל לובש ראשון אבל ב בתחילת בריית הוולד עור ובשר תחילה ואח' כך עצמות וגידים: וקרמתי. לשון קרום איקרוטא ארויא בל': ויהי קול. והנה רעש העצמות שהיו טופחין זה לזה: עצם אל עצמו. עצמות כל אחד כל מקום ש שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אל מקום ח חבורו: מארבע רוחות. כל מקום שהלכו כ כשמועותיהם לשוט ל לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו: ופחי. כמו נופח באש פחם: העצמות

כצאן ז' בקריאה וסי' התיקם כצאן לטבחה והקדישם. כצאן קדשים כצאן ירושלם ב' בפסוק. יחד אש מנו כצאן בצרה. ביום ההוא כצאן עמו. נחשבנו כצאן טבחה. תתננו כצאן מאכל: היתה ה' רפ' בקריא' וסי' היתה עלי יד יי ויוציאני. היתה לי נחלתי. היתה לי דמעתי לחם. היתה יהודה לקדשו. היתה כאניות סוחר:

כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני יהוה:

היתה עלי יד יהוה ויוצאני ברוח יהוה ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות: והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד: ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה ואמר אדני יהוה אתה ידעת: ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם: ונתתי עליכם גידים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם וידעתם כי אני יהוה: ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל עצמו: וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם: ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח כה אמר אדני יהוה מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו: והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד:

כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פיסחא כן יהוין קירויא ארעא דישראל דהואה חורבן מליין אינשא עמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי: שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואפקני ברוח נבואה די שרת עלי מן קדם יי ואשרני בגו בקעתא והיא מליא גרמי אינשא: ואעברני עליהון סחור סחור והא סגיאן לחדא על אפי בקעתא והא יבישין לחדא: ואמר לי בר אדם הייחון גרמיא האילין ואמרית יי אלהים את גלי קדמך: ואמר לי אתנבי על גרמיא האילין ותימר להון גרמיא יבישיא קבילו פתגמא דיי: כדנן אמר יי אלהים לגרמיא האילין הא אנא מעיל בכון רוחא ותיחון: ואתן עליכון גידין ואסיק עליכון בסרא ואקרום עליכון משכא ואתן בכון רוחא ותיחון ותדעון ארי אנא יי: ואיתנביתי כמא דאיתפקדית והוה קל כאיתנביותי והא זיעו וקריבו גרמיא גרמא לות חבריה: וחזית והא עליהון גידין ובסרא סליק וקרם עליהון משך מלעילא ורוחא לית בהון: ואמר לי איתנבי על רוחא איתנבי בר אדם ותימר לרוחא כדנן אמר יי אלהים מארבע רוחיא אתיא רוחא ועולי בקטיליא האילין וייחון: ואיתנביתי כמא די פקדני ועלת בהון רוח ויחיו וקמו על ריגליהון משירין סגיאן לחדא לחדא:

ג' מל' גבי נ' וק' בליש' העברה וסי' והעבירני עליכם סביב סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני. אשר יעבירוני: הנה אני ז' בקריא' וסי' הנה אני קשרתי על אדני. הנה אני יי אלהי כל בשר. הנה אני מביא בכם רוח. הנה אני פותח את קברותיכם. הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים. הנה אני לוקח את בני ישראל. בונה בית: ובשר ח' בקריא' וסימ' זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי. ובשר כי יהיה בו בערו שחין. והעורבים מביאים לו לחם ובשר ב' בפסוק. וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה. לחם חמודות לא אכלתי. עור ובשר תלבישני ועצמות:

עצמות. תרגם יונתן גרמי אנשא והענין הזה הראה לו הקדוש ברוך הוא למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל או הראה לו זה להראות לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישועה כדי שיראו גם הם בישועה ויש בזה מחלוקת בדברי רז"ל תניא ר' אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומה שירה אמרו יי' ממית ומחיה ממית בצדק ומחיה ברחמים ורבי יהושע אומר שירה זו אמרו יי' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר באמת משל היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ואמרו מי היו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו דכתיב ובני אפרים שותלח וברד בנו וגו' והרגום אנשי גת וגו' ויתאבל אפרים אביהם ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים ורבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וכו' כמו שכתוב בפרק חלק: והעבירני. וכל זה במראה הנבואה: עליהם סביב סביב. כדי שיראה אותם כולם ומה שפירש רש"י ז"ל סביב סביב לבקעה ולא הכניסו לתוכה כדי שלא יטמא לפי שהיה כהן אם כן איך צוהו להעביר התער על ראשו ועל זקנו וכן תרג' יונתן על הכהני' ופאת זקנם לא יגלחו ועוד הרי אמר ויניחני בתוך הבקעה אלא הכל היה במראה הנבואה ולא היו דברים ממש: ויאמר. בן אדם. מבואר הוא: ויאמר. הנבא. מבואר הוא: כה אמר. מביא בכם רוח. אחר הבשר והעור והגידי' כמו שאמר בפסוק האחר על הסדר: ונתתי עליכם גידי'. כי הם תחלת יצירת הולד ותכונתו כי רבים מהם כ נקשרות בעצמות ואחר הגידים הבשר ואחר כך העור כי הוא ה העליון ומה שאמ' איוב עור בשר תלבישני ועצמו' וגידים תסוככני לא אמ' שהעור והבשר הם תחלת ביצירה לפי שזכרם בתחילה ש שהרי אמר תלבישני שהם כמו ל לבוש שהוא עליון: וקרמתי. פעל יוצא ויקרם עליהם עור פעל עומד כמו שאמר גם כן ובשר עלה והוא ענין קרום ובדברי רז"ל אמרו כדי שיקרמו פניו: ונבאתי. ותקרבו. העצמות שכבר נפרדו איש מעל אחיו לאורך הזמן ואמר ותקרבו לשון נקבה בשימן אחד לבד כי על הרוב יאמר בשני סימני ותקרבנה וכמוהו ואלמנותיך עלי תבטחו וברוב עצם לשון נקבה ובאמרו עצם אל עצמו הוא לשון זכר ורוצה לומר עצם אל עצם הראוי להדבק בו כפי היצירה: וראיתי. ובשר עלה. פירוש עלה על הגידים כי הגידים הם בתוך הבשר וית עלה גדל כמו ותעל אחד מגוריה: ויאמר. מארבע רוחות בואי הרוח. זו היא רוח חיים לפיכך אמר מארבע רוחות כלומר מאיזה עבר שתהיה תבא כי היא מהאויר ומה שאמר ונתתי רוחי בכם היא רוח השכל לפיכך אמר רוח והעד שאמר אחר שאמר והעליתי אתכם מקברותיכם: ופחי. פרשו נפח על דרך ויפח באפיו נשמת חיים: בהרוגים האלה. איכו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה כ' אמר' גם כן על המתים בלא חרב כמו היו הרוגי מות ואם היו בני אפרים כמו שכתוב למעלה הם היו הרוגי חרב: והנבאתי. חסר תי"ו התפעל ומשפטו והתנבאתי לפיכך מדגשה הנו"ן לחסרון התי"ו: ויאמר

ויאמר אלי. העצמות האלה כל בית ישראל המה. אם הענין הזה משל אמר לו זה שהראיתי לך במראה הנבואה העצמות היבשות שחיו וקמו על רגליהם זהו משל לכל בית ישראל שהיו בגלות זה כמה עד שנואשו מן הגאולה ואמרו יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו וגו' כלומר הרי אנו כעצמות יבשות שאין להם עוד תקוה ואם הענין כמשמעו אמר זה שהראיתי בעצמות האלה כן יחיו כל בית ישראל שמתו בזמן הגלות שארך זה כמה והרי הם כאילו הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו ולא כראה בישועת ישראל אשר יהיו בזמן הישועה ואיך נחיה אלף שנים או יותר נגזרנו לנו לעצמינו: לכן. אם הענין משל ארצות הגוים והגלות הם הקברות ואם כמשמעו מבואר הוא ומחלוקתים בדברי רז"ל על

ויאמר ג' בטעם זרקא בספרא וסימ' העצמות האלה. זקני יהודה: אל אדמת ח' בספרא וסימ' נמסר בריש ספרא סימן י"ב: והנחתי ג' וסימ' אל נא תמש מזה: והנחתי והתכתי. ונתתי רוחי בכם וחייתם: ליוסף ח' וסימ' ויספר שר המשקים. ויולד ליוסף בארץ. ויקרבו ימי ישראל למות. ויאמר ליוסף הנה אביך. כת

ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה
כל בית ישראל המה הנה אמרים
יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו
נגזרנו לנו: לכן הנבא ואמרת
אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני
פתח את קברותיכם והעליתי אתכם
מקברותיכם עמי והבאתי אתכם
אל אדמת ישראל: וידעתם כי
אני יהוה בפתחי את קברותיכם
ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי:
ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי
אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני
יהוה דברתי ועשיתי נאם יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: ואתה בן אדם קח לך עץ
אחד וכתב עליו ליהודה ולבני
ישראל חברו ולקח עץ אחד וכתוב
עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית
ישראל חברו: וקרב אתם אחד
אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים
בידך: וכאשר יאמרו אליך בני
עמך לאמר הלוא תגיד לנו מה
אלה לך: דבר אלהם כה אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את עץ
יוסף אשר ביד אפרים ושבטי
ישראל חברו ונתתי אותם עליו את
עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו
אחד בידי: והיו העצים אשר
תכתב עליהם בידך לעיניהם:
ודבר אליהם כה אמר אדני יהוה
הנה אני לקח את בני ישראל מבין
הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אותם
מסביב והבאתי אותם אל אדמתם:
ועשיתי אתם לגוי אחד בארץ
בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם
למלך ולא יהיה עוד לשני גוים
ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד:
ולא יטמאו עוד בגלוליהם
ובשקוציהם ובכל פשעיהם ו
והושעתי אתם מכל מושבתיהם אשר
חטאו בהם וטהרתי אותם והיו לי
לעם ואני אהיה להם לאלהים:

ואמר לי בר אדם גרמיא האילין
כל בית ישראל אינון הא אינון
אמרין יבשו גרמנא פסק סברנא
אבדנא לנא: בכן איתנבי ותימר
להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא
פתחית ית קבריכון ואסק יתכון
מקבריכון עמי ואעיל יתכון ל
לארעא דישראל: ותדעון ארי
אנא יי כד איפתח ית קבריכון וכד
אסיק יתכון מגו קבריכון עמי:
ואתן רוחי בכון ותחון ואשרי
יתכון על ארעכון ותדעון ארי
אנא יי גזרית במימרי ואקיים אמר
יי: והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עימי למימר:
ואת בר אדם סב לך לוחא חדא
וכתוב עלוהי לשבטא דיהודה
ולבני ישראל אחיהון וסב לוחא
חדא וכתוב עלוהי שבטא דיוסף
די הוא שבטא דאפרים וכל בית
ישראל אחיהון: ותקריב יתהון
חד לות חד לך ללוחא חד ויהון
לחד בידך: וכד יימרון לך בני
עמך למימר הלא תחוי לנא מה
אילין לך: איתנבי להון כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מקריב ית
שבטא דיוסף די הוא שבטא ד
דאפרים ושבטי ישראל אחיהון
ואחבר יתהון עלוהי ית שבטא
דיהודה ואעבדינון לעמא חד ויהון
חד קדמי: ויהון לוחיא דתיכתוב
עליהון בידך לעיניהון: ואיתנבי
להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מקריב ית בני ישראל מביני עממיא
דאתגליאו לתמן ואכנוש יתהון
מסחור סחור ואעיל יתהון ל
לארעהון: ואעביד יתהון לעמא
חד בארעא בטור קודשא דישראל
ומלכא חד יהי לכולהון למהוי
מלך ולא יהון עוד לתרין עממין
ולא יתפלגון עוד לתרתין מלכון
עוד: ולא יסתאבון עוד בטעותהון
ובשיקוציהון ובכל מרדיהון ו
ואפרוק יתהון מכל מותבנהון
דחבו קדמי בהון ואדכי יתהון
ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון
לאלהא:

רדק

המתי' בחוצה לארץ מהם אמרו כי בחוצה לארץ יעלו מקברותיהם ומהם אמרו מקברותיה' יעלו לא' בגלגול ודרך מחילות והפסוק הזה מוכיח כי בחוצה לארץ יחיו כמו מיתי א"י שהרי אמר פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם ואחר כך והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: וידעתם. מבואר הוא: ונתתי רוחי בכם. זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר ובהעלותי אתכם הרי רוח חיים כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים אם כן מה שאמ' אח"כ ונתתי רוחי בכם על רוח השכל אמר והבטיחם שיתן בהם דעת ובינה והשכל ולא יחטאו עוד כמו שעשו גם כן ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: וחייתם. הבטיחם שיחיו ימים רבים והוא כמו שאמ' בנבואת ישעיהו כי כימי העץ יהיו ימי עמי: והנחתי אתכם על אדמתכם. הבטיחם שלא יגלו ממנה עוד: ויהי. ואתה. ולבני ישרא' חברו. שבט בנימין שהיה עם שבט יהוד' לעולם גם לאחר שנחלק' המלכות: חברו. כן כתיב לפי שהיה בשבט אחד: ליוסף עץ אפרים. לפי שבעת שנחלקה המלכות היה מלך ירבעם שהיה משבט אפרים נקראו עשרת השבטי' על שם אפרים: וכל בית ישראל חברו. חברו כתיב על דרך כלל כמו שאמר בית יעקב: וקרב. בווי מן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו כתר לי. פלג לטונים. לך לעץ אחד. אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אח' שם כפי שעצמו שהוא סימן למלכות ישראל ש שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד: והיו לאחדים בידך. שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני ה העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ א אחד במעשה נס ויונתן תרגם כל עץ שבפרשה זו עד דבר אליהם לוחא וכן והיו העצים תרג' לוחיא ובפסוק דבר תרגם את עץ יוסף אשר ביד אפרי' ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרים את עץ יהודה ית שבטא דיהודה ועשיתי' לעץ אחד לעמא חדא: וכאשר. כמו שאמר לו שיכתוב לעיניהם והם ישאלוהו מהו המשל: דבר. חבירו. כתי' וקרי חביריו: ונתתי אותם עליו. אתן שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה: עליו. פירושו עמו: את עץ. פירושו עם עץ: והיו. מבואר הוא: ודבר. מבואר הוא: ועשיתי. ולא יהיה. כתיב על דרך כלל וקרי יהיו: ולא יטמאו. מבגידת התפעל ומשפטו יתטמאו: ועבדי

רשי

העצמות האלה כל בית ישראל המה. רמז ודוגמא לכל בית ישראל בגלותם המה שהרי הם אומרי' יבשו עצמותינו בצרו' אבדה תקותינו ומה כוחינו ל לתשועות עוד ד"א כלם אלו משל ישראל היו ותפני שהחייתים עכשיו הם אומרים א אבד' תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו ה המתים: לכן הנבא. שעתיד אני להחיותם שנית: ויהי דבר ה' אלי לאמר. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגו' וכתוב עליו ליהודה ולבית ישראל חביריו. ארבע תיבות הללו כתוב עליו לומר עץ זה ליהודה ולשבט בנימן שנלוה עליו וקח עץ אחד וכתוב עליו זה ל ליוסף עץ אפרי' ושאר תשעת שבטים שהיו אחרי ירבעם שהיה מ משבט אפרים: והיו לאחדים. אני אחברם לשני העצים שיהא עץ אחד בידך: הנה אני לוקח את עץ וגו'. שלא יהיו עוד לשתי ממלכו': לעבדי

מסרת

תאמרו ליוסף אנא. קח לך עץ אחד וכתוב עליו. כי יהודה גבר באחיו. ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף: לקח ח' וחס' בקריא' וסי' אם לקח יעקב אשה מ מבנות חת כאלה. ארור לקח שחד להכות נפש דם. ויצאו בנ' הנביאים אשר בית אל. ויגשו בני הנביא' אשר בירחו' הנני לקח ממך. הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים:

והנני לקח את בני ישראל מבין הגוים. וסר לץ לקח לו קלון. חוד ולקח נפשו' חכם: ומלך אחד ח' מן י' יחידאין אחד ולית להון זוגא וסי' על אחד ל' ההרים אשר אמר אליך. ואת אחד ל' עשר ילדיו ויעבר. ונשיא אחד ל' נשיא אחד למטה ב' בנ' וראש אחד ל' בא מורדך אלון מעונני' דשפטי'. ונביא אחד ל' זקן דמלכי'. ומלך אחד ל' יהיה לכלם למלך. ודרך אחד ל' ליראה אתי כל הימים. לא אחד ל' כי יתן טהור:

ועבדי דוד מלך · המלך המשיח יקרא שמו דוד ולפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד או רמז לתחיית המתים: וישבו. לעבדי ליעקב · לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים שלא ירשו הארץ זכר יעקב כי לו נתנה הארץ ולזרעו אחריו: וכרתי · יהיה אותם. פי׳ עמם כיים מן הרפים שפירושם עם: ונתתים. פי׳ ונתתים בארצי או בברכתי ויונתן תרגם ואברכינון: והיה משכני עליהם · תרגם יונתן ביניהון לפי שבתקומו׳ קשור שכינת האל יתברך עם בתוך ומה שאמר במקו׳ הזה עליהם לומ׳ כי מוראו יהיה עליהם לעולם כי ישכון כבודו בתוכם לעולם: וידעו. מבואר הוא: ויהי. בן אדם · ל גוג ארץ המגוג. מגוג היה מבני יפת וכן משך ותובל ובאמרו המגוג בה״א הידיע׳ואין ה״א הידיעה

משכני ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל׳ · בטמאם את משכני אשר · והיה משכני עליהם: שים פניך אל גוג וחד על גוג ואינון כן א״ב מן חד חד אל וחד על ולית דכוו׳ בסי׳פ׳ וסי׳ נמסר במסרה רבת׳ בערך אל: רב ל״ג קמצ׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך רב: הכן ב׳ א׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ הכן והכן לך אתה וכל

ה׳ · ל׳ מל׳ וג׳ מל׳ כלים

ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד
יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי
ישמרו ועשו אותם: וישבו על
הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב
אשר ישבו בה אבותיכם וישבו
עליה המה ובניהם ובני בניהם
עד עולם ודוד עבדי נשיא להם
לעולם: וכרתי להם ברית שלום
ברית עולם יהיה אותם ונתתים
והרביתי אותם ונתתי את מקדשי
בתוכם לעולם: והיה משכני
עליהם והייתי להם לאלהים והמה
יהיו לי לעם: וידעו הגוים כי אני
יהוה מקדש את ישראל בהיות
מקדשי בתוכם לעולם:

לח
ויהי דבר יהוה אלי לאמר:
בן אדם שים פניך אל גוג ארץ
המגוג נשיא ראש משך ותבל
והנבא עליו: ואמרת כה אמר
אדני יהוה הנני אליך גוג נשיא
ראש משך ותבל: ושובבתיך
ונתתי חחים בלחייך והוצאתי אותך
ואת כל חילך סוסים ופרשים
לבשי מכלול כלם קהל רב צנה
ומגן תפשי חרבות כלם: פרס כוש
ופוט אתם כלם מגן וכובע: גמר
וכל אגפיה בית תוגרמה ירכתי
צפון ואת כל אגפיו עמים רבים
אתך: הכן והכן לך אתה וכל
קהלך הנקהלים עליך והיית להם
למשמר: מימים רבים תפקד
באחרית השנים תבוא אל ארץ
משובבת מחרב מקבצת מעמים
רבים על הרי ישראל אשר היו
לחרבה תמיד והיא מעמים הוצאה
וישבו לבטח כלם: ועלית כשואה
תבוא כענן לכסות הארץ תהיה אתה
וכל אגפיך ועמים רבים אותך:
כה אמר אדני יהוה
והיה ביום ההוא יעלו דברים על
לבבך וחשבת מחשבת רעה:

ועבדי דוד מלכא עליהון ופרנס
חד יהי לכולהון ובדיני יהכון
וקיימי יטרון ויעבדון יתהון:
ויתיבון על ארעא די הבית לעבדי
ליעקב דיתיבו בה אבהתכון
ויתבון עלה אינון ובניהון ובני
בניהון עד עלמא ודוד עבדי מלכא
להון לעלם: ואגזר להון קיים
שלם קיים עלם יהי עימהון
ואיברכינון ואסגי יתהון ואתן ית
מקדשי ביניהון לעלם: ואשרי
שכינתי ביניהון ואהוי להון לאלה
ואינון יהון קדמי לעם: וידעון
עממיא ארי אנא יי מקדש ית ישראל
במהוי מקדשי ביניהון לעלם:
והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עימי למימר:
בר אדם קביל נבואה על גוג ארע
מגוג רב ריש משך ותובל ואתנבי
עלוהי: ותימר כדנן אמר יי
אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך
גוג רב ריש משך ותובל:
ואשדלינך ואתן שירין על ליסתך
ואפיק יתך וית כל משיריתך
סוסון ופרשין לבושי גמיר כולהון
משירין סגיאין דימזינין בעגילין
ותריסין אחדי סייפין כולהון:
פרסאי כושאי ופוטאי עמהון
כולהון מזיינין בעגילין וקולסין:
גמר וכל משיריתהא מדינת גרממיא
סיפי ציפונא וית כל משיריתהון
עממין סגיאין די עמך: איזדרז
ואתקין לך את וכל משיריתך
דאתכנישו עלך ותהי להון למטר
: מיומין סגיאין תמני משיריתך
בסוף שניא תהך על ארעא דתבו
עלה מקטלי חרבא דאיתכנשו
מעממין סגיאין על טורי ארעא
דישראל דהוו לחורבא תדירא
ואינון מביני עממיא אתגליאו ויתיבו
לרוחצן כולהון: ותיסק
באיתרגושתא תתי כעננא דסליק
וחפי ית ארעא תהי את וכל
משיריתך ועממין סגיאין די עימך:
כדנן אמר יי אלהים ויהי
בעידנא ההיא יסקון הירהורין
על ליבך ותחשיב מחשבן בישן:

רשי

לעבדי ליעקב · כמין שנתתיה ליעקב בלא מצרים: אל גוג · כך שם המלך: המגוג · שם האומה כד״א גומר ומגוג: ושובבתיך · אעשה אותך שובב אכבוי״שיר בלע״ז כל ההולך בשרירות לבו נקרא שובב כמו וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך · דרך חיה להוציאה בחחים שבלחייה לפי שאינ׳ רוצ׳ לצא׳ גם אני אתן בלבך הרהורין ויצר המוסך אותך מ מארצך לבא על ארץ ישראל: וכל אגפיה · כל סביביה: הכון והכן לך · הכון אותך והכן לך חיל אחרים הכון הזרמן: והיית להם למשמר · דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם היאך יבאו ולהעמיד משמרו׳ שלא יבא משחית על חילו בלילה: מימים רבים תפקד · מימים רבים שחטאת לי תפקד עתה לפני ל לזכור עונותיך להסיב במולך ולסיאך באחרי׳ השנים לבא אל ארץ י ישראל המשובבת מ מחרב שפטו יושביה מן הגולה אשר גלו שם על ידי חרב האויב: אשר היו לחרב׳ תמיד · זה שנים רבות וסמוך לבואך עליהם חזרו: והיא מעמים הוצאה · והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך: כשוא׳ · כחשך המכס׳ את הארץ שואה ברואי״נה בלע״ז: יעלו דברי׳ · יסקון הרהורין: מחשבת רעה · להלחם בגבורי: אל

בלא על שם ארם אפשר שהוא שם היחס כי הראשון שהיה בן יפת העם היוצא ממנו נקראים מגוג שמתיחסים אל מגוג הראשון וכן שבט המנשה ועל שם היחס תבא ה״א הידיעה וגוג שם המלך המולך עליהם והאל עומד במקום שנים כאילו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש משך ותובל · גוג הוא מלך מגוג ומלך שתי האומות האלה משך ותובל ובאמרו נשיא ראש הו׳ ענין כפול במלות שונו׳ והוא סמוך על סמוך וכן מבחר וטוב לבנון מספר מפקד העם: ואמרת · מבואר הוא: ושובבתיך · אסבבך מן כי שובבים יהיה עגל שומרון וכן בדברי רז״ל דברי׳ שמשבבים לבו של אדם ובאמרו ושובבתיך רוצה לומר אסבב לבך עד שתתאוה תאר לבאת ממקומך לבא אל ארץ ישראל ובא זה על דרך ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ויעשה זה האל יתברך כדי שיהא נודע בכל העמים ונקדש בהם: ונתתי חחים בלחייך · על דרך משל למשוך אותך כמו שעושים לדג ויונתן תרגם ושובבתיך ואשדלינך רוצה לומר אפתה אותך כתרגומו של כי יפתה ארי ישדל: לבושי מכלול כולם · בכל תיכי דין: קהל רב צנה ומגן · בצינה ומגן: פרס · כולם מגן וכובע · במגן וכובע וכובע תלרע: גמר וכל אגפיה · רוצה לומר עדת גמר וכל חילותיה וכן כל אגפיו כל חיילותיו וכן תרגם יונתן משירייתהא: בית תוגרמה · כמו בית ישראל ויונתן תרגם מדינת גרממיא וכן אמרז״ל במסכת יומא גמר זו גרממיא כדעת התרגום: ירכתי צפון · כל אלה בני יפת שוכנים בסוף צפון: אגפיו · אגפי תוגרמה: הכון והכן לך · הכון אתה והכן לך כל קהליך למשמר שישמרו אותך איזה דרך תלך נ וילכו עמך: מימים רבים תפקד · אמרו כי מימי אלכסנדרוס מלך יון היו בני מגוג נסגרי׳ שם בסוף צפון כי הסגיר׳ שם אלכסנדרוס אחר ההרים ולא יצאו משם עוד וזהו שאמר מימים רבים תפקד כלומר תזכר בפי בני העולם ב בצאתך כי עד היום ההוא לא נזכרת כי היית נסגר ולא ה היית יוצא בימיהם: באחרית השנים · זה יהיה בעת הישועה אחר צאת כל ישראל מהגלות או רובם: משובבת מחרב · כמו ומשובבתיך משוברת מחרב העמי׳ ויונתן תרג׳ מענין שבו דתבו עלה מקטולי חרבא: ועלית כשואה · כהמון מים רבים שבאים פתאום ומשמיעים קול ושוטפין וכן בבא כשואה פחדכם: אותך · כמו

קהלך · הכון לקראת אלהיך ישראל · קדמא חס׳: כשואה ל׳ וחד כשואה בשוא תחת הכ״ף ואינון מן א״ב מן כ״כ חד מלרע וחד לם עיל כ״ף בריש תיבותא וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך כ׳:

רד"ק

ואמרת. על ארץ פרזות. כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזות פירו' ערי השדה שאין להם חומה: אבוא השוקטים. לא השוקטים וכן ויבא ירושלם כמו לא ירושלם וכן רבים: לשלל. להשיב ידך על חרבות נושבות. להשיב ידך עליהם להחריבם כמו שהיו ויונתן תרגם לכנשא משירייתיך: עשה מקנה וקנין. האחד על הבהמות והאחד על שאר נכסים וכן מקניהם וקניניהם ותרג' יונתן ואכלתו בנכסין וקנין: יושבי על טבור הארץ. פעמים יבא הסמיכות על מלת על וכן יושבי על מדין והולכי על דרך ויקרא ארץ ישר' טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור באמצע הגוף ויונתן תרגם על תוקפא דארעא לפי שארץ ישרא' גבוה מכל הארצות: שבא. וכל כפיריה. מלכיה ושריה וכן כפיר גוים נדמית ונקר' כן ע"ד כמו שכפיר אריות מלך על כל שאר החיות וכן תרג' יונתן וכל מלכהא: לכן. תדע. כאשר תדע שהם יושבי' בארצם לבטח תבא ממקומך ויונתן תרגם פורענות גבורתי: ובאת. מבואר הוא: ועלית. לעיניהם גוג. למען קריאה אתה גוג: כה אמר. ביד עבדי. הנביאים יחזקאל וזכריה ואף על פי שזכריה לא זכר גוג ומגוג בפרט' הנה יוס בא על מלחמה זו כאמרה: בימים ההם שנים. כאילו אמר זה שני' רבות ויונתן תרג' מלקדמת דנא שנין סגיאין ובדברי רז"ל אלדד ומידד מתנבאו' במחנה על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר האתה הוא וגו' אל תקרי שנים אלא שנים הם שנים נביאים אלו שנתנבאו נבואה אח': והיה. מבואר הוא: ובקנאתי. רעש גדול. כמשמעו שתרעש הא' וכן כאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזתים ואמר ונסתם גי הרי כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה: ורעשו. כל זה יהיה בא' ומה שאמר דגי הים וכו' על דרך הפלגת הרעש והמהומה שתהיה אז לא שירעשו הדגים והעופות והחיות והרמש ואפשר כמשמעו ותרעש מקום ים ארץ ישראל וכן העופו' והחיות שיהיו במקומות הרעש: ונהרסו ההרי'. כמו שנאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזתים אולי גם כן יקרא להרים אחרים: ונפלו המדרגות. תרג' יונתן ויתלשלון מגדליא ורש"י ז"ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוי' וכראים כנופלים: וקראתי עליו. על גוג: לכל הרי. כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול ותרגם יונתן ואזמניניה למיפל בחרב' על טורי עמי: חרב איש באחיו תהיה. כי הם יהרגו איש את אחיו במהומת יי' שתהיה בהם:

רש"י

על ארץ פרזות. יושבי כפרים מאין חומה שבוטחים במעוזם ואינם יראי' להאסף אל ערי מבצר פרזות כמו מערי הפרזי מאין חומה: אבוא. אל השקטים ואראה מה הוא מבטחם: להשיב ידך על חרבות נושבות. להשחית שבית את הערים שהיו חרבות עד הנה ועכשיו נתיישבו אל עם המאסף מעמים העושים עתה מקנה וקנין: על טבור הארץ. על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא אמצעו של אדם ומשופע מכל צדדיו: וכל כפיריה. סוחרים חריפין שהם הרגילים לבאת ולשוט ככפירים בכל המדינות ויודעין איזה מקום העושר: יאמרו לך הלשלול שלל אתה. כלומר מי הגיד לך את מקום העושר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובז את הולך ושם באמת תמצ' הון עתק: תדע. תרגם יונתן תדע פורענות גבורתי כלומר תדע ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם: האתה הוא. באותן הימים יאמר הקב"ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמוני' ביד עבדי נביאי ישרא' כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מלחמות גוג ומגוג ואספתי את כל הגוים וגו' ורבותי' אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו וזהו שנים האמור כאן אל תקרי שני' אלא שני' שני נבאי' נתנבאו נבואה אחת בפרק אח': והיה ביום ההוא ביום בא גוג על אדמת ישר' וגו'. רעש גדול. על דיקולות ורעמים כמו שהוא אומר: ונפלו המדרגות. אני שמעתי שהם סלעים הזקופים ותלויים ונראים כנופלים ואני אומ' הם תלי מגדלים שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגו' מדרגות אסקלונ"ס בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלין את המלבנים מעמידי את המדרגה: וקראתי חרב לכל הרי. לבא חרב בהם עליו וקראתי חימכתי ומה הי' החרב שאקר' עליו חרבם של עצמ' חרב אי' באחיו:

אבני

מסורה

לשלול שלל חד מן כ"ו פסוקין בקריא דאית בהון כל א"ב וסימ' זה הדבר אשר צוה לקטו ממנו. או הנסת אלהים לבוא. ידוע תדעו כי לא יוסיף יי' דיהושע. ויצא אחד השדה ללקט אורות. ואלישע ישב בביתו. ויבאו המצרעים האלה בקצה המחנה. על כן חרה אף יי' בעמו. המתקדשים והמטהרים אל הגנות. כה אמר

ואמרת אעלה על ארץ פרזות אבוא ט' ג'
השקטים ישבי לבטח כלם ישבים ל'
באין חומה ובריח ודלתים אין להם ל'
לשלל שלל ולבז בז להשיב ידך: לית בכסי' חל'
על חרבות נושבות ואל עם מאסף ל'
מגוים עשה מקנה וקנין ישבי על
טבור הארץ: שבא ודדן וסחרי ל' ל'
תרשיש וכל כפיריה יאמרו לך י' בתוף בככי' וכתי'
הלשלל שלל אתה בא הלבז בז ל' ל'
הקהלת קהלך לשאת כסף וזהב ל' ב' ורפי לך
לקחת מקנה וקנין לשלל שלל ג
גדול: לכן הנבא בן
אדם ואמרת לגוג כה אמר אדני
יהוה הלוא ביום ההוא בשבת עמי ב'
ישראל לבטח תדע: ובאת
ממקומך מירכתי צפון אתה ועמים
רבים אתך רכבי סוסים כלם קהל נ' בעינן דגשי'
גדול וחיל רב: ועלית על עמי
ישראל כענן לכסות הארץ באחרית ב' וכענן
הימים תהיה והביאותיך על ארצי ל' ל'
למען דעת הגוים אתי בהקדשי בך
לעיניהם גוג: כה אמר אדני יהוה לו
האתה הוא אשר דברתי בימים
קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל ל' ומ"ל וחד וקדמונים
הנבאים בימים ההם שנים להביא
אתך עליהם: והיה ביום ההוא ביום
בוא גוג על אדמת ישראל נאם אדני ל' ת"ל
יהוה תעלה חמתי באפי: ובקנאתי
באש עברתי דברתי אם לא ביום מלהון כתיב
ההוא יהיה רעש גדול על אדמת
ישראל: ורעשו מפני דגי הים ועוף
השמים וחית השדה וכל הרמש ה' כקו' וכל וכל וכל ב' וינוע כל כא'
הרמש על האדמה וכל האדם
אשר על פני האדמה ונהרסו
ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה ל'
לארץ תפול: וקראתי עליו ה' מ"ל
לכל הרי חרב נאם אדני יהוה
חרב איש באחיו תהיה:

תרגום

ותימר איסק על ארעא דיתבא
שליוא בקירוי פצחיא איהך על
עמא דשקטין ושרן לרוחצן כ
כולהון יתבין בלא שורא ועברין
ודשין לית להון: למיבז ביזא
ולמעדי עדאה לכנשא משרייתך
על חרבתא דאיתיתבא ועל עמא
דאיתכנשו מביני עממיא דאצלחו
בנכסין וקנינין יתבין על תוקפא
דארעא: שבא ודדן ותגרי ימא וכל
מלכהא יימרון לך הלמיבז ביזא
את אתי הלמעדי עדאה כנישת
משירייתך למיסב כסף ודהב ל
למישבי נכסין וקנינין למעדי עדי
סגי: בכן איתנבי
בר אדם ותימר לגוג כדנן אמר יי
אלהים הלא בעידנא ההוא כד
יתבון עמי ישראל לרוחצן תדע
פורענות גבורתי: ותיתי מאתרך
מסיפי צפונא את ועממין סגיאין
די עימך רכבי סוסון כולהון ס
משירין סגיאין ועם סגי: ותסק
על עמי ישראל כעננא דסליק
ותחפי ית ארעא בסוף יומיא תהי
ואיתינך על ארעא בית שכינתי
בדיל דידעון עממיא פורענות
גבורתי כד אתקדש בך דיהון חזן
בפורענותך גוג: כדנן אמר יי
אלהים האת הוא דמלילית ביומי
קדם ביד עבדי נביי ישראל ד
דאיתנביאו ביומיהאינון מלקדמת
דנא שנין סגיאן לאיתאה יתך
עליהון: ויהי בעידנא ההוא
ביום מיתי גוג על ארעא דישראל
אמר יי אלהים ידלי קרוגזי וחימתי:
ובאיתגלאה פורענותי במדליק
אישת רוגזי גזרית במימרי אם לא
ביומא ההוא יהי זיע סגי על ארעא
דישראל: ויזועון מן קדמי נוני
ימא ועופא דשמיא וחית ברא
וכל רחשא דרחיש על ארעא
וכל אינשא די על אפי ארעא
ויתפגרון טוריא ויתתלשון ס
מגדליא וכל שור רם לארעא
יתחמר: ואזמניניה למיפל בחרבא על טורי ישר' עמי אמ' יי אלהי' חרב גבר באחוהי תהי:

מסורה

יי' עשו משפט. ובאו הכשדים ונלחמים. הלא כגעת כה רוח הקדים. לשלול שלל ולבוז בז. תשמדו במות. ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם. ונגש חרש בקוצר. לכן חכו לי נאם יי'. ולקחת כסף וזהב דזכריה. ויהי לעזיהו חיל. יש אחד ואין שני גם בן ואח. ונשלוח ספרים ביד הרצים. די מטורא אתגזרת אבן. דתא מהתצפא. ואלו עיר וקדיש. אדין צבית. ועלי הטה חסד. מלטיה דגבעוני וידון המרונתי. בוא י"ג מ"ל וסימ' נמכר בישעיה סימ' ב' ובסיפרא דא סימ' ל"ג: ה' פסוקין וכל וכל וכל וסימ' והערים יהרסו. אתה הוא יי' לבדך. ורעשו מפני דגי. וכל פסיליה יכתו. וכל הארץ בכים קול גדול:

ונשפטתי · ואבני אלגביש · הוא מין ממיני הברד ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד דומות אלגבים מן ראמות וגבים שהוא אבן לבנה מאבני היקרות
: והתגדלתי · מבואר הוא : ושובבתיך וששאתיך · ושובבתיך פירשנוהו וששאתיך פירשו בו שהוא מלשון ששה כלומר שלא ישאר בהם כי אם ששית המחנה ויש
מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריבך ואדוני אבי ז״ל פי׳ אשפטך בששה שפטים כמו שאמר ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית והם
ששה ויונתן תרגם ואטעינך ואשדלינך : והכיתי קשתך · אכה בועד שאשפילנו מיד שמאלך כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החיצים ביד ימינו וימשוך יתר
הקשת בימינו ועניין זה רוצה לו׳ שלא יועילנו כלי מלחמתו והרי הם כאילו אינם על הרי : לעיט צפור כל כנף · הסמיכות הזה כסמיכות אדמת עפר טיט היון : כל כנף · פי׳ כל בעלי כנף וכן כל צפור כל כנף ובשלשו העניין להגדיל הדבר שיבאו כל העופות לאכול בשר ההרוגים ט טורפין ושאינם טורפין : על פני השדה · בין שיהיו על ההרים בין שיהיו על פני השדה כולם יפלו בחרב ובשאר שפטים :
ושלחתי אש במגוג · אכלה אותם כמו האש המכלה או הוא כמשמעו כמו שאמ׳ אש וגפרית אמטיר עליו : ואת שם · ולא אחל את שם קדשי עוד · כי בהאריכו הגלו׳ שמו מחולל בגוים כאילו הוא יתברך מחלל שמו : הנה באה ונהייתה · באה עת הישועה הוא היום אשר דברתי : ויצאו ובערו והשיקו · כפל העניין במלות שונות : ולא ישאו · לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין : ולא יחטבו · מן הקל ויהיה · מקו׳ שם קבר · כמו הפוך מקום קבר שם וכן כל הרע אויב בקדש כמו כל אויב הרע בקדש אף אם צריך תאכלם כמו אף צריך אם תאכלם כל תשא עון כל עון תשא והדומי׳ להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ויונתן תרג׳ אתר כשר לבית קבור ובדרש לפי שבכו שם ויפתערות אביהם זכה שם לציצית בטלית וזכה יפת לקבורה בארץ ישראל ועל דרך פשוטו הרי כתוב למען טהר את הארץ : גי העוברים · באותו הגי שעוברים דרך עליו : קדמת הים · למזרח הים ולא פירש אי זה ים והנה היו בארץ ישר׳ ים מזרחי וים מערבי ויונתן תרגם בחילת מגיזתא מדנח ים גינוסר והוא ים כנרת : וחסמת היא את העברים · חסמת פועל יוצא לשלישי רוצה לומ׳ כי באשת ההרוגים תעשה לעוברים דרך שם שיחסמו ויסגרו אפיה׳ מריח הרע ותרגם יונתן וסומכא היא לתרין טוריא : המונה · בה״א מקום וי״ו כמו אהלה והדומים לו : גי העברים · ביו״ד לבדה : גיא המון גוג · ביו״ד ואל״ף : וקברום · הש׳ יתברך צוה לקבור החללים בישראל ואמר ולא תטמא אדמתך כי המת שלא נקבר הוא טומא׳ הארץ וכן צוה יהושע לעשות כן לה׳ המלכי׳ וכן יקברו ישרא׳ המון גוג למען טהר את הארץ : שבעה חדשים · שבעת חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם : ויקברו

רשי

ואבני אלגבים · אבני ברד המאירות כאבני׳ טובות ששמם גבש כ בענין של ראמו׳ וגבים ורבו׳ אמר אל גב אים אבני ברד שהתחילו ל לירד על מצרים ועמדו באויר על גב האים מ משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמר לא נתך ארצה לא הגיע לארץ : וששאתיך · כמו והשאתיך על שמי כמו לא ישיא אויב בו : ולא אחל את שם קדשי · שגלותם של ישראל חלול שמו הוא באמור להם עם ה׳ אלה ולא יכול להצילם : והשיקו · כמו תנור שהסיקוהו בלשון משנה : בנשק · אבאר מורא״ש בלע״ז : אתן לגוג מקום שם קבר · מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה : גי העוברים · גי שבו עוברים את ים כנרת להביא משם פירות ג ניגוסר תמיד : קדמת הים · במזרח ים גינוסר · וחוסמת היא את העוברים ו וסוגרת היא את ה העוברי׳ כמו לא תחסו׳ מרוב פגרי׳ שיפלו שם יחדלו את העוברים מ מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם מ מלהריח ריח הפגרי׳ : וקברו

ועל אגפיו חד מן ו׳ פסוקי׳ אית בהון ועל ועל ומלה חדא בינייהון וסימ׳ וכפר את מקדש הקדש · יביא יי׳ עליך ועל עמך · ונשפטתי אתו בדבר ובדם · עם כל מלבותו וגבורתו · הוא ישקיט ומי ירשיע · קימו וקבלו היהודים עליהם : תפול ח׳ מל׳ וסימ׳ לעיל בסיפרא סימ׳ כ״ג · אתך ג׳ דגשי׳ בענין וסימ׳ גבר וכל אגפיה ·

ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם
שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית
אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים
רבים אשר אתו : והתגדלתי
והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים
רבים וידעו כי אני יהוה :
לט ואתה בן אדם הנבא על
גוג ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני
אליך גוג נשיא ראש משך ותבל :
ושבבתיך וששאתיך והעליתיך
מירכתי צפון והבאותך על הרי
ישראל : והכיתי קשתך מיד שמאלך
וחציך מיד ימינך אפיל : על הרי
ישראל תפול אתה וכל אגפיך
ועמים אשר אתך לעיט צפור כל
כנף וחית השדה נתתיך לאכלה :
על פני השדה תפול כי אני דברתי
נאם אדני יהוה : ושלחתי אש
במגוג וביושבי האיים לבטח וידעו
כי אני יהוה : ואת שם קדשי אודיע
בתוך עמי ישראל ולא אחל את
שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני
יהוה קדוש בישראל : הנה באה
ונהיתה נאם אדני יהוה הוא היום
אשר דברתי : ויצאו ישבי ערי
ישראל ובערו והשיקו בנשק ומגן
וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד
וברמח ובערו בהם אש שבע שנים :
ולא ישאו עצים מן השדה ולא
יחטבו מן היערים כי בנשק יבערו
אש ושללו את שלליהם ובזזו את
בזזיהם נאם אדני יהוה :
והיה ביום ההוא אתן
לגוג מקום שם קבר בישראל גי
העברים קדמת הים וחסמת היא את
העברים וקברו שם את גוג ואת
כל המונה וקראו גיא המון גוג :
וקברום בית ישראל למען טהר
את הארץ שבעה חדשים :

ואתפרע מיניה במותא ובקטלא
ומטר מגבר ואבני אלגביש אישתא
וגופריתא אמטר עלוהי ועל
משיריתיה ועל עממין סגיאין די
עימיה : ואיתרבי ואתקדש ואגלי
גבורתי לעיני עממין סגיאין וידעון
ארי אנא יי׳ : ואת בר
אדם אתנבי על גוג ותימר כדנן אמ׳
יי׳ אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך
גוג רב ריש משך ותובל : ואשדלינך
ואטעינך ואסקינך מסיפי ציפונא
ואיתינך על טורי ישראל : וארמי
קשתך מיד סמאלך וגירך מיד
ימינך אמגר : על טורי ארעא
דישראל תתרמי נבילתך את וכל
משריתך ועממין די עמך לעופא
ציפר כל די פרח ולחית ברא
מסרתך לאשתיצאה : על אפי
ברא תתרמי נבילתך ארי אנא
גזרי׳ במימרי אמר יי׳ אלהי׳ : ואדליק
אישתא במגוג וביתבי נגוותא דישרן
לרוחצן וידעון ארי אנא יי׳ : וית
שמא דקודשי אגלי בגו עמי ישראל
ולא אחיל ית שמא דקודשי עוד ו
וידעון עממיא ארי אנא יי׳ קדישא
אשרתי שכינתי בישראל : הא אתיא
ותתקיים אמר יי׳ אלהים הוא יומא
די גזרית במימרי : ויפקון יתבי
קירוי ארעא דישראל ויהון שגרין
ומסתוברין במני זינא בעגלין ו
ותריסין בקשתן ובגירין ובאעי
סורנין ורומחי׳ וידלקון בהון נורא
שבע שנין : ולא יסבון אעין מן
חקלא ולא יקצו׳ מן חורשא ארי במני
זינא ידליקון נורא ויבזון ית בזיהון
ויעדי ית עדיהון אמר יי׳ אלהים :
ויהי בעידנא ההוא אתן
לגוג אתר כשר לבית קבור בישראל
בחילת מגיזת מדנח ים גינוסר וסמכא
היא לתרין טוריא ויקברון תמן ית
גוג וית כל איתרגושתיה ויקרון
חילת איתרגושת גוג :
ויקברונון בית ישראל בדיל
לדכאה ית ארעא שבעא ירחין :

ובאת ממקומך · על הרי ישראל : אחל ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ אחל תת פחדך · אחל גדלך בעיני · ואת שם קדשי אודיע · בהרא פתח : ויצאו ז׳ רפין וסי׳ נמסר בסדר וידו בשלח פרעה : ישאו ב׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא ישאו עון ומתו חקת · ושברו את משמרתי ולא ישאו עליו · ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות : ועבד הלוי הוא את עבודת · ושבעה כוהנים · וחברו ויקרא יהושע : המה ישאו קולם · משא בהמות נגב · ישאו דבלת תאנים · ישאו מדבר ועריו חצרים תשב · אהליהם וצאנם · והקימתי להם כטע · ולא ישאו עצים · חטאת עמי יאכלו · ושפט בין עמים רבים דמיכה · ישאו נהרות דכים · ישאו הרים שלום לעם · לו שקול ישקל כעשי · ישאו בתוף וכנור · כי בל הרים ישאו לו · המונה ד׳ כתיב ה׳ בקריא׳ וסי׳ אל מי דמית כבח׳ אותם יראה פרעה ונחם · וחסמת היא את העברים · כי נתתי את חתיתו :

רדק

וקברו. והיה להם לשם. כי אומות העולם יכרו אותם לטובה בזה ויאמרו ראו מה טובת אומה זו שקברו אויביהם הבאים עליהם ואף על פי שהם אין כונתם לזה אלא למען טהר את הארץ : ואנשי תמיד יבדילו. ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללים כדי לקברם : את העוברים. כמו עם העוברים אמר כי האנשים המותמדים יאמרו לעוברי' בדרך עליהם באיזה מקו' שיהיו שיעזרו אותם לקבור הנותרי' בארץ שלא יהרגו בגיא כי שם נהרגו רובם : יחקרו. ישלימו החקירה : ועברו העוברים. אינו אומר על אנשי תמיד אלא על העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפילו עצם אדם יבנו אצלו ציון מאבני' עד שיעברו עליו אנשי תמיד המקברים כי אולי בין כך ובין כך עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו : וכשיראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם ויקברוהו בגיא המון גוג כי כולם יביאו אותם שם ושם יקברום כדי שלא תהיה הארץ מלאה מהם אלא מיוחדין יהיו ומקברין במקו' אחד ויהיו זכר לימים הבאים מה שעשה האל יתברך בהם והציון יהיה מאבן אחת או מאבנים מקובצים יחד : אל גיא. כמו בגיא וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון : וגם שם עיר המונה. כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג ההרוגים סמוך לה המונה לא מפיק ה"א ויונתן תרגם הפסוק כן ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרת' דסגיא' אתרגושתהא וידכון ארעא : ואתה בן אדם. הפרשה הזאת מבוארת היא : בשר גבורים. אילים כרים ועתודים פרים מריאי בשן. משל על המלכים והשרים ומה שקורא להם לאכול הוא בין ההריגה לקבורה : ואכלתם. מבואר הוא. ושבעתם. מבואר הוא : ונתתי. מבואר הוא : וידעו. מן היום ההוא והלאה סימן שלא יטעה אדם יחזקאל מן היום שמואל מהיום : וידעו. ענין ויפלו בחרב כולם רובם וכן וכל הארץ באו מצרימ' והרומים לו : לכן. מבואר הוא :

רשי

וקברו כל עם הארץ. שמתו שם : והיה להם לשם. כל האומות יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו : ואנשי תמיד. אנשים המותמדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים : מקברים את העוברים : מקברים עם העוברי' את הפגרים החוסמים ומעכבי' את המעבר שהעוברים את הים מקברים אותם להכאת את העוברים עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י : את הנותרי' על פני הארץ. רחוק מן המעבר שאין העוברים את הים מתעסקי' בהם לקוברם יקברום אלה המותמדי' ומובדלי' לכך : מקצה שבעה חדשים. יכלו מרבית הפגרי' הנראי' לעינים להקבר ומאז והלאה יחקרו בארץ במקום המסתרים בחוחים ובין הקוצים ויקברו מה שימצאו : ועברו העוברים בארץ. הולכי דרכים שיראו עצם אדם יבנו אצלו ציון סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות : עד. שבאו אנשי התמיד המובדלים לחקור וקברו אותו : וגם שם העיר המונה. וגם העי' שמה עיר הומיה מרוב אדם היא רומי הרשעה וגם היא חיל יושביה שם יקברו : וטהרו. את ישראל בארץ את טהרותיהם ותרומותיהם. המונה לא מפיק ה"א לפי שה"א אחרונה משמשת שם דבר המוני' כמו הומיה : אלים כרים ועתודים. מלכים ודוכוסים שלטונים ושרים : מריאי בשן. שור של פטם קרוי אלמרי בלשון ערבי : את משפטי. את פורענותי שעשיתי בלעז : וידעו הגוים כי בעונם גלו. בני ישראל כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם ונגלו : וקנאתי לשם קדשי. ולבם תיקנאת תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד וקנאתי לשם קדשי בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי :

שם ו' בסגול וסימ' אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוכרא. ופי' נבסר בסדר לך לך : הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו ושמעו בני יעקב. הקבצו ובאו התנגשו. הקבצו ובאו האספו מסביב. הקבצו כלכם ושמעו : לשבעה ד' בקריא' וסימ' לאבול לשבעה ולמכסה עתיק. ואכלתם חלב. זרעתם הרבה הדריש חגי. למה תשקלו כסף

יחזקאל

וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם
13 יום הכבדי נאם אדני יהוה : ואנשי
14 תמיד יבדילו עברים בארץ מקברים
את העברים את הנותרים על פני
הארץ לטהרה מקצה שבעה חדשים
יחקרו : ועברו העברים בארץ וראה
15 עצם אדם ובנה אצלו ציון עד קברו
אתו המקברים אל גיא המון גוג :
16 וגם שם עיר המונה וטהרו הארץ :
17 ואתה בן אדם כה
אמר אדני יהוה אמר לצפור כל
כנף ולכל חית השדה הקבצו ובאו
האספו מסביב על זבחי אשר אני
זבח לכם זבח גדול על הרי ישראל
18 ואכלתם בשר ושתיתם דם : בשר
גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ
תשתו אילים כרים ועתודים פרים
19 מריאי בשן כלם : ואכלתם חלב
לשבעה ושתיתם דם לשכרון
מזבחי אשר זבחתי לכם :
20 ושבעתם על שלחני סוס ורכב
גבור וכל איש מלחמה נאם אדני
21 יהוה : ונתתי את כבודי בגוים
וראו כל הגוים את משפטי אשר
22 עשיתי ואת ידי אשר שמתי בהם :
וידעו בית ישראל כי אני יהוה
23 אלהיהם מן היום ההוא והלאה :
וידעו הגוים כי בעונם גלו בית
ישראל על אשר מעלו בי ואסתר
פני מהם ואתנם ביד צריהם ויפלו
24 בחרב כלם : כטמאתם וכפשעיהם
25 עשיתי אתם ואסתר פני מהם :
לכן כה אמר
אדני יהוה עתה אשיב את
שבית יעקב ורחמתי כל בית
ישראל וקנאתי לשם קדשי :

תרגום

ויקברון כל עמא דארעא ויהי
להון לשום יום אתיקרותי אמר
יי אלהים : וגברין ממנן תדירא
למהוי עדן בארעא מקברין עם
דעדן ית די אשתארו על אפי
ארעא לדכיותה מסוף שבעא ירחין
ישרון למבדק : ועדי אורחא
דעדן בארעא די אם יחזי גרמא
דאינשא ויבני לותיה ציונא עד
דיקברון יתיה די מקברין בחילת
איתרגושת גוג : ואף לתמן
יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין
איתרגושתהא וידכון ארעא :
ואת בר אדם כדנן
אמר יי אלהים אימר לעופא ציפר
כל די פרח ולכל חית ברא
איתכנישו ואיתו איתקרבו מסחור
סחור על קטילי די אנא קטיל
לכון קטול סגי על טורי ישראל
ותיכלון בסרא ותשתון דמא :
בסר גיברין תיכלון ודם רברבי
ארעא תשתון מלכין שילטונין
וטורנין גיברין עתירי נכסיא
כולהון : ותיכלון תרבא למסבע
ותשתון דמא מבסר קטילין די אנא
קטיל לכון : ותסבעון על טורי
ישראל סוסון ורתיכין גיברין
וכל גברי עבדי קרבא אמר יי
אלהים : ואתן ית יקרי בעממיא
ויחזון כל עממיא ית פורענותי
דעבדית וית גבורתי דשויתי בהון :
וידעון בית ישראל ארי אנא יי
אלההון מן יומא ההוא ולהלא :
וידעון עממיא ארי בחוביהון גלו
בית ישראל על דשקרו במימרי
וסליקית שכינתי מנהון ומסרתינו
ביד סנאיהון ואיתקטלו בחרבא
כולהון : כסואבתהון וכמרדיהון
איתפרעית מנהון וסליקית
שכינתי מנהון :
בכן כדנן אמר יי אלהים כען
אתיב ית גלות יעקב ואירחם כל
בית ישראל ואיתפרע פורענות גבורתי מן עממיא על דאחילו ית שמא דקודשי :

בלא לחם : משפטי י"ו וסימ' למה תאמר יעקב. קרוב מצדיקי מי יריב. ואני אמרתי לריק יגעתי. והשיבו אלי עמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף יי' אשא כי חטאתי. לכן חכו לי נאם יי'. העירה והקיצה למשפטי. מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני. ראיתה יי' עותתי. חי אל הסיר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי. על משפטי אכזב :

ונשאו את כלמתם· להטיבי להם ולא אגמלם כרעתם אז ישאו כלימתם ויבושו מלהרים פנים ומנחם פירש וכמו כמו אשרי כסוי פשע לשון כפרה: ולא אותיר· אחד מהם בגולה: בראש השנה בעשור לחדש· איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שחרב הבית בשנת שלשים ושש ביובל שהתחיל בשמונה עשר שנה ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה ראוי שיובל להיות והיא שנת עשרים וחמש לגלות יכוניה שגלה בעשרים ושש ביובל י״ד של יאשיהו מ״ח עד לא׳ ויהויקים י״א: י״ד וי״א· חושן תוקפו להוליכניעל כ כרחי: ויבא אותי שמה· אל העיר ההוכתה היא ירושלם אותה שנה הראהו בנין הבית לעתיד לבא: במראות אלהים הביאני· לא הוליכני שם אלא הראני כאילו אני שם: אל הר גבוה מאד· שכן הוא עתיד ליגבה שנא׳ ונשא מגבעות: כמבנה עיר· כבנין עיר: מנגב· בדרומו של הר: כמראה נחשת· כעין זיו החיות וכדכ׳ כעין נחשת קלל: ופתיל פשתים בידו· למדידת קרקע אין יפה מחבל פשתים: וקנה המדה· למוד בו את עובי החומה ואורך ורחב השערים: לכל אשר אני מראה אותך· ענין הבנין: הובאתה הנה· מבבל: והנה חומה מחוץ לבית· בנין בית אחר הראני בצפון ההר וחומה מ מחוץ סביב סביב כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטופח· שית אמין באמתא והיא א אמתא ופסך כן ת״י זו היא אמה בינונית בת ששה שהי׳ אמה וטופח באמה בת חמשה: רוחב הבנין· עובי החומה: וקומה קנה אחד· וזו היא חומה תנוכה שהיא ש סביב הר הבית והיא היתה נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו׳: ויבא

אל׳ ספיה יכך רינו כי לא נמנה במסר׳ כי אם ד׳ על אדמתם כסיפ׳ וזה לא נמנה בכללם ומטעי׳ ביה ספרי

וכסו את כלימתם· כמו ונשאו ופי׳ ישאו בפיהם ויזכרו כלימתם שהיתה להם בגלות: ואת כל מעלם אשר מעלו בי· כי בעונם עונש היו סובלים כלימת הגוים· ומתי יזכרו זה בשבתם על אדמתם לבטח: בשובבי אותם מן העמים· בזמן שאשיב אותם מן העמים לארצם וכן לשובב יעקב אליו ענין השבה: לעיני הגוים רבים· בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו סורי הגפן נכריה את העגלה חרשה והרומים להם: וידעו· מבואר הוא: ולא אסתיר· מבואר הוא: בעשרים וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש בי״ד שנה אחר אשר הכתה העיר· בשלשי׳ שנה ליובל ראה הסתלק הכבוד מישראל כמו שכתבנו בתחלת הספ׳ והו׳ השנ׳ תהחמשי׳ לגלו׳ המלך יהויכין כמה כשארו מן היובל כ׳ שנה שש שנים של צדקיהו שהריעברו לו חמש וי״ד שנה אחר אשר הכתה העיר הרי כ׳ והיא שנת החמשי׳ שהיא שנת היובל זהו שאמר בר״ה בעשור לחדש איזו היא שנה שר״ה שלה בעשרה לחדש הוי אומר זה שנת היובל ולפי שהעבדי׳ היו יוצאים מעבדות לחירות בשנת היובל ביום הכפורים הראה לו הקדוש ברוך הוא זאת מהגלו׳ ובנין הבי׳ בשנת היובל וביום הכפורים כי בו יסלח האל לעון ישר׳ וחטאתם לא יזכר עוד: שמה· העיר שזכר: במראות· אל הר גבוה מאד· זהו הר הבית והראהו לו גבוה מאד כי כן יהיה במעלה גבוה מאד ונשא כמו שכתוב נכון יהיה הר בית יי׳ בראש ה ההרים ונשא מגבעות וגם בעצמו הוא גבוה לפי מקומו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות וירושלם גבוה מכל ארץ ישרא׳: ועליו כמבנה עיר מנגב· פי׳ ועליו כסמוך לו כמו ועליו מטה מנשה כי בית המקדש יהיה בנוי בהר כמו שהיה והעיר י ירושלם סמוכה לו מנגב והראהו בנין הבית העתיד כמו שהראהו חרבנו לנחם בנבואה זו בית ישראל אשר גלו כי לא תאבד תקותם ועוד ישובו אל הארץ וישבו בה לבטח ובנין הבית יהיה יותר מתה שהיה בתחילה: כמבנה· פס סמוך בשקל מקנה· ועניינו בנין הראהו כמו עיר בנויה או שהיו בונין אותה ובבנין הבית הראהו איך היו בוני׳ אותו והראה לו האיש שהיה עומד על הבונים ומודד האורך והרוחב איך יבנו: ויבא אותי שמה והנה איש מראהו כמראה נחשת· כאילו אמר מלאך מן השמים מודד הבנין והמלאך ראהו הנביא

אל הגוים ה׳ וסימ׳ ושמתי בהם אות· ויבא אל הגוים· כהגלותי אתם· אל הגוים השוללים אתכם דזכריה שפוך חמתך דתהלות: הכתה ב׳ וסימ׳ אחר אשר הכתה העיר· בא אלי הפליט: במראות ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מ׳ל וסימ׳ ויאמר אלהים לישראל: במראות הצבאות אשר צבאו· ותבא אותי ירושלימה במראות אלהים·

ונשו את כלמתם ואת כל מעלם
אשר מעלו בי בשבתם על אדמתם
לבטח ואין מחריד: בשובבי אותם
מן העמים וקבצתי אתם מארצות
איביהם ונקדשתי בם לעיני הגוים
רבים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם
בהגלותי אתם אל הגוים וכנסתים
אל אדמתם ולא אותיר עוד מהם
שם: ולא אסתיר עוד פני מהם
אשר שפכתי את רוחי על בית
ישראל נאם אדני יהוה:

ם בעשרים וחמש שנה
לגלותנו בראש השנה בעשור
לחדש בארבע עשרה שנה אחר
אשר הכתה העיר בעצם היום הזה
היתה עלי יד יהוה ויבא אתי שמה:
במראות אלהים הביאני אל ארץ
ישראל ויניחני אל הר גבה מאד
ועליו כמבנה עיר מנגב: ויביא
אותי שמה והנה איש מראהו כמראה
נחשת ופתיל פשתים בידו וקנה
המדה והוא עמד בשער: וידבר אלי
האיש בן אדם ראה בעיניך ובאזניך
שמע ושים לבך לכל אשר אני
מראה אותך כי למען הראותכה
הבאתה הנה הגד את כל אשר אתה
ראה לבית ישראל: והנה חומה
מחוץ לבית סביב סביב וביד האיש
קנה המדה שש אמות באמה
וטפח וימד את רחב הבנין קנה
אחד וקומה קנה אחד:

ויקבלון ית איתכנעותהון וית כל
שיקריהון דשקרו במימרי ב
במתביהון על ארעהון לרוחצן
ולית דמניד: כד אתיב יתהון
מביני עממיא ואכניש יתהון מן
מדינתא בעלי דבביהון ואיתקדש
בהון לעיני עממין סגיאין: וידעון
ארי אנא יי אלההון ועל דחבו
קדמי אגליתי יתהון לביני עממיא
וכדו דתבו כנישתינון לארעהון
ולא אשאר עוד מנהון תמן:
ולא אסלק עוד שכינתי מנהון ד
דשפיכית ית רוח קודשי על בית
ישראל אמר יי אלהים:
בעשרין וחמש שנין
לגלותנא ברישא דשתא בעשרא
לירחא בארבע עסרי שנין בתר
דאיתרעת קרתא בכרן יומא הדין
שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי
ואעיל יתי לתמן: ברוח נבואת
דשרת עלי מן קדם יי אעילני ל
לארעא דישראל ואשריני על טור
רם לחדא ועלוהי כבינין קרתא
מדרומא: ואעיל יתי לתמן והא
גברא חיזויה כחזו נחשא וחוט
דכיתנא בידיה וקני משחתא והוא
קאים בתרעא: ומליל עימי גברא
בר אדם חזי בעינך ובאודנך שמע
ושוי ליבך לכל די אנא מחזי יתך
ארי בדיל לאחזיותך אתיובא
הלכא חוי ית כל דאת חזי לבית
ישראל: והא שורא מברא
לביתא סחור סחור וביד גברא
קנה משחתא ותר מנהון שית
אמין באמיא באמתא דהיא אמא
ופשך ומשח ית פותיא דבנינא
קניא חד ורומא קניא חד:

במראות הביאני אל ארץ ישראל· ב׳ קדמאי חס׳: הביאני ד׳ בקריא וסימ׳ בסדר עקב: ושים ט׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר ויהי בשלח פרעה: הראותכה ב׳ חד מ׳ל וחד חס׳ וסימ׳ ואולם בעבור זאת העמדתיך· כי למען הראותכה הבאתה· קדמא חס׳:

בדמות איש כמו שנאמר ביהושע והנה איש עומד לנגדו ומה שאמר כמראה נחשת כמו שאמר במראה אשר בתחילת הספר ונוצצים כעין נחשת קלל ונחשת שם מפותף כחמתי ויברכני יי׳ בגללך: ופתיל פשתים בידו· למדוד: וקנה המדה· גם גן בידו למדוד אלא שבחבל מודד אדם מדה מרובה בקרקע ובקנה המדה מודד אדם מדה מועט כמו מדת הבנין וזולתו: והוא עומד בשער· ראה אותו עומד בשער הבית ובידו החבל והקנה למדוד: וידבר· מבואר הוא: הראותכה· כתוב בה״א אחר הכ״ף וכן הבאתה: והנה חומה מחוץ לבית סביב· שהיו מתחילים לבנות חומה סביב הר הבית כי ההר בכללו נקרא בית המקדש והיה האיש מודד את החומה כמה יעשו רחבה וקומתה וקנה המדה היו בו שש אמות באמה וטפח באמה הידועה שהיא של חמשה טפחים וטפח זאת האמה היתה יתירה טפח והיתה בת ששה טפחים וכן אמרינן במשנה אמר רבי יהודה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה ויונתן תרגם שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך: וקומה קנה אחד· זאת החומה החיצונה היתה שפלה ולא היתה גבוה אלא קנה אחד שמדתו שש אמות באמה של ששה טפחים ושאר כותלי העזרה לא היו שומרים לפניו כי כנגד השערים היה עומד וכל השערים זה כנגד זה פתוחים והיו גבוהים יותר משער הבית לפי גובה מקומם וכן שנינו במסכת מדות כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מהכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזיית הדם ואילו היה הכותל המזרחי שבהר הבית גבוה לא היה יכול לראות פתחו של היכל כי הכותל היה עומד לפניו וזה שהוא אומר חוץ מכותל מזרחי ואומר בחומת הר הבית שהיא חנוכה ועוד גולה עמו הבכי כדמות שראהו בבנין יחזקאל העתיד בקצת הדברים ואף על פי שמשמעות הכתוב כי כל החומה היתה שפלה סביב שלא ייחד כותל מזרחי אלא אמר בסתם וקומה קנה אחד: ויבא

ויבוא אל שער אשר פניו דרך
הקדימה ויעל במעלתו וימד את
סף השער קנה אחד רחב ואת סף
אחד קנה אחד רחב: והתא קנה
אחד ארך וקנה אחד רחב ובין התאים
חמש אמות וסף השער מאצל אולם
השער מהבית קנה אחד: וימד את
אלם השער מהבית קנה אחד:
וימד את אלם השער שמנה אמות
ואילו שתים אמות ואלם השער
מהבית: ותאי השער דרך
הקדים שלשה מפה ושלשה מפה
מדה אחת לשלשתם ומדה אחת
לאילם מפה ומפו: וימד את
רחב פתח השער עשר אמות ארך
השער שלוש עשרה אמות:
וגבול לפני התאות אמה אחת
ואמה אחת גבול מפה והתא שש
אמות מפה ושש אמות מפו:

טו מל' · ל' תיי ק' · יכת ל' · יכת · ואיליו ק' · יא כתי' א' בבגינת · יאס' יא כתי' ה' · ל' זוג' וסף בבגינה · יא כתי' ה' בבגינת

ועל לתרעא דפתיח לאורח
מדינחא וסליק בדרגוהי ומשח ית
סיפא דתרעא קניא חד פותיא וית
סיפא חד קניא חד פותיא: ותוא
קניא חד אורכא וקניא חד פותיא
ובין תויא כותלא חמיש אמין: ו
וסיפא דתרעא מקביל אולמא
דתרעא מלגיו קניא חד:
ומשח ית אולמא דתרעא מלגיו
קניא חד: ומשח ית אולמא
דתרעא תמני אמין ואלותי ת
תרתין אמין ואולמא דתרעא
מלגיו: ותוי תרעא באורח
מדינחא תלתא מכא ותלתא
מכא משחתא חדא לתלתיהון ו
ומשחתא חדא לאיליא מכא
ומכא: ומשח ית פותיא דמעלנא
דתרעא עסר אמין אורכא דתרעא
תלת עסרי אמין: ותחומא די
קדם תויא אמתא חדא ואמתא
חדא תחומא מכא ותוא שית
אמין מכא ושית אמין מכא:

ויבוא טו מל' בקרי' וס' ויבוא ורגה עליו · ויקץ שלמה והנה חלום · בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי · ונביא אחד זקן · ויבוא אל המלך · ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה · וימת המלך ויבוא שמרון · ויבוא יהוא יזרעאלה · ויבוא ישעיהו בן אמוץ דישעיה · ויבוא אלי אנשים מזקני ישר' · ויבוא אל הגוים אשר באו שם ·

ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה · ויבוא אל שער אשר פניו · ויבוא גם השטן בתוכם · וחברו · וכל אסתר דכוו' מל' במ"ב חס' וסימ' אל המשתה אשר עשתה אסתר · ויבא המלך והמן לשתות:

רשי

ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה · נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החצונה בכל הענין הזה לפי שהיא לפני עזרת ישראל: ויעל במעלותיו · שבשפוע ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפנים ממנו החיל עשר אמות ושתים עשרה מעלות היו שם כו': סף השער · היא מזוזת השע': קנה אחד רוחב · שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיא קנה אחד כמו שאמור למעלה: ואת סף אחד · מזוזה השנית אחת מצפון ואחת מדרום: והתא · הוא יציע שקורין אשפדי"ץ בלע"ז והיו שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאי' סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבי' ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היא חוצה לה שעדיין לא נכנ' לתוכ': והתא קנה אחד אורך וגו' · חללו של כל אחד ואחד שש אמו' מרובע: ובין התאים חמש אמות · כותל המפסיק בין התאים עוביים ה' אמות וכן ת"י ובין תאוויא כותלא חמש אמין וכן שנינו במסכ' מדו' כותל התא חמש: וסף השער מאצל אולם השער וגו' · שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות ובראשן דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער: מהבית · כלו' לצד פנים: קנה אחד · רחבו לכנות עובי חומת האולם אחד מימין ואחד משמאל מעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש והולך: וימד את אולם השער מהבית · לפנים מן השער: קנה אחד · עובי חומת הימין והשמאל שהאולם בנוי עליהם: וימד את אולם השער · שמונה אמות משך בליטתו לתוך עזרת נשים: ואיליו · אשמלטי"ץ בלע"ז כל אילים האמורי' בענין הם כמין אלכו' עגולין עשוין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים מזוזות וכן תרגם יונתן וינועו אמות הסיפים אילוות ספיא וקורין אילים על שם עגולין כאלה וכאלון: ואיליו שתים אמות · עובי עגולין ועומדין בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל כנגד בליטת האולם ואילים שלו עשר אמות לתוך העזר' לפנים מן השער: ואולם השער מהבית · לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומשוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פירש באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר כזה הוא זה: ותאי השער · הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים שלשה היו מפה ושלשה היו מפה שלשה לדרום ושלשה לצפון סמוכין לכותל עזרת נשים ופניהם להר הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פי' למעלה: ומדה אחת לאילים · העמודים לספי האולם מבפנים: מפה ומפה · מימין ומשמאל מדתן שתים אמות: רחב פתח השער · רחב חלל הפתח וכן שנינו כל הפתחים רחבן עשר אמות: אורך השער · הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום: שלש עשרה אמות · עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי לכאן ואמה וחצי לכאן ואל תתמה שאצל הפתח קורהו רחב ואצל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גובהו הוא אורכו והרחב מספו אל ספו והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פחו' ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתירה אורך והרי עדות לדבר במסכת דמלכים והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על מצפון לדרום ובאולם חלוף למדת שהמדה היתירה קרויה אורך: וגבול לפני התאות אמה אחת וגו' · התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האולם שלפנים אמה לצפון ואמה לדרום שכבר פי' שהוא מבית משוך כנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאי' שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו מכוונין מחלל רחב הפתח שתי אמות ומחצה לכאן ושתי אמות ומחצה לכאן וזהו לשון וגבול אשומייל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עוביו חמש נמצא עובי כותל הצפוני של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנג' זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לתוך כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום: וימד

רדק

ויבוא · מחוץ לחומה היה ונכנס בשער המזרחי מהר הבית: אשר פניו דרך הקדימה · שהיתה פתוחה לדרך המזרח הפתח הוא פני השער וכן תרג' יונתן דפתיח לאורח מדינחא ורש"י ז"ל פי' ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה נכנס לו לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי: ויעל במעלותיו · לפי' רש"י ז"ל עלה לי"ב מעלות שהיו בין החיל לעזרת נשים ולפירושינו כי הר הבית היה גבוה מהמקו' אשר סביבותיו ובמעלות היו עולים אליו: וימד את סף השער קנה אחד רחב · ברוחב החומה היה רחבו: ואת סף אחד · וכן היה הסף השני והספי' הם מזוזות השער מפה ומפה: והתא · הוא לשכה ונקרא יציע ובלע' אמר כי מדת כל תא ותא מן התאין שהיו שם היה קנה מדתו באורך וברוחב כי מרובע היה: ובין התאים חמש אמות פירו' · מה שהיה בין התאים כלומר הכותל המפסיק בין שני התאים היה רחבו חמש אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כותלא חמש אמין והתאים היו לפנים מן החומה וחמשה מקומות היו נחלקים זה לפנים מזה מחומת הר הבית עד המזבח הר הבית לפנים ממנו המקום הנקרא חיל לפנים ממנו עזרת נשים לפנים ממנו עזרת ישראל לפנים ממנו עזרת הכהנים: וסף השע' מאצל אולם השער מהבית קנה אחד · לפי שזכר למעלה מדת ספי השער שהם הספים החיצונים ולזה השער היו לו גם כן ספים פנימיים לפי שהאולם מחובר אליו ואמר כי הסף הפנימי שהוא אצל אולם השער מדת רחבו קנה אח' כמו החיצוני וכן הסף השני ואף על פי שלא זכרו: מהבית · פירושו מבפנים כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן מלגיו · וימד את אולם השער מהבית קנה אחד · עובי כותל האולם מבפני' קנה אחד: וימד את אולם השער שמנה אמות · שהיה נמשך כלפי פנים שמונה אמות ואילו שתים אמות מזוזות האולם מבפנים היו שתים אמות משוכים כלפי פנים: ואולם השער מהבית · מבפנים כתרגומו מלגיו והוצרך לומר זה כי שאר אולם הוא חוץ לשער והוא שקורא' בית שער וכן היה אולם ההיכל מבחוץ לפיכך אמ' כי זה אולם השער מבפנים היה: ותאי השער דרך הקדים · לפי שהיו סמוכים לשער זה המזרחי שנכנס לו ואמר תאי השער שדרכו למזרח: שלש' מפה ושלש' מפה · ג' מדרום השער וג' מצפונו: לאילים · אילי האולם שזכר או אילי התא: מפה ומפו · מצפון ומדרום כל מפה בפסוק זה כתובי' בה"א ומפו בסוף הפסוק כתיב בוי"ו: וימד · פתח השער · המזוזו' והמשקופות והפתח כלו קרוי שער ומה שפתוח בו לבד קרוי פתח ואמר שרחבו של פתח היה עשר אמות ולא ספר גבהו ואמר כי אורך השער שלש עשרה אמות ואורך השער מסף החיצוני עד סף הפנימי והנה אמר הנה כי הסף החיצוני היה רחבו קנה אחד הוא שש אמות ואותו הרחב קורא עתה אורך בזכרו מדת השער מסף אל סף כי המדה היתרה נקרא ארך והנה זכר כי רחב הפתח מסף אל סף עשר אמות והארך מסף אל סף י"ג אמות אלא שברחב אין בכלל מדת הספים שאינו אומ' אלא על מה שפתוח בשער והוא הנקר' פתח ובאורך בכלל מדת הספי' ומדת הספים בין הפנימי והחיצוני י"ב אמות כי כל סף רחבו קנה אחד שהוא שש אמות ובין סף לסף אמה אחת הנה י"ג אמות ורש"י ז"ל פי' אורך השער חלל אולם השער מן הצפון לדרום י"ג אמה עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי מכאן ואמה וחצי מכאן: וגבול לפני התאות · לפני השלש תאים היה אמה אחת שהיה להם לרחב ועד סף האמה גבול התאים וכן מפה לשלשה התאים האחרים כי אלו התאים היו פתוחים לפנים למערב כנגד החיל וכן היו פתוחים לצפון ולדרום ורש"י ז"ל פירש כי אלו התאים היו סמוכין לכותל מזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה ואם אמר כי כל תא ותא הם היה שש אמות כבר אמר למעלה והתא קנה אחד ומה צריך לשנותו הנה ואפשר שאמ' שהיה התא הדרומי נמשך מחלל האולם שש אמות וכן התא הצפוני: וימד

רשי

וימד את השער מגג התא לגגו · מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער: עשרים וחמש אמות· עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמצד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שתהא מסוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמו' הרי כ"ה וכאן מדת רוחב השער הן כנגד שלש עשרה אמות של חלל האולם משפני' ושני כתלי' קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה: פתח נגד פתח· פתח התא שאצל השער בדרום מכאן כנגד פתח התא שאצל השער בצפון שלא היה לכל פתח התאים האלה פתח בכותל שכנגד החוץ אלא שני התאין הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים לאויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטן ואל אליהמה לפנימ' לשע' למדנו שפתחיה' פונים לשער: ויעש את אילים ששים אמה· גובהן של אילים של שפי האולם גבוהים ששים אמה: ואל איל החצר השער סביב· וכן לכל אילי החצ' שבכל אולמי עזריה סביב סביב שאף בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין: ועל פני השער האיתון· גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה איתון תרגום של ביאה: על לפני אולם השער הפנימי· עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער: חמשים אמה· ומגובה שאר השערים שבענין שהם חמשים אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה: וחלונות אטומות אל התאים· התאים האלה לא היו להם פתחים אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן שנינו במסכת מדות תאים שסביבות ההיכל שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ולתאים שבחצר שלא היו אלא שלשה תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעים שני פתחים אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו שני פתחים אחד פתוח לאמצעי ואחד לצד השער וכן לתא החצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעלה פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופי' אטומים פתוחי' לצד החצון וסתומים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ ל' המזרח ומנחם פתר שקופים לשון השקפה כמו מי זאת הנשקפה כי השקיף ממרום קדשו וכן אל השקיף גם כן פתר לשון השקפה: ואל אליהמה לפנימה לשער. ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחי' מזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים ואותו אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטות התאים מכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער: וכן לאילמות· וכן היו חלונות לאילמות של כל שער ושער: וחלונות סביב סביב לפנימה· בחומה לצד העזרה מבפנים: ואל איל תמורים· ת"י כותרתא כותרות בראש האיל היה עשוי כמין כותרת דומה לדקל כי במסכת דשלמה הן מתורגמות כורת דקלין פומיי"לש בלע"ז: ורצפה· פלנק"ש בלע"ז ורצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כאותה שסביבו חלקה היתה בראשונה והקיפוה כסוסטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קנבר"אש בלע"ז ומתוך שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ותחתיתה כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא: והרצפה

יחזקאל

לגגו ל' וג' כתיב גגו וסימ' רצפית אתו זהב טהור · ויצף אתו זהב טהור · ויעש להם סכות איש על גגו: ועל פני כן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף סיפרא אל פני ואל פני כבד על פני ועל פני וסי' ועל פני השער האיתון · כי ארך הלשכות אשר לחצר · וחמשת אלפים הנותר · והנותר לנשיא מזה ומזה תנינא דפסוק·

וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח׃
וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־
אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב ׀ סָבִיב׃ וְעַל
פְּנֵי הַשַּׁעַר הַיאתון עַל־לִפְנֵי אֻלָם (האיתון ק')
הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה׃
וְחַלֹּנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל
אֵלֵיהֵמָה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב
סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב
סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־אַיִל תִּמֹרִים׃
וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה
לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב ׀
סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל־הָרִצְפָה׃

ומשח ית תרעא מאיגר תווא
לאיגריה פותיא עסרין וחמש א
מין תרע לקביל תרע: ועבד ית
אליא שיתין רומהון אמתא חדא
ועל אלא דדרתא דתרעא סחור
סחור: וקדם תרעא מציעאה
די קדם אולמא דתרעא גואה
חמשין אמין: וכוין סתימן לתוואי
ולאליהן מגיו לתרעא סחור סחור
וכן לאולמיא וכוין סחור סחור
לגיו ועל אלא כותרתא: ואעליני
לדרתא בריתא והא לשכן ו
ורצפתא עביד לדרתא סחור
סחור תלתין לשכן על רצפתא:

וככל שאר קריא' אית ט' אל פני וסימ' נמסר כסדר משפטים ולעיל בסיפרא דא סימן י"ו: אל הרצפה ל' חד על הרצפה ואינון כן אב מן חד חד חד אל וחד על ול' דכוו' וסימ' במסר' רבתא בערך אל:

רדק

וימד את השער מגג התא לגגו· פי' רש"י ז"ל מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער כה עובי כותל התא וכן עובי כותל התא שמצד השני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא מסוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה ואם כפירושו למה אמר וימד את השער היה לו לומר וימד מגג התא הא' לגג התא האחר שכנגדו למה זכר שער ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומ' אותם בכלל ועוד כי יונתן תרגם מגג התא מאגרי תווא לאגריה רבים לומר כי על כל התאים אמר ותא הוא שם כלל · ושער ר"ל גגו הוא כנוי השער ולא התא כי לא זכרו ואף על פי שיש לסייעו כי מצאנו כמו זאת הוא עמו הראובני והגדי והאמת כי המדות האלה אשר בבנין זו אינם מבוררות אצלינו כי הם בבנין העתידה ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא אין לסמוך עליה' ומה שנמצא מהם בקבלה במסכת מדות או בתרגום יונתן נקבל והשאר יהיה מונח במקומו עד שיבא אליהו וכן אמרו רז"ל במקצת דברים מזו הנבואה פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעים לדרשה ואפשר כי התאים האלה היו צרים מלמעלה לפיכך חזר למדוד גגי התאים עם גג השער והאילים והאולם כ"ה רחב כי לפי מדתם מלמטה הם יותר וכן כאמר בשאר השערים עם התאים והאיליו שם אולמים והאילים והאולמים רחב עשרים וחמשה ואורך המשים אחרים לצד האולם הנזכר: פתח נגד פתח· פתח שער זה כנגד פתח שער שלפנים ממנו של עזרת נשים ושל עזרת ישראל ורש"י ז"ל פירש פתח התא שאצל השער שבדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער שבצפון: ויעש את האילים ששים אמה· בקצת נוסחאות מן התרגום מצאתי ועבד אילא שתין אמין קומיהון ובקצת נוסחאות אילא שתין אמין רומיהון אמתא חדא: ואל איל החצר השער סביב סביב· פירוש וכן לכל אילי החצר שהם אילי השער סביב סביב כן היה להם המדה הזאת ואיל עומד במקום שנים ואמר איל דרך כלל בתקון אילא כי חמשה שערים היו בחומת הר הבית בבנין בית שני כמו שאמר במסכת מדות חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשים כניסה ויציאה קורה פירוש שם איש מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו שושן הבירה במערב כורה שבו שורף כהן את הפרה פרה וכל משעריה יוצאים להר המשחה ואמר בזה הפסוק כי כמו שהיו אילים לשער מזרחי כן היו לכל השערים סביב: ועל פני השער היאתון· כן כתיב וקרי האיתון והוא כמו המלות ההפוכות כבש כשב שמלה שלמה לא ידעתי דעת המתרגם שתרגם תרעא מציעאה ואפשר לפי שלשער מזרחי הזה של הר הבית היו לו שני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו לפיכך קרא השער אמצעי ואפשר כי איתון מענין אתא בקר ומזה השער היו נכנסים הבאים לעזרה להתפלל לפי שהיה מזרחי ומכוון כנגד פתח ההיכל אמר כי על פני השער הזה כלומר מפני השער מחוץ עד לפני אולם השער הפנימי היה חמשים אמה ארך כמו שמנה בשאר השערים ארך חמשים אמה ורחב עשרים וחמש עם התאים והאילים והאולמים כלומר משפת השער החצוני עד איל השער הפנימי שהוא האולם חמשים אמה: על לפני אולם · כמו עד וכן על המעברות כמו עד ורש"י ז"ל פירש ועל פני השער גובה השער ואמר ומגובה שאר השערים שבענין שהם חמשים אמה אני לומד שעל פני האמור כאן הוא גובה וכן פי' למטה חמשים אמה ארכו גובהו ואני תמיה על פירושו כי בכל הענין איננו אומר על גובה השערים מדה וכן בבנין בית שני לא היה שער שהיה גבוה חמשים אמה כי כל השערים רחבן עשר וגובהן עשרים חוץ משל אולם שהיה גובהו ארבעים ואנה מצא לשון אורך שעניינו גובה אין זה כי אורך הוא מדת השטח וגובה הוא מדת הרום או העומק ומה שאמר במדת העמודים בבנין שלמה שאמר בספר מלכים קומה ובדברי הימים אורך כבר פי' שם כי בדברי הימים ספר מדתן בעת יציקתן בקרקע שהוא מדת השטח לפיכך אמר אורך ובעת שהעמידן וספר מדתן אמר קומה כי כן היה: וחלונות אטומות סתומות· ואינו אומר שהיו סתומות מכל וכל כי לא יקרא חלון אם איננו פתוח אלא פי' אטומות כפי' חלוני שקופים אטומים בבנין שלמה שפירושו שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים והנה לא אמר אלא אטומות ר"ל שהיו צרות מבפנים ויונתן לא ביאר הענין ולא תרגם אלא סתימן ובבנין שלמה אמר פתיחן מלגיו וסתימן מלבר: אליהמה· כמו אליהם והה"א נוספת על מ"ם הרבים וכן אחר נו"ן הרבות גויתיהנה כשתותיכנה ולתאים היו אילים ואמר כי היו חלונות בקירות התאים וכן באילי' לפנימה לשער סביב סביב וכן לאילמות לתאים ולאילים שהיו לפנים מן השער הזה וכן לשאר השערים שהיו סביב שהיו להם אילים ואולמים היו להם חלונות אטומות אולמות כמו אלים שהוא רפה: וחלונות סביב סביב לפנימה· החלונות שהיו סביב לפנימה ר"ל החלונות שהיו סביב לצד פנים היו ולא לצד חוץ החומה: ואל איל תמרים· ואל כל איל ואיל היו תמרים ותרגם יונתן כותרתא ובבנין שלמה תרגם צורת דקלין ואפשר שהיו עשוים על צורת דקלים כותרות על ראשיהן: ויביאני אל החצר החיצונה· היא עזרת נשים כי עד הנה היה בהר הבית ועתה אמר שהכניסו בעזרת נשים וקראה חצונה לפי שהיא חצונה מעזרת ישראל: והנה לשכות· ואחר כך אמר כמה היו אלא שספר בתחלה כי על רצפה היו בנויות ובבנין בית שני לא היו אלא לשכות: ורצפה· ידוע כמו על בהט ושש שרוצפין הקרקע באבנים ואמר עשוי לשון זכר ורצפה לשון נקבה טעם עשוי על הבנין ואחר שאמר הרצפה התחתונה נראה שהיה בה רצפה עליונה ותחתונה והתחתונה היתה על הקרקע והעליונה בנויה על גבי העמודים גזוזטרא ואפשר שמענין אותה בנו בבנין בית שני גזוזטרא בעזר' נשים הוא שאמ' במסכת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין: אל הרצפה · כמו על וכן אל ההרי לא אכל:

והרצפה אל כתף השערים · והרצפה שעליה הלשכו׳ היתה עשויה בעבר השערים מזה ומזה פירוש כתף צד ועבר כמו ולכתף הבית לעומת אורך השערים · כמו שאמר שהיה אורך כל השערים חמשים אמה ובזה כלל מדת אורך ורחב השערים כמו שכתוב למעלה בשער הבית חמשים ארכו ועשרים וחמש רחבו כמו שפירשנו למעלה הרצפה התחתונה עליה אמר שהיתה בנויה על כתף השערים׃ וימד רחב מלפני השער התחתונ׳ · כמו התחתון והה״א נוספת לפיכך המלה היא מלעיל הטע׳ בתי״ו כי שער הוא לשון זכר וקרא תחתונה שער החצר החיצונה הזו שהיא עזרת נשים לפי שהיא תחתונה כנגד שער החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כי עזרת ישראל גבוהה מעזר׳ נשים כי ההר היה משופע ועולה ואחרי אמר הנה כי בשבע מעלו׳ יעלו בו ומדד הרוחב שהיה בין שער זה לשער החצ׳ הפנימי מאה אמה מחוץ החצר הפנימי כלומר המדה היתה מחוץ לא עם השער הפנימי לפיכ׳ אמר לפני החצר הפנימי כלומר עד לפני החצר׃ הקדי׳ והצפון · זו המדה היתה למזרח ולצפון׃ והשער · אשר שמדד גם כן אורך ורוחב של שער הצפוני של עזרת נשים׃ ותאו · כל אילו ותאו וחלונו ואילמו חסרים יו״ד הרבוי בכתוב׃ שלשה מפו ושלשה מפו · שניהם כתובים בוי״ו׃ כמדת השער הראשון · הוא שער הר הבית כמו שפירשנו למעלה כי מדת ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש אמה׃ וחלונו · ובמעלות שבע יעלו בו · בשבעה מעלות יעלו מעזרת נשים לעזרת ישר׳ ובנו בו על השער ובבנין בית שני שבנו במשכ׳ מדותו ט״ו מעלות עולות מתוכם לעזרת ישר׳ כנגד ט״ו שיר המעלו׳ שבתילים שעליהם הלוים עומדים בשיר׃ ואילמו לפניהם · לפני המעלו׳ היו אילמו כיקודם שיכנס לאילמים היה עולה במעלות׃ ושער לחצר הפנימי · אמר כי שער עזרת ישראל שהוא חצר הפנימי היה כנגד השער רוצה לומר השער החיצון של עזרת נשים לצפון ולקדים היו זה כנגד זה והיו מאה אמה מזה לזה כמו שאמרנו למעלה׃ ויוליכני · בעזרת נשי׳ הוליכו דרך הדרום ומבואר הוא · וחלונים · כהחלונות האלה · עם ה״א הידיעה כמו לאגוד אשר בא אליו בהשמים חסר׳ך כהיום הזה והדומים להם ויש דורש כהחלונות כהה חלונות כלומר חלונות כהות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כלומ׳ לא לאורה אני צריך׃ ומעלות שבעה עולותיו · כמו מעלותיו כלומר במעלות שבעה היו עולים גם כן בשער הדרו׳ מעזרת נשים לעזרת ישרא׳׃ ותמורי׳ לו · פירשנוהו׃ אחד מפו ואחד מפו · שניהם כתובי׳ בוי״ו׃ ושער לחצר הפנימי · הוא עזרת ישראל כמו שפירשנו׃ ויביאני · את השער הדרום · כמו הדרומי ובא הסמיכות עם ה״א הידיעה כמו הלשכים הממלכות הארץ והדומים להם׃ ותאו · מבואר הוא׃ ואלמות סביב סביב · היו אלמות בנויות סביב הקיר או בחלל הקיר׃ ארך חמש ועשרים אמה · בין כלם היו מחזיקות בארך הקיר חמש ועשרים ורוחב חמש אמות · כל אחד רוחב חללו חמש אמות וזה לא זכר בחצר החיצונה׃ ואילמו אל חצר החיצונה · אמר כי אילמיו של חצר הפנימי היו בולטו׳ אל החצר החיצונה לא כמו שהיה בחצר החיצונה שהיתה עזרת נשים שאיליו ואילמיו מבפנים׃ ומעלות

דרך הצפון ו׳ בקריא׳ וסימ׳ והשער אשר פניו דרך הצפון׳ פני דרך הצפון׳ והלשכה אשר פניה׳ ופתח הצלע למנח׳ ויוציאני אל החצר החיצונה׳ חדרך לפניום׳ כדד ה׳ בקריא׳ וסימ׳ כי כדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן׳ והשער אשר פניו׳ מדד רוח הקדים בקנה המדה׳ מדד רוח הצפון חמש מאות׳ את רוח

והרצפה אל כתף השערים לעמת
ארך השערים הרצפה התחתונה׃
וימד רחב מלפני השער התחתונה
לפני החצר הפנימי מחוץ מאה אמה
הקדים והצפון׃ והשער אשר פניו
דרך הצפון לחצר החיצונה מדד
ארכו ורחבו׃ ותאו שלושה מפו
ושלשה מפו ואלו ואלמו היה
כמדת השער הראשון חמשים אמה
ארכו ורחב חמש ועשרים באמה׃
וחלונו ואלמו ותמרו כמדת השער
אשר פניו דרך הקדים ובמעלות
שבע יעלו בו ואילמו לפניהם׃
ושער לחצר הפנימי נגד השער
לצפון ולקדים וימד משער אל
שער מאה אמה׃ ויולכני דרך
הדרום והנה שער דרך הדרום
ומדד אילו ואילמו כמדות האלה׃
וחלונים לו ולאילמו סביב סביב
כהחלנות האלה חמשים אמה ארך
ורחב חמש ועשרים אמה׃ ומעלות
שבעה עלותו ואילמו לפניהם
ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל
אילו׃ ושער לחצר הפנימי דרך
הדרום וימד משער אל השער דרך
הדרום מאה אמות׃ ויביאני אל
חצר הפנימי בשער הדרום וימד
את השער הדרום כמדות האלה׃
ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה
וחלונות לו ולאלמו סביב סביב
חמשים אמה ארך ורחב עשרים
וחמש אמות׃ ואלמות סביב
סביב ארך חמש ועשרים אמה
ורחב חמש אמות׃ ואילמו אל
חצר החיצונה ותמרים אל אילו

ורצפתא לעיברא דתרעיא לקביל
אורכא דתרעית ריצפתא ארעיתא׃
ומשח פותיא מן קדם תרעא
מציעאה דקדם דרתא גויתא
מבר מאה אמין למדינחא ולצפונא׃
ותרעא דפתיח לאורח צפונא
לדרתא בריתא משח אורכיה
ופותיה׃ ותוהי תלתא מיכא
ותלתא מיכא ואלוהי ואולמוהי
הות כמשחת תרעא קדמאה
חמשין אמין אורכיה ופותיא
עסרין וחמש אמין׃ וכווהי
ואולמוהי וכותרתיה כמשחת
תרעא דפתיח לאורח מדינחא
ובדרגין שבע סלקי ביה ואולמוהי
קדמיהון׃ ותרעא לדרתא גויתא
לקבל תרעא דפתיח לציפונא
ולמדינחא ומשח מתרע לתרע
מאה אמין׃ ואובלני באורח
דרומא והא תרעא חד פתיח לאורח
דרומא ומשח אלוהי ואולמוהי
כמשחתא האילין׃ וכווין ליה
ולאולמוהי סחור סחור ככוויא
האילין חמשין אמין אורכא ופותיא
עסרין וחמש אמין׃ ודרגין שבעא
דרגוהי ואולמוהי קדמיהון
וכותרן ליה חדא מיכא וחדא מיכא
על אלוהי׃ ותרעא לדרתא
גויתא באורח דרומא ומשח מתרע
לתרע באורח דרומא מאה אמין׃
ואעלני לדרתא גויתא בתרע
דרומא ומשח ית תרע דרומא
כמשחתא האילין׃ ותווהי ואלוהי
ואולמוהי כמשחתא האילין וכווין
ליה ולאולמוהי סחור סחור חמשין
אמין אורכא ופותיא עסרין וחמיש
אמין׃ ואולמיא סחור סחור
אורכא עסרין וחמיש אמין ופותיא
חמיש אמין׃ ואולמוהי לדרתא
בריתא וכותרן על אלוהי

הדרום ב׳ דד׳ · סב אל רוח הים מדד׃ דרך הדרום ז׳ בקריא׳ וסימ׳ ויולכני דרך הדרום ב׳ בפסוק׃ ושער לחצר הפנימי ב׳ בפסוק׃ וידבר אליזה הלשכה׃ ופניהם דרך הדרום אחד · וכפתחי הלשכות׃ אמות ו׳ ס״ף בבנינה וסימ׳ ארך השער שלש עשרה · ושער לחצר הפנימי דרך הדרום · ותאו ואיליו ואילמיו כמדו׳ האלה קדמא דענינא · ואלמות סביב סביב׳ ובא לפנימה וימד איל הפתח׳ אל פני ארך אמות המאה׃

והרצפה אל כתף השערים · גובה שערי החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים׃ הרצפה התחתונה · כשתכנית תיבה זו מכל תחתונה שמקרא שבכל מקום הטעם בנו״ן וזה בתי״ו לומרנו שאין תחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא ותחתיתה של רצפה היה לעומ׳ גובה השער וה״א של תחתונה כה״א של ביתה וכה״א של עזרתה ושל אלאת׳ שהן יתירות׃ וימד רחב · חלל עזרת נשים׃ מלפני השער התחתונ׳ · זה השער המפורש למעלה׃ לפני החצר הפנימי · עד עזרת ישראל׃ הקדי׳ והצפון · לשתי רוחותיה חלל מאה׃ מדד ארכו ורחבו · כמדת שער הקדי׳ כך מפור׳ בענין׃ חמשים אמה ארכו · גובהו׃ ורחב חמש ועשרים · מגג התא לגגו׃ ואילמיו לפניה׳ · ואולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה ב במעלות׃ ושער לחצר הפנימי · לעזרת ישר׳׃ נגד השער · החצונה מכוונים׃ וימד משער · התחתון עד העליון מאה אמה הוא רחב חלל עזרת נשים׃ ויוליכני דרך הדרום · לחצר החצונה׃ בהחלונות האלה · דרש רבי תנחומא הה״א יתירה זו לשון כהה החלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרות מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות ה העשויו׳ להכניס אורה קצרו׳ מבחו׳ ומרחיבו׳ מבפנים׃ עולותיו · כמו מעלותיו׃ ל׳ איליו על ראש האיל היה ד דקל מצוייר׃ וימד את השער הדרום · של חצר הפנימי׃ ואילמו · ארו״ך כלע״ז סביב סביב הכותל היה עשוי אולמים אולמי׳ ככנסת בעוביו ואילמות הללו היו מבפנים כי התאים היו מבחוץ ושמה תאי׳ וכותליהם וט״ו אמו׳ של רחב השער עולים ל למסובים ואחת אמה וכל החצ׳ הפנימי אינו אלא מאה על מאה כמו שמפור׳ בענין׃ ואילמיו אל החצר החצונה · אולמו של שער הפנימי לא היה לצד פני׳ כמו שהיה אולמו של שער החצונה אלא מבחוץ היה בולט׃ אורך

דרך חמשים אמה. גבהו חמשים אמה: ואילו לחצר החצונה אשר ספו ... בלע"ז אולם השער קרוי אילים כאן: ולשכה. היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל: ופתחה. של לשכה אל אילי השער לצד השער: באילים השערים. יש בפרשה פסוקים קורין לכתפות השער אילים מיינסליס בלע"ז: שם ידיחו את

ומעלות שמונה מעלו. בשמונה מעלות היו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים ובבנין בית שני לא היו אלא ב׳ מעלות: ויביאני. דרך הקדים. כן הביאו בשלשה הרוחות וכמו זה כן זה והכל מבואר: ולשכה ופתחה באילים השערים. כמו באילי השערים ובא בסמיכות עם השם כמו אילים במר סיגים כסף והדומים

שמונה ג׳ מל בנביאים וסימ׳ ויעבדו בני ישראל את עגלון. בשנת שמונה עשרה לנבוכד נצר תנינא דפסוק דירמיה. ומעלות שמונה מעלו. וכל ד"ה דכוו׳ מל׳: תאיו אליו חד מן ו׳ זוגין מן ג׳ בענין קדמא ותניי׳ נסיב ו"ו ותליתא קרחי וסימ׳ וסאתים שערים ויאמר. וסאתים שערים ויצא העם. סאתים שערים ויהי כדבר.

וּמַעֲלוֹת שְׁמוֹנֶה מַעֲלָו: וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ הַקָּדִים וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה: וְתָאָו וְאֵלָו וְאֵלַמָּו כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה וְחַלּוֹנוֹת לוֹ וּלְאֵלַמָּו סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה: וְאֵלַמָּו לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו מִפּוֹ וּמִפּוֹ וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת מַעֲלָו: וַיְבִיאֵנִי אֶל־שַׁעַר הַצָּפוֹן וּמָדַד כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה: תָּאָו אֵלָו וְאֵלַמָּו וְחַלּוֹנוֹת לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה: וְאֵילָו לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו מִפּוֹ וּמִפּוֹ וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת מַעֲלָו: וְלִשְׁכָּה וּפִתְחָהּ בְּאֵילִים הַשְּׁעָרִים שָׁם יָדִיחוּ אֶת־הָעֹלָה: וּבְאֻלָם הַשַּׁעַר שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת מִפּוֹ וּשְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה לִשְׁחוֹט אֲלֵיהֶם הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם: וְאֶל־הַכָּתֵף מִחוּצָה לָעוֹלֶה לְפֶתַח הַשַּׁעַר הַצָּפוֹנָה שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת וְאֶל־הַכָּתֵף הָאַחֶרֶת אֲשֶׁר לְאֻלָם הַשַּׁעַר שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת: אַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה וְאַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה לְכֶתֶף הַשָּׁעַר שְׁמוֹנָה שֻׁלְחָנוֹת אֲלֵיהֶם יִשְׁחָטוּ: וְאַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת לָעוֹלָה אַבְנֵי גָזִית אֹרֶךְ אַמָּה אַחַת וָחֵצִי וְרֹחַב אַמָּה אַחַת וָחֵצִי וְגֹבַהּ אַמָּה אֶחָת אֲלֵיהֶם וְיַנִּיחוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעוֹלָה בָּם וְהַזָּבַח: וְהַשְׁפַתַּיִם טֹפַח אֶחָד מוּכָנִים בַּבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן: וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר הַפְּנִימִי לִשְׁכוֹת שָׁרִים בֶּחָצֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם

וְדַרְגַּן תְּמַנְיָא דַרְגוֹהִי: וְאַעֲלַנִי לְדַרְתָּא גַוַּיְתָא בְּאוֹרַח מַדִּינְחָא וּמְשַׁח יָת תַּרְעָא כִּמְשַׁחְתָּא הָאִלֵּין: וְתַוּוֹהִי וְאֵלוֹהִי וְאוּלַמּוֹהִי כִּמְשַׁחְתָּא הָאִלֵּין וְכַוִּין לֵיהּ וּלְאוּלַמּוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר אוּרְכָּא חַמְשִׁין אַמִּין וּפוּתְיָא עַסְרִין וְחָמֵשׁ אַמִּין: וְאוּלַמּוֹהִי לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא וְכוּתְרַן עַל אֵלוֹהִי מִכָּא וּמִכָּא וּתְמַנְיָא דַרְגִּין דַּרְגוֹהִי: וְאַעֲלַנִי לְתַרְעָ צִפּוּנָא וּמְשַׁח כִּמְשַׁחְתָּא הָאִלֵּין: תַּוּוֹהִי אֵלוֹהִי וְאוּלַמּוֹהִי וְכַוִּין לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר אוּרְכָּא חַמְשִׁין אַמִּין וּפוּתְיָא עַסְרִין וְחָמֵשׁ אַמִּין: וְאֵלוֹהִי לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא וְכוּתְרִין עַל אֵלוֹהִי מִכָּא וּמִכָּא וּתְמַנְיָא דַרְגִּין דַּרְגוֹהִי: וְלִישְׁכַּתָא וּפִתְחַהּ בְּאֵילַיָּא דְתַרְעַיָּא תַּמָּן מְתַקְּנִין יָת עֲלָתָא: וּבְאוּלַמָּא דְתַרְעָא תְּרֵין פָּתוֹרִין מִכָּא וּתְרֵין פָּתוֹרִין מִכָּא לְמִיכַס עֲלֵיהוֹן עֲלָתָא וְחַטָּתָא וַאֲשָׁמָא: וּלְעִיבְרָא דְמִיבְּרָא לְמַסְקָנָא בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָ צִיפּוּנָא תְּרֵין פָּתוֹרִין וּלְעִיבְרָא אוּחֲרָנָא דִלְאוּלַמָּא דְתַרְעָא תְּרֵין פָּתוֹרִין: אַרְבְּעָא פָתוֹרִין מִכָּא וְאַרְבְּעָא פָתוֹרִין מִכָּא לְעִבְרָא דְתַרְעָא תְּמַנְיָא פָתוֹרִין בֵּינֵיהוֹן נָכְסִין: וְאַרְבְּעָא פָתוֹרִין לַעֲלָתָא בְּאַבְנֵי גָזִית אוּרְכָּא אַמְּתָא חֲדָא וּפַלְגָא וּפוּתְיָא אַמְּתָא חֲדָא וּפַלְגָא וְרוּמֵיהּ אַמְּתָ חֲדָא עֲלֵיהוֹן וִיחַתּוּן יָת מָנַיָּא דִּיכְסוּן יָת עֲלָתָא בְּהוֹן וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא: וְעַנְקְלִין נָפְקִין פְּשַׁךְ חַד קְבִיעִין בְּעַמּוּדֵי בֵּית מַטְבְּחַיָּא מְנַיו לְאוּלַמָּא סְחוֹר סְחוֹ׳ וְעַל פָּתוֹרַיָּא בְּתַר קוּרְבָּנַיָּא: וּמִבָּרָא לְתַרְעָא גַוָּאָה לִישְׁכַּת לֵיוָאֵי בְּדַרְתָּא גַוַּיְתָא דִּילְעֵבַר תְּרַע צִיפּוּנָא וְאַפֵּיהוֹן לְאוֹרַח דָּרוֹמָא

העולה. הכשתטת בצפון ידיחו את העולה ירחצו את ה קרבים: ובאולם השער. הצפוני: שנים שלחנות׳ במזרחו ושני׳ במערבו ואף על פי שהן היו מ מסוכין אל תוך החצר החצונה קרויין כל פנים: ואל הכתף מחוצה. ואל עבר פתח האולם מחוצה לחלל האולם לתוך ח חללו של פתח של כר עזרת ישראל: לעולה לפתח השער הצפונה כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח ה העזרה: שני שלחנות׳ לכתף הפתח למזרח או למערב: ואל כתף האחרת. אשר לפתח האולם שנים שלחנות אליהם ויניחו את הכלים. עליהם מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהם את הדם שיהו מוכנים לשוחטים שם קדשי קדשים בצפון: והשפתים טופח אחד. עונקליות של ברזל קבועין בעמודי כנסין שבבית המטבחים ב בצפון לתלו׳ ולהפשיט בהם את הקדשי׳ הוא שמנינו בפסחים א אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ובכתלים שבהן תולין ומפשיטין וכן ת״י ועונקלין נפקין פשך חד: מוכנים בבית. קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו: ומחוצ׳ לשער הפנימי. מחוץ לחלל אולם ה השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו: לשכו׳ שרים. לשכות לוים משוררי׳: ופניהם דרך הדרום. פתחם לצד דרום: אחד

להם ואמר כי ברוח הצפון ראה לשכה והיא פתוח׳ באילי השערים כי לרוח צפון לצפונו של מזבח היה שחיטת הקדשים והפשטם ונתוחם כמו שאמר בתור בפונה לפני יי׳: שם ידיחו את העולה. כמו שכתוב וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל שלחנות של שיש היו מדיחין אותם: ובאולם השער. מפו. הראשון בו"ו והשני בה"א: לשחוט אליהם. כמו עליהם וכן ואל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: העולה והחטאת והאשם. כמו שכתוב בתורה במקו׳ אשר תשחט העולה תשחט החטא׳ וכן אמ׳ במקו׳ אשר ישחטו את העולה ישחטו את החטאת והיה כן שלא לפרס׳ החוטאים: ואל הכתף מחוצה לעולה. בקבול כמו מעלה כלומ׳ מחוץ למעלות שזכר: השער הצפונה. כמו השער הדרום שפירשנו: ארבעה. אליהם ישחטו. כמו עליהם: וארבעה שלחנות לעולה. זכר העולה לפי שהיתה תמיד וגם כן היו להניח עליהם כל כלי שאר הזבחים כמו שאמ׳ בסוף הפסוק והזבח: אליהם ויניחו את הכלי׳. הו"ו נוספת כו"ו וישא אברהם את עיניו ואיה ועבה והדומי׳ לו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק ה הדקדוק ממנו אמר כי על ארבעה שלחנות אלה היו מניחי׳ הכלים אשר ישחטו בהם העולה ואת הזבחים והם הסכינים אשר ישחטו בהם והמזרקות אשר יקבלו בהם את הדם: והשפתי׳. טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב. כלי שמופתי׳ עליו הקדירה והיא שפיתת שתי קדירות לפיכך נקרא בלשון שנים ויונתן תרגם ועונקלין נפקין פשך חד קבעין בעמודי בית מטבחי׳ מגו לאולמיא סחור סחור ועונקלין הם וו׳ ברזל קבועים בעמודים ובכתלים לתלות בהם וקורין עונקלין בע"ז או בא"לף אונקלין ובאלה השפתים היו תולין בהם הקרבנו׳ ומפשיטו׳ אותם וכן שנינו במסכת מדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודי׳ ננסין ורביעי׳ של ארז על גביה׳ ואונקלין של ברזל קבועי׳ בהן ושלש׳ סדרים היה לכל אחד ואחד שבהם תולין ומפשיטין על שלחנות של שיש ש שבין העמודים: ואל השלחנות בשר הקרבן. בהעמדת קמץ הקו"ף בגעיא וברפיו׳ הבי"ת תמכי שפוא הרי"ם נע תמכי העמדת ה הקמץ לפיכך כרפתה הבי"ת ורבי יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיות הבי"ת: ומחוצה לשער הפנימי לשכו׳ שרי׳. שער הפנימי של עזרת ישראל היה מחוץ לו כלו׳ בחלל החצר הפנימי׳ לשכות הלוים המשוררי׳ וכן תרג׳ יונתן לשכת לואי: אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום. והיו אל כתף שער הצפון ופני הלשכות היו דרך הדרום כלומר פתחיהם לדרום וכתף השער קורא מה שאחורי השער כמו שפירשנו: אחד

ושמחת עולם ופדויי יי׳. ושמחת עולם ששון ושמחה ישיגון. שמחת עולם תהית בשתכ׳. וסער מתחולל הנה סערת. וסער גדול כה אמר יי׳. סער מתגורר הנה סערת בתרא. ואתה אל תירא עבדי יעקב. ואתה אל תירא עבדי יעקב. אתה אל תירא עבדי יעקב. ותאיו ואיליו ואילמיו. ותאיו ואיליו ואילמיו. תאיו איליו ואילמיו. והאר פניך אלהים השיבנו. והאר פניך אלהים צבאות השיבנו. האר פניך יי׳ אלהים צבאות השיבנו: מפה י"א כתיב ה׳ בעזרת הבית וסי׳ ותא השער דרך הקדים ג׳ בפסוק קדמאה ותנינא ותליתא. וגבול לפני התאות קדמאה דפסוק. ושנים שלחנות. ארבעה שלחנות מפה ב׳ בפסוק. ויביאני אל אלם הבית ב׳ בפסוק קדמאה דפסוק ותנינא. ועמודים אל האלים ב׳ בפסוק: שרים ח׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סים י"ט:

אֶחָד אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַקָּדִים פְּנֵי דֶּרֶךְ
הַצָּפֹן׃ וַיְדַבֵּר אֵלַי זֹה הַלִּשְׁכָּה
אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם לַכֹּהֲנִים
שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת׃ וְהַלִּשְׁכָּה
אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לַכֹּהֲנִים
שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ הֵמָּה בְנֵי־
צָדוֹק הַקְּרֵבִים מִבְּנֵי־לֵוִי אֶל־יְהוָה
לְשָׁרְתוֹ׃ וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר אֹרֶךְ׀
מֵאָה אַמָּה וְרֹחַב מֵאָה אַמָּה מְרֻבָּעַת
וְהַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי הַבָּיִת׃ וַיְבִאֵנִי אֶל־
אֻלָם הַבַּיִת וַיָּמָד אֵל אֻלָם חָמֵשׁ
אַמּוֹת מִפֹּה וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְרֹחַב
הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְשָׁלֹשׁ
אַמּוֹת מִפּוֹ׃ אֹרֶךְ הָאֻלָם עֶשְׂרִים
אַמָּה וְרֹחַב עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה
וּבַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו וְעַמֻּדִים
אֶל־הָאֵילִים אֶחָד מִפֹּה וְאֶחָד מִפֹּה׃
מא
וַיְבִיאֵנִי אֶל־הַהֵיכָל וַיָּמָד אֶת־הָאֵילִים
שֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב מִפּוֹ וְשֵׁשׁ־אַמּוֹת
רֹחַב־מִפּוֹ רֹחַב הָאֹהֶל׃ וְרֹחַב הַפֶּתַח
עֶשֶׂר אַמּוֹת וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח חָמֵשׁ
אַמּוֹת מִפּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וַיָּמָד
אָרְכּוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים
אַמָּה׃ וּבָא לִפְנִימָה וַיָּמָד אֵיל־הַפֶּתַח
שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת
וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע אַמּוֹת׃ וַיָּמָד
אֶת־אָרְכּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב
עֶשְׂרִים אַמָּה אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר
אֵלַי זֶה קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ וַיָּמָד
קִיר־הַבַּיִת שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַצֵּלָע
אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב׀ סָבִיב לַבַּיִת
סָבִיב׃ וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל־
צֵלָע שָׁלוֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים

חַד לְעִיבַר תְּרַע מַדִּינְחָא אַפֵּי אוֹרַח
צִיפּוּנָא׃ וּמַלִּיל עִימִי דָא לִשְׁכְּתָא
דִּפְתִיחָא לְאוֹרַח דָּרוֹמָא לְכַהֲנַיָּא
נָטְרֵי מַטְרַת בֵּיתָא׃ וְלִישְׁכְּתָא
דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח צִיפּוּנָא לְכַהֲנַיָּא
נָטְרֵי מַטְרַת מַדְבְּחָא אִינוּן בְּנֵי
צָדוֹק דְּקָרְבִין מִבְּנֵי לֵוִי לְפוּלְחָנָא
דַּייָ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמוֹהִי׃ וּמְשַׁח יַת
דָּרְתָא אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין וּפוּתְיָא
מְאָה אַמִּין מְרַבַּע וּמַדְבְּחָא דִּיקֳדָם
בֵּיתָא׃ וְאַעֲלַנִי לְאוּלָמָא דְּבֵיתָא
וּמְשַׁח אֵילָא דְּאוּלָמָא חֲמֵשׁ אַמִּין
מִיכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין מִיכָּא וּפוּתְיָא
דִּתְרְעָא תְּלָת אַמִּין מִיכָּא
וּתְלָת אַמִּין מִיכָּא׃ אוּרְכָּא
דְּאוּלָמָא עַסְרִין אַמִּין וּפוּתְיָא חַד עַסְרֵי
אַמִּין וּבְדַרְגִּין דְּסַלְקִין לֵיהּ וְעַמּוּדֵי
עַל אֵילַיָּא חַד מִיכָּא וְחַד מִיכָּא׃
וְאַעֲלַנִי לְהֵיכְלָא וּמְשַׁח יַת אֵילַיָּא
שִׁית אַמִּין פּוּתְיָא מִיכָּא וְשִׁית אַמִּין
פּוּתְיָא מִיכָּא פּוּתְיָא דְּמַשְׁכְּנָא׃
וּפוּתְיָא דִּתְרְעָא עֲסַר אַמִּין וְכִתְפֵי
תַּרְעָא חֲמֵישׁ אַמִּין מִיכָּא וַחֲמֵישׁ
אַמִּין מִיכָּא וּמְשַׁח אוּרְכֵּיהּ אַרְבְּעִין
אַמִּין וּפוּתְיָא עַסְרִין אַמִּין׃ וְעַל
לְגָיו וּמְשַׁח אֵילָא דִּתְרְעָא תַּרְתֵּין
אַמִּין וְתַרְעָא שִׁית אַמִּין וּפוּתְיָא
דִּתְרְעָא שְׁבַע אַמִּין׃ וּמְשַׁח יַת
אוּרְכֵּיהּ עַסְרִין אַמִּין וּפוּתְיָא
עַסְרִין אַמִּין דִּי קֳדָם הֵיכְלָא וַאֲמַר
לִי דֵּין בֵּית קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא׃ וּמְשַׁח
כּוֹתְלָא דְּבֵיתָא שִׁית אַמִּין וּפוּתְיָא
דִּמְחִיצָתָא אַרְבַּע אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר
מַקַּף לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ וּמְחִיצֵי
מְחִיצָא עַל מְחִיצָא תְּלָתִין וּ
וּתְלָת חֲדָא עַסְרֵי בְּסִידְרָא

וחי' א' כתיב ה' וב' כתיב וי"ו וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן ו'׃ הקרבי' ג' בליש' וסי' אתם קרבים היום׃ והלשכה אשר פניה דרך הצפון׃ קרש מן הארץ הוא לכוהנים׃ והמזבח ב' וסימ' והמזבח נקרע וישפך׃ וימד את החצר ארך׃ אליו בלחון חס' בבניינא בסא מ"ל וסימ' ובמעלות אשר יעלו אליו׃ וכל קריא' דכוו' אליו מ"ל

בסג' חס' וסימ' למה קשרתם כלכם׃ עכור בתוך העיר׃ רוץ דבר אל הנער הלז׃ ובא א"ר פ' בקריא' וסי' נמסר בשמואל ב' סימ' י"ו וישעיה סימ' מ"ו׃ שלוש ה' מ"ל וסימ' על כה הכית את אתנך׃ שלוש ערים תבדיל לך קדם' דמשנה תורה׃ שלוש פעמים בשנה דראה׃ והצלעו' צלע אל צלע׃ והמזב' עץ שלוש אמו'׃ וכל כתו' דכוו' מ"ל׃

רדק

אחד אל כתף שער הקדים׃ אמר ולשכה אחת היתה אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון׃ כלומר פתוחה לצד צפון ולא אמר אחד לשון זכר על הלשכה והיא לשון נקבה כי הלשכה בית ובית הוא לשון זכר׃ וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום׃ לשכה אחרת היתה שם ולא זכרה שהיו פניה דרך הדרום לבד לשכות הלוים שזכר כי אותם היו ללוים וזו לכהנים׃ והלשכה׃ לשכה הנזכרת אשר פניה דרך הצפון׃ המה בני צדוק׃ זכר צדוק כי הוא היה כהן גדול תחילה בבית שבנה שלמה כמו שכתוב וימליכו שנית לשלמה בן דוד לנגיד ולצדוק לכהן והוא היה מבני אלעזר הכהן ולפנחס בנו ולזרעו ניתנה ברית הכהונה ואשר היו מבני איתמר ירדו מ מתעלות הכהונה בקללת עלי׃ וימד את החצר אורך מאה אמה ורחב מאה אמה מרובעת׃ זה לא היה בבית שני כי אורך עזרת ישראל היה מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהנים׃ והמזבח לפני הבית׃ אמר ומדד גם כן המזבח שהיה לפני הבית ולא זכר מדתו ועוד לא יזכרנו׃ ויביאני אל אולם הבי'׃ הוא אולם ההיכל׃ וימד אל אולם׃ אל חבר יו"ד אמר כי מדד אילי האולם אשר על פתחו מפה ומפה והיה כל אחד חמש אמות׃ מפה שניהם בה"א׃ ורחב השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו׃ שניהם בוי"ו ואמר כי רוחב שער האולם היה כדי שנשאר לו כתף אחר השער ג' אמות מן הצפון ושלש אמות מן הדרום כמנ' ר' רוחב השער ארבע עשרה אמות כי אורך האולם היה עשרי' אמה טול מהם שש לכתפות השער ג' מכאן וג' מכאן נמצא רחבו של שער י"ד אמה ולבאר זה סמך לו׃ ארך האולם כ' אמה׃ ארכו כנגד רחבו של היכל׃ ורחב י"א׃ כן היה בבנין בית שני כמו ששנינו במסכת מדות והאולם י"א אבל בבנין שלמה היה כ' רחבו כארכו׃ ובמעלות אשר יעלו עליו׃ וראיתי מגרגר במעלות אשר יעלו עליו ולא זכר כמה ובבנין בית שני שנינו במסכת מדות ושנים עשר מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה׃ ועמודים אל האלים אחד מפה ואחד מפה׃ אל האילים שזכר שהיו לאולם מפה ומפה אמר כי שנים עמודי' ראה להם׃ מפה׃ שניהם כתובין בה"א׃ ויביאני אל ההיכל וימד את האילים׃ אילי שער ההיכל והיו עשויין כמין כפה מלמעלה והיה רחבו של כל איל שש אמות׃ רחב האהל׃ רחב הכפה היה שש אמות והכפה קורא אהל ויונתן תרגם ופותיא דמשכנא׃ ורחב הפתח עשר אמות׃ רחב פתח ההיכל׃ וכתפות הפתח ה' אמות מפה וה' אמו' מפה׃ הנה עשרים כי כן היה רחבו של היכל כמו שאמר ארכו ארבעים אמה ורחב עשרים אמה׃ מפו׃ שניהם כתובים בוי"ו׃ ובא לפנימה׃ לפני ולפנים של הדביר׃ וימד אל הפתח שתים אמות׃ רוצה לומר שני אילי הפתח מזה ומזה כל אחד היה רחבו שתים אמות׃ והפתח שש אמות׃ עביו של פתח שש אמות ורחבו שבע׃ וימד׃ אל פני ההיכל׃ כי כן היה רחבו של היכל עשרי' אמה וכן היה הדביר שבנה שלמה וכן היה בבית שני׃ וימד קיר הבית שש אמות׃ כותל ההיכל׃ ורוחב הצלע׃ מלרע וכן צלע אל צלע והצלע הוא תא והוא היציע הנזכר בבנין שלמה ותרגם יונתן מחיצתה וכן תרגמו שם וענין בנין הצלעות הנה כמו שהוא שם אלא שהוא כפול בעלות עוכות אלא שהיציע התחתונה אמר הנה ד' אמות ושם חמש אמות והצלעות האלו בג' כותלי הבית מחוץ מערב צפון ודרום ונהו סביב׃ והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים׃ אל כמו על כי א על זו היו בגוות כמו שאומר במלכים שלש ושלשים

רשי

אחד אל כתף שער הקדים׃ לשכה אחת אל כתף שער הקדים׃ פני דרך הצפון׃ ופתחה לצד צפון׃ לכהנים׃ משמרתי שבית כמדומה הם הלוים המשוררים׃ וימד את החצר׃ חלל עזרת ישראל לפני האולם וההיכל׃ אל אולם הבית׃ אולם ההיכל׃ וימד אל אולם׃ כמו איל אולם עובי כתפות הפתח הרואה את המזרח מדד מן המזרח למערב׃ ואיני יודע איך אתכשר עם הכתוב ומצאתי בפירושים אחרים כמו שהעתקתי׃ ורוחב השער ג' אמות מפה וגו'׃ הוא עובי האיל הצפוני בתוך חלל הפת' למערב וכן עובי האיל הדרומי לתוך חלל האולם למערב ואף על פי שכך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה של לפניך לבא איני אלא שלש שלא שבאולם בית שני כו'׃ חמש אמות׃ ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל א אולם חמש ואולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רחב הפתח ע עשרים אמה כרחב ה האולם וכאן כתוב ורחב השער שלש אמו' מפה ושלש אמות מפה ואיני יודע לברר פירו' אלא לרוחב כתפות ה הפתח שלש אמות ש שיתמין חלל הפתח מ מכאן ושלש אמו' מכאן׃ אורך האולם עשרים אמה׃ כנגד רחב ההיכל׃ ורוחב עשתי עשרה׃ מן המזרח למערב׃ ובמעלו' אשר יעלו אליו׃ ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח ע עשרים ושתים אמה ו ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה׃ ועמודים אל האילים׃ יכין ובועז שהיו במקדש ר ראשון׃ שש אמו' רחב׃ הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם׃ רחב האהל׃ רחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל׃ בפירושים אחרים רחב האהל אלו של פתח׃ וכתפו' הפתח חמש אמו'׃ שההיכל רחבו כ' אמה ורחב הפתח י' נמצאו כתפותיו מפה ומפה של חמש חמש׃ ובא לפנימה׃ אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקדש הקדשי'׃ וימד איל הפתח׃ עוביו שתים אמות אין זה סוה לאמה טרקסין׃ והפתח שש אמות׃ איני יכול לפרשו אלא לגבהו׃ אל פני ההיכל׃ על פני רחבו של היכל׃ את קיר הבית׃ כותל מערבי׃ ורחב הצלע׃ אפנדי"ץ בלע"ז התא של אחריו ארבע אמות חללו ושל בית שני היה שש ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה חומה מפסקת לבית קדשי הקדשים׃ צלע אל צלע׃ תא אל תא ותא על תא׃ שלש ושלשים פעמים׃ ובבית שני היו שלשי' ושמונה חמש עשרה בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמש' על גביה' ושמונ' במערב הוא צלע הוא יציע הוא תא ואני אני סהתאי' שבצפון ובדרום כך סדרן שכל אחד ואחד ארכו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמש תאים וה' כתלי' של ה' ה' אמה הרי פ"ה ורחב ה' אמות של המוכח פירכסת צ' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב אחד ע"ב אחד ושלישי על גביהן ואורכן על גביהן כ' אמה כנגד רחב בית קדשי הקדשי' הרי י"א בכל סדר וכן תי' חד עסר בסידרא׃
ובאת

רשי

ובאות בקיר אשר לבית לצלעות · קורות עליות היציעים היו ראשיהם של צד מחיצת התאים החצונה באות ונוקבות בקיר בצדו הפנימי וזהו אשר לבית לצלעות בצדו אשר לתוך התאים וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחוזקה פופלי"ם בלע"ז : ולא יהיו אחוזים בקיר הבית · ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונוקבות על כניסות שהיה קיר ה היכל בולט לתוך ה התאים כמו שאמור ב בבנין שלמה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע התחתונה חמש באמה רחב חללה ו עליית שש שהיה כותל ההיכל כונס מלמעלה אמה לפיכך חלל ה תיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה והיא ה היתה עליה של תיכונה שהיה כותל ההיכל כ כונס לתוכו אמה מ מלמעלה ואף אלו היו כמותן וזהו שאמור ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבין קיר ההיכל כשאר ראשי קורות כמוכים קבועים בכותל גבוה נוקבי הכותל ותוקעי' ראשי הקורות בנקבי : ורחבה · והצלעות היו הולכין ומרחיבין ל למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה : ונסבה למעלה למעלה · ומוסב מסיבת קורין וי"ן בנ"ש של בבין אבנים היא כמין עמוד ומעלו' עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך

רדק

ושלשים פעמים זו על זו היה גובהם שלש ושלשים רגלים ומדת הרגל שני טפחים ויתתלתין ותלת חדא עסרא בסדרא ר"ל שהיו הצלעות ל"ג לשלש רוחות הבית י"א לכל רוח מסודרות זו אצל זו : ובאות בקיר אשר לבית לצלעו' סביב סביב · היו נכנסו' ראשי הקורו' בקיר ההיכל כמה שהיה מונח בו לצלעו' כמו שאמר במלכי' כי מגרעות נתן לבי' סביב חוצה : להיו' אחוזי' ולא יהיו אחוזים בקיר הבית · להיות אחוזים במקום המונח ב בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר ה הבית חורים להיות ראשי הקורו' אחוזות בה כמו שאומר שם לבלתי אחוז בקירות הבית כי קיר הבית היה רחב מלמטה ה הולך ומצר כלפי חוץ כנגד ה התאים להיות ראשי הקורות א אחוזים באותו מקום המונח להם : ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות · הצלעות כל מה שהיו עולי' למעלה היו מתרחבות ב במקום המונח להם בקיר כמו שאמר במלכים היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה וגו' ומה שאמר ונסבה רוצה לומ' כי במסיבה היו עולים למעלה לצלעות כמו שאמר במלכים ובלולים יעלו אל התיכונ' ומן התיכונה אל השלישי' ובלול או הלול הוא בנין כמין ע עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב סביב והעולה בו עולה דרך היקף וכן שנינו במסכת מדות ומסיב' היתה מקרן מזרחית צפונית ל לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב והלך על פני כל הצפון עד שהוא מגיע ל למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום והפך פניו ל למזרח היה מהלך בדרום עד ש שהוא מגיע לפתח של עליה פתוח כלפי דרום כי מוסב הבי' למעלה

וראיתי י"ב וסי' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · וראיתי כה והגדתי לך · וראיתי לבית גבה · וראיתי והנה עליה' גידים ובשר עלה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלו' · וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם · וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון · וראיתי את כל מעשה האלהים · כי אככה אוכל וראיתי ב' בפסוק · וראיתי אני

ובאות בקיר אשר לבית לצלעות
סביב סביב להיות אחוזים ולא
יהיו אחוזים בקיר הבית : ורחבה
ונסבה למעלה למעלה לצלעות
כי מוסב הבית למעלה למעלה
סביב סביב לבית על כן רחב לבית
למעלה וכן התחתונה יעלה על
העליונה לתיכונה : וראיתי לבית
גבה סביב סביב מיסדות הצלעות
מלו הקנה שש אמות אצילה :
רחב הקיר אשר לצלע אל
החוץ חמש אמות ואשר מנח בית
צלעות אשר לבית : ובין
הלשכות רחב עשרים אמה סביב
לבית סביב סביב : ופתח הצלע
למנח פתח אחד דרך הצפון ופתח
אחד לדרום ורחב מקום המנח
חמש אמות סביב סביב :

ל' ומל · ב' וכבכו' ומל · ל · ל · י"ב · ג' חסרים · ל · ק · ל · ל' וחד למנח · ה' · ל' ו'

קביעין בכתלא דמגיו למחיצא
סחור סחור למהוי רישי שריתא
נייחין על זיזא ולא יהוין שריתא
מעברן בכתלי ביתא : ופותיא
מסיבתא וסלקא לעילא לעילא
מן מחיצא ארי מקפא ביתא
לסלקא לעילא לעילא סחור
סחור לגיו על כן פתי ביתא
מלעילא וכן במסיבתא סלקין
מן ארעיתא לעיליתא באורח
מציעתא : וחזית לביתא רומא
סחור סחור משכללן מחיצא
משחת קניא שית אמין רוח :
פותיא דכתלא דמחיצתא
דלברא חמש אמין ואתר שביק
בית מחיצא דלגיו : ובין לישכתא
פותיא עסרין אמין סחור סחור מקף
לבית סחור סחור : ותרע דמחיצת
לאתר שביק תרעא חד פתיח
לאורח ציפונא ותרעא חד פתיח
לדרומא ופותיא דאתר שביק
חמש אמין סחור סחור :

דניאל לבדי את המראה · והנה שנים אחרים : מנח ל' בית צלעות אשר לבית · למנח ל' ופתח הצלע · והמנח ל' חמש אמות סביב : ופתח ה' בקריא' וסי' ההבה בצדה תשים · ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה · וקדמאה ותליתאה דופתח הצלע · ופתח הבית דלתותיו :

רשי

יקיף סביבו' עמוד אבני' ובלשון משנה קרוי אוידלסט"ין והוא שאמו' בבנין שלמה ובלולים יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם ובמסיבתא כמו ונסבה למעלה שם בה עולה למעלה למעלה עד גג העליון התא כמו שהוא מפר' והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון : כי מוסב הבית לצלעות למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רחב הבית למעלה · על כן שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב בית תוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן : וכן התחתונה · ת"י וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא וכן יעלו על ידי מסיבה מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה : וראיתי לבית גבה · לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רום מאה אמה : מיוסדות הצלעות מלא הקנה · יסוד הצלעות היה מלא הקנה : שש אמה אצילה · ת"י רווח יסוד מחיצת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמו' כמו שמפור' ענין במקרא של אחריו : רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ · מחיצ' התאים הסמוכה לחצר היא מחיצת מערבית : חמש אמות · וכן שנינו במסכת מדות באותו כותל שהוא חמש : ואשר מונח · ומקום פנוי היה מונח במקצועו' הצפון והדרום שאצל המזרח והמערב שאין התאים מקיפין את כל הבית ולאותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקצועות מזרחיו' כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היו להם פתחים לתאים לא לצד החצר ולא לצד ההיכל אף לאותן שבמקצוע מזרחית צפונית במזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו ומשנו לתא השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכ' מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואח' לתא שעל גביו ואף ת"י כן ואתר מונח ואתר שביק : לשון אחר ואשר מונח כלומ' וכן אותו של צד פנים מן הצלעות לצד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאי' ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפו' בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה חמש אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום המונח חמש אמות כדפרישית לעיל שלא יהיו התאים סמוכים לבית כלל ואויר יהיה ביניהם והבית חמש אמות וכן ת"י אתר שביק : פאת דרך הים רחב שבעים אמה · רחב הבנין לרוח מערבית מצפון לדרום שבעים אמה והא לך החשבון התא הצפוני ד' וכותליו עשר הרי י"ד וחמש מקום הפנוי בין התא לבית הרי י"ט רחב יסוד הכתלים היה כצלע בחלל התא במקום הפנוי וכותל ההיכל שש הרי כ"ה וחללו רחב כ' הרי מ"ה וכותל ההיכל דרומי שש הרי נ"א וי"ט של תאי הדרום סך הכל ע' : בית צלעות אשר לבית · נגד אויר רחב הצלעות בקרן הזוית · סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו בד' פנות כמשמעו אלא כלו' מכאן דרום וצפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחית : ובין הלשכות רחב עשרים אמה · לשכות היו בחצר החצונה בצפונה של החצר הפנימית אצל חומתה והפסק כ' אמה רחב בין מחיצות הלשכות למחיצות התאים שסביב היה ולא הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד : ופתח הצלע למונח · ופתח התאים החצונים פתוחים למקום המונח פנוי בקרן זוית כמו שפירשתי : והבנין

רדק

הלול או בלול קורא אותו מוסב והיה עולה למעלה למעלה עד העליונה : על כן רחב הבית למעלה · על כן טעמו למעלה על כן שהיו אוחזי' בקיר הבי' היה רחב לבי' למעלה העליונה שבצלעות היתה רחבה מכולן : וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה כתרגומו וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעליתא באורח מציעתא : וראיתי לבית גבה סביב סביב · אמ' כי ראה גובה ההיכל ולא ספר כמה ובבית שני עשו גבהו מאה אמה : מיוסדות הצלעות · כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואותיות אהוי מתחלפות אמר שראה יסודות הצלעות שהיה רחבן שש אמות : אצילה · פירושו גדולות מן ואל אצילי בני ישראל שפירושו גדולים ויונתן תרגם רווח כלומר בריוח היה ברחבן שש אמות ויש מפרשים מן תחת אצילות ידיך שהוא בית השחי כי שאר האמות הם מן ראש האצבע הנקרא אמה עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה ואלו היו אמות מגיעות עד בית השחי : רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות · אמר כי כותל הצלע מן החוץ רחבו חמש אמות : ואשר מונח בית צלעו' אשר לבית · אמר אבל כותל הצלעות אשר מצד ההיכל שהוא כותל הפנימי לצלע לא היה בשוה אלא כמו שהיה מונח מקום לקירוי הצלעות כמו שפירשנו שהכותל היה מצר והולך לפיכך לא ראה לומר לו מדה ולפיכ' אמר ואשר מונח כלומר היה כמו שהיה לכל צלע כפי מקום הנחתו · ובין הלשכות רחב עשרים אמה · אם אמר על הצלעות שגם הם נקראים לשכו' אמר כי היו לשכות סביב סביב הבית ומה שים לשכה ולשכה רחב היה בין כלם עשרים אמה ובבית שני היו התאים שהם צלעות שמנה ושלשי' חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום וח' במערב שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן ושבמערב ג' על גב ג' ושנים על גביהן ורבי' שלמה ז"ל פי' רחב שבין מחיצו' הלשכות ובין מחיצות התאים שסביב הבית : ופתח הצלע למונח · למקום המונח כלו' מקו' פנוי לפני הצלע שם היה פתחו : פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום פתח אחד ליציע שבצפון ופתח ליציע שבדרום ועל החיצון אמר ורחב מקו' המונח חמש אמות סביב אותו מקום הפנוי היה רחבו חמש אמות ובתאים שהיו בבית שני שנים ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד אחד התא מן הימין ואחד התא מן השמאל ואחד התא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפטית ואחד להיכל : והבנין

והבנין אשר אל פני הגזרה פאת
דרך הים רחב שבעים אמה וקיר
הבנין חמש אמות רחב סביב סביב
וארכו תשעים אמה: ומדד את
הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה
וקירותיה ארך מאה אמה: ורחב
פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה
: ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה
אשר על אחריה ואתוקיהא מפו
ומפו מאה אמה וההיכל הפנימי
ואלמי החצר: הספים והחלונים
האטמות והאתיקים סביב
לשלשתם נגד הסף שחיף עץ סביב
סביב והארץ עד החלנות והחלנות
מכסות: על מעל הפתח ועד
הבית הפנימי ולחוץ ואל כל
הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון
מדות: ועשוי כרובים ותמרים
ותמרה בין כרוב לכרוב

ובנינא דקדם ביצורתא רוח אורח
מערבא פותיא שבעין אמין
וכתלא דבנינא חמש אמין פותיא
סחור סחור ואורכיה תשעין אמין:
ומשח ית ביתא אורכא מאה אמין
וביצורתא ובנינא וכתליא אורכא
מאה אמין: ופותיא דקדם ביתא
וביצורתא למדינחא מאה אמין:
ומשח אורכא דבנינא דקדם
ביצורתא דלאחורהא וזויתהא
מיכא ומיכא מאה אמין והיכלא
גואה ואולמי דרתא: סיפיא וכווין
סתימן ועתיקיא סחור סחור ל
לתלתיהון לקבל סיפא דחפי ניסרי
דארזא סחור סחור וארעא עד
כוויא וכווין סתימן: עד לעילא מן
תרעא ומן ביתא גואה ולברא ועל
כל כותלא סחור סחור מלגיו
ומלברא משחן: וגליף כרובין
וכותרן וכתרתא בין כרוב לכרובא

אשר אל פני הגזרה חד מן חד ח' אשר אל וסימ' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם. ויעשו שתי טבעות
זהב. והשלך אל האש. ויבא אתי אל פתח שער בית יי'. ומחוצה לשער הפנימי. והבנין אשר אל פני
הגזרה. ויאמר אלי לשכות הצפון. חמת כרותה סכרים: אשר על אחריה כל לשון אחרי אל בכ"ב על

וסימ' אחרי המשכן. ואתיקוהא מפו ומפו מאה אמה: על מעל הפתח חד מנה' זוגין מיחדין מן חד וחד וחד
עד וחד על וסימ' נמסר בסדר ויחי:

רשי

והבנין אשר על פני הגזרה וגו'. רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועובי
הכתלים הצפוניים והדרומיי' עם התאים הצפוניים והדרומיים ועובי כתליה' לצפון
ולדרום רחב שבעים אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במס' מדות בקיר מערבי
מן הצפון לדרום שבעים אמה ומונה החשבון: הגזרה. ת"י ביצורתא ואומ' אני
שהבי' הגבוה קרוי כן
והתאים המוכי' אשר
סביב אותם הוא קורא
בנין ומנח' פתר גזרה
לשון לשכה: פאת
דרך ים. רוח מערבי':
וקיר הבנין. כתלי
התאי': וארכו תשעים
אמה. אורך בנין
התאים והמונה תשעי'
אמה הצפון והדרום
חוץ מבית החליפות ש
שאינו נמנה עמו לפי
שהיה בולט אל החוץ
לצפון ולדרום ולא היה
שוה לשאר הבנין ש
שהבית היה רחב מ
מלפניו שלשים אמה
יותר משל אחריו כמו
ששנינו האולם עודף
על ההיכל ט"ו אמה ב
בצפון וט"ו אמה בדרום
והוא היה נקרא בית ה
החליפות ששם גונזין
את הסכינים ואורך א
אותו בנין מן המזרח
למערב עשר אמות כ
כשארו תשעים אמה
אורך ברוחב ש
שבעים שכל הבית היה
אורך מאה מזה ומזה
כמו שמפורש בענין
ובמסכת מדות:
ומדד את הבית אורך
מאה אמה. סך הכל
עם מסך בית החליפות
וכך שנינו במסכת מ
מדות ההיכל מאה על מאה ברום מאה מן המזרח למערב מאה כותל אולם חמש
ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו ארבעים ואמה טרקסין ועשרים אמה בית קדשי
הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בבנין כך מפורש מדת
כלם חוץ מאמה טרקסין שכתוב בו בבנין זה שתים אמות וכנגדן הוא ממעט את
רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכאן רחבו ארבע וכותלו
שם שנאמר ומוסדות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא מבר וכונס אמה שנא' וקיר
הצלע חמש אמות: והגזרה והבניה וקירותיה. סוף המקרא מפ' את ראשו לומ' כך
הכל מאה אמה: ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה. הגזר' והתא שמאחריו
היא הבנייה כמו בנין ועובי הכתלים הכל מאה אמה הוא שפרשתי למעלה שהבית
עודף לפניו רחב שלשי' אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן התאי' ט"ו אמה לצפון
וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר
לאולם מכאן ומכאן: ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה. עכשיו
חוזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדד לצפון. מנח'. והיינו על אחריה
כלומר אחורנית שחזר ומדד על עקיבו כלפי מערב: ואתיקיהא. ת"י זויות כלומר
עם מסך בית החליפות שבזויות הבית: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. סופו של
מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא שלאחריו וכן פירושו וההיכל
וכן הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואילמו'
סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומו' והאתיקי' סביב לשלשתן בין לגזרה
הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הספים מזוזות
לפתחיהם ולשלשתם היו חלונות אטומות ולשלשתם היו אתיקים ולא ידעתי מה הם
ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחזוק וקורין להם פילי"ר
בלע"ז: נגד הסף שחיף עץ. כשר של ארז ת"י נגד הסף נגד מזוזת הפתח בתוך
חלל עובי הפתח חיפה בעץ. מנ'. סביב סביב כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל
הפתח: והארץ עד החלונות. וקרקעית החומה עשוי כותל נסרי ארז כנגדו ועולה
למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסות בו. מנ'. שאף החלונות היו אטומות
מבפנים כענין שנאמר וחלונות אטומות אל הבית וכל זה מבפנים לפי שהיו טחין
עליו צפוי זהב שכל הבית טוח בזהב ואין יכולין לטוח זהב על גבי אבנים: עד מעל
הפתח. בגובה: ועד הבית הפנימי. כל הבית קדש הקדשים עד כלו: ולחוץ.
לצד ההיכל. סביב סביב. בכל כתליו: בפנימי ובחוץ. בבית קדשי הקדשים
ובהיכל: מדות. מחופה נסרים גדולות עשויות במדה: ועשוי כרובים ותמורים.
ואותו הארז מצוייר כרובים ודקלים:
ושנים

רדק

והבנין אשר אל פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה. אפשר שאמר זה
על מדות העליות אשר על הבית ומדד רחבן דרך המערב שבעים אמה והכתלים
מן המנין ואמר כי רחב כל כותל חמש אמות וזהו שאמר וקיר הבנין חמש אמות
ולצד המזרח היה רחבן מאה אמה כמו שאמר וקרא העליה גזרה לפי שהוא כאלו
נגזרה מן הבית למעלה וכן
תרגם יונתן גזרה בצורתא שהוא
בנין גבה כמו גדולות ובצורות
בשמים או כפרש על הבית עצמו
כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל
ויהיה מסודר על מה שהיה בבית
שני כמו ששנינו במסכת מדות
ואמ' כי הבנין אשר על פני הגזל
כלומר הגזרה שהוא ההיכל עם
הבנין אשר לצפון ולדרום רחבו
דרך המערב שבעים אמה ומן
המזרח מאה אמה כי היו ל' אמה
יתרים שהיה האולם עודף על ה
ההיכל חמש עשרה אמה מכאן
וחמש עשרה אמה מכאן שהיו
בית החליפות וכן שנינו שם מן
הצפון לדרום שבעים אמה כותל
המסבה חמש והמסב' שלש כותל
התא חמש והתא שש כותל היכל
שש ותוכו עשרים אמה והתא שש
וכותל התא חמש ובית הורדת ה
המים שלש אמות והכותל חמש
והאולם עודף עליו חמש עשרה
אמה מן הצפון וחמש עשר' אמה
מן הדרום והוא היה נקרא בית
החליפו' ששם גונזין את הסכינים
ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו
דומה לארי שנאמר הוי אריאל
אריאל קרית חנה דוד מה הארי
צר מאחריו ורחב מלפניו אף ה
ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו
זו המשנה השנויה שם ומה
שאמר שהאולם עודף על ההיכל
חמש עשרה אמה מכאן וחמש ע
עשרה אמה מכאן לא שחללו של
אולם רחב מחללו של היכל אלא
בית החליפו' מחובר לאולם מכאן
ומכאן: וארכו תשעים אמה. אורך הקיר עד בית החליפות: ומדד את הבית ארך
מאה אמה והגזרה והבניה. לפירושינו מדד הבית בפני עצמו והגזרה בפני עצמה
ולפירוש רבינו שלמה ז"ל מה שאמר ומדד את הבית רוצה לומר שמדד את הגזרה
עם הבניה וקירותיה ארך מאה אמה: הבניה. שם כשקל שלה וכן שנינו
במסכת מדות ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגבהו ארבעים
אמות ואמה כמוהו מאתים בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה וגבהה של עליה
ארבעים אמה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה
עורב מן המדה אלא ד' אמות היה מעקה מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם
חמש והאולם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה אמה טרקסי' אמה
לבית קדש הקדשים כותל ההיכל שש וכותל התא חמש: ורוחב פני הבית והגזרה.
לפירושינו הוא נכון כי הבית הוא ההיכל והגזרה הוא העליה אבל לפי' רבי' שלמה
ז"ל הבית הוא הגזרה אם כן מהו שאמר הבית והגזרה והענין מבואר למעלה:
ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה.
כמו שמדד אורך הבית ואורך הגזרה כן מדד אורך הבנין אשר על פני הגזרה
למזרח ואשר על אחריה למערב: ואתיקיהא מפו ומפו. לצפון ולדרום התאים
והלשכות שהיו בהם והיה ארכן מאה אמה: ואתוקיהא. כתיב בוי"ו אחר הת"ו
וקרי ביו"ד ואותיות אהו"י מתחלפות ונכתבה אל"ף המסך אחר הה"א ואתיקיהא היא
מלה כוללת התאים והלשכות לכל אחד ואחד קורא אתיק ויונתן תרגם וזויתהא:
מפו. שניהם כתובים בוי"ו: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. כמסך טעמו עד
מדות סוף פסוק השלישי כלומר אף על פי שכלל מדות אורך הבית ורחבו ההיכל
הפנימי שהוא קדש הקדשים וכן אולמי ההיכל וכן כל מה שהולך ומונה לכל אחד
מהם היו מדות ידועות בפני עצמן: הספים. האטומות. פירשנוהו: והאתיקים
סביב לשלשתם. כי לשלשת הרוחות היו האתיקים מערב צפון ודרום כמו שפירש'
למעלה: נגד הסף שחיף עץ סביב. תרגם יונתן לקבל כפא דחפי נסרין דארזא
ונסרין פירושו לוחות כמו שאומר במסכה מסככין בנסרין: והארץ עד החלונות.
רוצה לומר מן הארץ עד החלונות: והחלונות מכסות. היו מכוסות מלמעלה:
על מעל הפתח. על מה שהיה מעל הפתח: ועד הבית הפנימי ולחוץ. כלו ולחוץ
ממנו: ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי. בבית הפנימי שהוא הדביר ובית החיצון
שהוא ההיכל: מדות. לכל אחד בפני עצמו מהדברים הנזכרים היו מדות ידועות
ולא זכר כולם בפרט אלא מקצת: ועשוי כרובים ותמרים. הקיר עשוי בציור כרובי'
ותמורים כמו שהיה בבנין שלמה. ותמורים כבר פירשנו שהוא צורת דקלים:
ושנים

ושנים פנים לכרוב · אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן ושהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אד' מכאן כמו שאמור בענין · עשוי אל כל הבית · לבית קדשי הקדשים : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל : מזוזת רבועה · אני שמעתי בבנין שלמה מזוזה רבועה שהיו לה מזוזות משני צדדין ומפתן מתח' למשקוף מעל ואני אומר שהמזוזות היו מרובעו' : המראה כמראה · ת"י חיזוא כחיזו יקרא כמראה כשא כבוד שראיתי במרכבה על נהר כבר אור נוגה ראיתי בבית קדש הקדשים : המזבח עץ · ת"י פתורא דלקבל מדבחא יש לו השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי : ומקצעותיו רגליו גגו וארכו כתוב במקרא והוא גגו נוף השלחן : וקירותיו · מסגרתו : ושתים דלתות · לכל פתח שוגרים זה לעומת זה אחד במזוזת צפונית ואחד במזוזת דרומי' : ושתים דלתות לדלתו' · לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ששנינו במסכת מדות ארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ החצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמה והדלת רחבו חמש כשיעו' חצי רוחב הפתח וכשום אמה לפנים מן המזוז' כמו' עובי הכותל חמש אמו' מגולה וכשהדלת החצון נפתח לפני' היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסרמיטא היו נקפלות לאחוריהם אלו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצ' וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזה פירושו בין הפנימיות בין החיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות נפתחות לצד החצונות והחצונות לצד הפנימיות וכיצד שני דלתות של חמש חמש אמות נפתחות זו כנגד זו בתוך חמש אמות רחב של עובי הכותל של חוליות היו וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו כמש' כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצה וכשנפתחות זו לעומת זו מכסות חמש אמות של עובי הכותל : ועב עץ אל פני האולם · ועב טרי"ף בלע"ז לשון קורות בקינו כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט שכינו במסכת מדות וזהו ועביוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מהחוץ : אל כתפות האולם · לשתי עברי הפתח : וצלעות הבית והעבים · והראני צלעות ואת העבים ואמרו רבותינו ז"ל צלעות הבית אלו המלטסין והעבים אלו המריסות ומה הן מריסות קורות ומה הן מלטסין ארזים שנותנין בראש הכתלים להניח עליהם ראשי הקורות : ויוציאני · מן החצר הפנימית : אל החצונה · בשער הצפון שהוזכר למעלה ושער לחצר הפנימי כנגד השער לצפון והוא היה נתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה : ויביאני

ושנים פנים לכרוב · כמו שאמר פני אדם ופני כפיר : ופני אדם אל התמורה מפו ופני הכפיר אל התמורה מפו · הכרוב היה פונה לשני צדדין פני אדם מצד זה ופני כפיר מצד זה והתמורה שהיתה בין כרוב לכרוב היו פונים אליה פני אדם מכרוב שבצדה האחד ופני כפיר מכרוב שבצדה האחר : מפו · שניהם כתובים בוי"ו : מהארץ · הציורים האלה היו בכתלים מהארץ עד למעלה ומה שאמר עד מעל הפתח זהו בכותל המזרחי שהיה בו הפתח ובפתח לא היו הציורים במזוזות ובמשקוף ואמר שהיו למעלה מהפתח : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל ואני תמה למה הזכיר זה שהרי אמר עשוי אל כל הבית סביב אולי מה שזכר הבית הוא אומר על בית קדשי הקדשים ואחר כך אמר וקיר ההיכל אבל כיון שאמר כל הבית הכל בכלל ולא היה צריך לשנות בפרט : ההיכל · כקיר אולי לזה הטעם והוא אח' מט"ו כקירין שבמקרא : ההיכל מזוזת רבוע' · הת"ו במקום ה"א וכן אל תתני כונת לך מבת בלתי שרה חכמת ודעת והדומים להם ופירושו מזוזת פתח ההיכל היתה מרובעת כי יש שעושים המזוזות עגולות ויונתן תרגם היכלא דספרא מרבעין ואמר מזוזת דרך כלל כי על שתי המזוזות אמר : ופני הקדש המראה כמראה · ופתח קדש הקדשים שהוא פני הקדש המראה שראיתי במזוזותיו הוא כמראה שראיתי במזוזת ההיכל ות"י ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקרא : המזבח עץ ג' אמות גבוה וארכו שתים אמות · זה המזבח איננו דומה לא למזבח שעשה משה ולא למזבח שעש' שלמ' ולא למזבח שעשו בני הגולה והנה זכר עוד המזבח במדה אחרת ואפשר שזה המזבח הוא מזבח הפנימי שעשה משה של זהב · ואמר זה השלחן קרא המזבח שלחן ויונתן תרגם מקבל מדבחא פתורא דאעא דעתו כי על השלחן דבר וזכר מזבח לפי שהיה כנגד המזבח ובדרש רז"ל פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרויהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר : ומקצעותיו לו · זויות השלחן לו כלו' ממדתו : וארכו וקירותיו עץ · פי' רבינו שלמה ז"ל כי אמר ארכו על גוף השלחן וקירותיו על מסגרותיו וזו המליצה לא נמצאת כי האורך והרוחב אינו עצם הדבר שיאמר עליו שהוא עץ או כסף או זהב והנכון בעיני כי טעם וארכו דבק למעלה ממנו שאמר ומקצעותיו לו ואמר וארכו כאילו אמר עם ארכו כמו שפירשנו כי מקצעותיו נחשבים עם מדת ארכו והנה לא זכר רחב לזה המזבח שראה או השלחן : ושתים דלתות להיכל ולקדש · לשער ההיכל היו שתים דלתות וכן לקדש שהוא הדביר ובאמרו שתים ידוע הוא כי לא יעשו לשער דלת אחת אמר שתים מפני כפל הדלתות כמו שאמר : ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת · פי' רבותינו ז"ל במסכת מדות כן פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וד' דלתות היו לו שתים בפנים ושתים מחוץ שנאמר ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל הפנימיות נפתחו' לתוך הבית לכסות אחרי הדלתות שכל הבית היה מצופה זהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין איברכה מטה היו נקפלות לאחוריהם אלו היו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן וחצי אמה ומזוזה מכאן שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אח' ושתים דלתות לאחרת פירוש איברכה מטה כתב בעל הערוך בלשון יון קורין לדבר הפוך אבטרוכי ובבראשית רבא אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין אבטרוכי מטה הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו אך יצא יצא יעקב יוצא ואינו יוצא : שתים לדלת אחת · עמה היו שתים וכן לאחרת : ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל · בא הכינוי טרם הידיעה כי אל דלתות ההיכל פירושו אליהן וכן יביאה את תרומתי' ותראהו את הילד והדומים להם : כרובים ותמרים · מה שאמר ועשויה לשון נקבה על הצורה כאילו אמר ועשויה צורת כרובים : אל דלתות ההיכל : כמו על וכמוהו רבים : ועב עץ אל פני האולם מהחוץ · פירושו עץ עב ויקרא בלא סמיכות עב כמו שאמר ועב אל פניהם ואמר העבים ונקרא בדברי רז"ל מרים על מרים שבנאה בבירה וזה העב היה נתון בבנין בקיר האולם על פניו מבחוץ כלפי המזבח וכן היה בבנין בית שלמה כרותות ארזים אמרו רבותינו ז"ל בכווית בתוך הכותלים ותרגם יונתן וסקופתא דאעא ורבינו שלמה ז"ל פירש כי עב זה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מדות וכלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ומה שאמר מהחוץ שהיו כלונסות יוצאות לכותל פני האולם מן החוץ לכתיפות האולם לשני עברי הפתח : וחלונים · וצלעות הבית והעבים · פירשו רבותינו ז"ל צלעות הבית אלו המלטסים והעבים אלו המריסין פירוש מלטסין נדבך של עץ שבונין בכתלים שמניחים עליו ראשי הקורות והמריסין הם קורות גדולות : ויוציאני אל החצר החיצונה · היא עזרת נשים : הדרך

מהארץ ה' בקריא' וסימ' ויקם דוד מהארץ · ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · ויבאן ויאמר · עד מעל הפתח · כי משלשו' הנה : ושתים דלתות חד מן ה"פ יחידאין מן ג' מלין דמיין קדמא נסיב וי"ו ותנינא ותליתא קרוי' וסימ' וטבל החי שבל כשר שנים שבל · ואלה בני רעואל בן עשו אלה אלה · ואשר עשה לדתן

ושנים פנים לכרוב : ופני אדם אל־ ל
התמרה מפו ופני־כפיר אל־התמרה ל
מפו עשוי אל־כל־הבית סביב סביב ל
: מהארץ עד־מעל הפתח הכרובים ה' ל
והתמרים עשוים וקיר ההיכל : ד' כקירו' בכני'
ההיכל מזוזת רבעה ופני הקדש ל
המראה כמראה : המזבח עץ שלוש הת"ס ל לכי האל
אמות גבה וארכו שתים אמות
ומקצעותיו לו וארכו וקירתיו עץ ד'
וידבר אלי זה השלחן אשר לפני
יהוה : ושתים דלתות להיכל
ולקדש : ושתים דלתות לדלתות
שתים מוסבות דלתות שתים
לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת :
ועשויה אליהן אל־דלתות ההיכל הור חס' ל ותר על דלתות
כרובים ותמרים כאשר עשוים
לקירות ועב עץ אל־פני האולם
מהחוץ : וחלונים אטמות ל
ותמרים מפו ומפו אל־כתפות ל
האולם וצלעות הבית והעבים : ל
מב ויוציאני אל־החצר החיצונה

ותרין אפין לכרובא : ואפי אינשא
עביד לכותרתא מכא ואפי אריא
עביד לכותרתא מכא גליף על כל
ביתא סחור סחור : מארעא עד
לעילא מתרעא כרובין וכותרן
גליפן וכן לכתלא דהיכלא :
היכלא דסיפוהי מרבעין ואפי בית
כפורי חזויה כחזו יקריה : כקביל
מדבחא פתורא דאעא תלת אמין
רומיה ואורכיה תרתין אמין וזיוין
ליה ואורכיה וכותלוהי דאעא
ומליל עמי דין פתורא דקדם יי :
ותרתין דשין להיכלא ולבית
כפורי : ותרתין דשין אימהן
לדשיא תרתין מקפן דשין תרתין
לדשא חד ותרתין דשין לאוחרנתא
: וגליף עליהון על דשי היכלא
כרובין וכותרן כמא דגליף על
כותליא וסקפתא דאעא על
אפי אולמא מלברא : וכוין
סתימן וכותרתא מכא ומכא על
כתפי אולמא ומחיצת ביתא
וסקפתא ואפקני לדרתא בריתא

ולאבירם אשר אשר · וגם אשר לאשאלת גם גם · ושתים דלתות לדלתות שתים שתים · וכי מי אני ומי עמי כי כי · ולבני לוי הנותרים לבני לבני · ולך טרדין מן לך לך :

הדרך דרך הצפון · כתרגומו כאורח תרעא דפתיח לאורח צפונא: הגזרה· הבנין · פירשנוהו למעלה: אל פני אורך אמות המאה · פירושה בעבור שזכר למעלה והגזרה והבנייה וקורותיה ארך מאה אמה: אל פני פתח הצפון· כתרגומו תרעא חד דפתיח לצפונא: והרוחב חמשים אמות · כמו שאמר למעלה ועל פני שער האיתון על לפני שער הפנימי חמשים אמה:

מביאני אל הלשכה אשר נגד וגו' · אל אחת מהלשכות הראשונות אי נמי אל מקום הלשכות קנברו"ן בלע"ז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות עשרי' אמה מן ההיכל כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה סביב לבית ואין אדם יכול ליכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין ההיכל אלא

העשרים ג' וסי' לא אשחית בעבור העשרים · נגד העשרים · ליחזקאל העשרים: מהגה ז' בקרי' וסי' ועשה מאחת מהגה· כל הוצא מהגה ישרף· ושמרון בחצי חטאתיך · והלשכות העליונות קצרות· אחת מהגה לא נעדרה · אחת מהגה לא נשברה· בחר לך אחת מהגה ואעשה לך דדברי הימים:

הַדֶּרֶךְ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וַיְבִאֵנִי אֶל־הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר נֶגֶד הַגִּזְרָה וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן אֶל־הַצָּפוֹן: אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת הַמֵּאָה פֶּתַח הַצָּפוֹן וְהָרֹחַב חֲמִשִּׁים אַמּוֹת: נֶגֶד הָעֶשְׂרִים אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְנֶגֶד רִצְפָה אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים: וְלִפְנֵי הַלְּשָׁכוֹת מַהֲלַךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת רֹחַב אֶל־הַפְּנִימִית דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת וּפִתְחֵיהֶם לַצָּפוֹן: וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת קְצֻרוֹת כִּי־יוֹכְלוּ אַתִּיקִים מֵהֵנָּה מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת בִּנְיָן: כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְאֵין לָהֶן עַמּוּדִים כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת עַל־כֵּן נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת מֵהָאָרֶץ:

בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְפָתִיחַ לְאוֹרַח צִיפּוּנָא וְאַעֲלַנִי לְלִישְׁכְּתָא דִקְדָם בִּיצוּרְתָּא וּדִקְדָם בִּנְיָנָא לְצִיפּוּנָא: לָקֳבֵיל אוֹרְכָּא דְאַמִּין מְאָה תַּרְעָא חַד פְּתִיחַ לְצִיפּוּנָא וּפוּתְיָא חַמְשִׁין אַמִּין: לָקֳבֵיל עַסְרִין דִּלְדָרְתָּא גַוָּיְתָא וְקָבֵיל דִּלְצִפּוּנָא רִיצְפְּתָא דִּפְתִיחָא לְדָרְתָּא בָרָיְתָא זָוֵי לָקֳבֵיל זָוֵי מְתַלְתִּין: וְקֳדָם לִשְׁכָּתָא מַהֲלַךְ עֲסַר אַמִּין פּוּתְיָא לְגָיו אוֹרַח אַמְּתָא חֲדָא וְתַרְעֵיהֶן פְּתִיחִי לְצִיפּוּנָא: וְלִישְׁכָּתָא עִילָּיְתָא דְחִיקָן אֲרֵי נְסִיבָן זָוְיָא מִנְּהוֹן מֵאַרְעִיתָא וּמִמְּצִיעֲתָא בִּנְיָנָא: אֲרֵי מְתַלְתָן אִינוּן וְלֵית לְהוֹן עַמּוּדִין כְּעַמּוּדֵי דָרְתָּא עַל כֵּן דְחִיקָן מֵאַרְעִיתָא וּמִמְּצִיעֲתָא מֵאַרְעָא:

נגד העשרים · האמה שאמר למעלה ובין הלשכות עשרים אמה: ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה · הלשכה הזאת היתה מצד פנים נגד העשרים ומצד חוץ נגד רצפה אשר לחצר החיצונה שהיא עזרת נשים כמו שאמר למעלה ויביאני אל החצר החיצונה והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר וגו': אתיק אל פני אתיק בשלשים · לשכה אל פני לשכה בשלשים רוצה לומ' שהיו לשכה למעלה מלשכה שלש זו על גב זו עליונה ותיכונה ותחתונה כמו שאמר למעלה ו ולפני הלשכות את' שהיו לשכה כנגד לשכה וביניהם היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת · ואת' הפנימית דרך כלל כאילו אמר הפנימיות ויונתן תרגם על דרך שם לא על דרך יתר שתרגם לגיו: ופתחיהם לצפון · אמר שהלשכות היו פתוחות לצפון: והלשכו' העליונות קצורות· כבר אמר כי הלשכות היו שלש זו על זו ואמר כי העליונות קצרות מן

דרך החצר הפנימית כמו שמפורש למטה בענין שהרי אמר שם שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רחב הבית לקרו' מאה אמה נמצא רחב הבית סותם את רחב החצר ואינו יכול ליכנס לפני' מצידי החלפות לא לצפון ולא לדרום לכך הוצרך לבא לאותן ה הלשכות דרך החצר הפנימית: אשר נגד הגזרה· אותן הלשכו' היו כנג' כל מאה אמה של אורך הבית מן ה המזרח למערב כמו שאמור בענין בלשכות הללו והנה על פני ה ההיכל מאה אמה: אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון· ש פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר ה החצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב שר הכותל צפוני של חצר

האחרות והנה אלה הפך אותם התאים שזכר למעלה כי אותם היו רחבו' העליונו' מאשר תחתיהן כמו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית כמו שפירשנו וכמו שהיה בבנ' שלמה היציע התחתונה וגו' אבל באלה הלשכות היו העליונות קצרות ונתן הטעם כי יוכלו אתיקים מהנה ועוד נתן טעם כי משולשות הנה וגו' ואיני יכול להבין בנין הלשכות האלה איך ראה אותן הנביא ובאיזה ענין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות וגם רבינו שלמה ז"ל לא פירש דבר ואפשר שהיו כותלי הלשכו' עשויות כמין כפה שאורדם הולך ומצר מלמעלה ויהיה פירוש כי יוכלו אתיקים מהנה שיתפשו אורי הלשכות מהתחתונות ומהתיכונות יתפשו מהבנין יותר לפי שהיה רחב יותר מלמטה כלו' אורו רחב ואמר מהנה ואחר כך פי' מהתחתונות ומהתיכונות אמר הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים לו ועדין קשה לי לפירוש הזה אם כן התיכונות היו קצרות יותר מהתחתונות וזה לא זכר ואפשר כי לא זכר אלא העליונות לפי שהיו קצרות יותר: יוכלו· כתוב בוי"ו במקום אל"ף כי אותיו' אהוי מתחלפות והוא ענין תפיסה והלשון הזה מצאנו בדברי רבותינו ז"ל באמר' כמה לוחות אוכלות בארון ששה ויונתן לא פירש לנו בזה דבר אלא שתרגם הפסוק כפשוטו ולשכתא עליתא דחיקן ארי נסיבן זויתא מנהו' מארעיתא וממציעתא בבינא ואומר אני פרשה זו עתיד אליהו לפרשה: כי משלשות · ג' תאי' היו זה על זה: ואין להן עמודי' כעמודי החצרו' · שבשמכות התקרו' על העמודים אלא על הכתלים היו כמשכו והכתלים היו עשוין כמין כפה: על כן כאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ · על כן מרחק ונפרד מקום העליונות מהתחתונות מהארץ מלמטה כלפי הארץ כי שם היו רחבו ולמעלה קצרות: כאצל· מן ואצלתי מן לא אצלתי מהם ענין פירשה ויונתן תרגם על כן דחיקא: ובר

החצונה ואורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום חמשי' אמה כמו שאמור למטה בענין והלל החצר החצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורחב חמשים: נגד העשרים אשר לחצר הפנימי: כל זה שיתן מקום הלשכות אצל העשרים ורחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה: ונגד רצפה אשר לחצר החצונה· שאמרנו למעלה שעליה היתה החצר מוקפת סביב לה: ואתיק על פני אתיק· לא ידעתי מהו · תו' אתיק אל פני אתיק אתיק הוא עמוד כמו שפירש רש"י כמו לעיל ואתיקים סבב לשלשתם שהם עמודי' והלשכות העליונות הייני הכי לשכות עצמם שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש רש"י גבי ומתחת הלשכות האלה והכי פירש על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר שנים מהם היו קצרות כלומ' אינם רווחות לפי שהאתיקים היו מתמעטים בהם · שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בנייכם לעשות עמודים שד שני שליטי החומה ומשם ואילך כלים ומשפיעים ולכך השליסית אינם קצרה· והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לפי שאין צריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודים כעמודי החצרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודים שאר עמודים מיוסבים אצל החומה לחיזוק אבל הכי בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין· על כן נאצל. כתרגומו דחיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים להון ולפנים חזקי' הלשכות· מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ · לצד הארץ· כך מצאתי בשם אשל גדול: בשלישים· תרגם יונתן מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אתיקים מה הם אותם אתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואיכם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשת הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו: על כן נאצל. תרגם יונתן דחיקן· ואנ"י לא היה לי לא"ר ולא"ע עוזר בכ"ל הבנ"ין הזה אל"א כמו שהראוני מן השמ"ים: ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת. נראה בעיני לפי שחלל החצונה רחב מאה מצפון לדרום ומהן הלשכות רחב חמשים ולפניהם אויר חמשים לצד צפון הרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר סתום שאין אויר בין הלשכות לבין זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר העשרים שבין הלשכות והתאים כי אויר עשרים אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא ט"ו אמות שאחורי בית החליפות ונוסף עליהם חמש אמות ואם תאמר נמצא אויר חמש אמות בין זוית החליפות לזוית הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עוביו שש אמות וראשו כלה לאותה זוית לסוף מאה אורך של חצר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר עשרים לא בפנימית ולא בחצונה אלא אם כן היה משפעו ונכנס כשהיה מכלה סוף חומת שבין שתי החצרות שיפע בתוך חצר החצונה או בפנימית בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר חמש אמות שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והילך באותו אויר לצד מערב עשר אמות וגם כלה משך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב עשרים וזהו שאמר מהלך עשר אמות רחב לבא אל הפנימית ודרך אמה אחת שהרי נכנס בו דרך פתח אמה אחת שפיעה ונכנס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב ולא היה לו לומר מהלך עשר אמות אורך לפי של ענין בבנין החליפות הוא רחב לפי שבנין החליפות מן הצפון לדרום ט"ו אמר ומן המזרח למערב אינו אלא עשר אמות: ופתחיהם לצפון· ופתחי הלשכות הללו לצפון מכ' וזהו פירוש של פתח הצפון הכתובה למעלה שם קוצר הדבור וכאן פירושו: והלשכות העליונות וגו' כי משולשות הנה וגו' · לא הבנתי בהם כלל: כי יוכלו אתיקים· כמו תאכלו אוכלים ומתמעטים באויר הלשכות: ובדר

רש״י

וגדר אשר לחוץ וגו' · המפסיק בין הלשכות והחצר החצונה של צד מזרח: ארכו חמשים אמה. מן הצפון לדרום: כי ארך הלשכות · מן הצפון לדרום חמשים אמה: והנה על פני ההיכל · מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובין הכפרת והתא מאה אמה: ומתחת הלשכות האלה. אינני יודע אם בא ללמד שהיה להם מחילו' מתחתיהם או בא ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שהחצר הולך ומשפיע לצד המזרח קורא לו ומתחת ה הלשכות האלה שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומ' ובשפולו של חצר אל המבוא א אשר מהקדים: בבאו להנה מהחצר החצונה: ברחב גדר החצר וגו' · הבא מן הקדים של חצר החצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע צפונית מזרחית של ח חומת הפנימי' מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית ש שהוא מערבית לחצונה כנגד הגזרה והבנין שבפנימית: לשכות. סמוכות לאותו הכותל ועומדות בחצונה · מבואו · ודרך לפניהם לפני לשכות הללוים דרך רחב אויר החצר חמשים אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון ה התיכות למעלה: כארכן · של לשכות הצפון ארכן של אלו וכן רחבן: וכל מוצאיהן · כמוצא לשכות הצפון: וכמשפטיה' וכפתחיהן · הלשכות של הצפון: וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום · פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מ מובדלות מן התאים הדרומיים עשרי' אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב ע עשרי' אמה סביב לבית סביב: פתח בראש דרך · פתח היה להם ללשכות הקר' בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת"י רוכן ליואי ולשון גדרת הגינה כמין גדר אבנים עשוי מעלות שהיו כונגים ושרים עליו: דרך הקדים · שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים בפרשת ותשלם והלוים המשוררים לכלם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח: בבאם הכהנים וגו' · בבואם לאותן לשכות לאכול: ולא יצאו · מהן שהן קדש: אל החצר החצונה · בבגדי קדש שעליהם: ושם יניחו בגדיהם וגו' · וקרבו אל אשר לעם · ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרס להם: ומדדו

רדק

וגדר אשר לחוץ · ובא ורואה כלפי חוץ שכותל לעומת הלשכות אורך הכותל חמשי' אמה ארכו כאורך הלשכות לפיכ' אמר והנה על פני ההיכל מאה אמה כי מאה אמה היה אורך ההיכל כמו שכתבנו · והלשכות לא היו תופסות כל אורכו של היכל אלא חציו: ומתחתה · משלם תיבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה והקרי הוא ומתחת הלשכות והמר הלשכות האלה המביא מהקדי' כבר אמר כי הלשכות לא היו מגיעות אלא עד חצי ארכו של היכל וקרא מתחת הלשכו' מה שמהם כלפי מזר' לפי שהמערב היה בעליונות שלהם כמו שפירשנו כי ההר משפע ועולה עד ההיכל ומבואו היה מן המזרח כי מן המזרח היו נכנסין בהר הבית ומשם ולפנים עד האולם וההיכל במעלות הכל כמו שכתבנו למעלה לפיכך כניסתן היתה מתחתן שהוא כ כלפי מזרח וזה הוא שאמר המבוא מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה המביא שם וכתיב המביא וקרי המבוא בבא מי שיבא: ברחב גדר החצר דרך הקדים · אמר כי גם כן במזרח ברחב שבין כותל החצר והגזרה ראה לשכות כמו בראה בצפון כמו שזכר והדרך שהיה לפניה' כמראה הלשכו' ר"ל כמראה דרך הלשכות ואמר כמראה כי הכל היה רואה במראה הנבואה לא ממש הדב' ודרך מבואר הוא: ובפתחי הלשכות · פתח בראש דרך · ראה פתח בראש דרך ואיזה דרך דרך בפני הגדרת הגינה והוא דרך הקדים בבואן פי' כשהיה האדם נכנס מן ה המזרח: הגדרת הגינה · ר"ל מעלות אבנים עשויה כמו גדר א אבני' והיתה הגבוה ונאה הגינה מדברי רז"ל דבר הגון ותרגם יונתן דוכן ליואי ודוכן הלוים היה במזרח כשהיו הלוים עולי' מעזרת ישראל לעזרת כהנים ובמסכת מדו' שנינו וחלקה היית בראשונה והקיפוה גזוזטרא ששם הנשים רואות מלמעלה והאנשי' מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים וחמש ע עשרה מעלות עולו' מתוכם לעזרת ישראל כנגד טו' שיר המעלות ש שבתילים שעליה' הלוים עומדים בשיר ולא היו גרוטות פירוש מוקפות אלא כחצי גורן עגולה ולשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר כן היא המשנה שם ואלו המעלות לא היה הדוכן שעליו הלוי' אומרים שיר בשעת הקרבן כי אותו היה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואלה המעלות היו בין עזרת נשים לעזרת ישראל והיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו ששנינו במסכת סוכה פרק החליל והדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן היה כמו ששנינו במסכת מדות עזרת ישראל היתה ארך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א אמה וכן עזרת הכהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א וראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר' אליעזר בן יעקב אומר מעלה היית וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה כך היא המשנה שנויה שם ונראה כי המעלה הזאת קרא הנביא הגדרת הגינה ומן הכתוב גם כן ראינו שהדוכן נתון במזרח כמו שאמר בדברי הימים והלוים המשוררים לכלם לאסף להימן ולידותון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח: ויאמר אלי · אשר יאכלו שם הכהנים אשר קרובים ליי' קדשי הקדשים · להוציא ערל לב וערל בשר וקדשי הקדשים היו נאכלים לפנים מעזרת ישראל שמנה ולפנים היא הנקראת עזרה בכתם והוא מקום קדוש לאכילת קדשי קדשים אם ירצו אבל בעזרת הכהנים שהיא לפנים מעזרת ישראל היו לשכות הכהנים ושם היו אוכלי' קדשיה' ומה שאמר והחטאת והאשם אחר שאמר קדשי הקדשים שהחטאת והאשם הם קדשי הקדשים הנאכלים לפי שגם שלמי צבור היה להם דין חטאת ואשם ונקראים גם כן קדשי הקדשים ועליהם אמר שם יניחו ופירושו יניחו שם לכלם שם ואחר כך אמר והחטאת והאשם: בבאם · בבאם אל לשכותיהם בעזרת הכהנים אמר כי בצאתם מעבודתם ובואם לעזרת הכהנים שם יניחו בגדי כהונה שהם שעובדים בהם שלא יבאו באותם בגדים אל החיצונה שהיא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת הכהנים שהיא מקודשת ממנה ופנימה לה לפיכך אמר מהקדש אל החצר החיצונה ועד הבית קרא עזרת נשים החצר החיצונה: וקרבו אל אשר לעם · אחר שילבשו בגדים אחרים יוכלו לגשת באותם בגדים אל הבגדים אשר לעם והם ישר' בעזרת ישראל כי בעזרת ישראל נכנסים ולא היו נכנסים לעזרת הכהנים אלא לסמיכה לשחיטה ולתנופה ובבגדי כהונה ולא היו רשאין לגשת בבגדי העם שהם חול והם מדרס להם וכן תרגם יונתן ויתערבון עם עמא: וכלה את מדות הבית הפנימי · הם החצרות והלשכות כי הכל הוא לחשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל: והוציאני

מסורה

החצונה ג' כתיב כן חס' יוד וסימ' ואילמיו אל חצר החצונה דתמרים דשער הדרום · וגדר אשר לחוץ · כי אורך הלשכות אשר לחצר · וחד חס' דחס' ומתחת הלשכות: דרך הצפון ו' וסימ' נמסר לעיל בסימ' סימ' א': כבואן כ' חס' וחד מל' וסימ' ויצג את המקלות · בפני הגדרת הגינה · קדמא חסר: קרובים ה' מל' בליש' וסימ' נמסר בספרא דא סימ' כג: המקום קדש חד מן י"ג קדש חס' וסימ' נכס' בסדר תצוה ובכדר נשא: וכלה ו' וסימ' וכלה הרעב את הארץ · וכלה מכפר את הקדש · וכלה אהרן ובניו · ושב ורע לכם וכלה אתכם · שם ידעה עגל ושם ירבץ וכלה · וכלה את מדות הבית:

7 וגדר אשר לחוץ לעמת הלשכות
דרך החצר החצונה אל פני הלשכות
8 ארכו חמשים אמה: כי ארך
הלשכות אשר לחצר החצונה
חמשים אמה והנה על פני ההיכל
9 מאה אמה: ומתחתה הלשכות האלה
המבוא מהקדים בבאו להנה
10 מהחצר החצנה: ברחב גדר החצר
דרך הקדים אל פני הגזרה ואל
11 פני הבנין לשכות: ודרך לפניהם
כמראה הלשכות אשר דרך הצפון
כארכן כן רחבן וכל מוצאיהן
12 וכמשפטיהן וכפתחיהן: וכפתחי
הלשכות אשר דרך הדרום פתח
בראש דרך דרך בפני הגדרת הגינה
13 דרך הקדים בבואן: ויאמר אלי
לשכות הצפון לשכות הדרום אשר
אל פני הגזרה הנה לשכות הקדש
אשר יאכלו שם הכהנים אשר
קרובים ליהוה קדשי הקדשים שם
יניחו קדשי הקדשים והמנחה
14 והחטאת והאשם כי המקום קדש: בבאם הכהנים ולא יצאו
מהקדש אל החצר החיצונה ושם
יניחו בגדיהם אשר ישרתו
בהן כי קדש הנה ילבשו בגדים
15 אחרים וקרבו אל אשר לעם: וכלה את מדות הבית הפנימי

תרגום

וכתלא דלברא לקביל לשכתא אורח דרתא בריתא דקדם לשכת אורכיה חמשין אמין: ארי אורכא דלישכת דלדרתא בריתא חמשין אמין והויין על אפי היכלא מאת אמין: ומלרע ללישכתא האילין מעלנא סמדינחא דעלין להין מדרתא בריתא: בפותיא דכתלא דדרתא באורח מדינחא דקדם ביצורתא ודקדם בינינא לישכן: ואורח קדמיהון כחזו לשכתא דפתיחן לאורח צפונא באורכיהן כן פותהין וכל מפקניהן וכרחזי להין וכתרעיהן: וכתירעי לישכתא דפתיח לאורח דרומא תרע בריש אורח אורח קדם רוכן ליואי אורח מדינחא במעלנהן: ואמר לי לשכת צפונא לשכת דרומא דקדם ביצורתא אינין לשכת קודשא דיכלון תמן כהניא דקריבין לשמשא קדם יי קודש קודשיא תמן יחתון קודשי קודשיא ומנחתא וחטאת ואשמא ארי אתרא קדיש: במיעלהון כהניא ולא יפקון מקודשא לדרתא בריתא ותמן ייחתון לבושיהון דישמשון בהון ארי קודש אינון וילבשון לבושין אוחרנין ויתערבון עם עמא: ושיצי ית משחת ביתא גואה

והוציאני. חוץ לחומת הר הבית: אשר פניו דרך הקדים. זהו שער הר הבית
המזרחי אשר קדם זכרו בתחילת הנבואה: ומדדו סביב סביב. מדד הבית אשר
בו השער סביב לארבע רוחות: מדד רוח הקדים. סביב כל אותו הרוח וכן
מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והיה בין הכל חמש מאות אמה ארך
וכן ברוחב ומה שאמר סביב אל
רוח הים לפי שבאותו הרוח ה
השלים פאות סביבו והיה לו חומה
סביב להבדיל בין הקדש לחול
כי הר הבית מקודש מירושלם
שאין זבין וזבות נדות ויולדות
נכנסין לשם: ויוליכני. אחר
שמדד הרוחות מחוץ לעיני ה
הוליכני אל השער אשר הוציאני
ממנו: והנה. בא מדרך הקדי׳.
נכנס בשער בדרך מזרח: וקולו
כקול מים רבים. כמו שאמר
בתחילת הספר אלא שם הוסיף
כקול שדי ופירוש וקולו וקול
הכבוד ותרגם יונתן וקל מברכי
שמיה: והארץ האירה מכבודו.
פעל עומד מהנוסף והאור שבא
מן הבנין הם יוצאים כמו האיר
ברקיו תבל וכן להאיר על הארץ
: מכבודו. מכבוד אלהי ישראל
והוא ענין זוהר ונוגה כמו שפי׳:
וכמראה המראה. ובכלל אותו
הכבוד שהאירה שראיתי ראיתי
כעין המראה שראיתי בבאי לשחת
את העיר כי ראיתי המרכבה וכן
במראה אשר ראיתי אל נהר כבר
כל אותן המראות ראיתי עתה:
אל נהר כבר. כמו על וכמוהו
רבים ומה שאמר בבאי
לשחת העיר והוא לא בא ל
לשחת העיר אלא שמת ה
האנשים רוצה לומר בבאי כאשר
באו האנשים לשחת העיר ויונתן
תרגם באתנביותי לחבלא ית ק
קרתא ומה ששנה לשון מראה
כמה פעמים לענין המראות ה
המשתנות בענין המרכבה ורז״ל
אמרו תשע ראיות במקרא הזה
לומר שכל הנביאי׳ לא היו רואים
אלא אחר תשע אספקלריאות
ומשה רבינו עליו השלום מתוך
מראה אחת היה רואה שנאמר
במראה אליו אתודע שהיה רואה
באספקלריא המאיר׳ ומה שאמ׳
תשע הוא רמז לתשע המסכות
וחשוקיהם והעמודי יהיה קדם:
אל פני. כמו על פני. וכבוד יי׳
בא אל הבית. אל ההיכל:
ותשאני רוח. עד הנה אמר
ויביאני ויוציאני ויוליכני אמר על
האיש שראהו כמראה נחשת ו
ועתה שנראה לו הכבוד עם ה
המרכבה אמר ותשאני רוח כמו
שאמר במרכבה הראשונה:
ואשמע מדבר אלי מהבית. מדב׳
כמו מתדב׳ מבנין התפעל והתי״ו
נבלעת בדגש: מהבית. הקול
יצא מהבית ששם הכבוד אלי ש
שהייתי בחצר הפנימי: ואיש
היה עומד אצלי. אפשר שהיה
אותו שראה בתחילת הנבואה ש
שהיה מראהו כמראה נחשת או היה מלאך אחר: ויאמר. את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכון שם. כאילו אמר זהו אשר אשכון שם ואמר מקום כסאי כי
בית המקדש כנגד כסא הכבוד: ומקום כפות רגלי. על דרך והארץ הדום רגלי ודעת רז״ל כי בית המקדש נקרא כסא כמו השמים כמו שכתו׳ כסא כבוד מרום מראשון
מקום מקדשנו ובספר ירמיה ביארנו הענין היטב ויונתן תרגם הדין אתר בית כורסי יקרי ודין אתר יקרי בית אשריותי: בזנותם. שהיו זונים אחרי אלהים אחרי׳ ועושין
פסיליהם בביתם שהיה אצל בית יי׳: ובפגרי מלכיהם. כמו שראינו במנשה ואמון שנקברו בגן ביתם: במותם. ובמותם שהיו עושים בבתיהם או פירושו שהיו עושין
במותם במקום פגרי מלכיהם: בתתם ספם את ספי. כי בית המלך היה סמוך לבית השם והקיר ביניהם כמו שראינו בבנין שלמה כשבנה ביתו אמר ועלתו אשר יעלה
בית יי׳ ואמר בדברי יואש ויורד את המלך מבית השם ויבאו בתוך שער העליון בית המלך: ומזוזתם אצל מזוזתי. כפל הענין במלו׳ שונות כמנהג. כי המזוזה היא הסף ויונתן
תרג׳ במתנהון ספיהון לקבל ספי בית מקדשי ובנוניהון בסטר עזרתי וכותל בית מקדשי בין מימרי וביניהון: ואכל. בחסרון הה״א לאמר הפעל כמנהגו והוא כמו ואה מן הרגום:

ומדדו סביב סביב. לכל היקף הר הבית מבחוץ: לארבע רוחות מדדו: שלשת
אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמות וזה הוא שייסד הקליר דוד יכונה
קו שלשת אלפי אמות קבוצה על שלשת אלפי אמות והיא שלשה וששה כמדה הראשונה
שהיה הר הבית חמש מאות אמה על חמש מאות אמה חלוק שלשת אלפים על שלשת
אלפים על שלשת אלפים
ברבועו של חמש מאות
אמו׳ שתי וערב ותמצא
שם שלשים וששה ר
רבעים של חמש מאות
על חמש מאות ועל כן
אמר הפייט שלשים ו
וששה כמו שהיתה מ
מתכפלת. מב׳. חומה
לו להר הבית סביב
מאות שתי וערב זו ה
חומת החיל המקפ׳ כל
ההר. להבדיל.
את העם בין קדש
שלפנים לחול שבחוץ:
מב׳. גמר כל מדה.
ויוליכני חזר והכניסני
לשער הקדים וראיתי
הכבוד יורד למזרח:
וכמראה המראה.
תשע מראות כתובין
במקר׳ זה ומקוכן הי׳
רואין הנביאים חוץ
ממשה רבינו שהיה
רואה מתו׳ מראה אחת
לפיכך אספקלריא
שלו מאירה ורואה מתם
והו שייסד הפייט מ
מחזו המכוחכחות ב
בתשע מחזות: בבאי
לשחת את העיר:
בפרשת והתוית תו
שנאמר שם קרבו ש
פקודת העיר ושם פיר׳
את דוגמת מרכבה:
מדבר אלי. מתמלל
עמי כבוד הוא לומר כ
כלפי מעלה מדב׳ כמו
מתדבר כלומר בינו
לבין כבודו מדבר
והקול בא עדי: ובפגרי
מלכיהם. שהיו
בתיהם סמוכין לבית
הקברות כמו שמצינו
במלכים בשלמה ו
ובעתליהו ופעמי׳ שהיו
קוברין אות׳ בגן ביתם
כמו שהוא מפר׳ ואמר
בתתם ספם את ספי:
מב׳. ואכל כמו ואכלם
וכליתי: עתה

מדד ה׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימ׳ מ׳: פנה ג׳ וחס׳ וסימ׳ אשר לבבו פנה היום מעם. וצפנה פנה הגלגל.
פנה דרך הקדים: כבודו ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ הן הראנו יי׳ אלהינו את כבודו ואת גדלו. ותחת כבודו יקד
יקוד. והארץ האירה מכבדו. וכל כבודי דכוו׳ חס׳ בבא ואולם חי אני: מדבר ח׳ בקריא׳ וסימ׳ יש לאל

וְהוֹצִיאַנִי דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו ל׳
דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּמְדָדוֹ סָבִיב סָבִיב׃ ל׳
מָדַד רוּחַ הַקָּדִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה חֲמֵשׁ־ ה׳
אֵמוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה סָבִיב׃ מאות ק׳
מָדַד רוּחַ הַצָּפוֹן חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים ה׳
בִּקְנֵה הַמִּדָּה סָבִיב׃ אֵת רוּחַ הַדָּרוֹם
מָדַד חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה ה׳
׃ סָבַב אֶל־רוּחַ הַיָּם מָדַד חֲמֵשׁ־ ה׳
מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה׃ לְאַרְבַּע
רוּחוֹת מְדָדוֹ חוֹמָה לוֹ סָבִיב סָבִיב ל׳ כ״ת תלמ׳
אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת
לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל׃ וַיּוֹלִכֵנִי ל׳. ג׳ כ׳
אֶל־הַשַּׁעַר שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה דֶּרֶךְ
הַקָּדִים׃ וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם ל׳
רַבִּים וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ׃ ג׳ חס׳
וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי ל׳ ותר׳ וכמראה׳ ה׳ תנ׳
כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת
אֶת־הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר ל׳ ח׳ תנ׳
רָאִיתִי אֶל־נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי׃ ג׳ כ׳
וּכְבוֹד יְהוָה בָּא אֶל־הַבָּיִת דֶּרֶךְ שַׁעַר
אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים׃ וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ כ׳
וַתְּבִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְהִנֵּה ב׳ חס׳
מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה הַבָּיִת׃ וָאֶשְׁמַע
מִדַּבֵּר אֵלַי מֵהַבָּיִת וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד ח׳
אֶצְלִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֶת־ ל׳ זנותם דזנין ל׳
מְקוֹם כִּסְאִי וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי
אֲשֶׁר אֶשְׁכָּן־שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ל׳ ט׳ נסיב׳
לְעוֹלָם וְלֹא יְטַמְּאוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל ב׳ את׳ מתכיהם
שֵׁם קָדְשִׁי הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם בִּזְנוּתָם
וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם בָּמוֹתָם׃
בְּתִתָּם סִפָּם אֶת־סִפִּי וּמְזוּזָתָם ל׳. ל׳. ל׳
אֵצֶל מְזוּזָתִי וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם
וְטִמְּאוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם ל׳. ב׳ מל׳
אֲשֶׁר עָשׂוּ וָאֲכַל אֹתָם בְּאַפִּי׃ ל׳

וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ
לְאוֹרַח מַדִּינְחָא וּמְשַׁחֵיהּ סְחוֹר
סְחוֹר׃ מְשַׁח רוּחַ קִידוּמָא בִּקְנֵי
מִשְׁחֲתָא חֲמֵשׁ מְאָה קְנִין בִּקְנֵי
מִשְׁחֲתָא כְּחוֹר סְחוֹר׃ מְשַׁח רוּחַ
צִיפּוּנָא חֲמֵשׁ מְאָה קְנִין בִּקְנֵי
מִשְׁחֲתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יַת רוּחַ
דָּרוֹמָא מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קְנִין
בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא׃ אִסְתְּחַר לְרוּחַ
מַעַרְבָא מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קְנִין
בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא׃ לְאַרְבַּע רוּחַיָא
מַשְׁחֵיהּ שׁוּרָא לֵיהּ סְחוֹר כְּחוֹר
אוּרְכָּא חֲמֵשׁ מְאָה וּפוּתְיָא חֲמֵשׁ
מְאָה לְאַפְרָשָׁא בֵּין קוּדְשָׁא לְחוּלָא׃
וְאוֹבִילַנִי לְתַרְעָא תַּרְעָא דְּפָתִיחַ
לְאוֹרַח מַדִּינְחָא׃ וְהָא יְקָר אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אִיתְגְּלִי מֵאוֹרַח מַדִּינְחָא
וְקָל מְבָרְכֵי שְׁמֵיהּ כְּקָל מַיִין סַגִּיאִין
וְאַרְעָא נְהָרַת מִזִּיו יְקָרֵיהּ׃ וּכְחֵיזוּ
חֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי כְּחֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי כ
בְּאִתְנַבְּיוּתִי לְחַבָּלָא יַת קַרְתָּא
וְחֶיזְוָא כְּחֵיזוּ דַּחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר
וְאִשְׁתַּטְּחִית עַל אַפַּי׃ וִיקָרָא דַּיְיָ
אִיתְגְּלִי בְּבֵיתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא
דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח מַדִּינְחָא׃ וּנְטַלַתְנִי
רוּחָא וְאַעֲלַתְנִי לְדַרְתָּא גַּוַּיְתָא
וְהָא אִתְמְלֵי יְקָרָא דַּייָ בֵּיתָא׃
וּשְׁמָעִית דִּי מְמַלֵּל עִימִּי מִלְּגִיו
וְגַבְרָא הֲוָת קָאִים לְקִבְלִי׃ וַאֲמַר
לִי בַּר אָדָם דֵּין אֲתַר בֵּית כּוּרְסֵי
יְקָרִי וְדֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת
שְׁכִינְתִּי דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי תַּמָּן בְּגוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וְלָא יְסָאֲבוּן
עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁמָא דְּקוּדְשִׁי
אִינּוּן וּמַלְכֵיהוֹן בְּטַעֲוָתְהוֹן וּבְפִגְרֵי
מַלְכֵיהוֹן בְּמוֹתְהוֹן׃ בְּמִיתַּנְהוֹן
סִיפֵּיהוֹן מְקַבִּיל סִיפֵּי בֵּית מַקְדְּשִׁי
וּבִינְיָנֵיהוֹן בִּסְטַר עֲזָרְתִי וְכוֹתֶל
בֵּית מַקְדְּשִׁי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיהוֹן
וְסָאִיבוּ יַת שְׁמָא דְּקוּדְשִׁי ב
בְּתוֹעֲבָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ וְשֵׁיצִיתִי יָתְהוֹן בְּרוּגְזִי׃

ידי לעשות עמכם רע: ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו. ויכל משה מדבר אתם. והוא בן בליעל
מדבר אליו. ותבא בי רוח כאשר דבר אלי. ואשמע מדבר אלי מהבית. אהבת רע מטוב. נצור לשונך
מרע: בתתם ל׳ ספם ל׳ כפי ל׳ ושבאו ל׳ ואכל ל׳ ירחקו ל׳:

רשי

עתה. על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היקף גבול גדול סביב: אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם. בהראותי למו חסדי שאיני מואסם בעונם מבאתי. ומדדו את תכנית. ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוכן חשבון הבנין. ואם נכלמו שיתביישו ויכבשו פניהם מכל אשר עשו את הודע אותם את שאני עתיד לעשות להם: צורת הבית. גבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד אחוריו מדורים לארבע רוחות: ותכונתו. חשבון תאיו ולשכותיו: וכל צורותיו. כרובים ותמורי' ואילים ואילמי' וכו'. וכל צורותיו בתרא לא פורש: וישמרו. ילמדו ענייני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ. וכו' ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהוש' לבא בזרוע ובנס כדדרשינן עד יעבר ובניין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה וגאולת עולם אלא שגרם החטא לא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא ויצאו ברשות כורש ובנו לעצמן ויש אומ' בבבל נכשלו בנכריו': ואלה מדות המזבח. שמפרש למטן ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רחב: באמות אמה אמה וטופח. באמה בת ששה שהי' אמה וטופח באמ' בת חמשה: וחיק האמה. אבל היסוד שלו נמדד באמה של חול שהיא בת חמשה חיק לשון חיקוי קביעות והוא היסוד האמה אמת חול ולא אמה וטופח שהיא אמה בת ששה וכן שנינו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין באמה בת חמשה. וחיק האמה זה היסוד. ואמה רוחב זה הסובב. וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות זרת אחד מאמצעיתו מודדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה: וזה גב המזבח. ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בערובין ובמנחות מפורש יותר לפי החשבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנגדה כניסת הסובב אמה בת חמשה אבל עלייתו ששנינו עלה חמש וכנס אמה איננו באמה בת חמשה: וגבולה אל שפתה. הקרנות בין לרחבן בין לגובהן באמה בת חמשה: ומחיק הארץ. מן היסוד מקרקע הארץ. עד העזרה התחתונה. עד גג מלבן הראשון. שתים אמות' ולא היה כן בבית עולמים שם שנינו מביא מלבן של לב' על לב' וגובהו אמה וכאן גובהו שתים: ורחב אמה אחת. כשהביא מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים נמצא כניסה לו סביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתי' וכנס אמה והוא היסוד העזרה משתמשת לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבני' וזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רצפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות. מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גובה: ורחב האמה. היא כניסת הסובב עלה ארבע וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתים והעליון גובהו ארבע: והראל

רדק

עתה ירחקו. כי יהיה להם לב אחרת לירא אותי: ופגרי מלכיהם ממני. גם כן לא יקברו מלכיהם בביתם לכבוד ביתי: ממני. ממקום מקדשי: אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית. בני הגולה: ויכלמו מעונותיהם. שבעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי בתוכם לעולם: ומדדו את תכנית. תכנית צורת הבית שתראה להם ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבא הגואל ויחיו המתים יכינו אותו לסימן שהראה' זאת הצורה יחיו בבנין הבית לעתיד וזה ראיה לתחיית המתים: ואם נכלמו. אם יהיו נכלמי' מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו: וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם. ישמרו אות' בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורו' והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתי' יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבי' שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בנבואה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בנבואה זו עתידה ואמר כן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית המתים: צורת הבית. מה שלפני' מחומת הר הבית בכלל: ותכונתו. תכונת בניינו בלשכות ובתאים: ומוצאיו ומובאיו. בשערים הנזכרים: וכל צורותיו. צורת כל בית בפני עצמו: ואת כל חקותיו. מה שראוי להשתמ' בבתי' ובשלחנו' ובלשכו': וכל צורתיו. צורת הכרובים והתמורים: וכל תורתיו. חלק העזרות לכהנים ולישראל ולנשים: זאת תורת הבית. זאת הנזכרת למעלה: על ראש ההר. הר הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר כמו שכתוב בענין: כל גבולו סביב סביב. כל גבול ההר סביב סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלם כי ירושלם כולה קדש כמו שאמר והיתה העיר קדש אבל ההר הוא קדש קדשים ובהר עצמו מקום מקדש מזבח והדביר הוא קדש הקדשים כמו שכתוב למעלה: הנה זאת תורת הבית. הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל: ואלה מדות המזבח. רז"ל פירשו הפסוק כן וחיק האמה זה יסוד ואמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות וזה גב המזבח זה מזבח הזהב ויונתן תרגם ואילין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פתיא וגדנפא מקף לה על ספתיה סחור סחור זרתא חדא ודין טקוס מדבחא ובמסכ' מדות שנינו המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זהו סובב נמצא שמנה ועשרים על שמנה ועשרים עלה שלש וכנס אמה זהו מקום קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא ששה ועשרים על ששה ועשרים זהו מקום הלוך רגלי הכהני' אמה מזה ואמה מזה נמצא ארבעה ועשרים זהו מקום המערכה אמר ר' יוסי מתחילה היה שמנה ועשרים על שמנה ועשרים כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב כמין גמא שנאמר והאריאל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח הנה הראה כי רז"ל פירשו כי מדות זה המזבח הם מדות מזבח בית שני ודעת יונתן איננו כדעתם כמו שתראה ונוכל לפרש כי מדה אחרת יהיה למזבח העדות ואמר ואלה מדות המזבח כמו שאומר והולך עד ויאמר אלי בן אדם ופירוש באמות באמות הידועות בנבואה זו שכל אמה מהם אמה וטופח שהם ששה טפחים כי אמה בקדש בת חמשה טפחים וזאת המדה היתה בת ששה טפחים וכן אמר בתחילת נבואה זו שש אמות באמה וטפח כמו שפירשנו וחיק האמה ואמה רחב באמצע המזבח היה גובה אמה ורחב אמה והוא מקום המערכה: וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד. גבול האמה היה גבוה זרת אחד ופירוש וגבלה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא: וזה גב המזבח. זה שספר הוא גב המזבח שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב: ומחיק הארץ. מאמצע הארץ ומהסוף בה אשר בין העזרה העליונה לתחתונה שהמזבח היה בנתים ומקו' מעמד הכהנים המקריבים על המזבח קורא עזרה כמו שקרא גם כן מקום מעמד ישר' עזרה והעליונה היא מהמזבח כלפי אולם והתחתונה מהמזבח כלפי מזרח ואמר שמאמצע הארץ שהוא מקום המזבח עד העזרה התחתונה שתים אמות רוצה לומר באורך ורוחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה לא ידענו איזו מן העזרות קורא קטנה העליונה או התחתונה ואיזו מהן קורא גדולה מכל מקום אמר כי מזו לזו היו ארבע אמות והוא מקום המזבח שאמר עליו ההראל ארבע

מסורה

אתה ז' ר"פ בנביאים וסי' אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים בתרא דנכרי דמלכים. זכרני ופקדני דירמיה. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא. הגד את בית ישראל את הבית. אתה תאכל ולא תשבע. ודכותיה אתה תזרע: על ראש ההר ה' דסמיכי בקריא' וסימ' והיה נכון לבקר. ויעבר דוד העבר.

יחזקאל

עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם׃ אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃ וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃ וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה׃

תרגום

כְּעַן יְרַחֲקוּן יַת טַעֲוָתְהוֹן וּפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן מִלְמַחְתֵּי קֳדָמַי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן לְעָלַם׃ אַתְּ בַּר אָדָם חֲוִי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת בֵּיתָא וְיִתְכַּנְעוּן מֵחוֹבֵיהוֹן וְיִמְשְׁחוּן יַת טִיקוּסֵיהּ׃ וְאִם יִתְכַּנְעוּן מִכָּל דַּעֲבָדוּ בְּמֶחֱזֵיהוֹן צוּרַת בֵּיתָא וְטִקּוּסֵיהּ וּמַפְּקָנוֹהִי וּמַעֲלָנוֹהִי וְכָל צוּרָתֵיהּ וְיַת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְכָל צוּרָתֵיהּ וְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ הוֹדַע יַתְהוֹן וּכְתוֹב לְעֵינֵיהוֹן וְיִטְּרוּן יַת כָּל צוּרָתֵיהּ וְיַת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְיַעַבְדוּן יַתְהוֹן׃ דָּא אוֹרַיְתָא דְבֵיתָא עַל רֵישׁ טוּרָא כָּל תְּחוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא הָא דָא אוֹרַיְתָא דְבֵיתָא׃ וְאִלֵּין מִשְׁחַת מַדְבְּחָא בְּאַמַּיָּא בְּאַמְּתָא דְהִיא אַמָּה וּפְשַׁךְ וְתַשְׁוִיתָא אַמְּתָא וְאַמְּתָא פּוּתְיָא וְגַדְנְפָא מַקַּף לַהּ עַל סִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר זַרְתָּא חֲדָא וְדֵין טִיקוּס מַדְבְּחָא׃ וּמִתַּשְׁוִית אַרְעָא עַד מַסְמַתָּא אַרְעִיתָא תַּרְתֵּין אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְּתָא חֲדָא וּמִמַּסְמַתָּא זְעֵירְתָא עַד מַסְמַתָּא רַבְּתָא אַרְבַּע אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְּתָא׃

מסורה

וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד. ותבני לך גב: זאת תורת הבית על' וזה גב ל' פתח וא' קמץ

וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִאֵיל
וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע׃ וְהָאֲרִאֵיל
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו׃
וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע
עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ
וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה
וְהַחֵיק לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֵהוּ
פְּנוֹת קָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת
הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו
עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם׃ וְנָתַתָּה אֶל־
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק
הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת׃
וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע
קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה
וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ
וְכִפַּרְתָּהוּ׃ וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת
וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃
וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים
תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ
כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃ בְּכַלּוֹתְךָ
מֵחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן בָּקָר תָּמִים
וְאַיִל מִן הַצֹּאן תָּמִים׃
וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ
הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם
עֹלָה לַיהוָה׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה
שְׂעִיר חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן בָּקָר
וְאַיִל מִן הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃

ומדבחא ארבע אמין וממדבחא ולעילא קרנתא ארבע׃ ומדבחא תרתא עסרי אורכא בתרתא ע עסרי פותיא מרבע על ארבעא סטרוהי׃ ומסמכתא ארבע עסרי אורכא בארבע עסרי פותיא על ארבע סיטרהא וגדנפא מקף לה סחור סחור פלגות אמתא ותשוית לה אמתא סחור סחור ומאתר דסלקין לה מיתפנן למדינחא׃

ואמר לי בר אדם כדנן אמר יי אלהים אילין גזירת מדבחא ביום איתעבדותיה לאסקא עלוהי עלתא ולמזרק עלוהי דם ניכסת קודשיא׃ ותתן לכהניא ליואי די אינון מזרעא דצדוק דקריבין לפולחני אמר יי אלהים לשמשא קדמי תור בר תורי לחטתא׃

ותיסב מדמיה ותתן על ארבע קרנתיה ועל ארבע זוית מסמכתא ועל תחומא סחור סחור ותדכי יתיה ותכפר עלוהי׃ ותיסב ית תורא דחטתא ויוקדיניה באתר דחזי לביתא מברא למקדשא׃ וביומא תנינא תקריב צפיר בר עזי שלים לחטתא ותדכי ית מדבחא כמא דדכיאו בתורא׃ בשיציותך מלדכאה תקריב תור בר תורי שלים ודכר מן ענא שלים׃

ותקרבינון קדם יי ויתנון כהניא עליהון מלחא ויסקון יתהון עלתא קדם יי׃ שבעא יומין תעביד צפירא דחטתא ליומא ותור בר תורי ודכר מן ענא שלימי יעבדון׃

ומהאריאל חד מן שיטה חדא וסמ״ה כריש תיבותא וסי׳ ומהר ל׳ והוכן בחסד כסא. ומהר ל׳ קרוב יום יי׳ הגדול. מהלומות ל׳ נכונו ללצים שפטים. ומהמונם ל׳ באשר יהגה. ומהגר ל׳ כי איש. ומהעזרה ל׳ הגדולה עד העזרה הקטנה. ומהאריאל ל׳ ולמעלה הקרנות ארבע. ומדיון ל׳ אפרים בעוף יתעופף כבודם. ומהלוים ל׳ ועל הסכלים: וחטאת ג׳ וסימ׳ את המזבח. אתו וכפרתהו. וחטאת את המקדש: עלה ה׳ חס׳ בליש׳ בסיפרא וסימ׳ והעלה על רוחכם. ולשכה ופתחה באילים חשעדים שם ידיחו את העלה. כחטאת כעלה וכמנחה. והעלה אשר יקריב הנשיא ליי׳ ששת כבשים. והקרבתם לפני יי׳ והשליכו:

רשי

והראל. הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא שלש ות״י אף הוא ומדבחא ארבע אמין: והאריאל שתים עשרה אורך. מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו שתים עשרה בשתים עשרה: אל ארבעת רבעיו. שמאמצעיתו הוא מודד שתים עשרה לכל רוח הרי כ״ד על כ״ד כך מפורש בזבחים וכן שנינו במסכת מדות המזבח היה שלשים ושתים על שלשי׳ ושתים עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצ׳ שלשי׳ על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונ׳ מקו׳ הקרנות אמה מזה ו ואמה מזה נמצא ע עשרים ושש על עשרי׳ ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ו ואמה מזה נמצא כ״ד על כ״ד מקו׳ המערכ׳: והעזרה ארבע עשרה אורך. גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מ מקום רגלי הכהנים כ״ח על כ״ח וארבע ע עשרה האמורים כאן מאמצעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה: והגבול סביב אותה: ת״י גדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות: חצי האמה. מאמצעיתו מודד כמצ׳ אמה על אמה: והחיק לה אמה. זו כניסת היסוד: ומעלותהו פנו׳ קדים. וכבש שעולים בו היה בדרום כדי ש שיהא העולה בו פונה למזרח שכל הפונו׳ היו דרך ימין וכשאתה נותן הכבש בדרום ה העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח: הכהנים הלוים. אשר משבט לוי: מזרע צדוק. לפי שהיה כהן גדול שמשם ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: אל ארבע קרנותיו. של מזבח: פנות העזרה. גג המזבח: וכפרתהו. תקנה אותו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן: במפקד הבית. ת״י בדחזי לביתא כלומר במקום הראוי לפון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שעשו במשכן ונשרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: תקריב שעיר עזים. זה לא היה במשכן ומלואים של לעתיד לבא כך הם על פי הדיבור: תחטאו. מלטהר: תמימים יעשו. לעולה: ורבאתי

רדק

ארבע אמות והנה זה שטח המזבח מלמטה על הארץ ד׳ אמות בארך וברוחב וכן בגובה והוא הנקרא הראל כלומר בית אל לפי שהיו עובדים בכל מקום לאלהים אחרים על ההרים הגבוהים וזה שהיה הראל לא היה גבהו אלא ד׳ אמות לפיכך אמר ד׳ אמות בשתם וכולל לשטחו וגבהו ובסוף ארבע אמות בגובה היה מתרחב המזבח והיו יוצאין אבני המזבח לחוץ ואותו המקום הוא הנקרא אריאל ואמרו רבותינו ז״ל כי נקרא המזבח אריאל לפי שהאש הקדושה היורדת מן השמים היתה רבוצ׳ בו כארי וזה המקום שנקרא אריאל היו שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו וממנו ולמעלה היו ארבע הקרנות ומדת מקום המערכה זכר למעלה: והראל. מבואר הוא ומהאראיל וכן והאראיל כתוב ביו״ד בין האלף והלמ״ד וקרי היו״ד בין הרי״ש והאלף והענין אחד: והעזרה ארבע עשרה ארך. לא ידענו על אי זו עזרה אמר על הגדולה או על הקטנה: והגבול. כמו שפירשנו מסגרת וכמו שת״י גדנפא: חצי האמה. חצי אמה גובה המסגרת שהיה לה לעזרה סביב: והחיק לה אמה סביב. לא ידענו מה היה משמש זה החיק בעזרה: ומעלתהו פנות קדים. המעלות שהיו עולי׳ בהם למזבח היו פונים לצד מזרח ומעלותהו כמו ומעלותיו וכן מקו׳ גבורתו כמו גבוריו: פנות. מקור והנה כתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי אפשר שהיו המעלות עשויות כמין כבש או פירושו שהיו עולי׳ בו חוץ לעזרה ודעת יונתן שהיו עולים לעזרה שתרגם ודרגין דסלקין ליה לאתפנאה למדינחא ות״ת כל חיק בזו הפרשה תסויתא ר״ל מקום שוה ותרגם העזרה מסמכתא ולא ראיתי למלה הזאת חבר ולפי רז״ל יהיה פירוש העזרה כבנין המזבח עצמו ו וקורא לו מלבן מן המלבנו׳ עזרה כי מלבנות היה עשוי המזב׳ כמו שאמרו תני לוי כיצד בונים את המזבח מביא מלבן שהוא שנים ושלשים על שנים ושלשי׳ וגובהו אמה ומביא חלוקי אבני׳ מפולמו׳ בן גדולות בין קטנו׳ ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבוה חמש ומביא חלוקי אבנים מפולמו׳ בין גדולות בין קטנות ומביא סיד ו וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב וחוזר ומביא מלבן שהוא כ״ח על כ״ח וגבוה שלש אמות ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבוה אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן לכל קרן וקרן ופירוש מפולמות לחות כמו דגים מפולמות: ויאמר אלי בן אדם כה אמר יי׳ אלה חקות המזבח ביום העשותו. ביום שתשלם מלאכתו יעלו עליו קרבן זה כמו שעשו במשכן ביום שמיני למלואים: ולזרוק עליו דם. ת״י ולמזרק עלוהי דם נכסת קודשיא: ונתת. ליחזקאל אומר שהוא כהן ואמר שהוא יתן הקרבן לכהנים להקריבו והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול ואע״פ שיהיה אהרן שם או יהיה הוא משנה לו וגם זה הפסוק יורה על תחיית המתים לעתיד ולדברי רז״ל שאמרו כי זה המזבח הוא אשר עשו בבית שני אפשר כי יחזקאל היה מעולי הגולה אלא שאומרי׳ בקבלה שקברוהו בארץ בבל ועוד כי סדר הקרבנות שעשו עולי הגולה אינו כסדר זה והם בנו המזבח קודם ההיכל: מזרע צדוק. כבר פירשנו למעלה למה זכר צדוק: פר בן בקר לחטאת. וכן במלואים שעשה משה: ולקחת. העזרה היא הנזכרת שהיתה לפני המזבח וכן מפורש למעלה פנות העזרה למזבח: ואל הגבול. ל׳ גבול העזרה הנזכרת: וחטאת אותו וכפרתהו. כתרגומו ותדכי יתיה ותכפר עלוהי: ולקחת את הפר החטאת. כמנהג עם הה״א הידיעה כמו המזבח הנחשת והדומים לו: ושרפו במפקד הבית. ושרפו הסורף במפקד הבית ות״י באתר דחזי לביתא ולא זכר באיזה מקום מן הבית אבל אמר מחוץ למקדש רוצה לומר מחוץ לעזרה אבל לפנים מחומת הר הבית היה ולפון במפקד כמו במנות כמו והוא פקד עלי במפקד יחזקיהו רוצה לומר במקום מן הבית שמצוים הכהנים לשרוף בו פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים וכן פר שעשה משה במלואים נשרף וכן עגל החטאת שהקריב אהרן ביום השמיני למלואים נשרף: וביום השני. מבואר הוא: בכלותך מחטא. בכ״ת מבואר הוא: והקרבתם. והשליכו הכהנים עליהם מלח. כמו שכתוב בתורה על כל קרבנך תקריב מלח: שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום. לא היו כזה ימי המלואים של משה וגם עולי הגולה לא ראינו שעשו קרבן כזה כשבנו המזבח ואף על פי שאז״ל מלואי׳ הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כסדר הזה לא היו ועל כרחינו חדוש יהיה בסדר הקרבנות לעתיד:

שבעת

רש"י

ורצאתי. לשון רצון: סגור יהיה. רבותי העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי שהיה לשער ההיכל פישפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפורש על ידי יחזקאל השער הזה יהיה סגור: בא בו. לעתיד לבא: את הנשיא אני נותן רשות נשיא הוא ותשוב ואין דרכו לישב ולאכול עם שאר הכהנים בלשכות: הוא ישב בו לאכול לחם. ביתו תאכלו: מדרך אולם השער יבא. כשהוא נכנס לתוך החצר הפנימית כדי ליכנס לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזר' שבמזרח יכנס לתוך העזרה ובו בדרך ישוב כשישוב יבא באותו הדרך שנכנס ולפי שהוא אות' למט' בענין ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך וגו' שצוה לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותה ביאה לראיית פנים וצריך להראות יפה הוצרך לומר כאן בביאותם של כל ימות השנה שלא יעשנה קפנדריא לפי שאין ביאה זו לראיית פנים כמו של רגלים וכן העיד עוד למטה בעני' פעמים רבות. מב' את הנשיא כ"ג נשיא הוא ומחשיבותו יהא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים באותו שער שפותחין לו בשעת אכילתו. מדרך אולם השע' יבא דרך אולם שער מזרחי יכנס לעזרה ויבא עד אותו פשפש לאכול בו לחמו. ומדרכו יצא שאין זה ראוי לקפנדריא כשאר שערי' וכל היום שלא בשעת אכילת הנשיא יהיה סגור: בני נכר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים זהו משומד והן ערלי לב: וערלי בשר. כהן שמתו אחיו מחמ' מילה: ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי לכם. תשימון לכם לדעתכ' במקדשי אנשים שאינם ראוין להיו' שומרי משמרתי: כי

וכפרו אתם בקנת מדים ... (outer-margin note, partly illegible)

מסורה

ידיו ה' כתיב ידו וסימ' נמסר בסדר כי תשא: סגור ה' בקריא' וסי' וישב אותי דרך השער. ודבתריה השער הזה סגור יהיה ב' בפסוק. יהיה סגור ששת ימי המעשה. סגור ואחס צר. וכל זהב כגור דכוו': נשיא ד' קמצין בספרא וסימ' את הנשיא נשיא הוא. ועבדי דוד. ודוד עבדי. ונשיא כארץ: אמירה אל י"י ד' פ' דקדים

יחזקאל מג–מד

שבעת ימים יכפרו את המזבח
וטהרו אתו ומלאו ידו: ויכלו את
הימים והיה ביום השמיני והלאה
יעשו הכהנים על המזבח את
עולותיכם ואת שלמיכם ורצאתי
אתכם נאם אדני יהוה:
מד וישב אתי דרך שער המקדש
החיצון הפנה קדים והוא סגור:
ויאמר אלי יהוה השער הזה סגור
יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי
יהוה אלהי ישראל בא בו והיה סגור:
את הנשיא נשיא הוא ישב בו
לאכול לחם לפני יהוה מדרך אולם
השער יבוא ומדרכו יצא: ויביאני
דרך שער הצפון אל פני הבית
וארא והנה מלא כבוד יהוה את
בית יהוה ואפל אל פני: ויאמר
אלי יהוה בן אדם שים לבך וראה
בעיניך ובאזניך שמע את כל אשר
אני מדבר אתך לכל חקות בית
יהוה ולכל תורתו ושמת לבך
למבוא הבית בכל מוצאי המקדש:
ואמרת אל מרי אל בית ישראל כה
אמר אדני יהוה רב לכם מכל
תועבתיכם בית ישראל: בהביאכם
בני נכר ערלי לב וערלי בשר
להיות במקדשי לחללו את ביתי
בהקריבכם את לחמי חלב ודם
ויפרו את בריתי אל כל תועבותיכם
: ולא שמרתם משמרת קדשי
ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי
לכם:

תרגום

שבעא יומין יכפרון על מדבחא וידכון יתיה ויקרבון קורבניה: וישלמון ית יומיא ויהי ביומא תמינאה ולהלא יעבדון כהניא על מדבחא ית עלותכון וית ניכסת קודשיכון ויתקבלון קורבניכון ברעוא אמר יי אלהים:
ואתיב יתי אורח תרע מקדשא בראה דפתיח למדינחא והוא אחיד: ואמר יי לי תרע הדין אחיד יהי ולא יתפתח ואינש לא יעול ביה ארי יי אלהא דישראל איתגלי עלוהי ויהי אחיד: לרבא יהי רבא הוא יתיב ביה למיכל לחמא קדם יי מאורח אולמא דתרעא יעול ומאורחיה יפוק: ואעלני אורח תרע ציפונא דקדם ביתא וחזית והא איתמלי יקרא דיי ית בית מקדשא דיי ואישתטחית על אפי: ואמר לי יי בר אדם שוי ליבך וחזי בעינך ובאודנך שמע ית כל דאנא ממלל עימך לכל גזירת בית מקדשא דיי ולכל דחזי ליה ותשוי ליבך למעלני ביתא בכל מפקני מקדשא: ותימר לעמא סרבנא לדבית ישראל כדנן אמר יי אלהים סגי לכון מכל תועבתכון בית ישראל: באיתיותכון בני עממיא רשיעי ליבא וערלי בסרא למהוי במקדשי לאפסא ית עזרתי בקריבכון ית קורבני תרב ודם ניכסת קודשין ואשניאו קיימי על כל תועבתכון: ולא נטרתון מטרת קודשי ומניתון לנטרי מטרת מימרי במקדשי לכון:

מסורה

אלי קודם לאזכרה בקריא' וסימ' העמד המצפה. השער הזה סגור יהיה' שים לבך וראה בעיניך. ויקחני מ' מאחרי הצאן: תועבותיכם ח' בטע' פ' הטפחא לא ישרתנה מירכא בתיבתה כי אם בח' מקומות וסימ' בתמ"ג תל"וש וסי' נמסר בסדר אמור ולעיל בסיפרא דא סים' לו"ן:

רד"ק

שבעת ימים. וכפרו: כתיב וקרי יכפרו ביו"ד והענין אחד אלא שכתוב טעם שבעת ימים דבק למעלה: וטהרו אותו. לפי שנטמא ביד גויי הארץ: ומלאו ידו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ורבים כמוהו חסירי היו"ד הרבים מן הכתוב ולא יחסר הענין בעבור זה ופירוש ומלאו ידיו הכינו למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון קרבניהון וכזה הענין תרגם אונקלוס ומלאת יד אהרן ויד בניו והדומים לו וים לפרש כנוי ידיו לכהן המקריב שימלא ידיו מכתשי הקרבן: ויכלו את הימים. הכהנים יכלו שבעת ימים על זה הסדר: והי' ביום השמיני והלאה. פי' ביום השמיני וממנו והלאה יעשו עולות וזבחים כמו שכתוב ובכללם התמידים והנדרים והנדבות והמוספים: ורצאתי אתכם. כתוב באלף במקום יו"ד וכן רפאנו את בבל וטעם ורציתי ארצה אתכם בקרבנותיכם ויהיו לרצון לפני כי מעשיכם יהיו רצויים לפני ויונתן תרג' ויתקבל קרבנכון ברעוא קדמי אמר יי': וישב אתי. המקדש החיצון. זה ההיכל: והוא סגור. עתה אשר השיב אותי מצאתיו סגור וכבר היה פתוח כשבא כבוד יי' אל הבית כמו שאמר למעלה: ויאמ' אלי יי' השער הזה סגור יהיה. לפי פשוטו יאמר זה על שער ההיכל אלא שרז"ל פירשו כי על אחד משני פשפשין שהיו לשער הגדול אמר זה כמו ששנינו במסכת מדות ושני פשפשין היו לו לשער הגדול האחד לצפון והאחד לדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יי' אלהי ישראל בא בו והיה סגור: יי' אלהי ישר' בא בו. רוצה לומר ענין הכבוד שנכנס בו כמו שאמר למעלה ומה שמפרשי' בזה הפסוק הוא מבוא' כי על המקד' הוא מדב' ועל שעריו לא על אחר וכל הפסוקים מלפניו ומאחריו תשובה להם וכל משכיל ישכיל ואיכני צריך להאריך תשובתם ופירוש פשפשין פתחים קטנים: את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני יי'. את הנשיא כמו על הנשיא וכן והראה את הכהן את מי הנגדת מלין והדומים להם במקום אל וכן ת"י לרבא יהי רבא הוא אמר זה השער שהיה סגור שלא יבא בו אדם אל הכנס' יהיה ובעבור כי נשיא ישרא' הוא יושב בזה השע' מחוץ באסקופת' החיצונה: לאכול לחם לפני יי'. כשיאכל זבחי שלמיו לפני יי': יאכלם בזה המקום ומדרך אולם השער יבא שם: ומדרכו יצא. מאותו דרך שנכנס יצא והנשיא הזה יהיה מלך המשיח כמו שאמ' ודוד עבדי נשיא להם לעולם: ויביאני. מבואר הוא: ויאמר. תורתו. כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד: ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש. כלו' תשים לבך בכל השערים שהם מבוא הבית ומוצאיו שלא יכנס בהם אדם אלא הראוי לכל מקום ומקום כמו שהם המקומות שהם המקודשים אחד יותר מחבירו: ואמרת אל מרי. תואר כמו אל תהי מרי: רב לכם מכל תועבותיכם. די היה לכם מכל התועבות אשר עשיתם עד שהייתם מביאים ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי וזה אמר לבני הגולה מה שעשו קודם שגלו ומה שהיו עושין הנשארים בארץ: בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר. ערלי לב שעברו ע"ז ערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה ואף על פי שהוא אנוס הערלה מאוסה היא לפני האל יתברך ולא יוכל לשרת לפני יי' ושנים נכרים לעבודת בית המקדש ערל לב וערל בשר ואף על פי שלא מצאנו בתורת משה רבינו עליו השלום קבלה היתה בתורה שבעל פה וכן אז"ל דבר זה מתורת משה רבינו עליו השלום לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו דגמרא אגמרי להו ואתא יחזקאל ואסמכוה אקרא דלחללו את ביתי: לחללו את ביתי כמו ותראהו את הילד: בהקריבכם. כאילו אתם מקריבים את לחמי חלב ודם שאתם מביאים אל ביתי הכהנים שאינם ראוים לעבודה: ויפרו את בריתי. והם הפרו את בריתי על כל תועבותיכם. שהיו כהנים לכם בע"ז שהייתם עובדים ואתבני נכר בני עמעיא: ולא שמרתם. לכם. אותם שהיו שומרים לכם במשמרת ע"ז שלכם שמתם שומרי משמרתי במקדשי. ולמ"ד לשומרי כלמ"ד הרגו לאבנר והדומי' לו:

כה אמר. לא יבא אל מקדשי. לעתיד: לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל. זה שאני אומר בן נכר איני אומר על הגוים כי אין צריך לומר זה אלא בעבור בן נכר אשר בתוך בני ישראל: כי אם הלוים. כי אם יבאו הלוים אשר רחקו מעלי אל מקדשי לא יבאו לכל דבר שירות אלא ונשאו את עונם שלא יעבדו עבודת קרבן ויו׳ ונשאו כוי׳ ויאמ׳ אבריהם את עיניו אלא מה יעשו אותם לוים אשר תעו בתעות בני ישראל: והיו במקדשי משרתים. פירוש שוערים יהיו ומשרתי הבית ושוחטים בה שהשחיטה כשרה בזר אבל לא יקריבו קרבן ויש לפרש כי אם הלוים לשון שבועה כמו אם לדוד אכזב וכמו אם יבואון אל מנוחתי פקידת מכווי השערים ודברי הבית יהיה להם והלוי׳ שזכר על הכהנים הוא אומר כי כל כהן משבט לוי: יען אשר ישרתו אותם. תחת שהיו משרתים את ישראל לפני גלוליהם לפיכך ישרתוכי לעתיד בעבודת הבית בדברים שהם כשרים ב בזרים כי כזרים אחשבם וכל הענין מבואר עד סוף הפרשה. כי הכהנים אשר תעו בחיותם בתחיית המתים לעתיד ישאו עונם בזה הדבר ונשאו כלימתם: והכהנים הלוים בני צדוק. לפי שאמר כי אותם הכהנים שתעו לא ישובו לסדר העבודה לעתיד אמר כי אותם שלא תעו ישובו ל לסדר עבודתם וכבר פירשנו טעם בני צדוק: המה יבאו אל שלחני לשרתני. כמו שת׳ לפתורי דלחם אפיא: והיה בבאם אל שערי החצר הפנימית. אם נאמר החצר הפנימית כמשמעו יהיה פירושו שער עזרת הכהנים והמזבח ומתכו לשער האולם כי ההכל הוא חצר ויהיה זה אם כן חדוש לעתיד כי בבגדי כהונה שהיו משמשים בהם בשר היה כמו שכתוב בתורת משה כי התכלת היא צמר צבוע בתכלת ואם נאמר כי דבר זה על עבודת כהן הגדול ביום הכיפורים לפני לפנים שהיה עובד בבגדי פשתים איך קרא הדביר חצר והוא בית ואיך אמר בבאם ילבשו לשון רבים והעבודה ההיא לא היתה אלא בכהן גדול והיה הוא לבדו ככנס שם וביום הכפורים לבד: פארי פשתי׳. כקראו כן המגבעות לפי שהיו על הראש לפאר וכן אמר ומגבעות תעש׳ להם לכבוד ולתפארת: על מתניהם. כמו שכתוב בתורה ממתני׳ ועד ירכים יהיו: לא יחגרו ביזע. פי׳ רז״ל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתניהם ולא למעלה מ מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים ויונתן תרגם ולא יזרזון על חרציהון אלהין על לבבהון יסרון. יזע שם במשקל נגע כי היו״ד שרש ומפני הפסוק נקמצה היו״ד: ובצאתם אל החצר החצונה. ואחר כך אל החצר החצונה אל העם אמר איזו חצר החיצונה אל העם פי׳ מקום שהעם שם והוא עזרת ישראל יפשטו את בגדיה׳. הוא מה שאמ׳ למעלה ושם יניחו בגדיהם: ולא יקדשו את העם בבגדיהם. כי אם יגעו את העם בבגדי כהונה שהם קדש יראה שהעם קדושים כמותם ועל הדרך הזה ת״י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון: ורא׳ם

כה אמר ד׳ בטעם זרקא בס׳ וסימ׳ בקבצי. כל בן נכר. בראשון באחד. שער החצר: מרי ד׳ בקריא׳ וסימ׳ למשמרת לאות לבני מרי. כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים. אל תהי מרי בבית המרי. ואמרת אל מרי: כל ירמיה ויחזקאל בית ישראל במ״ה בני ישראל וסימ׳ קול על שפיים נשמע. לבן הגחים ס כאים ודבתריה

כה אמר אדני יהוה כל בן נכר ערל
לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי
לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל
: כי אם הלוים אשר רחקו מעלי
בתעות ישראל אשר תעו מעלי
אחרי גלוליהם ונשאו עונם: והיו
במקדשי משרתים פקדות אל
שערי הבית ומשרתים את הבית
המה ישחטו את העלה ואת הזבח
לעם והמה יעמדו לפניהם לשרתם:
יען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם
והיו לבית ישראל למכשול עון על
כן נשאתי ידי עליהם נאם אדני
יהוה ונשאו עונם: ולא יגשו אלי
לכהן לי ולגשת על כל קדשי אל
קדשי הקדשים ונשאו כלמתם
ותועבותם אשר עשו: ונתתי אותם
שמרי משמרת הבית לכל עבדתו
ולכל אשר יעשה בו: והכהנים
הלוים בני צדוק אשר
שמרו את משמרת מקדשי בתעות
בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי
לשרתני ועמדו לפני להקריב לי
חלב ודם נאם אדני יהוה: המה
יבאו אל מקדשי והמה יקרבו אל
שלחני לשרתני ושמרו את
משמרתי: והיה בבואם אל
שערי החצר הפנימית בגדי פשתים
ילבשו ולא יעלה עליהם צמר
בשרתם בשערי החצר הפנימית
וביתה: פארי פשתים יהיו
על ראשם ומכנסי פשתים יהיו
על מתניהם לא יחגרו ביזע:
ובצאתם אל החצר החיצונה
אל החצר החיצונה אל העם
יפשטו את בגדיהם אשר המה
משרתם בם והניחו אותם בלשכת
הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא
יקדשו את העם בבגדיהם:

כדנן אמר יי אלהים כל בר עממין רשיעי ליבא וערלי בסרא לא יעלון למקדשי לכל בני עממיא די בגו בני ישראל: אלהן ליואי דאתרחיקו מדחלתי במטעי ישראל דטעו מבתר פולחני בתר טעותהון ויקבלון חוביהון: ויהון במקדשי משמשין ממנן על תרעי ביתא ומשמשין ית ביתא אינון יכסון ית עלתא וית ניכסת קודשי׳ די לעמא ואינון יקומון קדמיהון לשמשותהון: חלף דהוו משמשין יתהון קדם טעותהון והוו לבית ישראל לתקלת חובין על כן קיימית במימרי עליהון אמר יי אלהים ויקבלון חוביהון: ולא יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי ולמקרב על כל קודשי לקודשי קודשיא ויתקבלון איתכנעותהון ותועבתהון דיעבדו: ואמניתי יתהון נטרי מטרת ביתא לכל פולחניה ולכל דיתעביד ביה: וכהניא ליואי בני צדוק די נטרו ית מטרת מקדשי במיטעי בני ישראל מבתר פולחני אינון יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי וישמשון על מדבחי לקרבא קדמי תרב ודם ניכסת קודשין אמר יי אלהים: אינון יעלון למקדשי ואינון יתקרבון לפתורי לחים אפיא לשמשא קדמי ויטרון ית מטרת מימרי: ויהי במיעלהון לתרעי דרתא גויתא לבושי בוצא ילבשון ולא יהי עליהון כסות עמר בשמשותהון בתרעי דרתא גויתא ולגיו: קובעין דבוץ יהון על רישיהון ומכנסין דבוץ יהון על חרציהון ולא יסרון על חרציהון על לבביהון ייסרון: ובמיפקהון מדרתא דקודשא לדרתא בריתא לאיתערבא עם עמא ישלחון ית לבושיהון די אינון משמשין בהון ויחתון יתהון בלשכת קודשא וילבשון לבושין אוחרנין ולא יתערבון עם עמא בלבושהון:

רשי

כי אם הלוים אשר רחקו וגו׳. כי אם כח קעמו להם הלוים אשר רחקו מעלי ונעשו מ משומדים לע״ז ועכשיו חזרו בהם: ונשאו עונם. שגמת עוד אל מזבחי אלא פקידו׳ של שערי הבית פקידות קומנ״דישא״ם בלע״ז ש שומרים ושוערים יהיו: המה ישחטו את העולה. עבודה הכשר׳ בזרים ובעברים ובנשים: למכשול עון. כומרים לע״ז להמשיכם לכך: והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו וגו׳. בתעות. קנ״היכ״ם ד״ר בלע״ז: אל שערי החצר הפנימית. לפני ולפני׳ ביום הכפורים: ולא יעלה עליהם צמר. תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשו ביום הכפורי׳ בעבודת פנים: וביתה. ולפנים: פארי. קאפיי״לש בלע״ז: ולא יחגרו ביזע. שנינו בברייתא אין חוגרין ב במקום שמזיעין לא למטה מאציליהם ולא למטה ממתניה׳ שהוא מקו׳ זיעה אבל אשויי״רא בלע״ז לשון אחר אפרש התורה לכהני׳ מלבושי צמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר: אל החצר החצונה אל החצר החיצונה. לפי שהיה מדב׳ בהיכל לפני ולפנים וקרא׳ חצר הפנימית ואצלם יש לו לקרות עזרת י ישראל חצר החצונה לכך הוצרך לכפול שתי פעמי׳ לומר שעל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נ נכנסין: והניחו אותם בלשכות הקדש. כמו שאמר משה רבי׳ ע״ה ופשט את בגדי הבד אשר לבש והניח׳ שם: ולא יקדשו את העם. ת״י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון כלומר לא יגעו שהעם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול טהורי׳ אצל בגדי הקודש: ורא׳ם

כי אם חי. על כל רעית בני ישראל. מנערותיהם ב׳ בפסוק. עשוקים בני יהודה. בימים ההם ובעת ההיא דהולך ובכו. ויאמר אלי בן אדם שולח. ככה יאכלו בני ישראל. איבת עולם. ונתתי את פגרי. ודבר אלהם כה אמר. בן אדם את מקום. כה אמר יי׳ כל בן נכר. והכהנים הלוים בני צדוק. לכהנים המקדש מבני צדוק: והכהנים הלוים ג׳ וסימ׳ וידבר משה. נשאים אתו. בני צדוק: ולא יעלה ג׳ בקרי׳ וסי׳ ולא יעלה בה כל עשב. ולא יאמרו עוד ארון ברית יי׳. ולא יעלה עליהם צמר: פארי ב׳ וסי׳ ואת פארי המגבעות. פארי פשתים יהיו על ראשם: בלשכת ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ והניחו אתם בלשכת הקדש. עשרים לשכת אל הרצפה. בלשכת פטורים. ועיי״ן לקמן בסי׳ מ״ה דם סט״י:

וראשם לא יגלחו: להעביר את כל השער: ופרע לא ישלחו. גדול שער לא ירבו: כסום יכסמו. ככוסמת הזו שסרורין כסבולת ראשו של זה בצד עקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל ויתכן לפרשו לשון מדת דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא בתרה שוה אמולי"ר בלע"ז: בבאם אל החצר הפנימית. אל ההיכל: כי אם בתולות

וראשם לא יגלחו. לא יגלחו כל שער הראש: ופרע לא ישלחו. לא יגדלו השער משלשים יום ואילך: כסום יכסמו את ראשיהם. ישוו את הגלוח לא יגלחו מכל וכל ולא ישלחו פרע אלא בענין השוה אחד לשלשים יום ורז"ל פירשו כסום יכסמו כתספורת של בן אלעשה ראשו של זה בצד עקרו של זה ויונתן תרגם ספרא יספרון ית שער רישיהון: ויין לא ישתו כל כהן. החצר הפנימית. בעזרת הכהנים מן המזבח ולפנים כמו שכתוב בתורה ומה שאמר לו משפטי הכהני' אף על פי שכתוב בתורה לפי שחידש דברים שאינם מפורשים בתורה שכתב גם אפש' שחידש דברים שהם לעתיד לתוספת קדושה: והאלמנה. אם אמר זה על כל כהן יהיה זה לתוספת קדושה לעתיד והוא כי אלמנת כהן גדול ואפלו כהן הדיוט יכול לקחתה כהן אחר וזהו שאמר אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו ואם כאמר כי על כהן גדול דבר יהיה פירושו מכהן יקחו מקצת כהנים יקח כמו שפירשו רבותינו ז"ל וכמו שתרגם יונתן שאר כהניא יסבון והנה הכיח זכה וחללה כי כיון שכתו' בתור' לא זכר הכל: ואת עמי. מבואר הוא: ועל ריב למשפט. לשפט כתיב למשפט קרי והענין אחד: ישפטהו. ישפטו הריב כמו שכתובים משפטי הריב בתורה וכתיב ושפטהו רוב' לות' יעמדו למשפט ושפטוהו כמשפטו: ואת חקתי בכל מועדי. בדברי הקרבנות וכן את שבתותי יקדשו: ואל מת אדם. זהו בכהן הדיוט: ואחרי טהרתו. אפש' שיהיה זה לעתיד לתוספת קדושה שאחר שיטהר לסוף שבע עוד יספרו לו שבעת ימים אחרים אך שרז"ל פירשוהו בלא חדוש ופירשו אחרי טהרתו אחרי פירשתו מן המת: וביום בואו אל הקדש. רוצה לומר אחר שיטהר ויכנס לקדש שלא נכנס שם בטומאתו עתה אחרי שיטהר יקריב קרבן חטאת בעבור טומאתו וזה יהיה חדוש לעתיד ורז"ל פירשוהו בלא חידוש מקצתם פירשו יקריב חטאתו עשירית האיפה שהיה כהן גדול מקריב בכל יום שלא הקריב אותה בימי טומאתו אמר שיקריבנה אחרי טהרתו ומקצתם אמרו יקריב חטאתו בא ללמד שלא יוכל לשלוח קרבנותיו בימי טומאתו שנאמ' ובוא בואו וגו' יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה ובזמן שאי' ראוי לביאה אין ראוי להקרבה ולכי תימא למי שאמר יקריב חטאתו זו היא עשירית האיפ' והלא מדבר בכהן הדיוט

ויין הר"פ וסי' ויין לנסך רביעית ההין. ויין לנסך שלשית. ויין תקריב לנסך. ויין לא ישתו כל כהן. ויין ישמח לבב אנוש להצהיל: חקתי ט' חס' בנביאים וכתובים וסימ' נמסר בירמיה סימ' מ"ד: ואל מת ל' אדם לא יבא לטמאה. ואל קין ל' ואל מנחתו לא שעה. ואל אמה ל' תכלנה מלמעלה: ואל משה ל' אמר עלה

וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ
כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם׃ וְיַיִן
לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית׃ וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה לֹא־
יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת
מִזֶּרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ׃ וְאֶת־
עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא
לְטָהוֹר יוֹדִעֻם׃ וְעַל־רִיב הֵמָּה
יַעַמְדוּ לִשְׁפֹּט בְּמִשְׁפָּטַי יִשְׁפְּטֻהוּ
וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי
יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃
וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא לְטָמְאָה כִּי
אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח
וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ
יִטַּמָּאוּ׃ וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים
יִסְפְּרוּ־לוֹ׃ וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ
אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ
יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם
וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי
אֲחֻזָּתָם׃ הַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם
הֵמָּה יֹאכְלוּם וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל
לָהֶם יִהְיֶה׃ וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל
וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם
לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם
תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃
כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־
הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃

מה וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ
בְּנַחֲלָה תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה קֹדֶשׁ
מִן־הָאָרֶץ אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשָׂרָה אָלֶף קֹדֶשׁ־
הוּא בְכָל־גְּבוּלָהּ סָבִיב׃

וְרֵישֵׁיהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּפְרוּעַ לָא
יְרַבּוֹן סַפָּרָא יְסַפְּרוּן יַת שְׂעַר
רֵישֵׁיהוֹן׃ וַחֲמַר לָא יִשְׁתּוֹן כָּל
כָּהִין בְּמֵיעַלְהוֹן לְדַרְתָּא גַוָּיתָא׃
וְאַרְמְלָא וּמְתָרְכָא לָא יִסְבוּן לְהוֹן
לִנְשִׁין אֱלָהֵן בְּתוּלְתָא מִזַּרְעָא
דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְאַרְמַלְתָּא דִי תְהֵי
אַרְמַלְתָּא שְׁאַר כָּהֲנַיָּא יִסְבוּן׃
וְיַת עַמִּי יַלְפוּן בֵּין קוּדְשָׁא לְחוּלָא
וּבֵין מְסָאָבָא לְדַכְיָא יְהוֹדְעוּנוּן׃
וְעַל פַּלְגוּת דִינָא אִינוּן יְקוּמוּן
לְמֵדַן בְּדִינֵי רְעוּתִי יְדוּנוּנוּן וְיַת
אוֹרָיְתִי וְיַת קְיָמַי בְּכָל מוֹעֲדַי
יִטְּרוּן וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי יְקַדְּשׁוּן
וְעַל מֵיתָא דֶאֱנָשָׁא לָא יֵיעוֹל
לְאִסְתַּאָבָא אֱלָהֵן לְאַב וּלְאֵם
וּלְבַר וּלְבְרַת לְאָח וּלְאָחָת דְּלָא
הֲוַת לִגְבַר יִסְתַּאֲבוּן׃ וּבָתַר
דְכוּתֵיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין יִמְנוּן לֵיהּ׃
וּבְיוֹם מֵיעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא לְדַרְתָּא
גַוָּיתָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא יְקָרֵיב
חַטָּאתֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וּתְהֵי
לְהוֹן לְאַחְסָנָא חוּלַק מוֹתַר קוּרְבָּנִי
חוּלַקְהוֹן וְאַחְסָנָא לָא תִתְּנוּן לְהוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל מַתְּנַן דִיהָבִית לְהוֹן אִינוּן
אַחְסַנְתְּהוֹן׃ מִנְחָתָא חַטָּאתָא
וַאֲשָׁמָא אִינוּן יֵיכְלוּנֵיהּ וְכָל חֶרְמָא
בְּיִשְׂרָאֵל לְהוֹן יְהֵי׃ וְרֵישׁ כָּל
בִּכּוּרֵי כוּלָּא וְכָל אַפְרָשׁוּת כּוּלָּא
מִכֹּל אַפְרָשׁוּתְכוֹן לְכָהֲנַיָּא יְהֵי
וְרֵישׁ אַצְוָתְכוֹן תִּתְּנוּן לְכָהֲנָא
לְאַשְׁרָאָה בִּרְכְתָא בְּבֵיתָךְ׃ כָּל
נְבִילָא וּתְבִירָא מִן עוֹפָא וּמִן בְּעִירָא
לָא יֵיכְלוּן כָּהֲנַיָּא׃ וּבְפַלְּגוּתְהוֹן
יַת אַרְעָא בְּאַחְסָנָא תַּפְרְשׁוּן
אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ קוּדְשָׁא מִן אַרְעָא
אוּרְכָּא עַשְׂרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין אוּרְכָּא
וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין קוּדְשָׁא הוּא
בְּכָל תְּחוּמַהּ סְחוֹר סְחוֹר׃

אליו'. לנחלה ט"ו וסימ' נמסר בסדר קרח: וראשית ו' וסימ' ראובן בכורי אתה. ראשית דגנך תירשך תנינא דפסוק. וראשית כל בכור כל ב' בפסוק. שמנים ימשחו. וכא בארץ הצבי:

רש"י: ההיכל: כי אם בתולות. יקחו. הכהני' הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו מכהן יקחו יש מן הכהנים שמותרין באלמנה. תב'. אשר תהיה אלמנה' גמורה פרט לגרושה וחלוצה אף על פי שפסולה היא אסורה אף להדיוט: ואחרי טהרתו. אחר פרישתו מן המת כך שנויה במועד קטן: וביום באו. תחלה הקודם להתחנך לעבוד' יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במועד קטן שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו כענין שנאמר זה קרבן אהרן ובניו וגו' וכמו שמפורש במסכת מנחו': והיתה להם. הכהונה לנחלה: חרם. לשון קדש וכן כל לשון חרמה שהוא על הקדש: להניח. אפוזי"ר בלע"ז כמו ויניח בכל גבול מצרי': כל נבלה וטרפה וגו'. לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו: ובהפילכם את הארץ בנחלה שעתידי' לחלוק את ארץ ישראל לשנים עשר רצועות לא כחלוקה הראשונה שהית' לרב כפי מניינו ולמעט כפי פקודיו והיו שני שבטים או ג' ברצועה אחת עכשיו החלקי' שוים וכשורות הכרם מפאת ים עד פאתק דים כמו שמפורש בסוף הספר: תרומה ליי'. לבנות בית המקדש הזה בו: יהיה

רד"ק: מטומאה לקרובים ועשירית האיפה כהן גדול היה מקריב אותה משלו בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכהן הדיוט לא היה מקריב אותה אלא בשעת חינוך עבודה כלומר ביום שמתחיל לעבוד וכהן גדול לא היה מטמא לקרובים ואם כן מה הוא שאמר וביום בואו אל הקדש וגו' ומה שאמר יספרו לו ולא אמר יספור לו רוצה לומר יספרו אחיו הכהנים שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס לקדש עד שיעברו לו ז' ימים ויטהר: והיתה להם לנחלה. הכהונה תהיה להם לנחלה שלא תהיה להם אחוזה בישראל כמו שאמר בתורה: המנחה. מבואר הוא: וראשית כל בכורי כל. בכורי כל פרי כמו שאמר בתורה בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו ליי' לך יהיה וכל אשר בארצם רוצה לומר כל המיוחדים שבארצם ואם שבעת המינים וכן רוצה לומר מה שאמר כל בכורי כל וכל תרומת כל כמו שאמר בתורה כל תרומת הקדשים וגו': מכל תרומותיכם. ראשית מכל תרומותיכם והיא תרומה גדולה שהיתה לכהן: להניח ברכה אל ביתך. טעמו אל כל אשר זכר בפסוק זה: כל נבלה וטרפה. כמו שאמר בתורה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אע"פ שישראל גם כן מוזהרין עליה הכהנים מוזהרין יותר מפני הטומאה לפי שהם תמיד במקדש לכך הם מוזהרין יותר על הטומאה מישראל ולפיכך אמר לא יאכלו הכהנים ואמר לא יאכלם ולא אמר ולא יגעו כי יש נבלה שאינה מטמאה אלא בבית הבליעה והיא נבלת עוף טהור ורז"ל אמרו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה יכול יהו מותרין גם כן בשאר נבלות וטריפות לפיכך הוזהרו עליהם: ובהפילכם את הארץ בנחלה. על ירושלם אמר שיפילו אותה לעתיד בנחלה לכל ישראל ואמר איך יחלקו אותה למקדש ולכהנים וללוים ולישראל ואמר ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרה אלף קדש הוא בכל גבולה סביב הארך הוא ממזרח למערב והרחב מצפון לדרום ואמר: יהיה

רדק

יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע סביב וחמשים אמה מגרש לו סבב. מאלה המדות שזכר יקח מהם הקדש והוא הר הבית חמש מאות באורך וחמש מאות ברחב כמו שכתוב למעלה כי הבית היה חמש מאות על חמש מאות אם כן כשאמרו מהר הבית כלפי מזרח שנים עשר אלף ומאתים וחמשי' וכנגד' מהר הבית כלפי מערב שהם ארבעה ועשרים אלף וחמש מאות הנה הם עם חמש מאות של הר הבית חמשה ועשרים אלף וברחב כמו כן מהר הבית כלפי צפון ארבע' אלפים ושבע מאות וחמשים וכן מהר הבית כלפי דרום שהם ת תשעת אלפים וחמש מאות וחמש מאות של הר הבית הנה עשרת אלפים: ומן המדה הזאת תמוד אורך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים. אלה חמש מאות של הר הבית ממדת חמשה ו ועשרים אלף ועשרת אלפי' תמוד אותם כלומר מכללם יהיו אלה חמש מאות של הר הבית ובו רוצה לומר בהר הבית והוא ה הקדש שזכר בו יהיה המקדש שהוא קדש קדשים והוא ההיכל והדביר שהוא מקודש מהכל ורש"י ז"ל פירש מן המדה הזאת תמוד בקנה המדה שמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמר למעלה מדד חמש מאות קנים בקנה ה המדה לארבע רוחות מדדו ולפי שלא פירש בפסוק הראשון אלה החמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים אם הם קנים או אמות ה הוצרך לומר הנה שאלפים אלה קנים הם בקנה המדה שמדד בו הר הבית שהו' שש אמות הקנה: חמש· כתיב וחמשה קרי והענין אחד ויש בענין לשון זכר ולשון נקבה כי המדה לשון נקבה והקנה לשון זכר: קדש מן הארץ הוא· זה שאמרתי לך החמשה ועשרים אלף אורך ו ועשרת אלפים רחב הוא קדש תרומה מן הארץ לכהנים: והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש· הר הבית הוא מקדש לצורך המקדש המקודש מהיכל והוא הבית ההיכל והדביר ו והנשאר יהיה לך מקום לבתים להם ולבתיהם וחמשים מגרש שהיה סביב הר הבית הם מכלל החשבון הנשאר חוץ להר הבית ארבעה ועשרים וחמש מאות אלפים בארך ותשעת אלפים וחמש מאות ברחב והמגרש הזה הוא מקום פנוי אין בו לא בתים ולא זרעי: וחמשה ועשרים אלף ארך· במדה שהיתה לכהנים בין המקדש ובין בתיהם כמדה הזאת תהיה ללוי לאחוזה סמוך לאחוזת הכהנים כמו שאמר למטה לעומת גבול הכהנים כי גם הם משרתי הבית להיות שוערים ומשוררים: עשרים לשכות· אמר שיעשו בחלקם סמוך לאחוזת הכהנים עשרים לשכות לשבת בהם השוערים כדי שיהיו קרובים אל הבית והשאר יהיה לצרכיהם ולבתיהם: ואחזת העיר· שתהיה אחזה לכל ישראל כי כולם יהיו כאחים בירושלם לכל שבט יהיה שער אחד בעיר כמו שאמר בסוף הספר ותהיה אחזת העיר רחב חמשת אלפים והארך חמשה ועשרים אלף מן המזרח למערב כמדת התרומה הזאת בין כולם חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף כי לכל אחד מהם כ"ה אלף אורך והרחב לכהנים עשרת אלפים וללוים עשרת אלפים ולאחזת העיר חמשת אלפים הרי חמשה ועשרים אלף: לעומת תרומת הקדש· כנגד ארך תרומת הקדש שהיא אחזת הכהנים והלוים: ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר· ואחר כך פירש אל פני כי לאמר השמות הנזכרת לתרומה ולאחזת ר"ל אל פניהם למזרח ואל פניה' למערב תהיה נחלת הנשיא כמו שמפרש ואומר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה כלומר רחב נחלת הנשיא תהיה רחב חמשה ועשרים אלף כנגד תרומת הקד' ואחזת העיר וארך תהיה כנגד אחד חלקי השבטים ממזרח ארץ ישראל למערבה כי בסוף חמשה ועשרים אלף ארך נחלת הכהנים והלוים ואחזת העיר תהיה אחזת הנשיא כנגד' ברחב עד סוף גבול ארץ ישראל למזרח וכן למערב עד סוף גבול ארץ ישראל למערב כי לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה התרומה: לעומת· כחולם כמו לעומת בפתח עמת בשקל סבל תן כי עול סבלו עומת בשקל גומץ: אחד החלקים· חלקי השבטים כמו שפירשנו: לארץ יהיה לו לאחזה· החלק הזה יהיה לו לאחזה בארץ ישראל ולמ"ד לארץ במקום בי"ת כמו ויסב אתו לארץ הרגתי לפשעי ישבתי לכסא והדומים להם למ"ד במקום בית ויונתן תרגם דא ארעא תהא לרבא לאחסנתא בישראל והנשיא הזה הוא מלך המשיח כמו שפירשנו למעלה: ולא

רשי

יהיה מזה· מן התרומ' הזו יהיה לצורך הקודש להר הבית חמש מאות קני' והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר: ומן המדה הזאת· בקנה המדה שמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמור בענין של מעלה לארבע רוחות מדדו חומה לו סביב חמש מאות קנים וגו' תמוד אורך חמש' ועשרים אלף קנים ורחב עשרת אלפים קנים ולפי שלא פיר' בפסוק ראשון מה הן חמשה ועשרי' אלף אם קנים אם אמות ה הוצרך לומר שכ"ה מדות בקנה המדה שמדדו בה חמש מ מאות על חמש מאות של הר הבית נמדדין אלפים הללו לתרומה: קדש מן הארץ· שרש את המקד' מותר הקדש אשר מן הארץ לא יהיה לכהני' משרתי המקדש הקריבים וגו' קדש מן הארץ היא התרומה הזאת: לכהני' משרתי המקדש יהיה· העודף על חמש מאות של הר הבית י"ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע ו וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדם לדרום: והיה להם מקום לבתים· העודף הזה שסביב המקדש: ומקדש למקדש· וחמש מאות על חמש מאות האמצעיי' יהיו מקודשי' לצורך המקדש א אימייכתי"א א שמייכטוויי"א בלע"ז: וחמשה ועשרים אלף· קני' אורך ועשרת אלפים רחב תרימו רצועה א אחרית אצל זו שדרומה של זו לצורך הלוים כך תפו' בסוף הספ' שהוא בדרום· מ"כ עשרים לשכות יהיו ללוים ת תכף המקדש לשמור הבית ולכוי ומותר הרצועה יעשו לצרכיהם: ואחזת העיר· היקף העיר ואחוזת מושב חול שלה לבנות בה ישראל בתים: תתנו חמשת אלפים רוחב· בתרומה של שנייה וארך כמדת שתי הרצועות כמצאת כל התרומה מרובעת כ"ה על כ"ה אלפים: לעומת תרומת הקודש· כלומר במדת ארך רצועות תרומת הקדש: לכל בית ישראל יהיה· אותה רצועה שלישית תהי המושב לזרים: ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר· בסוף הספ' הוא חולק את ארץ ישראל ממזרחה למערבה לשלש עשרה רצועות שתים עשרה למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמש אלף קנים רחב וארכן כאורך כל ארץ ישראל ורצועה אחת לתרומה ארכה מן גבול מזרח עד גבול מערב ורחבה כ"ה אלפים קנים כשאר כל חלק וחלק ומאותה רצועה הוא תורם באמצעיתה שלש רצועות הללו האמורות למעלה שהם כ"ה אלפים על כ"ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף גבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב: אל פני תרומת הקודש ואל פני אחוזת העיר· כנגד כל רחב שלשת הרצועות המובדלות לתרומת הקודש של רצועות הכהנים והלוים ואחוזת העיר: מפאת ים ימה· ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול: ומפאת קדמה קדימה· וממזרח התרומה למצר מזרח לעומת אחד החלקים של שבטים המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים: לארץ יהיה לו לאחוזה· ת"י דא ארעא תהא לרבא לאחסנא: ולא יונו· לשון אונאה ממון שגוזלין את נחלתם: הרימו

תרגום

ומן ה' רפ' בנביאים וסימ' ומן העיר לקח סריס אחד דסוף מלכים· וחברו דסוף ירמיה· ומן העם הדלים· ומן המדה הזאת תמוד· ומן אז חדלנו· וכל דניאל ועזרא וד"ה דכוו' ר"פ ומן וכל אוריתא דכוו' ומן כ"מג מן וסי' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה· מן הארץ ההיא יצא אשור· מן השמים השמיע את קולו ליסרך: למקדש

מקרא

ל יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת
ל וחס' בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְרֻבָּע סָבִיב וַחֲמִשִּׁים
אַמָּה מִגְרָשׁ לוֹ סָבִיב׃ וּמִן־הַמִּדָּה
ומ"ל· חמשה ק' הַזֹּאת תָּמוֹד אֹרֶךְ חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וּבוֹ־יִהְיֶה
ג' בכול' הַמִּקְדָּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ קֹדֶשׁ מִן־
הָאָרֶץ הוּא לַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי הַמִּקְדָּשׁ
ג' בליש' יִהְיֶה הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה וְהָיָה
ל כתע' ג' לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ
׃ וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וַעֲשֶׂרֶת
ותיית ק' אֲלָפִים רֹחַב יִהְיֶה לַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי
ג' חס' בליש' הַבַּיִת לָהֶם לַאֲחֻזָּה עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת׃
וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים
ל' רֹחַב וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה׃ וְלַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה
ל' לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־
נ' פְּנֵי תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת
הָעִיר מִפְּאַת־יָם יָמָּה וּמִפְּאַת־קֵדְמָה
ז' ל ומ"ל כת' קָדִימָה וְאֹרֶךְ לְעֻמּוֹת אַחַד הַחֲלָקִים
מִגְּבוּל יָם אֶל־גְּבוּל קָדִימָה׃
לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה בְּיִשְׂרָאֵל

תרגום יונתן

ל יְהֵי מִנֵּיהּ לְקוּדְשָׁא חֲמֵשׁ מְאָה בַּחֲמֵשׁ
ל וחס' מְאָה מְרַבַּע סְחוֹר סְחוֹר וַחֲמְשִׁין
אַמִּין רוּחָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃
ומ"ל· ח וּמִן מִשְׁחֲתָא הָדָא תִּמְשַׁח אוּרְכָּא
עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא
עַשְׂרָא אַלְפִין וּבֵיהּ יְהֵי מַקְדְּשָׁא
ג' בכו' קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין׃ קוּדְשָׁא מִן אַרְעָא
הוּא לְכַהֲנַיָּא דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית
ג' בלי' מַקְדְּשָׁא דַּיְיהוֹן דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא
ל כתע' קֳדָם יְיָ וִיהֵי לְהוֹן אֲתַר שְׁבִיק לְבֵית
וְכִבְשָׁא לְמַקְדְּשָׁא׃ וְעַסְרִין וַחֲמֵשׁ
אַלְפִין אוּרְכָּא וְעַסְרָא אַלְפִין פ
ותיית ק' פּוּתְיָא וִיהֵי לְלֵיוָאֵי מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא
ג' חס' כ' לְהוֹן לְאַחֲסָנָא עַסְרִין לִשְׁכָן׃
וְאַחֲסָנַת קַרְתָּא תִּתְּנוּן חַמְשָׁא
ל' אַלְפִין פּוּתְיָא וְאוּרְכָּא עַשְׂרִין
וַחֲמְשָׁא אַלְפִין לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת
קוּדְשָׁא לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהֵי׃
ל' וּלְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרָשׁוּת
נ' קוּדְשָׁא וּלְאַחֲסָנַת קַרְתָּא לָקֳבֵיל
אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וְלָקֳבֵיל א
אַחֲסָנַת קַרְתָּא מֵרוּחַ מַעְרְבָא מַעְרְבָא
ז' ל ומ"ל כ"ת וּמֵרוּחַ מַדִּינְחָא מַדִּינְחָא וְאוּרְכָּא
לָקֳבֵיל חַד מִן חוּלָקַיָּא מִתְּחוּם
מַעְרְבָא עַד תְּחוּם מַדִּינְחָא׃ דָּא
אַרְעָא תְּהֵי לְרַבָּא לְאַחֲסָנָא בְּיִשְׂרָ'

מסורה

נ' דגשים וסימ' ושרפו בבפקד הבית· קדש מן הארץ הוא לכהנים· ראה עתה כי יי' בחר בך דשלמה וד"ה: לאחוזה עשרי' לשכות קשה לי שבכל הספרים המדוייקים כולם הא' לשכות הוא חס' ונמסר עליו ג' חס' בליש' וכספרי המסרה כולם שהיו לפני מונה זה עשרים לשכות אל הרצפה ועוד קשה לי שבספרים כולם כתו' שלשים לשכות אל הרצפה ולא נמצא עשרי' ואולי לפי זה נוכל לומר כי הטעות הוא בספרי המסרה מצד הסופרי' שהוסיפו אל הרצפה שאם היה נמצא פסוק זה היינו עשרים לשכות אל הרצפה אזי היה קשה כובא:

הרימו גרושותיכם . שלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם : איפת למדת היבש בת למדת הלח : תכן אחד . לשון מניין כמו ותכן לבנים תתנו מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאים וזו עשירית לחומר הלח . איפה ובת לשון מדה חמר וכור מוי"ו בלעז : לשאת . כמו לקחת וכן ת"י למיסב לשאת מעשר החומר תהי הבת וכן עשירית לחומר יבש האיפה : אל החומר יהיה מתכונתו . שכום חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה מנ'. אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתו מזה יפחתו מ מזה שיכוין מעשרו לו : והשקל עשרים גרה . עשרים מעין : עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל . הרי ששים שקלים : המנה יהיה לכם . לוב"ונט בלעז ומנחם חברו לשון מניין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קדש כפול והוסיפו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים ז וכשחלקו הכתוב ל לשלשה ולא כתבשתם ששים שקלי' יהיה לכם המנה בזה לעשו' מתנו משקל שלישיתו ומשק' רביעו ומשקל מנה של חול שהיה מתחילה וכן ת"י תלתות מניא עשרין סלעין מני כ כספא עשרין וחמש סלעין רבעו' מניא חמש עסרי סלעין כולהון ש שיתין מנין ומנא ר רבא קודשא יהא ק לכון : ששית האיפה מחומר החטים . הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכן וזו היא שאמרו עין רעה אחד מששים : וששיתם . ותחלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים : וחק השמן . למעשר : הבת השמן וגו' . הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי מן הכור . מנ' . העישור שהבת מעשרת מן הכור יהיה כיצד מעשר הבת מן הכור עשורית של בת על הכור הוא די"ץ מזור"ם בלעז תיבה זו משמשת על עצמה ועל אחרי' כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי : עשרת הבתים . יהיה לכם החומר ולא יתכן ליטול הימנו בת אחת למעשר : כי עשרת הבתים חומר . לפי שהחומר יהיה לכם עשרה בתים וכן ת"י חד מן עסרא הוא ביתא בכורא הרי עסר בתין כורא : ושה אחת מן הצאן . מיוחד שבבאכו וכן אמר משה מבחר נדריכם לומיי"לור בלעז : מן המאתים ממשקה ישראל . דרשו רבותינו לענין הנסכים מותר שתי מאות שנשתיירו בכור שנפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים . ממשקה ישר' מן המותר לישר' כל קרבנותיהם יהיו משקה הראוי לישרא' כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלו' האכילה עם השתייה תהא מן המותר לישר' :

אל

יתי כן דינו כי בקנת כסרי' מנלתא יהיה ובמקנת' יהי וטעית כי לא כמנה עם אותם דיחס' ה' בכוף תיבות' ותקרי' א:א רימו יהי הכתוב והקרי

ולא יונו עוד נשיאי את עמי . כמו שהיו עושים מלכי ישראל שהיו גוזלים ואונסים וחומסים עניים שביניהם בעיר ובשדה כמו שעשה אחאב בכרם נבות וכן אמר על מלכי ישראל וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו לא יעשו עוד זה לעתיד בסוף המלכות כי חלק גדו' יהיה להם אחוזה בתוך בני ישרא' והם יחלקו הארץ לבית ישר' לשבטיה' ויספיק להם חלק שלהם כי רב יהיה ועוד שיהיה להם לב חדש לירא' את יי' ולשמור מצותיו ולא יונו עוד ענין אונס וכן תרגם יונתן ולא ייכסון כי יש בלשון הזה לקיחת ממון האדם או גופו מדעת ושלא מ מדעת שלא מדעת כמו לא תונו איש את עמיתו מדעת שאונס אותו בגלוי בכח ומזה ולא יונו עוד נשיאי את עמי וכן והאכלתי את מוניך חרב היונה העיר היונה ושני הענינים נזכרים בפרשת הבאה אחר זה חמס ושוד זהו מדעת המאזנים והאיפה והבת זהו שלא מדעת : כה אמר אדני יי' . אמר כנגד מלכי יהודה שהיו אז קודם זה החרבן : רב לכם . זמן רב החזקתם בחמס ושוד אתם ומלכי ישראל שעברו : הסירו . אותם ועשו משפ' וצדקה : הרימו גרושותיכם מעל עמי . שלקו מעליהם המסים שאתם גורשים ומטילים עליהם ויונתן תרגם סליקו תקלתכון : מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם . לא תעשו עול במדות ובשקלים כאשר עשיתם עד הנה כמו שאמר להקטין איפה ו ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה ומה שעושין העם הוא עון המלכים שאינם מוחים בידם גם ידם במעל : האיפה והבת תכן אחד יהיה . האיפה מדת היבש והבת מדת הלח תכן אחד יהיה להם במדתם : לשאת מעשר החמר הבת . בשמן וביין תשאו למעט שאתם חייבין לתת מחמר אחד בת אחת וכן בחיטים ובשעורים ובשאר הזרעים : ועשירית החמר האיפה . מחמר אחד תשאו למעשר איפה אחת : אל החמר יהיה מתכנתו . מתכונת כל אחד ושכום שלו יהיה הוא אל החומר שכל אחד מהם הוא עשירית החומר והחומר הוא שם שוה למדת הלח ולמדת היבש והאיפה שלש סאין כתרגומו וכן הבת ואחר שאמ' להם כלי המדות שלא יעותו בהם ולא יגדילו ולא יקטינו ונתנו המעשר במדה במשפט בין בלח בין ביבש אמר להם ענין המשקל שלא יעותוהו · ואמר והשקל עשרים גרה ומנין השקל הוא כתוב בתורה כן והוסיף להם משקלים אחרים ואמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם כל אלה המניינים שהם בין כולם ששים שקלים הוא משקל אחד ונקרא מנה ומה שחלק אותו לאלה החלקים לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו והמנה הוא ששים שקלים וכן שלשת מנים זהב וכן כסף מנים אלפים ויונתן תרגם וסלעא עשרין מעין תלתות מניא עשרין סלעין מני כספא עשרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עשרי סלעין כלהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא יהא לכון והמנה שאמר שהוא ששים שקלים הוא מנה של חול כמו שאמר יהיה לכם ורז"ל מנה של קדש כפול היה . ורא' זה מזה הפסו' והשקל עשרי' גרה ותקנו מנה מאתן וארבעין זוזי שוי כי השקל הוא ד' זוז וששים שקלים הם מאתים וארבעים זוז ואיך אמר המנה יהיה לכם כי מנה בדבריהם אינו אלא מאה זוז אלא שכפול היה מנה של קדש והוסיפו בימי יחזקאל שתות מלבר והם הארבעים היתרי' על המאתים : זאת התרומה אשר תרימו . זהו לעתיד ר"ל שירימו לחנוך הבית לעתיד : ששית האיפה מחומר החטים . זה יהיה קרבן הראשון לקהל שיחנכו המזבח בו זה ירימו לי"י מנחה מי שיהיה לו חומר חטים ידים לי"י ממנו ששית האיפה קמח שהוא אחד מששים בחומר וכן מן השעורי' ירימו למנחה קמח ששית האיפה שהוא אחד מששים בחומר : וששיתם . פעל מן שש כמו וחמש את הארץ מן חמשה והוא מבנין פעל הדגוש בשקל ועניתם : וחק השמן : וחק התרומה מן השמן למנחה כי המנחה היתה בלולה בשמן כמו שכתוב בתורה · ואמ' הבת השמן פי' הבת היא מדת השמן כמו שהאיפה מדת החטי' והשעורי' כי זו מדת לח וזו מדת יבש וזו שמה בת וזו שמה איפה ותכן אחד להם כמו שכתוב למעלה אבל לא פירש למעלה איזו מדת הלח ואיזו מדת היבש ועתה אמ' הבת בשמן כמו שפירשנו . ואמ' מעשר הבת מן הכור והכור הוא החומר שזכר ונקרא בשתי לשונות ואמ' שיתן לתרומת המנחה מעשר הבת מן הכור כלומ' מי שיהיה לו כור שמן יתן ממנו למנחה עשירית הבת כמו שנותן ששית האיפה קמח מי שיש לו כור חטים כן יתן עשירית הבת שהוא אחד ממאה בכור זהו שאמ' עשרת הבתים חומר והוסיף עוד ואמר כי עשרת הבתי' חומר ר"ל כמו שהמדה היא היום עשרת בתים חומר כן יהיה לעתיד : ושה אחת מן הצאן מן המאתים . כאן מן המאתי' זכר מן המנחה שירימו ועתה זכר הקרבן שיקריבו והוא אחד מן המאתים מי שיהיו לו מאתי' צאן יביא לקרבן לחנוך הבית שה אחת ואמ' אחת כי נקבה תהיה ומכינו שה בלשון נקבה בין שה בריה ובין שה רזה : ממשקה ישר' . הן השמני' והמבחרים ישר' יקריבו קרבן כמו שאמ' בתורה מבחר נדריכם ואמ' כל חלב יבחר להפך מה שהיו עושים מי שכאמר עליהם והבאתם גזול את הפסח ואת החולה ואמ' וזובח משחת להם

וכן

סימן אוריתא מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם . יחזקאל מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהיה לכם . סימן והעומר עשירית האיפה ל' בכ"ב כתורה ועשירית האיפה סולת ל' מל' דמל' בתורה ושאר

ל׳ · ל׳ וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי וְהָאָרֶץ
יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהֶם :
ח׳ כתע׳ בכ׳ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה
רַב־לָכֶם נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל חָמָס וָשֹׁד
ל׳ הָסִירוּ וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ הָרִימוּ
ל׳ וחס׳ גְרֻשֹׁתֵיכֶם מֵעַל עַמִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה
ל׳ : מֹאזְנֵי־צֶדֶק וְאֵיפַת־צֶדֶק וּבַת־
ל׳ · ל׳ וחס׳ צֶדֶק יְהִי לָכֶם : הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן
אֶחָד יִהְיֶה לָשֵׂאת מַעְשַׂר הַחֹמֶר הַבָּת
ל׳ בכ׳ וַעֲשִׂירִת הַחֹמֶר הָאֵיפָה אֶל־הַחֹמֶר
יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ : וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים
גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים
ל׳ שְׁקָלִים עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה
יִהְיֶה לָכֶם : זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר
תָּרִימוּ שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים
ל׳ וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים
ל׳ : וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר הַבַּת
מִן־הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר כִּי־
ל׳ דג׳ עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר : וְשֶׂה־אַחַת מִן־
ל׳ הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל
ל׳ · ל׳ לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים לְכַפֵּר
עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה :

וְלָא יִיַנְסוּן עוֹד רַבְרְבֵי יַת עַמִּי וְאַרְעָא יִתְּנוּן לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהוֹן : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי לְכוֹן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל חַטּוֹפָא וּבִזָּא אַעְדוּ וְדִין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ עֲבִידוּ סְלִיקוּ תַּקְלָתְכוֹן מִגּוֹ עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : מוֹזְנָוָן דִּקְשׁוֹט וּמְכִילַן דִּקְשׁוֹט וּבַתִּין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לְכוֹן : מְכִילְתָּא וּבִיתָא תִּיקוּס חַד יְהֵי לְכוֹן סְכוּם תִּלְּתַת סָאִין לְמִסַּב מַעֲשַׂר כּוֹרָא בִּמְכִילְתָּא רַטִּיבָא בֵּיתָא וַעֲסַר כּוֹרָא יַבִּישָׁא מְכִילְתָּא מִן כּוֹרָא יְהֵי תִּיקוּסֵיהּ : וְסִלְעָא עַסְרִין מָעִין תִּלְתּוּת מָנְיָא עַסְרִין סִלְעִין מָנֵי כַסְפָּא עַסְרִין וְחָמֵשׁ סִלְעִין רִבְעוּת מָנְיָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִלְעִין כּוּלְּהוֹן שִׁתִּין מָנְיָא רַבָּא מָנֵי קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן : דָּא אַפְרָשׁוּתָא דְּתַפְרְשׁוּן חַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִילְתָּא מִכּוֹר חִטִּין וְחַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִילְתָּא מִכּוֹר סַעֲרִין : וּדְחָזֵי לְמִסַּב מִן מִשְׁחָא בִּמְכִילְתָּא רַטִּיבָא מַעְשׂוּרָא בֵּיתָא מִן כּוֹרָא חַד מִן עַסְרָא הֲוָא בֵּיתָא בְּכוֹרָא אֲרֵי עֲסַר בַּתִּין כּוֹרָא : וְאִימַּר חַד מִן עָנָא מִן מָאתַן דַּחֲזֵי לְמִיסַּב מִפִּיטְמָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִנְחָתָא וְלַעֲלָתָא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים :

אוריתא עשירת כתיב וכל נביאים וכתובים עשרית כתיב בכמ"א ועשירית החומר דספרא : והמנה חד מן ה' זוגין דפשטין צבחר פי' כפתח קטן וסי' במחזה לאמר אל תירא אברם . ירפה לבן כאכול קש . כקשת ותחת מעשה מקשה קרחה . הזונה וזכרו פליטכ' אותי . יונה ואיש לא יונה חבולתו . לעולה ואל הבהף בתוצה . והמנה והשקל עשרים שקלים . עשרים גרה . החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם . ומוצא אני מר ממות את . דוה על אלה חשכו :

ג"ך כָּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה
ל"רנשי הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל־
הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה
ל' וְהַנֶּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת
בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה
ח' ג' אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־
הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד
בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃
ד' כתי' בסיפ' ה' כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים
ג' וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן
ל' מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת
וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ
וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃
ח' ל' וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ
ל' ל' ל' שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃
ה' בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
ד' ל' יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת
נ' ג' יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה
הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־
עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃

כל עמא דארעא יהון עבדין ית
אפרשותא הדא לרבא בישראל׃
ועל רבא יהי עלתא ומנחתא
ונסכיא בחגיא ובירחיא ובשביא
ובכל מועדי בית ישראל הוא
יעביד ית חטתא וית מנחתא וית
עלתא וית ניכסת קודשיא לכפרא
על בית ישראל׃
כדנן אמר יי אלהים בקדמאה
בחד לירחא תסב תור בר תורי
שלים ותדכי ית מקדשא׃ ויסב
כהנא מדמא דחטתא ויתן על סקופי
ביתא ועל ארבע זוית מסמתא
למדבחא ועל סקופת תרע דרתא
גויתא׃ וכן תעביד בשבעא בירחא
מגבר דמשתלי ומטפש ותכפרון
על ביתא׃ בניסן בארבע עסר יומא
לירחא יהי לכון פסחא חגא שבעא
יומין פטירא יתאכיל׃ ויעביד
רבא ביומא ההוא חלופוהי וחלף
כל עמא דארעא תורא דחטתא׃

וחטאת ג' וסימ' את המזבח. אתו וכפרתהו. וחטאת את המקדש׃ ובן תעשה ה' בקריא' וסימ' וכן תעשה בשפת הריעה. וכן תעשה לחמורג' בפסוק. וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה׃

רדק

וכן תרגם יונתן מפטימיא דישראל והלשון הזה הוא על דרך ומוח עצמותיו ישוקה בקרא המפוטם משוקה וזה הנזכר יהיה למנחה ולעולה ולשלמי' לכפר עליהם על מה שחטאו בגלות או בדרך כבאתם ורש"י ז"ל פי' הענין הזה לכל תרומה שירימו ישראל מתבואתם הנקראת תרומה גדולה ומה שאמר שית ושיתם ותרומה אין לה שיעור מן התורה הרי אמרו רז"ל עין רעה אחד מששי' ואני תמה על פירושו כי אחר שהתרומה מן התורה אין לה שיעור אלא חטה אחת פוטרת את הכרי מה בא יחזקאל להורות עין רעה היה לו להורו' הבינונית שהוא אחד מן החמשי' ועוד למה זכר חטים ושעורים לבד וזכר שמן לבד למעשר היה לו לומר דגן תירוש ויצהר כמו שכתוב בתורה אלא שעל פי הדיבור אמר הכל ויהיה כן לעתיד וזכר שמן והוא הדין לשאר משקין ורז"ל דרשו מן המאתי' ממשקה ישרא' מן המשקי' שכשארו בכור שכפל בו יין של ערלה או של כלאי' ה הכרם מכאן לערלה ולכלאי' ה הכרם שעולין באחד ומאתים׃
כל העם הארץ. בחסרון הסמיכות כמו הארון הברית האל בית אל והדומים להם׃
יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישר'. בעבור הנשיא שבישרא' יעשו כל ישראל זאת התרומה כלומר בעבור עצמם כמו שאמר לכפר עליהם ובעבור הנשיא גם כן יעשו זאת התרומה כי קרבן הכהנים כבר זכר למעלה אלא חקות המזבח ביום העשותו ועתה זכר קרבן העם ומנחתם והנשיא לא יצטרך לעשות בעד עצמו כל ישראל יעשו בעבורו וכן הנשיא יעשה בעבור ישראל בחגים ובמועדים כמו שאמר׃
ועל הנשיא. מבואר הוא׃ כה אמר. בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישר' ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד ובאחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה להשלים הענין ולומר באיזה יום יעשוהו וזה הפסוק ראיה לרבי יהושע שבניסן עתידין להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יכינו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ולחטוא עליו ולכפר את הבית ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיבאו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יבאו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית כשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן החל אהרן לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלואים ששמש בהם משה ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עתה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה אבל כשעלו מבבל עשו חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית מ"מ בין שהיתה חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית בין שהיתה חנוכת המזבח קוד' ניסן שבעה ימים בין שתהיה באחד בניסן בו ביום יכפרו על המזבח ויזו ההזאות לפיכך אמר תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש ורז"ל הקשו החטאת עולה היא כלומר איך אמר כי פר של ר"ח יהיה חטאת שאמר וחטאת את המקדש והלא פר ר"ח עולה הוא כמו שכתוב בתורה וביראשי חדשיכ' תקריבו עולה לי' פרים בני בקר שנים וגו' והשעיר הוא שהיה חטאת ואמרו אמר רבי יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעין לדרשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא כמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה אמר לו רבי יוסי מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כלומר ופר המלואים חטאת היה וכן יהיה לעתיד כי בר"ח ניסן יקריבו מלואים׃ ולקח. אל מזוזת הבית. זה מה שלא זכר למעלה וגם הנה לא זכר על ארבע קרנותיו כמו שזכר למעלה והאחד מורה על חבירו׃ אל מזוזת הבית. הוא ההיכל וזכר אחת מן המזוזות והוא הדין לאחרות ודעת יונתן על האסקופה שתרגם ויתן על סקופת ביתא׃ ואל ארבע פנות העזרה למזבח. העזר' הסמוכה למזבח כמו שפירש' למעלה׃ ועל מזוזת שער החצר הפנימית. היא עזרת ישראל שהיא פנימית לעזרת נשים שנקראת חיצונה או כאמר על עזרת כהנים כי היא פנימית יותר׃ וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה ומפתי וכפרתם את הבית׳ זה יהיה חדוש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש וזה שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמא ככנס אדם בטומ' במקום שאין לו רשות להכנס או אדם שהיה פתי ולא ידע שאסור להכנס ובעבור זה יעשו כפרה גם כן בשבעה לחדש ורז"ל דרשו בו וכן תעשה פר הנסרף בשבעה שבטים שהם רובו של קהל ודרשו בחדש שחדשו דבר והורו ב"ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הקהל על פיהם שהם מביאי' פר העלם דבר׃ מאיש שוגה ומפתי׃ מלמד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואמרו זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה העלה ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש ומה שדרש חנניה על זה לא נמצא היום אצלינו.
בראשון׳ יהיה לכם הפסח. שחיטת פסח׃ חג שבעות ימים מצות יאכל. שבעות בחולם כמו שבעת בפתח כמו שכתבנו במלת לעשות אחד החלקים שהוא כמו לעשות בפתח וכן תרגם יונתן שבעת יומין׃ ועשה הנשיא. כמו שאמר למעלה שהוא יעשה קרבן העם ביום ההוא ביום הראשון של פסח שהרי זכר חג. ואפשר שיהיה פירושו ביום ההוא בי"ד בניסן שזכר וזה הקרבן איננו בן בקר הכתוב בתורה כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת וכאן אומר פר חטאת ושעיר חטאת וכן מה שאמר שבעת פרים ושבעת אילים לעולה ובתורה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעת כבשים וכן במנחה אומר איפה לפר ואיפה לאיל ושמן הין לאיפה ובתורה שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש אלא על כרחינו חדוש יהיה בקרבנות לעתיד׃ ושבעת

רשי

אל התרומה הזאת. האמורה למעלה לרעת כל עם הארץ תהי׃ ועל הנשיא אומר אני שהנשיא הזה בכהן גדול מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי משמו של ר' מנחם שבמלך מדבר׃ כה אמר יי' אלהים בראשון באחד לחדש וגו' תקח פר בן בקר תמים. הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהו המלואי' באחד בניסן׃ וחטאת. וטהרת׃ וכן תעשה בשבעה בחדש. יש לומר כן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה ש שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך פרשוהו במנחות וכן תעש' פר שאינו כאכל בשבעה שבטי' שחדשו דבר והורה בית דין שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב צבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר׃ מאיש שוגה ומפתי וגו'. הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי אחר שבעת ימי ה המלואי' שיהא המזבח מחונך ימשאו חטאותם ואשמותם ויתכפרו מ שבזמן שישראל מ מכופרי' הבית מכופר׃ שבועות ימים. על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועו'. מנ'. מצות יאכל ומצות יאכלו בו בחג׃ ועשה הנשיא ביום ההוא וגו'. רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו ד דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה בן חזקיה בן גרון שישב בעליה ו ודרשו ובעונינו ממנו נעלם מה שדרש ב בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה. ואומ' אני שאמ' בארבעה עשר בניסן של פסח ראשון ש שנתחנך בו הבית ע עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואי' ומגיד שאם לא ה הקריבו בשמיני ל למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם יום טוב לפי שעליו קרבנות ו ועולות המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה ה העולו' והמנחה והנסך בחגים וגו'׃

רש"י

שבעת פרים ושבעת אלים תמימים ליום : והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים ושבעה אלים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרים מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אף לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא ממקרא שנאמר למטה וביום החדש פר בן בקר ת תמים וששת כבשים ואיל ומאי אף זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום כירוף דבר יום ביומו עולה שבעה פרים לשבעת ימים . וחטאת שעיר עזים ליום . שעירי הרגלים : ומנחה איפה לפר . מנחת הנסכים איפה לפר אוכי יודע מה הו' שהרי אמרה תורה ש שלשה עשרונים ויש לומר איפת קמח ל להוצי' סלת עשרון מן הסאה שהאיפה שלש סאין : ואיפה לאיל . אף זו קמח להוציא ממנה שני עשרונים סלת תנופה כל ברכה כמו ששנינו שתי הלח' שתי עשרונות משלש סאין . ואיפה לכר למדך שאם לא מצא סלת מנופ' כל כך יביא משל עשרון לסאה : הין לאיפה : לא ידעתי למה ויש לומר לא שיקריב ההין כולו אלא מנחות היו בהין ויקריב שמן לפי הסלת כמשפ' הזבח לפר כמשפטו ולאיל כמשפטו לפי מנחות של הין : שער החצר הפנימי הפונה קדים וגו' . שנו רבותי' במסכת מדות שני פ פשפשין היו לו לשער ההיכל אחד בדרום ו ואחד בצפון שבדרום עליו מפורש בקבלה איש לא יבא בו והיה סגור : דרך אולם השער מחוץ . כמו שאמור למעל' ואילמיו אל החצר החצונה . דרך אולם השער של עזרה כלומר יכנס בדרך שער מזרחי ש שהוא משמש כניסה ויציאה ובא לו לאותו הפשפש : ועמד על מזוזת השער : לאותו שער הקטן הוא הפשפש : את עלתו ואת שלמיו . עולה ראייה ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב . כך מצאתי בפירושים מדוייקים ועמד על מזוזת השער שער הפנימי הוא אשר באר . מנ' . הפשפש כדאמר מר איפשר קרבנו של אדם קרב והוא עומד על גביו : לא יסגר עד הערב . ולמה לא יסגר : והשתחוו עם הארץ . כל היום וגם כל הבא ולערב יסגרוהו : ביום השבת ששה כבשים . לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה שני כבשים וביום השבת תמשמ' שבת בראשית תמשמע יום טוב ואו אי שבת זו איכה שבת בראשית אלא י"ט שטעון שבעה כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו שדרשו חכמים לענין ראש חדש : מתת ידו . לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו : וביום החדש פר בן בקר תמימים . מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה תלמוד לפי שנאמ' בתורה ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר וששת כבשי' מה תלמוד לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה לכך נאמר וששת כבשים ומנין אפילו אחד ת"ל ולכבשים מאשר תשיג ידו . מנ' . ובבא הנשיא ביום החדש ובשבת בראשית שאין ישר' מכוון על הראיה והוא בא להשתחוות : דרך

רד"ק

ושבעת . מבואר הוא : ומנחה . מבואר הוא : בשביעי . זהו תשרי שהוא שביעי לחדש ואמר שיעשו קרבן שבעת ימי סכות כמו שבעת ימי המצות גם זה יהיה חדוש כי חג הסכות חלוק בקרבנותיו ולא זכר קרבן יום שמיני עצרת אולי הוא יהיה כמו שכתוב בתורה : כה אמר יי' . שער החצר הפנימית . זהו עזרת הכהנים ואמר כי שער עזר' זאת המזרחי שהוא פתוח לעזרת ישראל יהיה סגור ששת ימי המעשה שאין ב באים העם לבית המקדש ולא ה הנשיא אלא בשבתות ובחדשים ואז יהיה פתוח וגם זה יהיה חדוש לעתיד : ובא הנשיא דרך אולם השער . כי לכל השערים היו להם אולמים כמו שכתוב ל למעלה או אמר על אולם שער ההיכל שיש לו רשות לנשיא לבא שם עד מפתן שער ההיכל השנו' כמו שכתוב למעלה אבל לא אמר עליו שיהי' סגור ששת ימי המעשה וביום השבת וביום החדש יפתח כי אותו השער לעולם יהיה סגור כמו שאמר למעלה כי יי' אלהי י ישראל בא בו אבל השער הפנימי המזרחי אמר שלא יפתח אלא ב בשבתות ובחדשים וכל שכן ב במועדים : והשתחוה על מפתן השע' ויצא . על מפתן שער ההיכל : והשער לא יסגר עד הערב . שער החצר הפנימית שזכר שיפתח בשבתות ובחדשים אף על פי שיצא הנשיא משנו אחר ש שהשתחוה לא יסגר עד הערב כי עם הארץ לא יבואו כולם כאחד ושיבא כל אחד ואחד או חבורות חבורות ישתחוו פתח ה השער ההוא שהוא מכוון כנגד שער ההיכל : והשתחוו : מבואר הוא : והעולה . אמר מה קרבן יעשה בשב' בעדו ובעד עם הארץ ששה כבשים תמימים ואיל תמים ואין זה קרבן הכתוב בתורה לא לשבת ולא ליום טוב אלא חדוש יהיה בקרבנותיו כמו שכתבנו : ומנחה . מתת ידו . לכבשים יעשה מנחה כפי השגת ידו זהו מתת ידו כמו שאמר איש כמתנת ידו ונראה כי מנחת האיל תהיה איפה על כל פנים אבל לכבשים כפי השגת ידו : וביום החדש . זה אמר על קרבן ראש חדש ואמר פר בן בקר תמימים אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים ש שפרשו שיהיה הפר והם תמימי' וזה חדוש וכן פר אחד כי קרבן ראש חדש שני פרים כמו שכתוב בתורה וכן ששת כבשי' כי בתורה כתוב שבעה ובדברי רז"ל פר מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה פרים ומנין שאם לא מצא שנים יביא אחד תלמוד לומר פר לפיכך אמר תמימים שאם מצא שנים יביא שנים כמו שכתוב בתורה : וששת כבשים מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה תלמוד לומר וששת ומנין שאם לא מצא ששה יביא חמשה יביא ד' יביא שלשה יביא שנים ואפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו : ומאחר דכתיב הא ששת כבשים למה לי דכמה דאפשר מהדרינן ומנין שמעכבין זה את זה תלמוד לומר יהיו : ואיפה לפר . ולכבשי' כאשר תשיג ידו . כמו שפירשנו כי מנחת הכבשים כפי השגת ידו ובדברי רז"ל איפה לפר ואיפה לאיל אמר רבי שמעון וכי מדת פרים ואילים אחת היא אלא שאם היו לו פרים מרובים ולא היו להם נסכים יביא פר ונסכיו ואל יקרבו כולם בלא נסכים ואם היו לו אלים מרובים ולא היו להם איפתן יביאו איל ואיפתו ואל כולם בלא איפות : ובבא הנשיא . ובדרכו יצא . הוצרך לומר זה לפי שעם הארץ לא יצאו בדרך שבאו אלא יעשו קפנדריא כמו שאומר ואפשר שגם עם הארץ לא יעשו קפנדריא בשבתות ובחדשים אלא יצאו בדרכם שיבאו והוצרך לומר כי זה יהיה בשבתות ובחדשים אבל במועדים יעשה קפנדריא כשאר העם כמו שאמר : ובבא

שבע' הימו' ח' בקרי' וסי' במס' רבת' : ובא יו' ר"פ וסי' נכס' בשמואל ב' סי' יו' ובישעיה סי' כ"ז : והשתחוו ז' וסי' וירדו כל עבדיך . וראה כל העם את עבוד . והיה ביום ההוא יתקע . והלכו אליך שחוח . והשתחוו עם הארץ פתח . רוממו יי' אלהינו . וחברו : ואיפה לפר ואיפה חד מן ח' ר"פ בסורת' כבא ובסודה' כבא וכלה באמצע וסימ'

ושבעת ימי החג יעשה עולה ליהוה
שבעת פרים ושבעת אילים תמימים
ליום שבעת הימים וחטאת שעיר
עזים ליום : ומנחה איפה לפר
ואיפה לאיל יעשה ושמן הין לאיפה
: בשביעי בחמשה עשר יום לחדש
בחג יעשה כאלה שבעת הימים
כחטאת כעלה וכמנחה וכשמן :

מו

כה אמר אדני יהוה
שער החצר הפנימית הפנה קדים
יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום
השבת יפתח וביום החדש יפתח :
ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ
ועמד על מזוזת השער ועשו
הכהנים את עולתו ואת שלמיו
והשתחוה על מפתן השער ויצא
והשער לא יסגר עד הערב :
והשתחוו עם הארץ פתח השער
ההוא בשבתות ובחדשים לפני
יהוה : והעלה אשר יקרב הנשיא
ליהוה ביום השבת ששה כבשים
תמימם ואיל תמים : ומנחה איפה
לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו
ושמן הין לאיפה :
וביום החדש פר
בן בקר תמימם וששת כבשים
ואיל תמימם יהיו : ואיפה
לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה
ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן
הין לאיפה : ובבוא הנשיא

ושבעא יומי דחגא יעביד עלתא
קדם יי שבעא תורין ושבעא
דיכרין שלמין ליומא שבעת יומין
וחטתא צפיר בר עזי ליומא :
ומנחתא מכילתא לתורא ומכילת
לדיכרא יעביד ומשחא מלי הינא
למכילתא : בשביעאה בחמשת
עסרא יומא לירחא בחגא יעביד
כאילין שבעא יומין כחטתא
וכעלתא וכמנחתא וכמשחא :
כדנן אמר יי
אלהים תרעא דדרתא גויתא
דפתיח למדינחא יהי אחיד שיתא
יומי חולא וביומא דשבתא יהי
פתיח וביומא דירחא יהי פתיח :
ויעול רבא באורח אולמא דתרע
מלברא ויקום על סקופת תרעא
ויעבדון כהניא ית עלתיה וית
ניכסת קודשיה ויסגוד על סקופת
תרעא ויפוק ותרעא לא יתאחיד
עד רמשא : ויסגדון עמא דארעא
במעלנא דתרעא ההוא בשביא
ובירחיא קדם יי : ועלתא די
יקריב רבא קדם יי ביומא דשבתא
שיתא אמרין שלמין ודכר שלים :
ומנחתא מכילתא לדיכרא
ולאמר מנחת מרבק ידיה ומשחא
מלו הינא למכילתא :
וביומא דירחא תור בר תורי שלים
ושתא אמרין ודכר שלמין יהון :
ומכילתא לתורא ומכילתא לדכרא
יעביד מנחתא ולאמריא כמא
דתדביק ידיה ומשחא מלו הינא
למכילתא : ובמיעל רבא

ואל קין ואל מנחתו לא שעה . וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל . וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע . איפה לפר ואיפה לאיל . ומאחזת הלוים ומאחזת העיר . ובני יהוד' ובני ירושלם . וכי תאכלו וכי תשתו :

ובבא עם הארץ. במועדים לא יהיו נכנסים לעזרת ישראל דרך שער מזרחי אלא דרך שער צפון או דרך שער נגב כדי ללכת בכל העזרה במועדים והבא דרך שער צפון הים יוצא נכחו דרך שער נגב אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל וכן הבא דרך שער נגב יוצא נכחו דרך שער צפון אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל: כי נכחו יצאו. בחירק הנון וכן נכחו תחנו נכחו יצאו כתיב על העם שהם רבים וקרי יצא על כל אחד ואחד כמו שאמר והבא:

דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא. באותו שער עצמו יצא ואינו מצווה לעשות העזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמר בהם יראה כל זכורך זקוק הוא לעשות קפנדריא כשאר העם והיינו דכתיב בתוכם בבואם יבא ובצאתם יצא: ובבא עם הארץ דרך שער צפון וגו׳. כי נכחו יצאו. מצוה עליהם שיראו בתוך העזרה יפה יפה:

יצאו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והפרתי אותך במאד מאד. פרה ורבה גוי וקהל גוים. והנשיא בתוכם בבואם. מורו בניך כהרסיך. וחד מבית שבם ויצאו: בבקר בבקר י״ג וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך בק: עלת תמיד ה׳ בקריא׳ וסימ׳ עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. עלת תמיד העשיה בהר סיני. יעשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן. ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים ולכל מועדי י״י דעזרא. עולת ג׳ מ׳ל בקריא׳ וסימ׳ על עולת תמיד יעשה דפסח. יעשו את הכבש ואת המנחה. ה׳ לעולת התמיד:

דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא
ט : וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה
בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן
לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב
וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר
צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־
בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצְאוּ : י וְהַנָּשִׂיא
בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ
יא : וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה
אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים
מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה :
יב וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה
עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח
לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת
־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר
יג אַחֲרֵי צֵאתוֹ : וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים
תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר
יד בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ : וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה
עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה
וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־
הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם
טו תָּמִיד : וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־
הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
עוֹלַת תָּמִיד :
טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא
מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא
לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה :
יז וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד
מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר
וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו
יח לָהֶם תִּהְיֶה : וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא
מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם
מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר
לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ :

בְּאוֹרַח אוּלָמָא דְתַרְעָא יֵעוֹל
וּבְאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק : וּבְמֵיעַל עַמָּא
דְאַרְעָא לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּמוֹעֲדַיָא
דְעָלֵיל בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לְמִסְגַּד
יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע דָרוֹמָא וּדְיֵעוֹל
בְּאוֹרַח תְּרַע דָרוֹמָא יִפּוֹק בְּאוֹרַח
תְּרַע צִפּוּנָא לָא יְתוּב בְּאוֹרַח תְּרַע
דִי עַל בֵּיהּ אֲרֵי לְקִבְלֵיהּ יִפּוֹק :
וְרַבָּא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיעַלְהוֹן יֵיעוֹל
וּבְמִפַּקְהוֹן יִפְּקוּן : וּבְחַגַּיָא
וּבְמוֹעֲדַיָא תְּהֵי מִנְחָתָא מְכִילְתָא
לְתוֹרָא וּמְכִילְתָא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרַיָא
דְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא
לִמְכִילְתָא :
וַאֲרֵי יַעֲבֵיד רַבָּא נִדְבְתָא עֲלָתָא
אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָא נִדְבְתָא קֳדָם יְיָ
וְיִפְתַּח לֵיהּ יָת תַּרְעָא דִפְתִיחַ
לְמַדִינְחָא וְיַעֲבֵיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת
נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי כְּמָא דִי עֲבַד בְּיוֹמָא
דְשַׁבְּתָא וְיִפּוֹק וְיֵיחוֹד יָת תַּרְעָא
בָּתַר מִפְּקֵיהּ : וְאִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ
שְׁלִים תַּעֲבֵיד עֲלָתָא לְיוֹמָא קֳדָם יְיָ
בִּצְפַר בִּצְפַר תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ : וּמִנְחָתָא
תַּעֲבֵיד עֲלוֹהִי בִּצְפַר בִּצְפַר חַד מִן
שִׁיתָא בִּמְכִילְתָא וּמִשְׁחָא תְּלָתוּת
הִינָא לְעָרְבָא יָת סוּלְתָּא מִנְחָתָא
קֳדָם יְיָ קְיָם עֲלַם תְּדִירָא : יַעַבְדוּן
יָת אִימְּרָא וְיָת מִנְחָתָא וְיָת מִשְׁחָא
בִּצְפַר בִּצְפַר עֲלָתָא תְּדִירָא :
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
אֲרֵי יִתֵּן רַבָּא מַתְּנָא לְחַד מִבְּנוֹהִי
אַחְסַנְתֵּיהּ הִיא לִבְנוֹהִי תְּהֵי
אֲחִידַתְהוֹן הִיא בְּאַחְסָנָא :
וַאֲרֵי יִתֵּן מַתְּנָא מֵאַחְסַנְתֵּיהּ לְחַד
מֵעַבְדוֹהִי וּתְהֵי לֵיהּ עַד שַׁתָּא
דְיוֹבְלָא וּתְתִיב לְרַבָּא בְּרַם
אַחְסַנְתֵּיהּ דִי בְנוֹהִי דִילְהוֹן תְּהֵי :
וְלָא יִסַּב רַבָּא מֵאַחְסָנַת עַמָּא
לְמִינְסְהוֹ מֵאַחְסַנְתְּהוֹן מֵאַחְסַנְתֵּיהּ
יַחְסֵין לִבְנוֹהִי בְּדִיל דְלָא יִתְבַּדְּרוּן
עַמִּי גְבַר מֵאַחְסַנְתֵּיהּ :

והנשיא בתוכם. כי גם הוא יבא עמהם דרך שער צפון או דרך שער נגב כי במועדים יבא עם העם בבאם ויצא עמם בצאתם לפי שכל ישראל שם שעלו לרגל וכבודו והדרו הוא לבא עמהם ולצאת עמהם משום שנאמ׳ ברב עם הדרת מלך: ובצאתם יצאו: לשון רבים יצאו יחד הוא והעם: ובחגים ובמועדים. ואף על פי שכל החגים נקראו מועדים כמו שאמר אלה מועדי י״י אלא לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקר׳ חג כגון חנוכת הבית שנאמר בו ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים והנה קראו חג וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד גם כן שאינו חג כמו לאותו׳ ולמועדים למועד אסוב אליך וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו ולפיכך אמר בחגים ובמועדים: וכי יעשה הנשיא נדבה. זה יהיה בימי החול כי כבר זכר קרבנו בשבתות ובחדשים ובמועדים ועתה אמר כי אם ירצה להתנדב קרבן בימי החול ופתח לו את השער הפונה קדים יפתח לו אחד מן השוערי׳ השער המזרחי שנכנס בו בשבתות ובחדשים שאמר שיהיה סגור ששת ימי המעשה ואם ירצה הנשיא להקריב קרבן בששת ימי המעשה יפתחו לו אותו השער ואותו הקרבן יהיה כמו הקרבן שעשה ביום השבת: ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. ויצא הנשיא וסגר הסוגר את השער אחר צאת הנשיא לא כמו בשבת ובחדש שאמר לא יסגר עד הערב כי אז עם הארץ פנוים ממעשיהם וגם ביום החדש מפני הקרבן יהיו רבים פנוים ממעשיהם לפיכך אמ׳ והשתחוו עם הארץ בשבתו׳ ובחדשים ויבואו להשתחות אבל בימי המעשה העם עסוקים במעשיהם ולא יבאו להשתחות לפיכך יסגר השער אחר צאת הנשיא: וכבש בן שנתו תמים. זהו קרבן התמיד ששנים בכל יום כמו שאמר בתור׳ את הכבש אחד תעשה בבקר והמנחה איכה כמו שנזכר בתור׳ הנה יהיה בזה חדוש לעתיד וקרבן הערב לא זכר כרא׳ שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבקר: ומנחה. לרוס את הסלת. לבלול את הסלת בשמן כמו שאמר בתורה בלולה בשמן ותרגם לערבא ית סולתא ולשון לרוס ענין זלוף כמו רסיסי לילה: ועשו. כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד יעשו וענין אחד כי ועשו כמו יעשו. כה אמר י״י. כי יתן הנשיא. אם יתן בחייו מתנה לאיש מבניו אותה מתנה קיימת לעולם כי נחלתו היא ולבניו תהיה אחרי מותו אם כן מה שיתן מתנה לאחר בחייו ראוי שתהיה קיימת כי כמו כן יכול אות׳ אחר מותו כי אחוזתם היא בנחלה: וכי יתן. אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחר מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל כמו וקראתם דרור בארץ: ושבת לנשיא. הנחלה ההיא או המתנה הנזכרת כמו ושבה אל בית אביה והתי״ו במקום ה״א כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה. אך נחלתו נחלת בניו הוא ולהם תהיה וכן כאלך אלהים כסאך כסא אלהים: ולא יקח הנשיא. להונותם. כתרגומו למינסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: ויבואני.

והנשיא. גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בשפשף ההיכל הדרומי ל להשתחוות גם הוא מצוה עליו לעשות העזר׳ קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויבא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ויכנס ויצא נכחו דרך שער האחר וזהו בתוכם בבואם יבא ובצאתם יצאו כלם ה הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער ה המזרחי כדרך שהוא בא ביום החדש וביום שבת כראשית שהשער המזרחי אין נכחו ש שער במערב: וכי יעשה הנשיא נדבה. בששת ימי המעשה: ופתח לו את השער וגו׳. לא ליכנס בו להיכל שלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר יעשה ביום השבת ומה אמור ביום השבת ועמד על מזוזת השער ועשו ה הכהנים את עולתו וגו׳: אחרי צאתו. ואינו אומר כאן והשער לא יסגר עד הערב כמו ש שאמור ביום השבת ש שביום השבת הוא אומ׳ והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא ל לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את ה השער אחרי צאתו: וכבש בן שנתו. עולת התמיד: ששית האיפה. ירושלמית שהיא יותר של ת מדברית והן ב׳ עשרוני׳ האחד למנחת התמיד ואחד לחביתין ואף על פי שהחביתין קרובין לחצאין מביא הוא ב בבקר עשרון שלם ו ותוצהו כמו ששנינו ב במנחות: לרס את הסלת. אישפריסיר בלע״ז לא״ אישלליר בלע״ז לרס את הסלת לכתת ולבלול בו את הסולת לשון רסוס כמו והכה הבית הגדול רסיסי׳ ולשון משנה אם היה עבה או מרוסס: שנת הדרור. שנת היובל: ושבת. כמו ושבה: אך נחלתו בניו להם תהיה. כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר: ויבואני

168

ויביאני במבוא · דרך האמה שבזווית בית החליפות שנכנסין בו לאויר עשרי' שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל : אשר על כתף השער · שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב : הפונות צפונה · שיש להם פתחים לצד חצר החיצונה לצפון ופתחים היו להם לאויר העשרים : בירכתים ימה · בסוף הלשכו' למערב : לבלתי הוציא · כמו להוציא שקדשי קדשים נפסלין ביוצא : לקדש את העם · ת"י לאיתערב' עם עמא : מקצוע · אנג"לא בלע"ז : חצרות קטורות · שנינו במסכת מדות אין קטורות אלא שאינן מקורות ושם מפר' מה היו משמשות : מהקצעות · בזווית מקוצעות החצר : וטור סביב בהם · שורת נדבך חומת אבנים בולט מן החומה סמוך לארץ וכו נקב' מקום שפית קדרות ומתחת הטור חלל להסיק בו אור מתחתיו והקדירו' מלמעלה : ומבשלות עשוי · הוא החלל מתחת ושפית הקדירו' : את זבח העם · חזה ושוק של שלמים שאינ' נפסלין בנאתם חוץ לעזרת ישראל כמות החטאת והאשם : ויסבני · לתוך החצר הפנימית : אל פתח הבית · והמים יורדין מתחת מכתף הבית הימנית · נובעין מתחת המפתן שהוא באמצ' המזר' ומגדרין באלכסון לצד הימין ויוצאין בעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ לעיר במסכת יומא שנינו אמר רבי פנחס משו' רב הונא בפורא מעיין היוצא מבית קדשי הקדשי' בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח ההיכל נעש' כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעש' כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעש' כפי פך קטן : ויוציאני · מן החצר הפנימית אל החצר החצונה בשער הצפון : ויסבני · סביב חומת הפנימית בתוך החצונה : אל

ויביאני במבוא אשר על כתף השער · כבר פירשנו למעלה כי מה שאחרי השער יקרא כתף : אל הלשכות הקדש · בא סמוך בה"א הידיעה כמו המתמלכו' הארץ · אל הכהנים · שיהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהנים : הפנות צפונה · הוא מה שאמר למעלה ופתחיהם לצפון : והנה שם מקום בירכתים ימה · כתרגומו בסופיהון מערב' כמו ולירכתי המשכן ימה רוצה לומר בפאת המערב : ויאמ' אלי · את האשם ואת החטאת · שהיו בשרם נאכל לכהנים : אשר יאפו את המנחה · ואשר יאפו שם את המנחה וגם היא נקראת קדש קדשים : לבלתי הוציא אל החצר החיצונה · עזרת ישראל כמו שאמר ולא יצאו מהמקדש אל החצר החיצונה אמר כמו שהיו מוזהרים שלא לצאת את החצר בבגדי כהונה כן יהיו מוזהרים שלא להוציא שם בשר קדשי הקדשים והמנחה שהם נפסלין ביוצא חוץ למקומו ואף על פי שלא היו נפסלין אם יצאו לעזרת ישראל כי גם הוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים מכל מקום אם היו מוציאין שם הבשר יראו שגם ישר' היו מותרין באותו בשר וזהו שאמר לקדש את העם כמו שאמר למעלה ולא יקדשו את העם בבגדיהם כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא או שמא היו מוציאים אותו לעזרת נשים והיה נפסל אם יצא לשם : ויוציאני אל החצר החיצונ' · היא עזרת נשים : ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר · זווית החצר : והנה חצר במקצע החצר · בכל אחת מארבע זוויותיה היתה חצר והחצרות האלה היו לשכות וכן שנינו במסכת מדות עזרת נשים אורך היתה היתה קל"ה אורך וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידות להיות פי' ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד' מקצועי החצ' והנה חצר במקצוע החצר וגו' בארבע' מקצועו' החצר חצרו' קטורות אין קטורות אלא קטורו' שאינם מקורות ומה היו

ויביאני במבוא חד מן י"ד פסו' על אל אל וסימ' נבסר בסדר וישמע יתרו · במקצע ג' חס' בליש' בקריאה
וסימ' והנה חצר במקצע ב' בפסוק · כנגד עלות הנשק המקצע דעזרא · ויאמר אלי ז' בטעם בסיפרא
וסימ' עמוד על רגלך · לך בא אל בית ישראל · את כל דברי אשר אדבר אליך קח · בא וראה את

וַיְבִיאֵנִי בַמָּבוֹא אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף
הַשַּׁעַר אֶל־הַלִּשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֶל־
הַכֹּהֲנִים הַפֹּנוֹת צָפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם
מָקוֹם בירכתם יָמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי
זֶה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים
אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־הַחַטָּאת אֲשֶׁר יֹאפוּ
אֶת־הַמִּנְחָה לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶל־
הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם׃
וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה
וַיַּעֲבִירֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר
וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר חָצֵר ב
בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר׃ בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת
הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת אַרְבָּעִים אֹרֶךְ
וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם
מְהֻקְצָעוֹת׃ וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב
לְאַרְבַּעְתָּם וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת
הַטִּירוֹת סָבִיב׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי
אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־
שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם׃
מז וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־מַיִם
יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה
כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם
יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת
הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ׃ וַיּוֹצִאֵנִי
דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ

וְאַעֲלַנִי בְּמַעֲלָנָא דִּי לְעִיבַר תַּרְעָא
לְלִשְׁכַּת קוּדְשַׁיָּא דְּכַהֲנַיָּא דִּי
פְּתִיחַן צִיפּוּנָא וְהָא תַּמָּן אַתְרָא
בְּסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא׃ וַאֲמַר לִי דֵּין
אַתְרָא דִּי בַשְּׁלוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָּא יָת
אֲשָׁמָא וְיָת חַטָּתָא דִּי יֵיפוּן יָת
מִנְחָתָא בְּדִיל דְּלָא לְאַפָּקָא לְדָרְתָא
בָּרַיְתָא לְאִתְעָרְבָא עִם עַמָּא׃
וְאַפְּקַנִי לְדָרְתָא בָּרַיְתָא וְאַעֲבְרַנִי
עַל אַרְבַּע זָוְיַת דָּרְתָא וְהָא דָרְתָא
בְּזָוְיַת דָּרְתָא וְדָרְתָא בְּזָוְיַת דָּרְתָא׃
בְּאַרְבְּעָה זָוְיַת דָּרְתָא דָּרְתָא
סְקַטְרָא אַרְבְּעִין אָרְכָּא וּתְלָתִין
פּוּתְיָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן
דָּרְתָא׃ וְנִדְבְּכִין עֲבִידִין לְהוֹן
סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהוֹן וְאַתַר
לְבַשָּׁלָא עֲבִיד מִלְּרַע לְנִדְבְּכַיָּא
סְחוֹר סְחוֹר׃ וַאֲמַר לִי דֵּין אֲתַר
מְתַקַּן לְבַשָּׁלַיָּא דִּי בַשְּׁלוּן תַּמָּן
מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא יָת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
דְּעַמָּא׃ וְאַתִּיבַנִי לִתְרַע בֵּיתָא
וְהָא מַיָּא נַפְקִין מִתְּחוֹת סְקוֹפַת
בֵּיתָא מַדִּינְחָא אֲרֵי אַפֵּי בֵיתָא
לְמַדִּינְחָא וּמַיָּא נַחֲתִין מִלְּרַע מֵעֵבֶר
סְקוֹפַת בֵּיתָא לְיַמִּינָא מִדָּרוֹם
לְמַדְבְּחָא׃ וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תְּרַע
צִיפּוּנָא וְאַסְחַרַנִי בְּאוֹרַח דִּי לְבָרָא

והתועבות · עוד תשוב תראה תועבות · האנשים והחשכים · אלה בית המבשלים׃

משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלים שלמיהם ומגלחין את שערם ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומים מתלעים בעצים כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקראת לשכת בית שמניה וחלקה היתה בראשונה וכו' כמו שכתוב שם ולמעלה כתבתיה : בארבעת · ארבעים · שאמ' המשנה בארך רוצה לומר אבל ברחב לא היתה אלא שלשים כמו שאמר ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות · מהקצעות : פעול מבנין הפעיל מן הקציע ופי' בעלות פנותיה ומלת זו היא נקודה מלמעלה והיא אחת מטו' נקודין שבמקרא ולשון קטורות לפי הפשט כמו קטורות ותרגום ותקשר וקטרת רוצה לומר מחוברות בזוית החצר וקטורות בהם ובא על דרך ותקשר החומה וכן תרגם יונתן מקטרין אלא שבמשנה פי' קטורות שאינם מקורות כמו שכתבנו שלא היה עליה תקרה לפיכך קראן חצרות : וטור סביב · כותל אבנים היה בנוי סביב הלשכות האלה והיה נמוך כדי לשפות עליו קדירות והיה אותו כותל עשוי נקבים נקבים ותחתיהם חלל כדי להסיק בו האור וזהו שאמ' ומבשלות עשוי מתחת הטירות עשוי המקום להסיק בו האור והקדרות על נקבי הכותל עשויין כמין קירות ותרגם יונתן ונדבכין עבידין להון סחור סחור לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא : ומבשלות · שם רוצה לומר מקומות עשוים לבשל ומשקלו ואת כל המקטרות הסיר : ויאמר אלי אלה בית המבשלים · כמו בתי המבשלים · ובא על דרך כלל וכן לא תשב אתה לי בבית דוד מלך ישראל כי יקדם המת כמו בבתי רוצה לומר מקומות המבשלים אשר יבשלו בהם ויהיה המבשלים פועלים רוצה לומר האנשים המבשלים או יהיה המבשלים שם למקומות הבשול או לקדרות כמו ומבשלות שזכר ויונתן תרגם דין אתר מתקן לבשלא : את זבח העם · זבחי שלמים שים לעם חלק בהם כי חזה ושוק לכהנים ושאר הבשר לבעלי' לפיכך קראו זבח העם ומשרתי הבית שהם הכהנים היו מבשלים באלה המקומות שהיו בעזרת נשים חלקם מן השלמים שהוא חזה ושוק כי עזרת נשים מקום כשר לאכילת קדשים קלים וגם חוצה לה עד חומות ירושלם כי הם נאכלים בכל העיר וגם ישרא' היו אוכלים שם בעזרת נשים חלקם אם ירצו : וישיבני אל פתח הבית · אל פתח ההיכל מתחת מכתף הבית הימנית מתחילה ראה אותם יוצאים מתחת מפתן הבית שהוא באמצע מזרח הבית ואחר כך היו נוטים לצד דרום ויורדין מכתף הדרומית של שער ההיכל וכבר פירשנו כי כתף יקרא מה שאחר השער משבפנים או מבחוץ ואפשר כי מתחת מפתן הפשפש הדרומי היו יוצאים אותו שלא היה אדם נכנס בו והיו יורדי' מדרום המזבח לחוץ לעזרה ומשם עד חוץ לעיר ובדברי רז"ל המעיין הזה תחילתו מבית קדש הקדשים אמר רבי פנחס משום רבי הונא בפורא מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע אל פתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב וכיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן היינו דתנן שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של נסוך בחג ובתוספתא דסוכה ר' אליעזר אומר מים מפכין מפכפכין ועולין כמו פי הפך ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתח הבית מכאן והלך וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים וימד אלף ויעבירני מים ברכים וימד אלף ויעבירני מי מתנים כיון שהגיע אל פתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה : ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני דרך חוץ · הקיפני מן המזרח לצפון והוציאני משער העזרה אשר בצפון דרך חוץ לאחר הבית׃

אל

אל שער החוץ דרך הפונה קדים
והנה מים מפכים מן הכתף הימנית :
בצאת האיש קדים וקו בידו
וימד אלף באמה ויעברני במים מי
אפסים : וימד אלף ויעברני במים
מים ברכים וימד אלף ויעברני מי
מתנים : וימד אלף נחל אשר לא
אוכל לעבר כי גאו המים מי שחו
נחל אשר לא יעבר : ויאמר אלי
הראית בן אדם ויולכני וישבני
על שפת הנחל : בשובני והנה
אל שפת הנחל עץ רב מאד מזה
ומזה : ויאמר אלי המים האלה
יוצאים אל הגלילה הקדמונה
וירדו על הערבה ובאו הימה אל
הימה המוצאים ונרפאו המים :
והיה כל נפש חיה אשר ישרץ
אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה
והיה הדגה רבה מאד כי באו שמה
המים האלה וירפאו וחי כל
אשר יבוא שמה הנחל : והיה
יעמדו עליו דוגים מעין גדי ועד
עין עגלים משטוח לחרמים יהיו
למינה תהיה דגתם כדגת הים
הגדול רבה מאד : בצאתו
וגבאיו ולא ירפאו למלח נתנו :
ועל הנחל יעלה על שפתו
מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול
עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר

לתרע ברא אורח תרעא דפתיח
למדינחא והא מיא נפקין מן
עיברא דימינא : במיפק גברא
מסדינחא וחוט דמשחתא
בידיה ומשח אלף אמין באמתא
ואעברני במיא מי קרסולין :
ומשח אלפא ואעברני במיא מי
רכובין ומשח אלפא ואעברני מי
חרצין : ומשח אלפא נחלא
דלא יכלית למיעבר ארי תקיפו
מיא מי סחוא נחלא דלא אפשר
לאתעברא : ואמר לי התחזיתא
בר אדם ואובלני ואתיבני על כיף
נחלא : במיתבי והא על כיף
נחלא אילן סגי לחדא מכא ומכא :
ואמר לי מיא האילין נפקין
בגלילא ממדינחא ונחתין במישרא
ועלין בימא לימא רבא מתפקין
ומתסן מיא : ויהי כל נפשא
חיתא די רחשא לכל אתר די עלון
לתמן מי נחלא ייחון ויהון נוניא
סגי לחדא ארי עלין לתמן מיא
האילין ומתסן ומתקיימין לכל
אתר די יעלון לתמן מי נחלא :
ויהי אתר למקם עלוהי ציידין
מעין גדי ועד עין עגלים משטח
לצידין יהון למינהון יהון נוניהון
כנוני ימא רבא סגי לחדא : ביצוהי
ופצידוהי לא יתסון למתפורין
דמלח יהון : ועל נחלא ייסק אילן
על כיפיה מכא ומכא כל אילן
דמיכל לא יתרו טרפוהי ולא יפסוק
אביה ירח בירח יהי עביד פירין

הפונה ד׳ מל׳ וסי׳ וישלח תבנית יד׳ · ותשא אתי רוח ותבא אתי · ויוצאני דרך שער צפונה ויסבני · ואת אבציה מלך יהודה דדברי הימים : ויולכני ג׳ כתיב כן וסימ׳ דרך הדרום · אל השער שער אשר פנה׳ ויולכני וישבני על שפת הנחל : יוצאים ד׳ מל׳ וסי׳ נמסר בריש ספרא דא כי יד׳ : רבה מאד ח׳ דסמיכי בקריאה וסי׳

הבשר עודנו בין שניהם · וזאת כל נפש חיה אשר ישרץ · והיה יעמדו עליו דוגים · נחשת רבה מאד דדה״ · ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת דאיוב : עלהו ב׳ וסימ׳ לא יבול עלהו · והיה עלהו רענן ·

רדק

אל שער החוץ דרך הפונה קדים · והוציאני מהר הבית דרך שער המזרחי של הר הבית : והנה מים מפכים מן הכתף הימנית · והמים ההם היו יוצאים מכתף הדרומי של הר הבית ומפכים פירושו יוצאין לפי ענינו וכן תרגם יונתן נפקין : בצאת האיש · האיש המראה אותו כל זו המראה והוא המלאך שזכר בראש המראה כמראה נחשת : וקו בידו · הוא פתיל פשתים כמו שזכר בראש המראה : וימד אלף באמה · מדד באותו קנה שהיה קנה המד׳ כמו שפי׳ ומדד מתקו׳ שהיו עוברי׳ המי׳ האלה ומדד בהם אלף באורך והעבירני בהם והיו מי אפסים ות״י מי קרסולין וכן פירשו רז״ל שהיה אדם נכנס בהם עד קרסוליו והם יתדות הרגל שקורין קבילי״ש בלע״ז : וימד אלף · מדד אלף אחרים והמים באו עד שהגיעו לברכים זהו שאמר מים ברכים ועוד מדד אלף אחרים והגיעו עד ה מתנים זהו שאמר ויעברני מי מתנים : מים ברכים · בא הסמיכות עם תאר הרבים כמו אמרים אמת סיגי׳ כסף והדומים להם שכתבנו בספר מכלול : וימד אלף נחל · ועוד מדד פעם רביעית אלף אחרים והיה הנחל עמוק שלא יכולתי לעבור בו ב ברגל : כי גאו המים מי שחו · עד שהיו מי שחייה שלא יוכל אדם לעבור בהם אלא אם כן ישחה עליהם והוא שם בשקל אחז מן כאשר יפרש השוחה לשחות : ויאמר אלי הראית בן אדם · כלומר איך הנחל הזה הולך וגדל הבן בו רוצה לומר כן תהיה טובת ישראל הולכת וגדלה : ויולכני וישיבני על שפת הנחל · הוליכני והוציאני מן המים והושיבני על שפת הנחל שהכניסני מתחלה אל המים : בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד · מה שלא היה בו מתחילה כשנכנס מן השפה אל הנחל עץ רב דרך כלל : ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה · הגלילה שם מחוז כמו גלילת פלשת והדומים לו הקדמונה פי׳ מזרחית : הערבה · כתרגומו מישרא : ובאו הימה אל הימה המוצאים · כתרגומו ועלו בימא לימא רבא מתפקין כלומר יכנסו לים ומשם לים הגדול ויתכן פירוש הפסוק כן כי שני חלקים יעשה הנחל אחד ילך לים מזרחי ואחד ילך לים מערבי והוא שאמר בנבואת זכריה חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון : וכן פירושו ובאו הימה אל המזרחי כמו שאמר אל הגלילה הקדמונה רוצה לומר כי מדרך מזרח יבאו לים אל הימה המוצאים פירושו אל הים המערבי יהיו מוצאים כמו כן ורז״ל להיכן היו יוצאים לים טבריא ולים סדום ולים אוקינוס לרפות מימיהן שמלוחים ולמתקן וירדו על הערבה זה ימה של טבריא ובאו הימה זה ימה של סדום אל הימה המוצאים זה אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם : ונרפאו המים · מן מליחתן ונרפאו האלף נחה : והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה · יחיה אותם המים שיכנס בהם אחד משני הנחלים או שניהם כל נפש חיה שישרץ בו יחיה באותו הים כיים ים שלא ישרצו בו דגים וגם לא יחיו בו דגים וזה זכרו חכמי המחקר כי ביש פלטתים לא ישרצו בו דגים ולא יחיו בו כי המים מרים מרוב מליחותם וכן ים סדום ואפשר כי לשני הימים האלה יכנסו הנחלים האלה וירפאו המים ויחיו בהם הדגים ולכן תהיה בהם דגה רבה מאד ואמר ישרץ לשון זכר ועליו כאמר יחיה כי מצאנו נפש לשון זכר כל נפש שבעה אחד נפש : והיה יעמדו עליו דוגים · כתיב וקרי עמדו הנחל הזה יהיה גדול שיעמדו עליו צדי הדג שתהיה בו דגה רבה ויונתן תרג׳ ויהא אתר למיקם עלה צידין : מעין גדי ועד עין עגלים · זה המקום מעין גדי ועד עין עגלים שהוא סמוך לנחל זה כל המקום הזה יהיה משטח לחרמים שיטטחו שם הציידים רשתותיהם : למינה תהיה דגתם · הה״א רפה ודינה במפיק רוצה לומר למין הדגה כלומר לכל מיני הדגה תהיה שם דגתם וכנוי מ״ם דגתם אל הנחלים : בצאתו · כתיב בלא יו״ד וקרי ביו״ד וכתוב באלף במקום וי״ו ופירושו מקומות הטיט : וגבאיו · מן לחשוף מים מגבא והוא חפירה שמתאספין בה המים וכנוי בצאתו וגבאיו אל הים שזכר כלומר כשירפאו מי הים לא ירפאו מקומות שיבאו שם מימיהם ויתאספו באותם ביצות וגבאים אותם מים לא ירפאו : למלח נתנו · יהיו צריכים לאותם מים בעבור מלח כדי להטעים התבשילי׳ ולמלוח כל דבר שיצטרך ות״י למלח נתנו למתפורין דמלח יהון : ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה · כל עץ מאכל הוא עץ רב שאמר למעלה ולא פירש איזה עץ ועתה אמר שעץ מאכל יהיה מכל פירות שבעולם : לא יבול עלהו · לא ביבשות החמה ולא בימות הגשמים : ולא יתם פריו לחדשיו יבכר · ולא יכלה פרי האילן כי מחדש לחדש יבכר וזה יהיה על דרך מופת : כי

רשי

אל שער · החצונה הפונה קדים : מים מפכים · בוי״לונט בלע״ז רחבים כרוחב פי הפך כך פרשו רבותינו כדלעיל : וימד אלף באמה · חוץ לחומה וכל אותן אלף אמה לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד האפסים הם הקרסולים שקורין קביליי״ש בלע״ז : וימד אלף · אחרות ויעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו עד מתני׳ מכאן ואילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במי׳ מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים שסכנה למי׳ מתני׳ יבא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבר ורגליו ביבשה ע עומדים היינו דכתיב וישבני שפת הנחל כ כלומ׳ אל שפת הנחל ששם היה עומד : גאו · כמו גדלו : מי שחו · כוא״ריגט בלע״ז מים שצריך לשוט בהן ולא לעברם ברגל שלא ישטפוהו · שחו שיט כמו כאש׳ יפרש השוח׳ לשחות : הראית בן אדם · כמה מתגבר הנחל הזה : בשובני והנה אל שפת הנחל וגו׳ · בתוך שהוליכני והושיבני במחוצל ש שפת עץ רב מאד מזה ומזה עץ אא״בר״ץ בלע״ז : אל הגלילה · לאמרק״א בלע״ז : הקדמונה · המזרחית שנו רבותי׳ בתוספתא של סוכ׳ להיכן יוצאין לימה של טברי׳ ולימה של סדום ולים הגדול לרפות את מימיהם ש המלוחים ולמתקם וירדו הערבה זו ימה של טבריה ובאו הימה זו ימה של סדום אל הימה המוצאים זו ימה של אוקיינוס שהוא מו׳ מוצ׳ מן היישוב להקיף את העולם ונרפאו המים ממליחתם מדרש אג׳ למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו : אל כל אשר יבא שם נחלים · הנחל הזה המתחלק לשנים כתלמ׳ ממתק את הימים ש שמתערב בתוכם ודגתם הנסרחת גם חיה ומתוקה : והיה יעמדו עליו דיגים · לחרמים · למכמורות : למינה תהיה דגתם : לא מפיק ה״א ופירושו למינים הרבה תהי דגתם למינה לשון רוב מינים כמו והדגה אשר ביאר כל אכותה הסבית׳ בבאתיו · של ים כמו היצאה נשמה בלא ביצה וגו׳ מ״ר סק בל׳ : וגבאיו · כמו עשה הנחל הזה גבים גבים הגבים הנבע׳ שסביבותיו והגבים הם נקעים שאמ׳ כאשפים בהם : ולא ירפאו · ליהפך למתיקה למה כי למלח נתנו ולא ירפאו הלו׳ הם טפילה ויתירה : לחדשיו יבכר · מדיחדש בחדש יבשל פרותיו : לתרופה

לתרופה. פירשו רבותינו ז״ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ומשמעו לשון רפואה כמו וירפו את שבר עמי על נקלה וכן חברו מנחם: גה הגבול. את דין תחומא כמו זה גבול וכן וכתיתך לבב לגו׳ כמו לבה לגו׳ ויש עוד לפתור גה לשון גיא: יוסף חבלים. יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: איש כאחיו. לא כראשונה איש לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורת ה הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינו׳ למערב כמו שמפרש בענין ואין שתי שבטים ב ברצועה אחת: וזה גבול הארץ. תחומי מצרי ארץ ישראל: לפאת צפונה. רוח צפונית: מן הים הגדול. שהוא גבול למערב: הדרך חתלון. בא לו לצר מזרח ש חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברי׳ כל העיירות הללו במצר צפון: חצר התיכון. ת״י בריכת עגיבאי: והיה גבול מן הים חצר עינן. והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינן: גבול דמשק. שהיא בגבול דמשק שחצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפרש בגבולין שכתב משה רבינו והיו תוצאותיו חצר עינן וגו׳ והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו׳ גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אבל חצר עינן כמו שאמור למעלה חצר עינן ג גבול דמשק גבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ה ההר תתאו לבא חמת ומשם צדדה אשר על גבול חורן גבול דמשק במזרח סמוך למקצוע: וצפון צפונה וגבול חמת. כלומר כל מצר הצפון המפורש בתור׳ וגבול חמת סוף היא במצר הצפון כמו שנאמר וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאותיו הגבול צדדה הוא צדדה האמור כאן הדרך חתלון לבוא צדדה: ואת פאת צפון. והרי לך פאת צפון ומבין הגלעד ומבין ארץ ישר׳ מצר מזרחי של ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן שגבולין המפורשים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לה במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני תמודו. הירדן הוא מזרחי שלה מגבול מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית תמודו אורך מצר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומי: ואת פאת קדימה. כלומר והרי לך פאת קדים: מתמר. מיריחו שהיא עיר התמרים וכן ת״י: עד מי מריבות קדש: הוא מדבר צין: נחלה אל הים הגדול. ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנופל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ומונה והולך עד עצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחל ומצאתי מתורגם אחסנא ואם לא שהטעם למטה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומסורת עליו לית בטעמא הייתי אומר שיבוש הוא ולא תירג׳ יונתן כן כי אם קראים טועים: ופאת ים. ומצר מערבי: הים הגדול מגבול עד נכח לבא חמת׳ ממקצוע דרומית האמור למעלה והוא נחל מצרים: עד נכח לבא חמת׳ עד מקצוע צפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע צפונית מערבית אצל הר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת׃

ועלהו ב׳ וסימ׳ והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. ועלהו לא יבול: לשני עשר ו׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה: וזה כ״ג ר״פ בקרי׳ וסימ׳ וזה אשר תעשה אתה. וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם. וזה אשר תעשה על המזבח. וזה לכם הטמא בשרץ. וזה לך הרנבת בתנם לכל תנופות. וזה מעשה המנורה מקשה

כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים
וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה גֵּה
גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ לִשְׁנֵי
עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים׃
וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ אִישׁ כְּאָחִיו אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת יָדִי לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם
וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה׃
וְזֶה גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת צָפוֹנָה מִן
הַיָּם הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה
׃ חֲמָת בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין
גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת חָצֵר
הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל גְּבוּל חַוְרָן׃ וְהָיָה
גְבוּל מִן הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק
וְצָפוֹן צָפוֹנָה וּגְבוּל חֲמָת וְאֵת פְּאַת
צָפוֹן׃ וּפְאַת קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין
דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל הַיָּם
הַקַּדְמוֹנִי תָּמֹדּוּ וְאֵת פְּאַת קָדִימָה׃
וּפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד מֵי
מְרִיבוֹת קָדֵשׁ נַחֲלָה אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל
וְאֵת פְּאַת תֵּימָנָה נֶגְבָּה׃ וּפְאַת יָם
הַיָּם הַגָּדוֹל מִגְּבוּל עַד נֹכַח לְבוֹא
חֲמָת זֹאת פְּאַת יָם׃ וְחִלַּקְתֶּם אֶת
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃
וְהָיָה תַּפִּלוּ אוֹתָהּ בְּנַחֲלָה לָכֶם
וּלְהַגֵּרִים הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר
הוֹלִדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם
כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם יִפְּלוּ
בְנַחֲלָה בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

ארי מוהי מן מקדשא אינון נפקין
ויהון איביה למיכל וטרפוהי
לאסותא׃
כדנן אמר יי אלהים דין תחומא
דתתחסנון ית ארעא לתרי עסר
שבטי ישראל יוסף יתקבל תרין
חולקין׃ ותתחסנון יתה גבר
כאחוהי די קיימית במימרי למיתנה
לאבהתכון ותתפליג ארעא הדא
לכון באחסנא׃ ודין תחום ארעא
לרוח ציפונא מן ימא רבא אורח
חתלון למעלנא דצדד׃ חמת
ברותה סברים די בין תחום דמשק
ובין תחום חמת בריכת עגבאי די
על תחום חורן׃ ויהא תחומא
מן ימא חצר עינון תחום דמשק
וציפונא ציפונא ותחום חמת וית
רוח ציפונא׃ ורוח מדינחא מבין
חורן ומבין דמשק ומבין גלעד ו
ומבין ארעא דישראל ירדנא
מתחומא די על ימא מדינחא
תמשחון וית רוח קידומא׃ ורוח
עיבר דרומא מיריחו עד מי מצות
רקם אחסנא לימא רבא וית רוח
דרומא לדרומא׃ ורוח מערבא
ימא רבא מתחומא עד מקביל
מעלנא דחמת דא רוח מערבא׃
ותפלגון ית ארעא הדא לכון
לשבטיא דישראל׃ ויהי דתפלגון
יתה באחסנא לכון ולגיוריא די
יתגיירון ביניכון דאולידו בנין
ביניכון ויהון לכון כיציבא בבני
ישראל עמכון יפלגון באחסנא
בגו שבטי ישראל׃

זהב׳ וזה אשר לא תאכלו מהם את. וזה הדבר השמטה שמוט כל בעל. וזה יהיה לכם גבול צפון דמסעי. וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה. וזה הדבר אשר מל יהושע. וזה הדבר אשר תעשו דסוף ספר שפטים: וזה לך האות דשמואל דעלי. וזה מעשה המכונה. וזה דבר המס. אשר הרים יד. אכול השנה ספיח דמלכים. וחברו דישעיה. וזה לך האות באת׳ דישעיה. וזה גבול הארץ. וזה ימות בנפש מרה. וזה פרשגן הנשתון:

כי מימיו מן המקדש המה יוצאים. מימי זה הנחל יוצאים מן המקדש כמו שאמרנו למעלה ולפיכך יהיה בהם זה הפלא כי העצים אשר על שפתו שותים ממנו לא יתומו פרים ועליהם לא יבול: והיו פריו למאכל. כתיב יהיה וטעמו על פריו ועל עליו וקרי והיה שטעמו על פריו. ואמר אחר כך ועלהו לתרופה רוצה לומר וכן יהיה לתרופה ופירו׳ תרופה שזכר מן עמודי שמים ירופפו כלומר יהיה עלהו לרפאת כל שבר שיניחו עלי העצים האלה על כל שבר וירפא ויונתן תירג׳ ותרפוהי לאסותא ורז״ל דרשו לתרופה נוטריקון להתיר פה אלמים ופה עקרות: כה אמר ה׳ גה גבול. גה כמו זה וכן תירג׳ יונתן דין תחומא והג׳ימל ז״ין ב באלפא ביתא רא״ט בא״ח וכמוהו לגב לבו: יוסף חבלים. שבט יוסף יקח שני חלקים כמו שהיה מקדם וכן תירגם יונתן יוסף יקבל תרין חולקין: ונחלתם אותה איש כאחיו. כל החלקים יהיו שוים לא כחלקים הראשוני׳ בימי יהושע כי חלק יהודה היה רב לפי שפקודיהם היו רבים ונאמר בתורה איש לפי פקודיו יתן נחלתו: וזה גבול הארץ. הדרך חתלון. כמו הארץ כנען והדומים לו: חמת ברותה. כמו שאמר וגם חמת הגבול בה ואין זה חמת הכתוב בתורה: גבול דמשק. כי דמשק תהיה מגבול ארץ ישראל כמו שאמר ודמשק מנוחתו: חצר התיכון. שם מקום ויונתן תירגם בריכת עגיבה: והיה גבול מן הים חצר עינון. הוא חצר עינן הנזכר בתור׳ והנזכר למטה אלא שאותם בקמץ וזה בחולם ומקצת הגבולים האלה נזכרים בתורה אלא שגדול יהיה גבול א״י לעתיד ממה שהיה: וצפון צפונה. ויתר הגבול לצפון א״י לצפון העולם כמו שהולך עם גבול חמת וזהו וגבול חמת ואת פאת צפון כן אמר וגם ג׳ הרוחות עם פאת צפון מה שלא נזכר מן הגבולי׳ וכן כולם זולתי האחרו׳ שהיא זאת ופאת קדים. ומבין הגלעד ומבין א״י הגלעד לא היה מנחלה בכלל א״י אף על פי שהיה לישרא׳ כי לא היתה לארץ כנען והירדן היה ביניהם: הים הקדמוני. הוא ים המלח או ים כנרת כי שניהם מזרחים: תמודו. אמר כנגד ישראל כמו שאמר וחלקתם את הארץ: ופאת נגב מתמר. תירגם יונתן מיריחו כי היא נקראת עיר התמרים: נחלה אל הים הגדול. הוא שאמר נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה: נחלה. כמו נחל והה״א נוספת אף על פי שהמלה מלרע אבל נחלה מצרים מלעיל וכן נחלה עבר על נפשנו ויונתן תירגם אחסנתא: ופאת ים הים הגדול. מגבול הים הגדול הוא גבול מערב ארץ ישראל ומגבול זה עד נכח לבא חמת הוא רוחב הגבול: נכח. כמו נגד וכן נכחו תחנו והוא משקל אחד: זאת פאת ים. זאת הפאה הנזכרת היא פאת מערב לארץ ישראל: וחלקתם. מבואר הוא: והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים. בא עם ה״א הידיעה כמשפט שלא כמנהג כתוב ופירושו והיה לכם הגבול שתפילו אותה בנחלה לגבולותיה לכם ולגרי׳ אשר הולדו בנים בתוככם בגלות: והיה

מב׳

רש״י

• מה׳ אתו גר אשר יגור אתו שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט ושם יטול מנחלה ולא חשב עמו בשמות השבטים • סדר חלקים מיחלקים בניהם מקום כל אחד ואחד מקצה צפונה דן יטול מצר צפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח עד גבול דמשק שבמקצוע מערב צפון: והיה לו פאת קדים הים • כלומ׳ מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובבריתא דספרי בפרשת האזינו שנינו מה ת״ל יהודה אחד דן אחד אשר אחד מלמד שעתידין ישר׳ ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב עשרים וחמשה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהיא כאחד מן החלקים הללו כמו שמפורש בענין מה׳ שכך כתוב • ואורך כאחד החלקים והיא רחב עשרי׳ וחמש אלף קנים ואורך מפאת ים עד פאת קדים • וכ״ה אלף קנים מאה וחמשים אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו שאנו למדין במסכת יומא אבל עשר סוכות שמירושלם עד צוק הרי מאה וחמשי׳ אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט כי לקח מוסר׳ לעת חלוק ארצותיה כשורת ה הכר׳ לחוצותיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס ל למצותיה ברחב שבעי׳ וחמשה מיל חריצותיה • ועל גבול דן • אצל גבול דן בדרומו: תהיה התרומה וגו׳ • ואם תאמ׳ היאך יתכן שתהא ירושלם ב במקומה והלא היתה ירושלם במצר צפונו של יהוד׳ שנטל דרומה של ארץ כנען וכאן היא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל ה החלקים שוין וחלוקת יהושע היה שבט יהוד׳ חלק גדול ואף כי היה חלקו רב ממנו עד ש שנטל שמעון בגורלו שנ׳ מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון ל לפיכך יש די עתה ב ברוחב חלק שנטל י יהודה בימי יהושע ליטול בו חלק עכשיו ה׳ שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלם ב במקומה: והיה המקדש בתוכו • כמו שמפרש והולך: התרומה אשר תרימו ליי׳ • מן החלק הזה שהופרש אצל יהודה ברוחו אורך ממזרח עד הים ורחב כ״ה אלף קני׳ ממנה תהי תרומה ליי׳ למקדש ומקום ל

אל יד ח׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה • ואלה שמות השבט׳ ב׳ בפסוק •
הנה כעיני עבדים אל יד ארוניהם ב׳ בפסוק • וכל אסתר דבו׳ אל יד במ״א על וסימ׳ ונתון הלבוש והסוס •
סימן מן ואלה שמות השבטים עד סוף ס׳פר׳ כולהון קדימה בה״ה קדים וסימ׳ ועל גבול דן • אפרים • ראובן •

וְהָיָה בַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם
תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה:

מח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים
מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן
לְבוֹא־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק
צָפוֹנָה אֶל־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְאַת־
קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד: וְעַל גְּבוּל דָּן
מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה אָשֵׁר אֶחָד:
וְעַל גְּבוּל אָשֵׁר מִפְּאַת קָדִימָה
וְעַד־פְּאַת־יָמָּה נַפְתָּלִי אֶחָד: וְעַל
גְּבוּל נַפְתָּלִי מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת
יָמָּה מְנַשֶּׁה אֶחָד: וְעַל גְּבוּל מְנַשֶּׁה
מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת יָמָּה אֶפְרַיִם
אֶחָד: וְעַל גְּבוּל אֶפְרַיִם מִפְּאַת
קָדִים וְעַד־פְּאַת־יָמָּה רְאוּבֵן אֶחָד:
וְעַל גְּבוּל רְאוּבֵן מִפְּאַת קָדִים עַד־
פְּאַת יָמָּה יְהוּדָה אֶחָד: וְעַל גְּבוּל
יְהוּדָה מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה
תִּהְיֶה הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר־תָּרִימוּ חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רֹחַב וְאֹרֶךְ כְּאַחַד
הַחֲלָקִים מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת יָמָּה
וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכוֹ: הַתְּרוּמָה
אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים:
וּלְאֵלֶּה תִּהְיֶה תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ לַכֹּהֲנִים
צָפוֹנָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְיָמָּה
רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְקָדִימָה רֹחַב
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְנֶגְבָּה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אָלֶף וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה
בְּתוֹכוֹ: לַכֹּהֲנִים הַמְקֻדָּשׁ מִבְּנֵי צָדוֹק
אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ
בִּתְעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם

ל׳ ז׳ בליש • י׳ דכמו׳ • ה׳ • ה׳ • סיין • ב׳ • ג׳ חס׳ • ג׳ חס׳ • ה׳ בענין • ב׳ בענין • ל׳ • יב • בתוכו ק׳ • ג׳ ח׳ בתרי טעמי • ג׳ • ל׳ • ט׳ בכול׳

וִיהֵי שִׁבְטָא דִי יִתְגַּיַּר גִּיוֹרָא בְּגַוֵּיהּ
תַּמָּן תִּתְּנוּן אַחְסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ א
אֱלֹהִים: וְאִלֵּין
שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא מִסְּיָפֵי צִיפּוּנָא עַל
תְּחוּם אוֹרַח חֶתְלוֹן מַעֲלָנָא דַחֲמָת
חֲצַר עֵינָן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק צִיפּוּנָא עַל
תְּחוּם חֲמָת וִיהוֹן לֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא
מַעַרְבָא דָן חַד: וְעַל תְּחוּם דָּן
מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא
אָשֵׁר חַד: וְעַל תְּחוּם אָשֵׁר מֵרוּחַ
מַדִינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא נַפְתָּלִי חַד:
וְעַל תְּחוּם נַפְתָּלִי מֵרוּחַ מַדִינְחָא
עַד רוּחַ מַעַרְבָא מְנַשֶּׁה חַד:
וְעַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵרוּחַ מַדִינְחָא
עַד רוּחַ מַעַרְבָא אֶפְרַיִם חַד: וְעַל
תְּחוּם אֶפְרַיִם מֵרוּחַ מַדִינְחָא וְעַד
רוּחַ מַעַרְבָא רְאוּבֵן חַד: וְעַל
תְּחוּם רְאוּבֵן מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד
רוּחַ מַעַרְבָא יְהוּדָה חַד: וְעַל
תְּחוּם יְהוּדָה מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד
רוּחַ מַעַרְבָא תְּהֵי אַפְרָשׁוּתָא
דְתַפְרְשׁוּן עַסְרִין וְחַמֵשׁ אַלְפִין
פּוּתְיָא וְאוּרְכָּא כְּחַד מִן חֲלַקַיָּא
מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא
וִיהֵי כֵּיבַשׁ מַקְדְּשָׁא בְּגַוֵּיהּ:
אַפְרָשׁוּתָא דִי תַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ
אוּרְכָּא עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין
וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין: וּלְאִלֵּין
תְּהֵי אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְכַהֲנַיָּא
צִיפּוּנָא עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין
וּלְמַעַרְבָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין
וּלְמַדִינְחָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין
וּלְדָרוֹמָא אוּרְכָּא עַסְרִין וְחַמְשָׁא
אַלְפִין וִיהֵי כֵּיבַשׁ מַקְדְּשָׁא דַיְיָ
בְּגַוֵּיהּ: לְכַהֲנַיָּא דְקַדִּישִׁין מִבְּנֵי צָדוֹק
דְנַטְרוּ מַטְרַת מֵימְרִי דְלָא טָעוּ
בְּטָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְטָעוּ לֵיוָאֵי

רד״ק

והיה בשבט אשר גר הגר אתו • כי לעתיד בצאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש את שבטו יבא אליהו ויחס כל איש אל שבטו: ואלה שמות השבטים • פירו׳ אלה שמותם על נחלתם והחל מן הצפון מקצה צפונה ואמר כי לצד צפון של ארץ ישר׳ בקצה הצפון על הגבולים האלה יהיה חלק דן זהו שאמר אחר כן והיו לו פאת קדים הים פירו׳ והיו לו גבולים האלה מן פאת צפון עד הים כי כל החלקים זוכר אותם באורך מ ממזרח למערב וברוחב כמו שהם גבולי המקומות שזוכר אבל לא פסרה לרוחב החלקי׳ רק לחלק התרומ׳ ולחלק הנשיא שם אורך ורוחב כמו שכתוב למעלה וכן יראה רוחב שאר החלקים ברוחב חלק הנשיא חמשה ועשרים אלף כי לא אמר על אורך חלקן לעמת אחד ה החלקי׳ כי ברוחב יהיו חלקיהם שוים ובדברי רבותינו ז״ל יי׳ בדר יכתבו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אני עתיד להוסיב אתכם כותלים מסוף העולם ועד סופו וכן הוא אומר פאת קדים הים דן אחד: מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד • יהודה אחד • וכן כולם שעתידים ישר׳ ליטול אורך מן המזרח למער׳ על רוחב חמשה ועשרי׳ אלף קנים שיעורם חמשה ושבעים מיל חמשה ו ועשרים אלף קנים הם מאה ו וחמשי׳ אלף אמה כי הקנה שש אמות כמו שכתוב למעלה ואלפי׳ אמה הם מיל נמצא שהם חמשה ושבעים מיל: ועל גבול דן • סמוך לגבול דן וכן כולם כמו ועליו מטה מנשה והדומים לו והכל מבואר: ועל גבול יהוד׳ • התרומה אשר תרימו • בכלל התרומה הוא הר הבית ומה שבתוכו ואחזת הכהנים והלוים ואחזת העיר והולך ופורט כל אחד כמו שנזכר למעלה: בתוכה • כתיב וקרי בתוכו וטעם הכתוב בתוכה התרומה וטעם בתוכו אל החלק והכל מבואר למעלה: לכהני׳ המקדש • רוצה לומר המקודשים והוא על דרך כלל וכן תירגם יונתן לכהניא דקדישין ואיזה הם המקודשים אותם שהם מבני צדוק שלא תעו: כאשר תעו הלוים • ר״ל הכהנים הלוים שאינם מבני צדוק וטעם צדוק פירשנוהו למעלה בפסוק והלשכה אשר פניה דרך הצפון: והיתה

יהודה • ואלה מדותיה • ח׳ קריבה בשאר קריא׳ וסימ׳ ותשא אתי רוח • ויבוא אל שער • ולנשיא מזה ומזה ב׳ בו • וישיבני אל פתח קדבא דפסוק • ופאת קדים מבין חורן תנינא דפסוק • מגבת פניהם: כאחד י״ב פתחין בקרי׳ וסי׳ הן האדם היה כאחד ממנו • דן ידין עמו • וחליתי והייתי כאחד האד׳ • וחברו אם אסור יאסרוני • ויואל הלוי לשבת את האיש • גם את הארי גם את הדוב • ועשהאל קל ברגליו • אוכל על שלחני כאחד מבני המלך • כאחד הנבלי׳ וארך כאחד החלקי׳ • על ירוש׳ ידו גורל • אשר הלך לקרוא למיכיהו דד״ה וחד וכאחד השרי׳ תפלו:

לבתים לכהנים ארך כ״ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב עשרת אלפים מן הצפון לדרום: ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים • ואלה העשרת אלפים רחב וכ״ה אלף אורך יהיו לכהנים בצפון בתוך רבועת התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה: צפונה כ״ה אלף • הוא האורך ממזרח למערב: וימה רחב עשרת אלפים • מצר מערבי רחב עשרת אלפים מן הצפון לדרום: וקדימה רחב עשרת אלפים • ורוח מזרחית עשרת אלפים מן הצפון לדרום: ונגבה אורך כ״ה אלף • מן המזרח למערב: והיה מקדש יי׳ בתוכו: הוא הר הבית חמש מאות קנים על חמש מאות קנים יהיה באמצע רבועה זו וכל סביבותיו לכהנים י״ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה של הקודש חמש מאות בחמש מאות מרובע: לכהנים המקודש • החלק הזה המקודש יהי לכהנים: תרומיה

תרומיה. מפורשת תרומ' הוא שם הפרשה תרומיה מפורשת והיתה להם הרבועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהיתרמה מן הארץ אורך מאוקינוס עד גבול מזרח ברוחב כ"ה אלפים כמו שאמור למעלה ממנה יבדילו רבועה זו באמצע ארכה לכהני' ולמקדש יקדש הקדשים. שכל התרומה הגדולה קודש לכהנים וללוים ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר כמו שמפרש והולך וזו כ"ה אלף אורך וי' אלף רוחב בשפוזו המפורשת ת' ממנה לכהני' ולמקדש תהיה קדש קדשים: אל גבול הלוים. אצל רבועת הלוי': והלוים לעומת גבול הכהנים. אצל רבועת הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה: כל אורך. כל הרבועות אורכן כ"ה אלף: ולא ימר. ולא יחליפם בקרקע אחר: וחמשת אלפים הנותר ברחב. רבועות התרומה הגדולה שהיתה כ"ה אלפים רחב ואורך כאחת החלקי' מפאת קדי' עד פאת ים ונתנ' חזר ותרם שתי רבועות באמצעיתה אורך ע' עשרים וחמשה אלף ורחבן עשרים אלף ז' ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רחב יהיו למושב העיר א' ארכן על פני ארך ח' חמשה ועשרים אלף של תרומת הלוים: חול הוא. ואינן קודש כתרומת אותה רבועה של הכהנים והלוים חול הוא אבלם ויהיו לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר: בתוכה. באמצע אותה רבועה: ואלה מדותיה. של עיר: פאת צפון וגו'. מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפי' וחמש מאות קנים כ' כשארו ברוחב חמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתי' וחמשים לצפון ומאתי' וחמשים קנים לדרום כמו שאמור במקרא של מטה וכן למזרח ומערב הרי ה' אלפים על ה' אלפים באמצע הרבועה הרי כל רחבה ממולא ובארך הרבועה הזאת השלישית כשארו עשרת אלפי' למזרח ועשרת אלפים למערב עליהם הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקודש עשרת אלפים קדימה ועשרת אלפים ימה: והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. הם הגבעונים הכתובים חוטבי עצים ושאבי מים כן שמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל לעובדי העיר אים אדרבגו בלע"ז: והיה מגרש לעיר. כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתים ולא שדה: יעבדוהו. מכל שבטי ישראל שנתנו להם זה חלק בארץ: כל התרומה. המוקדשות המותרמות מתוך התרומה הגדולה כ"ה אלפים קנים על כ"ה אלפים קנים: רביעית. מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים ואל אחוזת העיר אחוזת פורפרים בלע"ז: והנותר לנשיא וגו'. והנותר בארך התרומה הגדולה: מזה ומזה. למזרח ולמערב של תרומת הקדש ואחוזת העיר: אל

והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ. תרומיה שם תאר בפלס תחתיה שלישיה והדומים להם ואמ' אף על פי כי חלק הכהנים עם המקדש הוא תרומיה מתרומת הארץ כי היא קדש הקדשים: אל גבול הלוים. רוצה לומר על וכן תירגם יונתן על גבול ליואי רוצה לומר סמוך לגבול הלוים ותרומת הארץ היא חלק הלוים ואחזת העיר וחלק הכהני' עם המקדש היא תרומת התרומה כי כל עיר ירושלם היא תרומה: והלוים. מבואר הוא: ולא ימכרו ממנו. הלוים. וכל שכן הכהנים שלא ימכרו מאחוזתם לישראל: ולא ימר. וכן לא יחליפנו ולא יעביר אותו בנחלה אחרת: ולא ימר ולא יעביר. דרך כלל יעבור כתיב רוצה לומר יעבור החלק הזה לאחר. ולא יעביר קרי רוצה לומר הכהן או הלוי לא יעבירנו: ראשית הארץ. כמו שקרא אותו תרומת הארץ כן קורא אותו ראשית כי התרומה ראשית: כי קדש ליי'. פירו' כל זה הוא קדש ואף על פי שהאחד מקדש יותר מחברו הכל הוא קדש ליי' כי הוא אחוזת משרתי יי': וחמשת אלפים. חול הוא לעיר. אחזת העיר הנזכר למעלה שהוא חמשת א' אלפים הוא חול כנגד חלק הלוים והכהנים שהוא מקודש ממנו ואף על פי כן הוא קדש ותרומת הארץ כי ירושלם היא מקודשת מכל ארץ ישראל ומה יהיו אלה חמשת אלפים לעיר: למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה. כתיב וקרי בתוכו וכבר פירשנוהו: ואלה מדותיה. מדות העיר שהוא קדם מרובעת לכל רוח חמש מאות אמות ו' וארבעת אלפים: ופאת נגב חמש חמש מאות וארבע אלפים. חמש האחד כתיב ולא קרי והוא אחד מחמש' דכתיבין ולא קריין: והיה מגרש לעיר צפונה. מגרש הוא חוץ לעיר מחומת העיר ולחוץ והוא מקום פנוי אין בו בית ולא זרעים ולא נטעים והיה המגרש חמשי' ומאתי' לכל רוח הנה רחב אחזת העיר ש' שהיא חמשת אלפים כי העיר ארבע אלפי' וחמש מאות מצפון לדרום ומגרש חמשים ומאתים צפונה וחמשים ומאתים נגבה הנה חמש מאות וארבעת אלפים וחמש מאות הרי הנה חמשת אלפים: והנותר בארך לעמת תרומת הקדש. שהיא חמשה ועשרים אלף ארך והעיר חמשת אלפים כשארו למזרח עשרת אלפים ולמערב עשרת אלפים והנה הם כ"ה אלפים: והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. תבואת העשרים אלף תהיה למאכל לאותם שיעמדו בעיר כי מכל שבט ישבו שם והם יקראו עובדי העיר שיעשו עבודת העיר בשדות ובכרמים ובגגים: תבואתה. כתיב בה"א וקרי בוי"ו ותכנו הטעם במלת בתוכו או בשניהם הה"א במקום וי"ו כמו אהלה: והעובד העיר יעבדוהו. מכל שבטי ישראל כי בעבורם הם עומדים שם ובמקומם ובדין הוא שיעבדום בכל דבר שתצטרך להם מהם וישלחו להם מנחות ויש מפרשים עובדי העיר הגבעונים ואין לו טעם כי לא יהיו עוד הגבעונים משרתים לעתיד ולא יתכן שיהיו גבעונים יושבי ירושלם העיר הקדושה בשביל ישראל: כל התרומה. כלל אותה במספר כולל חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף בריבוע זהו שאמר רביעית: אל אחזת העיר. עם אחזת העיר שהוא מכלל חשבון חמשה ועשרים אלף: והנותר לנשיא מזה ומזה. הכל מבואר למעלה: לעמת

קדש קדשים ה' בנביאים ובכתובים וסימ' זאת תורת הבית על ראש. ובן המדה הזאת תמד. והיה לכם תרומיה. בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן. ולאחם חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים. וכל אוריתא דבוו' בבו' וסימ' נמסר בסדר תרומה: בתוכה ב' כתובים כן ובענין וסימ' חול הוא לעיר למושב. ומקדש הבית בתוכה: קרים

וְהָיְתָה לָהֶם תְּרוּמִיָּה מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים אֶל גְּבוּל הַלְוִיִּם: וְהַלְוִיִּם לְעֻמַּת גְּבוּל הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כָּל אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים: וְלֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יָמֵר וְלֹא יַעֲבוּר רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי קֹדֶשׁ לַיהוָה: וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף חֹל הוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכֹה: וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת נֶגֶב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמִפְּאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים: וְהָיָה מִגְרָשׁ לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים קָדִימָה וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה לְלֶחֶם לְעֹבְדֵי הָעִיר: וְהָעֹבֵד הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל הַתְּרוּמָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רְבִיעִית תָּרִימוּ אֶת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל אֲחֻזַּת הָעִיר: וְהַנּוֹתָר לַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ

וּתְהֵי לְהוֹן אַפְרָשׁוּתָא מֵאַפְרָשׁוּת אַרְעָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין עַל תְּחוּם לֵיוָאֵי: וְלֵיוָאֵי לָקֳבֵיל תְּחוּם כַּהֲנַיָּא עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין אוֹרְכָּא וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין כָּל אוֹרְכָּא עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין: וְלָא יְזַבְּנוּן מִינֵיהּ וְלָא יַחְלִיף וְלָא יַעֲבִיר רֵישׁ אַרְעָא אֲרֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ: וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין דְּאִשְׁתְּאָרוּ בְּפוּתְיָא עַל אַפֵּי עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין חוּלָּא הוּא לְקַרְתָּא לְסוֹחֲרָא וּלְרָוַח וִיהֵי כִּבְשׁ קַרְתָּא בְּגַוַּהּ: וְאִלֵּין מִשְׁחָתְהָא לְרוּחַ צִפּוּנָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ דָּרוֹמָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַדִּינְחָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַעַרְבָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: וִיהֵי רְוָחָא לְקַרְתָּא לְצִפּוּנָא מָאתָן וְחַמְשִׁין וְדָרוֹמָא מָאתָן וְחַמְשִׁין וּמַדִּינְחָא מָאתָן וְחַמְשִׁין וּמַעַרְבָא מָאתָן וְחַמְשִׁין: וּדְאִשְׁתְּאַר בְּאוֹרְכָּא לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא עַסְרָא אַלְפִין לְמַדִּינְחָא עַסְרָא אַלְפִין לְמַעַרְבָא וִיהֵי לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּתְהֵי עֲלַלְתֵיהּ לְמֵיכַל לִדְמַפְלְחִין בְּקַרְתָּא: וּדְמַפְלַח בְּקַרְתָּא יִפְלְחוּנֵיהּ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: וְכָל אַפְרָשׁוּתָא עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפָא וְעַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפָא מְרַבַּע תַּפְרְשׁוּן יָת אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְאַחְסָנַת קַרְתָּא: וּדְאִשְׁתְּאַר לְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא

ה' בעניינא וסימ' נכס לעיל בהאי סימן: תבואתה ב' כתיב ה' וסימ' קדש ישראל ליי' ראשית תבואתה. והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר: רביעית ג' מל' דמ"ל וסי' ויין לנסך רביעית ההין הקריב על. למצרים על חיל פרעה. רביעיה תרימו את התרומת הקדש דסוף יחזקאל. וכל שאר אוריתא ומלכים ויחזקאל רביעת כתיב בבא רבעית וסימ' והקריב המקריב קרבנו ליי'. וכל שאר נביאים וכתובי' רבעית כתיב:

יו מלין כקריאת קרני פרה ויזח בן יומו משרתו וסים ומדתם מחוץ לעיר · אלה הנחלות אשר נחלו ·
ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא · והנני ממלא את כל
יושבי הארץ הזאת דירמיה · ואמרו אליך הגידה נא לנו · והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל · והמשרתים
את המלך דויקהל דדברי הימים · צאו לערי יהודה דויקבץ · וירם יאשיהו לבני העם צאן · ויאמר הרבונה

ולאחזת העיר אל פני חמשה
ועשרים אלף תרומה עד גבול
קדימה וימה על פני חמשה ועשרים
אלף על גבול ימה לעמת חלקים
לנשיא והיתה תרומת הקדש ומקדש
הבית בתוכה: ומאחזת הלוים
ומאחזת העיר בתוך אשר לנשיא
יהיה בין גבול יהודה ובין גבול
בנימן לנשיא יהיה: ויתר השבטים
מפאת קדמה עד פאת ימה בנימן
אחד: ועל גבול בנימן מפאת
קדימה עד פאת ימה שמעון אחד:
ועל גבול שמעון מפאת קדימה עד
פאת ימה יששכר אחד: ועל
גבול יששכר מפאת קדימה עד
פאת ימה זבולן אחד: ועל גבול
זבולן מפאת קדימה עד פאת ימה
גד אחד: ועל גבול גד אל פאת
נגב תימנה והיה גבול מתמר מי
מריבת קדש נחלה על הים הגדול:
זאת הארץ אשר תפילו מנחלה
לשבטי ישראל ואלה מחלקותם נאם
אדני יהוה:
ואלה תוצאת העיר מפאת צפון
חמש מאות וארבעת אלפים מדה:
ושערי העיר על שמות שבטי
ישראל שערים שלושה צפונה שער
ראובן אחד שער יהודה אחד שער
לוי אחד: ואל פאת קדימה חמש
מאות וארבעת אלפים ושערים
שלשה ושער יוסף אחד שער בנימן
אחד שער דן אחד: ופאת נגבה
חמש מאות וארבעת אלפים מדה
ושערים שלשה שער שמעון אחד
שער יששכר אחד שער זבולן אחד:
פאת ימה חמש מאות וארבעת
אלפים שעריהם שלשה שער גד
אחד שער אשר אחד שער נפתלי
אחד: סביב שמנה עשר אלף ושם
העיר מיום יהוה שמה: חזק

ולאחסנת קרתא לקביל חמשא
ועסרין אלפין אפרשותא עד
תחום מדינתא ומערבא לקביל
עסרין וחמשא אלפין עד תחום
מערבא לקביל חד מן חלקיא
לרבא ותהי אפרשות קודשא
וכיבש מקדש ביתא בגויה:
ומאחסנת ליואי ומאחסנת קרתא
במציעין דלרבא יהי בין תחום
יהודה ובין תחום בנימן לרבא יהי:
ושאר שבטיא מרוח מדינתא
ועד רוח מערבא בנימן חד: ועל
תחום בנימן מרוח מדינתא עד רוח
מערבא שמעון חד: ועל תחום
שמעון מרוח מדינתא ועד רוח
מערבא יששכר חד: ועל תחום
יששכר מרוח מדינתא עד רוח
מערבא זבולן חד: ועל תחום
זבולן מרוח מדינתא עד רוח ס
מערבא גד חד: ועל תחום גד
לרוח עיבר דרומא ויהי תחום
מיריחו מי מצות רקם אחסנא
לימא רבא: דא ארעא דתתפלגון
לאחסנא לשבטיא דישראל ואילי
פלגותהון אמר יי אלהים: ואילין
ספקני קרתא מרוח ציפונא ארבע
אלפין וחמש מאה משחתא:
ותרעי קרתא על שמהת שבטיא
דישראל תרעין תלתא פתיחין
לציפונא תרע ראובן חד תרע
יהודה חד תרע לוי חד: ולרוח
מדינתא ארבעה אלפין וחמש
מאה ותרעין תלתא תרע יוסף חד
תרע בנימן חד תרע דן חד:
ולרוח דרומא ארבעא אלפין
וחמש מאה משחן ותרעין תלתא
תרע שמעון חד תרע יששכר חד
תרע זבולן חד: ורוח מערבא
ארבע אלפין וחמש מאה תרעיהון
תלתא תרע גד חד תרע אשר חד
תרע נפתלי חד: סחור סחור
תמנת עסר אלפין ושמא דקרתא
דמתפריש מיומא די ישרי יי ש
שכנתיה תמן:

סכום הפסוקים של ספרא אלף ומאתים ושבעים ושלש ח:

רדק

לעמת חלקים. ר"ל לעמת חלקי השבטים כמו שמפורש למעלה: בתוכה. כתיב וקרי בתוכו ופירושו בתוך חלק הכהנים רוצה לומר באמצע חלקו תהיה התרומ' בין גבול יהודה ובין גבול בנימן יהודה מן הצפון ובנימן מן הדרום וכבר פיר' למעלה חלקי הצפון לשבעה השבטים וזכר התרומה ואחריה זוכר חלקי חמשת אלפים הנותרים בנימן שתוך לתרומה ואחריו שמעון וכן כולם כן עד גד שהוא סוף תחום דרום כמו דן שהוא סוף תחום צפון: ואלה תוצאות העיר. רוצה לומר שעריה לכל רוח שלשה שערים כנגד לארבע רוחותיה שהם עשר שערי' לשני' עשר שבטים ובזכרו השבטים זכר גם כן המדות: סביב שמנה עשר אלף. כלל ארבעת אלפים וחמש מאות לכל רוח והם שמנה עשר אלף וזכר המדות בכלל ובפרט: ושם העיר מיום יי' שמה. רוצה לומר ומאז והלאה יהיה שם העיר יי' שמה רוצה לומר כי עד עולמי עד לא תסור עוד שכינתו מן העיר: וכן אמר ירמיהו הנביא וזה אשר יקראו לו יי' צדקינו וכן על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יי' צדקינו:

נשלם ספר יחזקאל

רשי

אל פני חמשה ועשרים אלף. על רוחב כ"ה אלפים תרומה עד גבול קדימה של ארץ ישראל כולה: וימה על פני וגו'. וכן למערב על פני שלשת הרצועות של כהני' ולוים ואחוזת העיר ברוחב כ"ה אלפים: על גבול ימה. כמו עד גבול ימה עד אוקיינוס: לעמת חלקים. כנגד אורך חלקי השבטי': לנשיא. יהיה: והיתה תרומת הקדש. היא רצועת הכהנים: ומקדש הבית בתוכה. הכל באמצע נחלת הנשיא: ומאחזת הלוים ומאחזת העיר. גם הוא בתוך אשר לנשיא יהיה: בין גבול יהוד' ובין גבול בנימן. כל רוחב הרצועה אשר בין שני השבטים האלה יהודה מצפון ובנימן מן הדרום יהי' לנשיא והיא הרצועה שהותרת' ראשון רוחב כ"ה אלפי' באורך אחד חלקי השבטים: ויתר השבטי'. יטלו בדרומה של אותה רצוע' בנימן אצלה ואצלו שמעון ואצלו יששכר ואצלו זבולן ואצלו גד שנמצא גד במצר דרומי של ארץ ישראל: ועל גבול גד. מצר דרומי שלו. מתמר מי מריבת קדש נחלה. מיריחו עיר התמרים במקצוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדש ובא והולך עד נחל מצרי' הסופך לים הגדול במקצוע ד' דרומית מערבית: תוצאות העיר. שעריה לד' רוחותיה: מדה. היא קנה המדה ה' מאות וד' אלפים קנים: סביב י"ח אלף. היקף העיר י"ח אלף קנים כך עולה חשבון ד' רבועה: ושם העיר מיום יי' שמה. ת"י שמא דקרת' דאיתפרש מיומ' דאשרי יי' שכינתיה תמן כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם הראשון שהיה לה מ' מיום שעקד אברה' את יצחק בנו שם שקרא לו יראה והיא היא ש' שמה שלם הרי ירוש' וים עד לפתור ושם העיר יהיה לעתיד מ' מיום בנייה ולהלן יקראו לה יי' שמה:

סליק ספר יחזקאל

אחד מן הסריסים · תוי נא אונך קשבת דעזרא · גם אני חצני נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסים על החמרים · ומה חשחן ובני תורין · ב' מנהון כו' משרתים חוץ מן הגלגל · ס' כל יחזקאל ותרי עשר אל הים כמ"ב על הים וסים' ופאת קדים מבין חורן · והיה גבול מתמר מי מריבת קדש · וכל שאר קריא' דכות' במ"א אל הים וסים' כל הנחלים הולכים אל הים: תוצאת ג' כתיב כן עיין בסדר מסעי: ס' ושערי העיר שערים שלשה · ואל פאת קדימה דיוסף ושערים שלשה · ופאת נגבה דשמעון ושערים שלשה · פאת ימה דנגד שעריהם שלשה · כל יחזקאל שער במ"א ושער יוסף: סביב ג' ר"פ וסי' סביב שמנה עשר אלף · סביב רשעים יתהלכון · סביב בעתותו כלחות:

חד מן כ֗ב אתין דכתי׳ יוד בריש תיבותא וקרי׳ ו֗ וסימנהון יבאו ביתם ומקניה׳ יעלו׃ יותני ויאמר בעוד הילדחי׃ יפצוא רנו שמים וגילי ארץ׃ יאבוה לבנכה אמר יי
הראשון בריבו׃ ישאל מחוף עצל לא יורש׃ ירם תנשא והומה ירם לבבו׃ ירמות ומבני בני משלם ומלך׃ יקפאון פלגתא דרב נחמן חזה ביום ההוא

אשרי אדם שומע לי

חד מן י״א מלין דכתיבין ב׳ וקרי׳ כ֗ף וסימנהון בשמעכם והיה במשוך בקרן היובל׃
ישראל׃ יבלו קדמ׳ יבלו בטוב ימיהם׃ באמרם ויהי באמרם אליו יום

אבן עזרא

זה הושע מנביאי השם הנכבדים כי יצחקי דבר סרה בספרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי מצא כתוב ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי בעבור אות נוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין משפט לשון הקדש לאמר על שם פרט שהוא בן עיר רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יתיחס אל העיר כמו שמרוני ושני דברים רחוקים לומר ככה האחד שנכ׳ שלה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא. והשני שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שכח הכתוב על הושע בן אלה ויעש הרע בעיני יי.

רשי

דבר יי׳ אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו׳. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה בימי ירבעם בן יואש מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שנגרמה לו זכות להמנות עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפר׳ האשה שנ׳ וישלח אמציה וגו׳ קשר עליך עמוס וגו׳ תחלת דבר יי׳ בהושע. רבותי׳ אמרו תחלה לארבעה נביאי׳ שנתנבאו בימי עוזיה הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה נתנבא שנ׳ וינועו אמות הספים וגו׳ והוא היה יום שנתנגע עזיה שנכנס להיכל פרעשו הער׳ וכו׳ לשורפו ונחתוכו׳ לבולעו כעינשן של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס כאמר שנתי׳ לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנ׳ בו בימי יותם אחז וחזקיה ולא נאמ׳ בו עוזיה׃ ופשוטו של מקרא תחלת דיבור

בארי ב׳ ומב׳ ליש׳ וסימ׳ בת בארי החתי. הושע בן בארי׃ תחלת ג׳ ר֗פ בקריא׳ וסימ׳ תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳. תחלה חכמה יראת יי׳. תחלת דברי פיהו סכלות׃

א דְּבַר־
יְהוָ֣ה׀ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֗ה אֶל־הוֹשֵׁ֙עַ֙ בֶּן־בְּאֵרִ֔י
בִּימֵ֨י עֻזִּיָּ֥ה יוֹתָ֛ם אָחָ֥ז יְחִזְקִיָּ֖ה מַלְכֵ֣י
יְהוּדָ֑ה וּבִימֵ֛י יָרָבְעָ֥ם בֶּן־יוֹאָ֖שׁ מֶ֥לֶךְ
ב יִשְׂרָאֵֽל׃ תְּחִלַּ֥ת דִּבֶּר־יְהוָ֖ה בְּהוֹשֵׁ֑עַ
וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־הוֹשֵׁ֗עַ לֵ֣ךְ קַח־לְךָ֞
אֵ֤שֶׁת זְנוּנִים֙ וְיַלְדֵ֣י זְנוּנִ֔ים כִּֽי־
זָנֹ֤ה תִזְנֶה֙ הָאָ֔רֶץ מֵאַחֲרֵ֖י יְהוָֽה׃

נ׳ ל֗פ׳ ל׳ / ל׳ וכתי׳ ת׳

פתגם נְבוּאַת מִן קֳדָם
יְיָ דַהֲוָה עִם
הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם
אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה
וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא ד
דְיִשְׂרָאֵל׃ שֵׁירוּת פִּתְגָמָא דַייָ
בְּהוֹשֵׁעַ וַאֲמַר יְיָ לְהוֹשֵׁעַ אִזִיל
אִתְנַבֵּי נְבוּאָה עַל יָתְבֵי קַרְתָּא
טָעֲוָתָא דְאִינוּן מוֹסִיפִין לְמִחְטֵי
אֲרֵי מִטְעָא יִטְעוֹן דָיְירֵי אַרְעָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ׃

והיצחקי אמ׳ שלקח אשת זנונים וזה סמוכה בשכורים הלא ראה כתו׳ תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳ והנה לא מרה פיהשם חלילה חלילה רק הושע בן בארי איננו הושע בן אלה כמו חנוך שם כולל לארבעה אנשים בתורה ושאול מרחובות הנהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישרא׳ ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשי׳ ונשבתה מלכות בית יהוא

מדבר הקב״ה עם הושע אמ׳ לו בנך זינו לך אשת זנונים. רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ריש פרק האשה׃ וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהו ספיקי ממזרות ויונתן תירג׳ איתנבי על יתבי קרתא טעיתא ויקח האמור כאן לשון לימוד הוא למד אותן לשוב בתשובה׃ כי זנה תזנה ילשון הוה הוא׃ את

שהיו מלכי ישרא׳ ומפרש אחר אמר כי לך קח לך דבור הוא כטעם לקח טוב ופירש ותחר כמו תהרו חשש תלדו קש ואמר כי גומר גמורה בזנות ובת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמ׳ קח לך אשת זנונים שאם באתה לקחת אשה הוגנת לא תמצא שהרי זנה תזנה הארץ כל עם הארץ זונים מאחרי השם ומפרש אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים שהרי דורותו זנו יושבי הארץ מאחרי יי׳ ודיו לעבד להיות כרבו. כאם אברהם המחבר חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא כאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה והנכון בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה כל זה במראות הנבואה כאשר פירש אם יהיה נביאכם לבד מתמה לבדו

במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והעד על כל זה שאמר יחזקאל בתחילת ספרו ואראה מראות אלהים ואומר במראו׳ אלהים הביאני אל ארץ ישרא׳ ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב דבר יי׳ אשר היה אל זכריה וגם כת׳ אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה אמר לו בדרך הנבואה למה אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ: וילך ויקח. האשה הנזכרה כך היה רואה במראה וטעם ותלד בן הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש: דמי יזרעאל. הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחז בנו ויהואש בן בנו גם זה ירבעם גם זכריה בנו כולם עשו הרע בעיני יי׳ כי כן כתו׳: והיה. קשת ישרא׳. מלכות זכריה כי נפסקה מלכות יהוא: ותהר ותלד בת. זה הדור הבא אחריו וקראו בת כי כתוב אחר ירבע׳ הוא השיב את גבול ישרא׳ ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מערי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת. ופי׳ לא רוחמה כי לא אוסיף עוד א ארחם תחסר אות ש׳ לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו. יש אומ׳ כי נשוא שהייתי עד עתה נושא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך ה הרגו לאבגר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני והנה ספר גלות השבטים: ואת בית. שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב: והושעתים ביי׳. שיצא מלאך השם והכה כל מחנה אשור: ותגמל יהולידו בנים השבטי׳ שגלו בגלותם וגם עמדו ולא שבו לארצם על כן קראם לא עמי ואנכי לא א אהיה להם לאלהים

ויאמר יי׳ אליו ו׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ מי שם פה לאדם או מי ישום אלם. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק: שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העיר בתוך. קרא שמו יזרעאל: ובמלחמה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי. ולא אושיעם בקשת ובחרב. ברעב פדך ממות

וילך ויקח את גמר בת דבלים ותהר ותלד לו בן: ויאמר יהוה אליו קרא שמו יזרעאל כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא והשבתי ממלכות בית ישראל: והיה ביום ההוא ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל: ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא שמה לא רחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם: ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים: ותגמל את לא רחמה ותהר ותלד בן: ויאמר קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם:

ב והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי: ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל: אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רחמה: ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה:

ואזל ואתנבי עליהון דאם יתובון ישתבק להון ואם לא כמיתר עלי תינין יתרון ואוסיפו ועבדו עובדי בישין: ואמר יי׳ ליה קרא שומהון מבדריא ארי עוד ציב חד כזעיר ואסער דם פלחי טעותא דאשד יהוא ביזרעאל דקטלינון על דפלחו לבעלא ותבו אינון למטעי בתר עגליא דבביתאל בבן אחשביניה דם זכי על בית יהוא ואבטל מלכותא מבית ישראל:
א ויהי בעידנא ההיא ואתבר ית תקוף עבדי קרב ישראל במישר יזרעאל: ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ואמר ליה קרי שומהון דלא רחימין בעובדיהון ארי לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבוק להון: ועל דבית יהודה ארחם ואפרוקינון במימרא דיי׳ אלההון ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא ובעבדי קרבא בסוסון ובפרשין: ודריהון דאיתגליאו לביני עממיא
ב אישתכחו דלא הוו רחימין בעובדיהון ואוסיפו ועבדו עובדי בישין: ואמר קרי שומהון לא עמי ארי אתון לא עמי בדלית אתון מקיימין פתגמי אורייתי מימרי לא הוה בסעדיכון: ויהי מניין בני ישראל סגי כחלא דימא דלא מתכל ודלא מתמני ויהי באתרא דאתגליאו ביני עממיא כד עברו על אורייתא ואתאמר להון לא עמי אתון יתובון ויתרבו ויתאמר להון עמיה דאלהא קיימא: ויתכנשון בני יהודה ובני ישראל כחדא וימנון להון ריש חד מן בית דוד ויסקון מן ארעא גלותהון ארי רב יום כנישתהון: נביא אימרו לאחיכון עמי תובו לאורייתי ועל כנישתכון ארחם: אוכחו לכנישתא דישראל ואמרו לה ארי היא לא מתעניא בפולחני ומימרי לא מקביל צלותה עד דתעדי עובדהא בישיא מקביל אפהא ופולחן טעותהא מבין קרוהא:

ובמלחמה: ובני ישראל ט״ו כבצעתא פסו׳ וסימ׳ יוצאים ביד רמה. אז ישיר משה. כי בא סוס פרעה. מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפנחס. ויוציאו את המקלל. בעבר הירדן בגיא מול בית פעור: ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. משה עבד יי׳ ובני ישראל הכום. ויהי ככלות יהושע. ויאברו בני בניכן נגפים הם לפנינו. ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון. ויקרא המלך לגבעונים. ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו. ויגע החדש השביעי דעזרא׳ וחברו דנחמיה. וכל ר״פ דכוו׳:

את גומר. רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל ג גומרין בה ודשין בה כדבלה וית גומר שאם ישובו מדרכם גמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלות תאנה: ותהר ותלד. ואוסיפת למיעבד עובדין בישין: קרא שמו יזרעאל. קרי שמהון מבדריא התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בעמים: את דמי יזרעאל וגו׳. כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו ע״ז לכך אני חושב עליה׳ דמי בית אחאב כדם נקי: על בית יהוא. ירבעם בן יואש מבני יהוא היה וזכריה בנו נהרג: לא אוסיף עוד ארחם. לרחם: כי נשא אשא להם. אחליק להם מנת כוסם ופעולתם כמו וישא משאות: ואת בית יהודה ארחם. לאחר שהשבית את ממלכות ישראל שמשנו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו: ותגמל את לא רוחמה. לפי תרגומו ויכלה אותו הדור בין העמים שגלו שם: ותהר ותלד בן. ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ולפי פשוטו כמשמעו: והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד ורבותי׳ פי׳ בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמ׳ החליפם עמד ובקש עליה׳ רחמי׳ ובסיפרי דבי רב פר׳ ויושב ישראל בשטים שנינו ר׳ אומ׳ יש פרשיו׳ סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישרא׳ כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר ה הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך איפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומ׳ לבו חלוק ותומה לומ׳ למה שלח אחרי אמ׳ לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עצמי כ כאילו איני לכם ותגלו לבין ה האומות ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשיבו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו׳ ושב יי׳ אלהיך את שבותך וגו׳ אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו׳: ראש אחד. דוד מלכם: כי גדול יום יקיבוץ זריעתם: אמרו לאחיכם עמי. כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנשתכון ארחם: ריבו באמכם. בכנסייה שלכם: מבין שדיה. דרך הנואפות שממעכין להם בין דדיהם ותרגם ופולחן טעותא מבין קירווהא: כיום

ומרוב הכעס לא הזכירו: והיה. זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים רק אינם יראים את השם. ופי׳ והיה במקום כמו תחת אשר לא עבדת והטע׳ שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים: ונקבצו. וטעם ונקבצו שרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתו׳ כי תפש כל ערי יהודה הבצורות ושמו להם ראש אחד זהו סנחריב: ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל. שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לגנאי ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אדם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין משפט הלשון לחסר מ״ם כי הדבר יבוא להפך ועוד מה טעם כי גדול ואין שם זכר מ״ם: אמרו. כדרך ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול שמח בחור בילדותיך באו ביתאל ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו איך אתם בני אל חי והאם זנתה הם האבות: ריבו. הנביא תוכיח הגולים אולי ישובו וישיב השם שבותם או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם: זנוניה. כפול הע״ן כמו בינה הבינני: ונאפופיה. כפול הלמ״ד כמו סגריר: כן

פן. כיום הולדה. כשהיתה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל ואת עירום ועריה. והצגתיה כמו ויצג את המקלות. ושמתיה כמדבר. אין אדם בו. וטעם בצמא בעבור שהיא אומרת נותני לחמי ומימי ושקויי. ואת בניה לא ארחם. הם שילכו בגולה. כי זונה היא. כשמה. וטעם מאהבי פועל יוצא לשנים פעולים כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם והאומר כי מימי הוא התירוש והביא ראיה ותירושי במועדו לא דבר נכון כי התירוש ותירושי כנגד ושיקויי וטעם מימי כמו ולכלכם לחם ומים והנביא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי ומים בכסף תתן לי. לכן. שך. מגזרת משוכה והוא הלא אתה שכת בעדו. בסירים. קוצים כי כקול הסירים כי עד סירים סבוכים. נתיבותיה. המקומות הידועים שיש בהם סימנים להכירם. וגדרתי את גדרה. שאשים גדר בדרכיה כדרך גדר דרכי בגזית. ורדפה. האומר כי דגשות הדלת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד שאדם מתעסק בו ואין לו סוף אולי יפרש לנו זה המדקדק מה הפרש בין הדובר בו ובין רוח ה' דבר בי הכי גורם מפניך לא אגרשנו ויגרש את האדם אלה הגזרות כמצאו בבניין הקל ובבניין הכבד ורבים ככה והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף חסף יוצא לשנים פעולים וככה ורדפה את מאהביה שתרדף אחריה בבריחה להם. ובקשתם. חסר דגש בקוף כי הוא מבניין הכבד וככה שלחו בא מקדש להקל על הלשון על כן אלה חסרים דגש. והיא. עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם הטיבו לה כדרך ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים. עשו לבעל. הצורפים עשו צורות מזהב וכסף ליפות הבעל ובספרד היה חכם מפרש הבעל בעל הבית הצומח בחכמת המזלות כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים כי הם צבא השמים. לכן. טעם בעתו שאביא אויביה לקחתו. והצלתי. והפרשתי וכן כל לשון הצלה והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה. ועתה אגלה את נבלותה. מגזר' נבלה על משקל כי הילדו והשחרו הבל כי גילוי הערוה נבלה היא. והשבתי. שלא להתחבר שנים תוין חסרו האחד וככה שבתו כי שבת שרשו וככה וכרתי להם ברית כיכרת שרשו ואין נראה להתחבר שנים תוין לומר והשבתתי וכרתתי כי כן היה ראוי. חדשה. הוא ראש החדש שתת חדש הלבנה גם תיו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות תיו שבתה. והשימותי. אתנה. האלף נוסף וד' מריכוס את' שהוא כמו אתנן זונה. ופקדתי. וטעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה והחלי בצוארה ליפות עצמה למצוא חן בעיני הנואף. לכן. אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחילה כי אני הטיבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתה בדברים. והולכתיה. אל ארצה שהוא כמדבר. ונתתי לה את כרמיה. הפך והשמותי גפנה. ואת עמק עכור שעכרתיה שהוא עמק יזרעאל ישוב לפתח תקוה. ועניתה

כיום הולדה. כיום שמצאתיה במצרים כמו שמפורש ביחזקאל ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כורת שורך ותושלכי על פני השדה בגעל נפשך לא חסה עליך עין. כמדבר. גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו. והמתיה. ואקטלינה. אמם. כנסיה שלהם. הובישה הורתם. בהיתו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים. מפני עמי הארץ אומרי' להם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלוים. אחרי מאהבי. בדרכי האומות. הנני שך. לשון סגירה כמו הסר משוכתו כמשוכת חדק. את דרכך. דרכים ושבילים שאת הולכת בהם. אחרי מאהביה. מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה. ורדפה. שמשקולת לשון כבד הוא זה כמו ומרדף ריקים פורקצ"יר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם. ובקשתם. ובקשה אותם. לא ידעה. לא שמה אל לבה והראת עצמה כלא יודעת. וכסף הרביתי לה וזהב. והם עשאוהו לבעל. בעתו. בעת גמר ביכור הפירות. והצלתי. ממנה צמרי ופשתי. אשר היה לכסות את ערותה כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכם כי כל העושר אשר הציל. ואיש לא יצילנה מידי. אף זכות אבותם תמה. והשימותי. לשון שממה. אתנה. כמו אתנן. ושמתים ליער. שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות. ופקדתי עליה. שכר פורענות. ימי הבעלים אשר תקטיר. תמיד להם ולשון הווה הוא. ותעד נזמה וחלייתה. לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים. וחלייתה לשון ערבי הוא קישוט. לכן הנה אנכי מפתיה. משדלה להמשך אחרי לוזאנכי"ר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר וציה ושם תשיב אל לבה כי טוב לה כשעמדה רבוני מכשמרדה בי. את כרמיה. תירגם יונתן לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים וכן כרמי שלי לא נטרתי. ד"א והולכתיה המדברה למדבר סיחון ועוג ובסגנון זה נתנבא יחזקאל שנ' והוצאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו' והכשרים אקיים ותהו את כרמיה. ואת עמק עכור. עומק הגלות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה תחלת תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי. ועניתה

שד חד מן מלין חמיין שי"ן וקרינן סב"ך וסימ' ושכתי כפי עליך. בשמיכה. ותכסהו. נשוג קשת יהונתן. ושפח אדני קדקד. משוכתו הסר. שך הנני שך את דרכך. השירו ושמליכו ולא מכני. בשורי גם אוילהם. שחיף עץ סביב סביב. שפדנה והתשוטטנה. ובמשכרות דברי חכמים כעשי לושקול.

פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם
הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ
צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ וְאֶת־בָּנֶיהָ
לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃
כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי
אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי
לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי ושׁ
וְשִׁקּוּיָי׃ לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ
בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ
לֹא תִמְצָא׃ וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ
וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא
וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי
הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא
לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ
וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב
וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ
וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־
עֶרְוָתָהּ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ
לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה
מִיָּדִי׃ וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ
חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃
וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה
אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי
וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃
וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים
אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ
וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי
שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי
מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי
עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ
מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה

דִּלְמָא אֲסַלֵּיק שְׁכִינְתִּי מִינַּהּ וְאַעְדֵּי יְקָרָהּ וְאַשְׁוֵינַהּ דְּטִישָׁא כְּיוֹמַיָא קַדְמָאֵי עַד לָא אִתְקְרֵיבַת לְפוּלְחָנִי וְיָחוּל רוּגְזִי עֲלַהּ כְּמָא דְחָל עַל עַם דָרָא דַעֲבָרוּ עַל אוֹרָיְתִי בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁוֵי אַרְעָא צַדְיָא וְאֶקְטְלִינַהּ בְּבַצּוֹרְתָּא׃ וְיָת בְּנָהָא לָא אֲרַחֵם אֲרֵי בְנִין דְטָעַן אִינוּן׃ אֲרֵי טְעָת כְּנִישְׁתְּהוֹן בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא בְּהִיתוּ מַלְפֵיהוֹן אֲרֵי אֲמָרַת אֵיהַךְ בָּתַר עַמְמַיָּא רָחֲמַי מְסַפְּקֵי מֵיכְלֵי ומ וּמִשְׁתְּיָי כְּסוּת מֵילָא וּבוּץ מְשַׁח כָּל פַּרְנוּסָי׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מְקַלְקֵל יָת אוֹרְחָתִיךְ כְּמָא דְסַיְגִין בְּכוּבַיָּא וְאֶפְסוֹק כְּמָא דְמַפְסְקִין בְּכַתְלַיָּא וּשְׁבִילָהָא לָא תַשְׁכַּח׃ וְתִרְדַּף שְׁלָם עִם עַמְמַיָּא רַחֲמָהָא וְלָא תַדְבֵּק יָתְהוֹן וְתִבְעֵי סַעִיד וְלָא תַשְׁכַּח וְתֵימַר אֵיהַךְ וְאֵיתוּב ל לְפוּלְחַן רִיבוֹנִי קַדְמָאָה אֲרֵי טַב לִי כַּד הֲוֵיתִי פָּלְחָא קֳדָמוֹהִי מִכְּעַן לָא אֶפְלַח לְטַעֲוָתָא׃ וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי אֲנָא בָּרֵיכִית לְהוֹן עֲבוּר וְחַמְרָא וּמִשְׁחָא וְכַסְפָּא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן וְדַהֲבָא מִנֵּיהּ עֲבָדוּ לְטַעֲוָתָא׃ בְּכֵן יְתוּב מֵימְרִי לְמִיטַל עִיבוּרָא בְּעִידַן אִידְרֵיהּ וְחַמְרָא בְּעִידַן ם מְעַצַּרְתֵּיהּ וְאַצִּיל כְּסוּת מֵילָא וּבוּץ דִּיהָבִית לַהּ לְכַסָּאָה יָת קְלָנַהּ׃ וּכְעַן אֲגַלֵּי יָת קְלָנַהּ לְעֵינֵי עַמְמַיָּא רַחֲמָהָא וֶאֱנָשׁ לָא יְשֵׁזְבִינַהּ מִן יְדִי׃ וְאַבְטֵל כָּל חֶדְוָתָהָא חַגָּהָא יַרְחָהָא וְשַׁבַּתָּהָא וְכָל מוֹעֲדָהָא׃ וְאַצְדֵּי פֵּירֵי גוּפְנַהּ וְתֵינַהּ דַּהֲוָת אָמְרָה יְקָר אִינוּן לִי דִּיהָבוּ לִי עַמְמַיָּא רַחֲמַי וְאַשְׁוֵינוּן לְחוּרְשָׁא וְתֵיכְלִינוּן חֵיוַת בָּרָא׃ וְאַסְעַר עֲלַהּ יָת יוֹמַיָּא דַהֲוָת פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא דְמַסְקָא לְהוֹן בּוּסְמִין הֲוָת דָמְיָא לְאִיתְּתָא דִשְׁבְקַת יָת בַּעְלַהּ וְאִתְקֵינַת בִּקְדָשָׁהָא וּבְחַלְיַת מַרְגְּלִיתָהָא וּטְעָת בָּתַר רַחֲמָהָא כֵּן כְּנִישַׁת יִשְׂרָאֵל רָחֲמַת לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא וּפוּלְחָנִי שְׁבַקַת אֲמַר יְיָ׃ בְּכֵין הָא אֲנָא מְשַׁעְבֵּיד לַהּ לְאוֹרָיְתָא וְאַעְבֵּיד לַהּ נִיסִין וּגְבוּרָן כְּמָא דַעֲבָדִית לַהּ בְּמַדְבְּרָא וּבְיַד עַבְדֵי נְבִיַּיָא אֲמַלֵּל תַּנְחוּמִין עַל לִיבַּהּ׃ וְאֶמְנֵי לַהּ יָת פַּרְנָסַהָא מִתַּמָּן וְיָת מֵישַׁר עָכוֹר לְתַחֲמוּרֵי נְפַשׁ

בעשך: ותרב כעשך. כעש כי לאויל יהרג. מכעש ותכה מכעש עיני. בשכות ותמלא בשכות עורו. תשכבני עור ובשר. שכו ויחכם כגן. שתם גם כי אזעק. שושתי כי אבר ככה ידי:

וענתה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ וענתה בי צדקתי · ונגשת יבמתו אליו · וענתה השירה הזאת · וענתה שמה כימי נעוריה: אישי ח׳ בקריא׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳: וידעת ז׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ס״ם׳ כ״ב: והיה ביום ו׳ כטעם בסיפ׳ וסי׳ במס׳ רבת׳: ואהבי ד׳ וסי׳ ואהבי אשישי ענבי׳ · שנאי טוב ואהבי רע · ואהבי שמו ישכנו בה · ואהבי עשיר רבי׳:

וענתה שמה כימי נעוריה וכיום
עלותה מארץ מצרים:
והיה ביום ההוא נאם יהוה
תקראי אישי ולא תקראי לי עוד
בעלי: והסרתי את שמות הבעלים
מפיה ולא יזכרו עוד בשמם:
וכרתי להם ברית ביום ההוא עם
חית השדה ועם עוף השמים ורמש
האדמה וקשת וחרב ומלחמה
אשבור מן הארץ והשכבתים לבטח
: וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי
בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים:
וארשתיך לי באמונה וידעת את
יהוה: והיה ביום
ההוא אענה נאם יהוה אענה את
השמים והם יענו את הארץ:
והארץ תענה את הדגן ואת התירוש
ואת היצהר והם יענו את יזרעאל:
וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא
רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה
והוא יאמר אלהי:
ג ויאמר יהוה אלי עוד לך אהב אשה
אהבת רע ומנאפת כאהבת יהוה
את בני ישראל והם פנים אל אלהים
אחרים ואהבי אשישי ענבים:
ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחמר
שערים ולתך שערים: ואמר
אליה ימים רבים תשבי לי לא תזני
ולא תהיי לאיש וגם אני אליך:

ויתינהון תמן למימרי כיומי קדם
ואף אנא אעביד להון ניסין וגבורן
כיום מסקהון מארעא דמצרים:
ויהי בעידנא ההיא אמר יי
תיתנהון לפולחני ולא תפלחון
עוד לטעות עממיא: ואעדי ית
שום טעות עממיא מפומהון ולא
יהי דכרן שומהון עוד: ואיגזר
להון קיים בעידנא ההיא דיהון
שלם עם חית ברא ועם עופא
דשמיא ורחשא דארעא וקשתא
וחרבא ועבדי קרבא אבטל מן
ארעא ואשרינון לרוחצן:
ואקיימנכון קדמי לעלם
ואקיימנכון קדמי בקושטא ובדינא
ובחסדא וברחמי: ואקיימנכון
קדמי בהמנותא ותרעון למדחל
מן קדם יי: ויהי בעידנא ההיא
אקבל צלותכון אמר יי אפקיד ית
שמיא ואינון יחתון מטרא על
ארעא: וארעא תרבי עיבורא
וחמרא ומשחא ואינון יספקון
לגלות עמי: ואקיימנכון קדמי
בארעא ביות שכינתי וארחם עליהון
דלא רחימין בעובדיהון ואימר
לדהויתי אמר להון לא עמי ברם
עמי אתון והוא יימר אלהי:
ואמר יי לי עוד איזיל אתנבי
נבואה על בית ישראל דאינון דמן
לאיתתא דרחימא על בעלה ומ
ומזניא עלוהי וכל כדין רחים לה
ולא צבי למיפטרה כן רחימת יי
על בני ישראל ואינון מתפנן בתר
טעות עממיא ברם אם יתובון
ישתבק להון ויהון דמן לגבר דאשתלי ואמר מילא בחבריה: ופרקתנון במימרי ביום
חמשא עסר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין
קדמי עומר ארמותא מעללת סערין: נביא אימר לה כנישתא דישראל חוביכון
גרמו לכון דתיגלון יומין סגיאין תיתנהון לפולחני לא תטעון ולא תפלחון לטעותא
ואף אנא עתיד לרחמא עליכון:

רשי

וענתה שמה. לשון דירה כמו מעון אריות: כימי נעוריה. שישבה במצרים ימים רבים: וכיום עלותה וגו׳. שבעקה אלי ממצרי׳ מתוך שיעבוד וגאלתיה כן גם עתה: תקראי אישי וגו׳. תעבדוני מאהבה ולא מיראה. אישי לשון אישות וחיבת נעורים. בעלי לשון אדנו׳ ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה: ולא יזכרו עוד. ישרא׳ בשמם של בעלי׳ או לא יזכרו הבעלי׳ בשמם של ישר׳ לומר שהם אלוהות להם או לא יזכר שם הבעלי׳ עוד כד״א והאלילים כליל יחלוף: עם חית השדה. שאשבית מזיקין מן העולם וכן הוא אומר לא ירעו ולא ישחיתו וגו׳: בצדק ובמשפט. שתתנהגו בהן: ובחסד וברחמים. שיבוא ליך מאתי על ידיהם באברהם אבינו כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב״ה שנ׳ ונתן לך רחמי׳ ושמר ה׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמ׳ ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב״ה אסף מהם את החסד והרחמים שנ׳ כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד והרחמי׳ וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנ׳ ציון במשפט תפדה וגו׳ והקב״ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לארבעתן ומושיבן בראשן: וארשתיך לי באמונה. בשכר האמונ׳ שהאמנת בגול׳ לאבטחו׳ שעל ידי נביאי: אענה את השמי׳. לבוא אל השחקים מלב הטוב התלוים במאמר והם יענו לבוא מים על הארץ: את יזרעאל. את בני הגולה שנזרעו ונקבצו: וזרעתיה לי. כזורע סאה להכני׳ כמה כורין כן יתוספו עליה׳ כמה נרים: אהובת ריע. חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב״ה את ישר׳ והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים: אשישי ענבים. פירש מנחם גביעי יין אוהבי׳ להשתכר ביינם ואינם עוסקי׳ בתורה וכן תרגמו שמטעים במקו׳ אחר על כך השותים במזרקי יין: ואכרה לי. לשון שכורה ברגני״א בלע״ז כמו אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה: בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים. ת״י ופרקתינון במימרי בחמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת סערין כלומר לא הוגעתי׳ בדברי׳ קשים: בחמשה עשר כסף בגימטריא ניסן ובפסיקתא הוא דרש בחמשה עשר כסף בחמשה עשר בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר שלשים סאה והלתך חצי חומר: ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו חמשים יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי לה את התורה ובה הזהרתיה לא תזני: ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים: וגם אני אליך. אנכי ה׳ אלהיך׳ ואשר עשה שני חשבונות מחמשים יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף שלשים יום בחמשה עשר באייר ומשם לחמשה עשר יום שאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בראש חדש סיון ובשם רב היי מצאתי דבר הגון. ואכרה לי וגו׳ קבצתי דמיה כופר פדיונה לנבדי ברמי׳ קלים האומר ערך נפשות עליאם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל. וחומר שעורין ערך זכר מבן עשרי׳ שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשי׳ שקל כסף. ולתך שעורין דמי פדיון

אבן עזרא

וענתה. תענה ותשיר כמו ותען להם מרים ויש אומרים והדור שיהיה מגזרת ימעון ויפרם ככה וענה איש באלמנותיו והוא רחוק בעיני: והיה. תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי. כי כן כתו׳ את ימי הבעלי׳ ור׳ מריכוס אמ׳ אפי׳ שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם ע״ז או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד: והסירותי. על דרך ומל ה׳ אלהיך כי כאשר ישוב הסובב מחטאו השם יעזרהו וישימהו בכל לבו: וכרתי. הפך ואכלתם חית השדה: וקשת וחרב וכלי המלחמה כמו באוכלי שולחניך חמור לחם בעבור שהזכיר תחילה ושברתי את קשת ישר׳ והנה הטעם שישבו לבטח: וארשתיך. כמו מאורשה לאיש ואת שתעשי צדק ומשפט גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך: וארשתיך לי באמונה. תהיי לי לבדי באמונ׳: וידעת את ה׳. הפך ולא ידעה: והיה. אענה. כמו והכסף יענה את הכל ינצחו וטעם אענה פעמים תמיד כדרך כשאו כ כהרו ה׳ כמו שפירשתי: אענה את השמים. הפך ונתתי את שמיכ׳ כברזל: והם יענו את הארץ. שיתנו טלם וגשמיהם בעתם: והם יענו את יזרעאל. שם מקום הנזכר שיטוב כאשר היה ברוב ארם: וזרעתיה. שירבו ויפרו כזרע הארץ: ורחמתי את לא רוחמ׳. הם האבות: ואמרתי ללא עמי. הם שנולדו בגלותם וזאת הנבואה לעתיד או היא קשורה פי׳ אילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם ואל תתמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שנים רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלם ביד מלך בבל תנתן והוא מצוה עמו משפט ואם יעשו כן לא יחרב הבית ואם לא יעשו כן יהיה לחרבה: ויאמר. בדרך נבואה: לך אהב אשה. וקחנה לאשה כי זה משמע לשון אשה כי לא הזכיר זונה והעד ואכרה לי ואחריכן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו והמשל כאהבת ה׳ את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שיתעם. מלת אשישי כמו סמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין: ואכרה. יש אומרי׳ ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק והוא מגזרת הכר כא רק היה ראוי להיות ואכיר או יהיה מבניין הקל ואם לא נמצא אע״פ שלא נמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אתנה או והפתח הקטן תחת הפתח גדול כמו ואעדך עדי שהוא מן עדה פן אכלך בדרך מן כלה ובאה זו המלה על דרך ודבקו ורבים ככה. וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתובתה: וחומר ולתך: מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהוד׳ שתחלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיה רק מלכות אחת כי אחים היו וחומר ולתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלם: ואומר. ימים רבים תשבי והטעם אם תרבי שתהיי ליתשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם לא תעבדי אלהים אחרים בסתר: ולא תהיי לאיש וגם אני. ומלת לא תשרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי״א אם תשובי אלי גם אני אשוב אליך ופירש

ישבו ז' חס' וסימ' במסר' רבת׃ ובעוף ג' בקריא' וסימ' ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו · וירדו בדגת הים ובעוף השמים דויברך· על כן תאבל הארץ וקדרו׃ נפשו ג' מטע' בהון וסימ' ואל עונם ישא נפשו· להושיע משפטי נפשו׳ ולא נתתי׃ יד פסוקי׳ בספרא אית בהון ולא ולא וסימ' במסר' רבת' בערך לא׃

כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין
מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה
וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים׃ אַחַר יָשֻׁבוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־
יְהוָה וְאֶל־טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃
ד
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־
דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ׃ אָלֹה וְכַחֵשׁ
וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים
נָגָעוּ׃ עַל־כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל
כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף
הַשָּׁמָיִם וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃
אַךְ אִישׁ אַל־יָרֵב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ
וְעַמְּךָ כִּמְרִיבֵי כֹהֵן׃ וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם
וְכָשַׁל גַּם־נָבִיא עִמְּךָ לָיְלָה וְדָמִיתִי
אִמֶּךָ׃ נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת כִּי־
אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְךָ מִכַּהֵן
לִי וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח
בָּנֶיךָ גַּם־אָנִי׃ כְּרֻבָּם כֵּן חָטְאוּ־לִי
כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר׃ חַטַּאת עַמִּי
יֹאכֵלוּ וְאֶל־עֲוֺנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ׃
וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו
וּמַעֲלָלָיו אָשִׁיב לוֹ׃ וְאָכְלוּ וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרֹצוּ כִּי־אֶת־יְהוָה
עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃ זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ
יִקַּח־לֵב׃ עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל
וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה
וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃

אֲרֵי יוֹמִין סַגִּיאִין יְתִבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית מַלְכָּא מִדְּבֵית דָּוִד וְלֵית דַּעֲבִיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְלֵית דִּדְבַח לְרַעֲוָא בִּירוּשְׁלֵם וְלֵית קָמְתָא בְּשֹׁמְרוֹן וְלֵית אֵיפוֹד וּמְחַוֵּי׃ בָּתַר כֵּן יְתוּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְבְּעוּן יַת פּוּלְחָנָא דַּייָ אֱלָהֲהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן לִמְשִׁיחָא בַּר דָּוִד מַלְכְּהוֹן וְיִתְנַהֲרוּן לְפוּלְחָנָא דַּייָ וּסְגֵי טוּבֵיהּ דְּיֵיתֵי לְהוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא׃ קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּייָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דִּינָא קֳדָם יְיָ עִם יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לֵית עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְלֵית גָּמְלֵי חִסְדָּא וְלֵית דִּמְהַלְּכִין בְּדַחַלְתָּא דַּייָ בְּאַרְעָא׃ יָמַן לְשַׁקַּר וְכַדְבִין וְקַטְלֵי נַפְשָׁן וְגָנְבִין וְגַיְיפִין וּמוֹלְדִי בְּנִין מִנְּשֵׁי חַבְרֵיהוֹן וְחָטְבִין עַל חוֹבִין מוֹסְפִין׃ עַל כֵּן תֶּחֱרוּב אַרְעָא וְיִצְדֵּי כָּל דְּיָתִיב בַּהּ בְּחֵיוַת בָּרָא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַף נוּנֵי יַמָּא יִזְעֲרוּן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן׃ עַל דְּאָמְרִין סָפַר לָא יַלִּיף וְלָא יוֹכַח נְבִיי וְעַמָּךְ נָצַן עִם מַלְפֵיהוֹן׃ וְתִתְקְלוּן בִּימָמָא וְיִתְקְלוּן אַף נְבִיַּיא דְּשִׁקְרָא דְּעִמְּכוֹן כַּד בְּלֵילְיָא וְאַבְהֵית כְּנִישְׁתְּכוֹן׃ אִטַּפְּשׁוּ עַמִּי מִבְּלִי דְּעַתָּא אֲרֵי אַתְּ מִדַּע דַּחַלְתִּי קַצְתָּא וְאַרְחֵקִינָךְ מִלְּשַׁמְּשָׁא קֳדָמַי וְעַל דְּאִתְנְשִׁיתָא אוֹרַיְתָא דֶּאֱלָהָךְ אַרְחֵיק בְּנָךְ אַף אֲנָא׃ כְּמָא דְּאַסְגֵּיתִי לְהוֹן עַלְלָא כֵּן אַסְגִּיאוּ לְמֵיחְטֵי קֳדָמַי יְקָרְהוֹן בְּקַלָנָא חַלִּיפוּ׃ כַּהֲנַיָּא פְּסוּ לְמֵיכַל חַטָּוַות עַמִּי בְּדִיל לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי נַפְשְׁהוֹן׃ וִיהֵי כְּמָא דְּאַשְׁוֵי תִּילוֹנָאָה כַּהֲנָא לְאַפְסָא קוּדְשֵׁיהוֹן אַפֵּיס יַת יְקָרְהוֹן וְאַשְׁוֵי דְּיַקִּיר לְבַסִּיר בְּדִיל לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כְּאוֹרְחָתְהוֹן בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדֵיהוֹן מְקַלְקְלַיָּא אָתִיב לְהוֹן׃ וְיֵיכְלוּן וְלָא יִסְבְּעוּן יִסְבוּן נְשִׁין וְלָא יוֹלְדוּן בְּנִין אֲרֵי יַת פּוּלְחָנָא דַּייָ שְׁבַקוּ וְלָא נְטַרוּ׃ זְנוּתָא וְחַמְרָא וְרַוְיָתָא שְׁלִיף וּמַטְעֵי יַת לִבְּהוֹן׃ עַמִּי דִּי בְּצַלְמָן אָעֵיהּ שָׁאִיל וּמַרְמֵיהּ בְּחוּטְרֵיהּ מְחַוֵּי לֵיהּ אֲרֵי רוּחַ דְּטָעוּ אַטְעִיתְנוּן וְטָעוּ מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶּאֱלָהֲהוֹן׃

רשי

פדיון קרקע לתך שעורים לתקדם· עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקבוע מבן חודש עד חמש ה' שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישרא' ואין אפוד של אורי' ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפי' הם צלמים העשוים בכוון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאיליהן ומגידים נעלמות וכן ת"י ולית אפוד ומחוי׃ אחר· ימי הגולה׃ ישובו בני ישראל ובקשו את ה' וגו'· משום ר' שמעון בן יוחאי בשלשה דברים מאסו בני ישר' בימי רחבעם במלכו' שמים ובמלכו' בית דוד ובבית המקדש הה"ד אין לנו חלק בדוד כמשמעו לאהליך ישר' אל תיקרי לאהליך אלא לאלהיך ראה ביתך דוד זה בית המקדש אמר ר' שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישר' עד שיחזרו ויבקשו שלשתן· אחר ישובו בני ישר' ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כמה דאת אמר ההר הטוב הזה׃ אלה וכחש· כשבעין בשקר׃ פרצו· ת"י ומולדין בנין מנשי חבריהון׃ ודמים בדמים נגעו· חובין על חובין מוסיפין ולפי משמעו פ פרצו הגדר והרבו שפיכו' דמים ש נגע דם הרוג זה בדם חברו׃ תאבל· תחרב ועל האבל ש׃ יאספו· יזערון מן קדם חוביהון לשון כליון כמו אסף אסיפם׃ אך איש אל ירב· אתם מתרין בנביאי אמת שלא יריבון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנ' בעמוס שאמ' לו אמציה כהן ביתאל לא תנבא על בית יעקב ולא תטיף על בית יצחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו׃ ועמך כמריבי כהן· כנו עם מלפיהון שהכהנים היו בני הוראה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב׃ וכשלת היום וגו' ותתקלון בימא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כדבליליא ואבהית ית כנישתכון ואביא כנישייא שלכם׃ נביא עמך· נביאים שעמך׃ ודמיתי· כמו נדמו עמי כארס היושב ותוהא ואין עונה בפיו׃ אשכח בניך· שאותן שעמדו על הר סיני נתנו בניהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה׃ כרובם כן חטאו· כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטאו כן חטאו לשון עברית כן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה וקראו להם כן הלכו מפניהם כל כמה שהנביאי' קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר׃ חטאת עמי· כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחד ראשית חטאת היא לבת ציון חטאותיהן של עמי יאכלו אותם כנביאי השקר שאמ' להם למעלה וכשל גם נביא עמך כעסו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנירא׳ין לאכול׃ ואל עונם· של ישר' ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מצפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה׃ והיה כעם ככהן· אני אשוה את העם לבזיון כהני שחללו אותם מכהן להם ולי אף אני אחלל את העם באומות כן ת"י׃ ולא יפרוצו· לא יגדלו בנים הזנות והיין והתירוש שהם עסוקים בם לקח את לבם מאחרי׃ בעצו ישאל· בצלם שעשה מן העץ׃ יגיד לו· אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם ע"ז׃ אלון

אבן עזרא

ופירש זה הדבר הנביא כי ימים רבים אין מלך ואין טענה מן החשמונאי' כי אינם מבני יהודה׃ ואין זבח· אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשי לי זבח ומצבה לפי דעתו אין המצבה אסור' רק כאשר דיברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפי' ואחרים אמרו הכל לע"ז ולא מצאנו אפוד לנביאי והנכון בעיני אין זבח לשם ולא מצבה לבעל אין אפוד השם ואין תרפים לע"ז שקראם לבן אלהיו׃ אחר ישובו בני ישראל • שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה על כן כללם וטעם ואת דוד מלכם זהו המשיח כמו ודוד ע עבדי נשיא להם לעולם • ופחדו אל ה'· שישובו במהרה כבא הקץ אל ארצם במרוצה פתע פתאום כדרך יחרדו כצפור ממצרי' שמש ד כתוב והושבתים על בתיהם נאם ה' והשד' הנאמן על זה הפי' שאמ' באחרית הימים והם סוף נבואת ה הנביאים כמו והיה באחרית הימים כ נכון יהיה הר בית ה' וגם כתוב וכתתו ח חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד׃ שמעו י עם יושבי הארץ· היא א"י שהשם בחר והנכון יושבי הארץ שלו כמו ומארצו יצאו׃ אלה· שבועה ואת שית מגז' אלה׃ פרצו· מגזרת פריצי׃ ודמי'· דמי הרוג אחר נוגע בדמי הרוג אחר׃ על כן· לאמר ואומלל כפול וטעם בחית השדה ובעוף השמי' שלא ימצאו מה יאכלו והשר וגם דגי הים יאספו ימותו ויפת אמר כי אלה הענים מדור המבול כי דגי הים לא מתו אז דרך דרש׃ אך· אין איש מריב אחר או יוכיחנו ומשפט הכהני' היה להוכיח לישראל ועתה שבו הם להוכיח הכהן כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש והו ועמך כמריבי כ כהן׃ וכשלת· עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו וכשלת היום והטעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתה אותך וזהו וכשל גם נביא עמך לילה׃ ודמיתי· והכרתי׃ נדמו עמי מבלי הדעת· זאת המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות כמו אל מי דמית וכאפס מלת ש מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא תלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואת תכשל במהרה גם ימותו בניך כדמו אות' לכהן בחסרון דעתך כפרתו עמי׃ כי אתה הדעת מאסתה ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך· הטעם כפול כי אתה הדעת מאסתה כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם השופטים כי שפתי כהן ישמרו דעת׃ אשכח בניך· חלילה מהשם ישכח רק הטעם שיכשלו בני הכהן וילכו לאבדון׃ כרבם· אני הרביתי בניך׃ כן חטאו לי· חטאים רבים על כן כבודם בקלון אמיר אחליף׃ חטאת עמי יאכלו· בני הכהן ונפש עמי ישאו עליכם כאומר שמוך עלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול על כן יבוא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל׃ והיה· כבר אמרתי ש' דרך הכפל דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם וכמוהו כעמי כעמך׃ ופקדתי עליו· על כל אחד מהם׃ ואכלו· זאת היא הפקידה׃ הזנו· כפשם גם אחרי' ולא ירבו כמו ויפרץ האיש׃ כי את ה' עזבו לשמור· דרכו או תורתו׃ זנות· בחסרון וי"ו כמו שמש ירח עמד זבלה והטע' כי הזנות גם היין כל אחד מהם יקח לב ולקיחת הלב כאילו נשארו בלא לב להבין׃ עמי· והאות כי הם בלא לב שבב עמי לשאול בעצו הוא הפסל׃ כי רוח זנוני' התעה· אותו׃ ויזנו· כולם מתחת אהי' כאשר הזכיר עמי׃

רשי

אלון. קיישנ"א בלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלנ"ץ בלע"ז: ולבנה. עץ שקליפתו לבנה: אלה. אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין וכותעין ... לצל: על כן תזנינה בנותיכם. על שאתם מתחברים לעו"ז כמשפטי הגוי' והגוי' מתחברי' עמכם ואתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדו' לכם מבנות הגוי' כוהנו' כמנהג אמן ומזנו' כן ת"י: לא אפקוד על בנותיכ'. עוד לבודקן במי המרי' כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: יפרדו. ת"י משתיעין למון סיעה כלות' מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חיברו אצל עמו פרודות שהם חביות יין: ועם לא יבין ילבט. אחרי שאינו נותנין לב להבין לפיכ' יתלבטו ללקות בפורענות ליבוט לשון טור' הדרך וליאות משא דילשי"ר בלע"ז: אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם. לא אם זונה אתה ישראל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבי' בכך ואני מחייבם כמו שאמור למעלה ואת בית יהודה ארחם: ואל תבואו. בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם עשרת השבטים עובדים עו"ז שנאמר כל רעתם בגלגל בגלגל הרבו לפשוע: ואל תעלו בית און. היא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו. עמהם חי יי' כי אם חיי' יאמרו אכן לשקר ישבעו כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירין שם שמים ושמו. כ נשבעים באמת נשבעין בשם העגלים: כי כפרה סוררה. כתורא דאיתפטים ובעיט כן סרר ישרא' מרוב אכילה ושתייה: עתה ירעם. מרעית מבומכמת כככש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו בשעורין וכרשינין: חבור עצבי' אפרים. כשמר לעו"ז ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: סר סבאם. כעשה משתיהם זר מעלי סר לשון זר כמו סורי הגפן נכריה כלומ' סר מתקומו ונהפך לאחר: סבאם. משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבו קלון. הזמינו להם קלון הבו לשון הזמנ' כמו הבה נתחכמה הבה נרדה הבה נבנה: מגניה. שריה ומלכיה: צרר רוח אותה בכנפיה. כדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבאו האויבי' עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמ' זבח זבחה מן המקומו' שהיו זובחי' שם וכת"י מאיגורי תועבתהון: כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרסדיאות לשמור שלא יעלו ישרא' לרגל לבית המקדש מדרש תנחומא מצאתי לשון אגדות כאדם המאיים על אים המקניטו חייך שאני בודרה לך בבניך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קסורה ואמתי להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם: ושחטה שטים העמיקו. משך שטותם העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט נמשך וכמוהו ות"ת לשון שחיטת זבחים לעו"ז: ואני מוסר לכולם. ואף אני איסרם בייסורין אכין מוסר לכולן: כי עתה הזנית אפרים. עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלו' לרגל עמד זה ובטל פרסדיאו' ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם: לא

ירעם ג' בקריא' וסימ' כי כפרה סוררה סרר ישראל. גרן ויקב לא ירעם. כצאן לשאול שתו מות ירעם. וא' וירעם כתם לכבו: האזינו ח' ומל' וסימ' השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר יי' קציני סדום. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו: ובית המלך האזינו. האזינו כל יושבי חלד. שמעו חכמ'

עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־
הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה
וְאֵלָה כִּי טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה
בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה:
לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה
וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־
הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ
וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט: אִם־זֹנֶה אַתָּה
יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ
הַגִּלְגָּל וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־
תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה: כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה
סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ
בַּמֶּרְחָב: חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם
הַנַּח־לוֹ: סָר סָבְאָם הַזְנֵה הִזְנוּ
אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ: צָרַר רוּחַ
אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם:
ח שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים
וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ
הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח ה
הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־
תָּבוֹר: וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ
וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם: אֲנִי יָדַעְתִּי
אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי
עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל:

עַל רֵישֵׁי טוּרַיָא מַדְבְּחִין וְעַל
ל' ויד לבנה רָמָתָא מַסְקִין בּוּסְמִין תְּחוֹת בְּלוֹט
וְלִבְט וּבוּטְמָא אֲרֵי מַעְפֵּי טוּלֵיהּ
ל' יה' בסיפ' עַל כֵּן מְזַנְיָין בְּנָתְכוֹן דַּהֲוָאָה לְכוֹן
מִבְּנַת עַמְמַיָא וְכַלָּתְכוֹן דִּנְסַבְתּוּן
ב' ומל' וה' חל' בליש' לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָא גַּיְיפָן: לָא
ב' אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מְזַנְיָין וְעַל
ל' ל' כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי מְגַיְיפָן אֲרֵי אִינוּן עִם
ב' בתרי ליש' חד חל' וחד חס' זַנְיָתָא מִסְתַּיְעִין וְעִם נַפְּקַת בָּרָא
אָכְלִין וְשָׁתָן וְעַם דְּרָא דְּלָא אִסְתַּכַּל
בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרְטַשׁוּ: אִם טָעַן
אַתּוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְּבוּן
ל' ב' דְּבֵית יְהוּדָה לָא תֵיתוּן לְגִלְגָּלָא
ג' ב' אליף וְלָא תִסְקוּן לְבֵיתְאֵל וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן
ד' לְשַׁקָּר קַיָּים הוּא יְיָ: אֲרֵי כְּתוֹרָא
דְּאִתְפַּטִּים וּבָעִיט כֵּן מְרִיד בִּסְגֵי
ל' טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִינוּן יְיָ
יב מל' ל' כְּאִימַּר בְּחִיר בִּבְקָעָה: אִתְחַבַּרוּ
לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבָקוּ לְהוֹן
ב' יָת פּוּלְחָנָא: שִׁלְטוֹנֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ
שֵׁירוּן מִן אוֹנֵס בְּכֵן טָעוּ ואת
ח' וְאִתְפַּנִּיאוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִמוּ ד
ל' דְּתֵיתֵי לְהוֹן קְלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן:
עוֹבָדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא תַקְנִין כְּמָא
דְּלֵית אֶפְשַׁר לְמֵצַר רוּחַ בִּכְנַף
לא בכל כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וְיִבַּהֲתוּן
מֵאִיגּוּרֵי טַעֲוָתְהוֹן: שְׁמַעוּ דָא
כָּהֲנַיָא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית
מַלְכָּא אַצִּיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע דִּינָא אֲרֵי תַקָּלָא הֲוֵיתוּן לְמַלְפֵיכוֹן וּכְמִצְדָא דִּפְרִיסָא עַל
טוּר רָם: וּדְבַחַן לְטַעֲוָן מַסְגָן וַאֲנָא מַיְתֵי יִסּוּרִין לְכוּלְהוֹן: קֳדָמַי גְּלַן עוֹבָדֵי דְבֵית אֶפְרַיִם
וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מִטַּמְרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְּעַן טְעַן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל:

מל"י: אפרים ד' קמצי' בקריא' וסימ' למטה אפרים הושע בן נון. ויהי איש מהר אפרים. חבור עצבים אפרים. צרור עון אפרים. וכל אסף דכוו':

אבן עזרא

על ראשי. טעם ראשי גלוי וככה על הגבעות יזבחו ויאמרו לכהני הבעל שיזבחו, ובעבור שהולכים האנשים להקטיר חוץ מהערים תשארנה הבנות והכלות בבתי' על כן תזנינה: לא. הטעם אין לתמוה אם הבנות תזנינה כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות וזונים כולם. ומלת יפרדו אנשים ידועים עם זונה אחת. ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשו' וכמוהו ואויל שפתים ילבט: והנה אין טעם לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר כנגד האבו' כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם אולי הבנות קטנות הן על כן לא אפקוד: אם. ישראל חטאו עם ירבע' שפחד שתשוב המלוכה לבית דוד על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהכיר בית ה' המקדש שהוא בחלקו וילך למקו' רחוק לעו"ז והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה וע' תבואו הגלגל ואל תעלו ב בית און הוא ביתאל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה ובשמו תשבע והטעם את יי' אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או דבה או נזק בגוף רק בעבור יראת השם ואתו תעבד מצות עשה מ מהם בפה ומהם ב במעשה ובו תדבק במחשבת הלב שלא יעבור רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו ב בעליונים ובשפלים ו ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חייב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעי' הברואים שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל העם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה וככה מנהג הנביאי' שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל לשון לך תשבע והנה הטע' למה תראו כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תעשו זה וזה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתו' בתחילת הפרשה: כי. סורר הוא שיסור מן הדרך שנוה שלא ילך בה והנה דמה ישר' כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה. וטעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב אילולי הייתם סוררים או הטעם עתה ירעם השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא טועה: חבור. ז"א כי עצבים כמו וכל עצביכם והנכון כמו העצב נבזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים והטעם מחוברים הם לפסילי' הם חברתם: הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניה': סר. באה עליה' רעה שסר סבאם מחסרון התירוש ולא שבו מדרכם הרעה רק מלכיה הזנו אחרי' בעבור מתנות שהם אומרי' הבו ובאה מלת הבו כמו את אשר תאפו אפו ועיקר אפו גם אהבו הבו גם הבו לכם הכל כמו רדו באו והשנוי היה בו בעבור אות הגרון: מגניה. הם המלכי' כמו כי ליי' מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי הטע' כפול ומגניה שב אל בית און: צרר. כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא מאומה או בכנפיה בכנפי בית און: ויבשו. המגני': מזבחותם: בבית און: שמעו זאת הכהני. גם הקשיבו בית ישר' שהוכחתי' או בית ישר' הם הסנהדרין: ובית המלך האזינו. כי כולם שופטי': כי פח הייתם למצפה. שלא תניחו לעלו' החוגגי' לבית השם: ושחטה. ולשחוט כדרך: שטי'. הם עובדי הבעל: העמיקו. הפח או הנזכרי' אולי לא יראוהו העוברי' ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא נעלם ממני אשר העמיקו על כן: אני. דע כי אפרת יען אביהו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומ' גם רחל נתנה שפחת' לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמ' שלחני ויען אמ' על אפרי' ומנשה ויקר' בהם שמי על כן יקראו כל ישר' אפרי' ויפת אמ' אולי ממלכת יהוא היתה מאפרי' ובעבור שמצא ואת רמות בגלעד לנגדי הזכרך לי' אינה הכתובה בדברי יהוא ובספר עמוס אפרם שהוא מאפרי' והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה מאפרי' וככה בירמיהו הבן יקיר לי אפרי' ואין מלך בימים ההם מאפרי': הזנית. כפשן גם אחרים:

שטים ל' חד כתי' כמ"ך עשת שטים ונקוד סברי' ראיתי גם זה מעט בסוף

לא יתנו · לא יעשו מעשים שישובו או לא יניחו על דרך על כן לא כתיתיך: וענה · אמר יפת כמו בפני יענה ואין לו טעם רק הוא מגזרת עני: בצאנם · שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בנחלתם: חלץ · כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי ולמה חלץ מהם כי ביי' בגדו: עתה יאכלם · אלה הבנים עם חלקיה' חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור' ישועה אומר חדש אב ויפת אמ' כי חדש הוא חרב כמו והוא חגור חדשה: תקעו · הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרי' הודעתי נאמנה משפט נאמן כמו גזירה והדומה לה: היו · עושים רע לאשר הם ברשותם: כמסיגי גבול · בסתר על כן אעניםם: עשוק אפרים · עשקוהו מלכיו ורימוהו: כי הואיל הלך · שנים פעלים עוברים כמו הגשם חלף הלך לו כי הואיל שהלך אחרי מצות הכמרים והוא כו כתוב צו ויפת אמ' כי אפרים יהיה עשוק מהגוים: ואני · טעם שאכלם: וירא · את מזורו מכה שהיא צ צריכה שיזורו אותה: וישלח · יהודה כי כן אחריו ירב שם מקום באשור: יגהה · כמו ייטיב גיהה מראית העין: כי · בתחילה אמר ואני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ ומי יוכל לרפא לכם: ואלך · לי ואין רודף אחרי או אלך עם הטריפה והנכון שאטרפם ואלך לי כ כאשר כתוב אחריו: אלך · עד אשר יאשמו · שיודו שאשמו או כטעם שממה תאשם שומרון והארמה לא תשם חסר אלף: ישחרונני · יבקשוני בשחר ויאמרו אלה לאלה לכו · אמר טרף בעבור ככפיר: יך · מכה: ויחבשנו · כמו ולא חבשו כי המכה צריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונ' בשמן · ובאת מלת טרף פועל עבר עם יך שהו עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי: יחיינו · ירפאנו כמו וימרחו על השחין ויחי עד חיותם וטעם יומים זמן קרוב שלישי הפך כל נשבר כי אז יכאב: ונדעה

כמסיגי צ'ד' כתי' באו' כליש' תיבה וכל נסיגה אחור דכו' באא

לא יתנו מעלליה' · לא יעזבו דרכם הרעה כמו כתן ריחו ולא כתנו להרע עמדי ולא כתן סיחון: וענה גאון ישראל · ויתאך יקרא דישראל כמו לענות מפני לשון עוני והכנעה: בפניו · ואינון חזן ודוגם כן לברע פירשו לשון עדות בבא להם פורענותם יעיד בהם ובפניהם גאון וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רצונו: בצאנם ובבקרם · בקרבנותיהם: חלץ · כשמט כמו וקח לך את חליצתם בגדים שמשמט מעליהם: בנים זרים ילדו · שנתחתנו בגוים: יאכלם חדש · חודש אב: תקעו שופר · שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם: הריעו בית און · אחריך הגיים הולך אתה בנימן זאת הריעו בבית און ויית תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא ש שמעו לקול שמואל שהיה מן ה הרמה ומלכיה' גרמו להם לסור מאחריכנון ירבעם וחבירים הריעו עליהם און ושבר גדול אחריך בנימן על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלות לרגל לבית המקדש שהוא בחלקו של בנימן אחריך בנימן על איחורך את בנימן: לשמה תהיה ביום תוכחה · כשאבא להתוכח עמהם ישומו ויהיו תוהים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישרא' הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה · אפרים לשמה וגו' בשבטי ישרא' הודעתי נאמנה ר' אבהו בשם ר' אשא בר חנינא אמ' ביום שיתווכח עמהם הקב"ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטיה' הודעתי שהדין דין אמת אתה מוכח כשגלו ע עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימן והיו עשרת השבטים א אומרין מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש מדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אז ש שתקו עשרת השבטי' ואין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה: כמסיגי גבול · כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל א חביריהם המלכי' לפיכך עליהם אשפוך וגו' וכמשמעו היו גוזלי' שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב משיגי גבול ולא כמסיגי: עשוק אפרי' · אפילו ביד האומות: רצוץ משפט · מיוסר ביסורין ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי נבואות חדשות של נביאי הבעל: וכרקב · תולעת האוכל העץ ושוחקו: מזורו · לשון חולי: וילך אפרים אל אשור · זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד ויסב וימרוד:

עשוק ד' בקריא' ג' מל' וא' חס' וסימ' והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור: פרי אדמתך וכל יגיעך ·
עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל · אדם עשוק בדם נפש · בתרא חס': ונשובה ז' בקריא' וסימ' ויאמר

לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־
אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־
יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל
בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ
בַּעֲוֺנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃
בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־
יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃ בַּיהוָה
בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם
חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃
תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה
הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃
אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה
בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה׃
הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם
אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי׃ עָשׁוּק
אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ
אַחֲרֵי־צָו׃ וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם
וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃ וַיַּרְא אֶפְרַיִם
אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ
אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ
יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־
יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר׃ כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל
לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי
אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל׃
אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־
יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם
ו יְשַׁחֲרֻנְנִי׃ לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־
יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ
וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃ יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃

לָא שַׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמִתַּב
לְפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי רוּחַ
דְטָעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ
לָא תְבָעוּ׃ וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל
וְאִינוּן חָזַן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית
אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן
אַף דְבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃ בְּעָנְהוֹן
וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהָכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן
מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יִשְׁכְּחוּן סָלִיק
שְׁכִינְתֵּיהּ מִנְּהוֹן׃ בְּמֵימְרָא דַיְיָ
שַׁקַּרוּ אֲרֵי בְּנִין מִבְּנַת עַמְמַיָּא
כְּעַן קַיִּימוּ לְהוֹן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן
עַמְמִין יַרְחַ בְּיַרְחַ וְיִבְזוּן יַת פֵּירֵי
אַרְעֲהוֹן׃ נְבִיַּיָא אֲרִימוּ קָלְכוֹן
כְּרְשׁוֹפָרָא אִתְנַבִּי דְיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן
עַמְמַיָּא קָטְלִין עַל דְאַמְלִיכוּ יַת
שָׁאוּל דְמִגִּבְעָתָא אַצְוָחוּ כַּד
בַּחֲצוֹצַרְתָּא אֲמָרוּ דְיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן
מַלְכִין בְּמַשִּׁרְיָתְהוֹן עַל דְלָא קַבִּילוּ
לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל דְמֵרָמְתָא בַּסַרוּ
עֲלֵיהוֹן יַבְּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא עַל
דְשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי וְאִסְתַּחֲרוּ לַאֲחוֹרָא
מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא פְלַחוּ קֳדָמַי
בְּמַקְדְשָׁא דִי בְּאַרְעָא שִׁבְטָא
בִנְיָמִין׃ בֵּית אֶפְרַיִם לְצָדוּ תְּהֵי
בְּיוֹם תּוֹשְׁלָמַת חוֹבִין בְּרַם
בְּשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל הוֹדְעִית אוֹרַיְתָא׃
הֲווֹ רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּמַשַּׁנֵי תְחוּם
עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ כְּמַיָּא חֵמְתִּי׃
אֲנִיסִין דְבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין
בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ דַיָּינֵיהוֹן
לְמִיטְעֵי בָּתַר מָמוֹן דִשְׁקַר׃
וּמֵימְרִי כְּעַשָּׁא לְדְבֵית אֶפְרַיִם
וּכְרַקְבָא לְדְבֵית יְהוּדָה׃ וַחֲזָא
אֶפְרַיִם יַת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יַת
מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיַּיָא אֲמַר
לְהוֹן הוּא לָא יָכִיל לְאַסָּאָה לְהוֹן וְלָא יָנִיחַ מִנְּכוֹן מַכְאוֹב׃ אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לְדְבֵית
אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָן לְדְבֵית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאַעְדֵי אַרִים גְבוּרְתִּי וְלֵית
דְמְשֵׁזֵיב׃ אַסְלִיק שְׁכִינְתִּי אֶתוּב לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִי בִשְׁמַיָּא עַד דְיִדְעוּן דְחָבוּ וְיִבְעוּן מִן
קֳדָמַי כַּד תֵּעוֹק לְהוֹן יִבְעוּן דַחַלְתִּי׃ יֵימְרוּן אִיתוּ וּנְתוּב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֲרֵי הוּא דִי
מְחָנָא וְיַסֵּינָנָא וּדְאַיְתֵי עֲלָנָא תְּבַר יָנִיחַ לָנָא׃ יְחַיְּנָנָא לְיוֹמֵי נֶחָמָתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי
בְּיוֹם אַחְיוּת מֵיתַיָּא יְקִימִנָּנָא וְנֵיחֵי קֳדָמוֹהִי׃

אברהם אל נעריו · נתנה ראש ונשובה · המה באו בארץ צוף · הרבה כושל גם נפל איש · לכו ונשובה אל
יי' · נחפשה דרכינו ונחקרה · השיבנו יי' אליך:

וישלח · יהודה: אל מלך ירב · זה אחד שכתן שחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין
מלך ארם ופקח בן רמליהו: והוא לא יוכל לרפוא לכם · מהרבה גדודים מפלשתי
וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים כי חלק אחז את בית יי' ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ולא יגהה מכם מזור · לא יסיר מכם מכאוב ואומר אני שהוא
מן התיבות ההפוכות לשון כאשר הוגה מן המסלה הורו והוגו מלב הגו סיגים מכסף: ואשא ואין מציל · אשא את הטרף: אלך · אסתלק מהם ואשובה אל השמים:
עד אשר יאשמו · יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם: ישחרונני יבקשונני: לכו ונשובה · יאמרו לכו ונשובה וגו': יך · לשון הווה הוא מכה אותנו והוא
יחבשנו: יחיינו מיומים · יחזקנו משתי פורעניות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו: ביום השלישי · בבנין הבית השלישי יקימנו · מיומים משתי פרעניות שעברו
עלינו · ביום השלישי בעת השלישי:

לדעת את ה׳. באמת ובתמי׳ כשחר זה אשר כשחר נכון מוצאו: ויבא כגשם לנו. כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ. ירוה ארץ: מה אעשה לך. מפני מדת הדין איך אוציא משפטך לאור: וחסדכם כענן בקר. כל טובתכם וצדקתכם איננה כלום: על כן חצבתי בנביאים. על אשר חצבתי עליהם דברי על ידי הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתי׳ באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן על כן כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך כי על כן לא נתתיה לשלה בני: ומשפטיך אור יצא. בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: ודעת אלהים. חפצתי מעולות: כאדם. כאדם הראשון: שם בגדו בי. בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו כי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: עקבה מדם. מליאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני: וכחכי איש גדודים. וכאשיפת איש כיד רגים האוספם בחכה יחד כן חבר גדודיהם חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד: כי זמה עשו. כי עצה היא אשר כתיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל ובחכי איימדו״ש בלע״ז ואף בלשון משנה חכי לשון חיבור הוא ולא יטיל בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהסורק מחבר בהן שני ראשין מן הבגד יחד כשחובטו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם חיבור אדם שני׳ ספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר׳ מאיר ש״ליח צבור זצ״ל: שכמה. לשון כת אחת: שערוריה. ות״י לשון שינוי ששינו את דרכם וכן שוה ושערוריה: גם יהודה. אף הוא הואיל וקלקלה: שת. התשית זמן פורענות לה: בשובי שבות עמי. בהוכיח אותם לשוב משובתם: קציר. עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה בפורענות בבל בספר ירמיה. שבות עמי לשון משובה כמרות וילדות איכוו״יטורא בלע״ז וכן בנים שובבים הבת השובבה: כרפאי לישראל. כשאני חפץ להושיעם ולרפאותם עונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר תגנבים מהם תמיד באים ונגבו׳ ממון חביריהם ואף פושטים גדודיהם בליסטיות ללסטם את הבריות: ובל יאמרו ללבבם. איכן כותבין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני: ישמחו מלך. מלכם חפץ ברעה שהם עושים: בוערה מאופה. שהוסקה מיד הנחתום כן יבערו בוער בקרבם: ישבות מעיר. את מה שתירב׳ ואיני יכול לייסב בו לשון המקרא ולפי שמועו ישבות יבערם הרע שהוא מעירם מלוש בצק עד חומצתו שמחשב בלבו את הרעה כיצד יעשה אותה הוא שובת וימתין עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלות בבצק עד שהחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר במיכה הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה: יום מלכנו. ביום שאנו ממליכין את מלכנו החלו שרים. כעסו שריכו חולים: חמת מיין. מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים:

ונדעה. שנרדפה לדעת את ה׳ כי זה סוד כל החכמו׳ ובעבור זה לברו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שה״ם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל השם במעשיו כמו השחר בבאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שירחה האמת: ויבא כגשם. הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו את מרפא מהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו: כמלקוש יורה ארץ. חסר וי״ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי״ת כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ: מה. הטעם הזה שאחסר שאמרת שתשובו לדעת השם: כענן בוקר. שלא יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכי׳ היו כאילו הוא שם למחר ולפי דעתי שמשכי׳ היו כל אחר אם כן יהיה גם זה כן ועל. חצבתי. כמו חוצב בהר והטעם שהרג קצת הנביאים שלהם שהיו מתעים אותם שלא ישובו: הרגתים. בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הרגתי׳ גם אני באמרי פי אולי תשובו ישראל: ומשפטיך אור יצא. כמו והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו: כי חסד חפצתי. חסד נכון לא חסד כענן: והמה. על נביאי שקר: גלעד. עקובה. כמו עקוב הלב עשה בעקבה עקובה מדם שנשפך: וכחכי. היו״ד תחת הא״א על דרך לכלא הפשע גם הוא באל״ף תחת ה״א ואלה השתי׳ מלות זרות הן כי מ משפט בעלי הה״א ב בסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא ו ויפשטוהו ככה הם חבר כהנים והנה ה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים: שכמה. כמו לעבדו שכם והנה גדודים ישרת בעבור אחר כגדודים בדרך ירצחו כולם הטעם שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה: בבית. שערוריה. הטעם דבר מגועל כתאינים השוערי׳: שם זנות לאפרי׳. רמז לעגלי׳ בבית אל שהוא לאפרים: גם יהודה. אחר שהזכיר אפרים ושת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע והטעם ששת קציר לך ועזרך לעבוד הבעל בבית אל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל יי׳ ובעבור יהודה שהניח ביתי ועזרך לא אשיב שבותך: כרפאי. בעבור שאמרו כי הוא טרף וירפאנו אמ׳ כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעם בלבם שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדודים חוץ מן הערים: ובל. והם חושבי׳ כי איננו רואם ולא ידעו כי מעלליהם סובבים אותם והם נגד פני: ברעתם ישמחו מלך׳ ושרים שימליכוהו: כלם. גם מלכם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה כתלה עבר על כפשיו וזה הפסוק הפוך וככה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בבק עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבערו ולהסיקו הרבה: יום. שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביין אז ימשך ידו עם הלוצצים וזאת המלה מפועלי הכפל שהוא לצץ ואילו היתה מלוצצים היתה מהכעלים שהם עלומי העי״ן מגזרת לץ שפרשו לוץ על כן הוא מכפולי הלמ״ד על כן תוקפות ומתופפות שנים שרשי׳ ומלת החלו מחלי כמו הדו ומלכינו הוא הפעול והשרים הם הפועלים החלו שרים את המלך מן השכרות וכמוהו מחלה לב פועלת מחלה את הלב מה בנין הנוכף שהוא החלה. וטעם חמת מיין בחסרון בי״ת בחמת מלא יין ופירושו כמו מן החמת והסמך ככה כמו דלת וסגור דלתך בערך והער מכפח חמתך ואף שכר שהוא כטעם הזה:

בנביאים ה׳ וסימ׳ נבסר כשמואל א׳ סימן י׳: ודעת אלהים ג׳ כליש׳ בקריא׳ וסימ׳ כי אין אמת ואין חסד. כי חסד חפצתי. ודעת אלהים תמצא: כאדם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והבה כאדם עברו ברית. אבן כאדם תכתון. אם

וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ׃ מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ׃ עַל־כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא׃ כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת׃ וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי׃ גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם׃ וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יְרַצְּחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ׃ בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃ גַּם־יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי׃

כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ שָׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ׃ וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־רָעָתָם זָכָרְתִּי עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד פָּנַי הָיוּ׃ בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃ כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ׃ יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים׃

וְנֵילַף נִרְדּוֹף לְמִידַע יָת דַּחְלְתָא דַיְיָ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּמַקְשִׁיט בְּמִיקְפֵיהּ וְיֵיתֵי בִּרְכַן לָנָא כְּמִטַר מַגְבַּר בְּלַקְשָׁא דְמַרְוֵי אַרְעָא׃ מִן קֳדָם דִּין דִּקְשׁוֹט מָא אַעֲבֵיד לְכוֹן דְּבֵית אֶפְרַיִם מָא אַעֲבֵיד לְכוֹן דְּבֵית יְהוּדָה וְטַבְוָתְכוֹן כַּעֲנַן צַפְרָא וּכְטַלָּא דְמוֹתֵי פָסִיק׃ עַל כֵּן דְּאַזְהַרְתִּינוּן בִּשְׁלִיחוּת נְבִיַּי וְלָא תָבוּ אַיְתֵיתִי עֲלֵיכוֹן קְטוֹלִין עַל דַּעֲבָרוּ עַל מֵימַר רְעוּתִי וְדִינַי כִּנְהוֹר נָפִיק׃ אֲרֵי בְּעָבְדֵי חִסְדָּא רַעֲוָא קֳדָמַי מִמַּדְבַּח וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא דַיְיָ מִמַּסְּקֵי עֲלָוָן׃ וְאִינוּן כְּדָרַיָּא קַדְמָאֵי עֲבָרוּ עַל קְיָמִי וְכַאַרְעָא טָבָא דִּי הֲבֵית לְהוֹן לְמֶיעְבַּד רְעוּתִי תַּמָּן שַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי׃ גִּלְעָד קִרְיַת אֲנוּסִין בְּגִיכְלִין אַשְׁדִּין דַּם זַכַּי׃ וּכְמָא דִּי מְסַבַּר אֱנַשׁ לְמַשְׁרְיָן אִתְחַבָּרוּ אִינוּן וְכַהֲנֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא חֲדָא קַטְלִין נַפְשָׁן כְּתַף חַד אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין עֲבָדוּ׃ בְּבֵית יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתִי שְׁנוּ אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִּגְזַר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא תָּבוּ אִינוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֶגְלַיָּא בְּבֵיתְאֵל תַּמָּן טָעוּ בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאַבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ אַף דְּבֵית יְהוּדָה שָׁרִיאוּ לְאַסְגָּאָה חוֹבֵיהוֹן אַף לְהוֹן יִמְטֵי חוֹבִין בְּאַתָבוּתִי גָּלוּת עַמִּי׃

כְּמִתְבְּעֵי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְגַּלְיָין עֲוָיַת אֶפְרַיִם וּבִישַׁת שָׁמְרוֹן אֲרֵי עֲבָדוּ שְׁקַר וּבְלֵילְיָא בְּבָתַּיָּא גָּנְבִין וּבְמַדְבְּרָא בִּימָמָא קָפְחִין׃ וְלָא מְחַשְּׁבִין בְּלִבְּהוֹן דְּכָל בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָן קֳדָמַי כְּעַן יַקְפוּנִינוּן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דִּי קֳדָמַי הֲווֹ גַּלְיָן׃ בְּסַרְיָקוּתְהוֹן מַחְדַּן מַלְכָּא וּבְכַדִּיבֵיהוֹן רַבְרְבִין׃ כּוּלְּהוֹן מַחְמְדִין לְמִיגַּף נְשֵׁי חַבְרֵיהוֹן דָּלְקִין כְּתַנּוּרָא דְּאָזֵילְהוֹן נַתְתּוּמָא בְּכֵן יִגְלוֹן בִּפְרִיעַ מִקִּרְוֵיהוֹן כְּמָא דְּמוֹחָן לְקַיְּמָא מַחְשְׁבַת רִשְׁעָא וְעַל דְּלָא אִדְכַּרוּ נִסִּין וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידוּ לְהוֹן בְּיוֹם מַסְקְהוֹן מִמִּצְרַיִם מֵעִידַן מִלּוּשׁ לֵישָׁא עַד לָא חֲמַע׃ יוֹמָא דְמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכְּהוֹן שָׁרִיאוּ רַבְרְבַיָּא לְמִשְׁתֵּי עִמֵּיהּ חֲמַר נְגַד לִידֵיהּ סִיעַת שִׁקְרִין׃

כבות כל האדם ימתון אלה: שת ד׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ כי שת לי אלהים זרע אחר. ולא שת לבו גם לזאת. גם יהודה שת קציר. כי שת בטוחות חכמה:

כי. תלת בארבם על יחשבות רשת שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור דק כל אופה ישן בלילה רק בבקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה: כולם. הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם על כן כתוב: אפרים. הוא יתבולל. כמו בלול מעורב והטעם שהם מבקשים עזר מן האומות לזה מפני זה וזהו מצרים קראו אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים. וטע' עוגה בלי הפוכה אז תהי כשרפת כמאמר הפוכ' והטעם על עצתם ובעבור כי ירמיה יברם ולבם לתנור דמה הענה לעוגה: אכלו. הטעם על הפחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתו' על המלכים. וטעם גם שיבה שהלכם כחם ואבד הונם: זרקה בו. התולדת זרקה בו שיבה סהפיל תבא מתולדת האדם: וענה. פירושו: ולא שבו אל יי'. כבנייס שאין להם מה יתנו עוד לגוים ממזרים: ויהי אפרי'. בקלותו ותוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוס רשתי עליהם והנה אתפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמר עליהם ולא להם ובעבור שהזכיר כיונה אמר כעוף השמים או אורידם: איסירם. כמו איסרם רק הוא מהבניין הנוסף ולא החליפו היוד בוא"ו כמו ועפעפיך ייסירו נגדך ולא אמ' אוסירם כמו אוטיבם אורידם והעמידו המלה על בנינה שפרשה יסר או העתיד ייסר והטע' אני איסר את ההולכי' למצרים אז יהיו כשמועה לעדתם ה היושבים בארצם: אוי. טעם נדדו בעבור שהיו בורחים עוד יבא

כי קרבו כתנור לבם בארבם. הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות: כל הלילה ישן אופיהם. כחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה. ישן אופהם כלומר עד הבוקר ישנים ולבקר בוערים כאש עד שנגמרו את רעתם: ואכלו את שופטיהם יהרגו את הסנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם כ נפלו לפי שאין קורא בהם אלי וכתלמוד ירושלמי במס' ע"ז דורשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו ם שמפורש אתון לגבוה אמרין ליה קום עיבד לן ע"ז אמר לון הסתא פתי רמשא הוא וכל עמא מתי כלומר עת סכרות הוא סמא עכשיו סכורי' אתם ומחר תחזרו בכם אזלון ואתון בכפרה אזלו ואתו בכפרה הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמ' לון אב' דחילנא שהסנהדרי' דילכון אמרין לוי אלין קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כר הוה חמי בר אנש כשר הוה מותיב גבוי תרין ליבכון ואינון אמרין לוי אית דור חביב מכל הדורות והוא אמ' לון דור המדבר ואינון אמרין לוי ולא עברון ע"ז והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתנסבון ואינון אמרין לוי חש דמלכא בעי למיעבד כן דום שהמלך רוצה לעשות כן: יתבולל. יתבלבל בגולה בין האומות: עוגה בלי הפוכה. תירגם יונתן כחררא דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגת חררה שאופין על הגחלי': והוא לא ידע. לא שם אל לבו שאלכותיו מלכי אדם בימי יהואחז כמאמר כי לא השאיר ליהואחז וגו' ויסימם כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מדעת אביו: גם שיבה זרקה. תירגם יונתן אף חלשותא מטיתנון ואינון לא מיסתכלין: וענה גאון ישראל בפניו. ומאיך יקרא דישראל ואינון חזן למעוני ואין וענה זה לשון עתיד אלא לשון עבר כמו וקרא זה אל זה שמעתי שקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתנת פסים אף זה לשון עבר כבר כמעטו ונשפלו. ובכל זאת לא שבו אל יי' אין לב להבחין מה טוב להם או כמה רע להם: מצרים קראו. לאותם שהריעו להם מעולם הם קוראים לעזרה: אשור הלכו. אל מלך אשור הלכו שיעזור להם: כאשר ילכו למצרים: אפרוש עליהם רשתי

כתנור ג' דגשי' וסימ' כי קרבו כתנור לבם. כלם יחמו כתנור. כי הנה היום בא בער כתנור: ו' פסוקי אית בהון והוא והוא וסימ' ויהי נער מבית לחם. והנה עמך שמעי בן גרא. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש. אתו תקדישו' אכלו זרים כחו. והוא יבנה את היכל יי'. ואחר בא חצרון: ואלי ג' וסימ' ואלי

7 כִּי־קֵרְב֧וּ כַתַּנּ֛וּר לִבָּ֖ם בְּאָרְבָּ֑ם כָּל־הַלַּ֙יְלָה֙ יָשֵׁ֣ן אֹֽפֵהֶ֔ם בֹּ֕קֶר ה֥וּא בֹעֵ֖ר כְּאֵ֥שׁ לֶהָבָֽה׃ כֻּלָּ֤ם יֵחַ֙מּוּ֙ כַּתַּנּ֔וּר וְאָכְל֖וּ אֶת־שֹׁ֣פְטֵיהֶ֑ם כָּל־מַלְכֵיהֶ֣ם נָפָ֔לוּ אֵין־קֹרֵ֥א בָהֶ֖ם אֵלָֽי׃ אֶפְרַ֕יִם בָּעַמִּ֖ים ה֣וּא יִתְבּוֹלָ֑ל אֶפְרַ֛יִם הָיָ֥ה עֻגָ֖ה בְּלִ֥י הֲפוּכָֽה׃ אָכְל֤וּ זָרִים֙ כֹּח֔וֹ וְה֖וּא לֹ֣א יָדָ֑ע גַּם־שֵׂיבָה֙ זָ֣רְקָה בּ֔וֹ וְה֖וּא לֹ֥א יָדָֽע׃ וְעָנָ֥ה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵ֖ל בְּפָנָ֑יו וְלֹא־שָׁ֙בוּ֙ אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֔ם וְלֹ֥א בִקְשֻׁ֖הוּ בְּכָל־זֹֽאת׃ וַיְהִ֣י אֶפְרַ֔יִם כְּיוֹנָ֥ה פוֹתָ֖ה אֵ֣ין לֵ֑ב מִצְרַ֥יִם קָרָ֖אוּ אַשּׁ֥וּר הָלָֽכוּ׃ כַּאֲשֶׁ֣ר יֵלֵ֗כוּ אֶפְר֤וֹשׂ עֲלֵיהֶם֙ רִשְׁתִּ֔י כְּע֥וֹף הַשָּׁמַ֖יִם אוֹרִידֵ֑ם אַיְסִרֵ֕ם כְּשֵׁ֖מַע לַעֲדָתָֽם׃ א֤וֹי לָהֶם֙ כִּֽי־נָדְד֣וּ מִמֶּ֔נִּי שֹׁ֥ד לָהֶ֖ם כִּי־פָ֣שְׁעוּ בִ֑י וְאָנֹכִ֣י אֶפְדֵּ֔ם וְהֵ֕מָּה דִּבְּר֥וּ עָלַ֖י כְּזָבִֽים׃ וְלֹֽא־זָעֲק֤וּ אֵלַי֙ בְּלִבָּ֔ם כִּ֥י יְיֵלִ֖ילוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָ֑ם עַל־דָּגָ֧ן וְתִיר֛וֹשׁ יִתְגּוֹרָ֖רוּ יָס֥וּרוּ בִֽי׃ וַאֲנִ֣י יִסַּ֔רְתִּי חִזַּ֖קְתִּי זְרוֹעֹתָ֑ם וְאֵלַ֖י יְחַשְּׁבוּ־רָֽע׃ יָשׁ֣וּבוּ׀ לֹ֣א עָ֗ל הָיוּ֙ כְּקֶ֣שֶׁת רְמִיָּ֔ה יִפְּל֥וּ בַחֶ֛רֶב שָׂרֵיהֶ֖ם מִזַּ֣עַם לְשׁוֹנָ֑ם ז֥וֹ לַעְגָּ֖ם בְּאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃

ח אֶל־חִכְּךָ֣ שֹׁפָ֔ר כַּנֶּ֖שֶׁר עַל־בֵּ֣ית יְהוָ֑ה יַ֚עַן עָבְר֣וּ בְרִיתִ֔י וְעַל־תּוֹרָתִ֖י פָּשָֽׁעוּ׃

ל' ג' דגש' ל' | ל' ותס' ל' | ל' ג' דגש' | ל' | ל' ויתר ההפוכה | ת' בכו' ויאח ויאח | ג' | ב' ותס' | ב' וכו' ל' ותל' | ל' תל' | ל' ב' ויחילו | לב | ב' תיר שאל' | ג' רף | ד' ותל' | ג' | ל' | ב' כתו' ו"ו ועדותי ז' | ט' חס'

אֲרֵי אִתְקָרַבוּ לַעֲצַת חֶטְאִין וְלָא עַכִּיבוּ כְּתַנוּרָא בָּעַר לִבְּהוֹן בְּאִתְכַּמְנֵיהוֹן כָּל לֵילְיָא מוֹרִיךְ רוּגְזְהוֹן עַד צַפְרָא הוּא דָלִיק כְּאִישָׁא שַׁלְהוֹבִי׃ כּוּלְהוֹן מְחַמְמִין כְּתַנוּרָא וּבְלִישַׁן שִׁקְרֵיהוֹן מְחַיְבִין יַת דַיָנֵיהוֹן כָּל מַלְכֵיהוֹן אִתְקְטָלוּ לֵית דִמְצַלֵי מִנְהוֹן קֳדָמַי׃ בֵּית אֶפְרַיִם בְּעַמְמַיָא אִתְעָרְבוּ בֵּית אֶפְרַיִם דָמָן לְחַרְרָא דְעַד לָא אִתְהַפְכַת אִתְאַכְלַת׃ בְּזוֹ עַמְמַיָא נִכְסֵיהוֹן וְאִינוּן לָא יָדְעִין אַף חֲלִישׁוּתָא מְטִיתְנוּן וְאִינוּן לָא מִסְתַּכְּלִין׃ וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חָזַן עַל דְלָא תָבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא בָעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל דָא׃ וַהֲווֹ בֵית יִשְׂרָאֵל דָמַן כְּיוֹנָה שְׁרִיתָא דְאִתְנְסִיבוּ בְּנָהָא וְלֵית לַהּ לֵב לְמִצְרַיִם אִתְקָרַבוּ לְאַתּוּר גְלוֹ׃ בַּאֲתַר דִיְהָכוּן אֶפְרוֹס עֲלֵיהוֹן מְצָדְתִּי כְּעוֹפָא דִשְׁמַיָא אֲטַלְטֵלִינוּן יִסוּרִין אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַל דִשְׁמָעוּ לַעֲצַתְהוֹן׃ וַוי לְהוֹן אֲרֵי אִתְרַחֲקוּ מִדַחַלְתִּי בִּזּוּזִין אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן אֲרֵי מְרָדוּ בְמֵימְרִי וַאֲנָא הֲוֵיתִי פָרִיק לְהוֹן וְאִינוּן מְמַלְלִין קֳדָמַי כַּדִיבִין׃ וְלָא מְצַלַן קֳדָמַי בְּלִבְּהוֹן בְּכֵן מְיַלְלִין עַל עַרְסָתְהוֹן בְּסַגֵי עִיבוּר וַחֲמַרָא דַהֲווֹ כָנְשִׁין מְרָדוּ בְמֵימְרִי׃ וּכְמָא דִי אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יִסוּרִין וּמַתְקִיף עַל דַרְעֵיהוֹן כֵּן אַף אִינוּן חָשְׁבִין לְאוֹסָפָא קֳדָמַי בִּישַׁן׃ תָבוּ לְמִרוֹד מִן אוֹרַיְתָא לָא עַל דְאַבְאִישִׁית לְהוֹן וְדָמַן אִינוּן כְּקַשְׁתָּא נִכְלָא יִתְקַטְלוּן בְּחַרְבָּא רַבְרְבֵיהוֹן מֵעַמְקוּת לִישַׁנְהוֹן אִלֵין עוֹבָדֵיהוֹן עַד דְאִינוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם׃ נְבִיָא בְּחִיכָךְ אַכְלֵי כַּד בְשׁוֹפָרָא אֵימַר הָא כְנִשְׁרָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַק מֶלֶךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ חֲלָף דַעֲבָרוּ עַל קְיָמִי וְעַל אוֹרַיְתִי מְרָדוּ׃

יחשבו רע. ואלי דבר יגנב. ואלי יאספו כל חרד: זו ב' כתו' בו"ו וסימ' מזעם לשונם זו לעגם. ועדותי זו אלמדם. וח' כתיב זה בהא וסימ' נבסר במלכים ב' סימ' ו' י' שפר ב' חס' בנבאים וסימ' אל חכך שפר. כוי שפר יאבר האח. וכן ישלח אבשלום עד סוף ספרא דכ"ו חס':

עליהם: ואכוי. בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם: ולא. הטעם כאשר אמרם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא: וטעם על דגן ותירום יתגוררו שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו והרשם מתגוררות: יסורו בי. ידברו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורידים לדבר כזבים: ואני. הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועותם כדרך ואני תרגלתי לאפרים: ישובו לא על. הטעם ישובו אל מצרים לא על צורך רק להלשן על מריהם וזה טעם היו כקשת רמיה והעד מזעם לשונם: זו לעגם. הקרוב בעיני כי הטעם סימן לשגם ללשון: אל. דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר ודמה כנשר על בית יי' ויפת אמר שים חכך שופר כי אויב ידמה כנשר על בית יי' ופירש בעבור שלת יען: לו

כעוף השמים. שהנשר והנץ עולין למעלה מתכמו ומורידין אותו לארץ כן אורידם במצרים על יד נבוכד נצר: איסירם כשמע לעדתם. אביא עליהם ייסורין ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל בעדינו וגו' וגו' לנו יי' אלהיך וגו' אם טוב ואם רע וגו' ואומר להם אם תשימו פניכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין: איסירם. לשון ייסורין ומנחם פי' לשון קשר ומוסרותיך אנתק אבל דונש פתר לשון ייסורין כמו ליסר את שריו ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף בייסירו ועפעפיך ייסירו נגדך: ואנכי אפדם. אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיהו שקר אתה מדבר לא שלחך יי' לאמר לא תבואו מצרי': כי יילילו על משכבו'. כי עלינו כן תבא להם יללה כך תי' יתגוררו לשון כנופיא להם הם מתגוררות תגורות של דגן לשיכך יסורו ומרדו בי: ואני יסרתי חזקתי זרועותם. כי ירחתי על ידי כבואי לכן זרועותם: ישובו לא על. שבו למרוד אלוהים בעת שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם: ישובו לא על. שבו למרוד אלוהים בעת שהם מייסרים אותם ולא להועיל להם לכך הקדוש ברוך הוא על גבו: היו כקשת רמיה כמו קשת נכנגד ולא להועיל להם לכך יקרו על בקיתן כמו כאשר הגבר היורה בחץ להכות בו חץ לכוון פניו והוא סובב לתיבה שלאחריו: יהיו כקשת רמיה. שמכרות לירות בו חץ לכוון כתלו והוא דומה לתיבה שלאחריו: יפלו בחרב שריהם. יונתן בן קרח וכל החיילים מעט לשנתם: זו לעגם. אלוהים שהם למצרים ולמחריתם אמר הם על כן ממצרים כגון זאת לשמוע: זו לעגם. אשר תעשו להם בארץ מצרים: אל חכך שופר. אבל כנבוכדנצר עבר הנביא לנבואת שיעלה עליהם: אל חכך שופר כמין שופר זה שופר כאלו השופר כתון אל חכך שופר אמר שופר בקול. ומן הנכר ויען בשופר ובעבור ובא' בית יי'. אל חכך שופר: לו

לי. כבר הוא לי יזעקו בני ישראל או יאמר בית ישראל: זנח. טוב. הוא השם הנכבד שהיה טוב לו: ירדפו. כמו אשר יקראו ה' ברקנו יחס. כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתו' אשר יבחר ה' אלהיך בו גם כן מלכי ישראל: השירו. מגזרת משולמי העין קס סב שר והטעם כפול ויפת אמר כמו שמ"ך כמו בסוריתהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו. וטעם למען יכרת בעבור יכרת שהם הכסף והזהב: זנח. שומרון. כפול כאילו כתו' אותך זנח עגלך אותך שומרון כאילו מאם בך כי העיר תחרב ואנשיה ילכו בשבי: חרה אפי בם. בעגל ובשומרון: עד מתי. יהיה חרון אפיכם עד שיהיו נקיים ולא יוכלו נקיון שיהיה להם ממנו: כי. מעגלת ישר' הוא ומעצת המלך שהמליכוהו בעצה עגל שומרון:

רשי

לי יזעקו. כשתבא עליהם הרעה: אלהי ידענוך. הלא עמך אנחנו וכרשהו ודרשהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו: השירו. עשו שרים ד"א הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורת מוכיח כן שחברו במסורת כתבין שי"ן וקריין שמ"ך ופתרונו שמך: למען יכרת. למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם: זנח. הקב"ה אתכם בני שומרון בשין עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם: עד מתי לא יוכלו. להכנות לבם להיות נקיים מאותו עיכוף: כי מישראל והוא. מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוא של והוא כופל ויש הרבה וע' דומין לו בכאותיו ובנאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישר' הזמנתיו והכותו והוא כעסה ויש לייסב הוי' הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון: שבבים. לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מבסורא: קמה אין לו. לזרע שלהם כלומ' לא יצליחו במעשיה': אולי יעשה. אף אם יעשה קמח זרים יבלעוהו אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים: פרא בודד לו. כעסו כפרא שהולך בדד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לבד: התנו אהבים. את לשון תנים כאשר זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים כ כואפים זרים התנו אדנר"וכיוט בלעז ויש לפרש לשון אתנן: גם כי יתנו בגוים. אעפ"י שעשו זאת שהתנו אהבים בגוים עתה אקבצם בבא עת גאולתם לא אעכבנה: ויחלו מעט ממשא מלך שרים. ויכנעו מעט בגלותם מיראת משא מלך שרים משאר מלכי האומות: כי הרבה אפרים. לפיכ' אחילנו ממשא מלך שרים: אכתוב לו. אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו: זבחי הבהבי. זבחי עולותי שהם מהבהבי' לפני כאש שעל מזבחי: יזבחו בשר ויאכלו. למה לי שמביאים אותם יזבחו להיו' להם לבשר מאכלם ויאכלום כי אינני רוצה אותם: אל תשמח ישראל. כשאר עמי' שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זכיתה מעלי' ואבדת טובות הרבה: אתנן. להיות כזונה לקבל אתנן: על כל גרנות. כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה: לא ישבו בארץ ה'. לא יתעכבו בארצם: לא יסכו. לשון נסך: לא יערבו לו: כלחם אונים. כמו לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים: כי לחמם לנפשם. ראוי הוא זה להם לאכול ולא לבא לבית ה' ד"א כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא וכולו מוכיח כל אוכליו יטמאו: לא יערבו לו: כלחם אונים. כלחם אבלים. כלחם גזילה הבא על ידי כח

זנח ג' בקריא' וסימ' זנח עגלך שמרון. זנח ישראל טוב אויב. זנח ה' מזבחו נאר מקדשו: יקצרו ג' בקריאה וסים' כי רוח יזרעו וסופתה. הזרעים בדמעת ברנה. בשדה בלילו יקצרו: בודד ג' בקריא' וסים' פרא בודד לו: כי מצפון עשן בא. כצפור בודד על גג: חטאתם ט' וסים' נבסר בספר ישעיהו ריש סי' נ"ח: גיל ג' בקריא'

לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל :
זנח ישראל טוב אויב ירדפו :
הם המליכו ולא ממני השירו ולא
ידעתי כספם וזהבם עשו להם
עצבים למען יכרת : זנח עגלך
שמרון חרה אפי בם עד מתי לא
יוכלו נקין : כי מישראל והוא
חרש עשהו ולא אלהים הוא כי
שבבים יהיה עגל שמרון : כי רוח
יזרעו וסופתה יקצרו קמה אין לו
צמח בלי יעשה קמח אולי יעשה
זרים יבלעהו : נבלע ישראל עתה
היו בגוים ככלי אין חפץ בו : כי
המה עלו אשור פרא בודד לו אפרים
התנו אהבים : גם כי יתנו בגוים
עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא
מלך שרים : כי הרבה אפרים
מזבחות לחטא היו לו מזבחות לחטא
: אכתוב לו רבו תורתי כמו זר
נחשבו : זבחי הבהבי יזבחו בשר
ויאכלו יהוה לא רצם עתה יזכר עונם
ויפקד חטאתם המה מצרים ישובו :
וישכח ישראל את עשהו ויבן
היכלות ויהודה הרבה ערים בצרות
ושלחתי אש בעריו ואכלה ארמנתיה
: אל תשמח ישראל אל גיל כעמים
כי זנית מעל אלהיך אהבת אתנן
על כל גרנות דגן : גרן ויקב לא ירעם
ותירוש יכחש בה : לא ישבו בארץ
יהוה ושב אפרים מצרים ובאשור
טמא יאכלו : לא יסכו ליהוה יין
ולא יערבו לו זבחיהם כלחם אונים
להם כל אכליו יטמאו כי לחמם
לנפשם לא יבוא בית יהוה :

בכל עידן דאתיא עליהון עקא מצלן קדמי ואמרין כען ידענא ארי לית לנא אלהא בר מינך פרוקנא ארי אנחנא עמך ישראל: טעו בית ישראל מבתר פולחני די בדיליה אנא מיתי עליהון טובא מכען סנאה ירדופינון: אינון אמליכו ולא ממימרי רביאו ולא מרעותי כספהון ודהבהון ד דאסיקו להון ממצרים עברו להון טעון בדיל דישתיצון: טעו בתר עגלא דשמרון תקיף רוגזי בהון עד אימתי לא יוכלון ילמזכי: ארי מישראל הוא גבי אומן הוא עבדיה דחלא דלית בה צרוך הוא ארי לנסרי לוחין יהי עיגלא דשמרון: בית ישראל דמן לדרוח זרע ועלעול חציד קמה לית ליה גוב לא יעביד מאים יקנון ניכסין עסמי יבזונון: איתבזיז ישראל כען הוו בעממיא כמנא דלית צרוך ביה: ארי אינון גלו לאתור על דהליכו ברעות נפשהון כערד מרוד בית ישראל איתמכרו ביד עממיא דרחימו: אף אם ישוון בית ישראל דחלתי על ליבהון מביני עממיא אקריב גלוותהון ואפילו יתחכמון כזעיר אעדי מנהון מרות מלכין ושילטונין: ארי אסגיאו דבית אפרים איגורין למחטי הוו להון איגורי טעותהון לתקלא: כתבית להון סגיאות אורייתי ואינון כעממיא אתחשיבו: דבחין דימגבן מן אונס דבחין בסרא ואכלין וקדם יי לא רעוא בהון כען יסער חוביהון ויתפרע עוייתהון אינון למצרים יתובון: ושבק ישראל ית פולחן עבדיה ובנא היכלין לטעותא ודבית יהודה אסגיאו קירוין כריכן ואשלח אשתא בקירווהי ותשיצי בירניתהא: לא תחדון דבית ישראל ולא תבועין כנימוסי עממיא ארי טעתון מבתר פולחנא דאלהכון רחימתון למיפלח לטעותא על כל אודרי עיבורא: מאידרא וממעצרתא לא יתזנון וחמרא לא יסופיק להון: לא יתובון בארעא שכינתא דיי ויתובון דבית אפרים למצרים לאתור יגלון מסאב ייכלון: לא ינסכון קדם יי נסכין דחמר ולא יתקבלון לרעוא קורבניהון דיבחיהון כלחם מרחק להון כל דייכליניה יסתאב ארי קורבניהון על נפשהון לא מכפר להון בבית מקדשא דיי

וס' אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. גיל יגיל אבי צדיק. השכחים אלי גיל. וחד וגיל גבעות תחגרנה: לחמם ו' בקריא' וסים' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם. לחמם כדאגה יאכלו. אין גחלת לחמם. כי לחמם לנפשם. ושרש רתמים לחמם. ויבינו בקיץ לחמם:

כי סבבים. כמו סביבים ויפת אמר כי עגל שומרון יעשה ישראל להיות סובב וזה איננו נכון: כי תי"ו סופתה נוסף כמו אימתה: אולי. ואם תאמרו אולי יעשה ד דעו כי זרים יבלעוהו: נבלע. הטעם יבלעו קצירכם גם יבלעו ה הזורעים: ככלי אין חפץ בו. שארם ישליכנו מביתו: כי פרא. כמו פרא אדם וטעם בודד כי לא היתה עצתם אחת ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבי' לשרי האומות: גם. טעם אקבצם במצרי' אז יחלו להתאונן ו ולהתרעם מעט מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדיקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו: כי הרבה. וטעם היו לו מזבחות לחטוא כ כבר היו לו שרים ת מאכותיו ולמה הרבה עוד: אכתוב. ואני הוכחתיו וחוקיכתוכי היו לו זבחי. אמר ר' משה הכהן הבהבי כדברי רז"ל ולא ה הבהבה ויפת אמר מגזרת הבהב והאל"ף נוסף כמו שדי והוא הנכון: יזכור עונם. שישובו אל מצרים למרות פיו לא תוסיפו' לשוב בדרך הזה עוד: וישכח. היכלות. לבגר בהם: ואכלה. ארמנות כל עיר ועיר ואל. הטעם כל גוי אם ישמח בבא להם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שיזנ' תחת אלהיו כאשר עשית. אתה אהבת לתת א אתנן לבעלים תחת מעשר אלהיך וזאת הזנו' על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם: לא ישבו. ובאשור טמא יאכלו. כי כן היו אוכלין בארץ ה' אחר שלא יתנו קודם השם ויתנו אתנן: לא. הבשארי' אלו היה להם מה

אבן עזרא

מה. חג ה'. כנגד זבחיכם: כי הנה הלכו. מפחד שוד שיבואם ים מהם שימותו במצרים גם בדרכי' על כן אמר מחמד לכספם והנה לשוד ילכו: באו ימי השלום. שישלם לכם השם שהייתם אומ' על נביא השם שהוא אויל ואיש אשר רוח השם בו הוא משוגע: על רב עונך. המשטמה. שים בלב כל אחד: צופה. הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר הוא פח יקוש: וטעם משטמה בבית אלהיו כדרך שהזכיר בתחלה וכשל היום וכשל גם נביא: העמיקו. להרע: כימי הגבעה. שהרג בנימן: כענבים. כדרך ימצאהו בארץ מדבר וטעם כענבים במדבר שאין שם יישוב כל מוצאם ישמח בהן וככה כבכורה בתאנה ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה כי השתחוו לבעל פעור ונזרו מאחריו: לבשת. כמו והבשת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים. שנטמאו בעבור אהבת נשי מדין: אפרים. טעם כעוף על המהירות שלא ישמחו ולא יהיה להם כבוד מהלידה גם מבטן כאשר תראה הבטן הרה שתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הנדה והנה הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להרות ואם הגיע ימות הולד לפני הליד והוא שם כמו דיעה על כן אחריו אם ילדו וגדלו את בניהם אשכלם שלא יגיעו להיות אדם: בשורי מהם. שי"ן תחת סמ"ך: אפרים. יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה ובנוה המ' כך ראיתי בנבואה שיוציא האב אל הורג בניו: תן. יתפלל הנביא אחר שנגזרת עליה' שיוציא כל אחד בניו אל ההורג אולי ימותו קטני' ולא יהיה הצער גדול וזהו תן רחם משכיל שימותו בבטן והילודי' ימותו באפס חלב: צומקי'. כמו צמוקים יבשים: כל. טעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראוי שיזכירו את טובתי בהיות אבותיה' שם שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: הוכה. הטעם האכה העץ משל לאבות ובנים: ימאסם. אמר הנביא אמר השם אלי כי איננו אלהיהם: גפן

הושע

אבותיכם ג' מל' בס' פרא וסי' כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה. קצף ה' על אבותיכם קצף. אבותיכ' איתהם. וכל כתובים דכוו' מל' בר"ג חס' וסי' והנה עמנו בראש מאבד להם שמעוני הלוים עתה. וכל

מַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג־יְהוָה:
כִּי־הִנֵּה הָלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם
מֹף תְּקַבְּרֵם מַחְמַד לְכַסְפָּם קִמּוֹשׂ
יִירָשֵׁם חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם: בָּאוּ יְמֵי
הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל
אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ עַל
רֹב עֲוֺנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה: צֹפֶה
אֶפְרַיִם עִם־אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל־
כָּל־דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו:
הֶעְמִיקוּ שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר
עֲוֺנָם יִפְקוֹד חַטֹּאותָם:
כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל
כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי
אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־פְּעוֹר
וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם:
אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה
וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן: כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־
בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי
לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם: אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־
רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם
לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו: תֵּן־לָהֶם
יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל
וְשָׁדַיִם צֹמְקִים: כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל
כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם
מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסֵף אַהֲבָתָם
כָּל־שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים: הֻכָּה אֶפְרַיִם
שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בְלִי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי
יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִטְנָם:
יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ
וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם:

תרגום

מַה תַּעַבְדוּן לְיוֹם מוֹעֲדָא וּלְיוֹם חַגָּא דַיְיָ: אֲרֵי הָא יִגְלוּן מִן קֳדָם בִּזּוּזִין לְמִצְרַיִם יִתְכַּנְשׁוּן לְמַפִּים יִתְקַבְרוּן בֵּית חֶמְדַּת כַּסְפְּהוֹן קִרְסוּלִין יֵשְׁרוּן בְּהוֹן חֲתוּלִין בְּבִרְנִיָּתְהוֹן: אֲתוֹ יוֹמֵי סְעוּרְנָא אֲתוֹ יוֹמֵי תוּשְׁלָמַת חוֹבִין יִדְעוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ מִתְנַבַּן לְהוֹן נְבִיֵּי קוּשְׁטָא וּמְשַׁעַמְמִין לְהוֹן נְבִיֵּי שִׁקְרָא עַל דְּאַסְגִּיאוּ חוֹבָךְ תַּקִּיפוּ חֶטְאָךְ: מְסַכָּן בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי יִתְקַיְּמִים לְהוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתָא לִנְבִיֵּיהוֹן קוֹלִין צְלַן עַל כָּל אוֹרְחָתְהוֹן מְסַגַּן תַּקָּלָא בְּבֵית אֱלָהֲהוֹן: אַסְגִּיאוּ לְחַבָּלָא כְּיוֹמֵי גִבְעָתָא יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן: כְּנוֹפַן דִּשְׁתִיל עַל עֵינָא דְמַיָּא כֵּן בְּמַדְבְּרָא אֲרַע מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל כְּבִכְּרָה בִּתְאֵינְתָא דִּי בְאַוֵּל מַאֲבְּבָא חֲבִיבִית אֲבָהַתְכוֹן וְאִינוּן אִתְחַבְּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וְטָעוּ לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שִׁיקוּצִין כְּדִרְחִימוּ: בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעוֹפָא דְּאַפְרַחוּהִי מִקִּינֵיהּ וְאִיטַּלְטַל כֵּן גְּלָא יַת יְקָרְהוֹן וְלָד לָא יִסְגוּן וּמִפִּירֵי מְעֵיהוֹן לָא יְיִתוּן וְעַל דְּאִתְמְנָעוּ רִיגְלֵיהוֹן מִלְּאִתְחֲזָאָה בְּבֵית מַקְדְּשִׁי: אֲרֵי אִם יְרַבּוּן יַת בְּנֵיהוֹן וְאַתְכְּלִינוּן מִלְּמֶהֱוֵי גַּבְרִין אֲרֵי וַוי לְהוֹן בְּסַלְקוּתִי שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן: כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּמֶעְבְּדַהּ אוֹרַיְתָא דָּמְיָא לְצוֹר בְּאַצְלָחוּת בִּשְׁלֵוָיַת חֲבוּ דְבֵי אֶפְרַיִם לְקַטָּלָא לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא בְּנֵיהוֹן: הַב לְהוֹן יְיָ יַת תּוּשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן רְחֵם מַתְכִּיל וְתַדִּין יָבְשִׁין: כָּל בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָין קֳדָמַי בְּגִלְגְּלָא אֲרֵי תַּמָּן רְחִיקְתִּינוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְּשִׁי אַתְרִיכִינוּן לָא אוֹסִיף לְרַחָמָא עֲלֵיהוֹן דְּכָל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין: בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמַן לְאִילָנָא דִיקְלָא שָׁרְשׁוֹהִי מִלְּרַע וְיָבֵשׁ נוֹפֵיהּ מִלְּעֵילָא גּוֹב לָא יַעְבִיד אַף אִם יְרַבּוּן בְּנִין וְאַקְטִיל שְׁפַר מְעֵיהוֹן: יְרַחֲקִינוּן אֱלָהִי אֲרֵי לָא קַבִּילוּ לְמֵימְרֵיהּ וִיהוֹן מְטַלְטְלִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא:

עזרא דכוו': משכיל. ב' וסי' חציו בנבוד. תן להם רחם משכיל: אוסף ג' מלרע בקריא' ב' מל' וא' חס' וסי' בכל אשר שאלת מעם ה' אלהיך. לא אוסף אהבתם. בשלחי את חצי הרעב הרעים. וסים' שמעית דרחמו כפנא:

רשי

ליום מועד. ליום זמן קבוע להיות האויב כותר עליכם: חג ה'. זבח הריגה שיש לו בכם: כי הנה הלכו. ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם כנוכר נכר: מוף. מארץ מצרים היא: מחמד לכספם. בתי חמדת אוצרות כספם: קימוש וחוח. מיני חיות תירגם יונתן: הפקודה. שיפקדו עונותיכם: השלום. תושלמת חובין: אויל הנביא. אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שתחלתו נביא אמת: ורבה משטמה. שהקב"ה שונא מעשיכם: צופה אפרים עם אלהיו. הם מעמידין להם נביאיהם המסיתין אותן לנכר ע"ז שלהם: נביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם: משטמה בבית אלהיו. בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמ' משפט מות לאיש הזה וגו': כימי הגבעה. יש אומ' זה גבעת בנימן בפלגש ויש אומ' זה גבעת שאול שאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא: כענבים במדבר. כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל: כבכורה בתאנה. מבושלת בתאנה בענף התאנה: בראשיתה. בתחלת בישול התאני': ראית אבותיכם. כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם: וינזרו. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה: לבשת. לע"ז שהיא בשתם: ויהיו שקוצי' לפני: כאהבם. את בנות מואב: אפרים כעוף יתעופף וגו'. אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו וחדל מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או יתעכל בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקלטו כי מה בצע בגדלם את בניהם שאם יגדלו ושכלתים מאדם: כי גם. לאבית אוי: בשורי מהם. כמו בסורי מהן והוא מן מסורת כתבן שי"ן וקריין סמ"ך ד"א כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שפורח ואיננו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנצטערו בלידה זה צער לידה ובבטן אלו ימי העבור ומהריון בשעת תשמיש כל טורח זה יכלה כיצד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: אפרים כאשר ראיתי לצור. בשלוותה מעטירה ועשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לע"ז כן תירג' יונתן. תן להם ה' מה תתן. הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאת עולם ואל איסף תמוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניה' ושכלתים תן להם רחם משכיל בשעה שיוצאין לאויר עולם ימותו או יצטמקו שדי' אמן שלא יהא להם חלב להניק: כל רעתם בגלגל. שם הרבו לעבוד ע"ז בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרין להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסף אהבתם. לאהוב אותם: פרי בל יעשון. לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: ימאסם אלהי. איננה קל' לה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: גפן

גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פריה הטוב והשוה לו: כרוב לפריו הרבה למזבחות. כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות. פרי ישוה לו פרי אשר ישוה לו וייטב לו ד"א גפן בוזז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכנסייה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: הטיבו מצבות. הרבו מצבות: חלק לבם. מתני: עתה יאשמו. הוא הדבר אשר יערוף מזבחות ישחית לשון וערפו שם וערפתו ישבור צוארו ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישראל עובדים ע"ז ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו ועכשיו המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: כי עתה. בבא אליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכנו אשר בטחנו בו לאמר יצא בראשנו ונלחם את מלחמותנו אין מועיל לנו כלום: אלות שוא. השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לע"ז לפיכך ופרח עליהם משפט יסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי ות"א על תלמי שדי כגון שמשיגין גבולי שדות תלמי שדי מענות המחרישה קרויה תלם ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנ' גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי שם יפרח עליהם משפט ענש ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט: לעגלות בית און וגו'. לפורענות העתידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע: יגורו. יראו ממנו שכיני שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה: גם אותו לאשור יובל. זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער יי' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי וגו' ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: מנחה למלך ירב. זה סנחריב: בשנה אפרים יקח. בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה: ויבוש ישראל. מאותה עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: נדמה. נכרת מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני מים שהוא איסקומ"א בלע"ז: במות און. במות בית אל: קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם. שגלו עובדיהם ואין עוד פונה להם ואמרו ישראל להרים כסונו שלא יראונו אויבנו בבשתנו: מימי הגבעה חטאת ישראל. חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת באת אזלת יד מימי גבעת בנימן חטאה ישראל לפני שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מבינו בסדר עולם: שם עמדו. באותה מדה אחזו להם מאז: לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו'. ולפי שהיה עון עז בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימן ויקראם בני עלה בני גאוה שעשו עצמן עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת את בני הגבעה ויונתן תירגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העברית וגם שאר חיבור הפרשה נופל על לשון הראשון: באותי ואסרם. לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד מושיהם: ואוספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם. לפי שדימה אותם לעגלה כמו שכתוב אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ויאסרוה בעול המחרישה וכיתלוכי העול כוקבין ויורדין אחד מכאן ואחד מכאן אצל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פרכה על תרתין עונותיה פרכה בשר בקר: ואפרים עגלה מלומדה. פורפוליינט"א בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד הבקר שקורין ריטבלוי"ן בלע"ז כלומר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשתן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנעו לתורה אלא אחר שרירות לבם: אוהבתי. יוד יתירה כמו גנובתי יום

גפן בוקק. ריק אין בו כח לפרות ואין פרי: ישוה לו. יחשוב כי יפרה את פריו יהיה שוה כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות: חלק. כי אין להם חלק אחד: עתה יאשמו. מגזרת שממה כמו תאשם שומרון שהוא כמו והארץ לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחות שהרבו כדרך וערפתו הריסות: כי. כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו: דברו. אלות שוא. דרך זרה כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או היה כן בעבור אות הגרון ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו ההופכים לענה משפט והוא יפרח בראש משפטם שאינו ישר: על תלמי. כמו תלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי: לעגלות. הם עגלי הזהב בבית אל: יגורו. יפחדו השוכנים בשומרון: כי אבל עליו. הטעם על כל עגל בבית אל כאשר תחרב: וכמריו אשר עליו יגילו היו יתאבלו: כי. הטעם כפול: גם. עגל שומרון: לאשור יובל. כי הוא זהב: בשנה. בתוספת הנון כמו שבעה בני': נדמה. ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שמרון נדמה מלכה: כקצף. כמו ותאנתי לקצפה: ונשמדו. במות שבעלים בשור העגלים: ואמרו. אמר ר' משה כי אמרו דרך משל בעבור המזבחות כדרך כי היא שממה והטעם שלא יראו עוד ויפת אמר ויאמרו שבריהם מרוב צרתם: מימי. יותר כמו מזקנים אתבונן מאויבי תחכמני ופי' שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימן הם בני עלוה כמו עולה ושיתה לזנות והיה רק זונה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימן מהשבטים וזה הכת' כמו כרית שדה שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו יי' כריח שדה: באותי ואסרם. מגזרת מוסר והיוד משבע בדגשות עין הפועל כדרך בטרם אצרך בבטן כי אבק מים ופי' ואספו עליהם איך איסרם על יד עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים: לשתי עונותם. כמו כבחזי מענה האריכו למעניתם. וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים: ואפרים. אני למדתי מתחילה לסבול עול מצותי: ולכי

כטוב ד' רפין וסים' נכסר בשפטים סים' י"ו ובשמואל ב' סים' י"ג: יערף ב' בתרי לישני וסים' כבטר לקחי. יערף מזבחותם ישדד מצבתם: אבל ג' וסים' אבל תירש אמללה גפן. אמללה ארץ החפיר. לעגלות בית און

גֻּפְנָא בְּזִיזָא יִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה גֻּפַּן נְצִיב
בִּמְעַבְדֵיהּ אוֹרַיְתָא פֵּירֵי עוֹבָדֵיהוֹן
גְּרָמוּ לְהוֹן דִּיגְלוֹן כַּד אַסְגֵּיתִי לְהוֹן
עֲלַלְּתָא אַסְגִּיאוּ פּוּלְחַן לְאִיגוֹרֵיהוֹן
כַּד אַיְתֵיתִי טוּבָא לְאַרְעֲהוֹן אוֹטִיבוּ
לְקָמָתְהוֹן׃ אִתְפְּלֵג לִבְּהוֹן
מִן אוֹרַיְתָא כְּעַן יְחוּבוּן כְּעַן אַיְתֵי
עֲלֵיהוֹן סַנְאָה יְתַבַּר קִדְלְהוֹן
דְּאִיגוֹרֵיהוֹן יְבוּז קָמָתְהוֹן׃ אֲרֵי
כְּעַן יֵימְרוּן לֵית מַלְכָּא לָנָא אֲרֵי
לָא דְחִילְנָא מִן קֳדָם יְיָ וּמַלְכָּא מָה
יַעְבֵּיד לָנָא׃ מְמַלְּלִין מִלִּין דְּאוֹנָס
יֵימַן לְשַׁקָּר לִלְמָא גָּזְרִין קְיָם כְּעַן
אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן כְּרֵישֵׁי חִיוָן בִּישִׁין
דִּין שִׁקְרְהוֹן עַל תְּחוּמֵי חַקְלְהוֹן׃
עַל דִּי פְלַחוּ לְעֶגְלַיָּא בְּבֵית אֵל
מַלְכְּהוֹן בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן וִיגַלֵּי
יָתְהוֹן וִיבוּזוּן מִנְהוֹן עִיגְלָא דְשָׁמְרוֹן
אֲרֵי אִתְאַבָּלוּ עֲלוֹהִי עַמֵּיהּ וּפ
וּפַלְחוֹהִי עֲלוֹהִי יְבוּעוּן עַל יְקָרֵיהּ
אֲרֵי גְלָא מִינֵיהּ׃ אַף יָתֵיהּ לְאָתוּר
יוֹבְלוּן קוּרְבָּנָא לְמַלְכָּא דְּיֵיתֵי
לְאִתְפְּרָעָא לְהוֹן נְבִיָּא אֲסַר לְהוֹן
בַּהֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם יְקַבְּלוּן וְי
וְיִבְהֲתוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכֵּי
עֲצַתְהוֹן׃ בַּהֲתַת שָׁמְרוֹן בְּמַלְכָּהּ
בְּרוּחְתָא עַל אַפֵּי מַיָּא׃ וְאִיצְדוּן
בָּסְרַת בֵּיתְאֵל חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל גְּרָמוּ
לְהוֹן דִּיגְלוֹן כּוּבִין וְאַטְטִין יִסְקוּן עַל אִיגוֹרֵיהוֹן כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא דְּטוּתָא דִיהוֹן רַמָּן
כְּאִלּוּ טוּרַיָּא חֲפַן לְהוֹן וְרָמָתָא נְפַלוּ עֲלֵיהוֹן׃ מִיּוֹמֵי גִבְעָתָא חֲטֵיתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּמָּן
קָמוּ מְרָדוּ בְּמֵימְרִי לְמַנָּאָה עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא וְאַף לָא זַכִּיאוּ דְּתִתְקַיַּים לְהוֹן מַלְכוּתָא בְּגִיבְעַת
תַּמָּן אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַבְדֵי קְרָבָא לְקַטָּלָא אֲבָהָן עִם בְּנִין סְלִיקוּ׃ בְּמֵימְרִי אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן
יִיסוּרִין וְכִנְשִׁית עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְשַׁלִּיטוּ בְהוֹן כְּמֵיסַר פַּדְנָא עַל תַּרְתֵּין עוֹנָתֵיהּ׃ כְּנִישְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל דַּמְיָא לְעִיגְלְתָא דְּמַלְפִין לַהּ לְמֵירְדֵּי וְלָא אַלְפָא רַחְמָא לַהֲלָכָא בִּרְעוּת נַפְשַׁהּ

גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־לּוֹ כְּרֹב י
לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוֹב לְאַרְצוֹ
הֵיטִיבוּ מַצֵּבוֹת׃ חָלַק לִבָּם עַתָּה
יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד
מַצֵּבוֹתָם׃ כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ
לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת־יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ
מַה־יַּעֲשֶׂה־לָּנוּ׃ דִּבְּרוּ דְבָרִים
אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ
מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃ לְעֶגְלוֹת
בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל
עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־
כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ׃ גַּם־אוֹתוֹ
לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה
אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ׃
נִדְמֶה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־
מָיִם׃ וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת
יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל־
מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ
וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ׃ מִימֵי הַגִּבְעָה
חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־תַשִּׂיגֵם
בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַלְוָה׃
בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים
בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֵינֹתָם׃ וְאֶפְרַיִם
עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ

יגורו: קוץ ודרדר ל' יעלה על מזבחותם. וקוץ ודרדר ל' תצמיח לך. נפלו ל' בחירק וה"ן ולגבעו' נפלו עלינו וחד ונפלו: עלוה ג' בקרי' וסים' אלוף עלוה אלוף יתת דאורי' וחברו דד"ה. לא תשיגם בגבע'. אנ"ך:

ולכי

ואני עברתי· החוץ על כל תורם שהטיבותי לצוארה והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש· יעקב· כולו השדה שלו דרך משל על התורה וצויתים זרעו וקצרו הוא התגמול כירו להסיר הקוצים לשקל הכתיב ועת תדרשו השם לרוות הזרע אז יבא תלקוט· ויורה צדק לכם· כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים בקשו אתם תורתי והוא יבא ויורה אתכם: חרשתם· וכל זה עשיתם שלא סבלת עולי כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה: וקאם· כשוד שלמן· אולי הוא שלמנאסר: בבית ארבאל· שם מקום: רטשה· שם דבר אם על בנים ולהיותו מגזר' אורב אין טע' לו: ככה· ביתאל שם העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא סרו מחטא' ירבע' וטעם בשחר כי יוסרו בלילה ובשחר יכרת מלכם: כי נער· זהו מלומדה תמני כי מהיותו נער והטעם בצאתו ממצרים אז ה החלותי ליסרו בעבור שאהבתיו: קראו· הטעם ממצרי קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלים כן הלכו ונדדו מארצם מפניה' ויש אומ' קראו להם נביאי והם הלכו אחורני׳ ואנכי תרגלתי· תיו תרגלתי תחת הא ואין כמוהו במקר' והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר ירגל הנער שיוקח על זרועותיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת ובעבור שדימה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם בעבותות אמשכ' בעבותו' אהבה לא כמו העבותות המושכות ב בגוא' העגלה החורש': ואהיה להם· כאנשים המרימים עול העגלה להרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע:

כשד שלמן יג כמו' מחלפין בטע'

ואני עברתי על טוב צוארה· לפיכך אני מביא עליכם מלכים שיתיזו את כחם: ארכיב אפרים יחרש יהודה וגו'· אם תרצו שארכיב אפרים על האומות יחרש יהודה וישדד לו יעקב יירש את ארמתם ואת נכסיהם: זרעו לכם לצדקה· אבל אתם חרשתם רשע וגו' לפיכך וקאם שאון בעמך: נירו לכם ניר· עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא כר את השדה להפוך שרשי ה העשבים המכחישים בתבואה תימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת תקבעו לדרוש את ה' לתלמוד תורה עד יבא ויורה צדק לכם· כשתהיו יגעי' בה הוא יבין אתכם להודיעכם צפונותיה בצדק ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבוא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת ראוי לכם לדרוש ש הקב"ה בכל צרכיכם כי אז ת תשמע צעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה גים: אכלתם פריכחש. איתקבלתון תושלמת חוביכון: וקאם שאון· קול ענות כוכו כושו: כשד שלמן בית ארבאל· כשוזים הבאים על עם יושב בשלום פתאם על ידי מארב שלא נזהרו בהם לברוח מ מפניהם ושודדים את הכל. בית ארבאל יונתן תרגמו בית מ מארב ו"לף ולמ"ר יתירים בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם ל"ף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום: רוטשה. נבקעה וכן נערים תרטשנה ועולליהם ירוטשו לא' רוטשה עזבה כמו נוטש: ככה עשה לכם ביתאל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שבביתאל: רעת רעתכם. רעת רשעכם עבירות זדונכם: בשחר נדמה נדמה· כנרדם כאולו בלילה כלומר אין בו כח ונמת כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב: וממצרים קראתי לבני. על ידי נביאי להרבק בתורתי והם מה עשו: קראו להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנביאים קוראי' להם ללמדם דרך הטוב כן הם הפכו עורף לברוח מפניה' לבעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן חטאו לי וכאשר יענו אותו כן ירבה: ואנכי תירגלתי לאפרים קחם וגו'. קחם על זרועותי זה משה שנאמר בו כאשר ישא האומן את היונק· תרגלתי כמו הרגלתי ואין לו דמיון: ולא ידעו כי רפאתים· יודעין היו אלא שרשו בעקב עסו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש ר' תנחומא רומזו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוח הקדש ואמר מי אלה בקש יוסף רחמים ושרת רוח הקדש על יעקב וברכם זהו ואנכי תירגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו: בחבלי אדם. הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן

ישדד ג' בקריא' וסימ' הכל היום יחרוש החרש לזרוע· ואפרים עגלה מלמדה· ישדד עמקים אחריך· קדמא וישדד: חרשתם ב' בתרי ליש' וסימ' לולא חרשתם בעגלתי· חרשתם רשע עולתה: בשחר ל' נדמה נדמה מלך ישראל· ותר כשחר נכון מוצאו: וממצרים ב' וסימ' וזה כהנית ה'· כי נער ישראל ואהבהו· ולא ידעו

ל' וחד אל טוב וְאֲנִי עָבַרְתִּי עַל־טוּב צַוָּארָהּ אַרְכִּיב
נ' ג' אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה יְשַׂדֶּד־לוֹ יַעֲקֹב
: זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד
ח' ל' מל' בכיפ' נִירוּ לָכֶם נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה
ל' בתרי ליש' בעגלתי עַד־יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם: חֲרַשְׁתֶּם־
רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־
כַחַשׁ כִּי־בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ
ל' מל' : וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ וְכָל מִבְצָרֶיךָ
ל' ל' ומל' יוּשַּׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם
מִלְחָמָה אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה:
כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי רָעַת
ל' ג רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה מֶלֶךְ
ל' יִשְׂרָאֵל: כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ
ל' וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי: קָרְאוּ
לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים
ל' יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן: וְאָנֹכִי
ל' ל' תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו
ג' ל' ד' וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים: בְּחַבְלֵי אָדָם
אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה
ל' לָהֶם כִּמְרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט
ל' ומל' אֵלָיו אוֹכִיל: לֹא יָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם וְאַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מֵאֲנוּ
לָשׁוּב: וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה
ה' ס"פ בטע' בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם:

וַאֲנָא פְּרַקִית יַתְהוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם
אַעְדֵּיתִי נִיר תְּקוֹף מִצַּוְורֵיהוֹן א
אַשְׁרֵיתִי בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל תְּקוֹף
אַרְעָא דְאֶמוֹרָאָה כְּבִישִׁין קֳדָמֵיהוֹן
דְבֵית יְהוּדָה אַחְסֵינִית יַתְהוֹן
אַחֲסַנְתָּא דְקַיֵּימִית לַאֲבוּהוֹן יַעֲקֹב
: בֵּית יִשְׂרָאֵל עִיבִידוּ לְכוֹן עוֹבָדִין
טָבִין הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָא דְקוּשְׁטָא
קַיִּימוּ לְכוֹן אוּלְפַּן אוֹרַיְתָא הָא
בְּכָל עִידָּן נְבִיַּיא אָמְרִין לְכוֹן תּוּבוּ
לְדַחַלְתָּא דַיְיָ כְּעַן יִתְגְּלֵי וְיַיְתֵי זַכְוָן
לְכוֹן: אִתְעַשַּׁתְּתוּן לְכוֹן אוֹנֵס
רְשַׁע עֲבַדְתּוּן אִתְקַבַּלְתּוּן תּוּשְׁלַם
עוֹבָדֵיכוֹן אֲרֵי אִיתְרְחֶצְתְּ בְּאוֹרְחָתָךְ
בִּסְגֵי גִיבָּרָךְ: וִיקוּם אִתְרְגוּשָׁא
בְּעַמָּךְ וְכָל כְּרַכָּךְ יִתְבָּזְזוּן כְּבִזַּת
שַׁלְמָא בִּכְמַנָא בְּיוֹמָא דִקְרָבָא
אִם עַל בְּנִין קְטִילַת: כֵּן גְּרַמוּ
לְכוֹן חוֹבִין דְחַבְתּוּן בְּבֵיתְאֵל מִן
קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן בְּסוֹפָא
בְהַיִת וְאִתְכְּנַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל:
אֲרֵי רַבִּי הֲוָת יִשְׂרָאֵל וְרַחִימְתֵּיהּ
וּמִמִּצְרַיִם קְרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין:
שַׁלְחִית נְבִיֵּי לְאַלָּפָא לְהוֹן וְאִינוּן
טְעוֹ מְקַבֵּיל אַפֵּיהוֹן לְטַעֲוָתָא
מְדַבְּחִין וּלְצַלְמַנַיָּא מַסְקִין בּוּסְמִין
: וַאֲנָא בְּמַלְאָךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי
דַבָּרִית בְּאוֹרַח תַּקְנָא לְיִשְׂרָאֵל
וּנְטַלְתִּינוּן כְּדַעַל דַּרְעִין וְלָא יְדַעִין
דְמִן קֳדָמַי מִתְרַחַם עֲלֵיהוֹן: בְּמִיגְרַת בְּנִין רְחִימִין נְגַרְתִּינוּן בִּתְקוֹף רַחְמָא וַהֲוַת מֵימְרִי
לְהוֹן כְּאִיכָּרָא טָבָא דְמֵקִיל בִּכְתַף תּוֹרַיָּא וּמוֹרִיךְ בִּלְחוֹאָתָה וְאַף כַּד הֲווֹ בְמַדְבְּרָא אַסְגֵּיתִי
לְהוֹן טוּבָא לְמֵיכַל: לָא יְתוּבוּן לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּרַם אֲתוּרָאָה יִשְׁלוֹט בְּהוֹן אֲרֵי מְסָרְבִין
לְמִתַּב: וְתָחוּל חַרְבָּא בְּקִירְווֹהִי וְתִקְטִיל גִּבָּרוֹהִי וּתְשֵׁיצֵי רַבְרְבוֹהִי מִמַּלְכֵי עֵצַתְהוֹן:

ג' בקריא' וסי' ואת אכשלום הלכו· ואנכי תרגלתי לאפרים· ולא ידעו עשות נכוחה: ממועצותיהם ה' ס"פ בטע' פי' ס"פ לא ישרתוהו לעולם כי אם ברכות ובה' מקומ' ישרתוהו באילא בתיבהו וסי' בעל בעמיו להחלו· לדתיב' דראש' עריסותי'· ממועצותיה' דס"פ· והאשתאל ידבריש ד"ה· וקיתי לו· והמקף בחברו כתיב את:

ואט· כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל ור' מריכום אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אט: לא ישוב· ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי ושמו להם ראש אחר: כי מאנו לשוב· אליה הולכים למצרים לשוב אל ארצי: וחלה· כמו יחולו על ראש יואב ולא תלו בהם ידים ידי האויבים: וכלתה בדיו· שעיפיו כמו ותעש בדים ואת הרעה באה להם ממועצותיהם: ועמי

תי"ו: ואהי להם כמרימי עול על לחיהם· כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם על ידי לוחים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם לא' כמרימי עול על לחיהם כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונים שהעול כתון בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליה' כן תירגם יונתן הא כאיכרא טבא דמחיד בלחייאין על לחיהם למען לחי של תבוי: ואט אליו אוכיל· הטיתי לו כח להכיל עול היסורין ויונתן תירגם על שם שסיפק מזונות להם במדבר: לא ישוב אל ארץ מצרים· הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב: וחלה חרב· ותנוח חרב בעריו: וכלתה בדיו ואכלה· וכלתה גיבוריו ותאכלם: ממועצותיהם. ניקוד שני טעמי' בו הטיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להחלו דלא יטמא בעל בעמיו וכן לדורותיכם דמן משחת קדם: ועמי

ועמי תלואים למשובתי. כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי: ואל על יקראוהו יחד לא ירומם. ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפר' ואל על יקראוהו קשים פגעים יכנעום ואל כמו ים לאל ידי ואין זאת מחרי כקוד בפתח ואם היה לא שם דבר היה מקוד בצירי ויונתן תירג' במרעיא קשיא יתערעון עשה על לשון קשה ולי נראה שפירשתיו כהוגן: יחד לא ירומם. כחדא לא יהכון בקומה זקופה: אמגנך. אמסרך ביד אויבך כמו אשר מגן צריך: נכמרו. נתחממו לשון ארמי וכן עורינו כתנור נכמרו: לא אשוב. מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים: כי אל אנכי. המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטובה: בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלם ולא אבחרה אותה עוד על אחרת ויש מפר' בעיר לשון שנאה כמו ויהי ערך: כאריה ישאג. עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו: ויחרדו בנים מים. ויתכנשון גלותא ממערבא: סבבוני. כבר בכחש ובמרמה אפרי' ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד ביראת אלהים רד כמו וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: רועה רוח. לשון ריע מתחבר' לדברי רוח לע"ז: ושמן. שלהם למצרים מובילי' לתת שוחד למצרי' לעזור אותם: וריב לה' עם יהודה. אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישר' ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר: בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני והמלאך היה מבקש ממנו הנח לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם תמצאנו ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות: ה' אלהי הצבאות ה' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: ואתה באלהיך תשוב. בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו: חסד ומשפט שמור. ומובטח אתה לקוות ליֵשעו תמיד: כנען

ועמי תלואים. באלף כמו אשר תלואים ויו"ד למשובתי אינו סימן הפועל כמו ומתחתים בבית תפלתי אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך כי משובה לעולם לנגאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה: ואל על. כמו נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראי' והם נביאיהם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש: איך. אמגנך. כמו אתנך כמו אשר מגן בריך עטרת תפארת תמגנך תתן לך כמו כי ארץ הנגב נתתני: נכמרו. יקדו ונכרבו כמו עורינו כתנור נכמרו: נחומי. מגזר' וינחם יי' ודברה תורה כנגד בני אדם: לא א. אוכל לסבול הכעס ועוד כי בקרבך לברך הייתי קדוש' כי אל אנכי ולא איש. ולא אבוא בעיר. על דרך ישב אלהים את האדם והגאון אמר לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלם לבדה: אחרי. אם ישובו ללכת אחרי השם כמו אחרי יי' אלהיכם תלכו עתה ישאג כאריה: ויחרדו בנים הם ישרא' שהלכו אל מערב שהיא מצרים כי כן היא מערבית דרומית וככה אשור. וטעם יחרדו כצפור שהצפור תחרד מקול האריה וככה אעופם כעוף וכיונה הפך שאמר כיונה פותה אין לב: והושבתי' על בתיה'. הטע' אשיב שבותם רק אינם הולכים אחרי השם כי אם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת גם כן יהודה שהיה אומר כי רד עם אל על תפקל כי אם תם הכסף שהיה חושב בעבו' היות מלכו מבני דוד כי הו' מלכות השם: אפרים. איננו הולך אחרי השם כי אם בדבריו כי הו' רועה רוח כמו הקץ לדברי רוח והעד וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל דורון למלך מצרים: וריב. המפרש כי יהודה הוא כאמן והוא יהיה מוכיח

ו' פסוקי' מן ד"ד מלין ב' קדמאי לא נסיבו ו' וב' בתראי נסבי' ו' וסי' ואצוה את שפטיכם בעת ההיא בין בין ובין ובין. ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים אל אל ואל ואל. ויהי בצררים ויתהל בהם אליהו כי כי וכי וכי. כי מפני חרבות נדדו מפני מפני ומפני ומפני. בערי והר בערי השפלה ובערי ובערי. לא אעשה חרון אפי

ז ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראהו יחד לא ירומם: ח איך אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי: ט לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר: י אחרי יהוה ילכו כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים: יא יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור והושבתים על בתיהם נאם יהוה: יב א סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים נאמן: יב ב אפרים רעה רוח ורדף קדים כל היום כזב ושד ירבה וברית עם אשור יכרתו ושמן למצרים יובל: ג וריב ליהוה עם יהודה ולפקד על יעקב כדרכיו כמעלליו ישיב לו: ד בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלהים: ה וישר אל מלאך ויכל בכה ויתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו: ו ויהוה אלהי הצבאות יהוה זכרו: ז ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד:

ועמי פליגין למיתב לאוריתי ובמרועא קשיא יתערעון כחדא לא יהכון בקומא זקופה: איכדין אמסרינך אפרים אשיצינך ישראל איכדין אבדרינך כאדמה אשוינך כצבוים מיתערעא מימר קיימי לקבלי כחדא מיתגולל רחמת אבהתכון: לא אעביד תקוף רוגזי ולא יתוב מימרי לחבלא בית ישראל ארי אלהא אנא מימרי לעלמא קיים ולית עובדי כעובדי בסרא דדירין על ארעא כן גזרית במימרי דביניכו שכינתי קדישא ולא אחלף בקירוא אוחרי עוד ירושלם: בתר פולחנא דיי יהכון מימריה כאריא דמכלי ארי הוא יכלי ויתכנשון גלותא ממערבא: כעופא דאתי ביגלאי כין ייתון דגלו לארעא דמצרים וכיונה דיתבא לגו שובכא כין יתובון דאטלטלו לארעא דאתור ואתיבינון כשלם לבתיהון ומימרי יהי בסעדהון אמר יי: אסגיאו קדמי כדיבין דבית אפרים ובניכליהון דבית ישראל ודבית יהודה הוו מתקפין בפולחנא עד דגלא עמא דאלהא מארעהון ואינון דהוו פלחין קדמי בבית מקדשא מיתקרן עמא קדישא בבין הוו קיימין: בית ישראל דמן לדרות זרע ועל עול תצר כל יומא כדיבין ובזא מסגן וקיים עם אתורא אקימו וקורבנא למצרים מובלין: ודינא קדם יי עם דבית יהודה ולאסערא על יעקב כאורחתיה וכעובדוהי תקנייא יתיב ליה: נביא אמר להון הלא יעקב עד דלא אתיליד אמיר דיסגי מן אחוהי ובתוקפיה אתרב עם מלאכא: ואתרב עם מלאכא ויכיל בכה ובעא מיניה בביתאל אתגלי עלוהי ותמן ימליל עמנא: נביא אמר להון הוא יי אלהי צבאות דאיתגלי על אברהם יצחק ויעקב וכמא דאמיר על ידי משה דכרניה לכל דר ודר: ואת בפולחנא דאלהך תתקף חסדא ודינא טר וסבר לפורקנא דאלהך תדירא:

לא לא ולא ולא. וחד פסוק חלוף ולא ולא לא לא. אשר ידבר הנביא בשם יי' ורדף ג' וחס' בקרי' וסי' ורדף אין. ורדף שלמנים. ורדף קדים: בבטן ג' בקריא' וסימ' בטרם אצרך בבטן ידעתיך. בבטן עקב את אחיו. בבטן עשני עשהו:

ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב ליי' על יהודה רק עם הטעם כי השם ויהודה ירבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה את תזנורו ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אכלתם פרי כחש גם שכח וריבו רועי גרר עם רועי יצחק וירב העם עם משה ורבים אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקד על יעקב כדרכיו שזה השם כולל שניהם: בבטן. המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את אחיו וזהו מפורש וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה נס כי אין כח בעובר בשליה ובעת התקבעה לתפוש דבר עד שיצא מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כח ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותיו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא ינצח את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרי' הוא מצא און לו: ומפר' פירם איך שר את אלהים: ויוכל. המלאך וכמעט בכה ויתחנן לו שישלחנו וטעם עלות השחר לפני שיתחזק האור שלא יבעת יעקב וטעם בית אל ימצאנו בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בבית אל פעמי' הנה המקו' שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו כאשר אפרים: ויי'. הטעם המלאך דיבר עם אביכ' והשם גילה שמו למשה שהוא אלהי המלאכי' להיות להם לאהים על כן יי' זכרו: ואתה. לו שבת אל אלהיך היה עוזרך להשיבך אליו וזהו ואתה באלהיך תשוב וקוה אליו ואל תסמוך אל עשרך ואל כוחך כי הכח מאתו היה לך גם העושר: ויאמר

ט כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב
: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי
אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֺן
אֲשֶׁר־חֵטְא: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים
כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים
וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים
אֲדַמֶּה: אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא
הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם
כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב
שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה
וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר:
הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו
יג יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו: כְּדַבֵּר
אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה יוֹסִפוּ
לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם
כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים
כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם
עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר
וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן
וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא
תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי: אֲנִי
יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת:

לָא תֶהֱוֹן כְּתַגָּרִין דְּבִידֵיהוֹן מוֹזְנְוָן
דִּיגְבִיל לְמֵנַס רְחִימִין: וַאֲמַרוּ דְּבֵית
אֶפְרַיִם בְּרַם עַתְרָנָא אַשְׁכַּחְנָא
אוֹנֶס לָנָא נְבִיָּא אֵימַר לְהוֹן כָּל
עוּתַרְכוֹן לָא יִתְקַיַּם לְכוֹן בְּיוֹם
תּוּשְׁלָמַת חוֹבִין: וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ
דְּאַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עוֹד
אוֹתֵיבִינָךְ בְּמַשְׁכְּנִין כְּיוֹמֵי קֶדֶם:
וּמַלֵּילִית עִם נְבִיַּיָּא וַאֲנָא נְבוּאָן
אַסְגֵּיתִי וּבְיַד נְבִיַּיָּא שַׁלְחִית:
אִם בְּגִלְעָד הֲווֹ אֲנוּסִין בְּרַם בְּבֵית
גִּלְגָּלָא תּוֹרִין לְטַעֲוָן דַּבְּחוּ אַף
אִיגּוֹרֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ כְּיִגָּרִין עַל
תְּחוּמֵי חַקְלָא: נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן
הֲלָא יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן אֲזַל לַחֲקַל
אֲרָם וּפְלַח יִשְׂרָאֵל בְּאִיתְּתָא
וּבְאִיתְּתָא נְטַר עָנָא: וְאַף כַּד
נְחַתוּ אֲבָהַתְכוֹן לְמִצְרַיִם נְבִיָּא
שְׁלַח יְיָ וְאַסֵּיק יָת יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם וְעַל יְדֵי נְבִיָּא אִתְנְטַר:
מַרְגְּזִין דְּבֵית אֶפְרַיִם מוֹסְפִין
לְמֵיחְטֵי וְחוֹבַת דַּם זַכַּי דְּאַשִּׁיד
עֲלוֹהִי יְתוּב וְחִיסוֹדֵיהּ יְתִיב
לֵיהּ רִיבוֹנֵיהּ: כַּד מְלִיל
חַד מִבֵּית אֶפְרַיִם רְתִיתָא
אֲחִיד לְהוֹן לְעַמְמַיָּא מִתְרַבְרְבִין
הֲווֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְכַדוּ רְתַבוּ עַד דִּפְלָחוּ
לְטַעֲוָתָא מִתְקַטְלִין: וּכְעַן מוֹסְפִין
לְמֵיחְטֵי וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְכָא
מִכַּסְפְּהוֹן כִּדְמוּתְהוֹן צַלְמָנִין עוֹבַד
אוּמָנִין כּוּלְהוֹן לְהוֹן אִינוּן מַטְעַן
נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּבָחִין לְעוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא תּוֹרַיָּא לְעִיגְלַיָּא נַכְסִין: בְּכֵן יְהוֹן כַּעֲנָנָא צַפְרָא
וּכְטַלָּא דְמוֹתֵי פְּסִיק כְּמוֹצָא דְנַסְבָה רוּחַ מֵאִידְרָא וּכְתְנָנָא מִכַּוַּת נוּרָא: וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ
דְּאַסֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וֶאֱלָהָא בַּר מִינִי לָא תֵדַע וּפָרִיק לֵית אֶלָּא אֲנָא: אֲנָא סוֹפֵּיקִית
צוֹרְכֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא דַהֲוֵיתוֹן תָּאֵבִין בָּהּ לְכָל מִידָעַם:

אהב ט׳ וסימ׳ נמסר בריש שמואל: ויאמר אפרים י״ב סבירין ויאברו וסימ׳ נמסר בספר שפטים סי׳ י״א: באהלים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ דרך השכוני באהלים. כי באהלים תשבו כל ימיכם. ונשב באהלים ונשמע ונעש. עוד אושיבך באהלים כימי מועד: תמרורים ד׳ וסימ׳ בת עמי חגרי שק. קול ברמה נשמע נהי בכי. שימי לך תמרורים. הכעיס אפרים תמרורים: זובחי ב׳ וחס׳ וסימ׳ מאת זבחי הזבח אם שור. זבחי אדם עגלים: ואלהים ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימ׳ כ״חי

ויאמר. טעם אך לא כתן לי השם העושר אני מעצמי עשרתי כי אנכי כמו כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה יאמר חסר ותספט סמור ולא יהיה עוסק ככנעני וכל יגיעי לא ימצאו בני אדם שחטאתי: ואנכי. הטעם הלא תזכ׳ כי אני העליתיך ממצרי׳ בעוש׳ רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדב׳ בהיותך באהלי׳ כמו כן יוכל לעשו׳ לך כימי מועד באתך ממצרי׳: ודברתי. והנה כבר דברתי כזאת וכזא׳ על הנביאים שיאמרו לכם שתניחו דברי שקר: וביד הנביאים אדמה. שמתי דמיונות משלים שתבינו: אם. והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און: אך שוא היו. אחרי כן: בגלגל שורים זבחו. לבעל: כגלים. דרך משל שהיו רבי׳ וכרא׳: ויברח. היה לכם לחשו׳ כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר ונתן לי לחם לאכול: ויעבד. באשה. זהו הלא ברחל עבדתיך ובעבו׳ אשה היה שומר צאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישר׳ כמו צאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה: הכעיס. השם: תמרורים. נגלוי כמו שימי לך תמרורים ויתמרמר: ודמיו. דמי נקיים ששפך: יטוש. כמו והנם נטושים: כדבר. מדיבורו היו יראים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית ור׳ משה הכהן פי׳ זה על ירבעם שהיה מאפרים כמו זה ירבעם בן יואש כאשר אפרם עוד׳ ונשא הוא שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשר השבטים: ויאשם וימת כחטב כמת ועוד כי הרג אבים כל מחנהו: ועתה יוסיפו. הדור הזה לחטוא: כתבונם. כתבונת׳ כמו׳ וכורם לבלות שאול וכורתם: להם הם אומרי׳. בני אדם להתל מהם כי הם מנשקי׳ לבעלי׳ שהם צורות העגלים כמו וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וזהו ודמיו עליו יטוש והנם הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו: לכן. על כן לא יעמדו: משכים. פירשתיו כי בחם השמש לא ימצא וכמוץ. התבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק: ואנכי. הטעם איך שבת לכסוק לעגל שלא יושיע ולא ישביע והנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך כדרך יודע צריך: אני. תלאבות. ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט:

במרעיתם

כנען בידו מאזני מרמה. אתם סומכים על בעצכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עוסרכם אתם אומרים אך עשרתי ולמה אעבוד את הקב״ה: מצאתי און לי. און כח ומדרש אגדה היה דורש ר׳ שמעון זצ״ל מצאתי און לי מצאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגו׳ הננו לך לעבדי׳ און לי דיני שטר כמו כותבין עליו אונו וכמו באוני אחד ובטימי אחת בבראשי׳ רבה וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרי׳ מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפי׳ אי׳ ביתאל אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתו׳ אחריו ואנכי יי׳ אלהיך מארץ מצרים. גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב״ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי יי׳ אלהיך שכח׳ בי׳ דברות שכחת שהעמדת שני עגלים אחד בביתאל ואחד בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי על ידי עוסק ומאזני מרמה. ואנכי יי׳ אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכו׳ אף אני היוד׳ ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין ומהטומן משקלותיו במלח כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי. טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו ספק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תירג׳ יונתן נבייא אימר להון כל עותרכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון: לא ימצאו. לא יספיקו כמו ומצא להם ולא יתכן לפ׳ כל יגיעי כל היגעו׳ לבקש עוני ולא ימצ׳ לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגעי בלא יו״ד ולינקד בצירי אבל עתה אינו לשון יגע אלא לשון יגיע: עוד אושיבך באהלי׳. אכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים אעמיד מתוכך תלמידים עוסקים בתור׳: כימי מועד. כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אהלי׳: ודברתי על הנביאי׳. להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב: וביד הנביאים אדמה. נראיתי להם בכמה דמיונות ד״א ארמה להם דברי על ידי משלים כדי ליישבם על שומעיהם: אם גלעד און. אם בא להם שבר ואונס הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שוורי׳ זבחו לע״ז: גם מזבחותם. רבים כגלים שעל תלמי שדי: תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם: ויברח יעקב שדה ארם וגו׳. כארם שאומר כחזור על הראשונות שרברבו למעלה ויסר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לך הוצרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר. את הצאן: ובנביא העלה יי׳ וגו׳. ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגו׳: הכעיס אפרים. לבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו: תמרורים. הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל לע״ז והמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו למידין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להכתר לבעל פעור ועמון הכתוב יותר ממצרי ואדומי שטיבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם: עליו יטוש. עליו יטלם הקב״ה: וחרפתו. שחרף את שלמה כעניין שכ׳ וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק: ישיב לו אדוניו. הקב״ה שהרי הוא הרע לעשות יותר מכולן: כדבר אפרים רתת. כשדיבר ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא בישר׳. משם זכה להמשך להיות מלך ישראל: ויאשם בבעל. כיון שעלה לגדולה ויאשם בע״ז: וימת. נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב ות״י כד מליל חד מבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו רחיבו בפולחן טעותא מתקטלין: ועתה. בית יהוא שראו כל זאת יוסיפו לחטא: כתבונם. כתבניתם: זובחי אדם עגלים ישקון. הכומרים אומרים לישראל מי שזובח בנו לע״ז כדי הוא להיות נושק [illegible]: וכטל משכים הולך. וכטלא דמותי פסיק: כמוץ יסוער מגורן. כמוצא דמסבה רוחא מאידרא: ואנכי יי׳ אלהיך. ולא היה לך למרוד בי: אני ידעתיך. נתתי לב לדעת דרכיך וספקתיך: תלאובות. ארץ לו דמים ופתרונו לפי ענינו של מקובץ בו כל טובה ואין מוכח בו:

במרעיתם

רשי

כמרעיתם • כאשר באו לארץ מרעית והיו שבעים את שבעו וירם לבם וירם במטה לשון מרים ד״א וירם ויגבה הוא עצמו : על דרך אשור • כל אשור שבמקר׳ דגש חה רפי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב : כדוב שכול • כמו שוכל כאשר ית״א חכין ורחוש כך שכול כלו כלו לבום שכולי ומוכן לשכל אכשי : סגור לבם : את לבם הסגור מלהבין לשוב אלי • שחתך ישר׳ : חבלת עצמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעזרך ומקר׳ קצר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב כי בי כי בי היה המרד אשר מרדת ואם תאמר מה איכפת לך בעזרך מ מרדת כשמרדת בי : אהי מלכך איפא • יונתן תירגם איה מלכך ואני אומר אני צריך לעקרו ממשמעו אהי עומד מצפה לראות איפא מלכך שאעשה עכשיו רואה מה אחריתך איפא מושיעך : צרור עון אפרים • לא ויתרתי עליו צפון הוא אתי כיעת צרה באה לו אשר לא יוכל לעמוד ו ולהתקיים : במשבר בנים • שהיולדות יושבו׳ עליו לילד ובלע״ז קורין לו משבר שלא במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים : מיד שאול אפדם • אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דבריך מות אשים עצמי לדבר עליך דברי מות : אהי • קוטב עליך גזרת שאול : נוחם יסתר מעיני • לא אנחם על הרעה הזאת נוחם לשון ניחום והמ״ם משור׳ התיבה כמו מ״ם של נועם שהרי הטעם למעלה והחי״ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ״ם משמש בו לשון רבים היה טעמו תחת החי״ת ונקודה קמץ נוחם רוחם : כי הוא בין אחים יפריא • ת״י ארי אנון מתקריין בנין ועובדין א מתקלקלין אסגיאו אחים לשון דבר רע כמו אח עשויה לבריך ואמר אח אל כל תועבות יפריא לשון פוריה ריבוי ולענה ואני אומר אחים לשון ותרעבה באחו בין אחים יפריא מפריח וצומח באחו בין אחים בין אגרל בפלגי מים אשר תמיד י יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומ׳ יבא קדי׳ ויבוש מקורו ד״א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוזתן של י ישר׳ על ידו נחלקו לשתי מלכות יפריא לשו׳ פרא אדם : יבא קדי׳ • מלך תקיף כרוח קדומא מאורח מדברא יסק : הוא ישסה • אותו המלך ישסה אוצרו׳ כל כלי חמדתו • תאשם שומרון • מעתה תגלה אשמתה • והריותיו • נשים מעוברות שבתוכה : שובה ישראל • שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נשמכו העניינין משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימי׳ ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאפרכיא פלוני ולחברותיה לכך נאמ׳ תאשם שומרון ואומר שובה ישר׳ עד יי׳ אלהיך כדאיתא בסיפרי בפרשת וישב ישראל בשטים : עד יי׳ אלהיך • תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא יי׳ במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סניגוריא קטיגוריא : כי כשלת • באו לך מכשולים בעד עונך • כל תשא עון • כל עונותינו שא : וקח טוב • ולמדנו דרך טוב ד״א מעט מעשים טובים שבידנו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים ד״א וקח טוב וקבל הודייה מאתנו שנאמר טוב להודות ליי׳ : ונשלמה פרים • שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו :

אבן עזרא

כמרעיתם • יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם בגואלם מהמדבר אל ארץ כנען : ואהי • פועל עבר על הרעות שהביא השם עליהם : אשור • תואר כמו עבוס שילכו אשורי ארם בו ועוד • אפגשם כדוב שכול יש אומרים שנהרגו בנין או הוא תואר וזכר • וטעם חית השדה אני אוכל קצתם בדבר וברעב וחית השדה תבקע קצתם : שחתך • כי בי • כינוס כמו יצר שהוא בעזרך : אהי • יש אומרים הפוך כמו איה והנכון כאומרו אהי מלכך איפוא הוא : יושיעך • מידי ומיד החיות : ושופטיך • הטעם כפול : אתן לך מלך • כשאול שאמר הנביא כי אותי מאסו ממלוך עליהם עתה אקחנו בעברתי : צרור • הוא בלבי לא אשכחנו כאשר שכחוני הכתוב למעלה : חבלי • והבן שיולד ידעתי כי סכל יהיה כ כאבותיו ולא חכם על כן עת לא יעמוד ב במשבר בנים כי מיד ימות : מיד שאול • הייתי פודה אבותיך עתה אני אהיה דבר המות של לך גם אני ק קטבך והעד מדבר ב באפל יהלך מקטב כטעם הכריתה ויש אומרים כי אהי כמו איה שאמרו כרתנו ברית את מות : נוחם • שם מגזרת וינחם יי׳ והטעם שלא אנחם : כי הוא בין אחים • מגזרת באחו : יפריא • כמו יפרה האלף כמו החלא והטעם דרך משל כאשר הזכיר ב במרעיתם ספר איך יהרגם השם ויכרית : ויבוש • כמו וייבש או כמשמעו שיכזבו מ מימיו וטעם זה הרוח משל לאויב שהו׳ ישסה : תאשם • תהיה שממה : בחרב יפלו • אנשיה : והריותיו • אחר שהמלה לשון נקבה לא חשש לומר יבוקעו כדרך אם תעירו ואם תעוררו : שובה • מעט מעט עד השם • וטעם כי כשלת בעונך ואין מי יקימך רק השם ל לבדו : קחו • אינכו מבקש מכם כאשר תלכו לבקש רצונו הון או עולות רק דברים שתודו כדרך וכאשר השעיר עליו • אמר ר׳ מרינוס כל תשא עון הפוך כל עון תשא והנכון כל אשר תשא עונינו כשוב : וקח טוב • מלה או הדיבור הטוב שנכל לומ׳ לפניך והטעם להתודות ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים : ונשלמה • שלום פרים כמו כי הכית את אויבי לחי שפי׳ מכת לחי או חסר כף והזכיר פרים כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שאמרו :

אשור

בכמ֣רְעִיתָ֔ם וַיִּשְׂבָּ֕עוּ שָׂבְע֖וּ וַיָּ֣רָם לִבָּ֑ם עַל־כֵּ֖ן שְׁכֵחֽוּנִי׃ וָאֱהִ֥י לָהֶ֖ם כְּמוֹ־שָׁ֑חַל כְּנָמֵ֖ר עַל־דֶּ֥רֶךְ אָשֽׁוּר׃ אֶפְגְּשֵׁם֙ כְּדֹ֣ב שַׁכּ֔וּל וְאֶקְרַ֖ע סְג֣וֹר לִבָּ֑ם וְאֹכְלֵ֥ם שָׁם֙ כְּלָבִ֔יא חַיַּ֥ת הַשָּׂדֶ֖ה תְּבַקְּעֵֽם׃ שִֽׁחֶתְךָ֥ יִשְׂרָאֵ֖ל כִּי־בִ֥י בְעֶזְרֶֽךָ׃ אֱהִ֤י מַלְכְּךָ֙ אֵפ֔וֹא וְיוֹשִֽׁיעֲךָ֖ בְּכָל־עָרֶ֑יךָ וְשֹׁ֣פְטֶ֔יךָ אֲשֶׁ֣ר אָמַ֔רְתָּ תְּנָה־לִּ֖י מֶ֥לֶךְ וְשָׂרִֽים׃ אֶתֶּן־לְךָ֥ מֶ֙לֶךְ֙ בְּאַפִּ֔י וְאֶקַּ֖ח בְּעֶבְרָתִֽי׃

צָרוּר֙ עֲוֺ֣ן אֶפְרָ֔יִם צְפוּנָ֖ה חַטָּאתֽוֹ׃ חֶבְלֵ֥י יוֹלֵדָ֖ה יָבֹ֣אוּ ל֑וֹ הוּא־בֵן֙ לֹ֣א חָכָ֔ם כִּי־עֵ֥ת לֹֽא־יַעֲמֹ֖ד בְּמִשְׁבַּ֥ר בָּנִֽים׃ מִיַּ֤ד שְׁאוֹל֙ אֶפְדֵּ֔ם מִמָּ֖וֶת אֶגְאָלֵ֑ם אֱהִ֨י דְבָרֶ֜יךָ מָ֗וֶת אֱהִ֤י קָֽטָבְךָ֙ שְׁא֔וֹל נֹ֖חַם יִסָּתֵ֥ר מֵעֵינָֽי׃ כִּ֣י ה֔וּא בֵּ֥ין אַחִ֖ים יַפְרִ֑יא יָב֣וֹא קָדִים֩ ר֨וּחַ יְהוָ֜ה מִמִּדְבָּ֣ר עֹלֶ֗ה וְיֵב֤וֹשׁ מְקוֹרוֹ֙

יד וְיֶחֱרַ֣ב מַעְיָנ֔וֹ ה֣וּא יִשְׁסֶ֔ה אוֹצַ֖ר כָּל־כְּלִ֥י חֶמְדָּֽה׃ תֶּאְשַׁם֙ שֹֽׁמְר֔וֹן כִּ֥י מָרְתָ֖ה בֵּאלֹהֶ֑יהָ בַּחֶ֣רֶב יִפֹּ֔לוּ עֹלְלֵיהֶ֣ם יְרֻטָּ֔שׁוּ וְהָרִיּוֹתָ֖יו יְבֻקָּֽעוּ׃

שׁ֚וּבָה יִשְׂרָאֵ֔ל עַ֖ד יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ כִּ֥י כָשַׁ֖לְתָּ בַּעֲוֺנֶֽךָ׃ קְח֤וּ עִמָּכֶם֙ דְּבָרִ֔ים וְשׁ֖וּבוּ אֶל־יְהוָ֑ה אִמְר֣וּ אֵלָ֗יו כָּל־תִּשָּׂ֤א עָוֺן֙ וְקַח־ט֔וֹב וּנְשַׁלְּמָ֥ה פָרִ֖ים שְׂפָתֵֽינוּ׃

תרגום

כַּד זַנְתִּנוּן סְבַעוּ מִסְּבַע וּרְמָא לִיבְּהוֹן עַל כֵּן שְׁבַקוּ לְהוֹן יַת פּוּלְחָנִי׃ וַהֲוָה מֵימְרִי לְהוֹן כְּלֵיתָא כְּנִימְרָא כָּמֵין עַל שְׁבִילָא׃ עֲרַע מֵימְרִי בְהוֹן כְּדוֹב מַתְכַּל וּתְבָרִית רְשַׁע לִבְּהוֹן וְקַטֵּלְתִּינוּן תַּמָּן כִּבְנֵי אַרְיָון כְּחֵיוַת שֵׁינָא דִמְבַזְּעָא שֵׁיצִיתִינוּן׃ כַּד מְחַבְּלִין אַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹבָדֵיכוֹן שַׁלְטִין בְּכוֹן עַמְמַיָא וְכַד תָּיְבִין אַתּוּן לְאוֹרַיְתָא מֵימְרִי הֲוָה בְּסַעְדְּכוֹן׃ אָן מַלְכָּךְ כְּעַן וְיִפְרְקִינָךְ בְּכָל קִרְוָךְ וְדַיָּנָךְ דְּאַתְּ אֲמַרְתְּ מַנִּי עֲלַי מְלַךְ וְשִׁלְטוֹן׃ מַנֵּיתִי עֲלָךְ מַלְכָּא בְּרוּגְזִי וְאַעְדֵּיתִי בְּחֵימְתִי׃ גְּנִיזִין חוֹבֵי בֵּית אֶפְרַיִם נְטִירִין לְאִתְפְּרָעָא כָּל חוֹבֵיהוֹן׃ עָקָא וְזִיעַ כְּחִיבְלִין עַל יָלְדָה יֵיתוּן עֲלוֹהִי הוּא בַּר דְּאִתְרַבֵּי וְלָא חַכִּים לְמִידַע דַּחֲלְתִּי אֲרֵי כְעַן אַיְתִי עֲלוֹהִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָה עַל מַתְבְּרָה וְחֵיל לֵית לַהּ לְמֵילַד׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִיַּד קְטוֹל פְּרַקְתִּינוּן וּמִמְּחַבְּלָא שֵׁיזֵבְתִּינוּן כְּעַן יְהֵי מֵימְרִי בְּהוֹן לִקְטוֹל וּפִתְגָמֵי לְמַחְבְּלָא עַל דַּעֲבָרוּ עַל אוֹרַיְתִי אַסְלֵיק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן׃ אֲרֵי אִנּוּן מִתְקְרַן בְּנִין וְעוֹבָדִין מְקַלְקְלִין אַסְגִּיאוּ כְּעַן אַיְתִי עֲלֵיהוֹן מְלַךְ תַּקִּיף כְּרוּחַ קִידוּמָא כְּמֵימְרָא דַיְיָ מֵאוֹרַח מַדְבְּרָא יִסַּק וְיֶחֱרַב בֵּית גִּנְזוֹהִי וְיִצְדֵּי קִרְיַת מַלְכוּתֵיהּ הוּא יָזוֹב אוֹצְרִין כָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא׃ תְּחוּב שָׁמְרוֹן אֲרֵי סָרִיבַת עַל מֵימַר אֱלָהָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְּלוּן וְעוּלֵימֵיהוֹן יִתְרַפְּסוּן וּמְעַדְּיָתְהוֹן יִתְבַּזְּעוּן׃ תּוּב יִשְׂרָאֵל לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי אִתְקַלְתָּא בְּחוֹבָךְ׃ קָרִיבוּ עִמְּכוֹן פִּתְגָמִין דְּאִתּוֹדָאָה וְתוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֲמַרוּ קֳדָמוֹהִי קְרִיב קֳדָמָךְ לְמִשְׁבַּק עַל עֲוָיָן וְנִתְקַבֵּל הָא כְּטָבִין וִיהֶוְיָין מִלֵּי סִפְוָתָנָא מִתְקַבְּלִין קֳדָמָךְ כְּתוֹרֵי לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָךְ׃

מסורה

על דרך ה׳ בקרי׳ וסי׳ ותסר בגדי אלמנותה מעליה • רבכי אתנות צחורו׳ יושבי • וישרנה הפרות • כנמר על דרך אשור • יתיצב על דרך לא טוב • וכל על הדרך דכוו׳ כמ״ב ויט אליה אל הדרך • ואתה תשמע השמים דד״ה : מלך ושרים ב׳ וסי׳ תנה לי מלך ושרים • ושבתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים • וחד מלך שרים ויחלו׳ מעט ממשא מלך שרים : מעיני ד׳ בקרי׳ וסי׳ ותדר שנהי מעיני • כי נשכחו הצרות הראשנות • נחם יסתר מעיני ויסתר עמל מעיני : עד יי׳ ה׳ דסמיכי בקריא וסימ׳ ושבת עד יי׳ אלהיך ושמעת בקולו • בצר לך ומצאוך כל הדברים • ונגף יי׳ את מצרים • שובה ישראל עד יי׳ אלהיך • נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה :

אמור כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים : ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו · כנגד מעשה חרשים כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום ריק אתה וכתוב אבי יתומים וזה כנגד כי כשלת בעונך ואין עוזר לך : ארפא · מלת משובה לנבאי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקו' שהכיתים ריק התשובה בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים : אהבם · אהבת נדבה הפך ימאסם אלי : כי שב · הפך חרה אפי בם : אהיה · הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק דק אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון : ויך שרשיו · באורך וברוחב כדרך ומתחה אל כתף ים כנרת

כלבנון ד' בקריא' וסימ' אהיה כטל לישראל יפרח · וריח לו כלבנון · יהי פיסת בר בארץ · בראהו כלבנון כחור : ויבן ג' רפין בקריא' וסימ' מי חכם ויבן זאת וזאת ואשר דבר · מי חכם ויבן אלה · ויבן על עזבי ברית קדש : וצדקים ד' ג' כל וא' חס' יוד קדמא' וסימ' כי ישרים דרכי יי' · וצדיקים ישמחו ויעלזו · וצדיקי' כבפיר

אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

קצ״ו

מַלְכֵי אָתוּר לָא יִפְרְקִינָנָא עַל רִכְבֵי סוּסְוָן לָא נִתְרְחֵיץ וְלָא נֵימַר עוֹד אֱלָהָנָא לְעוֹבָדֵי יְדָנָא דְּמִן קֳדָמָךְ אִתְרְחֵם עַל אֲבָהָתָנָא כַּד הֲווֹ בְּמִצְרַיִם הָא כְּיִתְמִין׃ אֲקַבֵּלִינוּן בִּתְיוּבְתְּהוֹן אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן אֲרַחֲמִינוּן כַּד יְתוּבוּן ב בִּנְדָבָא אֲרֵי תָב רוּגְזִי מִנְּהוֹן׃ יְהֵי מֵימְרִי כְּטַלָּא לְיִשְׂרָאֵל יִזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנָּא וְיִתְבוּן עַל תְּקוֹף אַרְעֲהוֹן כְּאִילָן לִבְנָן דְּמַשַּׁלַּח עוֹבַרְתֵּיהּ׃ יִסְגּוֹן בְּנִין וּבְנָן וִיהֵי כְּזֵיו מְנָרַת קוּדְשָׁא זִיוְהוֹן וְרֵיחֲהוֹן כְּרֵיחַ ק קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ יִתְכַּנְּשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן יִתְבוּן בִּטְלַל מְשִׁיחֲהוֹן וְיֵיחוּן מֵתַיָּא וְיִסְגֵּי טוּבָא בְּאַרְעָא יְהֵי דָּכְרָן טַבְוָתְהוֹן עָלֵיל וְלָא פָסִיק כְּדָכְרָן יַבָּבוּת חֲצוֹצְרָתָא עַל חֲמַר עַתִּיק דְּמִתְנְסַךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ יֵימְרוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מָה לָנָא עוֹד לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא אֲנָא בְּמֵימְרִי אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְאֶרְחַם עֲלוֹהִי אֲנָא בְּמֵימְרִי אַעְבְּדִינֵיהּ כִּבְרָוָן שַׁפִּיר דְּמִן קֳדָמַי סְלִיחָה לִתְיוּבְתְּהוֹן מִשְׁתַּכְחָא׃ מַן חַכִּים דְּיִסְבַּר אִלֵּין סוּכְלְתַן וְיִדְעִינוּן אֲרֵי תַקְנָן אוֹרְחָתָא דַּיְיָ וְצַדִּיקַיָּא דְּהַלִּיכוּ בְהּ יֵיחוּן בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא וְרַשִׁיעַיָּא יִתְמַסְרוּן לְגֵיהִנָּם עַל דְּלָא הַלִּיכוּ בְהוֹן׃

Joel
356-361

ספר יואל

דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל׃ שִׁמְעוּ־זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֶהָיְתָה זֹּאת בִּימֵיכֶם וְאִם בִּימֵי אֲבֹתֵיכֶם׃ עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ וּבְנֵיכֶם לִבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר׃ יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיָּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הֶחָסִיל׃ הָקִיצוּ שִׁכּוֹרִים וּבְכוּ וְהֵילִלוּ כָּל־שֹׁתֵי יָיִן עַל־עָסִיס כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם׃ כִּי־גוֹי עָלָה עַל־אַרְצִי עָצוּם וְאֵין מִסְפָּר שִׁנָּיו שִׁנֵּי אַרְיֵה וּמְתַלְּעוֹת לָבִיא לוֹ׃ שָׂם גַּפְנִי לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי לִקְצָפָה חָשֹׂף חֲשָׂפָהּ וְהִשְׁלִיךְ הִלְבִּינוּ שָׂרִיגֶיהָ׃ אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ׃

פתגם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם יוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל׃ שְׁמַעוּ דָא סָבַיָּא וְאַצִּיתוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הֲהֲוָת דָּא בְּיוֹמֵיכוֹן וְאִם בְּיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן׃ עֲלַהּ לִבְנֵיכוֹן אִשְׁתָּעוּ וּבְנֵיכוֹן לִבְנֵיהוֹן וּבְנֵיהוֹן לְדָר אוֹחֲרָן׃ מוֹתַר זַחֲלָא אֲכַל גּוֹבָא וּמוֹתַר גּוֹבָא אֲכַל פִּרְחָא וּמוֹתַר פִּרְחָא אֲכַל שְׁמוֹטָא׃ אִתְעָרוּ רַוָּיַא וּבְכוֹ וְאַיְלִילוּ כָּל שָׁתֵי חֲמַר עַל חֲמַר מְרַת אֲרֵי אִתְמְנַע מִפּוּמְכוֹן׃ אֲרֵי עַמָּא סְלִיק עַל אַרְעִי תַּקִּיף וְלֵית מִנְיַן שִׁנּוֹהִי שִׁנֵּי אַרְיָא ו וְנִיבוֹהִי כְּבַר אַרְיָוָן׃ שַׁוִּי פֵּירֵי גוּפְנֵי עַמִּי לְצַדּוּ וְתֵינַתְהוֹן לְמַפַּחַת נַפַּשׁ מִקְלַף קְלַף וּרְמָא חִוָּרוּ ש שִׁבְשָׁתָא׃ כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל עֲבִידִי אִילְיָא כִּבְתוּלְתָּא דַּאֲסִירַ סַקָּא לְמִסְפַּד עַל בַּעַל עוּלֵימְתָהָא׃

יבטח · ברבות רשעים ירבה פשע · קדמא חסר יוד קדמא : פתואל ל' פניאל ל' מתושאל ל' מחייאל ל' : הקיצו ב' וסימ' הקיצו ורננו שכני עפר · הקיצו שכורים ובכו והיללו : ואין מספר ד' וסימ' כי גוי עלה על ארצי · באלף ומאתים רכב דד"ה · וזה הים גדול ורחב · אמר ויבא ארבה :

רשי

אשור לא יושיענו · עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת א אדם לא מאשור ולא ממצרים : על סוס לא נרכב · זו היא עזרת מצרים שהיו שולחי' להם סוסים כמו שאמרו לישעיה לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב : ולא נאמר עוד · למעשה ידינו שהם אלהינו : אשר בך · לבדך תהי' תקוותינו המרחם יתומי' : ארפא משובתם · אמר הנביא כך אמר לי רוח הקדש מאחרי שיאמרו ל לפני כן ארפא משובת' ואוהבם בנדבת רוחי אף על פי שאינן ר ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו : ויך · ה טל את שרשיו ויצליחם כלבנון כשרשי' אילני הלבנון שהם גדולים : ילכו יונקותיו · יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת' דקודשא זיויהון וריחהון כריח קטרת בוסמיא : כלבנון · כבית מקדשא : ישובו יושבי בצלו · אותן שהיו כבר יושבי' בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובי' המקד' ועכשו גלו מעמו ישובו אליו : זכרו כיין לבנון · ודוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמיתנסיך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כ כשהלוים אומרים בשיר : אפרי' · יאמר מה לי עוד ללכת אחרי ה העצבים וישוב מעז אני אענהו מצרתו : ואשורנו · אראה בעניו : אני לו ככסף להיות אוחז ידו בי כברוש רענן הנכפף לארץ שאו' אוחז בענפיו כלומר אהיה מצוי לו : ממני פריך נמצא · והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה : מי חכם ויבן אלה · מי חכם בכם ויתבונן לתת לבו לכל אלה וישוב אלי : ופושעים יכשלו בם · בשבילם על שלא הלכו בהם כן ת' יונתן :

ספר יואל

יואל בן פתואל · בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו · יש אומרים שנבואה זו נאמר' באותן שבע שנים שאמר אלישע כי קרא י"י לרעב וגו' ובימי יהורם בן אחאב היו והבהלכות גדולות כתוב יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה : ההיתה זאת · האמור למטה יתר הגזם וגו' : גזם ארבה ילק חסיל · מיני גובאי הם ונתנבא עליהם שיבאו ויבאו באותן הימי' ויכלו כל פרי העץ וירק השדה : עסיס · יין הטוב : גוי עולה על ארצי · הנבואה הזה כינהו כבבא גוים : לקצפה · למפח נפש : חסוף חספה והשליך · קלוף קליפת העץ והשליכה עד הלבינו זמורו' הגפן : מתלעו' · חן השיני' הגפן שלועס בהן : אלי · קינה מתרגמינן איליא : הכרת

אבן עזרא

ותמידות שברים ו ותבריתא : ישובו · אמ' יפת יושבי בצל הלבנון ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העבדים שיהו אחריו וכורמיה : יחיו דגן · והקמות יפרחו כגפן : וזכרו · ריחו כדרך אזכרתה ויפת אמר זכר גפנם למרחק כיין לבנון : אפרים · באמרו אפרים מה לי עוד אין לי צורך אליהם אני אענהו לתת לו כל ח חפצו כדרך והכסף יענה את הכל · ואשורנו לתת עיני לטוב עליו עד שאשורנו כמצא ם שיהיה כברוש רענן ולא תפחד בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא : מי חכם · מי ישרת בעבור אחר ואלה הם דרכי השם והטעם קשור כי בשובכם אל השם ירפא אתכם · ופושעים הם היוצאי' מהדרכות כמו על כל דבר פשע אז תפשע אדום והמעות כפשו בדרך הישרה יכשל והשלם על דרך כי כ כשלת בעונך :

ספר יואל

אין לנו דרך לרעדורו ולפי הפשט איננו בן שמואל והעד כי כל נבי' שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו כ נכבד יזכיר שניה' כמו צפניה בן כושי בן ג גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך : שמעו · זה הנביא התנבא על הארבה שיבוא ל להשחית את הארץ ו ובימי משה היה מין ארבה לבדו ועתה עם הארבה גזם וילק ו וחסיל ואלה ג' מינים אחרין ואמר לזקנים בעבור שהיתה כזאת : עליה · מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע יתר הגזם · בא תחילה אמר יפת כי גזם כמו גוזז והתי"ם כמו חנם ריקם וילק ילוק כלשונו תרג' כורת וחסיל כמו יחסלנו : הקיצו · פועל עומד ולא ימצא זה הטעם יוצא : עסיס · מגזרת ועסותם רשעי' כי ירדכוהו ברגל : שם · דבר הנגזר להיות ידבר בלשון עבר : לקצפה · כמו קצף על פני מים שאין בו ממש : חסוף חספה · שקלפה : הלבינו : פועל עומד כמו הקיץ : אלי · אמרי אללי לי ויפת אמר כי האלף תחת הה"א כמו הילילי ולא דיבר נכונה ואילו היה אומר כי האלף תחת יוד יללה גם הוא נכון והנביא אומר לאדמה אלי או לנפשו כבתולה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה : הכרתי

הכרת. כדרך כי מי נדה לא זורק עליו והטעם יאמ' לשכורי איך תמצאו אתם יין והנה הכרת מנח' ונסך שהוא חיוב הציבו' והזכיר המנח' בעבו' כי שדד דגן גם הנסוך אם לא ימצא מענב: אבלה אדמה. הטעם אבלו יושביה: הובישו. הכר תואר והאלף שורש ואין כמשקלו: הגפן הובישה. דרך משל וכן הובים שמון: חגרו. שק והטעם אין לכם בית תקרבו שיו להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם: קדשו. כמו הכינו: עצרה. שלא יעשה אדם מלאכ' ויפת אמר קהלה כמו עצרת בוגדי': אספו. אתם זקני': כל יושבי ארץ ישראל: ביתו. בחסרון מלת אל: אהה. מלת זו תאמר בדרך פחד ויפת אמר כי האלף נוסף: וכשוד. הטעם מי יוכל להמלט משוד שיבא מהשם

הוביש ד' מל' וסימ' כי שמענו את אשר הוביש. אשר הוביש ר"פ. ויהי כשמוע כל מלכי. כל הובאיש על עם כן כתיב: ותפוח ג' בתלת לישני ב' מל' וא' חס' וסימ' למנשה היתה ארץ תפוח. ותפוח והעינים' רמון גם תמר ותפוח: וזעקו ג' פתח' בקריא' וסימ' לבו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם. והילילו הרעים וזעקו. קדשו

ט הָכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ
הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה׃ שֻׁדַּד שָׂדֶה
אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֻׁדַּד דָּגָן הוֹבִישׁ
תִּירוֹשׁ אֻמְלַל יִצְהָר׃ הֹבִישׁוּ
אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים עַל־חִטָּה וְעַל
־שְׂעֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה׃ הַגֶּפֶן
הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־
תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יָבֵשׁוּ כִּי
הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם׃ חִגְרוּ
וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי
מִזְבֵּחַ בֹּאוּ לִינוּ בַשַּׂקִּים מְשָׁרְתֵי
אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה
וָנָסֶךְ׃ קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה
אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה׃
אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד
מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃ הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל
נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל׃
עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם
נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת נֶהֶרְסוּ מַמְּגֻרוֹת כִּי
הֹבִישׁ דָּגָן׃ מַה־נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה נָבֹכוּ
עֶדְרֵי בָקָר כִּי אֵין מִרְעֶה לָהֶם גַּם־
עֶדְרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ׃ אֵלֶיךָ יְהוָה
אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר
וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃
כ גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ כִּי
יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת
הַמִּדְבָּר׃ תִּקְעוּ שׁוֹפָר
א בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי
קָרוֹב׃ יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן
וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם
רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־
הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי
ג דּוֹר וָדוֹר׃ לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו
תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו
וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה
לֹא־הָיְתָה לּוֹ׃ כְּמַרְאֵה סוּסִים
ד מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃
ה כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים
יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קָשׁ
כְּעַם עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃

ט פְּסַקוּ קוּרְבָּנִין וְנִסְכִּין מִבֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אִתְאַבְּלוּ כַהֲנַיָא
דִמְשַׁמְשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃
אִתְבְּזִיזוּ חַקְלַיָא חֲרוּבַת אַרְעָא
אֲרֵי סַף עִיבוּרָא יַבִּישׁוּ גוּפְנַיָא
נְתַרוּ זֵיתַיָא׃ בְּהִיתוּ אִיכָּרַיָא
אֲלִילוּ מְפַלְחֵי כַרְמַיָא עַל חִיטִּין
וְעַל סַעֲרִין אֲרֵי סַף חֲצַד חַקְלָא׃
גּוּפְנַיָא יַבִּישׁוּ וְתֵינַיָא נְתַרָא
רִמּוֹנִין אַף דִּיקְלִין וְחַזּוּר כָּל אִילָנֵי
חַקְלָא יַבִּישׁוּ אֲרֵי פְּסַקַת חֶידְוָתָא
מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ אַסְרוּ וּסְפִידוּ
כַּהֲנַיָא אֵילִילוּ דִמְשַׁמְשִׁין עַל
מַדְבְּחָא עוּלוּ בִיתוּ בְּסַקַּיָא דִמְשַׁמְשִׁין קֳדָם אֱלָהִי אֲרֵי אִתְמְנַע
מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דֶאֱלָהֲכוֹן קוּרְבָּנִין
וְנִסְכִּין׃ גְּזָרוּ תַעֲנֵי עֲרָעוּ כְּנִישָׁא
כְּנִישׁוּ סָבַיָא כֹּל יָתְבֵי אַרְעָא וְעוּלוּ
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְצַלּוּ
קֳדָם יְיָ׃ וַוי מִן קֳדָם יוֹמָא אֲרֵי
קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם
יְיָ וּכְבִיזָא דְמִן קֳדָם יְיָ שַׁדַּי יְהֵי׃
הֲלָא עוֹד דַאֲנַחְנָא חֲזַן עִיבוּרָא אַסַּף
פְּסַק מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דֶאֱלָהָנָא
חֶדְוָא וְבֵיעַ׃ אִתְמְסִיאוּ גַרְבֵי חֲמַר
תְּחוֹת מְגוּפַתְהוֹן צְדִיאוּ אוֹצְרַיָא
אִתְפַּגַּרוּ אִסְנַיָא אֲרֵי סַף עִיבוּרָא׃
לְחֲדָא מִתְאַנְחָא בְעִירָא מִתְעַרְבְּלָן
בְּקָרָן דְּתוֹרִין אֲרֵי לֵית רַעְיָא לְהוֹן
אַף עֶדְרֵי עָנָא צְדִיאָה׃ קֳדָמָךְ יְיָ
אֲנָא מְצַלֵּי אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶישָׁא
אֲסַף דִּירְוָות מַדְבְּרָא וְשַׁלְהוֹבִיתָא
שֵׁיצָאַת כָּל אִילָנֵי חַקְלָא׃ אַף חֵיוַת
בָּרָא מְסַבְּרָא קֳדָמָךְ אֲרֵי יַבִּישׁוּ
פַּצִּידֵי מַיָא וְקִידוּם תַּקִּיף כְּאֶישָׁא
אֲסַף דִּירְוָות מַדְבְּרָא׃ תְּקַעוּ
שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן יַבִּיבוּ בְּטוּר קוּדְשִׁי
יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי מְטָא
יוֹמָא לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי קָרִיב׃
יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקִיבְלָא יוֹם עֲנָנָא
וַאֲמִטְתָּא כִּנְהוֹר צַפְרָא פְּרִיס עַל
טוּרַיָא עַם סַגִּי וְתַקִּיף דִּכְוָתֵיהּ לָא
הֲוָת מִן עָלְמָא וּבַתְרוֹהִי לָא יוֹסִיף
עַד שְׁנֵי דָר וְדָר׃ קֳדָמוֹהִי אָכְלָא
אֶשָּׁתָא וּבַתְרוֹהִי מְשֵׁיצְיָא שַׁלְהוֹבִיתָא כְּגִינְּנָא דְעֵדֶן אַרְעָא
קֳדָמוֹהִי וּבַתְרוֹהִי מַדְבַּר צָדוּ וְאַף
שֵׁיזָבָא לֵית לֵיהּ לְרַשִׁיעַיָא׃ כְּחֵזוּ
סוּסְוָתָא חֶזְוֵיהוֹן וּכְפָרָשַׁיָא כֵּן רָהֲטִין׃ כְּקָל רְתִיכַיָא עַל רֵישֵׁי טוּרַיָא מְקַפְּצִין כְּקָל
שַׁלְהוֹבִית אֶישָּׁתָא דִמְשֵׁיצְיָא בְקַשָּׁא. יְבִישָׁא כְּעַמָּא תַקִּיפָא דִידַע סִידְרֵי קְרָבָא׃

רש"י

הכרת. כמו נכרת ה"א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו וחית השדה השלחה לך: בטו. הכלמו: אכרים. מנהיגי המחרישה: על חטה ועל שעור'. מוסב על אכרים. ועל הכורמי'. אמר הגפן הובישה: אומללה. כריתה פסק פריה: הובים. כמו יבש: קדשו צום. הזמינו צום: עצרה. אסיפה: אהה. לשון גניחת יללה: וכשוד. וכביזת שודדים: יבוא. מאת המקום: נגד עינינו. אנו רואי': עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלעז מוייש"ר: פרודות. תרגם יונתן גרבי חמרא: מגרפותיהם. תרגם יונתן מגופותיהון מגופת כיסוי החבית כמו אוכרו. של יין ושל שמן: ממגרות. מגורות של חטין: נבוכו. נתערבלו ונסגרו ותעו ביערים ובמדברות: נאשמו. נתקלקלו באשמתן: נאות מדבר. לשון נוה: תערג. יתאבק כאשר פתר דונש ערג לאילים כהם לשחלים ונהה לעגלים וצהל לסוסים וציפצוף לעופות ונבח לכלבים: תקעו שופר. להשמיעם שישובו בתשוב' בטרם תבואתם הרעה הזאת: יום ה'. מה שאמרנו למעלה: כשחר פרוש על ההרים. שארבה והגזם נפרשי' על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם: כמוהו לא נהיה מן העולם. לבוא כל המיני' הללו זה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של משה כי נאמר ואחריו לא יהיה כן: לפניו אכלה אש. משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם: כגן עדן. היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך הנה הניח את הארץ כמדבר שממה: כמראה סוסי' מראהו. במרוצת': כקול להב האוכלת קש. משמעת קול: ערוך מלחמה. לפי שהוא דבוק נקוד חטף פת': קנצו

מסורה

צום קראו עצרה. וסימ' בלשון ארמי אזלו רעיא וקדישו: ולהבה ג' בקריא' וסימ' ולהבה מבין סיחון. ולהבה לא תבער בך. ולהבה לוהטה כל עצי השדה: כשחר ב' רפ' וס' כשחר פרוש על ההרים. כשחר נכון מוצאו: ד' פסוקים אית בהון פנים ואחור וסימ' נמסר בסדר בא אל פרעה: אכלה ה' בקריאה וסימ' במסרא רבתא:

אבן עזרא

והגגד ז"ל אמ' כי שדי תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי האל"ד תחת אות הכפל כמו דלת סוקים משפט והטעם מתגבר ומכה על כן אמר כי במקום הזה איכנו שם הככבד וככה כקול מים רבים כקול שדי וככה והיה שדי בצריך תקיף והער וכסף תועפו לך וכתוב ושית על עפר בצר ויפה אמר: הלא. נכרת. ישרת שבבור אחר נכרת שמחה וגיל בעבור היין המשמח' אלהים ואנשים: עבשו. אין לו חבר אמר רבי מרינום התעפשו פרודות הם גרגרי החט' והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם העפר וככה יגרם או באגרוף והאלף נוסף: נהרסו ממגורות. מקומות אכורים לדגן כמו אוצרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שני ממי"ן: מה. נבוכו. כמו נבוכים כי השורק בא תחת חולם נבוכו עם נכונו ללבים שפטים: נאשמו. כמו תאשם שומרון: אליך. דברי הנביא כי יספר שהיתה שנת בצורת וזהו אכלה נאות כמו נותרות וש ורבי משה הכהן אמר כי הטעם כמו על עצי השדה אמר שם כפרי' יקננו ויפת אמ' כאילו אכלה אש ונכון היה לולי כי יבשו אפיקי מים: גם. דרך משל כי עצי השדה צועקים: גם בהמות תערג. כל אחת ואח' כדרך בנות בעדה: כי יבשו אפיקי מים. המקומו' ששם מים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתות: ואש אכלה נאו' המדב' ואין להם מה יאכלו: תקעו. זה הנביא אמ' חגרו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תקעו שופר ובצבור זה אמר וגם עתה שבא יום ה' ושובו אל ה' כי הוא ופליא לעשות עמכם: יום. כדרך וככה את עין הארץ וטע' כשחר רבע אחד הפרוש: עם. חבור וכמוהו ארזים לא עממוהו לא התחברו עמו במערכת אחת וככה קראו גוי. לא נהיה. לבוא ארבע' מינים יחד: לפניו. דרך משל על הארב': וגם פליטה. אין דבר שנמלט ממנו: במראה. כמרוצה: כקול. הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה על ראשי ההרים: כקול להב אש. שירמה למעלה: ערוך מלחמה. מערכה אחר מערכה:

מפניו

מפניו יחילו עמים · רבים מפני זה העם העצום · ומלת פארור באלף מגזרת פאר והרי״ש כפול כמו סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף הפך יתפשט כמו אספו נגהם · ויפת אמר לשון שחרות והאלף נוסף : כגבורים · יעבטון · כמו יעותון וככה בלשון ישמעאל : ואיש · דרך משל : גבר · מין הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון : ובעד השלח · כלי מלחמה כמו מעבור בשלח ואין משלחת במלחמה : לא יבצעו · כמו ולא יפצעו וכמוהו ובצע ברא״ש כולם : בעיר ישקו · מגזרת שוק : לפניו · רגזו אנשי הארץ : שמש וירח · קדר עליהם כמו עד אשר לא תחשך השמש : וי׳ · הטעם שים להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר ירגזו כל יושבי הארץ והמפרש כי פירוש השם הודיעכם זה לפני בואו אוכנו על דרך הלשון רק הטעם כאילו השם הרעיש ה הארץ כדרך מציון י ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מתנבא על הרעש על כן אמר ש שאוג ישאג על נוהו ו ואין לתמוה איך הוא קולו כקול הרעם כי רב מאד מחנהו כמו ו ושאון לאומים : עושה דברו · כמו כי פי יהוא קבצן : וגם · שובו עדי · בלב להנחם ובצום א אולי יכופר העון לענו׳ נפש ובבכי להודות הפשעים ולבקש תחנה על זאת הרעה שבאה עליהם : וקרעו · ככה היה מנהג׳ בבוא עליהם רעה לקרוע ב בגדיהם כמו ויקרע יעקב שמלותיו וככה בדברי דוד וקריעת הלב כדרך ומלתם את ערלת לבבכם ו וכתו׳ ואקרע סגור לבם והנה הטעם להסיר מכסה לב לקורעו כי הוא ימנע שלא יבין הלב והטעם שיבין ה האמת ובעבור זה כ כתוב כל ערום יעשה בדעת : ונחם · שם התואר ולולי אות ה הגרון היה העי״ן דגוש להתבלע הנו״ן : מי · הטעם אולי השם ישוב והשאיר זה החיל ב ברכה שיעשו ממנו מ מנחה ונסך : תקעו · אחר בואת הארבה : אספו · יצא חתן · לעשות מספד ובכי : בין · אין נכון לבכות בבית השם בהיכל ל לפני : לחרפה · רעב : למשל בם גוים · כי הרעבים יברחו א אליהם ואם באו א אליהם אין כח בהם להלחם : ויקנא · בעבור ארצו כמו פן יאמרו לי וכבר הזכרתי כי דבר נגזר להיות ו ואמרוהו הנביאים על לשון עבר : ויען · את הכהנים הבוכים · מלת ושבעתם כמו מלא גם חסר : ולא אתן אתכם · שיפוגו לבקש לחם כאשר אמרו מ מכרים נתנו יד : ואת הצפוני · חיל הארבה

ילכון ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואיש בדרכיו ילכון · ודכתריה גבר במסלתו ילכון · אם עזבו בניו תורתי : וכוכבים ו׳ בקריאה וסימ׳ בספר רבתא : חנון ורחום ח׳ וסי׳ בספ׳ רבת׳ : ויאמרו ט׳ רפין וסי׳ נמסר בישעיה ס״ד : ואל תתן ג׳ וסימ׳ כפר לעמך ישראל אשר פדית יי׳ · ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים · ואל תתן עלינו דם

מִפָּנָיו יָחִילוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ
פָארוּר׃ כְּגִבּוֹרִים יְרוּצוּן כְּאַנְשֵׁי
מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו
יֵלֵכוּן וְלֹא יְעַבְּטוּן אֹרְחוֹתָם׃ וְאִישׁ
אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן
וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ לֹא יִבְצָעוּ׃
בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יְרֻצוּן בַּבָּתִּים
יַעֲלוּ בְּעַד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כַּגַּנָּב׃
לְפָנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמָיִם שֶׁמֶשׁ
וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃
וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב
מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־
גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי
יְכִילֶנּוּ׃ וְגַם־עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ
עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי
וּבְמִסְפֵּד׃ וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־
בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃ מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב
וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה
וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ב תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־
צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃ אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ
קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים
וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה
מֵחֻפָּתָהּ׃ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ
יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ
חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן
נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם
לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃
וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃
וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ
לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד
חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק
מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה
וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי
וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ
וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃

מִן קֳדָמוֹהִי יְזוּעוּן עַמְמַיָּא כָּל אַפַּיָּא אִיתְחֲפִיאוּ אוּכְּמִין כְּקִידְרָא׃ כְּגִיבָּרַיָּא רָהֲטִין כְּגֻבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא סָלְקִין לְשׁוּרָא וּגְבַר בְּאוֹרְחֵיהּ אָזְלִין וְלָא מְעַכְּבִין אוֹרְחָתְהוֹן׃ וּגְבַר אֲחוּהִי לָא דָחֲקִין גְּבַר בִּכְבִישֵׁיהּ אָזְלִין לַאֲתַר דְּאִינוּן שָׁלְחִין קָטְלִין וְלָא מְקַבְּלִין מָמוֹן׃ בְּקַרְתָּא מִזְדַּיְינִין עַל שׁוּרָא רָהֲטִין בְּבָתַּיָּא סָלְקִין מִן חֲרַכַּיָּא עָלִין כְּגַנָּבִין׃ קֳדָמוֹהִי חֲרוּבַת אַרְעָא זָעוּ שְׁמַיָּא שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קְבִילוּ וְכוֹכְבַיָּא כְּנָשׁוּ זִהֲרֵהוֹן׃ וַיְיָ אָרִים מֵימְרֵיהּ קֳדָם מַשִּׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי סַגִּי לַחֲדָא מַשִּׁירְיָתֵיהּ אֲרֵי תַקִּיפִין עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ אֲרֵי רַב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְחָסִין לַחֲדָא וּמַן יָכִיל לְסוֹבָרוּתֵיהּ׃ וְאַף כְּעַן אֲמַר יְיָ תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְצוֹמָא וּבִבְכִיתָא וּבְמִסְפְּדָא׃ וְאַעְדּוּ רִשְׁעָא לִבְּכוֹן וְלָא בְּבִיזוּעַ לְבוּשְׁכוֹן וְתוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי חַנָּנָא וְרַחֲמָנָא הוּא מַרְחִיק רְגָז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן וְקָשׁוֹט וּמְתִיב מֵימְרֵיהּ מִלְּאַיְתָאָה בִּישָׁא׃ מַן יָדַע דְּאִית בִּידֵיהּ חוֹבִין יְתוּב מִנֵּיהּ וְיִתְרַחַם עֲלוֹהִי וְכָל מַן דִּיתוּב יִשְׁתַּבְקוּן לֵיהּ חוֹבוֹהִי וִיקַבֵּל בִּרְכָן וְנִחֲמָן וּצְלוֹתֵיהּ כִּגְבַר דְּמַקְרִיב קוּרְבָּנִין וְנִסְכִּין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן גְּזָרוּ תַעֲנִי עָרְעוּ כְּנִישָׁא׃ כְּנוֹשׁוּ עַמָּא זַמִּינוּ קְהָלָא כְּנוֹשׁוּ סָבַיָּא אַיְתוּ טַלְיָא וְיָנְקֵי תַדְיָא יִפּוֹק חַתְנָא מֵאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ וְכַלְּתָא מִבֵּית גְּנוּנְתַּהּ׃ בֵּין אוּלָמָא וּלְמַדְבְּחָא יִבְכּוּן כַּהֲנַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ וְיֵימְרוּן חוּס יְיָ עַל עַמָּךְ וְאַל תִּתֵּן אַחְסַנְתָּךְ לְחִיסוּדִין לְמִשְׁלַט בְּהוֹן עַמְמַיָּא לְמָה יֵימְרוּן בְּעַמְמַיָּא אָן דְּאִתְפְּרִיקוּ בְּמֵימַר אֱלָהֲכוֹן׃ וְחָס יְיָ עַל אַרְעֵיהּ וְרַחִים עַל עַמֵּיהּ׃ וַאֲתֵיב יְיָ וַאֲמַר לְעַמֵּיהּ הָא אֲנָא מְבָרֵךְ לְכוֹן עֲבוּרָא וַחֲמַר וּמִשְׁחָא וְתִסְבְּעוּן יָתֵיהּ וְלָא אֶתֵּן יָתְכוֹן עוֹד חִיסוּדֵי כַפְנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּא׃ וְיָת עַמָּא דְּאָתֵי מִצִּיפּוּנָא אַרְחִיק מִנְּכוֹן וְאַגְלֵינֵיהּ לְאַרְעָא צַדְיָא וְחָרְבָא רֵישֵׁיהּ לְיַמָּא מַדִּינְחָא וְסוֹפֵיהּ לְיַמָּא מַעַרְבָאָה וְתִסַּק סְרוּתֵיהּ וְיִהַךְ רוּחֵיהּ אֲרֵי אַסְגֵּי לְמֶעְבַּד בִּישִׁין׃

רשי

קבצו פארור · שחרות כקדירה כמה דאת אמר ובשלו בפרור ו ואל״ף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת : ולא יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא י יעקלון : ובעד השלח · כמו בעד החלונים על פני כלי זיין ב יפלו ויחנו : ולא יבצעו · ולא יקבלו ממון ויונתן פתר בו לשון שליחות בשביל שליחותו של ה הקב״ה מפילים עצמן ובצע כסף לא לקחו : בעיר ישוקו · לשון השמעת קול כמו כמשק גבים רוב שוקק ממשק חרול וית׳ לשון נשק מזדיינין : רגזו שמי׳ · בשביל פורענות הבאה על ישרא׳ רוגזים ורועשים : אספו נגהם · הכניסו אורן : ויי׳ נתן · עליהם קולו במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה : כי רב מאד מחנהו · אשר ישלח בכם אם לא תטיבון : ואל בגדיכם · כי אוכיחם לקריעת בגדיכם ד״א קרעו לבבכם ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל : ונחם על הרעה · נהפך למחשבה אחר׳ : מי יודע · שיש בו עון ישוב וניחם : והשאיר · החסיל והגזם אחריו ברכה על ידי התשוב׳ תבא ברכה בפירות : קבצו זקני׳ · מתשקולת שלא קבוץ לי לשון רפי וקל : למשול בם גוים · לשון משל ושנינה : לחרפה · לגידופין : ויקנא יי׳ לארצו · לשון המקנא אתה לי נכנס בלבו כדתה ולאחם במלחמתה ונתעסק בברכיה ורבותינו פירשו לשון התראה התרה בגובאי על עסקי ארצו : חרפה · גידוף שיקראו אתכם חסירי לחם : ואת הצפוני · יש לפותרו על חיל הארבה ועליו נופל לשון והדחתיו אל ארץ ציה ושממה ד״א העם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם : הקדמוני · המזרחי ורבותינו פירשו ביצר הרע דרשו שני ה הימים הללו במקדש ראשון ו ובמקד׳ שני וכן פירשוהו על שם פניו במקד׳ ראשון ושני והחריבם לפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור כ״ל פניו הים הקדמוני מקצת חילו אשלח למזר׳ ומקצתו למער׳ : צחנתו · באשו יורה עליו שהוא לשון זוהם וטינוף : כי הגדיל לעשות · רעה שעשה ידו בגדולים : אל

מסרה

נקי דיונה : והתירוש ג׳ ומל׳ בקריאה וסימ׳ והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה׳ · ויען יי׳ ויאמר לעמו הנני שולח · וכל יהודה הביאו :

שבא מפאת צפון וטעם אל ארץ ציה שלא ימצא מה יאכל : הקדמוני · הוא המזרחי והאחרון המערבי ושניהם כנגד ירושלם והנה בהיותו בארץ שממה ימות : באשו · כמו באשו ואין ריע לו רק הטעם כפול : אל

אל תראי. כנגד ונורא מאד׃ גילי. כנגד מספד׃ כי הגדיל השם לעשות. טוב כנגד כי הגדיל הארבה לעשות׃ אל תיראו בהמות שדי. כנגד גם בהמות שדי תערוג אליך׃ כי דשאו נאות מדבר. הפך ואש אכלה נאות מדבר׃ כי עץ נשא פריו. הפך כל עצי השדה יבשו׃ ובני. את יפת כי המורה הוא הנביא שהוא מורה אותם בדרך צדק על כן באה להם הטובה והזכיר מורה ומלקוש כמו בלחי החמור חמור חמרתי׳ שלשים עירים ושלשים עירים התבעיר את הבערה כי יבער אש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה לצדקה כמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה. וטעם בראשון בחדש הראשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהוא כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש ראשון יבאו שניהם וזה במעט כח וגם הג׳ כי הגדיל יי׳ לעשות׃ ומלאו. והשיקו היקבי׳. כמו משיקות׃ ושלמתי. זה יורה שבכל שנה שעבר׳ בא מין אחר ועתה באו ארבעתן והיה להם שבע גדול׃ ואכלתם׃ ולא יבושו. הפך הובישו אכרים והם שנים שרשים והטעם אחד וכמוהו יען וביען עבה׃ וידעתם. לולי כבודי שהוא בתוככם לא היה זה על כן יבטחו בי מהי׳ והלאה ולא יבושו לעולם׃ והיה אחרי כן. את ל׳ ישועה כל זאת הנבוא׳ היא לעתיד ור׳ משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרי׳ הימי׳ אולי זה הנבי׳ היה בימי יהושפט על כן יזכור עמק יהושפט והנביאי׳ ובני הנביאי׳ היו רבים כי רבים יבאו לדבר עם אלישע ועובדיהו לבדו החביא מהם ק׳׃ על כל בשר. בארץ ישראל שהוא מקום ראוי להנבא׃ וגם. העבדי׳. שסבו לתורת השם וככה השפחות׃ ונתתי. [illegible] לשון הקודש כאשר יזכירו ב׳ דברים יחד לספר דברי השני בתחילה ואח׳ כן ישוב אל הראשו׳ באחרו׳ כמו לך יום אף לך לילה׃ ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו וככה זה וכתי׳ דם בארץ ובשמים אש ותימרות עשן׃ השמש. יספר קדרות שיהיה לשמש בהתחברה עם הירח והירח יקדר׃ והיה אדום זה יהיה בהיותו רחוק מראש התלי ונכנו קרוב משש מעלות ולעולם הם אותות על מלחמות׃ והיה לאות כי ימותו עמי׳ רבים׃ ובשרידי׳. הטעם כפול וטע׳ אשר יי׳ קורא גוזר׃ כי. בעבו׳ זה הכתו׳ חשבו רבים כי הנבוא׳ לעתיד אולי כן הוא ורבי משה אמ׳ מגאלו שנפל פחד השם על כל הגוים שהם סביבות ירוש׳ בימי יהושפט ויביאו לו מנחות והכה בימיו שבו השבויים בימי אבותיה׳׃ וקבצתי. זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני עמון ושעיר חיל כבד לרוב מאד ויהושפט היה לו מיהודה ומבנימין אף אלפים ומאה ושמים אף גבורי חיל ועמק יהושפט היא עמק ברכה כי יהושפט קרא שמו כן׃ ואל. ידו. פועל עתיד תחת עבר והעד וידו אבן בי גם ככה הוא להיותו עבר רק יהיה מפעלי הכפל והכה מגאלו לידות שירה על עלומי הה׳א׃ ויתנו. הילד הישרא׳ במחיר זה בעבור זנות׃ והילדה מכרו ביין. כדמי יין להשתכר עם הזונה כי כל זונה במקרא היא כמשמעה חוץ מן והזונות רחצו שהוא כמו אזכיך כי הא׳ להק׳ נוסף׃ וגם

אדמה י״א בקריאה וסימ׳ וקין היה עבד אדמה. מזבח אדמה תעשה לי חבות עליו׃ משא צמד פרדי׳ אדמה. כימי דימון מלאו דם. הוי רב את יוצרו. שוד שדה אבלה אדמה. אל תיראי אדמה גילי ושמחי. אשתך בעיר תזנה. ואמר לא נביא אנכי. ויבן מגדלים רבים. תשמח רוחך יבראון׃ אכול י׳ מלאים בקרי׳ בליש׳

אַל־תִּֽירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ אַל־
תִּֽירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָֽשְׁאוּ נְאוֹת
מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן
נָתְנוּ חֵילָם׃ וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ
בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּֽי־נָתַן לָכֶם אֶת־
הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם
מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן׃ וּמָלְאוּ
הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ
וְיִצְהָר׃ וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים
אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל
וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי
בָּכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־
יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃

וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ
אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם
וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן
בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ׃ וְגַם עַל־
הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים
הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי׃ וְנָתַתִּי
מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ
וְתִימֲרוֹת עָשָׁן׃ הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ
וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בְּהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם
תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה
וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה קֹרֵא׃ כִּי
הִנֵּה בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר
אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃
וְקִבַּצְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים
אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם
עַל־עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ
בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חִלֵּקוּ׃ וְאֶל־עַמִּי
יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה
מָכְרוּ בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ׃

לא תדחלין ארעא דישראל בועי
וחדי ארי אסגי יי למעבד ביך טבין
לעמיה׃ לא תדחלון חיות ברא
ארי איתעטרו דרוות מדברא ארי
אילנא אצלח אבית תיניא וגופניא
טענו פירהון׃ ובני ציון ביעו
וחדו במימרא דיי אלהכון ארי
ארתיב לכון ית מלפיכון בזכו
ומחית לכון מטר בכיר בעדניה
ולקישא בירח ניסן׃ ויתמלין
אדריא עיבורא ויטופון נעוויא
חמרא ובריא משחא׃ ואשלם
לכון שניא טבתא חלף שניא
דבזו יתכון עממיא אומיא ולישניא
ושלטוניא ומלכותא פורענות
חילי רבא דשלחית בכון׃ ותיכלון
מיכל ותסבעון ותשבחון ית שמא
דיי אלהכון דעבד עמכון פרישן
ולא יבהתון עמי לעלם׃ ותדעון
ארי בגו בית ישראל אשריתי
שכינתי ואנא יי אלהכון ולית עוד
ולא יבהתון עמי בית ישראל
לעלם׃ ויהי בתרכן אשפוך ית
רוח קודשי על כל בסרא ויתנבון
בניכון ובנתיכון סביכון חלמין
יחלמון עולימכון חזוונין יחזון׃
ואף על עבדין ועל אמהן ביומיא
האינון אשפוך ית רוח קודשי׃
ואתן אתין בשמיא ובארעא דם
ואשא ויטורין דתנן׃ שמשא
יתהפיך לקבלא וסהרא לדמא
קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן
קדם יי רבא ודחילא׃ ויהי כל
דצלי בשמא דיי ישתזיב ארי בטורא
דציון ובירושלם תהי שיזבתא
כמא דאמר יי ומשזביא דיי זמין׃
ארי הא ביומיא האינון ובעדנא
ההיא דאתיב ית גלוות אינש יהודה
ויתבי ירושלם׃ ואכנוש ית כל
עממיא ואחתנון למישר פילוג
דינא ואתפרע מנהון תמן על
עמי ואחסנתי ישראל דבדרו
ביני עממיא וית ארעי
פליגו׃ ובעמי רמו עדבין ויהבו
עולימא באגר זניתא ועולמתא
זבינו בחמרא ואשתיאו׃

רשי

אל תיראי אדמה. ארץ ישראל אל תשובו בתשובה׃ את המורה. את נביאיכם המורי׳ אתכם לטוב אלי כדי לצדק אתכם׃ מורה מלקוש. כמו יורה ומלקוש׃ בראשון. בניסן ואף על פי שהיורה היא רביעה ראשונה היורד׳ על הזרע והיא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה באחד עשר יום׃ והשיקו. לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת׃ והיה אחרי כן. לעתיד לבא׃ על כל בשר. על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר׃ ותמרות עשן. זקיפות מעלה עשן כנובה׃ יהפך לחשך. לבייש את המשתחוים לחמה׃ והיה כל אשר יקרא וגו׳ כאשר אמר. והיכן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם יי׳ נקרא עליך׃ ובשרידים. בשארית אשר יותיר׃ אשר יי׳ קורא. לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה׃ אל עמק יהושפט. אחד שמם בעמק הדין. יהושפט משפטו יה׳ יה׳ גורל. כמו וידו אבן בי׃ הגמול

מסרה

וסימ׳ ויאכל גם אכול את כספנו. הן לא הובא את דמה. האכול אכלנו מן המלך. אכול השנה ספיח דמלכים. ותברו דישעיה. ערוך השלחן צפה הצפית. אכול ושתו כי מחר. ואכלתם אכול ושבוע. אכול ואין לשבעה. אכול ושבוע והותר׃ ההמה י״ב וסימ׳ בירמיה סימ׳ י״ד׃ בוא י״ג מל׳ וסימ׳ בישעיה סימ׳ ב׳ וביחזקאל סימן ל״ג ועיין פלוג״ת דא״ת כהא׳ סימ׳ במסורה רבת׳ בערך בא׃ בימים ההמה ח׳ וסימ׳ נמס׳ בירמיה סימ׳ ג׳׃ ידוג׳ וסימ׳ ואל עמי ידו גורל. ביום עמדך מנגד. גם הא לגולה הל׳. וא׳ וידו אבן בי׃

אבן עזרא

וגם מה אתם לי. מתנבא על צר וצידון ופלשתים שיבוא יום אדם וזהו שאמרנו כתו' כי הפלשתים היו מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא וזה ללוות שגברה ידו עליהם וטעם הגמול כאילו גמלתי לכם רע או אתם תחלו לגמול לי כמו אשר גמלנו אותו: אשר כספי וזהבי. שנתנו מלכי יהודה להם שוחד או לפדיון השבויים ובני שלקחתם במלחמה או בגניבה: הנני. הם ישובו וינקמו מכם: ומכרתי. הוסיף על המדה: ואת בנותיכם. שאינן יוצאות למלחמה: שבאים. גוי רחוק שהוא ממלכות שבא: קראו. שב עתה להגיד דברי החיל הגדול הבא על יהושפט: קדשו. הכינו: כתו אתיכם. כמו את מחרשתו ואת אתו: ומזמרותיכם. שיזמרו בהם הזמורה: החלש. יתחזק: עשו.

הטבים ה' חס' ו' בליש' בקרי' וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם שני. פן תאכל ושבעת ובתים טבי'. והאנשי' טבים לנו מאד. אשר פגע בשני אנשים. ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם. הבאתם ג' בקריא' וסימ' בסדר חקה: הגבורים ז' מל' וסי' ונתן הנביא ושמעי ורעי. ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים. עלו הסוסים ותהל לו.

וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם: אשר כספי וזהבי לקחתם ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם: ובני יהודה ובני ירושלם מכרתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם: הנני מעירם מן המקום אשר מכרתם אתם שמה והשבתי גמלכם בראשכם: ומכרתי את בניכם ואת בנותיכם ביד בני יהודה ומכרום לשבאים אל גוי רחוק כי יהוה דבר: קראו זאת בגוים קדשו מלחמה העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה: כתו אתיכם לחרבות ומזמרתיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני: עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו שמה הנחת יהוה גבוריך: יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט כי שם אשב לשפט את כל הגוים מסביב: שלחו מגל כי בשל קציר באו רדו כי מלאה גת השיקו היקבים כי רבה רעתם: המונים המונים בעמק החרוץ כי קרוב יום יהוה בעמק החרוץ: שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם: ויהוה מציון ישאג ומירושלם יתן קולו ורעשו שמים וארץ ויהוה מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל: וידעתם כי אני יהוה אלהיכם שכן בציון הר קדשי והיתה ירושלם קדש וזרים לא יעברו בה עוד: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים: מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא בארצם:

ואף מא אתון חשיבין קדמי צור וצידן וכל תחומי פלישתאי הגמלא אתון משלמין קדמי ואם גמלין אתון קדמי קליל בפריע אתיב גמלכון ברישכון: די כספי ודהבי נסבתון ומני חמדתא טבתא אעילתון להיכלכון: ובני יהודה ובני ירושלם זבינתון לבני יונאי בדיל לארחקותהון מעל תחומהון: הא אנא מיתי להון ביגלאי מן אתרא דזבינתון יתהון לתמן ואתיב גמליכון ברישכון: ואמסר ית בניכון וית בנתכון ביד בני יהודה ויזבנונון לבני שבא לעמא רחיקא ארי במימרא דיי גזיר כן: אכלו דא בעממיא זמינו עבדי קרבא יתון ביגלאי גיבריא יתקרבון ויסקון כל גברי עבדי קרבא: אתקינו סכיכון לסיפין ומגליכון לסורנין דחליש יימר גבר אנא: יתכנשון וייתון כל עממיא סחור סחור ויתקרבון תמן יתבר יי תקוף גבריהון: ייתון ביגלאי ויסקון עממיא למישר פלוג דינא ארי תמן איתגלי למדן ית כל עממיא מסחור סחור: אושיטו בהון חרבא ארי מטא זמן קיצהון חותו דושישו קטילי גבריהון כבעוט דמתבעט במעצרתא אושידו דמהון ארי סגיאת בישתהון: משירין משירין במישר פלוג דינא ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי במישר פלוג דינא: שמשא וסיהרא קבלו וכוכביא כנשו זהוריהון: ויי מציון יכלי ומירושלם ירים מימריה ויזועון שמיא וארעא ויי סמך לעמיה ותקיף לבני ישראל: ותדעון ארי אנא יי אלהכון אשריתי שכינתי בציון טורא דקודשי ותהי ירושלם קודשא ונוכראין לא יעדון בה עוד: ויהי בעידנא ההיא ירבון טוריא חמר מרת ורמתא יגדן טובא וכל פצידי דבית יהודה יהכון מיא ומבוע מבית מקדשא דיי יהי נפיק וישקי ית מישר שיטיא: מצרי לצדו תהי ואדום למדבר צדו תהי מחטוף בניא יהודה דאשדו דם זכאי בארעהון:

התקבצו ומגזרת עים שהם ז' כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם ב בגלגל העליון והם כ נראים בקיץ ובחורף בארץ: הנחת. כמו הורד ואלה דברי ה הנביא והטעם הוריד השם: גבוריך. שם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים ואת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גרוריה על עפר נחת ויפת אמר שמה ישבר השם ג גבוריך אתה האויב הבא כמו ונחתה קשת נחושה: יעורו. כמו העירו: שלחו מגל. דרך משל כי כתוב כי העמונים והמואבים השמידו יושבי הר ש שעיר והחרימום ואחב הרג איש אחיו ואין פליט: השיקו. השיקו דרכו דרך משל. ונקרא עמק החרוץ כי כלם נחרצה היתה עליהם והמפרש יהושפט כי השם י ישפטם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם בשם עושהו כמו נורי שדי רק השם הנכבד לא יקרא בשם אדם על כן פירשתי כי שלמ' בשיר השירים שהוא חול: המונים. ישלו: כי קרוב יום ה'. להנקם מהם: שמש. קדרו עליהם כאשר היה לפני בא יום ה': וה' מציון ישאג. רעם גדול כמו קול רעמך בגלגל כדרך וה' ה השמיע את מחנ' ארם וככה כתוב כתן ה' מארבים: ורעשו. דרך משל כי הכל יפחדו. והשם יתן מעוז לעמו כדרך ה' עוז לעמו יתן כאשר פירשתי וטעם מציון הוא אשר פירש: וידעתם כי. שוכן בציון. וזרים לא יעברו בה עוד אם ישמרו ת תורת השם וככה ד דברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה אמ' בסוף וזה' אם שמוע תשמעו בקול ה' אז יתקיים כל זה: והיה. יטפו. אלו דרך משל כמו מחלמיש צור: וכל אפיקי. מקומות חזקים ואיגם רבים: מצרים. ואדום. היו שממה בימי נבוכד נצאר ואת מצרים היום איכפה הקדמוניות: ויהודה

רשי

הגמול אתם משלמים. וזהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר: קל מהרה. לשון זריזות: לשבאים וגו'. לבני שבא: כי ה' דבר. והיכן דבר עבד עבדים יהיה לאחיו כן מפורש במכילתא: קדשו מלחמה. אם תוכלון להלחם כנגדי: אתיכם. קולטרש בלע"ז: מזמרותיכם. שרפא"ה בלע"ז: עושו. כמו חושו כך חברו מנחם ויונתן תרגם יתכנשון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל המכונס יחד משא"ה בל' ואין ת"ו בו יסוד: שמה הנחת ה' גבוריך. שם בקבוצת עמק יהושפט ישבור ב גבורתכם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם לשון הורדה או לשון חתת והכן בנו נופל כמו הנעל ל לרגיאל קדם מ"ם שאין בו אות שורש אלא על. שלחו מגל וגומ'. שלפו חרבות אותם ההולכים ב בשליחותי לחבל את הגוים: כי בשל קציר. כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותם במגלות כשנגמר בישולו: באו רדו כי מלאה גת. מן הענבי' באו ודרכו אותם כלומר כתמלא שאתעוכם: רדו. לשון כבישות ורידוי כמו וירדו בדגת הים: השיקו היקבים. קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע: בעמק החרוץ. שם חרוץ המשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר פילוג דינא: אספו נגהם. הכניסו אורם: מציון ישאג. משם שעמו לציון: ורעשו שמים וארץ. ישרע משרי של מעלה שרי האומות ואחר כך מן האומות: מחסה. לשון כיסוי ובלע"ז אברי"איל: אפיקי. מקום מוצא מים: והשקה את נחל השטים. כמשמעו ויונתן תרגם ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור: מצרים ואדום. סמכן זה לזה לפורענות אתה מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר כי ששה חדשים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגו' והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגו' ובאחרונה ויהיו לשטן לשלמה אמר הקב"ה אני אכלה זו וזו: מחמס בני יהודה. בשביל חמס שעשו לבני יהודה אשר שפכו את דמם: ונקיתי

אלה עשו שלשת הגבורים. ואת כל צבא הגבורים. ויקהל דוד את כל. כמגדל דוד צוארך: מגל ב וסי' ותופש מגל בעת קציר. שלחו מגל כי בשל קציר: וככבים ו' וסי' נמסר לעיל בסימ' סי' ב': בחסה ט' רפין בקריא' וסי' במסר' רבת': נקיא חד מן י"ב מלין דכתיבי' אל"ף בסוף תיבות' ולא קריין וסי' נ' מס' כבס' רבת' בערך א'

Amos
361-372

ונקיתי דמם לא נקיתי׃ ואף אם אנקה אותם מאשר עבירות שבידם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקדוש ברוך הוא שוכן בציון׃

ויהודה לעולם תשב. אם לא תמרה פיהם והכבוד ישכון בקרבה כאשר חתם ספרו וכל רעה שעשו הגוים לישראל לא ינקם מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו שאין להם מדין לא ינקה׃

ויאמר יי חד מן ז׳ בטע׳ מרעימין ומפסיקין רפ׳ וסי׳ ויתמהמה ויחזיקו · ויאמר יי אלהי אדני יהוה ויאמר אל אשת אדניו · וישחט ויקח משה · ונבהלו צרים וחבלים · ויאמר יי מציון ישאג · ואמר לה אלה באניא שא אזל אחת המו׃ עדן ג׳ פתחין וסי׳ ההצילו אתם אלהי הגוים דמלכים · וחברו דישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי ·

וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלִַם לְדוֹר וָדוֹר׃ וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן׃

וִיהוּדָה לְעָלַם תְּתֵיב וִירוּשְׁלֵם לְדָר וְדָר׃ וְדְאִתְפְּרָעִית דִּמְהוֹן מִן עַמְמַיָּא תּוּב אֲנָא עָתִיד לְאִתְפְּרַע אֲמַר יְיָ דַּאֲשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן׃

ספר עמוס

דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי ׀ עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ׃ וַיֹּאמַר ׀ יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל׃ כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־הַגִּלְעָד׃ וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד׃ וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם׃ וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ׃ וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים׃ וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ׃

פִּתְגָּמֵי עָמוֹס דַּהֲוָה מָרֵי גֵיתִין מִתְּקוֹעַ דְּאִתְנַבִּי עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין קֳדָם מֵיתֵי זִיעָא׃ וַאֲמַר יְיָ מִצִּיּוֹן יְכַלֵּי וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ וְיִצְדּוֹן מְדוֹרֵי מַלְכַיָּא וְיֶחֱרַב תְּקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּדָשׁוּ בְּמוֹרִיגֵי בַּרְזְלָא יַת יָתְבֵי אַרְעָא גִלְעָד׃ וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּבֵית חֲזָאֵל וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיַת בַּר הֲדָד׃ וְאִתְּבַר תְּקוֹף דַּמֶּשֶׂק וְאֶשֵׁיצֵי יָתִיב מִבִּקְעַת אָוֶן וַעֲבִיד שׁוּלְטַן מִבֵּית עֶדֶן וְיִגְלוֹן עַמָּא דַאֲרָם לְקִרְנֵי אֲמַר יְיָ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי עַזָּה וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּאַגְלִיאוּנוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לְמִמְסַר לֶאֱדוֹם׃ וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי עַזָּה וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתַהָא׃ וְאֶשֵׁיצֵי יָתִיב מֵאַשְׁדּוֹד וַעֲבִיד שׁוּלְטַן מֵאַשְׁקְלוֹן וְאָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל עֶקְרוֹן וְיֵיבְדוּן שְׁאָרָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי צוֹר וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּמַסְרִינוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לֶאֱדוֹם וְלָא אִדְּכַרוּ קְיַם אַחִין׃ וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי צוֹר וּתְשֵׁיצֵי בִּירְנְיָתַהָא׃

וא׳ ועדן חרן ומלכה׃ אמר יי ב׳ סופי פסוקים בנביאים וסימ׳ ונשא כל אשר בביתך דמלכים · וחברו דישעיה · בעת פקדתים יכשלו · וחברו דבתריה אסוף אסיפם · כי אשיב את שבות הארץ · עוד תעברנה הצאן על ידי מונה · וירש ישר את יורשיו · ואבד העמק · רני עקר׳ · לא ירעו ולא ישחיתו · וגם מהם אקח · והיה מדי חדש בחדשו · וגלו עם ארם קירה · והלך מלכם בגולה׃ והכרתי שופט מקרבה · ובכל כרמים מספד · נחם יי על זאת קדמאה · בשובי את שבותיכם לעיניכם · עלו ההרה והביאו עץ · הארצה אתה מידכם׃

ספר עמוס (רשי)

אשר היה בנוקדים · תרגם יונתן רדהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד׃ שנתים לפני הרעש · שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הסיפים ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו׳׃ מציון ישאג · מבית קדשי הקדשים הדיבור יוצא׃ ואבלו נאות הרועים · ויצדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכהון׃ על שלשה פשעי וגו׳ · דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ואם יותר יותר וכאן כך הוא כבר נהגתי עמהם במדתי לוותר להם על שלשה פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט׃ ועל ארבעה לא אשיבנו · על פשע רביעי אין עלי עוד להשיבו ריקם מהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד השמוכים להם׃ בחרצות הברזל · ת״י במוריגי דפרזלא והוא כעין שופ״כא שקורין לימ״א שעשוי חרצים חרצים ודורים בהם בני אדם בישורי׳ ובהם מחתכין את קשי התבואה לעשותן תבן׃ חזאל ובן הדד · מלכי ארם ורוש ארם דמשק׃ בקעת און · מקום הוא בארם׃ ותומך שבט · ועביד שולטן כמו לא יסור שבט על שם שהמושל רודה את העם במקלותיו׃ מבית עדן · מקום׃ קירה · מקו׳ ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשה ויגלה את ארם קירה כל הפורענות שנתנבאו נביאים לבא חרב על האומות נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכד נאצר׃ עזה · מפלשתים היתה׃ גלות שלימה · גלות ישראל שהיא הגלות שלימה שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופשים המלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן לאדום רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת האזינו עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר משא בערב ביער בערב תלינו׃ אשדוד אשקלון עקרון ערי פלשתים הם׃ והשיבותי ידי · אכה ואשנה׃ ולא זכרו ברית אחים · אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם והיו קורין זה לזה אחי שנאמר מה הערים אשר נתת לי אחי׃ על

ספר עמוס (אבן עזרא)

זה הנביא היה בימי הושע וכל נבואתו על ירובעם בן יואש ורובי המפרשים אמרו כי הרעש היה בהכנס עוזיה להקטיר קטרת ואין ראיה מהמקרא רק מהקבלה כי הכתו׳ אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש ודבר גדול היה ולחשבון הזה הו׳ ובעוד ששים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנבוא׳ בתחילת מלכו׳ אחז הנה אחר עשרים ושתי׳ שנה חת אפרים מעם אשור כי כן כתוב וטעם הרעש להזכירו כי התנבא לפני היותו שיבוא רעש ויכה בית החורף על בית הקיץ ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד׃ ויאמר · ישאג · רעש גדול שיהיה ואז ימנעו הגשם ויהיה להם חסרון לחם ומים כאשר יזכיר או הטעם ששמע זה הנביא קול השם בדרך נבואה קול גדול כשאגת אריה והנה הקול כמו גזירה שנגזר׳ מהשם על כן אמ׳ ואבלו נאות הרעי׳ כי הצאן תמות בלי מרעה׃ ויבש ראש הכרמל · העצים הכראים בראש והמפרש נאות הרעים על המלכים איננו מטעם הפרשה׃ כה · אמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יזהירנו ואם לא ישמע יעני׳שנו בפעם הרביעית ויפת אמ׳ על הדור הרביעי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אמר שלשה עונות סלחתי לו וזאת הרביעית לא אסלח והנה בדמשק ועזה וצור ואדום ובני עמון לעולם הרביעית שהרעו ליעקב ובמואב שהרעו לעשו ושניהם בני יצחק על כן ה הזכירו פעמים בנבואתו ולא מצאנו ככה בספרי כל הנביאים הנמצאים׃ על דושם · זה הכתוב על חזאל שהרע לישראל ושימם כעפר לדוש וטעם את הגלעד יושביה או שברחו ישראל ממנה והוא היה חורש את הגלעד וכתוב ויכם חזאל את כל ארץ גלעד׃ ושלחתי · בבית חזאל · בני בניו אולי רצין היה מהם שהמיתו מלך אשור׃ ושברתי · כי כלכדה באלכר סומרון׃ והכרתי · בקעת און שם עיר בארם׃ ותומך שבט · כמו מטה עוז שבט למשל׃ קירה · אל קיר שם עיר באשור וככה כתו׳ ויגלם קירה׃ כה · שהגלו ישראל בדרך שלום והסגירום לאדום׃ ושלחתי · האויב כמשל לאש כי אש יצאה מחשבון׃ והכרתי ותומך שבט · כמו לא יסור שבט מיהודה׃ כה · יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור והוא קראו אחי ואין זה פשט רק דרש הדורש כי לא היו אחים כלל ואיכנו שב רק על אדום שהוא אחי ישראל באמת מאב ואם והטעם מדאה צור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר ברית אחים על כן הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם׃ כה

כה · ושחת רחמיו · שהיו כרחם אחד והא׳ שמרה נחה וכמוהו ויקרא לה כנה וכמוה רבים : כה · הרות כמו הרים כמו שנות שנים אולי משתנה מלת הרות בעבור אות הגרון ואחרים אמרו שמלת הרות כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא יפחדו להרחיב גבולם וטעם בתרוע׳ כי תתפש רבה בכח וטעם בסער כרוח סערה בעבור שהזכיר והצתי אש : כה · עצמו׳ מלך אדום לשיד · דרך בזיון והוא מבני יצחק ויש אומרי׳ על דבר ויעלהו עולה ואחר כך שרפו או אז שרפו : ושלחתי · הקריות · שם מקום : והכרתי · שופט הוא מלך והעד וכל שריה אהרוג עמו : כה · על מאסם · והנה הכהנים מורי התורה עמהם : ושלחתי · זה נבוכד נצר והזכיר ירושלם בית מלכות יהודה : כה · על מכרם · על השופטי׳ ידב׳ והעד צדיק בריבו בהשפטו והנו נחשב כאילו מכרוהו : השואפים · הטעם · תשאפו מתי תשחבו ראש דלים על עפר א׳ ארץ ודי להם שפלותם : ודרך ענוים יטו · מכי אורח ישר שהוא אורחם עד שהסירו העבוה מישראל עד שלא יבוש ללכת איש עם אביו עם נערה ידועה : ועל · ולקחת חבול מהאבין יטו מ׳ משפטו וזה יעשו בפרהסיא במקום ה התחברם למזבח הבעל וככה יין ענושי׳ ישתו שיענשו מי שאין עליו עונש והם שותים : ואנכי · כתוב כי השם פוקד עון הארץ על כן גזר להכחידם כי חקותיהם ללכת איש ואביו לזנות והזכיר האמורי כי הוא חזק מהשבע׳ וככה כי לא שלם עון האמורי עד הנה והנה משה הרג שני מלכי האמורי ה המזרחיים ויהוש׳ את׳ לתת אותנו ביד האמורי המערבי והנה ממנו יפחד : ואנכי הטעם שהולכתי אתכם א ארבעים שנה עד שתלמדו חוקותי ואחר כן תירשו האמורי :

ואקים

והצתי אש ו׳ ול׳ בס׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סים׳ כא : שופט ו׳ מל׳ בקריא׳ וסי׳ שופט ואיש מלחמה · והכרתי שופט מקרבה · ישבת לכסא שופט צדק · אלהים שופט צדיק · ויותם בנו על בית המלך דדה׳ · מלך שופט באמת דלים : שמרו ה׳ קמץ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך ובירמיה סים׳ יו׳ : מכרם ג׳ וסי׳ ונתתי מכרם ·

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי
אדום ועל־ארבעה לא אשיבנו על־
רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ו
ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח
: ושלחתי אש בתימן ואכלה
ארמנות בצרה:
כה אמר יהוה על־שלשה פשעי בני
־עמון ועל־ארבעה לא אשיבנו על־
בקעם הרות הגלעד למען הרחיב
את־גבולם: והצתי אש בחומת
רבה ואכלה ארמנותיה בתרועה
ביום מלחמה בסער ביום סופה:
והלך מלכם בגולה הוא ושריו יחדו
אמר יהוה:
ב כה אמר יהוה על־־שלשה פשעי
מואב ועל־ארבעה לא אשיבנו על־
שרפו עצמות מלך־אדום לשיד:
ושלחתי־אש במואב ואכלה
ארמנות הקריות ומת בשאון מואב
בתרועה בקול שופר: והכרתי
שופט מקרבה וכל־שריה אהרוג
עמו אמר יהוה:
כה אמר יהוה על־שלשה פשעי
יהודה ועל־ארבעה לא אשיבנו על
מאסם את־תורת יהוה וחקיו לא
שמרו ויתעום כזביהם אשר־הלכו
אבותם אחריהם: ושלחתי אש
ביהודה ואכלה ארמנות ירושלם:
כה אמר יהוה על־
שלשה פשעי ישראל ועל־ארבעה
לא אשיבנו על־מכרם בכסף צדיק
ואביון בעבור נעלים: השאפים
על־עפר־ארץ בראש דלים ודרך
ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל־
הנערה למען חלל את־שם קדשי:
ועל־בגדים חבלים יטו אצל כל־
מזבח ויין ענושים ישתו בית א
אלהיהם: ואנכי השמדתי את־
האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים
גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד
פריו ממעל ושרשיו מתחת:
ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים
ואולך אתכם במדבר ארבעים
שנה לרשת את־ארץ האמרי:

כדנן אמר יי על תלתא חובי אדום
ועל ארבעה לא אשבוק להון על
דרדפיה בחרבא אחוהי וחבל
רחמוהי וקטיל קטל עלמין רוגזיה
וחימתיה נטרא לאפרש : ואשלח
אשתא בדרומא ותשיצי בירנית
בצרה :
כדנן אמר יי על תלתא
חובי בני עמון ועל ארבעא לא
אשבוק להון על דבזעו מעדיית
ארעא גלעד בדיל לאפתאה ית
תחומיהון : ואדליק אשתא
בשורי רבה ותשיצי בירניתהא
ביבבא ביומא דקרבא בעלעול
ביום רוח : ויהך מלכהון
בגלותא הוא ורברבוהי כחדא
אמר יי :
כדנן אמר יי על תלתא חובי
מואב ועל ארבעא לא אשבוק
להון על דאוקידו גרמי מלכא ד
דאדום וסידינון בגירא בביתא :
ואשלח אשתא במואב ותשיצי
בירנית כרכא וימות באתרגושא
מואב ביבבא בקל שופר : ואשיצי
דיינהא מגוה וכל רברבהא אקטול
עמיה אמר יי :
כדנן אמר יי על
תלתא חובי יהודה ועל ארבעה לא
אשבוק להון על דקצו באוריתא
דיי וקימוהי לא נטרו ואטעיאונון
ברביהון דהליכו אבהתהון ב
בתריהון : ואשלח אשתא בדבית
יהודה ותשיצי בירנית ירושלם :
כדנן אמר
יי על תלתא חובי ישראל ו
ועל ארבעא לא אשבוק להון על
דזבינו בכספא זכאין וחשיכי בדיל
דיחסנון ודשייטין בעפרא דארעא
דריש מסכניא ודין חשיכיא מסטן
וגבר ואבוהי אזלין על עולימתא
בדיל לאחלא ית שמא דקודשי :
ועל שוין דמשכון מסתרין בכתר
כל איגוריהון וחמר אונסא שתן
בית טעותהון : ואנא שיציתי ית
אמוראה מן קדמיהון דכרום ארזין
רומיה וחסין הוא כבלוטי ושציתי
איביה מלעילא ושרשוהי מלרע :
ואנא אסיקית יתכון מארע דמצרי
ודברית יתכון במדברא ארבעין
שנין למירת ית ארע אמוראה :

על רדפו בחרב אחיו · שנאמר פן בחרב אצא לקראתך וגם עודנו טורף אפו ושומר עברתו ולא חזר בו : ויטרף לעד אפו · החזיק בה ולא הניחה : ארמנות בצרה · בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב וכתוב׳ אחר אדום והיא העמידה לו מלך בתחלה מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה : בקעם הרות הגלעד · השחיתו אותה וגם הרותיהם בקעו שלא ישאר יורש שיערער על הנחלה וכן אומר בירמי׳ לבני עמון כה אמר יי׳ הבנים אין ל לישר׳ אם יורש אין לו מדוע ירשו מלכם : על שרפו עצמות וגו׳ · פעם אחת נפל מלך אדום ביד מלך מואב ושרפו עצמותיו וטחום בקירות הבית ותבע הקב״ה א אונאת המלך שנהגו בו בזיון : קריות · שם מקום כד״א על קריות ועל בצרה : בשאון · קול המון מלחמה : על מכרם בכסף צדיק · הדיינין היו מוכרים את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מ מקבלים מיד בעל דינו : ואביון בעבור נעלים · תרגם יונתן בשני מקומות בדיל דיחסנון ואומר אני שכך פי׳ מטין משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ומוטלה בדמים קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם : השואפים על עפר ארץ · על עפר הארץ שהם הולכי׳ עליה כל שאפם וכל מחשבותם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויטלו את שלהם שאיפה גלוטי״ר בל׳ : ודרך ענוים יטו וגו׳ · החלשים כוטים מדרכם והולכין דרך ע עקלתון מפני יראתם כמה דאת אמר אביונים מדרך יטו : אל הנערה · המאורסה : ועל בגדים חבולי׳ יטו · תרגם יונתן על מטות שווין דמשכון מסתחרי׳ זוקפין מלוה על העניים וממשכני׳ אותם ועושים בגדיהם מצעות ומשכין עליהם בהטייה בעת סעודתם : בית אלהיהם · בבית עבודה זרה אצל מזבח יטו לשון מסיבה שכל מסיב׳ סעוד׳ בהטייה היא שהוא נסמך על שמאלו : יין ענושים · שעונשים אותם ממון ומשתים בו יין : אלונים · קיי״נם בלע״ז : ואשמיד פריו ממעל · שרים העליונים׳ : ושרשיו מתחת · שרים התחתונים ד״א הכרעה היתה משמא עיניהם מ מלמעלה ומשרשתן מלמטן :

לבזירים

מסרה

על מכרם בכסף צדיק · ביום מכרם ציד · אנ״ד : ויין׳ בליש׳ וסימ׳ ישתו יין נסיכם · ביין חלבון וצמר צחר : יין ענושים ישתו · וחכך כיין הטוב · וביין משתיו · יין משתיהם · ויין מלכות רב כיד המלך :

רשי

נזירים. תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ ועוסקין בתורה אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: ותשקו את הנזירים יין. שלא יורו אתכ' שהשיכור אסור להורות: האף אין זאת. בתמיה כלומר כלום אתם יכולי' להכחיש את זאת ותשקו את הנזירים יין תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר: לא תנבאו. לעמוס נוה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה: מעיק. תרגום של מציק: תחתיכם. את חנייתכ'. תעיק העגלה. מכובד משא שעליה: וקל ברגליו לא ימלט. את נפשו: ערום ינוס וגו'. ערטילאי בלא כלי זיין: רק אתכם ידעתי. אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגו' ורבותינו דרשוהו לדבר אחר במסכת ע"ז: הילכו שנים יחדיו. שאתם אומ' לנבאי' לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא אם כן נ כנטוו כלום דברים נעשים אלא על פי דרכם: בלתי אם נועדו. אלא אם כן קבעו מועד ללכת יחדיו למקום פלוני. כשאריה אוחז טרף דרכו לשאוג ואינו שואג אלא אם לבר וכן הוא אומר ישאג בכפירים וינהום ויאחז טרף וכן כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו: התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה. בפח שנפלה עליו אין לה: היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוטל שם אלא אם כן כאחז בו העוף כשהוא רוצה ל לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה נכבד נלכד: אם יתקע שופר. שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון: היש שאג אריה. הוא כמוכר כאשר ד"א הנביאי' מרמין את רוח הקדש הבא עליהם ל לשאגת אריה כמו שאמור למטה אריה שאג מי לא יירא וכאן זה פיר' הדוגמא היבא רוח הקדש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב"ה לרעה אלא אם הפורענות כגזר מלפניו זהו הטרף. היתן הקב"ה קולו לדבר קשה בלתי אם אם לכד אתכם במוקש עון. התפול צפור על פח ואין הפח מכשילה כלום וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש. היעלה פח וגו' כך היעלו עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם. אם יתקע שופר בעיר כך היה לכם היותכם חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם למלט אתכם מן ה הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב"ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו. כי לא יעשה דבר אלא אם כן גלה סודו אותו סוד אל עבדיו הנביאי': אריה שאג מי לא יירא. כך הב"ה דבר אל הנביאי' להנבא מי לא ינבא: השמיעו. אתם בני פלשתים ובני מצרי' והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם ש שיאספו על הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את ד דרכם הרעה: נכוחה

עמוס

וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם

לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

נְאֻם־יְהוָה: וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן

וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא

תִּנָּבְאוּ: הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם

כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ

עָמִיר: וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־

יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ:

וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו

לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט

נַפְשׁוֹ: וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם

יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה:

ג שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה

אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: רַק אֶתְכֶם

יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־

כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם:

הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ:

הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ

הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־

לָכָד: הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ

וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־

הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: אִם־

יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ

אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא

עָשָׂה: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה

דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו

הַנְּבִיאִים: אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא

אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא: הַשְׁמִיעוּ

עַל־אַרְמְנוֹת בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ

עַל־הָרֵי שֹׁמְרוֹן וּרְאוּ מְהוּמֹת

רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ:

תרגום

ואקימית מבניכון לנביאין ומעולימכון למלפין האף לית דא בני ישראל אמר יי: ואטעיתון ית מלפיכון בחמרא ועל נבייא פקדתון למימר לא תתנבון נבואה: הא אנא מייתי עליכון עקא ומעיק לכון באתריכון כמא דעייקא עגלתא דטעינא עמירא: וייבד בית עירוקי מדקליל ודתקיף לא יחסין חיליה וגיבר לא ישיזיב נפשיה: ואחיד קשתא לא יקום ודקליל ברגלוהי לא ישתיזיב ורכיב סוסיא לא ישיזיב נפשיה: ודתקיף לביה בגבריא ערטילא דלא זין יערוק ביומא ההוא אמר יי: קבילו ית פתגמא הדין די גזר יי עליכון בית ישראל על כל זרעיתא דאסיקית מארעא דמצרים למימר: לחוד בכון אתרעיתי מכל זרעית ארעא על כן אסער עליכון ית כל חוביכון: היהכון תרין כחדא אילהין אם אזדמנו: היִנהום אריא בחורשא וצידא לית ליה היִרים כר אריון קליה מסרבועתיה אילהין אם אחד: התפול ציפרא בקולא על ארעא וצייד לית ליה הישור קולא מן ארעא ומיחד לא אחד: אם יתקע שופרא בקרתא בלא זמניה ועמא די בה לא יזועון אם תהי בישתא בקרתא ומן קדם יי לא אתעבדת: ארי לא אם כשרין פתגמין דמתעבדין מן קדם יי אלהים אלהן גלא רזיה לעבדוהי נביא: אריה נהים מן לא ידחל יי אלהי' מליל מן לא יקביל נבואתא: בסרו על בירנית באשדוד ועל בירנית בארעא דמצרים ואמרו אתכנשו על טורי שמרון וחזו שיגושיא סגיאן בגוה ואנוסי בגוה:

ימלט ח' וסימ' ואבד מנוס מקל וחזק. ודבתריה ותפש הקשת לא יעמד ב' בו. מי גבר יחיה. כי לא ידע שלו. ימלט אי נקי. אין אדם שליט ברוח. שקר הסוס לתשועה: משפחות האדמה ג' דסמיכי וסימ' ונברכו בך דאברהם. ונברכו בך דיעקב. רק אתכם ידעתי: על פח ל' וחד אל פח ואינון חד מן א"ב כן חד חד חד אל חד על ול' ית דכוו' וסימ' נמסר במס' רבתא בערך אל: ועס"ג קמצין וסימ' ופל' שתים נאספו. לא אפקוד על בנתיכם. אם יתקע שופר בעיר: השמיעו על כל לשון שמיע' אל בב"ב על וסי' נמסר במלכי' ב' סימ' ב' וביחזקאל סי' כ"ז: כל לשון אסיפה אל במ"ג על וסימ' במסרא רבתא:

אבן עזרא

ואקים. גם שמתי רוחי על בניכם והתנבאו ללמדכם חוקותי והזכיר הבנים כי אם יתנבא הזקן החכם אין לתמוה. ומבחוריכם שתולדתם לאהוב התענוג והשמחה קדשתים להוכיחכם ולקדשכם: האף אין זאת. תוכלו לכחש כי לא עשיתי זאת ובעבור כי השלים בדברי הנזירים החל מהם כמשפט הלשון: ותשקו. הכרחתם אותם עד שנטמאו ושתו יין: הנה. הגאון אמר כי מלת מעיק מן הפועלי' העומדי' זה דרך משל שאין כח לסבול וחכמי ספרד אומרי' כי הוא פועל יוצא והנה מעיק מגזרת עקת רשע והנו כמו מציק ותחתיכם במקומכם והטעם ש שתהיו כבדים ולא ת תוכלו לברוח על כן א אחריו ואבד מנוס מקל. יאמץ כחו במחשבתו ואוכלו כלי המלחמה: ותפש. טעם לא יעמוד כי הכל יפחד לנגעת אליו: וקל ברגליו: ורוכב לאות כי הקל הוא הסוס וכתו' על קל נרכב: ואמיץ לבו. זהו שמחשבתו שינצח ולא יוכל איש להזיקו והפך זה הירא ורך הלבב ירא מהכל ורך לב להשחית: ערום. שיכבדו עליו בגדיו בברחו: שמעו. רק אתכם. כאות' ידעתי מכאוביכם ו והגלתי אתכם ותחת שתעבדוני מרדתם בי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדי' לפניה' שידעו מנהגם יותר מן ה הכפריים: הילכו. הזכיר למעלה ועל הנביאי' צויתם לאמר לא תנבאו והנה אפקד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי אולי תשובו אלי ולולי שנודעתי ל לנביא וגליתי סודי לו להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד ל לעשו' וככה אין דבר דרך מקרה וראו ה היתכן להיות שילכו שנים אנשי' ברגע אחד למקום אחד בעבור דבר אחד אם לא נועד זה עם זה וכאש' תראו שהיה אמת דב' הנביא דעו כי אני שלחתיו ו ואיך יכול לתרות את פיו שלא ינבא כי אתם אומ' להם לא תנבאו: הישאג. משל אחר הים מנהג באריה שישאג רק על טרפו והכי שאגתי חכם ועוד הראיתם אריה שעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו כי פחדו יעמידנו אם כן איך תוכלו להמלט מגזירתי: התפול. והנה משל אחר עוף השמים שאין ממשלת לאד' לעוף לתפשו התפול הצפור על פח שהוא בארץ אם איננו למוקש והנה הטע' כי האדם יוכל בתחבולותיו וערמותיו להפיל הצפור שהוא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמ' נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאבוא לבוא עליכ' ול תחשבו כי אחרי באו יעלה מעליכ' עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להכר לכם: אם. כבר הזכיר יחזקאל דבר הצופה כי הנביא דומה לו והטע' איך לא תחרדו מדברי הנביא או תחשבו כי יש רעה באה לעיר אם אני לא גזרתי להיותה וזהו ויי' לא עשה כי גם השם לא יעשה רעה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנביא אולי תשובו מדרכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאגת האריה יחרד כל שומע ואף כי כאשר אתן קולי ואדבר אל הנביא איך לא יפחד מתכי למלאות אשר צויתיו: השמיעו. זהו המוקש שיתחברו אויביכם עליכם וטעם ארמנות מקום המלכים על כן מלת ואמרו דברי המלכים והנה השם הנכבד נתן להם רשות לבוא לארצו וטעם וראו לקחת הדין מהם כאשר עשו כן עשו להם: ולא

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' במסר' רבת' • נקוט הא' כללא בידך כל היכא דאמרי' בנ"ס בה"ר יעש"ר בס"פ פי' כ"ל ספר תר"י עש"ר ׃ הצבאות ה' וסימ' במסר' רבת' ׃ י' מפקי' א' בליש' אדנות וסימ' במס' רבת' ׃ שנים ב' וסימ' ולבן שנים מחלב • נתתי לכם נקיון שנים ׃

ולא ידעו עשות נכחה נאם יהוה
האוצרים חמס ושד בארמנותיהם ׃
לכן כה אמר אדני
יהוה צר וסביב הארץ והורד ממך
עזך ונבזו ארמנותיך ׃ כה אמר
יהוה כאשר יציל הרעה מפי הארי
שתי כרעים או בדל אזן כן ינצלו
בני ישראל הישבים בשמרון בפאת
מטה ובדמשק ערש ׃ שמעו והעידו
בבית יעקב נאם אדני יהוה אלהי
הצבאות ׃ כי ביום פקדי פשעי
ישראל עליו ופקדתי על מזבחות
בית אל ונגדעו קרנות המזבח
ונפלו לארץ ׃ והכיתי בית החרף
על בית הקיץ ואבדו בתי השן וספו
בתים רבים נאם יהוה ׃
ד שמעו הדבר הזה פרות
הבשן אשר בהר שמרון העשקות
דלים הרצצות אביונים האמרות
לאדניהם הביאה ונשתה ׃ נשבע
אדני יהוה בקדשו כי הנה ימים באים
עליכם ונשא אתכם בצנות
ואחריתכן בסירות דוגה ׃ ופרצים
תצאנה אשה נגדה והשלכתנה
ההרמונה נאם יהוה ׃ באו בית אל
ופשעו הגלגל הרבו לפשע והביאו
לבקר זבחיכם לשלשת ימים
מעשרתיכם ׃ וקטר מחמץ תודה
וקראו נדבות השמיעו כי כן אהבתם
בני ישראל נאם אדני יהוה ׃ וגם אני
נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם
וחסר לחם בכל מקומתיכם
ולא שבתם עדי נאם יהוה ׃

ולא ידעין למעבד אוריתא אמר
יי די מלן אוצריהון חטוף וביזא
בבירניתהון ׃
בכן כדנן אמר יי אלהים יסק
תקיפא לארעא ויבטיל מיניך
תוקפיך ויבזון בירניתיך ׃ כדנן
אמר יי כמא דמשזיב רעיא
מפומא דאריא תרתין כרעין או
חסחוס דאודן כן ישתזבון בני
ישראל דיתבין בשמרון בתקוף
שולטן ועל דמשק רחיצין ׃
קבילו ואסהידו בבית יעקב אמר
יי אלהים אלהי צבאות ׃ ארי ביום
אסערותי חובי ישראל עלוהי
ואסער על דפלחין לאיגוריא
בבית אל ויתקטפן קרנת אגורא
ויפלון לארעא ׃ ואמחי בית סתוא
על בית קיטא ויבדון בתין
ד דמכבשין בשן דפיל ויסופון בתין
סגיאין אמר יי ׃ קבילו פתגמא
הדין עתירי ניכסיא דבטורא
דשמרון דעשקין מסכיניא ואנסין
חשיכיא דאמרין לריבונהון
אשלטונא וניבז ׃ קיים יי אלהים
במימריה בקודשיה אריהא יומיא
אתן עליכון ויטלון יתכון עממיא
על תריסיהון ובנתכון ברגוגית
צידין ׃ ויתרעון עליכון שורא
ויפקון יתכון כנישין גבר לקיבליה
ויגלון יתהון להלאה מן טורי
חרמיני אמר יי ׃ איתו לבית אל
ומרדו בגלגלא אסגיאו למחטי
ומיתן לצפרא דבחיכון לתלתא
יומין מעסרתכון ׃ ומגבן מן
אונס תודתא ומיתן ליה בזמר
ואמרין דין לרעוא ארי כן רחמתו
בית ישר' אמר יי אלהים ׃ ואף אנא
יהבית לכון אקהיות שינין בכל
קרויכון וחסרו מזון בכל אתריכון
ולא תבתון לפולחני אמר יי ׃

ולא ידעו · כנוחה · יתאר לדרך ׃ האוצרים · הון שנלקח בחמס ושוד ׃ לכן · צר · מיצור על שמרון וסביב הארץ יהיה שלא ימלט כל היוצא ממנה ׃ והוריד · הצר ותפל המגדל עוז ויבוזו אנשי הצר כל הארמונות הנזכרות שהם מלאות מחמס ׃ כה · משל לאשר כתוב בתורה ואם טרוף יטרף יביאהו עד ׃ ברל אזן · אין ריע לו ׃ וחכמי ספרד אמרו אזן אחת והנה לא ימלטו רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו השוכב בפאת מטה וטעם בפאת כי מנהג האר' לשום המטה בזו' בבד אח' שישימו מסך שלא יראה והחולה צריך לשכב במקום שאין שם אור גדול כי לא יוכל לסובלו ודעכי הדלת תכה מהאותיו' שהם לסדרת על כן לא תהיה נוספת לא בראשית מלה ולא באחריתה ודעני כי בדמשק ערש כמו בפאת מטה כי ערש כמו מטה והנה הטעם כפול על כן היה דמש' כמו בפאת או המלה מורכבת משתים כמו לפלמוני אמר עדן לא היה וככה פירושו ובדמש' כמו ובן משק ביתי שהוא עוקר ואינו זז ׃ שמעו ׃ דברי הפסים לנביאים והטעם כי רעתם יהיה לו או האויב יגדע הקרנו' ׃ והכיתי בית החרף ׃ ככה מנהג השרים בארץ ישמעאל וכמוהו בעליית המקרה · אמר ר' מרינוס כי בית השן היה אח' שעשה אחאב וחבר לו בתים נכבדים כמו וכסיליהם שאחד הוא כסיל בשמים · ואני אומר אם כסיל אחד בשמי' רבים הם בארץ והוא אחד מהם ובפסוק עושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרי' אחריו בתים רבים ׃ שמעו · פרות הם נשי השרים דימה אותן לפרות הבשן ׃ העושקות · הרוצצות · כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי כמו שבותי אני והגנרה מקנה רצון והנה פי' איך הם עשקות באומרם לבעליהם ׃ נשבע בקדשו · בשמי' כמו כי אשא אל שמים ידי ׃ בצנות · כמו ולצנינים בצים פחים ׃ ואחריתכן · הבן שיעמוד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו ׃ בסירות · כמו סירים סבנים ׃ דוגה · כמו דג ׃ ונשא · שיצוה האויב הוא הדבר הנזכר למי שישא אתכם · ופרצים ׃ תצאינה פרצים בחומה אשה נגדה ׃ והשלכתנה · אחריתם שהוא הבן אל ההר שלא תראינה עת ירעם כדרך ותשלך את הילד או מרוב הרעב והגמת כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמונה שם מקום אחרי חומת שומרון והנה הודעתי אתכם זאת הרעה העתידה לבא עליכם על כן לכו עבדו הבעל אולי יושיעכם כדרך ששתל' יהיו בעובדיו ואז' תוציאו המעשר מקצה ג' שנים רק לשלשת ימים ׃ וקטר מחמץ · שתהפכו מה שצויתי לכם שתעשו לי ׃ וגם · הטעם לא הבאתם זבחים לי ולא מעשרותיכ' והנה מזבחי נקי אין עולה ואין מעשר למקריבים על כן טעם וגם אני אם אתם עשיתם כן גם אני שלחתי במולכם ברעבכם ׃ וגם

כנוחה · ישרה ׃ חמס ושוד · ממון של גזל ׃ צר וסביב הארץ · הצר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת יבא ׃ כאשר יציל הרועה · דבר מועט ׃ ברל אזן · חסחוס דאודנא ׃ כן ינצלו בני ישראל · מתי מעט ׃ בפאת מטה ובדמשק ערש · תרגם יונתן בתקוף שלטן ובדמשק רחיצין ואומ' אני שפתרון התרגו' לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתי' כי הבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקצת שנאמר ולא דבר יי' למחו' את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגו' הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבי' היא חזקו של בית לכן תרגם בתקוף שולטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא שסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מבוחתם ומבטח' יהי על דמשק ורבותי' אמרו בסדר עולם רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם בפאת מטה מלמד שלא נשתייר מהם אלא אחד משמנה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהיה מפרש זו אחר משמע' שלא נאמר פאת אלא בפאת מטה במקצתה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ארבע פאותים ושתי רוחות לפאה ד"א מצאתי בדברי רבי מאי' זצ"ל בפאת מטה בעון אחזיה בן אחאב ששלח לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון האחיה מחלי זה ובדמשק ערש בן הדד מלך ארם שלא לדרוש באלהי ישראל ׃ בית החורף על בית הקיץ · מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם העשירים שתי בתים אח' לחורף ואחר לקיץ ׃ בתי השן · דמכבשי' בשן דפילא ׃ פרות הבשן · נשי השרים והסגנים ויונתן תרגם עתירי נכסיא ׃ ונשא אתכם בצנות ׃ ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון ׃ ואחריתכן בסירות דוגה · ובנתיכון ברגוגית צידין היא ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגית בבבא בתרא · ואחריתכן פיר' דונש בן לברט מגינו זרעו של אד' נקרא' אחריתו כמו ובשמדו תשבר מלכותו ותחץ לד' רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יניח מלכותו לבנו ׃ ופרצים תצאנה אשה נגדה · ובפרצי החומה תצאנה לנוס ׃ אשה נגדה בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו שירצו פרצות בחומה ולא יחזו בריכות לבקש פתחים ׃ והשלכתנה ההרמונה · והשלכתן מעליכן הגאוה והשררה שנטלתם · ולשון ארמי הוא בתלמוד הרמונא דמלכא הוא ביזוי המלך ויו"ת ויגלון יתכון להלאה מן טורי הורמיני הם הרי חשך לשון חרם וחרבה ׃ באו בית אל וגו' · כאדם האומר לבן בליעל עשה עשה עד שתתמלא סאתך ׃ והביאו לבקר זבחיכם · זאת אומרים להם כומרי הבעל ע"ז ותרבית היא ואינה מחמרת עליכם התורה אמרה לא ילין לבקר אבל לעבודה זרה והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם יאכל וממחרת · וע"ז לג' ימים מעשר בהמותכם תורה אמרה שאור לא תקטירו וע"ז וקטר מחמץ תודה תורה אמר' לא תאחר לשלמו וע"ז וקראו נדבות השמיעו הזכירו כל מי שמתנדב ושכח יתן אל לבו ויזכור וי"ת וקטר מחמץ מן אונס כמו אסרו חמוץ יתכף מעול וחומץ ׃ וקראו נדבו' השמיעו · בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוב' ומקובל בנדב' כן ת"י ׃ נקיון שנים ׃ אקהיות שנים · ד"א נקיון שני' זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השני' כמו דאתמ' הבש' עודנו בין שניה

בעוד

וגם אנכי ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בסדר וירא: על עיר ועל עיר ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא אבה דוד להסיר דשמואל.
והמטרתי על עיר אחת ב׳ בפסוק. שבעים שבעים נחתך על עכך: ואעלה ג׳ וסימ׳ ואמר עתה ירדו פלשתי׳.
ואעלה באש מחניכם. ואעלה את שרי יהודה. כבהפכת ו׳ וסימ׳ בירמיה סימ׳ מ״ט: הכון ב׳ חד חס׳ וחד

וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם
בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר ו
וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר
אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר
וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ
תִּיבָשׁ׃ וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים
אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה
׃ הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן
הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם
וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי
נְאֻם־יְהוָה׃ שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר
בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב בַּחוּרֵיכֶם
עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם וָאַעֲלֶה בְּאֹשׁ
מַחֲנֵיכֶם וּבְאַפְּכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי
נְאֻם־יְהוָה׃ הָפַכְתִּי בָכֶם כְּמַהְפֵּכַת
אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה וַתִּהְיוּ
כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי
נְאֻם־יְהוָה׃
לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יִשְׂרָאֵל עֵקֶב כִּי־
זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הִכּוֹן לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל׃ כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא
רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה־שֵּׂחוֹ עֹשֵׂה
שַׁחַר עֵיפָה וְדֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃
שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה ח
אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ נָפְלָה לֹא־תוֹסִיף קוּם
בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נִטְּשָׁה עַל־אַדְמָתָהּ
אֵין מְקִימָהּ׃
כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הָעִיר הַיֹּצֵאת
אֶלֶף תַּשְׁאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה
תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וִחְיוּ׃
וְאַל־תִּדְרְשׁוּ בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא
תָבֹאוּ וּבְאֵר שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ
כִּי הַגִּלְגָּל גָּלֹה יִגְלֶה וּבֵית אֵל
יִהְיֶה לְאָוֶן׃ דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה
וִחְיוּ פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף ו
וְאָכְלָה וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל׃

וְאַף אֲנָא מְנָעִית מִנְּכוֹן יַת מִטְרָא
בְּסוֹף תְּלָתָא יַרְחִין לִזְמַן חַצְדָא
וְאַתִית מִטְרָא עַל קַרְתָּא חֲדָא וְעַל
קַרְתָּא חֲדָא לָא אַתִית מִטְרָא
אַחְסַנְתָּא חֲדָא יֶחֱוֹת עֲלַהּ מִטְרָא
וְאַחְסַנְתָּא דְלָא יֶחֱוֹת עֲלַהּ מִטְרָא
תִּיבַשׁ׃ וְיִשְׁתַּלְהוֹן תַּרְתֵּין תְּלָת
קִרְוִין לְקַרְתָּא חֲדָא לְמִשְׁתֵּי מַיָּא
וְלָא יִסְבְּעוּן וְלָא תְבְתּוּן לְפוּלְחָנִי
אֲמַר יְיָ׃ מְחֵיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁדְפָנָא
וּבְיַרְקָנָא סַגִּיוּת גִּנֵּיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן
וְתֵינֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן אֲכַלָא זַחֲלָא וְלָא
תְבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ שַׁלְחִית
בְּכוֹן מוֹתָא כְּדִי בְּאוֹרַח מִצְרַיִם
קְטָלִית בְּחַרְבָּא עוּלֵימֵיכוֹן עִם שְׁבִי
סוּסְוָתְכוֹן וְאַסְקִית סְרוּת ם
מַשִׁירְיָתְכוֹן וּבְאַפֵּיכוֹן וְלָא תְבְתּוּן
לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ רַחִיק מֵימְרִי
יַתְכוֹן כְּמָא דְרַחִיק יְיָ יַת סְדוֹם וְיַת
עֲמוֹרָה וַהֲוֵיתוּן כְּאוּד מְשֵׁיזַב ם
מִיקְדָא וְלָא תְבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃
בְּכֵן מָה אַעְבֵּיד לָךְ
יִשְׂרָאֵל חֲלָף דְּלָא תְבַת לְאוֹרַיְתָא
דָּא אַעְבֵּיד לָךְ אִתְקַשַּׁט לְקַבָּלָא
אוּלְפַן אוֹרַיְתָא דֶאֱלָהָךְ יִשְׂרָאֵל׃
אֲרֵי הָא מְתַגְלֵי דְּצָר טוּרַיָּא וּבְרָא
רוּחָא לְחַוָּאָה לֶאֱנָשָׁא מָה עוֹבָדוֹהִי
לְאַתְקָנָאָה נְהוֹר לְצַדִּיקַיָּא כִּנְהוֹר
צַפְרָא דְאָזִיל וְתַקִּין לְאִיתָאָה חֲשׁוֹךְ
לְרַשִּׁיעַיָּא לְמִיתְבַּר רַשִּׁיעֵי אַרְעָא
יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃
קַבִּילוּ יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין דִּי אֲנָא
נְטִיל עֲלֵיכוֹן אִילְיָא בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
נְפַלַת לָא תוֹסִיף לְמֵקַם שַׁתָּא
הָדָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אִתְרְטִישַׁת
עַל אַרְעָא לֵית דִּי קַיְּמִינַהּ׃
אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
קַרְתָּא דְיִפְּקוּן מִינַהּ אַלְפָא יִשְׁתַּאֲרוּן
בַּהּ מְאָה וְדִיִפְּקוּן מִינַהּ מְאָה י
יִשְׁתַּאֲרוּן בַּהּ עַד עַסְרָא לְבֵית
יִשְׂרָאֵל׃ אֲרֵי כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל תְּבְעוּ דַחַלְתִּי
וְאִתְקַיְּימוּ׃ וְלָא תִתְבְּעוּן לִמְהָךְ
לְבֵיתְאֵל וּלְגִלְגָּלָא לָא תֵיתוּן ו
וְלִבְאֵר שֶׁבַע לָא תֶעְבְּרוּן אֲרֵי דִי
בְגִלְגָּלָא מִיגְלָא יִגְלוּן וּדְפָלְחִין
לְטַעֲוָתָא בְּבֵיתְאֵל יְהוֹן לְלַמָּא׃
תְּבָעוּ יַת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ וְאִתְקַיְּימוּ דִּילְמָא יְדַלֵּק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזֵיהּ בְּבֵית יוֹסֵף וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי
חַיִּים בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוּן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל׃

בעוד שלשה חדשים. עד הקציר כלומר שלשה חדשים לפני הקציר: חלקה.
בקעת שדה קמפנייא בלע״ז: יאכל הגזם. אכל הגזם: כאוד. טמון בלע״ז
כלומר שחורים וחשוכים וקדרים: כדרך מצרים. כדרך ששלחתי עליכם
במדבר בצאתכם ממצרים: עם שבי סוסיכם. שיהרגו גם הסוסים: ואעלה
באש מחניכם. ריח פגריכם
מבאיש ובאפכם העליתי אותו:
לכן. יען אשר לא שבתם עדי:
כה אעשה לך. ככל הרעות
האלה: עקב. כי אתה שומע
מפי נביאי אשר זאת אעשה לך
הכון לקראתי לשוב מרשעך:
מה שיחו. כל מעשיו פורטין
לפניו בשעת מיתתו: עושה שחר
. לצדיקים כאור נוגה: עיפה.
הופך נוגהן של רשעים לחשך
אפלה כמו והנה צרה וחשכה מ
מעוף צוקה וכן ארץ עיפתה
תעופה כבקר תהי׳ חשכך כבקר
יהי תאיר: ודורך על במותי ארץ
. משפיל גבוהים וגסי הרוח:
בתולת ישראל. משיגלו בימי
הושע בן אלה לא יעמוד עוד מלך
מעשרת השבטים: נטשה על
אדמתה. כל דבר המושלך
ומוטל ונפוץ על השדה קורהו נ
נטישה. היוצאת אף. המוציאה
אלף איש: דרשוני וחיו. עלו
לרגל לשלש נדריכם בירושלם:
ואל תדרשו בית אל. ובאר שבע
לא תעבורו. לא כאמר כאן אל
תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו
למדנו שלא היתה שם ע״ז אלא כל
זמן שהיה אחד מבני עשרת ה
השבטים יוצא לדרום ולא עבר
את באר שבע עודנו יכול לפנות
לבית המקד׳ לירוש׳ ומשעבר את
באר שבע הו׳ הדרך לעגל בית אל
או לעגל שבדן וכן הוא במקום
אחר חי אלהיך דן וחי וגו׳ וידע
שנזר הכתו׳ גזירת פורענות על
גלגל וביתאל ולא גזר על באר שבע
והגלג׳ גלה יגלה. לפי שמו קללתו
וכן ביתאל יש עיר שסמוכה לו ש
ששמה בית און בספר שופטים:
יהיה לאון. יהון ללמא והוא
תרגום של הבל וזה דוגמ׳ לאם
באמר און אך שוא היו: בית יוסף.
כמו לבית יוסף: פן תצלח כאש׳.
פן תצלח חמתו כאש לבית יוסף:
ההופכים

וגם. טעם בעוד שלשה חדשים לקציר כי אז זמן צורך הגשם ולא חששתם לשוב
אלי אולי לא תמותו ברעב: ונעו. ישבעו. כמו ארץ שבעה מים: הכיתי.
השדפון בשבלים כמו שדופות קדים מכה בהם ומוריקות השבלים: שלחתי.
הרגתי בחוריכם ושבו סוסיכם: באש מחניכם: באף העומדים: ובא שכם
הנשארים מהם: הפכתי
אם הורדתי עליכם מ
מהשמים: כאוד.
כמו זנבות האודים.
לכן. דעת מפרשים
רבים כי הכון לשוב
אל השם ולפי דעתי
כי הוא כדרך בואו ב
ביתאל והטעם הנה
הבאתי עליך רעה אח׳
רעה ועתה הכון והכן
לך שתבא לקראת א
אלהיך להלחם והטע׳
לקראתי שהייתי אהיך
על כן אחריו: כי.
הטעם הוא יוצר הרים
שהם עומדים לנכח ו
והטעם שהוא תקיף:
ובורא רוח. שאיננו
עומד על דרך אחד ו
ומרוב תוקף השם י
ירעשו וירגיז הרוח
שיב׳ שאיננו נרא׳ כמו
כמו בנייכים ועבים ע
עומדים: ומגיד.
הטעם הנה הגיד לכם
: מה שיחו. מה רצונו
לעשות והוא יהפך
השחר עליכם וישוב
חשך כמו ארץ עיפתה
כמו אופל וידרוך על
על במותי ארצכם ולא
תראוהו ויפת אמר
יוצר הרים שהם נראי׳
ובורא הרוחות בגויות
ומגיד לאדם מה שיחו
מה שישיח בלבו וכל
דרך המפרשי׳ כי השם
יעשה כרצונו דבר ו
והפכו על כן אם תשובו
אליו יהפך הגזירות
הרעות לטובות: שמעו
את הדבר הזה. וקונן
אותו: נפלה. בתולת
ושר׳. מלכו׳ בית יהוא
במות ירבעם בן יואש:
כי. היוצא׳ פועל עומד
וא תחת׳ על בני יבאוני
ואיכם כי פירושו יבאו
ממני או תהיה זאת
המלה כמלת שב שהיא
במקומות עומדת ו
ובמקומות יוצאה ו
והוצרכתי לומר ככה
בעבור מלת תשאיר
והטעם כי איך תקום
המלוכה ולא נשארו
מאנשי החלו׳ העשירית
: כי. הטעם דרשוני
וחיו ולא ימותו הרבים
הנזכרי׳: ואל תדרשו
ביתאל. שם העגל
והו׳ מקו׳ ממלכ׳ ירבעם
: יהיה לאון. ואו תחת
יוד כמו ואת׳ הוה להם
למלך הנה יד יי׳ הויה
או הו׳ כמשמעו משפט
להקראת כן: דרשו. יצלח. יבקע כמו וצלחו את הירדן ובית יוסף כשל והוא ירבעם שהוא מאפרים כאשר אפרים עוזר:
ההופכים.

מסרה
מ״ל וסימ׳ הכן והכן לך. הכון
לקראת אלהיך ישראל. בתרא
מ״ל: תוסיף ״ג וסי׳ וחילוק אתיהון
נמסר בסדר בא אל פרעה ויוצאת
והוצאת ה׳ מ״ל בקרי׳ וסי׳ והיוצאת
מאה תשאיר עשרה. זאת האלה
הוצאת. מה הוצאת הזאת.
אין פרץ ואין יוצא׳. הבאה והוצא׳
חדש בחודש. וחד הוצת מבין
רגליה ל׳ חס׳ א׳: וחיו ז׳ בקרי׳ וסי׳
ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי
זאת עשו וחיו. עד באי ולקחתי
אתכם דמלכי׳. ואל צדקיהו מלך
יהודה דברתי דירמיה. דרשו את
י״י וחיו פן יצלח. עבדו את מלך
בבל והשיבו וחיו. דרשוני וחיו.
עזבו פתאים וחיו:

ההופכי׳· המלכי׳ הם השופטי׳ : וצדקה לארץ הניחו· לעשותה ויפת אמר הניחוה לאנשי הארץ ואיך שכחו השם שהוא עושה כימה : כאם אברהם המחבר דעני שני מקומות יש בגלגל והם הסדני ועם שהוא העגלה הוא הנקרא הרוב הוא קרוב מהסדן הצפוני על כן יראה עם לעולם בקיץ ובחורף בכל היישוב הצפוני ויש סמוך לסדן הדרומי כוכב גדול אדום יקרא ו וכלשון ישמעאל סהיל ויש כוכבי׳ קטני׳ קרובי׳ לו ולא יראו פעמי׳ לכל מי שדור קרוב מהקו השוה והצפוני׳ לא יראו אח׳ מאלה על כן קראם הכתוב חדרי תימן· ו ונקראו אלה חדרי ת תימן בעבור שהם ב ביישוב אינן נראין ו ונקרא עם מגזר׳ עושו שהם שבעה שאינם מ מתפרדי׳ והנה כאשר לפרש כסיל וכימה ודעת קדמונינו שכימה הו׳ זנב טלה וראש שור והם ששה כוכבים כ כראים אף על פי שהם קטנים וידוע בראיות גמורות שגלגל המזלו׳ מתחבר עם הגלגל ה העליון בשני מקומות ושניהם יקראו נקודת ההשתוו׳ ושם נוטה גלגל המזלו׳ לצד צפון עשרים ושלש מעלות וחצי מעלה וחצי ש שמיה וככה לצד ד דרום והנה הם שלשה נקודות והשמש הולכת בדרך גלגל המזלו׳ על כן יתהפך הבקר ל לצלמות ויום ללילה ת תחשיך בכל היישוב וטעם לקרוא הנקודה כימה כי שם היתה כימה בימים קדמונים כי בכל מאה שנה י יתגלגל גלגל המזלות ממערב למזרח קרוב ממעלה וחצי והנה ב בימי בטלמיוס החכם ואין לו רק אלף שנים מצא לב האריה על ש שתים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידוע כי לעולם הו׳ לב האריה על תשע מעלו׳ כנגד הצורה רק לא כנגד נקוד׳ המחברת והנה כסיל הוא לנוכח כימה ואיננו אחד רק רבים ולב העקרב מ מהם ולאלה הדברים צריך פי׳· וטע׳ הקורא למי הים הם הענים העולים ואחר כך י ישפכם על הארץ והמפרש כי על טביעת פרעה איננו כפשטו ולא דרש כי פרעה לא טבע בימה· וטעם להזכיר אלה הדברים שהיה ראוי למלך שהוא שופט לדעת חכמת השם וגבורתו ואיך יהפיך היום ללילה ויעלה בכחו המים מהים שהן למטה וישפכם על הארץ ואיך לא יפחדו כי השם יהפך מלכות השופט ויבא בר בבזוי השם וגזירתו עליו להשחי׳ ממלכתו על כן אחריו המבליג· שד על עז ולא יוכל המבצר לעמוד על כן כתו׳ שנאו בשער מוכיח : לכן· בושסכם· אין ריע לו כי הבית שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל : ומשאת בר· משאל בה תקחו ממנו בחזקה והיא בשבתם לבתי בנין בתים : כי ידעתי· אם תצפו זה בסתר אני ידעתיו : צוררי צדיק· בוררי בדין : במשפטו· בשער בפרהסיא : לכן· יש מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך : דרשו· טוב הטוב דבר או תואר הטובה דרך השוה או החוק או הדבר : כאשר אמרתם· בלבבכם : שנאו רע· תואר והוא אחר רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודובר תמים : שארית יוסף· כי המלך מבני יוסף : לכן· אם לא תשמעו תבוא עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה : הו הוי· חסר יוד כמו הוי ויקראו אכר אל אבל· כי לא יקברו מה מזרעו כאשר כתוב בעצרים מספד· טעם כי אעבור דרך משל על חרונו ואשו והם הגזירות מעבור עליהם הוי· על דרך האומרי׳ ימהר יחישה : יום יי׳· להנקם מהם : כאשר· הטעם אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוא על תבוא והנמלט מהארי ופגעהו הדוב ואם עוד ימלט ובא הבית ונשכו כי נמלט נמלט ימכנו נחש : הלא

ההופכים ללענה משפט· ואינם זוכרין הפיכותי שאני הופך לבקר צלמות יש שרויין עתה בחשך ואני מאיר להם : ויום ללילה החשיך· ויש שעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכה ללילה : הקורא למי הים· יונתן תירגם דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא ורבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקינוס : יי׳ שמו· לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על שונאיכם : המבליג· המגביר כמו ואבליגה מעט מבליגיתי עלי יגון : שד· אד׳ שדוד וחלש דמגבר חלשין על תקיפין ובזוזין על כרכי ת תקיפין משליט : שנאו בשער מוכיח· אתם לא יראתם מפניו ומפני כבודו ושנאתם את ה המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא : בושסכם· כמו בוססכם על דל שאתם רומסים ורופסים על ראשו כמו בוססו את נחלתי : ומשאת בר תקחו· זקיפת מלוות שהפקעתם עליהם השערים ל למכור להם תבואה בריבית כדי לטול נחלתם מהם לפיכך בתים וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו בידכ׳ : כרמי חמד· כרמי חמדה· ומשאת לשון משא שמכבידין עליהם : צררי צדיק· מעיקין ליה לזכאה· בשער הטו· בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים : המשכיל· מי שהוא חכם ידום בבא הרעה ולא יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה עשו : כי עת רעה היא· עת המזומנת לקבל רעתם : ויהי כן וגו׳· אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכ׳ כאשר אמרתם בלבבכם שמתקיים לכם גדולתכם : שארית יוסף· כל ישר׳ נקראין על שמו לפי שכלכל אותם : הו הו· לשון צעקה : וקראו איכר אל אבל· יפגעו שורות האיכרים החורשי׳ בשדות בקול מספד האבלים הצועקים בחוצות : ומספד אל יודעי נהי· ועביד מספדא יערע בדעביד א אליא ואינו אלא לשון כפול כמו משפטו ודינו : הוי המתאוים עו׳· האומרים ימהר יחישה מעשיהו : למה זה לכם וגו׳· משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאורה כדאיתא בחלק : בעצרותיכם

לכן ב׳ בטע׳ בסיפ׳ וסימ׳ לכן יען בושסכם על דל · ודבתריה לכן כה אמר יי׳ אלהי צבאות אדני בכל רחבות מספד : עצמים ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ כי ידעתי רבים פשעיכם · ושפט בין הגוים · נעצמים כל הדרגיה · וכל אוריתא דכוו׳ חס ב״מא ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי : יי׳ אלהי צבאות יב וסימ׳ וילך דוד הלוך וגדל

הההפכים ללענה משפט וצדקה
לארץ הניחו : עשה כימה וכסיל
והפך לבקר צלמות ויום לילה
החשיך הקורא למי־הים וישפכם
על־פני הארץ יהוה שמו : המבליג
שד על־עז ושד על־מבצר יבוא :
שנאו בשער מוכיח ודבר תמים
יתעבו : לכן יען בושסכם על־דל
ומשאת־בר תקחו ממנו בתי גזית
בניתם ולא־תשבו בם כרמי־חמד
נטעתם ולא תשתו את־יינם : כי
ידעתי רבים פשעיכם ועצמים
חטאתיכם צררי צדיק לקחי כפר
ואביונים בשער הטו : לכן המשכיל
בעת ההיא ידם כי עת רעה היא :
דרשו־טוב ואל־רע למען תחיו ויהי־
כן יהוה אלהי־צבאות אתכם כאשר
אמרתם : שנאו־רע ואהבו טוב
והציגו בשער משפט אולי יחנן
יהוה אלהי־צבאות שארית יוסף :
לכן כה־אמר יהוה אלהי
צבאות אדני בכל־רחבות מספד
ובכל־חוצות יאמרו הו־הו וקראו
אכר אל־אבל ומספד אל־יודעי נהי
: ובכל־כרמים מספד כי־אעבר
בקרבך אמר יהוה :
הוי המתאוים את־יום יהוה למה־
זה לכם יום יהוה הוא־חשך ולא־
אור : כאשר ינוס איש מפני הארי
ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו
על־הקיר ונשכו הנחש :

דהפכין לגידא דינא וזכותא לארעא רמשו : שבקו למדחל מן קדם דעבד כימה וכסילא וד והופך לנהור קבל וימם לליליא מקביל דאמר לכנשא משירין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא יי שמיה : דמגבר חלשין על תקיפין ובזוזין על ברכיהון דתקיפיא משליט : סנן למוכח להון בית דינא פתגמי אוריתא ולדממליל כיוונתא מעקמין : בכן חלף במיבזיכון מסכיניא ומנסבכון חשיכיא בתי גזית בניתון ולא תתבון בהון כרמי חמדתא נציבתון ולא תשתון ית חמרהון : ארי גלי קדמי דסגיאין מרדיכון ותקיפין תיובתכון מעיקין ליה ל לזכאה בדיל לקבלא ממון דשקר ודין חשיכיא בבית כנישתהון מסטן : בכן מלפיא בעידנא ההיא מן קדם רשיעיא שתיקו ארי עידן בישׁ הוא : תבעו לאוטבא ולא לאבאשא בדיל דתתקיימון ויהי כען מימרא דיי אלהי צבאות בסעדכון כמא דאמרתון : סנו לאבאשא ורחמו לאיטב ואתקינו בבית כנישתכון דינא מאים יתרחם מן קדם יי אלהא צבאות על שאר דיוסף : בכן כדנן אמר יי אלהי צבאות יי בכל רחוביא מספדא ובכל שוקי יימרון ווי ווי ויערעון איכר לאבל ועביד מספדיא לדידע אילייא : ובכל כרמיא מספדא ארי אתגלי למעבד פורענות דין בגויך אמר יי : ווי למחמדין ליומא דעתיד למיתי מן קדם יי למא דנן לכון יומא דעתיד למיתי מן קדם יי הוא חשוך ולא נהור : כמא די יערוק גברא מן קדם אריא ויערעיניה דובא וייעול לביתא ויסמוך ידיה על כתלא ויכתיניה חיויא :

דשמואל· נמצאו דבריך ואכלם· ויאמר קנא קנאתי ליי׳ דמלכים· וחברו· כי הנה יוצר הרים ובורא רוח· יען דברכם את הדבר הזה· דרשו טוב ואל רע דעמוס· ודבתריה שנאו רע ואהבו טוב והציגו· ודבתריה בכל רחבת מספד · והגלתי אתכ׳ מהלאה לדמשק· נשבע אדני יי׳ בנפשו· כי במוך חסין יה· וג׳ יי׳ אלהי צבאות אלהי ישר׳ וסי׳ הנני מביא אל יהוד׳· אם יצא תצא אל שרי· לכה אתם עושי׳ רעה· ופלוגת׳ עיי״ן בבס׳ רבת׳ בערך אד״ני :

בעצרותיכם. קרבן כניסתכון כשאתם קורא׳ים עצרה: ושלם מריאיכם. ושלמי פטומיכון בהמות מפוטמות: הסר מעלי המון שיריך. שהלוים מסוררי׳ על הדוכן אחרי שאתם חמסים ומעותי׳ משפט: ויגל כמים משפט. וזאת תעשו והרבה לכם המשפט אשר כבשתם והסתרתם יגלה וישטוף ביניכם כמים נובעים: וצדקה. תגלה כנחל איתן:

הזבחי׳ ומנח׳. וכי לזבחי׳ ומנחות רצוני והלא במדבר לא דברתי את אבותיכם להקריב לי זבחים אבי אמרתי אד׳ כי יקריב בשירצ״ להקריב ואומר ויעשו בני ישראל את הפס׳ במועדו מגיד שלא עשו ישראל במדבר אלא אותו פסח לבדו: ונשאת׳ את סכות מלככם. חוזר לענין הפורענות שלמעלה חשך לכם יום יי׳ ולא אור ונשאת׳ בגולה עמכ׳ את גילוליכ׳ ירכיבום האויבים על כותפכם לשאתם ע׳ עמכם בגולה. סכות כיון כוכב שמות ע״ז הן: נקובי ראשית הגוים. לכם היו קורא׳ גוי המשובח שבגוים: ובאו להם בית ישראל. הם בחרו במשפטי הגוים ובאו לכללם: עברו כלנה וראו. למה מאסתם בתורתי לדבק בחוקות הגוים עברו וראו באומות החשובות אם טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ושבירושלם: אם רב גבולם מגבולכם. ומה מצאתם בעול׳ כלנה בבל. חמת אנטוכיא: גת פלשתים. חשובה שבחומת ערכיהם שהיא קרויה מתג האמה על שם שרודה את כולם והיא אם המלכות: המנדים ליום רע. אתם מנידים עצמיכם ליום רע: ותגישון. עצמיכ׳ לשבת בגלות עשו אחיך אשר יחמס אתכם על׳ בו מחמס אחיך יעקב זה מדרשו של רבי שמעון ז״ל ד״א המנד׳ ליום רע המבזים על נבואת ימי רעה ם שהנביאים מתנבאים להם. ותגישון שבת חמס. זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית ב בבית ותגישון שבת בתיכ׳ זו אצל זו על ידי חמס: וסרוחים על ערשותם. משטתחים ומאריכין עצמם על ערשותם ורבותינו פירשו מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערשותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם: כרים. כבשים: מרבק. מקום כנוס העגלים ובלע״ז קופ״לא: הפורטין על פי הנבל. מנחם חברו עם ופרט כרמך ורואה אני את דבריו שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות הכלי להגביה ולהנמיך: כדויד חשבו להם וגו׳. חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד שהם לשמים ואלו להתענג: השותים במזרקי יין. יש מרבותינו שאומרי׳ במסכת שבת שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי״א על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא נזרק מפיו אל פיו: וראשית שמנים. מובחר שבשמנים והוא אפרסמון: ולא נחלו. לשון חולי: על שבר יוסף. ששמעו מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם: וסר מרזח סרוחים. ויבטלון משתאות המגדלים וגבי הרוח מרזחות לשון משתאות בסיפרי בפר׳ וישב ישראל בשטים שאכלתי וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים: בנפשו

ונשאתם ב׳ וסימ׳ את אביכם. את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם: השאננים ג׳ וסימ׳ הוי השאננים בציון. רבת שבעה לה נפשנו. על הגוים השאננים: חמת רבה האי חמת לית דכוו׳ פתח וכל לשון רוגזא פתחין:

הלא־חשך יום יהוה ולא־אור ואפל	ל׳ חס׳ בס׳	הלא חשוך יומא דעתיד למיתימן
ולא־נגה לו׃ שנאתי מאסתי חגיכם		קדם יי ולא נהור וקבל ולא זיהור
ולא אריח בעצרתיכם׃ כי אם־	ב׳ ל׳ וחס׳	ליה׃ סניתי רחיקית חגיכון
תעלו־לי עלות ומנחתיכם לא ארצה		ולא אקביל ברעוא קורבן כ
ושלם מריאיכם לא אביט׃ הסר	ל׳ ל׳ וחס׳	כנישתכון׃ ארי אם תסקון קדמי
מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא	ל׳ וחס׳ וה׳ חס׳ בליש׳ ל׳	עלון וקורבניכו׳ לא לרעוא ונכס
אשמע׃ ויגל כמים משפט וצדקה	ל׳	קודשיכון לא יתקבלון קדמי׃
כנחל איתן׃ הזבחים ומנחה	ל׳	אעדי מן קדמי אתרגושת זמרך
הגשתם־לי במדבר ארבעים שנה		וניגון כנרך לא אשמע׃ ויתגלי
בית ישראל׃ ונשאתם את סכות	ב׳ את אביכם ל׳	כמיא דינא וזכותא כנחל מגבר׃
מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב	ל׳ ל׳ כת׳ וא׳ קמץ דרך בוכב	הניכסת קודשין וקורבנין
אלהיכם אשר עשיתם לכם׃		קרבתון קדמי במדברא ארבעין
ו והגליתי אתכם מהלאה לדמשק	ל׳ חס׳ ל׳	שנין בית ישראל׃ ונטלתון ית
אמר יהוה אלהי־צבאות שמו׃	ל״ב	סיכות פתכרכון וית כיון צ
הוי השאננים בציון	ג׳	צלמיכו׳ כוכב טעותכו׳ די עבדתון
והבטחים בהר שמרון נקבי ראשית	ל׳ וחס׳ כ״ח ל׳	לכון׃ ואגלי יתכון מהלאת
הגוים ובאו להם בית ישראל׃		לדמשק אמ׳ יי אלהא צבאו׳ שמיה׃
עברו כלנה וראו ולכו משם חמת	ל׳	ווי דשלן שליוא בציון ומתרחצין
רבה ורדו גת־פלשתים הטובים	ב׳ ל׳	על כרכא דשומרון מקיימין שום
מן־הממלכות האלה אם־רב		בניהון כשום בני עממיא וכל דמן
גבולם מגבולכם׃ המנדים ליום	ל׳	דיסתמכון עליהון בית ישראל׃
רע ותגישון שבת חמס׃ השכבים	ל׳	עברו לכלנה וחזו ואזילו מתמן
על־מטות שן וסרחים על־ערשתם	ב׳ ל׳ ותר סרוחים	לחמת רבה וחותו לגת דפלשתאי
ואכלים כרים מצאן ועגלים		דטבין מן מלכותא האילין אם סגי
מתוך מרבק׃ הפרטים על־פי	ד׳	תחומהון מתחומיכון׃ אינון
הנבל כדויד חשבו להם כלי־שיר׃	ג׳ יתר חס׳ ל׳ בסיפ׳	רחקין יום ביש ואתון מקרבין ב
השתים במזרקי יין וראשית		בבית כנישתכון חטוף׃ דשכבין
שמנים ימשחו ולא נחלו על־שבר	ל׳ ב׳ וסי׳ נבלא דיוסף רוחא	על ערסן דמכבשן בשן דפיל ד
יוסף׃ לכן עתה יגלו בראש		ועומקין על ערסיהון ואכלין
גלים וסר מרזח סרוחים׃	ל׳ ל׳	פטימין מענא ועיגלין מגו רבקא׃
		דמנגן על פום ניבל כדויד אתקינו
		להון מני זמרא׃ דישתן בפילוון
		די כסף חמר וריש משחין טבין
		מתמשחי׳ ולא כאב להון על תבריה
		דיוסף׃ בכן כען יגלן בריש גלן
		ויעדי מנהון מרזחין ומכיכין׃

כדויד ג׳ וסי׳ ומי בכל עבדך כדוד נאמן. הפרטי׳ על פי הנבל. והזה הנכשל. קרמ׳ חס׳. וכל דכוו׳ כדויד: שבר ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נבלא דיוסף רוחא. ופי׳ ושברה כשבר נבל. ומשבר רוח תיילילו. ולא נחלו על שבר יוסף:

הלא. הטע׳ איך תתאוו לבוא היום והנה חשך והאור הוא תאוה לעיני לא האפילה: שנאתי. אם תאמרו כל הימי׳ שאנחנו מקריבי׳ עולות לא כרת׳ רע על כן אמ׳ שנאתי חגיכם. כבטיכם אקרו חג בעבותי׳ חגי יכקופו: ולא אריח. ריח ביו׳ עצרת שלכם כי אם תעלו עולות שאין אתם חייבים ומנחות לרצות אותי לא אריח: ושלם. יחיד כי משלמי׳ שהם לשו׳ רבי׳ יחא׳ שלם לשון יחיד: ומריאכם כדברי רבי׳ האיי ז״ל מלשון משנה רחלבו אסור ואיננו מין בפני עצמו כדברי ה הגאון רבי סעדיה ז״ל שאמר שחלבו מותר ופיר׳ בו בלשון ישמעא׳ גאמוס ואיננו במקומו׳ אלא והו׳ גדול מהשור ודומה לו: הסר. שירות הלוים ומלת המון בעבורם כאלו אמר הסר אסיפת ה הלוים המשוררים או היא מגזרת המית ים המית הפירים: ויגל. מגזר׳ גלות עליו׳ והוא מפעלי הכפל כמו ימס ככה דעת כל מדקדקי׳ ספרד והטעם עשו משפט ולא זבח ושיר כי אין לי חפץ בה׳ רק במשפט: הזבחים. ירא׳ בדרך הפשט כי ה״א הזבחי׳ ה״א התימה והנה הטעם שלא ה הגישו וקדמונינו ז״ל אמרו כי הלוי׳ הקריבו ואם היא קבלה קבלנו כי על דרך הפשט לא הקריבו והמפרש כי כבש אחד בבקר ואחד בערב לא יגיע לאחד מכם שוה פרוטה אין לו טע׳ כי השם לא צוה להקריב יותר והנה עולת תמיד עשו ישרא׳ בהר סיני חמשים יום והיו ישראל ביסוב כי באחר בניסן בשנה ה השנית הוקם המשכן ובחדש השני בעשרים לחדש נסעו מסיני הרי נ׳ יום וכל זמן שהיו בסיני היו ביסוב ויין היה להם בעמרם ב במדבר סיני כמו שנה והיה להם יין כסך ו ואחר כך נסעו והוליכו יין עמהם עד שתעבר יום הכיפורים כי כן כתוב בפרשת אחרי׳ ויעש כאשר צוה יי׳ את משה ובאו לארץ ערבה ושוחה ואין מרעה לצאנם ואין להם יין רק בשנת הארבעים שאלו המדינים והאמוריים וככה בבאם אל קדש ביישוב בשנת הא׳ שאלו המדיינים וקנו בהמות והנה על דרך סברה לא הקריבו ואין טענה מחשבון ארבעים יום כי יום אחד בשנה חשוב שנה והנה הטעם כאשר הולכתי אתכם במדבר שנים רבות לא הגשתם לי עולות רק צויתי אתכם לעשות משפט וכן כי חסד חפצתי ולא זבח וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח והנה טעם ויגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כנהר שלומך: ונשאתם. סכות. מגזרת הסכת ושמע ושרשו סכת והטעם שבלות רצון וכן בלשון ישמעא׳ אומ׳ אדם לחבירו סכ״תלי והוא שיאמר לו שטל דברי וקבל ברצון ומלת כיון ידועה בלשון ישמעאל גם פרס כי הוא כיואן והוא שבתי כי עשו לו צלם: אשר עשיתם. שב אל צלמיכם וכוכב סמוך כוכב של אהיכ׳ עשית׳ דמותו לעובדו. והגליתי. זה יום החשך הבא עליהם: דמשק. מזרח ארץ ישר׳: הוי. זה לאות על גלות כבוכד נצר: נקובי ראשי׳ הגוי׳ הם ישר׳ ונקראו גוים בעבור היותם רבי׳: ובאו להם בית ישר׳. כי הם ברשות׳: עברו כלנה. שם עיר׳ הטובים. הם בלשון תימה והטעם כי הטיבותי להם יותר מכם וכולכם מעשה ידי: המנדים. הזכיר המתאוים הוי המתאוים בעבור שהיו בהם אנשים שהדבר שהנביא מתנבא היה להם בספק אולי לא יקיים דבריו ויש מהם שאומרי׳ לעתי׳ רחוקו׳ הוא נבא וזהו׳ המנדי׳ המרחיקי׳ ותקריבו לשפוט חמס כי שבת כמו מושב זקני׳ יושבי שער ולפי שאתם מנדים ומרחיקי׳ בלבבכם יום הפורענו׳ לאמר עוד לא הגיע העת והזמן איככם יראוים לחטוא ותגישון שבת בשער לשפוט חמס מרחיקי׳ ליום רע ומקריבים שבת חמס: השוכבים. וסרוחים. מגזרת וסרח העודף והוא שם התואר כמו עצומים כדרך מתפשטי׳ כמו שמתי׳: הפרטי׳. הם שידעו לעשו׳ שירי חנוכ׳ בניגונים בלי חרוז: השותים. יין הוא הפועל וסמך ולא הזכיר הנסמך שא במזרקי כסף או זהב ור׳ מריכוס אמ׳ כי הב״ית נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי: על שבר יוסף. מלכו׳ ירבע׳: לכן. הם בקשו ראשית הם יגלו בראש׳: מרזח. במלת רנה להשמיע קול כמו ל תבוא בית מרזח והו׳ המרזח הו׳ השיר וכשיב׳ הפורענו׳ אז יסור השיר: סרוחי׳. מן הסרוחי׳ על ערשות׳:

185

דודו ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים ס׳ ט׳ ׃ הס ב׳ קמצין וסי׳ בכל מקום השליך הס · ואמר הס כי לא להזכיר ׃ השמחים ג׳ בקריאה וסי׳ השמחים ללא דבר · השמחים לעשות רע · השמחים אלי גיל ׃ גובי ב׳ א׳ חס׳ ופתח וא׳ קמץ ומל׳ וסימ׳ בתחלת עלות הלקש · ושפסריך כגוב גובי · בתרא קמץ ומל׳ ׃ לרב ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר

נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּנַפְשׁוֹ נְאֻם־יְהוָה
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת־גְּאוֹן
יַעֲקֹב וְאַרְמְנֹתָיו שָׂנֵאתִי וְהִסְגַּרְתִּי
עִיר וּמְלֹאָהּ׃ וְהָיָה אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים בְּבַיִת אֶחָד וָמֵתוּ׃ וּנְשָׂאוֹ
דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־
הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת
הַעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֶס וְאָמַר הָס כִּי
לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה׃
כִּי־הִנֵּה יְהוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת
הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִעִים
׃ הַיְרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ
בַּבְּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט
וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה׃ הַשְּׂמֵחִים לְלֹא
דָבָר הָאֹמְרִים הֲלוֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ
לָנוּ קַרְנָיִם׃ כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם
בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־
נַחַל הָעֲרָבָה׃ כֹּה
הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהִנֵּה יוֹצֵר גֹּבַי
בִּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ
אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ׃ וְהָיָה אִם־כִּלָּה
לֶאֱכוֹל אֶת־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וָאֹמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה סְלַח־נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן
הוּא׃ נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת לֹא תִהְיֶה
אָמַר יְהוָה׃
כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהִנֵּה קֹרֵא
לָרִב בָּאֵשׁ אֲדֹנָי יֱהֹוִה וַתֹּאכַל אֶת־
תְּהוֹם רַבָּה וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק׃
וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה חֲדַל־נָא מִי יָקוּם
יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא׃ נִחַם יְהוָה עַל־
זֹאת גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה׃ כֹּה
הִרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת
אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר אֲנָךְ

קַיֵּים יְיָ אֱלֹהִים בְּמֵימְרֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְנַבֵּל אֲנָא יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְבֵיתֵיהּ דְיַעֲקֹב וּבִרְנְיָיתֵי רְחִקִית וְאֶמְסַר קַרְתָּא וּמְלָאָהּ׃ וִיהֵי אִם יִשְׁתַּאֲרוּן עַסְרָא גַבְרִין בְּבֵיתָא חַד וִימוּתוּן׃ וְיִטְלִינֵיהּ קְרִיבֵיהּ מְקִידָא לְאַפָּקָא גַרְמַיָא מִן בֵּיתָא וְיֵימַר לְדִי בְשִׁידָא דְבֵיתָא הַעוֹד כְּעַן עִמָּךְ וְיֵימַר סָפוּ וְיֵימַר סְלִיק אֲרֵי כַד הֲווֹ קַיָּימִין לָא הֲווֹ מְצַלַּן בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ אֲרֵי הָא יְיָ מְפַקֵּיד וְיִמְחֵי מַלְכוּ רַבָּא מְחָא תַקִיפָא וּמַלְכוּ זְעֵירָא מְחָא חֲלַשׁ׃ הַיִרְהֲטוּן בְּכֵיפָא סוּסָוָן אִם יִתְרְדֵי בְּתוֹרַיָא אֲרֵי הֲפַכְתּוּן לְרֵישׁ חִיוַן בִּישִׁין דִּינָא וּפֵירֵי זְכוּתָא לְגִידִין׃ דְחָדָן דְּלָא מִדַּעַם דְאָמְרִין הֲלָא בְּתוּקְפָנָא קְנֵינָא לָנָא נִכְסִין׃ אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַם וְיִדְחֲקוּן יָתְכוֹן מִמַּעֲלָנָא דַחֲמַת עַד נַחֲלָא דְמֵישְׁרָא׃ כְּדֵין אַחֲזֵינִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא בִּרִית גּוֹבָאֵי בְּאַוַּל צִימוּחַ לְקִישׁ וְהָא צִימוּחַ דַעֲרַק בָּתַר דְאִתְגְּזִיזַת שִׁיחְתָּא דְמַלְכָּא׃ וִיהִי כַד שֵׁיצֵי לְמֵיכַל יַת עִסְבָּא דְאַרְעָא וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי מְטַלְטְלִין אִינוּן׃ אָתֵיב יְיָ רוּגְזֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיַּים אֲמַר יְיָ׃ כְּדְנַן אַחֲזֵינִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא עָתִיד לְמִידַן בְּאִישָּׁתָא יְיָ אֱלֹהִים וַאֲכַלַת יַת תְּהוֹם רַבָּא וְשֵׁיצִיאַת יַת אַחְסַנְתָּא׃ וַאֲמָרִית קַבֵּל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי מְטַלְטְלִין אִינוּן׃ אָתֵיב יְיָ רוּגְזֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיַּים אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כִּדְנַן אַחֲזֵינִי וְהָא יְיָ קָאֵים עַל שׁוּר דִּין וְקָדָמוֹהִי דִּין׃ וַאֲמַר יְיָ לִי מָה אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרִית דִּין

בנפשו · בנפשו · כמו בי נשבעתי ׃ מתאב · מגלה כמו ותאבתי כליתי וכבפתי ׃ והיה · זהו דרך הדבר או הריסות והזכיר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא סף חשבון ׃ ונשאו · מלת ומסרפו אין לו חבר ור׳ יהוד׳ בן קריש אמר כי דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו וזאת הסברה בלי ראיה והאומר כי פירושו המגיל אותו מהסרפ׳ יחליף הסמ״ך בשי״ן ולא ראינו מ המתשקל על הבניין הכבד הרגום כי אם לגבאי כמו מרסך מ מסעף פארה והנה הטעם שיבנסו אנשי׳ בבית לראות מי מת בדבר או שנפל הבית עליהם שתרעש הארץ כאשר הזכרתי וכן אחריו והכה הבית ה הגדול והנה יבוא דוד אחד מהאנשים שהיו בבית להוציא המתים מהבית לקבר׳ ולשאת מעם החי וכאשר יכיר האיש קרובו וישאלנו ויאמר לאשר בירכתי הבית העוד יש שם עצמים ישיב תשובה לומר הס שתגיד זאת ולא תשמע קולך פן ירך לב השומעי׳ ואין אחד מהם מצדיק עם שמים להזכיר השם הנכבד ׃ כי · מצוה · גוזר כמו כי הוא צוה ונבראו ׃ רסיסים · מדרך הענין שברים יותר מבקיעי׳ ור׳ משה הכהן אמר כי רסיסי לילה גשם דק ודע כי הגשם שהוא טף גם כן האויר שהוא הרוח גוף הוא והוא דק מ מאד ויש אומר כי הטעם הבית הגדול השר ואנשיו ׃ הירוצון · רוכבי סוסים בסלעי׳ אם יחרוש · החורש הסלע בבקרים הטעם כי יתשנו במנהג ׃ כי הפכתם · המשפט שהוא מתוק לרוש ו ושוה הוא בוי״ו או ב באל״ף ׃ השמחים ללא דבר · שיקום · קרנים לנגח בהם ׃ כי · ולחצו אתכם · ואף כי שתנגחו אותם כאשר חשבתם ואמרתם ה הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הפוך כ כאשר האויבים ילחצו אתכם ׃ כה · אמר רבי משה כי יוצר כמו חבור וכמוהו לפי ד דעתו יוצר עמל עלי חוק והנכון שהוא כ כמשמעו וגובי תרגום ארבה ׃ והנה · ראה שאפס היה יוצר ארבה ׃ הלקש · העשב העולה בדרת המקלוש והנה לקש כבר נגזו לצורך בהמות המלך קודם עלות הקנה ׃ והיה אם כלה · זה הארבה לאכל את עשב הארץ כמות ברעב ועל׳ כלה בעבור גזי כדרך ירד כמטר על גז שהוא לשון גזיזה ׃ והיה · סלח נא · עתה לעון יעקב ומלת יקום מהפעלי׳ העומד׳ בעצמם ולא מן היוצאים על אחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני הצרה הזאת ומי יסרת בעבור אחר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא משכול זאת הרעה ׃ נחם · פועל עבר על כן החית פתוחה והוא מבנין נפעל ׃ כה · באש · כמשמעו לדין את העולם באש כדרך כי באש יי׳ נשפט או שיחזיק החום כאילו הוא שורף באש ולא ירד מלקוש ׃ ואכלה את החלק · חלקת השדה וזהו שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ׃ ואומר · כל זה היה במראות הנבואה ׃ נחם · הטעם שמע השם תחנתי פעמים ׃ כה · אנך · אין ריע לו ובלשון ישמעאל עופרת והטעם כי אבים חומת עופרת בקרב עמי ולא אעבר לו לראותו דרך משל ויש אומרים כי כבור כמו ותפארתו עבור על פשע ׃

בנפשו · מרעית וכווצת ׃ מתאב · כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא דביתיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנ׳ הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ׃ עיר ומלואה · ירושלם ויושביה ׃ אם יותרו · מן הדבר והחרב ׃ בבית אחד ומתו · שישרפו האויבים את הבית עליהם כשלכדו את העיר ׃ ונשאו דודו ומסרפו · קרובו והוא המגיל את עצמותיו מן השריפה כן תירג׳ יונתן ויטליניה קריביה מיקידא ׃ ואמר הס · השלך ושלך הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם יי׳ כן ת׳ ׃ רסיסי׳ · שיהא מרוסס לבקיעות דקות ׃ בקיעי׳ · גדולים מרסיסים לפי חשיבותו תהי מכתו כן תרג׳ יונתן וימחי מלכו רבא מחא ת תקיפ׳ ומלכו זעירא מחא חלשא ׃ הירוצון בסלע סוסים · כלום יעמדו במרוצת׳ בסנותם שידורו של עולם ׃ אם יחרוש · אדם בבקרים בסלע שאתם בטורים לשנות דרך הטובה ותעקימו ותבליחו ׃ ללא דבר · על גדולתם ועושרם שאינו כלום שלא יתקיי׳ ׃ קרנים · חוזק וגבורה לנגח בקרניו עמים ואויבים ׃ מלבא חמת · שהוא במקצוע צפונית מערבית של ארץ ישראל ׃ עד נחל הערבה · נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית ׃ כה הראני · פורענות שהיה רוצה להביא גובאי ׃ בתחילת עלות הלקש · לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה והנה לקש היה צומח אחרי גזי המלך אחר שנגזו תבואת המלך עד שלא עלת בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן תירג׳ יונתן דאיתגזיזת שיחתא דמלכא ולשון משנה הוא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה ׃ והיה אם כלה · כאשר כלה לאכול את עשב הארץ · באותה שעה ׃ ואמר אדני יי׳ · סלח נא ואל תשחת הארץ ׃ מי יקום יעקב · מאן יקום ויבעי על חטאיהון ׃ כי קטן · ארי מטלטלין ׃ נחם על זאת · נתרצה בתפלתי ונעתר לי ׃ הראני · עוד פורענות להביא עליכם ׃ והנה · קורא את פלמיא שלו ׃ לריב · אתכם בפורענות דליקת אש ׃ החלק · חלקה השדה ׃ על חומת אנך ׃ על שורא דדיכא וכן פתר דונש ׃ אנך לשון ערבי הוא קו המשקולת העופרת אשר בה יביטו בונה החומה לייסר ה הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט ׃ הנני

בסדר משפטים ׃ לריב ה׳ בקרי׳ וסי׳ והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתיב · נצב לריב יי׳ ועומד · והנה קרא לרב באש · אל תצא לרב מהר · אם יחפץ לרב עמו · אחר למשפט ולריב דד״ה · ב׳ מנהון חס׳ וסימ׳ אל תצא לריב · אם יחפץ ·

וכמו במות ישחק · במות ישראל ודרוש : וישלח · כהן ביתאל · כהן הבעל היה : בקרב · בגלוי ודבר ולא יוכלו אנשי הארץ להכיל לסבול והנה אם תמיתהו ימחו הכל
כי · אע״פ שלא מצאנו כתוב כי ירבעם מת בחרב ידענו כי דבר השם אמת הוא או הנביא אמר בית ירבעם וכזב אמר אמציה בעבור שירדה אף המלך עליו להמיתו והנה
ירבעם שתק ולא השיב תשובה לאמציה : ויאמר · לך ברח לך אל ארץ יהודה · כי המלך ירבעם יהרוג אותך ועטם ואכול שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאים בעבור פת
לחם : וביתאל · הנה לאות כי יהוא היה מביתאל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי הטעם כפול ויפת המתנבא בעבור שמשח יהוא ברמות גלעד והנה אמציהו וירס
כלחמו עם חזאל ברמות

ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסימ׳ גם זרע יעקוב ודוד עבדי אבאס · תשמו במות ישחק · ולא תטיף על בית ישחק ·
ושבועתו לישחק דתהילים · את כל דבריו ב׳ וסימ׳ וידבר יפתח · לא תוכל הארץ להכיל : אמציה ט׳ וסימ׳
ויחבר בן שמעת דמלכים · אז שלח אמציה · בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם · ויתר דברי יואש ראשר

ויאמר אדני הנני שם אנך בקרב ח׳ כסיפ׳
עמי ישראל לא אוסיף עוד עבור י׳ מ״ל בליש׳
לו : ונשמו במות ישחק ומקדשי ט׳ כנוי ליצחק
ישראל יחרבו וקמתי על בית
ירבעם בחרב :
וישלח אמציה כהן בית אל אל- י׳
ירבעם מלך ישראל לאמר קשר
עליך עמוס בקרב בית ישראל לא-
תוכל הארץ להכיל את כל דבריו : ב׳
כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם
וישראל גלה יגלה מעל אדמתו : יא
ויאמר אמציה אל- יב
עמוס חזה לך ברח לך אל ארץ
יהודה ואכל שם לחם ושם תנבא :
ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי יג ידין מ״ל רת״ל ויתר נב״ת
מקדש מלך הוא ובית ממלכה הוא :
ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא- יד
נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי-
בוקר אנכי ובולס שקמים : ויקחני ל׳ ומל׳ · ח׳ כטע׳ · ל׳ ומ״ל
יהוה מאחרי הצאן ויאמר אלי יהוה
לך הנבא אל עמי ישראל : ועתה טו
שמע דבר יהוה אתה אמר לא טז
תנבא על ישראל ולא תטיף על-
בית ישחק : לכן כה אמר יהוה ד׳ כנוי ליצחק
אשתך בעיר תזנה ובניך ובנתיך יז
בחרב יפלו ואדמתך בחבל תחלק
ואתה על אדמה טמאה תמות
וישראל גלה יגלה מעל אדמתו :
כה הראני אדני יהוה ח
והנה כלוב קיץ : ויאמר מה אתה
ראה עמוס ואמר כלוב קיץ ויאמר
יהוה אלי בא הקץ אל עמי ישראל ב׳
לא אוסיף עוד עבור לו : והילילו י׳ מ״ל בליש׳
שירות היכל ביום ההוא נאם אדני ג׳
יהוה רב הפגר בכל מקום השליך
הס : שמעו זאת ד׳
השאפים אביון ולשבית ענוי ארץ ל׳ וכמ׳ · ל׳ עניי
לאמר מתי יעבר החדש ה׳
ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר ל׳ ומל׳ · ל׳ ויח׳ ונפתחה

ואמר יי הא אנא עביד דין בגו עמי
ישראל לא אוסיף עוד למישבק
להון : ויצדון במת ישחק ומקדשי
ישראל יחרבון ואקים על בית
ירבעם דקטלין בחרבא :
ושלח אמציה רבא
דביתאל לות ירבעם מלכא דישראל
למימר מריד עלך עמוס בגו בית
ישראל לא תיכול ארעא לסוברא
ית כל פתגמוהי : ארי כדנן אמר
עמוס בחרבא יתקטיל ירבעם
וישראל מיגלא יגלון מעל ארעהו
: ואמר אמציה לעמוס
נבייא איתא אזיל לך לארעא דבית
יהודה ואכול תמן לחמא ותמן
תתנבי : וביתאל לא תוסיף עוד
לאתנבאה ארי מקדש מלכא הוא
ובית מלכותא הוא : ואתיב עמוס
ואמר לאמציה לא נבייא אנא ולא
בר נבייא אנא ארי מרי גיתי אנא
ושקמין לי בשפלתא מן קדם תובי
עמא ישראל אנא מסגיף נפשי :
ודברני יי מן דירא מבתר ענא
ואמר לי יי איזיל איתנבי על עמי
ישראל : וכען קביל פיתגמא דיי
את אמרת לא תתנבי בשמא דיי
על ישראל ולא תליף על בית
ישחק : בכן כדנן אמר יי אתתך
בקרתא תטעי ובנך ובנתך בחרבא
יתקטלון וארעך בעדבא תתפליג
ואת על ארעא מסאבא תמות
וישראל מגלא יגלון מעל ארעהו
: כדין אחזיני יי
אלהים והא מאן מלי סיופי קיטא :
ואמר מה את חזי עמוס ואמרית
מאן מלי סיופי קיטא ואמר יי לי
מטת פורענות קיצא למיתי על
עמי ישראל לא אוסיף עוד למשבק
להון : ויילילון חלף זימרא
בבתיהון בעידנא ההיא אמר יי
אלהים סגי פיגרי קטולין בכל א
אתר דייטר רמי וסליק :
שמעו דא דשייטין כעפרא דארעא
ריש מסכינייא ומדמן לבטלא מילי
חשיכייא מן ארעא : דאמרין
אימתי ימטי ירח עבורא ונזבין עבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין

רשי

הנני שם אנך · הנני שופט אותם בקו שורת הדין : עבור לו · להמתין להם על פשעיהם : ומקדשי ישראל · הוא ביתאל שנאמ׳ כי מקדש מלך הוא : על בית ירבעם · בן יואש : כהן ביתאל · כומר לע״ז : בחרב ימות ירבעם · והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהרגו שלום בן יבש : חוזה אתה · שמתנבא עתידות : לך ברח לך אל ארץ יהודה · ששם מקדשו של הקב״ה שאתה מתנבא בשמו · ואכול שם לחם · לשון בזיון אמר לו שם יתנו לך פתותי לחם בשכר שתנבא להם : וביתאל לא תוסיף להנבא · שאין מזכירין כאן אלא שם ע״ז : לא נביא אנכי · איני מנביאי שקר שלכם הנוטלים שכרם ל להנבאה איני צריך לכל זאת ולא ביהנתני כך אני שאני עשיר ובעל מקנה וגכסים כמו שתירג׳ יונתן ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא : בוקר אנכי · רועה בקר : ובולס שקמים · מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקיצו שכן דרך שקוצצין בתולת השקמה ובולס כמו ובולם שא שמוס מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס ש שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים אותו פסילוס כדאיתא בפסיקתא : ולא תטיף · לשון נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום : כלוב קיץ · של תלא סופי תאני שאיכם טובות : שירות היכל · שהם משוררים בתוך היכליהם במשתאותיהם : רב הפגר · סגי פגרי קטולין : בכל מקו׳ השלך הס · בכל אתר דייטר רמי סליק השליכו מכאן הסירו מכאן הפגרים האלה : השואפים · הבולעים אביון : ולשבית · כמו ולהשבית ודוגמא לשמיר תשוכיה ללכת לגיד ב ביזרעאל : מתי יעבר החדש · זו היא השאיפה מצפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויטלו שדותיהם יעבר החדש תירגם יונתן מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון הארכה הוא כמו העביר המועד ולפי ם שדוחין את הקרבת העומר ו השנה כמשכת והיסן מתייקר : והשבת ונפתחה בר · מתי תבא השמיט׳ ותייקר התבואה ונפתח אוצרות בר שלנו : להקטין

כלחמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישר׳ ברמות גלעד כי כך כתו׳ ושב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והניח כל השרים ברמות גלעד להיותם שומרי׳ ועמהם היה יהוא בן נמשי וכאשר משחהו שם נער הנביא ונודע ה הדבר לשרי יורם ש שהיו שומרי׳ אז קשרו כולם עם יהוא על כן לא יכלו שני המלכים לעמוד לפני יהוא : ויען · אמר רבי משה הפרסי לא הייתי נביא השם ולא בן נביא כי שומר בקר אני חורש בבקר הייתי ובעבור שהזכיר מאחרי ה הצאן יורה כי היה רועה כאשר הזכיר בנוקדים : ויקחני · מוכרח הייתי ועוד פירש טעם אח׳ בעבור שאמר לו ואכול שם לחם אמר לו אינני כמו נביאי השקר ה המתנבאי׳ בעבור לחם ולא בן נביא שקר כי אין לי צורך ללחם כי בוקר אנכי ומלת בולס אין לה חבר ו ובלשון ישמעאל כמו מיכם ושקמים פרי דומה לתאנים ואיננו במקומו׳ האלה ובלשון ישמעא׳ במין גם שקם והנה לא התנבאתי ב בעבור צורך ואיך א אניח דברי השם ש שצוני להתנב׳ ואשמע איך שתאמר לא תנבא ותטיף · כמו מדבר ברמז וכמוהו והיה מטיף לעם הזה : לכן · בחבל · יחלקוה אויביו ונבואתי תקום עליך ועל ישראל : כה · כלוב · סל : קיץ · פרי הקיץ על קיצך ועל קציך : ויאמר · הכל בדרך מראות הנבואה כאשר אמר לירמיהו מה אתה ר רואה ואמר מקל שקד וענה כי שוקד אני ש שוקד לא אזוז ולא א אסור עד עשותי את דברי והנה כאשר ה הפרי לא יבא כי אם בקצו כך בא הקץ לא אוסיף עוד עבור זה הקץ : ויפת אמר

הוא ב׳ מכו׳ מ׳ נהון

נלחם · וישלח אמציה כהן בית אל · ויאמר אמציה אל עמוס · ויען עמוס ויאמר אל אמציה · ומשובב
ימלך וישה בן אמציה · בן חשביה בן אמציה בן חלקיה : אל עמי ד׳ וסי׳ נמסר בסדר ויחי וביחזקאל סי״ג :
ארבת י״א וסי׳ נמסר בספר יואל סימן ב׳ : עבור ז׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק : נאם אדני י״י ז׳ דסמיכי
בקריאה וסי׳ בנסר׳ רבה׳ :

עבור על עונו : והלילו · רב הפגר · החללים : בכל מקום השליך הס · שלא ירך לב השומעים : שמעו · השואפים · כמו שאפני אנוש שאפה רוח : ולשבית · להשבית כמו לשמיד וכפתח הלמ״ד להורות על ה״א וטעם להשבית להכריתם : לאמר · על אוצרי הבר ידבר אולי תבוא שנת רעב כאשר יעבור זה החדש ולא ירד מטר
אז נמכור הבר ביוקר ויקטינו האיפה שימודו בה הבר ויגדלו השקל לקחת יותר והם דברי מרמה כאבן ובמאזנים : לקנות

לקנות. הדלים בנערים מוכרים כפסם בכסף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלים מרוב הדחק: ומפל בר נשביר. הנופל מהכברה נמכור: נשבע בגאון יעקב. הוא השם הנכבד שלא ידעו גוירק יעקב ויפת אמר על הארון גאון עוזכם ויתן לשבי עזו: העל. ועלתה כאר. חסר יוד כאילו כתוב כיאור והעד שהוא כופל זה הפסוק בסוף הפרשה ושם כתוב ועלתה כיאור כולה והטעם ראוי היא הארץ שתרגז ותטבע כי היא על המים וכן כתו' לרוקע הארץ על המים: והיה. אשנה המנהג לבוא השמש בחצי היום כדרך ויקדר עליהם היום: והפכתי. ושמתיה. הטעם הארץ כי כל יושביה יתאבלו כאבל אב על בן יחיד: ואחריתה כיום מר. שלא נראה כמוהו: הנה. והשלחתי. כמו משליח בך בעבור שאמר אמכיה לא תטיף התנבא' כי ימותו הנביאים: ונעו. מים סוף שהוא דרומי לארץ ישראל עד הים הגדול מבוא השמש ישוטטו ישרא': ביום. הטע' כאשר לא ימצאו דבר יי' תתעלפנה הבתולו' ואפילו היפות עד שלא יועיל להם היופי שלהם כי יתענו מרוב הרעב גם הבחורים כי השם סר מעליהם כמו שאול שלא ענהו השם גם באורים גם בחלומות גם בנביאי: הנשבעים. ואשר יפחדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא יקומו עוד: ראיתי. במראה הנבואה ראה כבוד השם נצב על המזבח וצוה לאחד מן המלאכים הך כפתור פתח בית יי' כי כן המנהג לשום כפתור למעלה מן הפתח והוא כעין תפוח אשר יסמכו עליו הספים: ובצעם. כמו ופצעם מטעם המקום כי יפצעו כל אנשי הבית הם הכהנים: ואחריתם. בניהם כמו ולא לאחריתו: אם יחתרו בשאול. למטה וכתוב ערום שאול נגדו: בראש הכרמל. יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכנו כחש והוא דג גדול דומה לנחש וכתו' נחש בריח נחש עקלתון: ואם. כל זה דיבר הנביא להפחיד מי שאין לו לב להבין גבורת השם: ושמתי עיני. פירושו לראותו והנה נכון הוא לטובה גם לרעה: ואדני

להקטין איפה. מכור במדה קטנה ואת כספיכו נקבל במשקל גדול: בעבור נעלים. בדיל דיחסנון: ומפל בר נשביר. והממת עיבורא כזבין את הפסולת שנפל מן החטים בנפה נמכור ביוקר לעניים: העל זאת לא תרגז הארץ. וכי אין עון זה כדי שתחרב עליו הארץ: ועלתה כאור כלה. ובמקום אחר הוא אומר ועלתה כיאור כלה ויונתן תירג' שניהם בשווה ויסק עלה מלך במשריאן דסגיאין כמי נהרא ויחפיל כולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור וים לפרשו כמו יפרש עליו אורו על כפים כסה אור ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה: ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים. כילום עולה אחת למ' שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו וכשחוזר משקיות חוזר על גדותיו ומימיו מצטללין והוא קרוי שיקוע שהטיט העוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו ויגרשו מימיו רפש וטיט אף הארץ תקיא רשעי' שבתוכ' וזהו תכיח: והבאתי השמש בצהרי'. כשיהא להם שלו' גדול תבא מפלה עליה' ואמרו רבותי' זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלו' כמו שאמרו רבותינו אין לה חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיהו מה לי ולך לא עליך אתה היום לא עליך אני בא היו' כי אם לעבור דרך ארצך אל בית מלחמתי וגו' השמש מלכות בית דוד כמשלה כשמש שנאמר וכסאו כשמש נגדי: והפכתי חגיכם לאבל. כענין שנ' וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו: וכל שיריכם לקינה. כענין שנ' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם: כאבל יחיד. כאבל שמתאבל על בן יחיד: כי אם לשמוע. שתפסוק ימכם רוח הקדש: תתעלפנה. תפרח רוחם פשתי"ר בלע"ז כמו ויתעלף ויונה וכן עני הסדה עולפו וכן בלבון מסכה יתעלפה: חי אלהיך דן. אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן: נצב על המזבח. מסתלק מכרוב אל המזבח דרך יציאת חוץ על מזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה: הך הכפתור. שהוא בראש הנר: וירעשו הסיפים. איסקופות הבית התחתונות כך יהרג המלך: וירעדו השרים: ובצעם בראש כולם. כמו ובצעם ויח' כפתור המנורה טפי מכרתא יתקטל מלכא יאשיהו וירעשו הסיפים ויחרוב ביתא ויתפגרון עזרתא ובצעם בראש כולם ומאני מקדשא בשביא יהכון כמו ובצעם תמוכם יגלה בראש כולם: אם יחתרון בשאול. אם ידמון לאיטמרא בשאול: ידי תקחם. במימרי ידבריכון מנ' איהון: ואם יעלו השמים. ואם יסקון כטורין רמין עד צית שמיא מתמן במימרי יחתונון: בראש הכרמל. בריש כרכא מגדלאי: משם אחפש. לתמן אפקיד בלושין ובלשינון: בקרקע הים. בניסי ימא איי הים: אצוה את הנחש. ית עממיא דתקיפין כחויא:

בצהרים י"ב בקריאה וסי' נמסר במלכים א' סימן י"ח: למסה דגשים בקריאה וסי' ויצבא שם העם לבים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא לכו למים. ואדיריהם שלחו צעיריהם. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם: ולא יקומו ב' וסי' הפלו ולא יקומו. וחי דרך באר שבע: אהרוג ב' חד מל' וחד חס' וסי' וכל שריה

להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה: לקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעלים ומפל בר נשביר: נשבע יהוה בגאון יעקב אם-אשכח לנצח כל-מעשיהם: העל זאת לא-תרגז הארץ ואבל כל-יושב בה ועלתה כאר כלה ונגרשה ונשקה כיאור מצרים:

והיה ביום ההוא נאם אדני יהוה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור: והפכתי חגיכם לאבל וכל-שיריכם לקינה והעליתי על-כל-מתנים שק ועל-כל-ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר:

הנה ימים באים נאם אדני יהוה והשלחתי רעב בארץ לא-רעב ללחם ולא-צמא למים כי-אם-לשמע את דברי יהוה: ונעו מים עד-ים ומצפון ועד-מזרח ישוטטו לבקש את-דבר-יהוה ולא ימצאו: ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא: הנשבעים באשמת שמרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר-שבע ונפלו ולא-יקומו עוד:

ט ראיתי את-אדני נצב על-המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים ובצעם בראש כלם ואחריתם בחרב אהרג לא-ינוס להם נס ולא-ימלט להם פליט: אם-יחתרו בשאול משם ידי תקחם ואם-יעלו השמים משם אורידם: ואם-יחבאו בראש הכרמל משם אחפש ולקחתים ואם-יסתרו מנגד עיני בקרקע הים משם אצוה את-הנחש ונשכם: ואם-ילכו בשבי לפני איביהם משם אצוה את-החרב והרגתם ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה:

לאזערא מכילתא ולאוספא על סלעא ולשקרא במוזנוון דנכיל: למקני בכספא מסכיניא וחשיכיא בדיל דיחסנון והממת עיבורא נזבין: קיים יי דיהב רבותא ליעקב אם יתנשון לעלמין כל עובדיהון: העל דא לא תחרוב ארעא ויצדי כל דיתיב בה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגי כמי נהר ויתפינה כולה ויתריך ית יתבהא ותשתקע בנהר מצרים:

ויהי בעידנא ההיא אמר יי אלהים ואכסי שמשא כד בסיהר ואקביל לארעא ביום נהור: ואהפיך חגיכון לאבלא וכל תושבחתכון לאיליא ואסק על כל חרצין סק ועל כל ריש מרט ואשוינה כאבל יחיד וסופה כיום מריר:

הא יומיא אתן אמר יי אלהים ואשלח כפנא בארעא לית דכפין למיכל ולית דיצחי למשתי אלהן לקבלא ית פיתגמא דיי: ויטלטלון מימא עד מערבא ומציפונא עד מדינחא יהכון למתבע אולפן מן קדם יי ולא ישכחון: ביומא ההוא ישתלהיין כנישתא דישראל דאינון דמיין לבתולן שפירן דטעאה בשיפריהן עם עולימין חייבין ויהון מטרפין ורמן בצחותא: די מקיימין בחובת שמרון ואמרין קיימא דחלתא די בדן וקיימין נימוסי באר שבע ויפלון ולא יקומון עוד:

אמר נביא חזיתי ית יקרא דיי אסתלק בכרובא ושרא על מדבחא ואמר אם לית עמא בית ישראל תייבין לאוריתא כפי ימנרתא איתקטיל מלכא יאשיה ויחרב ביתא ויתפגרן עזרתא ומני בית מקדשא בשביא יהכון ושארהון בחרבא איקטול לא יערוק להון דעריק ולא ישתזיב להון דמשתזיב: אם ידמון לאטמרא כדבשאול מתמן במימרי ידברינון ואם יסקון בצינין דרמין עד צית שמיא מן תמן במימרי יחתונון: ואם ידמון לאיטמרא בבישי מגדלי כרכיא מתמן אפקיד בלושין ויבלושונון ואם יטמרון מן קדם מימרי בניסי ימא מתמן אפקיד ית עממיא דתקיפין כחויא ויקטלונון: ואם יהכון בשביא קדם בעלי דבביהון מתמן אפקיד ית דקטלין בחרבא ויקטלונון ואשוי מימרי עליהון לבישא ולא לטבא:

אהרוג עמו אמר יי'. ובצעם בראש כלם. קדמא ב' ל': ימלט י"ג וסימ' בלשון תרגום תפש לגברא דשבא שביא רצוקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חכיבתא ושקרת במיכאל. ופי' נמסר במלכים א' סוף סימן י"ח וירמיה סים' כ"ו:

ואדני. הטעם שינזור גזירה עליה: ותמוג. הפך תולדתה כי היא יבישה: ואבלו כל יושבי בה. כדור המבול: ועלתה. וטעם ועלתה כיאור שיעלה בתחתו: הבונה. הטעם להזכיר זה כי הוא ברא הארץ וכל יושביה ואיך יוכלו להסתר ולברוח מפניו והנה בכל הארץ ינע ומיד תמוג ואף כי חלק מאלפי אלפים הם בני אדם היושבים בה וסב ואמר כי הארץ לא תעמוד כי אם בכח שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והאור והאש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה אלה בין הארץ ובין השמים: ואגדתו. הם החיים: על ארץ יסדה. שהם כאגודות והזכיר פעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מטר והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם ית מרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי: הלא. אמר יפת כמו הכושי' הפקר ואין איש יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם איככם כמו הפלשתי' מכפתור וארם מקיר שנתערבו ויתכן כי טעם הלא את ישרא' העליתי הנה כבר ידוע כי אני א אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ואם מארץ ישרת ב בעבור אחרת וככה הוא העליתיך ממצרי' ומפלשתים ומכפתור וארם מקיר: הנה. מי גרם לכם להיותכם כבני כושיים שלא ת תדעוני המלכי' שלכם כי כל מלכי ישרא' עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד בגלו' שומרון והשבטים ביד מלך אשור: והניעותי בכל הגוים. שגלו בחלח וחבור וערי מדי. וטעם לא יפול צרור ארצ' כאשר אמר כי לא ישמיד בית יעקב רק מקצתו לבדו ויפת אמר כל ממלכות הארץ ישמיד רק ישראל לבדו ישאר ופירוש סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב ויצא שמו עד למרחוק וכן כתוב: בחרב. כאשר יפול מה שאיננו דגן מ מהכברה שאין בו ת תועלת ככה יאבדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רשעם לא תקריב הרעה ל לבוא ור' ישועה אמר כי בעדינו כמו אלינו: ביום. יום יאמר על העת: למען. זה הפסוק הפוך הוא ו וככה פירושו למען יירשו ישר' את שארית אדום וכל הגוי' אחרי מות סנחריב ואם על המשיח ברור הדבר הוא: הנה. עתה יספר טובע הארץ: התמוגגנה. כחלב דרך קצרה: ונטעתים. ואני אנטעם על אדמתם כעץ שלא יעקר ממקומו וככה תבואתו ונטעתיו וככה אשתלנו:

נשלם ספר עמוס

ונגע ג' מל' וסי' וכל הנגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב. הנוגע בארץ ותמוג. ואין נוגע בארץ דדניאל. אנ"ך: על ארץ ט' דסמיכי בקריאה וסימ' ושבתי את שבות מצרים. גבה לך ביפיך. ואברת אעלה על ארץ פרזות. הבנה בשמים מעלותיו. להמטיר על ארץ לא איש. ידין בגוים מלא גויות. עדות ביהוסף שמו

ואדני יהוה הצבאות הנוגע בארץ
ותמוג ואבלו כל יושבי בה ועלתה
כיאר כלה ושקעה כיאר מצרים:
הבונה בשמים מעלותו ואגדתו על
ארץ יסדה הקרא למי הים וישפכם
על פני הארץ יהוה שמו:
הלוא כבני כשיים אתם
לי בני ישראל נאם יהוה הלוא את
ישראל העליתי מארץ מצרים
ופלשתיים מכפתור וארם מקיר:
הנה עיני אדני יהוה בממלכה
החטאה והשמדתי אתה מעל פני
האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד
את בית יעקב נאם יהוה: כי הנה
אנכי מצוה והנעותי בכל הגוים את
בית ישראל כאשר ינוע בכברה
ולא יפול צרור ארץ: בחרב ימותו
כל חטאי עמי האמרים לא תגיש
ותקדים בעדינו הרעה: ביום ההוא
אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי
את פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה
כימי עולם: למען יירשו את
שארית אדום וכל הגוים אשר
נקרא שמי עליהם נאם יהוה עשה
זאת: הנה ימים באים
נאם יהוה ונגש חורש בקצר ודרך
ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים
עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה:
ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו
ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים
ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו
את פריהם: ונטעתים על אדמתם
ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר
נתתי להם אמר יהוה אלהיך:

קמ"ו

ויי אלהים צבאות די נזיף בארעא
וזייעא ויצדון כל דיתבין בה ויסיק
עלה מלך במשריתיה דסגי כמי
נהרא ויחפינה כולה ותשתקע
כנהר מצרים: די אשרי בתקוף
רומא שכינת יקריה וכנשתיה על
ארעא קשטה די אמר לכנשא
משירין דסגיאין כמי נהרא ומבדר
להון על אפי ארעא יי שמיה:
הלא כבנין רחימין
אתון חשיבין קדמי בית ישראל
אמר יי הלא ית ישראל אסקית
מארעא דמצרים ופלישתאי מק
מקפוטקיא וארם מקירני: הא
קדם יי אלהים גלן עובדי מלכותא
חייבתא ואשיצי יתה מעל אפי
ארעא ברם ארי לא גמירא ושיצאה
אשיצי ית בית ישראל אמר יי:
ארי הא אנא מפקיד ואבדר בכל
עממיא ית בית ישראל כמא
דמחזרין בערבלא ולא נפיל מיני
אבן מבינא לארעא: בחרבא
יתקטלון כל חייבי עמי דאמרין
לא תיתי ותוחי עלנא בישתא:
בעידנא ההיא אקים ית מלכותא
דבית דוד דנפלת ואיבני ית כ
כרכיהון וכנישתהון אתקין ותי
ותישלוט בכל מלכותא ותיגמר
ותשיצי סגי משריתא והיא תתבני
ותשתכלל כיומי עלמא: בדיל
דירתון ית שארא דאדום וכל
עממיא בית ישראל דאיתקרי שמי
עליהון בכן אנא יי עביד דא:
הא יומיא אתן
אמר יי ויער עדיא בחצודא ועצר
עינבין במפק בר זרעא וירבון
טוריא חמר מרת וכל רמתא
יתפלחן: ואתיב ית גלות עמי
ישראל ויבנון קירוין דצדין ויתובון
ויצבון כרמין וישתון ית חמריהון
ויעבדון גינין ויכלון ית איביהון:
ואקיימינון על ארעהון ולא יטלטלון עוד מעל
ארעהון דיהבית להון אמר יי אלהך:

רשי

הנוגע בארץ ותמוג. דמזיע בארעא וזיע ותמוג לשון נוע. וה' הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר גזירה זאת מאתו יבאת: ואגודתו. קשורת בריותיו ד"א קשורת הצדיקי' היא היתה יסוד הארץ לתקרת השמי' שבשבילם הכל קיים: הקורא למי הים. דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא: הלא כבני כושיים אתם לי. למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר איככם שבים אלי הלא מן בכינת באתם כשאר אומות ככושים אשר נדמיתם להם כענין שנאמר היהפוך כושי עורו כך אתם תוכלו להטיב: הלא. בטובתי תחלת בחרי בכם היא הוצאה שהוצאתי א אתכם מארץ מצרי' ומה לי בכך אף פלשתי' כך הוצאתי מכפתור כשבאו כפתורי' על העוים כענין שנא' והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו' כשפוגם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והוצאתים מידם ואעפ"כ לא נשיתם לי לעם: וארם מקיר. וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שגלו שם סנחריב ולקץ הימים כשתבטל מלכות אשור יצאו: והשמדתי אותה. הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד: כי הנה אנכי מצוה. להגלותם ולהניעם בכל הגוים תנועה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שבוררין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המנענע מנענע בכל כחו: ינוע. על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מ מאליו: לא תגיש ותקדי' בעדינו הרעה. בשביל עונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא: ביום ההוא. אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה ובו אקים סוכת דוד הנופלת ית מלכותא דבית דוד: למען יירשו. ישראל את שארית אדום ואת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם אשר כמו כי: ונגש חורש בקוצר. והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע לא יספיקו להרוס ע' שיבא הקציר ולא יספיקו ל לבצור עד שיבא עת הזרע: תתמוגגנה. יתפלחון תירגם יונתן קרקע עבודה מתמוגגת בבא גשמים: עסיס. יין טוב ומתוק:

נשלם ספר עמוס

בצאתו על ארץ מצרים. יהללו את שם יי' כי נשגב. והיה כמלאת שבעים. וכל ארץ מצרים ואורי' דכוו': אקים ו' וסי' אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם. אקים את סוכת דוד הנופלת. והריסותיו אקים: סימן כל אמת דהקמ"ץ עושה קמצין פי' כל אלה הדברים מלבים תרי עשר דברי הכים חוזה קהלת עזרא עושה נקוד בצירי במבב בסגול וסימ' נבסר בבלבים גבי פרשתא דארבעה אבנים הוא מצורעים והוא בחלק ב' סימן ז': אמר יי' אלהיך ל' סוף פסוק:

לא ידענו דורו ולא נוכל לומ' כי הוא הנזכר בספר מלכים בימי אחאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את יי' ואילו היה זה הנביא בעצמו איך יקראנו ירא השם ולא יקראנו נביא כי הנבואה היא המעלה הנכבדת יותר. ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנביא וירמיה וישעיה ועמוס שהתנבאו על אדום על כן אמר שמענו: וציר. כאילו ציר שלוח בגוי' שהתחברו ויאמרו אלה לאלה קומו: הנה קטן. כי מספרם מעט ואין ארץ מלכותם רחבה: זדון. חסר כ"ף כי חכמת כי הר שעיר ימלטך שוכני בחגוי הסלע: אם תגביה כנשר. פועל יוצא והפעול חסר והוא מקום שבתך וככה המגביהי לשבת וכבר פירשתיו הטע' תגביה מקום שבתך כנשר: אם גנבים. בסתר: שודדי לילה. נדמיתה. נכרתה כמו נדמה שמרון: איך נבעו. כמו אם תבעיון בעיו: עד. לא יכלו אנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגבול שלך בלכת פליטיך בשביה: לחמך. כאשר היית במקומך זהו תחתיך. אנשי שלומך המאכילים אותך נותני מזור בלחמך ולא הרגשת ומזור כמו מזורו. ותחסר כ"ף ממלת אין כאילו אמר אין תבונה בו וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה ולאין אין אונים ור' מריבום אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא התבוננת ממנו: הלא. לא יועילוך להצילך חכמיך וגם גבוריך: וחתו. תימן. אולי הזכירו לתקפו גבוריך שהם מתימן כי הוא מבני אדום: למען יכרת איש. מרוב ההרג ולא ישאר פליט וטעם למען דרך עם והאבדתי: מחמס. אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום הוא אחר גלות ירושלם על בבל וכן אמ' המקונן זכור יי' לבני ארו' שהיו אומרים לבבליים ערו ערו וכתוב תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום ונבוכדנצר השמית אדום ותהי ארצם שממה וככה יתנבא יחזקאל כי ירוש' שבה אחרי גלות בבל ואדום לא שבה וכבר פי' בספר דניאל כי אין ימר' בגלות אדום ופיר' דבר הקדמונים מלכות אדום הרשעה והנה טעם מחמס בעבור החמס שעשה אדום ליש' ביום ירוש': ביום. לראות ולהכנס: ואל. לא היה ראוי שתראה ביום נכרו הוא יום אידו שהוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים: ש. בעבור שהיה לעולם אדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עליהם שמחת אדום מצרתו: ואל תשלחנה. דרך קצרה והטע' ידיך וככה יחפרו בעמק רגליו: ואל. הפרק. מקום שיתפרקו ממנו הדרכי' ואמר לבבליים אי זה הדרך הלך הפליט: ואל תסגר שרידיו. למסור כאילו תסגור עליו: כי. הטע' במהרה יקרה לכל גם לך כמקרה הזה:

רשי

עובדיה. מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב"ה מהם ובהם אביא עליהם יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם: הנה קטן נתתיך. כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני קטן הוא ורבותינו דרשו קטן שאין להם לא כתובה ולא לשון: בזוי שאין מעמידי' מלך בן מלך: שוכני בחגוי סלע. סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו חגוי כמו והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא בריטייגא בלע"ז ואל תתמה על וי"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קצוי וכו"ו של משתוי שאין יסוד בתיבה אלא טי"ת וחי"ת: באו לך. עליך: איך נדמיתה. למה נדמית דומם עד שנגנבו כל רצונם. הלא בצרים ישאירו עוללות ואלה לא ישאירו לך כלום כי יחפשו ויגלו וידרשו מצפוניך: נבעו. תרגם יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעיון בעיו: עד הגבול שלחוך. אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך וליווך עד גבול ארצך עד המספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והכליתו: יכלו לך. לפתותך לצאת ושבו מאחריך: לחמך ישימו מזור תחתיך. אף מאכלך שם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ונזיד ע' עדשים ועל ידו בזית הבכורה. מזור חולי: וחתו גבוריך תימן. יחתו ויפחדו לכוס של ארץ אדום ואת ויתברון גיבריך יתבי ארעא דרומא: למען יכרת. כל איש גבור: מהר עשו מקטל. מרוב הרג שיבא עליהם: מחמס אחיך יעקב. בשביל חמס ששית ליעקב: ביום עמדך מנגד. שלא באת לעזור לו. גם אתה כאחד מהם. מעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם: אל תרא ביום אחיך. לא היה לך להביט ולעמוד מנגד. ביום נכרו. ביום הסגרו ביד אויב וכן הוא אומר בשאול נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי: ואל תשלחנה בחילו. אל תשלחנה ידיך בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קצר הוא וצריך להוסיף עליו ידיך: אל תעמוד על הפרק. מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט ובלשו' לעז קורין אותו טרו"ג: כאשר

חזון ב' ר"פ וסי' חזון ישעיהו בן אמוץ. חזון עובדיה כה אמר: עובדיה ל' דכוו' בנבי' וכל שאר נביאים עובדיהו וכל כתובים עובדיה בכ"ב עובדיהו וסימ' לזבולן ישמעיהו בן עבדיהו. והאנשים עשים באמונה: קנך ג' וסימ' ושים בסלע קנך. כי תגביה כנשר קנך דירמיה. ואם בין כבבי' שים קנך: ב' ר"פ אם אם אם וסי' אם גנבים באו

חזון

עבדיה כה אמר אדני יהוה לאדום שמועה שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה: הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד: זדון לבך השיאך שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ: אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יהוה: אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אם בצרים באו לך הלוא ישאירו עללות: איך נחפשו עשו נבעו מצפניו: עד הגבול שלחוך כל אנשי בריתך השיאוך יכלו לך אנשי שלמך לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו: הלוא ביום ההוא נאם יהוה והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו: וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל: מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם: ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו ועל ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם: ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה: אל תבוא בשער עמי ביום אידם אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום אידו: ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה: כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך:

נבואת

עובדיה כדנן אמר יי' אלהים לאדום בשורא שמענא מן קדם יי' ואיזגד בעממיא שליח קומו ונתעתד עלה לקרבא: הא חלש יהבתך בעממיא בסיר את לחדא: רשע לבך אטעיך דאת דמי לנשרא דשרי בשיני כיפא ברומא מותביה אמר בלביה מן יחתינני לארעא: אם תרים כנשרא ואם ביני כוכביא תשוי מדורך מתמן אחתינך אמר יי': אם גנבין אתו עלך אם בזוזי ליליא איכדין הויתא דמוך עד דיגנבו מיסתהון ואם חטופין כקטופין אתו עלך הלא משארין עוללן: איכדין אתבלש עשו אתגליין מטמורוהי: מן תחומא אגליוך כל אנשי קיימך אטעיוך יכילו לך אנשי שלמך אכלי פתורך שויאו תקלא תחותך מדלית בך סוכלתנו: הלא בעידנא ההיא אמר יי' ואוביד חכימין מאדום וכל גבר דביה סוכלתנותא מכרכא דעשו: ויתברון גיברך יתבי דרומא בדיל דישתיצי גבר דביה צורבא מכרכא דעשו מקטול: מחטוף אחוך יעקב תחפינך בהתא ותשתיצי לעלם: ביום מקימך מקבל ביומא דבזו עממי נכסוהי ונוכראין עלו בקירוהי ועל ירושלם רמו עדבין אף את כחד מנהון: ודחזיתא ביומא דאחוך ביום תבריה ודחדית לבני יהודה ביום תברהון ודאסגיתא למללא רברבן בעידן עקא: ודעלתא בתרעי עמי ביום תברהון ודחזית אף את בבישתיה ביום תבריה ודאושטתא ידך בנכסוהי ביום תבריה: ודקמתא על פירקא לשיצאה ית מערקוהי ודמסרתא משזבוהי בעידן עקא: ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי' על כל עממיא כמא דעבדת יתעביד לך גמלך יתתב ברישך:

לך. אם לשבט אם לארצו: שלמך ג' ב' חס' וחד מל' וסי' נמס' בישעיהו סי' מ"ח וירמיה סי' ל"ח: ידו ג' וסי' נמסר ביואל סימן ד'. ואל תרא חד מן י' ר"פ בנן ג' ג' מלין דנסבין ו' וסי' ולכל ולכל חית הארץ ולכל ולכל. והנה אנחנו באלמים אלמים ודנה והנה. ובן תעשה לחמרו ובן ובן. וכל הארץ בוכים וכל וכל. ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי. וקול בנפי החיות וקול וקול. ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש ואיש. ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל ואל. ובני אפרים ישעי ובני ובני. ושם האיש אלימלך ושם ושם:

כי. מדבר ליסר' כאשר שתיתם כוס כן ישתו כל הגוים · ולעו כמו ילעקדם וטעם בליעה לא שהוא חסר בי"ת ויפת אמר כאשר שתו הגוים ושמחו על הר קדשי כן ישתו על הר עשו: ובהר ציון. כל הגוים יהיו כלא היו ואין פליט להם אבל בהר ציון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזקיהו ורבי ישועה אמר על בית שני: והיה. ובית יוסף. הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף: וירשו. אמר הנגב שם מקום או נגב ארץ ישראל והיושבים בשפלה כמו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובנימין ירש את הגלעד מעבר לירדן: וגלות. אמר ר' משה הגלות שהחלו לגלות ור' מריכום אמר כי החל כמו ויאבל חיל וחומה והטעם כי יתפשו המדינה והרג שבתוכה גם הבורחים לא נמלטו ודרך מעטים שהיו בחיל: אשר כנענים. שמענו מפי גדולי' כי ארץ אלמניי"א הם הכנעניים שברחו מפני בני ישרא' בבואם אל הארץ גם ככה צרפת היא פרנסיא ותרגם יונתן בן עוזיאל ספרד אספמיא וזו היא גלות טיטוס וזאת הנבואה לעתיד לא כאשר אמר רבי משה כי אז כפזרו מהבית הראשון: ועלו מושיעי'. הם שופטי ישר' לשפוט השרידים בהר עשו אז תהיה לשם המלוכ' בגלוי כדרך והיה יי' למלך על כל הארץ שהוא לעתיד:

רשי

כאשר שתיתם על הר קדשי. כמה דחדיתון על מחת טורא ד דמקדשי: ולעו: כתרגומו ויסתלעמון לשון תהומה ושממון וטירוף דעת איסטורדי"ן ב בלע"ז: את מורשיהם. נכסי עממיא דהוו מחסנין להון: כי פי יי' דבר. והיכן דבר וירד מיעקב והאביד שריד וגו': וירשו הנגב. ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ז ישראל ירשו את הר עשו שהוא במצר דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרי' ואת הר שומרון: ובנימן את הגלעד. ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם ישפשטו להם ת מהלאה לגבולותיה של ארץ ישר' במזרחה: וגלות החל הזה. תירגם יונתן עמא הדין: החל. לשון חיל כמו ויבא ירושלימה בחיל כבד דרב שקה אלא שזה חסר יו"ד ויש עוד לפר' החל הזה גלות הגיא הזה: לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת. גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מי' השבטים לארץ כנענים עד צרפת: וגלות ירושלם אשר בספרד. שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי ה הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרים הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ"א בלע"ז ספרד תרגם יונתן אספמיא: ועלו. שרי ישראל מושיעים בהר ציון: לשפוט את הר עשו. ליפרע מהר עשו אשר עשו לישר' לשפט יוסטיצי"ר בלע"ז: והיתה ליי' המלוכה. לימדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעשו הרשע הר עשו ית כרכא רבא דעשו היא רומי:

ובית יוסף ב' וסימ' והתחלקו אתה לשבעה חלקים דיהושע. ובית יוסף להבה: את שדה ב' וסימ' ואם את שדה בקנתו. וירשו הנגב את הר עשו: החל ד' ג' קמץ וא' פתח וסי' החל רש והתגר בו בלחמה. החל רש לרשת את. החל וכלה. וגלות החל הזה לבני ישראל. בתראה פתח: כנענים הכנענים ג' בקריאה וסימ' וגלות

ארי כמא דחדיתון על מחת טורא דקודשי ישתון כל עממיא כס פורענותהון תדירא וישתון ו ויסתלעמון ויהון כדלא הוו: ובטורא דציון תהי משזבתא ויהון קדישין ויחסנון דבית יעקב נכסי עממיא דהוו מחסנין להון: ויהון דבית יעקב תקיפין כאשתא ודבית יוסף חסינין כשלהוביתא ודבית עשו חלשין כקשא וישלטון בהון ו ויקטלונון ולא יהי שיזבא לבית עשו ארי יי' גזיר כן: ויחסנון יתבי דרומא ית כרכא דעשו ויתבי שפילתא ית ארעא פלשתאי ויחסנון ית קירוי אפרים וית קירוי שמרון ודבית בנימן ית יתבי ארעא גלעד: וגלות עמא הדין דבני ישראל דבארעא כנענאי עד צרפת וגלות ירושלם דבכפמייא יחסנון ית קירוי ארעא דרומא: ויסקון משיזבין בטורא דציון ל למדן ית כרכא דעשו ותתגלי מלכותא דיי' על כל יתבי ארעא:

כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו והיו כלוא היו: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם: והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי יהוה דבר: וירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את הגלעד: וגלת החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב: ועלו משעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה:

כא

Jonah
373-376

ספר יונה

ויהי דבר יהוה אל יונה בן אמתי לאמר: קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני: ויקם יונה לברח תרשישה מלפני יהוה וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש

והוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם יונה בר אמתי למימר: קום איזיל לנינוה קרתא רבתא ואתנבי עלה ארי סליקת בישתהון קדמי: וקם יונה למערק לימא מן קדם דאתנבי בשמא דיי' ונחת ליפו ואשכח אלפא דאזלא לימא

והחל הזה לבני ישראל. יחיצוהו בין כנענים. ותכנע לפניהם יושבי הארץ: קום ט' רפ' וסימ' נבסר ביהושע סימ' ז' ולקמן בס פר' דא. מלפני יי' ח' בקריא' וסימ' המוכרים מלפני יי'. ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ב' בפסוק. כי מלפני יי' הוא בורח כי הגיד' אז ירננו עצי היער דד"ה. ובזאת עליך קצף. ולא נכנע דאמון דד"ה. הרים כדונג נמסו. כל אורית' דכוו' בב"ב וסימ' ויתחבא האד' ואשתו מפני. ואהה ועבדיך ידעתי כי טרם. וכל שאר קריא' דכוו' מפני יי':

ספר יונה

וקרא עליה. את קריאתי: לברוח תרשישה. ים ששמה תרשיש והוא בחוצ' לארץ אמר אברח לי הים שאין שכינה שורה בחוצה לארץ את' לו הקב"ה חייך יש לי שלוחי' כיוצ' בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה ללך אל נינוה אמר ה הגוים קרובי תשובה הם אם ה להם ויעשו תשובה נמצאתי מ מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים: ויתן

זה הנביא התנבא על ירבעם בן יואש וכן כתוב הוא אשר דיבר יי' ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר: יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו והכל מלא כבודו ואיך יתנבא' מורה פי השם והוא כ כתוב כי הוא הנביא והגאון אמר כי הלך אל נינוה וקרא עליה ולא הזכיר זה הכתוב כמו קראן לו ויאכל ל לחם ואני אומר כי אין זה כמו זה כי אין טעם להזכיר אם אכל אם לא אכל אם לא ק קראו לו רק פגע בו ו ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר השם למה היה בורח והוא

בזה זה מלרע וכל יחזקאל ומלכים דכו' בחב

אמר על כן קדמתי לברוח תרשישה ועתה הנה ראינו שלא היה משה רוצה ללכת בשליחות השם להוציא עמו ואף כי יונה שילך להשיב אל נינוה וככה אמרו חכמנו שתבע כבוד הבן ועתה ארמוז לך סוד יש עושה חרוזים בתולדתו בלי למוד ויש שהוא צרי' לימוד וכאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ונקל הוא האחרון מן הראשון וכל הנביאי' לבד ממשה אחר עבור כבוד השם על פניו נבואתם כולם במראו' הם גם בחלום על כן אמרתי על אברהם אבינו זה בנבואה על נסיון האלהים ולקח המאכלת ואזכנוטה לשמוע מהרה וכאשר חיפשתי בכל המקרא לא מצאתי מלת בריחה רק דביקה על מלת פני כמו ומפניך אברח ויברח יפתח מפני אחיו והנה לא מצאתי בנבואת יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב חי יי' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה ויצא קין מלפני יי' על כן אחריו ומפניך אסתר כי פני האדמה לפני יי' ועוד כתוב לבוא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד יי' וכתב לבוא עמהם תרשישה מלפני יי' והמשכילים יבינו: קום. נינוה. בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת אורטיה ואנכי לא ידעתי ועתה לא ציוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נביא השקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הטעם לא אמר לו רק בפעם השנית כי שם כתוב את הקריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד מ' יום ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו טפשים כי למה שלח השם נביאו אליהם רק שישובו אל השם ואם לא ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה באמת שאם ישובו אל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר והנכון מה שאמרו קדמונינו ז"ל כי חרה לו שימלטו בעבור ישראל והנה מצאנו כתוב היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להפחית אין זה דרך הלשון כי כתוב ותיקר נפשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין נגדו ולא יחוס אם הם רבים ופירו' לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים רק עתה בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם לא היה שולח נביאו אליהם והנה ראינו ששבו תשובה גמורה אין כמוה ולא תמצא כתוב ששברו מזבחות הבעלים או גרעו פסילים והנה מזה כלמוד שלא היו עובדי פסילים: ויקם. וירד יפו. אמר הגאון כי תרשישה תרסוס ורבי מבשר אומר שהיא עיר תונ"ס באפריקי: ויתן

ויתן שכרה. לא כל שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקו: וי"י הטיל. השליך דרך משל והטעם שהשליכו מהיבשה על כן לא יכלו להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום התחברות הים עם הנהר והוא סמוך אל היבשה כי לעולם הוא קשה על הספינות והעד שככה היה שאמר ותשליכני מצולה בלב ימים ונהר יסובבני: והאניה חשבה. כמו ארץ כי תחטא לי: וייראו המלחים. יועצי הספינה כמו מלחייך וחובלייך ויפת אמר כי מלח היו מוליכים: אל ירכתי הספינה. אל אחת ירכתי הספינה כמו ויקבר בערי גלעד: וישכב וירדם. מצער הים ומזעפו אולי לא נכנס קודם זה בספינה: ויקרב. רב החובל. הגדול שהיו חובלי' הוא מרימי החבלים חבלי התורן

ויקרב ה' פתחין וסימ' ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשה חכמה מן העיר. והיה כי קם הפלשתי. ויקרב המלך על המזבח. אליו רב החובל: ונדעה ה' בקריא' וסי' הוציאם אלינו ונדעה אותם. יגישו ויגידו לנו. הגידו האותיות לאחור. ונדעה בשלמי הרעה הזאת. ונדעה התצליח דרכינו דפרשת מיכה. וחד פלוגתא

ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם
תרשישה מלפני יהוה: ויהוה הטיל
רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול
בים והאניה חשבה להשבר:
וייראו המלחים ויזעקו איש אל
אלהיו ויטלו את הכלים אשר
באניה אל הים להקל מעליהם ויונה
ירד אל ירכתי הספינה וישכב
וירדם: ויקרב אליו רב החבל ויאמר
לו מה לך נרדם קום קרא אל
אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו
ולא נאבד: ויאמרו איש אל רעהו
לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי
הרעה הזאת לנו ויפלו גורלות ויפל
הגורל על יונה: ויאמרו אליו
הגידה נא לנו באשר למי הרעה
הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא
מה ארצך ואי מזה עם אתה: ויאמר
אליהם עברי אנכי ואת יהוה אלהי
השמים אני ירא אשר עשה את
הים ואת היבשה: וייראו האנשים
יראה גדולה ויאמרו אליו מה זאת
עשית כי ידעו האנשים כי מלפני
יהוה הוא ברח כי הגיד להם: ויאמרו
אליו מה נעשה לך וישתק הים
מעלינו כי הים הולך וסער: ויאמר
אליהם שאוני והטילני אל הים
וישתק הים מעליכם כי יודע אני
כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם:
ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה
ולא יכלו כי הים הולך וסער
עליהם: ויקראו אל יהוה ויאמרו
אנה יהוה אל נא נאבדה בנפש
האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא
כי אתה יהוה כאשר חפצת עשית:
וישאו את יונה ויטלהו אל הים
ויעמד הים מזעפו: וייראו האנשים
יראה גדולה את יהוה ויזבחו זבח
ב ליהוה וידרו נדרים: וימן יהוה דג
גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי
הדג שלשה ימים ושלשה לילות:

ויהב אגרה ונחת בה למיזל עמהון בימא מן קדם דאתנבי בשמא דיי: ויי ארים רוח רב על ימא והוה נחשול רב בימא ואילפא בעיא לאתברא: ודחילו ספניא ובעו גבר מן דחלתיה וחזו ארי לית בהון צרוך ורמו ית מניא דבאלפא לימא לאקלא מנהון ויונה נחית לארעית שידא דאלפא ושכיב ודמוך: וקרב לותיה רב ספניא ואמר ליה מא את דמוך קום צלי קדם אלהך מאם יתרחים מן קדם יי עלנא ולא נוביד: ואמרו גבר לחבריה איתו ונרמי עדבין ונידע בדיל מה בישתא הדא לנא ורמו עדבין ונפל עדבא על יונה: ואמרו ליה חוי כען לנא בדיל מה בישתא הדא לנא מה עיבידתך ומנן את אתי אי דא היא מדינתך ואי מדין עמא את: ואמר להון יהודאה אנא ומן קדם יי אלהא דשמיא אנא דחיל דעבד ית ימא וית יבישתא: ודחילו גבריא דחלא רבא ואמרו ליה מה דא עבדתא ארי ידעו גובריא ארי מן קדם יי הוא עריק ארי חוי להון: ואמרו ליה מה נעביד לך וינוח ימא מיננא ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף: ואמר להון טלוני ורמוני לימא וינוח ימא מעליכון ארי ידע אנא ארי בדילי נחשולא רבא הדין עליכון: ושטין גבריא לאתבא ליבשתא ולא יכילו ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף עליהון: וצליאו קדם יי ואמרו קביל בעותנא יי לא כען ניבד בחובת נפש דגברא הדין ולא תתן עלנא חובת דם זכיי ארי את יי כמא דרעוא קדמך עבדתא: ונסיבו ית יונה ורמוהי לימא ונח ימא מנחשוליה: ודחילו גבריא דחלא רבא מן קדם יי ואמרו לדבחא דבח קדם יי ונדרו נדרין: וזמין יי נונא רבא למבלע ית יונה והוה יונה במעיא דנונא תלתא יומין ותלתא לילון:

רשי

ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לקחת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא שנתן שכר כולה: חשבה להשבר. כדמי כאילו היא נשברת: המלחים. בני אדם המנהיגי' את הספינ': איש אל אלהיו: מן שבעים אומות היו שם: רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע"ז גוברנ"ייל: מה לך נרדם. מה לך להיות נרד' אין עתה עת רדם: יתעשת. לשון מחשבה וכן עשתונותיו ותלא עשית דדכ"ל: לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם מ משתברת אמרו בשביל אחד מתנו הוא כן מביאו בפר' דרבי אליעזר: בשלמי. במעשיו של מי מתנו: הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרע' הזאת לנו: ומאין תבוא. שמא על אנשי אותו מקו' נגזרה גזירה: ואי מזה עם אתה. שמא עמך חטאו: מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מפני מושל כזה: ויחתרו האנשי'. יגעו ועסקו כחותר במחתרת: בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו: וידרו נדרים. שיתגיירו: דג גדול. זכר היה והיה עומד בריוח ולא נתן לבו להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מ מלאה עוברים והיה שם בדוחק והתפלל שם שנאמ' ממעי הדגה

מבטן

מסרה

ונדעה נרדפה לדעת: ז' פסוקין ואת את ואת וסימ' והקריב מזבח השלמי' אשה לי"י חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו שנאתי: ולא יכלו ג' בקריא' וסימ' להוציא את הכנים ולא יכלו. להבקיע אל מלך אדום. ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה: כאשר' דמטעי' דסבי' אשר בקריא' וסימ' משת נ נדב' ירדך אשר תתן כאשר תנינא דפסוק' השמר בנגע הצרעת. אחרי כאשר יצאו הרדפים. עבו ויראו בני והגדי לקחו נחלתם תניינא דפסוק' בגורל נחלתם דקדים ליה ואלה אשר נחלו בני ישראל. והשכים להשכיח עמי שמי. ותשכח יי' עשך נוטה שמי' כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי. כאשר חפצת עשית.

ורבי משה אמ' מנזרת תחבולות: יתעשת. כמו אבדו עשתונותיו וכמוהו עשתי עשר ב בעבור שזה המספר הוא כמו שני חשבונות כלל ופרט וכמוהו א אלהים יחשוב לי: ויאמרו: לא היו כי שם ספינות אחרות ויכלו לבאת וזאת לברה ב ברה על כן אמרו לכו ונפילה גורלו': בשלמי. בעבור מי וכמוהו על של: ויאמרו. המפר' בקשו לדעת מאי זה עם הוא ומאי זה ארץ מאת נגזר עליהם ת השמים מות לא דבר בוכה כי אם גזר השם על עם אם לא היה בעיר אחד מהם ש שנגזר עליו רק במקו' אחר עם אחרים לאת ויפחדו האחרים כאילו נתערבו על שנגזר עליו חברו למות ומנהג רוב האדם לחיו' ממלאכת ומלאכת האדם תורה על דברו ולמה ככם ללכת למקום אחר ויש ארצות שרוב אנשיה טובי' וככה היום ידוע. ויאמר. השיב להם על האחרון שהו' מבני עבר הנקראים ששם על אמו' עבר הראשון שהוא אבי כל בני עבר ואין לו יראה רק ת מהשם שברח מלפניו והזכיר השמי' והארץ והים והטע' כי ארע כי הוא שמה ועל הכל ימשול: וייראו. כנגד שאמ' אני ירא ויאמרו לו מה זאת והטעם איך עשית זה לברוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם: ויאמרו. מה נעשה. והטעם תן לנו עצה מה נעשה: וישתוק. הים כמו וישמחו וישתוקו: ויאמ'. שאוה ומבקש למות ולא תשוב ניכוה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי ששמע מפיהם כי ישליכוהו: ויחתרו. פירושו וכבר חתרו ומלת ויחתרו בעבו' שבעלי המשוטות דומים לחותרים: ויקראו. האמינו כולם בשם הנכבד ושבו ל לקרא אליו: בנפש. בעבור כמו ועבד יעקב ברחל: כאשר חפצת. שהתברר להם כי בעבורו הים סוער: ויעמ'. מזעפו. דרך משל כמו זועפים: ויראו. ויזבחו. אחרי באתם: וימן. כמו זמן: ויהי יונה. אין כח באדם לחיות במעי הדגה כפי שעה ואף כי זה המספר רק במעשה נס:

ויתפלל

ויתפלל. המפרשים רצו לפרש חדוש והוציאו הכתוב מפשוטו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי והלא ראו שם כתוב מבטן שואלי ושכה מתעמקי קראתיך יי ועוד כי מלת שועתי לאות כי התפלל ושוע אל השם טרם שיקיאנו הדג וככה ותבא אליך תפילתי והנה למה לא היה כתו' ויתפלל יונה אחרי צאתו ממעי הדגה ועוד כי אחרי תפלתו כתוב ויאמר יי' לדג והביאם בברית הזאת בעבור ותעל משחת ותבוא אליך תפלתי. ועתה שים לבך וראה כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר אשר לקחתי מיד האמרי כידבר שנגזר להיות ידבר בלשון עבר וככה ויט שכמו לסבול דרך כוכב מיעקב וישמן ישורון ויבעט וירא יי ויכאץ וישכן ישראל בטח בדד ובתפילת דוד בברית ויענני מהר קדשו סלה כי הכתו' אמר בברחו ולא אחר ברחו ובתפילתו אך אוסיף להביט אל היכל קדשך שהוא השמי' ויי' בהיכל קדשו ורבים ככה ושם כתו' ישועתה ליי' שהיא מקוה כמו ישועתה ליי' לבקש ויש מי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין צורך כי דגה ודג שם המין כמו צדק וצדקה: ויאמר. שאול. מקום עמוק הפך שמים שהוא מרום: ותשליכני. ימים. כמו על יאוריהם ויפת אמ' כי ים סוף מתערב עם ים יפו וסוף כמו ותשם בסוף בעבור היותו קרוב: ואני. נגרשתי מנגד עיניך הם השמים: אפפוני. עד נפש. עד הגיעה נפשי למות: לקצבי. מקומות שיכרתו שם ההרים מגזרת ויקצב עץ: והארץ. שגרה בריחים בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ: בהתעטף. כמו כי יעטף. ותעל משחת חיי. דרך משל על נשמתו שהיא בא בלא' חיתו: משמרי'. פועל יוצא והטעם על אנשי הספינה שהיו קוראי' אליו ונכח זה את זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים לא פירושו כמו חסד הוא: ואני. אשר נדרתי. במעי הדג: ויאמר. דרך משל שהכריחוהו לעשות חפץ השם: ויהי. פעם שנית: קום. הוא ירא כי לא הלך דרך ם שתרחק נינוה אם ישלחהו שנית ילך: ויקם. אמר ר' ישועה כי הלכו אנשי הספינ' אל נינוה והגידו דבר יונה על כן האמינו ומלת לאהי' פירשתיה: מהלך שלשה ימים בסביב המדינה והוא מהלך יום אחד מן הקצה אל הקצה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן ויחל. יש אומרים כי נהפכת שנהפכה ממעשיה הרעים וזה דרש א

לראשי ד' בקרי' וסי' לכן שומר לראשי אשימך. סוף חבוש לראשי. סבות לראשי ביום נשק. שמאלו תחת לראשי קדמאה דספרא: קום ט' רף וסי' קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נגוה. חברון. קום בי עליך

וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה׃ וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃ בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃

ג
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃ קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃ וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃ וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃ וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ׃ וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃

וצלי יונה קדם יי אלהיה ממעיא דנונא: ואמר צליתי מדעקת לי קדם יי וקביל צלותי מארעית תהומא בעיתי עבדתא בעותי: ורמיתני בעומקיא בלבא דימא ונהר סחור סחו' לי כל נחשולוהי דימא וגלוהי עלי עדו: ואנא אמרית אתרכית מן קדם מימרך ברם אוסיף לאסתכלא בהיכלא דקודשך: אקפוני מיא עד מותא תהומא סחור סחור לי ימא דסוף תלי עיל מרישי: לעיקרי טוריא נחתית ארעא נגרת בתוקפה עיל מיני עלמין ואסקת קריב קדמך לאסקא מחבלא חיי יי אלהי: באשתלהיות עלי נפשי פולחנא דיי אדכרית ועלת לקדמך צלותי להיכלא דקודשך: לא כעממיא פלחי טעותא מאחר דאיתוטב להון לית אינון ידעין: ואנא בתושבחת אודאה קורבני אקריב קדמך דנדרית אשלם פורקן נפשי בצלו קדם יי: ואמר יי לנונא ופלט ית יונה ליבשתא:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם יונה תניינות למימר: קום אזיל לנינוה קרתא רבתא ואיתנבי עלה ית נבואתא די אנא ממליל עמך: וקם יונה ואזל לנינוה כפתגמא דיי ונינוה הות קרתא רבתא קדם יי מהלך תלתא יומין: ושרי יונה למיעל בקרתא מהלך יומא חד ואכריז ואמר בסוף ארבעין יומין ונינוה מתהפכא: והימינו אנשי נינוה במימרא דיי וגזרו צומא ואסרו שקין מרבהון ועד זעריהון: ומטא פתגמא לות מלכא דנינוה וקם מכורסי מלכותיה ואעדי לבושי יקריה מניה ואתכסי שקא ויתיב על קיטמא: ואכריז ואמר בנינוה מגזירת מלכא ורברבנוהי למימר אינשא ובעירא תורי ועני לא יטעמון מידעם ולא ירעון ומיא לא ישתון: ויתכסון סקין אינשא ובעירא ויצלון קדם יי בתקוף ויתובון גבר מאורחיה בישתא ומן חטפא דבידיהון:

רשי

מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: כל משבריך וגליך. כל כחשולוהי דימא על שם שהכחשול משבר ומפרק את הים זואני אמרתי. כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך: סוף חבוש לראשי. ימא דסוף תלי לעיל מן רישי שהראהו הקב"ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: ואני אמרתי הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה מתני סגור ולא אצא לעולם. בעדי כמו וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עוד בעד עור אבר כנגד אבר: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי. ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת היכל שירושלם כ בעניין שנאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך: בהתעטף. באיסתלהות וכן בהתעטף כפשם וכן בעטוף עוללי: משמרים הבלי שוא. אומות העולם העובדים ע"ז: חסדם יעזבו. יראת הקב"ה שכל חסדם וטובתן מאתו יעזובו אבל אני א איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כן תרגם יונתן ובפרקי דרבי אליעזר דורשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מטיבים לע"ז ונתגיירו: ישועתה ליי'. מדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר ליי' ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו לעזרה שלנו: נהפכת. נחרבת: אדרתו. לבוש יקריה: ויזעק. נוה והכריז: מטעם המלך וגדוליו. מעצת המלך אל וגדוליו צוו להכריז: ויקראו אל האלהים בחזקה. אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מ מרחמים על אלו: מי

ודבר. קום קדש וחס': ויקרא ויאמר ז' פסוק' אית בהון ויקרא ויאמר וסי' נמסר במלכים א' סי' ת': ויעבר ט' וסי' נמסר במלכים א' סי' טו ובסדר נח: ויזעק ד' וסי' נמסר בספ' שפטים סי' ד': וישבו ח' רפין וחס' וסי' בסם' רבת':

אינכו נכון רק הדבר כמו רגע אדבר: ויאמינו: כמו ויאמן העם והטעם בדבר אלהים: ויגע. זה לפני לבוש השקים: ויעבר. הסיר: ויכס. בגרונו כי הוא פועל יוצא: ויזעק. מטעם. מעצתו ודעתו ושכלו כמו בשנותו את טעמו: ויתכסו: ויקראו. האדם:

תי

מי שהוא בן דעת או מי שחוא שידע מעשה רע או כמו אולי: ואלת ישוב על השם הנכבד: וירא האלהים. שיאמינו בו ובכה ביתרו לפני האלהים: וינחם. דברה תורה כלשון בני אדם: וירע. שנחם השם: ויתפלל. פירשתיו: וכחם. תואר כי על כן הוא קמוץ כמשפט כל בניין נפעל: ועתה. בעבור ראותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מחניכה וכאשר עשה אליהו בשמחו חזאל: ויאמר. ההיטב. כמו ואכות אותו טחון היטב וסטחן טחינה שלימה בגורה והטעם למה חרה לך כל ככה ויפת אמר היחר לך שאיטב אלי למי שארבה וזה הכל הוא: ויצא. שב להזכיר דברי יונה ואשר קרהו לפני מלאת ארבעים יום כדרך ו

ויפגע במקום גם ויקח יוסף את שניהם: וימן. קקיון. חכמי ספרד אומרים דלעת או קרה ואין דרך לרעתו: להציל לו מרעתו. מרוב חום השמש ויש אומרים כי בעבור ש שעמד במעי הדג זמן ארוך עור בשרו רך ולא יוכל לסבול החום וימן. למחרת. יום שמחתו בקיקיון: ויהי. רוח קדים. ממזרח: חרישית. אמר רבי מרינוס שהיתה חזקה ומשמעת שאון עד ש שתחרשנה האזנים: ויתעלף. כמו תתעלפנה ותכס בצעיף ותתעלף שהתעלף בבגדיו: ויאמר. השם שם משל לנביאו בעבור שחרה לו כי נחם השם ויאמר. הכתוב דבר דרך שיבינו השומעים כי השם לא יחמול בכל הבריאות והנה הטעם אתה חסתה על דבר לא עשית ואיך לא א אחוס אני על מעשי ומלת בן בחירק כמו בן נון והיה אם בן הכות הרשע והנה לא שמח בקיקיון רק יום אחד מהבקר עד הערב והנה היה ת מתחילת הלילה החל שיגדל עד הבקר ו ולערב החל ליבש ובעלות השחר כולו יבש על כן אמר שבן לילה היה ובן לילה אבד: ואני. שתים עשרה רבוא. שלא חטאו גם בהמות והנה דרך סברה כי נהפכת כ כמהפכת סדום כי ה הדבר היה ידוע בכל העולם:

נשלם ספר יונה

אנה ה' כתיב ה' בליש' בקשה בקריאה וסימ' זכור נא את אשר התהלכתי דישעיה · וחכרו דמלכים אל נא נאבדה בנפש האיש הזה · אנה יי' הלא זה דברי · אנה יי' מלטה נפשי · אנה יי' כי אני עבדך: אדמתי ג' בקריאה וסי' ונטשתים מעל אדמתי · עד היותי על אדמתי · על כן קדמתי

מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב
מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד׃ וַיַּרְא
הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ
מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־
הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא
ד עָשָׂה׃ וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה
וַיִּחַר לוֹ׃ וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי עַד־הֱיוֹתִי
עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ
תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־
חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד
וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃ וְעַתָּה יְהוָה קַח־
נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי
מֵחַיָּי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ׃
וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם
לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב ת
תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־
יִּהְיֶה בָּעִיר׃ וַיְמַן יְהוָה־אֱלֹהִים
קִיקָיוֹן וַיַּעַל מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת
צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ
וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה
גְדוֹלָה׃ וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת
בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־
הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ׃ וַיְהִי כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ
וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתַּךְ
הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר
טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן
וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן
אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן־
לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד׃ וַאֲנִי
לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה
אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ
לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה׃

כח

ו' כת' · ל' · ה' נטל · א' · ב"א כתח · ז' כתי' ס' · ג' · ב' נכסף · ד' · נ"ה · ב' · ל' · ל' תס · ח' · ה' נכב' · ל' · ל' וח' וימן אלהים · ה' · ליתר למחרת · ג' ב' מל' ותך חס' · ל' ומל · ל' · כ"ה · ב' · ב' · כולהון רפי' · ז' בליש' ובל בן כין רכו' · ל' סין רבת · ד' חס' א'

מן ידע דאית בידיה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלוהי מן קדם יי ויתוב מתקוף רוגזיה ולא נובד׃ וגלן קדם יי עובדיהון ארי תבו מאורחתהון בישתא ותב יי מן בישתא די מליל למעבד להון ולא עבד׃ ובאש ליונה בישא רבא ותקיף ליה׃ וצלי קדם יי ואמר קביל בעותי יי הלא דין פתגמי עד דהויתי על ארעי על כן אוחירתי למיערק לימא ארי ידענא ארי את אלהא חננא ורחמנא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון ומתיב ם מימריה מלאיתאה בישתא׃ וכען יי סב כען ית נפשי מיני ארי טב דאימות מדאיחי׃ ואמר יי הלחדא תקיף לך׃ ונפק יונה מן קרתא ויתיב ממדנח לקרתא ועבד ליה תמן מטלתא ויתיב תחותה ב בטולא עד דיחזי מה יהי בסוף קרתא׃ וזמין יי אלהים קיקיון וסליק עיל מן יונה למהוי טולא על רישיה לאגנא ליה מבישתיה וחדי יונה על קיקיון חדווא רבא׃ וזמין יי ית תולעתא במיסק צפרא ביומא דבתרוהי ומחא ית קיקיון ובאש׃ והוה כמדנח שמשא וזמין יי רוח קידומא שתיקא וטפחת שמשא על רישא דיונה ואשתלהי ושאיל ית נפשיה לממת ואמר טב דאימות מדאיחי׃ ואמר יי ליונה הלחדא תקיף לך על קיקיון ואמר לחדא תקוף לי עד מותא׃ ואמר יי את חסתא על קיקיון דלא ע עמלת ביה ולא רביתיה די בליליא הדין הוה ובליליא אוחרנא אבד׃ ואנא לא אחוס על נינוה קרתא רבתא דאית בה סגי מתרתא עסרי ריבון אינשא דלא ידע בין ימיניה לסמליה ובעירא סגי׃

רשי

מי יודע. עבירות שבידו ישוב: וכחם האלהי'. כתעשת על הרעה לטוב ממנה: וירע אל יונה. אמר עכשיו יאמרו האומו' שאני נביא השקר: הלא זה דברי. יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריבם ואהיה שקרן בעיניה': וימן. לשון הזמנה: להציל לו מרעתו. מחום השמש: קיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו: ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיאח' לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך: חרישית. אמרו רבותינו בשעה שמנשבת משתקת כל ה הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן תרגם יונתן שתיקתא: ויתעלף. פשמ"יר בלע"ז: לא עמלתבו. בחרישה וזריעה והשקות מים: בן לילה. כמו בן לילה לא גדל אלא לילה אח': אשר לא ידע וגומ'. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם:

סליק ספר יונה

לברוח. אם עלי אדמתי תזעק: חרה לך ב' וסי' ויאמר יי' ההיטב חרה לך · ולמה נפלו פניך: וימן ה' ד' בנהון בסיפ' וסימ' יי' דג גדול · יי' אלהים קקיון · האלהים תולעת · וימן אלהים רוח קדים · וחד בדניאל וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג: ויבש ג' ב' מל' וא' חס' וסי' ויבש הנחל · ואך את הקקיון וייבש · הוכה כעשב ויבש · בתרא חס': שבן ז' בליש' וסימ' אם בן הכות הרשע · שבן לילה היה ב' בו · דברי אגור בן יקא · כי תשב ללחום · ובין ישרים רצון · ובן את הדבר · ובינה לו בבראה · ד' מנהון חס' הרשע קקין אגור והאי פסוק של ובין ישרים רצון קשיא לי ... [illegible]

INDEX

זה הנביא היה נזכר בספר ירמיהו ונבאתו על כל ישראל: שמעו. זאת המלה מופלאה בלשונינו כי לפי דעתינו לאמר כלכם וככה כלם תמונו ובואו כה גם מיכיהו הנביא את׳ בדבר אחאב שמעו עמים כולם ועל דרך סברה כי מיכה איננו מיכיהו בן ימלא כי דורו׳ רבים ביניהם: הקשיבי. דרך משל כי מלואה הם העומרים עליה: לעד. כי הזהרתי אתכם והודעתי אתכם: כי. יוצא. שהיה בהיכל קדשו והם השמים על כן וירד. וטעם זאת הפרשה להבא גזירותיו כדרך שירת דוד כאשר פירשתי ויא כי במתי ארץ רמז לפליטים וככה ונמסו ההרים ואין צורך רק הטעם כי בכל מושל ועצה חפצו וימסו ההרים כדונג ונמקו ההרים כדונג מפני האש אש השם והוא חרונו ותתבקענה העמקים כמים מוגרים: מי. מי נופל על אדם לא על בהמה וטעם דבר וטע׳ מי שמך ומי אתה או מי שמך דרך קצר׳ וככה זה מי גרם לי ליעקב פשע זה ור׳ מריכום אמר כי מי את בתי חסר עם מי היית וזה מי פשע מי עשה ומי היה גרם פשע יעקב והדבר שוה: הלא שומרון. הטעם יושב שומרון וככה ירושלם: ושמתי. על ידי אשור: לעי. כמו לעיים חפירו׳: למטעי כרם. שלא תשב: והגרתי. לארץ אבני חומותיה שלא יראו עד כי הבנין יהרס: ויסודותיה אגלה. עד שלא יהיה ניכר מקום שומרון: וכל. יכתו שפעלי הכסף ואתנניה שנתנו לע״ז לזנו׳ תחת השם. אמר הגאון כי קבצה היה ראוי להיות קיבוץ בשורק וכמוהו ופתחו שעריך תמיד וייסם באהרן על בשר אדם לא ייסך ולפי דעתי כי קבצה שומרון ופתחו ה המפתחים כמו אשר ילדה אות׳ ויאת׳ ליוסף וככה וייסם אותו ה המסים וככה לא ייסך הכהן. וטעם עד אתנן זונה ישובו הזהב והכסף של ע עצבים לאלילי אשור: על. דברי הנביא מה שיספדו בימים ההם עברי השם: שולל: כמו אדם ששללו ה בגדיו וכשאמר ערום או הזכיר שולל כי ה המשונע שהוא מטורף מדעתו דרכו ללכת שולל וערום והוא מ מגזרת שובב וכן טעם מוליך יועצים שולל:

חלוף כל כינ׳ אם באה הלוה חוץ יום י׳

חסר ג׳ כתחין טמר׳ כתחין לרמוניה

רשי

דבר המורשתי. מעיר מרישה: ויהי בכם לעד. שהבאתי לכם בפתו והתריתי בכם: יוצא ממקומו. ממכסא הרחמים לכסא הדין: ודרך על במותי ארץ. על הרמי וגסי הרוח: כדונג. שעוה: המוגרים במורד. דמושדין במדרון מוגרים לשון זיבת מים וכן עיני נגרה נגרות בהם אפו פרץ כחל משם נגר ויגר מזה: לעי השדה. לדערין דחקלא לשון גלים כמו יגר סהדותא: והגרתי לגיא אבניה. והסחבתי כמו המוגרים במורד: כי מאתנן זונה קבצה. כל ההון הזה: ועד אתנן זונה ישובו: ולשמיין כאשר אתנני זונה ישובו כל ק קבוציה ויונתן תרג׳ ולבית פלחי טעוותא יתמסרון כל קובציה: אלכה שולל. משתגע כשוטה בתמהון לב כמו אשתוללו אבירי לב וכר מרע משתולל והתי״ו היא באה לשמש כתיב׳ בלשון מתפעל ונתפעל וכן הילוך תיבה ם פתחילת יסודה שי״ן או סמ״ך כשבא׳ה עליו תי״ו בלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל אומר אני שהוא מלשון שוג׳ כמו לא תשלה אותיפל השל דייקר שלו: כי אנושה מכותיה. כי חולה היא במכותיה כמו ו ואנוש דמתורגם: בגת אל תגידו: פן ישמחו לכו פלשתים: בבית לעפרה. עופרת אבי העזרי: עפר התפלשי לשו׳ נופל על הלשו׳ וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושב צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה. התפלשי התגלגלי פתרונו לפי ענינו התעפרי: עברי לכם. התחיל בלשון יחידות נקבה כ כמדבר אל כנסית העיר כמו ש שאמר יושב שפיר כולם בשם כ כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא א אומר: יושבת שפיר. שם העיר: עריה בשת. גלויה בית הבושת כאשר נקראת שפיר שהוא שם כפל היוצא מרתמה של אשה: לא יצאה יושבת צאנן. לא יפקון משזבין מיתבי צאנן: מספד בית האצל יקח מכם עמדתו. המספד שגרמתם לנגזלים שאתם גוזלים נחלתו כדי להגים בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו תעמד הבנינים שבניתם והעמדתם על נחלתם בית האצל אוט״מכט: כי חלה לטוב. כי קויתה לטובה אותה היושבת בשלוותה וממרה על פי הנביאים: כי ירד רע. הרי כי זה משמש בלשון אלא היא חלה לטוב אבל משני מרותה ירד לה רע: רתום המרכבה לרכש. אסרו המרכבה לרכש שהוא קל לרוץ ותברחו ואמר דונש שהוא לשון ערבי: לכן תתני שלוחים על מורשת גת. על אשר תתני שלוחים על מלכות דוד אשר הורים אתכם בת כענין שנאמר ויקח דוד את גת מיד פלשתי׳ ואתם מואסי׳ בו כמו שנ׳ יען אשר מאס העם הזה את מי השילוח וגו׳ לפי׳ בתי אכזיב שהיית׳ מארץ יהוד׳ ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישר׳ שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכי׳ עליו ובימי אחז נתנבאת נבוא׳ זו: לכן

פתגם נבואה מן קדם יי די הוות עם מיכה ממרשה ביומי יותם אחז יחזקיה מלכיא דבית יהודה דאיתנבי על שומרון וירושלם: שמעו עממי כולהון אציתי ארעא ומלהא ויהי מימרא דיי אלהים בכון לסהיד יי מהיכלא דקודשיה: ארי הא יי מתגלי מאתר בית שכינתיה ויתגלי וירמוס ית תוקפי ארעא: ויתמסון טוריא תחותוהי ומישריא יתבזעון כשעותא מן קדם נורא כמיא דאשידין במורדון: בחובי בית יעקב כל דא ובחטא דבית ישראל היכא חבו דבית יעקב הלא בשמרון ואיכא חטו דבית יהודה הלא בירושלם: ואשוי שמרון ליגרי חקלן בית צדות מצבת כרם וארמי לחילתא אבנהא ואושהא אגלי: וכל צלמנהא ידקרון וכל טעותהא יתוקדון בנורא וכל בית דחלתהא אשוי לצדו ארי מאגר זניתהא אתכנשו ולבית פלחי טעותא יתמסרון: על דא יספדון ויילילון יהכון בשוללי ערטילאין יעבדון מספדא כירורין ואיבלא כבנת נעמין: ארי ממרעא כחתהא ארי מטת עד דבית יהודה קריבת למעל בתרעי עמי עד ירושלם: בגת לא תחוון מיבכא לא תיבכון דיתבין בבתיא בעפרא יתפלשון בקיטמא חפו רישיהון: עברו לכון דיתבין בשפיר גלן ערטילאין בהתין לא יפקון משיזבין יתבי צאנן עיבידו לכון מספד במרד על קטילי גיבריכון בית צולאי בתי חמדתכון דהויתון אנסין ומקרבין דין לכטר דין בכן יתנסיב מנכון שפר ארעכון: ארי דהות יתבא על שפר ארעא ומסברא לטב ומסברא למיהב לאוריתא מה תעברון ארי נחתת בישתא מן קדם יי למיעל בתרעי ירושלם: טקיסו רתיכיא רמו על רכשא דיתבין בלכיש ריש חובין היא לכנשתא דציון ארי בך אשתכחו מרודי ישראל:

דבר

1 דבר יהוה אשר היה אל מיכה המרשתי בימי
יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה אשר
חזה על שמרון וירושלם: 2 שמעו
עמים כלם הקשיבי ארץ ומלאה
ויהי אדני יהוה בכם לעד אדני
מהיכל קדשו: 3 כי הנה יהוה יצא
ממקומו וירד ודרך על במותי ארץ:
4 ונמסו ההרים תחתיו והעמקים
יתבקעו כדונג מפני האש כמים
מגרים במורד: 5 בפשע יעקב כל
זאת ובחטאות בית ישראל מי פשע
יעקב הלוא שמרון ומי במות יהודה
הלוא ירושלם: 6 ושמתי שמרון לעי
השדה למטעי כרם והגרתי לגי
אבניה ויסדיה אגלה: 7 וכל פסיליה
יכתו וכל אתנניה ישרפו באש וכל
עצביה אשים שממה כי מאתנן זונה
קבצה ועד אתנן זונה ישובו: 8 על
זאת אספדה ואילילה אילכה שילל
וערום אעשה מספד כתנים ואבל
כבנות יענה: 9 כי אנושה מכותיה
כי באה עד יהודה נגע עד שער
עמי עד ירושלם: 10 בגת אל
תגידו בכו אל תבכו בבית לעפרה
עפר התפלשתי: 11 עברי לכם
יושבת שפיר עריה בשת לא
יצאה יושבת צאנן מספד בית
האצל יקח מכם עמדתו: 12 כי
חלה לטוב יושבת מרות כי ירד
רע מאת יהוה לשער ירושלם:
13 רתם המרכבה לרכש יושבת לכיש
ראשית חטאת היא לבת ציון
כי בך נמצאו פשעי ישראל:

ל׳ יתר א׳ | ל׳ הוסר | ל׳ לנסח | לל׳ · ל׳ כבוד | ג׳ מל | ל׳ | ג׳ רפין | ל׳ · ג׳ | ל׳ | ל׳ · ל׳ · ג׳ | ל׳ וחס׳ | ג׳ · ג׳ · ח׳ פסו׳ וכל וכל | ל׳ · ה׳ פתחי בלים | ל׳ · ל׳ | ת׳ · ג׳ | ג׳ מל | ה׳ כתוב | התפלשי ק׳ ל׳ | ל׳ | ל׳ | ג׳ מלא | ל׳ | ל׳ וחס׳ · ל׳ | ל׳ קמץ בסיפ׳

ועריס. הוא מבלי לבוש ולא יקרא ערום בלבישת שק כי אם בהקירו השק כמו שאומר ביפעיה ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ ויעש כן הלך ערום ויחף: כי אנושה. כל אחת ממכותיה וכמוהו אנוש לשברך מגזרת ויאנש אנושה הוא תואר כמו עצומה ברוכה כי באה המכה עד יהודה כי סנחריב תפש ערי יהודה הבצורות: בגת. לפלשתים מקונן הנביא על ישראל ובוכה על נקמת פלשתים ושמחתם על ישראל וים אומרים כי זאת הנבואה על יום ירושלם כאשר לכדוה כשדים: בבית לעפרה. עיר בארץ כנען ופירוש בבית בכל בית: התפלשי. כמו תתפלשי באפר וכתיב התפלשתי דברי הנביא: עברי. שפיר. שם עיר: עריה בשתגלות ובשתו: צאנן. שם עיר: לא יצאה לספוד: מספד בית האצל: שם עיר והטע׳ יצא בית האצל לספוד ולא תעיר לעזור לשכיניה כי במקומו יעמוד ויקח מוכר מכל זה העירו׳ ההולכו׳ בשבי: כי יקח. ילמוד כמו כי לקח טוב שיעמוד במקומו: כי. מרות. שם עיר ויא מגזרת תרגום מרי שמיא או מגזרת תמר ואין לפי׳ זה טעם כי יושבת לאות על שם עיר וטעם הנזכרות שלא יבאו לספוד שהם במצור ובמצוק כאשר נזכר׳ עפרה ושפיר וטעם לטובכלל׳ אחרי לי בעבור שעדר: כי ירד רע. הכך הטוב שהיה לה: רתם. היה ראוי על דרך הלשון להיותו רותמי והטעם קשור וכן דרך עוברי דרכי׳ לקשור רתם או הטע׳ אחרי לרותם רתום יש אומ׳ שילכו בשבי וההולך בגלו׳ אינו על מרכבה ולפי דעתי אין דבריך לבים שהיית׳ אומר׳ בימי שלותך רתום המרכבה: כי בך נמצאו. זאת לכים היתה ליהודה סמוכה לשבטו׳ והיא למדה מרדכיה׳ וממנה למדה בת ציון:

לכן

לכן תתני שלוחים. מנחות כמו שלוחים לבתו והטעם תוסיף עוד מנחות לפלשתים כאשר היה מנהגך אולי יעזרוך: מורשת גת. עיר בארץ פלשתים: בתי אכזיב. את יפת עיר ולפי דעתי כי האל״ף נוסף והיא כמו והיה בכזיב אולי היתה ליהודה ולא יכלו לעזור לישר׳ בעת רעתו ואל״ף לאכזב נוסף כמו אקדח ודרך בחו׳ לדבר ככה כמו גם מדמן תדמי וערער תתערער וככה רבים:

לכן תתני שלוחים פי׳ לכן כמו על אשר כמו על כן תטעי כטעי נעמנים על אשר כטעתיך כטעי נעמנים ואתכהפכת לזמורות זר. בתי אכזיב לאכזב לשון נופל על הלשון מאבר׳ חלק למדתי מדרש מקר׳ זה כך: עוד היורש אביא לך. אויבי׳ פורישו אותך את היושבת במרשה יורש למרשה לשון נופל על הלשון: עד עדולם. שהוא

משכבותם ד׳ וסי׳ יבוא שלום ינוחו על משכבותם. כי יילילו על משכבותם. יעלזו חסידים בכבוד: ולא תלכו ב׳ וסימ׳ בחקות הגוי. ולא תלכו רומה ואינון מן ולא דסמיכין לתיו ול דכוו׳ וסימ׳ בכס רבת בערך לא:

לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת
בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי לָךְ יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה
עַד עֲדֻלָּם יָבוֹא כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל:
קָרְחִי וָגֹזִּי עַל בְּנֵי תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי
קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר כִּי גָלוּ מִמֵּךְ:
ב הוֹי חֹשְׁבֵי אָוֶן וּפֹעֲלֵי
רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר
יַעֲשׂוּהָ כִּי יֶשׁ לְאֵל יָדָם: וְחָמְדוּ
שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ וְעָשְׁקוּ
גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ:
לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
חֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה
אֲשֶׁר לֹא תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם
וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא:
בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה
נְהִי נִהְיָה אָמַר שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק
עַמִּי יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב
שָׂדֵינוּ יְחַלֵּק: לָכֵן לֹא יִהְיֶה לְךָ
מַשְׁלִיךְ חֶבֶל בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה:
אַל תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא יַטִּפוּ לָאֵלֶּה
לֹא יִסַּג כְּלִמּוֹת: הֶאָמוּר בֵּית יַעֲקֹב
הֲקָצַר רוּחַ יְהוָה אִם אֵלֶּה מַעֲלָלָיו
הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר
הוֹלֵךְ: וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב
יְקוֹמֵם מִמּוּל שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן
מֵעֹבְרִים בֶּטַח שׁוּבֵי מִלְחָמָה: נְשֵׁי
עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל
עֹלָלֶיהָ תִּקְחוּ הֲדָרִי לְעוֹלָם:

בְּכֵן תְּשַׁדְּרִין קוּרְבָּנִין לְמַחְסְנֵי גַת בָּתֵּי אַכְזִיב יִתְמַסְרוּן לְעַמְמַיָּא בְּחוֹבִין דִּי פְלַחוּ בְהוֹן לְטַעֲוָתָא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: עוֹד מַהְסְנִין אַיְתֵי עֲלֵיכוֹן דְּיָתְבִין בְּמָרֵשָׁה עַד עֲדֻלָּם יִסְקוּן וְיֵעֲלוּן בִּתְחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: תְּלוּשִׁי וּרְמָא עַל בְּנֵי תַּפְנוּקִיךְ הָא כְנִשְׁרָא דְנָתְרוּ גַּדְפּוֹהִי כֵּן אַסְגִּי מְרַט בְּרֵישִׁךְ עַל בְּנַיִךְ אֲרֵי גְלוֹ מִינִיךְ: וַוי דִּי מְחַשְּׁבִין לְמֵינַס לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ עַל עַרְסָתְהוֹן מַקְדְּמִין בְּצַפְרָא וְעָבְדִין אֲרֵי אִית חֵילָא בִּידֵיהוֹן: וְחָמְדִין חַקְלַיָּא וְגָזְלִין וּבָתַּיָּא וְאָנְסִין וְעָשְׁקִין גְּבַר וּבֵיתֵיהּ גְּבַר וְאַחְסַנְתֵּיהּ: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַחְשִׁיב עַל דָּרָא הָדֵין בִּישְׁתָּא דְּלָא תְעִידוּן מִתַּמָּן צַוְרֵיכוֹן וְלָא תְהָכוּן בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲרֵי עִדָּן בִּישׁ הוּא: בְּעִדָּנָא הַהִיא יִטּוֹל עֲלֵיכוֹן מַתַּל וְאִלְיָא וּבְעִינְיָתֵיהּ יֵימַר אִתְבְּזָזָא אִתְבְּזַזְנָא מַחוּלַקְהוֹן דְּעַמִּי מַעְדַּן לְהוֹן מֵאַחְסַנְתְּהוֹן כַּד דִּין לְהוֹן תְּאֵבִין חֲלַקְתְּהוֹן מְפַלְגִין: בְּכֵן לָא יְהֵי לָךְ מְתַח חוּט מְשַׁח בְּעַדְבָּא בִּקְהָלָא דַיְיָ: לָא תִתְנַבּוּן נְבוּאָה לָא תְלַפּוּן לְעַמָּא הָדֵין אֲרֵי לָא מְקַבְּלִין אִתְכְּנָעוּ: הַכְדֵין כְּשַׁר דְּאָמְרִין דְּבֵית יַעֲקֹב הִיתְקְפַר מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ אִם אִלֵּין עוֹבָדוֹהִי הֲלָא כָּל פִּתְגָּמֵי תַקְנַיָּא דַּאֲמָרִית לְאַיְתָאָה אַיְתִיתִי עַל כָּל דִּמְהַלְּכִין בְּקוּשְׁטָא: מְקַבִּיל חוֹבֵיהוֹן עַמִּי לְבַעִיל דְּבָבָא מְסָרִין מְקִבְלֵיהוֹן עַמְמַיָּא קָיְמִין מַחְכְנִין יָתְהוֹן מְמוֹן יְקָרְהוֹן מִנְהוֹן נָסְבִין עֲדַן בְּאַרְעֲהוֹן לְרוּחְצַן תָּיְבִין בְּהוֹן כִּתְבִירֵי קְרָבָא: כְּנִישַׁת עַמִּי תְתָרְכוּן מִבֵּית חֶדְוָתְהוֹן מִנְהוֹן בְּנֵיהוֹן דְּבָרִין גְּלָא יְקָרְהוֹן דַּהֲווֹ אָמְרִין קַיָּם לְעָלְמִין:

עוד היורש. הוא האויב ואי׳ טעם לפרש שהוא מנבי שם שירש הארץ והיא עילם רק הו׳ האויב שירש הארץ ויתכן שזה הנביא היה מזאת העיר ול׳ תתמה בעבור שינוי התנועות שאמר היורש כנגד מרשה ואין הלשון מ מדוקדק יפה להיות זה כנגד זה כי לא ישמרו בשמות כאשר ישמרו בפעלים להיותם על מתכונת אחת כמו ה השולמית מתיחסת א׳ שלם שהיא ירושלם והיה לו לומ׳ השלמית: עד עדלם. עיר בארץ כנען והיורש ישרית בעבור אח וככה הוא יורש כבוד ישר׳: קרחי. כמו מלכי עליכו: וגזי. לגוז השער וככה ויגז את ראשו זה דבר הנביא לכל עיר ועיר: הוי חושבי און. בלילה בהתבודדם בנפשם: לאל ידם. כח ולא תואר וככה מלת טוב וגם רע כי פעמי׳ שהו׳ תואר שם הקודם ו ופעמי׳ שם דבר שהוא כח וככה טוב ורע פ פעמים שהוא אדם שהוא טוב או רע והוא תואר ופעמי׳ שהו׳ דבר רע או דבר טוב שהוא שם דבר: וחמדו. וגזלו. בחזקה: ונשאו. ולקחו לנפשם: ועשקו. בדרך פתוי והונאה ומרמה כי העושק את חבירו ודמה אותו לערב ו ולהחזיק בממונו אשר הלוהו או בשכרו אשר השכירו: לכן. רומה. שם דבר כמו טובה לא תלכו בקומ׳ זקופה כי עת רעה היא לא ראיתם כמוהו: ביום. ישא׳ המושל ונהה כמו ונבה ונהה אשר יהיה בימי׳ ההם כמו שבר האדם לא נהיה וככה הוא מי שנהיה בעת ההיא ינהה נהי וא׳ כי נהיה כמו חולה מגזרת נחלתי ונהייתי: נשדנו. בניין נפעל מפעלי הכפל והמקונן יאמ׳ חלק עמי ימיר השם להיותו נכרי איך ימיר מה שהיה לי וכאשר קוינו לשובב שיטוב שדנו אלינו אז יחלקנה הנכרי כי מלת יחלק זרה להזכיר כנגד השם והזכיר שדונו כנגד שאמר וחמדו שדות: לכן. יאמר לכל אים מהמשפחה הרעה הגוזלי׳ השדות הטעם בעבור שעשית זה החמס לא ישאר לך בן שישליך חבל בגורל: בקהל יי׳. בשוב יי׳ שבות עמו: אל. יספר הנביא מה שהיו אומ׳ המשפחה הרעה לנביאי השם לא תנבאו לא תטיפו ככה יטיפון היו מטיפין להם ל׳ תטיפון ומלת יסג כסמך כשי״ן ובא על משקל קל תחת כבד לומר יסג במקו׳ ישיג כי מי שלא יטיף למשפחה הזאת לא תשיגנו כלימה: האמור. הדבר הו׳ זה שיהיה אמור בלשון תמה אתם בית יעקב ור׳ ישועה אמר כאילו כת׳ שמע אתה הקרוא ביתעקב ובעבור האל״ף שהוא מאותיות הגרון תבוא הה״א בפתח קטן כמו החזק הוא הרפה: הקצר רוח יי׳. היא הנבואה וטעם הלא לעולם רוח השם תדבר אמת כי למה יעשה השם רע: אם אלה מעלליו. וכי מנהגו לעשו׳ רע לבריותיו על חנם רק ידבר להטיב לכם ויבא טוב עם הולך דרך ישר והטעם דברו הטוב יקיים עם מעשיהם אם היו טובים: ואתמול. מלה אחת כמו כי ערוך מאתמול תפתה והטעם כי דברי יטיבו לטוב לא לאשר הוא מאתמול: לאויב יקומם. יקום עמי כאויבים את רעהו: ממול שלמה. בעבור שלמה והדר שיפשיטו אדר עוברי בטח וכאשר ימלטו שלא יהרגום שלא כשאר להם רק מה שעליהם יחשבו כנפשם כי הם שובי מלחמ׳ וישמחו בהמלטם מידכם כאשר ישמחו שובי מלחמה בשלום ככה תעשו מתוך לעיר לשלול שלל ולבוז בז ובעיר תעשו חמס אחר: נשי. כל אחת מנשי עמי: תענוגיה. שהית מתענג׳ עם בעלה: תקחו הדרי. להפרד האב מהאם:

לפנים מן הגבול יקוב אחור ויבא כבוד ישראל שיכבשו האויבים מגבולם עד עדולם כן ת״י עד עדולם ייתון בתחום ארע׳ ישר׳. ומדרש אגדה שמעתי משמו של רבי מנחם עוד היורש אביא לך. ראוי היו בני עילם לירש את ארץ ישראל שהוא היה בכור לבני שם ובשביל אהב׳ אבותיכ׳ הסיבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כשדים ואת בני עילם עליהם: קרחי. ראשך: וגוזי שערך כמו ויגז את ראשו לשון תלישת שער: כנשר. כתרגומו כנשרא דמתרן גדפוהי דרך ה הנשר למרט רוב כנפיו: ופעלי רע על משכבותם. כל הלילה נומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר: ובתים ונשאו. מושב על וחמדו חומדים בתים. ונשאו כמו ולקחו: ולא תלכו רומה. ולא תהכון בקומה זקופה: ונהה נהי נהיה. ונהה לשון עתיד כמו ונשה ושכה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי אשר נהיה אמר שדוד נשדנו אויבינו שדדונו ולשון נשדנו שכתב בו נו״ן בתחילה ולא כתב שדונו מפני שבא לשמש שתי לשונות לשון כ נפעלנו ולשון פעלנו אילו כתב נשדנו היה הלשון מוסב על ה הנשדדים ולא אל השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב אל ה השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נשנו כיר אשר שדונו ובלע״ז שומ״ר דיווסטוי״א כמוט ד״א נשדנו אנחנו גרמנו לעצמינו ששדדונו: חלק עמי ימיר. נחלת חלק עמי נחלף לאויב: איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק. איך יכול אלי עוד להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אותם האויב הזה לו איך איפשר לשוכבם עוד לי כל אלה דברי המקונן ונושא המשל. איך ימיש לי קומ״א שריטו״רנ״א אתו״י כמו סורה אלי ויסור אליו: משליך חבל. חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה: אל תטיפו יטיפון. אל תנבאו להוכיחם לכם הנביאים אני אומר אשר תטיפו תמיד: ולא יסג כלימות. פן ישיגון אתכם כלימות מאתם כענין שנאמר אל תוכח לץ. כל טיף לשון נבואה כמו ולא תטיף על בית ישחק והטף אל הדרום: האמור בית יעקב. הזאת אמרו בית יעקב כששומעים את הרעה אשר נביאי מתנבאי להם: הקצור רוח יי׳. שמא אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים: אם אלה מעלליו. כולם להרע: הלא דברי ייטיבו עם הישר הולך. אני לא קצרה רוחי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך את הישר הולך היטב אטיב לו: ואתמול עמי לאויב יקומם. המקרא מחובר לשלמעלה הימנו אני טוב ומטיב אני ואת הדבר אשר למולו ובעבורו עמי אותי יקומם לאויב לו: ממול שלמה אדר תפשיטון. כנגד אשר אתם גוזלים השלמה ולבוש תפארת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך: מעוברים בטח שובי מלחמה. ממה שהיו סבורין להיות עוברין בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמ׳ כבני אדם השבים מן המלחמה חסירי בגדים ומזון שלקחו אויביהם מה שעליהם. שובי כמו סורי הגפן נכריה כוני ממועד: נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות אלמנות או לפי שאתם נוטלין את ממון בעליהן והם יושבים ומצירים ואין משמחין את נשותיהן: תקחו הדרי. הדר הוד ועושר שנתתי להם:

קומו

קומו . בעבור זה לא תנוחו בארצכם בעבור שטומאת הארץ במעשיכם כי היא תחבל אתכם כמו וחבל את מעשה ידיך. וחבל כמו צירים וחבלים . נמרץ גמור תהי ארצכם לכם : לו איש . הנה אתם תנוו נביאי השם שלא יטיפו להוכיחכם אולי תשובו אל השם ולא תתגרשו מארצכם כאשר תגרשו אתם הגוים והנה אם יבוא איש שיתנבא בדברי כזב ויאמר להם שתו ושתחו ויאמר השם כי תנוחו במקומכ׳ ואשר כרו וכעו ישובו למקומם כמו שכתו׳ אחריו אסוף אאסוף ותתקבצו כולכ׳ אז יהיה מטיף העם הזה לכם באמרו ככה פסוק זה : אסוף . כצאן בצרה . אוליש כעיר הזאת : בתוך הדברו . למקום שנהגו העדר כמו דוברות כים לשון וינהג את הצאן וככה הקורות היו נוהגות או נוהגות ככה תהימנה מערים מרוב אדם כמו המון אדם : עלה . אם תפרץ את הצאן ותצא ראשונה כולם תפרצנה ותצאנה זו אחר זו וככה יעשו ישראל בדברי נביא השק׳ כמו הצאן שילכו לרעות ויעבור מלכם וכבוד השם בתחלה על כן כתיב כה אמר ה׳ על הנביאי׳ המתעי׳ שאמרו אסוף אאסוף : ואומר . הראשים והקצינים הם החייבי׳ לייסר המעוות והנה שנאי אדם טוב וגוזלי עורם משל לממונם וגיעם : ואשר . שאר עמי . הצדיקי׳ : פצחו . קראו כמו פצחו רנה וי״א שברו ופרשו כמו פרוס לרעב לחמך והפ״א תחת כמ״ך והטעם שברו : קלחת . כמו סיר או כמו צלחת : אז . אלה הקציני׳ התגברו על הדלי׳ והנה יד השם תגבר עליהם ויזעקו אל השם ולא יענם כאשר היו צועקים הדלים : כה . טעם הנושכים בשניהם שדבור לטובם יענה ישראל וישככם : ואשר לא יתן . להם מה שיאכלו ויבקשו׳ לכן לילה׳ יבא לכם מזה החזיון וחשך יהיה שלא תוכלו לקסום בלילה : וקדר עליהם היום . הטעם כי יבא להם יום אדם יום חשך ענן וערפל ויבושו החוזים׳ שלכם : כי אין מענה אלהים . בפיכם רק כזבים : ואולם . מלאתיכח . מן רוח השם ומשפט אמת בפי וגבורה לדבר ולא אפחד מהקצינים והראשים כי יאמן דברי ולא אכזב : שמעו . המתעבים . משפט שאדב׳ וכל מלה ישרה שיבאה מפי יעקשו או פירושו שיעשו עולה לכל : בונה . כל אחד מהנזכרים אחרי כן הוא בונה ציון בגזלו שיתעני והנה פיר׳ זה הטעם : ראשונה . הם ראשי ירושלם הם המלכים : במוחר ישפוטו וכהניה במחיר . שיקחו ונביאיה

אסף ג׳ וחס׳ וס׳ אסף אסיפם נאם יי׳ . אסף אאסף יעקב כלך . אסף אסף כל מעל פני האדמה : פרצו ג׳ וס׳ עלה הפורץ לפניהם . ובית אבותיהם פרצו בר״ה . כי עתליהו המרשעת : ואשר יב׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהר סיני : ולא יענה ה׳ וס׳ וזעקתם ביום ההוא אז יזעקו אל יי׳ דספרא . ישאהו על כתף . שם יצעקו ולא יענה .

רשי

קומו ולכו כי לא זאת המנוחה . קומו וגלו מן הארץ כי לא בדרך זו כתתיה לכם למנוחה : בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ . כי למען טמא אותה היא עושה חבורת חבלי רשעים . תחבל לשון אגודות כמו חבל נביאים חבלי רשעים וכן ת״י מסייעי׳ עלה לשון סיעה . וחבל נמרץ ובעת אגודתם כבר נועצו בניהם ופירושו למה הם מתחברים נמרץ דבר מפורש באר היטב כמו מה נמרצו אמרי מה ימריצך קללה נמרצת : לו איש הולך רוח . לו מוצאים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה : אסף אאסף . עוד ימים באים ואקבץ את׳ : כצאן בצר׳ יכצאן רבה הכתו׳ במבצרי גדרות צאן : בתוך הדברו . ת״י וכעדרא בגו דיריה מקום שהוא מתנהג שם וכן ורעו כבשים כדברם : תהימנה מאדם . תהיינה הערים הומיות מרוב אדם אשר בקרבם : עלה הפורץ . מושיעם הפורץ גדרות סירים ומסוכות חדקים לייסר לפניהם הדרך : גוזלי עורם . של בית ישראל שהם ראשים וקציני׳ עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל : שאר עמי . בשר עמי : ואת עצמותיהם פצחו . פתחו להוציא המוח כמו פצחו רנה פתחו פה ברנה : ופרשו כאשר בסיר . ומשברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל . ופרשו לשון שבר כמו פרוס לרעב ולא יפרסו להם פרסה ביגון : קלחת . קלדירא בלע״ז : אז יזעקו אל יי׳ . אז בבא אותו העת האמור למעלה אסף אאסף יעקב יזעקו אל יי׳ להטיב להם ברצון עמו ובשמחת גויו ולא יענה אותם : הנשכים בשיניהם . ואוכלי׳ בשר בהמות פטומות שמאכילי׳ אותם עמי הטועים אחריהם : וקראו שלום : וכאשר יאכילום יקראו ויתנבאו להם שלום . וקדשו עליו מלחמ׳ . והזמינו עליו למלחמה : מענה אלהי׳ . מענה נקוד קמץ לפי שהוא דבוק אל השם : עיין

קוּמוּ וּלְכוּ כִּי לֹא־זֹאת הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר טָמְאָה תְּחַבֵּל וְחֶבֶל נִמְרָץ׃ לוּ־אִישׁ הֹלֵךְ רוּחַ וָשֶׁקֶר כִּזֵּב אַטִּף לְךָ לַיַּיִן וְלַשֵּׁכָר וְהָיָה מַטִּיף הָעָם הַזֶּה׃ אָסֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ קַבֵּץ אֲקַבֵּץ שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן בָּצְרָה כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדָּבְרוֹ תְּהִימֶנָה מֵאָדָם׃ עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם׃

וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט׃ שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה גֹּזְלֵי עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל עַצְמוֹתָם׃ וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ וּפָרְשׂוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קַלָּחַת׃ אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא יַעֲנֶה אוֹתָם וְיַסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר הֵרֵעוּ מַעַלְלֵיהֶם׃

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־עַמִּי הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וְקָרְאוּ שָׁלוֹם וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה׃ לָכֵן לַיְלָה לָכֶם מֵחָזוֹן וְחָשְׁכָה לָכֶם מִקְּסֹם וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הַנְּבִיאִים וְקָדַר עֲלֵיהֶם הַיּוֹם׃ וּבֹשׁוּ הַחֹזִים וְחָפְרוּ הַקֹּסְמִים וְעָטוּ עַל־שָׂפָם כֻּלָּם כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים׃ וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ אֶת־רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל חַטָּאתוֹ׃

שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֵת כָּל־הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ׃ בֹּנֶה צִיּוֹן בְּדָמִים וִירוּשָׁלַםִ בְּעַוְלָה׃ רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסֹמוּ וְעַל־יְהוָה יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה׃

קומו וגלו ארי לא דא ארעא בית נייחא לרשיעיא בדיל טמיותה אינון מחבלין בדיל לסאוברתה אתון מסתייעין עלה : על דטעו בתר נביי שקרא דמתנבן להון רוח די שקר ומלפין להון לחמר ולרויו ויהי כמא דאליפו למיטעי בתר נביי שקרא כן יגלון לארעא שקרא עם דרא הדין : בסופא כנשא אכנישכון דבי יעקב כולכון קרבא אקריב גלותכון שארא דישראל כחדא אשוונון כענא בגו חוטרא כעדרא בגו דירא הסן מסגי אינשא : יסקון משיזבין כד בקדמיתא ויסק מלך מדבר ברישהון ויתבר בעלי דבבא דמעיק להון ויכביש כרכין תקיפין קירוי עממיא יחסנונון ויהי מלכיהון מדבר ברישיהון ומימרא דיי בסעדהון : ואמרית שמעו כען רישי יעקב ושלטוני דבית ישראל הלא לכון למדעית דינא : סנן לאטבא ורחמין לאבאשא אנסין נכסי עמא מנהון וממון יקירהון מנהון נסבין : ודי בזו נכסי עמי וממון יקרהון מנהון נסבין וית שארהון מגמרין תייבין ומפלגין יתהון כמא דפלגין איבריא לגו דודא וחלקיא לגו קדרא : בכן יצלון קדם יי ולא יקביל צלותהון ויסלק שכינתיה מנהון בעידנא ההיא כמא דאבאישו עובדיהון : כדנן אמר יי על נביא דשקרא דמטען ית עמי דמן מוכיל להון שירוון דבסר מיתנבן עלוהי שלמא ודלא מוכיל להון מזמנין עלוהי קרב : בכן תיבהתון מלארתנבאה ותתכנעון מלאלפא ותחפי עקא בקבלא ית נביי שקרא ויקבל עליהון עידנא : ויבהתון נביי שקר ויתכנעון מלאלפא ויתעטפון על שפם כאבלין כולהון ארי לית בהון רוח נבואה מן קדם יי : וברם אנא אתמליתי בתקוף רוח נבואה מן קדם יי ודין דקשוט וגבורתא לחואה ליעקב חבותי ולישראל חטאוהי : שמעו כען דא רישי בית יעקב ושלטוני בית ישראל די מקלקלין אורחת דינא וית כל כוונתא מעקמין : דיבנן בתיהון בציון בדם אשיד וירושלם בנכלין : רישהא בשוחדא דיינין וכהנהא בממון מורן ונביהא בכספא מלפין ועל מימרא דיי מסתמכין למימר הלא שכינתא דיי בינגא אמרין לא תיתי עלנא בישתא :

מסרה

לעבדי קראתי ולא יענה : ואשר לא׳ ח׳ דסמיכי וסימ׳ נמסר בסדר וארא : מענה שלשה בצירי וסי׳ בלשון ארמי חדותא דבר נשא בותתא׳ ופ׳ ובשו החזי׳ וחפרו . שמחה לאיש במענה פיו : לאדם מערכי לב :

מענה נ׳ בצירי וכו׳ חדותא דבר בנא נהתתא

ונביאיה הם נביאי השקר בעבור כסף שיתנו להם יקסומו ואלת קסם בלשון ישמעאל כמו חותך שככה יהיה ויקרוב אליו נוזרים והנה קוסם קסמים שם כולל למלאכות הנזכרות אחר כן וטעם הלא השם בקרבנו כמו היכל יי׳ היכל יי׳: לכן ציון שדה. תשוב כשדה שתחרש. עין כמו ענין קץ הימין בחיין חטין: והר הבית. שהם כבוד השם יהיה לבמות יער: והיה. אין ספק כי זאת הנבואה לעתיד על כן אמר באחרית הימים והטעם בעבור שהזכיר למעלה כי הר הבית יהיה לבמות יער שב לנחם ישראל כי עוד ישוב כבוד הבית וידוע כי הר הבית איננו גבוה והנה הטעם שיכא ממנו עד למרחוק ומכל הפאות ישובו אליו במנחות כאילו יהיה בראש כל ההרים ויהיה נשא מגבעות עד שיראוהו כל יושבי הארץ: ונהרו. ירוצו מגזרת נהר כי הוא רץ לעולם: והלכו. ואמרו. אלה לאלה: נעלה. לגדל מעלתו: כי מציון תצא תורה. לכל הגוים כאשר הוא כתו׳ לקרא כולם בשם יי׳ ולעבדו שכם אחד: ושפט. השופט הוא המשיח ויפת אמ׳ השם הנכבד ודברי יי׳ ואחרי׳ אמרו אנשי ירושלם כאילו אמר ושפט עתה ועוד היו׳ לא עבר דור שלא היתה בו מלחמה ואם שקט מקו׳ זה לא שקט אחר והכתו׳ אמ׳ ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה: וישבו. כל אנשי העולם: כי פי השם דבר זה ואמת הוא בלי ספק: כי. אלה דברי הנביא מוכיח ישראל ומנחם אותם אם הבית חרב לא כ כנית תורת אלהינו שהבטיחנו והשמיענו כזאת או הטעם כאשר ישראל מהגלות על כן אמר ואנחנו נלך ו והוא הטעם כי כהבנו׳ הבית אז יביאו הגוים את ישראל המפוזרים מנחה ליי׳ ובהליכתם ילכו איש בשם אלהיו עד שירום אנשי בית המקדש על כן אחריו: ביום. הצולעה. הישראל שלא תוכל ללכת במהרה וככה הנרא: ואשר הרעותי. להם שמתי׳ לחרפה בגוים: ושמתי׳ הנהלאה. שהיתה רחוקה מהלאה לארצ׳ אז ימלוך השם לבדו עליהם מגזרת הלאה ולא מתלאה כי תלאה שורשו תלא: ואתה. אמר יפת מגדל דוד והכהן ירושלם שהוא כמגדל לעדר שהם ישראל: עופל. כמו עופל ובחן וי״א כי כמוהו ויעפילו עלו ל לעופל גבוה וככה כ כתוב לעלות אל ראש ההר הגביהו עצמם לעלות: עדיך תאתה. וזאת המלה דבוקה עם ובאה והטעם הממשלה וכמוהו כלו תפילות דוד בן ישי שהוא׳ שמלת תפלות היא באתנח דבוקה היא למלת דוד וככה זה: עתה למה תריעי ריע. תרימי צעקה ותנביהי קול כתרועה כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה והנה הרע כופל על ענות גבורה ועל חלושה גם זה תריעי ריע כופל על לשון צעקה ובכי: המלך אין בך. הטעם למה תצעקי כאילו אין לך מושיע ויועץ ובעבור זה החזיקך חיל כיולדה הלא השם מלכך ויועצך האומר לך אל תצעקי כי אם חולי וגחי תלשון כי חלה וגם ילדה כי אם עתה תצאי והלכת בגלות ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועצך הוא השם: חולי. בעבור שהזכיר חיל כיולדה אמר חולי וגחי הוציא הולד כמו כי אתה גוחי מבטן: מקריה. היא ירושלם וכל הקריות סביבותיה והטעם הייסוב: ושכנת בשדה. בלכתך בגולה: ובאת עד בבל. בלות כבוכד נצר שם תגאלך: ועתה. דעת מפרשים רבים כי זה לעתיד בימי המשיח והעד ואתה בית לחם אפרתה ור׳ משה הכהן אמר כי ידבר על בית שני והמושל הוא זרובבל וטעם קומי ודושי כמו מי אתה הר הגדול כי זרובבל היה מבני יכניה וכתו׳ עליו ומושל על כסאו: תחנף. כמו הארץ החנפה לא תוכל לסבול: והמה

ונשא ״ב וסימ׳ נבסר בסדר תרומה: ותהדו ג׳ וסימ׳ בירמיה סימ׳ לא׳. ויורנו ג׳ וסימ׳ מה נעשה לנער הנולד: ויורנו מדרכיו ונלכה דישעיה: וחבירו דספרא: וכתתו ג׳ וסי׳ וכתתו חרבותם דישעיה׳ וכתתו חרבותיהם דספרא. וכתתו את הארץ: בשם יי׳ אלהינו ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויאכרו כל השרים דירמיה. כי כל העמים

לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ
וִירוּשָׁלַםִ עִיִּין תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת
לְבָמוֹת יָעַר:
ד וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִהְיֶה הַר בֵּית
יְהוָה נָכוֹן בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא הוּא
מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ עָלָיו עַמִּים:
וְהָלְכוּ גּוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה
אֶל הַר יְהוָה וְאֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
וְיוֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי
מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְהוָה
מִירוּשָׁלָםִ: וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים
וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצֻמִים עַד רָחוֹק
וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים
וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא יִשְׂאוּ גּוֹי
אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּן עוֹד
מִלְחָמָה: וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ
וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד כִּי פִי
יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר: כִּי כָּל הָעַמִּים
יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ
בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:
בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם
יְהוָה אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה
וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי: וְשַׂמְתִּי אֶת הַצֹּלֵעָה
לִשְׁאֵרִית וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם וּמָלַךְ
יְהוָה עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד
עוֹלָם: וְאַתָּה מִגְדַּל
עֵדֶר עֹפֶל בַּת צִיּוֹן עָדֶיךָ תֵּאתֶה
וּבָאָה הַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשֹׁנָה מַמְלֶכֶת
לְבַת יְרוּשָׁלָםִ: עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי
רֵעַ הֲמֶלֶךְ אֵין בָּךְ אִם יוֹעֲצֵךְ אָבָד
כִּי הֶחֱזִיקֵךְ חִיל כַּיּוֹלֵדָה: חוּלִי
וָגֹחִי בַּת צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵצְאִי
מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה וּבָאת עַד בָּבֶל
שָׁם תִּנָּצֵלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ יְהוָה מִכַּף
אֹיְבָיִךְ: וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים
הָאֹמְרִים תֶּחֱנָף וְתַחַז בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ:

בְּכֵן בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן צִיּוֹן חֲקַל תִּתְרְדֵי וִירוּשְׁלֵם לִיגָרִין תְּהֵי וְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא לְחֵישַׁת חוּרְשָׁא: וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָא יְהֵי טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מְתַקַּן בְּרֵישׁ טוּרַיָא וּמְנַטַּל הוּא מֵרָמָתָא וְיִתְפַּנְיָין לְמִפְלַח עֲלוֹהִי מַלְכְּוָתָא: וִיְהָכוּן עַמְמִין סַגִּיאִין וְיֵימְרוּן אִיתוֹ וְנִיסַּק לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מְתַקַּן וּלְבֵית שְׁכִינַת אֱלָהָא דְיַעֲקֹב וְיַלְפִינַנָא מֵאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהַךְ בְּאוּלְפַן אוֹרָיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִּיּוֹן תִּיפּוֹק אוֹרָיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַיְיָ מִירוּשְׁלֵם: וִידִין בֵּין עַמְמִין סַגִּיאִין וְיוֹכַח לְמַלְכִין תַּקִּיפִין עַד עָלְמָא וְיַעַפְּפוּן סַיְפֵיהוֹן לְסִכִּין וּמוּרְנִיתֵיהוֹן לְמַגְלִין לָא יִטְּלוּן עַם בְּעַם עַם סַיְפִין וְזַיִּין וְלָא יִתְאַלְּפוּן עוֹד מִבְּכֵן קְרָבָא: וִיתוּבוּן גְּבַר תְּחוֹת פֵּירֵי גוּפְנֵיהּ וּתְחוֹת פֵּירֵי תֵינֵיהּ וְלֵית דְּמָנִיד אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת גְּזַר כֵּן: אֲרֵי כָּל עַמְמַיָא יְהָכוּן עַל דְּיִפְלְחוּן לְטָעֲוָתָא וַאֲנַחְנָא נְתָרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָא: בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֲכַנּוֹשׁ מְטַלְטְלַיָא וּמְבַדְּרַיָא אֲקָרֵב וּדְאַבְאֵשִׁית לְהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמִּי: וַאֲשַׁוֵּי יָת מְטַלְטְלַיָא לְשְׁאָרָא וּמְבַדְּרַיָא לְעַם תַּקִּיף וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עֲלֵיהוֹן בְּטוּרָא דְצִיּוֹן מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא: וְאַתְּ מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דְּטָמִיר מִן קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן לָךְ עֲתִידָא מַלְכוּתָא לְמֵיתֵי וְיֵיתֵי שׁוּלְטָנָא קַדְמָאָה לְמַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם: וּכְעַן לְמָא אַתְּ מִתְחַבְּרָא לְעַמְמַיָא הַמַּלְכָּא לֵית בִּיךְ אִם מַלְכֵי מַלְכִיךְ אֲבָדוּ אֲרֵי תְקָפוּךְ עָקָא וְזִיעַ הָא כְּחַבְלִין לְיַלְדְּתָא: מְרַעִי וְזוּעִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן כְּיוֹלַדְתָּא אֲרֵי כְעַן תִּפְקִין מִקַּרְתָּא וְתִישְׁרִן בְּחַקְלָא וְתַהְכִין עַד בָּבֶל תַּמָּן תִּשְׁתֵּיזְבִין תַּמָּן יִפְרְקִינָךְ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבִךְ: וּכְעַן יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין דְּאָמְרִין אֵימָתַי תֵּחוֹב וְתֶחֱזֵי בְּמַפֹּלֶת צִיּוֹן עֵינָנָא:

רש״י

עיין: דגורין: ונהרו. ונקבצו שם יחד כנהרות ההולכים אל הים: ושפט. משפט זה לשון תוכחה הוא דשריכ״מט בלע״ז: כי פי יי׳ צבאות דבר. והיכן דבר דבר ונתתי שלום בארץ וגו׳: ילכו איש בשם אלהיו. ילכו לאבדון על שעבדו ע״ז כן תירגם יונתן: אספה הצולעה. אכניש מטלטליא ולי נראה לשון מרפא כמו ואספתיו מצרעתו: ואשר הריעותי. ואותם שהריעותי להם בעונם: ואתה מגדל עדר. ת׳ ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון פי׳ מגדל לשון מעוז ותירגם עדר כנסת ישראל ותירג׳ עופל לשון אופל ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובחן: עדיך תאתה. שארית הצולעה והנהלאה כולם יקבצו אליך: ובאה הממשלה הראשונה. תבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלם כאשר היתה בתחילה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשונה הממלכה לבת ירושלם: עתה. שאת מורדת בי: למה תריעי ריע. שיתי לבך למה את צריכ׳ לבקש ריעים ואהובים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור: חולי. לשון חלחלה כמו כי החזיקך חיל ו והלשון נופל על יולדת: וגחי. כרעי ושחי על גחנך וכן בלשון משנה כותל הנוחה לרשו׳ הרבים: תצאי מקריה. מירושלם ללכת בגולה: ושכנת בשדה. תהי שכונתך חרושה כשדה: האומרים תחנף. עתה תתחייב ציון בחטאותיה ויפקד עליה עונה: ותחז בציון עינינו. ותראינה בה עינינו מה שאוינו לראו׳ בה:

כי

מסרה
ילכו איש בשם יי׳ אלהיו. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם: הצולעה ג׳ בקריאה וסימ׳ אספה הצולעה והנדחה אקבצה. ושמתי הצולעה לשארית. והושעתי את הצולעה: תצאי ג׳ בקרי׳ וסי׳ גם את זה תצאי וידיך על׳. כי עתה תצאי מקריה. טוב כתי כי תצאי את נערותיו:

כי קבצם כעמיר גרנה · סופו לקבצם אל עמק יהושפט וסביבות ירושלם למלחמה כמו שמקבצין עמיר כדי לדושם שם אף הם לרעתם כאספו ויאמר הקב״ה לכנסת ישראל קומי ודושי בת ציון : והחרמתי · לשון הקדש : בצעם · מה שכנסו מגזילה וחמס : וחילם · ונכסיהון : עתה תתגודדי בת גדוד · עתה בעת גזרתה הרעה על העון כי גבר תתגודדי בת גדוד בת כשדים קבצי גדודין כי עתה הוא אשר תבלחי הגדוד אשר שם מצור עלינו : בשבט יכו על הלחי · מי גרם לך להצליח את אשר ישראל מלעיבי' על נביאיהם ושופטיה' ומכים אותם על הלחי כך היו עושים וכן מצינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר גוי נתתי למכים : ואתה בית לחם אפרתה · שיצא דוד משם שנאמ' בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה וכתיב ויבא דוד בית לחם וגו' · אפרת היא בית לחם : צעיר להיות באלפי יהודה · ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך ממך יצא לי משיח בן דוד וכן הוא אומ' אבן מאסו הבונים : ומוצאותיו מקדם · לפני שמש ינון שמו : לכן יתנם עד עת יולדה ילדה · יתנם ביד אויביהם עד בא העת אשר ציון חלה וילדה כיון את בניה כיון אשר החזיקה עתה חיל כיולד' ובכשיו היא קרויה יולדה ורבותי' אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה תשעה חדשים על כל העולם כולו אך לפי פשוטו זהו הכנו שפירשתי : ויתר אחיו · של מלך יהודה כלומ' שאר שבט יהודה : ישובון על בית ישראל · יתחברו עם שאר השבטי' והיו לממלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות : ורעה · ופרנס את ישרא' : וישבו · עתה מן הגליות : כי עתה יגדל · מלכם עד אפסי ארץ והביאום מנחה אליו בסוסים וברכב : והיה זה שלום · נמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו ברות אחריהן : אשור כי יבא · הרי כי משמש בלשון אם אם יבא בארצנו כאשר בא עתה : והקימנו עליו שבעה רועים · שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו : ורעו את ארץ אשור · וירוצצו כמו תרועם בשבט ברזל : ואת ארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · בשערי מדינותיה : כטל מאת ה' · שאין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו פני אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם ביי' : כאריה בבהמות יער · כך יהיה מלכם שליט בבל : ורמס וטרף · רמס היא דריסת הארי כשהוא רובץ ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גורותיו ולבאותיו : והכרתי סוסיך · היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמציאכם סוסים : והכרתי ערי ארצך · ולא תצטרך לערי מבצרי : והם ערתי

והמה · לא מצאנו זאת המלחמה מתי היתה כי איך זה כתוב על כן היא לעתיד כמו הנה יום בא ליי' : קומי · קרנך אשים ברזל · דרך משל כי השמי' כעמיר בגרן : בצעם · כמו בצע והטעם כמו הונם כי הוא כפל המלה : עתה תתגודדי בת גדוד · דרך נחות והטעם קהלת הגדוד ששם המצור על ירושלם והיו בארצם מכים שופטי ישראל והנכון בעיני כי שופטי ישראל הוא המשיח או זרובבל על כן אחרי' ואתה בית לחם אפרתה והכתוב דבר כפי מחשבתם כדרך יחלקו גברי להם וכתב על בלק וילחם בישרא' בעבור שאמ' אולי אוכל להלחם בו והוא לא נלחם רק כפי מחשבתו דבר הכתוב כדרך שאמ' אולי אוכל להלחם בו וככה והאנשי' רדפו אחריה' עד הירדן ועדיין הם המרגלים ביריחו : ואתה · חבר הסגי שמות אפרת היא בית לחם כמו ולא עשו עם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר שהיא קטנה : ממך · כל זה בעבור דוד שהוא ראש המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והנה ידבר עם בית לחם אפרתה כי מבני בניך הראשונים יבא מושיע לישראל : לכן · יתן השם לישרא' שיעמדו בצרה בעת יולדה עד שיתחבר זה המושל וקרוביו עם בני ישראל ויפת אמ' כי יתנם המשיח והטעם יניחם כדרך על כן לא נתתיך : ועמד ורעה · יהיה רועה ישרא' בעוז השם וישבו לבטח : והיה זה שלום · לא יפחד אנוש מאשור אם יבא בארצנו ועוד והקמונו עליו והטעם אם רבה אשור לבוא בארצנו יקומו שרי זה המושל רבים : שבעה גם · שמנה כדרך תן חלק לשבעה וגם לשמונה והטעם כפול כי נסיכים כמו רועים והנה אינם חמשה עשר : ורעו · דרך משל כי ימלכו עליהם בחזקה : וארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · על החרב כמו והמה פתיחות ויש אומרים בפתחי הארץ והנה יכילו מאשור : והיה שארית יעקב · אותם שלא יכלו שהתחברו עם בית הלחמים כי יהיה

והמה י״ רפ וס' והמה טרם ישכבון · והמה לקחו את אשר עשה מיכה · והמה מביאים איש מנחתו דמלכי' · והמה אמרו אל ירמיהו יחד יי' · והבה מרו ועצבו את רוחו · והמה אם ישמעו ואם יחדלו · והמה כאדם עברו ברית · והמה לא ידעו מחשבות יי' · והמה עזרו עם דויד דדברי הימים' והמה לשואה יבקשו נפשי : מושל יד מל

וְהֵמָּה לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת יְהוָה וְלֹא
הֵבִינוּ עֲצָתוֹ כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גֹּרְנָה׃
קוּמִי וָדוֹשִׁי בַת־צִיּוֹן כִּי־קַרְנֵךְ אָשִׂים
בַּרְזֶל וּפַרְסֹתַיִךְ אָשִׂים נְחוּשָׁה וַהֲדִקּוֹת
עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה בִּצְעָם
וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ עַתָּה
תִּתְגֹּדְדִי בַת־גְּדוּד מָצוֹר שָׂם עָלֵינוּ
בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל־הַלְּחִי אֵת שֹׁפֵט
יִשְׂרָאֵל׃ וְאַתָּה בֵּית־
לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי
יְהוּדָה מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל
בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם מִימֵי
עוֹלָם׃ לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה
יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יְשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה
בִּגְאוֹן שֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי־
עַתָּה יִגְדַּל עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ וְהָיָה זֶה
שָׁלוֹם אַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי
יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנֹתֵינוּ וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו
שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם׃
וְרָעוּ אֶת־אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחֶרֶב וְאֶת־
אֶרֶץ נִמְרֹד בִּפְתָחֶיהָ וְהִצִּיל מֵאַשּׁוּר
כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בִּגְבוּלֵנוּ׃
וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב
בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה
כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה
לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ וְהָיָה
שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים
רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר
בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם עָבַר וְרָמַס
וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל׃ תָּרֹם יָדְךָ עַל־
צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃
וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ
וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ׃ וְהִכְרַתִּי עָרֵי
אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃

וְאִינוּן לָא יָדְעִין רָזַיָא דַייָ וְלָא מִסְתַּכְּלִין בְּמִלְכֵיהּ אֲרֵי קָרֵיבִנוּן כְּעָמִירָא לְאִידְרָא׃ קוּמִי וְקַטְּלִי כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי עַמָּא דִי בִּיךְ אֲשׁוֵי תַקִיפִין כְּבַרְזְלָא וּשְׁאָרְהוֹן חֲסִינִין כִּנְחָשָׁא וּתְקַטְלִין עַמְמִין סַגִיאִין וְתִגְמְרִין קֳדָם יְיָ נִכְסֵיהוֹן וּמָמוֹן יְקָרְהוֹן קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא׃ כְּעַן תִּסְתַּיְיעִין בְּמַשִׁירְיָן קַרְתָּא דְצַיְירִין עֲלַהּ בִּצְרוֹר דַהֲווֹ מָחַן בְּחוּטְרָא עַל לֵיסְתָּא יַת דַיָינֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְאַתְּ בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה כִּזְעֵיר הֲוֵיתָא לְאִתְמְנָאָה בְּאַלְפַיָא דְבֵית יְהוּדָה מִינָךְ קֳדָמַי יִפּוֹק מְשִׁיחָא לְמֶהֱוֵי עָבֵיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל דִי שְׁמֵיהּ אֲמִיר מִלְקַדְמִין מִיוֹמֵי עָלְמָא׃ בְּכֵן יִתְמַסְרוּן כְּעִדָן יְלִידְתָּא לְמֵילַד וּשְׁאָר אֲחֵיהוֹן יִסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וִיקוּם וְיִשְׁלוֹט בִּתְקוֹף מִן קֳדָם יְיָ בִּרְבוּת שְׁמָא דַייָ אֱלָהֵיהּ וִיתוּבוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן אֲרֵי כְעַן יִסְגֵי שְׁמֵיהּ עַד סִיפֵי אַרְעָא׃ וִיהֵי מִבְּכֵן שְׁלָמָא לָנָא אֲתוּרָאָה אֲרֵי יֵיעוֹל בְּאַרְעָנָא וַאֲרֵי יִדְרוֹךְ בְּבִירְנִיָתָנָא וּנְמַנֵי עֲלַנָא שִׁבְעָא מַלְכִין וְתַמְנְיָא רַבְרְבֵי אֱנָשָׁא׃ וְיִרְעוֹן יַת אַרְעָא דְאָתוּר בְּחַרְבָּא וְיַת אַרְעָא נִמְרוֹד בִּתְקוֹף כְּרַכָּהָא וִישֵׁיזְבִינָנָא מֵאָתוּר דְלָא יֵיעוֹל בְּאַרְעָנָא וְלָא יִדְרוֹךְ בִּתְחוּמָנָא׃ וִיהֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב בְּגוֹ עַמְמִין סַגִיאִין כְּטַלָא מִן קֳדָם יְיָ וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִי עַל עִסְבָּא דִי לָא מוֹרִיךְ לֶאֱנָשָׁא וְלָא מְסַבַּר לְבַר אֱנָשָׁא׃ וִיהֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב בְּעַמְמַיָא בְּגוֹ עַמְמִין סַגִיאִין כְּאַרְיָא בִּבְעִירָא בְּחוּרְשָׁא וּכְלֵיתָא בְּעֶדְרֵי עָנָא דְאִם יַעְדֵי וְיִרְמוֹס וְיִקְטוֹל וְלֵית דִי מְשֵׁיזֵיב׃ סַגִי מִבְּכֵן תִּתְקַף יְדָךְ יִשְׂרָאֵל עַל סַנְאָךְ וְכָל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִשְׁתֵּיצוּן׃ וִיהֵי בְעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וַאֲשֵׁיצֵי סוּסַוָת עַמְמַיָא מִבֵּינָךְ וְאוֹבֵיד רְתִיכֵיהוֹן׃ וַאֲשֵׁיצֵי קִירְוֵי עַמְמַיָא מֵאַרְעָךְ וַאֲפַגֵר כָּל כְּרַכֵּיהוֹן תַּקִיפַיָא׃

וסימ' מושל באדם כ' בו · ושלמה והיה מושל · ואתה בית לחם אפרתה · והעושר והכבוד מלפניך · והקימותי את כסא מלכותך דברי הימים · ויהי מושל בכל המלכים דברי הימים · אתה מושל בגיאות כי תשב ללחום · ארי נוהם ודוב שוקק · רבים מבקשים פני נדיב · בזעקת מושל בכסילים · אם רוח המושל תעלה : לבני אדם ל' בספרא וכל ספר תהלות דכות בנ״א להודיע לבני האדם : וטרף ב' וסי' וטרף זרוע אף קדקד · ורמס וטרף ואין מציל : מרכבתיך ב' וחס' וסימ' והאבדתי מרכבתיך · כי תרכב על סוסיך מרכבתיך ישועה :

מקומם רחוק כי פרדם בגלות : כטל מאת יי'. והטעם שיבטחו על השם לבדו ולא על מלכי הגוי' שהם בארצם כמו הטל שאינה ברשות אדם רק ביד השם ולא ילמד ישרא' העמי' לקרוא בשם יי' ויהיו בקרבם כדרך אהיה כטל לישראל וכל גוי לא יקוה לאדם : והיה · ברבותם לבוא בבית המקדש : תרם · גבורתם תרמה על הכל והאויבים השם יכריתם : והיה · והכרתי סוסיך · לעשות מלחמה כי אין צורך : והכרתי ערי ארצך תוקפות החומה כי לולי פחד אויב טוב לאדם לשבת בפרזות שהאויר רחב והטעם שיהיה שלום בארץ ואין צורך למבצרים : והכרתי

והכרתי כשפים. מעשה התולדת כימן התולדת יבאו הכשפים: ומעוננים. מסתכלים בעננים לדעת העתידות: והכרתי. פסילים עץ ואבן: ונתשתי: והשמדתי. הערים שהיו האחרים בהם שלא יזכרו ור' מריגום אמר כי עריך כמו ויהי ערך: שמעו. ידבר עם ישראל בעד השם וככה אמר ליקום ריב עם ישראל בהרים: שמעו. הטעם כמו האזינו בעבור היותם עומדים וככה כי היא שמעה: עמי. מה הרעותי לך ואם הלאיתיך הטעם מה דבר בקשתי מאתך שתלאה לעשותו: ענה בי. העד בי: כי. רק טובה רבה עשיתי לך אשר העליתיך והוצאתיך על ידי אדם שתוכל לדבר עמו ולומר לו כל צרכיך ושיודיעך דרכי והם משה שבא אל פרעה ואהרן שהתנבא על ישראל לפני בא משה ומרי' שהתנבאת לפני' גם התורה כתנס על יד משה ואהרן ם שהיה לו לפה ושניהם למדו המכות לאחכמים ומרים לנשים אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא בחלום במראה ולא בחידו' והיא טובה גדולה ונפלאת כי ה הדברים ברורים כאב לבנו ורב לתלמידו: עמי. הזכיר החסד שעשה השם עם ישר' על דבר עצת בלעם כשינן להסתיר הכל וטעם ומה ענה אותו שלא הכותי בלעם לקללכם וציויתיו ו והתנבא כי כתי עליו רוחי בעבור כטורכם ויתוב הוא וכל אשר ענה אותו שבירך א אתכם ויהושע אמר כדבר בלעם ואציל אתכם מידו וטעם מן השטים כי לא היה בין השטי' שחטאו שם ישראל ובין הגלגל רק מעט דרך ומעבר ה הירדן והזכיר הגלגל כי הוא תחלת ארץ ישראל והנה הטעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אז חטאתם חטאה גדולה שהייתם כולכם בני מות וחמלתי עליכם והבאתם אל הארץ ו ועזרתי אתכם וכל זה עשיתי אולי תכירו ה הטוב שעשיתי לכם וזהו למען דעת צדקות יי': במה. ואם כל אחד מכם יאמר במה אתרצה לאלהי שעשה עם אבותי זה החסד וזהו במה הטע' אקדם ואלת אכף מפעלי ה השם כדרך אשתחוה. כמנהג המביא מנחה לאדוניו: הירצה. אם אוכל להקריב לו פ פרים רבים כי רבונו באלפים רבים ושמן לקרבן רבבים נחלים או אם ארצה אתן לו בכורי בעבור פשעי שיסלח לי והטעם ם שאקריבנו לפניו שאין לי במה אתרצה כי אם בבהמות או בבני פרי בטני הטעם כפול ובי"ת ברבבות ישרת בעבור שנים אחריו וככה הוא האתן בכורי בפשעי פרי בטני בעבור חטאת נפשי כמו ויעבר ישראל בא"ש: הגיד. זאת היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם יי' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תוכנו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכתך עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב הפך עקשי שרף: קול. בעבור שהזכיר שתעשה משפט החל להוכיח ישראל על שאינם עושים משפט ומשקל במדה וטעם לעיר שומרון או לירושלם: ותושיה. חסר איש כמו ואיש תפלה וירא' בלב זה השם הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השם הנזכר ויפת אמר כי הא' תחת יו"ד והטע' כי תושיה ילמדו יראי השם וזהו הבל: שמעו מטה. שאלו השם לייסר את השמעיתי ודעו מי יעדה ולא יאחר ומטה לשון נקב' גם זכר ושמו' רבות ככה: עוד האיש. הככבד בעיר עדהו מחזיק ברשעתו אם שמע קול הקוראה עוד בביתו כבית רשע איפת אוצרות רשע ממון שקבץ ברשע ובאיפת רזון חסרה שהיא זעומה לשם ולא יאמ' בלבו איננו ירא מלפני השם שיאמר בלבו האזכה במאזני רשע:

ולא תשתחוה ב' וס' ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך. ולא תשתחוה לאל נכר: עריך ה' בליש' דכבו בקריא' וסי' וי' סר מעליך ויהו ערך. והשמדתי עריך. והכרתי ערי ארצך. ומלאו פני תבל ערים. וערים נתשת אבד זכרם המה. נשוא לשוא עריך. ופשרה לערך. פתאום עיר ובהלות: ומרים ג' בקריאה וסימ' ויקרא

והכרתי כשפים מידך ומעוננים לא יהיו לך: והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך: ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו:
ו שמעו נא את אשר יהוה אמר קום ריב את ההרים ותשמענה הגבעות קולך: שמעו הרים את ריב יהוה והאתנים מוסדי ארץ כי ריב ליהוה עם עמו ועם ישראל יתוכח: עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי: כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים: עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות יהוה: במה אקדם יהוה אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה: הירצה יהוה באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה טוב ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך: קול יהוה לעיר יקרא ותושיה יראה שמך שמעו מטה ומי יעדה: עוד האש בית רשע אצרות רשע ואיפת רזון זעומה:

ואישיצי חרשין מבינך ומעננין לא יהון לך: ואישיצי צלמי עממיא וקמתהון מבינך ולא תשתעבד עוד לעובדי ידך: ואעקר שתילי עממיא מבינך ואישיצי בעלי דבבך: ואעביד ברגז ובחימא ית פורענות דין מן עממיא דלא קבילו אולפן אוריתא: שמעו כען ית דיי אומר קום דון עם טוריא וישמען רמתא קלך: שמעו טוריא ית דינא דיי ועיקריא מיסודי ארעא ארי דינא קדם יי עם עמיה ועם ישראל עביד תוכחה: עמי מא טבא אמרית למעבד לך ולא עבדית או מרועא קשיא אסגתי עלך אסהיד בי: ארי אסיקתך מארעא דמצרים ומבית עבדותא פרקתך ושלחית קדמך תלתא נביי משה לאלפא מסרת דינין אהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא: עמי ארכר כען מה מלך בלק מלכא דמואב ומא אתיב יתיה בלעם בר בעור הלא גבורן אתעבידא לכון משיטין עד בית גלגלא בדיל למידע זכוותא דיי: במה אפלח קדם יי אשתעבד לאלהא דשכינתי בשמי מרומא האפלח קדמוהי בעלוון בעגלין בני שנא: היתרעי יי באלפי דיכרין בריבבת נחלין דמשח האתן בוכרי חלף חובי חיבוב מעי חלף חטאי נפשי: היחוה לך אנשא מה טב ומה יי תבע מינך אלהן למעבד דין דקשוט ולמרחם גמילות חסדא והוי צניע להלכא ברחלתא דאלהך: קל נביאי דיי על קרתא מכלן ומלפיא דחלין לשמא שמע מלכא ושלטונא ושאר עמא דארעא: עוד האית בית רשיעא אוצרין דרשע ומכילן דשקר מייתין לוט:

אהרן ומרים ויצאו שניהם. ושלח לפניך את משה. ובני עמרם דדברי הימים. אנ"ך: במה ח' קמצין בקריא' וסים' במה אדע כי אירשנה. במה אושיע את ישראל. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח ויעבד דמלכים. וחברו דדברי הימים. במה אקדם יי' אכף. אהבתי אתכם אמר יי'. הוגעתם יי' בדבריכם. וא' ובמה ויאמר דוד אל הגבענים: רשע י"ז פתחין וסים' מרשעים יצא רשע. ולהכות באגרוף רשע. פתח חרצובות רשע. החמס קם למטה רשע. חרשתם רשע עולתה. האזכה במאזני רשע. עוד האש בית רשע תניינ' דפסוק. כי לא אל חפץ רשע. אהבת צדק ותשנא רשע. ותועבת שפתי רשע. לא יועילו אוצרות רשע. תועבת מלכים עשות רשע. וללכת עם אנשי רשע. מדור באהלי רשע. כי לחמו לחם רשע. ולדעת רשע כסל. ולא ימלט רשע את בעליו:

רשי

והשמדתי עריך. ואיסתי בעלי דבבך וכן ומלאו פני תבל ערים וכן ויהי ערך: את ההרים. את האבות: הגבעות. האמהות: מה עשיתי לך. תן לבך להכיר מה טובה עשיתי לך: ומה הלאתיך. בעבודתי: ענה בי. העד בי: כי העליתיך. אף על פי שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ו ובקרבנות גדולים: את משה אהרן ומרים. ת"י משה לאלפא מסורת דינין ואהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא: ומה ענה אותו בלעם בן בעור. מה אמר לא זעם יי' שלא כעסתי כל אותן הימים: מן השטים. שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם שם את הארץ: אכף. אהיה כפוף: נחלי שמן. למנחות: האתן בכורי. קרבן לפשעי: הגיד. הק' לך אדם מה טוב לך לעשות: והצנע לכת. הוי צנוע למיהך ברחלתא דאלהך ד"א והצנע לכת לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מביים את חבירו ובא לפייסו ואומ' לו איני מתרצה לך עד שיבאו פלוני ופלוני ם שביזתני לפניהם אבל הב"ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו: קול יי' לעיר יקרא. קל נביאה דיי' על קרתא מכריזין להם תשובה: ותושיה יראה שמך. ותושיה קורא להם הנביא אשר רואה את שמך אשר נותן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו: שמעו מטה ומי יעדה. הטו אזן ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה אתכם שהנביאים מתרי' בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורענות אם יכולת בידו לקיים מה שגוזר ויונתן לא כן תירגם: עוד האיש בית רשע אוצרות רשע. ה"א האיש נקודה פתח לפי שהיא תמוה' וכן פירו' עוד לשון אורך ימים הוא האיש כמו היש ובדברי הימים מצינו אישי אבי דוד במקום ישי אף כאן איש במקום יש וכן בשמואל אם אים להאמין ו ולהשמאיל אם יש להאמין ו ולהשמאיל ו"ת כן האית היעלה בלבבכ' שיתקיי' בית רשע לאורך ימים ואוצרות רשע: ואיפת רזון זעומה. מדה קטנה שמשיריכם מרמי' בה העניים ומביאין אותן לידי רזון והיא זעומה באפו של הב"ה: החלתי

אשר

האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה: אשר עשיריה מלאו חמס וישביה דברו שקר ולשונם רמיה בפיהם: וגם אני החליתי הכותך השמם על חטאתיך: אתה תאכל ולא תשבע וישחך בקרבך ותסג ולא תפליט ואשר תפלט לחרב אתן: אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך זית ולא תסוך שמן ותירוש ולא תשתה יין: וישתמר חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב ותלכו במעצותם למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה וחרפת עמי תשאו:

אללי לי כי הייתי כאספי קיץ כעללת בציר אין אשכול לאכל בכורה אותה נפשי: אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין כלם לדמים יארבו איש את אחיהו יצודו חרם: על הרע כפים להיטיב השר שאל והשפט בשלום והגדול דבר הות נפשו הוא ויעבתוה: טובם כחדק ישר ממסוכה יום מצפיך פקדתך באה עתה תהיה מבוכתם: אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף משכבת חיקך שמר פתחי פיך: כי בן מנבל אב בת קמה באמה כלה בחמתה איבי איש אנשי ביתו: ואני ביהוה אצפה אוחילה לאלהי ישעי ישמעני אלהי: אל תשמחי איבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך יהוה אור לי: זעף יהוה אשא כי חטאתי לו עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי יוציאני לאור אראה בצדקתו:

היזכון במוזנון דרשע ובכיס די ביה מתקלין רברבין ודעדקין: דעתירהא מלן אוצרהון חטוף ויתבהא ממללין שקר ולישנהון ניכלין בפומהון: ואף אנא איתיתי עלך מרע ומחא אצדינך על דחטתא: את תיכול ולא תסבע ויהי לך למרע במעך ותדביק ולא תשיזב ודשתיזב לחרבא אמסר: את תזרע ולא תחצוד את תברר זיתין ולא תשוף משח ותעצר ענבין ולא תשתי חמר: ועל די נטרתון גזירת בית עמרי ועבדתון עובדי בית אחאב והליכתון בנימוסיהון בדיל למסר יתך לצדו ויתבאת לאשתממו וחסודי עמי תקבלון:

אמר נביא ווי לי ארי הויתי כמיסף טביא בעידן דאבדו חסידיא מן ארעא הא כסופי קייטא כעוללן בתר קטף לית גבר דביה עובדין טבין לטביא חמדת נפשי: אבדו חסידיא מן ארעא ודקשוט באנשא לית כולהון למישפך דם זכיי כמנין גבר ית אחוהי מסירין לגמירא: מבאשין בידיהון ולא מוטיבין שלטונא שאיל ודיינא אמר עיביד לי דאישלם לך ורבא ממליל תחמודי נפשיה ווי עליהון על דקלקלוהא: טבא דבהון קשי למפק מן ידיה כיד מן תרקא ודקשיט בהון מסיוגת סייג ביש יום סיבורך לטב עידן סעורת בישתך מטת כען יהי ערבו להון: לא תתהימון ברחים ולא תתרחצו בקריב מאיתת קימך טר מילי פומך: ארי ברא מנבל אבא ברתא מנציא עם אמה כלתא מקילא בחמותה סנאוהי דגברא אנשי ביתיה: ואנא במימרא דיי אבוע ארוץ לאלהא עביד פורקני יקביל צלותי אלהי: לא תחדין רומי בעיל דבבותי לי דינפלית אקום אדי יתיבית כדבקיבלא יי ינהר עלי: אמרת ירושלם לוט מן קדם יי קבלית ארי חבית קדמוהי עד דידין דיני ויתפרע עולבני יפקנני לנהור אחזי בזכותיה:

הושביה ו׳ וסי׳ כמו בזימותן · העיר החללה · היו לי כלם כבדום · אשר עשיריה · היושב על חוג הארץ · וישתמר חקות עמרי : השר ד׳ פתחין וסי׳ השר שואל והשופט בשלום · וכנניה השר המשא · והחמישי לחרש והחמישי השר שמאת הזרח · יעכר כיבאל השר : אוחילה ג׳ ומשניין כאתיהון וסי׳ מעי מעי אחולה · לא

כן אוחילה לפניך · אוחילה לאלהי ישעי · קדמא אחולה כתיב תניינא אחילה כתיב תלית׳ אוחילה כתיב : משפטי י״ו בקרי׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל : לאור ז׳ קמצין וסי׳ בלשון תרגום צוה סמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בלילא · ופי׳ ויקרא אלהים לאור יום · והולכתי עורים בדרך לא ידעו · נקוה לאור והנה חשך · יוציאני לאור אראה בצדקתו · בבקר בבקר משפטו יתן לאור · לאור יקום רוצח · מגלה עמוקות מני חשך :

רשי

החליתי הכותך · החלכתי מכותיך חזקות וחולות והכוסות : השמם · להשמימך על חטאתך : וישחך בקרבך · המאכל שתאכל אכנים בו מאירה בתוך המעים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך סחוח וכן מפרש אותו בספרי מכיין אף בתוך המעים ת״ל וישחך בקרבך בברסת והיא עקב במדרש תמיד עיני י״י אלהיך בה ואף יונתן תירגם כן והוא לך למרע מחא במעך : ותסג ולא תפליט את אויביך המוליכי׳ בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ותסמו של ר׳ מנחם שמעתי ותסג לתאות תסמים ולא תפליט לא יהיה לך כח לפלוט טכבת זרע ואם תפלטם סופם לחרב אתנם וי״ת לשון הראשון : וישתמר חוקות עמרי · וידעתי כי לא תסמעו אלי כי ישתמר על ידיכם ובניכם כל חוקות עמרי ואחאב : וחרפת עמי תשאו · אתם תקבלו עון החרפה שאומו׳ העולם מחריפין את עמי שהעידה בהם תורה על כך לא יהיה לך איפה ואיפה ואם אינם שומרים : אללי לי · הנביא מקונן על עצמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בני אדם צדיקים בדור : כאספי קיץ · נקוד חטף קמץ שאינו לשון פועל כמו יוסב אות אלא לשון מפעל כמו אוסף ה החסיל כאסיפת קיץ והם סופי תאנים שהן רעות וכן תרגם יונתן כסופי קייטא כעללו בציר · כעללין בתר קיטוף · אין אשכול לאכול · כתרגו׳ לית גבר דליה עובדין טבין · בכורה · תאנה טובה המתבשלת בשתה כתרגו׳ לטביא חמידת נפשי : וישר באדם אין · אדם ישר בבני אדם אין : יצודו חרם · יצודו בחרמים ובמצודותם : על הרע כפים להיטיב · על שכר הרעת כפיכם אתם מקוים שיטיב לכם : השר שואל · שוחד : והשופט · חרץ את הדין גם הוא בשילום א״מ לשופט חבירו כשהוא גוזלן ומחויב בדין שלם לי גמולי בדין אחר ואני אזכה אותך בזה : והגדול דובר הות נפשו · המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו הות נפשו דבר ההווה לרצונו ולנפשו כמו אין נפשי אל העם הזה וכן ת״י חמידי נפשיה : ויעבתוה · עשאוה קליעה של חטא בין שלשתן כעבותו׳ העגלה חטאה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי ע עברנוה כקליעה רחובין : טובם כחדק · טבא דאית בהון קשה למיפק מן ידיה כיד מן חדקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הסכבכין בצמר : ישר ממסוכה · ישר שבהם רע ממסוכת קוצי׳ ומסוכה כמו הסר משוכתו : יום מצפיך · יום שאתם מצפים בו לטוב תבא פקודתכם : מבוכתם · עירבוליהון כמו נבוכים הם מהומתם : אל תאמינו בריע · כמשמעו ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תחטאו ותאמרו הקב״ה אוהבינו והוא ימחול לנו : משוכבת חיקך · כשמתך היא תעיד בך : פתחי פיך · דברי פיך פתיחות פיך : ואני בי׳ אצפה · הנביא אומר כן : אל תשמחי איבתי · בבל ורומי חייבת : יום

אבן עזרא

אמר עשיריה · עיר הנזכרת לעיר יקרא וגם הטעם מדבר אל האיש הנזכר עיר האיש לכל אחר מעשירי העיר אם אתה עשית חמס והחלית לבב עשוקים גם אני החליתי עת הכיתיך והשממתיך : אתה · וישחך · שם דבר כמו וישעך יתן לנו והטעם הפך גאותך : ותסג · אחוך והמקך כמ״ן תסיג אל הריון ולא תלד את כל זה בעבור החמס ם שעשיתם אים לרעהו העשיר לעני : וישתמר · כל אחת מחוקות עמרי : וכל מעשה בית אחאב · הם המשתמרים וחוקותי לא ישתמרו וטעם : וחרפת עמי מה ם שהיית׳ מחרפי׳ עובדי השם תשאו הגמול או הטעם חרפת עמי תשאו עליכם כדרך וחרפה לא נשא על קרובו : אללי · דבר הנביא על לשון ה המשכיל בעת ההיא והוא עמי הנזכר : כאספי קיץ · כמו קדשי מה שיאספו ה הדלו׳ מהפרי הנמסך וזה דרך משל כאין צדיק : אבד · חרם · כמו רשת משטח חרמים : על · אמר ר׳ מריכום ותהי להם ה הלבנ׳ לאבן תחת אבן וככה על הרע כפים תחת היטיב · מלת ויעבתוה מג״ז עבותים והטע׳ אם הגדול יחל לדבר הות מלבו הות כמו הוות בקרבה : יעבוה השומעים : והטעם יוסיפו עליהם : טובם · תואר כמו מעל פני מתו שהוא סמוך והוא פועל עומד : ישר ממסוכה · קשה יותר ממסוכת חדק והסמך כמ״ן וטעם יום מצפיך הנה בא היום שמצפיך קורא׳ פקדתך באה עתה תהיה מהרה · מבוכתם · מבוכה שלהם והם״ם שב אל השר והשופט והגדול : אל · יזהיר הנביא אנשי אותו הדור אם יפת אל תבטחו בגדול ולפי דעתי כי לנשים ידבר אל תבטחו באוף נעוריה כי יזהיר האוף משוכבת חיקך : כי בן מנבל אב · פועל קודם כמו ורב יעבד צעיר : ואני · דברי הנביא על לשון המשכיל או על לשון ישראל : אל · אם ישרא׳ הלכו בגלות עוד יקומו מנפילתם אף ים עליהם לסבול בעבור כי חטאו ויודו : זעף · יריב ריבי · מהגוים : יוציאני לאור · הפך כי אשב בחשך וטעם אראה כאשר יאור לכי אז אבין כי צדיק השם על כל הבא עלי או אראה בצדקתו שיקח נקמתי מאויבתי : ויראה

לאור ז׳ וכו׳ כוח כחיא וסבר למיפק בצפרא וקם בליליא

אבן עזרא

ותרא. אויבי׳. איה הוא׳ תרמסנה. שתהיה למרמס׳ יום. כאשר יבא יום שהשם יבנה גדריך אז ירחק חק העמים שהיית נותנת׃ יום׳ ועדיך יבא. אתה. כל גוי שוכן למני אשור ועד נהר פרת ורבי ישועה אמ׳ וים מים שמערב ארץ ישר׳ תחרב מפאת ים והר פלוני שהיה כולו יישוב שב כמו הר ולפי דעתי כי מלת ועד כהר מוסכת אחרת ועד ים מים והר ועד ההר והנה ים מים כמו הים הקדמוני והים האחרו׳ וכן הר דרומי או צפוני והיתה. ביום ההוא׃ מפרי מעלליהם. שהרעו לישראל׃ רעה. תפלת הנביא בהיות הארץ שממה שירעה עמו בשבטו ומשכנהו לבדד כיער בתוך כרמל וירעו בשן מעבר לירדן מזרחה והתשובה אמר השם לנביא כימי צאתך ו והטעם כימי צאת א אבותיך מארץ מצרי׳׃ אראנו נפלאות׳ הטע׳ עמי כאלו הזכיר עמך׃ יראו. דברי השם אז יהיה כן׃ ילחכו. להשתחות לישראל כזוחלי הרמשים ם שיפחדו בני אדם מהם כדרך האמים מגזרת זחלתי ואירא׃ ממסגרותיהם. הם ארמוניהם׃ מי. אז יאמרו הגוים או ידבר על לשון אנשי הגלות המשקמים מהשם ל לשלוח להם אין אל שעשה טוב לנחלתו טוב כמוך׃ ישוב. מלת הוא תפארת אחרת והוא ישוב ירחמנו וטעם יכבוש הפך דברי עונות גברו מני סלה ימשלו בנו עוד ותם חטאתם שהם אל שארית נחלתו והוא ה הזכי׳ עון ופשע וחטאת ׃ תתן. יעקב הוא אבינו לבולנו לבדנו כי לא נתערבנו בגוים אחרי׳ עמנו על כן כתוב שהי׳ ישר׳ אבינו לבולנו ולא הזכי׳ יצחק כי גם הוא אבי׳ אדום ונעבנו כי אברה׳ החל לקרוא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת עמנו ברית בתחלה על כן הזכיר לאברהם ולא הוצרך להזכיר יצחק והטעם תתן אמתך ל ליעקב ומה היא אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם׃

רשי

יום לבנות גדריך. מוסב על האמרה אלי ועוד היה אומר לי יום לבנות גדריך שאת מצפה לו אותו היום ירחק חוקו זמנו יאריך ולא יבא לעולם׃ יום הוא ועדיך יבא. הנביא אומ׳ אותו היום שאתם מלעגי׳ עליו לאמר בטל והלך לו יום הוא שמור וגנוז ולא בטל עדיך יבא האויב להחריבך׃ למני אשור. אשר הוא ראש למרעבו ועדי מצור. כלו׳ ועד ערי מצור׃ וא״ת כן הורמני רבתא׃ וים מים. והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב׃ והר ההר כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם׃ יום לבנות גדריך. הנבי׳ מבשרו ליש׳ שיש יום כתום ומוכן לבנות גדרות חרבותיהן יום ההו׳ ירחק ויבטל מעליכ׳ חק גזירת האומו׳׃ יום הוא ועדיך יבא. יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור ב בעדנא שהיא וגו׳׃ והיתה הארץ׃ ארץ האומות׃ שכני לבדד. שיהא שוכן בטח בדד׃ יער בתוך כרמל. ת״י דהוו כדו בחורש׳ יתייתבון בכרמלא אותן שהיו שוממין ביערו׳ ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב וים לפרם שוכני לבדד ביערים לא יראו מחיות השדה ובתוך כרמל׃ כזוחלי ארץ. הם נחשים הזוחלי׳ על גחונם בעפר הארץ׃ ירגזו ממסגרותיהם. יחרדו מרוב דוחק איסוריהם ומשבר כ כלאם׃ תתן אמת ליעקב. ת״י תיהב קושט׳ דיעקב לבנוהי כמא דקיימתא ליה בביתאל טבות א אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק. תתן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דרכך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך׃ חסד לאברהם. שכר חסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט ו ולכך לא כאמר וחסד אלא חסד האמת שתאמת לנו את הבטחת יעקב היא תהיה תשלום גמול ח חסדו של אברה׳׃ אשר נשבעת. בעקידתו של יצח׳ בי נשבעתי נאם ה׳ יען אשר עשית וגו׳׃

לבדד ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הן עם לבדד ישכון ובגוים. שכני לבדד יער׳ לבדד לבטח תושיבני. אנך׃ ויראו ח׳ רפין ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם. ויראו ממערב את שם ה׳. ילחכו

וְתֵרֶא אֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה הָאֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיִךְ עֵינַי תִּרְאֶינָּה בָּהּ עַתָּה תִּהְיֶה לְמִרְמָס כְּטִיט חוּצוֹת׃ יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ יוֹם הַהוּא יִרְחַק־חֹק׃ יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר וּלְמִנִּי מָצוֹר וְעַד־נָהָר וְיָם מִיָּם וְהַר הָהָר׃ וְהָיְתָה הָאָרֶץ לִשְׁמָמָה עַל־יֹשְׁבֶיהָ מִפְּרִי מַעַלְלֵיהֶם׃ רְעֵה עַמְּךָ בְשִׁבְטֶךָ צֹאן נַחֲלָתֶךָ שֹׁכְנִי לְבָדָד יַעַר בְּתוֹךְ כַּרְמֶל יִרְעוּ בָשָׁן וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם׃ כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת׃ יִרְאוּ גוֹיִם וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם יָשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה׃ יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ כְּזֹחֲלֵי אֶרֶץ יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִפְחָדוּ וְיִרְאוּ מִמֶּךָּ׃ מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאותָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

קח

וְתֶחֱזֵי רוּמִי בָּעִיל דְבָבוּתִי וְתַחְפִּינָהּ בַּהֲתָא דַהֲוַת אָמְרָה לִי אָן ד דְאִתְפְּרִיקְתָא בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ עֵינַי יִתְחֲזְיָין בְּמַפַּלְתְּהוֹן כְּעַן תְּהֵי ל לְדָיִשׁ כְּסִין שׁוּקִין׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִתְבַּנְיָין כְּנִישְׁתָא דְיִשְׂרָאֵל בְּעִידָנָא הַהִיא יִתְבַּטְלָן גְּזֵירַת עַמְמַיָא׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִתְכַּנְשׁוּן גַּלְוָתָא דְמִן אָתוּר וְקִרְוֵי תּוּקְפָא וּדְמִן חוּרְמָנֵי רַבְּתָא וְקִרְוֵי צַיְירָא וְעַד פְּרָת וְיַמָּא מַעַרְבָאָה וְטוּרֵי טוּרָא׃ וּתְהֵי אַרְעָא לְצָדוּ עַל יָתְבָהָא מִפְּרִי עוֹבָדֵיהוֹן׃ פַּרְנֵיס עַמָּךְ בְּמֵימְרָךְ עַמָּא דְאַחְסַנְתָּךְ בְּעָלְמָא הוּא עֲתִיד לְאִתְחֲרָתָא יִשְׁרוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן דַהֲווֹ צָדָן בְּחוּרְשָׁא יִתְיַתְבוּן בְּכַרְמְלָא וְיִתְפַּרְנְסוּן בְּאַרְעָא מַתְנַן וְגִלְעָד כְּיוֹמֵי עָלְמִין׃ כְּיוֹמֵי מַפְּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַחֲזֵינוּן פְּרִישָׁן׃ יֶחֱזוֹן עַמְמַיָא וְיִבְהֲתוּן מִכָּל גְּבוּרַתְהוֹן יְשַׁוּוֹן י יְדֵיהוֹן עַל פּוּמְהוֹן וְאוּדְנֵיהוֹן יִתְחַרְשָׁן׃ יִשְׁתַּטְחוּן עַל אַפֵּיהוֹן עַל אַרְעָא כְּחִיוְיָא כְּזוֹחֲלֵי עַפְרָא יְזוּעוּן מִבִּירָנְיָתְהוֹן מִן קֳדָם יְיָ א אֱלָהָנָא יִתְבְּרוּן וְיִדַחֲלוּן מִן ק קֳדָמָךְ׃ לֵית בַּר מִינָךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא שָׁבִיק לְעַוָיָין וּמַעֲבַר עַל חוֹבִין לִשְׁאָרָא דְאַחְסַנְתֵּיהּ לָא מוֹרִיךְ לְעָלְמִין רוּגְזֵיהּ אֲרֵי רָעֵי לְאִיטָבָא הוּא׃ יְתוּב מֵימְרֵיהּ לְרַחֲמָא עֲלָנָא וְיִכְבּוֹשׁ עַל חוֹבָנָא בְּרַחֲמְתֵיהּ וְיִרְמֵי לְעוּמְקֵי יַמָּא כָּל חֲטָאֵי יִשְׂרָאֵל׃ תִּתֵּן קוּשְׁטֵיהּ דְיַעֲקֹב לִבְנוֹהִי כְּמָא דְקַיֶּימְתָּא לֵיהּ בְּבֵיתְאֵל טַבְוָות אַבְרָהָם לְזַרְעֵיהּ בַּתְרוֹהִי כְּמָא דְקַיֶּימְתָּא לֵיהּ בֵּין בְּתָרַיָא תִּדְכַּר לָנָא עֲקֵידַת יִצְחָק דְאִתְעֲקַד עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא קֳדָמָךְ תַּעֲבִיד עִמָּנָא טַבְוָן דְקַיֶּימְתָּא לַאֲבָהָתָנָא מִיּוֹמֵי קֳדָם׃

Nahum 384-388

ספר נחום

מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי׃ אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהוָה נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃ יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה

מַטַּל כַּסְדִּילוּט לְאַשְׁקָאָה יָת נִינְוֵה מִלְּקַדְמִין אִיתְנַבֵּי עֲלַהּ יוֹנָה בַּר אֲמִתַּי נְבִיָּא דְמִגַּת חֵפֶר וְתָבַת מֵחוֹבָהָא וּכְדוּ דְאוֹסִיפַת לְמֶיחְטֵי תָּב וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ נַחוּם מִבֵּית קוּשִׁי כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפְרָא הָדֵין׃ אֱלָהָא דַיָין וּפוּרְעָן יְיָ מִתְפְּרַע יְיָ וְסַגִּי חֵילָא קֳדָמוֹהִי עֲתִיד יְיָ לְאִתְפְּרָעָא מִסַּנְאֵי עַמֵּיהּ וּבִרְגַז חָסִין מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ יְיָ מַרְחִיק רְגַז וְסַגִּי חֵילָא קֳדָמוֹהִי עֲתִיד יְיָ לְאִתְפְּרָעָא וְסָלַח לִדְתַיְבִין לְאוֹרַיְתָא וּלְדְלָא תַיְבִין לָא מְזַכֵּי

עפר כנחש. יברכנו אלהים וייראו אתו. וייראו גוים את שם ה׳׃ נחש חס׳׃ קנוא ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ קנוא קנאתי ליי׳. וחברו חס׳. אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם דסוף יהושע׃ אל קנוא ונוקם יי׳ ב׳ בתראי מל׳׃

אבן עזרא

ספר חזון. כי רבקה הוא אע״פ שהו׳ תשור׃ משא. נבואה מה שנשא השם על נינוה. לא ידענו דורו של זה הנביא ויתכן היותו האלקושי מתיחס אל שם העיר או אל שם אחד מאבותיו נבואתו על מפלת נינוה ביד נבוכד נצר׃ אל. הזכיר אל מפרש׳ כחו וטע׳ קנא כמו ויקנא יי׳ לעמו כי ימלך אשור השתי׳ ימל׳ ויקנוא. שם התאר כמו קנאי ונוקם שיקח נקמה ופירו׳ כי הוא נוקם לצריו לא לאחרי׳ וטע׳ נוקם יי׳ ובעל חמה שיהיה נודע בעולם׃ יי׳. הטע׳ באמת שהו׳ ארך אפי׳׃ וגדל כח. הטעם כפול דרך משל לאדם לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתו׳ בתור׳ ועתה יגדל נא כח יי׳ וכתו׳ אחרי׳ יי׳ ארך אפים ואע״פ שיאריך לרשעי׳ לא ינקה אותם׃

רשי

משא נינוה. משול כסדלוות ל להשקאה ית נינוה׃ ספר חזון נחום. חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פירוש ספר חזון כבר נכתב עליה והיא נבואת יונה בן אמתי ועתה חזר ונכתבה עליה נחום האלקושי את המשא הזה אלקוש היה שם עירו וכן ת״י מלקדמין איתנבי עלה יונה בן אמתי ותבת מחובה׳ וכדו דאוסיפ׳ למיחטי תב ואיתנבי עלה נחום דמבית אלקוש׃ אל קנא ונוקם ה׳. על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו ששנינו בסדר עולם. אל קנא ונוקם ה׳. מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם עדיין עתה נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות נוקם ל לצריו שהחריבו את ארצו והגלו את עמו ונוטר וצופן הוא את איבתו לאויביו ורבי שמעון אמר ג׳ נקימות הללו כנגד שלשה שהגלה סנחריב את ישר׳ כמו ששנינו בסדר עולם׃ יי׳ ארך אפים וגדול כח. גדול כח הוא והיכולת בידו להנקם ואשר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקה. יי׳ בסופה

וגדל כח. הטעם כפול דרך משל לאדם שיש לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתו׳ בתור׳ ועתה יגדל נא כח יי׳ וכתו׳ אחרי׳ יי׳ ארך אפים ואע״פ שיאריך לרשעי׳ לא ינקה אותו׃

יי בסופה ובשערה דרכו · הם שלוחיו להפרע מאויביו שנאמר במצרים ברוח קדים עזה וברוך המדבר מכסמת אלוה יאבדו · כמו שנאמר רוח קדים שברך : וענן אבק רגליו · גם הוא דרך נקמתו וישקף אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן היה הענן יכסנה : גוער בים · כמשמעו ודוגמא הוא כלפי האומות שנמשלו לימים כענין שנאמר ל לאומים כשאון מים כבירים י ושאון : וכל הנהרות החריב : כאן ניבא שעתיד הקב״ה להמליך את נבוכד נאצר בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב : אמלל בשן וכרמל · מוסבות הטובים : ופרח לבנון אומלל · חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבית המקדש שהיו של זהב ו וכיון שנכנסו גוים להיכל יבשו : ההרים רעשו ממנו · המלכים והשרים יפחדו מגזירתו : ותשא הארץ · משאת עשן : נתכה · הגיע לארץ כמו והמטר לא נתך ארצה : נתצו ממנו · מאימתו : טוב יי למעוז · ואף בשעת שהו נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מ מלהטיב ליראיו ולא כמדת בשר ודם שבשעה שהוא עסוק בזו אינו פ פנוי בזו כענין שנאמר יי׳ איש מלחמ׳ יי׳ שמו כמו שה׳ במכילתי : ויודע · את צרכי חוסי בו : ובשטף עובר · ובזאת שוטפת כלה יעשה מקומה · של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה : כלה הוא עושה · לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת : כי עד סירים סבוכים · כלומר פתאום תבא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצים נסבכים כ כשרשים בחזקה : וכסבאם סבואים · ועודם במשתיהן ובשמחתן ויש פותרין כי עד סירים לשון הסרה : אכלו כקש יבש · אשר בתחלה ונגמר בישולו ויבש : מלא · אשוכ״ר בלע״ז וכן מלאתך המלאה הזרע : ממך · את נינוה יצא סנחריב החושב רעה דימ׳ להחריב דירת מטה ומעלה כתו׳ אחד אני ואבא ואבא מלון קיצו וכתו׳ אחר אומר מרום קיצו בתחילה אחריב ד דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאית׳ בחלק : אם שלמי׳ וכן רבים · יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון ש שלימים בעצה שיהו כולם שוים בהסכמה אחת · וכן אם יהו רבים מאד אנשי נינוה אויבך י ירושלם וכן אף אם נגזו חדקל ועברו את פרת לבוא עליה לא יכליתו שהרי עניתיך ולא אענך עוד ועוד שמעתי אם שלמי׳ אנשי נינוה בגדולתם וכן אם יהו עוד רבים ונכבדים יותר וכן נגזו ועבר וכן אנשים ואעבירם הרי זה כמו וכאשר יענו אותו כן ירבה : ועניתיך לא אענך עוד : אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזקיק ליך עוד · ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך אינו על סדר שאר הנבואה : ועתה אשבור מטהו מעליך · שכינה אומרת כן לנביא שהוא ישראלי אשבור מטהו של אשור מעליך עמי׳ וכוה עליך יי׳ · עתה מיסב הדיבור אל מלך אשור : לא יזרע משמך עוד · לא יעמוד ממך מלך : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה · ואשים את בית אלהיך קברך שם תברח להמלט ושם תהרג כמו שנהרג אביך בית נסרוך אלהיו : כי קלות · בעיני : שלמי נדריך : אשר נדרת להקב״ה אם יצילך מכף סנחרי׳ מלך אשור כי עתה נכלת : אלהיך כמו שאומר בספר מלכים ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ושם הכה בחרב :

התמגגו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והגבעות התמגגו · ברביבים תמגגנה צמחה · ותמגגני תשיה : יעמוד ג׳ מ״ל בקריא׳ וסימ׳ לפני זעמו מי יעמוד ומי · ויברח כצל ולא יעמוד · ריוח והצלה יעמוד ליהודים : ויודע ג׳ בקריא׳ וחס׳ וסימ׳ בסדר בלק : יועץ ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והיעצים עצת רע בעיר · ויעציך כבתחלה · יעץ בליעל · ויעציו ושריו · וכל יעציו דבוו : מעליך ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והסירי את יינך מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · ואשטף דמיך מעליך · אשבור מוטהו מעליך :

יהוה בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגלו : גוער בים ויבשהו וכל־הנהרות החריב אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל : הרים רעשו ממנו והגבעות התמגגו ותשא הארץ מפניו ותבל וכל־יושבי בה : לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו חמתו נתכה כאש והצרים נתצו ממנו : טוב יהוה למעוז ביום צרה וידע חוסי בו : ובשטף עבר כלה יעשה מקומה ואיביו ירדף־חשך : מה־תחשבון אל־יהוה כלה הוא עשה לא־תקום פעמים צרה : כי עד־סירים סבכים וכסבאם סבואים אכלו כקש יבש מלא : ממך יצא חשב על־יהוה רעה יעץ בליעל : כה אמר יהוה אם־שלמים וכן רבים וכן נגזו ועבר ועניתך לא אענך עוד : ועתה אשבר מטהו מעליך ומוסרתיך אנתק : וצוה עליך יהוה לא־יזרע משמך עוד מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה אשים קברך כי קלות : הנה על־ההרים רגלי מבשר משמיע שלום חגי יהודה חגיך שלמי נדריך

יי בעלעולא וברוח מדבר וענן אמטתא כיבש קדמוהי : דנזיף בימא ומיבש ליה וכל נהרוותא מחריב צדי מתנן וכרמלא ואילני ליבנן נתרו : טוריא זעו מן קדמוהי ורמתא איתפרקא וחרובת ארעא מן קדמוהי ותבל וכל דיתבין בה : כד אתגלי ברחמתא למיתן אוריתא לעמיה כן זע עלמא מן קדמוהי בכן כד איתגלי ברגז לאתפרע מסנאי עמיה קדם פורענותיה מן יקום ומן יסובר באבאשות רוגזיה רוגזיה כאשתא מססי וטינריא אתפרקן מן קדמוהי : טב יי לישראל לאסתמכא עלוהי בעידן עקא וגלי קדמוהי דרחיצין על מימריה : וברגז חסין ובחימא תקיפא גמירא יעביד עם עממיא דקמו ואחריבו ית בית מקדשא דיי ובעלי דבבוהי ימסר לגהנם : עממיא דבזו ית ישראל מה אתון חשיבין קדם יי גמירא היא עתיד למעבד עמכון לא תתקים עליכון כבית ישראל תרתין זמנין רווח בתר עקא : ארי שלטוני עממיא דבזו ית בית ישראל וכמא דיטען בחמרא כן אטעיאונון שיציאונון כמא דמשיציא אשתא בקשא יבישא סגי : מיניך נינוה נפק מלכא דחשיב על עמיה דיי בישא דמליך מלך דרשע : כדנן אמר יי אם יהון שלמין בעיצה וסגיאין באתמניותא עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם ויגוזון ויעיברון ית דגלת ויעיברון ית פרת ויירתון לעניותיך ודשעבדתיך לא אשעבדינך עוד : וכען אתבר ניר עממיא מצווריכון וחנקיכון אפסיק : ויפקיד עלך יי ית מלכא דאתור ולא יהי דכרן משמך עוד מבית טעותך אשיצי צלם ומתכא תמן אשוי קיברך ארי קלילא קדמי : הא על טורי ארעא דישראל רגלי מבשר משמע שלמא יחוגי יהודה חגך שלימי נדרך

וטעם בסופה משל למהירות ברוח סערה · וענן אבק רגליו דרך משל למרוצת הצבאים והטעם על הגזירות הבאות מהשמים במהרה שהם למעלה מהעננים : גוער · ויבשהו · חסר יוד שלא להתחברות שניהם יודין והוא מהבנין הכבד הרגום תיבם גרם כי כאשר יאמר מן יאבד ויאבדם ככה היה ראוי שיאמר ויבשהו רק לא תהיה כזה להתחבר שנים יודין ועת׳ יספר כח השם בים וביבשה שאין מי שיכול לפניו וטע׳ אמלל בשן בעבור וכל הנהרות החריב ודבר זה שהחריב הנהרות בעבור יבשת הגשם מעל הארץ דבר זה גרם אמלל בשן ו וכרמל מכל פרי תבוא׳ : הרים · אר״מ ריכום ותשא הארץ מפניו אימה כמו כשאתי א אימיך אפוכה והנכון בעיני ותשא משאת שרפ׳ ששרפה הארץ וכל׳ וישאם דוד ואנשיו והטע׳ וישרפם והטעם בעבור שאמר בתחילה ובעל חמה שמשרף ה הארץ בחמו כדרך וחמתו בערה בו והעד לפני זעמו מי יעמוד וכל זה יספר חרי אף השם על נינוה : טוב · הטע׳ כל שונאיו ישמיד בחרון אפו כאשר ו וחמתו נתכה כאשר י יתהפך בהם ויביא ע עליהם צרות וימלט היראים וזהו למעוז כמו מגדל עוז וחוסי בו דרכן למעוז והוסיף מלת ויודע כי הו׳ לבדו יודע תעלומות לב ו ומכיר החוסים בו : ובשטף · כאל שוטף : כלה יעשה · לא מעט מעט · ואויביו החשך ירדף עתה ואחריה׳ או שירדפ׳ ג׳ מקו׳ החשך שלא יראה בבא כלה עליהם : מה · אומר לאנשי נינוה לא ידעת׳ מחשבות השם כי כלה הוא עושה ואין צורך שתקום פעמים צרה עליכ׳ כי באה תכרתון כי · משל לקם יבש : מלא · כל היבשת כמו גמור עם אנשים שכורי׳ יבוא האש ויכלה הכל רגע אחד והנה סירים קוצים סבוכים מגזרת כאחז בסבך ומלת סבאים תואר כדרך השכורים באהלים גם עבוס וברוך : וכסבאם · כאשר הם שותים · אכלו יחדיו נשרפו באש כשהיו נסבכים יחד זה בזה כמו סירים סבוכים ויהיו סבוכים בשכרותם אז יהיו נוחים שישרפו באש יחד כקש יבש גמור מרוב יבשות הסירים וחמימות השכרות והנה כתן משל מהמים ומהאש וכל זה בעבור מלך נינוה שהגלה ישר׳ וחשב להשחית פליטת יהודה וזהו ממך וידועים הם דברי רב שקה מפי אדוניו כמו שאומר בספר מלכים אשר שלחו מלך אשור לחרף שם יי׳ : כה · אם היו אנשי נינוה בשלום עד היום וכן היו רבים ואלה דבריהם לכנסת ישר׳ כך נגוזו מפעלי הכפל כמו נגלו כספר : ועבר · כמו מקרה שעבר ולא ישוב : ועניתיך לא אענך עוד · על ידו : ועתה · כתוב בימי חזקיהו אשר ישר׳ מאשור וממצרים : וצוה · עתה ידבר אל מלך נינוה וטעם וצוה גזר : לא יזרע · שלא יעמד זרעו הנקרא בשמו : אשים קברך · בבית אלהיך : הנה · חגי יהודה · השם שנמלטו מיד סנחריב : עלה

אבן עזרא

עלה · עתה סב לדבר אל נינוה והמפיץ הוא כטעם נצר: נצור מצורה · ידבר למלך נינוה וככה צפה דרך שיש צופים בדרכי' והנגיד אמר כי נצור שם הפועל כמו ויכלתעמד וככה צפה דרך לכלה הפשע ודע כי עתה ישיב השם שבות גאון יעקב כגאון ישראל בהיותו בארצו הטעם ישיבם לגאונם כמו שהיו ישר' מימי קדם בגאונם ומלת בקקום תורה כי הפועל יוצא והנה יהיה גפן בוקק פועל והפעול הוא ה ספרי שיטה לו או תהיה כמלת סב סתמצא עומר' ויוצאה וטעם כי בקקום שמום כגפן בוקק על כן: וזמוריהם · כמו ויכרתו משם זמורה ושב לפרש המפיץ ה העולה: מגן · אמר רבי משה הכהן כי ב גבוריהו בתוספת הא למען רבים וככה ב בהתפללו בעד רעהו ולא דבר נכונה כי פיו כמו פיהו אחיו אחיהו פיו שיהו וטעם רעהו שהתפלל בעבור כל אח' וגבוריהו שם המין שכולל גבור הגבורים : מתלעים · שלובשים תולע' שני : ביום הכינו · הרכב כאילו אש פלדות יוצא כמרוצתו ומלת פלדות זרה אולי היא הפוכה לפידות : והברושים הרעלו · כמו רעדו ברושי היער ויפת אמר כי הם חניתות : בחוצות · אמ' ר' יונה ישתקשקון יכו שוק אל שוק : ירוצצו · כפול האות האחרון והפעל כפל ירוצצו כטעם מגזרת רץ וככה ויתרוצצו ה הבנים : יזכר · כאשר יזכור האויב שהוא מ מלך כשדים בעבור מרוצתם יכשלו ב בהליכתן: ימהרו · אל חומות נינוה : והוכן · מגדלי העץ הגדולים ויפת אמר כי יזכור מלך נינוה א אדיריו יכשלו יברחו אל החומה ויכינו ה המגינים לסוכך ע עליהם וזה לא יועיל להם כי שערי יורה כי מפתח הנהרות כ

רשי

כי לא יוסיף עוד לעבר בך · אותו הבליעל כולו נכרת הוא וחילו : עלה מפיץ על פניך נצור מצורה · המפיץ אשר עלה על פניך את ארץ יהוד' בימי חזקיהו עכשיו הוא נצור מצורה כשנצר נצר מלך בבל שהוא צר עליו : צפה דרך · הבט את אים יהודה אל אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו ויחזקו מתניך ואמץ כח מאד : כגאון ישראל · כמו שהיה נצר : בקקום בוקקים · בזזום והריקום לשון בקיק' כופל על גפן : מגן גבוריהו · של נבוכד נצר הצרים על אשור : מאדם · מאודמי' הם ואנשי חילם : מתולעים · לבושי זהורי' : באש פלדות הרכב ביום הכינו · ביום שהוא מכין לצאת בצבא מלחמה רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המלחמות ברזל יפה ויש פותרין פלדות לשון לפיד אש כדרך ההפך : והברושים הרעלו · ורבני משריתהון מסרבלין בצבעונין · הרעלו מעוטפין ודומה לו והעטיפות והסרות והר לות ובלשון משנה סניכו מדיות רעולות במסכ' שבת : יתהוללו · יהגו עצמן בשגעון : ישתקשקון · קל נקוש זיניהון משתמע והוא מלשון והשיקו ה היקבים כמשק גבים המשמיע קול : ירוצצו · ירועעו את הסומכים כבריקי' הללו הטורדי' את הבריות כן ת"י : יזכור · מלך אשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לצאת ולהלחם והם יכשלו בהליכתם : ימהרו חומתה · לנוס לרוץ אל חומת העיר כל תיבה הצריכה למ"ד ב בתחילה הטיל לה ה"א בסופה : והוכן הסוכך · יבנון מגדליא ויש לפרש והוכן הסוכך והמלך כ כזריין בכלי זיינו כמו תמסך ה הסוכך לשון מוסך : שערי הנהרות · שערי העיר אשר מצד הנהרות : וההיכל נמוג · כרעי ונעמכה אבני בליסטר' הנזרק' בכתלים : והוצב · היא המלכה הנצבת לימין המלך כד"א נצבה שגל לימינך : גלתה העלתה · בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העי' : מנהגו' כקול יונים · מנהגו' עצמן בקינה כקול יוני' המקוננו' מנהגות פרי"מייכנט בלע"ז : מתופפות על לבביהן · מקישות ידיהן על לבן כהיקש בתופים : ונינוה כבריכת מים מימי היא · מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה ואין מכיר כבריכת מים מכונסים שאין זזים ממקומם : והמה · עתה מרוב דוחקים למדו לנוס ונסים : עמדו עמודו · אומר להם

לעבור ד' מל' וסימ' ויהי כאשר תמו כל הגוי תכינא · ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון · והנה גם צדוק וכל הלוים אתו · לא יוסיף לעבור בך בליעל : בלפידים ג' מל' בליש' בקריאה וסימ' ויבער אש בלפידים · מראיהם כלפידים · מפיו לפידים יהלכו · וכל העם ראים הלפדים כתיב ושארא לפידם

כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבוֹר־בָּךְ בְּלִיַּעַל
כֻּלֹּה נִכְרָת: עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ
נָצוֹר מְצוּרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם
אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד: כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־
גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ: מָגֵן
גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים
בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ
וְהַבְּרֹשִׁים הָרְעָלוּ: בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ
הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן
כַּלַּפִּידִם כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ: יִזְכֹּר
אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכָתָם יְמַהֲרוּ
חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ: שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת
נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג: וְהֻצַּב גֻּלְּתָה
הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל
יוֹנִים מְתֹפְפֹת עַל־לִבְבֵהֶן:
וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה
נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה: בֹּזּוּ
כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד
מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה: בּוּקָה וּמְבוּקָה
וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם
וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם
קִבְּצוּ פָארוּר: אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת
וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה
לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד:
אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו
וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה:

אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן עוֹד דִיעִידוּן בִּיךְ
רַשִׁיעִין כּוּלְהוֹן אִשְׁתֵּיצִיאוּ:
דַהֲווֹ סַלְקִין וּמִתְבַּרְרִין עַל אַרְעִיךְ
צַיְירִין עֲלָךְ בְּצַיִיר מְקַיְימִין סְכוּאִין
עַל אוֹרְחָתִיךְ תַּקִיפֵי קְדָל
חֲסִינֵי חֵיל לַחֲדָא: אֲרֵי אָתִיב יְיָ
תּוּקְפֵיהּ לְיַעֲקֹב רְבוּתֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל
אֲרֵי בְּזוּנוּן בָּזוֹזִין וְקִירְוֵי
תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן חַבִּילוּ: תְּרִיסֵי
גִּבָּרֵיהוֹן מְסַמְקִין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא
לְבִישִׁין זְהוֹרִיתָא בְּאֶשָּׁתָא פִּילֵי
רְתִיכֵיהוֹן זְמִינִין לְיוֹם קְשׁוּטֵיהוֹן
וְרַבְּנֵי מַשִּׁירְיָתְהוֹן מְסַרְבְּלִין
בִּצְבְעוֹנִין: בְּשׁוּקַיָא מִשְׁתַּגְשְׁגִין
רְתִיכַיָא קַל נִיקוּשׁ זַיְינֵיהוֹן מִשְׁתְּמַע
בִּרְחוֹבֵי קִרְוַיָא חֶזְוֵיהוֹן כִּבְעוֹרִין
כִּבְרָקִין טָרְדִין: יְמַנּוּן רַבְּנֵי
מַשִּׁירְיָתְהוֹן יִתְקְלוּן בְּמַהֲכֵיהוֹן
יוֹחוּן יִכְבְּשׁוּן שׁוּרָא יִבְנוּן מִגְדְּלַיָא:
גִּשְׁרֵי נַהֲרָוָתָא אִתְפַּסְקָא וּמַלְכָּא
בְּהֵיכְלֵיהּ זָע: וּמַלְכְּתָא יָתְבַת
צִיבָא בְּגַלְיָא נַפְקַת וְאַמְהָתָא הֲוַאָה
מְדַבְּרָן אָזְלָן בָּתְרַהָא מְנַהֲמַן כְּקַל
יוֹנִים מְטַרְפָן עַל לִבֵּיהוֹן: וְנִינְוֵה
כְּבֵית כְּנִישַׁת מַיָא מִיוֹמֵי קֳדָם הִיא
וְאִינוּן עָרְקוּ קוּמוּ קוּמוּ וְלֵית
דְמַפְנֵי לְמֵיקָם: בּוֹזוּ כַסְפָּא בּוֹזוּ
דַהֲבָא וְלֵית סוֹף לְאוֹצְרַיָא סָפוּ
כָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא: בְּזִיזָא וּמִתְבַּזְזָא
וּפְתִיחַ תַּרְעָא לְסַנְאָה וְלֵב מְסֵי
וְנִיקוּשׁ רְכוּבִין וְזִיוַע בְּכָל חַרְצִין
וְאַפֵּי כֻלְּהוֹן אִתְחֲפִיאוּ אֻכְּמִין כְּקִידְרָא: אָן מְדוֹרֵי מַלְכַיָא וּבֵית מֵישְׁרֵי שִׁלְטוֹנַיָא אֲתַר דַהֲווֹ אָזְלִין מַלְכַיָא תַּמָן
בְּנֵיהוֹן שַׁבְקִין הָא כְאַרְיָא דִישְׁרֵי עַל צֵידֵיהּ לְרוֹחֲצָן וְלֵית דְמָנִיד: מַלְכַיָא מַיְתַן חֲטוֹף
לִנְשֵׁיהוֹן וּבִיזַיָא לִבְנֵיהוֹן וּמְלַן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבִירָנְיָתְהוֹן בִּיזָא:

כתיב : נפתחו ג' בקריאה וסי' וארבות השמים נפתחו · כי ארבות ממרום נפתחו · שער הנהרות נפתחו : כבוד ב' חס' בליש' וסימ' את כל הכבד הזה · כבד מכל כלי חמדה : פארור ב' וסימ' כל פנים קבצו פארור · ופני כולם קבצו פארור : טורף ד' חס' וסימ' קשר נביא"ח · אריה טרף בדי · פצו עלי · טרף נפשו :

אבן עזרא

נפתחו והוא ארמון המלך והוא וההיכל נמוג : והצב · לא מצאתי למלה זו פירו' יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד כי הצב שם המלכה על כן גלתה העלתה על המרכבה להוליכה בשביה ואמהותיה שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים בהמותן · מתופפות · דרך התיף להכות בו ביד : ונינוה כבריכת מים · היתה מלואה מימי קדם עושר ואנשיה כשים ואומרים זה לזה עמדו עמדו אל תברחו ואין מפנה שישיב פניו על כן בזו כסף דברי הנביא לכשדים · לתכונה · להון שהכין : בוקה ומבוקה · גזרה אחת להם כדרך גאה וגאון יי' עזי ומעזי : ומבולקה כמו הנה ה' בוקק הארץ ובולקה וטעם בוקה גם מבולקה כמו שממה תהיה נינוה : ולב · כל שומע כמס : ופיק ברכי' · על דרך ויפק רצון אך הוא מעט רחוק והנכון כי הוא כמו לפוקה ולמכשול : וחלחלה · חיל וחילה כפול' : פארור · כבר פירשתיו : איה · בעבור זה יתמהו השומעים ויאמרו וכל זה דרך משל על נינוה שהיו הולכים לטרוף טרף להחריב כל העולם וטעם הלך לו מעון אריות : אריה טורף · להפסיק גורותיו : בדי · תלמון די הסיבו לו די שם · ומחנק · שהיו להו' טרף ללבאותיו ומעונותיו מלא טרפ' :

הככי

רשי

ואין מפנה לבו לשמוע ולעמוד : בוזו כסף · אומר הבאים על נינוה : אין קצה · אין חשבון : לתכונה ולאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הנתון באוצר נתון בחשבון כמה דאת אמר את הכסף המתוכן : כבד מכל כלי חמדה · לשון הכבדה כמו התכבדי בילק לשון מכבד הבית אשקו"בט בלע"ז לכבד אותם מכל כלי חמדת' וכן ת"י ספו כל מאני חמדתא כבוד כמו זכור שמור : בוקה · ריקנית : ומבוקה · ומרוקנת על ידי בוקקים : מבולקה · מפורצת בחומותיה אישבר"טירא בלע"ז : ופיק ברכים · כשלון ברכים כמו לפוקה ולמכשול : קבצו פארור · שחרורי' כקדירה : איה מעון אריות · קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכי' קשים וחזקים כאריות : אשר הלך אריה לביא שם · אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן ביניהון הא כאריה דשרי לרוחצן : אריה טורף בדי גורותיו · מלכיה היו מביאין שלל רב עד שהיה די לבני ביתם : ומחנק · בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרות לבביו : וימלא טרף חוריו · ומתלן לאוצריהון חטוף : רככה :

רשי

רכבה: דו"ר רכב שלה קרו"רין בלע"ז הא יתירה הופך הלשון לכמה מרכבו' וכן
טיר אשר חלאתה בה זוהם רב: ולא ישמע עוד קול מלאככה · קול מלאכיך כמו
שעשו כבר רבשקה וחביריו שלוח אשור ויקראו בקול יהודית: פרק · גזל שמפריקו
מיד בעליו: לא ימיש טרף · מתוכה תמיד · קול שוט · להכות סוסים היה נשמע
בה תמיד: קול רעש · אופני
מרכבות: וסוס דוהר · דולג
ומקפץ וכן מדהרות דהרות א
אביריו: ולהב חרב · דולימלא
בלע"ז כל סכין וחרב קרוי להב
כמו ויבא הנצב אחר הלהב:
וברק חנית · חנית מרוטה
ומבריקת אור יוצא ממנה פלנ"דור
בלע"ז: וכובד פגר · היו
מרבים פגרים ולא היה חשבון
לגוויות כבילות המומלכות בה
עד שהיו עוברים נכשלים בגוויות
הפגרים: מרוב זנוני זונה ·
מרוב חנופת עיר שהיו יודעים
לפתות לכמלכי הארץ להתחבר
עמם וסוף כובשים אות' תחתיהם
: שוליך: הם שפולי בגדי אשה:
מערך · גלוייך כמו עריה בשת
: שיקוצים: בגדים צואים
המגוללים אותך לפי הענין ם
שדימה אות' לזונה דבר הכתוב:
כראי · זבל לשון והסיר את
מוראתו בנוצתה: ידוד ממך ·
יתרחק ממך: התיטבי מנוא
אמון · ומה תבטחי בעושרך
ובגבורתך וכי גדולה את מנוא
היא אלכסנדריא של מצרי' אמון
לשון פידגוג · מוא הגדולה שהית'
אומנת מלכי מצרים דמרבי בה
מלכי: אשר חיל ים · אשר הים
היה להם לחיל ולחומ' שורא וכרי
שורא: כוש עצמה · כושיים
היו לה לחוזק: פוט ולובים היו
בעזרתך · והפוטים והלובים
אשר היו בעזרתך גם הם היו
בחילה: גם היא לגולה הלכ' · אף
היא הלכה בגולה אע"פכ גדולת'
לא עמדה לפני נבוכד נצר:
ריתקו · ככבלו לשון רתוקות כסף
עשה הרתוק שלשלת: בזיקים ·
שלשלאות: גם את · אף לפי
גדולתך תשכרי כמותה בכוס
התרעלה ותהיה נעלמה: כל
מבצריך תאנים עם בכורים ·
כל ערי מבצריך יהו נוחי' ליכבש
עלבות מה שכתוב' כאילו' תאנים
וכשהן עם בכורות מבושלות ם
שבהן שכשמניחי' האילן נופלים
הבכורים לתוך פי האוכלים ·
תאנים אילני תאינה: אם ינועו ·
אשר אם ינועו בידי אדם בחזק':
מי מצור שאבי לך · עיר שבאים
לצור עליה אוספים להם בני ת
העיר מים רבים לתוכה בתוך
חביות לשתו' בימי המצור כשאין
בתוכה בורות: באי בטיט
ורמסי · אותו ללבון מתכו
לבינים כדין לחזק בו בדקי ה
החומה · החזיקי מלבן · אחזי
בידך המלבן העשוי לרפוס ה
הלבנים ללבון מתוכו: התכברי

אבן עזרא

הנני אליך · כינוי: משמן · מרוב חוסה היא והטעם על חרון השם: טרפך ·
הטרף שהיית טורפת והא' מלאככה תחת יו"ד סימן לשון נקב' כמו עוזיכי יתהלואיכי:
והטעם רבשקה וכתוב ביד מלאכיך: הוי · יש אומרים כמו אוי או הוי מלת
קריאה כמו הוי ציון המלטי: כלה: בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא
מליאה כחש ומלת
ימים פועל יוצא והוא
שב לכחש כל כך ת
מליאה כחש לרמות
העולם כל אחד מהם
לא ימיש עצמו מן ה
הטרף והנה יבוא
אליה קול שוט להריץ
הסוס והנכון בעיני
שוט להכו' מן תשמיע
קול אשר יעשו ה
הפלשתים כעין ט
טנבור שהוא רחב ו
וגדול שלנו ותתקבצ'
אנשי החיל עשרה או
יותר להכות בהם ב
בשוטים להשמיע ק
קולם ולהפחיד:
רעש אופן · המרכב':
וסוס דוהר · כמו
מדהרות דהרות א
אביריו: פרש · ואין
קצה · להרוגי נינוה
: מרוב · דרך משל
שרמתה הכל: הנני ·
מערך · כמער איש
והוא כמו ערותך ו
ומערך כמו מראך ·
והשלכתי · כראי ·
כטנוף וכמוהו הוי ת
מראה והסיר מראתו
: והיה · ידוד · כמו
ינוף והטעם ירחק:
מי ינוד · כמו לבוא
לנוד לו: מאין אבקש ·
ככה יאמר כל רואיך:
התיטבי · הטובה
תהיה: מנוא אמון ·
שם עיר מארץ מצרים
שלכדה מלך כשדים
בלכתו אל נינוה ·
אשר חיל ים · וכח ים
לה מהים כי אין צורך
לה לחומה וזה ים סוף
או ים ספרד הוא ה
הנקרא הים הגדול
כנגד ימי ארץ ישראל
: כוש · עזרו מצרים
גם פוט ולובים שהיו
בעזרתך ולא הועילו:
גם · שב אל מצרים
כי הלכה בגולה כנא
אמון: ריתקו · כמו
עשה הרתוק ברתוקות
כסף: גם · מדבר
אל נינוה: תהי · כמו
תהיי וטעם נעלמה
כאילו לא היתה כדרך
ושתו ולעו והיו כלא היו
כי השכור סרה דעתו
כאילו איננו: כל ·
הטעם מעצמם יפלו
וילכדו: הנה · בעבור
היות עמך כנשים על כן
כפתחו שערי ארצך:
מי · יהתל בה הנביא
שלבי מים ט"ים בא הכשדים ש... אותם בהיותך במצור וטעם לבנה או מלבן מקום מעשה הלבנים: סס

מעלה ח' פתחין בקריא' וסימ' ויהי שמואל מעלה העלה · ימיש ז' וסימ' נמסר בסדר בשלח וירמיה סימן ז':
והנני מעלה לה ארוכה · ולכותים חלים לא יכרת איש · ולכן הנה אדני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם
יי' · פרש מעלה ולהב חרב · מעלה נשיאים מקצה הארץ · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל: וסימ' בלשון

הנני אליך נאם יהוה צבאות
והבערתי בעשן רכבה וכפיריך
תאכל חרב והכרתי מארץ טרפך ולא
ישמע עוד קול מלאככה:
ג הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה
לא ימיש טרף: קול שוט וקול רעש
אופן וסוס דהר ומרכבה מרקדה:
פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית
ורב חלל וכבד פגר ואין קצה לגויה
יכשלו בגויתם: מרב זנוני זונה
טובת חן בעלת כשפים המכרת גוים
בזנוניה ומשפחות בכשפיה:
הנני אליך נאם יהוה צבאות וגליתי
שוליך על פניך והראיתי גוים
מערך וממלכות קלונך: והשלכתי
עליך שקצים ונבלתיך ושמתיך
כראי: והיה כל ראיך ידוד ממך
ואמר שדדה נינוה מי ינוד לה מאין
אבקש מנחמים לך: התיטבי מנא
אמון הישבה ביארים מים סביב לה
אשר חיל ים מים חומתה: כוש
עצמה ומצרים ואין קצה פוט ולובים
היו בעזרתך: גם היא לגלה הלכה
בשבי גם עלליה ירטשו בראש כל
חוצות ועל נכבדיה ידו גורל וכל
גדוליה רתקו בזקים: גם את
תשכרי תהי נעלמה גם את תבקשי
מעוז מאויב: כל מבצריך תאנים
עם בכורים אם ינועו ונפלו על פי
אוכל: הנה עמך נשים בקרבך
לאיביך פתוח נפתחו שערי ארצך
אכלה אש בריחיך: מי מצור
שאבי לך חזקי מבצריך באי בטיט
ורמסי בחמר החזיקי מלבן:

הא אנא שלח רוגזי עלך אמר יי
צבאות ואדליק באשתא רתיכך
וכפרנך תקטול חרבא ואשצי
מארעא סחורתיך ולא ישתמע
עוד קל איזגרך:
ווי קרתא אשדת דם כולה
כדבין ביזא מליא לא פסיק קטול:
קל ניקוש מחא וקל זיוע גילגלין
וסוסון מפנכין ורתיכין מקפצן:
פרש מסק ולהוב וצלהוב סיפין
וציתצות מורנין וסגי קטולין ו
והמון פגרין לית סוף לקטיליא
יתקלון בקטילהון: מסגיאות
אתרגושת קרתא דהיא כטעיתא
נפקת ברא שפירת ריוו ידעא
חרשין דמסרא עממיא בטעותהא
ומלכותא בחרשהא: הא אנא
שלח רוגזי עלך אמר יי צבאות
ואגלי בהתת חובך על אפך ואחזי
עממיא בהתתיך ומלכות קלניך:
וארמי עלך שיקוצין ואנבלינך
ואשוינך מכערא לעיני כל חזך:
ויהי כל די יחזינך יתרחק מניך
ויימר אתבזיזת נינוה מן ידוי עלך
איכא אשכח מנחמין לך: הא את
טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא
ביני נהרותא מיא סחור סחור לה
דשורה ימא מי ימא שורהא:
כוש סומכתהא ומצרים ולית סוף
פוטאי ולובאי הוו בסעדיך: אף
היא בגלותא תהך בשביא אף
עולימהא יטרפן בריש כל שוקיא
ועל יקירהא רמו עדבין וכל
רברבהא ירקקון בשלשלן:
אף את דמיא לרויא תהי מסלעמ'
אף את תבען סעיד מבעיל דבבא:
כל כרכך דמן לתינין בבירן
דאם ירעדונונון יתרן וישתארון
בהון צמוקין דכשירין למיכל:
הא עמך חלשין כנשיא בגויך
לבעלי דבביך אתפתחו תרעי ארעיך אכלת אשתא תוקפיך: מיא בציירא כנושי לגויך
תקפי כרכך אסגא מרווא ושעבידי בטינא אתקיפי בינייניך:

ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואבי וברק ברקין בבבל: ג' מל' יוד בליש' ראיה וסימ' וראיתי גוים
מערך וממלכות קלונך · כי קולך ערב ומראיך נאוה · ויראו לפניך מראינו ונראה: שקצים ג' חס' ו' בליש'
וסימ' וגם את האבות ואת הדענים ואת התרפים דמלכים · והשלכתי עליך שקצים · ושקציו מבין שניו · וכל
טקוץ השקוץ דבוו' חס' בבב מל' וסימ' השקוץ משוכם · שקוץ שוכם: גלה ד' חס' בליש' בקריא' וסימ' גלה
וסורה ואלה מי גדל · אף היא לגלה הלכה · עם הגלה אשר הגלתה · וישבו החתיהם עד הגלה: אוכל ד'
בקרי' וסימ' כי אם הלחם אשר הוא אוכל · והיה כאשר יחלם הרעב · אם ינועו ונפלו על פי אוכל · גם איש
שלומי אשר בטחתי בו:

שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה׃ הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף׃ מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גֹּבָי הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ אַיָּם׃ נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ׃ אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד׃

לְתַמָן יֵיכוּל עֲלָךְ עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצוּנִיךְ קָטוֹלֵי חַרְבָּא יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ מַשִׁירְיַת עַמְמִין דְסַגִּיאִין כְּזַחֲלָא יַחְפּוּנִיךְ בִּקְמְצָא יַחְסְנוּנִיךְ כְּגוֹבָא׃ אַסְגֵית תַּגָּרָךְ מִכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא הָא כְזַחֲלָא דִי שָׁלַח וּפָרַח׃ הָא טַסָּךְ מְצַלְהֲבִין כְּגוֹבָא וְטַפְסְרָיִךְ כְּחֵיל גּוֹבָאי דִי שָׁרַן בְּבַתְלָיָא בְּיוֹם קְרִיר דְּבָר שִׁמְשָׁא דִנְחָא עֲלֵיהוֹן מִתְבַּדְרִין וְלָא אִתְיְדַע אַתְרֵהוֹן לְאָן עֲרַקִין׃ אִתְבְּרוּ גִיבָּרָךְ מַלְכָּא דְאָתוּר גְּלוֹ עִם מַשִׁירְיָתָךְ אִתְבַּדַּרוּ עַמָּךְ עַל טוּרַיָּא וְלֵית דִּמְכַנֵּשׁ׃ לֵית דְּכָאֵיב לֵיהּ עַל תַּבְרִיךְ מַרְעָא מַחְתָּךְ כֹּל דִּי שָׁמְעוּ שְׁמַעְתָּךְ טְפַחוּ יְדֵיהוֹן עֲלָךְ מְדִינָא אֲרֵי עַל מַן לָא עֲדַת מְחַת בִּישְׁתִּיךְ תְּדִירָא׃

ספר חבקוק

הַמַּשָּׂא

אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא׃ עַד־אָנָה יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ׃ לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא׃ עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל׃ רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ כִּי־פֹעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי יְסֻפָּר׃ כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי־אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹּא־לוֹ׃ אָיֹם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא׃ וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל׃

מטל

נְבוּאָתָא דְאִתְנַבִּי חֲבַקּוּק נְבִיָּא׃ עַד אֵימָתַי יְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ קְבִילְנָא קֳדָמָךְ עַל חֲטוֹפִין הֲלָא יוּכְלָא קֳדָמָךְ לְמִפְרַק׃ לְמָא אֲנָא חָזֵי אֲנוּסִין וּמִסְתַּכֵּל בְּעָבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר בְּזוּזִין וַחֲטוֹפִין לְקִבְלִי דִבְתַחֲרוּתָא וּבְזָדוֹנָא אִנּוּן מִתְגַּבְּרִין׃ עַל כֵּן פָּגַת אוֹרַיְתָא וְלָא נָפֵיק לְאַפְרָשׁ דִּינָא אֲרֵי רַשִׁיעַיָּא מִסְלְעִמִין לְצַדִּיקַיָּא עַל כֵּן לָא נָפֵיק דִּינָא כִּיוָן׃ חֲזוֹ בְעַמְמַיָּא וְאִסְתַּכָּלוּ וְאִתְפְּרוּ שְׁווֹ אֲרֵי עוֹבָד אִתְעֲבֵיד בְּיוֹמֵיכוֹן לָא תְהֵימְנוּן אֲרֵי יִשְׁתָּעוּן לְכוֹן׃ אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים יַת כַּסְדָּאֵי עַמָּא מוֹחֵי וְקַלִּילָא דְאָזִיל לְפִתָאֵי אַרְעָא לְאַחְסָנָא קִרְוִין דְּלָא דִילֵיהּ׃ אֵימְתָנִין וּדְחִילִין אִנּוּן מִנֵּיהּ דִּינֵיהּ וּגְזֵרָתֵיהּ נָפְקִין׃ וְקַלִּילִין מִנִּמְרַיָּא סוּסְוָתֵיהּ וַחֲרִיפִין מִדִּיבֵי רַמְשָׁא וְיִרְדְּפוּן פָּרָשׁוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי מֵרְחִיק יֵיתוּן מְשַׁתְּקַן כְּנִשְׁרָא דְפָאִים לְמֵיכַל׃

Habakkuk 388-393

כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי׃ וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ׃ אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ׃ הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת יְהוָה לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ׃ טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ׃ וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא מֹשֵׁל בּוֹ׃ כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֶעֱלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל׃ עַל כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה׃ הַעַל כֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ וְתָמִיד לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא יַחְמוֹל׃

ב עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה יְדַבֶּר בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל תּוֹכַחְתִּי׃ וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתוֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ׃ כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה לוֹ כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר׃

ל · ז׳ נג׳ לף · ל · ל · ל · ל · ל׳ ח תיקון סופרים · ל׳ ומל · ל · ויתר הביט׳ ה׳ מל · ל׳ ויתר בלע · ר׳ · ל · ל · ל · ל׳ ויתר ויאספהו · ל · נ׳ · ל · ל׳ ויתר חס׳ · ר׳ · ר׳ מל · ל · ל · נ׳ · ל · י׳ מל כנמ׳ ל · נ׳ · ל · ח׳

כּוּלְּהוֹן לַחֲטוֹף אָתָן מְקַבֵּל אַפֵּיהוֹן דְּמַן כְּרוּחַ קִידוּמָא וְכָנֵשׁ כְּחָלָא שִׁבְיָא׃ וְהוּא עַל מַלְכַיָּא מִתְלַעַב וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא מְחַיֵּיךְ הוּא לְכָל כְּרַךְ תַּקִּיף מָעִיק וְצָבַר מִילַיָּת וְכָבְשַׁהּ׃ בְּכֵן עַל דְּרָאִימַת רוּחֵיהּ עֲלוֹהִי עֲדָא מִמַּלְכוּתֵיהּ וְחָב עַל דְּאַסְגֵּי יְקָרָא לְטַעֲוָתֵיהּ׃ הֲלָא אַתְּ יְיָ בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַתְּ אֱלָהָא דַּיָּין קְשׁוֹט עַל כָּל בְּרִיָּתָךְ קַדִּישׁ בְּעוֹבָדֵי הֵימְנוּתָא מֵימְרָךְ קַיָּים לְעָלְמִין יְיָ לְמֶעְבַּד דִּינָא בְּרִיתוּהִי וְתַקִּיף לְאִתְפְּרָעָא אַתְקֵינְתּוּהִי׃ בְּרִיר מֵימְרָךְ מִלְּמֶחֱזֵי בְּעוֹבָדֵי בִּישׁ וּמִלְּאִסְתַּכָּלָא בְּעַבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר הֲלָא גְּלֵי קֳדָמָךְ וּלְמָא אַתְּ מִסְתַּכֵּל בְּאוֹנְסִין וְאַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא וּמְסַלְעֲמִין לְדִטְבִין מִנְּהוֹן׃ וַעֲבַדְתָּא אֱינָשָׁא כְּנוּנֵי יַמָּא כְּרִיחֲשָׁא דְּלֵית שׁוּלְטַן עֲלוֹהִי׃ כּוּלְּהוֹן דְּמַן לְצַיָּדִין דְּאָחִיד נוּנָא בְּחַכְּתָא כְּנִישְׁלֵיהּ בְּחֶרְמֵיהּ וּרְמֵי לֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ עַל כֵּן חָדֵי וְדָאֵיץ׃ עַל כֵּן מְדַבַּח לְזֵינֵיהּ וּמַסִּיק בּוּסְמִין לְסִימְוָתֵיהּ אֲרֵי בְּהוֹן טַב מֵיכְלֵיהּ וְשֵׁירוּתֵיהּ מְטַעֲמָא׃ הַעַל אִילֵין יְשַׁלַּח מַשִּׁרְיָתֵיהּ בִּתְדִירָא לְאוֹסָפָא עַמְמִין וְלָא בְחַיִּים׃

אֲמַר נְבִיָּא עַל מַטַּרְתִּי אֲנָא קָאִים עָתִיד מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוּרְתִּי וְאֶסְכֵּינָא לְמֶחֱזֵי מָה יִתְמַלֵּל עִמִּי וּמָה אִיתוֹתַב עַל בָּעוּתִי׃ וְאִיתוֹתְבִית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר כְּתִיבָא נְבוּאֲתָא וּמְפָרְשָׁא עַל סִיפַר דְּאוֹרַיְתָא בְּדִיל דְּיוֹחֵי לְמֶחְכַּם מַן דְּקָרֵי בֵּיהּ׃ אֲרֵי עֲתִידָא נְבוּאֲתָא לִזְמַן וּמְתַקַּן קִיצָא וְלָא יְבַטֵּיל אִם יְהֵי אַרְכָא לְפִתְגָמָא סַבָּרוּ לַהּ אֲרֵי בְזִמְנֵיהּ יֵיתֵי וְלָא יִתְעַכַּב׃

קדושי חד מן י״ח מלין תקון סופרים וסימ׳ נמסר בריש ספר במדבר סיני׃ בוגדים ה׳ מל׳ וסי׳ ובגד בגדים בגדו׃ למה תביט בוגדים תחריש · יבשו הבוגדים ריקם · ורשעים מארץ יכרתו · אף הוא כחתף תארב׃ חמול ד׳ מל׳ וסימ׳ ותמיד להרוג גוים · ורעיהם לא יחמול · ואסלדה בחילה ולא יחמול · כי קנאה חמת גבר׃ בוא

יבוא ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ואם בוא יבוא הכהן וראה · והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא · בוא יבוא מלך בבל · אם יתמהמה חכה לו · בוא יבוא ברנה נשא אלמותיו׃

רשי לחמס יבא · לשלול ולבוז׃ מגמת פניהם · לשון הגמאיני נא · ימאה ארץ רץ כמרוצה לשעה קלה כברת ארץ כאילו גומע ושותה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאות שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים עזה שברוחות כן תרגם יונתן׃ והוא במלכים יתקלס · מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה לשון דבור הדברים בו יש לטובים ויש לרע פרלד״יר בל״ע׃ משחק · כמו שחוק כמו משתר משתור׃ לכל מבצר ישחק · אם אויבו במבצר חזק שחוק לו׃ ויצבור עפר · עליה ברוב חיילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי הוא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והוא ששנינו׳ סוללה כי כולן מתורגמו׳ ישפוך עליה מליתא ואף הוא לשון מילוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ושיפועו משפע לצדדין וסביבו׳ מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר שליפול׃ אז חלף רוח · אז גבהותו דרכו כלחה רוח חולפת ועוברת עליו רוח אשמה · ומהו הרוח זהו כחו לאלהו הכח הזה הוא נותן לאלהו ואומר אלהי עשה לי כל החיל הזה · אמר הנביא ואתה למה תחריש לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי אשר לא תמות ואם שכתוב לא נמות אחד מתיקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתו׳ וכן והפחתם אותו וכן הרבה המפורשים בסיפרי ולפי תיקון הסופרים זהו פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתנני למות בידו׃ יי׳ למשפט שמתו · ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים בך ומכל׳ מקום כל זה למה יתקיים הלא טהור עינים אתה מראות רע׃ והביט · כמו ולהביט אל עמל׃ צדיק ממנו · שהוא משמא אתעני צדקיהו׃ ותעשה אדם · לפני הרשע הזה הפקר כדגי הים שכל הרוצה צד מהם · כלה בחכה העלה · כל האדם זה הרשע העלה בחכה שלו׃ יגורהו · לשון אגרה בקציר כהרסו מגורות׃ יזבח לחרמו · לעז שלו שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו׃ בהמה · כמו בהם בשבילם׃ בריאה · שמינה׃ העל כן יריק חרמו · יש תמיהות הרבה המתקיימות כמו הנגלה נגלתי דעלי הרואה אתה ואף כאן הגדלה בשבילך שעל כן הוא מבליא כל שעה שיריק חרמו על הכל ולצוד כיד יריק כמו הריק חנית ויריק את חניכיו מזדיין בחרמו׃ על משמרתי אעמדה · עוגה עג חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מביט ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני׃ על תוכחתי · שהם מוכיחים אותי בפני שיש להזהר על מדת הדין תוכחתי מוכאיפרו״במנט בלע״ז׃ ויענני ויאמ׳ כתו׳ לך חזון והנגלה לך ובארהו על הלוחות היטב אשר ירוץ הקור׳ בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב כי עוד חזון למועד עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישרא׳׃ ויפח לקץ · ודיבור שיאמר לו על הקץ של בבל לפי מלאות לבבל שבעים שנה׃ ולא יכזב אם יתמהמה · לבא שיאריך לכם אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחר השבעים כלום ועוד יש לפ׳ אם יתמהמה הנביא לבא והוא היה ירמיה ואתכתיבא נבואתא ומפרשא על׳ ספרא דאוריתא תרגו׳ כתוב כמו כתוב כבר ברמז בתורה אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמיטות קילקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו ממנה שבעים שנה וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצת׳ הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה ואם תאמר אתה מוצא ביחזקאל ואני נתתי לך את בני עונם שלש מאות ותשעים יום יום לשנה נתתיו לך ואומר ואתה שכב לבך על׳ דרך השמאלית וגו׳ נמצאת אתה אומר הכעיסו ישראל ש״ץ שנה עד שגלו ועשרת השבטים ושבט יהודה קילקלו ארבעים משגלו׃

אבן עזרא כלה · לעשות חמס יבא ומלת מגמת זרה ויתכן היות כמו יגמא ארץ והנה הוא כמו נגד ונכח ומלת קדימה קשה כי מפאת מזרחה בא על כן הוצרך יפת להוסיף כ״ף כקדימ׳ כרוח קדים שהיא עזה ואין טע׳ מן הפא כי הנה ישובו רשעי׳ לשאולה ורבים אחרים׃ והוא · יתקלס · מגזרת לעג וקלס וכמוהו לקלס אתנן׃ ויצבר עפר · כאילו הוא צבר כל עפר הארץ או הו׳ דרך משל עפר יצבר ויקח כל מבצר׃ אז חלף · כמו רוח · בכל מקום ועוד יעשה אשמה גדולה שיאמר זה כחו לאלהו ולא לשם והזכיר לאלהו לשון יחיד דרך קלות או הוא מנהג הלשון לומר כל איש כרצונו שהוא אלהיו כי כהוב האה׃ הלא · אלה דברי הנביא מדב׳ על לשון ישראל שהם בדור נבוכדנצר בעבור שהזכיר זו כחו לאלהו אמר הלא אתה מקדם מיום היות ישראל אתה היית אלהיו ואתה קדושי לא שוה אחר אנו מבקשי׳ אולי לא נמות מיד זה האכזר כי ידענו כי אתה השלטתו לעשות משפט באנשי רשע ואתה צור להוכיח יסרתו הטעם כפול׃ טהור · הלא אתה טהור עינים שלא תראה רע והבית נוסף כמו ואל אראה ברעתי׃ והביט · שם הפועל׃ אל העמל לא תוכל · מדרך חכמתך ואמונתך כי לא תוכל לסבול מרוב קדושתך וחסידותיך דבר שהוא הפך לנגדך וזה שאמ׳ תביט אחרי כן שאמר והביט אל עמל לא תוכל כפי מחשבת בני אדם שיתמהו איך תחרים על זה כי אין בדרך האמת לבלע רשע צדיק ממנו ואם לא יהיה צדיק גמור על כן כתוב על משמרתי אעמדה ואצפה לנקמתך וליסועתך אקוה׃ ותעשה · הנה האדם בעבורו נבראת זה העולם השפל כחשב כדגי הים שהם מותרין לאכול וכל אחד בולע קטן ממנו והכנון שאין להם טעם׃ כלה בחכה · כמו מכמורת׃ יגורהו · יקבצהו כמו יתגוררו יסורו בי׃ חרמו כמו רשתו משטח חרמים׃ על כן ישמח · שיקח הכל בלי יגיעה או חרמו כינוי אלילו׃ על כן יזבח לחרמו · מזלו אוחילו אכמי כחו׃ ומאכלו · שם בריאה או אכילה׃ העל · הטעם איך יריק חרמו והוא יתן לו כל משמן הטעם כי לא תעלה הרשת שלו ואפס שלו מן הארץ דייקניתי׃ על · הטעם כשומר חלקו באשמורת לילה שהוא כשור ויפתח עיניו לראות כי השומרים בעיר חולקים הלילה לחציו או לשלים ולרביע׃ ואתיצבה על מצור׃ הטעם כפול לבקש דרך נבואה למה יחרים השם׃ ומה אשיב על תוכחתי · למי שיוכיחני והיו״ד סימן הפעול וכמוהו ותוכחתי לבקרי׳ שהו׳ שם ויכוח שאחרים מוכיחים לו אבל ותוכחתי לא אביתם אינו על זה הדרך כי היו״ד סימן הפועל שהוא מוכיח לאחרים׃ ויענני · זאת הנבואה על הלוחות שהנערים קוראים בהם כי עוד יקום זה החזון למועד שגזר השם׃ ויפח · ואמר ידבר על הקץ לא יכזב כמו יפיח בהם וטעם זה הקץ קץ מפלת כשדים · הנה

הנה עפלה· כפשו גבהה כמו עופל ובחן ׃ לא ישרה בו · ואף כי צדיק תמנו ומלת לא תסרת בעבור אחרת וכן הוא צדיק באמונתו לא יחיה מידו והטעם לא ישרה נפשו בו והוא רואה כי צדיק ממנו לא חיה מידו ואף הוא שיחיה וימלט והטעם דרך תימה הנה יאה רואה כי צדיק בעבור אמונתו לא ימלט מידו ואיך לא יחשב על עצמו שנפשו עפלה ולא ישרה והוא איש היין בוגד וגבר יהיר אשר כל אלה ה הנזרות והרעות הוא עשאם ואיך לא יחשוב בעצמו כי עליו ישאו משל ויחודו חידות הנסתרות ממנו בדרך מליצה וכאשר היטב כמו שכתוב הוי ה המרבה וכל הכתוב אחריו׃ ואף· יחסר איש כמו ואני תפלה אל תהימרי איש היין שהוא בוגד יהיר ע שושה זדון· ולא ינוה לא ינוח בנוה כי כל חפצו ללכת להשחית· ויאסף אין כאשר יעשה המות שלא ימלט איש מידו׃ הלא· בדרך מליצה כמו המליץ י וליצו לו החידות שהם נסתרות ׃ הוי המרבה לא לו· זהו לרשת משכנות לא לו אמר יפת כי טעם ומכביד עליו כמשוגע שישליך על עצמו הטיט והגיד אמר שיוסיף לבנות משכן ולא יכילנו ובא מלת עבטיט כדרך כל רבים עמים ׃ הלא· בעבור שאמר הרחיב כשאול אמר כי המתי' שהרגת ישרו והטעם בני ההרוגים על כן מלת יקומו ו ויקיצו חסר יוד כי הוא' כמו וייקץ יקץ פרשו אר' ישועה אילו היית מכביד עליך עב טיט על קברך שם ייקצו המתים וישכוך׃ ומזעזעיך· כמו ולא זע ממנו ׃ כי· שלות

עשרת השבטים עד חרבות ירושלם הם עשרים ושתים של מנשה ושאר שמונת בתשובה שהרי נאמר בו ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה ושתים של אמון בנו ואח' עשרה של יהויקי' ואחת עשרה לצדקיהו הרי ארבעים ושמנה ונבואה זו כאמרה ליחזקאל בשנת החמשית לצדקיהו מכל מקום כמצאו ימי קילקולם ארבע מאות ושלשים ושמנה שנים שלאחר נבואה זו שהן שש ז' שנים ת' שנים שוטים ח' יובלות וכל יובל ז' שמטות הרי ט' שמטות הרי ט' שמטות וח' שנים המקודשות ל ליובל הרי ס"ד ובשלשי' ושש שנה יש חמש שמטות הרי ס"ט שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשבה אף היא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה את' לו הב"ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא הוסף את' ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה· ויפח לשון דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור איננו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח וקורהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם ׃ הנה עופלה· נפשו של רשע זה תמיד הוא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע׃ לא ישרה נפשו בו· אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות׃ וצדיק באמונתו יחיה׃ יכניה המלך שעתיד רשע זה להגלותו יעמוד לו צדקו וביו' שימלך זה מקברו ימא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים עופלה לשון עזות כמו ויעפילו וכן עופל ובוחן׃ ואף כי היין בוגר· ואף כשיב' בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו ייננו דלקביל א' שפא חמרא שתי· גבר יהיר הוא ולא ינוה· לא יתקיים מרודנ וכהו שנתגאה ואמר בטעם ח חמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והיא תגרום לו ש שיהרג ויכלה זרעו של נבוכד כ כאשר כי גבר יהיר לץ לא ינוה לא יתקיים הוא ונוהו׃ אשר הרחיב· נבוכד נצר׃ כשאול נפשו· להשיג כל תאותו ברחב לב׃ והוא כמות· כמלאך המו' שאינו שבע מלהמית כך זה אינו

לא לו הוסים ידע אונן כי לא לו· לרשת משכנות לא לו· הוי המרבה לא לו· עוכר ומתעכר על ריב לא לו· ולא לו תהיה כבראשונה׃ קנו ג' בקריא' וסימ' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף· לשום במרם קנו· אם

5 הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה׃ וְאַף כִּי־הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃ הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹּא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט׃ הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ לִמְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃ כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ גּוֹיִם רַבִּים יְשָׁלּוּךָ כָּל־יֶתֶר עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל מִכַּף־רָע׃ יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃ כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה׃ הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃ הֲלוֹא הִנֵּה מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ׃ כִּי תִּמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם׃ הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם׃

הָא רַשִׁיעַיָא אָמְרִין לֵית כָּל אִילֵין וְצַדִּיקַיָא עַל קוּשְׁטְהוֹן יִתְקַיְימוּן׃ וְאַף הָא כְּטָעֵי בַּחֲמַר גְּבַר יְהִיר בְּרַשַׁע וְלָא יִתְקַיַים דְאַפְתֵּי כִשְׁאוֹל נַפְשֵׁיהּ וְהוּא כְמוֹתָא וְלָא שָׂבַע וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָא וְקָרִיב לְוָתֵיהּ כָּל מַלְכְוָתָא׃ הֲלָא אִילֵין כּוּלְהוֹן עֲלוֹהִי מַתְלָן יִטְּלוּן וְשׁוּעֵי חוּדִין יֵימְרוּן לֵיהּ וְיֵימַר וַי דְמַסְגֵי נִכְסִין דְלָא דִילֵיהּ עַד אֵימָתַי אַתְּ מַתְקֵיף עֲלָךְ תְּקוֹף חוֹבִין׃ הֲלָא בִתְכֵיף יְקוּמוּן אַנְסָךְ וְיִתְגַלוּן מְזַעְזְעָךְ וּתְהֵי לְעַדִילְהוֹן׃ אֲרֵי אַתְּ בְּזֵתָא עַמְמִין סַגִיאִין יְבוּזוּנָךְ כָּל שְׁאָר שִׁבְטַיָא מִדְמֵי אֱינָשָׁא יְחַטוּף אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם וְכָל דְיָתְבִין בַּהּ׃ וַי דְאָנֵיס מָמוֹן דְרַשַׁע לְבֵיתֵיהּ לְשַׁוָאָה בִּמְרוֹם מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּזָבָא מִיַד בִּישׁ׃ מַלֵכְתָּא בַּהֲתָא לְבֵיתָךְ בַּזְתָּא עַמְמִין סַגִיאִין וְעַל נַפְשָׁךְ חַטֵיתָא׃ אֲרֵי אַבְנָא מִכָּתְלָא צָוְחָא עַל דְאָנֵיס לַהּ וְשִׁיפָא מְגוֹ מְרִישָׁא עָנֵי לַהּ׃ וַי דִבְנֵי קַרְתָּא בְּדַם אֲשִׁיד וּמְשַׁכְלֵל קִרְיָא בְּנִיכְלִין׃ הָא מִן תַּקִיפַן וְחַסִינָן אָתְיָן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְלֵיאוּת עַמְמַיָא תַּקִיפִין כְּאֶשָׁתָא וּמַלְכוָתָא לְרִיקָנוּ יִשְׁתַּלְהִיָן׃ אֲרֵי תִתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ כְּמַיָא דִי לְיַמָא חָפַן׃ וַי דְמַשְׁקֵי לְחַבְרֵיהּ וְחָלֵיף בְּיַחְמָא בְּדִיל דְיִשְׁתֵּי וְיִתְרַוֵי וְיִתְגְלֵי קְלָנֵיהּ׃

על פיך יגביה נשר· אנ"ך׃ משקה ד' קמצין וסי' חטאו משקה מלך מצרים· וכל כלי משקה המלך דמלכים· וחברו דד"ה· הוי משקה רעהו מספח חמתך׃ וא' ומשקה צבא יחסיר׃

שבע בכל קניינו· הלא אלה· אשר אסף עליו לעובדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו׃ לו· כמו עליו׃ ויאמר· האומר את מליצת החידה׃ הוי המרבה לא לו· זו היא המליצה חבל על המרבה הון ומלכו' ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויטלו את הכל׃ עד מתי יהיה הולך ומרב' ואינו אלא מכביד עליו משא עון כעב של טיט עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במסכת דיתזקא בלשת המית והעבים ועבען׃ ויקצו· כמו ויקוצו׃ שלות גוים רבים· השלכתם ושלחתם ממקומם׃ ישלוך כל יתר· פליטת העמים׃ מדמי אדם· בקמת דמי ישראל הקרויים אדם שנאמר אדם אתם׃ וחמס ארץ· ארץ ישראל׃ קריה· היא ירוש'׃ הוי בוצע בצע רע לביתו· אוכס ממון שהו' רע לו לביתו לבנות לו ביתו לשום במרום קינו· כדכתיב בספר דניאל הלא דא היא בבל רבתא דאנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וגו' ובשעה שיצא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנא' עוד מילתא בפום מלכא בבנין זה יעצת בושת לביתך אשר יעצת לקצות עמים רבי' והפסדת עצמך׃ קצות לשון שליפה וקילוף כמו הקצות את הבית׃ וחוטא נפשך· כמ ומתעברו חוטא נפשו חוטא לאבד נפשו פורפייט שהר"מה בלע"ז׃ כי· האבני' אשר בגזלת תזעקנה מן הקיר· וכפים מן העץ יעננה אל האבן בקול לנגדה שניהם זועקים וכפים מעץ יעננה ת"י ושיפא מגו מריפא שיפא לשון קסם ששאי' בלשון חכמים ד"לרור"ם בלע"ז מרים הוא הקורם׃ הלא הנה מאת יי' נשלם פורענות לעושי רשעה׃ ויגעו עמים בדי אש· כאשר תבואם תמתי' כאש עד שיהא די' יש בדי אש אשיץ בלע"ז׃ הוי משקה רעהו יין׃ ובאותה השקאה הוא מספח ואוסף את חמתו עליו ואף משכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט מעוריהם על גלויים ולראות את ערותם זה כנבוכד נצר הרשע שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמים מסבבי אותה כדאמרי' במסכת שבת· ד"א הוי משקה רעהו בסדר עולם דורש כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נכספו ונשברו בחמתו של חב"ח ובו בלילה נהרג· על מעוריהם להגלות קלונם וראו שכאיהם כביוונים׃

מפעלי הכפל של כמו שכות לראשי שכך וכמוהו ישלוך כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך מדמי אדם שפכת והחמס שעשית בארץ׃ הוי· רע לביתו· אחריו הוי בלשצר וככה יעצת בשת לביתך זאת דעת רבי משה הכהן ואיננו רק על מריכת בבל כאשר אמר בבל רבתא די אנא בניתה׃ קצות· כמו וקצותה את כפה רק הוא מהבנין הקל מבעלי הה"א כמו מקצה רגלים פ"א וככה הוא להיותו דבק ל' בושת מכל קצות העמים׃ וחוטא נפשך· היית בנפשך׃ כי· אבן· שהרס מדינות וקריות ובנה בבל כי האבן תעיד כי מחמס היתה בנויה׃ וכפים· המקום הקשה בעצי הקורות והוא הקרוי קשר בלשון לעז על כן אחריו הוי בונה עיר׃ הוי· וכונן פועל עבר כמו הכין ואילו היה פועל עומד היה מכונן כמשפטו׃ הלא· ויגעו· כמו ויקצו יגעו לבנות עירך כי סופה לאש ומלת בדי כמו ישפיק כי הוא ריק על חנם יגעו עצמם ויעפו׃ כי· הטעם אז יכירו וידעו הכל כי כל הבונה בעולה לא ישב בה בבא יום אידו אז ישעבו על השם וידעו דרכיו׃ הוי· עם נבוכד נצר ידבר ורעהו מל' רכל גוי שתפש וטעם משקה דרך משל שהשקה הגוים כוס התרעלה ומספח מגזרת ספחני נא והטעם שאתה מספח מלכים להשקות' חמתך כמו חמת מים ואף תשכרם למען יראו קלונם׃ מעוריהם· כמו כמער איש והמפרש אותו על משתה בלשצר רוח הדבר כי המביט שם השם וכן לא יאמר נבוכד נצר השם׃ שבעת

והערל

והערל. ה"א משמשת כתיבה זו בלשון התפעל כמו התאסף אל עמך אף כאן הערל האטם בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם ערל לב וערל בשר ות"י ואיתערטל לשון ערום ועריה: חמס לבנון. בית מקדש: ושד בהמות יחיתן. שוד בהמותך ואוכלוסיך אשר שודדו את עמי ישראל הוא

סבעת. יותר קלון תשבע מהכבוד שסבעת כי בא יום אידך וזהו שתה גם אתה והערל מבנין נפעל כמו והאסף אל עמך והטעם תראה ערלתך כאילו כתוב ותערל כמו ומות בהר: תסב עליך כוס ימין יי׳ וקיקלון. מלה אחת והפ"א כפול שהוא תחלת כל מלה כמו בבתעינו ואולי הם שתי מלות ותחסר אלף ככלב שב על קיאו:

וכל יושבי ח׳ וסימ׳ נמסר בספר יהושע סימן ז׳: לעץ ג׳ וס׳ הוי אומרים לעץ אבי אתה. הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן. מי יש לעץ תקוה: חבקוק ל׳ תפלה לחבקוק. חבקוק ל׳ המשא אשר חזה: הודו ה׳ וסי׳ נמסר

שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה והערל תסוב עליך כוס ימין יהוה וקיקלון על כבודך: כי חמס לבנון יכסך ושד בהמות יחיתן מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל ישבי בה: מה הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר כי בטח יצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים: הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו: ויהוה בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:

תפלה לחבקוק

ג הנביא על שגינות: יהוה שמעתי שמעך יראתי יהוה פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור: אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ: ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזה: לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו: עמד וימדד ארץ ראה

שבעת קלנא מן יקרא תשתי אף את ותיתערטל יסתחר עלך כס דילווט מן קדם יי וייתי קלנא על יקרך: ארי חטוף בית מקדשא יחפינך וביזת עמיה תתברינך מ מדמי אנשא וחטוף ארעא דישראל קרתא ירושלם וכל דיתבין בה: מא אהני צלמא ארי אתביה עבדיה מתכא ודחלת שקר ארי אתרחיץ לבא דעבדיה עלוהי למעבד ט טעוון דלית בהון צרוך: ווי די אמר לצלם אעא קום ולדחלת אבנא אתערי והיא שתקא ורמיא הוא מכלי תבא והוא מחפי דהב וכסף וכל רוח לית במעוהי: ויי אתרעי לאשראה שכינתיה בהיכלא דקודשיה ויסופון מן קדמוהי כל דחלת ארעא: צלותא דצלי חבקוק נביאה כד אתגלי ליה על ארכא דיהב לרשיעיא דאם יתובון ל לאוריתא בלבב שלים ישתביק להון ויהון כל חוביהון דחבו ק קדמוהי הא כשלותא: יי שמעית שמע גבורתך דחלית יי רברבין עובדך דיאת יהב ארכא לרשיעיא דאם יתובון לאוריתך ולא תבו ואינון מרגזין קדמך בגו שניא דיהבתא להון חיא בכן את עתיד להודע גבורתך בגו שניא דאמרתא לחדתא עלמא לאתפרעא מרשיעיא דעברו על מימרך וצדיקיא עבדי רעותך ברחמין תדכר: במיתן אוריתא לעמיה אלהא מדרומא אתגלי וקדישא מטורא דפארן בגבורת עלמין אתחפיאו שמיא זיו יקריה ואמרי תושבחתיה מליא ארעא: וזיהור יקריה כזיהור בראשית אתגלי וזיקוקין ממרכבת יקריה נפקין תמן גלא ית שכינתיה דהוות מטמרא מבני אנשא בתקוף רומא: מן קדמוהי משתלח מלאך מותא ונפיק בשלהובית אשתא מימריה: אתגלי ואזיע ארעא ואיתי מבולא על עם דרא דעברו על מימריה ואף בתניתא כד חבו קדמוהי בחוביהון

בירמיה סימן כ"ב: עזה ד׳ בקריאה וסימ׳ ושם חביון עזה כתיב ה׳. וגשם מטרת עזו. ויתן לשבי עזו. הללוהו ברקיע עזו: ויצא ג׳ בקריאה וסי׳ ויצא רשף לרגליו׳ והנשיא אשר בתוכם. גרש לץ ויצא מדון:

ישברם: מדמי אדם. מחמס דמי ישראל: וחמס ארץ. ארץ ישראל: קריה. ירושלם: מה הועיל. לבבל פסל: כי בטח. האו׳ היוצר והוא יוצרו של אותו זה: עליו. על יצירתו זאת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים: הוא יורה. בתמיה: ויי׳ בהיכל קדשו. מוכן ליפרע ויהס את כל הארץ מפניו הס לשון שיתוק ודמימת חורבן: על שגיונות. יש לפותרו כתרגומו ולפי משמעו בקש רחמים על עצמו שהטיח דברים כמו על כן תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קרא אחר מדת הדין: שמעתי שמעך. אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ואת הרשע הזה אתה סובל: יראתי. אמרתי איך משתנית מדת הדין בשון ישר׳: פעלך בקרב שנים חייהו. פעלך הראשון שהייתה נפרע לנו מ מאויבינו בקרב שני הצרה שאנו שרויים בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו מ תודיעהו. וברוגז שתקצוף על הרשעים רחם תזכור רחם כמו לרחם: אלוה מתימן יבא. עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הראשון שהו׳ מבקש לפניו לעוררהו פועל חיבתן של ישר׳ ופורענות דורות הראשונ׳ כשבא׳ ליתן את התור׳ חזרת על עשו וישמעא׳ ולא קבלוה. תימן. עשו. פארן. ישמעאל כדא׳ וישב במדבר פארן: כיסה שמים הודו. בסיני לישראל: ונוגה. אותו היום: כאור תהיה. כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת׳ קרנים. לשון מאור כשהו׳ נוקב ויוצא דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטים וכן כי קרן עור פניו: מידו. מידו של הב"ה באו להם: ושם חביון עזו. כתרגומו שם גלה עוז שהיה חבוי למפרע בסתר עליון: לפניו ילך דבר. מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הב"ה תורה לישראל טורדו למלאך המות ל להפלינו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אומה ש שעתידה לכפור בך לסוף א ארבעים יום ואתה נותן להם את התורה. ויצא רשף לרגליו. מלאכי רשף באו עמו לסיני: עמד וימודד ארץ. המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם מדה כנג׳ מדה ומדד עומד כדאת׳ נצב יי׳ ועומד לדין עמים מתתין ומדקדק בדיכם: וימודד ארץ. ברות׳ הי׳ קילקלו וברות׳ הי׳ נדונו. ראה בדור הפלגה של די שהיו שפה אחת באו כולם בעצה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת: ויתר

כי. הטעם שברית עם אלבנון לבנייך: ושוד בהמות. ושודך שהיית מפחיד הבהמו׳ והנה יחיתן כמו יקימן יסיבן רבות כ כקנות: מדמי אדם. והנה על הכל עברת רעתו: מה הועיל. ישרת בעבו׳ אחר וככה הוא אות למלך כשדים כאשר תסב עליך כוס ימין יי׳ מה הועיל פסל: יוכרו. הוא הפועל המציירו ומה הועילה מסכה: ומורה שקר. הוא כהן לע"ז כל אלה מה הועילו לך ויש לתמוה כי בטח יוצר יכרו עליו לעשות אלילים אלמים הטעם צורת אדם פה להם ולא י ידברו: הוי אומר. הקיצה. מהפעלים העומדים כי לישן י יאמר הקיצה משנתך וככה עורי כמו עורה למה תישן על כן טעו האומרים המעורר י ישנים כי המעיר י ישנים ראוי שיאמר והמקיץ ורדומים אינו נכון כי המקיץ הוא הישן והעד כי אין ר רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישנים כי תרדמת השם נפלה עליו וכתוב לא הקיץ הנער. מ"ס דומם כמ"ס ריקם וחנם ח והטעם כמו ידמו כ כאבן ועל דעת רבי יהודה ידמו מפעלי ה הכפל וככה דומם ו והוא שם התואר: הוא יורה. כי הוא הבל שהוא תפוש בזהב ובכסף הטעם על איבריו כי אינם כאיברי האדם ש שהחיים מחברם על כן וכל רוח אין ב בקרבו והפך אלה: ויי׳. כאשר יתן קולו בשמים שם היכל קדשו הם מפניו כל אנשי הארץ: תפילה. זאת ברוח ונבואה כאמרה והוא מתנבא על רעב שיהיה כאשר יתברר בסוף התפילה ולא יהיה כח לישראל לעמוד מפני האויב וזאת התפלה על דרך סדר התפלות על כן כתב על שגיונות למנצח גם מלת סלה ושם פירשתי אלה המלות בספר תהילות: יי׳. טעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב וטעם פעלך שתחיה ישראל בקרב אלה השנים ורבי יהודה אמר שמעתי גבורותיך ועתה חיה פעלך כאילו הוא מת וזה רחוק: בקרב שנים תודיע. פעלך מה יעשה והם ישראל הם הפועל שלך: ברוגז. בעת הרוגז שאנו בפחד: רחם תזכור. רחמיך ומלת רחם לשון יחיד כי רחמים לשון רבים ורבי משה אמר ברוגז רחם וזכור העת שבאתה אתה האלוה מתימן וזה ארוך ואינו נכון ויש אומרים כי רחם שם דבר כמו אהבה ארחמך יי׳ צדקי: אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה ליש׳ הטעם הלא אתה הוא מתימן כמו אלוף תימן כמו יי׳ בצאתך משעיר: וקדוש מהר פארן. וכבר פירשתי זה הטעם בפרשת וזאת הברכ׳ כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שכא׳ ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן אז זרח משעיר כבוד השם וכראותה גבורתו במלחמת מדין וסיחון ועוג: כסה שמים הודו. שסבחוהו הכל ופחדו ממנו: ונגה. שהיה יוצא מלפניו כאור היה זה הוא עמוד האש: וקרנים. כמשכי קרן עור פני משה: ושם חביון עזו. הוא הארון כמו אתה וארון עזך וכתי׳ כי ענן יי׳ על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו ויו"ד חביון תחת אלף וטעם חביון עזו הארון שהיה חבוי וטמון ומכוסה כשנושאים אותו או הוא מבעלי הה"א כמו חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. לפניו לפני הכבוד או הארון שסם הכבוד: דבר. להרג העמי׳ כדרך וגם תגרעה: ויצא רשף. כמו דבר ולחומי רשף כמו אכולי דבר: עמד. כמודד ארץ כנען ונחלקה לשבטי׳ וטעם כל מקו׳ ששם עיני עליו מיד כמס חהו ויתר גוי׳ ויתפוצצו

ויתפוצצו· הטעם שכל מקום שעבר עליו הכבוד היה מתפוצץ או הוא דרך משל שעבר על המלכים שאחזתם אימה: שחו· הגבעות לפניהם וזהו מישור והליכות עולם: תחת· הטעם כי אהלי כושן כמלו כאילו היו תקועים במקומות און שלא יעמד גם מכון הוא להיות זה רמז לדבר כושן רשעתים וארץ מדין על דבר גדעון בדברי החלום: הבנהרים· השלים עתה לספר גבור׳ השם בעבור ישר׳ עתה יחל לספר גבורתו שהוא דורש תמיד ארץ ישראל להשקות׳ כאשר הזכיר דוד גשם נדבות תניף אלהים אחר שאמ׳ חיתך ישבו בה וגבורת ה׳ תראה בכל דור ודור בבואתו להמטיר וכתוב עושה גדולות ואחריו הנותן מטר כי יש לתמוה איך יעלו העננים מהנהרים וכן מהים כמו הקורא למי הים כשהעננים עולים מהים והולכים להמטיר אל מקום שיצום השם על כן כתוב וישפכם ה׳ צבאות שמו: סוסיך· הם עבים שיצום להמטיר על מקום רצונו ואל תתמה בעבור שקרא סוסיו כמו הנה ה׳ רוכב על עב קל השם עבים רכובו וטעם ישועה להושיע יושבי הארץ: עריה· לשון גילוי כמו וקיר ערה מגן ומלת תעור מבנין נפעל משרש אחר על משקל אף תכון תבל והתי״ו סימן הקשת ותעור תגלה הקשת וזאת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם וטעם שבועות מטות על החצי׳ וככה כתוב ברק חניתך כאילו המטות נשבעו לקיים מאמרך סלה: נהרות תבקע ארץ· לנוכח השם והארץ שהיא הנבקעת היא הפעולה עד שתעשה כמו נהרות: ראוך יחילו· מקול הרעם: זרם מים עבר· עליהם על ההרים: נתן תהום קולו· שאון הים והנהר

ויתר גוים· הקפיצם לשבטים לשון כדאמ׳ ויתר ממקומו לנתר בהם: הררי עד· שרי האומות: הליכות עולם לו· הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא: תחת און· שנמצא בישראל: ראיתי אהלי כושן· שעומדים בגלוי ומחבלים את ישראל ובהתכנעם לפניך ירגזון יריעות וגו׳ הכל כתרגומו: הבנהרים· יש תמיהות שהן קיימות הראינו שכל אלה עשה ופי׳ המקרא כתרגומו: מרכבותיך· לנו ישועה: עריה תעור קשתך· נגלה נגלית גבורתך: שבועות מטות· שבועות שנשבעת לשבטים: אומר סלה· מאמר המקויים לעולם· אומר ניקוד פתח וטעמו למעלה שהוא שם דבר: נהרות תבקע ארץ· כתרגומו: ראוך הרים יחילו· הרי כתלי ארנון שנדבקו זה עם זה: זרם מים עבר· בעבר׳ בירדן תמו נכרתו המים ועבר קילוח שטף המים לשפולו של נהר והבאי׳ מלמעלה קמו עמדו: נתן תהום קולו· שבחוהו יושבי הארץ: רום ידיהו נשא· נשא השמים הודו לו: עמד זבולה· במרוריהן כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה ה״א בסופ׳ ופירשוה על מלחמ׳ גבעו׳ כתרגו׳: לאור חציך יהלכו· ישראל: בזעם תצעד ארץ· לגרש שבעת אומות: לישע משיחך· שאול ודוד: ערות יסוד· חומות אויביהם: עד צואר· הוא גובה החומה והמגדלים: נקבת במטיו ראש· סנחריב וסיעתו שהיו קוצרים ברוח סער להפיצני והוא היה מטה שהיית׳ רודה בו את האומו׳ וכשבא וסער להפיצני נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהיה בא לרדותי בהם: עליצותם היו· כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרואים עם עני: ראש פרזיו· ראשי שריו וטירותיו כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזי: דרכת בים· בחילותיו הכבדים כחול הים: חומר· ת״י ברגור לשון חמרים חמרים: שמעתי ותרגז בטני· ת״י אמרית בכל שמעי׳ וזעו מלאכיא מן קדם דיכא דאיתרכנו מברא׳: לקול צללו שפתי· לקול השמוע׳ אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו: וקולי נשמע צללו לשון מצילת הסוס טינטי״ר בלע״ז: ותחתי ארגז· במקומי אני מזדעזעת: אשר אנוח ליום צרה· אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה: לעלות לעם יגודנו· ליום אשר אמר להעלות מתוכי את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב בגדודיו לא רצו: כי

גבעות עולם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ עד תאות גבעות עולם תהיינה· וממגד גבעות עולם· שחו גבעות עולם הליכות: יריעות ה׳ מל׳ וסימ׳ בסדר ויקהל: ראוך ג׳ בקריאה וסי׳ ראוך יחילו הרים זרם מים עבר· ראוך מים אלהים ב׳ בפסוק: עד צואר ג׳ וסי׳ עד צואר יגיע· עד צואר יחצה· ערות יסוד עד צואר סלה:

ויתר גוים ויתפצצו הררי עד שחו
גבעות עולם הליכות עולם לו:
תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון
יריעות ארץ מדין:
הבנהרים חרה יהוה אם בנהרים
אפך אם בים עברתך כי תרכב על
סוסיך מרכבתיך ישועה: עריה
תעור קשתך שבעות מטות אמר
סלה נהרות תבקע ארץ: ראוך
יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום
קולו רום ידיהו נשא: שמש ירח
עמד זבלה לאור חציך יהלכו לנגה
ברק חניתך: בזעם תצעד ארץ באף
תדוש גוים: יצאת לישע עמך
לישע את משיחך מחצת ראש מבית
רשע ערות יסוד עד צואר סלה:
נקבת במטיו ראש פרזו יסערו
להפיצני עליצתם כמו לאכל עני
במסתר: דרכת בים סוסיך חמר
מים רבים: שמעתי ותרגז בטני
לקול צללו שפתי יבוא רקב
בעצמי ותחתי ארגז אשר אנוח ליום
צרה לעלות לעם יגודנו:

כן בלבלינון לעממיא ואתפרקו טוריא דמלקדמין מכא רמתא דמן עלמא גבורת עלמא דיליה: כד פלחו בית ישראל לטעותא מסרתינון ביד כושן חייבא וכד תבו למעבד אורייתא עבדית להון ניסין וגבורן ופרקתינון מיד מדינאי על יד גדעון בר יואש: הא על מלכין ומשיריתהון דסגיאין כמי נהרא הוה רגז מן קדמך יי על מלכיא הוה רוגזך ובימא הודעתא בהון פורענות גבורתך ארי אתגליתא על מרכבת יקרך שכינתך לעמך תקוף ופורקן: אתגלאה אתגליתא בגבורתך בדיל קימך דעם שבטי מימרך קיים לעלמין להון בזיעתא טינרין תקיפין נפקו נהרין שטפין ארעא: באתגליותך על טורא דסיני חזו יקרך זעו טוריא ענני כטרא עדו ארים תהומא קליה חילי מרומא תמהו קמו: אף במעבדך ניסין ליהושע במישר גבעון שמשא וסהרא קמו במרוזיהו׳ עמך במימרך אתגברו בתקוף נצחן גבורתך: באיתיותך לוט על סנאי עמך באתגליותך למתבר רשיעי ארעא ברוגזך תקטול בעממיא: אתגליתא למיפרק ית עמך למיפרק ית משיחך שיציתא מן קדמיהון מלכיא ושלטוניא מבתיהון תריכת חייבא והברתא חיליהון רגלי עמך על צוורי סנאיהון מימרך קיים לעלמין: בזעתא ימא בתוכריה דמשה וגברי רישי משירית פרעה דחשיבו מחשבן על עמך דברתינון ברוח עלעולין וטבעתנון בימא דסוף על דרחיקו ושעבידו ית עמך ויהבו עצה בסתרא לאובדהון: אתגליתא על ימא במרכבת יקרך ברגור מיין סגיאין: אמרית בבל שמעית וזעו מלכי מן קדם רינא די אתדנו מצרים לקל מיליא אילין צלא סיפותי אחד זיעא לחכימי ובאתר דשריא זעית דשבקני ליום עקא לעידן אסקא גלות עמי מיני יתברינני:

צללו ג׳ בקריאה וסימ׳ צללו כעופרת במים אדירים· לקול צללו שפתי· כאשר צללו שערי ירושלם· וסימ׳ בלשון ארמי אעיל תרעא כאברא: יגודנו ב׳ וסי׳ גד גדוד יגודנו· לעלות לעם יגודנו:

וטעם רום הפך תהום כמו כי אשא אל שמים ידי דרך משל שנשבע כאילו הוא נשבע ברומו של עולם או פירושו שהשמים הראו גבורתם על הגשם: שמש· כל אחד מהם עמד בזבולו והטעם אין צורך לשמש ביום ולא לירח בלילה כי לאור חציך יוכלו ללכת בני אדם: לנגה· הטעם כפול: בזעם· הטעם כאשר תזעם על הים ועל הנהרים ככה כאשר תצעד בזעם על הארץ מיד תדוש גוים: יצאת· בעבור ישועת עמך: לישע את משיחך· מלך יהודה: מחצת· כל ראש: ערות· לגלות יסודם עד צוארם: נקבת· הרשע מלך הגוים הפך ישועת משיחך: במטיו· על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראש ומלך על פרזיו והנה עתה יסערו יתכוצצו כמו ואקערם וטעם להפיצני להפיץ את ישראל: עליצותם· כמו עלץ לבי וכאשר יהיה מפוזר יאכלום העמים ור׳ משה אמר ישמחו בעבור שתרעב ארץ ישראל כי העני יאכל לחמו בסתר שלא יחטף ממנו: דרכת· הנה האויב מוכן לבוא לצור עלינו ואתה דרכת בים סוסיך הטעם כי עביך תוליכם לים עד שסבו מימיו כמו חומר ולא תשקה ארץ ישראל ובעבור זה הנביא אז על לשון ישראל זאת התבואה: שמעתי ותרגז בטני· בעבור חסרון המאכל· וטעם לקול בעבור זה הקול· צללו שפתי· שתכה זאת את זאת מגורת מבלתים והזכיר שפתי כי הפה שער המאכל: יבוא רקב בעצמי· כי בהפסק המאכל שידמן הבשר אז העצם תרקב: ותחתי ארגז· במקומי בארץ ישראל: אשר אנוח· שחשבתי שאמצא מנוחה בבוא התבואה אם יבוא בר: לעלות לעם יגודנו· גדוד והנה הדבר הפוך: כי

כי תאנה. הזכיר כל דבר שיעשה דם וככל האדם לחיות בהם והזכיר התאנים כי הלחים ואף כי היבשים מולידים ושמחים באדם דם רב אמר יחיה בו ובכח הענבים ופרי העץ כמו אגוז ושקד ורמון ותפוח אינם מולידים דם ומלת יבול כמו ונתנה הארץ יבולה וטעם זית כאשר יכשל בו האדם ירקות גם הוא מוליד דם וטעם כחש כאלו לא היה זית כתולדתו: ושדמות. כמו ושדמה לפני קמה גם הזכיר הבשר. ממכלא כמו ממכלאותיך: רפתים. מקום מלונם: ואני. אמר הנביא בנבואתו כי על כן אם הוא לא ידאג. לבו רק לבו שמח כי בטחונו בשם שיושיענו: ה' חילי. כחי יוכיחני לאור: ידריכני. שלא אכשל: למנצח. פירשתיו בספר תהלות:

חילי ג' בקריא וסימ' חילי והגדול אשר שלחתי בכם. ה' אדני חילי. הן אשכח כי רב חילי: גדליהו וסימ' נמסר בירמיה סימ' ב': חזקיה ג' וסימ' גם אלה משלי שלמה. דבר ה' אשר היה אל צפניה. עזור אבר חזקיה. ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכת' חזקיה בבא חזקיהו וסימ'

רשי

כי תאנה לא תפרח. כתרגומו וזה לפתרו כמשמעו שובאין הצלחה לכל מעשה בבל מעיתה: ושדמות. שדה לבן: מכלה. דיר הצאן: ואני. כנסת ישראל בה' אעלוזה: למנצח בנגינותי. לבן לוי המנצח בשיר בית המקדש תנהי' לו בנגינותי והלוי יתן קול בנגונו בכלי השיר. למנצח כמה דאת אמר ויעמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגו'. בנגינותי הוא לשון נעימות קול להדר' ולהשפיל אורגנ' דורש בלע"ז:

ספר צפניה

אסף. אסף. לשון כליון כמו ואספת את נפשך דמיכה ואלף חסרה בתיבה שמיה שהרי היה לו לכתו' אאסף אבל יש כזה הרבה כמו לא יהל שם ערבי שהוא כמו לא יאהל: והמכשלות את הרשעים. הם עבודות זרות: את שאר הבעל. שלא תהא שארית לזכרונו: הכמרים עם הכהנים. פלחיהון עם כומריהון: ואת הנשבעים ה'. וחוזרים ונשבעים במלכם לע"ז שלהם עושין ע"ז עיקר לומר אם אין אתה מאמין בשבועת השם הריני נשבע לך בע"ז: הקדיש קרואיו. זימן חיילותיו ליום מועד: מלבוש נכרי. תכשיטי ע"ז: הדולג על המפתן. ת"י דמהלכין בנימוסי פלשתאי שלא היו דורכים על מפתן דגון שנאמר על כן לא ידרכו כהני דגון וגו': משער הדגים. ת"י מתרע נוניא ושער היה בירושלם שכך שמו: מן המשנה. מן המשנה שעשו השפות שהוא שני לו: ויושבי

אֲרֵי מַלְכוּת בָּבֶל לָא תִתְקַיַּים וְלָא תַעֲבֵד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְנִקְטְלוּן מַלְכֵי מָדַי וְגִבָּרֵי יָוָן לָא יַצְלְחוּן וְשֵׁיצוּן רוֹמָאֵי וְלָא יִגְבּוּן קִיסוּמָא מִירוּשְׁלֵם: בְּכֵן עַל נִיסָא וּפוּרְקָנָא דְתַעֲבֵיד לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּךְ דִי יִשְׁתַּאֲרוּן יוֹדוּן לְמֵימַר אֲמַר נְבִיָּא וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֲבוּעַ אֲדוּץ לֶאֱלָהָא עֲבִיד פּוּרְקָנִי: אֱלֹהִים יְיָ דְסָעִיד לִי בְּחֵילָא וּמְשַׁוֵּי רַגְלַי קַלִּילִין כְּאַיְלָתָא וְעַל בֵּית תּוּקְפִי יַקִימִנַּנִי לְדִידֵיהּ נִצְחָנִין וּגְבוּרָן וְקֳדָמוֹהִי אֲנָא מְנַגֵּן בְּתוּשְׁבַּחְתֵּי:

כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ מַעֲשֵׂה־זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים: וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעְלוֹזָה אָגִילָה בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי: יְהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי:

נ"ו

Zephaniah 393-397

דבר

יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־צְפַנְיָה בֶן־כּוּשִׁי בֶן־גְּדַלְיָה בֶּן־אֲמַרְיָה בֶּן־חִזְקִיָּה בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה: אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה: אָסֵף אָדָם וּבְהֵמָה אָסֵף עוֹף־הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־הָרְשָׁעִים וְהִכְרַתִּי אֶת־הָאָדָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה: וְנָטִיתִי יָדִי עַל־יְהוּדָה וְעַל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ וְהִכְרַתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים: וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא הַשָּׁמָיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם: וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא דְרָשֻׁהוּ: הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יְהוִה כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כִּי־הֵכִין יְהוָה זֶבַח הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו: וְהָיָה בְּיוֹם זֶבַח יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי: וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא הַמְמַלְאִים בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה: וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה וְשֶׁבֶר גָּדוֹל מֵהַגְּבָעוֹת:

פתגם

נְבוּאָה דַהֲוַת מִן קֳדָם יְיָ עִם צְפַנְיָה בַּר כּוּשִׁי בַּר גְדַלְיָה בַּר אֲמַרְיָה בַּר חִזְקִיָּה בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּהוּ בַּר אָמוֹן מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה: שֵׁיצָאָה אֲשֵׁיצֵי כּוֹלָא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ: אֲסֵיף אֱנָשָׁא וּבְעִירָא אֲסֵיף עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְנוּנֵי יַמָּא עַל דְסַגִיאָה תַקָלַת רַשִׁיעַיָּא וַאֲשֵׁיצֵי יַת אֱנָשָׁא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ: וַאֲרִים מְחַת גְבוּרְתִּי עַל אֱנַשׁ יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וַאֲשֵׁיצֵי מִן אַתְרָא הָדֵין יַת שְׁאָר בַּעְלָא וְיַת שׁוּם פַּלְחֵיהוֹן עִם כּוּמְרֵיהוֹן: וְיַת דְסַגְדִין לְאִיגָרַיָּא לְחֵילֵי שְׁמַיָּא וְיַת דְסַגְדִין דִי מְקַיְּימִין בִּשְׁמָא דַיְיָ תַּיְיבִין וְיַימִין בְּשׁוּם פַּתְכְרֵיהוֹן: וְיַת דְאִסְתַּחֲרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וּדְלָא תְבַעוּ יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ וְלָא בְעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי: סָפוּ כָל רַשִׁיעַיָּא מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי אַתְקֵין יְיָ קְטוֹל עֲרַע מְזַמְנוֹהִי: וִיהֵי בְּיוֹם קְטָלָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְאֶסְעַר עַל רַבְרְבַיָּא וְעַל בְּנֵי מַלְכָּא וְעַל כָּל דְמִתְרַגְשִׁין לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא: וְאֶסְעַר עַל כָּל דִמְהַלְכִין בְּנִימוּסֵי פְלִשְׁתָּאֵי בְּעִידָנָא הַהִיא דְמַלְיָן בֵּית רִבּוֹנֵיהוֹן חֲטוֹף וּנְכִלִין: וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ קָל צְוַחְתָּא מִתְּרַע נוּנַיָּא וִילָלָא מִן עוֹפָא וְתַבְרָא רַבָּא מִן גִבְעָתָא:

ספר צפניה

הזכיר הכתו' שמות האבו' עד שהגיע לנכבד והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא אמריה היה אחי מנשה ואל תתמה בעבור כי יאשיהו שלישי לחזקיהו כי יותר ממאה שנים יש מיום שגדל חזקיהו להוליד עד מלך יאשיהו: אסוף. אלף אסוף שימן העתיד משבנין הנוסף מגזרת ספו תמו פי' הבנין שעתיד האסיף כל פעל ראוי להיות משלם האותיות וכשיבוא הפעל בלשון הפעיל הכביד האביד השמיד הוא קרוי בנין הנוסף ויש כי אלף אסוף נוסף כמו אלף ארום ירומנו: אסף. עתה פי' מלת כל אדם ובהמה ועוף השמים ודגי הים. וטעם פני האדמה ארץ ישראל: והמכשלות. לרשעים לבדם תהייה המכשלה על כן והכרתי את האדם שהם רשעים וכן אומר לעכוים אולי תסתרו: ונטיתי. שאר הבעל. גוף הבעל ורבי משה הכהן אמר כמו שאר יעקב: עם הכהנים. הם המשרתים כי ככה מלת כל כהן והעד וכהנו לי: ואת המשתחוים. כאשר הם נשבעים לשם ולמלכם הם המראים כי הם עבדי השם: ואת. בפרהסיא: הס. אמר הנביא למשכיל הקדם הכין חימן: והיה. דרך משל על מות הרשעים: מלבוש נכרי. כנגד כל עם הארץ דרך גאות: ופקדתי. הדולג. מרוב שמחת' אותם הבאים למלאות בית אדוניהם מחמס ותרמה ירלו בהכנסם לבית המלך להביא אותו החמס בעברם על מפתן הבית כאילו הם דולגים מרוב שמחתם מפתן בית

ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו: במלכם ג' וסי' ועל כל איש ישראל מאחרי דוד דשבע בן בכרי. ונשבעי' במלכם. ישמח ישראל בעשיו: והיה ביום ה' וסים' והיה ביום הגחיל את בניו. והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב. והיה ביום צאתך דשמעי. והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים:

המלוכה הם הפקידים שיקחו יגיע האדם בחוזקה או במרמה להתרצות לאדוניהם: והיה. שער הדגים היה בירושלם. מן. המשנה. משנה למלך שהוא בתוך העיר: ושבר גדול. מחוץ לירושלם כי הרים סביב לה: הילילו

הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־
עַם כְּנַעַן נִכְרְתוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף׃
וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא
אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלִַם בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי
עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם
הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה
וְלֹא יָרֵעַ׃ וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה
וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא
יֵשֵׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־
יֵינָם׃ קָרוֹב יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב
וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם יְהוָה מַר צֹרֵחַ
שָׁם גִּבּוֹר׃ יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא
יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה
יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃
יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה עַל הֶעָרִים
הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת׃
וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים כִּי
לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ דָּמָם כֶּעָפָר
וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים׃ גַּם־כַּסְפָּם גַּם־
זְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת
יְהוָה וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ
כִּי־כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃
ב הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף׃
בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם
לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף־יְהוָה
בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה׃
בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק
בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף
יְהוָה׃ כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן
לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ
וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר׃ הוֹי יֹשְׁבֵי
חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם
כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ
מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֹת
כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן׃

אֵילִילוּ כָּל דְיָתְבִין בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן אֲרֵי אִתְבַּר כָּל עַמָּא דְדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן אִשְׁתֵּיצִיאוּ כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָא׃ וִיהִי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲפַקֵּיד בְּלוּשִׁין וִיבַלְשׁוּן יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דִמְבַלְשִׁין בִּנְבַרְשְׁתָּא וְאַסְעַר עַל גֻּבְרַיָּא דְשַׁלַן שְׁלֵיוָא עַל נִכְסֵיהוֹן דְאָמְרִין בְּלִבְּהוֹן לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְאֵיטָבָא וְאַף לְאַבְאָשָׁא׃ וִיהוֹן נִכְסֵיהוֹן לַעֲדִי וּבָתֵּיהוֹן לְבִיזָא וְיִבְנוֹן בָּתִּין וְלָא יִתְּבוּן וְיִצְבוּן כַּרְמִין וְלָא יִשְׁתּוּן יַת חַמְרֵיהוֹן׃ קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא קָרִיב וְסוֹחֵי לַחֲדָא קָל יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ דִי בֵיהּ מְרִיר וְצָוַח תַּמָּן גִּיבָּרַיָּא מִתְקַטְלִין׃ יוֹמָא תַּעֲבוֹר יוֹמָא הַהוּא יוֹם עָקָא וְעִיוּק יוֹם רִיגּוּשׁ וְאִתְרְגוּשָׁא יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקִבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמִטְתָּא׃ יוֹם שׁוֹפָרָא וִיבָבָא עַל קִרְוַיָּא כְּרִיכָתָא וְעַל רָמָתָא מְנַטַּלְתָּא׃ וְאָעִיק לִבְנֵי אֱנָשָׁא וִיהָכוּן כְּסַמַּן אֲרֵי קֳדָם יְיָ חָבוּ וְיִשְׁתְּפִיךְ דִּמְהוֹן לְעַפְרָא וְנִבְלַתְהוֹן כִּסְחִיתָא׃ אַף כַּסְפְּהוֹן אַף דַהֲבְהוֹן לָא יוּכַל לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ וּבְאֵשׁ פּוּרְעָנוּתֵיהּ יְסוּפוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא אֲרֵי גְמִירָא בְּרַם שֵׁיצָאָה יַעֲבֵיד עִם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ אִתְכַּנְשׁוּ וְאִתוּ וְאִתְקָרְבוּ עַמָּא דָרָא דְלָא חֲמִיד לְמִתַּב לְאוֹרַיְתָא׃ עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת בֵּית דִינָא וּתְהוֹן דָּמַן לְכְמוֹצָא דְנַסְבָא רוּחָא וּכְטוּלָא דְעָדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא עַד דְלָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עַד לָא יֵתֵי עֲלֵיכוֹן יוֹם רוּגְזָא דַיְיָ׃ תְּבַעוּ יַת דַּחֲלְתָּא דַיְיָ כָּל עִנְוְתָנֵי אַרְעָא דְדִינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבָדוּ תִּבְעוּ קוּשְׁטָא תִּבְעוּ עִנְוְתָנוּתָא מָאִים יִתְגַּן עֲלֵיכוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ׃ אֲרֵי עַזָּה שְׁבִיקָא תְּהֵי וְאַשְׁקְלוֹן לְצָדוּ אַשְׁדּוֹד בְּטִיהֲרָא יְתָרְכוּנַהּ וְעֶקְרוֹן תִּתְעֲקַר׃ וַוי דְיָתְבִין בִּסְפַר יַמָּא עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה גְּזֵירַת פִּתְגָמָא דַיְיָ עֲלֵיכוֹן דְיָתְבִין בִּכְנַעַן אַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי וְאוֹבְדִינָךְ מִבְּלִי יָתִיב׃ וּתְהֵי סְפַר יַמָּא דִי רָוַות בֵּית מִישְׁרֵי רָעַיָּן וְחוּטְרִין דְעָן׃

על האנשים ה׳ וסי׳ נכסר בסדר שמות ובמלכים ב׳ סימ׳ יח׳: ישבו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וירדו מעל כסאתם. והיה חילם למשסה. עשירים בשפל ישבו. וחד וישבו ויקח בועז עטרה: לאדם ה׳ בקרי׳ וסימ׳ מי שם פה לאדם או כי. והצרתי לאדם: ידעתי יי׳ כי לא לאדם דרכו. ויאמר לאדם הן יראת יי׳. כמים הפנים לפנים. וכל קהלת דכוו׳ בבא לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. וסימ׳ בלשן ארמי לבא דידע עקא בפומיה אכר: בקשו ז׳ וסימ׳ אשת בעל אוב. דרשו יי׳ ועזו בקשו פניו תמיד. וחברו. בקשו את יי׳ כל ענוי ארץ ג׳ בו. לך אמר לבי בקשו. וחד ובקשו ברחובותיה: והיתה ג׳ בטעם בנביאים וסימ׳ והיתה הפצירה. נבלת אזבל. והיתה חבל הים. ועיין במסרה רבתא בערך הי״ה:

הלילו ישבי המכתש. מסלה היתה בירושלם לסוחרים ולמחליפים והיא קרויה מכתש כי כל רחובות העיר ים להם שם הנודע לכל בני העיר: עם כנען. כל סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה ונדמה נכרת: נטילי כסף. כמו משא: והיה. טעם אחפש בנרות כי בנר יוכל אדם לראות מה שים בחדרי חדרי׳ כי אור השמש לא יכנס שם וככה כר שהיא כשתת אור חופש והנה בנרות כאלו בנרות אחפש: הקופאי׳. שהם שאוכל׳ ושקטים ואת הקופאי׳ כמו קפאו תהומו׳ דבר השוכן ומקובץ ביחד נקרא קפאון וככה זה קופאים השוכני׳ בטח על מקומם: והיה חילם. כוחם ואונם ובנו. פועל עבר הכתי׳ שבנו לא ישבו שם עוד: קרוב יום. נקמת יי׳ וביום ההוא קול מר צורח שם גבור שם כל גבור צורח מר בקולו יכעק צעקה מרה: יום. שואה ומשואה. כמו בוקה ומבוקה: יום חשך ידרך ויקרה עליהם היום: יום שופר. ותרועת האויב פנות כמו גבעות: והצרותי לאד׳. שהם בערי׳ הבצורו׳: ושפך דמם. לרוב כעפר: ולחומם כגללים. בשרם בלשון ישמעאל וכמוהו וימטר עלימו בלחומו: כגללים. כמו כגללי צאת האד׳: גם. הטעם כשהם גם כספם: התקוששו וקשו. הטעם התוכחו והוכיחו ור׳ משה אמר התקבצו וקבצו מגזר׳ מקושש קש שהוא לאסוף הקש ואחרי׳ אמרו כמו תרגום זקנתי ושבתי: לא נכסף. איננו אוהב וחמד לגוים מגזרת נכספה וגם כלתה: בטרם לדת חק. בטרם לא יבא העתיד שישימכם כמוץ עובר אשר תדפנו רוח: בקשו. אם פעלתם משפט שר עוד בקשוהו והוסיפו ענוה בטרם בוא אותו היו׳ בקשו ל תבקשו עזר מפלשתי׳: כי עזה עזובה תהיה. דרך צחות וככה ועקרו׳ תעקר: יגרשוה. יגרשו האויבים אנשים ממנה: הוי. חבל. כמו חבל נחלתכם וזה הים הוא ים פלשתים וכתוב פלשתי׳ לכנעני׳ תחשב: והיתה. אמר יפת חבל הים שם ה העיר היא על כן והית׳ נות כרות רועים ש שכרתי לעצמם: והיה

יושבי המכתש. כחלא דקדרון שעמוק כמכתשת זה ת״י. ומדרש אגדה משפר הדגים זו עכו הכתובה בחיקו של הים ששם נכורים דגים הרבה. מן המשנה לוד שהיא משנה לירושלם. מהגבעות זו צפרי שיושבת בראשי ההרים. יושבי המכתש זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל: כי נדמה כל עם כנען. ת״י ארי איתבר כל עמא דדמן עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען: כל נטילי כסף. כל עתירי נכסיא טעונה משא כסף וזהב כמו נוכר האבן ונוטל החול ל לשון משא: אחפש את ירושלם בנרות. אדקדק בעונותיהם: הקופאים. השפים על שמריה׳ ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא: האומרים בלבבם לא ייטיב יי׳. לעושי רצונו: ולא ירע. לעוברי רצונו: מר צורח שם גבור. הגבור יצרח שם קול מר: יום שואה. לשון שממון ומשואה. שממון יותר: והצרותי לאדם. לישראל הקרויים אדם: ולחומם. בשרם ולשון ערבי בשר קורין אל לחם: כגללים. רעי: התקוששו. התלקטו והאספו יחד כמו לקושש קש: וקושו. מעשיכם השוו מעשיכם לדעת קונכם: הגוי לא נכסף. דלא חמיד לאיתוב לאורייתא. בטרם לדת חוק: לפני בא הגזיל: כמוץ עבר הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח ו וכענן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כך תרגמו יונתן דתיהון דמן למוצ׳ דנסבא רוחא וכתננא דעדי מן קדם י יומא: כי עזה עזובה תהיה. כי אם תעשו כן אפקוד על סביבותי׳ הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהנבי׳ מסדר והולך: בצהרים יגרשוה. אשדוד שמה ובצהרים אשר ישוד בה קטב יגרשוה ותהי שדודה: ד״א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן היה והצהרים קשה לצאת בו צאן וכן הוא אומ׳ איכה תרביץ בצהרים: חבל הים. ספר ימא ולשון חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל כ כלומר הסמוכים לים: גוי כריתים. עמא דמחייבין לאשתצאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על ספת הים האחרון ב במערבה של ארץ ישראל בתוך מצרי תחומיה: נות כרות רועי׳ נוה ערלי שכרו בה הרועים לחם בבקר כרות לשון ויכרה להם כירה גדולה: והיה

והיה

והיה חבל. כמו חלק וזה יהיה בסוכם מבבל: שמעתי. דברי הפס והם על גבולם כאשר היו ישר' בארצ' טרם יגלו: לכן. ממשק. כמו ובן משק ביתי שהוא זה מן הבית ובהה ממשק מקום ממשק שלא יזוז החרול משם והוא מין ממיני הקוצ' כמו כסו פניו חרולים: ומכרה מלח. כמו כי יכרה איש ויפת אמר כי כמוהו כרות רועים כמו ויכרו שם עבדי יצחק: יבזום. מפעלי הכפל כי קמץ חטוף כמו סורק: ויתר גויי ינחלום. גויי גוי שלי: זאת. ויגדילו. לשונם או חרפתם: נורא. אז תראה יראת השם וגבורתו עליהם: כי רזה. פועל עבר מגזרת רזי לי כמו משמן בשרו ירזה אחר שרזה השם והכרית כל אלהי הארץ וישתחוו לשם כל איש ואיש ממקומו ישתחוו לו תחלת עניין:

כסדום ד' וס' במעט כסדום היינו. הכרת פניהם ענתה בם. הוי לי כלם כסדם ושביה כעמרה. כי מואב בסדום תהיה: וישתחוו ז' רפי וסימ' יעבדוך עמים. נורא יי' עליהם. יזכרו וישבו אל יי' וישתחוו לו כל מלכים. כל גוים אשר עשית. כה אמר יי' גאל ישראל: חרב יו וסימ' נבער בישעיה סי' סא: לא שמעה חד מן ה'

רשי

והיה חבל לשארית בני יהודה. נפיה אותו הגבול גורל לשארית בני יהוד' חבל זה לשון גורל הוא וכן ת"י ויהי עדבא לשארא דבית יהודה: אשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישרא' בגולה לדרך ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב בוכי' ונאנחי' וצועקין היו מוכין אותן ואומרי' מה לכם שנופי' מה תבכו הלא לבית אביכ' אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגאו על גבולם: כי מואב כסדום תהיה. גם אתם לקדמתכם תשובו לוט אביכ' לא מסדום היה: ממשק חרול. השמעת קול כמו משק גבי' ואף אם הראשונה יסוד היא בתיבה כמו ממסח הסוכך ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילו שם מאין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול: ומכרה מלח. מקוה כריית מלח: כי רזה. התיש כחם: כיכוה. הוא ראש לאמור: חרב בכף. ההורבן יהי ניכר בסיפי הבית: קול ישורר בחלון. קול העופות מנפנפים בחלונות: כי ארזה ערה. כי ארזיה עקר ושרש כמו ערו ערו ואת וטללתא סתרו הוא גג הבית הספון בארז שאפילו כתי אבנים מסככין בנסרי' של עץ: ואפסי. ואפס זולתי: הוי מוראה ונגאלה עד עכשיו דבר בניכוה ועכשיו חוז' על ירוש' הוי שהיא לבו ולפחי' כרואי' ותהא מגואלת בכחן עונה. מוראה כמו מוראתם ומתיך כרואי: העיר היונה. פותה ביונה אין לב: זאבי ערב. המתהרים לאכול טרפם בלילה: לא גרמו לבקר. לא השאירו אף העצמות לגרם לבקר: חמסו תורה. לא הורו אותה לשואליהם: יי' צדיק. השרה שכינתו בקרבם ולפיכך איכו יכול לראות במעשיהם הרעי' כי צדיק הוא ואין עולה לפניו:

וְהָיָה חֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה
עֲלֵיהֶם יִרְעוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב
יִרְבָּצוּן כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וְשָׁב שְׁבוּתָם: שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב
וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי
וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם: לָכֵן חַי־אָנִי
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־
מוֹאָב כִּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה
מִמְשַׁק חָרוּל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה
עַד־עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם וְיֶתֶר
גּוֹי יִנְחָלוּם: זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם
כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָה
צְבָאוֹת: נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי רָזָה
אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ
אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם: גַּם־
אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה: וְיֵט
יָדוֹ עַל־צָפוֹן וִיאַבֵּד אֶת־אַשּׁוּר
וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה צִיָּה
כַּמִּדְבָּר: וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־
חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ
יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף
כִּי אַרְזָה עֵרָה: זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה
הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי
וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ
לַחַיָּה כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ:
ג הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה
הָעִיר הַיּוֹנָה: לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל
לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה
אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה:
שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים
שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר:
נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי
בֹּגְדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ
תּוֹרָה: יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ
לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מ

וִיהֵי עַדְבָא לִשְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָה
עֲלֵיהוֹן יִתְפַּרְנְסוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן
כַּד בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן אֲרֵי יֵעוֹל ד
דָכְרָנְהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וִיתוּב
גָלְוָתְהוֹן: שְׁמִיעַ קֳדָמַי חִסּוּדֵי
מוֹאָב וְאִתְרַבְרְבוּת בְּנֵי עַמּוֹן ד
דְחַסִּידוּ יָת עַמִּי וְאִתְרָבְרָבוּ עַל
תְּחוּמְהוֹן: בְּכֵן קַיָּים אֲנָא אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מוֹאָב
כִּסְדוֹם תְּהֵי וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמוֹרָה
מִשְׁמַט מְלוּחִין וּמַחְפּוֹרִין דִמְלַח
וְצָדוּ עַד עָלְמָא שְׁאָרָא דְעַמִּי י
יְבוֹזוּנוּן וְשְׁאַר שִׁבְטַיָּא יַחְסְנוּנוּן:
דָא לְהוֹן חֲלַף אִתְרַבְרְבוּתְהוֹן אֲרֵי
חַסִּידוּ וְאִתְרָבְרָבוּ עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ צ
צְבָאוֹת: דְחִילָא דַיְיָ לְמִפְרְקְהוֹן
אֲרֵי אַמְאִיךְ יָת כָּל דַחֲלַת אַרְעָא
וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמוֹהִי גְבַר מֵאַתְרֵיהּ
כָּל נַגְוָות עַמְמַיָּא: אַף אַתּוּן כּוּשָׁאֵי
קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן: וִירִים מְחַת
גְבוּרְתֵּיהּ עַל צִפּוּנָא וְיֵאבֵד יָת א
אַתּוּרָאָה וִישַׁוֵי יָת נִינְוֵה לְצָדוּ א
אִשְׁתְּמָמוּ בְּמַדְבְּרָא: וְיִשְׁרוֹן בְּגַוַּהּ
עֶדְרִין דְכָל חֵיוַת בָּרָא אַף קָתִין
וְאַף קוּפְדִין בְּפִתּוּתַהּ תַּרְעָא יְבִיתוּן
קָל עוֹפָא דִמְנַצֵּף בְּכַוָּא חַרְבוּ ת
תַּרְעַהּ וְטַלָּלָה סַתְרוּ: דָא קַרְתָּא
תַּקִּיפְתָּא דְיָתְבָא לְרוֹחְצָן דַאֲמַרַת
בְּלִבַּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד
אֵיכְדֵין הֲוָות לְצָדוּ בֵּית מִשְׁרֵי
חַיְתָא כָּל דִי עִיבַּר עֲלַהּ יִכְלֵי וִינִיד
יְדֵיהּ: וַוי דִמְזָרְזָא
וּמִתְפַּרְקָא קַרְתָּא דְמַסְגֵי לְאַרְגָזָא:
לָא שְׁמַעַת בְּקָל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא וְלָא
קַבִּילַת אוּלְפַן בְּמֵימְרָא דַיְיָ לָא
אִתְרְחִיצַת וּלְפוּלְחַן דֶאֱלָהָא לָא
אִתְקָרְבַת: רַבְרְבָהָא בְגַוַּהּ כְּאַרְיָוָן
נָהֲמִין דַיָּינָהָא דִיבֵי רַמְשָׁא לָא
מוֹרִיכִין לְצַפְרָא: נְבִיֵּי שִׁקְרָא דִי
בְגַוַּהּ בָּאִישִׁין גַּבְרִין שַׁקָּרִין כַּהֲנַהָא
מְפַסִּין קוּדְשָׁא חַטְפִין בְּאוֹרַיְתָא:
יְיָ זַכָּאָה אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוַּהּ לֵית קֳדָמוֹהִי לְמֶעְבַּד שְׁקַר הָא כְּנָהוֹר צַפְרָא דְאָזֵיל וְתָקֵין

ל · כותל · מעינותם · סביתם · ח · ל ומל · כ' תר חס' · ר' · ל · ב' יספת · ל · ח · ל · ל · ל · ב' חסרה · ז' רפי · ב' אליפו · ל · ה' חס' את כליש · ב' את לב · ו' רפי · ו' · ל · ל יתר יסדר · ה' בלי ותס' · ה' מלק כב' טעת · ל · ח' מל · ל · ל · ל · ל · ל · ל

פסוק אית בהל חד לא לא לא לא בולהו קרחי וסי' נמסר ביחזקאל סי' יח: בבקר בבקר י"ג בקריא' וסי' וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים. והם הביאו אליו עוד נדבה. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. מדוע אתה ככה דל בן המלך. כדי עברו יקח אתכם. יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן. וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו. ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית. יעשו את הכבש ואת המנח'. יי' צדיק בקרבה. ולעמוד בבקר בבקר. ומקטירים ליי' עולות בבקר בבקר:

גם. חללי חרבי המה. כדרך כולם תשובו ובואו כא והיה ראוי שיאמר כולכם ככה היה ראוי שיאמ' חללי חרבי אתם ויפת אמר כהמה בחסרון כף והטע' על המואבי' והעמונים הנזכרי': ויט. על צפון והזכיר אשור והנה לאות כי צפונית מארץ ישראל ואם נינוה הי' אטרוייה הנה רחב' מהקו השוה ארבעים ושתים מ מעלות ורחב ירושלם שלשים ושלש מעלות שהוא חצי הייסוד א בפאת צפון בראיות גמורות: ורבצו. קפוד. בלשון ישמעא' קפיד: בכפותריה. בכל כפתוריה. בכל כפתוריה כמו הך ה הכפתור: קול. העופות בחלון הקירו' וטעם חורב בסף כמו ואקר' חורב על הארץ ועל ההרים שכפתור הוא החזק והקשה ש שבדלת ואם תרקב ה הדלת או תנב' בחוזק עוד ישאר הכתפור שהוא הקשה ובארץ ישמעא' נודע הכתפור כי לא יתבא בינינו: כי ארזה ערה. השם הסיפון כי החורב ג גילה הסיפון כמו וקיר ערה מגן: הוי. מוראה: אמ' יפת כמו נוראה ורבי ישועה אמר מגזרת מורר ו ומורה והאלף תחת הא הסרס כעוטיה שהיוד תחת הא ויש אומרים שהוא כמו ו ומתיך כראי והסיר מראתו ונגאלה מגזר' לחם מגואל ור' משה אמר מלשון גאולה אף על פי שמרתה גאלם השם והטעם על י ירושלם והיונה מגזר' לא תונו והפועל יוכ א מהבנין הקל כמו יורה מגזרת ירה ויור או ה הרומה ליונה פותה ביופיה כמו יונתי ת תמתי: לא שמעה בקול. מוכיח: שריה. כמו אריות שואגים על טרפם: שופטיה כזאיבי ערב שלא גרמו שלא שברו עצם לבקר והנה בערב רעבים: נביאיה. פוחזים. ריקים כמו פחז כמים אין להם לחם לאכול על כן כתנבאו ומלת בוגדות פועלות והם אנשים לנשים בוגדות: חמסו. רעשו בגלוי יקרא חמס. חמסו תורת המשפט ולא דנו כדת וחמסו ממון שלא כדין: יי'. היה ראוי שלא יעשו עולה: בבקר בבקר. בכל יום יראה השם להם משפטו בגוים שלא יעברוהו: ולא

יגדלו ל' חס' וא' מל'. ונעין

ולא יודע עול בשת. בעבור שהזכיר לא יעשה עולה והטעם על ישראל: הכרתי. היה להם ללמד: נצדו. תרגום היתה תהו: אמרתי. ולא יכרת. תפיך דבר משונה והטעם מעונת הגוים שהכרתי: אכן השכימו: אכמיך השחיתו: לכן. ליום קומי. קימה לעד תהיה ורבי משה אמר לשלול השלל כמו בבקר יאכל עד ואמר כי לעד הפועל כמו לדד לפניו גוים: משפטי. משפט הוא שאעשה כן וטעם קנאתי בעבור שיעבדו אלהים אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת רבי משה על בית שני יתהפכו לעבוד השם לבדו בשפה ברורה היא לשון הקודש שבה לבדה נקרא השם הנכבד: שכם אחד. כמו כי תשיתמו שכם: מעבר. עתרי. שם גוי וככה בת פוצי ויחסר וי"ו כמו שמש ירח על כן את' יובילון מנחתיםתיהם ויש אומרים כי עתרי ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצים בגוים יובילון מנחה לשם: ביום. עליזי גאותך שהיו מתגאים בעבור היותם יושבים בהר קדשי: והשארתי וחסו בשם. ולא יתגאו אז ישובו לבטח: שארית. טעם שארית כי יאחרו הגאים: תרמית. כמו תרבית: רני. הריעו ישראל. הם השבטים ועלזי כמו תלכי עליכו: הסיר. משפטיך. האויבים יאמרו פנה ממך אויבך והשם הוא מלכך לא תירא עוד מהאויב: ביום. האויבים יאמרו לה ככה ויודו כי אין כח לאויב לפני השם: יי'. כי השם גבור יושיע. יחריש שלא יזכור לך רעתך: נוגי. בנין נפעל מגזרת יגון ופי' ממועד מקום התחברות ישראל במועדים כמו שרפו כל מועדי אל בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והטעם על אבות: משאת. שנשאו חרפה על ירושלם על בן עליה הנני

משפטו יתן לאור. כותן לאור דין דין אמת לאמתו: ולא יודע עול בשת. וכל זה לא נתנו שופטי שלו שבתוכה אל לבם להתכיים מן הבדין המוכן ביניהם: הכרתי גוים. הבאתי פורענות על האומות כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מקיים והולך אמרתי אך תראי אותי: ולא יכרת מעונה. ולא יחרבון מדוריה: כל אשר פקדתי עליה. ולא יכרת מתנה כל הטוב אשר צויתי להביא עליה: קומי לעד. שאקום להתועד עליכם: מעבר לנהרי כוש. יובילון לי מנחה: עתרי. את המתפללין אלי: בת פוצי. כנסיית נפוצותי אשר הפיצותי: לא תבושי מכל עלילותיך. כי כבר לקית ונרצה עונך: עם עני ודל. עם ענותן ומקובל עולבן: משפטיך. יסוריך ושטיבת בלע"ז: גבור יושיע. גבור הוא אשר יושיע מן האויב: יחריש באהבתו. יכסה על פשעיך באהבתו וכן ת"י יכבוש על חוביך ברחימתיך: נוגי ממועד אספתי. את המונאים ממועדי שלא היו משמרי שבתות וימים טובים אספתי כיליתי: ממך היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על אותה השאת היה לך משאת חרפה: נוגי. לשון הוגאה כמו הגו סיגים מכסף הוגה מן המסילה ואין שורש בתיבת אלא הגימ"ל לבדה: הכני

תאכל ט' וסימ' והנותרת כמנה. וכל מנחת כהן כליל תהיה. הכהן החטא. וכל חטאת אשר יובא. ולהבדיל בין הטמא. לכן חכו לי נאם יי'. והנה אדני יי' יורשנה. ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה. גם כספם גם זהבם: ולא ימצא ד' בקריא' וסימ' ושברה כשבר נבל יוצרים. ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. אל ארץ

לאור ז' וכל בנח כחיא וסמ' לחיבין בליליאותם בכברא

לכן לית בכסו א"ב בכפיפות ובנסימות

משפטו יתן לאור לא נעדר ולא יודע עול בשת: הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו עריהם מבלי איש מאין יושב: אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ולא יכרת מעונה כל אשר פקדתי עליה אכן השכימו השחיתו כל עלילותם: לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ: כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד: מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובלון מנחתי: ביום ההוא לא תבושי מכל עלילתיך אשר פשעת בי כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוספי לגבהה עוד בהר קדשי: והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם יהוה: שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית כי המה ירעו ורבצו ואין מחריד:

רני בת ציון הריעו ישראל שמחי ועלזי בכל לב בת ירושלם: הסיר יהוה משפטיך פנה איבך מלך ישראל יהוה בקרבך לא תיראי רע עוד: ביום ההוא יאמר לירושלם אל תיראי ציון אל ירפו ידיך: יהוה אלהיך בקרבך גבור יושיע ישיש עליך בשמחה יחריש באהבתו יגיל עליך ברנה: נוגי ממועד אספתי ממך היו משאת עליה חרפה:

בכן דיניה נפיק לאפרשלא מתעכב ולא ידעין עוליא כהתא: שיציתי עממיא אצדיאה בירניתהון אתרבית שוקיהון מבלי עדי צדיאה קירויהון מבלי אינש מבלי יתיב: אמרית ברם תדחלין מן קדמי תקבלון אולפן ולא יפסוק מדוריהון מארעא בית שכנתי כל טבון דאמרית להון איתי להון בכן אקדימו חבילו כל עובדיהון: בכן סברו למימרי אמר יי' ליום אתגליותי למידן ארי דיני לכנשא עממיא לקרבא מלכותא למשפך עליהון חימתי כל תקוף רוגזי ארי באישת פורענותי יסופו כל רשעי ארעא: ארי בכן אישני על עממיא ממלל חד בחיר לצלאה כולהון בשמא דיי' למפלח קדמוהי כתף חד: מעיבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאתגליאה ויהון מיתן להון הא כקורבנין: בעידנא ההיא לא תבהתין מכל עובדיך בישיא די מרידת במימרי ארי בכן אגלי מגויך תקיפי תושבחתיך ולא תוסיפון לאתרברבא עוד בטורא דקודשי: ואשאר בגויך עם ענותן ומקביל עולבן ויתרחצון בשמא דיי': שארא דישראל לא יעבדון שקר ולא ימללון כדיבין ולא ישתכח בפומהון לישן דנכלין ארי אינון יתפרנסון וישרון ולית דמניד: שבחי כנישתא דציון ובועו ישראל חדי ובועי בכל לבא כנישתא דירושלם: אגלי יי' דייני שקרא מגויך פלי בעלי דבביך מלכיה דישראל יי' אמר לאשראה שכינתיה בגויך לא תדחלין מן קדם בישא עוד: בעידנא ההיא יתאמר לירושלם לא תדחלין ציון לא יתרשלן ידך: יי' אלהך אמר לאשראה שכינתיה בגויך גיבר פריק יחדי עלך בחידוא יכבוש על חובך ברחמתיה ידוץ עלך בריץ: די הוו מעכבין ביך זמני מועדך ארחיקית מיניך ווי עליהון על דהוו נטלין זיינהון לקבליך ומחסרין ליך:

גלעד ולבנת אביאם. תכשל תפל ולא ימצא: יי' אלהך ו' וסימ' נמסר בירמיה סימ' ב': וישישו' וסימ' נמסר בסדר כי תבא ובישעיה סימן סב:

הנני עושה · ת"י הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו לשון עינוי כמו ועניתם רעים ׃ בכל הארץ בשתם · בכל מקום אשר היו שם לבשתם · שם אתכם לשם ולתהלה ׃

הנני עושה כלה · ורבי משה אמר כמו ושם עמו ורדי בתוליהן והם שני בניינים קל וכבד וטעם בכל הארץ בשתם יתביישו הגוים בראותם הצולעה שהיתה לתהלה ורבי משה אמר כמו וכמלמה פרי' שפתיכו האתן בכורי פשעי וכן בכל הארץ תחת בושתם ׃ בעת · ההיא תפרית בעבור אחרת ובעת ההיא בקבצי אתכם ותחסר אות כ"ת ובית בעת תפרית בעבור אחרת בקבצי זאת דעת רבי משה ואין צורך ׃ את שבותיכ' · כמו ושבית שביתך בתוכהנה ׃ לעיניכם · בעיניכם תראו זה שאמר השם וקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ס ספרים ושמום ספר אחד כחשבון כ"ד ס ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם טעם אחר כי כולם נבואות עתידות ואין ככה החמש מגילות כי איכה הפך שיר ה השירים ובעבור היו' צפניה בימי יאשיהו שמוהו תשיעי כי ה האחרים היו אח' גלות בבל ׃

ספר חגי

הצלעה ג' חס' וסי' נמסר בספר מיכה סימן ד' ׃ ולשם ד' בקרי' וסי' ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר · ולתתך עליון לכל הגוים · כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן · הנני עשה את כל מעניך ׃ שאלתיאל כל כתיבא מפק' א' וכל נביאי' לא מקפין א' בט"כ וסים' הדין דריש חגי בשנת שתים · ודסוף חגי ביום ההוא

הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ בָּעֵת
הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה
אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בְּכָל־
הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם ׃ בָּעֵת הַהִיא אָבִיא
אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן
אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי
הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם
לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה ׃

נ"ג

בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ
בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם
אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־
חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־ ש
שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר ׃ כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה
אָמְרוּ לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה
לְהִבָּנוֹת ׃ וַיְהִי דְּבַר־
יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר ׃ הַעֵת
לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים
וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב ׃ וְעַתָּה כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־
דַּרְכֵיכֶם ׃ זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט
אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין־
לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ
וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב ׃
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ
לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם ׃ עֲלוּ הָהָר
וַהֲבֵאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבָּיִת וְאֶרְצֶה־בּוֹ
וְאֶכָּבֵד אָמַר יְהוָה ׃ פָּנֹה אֶל־הַרְבֵּה
וְהִנֵּה לִמְעָט וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת

ו' בכסיפ' ל' · ג' וחס' · ל' · ל' · ל' וכל ובעת ההיא דכו' · ל' וחס' · ב' ספ' · ב' · ג' · נ' בסי' ריש חגי וסופ' · ג' · ל' · ב' לקית · ל' · ל' דגש · ל' · וחל' · ר' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ואכבדה · ל' · ח' · ז' קמץ

הָא אֲנָא אַעְבֵיד גְּמִירָא עִם כָּל
מְשַׁעְבְּדַיִךְ בְּעִידָנָא הַהִיא וְאֶפְרוֹק
יַת מְטַלְטְלַיָא וּמְבַדְרַיָא אֲקָרֵיב
וַאֲשַׁוֵינוּן לְתוּשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם בְּכָל
אַרְעָא בְּהִתְּתָהוֹן ׃ בְּעִידָנָא הַהִיא
אֲכַנֵישׁ יַתְכוֹן וּבְעִידָנָא הַהִיא א
אֲקָרֵיב גָּלְוָתְכוֹן אֲרֵי אֶתֵּן יַתְכוֹן
לְשׁוּם וּלְתוּשְׁבְּחָא בְּכָל עַמְמֵי א
אַרְעָא כַּד אָתֵיב יַת גָּלְוָתְכוֹן ל
לְעֵינֵיכוֹן אֲמַר יְיָ ׃

בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ
מַלְכָּא בְּיַרְחָא
שְׁתִיתָאָה בְּיוֹמָא חַד לְיַרְחָא הֲוָה
פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי
נְבִיָא לְוַת זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל
רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וּלְוַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר
יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא לְמֵימַר ׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר עַמָּא
הָדֵין אָמְרִין עַד כְּעַן לָא מְטָא
עִדָּן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ לְאִתְבְּנָאָה ׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָא לְמֵימַר ׃
הַכְדֵין כָּשַׁר לְכוֹן דְּאַתּוּן יָתְבִין
בְּבָתַּיָא דִּי מְטַלְּלִין בִּכְיוֹרֵי אַרְזַיָא
וּבֵית מַקְדְּשָׁא הָדֵין חָרוּב ׃ וּכְעַן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן
עַל אוֹרְחָתְכוֹן ׃ זְרַעְתּוּן אַתּוּן
סַגִּיאִין וּמַעֲלִין זְעֵיר אָכְלִין וְלָא
סָבְעִין שָׁתַן וְלָא רָוַן לָבְשִׁין וְלָא
שְׁחִין לְהוֹן וּדְמִתְגַּר מִתְגַּר לם
לִמְאֵירְתָא ׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן
עַל אוֹרְחָתְכוֹן ׃ סְקוּ לְטוּרַיָא
וְאַיְתוּ אָעִין וּבְנוּ בֵיתָא וְאֶתְרְעֵי
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵיהּ בִּיקָר אֲמַר
יְיָ ׃ מִתְפְּנַן אַתּוּן לְסַגִּי וְהָא
לִזְעֵיר וּמַעֲלִין אַתּוּן לֵיהּ לְבֵיתָא

נאם יי' צבאות אקחך זרובבל ׃ עת ג' פתחין וסימ' בלא עת נדתה · לא עת בא עת בית יי' ב' בו ׃ מעט ז' זקפין קמצין בקריא וסימ' ונשארת בבתי מעט תחת אשר הייתם · זרעתם הרבה והבא מעט · ואם מעט ואוסיפה לך כהנה · ויחלו מעט ממשא · פנה אל הרבה והנה מעט · וקצף גדול אני קוצף · רק הבהנים הזו למעט דר"ח · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוו' ׃

בשנת שתים לדריוש · הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ומצינו ב במדרש ויקרא רבה שבנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלים ברשיון כורש שאמר מי בכם מכל עמו וגו' ושמעו צרי יהודה ובנימן ושלחו אגרותיה' לכורש לצוות לבטל מלאכ' בית המקדש שהתחילו ובנו ובטלום כמפורש בעזרא באדין בטילת עביד' בית אלהא וגו' ובטלה שלש שנים שמלך כורש וארבע עשרה של א אחשורוש ושנה הראשונה של ד דריוש בנו ובשנת שתים באמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור ו ולבנות במלאכה ולא יראו כי לא יבטלום השונאים שהקדוש ב ברוך יצליחם ׃ העם הזה אמרו · לפי שבטל אויביהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא הקיים את דברי שאמרתי לפי מלאות לחרבות ירושלם ש שבעים שנה ולא יבא עד עת ב ביתי להבנות · אמור להם שבא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות ל לתחילת מלכות בבל שבעי' שנה וכן היתה לסוף שבעים נפקדו ל לעלות על פי כורש אבל בניין ה הבית תלוי בחורבות ירושלם ש שבימי צדקיהו שהיה מאוחר ש שמונה עשרה שנה למלכות בבל כדאמ' מר גלו בי"ח גלו בי"ט ועתה מלאו ה"ע ׃ העת לכם · לשון תמיה לכך נקוד הה"א פתח ׃ ספונים · מכוסים בנסרי ארזי' כמו וישפון את הבית וספון ב בארז וכן ת"י האי כדי' כשר לכון דאתון יתבין בבתיא דמטולי' ב בנסורי דארז' ובי מקדשא הדין חרב ׃ על דרכיכם · על עסקי' שאתם רואין שאין במעש' ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא ׃ והבא מעט · בעון ביכורים שבטלו · אכול ואין לשבעה · בעון ביטול מנחות ׃ שתו ואין לשכרה · שביטל טעם היין לפי שבטלו ה הנסכים ׃ לבוש ואין לחום לו · בעון בגדי כהונה שבטלו · והמשתכר משתכר אל צרור נקוב · כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב ׃ ואכבדה · חסר ה"א כנגד חמשה דברי' שהיו במקדש ראשון ולא היו במקד' שני אורים ותומים ואש ושכינה ורוח הקדש כדאיתא במסכת יומא ׃ פנה אל הרבה · עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט ׃ ונפחתי

בשנת · זה דריוש הפרסי שאמרו קדמונינו ז"ל שהוא בן אסת' המלכה אמר רבי משה כי בחדש תחלת החדש בכל מקו' ואם כן למה כתב ביום אחד לחדש והוא זרובבל בן פדיה אחי שאלתיאל מבני יכניה ובעבור שגדלו דודו שאלתיאל קראו על שמו בנו כמו ויהי לה לבן וככה ואלה בני מיכל בת שאול כי לא היה לה ולד רק ג גדלה אותם ויהוצדק אבי יהושע היה כהן גדול בבית ראשון כ כאשר נשרף כי כן כתוב על כן ירש בנו מעלתו בבאת ישראל מגלות בבל על כן לא שמש עזרא דודו ב בכהונה גדולה בימי יהושע בימי בנו ׃ וכדו ככתוב בספר עזרא ׃ כה · כדרך ואני אכה אני בא ׃ ויהי · לאמר · במקום הזה לאמר לעם הזה מה שאין כן בתור' כי וידבר השם אל משה לאמר פירושו דבר למשה לאמר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם ׃ עת · לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון בארז ׃ ועתה · דרכיכם · בדרכי העולם ׃ זרעתם ׃ והבא · רגן אל הבית מעט ׃ אכול · אתם אוכלים ׃ לשבעה · כמו לשבעה כדרך ואכלתם ולא תשבעו כיום זמן שבני אדם אוכלים הרבה ואינם שבעים וככה שתה הרבה ואין שכרו לא שיעבור החוק להשתכר · ודע כי מלת חם קשה כי הנה כתוב חם לבי בקרבי והוא האמת וחם להם צריך להיות האויר מחמם וככה ואין לחום לו וחום במשקל קור מפעלי הכפל וזה פירושי מפ"ו וחם הוא מן חמם והפתח יוכיח כי כל פעלי הכפל כפתחין כשתחסר את הכפל כמו אם תם הכסף שהוא תמם ולא נוכל לומר שהוא כמו שב שפעמי' שהוא פועל עומד שהוא שב בעצמו ופעמי' שהוא פועל יוצא כמו ושב את שבותך כי' ושב הוא קמוץ וחם הוא פתוח ׃ צרור · כמו צרור הכסף ואם היה נקוב לא ימצא בו מאומה ׃ כה · שימו · אחר שתשמו מה שאצוה אליכם עלו ׃ פנה · עד עתה פניתם אל הרבה והבאתם אותו אל בתיכם ׃ ונפחתי

ואני ז' קמץ וכל אסף דכו'

ונפחתי בו. בלותו המעט ואין בו ברכה ועתה דעו יען מה והטעם למה היה כן בעבור בותי שהוא חרב: ואתם רצים. כל אחד מכם הולך ואין איש שם על לב חרבן ביתי לבנותו: על כן. טעם עליכם בעבור השמים כדרך והיו שמיך אשר על ראשך נחשת או עליכם לברכם לא על יושבי הארץ: כלאו: מלתת הטל. ואקרא חורב. דרך. בחות כדרך יען ביתי אשר הוא חרב וטעם ואקרא ואגזור על הארץ עד היותה כנחושה: ועל ההרים. מגד הררי כמו ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם: ועל כל יגיע. כפים. כי לא יצליחו ויגעו לריק המתקים תימי באשר לא יועילו: וישמע. בקול שהם חייבים לבנות בית השם אפילו לא התנבא על כן: ועל דברי. וער על דברי:
ויאמר. מלאך השם. מלאך: במלאכות. בשליחות השם ומלאך מלה רמעיה או המם כוכף ומגזרתו מלאכה: ויער. היה ראוי שיאמר ויער כמו ויקח ושב רק נפתח מפני העין: פחת. כמו הקריבהו נא לפחתך וכמוהו להיות פחם ובלשון פרס פחת נקרא התרשתא: ביום עשרים. דבק עם ויעשו מלאכה אף על פי שיש הפסק: בששי. בחדש הששי: אמ'כה. לעולם הולקים כבוד למלכות על ה הכהונה ועל הנבואה כמו יהושע לפני כלב רק בדברי השם הדבר הפוך כלב קודם ואף על פי שהיה יהושע ג גדול מכלב בשנים ה הקדימו השם בדברו בו בעבור ויהם כלב ולא ויהם יהושע וכתוב אחרי שאול ו ואחרי שמואל המה יסד דוד ושמואל וככה ז זרובבל לפני יהושע שהוא מבני יהויכין: מי בכם. אתם הזקני: ועתה. ועשו דבק עם תחלת הפסוק הבא אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התור' לשמור ולעשות: ורוחי. כבודתי: כי. עוד ב אחת. פליאה אעשה: מעט הי. בשני לעשות או למעט ימים תהיה וטעם להרעיש דרך משל או כמשמעו ש שיש מערעש ורעש ו וירגזו כל האר' שהם בחרבה גם בספינות הים ויבאו מנחות ל לביתי: לי

מה כ̇ד פתחין וסימ' נמסר בסדר כי תשא: חרב י̇ו בליש' וחס' וסימ' נמסר בישעיה סימ' סא: ועל אשר ד' דסמיכי וסימ' אנחנו פשטנו על נגב הכרתי. ואת הכבשה ישלם ארבעתים. וגם ביד יהוא בן חנני. ועל אשר תוציא האדמה: וכל שארית ג' וס' העמסים מני בטן. וישבו בשער התוך. וישמע זרבבל בן שאלתיאל

ונפחתי בו יען מה נאם יהוה צבאות
יען ביתי אשר הוא חרב ואתם
רצים איש לביתו: על כן עליכם
כלאו שמים מטל והארץ כלאה
יבולה: ואקרא חרב על הארץ
ועל ההרים ועל הדגן ועל התירוש
ועל היצהר ועל אשר תוציא
האדמה ועל האדם ועל הבהמה
ועל כל יגיע כפים:
וישמע זרבבל בן שלתיאל
ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול
וכל שארית העם בקול יהוה
אלהיהם ועל דברי חגי הנביא
כאשר שלחו יהוה אלהיהם וייראו
העם מפני יהוה: ויאמר חגי מלאך
יהוה במלאכות יהוה לעם לאמר
אני אתכם נאם יהוה: ויער יהוה
את רוח זרבבל בן שלתיאל פחת
יהודה ואת רוח יהושע בן יהוצדק
הכהן הגדול ואת רוח כל שארית
העם ויבאו ויעשו מלאכה בבית
יהוה צבאות אלהיהם:
ביום עשרים וארבעה לחדש
בששי בשנת שתים לדריוש המלך:
בשביעי בעשרים ואחד לחדש
היה דבר יהוה ביד חגי הנביא
לאמר: אמר נא אל זרבבל בן
שלתיאל פחת יהודה ואל יהושע
בן יהוצדק הכהן הגדול ואל
שארית העם לאמר: מי בכם הנשאר
אשר ראה את הבית הזה בכבודו
הראשון ומה אתם ראים אתו עתה
הלוא כמהו כאין בעיניכם: ועתה
חזק זרבבל נאם יהוה וחזק יהושע
בן יהוצדק הכהן הגדול וחזקו כל
עם הארץ נאם יהוה ועשו כי אני
אתכם נאם יהוה צבאות: את הדבר
אשר כרתי אתכם בצאתכם ממצרים
ורוחי עמדת בתוככם אל תיראו:
כי כה אמר
יהוה צבאות עוד אחת מעט היא
ואני מרעיש את השמים ואת
הארץ ואת הים ואת החרבה:

ואנא שלח ביה מאירתא חלף מה
אמר יי צבאות חלף בית מקדשי
דהוא חרוב ואתון רהטין גבר
לביתיה: על כן בדיל חוביכון
פסקו שמיא מלאחתא מטרא
וארעא פסקת מלמיעבד פירין:
וקרית חורבא על ארעא ועל
טוריא ועל עיבורא ועל חמרא
ועל משחא ועל כל די מפקא
ארעא ועל אנשא ועל בעירא ועל
כל ליאות ידין:
ושמע זרבבל בר שאלתיאל
ויהושע בר יהוצדק כהנא רבא
וכל שארא דעמא למימרא דיי
אלההון ולפתגמי חגי נביא כמא
דשלחיה יי אלההון ודחילו עמא
מן קדם יי: ואמר חגי נבייא
דיי בשליחות מן קדם יי לעמא
למימר מימרי בסעדכון אמר יי:
ואער יי ית רוח זרבבל בר
שאלתיאל רבא דבית יהודה וית
רוח יהושע בר יהוצדק כהנא רבא
וית רוח כל שארא דעמא ואתו
ועבדו עבידתא בבית מקדשא דיי
צבאות אלההון:
ביום עסרין וארבעא לירחא
בשתיתאה בשנת תרתין לדריוש
מלכא: בשביעאה בעסרין וחד
לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם
יי ביד חגי נביא למימר: אימר
כען לזרבבל בר שאלתיאל רבא
דבית יהודה וליהושע בר יהוצדק
כהנא רבא ולשארא דעמא למימ':
מן בכון דישתאר דחזא ית ביתא
הדין ביקריה קדמאה ומה אתון
חזן יתיה כען הלא כדלית דכוותיה כן
הוא בעיניכון: וכען תקף זרבבל
אמר יי ותקיף יהושע בר יהוצדק
כהנא רבא ותקיף כל עמא דארע
אמר יי ועבידו ארי מימרי ב
בסעדכון אמר יי צבאות: ית
פתגמ' די גזרית עמכון במיפקכון
ממצרים ונבאי מלפין ביניכון לא
תדחלון: ארי
כדנן אמר יי צבאות עוד חדא
זעירא היא ואנא מזיע ית שמיא
וית ארעא וית ימא וית יבשתא:

רשי

ונפחתי בו. אביא עליו מכת ריקבון והתלעת ונפחתי לשון כופין באש פחם: עליכם כלאו שמים. על חוביכון כלאו מכעו: במלאכות יי'. בשליחות המקו': ויבאו ויעשו מלאכה. התחילו מסתתין באבנים ומנסרין עצים בששי בעשרים וארבעה לחדש ובשביעי בעשרים ואח' היה דבר יי' אל חגי: מי בכם. הנשאר שהיה מן הגולי' ועודנו חי: אשר ראה וגו'. את הראשון אין זה חשוב בעיניו: הלא כמוהו כאין. יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין כמוהו כאין הוא ואין שוים הן כמו והיה כעם ככהן אף כאן כבית כאין שניהם שוים: את הדבר אשר כרתי. תורתי אתם שומרים ו ורוחי שורה על נביאכם: אל תיראו. עוד אחת מעט היא. משתכלה מלכות פרס זו ה המושלים עליכם עוד אחת תקום למשול עליכ' להצר לכם מן מלכו' יון ומעט יהא זמן ממשלתה: והכני מרעים. בניסי' הנעשי' לבני חשמונאי: את השמי' וגו'. ויבאו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון: לי

ויהושע: ויער ג' וסימ' זרובבל. פול. יהורם: ואת רוח ד' בקריא' וסימן ויער יי' את רוח זרובבל ב' בפסוק. ואת רוח הטמאה. ויער יי' את רוח פול: אמר נא חד מן י̇א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תניינא זקף וסי' הוא הסובב דחוילה. הוא הסובב דכוש. וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מדמו. ויהושע בן נון. ויהושע בן נון. ויהיו המתים. ויהיו הבתים. ויען בלעם ויאמר. ויען בלעם. ואבדתם מהרה דאוריתא. ואבדתם מהרה דיהושע. אמר אל רחבעם. וחברו. ויאמר ישעיהו. וחברו. בן אדם כל דברי. ותבא בי רוח. אמר נא אל זרבבל בן שלתיאל פחת. וחברו אמר אל זרבבל פחת:

לי. בכל מקום שלי הוא ואני אעשה שלא לשום בלב שכל להביא הזהב אל ביתי: גדול. אמר יפת כי הבית הראשון עמד ארבע מאות שנה ועשר שנים והבית השני עמד ארבע מאות וכך היה בימי הורודוס כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעו: בעשרים. אמר רבי ישועה כי זה תשיעי הוא להתחלת מלכות דריוש ולא ידענו מתי היה תחילת חדש מלכותו ולא דבר נכונה כי הנה כתוב בנבואת זכריה לחדש התשיעי בכסליו והנה החשבון מכיסן וככה חודש זיו הוא חדש אייר כי החדש שני איננו דבוק עם למלוך שלמה רק למלוך דבק עם בשנה הרביעית כי אין מנהג ישראל למנות לחדשים כי אם לשני'

רשי

לי הכסף ולי הזהב. ובידי להביאו לאשר חפצתי בו: גדול יהיה. רב ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר בית שני ארבע מאות ועשרים: שאל נא את הכהנים תורה. שמא שכחו בגלותם הלכות קודש וטומאה וטהרה: בשר קדש. בשר טומאת נבילה או שרץ: ואל הנזיד. תבשיל: לא יטמא. נחלקו בה רב ושמואל חד אמר איסתבום כהני דבעי מיניהו רביעי בקד' ואמרו לו טהור וחד אמר לא איסתבום כהני אחמישי בקוד' בעא מינייהו: ונגע בכנפו. לא נגע בשרץ עצמו אלא בבגד שהוא ראשון: היקדש. היטמא: אם יגע טמא נפש. מתעסקו: יטמא. שהמית אבי אבות הטומאה והאחישי לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת: כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות: ואשר יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד: ומעלה. שנים שעברו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עתה שימו לבבכם לעסוק בבנין ובלימוד ברכי כ כהונה: מהיותם בא אל ערימת עשרים. מהיות לכם מאירה משולח' במעשיכ' כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מוצא אלא עשרה: בא אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו: לחשוף עשרים פורה. למאוב ממנו עשרים מדות שמודדין בהם יין בגיתות ושמם פורה: לחשוף למלאות כמו לחשוף מים מגבא וכן חשפי שובל: והיתה עשרים. לא שנשתלחה ביין מאירה יותר מן הדגן אלא שאדם טועה באומר מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובמסכת אבות דר' נתן שנינו טעם למה לא אמר ביין מ מדה מועטת כמו שאמר בדגן כגון לחשוף עשרים וחמש פורה והיתה עשרה למדך שהיין מרה יתירה לעולם וכשהיין לוקה ם סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה מנה בו מניין יתר: אשר יסד היכל. שהתחילו עתה בשניה להוסי' על יסוד הראשון שבנו בימי כורש: העוד

ולי זה וסימ' נמנר בספר שפטים סימן ד': הן ישא חד מן י"א מקובות בטעם לגרמיה משרת לגריש אבל לא תמצע האולא בבוא בינידם וסימ' את מחלת בת ישמעאל. אי כבוד בן פנחס בן עלי. ויען יונדב בן שמעה אחי דוד. בכל איבין במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירושלם. וגם כל היהודים

ואזיע ית כל עממיא וייתון חמדת כל עממיא ואמליית ביתא הדין יקרא אמר יי צבאות: דילי כספא ודילי דהבא אמר יי צבאות: סגי יהא יקריה דביתא הדין בתראה מן קדמאה אמר יי צבאות ובאתרא הדין אתן שלמא אמר יי צבאות:	ל' / ו' / ה' ז' / ל' / ל' ז'	והרעשתי את כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יהוה צבאות: לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות: גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר יהוה צבאות ובמקום הזה אתן שלום נאם יהוה צבאות:
בעסרין וארבעא לתשיעאה בשנת תרתין לדריוש הוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נבייא למימר: כדנן אמר יי צבאות שאיל כען ית כהניא אוריתא למימר: הא יטול גבר בסר קודש בכנף לבושיה ויקריב בכסותיה ללחמא ולתבשילא ולחמרא ולמשח וכל דמתאכיל היסתאב ואתיבו כהניא ואמרו לא: ואמר חגי אם יקריב טמא נפשא בכל אילין היסתאב ואתיבו כהניא ואמרו יסתאב: ואתיב חגי ואמר כן עמא הדין וכן כנשתא הדא קדמי אמר יי וכן כל עובדי ידיהון ודיקרבון תמן מסאב הוא:	ז"א כנסי' רף / ל' כסיס' / ל' / ד' ג' ל' / ל'	בעשרים וארבעה לתשיעי בשנת שתים לדריוש היה דבר יהוה ביד חגי הנביא לאמר: כה אמר יהוה צבאות שאל נא את הכהנים תורה לאמר: הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש ויענו הכהנים ויאמרו לא: ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא ויענו הכהנים ויאמרו יטמא: ויען חגי ויאמר כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם יהוה וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא:
וכען שוו כען לבכון מן יומא הדין ולעילא עד לא יתשם נדבך על נדבך בהיכלא דיי: מדהויתון עלין לערימת עסרין והויא עסרא עלין אתון למעצרת דבה חמשין גרבין דחמר והויא עסרין: מחיתי יתכון בשידפונא ובירקונא ובברדא ית כל עובדי ידיכון ולית איתיכון תייבין לפולחני אמר יי: שוו כען לבכון מן יומא הדין ולעילא מיום עסרין וארבעא לתשיעאה למן יומא דישרי לאשתכללא היכלא דיי שוו לבכון:	ל' / ל' ל' ויד בסוס אלות ל' / ג' / ל' / ח' / ד' וחס'	ועתה שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מטרם שום אבן אל אבן בהיכל יהוה: מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים: הכיתי אתכם בשדפון ובירקון ובברד את כל מעשה ידיכם ואין אתכם אלי נאם יהוה: שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מיום עשרים וארבעה לתשיעי למן היום אשר יסד היכל יהוה שימו לבבכם:

אשר במואב. באים מדרך שער העליון. מעי מעי אחולה בן כתיב' ויקח עבד מלך את האנשים. הן ישא איש בשר קדש. מעש בירושלם חשבונות דד"ה: לכן היום ז' בקריא' וסימ' למן היום הוסדה ועד עתה. למן היום אשר ברא אלהים אדם' למן היום אשר יצאת מארץ מצרים. לבת אדני המלך. למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ. אשר בנו אתה. אשר יסד היכל יי'. וחד ולכן היום אשר צויתי שפטים:

לחדשים כי אם לשני' וככה הוא בשנה ה הרביעי' למלוך שלמה על ישראל בחודש זיו הוא החודש השני ש שהוא אייר. כה. הכהנים הם מורי התורה ובימי חגי היו מקריבים העולות על המזבח תשע עשרה שנה טרם נבנה הבית ובספר דניאל נתבאר זה בפירוש ושם שם היה בכלל הכהנים יהושע שהוא הכהן גדול ותורה יבקשו מ מפיהו ולא יטעה ל להשיב ורואינו על דרך הפש' כי חגי לא אמר לכהנים שלא תורו תורת אמת רק אמר כן העם הזה: הן. בשר קדש. כמשמעו קודש ממש והפך יקדש יטמא ואם יקדש יטמא למה ישנה כי זה הכת' אח' זה וכתוב ולא תטמאו והייתם קדושים והיא מתקדשת מטומאתה ומלת פן תקדש את המלאה קדש ממש כי יתגאל הכל ויסוב קדש אם לא יוציאו הקדש בזמנו כאשר באר זה מנח' בן סרוק הספרדי באר היטב ומלת קדש מתקדשת ומזמנת ע עצמה לכל חפץ ואין פי' המלה טמאה גם מלת קדש כמעשה ה המצרים בדברי ה הבתולות כי תולדת ה המצרים הייא רפה מפני היאור המרבה לחה שלהם על כן אין בהם כח כשהם קרוב לארבעים או יותר ל לבעול הבתולה עד ש שיביאו כער וישכב ע עמה מעט מעט עד ש שיהיה הפתח פתוח ו והוא נקרא קדש דרך זנות ואומנותו בכך ועל כן זה הכתוב כמעש' ארץ מצרים וגו' והנה המלה על בשר קדש שכתוב וכל אשר יגע בבשרה יקדש אם נגע בכלי הוא הכנף שם הבשר הוא הקדש ל הלחם או לאחר הנזכרי' היקדש אז ענו הכהנים ואמרו לא ונכונה דברו אחרי שלא נגע בכל אלה לבד הכנף ולא בשר הקדש ממש נגע בהם והוא הדין כי לא נגעו בבשר קדש: ויאמר. טעם בכל אלה באחד מאלה כמו בן אתונות ורבים כמוהו ויקבר בערי גלעד: ויען. הטעם שהיו ישראל המביאים קרבן חטאת על שגגתם מזידים אשמים בדברים קשים שהם חמורים ולא היו נזכרים מהם ויביאו קרבן על דבר שנעלם והם עושים שלא כהוגן בדעתם בזדון גם שכהנים דבר הטהרה והטומאה על כן אמר חגי כן העם הזה הם הכהנים וכן הגוי הזה הם ישר' ופי' זה וכן כל מעשי ידיהם: ואשר יקריבו. במזב' לפני וזהו שם טמא הוא והנה התברר כי אין כח בקודש לקדש מה שלא היה קדש על ידי מגע אמצעי ככח טמא נפש לטמא וזה היה דרך משל כדרך משל נתן אל דוד שתפשו בדבריו ואמר לו אתה האיש ויען גם כן הוא להיות המשל בעבור שהם בונים בתים לשבתם ובית השם חרב על כן אחריו ועתה שימו נא לבבכם וטעם [illegible] היום הבא אחר זה כמו מבן כ' שנה ומעלה ותחסר מלת כי: מטרם שום אבן. וטרם ישרת בעבור אחר וכן הוא מטרם היותם האבנים יסוד ההיכל כל בא אל ערמת דגן ויחשבו המחשבים שיהיו בה כ' מדה והנה חציה כי המארה היתה בה. מלת לחשוף מים מגבא כמו לדלות והנה המארה שימצאו בה פחות מהחצי שיחשבו: הכיתי. כבר הזכרתי בספר עמוס כי מכת השדפון בקמה כמו שדופות קדים וירקון שמוריק והעד כי כן הוא שהזכיר הברד וטעם את כל מעשה ידיכם כי מאירת השם כללה הכל הפך וברכך יי' אלהיך בכל מעש' ידיך אשר תעשה: ואין אתכם אלי. הטעם לא שבתם אלי והנה התברר כי השם ייסרם אולי ישובו מדרכם הרעה ולא שבו על כן נתן להם המשל הנזכר: שימו. הנה הזכיר למעלה שעשו מלאכה בשנים וזה היה להביא האבנים ולהיותם מגוררות ומתוקנות וכתשיעי החלו לשום אבן אל אבן ליסד הבית ולמ"ד למן היום כופף כלמ"ד הפליטי לאבשלום:

העוד · השאלה לתימה ובעבור אות הגרון כפתח כמשפטו וזה כמו העוד אביכם חי והנה היה הזרע זרוע בארץ והטעם אין לכם אחר במגורה מקומות שימו שם הדגן בבתים כמו נהרסו ממגורות כי בעבור שהכם כבדו לא היה להם רק מעט והנה הטעם אם אכה אתכם זאת השנה תמותו והנה החלותם ליסד הבית אז תחל הברכה בכל ומן היום · אשר יסד ההיכל אברך ותהו מן היום הזה ומעלה שאמור למעלה והזכיר מפרי העץ הנזכרים הגפן והתאנה והרמון והזית וטעם לא נשא בין ולא עלה ואף כי פרי עד עתה לא נשא ׃ ויהי · שנית · כי ביום אחד התנבא פעמים ׃ אמור · מרעיש · דרך משל כאשר אומרים בימים האלה בארץ ישמעאל בבוא שמועות רעות מתלחמות נהפך ה העולם ׃ והפכתי · כי מלחמות רבות היו עתידות בימי הנביא בהנבאו להיות וידענו כי כן היה רק לא ת מצאנו ספרי הקדמונים לדעת המלחמות שהיו בימי דריוש זה הפרסי ובימי ארתחשתא ה המולך אחריו ובימיו היה זרובבל השליא ליהודה כי יהוא שסבר בראיות גמורות מן המקרא ׃ ביום אקחך · כדרך ישלח ממרום יקחני ׃ ושמתיך · שמור כאילו היית חותם על יד ימיני וזה דרך משל ׃

ספר זכריה

מעלות הנבואה רבו ואין דרך לספרם כי כח הנשמות ההגונות ה המקבלות כח רוח ה הקדש להנבא אינגו על דרך אחד ובהיות הכבוד עם ישר' בטרם גלו אין צורך לפרש הנבואה כמו הנה בן נולד לבית דוד י יאשיהו שמו והיה ה הדבר מתבאר מעצמו ואח' הגלות הן מראות ובריכות פי' כמראות דניאל כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה דניאל יודעם ואף כי אחרים וככה מראות זכריה ואשר פירש המלאך הדובר בי כי במראות הלילה הם ידועות אשר לא פירש הן סתומות ונעלמות מעיני המשכילים ואילו הייגו מוצאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות הייגו ממשטים כעורים קיר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ועתה אין לנו על מה נשען וראיתי ספרי חכמים שהיו בצרפת שפירשו המראות שראה זכריה אחורנית על דבר שכבר עבר בימי זה הנביא כמו האיפה כי בעבורה גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראל ויהודה והכתוב אמר רעה את צאן ההריגה והנה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא ׃ ועתה אחל לפרש ׃

ואת השמים ואת הארץ ג' וסימ' בראשית ברא אלהים · זכור את יום השבת · ביני ובין בני ישראל · העדותי בכם היום · וחברו דחיים · הקהילו אלי את כל · ויתפלל חזקיהו · וחברו דישעיה · אם יסתר איש במסתרים · אהה יי אלהים הנה · אני מרעיש את השמים · וחברו · ויאמר

הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן
וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא
מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה שֵׁנִית אֶל־חַגַּי
בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃
אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר
אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
׃ וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי
חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה
וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ
בְּחֶרֶב אָחִיו׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־
שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה
וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת׃

הַעוֹד כְּעַן עִיבּוּרָא בְּאִידְרָא וְעַד
כְּעַן גּוּפְנַיָּא וְתֵינַיָּא וְרִימוֹנַיָּא וְאִילָנֵי
זֵיתָא לָא טְעַנוּ יוֹמָא הָדֵין אֲבָרֵיךְ
׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ תִּנְיָנוּת עִם חַגַּי בְּעַסְרִין
וְאַרְבְּעָא לְיַרְחָא לְמֵימַר׃ אֵימַר
לִזְרֻבָּבֶל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר
אֲנָא מְזִיעַ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃
וְאֶהְפּוֹךְ כּוּרְסֵי מַלְכְוָתָא וְאֶתְבַּר
תּוֹקֶף מַלְכְוָת עַמְמַיָּא וְאֶהְפּוֹךְ
רְתִיכִין וְרוֹכְבֵיהוֹן וְיִתְקַטְלוּן
סוּסָוָן וְרוֹכְבֵיהוֹן גְּבַר בְּחַרְבָּא
דַאֲחוּהִי׃ בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֲקָרְבִינָךְ זְרֻבָּבֶל בַּר ש
שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי אֲמַר יְיָ וַאֲשַׁוִּינָךְ
כְּגֵלַף דְּעִזְקָא עַל יַד אֲרֵי בָךְ א
אִתְרְעֵיתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃

רשי

העוד הזרע במגורה · עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה ת תזרעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יבוא ברכה במעש' ידיכם ׃ והשמדתי חוזק ממלכות הגוים · מלכות פרס שהיא מושלת שכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכי יון לסוף לד' שנה לבנין הבית כמו שאנו מונין במסכת ע"ז ׃ ושמתיך כחותם · כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה יכניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקנך ואומ' כתבו את האיש הזה ערירי למדנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם ׃

ספר זכריה

נבואת זכריה סתומה היא מאד כי יש בה מראות דומות לחלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולין לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומה לו ואחר פתרונו של יונתן ׃ בחדש השמיני · קודם שהתחילו לחזור ולבנות במלאכה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה ׃ על אבותיכם · שגרמו חורבן הבית ׃ אבותיכם

Zechariah 400-417

בחדש הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה
בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ קָצַף יְהוָה
עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִאִים
הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים
וּמַעַלְלֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־
הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃

בירחא תְּמִינָאָה בִּשְׁנַת
תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ
הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם
זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹ נְבִיָּא
לְמֵימַר׃ הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל
אֲבָהַתְכוֹן עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי׃
וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֶתְפְּנֵי
בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת׃ לָא תֶהֱווֹן כַּאֲבָהַתְכוֹן
דְּיִתְנַבּוֹן לְהוֹן נְבִיַּיָּא קַדְמָאֵי לְמֵימַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ כְּעַן
מֵאוֹרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וּמֵעוֹבָדֵיכוֹן
מְקַלְקְלַיָּא וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אֲצִיתוּ
לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃

יהודה ברוך ׃ כחותם ג' וסימ' אקחך זרבבל · שמני כחותם ב' בפסוק ׃ בחודש ז' ר"פ וסימ' השלישי · והראשון דויקרא ׃ השני דפסח קטן · הרביעי דמלכים · וחבירו דירמיה · השלישי והלו ערמות ׃ הראשון הוא חדש ניסן ׃ אבותיכם ג' מלאים בסיפרא וסימ' בענבים במדבר · קצף יי על אבותיכם · אבותיכם איה הם ׃

בחדש · לאמר · לישראל והנכון לאמר לנביא ׃ קצף · כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר השם אליו כאילו מדבר לכל ישראל כמו מה תצעק אלי כי ישראל היו צועקים כמו שכתוב למעלה ויצעקו בני ישראל אל יי על כן ׃ ואמרת · כה אמר · הזכיר השם שלשה פעמים בזה הפסוק והטעם שובו והשם יוכיחכם ויזהירכם פעמים רבות ׃ אל · תעשו אתם עמי כאשר עשו אבותיכם שקראו אליהם נביאים רבים ולא שמעו ׃ אבותיכם

אבותיכם · הנה מתו המוכחים והמוכיחים ואתם ידעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם והטעם שבאו להם והם הודו וטעם כאשר זמם שידע מעשיהם לפני עשותם ויפת אמר כי הטעם דעו כי תפסק הנבואה וזה טעם הלעולם יחיו רק דברי התורה וחקים הלא השיגוה אבותיכם כי בתורה כתו׳ אם תשוב אל השם ישיב שבותך על כן וישובו ויודו׃ ביום · עתה יחלו מראות הנבואה ׃ ראיתי · כתו׳ בתורה הוא ישלח מלאכו לפניך וילכו שני המלאכים סדומה וכתו׳ המלאך הגואל אותי וישלח מלאך הנה אנכי שולח מלאך ומלאך פניו הושיעם ובספר דניאל מפורש שר יון ושר מלכות פרס ושר הפרים הוא מיכאל והנה הכלל כל מעשה השם הנכבד על ידי המלאכים הם שהם עושי דברו והנה המשל מיבינו בני אדם למלך יושב על כסאו וישלח שלוחיו מהם רוגלים ומהם רוכבים על סוסים ש שיבואו מהר׳ ויודיעוהו הדברים שהם כ במלכותו וככה זה ׃ והנה איש · מלאך כמו והאיש גבריאל ׃ על סוס אדום · ככה ראה ואין צורך לבקש טעם למה אדום וככה לא נבקש טעם למה גליל שעורי׳ ולא חטים והמפרש כי שעורים מדרך שערה ואדום כמו אדם לשפוך ד דמים ואלה כדברי דרש הם וזה האיש הרוכב הוא שר ופירו׳ במצולה קשה ויפת אמ׳ כי הוא שם מקום ונפתח הבי״ת כמו ו וזבח ובלמכע בקרקר אף על פי שאין דרך להפתח על שם מקום כי לא יאמר בציון ב בשמרון כי אם בשבא או בחירך ורבי משה הכהן אמ׳ כי במצולה בריכת מים ובסביבותיה הדסים ׃ ואחריו סוסי׳ · ואין איש רוכב עליה׳ ואלה כדברי יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלת שרוקים מגזרת שורקה במראה שורק ואלה הסוסי׳ הם רבים על שני עינים פי׳ גוונים ׃ ואומר · המלאך הדובר בי · ואיננו העומד בין ההדסים כפי פי׳ יפת ולפי דעתי כי המלאך ה הדובר בי הוא הרוכב על סוס אדום כי הוא השר ׃ ויען · עתה פירש כי הוא העומד בין ההדסים אלה הסוסים שלוחי השם לשוט בארץ כמו שטן איוב שגם הוא מלאך ׃ ויענו את מלאך יי׳ · הוא האיש הנזכר שהוא אחד השרים ואלה הסוכים שלוחיו במצות השם ׃ ויען · כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון אז הטעם שיענה לשם ששלחו והוא הנכון והנה הטעם בהתעורר מלחמות אז יבנה בית השם על יד זרובבל כאשר התנבא חגי ושמתיך כחותם ׃ זה שבעים שנה · בארתיו באר היטב בספר דניאל ׃ ויען · עתה הזכיר מה שענה השם בדרך כלל כאשר שמע זה הנביא והמלאך הוסיף לפרש לו ׃ ויאמר · כל קנאה קשורה עם למ״ד איננה כמו קשורה בבי״ת והנה זה כמו המקנא אתה לי וה טעם בעבו׳ כמו ויקנא השם לארצו בעבור ארצו והיא קנאה לטוב לאותו הנזכר וכשהיא קשרה בבי״ת כמו ויקנאו בו פלשתים היא להפך ׃ וקצף · זה לאות על מלחמות רבות וצרות קשות על הגוים בימים ההם ׃ קצפתי מעט · על ישראל והם הוסיפו ׃ לכן · וקו׳ · משקולת הבונים ׃

יחיו ז׳ וסימ׳ ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו · יחיו מתיך נבלתי · הלעולם יחיו ·
ומשפטים אשר לא יחיו · מדוע רשעים יחיו · יי׳ עליהם יחיו ׃ ברכיהו ד׳ וסי׳ ביום עשרים וארבעה דשבט
דזכריה · ואחיו אסף העבד על ימינו · ויעמידו הלוים את הימן · ויקומו אנשים מראשי בני אפרים ׃

אבתיכם איה הם והנבאים הלעולם
יחיו׃ אך דברי וחקי אשר צויתי את
עבדי הנביאים הלוא השיגו אבתיכם
וישובו ויאמרו כאשר זמם יהוה
צבאות לעשות לנו כדרכינו וכ
וכמעללינו כן עשה אתנו׃
ביום עשרים וארבעה
לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט
בשנת שתים לדריוש היה דבר יהוה
אל זכריה בן ברכיהו בן עדוא
הנביא לאמר׃ ראיתי הלילה והנה
איש רכב על סוס אדם והוא עמד
בין ההדסים אשר במצלה ואחריו
סוסים אדמים שרקים ולבנים׃
ואמר מה אלה אדני ויאמר אלי
המלאך הדבר בי אני אראך מה
המה אלה׃ ויען האיש העמד בין
ההדסים ויאמר אלה אשר שלח
יהוה להתהלך בארץ׃ ויענו את
מלאך יהוה העמד בין ההדסים
ויאמרו התהלכנו בארץ והנה כל
הארץ ישבת ושקטת׃ ויען מלאך
יהוה ויאמר יהוה צבאות עד מתי
אתה לא תרחם את ירושלם ואת
ערי יהודה אשר זעמתה זה שבעים
שנה׃ ויען יהוה את המלאך הדבר
בי דברים טובים דברים נחמים׃
ויאמר אלי המלאך הדבר בי קרא
לאמר כה אמר יהוה צבאות קנאתי
לירושלם ולציון קנאה גדולה׃
וקצף גדול אני קצף על הגוים
השאננים אשר אני קצפתי מעט
והמה עזרו לרעה׃ לכן כה
אמר יהוה שבתי לירושלם ב
ברחמים ביתי יבנה בה נאם יהוה
צבאות וקוה ינטה על ירושלם׃

אבהתכון אן אינון ואם תימרון נביא לא לעלמא קיימין ׃ ברם פתגמי וקימי די פקדית ית עבדי נביא הלא אדביקו אבהתכון ותבו ואמרו כמא דחשיב יי צבאות למעבד לנא כאורחתנא וכעובדנא כן עבד עמנא ׃
ביום עשרין וארבעא לחד עשר ירחא הוא ירחא שבט בשנת תרתין לדריוש הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בר ברכיהו בר עידוא נביא למימר ׃ חזיתי בליליא והא גבר רכיב על סוסי סמוק והוא קאים בין אילניא דהדסיא די בבבל ובתרוהי סוסון סומקין קותחין וחיורין ׃ ואמרית מן אילין ריבוני ואמר לי מלאכא די מליל עימי אנא אחזינך מה אינון אילין ׃ ואתיב גברא דקאים בין אילני הדסיא ואמר אילין די שלח יי להלכא בארעא ׃ ואתיבו ית מלאכא דיי דקאים בין אילני הדסיא ואמרו הליכנא בארעא והא כל ארעא יתבא שליוא ושקיטא ׃ ואתיב מלאכא דיי ואמר יי צבאות עד אימתי את לא תרחים על ירושלם ועל קירויא דבית יהודה דאיתתא עליהון לווט דנן שבעין שנין ׃ ואתיב יי ית מלאכא די מליל עמי פתגמין תקנין פתגמין דניחומין ׃ ואמר לי מלאכא די מליל עמי אתנבי למימר כדנן אמר יי צבאות מתפרע אנא פורענות ירושלם ולציון קנאה רבא ׃ ורגז רב אנא רגיז על עממיא דישרן שליוא די אנא רגזית על עמי זעיר ואינון מסייעין לאבאשא ׃ בכן כדנן אמר יי אתוב לירושלם ברחמין בית מקדשי יתבני בה אמר יי צבאות וחוט דמשחתא יתנגיד על בניין כתלי ירושלם ׃

רשי

אבותיכם איה הם · ראו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי ׃ והנביאים הלעולם יחיו · ואם תאמר אף הנבואי׳ איה הם הרי מתו אני משיב לכם וכי הנביאי׳ היה להם לעולם לחיות אף שופן מוכיח כי אמת היו דבריה׳ שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי אשר צויתי את עברי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם ׃ ראיתי הלילה וגו׳ · רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו ׃ והנה איש · מלאך ׃ על סוס אדום · רמז הוא ליפרע מכשדים מדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר ויקצף גדול אני קוצף על הגוי׳ ׃ ואחריו סוסים אדומים וגו׳ · מוכנים לשליחותו של מקו׳ ויש בהם מיני צבעים הרבה ושנה הוא לנו ׃ שרוקים · לא ידעתי מה צבע הוא ויונתן תירגם קוותין ׃ בין ההדסים אשר במצולה · בין אילני הדסיא דבבבל ׃ ואמר · למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדוני והוא הרוכב על סוס אדום · ויען מלאך יי׳ · הוא הדובר בי ׃ ויען יי׳ את המלאך שדובר בי דברים טובים · לא שמע הנביא מה ענהו אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו׳ אני יודע שדברים טובים ענהו ׃ להתהלך בארץ · לראות את שלוות האומות ׃ קנאתי לציון · מתפרע אנא פורענות דין ירושלם מן המציקים לה ׃ השאננים · אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים ׃ אשר אני קצפתי · על עמי מעט ׃ והמה עזרו · על הקצף לרעה ׃ וקו ינטה · למוד חומותיה ארכה ורחבה ׃

אראך ב׳ ואינון מן זוגין מן ב׳ ב׳ א׳ בריש וא׳ וא׳ וסי׳ במסר׳ רבתא בערך ו׳ · והנה כל ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נבכר
במלכים א׳ סי׳ ז׳ ׃ ואת ערי ז׳ בקר׳ וסי׳ ואת כל ערי המסכנות דמלכים ב׳ בפסוק · את ירוש׳ ואת עריה ר״פ ·
הנני מצוה נאם י׳ · יען בלאך ויאבר · ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת בעלת דדברי הימים
בתרא דפסוק ׃ ח׳ פסו מסורתא מיבא ומ׳ בא דלא נסבין ו׳ ומלה בבצע וסימ׳ בתוך אפרים בתוך מנשה · כל
נגע כל מחלה׳ דברים טבים דברים נחמים · ארום בגוים ארום בארץ · שבט מישור שבט מלכותך · אבי
ישי אבי דוד · על חסדך על אמתך · על בתוליה על הרים ׃

עד

עד תפוצינה. בבל בר מרוב הטובה ינדל הייסוב: ואשא. גם זה במראה: ארבע קרנות. מארבע פאות ירושלם: ואומר. והנה טעם קרנות האויבי׳ שהיו סביבות ירושלם הבאים לזרותה כדרך וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו: ויראני. הזכיר השם כי זה סוד המראה הראשונה וחרשים חרשי משחית: ואומר. אל המלאך הדובר בי אע״פ שלא הזכירו כי יתפס דרך קצרה וטעם כפי איש על בני יהודה כל אחד כפי מעלתו: לא נשא ראשו. אחד מהם כנגד אלה הקרנות: ויבואו אלה. האומנים: לידות את קרנות. להשליכם ממקומם כמו ידו גורל והנה הטעם שיסורו כל השונאי׳ ויבנו הבית: ואשא. גם זאת במראות הלילה: ואומר. למוד מפעלי הכפל כמו לחוג לרוס לבוז והנה ראה כי ה השם צוה ונזר שתהיה בנויה ככה באורך וברוחב לפני׳ מחומו׳: והנה. יוצא׳ מבין ההדסי׳ והנה מלאך אחר יוצא והנה שליח אחר מהשם אל המלאך הדובר בי: ויאמר. הלז. כמו הלזה אותו העומד והנה שלשה נתנבאו והם נערים זכריה שמואל וירמיה: פרזות. מחוץ לחומה: ואני. חומת אש. לשמור ירוש׳ והפרזות סביב להשחית כל ה הקרב אליהם להרע להם: הוי. לשון קריאה ציווי השם על יד הנביא לשארים בבבל לבוא אל ירושלם לעזור לבנות הבית ו ולעשות המצות שהם תלויות בארץ: מארץ צפון. היא בבל ועילם ומלכות פרס ומדי וטעם כי בארבע רוחו׳ כאשר לא יתחבר רוח אל רוח ככה הייתם עד עתה: הוי. יושבת. עם בת בבל והטעם שובי אל ארצך ואל תשכני עם זרים: כי. אחר שילוח כבודו אלי שלחני והטעם לומר ליושבי בבבל כי אין להם פחד מכל אויב בדרך לשוב אל ציון: כי. אני מניף ידי להכות כל מבקש ל לשלול אתכם: רני. ושכנתי. על תנאי אם התחברו ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי ב במגילת שיר השירים וככה מראות האיפה כאשר אפרש: ונלוו. אם ישראל יבואו: ונחל. יקחנו לחלקו כמו ונחלתנו או הפועל יוצא כמו אשר ינחלו לכם: חסר

נחם ונחם ו׳ פתחין וסימ׳ ותכל המלך דוד לצאת. אתם יראה פרעה. מיודע ישוב. נחם יי׳ על זאת. עוד קרא לאמר: זרו ב׳ וחס׳ ובעניין וסימ׳ ויאמר אלי אלה הקרנות. ואמר מה אלה באים: למד ב׳ בתרי לישני וחס׳ למד ילמדו. למד את ירושלם: פרזות ג׳ בליש׳ וסי׳ ואמרתם אעלה על ארץ פרזות. פרזות

עוד קרא לאמר כה אמר יהוה
צבאות עוד תפוצנה ערי מטוב
ונחם יהוה עוד את־ציון ובחר עוד
ב בירושלם: ואשא את־
עיני וארא והנה ארבע קרנות:
ואמר אל־המלאך הדבר בי מה־אלה
ויאמר אלי אלה הקרנות אשר זרו
את־יהודה את־ישראל וירושלם:
ויראני יהוה ארבעה
חרשים: ואמר מה אלה באים
לעשות ויאמר לאמר אלה הקרנות
אשר־זרו את־יהודה כפי־איש לא־
נשא ראשו ויבאו אלה להחריד אתם
לידות את־קרנות הגוים הנשאים
קרן אל־ארץ יהודה לזרותה:
ואשא עיני וארא והנה־איש ובידו
חבל מדה: ואמר אנה אתה הלך
ויאמר אלי למד את־ירושלם לראות
כמה־רחבה וכמה ארכה: והנה
המלאך הדבר בי יצא ומלאך אחר
יצא לקראתו: ויאמר אלו רץ דבר
אל־הנער הלז לאמר פרזות תשב
ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה:
ואני אהיה־לה נאם־יהוה חומת אש
סביב ולכבוד אהיה בתוכה:
הוי הוי ונסו מארץ צפון
נאם־יהוה כי כארבע רוחות השמים
פרשתי אתכם נאם־יהוה: הוי ציון
המלטי יושבת בת־בבל:
כי כה אמר יהוה צבאות
אחר כבוד שלחני אל־הגוים ה
השללים אתכם כי הנגע בכם נגע
בבבת עינו: כי הנני מניף את־ידי
עליהם והיו שלל לעבדיהם וידעתם
כי־יהוה צבאות שלחני:
רני ושמחי בת־ציון כי
הנני־בא ושכנתי בתוכך נאם־יהוה
: ונלוו גוים רבים אל־יהוה ביום
ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך
וידעת כי־יהוה צבאות שלחני אליך
: ונחל יהוה את־יהודה חלקו על
אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם:

עוד אתנבי למימר כדנן אמר יי
צבאות עוד יתמלין קרוי עמי טובא
וינחים יי עוד ית ציון ויתרעי עוד
בירושלם: וזקפית ית עיני
וחזית והא ארבע מלכון: ואמרית
למלאכא דממליל עימי מן אילין
ואמר לי אילין מלכותא דבדרא
ית אנש יהודה וית ישראל ויתבי
ירושלם:
וחזיני יי ארבעא אומנין: ואמרית
מה אילין אתן למעבד ואמר למימר
אילין מלכותא דבדרא ית אנש
יהודה ולא שבקא להלכא בקומת
זקופא ואתו אילין לאזעא יתהון
למתבר ית מלכוות עממיא ד
דנטלת זיין על ארעא דבית יהודה
לאגליותה: וזקפית עיני וחזית
והא גברא ובידיה חוט דמשחתא:
ואמרית לאן את אזיל ואמר לי
למשח ית ירושלם למיחזי כמא
פותיה וכמא אורכה: והא
מלאכא דממליל עימי נפיק ומלאכא
אוחרנא נפיק לקדמותיה: ואמר
ליה רהוט מליל עם עולימא הדין
דיכי למימר פצחין תיתב ירושלם
מסגי אנשא ובעירא בנוה:
ומימרי יהי לה אמר יי כשור
דאשא מקף לה סחור סחור וביקר
אשרי שכינתי בגוה:
אכלו למבדריא ואמרו להון
אתכנשו מארעא ציפונא אמר יי
ארי כארבע רוחי שמיא בדרית
יתכון אמר יי: אכלו לכנישתא
דציון ואמרו לה אשתזבי ואיתא
דיתבא במדינת בבל:
ארי כדנן אמר יי צבאות
בתר יקרא דאמיר לאיתאה עליכו
שלחני על עממיא דבזזין יתכון
ארי דמנזיק בכון כד מושיט ידיה
למקרב בגלגלי עינוהי: ארי
הא אנא מרים ית מחת גבורתי
עליהון ויהון עדי לפלחיהון ות
ותדעון ארי יי צבאות שלחני:
בועי וחדא כנשתא
דציון ארי הא אנא מתגלי ואשרי
שכינתי בגויך אמר יי: ויתוספון
עממין סגיאין על עמיה דיי בעידנא
ההיא ויהון קדמי לעם ואשרי
שכינתי בגויך ותדעון ארי יי צבאות
שלחני לאתנבאה עלך: ויחסין יי
לדבית יהודה חולקהון על ארעא דקודשא ויתרעי עוד בירושלם:

רשי

אלה הקרנות. אלה האומות אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלם עד אשר זירום: ארבע חרשים. נגרים היודעים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם: ויאמר לאמ׳ אלה הקרנות. אשר ראית בראשונה: אשר זרו׳ את יהודה והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו לא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש: ויבאו אלה. החרשי׳ להחריד אותם הקרנות ולידות אותן לידות להשליך: חבל מדה: חוטא משיחה למוד את ירושלם כמה יהיה ארכה ורחבה: והנה המלאך הדובר בי יוצא. הוא אשר בידו חבל המדה: רוץ דבר אל הנער. אל תצא עוד למוד כי נמלך הקב״ה בפמליא שלו שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה: פרזות תשב. מאין חומה כדי שיתיישבו בה כל הבא ותגדל מ מיום אל יום: ואני אהיה לה. למגן כאילו חומות אש סביבותם בתוכה תשכון שכינתי לכבוד בכיי הוי הוי. אין לשון זה אלא לשון הכרזה והזעקת קיבוץ וכן תי׳ אכלו למדבריא הכריזו כמו ירעם מן שמים אכלי מן שמיא: ונוסו מארץ. באו גליות עמי מתוך בבל והשור: הוי ציון המלטי. אף זה לשון הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל: אחר כבוד. אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו: והיו שלל לעבדיהם. לישראל שהם עתה עבדים להם: ונלוו. ונתחברו: ונחל יי׳ את יהודה. לנחלתו ולחלקו: הס

מסרה
תשב ירושלם. על כן היהודים הפרזים: אל הגוים ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ט״ל ובסוף ישעיה: ונלוו ד׳ וסי׳ ונלוו עליך ושמרו את משמרת. באו ונלוו אל יי׳. ונלוו גוים רבים. ונלוו עליהם רבים בחלקלקות: אדמת הקדש ל׳ וחד אדמת קדש ואינון מן שמה חדא חד לא נסיב ה׳ ברישׁ תיבותא וחד נסיב וסימ׳ במס׳ רבתא בערך ה׳:

הס. על דרך ידמו כאבן ומלת נעור מבנין נפעל כמו נכון וזה הבנין יבוא בלשון הווה ופעול גם בלשון עבר כמו נכונו ללצים שפטים והמתלכה כבוכה גם זה כעור לשון עבר והעתיד אשר יעור משנתו ובא קמץ קטן תחת גדול אולי היה כן בעבור אות הגרון והמפרש כי הוא כמו כערו כגורי אריות סברה נכונה חשב בעבור מלת הס: ויראני. הטעם כדרך מראות הלילה: והשטן. אויב כמו שטנה שכבלו וכאשר עשו צרי יהודה וזה כתוב כתבו שטנה והם היו שטן ליהושע כי לא ירצו שהבית יבנה ויהיה יהושע כהן גדול: ויאמר. שהשם יכיר כל שטן שוטן שלא יבנה הבית ותבטל עבודת בית המקדש שלימה וטעם הלא דרך משל רי לאלה בערם שכמלטו מהגלות או איך תוכל לשטנו והאם לא הזיק ודרך משל איך תוכל לשטנו אחרי שהוא מצל מהגלות: ויהושע. יש אומרים כי הבגדים הצואים אחד מבניו היה חתן לשכבלט וזה העון אינו על יהושע כי לא היה זה בימיו והנכון כי לא היו לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מזבח להקריב העולו ואין להם בית ולא פרכת וכפרת ומזבח הזהב ובגדי זהב והנה הבגדים משל שאין לו כבוד והדר: ויען. זה המלאך אל העומדים לפני זה המלאך והוא שר על אליהם כי יעשו מה שיצוה ואלה כי לפניו שב אל יהושע וזה רחוק כי למה יעמדו לפניו ומה מעלה יש לו כי יהוא לבוש בגדים צואים ורע כי לבוש פועל יוצא והאומרו לובש הוא לובש עצמו ולבוש אחר שם עליו אלה הבגדים הצואים ומלת עונך כדרך גדול עוני מנשוא גדול עונשי ונערי על כן אמר אחריו הן גרשת אותי וגם זה עונך כ ככה: העברתי מעליך עונשך ונערך וחרפתך כדרך ונקה האיש מעון וכן והאשה תשא את עונה: מחלצות. כמו את חליצתו חליפתו דבר שהוא כחלץ ממנו ומחלצו שחלץ אחרים תחתיהן: ואומר. אמר ר' מריכוס כי הוא תחת ויאמר וכזה לא ימצא בלשון הקדש והנכון שהנביא אמר אחר שהסירו הבגדים הצואים וילבשוהו בגדי תפארת כמה היה נאה אילו היה צניף טהור על ראשו

רשי

הס כל בשר. כל שאר האומות: כי נעור. לשון הערה והקצה: לשטנו. להשטינו על שהיו בניו נשואים נשים נכריות כמו שכתוב בספר עזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהוצדק: יגער יי' בך השטן. יגער הקב"ה בך אתה השטן וחוזר ונוער בך הוא הבוחר בירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג הצדיק הזה הלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש השריפה: הלא זה אוד מוצל מאש. מפורש באגדת חלק שהושלך עם אחאב בן קוליה וחבירו לאור: לבוש בגדים צואים. כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרין לכהונתא והיה ענש הוא על שלא מיחה בידם: הסירו הבגדים הצואים מעליו. יבדילו בניו את נשותיהם ויאחול לו: מחלצות. חליפות בגדים נאים כלומר זכיות אבל לפי שדימה השטן לבגדי' צואים דימה הזכות לחליפות בגדים נאים ולבנים: ואומר. אני זכריה: ישימו צניף טהור וגו'. בקשתי רחמים עליו: ויעד. לשון התראה כמו ואעידה בם את השמים וגו': אם בדרכי תלך וגם אני זאת אעשה לך: אתה תדין את ביתי. תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כתרגומו ובאחיות מתיא אחייך ואתן לך ריגלין דמהלכין בין שרפיא האילין. ולפי פשוטו מבשרו על בניו שיזכו לעתיד: העומדים. שרפי' ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: אתה ורעיך. חנניה מישאל ועזריה היו: אנשי מופת. גברין כשרין למיעבד להון ניסין שאף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי צמח. כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחצר המלך אני מצמיח לו גדולה ונס נתתיו לחן בעיני המלך לנשאות שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש בעזרא ובדברי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל כדאמ' בסנהדרין: כי הנה האבן. יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד שובי הזומה היה מעט בעיניכם כמו שמפורש בעזרא ובנבואת חגי: על אבן אחת שבעה עינים. סופו להרחיב על אחד שבעה וכן ת"י על אבנא חדא שבעה חזיין ליה. ולשון עינים לשון מראות ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבשמיו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני יי' המה משוטטים אלא לומר שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבניינו: הנני מפתח פתוחה. מתיר קישוריה משפיר עצת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה: ומשתי. והסירותי: ביום אחד. לא ידעתי איזה יום. וגולה

הלא זה חד מן י"ד פסוקין בטעמ' פ' השפחא כד דינה לעולם לא ישרהוה כי אם מרכא אך ב"ד מקומ' ישרתוח דרגא עם ב' מרכות הנקראות תרין חוטרין וסימ' נמסר בסוף סדר מטות וכריש חבקוק: וגם אתה ג' בקריא' וסי' וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי. וגם אתה ידעת את אשר עשה לי. וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר:

הס כל בשר מפני יהוה כי נעור ממעון קדשו: ל

ג ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה והשטן עמד על ימינו לשטנו: ל ויתר ושטן

ויאמר יהוה אל השטן יגער יהוה בך השטן ויגער יהוה בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל מאש: ל

ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני המלאך: ל

ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך מחלצות: ל יד כתב' · ל · ג' בליש' · ל וחס' ויתר באים

ואמר ישימו צניף טהור על ראשו וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבשהו בגדים ומלאך יהוה עמד: ל · ל · ל וחס'

ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר: ב' ויעד יי'

כה אמר יהוה צבאות אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמר וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה: ב' בטע' · ג' · ט' פסוקי' וגם וגם · ל

שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי אנשי מופת המה כי הנני מביא את עבדי צמח: ב' מ"ל בכני'

כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד: כ"ח · ל וחס' · כ"ו · ל

ספו כל רשיעיא מן קדם יי' ארי אתגלי ממדור קודשיה:

ואחזיני ית יהושע כהנא רבא קאים קדם מלאכא דיי' וחטאה קאים על ימיניה לאסטנא ליה: ואמר יי' ליחטאה יזיף יי' ביך יחטאה ויזיף יי' בך דאתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם הלא דין אוד משיזב מיקידא: ויהושע ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרין לכהונתא וקאים קדם מלאכא: ואתיב ואמר לדמשמשין קדמוהי למימר ואמרו ליה ויפיק נשין דלא כשרין לכהונתא מביתיה ואמר ליה חזי דאעדיתי מנך חובך וא ואלבישית יתך זכוון: ואמרית שוו מצנפא דכיא על רישיה וש ושויאו מצנפא דכיא על רישיה ואסבוהי איתא דכשרא לכהונתא ומלאכא דיי' קאים: ואסהיד מלאכא דיי' ביהושע למימר: כדנן אמר יי' צבאות אם באורחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת ממרי תטר ואף את תדין לדם לדמשמשין בבית מקדשי ואף תטר ית עזרתי ובאחיות מיתיא אחייך ואתן לך ריגלין מהלכן בין ספריא האילין: שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גברין כשרין למעבד להון ניסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עברי משיחא ויתגלי: ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא חזיאן להא הא אנא גלי חזייתהא אמר יי' צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד:

עינים כ"ח בקריא' וסימ' הנה הוא לך כסות עינים· ותשב בפתח עינים· חכלילי עינים מיין ולבן· בכלות עינים ומריבת נפש דבחקתי· נפל וגלוי עינים· וחברו· וכליון עינים דכי תבא· עם יפה עינים וטוב ראי· שמעו נא זאת עם סכל· וגבותם מלאות עינים סביב· וכל בשרם וגביהם· בתוך בית המרי אתה יושב· ומשקרו' עינים· טהור עינים מראות ברע דתריסר· לפקוח עינים עורות· על אבן אחת שבעה עינים· מצות יי' ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב· עינים להם ולא יראו· וחברו· ושח עינים יושיע· עינים הייתי לעור· עינים רמות לשון שקר· מאור עינים ישמח לב· רום עינים ורחב לב· למי חכלילו' עינים· טוב מראה עינים מהלך נפש:

מלת ואומר זה בלבי ככה חשבתי בלבי וראיתי שנתקיימה מחשבתי והנה הושם הצניף הטהור על ראשו וכבר הלבישוהו בגדים כמו וירם תולעי' ויבאש וככר באם כי כל דבר יבאש תחלה ואחר כן ירום תולעה: ויעד· כפתח העי"ן בעבור היותו מהגרון כמו ויסב את כל הרכוש: כה. טעם וגם אם היית טוב כי בן יהוצדק שהיה כהן גדול בבית ראשון · וי"ו ונתתי כפ"א רפה בלשון ישמעאל ומהו והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וככה והחרמתי את עריהם והנה שכרו שיהלך בין העומדים שהם המלאכים: שמע נא. עתה ראיתי מפרש כי הכהן הגדול שב אל יהוצדק לא אל יהושע כי את שמש בטנוף ולא פירש נכון כי אז הראיתי לו דברי המלאך ליהושע הפסוק הזה שקראו לעצמו הכהן הגדול: ורעיך. הם שאר הכהני' שהם ראוים לשבת לפניו כי הוא הכהן הגדול: כי אנשי מופת. ראוים הם שיעשה להם מופת: צמח. הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו וסוף הפרשה מוכיח לפני זרובבל ומפרשים רבים אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל כי זאת האבן היא אבן המשקולת כאשר יפרש עוד שתהיה ביד זרובבל בהחלו ליסד הבית וזה יהיה לפני יהושע וכן פי' הפסוק האבן אשר נתתי ביד זרובבל לפני יהושע: ומשתי. הנה זאת המלה מהפעלים הנוחים כמלת שב שתמצא פי' שנים דרכים שב הוא בעצמו גם ושב אחר כמו והשיב ככה לא ממו מקרב המחנה· ומשתי את עון הארץ וטעם עון השנבה והרע והגלות: ביום

ביום׳ שיוסד ההיכל אז תשכנו לבטח והנה דברי זכריה כדברי חגי הנביא׃ וישב. בעבור שאמר ויעירני והוא יושן וטעם יעור ולא יוער על ידי אחר רק מעצמו בלט כאלו מעצמו כנער׃ ויאמר. וגלה. כמו גלות עליות ועתה אומר לך בדרך קצרה דבר זאת המנורה כי הזכיר זה הנביא אחר כן כל דבריה היו שנים זתים אילנו׳ מימין הגלה ומשמאלה ושבלי הזתים כופלים מהאילנים על שני צנתרות זהב ומאליהם כפלו ונדרכו ונעשה שמן זך כזהב והם מריקים אל הגלה ובגלה היו שבעה מוצקות שבעה נרות ושבעה מוצקות והנה שבעה פעם אחרת כמו אל המחבר החיבוכה אל העם והמלאך פירש טעם זאת המראה׃ לא בחיל ולא בכח׃ כאשר ראיתי השמן נעשה מאליו דרלק ככה יבנה הבית -

בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃
ד וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָיֹּאמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ׃ וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃

בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תְּעַרְעוּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לִתְחוֹת פֵּירֵי גוּפְנוֹהִי וְלִתְחוֹת פֵּירֵי תֵינוֹהִי׃ וְתַב מַלְאָכָא דִּמְמַלִּיל עִמִּי וְאַעֲרַנִי כְּגַבְרָא דְּמִתְּעַר מִשֵּׁינְתֵיהּ׃ וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית חֲזֵיתִי וְהָא מְנַרְתָּא דִּדְהַבָא כֻּלַּהּ וְגוּלְתַהּ עַל רֵישַׁהּ וְשַׁבְעָא בוֹצִינָהָא דַּעֲלַהּ שַׁבְעָא וְשַׁבְעָא דְּמְרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינַיָּא דְּעַל רֵישַׁהּ׃ וְתַרְתֵּין זֵיתִין דַּעֲלַהּ חַד מִימִין גּוּלְתַהּ וְחַד עַל סְמָלַתַהּ׃ וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לְמַלְאָכָא דִּמְמַלִּיל עִמִּי לְמֵימַר מָא אִלֵּין רִבּוֹנִי׃ וַאֲתֵיב מַלְאָכָא דִּמְמַלִּיל עִמִּי וַאֲמַר לִי הֲלָא יְדַעְתָּא מָן אִינוּן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִבּוֹנִי׃ וַאֲתֵיב וַאֲמַר לִי לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דַּיְיָ עִם זְרֻבָּבֶל לְמֵימַר לָא בְּחֵילָא וְלָא בִּגְבוּרָא אֱלָהֵן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ מָא אַתְּ חֲשִׁיבָא מַלְכוּתָא טִפְּשְׁתָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל הֲלָא כְּמֵישַׁר וִיגַלֵּי יַת מְשִׁיחֵיהּ דַּאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְּקַדְמִין וְיִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ יְדֵי זְרֻבָּבֶל שְׁרִיאָה לְמִבְנֵי בֵּיתָא הָדֵין וִידוֹהִי יְשַׁכְלְלוּנֵיהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן׃ אֲרֵי מָן תוּא רֵיכֵי דְּבַסַּר יוֹמָא דֵּין עַל בִּנְיָנָא דְּהוּא זְעֵיר הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵּי כַּד יֶחֱזֵי יַת אֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא בִּידָא דִּזְרֻבָּבֶל שַׁבְעָה נִידְבְּכִין כְּאִלֵּין קֳדָם יְיָ גַּלַּן עוֹבָדֵי בְּנֵי אִינָשָׁא בְּכָל אַרְעָא׃ וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְּרֵין זֵיתַיָּא הָאִילֵּין עַל יְמִין מְנַרְתָּא וְעַל סְמָלַא׃ וַאֲתֵיבִית תִּנְיָנוּת וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְּרֵין שׁוּבְלֵי זֵיתַיָּא דִּבְיַד תְּרֵין אִסְקְרִיטוֹן דִּדְהַב דִּמְרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דִּדְהַבָא׃ וַאֲמַר לִי לְמֵימַר הֲלָא יְדַעְתָּא מָן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִבּוֹנִי׃

רשי

וגלה על ראשה. כמו גולות עליון לשון מעיין כמין ספל גדול עגול׃ ושבעה נרותיה. כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה׃ שבעה ושבעה מוצקות. לכל נר ונר בהין שבעה צנורות קטני׳ שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר׃ ושנים זתים עליה. אצלה שני אילנות שהזיתים גדלים בהם׃ אחד מימין הגולה ואח׳ משמאלה וגו׳. וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבו׳ ועדשי׳ של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתי׳ נתבטי׳ מאליהם לתוך הצנתרות ומתמחמות שם כבמעטן ונעצרי׳ שם כבית הבד והשמן נופל לתוך הצנתרות ומהצנתרו׳ לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקו׳ והנרות הרבעי׳ ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים הרבעים ותשע על אור של יום בראשית׃ מה אלה אדוני. מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו׃ זה דבר יי׳ אל זרובבל. זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שבכם תעשו את בניין ביתי׃ כי אם ברוחי. אני אתן רוחי על דריוש ויצוה לכם לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבניין משלו ולעזור את אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו שמפור׳ בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם׃ מי אתה הר הגדול. סרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם סרה וגדולה עוד עליו׃ והוציא את האבן הראשה. האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל בראש הבונים והם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה בבניין כאה ומפואר׃ תשואות חן חן. יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בניין זה העשוי על ידי אבן המשקולת הזאת תשואות חן כמו תשואות כמו שים תשואות מליאה עיר הומיה קול שאון כולם לשון השמעת קול הם׃ ידי זרובבל יסדו הבית הזה. מתחילה ועד סוף בימי כורש הראשון׃ וידיו תבצענה. אותו עתה תבצענה לשון גמר הוא כמו כי יבצע יי׳ כל מעשהו׃ כי מי בז ליום. שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר בעזרא ורבים מהכהני׳ אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת חגי הלא כמוהו כאין בעיניכם ומתוועתה כשיראו את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקולת אשר ביד האדריכל ראש הבונים שמכוון בה ראש הפינה ותהיה ביד זרובבל׃ שבעה אלה. על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת״י שבעה נדבכין כאילין׃ עיני יי׳ המה משוטטים. ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר׃ מה שני הזיתים. מה רמז הם ומה רמז בשני שבלי זיתים טרוק׳ בנופו קבוצת זתים בענף כמין שבולת׃ אשר ביד שני צנתרות. כלומ׳ אצל שני הצנתרות

ולא בכח גדול שים לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וסיועו׃ ושנים׳ עוד יפרש מה טעם הזתים שהיו שנים׃ ואען. ידע הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל׃ ויען. שאלו אם יש בו טעם חכמה להבין טעם המראה׃ ויען. הנה דבר יי׳ יבנה הבית וכת״י נביא דיי׳ מסעדין להון׃ מי. הנביא ידבר אל כל שר ומלך אם אתה כחשב בעיניך כהר פלוני הגדול למישור תשוב לפני זרובבל׃ והוציאו את האבן הראשה היא האבן הבדיל שתנתן ביד זרובבל והיא האמורה למעלה אשר נתתי לפני יהושע׃ תשואות. שאון רב יהיה לה שאון חן חן לה שהכל ישמח כמו תשואות מלאה׃ ויהי׳ עתה יפרש דברי המנורה׃ ידי. יסדו׳ פועל עבר׃ תבצענה. תשלמנה כמו כי יבצע יי׳ את כל מעשהו׃ וידעת. לזרובבל ידבר שהוא במקום כל ישראל׃ שלחני אליכם. לו ולכל ישראל׃ כי קטנו׳. תואר והמתואר חסר כמו וידבר אתם קשות ותלת בז מן עלומי העין כמו לא יבוזו לגנב והנה הוא כי מי בז ליום כחתות או ישועות קטנו וזהו חסרון המתואר כמו וידבר אתם מלו׳ קשות כאשר יראו אבן המשקולת שהיא אבן הבדיל ביד זרובבל לבנות הבית הנה שבעה עינים ישמרוה שלא יקרב איש להפילה ויתכן שבעה עינים הרבה שומרים ופי׳ אחר כמו שפירש המלאך שבעה אלה עיני השם ופירש המלאך כי השבעה הם עיני השם שהם משוטטים בכל הארץ וטעם שבעה כדרך ויקרא אותה שבעה ושבועה מגזרת שבעה כמו שאמר כי שם נשבעו שניה׳ על דרך שהזכיר בעל ספר יצירה והיכל הקודם מכוון באמצע וצריך פי׳ ארוך כי שם כתו׳ שש פאות הם מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל והיכל הקדש מכוון באמצע וזה קצת הפירו׳ כי לכל דבר יש השם פאות שהזכיר והיכל הקדם הוא הדביר אשר לו הפאות האלה והוא מכוון באמצע וקראו היכל הקודם הוא הנכבד שאמצעי והוא בעל הפאות כי מתכו הם ולו הפאות ודבר זה כולל כל הנוצרים ועל הנכבד יותר הזכיר היכל קדם׃ ואען. שבלים. לשון נקבה כמו כסים פילגשים׃ ואומר. גם שאל על שתי השבלים שנכרתו משני הזתים המריקים מעליהם את הצנתרות שנדרכו בהם הזתים והם מריקי׳ מעליהם השמן הטוב הזך כזהב יריקו אל הגלה ובגלה מוצקות אשר מהם יוצק השמן לנרות אשר על ראש המנורה׃ ויאמר

כמו ראו חלקת יואב על ידו׃ המריקים מעליהם את השמן׃ הזה הכלול נאוב להאיר ולהכביר כמו מכפון זהב יואתה׃ בני

ויאמר אלה שני בני היצהר העמדים על אדון כל הארץ׃

ה ואשוב ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה׃ ויאמר אלי מה אתה ראה ואמר אני ראה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה׃ ויאמר אלי זאת האלה היוצאת על פני כל הארץ כי כל הגנב מזה כמוה נקה וכל הנשבע מזה כמוה נקה׃ הוצאתיה נאם יהוה צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו׃ ויצא המלאך הדבר בי ויאמר אלי שא נא עיניך וראה מה היוצאת הזאת׃ ואמר מה היא ויאמר זאת האיפה היוצאת ויאמר זאת עינם בכל הארץ׃ והנה ככר עפרת נשאת וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה׃ ויאמר זאת הרשעה וישלך אתה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה׃ ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים׃ ואמר אל המלאך הדבר בי אנה המה מולכות את האיפה׃ ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער והוכן והניחה שם על מכנתה׃

ואמר אלין תרין בני רברביא דקימין קדם ריבון כל ארעא׃
ותבית וזקפית עיני וחזית והא מגלא פרחא׃ ואמר לי מה את חזי ואמרית אנא חזי מגלה פרחא אורכה עשרין אמין ופותיה עשר אמין׃ ואמר לי דא מומתא דעתידא למיפק על אפי כל ארעא ארי כל דגניב ומכדיב סרא לקי וכל דקיים בשמי לשקר סרא לקי׃ אפיקתה אמר יי צבאות ותיעול לבית גנבא ולבית דקיים בשמי לשקר ותבית בגו ביתיה ותשיציניה וית אעוהי וית אבנוהי׃ ונפק מלאכא דממלל עמי ואמר לי זקוף כען עינך וחזי מאן דגלן אילין׃ ואמרית מן אינון ואמר אילין עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ואמר הא אינון גלן קדם כל יתבי ארעא׃ והא עממיא קלילין מגלן יתהון בקלילו ואתו עממין אוחרנין ויתיבו באתרהון על דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא׃ ואמר על דא אתחיבו וגלו על דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ואתו עממין אוחרנין ויתיבו באתרהון׃ וזקפית עיני וחזית והא תרתין מדינן גלין לבני מלכוות עממי ארעא ועממין קלילין מגלן יתהון בקלילו כמא דמשתדי נשרא ואגליאו ית עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא לבני מלכוות עממיא דארעא דתחות כל שמיא׃ ואמרית למלאכא דממלל עמי לאן אינון מגלן ית עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא׃ ואמר לי לאתקנאה להון אתר במדינת בבל ויתעכבון ויתאחדון תמן עד דימטי זמנהון׃

ואשא עיני ואראה ג׳ דסמיכי וסימ׳ והנה מגלה עפה׃ ארבע מרכבות יוצאות׃ והנה איל אחד׃ כמוה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ איש אשר יעשה כמוה להריח בה׃ והנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד׃ כל הגונב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק׃ הוצאת ה׳ מל׳ ומשנין באתיהון וסימ׳ בסדר כי תבא׃ עפרת ד׳ חס׳ כליש׳ בקריא׳ וסימ׳ צללו

בעפרת כמים׃ אך את הזהב ואת הכסף׃ נחר מפוח מאש תם עפרת׃ בעט ברזל ועפרת׃ שתים נשים ג׳ וסי׳ אז תבאנה שתים נשים׃ בן אדם שתים נשים בנות אם אחת׃ והנה שתים נשים יוצאו׃ לה ג׳ דלא מפקי׳ ה׳ בקרי׳ וסי׳ ויקרא לה נבח בשמו׃ לבנות לה בית בארץ שנער׃ ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלום׃ אנך׃

רשי

שני בני היצהר׃ קרן כהונה ומלכות המשתחים בשמן המשחה׃ העומדים על אדון כל הארץ׃ לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם׃ מגלה עפה׃ רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה כדאיתא בעירובי׳ וי״ת מגילתא פרחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגילת פורענות היתה והוא שראה יחזקאל וכתוב אליה קנים והגה והי׳׃ זאת האלה׃ זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועת שקר׃ היוצאת׃ עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרי׳ ורחבה עשר כמדת פתח העזר׳ וההיכל אשר תצא דרך שם׃ כי כל הגונב׳ עד עכשיו׃ מזה כמוה נקה׃ מזה הפורענו׳ כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענות יחידים העוברים על התורה לא המתין עד שנתמלאת סאת כולם ולקו כולם כאחת בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבים והנשבעים לשקר מעכשיו ובאה אל בית הגנב וגו׳ • שא עיניך וראה׃ מה יוצאת אחרת שתצא מבית קדש הקדשים׃ ואומר מה היא׃ היוצאת שתאמר אלי לראות׃ ויאמר זאת האיפה׃ שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה • ויאמר זאת עינם בכל הארץ׃ ולאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעי׳ בכל הארץ לגזול ולעשות להקטין איפה ולהגדיל שקל ומדד להם סאה בסאה׃ והנה ככר עופרת נשאת׃ ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה׃ ויא׳ זאת הרשעה׃ האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשע אשר יכהנו בה הרשעי׳ והנם עתה נתוני׳ בתוכה ללקו׳ בתוך הסאה עצמה שמדדו בה מדה במדה׃ וישלך אותה • עד עתה היתה יושבת והוא השליכה והבטה לתוכה רמז לייסורין ולעונשין׃ וישלך את אבן העופרת אל פיה׃ לשקעה לתגן לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לסדר עניים ואביוני׳׃ שתי נשים יוצאו׳ מן הבית׃ החסידה • דייה לבנה וולטוי״ר בלע״ז׃ והוכן והניחה שם׃ והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה׃ שם׃ באותו הבית׃ על מכונתה׃ על קביעותה ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישר׳ שמדדו בשאת עבירו׳ ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי אומו׳ שמלכו כאחת הן בבל וכשדי׳ חיל כנזכ׳ כבר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסים ההוקבע להם והוא לפי מלאות שבעי׳ שנה עד עתה שחזרו ונוטה פירוש זה אחר יונתן במקצת וכמה דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי׳ ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנתקשר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושדיוה לדודא דאברא ושפאוה באברא משום דשאיב קליה כדאיתא בסנהדרין ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות כנזכר כבר בבבל שתי אומות ראיתי במדרש תילי׳ שארבע מלכיות הללו שנשתעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס יון ומוקדון אדום וישמעאל ועל כנה יסד הקליר׳ היא רביעית היא שתיכית על אדום׃ והאדים

אבן עזרא

ויאמר׃ הטעם זרובבל בן יהצר שהוא השמן כי הוא משוח לשבת על כסא ישראל כאשר הוא כתו׳ ומשל על כסאו ויהושע משוח כי הוא כהן גדול וכתוב ועצת שלום תהיה בין שניהם ולא יקחו זה בזה׃ ואשוב׃ עפה׃ כאילו תעיף על כן כתוב היוצאת על פני כל הארץ ויש מפרש שאמר כפולה מגזרת ארמית ואין טעם לפירושו ויפת אמר פרוש׳ כמו ועפו בכתף פלשתים׃ ויאמר׃ ראה כאילו זאת המגילה יוצאה מבית השם שבנה שלמה על האולם על כן מדת הארך והרחב כמו האולם׃ ויאמר׃ זאת האלה׃ המארה וטעם היוצאת על פני כל הארץ כי היא כוללת היהודים שהיו בירושלם ואשר נשארו בבבל ובארץ פרס וטעם מזה כמוה כי היה כתו׳ במגלה מזה הצד הגונב נקה ומצד שני הנשבע נקה או מזה ומזה כי הגונב והנשבע נקה והוא נכון וטעם נקה שיחשוב כל אחד הגוב׳ והנשבע כי השם נקהו׃ והוצאתיה׃ ולנה׃ לשון נקבה כמו ולנה והיא מלה זרה והנה הטעם שיוכיח הנביא אלה העושים אלה השתים עבירות׃ ויצא׃ ממערכת מלאכי אחרים והנה יוצאת אחרת אחרי שיוצאת בראשונה והיא האלה עתה שב להוכיח העומדי׳ בבבל ולא באו לבנות הבית ולדור בארץ הקדושה למלאת מצות השם כי היא תחלת המראו׳ הקרבות בבנין ירושלם גם אחר המראו׳ כבוד השם שצוה לעשות לבאי מהגולה שמתגרבים והנה במראה הראשו׳ ראה מגילה ועתה לא ידע מה היא כי האלה נראית לאשר נמצאה בידו הגנבה או ליודע שהוא נשבע לשקר וזאת היוצאת היא נסתרת ונעלמת בלב׃ ואמר׳ זאת האיפה׃ וטעם איפה כי השם ימוד לאנשי הרשע כפי מחשבתם׃ ויאמר זאת עינ׳׃ השם יגלה הנסתר עד שיראוהו הכל׃ והנה׃ עופרת׃ שהיא כבד׳ ומלת נשאת תואר מבנין נפעל והשלם נשאה כמו רוח נשברה והעופרת היתה נשואת באיפה׃ וזאת אשה׃ משפחה מישראל׃ ויאמר זאת הרשעה׃ מחשבת רשע שים בלב האשה וטעם וישלך כמו וכל עולה קפצה׃ ואשא׃ המראה הראשונה לא נשלמה רק עם זאת וטעם שתים נשים שני שרי ארתחששתא שהיה מלך בבל שיעשה חמס למשפחות ישראל העומדים בבבל שנשארו ולא שמעו אל מצות יי׳ ביד נביאיו לבוא לבית שני והנה אלה לא יניחו האשה שהיא משפחת ישראל היושבת בתוך האיפה שתברח משם וטעם אנה המה מוליכות את האיפה המדה שגזר השם לגמול עליהם׃ ויאמר׃ לבנות׃ לאשה שהיא בתוך האיפה׃ בית בארץ שנער׃ כי שם יעכבוה בעל כרחה בעבור העון שלא רצתה לבוא לבנין הבית ומלת והוניחה מורכבת מן והונחה והניחה כמו יושבת בלבנון מקוננת בארזים מתיתוני ורבים כמוה׃ ואטוב

אבן עזרא

אסול. כאשר כשלמה זאת המראה: והנה ארבע מרכבות. המרכבה ארבעה סוסים כנכתו׳ בספר מלכים וטעם מבין שני ההרים על הגזרות על דרך וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכחשת שהם עומדים: במרכבה. ואלה הסוסים שבראש הספר במראה הראשונה: ובמרכבה. הנה במרכבת השלש הזכיר הסוסים עין א אחר להם וזה מסוכה מזה אדום שחור ולבן רק ברביעית הזכיר שני גוונים ברודים ב גם אמוצים מגזרת אמיץ והוא גוון התקיף ונראה למרחוק יותר מכל הגוונים: ואען. גם זאת המראה היתה בעוד המלאך עומד: ויען. אלה הגזרות היוצאות לארבע קצות הארץ ומהתיצב כמו להתיצב על יי׳: אשר. הזכיר המראה השנית כי היא עיקר המראה על היהודים אשר כ כשארו אל ארץ צפון בבל ופרס: והלבנים יצאו אל אחריהם. ולא חשש לדעת את הארץ אשר יצאו שם: והברדים: הם המרכבה הרביעית: יצאו אל דרום הפך מ המרכבה השנית שיצאה אל ארץ צפון: והאמצים. הם האדומים לבדם שהיה במרכבה הראשונה: ויבקשו ללכת להתהלך בארץ. למזרח ולמערב במצות אדון כל הארץ על כן ויאמר לכו: ויזעק. וידבר. המלאך הדובר בו על פי השם כי השחורים היוצאים אל ארץ צפון עשו נקמ׳ השם בצפון וזה טע׳ הניחו את רוחו כמו ומשל ברוחו וטעם זאת המראה ם שהודיע הנביא לישר׳ כי כל היושבים ב בארץ צפון וירושלם תשכן לבטח: ויהי. זאת נכתבה לפאר כל הבית לפאר בית השם וזה הנביא התנבא לפני בואם כאשר אפרש: לקוח. שם הפועל תחת ציווי כמו זכור את יום השבת: ובאת אתה. בעצמך ביום ההוא: בית יאשיהו בן צפניה שהיה בירושלם: אשר באו מבבל. שב אל חלדי וטוביה וידעיה כמו על שפת הים שב אל ישר׳: ולקחת כסף וזהב. שיביאו נדבה לבית השם וגם מהם עטרות ושים אותם בראש יהושע כאשר הושם העטרה על ראש המלך וככה אומר והיה כהן על כסאו גם זאת יתכן היותה בדרך נבואה גם נהקין על יד המלאך: ואמרת אליו. אל יהושע: צמח שמו. הוא זרובבל: ומתחתיו. ממקומו כמו מתחתיו: והוא. וכאשר יבנה הבית אז ישא הוד מלכות והכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו ולא תהיה קנאה בעבור שני כסאות: והעטרות. לחלם. הוא חלדי כמו אחי מות מחת בדברי הימים וחן הוא יאשיהו כמו עמי נדיב הוא יהיה ורבים ככה:

רשי

וההרים הרי נחשת. סימן על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ארבע מרכבות שלוחי הב״ה לתת ממשלת לארבע מלכיות בבל ומדי ויון ואדום: סוסים אדומים. הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא רישא דדהבא: שחורים. להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן: הלבנים. להרכיב את פרס שבנה את הבי׳: הברודים. המה מנומרים להרכיב את יון שעינו את ישראל בחיכי גזירות ושמר משונו׳ זו מזו: האמוצים. להרכיב אדום ולא ידעתי מהו לשון אמוצים ויונתן תרגם קטמנים: אלה ארבע רוחות השמים. שרי האומות מלכיות המושלות בארבע רוחות: יוצאות מהתיצבו וגו׳. באו לפניו ונתן להם רשו׳ מפיו למשול: אשר בה סוסים השחורים יוצאים אל ארץ צפון. להרכיב את מדי ועל האדומי׳ לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל: והלבנים יצאו אחריה׳. להרכיב את פרס שתיהן בצפון משלו על בבל: והברודים אל ארץ התימן. להרכיב את יון ונטלו המלוכה מיד פרס ובפתרונו רב סעדיה בדניאל ראיתי מלך הנגב הוא מלך יון: והאמוצים יצאו ויבקשו. מלפניו שיהא הורג גדול לממשלת׳ ללכת בכל הארץ: ויאמר לכו התהלכו בארץ. נתן להם רשו׳ למשול ממשל רבוהוא מלכות אדום: אלה היוצאים אל ארץ צפון. להרכיב מדי ופרס: הניחו את רוחי. שינכו את חמתי כבבל שהשחיתו את ב בלשצר וזרעו של נבוכד נצר הוא שאמ׳ ישעיה יי׳ אהבו יעשה חפצו בבבל וגו׳: צמח שמו. הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שצמחה ג גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל ה הענין הזה מדבר בבית שני: לקוח מאת הגולה מחלדי וגו׳ אשר באו מבבל. האנשי׳ האלה: ומתחתיו יצמח. מזרע המלוכה: והוא ישא הוד. הוד נשיאות: וישב׳ כהן גדול על כסא הכהונ׳: ועצת שלום וגו׳. הנשיא והכהן יאהבו זה את זה: והעטרות תהיה לחלם וגו׳. מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל יי׳ לזכרון טוב ל לחלם ולטוביה אשר התנדבו ה הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות: חלם. הוא חלדי: והיה

זכריה ו

הראשונה ח׳ בקריאת וסימ׳ נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשנה. ובאה הממשלה הראשנה. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלקת הראשנה לחדש הראשון. תארך אמות במדה. היא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון: ויאמר לכו חד

וָאָשֻׁב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת׃ בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה סוּסִים אֲדֻמִּים וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים׃ וּבַמֶּרְכָּבָה הַשְּׁלִשִׁית סוּסִים לְבָנִים וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִעִית סוּסִים בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה אַרְבַּע רֻחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ׃ אֲשֶׁר בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים יֹצְאִים אֶל אֶרֶץ צָפוֹן וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֶל אַחֲרֵיהֶם וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ אֶל אֶרֶץ הַתֵּימָן׃ וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וַתִּתְהַלַּכְנָה בָּאָרֶץ׃ וַיַּזְעֵק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ אֶת רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן׃ וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי וּמֵאֵת טוֹבִיָּה וּמֵאֵת יְדַעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם הַהוּא וּבָאתָ בֵּית יֹאשִׁיָּה בֶן צְפַנְיָה אֲשֶׁר בָּאוּ מִבָּבֶל׃ וְלָקַחְתָּ כֶסֶף וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל׃ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח וּבָנָה אֶת הֵיכַל יְהוָה׃ וְהוּא יִבְנֶה אֶת הֵיכַל יְהוָה וְהוּא יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל עַל כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל כִּסְאוֹ וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם׃ וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה׃

תרגום

ותבית וזקפית ית עיני וחזית והא ארבע רתיכין נפקן מבין תרין טוריא וטוריא טורי דנחשא׃ ברתיכא קדמיתא סוסון סומקין וברתיכא תניינתא סוסון אוכמין׃ וברתיכא תליתאה סוסון חיורין וברתיכא רביעאה סוסון פציחין קטמנין׃ ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי מה אילין ריבוני׃ ואתיב מלאכא ואמר לי אלין ארבע מלכון דאינון כארבע רוחי שמיא גליין מלאתעתדא קדם ריבון כל ארעא׃ דבה סוסון אוכמין נפקין לארעא צפונא וחיורין נפקו בתריהון ופציחין נפקו לארעא דדרומא׃ וקטמנין נפקו ובעו למיזל להלכא בארעא ואמר איזילו והליכו בארעא והליכו בארעא׃ ואכריז עלי ומליל עמי למימר חזי דנפקין לארעא ציפונא אשר להון עיבידו ית רעותי ב בארעא ציפונא׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ סב מן בני גלותא מחלדי ומן טוביה ומן ידעיה ותיתי את ביומא ההוא ותיעול לבית יאשיה בר צפניה דאתו מבבל׃ ותיסב כסף ודהב ותעביד כליל רב ותשוי ברישׁ יהושע בר יהוצדק כהנא רבא׃ ותימר ליה למימר כדנן אמר יי צבאות למימר הא גברא משיחא שמיה עתיד דיתגלי ויתרבי ויבני ית היכלא דיי׃ והוא יבני ית היכלא דיי והוא יטול זיו ויתיב וישלוט על כורסוהי ויהי כהין רב על כורסוהי ומלכא דשלמא יהי בין תרויהון׃ ותושבחת תהי לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בר צפניה לדכרנא בהיכלא דיי׃

יוצאות ב׳ חד׳ ותענין ויחד חס׳ רחס ובגוית אנשי העיר וכל׳ תרי׳ יצאות בתיב

מן ל״ב דסבירין ויאמרו וסימ׳ נמסר בסדר בשות ובספר שפטים סימן י״א: לקוח ד׳ חד׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסימ׳ סיפרא וספריא ענא וגלותא ופי׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב: ובאת ג׳ בטעם רביע מל׳ עיל וסימ׳ ובאת וירשת את׳ ובאת ומשחת את חזאל׳ ובאת בית יאשיה: והוא יבנה חד מן ז׳ פסוק׳ אית בהו והוא והוא וסימ׳ נמסר בשפטים סימ׳ י״ז ובמלכים א׳ סימן י״ט ובהושע סימן ז׳: לזכרון ח׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה היום הזה לכם לזכרון׳ ושבת את שתי האבנים. ונשא אהרן את שמות בני ישר׳. ולקחת את כסף הכפורים: וביום שמחתכם. והיו האבנים׳ והעטרות תהיה לחלם. וחד ולזכרון בין עיניך. ושמת. ונשא חס׳. כל קריא׳ זכרון בקמץ תחת הכ״ף במ״א וזכרון תרועה מקרא. וכל קהלת דכוו׳ זכרון בשוא נח במ״א זכרון בקמץ תח׳ הכ״ף וסימ׳ לא יהיה להם זכרון:

ורחוקים. הם מישראל׃ ויהי בשנת ארבע. בהבנות הבית׃ וישלח בית אל. שם. מי הוא משרי ישראל שהיו בבבל וככה שראצר ורגם מלך שמות שרים והשרי ואנשיו אנשי רגם מלך ויפת אמר שהוא כמו שרי יהודה רגמתם הגדולים׃ לאמר. בחדש החמשי. הזכיר זה הצום בעבור כי הבית נשרף בעבור לחדש החמישי ולא יהי ספק בלבך בעבור שתמצא כי בשבעה לחדש נשרף כי הטעם כשרף קצתו וירושלם חרבה פעם שנית בימי טיטוס בט באב ועל אותו חרבן שני אנו מתענין׃ הנזר שיכזרו מכל תענוגי ומאכל רק יבכו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הצום כתוב בתורה רק הם קבלו עליהם בראותם חרבן בית ראשון והנה הנביא התנבא והשיב בסוף הפרשה׃ ויהי. זה היה אחר ששאלו׃ אמור אל כל עם הארץ. הם אנשי בבל גם אנשי ירושלם כי הנבואה כוללת הכל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב׃ וספוד. שם הפועל וככה הוא וספרתם ספור והנה את זרך קרה׃ בחמישי. הוא הנזכר והוסיף גם בשביעי הבא אחריו והוא צום גדליה והזכיר זה שבעי׳ שנה ולא חשש להזכיר שתים שנים נוספו׳ או אחת כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם שבעי׳ שנה וזו הנבואה היתה בשנת ארבע ונקצת מן השלישית ככנסה כאשר שלמו השבעים ובנבואה הזאת כבר נכנס קצת מן הרביעית על כן לא דקדק כל כך בחשבון ע׳ כי קרוב הוא ותלת צום מהפעלי׳ העומדי׳ על כן במתוני׳ בעבורי או לכבודי כי אני לא צויתי אתכם לצום׃ וכי. הטעם אתם האוכלים ואתם השתים מה תתנו לי או מה תפעלו בי והנה אני לא צויתי אתכ׳ את הדבר הזה׃ הלא. רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי להתענות׃ ויהי. גם הנבואה הזאת דבקה רק היתה נבואה אחר יפרש הדברים אשר קרא השם ביד נביאיו הראשונים ואלה הם כה אלמנה וגר ויתום׃ וימאנו. אבותיכם׃ כתף סוררת. כמו קשה עורף ואפילו לשמוע לא אבו׃ ולבם. השמיר אין כח ברזל לעשות בו פתוחים׃ את התורה. תורת משה ואת הדברי׳ ביד הנביאים להוכיחם׃ ויהי קצף גדול. על אבותיכם׃ ויהי. כמולם השיב ברעם׃ ואסערם. מלה קשה בדקדוק כי תראה שהיא מהפעלים היוצאים והיה ככון שיאמר ואסערם או ואסערם או ואסעירם בבנין הכבד ורבי מריכוס אמר ואסער וזה איננו נכון בעבור על כל הגוים והנכון בעיני ואסער להם בסערת רוחי והיא תפיץ אותם על כל הגוים והזכיר והארץ נשמה הפך והנגב והשפלה ישב׃ ויהי

התמשי ג׳ חס׳ וסימ׳ כאו אנשים. ותר כאשר עשיתי. ירמיה החמשי׃ וספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ כי צמתם וספוד בחמשי. ואל תלך לספוד. עת ספוד ועת רקוד. ישבת ח׳ חס׳ וסימ׳ ואם על המשכב הוא. היא ישבת בירושלם׳ ונני אליך ישבת העמק׳ רדי בכבוד׳ חמשי ושארי על בבל. השבת על מבואות ים.

וּרְחוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

ז וַיְהִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו׃ וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ לֵאמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הַאֶבְכֶּה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִׁי הִנָּזֵר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי׃ וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשֹּׁתִים׃ הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלִַם יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה וְעָרֶיהָ סְבִיבֹתֶיהָ וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֱמֶת שְׁפֹטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו׃ וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם גֵּר וְעָנִי אַל־תַּעֲשֹׁקוּ וְרָעַת אִישׁ אָחִיו אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם׃ וַיְמָאֲנוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרָרֶת וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ׃ וְלִבָּם שָׂמוּ שָׁמִיר מִשְּׁמוֹעַ אֶת־הַתּוֹרָה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת׃ וַיְהִי כַאֲשֶׁר־קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאֵסָעֲרֵם עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְהָאָרֶץ נָשַׁמָּה אַחֲרֵיהֶם מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וַיָּשִׂימוּ אֶרֶץ־חֶמְדָּה לְשַׁמָּה׃

ומארעא רחיקא ייתון ויבנון בהיכלא דיי ותדעון ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה לכון ויהי אם קבלא תקבלון למימרא דיי אלהכון׃
א והות בשנת ארבע לדריוש מלכא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בארבעא לירחא תשיעאה בכסלו׃ ושלח לביתאל שראצר ורגם מלך וגברוהי לצלאה קדם יי׃
ב למימר לכהניא די משמשין בבית מקדשא דיי צבאות ולספריא למימר האבכי בירחא חמישאה האמנע נפשין מתפנוקין כמא
ד דעבדית דנן כמה שנין׃ והות פתגם נבואת מן קדם יי עמי למימר׃ אימר לכל עמא דארעא ולכהניא למימר ארי צימין אתון וספדין בחמשא ובשביעאה דנן שבעין שנין הצום תעני אתון מתענין קדמי׃ ודאתון אכלין ודאתון שתן הלא לאיטבא לכון אתון שתן׃ הלא ית פתגמא די שלח יי ביד נביא קדמאי כד הות ירושלם יתבא ושליא וקרוהא סחרנהא ודרומא ושפילתא יתיב׃ והות פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה למימר׃ כדנן אמר יי צבאות למימר דין דקשוט דינו וחסדא ורחמי עיבידו גבר עם
א אחוהי׃ וארמלא ויתם וגיור ומסכן לא תיגסון ובישת גבר עם אחוהי לא תחשבון בלבכון׃ וסריבו לקבלא ויהבו כתפהון מרוד ואודניהון יקירו מלמשמע׃ ולבהון שויאו תקיף כשמירא מלקבלא אוריתא וית פתגמיא די שלח יי צבאות במימריה ביד נביא קדמאי והוה רגז רב מן קדם יי צבאות׃ ויהי כמא דאתנביאו להון נביא ולא קבילו כן יצלון קדמי ולא אקביל אמר יי צבאות׃ ואבדרינון ביני עממיא די לא ידעונון וארעא תצדי בתריהון מדעדי ומדתאיב על דשויאו ארע חמדתא לצדו׃

רשי

והיה אם שמוע. והיה לכם הדב׳ הזה אם שמוע תשמעו וגו׳׃ וישלח בית אל שראצר ורגם מלך. אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית אל לבא לחלות את פני יי׳ בירושלם בעדם ולשאול את הכהנים ולהודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות׃ הנזר. לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה שבעים שנה אין נזירה בכל מקום אלא פרישות׃ ובשביעי. הוא צום גדליהו׃ הצום צמתוני אני. ה״א נקודה חטף פתח לפי שהיא תמיהה לשון תמיהה שמא לכבודי צמתם שתהיו צריכי׳ לצום גם עתה׃ וכי תאכלו וכי תשתו. ואם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכ׳ הוא המאכל והמשתה׃ הלא את הדברים. מי גרם לכם הצום והמספ׳ הלא דברי תוכחות אשר קרא יי׳ וגו׳ הם החריבו אתכם ועל כן צמתם ולא הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו. שמו שמיר. תולעת חזק מכור׳ מראין אותו על האבן והיא מתבקעת׃ ויהי כאשר קרא ולא שמעו. אמר יי׳ לנביאו׳. עליהן באותן הימי׳ כן יקראו ולא אשמע׃ ואסערם. בגלות וכן עשיתי׃ וישימו. במעשיה׳ ארץ חמדה לשמה והוא גרם להם הצום והמספד אבל עת׳ קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הגוים׃ קנאתי

מסרת

ותנה כל הארץ ישבת ושקטת. ירושלם ישבת ושלוה. חד מנהון השבת דמבואות ים׃ סוררת ג׳ חד מלא וסימ׳ וימאנו להקשיב. ויתנו כתף סררת דזכריה. וחברו דעזרא. הוכיה היא וסוררת. דעזרא נקוד סוררה בצירי׃ ואסערם ה׳ מלין בטע׳ פי׳ דמשמש מנת לתיבתו וסימ׳ ועתה אל ת תעצבו. אנה חטא העם הזה׳ ואסערם על כל הגוים. ואילו תאחד שיפול. וישם לדניאל בלטשאצר׃

ויהי · בעבור שהזכיר שממות הארץ כחס אותם : כה · קנאתי לציון · כמו ויקנא ה׳ לארצו : כה · שבתי אל ציון · על תנאי כאשר הזכרתי : כה יהטע׳ שתהיה העיר מלאה וגם זקנים רבים וילדים והנה הטעם שיאריכו ימים כל השוכנים בירוש׳ ורחבת העיר · הפך וישימו ארץ חמדה לשמה · כה · אמר רבי יהודה הלוי נ״ע כי ה״א התימה חסר כאילו כתו׳ הגם בעיני יפלא כמו אתה תעשה מלוכה על ישראל שהוא חסר ה״א התימ׳ כאילו הוא האתה ולפי דעתי אין צורך כי הכתוב איננו שיפלא מתנו כי אז יראה תמה כמו הממני יפלא רק כאן כתוב גם בעיני יפלא וכאשר יפלא הדבר הזה שאני עושה בעיני העם הזה גם בעיני הוא כי עשיתי פלא גדול רק בעיני יפלא כמו היא נפלאת בעינינו והטעם שהעם פלא לא עשיתי כמוהו ורואיתי דרך משל : כה · מזרח · בבל ופרס ומבא השמש מצרים ואשור : והבאתי · גם זאת הנבואה דבקה היא : מפי הנביאים : הם חגי זכרי׳ : בית ה׳ · הוא ההיכ׳ וכי · לפני הימי׳ ההם · טרם שיבנה לא ימצא השכיר מה יעשה ומלת איננה על השכר כי מלת רבות תמצאנה על לשון זכרים גם נקבות ול׳ משה אמר כי איננה שב אל הבהמה אין שכר הבהמה כי א׳ איננ׳ מן הבר הבורר : ואשלח · לעשות מריבה : ועתה · לא אשלח איש ברעהו רק יהיה שלום : כי · הטעם יזרעו ויקצרו אים בשלום : והיה כאשר הייתם קללה · אומר חרפת רעב הטעם אם תבא קללה יהיו אומ׳ כי בעבורכם היתה : כה · גם זאת הנבואה דבקה וזממו משם הם הגזירות :

קנאתי לה · בשבילה ולא תזיקו לצום ולספוד כן סוף הצבין צום החמשי וגו׳ ז׳ · מרוב ימים · יהיו צריכים למשענת בידם : כי יפלא בעיניהם · החסד הגדול אשר אעשה לכם : וגם בעיני יפלא · איך שבתו מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במסכת סוכה בעיני יפלא איך יכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם : תחזקנה ידיכם · לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילים אתכם לבנות כמו שמפור׳ בספר עזרא : השומעים בימים האלה · בשנת ארבע לדריוש : את הדברים האלה · של ניחומי׳ מפי הנביאים אשר נבאו להם ביום יוסד בית ה׳ בשנת שתים לדריוש את הדברי׳ להתחיל במלאכה כי נבחנו אות׳ הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו · ובמה נבחנו כי לפני הימים ההם שכר האדם וגו׳ והם נבאו לכם משמתחילו במלאכ׳ תבא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריה׳ שהרי עתה לא כימים הראשוני׳ : ולא נחמתי · על אשר זמותי להבי׳ עליכם לחזור בי אלא הביאותים כן לא אנחם על הטובה אשר זממתי לכם : משפט

ונקראת ב׳ וסימ׳ ונקראה ירושלם עיר האמת · ונקראה כשם : ימלאו ב׳ וסימ׳ ימלאו ילדים וילדות · העבים גשם : כה אמר יי׳ צבאות מן רישא דחגי עד סוף סיפרא כולהון כה אמר יי׳ צבאות בכ״ב וסימ׳ שבתי לירושלם ברחמים · רעה את צאן ההרגה : בימים האלה ו׳ בליש׳ וסימ׳ תחזקנה ידיכם

ח וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת לֵאמֹֽר׃
כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת קִנֵּ֥אתִי לְצִיּ֖וֹן
קִנְאָ֣ה גְדוֹלָ֑ה וְחֵמָ֥ה גְדוֹלָ֖ה קִנֵּ֥אתִי לָֽהּ׃
כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה שַׁ֣בְתִּי
אֶל־צִיּ֔וֹן וְשָׁכַנְתִּ֖י בְּת֣וֹךְ יְרוּשָׁלִָ֑ם
וְנִקְרְאָ֤ה יְרוּשָׁלִַ֙ם֙ עִ֣יר הָֽאֱמֶ֔ת וְהַר־
יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת הַ֥ר הַקֹּֽדֶשׁ׃
כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת עֹ֤ד יֵֽשְׁבוּ֙
זְקֵנִ֣ים וּזְקֵנ֔וֹת בִּרְחֹב֖וֹת יְרוּשָׁלִָ֑ם
וְאִ֧ישׁ מִשְׁעַנְתּ֛וֹ בְּיָד֖וֹ מֵרֹ֥ב יָמִֽים׃
וּרְחֹב֤וֹת הָעִיר֙ יִמָּ֣לְא֔וּ יְלָדִ֖ים וִֽילָד֑וֹת
מְשַׂחֲקִ֖ים בִּרְחֹבֹתֶֽיהָ׃
כֹּ֣ה אָמַר֮ יְהוָ֣ה צְבָאוֹת֒ כִּ֣י
יִפָּלֵ֗א בְּעֵינֵי֙ שְׁאֵרִית֙ הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה בַּיָּמִ֖ים
הָהֵ֑ם גַּם־בְּעֵינַי֙ יִפָּלֵ֔א נְאֻ֖ם יְהוָ֥ה
צְבָאֽוֹת׃ כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֣ה
צְבָא֔וֹת הִנְנִ֥י מוֹשִׁ֛יעַ אֶת־עַמִּ֖י מֵאֶ֣רֶץ
מִזְרָ֑ח וּמֵאֶ֖רֶץ מְב֥וֹא הַשָּֽׁמֶשׁ׃
וְהֵבֵאתִ֣י אֹתָ֔ם וְשָׁכְנ֖וּ בְּת֣וֹךְ יְרוּשָׁלִָ֑ם
וְהָיוּ־לִ֣י לְעָ֗ם וַֽאֲנִי֙ אֶהְיֶ֤ה לָהֶם֙
לֵֽאלֹהִ֔ים בֶּאֱמֶ֖ת וּבִצְדָקָֽה׃
כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת
תֶּחֱזַ֙קְנָה֙ יְדֵיכֶ֔ם הַשֹּׁמְעִים֙ בַּיָּמִ֣ים
הָאֵ֔לֶּה אֵ֚ת הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה מִפִּי֙
הַנְּבִיאִ֔ים אֲשֶׁ֗ר בְּיוֹם֙ יֻסַּ֣ד בֵּית־יְהוָ֣ה
צְבָא֔וֹת הַֽהֵיכָ֖ל לְהִבָּנֽוֹת׃ כִּ֗י לִפְנֵי֙
הַיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם שְׂכַ֤ר הָֽאָדָם֙ לֹ֣א נִֽהְיָ֔ה
וּשְׂכַ֥ר הַבְּהֵמָ֖ה אֵינֶ֑נָּה וְלַיּוֹצֵ֨א וְלַבָּ֜א
אֵין־שָׁל֣וֹם מִן־הַצָּ֗ר וַאֲשַׁלַּ֛ח אֶת־כָּל־
הָאָדָ֖ם אִ֥ישׁ בְּרֵעֵֽהוּ׃ וְעַתָּ֗ה לֹ֣א
כַיָּמִ֤ים הָרִאשֹׁנִים֙ אֲנִ֔י לִשְׁאֵרִ֖ית הָעָ֣ם
הַזֶּ֑ה נְאֻ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ כִּי־זֶ֣רַע
הַשָּׁל֗וֹם הַגֶּ֜פֶן תִּתֵּ֣ן פִּרְיָ֗הּ וְהָאָ֙רֶץ֙ תִּתֵּ֣ן
אֶת־יְבוּלָ֔הּ וְהַשָּׁמַ֖יִם יִתְּנ֣וּ טַלָּ֑ם
וְהִנְחַלְתִּ֗י אֶת־שְׁאֵרִ֛ית הָעָ֥ם הַזֶּ֖ה אֶת־
כָּל־אֵֽלֶּה׃ וְהָיָ֡ה כַּאֲשֶׁר֩ הֱיִיתֶ֨ם קְלָלָ֜ה
בַּגּוֹיִ֗ם בֵּ֤ית יְהוּדָה֙ וּבֵ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל כֵּ֚ן
אוֹשִׁ֣יעַ אֶתְכֶ֔ם וִהְיִיתֶ֖ם בְּרָכָ֑ה אַל־
תִּירָ֖אוּ תֶּחֱזַ֥קְנָה יְדֵיכֶֽם׃ כִּ֣י
כֹ֣ה אָמַר֮ יְהוָ֣ה צְבָאוֹת֒ כַּאֲשֶׁ֨ר זָמַ֜מְתִּי
לְהָרַ֣ע לָכֶ֗ם בְּהַקְצִ֤יף אֲבֹֽתֵיכֶם֙ אֹתִ֔י
אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת וְלֹ֖א נִחָֽמְתִּי׃

וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עִמִּי לְמֵימַר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת מִתְפְּרַע אֲנָא פּוּרְעֲנוּת צִיּוֹן קִנְאָה רַבָּא וּרְגַז רַב מִן קֳדָמַי עַל עַמְמַיָּא דַאֲקְנִיאוּהָ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִיתוּב לְצִיּוֹן וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ יְרוּשְׁלֶם וְתִתְקְרֵי יְרוּשְׁלֶם קַרְתָּא דְקוּשְׁטָא וְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת טוּרָא קַדִּישָׁא׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד יְתִבוּן סָבִין וְסָבָן בִּשְׁוָקֵי יְרוּשְׁלֶם וּגְבַר עוּבָרוֹהִי תַקְנַיָּא יָגְנַן עֲלוֹתִי מִסְּגֵי יוֹמַיָּא׃ וּרְחוֹבֵי קַרְתָּא יְרוּשְׁלֶם יִתְמַלְּיָן עוּלֵימִין וְעוּלֵימָן מְשַׁבְּחִין בִּפְתָהָא׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כַּד תֵּיקַר דַּחֲלְתִּי בְּעֵינֵי שְׁאָרָא דְעַמָּא הָדֵין בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן אַף קֳדָמַי יֵיקְרוּן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא פָרֵיק יַת עַמִּי מֵאַרְעָא מַדִּינְחָא וּמֵאַרְעָא מַעֲלָנֵי שִׁמְשָׁא׃ וְאָעֵיל יַתְהוֹן וְיִשְׁרוּן בְּגוֹ יְרוּשְׁלֶם וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהָא בְּקֻשְׁטָא וּבִזְכוּ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן דְשָׁמְעִין בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין מִפּוּם נְבִיַּיָּא דִּי בְיוֹמָא דְשָׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת הֵיכְלָא לְאִתְבְּנָאָה׃ אֲרֵי קֳדָם מֵיתֵי יוֹמַיָּא הָאִינוּן אַגְרָא דַאֲנָשָׁא לָא הֲוָה וְאַגְרָא דִבְעִירָא לֵיתוֹהִי וּלְנָפְקַיָּא וּלְעָלַיָּא לֵית שְׁלָמָא מִן מְעִיקָא וְאַגְרֵי יַת כָּל אֲנָשָׁא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ׃ וּכְעַן לָא כְּיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי אֲנָא לִשְׁאָרָא דְעַמָּא הָדֵין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ אֲרֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא זַרְעָא יְהֵי שְׁלָם גּוּפְנָא תִּתֵּן אִיבַהּ וְאַרְעָא תִּתֵּן יַת עֲלַלְתַּהּ וּשְׁמַיָּא יַשְׁמְשׁוּנוּן בְּטַלְהוֹן וְאַחְסֵין לִשְׁאָרָא דְעַמָּא הָדֵין יַת כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין׃ וִיהֵי כְּמָא דַהֲוֵיתוֹן לְווּטָא בְעַמְמַיָּא בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֶפְרוֹק יַתְכוֹן וּתְהוֹן מְבָרְכִין לָא תִדַּחֲלוּן יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כְּמָא דַחֲשֵׁיבִית לְאַבְאָשָׁא לְכוֹן כַּד אַרְגִּיזוּ אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְלָא תָבִית מִמֵּימְרִי׃

מסרת
השומעים · בן שבתי ובכתי · ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים · בימים ד׳ וסימ׳ בסדר דברים : והשמי׳ ב׳ וסימ׳ התקדרו בעבים · והשמים יתנו טלם : להרע ו׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ נבמ׳ בירמיה סימן כ״ח :

כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ׃ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם׃ וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת׃ וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי׃ וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם׃

ט מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד׃ וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל׃

כן תבית חשיבית ביומיא האילין לאיטבא ליתבי ירושלם ולדבית יהודה לא תדחלון: אילין פתגמיא די תעבדון מלילו קושטא גבר בחבריה קושטא ודינא דשלמא דונו בקרויכון: וגבר ית בישת חבריה לא תחשבון בלבבון ושבועתא דשקרא לא תרחמון ארי ית כל אילין די רחיקית אמר יי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי צבאות עמי למימר: כדנן אמר יי צבאות צומא רביעאה וצומא חמישאה וצומא שביעאה וצומא עשיראה יהי לבית יהודה לביע ולחדוא ולמועדין טבין וקושטא ושלמא רחימו: כדנן אמר יי צבאות עוד דייתון עממין ויתבי קרוין סגיאן: ויהכון יתבי חדא עם חדא למימר ניזיל מיזל לצלאה קדם יי ולמתבע אולפן מן קדם יי צבאות דין לדין יימר איזיל אף אנא: וייתון עממין סגיאין ומלכין רברבין למתבע אולפן מן קדם יי צבאות בירושלם ולצלאה קדם יי: כדנן אמר יי צבאות ביומיא האינון די יתקפון עשרא גברין מכל לישני עממיא ויתקפון בכנף גבר יהודי למימר ניזיל עמכון ארי שמענא דמימרא דיי בסעדכון: מטל פתגם דיי בארעא דרומא ודמשק תתוב למהוי מארע בית שכינתיה ארי קדם יי גלן עובדי בני אנשא אתרעי בכל שבטיא דישראל: ואף חמת תתוב למהוי מארע בית שכינתיה צור וצידון ארי תקיפת לחדא: ובנת צור תוקפא לה וכנשת כספא כעפר ודהבא כטין שוקין: הא יי מתריך לה וירמי בימא עתרה והיא בנורא תתוקד:

רשי

ומשפט שלום. היא הפשרה: ואיש רעת רעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריבה בית מקדש שני: צום הרביעי. צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים וצום החמישי. אב: השביעי. שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה: וצום העשירי. של טבת: עשרה אנשים. משבעים אומות. הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפות הטלית אלפים ושמונה מאות: בארץ חדרך. דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לאומות ורך לישר' אמ' לו ר' יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מ מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמי' וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמ' זאת מנוחתי עדי עד א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומ' כך ברייתא שנויה בסיפרי: כי ליי' עין אדם. כי ביום ההוא ישעה האדם אל עושיהו ועיניו אל הקב"ה תראינה כמו שאמ' למעלה נלכה עמכם ובשפתו הם ועריהם על ערי ישראל: וכל שבטי ישראל. לא' על כל האומו' כיוצא בו ושלמה אהב נשים נכריות רבות ואת פרעה והלא בת פרעה בכלל ה היתה אלא שהיתה בת פרעה חביב' לו כנגד כולם אף כאן כל באומות יהיו להקב"ה וישר' כנגד כולם: וגם חמת תגבל בה. תשיג גבולה בגבול ירושלם: צר וצדון. גם המה בכותיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם נבררת בחכמתה: ותבן מצור לה. ואומרת מי יורידני לארץ: ותצבר כסף כעפר. ומתהללת בעושרה: וחרוץ. מין מרגלית זהב: הנה יי'. שהוא שליט על כל: יורשנה. לשון מורים ומעשיר: והכה בים חילה. והבליע בתוך ימים מתוכה יעלה עליה את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל:

אבן עזרא

כן. הזכיר את בית יהודה כי הם רבים גם בעבור המלכות: אלה. דברו אמת. בסתר ושפטו בגלוי: ואיש. הנה אסור לחשוב רע בלב גם בפה להשבע בשקר: ויהי. עתה ישיב תשובה על שאלת הכוס והזכיר צום הרביעי והוא היה בתשעה לחדש כי אז נבקעה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעבור לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והמיכים אמרו כי הוא יום שהתענו בסוף חג הסוכות בעזרא והם תועים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישר' בחדש השביעי רק דבר גדליה וכתוב ויהי בחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן להיותו בתחילת החדש בחדש הלבנה כמו חדש ושבת וחודש השלישי לצאת בני ישר' וכאומרת הכתוב באחד לחדש כאמר כן לחזיק שלא יעלה על לב השומע כי איננו היום הראשון כי הכתוב הוא חדשיכם ומועדיכם ואין טענה מעלת ובראשי חדשיכ' כי הם חדשי ניסן וכתו' שם עולת חדש בחדשו ומדברי קבלה שקבל וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אם כן נהרג גדליה בראש השנ' על כן קבעוהו כאשר השליחי או קיבלו ככה מפי האבות הקדושים. וצום העשירי כתוב ביחזקאל כתוב לך את שם היו' והנה חכמינו ז"ל הניחו צום השביעי עשירי כאשר היו לפנים ובעבור כי בי"ז בתמוז נהרגו הכהנים בבית השם וה' דברים קרו בו קבעוהו בתענית ולא הטריחו על הציבור להתענות בתשיעי וביום תשעה כאב נלכדה ירושלם גם בפעם השנית גם נשרף בו הבית הראשון קבעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן אחשורוש כי אין כתוב במגלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלשה ימים בניסן ובדברי הכתוב דברי הצומות וזעקתם אין פירושו כאשר חשבו רבים וככה פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם אף על פי שלא צוום הנביאי' רק הבנים הם חייבים לעשו' מה שקבלו אבות' כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה הארבעה הנזכרי' ולא היו מפי נביא והנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו בוכים וסופדי' בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מצות השם על פי הנביאים וזהו והאמת והשלום אהבו כאשר כתו' אמת ומשפט שלום וזאת התשובה שהשיב הנביא היה כנגד השואלים האבכה בחדש החמישי שלא היו שומרי התורה שבוס השם והיו מו'לים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עצמם והנה השיב הנביא יותר טוב הייתם שומעים אם הייתם שומעים דברי השם ותבינו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות הם הצדיקים הגמורים: כה. עוד: גם זאת הנבואה דבקה: והלכו יושבי. עיר אחת יאמר כל אחד אלכה גם אני ובאו להתפלל אל הבית: כה. עשרה. סך חשבון והטעם רבים כמו מעשרה בנים אמר יפת כי זאת לעתיד והנכון כי הנבואה דבקה: משא. חדרך. שם מלכות אדם או שם מלך ומנוחת המשא תהיה בדמשק כי שם תתקיים גם זאת הנבואה דביקה בבית שני וטעם כי ליי' עין אדם שישובו לעבוד יי' רבים מאנשי דמשק ולשוב אל משמעת ישראל שהיו בירושלם והם יהודה ובנימן ואשר שבו מאשור ככתוב בעזרא כי שמחתם יי' והסב לב מלך אשור ולמ"ד ליי' תשרת בעבור אחרת כמ"ש מאל אביך שהיה תשרת בעבור מ"ם אחרת ואת שדי ומאת שדי וככה הוא וכל שבטי ישראל עיניהם לשם לעבדו ולאשר יורים ישראל: וגם. היא בעצמה חמת תשים גבול בה לישראל וככה צור וצידון: ותבן. הטעם אחר שנבנתה הנה השם יורישנה את ישראל:

אלה הדברים ה' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים: ויקהל משה את כל עדת בני. אלה הדברים אשר דבר משה דריש סיפרא. אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים. אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת. וחד ואלה הדברים אשר דבר יי' אל ישראל. ולשמחה ג' בקריאה וסימ' וסרני פלשתים נאספו. ויהוה לבית

יהוד' לששון ולשמחה. ולשמחה מה זה עשה: והאמת ג' וסי' והאמת והשלום אהבו. ויעש כזאת חזקיהו. אחרי הדברי' והאמת האלה: כה אמר ה' בטע' בסיפ' וסימ' כאשר יציל הרעה מפי הארי. אחר כבוד שלחני. תחזקנה ידיכ'. כאשר זממתי להרע. יחזיקו עשרה אנשים: מנחתו ד' חס' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב. דבר אדני המלך למנוחה. והיתה מנחתו כבוד. ודמשק מנחתו. וכל המנחות דכוו': תאכל ט' וסי' נמסר בסדר צו וכצפניה סימ' ג':

תרא אשקלון ותירא ועזה ותחיל מאד ועקרון כי הוביש מבטה ואבד מלך מעזה ואשקלון לא תשב: וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים: והסרתי דמיו מפיו ושקציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלהינו והיה כאלף ביהודה ועקרון כיבוסי: וחניתי לביתי מצבה מעבר ומשב ולא יעבר עליהם עוד נגש כי עתה ראיתי בעיני: גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות: והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלם ונכרתה קשת מלחמה ודבר שלום לגוים ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ: גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו: שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך: כי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתיך כחרב גבור: ויהוה עליהם יראה ויצא כברק חצו ואדני יהוה בשופר יתקע והלך בסערות תימן: יהוה צבאות יגן עליהם ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו כמזרק כזוית מזבח:

תחזי אשקלון ותדחל ועזה ותזוע לחדא ועקרון ארי בהיתת סבית רוחצניה ויבד מלכא מעזה ואשקלון לא תתיתיב: ויתובון בית ישראל באשדוד דהוו בה כנוכראין ואבטיל רבות פלשתאי: ואישיצי אכלי דמה ושיקצא מביניהון ויסוף חיליהון וגיורין די ישתארון בהון יתוספון אף אינון על עמא דאלהנא ויהון כרברבין דבית יהודה ועקרון תתמלי בית ישראל כירושלם: ואשרי בבית מקדשי שכינת יקרי ותקוף דרע גבורתי כשור דאשא מוקף לה סחור סחור מרעדי ומרתאיב ולא יעיבר עליהון עוד שולטן ארי כען גלית גבורתי לאוטבא להון: בועי לחדא כנישתא דציון ובועי כנישתא דירושלם הא מלכיך אתי לגויך זכאי ופריק הוא עינותן ורכיב על חמרא ועל עיר בר אתן: ואשיצי רתיכין מאפרים וסוסון מירושלם ויתבר תקוף עבדי קרב משירית עממיא וידין שלמא למלכותא וישלוט מימא עד מערבא ומפרת עד סיפי ארעא: אף אתון די על דמא אתגזר לכון קיים פרקית יתכון משיעבוד מצראי ספקית צרכיכון במדבר צדי הא כגוב ריקן דלית מיין ביה: תובו למהוי כרכין תקיפין אסיריא דמסברין לפורקנא אף יומא דין אשלח לחואה לכון די על חד תרי בטביין די אמרית לכון איתי לכון: ארי תקיפית קדמי דבית יהודה בקשת מתיחא בבית אזינין מלית גבורא בית ישראל ואגבר בניך ציון על בני עממיא ואשוינך כחרבא ביד גברא: ויי עליהון יתגלי ויהון נפקין כברקין פתגמוהי ומן קדם יי אלהים בשופרא יתקע וידבר בעלעול רוח מדרומא: יי צבאות ירחים עליהון וישלטון בעממיא ויקטלונון ושארהון יגמרון כמא דשדן אבנא בקלעא ויבזון ית נכסיהון ויסבעון מנהון כשתי חמר ותהי נפשהון מליא תפנוקין כמזרק דמלי סולתא ומשח ויהון מזהרין כדמא דמזהר על כתלא מדבחא:

ושקציו ג' חס' בליש' וסימ' נמסר בנחום סימן ג': מצבה חד מן שטה חדא דמשמשין בה בסוף תיבותא וסימ' מצויין במס' רבת' בערך ב': על חמור ב' וסימ' על כל דבר פשע · עני ורכב · ואינון מן כ' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל: ונגמר ב' וסי' ומשלו מים עד ים · וירד מים עד ים: יראה י"ג וסימ' נמסר בסדר בא אל פרעה: חבו ג' וסי' ושתו המו כמו יין · על כן המו מעי לו · המוגים מטו מכ"לבו · ומעי המו עלי · בכל ספרי המסורה מונה ג' המו ונמצא"ד אבל נ"ל כי ה"ם ג' מלר"ע וא' מלעיל והוא הב"ו גו"ם כט"ו כמ"לפות:

רשי

תרא אשקלון · את מפלת צור ותירא ועקרון אף היא תירא: כי הוביש מבטחה · שהיתה בטוחה על צור שהיתה ראש לבני עמו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה עקרון תעקר זו קסרי בת אדום ותחלה היתה משל פלשתים: וישב ממזר באשדוד · וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכריים: והסירותי דמיו מפיו · של עמו אלו בית במה שלהם שזורקים שם דמי זבחיהם ויש פותרי' שפיכו דמים שהוא שופך דמי ישראל: ונשאר גם הוא לאלהינו · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות אדום: והיה כאלוף ביהודה · אלו טרטיאות וקרקסיאות שלהם שעתידי' שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים: והיה כאלוף · לשון אלוף ולימוד: ועקרון · תהיה לישראל: כיבוסי · ירושלם: וחניתי לביתי מצבה · אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעמידי מצב ומשחית שלא יבאו עליה ודוגמתו וכל צביה ומצודתה · ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באל"ף: כי עתה ראיתי · ברתם בעיני את"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם: הנה מלכך יבא לך · אי אפשר לפותרו א"א על מלך המשיח שנ' בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו לישר' מושל ליש' כזה בימי בית שני: צדיק ונושע · בו': עני · ענותן: ורוכב על החמור · מדת ענוה היא: ועל עייר · כמו ועירי' עשרה: והכרתי רכב · שלא יהו צריכין לה: ומשלו · ותמשל שלו מים ועד ים · מימא ועד מערבא לסוף העולם: ומנהר · פרת: גם את · תוושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי כבאתי לכם לעתיד וגם עתה מ מגלות בבל שאתה עכשיו בתוכה: בדם בריתך · בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרתי: שלחתי אסיריך · מן הגלות: שובו לבצרון · לכחכם ולבצורכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קוויתם ליעד הנה למלאו' דברי לקץ שבעים שנה: גם היום מגיד משנה אשיב לך · עוד היום אני מגיד לך בשורה שנייה לבד זו של בבין ומה היא הגרים השנייה שאני שב לטובת לכם: כי דרכתי לי יהודה · סוף שבני יון יטלו המלוכה מיד מלכי פרס וירעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו ביוונים בימי חשמונאי: קשת מלאתי אפרי' · מקרא קצר הוא קשת מלאתי יד אפרי' כמו ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים: ועוררתי בניך ציון · על בני יון: עליהם יראה · בספר יוסיפון מצינו שעת' ההיא נראה מופת לאנשי ירושלם: בשופר יתקע · ירעם: בסערות תימן · לסער את אנשי תימן הם בני יון ויש מרבותינו שפתרוהו על אדום לעתיד לבא: ואכלו · שלל אויביהם: וכבשו · תחתיהם אבני הקלע הם היוונים שהם מלומדי קשת ולקלע באבן: המו כמו יין · המיון בקול שמון ושמחה כמו שהומים שתויי יין: ומלאו · כפשותם כל טוב: כמזרק · שמלא דם לפני המזבח: כזוית מזבח · שמנסכין שם יין והיין צף עליו כמו ששנינו במסכ' סוכה לשון שביעה לשון שכרו' כבאן

אבן עזרא

תרא' מבטה · שהיתה מבטחת אליו להושיעה ואלה המקומות הם סביבות ירושלם על כן הזכירם שכתוב והטעם כי ירושלם תשב לבטח: וישב · אמר ר' יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי ולפי דעתי שהוא ממזר מהעדיות יהיו לבדד סמוכי' לירושלם והטעם שפלים והנכנים שבישראל הם ישבו בדד בערי פלשתים שלא יתחתנו בין הכשרי' והפלשתי' יכרת גאונם מעליהם כי מעם ישראל הם: והסירותי דמיו · שהיה אוכל דם הרוגי' ישוב לעבודת השם: ושקוציו · הטומאה שהיה עם פלשתים אוכל או רמז לע"ז: ונשאר גם הוא · הטע' לא ישאר מפלשתים רק מי שיעבוד הש"י בפרהסיא: כאלוף ביהודה · כמובחר שביהוד' לעבודת השם: ועקרון כיבוסי · יתן מס כיבוסי שהיה בירושלם בימי דוד ואחריו שנתנו מס ל למלכי יהודה: וחניתי מצבה · בה"א תחת אל"ף והטעם אחנה ואכוין מצבא שיבוא ומעובר והטעם אין איש שיבוא להרע ל לירוש' כי כל סביבותיה עובדי השם ושברי י ישראל וטעם כי עתה הוא דברי הנביא ש שרא' זה עתה במראות בעיני הנבואה: גילי · זאת תחלת פרשה והמפרשי' התחלקו בה י"א כי זה המלך הוא משיח בן דוד וי"א משיח בן יוסף ורבי משה הכהן אומר כי הוא נחמיה התרשת' וכתו' בעזר עליו מלך ביהוד' על כן אמר עני ורוכב על חמור כי אם הבהמ' לא הזכיר סוס מבלי יכולתכי עני הוא ולא דבר נכוח' כי פחה היה ולא בקש לחם הפחה מיסר' ובכל יום יאכלו רבים על שולחנו ואיך לא היה לו סוס ועוד מה טעם על בניך יון ובזמן נחמי' לא משלו יונים על ירושלם ולפי ידעתי כי זה המלך יהוד' בן חשמונאי שהיה נגור ככתו' ושמתיך כחרב גבור וידו גבר' על היוני' ובתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב בדברי קדמוני' וכדבר המכור כי בעוני נעשה עד שהעשירו: והכרתי · שלא היה להם סוס בהיות' תחת מלכות יון וטעם מאפרים הם הבאים מאשור כאשר פירשתי ואמר על זה המלך שיהיה באחרונה דובר שלום לגוים: ומשלו · ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתי': ומנהר · פרת: עד אפסי ארץ · הוא המדבר שלום לגוים וזה גבול ארץ ישר' גם את' בתחלה על זה המלך כי הוא צדיק ועל כן הוא נושע ושב ואמר לישראל: גם · בעבור דם הברית אשר כרת השם עם יוצאי מצרים וי"א בעבור מצות המילה והטעם שיצאו האסורים מכל מקום להתחבר אל החשמונים בהתגברם על יון: שובו · אומר הנביא שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונים: גם היום · מגיד אחר מגיד זהו משנה אשיב לך והטעם כשליח בא לראות מה יגיד המגיד: כי דרכתי לי · קשת הטעם כפול ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתיך את שעוררתיך כחרב גבור: ויי' · וכבוד השם יראה על יהודה ואפרים וטעם כברק חצו בעבור שהזכיר קשת מלאתי אפרים וטעם בשופר שישמע זה שיקבץ ישראל אל החשמונים: בסערות תימן · רוח דרומית: ויי' עליהם · על החשמונים: וכבשו · שגברים ולא יועילו לאם לאויבים אבני קלע במגבריהם וטעם אבני קלע שרי יון וטעם ושתו שישפכו ודמי ההולעים במזרק שנו יזרק הדם על המזבח בזוית והטעם כפול: והושיעם

כצאן עמו · כצאן שהסיע ממצרים להיות לו לעם: כי אבני נזר · כי אבהנים בני חשמונאי המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהו מתנוססים בניסים על אדמתן: כי מה · רב טובו הצפון אל אותו הדור: דגן בחורי׳ · הנותן כח לבחורי׳ ותירוש · אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה וים פותרין אשר ינובב ויצמח בקרקע בתולה והוא יין משובח

והושיעם · כצאן עמו · ביד משה בעמדו על הים ובעבור שהזכיר אבני קלע אמר כי אלה החשמונאים הם אבני נזר ותפארת: מתנוססות · שהם נראות כנס על אדמת השם גם נכון הוא להיות אבני רמז להיותם כהני׳ גדולים: כי · אז ישמחו הבחורים והבתולות לדגן ולמשתות יין אחרי שעורתם וזהו כי מה טובו שב אל ביום

עשה בב פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ז׳: אפקוד ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות וביחזקאל סים׳ כג: ממנו פנה חד מן יא זוגין מתחלפין בטע׳ חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסים׳ בלשון ארמי שמואל עבד אורית׳ דוד מנהון כמיא קטלין לרוגזא כשה ממלל בגלותא · ופי׳ בסדר וארא: ושמח ב׳ וסים׳ וראך ושמח בלבו:

וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא
כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת
עַל־אַדְמָתוֹ: כִּי מַה־טּוּבוֹ וּמַה־
יָפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב
בְּתֻלוֹת: שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת
מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־
גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה:
כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ
שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל
יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יַעֲנוּ
כִּי־אֵין רֹעֶה:
עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־הָעַתּוּדִים
אֶפְקוֹד כִּי־פָקַד יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־
עֶדְרוֹ אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְשָׂם אוֹתָם
כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה: מִמֶּנּוּ פִנָּה
מִמֶּנּוּ יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ
יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו: וְהָיוּ כְגִבֹּרִים
בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה
וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי
סוּסִים: וְגִבַּרְתִּי אֶת־בֵּית יְהוּדָה
וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים
כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם:
וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־
יָיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם
בַּיהוָה: אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם
כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ: וְאֶזְרָעֵם
בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי וְחָיוּ אֶת־
בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ: וַהֲשִׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ
גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם:
וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים
וְהֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד
גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר:

וְיִפְרְקִינוּן יְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּעִידָנָא
הַהִיא עַל דְּאִתְבַּדַּרוּ כְּעָנָא עַמֵּיהּ
אֲרֵי יִבְחֲרִינוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא ויק
וְיִקָרְבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן: אֲרֵי מַה
טַב וּמַה יָאֵי אוּלְפַן אוֹרַיְתָא לגו
לְגוּבְרַיָא וְדִין דִּקְשׁוֹט מְתַקַּן
בִּכְנִשְׁתָּא: שְׁאִילוּ מִן קֳדָם יְיָ
מִטְרָא בְּעִידָן לְקִישׁ יְיָ עֲבִיד רוּחִין
וּמַחֵית מִטְרָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא
לְמִתַּן לְהוֹן עִיבוּרָא לְמֵיכַל וע
וְעִסְבָּא לִבְעִירָא בְּחַקְלָא: אֲרֵי
פַּלְחֵי צִילְמַיָא מְמַלְּלִין אוֹנָס
וְקוֹסְמַיָא מִתְנַבַּן שְׁקַר וּנְבִיֵי שִׁקְרָא
בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן שִׁקְרָא מְמַלְּלִין
לָא מִידַּע מְנַחֲמִין עַל כֵּן אִתְבַּדַּרוּ
כְּבִידּוּר עָנָא גְּלוֹ אֲרֵי לֵית מַלְךְ:
עַל מַלְכַיָא הֲוָה רוּגְזִי
וְעַל שִׁלְטוֹנַיָא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן
חוֹבֵיהוֹן אֲרֵי דְּכִיר יְיָ צְבָאוֹת יָת
עַמֵּיהּ יָת דְּבֵית יְהוּדָה וִישַׁוֵי יַתְהוֹן
כְּסוּסֵי תַּקִּיף דְּזָוְתָן בִּקְרָבָא:
מִנֵּיהּ מַלְכֵּיהּ מִנֵּיהּ מְשִׁיחֵיהּ מִנֵּיהּ
תְּקוֹף קְרָבֵיהּ מִנֵּיהּ יִתְרַבּוּן כָּל
פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא: וִיהוֹן גִּיבָּרֵי בֵית
יִשְׂרָאֵל דָּיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָא כְּטִין
שׁוּקִין בִּקְרָבָא וִיגִיחוּן קְרַב אֲרֵי
מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדְּהוֹן וְיִבַהֲתוּן
רוֹכְבֵי סוּסָוָן: וְאַגַבַּר יָת דְּבֵית
יְהוּדָה וְיָת דְּבֵית יוֹסֵף אִיפְרוֹק
וְאֶכְנוֹשׁ גָּלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן
וִיהוֹן כִּדְלָא טַלְטֵילְתִּינוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְאִיקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן:
וִיהוֹן כְּגִיבָּרִין דְּבֵית אֶפְרַיִם וְיֶחְדֵּי
לִיבְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּבְנֵיהוֹן יֶחֱזוּן
וְיֶחְדּוּן יָבוּעַ לִבְּהוֹן בְּמֵימְרָא דַּיְיָ:
אֲכַלֵי לְכַנָּשָׁא גָּלְוָתְהוֹן וַאֲקָרְבִינוּן
אֲרֵי פְּרַקְתִּינוּן וְיִסְגוּן כְּמָא דִּי אֲמַר
עֲלֵיהוֹן יִסְגוּן: וּכְמָא דְּבַדַּרְתִּינוּן
בֵּינֵי עַמְמַיָא וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ
דְּכִירִין לְדַחַלְתִּי וְיוֹרְבוּן שְׁנֵי חַיִּין
עִם בְּנֵיהוֹן וִיתוּבוּן: וּכְמָא דְּאַפֵּקְתִּינוּן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם כֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן
וּלְאַרְעָא גִּלְעָד וּמַקְדְּשָׁא אָעֵלִינוּן וְלָא יַסְפִּיק לְהוֹן: וְיִתְעַבְדוּן לְהוֹן נִיסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא
דְּאִתְעֲבִידוּ לַאֲבָהַתְהוֹן בְּיַמָּא וְיֶחֱזוּן בְּפוּרְעֲנוּת סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְּאִיטַּרְפוּ גִּיבָּרַיָא בְּגַלֵּי יַמָּא
וְיִכַּהֲתוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא וְיִבָּטֵל תּוּקְפָא מֵאַתּוּרָאָה וְשָׁלְטַן מִצְרַיִם יֶעְדֵּי:

ושמח לבם כמו יין: וחיו ב׳ וסי׳ זאת עשו להם · וחיו את בניהם ושבו · וא׳ וחיו מן האנשים: ולא ימצא ד׳ וסים׳ נמסר בסוף צפניה: והורד ב׳ וסים׳ והורד המשכן · והורד גאון אשור:

ותירוש · אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה וים פותרין אשר ינובב ויצמח בקרקע בתולה והוא יין משובח: שאלו מיי׳ מטר · אם תצטרכו למטר: חזיזים · ענגים מביאים מטר: לאיש עשב בשדה · בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד הצריך למטר: כי התרפים · והקוסמים שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקי׳ ידיהם למרוד בהקב״ה דברו און והבל דברו לאמ׳ שלום ואין שלום: על כן נסעו · אבל אני כויה להם באמת: יענו · יתכנעו כמו לענות מפני למען ענותך: על הרועים חרה אפי · על מלכי יון: ועל העתודים · על שריהם וכן ת״י ועל מלכיא הוה רוגזא ועל שולטניא אנא מסער ויונים נמשלו לעתודים והצפיר השעיר מלך יון והרוצה לפרש הענין אלא במלכי יון יאמר עתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאים כל עתודי ארץ: כסוס הודו במלחמה · כסוס אשר כבר הודו במלחמה: ממנו פנה · מהם מלכיה׳ מהם שריהם מהם לוחמי מלחמותם: והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה · הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורי׳ הבוסים בטיט חוצות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו בוססו את חלקתי: והובישו · בית יהודה את רוכבי הסוסי׳ הבאי׳ להלחם בם: וגברתי את בית יהודה · במלחמת היונים: ואת בית יוסף אושיע · במקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב: והושבותים · כמו והושבתים לשון ישיבה: והיו כאשר לא זנחתים · כאילו לא זנחתים מעולם: אשרקה להם · כדרך השורקים לסימן אות לבא אליו הטועה בדרך: ואקבצם · לעת הקץ לעתיד: כי פדיתים · כשאפדם: ורבו · בגולה כמו שרבו במצרים: ואזרעם · תחילה בעמים כאדם הזורע שאה להכניס כמה כורים: וחיו את בניהם · עם בניהם: ולבנון · זה בית המקדש: ולא ימצא להם · ולא יסופק להון: ועבר בים צרה · ותעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והיא ראש לאדום: והכה · הקב״ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להשקיע את צור: כל מצולות יאור · היא מצרים: פתח

ההוא הנזכר למעלה: דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות · מגזרת ינובב בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים והפועל יוצא כמו מוכב(?) יקומם: שאלו · עושה חזיזים · כמו לחזיז קולות הטעם כהתגבר יד החשמונאי׳ יהיה להם שבע גדול: כי · האומרים לא יבוא מושיע לישראל הבל ינחמו כדרי ישר׳ על כן נסעו ישראל וברחו מירושלם לפני מלחמות החשמונאים ויענו לשואלים למה תברחו כי אין רועה לישראל מישראל: על · הפרשה דבוקה היא והרועים הם מלכי יון שהיו מושלים על ישר׳: כסוס · נודע שידאה(?) הודו: ממנו · המשיל יהודה לבנין חזק ממנו פנה ויתד וקשת והטעם כי לא ימשל זר בהם: והיו כגבורים · רוכבי סוסים כי הם לא היו רגילין לרכוב על סוס כאשר הזכיר כי יכרת הסוס מירושלם: וגברתי · יהודה ויוסף הם הבאים מאשור בבית שני: והושבותים · מלה מורכבת מן והשיבותים והושבתים כמו שבועות ימים מן שבעת ושבוע ורבות ככה: והיו · בני אפרי׳ יהיו כגבור יין כמו ביין והבית חסרה כמו כי ששת ימים: אשרקה · לנשארים באשור ובמצרים: ורבו · בגלותם בארץ נכריה: כמו רבו · בימים קדמוני׳ בארצם והנה זה כמו בגאון ישראל ומלת כמו רבו זרה כי המשפט כאשר רבו: ואזרעם · ארבה זרעם: את בניהם · עם בניהם ישבו אל ארצם: והשיבותים · ולא ימצא להם · לא יספיק להם הישוב כי רבים היו: ועבר · רוח: צרה · הטעם כי יבש הים גם יאור מצרי׳ להיות דרך לעבור גאולים מאשור כי בים יבואו

ממנו כסם(?) יא׳ זוגין מתחלפין בטעמ׳ חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא

אל היאור אל מצרים ומשם אל ארץ ישראל וככה אמר ישעיהו והחרים יי׳ את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר וזהו יאור מצרים וגם כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אש׳ ישאר מאשור: והורד גאון אשור · שלא ימשלו בישראל כי יפול פחד החשמונאים עליהם וככה מצרים:

וגברתים

וגברתים ביהוה ובשמו יתהלכו
נאם יהוה׃ פתח לבנון
יא דלתיך ותאכל אש בארזיך׃
הילל ברוש כי נפל ארז אשר א
דירים שדדו הילילו אלוני בשן
כי ירד יער הבצור׃ קול יללת
הרעים כי שדדה אדרתם קול שאגת
כפירים כי שדד גאון הירדן׃
כה אמר יהוה אלהי רעה
את צאן ההרגה׃ אשר קניהן
יהרגן ולא יאשמו ומכריהן יאמר
ברוך יהוה ואעשר ורעיהם לא
יחמול עליהן׃ כי לא אחמול עוד
על יושבי הארץ נאם יהוה והנה
אנכי ממציא את האדם איש ביד
רעהו וביד מלכו וכתתו את הארץ
ולא אציל מידם׃ וארעה את צאן
ההרגה לכן עניי הצאן ואקח לי שני
מקלות לאחד קראתי נעם ולאחד
קראתי חבלים וארעה את הצאן׃
ואכחד את שלשת הרעים בירח
אחד ותקצר נפשי בהם וגם נפשם
בחלה בי׃ ואמר לא ארעה אתכם
המתה תמות והנכחדת תכחד
והנשארות תאכלנה אשה את בשר
רעותה׃ ואקח את מקלי את נעם
ואגדע אתו להפיר את בריתי אשר
כרתי את כל העמים׃ ותפר
ביום ההוא וידעו כן עניי הצאן
השמרים אתי כי דבר יהוה הוא׃

ואגברינון במימרא דיי ובשמיה
יהכון פריקין אמר יי׃
פתחו עממיא תרעיכון
ותשיצי אשתא תוקפיכון׃ איל ילו
מלכיא ארי אתברו שילטוניא
דעתירי ניכסיא מתבזזין איל ילו
טורני מדינתא ארי אתכביש מחוז
תוקפיכון׃ קל ציוחת מלכיא
ארי אתבזיזו מחזיהון קל ניהם
ניהמתהון כבני אריון כד יביש
עליהון רום ירדנא׃
כדנן אמר יי אלהי אתנבי על
פרנסיא דאתמניאו לפרנסא עמא
ואינון שליטו בהון כענא לנכסתא׃
די קניהון קטלין להין אמרין
לא עלנא חובא ומזבניהון אמרין
בריך יי די אעתרנא ורעיהן לא
חייסין עליהון׃ ארי לא אחוס
עוד על יתבי ארעא אמר יי הא
אנא מגרי ית אינשא גבר ביד
חבריה וביד מלכיה ויבזון ית ארעא
ולא אשיזיב מידהון׃ ומניתי
פרנסיא על עמא ואינון שלטו
בהון כענא לנכסתא מסכינו
וטלטילו ית עמי ואתפליגו קדמי
לתרתין פלגון אתפליגו בית
ישראל על דבית יהודה וקצו
במלכותא דבית דוד די בהון
רעוא קדמי למהוי פרנסין על
עמי׃ ושיציתי ית תלתא פרנסיא
בירחא חד ורחיק מימרי יתהון
על דנפשתהון קצת בפולחני׃
ואמרית דלא למנאה עליכון
פרנס דמיתין ימותון ודמשתיצן
ישתצון ודישתארון יבזון גבר ית
ניכסי קריביה׃ ואיתיתי ית סנחריב מלכא דאתור על מלכא דישראל ואגליתי יתיה על די
אשניאו קיימא דיגזר עמהון דלא למפלח לטעותא בכן גלו ביני עממיא ועל דאשניאו
קיימא גלן בעידנא ההיא וידעון כן ענותניא חשיכי עמא די עבדו רעותי ארי פיתגמא דיי הוא׃

פתח ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ג׃ ותאכל נ׳ וסי׳ ויאכל האשר · ותאכל את בעלי שכם כ׳ בו · ויענה אליהו וידבר · ויען אליה וידבר אליהם · פתח לבנון דלתיך׃ עליהן ז׳ וסימ׳ ותנו בהן אש ושימו עליהן׃ וכהבת עליהן את כל דברי · באשר צוה משה עבד יי׳ ריהושע · ורגמו עליהן אבן · המתנבאות מלבהן ·

אשר קוניהן יהרגון · ותלכן שתיהן עד בואנה בית לחם · וכל ואת שתי חבליו וכל תכלית דכוו׳׃ לאחד ז׳ פהחין וסימ׳ במלכים ב׳ ריש סימ׳ ט׳׃ ותקצר ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ותקצר נפש העם בדרך׳ ותקצר נפשו בעמל ישר׳ · ותקצר נפשו למות דשמשון׳ ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי׃

רשי

פתח לבנון דלתיך · תירגם יונתן פתחו עממיא תרעיכון · הילל ברוש כי נפל ארז · שהוא גדול מן הברוש · הלילו השלטונים כי נפלו המלכים׃ אלוני בשן · קיסם בלע״ז׃ כי ירד · כי נשבר ודומה לו ונכרד ברדת היער׃ יער הבציר · יער המבצר תקוף כרכיא׃ הרועים · המלכים׃ אדרתם · תפארתם׃ שאגת כפירים · יבפו השרים׃ כי שודד גאון הירדן · שהוא מקום הכפירים והאריות ורבותי׳ פיר׳ פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא וארבעים שנה קודם חורבן היו דלתו׳ ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו׳׃ רעה את צאן ההריגה · הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם ה העתידים לרעותם מעתה׃ צאן ההריגה · ישרא׳ שהרגום רועיהם ואכלום׃ ולא יאשמו · מלכי הגוים שאגלם לתוכם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מתהלל ברוך יי׳ מסרם בידי והריני עשיר׃ ואעשיר · והרי הוא עשיר׃ וארעה את צאן ההריגה · כל אלה דברי הקב״ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים׃ לכן עניי הצאן · אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם׃ ואקח לי את שני מקלות · לסוף ימים חלקתי׳ לשתי ממלכות בשוכם׃ לאחד קראתי נועם · ירבעם אמר לכה נא לאש׃ ולאחד קראתי חובלי׳ · רחבעם אמר להם לייסרם בעקרב ים ולפי שדרך צאן לנהלם במקלו׳ קרא למושליה׳ מקלות׃ ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד · והם השחיתו דרכיהם עד שאסקתים והרגתים בחדש אחד כל שלשת הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן׃ ותקצר נפשי בהם · מאסתים וכל לשון קוצר נפש הוא דבר שהוא דבר מיאוס שאין הדעת סובלתו ויקצר הלב והמאיס מ מלהכיל כמו שאליהו אמר ה הציקתני רוח בטני׃ גם נפשם בחלה בי · זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומציק את בטני ובחלה פי׳ רבותינו לשון גרל במסכת נדה משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וצמל פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי הנעורים שכבר היא גדולה ו והביאו מקרא זה ראייה לדבריהם׃ ואומר לא ארעה אתכם · אמרתי באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז׃ ואקח את מקלי את נועם · שברתי את כח מלכי ישרא׳ בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחריב והגלהו׃ להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים · להראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את הברית אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלא יזיקום שעל מנת כן נתתי להם את התורה שאם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכיות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמה אם דבר המקר׳ תשועתם מיד שוכא בלשון כריתות ברית את השוכא שהרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגו׳׃ וידעו כן · הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי׃ כי דבר יי׳ הוא · גזירה זו כבר דבר לנו הקב״ה על ידי משה יוליך יי׳ אותך ואת מלכך׃ ואומר

אבן עזרא

וגברתים · יתן גבורה לאלה הבאים ויתברכו בשמו בלי פחד · זאת תחלת פרשת מקונן על החשמונים שתאבד מלכותם והטעם כי החשמונים הם הארזים׃ הלל ברוש · שרי ישראל׃ כי נפל ארז · מלכי החשמונים׃ אלוני בשן · האותנים שרי׃ כי ירד יער הבציר · שהוא נכבד מהם׃ קול · הרועים · הם המלכים ואדרתם הם החשמוני׳׃ קול שאגת כפירים · כי הכפיר הוא מלך החיות ומלת כפירים תשרת בעבור אחרת כמו כסאך א אלהים שהוא כסאך כסא אלהים וככה זה כי שדד כפיר שהירדן היה מתגאה בו שלא יוכל אדם לעבור את הירדן מפחדו ואם פירשנוהו כי יבש ה הירדן אין לו טעם ויש אמר כי שדד גאון ישראל מעבר ל לירדן גם נכון הוא בעיני׃ כה · עתה יחל פרשה אחרת לספר איך יהיו ישראל אחרי קום החשמוני׳ ואמ׳ אלהי בעבור כי יראה במראות כמוה כי הוא יהיה הרועה ו ופירש טעם צאן ה ההריגה׃ אשר ולא יאשמו · כפי מחשבת׃ ואעשיר · קמוצת האלף שבה אל הוי״ו על כן נעלמה התנועה אלף ואנה את זרע דוד׃ ורועיהם · הם מלכי הגוים כי הנכון בעיני כי רועיהם הוא השם הנכבד וזה ה הנכון והעד כי לא אחמול עוד ול תתמה על רועיהם לשון רבים כי כמוהו ישמח ישרא׳ בעושיו אם בעליו עמו׃ ממציא · כמו וימציאו׃ וכתתו את הארץ · לכרות ולא אציל מידם או וכתתו האויבים את יושבי הארץ׃ וארעה · הנה הטעם כי השם ירעה אות עתה לפני בא עת עמידת החשמונים ו ועתה יספר דרך משל גם נכון הוא שקראן צאן ההרגה כי כן היו בגלותם ש בבל על כן יספר הרעות שעברו עליהם ועתה במובם לירושלם ירעם וטעם לכן עניי הצאן בעבור שים כצאן עניים הוצרכתי לקחת שני מקלו׳ ואלה הם זרובבל פחת יהודה ונחמיה התרשתא וכתו׳ על נחמיה אחרימו׳ זרובבל גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וקראו נועם מגזרת נעים וחובלים מגזרת תחבולות ויקראו מקלות ולא רועים כי לא היו מלכים והנה ארעה את הצאן בראשונה כי ישרא׳ עם זרובבל באו וטעם וארעה את הצאן עד זמן ידוע שמתו שלשה רועים ואכחיד · מכהב הרועה להיות תחת ידו רועים קטנים ואלה השלשה שמתו בירח אחד אולי רמז לכהן גדול שהוא יהושע וכהן משוח מלחמה וכהן משנה או שמתו חגי זכריה ומלאכי ונפסקה הנבואה כי הנביא כמו רועה׃ ותקצר נפשי · בצאן להושיעם ומלת בחלה בי אין לה חבר ופי׳ כמו קצרה כפל מלת ותקצר והעד מלת וגם׃ ואומר · בלבי לא ארעה אתכם אחרי מות הנביאים או הכהנים החסידים׃ ואקח · אז מת זרובבל שהוא נועם שהיה לו ברית את כל הגוים סביבות ירושלם ברית שלום וזהו ואגדע אותו וטעם בריתי בעבור שהארץ שנשבעו הגוים לזרובבל היא ארץ השם׃ ותופר · הברית במות זרובבל אז ידעו עניי הצאן אלה דברי הנביא׃ השומרים אותו · והטעם אם יקום דברו׃ ואומר

ואמר אליהם אם טוב בעיניכם הבו
שכרי ואם לא חדלו וישקלו את
שכרי שלשים כסף: ויאמר יהוה
אלי השליכהו אל היוצר אדר היקר
אשר יקרתי מעליהם ואקחה ש
שלשים הכסף ואשליך אתו בית
יהוה אל היוצר: ואגדע את מקלי
השני את החבלים להפר את האחוה
בין יהודה ובין ישראל:
ויאמר יהוה אלי עוד קח לך כלי
רעה אולי: כי הנה אנכי מקים
רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער
לא יבקש והנשברת לא ירפא
הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה
יאכל ופרסיהן יפרק:
הוי רעי האליל עזבי הצאן
חרב על זרועו ועל עין ימינו זרעו
יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה:
יב משא דבר יהוה על
ישראל נאם יהוה נטה שמים ויסד
ארץ ויצר רוח אדם בקרבו:
הנה אנכי שם את ירושלם סף
רעל לכל העמים סביב וגם על
יהודה יהיה במצור על ירושלם:
והיה ביום ההוא אשים את
ירושלם אבן מעמסה לכל העמים
כל עמסיה שרוט ישרטו ונאספו
עליה כל גויי הארץ:

ואמרית להון אם תקין בעיניכון
עיבידו רעותי ואם לא אתמנעו
ועבדו ית רעותי גברין מקצת:
ואמר יי לי כתוב דכרן עובדיהון
בחילש כתבא ורמי יתיה לבית
מקדשא ורמי לתחות יד אמרכלא
חלף דיקרית דחלתי בעיניהון
וכתבית דכרן עובדיהון בחילש
כתבא ורמיתי יתיה לבית מקדשא
דיי לתחות יד אמרכלא רבא:
ואיתיתי נבוכד נצר מלכא דבבל
על צדקיה מלך שבטא דבית
יהודה ואגליתי יתיה על דאשניאו
קיימא אף אינון דבית יהודה
כאחיהון בית ישראל: ואמר יי לי
עוד אזיל אתנבי על פרנסא ט
טפשא: ארי הא אנא מקים
פרנסא בארעא דשגן לא יבעי
ואטלטלו לא יתבע דתבירין לא
יסי דקימין לא יסובר ונכסי עת
עתירא יבוז ושארהון יגמור:
ווי על פרנסא טפשא
דאתפקיד ליה עמא לפרנסא די
הוא דמי לטבחא די סכיניה בידיה
ועיני על שמינתא למיכס דרעיה
מיבש תיבש ועיניה דימינא מיכהא
תיכהי: מטל פתגמא
דיי על ישראל אמר יי דתלא שמיא
ושכליל ארעא וברא רוחא
דאנשא במעוהיהא אנא משוית
ירושלם מן מלי מרוי לכל עממיא
סחור סחור ואף דבית יהודה
ייתונון עממיא ביד אניסין בצירא
לירושלם: ויהי בעידנא ההיא אשוי ית ירושלם אבן תקלא לכל עממיא כל אנסהא
אתבזזא יתבזזון ויתכנשון עלה כל עממי ארעא:

אוילי ה׳ חס׳ יוד קדמא בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ אך אולים שרי צען. כלי רעה אולי. אולים מדרך פשעם.
אולים יליץ אשם. ומוסר אולים אולת: רעי ה׳ חס׳ ו׳ בקריא׳ וסי׳ האבר לברש רעי. דודי נסע ונגלה. הוי רעי
האליל. חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי. יו׳ רעי לא אחסר: ועיקה בקריא׳ וסימ׳ נמסר ביהושע

סימן יט׳: תאספו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונאספו שמה כל העדרים. תאספו עלי והכוני ונשמדתי. אבן מעמסה
לכל העמים. ונאספו עשבות הרים:

ואומר: אל מלכי יהודה הכותרים: אם טוב בעיניכם הבו שכרי. קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה צאן ואסוב והרעה אתכם: ואם לא חדלו. וגם אני לא אטיב לכם וכן מצינו שאמ׳ הק׳ ליחזקא׳ השומע ישמע והחדל יחדל: וישקלו את שכרי שלשים כסף. תירגם יונתן ועבדו רעותי גברין מקצת אנשי׳ טובים מעט היו בהם מעשו רצוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה ויחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירש׳ כן בחולין והביאו ראייה ברור הכסף לקח בידו ואת השלשים פיר׳ שארבעים וחמשה צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעורי׳ חמשה עשר בבבל ושלשים בארץ ישראל שנאמר ואקחה את שלשים כסף ו ואשליכהו בית יי׳ בארץ ישראל ומניין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים צדיקים מניין כה יהיה זרעך יהיה בגימטריא שלשים: ויאמר יי׳ אלי השליכהו אל היוצר. כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הק׳ לנביא כתוב והכח את אלו הם וצדקתם להיות שמור לסוף שבעים שנה של גלות בבל ויבנה בית המקדש על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי: אשר יקרתי מעליה׳. אשר הפשטתי מעליהם מהיות להם ליקר ולשון יקרת הוא הסרת כבוד והמ׳ם של מ מעליהם יוכיח והוא כמו ושרסף מארץ החיים כמו מספף פורח ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא וראיתי לשונות הרבה לפירוש כבואה זו ואיני יכול לכוין: ואגדע את מקלי השני. הגליתי את צדקיה את החובלים. את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים: להפר את האחוה. שנתאחוו בני יהוד׳ ובנימן וכרבקו בתועבו׳ מלכי ישראל. עוד קח לך וגו׳. וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד עשו: הנכחדות. האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם: הנער לא יבקש. תירגם יונתן ודמטלטלו לא יתבע והנער הסוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר: הנצבה. שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט: לא יכלכל. תירגם יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא: בשר הבריאה יאכל. את העשירים יגמור ממונן: ופרסיהן יפרק. עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל על אדום אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה: הוי. יש לבעוק על זה: רועי האליל. רועי של אין אליל לשון אל איננו רועה וכן רופאי אליל רועי האליל יוד יתירה במקום הא כמו עוזבי הצאן שכני סנה סוכני לבדד עוזבי הצאן נותנן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז: חרב על זרועו ועל עין ימינו. והוא הרועה סכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנותן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם: זרועו יבוש תיבש. לעתיד לבא ונתתי נקמתי באדום והפותרים פותרים אותו בצדקיהו על שם ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה:
משא דבר יי׳. הוא גזר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל עמו וכיוצא בו: סף רעל. כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף רעל לשון שממון אוטם הלב והאברים מאין כח כאדם המשתומם בשמלה כמו הבושים הרעלו הסרות והרעלות ובלשון משנה מצינו מריות רעולות אוכבלופת״ נוה בלע״ז: וגם על יהודה. יטילו הגוים אשר יהיו במצור על ירושלם שיהו בית דוד מצפים והאומות יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלם כן ת״י: אבן מעמסה. אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפני המושל לפאתה ולעמסה על כתפים והיא כבדה מאד עד אשר כל עומקיה שרוט ישרטו: אכה

ואומר. הנה ראינו בעלות נחמיה לירושלם היתה בחרפה על דרך המתים המתת ועתה יבקש שכר וירעה אותם על יד המקל השני ואלה השלשים כסף אולי הם שלשים צדיקים שבאו עמו או שמשמשו בימי נחמיה שלשים כהנים בין גדולים ומשוררי המלחמה ומשנים על כן כתו׳ השליכהו הכסף אל יוצר וכתו׳ כי שם בית יי׳ הוא אדר היקר יקר הוא תואר כמו חכם כבון יקר הוא שם דבר ושמון ויקר ותלת ׳ תפארת בעבור אחרת אל אדר היקר וטעם אשר יקרתי הבית ה היקר שנכון שם כבודי בתחילה וזהו אשר יקרתי מעליהם שפר הכבוד מעליהם בבית שני: ואגדע את מקלי. הוא נחמיה והנה כמחתו ישראל ושבו להריב זה עם זה ו ולהרע כי אין להם פחה וזהו להפר את האחוה בין יהודה ואחוה שם מגזרת אח כמו שלוה: ויאמר. תחלת פרשה כי מלך ירוש׳ הוא ארתחשתא של נחמיה הוא הנקל׳ בלשון פרס דריוש ה הוא שהרגו אלכסנדרוס ועתה החל מלכות יון הרשעה שהיא נמשכת עד היו׳ כאשר פירשתי בספר דניאל כי יון הגלה ירושלם לא א אדום וזהו כלי רועה אוילי כמו אוילי אוילי כמו אכזרי ובעבור זה שנפסקה מלכו׳ ובא על מלכות יון על כן כתוב בארץ על ארץ ישראל והנצבה שלא תוכל ללכת לרעות ו והנה כל זה ימי הגלו׳ עד היום: הנער. שה אובד הקטן לא יבקש: הוי. הגלות תארך ותעמוד עד כרות זו מלכות ה הרשעה עד בא קיצה: חרב על זרועו ועל עין ימינו. וטעם זרוע הכח שיסור והעין עין חכמה והעצה והנה יאבדו גבוריו וחכמיו: משא. זאת הפרשה רביעית היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו הזכיר מתי יהיה זה ואכה יהיה ועתה יפרש כי זה יהיה בסוף ישרא׳ עם משיח בן יוסף אל ירושלם ועתה זאת הנבואה על ישראל וטעם להזכיר עתה נוטה שמים ויוסד ארץ כי לולי ישראל לא נבראו וטעם ויוצר רוח אדם בקרבו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר צריך פי׳ ארוך: הנה. בהתחבר ישראל יעלו גוים להלחם עליה: סף. כמו מן הדם אשר בסף משכב וספות: וגם על יהודה. שהגוים יכריחו ישראל העומדים בארצם שהם רחוקים מירושלם ולא באה נאלתם ללכת עמהם לצור על ירושלם והנה צרה תעבור עליהם בלכתם: והיה. המשל ידוע כי להרע לנפשו יקח אבן מעמסה שיפול תחתיה: ביום

ביום. אכה כל סוס. שלגויי הארץ ועל בית יהודה. שהלכו עמהם בעל כרחם אפקח עיני לשומרם ולהצילם וסוס העמים לא סוס היהודים שיהיה במחנה אכה בעורון והנה מיד יכשל בסוס: ואמרו אלופי יהודה. גדוליהם שהם במחנה האויב: אמצה לי. תפילת ירושלם כי הם התפללו בעבורנו תפלה חזקה והנה כל אחד יאמר אמצה לי בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: ביום. אז יתקיים חרב על זרועו ועל עין ימינו והנה הוא עור גם סוסו ועל כן יאכלום ככיור אש ככירת אש: וישבה. הטעם וישבו אנשיה: והושיע. את אהלי יהודה. הבאים עם האויב כי כן דרך המחנות שוכנים באהלים סביב העיר: בית דוד. עוד היום בציר בגדאד עיר מלכות ישמעאל והם ראשי הגלות משפחה רבה וגדולה ולה ספר היחס משני קדמוניות וככה פירושו כי בראשונה קודם ישועת ירושלם יושיע השם אהלי יהוד' שהם מחוץ לעיר עם מחנה האויב כדרך שאמר למעלה ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בשרון ולמה בראשונ' יושיע את אהלי יהוד' למען לא תגדל בעבור שלא יכלו להתפאר בית דוד ויושבי ירושלם שהם בתוך העיר עם משיח ולא תגדל ת תפארתם על בני יהוד' ידינו הושיעה אתכם: ביום. הנכשל בהם. גיבור כדוד: כאלהים. מלאכים וככה פירושו כמלאך יי' לפניהם במלחמה: והיה ביו' ההוא. כאשר אבקש להשמיד את כל הגוים: ושפכתי. אשפוך רוח חן ותחנוני' על יושבי ירוש' טרם זה יעבור עליה' בתחלה צרה כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאי' על ירוש' וזהו והביטו אליו אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה לאשר דקרו משיח בן יוסף: וספרו עליו. אכמיו: כמספר הדרימון. מספר אדם גדול היה בימים קדמונים: בבקעת מגדון' ואנחנו לא ידענו כל הקורות ו ולהיותו רמז לאחאב ויאשיה דרך דרש הוא זה: וספרו. הזכיר משפחת בית דוד ה הנכברת ומשפחת ב בית נתן דרך נבואה ידע כי גם זאת בימים ההם תהיה ידועה ולהיות בית נתן אחי שלמה אין צורך כי בית דוד שם כולל ל לשניהם וככה בית השמעי אינו מהלוים או הוא קצתם מבית לוי בפנים ומקצתם בחוץ כמו בית דוד ויהודה שהם בפנים ובחוץ: ביום. גם זה הכתוב לאות כי ה הכבוד לעדיד ויהיה מקור נפתח כמשמעו ול' מטה הכהן אמר כי הוא דרך משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורי' וטהרתם על כן אחריו ורוח הטומאה הפך לרוח הקודש: והיה

ח'חס'ו' בליש' אלוף וסימ' לאלפיה' בארץ שעיר. ואת לבדת אתם עליך אלפים לראש. ואמרו אלפי יהודה. אשים את אלפי יהודה ככיור אש. והיה כאלף ביהודה: יושב כ' חס' בסיפ' וסימ' והשפלה ישב. ותפארת ישב ירושלם: כדויד ג' וסימ' נבסר בעמוס סימ' ו'. כאלהים ג' בקרי' וסימ' והיתם כאלהים יודעי טוב ורע.

ביום ההוא נאם יהוה אכה כל סוס
בתמהון ורכבו בשגעון ועל בית
יהודה אפקח את עיני וכל סוס ה
העמים אכה בעורון: ואמרו אלפי
יהודה בלבם אמצה לי ישבי
ירושלם ביהוה צבאות אלהיהם:
ביום ההוא אשים את אלפי יהודה
ככיור אש בעצים וכלפיד אש
בעמיר ואכלו על ימין ועל שמאול
את כל העמים סביב וישבה
ירושלם עוד תחתיה בירושלם:
והושיע יהוה את אהלי יהודה
בראשנה למען לא תגדל תפארת
בית דויד ותפארת ישב ירושלם
על יהודה: ביום ההוא יגן יהוה
בעד יושב ירושלם והיה הנכשל
בהם ביום ההוא כדויד ובית דויד
כאלהים כמלאך יהוה לפניהם:
והיה ביום ההוא אבקש להשמיד
את כל הגוים הבאים על ירושלם:
ושפכתי על בית דויד ועל יושב
ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו
אלי את אשר דקרו וספדו עליו
כמספד על היחיד והמר עליו כהמר
על הבכור: ביום ההוא יגדל
המספד בירושלם כמספד הדדרמון
בבקעת מגדון: וספדה הארץ
משפחות משפחות לבד משפחת
בית דויד לבד ונשיהם לבד מ
משפחת בית נתן לבד ונשיהם
לבד: משפחת בית לוי לבד
ונשיהם לבד משפחת השמעי לבד
ונשיהם לבד: כל המשפחות
הנשארות משפחת משפחת לבד
יג ונשיהם לבד: ביום ההוא
יהיה מקור נפתח לבית דויד וליושבי
ירושלם לחטאת ולנדה:

בעידנא ההיא אמר יי אימחי כל
סוסות עממיא בטפשותא ור
ורוכביהון בשעממותא ועל דבית
יהודה אגלי ית גבורתי לאטבא
להון וכל סוסות עממיא אמחי
בסמיותא: ויימרון רברבי יהודה
בלבהון אשתכח פורקן ליתבי
ירושלם במימרא דיי צבאות
אלההון: בעידנא ההיא אשוי ית
רברבי יהודה כל כושׁ דינור באעיא
וכבעור דאשא בעמירא ויבזון מן
דרומא ומן ציפונא ית כל ניכסי
עממיא סחור סחור ותיתב ירושלם
עוד באתרה ותצלח ירושלם:
ויפרוק יי ית קרויא דבית יהודה
בקדמיתא בדיל דלא תיסגי אי
איתרברבות בית דויד ואתרברבו
יתבי ירושלם על דבית יהודה:
בעידנא ההיא ירחים יי על יתבי
ירושלם ויהי דחלש בהון בעידנא
ההיא כדויד ובית דויד כרברבין
יצלחון כמלאכא דיי קדמיהון:
ויהי בעידנא ההיא אתבע לשיצאה
ית כל עממיא די מתכנשין ואתן
על ירושלם: ואשפוך על דבית
דויד ועל יתבי ירושלם רוח חסדא
ורחמין ויבעון מן קדמי על די א
אטלטלו ויספדון עלוהי כמא
דספדין על יחידא וימרון עלוהי
כמא דממרין על בוכרא:
בעידנא ההיא יסגי מספד בירושלם
כמספדא דאחאב בר עמרי די
קטל יתיה הדדרמון בר טברימון
וכמספד יאשיה בר אמון די קטל
יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו
ויספדון דיירי ארעא זרעין זרעין
גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זר
זרעית בית דויד לחוד גבריהון
לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית
נתן גבריהון לחוד ונשיהון לחוד:
זרעית בית לוי לחוד גבריהון
לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית
שמעי גבריהון לחוד ונשיהון
לחוד: כל זרעיתא די אשתארא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: בעידנא
ההיא יהי אולפן אוריתא גלי כמבוע דמיין לבית דוד וליתבי ירושלם ואשבוק לחוביהון
כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא:

ובית דויד כאלהים. מי אל גדול באלהים. אנ"ך: מספד ג' בקריא' וסימ' בספד תמרורים כי פתאם. מספד בית האצל. כמספד הדדרמון בבקעת מגדון. וסימ' תבריא סמיכין לרמוניא: לחטאת ו' פתחי' וסימ' ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. ביום ההיא יהיה מקור נפתח ואתה השבע השמים תניין דמלכים ותליתאי. ואתה תשמע מן השמים תניינא דד"ה. ודבתריה ואתה תשמע השמים:

רשי

אכה כל סוס. הבובאים עם בעגון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה שהם על כרחם מן הבובאי' אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת: ואמרו אלופי יהודה בלבם. כשיראו שאר הבובאים נגפים במגפה זו והם ניצולים: אמצה לי יושבי ירושלם וגו'. יושבי ירושלם שיודעי' שעל כרחינו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי ב בתפלתן ביי' אלהיהם: אשים את אלופי יהודה. ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם: ככיור אש. כמדורת אש גדולה וכיור לשון כריים וכן חברו מנחם: תחתיה. במקומה: והושיע יי' את אהלי יהודה בראשונה. בטרם יבאו בני ירושלם לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב לאהליהם ואל ביתם והאכ תבא תשועה לבני העיר היא ה התשועה של' בה ויבא אל ובלחם: למען לא תגדל. להתפאר עליה' ולומר לא נצלתם אלא בשבילנו: הנכשל בהם. החלש שבהם: כאלהים. כרברבין כמלאכים כמלאך יי' לפניהם. יצלחון כמלאכא דיי' קדמיהון: אבקש להשמיד. אבקש בהשמדתם ואדקדק בשנם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בבוגני שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם: רוח חן ותחנונים. שיעלה על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני רוח טל"בע בל"ע: והביטו אלי את אשר דקרו. ותירג' יונתן ויבעון מן קדמי על דאיטלטלון והביטו לאת יוגן על אשר דקרו בהם האומות והרגו מהם בגלותם: וספדו עליו. על אותו הרוג: כמספד על היחיד. כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה: כמספד הדדרימון בבקעת מגידון. אין ענין הדדרימון בבקעת מגידו אלא שני מספדות הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרימון בן ט טברימון ברמות גלעד שנאמר ותעבור הרנ' במחנ' והוא הספד' וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגיר בבקעת מגידו שנ' ויקונן שם ירמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיה' וגו': בית נתן. הנביא ויש נתן בן דוד כמו שנ' שמוע ושובב ונתן ושלמה: בית לוי. הכהני' והלוים: משפחת השמעי. שמוע בן דוד בתחילה כלל הכתוב משפחת בית דוד ואחב פרט כל אחת ואחת. כל המשפחות הנשארו'. לבית דוד: ונשיהם לבד. משום צניעו' ולמה משפחו' הכהונה והמלכו' כדי להחזיר להם כתריה' כמו שנ' בראש הספר שאה שני בני היצהר העומדי' על אדון כל הארץ: לחטאת ולנדה. לאדיותא וכן תי' אשבוק לחוביהון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא באפר חטאת: וגם

עם את הנביאים. נביאי השקר: רוח הטומאה יצר הרע: אדרת שער. כן דרך מסיתים ומדיחים מתעטפים בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו כחשיהם: כי אדם הקנני. פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ובקר כי אדם כשאר כל האדם שאינו עסוק בנבואות השקר ידני מנעורי לשמור את מקניהו: בין ידיך. בית כתפיך שם מלקין עוברי עבירה: בית מאהבי. אשר אהבוני והוכיחוני לדרך הישרה: חרב עורי על רועי. על עשו שהפקדתיו על צאן גלותי: ועל גבר עמיתי. שחברתיו אלי לשמור באלי כמוני: הך את הרועה. את מלך רומי הרשעה: ותפוצינה הצאן. שכבושה תחת ידו: והשיבותי ידי. ואשנה מכתי שנית: על הצוערים. על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תירגם ותפוצינה הצאן ויתבדרון שלטוניא ותרגם על הצוערים מתוכו' שלהם השניים להם וכן תירגם יונתן המקרא הזה באומות חרבא איתגלי על מלכא ועל שלטונא חבריה ד דכוותיה דדמי ליה קטול ית מלכיא ויתבדרון שלטוניא ואין לשון התרגום הזה נופל על ישר' שלא מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל אלא מלך ושרים ותרגם שלהם רברבין: והשלישית יותר בה. יתגיירו ויחיו: והבאתי את השלישית באש. ואעיל ית תליתיתא בעקא הא כבכור דאשא שיסבלו ויש או מקצת הגרים בצרת חבלו של משיח ובמלחמת גוג ומגוג עם ישראל ושם יבחנו כי גירי אמת הם כי הרבה מן ה המתייהדים תחלה ישובו לסורם ויתחברו עם גוג כמו שמצינו באגדה: והוא יאמר יי'. כשיתפלל יתפלל ליי' ולא לאלהיו הראשון: הנה יום בא ליי'. חביב להב"ה: וחולק שללך בקרבך. שלל שהשללו מאויביך יחלקו יושביך בקרבך וכן תי' ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלם: ויתר העם לא יכרית. לא יגלו כולם ולמה יניחם להגלות חציים ולספות הבתי' כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחוות באנו: כיום הלחמו ביום קרב. כיום אנחותיה קרב על ימא דסוף: מחציו. מאמצעיתו: מזרחה וימה. מן המזרח למערב כמו שמפרש והולך: ומש חצי ההר צפונה וגו'. חציו הצפוני ימוש ממקומו ויתפשט לצד צפון וכן חציו נגבה לצד דרום ויהיה ה הגיא ביניה' ראשו למזרח וסופו למערב: ונסתם

והיה. הטעם כל ככה יהיו אותני השם כי על אהבתי ידקרו האבות הבנים: והיה. אדרת שער. להראות האדם שהוא עובד השם ומתאבל על עונו וחוגר שק למען לא יכירוהו: ואמר. לשואלו מה מלאכתך: כי אדם הקנני מנעורי. הנה אלני הדמה ומנעורי אני עובד אותה. ואם ישאלוהו מה המכות שדקרוהו אביו ואמו אז יאמר בית מאהבי שחקתי והוכיתי שם על דרך שחוק: חרב. יתכנא עוד על מלחמות רבות שהיינה בכל הארץ במות משיח בן יוסף וטעם רועי כל מלך מהגוי' שהמשילו השם על הארץ והוא חושב על עצמו שהוא כאלהים על כן ועל גבר עמיתי: הך את הרועה. השם יכרית כל מלך ותפוצינה הצאן על כן כתו' בפרשה האחרת הדבקה בזאת והיה יי' למלך על כל הארץ. את ימת כי הצוערי' הפך הרועים והם ב צעירי הצאן והנה ב צוערים הוא"ר כמו א אובדים יצערו בגוי ולא ידע: והיה. שתי שלישיות העולם יכלו גם השלישית יבחן ו והנמלט הוא יהיה ע עובד השם הוא שיבוא מדי שנה בשנה ועתה יפרש איך יכרתו פי שנים בכל הארץ: הנה. בבא היום שיתקבצו אל ירושלם כל הגוים אחרי מות הנדקר הנזכר: וחלק. עם ירושלם ידבר והאומ' כי שלל האויב יחולק אם כן למה א אחריו ויצא חצי העיר בגולה ועוד ונשסו ה הבתים מפעלי הכפל כמו ונמקו כל צבא השמים כמו נקבו מן סבב: תשכבנה. דרך כבוד כי תשגלנה כנוי המעשה וככה שגל המוכנת למטה: ויצא. כאשר יצא חצי העיר בגולה אז יצא השם ממקומו מהשמי' דרך משל כי יקנא לעמו: ביום קרב. שבאו המצרים אחרי ישרא' להרגם בים ושם כתו' כי יי' נלחם להם ב במצרים: ועמדו. הנה אות ומופת יעשה השם ביום ההוא ועד היום לא היה מכל זה כלום: הר הזתים. מזרח לירושלם ונבקע ההר מזרחו ומערבו ותהיה ביניה' גיא כמו ונסב בגיא: ונסתם

אביהו ז' בקריא' וסימ' וירד אביהו אל האשה. ויחר אפו ויעל בית אביהו. וירד אחיו וכל בית אביהו.
ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צור. ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש. ויחל שלכה לבנות תו'
אשר נראה לדוד אביהו. וסימ' אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרה ברישה: רועי ה' חס' ו"ו בקריא'

והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות
אכרית את שמות העצבים מן
הארץ ולא יזכרו עוד וגם את
הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר
מן הארץ: והיה כי ינבא איש עוד
ואמרו אליו אביו ואמו ילדיו לא
תחיה כי שקר דברת בשם יהוה
ודקרהו אביהו ואמו ילדיו בהנבאו:
והיה ביום ההוא יבשו הנביאים
איש מחזינו בהנבאתו ולא ילבשו
אדרת שער למען כחש: ואמר
לא נביא אנכי איש עבד אדמה אנכי
כי אדם הקנני מנעורי: ואמר אליו
מה המכות האלה בין ידיך ואמר
אשר הכיתי בית מאהבי:
חרב עורי על רעי ועל גבר
עמיתי נאם יהוה צבאות הך את
הרעה ותפוצין הצאן והשבתי ידי
על הצערים: והיה בכל הארץ
נאם יהוה פי שנים בה יכרתו יגועו
והשלישית יותר בה: והבאתי את
השלישית באש וצרפתים כצרף את
הכסף ובחנתים כבחן את הזהב
הוא יקרא בשמי ואני אענה אתו
אמרתי עמי הוא והוא יאמר יהוה
אלהי: הנה יום בא
יד ליהוה וחלק שללך בקרבך:
ואספתי את כל הגוים אל ירושלם
למלחמה ונלכדה העיר ונשסו
הבתים והנשים תשגלנה ויצא חצי
העיר בגולה ויתר העם לא יכרת
מן העיר: ויצא יהוה ונלחם בגוים
ההם כיום הלחמו ביום קרב:
ועמדו רגליו ביום ההוא על הר
הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם
ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה
וימה גיא גדולה מאד ומש
חצי ההר צפונה וחציו נגבה:

ויהי בעידנא ההיא אמר יי צבאות
אשיצי ית שום טעות עממיא מן
ארעא ולא יהי דכרן משומהון
עוד ואף ית נביי שקרא וית רוח
מסאבא אבטל מן ארעא:
ויהי ארי איתנבי גבר עוד ויימרון
ליה אבוהי ואימיה ילדוהי לא
תתקיים ארי שקרא אתנביתא
בשמא דיי ויתרון ביה אבוהי ואימי
ילדוהי באתנביותיה: ויהי בעידנא
ההיא יבהתון נביי שקרא גבר
מנבואתיה באיתנביותי ולא איתנבו
עוד שקר בדיל לאלפא כדיבין:
ויימר לא נביא אנא גבר פלח
בארעא אנא ארי אינשא אקנייני
מזעירי: ויימר ליה מה מחתא
האילין דאתאה עלנא הלא
בעובדי ידך ויימר יאות לקיטנא
בחובין דרחמנא:
חרבא אתגלאה על מלכא ועל
שלטונא חבריה דכותיה ודדמי
ליה אמר יי צבאות קטול ית מלכא
ויתבדרון שלטוניא ואתיב ית
מחת גבורתי על תיניניא: ויהי
בכל ארעא אמר יי תרין חולקין
דבה ישתיצון יסופון ותלתא
ישתאר בה: ואעיל ית תלתא
בעקא בכור דאשא ואצרופינון
כמא דצרפין ית כספא ואבחרינון
כמא דבחרין ית דהבא הוא יצלי
בשמי ואנא אקביל צלותיה אמרית
עמי הוא והוא יימר יי אלהי:
הא יומא דעתיד
למיתי מן קדם יי ויפלגון בית
ישראל ניכסי עממיא בגויך
ירושלם: ואכניש ית כל עממיא
לירושלם לאגחא קרבא ותתכביש
קרתא ויתבזזון בתיא ונשיא
ישתכבן ויפוק פלגא דקרתא
בגלותא ושאר עמא לא יפסוק מן
קרתא: ויתגלי יי ויגיח קרבא
בעממיא האינון כיום אגחותיה
קרב על ימא דסוף: ויתגלי
בגבורתיה בעידנא ההיא על טור
זיתיא דעל אפי ירושלם ממדינחא ויתבזע טור זיתיא מפלגיה למדינחא ולמערבא
חילא רבא לחדא ויתלש פלגיה דטורא לציפונא ופלגוהי לדרומא:

וסימ' נמסר לעיל סוף סימן י"א: ובחנתים ב' וסימ' הנני צורפם ובחנתים. והבאתי את השלישית: תשגלנה
ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישגלנה. ועלליהם ירטשו לעיניהם:
שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת. ונשסו הבתים והנשים תשגלנה:

ונסתם גיא הרי · יונתן תרגם ויסתתים גיא הרי לפי שירושלם הרים סביב לה וים גיא בין הר שבצפון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אצל הר שבצפונו יסתתם הגיא שהיה ביניהם וכן בדרום ׃ כי יגיע · גובה גיא שהיה בין ההרי' ש' אצל ש' גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם עם מאציליה קראתיך ופירשו לשון גובה ׃ ונסת' ׃ בראותכם המופת הגדול הזה ׃ כאשר נסתם מפני הרעש ׃ וכוונו אמות הסיפים בו' שנתנבא עמוס ׃ וכל קדושים · מלאכים ׃ לא יהיה אור יקרות וקפאון · יונתן תרגם לא יהי כהורא אלהין עדי וגליד יהי כהורא לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהיה יקרות לשון כיקר כרים הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך ׃ וקפאון · קפוי וחשוך ועב כקרח שקופא ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני ׃ והיה יום אחד · והיה הדבר הזה יום אחד מיומו של הקב"ה הוי היום יודע שהוא להכנת ישעו של הקב"ה ׃ לא יום ולא לילה ׃ לא אור נוגה כאור של עולם הבא שנא' ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגו' ולא לילה ולא עת של צרה כצרת שעבוד המלכיות שיקדים שימות המשיח יהיו ואין בהם שעבוד ׃ והיה לעת ערב · קודם שיגמרו אף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישרא' וכן ת"י לא כנהור יומא ולא כקבל ליליא ׃ והיה ביום ההוא · כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב יצאו מים חיים מירושלם וילכו למזרח דרך אותה בקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחציו יפנה למערב אל ים המערבי הוא המעיין שניבא יואל ומעיין מבית ה' יצא הוא הנחל שניבא יחזקאל ויסר אלפים ויעבירני במים וגו' ׃ יהיה יי' אחד · שכל האומות יעזבו הבליהם כמשא שאין עמו אל ככר ׃ ומשמו אחד · שיהא שמו נזכר בפי כולם ׃ יסוב כל הארץ · יהפך להיות כל הארץ כערבה ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור וירום' הר כדי שתראה גבוה על הכל ׃ מגבע לרימון נגב ירושלם · שנינו בתוספ' דסוטה נגב ירוש' מישור הוא ונגבע רימון טרשין וקרקעו' וכן פתרונו מגבע לרימון שהוא מקום הרים משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור ויהיו דומין לנגב ירושלם שהוא מישור ׃ וראמה · מתוך שכל סביב' מישור תראה היא גבוה ׃ וישבה תחתיה · במקומה ׃ עד שער הפינים ומגדל חננאל · גם הוא במקומו ומשם ימשך ארך העיר עד יקבי המלך ות"י שיחי דמלכא פוסיין בלע"ז כמו שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחין הם בור שלפני הגת שהיין זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי המלך ים אוקינוס שתגיע ירושלם עד סוף כל העולם יקבים שחצבם מלך מלכי המלכים ׃ וחרם לא תהיה · העיר עוד ׃ המק בשרו והוא עומד · זה כיפול אברים ׃ תהיה מהומת יי' בהם · לערבב חכמתם להפכה לשגעון ׃ והחזיקו איש ביד רעהו · יאחז בו להורגו ועלתה ידו · כל ראשים גבר ׃ וגם יהודה · על כרחה תלחם על ירושלם ׃ במגפה הזאת · המפורשת למעלה המק בשרו ׃ את חג הסוכות · כמו שפירשו רז"ל במסכת ע"ז מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא במסכתא דע"ז ׃ הגמם

תסתם ג' בקריא' וסימ' תסתם ואין רודף אתכם · ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים ב' בפסוק · וחד נסתם כאשר נסתם בימי הרעש · גי בגי ט' חס א' בקריא' וסי' על גי הצבעים · הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים · ושבא את התפת · ביום מהומה ומבוסה · גי העברים קדמת הים · ותוסבת הוא את העוברים קדמא דפסוק · כי

ויסתתים חילא דטוריא ארי ימטי חילא דטוריא לאצל ותתערקון כמא דערקתון מן קדם זיעא דהוה ביומי עוזיה מלך שבטא דבית יהודה ויתגלי יי אלהי וכל קדישוהי עמיה ׃ ויהי בעידנא ההיא לא יהי נהורא אילהין עדי תגליד ׃ ויהי יומא חד הוא ידיע קדם יי לא כנהור יימם ולא כקביל ליליי ויהי לעידן רמשא יהי נהורא ׃ ויהי בעידנא ההיא יפקון מי מבוע מירושלם פלגהון לימא מדינחא ופלגהון לימא מערבאה בקיטא ובסיתוא יהון נפקין ׃ ותתגלי מלכותא דיי על כל יתבי ארעא בעידנא ההיא יפלחון קדם יי כתף חד ארי שמיה יציב בעלמא ולית בר מיניה ׃ יקפא כל ארעא במישרא מגבע לרמון דרום ירושלם ותתרבי ותיתב באתריה למתרע שבטא בנימן עד אתר תרע קדמאה עד תרע זויתא ומגדל פקום עד שיחי מלכא ׃ ויתבון בה קטלא לא יהי עוד ותיתב ירושלם לרוחצן ׃ ודא תהי מחתא די מחי יי ית כל עממיא דמתכנשין ואתן על ירוש' יתמסי בסריה והוא קאים על רגלוהי ועינוהי יתמסיין בגלגליהון ולישנהון יתמסי בפומהון ׃ ויהי בעידנא יהי שיגוש קטלא קדם יי סגי בהון ויתקפון גבר ביד חבריה ותתלש ידיה עם ידא דחבריה ׃ ואף דבית יהודה יירתונון עממיא כד אנוסין לאגחא קרבא בירושלם ויכנשון ניכסי חיל כל עממיא סחור סחור דהבא וכספא ולבושין סגי לחדא ׃ וכן תהי מחת סוסיא כודניא גמלא וחמרא וכל בעירא דיהי במשריתא האינון במחתא הדא ׃ ויהי כל דישתאר מכל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם יסקון בזמן שנא בשנא למסגיד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולמיחג ית חגא דמטליא ׃

ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים אל אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה ובא יהוה אלהי כל קדשים עמך ׃
והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות יקפאון ׃ והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור ׃
והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה ׃ והיה יהוה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד ׃ יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן עד מקום שער הראשון עד שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך ׃ וישבו בה וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלם לבטח ׃
וזאת תהיה המגפה אשר יגף יהוה את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עמד על רגליו ועיניו תמקנה בחריהן ולשונו תמק בפיהם ׃
והיה ביום ההוא תהיה מהומת יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו ועלתה ידו על יד רעהו ׃ וגם יהודה תלחם בירושלם ואסף חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרב מאד ׃ וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת ׃ והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהוה צבאות ולחג את חג הסכות ׃

יגיע גי הרים אל אצל · והוא העביר את בנו באש · לד ואתו גי החרשים · וכל יהושע דכוו' · ישעיה שבעגו גאון מואב גא כהוב יחזקאל גה כתיב ושארא גיא כהיבין ׃ והה יי' ו' דסמיכי בקריא' וסי' כבמ' רבת' · ולשונו ז' מל' וסי' בבמ' רבת' ׃ והמה י"ב וסים' נמס' בסדר בהעלתך וכירמי' י"ד ׃

ונסתם · אל אצל · שם מקום ויונתן בן עוזיאל תירגם ונסתם גיא הרי ויסתתים וכל אנשי מזרח קוראי' ונסת' כמו נעתם ארץ והנה רעש גדול יהיה וטעם ובא את תבא השכינה והקדושי' שהם המלאכים ותשכן בירושלם וזהו פי' עמך עם ירושלם כי עמם ידבר תחלת הפרשה ׃ והיה · לא יהיה · יסרת בעבור אחרת ומלת יקרות תואר והמתואר הם עבות וככה לא יהיה אור ולא יהי' עבות יקרות וקפאת דבר עב כדרך לא יום ולא לילה ׃ והיה · לא ידעו בני האדם בבואו יום השם אם יום הוא או לילה וסמוך לערב יתברר זה והמפרשי' אותו דרך משל על הגלות והישועה אינו נכון רק הוא כמשמעו ׃ והיה · זה אות לעתיד ובעבור זה נבקע ההר בעבור שנבקע ההר מתחת יצאו מים חיים דרך הגיא ולא יעכבם מעתה ההר כי יבקע ׃ והיה · למלך · יסרת בעבור המלה האחרת וככה הוא ביום ההוא יהיה יי' למלך אחד ׃ ושמו אחד · הוא השם הנכבד המודע על יד משה עבדו ויקרא בכפי כל כתבו ׃ יסוב · הסוב · אלף וראמה נוסף ומצאנו אלף נוספת באמצ' המלה והאזניחו נהרות או היא תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים · וישבו בה · לבטח עם השכינה אז יבא משיח בן דוד כאשר יפרש ׃ וזאת · שב לפרש מה מה היא המלחמה שילחם השם עם הגוי' שהוציאו חצי העיר בגולה ׃ המק · שם הפועל מהבניין הכבד בניין כבד כל תלות הבאות בלשון הפעיל והבאות בלשון דבר שבר יקראו בנין הרגום · תמקנה · מבנין נפעל ושניהם מפעלי הכפל והעד ימקו בעונ' כמו וימסו אסוריו ׃ והיה · ועלתה · כמשמעו או כמו ונכרתה וככה יתוני עלה הכרית ופסק ׃ וגם יהודה · הם יתר העם שנשארו תעשה מלחמה בירושלם עם האויב להכרית זכרו אז ימצאו אנשי ירושלם זהב וכסף ובגדים מאוספי' והנה טעם ואספתי את כל הגוים בירושלם ׃ וכן תהיה מגפת הסוס · המק בשרו ועיניו ׃ והיה כל הנותר · זהו הפליטית שהזכיר בעבור שאמר למלך במוא תחת הלמ"ד ולא נפתח הלמ"ד כראש כי הוא סמוך והטעם למלך השם הוא המשיח כדרך ואני נסכתי מלכי וכתוב וישתחוו לו כל הגוים על שלמה או על המשיח בנו ׃ והיה

הגשם: גשמים מתש להבמיח פירות ארצם ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמצות החג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרבות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ולו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה ואם משפחת מצרים לא תעלה והם אין צריכי לגשמי שנילוס עולה ומשקה אות' ולא עליה' תהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגם יונתן לא עליהון יסק נילוס: תהיה המגפה. של רעב אשר יגוף יי'. זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל הגוים כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם: על מצילות הסוס. על הכתישות שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב: והיה. הסירות שהם היו לדשן אף הם היו של זהב ושל כסף כמזרקי' אשר לפני המזבח מצילות הסוס טנטניר"ש בלע"ז: ולא יהיה כנעני. לא יצטרכו לסחורה כמו כנעניה כ כנכבדי ארץ ד"א אין כאן עני:

והיה: ודו ולא עליהם יהיה הגשם כפה רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי ויפח אברהם את עיניו וי' עזב את עבדיו והאבן הזאת ואין יכול את בהדרש לפרש זאת בלשון אחרת כי לא ימצא זה הלשון כי אם בלשון ישמעאל ובלשון הקודם וטעם הגשם בסוכות כאשר העתיקו חכמי' להזכיר גבורות גשמים ולבקש רחמים עליה':

אל ירוש' ג' וסי' בשנה התשיעית לצדקיהו' נבאי ישר' הנבאים. אף כי ארבעת שפטי הרעים: בן אדם שים פניך אל ירוש'. בן אדם כתב לך את שם היום. ואספתי את כל הגוים אל ירוש'. והיה אשר לא יעלה מאת משפחו'. ויקהל דוד את כל שרי ישר' אז יקהל שלמה דדה. וישבו כל איש יהודה אל ירו'. ויסבו ביהוד' ויקבצו

וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם: וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: זֹאת תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרָיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלִַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא:

וִיהֵי דְּלָא יִסַּק מִן זַרְעֲיַת עַמְמֵי אַרְעָא לִירוּשְׁלֵם לְמִסְגַּד קֳדָם מַלְכָּא עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת וְלָא עֲלֵיהוֹן יְהֵי מִטְרָא: וְאִם מַלְכְּוַת מִצְרַיִם לָא תִיסַּק וְלָא תֵיתֵי לָא לְהוֹן יִסַּק נִילוֹס בְּרַם עֲלֵיהוֹן תְּהֵי מַחַת רְמָחֵי יְיָ יַת עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְקוּן לְמֵיחַג יַת חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא: דָּא תְּהֵי פוּרְעָנוּת מִצְרַיִם וּפוּרְעָנוּת כָּל עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְקוּן לְמֵיחַג יַת חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא: בְּעִידָּנָא הַהִיא יְהֵי עַל כְּרוּבַת סוּסַיָּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וִיהוֹן דּוּדַיָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ סַגִּיאִין כְּמִזְרְקַיָּא קֳדָם מַדְבְּחָא: וִיהֵי כָּל דּוּד בִּירוּשְׁלֵם וּבִיהוּדָה קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְיֵיתוֹן כָּל דָּבְחִין וְיִסְּבוּן מִנְּהוֹן וִיבַשְּׁלוּן בְּהוֹן וְלָא יְהֵי עֲבִיד תַּגְּרָא עוֹד בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ צְבָאוֹת בְּעִידָּנָא הַהִיא:

ואם. הזכיר משפחת מצרים בעבור שלא ירד שם גשם לעולם כי היאור ישקה את אדמתם ולא יחושו אם לא עליהם יהיה הגשם אף על פי שלא יחושו לעצירת הגשם מפני היאור תבוא עליהם מגפת כל העמים: ולא עליהם. יהיה הגשם פורענות תבוא לאשר לא יעלה ותלת עליהם תשרת בעבור אחרת עליהם תהיה המגפה המוך בשרו: זאת. חטאת. עונש כמו מחטאת סדום: וחטאת אל הגוים. שיהיה להם כהרות שישקו אדמתם לא י יוכלו מן המגפה גם אני ראיתי ארצו ככה: ביום. מצלות. מגזרת מצליצה בצלצלי' תלוים בצואר הסוסי' העולים לחוג יעשו הכהנים מהם סירו' לבשל בהם ויהיו רבים כמזרקים לפני המזב' לזרוק הדם: והיה. כנעני סוחר וטעם שלא ימכר אחד מן הסירות והמפרש כנעני ממש אין לו טעם כי זאת המשפחה א איננה ידועה היום והנה כל אלה הפרשיות שהם בסוף זה הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר יראנו המים החיים היוצאים מ מירוש' בקיץ ובחורף:

ספר מלאכי

ר"א

מַשָּׂא

דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי

מטל

פִּתְגָּמָא דַּיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי דְּיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ עֶזְרָא סָפְרָא: רְחֵימִית יַתְכוֹן אֲמַר יְיָ וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָה רְחֵמְתָּנָא הֲלָא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אֲמַר יְיָ וּרְחֵימִית יַת יַעֲקֹב: וְיַת עֵשָׂו רְחֵיקִית וְשַׁוֵּיתִי יַת טוּרוֹהִי לְצָדוּ וְיַת אַחְסַנְתֵּיהּ לְצָדוּת מַדְבְּרָא: אֲרֵי יֵימְרוּן אֱדוֹמָאֵי אִתְמַסְכַּנְנָא כְּעַן עַתְרְנָא נְתוּב וְנִבְנֵי חָרְבָתָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אִינּוּן יִבְנוּן וַאֲנָא אַפְגַּר וְיִקְרוּן לְהוֹן תְּחוּמָא דְּעַמֵּיהּ רַשִּׁיעָא וְעַמָּא דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן לוּט עַד עָלְמָא: וְעֵינֵיכוֹן יֶחֶזְיָאן וְאַתּוּן תֵּימְרוּן יִסְגֵּי יְקָרָא דַּיְיָ וְאַפְּתֵי יַת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל: הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ אִם כְּאַב אֲנָא אָן דְּאַתּוּן מְיַקְּרִין קֳדָמַי

ספר מלאכי

משא דבר יי'. שו"ר פור"ט בלע"ז ד דבר המשא ל למלאכי לשאת אותו אל בני ישר': ביד מלאכי. כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן ישעיה אומר מעת היותה שם אני ועתה יי' אלהים שלחני: ואהב את יעקב. לתת לו את ארץ חמדת צבי צבאות גוים ארץ שכבין כל צביות הגוים בה: ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ מפני יעקב אחיו ובנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה: ואשים הריו שממה. אינן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: כי תאמר אדום רוששנו. ואם את אדום מתחילתנו רשו' היינו אבל עתה שהעשרנו מביזת ירושלם נשוב ונבנה חרבות שלנו: כה אמר יי' וגו'. יגדל יי' מעל לגבול ישראל. יראה גדולתו מעל לגבולנו להודיע כי אהבנו עמו וית' ישבנא יקר' דיי' ואפתי ית תחום ארעא דישראל: בן. יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בני ועבדי ועתה אם אב אני לכם איה כבודי: אמר

ספר מלאכי

ויש אומרי' שהו' עזרא ולפי דעתי שהו' שמו כאשר הוא כתוב והוא סוף הנביאים ו ובעבור זה הזהיר זכרו תור' משה עבדי כי במותו נפסקה ה הנבואה מישראל: משא: נבואה והאומ' כי על ישראל התנבא טרם גלו אשור' כי לא היה נבי' שני לא דיבר נכונה כי הנה בעזרא ויעשו בני ישר' והם רובם

במה ח' קמצין הל"ים ושמעיה הנביא בא. וכל עזרא דכו': וביהודה ה' בקריא' וסי' במלכים ב' סי' יו: וסי' נמסר במלכים א' סימן כ"ב ובכיבה סי' ו': להנות ב' בתרי לישני וסי' להנות לבת יפתח. נחלתו לתנות מדבר: ועיניכם ב' א' חס' וא' מל' וסי' תשאו אל גלליכם. תראינה ואתם תאמרו יגדל יי':

יהוד' ובנימן ועוד כתו' כי חלל יהוד' קדש יי' אשר אהב ובעל בת אל נכר וזהו דבר כמו' נכריו' שכתו' בעזר' ועוד שאת' על אדום ואשים את הריו שממה וזה היה אחר חרבן ירו': אהבתי. הטעם כי אב אחד אחים היו עשו ויעקב ואני כשבעתי כי בריתי אקיים את יצחק ואני אהבתי יעקב ונתתי לו את ארץ כנען שנשבעתי לאבותיו לתת לזרעם וגרשתי עשו מארץ השם ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו ובעבור רשעו שמתי הריו שממה וכן קראהו גבול רשעה והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית: לתנות מדבר. תנות נקבות תנים זכרים: כי. רששנו. מגזרת רש ועושר: וקראו להם. הקוראים: ועיניכם. רואות זאת והיה ראוי שתודו השם ותאמרו יגדל יי' ויתכן להיות מעל לגבול ישראל דבק עם ואתם וככה הוא אתם השוכנים מעל לגבול אתם תאמרו יגדל השם ואחר שפירש איך אהב השם את יעקב החל להוכיח הנכבדים בהם שהם מורי התורה והם הכהנים: בן יכבד אב. בשכל הלב ידוע כי הבן חייב לכבד האב והעבד מוכרח לירא מאדניו ותשובת במה בזינו:

Malachi 417-421

אבן עזרא

תגישים · שאתם מגישים ולמה תאמרו במה גאלנוך זהו הגיאול שזה עשיתם בעבור היות מזבחי כבזה בעיניכם והוא השולחן וביחזקאל כתיב על המזבח זה השלחן אשר לפני ה׳ : וכי · אין רע · בעיניכם : לפחתך · כמו פחת יהודה : הירצך · שיאהבך בלבו : או הישא פניך · לעשות בקשתך : ועתה · משפט כהני צדק היה להתפלל בעד ישראל ככתוב בספר יואל יבכו הכהנים וגם כתוב ו ויקנא יי׳ לארצו וטעם חלו נא פני יי׳ על ה המארה שאכו כארים כאשר כתוב ויחנכו כי בעבורכם באה זאת הרעה וזהו מידכם ה היתה זאת לכם : מי · יתן אחרים או אחד מכם לו יהיה כן שאחרים או אח׳ מכם יסגור דלתי העזרה : ולא תאירו · תבעירו מגזרת ראיתי אור ו והכל מגזרת אור : כי ממזרח השמש · מקצה הארץ ועד קצה הארץ כן הוא הישוב ובכל מקום לו כאילו היו מקריבים לי דבר ככבר מוקטר היה ת מוגש לפני ומנחה ט טהור׳ או מוקטר שם כמו קטור והיו שומעי׳ בקולי לגדל את שמי הגדול · אחר כן אמר לי הר׳ בה חכם על זה הפסוק פירוש ככה מאד׳ והוא רב קצ׳ ה העכין כי הנביא על ה הבזיון ועל הגיאול ש שהיו מחללין את השם על כן הוא אומ׳ כי בכל היטוב ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וככבר ובכל ת מקום שבעולם יחשב בעיני הדבר הזה שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאילו הם בכל ת מקום יביאו לפני ל לשמי כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים ל להגיש לפני לחם ת מגואל ועור ופסח ו וחולה ואיננו רע א בעיניכם ולמה לא ת תשימו על לב כי גדול שמי בגוים ואתם ת מחללי׳ אותו : ואתם · מגוא׳ · הוא וניבו נבזה אכלו · הטעם כפול וניבו הוא לחמו מגזר׳ תנובה וככה ניב ש שפתים שהוא פרי ה השפתים כי כל דבר יש לו פרי כפי ענינו : ואמרתם · מתלאה · חסר ה״א כמו מזה שדרך מה זאת התלאה בעבור המאר׳ אין לאם לטוס בטולחן : והפחת׳ אותו · שהוא כמו פיח ואין בו כרי : והבאתם · הנה השולחן רק ועל המזבח תניחו איננו כאשר רציתי : וארור נוכל ויש בעדרו · חוטב מגזרת בנכליהם דרך מרמה · זכר שהוא תמים ומשחת כמו מושלך : ועתה · דברתי אליכם : אם · וארותי את ברכותיכם · כדרך יגיה חשכי וגם ארותיה מפעלי הכפל והטעם הברכה : וגם · ככה עשיתי עד עתה כי ארותי את הברכה מפני שלא שמתם על לבי : הככי

רשי

אמר יי׳ צבאות לכם · אתם הכהנים הבוזים את שמי : ואמרתם במה בזינו · כלו׳ ידעתי שתאמרו לי במה בזינו · הרי הבזיון מגישים על מזבחי וגו׳ : ואמרתם · כלו׳ ואם תאמרון : במה גאלנוך · גאלנו לך את לחם מזבחך אכי משיב לכם כי בזו את גאלתם אותי באמרכם שולחן יי׳ נבזה הוא בוזים היו לחלוק איש כאחיו במנחות ובקרבים ואומ׳ מאחר שהו׳ אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה ו וזבח כנגד זבח עורח וכו׳ ל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואח׳ : אין רע · וכי אין דבר זה רע · ועתה חלו נא פני · ועתה אתם הכהנים העושים הרעה הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמי׳ הרי מידכם היתה זאת הרעה : הישא את פניכם · לשמוע תפלה תפיכם ולחון את שולחיכם : מי גם בכם ויסגור דלתים · הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגו׳ דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן התועבה הזה : ולא תאירו את מזבחי חנם · באישים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי חפץ בכם ורבותינו דרשוהו בתורת כהנים ד׳רש אומ׳ לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה שכר הדלק לי את הנר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא ה האירתם מזבחי חנם קל וחומר שלא עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם : גדול שמי בגוים · אמרו רבו׳ דקרו ליה אלהא דאלהיא אפי׳ מי שיש לו ע״ז יודע שהו׳ אלוה שהו׳ על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי אף האומות ורבותינו פי׳ אלו תלמידי חכמים העסוקים ב בהלכות עבוד׳ בכל מקום וכן כל תפלת ישראל שמתפללין בכל ת מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת״י וכל עידן דאתון עבדין רעותי אנא מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן זכאי קדמי וכן פי׳ המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוי׳ ואני אהבתי וחבתי עליכם שבכל מקום שאת׳ מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי : ומנחה טהורה · הוא לי כיעל ידיכם שמי נורא בגוים ואתם מחללים אותי ואת שמי : וניבו נבזה אכלו · ניבו של מזבח הטגור בשפתיכם זהו תמיד כבזה אכלו אתם אומ׳ עליו כלומר כבר הובאתם עליו רבה זו וניב זה החזקת׳ למזבחי אכלו מאכלו : ואמרתם הנה מתלאה · בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת לחטיב למבחר נדרים וכן ת״י הא דאיתינא מליאותנא : והפחתם אותו · זו אחת מי״א תיבו׳ של תיקון סופרי׳ הפחתם אותו אותי נכתב אלא שכינה הכתו׳ וכתבו אותו והפחת׳ והדאבתם לשון מפח נפש אותי ואת שולחני : נוכל · מתנכל בתרמה בדברי שקר לפני לאמר אין לי טוב׳ מזו ויש בעדרו זכר · אל ההגון לעולה והו׳ נודר זבח משחת בעל מום כמו משחת בהם : אכי׳ · הכהני׳ אכי מצו׳ המצו׳ הזאת שלא תקריבו זה על מזבחי : וארותי · וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר : גם ארותיה · ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי באם לא ישמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אכי מעתה ארותיה : וזריתי

מסורה

ז׳ מל׳ בליש׳ אדנות וסימ׳ מעתר בגוה תנינא דפסוק · אשר אדוניה שם עד האור · ואם אדונים אני איה מוראי אמר יי׳ · וטוב אדוניה הלוים · אל יד ארוניהם · גדול אדונינו ורב כח · יאמר נא אדננו חסר דחסר · גדול אדונינו ורב בח מ׳ל דכ׳ל · ושארא אדנינו כתיב : ואתה ועתה י״ח בטעם תברי׳ וסי׳ נכסר בסדר בהעלתך ·

מקרא

ואם־אדונים אני איה מוראי אמר
יהוה צבאות לכם הכהנים בוזי שמי
ואמרתם במה בזינו את־שמך:
מגישים על־מזבחי לחם מגאל
ואמרתם במה גאלנוך באמרכם
שלחן יהוה נבזה הוא: וכי־תגשון
עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח
וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך
הירצך או הישא פניך אמר יהוה
צבאות: ועתה חלו־נא פני־אל
ויחננו מידכם היתה זאת הישא
מכם פנים אמר יהוה צבאות: מי
גם־בכם ויסגר דלתים ולא־תאירו
מזבחי חנם אין־לי חפץ בכם אמר
יהוה צבאות ומנחה לא־ארצה
מידכם: כי ממזרח־שמש ועד־
מבואו גדול שמי בגוים ובכל־מקום
מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי־
גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות:
ואתם מחללים אותו באמרכם
שלחן יהוה מגאל הוא וניבו נבזה
אכלו: ואמרתם הנה מתלאה
והפחתם אותו אמר יהוה צבאות
והבאתם גזול ואת־הפסח ואת־
החולה והבאתם את־המנחה הארצה
אותה מידכם אמר יהוה: וארור נוכל
ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת
לאדני כי מלך גדול אני אמר יהוה
צבאות ושמי נורא בגוים: ועתה
אליכם המצוה הזאת הכהנים: אם־
לא תשמעו ואם־לא תשימו על־לב
לתת כבוד לשמי אמר יהוה צבאות
ושלחתי בכם את־המארה
וארותי את־ברכותיכם וגם ארותיה
כי אינכם שמים על־לב:

תרגום

ואם כריבון אנא אן דאתון דחלין מן קדמי אמר יי׳ צבאות לכון כהני דמבסרין על שמי ואם תימרון במה בסרנא על שמך : מקרבין אתון על מדבחי קרבן מרחק ואם תימרון במה מרחיק כד אתון אמרין פתורא דיי׳ בסיר הוא : ודאתון מקרבין דעויר לדבחא הלא ביש ודאתון מקרבי דחגיר ודמריע הלא ביש קריבוהי כען לשלטונך דעלך היתרעי בך או היסב אפך אמר יי׳ צבאות : וכען צלו כען קדם אלהא ויקבל צלותנא מידכון הות דא היתנסבון לכון אפין אמ׳ יי׳ צבאות : מן אף הכא בכון ויגוף דשי בית מקדשי ולא תקרבון על מדבחי קרבן מרחק לא רעוא קדמי בכון אמר יי׳ צבאות וקורבן לרעוא לא אקבל מידכון : ארי ממדנח שימשא ועד מיעליה רב שמי בני עממיא ובכל עידן דאתו׳ עבדין רעותי אנא אקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידכון ו וצלותכון כקורבן דכי קדמי ארי רב שמי ביני עממיא אמר יי׳ צבאות : ואתון מחללין יתיה בדאתון אמרין פתורא דיי׳ בסיר הוא ובסירן מתנתא מיניה : ואם תימרון הא דאיתינא מליאותנא ושביקתון יתיה אמר יי׳ צבאות ומיתן אתון דאניס ודחגיר ודמריע ומיתן אתון ליה בקורבנא האקביל יתיה ברעוא מידכון אמ׳ יי׳ : וליט דיעביד בנכיל ואית בעדריה דכר והוא חייב ל לנדר ודבח דמתבל קדם יי׳ ארי מלך רב אנא אמר יי׳ צבאות ושמי חסין בעממיא : וכען לכון תפקידתא הדא כהני׳ : אם לא תקבלון ואם לא תשוון דחלתי על לבא למיתן י יקרא לשמי אמר יי׳ צבאו׳ ואשלח בכון ית מארתא ואלוט ית ברכתכון ואף אלוטיניה ארי ליתכון משוון דחלתי על לבא :

מסורה (בגליון)

ל חל ות חל בליש׳ · ג׳ חר חס׳ י קד׳ ל · יד ל׳ כ בני׳ ה ל׳ וחס׳ יד · ל · ל · יחבטל · ל · ל · א · ל · ד · ל · ה׳ ב׳ מל · ג׳ כתרי ליש׳ · ל · ל · ל חל · ל · יב חל · כ׳ ספ׳ · ל חל · ל · ז׳ כתי׳ כן · ד׳ ל כבל · יו חבע׳ פסו׳ · ל · ל ומל · ל · ל

מזי ל יתר כת׳ ה׳א ויתר כת׳ אור שאינון׳ זוגין רמיין · אותו ה׳ח מלין מיתן סופרי׳

מבואו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ כי ממזרח שמש ועד מבואו · אל אלהים יי׳ דבר ויקרא · עשה ירח למועדים · מהלל שם יי׳ דהלל · תנינא חס׳ דאל אלהים : טהורה ה׳ נ׳ מ׳ל וב׳ חס׳ וסימ׳ אשר לא טהרה היא שנים · אשר איננה טהרה · לשמי ומנחה טהורה · כל צפור טהורה תאגלו · יראת יי׳ טהורה · ג׳ בתראי מ׳ל וחד ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא : לאדני ז׳ כתיב כן וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן כ״ח : אם לא ח׳ ר״פ וסימ׳ אם לא ימצא הגנב ונקרב · אם לא תשמור לעשות · אם לא את דמינכות · אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב דסי׳ · אם לא ישוב חרבו ילטוש · אם לא שויתי ודוממתי · אם לא תדעי לך היפה בנשים · וכל ר״פ דאיוב דכוו׳ אם לא כב״ב ואם לא וסימ׳ ואם לא איפא מי יכזיבני · ואם לא ישבעו בשלחי

וזריתי פרש. של בהמות חגיכם על פניכם כלו׳ לא תקבלו שכר מאחי כי אם לרעה
ולבשת ולגעור לכם את זרע השדה: ונשא אתכם אליו. פרש בהמות יקר בכורותיכם
ישאו אתכם אליו להיות זוללים וכבזים כמוהו: להיות בריתי את לוי. שאני חפץ
שתקימו אות בברית שבריתי לשבט לוי. החיים והשלום. שנאמר לפנחס את בריתי
שלו׳ והוכנה לו ולזרעו אחריו והרי
שיהא זרעו בחיים: ואתנם לו.
שיקבלם במורא וכן עשה וירא כי
: נחת. לשון חתת כתירא:
בשלום ובמישור הלך אתי.
אהרן ואלעזר ופנחס וכן במעט
העגל השיבו כל שבטיהם מעון
שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי:
כי שפתי כהן. עליהם מוטל
לשמור דעת למה שהרי תורה י
יבקשו מפיהו שכבר דבר זה ת
תמור להם יורו משפטיך ליעקב.
כי מלאך. שלוחו של הב״ה
כמלאכי השרת לשרת לפניו ו
ולילכם לפנים במחיצתו:
לחלל ברית אבותינו. ברית שכר׳
הב״ה עם אבותינו בסיני: כי חלל
יהודה. את עצמו שהיה קדש
ליי׳ ראשית תבואתו: ובעל בת א
נכר. שנשאו נשים נכריו׳ בבבל
ואפילו הכהנים כמו שמפורש
בספר עזרא ורבותינו אמרו ת
מלאכי זה עזרא: ער ועונה. ער
בתלמידים ועונה בחכמים ער
לשון אדם חריף: ומגיש מנחה.
ואם כהן הוא לא יהיה לו בן ת
מגיש מנחה: שנית תעשו.
הראשונה שהוכחתי הרבה היא
קשה שנש׳ גויה ואפילו הוא פנוי
וזאת שנית קשה ממנה שהכשוי
ישראלית כשאו עליהם את ה
הנכריות לפי שנתפתתו ישראליות
ברעב ובגולה ונתגנו עליהם והיה
מוסיבה בביתו גרורה באלמנות
חיות והנכרית היתה גברת:
כסות דמעה את מזבח: שהיו
באות לפני מזבח יי׳ ובוכות לפניו
ואומרות מה חטאנו ומה מצאו
אנשינו בנו עול הננו לפני המזבח
להצדק בשוטות: מאין עוד פנות
ונו׳. עד שאיככם כדי שאפנה
אל מנחתכם ולקחת רצוי מידכ׳:
אנקה. לשון אנחה שאדם
מצטע׳ בלבו דמוכיש׳ בלעז ואב
לכולם האנק דום ואם אנק׳ לשון
צעקת היכן הדממה ותרגומו ר
דמרנקין וכן תרגום וקוטותם
בפניכם ותדנקון לשון אדם ה
הנוהם ומצטער בעצמו: ולא

והשלום ב׳ וסימ׳ בריתי היתה אתו והחיים.	האמת והשלום ארבו:	ורבים ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ורבים השיב מעון.
ורבים מביאים מנחה ליי׳ ד״ה.	ורבים מהכהנים ב׳ בפסוק עזרא.	ורבים בישני אדמת עפר יקיצו. ורבים
מעמי הארץ מתיהדים: ותורה ה׳ וסימ׳ כי שפתי כהן.	הוה על הוה. ויקם עדות. כי נר מצוה.	ואת שבת

ב׳ חד מל הנני גער לכם את־הזרע וזריתי פרש
ג׳ על־פניכם פרש חגיכם ונשא אתכם
אליו: וידעתם כי שלחתי אליכם
את המצוה הזאת להיות בריתי
את־לוי אמר יהוה צבאות: בריתי
ב׳ היתה אתו החיים והשלום ואתנם־
ל׳ וחס׳ לו מורא וייראני ומפני שמי נחת
כ״ח בליש׳ הוא: תורת אמת היתה בפיהו ועולה
ב׳ לא־נמצא בשפתיו בשלום
ו׳ ובמישור הלך אתי ורבים השיב
מעון: כי־שפתי כהן ישמרו־דעת
ה׳ כ״ח בליש׳ ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך
יהוה־צבאות הוא: ואתם סרתם
מן־הדרך הכשלתם רבים בתורה
ל׳ וחד וסיחס ל׳ שחתם ברית הלוי אמר יהוה
צבאות: וגם־אני נתתי אתכם נבזים
ושפלים לכל־העם כפי אשר אינכם
ל׳ שמרים את־דרכי ונשאים פנים
ל׳ כיס אחד בתורה: הלוא אב אחד לכלנו הלוא
ל׳. ל׳ אל אחד בראנו מדוע נבגד איש
באחיו לחלל ברית אבתינו:
ז׳ בגדה יהודה ותועבה נעשתה
כ״ח בישראל ובירושלם כי חלל יהודה
ו׳ קדש יהוה אשר אהב ובעל בת־אל
ב׳. ג׳ נכר: יכרת יהוה לאיש אשר יעשנה
ל׳ ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה
יו״ל ליהוה צבאות: וזאת
שנית תעשו כסות דמעה את־מזבח
ל׳. ג׳ יהוה בכי ואנקה מאין עוד פנות אל־
ד׳ המנחה ולקחת רצון מידכם: ואמרתם
ו׳ כליש׳ על־מה על כי־יהוה העיד בינך
ל׳ מל ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה
ל׳ בה והיא חברתך ואשת בריתך:

הא אנא נזיף לכון בעללת בר ב׳ חד מל
זרעא ואיגלי בהתת חובכון על ג׳
אפיכון ואבטל רבות חגיכון ו
ויתמנע חולקיכון מיניה:
ותדעון ארי שלחית לותכון ית
תפקידתא הדא למהוי קימי דעם ב׳
לוי אמר יי צבאות: קימי הוה עמיה ל׳ וחס׳
חיי ושלמא ויהבית ליה אולפן א כ״ח בליש׳
אוריתי שלים ודחיל מן קדמי ומן
קדם שמי דחיל הוא: אוריתא ב׳
דקושטא הוה בפומיה ושקרא ו׳
לא אשתכח בסיפותיה בשלמא
וברעותא ובתריצותא הליך ה׳ כ״ח בליש׳
קדמי וסגיאין אתיב מחובא:
ארי שפתי כהין יטרון מדע ו
ואוראה יבעון מפומיה ארי משמש
קדם יי צבאות הוא: ואתון
סטיתון מן אורחא אתקילתון ס
סגיאין באוריתא חבילתון קימא
דעם לוי אמר יי צבאות: ואף
אנא יהבית יתכון בסירין ו
וחלשין לכל עמא כמא ד
דליתכון נטרין ית אורחן דתקנן
קדמי ונסבין אפין באוריתא:
הלא אבא חד לכלנא הלא אלהא
חד ברא יתנא מא דין נשקר גבר
באחוהי לאפסא קימא די עם
אבהתנא: שקרו דבית יהודה
ותועיבתא אתעבידת בישראל
ובירושלם ארי אפיסו דבית יהודה
נפשהון דהוות קדישא קדם יי די
רחם ואתרעיאו למיסב להון נשין
בנת עממיא: ישיצי יי לגבר
דיעבדינה בר ובר בר מקירוי ו
יעקב ואם כהין הוא לא יהי ליה
מקריב קורבנא בבית מקדשא
דיי צבאות: ודא תנינות די
אתון עבדין חפרת דמעתא ית
מדבחא דיי די בכן ודי מרנקין ס
מדלית עוד אתפנאה לקורבנא ולקבלא יתיה ברעוא מידכון: ואם תימרון על מה
על דיי אסהיד בינך ובין אתת ינקותך די את שקרת בה והיא שותפתך ואיתת קימך:

קרשך: נעשתה ט׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. נעשתה התועבה הזאת בישראל.
והג דלך ושמעת ודרשת. בגדה יהודה. ואחיתפל ראה כי לא נעשתה. ויקם יי׳ את דברו אשר דבר עלינו
ב׳ בפסוק. כי נודעה׳ ידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה: ולקחת ד׳ בקריא׳ וסימ׳ יברוהי׳ דיוסף
לבושן דרעוא ופי׳ בריצא:

בחור בתולה: בת אל נכר. עוברת ע״ז והטעם שאיכה מאב אחד ומאל אחד: יכרת. ער עונה. מטעם העניין בן ונכד ויפת אמר
כאשר תלין נפשו יהיה בנו ער ועונה כי לא נכרתה משפחתו ואם השומה זאת התועבה כמו אשר יעשנה הוא כהן לא יהיה לו בן מגיש
מנחה: וזאת. טעם שנית כי האחת הגזול ובעל מום והשני כי מזבחי מכוסה דמעה בכי ואנקה בעבור בנות ישר׳ הבוכות ולא אפנה
עוד אל מזבחותיכם ואין לירצון בה: ואמרתם. והתשובה על כי השם היה עד בינך ובין כל אחד ואחד ובין אשת נעוריו: ולא

הנני. אגער בזרע שלא יצמח בעבור היות שולחני ריק ומלתחגיכם כמו אסרו
חג בעבותי׳ והנה פרוש חגי׳ קרבנותי׳ אזרה אותם על פניכם וטעם ארחיקכם
מעל פני שלא אראה אתכם: ונשא אתכם. הנושא הוא האויב אליו: וידעתם.
אז תדעו אם לא תשמעו אלי עתה ידבר עם ישראל שהם חייבים לכבד הכהנים
משרתי השם ועשו כ
כאשר יורו אתכם ולא
תביאו מנחה בעל מום
: בריתי. כרתי ברית
עמו כי בעבור שהוא
מקריב קרבני יהיה ל
לישראל החיי׳ והשלום
וטעם ואתנם על ישרא
שהשם נתנם לו שירא
ממנו והוא ירא השם:
נחת הוא. מבנין
נפעל והשלם ננחת
כמו לב נשבר ונדכה
מגזרת יקראו חתת ו
והטעם כפול וים
אומרים כי ואתנם לו
מצות וחוקים והם ת
תורת כהנים: תורת.
אמר יפת זה כא׳ על
אהרן ורבי ישועה אמ׳
על פנחס והנכון כי
על שניהם אמר ועל
בניהם הקדושים כי
ככה ראוי להיות כהן
גדול: היתה בפיהו.
איננו מקבל שוחד:
ועולה. לשאת פנים:
בשלום. עם ישראל:
ומישור. לשמו׳ מצותיו:
כי. דבק כי בהיות
הכה׳ ישר ירבו הישר׳
והנה שפתי כהן דבק
עם אשר למעלה כי
מלאך שליח השם הו׳
בינו ובין ישראל:
ואתם. יוכיח אתשלא
ישמעו אליהם להביא
הגזול: הכשלתם.
אתם מורי התורה:
עם. אתם בזיתם
אותי לאמר כי מזבחי
בזוי הוא עתה יוכיח
הכהנים שהם נושאים
פנים לגדולים: הלא
. פרש׳ אחרת להזכיר
עון אחר שהיו מגרשי׳
נשותיהם והם בוכות
בעבור נשים נכריות
ככתו׳ בספר עזר׳ והיה
להם לשום לב לאמר
הלא אב אחד הוא ו
יעקב אם כן שאבינו
אחד ובוראינו אחד
למה נבגו׳ איש באחיו
או באחותו כי בעבור
זאת היא הפרש׳ לחלל
ברית אבותינו שקיבלנו
את התורה: בגדה.
קדש השם לישראל
בנים ובנות ככתוב ת
מכעס בניו ובנותיו:
ובעל. מגזרת כי יבעל

ולא אחד· מכם עשה כרת וכשארה רוחו לו ואם תאמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים במכות השם וטעם ושארה רוחו לו שלא להתערב עם בת אל נכר על כן כתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריכם אל יבגוד רוחכם: כי שנא· השם ישנא שישלח איש את אשתו הטהורה ושנא אשר יכסה או השם יראה חמסו שהוא בסתר: הוגעתם·

פרשה אחרת ידענו כי השם הנכבד לא יגע ואיך ייגיעהו מעשיו רק הוא כלשון בני אדם שלא יכבול עוד כל עושי רע לולי שהוא טוב בעיניו לא היה מניחו לעשות ואם תאמרו עוד יעשה משפט מתי יהיה זה והיה הוא למה לא יעשה משפט ואת הנבואה לעתיד

ובתחלה יבא אליהו כאשר הוא כתו' בסוף הספר: הנני שולח מלאכי· יתכן להיותו משיח בן יוסף: האדון· הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול: ומי מכלכל· כפול כמו יכיל מטלטל ויטילו· כי הוא כאש מצרף· והנה זאת הנבואה בנבואת זכרי' והבאתי את השלישית באש: וכבורית· שתוך של מכבסים: וישב כמצרף ומטהר כסף מכל פסול: וטהר את בני לוי· הם הכהנים ולא יעשו כאשר הם עושים עתה: וערב': כימי עולם· בהיותם בבית ראשון: וקרבתי אליכם· שיהיו בימי' השם: והייתי עד· שאגלה לכל מה עשה ומטי תשפטגר: כי· לא שניתי· לא יקרה לי שינוי כמו שונות מ מכל עם: ואתם בני יעקב לא כליתם· כי אם מת האב נשאר הבן: למימי· הלמ"ד נוסף כמו השליש' ל לאבשלום בן מעכה: שובו· אומר לדור ההוא שהוא בזמנו ותשובת במה נשוב: היקבע· הנה הוא המעשר והתרומה כי תאמרו איך נתן עין יפה מזה המעט וזה לא טוב שאתם קובעים אותי מפני המארה והחסרון אשר אתם נארים וחסרים כי אם כה תעשו הביאו את כל המעשר והריקותי לכם ברכה ולא ישחת עוד ופי' קובעים כמו מסכון מתסככים ומעככים אתם את הראוי לי היקבע הנה הוא המעש' והתרומה שלא יתנו בעין רעה במארה הוא ראוי שתיכרו ולא תקבעו אותי: ועתה

ונשמרתם ה' בקריא' וסימ' ואת העם צו לאמר אתם עברים· ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם· ונשכרתם מאד לנפשתיכם לאהבה דד"ה· ובאשת נעוריך אל יבגוד· ודבתריה ולא תבגדו: ומלאך ב' פתחין וסימ' ומלאך הברית אשר אתם חפצים· ומלאך פניו הושיעם· וכל דסמוך לאדכרה בותיה פתחין:

15 וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד: 16 כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ: 17 הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה הוֹגָעְנוּ בֶּאֱמָרְכֶם כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט:

ג 1 הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה־דֶרֶךְ לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר־אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: 2 וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים: 3 וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: 4 וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ‍ִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: 5 וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: 6 כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם: 7 לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב: 8 הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: 9 בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ:

הֲלָא חַד הֲוָה אַבְרָהָם יְחִידִי דִי מִינֵיהּ אִתְבְּרִי עַלְמָא וּמָה חַד בָּעֵי אֱלָהֵין דִי יִתְקַיַּים לֵיהּ וְלַד מִן קֳדָם יְיָ וְתִסְתַּמְרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וּבְאִתַּת יְנִקוּתָךְ לָא תְשַׁקַּר: אֲרֵי אִם סָנֵית לַהּ פִּטְרַהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְלָא תְכַסּוּן חֲטָאָה בִּלְבוּשָׁךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתִסְתַּמְּרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וְלָא תְשַׁקְּרוּן: אַלְהֵיתוּן קֳדָם יְיָ בְּפִתְגָמֵיכוֹן וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָה אַלְהֵינָא קֳדָמוֹהִי כְּדַאֲתוּן אָמְרִין כָּל דַּעֲבִיד בִּישׁ תַּקִּין קֳדָם יְיָ וּבְהוֹן רַעֲוָא קֳדָמוֹהִי אָן אִיכָא אֱלָהָא דַּעֲבִיד דִּינָא: הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאֲכָא וִיפַנֵּי אוֹרְחָא קֳדָמַי וּבִתְכֵּיף יֵיעוּל לְהֵיכְלֵיהּ רִבּוֹנָא דִי אַתּוּן בָּעַן בֵּיהּ וּמַלְאַךְ קְיָמָא דִי אַתּוּן צָבַן בֵּיהּ הָא אָתֵי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: וּמַן מְסוֹבַר יַת יוֹם מֵיתוֹהִי וּמַן יְקוּם בְּאִתְגַּלְיוּתֵיהּ אֲרֵי רוּגְזֵיהּ כְּאִשָּׁתָא מְמַסֵּי וּכְבוֹרִיתָא דִמְחַוְּרִין בַּהּ וְיִתְגְּלֵי לְצָרְפָא וּלְדַכָּאָה כִּגְבַר דִּי מְצָרֵיף וּמְדַכֵּי כַּסְפָּא וִידַכֵּי יַת בְּנֵי לֵוִי וִיזַקֵּיק יָתְהוֹן כְּדַהֲבָא וּכְכַסְפָּא וִיהוֹן קֳדָם יְיָ מְקָרְבִין קוּרְבַּן בִּזְכוּ: וְיִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ קוּרְבַּן אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם כְּיוֹמֵי עַלְמָא וּכְשְׁנַיָּא דְמִלְקַדְמִין: וְאִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן לְמֶעְבַּד דִּינָא וְיִהֵי מֵימְרִי בְכוֹן לְסָהִיד סוֹהֵי בְּחַרְשַׁיָּא וּבְגִיּוֹפַיָּא וּבְדְמִשְׁתַּבְעִין לְשִׁיקְרָא וּבְאָנְסֵי אַגְרָא אֲגִירָא אַרְמְלָא וְיַתָּם וּמַסְטַן דִּין גִּיּוֹרָא וְלָא דְחִילוּ מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: אֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא אַשְׁנֵיתִי קְיָמִי דְמִן עַלְמָא וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מְדַמַּן דְמַן דְמָאִית בְּעַלְמָא אִתְדִּין דִּינֵיהּ פְּסִיק: לְמִיּוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן סְטֵיתוּן מִן קְיָמִי וְלָא נְטַרְתּוּן תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא נְתוּב: הֲיִרְגַּז גְּבַר קֳדָם דַּיָּינָא אֲרֵי אַתּוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא אַרְגֵּיזְנָא קֳדָמָךְ בְּמַעְשְׂרַיָּא וּבְתְרוּמָתָא: בִּלְוָטָא אַתּוּן מִתְלַטִין וְקֳדָמַי אַתּוּן מַרְגְּזִין עַמָּא כּוּלְּהוֹן:

מזהב ג' דגשי' וסימ' וישב מצרף ומטהר· בחנני כזהב אצא· תלי נחשת מזהב: למשפט ט"ו וסימ' נמסר בשמואל כ' סימ' טו: ואשובה ו' וסימ' אבי השביעני לאמר· ואשובה אל אחי אשר במצרים· השיבני ואשובה כי אתה· אל אישי הראשון· עד איש האלהים ואשובה· למימי אבותיכם סרתם מחקי:

ולא אחד עשה· הקב"ה לאדם וחוה תחילה: ושאר· הרוחות והנפשות לו היו מאדם הראשון יצאו כולם: ומה האחד מבקש· שבזוג מבקש למצוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהיא זרע אלהים מה הוא תובעה שמבזה אותה וזהו לשון תרגום של יונתן לא שיונתן תרגם ומה האחד מבקש כי אם זרע אלהים והפירוש נכון אם לא שהאחד נקוד ב בטעם זקף כותך טעם הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אצל זרע אלהים ויש פותרים על פי האגדה שנקבצו נשואי הנכריות אל ה הנביא אמרו לו ולא אברהם ע עשה כן שנשא הגר על אשתו את' להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היתה לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא שינו לא במקרא ולא ת במשנה שאר משמש לשון א אחר אלא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון שירייס כמו אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה ו ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותה שפיר' אבל לשון ש שאחר משמש אין שאר משמש: ונשמרתם ברוחכם ובאשת כ נעוריך אל יבגוד· רוחך כי שנא שלח· רבותינו חלוקין בה במסכת גיטין יש מהם אומרים אם שנאת שלח אותה בגט ותנשא לאחר: וכסה חמס על לבושו· אבל זאת כלום הוגנת לעשות ש שתפרוש עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוש על א אותו טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומצערה תמיד: באמרכם כל עושה רע וגו' או איה אלהי המשפט· לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה ל לצדיקים מעונים ונכשלים א אומר' אתם בלבבכם אחת משני דרכים הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ל ליפרע· וכן פתרון לשון המקר' כל עוש' רע טוב בעיניו לכך הוא מצליח אות' או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם · הנני שולח מלאכי· לבער את הרשעים· ומלאך הברית· נוקם נקם בריתי: ופנה דרך· מן הרשעים: האדון אשר אתם מבקשים· אלהי המשפט: ומי מכלכל· ומי יכיל ומי העומד שיוכל לעמוד: וכבורית מכבסי': כבורית של מכבסי' שמעביר את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה : בורית· עשב הוא שמעביר את הכתם בל' אר"בה שני"רא ולשון בורית דבר המנקה ומטה' כמו ברי לבב: וישב מצרף· יפנה מכל עסקיו להיות כצורף המצרף ומטהר כסף: כי אני ה' לא שניתי· אף על פי שאני מאריך אפי לא שינית דעתי עלי מבראשו' לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב: ואתם בני יעקב· אף על פי שמתים אתם ברעתכם ולא ג גמיתי מן הרשעים בחיים: לא כליתם. איככם כלים מלפני והכתתי לי הנפשות שבות מהם דיני בניהם וכן ת"י ואתון דבית יעקב מדמן דמאן דמית בעל' מא הדין דיניה פסיק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע מתנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי אותה ושניתי לה אבל אתכם העמדתי אחר פורענו' הרבה וחפי כלים ואתם איככם כלים: היקבע אדם· רבו' פי' לשון גזילה ולשון ארמי הוא· המעשר והתרומה· שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלוים היא גזילתי: במארה אתם כארים· על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ"י כן אותי קובעים: ויהי

ועתה הביאו אפתח ארובות השמים והריקותי לכם דרך משל על רוב ברכות עד בלי די. אחרי לבדו רק יותר: וגערתי לכם באוכל. שלא יבוא עליו מין קללה כמו ארבה וחסיל: ואשרו. כי אני חפץ בכם ובארצכם: חזקו. זאת הנבואה לעתיד כי טעמה דבק כי הנה יום בא: אמרת: קדורנית. כמו קודר שחותי מיראת השם: אז נדברו יראי ה'. המשכילים וטעם ויכתב כתוב בשמים מכתב לא ימחק. ליראי השם הם הצדיקים. ולחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד השם הנכבד והנורא: והיו. תלת כנגלה דבקה עם והיו לי אשר אני עושה משפט: ושבתם. לאנשי הדור ההוא כי זה הוא סוף כל הנבואות: זדים וכל עושי רשעה. הטעם כפול: ולהט. כמו ואת להט החרב: וזרחה. עיקר היום הוא השמש כאשר היא השמש והיום רד אחר השמש וככה היום הבא ואחר השמש לא תזיק אנשי השם רק מרפא. טעם בכנפיה האור היוצא מהשמש הפרוש על פני הארץ כמו כנפים: ויצאתם. לאור השמש: ופשתם. פרקתיו: ועסותם. מגזרת עסים על שם שמעסים הענבים ברגל או בכל רב המעשה כי אז תגבר יד הצדיקים על הרשעים: ביום אשר אני עושה. זה שהזכיר שמש צדקה: זכרו תורת משה עבדי. ושמרו כי היא תלמדכם דרך יראת השם: ובבוא היום הנזכר אז תמלטו: הנה. דברי השם ויום הוא הנזכר: והשיב. כדרך יהיה לו עליכם לבב אחר והפך זה בן מבכל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול ועתה אחתום פירוש זה הספר בדבר אליהו שבאלנו שהיה בימי אחזיהו בנו של אחאב ומצאנו כתוב כי יהורם בן אחאב ויהושפט שאלו אלישע הנביא וכתוב פה פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה לאות כי כבר עלה בסערה השמימה כי לא אמר הכתוב יוצק מים ועוד כי לא נפרד אלישע מעל אליהו אחר שפרשו עד עלותו והנה מצאנו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו כתוב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וזה יורה כי אז כתבו ושלחו אליו ואולי היה כתוב לפני עלותו היה כתוב וימצא או ויובא אליו מכתב שהניח אליהו ואין ספק כי בימי חכמינו הקדושים נגלה והשם ברחמיו יחיש את נבואתו וימהר קץ ביאתו:

פירושיו אני המחבר אברהם בר מאיר בן עזרא הספרדי שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושבע עשרה בריאת העולם בחדש טבת בעיר רודוס:

רשי

ויהי טרף: יהי מזון מצוי לעמכי: וגערתי לכם באוכל. בחסיל ובגזם האוכל לכם את תבואת השדה והגפן: ארץ חפץ. ארץ שחפצו בה. שוא עבוד אלהים. על חנם נעבדנו כי לא נקבל שכר: קדורנית. בשפל רוח: ועתה אנחנו מאשרים וגו'. אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואי' אנו הרשעים מצליחים עד כי מאשרים אנו אותם על מעשה רשעם: גם בחנו אלהים. לומ' נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה ולא נכשלו: אז נדברו וגו'. אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעם והטובים הלכו קדורנית מפני נדברו יראי ה' שלא לידון במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריכם מלפני ואף על פי שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וצויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקויימים: ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אכרתי והכחתי לכלם בו גמולי ושם אראה אתכם מה בין צדיק לרשע סגולה אוצר חמשווי בלע"ז: כי הנה יום בא. יום זה לפון שמש יאה שכך אמרו חכמי' אין גהינם לעתיד לבא אלא הבה' מוציא חמה מנרתיקה ורשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמר וזרחה לכם יראי וגו': ופשתם. לשון פושן כמו כי תפושו כעגלה דשה: כעגלי מרבק. הכנסי' לרבקה לפטם קופיל"א בלע"ז: ועסותם. וכתשתם לשון מיעוך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן: שורש וענף. ברא ובר ברא: והשיב לב אבות. להקב"ה: על בנים. על ידי בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לו ודברו אל אבותיכ' לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבות כך שמעתי משמו של רבי מנחם ורבותינו דרשוהו במסכ' עדיות לשום שלום בעולם:

מסרה

כי הנה היום בא בער כתנור. אלהים זדים קמו עלי תנינא ד' דספרא. וכל אב רבתי דכוו' וסים נזט יב"ע: לרשע ה' בקריא' וסים' אוי לרשע רע. אמ' לרשע צדיק אתה. יסר לץ לקח לו קלון. ואת' תשמע מן השמים קדמא דד"ה. ושבתם וראית' בין צדיק לרשע: מרבק ד' וסי' ולאשה עגל מרבק. בעגלי' מתוך מרבק. גם שכיריה בקרבה. ופשתם כעגלי מרבק: אליה ה' בקריא' וסים' ומלאך ה' דבר אל אליה האזור. ולכן כה אמר ה' המטה. ויאמרו אליו איש בעל שער. ויען אליה וידבר אליהם אם איש. הנה אנכי שלח לכם. וחד ויערשיה ואליה. וכל כתובי' אליה במ"א מכתב מאליהו:

בזאת. ג' וסי' הביאו את כל המעשר. יואב בן צרויה החל למנות. לא לכם להלחם בזאת. וחד ובזאת ויצא אל פניו יהוא: תשכל ג' בקריא' וסים' בחוץ תשכל חרב ובחדרים אימה. ולא תשכל לכם הגפן. תפלט פרתו ולא תשכל. אנ"ך: זדים ד' בקריא' וסים' ופקדתי על תבל רעה דספרא. ועתה אנחנו מאשרים זדים.

הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי׃ וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא יַשְׁחִת לָכֶם אֶת פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ׃ אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ׃ וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ׃ וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ׃ כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף׃ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק׃ וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים׃ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם פֶּן אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֵרֶם׃

נ"ה

סכום פסוקי דספרא אלף וחמשים וס"י אם ח סדרי"ו בא וחציו לכן בגללכם ציון

אמר נביא איתו ית כל מעשריא לבית אוצר ויהי פרנוס למשמשי בבית מקדשי ונסו כען קדמי בהדא אמר יי צבאות אם לא אפתח לכון ית כווי שמיא ואחית לכון טובא עד דתימרון מסת: ואזוף לכון במחבלא ולא יחבל לכון ית איבא דארעא ולא תחכיל לכון גופנא בחקלא אמר יי צבאות: וישבחון יתכון כל עממיא ארי תהון אתון יתבין בארעא בית שכינתי ועבד בה רעותי אמר יי צבאות: תקיפו קדמי פתגמיכון אמר יי ואם תימרון מה אסגינא למללא קדמך: אמרתון לא להנאה מן דיפלח קדם יי ומה ממון נתהני לנא ארי נטרנא מטרת מימריה וארי הליכנא בספיכות רוחא מן קדם יי צבאות: וכען אנחנא משבחין רשיעין אף אתקיימו עבדי חטאה אף נסיאו קדם יי ואשתיזבו: בכין ממללין דחליא דיי גבר עם חבריה ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי ואתכתיב ספר דכרניא קדמוהי לדחליא דיי ולדמחשבין ליקרא שמיה: ויהון קדמי אמר יי צבאות ליומא דאנא עתיד למעבד סגולתא ואיחוס עליהון כמא דאחיס גברא על בריה דפלח יתיה: ותתובון ותחזון בין צדיקיא לרשיעיא בין דפלחו קדם יי לדלא פלחו קדמוהי: ארי הא יומא אתא בעיר כתנורא ויהון כל רשיעיא וכל עבדי חטאה חלשין כקשא וישיציאון יתהון יומא דאתי אמר יי צבאות דלא ישבוק להון בר ובר בר: ותדנח לכון דחלי שמי שמשא בזכו ואסותא בכנפהא ותיפקון ותיתפנקון כעגלי ריבקא: ותדושון רשיעין ארי יהון קטמא תחות פרסת ריגליכון ביומא דאנא עביד אמר יי צבאות: אדכרו אוריתא דמשה עבדי דפקידית יתיה בחורב על כל ישראל לאלפא יתהון קיימין ודינין: הא אנא שלח לכון ית אליה נביא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא: ויתיב לב אבהן על בנין ולב בניא על אבהתהון דילמא אתגלי ואשיצי כל ארעא בחרבנא ואמחיניה גמירא:

INDEX